ALTYNSARIN AKADEMIASY

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ ЖҮЙЕСІН ЖАҢҒЫРТУДЫҢ ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФОРУМНЫҢ

ЖИНАҒЫ

СБОРНИК

МЕЖДУНАРОДНОГО ФОРУМА «КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»

PUBLICATIONS

OF THE INTERNATIONAL FORUM «CONCEPTUAL FUNDAMENTALS OF MODERNIZATION OF THE EDUCATION AND SCIENCE SYSTEM OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN»

III бөлім

Астана, 2023

Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі
Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы ШЖҚ РМК

Министерство просвещения Республики Казахстан
РГП на ПХВ «Национальная академия образования им.И.Алтынсарина»

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ ЖҮЙЕСІН ЖАҢҒЫРТУДЫҢ ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФОРУМНЫҢ

ЖИНАҒЫНЫҢ
III БӨЛІМІ

III часть
СБОРНИКА

МЕЖДУНАРОДНОГО ФОРУМА «КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»

Part III of the
PUBLICATIONS

OF THE INTERNATIONAL FORUM «CONCEPTUAL FUNDAMENTALS OF MODERNIZATION OF THE EDUCATION AND SCIENCE SYSTEM OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN»

Астана 2023

ӘӨЖ 37+001 (574)
ББК 74+72 (5Қаз)
Қ18

Бас редактор:
Тыныбаева М.А. – Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының президенті, PhD

Ғылыми редактор:
Булатбаева К.Н. – п.ғ.д., Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері

Редакция алқасы:
Резуанова Г.К., филол.ғ.к, доцент, Астана халықаралық университеті, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері;
Мұхамедханова А. К., тарих ғыл.кандидаты, қауымдастырылған профессор, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері;
Жакиянова Ж.Г., PhD, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері;
Актанова А.С. ф.ғ.к., Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері;
Арғыматаева А.Ж., PhD, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері;
Ермолдина Э.Т., PhD, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері;
Смагулова М.Г., лингвистика магистрі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанты

«Қазақстан Республикасының білім және ғылым жүйесін жаңғыртудың тұжырымдамалық негіздері» халықаралық форумның жинағы. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. – 2007(984) б. – Қазақша, орысша, ағылшынша.

«Қазақстан Республикасының білім және ғылым жүйесін жаңғыртудың тұжырымдамалық негіздері» халықаралық форум аясында қазіргі білім беру саласының өзекті тақырыптары бойынша үш конференция өткізілді. Онда ғалымдар, педагог-практиктер, білім беру орталықтарының мамандары мен әдіскерлері, қосымша білім беру педагогтері, мектепке дейінгі ұйымдардың тәрбиешілері, докторанттар мен магистранттар білім беруді жақсартуға және ғылымның дамуына жәрдемдесуге бағытталған өз зерттеулерімен және практикалық тұжырымдарымен бөлісті.

Бұл жинақта сол конференциялардың материалдары (баяндамалар мен ғылыми мақалалар) жинақталған.

Мақалалардың мазмұны үшін авторлар жауапты.

ISBN 978-601-7353-51-3 © Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2023.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІ
Ы.АЛТЫНСАРИН АТЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ АКАДЕМИЯСЫ
АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

«ҮЗДІКСІЗ КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ ДЕҢГЕЙЛІК МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ ОНЫ БАҒАЛАУ ТЕТІКТЕРІ»

атты

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯСЫ

(2023 жылғы 26 қазан)

OR11465474 «БІЛІМ МЕН ҒЫЛЫМ ЖҮЙЕСІН ДАМЫТУДЫҢ ҒЫЛЫМИ НЕГІЗДЕРІ» ҒЫЛЫМИ-ТЕХНИКАЛЫҚ БАҒДАРЛАМАСЫ

БІЛІМАЛУШЫЛАРДЫҢ МӘТІН АРҚЫЛЫ МӘДЕНИТАНЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Әбілда Ұ.И.
педагогика ғылымдарының магистрі,
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
«125 High school Almaty-2», Алматы қ.

Аңдатпа: Соңғы уақыттарда білім беру жүйесінде білімалушылардың дүниетанымын кеңейту, таным көкжиегін дамыту мақсатында «мәденитаным-дық құзыреттілік» ұғымы жиі қолданылуда. Мәтін арқылы оқушылардың мәденитанымдық құзыреттілігі қалыптасатыны мақалада дәлелденіп отыр. Білімалушылардың мәтін арқылы мәденитанымдық құзыреттілігін арттырудың психологиялық негіздері мақалада тереңірек қарастырылады.

Аннотация: В последнее время в системе образования все чаще используется понятие «культурная-познавательная компетентность» с целью расширения кругозора обучающихся, развития кругозора познания. В статье подтверждается, что через текст формируется культурно позновательной компетенции учащихся. Психологические основы повышения кпк обучающихся через текст подробно рассматриваются в статье.

Abstract: Recently, the concept of “cultural competence" has been increasingly used in the education system in order to expand the consciousness of students, develop the horizons of knowledge. The article proves that the cultural competence of students is formed through the text. The psychological foundations of improving the cultural competence of students through the text are discussed in detail in the article.

Қазіргі таңда білім беру жүйесі қоғам талабына сай негізгі бағытын білімалушылардың ой-сезіміне, қабілетіне, қабылдауына, жалпы танымдық аймақтарға бағыттап, назар аударуда. Білім берудің басты мақсаты – озық ойлы, өзіндік талдау жасай алатын, жеке пікірі бар, шығармашылық тұрғыдан ерекше ойлай алатын, жан-жақты, қабілетті, өз ісіне жауапкершілікпен қарайтын, мәдени құзыретті тұлға қалыптастыру. Осы тұрғыда білім беру жүйесін жетілдіру мақсатында құзыреттілікті қалыптастыру тәсілі қолданылып жүр. Мақаламызда білімалушылардың мәтін арқылы мәденитанымдық құзыреттілігін арттырудың психологиялық негіздерін қарастырмақпыз. Психологиялық негіздерге тоқталмас бұрын, құзырет, мәдениет, таным түсініктеріне анықтама беріп, мәденитанымдық құзыреттілік ұғымына тереңірек үңілсек.

Құзыреттілік ұғымы – соңғы жылдары педагогика саласында тұлғаның субьектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде ендіріліп отырған ұғым. Құзыреттіліктің латын тілінен аудармасы «competens», белгілі сала бойынша жан-жақты, хабардар, білгір деген мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде беделді түрде шешім шығара алады дегенді білдіреді [1, 30]. Білімалушылардың заман ағымына ілесіп, тұлға болып қалыптасуы үшін жан-жақтылық, нақтылық қасиеттері болуы абзал. Әр білімалушыны тұлға ретінде қалыптастыру – қоғамның міндеті әрі білім беру жүйесінің басты мақсаты.

Құзыреттіліктің кәсіби, әлеуметтік, азаматтық, интеграциялық, танымдық т.б. түрлері бар. Білімалушыларды жан-жақтан қаумалаған ақпарат көздерінен барлығын емес, керегін ғана сіңіріп, оны қажетіне қолдана алуды үйрету үшін құзыреттіліктің түрлерінің ішіндегі танымдық құзыреттіліктің, әсіресе мәденитанымдық құзыреттіліктің орны ерекше.

Таным – тұлғаның әлем, қоршаған орта және өзі туралы ойларының нәтижесі. Мәдениет – адам әрекетінің, саналы қызметінің көрінісі. Мәдениет адамсыз жаралмайды.

Белгілі американ психолог-гуманисі А.Маслоу: «Мәдениет біздің психологиялық және биологиялық табиғатымызға өте жақын, сондықтан оқытудың негізі ретінде қарау керек»,-дейді [2, 57]. Мәдениет, таным, құзыреттілік ұғымдарын біріктіре отырып, мәденитанымдық құзыреттілікке түсініктеме беріп өтсек. Мәденитанымдық құзыреттілік дегеніміз – құндылықтарға негізделген білім мен дағдыны игеріп, бойына сіңіріп, өмір сүру салтына пайдаланып, үздіксіз дамытып отыратын қабілеттің болуы. Аталған компоненттерді жүйелі түрде ұйымдастырғанда ғана мәденитанымдық құзыреттілік қалыптасады.

Білімалушылардың бойына мәденитанымдық құзыреттілікті қалыптастыруда мәтіннің қызметі орасан. Тұтас, жүйеленген, бас-аяғы жұп-жұмыр, ойы аяқталған, оқырманның танымын кеңейтетін мәтіндер кез келген уақытта «тәрбие құралы» бола алады.

И.Р.Гальперин «Текст как объект лингвистического исследования» атты еңбегінде: «Мәтін аяқталған сөйлеу үдерісінің туындысы болып табылады. Бұл туынды жазбаша құжаттың идеясында объектіленген, құжаттың, шығарманың түріне сәйкес әдеби сипатта өңделген, атаудан (тақырыптан), әр түрлі лексикалық, грамматикалық, логикалық, стилистикалық байланыста топтасқан ерекше бірліктер қатарынан тұрады. Мәтін – бұл мақсаты мен прагматикалық мәні бар шығарма»,-деп анықтама берген [3, 18]. Ғалымның пікірінше кез келген мәтіннің айтар ойы, өзіне тән ерекшелігі, мақсаты болады. Мәтіннің мақсатты болуы білімалушыға мәтін арқылы белгілі бір тақырыпты түсіндіруде, тың ой қозғауда, құзыреттіліктерді қалыптастыруда пайдасы көп. Мәтін – ауызша тараған барлық пайдалы ақпараттарды білімалушыларға жазбаша түрде жеткізу. Мәтінді білімалушыларға жеткізіп қана қоймай, саналарына сіңіре отырып, өмірінде пайдалануға да амал жасау керек.

Бір мәтінді әр білімалушы әртүрлі қабылдайды. Мәтіннің айтар ойын бірі терең түсініп, өмірінде пайдаланса, екіншісі жартылай қабылдайды, үшіншісі мүлдем түсінбеуі мүмкін. Мәтінді ұсынбас бұрын білімалушылардың психологиялық қасиеттеріне (қабылдау, ойлау, ес, зейін, қиял, т.б.), жас ерекшеліктері психологиясына, тұлға психологиясына назар аудару керек. Бір сыныпта отырса, демек бірдей қабылдайды, түсінеді деу қателік болмақ.

XX ғасырда психологтар бала дүниеге келгеннен бастап 7 жасқа дейінгі аралықты балалық шақ кезеңі деген тұжырымға келген. Ұзақ уақыт зерттеудің нәтижесінде қазіргі психология балалық шақ бала бастауыш сыныпты аяқтағанша, тіпті жасөспірімдік кезеңге дейін созылады дейді. Әлі балалық кезеңнен өтпеген білімалушыға күрделі, айтар ойы терең мәтінді ұсынсақ, жеткілікті дәрежеде қабылдап, ой қорыта алмайды.

Ұсынған мәтініміз ұғыныңқы, мақсатты және нәтижелі болуы үшін ең алдымен психологиялық негіздерге, оның ішінде білімалушының танымдық жан қуаттарына, басқаша айтқанда танымдық аймағына назар аударғанымыз жөн.

Танымдық аймаққа:

1. Зейін
2. Түйсік
3. Қабылдау
4. Ес
5. Ойлау
6. Қиял кіреді. Мәтінмен жұмыс кезінде, әр балаға құндылықтарды сіңіріп, құзыреттіліктерді қалыптастыруда танымдық аймақтың қаншалықты маңызды әрі керек екенін білу үшін әрқайсысына жеке тоқталып өтейік.

Мәтінмен жұмыс кезінде ең алдымен білімалушының зейінін мәтінге аударту керек. Оқу жұмысында зейіннің маңызы өте үлкен. Оқудың табысты болуы көбінесе мұғалімнің оқушылардың зейінін қаншалықты оқуға аудара білуіне байланысты [4, 131]. Зейін – сананың өзіне қатысы жоқ дүниелерге назар аудармай, қажетті дүниелерге ден қоюы. Зейін ырықсыз, ырықты, үйреншікті деп үшке бөлінеді. Мұғалім мәтін мазмұнына шолу жасап, қызықтырса, білімалушы ырықсыз зейін салады. Яғни еркінен тыс назар аударады. Мәтінге қызыққан соң, соңына дейін оқып ырықты зейін аударады. Мәтіннің өзін қызықтыра алатынын, мәтіннен керегін табатынын білгеннен кейін үйреншікті зейін салады. Бала зейінін әрдайым тәрбиелеп отыру керек.

Зейін қойып оқыған мәтіндегі ақпараттарды түйсікке аударамыз. Түйсік –

ақпараттардың санамызда, миымызда бейнеленуі. Түйсік таным процестеріне жатады, өйткені адам таным процестері арқылы дүниені таниды. Түйсік басқа психикалық процестерге – қабылдауға, есте сақтауға, ойлауға, қиялға материал береді [4, 148]. Түйсік арқылы білімалушы мәтіннен әсер алады, ой түйеді.

Түйсік арқылы миға жеткен ақпараттарды сан жағынан емес, сапа жағынан бейнелейтін түйсіктердің жиынтығы – қабылдау. Әр білімалушының қабылдауы әртүрлі. Тұтастай қабылдау немесе іріктеп қабылдау – білімалушынің ерекшелігі. Мысалы, мәтінде қайырымдылық, жауапкершілік және еңбекқорлық жайлы ақпараттар берілсе, бір білімалушы тек жауапкершілік немесе қайырымдылық жайлы айтылған қатарды, екінші білімалушы тұтас мәтінді қабылдауы мүмкін.

Санада қабылданған мәліметтердің сақталуы ес деп аталады. Есте қалдыру процесінде мәліметтердің ерекшелігі маңызды. Білімалушы мәтіннен бірнеше сөйлемді немесе тұтас мәтінді бір оймен есте сақтайды. Мәтінді есте сақтауда ассоциация маңызды. Кез келген жағдайда шешім қабылдау керек болса, ассоциация арқылы есте қалған мәтіндер көмекке келеді.

Есімізде сақталған ақпараттардан ой қорытылады, ойлау процесі жүреді. Ойлау – адамға ғана тән процесс. Білімалушы мәтінге зейін қойып, түйсініп, қабылдап, есте сақтаған соң барып ойланады. Мұғалім ұсынған мәтін әр білімалушыны ойландыра алса, ол – үлкен жетістік. Ойдан ой туады. Мысалы, мәтінде жауапкершілік туралы айтылса, білімалушы сол мәтін аясында ойланып, өз ішіне үңіліп, өзінің жауапкершілігінің сапасын анықтайды.

Мәтінде айтылған ақпараттар жайлы білімалушы ойлана отырып, өз басында жаңа дүниелер, ерекше идеялар тудырады. Бұл – қиял. Ойдан ой туудың нәтижесі – қиял. Қиялдау үшін білімалушының санасында білім қоры, нақты, жан-жақты ақпараттар болуы керек. Оқу барысында қолданатын мәтіндеріміз де жоғарыда аталған компоненттерге сай болғаны дұрыс.

Кез келген мәтін білімалушының зейінін аудартатын, түйсік арқылы жеңіл түрде қабылдай алатын, есінде қалып, ойландыра отырып қиялдауға ерік беретін болса, білімалушы саналы түрде мақсат таңдайды, ойлау қабілеті дамиды, білім қоры молығады, жан-жақты болады, мәдениетанымдық құзыреттілігі қалыптасады. Оқу барысында ұсынылатын мәтіндерді таңдағанда, құзыреттілікті түрлеріне қарай іріктеп, жинақтап бергеніміз абзал. Іріктелген мәтіндердің күнделікті өмірде қолданылуы да маңызды. Білімалушылардың мәдениетанымдық құзыреттілігін қалыптастыратын мәтіндердің бірнешеуіне тоқталып өтсек.

Киікті ысқырып атқан...

Кейде бағзыдан жеткен бірлі-жарым сөздің өзінен аталарымыздың қай істе қандай ұстанымда болғанын, негізгі болмыс, танымын аңғара беруге болады.

Мысалы, «ысқырып атқан киіктің обалы жоқ» дейді. Қадірін білген адамға осы сөз – ұлы қазына. Бұл – бізге бабаларымыздың биік парасатын көрсетіп тұрған бір белгі. Алла адам үшін жаратқан соң киік несібе болады. Қажеттіліктен аулайды. Ғажап, сөйте тұра «ысқырып ат» дейді. Киікке де берілген бір мүмкіндік. Қапы кетпеуі тиіс. Өйтсе "обал болады" дейді ұлы далалық заң. Мұны екінші жағынан кімге, не істесең де ескертіп істе деген сыңайдағы мәтел ретінде пайдаланамыз, әрине.

Иә, аталарымыз әдетте түлкіге бүркіт салады, анда-санда болмаса түлкіні мылтықпен ату қалыптаспаған. Былайша, оның өзі түлкі мен бүркітшінің арасындағы тартыс секілді. Бүркітінің бабын келтіре алмаса, бүркітін оңтайлы жерден жібере алмаса, иә құсының шамасы жетпесе, түлкі құтылып кетеді. Ол – түлкінің мүмкіндігі. Тіпті бүркітке ілдірмей інге кіріп кеткен түлкіні құтылдыға санап, ініне түтін салдырмай кері қайтқан қарт құсбегі-лер болғанын да ескі көздерден естігеніміз бар еді. Әйтпесе, іннің аузына от жағып түтін салса, түлкі атып шығады, томағасы алынып дайын отырған бүркіт іннен шыға қашқан түлкіні басып қалады. Міне, осы әдісті қолданбай «Жә, мұзбалақ! Інге дейін іле алмаған өзіміздің көрейік» деп бүркітімен «кеңе-сіп» кері қайтқан атам Мұса жарықтықтың әңгімесін баласы Мәден ақсақал үнемі айтып отыратын [5, 97].

Мәтінді берудегі мақсат: білімалушыларға адамзатпен қатар, жануарларға, өсімдіктерге, жалпы қоршаған ортаға ізеттелікпен, құрметпен қарау керектігін түсіндіру, саналарында мәңгі сақталуына үлес қосу.

Тапсырма: үлкендерден мәтінде айтылған ойға ұқсас мәліметтерді жинақтау, сыныппен бірге талқылау. Білімалушы тапсырманы орындау арқылы үлкендерден ғибратты әңгімелер естіп, санасына сіңіріп, келесі ұрпаққа жеткізеді.

Әр білімалушының табиғат, қоршаған орта туралы түсінігі әр түрлі. Бірі отбасында туғаннан жан-жануардан бастап, жыбырлаған жәндікке дейін мейірімге қарауды сіңіріп өссе, бірі керісінше... Жоғарыда баяндалған мәтінмен мазмұндас ақпараттарды оқығанда, қабылдағанда оқырман жағымды әсерге бөленеді. Автордың айтып отырған дүниесі өмірдегі шындық. Жазушы қоғамда болған оқиғаны өз көзімен көріп, көрген, түйген дүниесін көпшілікке жеткізіп отыр. Мәтін оқушының ойын дамытатын әрі тәрбие құралы болғандықтан, бұл мәтіннің де мақсаты білімалушыға әсер ету, ой салу.

Тоғызқұмалақ

Той үстінде ойналатын ойындардың шығуын үлкен шығармашылық табыстарға жатқызуға болады. Сондай ойындардың бірі – тоғызқұмалақ. Бұл қазақ халқында ертеден бар ойын. Тоғызқұмалақта есептей білудің маңызы зор. Кім есепке жүйрік болса, сол ұтып шығады. Ойын үстінде адамның ойлағыштығы, тапқыштығы, есептегіштігі, түрлі әдістерді қолдана білуі анықталады. Бұндай құнды қасиеттер ойын барысында калыптасады. Сондықтан да тоғызқұмалақ ойынын жетілдіруге ерекше назар аудару керек. Кезінде осы ойынды ойнау үшін Абай өз ауылында үйірме де құрыпты. Сол заманның өзінде-ақ тоғызқұмалақпен әуестенушілер Абай ауылына арнайы жиналған. Мұнан басқа шахмат, дойбы ойындары да қазақ өмірінен тыс қалған емес [6, 23].

Мәтінді берудегі мақсат: Қазақ халқында ұлттық ойындар өте көп. Оқушылар ұлттық ойынның санаулысын ғана біледі. Күнделікті өмірде көріп, естіп, ойнап жүрген ұлттық ойындардың пайдасын, ойнаудағы мақсатын түсіндіру, ойынға қызықтыру.

Тапсырма: егер бала тоғызқұмалақ ойынын білмейтін болса, дене шынықтыру пәні мұғалімінен, үлкендерден, ойнай алатын кісілерден, тіпті болмаса арнайы курстардан үйрену. Тоғызқұмалақты ойнауды білсе, сол ойынды ойнай алмайтын досына, жақынына үйрету керек.

Мәтіндердің мағынасы, мазмұны, тәрбиелілігі, танымдылығы, өзектілігі, көркемдігі жеке тұлғаның мәдениетанымдық құзыреттілігін қалыптастыруға қызмет етеді. Мәтіннің негізгі қызметіне білімалушыны нақты ақпаратпен қамтамасыз ету ғана емес, сонымен қатар тәрбиелеу мен білім беру де енеді. Білімалушылардың жас және білім ерекшелігіне қарай мәтіндер ұсынылады.

Мәтін білімалушылардың ой-өрісін, сөздік қорын байытумен қатар, қоғаммен тығыз қарым-қатынас жасауына ұйытқы бола отырып, мәдениетанымдық құзыреттілігін қалыптастыруда маңызды орынға ие. Мәтіннің бірнеше атқаратын қызметтері бар: білім беру, оқуға үйрету, ой дамыту, тәрбиелеу, тілді дамыту, т.б. Аталған қызметтердің барлығы білімалушыны тұлға ретінде қалыптастыруға негіз болады. Психологиялық негіздерге сүйене отырып, білімалушылардың бойына мәтін арқылы мәдениетанымдық құзыреттілікті қалыптастырудағы негізгі мақсат – саналы, құндылықтарға бай, озық ойлы тұлға тәрбиелеу. Мәтін білімалушылардың дүниеге деген көзқарасын өзгертуде, дүниетанымдық өрісін кеңейтуде, сөздік қорды молайту арқылы тіл байлығын дамытуда, мәдениетанымдық тәлім мен тәрбие беруде негізгі құралдың қызметін атқарады. О.Л.Каменская: «Мәтіндердің жиынтығы – жеке адамның тұтас дүниетанымынан көрінеді» [7, 51],-деп пікір айтқан. Бұл тұжырымда мәтін арқылы тұлғаның ой-өрісі кеңіп, таным көкжиегі қалыптасып, дүниетанымы кеңге қанат жаятыны нақты дәлелденіп отыр.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Құдайбергенова К.А. Құзырлылық – тұлға дамуының сапалық критерийі // «білім сапасын бағалаудың мәселелері: әдіснамалық негізі және прак-тикалық нәтижесі» атты халықаралық ғылыми – практикалық конферен-цияның материалдары. 2008. 30- 32-б.
2. Жусупова Ж.А. Педагогикалық шеберлік: Оқулық. Алматы, 2011.- 316 бет.
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Изд. 5-е, стереотипное. Москва: КомКнига, 2007. – 144 с. (Лингвистическое наследие XX века)
4. Жұмасова К. Психология: *Оқулық. 2-басылым*. – Астана: Фолиант, 2010. – 296 б.
5. Нұрғалымұлы Ұ. Дайағашшы: *Әңгіме, эссе, мақалалар/.* Астана: «Muqaba», 2019. – 256 б.

6. Мұрғабаева А. Қазақ мәдениетіндегі ұлттық ойындардың ерекшелігі мен рәсімдік негіздері: Автореферат. Алматы, 2006. – 26 б.
7. Каменская О.Л. Текст и коммуникация. – Москва, 1990.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Әбдіқаппар А.
Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің 2 курс магистранты
Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к., профессор м.а. А.М.Жубандыкова

Аңдатпа: Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік дағдыларын қалыптастырудың теориялық негіздері туралы жазылған.

Аннотация: В данной статье изложены теоретические основы формирования исследовательских навыков младших школьников.

Abstract: This article presents the theoretical foundations of the formation of students' communicative competence on the basis of personality-oriented education.

Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында «21 ғасырдағы білім алушыларға қажетті білім, дағдылар, тәсілдер мен құндылықтарды айқындайтын білім беру мазмұнын жетілдіру қажет» екендігітуралы айтылған [1, 11 б.].

Осы орайда бастауыш сынып оқушыларының бойында зерттеушілік дағдыларын дамыту өзекті мәселелердің бірі болмақ.

Зерттеу мен зерттеушілік іс-әрекет адам мен адамзаттың мақсаттары мен қажеттіліктеріне сай табиғат пен әлеуметтік өмірді шындықтың объективтік заңдарына сәйкес мақсат қою, болжау, жоспарлау, ізденушілік, тәжірибе жасау, жаңа нәтиже алу сияқты адам әрекеті ретінде түсіндіріледі.

Әл-Фараби алғашқы білімдер арқылы мәлім болған белгілі нәрселер – алғышарттар, бұлардан соң тексеру, зерттеу, үйрену және оқу арқылы келетін ғылымдар қалыптасады. Адам зерттеу және оқу арқылы танып білуге талпынатын нәрселер алғашқыда белгісіз болады. Ал егер адам оны зерттеп, оған қол жеткізсе, олар көздеулі мақсатқа айналады, егер осылайша зерттеп оқығаннан кейін адамда сенім, көзқарас немесе білім қалыптасатын болса, онда бұлар қорытындыға айналады, - деп тұжырым жасаған [2, 434 б.]. Бұдан біз ғылымның қалыптасу жолының негізі бірі ретінде зерттеуді қарастырғанын көреміз.

Философиялық сөздікте: Іс-әрекет адамның дүниемен істестігі, қарымқатынас тәсілі "Заттық іс-әрекет" деген анықтама берілген. Іс-әрекет барысындағы адам табиғатты шығармашылық тұрғыда өзгертеді, сөйтіп өзін іскер субъект ретінде қалыптастырады, ал өзі игерген табиғат құбылыстарын ісәрекет объектісі етеді [3, 494 б.]. Анықтаманы тақырыбымыз тұрғысынан талдайтын болсақ, бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік ісәрекетті дамытуға даярлауда өзі игерген табиғат құбылыстарын зерттеу ісәрекетінің объектісіне айналдыра алуы қажет. Бастауыш сыныптан бастап оқытылатын жаратыстану пәнінің аясында оқушыларды зерттеу жұмысын жүргізе білуге баулу.

Ә. Нысанбаевтың ойынша, табиғат және оның зерттелу процесі адамның табиғатын ашуға әкеліп соқты. Адамның зердесі өзінің ұшан теңіз мүмкіндігімен, шығармашылық қабілетімен танылды. Зердені ғылыми негізде түсіну табиғаттың сырын ашуға, әсіресе жаратылыстанудың негіздерін дамытуға, таным теориясын адам өмірінің кейбір салаларымен байланыстары зерттеуге жол ашты [4, 145 б.]. Автордың пікірі біз үшін маңызды, өйткені зерттеушілік іс-әрекет адамның тікелей зердесі, яғни ақыл-ойының дамуымен байланысты.

А. Байтұрсынов XIX ғасырдың басында белсенді танымдық әрекеттің рөлін өте жоғары бағалады. Автор: «бала білімді тәжірибе арқылы өздігінен алу керек. Мұғалімнің қызметі оның білімнің, шеберлігінің керек орны өздігінен алатын тәжірибелі білімнің ұзақ жолы

қысқару үшін, ол жолдан балалар қиналмай оңай оқу үшін керек білімін кешікпей кезінде алып отыру үшін, балаға жұмысты әліне қарай шағындап беру мен бетін белгіленген мақсатқа қарай түзеп отыру керек», - деген тұжырым жасаған [5, 336 б.].

Сартаева Н. Бастауыш сыныптарда ақпараттық технологияны қолдану оқу үдерісін қарқынды жүзеге асыруға және оқушылардың ақпараттық - оқу әрекетін, оқу-ойын әрекетін, тәжірибелік-зерттеушілік іс-әрекетін, өзбетінше әрекетін ұйымдастыруға мүмкіндік беріп, оңтайлы жол ашады деп, - тұжырымдайды [6, 99 б].

Зерттеушілік іс-әрекет туралы зерттеудің негізін қалаушылардың бірі - Д. Берлайн. Ол физиологиялық бағыттылық тұрғысынан берген анықтамасында «зерттеу іс-әрекет – беймәлімділіктің туындауынан ынтаны бәсеңдетпеуге бағытталған әрекет» деп көрсетеді [7, 206 б.],

Зерттеушілік іс-әрекет – білім алушылардың зерттеушілік дағды мен қабілеттіліктерін дамыту, танымның ғылыми әдістерін өздігінен пайдалану туралы білімінің болуы, талданатын теориялық факты мен құбылыстарды, үдерістерді тәжірибеде бақылау және олардың байланыс заңдылығы мен қарым-қатынасын айқындауға бағытталған белсенділігі.

Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іс-әрекеттерінің тиімділігін арттыруға ықпал ететін факторлардың негізіне теория мен практиканың бірігуі, білім беру үдерісінде өте жоғары деңгейде табысқа жетуге мүмкіндік береді, өйткені оның нәтижесін барлық қатысушыларға бірдей көрнекі етеді.

Сонымен, жалпы *«зерттеу» сөзінің түсінігі – танымдық қызметтің арнайы түрі ретінде ғылымға тән жаңа білім өндіру тәсілі* деп түсіндіріледі.

Ал «зерттеушілік іс-әрекетке» философиялық сөздікте – жаңа білім өндіруге бағытталған ойлау туралы, қоғам туралы әрекет деген түсінік беріледі. Жалпы ғылыми-теориялық, педагогикалық және әдістемелік еңбектерде зерттеушілік іс-әрекеттің маңызын ашу мақсатындағы көзқарастарды талдай келе, оны анықтаудың бірнеше бағытталған іс-әрекеттер негізінде болғанын байқауға болады:

- зерттеушілік іс-әрекетін қалыптастыру, дамыту негізінде оқу белсенділігі мәселелері және танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру тұрғысынан;
- жаңа білімді меңгеруге бағытталған зерттеушілік іс-әрекеті негізіндегі өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру тұрғысынан;
- оқыту проблемаларын шешуге бағытталған іс-әрекеттер тұрғысынан;
- ғылыми шығармашылық әдістемені меңгеруге, шығармашылық тапсырмалар мен міндеттерді шешуге бағытталған шығармашылық іс-әрекеттер тұрғысынан.

Бүгінгі таңда білімді адамдар ғана емес, сонымен қатар жаңа мәселелерді өз бетімен көре алатын, тұжырымдап, шеше алатын санаттағы адамдар қажет. Оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру және дамыту қазіргі білім берудің өзекті мәселесі болып табылады.

Дағды – адамның шеберлігі мен шығармашылығының негізі. Д.Пойа өзінің еңбегінде «Дағды – бұл шеберлік, жеке адамның өз мақсатына жету үшін қолында бар ақпаратты пайдалана білуі», - деп атап көрсетеді. [8, 33 б.]. Ғалым дағдыны көбінесе әрекеттегі білім деп атайды. Дағдылардың маңызды белгісі олардың жалпылануы болып табылады, нәтижесінде олар өзгермелі және әртүрлі жағдайларда сәтті жүзеге асады.

Дағды кең мағынасында – белгілі бір мәселелерді саналы түрде шешуге қалыптасқан дайындық. Дағды жаңа жағдайларда жақсы бағдарлауды қамтамасыз етеді және шығармашылық элементтерін қамтиды. Г.С. Костюк адам іс-әрекетінің әр түрлі нақты түрлері болса, соншалықты меңгерген дағдысы бар деп есептейді.

В.И.Андреев, Н.Г.Недодатко, В.В.Успенский, В.П.Ушачев сынды ғалымдар оқытушылық және зерттеушілік дағдыларды жеке топқа бөліп қарастырған. Ғылыми-зерттеу дағдыларын жеке топқа бөліп көрсету қажеттілігі техниканың, технологияның, ғылымның даму қарқынының өсуіне, ғылыми сипатта болмаса да, кез келген іс-әрекетке ғылыми көзқарастың рөліне байланысты.

Ғылыми зерттеу дағдыларына ғалымдар төмендегідей түсінік берген.

- «Оқу-зерттеу дағдылары» арқылы оқушылар мәселені шешу жағдайында, зерттеу тапсырмасын орындау процесінде танымның ғылыми әдісінің әдістемесін қолдана білуді түсінеді (В.И. Андреев);
- Зерттеу немесе зерттеудің қандайда бір бөлігін аяқтауға қажетті оқу жұмысының интеллектуалдық, практикалық дағдылары мен дағдыларының жүйесі (А.Г. Иодко);
- білім алушының ғылым негіздерін оқып-үйрену процесінде алған білімдері мен дағдыларына негізделген ғылыми зерттеу логикасына бағынатын және ғылыми-зерттеу іс-әрекетіне сәйкес келетін ақыл-ой және практикалық әрекеттерді орындау қабілеті (В.П.Ушачев);
- мектеп оқушыларының танымдық ізденіске дайындығының негізінде қалыптасқан күрделі психикалық шығармашылық (интеллектуалдық және практикалық әрекеттердің, үйренген әрекеттің және бекітілген тәсілдерінің синтезі) (Н.Г. Недодатко);
- оның оқу-тәрбие процесінде іс-әрекетті ізденуге және түрлендіруге, сондай-ақ оның дамуына ықпал ететін жаңа білім, білік, дағдыларды меңгеру қабілетін сипаттайтын тұлғалық қасиет (С.П. Балашова).

Оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қарастырған ғалымдардың негізгі зерттеулеріне жалпы шолу жасау және талдау оқу-зерттеу дағдылары түсінігін анықтауда әртүрлі көзқарастардың бар екенін көрсетеді және оқу-зерттеушілік дағдыларға мынадай қорытынды жасауға мүмкіндік береді:

- жалпы білім беру дағдыларына қатысты (барлық білім беру пәндеріне байланысты);
- іс-әрекеттер жүйесін құрайды (практикалық және ақыл-ой сипатына қарай);
- ғылыми ізденіс логикасына бағынуы және оқушылардың оқу үдерісінде жаңа білімді игеру үшін саналы түрде пайдалануы.

Дағдылар іс-әрекет барысында қалыптасады. Жалпы психология тұрғысынан іс-әрекет – шындыққа белсенді қатынастың бір түрі, оның нәтижесінде адамның сыртқы әлеммен байланысы орнайды. Сыртқы жағдайлардың тым күрделілігі мен үздіксіз өзгеруіне байланысты филогенездің салыстырмалы түрде ерте кезеңдерінде тірі болмыстың қоршаған ортамен практикалық әрекеттесуін бақылаудың психикалық формаларының пайда болуына өмірлік қажеттілік туындады.

Бұл жағдайда қоршаған әлемді зерттеуден және жағдайдың бейнесін қалыптастырудан тұратын бағдарлау және зерттеу қызметін дамыту ерекше маңызды болды, оның негізінде бағдарлау жасалған жағдайларға сәйкес жүзеге асырылды. Осыған байланысты М.О. Лазарев былай дейді: «Баланың, жасөспірімнің, жастық шақтың адамдық болмысы, өсіп келе жатқан адам үшін шығармашылық, яғни зерттеушілік... белсенділік бірінші орында тұрады».

Ал, В.И.Андреев «Физиологиялық идеяларға негізделген оқу және зерттеу іс-әрекетінің басталуы адамда туа біткен зерттеу рефлексінің әсерінен және оның болуына байланысты жүзеге асады», - деп айтқан.

Осыған байланысты орыс физиологы И.П.Павлов былай деп жазды: «Зерттеу рефлексі деп атауға болатын рефлекс немесе мен оны «бұл не» рефлексі деп атайтын болсам, жеткілікті түрде бағалануы екіталай. Бұл рефлекс ғылымды тудыратын қызығушылықта ғана басқаларға әсер етіп, алысқа барады...».

Демек, қызығушылық, зерттеуге деген құштарлық тірі болмысқа табиғатқа тән және сыртқы жағдайлардың үздіксіз өзгермелілігімен дамып отырады. Дамыта оқыту жағдайында мұғалімнің біртұтас жүйе ретінде ұйымдастыратын тиісті іс-әрекеттер процесінде оқу-зерттеу дағдылары қалыптасады.

Психологиялық-педагогикалық және әдістемелік зерттеулерді талдау ғылыми-зерттеу әрекетінің көптеген түрлері бар екенін көрсетті, олар: зерттеушілік-шығармашылық, ізденістік-зерттеушілік, оқу-зерттеушілік, ғылыми-танымдық, жобалық-зерттеушілік, зерттеушілік, ғылыми зерттеушілік

Педагогикалық әдебиеттерде білім алушылардың зерттеушілік әрекетін кейде ғылыми зерттеушілік (О.И. Анисимова, Г.И. Артемчук, В.М. Гнедашев, Л.С. Левченко, В.В. Маскин,

В.И.Романчиков, В.М. Сиденко, Г.С. Цехмистрова, Л.С. Шевченко), оқу-зерттеушілік (А.Ю. Карлащук, С.М. Коршунов, И.А. Кравцова, Н.Г. Недодатко, И.В. Усачова) немесе эксперименттік-зерттеушілік деп атайды (В.И.Смагин).

Мектептегі оқу-тәрбиелік зерттеулерді жүргізу тәжірибесін, орта білім беру ұйымдарында оқытудың заманауи технологияларын, формаларын, әдістерін тәжірибеде қолдануды және оқушылармен жұмыс тәжірибесін ескере отырып, қазіргі білім беру жағдайында мектеп оқушыларының оқу-зерттеушілік іс-әрекеті ғылыми-зерттеу жұмыстарынан басым екенін дәлелдеуге болады. Осыған байланысты оқушылардың оқу-зерттеу іс-әрекеті түсінігіне анықтама берген жөн.

Жоғарыда ғалымдардың ой-пікірін талдай келе біз, «оқу-зерттеу іс-әрекеті-бұл оқушылардың арнайы ұйымдастырылған, танымдық шығармашылық әрекеті, оның құрылымы бойынша ғылыми іс-әрекетке сәйкес келеді, ол мақсатпен, белсенділікпен, мотивациямен және білімділікпен сипатталады, нәтижесінде танымдық мотивтер, зерттеу дағдылары, субъективті жаңа білім немесе іс-әрекет әдістері қалыптасады» - деп анықтама береміз.

Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іс-әрекетін дамытуға даярлауда зерттеу кезеңдерін, зерттейтін мәселені көре білуін, мәселеге қатысты болжамды тұжырымдау, мақсатты салыстыра, жіктеу, материалды құрылымдау, өздігінен бақылау, эксперимент жүргізе алу, өз көзқарасын, идеясының дұрыстығын түсіндіре және дәлелдей алу білігін қамтитын зерттеушілік әрекетті жүзеге асыру тәсілі ретінде қарастырған жөн деп санаймыз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы /https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249#z30
2. Әл-Фараби. Таңдамалы трактаттары. – Алматы: Арыс, 2009. – 656 б.
3. Философиялық сөздік. Редкол: Р. Н. Нұрғалиев. Алматы: Қазақ энц. баспасы. 1996. - 525 б.
4. Нысанбаев Н.Ә. және т.б. Қысқаша философия тарихы. – Алматы, 1999. – 272 б
5. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 442 б.
6. Сартаева Н.Т. Ақпараттық технологиялар негізінде бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іс-әрекет мотивациясын қалыптастыру: филос. док. PhD ... дис. - Алматы, 2019. - 182 б.
7. Берлайн Д. Мотивация поведения личности. – М., 1996. – 206 с.
8. «Исследовательский» подход к преподаванию математики: рекомендации для учителей по мотивам работ Д. Пойа/ [Электронный ресурс]: issledovatelskiy-podhod-k-prepodavaniyu-matematiki-rekomendatsii-dlya-uchiteley-po-motivam-rabot-d-poya.pdf

КИБЕРПЕДАГОГИКА–ПЕДАГОГИКАҒЫЛЫМЫНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ САЛАСЫ РЕТІНДЕ

Абдигалиева М.Б.
педагогика ғылымдарының магистрі,
Қ.Сәтбаев атындағы орта мектеп-лицейі
Ақтөбе қ., Қазақстан

Аңдатпа: Мақала педагогика ғылымының инновациялық саласы ретінде киберпедагогика мәселелеріне арналған. Киберпедагогиканың қалыптасуының алғышарттарының кейбір аспектілері қарастырылады. XXI ғасырдағы адамды тәрбиелеу мен оқытудың өзекті мәселелерін шешуде тиімді білім берудекиберонтологиялық тәсілді қолдану қажеттілігінің негіздемесі келтірілген.

Аннотация: Статья посвящена проблемам киберпедагогики как инновационной отрасли педагогической науки.Рассмотрены некоторые аспекты предпосылок становления киберпедагогики. Авторами дан понятийный ряд киберпедагогики.

.

Abstract: The article is devoted to problems of cybermedicine industry as an innovative pedagogical science.Some aspects of the prerequisites for the formation of cyberspedagogics are considered. The authors give a conceptual series of cyberpedagogics.

Қазіргі әлемнің дамуы өте күрделі де жылдам және ол процесс ақпараттық-коммуникациялық бағытпен сипатталады. Адамның қажеттіліктері ақпарат алу, байланыс және басқалармен қарым- қатынас орнату тек тікелей ғана емес, сонымен бірге Интернет арқылы да қанағаттандырылады. Ол үрдіс білім беру саласына, білім жүйелеріне өз ықпалын кеңінен әсер етіп жатыр деп айтуға болады. Осы тұрғыда педагогика, психология салаларында жаңа ағымдар байқалады. Онлайн және офлайн оқыту формаларында оқу процесін сапалы қамтамасыз ету мақсатында балаларды, барлық санаттағы білім алушыларды, мұғалімдерді, оқытушыларды, ата-аналар мен ғалымдарды байланыстыратын педагогика ғылымының инновациялық салаларының дамуы. Бұл зерттеудің мақсаты - оқытуда АКТ-ны қолдану нәтижесінде пайда болған педагогика, психология әдістемелері мен теорияларындағы өзгерістерді анықтау және киберпедагогиканы педагогика ғылымының жаңа саласы ретінде қарастыра отыра, оның ұғымдарының сиппатамасын қарастыру.

Үздіксіз білім берудің мақсаты – адамның білім беру қажеттілік-терін толығымен қанағаттандыру екендігі белгілі, бұл оның өзін-өзі толық жүзеге асыруға деген ұмтылысының көрінісі де, тез өзгеретін әлемнің жағдайларына бейімделу болып табылады. Мұндай жағдайда адамның өзі оқу процесінің белсенді қатысушысы болады. Білім беру жүйесі жеке адамның, қоғамның және экономиканың қарқынды өзгеретін қажеттіліктеріне реакциясын қамтамасыз ететін икемді білім беру траекторияларын қалыптастыру үшін жағдай жасауды қажет етеді. Сонымен бірге, өзгермелі қоғамдағы білім ақпараттық және коммуникациялық, электрондық, цифрлық, компьютерлік және интернет-технологияларға әлеуметтік-экономикалық дамудан туындаған кең ауқымды білім беру қажеттіліктерін қанағаттандырудың жалпы міндеттерін қояды.

Осы тұрғыда педагогиканың саласы ретінде киберпедагогикаға қазіргі жағдайда ерекше мән беріліп отыр.

Соңғы кезде педагогика және психология ғылымдарында қарастырылып отырылған проблемаға байланысты жаңа терминдер жиі қолданылып жүр. Олар *виртуалдық педагогика, коммуникациялық педагогика, интербелсенді педагогика, цифрлық педагогика, интернет-педагогика.* Сонымен қатар қазіргі білімдік бірлестікте **киберпедагогика** деген термин, ұғымды жиі кездестіреміз. Сол терминдер арасындағы ұқсастық пен айырмашылығы қандай, неліктен солай аталынады, мүмкін бұлар синоним бе деген сұрақтар да орын алып жатады. Ғылым кеңістігінде осы проблемаға байланысты әр түрлі пікір- таласты байқауға болады [1]. Қазақстандық авторлардың пікірінше, интернет-педагогика – бұл педагогиканың бір саласы, барлық жастағы, санаттағы білім алушыларды, стейкхолдерлерді қашықтықтан оқытудың барлық электрондық материалдарына бірыңғай жылдам қол жеткізу негізінде электрондық оқыту принциптерін іске асыратын жеке іздеу жүйесі. Интернет педагогикасының негіздері, дәстүрлі педагогика сияқты, жалпыадамзаттық құндылықтар, отбасы мен қоғамның құндылықтары, АКТ-ға негізделген заманауи дидактика [2].

Шын мәнінде, қоғамның даму тарихында алғаш рет ақпарат пен ғылыми білім оны жетілдірудің құралы ғана емес, оның әлеуметтік-экономикалық қызметінің негізгі өнімі болып табылады. Сонымен қатар, ақпарат пен білім – бұл ақпараттық қоғамның негізгі активтері мен өнімдері, оның одан әрі әл- ауқаты мен әлеуметтік дамуы тікелей байланысты. Ақпараттық және коммуникациялық, электрондық, цифрлық, компьютерлік және интернет-технологиялар осы дамудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылатындығын тағы бір рет атап өткен жөн.Ол технологиялардың дамуы тез және үздіксіз өзгерістермен сипатталатын ортаны тудырады [3].

Білім беру тарихына үңілсек, киберпедагогиканың пайда болуына, дамуына өз негіздері бар. Адам өмірінің мәдени, тарихи, әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық негіздері уақыт өте келе тарихи сипаттағы ақпараттық төңкерістермен анықталды.

Мысалы, XX ғасырдың ортасын ақпараттық технологиялардың қалыптасуының,

компьютерлер мен компьютерлік желілерді, мәліметтер базасын құрудың бастау кезеңі деп айтуға болады. Осы кезеңнен бастап білім саласында жаңа оқу тәсілдері, жүйелері пайдалана басталады.

Олардың ішінде: бағдарламаланған оқыту (Б. Ф. Скиннер, Н.А. Краудер (АҚШ), (В.П. Беспалько, Ю.А. Самарин және т.б.); нейрожелілік педагогика (М.М. Бонгард); кибернетикалық оқыту тұжырымдамасы (С.И. Архангельский, Л.Б. Ительсон және т.б.); кибернетикалық дидактика (Ф.Хайманн) және т.б.

Ресей ғалымы В.А. Плешаковтың айтуынша, XX ғасырдың ортасынан XX ғасырдың 90-жылдарына дейін жалғасқан уақыт – төртінші ақпараттық революция кезеңі. Бесінші ақпараттық революция, ғалымның пікірінше, XX ғасырдың соңында басталды (1990 ж. – Н.В.): "... ол қазіргі адамзатқа өркениет эволюциясының сапалы жаңа кезеңіне-киберэволюцияға көшуге мүмкіндік беріп, бүкіл әлемдегі әлеуметтік құрылымдардың жаңа түбегейлі өзгерістерінің катализаторы болды" [4].

Сонымен, біздің теориялық шолуымыз аясында мүлдем жаңа жағдайда адам іс-әрекетіне тікелей байланысты ақпараттық төңкерістердің салдары ерекше маңызды болып табылатынын атаймыз. Ал бұл процесс педагогика, психология ғылымдарының әдіснамаларына көп өзгерістерді енгізуді талап етті.

Мақаланы жазу барысында салыстыру және талдау әдістерін пайдаланып, логикалық пайымдауға жол бере отырып, синтездік әдіс қолданылды.

XXI ғасыр басында педагогика, психология ғылымдарында жаңа технологияларға, жаңа концепцияларға кең жол беріле бастады. Теорияға негізделген киберонтологиялық тұжырымдама дами бастады. Осы проблемаға жоғары мән берген ресей ғалымдары В.А. Плешаков [5], В.П. Беспалько [6], Н.А. Обыденкова [7], Н.А. Сляднева [8] және т.б.

Киберонтологияны В.А. Плешаков «даму деңгейімен анықталатын киберқауіптіліктегі адам өмірі және/немесе тіршілік әрекеті» деп сипаттайды [9].

Киберонтологиялық тұжырымдамаға сәйкес адамның білімі оның өмір сүру жағдайларымен анықталады. Сондықтан адам өмірінің жаңа ортасы – киберкеңістік деген ұғым пайда болады.

Кейбір ғалымдардың түсінігі бойынша «киберкеңістік – ақпараттық-техникалық инфрақұрылым- ның өзара тәуелді жиынтығын, оның ішінде деректерді сақтауға, өңдеуге, түрлендіруге және алмасуға арналған ақпараттық және телекоммуникациялық желілер мен компьютерлік жүйелерді қамтитын ақпараттық ортаның Ғаламдық саласы" [10]. Бірқатар авторлардың пікірі бойынша, адам үшін "виртуалды" шындықты құратын құрылым, әлемнің техникалық, ақпараттық және әлеуметтік шындықтарының өзара байланысы

В.А. Плешаков оны "ноосфераның желілік ақпараттық бейнесі" ретінде сипаттайды.Кибервиртуалды кеңістік – ерекше әлем. Онда оған, яғни адамға, толық қатысудың әсері іске асырылады және іс жүзінде адамзаттың өмір сүруінің жаңа баламасы болып табылады. Сондықтан,киберкеңістік жеке тұлға психологиясымен тікелей байланысты.Адамдар киберкеңістікті өздерінің қарым-қатынасы мен мүдделерін көрсететін өзін-өзі көрсету ортасы ретінде жиі қолданады. Психоанализ тұрғысынан киберкеңістікті жеке адамның интрапсихикалық кеңістігі болып табылатын орта ретінде сипаттауға болады. Бүгінгі таңда киберкеңістік адам өмірінің ажырамас бөлігі болып табылады, оны толықтырады және тіпті алмастырады (соңғысы әдетте кибер немесе интернет - тәуелділік ретінде қарастырылады). Жеке тұлғаның киберкеңістікке интеграциялану дәрежесіне сәйкес, киберкеңістіктен толық бас тартқан ,"Маугли" деп аталатындардан бастап, киберкеңістікке толығымен интеграцияланған "эмигранттар" деп аталатын адамдардың жаңа жіктелуі туралы айтуға болады. Мұндай жіктеу В.А. Плешаковтың еңбек- терінде сипатталған.Сонымен, тарих барысында киберкеңістіктегі белсенді өмірге, негізінен ақпаратты визуалды қабылдауға және білімді жүйелеуге көшкен адам, қазір жаңа технологиялардың әсерінен өз психикасын өзгертудің өте жылдам процес жағдайында екені мәлім.

Киберкеңістік ұғымымен қатар цифрлық орта, цифрлық білім беру ортасы, кеңістігі деген терминдер кездестіріледі. Ресей ғалымдары Е.С. Ларина және В.С. Овчинскийдің

түсінігі бойынша:

«Цифрлық орта – ақпараттық технологиялар мен киберкеңістіктің алуан түрлілігін беру арқылы физикалық әлемнің әртүрлі нысандарын басқаружелілер мен телекоммуникациялық арналар арқылы сигналдар түріндегі бағдарламалар» [11]. Авторлардың пікірі бойынша, оның инфрақұрылымы, құрылымы және ультра құрылымы бар.

Адам өмірі технологиямен тығыз байланысты, бұл адами қатынастардың сипатын түбегейлі өзгертеді. Дж. Палфридың айтуы бойынша, сандық дәуірдің балалары нарықтық тенденцияларды өзгертеді, сонымен қатар экономиканың көптеген салаларын, білім беру жүйесін және әлемдік саясатты түбегейлі өзгертеді [12]. Осыған байланысты әлеуметтік нормалардың жиынтығын, цифрлық әлемде навигация дағдыларын, ақпаратты пайдалану мәдениетін және оған сыни көзқарасты қалыптастыру қажеттілігімен байланысты көптеген проблемалар туындайтыны мәлім.

Тағы да бір назар аударатын жайт – әрбір адам әлеуметтік және психо-жастық мәртебесінен, этникалық және конфессиялық қатыстылығынан, отбасылық-неке жағдайынан, мүліктік және материалдық жағдайынан басқа, туғаннан бастап өмірінің соңына дейін әлеуметтенудің нақты әлеуетіне, сондай-ақ кибер әлеуметтену мүмкіндіктеріне ие.

Жүргізілген сараптама бойынша, біз ғалым В.А. Плешаковтың киберәлеуметтендіру үрдісіне беріп отырған анықтаманы жөн көреміз. Ол « адамның кибер әлеуметтендіруі жеке тұлғаның әлеуметтенуі ретінде – жеке тұлғаның өзін-өзі тану құрылымындағы сапалы өзгерістер процесі ретінде, сондай-ақ адамның қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық және компьютерлік технологияларды қолдану әсерінен және нәтижесінде пайда болатын жеке тұлғаның қажеттілік-мотивациялық сферасы ретінде», - деп анықтайды .

Кибер әлеуметтендіру процесінде адамда бірқатар жаңа, іс жүзінде киберологиялық күтулер мен мүдделер, мотивтер мен мақсаттар, қажеттіліктер мен көзқарастар, сондай-ақ киберкеңістікпен тікелей байланысты психологиялық және әлеуметтік белсенділік формалары пайда болады. Маслоу жасаған қажеттіліктер пирамидасына сүйене отырып, интернет қолданушылары өздерінің өзекті қажеттіліктерін қанағаттандыруды да, квази-қанағаттандыруды да (қиялды, нақты қанағаттандыру емес) табады деп болжауға болады. Ал ондай процесс бір неше қиындықтарға әкелу мүмкін. Себебі әр тұлғаның дамуында, оның сана сезімінде өзіні ерекшеліктері бар.

Біріншіден, шындық деңгейлер арасындағы, әлеуметтік және ақпараттық феномен арасындағы психологиялық және іс-әрекет арасындағы кедергілер бұзылады. Қазіргі ақпараттық жүйеге батырылған адам классикалық шындықты оның виртуалдағы проекциясынан толық ажырата алмайды деп айтуға болады.

Екіншіден, өзіндік қызметінің, тұлғалық тәжірибенің және меңзей, яғни болашақ іс-әрекет арасындағы кедергілер ашық білінбейді. Ең алдымен, адамның өзара әрекетін және көрсетілетін виртуалды оқиғаларды, құбылыстарды виртуалды эксперимент ретінде қабылдау. "Адам-виртуалды объект" жүйеде өзара әрекеттесу процесінде көптеген нәзік психологиялық реакциялар болу мүмкін: осы үлгілерді жекелендіру, өзін-өзі өлшеу, оқыту, ақыл-ой эксперимент, виртуалды оқыту және нақты іс- әрекеттердің репетициясы. Ал осындай жағдайлардың қорытындылары психологиялық тұрғыдан әліде толық зерттелмеген.

Ақпараттық сауаттылықтың жаңа деңгейі жаңа психологиялық-педагогикалық тәсілдерге көшуді талап етеді. Олар денсаулықты сақтауды қамтамасыз етуі керек, оқушылардың ақыл-ойының белсенділігін арттыруға, шығармашылық және ақыл-ой қабілеттерін қалыптастыруға, ақпараттық қоғамда берік орын алуға мүмкіндік беретін жеке тұлғаның тұтас дүниетанымы мен өзін-өзі тануын дамытуға ықпал етуі керек. Бірақта, жаңа технологияларды қолдану білім сапасын өздігінен арттырады деп ойлау қате болар еді. Олардың мүмкіндіктерін тиімді пайдалану үшін білім беру саласындағы мамандар киберпсихология және киберпедагогика білімін дамыту, зерттеу және белсенді қолдану қажет. Ақпаратты білімге айналдыруға арналған ақпарат көздері мен білім беру технологияларының алуан түрлілігіне қарамастан, білімді білімге айналдырудың бір ғана жолы бар екенін әрдайым есте ұстаған жөн: бұл өзгеріс адамның санасында жүзеге асырылады. Бұл жағдайда адамның

киберкеңістікпен өте қарқынды өзара әрекеттесуін ескеру қажет. Ақпараттық қоғамдағы өміріміздің шындығы – бұл өзара әрекеттесудің нәтижесінде XXI ғасырдағы адамның жеке ой-өрісі, санасы пайда болады және дамиды.

Осы тұрғыда киберпедагогиканың психологиялық бағыттары көп сұрақтарды тудырып, ғылыми ізденістерді талап етеді.

Жаңа ақпараттық қоғамның негізі – нейрондық желі, жасанды интеллектті кеңінен қолдану, цифрлық технологиялар, жаңа басқару технологиялары болып табылады. Қоғам кибер-виртуалдық формацияға енеді, онда болып жатқан процестер тек бақыланатын ғана емес, сонымен бірге осы технологиялар арқылы басқарылады. Ең бастысы, кибервиртуалистика білім беру, тарих, әлеуметтану, психология сияқты маңызды салаларды қамтиды, педагогика – киберпедагогикада жаңа парадигманың қалыптасуына ықпал етеді.

Киберпедагогика проблемаларын зерттеп жүрген ғалымдардың пікіріне сүйене отыра, кибер- педагогиканың негізгі мынадай мақсат-міндеттерін белгілеуге болады: жеке тұлғаның киберәлеуметтен- діру мәдениетін қалыптастыру үшін қауіпсіз жағдайлар жасау, осы процесті оңтайлы (жасына, адамның әлеуметтік мәртебесіне және т.б. байланысты) сүйемелдеу, оны киберәлеуметтендіру процесінде адамға уақтылы пара-пар көмек көрсету. Үздіксіз білім берудің мақсаты адамның білім беру қажеттіліктерін толығымен қанағаттандыру екендігі белгілі, бұл оның өзін-өзі толық жүзеге асыруға деген ұмтылысының көрінісі болып табылады және тез өзгеретін әлем жағдайларына бейімделу. Мұндай жағдайда адамның өзі оқу процесінің белсенді қатысушысы болады.

Қазіргі кезеңдегі қоғамның қарқындылық дамуы мен әлеуметтік институттарды ақпараттандырудың тереңдігі, барлық салаларды цифрландыру, басқадай факторлар білім беруді одан әрі ақпараттандыру, өзгеруін және жағыртуды талап етеді. Осы жағдайдайлар қоғамдық құндылықтарды өзгеруге апарып, адамды желілік сәйкестендіруге әкелді. Бүгінгі таңда адамға жаңа практикалық дағдылар мен теориялық білім ғана емес, сонымен қатар осы білім мен дағдыларды үнемі жетілдіру мүмкіндігі қажет. Басқаша айтқанда, адамзат өмір бойы киберәлеуметтендіру контекстінде үздіксіз білім беру мәдениетін жан-жақты дамытуы керек, өйткені жаңа технологиялар дәстүрлі білім беру процесінің шеңберін өзгертеді. Сондықтан педагогика ғылымындағы ғасырлар бойы қалыптасып келе жатқан кейбір ұстанымдар өзгерістерді талап етеді.

Жасалған сараптама бойынша, ғалымдардың пікіріне сүйене отыра, үздіксіз білім беру жүйесінің дамуында жаңа өзгерістерге сәйкес педагогика, психология ғылымдарындағы жаңа ұғымдардың, терминдердің өз орнын алып жатқанын байқаймыз. Осыған байланысты пайда болып жатқан негізгі ұғымдар:

- киберонотология;
- киберәлеуметтендіру;
- киберкеністік;
- цифрлық білім беру ортасы, т.б.

Бұл ұғымдар педагогика ғылымында инновациялық сала ретінде киберпедагогиканың негізін құрайды деп айтуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Элен Битэм, Рона Шарп. Педагогиканы цифрлық дәуірде қайта зерделеу. XXI ғасырдағы оқыту дизайны. - Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры. - 2019 жыл. – 328 бет.

2. Бахтиярова Г.Р. Қазақстан Цифрлық дәурде оқыту дизайнын құруда интербелсенді ідстерді пайдаланудын жолдары. Хабаршы «Педагогикалық сериясы» Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университет. 2020. №1(65). – 65-71 б.

3. Карауылбаев С.К., Артюхина М., Жумабаева А.М., Муратова Г.И. Границы развития интернет- педагогики/ / Педагогика және психология. Абай ат. ҚазҰПУ,2020. – Б.2-10.

4. Плешаков В.А. Перспективы киберонтологического подхода в современном образовании // Вестник Московского городского педагогического университета. Серия: педагогика и психология. 2014. № 3(29). – С. 1-18.

5. Плешаков В.А. Теория киберсоциализации человека: монография; под общ. ред. А.В.

Мудрика. – М.: МПГУ; HomoCyberus, 2011. – 400 с.

6. Беспалько В.П. Киберпедагогика. Педагогические основы управляемого компьютером обучения (E-Learning) / В. П. Обыденкова В.К. Эмпатия в интернет-среде киберпространства: философско-психологический аспект // Философские проблемы информационных технологий и киберпространства. 2013. № 2. – С. 56-67.

7. Сляднева Н.А. Социальная киберпедагогика // Вестник Московского государственного университета культуры и искусств. 2012. № 3. – С. 148

8. Плешаков В.А. Особенности виртуальной компьютерной социализации личности // Проблемы педагогического образования. Сб. науч. ст.: Вып. 25; под ред. В.А. Сластенина, Е.А. Левановой. –М.: МПГУМОСПИ, 2006. – С. 23-25

9. Бородакий Ю.В., Добродеев А.Ю., Бутусов И.В. Кибербезопасность как основной фактор национальной и международной безопасности XXI века (часть 1) // Вопросы кибербезопасности. 2013. –№ 1. – С. 2-9.

10.Ларина, Е.С. Россия и вызовы цифровой среды: рабочая тетр. / Е.С. Ларина, В.С. Овчинский [Электронный ресурс]– Режим доступа: URL: https://russiancouncil.ru/common/upload/WP15Cybersecurity-Ru.

11.Палфри Дж.Дети цифровой эры. – М.:Эксмо,2011. – 368 с.

12.Воинова О.И., Плешаков В.А. Киберонтологический подход в образовании: Монография / Под ред. В.А. Плешакова. – Норильск: НИИ, 2012. – 244 Беспалько. – М.: T8RUGRAM / Народное образование, 2018. – 240 с.

XXI- ҒАСЫР ТАЛАПТАРЫНА САЙ БІЛІМ САЛАСЫ МЕНЕДЖЕРЛЕРІН ДАЯРЛАУ

Аганина Қ.Ж.
п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ, «Педагогика және психология» кафедрасы,
Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Мақала білім беру жүйесіндегі менеджментті дамыту және XXI-ғасырдың сын-қатерлерін ескере отырып, білім беру саласындағы менеджерлерді даярлауды жетілдіру мәселесіне арналған. Білім беру саласының болашақ менеджерлерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми-педагогикалық шарттарын анықтау мәселелері қаралды. Білім беру менеджерлерін даярлау бойынша элективті курстар бағдарламаларының құрылымдық-мазмұндық сипаттамасы берілген.

Аннотация: Статья посвящена проблеме развития менеджмента в системе образования и совершенствования подготовки менеджеров сферы образования с учетом вызовов XXI-века. Рассмотрены вопросы выявления научно-педагогических условий формирования профессиональной компетентности будущих менеджеров сферы образования. Дана структурно-содержательная характеристика программ элективных курсов по подготовке менеджеров образования.

Abstract: The article is devoted to the problem of management development in the education system and improving the training of managers in the field of education, taking into account the challenges of the XXI century. The issues of identifying scientific and pedagogical conditions for the formation of professional competence of future managers in the field of education are considered. The structural and content characteristics of elective courses for training education managers are given.

Бүкіл әлемде адами ресурс үшін ғаламдық бәсекелестіктің күшеюі өзектілікке ие болып отыр. Елімізде жүргізіліп жатқан білім саясаты әлемдік білім кеңістігімен жалпы білім берудің басымдылық мақсаты-өзгермелі өмір жағдайына тез бейімделетін өз жолын дұрыс таңдай білетін, оң шешім қабылдай алатын тұлға дайындау болып отыр . Қазіргі кезде білім беру жүйесін инновациялық білім беру жүйесіне көшіруге жұмыстар жасалуда. Ол үшін педагогтың жаңашыл білім беру жүйесі мен инновациялық білім беру мекемесін дамыту қажет. Білім беру саласындағы инновацияны жасау, игеру және тарату – жаңа білім беру жүйесін қалыптастырады. Бұл икемді, ашық, жеке тұлғалық, жасампаздық білімнің, адамның бүкіл өмір бойы үздіксіз білім алуының жаһандық жүйесі.

Білім беруді жетілдіру заман талабына сай білім саласы менеджерлерін даярлауда олардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру бүгінгі таңда аса өзекті қажеттіліктердің бірі

болып табылады. Білім беру саласы менеджерлерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мен дамыту олардың іскерлік қабілеттіліктерін арттырып қана қоймай, жоғары білім беру саласын жан-жақты жетілдіруге қомақты үлес қосатындығы да белгілі.

Қазіргі заман талаптарға жауап бере алатын білім саласы менеджерлерінің құзыреттіліктерін іріктеу, оларды жаңа инновациалық технологиялар көмегімен қалыптастырудағы білім мазмұны мен әдіс-тәсілдерін құрастыру мәселелері осы саланы зерттеуші ғалымдардың өзекті зерттеулеріне айналуда.

Білім саласының басшысы қазіргі заманғы мағынада менеджер, бүгінгі әлеуметтік-экономикалық жағдайында жұмыс істейтін, ұйымында арнайы іс-шаралар туралы шешім қабылдауға тұрақты ұстанымы мен мүмкіндіктерін кеңейтуге ұмтылысы бар маман болып табылады. Ол менеджердің қабылдаған шешімі ақылға қонымды болып табылады және соңғы басқару әдістерін қолдануға негізінен әзір деп күтілуде.

«Постоянного улучшения качества» тұжырымдаманың авторы Э.Деминг сапа кемшілігінің тек 15%-ы тікелей орындаушының кінәсіне байланысты, ал 85% -ын басқару кемшіліктері деп атап өтті. Осындай зерттеу нәтижелеріне талай басшы маман даярлауға бағытталған зерттеулерде нақты көңіл бөлінетін болды.

Қазіргі кезеңдегі білім берудің дамуы мен оны басқарудағы негізгі ерекшеліктердің бірі олардың әлемдік қауымдастықтың жаһандану-интеграция жағдайындағы жалпы әлеуметтік жүйеге өтуі болып табылады. Осындай жағдайда кез-келген жүйені басқару тұтас үрдіс және объекттің құрамдас элементтері арасындағы күрделі ішкі және сыртқы байланыстардың барлық жиынтығын ескере отырып, XXI-ғасыр талаптарына сай құрылуы тиіс.

Білім берудің реформалары мен жаңаруы жағдайында педагогикалық үрдістің гуманистік бағытын инновациялық педагогиканың көрінісі деп есептеуге болады.

Нарықтық экономика жағдайында кез-келген білім беру мекемесінің қызметінің тиімділігі көпшілігінен қазіргі таңдағы менеджменттің әдістері мен принциптерін қолдануға байланысты.

Қазақстан Республикасының 2011-2020 жылға арналған білім беруді дамыту мемлекеттік бағдарламасында ҚР-ның білім беру жүйесінің әлсіз тұсы болып білім берудегі менеджменттің әлсіз дамуы көрсетілген.

Жоғарыда көрсетілген мемлекеттік бағдарламаға сәйкес білім беру ұйымдарында қамқоршылық кеңестері құрылып, 2015 жылға дейін 45%-ға дейін, 2020 жылға дейін білім беру ұйымдарының жетекшілері 100 % біліктілікті арттыру мен менеджмент саласындағы қайта дайындаудан өтетін болады делінген болатын [1, 2]. Өкінішке орай, қазір де бұл межеге жете қоймадық.

Білім беру мекемелеріндегі жетекшілердің рөлі өзгеріп келеді – басқару күтімінен және жалпы бақылау оперативті және тиімді басқару. Жүйелі ойлау қазіргі заманғы жетекшілерден нақты сенімсіздік жағдайында басқару шешімдерін қабылдау құзіреттілігінің жоғары деңгейін талап етеді. Тұрақты дамуға білім беру үрдісі үшін оның жауапкершілігі артуда.

Қазақстанның ғалымдары Б.А.Абыкаримұлы, К.С.Ахметкаримова, Р.Ш.Абитаеваның «Білім беру ұйымдары жетекшілерінің басқару құзіреттілігінің даму технологиясы» кітабында қазіргі білім берудегі кейбір қайшылықтарды атап көрсетеді. Олардың ойынша, білім – білім берудің орталықтанған парадигмасы мәдени форма ретінде, 21 ғасыр парадигмасына сәйкес келмейді.

Осыған орай көптеген қазақстандық ғалымдар (К.Н.Нарибаев, К.Ж.Аганина, Б.А.Альмухамбетов, З.А.Исаева, А.А.Жайтапова, З.М.Садвакасова және т.б.) болашақ мамандарды дайындау жүйесін, педагогикалық қызметкерлердің, білім беру орындарының жетекшілерінің – білім беру менеджлерінің біліктілігін арттыруды жетілдіруді жалпыұлттық приоритет деп қарастырады.

Білім беру менеджерлерін дайындауда олардың жалпы басқару теориясының кез-келген жүйесінің құрушылары мен ынталандырушылары болып табылатынын ескеру қажет. Осыған байланысты біздің қазіргі заманғы қауымдастықтағы ұлттық іскерлік мәдениеттің ерекшеліктерін ескере отырып, менеджерлер мен кәсіби-менеджерлер үлгілерін кәсіби

дайындау жүйесінің принципиалды негіздерін қалыптастыру қажет деп есептейміз [2, б. 120].

Білім беру менеджерлерін дайындауда осындай көлемді жұмыстарды іске асыруда аталған жұмыста негізгі аспектісі болып табылатын ***оқу үрдісін ғылыми-методикалық қамтамасыз ету*** қажет.

Білім берудің мазмұны мен білім беру менеджерлерін дайындау бойынша оқу әдебиеттерін іріктеу және оқу құралдарын дайындауда біз ЖОО-на арналған оқу әдебиеттері біздің қоғамымыздың заманауи әлеуметтік-экономикалық, психология-педагогикалық талаптарына сай болу керек деп көрсетілген бірқатар педагогикалық шарттарды таңдап алдық. Білім берудің мазмұны мен ЖОО-на арналған оқу әдебиеттерінің құрылымы:

- ҚР мемлекеттік саясатына;
- оқытудың заманауи тәсілдеріне;
- ғалымдардың заманауи ғылыми нәтижелеріне;
- оқытудың дидактикалық принциптеріне;
- оқытудағы заманауи технологияларына;
- этикалық нормаларға;
- ҚР-ның білім беру ұйымдарының шынайы материалды-техникалық шарттарына сәйкес таңдалуы шарт.

Білім берудің мазмұны мен білім беру менеджерлерін дайындау бойынша оқу әдебиеттерін іріктеуде менеджмент функциясының заманауи спецификалық ерекшеліктерін есепке алдық [3].

Осылайша, қазіргі таңдағы білім берудегі менеджерлерді дайындауда тек жалпытеоретикалық және фундаменталды емес, сонымен бірге педагогикалық ғылымдағы заманауи бағыт болып табылатын педагогикалық деонтологияның принциптері мен нұсқауларын есепке ала отырғанда гуманитарлық, пәнаралық, кіріктірілген білім мен шеберлік, заманауи инновациялық технологияларды қолдану маңызды.

Педагогикалық деонтология негіздерін есепке ала отырып білім беру менеджерлерін дайындау қазір ерекше өзектілікке ие мемлекеттік құжаттармен айқындалған және «Қазақстан-2050 – Мәңгілік ел» мемлекеттің даму Бағдарламасында ерекше көңіл аударылған жаңа білім беру мақсаттарын нәтижелі жүзеге асыруға жағдай жасайды.

Білім беру менеджерлері - басқару мәдениеті: этикалық нормалардың интелектуалды, құқықтық, ақпараттық негізін меңгеруге тиіс мамандардың айрықша категориясы [4, б. 34].

Сондықтан білім беру менеджерлерінің кәсіби құзіреттілігін қалыптастыру үлгісін дайындауда біз педагогикалық деонтологияның негіздерін есепке алдық. Міндетті түрде кәсіби менеджерлерге тән болуы тиіс нақты қасиеттер бар. Сондай қасиеттердің үш тобы бар: жеке, кәсіби, ұйымдастырушылық және іскерлік.

Жеке қаситеттерге бірінші кезекте жалпыадами мораль нормаларын әрдайым сақтауды талап ететін адалдық пен әдептілік, айналадағыларға деген қарапайымдылық пен әділеттілік жатады. Жетекші өзінің қол астындағыларды түсінуге, олардан құрметке лайық тұлғаны көруге, олардың жүріс-тұрыстарынан хабардар болуға, адамгершілікті болу және адамдарға қамқор болып, барлық тараптардың мүдделерін ескере отырып әріптестікке ұмтылуға тырысуы тиіс.

Білім беру менеджері барлық сұрақтарда түбегейлі болуы , «жоғарыдан» және «төменнен» болатын қысымға төтеп бере білуі қажет, одан кейін өзі нық тұрып, өзінің көзқарастарын жасырмай, олар қолданатын құндылықтарды соңына дейін қорғап және басқаларға сол құндылықтарды жеке мысалы арқылы иеленуге жәрдемдесуге, берген сөзінде тұруы қажет.

Білім беру менеджерлері сыпайылықтан қоршағандардың барлық талаптары мен өтініштеріне келісе бермей тек анағұрлым маңызды жағдайда байланыс ұстап, достық және отбасылық қарым-қатынастарды қорғауы тиіс.

Осылармен қатар менеджердің жұмысы өте ауыр сондықтан оның жеке қасиеттерінің маңыздыларының бірі күйзеліспен тиімді күресуге, тағдырдың сындарынан қаймықпай өтуге, қайсар болуға көмектесетін шымыр денсаулық екенін естен шығармаған абзал. Жақсы

физикалық қалыпты сақтау үшін үздіксіз жаттығулар, қызмет түрін ауыстыру болып табылатын теңдестірілген жүктеме қажет. Әр нәрседе табысқа жету үшін күш пен энергияны барлық жұмыстарға рационалды түрде бөлу маңызды.

Алайда бір ғана менеджердің физикалық денсаулығы жеткіліксіз. Ол өзіне жүктелген шамадан тыс барлық қиыншылыққа шыдау үшін сезімтал, дені сау адам болуы да тиіс. Сондықтан алдын ала жағымды эмоцияларды: белсенділікті ынталандыратын толқу; адамды адамгершілікті қылатын мазасыздану; жаңа қызмет салаларын игеруге, алға басуға көмектесетін қызығушылық пен білуге құмарлық; байсалдылықты арттыратын сенімділікті өзінде қалыптастыру керек.

Басқарушылық шешімдерді қабылдауда менеджерден тек біліктілік қана емес, сонымен бірге өмірдің өткір жағдайларына дайын болып қарсы тұруды білдіретін эмоциалық кемелдену талап етіледі. Сонымен қатар, менеджерлердің көбісі осындай жағдайларда қабілетсіздік сезімінен зардап шегіп, өздеріне қосымша шиеленіс тудырып, ақырында күйзеліске алып келеді.

Қазіргі білім беру доктриналарының, стратегиялардың, жүйелердің және технологиялардың сан түрлілігіне қарамастан, білім беру менеджерлерін дайындайтын әмбебап идеяларды кездестіру қиын. Біз өз кезегінде білім саласы менеджерлерін дайындауда олардың құқықтық құзыреттілігі мәселесіне де ден қоямыз. Заманауи нормативтік-құқықтық реттеу тұрғысынан қарастырсақ, құқықтық құзіреттілік менеджердің өз кәсіби қызметі барысында туындаған мәселелерді шешуде заңнама мен нормативтік құқықтық актілерді тиімді қолдана білуге дайындығы деп білеміз. Аталған анықтамаға сүйенсек, білім саласының құқықтық құзіреттілігі оның нормативтік-құқықтық актілермен толыққанды жұмыс істеуінен көрініс табады. Яғни, құқықтық құзіреттілігі толық қалыптасқан білім саласындағы менеджер: үлгілік нормативтік-құқықтық құжаттар негізінде ұйымның жарғысын дайындауға, білім беру процесіне қатысушылардың құқықтық мәртебесіне салыстырмалы түрде талдау жасауға, педагогикалық қызметкерлердің құқықтық пәндер бойынша біліктілік талаптарын анықтауға қабілетті [5].

Білім саласындағы менеджерлердің дәл осы құқықтық құзыреттілігін қалыптастыру мен дамытуды көздейтін бағдарлама Абай атындағы ҚазҰПУ-да жүзеге асуда. Аталмыш білім ордасында Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2017 жылдың 24 шілдесіндегі №350 бұйрығына сәйкес, 2017 жылдың 1 қыркүйегінен бастап, «6М010300 – Педагогика және психология» магистратура мамандығы аясында «Білім берудегі менеджмент» тәжірибелік білім беру бағдарламасы енгізілген болатын. Элективті пәндер каталогының құрамына енген бұл бағдарламаға «Білім беру ұйымдарын басқарудың нормативтік-құқықтық негіздері» атты пән енгізілген. Бұл пән білім беру ұйымдарында басқарушылық қызметті атқаратын болашақ менеджерлерге еліміздегі білім беру ұйымдарының қызметін нормативтік-құқықтық жағынан реттейтін қағидаларды анықтауға, нормативті құжаттарды білуге септігін тигізеді [6].

Қосымша білім саласы менеджерлерінің құқықтық құзыреттілігін жетілдіру мен дамытудың күн тәртібіндегі басты мәселелердің бірі ретінде қарастырылуы да тегіннен-тегін емес. Өйткені, құқықтың моральдық қана емес, заңдық нормаларын білу қай салада да қызмет атқаратын менеджер үшін аса маңызды. Мектептен тыс қызметті жүзеге асыруда «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Заң талаптарын сақтау, бала құқықтарының қорғалуын қамтамасыз ету жоғары жауапкершілік пен құқықтық мәдениетті талап ететіндігі де сондықтан. Аталмыш Заңның 16-бабының 4-тармағына сәйкес, «баланы оның денсаулығына қауіп төндіруі немесе білім алуына кедергі келтіруі не оның денсаулығына және дене бітімі, ақыл-ойы, рухани, моральдық және әлеуметтік жағынан дамуына нұқсан келтіруі мүмкін кез келген жұмысты орындауға қабылдауға немесе тартуға тыйым салынады» [7]. Бұл - мектептен тыс қызметті жүзеге асыруда қосымша білім саласындағы менеджерлер заң талаптарын қатаң сақтай отырып, баланың дамуына қандай да болмасын теріс ықпал ететін әрекеттерден оларды сақтандырып, құндылықтық бағдарларды қалыптастырып отыруы тиіс дегенді білдіреді.

Білім беру менеджері барлық сұрақтарда түбегейлі болуы, «жоғарыдан» және «төменнен» болатын қысымға төтеп бере білуі қажет, одан кейін өзінікінде нық тұрып, өзінің көзқарастарын жасырмай, олар қолданатын құндылықтарды соңына дейін қорғап және басқаларға сол құндылықтарды жеке мысалы арқылы иеленуге жәрдемдесуге, берген сөзінде тұруы қажет.

Білім беру менеджерлері сыпайылықтан қоршағандардың барлық талаптары мен өтініштеріне келісе бермей тек анағұрлым маңызды жағдайда байланыс ұстап, достық және отбасылық қарым-қатынастарды қорғауы тиіс.

Басқарушылық шешімдерді қабылдауда менеджерден тек біліктілік қана емес, сонымен бірге өмірдің өткір жағдайларына дайын болып қарсы тұруды білдіретін эмоциялық кемелдену талап етіледі. Сонымен қатар, менеджерлердің көбісі осындай жағдайларда қабілетсіздік сезімінен зардап шегіп, өздеріне қосымша шиеленіс тудырып, ақырында күйзеліске алып келеді.

Бірақ күйзеліс – белгілі-бір деңгейде басқаруға болатын ағзаның реациясы. Кейбір өлшемде ол белсенділікті арттыруда маңызды. Жеткіліксіз жүктеме мен өткір сезімдер моральдық жағдайын нашарлатуға әкеп соғады [8, 108].

Білім беру мекемелерінде жетекшілердің басқарушылық потенциалын, білім беру институттарын жаңа деңгейге шығаратын, сондай жоғары, қоғам талабынан туындайтын деңгейге жеткізуге болады. Бүгінгі күні өзектілік ұйым тұлғасына инновациялар мен инновациялық потенциалдарды енгізетін басқарушылық қызмет секілді мінездемелерді қамтиды. Білім менеджерін дайындау процесінің мұндай моделі білім беру процесінің жеке субъектілерінің дамытуға бағытталған және шығармашылық өзін-өзі дамуына ықпал ететін рефлексивті өзара іс-қимыл, кіріс ұйымдастыру арқылы өз қызметін функционалдық мазмұны негізінде жүзеге асырылады [9].

Білім саласы менеджері жоғары өнер деңгейінде адамдардың ұйымдастырушы, сондықтан білім менеджерлері - ол арнайы дайындықтан талап ететін мамандық.Осы кезеңде білім беру менеджерлері - бұл тұтас процессті сезіну қабілетін қалыптастыру, жеке процестердің әрбір дамуын қамтамасыз ету, олардың негізінде жатқан қайшылықтарды анықтауға қабілетті болуы, олардың шешу жолдарын табу.

Басқару басшының жеке тұлғаның психологиялық ерекшеліктерін: оның басқарушылыққа талпынысын және қабілетін, өз міндеті мен оны көре білуін қамтитын басқару тұжырымдамасын, басқару ниетін, сондай-ақ басқару ережесі мен ұстанымдары туралы ішкі шешімдерін зерттейді.

Басқарушылық – білім беру қызметі басқару білім беру, оның міндеттерді жүзеге асыру үшін профессор-оқытушылар құрамының табысты болуы үшін жағдай қамтамасыз етуге бағытталған.

Қазіргі заманғы педагогика және психология осы күрделі проблемаларды шешу үшін тек ортақ көзқарастарды белгілеген (А.Г.Асмолов) [10] .

Инновациялық менеджерлерді оқыту бағдарламасы студентті қарқынды оқуға, әрқашан өзгеріп тұратын жағдайларға бейімделуге дағдылануға, барлық жаңа заттарды іздеп оны қабылдауға, ғылыми ойларды не түрлендіретініне үйрету. Кез-келген техникалық стартапты бастауда – бір компанияға ғылымдағы және бизнестегі адамдарды дұрыс жолмен әкелу оңай емес. Бастамадан енгізуге дейінгі барлық циклдағы инновация жетекшілері тәртіп аралық кеңістікте болатын құзіреттілік, инновациялық менеджерлер.

Инновациялық менеджерлер ортаның бірыңғай процесінің жүйелік интеграторы болып табылады, олардан түсіну мен техникалық өндірістіктегі ептілік, нарықтық білім мен жоғары технологиялық жабдықтарды білу талап етіледі (менеджмент, маркетинг және халықаралық экономикалық қаржылық қатынастар, эконометрика, модельдеу т.б.).

Білім саласындағы инновациялық менеджерлер - білім беру процесіндегі инновациялық өзгерістерді басқаратын субъект. Ол процесс басқарушы және материалдық, еңбек, ақпараттық, әлеуметтік, ғылыми-әдістемелік, экономикалық қорлар, ұстанымдар, функциялар мен қазіргі заманғы менеджменттің әдістерін қолдану арқылы жоғары білікті маман

дайындауға бағытталған педагогикалық функциялардың іске асуын қамтамасыз етеді. Ал бұл сипаттама жалпы білім жүйесіндегі инновациялық менеджмент ұғымдарының ғалымдар: Аньшин В.М., Дагаев А.А. , Л.Н. Оголева, П.Н Завлин, Р.Фатхутдинов зерттеулеріндегі анықтамаларына сүйеніп берілген.

Осы ғалымдар зерттеулеріндегі анықтамалар білім жүйесіндегі инновациялық менеджменттің мән-мағынасын толық сипаттап, оған төмендегі анықтаманы беруге мүмкіндік берді.

Білім жүйесіндегі инновациялық менеджмент дегеніміз – білім жүйесіндегі дәстүрлі емес басқарушылық шешімдерді жоспарлау, құрастыру және жүзеге асыруда оқыту мен тәрбие берудің жаңа мақсатын, мазмұнын, әдіс-тәсілдер мен формаларын кірістіру, қазіргі заманғы технологиялардың енгізілуіне білім алушы мен оқытушының бірігіп жұмыс жасауын ұйымдастыру және білім сапасына қол жеткізуге бағытталған менеджердің басқарушылық қызметі [11, 60 бет]. Осы анықтамаға сүйене отырып, білім саласындағы инновациялық менеджментті жетілдіру бағытындағы зерттеу жұмыстары одан әрі жалғасуда. Қазіргі таңда білім саласы менеджерінің өзін-өзі басқару, қаржылық және кәсіпкерлік құзыреттілігін жетілдіру бағытындағы зерттеулер өз өзектілігін байқатуда, осыған орай бұл бағыттағы зерттеулер де жалғасуда, өз кезегінде төмендегі мәселелердің шешімін табушы менеджерлер құзыреттілігін жетілдіреді деген ойдамыз.

Елімізде білім беру мекемелері де кәсіпкерлік іс-әрекетпен айналысады. Білім беру мекемелерінің ең негігі кәсіпкелік іс-әрекеті – ақылы түрде білім беру қызметін ұсыну. Мемлекеттік білім беру мекемелері ақылы білім беру қызметтерін көрсетуге құқылы. Оларға мыналар жатады: -заңды және жеке тұлғалармен шарт жасасу бойынша оқушыларды оқыту, мамандарды даярлау, қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру;- қосымша білім беру бағдарламалары бойынша оқыту, арнайы курстар мен пәндер циклдерін оқыту, репетиторлық қызмет, оқушылармен тиісті білім беру бағдарламалары мен мемлекеттік білім беру стандарттары шеңберінен тыс пәндерді тереңдетіп оқытумен айналысу.

Мемлекеттік білім беру мекемелерінің ақылы білім беру қызметтерін көрсету тәртібін қолданыстағы заңнамаға сәйкес білім министрлігі айқындайды.

Мысалы жоғары оқу орындары жұмыс берушілердің үміттерін қанағаттандырмайтын және әлемдік трендтерге толық сәйкес келмейтін мамандарды даярлайды, ал өз кезегінде білім беру нарығында өз орның жоғалтуға әкеледі. Осы жағдайды өзгерту үшін Білім және ғылым министрлігі «ҚР кейбір заңнамалық актілеріне жоғары оқу орындарының академиялық және басқарушылық дербестігін кеңейту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасын ұсынды. Бұл түзетулер 2018 жылдың шілдесінде күшіне енді. Өзгерістер ЖОО қызметінің үш негізгі бағытын реттейді: академиялық, басқарушылық және қаржылық. [12-14]

Жоғарыда айтылғандай білім саласының менеджерлерінің қызмет түрлерінің саналуандығын ескере отырып, зерттеу нәтижесінде бірнеше бағыттағы курс бағдарламалары дайындалып Оқу бағдарламаларына енгізілді:

"Білім беру саласындағы Менеджмент",
"Білім берудегі инновациялық менеджмент",
"Білім берудегі стратегиялық менеджмент",
"Білім берудегі HR менеджмент",
"Білім берудегі қаржылық менеджмент",
"Тайм менеджмент Уақытты басқару",
" Менеджердің құқықтық мәдениеті"
"Мониторинг және статистика"
"Білімді және инновацияларды басқару "
"Білім берудегі мәдениетаралық менеджмент",
"Білім беру саласындағы Маркетинг" және т. б. [15]

Зерттеу мәліметтері көрсетіп отырғандай, Абай атындағы ҚазҰПУ базасында ғалымдардың жүргізіліп жатқан ғылыми зерттеу жұмыстарының қорытындылары, атап

айтқанда: білім беру жүйесіндегі менеджментті жетілдіруге бағытталып қорғалған докторлық, магистрлік диссертациялар, дайындалып жарияланған ғылыми мақалалар мен оқу әдістемелік құралдар Қазақстан Республикасы білім беру жүйесіндегі менеджментті жетілдіруге, сонымен қатар XXI- ғасыр талаптарына сай білім саласы менеджерлерін даярлауда білім беру саласы менеджерлерінің кәсіби құзыреттілігін жетілдіру ісіне үлкен үлес қосар деген ойдамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Государственная программа развития образования Республики Казахстана на 2011-2020 годы,Астана-2010 -13 с.
2. Умирбекова Ж.Б. Организационно-педагогические основы менеджмента в образовании в условиях глобализации современного общества. - Диссертация на соискание ученой степени…д.п.н. - Алматы, 2010. С. 353
3. Аганина К.Ж, Утебаева Н.М. Подготовка менеджеров сферы образования как условие эффективного функционирования системы образования // Білім әлемінде. В мире образования. In the world of Education. № 2. 2011. С. 3-6
4. Аганина К.Ж. Білім саласы менеджерлерінің кәсіби құзыреттілігі /оқу құралы. Алматы, 2016 -240 б,
5. Нарибаев К.Н., Аганина К.Ж. Организационно-педагогические вопросы построению модели менеджера образования // Педагогики и психология Вестник КазНПУим. Абая№ 2. 2012. С. 34-39- 140 стр.
6. Сергеева В.П. Управление образовательными системами. – М., 2000.
7. Жайтапова А. Басқару мәселелері // Білім берудегі менеджмент в образований №3/2004/ 24 стр
8. Нарибаев К.Н., Нурлихина Г.Б., Аганина К.Ж., Жунусбекова А., Куанжанова К., «Подготовка менеджеров образования» / учебное пособие Алматы 2013. КазНПУ им.Абая -140 с.
9. Журавлева Л.В. Практические основы профессиональной подготовки менеджеров образования (Пособие). – «Дефис», Сургут, 2000.
10. Садвакасова З.М. Мировые концепции менеджмента для организации образования. Учебное пособие -Алматы, 2010. -298- б.
11. Таубаева Ш.Т., Аганина К.Ж, Болатбаева А Ә. Білім беру жүйесіндегі инновациялық менеджмент. Оқу құралы. Алматы, 2017 ж,- 150 бет
12. https://ru.sputnik.kz/society/20180425/5411957/kazakhstan-vyssheye-obrazovaniye-izmeneniye.html
13. https://forbes.kz/process/education/bolshaya_peremena_1_1556256976/
14. http://fincenter.kz/kz/funding/podushevoe-funding/
15. Аганина К.Ж. Білім беру жүйесіндегі менеджмент /Монография Алматы, -2021г Таугул-Принт баспасы -232 бет.

.

БІЛІМ САЛАСЫ МЕНЕДЖЕРЛЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ БАҒЫТТАРЫ

Аганина К.Ж.
п.ғ.д., профессор
Тилеубаева А Е. Бухараева А.
«Педагогика және психология» кафедрасының
1-курс магистранттары,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ.

Аңдатпа: Мақала бүгінгі таңда аса өзекті қажеттіліктердің бірі болып табылатын білім саласын менеджерлерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру және оны дамытудың инновациялық бағыттарын іздестіру мәселесіне арналады. Педагог қызметкерлердің, соның ішінде білім беру саласы менеджерлерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мен дамыту олардың іскерлік қабілеттіліктерін арттырып қана қоймай, білім беру саласын жан-жақты жетілдіруге қомақты үлес қосатындығы жайлы

зерттеуші ғалымдардың ғылыми еңбектеріне талдау жасалынған. Білім саласы менеджерлерінің кәсіби құзыреттіліктерінің бірі өзін-өзі басқару және кәсіпкерлік құзыреттілігін қалыптастыру инновациялық бағыт ретінде қарастырылады.

Аннотация: Статья посвящена проблеме формирования профессиональной компетентности менеджеров сферы образования, которая сегодня является одной из наиболее актуальных потребностей, и поиску инновационных направлений ее развития. Проведен анализ научных трудов ученых-исследователей о том, что формирование и развитие профессиональных компетентности педагогических работников, в том числе менеджеров сферы образования, не только повышает их деловые способности, но и вносит весомый вклад в всестороннее совершенствование сферы образования. В качестве одной из профессиональных компетенций менеджеров сферы образования рассматривается инновационное направление формирования их компетенций самоуправления и предпринимательства.

Abstract: The article is devoted to the formation of professional competence of managers of the field of Education, which is one of the most urgent needs today, and the search for innovative directions for its development. The analysis of the scientific works of research scientists is carried out on the fact that the formation and development of professional competencies of teachers, including managers of the educational sphere, not only increases their business abilities, but also makes a significant contribution to the comprehensive improvement of the educational sphere. As one of the professional competencies of managers of the field of knowledge, the formation of their self-management and entrepreneurial competencies is considered as an innovative direction.

Қазақстандық педагогикалық білім беруді жаңғыртудың мақсаты – оның тиімді және динамикалық қызмет етуінің механизмін құрастыру. Осындай жаңғыртудың нәтижесі ретінде дайындық, қайта даярлау және педагогикалық кадрларға қоғам ұсынған талаптарға жауап беретін педагогтардың біліктіліктерін арттырудың жаңартылған жүйесі болуы тиіс. Маманнан жоғары кәсібилік және құзіреттілік, жинақылық, кәсіби бейімділік, үнемі өзін-өзі жетілдіруге қабілеттілік талап етілетіні мемлекеттік құжаттарда ерекше атап көрсетілген [1-4].

Білім берудің реформалары мен жаңаруы жағдайында педагогикалық үрдістің гуманистік бағытын инновациялық көрінісі деп есептеуге болады. Нарықтық экономика жағдайында кез-келген білім беру мекемесінің қызметінің тиімділігі көпшілігінен қазіргі таңдағы менеджменттің әдістері мен принциптерін инновациялық тұрғыда қолдануға байланысты екені белгілі.

Білім саласындағы менеджментті дамыту бағытындағы зерттеулерінде біздің қазақстандық ғалымдар (К.Н.Нарибаев, К.Ж.Аганина, Б.А.Альмухамбетов, З.А.Исаева, А.А.Жайтапова, Ж.Б Умирбекова. А.Болатбаева, З.М.Садвакасова, Р.Ш.Абитаева және т.б) бүкіл әлемде адами ресурс үшін ғаламдық бәсекелестіктің күшеюіне байланысты Қазақстанда адами ресурстардың дамуы ұзақ мерзімді даму стратегиясының маңызды басымдылықтарының бірі болып табылатынын атап көрсеткен. [5-12].

Аталған бағытта Абай атындағы ҚазҰПУ-нің базасында «Білім беру саласындағы менеджмент» ғылыми-зерттеу жұмысы жүргізіліп, зерттеу жұмысының нәтижесінде білім беру ұйымдарында оларды қолдану үшін «Білім беру саласындағы менеджмент» білім беру бағдарламасының құрастырылып, білім саласы менеджерлерін дайындауда.

Жаһандану жағдайында елімізде жүргізіліп жатқан білім саясаты әлемдік білім кеңістігімен кіріктірілген жалпы білім берудің басымдылық мақсаты – білім жүйесіндегі менеджментті жетілдіру бағытында өзгермелі өмір жағдайына тез бейімделетін, білім жүйесіндегі жаңа жетістіктерге жету барысында оң шешім қабылдай алатын кәсіби құзыретті білім саласы менеджерлерін дайындау болып отыр. Осы ретте білім саласы менеджерлері білім берудің қандай да бір деңгейінде болмасын басшылық қызметті атқарып қана қоймай, оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру мен жетілдіруде нақты ұсыныстар беруге құзыретті маман ретінде танылатындығы белгілі.

Білім саласы менеджері жоғары өнер деңгейінде адамдардың ұйымдастырушы, сондықтан білім менеджерлері - ол арнайы дайындықтан талап ететін мамандық екені белгілі болып отыр. Осы кезеңде білім беру менеджерлері - бұл тұтас процессті сезіну қабілетін

қалыптастыру, жеке процестердің әрбір дамуын қамтамасыз ету, олардың негізінде жатқан қайшылықтарды анықтауға қабілетті болуы, олардың шешу жолдарын табу.

Білім беру менеджерлері - басқару мәдениетін, этикалық нормалардың интелектуалды, құқықтық, ақпараттық негізін меңгеруге тиіс мамандардың айрықша категориясы олардың менеджерлерінің кәсіби құзіреттілігін қалыптастыру үлгісін дайындауда біз оның мазмұны мен құрылымын тұзудің әлеуметтік-экономикалық және педагогикалық психологиялық алғышарттарын қарастырдық. Міндетті түрде кәсіби менеджерлерге тән болуы тиіс нақты қасиеттері бар екені анықталды. Сондай қасиеттердің үш тобы бар: жеке, кәсіби, ұйымдастырушылық және іскерлік.

Жеке қаситеттерге бірінші кезекте жалпыадами мораль нормаларын әрдайым сақтауды талап ететін адалдық пен әдептілік, айналадағыларға деген қарапайымдылық пен әділеттілік жатады. Жетекші өзінің қол астындағыларды түсінуге, олардан құрметке лайық тұлғаны көруге, олардың жүріс-тұрыстарынан хабардар болуға, адамгершілікті болу және адамдарға қамқор болып, барлық тараптардың мүдделерін ескере отырып әріптестікке ұмтылуға тырысуы тиіс.

Басқарушылық шешімдерді қабылдауда менеджерден тек біліктілік қана емес, сонымен бірге өмірдің өткір жағдайларына дайын болып қарсы тұруды білдіретін эмоциалық кемелдену талап етіледі. Сонымен қатар, менеджерлердің көбісі осындай жағдайларда қабілетсіздік сезімінен зардап шегіп, өздеріне қосымша шиеленіс тудырып, ақырында күйзеліске алып келеді. Осындай келеңсіздіктерді болдырмау үшін инновациялық іс-әрекеттердің қажет екенін және оны болдырмау бағытында зерттеулер жүргізген ғалымдардың (Г.К. Ахметова, З.А. Исаева, Н.А.Абишева, З.М.Садвакасова, А.А.Жайтапова, Ж.Б.Умирбекова, Д.Н. Кулибаева, Е.Ш. Козыбаев, Л.Н.Ким, С.К.Исламгулова) еңбектеріне талдау жасау барысында көз жеткіздік. Яғни, білім саласы менеджерлерінің бүгінгі талаптарға сәйкес, білім саласы менеджерлерінің өзін-өзі басқару құзыреттілігін қалыптастыру мәселесін жан-жақты зерттеу қажеттілігі артып отырғанын байқадық.

Жеке тұлғалық тұрғыдан менеджердің көп өлшемді шығармашылық қызметі мынадай құрамдас бөліктерден тұрады: мотивациялық, интеллектуалдық, эмоционалдық және ерікті.

Жеке қызметі мен басқаруға қойылатын талаптар, оның басқару қызметін сипаттайтын негізгі бағыттарын анықтауға мүмкіндік береді:

- өздерін басқара білу - интегративті сыйымдылығы;
- қажеттілігін, уақытын ұтымды және тиімді пайдалану,
- басқалармен тиімді байланыс саралау, стресс түзету;
- жеке құндылықтар, негізгі өмірлік ұстаным;
- оң басқару шешімдерін қабылдау;
- жеке мақсаттары;
- білімге негізделген өзін-өзі дамыту мүмкіндіктері;
- проблема шешу дағдылары;
- міндеттерін орындау кезінде табандылық танытуы;
- дәстүрді бұзуға қабілеттілігі, өзгеріс қажеттігі;
- идеялар қабылдауға қабілеті, қателіктерінен сабақ алу қабілеті;
- тәуекелдерді қабылдауға дайындығы;
- адамдарға ықпал ету қабілеті;
- басқарушылық жұмыс ерекшеліктерін түсіну;
- басқару және тиімді адам ресурстарын пайдалана білу;
- даярлау және дамыту қабілеті;
- тобын қалыптастыру мүмкіндігі;

Ол жеке түрде жоғарыда аталған талаптарды талдау, олардағы білім беру қызметін шығармашылық басқару және жүзеге асыру жөніндегі айқын шығармашылық танытуын атап өтуге болады. Барлық осы басқарушылық және педагогикалық шығармашылық магистральді элементі шығармашылық процесіне әлеуетті міндеттеме ретінде шығармашылық болжамға

әкеледі. Шығармашылық процесінің басталуын ынталандыру, сонымен қатар, эмоциялық және ерік және мотивациялық сала және нормативтік фактор шығармашылық ойлау болып табылады. Білім саласы менеджерлерінің осындай қабілеттерін жетілдіруде олардың өзін-өзі басқару құзыреттілігін жетілдіру бағытындағы қажеттіліктің артып отырғанын байқадық.

Жеке тұлғаны дамыту деңгейімен анықталатын шығармашылық басқару және педагогикалық қызметі үшін дайындау. Бұл, өз кезегінде, менеджерлердің кәсіби дайындау басты міндеттерінің бірі болып табылады. Өзін-өзі іске асыру үшін қажеттілігі - шығармашылық тұлғаның ең маңызды сипаттамасы [13].

Өзін-өзі реттеудің ең жоғарғы деңгейі оңтайлы стратегиясы мен тактикасын генерациялайтын, қызметтің субъектісі ретінде тұлғаны сипаттайды. Қызметтің тәуелсіздік бастамасын, жауапкершілік тақырыбын көрсету. Өзін-өзі басқару негізі өмір субъектісінің ұғыну процесі болып табылады. Бұл құбылыстың орталық бөлігі - өздік сана, адам - сана және өзі талдау құбылыстарының көрінісі.

Біз, әдетте, білім беру менеджерінің рефлексиялық лауазымының болуы, екі жағынан қажет деп қабылданған талаптарына келісеміз:

- мотивациялық, өзін-өзі сәйкестілік кезелімді көрсететін;
- тәртібі, рефлексия жүзеге асыру үшін қажетті дағдыларын дамыту дәрежесін көрсетеді.

Казіргі кезде кәсіпкерлік құзыреттілік заман талабына сай кәсіби құзыретті маманға қойылатын негізгі талаптардың біріне айналуда. Кәсіпкерлік құзыреттілік – белгілі әр салада құндылықтар жасау, дайындау, талабына сай маманның дамытуға қажет білім, дағды, мінез-құлықтар жиынтығы. Бұл сонымен тәуекелге баруды да білдіреді. Құзыреттіліктер техникалық, мінез-құлықтық, ниетке негізделген және өнім жасауға негізделіп, келесі кәсіпкерлік қызметтерде көрініс табады:

- жасаушы;
- ұйымдастырушы;
- маркет зерттеуші [14].

Ғалымдар кәсіпкерлік құзыреттіліктерді қалыптастырудың негізгі үш әдістемесін көрсетеді.

- жеке қасиеттертерге негізделген әдістеме
- кәсіби қызметтік әдіс
- құзыреттілікті дамыту бағыты [15].

Осылайша, құзыреттілік – белгілі бір салада жетістікке жету үшін оқу процесінде қалыптасатын дағдылар, қабілеттер мен білімдерінің жиынтығы ретінде қарастырылады.

Еуропалық Кеңестің қабылданған анықтамасына сәйкес, құзыреттілік – жеке және кәсіби дамуда, оқуда және жұмыста білім, дағдылар мен жеке қабілеттерін үйлесімде қолданудың дәлелденген мүмкіндігі.

Еуропалық Кеңес Парламентінде кәсіпкерлік бастамашылдық және икемділік сегіз негізгі кәсіпкерлік құзыреттің бірі ретінде көрсетілген:

1. Коммуникация;
2. Ақпараттық технологиялық сауаттылық;
3. Үйренуді үйрену;
4. Қоғамдық, азаматтық құзырет;
5. Бастамашылдық және икемділік;
6. Мәдени түсінігі және өзін ұсынуы [16].

Осы кәсіпкерлік құзыреттіліктерді қалыптастыруға бағытталып жүргізілген ғылыми зерттеу нәтижесінде зерттеушілер келесідей негізгі компетенцияларды атап көрсеткен: коммуникация, нетворкинг, коллаборация, өзгеріске икемділік, бастамашылдық (инициативность), креативтілік, командамен жұмыс жасау, өзін бақылау, уақытты үнемдеу мақсат қоя білу, жобалық менеджмент, мәселелерді шешу, жоспарлау, ақпараттық сауаттылық, құқықтық сауаттылық, нәтижелік, көшбасшылық, тәуекелшілдік. Сонымен қатар, білім беру саласы менеджерлерінің кәсіпкерлік құзыреттілігін арттыру үшін оны

бағалау аса маңызды екенін көрсете келе, бағалау арқылы менеджерлердің, педагогтардың құзыреттілік деңгейін анықтауға арналған шкалаларын дайындап, тренингтер мен менторлық сессиялар ұйымдастыруда [17].

Қорыта келгенде, білім беру үрдісінде міндеттердің шешімі тиімді және нәтижелі болу үшін білім менеджері жоғары, білім берудің жоғары инновациялы жағдайында ғана жүзеге асатын шығармашылық қабілетке ие болуы керек. Ал бұл лайықты кәсіби-шығармашыл білім менеджерін даярлайтын ұйымда ғана ықтимал. Сондықтан білім саласы менеджерлерін даярлауда заман талабына сәйкес менеджерлердің өзіндік құзыреттілігі мен кәсіпкерлік құзыреттілігін қалыптастыру инновациялық бағыт ретінде қарастырылып, осы бағыттағы зерттеу жұмыстарын жалғастырған жөн деп есептейміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢЫ Білім туралы(2021.02.01. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен) https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30119920
2. Закон Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 293-VI ЗРК «О статусе педагога». "Казахстанская правда" от 31.12.2019 г., № 250 (29127/
3. Государственная программа развития образования Республики Казахстана на 2022-2026 годы, Астана-2020 -13 стр.
4. Приложение к приказу Председателя Правления Национальной палаты предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» № 133 от 8 июня 2017 года «Профессиональный стандарт «Педагог».
5. Умирбекова Ж.Б. Организационно-педагогические основы менеджмента в образовании в условиях глобализации современного общества. - Диссертация на соискание ученой степени…д.п.н. - Алматы, 2010. С. 353
6. Аганина К.Ж, Утебаева Н.М. Подготовка менеджеров сферы образования как условие эффективного функционирования системы образования // Білім әлемінде. В мире образования. IntheworldofEducation. № 2. 2011. С. 3-6
7. Нарибаев К.Н., Аганина К.Ж. Организационно-педагогические вопросы построению модели менеджера образования // Педагогики и психология Вестник КазНПУим. Абая№ 2. 2012. С. 34-39- 140 стр.
8. Шепель В М. Человековедческая компетентность менеджера. Управленческая антропология для менеджеров./ https://marketing.wikireading.ru/293/
9. Жайтапова А. Басқару мәселелері // Білім берудегі менеджмент в образований №3/2004/, 24 стр
10. Аганина Қ.Ж. // Мектептегі экономикалық білім негіздері. Алматы , 2011ж -150б
11. Аганина Қ.Ж. «Білім беру жүйесіндегі менеджмент»/ монография.- Алматы: Тауприн, 2021. - 243 б.
12. Абитаева Р.Ш. Развитие управленческой компетентности руководителей организаций образования в системе повышения квалификации – Диссертация на соискание ученой степени…к.п.н. – Караганда, 2010. С. 204
13. Хуторской А.В. Білім беруді жобалауға құзыреттілік көзқарасты қолданудың әдістемелік негіздері // 2017. No 12. 85-91 б.
14. The Basics of Competency Assessment and Its Importance. https://possibleworks.com/blog/entrepreneurship-competency
15. European Commission. (2016). A new skills agenda for Europe. Retrieved from http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1223. European Commission, EACEA
16. Аганина К.Ж-Инновация жағдайында білім беру саласы менеджерлерін даярлау. // Білім әлемінде. В мире образования. In the world of Education. № 5 2017. С. 30-34.
17. Gulzhazira KOSMAGANBETOVA Kundyz AGANINA.//Entrepreneurial Competencies of Education Managers and Entrepreneurial Education in Kazakhstan// Материалы меж.конгресса. Турция 20.11.22/

КОНСАЛТИНГОВАЯ МЕТОДИЧЕСКАЯ СЛУЖБА КАК ИНСТРУМЕНТ УПРАВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМ РАЗВИТИЕМ УЧИТЕЛЕЙ

Алимбекова А.С.
Заведующий отделом развития МКШ учебно-методического центра управления образования Казахстан, Жамбылская обласать

Аңдатпа: Стратификацияланған жүйеде әдістемелік қызметтің дамуын басқару білім берудің жаңартылған мазмұнына және тиімді педагогикалық технологияларға көшу кезінде педагогтардың, мекеме басшыларының шығармашылық әлеуетін іске асыру үшін жағдай жасауды қамтамасыз етеді. Осы тұрғыда әдістемелік қызметтерді дамыту оларды кәсіби басқарушылық-педагогикалық консультациялауға (консалтингке) негізделген педагогтарды кәсіби қолдаудың консультативтік, сараптамалық салалары етіп қайта құруға негізделеді. Консалтингтік әдістемелік қызмет мұғалімдерге өзіндік, жеке, тұлғаға бағдарланған білім беру траекториясын, сондай-ақ үздіксіз кәсіби өсу перспективасын құруға мүмкіндік бере отырып, мұғалімдердің кәсіби дамуына оң әсер етеді.

Аннотация: В стратифицированной системе управление развитием методической службой обеспечивает создание условий для реализации творческого потенциала педагогов, руководителей учреждений при переходе на обновлённое содержание образования и эффективные педагогические технологии. Развитие в этом контексте методических служб основывается на преобразовании их в консультативные, экспертные сферы профессиональной поддержки педагогов, построенных на профессиональном управленческо-педагогическом консультировании (консалтинге). Консалтинговая методическая служба влияет позитивно на профессиональное развитие учителей, позволяя учителям составлять собственную, индивидуальную, личностно-ориентированную образовательную траекторию, а также перспективу непрерывного профессионального роста.

Abstract: In a stratified system, the management of methodological service development ensures the creation of conditions for the realisation of creative potential of teachers and heads of institutions during the transition to the updated content of education and effective pedagogical technologies. The development of methodological services in this context is based on their transformation into advisory, expert spheres of professional support for teachers, built on professional managerial and pedagogical consulting. Consulting methodological service has a positive impact on the professional development of teachers, allowing teachers to make their own, individual, personality-oriented educational trajectory, as well as the prospect of continuous professional growth.

Современные социальные, экономические, политические условия развития общества в Казахстане выдвигают на первый план проблему развития системы образования и управления ею.

Значительное место в этой системе отводится методическим службам, относящимся к системе дополнительного профессионального образования. Традиционно организованный процесс методического обеспечения на разных уровнях системы в достаточной мере не удовлетворяет образовательные потребности педагогов и руководителей, т.к. многие специалисты этих служб не являются носителями обновленного содержания образования, прогрессивных педагогических и управленческих технологий, службы чаще выступают в роли инспекторов, а не экспертов-профессионалов, результатов деятельности педагогов и в целом образовательных учреждений. Это обстоятельство составляет сущность выявленной проблемы.

Управление развитием методической сферы в данном случае предполагает расширение поля услуг в стратифицированной системе, создание условий для реализации творческого потенциала педагогов, руководителей учреждений при переходе на обновлённое содержание образования и эффективные педагогические технологии.

Развитие в этом контексте методических служб основывается на преобразовании их в консультативные, экспертные сферы профессиональной поддержки педагогов и образовательных учреждений, построенных на профессиональном управленческо-педагогическом консультировании (консалтинге).

На протяжении последних 5лет учебно-методическим центромуправления

образования Жамбылской области, совместно с учеными НАО Ы.Алтынсарина, республиканским Центром профессионального роста и развития школами региона ведутся исследования по определению научных основ организационной структуры, содержания и технологии управления развитием консалтинговой методической службы на местном и региональном уровнях, его социальных и психолого-педагогических условиий, реализация которых обеспечит эффективность управления методической деятельностью, основанной на консалтинге. Объектом данной работы стала система управления методической службой на региональном и местном уровнях. В ходе исследования велось иучение процессов управления развитием консалтинговой деятельности методической службы.

В ходе исследования были изучены состояние проблемы управления развитием консалтинговой деятельности методических служб в педагогической теории и практике; определены теоретико-методологические подходы к построению структуры и технологии управления развитием консалтинговой деятельности методической службы; разработаны содержание и технология управления консалтинговой деятельностью методической службы; определены результативность разработанных структуры и технологии управления развитием консалтинговой деятельности методической службы на региональном и местном уровнях.

Мы исходили из предположения о том, что эффективность управления методической деятельностью, основанной на консалтинге, может быть значительно повышена, если: построить уровневую структурно-функциональную и матрично-проектную модели управления консалтинговой методической деятельностью, которые направлены на реализацию проектов развития системы образования районов и региона; осуществить переход на концептуально-программное, управленческое консультирование для разрешения проблем методическими службами на местах; осуществить переход в деятельности консультантов-методистов на ситуативное управление по конечным результатам работы образовательных учреждений и их педагогов; осуществить технологию консалтинга по основным направлениям деятельности в полном управленческом цикле: от информационно-аналитической до регулятивно-коррекционной функции.

По сути, консалтинг – это помощь, оказываемая внешними консультантами, в решениии той или иной задачи. В практике чаще всего пониматеся как оказание интеллектуальных услуг, консультирование.

Само понятие консалтинг довольно широкое, и ввиду этого оно мало что объясняет, ибо любая помощь клиенту при решении проблем имеет право называться консалтингом.

Консалтинг начинается с таких фаз, как: подготовка работы с клиентом (организацией); диагностика проблем; проектирование решения проблемы.

Клиентами консалтинговой методической службы могут выступить системы трех разных уровней:

1. Административного управления (руководитель методической службы города/района, методисты, руководители творческих групп, мастер-классов).

2. Коллективно-коллегиального управления (научно-методический, экспертный советы, творческие группы, лаборатории, мастер-классы, методические объединения и т.д.).

3. Коллективно-коллегиального управления образовательных учреждений (педагогический коллектив, методический совет, методобъединения, научные кафедры, творческие группы, мастер-классы ит.д.).

Базовым уровнем и важным направлением деятельности консалтинговой методической службы является помощь образовательным учреждениям в формировании системы информационно-аналитической деятельности как основного инструмента управления. Любое иное направление консалтинга начинается также с работы с информационно-аналитическими данными в виде фазы подготовки работы с клиентом и фазы диагноза проблем школьной жизни.

Консалтинговая деятельность создает условия прежде всего для обоснования и обеспечения миссии образовательных учреждений. Обоснование миссии образовательного учреждения направлено на организацию деятельности по:

- поиску, формированию и обоснованию системообразующей педагогической идеи;
- актуализации позитивных принципов деятельности педагогического коллектива, способствующих успешной реализации системообразующей идеи;
- разработке и обоснованию стратегических целей педагогического коллектива.

Консалтинговая деятельность в направлении поиска системообразующей педагогической идеи предполагает :

- Определние комплекса приоритетных проблем , которые обосновывают содержание и технологии образовательного процесса.
- Определние четкого различия между концептуальными и методическими проблемами.
- Формирование спектра педагогических идей, обуславливающих возникновение частных технологических целей.
- Вовлечение педагогов в анализ педагогической теории и практики.

Актуализация позитивных аспектов деятельности по успешной реализации системообразующей идеи предполагает учет условий эффективности решения проблем.Среди них:

- реальные возможности педагогического коллектива;
- наличие финансовых, материальных ресурсов;
- соответствие нововведений как средств решения проблем образовательного учреждения желаниям и возможностям тех, кто будет их реализовывать;
- простотота нововведений для понимания и пользования;
- обязательность системности нововведений и нежелательность их глобальности;
- направленность эффективных нововведений на повышение конкурентоспособности образовательного учреждения.

В миссии образовательного учреждения , методической службы могут быть предложены и обоснованы несколько стратегических целей, которые можно представить в виде «дерева целей».

Консалтинговая методическая служба в системе образования в информационно-методической части своей деятельности может быть ориентирована на выполнение трех основных функций:

- сбор информации, анализ и прогнозирование;
- формирование программы деятельности;
- осуществление рекламы маркетинга.

Информационно-аналитическая служба является основным центром, в котором концентрируется, обрабатывается и анализируется самая разнообразная внешняя информация. То же справедливо и по отношению к внутренней информации., но с некоторыми оговорками.

В развитии консалтинговой методической службы имеется два направления позитивного влияния на профессиональное развитие учителей. С одной стороны, наличие в стране рынка консалтинговых услуг позволяет учителям составлять собственную, индивидуальную, личностно-ориентированную образовательную траекторию, опираясь на многообразные источники информации и выбирая адекватную образовательную модель. С другой стороны, у учителей появляется перспектива самим стать специалистами, оказывающими консультативные услуги в тех областях, по тем вопросам, в которых они добились компетенции высокого уровня, что создает новый вариант мотивиации интенсификации профессионального развития. Первый вариант достаточно широко изучен. В данном случае конструктивнее остановиться на втором случае.

Привлечение специалистов системы образования - директоров, учителей, воспитателей библиотекарей к консалтинговой деятельности само по себе является эффективной технологией мотивирования кадров. Это один из реальных вариантов обеспечения карьерного роста учителя и перевода системы образования в режим развития с учетом логики смены типологии управления, предполагающей данные о логике развития в рамках трех типов:

1. командного;

2. адаптивного;

3. рефлексивного.

При командном (программном) виде управления в сложных иерархических структурах источником управляющих воздействий является только верхняя позиция структурной иерархии. Автономия нижних ступеней систем падает и является чисто минимальной, а в целом их функциональное поведение носит чисто исполнительский характер.

Адаптивное управление – это механизм формирования нижних ступеней систем методом проб и копирования образцов (т.е. поведения других систем).Функциональной основой адаптивного управления является подражание и приспособление.

Рефлексивное управление основывается на трансляции от управителя к управляемой системе мотивационного комплекса поведения («системы смыслов»). Это управление уже не связано ни передачей команд (программ) деятельности, ни с заданием с передачей команд (программ) деятельности, ни с заданием условий и направлений адаптивного поиска варианта поведения. Управитель транслирует только комплекс мотивов и соответствующую систему стимулов, команды же вырабатывает сама управляемая система. Степень автономии ее поведения при этом оказывается весьма высокой, хотя смысловые рамки жестко заданы управителем.

Рефлексивное управление может осуществляться в двух формах. Когда управляемая подсистема оказывает влияние или прямо участвует в выработке мотивов, воспринимаемых впоследствии как управленческое воздействие. Такое рефлексивное управление можно назвать внутренним. Когда управитель четко обособлен на верхней позиции структурной иерархии, то рефлексивное управление оказывается внешним.

В нашем регионе были апробированы все три типа управления деятельностью методических служб. Практика показала, что в условиях предоставления академической свободы школам, внедрения обновленного содержания образования наиболее эффективной является рефлексивная модель управления деятельностью методичесикх служб, когда ключевым элементом эффективного решения проблем любого типа, и в образовании в частности, является определение «проблемного пространства», которое представляет собой не просто физическое пространство, ассоциированное с проблемой - в него могут входить отношения, ценности, восприятия и убеждения. Проблемное пространство определяется всеми элементами как физической, так и нефизической природы, которые создают проблему, или способствуют ей. Для того, чтобы решить проблему необходимо найти «пространство решений». Пространство решений содержит альтернативы и ресурсы позволяющие преодолеть, преобразовать проблему или избежать её. Однако, если сформированное пространство решений направлено лишь на часть элементов проблемного пространства возникает недостаточное решение. Пространство решений должно быть шире проблемного пространства. В противном случае решения могут оказаться неадекватными.

Развитие управления консалтинговой деятельностью в полном функциональном цикле будет более эффективным, если оно будет основано на глубоком анализе и четком диапазоне педагогических и методических проблем. Внедрение в деятельность всех звеньев методических служб консалтинга обеспечит на наш взгляд благоприятные условия для развития системы образования, для повышения уровня организации учебно-воспитательного процесса, для моделирования системы образования на региональном уровне в соответствии с поставленными задачами.

Разработка модели консалтинговой методической службы в системе образования на местном и региональном уровнях, как службы дополнительного профессионального образования и ее оценка позволили сделать блоки выводов.

Первый блок относится к процедуре теоретико-методологического обоснования проблемы разработки модели консалтинговой деятельности методической службы на местном (городском, районном) уровне. Выводы основаны на рассмотрении проблемы в теории и имеющейся практики, на определении основных методологических подходов к исследованию проблемы, а именно: системный, синергетический, исследовательский, деятельностный,

рефлексивный, комплексный, консалтинговый и др.

Второй блок выводов относится к процедуре проектирования и разработки самой модели консалтинговой деятельности методической службы и управления ее развитием.

Разработанная нами модель работает успешно, как нам представляется, в силу того, что на основе глубокого научного анализа и комплексной диагностики образовательной ситуации, определены системообразующие факторы проектируемой системы методической деятельности на местном уровне. Такими системообразующими факторами являются консалтинг процесса и консалтинг проекта развития образовательных учреждений, реализация их миссии, развития системы образования на местном уровне. Отсюда и вытекают цели, задачи, основные направления, содержание, формы и методы организации и методической работы и учебного процесса. Экспертная оценка результативности консалтинговой деятельности, результативности обучения и воспитания соотносится с потребностями, запросами и интересами не только педагогических коллективов, но и отдельных педагогов. Ориентация консалтинговой деятельности на личностно-ориентированный подход позволяет успешно решать проблемы перевода в проектируемое состояние.

Разработка технологии реализации модели консалтинговой деятельности определила зависимость успешности развития системы образования на местном уровне от профессионализма консультанта, от глубокого научного анализа и диагностики, от четко сформулированных на основе анализа целей и задач, от оптимально организованной деятельности по консультированию процесса и проекта развития системы образования на основе четко спланированных основных направлений деятельности; от контроля, экспертизы реализации концепций и программ развития до регулирования и коррекции процессов развития отдельных образовательных учреждений и системы образования в целом на местном уровне.

Анализ проблемы эффективности консалтинговой деятельности методической службы позволил сделать выводы, что данная модель методической службы способствует обновлению целей, задач, содержания методической деятельности, которые в свою очередь обеспечивают повышение уровня управленческого мастерства руководителей образовательных учреждений и методической службы, уровня профессионального мастерства руководителей звеньев методических служб, педагогов.

Рост профессионализма руководителей, педагогов обеспечил стабильный рост уровня обученности, воспитанности, качества знаний, умений и навыков учащихся при сохранении уровня здоровья на заданном уровне.

Предложенная модель консалтинговой деятельности в достаточной степени универсальна для методических служб местного уровня, переходящих в режим развития. Она может быть реализована и на уровне образовательного учреждения. О ее вариантности свидетельствует особенности модели: адаптивность модели к условиям конкретного региона, к особенностям образования на местном уровне, к особенностям развития любого образовательного учреждения; вариантное технологическое обеспечение.

Об универсальности модели можно судить и по факту ее реализации в реальной практике работы как на местном уровне, так и на уровне образовательного учреждения. Это позволяет варьировать основными направлениями деятельности в зависимости от запросов, потребностей и интересов педагогических коллективов и отдельных педагогов, в зависимости от целей системы образования, от социального заказа.

В то же время исследование выявило необходимость дальнейшей исследовательской деятельности в данном направлении. С целью создания полного цикла консалтинг необходимо развивать в направлении "образовательное учреждение - региональная консалтинговая методическая служба – «республиканская консалтинговая служба». Кроме этого необходима научная основа для организации консалтинговой деятельности на всех уровнях.

Наше исследование подтвердило выдвинутую гипотезу и продемонстрировало, что управление развитием консалтинговой деятельностью методической службы на местном

уровне является основой развития методических служб, способствует повышению результативности методической деятельности, росту управленческой культуры и профессионального мастерства педагогов, руководителей образовательных учреждений, методических служб и методистов; создает на муниципальном уровне условия для организации развивающейся и развивающей методической службы.

Разработанная модель управления развитием консалтинговой деятельностью методической службы на местном уровне способствует повышению качества работы руководителей, педагогов образовательных учреждений и всей муниципальной системы образования.

Консалтинговая деятельность позволяет реализовать не только концепции и программы развития образовательных учреждений, методических служб, но и спрогнозировать миссию системы образования на местном уровне и отдельного образовательного учреждения.

Таким образом, управление развитием консалтинговой деятельности методической службы как на региональном уровне, так и на уровне образовательного учреждения - это проблема комплексная по целям, задачам и содержанию исследования, по объекту изучения. Системный подход к проблеме, анализ ее методических и управленческих аспектов показали, что консалтинговая деятельность методической службы является существенным, основополагающим фактором развития системы образования на местном уровне, уровне образовательного учреждения. От качества консалтинговой деятельности зависят результаты процесса и проекта развития образовательного учреждения и методической службы. Консалтинговая деятельность отражает современный уровень развития образования, методических служб, педагогов.

Список использованных источников

1. Абишев Н.А. Управление творческой деятельностью педагогического коллектива средней общеобразовательной школы. Дис. канд. пед. наук, Минск, 1992 г.

2. Аверкин В.Н. Организационно-педагогические условия осуществления региональной программы развития образования /На материале Новгородск. обл. Дис. канд. пед.наук СПБ 1994 г./

3. Дудченко В.С., Онтосинтез социальной реальности. –Москва, 1998 .

4. Моисеев, А.М., Хван, А.А. Словарь-справочник руководителя образовательного учреждения. М.: Педагогическое общество России, 2005.

5. Леонтьева Т. В. Введение в педагогику: Базовое педагогическое образование. Материалы к учебной программе (Методические рекомендации для преподавателей и студентов) — СПб., 1996.

6. Локшина,С.М., Корицкий, В.Ф. Большой словарь иностранных слов. – М.: ЮНВЕС, 2004.

7. Крутецкий В. А. Психология. — М., 2006 г. — Глава «Некоторые вопросы психологии учителя».

8. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь — М , 2000.

9. Куриленко Л.В. Активизация познавательной деятельности школьников в условиях инновационных образовательных процессов. Самара, 2016.

10. Кучинский В.И., Мелихов А.Е. Методический сервис в школе. Передовой педагогический опыт. Витебск, ИУУ, 1996 г. 36 с.

11. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения. -М., 1983 г., т. 2, с. 145, 153,246.

12.Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. М.: Педагогика, 1981.

13.Сластенин В.А., Педагогика. «Инновационная деятельность». Москва, 1997 г.

14. Подласый И.П. Педагогика: В 2-х кн. М., 2003.

15.Поташник, М.М. Эксклюзивные аспекты управления школой: Методическое пособие.- М.: Педагогическое общество России, 2011.

16. Шамова Т.И. «Деятельность учителей по формированию системы качества знаний учащихся как объект внутришкольного управления», М., Просвещение

17.Харламов И.Ф. Педагогика. М., 1999.

18.Хисматуллина Л.Я. Педагогика школы. Самара, 2019.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ МЕН ҒЫЛЫМНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Айылшаева Ш.С.
Бастауыш сынып мұғалімі, Ә.Бөкейханов атындағы орта мектебі
Жамбыл облысы, Қазақстан

Андатпа: Білім беру жүйесінде болып жатқан терең процестер инновациялық білім берудің идеологиясы мен әдіснамасы ретінде жаңа идеология мен білім беру әдіснамасының қалыптасуына әкеледі. Оқытудың инновациялық технологияларын жаңа білім беру парадигмасын жүзеге асыруға болатын құрал ретінде қарастырған жөн.

Аннотация: Глубокие процессы, происходящие в системе образования, приводят к формированию новой идеологии и методологии образования, как идеологии и методологии инновационного образования. Инновационные технологии обучения следует рассматривать как инструмент, с помощью которого можно реализовать новую образовательную парадигму.

Abstract: The deep processes taking place in the education system lead to the formation of a new ideology and educational methodology as an ideology and methodology of innovative education. Innovative teaching technologies should be considered as means by which a new educational paradigm can be implemented.

Қазақстандағы білім берудің жаңа жүйесінің қалыптасу процесі әлемдік білім беру кеңістігіне бағытталған. Ол оқу-тәрбие процесінің педагогикалық теориясы мен практикасындағы елеулі өзгерістермен қатар жүреді. Жаңа буынның оқу материалдарын дайындаудың инновациялық тәсілінде өзгерістер, олардың функциялары мен білім беру практикасында пайдалану тәсілдерінде өзгерістер болып жатыр.

Білім беруді сапалы өзгерту мұғалімнің оқу процесіндегі рөлі туралы жаңа көзқарасын, оқушыға деген жаңа көзқарасын қалыптастырусыз мүмкін емес. Мұғалімдерді, әдіскерлерді және мектеп басшыларын тиісті даярлаусыз жаңа мектепке көшу уақытынан бұрын болып, жаңа теориялық идеяларды қағидатты жаңа мақсаттар мен міндеттерді, оқытудың мазмұны мен технологиясын, бағалаудың жаңа нысанын түсінусіз іс-жүзінде іске асыру дұрыс болмас еді. Тиісінше, оқытуға және оқыту әдістемесіне жаңа тәсілдерді енгізудің үздік тәжірибесін көрсете отырып, білім берудің жаңа құзыреттілікке бағдарланған жаңартылған мазмұнын ескере отырып, педагогтердің біліктілігін арттыру курстары жүзеге асырылады[1].

Білім беру мазмұнын жаңартуға көшу кадрлық ресурсқа жаңа талаптар қояды: педагогтарды білімге деген құзыреттілік тәсіл шеңберінде жұмысқа даярлау, педагогтарды денсаулық сақтау технологияларымен қамтамасыз ету, білім беру процесін айтарлықтай дараландыру жағдайында жұмыс істеуге дайындығын қалыптастыру. Сондықтан мұғалім жаңартылған жалпы орта білім берудің МЖМБС әдіснамасы мен мазмұнын қабылдауға, Білім беру процесінің бағдарламалық жасақтамасын өзгертуге, педагогикалық қызметтің мақсаттары мен әдістерін өзгертуге дайын болуы керек.

Бүгінгі таңда әр педагогты келесі сұрақтар қызықтырады:

- қазіргі таңдағы жаңартылған білім беру мазмұнының айырмашылығы неде?
- Мектепте білім беру үдерісін ұйымдастыру тәсілдері өзгере ме?
- «Нәтижеге бағытталған білім» ұғымы нені білдіреді?
- Жаңартылған білім беру мазмұнына мұғалім қандай бағытта және қалай дайындалуы керек?

Және осы мәселелерді шешуге дәл осы ИПК ықпал етуі тиіс. «Өрлеу «БАҰО» АҚ мен «НЗМ» АҚ бірлесіп жүргізген мақсатты жұмыстарының арқасында көптеген мұғалімдер Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту аясында оқытатын мектептердің «қазақ тілі» пәні бойынша педагог кадрлардың біліктілігін арттыру курстарынан өтті. Енді осы тәжірибені жүйелеп, оны республика мұғалімдеріне жеткізу керек[2].

Қазақ тілінде оқытатын мектептердегі қазақ тілі курсының бағдарламасы коммуникативтік қызметті (сөйлеу, тыңдау, оқу және жазу) қалыптастыруға және дамытуға бағытталған. Бағдарлама көпұлтты қоғамда ынтымақтастық пен өзара түсіністік үшін қажет

түрлі салалар мен жағдайларда оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігі мен тілдік дағдыларын практикалық қолдануды дамытуды қолдайды. Қазақ тілін үйрену студенттерге тілдік дағдыларды нақты өмірде коммуникативті мақсаттарға сәйкес келетін қажетті ақпаратты алу, таңдау, өңдеу және құру үшін пайдалануға мүмкіндік береді[3].

Қазақ тілінің екінші бағдарлама ретіндегі бағдарламасы:

- Тіл жүйесінің бірліктері, оларды біріктіру ережелері, орыс тілінің нормаларына сәйкес синтаксистік құрылымдарды құрастыру дағдылары мен іскерліктері туралы білім алуға;
- оқушылардың сөздік қорын орыс тілінің коммуникативтік-өзекті лексикасы мен фразеологизмдерімен байытуға бағытталған;
- өмірдің тұрмыстық, оқу, әлеуметтік-мәдени және ресми-іскерлік салаларында қарым-қатынас жасау үшін қажетті тыңдау, оқу, сөйлеу, жазу дағдыларын дамыту;
- қарым-қатынас тақырыптары аясында рөлдік ойындар арқылы қарым-қатынасты дамыту;
- қазақ, орыс және басқа халықтардың мәдени құндылықтарын түсіну және түсіну.

Қазақ тілінде оқытатын мектептердегі орыс тілі сабақтарын жоспарлау кезінде мұғалім оқушылардың іс-әрекетін оңтайландыру тәсілдерін анықтауы, оқуға деген ынтаны қолдауы және тілдік дағдыларын дамытуы қажет, бағалау бойынша қызмет жүргізілетін сабақтың кезеңдерін анықтауы қажет.

Жаңартылған бағдарламаны ұйымдастыру мен енгізуде жаңа басымдықтар қойылды:

- үш тілде оқытуды жоғары деңгейде қамтамасыз ететін мектептердің бір типіне қарай жылжу қажет.
- барлық балалар үш тілде еркін сөйлей білуі, бір-бірін түсінуі және озық әлемдік білімге қол жеткізуі тиіс.
- мектептегі білім берудің жаңа мазмұны қазақ, орыс, ағылшын тілдері мұғалімдерінің сабақ жоспарларына спиральдік қағидатына негізделген толассыз тақырыптарды енгізуді көздейді.

Бұл не? Бұл тақырыптар бірдей, ұқсас, олар бір уақытта үш тілде оқытылады.

Мысалы, лексикалық тақырып, төменгі сыныптарда «Менің Отаным», ол қазақ тілі, орыс тілі, ағылшын тілі сабақтарында пысықталады.

Бұл стратегиялар қазақстандық білім беруді оқыту әдістемесінде қажет. Олар біздің студенттерге белгілі бір лексиканы игеруге мүмкіндік береді, оны төменгі сыныптарда үш тілде білдіруге көмектеседі және мұндай параллельдер басқа пәндермен де орнатылады. Спираль бойынша бұл оқу процесі жыл сайын күрделене түседі[4].

Енді ұсынуға, қандай дайындалған айналады болашақта біздің оқушылар. Олар тек түсініп қана қоймай, бірнеше тілде сөйлейді. Сондай-ақ болашақта ғылыми-терминологиялық лексиканы тек ана тілі мен орыс тілін ғана емес, ағылшын тілін де меңгере алады. Оларға ең үздік университеттерге, біздің және әлемдік университеттерге есік ашылады. Озық әлемдік білімге қол жеткізе алатын болады. Тілдерді білу – уақыт талабы!

Қазіргі жағдайда инновациялық қызметке дайындық-бұл мұғалімнің кәсіпқойлығының маңызды сапасы, онсыз педагогикалық шеберліктің жоғары деңгейіне жету мүмкін емес, нәтижесінде білім берудің жаңа жоғары сапасы[5].

Оқу қажеттілігін қалыптастыруды асыра айтпағанда, қазіргі мектептің басты мәселелерінің бірі, әлеуметтік маңызы бар мәселе деп атауға болады. Білім берудегі гуманистік парадигманың пайда болуының арқасында құндылық бағдарлары өзгерді және үнемі өзгеріп отыратын әлемде өмір сүруге және құруға қабілетті еркін, дамыған және білімді адам ең үлкен құндылық ретінде танылды. Қазіргі мектептің алдында оқушылардың зияткерлік және рухани – адамгершілік дамуы үшін жағдай жасауға, әр оқушының өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі тәрбиелеу және өзін-өзі дамыту қажеттіліктерін тәрбиелеуге байланысты міндеттер тұр. Мектептегі барлық оқу пәндері бойынша сабақ және сабақтан тыс жұмыс жүйесі осы мәселелерді шешуге бағытталған. Пәнге деген ынтасы жоғары оқушылар прогрестің қозғаушы күші болып табылады.

Әр мұғалім оқушыларының жақсы оқығанын, мектепте қызығушылықпен және

ықыласпен айналысқанын қалайды. Бұған оқушылардың ата-аналары да мүдделі. Бірақ көбінесе мұғалімдер де, ата-аналар да өкінішпен: «ол оқығысы келмейді», «ол өте жақсы жұмыс істей алады, бірақ тілек жоқ» деп айтуға мәжбүр. Мұндай жағдайларда біз оқушының білімге деген қажеттілігі, оқуға деген қызығушылығы жоқ екенін кездестіреміз[6].

Егер оқушы білім мен білімге немқұрайлы, қызығушылықсыз және олардың қажеттіліктерін түсінбей жатса, оны сәтті оқытуға болмайтынын білеміз. Сондықтан мектеп алдында оқу процесінің тиімділігін арттыру мақсатында Баланың оқу іс-әрекетіне оң уәжін қалыптастыру және дамыту міндеті тұр.

Шығармашылықтың басымдығы тәуелсіз шығармашылық тұлғаны дамыту, оның шығармашылық әлеуетін анықтау және ашу проблемасын өзекті ете отырып, оқу процесінің мәнін Өзгертуді анықтайды.

Шығармашылық тұлғаның қалыптасуы мен даму мәселелерін зерттеуге бағытталған қазіргі заманғы педагогика осы бағыттағы жұмысты сәтті жүзеге асыру үшін педагогикалық жағдайлар жасау мәселелерін әрдайым шешеді. педагогикалық жағдайлар бұл балалардың дамуында тиімді нәтижеге қол жеткізуге негізделген педагогикалық іс-әрекеттің ұйымдастырылған жағдайлары мен бағыттарының жиынтығы. Соңғы уақытта көптеген ғалымдар оқу-тәрбие процесінде педагогикалық жағдайларды дамыту мәселесіне жүгінді.

Осы кезеңдегі зерттеулердің мазмұнында бірқатар педагогикалық бағыттар анықталды.

Ең үлкен бағыттарды келесі деп санауға болады: (жақшада оқымаңыз)

1) Білім берудегі заманауи педагогикалық технологиялардың жалпы мәселелерін талдау (білім берудің қазіргі заманғы технологияларын іске асырудың педагогикалық жағдайларын әзірлеуді; оқу-тәрбие процесін ізгілендіру жағдайларын; бастауыш сынып оқушыларын рухани құндылықтарға тартуды біріктіреді). Бұл жағдайда білім беруді дараландырудың постулаттарын бекіту үлкен орын алады;

2) жалпы оқушының жеке басын зерттеу. (бастауыш сынып оқушыларының жеке басын қалыптастырудың педагогикалық шарттарын; эмоционалды саланы дамыту мен басқаруды; танымдық белсенділікті дамыту тенденцияларын; бастауыш мектеп жасындағы балаларда мейірімділікке тәрбиелеуді; оқу процесінде рефлексия қалыптастырудың ерекшеліктерін; оқушылардың өзін-өзі дамыту мәселелерін қарастырады.)

3) оқушылардың шығармашылық дамуын зерттеу; (тұтастай алғанда балалардың шығармашылық дамуының педагогикалық шарттарын анықтайды; кіші мектеп оқушыларының көркемдік-шығармашылық ойлауын; шығармашылық қиялын; әдеби қабілеттерін, сондай-ақ оқушылардың көркемдік-шығармашылық қызметінің мүмкіндіктерін; осы процестерді дамытудағы сабақтастықты талдауды көздейді);

4) оқу қызметін қалыптастыру. (бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін дамытудың педагогикалық жағдайларын анықтау; оқу іс-әрекетінің стилін қалыптастыру және жеке-танымдық іс-әрекет стилін дамыту; бастауыш сынып оқушыларының білімін игеруге бейімділік; оқуға деген оң уәжді және оқытылатын пәндерге оң көзқарасты қалыптастыру; оқушылардың білім мәртебесін қалыптастыратын факторлар)[7].

Педагогикалық мүмкіндіктерді анықтау мәселесі бойынша қызметті талдау оқу процесінің әртүрлі бағыттарында бұл жағдайлар өте дәстүрлі және белгілі бір комбинацияларда жиі қайталанатындығын көрсетті. Олардың барлығы білім беру ортасының үш компонентіне топтастырылған:. мұғалім. Сабақ. Оқушы. Бұл үштіктің жетекші және маңызды құрамдас бөлігі-а) тәрбие мен шығармашылық дамудың қазіргі міндеттерінің маңыздылығын түсіну; б)жеке қасиеттер; в) оқыту әдістемесі арқасында педагогикалық жағдайларды қамтамасыз ететін мұғалім.

Пайдалынған әдебиеттер тізімі

1. Анохина Е.Л., Обновленное содержание образования – веление времени.
2. Вебер В.А., Обновление образования.
3. Пиржанов А.З., Обновленная программа – новое содержание образования.
4. Информационно-методический журнал «Открытая школа», январь 2015
5. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2011-

2020годы / www.edu.gov.kz/ru/zakonodatelstvo
6. Руководство для учителя ЦПМ АОО «Назарбаев интеллектуальные школы», 2015
7. Программа для учителя ЦПМ АОО «Назарбаев интеллектуальные школы», 2015

ПОНЯТИЕ ЛИЧНОСТНОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

Арин М.
магистр психологии и педагогики, учитель истории
ГКПнаПХВ «Специализированная гимназия №199»
г.Алматы, Казахстан

Андатпа: Жеке адам мен ұжым арасындағы қарым -қатынастың сипаты қандай (әлеуметтік-психологиялық тұрғыдан)? 20 жыл бойы бұл мәселе бір-бірімен байланысты, бірақ әртүрлі тәсілдермен екі теориямен шешілді: әлеуметтік сәйкестік теориясы және өзін-өзі категориялау теориясы. Бұл мақалада жеке тұлғаның қалыпты бейнесі қалай өзгеретіні және оның танымдағы және әлеуметтік өзара әрекеттесудегі рөлі түсіндіріледі.

Аннотация: Какова природа отношений между личностью и коллективом (с социально-психологической точки зрения)? В течение 20 лет этой проблемой занимались две теории, связанные между собой, но по-разному: теория социальной идентичности и теория самокатегоризации. В статье объясняется, как меняется наша нормальная картина личности и ее роль в познании и социальном взаимодействии.

Abstract: What is the nature of the relationship between an individual and a team (from a socio-psychological point of view)? For 20 years, two theories related to each other, but in different ways, have been dealing with this problem: the theory of social identity and the theory of self-categorization. The article explains how our normal picture of personality and its role in cognition and social interaction is changing.

Современное состояние отечественной образовательной системы характеризуется активным внедрением инновационных технологий в педагогический процесс, направленных на развитие инновационного поведения будущих специалистов.

Утверждение инноваций в качестве доминирующего фактора развития учащихся является одной из значимых характеристик нашего времени. Это обусловлено тем, что способность к восприятию инноваций и выбор инновационного пути развития позволяет выживать и развиваться обучающимся в условиях нарастающей динамики социальных изменений и все более ожесточающейся конкуренции.

Таким образом, в современном образовании признанной актуальной составляющей является инновационный потенциал личности, обеспечивающий необходимый уровень выпускников школ и вузов.

Одним из главных условий профессионального развития специалистов, т.е. тех, которые работают в системе «человек-человек» является стремление к осознаванию ими специфики своей профессии, к осознаванию собственных ценностей, смыслов, образа себя и образа окружающего мира. Другими словами, важнейшую роль в достижении профессиональной зрелости играет деятельность профессионального самосознания. Результатом деятельности профессионального самосознания является профессиональное самоопределение, выражающееся в личностной и социальной идентичности.

Социальная идентичность - осознание индивидом своей принадлежности к конкретным социальным группам вместе с эмоциональной, ценностной значимостью этого членства для самой личности. Другими словами, это понятие включает три компонента: когнитивный — осознание принадлежности к группе, ценностный — положительная или отрицательная оценка этого факта, эмоциональный — переживание факта принадлежности и его оценки: любовь или ненависть. При этом непременным психологическим условием возникновения и существования группы является высокий уровень совпадения и единообразия профилей этих компонентов у членов группы.

Основными элементами теории социальной идентичности, позволяющими описать и

объяснить процесс формирования группы и особенности межгрупповых отношений, являются понятия «социальная категоризация», «социальное сравнение», категории «Я-концепция» и «социальная структура» и отношения доминирования — подчинения.

Теории социальной идентичности и самокатегоризации дают особый взгляд на отношения между личностью и коллективом. Они предполагают, что индивиды могут действовать и действуют как отдельные личности, так и социальные группы и что, поскольку и индивиды, и социальные группы существуют объективно, как личностные, так и социальные категориальные самокатегоризации обеспечивают достоверные представления о себе в различных социальных контекстах.

Будучи социально-психологическими теориями коллективного поведения, они считают само собой разумеющимся, что не могут дать полного объяснения конкретных социальных реалий коллективной жизни. Они определяют свою задачу как обеспечение анализа психологических процессов, которые взаимодействуют с отличительными «групповыми фактами» социальной жизни и делают их возможными.

Начиная с начала 1970-х годов теория социальной идентичности исследовала связи между самооценочными аспектами социальной идентичности и межгрупповым конфликтом. Теория самокатегоризации, возникшая в результате исследований социальной идентичности в конце 1970-х годов, проводила основное различие между личностной и социальной идентичностью как различными уровнями включенности в самокатегоризацию и стремилась показать, как свойства групповых процессов высшего порядка могут быть объяснены в терминах функционального сдвига в самоощущении от личной к социальной идентичности. Он предположил, что основная способность людей участвовать в коллективном поведении (группообразование, социальное влияние, социальные стереотипы и т. д.) имеет отношение к сущностному характеру самопроцесса. Коллектив не просто воздействует на психологически реального индивида, воздействует на него или модифицирует его как совокупность внешних социальных сил, но является, в такой же степени, подлинным выражением его «я», как и индивидуальное поведение, которое мы описываем в терминах личностных или индивидуальных различий.

В последнее время исследования направлены на выяснение того, как социальные отношения и социальный контекст приводят к изменению социальной категоризации личности и других людей. Руководящая тема состоит в том, что самокатегоризация по своей сути изменчива, текуча и зависит от контекста, поскольку самокатегории являются социальными, сравнительными и всегда соотносятся с системой отсчета. Это понятие имеет большое значение для общепринятых способов мышления об отношениях между личностью и социальным контекстом. В некотором смысле личность можно рассматривать как психологический носитель, с помощью которого коллектив формирует когнитивное функционирование индивида в терминах его изменяющихся социальных отношений и членства в группе.

Какова природа отношений между личностью и коллективом (с социально-психологической точки зрения)? В течение 20 лет этой проблемой занимались две теории, связанные между собой, но по-разному: теория социальной идентичности и теория самокатегоризации. Объясняется, как меняется наша нормальная картина личности и ее роль в познании и социальном взаимодействии, если мы принимаем во внимание ее отношение к коллективным феноменам. Сделаем это, используя теорию самокатегоризации, в которую включены основные идеи теории социальной идентичности, имеющие отношение к этой цели.

Во-первых, мы можем спросить: существует ли коллективное «я»? Мы не имеем в виду общественное «я», в том смысле, что оно воспринимается другими, или просто некое «я» с социальными аспектами, производными от социальных коллективов или воспринимаемыми ими, но существует ли коллективное «я» с субъективной, даже частной точки зрения, в противоположность чему-то, что по своей сути является личным, уникальным и индивидуальным?

Теория самокатегоризации недвусмысленно утверждает, что существует, что мы

должны различать личную и социальную идентичность как два различных уровня самокатегоризации, которые являются одинаково достоверными и аутентичными выражениями психологического процесса самосознания. Личностная идентичность относится к самокатегориям, которые определяют индивида как уникальную личность с точки зрения его индивидуальных отличий от других (ингрупповых) личностей. Социальная идентичность относится к социальным категориям себя и других, самокатегориям, которые определяют индивида с точки зрения его общего сходства с членами определенных социальных категорий в отличие от других социальных категорий. Социальная идентичность относится к социальной категориальной личности (например, «мы» против «них», ингруппа против аутгруппы). Он не является атрибутом или элементом личной идентичности, но функционально противоположен личной идентичности; это более инклюзивный уровень самовосприятия.

Теория говорит, что когда мы думаем и воспринимаем себя как «мы» и «нас» в противоположность «я» и «мне», это обычный и нормальный само-опыт, в котором личность определяется в терминах других, которые существуют вне индивидуального человека, делающего переживание, и поэтому не могут быть сведены к чисто личностной идентичности. В определенные моменты времени субъективное «я» определяется и переживается как тождественное, эквивалентное, сходное или взаимозаменяемое с социальным классом людей в отличие от какого-либо другого класса.

Что определяет ярко выраженный уровень инклюзивности самокатегоризации? Теория самокатегоризации была разработана как теория группового поведения. Его ключевая идея и центральная гипотеза состояли в том, что по мере того, как общая социальная идентичность становится заметной, индивидуальное самовосприятие имеет тенденцию к деперсонализации. То есть индивиды склонны определять и рассматривать себя не столько как отличающихся друг от друга индивидов, сколько как взаимозаменяемых представителей некоторой общей социальной категории принадлежности. Например, когда отдельный мужчина стремится классифицировать себя как мужчину в отличие от женщин, тогда он стремится субъективно подчеркнуть свое сходство с другими мужчинами (и уменьшить свои индивидуальные личностные отличия от других мужчин) и усилить перцептивно свои стереотипные отличия от женщин. Его «я» изменяется по уровню и содержанию, а его самовосприятие и поведение обезличиваются. Деперсонализация личности - это субъективное стереотипирование личности в терминах соответствующей социальной категоризации.

Значительная, если не большая, часть исследований в течение последнего десятилетия больше была направлена на объяснения и показывала, как деперсонализация производит качественные трансформации индивидуального поведения, от межличностного до межгруппового уровня, и как эта трансформация производит более высокого порядка, возникающих процессов группового поведения (в таких областях, формирование групп и сплоченность, общественное сотрудничество и конкуренция, и социальное влияние, особенно групповой поляризации и влияние меньшинства).

Откуда берется различие между личностной и социальной идентичностью? Почему иногда мы определяем себя как социальные группы, а иногда как отдельные личности? Что же определяет это изменение уровня самокатегоризации? Предполагаю, что вариативность в самокатегоризации является нормальной и обычной и что коллективное «я» возникает как часть этой нормальной вариации и как результат общих процессов, которые ею управляют. Вслед за Дж.Брунером, Г.Тайфель и Э.Рош объясняют вариативность самокатегоризации как функцию взаимодействия между относительной доступностью конкретной самокатегории (или готовностью воспринимающего использовать ту или иную категоризацию) и соответствием между спецификациями категории и реальными стимулами, которые должны быть представлены (соответствие между значением категории и реальностью). Относительная доступность отражает прошлый опыт человека, его нынешние ожидания и текущие мотивы, ценности, цели и потребности. Как правило, она отражает активную избирательность воспринимающего в готовности использовать категории, которые релевантны, полезны и могут быть подтверждены фактами реальности.

Имеется два аспекта: сравнительная подгонка и нормативная подгонка. Сравнительное соответствие определяется принципом мета-контраста, который утверждает, что совокупность стимулов с большей вероятностью может быть классифицирована как сущность (единица более высокого порядка) в той степени, в какой средние различия, воспринимаемые между ними, меньше, чем средние различия, воспринимаемые между ними и остальными стимулами, составляющими систему отсчета. Изложенный в такой форме принцип определяется с точки зрения возникновения фокальной категории на контрастном фоне. Он также может быть использован для определения соответствия значимости дихотомической классификации: например, любая совокупность людей будет склонна классифицироваться на отдельные группы в той степени, в какой средние внутригрупповые различия меньше средних межгрупповых различий в соответствующем сравнительном контексте. Нормативное соответствие относится к содержательному аспекту соответствия между спецификациями категорий и представленными экземплярами. Например, чтобы классифицировать группу людей как католиков в отличие от православных, они должны не только различаться (в отношении, действиях и т. д.) друг от друга (сравнительное соответствие), но также должны делать это в правильном направлении по конкретным содержательным измерениям сравнения. Их сходства и различия должны соответствовать нормативным представлениям о содержательном социальном значении социальной категории. Предполагается, что взаимодействие между готовностью воспринимающего и приспособленностью - это общий процесс, работающий в категоризации, а не только тот, который применим к социальной и самокатегоризации.

Три исследования, иллюстрирующие то, что подразумевается под принципом мета-контраста в отношении социальной категоризации показывают в двух исследованиях, как социальная категоризация людей на мужчин и женщин определяется сравнительным и нормативным соответствием именно там, где мужчины и женщины, расходятся во мнениях между социальными группами, но соглашаются внутри социальных групп в том направлении, которое согласуется со стереотипами их убеждений о том, что они социально классифицированы как таковые, но не иначе. Необходимо установить корреляцию между внутригрупповыми и межгрупповыми различиями, наблюдаемыми между взаимодействующими субъектами, и соответствующей социальной категоризацией, прежде чем они будут восприниматься с точки зрения их общей социальной идентичности как мужчины или женщины.

Таким образом, коллективный конфликт, в частности, является мощным детерминантом социальной категоризации. Межгрупповые сравнения фокусируются на воспринимаемых различиях между мужчинами и женщинами по сравнению с внутриполовыми различиями, в то время как внутригрупповые сравнения фокусируются на больших воспринимаемых различиях между личностью и другими мужчинами по отношению к внутриличностным различиям (для мужчин) и между личностью и другими женщинами по отношению к внутриличностным различиям (для женщин).

Таким образом, готовность к созданию определенных категорий, фоновые знания, используемые для придания им формы и смысла, а также склонность интерпретировать определенные свойства стимула как разделяющие идентичность или не разделяющие ее на основе согласия или несогласия, - все это зависит от контекста зависимого Я.

Восприятие отражает когнитивные структуры, созданные для представления стимульного мира. Эти структуры активно создаются посредством процессов, закрепленных в изменяющемся «я», а изменяющееся «я» выражает отношение индивида к социальному контексту. Таким образом, коллективное «я» является механизмом социальной детерминации познания, перевода вариативности своего «социального места» в соответствующий «когнитивный выбор». Познание отражает не только совокупность стимулов, которые должны быть представлены, но и социальный контекст, в котором оно происходит. Вся познавательная деятельность имеет, в зависимости от этого, коллективное измерение через коллективное Я. Всякое познание есть социальное познание с точки зрения механизмов познания, независимо

от того, воспринимаются ли люди или объекты.

Современный этап развития психологической науки отличается увеличением количества практических исследований, направленных на изучение тех явлений и феноменов которые являются актуальными для решения практических задач в сфере образования и обучения, здравоохранения, политической деятельности.

Изучение социально-психологических особенностей содержания социальной и достижения личностной идентичности в юности позволяет решать значительное количество практических вопросов, связанных с проблемами интеграции личности в многообразное социальное пространство. Можно говорить о том, что выбор юношами и девушками «своих» социальных групп, определение «своего» места в социальном мире, в значительной степени определяет социальное будущее целой страны.

Список использованных источников

1. Абульханова К.А. Психология и сознание личности (Проблемы методологии, теории и исследования реальной личности): Избранные психологические труды. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 1999.

2. Брылева О.А. Тренинг взаимопонимания: Метод.пособие для школьных психологов. - Барнаул: АКИПКРО, 1995. - 53 с.

3. Грецов А.Г. Тренинг креативности для старшеклассников и студентов. – СПб.: Питер, 2007.

4. Козулина Ю.Г. Теоретические и методические основы тренинга развития творческого мышления. // Вестник КГПУ им. В.П.Астафьева, 2009, (1), стр. 99-105.

5. Леонтьев Д.А. Психология свободы: к постановке проблемы самодетерминации личности. // Психологический журнал. Т.21, №1, 2000.

6. Chu, Godwin C, Alfian and Wilbur Schramm (1991). Social Impact of Satellite Television in Rural Indonesia. Singapore: Asian Mass Communication Research and Information Centre.

7. Thomas, Pradip N. (1990). 'New Communication Technologies and Third World Cultures' Media Development 3 7(1), 51-52.

СТУДЕНТТІК ОРТАДАҒЫ КИБЕРБУЛЛИНГТІ АЛДЫН АЛУДЫҢ ШАРТТАРЫ

Асылбекова М.П.
п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Л.Н. Гумилев ат. ЕҰУ
Муканова Н.Е.
Л.Н. Гумилев ат. ЕҰУ докторанты, Астана қ., Қазақстан

Андатпа: Мақалада студенттер ортасында кибербуллингті алдын алудың психологиялық-педагогикалық негіздері қарастырылған. Кибербуллинг, кибербуллингті алдын алу ұғымдарына берілген түрлі анықтамалар және жаһандық ақпараттық кеңістікте студенттердің киберқауіпсіздік сақтаудағы негізгі ережелері нақтыланған.Сонымен қатар, студенттерді кибербуллингке қатысудан немесе кибервиктимге айналудан қорғау үшін нақты және тиімді шаралар көрсетілген.

Аннотация: В статье рассмотрены психолого-педагогические основы профилактики кибербуллинга в студенческой среде. Представлены различные определения понятий кибербуллинга, профилактика киберзапугивания. Кроме того, в глобальном информационном пространстве рассматриваются основные правила кибербезопасности студентов. Показаны конкретные и эффективные меры для защиты учащихся от участия в киберзапугивании или превращения в кибервиктим.

Abstract: The article discusses the psychological and pedagogical basics of cyberbullying prevention among students. Various definitions of cyberbullying concept, cybersecurity prevention and students main regulations of cybersecurity in the global information space are described. Moreover, specific and effective measures of protecting students from being in cyberbullying or becoming a cybervictim are shown.

Қазіргі қоғамның әлеуметтік-құқықтық феномені ақпараттық-коммуникациялық технологияларды дамытудың және қоғамды цифрландырудың, ғаламтор желісін, онымен байланысты әлеуметтік мессенджерлерді кең ауқымды енгізудің заңды процесі болып

табылады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың кең таралуы біздің қоғамның ақпаратты тұтыну тәсілін, бір-бірімізбен байланысу және бағалау әдістерін түбегейлі өзгертті. Оның кейбір оң әсерлері бар екеніне күмән жоқ; дегенмен, осы инновациялық технологияларды дұрыс қолданбау салдарынан жақында пайда болған кейбір мәселелер де бар. Университет студенттерінің көпшілігі күнделікті өмірінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде білім алу мақсатын көздейтін әлеуметтік желіге қол жетімділікті қарастырады. Әлеуметтік желіні қолдану аясы кеңейген сайын ақпараттық кеңістікте адамның қауіпсіздігіне байланысты небір терминдер өмірге келуде. Соңғы жылдары әлеуметтік желілерде студенттерге жасалатын зорлық-зомбылықтың көбейгені көңілге алаңдаушылық тудырады.

Әлеуметтік желілерде осы құбылысты «кибербуллинг» деп атады, оның студенттерге тигізер зиянын алдын-алу үшін шаралар қолдану бүгінгі күннің кезек күттірмесе мәселесіне айналды. 2023 жылдың 1 қыркүйегіндегі Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Білім беру мекемелеріндегі психологиялық қолдау қызметін институционалды түрде күшейту қажет. Зорлық-зомбылыққа және қысымға, яғни буллингке тап болғандарға көмек көрсетуге арналған бағдарлама әзірлеу керек» деп атап өткен болатын.Сонымен қатар 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Қазақстан Жаңа нақты ахуалда: іс-қимыл уақыты» атты Жолдауда Ел Президенті адам құқықтарын қорғау бойынша келесідей шаралар қабылдауға шақырды: «Бүкіл әлемдегі сияқты Қазақстанның азаматтары да интернеттегі ғайбаттаулардан қорғана алмай отыр. Бұдан ең алдымен балалар зардап шегуде. Олар әлеуметтік желілер арқылы тараған қоқанлоқының әсерінен қатты қиналады. Өкінішке қарай, соның салдарынан қайғылы жағдайға да ұшырап жатады. Азаматтарды кибербуллингтен қорғау жөніндегі заңнамалық шараларды қабылдайтын кез келді» делінген болатын. Кибербуллинг - бұл басқа адамға зиян келтіру үшін электрондық пошта, ұялы телефонмен хабар алмасу, әлеуметтік медиа, веб-сайттар, чаттар және жедел хабарламалар сияқты технологияларда қайталанатын зиян тигізу мен құдалаудың жаңа түрі. Бұл құдалаудың дәстүрлі түрлерінен ерекшеленеді, өйткені ол бір уақытта және үлкен географиялық қашықтыққа, шексіз адамдарға жетуі мүмкін. Сонымен қатар мәтін мен фотосуреттерді ешқандай қадағалаусыз таңбалауға мүмкіндік беретін тұрақты сақтау түрі. Кибербуллингпен айналысатын адамдар өз құрбандарымен бетпе-бет сирек кездесетіндіктен, олар көбінесе өз әрекеттері үшін барлық жауапкершілікті түсінбейді және олар жауапкершілікті сезінбейді.

Сондықтан ғылымға жүктейтін қазіргі қоғамның сұранысы, әлеуметтік желілерде тұлғаның және жалпы қоғамның қауіпсіздігі мәселесі өзекті болып саналады.Қазақстан Республикасы Парламентінің заңнамалық бастамасы мен азаматтық қоғамның балалардың құқықтарын қорғау мәселелері жөніндегі ұстанымдары кибербуллингке қарсы іс-қимылдың озық тәжірибесін ескеріп қана қоймай, сонымен қатар ұлттық менталитеттің қазақстандық моделінің ерекшеліктерін көрсетуі тиіс деп санаймыз. Кибербуллингке қарсы іс-қимыл және оның алдын алу мәселелерін зерделеуде себептік кешенді, сондай-ақ құдалау мен қорлаудың құрбаны болған студенттерге уақтылы ден қою және көмек көрсету үшін осы құбылысты анықтайтын факторларды ескерусіз қалдыруға болмайды. Жаһандану мен цифрландыру дәуірінде көп уақытын әлеуметтік желілерде өткізетін студенттер кибербуллингке көбірек бейім. Әлеуметтік желіні пайдалану деңгейі өсуімен және психикалық денсаулық мәселелерімен байланысты кибербуллинг пен кибервиктимизация студенттер үшін ауыр психологиялық және академиялық салдарға әкелуі мүмкін, дегенмен жоғары оқу орындары оларға салыстырмалы түрде аз көңіл бөледі. Бұл құбылыстар олардың өсіп келе жатқан дәрежелеріне және жоғары оқу орындарының студенттері үшін физикалық, психологиялық зардаптарға байланысты алаңдатарлық әлеуметтік мәселеге айналды.

Кибербуллинг (немесе киберқудалау) деп аталатын қорлаудың жаңа түрі XXI ғасырда белгілі бола бастады. Елімізде цифрлық сауаттылық деңгейі әлі де төмен болуы салдарынан біздің отандастарымыз көптеген онлайн-тәуекелдерге, соның ішінде кибербуллингке ұшырауда.

Буллинг пен агрессия мәселелерінің жүйелі зерттеулері шетелдік ғалымдармен

Д.Ольвейс, А.Пикассо, Э.Роланд, П.Гейнеман, Р.Каталано, Л.Хокинс, Т.Харачой, В.Ортон, Д.Лэйн, Э.Мюнте, Д.Таттум, И.Бердышев, М.Нечаева, И.Кон, М.Бутовская, Е.Луценко, К.Ткачук, т.б. жүргізілсе, буллингті зерттеудің тұжырымдамасын П.Гейнеман, А.Пикас, Э.Роланд әзірлеген. Ресейде буллинг мәселесін К.Абслямова, А.Борщевская, С.Стелмах, А.Король, Л.Лушпай, Л.Найденова, И.Сидорук т.б. авторлар қарастырды.

Кибербуллинг және буллинг мәселелері туралы А.И.Черкасенко, А.О.Андреева, А.А.Баранов, О.С.Березина, Г.Н.Чусавитина өз жұмыстарында көтерген [1].

Ю.В. Жильцова болса психологиялық-педагогикалық компонент негізінде буллинг түрлерін ажыратып, физикалық бұзақылық, ауызша бұзақылық, оқшаулауға бағытталған әлеуметтік-психологиялық буллинг, экономикалық буллинг, интернет-буллинг (кибербуллинг) - жеке басты қорлау тәсілі ретінде әлеуметтік желілерді, электрондық поштаны (жеке беттерді бұзу, жалған ақпарат пен қауесеттерді тарату, теріс пікірлер мен хабарламалар жіберу) пайдалану дей келе, кибербуллинг бұзақылықтың ең қауіпті түрі деп көрсетті.

К.А. Барышева кибербуллингті ақпараттық коммуникациялық технологияларды жеке тұлғаға теріс әсер ету мақсатында қолдану деп анықтады [2].

Көрсетілген ғалымдардың еңбектерін талдай келе, кибербуллингті алдын-алу бағытында отандық еңбектердің жеткіліксіздігіне көз жеткіздік. Осыған сәйкес, төмендегідей қарама-қайшылықтар анықталды:

- студенттер ортасында кибербуллингті алдын-алудың ғылыми түрде негізделуінің жеткіліксіздігі;

- жоғары оқу орындарында кибер шабуылдан қорғанудың психологиялық сүйемелдеу бағдарламасының болмауы;

- студенттер ортасындағы кибербуллингті алдын-алу арқылы жеке тұлғаның психологиялық, физиологиялық саулығын сақтауда әлеуметтік желі шабуылынан қорғаудың мүмкіндіктерінің толық пайдаланылмауы арасындағы қарама-қайшылықтардың бар екендігі анықталды.

Аталған қайшылықтардың шешімін табу ұсынылып отырған зерттеу мәселесін айқындап, зерттеу тақырыбын *«Студенттік ортадағы кибербуллингті алдын алудың шарттары»* деп таңдауымызға себеп болды.

Зерттеу мақсаты - студенттік ортадағы кибербуллингті алдын алудың психологиялық-педагогикалық шарттарын ғылыми-теориялық тұрғыда айқындау.

Зерттеу нысаны - жоғары оқу орнындағы оқу-тәрбие үдерісі.

Әлеуметтік желіге тәуелділік дегеніміз – ғаламтордағы әртүрлі іс-шараларға, соның ішінде академиялық сипаттағы, интернетті шолу, электрондық пошта арқылы сөйлесу, онлайн чаттар, әлеуметтік медиа және онлайн ойын-сауық үшін пайдаланудың зиянды аландаушылығын білдіреді. Зерттеушілер әлеуметтік желіге тәуелділік және оны дұрыс пайдаланбау кибербуллингтің пайда болуы арасындағы корреляцияны тудырып, университет студенттерінің ортасында депрессияның, өзін-өзі бағалаудың төмендігінің, кибервиктимизацияның, мазасыздықтың, кибербуллингтің және әлеуметтік желіге тәуелділіктің таралуын бағалау, кибервиктимизация мен кибербуллингті болжайтын факторларды анықтауға септігін тигізетіндігін атап өтті [3].

Қорқытуды үш негізгі сипаттама анықтайды: зиян келтіру мақсаты, зиян келтіруші әрекеттердің қайталануы және бұзақы мен жәбірленуші арасындағы күштердің айқын теңсіздігі. Бұл тек жасөспірімдер мен мектеп оқушылары арасында ғана емес, студенттер ортасында да болады. Қорқыту көп нәрсені қамтиды, мысалы: ауызша, физикалық, жыныстық, әлеуметтік немесе салыстырмалы әрекеттер, формалар т.б. Жақында кибербуллинг цифрлық дәуірде әртүрлі агрессивті онлайн әрекеттер арқылы қорқыту ретінде сипатталды.

Кибербуллинг - бұл бүкіл әлемде тез таралатын халықаралық эпидемия. Ауызша немесе физикалық зорлық-зомбылық сияқты дәстүрлі қорлау түрлері аздап төмендегенімен, кибербуллинг күшейіп келеді және жиі кездеседі. Зерттеулерге сүйенсек кибервиктимизацияның жаһандық таралуы тез өсіп келе жатқанын көрсетеді. Жоғары білім

беру саласындағы кибербуллинг оқу орындарына және олардың тиісті мүдделі тараптарына теріс әсер ететіндігі айқындалды. Оның салдары айналғанда студенттердің өзіне зиян тигізуіне дейін әкеледі. Студенттердің оқу ортасы виртуалды ортаға ауысқаннан бері білім беру мен оқытудың соңғы моделі, желіге негізделген оқытуды, қашықтан оқытуды, веб-оқытуды немесе eLearning-ті білдіреді. Бұл кибербуллинг мінез-құлқына көбірек мүмкіндіктер бере алады және студенттер ортасындағы көңіл-күйлеріне әсер етуі мүмкін. Бұл контекст әртүрлі білім беру мекемелеріндегі оқытушылар үшін үлкен қиындықтар туғызады. Олар осы тұрақсыз виртуалды аудиторияда студенттердің қауіпсіздігін қамтамасыз етумен қатар, цифрлық ғасырда олардыңмінез-құлқында пайда болған өзгерістерді зерттей алуы керек. Кибербуллинг студенттердің жүйке жүйесі, асқазан, жүрек т.б. ауруларына, ұят, қорлау және маргиналданудан зардап шегуіне әкеледі. Сонымен қатар кейбір жастарды кек алуға итермелейді. Университет деңгейінде кибербуллинг балалық және жасөспірім кезден ересек өмірге дейінгі осы мінез-құлық континуумындағы өтпелі кезең ретінде қарастырылады.

Кибербуллинг бойынша алдыңғы зерттеулердің көпшілігі жасөспірімдермен жүргізілгенімен, қазіргі таңда зерттеушілер бұл тақырыпты университет студенттерімен зерттей бастады. Психологиялық зияннан басқа, кибербуллингтің салдары әлдеқайда нашар болуы мүмкін. Шынайы өмір мен әлеуметтік желі әртүрлі әлем болса да, кибербуллингтің кейбір ауыр жағдайлары жәбірленушілер дауларын шешудің басқа жолдары жоқ деп есептегенде, нағыз зорлық-зомбылыққа айналады.

«Кибербуллинг нәтижесінде құрбан болу» термині зиянды хабарламаларды алатын бір немесе бірнеше адамның әрекеттерін білдіреді. Кибервиктимизация дәстүрлі виктимизация тұжырымдамасынан концептуалды түрде ерекшеленеді, өйткені кибербуллинг нәтижесінде пайда болған виктимизация агрессивті хабарламаларды жеткізу үшін байланыс технологиясын немесе әлеуметтік желіні пайдалануды талап етеді.

Қорқытудан туындауы мүмкін мәселелердің бірі - мазасыздық, оны жағымсыз аффективті жағдай деп санауға болады. Бұл мәселе бұзақыға да, жәбірленушіге де әсер етуі мүмкін. Мазасыздық деңгейі төмен болған кезде студенттер кибербуллингке аз ұшырайтыны болжанады. Сол сияқты, мазасыздық белгілері кибербуллингтің құрбаны болу үшін де, оның басқаларға тигізер зияны үшін де қауіпті фактор болып табылды.

Дж.У. Патчин мен З. Хиндуджаның, О. Брайен мен Д. Моулздың пікірінше, кибербуллинг құрбандары өзін-өзі бағалау деңгейінің төмендеуін сезінеді деп көрсетеді. Өзін-өзі бағалау адамдардың өздерін қаншалықты қабылдайтынын білдіреді [4].

Зерттеулерді саралай келе университет студенттерін кибербуллингке қатысудан немесе кибервиктимге айналудан қорғау үшін нақты және тиімді шаралар қабылдауды қамтиды, олар:

- Мазасыздық деңгейін төмендету және олардың психикалық денсаулығын сақтау үшін психологиялық көмекке мұқтаж университет студенттері офлайн және онлайн режимінде білікті медбике-психолог-кеңесшілер немесе нұсқаушылар тарапынан көмекке уақытылы қол жеткізу;
- Отбасында және университет қабырғасында студенттерге әлеуметтік желіні жауапкершілікпен пайдалануға үйрету;
- Студенттердің әлеуметтік желіде өткізетін уақытын қажеттілік деңгейіне қарай өздері шектеуі;
- психологтар студенттердің кибербуллингке қатысу немесе кибервиктим болу мүмкіндігін азайту үшін әлеуметтік желіге тәуелділігі бұзылған студенттерге шынайы ортамен араласудың тиімді әдістерін енгізуі керек.

Сонымен қатар, оқытушылардың делдалдық араласулары туралы деректер студенттерді онлайн әрекеттерден алшақтатуды қолдау үшін эмоционалды жылуды қамтамасыз ету арқылы киберқауіпті азайтудағы тиімділігін көрсетеді. Әлеуметтік қолдауды күшейтетін араласулар кибербуллингті азайтуға көмектесетін оң қарым-қатынастарды, тұлғааралық дағдыларды және әлеуметтік мінез-құлықты тудыруы мүмкін. Осылайша, кибербуллингті алдын алудың оң дамуына ықпал ету үшін әртүрлі агенттердің (мысалы, психологтар, оқытушылар, құрдастар

т.б.) бірлескен жұмысын қарастыру керек.

Мәселені зерделей келе, кибербуллингті алдын алудың төмендегідей шарттарын қарастырамыз:

- Білім беру мекемелерінде ақпаратты тиімді пайдалануға үйретететін, оның теріс ықпалынан қорғанудың жолдарын көрсететін кибербуллингті алдын алуға арналған пәндерді енгізу;
- Кибербуллинг түсінігі, оның алдын алуға арналған жалпы ережелермен студенттерді жоспарлы түрде таныстыру, өзін қалай ұстау дағдыларын қалыптастыру;
- Кибербуллинг кезіндегі мазасыздық сәтінде сабырлылық сақтауға дағдыландыру;
- Әлеуметтік желі кеңістігіндегі ақпараттық қауіпсіздік ережелерін ұстану [5].

Қорытындылай келе, бүгінгі толассыз ақпарат ғасырында әр азаматтың жеке қауіпсіздігін қалыптастыруда кибербуллингті алдын алудың шарттарын білуі қажет екенін атап өткіміз келеді. Білім беру ұйымдарында меңгерген киберқорғаныс жеке тұлғаның өмір бойғы қауіпсіздігінің кепілі болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Тоқтағазин М.Б., Тәңірберген А.Т., Тілепберген С.А. Интернет-коммуникациядағы кибербуллинг: пайда болуы, өзекті мәселелері // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ХАБАРШЫСЫ. № 4 (141) 2022, 99-108 бб.
2. Барышева К. А. Определение понятия и общественно опасной природы кибersталкинга // Адвокат. 2016. № 10. С. 61
3. Комаров А.А. Исследование виктимологических рисков интернет-мошенничества в зависимости от возраста пользователей глобальной сети // Всероссийский криминологический журнал. 2012. № 1. С. 65–68.
4. Hinduja, S.; Patchin, J. W. Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.2019. ISBN 978-1-4129-6689-4

Носова Н.В., Калинкина Е.М., Камракова Н.Ю. Профилактика кибербуллинга среди обучающихся образовательной организации / Департамент образования Вологодской области, Вологодский институт развития образования – Вологда: ВИРО, 2019. – 52 с.

«НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ПРЕПОДАВАНИИ И ОБУЧЕНИИ» В СЕРИИ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНЫХ УРОКОВ

Баесенова Г.Е.
учитель истории, КГУ «ШГ №30 им. Д.Снегина»,
г. Алматы, Республика Казахстан

Андапта: "Оқыту мен оқытудағы жаңа тәсілдер" мақаласы дәйекті сабақтар сериясында қолданылатын инновациялық әдістерді зерттейді. Автор белсенді оқыту, проблемаға бағытталған оқыту және топтық оқыту сияқты әртүрлі тәсілдерді қарастырады. Зерттеу нәтижелері оқушылардың оқу нәтижелерінің жақсарғанын, мотивацияның жоғарылағанын және шығармашылық ойлаудың дамуын көрсетеді.

Аннотация: Статья «Новые подходы в преподавании и обучении» исследует инновационные методы, используемые в серии последовательных уроков. Автор рассматривает различные подходы, такие как активное обучение, проблемно-ориентированное обучение и групповое обучение. Результаты исследования показывают улучшение учебных результатов, повышение мотивации и развитие творческого мышления у учащихся.

Abstract: The article "New approaches in Teaching and Learning" explores innovative methods used in a series of consecutive lessons. The author considers various approaches, such as active learning, problem-oriented learning and group learning. The results of the study show an improvement in learning outcomes, increased motivation and the development of creative thinking among students.

Современный мир не стоит на месте, он ежесекундно меняется, меняя и самого

человека. И сейчас современному обществу необходимы люди, которые способны приобретать, развивать знания, умения, навыки и претворять их в жизнь. Немаловажную роль в воспитании такой личности играет школа

Из числа современных научных подходов, используемых различными системами среднего образования, наиболее популярными и получившими высокое мировое признание, являются подходы, основанные на конструктивистских теориях. (Hatti, 2009). [1, С.110]. Понимание обучения с точки зрения социоконструктивисткой (Vygotsky, 1978; Wood, 1998) лежит в основе «Новых подходов в преподавании и обучении», указывающая на то, что дети являются активными обучающимися, которые формируют свое мышление на основе личных размышлений и социального взаимодействия. Тесная связь «Новых подходов в преподавании и обучении» и идей социоконструктивисткой теории переплетаются с преподаванием и обучением на основе диалога (Mercer, 1995; Alexander, 2008) и метасознанием, или «Обучению тому, как учиться» (Flavell,1976; Vygotsky,1978) [1, С.116].

Реализация идеи «Новые подходы в преподавании и обучении» возможна через подход «Обучение через диалог». Это обосновывается тем, что одной из главных задач учителя, например истории, является развитие речи и хотелось бы, чтобы ученики умели грамотно и содержательно строить диалог и аргументировать свое мнение при взаимодействии не только с одноклассниками, но и с учителями. Результаты научных исследований показывают, что диалог занимает центральное место на уроке (Мерсер и Литлтон, 2007) [1, С.114].

Диалог в обучении, или учебный диалог – это своеобразная форма общения, это взаимодействие между людьми в условиях учебной ситуации, которая осуществляется в форме речи, а также в ходе которого происходит информационный обмен между партнерами и регулируются дела между ними. Специфика учебного диалога определяется целями его участников, условиями и обстоятельствами их взаимодействия.

Учебный диалог всегда возникает на основе учебной речевой ситуации, он решает те или иные учебные задачи. Во время учебного диалога всегда происходит обмен информацией и регулируются межличностные отношения. В основе учебного диалога находится предмет обсуждения, который можно рассмотреть с различных точек зрения.

Изучив материалы и ресурсы, я пришла к мнению, что когда учитель ведет обычный стиль разговора в классе, когда он контролирует беседу, сам задает важные вопросы, повторяет ответы учеников, высказывает похвалу, он не повышает уровень мышления учеников и не развивает их речевые навыки. [1, с.145].

Для исследования данной идеи мною была подготовлена серия последовательных уроков истории Казахстана по разделу «Экономика и культура в XVI-XVII веков». Уроки разрабатывались по семи модулям обучения. На мой взгляд, эффективным методом обучения является модуль «Новые подходы в преподавании и обучении». Он включает в себя подразделы: «Обучение через диалог» и «Обучение тому, как учиться». Так как было выбрано «Обучение через диалог», то в своей работе я изменила практику преподавания, больше уделяя внимание диалогическому обучению, которое, по моему мнению, помогает развивать критически мыслящего человека. Раньше в своей практике я иногда использовала групповое обучение, но делала это нечасто. У меня не всегда получалось грамотно строить диалог с учащимися, наблюдались ошибки в построении вопросов и в их количестве: задавались или много вопросов, или они были достаточно сложными, и мне приходилось их упрощать. Почему же я не применяла данную форму работы раньше? Поразмышляв, я пришла к выводу, что я сомневалась, что ученики смогут объяснить и понять друг друга. И, конечно же, я не могла представить себя не в роли главного действующего лица. Кроме того, такой вид работы требует от учителя более тщательной, продуманной подготовки к уроку: необходимо подготовить листы с заданиями, дополнительные вопросы, информационные ресурсы, правила работы в группе, при этом они должны быть четкими и конкретными, чтобы обеспечить эффективное сотрудничество между учениками, так как одни члены группы будут доминировать над другими, вторые могут оказаться в стороне, третьи – просто отвлекаться. И стали возникать вопросы: что же предпринять? Как организовать свою работу так, чтобы

диалоговое обучение было эффективным? Проанализировав всю имеющуюся информацию, я пришла к выводу о том, что необходимо акцентировать внимание на мнениях учащихся о преподавании и обучении. Необходимо уметь слушать и слышать голос ученика [1, С.151], так как это способствует осознанию ими того, что их уважают, прислушиваются к ним и воспринимают всерьез, обретению контроля над собственным обучением, формированию эмоционально положительного отношения к учителю и, в итоге, положительному отношению к школе и обучению [1, с.152]. В начале урока с учениками необходимо составить правила работы в группах для того, чтобы они могли эффективно работать: слушать и слышать друг друга, уважать мнения друг друга, четко и конкретно высказывать свои идеи. При изучении новых и закреплении пройденных тем, я использовала парные и групповые формы работы с тем, чтобы ученики в ходе активного диалога научились вести обсуждения по данной теме. В ходе наблюдений я заметила, что учащимся очень нравится такая форма работы, а в некоторых случаях они даже нуждаются в таковых. Так, при проведении традиционных уроков менее успешные учащиеся обычно не участвуют в обсуждении какой-либо темы, не хотят высказаться из-за того, что возможно, боятся оказаться неуспешными. В ходе же групповой работы они все без исключения заняты изучением материала, участвуют в обсуждении темы, предлагают свои идеи и даже, набравшись уверенности, отстаивают их. Но самое удивительное было то, что учащиеся, которые относятся к группе С, первое время не проявляли активности, а ученики менее успешные вели себя в точности наоборот. Они без всякого стеснения высказывали свою точку зрения, так как поняли, что можно говорить и не бояться, что они ответят неправильно и их засмеют. Немаловажным примером применения диалогового обучения является создание коллаборативной среды. На первом этапе серий последовательных уроков для ее создания использовались такие приемы как: «Круг пожеланий». «Улыбка другу». Такой подход способствует положительному настрою учащихся на дальнейшую работу, которая предусматривает активный диалог. В ходе наблюдения за учащимися я обратила внимание на то, что при прохождении новых и повторении пройденных тем такой вид работы охватывает всех учеников, учит их взаимодействию друг с другом, дает возможность учащимся быть заинтересованными и мотивированными в своей работе. А это значит, что они со временем смогут взять на себя ответственность за свое обучение (Выготский,1978; Флейвелл,1976). При проведении серии шести последовательных уроков я использовала парные и групповые формы работ через такие стратегии как: «Экспертная комиссия», «Fishbone», составление синквейнов, «Найди соответствие», «Мозговая атака», а также задания творческого характера. И теперь я на практике увидела действие высказывания Мерсера (2005), который утверждал, что «взаимодействие в группе играет важную роль в обучении» [1, с.135]

На первом уроке «Духовная культура казахов в XVI-XVII веках» учащиеся были поделены на группы. Из каждой группы были выделены по два ученика, которые вошли в состав экспертной комиссии. Следует отметить, что ученики со слабой мотивацией в паре с более успешными учениками работали очень заинтересовано, активно и плодотворно. Думаю, это было связано с тем, что при таком методе работы они почувствовали себя в качестве учителя, а в их представлении учитель это наиважнейшая фигура на уроке. Итогом работы пар было то, что ребята научились работать дружно и объективно оценили работу одноклассников. Это подтверждает мысль о том, что ученики со слабой мотивацией легче обучаются в случае, когда имеется возможность диалога с другими, более знающими, в роли которых в данном случае выступили более успешные одноклассники. Во время второго урока учащиеся также работали в группах по пять человек. Им было дано творческое задание – подготовить презентация по определенной теме. При выполнении задания ученики работали увлеченно, используя как материал из учебника, так и дополнительные ресурсы, которые были заранее мною подготовлены. При работе прослеживалась взаимосвязь «ученик-ученик», велась активная исследовательская беседа. Чтобы понять, как ребята взаимодействуют друг с другом в группе, была выбрана группа для наблюдения, в которой удачно прослеживалось обсуждение распределения ролей, задание и принятие его решения, как ученики умеют

дискутировать, предлагать идеи, слушать и слышать друг друга. Наблюдая за работой группы, заметила, что сильные ученики взяли на себя роль учителей и передавали имеющуюся у них информацию всей группе. Таким образом, даже те ученики, у которых низкий темп работы получили возможность проработать новую тему. Кроме того, пересмотрев ошибки прошлых уроков, где активны были лишь сильные учащиеся, в критериях оценивания акцентировала внимание детей на активное участие абсолютно всех членов группы. И это дало свои результаты. Так, при работе ученики со слабой мотивацией рисовали на постере, приняли участие в защите. Хорошо прослеживалась помощь внутри группы: более успешный ученик старался помочь менее успешному. Его мотив - положительная оценка группы в целом, а мотив менее успешного - не упасть в грязь лицом и не подвести группу. Таким образом, идет взаимообучение. И если раньше более успешный ученик неохотно помогал менее успешному, чувствуя, что его просто используют, то теперь, помогая ему, он работает в первую очередь на себя, так как его стимул – положительная оценка.На уроке по теме «Традиционное хозяйство казахов», после актуализации знаний, учащиеся, опираясь на наглядные картинки, сами определили тему урока. На этом уроке я применила интересную и, в тоже время, очень сложную, на мой взгляд, стратегию «Fishbone» потому, что его составление способствует активному диалогу, и требует от учащихся наличие таких навыков, как логическое мышление, умение обобщать изученный материал через творческий подход. Я запланировала именно этот вид стратегии, чтобы внести новизну в обычный урок, так как ранее учащиеся не составляли схему «Fishbone». Я предполагала, что при выполнении данной работы ученики могут столкнуться с такими трудностями как низкий уровень самостоятельности, неумение анализировать. И мои предположения подтвердились: по ходу выполнения задания мне пришлось оказывать помощь ребятам. Однако, результат данной работы меня удовлетворил, так как учащиеся справились с этим заданием неплохо, к тому же все они участвовали в диалоге. На уроке, в процессе выполнения заданий, все учащиеся принимали активное участие, кроме того, была дана возможность неуверенным ученикам раскрыться: они могли, не боясь оказаться неуспешными, задавать друг другу вопросы, на которые затруднялись ответить. Поиск ответов производили вместе сообща через исследовательскую беседу. Результатом такой деятельности явилась качественная работа всей группы. В итоге дети хорошо усвоили тему и отметили, что данная форма подачи новой темы хоть и была трудной, но очень им понравилась. Диалогическое обучение готовит ученика к поиску самостоятельного решения и основная особенность ее в том, что новые знания не даются в готовом виде, а добываются учащимися самостоятельно в процессе исследовательской деятельности. Лучше усваивается тот материал, который ты нашел сам и выразил его так как понял его ты сам. Задача учителя - лишь направить эту деятельность и в завершении подвести итог. На таких уроках ученики больше думают, чаще говорят, проявляют инициативу, активно участвуют в формировании собственного мнения. Кроме этого, ребята учатся критически мыслить и развивают свою речь.

После проведения серии последовательных уроков в ходе беседы с учащимися я выяснила, что им понравилось работать в группе, так как при такой работе исчезают все страхи: быть непонятыми, неуслышанными, менее успешными. Изменилось их отношение и к роли учителя. Учитель теперь не навязывает знания, а предлагает получить их вместе, т.е. равномерно разделяется ответственность за результаты обучения между учеником и учителем. Дети почувствовали, что их голос и мнение важны.

И моя задача, как учителя, не только пробудить внутреннюю мотивацию учеников, но и поддерживать это состояние. А чтобы поддержать интерес учащихся, необходимо их заинтересовать. Уроки должны быть интересными, яркими, познавательными. Возможностей для этого у учителя в наше время множество. Интересного материала более чем достаточно. Значит, все зависит от заинтересованности самого учителя, который в свою очередь мотивирует и учащихся.

Список использованных источников

1. «Руководство для учителя» **т**ретий (базовый) уровень, АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2012. С.306

ОЦЕНКА И РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЛИЧНОСТНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ПЕДАГОГА ЧАСТНОЙ ШКОЛЫ В РАМКАХ МОДЕЛИ «САМООБУЧАЮЩАЯСЯ ОРГАНИЗАЦИЯ»

Белошниченко Е.В.
к.психол.н., PhD, директор по развитию образовательной экосистемы
"Akbulak Group" г.Астана, Казахстан

Аңдатпа: Бәсекеге қабілетті мектеп - бәсекеге қабілетті мұғалімдер. Бүгінде мектеп мұғалімге қандай талаптар қояды? Педагогтың soft skills мониторингі мен бағалауы үшін құзыреттіліктің корпоративтік моделіне сәйкес қандай құралдарды пайдалануға болады? Жұмыс орнында оның үздіксіз кәсіби дамуы үшін орта қандай болуы тиіс? Мақала авторы бұл сұрақтарға жеке қазақстандық мектептердің бірінің жұмыс тәжірибесі негізінде жауап береді.

Аннотация: Конкурентоспособная школа — это конкурентоспособные учителя. Какие требования предъявляет сегодня школа к учителю? Какие инструменты можно использовать для мониторинга и оценки soft skills педагога в соответствии с корпоративной моделью компетенций? Какой должна быть среда для его непрерывного профессионального развития на рабочем месте? Автор статьи отвечает на эти вопросы на основе опыта работы одной из частных казахстанских школ.

Abstract: A competitive school is a competitive teacher. What requirements does a school set for a teacher today? What tools can be used to monitor and assess a teacher's soft skills in accordance with the corporate competence model? What should be the environment for continuous professional development in the workplace? The author of the article answers these questions based on the experience of one of the private Kazakhstani schools.

Частное образовательное учреждение определяет пути своего развития в соответствии с собственным видением путей обновления образовательного процесса, с учетом конкретных социально-педагогических условий, более того – в условиях обострившейся конкуренции. Стремление занять ведущие позиции на рынке образовательных услуг выдвигает на передний план проблемы повышения кадрового потенциала. Ведь конкурентоспособная частная школа — это прежде всего конкурентоспособные учителя. Именно высокая квалификация педагогов, работоспособность коллектива и мобильность в решении поставленных задач, открытость инновациям и позитивный опыт работы творческих групп учителей по актуальным вопросам, создающие в учреждении комфортную образовательную среду и стабильные результаты обучающихся, обеспечивают благоприятное общественное мнение и привлекательность для потенциальных клиентов.

В этой связи, на этапе разработки Программы развития физико-технического лицея «Флагман» на 2022-2025 гг [1], в след за Моделью Выпускника школы, нами была создана корпоративная Модель компетенций «Педагог-2025», которая помимо глубоких предметных знаний, педагогических навыков, теоретико-методологической культуры и индивидуально-личностных качеств, включает следующие **soft skills педагога**:

- ✓ Клиентоориентированность;
- ✓ Коммуникабельность;
- ✓ Командное лидерство;
- ✓ Проактивность;
- ✓ Инновативность и управление изменениями;
- ✓ Ориентация на развитие;
- ✓ Рефлексивность.

Кроме того, в качестве одного из приоритетов Программы развития школы было обозначено создание инновационной образовательной среды для оценки и развития

профессионально-личностных компетенций педагогов на основе концептуальной модели «самообучающейся организации».

«Самообучающаяся организация» - одна из современных теорий менеджмента. Впервые концепция самообучающейся организации появилась в 60-е годы XX века в работах К. Арджириса из Гарвардской бизнес-школы (Harvard Business School), который использовал бихевиористический подход к исследованию управления. В соавторстве с Дональдом Шоном он написал книги «Organizational Learning» («Организационное научение») и «Theory in Practice» («Теория на практике») [2].

Арджирис и Шон предложили **две базовые модели организаций**.

Первая построена на предположении, что люди стремятся воздействовать на окружающую среду и изменять еѐ в соответствии со своими личными стремлениями и желаниями. Действующие по этой модели руководители заняты достижением личных целей.

Вторая модель, в отличие от первой, основана на «двойной петле», позволяющей, согласно Арджирису и Шону, «выявлять и исправлять организационные ошибки, модифицируя породившую их ситуацию». В организациях, действующих по второй модели, руководители особое внимание уделяют информации. Они обсуждают проблемы, реагируют на изменения, учатся у других. Возникает эффективный цикл обучения и понимания.

В 1990 году была опубликована книга Питера М. Сенге "The Fifth Discipline" ("Пятая Дисциплина"), по сей день занимающая центральное место в работах по менеджменту образования, в которой подробно излагается вопрос о том, как создать и вести организацию, которая готовит личность, способную противостоять изменениям в окружающем мире, развиваться и процветать.[3]

Теория «Самообучающаяся организация» в контексте менеджмента образования основывается на предположении, что современное образование подвергается быстрым изменениям, и образовательные учреждения должны быть готовы к неожиданностям. Для этого менеджеры и педагоги в школах должны проходить непрерывное обучение, которое является ценностным компонентом корпоративной культуры и необходимым условием эффективности. Под обучением при этом понимается не обязательное формальное повышение квалификации, а постоянное совершенствование, как каждого члена организации, так и всей организации, как единого организма.

На практическом уровне **«Самообучающаяся организация»** - это организация, сотрудники которой непрерывно обучаются, обучаются тому, что им необходимо для выполнения их задач, обучаются без отрыва от производства и получают точно те знания, которые им нужны и тогда, когда они им нужны с использованием разных каналов, инструментов и технологий.

Эта тема необыкновенно близка к нашей действительности. Ответ на вопрос, как современной школе адаптироваться, удерживать позиции и развиваться (**Что делать?**), уже найден: **«Учиться, учиться и еще раз учиться»**, но грамотно и системно, **на принципах эффективной организации непрерывного обучения на рабочем месте**:

- ✓ **ясность цели**. Педагогу/менеджеру важно формулировать цели обучения;
- ✓ **мотивация к обучению**. Педагог/менеджер должен считать эти цели значимыми для себя;
- ✓ **достижимость цели**. Педагог/менеджер должен представлять цели своего обучения как реально достижимые;
- ✓ **внутренний интерес**. Педагог/менеджер должен испытывать эмоциональную заинтересованность в содержании обучения и чувствовать психологическую поддержку со стороны администрации.

Идея школы как самообучающейся организации включает в себя в качестве органической составной части современные обучающие технологии, стили и методы обучения персонала.

В обобщенном плане школа как самообучающаяся организация–это школа, в которой персонал осознанно обучается, изучает и совершенствует сам процесс обучения, а

эффективность деятельности лицея и персонала зависят не столько от накапливания и использования уже найденных решений, сколько от развития каждым собственных навыков решения возникающих вопросов, от способности обучаться на собственном опыте.

На данном этапе развития для нас важно создавать культуру непрерывного обучения, причем делать это экологично, используя вместо директивы «мягкую силу», различные стратегии мотивации, технологической, профессиональной и психологической поддержки работников, приводя цели их обучения в соответствие с потребностями организации и с функциональными рабочими задачами. И что особенно важно, обучение должно осуществляться на всем протяжении производственного процесса, а не быть кулуарным мероприятием, проводимым в специально отведенном месте и времени. Кроме того, представляется важным создавать такие условия, которые стимулируют педагогов к обобщению и представлению опыта собственных эффективных педагогических решений.

С этой целью в школе сформирована инновационная методическая структура **«Центр компетенций»,** отвечающая за индивидуальную поддержку и сопровождение профессионального развития педагогов (система наставничества, менторинга, коучинга), их корпоративное обучение (обучающие семинары, тимбилдинги и тренинги), изучение, анализ, обобщение и распространение положительного педагогического опыта (проектные команды, Творческие группы, «Lesson study», кейс-клубы, конкурсы, мастер-классы и т.п.)

Кроме того, в практику работы школы для повышения мотивации сотрудников и осознанности в профессионально-личностном развитии интегрированы современные HR-инструменты: KPI и рейтинги, ежегодные Опросы для оценки компетенций методом 360 градусов с предоставлением индивидуальной обратной связи и разработкой Индивидуальных планов развития. Следует отметить, что содержание этих инструментов базируется на требованиях к педагогу Профессионального стандарта, Правил аттестации, Устава организации, Программы развития школы и корпоративной Модели компетенций.

К примеру, для оценки компетенций педагогов методом 360 градусов, каждая из 7 представленных в ней компетенций описана в 5 поведенческих индикаторах, которые отражают базовые требования к членам педагогического коллектива школы. В таблице 1 ниже представлен фрагмент Анкеты-опросника.

Таблица 1. Фрагмент Анкеты-опросника для оценки компетенций

	Инновативность и управление изменениями					
	Индикаторы поведения	**Полностью согласен**	**В целом согласен**	**Частично не согласен**	**Полностью не согласен**	**Нет информации**
1	Постоянно ищет возможности для повышения эффективности своей работы, активно используя новый опыт и инновации.					
	Аргументируйте свою оценку					
.2	Демонстрирует высокую способность оптимизировать рабочие процессы и управлять инновациями на уровне школы.					
	Аргументируйте свою оценку					
.3	Демонстрирует готовность к разработке и реализации методик, технологий и приемов обучения в собственной практике.					
	Аргументируйте свою оценку					

.4	Является автором-разработчиком рабочих учебных программ и УМК для их оснащения.					
	Аргументируйте свою оценку					
.5	Вдохновлен изменениями, постоянно генерирует новые идеи и вовлекает других в проведение преобразований для улучшения результатов работы школы.					
	Аргументируйте свою оценку					

В рамках данного онлайн-опроса осуществляется самооценка, оценка коллегами и администрацией школы уровня компетенций каждого педагога. По результатам этих оценок специально разработанная в компании информационная система выводит средний балл по каждому индикатору, компетенции и модели в целом, а затем формирует Итоговый индивидуальный отчет с рекомендациями для развития компетенций педагога.

После проведения индивидуальной обратной связи на основе Итогового отчета каждый педагог разрабатывает Индивидуальный план развития компетенций на учебный год.

Индивидуальный план развития компетенций (ИПР) – это современная эффективная HR-технология развития ключевых сотрудников Компании, которая обеспечивает максимальную согласованность интересов сотрудника с интересами Компании.

В контексте модели «самообучающейся организации», реализуемой в нашей школе, ИПР обеспечивает с одной стороны развитие кадрового потенциала в полном соответствии с корпоративной моделью компетенций и бизнес-задачами, а с другой – активное индивидуальное развитие сотрудника в соответствии с личными целями.

Для того чтобы **ИПР** был наиболее эффективным, он **должен содержать в себе не более 2-х развиваемых качеств и соответственно целей развития на год**, одна из которых – профессиональное развитие в рамках методической темы, а вторая - из перечня soft skills корпоративной модели компетенций. Для этого необходимо пройти через ряд этапов, каждый из которых состоит из нескольких шагов:

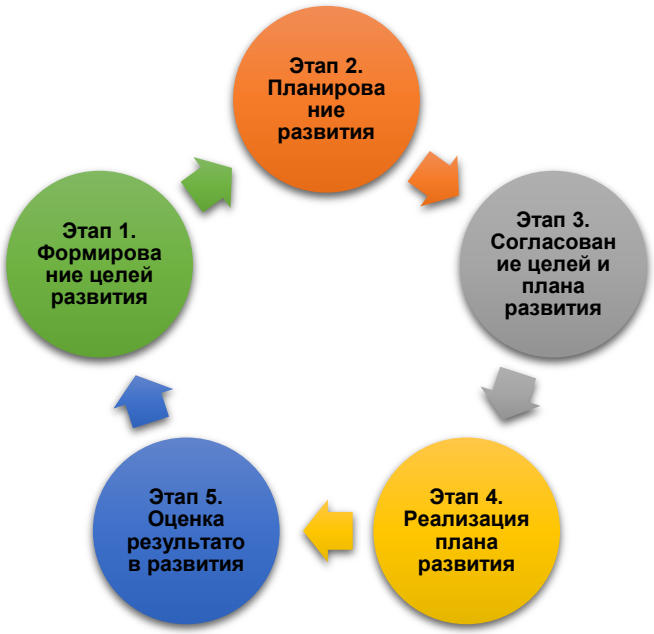

Рисунок 1. Цикл планирования и реализации развития.

Развивающие мероприятия определяются педагогами с учетом реальных возможностей

и ресурсов, необходимых для выполнения плана, на основе **шести методов** индивидуального развития, каждый из которых по-своему позволяет развить необходимые качества и навыки:

1. Развитие на рабочем месте. Конкретные поручения / задания из ежедневной работы, которые способствуют развитию необходимой компетенции.

2. Специальные задания (проекты, временные назначения). Участие в проекте или временное назначение на должность, требующие более высокого уровня развития необходимой компетенции.

3. Обучение на опыте других. Наблюдение за человеком, у которого данная компетенция развита высоко; совместное обсуждение с ним его опыта.

4. Получение обратной связи. Обсуждение с коллегами и подчиненными своей работы с точки зрения данной компетенции.

5. Самообучение. Анализ свой работы и самостоятельный поиск более эффективных форм работы, в том числе чтение специальной литературы.

6. Тренинги и семинары. Участие в обучающих программах в отрыве от основной работы.

Данные методы «вшиты» нами в единый шаблон ИПР, используемый в компании. При этом мы рекомендуем нашим педагогам придерживаться **модели непрерывного корпоративного обучения Дженнингса (70:20:10),** когда при планировании способов развития уделяется:

- ✓ 70 % своих усилий и времени на саморазвитие через практику на рабочем месте (новые задачи, новые проекты, переход от «знаю» к «делаю»),
- ✓ 20 % - на привлечение помощи других (менторство, коучинг, получение обратной связи от руководителя, коллег, подчиненных, партнеров, клиентов и др.),
- ✓ 10 % - на обучение в группах (семинары, тренинги) и на изучение специализированной литературы по развитию компетенции.

Кроме того, следует отметить, что подавляющее большинство в ИПР педагогов составляют мероприятия, реализуемые в школе в рамках модели «самообучающейся организации». Это позволяет нам обеспечить максимальную интеграцию общешкольного плана работы с ИПР педагогов на взаимовыгодной основе.

На наш взгляд, именно за счет нашей работы с описанными выше инструментами можно, в том числе, добиться, высокого уровня вовлеченности и доверия между работниками и руководителями, создавая условия для **раскрытия потенциала** своих сотрудников максимально полно и, в то же время, **направляя его на решение важнейших бизнес-задач для повышения конкурентоспособности школы.**

Список использованных источников

1. Белошниченко Е.В., Момынкулова М.М. и др. «ШКОЛА СОЦИАЛЬНОГО УСПЕХА» Программа развития физико-технического лицея «Флагман» на 2021-2025 г.г.: – Нур-Султан: «ТОО «Акбулак1-Астана», 2022. – 126 с.

2. К. Аргирис, Дональд А. Шен. Теория на практике: Повышение профессиональной эффективности. Сан-Франциско: Джосси-Басс, 1974 – 213 с.

3. Питер Сенге "Пятая дисциплина. Искусство и практика обучающейся организации" – Москва, 2018 – 496 с.

СОДЕРЖАНИЕ И ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРОВ ОБРАЗОВАНИЯ

Булатбаева А.А.
д.п.н., ассоциированный профессор, КазНУ им. аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан
Есенова К.А.
PhD, КазНУ им. аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

Андатпа: Дүниежүзілік зерттеулер білім беру сапасын өсіруде ғылыми негізделген және дұрыс ұйымдастырылған басқару жүйесінің кепілдігі басым екенің көрсетеді. Осыған орай, авторлар қазахстандық болмыста білім беру менеджерлерін даярлау өзектілігін сипаттай келе, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде жүзеге асырылып отырған білім беру бағдарламасының ерекшеліктерін көрсетеді. Баяндамада әдебиеттке теориялық шолу жасалған, білім беру бағдарламасын жобалау барысы және бағдарламаның жаңашылдығы сипатталған.

Аннотация: Мировые исследования показывают, что одним из главных гарантий повышения качества образования является наличие научно-организованной и правильно выстроенной системы управления. В этой связи, авторы, анализируя казахстанский опыт актуализации подготовки менеджеров образования, раскрывают специфику и содержание образовательных программ, реализуемых на базе Казахского национального университета имени Аль-Фараби. В докладе представлен теоретический анализ литературы, проанализированы особенности проектирования образовательной программы, охарактеризованы ключевые аспекты новизны программы.

Abstract: World studies show that one of the main guarantees of improving the quality of education is the presence of a scientifically organized and properly structured management system. In this regard, the authors, analyzing the Kazakh experience in updating the training of education managers, reveal the specifics and content of educational programs implemented on the basis of Al-Farabi Kazakh National University. The report presents a theoretical analysis of the literature, analyzes the design features of the educational program, and characterizes the key aspects of the program's novelty.

В Казахстане, проблема подготовки менеджеров образования неоднократно поднималась в работах М.М. Баймуханова, А.А. Жайтаповой, З.А.Исаевой, А.К. Кусаинова, Р.С. Каренова З.М. Садвакасовой, и др.

Академик А.К. Кусаинов подчеркивает, что эффективность системы управления образованием зависит от обеспечения преемственности в управлении системой образования, начиная от руководства уполномоченного органа, включая руководство отдельно взятой школы. По справедливому замечанию академика, в странах-лидерах в области образования директорами школ назначаются подготовленные люди, имеющие большой опыт работы в школе и высокий профессиональный уровень, так как директор школы является ключевой фигурой в обеспечении качества образования [1, с. 187-189].

А.Н. Мухтарова видит сценарий развития образовательного менеджмента в Казахстане в следующих вариантах:

1) изучение зарубежного опыта и внедрение передовых практик и технологий, что является наиболее легким вариантом, но сложность возникает при внедрении изменений;

2) изучение теории образовательного менеджмента, при этом создать свою казахстанскую практику образовательного менеджмента, перейти на новый менеджериализм;

3) изучение деятельности практик, продвигать науку среди управленцев организаций образования, развитие сотрудничества академического круга и практиков [2, С.130].

А.К. Мынбаева и А.С. Сатывалдиева рассматривают управление образовательными системами на двух уровнях:

- Первый уровень управления позволяет на основе анализа накопленного опыта разрабатывать нормы и критерии нормального режима функционирования системы образования. Закрепление в правовых нормах целей и ценностей образования в Республике Казахстан, организационных и экономических основ функционирования образовательных учреждений, совершенствование государственного законодательства по образованию осуществляют Правительство и Парламент республики.

Второй уровень управления образовательными системами носит стратегический характер, определяя линию поведения системы управления на более или менее отдаленную перспективу. Реализацию государственной политики в области образования на местах местные исполнительные органы и местные органы управления образованием [3, С. 84-85].

Казахстанские ученые убеждены, что эффективность функционирования современной школы обусловлена использованием менеджмента как концептуальной основы внутришкольного управления, реализующей человекоцентрический подход к организации управления учебно-воспитательным процессом и мобилизующей все ресурсы для достижения конечных результатов деятельности школы (Т.М. Баймолдаев и др., 2007). Руководителю школы необходим большой запас сложных управленческих умений: умения ставить цели, конкретизировать их в виде задач, проектировать и планировать работу всей школы, организовывать педагогический процесс, диагностировать, анализировать, осуществлять мониторинг образовательного процесса и принимать управленческие решения на основе данных мониторинга (С.В.Власенко, 2012).

К.Ж. Аганина, А.Жунусбекова считают, что в развитии менеджмента в образовании можно выделить следующие моменты:

1. Потребность в обучении менеджменту в образовании в Республике Казахстан, а также в странах Центральной Азии очевидна.

2. По результатом предварительного опроса респонденты все-таки думают, что изучение дисциплины «Менеджмент в образовании» необходим на уровне магистратуры.

3. Проект TempusEDUCA «Модернизация и развитие учебных программ по педагогике и образовательному менеджменту в странах Центральной Азии» может способствовать в открытии специальности «Менеджмент в образовании» [4, С.34].

О необходимости специализированной подготовки менеджеров образования отмечает и З.А. Исаева: «руководитель современного образовательного учреждения – это не только деятельность, но и профессия, так как данная деятельность обладает всеми признаками профессии: является ведущим занятием, требует специальных личностных и профессиональных качеств. В этой связи управление образовательными системами любого уровня – от глобального до организационного – становится деятельностью, требующей все более специализированной профессиональной подготовки [5, С.4].

С 1996 года в Казахском национальном университете имени Аль-Фараби через спецкурсы по педагогическому менеджменту магистрантов готовят к управленческой деятельности, а в 2003 году была введена отдельная специализация «Менеджмент в сфере образования». Также в Восточно-Казахстанском государственном университете имени С. Аманжолова при кафедре «Педагогика» функционировала магистратура по специальности «Менеджмент в образовании». Данная специализация позже была закрыта. В Государственном университете имени Шакарима изучается дисциплина «Педагогический менеджмент» для магистрантов специальности «Педагогика и методика начального обучения».

С 2011 года по данному направлению на базе КазНПУ имени Абая ведется научно-исследовательская работа «Менеджмент в сфере образования». По результатам исследования разработаны основные положения образовательной программы «Менеджмент в сфере образования» для применения их в организациях образования, в дальнейшем могут быть применены при разработке учебно-методической литературы по подготовке менеджеров образования, разработана образовательная программа и модульная программа для подготовки магистрантов. В2012 году разработано и выпущено учебное пособие «Менеджмент в сфере образования» для магистрантов и докторантов и работников системы образования (Аганина, Утебаева, 2011). В диссертации К.А. Есеновой делается подробный анализ, дисциплин, читаемых по специализации «Менеджмент в образовании».

В настоящий момент подготовка менеджеров образования осуществляется в нескольких вуза. Как координаторы образовательной программы, мы хотели бы остановиться на специфике ОП Казахского национального университета имени аль-Фараби. Подготовка менеджеров образования осуществляется в магистратуре по двум программам: «Педагогика.

Менеджмент в образовании» (2 года) и «Менеджмент в образовании» (1 год). Предлагаемые образовательные программы формируют и развивают у обучающихся комплекс профессиональных психолого-педагогических и управленческих, исследовательских компетенций, навыки управления инновационными проектами и программами и лидерства через участие во внедрении изменений и создании высокоэффективных проектных команд в образовании.

В качестве предпосылок разработки и внедрения образовательных программ явились: необходимость подготовки педагогических кадров с сильной исследовательской и управленческой составляющей, компетенцией в условиях реализации изменений в образовании, новой кадровой политики, внедрения проектного управления; кумулятивный эффект от влияния качества управленческого персонала на усиление качества деятельности школ, направленность на развитие социального, организационного и инновационного капитала организаций образования; усиление качества управленческих кадров в школе – колледжах - вузах; внедрение современных подходов в управление образованием (управления HR, процессный менеджмент, инновационный и проектный подходы) и демократизация образования; внедрение по-душевого финансирования; фокусирование на профессионализме, конкуренции, управленческой компетенции; научно-исследовательская компетенция в школьном/вузовском развитии.

В этой связи были спроектированы модули подготовки по которым осуществляется обучение: истории и философии науки (обязательный), психолого-педагогический (обязательный), методика и мотивация персонала, образовательная политика, инновационные процессы в образовании, организация научных исследований и научные подходы в образовании, администрирование и финансы в образовании, управление программой, проектирование, управление проектами и фандрайзинг в образовании, лидерство, конфликты и внедрение изменений.

Качественное отличие наших образовательных программ заключается в том, что делается: а) акцент на управленческую составляющую, синтез с менеджерской подготовкой; б) привлечение преподавателей ВШЭБ, кафедры менеджмента и преподавателей юридического факультета; в) ориентация на формирование управленческой и проектно-экспертной компетенции, навыков администрирования, лидерских навыков; г) совместная работа с НЦ «Өрлеу» и школами г.Алматы, общественными фондами, реализующими социально-значимые проекты, РК в целом; д) сотрудничество и разработка новых учебно-практических материалов на основе интеграции деятельности преподавателей кафедр, университетских преподавателей и учителей школ.

При разработке программы использовался зарубежный и отечественный опыт по менеджменту в образовании (Гарвардский, Манчестерский университеты, Вильнюсский, Российский гос.пед.университет им.Герцена, Томского государственного университета, Высшей школы экономики и др.). Кроме того, КазНУ им.аль-Фараби первым в республике разрабатывало траекторию в рамках подготовки специальности «Педагогика и психология» (бак, маг). В докторантуре была экспериментальная программа PhD «Менеджмент в образовании». Т.е., содержание программы носит большую долю авторского казахстанского контента. Учтен опыт реализации образовательных программ повышения квалификации НЦ «Өрлеу», и др. На данный момент будет осуществлен 3 выпуск магистрантов по данной программе. Программа пользуется спросом среди иностранных студентов и готовится к прохождению международной аккредитации.

Список использованных источников

1. Кусаинов А.К.. Развитие образования: проблемы и перспективы. – Алматы, Изд-во «ROND&A», 2005. – 280 с.

2. Мұхтарова А.Н. Теоретические модели образовательного менеджмента // Вестник КазНУ. – 2014. – №6. – С. 122-132

3. Мынбаева А.К., Сатывалдиева А.С. Современные системы управления образованием в мире и Казахстане // Вестник КазНУ. – 2011. – №1(32). – С. 81-85

4. Аганина К.Ж., Жунусбекова А. Развитие менеджмента в образовании за рубежом в условиях инновации // Вестник Павлодарского ГУ. – 2012. – №4. – С. 6-11.

5. Исаева З.А. Подготовка менеджеров образования в высшей школе как фактор повышения качества человеческих ресурсов в контексте национальной идеи Казахстана: отчет о НИР. – Алматы, 2009. – 64с.

6. Есенова К.А. Білім беру менеджерлерін дайындау жүйесі (салыстырмалы талдау). Диссер PhD.- Алматы, 2021.- 183 с.

НАУЧНОЕ САМОПРОДЮСИРОВАНИЕ В ЦИФРОВОЙ ЭПОХЕ: СОВРЕМЕННЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ И РЕСУРСЫ

Васич Б.К.
к.п.н., доцент, Društvo «ZaAkademskuAktivnost»,
Association «Society for Academic Activity» (Serbia)

Андатпа: Цифрлық дәуір ғылым мен зерттеулерге түбегейлі өзгерістер әкелді, ғылыми зерттеулердің дәстүрлі әдістері мен тәжірибесін өзгертті. Бүгінгі таңда ғылыми өзіндік өндіріс ғалымдар мен қоғам арасындағы дәстүрлі шекараларды бұза отырып, зерттеушілерге зерттеулер жүргізу және жариялау үшін инновациялық құралдар мен ресурстарды қамтамасыз ететін академиялық әлемнің негізгі бөлігіне айналуда. Бұл мақаланың мақсаты – цифрлық дәуірде ғылыми өздігінен өндірісті қол жетімді және тиімді ететін заманауи құралдар мен ресурстарды зерттеу. Біз цифрлық технологиялар деректерді жинау, талдау, жариялау, оқыту және ғылыми қоғамдастықта бөлісу тәсілін қалай өзгерткенін қарастырамыз. Ғылымдағы өзін-өзі өндіру зерттеушілерге көбірек еркіндік беріп қана қоймайды, сонымен қатар этикалық, құқықтық және деректер қауіпсіздігі мәселелеріне қатысты жаңа қиындықтар мен тәуекелдерді тудырады. Біз сондай-ақ осы аспектілерді талқылап, оларды басқару бойынша ұсыныстар береміз. Заманауи зерттеулер заманауи құралдарды қажет етеді және осы мақалада біз цифрлық дәуірдегі ғылыми өздігінен өндірістің ландшафтымен танысамыз, оның әлеуетін ашамыз және ғалымдар мен зерттеушілер ғылым мен инновацияны дамыту үшін оны болашақта қалай пайдалана алатынын анықтаймыз.

Аннотация: Цифровая эпоха привнесла в науку и исследования радикальные изменения, преобразовав традиционные методы и практики научного исследования. Сегодня, научное самопродюсирование становится ключевой составной частью академического мира, предоставляя исследователям инновационные инструменты и ресурсы для проведения и публикации исследований, нарушая традиционные грани между учеными и обществом. Целью данной статьи является исследование современных инструментов и ресурсов, которые делают научное самопродюсирование более доступным и эффективным в цифровую эпоху. Мы рассмотрим, как цифровые технологии изменили методы сбора, анализа данных, публикации результатов исследований, а также обучение и обмен знаниями в научном сообществе. Самопродюсирование в науке не только предоставляет исследователям больше свободы, но также создает новые вызовы и риски, связанные с этическими и юридическими аспектами, а также безопасностью данных. Мы также обсудим эти аспекты и предложим рекомендации по их управлению. Современные исследования требуют современных инструментов, и в этой статье мы пройдем через ландшафт научного самопродюсирования в цифровой эпохе, раскроем потенциал, который он предоставляет, и выявим, как ученые и исследователи могут воспользоваться им для продвижения науки и инноваций в будущем.

Abstract: The digital era has brought radical changes to the field of science and research, transforming traditional methods and practices of scientific investigation. Today, self-production in science has become a fundamental component of the academic world, providing researchers with innovative tools and resources for conducting and publishing research, thereby breaking down the traditional boundaries between scientists and society. The aim of this article is to explore modern tools and resources that make scientific self-production more accessible and effective in the digital age. We will examine how digital technologies have altered data collection and analysis methods, the publication of research results, as well as education and knowledge exchange within the scientific community. Self-production in science not only grants researchers greater freedom but also poses new challenges and risks, including ethical and legal considerations and data security. We will also discuss these aspects and provide recommendations for their management. Contemporary research demands modern tools, and in this article, we will navigate the landscape of self-production in science

in the digital age, uncovering the potential it offers and demonstrating how scientists and researchers can harness it to advance science and innovation in the future.

Введение. В цифровую эпоху научное самопродюсирование приобретает новые измерения и возможности, которые ранее казались недостижимыми. Технологический прорыв и доступность различных инструментов и ресурсов делают науку более демократичной и открытой. Возможность исследовать, экспериментировать и делиться знанием стала доступной широкому кругу людей, независимо от географического положения или институциональной принадлежности.

Одним из важных аспектов цифровой науки является открытость и доступность данных и публикаций. Научные журналы и базы данных становятся все более открытыми, что способствует свободному обмену знанием. Открытые репозитории и архивы данных позволяют исследователям делиться результатами исследований и исходными данными, что способствует воспроизводимости и проверяемости исследований.

Современные инструменты для научного самопродюсирования также включают совместные платформы, где исследователи могут работать вместе, обмениваться идеями и данными в режиме реального времени. Программные решения для управления научными проектами и совместной работы делают научное самопродюсирование более эффективным и организованным.

Онлайн-образование играет ключевую роль в развитии навыков, необходимых для современной науки. Множество курсов и обучающих ресурсов доступны на платформах, таких как Coursera, edX, и KhanAcademy. Это позволяет исследователям обновлять свои навыки и знания, а также приобщать новых участников к миру науки.

Самопубликация и распространение результатов исследований через социальные сети, академические сети, и персональные блоги становятся все более распространенными. Это дает возможность ученым общаться с широкой аудиторией и получать обратную связь, а также повышать видимость своих исследований.

Однако, с ростом возможностей появляются и вызовы. Это включает вопросы безопасности данных и защиты интеллектуальной собственности, а также этические вопросы, связанные с использованием данных и проведением исследований в цифровой среде. Ученые и исследователи должны тщательно разрабатывать стратегии для управления этими вызовами.

Основная часть. В современной цифровой эпохе, научное самопродюсирование - это понятие, которое приобрело особую актуальность и значимость. Оно представляет собой практику, когда исследователи и ученые, вместо традиционных методов, сами организуют и ведут свои исследования, используя современные технологии и ресурсы. Это включает в себя создание и обработку данных, анализ информации, публикацию результатов и обучение новым навыкам, всё это без значительной зависимости от институциональных ограничений.

Научное самопродюсирование - это концепция и практика, в соответствии с которой исследователи и ученые сами берут на себя организацию, выполнение и управление всеми аспектами научных исследований, используя современные цифровые технологии и ресурсы. Это означает, что ученые не ограничиваются традиционными методами исследования, связанными с учебными заведениями или корпоративными структурами. Вместо этого они активно взаимодействуют с инструментами и платформами, позволяющими проводить исследования в независимом, децентрализованном режиме [1].

Основные аспекты понятия научного самопродюсирования включают в себя:

- Самостоятельность: Исследователи могут самостоятельно принимать решения относительно выбора темы исследования, методологии, инструментов и ресурсов. Они не зависят от бюджетных ограничений или официальных структур.

- Использование современных технологий: Цифровые технологии играют ключевую роль в научном самопродюсировании. Исследователи могут использовать вычислительные мощности, программное обеспечение для анализа данных, онлайн-платформы и многое другое для улучшения качества исследований.

- Собственное управление данными и информацией: Исследователи контролируют собственные данные и информацию. Это означает, что они имеют полный доступ к своим исходным данным и могут управлять ими в соответствии с потребностями исследования.

- Публикация результатов: Современные инструменты и ресурсы позволяют исследователям самостоятельно публиковать свои результаты, включая научные статьи, отчеты и даже наборы данных. Это содействует распространению знаний и повышению видимости исследований.

- Совместная работа и обмен знанием: Научное самопродюсирование не означает изоляцию. Исследователи могут сотрудничать и обмениваться знаниями с коллегами в реальном времени, используя онлайн-платформы и социальные сети.

- Обучение и развитие навыков: Интернет предоставляет доступ к множеству образовательных ресурсов и онлайн-курсам, что позволяет исследователям постоянно обновлять свои знания и навыки.

Научное самопродюсирование открывает новые горизонты для исследователей, делая науку более доступной и демократичной. Однако оно также предполагает ответственность и управление рисками, связанными с этическими, безопасностными и правовыми вопросами. В последующих разделах статьи рассматриваются конкретные инструменты и ресурсы, а также вызовы, связанные с этой практикой.

Выделим преимущества самопродюсирования в научных исследованиях (Таблица 1).

Таблица 1. Преимущества самопродюсирования в научных исследованиях

№	Преимущество	Содержание
1	Гибкость и независимость	Исследователи имеют свободу выбора направления исследования, методов исследования, а также сроков выполнения проектов. Они не зависят от ограничений и бюрократии, что способствует креативности и инновациям.
2	Экономия времени и ресурсов	Современные цифровые технологии и ресурсы позволяют исследователям экономить время и финансовые ресурсы. Они могут использовать открытые источники данных, облачные вычисления, бесплатное программное обеспечение и онлайн-платформы для ускорения и упрощения исследовательских процессов.
3	Глобальное сообщество и совместная работа	Интернет связывает исследователей со всего мира. Современные платформы и социальные сети позволяют сотрудничать и обмениваться знаниями в режиме реального времени. Это расширяет горизонты исследователей, позволяя им работать в мировом научном сообществе.
4	Открытость и доступность	Открытые репозитории данных и открытый доступ к научным статьям и публикациям делают научное знание более доступным для всех. Это способствует распространению знаний, повышению прозрачности и достоверности исследований.
5	Повышение конкурентоспособности	Исследователи, которые владеют современными навыками самопродюсирования и используют современные технологии, становятся более конкурентоспособными на научном рынке труда. Эти навыки могут быть востребованы не только в академической сфере, но и в промышленности и государственном секторе.
6	Обучение и развитие	Интернет предоставляет доступ к огромному количеству образовательных ресурсов и онлайн-курсам. Это позволяет исследователям обновлять свои знания и навыки, а также учиться новым методам и инструментам.
7	Сокращение затрат на публикации	Публикация научных статей и результатов исследований может быть дорогостоящей услугой. Самопродюсирование позволяет исследователям публиковать свои результаты на открытых платформах или в открытых журналах, что снижает затраты на публикацию.

Эти преимущества делают научное самопродюсирование более доступным и эффективным для исследователей, способствуя инновациям, распространению знаний и повышению конкурентоспособности в современном научном мире.

В истории науки существует ряд выдающихся личностей, которые не только

занимались собственными исследованиями, но и активно содействовали распространению знаний и образованию через научное самопродюсирование. Эти ученые стали катализаторами для тех, кто стремится погрузиться в мир науки и расширить горизонты знаний. В этой статье мы рассмотрим три ярких примера исследователей, чья работа и усилия не только в собственных исследованиях, но и в образовании и распространении знаний, оставили невероятно значимый след. MikeXCohen, Салман Кхан и Ричард Столлман - имена, которые стали синонимами для научного самопродюсирования и образования в современном мире. Рассмотрим их вклад и результаты их работы в этой статье.

MikeXCohen- автор книги "Python и Линейная алгебра для начинающих и экспертов", в которой он объясняет линейную алгебру и математические методы в контексте машинного обучения с использованием языка программирования Python. Эта книга и сопутствующий онлайн-курс помогли множеству людей, включая начинающих исследователей, освоить математические концепции, необходимые для понимания и создания алгоритмов машинного обучения [2].

SalmanAminKhan - создатель KhanAcademy, онлайн-образовательной платформы, которая предоставляет бесплатные уроки по различным предметам, включая математику, физику, химию и многое другое. Его работа позволила миллионам людей во всем мире получить качественное образование и развить свои знания и навыки в различных научных областях [3].

RichardMatthewStallman - сооснователь проекта GNU и автор лицензии GNUGeneralPublicLicense (GPL). Его работа в области свободного и открытого программного обеспечения (СОПО) стала фундаментом для множества проектов, включая операционную систему Linux. Этот подход к разработке программного обеспечения сделал научные исследования и вычисления доступными для широкой аудитории и способствовал инновациям в информационных технологиях [4].

Эти ученые сами занимались научным самопродюсированием, развивая образование и информацию в своих областях и делая ее более доступной для других исследователей и учащихся. Их работа оказала значительное влияние на развитие научного образования и исследований.

Современные исследования в науке требуют множества инструментов и ресурсов, чтобы увеличить эффективность и качество исследований. Ниже мы рассмотрим некоторые из ключевых инструментов и программных решений, которые упрощают научное самопродюсирование (Таблица 2).

Таблица 2. Инструменты, ресурсы и платфрмы, используемые в рамках научного самопродюсирования

№	Понятие	Краткое пояснение
Инструмент/ ресурс		
1	Языки программирования	Языки программирования, такие как Python и R, предоставляют мощные средства для анализа данных, моделирования и автоматизации научных вычислений.
2	Инструменты для обработки данных	Библиотеки и программные пакеты, такие как Pandas и NumPy для Python, упрощают сбор, очистку и анализ данных.
3	Среды для разработки	Интегрированные среды разработки (IDE) как JupyterNotebook обеспечивают удобное взаимодействие с данными и кодом, а также возможность создания интерактивных отчетов.
4	Системы управления версиями	Популярные системы управления версиями, такие как Git, позволяют исследователям отслеживать изменения в коде и документах и управлять совместной работой.
5	Облачные вычисления	Платформы, такие как AmazonWebServices (AWS), MicrosoftAzure и GoogleCloud, предоставляют доступ к масштабируемым вычислительным ресурсам для обработки и анализа данных.
6	Системы для	Системы управления базами данных, такие как MySQL и PostgreSQL,

	управления базами данных	позволяют хранить и организовывать данные.
Платформы для совместной работы и обмена знаниями		
1	GitHub: GitHub	Платформа для совместной разработки и управления версиями кода. Исследователи могут хранить свой код, сотрудничать с коллегами и общедоступно публиковать свои проекты.
2	Google Docs	GoogleDocs предоставляет возможность совместного редактирования документов в реальном времени, что облегчает написание научных статей и отчетов.
3	Overleaf	Overleaf - это онлайн-редактор для совместной работы над научными статьями и документами в области LaTeX.
4	ResearchGate	ResearchGate - это социальная сеть для исследователей, позволяющая им делиться научными публикациями и устанавливать контакты с коллегами.
5	Mendeley	Mendeley - это инструмент для управления и организации научных статей и источников. Он также позволяет исследователям обмениваться литературными ссылками и заметками.

В цифровую эпоху совместная работа и обмен знаниями играют важную роль в научном самопродюсировании. Указанные инструменты и платформы упрощают совместную работу и обмен знаниями, позволяя исследователям работать эффективнее и сотрудничать с коллегами по всему миру.

В настоящее время открытые данные и открытый доступ играют важную роль в науке, обеспечивая прозрачность, доступность и распространение знаний, что существенно содействует научному самопродюсированию. Они способствуют прозрачности и воспроизводимости исследований, обмену знаниями, сокращению дублирования и обеспечивают доступность научных данных и публикаций для широкой аудитории. Современные ресурсы, такие как PubMedCentral, arXiv, Figshare, Zenodo, GoogleScholar и множество открытых порталов с данными, предоставляют исследователям и общественности доступ к научным публикациям и данным, способствуя распространению и использованию знаний в современной науке [5].

С развитием цифровой эпохи образование и обучение стали более доступными и гибкими. Онлайн-курсы и образовательные платформы играют важную роль в содействии научному самопродюсированию и обучению научным навыкам. Их роль включает в себя:

- Доступность: Онлайн-курсы и платформы предоставляют доступ к образованию из любой точки мира, позволяя ученым и студентам учиться, не покидая свой регион.

- Гибкость: Онлайн-курсы часто предоставляют гибкий график обучения, что позволяет учащимся адаптировать учебный процесс под свои нужды и ритм.

- Разнообразие курсов: Существует широкий выбор онлайн-курсов по различным научным дисциплинам, что позволяет исследователям и студентам изучать темы, которые соответствуют их интересам и потребностям.

- Обратная связь и оценка: Многие онлайн-курсы предоставляют возможность получать обратную связь и оценку своих знаний, что помогает учащимся следить за своим прогрессом.

- Специализированные ресурсы для обучения научным навыкам. Обучение научным навыкам имеет критическое значение для успешных научных исследований. Существует множество специализированных ресурсов и платформ, которые помогают приобрести и совершенствовать такие навыки. Примеры включают:

1. Coursera: Coursera предлагает курсы по научным навыкам, таким как статистика, анализ данных и научное письмо, разработанные университетами и экспертами.

2. edX: edX предоставляет доступ к более чем 2500 курсам, включая те, которые помогают развивать научные навыки и компетенции.

3. LinkedInLearning: Этот ресурс предоставляет онлайн-курсы и обучение по

множеству научных навыков, таких как управление проектами, анализ данных и научное исследование.

4. DataCamp: DataCamp специализируется на курсах по анализу данных, обучению машин и программированию, что важно для современных научных исследований.

5. ResearchSkillsOnline (RSO): RSO предлагает бесплатные ресурсы и курсы по развитию научных навыков, включая постановку эксперимента, обработку данных и научное письмо.

Указанные нами ресурсы облегчают процесс обучения научным навыкам, делая их доступными для широкой аудитории и способствуя качественному научному самопродюсированию [6].

В настоящее время научные исследования вынуждены приспосабливаться к цифровой эпохе, и в этом контексте методы машинного обучения и искусственного интеллекта играют фундаментальную роль. Машинное обучение позволяет анализировать огромные объемы данных, выявлять закономерности и прогнозировать результаты. В лабораториях оно автоматизирует эксперименты, сэкономив время и ресурсы. Искусственный интеллект обеспечивает обработку и понимание текстов, анализ изображений и речи, что находит применение в медицине, климатологии и других областях.

Современные методы анализа данных охватывают разнообразные техники, включая глубокое обучение, анализ временных рядов, обработку изображений и текста, а также анализ графов и обработку больших данных. Эти методы обогащают спектр инструментов, доступных исследователям, и способствуют более глубокому и широкому анализу данных в различных научных дисциплинах.

Самопубликация и распространение результатов исследований приобретают все большее значение в современной научной среде. Это обусловлено в значительной степени развитием социальных сетей и академических платформ, которые предоставляют исследователям возможность делиться своими работами и взаимодействовать с мировым научным сообществом. Социальные сети, такие как ResearchGate и Academia.edu, позволяют ученым загружать и публиковать свои статьи, презентации и данные, делая их доступными для широкой аудитории.

Преимущества открытой публикации и самопубликации очевидны. Во-первых, это способствует более быстрому и широкому распространению знаний, позволяя исследователям обойти долгие процессы рецензирования и публикации в традиционных журналах. Во-вторых, это повышает видимость исследователей и их работ, что может привести к новым сотрудничествам и возможностям для их карьерного развития. Наконец, это усиливает прозрачность в научном сообществе и обеспечивает возможность получения обратной связи и комментариев от коллег и экспертов. Эти факторы делают самопубликацию и открытую публикацию неотъемлемой частью современного научного самопродюсирования.

Научное самопродюсирование, несомненно, открывает новые возможности для исследователей и стимулирует инновации. Однако оно также сопряжено с вызовами и рисками. Один из основных вызовов - это недостаток формальной экспертизы и обратной связи. В отсутствие традиционных процессов публикации и рецензирования, исследователи могут столкнуться с трудностями в оценке качества своих работ и получении конструктивных комментариев.

Другим вызовом является доступ к ресурсам и данным. Научное самопродюсирование может быть ограничено, если исследователи не имеют доступа к необходимым лабораториям, оборудованию или данным. Более того, существует риск более высокой степени изоляции исследователя, что может уменьшить возможности для сотрудничества и обмена идеями.

Другие риски включают в себя управление данными и этические вопросы. Исследователи, особенно в области данных и искусственного интеллекта, сталкиваются с вопросами конфиденциальности, безопасности и правовой ответственности. Научное самопродюсирование требует более тщательного управления данными и соблюдения этических стандартов. В целом, хотя научное самопродюсирование обогащает

исследовательскую среду, исследователи должны оценивать и справляться с этими вызовами и рисками, чтобы обеспечить качество и ценность своих исследований.

Заключение. В современной цифровой эпохе научное самопродюсирование становится неотъемлемой частью исследовательского процесса. Исследователи находят новые способы собирать, анализировать и распространять знания, что открывает бескрайние горизонты для инноваций и научных открытий. Онлайн-ресурсы и инструменты позволяют исследователям совмещать усилия, обмениваться знаниями и обучаться новым навыкам.

Однако с этими возможностями сопряжены вызовы и риски. Недостаток экспертизы, доступа к ресурсам и управление данными могут представлять серьезные препятствия. Научное самопродюсирование требует более тщательного обдумывания и этической осознанности. Важно, чтобы исследователи обращали внимание на качество своих исследований и сотрудничали с коллегами, чтобы достичь наилучших результатов.

В целом, научное самопродюсирование стимулирует инновации и усиливает доступность знаний, что делает его важным элементом современной научной практики. Исследователи, стремящиеся к научному самопродюсированию, должны учитывать вызовы и риски, но и видеть в них возможности для роста и развития.

Список использованных источников

1. Тесля Е. Некоторые аспекты изучения электронных журналов по педагогике. Библиосфера, 2014, № 2, с. 50–52
2. Mike X Cohen. Master Math by Coding in Python Part 1. Университет Радбауд -2021.
3. Salman Amin Khan. https://ru.khanacademy.org/
4. Richard Matthew Stallman. https://habr.com/ru/articles/284390/
5. Ahammad T. Personnel Management to Human Resource Management (HRM): How HRM Functions? // Journal of Modern Accounting and Auditing. 2017. 13 (9). P. 412–420.
6. Красникова Я.В. Цифровые технологии в управлении персоналом // Гуманитарный научный журнал. 2020. № 1. С. 77–83

ПУТИ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ ПЛАНИРОВАНИЯ РАБОТЫ НАСТАВНИКА С МОЛОДЫМ СПЕЦИАЛИСТОМ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Даникеева А.Б.
магистр психологии, педагог-исследователь,
средняя школа №62, г.Тараз, Казахстан

Андатпа: Бұл мақала орыс тілі мен әдебиеті пәні бойынша орта мектепте жас маманмен тәлімгер жұмысын жоспарлауды ұйымдастыруға арналған. Жас маманмен тәлімгердің қызметін жоспарлау бөлімдері көрсетілген шамамен жұмыс жоспары ұсынылған.

Аннотация: Данная статья предназначена для организации планирования работы наставника с молодым специалистом в общеобразовательной школе по предмету русский язык и литература. Представлен примерный план работы с указанием разделов планирования деятельности наставника с молодым специалистом.

Аннотация: Данная статья предназначена для организации планирования работы наставника с молодым специалистом в общеобразовательной школе по предмету русский язык и литература. Представлен примерный план работы с указанием разделов планирования деятельности наставника с молодым специалистом.

Abstract: This article is intended to organize the planning of a mentor’s work with a young specialist in a secondary school in the subject of Russian language and literature. An approximate work plan is presented, indicating the sections of planning the activities of a mentor with a young specialist.

Согласно инструктивно-методическому письму об особенностях организации учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2023-2024 учебном году, разработанного в целях соблюдения действующего законодательства, формирования единых подходов к реализации учебных программ начального, основного

среднего и общего среднего образования, работа наставника с молодым специалистом занимает одно из ведущих мест в работе общеобразовательной школы. [1]. В центре образовательного процесса находятся как учителя-предметники, так и обучающиеся. Весь процесс обучения должен быть направлен на создание благоприятной и безопасной среды между ними. Приоритетом при организации воспитательной работы является доброжелательное отношение, уважение и доверие к личности ребенка, обеспечение прав и законных интересов детей, недопущение их дискриминации. Эти пункты были включены в наш план работы наставника с молодым специалистом по предмету русский язык и литература. [3].

При реализации образовательного процесса в 2023-2024 учебном году организации образования должны руководствоваться Законом Республики Казахстан «Об образовании», Концепцией развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы; Законами «О статусе педагога», «О правах ребенка в Республике Казахстан», «О социальной защите лиц с инвалидностью в Республике Казахстан» и др. [2].

Эти вышеназванные документы легли в основу будущего планирования работы наставника с молодым специалистом. Кроме того, ни для кого не секрет то, что теоретические знания, полученные в высшем учебном заведений не всегда находят своё применение на практике. В ходе обучения студенты высших учебных заведений за 4 года обучения проходят педагогическую практику за короткий отрезок времени, которое не хватает для применения полученных знаний на практике. В связи с этим хотелось бы внести предложение о связи высших учебных заведении с общеобразовательными школами, приглашение педагогов-практиков для проведения семинаров, практических работ, коучингов не только со студентами, но и преподавателями предметных кафедр. Это предложение нашло отражение в нашей практике средней школы №62 города Тараз с Таразским государственным университетом им. М. Х. Дулати (ТАРГУ), а конкретно с иститутом «Ұстаз», кафедрой «Русский язык и литература». Например в прошлом учебном году наша школа приняла в конкурсе научных работ студентов, школьников и студентов колледжей города Тараза и Жамбылской области, приняв участие в открытом заседании научного студенческого кружка «Живое слово» на тему «Народная мудрость и многообразие русского фольклора» в формате конкурса ко дню фольклора. Наш ученик Тогайбай Нурбек, научный руководитель Даникеева А.Б. занял призовое место, получив диплом II степени и сертификат участника.

В этом учебном году в нашу школу городским отделом образования города Тараз был направлен молодой специалист Оразалы Дана Мырзабекқызы, закончившая Таргу имени М.Х.Дулати по специальности «Русский язык и литература», решением администрации №62 школы её прикрепили молодым специалистом ко мне педагогу-исследователю Даникеевой Ардакгуль Бакытжановне. После беседы с молодым специалистом был разработан примерный план работы, который охватывал все виды работы предметника русский язык и литература.

Цель: оказание практической помощи молодому специалисту в вопросах совершенствования теоретических и практических знаний и повышение его педагогического мастерства.

Задачи:

• определить уровень профессиональной подготовки;

• выявить затруднения в педагогической практике и оказать методическую помощь;

• создать условия для развития профессиональных навыков педагога

•развивать потребности у педагога к самообразованию и профессиональному самосовершенствованию.

Содержание деятельности:

1. Диагностика затруднений молодого специалиста и выбор форм оказания помощи на основе анализа его потребностей.

2. Посещение уроков молодого специалиста и взаимопосещение.

3. Планирование и анализ деятельности.

4. Помощь молодому специалисту в повышении эффективности организации учебно-воспитательной работы.

5.Ознакомление с основными направлениями и формами активизации познавательной деятельности обучающихся.

6. Создание условий для совершенствования педагогического мастерства вновь прибывшего учителя.

7. Демонстрация опыта успешной педагогической деятельности опытными учителями.

Ожидаемые результаты:

• активизация практических, индивидуальных, самостоятельных навыков преподавания;

• повышение профессиональной компетентности в вопросах педагогики и психологии;

• обеспечение непрерывного совершенствования качества преподавания;

• использование в работе педагога инновационных педагогических технологий.

Индивидуальный план развития под руководством наставника

Форма наставничества: «учитель-учитель»

Ролевая модель: «опытный учитель – молодой специалист»

ФИО и должность наставляемогомолодого специалиста:

Оразалы Дана Мырзабекқызы, учитель русского языка и литературы

ФИО и должность наставника:

Даникеева Ардакгуль Бакытжановна, учитель русского языка и литературы

№	Проект, задание	Срок	Планируемый результат	Фактический результат	Оценка наставника
Раздел 1. Анализ профессиональных трудностей и способы их преодоления					
1.1	Провести самодиагностику на предмет определения приоритетных напрвлений профессионального развития	сентябрь	Определен пере чень дефицитных компетенций, тре бующих развития; сфомулирован перечень тем консультаций с наствником		
1.2	Провести диагности ческую/ развивающ ую беседу с наставником, для уточнения зон профессионального развития	сентябрь			
Раздел 2. Вхождение в должность					
2.1	Изучить этику и служебного поведе ния сотрудника орга низации образова ния (взаимодейст вие с родителями, коллегами, учащи мися и прочее)	сентябрь	Применяются правила этики служебного поведения		
2.2	Сформировать понимание о прави лах безопасности при выполнении своих должностных обязанностей	октябрь	Соблюдаются правила безопас ности при выпол нении должнос тных обязанностей		
2.3	Изучить методику построения и организации результативного учебного процесса	в течение года	Организован результативный учебный процесс по дисциплине «Методика преподавания		

			русского языка и лите ратуры »		
2.4	Научиться анализировать результаты своей профессиональной деятельности	в течение года	Изучены и внедрены методы анализа планов деятельности педагога, прменяемых методов обучения		
Раздел 3. Направления профессионального развития педагогического работника					
3.1	Изучить психологические и возрастные особенности учащихся 4, 5, 9 классов, в которых работает молодой специалист	I полугодие	Изучены психологические и возрастные особенности учащихся 4, 5, 9 классов, которые учи тываются при подготов ке к заня тиям		
3.2	Освоить эффективные подходы к планированию деятельности педагога	I четверть	Освоены такие эффективные подходы к пла нированию деятельности педагога, как Kundelik		
3.3	Познакомиться с успешным опытом организации внеклассной деятельности в повышении грамотности учащихся	I четверть	Изучен успеш ный опыт органи зации таких мероприятий,как фестиваль проек тов, аукцион идей (доброты), беседа круглый стол, Брейн – ринг, викторина		
3.4	Изучить успешный опыт организации работы с родителя ми (в том числе – подготовка и прове дение родительских собраний; вовлече ние их во внеуроч ную деятельность)	в течение года	Совместно с наставником подготовлены и проведены (коли чество) родитель ских собраний, мероприятия с родителями (перечислить)		
3.5	Изучить документы и ИМП (инструктив но-методическое письмо по предмету русский язык и литература), регули рующие деятель ность педагога	I полугодие	Изучение содержания ИМП		
3.6	Освоить успешный опыт учебно-мето дической работы педагога (состав ление технологи ческой карты урока; методических рекомендаций по русскому языку и литературе и прочее)	I полугодие	Составлены КТП, поурочные планы по предмету русский язык и литература		
3.7	Изучить опыт участия педагогов в проектной деятельности организации образования	в течение года	Изучены проекты оргнанизации образова ния по профи лю деятельности педагога		

			и выяв лена роль педагога		
3.8	Перенять опыт оформления документации (перечень, шаблоны и правила), сопровождающей деятельность педагога	I четверть	По формату подготовлены		
3.9	Изучить успешный опыт организации профессионального развития педагога (в том числе – использование возможностей ресурсных центров, площадок, формы и направления профессионального разития)	в течение года	На основе изу чения успеш ного опыта организации профессионального разития в организации образования выбраны формы собственного профессионального разития на следующий год		
3.10	Сформировать пони мание эффектив ного поведения педагога при возникновении конфликтной ситуаций (между педагогом и роди телем, педагогом и коллегами и прочее), познако миться со способа ми их профилактики и урегулирования	в течение года	Усвоен алгоритм эффективного поведения педагога при возникновении конфликтных ситуаций в группе учащихся и способов их профилактики		
3.11	Познакомиться с успешными прак тиками разработки и внедрения образо вательных иннова ций в практику педа гогической деятель ности	II полугодие	Изучена практи ка разработки и внедрения при емов и методов по предмету русский язык и литература		
3.12	Провести открытый урок в рамках недели профмас терства	в течение года	Урок проведен		

Указанный план работы наставника с молодым специалистом по предмету русский язык и литература носит рекомендательный характер.

Список использованных источников

1. Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования среднего образования Республики Казахстан в 2023-2024 учебном году». НАО им. И.Алтынсарина, Астана: Фолиант, 2023. – 5 с.

2. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III «Об образовании» (с изменениями от 27.03.2023 г.) [Электронный ресурс]: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319_/history(дата обращения)

3. Приказ и.о. Министра просвещения Республики Казахстан от 18 августа 2023 года № 264. «О внесении изменений и дополнений в приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 8 ноября 2012 года № 500 «Об утверждении типовых учебных планов начального, основного среднего, общего среднего образования Республики Казахстан». Эталонный контрольный банк нормативных правовых актов Республики Казахстан в электронном виде. [Электронный ресурс]: https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2 200029329/history(дата обращения)

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ

Емиргазина З.Х.
бастауыш сынып мұғалімі, №108 ЖББМ, Алматы қ., Қазақстан
Кошимбаева А.С.
бастауыш сынып мұғалімі, №184 ЖББМ**,** Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Қазіргі таңда, бастауыш сыныптың жаңа тұрпатты мұғалімі, функциональды сауатты тұлғаны тәрбиелеу бойынша қоғамның сұранысына сай: кәсіби дағды мен педагогикалық дарыны қалыптасқан; жаңалыққа құмар; рухани дүниесі бай; өздігінен зерттеу міндеттерін қоя және шеше алатын; коммуникативті; ақпараттық технологияларды игерген; балаларды сүйетін, құрметтейтін, оларға сенетін және шығармашылықпен жұмыс істейтін тұлға болуы тиіс.

Аннотация: В настоящее время учитель начальных классов нового типа, в соответствии с требованиями общества по воспитанию функционально грамотной личности, должен иметь: профессиональные навыки и педагогический талант; увлеченный новизной; богатый духовный мир; умеющий ставить и решать задачи самостоятельного исследования; коммуникативный; владеющий информационными технологиями; любящий, уважающий детей, доверяющий им и творчески работающий.

Abstract: Currently, a new primary school teacher must meet the needs of society for the education of a functionally competent person: have developed professional skills and pedagogical talents; be passionate about innovation; have a rich spiritual world; be able to independently set and solve Research Tasks; be communicative; have knowledge of Information Technologies; love, respect, trust and work creatively with children.

Заманауи қоғамның өзекті мәселелерінің бірі – өзгермелі әлеуметтік және экономикалық жағдайларда өмір сүруге дайын ғана емес, сонымен бірге өмір шындығына белсенді ықпал етуші, функционалды сауатты тұлғаны қалыптастыру. Осыған байланысты, бірінші кезекке тұлғаға қойылатын белгілі талаптар шығады: шығармашылық, белсенділік, әлеуметтік жауаптылық, жақсы дамыған зияткерлік, жоғары білім, кәсіби сауаттылық.

Функционалдық сауаттылықтың компоненттерінің бірі оқу сауаттылығы болып табылады. Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның мамандығына, жасына қарамай үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат – жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады. Білім алушылардың функционалдық сауаттылық құзыреттілігін қалыптастыруда олардың назарын аудару үшін сабақ үдерісінде әртүрлі тақырыптық, пәнаралық, сыныпаралық байланыс орнатып, қызықты әңгімелерді сахналық көрініс ретінде өтуді ұйымдастыра білуі қажет.[1]

Қазіргі таңда, бастауыш сыныптың жаңа тұрпатты мұғалімі, функциональды сауатты тұлғаны тәрбиелеу бойынша қоғамның сұранысына сай: кәсіби дағды мен педагогикалық дарыны қалыптасқан; жаңалыққа құмар; рухани дүниесі бай; өздігінен зерттеу міндеттерін қоя және шеше алатын; коммуникативті; ақпараттық технологияларды игерген; балаларды сүйетін, құрметтейтін, оларға сенетін және шығармашылықпен жұмыс істейтін тұлға болуы тиіс.

Оқушыларға сапалы білім беру – мұғалімнің басты мақсаты. Оқушыларды ойлау әрекеттері арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытуға болады. Сондықтан да мұғалімнің жаңа технологияларды қолданып өткен сабақтары оқушылардың ойлау қабілеттерін әлде қайда дамытады. Мұндай сабақтарда оқушыда ерекшелік байқалып, мұғалім мен оқушының арасындағы қарам-қатынас тығыз орнайды. Мұғалім мұндай сабақтарда дайын білімді түсіндіруші, бақылаушы, бағалаушы ғана емес, танымдық. ұжымдық іс-әрекетін ұйымдастыратын істердің ұйытқысы.

Мұғалімдерді оқыту процесі арқылы мен жалпы педагог кадрлардың біліктілігін

жоғары деңгейде қалыптастыру, білім сапасын арттыру, әрбір білімді, білікті педагог арқылы қазіргі заман талабына сай оқушыларды оқыту, оқушылардың бағыт-бағдарын мұғалімдер арқылы жетілдіре отырып, оқушының ой еркіндігін дамытатын педагог кадрларды дайындау. Жақсы, білімді мұғалім арқылы үлгілі, үздік оқушы алатынымызды білеміз, сондықтан жақсы, білімді мұғалім болуымен қатар оқыту әдістерін жақсы меңгерген әдіскер болу маңызды. Нақтылай алғанда менің келешекте қалыптасқан қызметім жалпы педагог қызметкерлерін осындай бағытта іс тәжірибелерін дамытуға көмектесу. Жаңашыл көзқарасын қалыптастырып, білім беру жолындағы оқыту үшін мотивациясын арттыру. Сонымен қатар мұғалімнің шығармашылық қабілетін арттырып, өзін-өзі реттеуге, өзін-өзі бағалауға, бар білімін терең пайдаланып, құнды идеяларын айқын шығарып, практикада қолдана білетін қызметкерлерді дайындау.[2]

Мектепте білім беру жауапкершілікті талап ететін іс. Өйткені, мектеп жеке тұлғаны тәрбиелейді. Бүгінгі мектеп оқушысы ертеңгі ел тізгінін ұстайтын азамат, қоғамның мүшесі. Бастауыш мектеп – оқушыны тұлға етіп қалыптастыруға бағытталған қадамның алғашқы баспалдағы. Бастауыш мектептің негізгі міндеті – жеке тұлғаны дамытып, оның алғашқы қалыптасуын қамтамасыз ету, білімге деген сенімін нығайту, іскерлігі мен дүниетанымын қалыптастыру, оқуға деген қызығушылығын оятып, ынтасын арттырумен бірге біліктілігін ұштап, жан-жақты дамуын қамтамасыз ету болып табылады. Мұғалімнің міндеті – баланың өзіне деген сенімділігін арттыру, өзін тұлға ретінде сезінуіне мүмкіндік ашу, жол көрсету. Ал, өзін тұлға ретінде сезіне алған бала әрқашан өз жолын табуда қиыншылықтарды жеңе алады. Заман талабына сай қажетті жаңартылған өзгерістер мен ізденістер қарастырылуда. Білім берудің мақсаты мен мазмұны өзгерді. Соған сәйкес оқытудың түрліше жаңа технологиясы енгізілуде. Қай заманда болмасын адамзат алдында тұрған ұлы мақсат - білімді де саналы ұрпақ тәрбиелеу. Болашақ қоғам мүшелерін жан-жақты жетілген, ақыл-парасаты мол, мәдениғылыми өресі озық азамат етіп тәрбиелеу – білім берушінің қоғам алдындағы жауапты борышы. Білімнің жаңа мазмұнын іске асыру үшін көптеген жаңа технологиялар қажет. Жаңа тақырыпты меңгеру мен оны жүзеге асыруда дұрыс түсінбеушілік оқу процесіне әр түрлі кедергі жасайтындығы белгілі. Сондай педагогикалық технологиялардың бірі әрі сапалысы сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясы.

Мұғалім өзі құзыретті болмай, мақсатқа жетуі екіталай. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту қазіргі 11 жылдық сияқты 12 жылдық мектептің Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартын жаңарту шеңберінде білім берудің басым бағыттарының бірі ретінде айқындалады. Мұнда: оқыту технологиясы орталығында – оқушылар; оқу әрекетінің негізінде – ынтымақтастық; оқушылар оқытуда белсенді рөл атқарады; технология мәні – өздігінен білім алуға деген қабілетін дамыту. Бұл ретте функционалдық сауаттылықты дамыту нәтижесі білім алушылардың алған білімдерін практикалық жағдайларда тиімді және әлеуметтік бейімделу процесінде сәтті пайдалануға мүмкіндік беретін негізгі құзыреттіліктер жүйесін меңгеруі болып табылады.

Осыған сәйкес күтілетін нәтижелер:

- құндылық-бағытталған құзыреттілік;
- жалпымәдени;
- әлеуметтік;
- ақпараттық;
- коммуникативтік;
- тұлғалық;
- азаматтық;
- технологиялық. [3]

Менің пікірімше, оқушылардың функциональдық сауаттылығын дамыту өмірлік мәселелерді шешудің, басты функцияларды, әлеуметтік рөлдерді, құзыреттіліктерді орындаудың толық тәжірибесін болжамдайды.

Функционалдық сауаттылық – бұл оқушының сыртқы ортамен қатынасқа түсуге әрі тез бейімделуіне және онда қызмет істеуіне; нақты мәдени ортадағы әлеуметтік қатынастар

жүйесінде тұлғаның қалыпты әрекет етуін қамтамасыз ететін білім, білік және дағдыларға ие болуға; нақты жағдайда жағдаяттарға сай әрекет етуге қабілеттілігі. Мектептегі және өмірдегі оқу процесінің барлық сапасы оқу білігіне байланысты. Тәжірибе көрсеткендей, егерде оқушылар жеткіліксіз оқитын болса, оның сауаттылығы одан әрі жетілдіруді талап етеді. Жақсы оқуды үйренбеген адам басқа пәндер бойынша қажетті деңгейде жауап бере алмайды немесе қандай да бір тақырыптар бойынша реферат немесе хабарламаны сырттың көмегінсіз жасай алмайды.

Сондықтан да баланы оқуға, кітапты білім мен ақпарат көзі ретінде қолдануға үйрету, кітап әлеміне оқушыларды тарту және оқу сауаттылығын дамытуға ықпал ету-мектептің басты міндеті. Бастауыш кезең – бірінші сатыдағы оқу сауаттылығын қалыптастыру кезеңі, білім алушыларда кітап мазмұнын талдау және бағалау дағдылары қалыптасады.

Оқу сауаттылығын қалыптастыруда бұл кезең маңызды рөл атқарады, әдебиетке деген қызығушылық балалық шақтан басталады. Бастауыш сыныптан бастап баланы әдебиетке тарту керек. Бала қандай кітаптар оқиды, соған байланысты жеке тұлға қалыптасады. Бала кітап оқуға ынталы ма немесе ынталы емес пе деген мәселе шешіледі. Оқуға деген қызығушылықты тұрақты қажеттілік ретінде дамыту кіші мектеп жасынан басталады, осы кезеңде негізгі оқырмандар білігі мен дағдысы қалыптасады. Мектеп оқушыларының оқу сауаттылығын дамыту бойынша жұмыстарды фрагменттік, эпизодтық емес, жүйелі түрде жүргізу керек. Мектеп оқушыларының оқу сауаттылығын дамытуда:

- әдебиет сабақтары;
- сыныптан тыс сабақтар;
- кітапханамен біріккен жұмыс;
- қосымша білім беру;
- ата-аналармен біріккен жұмыс маңызды рөль атқарады. [4]

Әдебиет сабақтары оқушыларда оқуға деген қызығушылық және кітап оқуға деген сүйіспеншілік туғызады, сонымен қатар олардың болашақ біліміне деген пайдалы білім, білік, дағды қосылады. Әдебиетті зерделеу кезінде оқырмандарды қалыптастыру жүзеге асады. Оқытудың жетекші әдісі төменгі сынып оқушыларының кітаптарды оқып-қарастыруы болып табылады. Мектеп тәжірибесінде кең қолданып жүрген мысалдардың бірі мәтінді қайталап оқу.

Оқушыларға мәтінге қайта оралу ұсынылады: түрлі негіздер мен түрлі мақсат және міндеттерге сәйкес қайта оралады, бала мәтінді қайталап оқу арқылы қойылған сұрақтарға жауап береді. Қажетті абзацты іздейміз, мәтіндегі тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді, өзіне түрлі сөздік сипаттамаларды қолданады, түрлі көңіл күй мен интонацияларды игереді, сөздің темпі мен сөзді дауыстап оқиды, мәтінге ерекше назар аударады, мәтінді жылдамдатып және мәнерлеп оқиды. Бастауыш кезеңде ойын түріндегі стандартты емес сабақтар, саяхаттар, ертегілер және т.б. мәтін бойынша жұмыстың түрлері оқуға деген қызығушылықты арттырады, сонымен қатар мәнерлеп оқу дағдысын қалыптастырады. [4]

Сонымен, оқу – өсуші адамның жалпы мәдениеті негіздерінің бірі, оның ақыл-ой және рухани дамуы. Оқырмандар сауаттылығын қалыптастырудың жоғары деңгейіне жету мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығы негізіне байланысты болып табылады, баланың жалпы дамуы мен тәрбиеленуін қамтамасыз етеді.

Функционалдық сауаттылықтың жетінші тетігі – ата-аналардың балаларды оқыту мен тәрбиелеуге белсенді қатысуын қамтамасыз ету. Ата-ана бала бойына жас кезінен адами құндылықтарын дарытып, саналы өмір сүруге баулуға борышты. Ата-ананың бала тәрбиелеуде функциональдық сауаттылығын көтеру мектеп мұғалімдерімен олардың тығыз байланыс жасап, екі жақты әріптестік әрекетінің негізінде қалыптасады. Яғни ата-ананың баласының ерекше қасиетін тануы, оны түрлі жағдаятта түсініп, қол ұшын беруі, олардың қабілетін дамытуға, бойына рухани құндылықтарды қалыптастыруға, жағымсыз мінез-құлық, әдеттерден арылтуға көмек беретін функционалдық сауаттылық ата-ана бойында да болуға тиіс. Бұдан байқалатын нәрсе, білім мен тәрбиенің екіжақты мәселе екендігін көрсетеді. Оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуда оқу бағдарламасындағы әрбір

пәннің рөлі зор. Болашақ азамат өз ұлтының асыл мұрасымен сусындау арқылы туған халқының тарихымен, мәдениетімен жете танысып, білімін кеңейтеді. Қазақ тілінің грамматикасын терең меңгерген оқушы, қоғамның кез келген саласында қиналмай жұмыс істеп, өзінің функционалды сауаттылығын көрсете алады. Жалпы білім беретін орта мектептегі оқушыны жеке тұлға ретінде және оның ұлттық сана-сезімін, өзіндік, дүниетанымын, азаматтық ұстанымын, рухани құндылықтарын қалыптастыруға негіз болатын аса бай құндылықтың бірі функционалдық сауаттылық болып табылады.. «Бұлақ көрсең – көзін аш» демейме дана халқымыз. Оқушы функционалды сауатты болып өсуі үшін логикалық ойлау дағдысы жан-жақты дамыған, креативті дағдысы жетілген, ой өрісі кең, кез келген сәтте өз алдына шешім қабылдай білетін болуы шарт. Өз тәжірибемізде күнделікті сабақта алдымыздағы әрбір оқушыға жеке тұлға ретінде қарап, яғни әр бұлақтың көзін ашуға тырысамыз, алдын ала әзірлеп келген логикалық тапсырмаларды сабақтың алғашқы кезеңінде балалардың ойлануына мүмкіндік туғызып бір сәт «Миға шабуыл принципіне» сүйеніп жүргіземіз. Бұл жұмыс оқушылардың креативті дамуына зор ықпал етеді. Сабақта міндетті түрде орындалатын әдіс-тәсілдердің тағы бірі – дәйексөздің берері мол. Дәйексөз – сабақтың негізгі түйінін шешетін кезеңі. Өзін өзі тану сабақтарында қазақ ойшылдарының да шығармаларынан алынған сөздер кездеседі. Бұл орайда оқушылар оқу материалын бейнелі, эмоционалды тұрғыдан қабылдауына ықпал ете және танымдық қабілеттерін арттыра отырып, ұлттық құндылықтарды меңгерту мақсатында дәйексөз авторының өнегелі өмірі,шығармашылығында тақырыпқа сай келетін өз ұлтының салт санасын, әдет ғұрпын, жол жоралғысын, дәстүрін терең үңіле зерттеп, халықтың ғасырлар бойғы жиған мұрасына тәлімдік, танымдық тұрғыдан оқытудың маңыздылығы зор. Өзін өзі тану пәнін оқытуда жоба жасау, деңгейлеп саралап оқыту, ойын арқылы оқыту, проблемалық оқыту, топтық оқыту, т.с.с. әдістер өте тиімді. Бұл әдістер арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артады, білім алуы жеңілдетіледі, сабақтың сапасы көтеріледі. Айталық, топқа бөлініп жұмыс жасауда балалар арасында тәжірибе жинақталады, өз беттерімен білім алуына мүмкіндік туады, ізденуге құлшынады, әрқайсысы өз ойларымен еркін бөліседі. Ал топтық жұмыс маған өз оқушыларымды жан-жақты ашуға, әрқайсысының тұлғасын көруге, олардың мінез құлықтарының ерекшеліктерін байқауға көмектесті. Соның нәтижесінде оқушылардың бір біріне жолдастық, достық қарым қатынастары арта түсті. Бір біріне ынта жігермен көмектесуге, үйретуге бейім болды,үйрете жүріп өздері де үйренді. Ұйымдастырушылық қабілеттері де арта түсті. Сабақ соңында өткізілетін «Жүректен жүрекке» әдісі оқушыларға өте ұнайды. Өздері жүрекжарды тілектер айтуға асығып, тіпті лебіздерінің мазмұнды, мәнді болуына назар аударады, осы тұрғыдан да көп ізденеді. [1]

Педагогтың шеберлігі, яғни шығармашылық пен жауапкершілікті ұштастырып сабақ өтуі, бұл заман талабынан туындап отырған мәселе. Жоғары деңгейде сабақ беретін оқытушының алдынан шыққан оқушы – өмір айдынындағы өз жолын адаспай табады, азамат болып қалыптасады. Бұл ұстаз үшін абыройдың үлкені, әрбір мұғалім осыған ұмтылса, ұрпақ алдындағы парыздың өтелгені. Көрнекті педагог В.Сухомлинскийдің «Егер балаға қуаныш пен бақыт бере білсек,ол бала солай бола алады» [5], қазақ маманы С.Раевтың ойынша «Сауатсыздық дерті адамға кішкентай кезінен бастап жұғады екен. Әсіресе бүлдіршінді жазу мен оқуға баули бастаған 1-ден 3-сыныпқа дейінгі аралықта пайда болады. Яғни, үшінші сынып оқушысы ешқашан кітапханаға бармаса, оқулықтан басқа ешқандай кітап оқымас тағы бір ертеңгі сауатсыздың дүниеге келгені» [6] дегендей, шәкіртке жан жақты терең білім беріп қана қоймай, оның жүрегіне адамгершіліктің асыл қасиеттерін үздіксіз ұялата білсек, ертеңгі азамат – жеке тұлғаның өзіндік көзқарасының қалыптасуына, айналасымен санасуына ықпал етері сөзсіз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудағы мектеп және отбасының өзара іс-әрекетінің мазмұны мен түрлері. Әдістемелік құрал. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. – 38 б.

2. Сәтиева Ш. Оқушылардың оқу техникасын дамыту //Ұлағат 2018. №14. 25-32б.

3. Аяпова Ж. // Білім беру технологиясын жетілдірудің психологиялық және педагогикалық сипаты //Бастауыш мектеп 2021. №7 7-10б.

4. Орта білім берудің (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру) мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты// http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31248110

5. Сухомлинский В.А. О воспитании/ В.А.Сухомлинский; Вступ. очерки С.Соловейчика.-5-е изд.-Москва: Политиздат, 1985.-270с.

Раев С. // Тіл мәдениеті және оның проблемалары. Тілдік норма және оның қалыптануы. - Астана: Елорда, 2021. – 230 б.

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗІ

Жанатова А.С.
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
Ергалиева Ш.Б.
бастауыш сынып мұғалімі,
№61 ЖББМ**,** Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Функционалдық сауаттылық – бұл оқушылардың қоршаған ортамен өзара әрекеттесу қабілеті, оқушылардың өзгеретін өмірге бейімделу шарттары, оқушылардың жеке қабілеттерін дамыту механизмі, оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытудың негізі, білім беру, дағдылар мен құзыреттер.

Аннотация: Функциональная грамотность – это способность учащихся взаимодействовать с окружающей средой, условия адаптации учащихся к изменяющейся жизни, механизм развития личностных способностей учащихся, основа развития социальных навыков учащихся, передача знаний, навыки и компетенции.

Abstract: Functional literacy is the ability of students to interact with the environment, the conditions of adaptation of students to a changing life, the mechanism of development of personal abilities of students, the basis for the development of social skills of students, the transfer of knowledge, skills and competencies.

Білім беру жүйесін жаңғыртудың басты бағыты ретінде оқушылардың өзін дамытуы және қоғам өміріне пайдалы үлес қосуы үшін ақпаратты өздігінен алу, талдау, құрылымдау және тиімді пайдалануын көрсетуге болады.

Функционалдық сауаттылық, яғни «адамның өмірдің және іс-әрекеттің түрлі саласында қолданбалы білім негізінде қалыпты тіршілік міндеттерін шешу қабілеті» – осы процестің өзегі болып саналады.

Осыған орай, білім беру ұйымдарындағы оқыту процесі оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталуы тиіс. Пәндік талаптарды жеке пәндердің құралдары арқылы жүзеге асыру мүмкін болса, білім берудің тұлғалық және метапәндік нәтиже талаптарын мектептің негізгі білім беру бағдарламасына енетін барлық оқу пәндері, курстары және модульдерінің бірлескен және келісілген әсері арқылы жүзеге асыруға болады.

Қазіргі ақпараттық қоғамда сауаттылық ұғымы қоғамның барлық топтарының негізі болып табылады. Оның үстіне сауаттылық ұғымы анағұрлым кеңейтіліп (ақпараттық, техникалық, музыкалық сауаттылық және т.б.) мәдениеттің атрибут мәртебесін иеленеді.

Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа кіру қабілеттілігі және аса тез бейімделуі мен жұмыс істеуі. Тұлғаның оқу, ұғыну, қысқа мәтіндерді жасау және жеңіл арифметикалық амалдарды орындаудағы *қарапайым сауаттылығына* қарағанда тұлғалық сауаттылықтың айырмашылығы тұлғаның нақты мәдени ортада тіршілік ету үшін минималды қажетті болып саналатын әлеуметтік қарым-қатынас жүйесінде тұлғаның қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз ететін біліктілік, икемділік пен дағдылар атомарлық деңгейі, яғни функционалдық сауаттылық болып табылады.

Орта білімнің бір тұтас жүйесіндегі бастапқы кезеңінің ерекшелігі дәл осы сатыда оқу

іс-әрекетінің негізгі икемділіктерін игеру, оқудың қажеттілігі мен ықыласына тиісті жағдай жасау болып табылады. Баланың психикалық дамуында бала орындайтын нақты осы іс-әрекет басқа жұмыстардың түрлері кешенінде (ойын, спорттық, мәдениеттік, еңбектік) жетекші рөл атқарады.

Психологиялық-педагогикалық зерттеулерден белгілі болғандай оқушының субъектілік қасиеттері пайда болуының негізгі көрсеткіші еріктілік болады. Оқу іс-әрекетінің біліктілігі, басқа танымдылық іс-әрекеттер түрлерінен айырмашылығы, оқу процесіне дейін және одан тыс қалыптаспауында. Сондықтан, бастауыш мектепте кез келген пәнге оқытудың мақсатты функциясының бірі, келешектегі функционалдық сауаттылықтың негізі ретінде алынатын, оқушылардың өзіндік оқулық іс-әрекеті дағдыларын қалыптастыру.

Функционалдық сауаттылық феноменінің пайда болуы адамның сауаттылық компоненттерін: білімдерін, дағдыларын, қабілеттерін, іс-әрекет тәсілдерін, тәртіптік және көзқарас қасиеттерін игеруде уақыттың шектелуін кеңейтті [1].

Көп зерттеушілердің пікіріне сәйкес, функционалдық сауаттылықтың компоненттерін игеру процесі іс жүзінде өмір бойы жалғасуы мүмкін.

Функционалдық сауаттылық халық пен мемлекеттің толық әл-ауқатына байланысты әлеуметтік-экономикалық құбылыс болып табылады. Шартты түрде функцоналдық сауаттылық В.В Мацкевич пен С.А. Крупниктің атағанындай, олардың нақтылауында жазылған: «Қазіргі еуропалық (азамат) білуі және меңгеруі қажет...» және әр елдің мәдени және өңірлік ерекшелігін ескере отырып қалыптасады [2].

Заманауи педагогикалық теориясы мен тәжірибесінде «функционалдық сауаттылық» ұғымы тұжырымдамалық тұғыр (тәсілдеме) шеңберінде қарастырылады. Өмірде және іс-әрекетте қажетті әмбебап дағдылары болатын функционалдық сауаттылыққа және құзыреттілікке басымды мағына беретін Болон келісімінің жүзеге асуы қазақстандық жоғары білім беру жүйесін модернизациялаудың негізі болды.

Функционалдық сауаттылық, адам іс-әрекетінінің көпаспекттілік құзыреттілігі болғандықтан, сауаттылық құрылымын талдауға жеке тұлға (индивид) айналысып атқаратын түрлі іс-әрекеттер көзқарасынан жақындауға болады. Бұл ретте білім менептілік, біліктіліктен және тәжірибелік оқулық пен өндірістік-техникалық есептер шығару әдістерінен тұратын іс-әрекеттердің түрлерін кең мағынада түсінуге болады.

Адамның іс-әрекетінің құрамы мен тұлға қасиеттері өзара қатысты. Ю.Г. Фокин іс-әрекеттің құрамын төмендегідей сипаттайды: қажеттілікті сезіну; себепті қалыптастыру; іс-әрекетті жүзеге асыру әдісін таңдау; іс-әрекетті жоспарлау; іс-қимыл тізімі; іс-қимылды орындау.

Бұл ретте құрамдас деректердің тұлға қасиеттерімен байланысы дәлелденеді. Ю.Г.Фокиннің пікірі бойынша [3] қажеттілікті сезіну және себепті қалыптастыру «қажеттілікті қанағаттандыратын, саналы таңдау адамнан нақты білгірлікті талап етеді. Іс-әрекет субъекті өзінің қажеттілігін қанағаттандыратын әдіс таңдауында «өзінің құндылық бағдарына, әлеуметтік көзқарасында не істеуге болатындығын, қайсы өнегесіз немесе заңға қарсы» екендігіне сүйенеді. Іс-әрекетті жоспарлау үшін «таңдалған әрекетті жүзеге асыру әдісінің заңдылықтарын және бұл ретте пайдаланылатын процестерді білу қажет». «Нақты іс-әрекеттің мақсатына жеткізетін және осы әрекетті жүзеге дұрыс асыратын саналы түрде таңдап алынатын операцияларымен белгіленетін білімдер жиынтығысыз» әрекеттерді орындау мүмкін емес. «Операцияларды жүзеге асыру үшін субъект нақты дағдыларды керек етеді».

В.Г.Онушкин мен Е.И.Огарёвтің көзқарасын есепке ала отырып, іс-әрекеттінің табыстығын қамтамасыз ететін функционалдық сауаттылық келесі 4 компоненттен тұрады:

1) жалпы теориялық, арнаулы және қолданбалы қасиеттері бар білімдер;

2) іс-әрекет процесіне тартылған немесе сонымен түйіскен іс пен нақтылықтың нәрселік мәнісін түсіну;

3) қойылған мақсатқа сәйкес құралдарды таңдай білу және мақсаттың мазмұнына сәйкес іс жасай білу;

4) шеберлі іс-қимыл жасау және ой-пікірлерін айту дағдылары.[4]

Оқушылардың функционалдық сауаттылығы құрылымының компонеттері ретінде зерттеушілер мыналарды нақтылады: мотивациялық, когнитивтік, әрекеттік және рефлексивтік компонеттер. Осымен функционалдық сауаттылық оқушылардың оқу-танымдылық құзыреттіліктерінің одан әрі даму негізін құрайды.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын (жаратылыстанулық, математикалық, оқу және жазу, т.б.) қалыптастыруда басты рөл атқаратын, басты орында тұратын ұстаным – теория мен практиканың байланыста болуы. Оның мәні – оқушыларға теориялық білім беріп қана қоймай, сол білім, білік, дағдыларын күнделікті жаңарып, өзгеріп жатқан өмірде, кез келген жағдаятта емін-еркін қолдана білуін қамтамасыз ету. Ол үшін күнделікті оқыту үдерісінде әрбір пәннен берілетін теориялық білімді өмірдегі жағдайлармен байланыстырып, практикалық жағына бағыттап отыру керек.[1]

Сондықтан теория мен практиканың байланыста болуын қамтамасыз ету үшін әрбір пән бойынша берілетін білімнің мазмұны мен көлемін анықтағанда теориялық қағидалардың, заңдылықтар мен ережелердің, яғни ұғымдық-ақпараттық материалдардың бала өмірінде кездесетін түрлі проблемалық мәселелерді шешуге көмегі тиетіндей, бала оны қолдана алатындай практикалық маңызы ескерілуі тиіс. Сондай-ақ оқушылардың оқу материалын тек жаттап қана алмай, оның мән-мағынасын терең түсінуін қамтамасыз ету міндетті боп саналады.[1]

Сондықтан да олардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырумен қатар, мәдени-рухани дамуына, яғни оқушылардың жалпы мәдениетін көтеруге баса көңіл бөлініп, жеке бас гигиенасынан бастап, жалпы халықтық мәдениет туралы мәліметтер беруге дейін мән берілуі керек. Сондықтан әрбір пән бойынша берілетін білімнің мазмұны мен көлемін анықтағанда ұғымдық-ақпараттық материалдармен шектелмей, әдебиет, сәулет, өнер, ғылым салаларынан да белгілі бір деңгейде мағлұматтардың енгізілуін ескеру қажет.

Бастауыш мектепте функционалдық сауаттылықты қалыптастыру туралы зерттеудің өзектілігі XXI ғасырдың негізгі құндылықтары адамның бүкіл өмірінде дамитын интеллект, шығармашылық, әлеуметтік дағдыларға байланысты. Өткен ғасырда мектеп қалыптастырған білім мен дағдылар қазіргі заманда табысты болу үшін жеткіліксіз. Технологияның дамуы, жаһандану, демографиялық мәселелер қоғамды белсенді түрде өзгертуде. Ең маңыздысы – әлеуметтік дағдылар, сыни ойлау, басқа адамдармен ынтымақтастық, мәселелерді шешу. Білім беру жүйесі де өз мақсаттарын қайта қарастырады және білім беру бағдарламаларына дағдылардың барған сайын кең тізімін енгізеді. Мектеп балалардың когнитивті және әлеуметтік-эмоционалды дамуы үшін жауапкершілікті өз мойнына алады, олардың бір-бірінен бөлінбейтінін және бір кеңістікте болуы керек екенін түсінеді. ЮНЕСКО қабылдаған негізгі халықаралық құжат «тұрақты даму мақсаттарын» сипаттады және оқытудың когнитивті, әлеуметтік-эмоционалды және мінез-құлық нәтижелерін де анықтады. [5]

Функционалдық сауаттылық – бұл адамның қабілеті, оның әлеуметтік қатынастар жүйесінде тұлғаның қажетті қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз ететін, сондай-ақ өмірдегі ең жылдам бейімделу кезеңін қамтамасыз ететін білім, Дағдылар мен дағдылар деңгейі. Бұл сауаттылық жалпы білім беру дағдыларын (негізгі құзыреттіліктерді) дамыту процесінде қалыптасады: ұйымдастырушылық, зияткерлік, бағалау, коммуникативті. Функционалдық сауаттылық оқу жағдайларының шегінен шығатын және білім мен дағдыларды игерген және пысықтаған міндеттерге ұқсамайтын проблемалық міндеттерді шешуде көрінеді. [1]

Функционалдық сауаттылық – бұл әртүрлі салалардағы өмірлік мәселелерді шешу үшін алған білімдерін, дағдыларын және дағдыларын қолдану мүмкіндігі. Функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың ерекшелігі-студенттердің өмірлік жағдайлармен байланысы арқылы әмбебап оқу әрекеттерін дамыту. Әр адамның білім, білік және дағдыларды дамытудың өзіндік деңгейі бар. Оқу, жаратылыстану және математикалық сауаттылық сияқты функционалдық сауаттылықтың белгілі бір түрлерін жақсарту арқылы олардың оң өзгеруінің маңыздылығы ерекшеленеді. Олардың дамуының орындылығы оқушының өмірге неғұрлым прогрессивті бейімделуінде көрінеді. Бастауыш мектептің негізі бастауыш мектеп жасы – 6-7-

ден 10 жасқа дейін созылатын жеке психикалық даму кезеңі екенін атап өтуге болмайды, бұл жаста баланың жетекші іс-әрекет ретінде оқу іс-әрекеті қалыптасады, онда ғылыми білім түрінде ұсынылған адам тәжірибесін игеру жүреді. Демек, осыдан бастауыш мектепте функционалдық сауаттылықты қалыптастыру тәсілдері ерекшеленеді. Оқу сауаттылығының негізі-бастауыш мектепте әртүрлі (көркем және ақпараттық) мәтіндермен жұмыс істеудегі үштік тәсіл. Нақты ақпаратты оқушылар толық қабылдайды. Жаратылыстану сауаттылығының негізінде «қоршаған әлем» оқу пәнін егжей-тегжейлі зерделеу жатыр, өйткені бұл тәсіл бастауыш деңгейдегі білім алушылардың айналадағы әлемге деген қызығушылығына байланысты, ол күн сайын олар үшін кеңейіп келеді. Бастауыш сынып оқушыларының дамуына табиғат объектілері мен құбылыстарымен танысу, қоршаған әлемді зерттеуге және өзін-өзі тануға деген көзқарас әсер етеді. Математикалық сауаттылықты қалыптастырудың негізгі тәсілі Сыни тұрғыдан ойлау тәсілі болып табылады, ол ақпаратпен жұмыс істеу, логикалық ойлау, мәселелерді шешу, өз пікірін дәлелдеу, өзін-өзі оқыту, ынтымақтастық және топта жұмыс істеу қабілетін дамытады. [1]

Қорыта келе, бастауыш мектептегі оқыту үдерісінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда жоғарыда аталған ұстанымдардың қай-қайсысының да қызметі ерекше. Себебі, бұл ұстанымдардың негізінде ұйымдастырылған оқыту үдерісі оқушылардың берілген білімді жүйелі, терең, берік, сабақтастықта және біртұтастықта, ғылыми білімдер жүйесін практикамен байланыста, жеңілден ауырға, қарапайымнан күрделіге, нақтыдан белгісізге қарай жүретін бағытта белсенді түрде әрі қызығушылықпен меңгеруін қамтамасыз ете алады. Сондықтан да осы әдістемелік құралда бастауыш мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың педагогикалық мүмкіндіктерін қарастыру барысында оларды тығыз байланыста, оқытудың мақсат-міндеттері мен мазмұнына тәуелділікте жүзеге асырудың маңыздылығын көрсетіледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудағы мектеп және отбасының өзара іс-әрекетінің мазмұны мен түрлері. Әдістемелік құрал. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. – 38 б.

2. В.В Мацкевич. // Функциональная грамотность младших школьников: проблемы и перспективы формирования [Текст] // Начальная школа плюс до и после.– 2019. - No1;

3. Ю.Г.Фокин. Компетенции: формирование и оценка на уроке: Практические рекомендации / «Российский учебник», 2019. — 76 с;

4. В.Г.Онушкин. Формирование функциональной грамотности как основа развития учебно-познавательной компетентности студентов. [Текст] // Вестник СибАДИ. Вузовское и послевузовское образование, - 2021, - 5 с.;

5. Алексашина, И., Абдулаева, О., Киселев, Ю. Формирование и оценка функциональной грамотности учащихся. [Текст] // КАРО, - 2021, - 186 с.;

МЕНЕДЖЕРСКИЕ КОМПЕТЕНЦИИ ПЕДАГОГА КАК АСПЕКТ ОЦЕНИВАНИЯ В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Жайтапова А.А.
доктор педагогических наук, профессор
Казахский университет Международных отношений и мировых языков имени Абылай хана,
г. Алматы, Казахстан

Аңдатпа: Мұғалімнің кәсіби іс-әрекетінің мақсаттары мен компоненттерін, сондай-ақ қазіргі білімге қойылатын талаптар тұрғысынан оның табыстылық критерийлерін қайта қарау қажеттілігі білім алушының жеке басын қалыптастыруға және дамытуға ықпал ете алатын оқу процесін ұйымдастырушы-педагогтың басқару қызметіне мұқият назар аударуды анықтайды. Басшы, ұйымдастырушы, зерттеуші, әзірлеуші, "тәлімгер емес, жаттықтырушы", үздіксіз кәсіби даму жүйесінде зерттеу мен бағалаудың тәуелсіз аспектісі ретінде қарастырылады.

Аннотация: Возникшая необходимость переосмысления целей и компонентов профессиональной деятельности учителя, а также критериев ее успешности с точки зрения требований к современному образованию, обуславливает привлечение пристального внимания к управленческой деятельности педагога-устроителя учебного процесса, способного содействовать формированию и развитию личности обучающегося в роли руководителя, организатора, исследователя, разработчика, «тренера, а не ментора», как к самостоятельному аспекту изучения и оценивания в системе непрерывного профессионального развития.

Abstract: The necessity of rethinking the goals and components of teacher's professional activity, as well as the criteria of its success from the point of view of the requirements to modern education, causes the attraction of close attention to the management activity of the teacher-organizer of the educational process, capable of promoting the formation and development of the student's personality in the role of a leader, organizer, researcher, developer, "coach, not a mentor", as an independent aspect of study and evaluation in the system of continuous education.

В условиях парадигмального совершенствования, личностно-ориентированного и компетентностного обучения образовательный процесс, приобрел конкретное смысловое значение и технологическое очертание. Проблемы обучения, воспитания и управления образовательным процессом на данном этапе развития образования относятся к числу тех, разработка которых требует безотлагательности и системного рассмотрения на базе имеющейся результативной теории и практики.

Становление системы современного образования, ориентированного на вхождение в мировое образовательное пространство, сопровождается существенными изменениями в педагогической теории и практике учебно-воспитательного процесса. Происходит смена образовательных парадигм: предлагаются и уже реализуются иное содержание, иные подходы и поведение, иной педагогический менталитет как интеллектуально-психологический инструментарий, дающий возможности человеку по-своему воспринимать, осознавать, окружающий мир, самого себя и на этой основе определять свои действия.

С переходом системы образования к новой стадии развития, которое обусловлено новыми требованиями времени, происходит смена характера взаимотношений между школой, семьей, обществом, государством. Важнейшей составляющей педагогического процесса становится личностно-ориентированное взаимодействие учителя с учениками. Отсюда возникает необходимость переосмысления целей и компонентов профессиональной деятельности учителя, а также критериев ее успешности.

Не является исключением и *управленческая* деятельность педагога с точки зрения *взаимодействия* многих субъектов образовательного процесса, самостоятельных в пределах своих полномочий.

Закрепление в педагогической науке понятий «управление» и «педагогический менеджмент» связано со становлением управления как самостоятельной области знания. Потребность же изучения теории менеджмента в педагогике продиктована современной жизнедеятельностью и ростом запроса общества к качеству образовательных услуг.

Под педагогическим менеджментом специалистами понимается особая отрасль менеджмента, имеющая свою специфику и свойственные только ей закономерности.

Проблематике управления посвящены многочисленные работы отечественных и зарубежных ученых и исследователей: А.К. Кусаинова, Ж.Б. Умирбековой, Г.З. Адильгазинова, А.А. Жайтаповой, К.Ж. Аганиной, Д.И.Абдраимова, В.С. Лазарева, Д.Ш.Матроса, А.М.Моисеева, М.Л.Портнова, М.М.Поташника, С.Е.Шишова, П.Друкера, А.Маслоу, Д.Карнеги, А.Кофа, К.Роджерса, Ф.Тейлора и др.

Опыт практической деятельности по реализации теории педагогического менеджмента, ориентированный на конечный результат представлен в работах Т.М.Баймолдаева, А.А.Булатбаевой, Г.С.Минажевой, Ф.Д.Наметкуловой, К.Я.Вазиной, Т.М.Давыденко, В.Д.Белиловского, Н.П.Капустиной, Ю.А.Конаржевского, С.В.Кульневича, В.П.Симонова, В.А. Сластенина, П.И.Третьякова, Т.И.Шамовой В.А.Шевченко и др.

Следует отметить, что современная теория управления и менеджмента большое

внимание уделяет человеку.

Так, американский теоретик менеджмента П. Друкер определяет менеджмент в современных условиях как специфический вид управленческой деятельности, которая ориентирована на человека и ставит целью сделать людей способными (компетентностный подход) к совместному действию, придать их усилиям эффективность, сгладить присущие им слабости, ибо человеческая способность вносить вклад в общество столь же зависит от эффективности управления предприятием, как и от собственных усилий [1].

Термин «управление» рассматривается в научной литературе с трех позиций: как **деятельность** (В.С.Лазарев, Л.И.Суворов, М.М.Поташник и др.); как **воздействие** одной системы на другую, одного человека на другого или на группу (В.Г.Афанасьев, А.А.Орлов,А.В.Филипов и др.); как **взаимодействие** субьектов (П.И.Третьяков,Т.И.Шамова и др.). При этом решение каждой из перечисленных задач осуществляется на основе замкнутого цикла основных **видов управленческой деятельности**: *анализа; принятия управленческого решения; целеполагания; планирования и прогнозирования; исполнения; контроля и руководства.*

Мы, как и многие исследователи, рассматриваем педагогический менеджмент как комплекс принципов, методов, организационных форм и технологических приёмов управления образовательным процессом, направленный на модернизацию образования и повышение его эффективности и качества.

Используя научно-методологические положения теории систем, системности (Р.Л.Акоф, В.Г.Афанасьев, А.И.Берг, В.Н.Садовский., Э.Г.Юдин, Н.Д.Хмель) в рамках проекта «Разработка концепции «Исследование современного состояния системы непрерывного профессионального педагогического образования и педагогического образования на протяжении всей жизни (непрерывное образование учителя)», при финансовой поддержке МОН РК и координации НАО им. Ы. Алтынсарина под руководством профессора К.Н. Булатбаевой мы делаем попытку описать управленческий компонент в деятельности педагога как целостную и целенаправленную систему, показать её роль в целостном педагогическом процессе, а также обосновать необходимость акцентирования внимания на его мониторинге и оценке в системе непрерывного профессионального развития педагога.

В ходе исследования нами был изучен ряд основополагающих документов: Европейские рамки квалификации (ЕРК) [2], Национальная рамка квалификаций (утверждена протоколом от 16 марта 2016 года № 1 Республиканской трехсторонней комиссией по социальному партнерству и регулированию социальных и трудовых отношений (НРК) [3], Отраслевая рамка квалификаций сферы образования (утверждена Протоколом №2 заседания отраслевой трехсторонней комиссии по социальному партнерству и регулированию социальных и трудовых отношений при Министерстве образования и науки Республики Казахстан от «23» ноября 2016 года (ОРК) [4], Стандарт педагога «Атамекен», доклад Европейской Комиссии «Поддержка развития компетенций учителей» [5], профессиональный стандарт «Педагог» (утвержден Приказом и.о. Министра просвещения Республики Казахстан от 15 декабря 2022 года № 500) [6], Типовые квалификационные характеристикм должностей педагогов (утверждены приказом Министра образования и науки РК от 13 июля 2009 года № 338) [7].

Проведенный анализ названных документов позволяет сделать вывод, что современное образование уже не нуждается в учителе, привыкшем действовать в соответствии с инструкцией и не способном к самостоятельному принятию решений. Общество нуждается в учителе как устроителе учебного процесса, в человеке, способном содействовать формированию и развитию личности обучающегося в образовательном процессе в роли руководителя, организатора, исследователя, разработчика, «тренера, а не ментора».

Так, к примеру, в соответствии с **Типовыми квалификационными характеристиками должностей педагогов**, учитель всех специальностей выполняет следующие **должностные обязанности:**

- обеспечивает достижение личностных, системно-деятельностных, предметных

результатов обучающимися и воспитанниками не ниже уровня, предусмотренного государственным общеобязательным стандартом образования;

- способствует формированию общей культуры личности обучающегося и воспитанника и его социализации, выявляет и содействует развитию индивидуальных способностей, обучающихся;
- создает условия для инклюзивного образования, адаптирует учебные программы с учетом особых образовательных потребностей обучающихся;
- использует новые подходы, эффективные формы, методы и средства обучения на основе изучения индивидуальных способностей, интересов и склонностей обучающихся;
- прививает антикоррупционную культуру, принципы академической честности среди обучающихся и воспитанников;
- участвует в разработке и выполнении учебных программ, в том числе программ для обучающихся с особыми образовательными потребностями;
- составляет краткосрочные и среднесрочные (календарно-тематические) планы по предметам, разрабатывает задания для суммативного оценивания за раздел и четверть, анализирует их результаты;
- осуществляет сотрудничество, консультирует и просвещает родителей или лиц, их заменяющих;
- повышает собственную профессиональную компетентность, участвуя в заседаниях методических объединений, ассоциации учителей, методических, педагогических советов, сетевых сообществ;

Профессиональный стандартпедагога в свою очередь определяет трудовые функции педагогов наряду с задачами, специфичными для его деятельности, с учетом разных уровней квалификации:

- организация и осуществление учебного процесса;
- организация и осуществление руководства научно-исследовательской работой обучающихся;
- осуществление научно-исследовательской деятельности;
- осуществление экспериментальной и/или инновационной деятельности;
- участие в подготовке и аттестации высококвалифицированных научных кадров;
- развитие научно-методического и учебно-методического обеспечения образовательного процесса на основе нормативно-правовой документации;
- организация образовательного процесса с использованием электронных ресурсов, цифровых и информационных технологий;
- разработка и реализация программ личностного и профессионального саморазвития.

Очевидно, что эффективность и качество выполнения всех этих многочисленных обязанностей и трудовых функций напрямую зависит не только от наличия необходимых педагогических компетенций и личностных качеств педагога, но и от его **умения управлять** собой, собственной профессиональной деятельностью, а также образовательным процессом в целом и познавательной деятельностью своих учеников, в частности.

В этой связи в деятельности учителя сегодня все в большей степени реализуются системообразующие ***функции управления:****информационно-аналитическая, мотивационно-целевая, планово- прогностическая, организационно-исполнительская, контрольно-диагностическая и регулятивно-коррекционная.*

Естественно, что специфика деятельности учителя в целостном педагогическом процессе вносит некоторые изменения в содержание и значение каждой из функций.

Так, оптимизация управленческой деятельности каждого учителя в рамках ***информационно-аналитической функции*** связана,

- во-первых, с созданием информационной базы о состоянии и тенденциях изменения результатов, условий и параметров образовательного процесса и его участников,
- во-вторых, с развитием этой системы на основе использования учителем

персонального компьютера.

Мотивационно-целевая функция также имеет, по крайней мере, две отличительные особенности.

- Первая требует от учителя умения ставить перед собой и формировать у учащихся цели диагностического (операционального) характера, которые могут быть измерены, а действия оценены, исходя из степени достижения запланированного результата.
- Вторая предусматривает корректное выполнение участниками педагогического процесса намеченного плана, соблюдение регламента учебной деятельности, согласование индивидуальных, групповых и коллективных целей.

Планово-прогностическая функция заключается в определении реальных целей и выборе способов их достижения, в согласовании процедур планирования, программирования, проектирования, прогнозирования.

Организационно-исполнительская функция требует личностно ориентированного подхода к организации учебной деятельности, в процессе которой педагог стремится реализовать дифференцированное обучение. Индивидуальные, групповые и коллективные формы такого обучения предусматривают распределение и кооперацию учебного труда, что создает сложные взаимоотношения между участниками образовательного процесса. Это обусловлено делегированием прав, полномочий и ответственности как по вертикали (учитель - ученик, учитель - ученики), так и по горизонтали (ученик - ученик, ученик ученики, ученики - ученики).

Контрольно-диагностическая функция рассматривается как внутренняя экспертная педагогическая диагностика, принимающая характер образовательного мониторинга. Объектом этой диагностики являются результаты деятельности ученика, группы учащихся, класса в целом.

Регулятивно-коррекционная функция предполагает осуществление управленческой деятельности учителя с целью поддержания педагогической системы в запрограммированном состоянии. Она включает в себя текущее регулирование компонентов образовательного процесса и итоговую коррекцию его нежелательных результатов.

Для реализации обозначенных функций управленческой деятельности от учителя требуется наличие определенных личностных качеств, знаний, умений и компетенций.

Поскольку именно управленческая компетенция является соединительным звеном социальных и индивидуальных целей образовательного процесса, каждому учителю необходимо построить систему собственного профессионального роста для развития основных компонентов **управленческой компетенций:**

1) когнитивный компонент - система знаний об управлении как ведущей деятельности профессионала; система знаний о педагогическом экспериментировании; система знаний о способах и формах профессионального самосовершенствования, система знаний о способах и формах обобщения и трансляции опыта, о способах и формах самопрезентации;

2) операционально-технологический компонент - умение осуществлять педанализ ресурсов; умение проектировать цели для ученика и для учителя в управленческих формулировках; умение планировать учебный процесс от конечной цели; умение планировать, организовать, провести и проанализировать; способность к постоянному профессиональному совершенствованию, владение приемами анализа и обобщения собственного опыта через статьи, выступления; умение выбрать необходимое направление и формы деятельности для профессионального роста;

3) личностный, позиционно-ценностный компонент — осознание значения управления как ведущей деятельности человека, опирающейся на его сознательный выбор; стремление учителя сознательно осуществить выбор инновации для собственной профессиональной деятельности, желание учителя реализовать собственный творческий потенциал, разрабатывая и апробируя новые технологии, курсы, рабочие тетради; стремление сформировать у учащихся понимание управления собственной деятельностью как единства

свободы выбора и принятия ответственности за свой выбор, реализовать свои возможности на максимальном уровне, внести свой достойный вклад в общее дело образования детей; стремление учителя поделиться профессиональными находками и представить собственные достижения для использования их коллегами; осознание учителем значения этих умений для собственного профессионального роста и в качестве ресурса профессионального роста коллег и всего педагогического сообщества.

Учитывая все выше перечисленные требования к управленческой деятельности педагога, мы рассматриваем необходимые ему для этого профессиональные компетенции через призму ключевых направлений современного менеджмента:

- менеджмент знаний;
- инновационный менеджмент;
- менеджмент проектов;
- самоменеджмент.

Менеджмент знаний(англ. *knowledgemanagement*), также **управление знаниями** — это систематические процессы по созданию, сбору, накоплению, сохранению, распределению и применению знаний[8, с.60].

Управление знаниями в современных условиях становится новой общей функцией менеджмента и занимает особое место в современной системе подготовки специалистов различных профилей.

По мнению исследователей модель управления знаниями может отличаться в зависимости от целей, задач и условий управления, однако, вне зависимости от направления движения информационных потоков, менеджмент знаний должен обеспечивать контроль за осуществлением следующих **процессов**:

1. структуризация, кодификация и идентификация знаний;
2. создание новых знаний;
3. использование имеющихся знаний при принятии решений;
4. воплощение знаний в продуктах и услугах;
5. передача существующих знаний;
6. поддержание целостности знаний, защита знаний;
7. обеспечение доступа к необходимым знаниям процессам, системам и людям.

Посредником при этом выступает человек-преподаватель, который ориентирует в нужном направлении и обучает человека-практика.

Взависимости от назначения знаний выделяют когнитивные и педагогические знания.

Когнитивные знания – знания по созданию новыхзнаний. Ониявляются существенной частью любой науки, составляя ее методологию. Для того чтобы предприятие могло получить новые теоретические и практические знания, ему необходимо владение когнитивными знаниями. Это позволит организовать внутри фирменную, производственную науку, производящую знания как для внутреннего использования,так и для продажи.

Педагогические знания – знания о том, как осваивать формализованныезнания (информацию), созданные и представленные для всеобщего пользования другими людьми, т.е. знания о том, как учить и учиться.

Для управления знаниями целесообразно выделить еще один вид знаний, который является по характеру комплексным, – ***живыезнания***. Их можно определить как личностные знания, основанные на понимании(теория) и умении(практика), которые постоянно включены в деятельность человека и являются освоением для его развития.

Исходя из всего вышеизложенного, можно сделать следующие **выводы**:

- следует четко проводить границу между управлением знаниями и управлением информацией;

- знания – это всеобщее свойство высокоорганизованной материи,каким является мозг человека. Лишь только человек, обладающий соответствующим интеллектом, может обрести знания в результате творческого процесса по переработке объективно существующей и неразрывно связанной с материей информации;

- знания могут быть только в голове у человека, за пределами его сознания знаний нет, есть только информация;

- информация и данные при их потере могут быть восстановлены, знания же с уходом человека из жизни исчезают навсегда;

- сохранять и преумножать знания –это означает, прежде всего, бережно относиться к человеку;

- управлять знаниями – значит, управлять, прежде всего, людьми;

- человек может научить другого человека только тому, чем сам владеет в совершенстве;

- каждый человек-учитель творит себе подобных.

Инновационный менеджмент. Инновационный менеджмент – это управленческий процесс, в котором менеджер выявляет полезные инновации из всех идей, а затем организует и контролирует их внедрение в практику.

Инновационный педагогический менеджмент в том числе состоит в поиске и обосновании управленческого комплекса (принципов, методов, форм), связанного с инновационным преобразованием педагогической системы, постановке целей, принятии решений, разработке способов их достижения.

анализируя содержание и функции современного педагога, можно сформулировать **виды инновационной педагогической деятельности**, которые обеспечивают достижение необходимого качества образования:

1. Деятельность по обновлению содержания образовательных программ

Этот вид деятельности направлен на создание востребованных междисциплинарных образовательных программ, предполагающих различные уровни усвоения и различные траектории овладения. Содержание современных образовательных программ должно отвечать региональным требования, запросам учащихся, родителей, работодателей, сетевых партнеров и проектироваться от образовательных результатов.

2. Деятельность по совершенствованию организации образовательного процесса

Этот вид деятельности направлен на обеспечение гибкости, доступности, непрерывности образовательных программ и подразумевает создание условий для реализации различных образовательных траекторий, повышения доступа к образовательным продуктам с использованием ИКТ и сетевых ресурсов.

3. Деятельность по применению инновационных образовательных и оценочных технологий

Этот вид деятельности направлен на эффективное использование в образовательном процессе разнообразных образовательных технологий (проблемное обучение, дискуссии, тренинги, работа в малых группах, проектное обучение, деловые игры, кейс-стади и пр.) Кроме того, изменяются и технологии оценки результатов обучения – происходит ориентация на освоение не знаний, а компетенций, успешность обучения определяется динамикой результатов конкретного студента, расширяется использование средств взаимо- и самооценки преподаватель должен использовать такие современные средства оценивания как рейтинговая система, тестирование, портфолио, экспертные оценки, маршрутный лист, самоанализ, оценочный лист и др.[9].

4. Деятельность, направленная на обеспечение сетевого взаимодействия и академической мобильности

Этот вид инновационной деятельности состоит в активном участии педагога в сетевом взаимодействии в форме совместных образовательных, исследовательских, социальных проектах, а также в академической мобильности, создающей условия для обмена педагогическим опытом, освоения новых образовательных программ и технологий, повышения культурного уровня [10].

Таким образом, готовность педагога к инновационной деятельности в этой связи предполагает наличие:

- мотивации к инновационной деятельности;
- методологической компетентности;

- владения методами получения новой информации и проведения педагогического эксперимента;

- умения поставить инновационную цель и разработать программу эксперимента;

- диагностической компетентности, связанной с определением критериев и показателей эффективности инновационной деятельности;

- коммуникативной компетентности, необходимой для взаимодействия с участниками опытно-экспериментальной работы, убеждения в значимости нового, презентации внедрения получения результатов;

- аналитических способностей, связанных с рефлексией и коррекцией процесса инновационной деятельности;

- трансляционно-моделирующий компетентности, направленной на формирование исследовательских навыков у обучаемых и совместное моделирование инновационных проектов.

Проектный менеджмент (projectmanagement) в наиболее распространенном варианте трактуется как деятельность(совокупность функций, действий) по управлению проектами. При этом указывается, что управление проектами сопряжено с использованием знаний, навыков, методов, средств и технологий при выполнении проекта с целью достижения или превышения ожиданий участников проекта.

Один из ведущих специалистов в области эффективного управления директор ООО «Аудиторы проекта» (ProjectAuditorsLLC) Джой Гумц (JoyGumz), дал образную характеристику сущности проектного менеджмента: «Операционный менеджмент – это освещение тоннеля, стратегический менеджмент обеспечивает наличие света в конце тоннеля, а проектный менеджмент– это двигатель поезда, который и движет организацию вперед» [11].

В профессиональной деятельности педагога проектная деятельность в целом и проектирование, в частности, является одним из средств эффективного интеллектуального творческого саморазвития и нередко носит управленческий характер, так как направлено на управлениев образовательном процессе:

– учебно-познавательной, коммуникативной, общественно-значимой и т.п. деятельностью обучающихся;

– ресурсное обеспечение в управлении качеством образовательного процесса в рамках конкретной предметно-методической, социально-досуговой, воспитательной, организационно-управленческой и т.п. деятельности;

– взаимодействием с субъектами образовательных взаимоотношений и другими социальными партнерами;

– стратегическим развитием образовательных систем на уровне реализации профессиональных функций и т.п.

При входе в проект квалификация педагога как менеджера проекта должна быть не ниже требований проекта, и в течении всего срока реализации проекта должна соответствовать этим требованиям.

Самоменеджмент. В переводе с английского ***management*** - управление. Тогда самоменеждмент - это **управление собой**.

В образовании и психологии **самоменеджмент -** это методы, навыки и стратегии, при помощи которых человек может эффективно направлять собственную деятельность на достижение целей.

Для социальной сферы и практики образования самоменеджмент приобретает особое значение, поскольку изучение возможностей педагогов организовать свой труд показало, что 82% респондентов отмечают хроническую нехватку времени не только на отдых, но и на различные профессионально необходимые дела. Это происходит потому, что они проявляют недостаточную организованность, обязательность, не всегда рационально используют рабочее время.

Вместе с тем, с учётом изменившегося информационного пространства, нормативно-правовой базы образования, появления новых видов организации образовательного

пространства и других факторов учитель-менеджер должен научиться обращаться с самим собой как с уникальным и бесценным ресурсом так, чтобы постоянно поддерживать свою производительность, что без процессов самоуправления затруднительно.

Эффективный самоменеджмент требует **наличия ключевых навыков и качеств, которые можно и нужно в себе развивать**. Эти навыки были выделены Дэйвом Фрэнсисом и Майком Вудкоком, классиками эффективного менеджмента:

- способность управлять собой, рационально использовать свои умения, энергию, время, противостоять стрессам;
- ясные, разумные и адекватные современной реальности личные ценности;
- четкие и реалистичные жизненные цели (как деловой, так и в личной жизни);
- стремление к постоянному личностному росту, восприятию новых возможностей и ситуаций;
- навыки эффективного принятия решений и решения проблем;
- изобретательность, творческий подход, умение генерировать и использовать новые, инновационные идеи.

Овладеть данной наукой не так просто, но начинать надо все-таки с самообразования, причем мало только приобретать знания, нужна ещё и практическая реализация.

Предвидя ключевое возражение педагога в ответ на многочисленные рекомендации по непрерывному саморазвитию «А где взять на все это время? Как я должна/должен заниматься саморазвитием в условиях 1,5 ставок учебной нагрузки, классного руководства, школы полного дня и т.д.?», мы отвечаем – в процессе ежедневной профессиональной деятельности в школе на основе Индивидуального плана развития, как наиболее эффективной организационной формы непрерывного профессионального развития.

На наш взгляд, эти направления охватывают весь управленческий спектр деятельности педагога и необходимые менеджмент-компетенции реализуются в ходе вышеназванных процессов. В связи с этим мы, с целью профессионального развития, разработали для педагогов школ практикум, содержащий информационный материал, рекомендации и задания для самооценки, определения и подтверждения уровня сформированности менеджерских компетенций педагогов.

Разработанный в рамках названного практикума диагностический материал предназначен для самоподготовки педагогов к аттестации. Инструментально он включает в себя Анкету для самооценивания, описание способа ее обработки и рекомендации по анализу сформированности компетенции.

Разработка и формулирование вопросов выстраивались в логике, аналогичной структуре управленческих компетенций (менеджмент компетенций). Вопросы формулировались в уровневой последовательности, соответственно разработанным уровням профессионального роста (исходный, изменений, преобразований и устойчивого развития) в условиях неформального образования.

По форме анкета представляет совокупность вопросов дихотомического типа, т.е. предполагающих всего два альтернативных ответа: «да» или «нет». С целью получения более достоверных ответов мы намеренно выбрали способ сбора информации посредством простого согласия или несогласия с позицией анкеты.

Как показала апробация анкеты и дальнейшая работа с педагогами, самооценивание профессиональной компетентности, в нашем случае -менеджерской компетенции, является эффективным «пусковым» механизмом в осознании педагогом своих профессиональных потребностей, а также иметь представление и понимать предъявляемые требования к менеджерской компетентности, осознать, что существуют определенные «профессиональные дефициты».

Так, опрос учителей подтвердил, что 30% педагогов знакомы с основными идеями управления только на уровне отрывочных представлений, 30% — особого значения вопросам управления не придают, 40% — понимают значение управленческой компетентности для учителя, однако не владеют этой компетенцией на операционально-технологическом уровне.

Можно говорить о том, что управление как профессиональная компетенция не воспринимается учителем как ресурс совершенствования учебно-педагогического процесса, как «инструмент» развития личности самого учителя и ученика.

Необходимо отметить, что подготовленные нами кейсы, анкеты и другие задания не является проверкой знаний и умений педагогов, не используется в целях контроля их деятельности. В трудах ученых (В.А. Байденко, И.А. Зимняя, Ю.Г. Татур, А.Б. Шадриков, А.В. Хуторской) оценивание рассматривается как основа компетентностного подхода. Оценивание с точки зрения компетентностного подхода рассматривается как средство определения уровня сформированности определенной компетентности через установление степени соответствия ожидаемым результатам.

В опубликованном в 2013г. докладе Европейской Комиссии «Поддержка развития компетенций учителей» отмечается, что эффективность оценивания учителей напрямую зависит от способности учителей использовать результаты оценивания для дальнейшего развития и непосредственно от степени владения оценщиками знаний и навыков оценивания учителей в соответствии с критериями.

При разработке единых инструментов оценивания мы вслед за коллегами рассматриваем его как инструмент, с помощью которого возможно определить развитие и прогресс в преподавательской деятельности, чтобы затем корректировать деятельность педагога при необходимости.

По итогам исследования нами определены уровневые содержания по всем компонентам деятельности педагогов и разработаны задания для самоаттестации учителей по уровням индивидуального профессионального развития на основе обсуждения с научно-педагогическим сообществом и практиками. Результаты могут использоваться для отслеживания общих тенденций профессионального развития членов педагогического коллектива, а также позволят в дальнейшем выстраивать на основе потребностей педагога систему непрерывного профессионального развития в целом.

Список использованных источников

1. Друкер П.Энциклопедия менеджмента. : Пер. с англ. — М. : Издательский дом. "Вильяме", 2004. — 432 с.: ил. — Парал. тит. англ.

2. Европейская рамка квалификаций для образования и обучения на всем протяжении жизни (ЕРК)утверждена Рекомендацией Европейского парламента и Совета Европейского Союза от 23 апреля 2008 г.

3. Национальная рамка квалификаций (утверждена протоколом от 16 марта 2016 года № 1 Республиканской трехсторонней комиссией по социальному партнерству и регулированию социальных и трудовых отношений (НРК).

4.Отраслевая рамка квалификаций сферы образования (утверждена Протоколом №2 заседания отраслевой трехсторонней комиссии по социальному партнерству и регулированию социальных и трудовых отношений при Министерстве образования и науки Республики Казахстан от «23» ноября 2016 года (ОРК).

5. Об утверждении профессионального стандарта "Педагог". Республики Казахстан 19 декабря 2022 года № 31149.

6. Профессиональный стандарт «Педагог» (утвержден Приказом и.о. Министра просвещения Республики Казахстан от 15 декабря 2022 года № 500).

7. Типовые квалификационные характеристикм должностей педагогов (утверждены приказом Министра образования и науки РК от 13 июля 2009 года № 338).

8. Гапоненко А. Л. Управление знаниями. — 2001. — 60 с.

9. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. М.: Народное образование, 2000. – 240 с.

10. Прохорова М.П., Шкунова А.А. Особенности инновационной деятельности педагога в условиях модернизации педагогического образования // Международный журнал экспериментального образования. – 2016. – № 1. – С. 106-109; URL: https://expeducation.ru/ru/article/view?id=9398 (дата обращения: 17.07.2023).]

11. URL: https://www.pmservices.ru/ project-management-news/citaty-ob-upravlenii-proektami-ot-poetov-do-professionalov (дата обращения: 18.07.2023).

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚҰРМЕТТЕУГЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Жанкебаева М.А.
педагогика ғылымдарының магистрі
№182 жалпы білім беретін мектептің
бастауыш сынып мұғалімі, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада «құндылық», «ұлттық құндылық» ұғымдарының мәні ашылып, мазмұнына сай жіктелген. Мектеп оқушыларын ұлттық құндылықтарды құрметтеуге тәрбиелеудің педагогикалық процесте іске асыру жолдары қарастырылған.

Аннотация: В статье раскрыты и соответствует контексту такие понятия как "ценность" "национальная ценность". Рассмотрены пути реализации в педагогическом процессе воспитание у школьников почитания и уважения национальных ценностей.

Abstract: The article reveals and corresponds to the context such concepts as “value” and “national value”. The ways of implementing in the pedagogical process the education of veneration and respect for national values among schoolchildren are considered.
Кілт сөздер: Аксиология, құндылық, ұлттық құндылық.

Жаһандануға бет бұрған қалпымызда ұлттық ерекшелігімізге негіз болып табылатын ұлттық құндылықтарымызды сақтау және ұлттық ұрпақ тәрбиесі мәселесінің маңыздылығы айқын. Біздің зерттеуімізге өзек болғалы отырған «ұлттық құндылық» ұғымы тек бүгінгі күннің мәселесі деуге болмайды. Адамзат тарихында адами құндылықтар өмірдің мәні мен мағынасы, маңызы болды. Бұл ғылым ретінде зерттеліп, зерделеніп тамырын тереңге жібергендігіне тарихи деректер дәлел бола алады.

Құндылықтар туралы алғашқы түсінік антикалық заманда өмір сүрген Сократтан бастау алады. Сократ «игілік» деген ұғымды деке-дара қарастырып, оған ерекше мән беруінің өзі құндылықты болмысқа жақындатқаны. Платон үшін құндылық – өмір сүру. Аристотель үшін құндылық – адамның даналығы, яғни қандай да болмасын құнды нәрсені таба білуі. Софистер үшін құндылық – «Адамның өмірді бағалауы» (1).

Осылайша, бастауын Сократтан алатын «құндылық» ұғымы XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап, дербес ғылыми атауға ие. Адамзат құндылығының негізін құрайтын және оны зерттейтін ғылым саласын аксиология дейді. **Аксиология** («ахіа» - грекше «құндылық», «логос»- ілім, ғылым) ғылымының ең басты ерекшелігі, оның философиялық сипаты басым келеді, өйткені ақиқат, шындықты іздейді. Ақсиологияның ғылым ретінде дамуына үлес қосқан философтар (Гегель, Кант, Ницше, Кассирер, т.б.) мәдениеттің ішкі құрылымынан жалпыадамзаттық құндылық арқылы адам алдына қойған мақсатына жету жолында өмір сүру негізін құрайтын «мәнділік», «еркіндік», «игілік», «жақсылық» сияқты құндылықтарға ұмтылу қажет екенін атап көрсетті (2).

Ресейлік ғалым Н.Д.Никандров «Құндылықтар тәрбие мақсатының негізі» деген мақаласында «құндылықтар өмірде халықтың менталитетінде қалыптасқан ережелерді есепке алады. Құндылықтардың өзгеруі тәрбие мақсатының өзгеруіне әсер етеді» деген (3). Шындығында, тәрбие мен құндылықтар тағдыры бір-бірімен тығыз байланысты. Сондықтан да халықтың ділі осы негізде қалыптасады. Ұлттық тәрбиені айтқанда ұлттық құндылықтарды тілге тиек етеміз. Ал, ұлттық құндылықтар жөнінде айтар болсақ, тәрбиемен қорытындылаймыз. Бұл егіз ұғым тәрізді. Себебі, құндылықтың құнын ұғындыруда тәрбие құралын айналып өте алмаймыз. Демек, бұл қазақ халқының ұрпағын тәрбиелеуге негіз болатын ұлттық мәдениеттің тірегі. Бұл жөнінде ұғымның ғылыми тұрғыда ашылған анықтамаларына да сүйенеміз.

Биылғы оқу жылында «Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесінің ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хатта жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтар негізінде адал азаматты тәрбиелеуді көздейді. Білім беру ұйымдарының барлық тәрбие жұмысының мазмұнында ұлттық мүдде, ар-ұят, алғыс айту,

ілтипат, талап сияқты құндылықтар көрініс табуы қажет.

Оқыту мен тәрбиелеудегі құндылыққа бағытталған тәсіл жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды, адамның өмірі мен денсаулығын, жеке тұлғаның еркін дамуының басымдықтарын, патриотизмді, еңбекқорлықты, адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеуге тәрбиелеуді көздейді. Бұл тәсіл білім беру процесінің тәрбиелік әлеуетін арттыруға, оқыту мен тәрбиелеуді интеграциялауға, білім беру әдістемесін, мазмұны мен құрылымын жаңартуға бағытталған. Сабақта оқушының жеке басын қалыптастыру процесі нақты өмірмен байланысты материалға негізделуі керек, тек осы жағдайда ғана оқыту мәнді және тиімді болады. Сабақтың тиімді болу шарттарының бірі – білім алушылардың бойында базалық құндылықтарды қалыптастыру. Сабақты ұйымдастыруда құндылықтарды қалыптастыру оқу мақсаттарына тікелей байланысты.

Білім алушылардың бойында жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды қалыптастыруда келесі тақырыптар бойынша сынып сағаттарын өткізу ұсынылады: «Ар-ұят және жауапкершілік», «Біздің қоғамдағы әділеттілік», «Іс-әрекеттегі мейірімділік», «Мейірімділік құндылығы», «Күнделікті өмірдегі адалдық», «Этикалық құндылықтарды дамыту», «Отаншылдық және оның мәні», «Біздің қоғамдағы азаматтық жауапкершілік», «Еңбекқорлық және оның табысқа әсері», «Ұлттық мұраны, қазақ тілін ұлықтау», «Қоғам игілігіне қызмет ету», «Денсаулық және дұрыс тамақтану мәдениеті», «Салауатты өмір салтындағы дене белсенділігінің рөлі», «Зиянды әдеттер және олардың денсаулыққа әсері», «Құқықтық мәдениет және оның маңызы», «Қазіргі әлемдегі цифрлық сауаттылық» және басқалар.

Тәрбие құндылықтары:

- Ұлттық мүдде;
- Ар-ұят;
- Талап

Ұлттық мүдде – Қазақстан мемлекеттігін нығайтуға ат салысу, қоғам игілігі үшін қызмет ету, ұлттық мұраға ұқыпты қарау, ұлттық мәдениетті дәріптеу, елдің тарихын құрметтеу, қазақ тілінің қолдану аясын кеңейту.

Ар-ұят – академиялық адалдық қағидатын қолдау, халқына адал қызмет ету, сөзіне берік, ісіне адал болу, отбасының, өз ортасының абыройын асыру, әдеп нормаларын сақтау, шешім қабылдай білу, жауапкершілікті сезіну, кішіге ізет, үлкенге құрмет көрсету.

Талап – сыни және креативті ойлау, жеке және командамен жұмыс істей білу, физикалық белсенді болу, дұрыс қарым-қатынас орната білу, салауатты өмір салтын ұстану, қоршаған орта тазалығын сақтау, уақыт пен қаржыны тиімді жоспарлау, ізденімпаз, жасампаз тұлға.

Ұлттық құндылықтар – ұлттың өзіндік ерекшелігі, ұлттық мәдениеттің өзгешелігі, ұлттық тіл дің байлығы, ұлттық нақыш, ұлттық салт-дәстүрлер, т.с.с (4) деген мағыналы түсінік беріліп, біздің жоғарыдағы ойымызды нақтылай түседі.

Ұлттық құндылықтар – қауіпсіздігі сақталған және үдерісті дамыған қоғам мен мемлекеттің, тұлғаның сұраныстарын қанағаттандырушы нәрсе немесе құбылыс және оның қасиеттері (5), олай болса, жаһандану заманында қазақ елінің дербес қалпын көрсететін тұлғалар тәрбиелеуіміздің қажеттігі айқындала түспек.

Демек, ұлттық құндылық белгілі бір ұлтқа ғана тән, сол ұлттың дүниетанымы мен тәрбиесіне, жаратылысы мен мінезіне негіз болатын қасиеттерді құраушы дүниелер деп тұжырымдай келе, **ұлттық құндылық** – ерекшелік, абырой, мақтаныш туғызатын, ұлттық мәдениет пен ұлттық мінездің іргетасы деген түбірлі ойға табан тірейміз.

Олай болса, қазақ халқының ұлттық құндылықтары нені құрайды, қалай жіктеледі деген сұраққа төмендегіше кестемен жауап береміз.

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР					
Тіл	**Діл**	**Дін**	**Өнер**	**Тарих**	**Отан**
Байланыс, Қарым-қатынас,	Салт-дәстүр, Әдет-ғұрып, Ырым-тыйым,	Аллаһ, Пайғамбар, Құран,	Музыка, Шешендік, Кескіндеу,	Тарихи кезеңдер, Тарихи	Туған жер, Өскен ел, Атамекен,

Ана тілі.	Мораль	Хадис, Парыз, Сүннет, Обал, Сауап, Жұмақ	Сәулет, Бейнелеу, Қолданбалы қол өнері: Ұсталық, Шеберлік, Ісмерлік	тұлғалар, Тарихи орындар, Тарихи оқиғалар, Заңдар.	Атажұрт, Ауыл, Жер-су.

Жалпы ұлттық құндылықтардың жалпы адамзаттық құндылықтардан шығатынын ескерсек, әр ұлттың тілі мен діні, ділі, өнері мен тарихы, орналасқан жері – Отаны деген ұғымдар арқылы мазмұны ашыла түспек. Ұлттық құндылықтарды мүмкіндіктері мен ерекшеліктеріне орай, жіктеп төмендегіше қарастырдық.

Жалпыадамзаттық құндылықтар		
Ұлттық құндылықтар		
Әлеуметтік-мәдени	**Рухани-адамгершілік**	**Мәдени-мұралық**
Ұлттық әдеп Қарым-қатынас құралдары Тұрмыстық қажеттілік бұйымдары	Менталитет Сенім Этпопсихология Этнопедагогика	Өнер туындылары Жәдігерлер Ұлттық тұлғалар еңбектері Өлкелік жер байлығы

Педагогикадағы құндылықтың құнын ұғындыру тақырыбына жан-жақты бойлаған ғалымдар Г.Нұрғалиева, К.Қожахметова, М.Жадрина, Р.Төлеубекова, С.Тілеуова, Ж.Нұржанов, А.Қаплиева, Г.Аңламасова, Н.Мұхамединова, К.Найманбаева т.б. өз ғылыми-зерттеу еңбектерінде тұжырымдап зерделеді.

Мектеп оқушыларына білім беру мен тәрбиелеуді құндылықтар негізінде, құндылық бағдар тұрғысынан қарастырған ғалымдар еңбегі өзектілігін жоймақ емес. Алайда, ұлттық құндылықтарды құрметтеуге мектеп оқушыларын тәрбиелеу бүгінгі күннің маңызды мәселелерінің бастысы болып қала бермек.

Қазақ халқының ұлттық құндылықтарын жас ұрпақ – мектеп оқушыларының бойына сіңіру, құрметтеуге тәрбиелеудің маңыздылығын сезіну – педагогикалық парыз. Қазіргі кезде тәуелсіз еліміздің ертеңі қазақ халқының ұрпағының білімінің тереңдігімен өлшенеді. Білімді жан-жақты қабілетті, ұлтының болмысы мен сипатына сай, мәдениетіне құрметі жоғары ұрпақ баға жетпес қазынамен тең. Бүгінгі таңда педагогика ғылымының өзекті мәселелерінің бірі – оқушыны жан-жақты дамытуда, білім беруде, ғылымның соңғы жетістіктерін қолданып, шығармашылық жұмыстарды жасауға қабілетті, дүниетанымы терең, көзқарасының кеңістігі кең, рухани бай, ұлттық құндылық қасиеттерді жете түсінетін ұрпақ тәрбиелеу.

Мұндағы басты мақсат – тәуелсіз еліміздің алдыңғы қатарлы, дамыған өркениетті елдермен терезесі тең болуы үшін, қазақ елінің мәдениетін, тілін, өнерін, ғылымы мен экономикасын, елі мен жерінің байлығын ұлттық құндылық деңгейіне көтере білетін тәрбиелі ұрпақты өмірге дайындау.

Қоғамда жасөспірімдер арасында болып жатқан келеңсіздіктер мен ұлттық сипатымызға сын түсіретін құбылыстардан сақтандыру үшін, мектеп оқушыларының оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруда да, бос уақытын дұрыс жоспарлауда да, сыныптан, мектептен тыс жұмыстарды ұйымдастыруда да ұлттық құндылықтарды негізгі тәрбие құралы етіп, педагогикалық нысан көздеріне айналдыруы тиіс.

Мектеп оқушыларын ұлттық құндылықтарды құрметтеуге тәрбиелеу барысында мектептің оқу тәрбие үрдісінде басымдық бере ескерілуі:

- Мектеп пен оқу бөлмелерінің жабдықталуында;
- Мектеп мұражайы мен үйірме бөлмелерінде;
- Оқу бағдарламаларында;
- Оқулықтарында;
- Әр сабақты жоспарлауда;
- Факультативтік арнайы курстарда;

- Үйірме жұмыстарында;
- Тәрбие сағаттары мен тәрбие шараларында;
- Педагогикалық, әдістемелік кеңестер мен консилиумдарда, т.т.

Мектептің оқу-тәрбие жұмыстарында мақсатқа жетудің негізгі қағидасы көзделген істің мазмұны, оны жүргізудің әдістемесі мен технологиясы екендігін ескеруге тиістіміз. Оқу әрекеті бала дамуының басты шарты, оқушылардың кейінгі саналы өміріне қажетті қызығушылықтарының, түрткілерінің, дағдыларының, ұлттық құндылықтар қалануының негізі болғандықтан, оқу-тәрбие үрдісіндегі маңызды мәселелердің бірі – ұлттық құндылықтарды ендіре отырып,саналы оқу-тәрбие үрдісі әрекетін қалыптастыру болып табылады. Сондықтан да оқу-тәрбие үрдісі оқушының даму кезеңдерінде ықпал ететін жетекші әрекетіне сәйкестендіріп, қоршаған дүниені тануға, танымдық қызығушылығын қанағаттандыратын әдіс-тәсілдерді меңгеруге, өз бойындағы қабілеттерін жетілдіруге, ұлттық мәдениетке құрметі жоғары жеке тұлға ретінде қалыптастыруға қол жеткізуі тиіс.

Құрметтеуге үлгі болар тұлғалар:

Отбасындағы ата-аналар, ата-әжелер, т.б.

Мектеп мұғалімдері, ұстаздар

Өнер адамдары: ақын-жазушылар, ән-күйшілер, жыршы-жыраулар, суретшілер, сәулеткерлер т.б.

Мемлекеттік қайраткерлер;

Халық қаһармандары, батырлар, тарихи тұлғалар;

Спортшылар;

Дін қызметкерлері,

Ардақты ауыл ақсақалдары, азаматтар, т.б.

Мектеп оқушыларының ұлттық құндылықтарға құрметін тәрбиелеу үшін отбасында ата-анадан бастап, мұғалімдер қауымы үлгі болар тұлғалар бейнесін оқып-үйрену, кездестіру, сұхбаттастыру, тыңдаттырып, соңынан оқушыларға талқылаттыру қажет. Ұлттық сананы қалыптастырып, ұлттық рухты қозғайтын, рухани сезімдеріне әсер ететін еліміздің атақты ақын-жазушыларымен кездесу кештерін, өз еңбектерінде ұлттық мәселелерді қозғайтын ғалымдармен, ұлттық өнердің өкілдерімен бірлесе, пресс конференциялар, дөңгелек үстелдер, кездесу кештері, дебаттар және мектеп оқырмандары үшін кітаптар мен мерзімдік басылым беттеріндегі мақалаларды тақырып мақсатына сәйкес топтастырып, көрмелер, концерттер ұйымдастыру арқылы оқушылардың ұлттық құндылықтарға құрметін тәрбиелеудің маңызы ерекше болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Нұрмұратов С.Е. Рухани құндылықтар әлемі: әлеуметтік философиялық талдау. Алматы, 2000.
2. Нұрғалиев Р.Н., Ақмамбетов Ғ.Ғ., Әбділдин Ж.М., т.б. Философиялық сөздік. Алматы: Қазақ энциклопелиясы, 1996. 525 б.
3. Педагогика. №3. 1998.
4. Толковый словарь обществоведческих терминов. Н.Е.Яценко. 1999.
5. Прохожев А.А. Национальная безопасность: проблемы теории. М.: РАГС, 1977. С.17

ПОВЫШЕНИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ НАВЫКОВ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ НЕПРЕРЫВНОГО РАЗВИТИЯ

Жуманова Г.С.

к.п.н., директор филиала АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» «Институт профессионального развития по Восточно-Казахстанской области», г. Усть-Каменогорск, Казахстан

Андатпа: Білім берудің жаңа тренді - бұл өмір бойы білім беру, әлемдік практика педагогтердің үздіксіз кәсіби даму кезінде неғұрлым үлкен жетістіктерге қол жеткізетінін көрсетеді. Management

skills мансабын басқару дағдылары өмірлік маңызды аспект болып табылады. Мұғалімнің басқарушылық құзыреті оқушыларда тұлғалық және метаппредметтік сипаттағы нәтижелер алу үшін интеграциялық құзыреттер сияқты негізгі құзыреттерді қалыптастыру үшін базаға айналады. Self-менеджмент қажет және маңызды, егер сіз нәтижелерге қол жеткізіп, жұмыс пен үйдегі міндеттерді орындап үлгергіңіз келсе.

Аннотация: Новый тренд образования – это образование на протяжении всей жизни, мировая практика показывает, что наибольшие успехи педагоги достигают во время непрерывного профессионального развития. Навыки управления карьерой Managementskills являются жизненно важным аспектом.Управленческие компетенции учителя становятся базой для формирования ключевых компетенций таких как: интегративные компетенции, для получения результатов у учащихся личностного и метапредметного характера.Self-менеджмент нужен и важен, если вы хотите добиваться результатов и успевать справляться с задачами на работе и дома.

Abstract: The new trend in education is lifelong learning; world practice shows that the greatest successes of educators are achieved during continuous professional development. Career management skills Management skills are a vital aspect. Management competences of a teacher become the basis for the formation of key competences such as: integrative competences, for obtaining results in students of personal and meta-subject character. Self-management is necessary and important if you want to achieve results and manage tasks at work and at home.

Новый тренд образования – это образование на протяжении всей жизни, мировая практика показывает, что наибольшие успехи педагоги достигают во время непрерывного профессионального развития.

Этот ключевой подход лег в основу новой модели повышения квалификации педагогов, которая включает в себя:

1. Конкурентоспособность организаций занимающихся повышением квалификаций;
2. Учет индивидуальных запросов педагогов;
3. Возможность повышать квалификацию с отрывом и без отрыва от производства.
4. Разработка и обновление образовательных программ на основе мониторинговых исследований, выявление затруднений учителей;
5. Практическая направленность курсов и семинаров;
6. Активное участие системы повышения квалификации в прохождении аттестации педагогов, подготовка к ОЗП и консультации LessonStady.
7. Непрерывное посткурсовое сопровождение, обеспечивающее индивидуальную профессиональную траекторию развития каждого педагога;
8. Подготовка педагогов к участию в международных исследованиях PISATIMSSPIRLS.

Международный опыт показывает, что навыки управления карьерой Managementskills являются жизненно важным аспектом. Государствам – членам ЕС было предложено уделить особое внимание пожизненному приобретению навыков управления карьерой (CMS). Так как политика CMS действует не во всех секторах и принимает несистематическую, неструктурированную форму, например, в Чешской республике нет политики CMS, в Германии политика CMS редко применяется в секторе образования взрослых, в Португалии политика CMS действует только в области высшего образования и секторе занятости. Следует отметить, что навыки управления карьерой неотрывно связаны с управленческими компетенциями учителя, которые необходимы для получения результатов личностного и метапредметного характера, зафиксированных в системно-деятельностном подходе при работе с учащимися.

Опрос учителей школ Казахстана подтвердил, что30% педагогов знакомы с основными идеями управления только на уровне отрывочных представлений, 30% особого значения вопросам управления не придают, 40% понимают значение управленческой компетентности для учителя, однако не владеют этой компетенцией на операционально-технологическом уровне. Можно говорить о том, что управление как профессиональная компетенция не воспринимается учителем как ресурс совершенствования учебно-педагогического процесса, как «инструмент» развития личности самого учителя и ученика [1].

Возникает вопрос: «Как развивать управленческие навыки?». Управленческие навыки являются основой конкурентоспособности личности. Для того, чтобы быть успешным нам необходимо овладеть навыками:

- управления процессом работы;
- управления сотрудниками;
- управления самим собой;
- управление с учетом удовлетворения потребностей сотрудников.

Управленческие компетенции учителя становятся базой для формирования ключевых компетенций в условиях развития современного образования таких как: интегративные компетенции, для получения результатов у учащихся личностного и метапредметного характера, зафиксированных в системно-деятельностном подходе, формирования универсальных учебных действий, умеющий получить результат метапредметных знаний.

Проблема формирования управленческих компетенций учителя потенциально связана с новыми социальными запросами системы казахстанского образования. Система казахстанского образования переходит к новой стадии своего развития, это диктует смену критериев успешности деятельности учителя, правовых отношений учителя и субъектов образовательного пространства, характера взаимоотношений между школой, семьёй, обществом, государством, учителем и учеником.

Сегодня современному учителю требуется в своей профессиональной деятельности многое переосмыслить с учётом новых требований времени и новых подходов в образовании. Не является исключением и управленческая деятельность учителя, которая подлежит исследованию не как проблема соотношения и соподчинения, а как проблема взаимодействия многих субъектов образовательного пространства, самостоятельных в пределах своих полномочий.

Нами была разработана программа семинара, цель которой - повышение уровня профессиональной компетентности педагогов по осмыслению необходимости системного развития управленческих навыков у обучающихся и овладению содержанием и технологиями развития Managementskills.

Участникам семинара была предложена технологическая карта, которая направлена на поэтапную реализацию цели. Каждый этап автономен и логически связан со структурой кейса, который размещен на гугл-диске и открыт для слушателей. Материалы технологической карты и исследования могут найти применение в процессе повышения квалификации управленческой компетенций учителей общеобразовательных учреждений с различным опытом работы.

Реализацию цели семинара мы начинаем с рассмотрения понятий:«Что такое управленческие навыки (managementskills) педагога и как они связаны с учебным процессом и навыками - softskills и hardskills?».

Слушателям предлагается задание 1 - это индивидуальная работа, которая проводится на основестратегии «Древо построения целей». Где необходимо сформулировать цели занятия, исходя из темы занятия на основе принципа SMART.Затем идет обсуждение: «Что такое управленческие навыки (managementskills) педагога и как они связаны с учебным процессом и навыками - softskills и hardskills?».

В процессе работы над заданием по разработке модели «Управленческие навыки педагога XXI века», происходит интеграция теоретического материала с практическим опытом слушателей. Обсуждая результаты групповой работы, мы выходим на составляющие управленческой компетенции, вырабатываются конструктивные решения по использованию ее в практической деятельности, как единства свободы выбора и принятия ответственности за свой выбор.

К управленческим компетенциям относятся:

- когнитивная составляющая - система знаний об управлении как ведущей деятельности профессионала;
- операционально-технологическая – умение осуществлять педагогический анализ

ресурсов;

- умение проектировать цели для ученика и для учителя в управленческих формулировках;
- умение планировать учебный процесс от конечной цели;
- личностная, позиционно-ценностная - осознание значения управления как ведущей деятельности человека, опирающейся на его сознательный выбор.

Модель «Управленческие навыки педагогов XXI века» позволяет формировать управленческие компетенции посредством содержательного наполнения таких блоков, как: стратегическое и тактическое управление; управление информационными потоками (коммуникации во внешней и внутренней среде); самоуправление (самоорганизация и саморазвитие); управление коллективами (родительскими, ученическими, общественных представителей, коллег, методических объединений).

Древнекитайский философ еще в IV-V веке до н.э. Лао-Цзы сказал: «…Побеждающий людей силен. Побеждающий себя могуществен», поэтому приходим к выводу, что нам прежде всего необходимо работать над собой.

При выполнении задания «Составить ТОП 10 управленческих навыков, используя поисковые системы сети Internet», происходит погружение в проблему, чтобы на индивидуальном уровне смогли осмыслить информацию. При обсуждении классифицируем управленческие навыки по целевому назначению и выбираем те из них, которые подтверждены международными исследованиями в области менеджмента. А это:

1.Чувство цели и направления.
2. Коммуникация и межличностные навыки.
3. Эмоциональный интеллект.
4. Способность принимать решения.
5. Лидерские навыки.
6. Мотивационные стимулы.
7. Принятие риска.
8. Динамизм.
9. Прозрачность.
10.Уважать вашу команду и мнения каждого участника.

Для педагогического менеджмента мотивация как результат мотивационного процесса представляет собой цель управления, а стимулирование выступает способом управления. Обучающиеся, совместно с преподавателем, работают над цитатами, обсуждают вопросы, связанные с методами развития мотивации (Треугольник развития мотивации). Определяют роль мотивации в выборе методов и технологий Self-менеджмента, развития навыков Soft-skills и Hard-skills.

Self-менеджмент — это осознанное управление собой и своими приоритетами, а также принятие того, что многое в нашей жизни может идти не по плану. Нам близка мысль в стиле Тони Роббинса: «Если вы не будете управлять своей жизнью, своими приоритетами и своими целями, вашей жизнью будут управлять другие люди». Self-менеджмент нужен и важен, если вы хотите добиваться результатов и успевать справляться с задачами на работе и дома.

Обмен опытом использования технологии развития управленческих навыков у обучающихся и формирование управленческих компетенций происходит в процессе группового обсуждения с опорой на опыт работы организации образования. Особое внимание уделяется рассмотрению педагогического анализа, как составляющей управленческой компетентности.

Педагогической анализ как составляющая управленческой компетентности учителя, предусматривает:

- владение технологиями самоанализа;
- моделирование проблемной ситуации;
- способность к педагогическому предвидению и прогнозированию ситуации;
- умение успешно разрешать трудные ситуации;

- умение определять возможности ученика;
- умение проектировать свое профессиональное развитие) [2].

В процессе микроисследования своего управления определяется профессионально-управленческая направленность личности; творческая активность; самостоятельность; способность и готовность мобилизовывать в управленческой деятельности знания, умения, а также обобщенные способы выполнения действий, приобретенные в процессе обучения; осознание значимости развития управленческих компетенций.

При разработке конструктора урока внимание акцентируется на организационно-содержательные, личностно-деятельностные, индивидуально-психологические составляющие. При обсуждении конструкторов урока приходим к выводу, что конечный продукт эмоционального интеллекта — принятие решений на основе отражения и осмысления эмоций, которые являются дифференцированной оценкой событий, имеющих личностный, ценностный смысл.

Способность педагога к самоменеджменту является важнейшим элементом его профессиональной компетентности и условием профессионального роста. Связь тайм-менеджмента и само-менеджмента с эмоциональным интеллектом устанавливаем в рамках свободного микрофона.

При обсуждении вопроса: «Каковы критерии оценки степени сформированности управленческих навыков и процедура проведения мониторинга?», рассматриваются показатели сформированности управленческих навыков по компонентам: когнитивному, эмоционально-мотивационному, поведенческому.

Предусмотрена работа с цифровыми приложениями и их презентация.

Разработка методических рекомендаций по определению уровню развития управленческих навыков.

Определение уровня усвоения материала происходит в рамках эссе «Лидерами рождаются или становятся?». Где слушатели написали, что лидерами становятся в процессе системной работы над собой.

Рефлексивно-результативный этап завершает процесс развития управленческих компетенций. На этом этапе слушатель осуществляет сравнительную оценку своих достижений и намечает перспективу будущих действий.

Считаем, что важной особенностью профессиональной управленческой компетентности педагога является то, что компетентность реализуются в настоящем, но ориентирована на будущее. Профессиональная управленческая компетентность педагога есть совокупность ключевой, базовой и специальной компетентностей. Ключевые компетентности необходимые для любой профессиональной деятельности, связаны с успехом личности в быстроменяющемся мире. Ключевые компетентности приобретают сегодня особую значимость. Они проявляются прежде всего в способности решать профессиональные задачи на основе использования — информации; — коммуникации, в том числе на иностранном языке; — социально-правовых основ поведения личности в гражданском обществе.

По итогам работы прогнозируется, что слушатели будут способны проектировать теоретические знания, полученные на семинаре в свою практическую управленческую деятельность и развивать лидерские качества на непрерывной основе. Важность этой задачи отметил в своем выступлении на I съезде педагогов Президент Республики Касым-Жомарт Токаев: «Сейчас для работодателей главное – не диплом или сертификат. Они ценят прежде всего дисциплинированных и старательных молодых специалистов, открытых к новым знаниям, готовых адаптироваться к меняющимся реалиям. Поэтому каждый человек должен постоянно учиться». Сегодня в сфере образования по аналогии кадрового резерва политических служащих, создается резерв молодых управленцев, очень важный в условиях острого кадрового дефицита [3].

Таким образом, повышение управленческих навыков педагогов определяет путь к лидерству, Джон Бальдони, эксперт по вопросам лидерства по версии LeadershipGurusInternational в своей книге «Золотая книга лидера» определил четыре способа

уверенного руководства: «знайте свой предмет; будьте авторитетны; давайте надежду; будьте скромны» [4].

Список использованных источников

1. TALISS -2018: первые результаты Казахстана. Национальный отчет. – Нур-Султан: IAC, 2019. – 155 с.

2.https://yandex.kz/search/?clid=2186621&text=%D1%81%D0%B5%D0%BB%D1%84%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82+%D1%87%D1%82%D0%BE&rdrnd=961282&lr=10306&redircnt=1638942531.1)

3. Выступление К.Ж Токаева на I съезде педагогов от 5 октября 2023 г. https://www.akorda.kz/ru/glava-gosudarstva-prinyal-uchastie-v-respublikanskom-sezde-pedagogov-594513

4. Джон Бальдони. Золотая книга лидера. 101 способов и техники управления в любой ситуации/под ред. Р.Фасхутдинова. – Россия, г. Ульяновск: АО «Первая Образцовая типография», 2022. – 220с.

ПОРТРЕТ ВЫПУСКНИКА НАПРАВЛЕНИЯ «ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ» КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ

Иманов А.К.
профессор военно-научного Центра Академии Национальной гвардии,
кандидат педагогических наук, г.Петропавловск, Казахстан
Мукушева С.Б.
заведующая кафедрой дошкольной и психолого-педагогической подготовки
Карагандинского университета им.Е.Букетова, кандидат педагогических наук,
г.Караганда, Казахстан

Андатпа: Мақалада түлек портретінің әдіснамалық негіздері сипатталған. Портреттің мақсаты және оның құрылымы негізделген. Кәсіби-педагогикалық құзыреттіліктің интеграцияланған компоненттерін сипаттай отырып, "педагогикалық ғылымдар" бағытындағы түлектің портреті көрсетілген. "Педагогикалық ғылымдар" бағыты бойынша бакалавриат пен магистратураның білім беру бағдарламаларын жаңарту бойынша білім беру бағдарламалары М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университетінің және Е. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті білім беру ортасында іске асырылатын жобалық зерттеу міндеттері шеңберінде "түлектің портреті" моделі контекстінде нақтыланды.

Аннотация:Статья описывает методологические основы портрета выпускника. Обосновано назначение портрета и ее структура. Обозначен портрет выпускника направления «Педагогические науки» с описанием интегрированных составляющих профессионально-педагогической компетентности. Уточнены образовательные программы по обновлению образовательных программ бакалавриата и магистратуры по направлению «Педагогические науки» в контексте модели «Портрет выпускника» в рамках задач проектного исследования, реализуемых в образовательной среде Северо-Казахстанского университета им. М.Козыбаева и Карагандинского университета им. Е.Букетова.

Abstract: The article describes the methodological foundations of the graduate portrait. The purpose of the portrait and its structure are substantiated. With a description of the integrated components of professional and pedagogical competence, a portrait of a graduate of the pedagogical sciences direction is shown. Educational programs for updating bachelor's and master's degree programs in the direction of "pedagogical sciences " have been clarified in the context of the "portrait of a graduate" model within the framework of project research tasks implemented in the educational environment of the North Kazakhstan University named after M. Kozybayev and Karaganda State University named after E. Buketov.

Сегодняшний выпускник вуза – это специалист, способный к инновационному мышлению и к практическому воплощению полученных знаний. Готовность выпускников к постоянной самостоятельной образовательной деятельности как движущей силе самообразования в рамках парадигмы непрерывного образования «обучение в течение всей

жизни» [1] обеспечит быструю адаптивность в условиях социально-экономических изменений социума, быстрое освоение новых технологий и нового экономического поведения.

Непрерывное профессиональное развитие (далее - НПР), по сути, гарантирует, что выпускник будет профессиональным и компетентным в своей профессии, а также предоставит необходимые навыки, которые могут помочь продвинуться по карьерной лестнице. Непрерывное профессиональное развитие развивается и совершенствуется на протяжении всей карьеры.

Сегодня на исследовательской ноте находится проблема формирования НПР-компетенций в интеграции с предметными и педагогическими как ресурсов и инструментов улучшения качества функциональной профессиональной подготовки будущих педагогов.

Обычно НПР помогает расширить и улучшить свои способности на рабочем месте. Однако НПР-компетенции гораздо больше, чем просто обучение.

Главное преимущество — это тот факт, что НПР-компетенции помогут беспрерывно совершенствовать свои навыки, что, в конечном итоге, важно не только для самого выпускника, но и для стейкхолдеров (педагогов-практиков, работодателей, образовательных профессиональных объединений).

Так, компетенции НПР определяют способность и готовность будущего педагога и выпускника направления «Педагогические науки» эффективно управлять процессом своего учебно-профессионального и профессионально-практического развития на всех жизненных этапах.

В рамках задач проектного исследования запланировано обновление образовательных программ бакалавриата и магистратуры по направлению «Педагогические науки» в контексте модели «Портрет выпускника» по следующим специальностям:

ОП Бакалавриат:

- 6B01101 Педагогика и психология
- 6B01103 Психология в образовании (KZ-US)
- 6B01201 Дошкольное обучение и воспитание
- 6B01301 Педагогика и методика начального обучения
- 6B01902 Специальная педагогика

ОП Магистратура:

- 7M01101 Педагогика и психология
- 7B01201 Дошкольное обучение и воспитание
- 7M01301 Педагогика и методика начального обучения.

Разработаны портреты выпускника по ОП «6B01101 Педагогика и психология» и ОП «7M01201 Дошкольное обучение и воспитание».

Портрет выпускника для каждой из указанных образовательных программ бакалавриата и магистратуры организован по структуре, представленной в таблице 1.

Таблица 1. Структура Портрета выпускника

Портрет выпускника __		
Код ОП	_____	
Наименование ОП	_____	
Основная цель	Формирование компетенций НПР	
Критерии компетенций НПР	1. Определение профессиональных проблем и принятие решений 2. Работа с информацией и информационными технологиями в профессиональной сфере 3. Самоменеджмент 4. Мониторинг профессионального развития и карьерного роста	
Критерий компетенций НПР	Перечень предлагаемой тематики обновления ОП	Перечень направлений тематики НИР (в т.ч. научных статей) и проектных работ

Отметим, что в Портрете выпускника учтен опыт исследователей Карагандинского университета имени академика Е.А.Букетова, которые с 2023-2024 учебного года ведут организационную работу по обновлению образовательных программ «6В01101 – Педагогика и психология» и «6В01201 – Дошкольное обучение и воспитание» на основе результатов опроса о значимости компетенций непрерывного профессионального развития для профессионального становления и рамки компетенций непрерывного профессионального развития, в т.ч:

- Социальное взаимодействие в образовательном процессе
- Технологии развития hard skills и soft skills
- Технология развития социального интеллекта
- Психологические аспекты суицидального поведения.

Тематика научно-исследовательских работ и проектных работ обучающихся в Портрете выпускника разработана с учетом задач профессиональной деятельности, отраженных в профессиональном стандарте «Педагог» [2], результатов мониторинга профессиональных запросов будущих и практикующих педагогов, а также профессионально-педагогического опыта исследователей настоящей работы.

Универсальность формулировки характеристик выпускника, а также опора на возможности вуза в условиях академической самостоятельности позволяет нам дополнить набор компетенций выпускников с учетом направленности образовательных программ.

Так, при разработке Портрета выпускника направления «Педагогические науки» с описанием интегрированных составляющих профессионально-педагогической компетентности мы учитывали, что его характеризует системная сложность. Ориентируясь на Дублинские дескрипторы [3], с учетом вышеуказанных соображений, портрет выпускника направления «Педагогические науки» с описанием интегрированных составляющих профессионально-педагогической компетентности в следующем перечне будет выглядеть следующим образом:

– определение профессиональных проблем и принятие решений;
– работа с информацией и информационными технологиями в профессиональной сфере;
– самоменеджмент;
– мониторинг профессионального развития и карьерного роста.

Таблица 2. Портрет выпускника 1

Портрет выпускника 1		
Код ОП	6В01101	
Наименование ОП	Педагогика и психология	
Основная цель	Формирование компетенций НПР	
Критерии компетенций НПР	1. Определение профессиональных проблем и принятие решений 2. Работа с информацией и информационными технологиями в профессиональной сфере 3. Самоменеджмент 4. Мониторинг профессионального развития и карьерного роста	
1. Определение профессиональных проблем и принятие решений	Предлагаемая тематика обновления ОП: «Ценности профессии педагога» «Менеджмент самообразования» «Проектирование в образовании» «Профессионально-педагогические сообщества»	Направления тематики НИР (в т.ч. научных статей) и проектных работ: Определение био-психо-социальных причин трудностей обучения, развития и воспитания обучающихся Владение способами интерпретации получаемых результатов диагностики Формирование индивидуального пространства обучающихся на основе психолого-педагогической заинтересованности педагога

	«Методы исследования игровой деятельности обучающихся» «Педагогическая этика» «Поликультурное образование» «Психологические аспекты суицидального поведения» «Социальное взаимодействие в образовательном процессе»	Психолого-педагогическая оценка индивидуальных способностей и возможностей обучающихся
2. Работа с информацией и информационными технологиями в профессиональной сфере	Предлагаемая тематика обновления ОП: «Информационные технологии в профессиональной деятельности педагога» «Профессиональная коммуникация педагога» «Информационные технологии в образовании»	Направления тематики НИР (в т.ч. научных статей) и проектных работ: - Методический и развивающий инструментарий на основе информационных технологий - Экспертное заключение о качестве и содержании образовательной среды
3. Самоменеджмент	Предлагаемая тематика обновления ОП: «Технология успеха педагога» «Управление карьерно-образовательным ростом педагога» «Лидерство в образовании» «Технологии управления образовательным процессом» «Технологии развития hard skills и soft skills» «Технология развития социального интеллекта» «Технологии индивидуального проектирования в образовании»	Направления тематики НИР (в т.ч. научных статей) и проектных работ: - Профориентационная работа педагога-психолога - Психолого-педагогические компетенции участников образовательного процесса
4. Мониторинг профессионального развития и карьерного роста	Усовершенствование программ практик: - учебная, - педагогическая, - преддипломная	Проектная работа: «Профессиональный портфель студента»

Таблица 3. Портрет выпускника 2

Портрет выпускника 2	
Код ОП	7М01201
Наименование ОП	Дошкольное обучение и воспитание
Основная цель	Формирование компетенций НПР
Критерии компетенций НПР	1. Определение профессиональных проблем и принятие решений 2. Работа с информацией и информационными технологиями в профессиональной сфере 3. Самоменеджмент 4. Мониторинг профессионального развития и карьерного роста

Критерий компетенций НПР 1. Определение профессиональных проблем и принятие решений	Предлагаемая тематика обновления ОП: «Ценности профессии педагога» «Менеджмент самообразования» «Проектирование в образовании» «Профессионально-педагогические сообщества» «Методы исследования игровой деятельности обучающихся» «Педагогическая этика» «Поликультурное образование» «Психологические аспекты суицидального поведения» (в КарУ с 2023-24 учебного года) «Социальное взаимодействие в образовательном процессе» (в КарУ с 2023-24 учебного года)	Направления тематики НИР (в т.ч. научных статей) и проектных работ: Особенности реализации STEAM-образования в дошкольных организация образования
Критерий компетенций НПР 2. Работа с информацией и информационными технологиями в профессиональной сфере	Предлагаемая тематика обновления ОП: «Информационные технологии в профессиональной деятельности педагога» «Профессиональная коммуникация педагога» «Информационные технологии в образовании»	Направления тематики НИР (в т.ч. научных статей) и проектных работ: Разработка инструментов коммуникации для педагогической практики Эффективные формы и методы работы с родителями с использованием различных средств коммуникации
Критерий компетенций НПР 3. Самоменеджмент	Предлагаемая тематика обновления ОП: «Технология успеха педагога» «Управление карьерно-образовательным ростом педагога» «Лидерство в образовании» «Технологии управления образовательным процессом» «Технологии развития hard skills и soft skills» (в КарУ с 2023-24 учебного года) «Технология развития социального интеллекта» (в КарУ с 2023-24 учебного года) «Технологии индивидуального проектирования в образовании»	Направления тематики НИР (в т.ч. научных статей) и проектных работ: Психолого-педагогическое сопровождение дошкольников Приоритеты профессионального развития педагога дошкольной организации
Критерий компетенций НПР 4. Мониторинг профессионального развития и карьерного роста	Усовершенствование программ практик: - учебная, - педагогическая, - преддипломная	Проектная работа: «Профессиональный портфель студента»

В таблице 2, 3 предлагаем спроектированный портрет выпускника направления «Педагогические науки» с описанием интегрированных составляющих профессионально-педагогической компетентности, который и будет являться одним из результатов нашего исследования.

Таким образом, на основе портрета выпускника формируется система научных знаний, умений, навыков и компетенций (предметные, личностные результаты) в интеграции с НПР-компетенций, необходимые для продолжения образования, развития и успешной социализации личности.

Портрет выпускника является ключевым элементом образовательной программы образовательной организации, на основе которого разрабатываются учебный план и учебный график, рабочие программы урочной, внеурочной деятельности, дополнительного образования и воспитания, определяются требования к финансово-экономическим, материально-техническим, кадровым и иным условиям достижения планируемых результатов образовательной программы.

Благодарность

Статья подготовлена в рамках научного проекта ИРН AP19678852 «Формирование компетенций непрерывного профессионального развития у обучающихся и выпускников направления «Педагогические науки» в условиях академической самостоятельности вуза» по грантовому финансированию Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан.

Список использованных источников

1. Об утверждении Концепции развития высшего образования и науки в Республике Казахстан на 2023-2029 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 248. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37051125 (дата обращения: 22.10.2023)
2. Об утверждении профессионального стандарта «Педагог». Приказ и.о. Министра просвещения Республики Казахстан от 15 декабря 2022 года №500 https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200031149
3. https://tou.edu.kz/images/stories/makala/Implementation%20of%20Dublin%20Descriptors%20in%20Creating%20Modular%20Education%20Programs.docx

ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ – БҮГІНГІ КҮННІҢ ТАЛАБЫ

Канафина А.Н.
Экономика ғылымдарының магистрі, арнайы экономикалық пәндер оқытушысы, ЖШС ИнЕУ жоғары колледжі,
Павлодар қ., Казақстан
Канафина А.Н.
Менеджмент магистрі, әлеуметтік –экономикалық пәндер оқытушысы,
Б. Ахметов атындағы Павлодар педагогикалық жоғары колледжі
Павлодар қ., Казақстан

Андатпа: Кәсіби идеал – кәсіби білім берумен тәрбиенің соңғы мұраттық мақсаты; кәсіби маңызды әлеуметтік және адамгершілік құндылықтардың жиынтығы;еңбек нарығында сұранысқа ие маманның мінсіз бейнесі; кәсіби іс–әрекеттің мақсаты. Кәсіби даярлық қандайда бір жұмысты орындау үшін қажетті дағдыларды үйрету үдерісі. Әлеуметтік-педагогикалық әрекет балаға оның әлеуметтенуі үдерісіндекөмек көрсетуге, қоғамда сәтті өзін-өзі жүзеге асыруы үшін жағдай туғызыпжәне әлеуметтік мәдени тәжірибені меңгеруге бағытталған педагогикалық іс-әрекеттіңтүрі.

Аннотация: Профессиональный идеал-конечная цель профессионального образования и воспитания; совокупность профессионально значимых социальных и нравственных ценностей; безупречный образ востребованного на рынке труда специалиста; цель профессиональной деятельности. Профессиональная подготовка – процесс обучения навыкам, необходимым для выполнения той или иной работы. Социально-педагогическая деятельность – вид педагогической деятельности, направленный на оказание помощи ребенку в процессе его социализации, создание условий для успешной самореализации в обществе и овладение социокультурным опытом.

Abstract: The professional ideal is the ultimate ideal goal of professional education and upbringing; a set of professionally significant social and moral values; an impeccable image of a specialist in demand on the labor market; the purpose of professional activity. Vocational training is the process of learning the skills necessary to perform a particular job. Socio-pedagogical activity is a type of pedagogical activity aimed at helping a child in the process of his socialization, creating conditions for successful self-realization in society and mastering socio-cultural experience.

Еліміздің әлемдік білім кеңістігіне енуге талпынысы, білім беру парадигмасының өзгеріп, жаңа ұлттық модельдің қалыптасуы болашақтың жаңаша ойлайтын, дүниеге көзқарас мәдениеті мен санасы дамыған ұрпағын оқытып, тәрбиелейтін педагогикалық кадрларды дайындаудың сапасын арттыруды талап етіп отыр.

Білім беру ісіндегі басты тұлға — педагог. Педагогтың мәртебесін арттыру, оның абыройын көтеру – көп қырлы үдеріс. Бұл білім беруді дамытудың жаңа бағдарламасынан орын алған. Бүгінгі заман талабына сай педагог рухани дамыған, педагогикалық технологияның қыр-сырын жетік меңгерген шығармашыл тұлға болуы тиіс.

Қоғамның, білім беру орындарының бәсекеге қабілетті болу мақсатында бірқатар талаптар қоюда. Соның бірі ретінде кәсіби идеал мәселесін қарастыруға болады. Кәсіби идеал ол өз ісінің барлық жағынан алғанда шеберкәсі, «идеал» ұғымы гуманитарлық бағыттағы ғылымдарда ең көп қолданылатын түсініктердің біріне жатады, себебі, қоғамның рухани-адамгершілік жағдайының қандайда бір тарихи кезеңінде оның қоғамдық дамуын айқын көруге болады. Көптеген ғылыми жұмыстар идеал мәселесі төңірегінде болуының өзі аталмыш мәселеге философтардың психологтардың, тарихшылардың, әлеуметтанушылардың, педагогтардың жәнет.б. аса қызығушылығын көрсетеді [1].

Ұстаздың педагогикалық шеберлігі мен кәсібилігінің айырылмас құрам бөлігі ретінде оның кәсіби құзыреттілігі саналады. Құзыреттілік ұғымы адамның қайсыбір қызметті атқаруға дайындығының құймасын сипаттайды. Қазіргі кезде жалпы және кәсіби білім берудің теориясы мен практикасында жиі қолданылуда.

Педагогикалық қызметтің ерекшелігі тек бір мамандық бойынша құзыретті болуына жол бермейді, оқытушының кәсібилігі кәсіби құзыреттіліктің барлық түрінің бір тұтастығымен анықталады.

Кәсіби құзыреттіліктің құрылымын анықтаудың бірнеше жолы бар. Олардың бірі оқытушының кәсіби құзыреттілігінің құрылымын педагогикалық ептілік жүйесі арқылы ашумен байланысты болса, басқасы педагогтың түрлі кәсіби саладағы құзыреттілігіне бөліну құрылымы арқылы анықталады, олар:

- өзіндік білім беру және оқытушылық;
- тәрбие беру қызметі;
- ғылыми-әдістемелік және мәдени-ағартушылық;
- коррекциялық-дамытушы қызмет;
- басқарушылық қызмет.

Педагогтің мәртебесін көтеретін басты күш — оның кәсіби құзыреттілігі. Ал, **кәсіби құзыреттілік дегеніміз** — маманның әлеуметтегі қабылданған стандарттар мен нормаларға сәйкес өзінің кәсіби-педагогикалық қызметін атқаруға дайындығы мен қабілетін анықтайтын кәсіби білімдер мен дағдылар жиынтығы немесе жекелік-кәсіби сипаттама. **Кәсіби құзыреттілік** – оқытушының педагогикалық әрекеті өте жоғары деңгейде атқара алуы, педагогикалық қарым-қатынасқа түсе алуы нәтижесінде оқушылардың білімділік және тәрбиелік деңгейінің жоғары болуын қамтамасыз етуі. Білімнің сапасын қамтамасыз ететін педагогтар болғандықтан, ең алдымен олар сапалы қызмет көрсетуі тиіс[2].

Кәсіби құзыреттілік – жеке тұлғаның кәсіби іс-әрекетті атқаруға теориялық және практикалық әзірлігі мен қабілеттілігінің бірлігі. Ал педагог маманның кәсіби құзыреттілігіне оқытушының оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыруда өз мамандығына байланысты барлық теория мен практиканы меңгеруі, жеке тұлғаны қалыптастыруда, яғни білім алушылармен жұмыс істеуге бағытталған қабілеттерінің бірлігі. Осыдан кәсіби құзыреттілік ұғымына педагогқа тән болуы тиіс барлық, қасиеттер мен қабілеттер кіретіндігін аңғару қиын емес. Яғни,

оқытушының білім-білік, дағдылары, өз мамандығына қатысты білімдер жүйесі, жұмыс істеу шеберлігі, мәдениеті, психологиялық қасиеттері, қарым-қатынас стилі, педагогикалық такт, әдеп т.б. жатқызамыз.

Оқытушының кәсіби құзыреттілігін төмендегідей ашып айтуға болады:

- Іргелі және кіріктірілген білімдердің жоғары деңгейінің болуы яғни педагогика, тәрбие теориясы мен әдістемесі, дидактика, барлық пәндерді жүргізу әдістемесі, сол пән арқылы білім алушыларға берілетін білімдерді терең игеру;
- Түйінделген іскерлікті, дағдыны, қабілетті меңгеруі – дидактикалық, танымдық, коммуникативтік, зерттеушілік, шығармашылық, өз білімін дамытуға деген қабілет, теория мен практиканы байланыстыра алу қабілеті, диагностикалық іс-әрекет. Ғылыми-зерттеу іс-әрекетімен айналысу;
- Кәсіптік – педагогикалық қасиетке жаңаша көзқараспен қарауы – бұрыннан қалыптасқан «мұғалімнің айтқаны әрқашан дұрыс» деген қағидадан аулақ болып, мұғалім тек ақпарат таратушы ғана болмай, білім алушының жеке тұлға болып қалыптасуының басты көмекшісі болуы керек, білім алушының, даму деңгейіне қарамастан, оның тұлғасын құрметтеу, авторитарлық биліктің орнын өзара бірлескен қызмет, көмек, білім алушының аз да болса жетістігіне қуана білушілік басым болуы керек. Білім алушылардың әрқайсысын тануға тырысу, өз мамандығын сүю;
- Инновациялық технологияларды меңгеруі – мұғалім өзінің шығармашылық іс-әрекетінің арқасында тұтас педагогикалық процесті тиімді ұйымдастыру үшін қазіргі кездегі бар инновациялық технологияларды меңгеруі тиіс. Жаңа инновациялық технологияларды ғылыми ізденіспен тәжірибеге енгізуде өз үлесін қосуы қажет;
- Педагогикалық міндеттерді шешудегі кәсіптік, шығармашылық іскерлігі;
- Педагогикалық міндеттерді шешу барысында шеберлік танытып, өзінің білім, білік дағдыларын пайдалана отырып, білім алушыларға тиісті білімдер жүйесін меңгерту. Білім алушылардың білімдерін тексеруде оқытушының жүргізетін диагностикалық іс-әрекеті;
- Шығармашылық шеберлігі – оқытушы білім алушыларды оқытып қана қоймай, оларды тәрбиелеумен айналысатыны белгілі, колледж өмірінде небір қиын жағдаяттар кездесіп жатады, сондай жағдаяттарда өзінің шығармашылықпен ойлай білетіндігін, шеберлігін танытуы тиіс. Сонымен қатар білім алушылармен, топпен жүргізілетін түрлі мәдени шараларды ұйымдастыруда дайын жоспарларды пайдаланбай, сол топқа, топ ішінің құрамына, сипатына тән жоспарлар жасап, білім алушылар үшін, ата-аналар үшін, оқытушының өзінің өз ісіне қанағаттануы үшін қызықты іс-шара өткізе білуі шарт[3].

Жоғарыда аталған құзыреттілік құрамынан әр оқытушы өз жұмысына талдау жасап, қызметіндегі артықшылықтары мен кемшіліктерін мойындай алады. Өзіне-өзі сын көзбен қарай отырып, кемшілік болса, түзеп, артықшылықтарымен өз әріптестерімен бөлісе алады, олай ету әр маман үшін өте тиімді.

Оқытушының құзыреттілігі оның сабақты нәтижелі жүргізуіне де тікелей байланысты. **Сабақ нәтижелі болуы үшін оқытушылар төменгі ережелерді ескергендері дұрыс:**

- өте жинақы болу, білім алушылардың алдына қоятын мақсат нақты, айқын болуы және мақсатқа жетудің жолдарын ретімен, бірізділікпен жүргізе білу;
- білім алушыларды төмендетіп, жөнді-жөнсіз ұрыспау, олардың білмегеніне ренжімеу, мейірімді болу. Егер топтың көпшілігі түсінбеген болса, онда өзіңіздің кемшілігіңізді іздеңіз;
- білім алушылардың сөзін бөлмеу, соңына дейін сөйлеуге мүмкіндік беру, білім алушының жауабы дұрыс болмаса, ол қойылған сұрақтың нақты болмауынан;
- тапсырма мен нұсқау анық, білім алушы оқытушының талабын анық түсінетін болуы шарт;
- сабақ барысында білім алушылардың зейінін тұрақтандыру, егер ауытқулар болса, тақырыпты өзгерту немесе қосымша материалдарды пайдалану, білім алушылардың ынта-ықыласын, қызығушылықтарын қадағалап отыру;

- сабақты дәл уақытында бастау, уақытты үнемдей білу, тәрбиелік ақыл-кеңесті ұзақ уақыт айтып тұрудың қажеттілігі аз;
- білім алушыларға қойылған талап міндетті түрде жүзеге асуы керек;
- сабақтың өткізілу темпі интенсивті, бірақ оқу материалдарын білім алушылар толық меңгеруіне жағдай жасалуы шарт;
- білім алушылардың жауабын мақұлдап, ынталандырып, қоштап отыру қажет.

Оқытушы қызметінде өз кәсіби құзыреттілігін жетілдіре отырып жетістікке жетудің алғышарттары:

- сырт кескін-келбеті;
- пәндерді сабақтан тыс ақпараттармен қамтамасыз ету;
- мінез-құлқы, пайымдау мүмкіндіктері, оқу процесінде қарым-қатынас мәдениетін сақтай білуі, әзіл-қалжыңға мән бере білуі;
- білім алушылардың жеткен жетістіктерін мақұлдай, қолдай білуі, шыдамдылық және төзімділік;
- басқалардың пікірін сыйлай білу, еркіндік, икемділік, кез-келген жағдаятты оңтайлы бағытта шешуге арналған әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалана алу;
- білім алушылардың қызығушылығына қарай әрекет ете білу дағдысы.

Егер оқытушы жоғарыда аталған шарттар мен өзін-өзі жетілдіруге арналған мүмкіндіктерді дұрыс пайдаланса, онда оқытушы өз жұмысының нағыз шебері болатыны сөзсіз. Қазіргі қоғамға сай жеке тұлғаны қалыптастыру үшін оқытушының кәсіби құзыреттілігі де жетілген болар еді.

Сөз соңында айтарым, қоғамда әрбір педагог — өз ісінің маманы болуымен қатар, оның бойында баланы жақсы көру, баланың көзқарасын мен пікірін сыйлау, тек өз пәнінің төңірегінде ғана қалып қоймай, қоғамда болып жатқан өзгерістерге құлағы түрулі, көзі ашық, жан-жақты талдау жасай білетін маман болуы шарт. Ұлы ағартушы Ахмет Байтұрсынұлы: «Бала оқытуды жақсы білейін деген адам, әуелі балаларға үйретететін нәрселелерін өзі жақсы білуі керек»,- деген. Демек, бұдан алар сөз түйініміз: «Шығармашыл ұстаз — шығармашыл шәкірт дайындайды» деген ой түйіндеуге болады[5].

Абайдың негізгі эстетикалық ұстанымы-«Адам бол!». Адам өзін-өзі тану және өздігінен кемелдену үдерісі кезінде өз мүмкіндіктерімен шығармашылық әлеуетін жүзеге асыра алады және оны жүзеге асыруға міндеттіде. Абай өз пайымдауымен адамның жақсы және жаман қасиеттеріне қатысты нақты бағдар беретін адамгершілік мінез-құлық кодексін жасады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1) ҚазақстанРеспубликасыжаңаформацияпедагогыныңүздіксізпедагогикалықбілім берутұжырымдамасы.– Алматы, 2005.– Б.15

2) СериковВ.В.Личностный подход в образовании: концепция и технологии: Монография. Волгоград: Перемена, 1994

3) Степанова И.Н. Духовно стька к качество личности и проблемы ее воспитания.– Курган, 2004

4) Божович Л.И. Проблемы формирования личности: Изб.психол. труды/подред. Д.И.Фельдштейна.– М.:Ин-тпракт. Психологии; Воронеж: НПО «Модэк»,1995.

Мустаева Ф.А. Основы социальной педагогики. Учебник для студентоввысшихпедагогических учебных заведений –2-еизд.,М.:2001

КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ СТУДЕНТТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Кайболдиева Н.Ж.
педагогика және психология ғылымдарының магистрі,
Мұрын жырау Сеңгірбекұлы атындағы Маңғыстау жоғары педагогикалық колледжі
директордың оқу жұмысы жөніндегі орынбасары

Аңдатпа: Мақалада болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселелері қарастырылады.

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы формирования профессиональной компетентности будущих специалистов.

Abstract: The article considers the problems of formation of professional competence of future specialists.

Білім беру жүйесіндегі жаңа білім парадигмасы білім, білік, дағды жиынтығын толық меңгерген, қоғам өміріне белсене араласатын, шығармашылықпен ойлайтын, өзін-өзі көрсете алатын, өздігінен ақпаратты іздеп, талдайтын және оны дамытуға қабілетті, кәсіби құзыретті, функционалды сауатты жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған.

Мемлекетіміздің тек саясат пен экономика емес, білім беру жүйесіне де үнемі назар аударуы еліміздің болашағы жайындағы кемел ойлардан туындап отырғаны түсінікті. Өйткені, ел байлығы тек мұнай мен газ емес, адам екені белгілі. Қай қоғамда болмасын шешуші фактор – адам және жеке тұлға болып қала бермек.

Еліміздегі әлеуметтік-экономикалық және саяси өзгерістер, республиканың әлемдік деңгейде білім беру жүйесіне жетуде жасаған қадамдары осы кезге дейін педагогика теориясы мен практикасында бекітілген білім беру парадигмаларын, жүйелерін, әдістерін, формаларын жетілдіру талабын қойды. Білім берудегі жаңа басымдықтар – студенттердің тұлғалық әлеуетін анықтау және дамыту, әлеуметтік үдерістер мен тұлғааралық қарым-қатынастарды ұйымдастырудың ерекше формасы ретінде танылатын оқыту үдерісінің тиімділігін арттыру болып отыр.

Техникалық және кәсіптік білім беру жүйесіндегі білім беру мен тәрбие жұмыстарының талапқа сай жетілдірілуі студенттердің болашақ кәсіби құзыретті маман болып қалыптасуына зор ықпал етеді.

Қазіргі таңда білікті маман даярлаушы техникалық және кәсіптік білім жүйесінде бәсекеге қабілетті маман қалыптастыру үшін, алдымен маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру керек деген әр түрлі пікірлер жиі айтылуда.

Болашақ кәсіби құзіретті маман осы ақпараттық қоғамнан қалыспай, жедел ойлаушы, жедел шешім қабылдаушы, ерекше ұйымдастырушылық қабілетті, нақты бағыт - бағдар беруші болып шығуы - бұл қазіргі заманның талабы.

Құзыреттілікті қалыптастыру дегеніміздің өзі болашақ кәсіби маманның - қазіргі студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып ойлаудың, интеллектуалдық белсенділіктің жоғары деңгейіне шығу, жаңаны түсіне білуге, білімнің жетіспеушілігін сезінуге үйрету арқылы ізденуге бағыттауды қалыптастырудағы күтілетін нәтижелер болып табылмақ.

Студенттердің кәсіби құзыреттілік мәселелері туралы пікірлер кәсіби маман даярлау мәселелерімен айналысып жүрген отандық және шетелдік ғалымдар, педагогтар, психологтар еңбектерінде көрініс табуда.

«Құзыреттілік» түсінігі білім беру саласында 1960-1970 жылдардағы шетел әдебиеттерінде, ал 1980 жылдардың соңында отандық әдебиеттерде кездесті. «Кәсіби құзыреттілік, жете білушілік» ұғымын енгізудің қажеттілігі оның мазмұнының кеңдігімен, интегративтік сипатымен, «кәсіптілік», «біліктілік», «кәсіби мүмкіндіктер» және т.б. түсініктерді біріктіреді [1].

Д.И.Ушаковтың редакциясымен жарық көрген түсіндірме сөздіктің авторлары «құзыреттілік» және «құзырет» сөздерінің арасындағы айырмашылықтарды дәлелдеуге тырысқан. «Құзыреттілік» – хабардар болушылық, абыройлық; «құзырет» – жеке тұлғаның кәсіби қасиеті және қызметтік сипаттардың нақты жиынтығы.

Ғалым С.М.Вешниякованың «Кәсіптік білім беру» сөздігінде: «Кәсіби құзыреттілік competenens - қабілетті, белгілі бір саланың тұлғаларының білімінің, білігінің, тәжірибесінің сәйкестігінің мөлшері»,-деген анықтама берілген.

Ғалым Дж. Равеннің «Қазіргі заманға қоғамдағы құзыреттілік» атты еңбегінде «кәсіби құзыреттілік» терминіне жеке тұлғаның көп қасиеттерін топтайтын ұғым деген анықтама беріледі [2].

Л. М. Митина «құзыреттілік» ұғымына «білім, дағды, білік, сонымен қатар практикада, тілдесімде, жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуда қолданатын тәсілдері»,- деген анықтама береді [3].

Г.Ж. Ниязова зерттеу жұмысында «құзыреттілік» ұғымына «Білім беру құзырлары - бұл студенттің мағыналық бағдарлары, білімдері, біліктіліктері мен тұлғалық және әлеуметтік іс-әрекетін жүзеге асыруына қажетті нақты анықталған объектілер шеңберіне қатысты тәжірибелерінің жиынтығы»,- деп анықтама береді.

Б. Т. Кенжебеков құзыреттілік жөнінде: «Құзыреттіліктің бар-жоғын адам еңбегінің нәтижесіне қарап пайымдау кажет. Кез - келген қызметкер, өз әрекетімен кәсіби іс-әрекеттің түпкі нәтижесіне сай талаптарға жауап беретін жұмыстарды орындаса ғана, кәсіби құзыретті болып саналады»-, деп анықтама береді [4].

Ғалымдардың пікірлерін басшылыққа ала отырып, біз «құзыреттілік» ұғымына – студенттердің жеке тұлғалық психологиялық ерекшеліктеріне байланысты меңгерген білімдерін, дағдылары мен біліктерін, танымдық және тәжірибелік іскерлігін өмірде дұрыс қолдануы деген анықтама бере аламыз.

Сонымен педагог-психолог, ғалымдардың пікірі бойынша еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, кәсіби оңтайлы маманнның бойында белгілі бір құзіреттіліктер қалыптасуы қажет:

- бағдарлы құзіреттілік (азаматтық белсенділік, саяси жүйені түсіну, баға бере білу, елжандылық, т.б);
- мәдениеттанымдылық құзіреттілік (ұлттық ерекшеліктерді тани білу, өз халқының мәдениеті мен өзге ұлттар, әлем мәдениетін салыстыру, саралай білу қабілеті);
- оқу-танымдық құзіреттілік(өзінің білімділік қабілетін ұйымдастыра білу, жоспарлай білу, ізденушілік-зерттеушілік әрекет дағдыларын игеру, талдау, қорытынды жасай білу);
- коммуникативтік құзіреттілік (адамдармен өзара қарым-қатынас тәсілдерін білу, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде, халықаралық қатынаста шетел тілінде қатынас дағдылары болуы);
- ақпараттық-технологиялық құзіреттілік (ақпараттық технологиялармен, техникалық обьектілер көмегімен бағдарлай білу, өз бетінше іздей білу, таңдай, талдай білу, өзгерте білуді жүзеге асыра білу қабілеті);
- әлеуметтік - еңбек құзіреттілігі (әлеуметтік-қоғамдық жағдайларға талдау жасай білу, шешім қабылдай білу, түрлі өмірлік жағдайларда жеке басына және қоғам мүддесіне сәйкес ықпал ете білу қабілеті);
- тұлғалық өзін-өзі дамыту құзіреттілігі (отбасылық еңбек, экономикалық және саяси қоғамдық қатынастар саласындағы белсенді білімі мен тәжірибесінің болу қабілеті) [5].

Негізгі құзіреттіліктер түріндегі күтілетін кейбір нәтижелерге тоқталсақ, олар: болашақ маманды өз бетінше талдауға, өз қызметіне мақсат қоюға, жоспарлауға, жинақтауға, қорытындылауға, салыстыра дәлелдеуге, сыни тұрғыдан шешім қабылдауға, қарым-қатынас диалогына қатысуға, баламалы өзін-өзі бағалауға, өзін-өзі реттеуге, өзін-өзі түсінуге, өз әрекетінің әлсіз және күшті жақтарын көрсете білуге, ақпаратты сұрақ қоя отырып жауап алуға, нені меңгергенін, нені меңгермегенін анықтауға, өз білімін өзгермелі жағдайларда қолдана білуге үйрету.

Сонымен, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, кәсіби оңтайлы маман қандай болуы тиіс?

- Ғылымға негізделген теорияны практикада еркін пайдалана білетін, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, құзыретті, білікті маман.
- Рухани – адамгершілік қасиеттері жоғары, кішіпейіл, абзал жанды азамат.
- Моральдық – этикалық ұстанымы жоғары, адамдармен мәдени қарым-қатынасты ұстай білетін, жан-жағына бағыт-бағдармен қарайтын, басқаға да өзіне де талап қоя білетін тұлға.
- Өз мәдениетін, салт-дәстүрін басқаларға таныта білетін, ана тілін, тарихты жетік меңгерген, отандық және әлемдік мәдениетті бойына қалыптастырған азамат.
- Шығармашыл ізденіске ынта-ықылысы жоғары маман.
- Өзін-өзі тәрбиелей алатын, мәдени, кәсіби іс-әрекеттерді еркін ұйымдастыра білетін маман.
- Әлемдік стандарт деңгейінде нәтижелі жұмысқа, кәсіби өсуге, әлеуметтік-саяси оңтайлы тез әрекет жасауға, болып жатқан өзгерістерге тез бейімделуге қабілетті білікті маман
- Өз қалауы мен қоғам талабына сай өзін көрсете білуге бейім, өз ойын еркін айта алатын, жоғары білімді, шығармашыл, оңтайлы кәсіби маман.

Әрине, жұмысқа орналасу жас маманның өзіне байланысты. Ғалымдардың пікірі бойынша жақсы жұмысқа орналасу жас маманның 40% -кәсіптік біліміне, 60%- жеке тұлғалық қасиеттеріне байланысты екен.

Болашақ мамандарға кеңес: «Қалай жақсы жұмыс табуға болады?»

1) Білім алуға ұмтылу және өзі білімін үнемі жетілдірумен айналысу. Түрлі семинарларға, тренингтерге, конференцияларға қатысу.

2) Үнемі белсенді өмір позициясын ұстану.

3) Нақты алға қойған мақсат-міндетін анықтап, алға ұмтылу.

4) Еңбек нарығын бағдарлау, ол үшін жұмысқа орналасуға арналған бос орын жәрмеңкелеріне қатысу. Мұндай шараларға қатысу барысында жастар өз қаласында қандай мекемелер мен фирмалар бар екенін, олардың айналысатын іс-әрекетімен, қызметкерлерімен танысып, қандай мамандық иелері жеткіліксіз, олардың еңбекақылары қандай екендігі туралы ақпараттар біліп, жұмыс берушімен жүздесе алады.

5) Жұмыс іздеу барысында қандай мекемелерден көмек сұрау керектігін және сол мекемелердің қызмет көрсету түрлері қандай екендігін білу.

6) Өзіңнің айналаңдағы адамдардың іс-әрекетіне назар аударып жүрудің де маңызы бар, өйткені басқаларға қарағанда олар сіздің біліміңізді байытуы мүмкін.

7) Қазіргі заманға лайықты жеке тұлғалық қасиеттерді дамытып, өз бойында дербестік, бәсекеге қабілеттілік, шығармашылық, қарым-қатынас жасай білу,өз ой-пікірін еркін жеткізе алу қасиеттерін жетілдіру.

Сонымен, кәсіби құзыреттілік дегеніміз ең алдымен студенттің функционалдық сауаттылығы мен кез келген мәселені дұрыс шеше білу қасиетінен көрініс табады. Студент қоғам талабына сай өзін-өзі үздіксіз жетілдіріп отыратын, кәсіби білімді, жаңа технологияларды меңгерген, ортамен қарым-қатынасқа тез бейімделе алатын, ұйымдастырушылық қабілеті жоғары, тәжірибесі мол т.б. қасиеттерді жинақтағанда ғана кәсіби құзыретті маман бола алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. ҚұрманалинаШ.Х.,МұқановаБ.Ж. Педагогика.

2. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация.

3. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя.

4. Омарова Л.Т. Кредиттік оқыту жүйесінде студенттердің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастырудың педагогикалық шарттары.

5. Сенкибаева А.Т. Мұғалімнің кәсіби құзырлылығын дамыту//Білім берудегі менеджмент.

ЦИФРОВОЙ МЕНЕДЖМЕНТ

В УПРАВЛЕНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМ РАЗВИТИЕМ ПЕДАГОГОВ

Карибаева М.К.
директор КГУ «Белоусовская средняя школа №1» Глубоковского района,
ВКО, Казахстан

Аңдатпа: Мақалада жалпы білім беретін мектептегі мұғалімнің кәсіби дамуын басқару мәселесі қарастырылған. Ақыл- ойды басқару тажірибесі сонымен қатар мектеп әкімшілігінің жұмысында GoogIeForms-ті пайдалану ұсынылады. Мұндай технологиялардың қолданудың өзектілігі білім беруді цифрландыру жағдайында мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін дамытуға және басқару процесін оңтайландыруға мүмкіндік беретіндігінде.

Аннотация: В статье рассмотрен вопрос управления профессиональным развитиемпедагога общеобразовательной школы. Представлен опыт применения технологии майнд-менеджмент, а также использования GoogleForms в работе администрации школы. Актуальность использования подобных технологий заключается в том, что в условиях цифровизации образования это позволяет развивать цифровые компетенции учителей и оптимизировать процесс управления.

Abstract: The article examines the issue of managing the professional development of a secondary school teacher. The experience of using mind management technology, as well as the use of Google Forms in the work of school administration, is presented. The relevance of using such technologies lies in the fact that in the context of digitalization of education, this makes it possible to develop the digital competencies of teachers and optimize the management process.

Как оптимизировать систему управления и высвободить время для самообразования?

Как справиться с растущим объемом информации и полюбить планирование?

Как увязать друг с другом и сделать понятными внутренние документы организации образования?

В процессе изучения и апробации различных форм цифрового взаимодействия с участниками образовательного процесса, мы выбрали наиболее приемлемый способ управления, Майнд-менеджмент. Это направление в тайм-менеджменте, отвечающее за повышение эффективности личной и корпоративной деятельности с помощью интеллект-карт. В основу метода интеллект-карт положены исследования и разработки английского психолога и консультанта по вопросам интеллекта, психологии обучения и проблем мышления Т.Бьюзена [1].

Рисунок 1. - Теория Т.Бьюзена

Интеллект-карты позволяют собрать всю информацию, относящуюся к задаче на одном листе, и окинуть ее одним взглядом. Держать в поле зрения все плюсы и минусы того или иного решения (рисунок 1).

Активизация ассоциативного мышления позволяет включить в рассмотрение важные факторы, которые были бы упущены при традиционном анализе [2].

В связи с этим возникает необходимость интенсификации процесса управления путем применения инновационных методов менеджмента.

В работе нашей школы в рамках цифровизации, а также снижения нагрузки на учителя является переход школы на электронный документооборот. С помощью использования облачных технологий Google Диска и возможности создания в нем различных таблиц, опросов, презентаций нам удалось создать необходимые формы отчетов педагогов, для того, чтобы они не сдавали больше их в бумажном виде.

Электронный документооборот в нашей школе - это заполнение общих форм/таблиц, когда завуч школы сам создает общую форму/таблицу со всеми нужными ему графами. Так экономится и время учителя на редактирование форм, и средства на распечатку порой лишних (как для учителя, так и для администрации) бумажных отчетов.

Приведу пример создания общих таблиц, которые заполняют педагоги нашей школы:

1. База данных (телефоны, e-mail)
2. Тема самообразования
3. График СОР и СОЧ (приложение 1)
4. Анализы СОР и СОЧ (приложение 2)
5. Рейтинг педагогов и методических объединений (приложение 3)

Очень удобно вести рейтинг среди педагогов, каждому члену администрации, опять же все доступно и открыто. Помимо рейтинга, самому завучу удобно вести различные базы:

1. Результативность педагогов
2. Результативность учащихся
3. База по курсовой подготовке
4. График аттестации педагогических работников.

Актуальность использования подобных технологий заключается в том, что в условиях цифровизации образования это позволяет развивать цифровые компетенции учителей.

Ожидаемые результаты:

1. повышение ИКТ-компетенции директора, заместителя директора, педагога;
2. мотивация на овладение новыми технологическими подходами в реализации управленческого менеджмента в условиях цифровизации;
3. оптимальное использование времени педагогов и администрации;
4. доступность технологий (при наличии интернета и хотя бы смартфона).

Мы стараемся идти в ногу со временем и в своей работе используем все виды социальных сетей.

Администрация, учителя, родители и учащиеся Белоусовской средней школы №1 уже на протяжении более 5 лет активно ведут социальные сети: Youtube, Instagram, Facebook, ВКонтакте, TiKTok, Telegram.

Использование социальных сетей в учебно-воспитательном процессе способствует обмену информацией, повышает мотивацию учащихся в учебной деятельности, стимулирует развитие творческих способностей и познавательный интерес. Все эти факторы положительно влияют на формирование знаний, умений и навыков.

Предложенная нами модель может быть интегрирована в любую общеобразовательную школу, но применять её необходимо целенаправленно, последовательно, постепенно и систематически для достижения наилучших результатов, для формирования умения осуществлять работу в такой форме взаимодействия. Эта модель цифрового управления

профессиональным развитием педагогов общеобразовательной школы направлена на повышения уровня владения базовыми педагогическими компетентностями педагога, благодаря которым создаются благоприятные условия для профессионального роста, повышении квалификации работников через развитие творческого потенциала личности педагога. Она будет создавать творческую атмосферу для обогащения инновационными методами реализации содержания образования, способствовать созданию творческих мастерских, в которых будет создаваться интеллектуальный продукт по решению проблем содержания образования и методов его реализации. Благодаря данной модели, в общеобразовательной организации будет создана целенаправленная и целостная система развития уровня профессионализма педагогов, которая включает в себя разработку и реализацию плана мероприятий по повышению квалификации педагогических работников, создание системы мотивации и системы стимулирования педагогов, а также системы ресурсов, позволяющих пройти обучение и реализовать свой творческий потенциал. Это, в свою очередь, будет содействовать профессиональному росту, профессиональной и личностной самореализации педагога, проектированию педагогом индивидуального образовательного маршрута профессионально-личностного развития, мотивировать его и ориентировать на инновационные процессы и использование современных технологий образования, поэтому они будут организовывать качественный и эффективный образовательный процесс и способствовать развитию качества образования в целом.

Список использованных источников

1. Бьюзи Т. Супермышление. Мн.: ООО «Попурри», 2003. – 304с.
2. Латыпов Н. Основы интеллектуального тренинга. Минута на размышление. СПб.: Питер, 2005. – 336 с.
3. http://www.mindmap.ru

Приложение 1

Утверждаю:
Директор КГУ "Белоусовская средняя школа №1"
отдела образования по Глубоковскому
району УО ВКО
_____М.К.Карибаева

План - график проведения суммативного оценивания за раздел/сквозную тему, четверть
1 полугодие 2022-2023 учебного года

Класс: 7 "Б"

Четверть	Кол-во недель в четверти	Тема суммативного оценивания за раздел	Дата проведения	Продолжительность выполения
		Қазақ тілі мен әдебиеті		
1	8 апта 2 күн	БЖБ 1 " ҚазақстанРеспубликасының мемлекеттік тілі-қазақ тілін оқып үйренеміз"	19.09.2022	20-25
1	8 апта 2 күн	БЖБ 2 "Уақыт-ұлы күш"	11.10.2022	20-25
1	8 апта 2 күн	Тоқсандық жиынтық бағалау	22.10.2022	45
2	8 апта	БЖБ 1 "Қазақстанның ежелгі қалалары.Ұлы Жібек жолы"	23.11.2022	20-25
2	8 апта	БЖБ 2 "Спорт және денсаулық күтімі"	13.12.2022	20-25
2	8 апта	Тоқсандық жиынтық бағалау	26.12.2022	45
		Русский язык		
1	8недель2 дня	СОР 1 "Климат и изменения климата"	30.09.2022	20
1	8недель2 дня	СОР 2 "Обычаи и традиции"	20.10.2022	20
1	8недель2 дня	СОЧ 1 "Климат и изменения климата. Обычаи и традиции"	26.10.2022	45
1	8недель2 дня	СОР 3 "Знания: мир и изучение иностранных языков"	07.12.2022	20
2	8 недель	СОР 4 "Влияет ли ландшафт и климат на национальный характер?"	23.12.2022	20
2	8 недель	СОЧ 2 "Знания: мир и изучение иностранных языков. Времена года."	29.12.2022	45
		Английский язык		
1	8недель2 дня	Summative assessment unit "Hobbies and Leisure"	28.09.2022	20
1	8недель2 дня	Summative assessment "Communication and Technology"	19.10.2022	20
1	8недель2 дня	Summative Assessment for the term 1	26.10.2022	40
1	8недель2 дня	Summative assessment unit "Holidays and Travel"	25.11.2022	20
2	8 недель	Summative assessment "Space and Earth"	21.12.2022	20
2	8 недель	Summative Assessment for the term 2	23.12.2022	40
		Русская литература		
1	8недель2 дня	СОР 1 "Притчи и легенды в литературе"	20.09.2022	20
1	8недель2 дня	СОР 2 "Притчи и легенды в литературе"	11.10.2022	20
1	8недель2 дня	СОЧ 1 "Притчи и легенды в литературе"	18.10.2022	45
1	8недель2 дня	СОР 3 "Человек и природа"	29.11.2022	20

Приложение 2

КГУ "Белоусовская средняя школа №1" отдела образования Глубоковского района управления образования ВКО

Анализ по итогам проведения суммативного оценивания за раздел и суммативного оценивания за четверть

за 2 четверть по предмету математика

Класс 6 "В"

Педагог Саблева ЕВ Количество учащихся: 23

Анализ результатов СОР и СОЧ

Пред-мет	Ученик	Максимальный балл	Процентное содержание баллов суммативного оценивания				% каче-ства	% успеваемо- сти
			низкий	средний		высокий		
			0-39%	40-84%		85-100%		
1	2	3	4	40-64	65-84	6	7	8
			Количество учеников					
СОР 1	23	13	5	6	10	2	52,173913	78,260869
СОР 2	23	14	2	2	4	15	82,608695	91,304347
СОР 3	0		0	0	0	0	#ДЕЛ/0!	#ДЕЛ/0!
СОЧ	23	20	0	8	10	5	65,217391	100

	Достигнутые цели	Цели, вызвавшие затруднения
СОР 1	6.1.2.22 находить значения числовых выражений, содержащих рациональные числа 6.1.2.17 применять свойства сложения и умножения рациональных чисел 6.1.2.21 переводить бесконечную периодическую десятичную дробь в обыкновенную дробь 6.5.1.4 решать текстовые задачи с рациональными числами	6.1.2.22 находить значения числовых выражений, содержащих рациональные числа 6.5.1.4 решать текстовые задачи с рациональными числами
СОР 2	6.2.1.3 находить допустимые значения переменной в алгебраическом выражении; 6.2.1.9 выполнять тождественные преобразования алгебраических выражений; 6.5.2.4 составлять выражения с переменными и формулы при решении текстовых задач.	6.2.1.3 находить допустимые значения переменной в алгебраическом выражении; 6.5.2.4 составлять выражения с переменными и формулы при решении текстовых задач.
СОР 3		

№	Фамилия и имя ученика/ макс балл	СОР 1	СОР 2	СОР 3	СОЧ
		13	14		20
1	Алтаева Асемгуль	11	12		14
2	Антропова Алена	7	12		13
3	Байда Диана	11	14		19
4	Беза Виктория	10	10		14
5	Гейнбук Елизавета	7	8		13
6	Гольцева Ксения	9	12		16
7	Жданов Семен	5	4		18
8	Завьялов Георгий	8	5		15
9	Зенцова Злата	8	14		16
10	Капрун Анастасия	9	13		15
11	Клименко Дамил	4	11		10
12	Климова Арина	5	14		9
13	Литвинова Екатерина	9	12		11
14	Мальгина Ирина	10	12		11
15	Мынгатов Нариман	8	12		11
16	Овлин Максим	5	10		14
17	Павлов Максим	11	7		10
18	Ракимова Аделина	10	10		12
19	Федорова Екатерина	5	13		15
20	Хан Кристина	12	13		18
21	Шрайнер Яна	9	12		18
22	Щербинина Вероника	8	12		12
23	Щербинина София	13	14		18

Приложение 3

ШҚО ББ Глубокое ауданы бойынша білім бөлімінің "№1 Белоусовка орта мектебі" КММ / КГУ "Белоусовская средняя школа №1" отдела

Әдістемелік бірлестік қызметінің рейтингтік кестесі / Рейтинговая таблица деятельности методического объединения

	1. Персонифицированные критерии		
1.1	Проведение открытых уроков в школе	5 баллов за каждого учителя	
1.2	Проведение внеклассных мероприятий по предмету	4 балла за каждого учителя	
1.3	Проведение открытых уроков на уровне района	7 баллов за каждого учителя	
1.4	Проведение открытых уроков на уровне области	10 баллов за каждого учителя	
1.5	Количество посещенных уроков у коллег, их обсуждение	3 балла за каждый урок	
1.6	Посещение семинаров районного, областного уровня	3 балла за каждый семинар	
		Всего баллов	
	2. Выступления учителей		
2.1	На педсоветах, совещаниях при директоре, семинарах школьного уровня	2 балла за каждое участие	
2.2	На заседаниях районных методических объединений, конференциях, мероприятиях районного уровня	4 балла	
2.3	На конференциях, мероприятиях областного уровня, в ИПК, ЦПМ (в качестве лектора)	7 баллов за каждое участие	
		Всего баллов	
	3. Публикации учителей		
3.1	В районных газетах (Ақ бұлақ, Огни Прииртышья, instagram-странички, FB) – освещение проведенных мероприятий, авторские статьи аналитического характера	2 балла за каждую публикацию	
3.2	В методических журналах, сборниках научно-практических конференций – статьи аналитического характера, по обмену опытом	3 балла за каждую публикацию	
		Всего баллов	
	4. Участие в конкурсах учителей		
4.1	Очные конкурсы профессионального мастерства и творческие конкурсы различного уровня (например, Учитель года)	1 место – 5 баллов 2 место – 4 балла 3 место – 3 балла сертификат – 2 балла	
4.2	Дистанционные конкурсы по информационным письмам (прошедшие через администрацию)	3 балла за каждое участие	
4.3	Членство в жюри предметных олимпиад, экспертных советах и орг.комитетах конкурсов, конференций, «Зерде», «Мир вокруг нас»	3 балла за каждого учителя	
4.4	Личное участие учителей в спортивных соревнованиях	1 место – 3 балла 2 место – 2 балла 3 место – 1 балл	
		Всего баллов	

КӘСІПТІК БІЛІМДЕГІ ДУАЛЬДЫҚ ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІ – ЗАМАН ТАЛАБЫ

Кенганова А.Т.
әдістеме бөлімі меңгерушісі, М. Тынышпаев атындағы ҚазККА
Ақтау көлік колледжі

Аңдатпа: Мақалада дулдық білім беру жүйесіндегі ерекшеліктер туралы қарастырылған**.** Кәсіптік білім берудегі дуалдық жүйенің бәсекеге қабілетті мамандар дайындауға берілген мүмкіндік екеніне назар аударған.

Аннотация: В статье рассмотрены особенности системы дульного образования. Обратил внимание на то, что дуальная система в профессиональном образовании-это возможность подготовки конкурентоспособных специалистов.

Abstract: The article discusses the features of the Dulat education system. He drew attention to the fact that the dual system of vocational education is an opportunity to train competitive specialists.

«Техникалық және кәсіптік білім беруді дамыту жүйесіне қызмет ететіннің барлығы - біздің еліміздің болашағына қызмет етеді» -деп мемелекет басшысы Қ. Тоқаев атап көрсеткендей, дуалды білім беру жүйесі еңбек нарығында сұранысқа ие мамандарды даярлауға мүмкіндік беріп, әрбір түлектің оқу орнын бітіріп шыққан соң жұмысқа орналаса алуына кепілдік береді, демек «**Дуалды оқыту - кадрдың бәсекеге қабілеттілігінің кепілі**». Бұқаралық маман кадрларының жетіспеушілігін еңсеруге мүмкіндік беретін заманауи қолданбалы біліктілік орталықтары қажет» — деп, бұл оқыту жүйесінің техникалық салада алар орнынын айқындап берген болатын. Сондай-ақ, колледждерде дуальды оқыту әдісін енгізу туралы нақты тапсырма да жүктеген. Осыған байланысты елімізде кәсіптік-техникалық білім беру саласында жаңа жүйе жасалына бастады.

Дуальды жүйенің негізі — болашақ жас маманды оқу орны мен өндірісте қатар оқыту. Сонымен қатар, түлектердің жұмысқа орналасу көрсеткішін жоғарылату. Дуальды жүйе бойынша білім алған колледж түлегі жұмыссыз қалмайды. Өйткені теория мен тәжірибені ұштастыру нәтижесінде, студент оқу бағдарламасын жақсы меңгеріп қана қоймай нағыз дайын маман болып, жұмыс берушілердің сұраныстарына, талаптарына сай кәсіптік-техникалық кадрлар даярлайтын болады және дуальды оқыту әдісінің тағы бір ерекшелігі — еңбек нарығына қажетті жас мамандарды даярлауға тек білім мекемелерінің ғана емес, сонымен қатар жұмыс беруші мекемелердің де жауапкершілігін арттырады.

Дуальды оқыту жүйесі барысында студент, өз мамандығын жетік меңгереді, практикалық білімін ертерек жетілдіреді, сонымен қатар қоғаммен тез тіл табысуға үйренеді, өз ортасында беделі «Білім айнасы» 2023 ж. 33 жоғары болады және жауапкершілікке тәрбиеленеді. Жұмыс үрдісінде студент өз мамандығына жаңаша көзқараспен қарайды және өз мамандығын жаңылмай дұрыс таңдағанын түсінеді. Осылардан басқа болашақ маман өндірісте жұмыс істей жүріп, жұмыс өтілін жинайды, қосымша табыс табады және оқу орнын бітіргеннен кейін, жаңа заман талабына сай шарттарға байланысты яғни, еш қиындықсыз қызметке орналасады. Дуальды оқыту жүйесінің өндірістік мекемелер үшін тиімділігі қандай?-деген сұраққа тоқталар болсақ: дуалды оқыту жүйесі өндірістік мекемелер үшін таптырмас мүмкіншілік болып табылады. Себебі, мекемелер өздері үшін мамандандырылған кадрлар дайындайды, жұмысшылар іздеу үшін және жұмысшылар таңдауда уақыт үнемдейді және шығынға ұшырамайды. Өндірістегілер жаңа мамандарды үйретуге, алғашқы бейімдеушілік жұмыстарына да уақыт үнемдейді. Мамандар өндірісте жұмыс жасағанда кейбір мәселелер туындамас үшін, жұмыс беруші оқу процесінің барлық уақытын тиімділікпен мұқияттылықпен өткізеді. Оқу орындарымен бірлесе отырып жұмыс жасау өндірістік мекемелер үшін де өте тиімді, себебі өзіне қажетті кадрларды ерте бастан дайындап, болашаққа білікті маман дайындайды .

Білім жүйесін жаңғырту аясында дуальды кәсіби білім беруді дамыту, жұмысшы кадрларының зәрулігін еңсеру үшін қолданбалы мамандықтардың заманауи орталықтарын құру міндеттері қойылды. Дуальды жүйенің негізі оқу орны мен өндірісте қатар оқыту болып

табылады. Бұл кәсіптіктехникалық білім берудегі басты проблема – оқу орнындағы теория мен заманауи өндіріс практикасы арасындағы алшақтықты жоюға мүмкіндік береді. Дуальды оқытуда теория мен практиканың өзара байланысы принципі жүзеге асырылады, мұның өзі болашақ маманға кәсіпорында жұмыс істеу кезінде қажетті біліктілікке ие болуға көмектеседі. Мұндай оқыту өндірістің нақты сұраныстарына барынша жақындатады да, жұмыс берушілер дайын мамандарға ие болады. Бүгінгі таңда еңбек нарығында жоғары білікті мамандар тапшылығы орын алуда. Қалыптасқан жағдайдың негізгі себепшісі білім беру үрдісін ұйымдастыру, яғни, жас маманның бойынан табылуға тиісті тәжірибелік дағды, білім мен тәжірибені талап ететін нақты өндірістік жағдайлардан теориялық білім берудің алшақтап кетуі болып табылады. Қалыптасқан жағдайда теория мен практиканың арасында алшақтықты жою мәселесімен жұмыс берушіге күресуге тура келеді, себебі білікті мамандармен қамтамасыз ету бұл жетістікке қол жеткізудің кепілі.

Дуальды оқыту жүйесінің колледж немесе арнаулы оқу орындары үшін де тиімділігі жоғары екендігін атап өткен жөн. Олар: колледж өндірістік мекемелермен келісім шарт бойынша іскерлік қарым-қатынас орнатады, колледжді бітірген түлектерге деген қызығушылығы болады. Өндірістік процесстердегі өзгерістермен оқу орындары оперативті түрде ақпараттандырылып отырылады, мамандарға деген сұраныстарды (өндірісте қандай мамандар тапшы) біліп, сондай мамандықтар енгізуге бейімделеді. Оқу мекемесінің тартымдылық беделі артады, студенттер контингенті жоғарылайды.

Жастардың табысты еңбек етуі төмендегі факторлармен тығыз байланысты: біріншіден, бүгін білім алу көзі кеңейіп, өз бетімен оқимын деушілерге мол мүмкіндік туып отыр; екіншіден, білім әлемінде өз жолын тауып, өздігінен білім алуға ұмтылыс жасау; үшіншіден, адамның өзіндік қызығушылығы, түрлі мотивтері болуы; төртіншіден, жұмыс істейтін орында оның үнемі даму үстінде болуына жағдай жасалуы.

Техникалық және қызмет көрсету еңбегінің кадрларын даярлау елдің тұрақты экономикалық дамуын қамтамасыз ететін орта буынды кәсіби мамандар даярлау үшін негіз қалайды. Еліміздің индустриялық-инновациялық даму міндеттері ауқымының жедел қаркынымен өсуіне байланысты техникалық және қызмет көрсету еңбегінің кадрларын даярлауда сапалы ұмтылыстың қажеттілігі туындап отыр. Осыған байланысты елімізде заман талабына сай білімді, озық технологияларды жетік меңгерген, кәсіби білікті жұмысшы мамандар даярлауда техникалық және кәсіптік білім беретін оқу орындарында үлкен міндеттер мен талаптар жүктелеліп отырғаны белгілі.

Техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдары индустриялық-инновациялық дамытудың мемлекеттік бағдарламасын іске асыруда ерекше рөл атқарады. Қазіргі таңда кәсіптік салада жанжақты білімді, білікті, бәсекеге қабілетті маман даярлау олардың әлеуметтік, кәсіптік, өзіндік жұмыс жасай алу қабілеттерін дамытумен белгіленеді.

Дуальды оқыту жүйесі дегеніміз — теорияны өндіріспен ұштастыра оқыту технологиясы. Ол алғаш Германияда пайда болып, негізі қаланды. Дуальды оқыту жүйесінің кәсіби мамандар даярлауда тиімділігі мен нәтижелілігі зор екендігі тәжірибеде дәлелденген. Дуальды оқыту жүйесі қазіргі дүние жүзілік тәжірибеде бар дүние. Оның жарқын мысалдарының бірі — Германиядағы кәсіптік-техникалық білім берудегі даярлаудың дуалдық жүйесі. Мұнда оқушылар уақытының үштен екі бөлігінде еңбек ете жүріп өндірістен қол үзбей оқиды, тек уақытының үшінші бөлігін теориялық оқуға, білімді ұйымдастыруға арнайды.

Дуальды оқыту жүйесінің негізгі мақсаты – техникалық – кәсіптік оқу орындарының жұмыс беруші жеке сектордағы өндіріс, шаруашылық мекемелерімен серіктестік ретінде бірлесе отырып, нарық заманында бәсекелестікке төтеп бере алатын, жаңа инновациялық-технологиялық бағдарламаларды меңгеруге дайын жұмысшы мамандар даярлау.

Қазіргі кезде әлемде оқытудың дуальды жүйесі-техникалық және кәсіптік мамандар даярлаудың ең тиімді жолдарының бірі болып табылады. Нақты өндіріс жағдайларына бейімделген, жұмыс орнында дағды мен білімді тікелей игеруге бағытталған, практикалық сағаттардың оқыту бағдарламасына барынша үйлесіммен біріктірілетін білікті мамандарды дайындау қазіргі кезде білім берудің дуалды жүйесі деген атпен белгілі.

Бүгінгі таңда еңбек нарығында жоғары білікті мамандар тапшылығы ерекше орын алуда. Қалыптасқан жағдайдың негізгі себепшісі білім беру үрдісін ұйымдастыру және жүйедегі мәселелер, яғни жас маманның бойынан табылуға тиісті тәжірибелік дағды, білім мен тәжірибені талап ететін нақты өндірістік жағдайлардан теориялық білім берудің алшақтап кетуі болып табылады. Қалыптасқан жағдайда теория мен практиканың арасындағы алшақтықты жою мәселесімен жұмыс берушіге күресуге тура келеді, себебі білікті мамандармен қамтамасыз ету – бұл жетістікке қол жеткізудің кепілі. Мұндай жағдайда жас мамандардың оқу үрдісінде алған білімдерін жүзеге асыру жоспарланатын кәсіпорын қызметінің ерекшелігін ескере отырып, қосымша оқу, тәжірибеден өту, қайта даярлау қажеттілігі туындайды.

Бүгінгі күннің болмысы кәсіби білім жүйесі алдында еңбек нарығында бәсекеге қабілетті білікті мамандар даярлау, өз мамандықтарын жетік меңгерген, өз мамандығы бойынша тиімді жұмыс жасауға қабілетті, тұрақты кәсіби өсуге дайын, әлеуметтік және оңтайлы кадрларды даярлауды талап етеді. Осыған байланысты қойылған басты міндет — мемлекеттік құрылымдардың күшін біріктіру, жұмыс берушілер мен оқу орындарын облыстық кәсіпорындар мен өнеркәсіптерді білікті мамандармен қамтамасыз ету мәселесінде жұмылдыру.

Әлеуметтік серіктестік аясында колледжіміз негізінен қызмет көрсету саласына білікті жас кадрларды даярлау үшін бірнеше мекемелермен, соның ішінде «Жүйелік басқару» мамандығы бойынша «Қазақстан темір жолы» ҰҚ АҚ филиалы «Маңғыстау магистральды желі бөлімшесі», «ҚТЖ-Жүк тасымалы» ЖШС филиалы – «Батыс», «Ойл Транспорт Корпорейшн» ЖШС, «NBKS Logistics» ЖШС, «OTPAN Logistics» ЖШС, «Вираж» ЖШС, «Автомотосервис» ЖШС, «Royal Cars Aktau» ЖШС, «Каскор ТрансСервис» ЖШС, «Ақжол құрылыс » ЖШС. «Бектранс» ЖШС, «МорпортАктау» мекемесімен және Казпочтамен келісім шартқа отырды. Бұл кәсіпорындардың жетекші мамандары әрбір жартыжылдықта өткізілетін аттестацияларға, диплом қорғауға қатысып, бітіруші түлектерді жұмысқа шақырады.

Әлемдік тәжірибеге қарағанда, білім берудің дуалды жүйесі мамандардың кәсіби дайындығын жоғарылатуға ықпал етеді. Еңбек өнімділігі артады, халықтың көшіп – қонуы азаяды, әлеуметтік шиеленіске жол берілмейді.

Оқу үрдісіне дуалды білім беру жүйесін сәтті енгізу келесі мәселелерді шешуге мүмкіншілік береді:

— талапкерлердің кәсіби өзін өзі билеуі;

— оқу мекемесінің тартымдылық беделінің артуы, студенттер контингетінің жоғарылауы;

— оқушылардың қызығушылығы мен сұранысына қарай бағдарламалар, элективті (икемді) курстар бағдарламаларын әзірлеу;

— мамандықты тереңірек ойланып таңдауға, социализация, тапқырлық пен шығармашылыққа бейімдейтін біліктіліктің дамуы;

— дуалды жүйе бойынша оқытылатын тұлғаның қажетті біліктілік пен еңбек дағдыларына, кәсіби білімге ие болып еңбек нарығында сұраныс деңгейінің жоғарылуы;

— бітірушілерді дайындау деңгейінің жоғарылауы;

— бітірушілерді одан әрі жұмысқа орналастыру, жұмыссыздықтың қысқаруы;

— бітірушілердің әлеуметтік бейімделуі;

— білім беру мекемелерінің жобаларды жүзеге асыру кезеңдерінде қосу арқылы кәсіпорындармен өзара әрекеттесу аясын кеңейту;

— білім беру мекемелерінің бәсекелесуге қабілеттілігін жоғарылату.

Бұл мақсатқа жетудің негізгі сапалы білім беріп, дұрыс жолға бағыттаушы, оның кәсіби жетілуі үшін қажетті жағдайларды жасаушы – өз пәнін жетік білетін, кәсіби дағдылары, педагогикалық дарыны бар, жаңашылдыққа ұмтылатын, өзіне сын көзбен қарай алатын оқытушылар мен оқу өндірістік шеберлері.

Біздің оқу ордамыз білім беру кеңістігінің әлемдік сахнасына шығуы үшін мамандарды даярлауда сапаға ерекше мән береді.

Дегенмен білікті де, білімді де білімді инженер педагогтардан құралған ұжым мүшелері алдағы тапсырмалар мен міндеттерді өз дәрежесінде орындап шығатындығына сенемін.

Дуальды жүйемен оқытудың жетістігі көп.

1. Бітіруші түлектердің жұмысқа орналасу көрсеткіші жоғары болады, себебі оқу барысында өндіріспен тығыз байланыста болған оқушы жұмыс берушінің барлық талаптарын игеріп, меңгерген жұмысшы маман болады.

2. Жақсы білімді, болашақ жұмысшы маман психологиялық жағынан жаңа ортаға бейімделген дайын маман болып шығады. Өндірісте өздігінен шешім қабылдай алады. Теория мен тәжірибені меңгеріп, бекітілген жұмысқа деген жауапкершілік сезімі жоғарылайды. Өндірісте болғандықтан ұжыммен жұмыс жүргізеді және өндірістегі жұмыстарға бейімделеді.

3. «Тәжірибеден теорияға» принципімен жұмыс жүреді, оқушы теориялық, яғни текстпен айтудан гөрі, өндірістегі жағдаяттарға сәйкес жұмыс жүргізеді. Теориядағы қиындық келетін терминдер мен есептерді тәжірибе жүзінде шешеді.

4. Жұмыс берушінің оқушыға берген бағасы дайындалған маманның біліктілігімен байқалады. Алғашқы күннен бастап ұзақ уақыт өндірісте жұмысшы болған оқушы, өзінің білім мен ынтасын көрсетеді.

5. Оқытушы тек қана теорияны ғана меңгермей, өндірістегі соңғы жаңалықтарды біліп, заманауи талаптарды меңгереді.

6. Бюджеттік шығын азаяды, себебі оқуға кеткен шығынның біраз бөлігі өндірісте болғандықтан оқушы оны күнделікті көріп, игереді.

Жоғарыда аталған мәселелердің барлығы дуальды оқыту технологиясы енгізіліп, жүзеге асқан кезде қол жеткізетін нәтижелер.

Қорытынды.

Еліміздегі кәсіби-техникалық білім беру жүйесі ең бірінші кезекте ұлттық экономиканың мамандарға деген қазіргі және келешектегі сұранысын барынша өтеуге бағдар ұстауы керек. Өйткені, экономиканың қарқынды дамуымен кәсіби-техникалық маман иелеріне сұраныс та күн санап артуда. Соған орай, теориядан гөрі тәжірибеге басымдық берілетін дуальдық жүйені енгізу халықты жұмыспен қамту проблемасын шешудің бірден-бір тиімді жолы екендігі анық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған бағдарламасы;
2. Қазақстан республикасының «Білім туралы» Заңы;
3. «Дуалды оқыту жүйесі: кәсіби біліктілікті арттырудың жаңа мүмкіндігі»; «Білім айнасы» 2023 ж. 36
4. «ТжКБ жүйесіне халықаралық тәжірибелерге негізделген оқытудың дуалды жүйесін енгізу перспективасы».
5. «Қазіргі білім беру технологияларының әдіснамалық негіздері», Білім беру мекемесі басшыларының анықтамалығы 2008 ж;
6. «Әлеуметтік әріптестік жағдайында техникалық және кәсіптік білім беру», Білім беру мекемесі басшыларының анықтамалығы 2009 ж;

ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ ДЕҢГЕЙЛІК МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ ОНЫ БАҒАЛАУ ТЕТІКТЕРІ

Колганатова Г.Б.
Арнайы пәндер оқытушысы, М.Тынышпаев атындағы ҚазККА
Ақтау көлдік колледжі

Аңдатпа: Мақалада педагогтердің үздіксіз білім беру мәдениеті, ғылыми-теориялық қалыптастыруды бағалау деңгейлері, критерийлері мен әдістері туралы айтылған. Мұғалімнің бойында табылуы тиіс кәсіби дағды мен игеруі керек құзыреттіліктер туралы сөз қозғалады. Мұғалімнің кәсіби құзыреттіліктерін ажыратылып, кәсіби құзыреттілікті дамытудың негізгі жолдары көрсетіледі. Білім мен ғылым дамыған заманда аталған тақырып өзекті болып табылады.

Аннотация: В статье рассказывается о культуре непрерывного образования педагогов, уровнях, критериях и методах оценки научно-теоретического формирования. Речь идет о профессиональных навыках и компетенциях, которые должен приобрести учитель. Выделяют профессиональные компетенции учителя и указывают основные пути развития профессиональных компетенций. В эпоху развития образования и науки данная тема является актуальной.

Abstract: The article describes the culture of continuous education of teachers, levels, criteria and methods of evaluation of scientific and theoretical formation. We are talking about professional skills and competencies that a teacher should acquire. They highlight the professional competencies of the teacher and indicate the main ways of developing professional competencies. In the era of the development of education and science, this topic is relevant.

Мұғалім мамандығы қай заманда да қоғамдағы ең маңызды мамандықтардың бірі. «Алты алаштың басы қосылса, төр ұстаздыкі» деген қанатты сөз бекерге айтылмаған. Мұғалім қауымының тікелей міндетіне балаларды оқыту, тәрбиелеу және дамыту кіреді. Сондықтан да оған қойылатын талаптар әр кез де жоғары болуы керек. Мұғалім балалармен олардың әртүрлі қабілеттері мен дамуына қарамастан ортақ тіл табыса білуі керек. Сонымен қатар, мұғалім өскелең ұрпаққа сыртқы келбетімен және кәсібилігімен үлгі болуға тиіс.

Бүгінде мұғалім мамандығы пән саласында, оқыту әдістемесі, формалары, технологиялары саласында үнемі жетіліп отыруды талап етеді. Педагогикалық жағдай әртүрлілікпен сипатталады және мұғалім оқыту мазмұнындағы болып жатқан өзгерістерге шебер бейімделуі керек. Құзыреттілік – берілген пәндік салада тиімді қызмет ету үшін қажетті білімнің, тәжірибенің және дағдылардың болуы. Бұл кез-келген салада жан-жақты білімі бар адамның сапасы.

Дамыған елдердегі білім берудегі жүйе ұстаздардың үнемі біліктіліктерін арттырып, профессионалдығын жоғарылатып отыруды талап етеді. Негізінен балаға білім беру – адамның, қоршаған орта мен елдің өзекті және перспективалы қажеттіліктеріне бейімделу, жұмысты бастауға, өзін әрқашан тәрбиелеуге және дамытатын қабілетке ие біздің республика тұлғасын дайындау. Өз ойы бар, оны ашық жеткізе алатын, өз қызметінің нәтижелерін болжайтын және білім беру процесін модельдейтін ұстаз, алдағы мақсаттарға жетудің кепілі болып табылады.

Мұғалімнің келесідей кәсіби құзыреттіліктерін ажыратып, айтуымызға болады:

1. Зияткерлік-педагогикалық құзыреттілік – білімді, кәсіби қызмет тәжірибесін тиімді оқыту мен тәрбиелеуге қолдана білу, мұғалімнің инновацияға қабілеттілігі.

2. Коммуникативті құзыреттілік – бұл айтарлықтай кәсіби сапа, оның ішінде сөйлеу дағдылары, айналадағы адамдармен қарым-қатынас жасау мүмкіндігі.

3. Рефлексиялық құзыреттілік – мұғалімнің мінез-құлқын басқару, эмоцияларын бақылау, рефлексия қабілеті, стресске төзімділігі.

4. Сындарлы – білім алушының жеке басын жобалау, жасына және жеке қабілеттеріне байланысты оқу-тәрбие материалын таңдау және құрастыру қабілеті.

Біз заманнан қалмай, бірге даму үстінде болуымыз керек. Сол үшін де педагогтерді белгілі мерзімнен соң біліктіліктерін тексеріп, оң нәтиже көрсетсе дәрежелерін өсіріп отырады. Педагогтың құзыреттілігін дамытатын бірнеше жолын бөліп көрсетуге болады.

1) біліктілікті арттыру жүйесі. Біліктілікті арттырудың күтілетін нәтижесі – қызметкерлердің профессионалдық дайындығы:

- білім беру қызметкерлерінің заманауи құндылықтары жүйесіне ыңғайлы кіруіне ықпал жасау;

2) педагог қызметкерлерді атқаратын лауазымына, сонымен қатар біліктілік категориясына аттестаттау. Жаңа бағыттарды іске асыратын әдістің бірі педагог кадрларды аттестаттау екені белгілі. Бұл жердегі негізгі міндет педагог қызметкерлердің біліктілік деңгейін, олардың әдіснамалық мәдениетін, кәсіби, өзіндік өсуін мақсатты түрде арттыруды ынталандыру.

3) педагогтердің өзін-өзі тәрбиелеуі. Ұстаздардың өзін-өзі тәрбиелеуі маңызды фактор. Балаға тәрбие беретін адам бірінші өзінің әр ісіне жауап бере білуі шарт. Әр кезде өзін

жетілдіретін мұғалім ғана оқуды үйрете алады.

4) әдістемелік бірлестіктердің, педкеңестердің, семинарлардың, конференциялардың, шебер-сыныптардың жұмысына, конкурстарға, зерттеу процестеріне, вебинарларға, жобаларға белсенді қатысу.

Білім беру сапасын арттырудың бір жолы – педагогтің кәсіби құзыреттілігін арттыру. Қазіргі мұғалім үшін оның кәсібі – өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігі, қанағаттану мен тану көзі. Білім ордасы өмір бойы сабақ бермеуі керек. Ол өмір бойы үйренуге, алған білімін іс жүзінде тиімді пайдалануға үйретуі керек. Тек белсенді өмірлік ұстаным, кәсіби шеберлікті арттыру мұғалімге білім алушының басты құқықтарының бірі – сапалы білім алу құқығын қамтамасыз етуге көмектеседі. Бұдан шығатыны, мұғалімді жетілдірудің ең маңызды құрамдас бөлігі – оның үнемі өзін-өзі тәрбиелеуге, уақытпен бірге жүруге, өз беделіне қамқорлық жасауға деген ұмтылысы.

Барлығы Қазақстанды әлемдік қоғамдастыққа нарықтық экономикасы бар мемлекет ретінде таныды. Тәуелсіздік алудың қысқа тарихи кезеңінде Қазақстан жаңа прогрессивті технологияларды пайдалана отырып, әлемдік өркениетке ықпалдаса отырып, экономикада серпіліс жасады. Елдің әлеуметтік-экономикалық даму перспективалары айқындалды. Бұл тұрғыда қазіргі заманғы білім беру жүйесінің, адами капиталдың қоғам өмірінің жаңа деңгейінің негізін құрайтын және елдің экономикалық күші мен ұлттық қауіпсіздігінің маңызды факторлары, базасы болып табылатын әлеуметтік даму деңгейінің критерийлері ретіндегі рөлі мен маңызы артып келеді. Өз кезегінде, қоғамдық қатынастар жүйесіндегі өзгерістер білімге әсер етеді, одан ұтқырлықты және жаңа тарихи кезеңнің шындығына барабар жауап беруді талап етеді және тұтастай алғанда экономиканың даму қажеттіліктеріне сәйкес келуі керек.

Қазір еліміздегі педагогтерге барлық жағдай жасалған десем қате айтқаным емес. Ұстаздар қауымын қуантатын тағы бір жаңалық «Педагог мәртебесі туралы» Заңының қабылдануы. Құжаттың мақсаты – педагогтердің мәртебесін арттыру болып табылады. Соынмен қатар өз мамандығын жақсы көретін, үнемі ізденіспен жүретін, бір сөзбен айтқанда өз ісінің шебері саналатын ұстаздарға жалақысына қосымша үстемақы төленеді. Атақ пен қатар жалақы артуы үшін шәкірт тәрбиелеп, «шәкірті ұстаздан озып» жақсы нәтижелер көрсетуі маңызды. Педагогтың өзі де біліктілігін дәлелдеп шыңдалып отыруы қажет. Үздіксіз білім беру жағдайындағы педагогтердің құзыреттілігінің деңгейлік мазмұнын анықтап, оны бағалау тетіктерін дұрыс бағамдай білу маңызды. Ұстаз құзыреттілігін жоғарылатып, бағалаудан сәтті өткен жағдайда үстеме ақы алады. Бұл мұғалім мамандығын таңдаған ұстаздарға үлкен мотивация деп есептеймін!

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Нысанбаев Ә. Тәуелсіз Қазақстанның құндылықтар әлемі – Мир ценностей независимого Казахстана. – Алматы: ҚР БҒМ ҒК Философия және саясаттану институты, 2011.

2 Жарықбаев Қ. Б. Психология негіздері: оқулық. - 6-бас. өнд., толық. - Алматы: Эверо, 2005.

3 Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу орны жағдайында болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: дисс....пед.ғ.д.: 13.00.08. – Қарағанды, 2005.

4 Құдайбергенова К.С. Құзырлылық – білім сапасының критерийі: әдіснамасы және ғылыми теориялық негізі. –Алматы, 2008.

5 Бидайбеков Е.Ы., Гриншкун В.В., Камалова Г.Б., Исабаева Д.Н., Бостанов Б.Ғ. Білімді ақпараттандыру және оқыту мәселелері / Оқулық.-Алматы, 2014.

АКТУАЛИЗАЦИЯ ОБНОВЛЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Кульгильдинова Т.А.
д.п.н. профессор КазУМОиМЯ им. Абылай хана
г.Алматы, Казахстан

Аңдатпа: Мақалада шетел тілі мұғалімдерін даярлауда білім беру бағдарламаларын жүзеге асырудың модульдік тәсілі қарастырылған. Білім беру жүйесін реформалау инновациялық технологияларды енгізумен және оларды қолданумен қатар жүретіні атап өтілген. Жоғары мектеп жүйесіндегі білім берудің бұл сипаты болашақ мұғалімнің бойында жүйелік құзыреттіліктерді дамытуға бағытталған. Білім беру бағдарламасында ғылыми дәлелденген қағидалар негізінде жаңартылған когнитивтік-лингвомәдени модуль, цифрлық визуализация модулі және кәсіби тілдік модуль қарастырылған.

Аннотация: В статье дается модульный подход к реализации образовательных программ в подготовке учителя иностранного языка. Отмечается, что реформирование системы образования сопровождается внедрением и применением инновационных технологий. Такой характер образования в системе высшей школы нацелен на формирование системных компетенций у будущего учителя. В образовательной программе рассмотрены когнитивно-лингвокультурологический модуль, модуль цифровой визуализации и профессионально-языковой, которые актуализируются га основе научно-обоснованных принципов.

Abstract: The article provides a modular approach to the implementation of educational programs in the foreign language teacher training. It is noted that reforming the education system is accompanied by the introduction and usage of innovative technologies. This type of education in the higher school system is aimed at the formation of systemic competencies of the future teacher. The educational program considers the cognitive-linguocultural module, the digital visualization module and the professional-language module, which are updated on the basis of scientifically based principles.

Для определения термина «актуализация» обратимся к психологическому словарю, где данное понятие определяется как действие, заключающееся в извлечении усвоенного материала целях дальнейшего использования из долговременной или кратковременной памяти [С.Ю. Головин]. Вместе с тем надо обратить внимание на глагол актуализировать, который означает перевод определенных действий из потенциального аспекта в реальное. Поэтому актуализация некоторых задач подготовки педагога связана с его компетенциями в методике преподавания и изучения иностранного языка. Таким образом, понятие актуализации в образовании предполагает внесение изменений и их реализацию,которые связаны с интеграцией научно-теоретических аспектов методики преподавания дисциплин языкового цикла с принципами внедрения их в учебный процесс школы. В этих целях в Казахском университете международных отношений и мировых языковим. Абылай хана разработаны модули для ОП, которые отличаются новаторским подходом, креативностью и ориентируют студентов на самосовершенствование. Реализация ОП для подготовки учителей иностранного языка представляет собой образец развития современного педагога, который в условиях оптимизации образовательного процесса реализует инновационно-синергетический аспект модульного подхода.

В свою очередь, блок компетенций, включенный в компетентностную модель учителя иностранных языков, рассматривается как совокупность ожидаемых результатов, которые соотносятся с блоками изучаемых дисциплин:

- профессионально-ориентированный блок компетенций составляет «ключевые компетенции», которые определяются как мировоззренческие, нацеленные на решение профессиональных задач на основе социально-правовых и исследовательских способностей;
- профессионально-базируемый блок компетенций формируется на базовых дисциплинах как способность и готовность к решению проблем по осуществлению профессиональной деятельности на основе метаязыковой подготовки будущих учителей;

- профессионально-идентифицирующий блок компетенций представляется дисциплинами профильного блока, отражающие специфику методических задач профессиональной деятельности иноязычного образования;

- межкультурно-коммуникативная компетенция формируется на основе дисциплин языкового цикла, целостно и системно определяемых средствами ИЯ.

Разработанная ректором, академиком НАН РК Салимой Сагиевной Кунанбаевой и внедренная в практику универсальная компетентностная модель специалиста поэтапно отражает профессиональную деятельность будущего учителя ИЯ. Состав компетенций построен на методологической базе становления межкультурно-коммуникативной и профессионально-компетентной личности как «субъекта межкультурной коммуникации». Компонентный же состав представленных компетенций требует такого уровня владения иностранным языком, который бы обеспечил профессионально-коммуникативные умения и субкомпетенции, отвечающие потребностям многоуровневой профессиональной коммуникативной деятельности будущего учителя.

Формирование четырех блоков компетенций обеспечивает эффективность профессиональной подготовки будущих специалистов, предопределяет ожидаемые результаты, обеспечивающие уровень подготовки профессиональных кадров, соответствующих квалификационным требованиям с дальнейшей перспективой развития педагога**.**

При создании образовательной программы важно определить единицу структурной организации учебного процесса. Образовательный процесс в условиях компетентностного подхода нацелен на создание ситуаций и поддержку действий, которые могут привести к формированию той или иной компетенции, а в качестве единицы предметного содержания при формировании профессиональной готовности студента выступает профессиональный концепт. Он предполагает реализацию принципов психолого-педагогического обеспечения модульной программы по предметному контенту будущей профессиональной деятельности, основанной на ведущей роли совместной продуктивной деятельности преподавателя и студентов, диалогического типа общения в ходе проектирования и реализации учебных профессионально ориентированных ситуаций. Профессиональный концепт или профконцепт как ведущий формируемый инвариантный элемент компонента учебного процесса в вузе отражает сущность и содержание профессиональной деятельности специалиста.

Автор данной концепции Кунанбаева С.С. рассматривает профконцепт как единицу базисного содержания профессии; как систему конструируемых педагогом (субъект обучения) условий, побуждающих и опосредующих активность обучающегося (субъект учения) в социальном и предметном контексте будущей профессиональной деятельности.

Прежде всего в качестве основного элемента профконцепта иноязычного образования определен модульный принцип, он предполагает построение педагогического процесса на основе интеграции базового иностранного и отраслевого языка. Так, согласно модульному принципу выстроен когнитивно-лингвокультурологический модуль, разработанный на основе интеграции содержания профессионального иностранного языка и задач иноязычного образования. Педагогический процесс становится всеобъемлющим благодаря такой интеграции, в рамках данного модуля студент получает возможность актуализировать единицу предметного содержания обучения, структура которого отражает единство когнитивного и лингвокультурологического компонентов. Следует отметить при этом, что когнитивный компонент предполагает развитие метаязыка профессии при работе с лингвокультурологической информацией, которое осуществляется через выполнение ситуационно-коммуникативных упражнений, включающих разнообразные когнитивно-визуальные способы представления лингвокультурологической информации через целенаправленное развитие рефлексии. Лингвокультурологический компонент отражает в учебном материале информацию об уровнях культуры и актуализирует содержание модуля когнитивно-лингвокультурологическими упражнениями, направленными на закрепление и отработку не только лингвокультурных единиц, но и метаязыка профессии. Когнитивно-

визуальные способы представления лингвокультурологической информации предполагают формирование у будущих учителей навыки создания игр по сюжетным картинкам.

С точки зрения профессиональной деятельности будущих учителей иностранного языка по использованию интегративно-коммуникационных технологий в образовательном процессе в КазУМОиМЯ осуществляется работа в определенной логической последовательности с учетом направленности педагогических действий на информированность, оказание помощи в осмыслении сущности данного процесса - его ценностного аспекта и значимости в становлении личности педагога. Отметим, что использование принципа действенности и оперативности знаний и их систематизации развивает способность к системному поиску способов решения задач. Данный принцип предполагает формирование у будущих учителей иностранного языка не просто действенные знания, а умение применять полученные знания в практической деятельности. Названный принцип выводит на применение, значит, на компетенцию, поскольку предполагает использование творческого подхода к процессу обучения.

Кроме того, будущий учитель придает деятельности детей определенную значимость, поскольку для них знания становятся необходимыми в реальной жизни. Когда учитель четко видит конечную цель обучения, то он прогнозирует инструмент для формирования у детей целеполагания. Это позволяет внедрять новейшие методики преподавания по той или иной дисциплине. КазУМОиМЯ им. Абылай хана в реализации ОП на основе интеграции новейших педагогических практик ежегодного усовершенствует образовательный процесс за счет включения в рабочие программы актуальных методик, соответствующих инновационному управлению образовательным процессом, который оценивается в соотнесении с явлениями культуры страны изучаемого языка. Сведения об изучаемой культуре лучше усваиваются при опоре на социокультурные особенности, полученные в процессе первичной социализации, то есть непосредственно в родной культуре.

В процессе актуализации связей между уже известными и изучаемыми языковыми и культурными явлениями развивается у студентов способность пользоваться новым материалом для решения актуальных задач через различные виды речевой деятельности. Извлеченная информацияи ранее усвоенная дают платформу для построения предвосхищающих смысловых гипотез.

Когнитивныйподход к реализации ОП требует использования заданий, побуждающих к использованию различныхинформационных ресурсов в учебно-познавательной деятельности.

Соответствие термину «сетевое поколение» учащихся, способных использовать различные способы получения информации, требует от студентовосмысления получаемой информации. В связи с этим в ОП даются дисциплины, которые обучают использованию различных информационных средств и ресурсов, Они должны рассматриваться как основные при работе с когнитивнокультурологическойинформацией и расширением лингвокультурологического объема знаний по иностранному языку. Подобные курсы формируют способность не только грамотно работать со справочными материалами, но и добывать новую иноязычную информацию, новые знания из бумажных иэлектронных источников с целью ее последующего применения в учебно-профессиональной деятельности. Дисциплины цифрового цикла также развивают навыкиисследовательской деятельности будущих учителей иностранного языка, которая соотносится с технологиями опережающего обучения на основе системногоподхода.

Исследовательская деятельность способствует увеличению объема языкового и культурного опыта обучающегося, что ведет к развитию его профессиональных компетенций.

Поэтому выделяя когнитогнитивные технологии как специальные технологии, направленные наразвитие познавательных и интеллектуальных способностей обучающегося, его творческого и ассоциативного мышления в процессе усвоения иностранного языка, следует отметить, что они восходят к когнитивно-визуальным технологиям,которые широко используются в иноязычном образовании. Появление новых информационно-

коммуникационных технологий дает возможность использовать новые способы кодирования и переработкиинформации в сфере образования. Когнитивно-визуальные технологии соотносятся с понятиями «визуализация» и «когнитивная визуализация», которые основаны на дидактическом принципе наглядности, согласно которому обучение строится на конкретных образах,непосредственно воспринимаемых учащимися. Актуализатором идеи использования интеллект-карт в обработке информации с позиций осмысления, можно назвать американског ученого Тони Бьюзена.

Интеллект-карты представляют собой работу по выстраиванию когнитивных связей. Они позволяют выявить основные идеи изучаемого материала и эффективно их структурировать.

Интеллект-карты могут выполнять различные функции в процессе обученияиностранному языку. Их можно использовать при объяснении учебногоматериала, контроле сформированности речевых навыков, проверке усвоенныхзнаний. При работе с текстовым материалом на всех этапах работа с ментальными картами позволяетактивизировать процессы осмысления и запоминания информации. Интеллект-карты представляют своего рода вид планирования. Например, при обученииписьму на иностранном языке, составление ментальных карт позволяет составить план той или иной письменной работы (эссе, изложения, статьи т.д.).

Понимание значимости своей работы и удовлетворение от качества ее конечного результата создает у будущих учителей положительный эмоциональный настрой и желание выполнить действия лучшим способом. 6. Обучение на модульной основе способствует формированию стремление изменить свои умения и навыки в результате изменившихся условий и в соответствии с ними. Это облегчает переход от учебно-дисциплинарной к личностно-ориентированной модели обучения. Использование модульного принципа создает условия для реализации фасилитационного и холистического подходов к организации педагогического процесса. Если говорить о фасилитации как подходе (от англ. Facilitate – создавать благоприятные условия), то она направлена на создание условий, которые благоприятно воздействуют на достижение образовательных результатов. Под понятием «холистический» (от англ. Whole – цельный) понимается подход к обучению, который может задействовать одновременно работу обоих полушарий головного мозга, связан со стимуляцией познавательной активности, а не на сообщении знаний в готовом виде.

Под руководством С.С. Кунанбаевой разработана технолого-управляющая и содержательно-профессиональная типовая программа по ситуативно-коммуникативному практикуму, базовому ИЯ и учебных комплексов для майноров, преемственных по годам обучения. Кафедры по трехкомпонентной подготовке модификационных программ иностранного языка представили макеты обновленных программ и подготовили учебники и учебные пособия. М*одернизация ОП «П*одготовка учителя иностранного языка» *осуществляется в соответствии с тремя верификациями содержания и технологии иноязычного образования по подпрограммам (БИЯ, Коммуникативно-ситуационный практикум, академический иностранный язык), подготовлены коллективом ППС учебники для реализации международно-адаптивной системы иноязычного образования.*

Основными и универсальными принципами, определяющими методологическую основу модульных образовательных программ признать следующие базовые подходы:

а) моделирование и презентация учебного материала по блочно-модульному формату (КЛК) по основным регистрам профессиональных сфер общения (профессионально-отраслевая коммуникация);

б) последовательность организации и включения учебного материала в процесс активного усвоения выстраивать в соответствии с комплексными требованиями к уровню языковых компетенций согласно фасилитационному и холистическому подходам к уровням владения иностраннымязыком;

в) обеспечить в технологической системе профессионально-отраслевого иноязычного образования целевую направленность учебного процесса на последовательное формирование

системы коммуникативных языковых компетенций, начиная от профессионально-ориентированных с переходом на профессионально-базируемые и профессионально-идентифицирующие (с учетом компетенций по специализациям и профилям).

Список использованных источников

1. С. Ю. Головин Словарь практического психолога/ Сост. С.Ю. Головин.»: Харвест; Минск; 1998.
2. Кунанбаева Лингвокультурологический подход в иноязычном образовании: методы и технологии// Материалы международной научно-практической конференции 4-5 февраля КазУМОиМЯ им. Абылай хана "Лингвокультурологический подход в иноязычном образовании: методы и технологии".- Алматы: 2010
3. Социокультурная концептуальная основа коммуникативного подхода в обучении иностранному языку// Вестник серии Филология 2012 № 2. // КазУМОиМЯ. – Алматы.

FORMATIVE ASSESSMENT IN ENGLISH LESSONS

Kurmanbayeva G.M.
Aktobe Regional State University named after K. Zhubanov(ARSU) master's student of the Faculty of Philology

Андапта: Бұл мақалада оқушылардың білімін, іскерлігі мен дағдыларын қалыптастыру мен бағалаудың жаңа тәсілі ұсынылған, сондай-ақ аудиториялық сабақтарда формативті бағалау құралдарын қолдану мысалдары келтірілген. Бағалау жүйесі жаңа деңгейге көтеріледі деген ой негізделген, өйткені бағалаудың заманауи формалары мен әдістері енгізілуде. Өзін-өзі бағалау және өзара бағалау әдістерін қолдана отырып, оқушыларды бағалау мәселесі зерттелді. Бағалауға критериалды-бағдарланған тәсіл негізінде білім алушылардың білім беру нәтижелерінің сапасын мониторингтеу және бағалау тақырыбы ашылды. Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесіндегі критериалды бағалаудың заманауи моделіне сәйкес келетін шет тілі сабақтарында білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау әдісі сипатталған.

Abstract: This article presents a new approach to the formation and assessment of students' knowledge, skills and abilities and provides examples of the use of formative assessment tools both during classroom lessons. The idea is substantiated that the assessment system is moving to a new level because Modern forms and methods of assessment are being introduced. The problem of assessing students using self-assessment and peer-assessment methods has been studied. The topic of monitoring and assessing the quality of educational results of students based on a criterion-oriented approach to assessment is revealed. A method for assessing the educational achievements of students in foreign language lessons corresponding to the modern model of criterion-based assessment in the education system of the Republic of Kazakhstan is described.

Аннотация: В данной статье представлен новый подход к формированию и оценке знаний, умений и навыков учащихся, а также приведены примеры использования средств формативного оценивания на аудиторных занятиях. Обоснована мысль о том, что система оценивания переходит на новый уровень, поскольку внедряются современные формы и методы оценивания. Изучена проблема оценивания учащихся с использованием методов самооценки и взаимного оценивания. Раскрыта тема мониторинга и оценки качества образовательных результатов обучающихся на основе критериально-ориентированного подхода к оцениванию. Описан метод оценки учебных достижений обучающихся на уроках иностранного языка, соответствующий современной модели критериального оценивания в системе образования Республики Казахстан.

Introduction

Currently, significant changes are taking place in the activities of teachers in modern Kazakh schools, mainly due to the introduction of a new state educational standard. New, higher requirements for the results of students mastering general education programs require the search, study and application of new methods and approaches relating to most aspects of the learning process, in particular assessment.

Very often, schoolchildren and the products of their activities are assessed on the basis of the material they have learned. That is, teachers evaluate the final product based on the content submitted by students.

The importance of assessment is difficult to overestimate, but one must understand that its purpose is not only to measure learning outcomes over a period. It is equally important to use assessment to develop skills and abilities, improve the quality of knowledge, and develop an individual approach to working with students based on joint work - both with a teacher and in a team.

At the same time, teachers face an acute issue of the lack of technologies and effective methods for assessing meta-subject results. The assessment process should be varied - in form, methods, rating scale. This is the only way to implement an individual approach that takes into account the characteristics of each student. In this regard, we are increasingly turning to formative assessment technology.

The variety of modern forms and methods of teaching allows the teacher to expand the range of his educational activities. The emergence of electronic textbooks, interactive whiteboards, multimedia tools, educational films, etc. makes it possible to captivate students, increase their interest in the subject, and motivate them to learn new things. However, this leads to focusing work on the receptive model of learning, which poses a danger for the student to become a consumer of information. While the main task is to educate an independent personality, a figure capable of effectively and efficiently not only perceiving information, but also processing it.

The psychological characteristics of middle and senior students determine an increase in their ability to autonomous self-assessment, which creates favorable conditions for the development of the reflective-evaluative component of educational activity. The presence of clearly defined criteria makes it possible to make the process of assessing students' academic achievements open, objective, and to create conditions for increasing readiness for active reflection on one's role in the educational process and the formation of a subjective position.

This method will help reduce the authoritarian nature of the teacher's assessment activities and increase students' motivation for the effectiveness of educational activities, and also allows them to most effectively and quickly correct their "gaps" in knowledge, therefore, improve the quality of education, and not just measure the level of results in accordance with norms. Thus, through formative assessment, the child will be able to effectively develop evaluative independence.

Research methodology

Formative assessment for students can enable them to learn from their own mistakes; can help you realize what is important; can help understand what they are doing; can help discover what they don't already know; can help discover what they can't do.

The principles that define such a significant role of formative assessment in improving educational results make it possible to talk about its advantages compared to the traditional assessment system:

Forms the educational process - formative assessment techniques allow you to manage the attention of students at each stage of learning, taking into account the characteristics of the courses being studied and the level of results achieved.

• Learner-centered - focuses on monitoring and improving learning based on each individual's progress.

• Occurs continuously - a process that triggers the feedback mechanism and maintains it in a working state.

Whatever assessment technique the teacher chooses, it is important to remember that the assessment must necessarily be a manifestation of goodwill towards the child. An error or ignorance is a stimulus for knowledge, therefore the student should be stimulated to learn in exclusively positive ways: through praise, approval, support, and creating a situation of success.

The guiding idea behind formative assessment is feedback. Its main components:

• data on the desired level of achievement;

• data on the current level of achievements;

• a mechanism for comparing these two levels and determining the gap between them;

• a mechanism that allows information to be used to bridge the gap.

I would like to give examples of the use of various formative assessment techniques, which, in our opinion, are most effective in foreign language lessons

*“Achievement List” - a list of achievements for self-diagnosis of knowledge and skills, which is advisable to use before starting to study a topic, during, to obtain intermediate results, after completing its assimilation.

Example ("Smiles 4", Module 2, page 22 – The Legend of Korkyt Ata). Students are asked to fill out the table at the beginning of the lesson and complete it after studying the material at the end of the lesson.

	In the beginning of the lesson	In the end of the lesson
I know about Korkyt Ata’s , family, hobby, place and date of birth		
I can talk about Korkyt Ata using Fact file		
I can ask and answer Yes/No questions about Korkyt Ata		
I know how to write the profile of Korkyt Ata		

When using this form of formative assessment, the main factor is feedback for the teacher, what material the student has not mastered, what rule needs to be worked on, what similar material to offer for assessment next time. Feedback for the student will be the progress made in mastering the topic.

*“Test Creating” technique - compiling tests. Students independently formulate questions on the topic studied. The motivational component of this technique is whether the student is able to give an answer to the proposed question himself, or whether he wants to receive additional information on the topic. It is advisable to carry out this type of work as a consolidation of the material studied, or, conversely, before studying a new topic, in order to find out which aspects of the topic are interesting to students.

* (3-2-1 Summarizer). This technique is intended to complete the lesson. The numbers “3-2-1” mean the number of brief reflective reports required by the teacher from students. So, in English lessons, for example, after working on some text material, the teacher can ask students to answer questions containing the following provisions:

1) 3 new facts that students learn while working on the text;

2) 2 questions regarding the content of the text;

3) 1 example, based on personal experience and illustrating the attitude towards the material covered.

* The essence of the “Smart break” technique (smart exercise) is a combination of physical exercise and checking understanding or knowledge of any material. Students answer unambiguous (Yes/No - questions, Agree/disagree) questions from the teacher through pre-agreed exercises. For example, Yes - students stand up and raise their arms, No - students bend forward. You can complicate the task by offering the role of teacher to the student.

After testing some techniques, I noted those with which students work most actively, those that provide more complete information, and those with which students are reluctant to work.

Thus, students are more willing to perform self-assessment or peer assessment in pairs. To consolidate the material, I use the “Test Creating” technique - composing tests. At home, the students prepare mini-tests, and at the beginning of a new lesson, everyone receives a test from one of their classmates. Such work allows, firstly, to check how much the material has been mastered, and secondly, based on the questions compiled, you can determine what the student understands and what points are difficult.

The most used techniques in my work are the “Achievement List”, since it gives a more complete picture and quick feedback since tasks of this type can often be found in the “Smiles” teaching aid, which we use .

Moves such as Fingers Up and Stars and Wishes are the least popular. This is due to the fact that it is not easy for children to admit mistakes or talk about their weaknesses to a large audience. The use of such techniques must be treated with special attention, because students may inflate their results so as not to appear stupider than others, or, on the contrary, they will be too critical when assessing others, because personal attitude and subjectivity may affect them.

The student is interested in what the teacher is interested in. If students understand that assessments, concept maps, and even weekly reports are read by the teacher, provide feedback, and demonstrate to students the learning progress they have made, then formative assessment will have a great motivational effect.

Sum up, there are quite a variety of formative assessment techniques. The essence of using formative assessment is to improve the quality of a student’s education by understanding the student’s problems and overcoming them together. That is, formative assessment allows teacher to track student progress, gives students, and not just the teacher, information about the causes of errors, allows teacher to develop strategies for correcting and eliminating them, provides students with an understanding of assessment methods and criteria, thus making students responsible for learning and increasing cognitive motivation.

References

1. Pinskaya. M.A. Assessment in the context of the introduction of the requirements of the new Federal State Educational Standard. -M.: Pedagogical University “First of September”, 2013, 96 p.

2. Krylova O.N., Boytsova E.G. Techniques of formative assessment: methodological designer: methodological manual. - M.: LLC "Russian Word - Textbook", 2016. - 80 s.

3. Formative assessment - essence, technologies, - access mode: http://sandbox. openclass.ru/node/13 7655

4. Bogolepova S.E. Towards the Federal State Educational Standard: formative assessment. - URL:http://tea4er.ru/home/volume4/3428-2013-09-18-09-42-30

МӘТІН – ЖАЗБАША БАЙЛАНЫСТЫРЫП СӨЙЛЕУГЕ ҮЙРЕТУДІҢ НЕГІЗІ

Икрам Ұ.Ә.

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің 2 курс магистранты

Ғылыми жетекшісі: **М.Н.Қойшыбаев**, ф.ғ.к. қауымдастырылған профессор м.а., Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті

Аңдатпа: Бұл мақалада мәтін – жазбаша байланыстырып сөйлеуге үйретудің теориялық негіздерінің өзіндік ерекшеліктеріне жан-жақты негіздеме берілген.

Аннотация: В данной статье дается всестороннее обоснование специфики теоретических основ обучения текстово – письменной связной речи.

Abstract: This article provides a comprehensive justification of the specifics of the theoretical foundations of teaching text –written coherent speech.

Тілдің негізгі қызметі – қарым-қатынас құралы. Ол сөйлеу арқылы жүзеге асады. Жазбаша сөйлеу – естумен қабылданатын тілдік дыбыстардың, көрумен танылатын әріптер мен адамның тілдік әрекеттерінің күрделі байланысынан тұратын үрдіс.

Ауызша сөйлеу адамның бір-бірімен қарым-қатынас негізінде практикалық қажеттіліктің туындауынан пайда болғаны белгілі. Ауызша сөйлеу адамның бір-бірімен пікір алысып, ой бөлісуі үшін қажет болса, ал жазу осы ойды ұзақ уақыт сақтап, болашақ ұрпаққа жеткізу қажеттілігінен туындайды.

Ерте кезеңде ойды жеткізу құралы ретінде сөйлеудің таңбалық, бейнелік түрлері

қолданылып, ең ежелгі белгілер, петроглифтер, идеограммалар пайдаланылды.

Чех ғалымы Ч.Лоукотканың көзқарасы бойынша, ең алғашқы белгілер «тілге тәуелді болмаған, өйткені олар алдын-ала белгіленген шартты сигналдар түрінде бейнеленіп, бәріне бірдей түсінікті болған» деп жазады [1, 13 б.].

Ойды ұзақ уақыт ұмытпау үшін адам тек кинетикалық (ым, ишара) сөйлеуді ғана емес, мнемоникалық тәсілді ойлап тапқан. Ерте кезде жазбаша сөйлеуді «мнемоникалық сөйлеу» деп атау да бекер емес. Біртіндеп тіл жазу арқылы таңбаланып, қатынас құралы ретінде шеңбері кеңейіп, адамның ойы тіл арқылы, сөздер мен сөз тіркесі, сөйлем арқылы материалдық формаға енді.

Әдістемеде жазу, жазбаша сөйлеу және жазбаша байланыстырып сөйлеу деген ұғым бар. Оқушының жазу әрекеті жеке әріптердің элементтерін қолдана отырып, графика мен орфографияны меңгеруі арқылы қалыптасса, ал графикалық кодтың көмегімен өз ойларын басқаға жеткізу, құрылған ойды жазба таңбалармен қағазға түсіру оқушылардың жазбаша сөйлеу әрекеті арқылы жүзеге асырылады. Ал мәтін құрып, өз ойын жүйелі түрде жеткізу жазбаша байланыстырып сөйлеу әрекеті арқылы іске асады.

Орыс-психологы Л.С.Выготский: «Жазбаша сөйлеу – бұл сөйлеу алгебрасы, өйткені ол балаға сөйлеудің ең жоғары абстракты түрі жоспарлы сөйлеуді үйретеді» деп жазады [2,75б]. Жазбаша сөйлеудің ойлауды дамытудағы рөлі жайлы А.Р.Лурия «ойлаудың жаңа әрі мықты құралы, ауызша сөйлеуге қарағанда ойлануға үлкен мүмкіндіктер туғызатын құрал» дейді [3,65б].

Ал даму теориясының негізін салушы ғалым В.В.Давыдов «жазбаша сөйлеу баланың ақыл-ой әрекетінің дамуында ерекше орын алатынын» жазған [4,32б].

Л.С.Рубинштейн: «Письменная речь есть самая многословная, точная, развернутая форма речи. В ней приходится передовать словами то, что в устной речи передается с помощью интонации и непосредственного восприятия ситуации» деп жазған [5, 339 б.].

Енді осы пікірлердің негізінде жазбаша байланыстырып сөйлеу ұғымына талдау жасап көрейік. Әдістемеде «байланыстырып сөйлеу» ұғымы жайлы нақты, ортақ анықтама жоқ десек болады. Байланыстырып сөйлеу ұғымын орыс ғалымдары қолданып жүрген «связная речь» сөзін калька жолымен аударғаны дұрыс емес деген пікірлер де жоқ емес (Н.Құрманова) [6, 21 б.].

«Шындығында бұл тіркестің қазақша мағынасы «тіл ұстарту», «тіл ширату» деп анықтайды (А.Жапбаров) [7, 26 б.].

Сонымен «байланыстырып сөйлеу» дегеніміз не? Тілді оқыту әдістемесінде бұл ұғымды үш түрлі мағынада түсіндіреді: 1) өз ойын білдіру үрдісіндегі сөйлеушінің әрекеті; 2) сөйлеу әрекетінің жемісі, мәтін құрып сөйлеу; 3) тіл дамыту әдістемесіндегі бөлімнің аты [8, 192 б.].

Бастауыш сыныпта тіл дамытудың әдістемелік негіздерін зерттеген ғалым С.Рахметова: «Байланыстырып сөйлеу дегеніміз логика мен грамматиканың заңы бойынша құрылған, белгілі бір тақырыпта аяқталған ойды білдіретін және өзара байланысты азды-көпті бөліктерден тұратын біртұтастық» деп, байланыстырып сөйлеудің өзіндік ерекшелігіне жан-жақты анықтама берді [9, 231 б.].

С.Рахметова байланыстырып сөйлеуге оқушыны ойлау,жүйелеу, материал жинақтау, текст құрастыру шеберліктері арқылы үйретуге болатыны жайлы ғылыми тұжырымдар айтып, оның әдіс-тәсілдеріне қысқаша шолу жасаған.

Жоғарыдағы пікірлерге сүйене отырып, тұжырымдайтынымыз, *жазбаша байланыстырып сөйлеу дегеніміз – тілдік және қатысымдық тұлғалардың сыртқы таңбалық және ішкі мазмұндық қасиетімен тығыз байланысқан арнайы заңдылыққа бағынуы арқылы іске асып, мәтін құру арқылы белгілі бір хабарды жарыққа шығаруға және қабылдауға ықпал ететін сөйлеу түрі.*

Байланыстырып сөйлеу сөз бен ойды жүйелеп, нақтылап жеткізу үшін қажетті тілдік құрал мен білікті, шығармашылық ізденісті қажет етеді. Бұл, әсіресе, байланыстырып сөйлеудің жазба түріне тән. Өйткені байланыстырып жазуда адамның ойлау ерекшелігі, ойдың

көрінісі қағаз бетінде бейнеленеді.

Мұнда мұғалім мәтін құруға үйретудің жолын ұсынып қана қоймайды, оқушының нақты мүмкіндігі мен шығармашылығын танып-білуге, соның негізінде жазбаша байланыстырып сөйлеуге деген қажеттіліктерін қалыптастырып, тілдік қабілеттерін жетілдіруге көмектеседі. Оқушының жазба тілге үйренуі ең алдымен оның тілдік біліміне және сол игерген білімін тәжірибеде қолдана білу білігіне байланысты. Осының барысында ойын жазбаша білдіруге дағдыланады.

Бұл бағыттағы жұмыс бала мектепке келген күннен бастап жүргізіледі. Оқушылар мектепке келгеннен бастап сөйлеудің диалогтық түрін қолданады да, ал монологтық сөйлеуге келгенде қиналады. Бастапқыда мектепте келген баланың ауызша байланыстырып сөйлеуіне көбірек көңіл бөлінеді де, біртіндеп жазбаша байланыстырып сөйлеу әрекетін арнайы қалыптастыру көзделеді.

Сөйлеудің байланысы туралы Платон: «…сөйлеу тірі тіршілік иесіне ұқсауы тиіс, оның басы мен денесі, кеудесі мен аяқ-қолы бір-біріне сәйкес келіп, байланысып тұруы қажет»деп жазған болатын [10, 203 б.].

Байланыстырып сөйлеуде әрбір сөйлемнің беретін мазмұны келесі сөйлеммен іштей байланыста болуы шарт, яғни айтайын деген ішкі ой үзілмеуі тиіс. Сонымен, жазбаша сөйлеудегі «байланыстылық» – дегеніміз жазушының (сөйлеушінің) ойын сөзбен көркемдеуі, жазушының жазғаны оқырманға (тыңдаушыға) түсінікті болуы деген сөз. Байланыстырып сөйлеу контексте жүзеге асады. Ауызша сөйлеу табиғи түрде меңгерілсе, жазбаша байланыстырып сөйлеу жасанды дағды арқылы қалыптасады. Жазбаша байланыстырып сөйлеуде тілдік құралдарды таңдау қатаң талапқа, яғни ойды жүйелі түрде баяндауға бағынса, ауызша сөйлеуде еркін сөз тіркесі, қайталаулар, ойдың аяқталмай қалуы сияқты жағдайлар көп кездеседі. Ауызша байланыстырып сөйлеу мен жазбаша байланыстырып сөйлеудің арасында едәуір айырмашылық болғанымен, екеуінің арасында тығыз байланыс та бар. Мысалы, ауызекі сөйлеудің жазба түрдегі ғылыми еңбектен үлкен айырмашылығы болғанымен, ауызша баяндама мен жазбаша баяндаманың арасында айырмашылық аз. Бірақ бұл жерде жазғанды жаттап алып сөйлеуді, өзінен-өзі туындайтын ауызекі сөйлеуден ажырата білу керек.

Ауызша сөйлеу мен жазбаша сөйлеудің өзара байланысы жөнінде Н.И.Жинкин «ауызша сөйлеусіз жазбаша сөйлеу мүмкін емес, жазбаша сөйлеу адамзаттың ойлап тапқан хабарын жазып алып отыру және оны әрдайым сақтау үшін қажет» деп жазады [11, 13 б.].

Сөйлеудегі байланыстың болмауының бір себебін, жазбаша сөйлеудің психологиялық ерекшелігін зерттеген И.Е.Синицаның ойынша, ауызша сөйлеудің жазба тілге ететін әсерінен деп есептейді [12,245б]. Оқушы ауызша сөйлеуде өз ойын жеткізе алмағандықтан, жазбаша да өз ойын байланыстыра алмайды деп санайды. Өйткені ауызша сөйлеудегі байланыстылық тек лингвистикалық тәсілмен (шылау, лексикалық қайталау, есімдіктер) ғана емес, ишарат, қол, бет қимылдары, дауыстағы үзіліс арқылы қамтамасыз етіледі.

И.Е.Синица сөйлеудің жазба түріндегі байланыссыздық ауызша сөйлеудегі осы құралдардың жоқтығынан деп түсіндіреді. Бұдан жазбаша сөйлеуді дамыту үшін ауызша сөйлеуді де жазба түрдегідей етіп дамыту керек деген пікір шығады. Бір сөзбен айтқанда, ауызша сөйлеуді «кітап тілімен сөйлейтіндей» етіп үйрету қажет дегенге келтіреді. Алайда бұлай ету мүмкін еместігі айдан анық. Өйткені тіл білімінде әрбір сөйлеу тілінің өзіне тән стилі, заңдылықтары, сөйлеу талаптары болатыны белгілі. Біздің ойымызша, оқушының өз ойын байланыстырып жаза алмауының бір себебі, ауызша сөйлеуге үйрету құралдарының жоқтығынан емес, оқушыларға ерекше құрылым бойынша түзілетін мәтінді түзу әрекетін арнайы үйретпегендіктен деп ойлаймыз.

Оқушының жазбаша сөйлеуіндегі байланыстың болмауының бір себебін психолог М.М.Мұқанов «адам ойы іштей сөйлеу алабына /ішкі ниетке / жетпей қалған кезде байланыссыз болады» деп түсіндіреді. «Ниет деп адамның өзіне ғана белгілі, бірақ сөз «қабығына» енбеген оның ішкі ойын айтады» [13, 114 б.].

Ал «бастауыш сынып оқушыларына арналған қазақ тексін» зерттеуші ғалым

Қ.Молдабеков оқушының ойын дәл білдіруге сөз таба алмай қиналатын себебін «осы тақырыпқа жататын ұғымдарды, әсіресе ұғымдар арасындағы байланысты меңгере алмағандықтан» деп түсіндіреді[14,345б].

Ұғым адам ойындағы зат немесе құбылыстың басты белгілерінің бейнесі. Сөздің мағынасын түсінбеген оқушыда сол айтылған зат немесе құбылыс жөнінде ешқандай ұғым қалыптаспайды. Осындай түсініксіз сөздерден кейін оқушы өз ойын жүйелеп айтуға қиналады. Сондықтан да Қ.Молдабеков жүйелі сөйлеуге үйрету үшін әрбір ұғымның «мағынасын ашу» тәсіліне көңіл қойған дұрыс деп санайды.

Оқушылардың мәтін туралы білімі оның ерекшелігін танытатын жеке және жалпы ұғымдардың байланысынан тұрады, яғни оқушының теориялық ойлауы осы байланысты талдау мен жинақтаудан, салыстырудан, ой қорытындысын жасаудан т.б. тұрады.

Н.Құрманова оқушылардың жазбаша, ауызша тілінде, көп ретте мәтін туындамай жататын себебін «оқушының сөздік қорының тапшылығынан, грамматикалық байланысу тәсілдерін дұрыс қолдана алмауы мен оқушыларда тұтастықтың құрылуы, сақталуы туралы ұғым қалыптаспауынан болады» деп түсіндіреді [15, 86 б.].

Бастауыш сынып оқушыларының жазбаша сөйлеуіндегі байланыстың болмау себебі мынадай жағдайларға, 1-ден, оқушының жазатын ойы санада сөзбен бейнеленбегендіктен; 2-ден, жазатын ойдың өзінде жүйелілік болмағандықтан; 3-ден, мәтін құрайтын элементтерді (мәтінді құру жолын) дұрыс қолдана алмағандықтан болады деп түйіндейміз. Сондықтан бастауыш сыныптан бастап баланың ойлау әрекетінің нәтижесінде туатын жазбаша мәтіннің мағыналық, құрылымдық ерекшелігін оқушыға түсіндіру қажетігіне көз жеткіздік.

Тұжырымдағанда, жазбаша байланыстырып сөйлеу әрекетінің негізгі белгілері мен ерекшеліктері төмендегідей:

- жазбаша байланыстырып сөйлеу үрдісі мәтін құру арқылы жүзеге асырылады;
- жазбаша байланыстырып сөйлеу әдеби тіл нормаларына сай болуымен ерекшеленеді;
- жазбаша байланыстырып сөйлеу ойлау әрекетінің операциялары (индукция, дедукция, абстракция т.б.) арқылы жүзеге асады;
- жазбаша байланыстырып сөйлеу үрдісінде әрекеттің барлық түрі қатысады (оқылым, жазылым, айтылым, тыңдалым, тілдесім);

Оқушыларды жазбаша байланыстырып сөйлеуге үйрету үшін мынадай білім, білік пен дағды қалыптасады:

- оқушыға мәтіннің құрылымдық ерекшеліктері туралы білім беріп, оны өз тәжірибесінде пайдалана білу дағдысын қалыптастыру;
- мәтін түрлері бойынша жазбаша байланыстырып сөйлеу әрекетіне жаттықтыру;
- мәтін стилі, жанры бойынша мәтін құрастыруға үйрету;
- мәтіндегі сөйлемдерді байланыстыру жолын меңгерту.

Демек, оқушылардың жазбаша байланыстырып сөйлеу әрекетін дамыту осы ерекшеліктері бойынша мәтін құру білігі мен дағдысына негізделе жүргізіледі.

Жазбаша байланыстырып сөйлеудің лингвистикалық негізін қарастырғанда сөйлеу үрдісінің нәтижесі болып саналатын мәтін және оның құрылымдық ерекшелігіне тоқталамыз. Өйткені, байланыстырып сөйлеуге үйретуде оқушыларға сөз тіркесі мен сөйлем синтаксисін білу жеткіліксіз, олай дейтініміз, өз ойын жазу жеке сөйлемдерден тұрмайды, ол бір-бірімен логикалық және грамматикалық байланысқа түскен сөйлемдер бірлігі болып табылатын тұтас мәтіннен тұрады.

Мәтінмен жұмыс түрлерін С.Рахметова мынадай кезеңдерге бөліп көрсетеді: мәтінді қабылдауға оқушыларды психологиялық дайындау; мәтінге байланысты сөздік жұмысын жүргізу; шығарманы оқу; әңгіменің жоспарын жасау; оқыған шығарманың мазмұнын айту; шығарманың мазмұны бойынша жүргізілетін шығармалық жұмыстар [16, 56 б.].

Мәтінмен жүргізілетін осы жұмыстардың әрқайсысында оқушы ойын дамытуға өзіндік үлес қосады. Дегенмен бұлардың ішіндегі мәтіннің жоспарын жасау, сөйлемдер байланысын меңгеру, мәтін бойынша жүргізілетін шығармашылық жұмыстар оқушының өз ойын жазуға ерекше қызмет атқарады.

Н.И.Жинкин оқушыларды сөйлем құрастыруға үйреткен сияқты мәтін құруды да неғұрлым ерте үйрету керек екенін жазады. Бала белгілі бір ойдың төңірегінде байланыстырып сөйлеп, жаза алуы үшін кез келген сөйлем мәтін бола алмайтынын, ол белгілі бір тақырыпқа негізделіп құрылатынын ерте бастан ұғындыру қажет деп санайды [17, 258 б.].

Мәтінді лингвистикалық білімнің жеке саласы тұрғысынан қарастыру XX-ғасырдың 60-70 жылдарынан қалыптаса бастады. Лингвистиканың зерттеу объектісі ретінде мәтінге берілген анықтамалар да жетерлік. Олардың бірқатарына тән ортақ пікір бойынша, мәтін дегеніміз аяқталған тұтас ойды білдіретін сөйлеудің басты бірлігі.

Б.Шалабай: «Мәтін – әдеби тілдің жазбаша варианты негізінде пайда болған және өмір сүріп, одан әрі дамитын тілдік құрылым» деп анықтама берсе [50, 60 б.], А.С.Қыдыршаев: «Мәтін – тілдік сөйлеу қарым-қатынасының нақты бірлігі. Сөз сөйлеудегі ой ұшығы тек қана мәтін деңгейінде жүзеге асады, онда тіл мен ойлаудың әсер ету үрдісі жүретіндігін» жазады [18, 51 б.].

Мәтін –“textum”– латын тілінен аударғанда (ткань, сплетение, соединение) қосылу, бірігу деген мағынаны білдіреді. Тіл білімі терминдер сөздігінде «Мәтін – тілдік таңбалардың мағыналық және тұлғалық байланысы негізінде түзілген жүйелі тізбегі. Мәтіннің құрылу шарттары: сыртқы тұлғалық байланыстарға, белгілі бір ішкі мазмұнға ие болуы, аяқталғандығы, қарым-қатынас жасауды іске асыру мүмкіндігіне ие болуы» деген анықтама беріледі [19, 208 б.].

Бастауыш сынып оқушылары белгілі бір ойды жүйелі жазу үшін, яғни оларды мәтін құруды үйретумен байланысты оқытылады, өйткені мәтін құру жазба тілдің заңдылықтарына бағынады.

Бастауышта стилистика ғылымы жеке тарау болып оқылмағанмен, бірінші сыныптан бастап оқушыға өз ойын байланыстырып жазуға үйретуде стилистика мәселесінен де қарапайым білім, білік, дағды қалыптастыруға қажетті мағлұмат пен практикалық жаттығулар беріледі.

Біздің пікірімізше, бастауыш сынып оқушыларын жазбаша байланыстырып сөйлеуге үйретуде стилистика мәселесі де қамтылады. Мұның себебі, ойды мазмұнды, жүйелі жеткізу үшін тілдегі көркемдегіш құралдарды пайдалана отырып (теңеу сөз, метафора, балама т.б), әдеби тіл және ғылыми тіл стильдері бойынша мәтін құруға жаттықтыруда стилистика заңдылықтарын білудің маңызы зор.

Мәтін стилистикасы көркем шығармалардың жазылу ерекшелігіне байланысты сөйлеу түрлерін қарастырады. Демек, бастауыш сыныпта әдеби тілдің функциональдық типтері бойынша (сипаттау, әңгімелеу, пайымдау) мәтін құрастыру жолдары үйретіледі.

Мәтіннің осы түрлерін құру арқылы оқушының ойлау үрдісі жүзеге асырылады, тілдік материалға реттеушілік сипат беріп, ойды жазбаша түрде жүйелі мазмұндау мәдениеті қалыптасады. Мысалы, әңгімелеу (хабарлау) мәтінінде сөйлемнің құрылымы бір-бірімен мағыналық байланысы арқылы оқиға дамытылып, өрбіп отырады.

Мәтінді бастауышта оқытуды зерттеген Т.Әбдікәрім «...мәтіннің бұл түрлерін үйретуде де оның екі қыры ескерілуі керек, себебі мәтінде сөйлеу мен ойлаудың заңдылықтары тоғысып жатады» деп жазады [20, 42 б.].

Бастауыш сыныпта оқушыны жазбаша байланыстырып сөйлеуге үйретуде мәтін түрлерінің белгілерін ажырату жолдарын қарастырған дұрыс деп санаймыз. Мұның себебі мәтін кез келген сөйлемдер жиынтығы емес, мағыналық, логикалық, композициялық жағынан байланысқан қатысымдық тұлға.

Қорыта келгенде, оқушылардың жазбаша байланыстырып сөйлеуге үйретудің негізгі жолы мәтінмен жұмыс болып табылады. Жазбаша байланыстырып сөйлеуге үйрету мәтіннің жүйелілік, құрылымдық тұтастығын таныту және өз ойынан мәтін құруға үйрету тәсілдері арқылы жүргізіледі.

Бастауыш сынып оқушыларын жазбаша байланыстырып сөйлеуге үйретудің лингвистикалық негіздерін анықтауда мәтін құру туралы мынадай білім-білік пен дағды қалыптастыру көзделді:

- мәтін туралы білім беру, оның түрлері бойынша (сипаттау, хабарлау, пайымдау) мәтін құруға үйрету;

- мәтіннің мағыналық құрылым ерекшеліктері туралы білім беріп, (тақырып, негізгі ой, жоспар) сол бойынша мәтін құрастыруға дағдыландыру;

- мәтін құрастыру үшін оны құрайтын элементтерді, композициялық құрылым (мәтін бөліктері, абзац, сөйлемдер байланысы) ерекшелігін таныту;

- мәтін құру білігі мен дағдысын өз ойын байланыстырып жазу шеберлігімен ұштастыру (жұмбақ құрастыру, өлең құрастыру, ертегі ойлап жазу, өз ойынан эссе, шығарма жазу);

- мәтіндегі сөйлемдер байланысының түрлерімен таныстырып, (тізбектік, қатарластық) олардың байланысу жолдары жайлы түсінік беру;

- мәтін стилдерінің ішіндегі ғылыми, әдеби, ресми түрлерінің бір-бірінен ерекшелігін таныта отырып, ажырата алуға, мәтін стиліне сәйкес мәтін құра алуға үйрету.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1.Лоукотка Ч. Развитие письма. – М: Из-во иностр. лит, 1950.- 282 с

2.Выготский Л.С. Проблемы развития психологии // Собр. соч: В 6 томах, – М: Наука, 1982. Т 2. - 317 с.

3.Лурия. А.Р. Развитие речи и формирование психологических процессов у ребенка. – М.: АПН РСФСР. 1956. - 94 с.

4.В.В.Давыдов. Теория развивающего обучения: Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования.– М.: Педагогика, 1986, -240 с.

5.Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – Санк-Петербург: Питер, 1999. - 720 с.

6.Құрманова Н. Сын есімді оқыту барысында тіл дамыту әдістемесі. – Алматы: Ақтөбе университеті, 1999. - 125 б.

7.Жапбаров А. Қазақ тілін оқыту арқылы тіл дамытудың әдіснамалық және әдістемелік негіздері: пед. ғыл. док... дисс. 13.00.02. –Алматы, 2004. - 376 б.

8.Львов М.Р. Словарь-справочник по методике русского языка. – М., 1997. - 256 с.

9.Рахметова С. Бастауыш класта оқушылардың тілін дамытудың ғылыми-әдістемелік негіздері: пед. ғыл. док... дисс., 13.00.02. – Алматы: 1994. - 434 б.

10.Платон. Собр. соч. в 3-х томах. т 2. – М.: Мысль, 1970г. - 611 с

11.Жинкин Н.И. Развитие письменной речи учащихся III-YIII классов // – М., АПН. РСФСР. 1956. Вып. 78, с. -141-250.

12. Синица Н.Е. Психология письменной речи учащихся: автореферат дисс... док. псих. наук. – Киев, 1967. - 28 с.

13.Мұқанов.М.М. Ақыл-ой өрісі. – Алматы: Қазақстан, 1962. - 171 б.

14. Молдабеков Қ. Лингвостатические исследование казахских текстов для младших школьников: дисс... канд пед. наук, 13.00.01 – Алматы, 1985. - 218 б.

15. Құрманова Н. Мухлис.К. Текст теориясы мен әдістемесі. – Алматы: АлМУ, 2000. - 114 б.

16.Рахметова С. Қазақ тілін оқыту методикасы. –Алматы: Ана тілі, 1991.
-180 б.

17.Жинкин Н.И. Механизм речи. – М.: АПН, 1958. - 371 с. .

18.Қыдыршаев А.С. Шешендіктануды оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері: пед.ғыл. докт. дисс. Алматы, 2001. - 317 б.

19.Салқынбай А. Абақан Е. Лингвистикалық түсіндірме сөздік. – Алматы: Сөздік-словарь, 1998. - 432 б.

20.Әбдікәрім Т.М. «Әліппе» мен «Ана тілі» оқулықтарында мәтін түзудің ғылыми-әдістемелік негіздері: пед. ғыл. док... дисс., 13.00.02. – Алматы: 2007. -324 б.

ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЕЙ В КОРОЛЕВСКОМ КОЛЛЕДЖЕ ЛОНДОНА

Prof. Liviu Matei (Ливиу Матеи)
профессор высшего образования и общественной политики,
Декан Факультета образования, коммуникаций и общества (ECS)
Королевского колледжа Лондона

Аңдатпа: Мақалада Лондон қаласындағы корольдік колледжіндегі мұғалімдер даярлау тәжірибесі туралы мәселе қозғайды. Корольдік колледжіндегі білім беру бағдарламалары туралы айтылады.

Аннотация: статья затрагивает вопрос об опыте подготовки учителей в Королевском колледже Лондона. Упоминаются образовательные программы Королевского колледжа.

Abstract: the article addresses the issue of the practice of teacher training at the Royal College of London. The educational programs at the Royal College are mentioned.

Королевский колледж Лондона занимает важное место в истории английского образования и является одним из старейших и самых престижных университетов Англии. На данный момент имеет более чем 120-летний опыт в области подготовки учителей.

С самого начала своей деятельности, учебное заведение сосредоточено на подготовке будущих педагогов. В настоящее время Королевский колледж Лондона является мировым центром передового опыта в области педагогического образования и образования в целом, как на национальном, так и на международном уровне. История исследований и обучения связана с решением актуальных проблем общества.

Королевский колледж Лондона предоставляет 3 образовательные программы (PGCE, магистратура и докторантура) в сфере подготовки учителей, которые являются одними из лучших в мире. PGCE (PostgraduateCertificateinEducation) предназначен для подготовки будущих учителей для средней школы. Программы магистратуры и докторантуры обучают специалистов в области образования на всех уровнях образовательной политики, как внутри страны, так и за ее пределами.

PGCE предоставляет профессиональное обучение, опираясь на передовые исследования в области образования, проводимые в Королевском колледже, необходимое для работы учителем средней школы в Великобритании, и позволяют выпускникам получить статус квалифицированного учителя для преподавания в средних школах. PGCE является программой начального обучения учителей (ITT), ведущей к получению статуса квалифицированного учителя (QTS) для преподавания в средних школах. Специальности PGCE: Информатика, Английский язык, География, Латынь с классической филологией, Математика, Иностранные языки (французский, испанский, немецкий), Религиозное образование, Естественные науки: Биология, Химия, Физика, Физика с математикой.

Программа оценена как выдающаяся (Outstanding) органом Ofsted и является первым выбором для тех, кто стремится достичь высших уровней успеха в профессии учителя. Преимуществом обучения по программе PGCE в Королевском колледже:

- выпускники имеют отличные перспективы трудоустройства: 95% были трудоустроены в школах на момент завершения курса в июне 2023 года. Многие школы активно обращаются к Королевскому колледжу в течение учебного года, чтобы нанять студентов на стажировку.
- Королевский колледж обучает учителей более 120 лет и преподаватели PGCE сами являются квалифицированными учителями и обладают богатым опытом в подготовке учителей.
- Королевский колледж заслужил репутацию как в области методов обучения, так и в стандартах подготовки новых учителей.
- Партнерство со школами. Студенты могут получить доступ к около 200 школам по всему городу и окрестностям, которые сотрудничают с Королевским колледжем.
- 120 дней на стажировки

- Предоставляется поддержка как со стороны преподавателей Королевского колледжа, так и менторов в вашей прикрепленной школе.

Оплата обучения и финансирование: студенты оплачивают обучение, однако предоставляется стипендии местным студентам, которые финансируются государством. Это соответствует политике государственного субсидирования образования для будущих учителей. Многие из иностранных студентов приезжают собственными стипендиями из своих стран.

Программа PGCE представляет четыре обязательных модуля и два практических блока, нацеленных на приобретение опыта преподавания в средних школах. Важно подчеркнуть, что подход к подготовке учителей строится не только на академической подготовке в рамках университета, но и на предоставлении студентам реального опыта работы в средней школе. Благодаря сотрудничеству средними школами в Лондоне, студенты получают уникальную возможность практиковаться в разнообразных образовательных учреждениях. Также образовательные программы включают семинары и стажировки, способствуют самостоятельному обучению студентов. Особое внимание уделяется академическим сессиям, а также наличию наставников, выбираемых из числа опытных преподавателей. Студенты также должны быть в курсе последних достижений в исследованиях в соответствующих областях, и для этого есть академические сотрудники, уделяющие половину своего времени исследованиям. Важно отметить, несмотря на практическую ориентированность, также уделяется внимание исследовательской базе.Продолжительность обучения обычно составляет 3 часа в день в течение примерно 120 дней. Это обеспечивает студентам значительное количество академического времени, включая визиты эдвайзером, встречи с наставниками и, конечно, обратная связь по проделанной работе. Программа PGCE, как правило, продолжается 10 месяцев после завершения бакалавриата.

Главная цель программы является подготовка высококвалифицированных учителей, однако многие выпускники находят себя в роли руководителей отделов и членов административных команд в школах, где они работают. Некоторые выбирают карьеру в сфере консультирования в области образования на национальном и международном уровнях.

Королевский колледж Лондона поддерживает разнообразные магистерские программы в сфере образования, включая программы, специализированные в базовом образовании, а также те, которые акцентируют внимание на аспектах управления образованием. Магистерские программы обладают своей уникальной структурой, включая семинары, онлайн-дискуссии, лекции и практические наблюдения, предшествующие написанию магистерских работ.

Программы предоставляют обширный доступ к библиотечным ресурсам, обеспечивая студентам доступ к информации и материалам, необходимым для успешного обучения и исследований.

Среди студентов преобладает много иностранных студентов. В связи с этим на усом уровне развивается международное сотрудничестве с партнерами из разных стран мира, направленное на развитие будущего образования и исследований в области подготовки учителей и образования в целом.

Королевский колледж Лондона проводит программы для развития навыков и политических решений в сфере образования в различных странах, включая Бразилию, Южную Африку, Ближний Восток и Центральную Азию. Цель данной программы обогатить образовательное пространство и содействовать развитию образования в мире.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ-ДИДАКТИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ҚАҒИДАЛАРЫ МЕН ҰСТАНЫМДАРЫ

Мамайқызы А.
Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің 2 курс магистранты
Ғылыми жетекшісі: **М.Н.Қойшыбаев**, ф.ғ.к. қауымдастырылған
профессор м.а., Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті

Аңдатпа: Бұл мақалада педагогикалық жоғары оқу орнында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған іс-әрекетіне жан жақты негіздеме берілген.

Аннотация: В данной статье дается всестороннее обоснование деятельности будущих учителей начальных классов в педагогическом вузе, направленной на формирование профессионально-дидактической компетентности

Abstract: This article provides a comprehensive justification of the activities of future primary school teachers at a pedagogical university aimed at the formation of professional and didactic competence.

Жоғары оқу орнында оқитын болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастыруды біз әдіснамалық, теориялық және ғылыми-әдістемелік білімдер жүйесінің бірлігінде қарастырдық. Әдіснама дерексіз - қисындылық, категориялы - ұғымдық аппаратты қалыптастыру ұстанымдары мен әдістерінің жүйесі, таным объектісі мен субъектісінің өзара әрекеттестігін, сонымен қатар осы жүйе туралыілімді ашып мазмұндайтын талдаудың ең жоғары формасы, яғни әдіснама-тікелей түйсінуден дерексіз ойлауға, әлемді сезіммен көрнекі қабылдаудан, ол туралы дерексіз ойдың қалыптасуына дейінгі қозғалыс механизмін түсіндіретін ұстанымдар жүйесі.

Педагогикалық жоғары оқу орнында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған іс-әрекет жалпыдан, яғни кәсіптік білім берудің әдіснамалық білімдерінен (заңдылықтар, ұстанымдар, теориялар, тұжырымдамалар, әдістер, ұғымдар және түсініктер) жекеге - оқытудың жалпы әдістемесіне, яғни жалпы орта және жоғары педагогикалық білім беру дидактикасына бағытталады.

Жоғары деңгейдегі білім беру саласына қатысты негізгі философиялық заңдарды, яғни әдіснамалық білімді зерделеудің маңыздылығы болашақ мұғалімдерді білім кеңістігін қайта құруға қажетті жоспарларды жасауға бағыттайды. Олар тұлғаның өзін-өзі көрсетуіне, шығармашылық әлеуетін дамытуға жағдайлар жасайды. Педагогикаға қатысты әдіснамалық білімнің өзегі болып ғылыми зерттеулерде пайдаланылатын көзқарастар туралы білімдер және оларды педагогикалық практикада мақсатқа лайықты пайдалану іскерлігі саналады. Әдіснаманың келесі деңгейіне белгілі бір ғылымға тән әдістер, ұстанымдар, білімдер жиынтығы жатады. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін пәндерді оқытуға даярлауда әдіснамалық білімнің бұл деңгейі жаратылыстану-ғылыми, жалпы кәсіби, тереңдетілген кәсіби іс-әрекет әдіснамасы туралы түсініктерін қалыптастырудан көрінеді.

Әдіснамалық білімдер жүйесі Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартындағы жалпы білім беру және кейбір базалық пәндерді оқыту барысында педагогика әдіснамасы, кәсіби педагогикалық білім беру педагогикасындағы әдіснамалық тұғырлар, философиялық ілімдер бойынша алатын білімдері арқылы қалыптасады.

Теориялық білімдер жүйесін мемлекеттік стандарттағы базалық пәндерден берілетін білімдер – тұлғаның іс-әрекетте даму теориясы, іс-әрекет теориясы, пәндердің интеграциясы туралы теориялар көлемі құраса, ғылыми-әдістемелік білімдер жүйесі кәсіптендіру пәндері арқылы берілетін оқушылардың психологиялық ерекшеліктерін, оқытудың, тәрбиелеу мен дамытудың психологиялық заңдылықтары, педагогиканың теориялық негіздері, бастауышта оқытылатын пәндердің мазмұны, оқушыларды оқытудың әдістері мен тәсілдері туралы білімдер көлемі негізінде зерделенеді.

Кәсіби іс-әрекеттің әдіснамасы әдіснамалық білімнің нақты ғылыми деңгейдегі өзегі болып саналады. Оны біз жалпы кәсіби іс-әрекеттің объектісі мен субъектісінің әрекеттестігін сипаттайтын, оқушылардың оқу-шығармашылық іс-әрекетінің ең төменгі формасының жоғарыға дейін дамуын болжамдайтын ұғымдық аппаратты қалыптастырудың ұстанымдары мен әдістерінің жүйесі ретінде, сонымен қатар осы жүйені сипаттайтын ілім ретінде қарастырамыз.

Әдіснамалық білім деңгейлеріне жасалған талдау болашақ бастауыш сынып мұғалімін кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастырудың тұжырымдамасы ретіндегі жүйені жасаудың қажетті шарты болып табылады, ол бүгінгі таңда қазіргі қоғам сұранысының талаптарына сай бастауыш сынып мұғалімін терең әдіснамалық және жалпы теориялық тұрғыда даярлау қажеттілігі мен оны педагогикалық жоғары оқу орындарында қалыптастырудың ғылыми-педагогикалық негізделуінің жеткіліксіздігі; болашақ бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастырудың қажеттілігі мен жоғары оқу орнында жүзеге асыру әдістемесінің болмауы; бастауыш сынып мұғалімін дайындаудың қазіргі жағдайы мен педагогикалық жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімнің кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастыру мүмкіндіктерінің толық пайдаланылмауы арасында кездесетін бірқатар қайшылықтардың шешімін қамтамасыз ететін әдістер мен құралдарды теориялық тұрғыда негіздеуге бағытталады.

Бұлар жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімдерді дайындау белгілі бір заңдылықтар мен педагогикалық үдеріс ерекшелігін ескере, ғылым негізделген бағдарларға сүйену қажеттігін тудырады. Олар теориялық ізденісті практикамен байланыстыратын оқыту ұстанымдары болып табылады. Оқыту ұстанымдары оқытудың мазмұнына, ұйымдастырылуына және әдістемесіне қойылатын талаптар жүйесін анықтайтын негізгі жағдайлар.

Ұстаным (принцип – латын сөзі) – басшылыққа алынатын идея, негізгі талап, қағида дегенді береді. Ұстанымдар – бұл үдерістің мақсаты мен заңдылықтарына сәйкес білім берудің мазмұнын, ұйымдастырылу формаларын және әдістерін анықтайтын негізгі қағидалар.

В.А. Сластенин және И.Ф. Исаев оқытудың ұстанымын «ұстаным – бұл практикалық мақсаттағы ғылыми нәтижелердің өзінің көрінісін түрлерде, соңғы нәтижелерінде және білім беру қызметінің тұрғызу нүктесі болып табылатын жинақталған ұғым» деп түсіндіреді [1, С. 3-23.].

Жалпы педагогикада ұстанымдар – бұл білім беру мен тәрбиенің мақсатына сәйкес оқытудың заңдылықтарын қолдану тәсілдерін сипаттайтын дидактика категориясы. Бұдан ұстанымды таным заңдылықтарының әдіснамалық бейнеленуі деп ойлауға болады. Келесі бір пікір бойынша ұстаным – бұл әдіскерлер үшін оқу материалының мазмұны мен оны оқу құралдарында баяндаудың логикасын, әдістер, құралдар және формаларды реттеу үшін қолданылатын тәжірибе нормасы ретіндегі білім .

Педагогикалық теорияда оқу жұмысын ұйымдастырудың ондаған ұстанымдары бар (жалпы педагогикалық, дидатикалық, психологиялық, арнайы және т.б.).

В.А. Сластенин және И.Ф. Исаев жоғары мектепте кәсіби педагогикалық мәдениет қалыптастырудың бірнеше ұстанымдарын атайды, олар болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда да көкейкесті болады деп есептейміз:

- білім беру мен өз бетінше білім алуды өзара байланысты ұйымдастыру жүйесіндегі жекелік және саралау ұстанымы;
- жоғары оқу орнындағы білім беру үдерісіне кәсіби-педагогикалық бағыттылық ұстанымы;
- ғылыми және педагогикалық қызметтің қайшылықты бірлігі ұстанымы;
- кәсіби-педагогикалық қызметтің әлеуметтік-мәдени детерминациясы ұстанымы;
- үздіксіздік және сабақтастық ұстанымы;
- оқытушының инновациялық қызметке қосылуы ұстанымы;
- тұлға қалыптастырудағы жүйелілік, тұлғалық-әрекеттік тұғырлардың бірлігі ұстанымы;

- кәсіби-педагогикалық өзін -өзі жетілдіру ұстанымы.

Осы айтылғандарды негізге ала отырып, біз болашақ бастауыш сынып мұғалімін кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастыру жүйесінің негізін құрайтын ұстанымдарды былайша белгіледік: маманды даярлауға саралы көзқарас негізінде жүзеге асатын *педагогикалық үдерістің мақсаттылығы* ұстанымы; мұғалімді терең әдіснамалық және теориялық тұрғыда даярлау қажеттілігі мен осы даярлықтың практикалық-қолданбалық бағыттылығын күшейту арасындағы қайшылықты шешуге бағытталған *теорияның практикамен өзара оңтайлы байланысы* ұстанымы; болашақ бастауыш сынып мұғалімін кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастырудың үздіксіздігін сипаттайтын *үздіксіздік және сабақтастық* ұстанымы және мамандық таңдаудың баламасы ретінде барлық білім жүйесінде (жалпы білім беретін мектептер, шағын комплектілі мектептер, гимназиялар, лицейлер) басқарушылық, психологиялық-педагогикалық, дидактикалық және әдістемелік сипаттағы шаралар жүйесін жүзеге асыру негізінде жетілетін *жас маманның кәсіби бейімделуі* ұстанымы.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастырудың ұстанымдарын айқындауда мынадай екі комонентке сүйену керек деп есептейміз: инвариантық (болашақ қандай ма болмасын пән мұғалімінің) және вариативтік (болашақ бастауыш сынып мұғалімінің). Инвариантық компоненттерге жалпы болашақ мұғалім меңгеруге тиіс: әдістемелік дайындық, оқушылардың сабаққа ынтасын, қызығушылығын тудыра білуге дайындығы, оқытудың түрлі әдіс-тәсілдерін, жаңа педагогикалық және ақпараттық технологияларды қолдана білуге дайындығы, оқушылармен қарым-қатынас мәдениетіне дайындығы, оқушылар білімін тексеруге және бағалауға дайындығы, сабақтың тәрбиелік мақсатын жүзеге асыруға дайындығы жатса, вариативтік компонентке бастауыш мектепте оқытылатын барлық пәннің теориялық мазмұнын меңгергендігі, бастауыш сыныптың тәжірибелі мұғалімдерінің іс-тәжірибесінен үйреніп, оны қолдана білуге дайындығы, бастауыш оқытудың ерекшеліктеріне сай оқытудың әдістері мен құралдарын, жаңа педагогикалық және ақпараттық технологияларды іріктей және қолдана білуге дайындығы, бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне орай зерттеушілік жұмыс ұйымдастыра білуге дайындығы, математика пәнінен әр оқушының 4 сыныпта халықаралық TIMSS зерттеуіне сай дайындықты меңгеріп шығуына мүмкіндік жасауға дайындығы жатады.

Жоғарыда айтылған мәселелерге қорытынды жасай келе, басауыш сынып мұғалімдерінің ерекшелігіне орай мынадай ұстанымдарды бөліп қарастыруымыз керек деп есептейміз:

1. Бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастырудың негізгі және орта мектептер мұғалімін дайындаумен сабақтастығы.
2. Теориялық білім берудің біртұтастығын оқытудың, тәрбиенің және дамытудың жиынтығы ретінде қарастыру.
3. Пәндік даярлаудың жүйелілігі, ол мынадай кезеңдер бойынша жүзеге асады: жалпы ғылыми – жалпы кәсіби – тереңдетілген кәсіби даярлау – біліктілік (дипломдық жұмыс).
4. Оқытудың дамытушылық сипаты.

Осы айтылғандарға орай болашақ бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастырудың өзіне тән ерекшеліктері жоғары білім беру жүйесіне қатысты нормативті құжаттарда тиісті орнын табуы керек.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби-дидактикалық құзыреттіліктерін қалыптастыру әдіснамалық тұғырлармен қатар белгілі бір теориялық қағидаларға негізделеді. Оларды біз мәселелерінің зерттелу бағытына қарай: педагогикалық зерттеудің әдіснамасы мен әдістері, жоғары мектепте оқытудың теориясы мен технологиясы, оқыту үдерісін белсендіру, оқу үдерісін басқару, біртұтас педагогикалық үдеріс, оқыту үдерісінде педагогикалық және ақпараттық –коммуникациялық технологияларды қолдану, жоғары оқу орнында оқытудың технологиясы, кәсіби педагогикалық білім берудің теориясы мен практикасы, жоғары мектепте оқытудың теориялық және әдістемелік негіздері, жоғары білім беру жүйесін

жаһандану жағдайына бейімдеу сияқты бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби-дидактикалық құзыреттілігінің мәнін анықтауға негіз болған ғылыми қағидалар, зерттеулер ретінде жіктедік .

Осылардың ішінен болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби қызметінің ерекшелігіне орай кәсіби – дидактикалық құзыреттілігінің қалыптасуына әсер ететін теориялық қағидалар ретінде тұлға, пәнаралық интеграция, біртұтас педагогикалық үдеріс және іс-әрекет теорияларын қарастырамыз.

Қоғамымызда оқушыларды тұлғалық тұрғыдан дамыту міндеті өзекті болып отырғаны байқалады, яғни қазіргі білім беру жүйесінде бұл міндетті тиімді шешу жолдарын іздестіру қажеттілігі педагогика ғылымының өзекті мәселесі қатарына жатады.

Тұлғаны қалыптастыру және оның тұлғалық ерекшеліктерін дамыту мәселесі класик педагог тар Я.А. Коменский, Ы.Алтынсарин, К.Д. Ушинский еңбектерінде қарастырылды

Болашақ мұғалімдерді дайындауда оқытылатын ғылым негіздері бойынша әдістемелік пәндердің, яғни *кәсіптендіру пәндерінің* маңызы зор. Олар психологиялық-педагогикалық пәндердің логикалық жалғасы іспеттес. Жекелеген пәндердің оқыту әдістемесін, технологиясын білу арқылы студент әдістемелік білімді, шеберлікті меңгеріп қана қоймайды, ол осы пәндер арқылы бастауышта оқытылатын пәндердің мазмұны, міндеттері, әдістерінің ерекшелігіне орай берілетін теориялық білім берумен ұштастыруды үйренеді, әр пәннің жеке әдістемесіне орай сабақ өткізіп, мұғалім мен оқушының іс - әрекетін дұрыс ұйымдастыруға машықтанады, қазіргі заман талаптарына сай оқыту технологияларын қолдануға ұмтылады.

Жеке пәндер теориясы мен технологиясы болашақ мұғалімдерге мектептің педагогикалық өмірінде, педагогика ғылымы мен жеке пәндердің оқытылу үдерісінде болып жатқан өзгерістерге сергек қарауға үйретеді. Жеке пәндер теориясы мен технологияларын оқытуда дәрістік сабақтармен қатар лабораториялық, практикалық сабақтарды әртүрлі жаңа технологияларды қолдана отырып өткізу маңызды.

«Бастауыш мектепте қазақ (орыс) тілдерін оқыту теориясы мен технологиясы» пәндері арқылы болашақ мұғалім «Тіл және әдебиет» білім беру саласы бойынша оқушылардың бастауыш білім беру деңгейінің соңында күтілетін нәтижелерге жетуін қамтамасыз етуді үйрене алады, яғни қажетті ақпараттарды алу және іріктеу тәсілі ретінде сөйлеу іс-әрекеттерінің әртүрлілігі туралы қарапайым түсініктерін; алынған ақпараттарға қатысты өзінің ойын білдіру үшін алғашқы сөйлеу дағдыларын; оқу және өмірлік жағдаяттарда тілдік қатынас жасау үшін сөйлеу іс-әрекеттерін пайдаланудың қарапайым тәсілдерін; тілдік қатынас және қоршаған шынайылықты танып білу құралы ретінде ана тілі мен басқа тілдердің маңызын түсінуін; сөйлеу дағдыларын қолданудың қарапайым тәсілдерін үйренуді қамтамасыз ете алады.

«Бастауыш мектепте математиканы оқыту теориясы мен технологиясы» пәнін зерделеу болашақ мұғалімдерге білім берудің мемлекеттік стандартында көрсетілген «Математика және информатика» білім беру саласы бойынша әдістемелік құзыреттілігін қалыптастырады, яғни олар оқушылардың осы сала бойынша қарапайым математикалық заңдар мен терминдерді білуі; математикалық білімін пайдалана алуы; логикалық тұжырымдар жасау үшін математикалық тіл мен ақпараттық – коммуникациялық технологияның (АКТ) қарапайым дағдыларын пайдалана білуі; математикалық тілді (шартты белгілерді, символдарды, терминдік сөздерді) және АКТ дағдыларын пайдалана алу сияқты бастауыш білім беру деңгейінің соңында күтілетін нәтижелерге қол жеткізуіне мүмкіндік жасауды үйренеді.

«Бастауыш мектепте дүниетануды оқыту теориясы мен технологиясы» пәнін оқып – үйрену оларға оқушылардың «Жаратылыстану. Адам және қоғам» білім беру саласы бойынша бастауыш білім беру деңгейінің соңында төмендегі күтілетін табиғат, адам, қоғам және олардың өзара байланысы туралы жалпы мағұлмат алу үшін қарапайым терминдер мен ұғымдарды білу; қоршаған болмысты танып білу үшін табиғаттағы және қоғамдағы бақыланатын құбылыстарды түсініп және түсіндіре алу; табиғат, адам және қоғам туралы алған білімдерін практикада қолдана алу; табиғат, адам және қоғам туралы білімдерінің маңыздылығын түсіну; қоршаған орта болмыстарын танып білу қажеттілігін түсіну сияқты

күтілетін нәтижелерге жетуін қамтамасыз ете отырып, кәсәби - дидактикалық құзыреттілігін дамытуға жағдай жасайды.

«Бастауыш мектептегі бейнелеу өнерін оқыту теориясы мен технологиясы», «Бастауыш мектепте еңбекті оқыту теориясы мен технологиясы» пәндері «Өнер және технология»білім беру саласы бойынша білім алушылардың бастауыш білім беру деңгейінің соңында күтілетін табиғат және тіршілік сұлулығын танып білу тәсілі ретінде өнердің негізгі түрлері туралы қарапайым түсініктерінің болуы; көркем-өнер шығармалары туралы білімдерін пайдалана алуы; өз шығармашылық қабілеттерін әр-түрлі көркем және музыкалық әрекеттерде жүзеге асыра алуы; өз білімдерін бекіту үшін көркем-музыкалық әрекеттерді пайдаланудың қарапайым тәсілдерін білуі сияқты нәтижелерге жетуіне мүмкіндік жасау арқылы осы саладан өздерінің кәсіби құзыреттілігін кеңейтеді.

«Бастауыш мектептегі дене тәрбиесін оқыту теориясы мен технологиясы» пәнін зерделей отырып, студенттер өз бойларына «Дене шынықтыру» білім беру саласы бойынша білім алушылар бастауыш білім беру деңгейінің соңында күтілетін нәтижелерге жетуіне қол жеткізуге жұмыстану дағдыларын қалыптастырады.

«Педагогикалық шеберлік» курсы студенттерге мұғалім мамандығының ерекшеліктерін ұқтырып, шығармашылықпен қызмет етудің, жаңашылдықтың, оқытудың қазіргі технологияларын меңгерудің жолдарын іздеуге баулиды. Компьютердің қазіргі кездегі мәнін түсінуге көмектеседі.

«Төменгі сынып оқушыларымен жүргізілетін тәрбие жұмысының әдістемесі» пәні арқылы студенттер сынып жетекшісі ретінде оқушылармен жұмыс істеуді, тәрбие жұмысын жоспарлап, тәрбиелік шаралар өткізудің әдістемесін үйренеді.

«Ғылыми педагогикалық зерттеулер әдістемесі» ғылыми зерттеудің әдіснамалық мәні, көзқарастар мен қағидалар, ғылым және ғылыми әдістер, ғылыми педагогикалық зерттеу әдістерінің жүйесі, озық – педагогикалық тәжірибені оқып үйрену, ғылыми шығармашылығын жетілдіруге машықтану мен қатар бүгінгі күні көкейкесті болып отырған оқушылардың бастауыш сыныптан бастап зерттеу жұмысымен айналысу талабына орай оны ұйымдастыра білу сияқты дағдыларды меңгереді.

Бастауыш мектеп мұғалімі тек бір пәнді ғана оқытып қана қоймайды, бастауышта оқытылатын барлық пәннен сабақ береді. Сондықтан олардың кәсіптік даярлығына қойылатын талап басқа пәннен сабақ беретін мұғалімдерге қарағанда анағұрлым жоғары оның үстіне математика пәні ерекше тапқырлықты, тез ойлауды, логикалық ойдың ұшқырлығын талап етеді. Олай болса болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің математикалық даярлығын қалыптастыру өте күрделі мәселе. Оған бірнеше факторлар әсер етеді. Біріншіден, жоғары оқу орнына түскен студенттің математикадан алған білімінің деңгейі; екіншіден, студенттің осы мамандықты сүйіп, болашақта бастауыш сынып балаларымен жұмыс істеуге ұмтылуы; үшіншіден, жоғары оқу орнында математикадан және математиканы оқыту әдістемесінен тиянақты білім беріліп, білік, дағды қалыптастыру деңгейі; төртіншіден, пәнге қажетті оқу құралдарымен, оқу - әдістемелік кешенімен қамтамасыз етіліп, олармен жұмыс істей білуі; бесіншіден, алған білімін тәжірибеде қолдануға жағдай жасау (мектептерде өтетін педагогикалық практиканың жоғары деңгейде ұйымдастырылуы т.б). Сонымен қатар, болашақ мұғалім болашақта өзі оқытатын математика пәнінің мақсатын, мазмұнын, мемлекеттік стандартын айқын біліп, оны оқытудың әдістемесін, қазіргі кездегі оқытудың көптеген жаңа технологияларының ішінен қажеттісін таңдай білуі тиіс және өзінің қызметін осы бағытта құра білуі керек.

Қазіргі студенттердің қосымша материалдармен, педагогикалық және басқа басылымдармен жұмыс істеуі жеткіліксіз. Сондықтан ең бастысы - студенттердің теориялық әдебиеттерге деген сұранысын, қажет ету қасиетін орнықтыру. Теориялық әдебиеттерді, басылымдарды тұрақты қадағалап отыру оқытуда туындайтын көптеген мәселелерді шешуге көмектеседі. Сонымен қатар, мұғалімдердің балалардың берілген тапсырманы қабылдауын, түсінуін психологиялық тұрғыдан айқындай алмауы да жиі кездеседі. Сондықтан студенттерді оқушылардың психологиялық, интеллектуалдық даму ерекшеліктерін ескере

отырып, белсенді қызметін, саналы түрде оқуға, білуге баулу олардың маман ретінде қалыптасуына игі әсер етеді. Әсіресе, балалардың көзқарасы бойынша ең қиын деп есептелетін математика пәнінде мұның маңызы өте зор. Бұл жерде саралап оқыту, проблемалық жағдай туғызу, тірек сигналдары, ойын арқылы оқыту сияқты оқыту технологияларын қолдана білу табысқа жетелері сөзсіз. Болашақ мұғалімдердің оны игеруі үшін лекциялық сабақтарда, арнаулы курс барысында берілетін теориялық білімдермен қатар, лабораториялық, практикалық сабақтарда оқытудың осындай технологияларын қолданып өткізілетін сабақ үлгісін жасап, оны іске асырудың мүмкіншіліктерін қарастырған ләзім.

Болашақ маманның кәсіби – дидактикалық құзыреттілігін қалыптастыруда пәндік – бағдарлы жүйеден жобалау жүйесіне көшудің маңызы зор деп есептейміз. Студенттерді қазіргі бастауыш мектептің өзекті мәселелеріне немесе белгілі тақырыптар бойынша жобалық зерттеу жұмысына тарту оларды бастауыш сынып оқушыларымен осы бағытта жұмыс жүргізуге үйретеді.

Қазіргі еліміздің білім беру саласының алдына қойып отырған бірінші кезектегі міндеттері ұлттың бәсекелестік қабілетін арттыру және әлемдік білім кеңістігіне толығымен ену, сол сияқты білім беу жүйесін халықаралық деңгейге көтеру үшін білім беру үдерісіне ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың жетістіктерін енгізу, электрондық оқулықтар мен мультимедиалық бағдарламаларды тиімді және кеңінен қолдану, елдегі ақпараттық инфрақұрылымды әлемдік білім берумен ықпалдастыру, білім беру ұйымдарының байланыстарын нығайту болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Сластенин В.А., Исаев И.Ф. Ведущие тенденции и принципы формирования профессионально-пеадгогической культуры преподавателя высшей школы// Формирования личности учителя: //межвуз.сб.научн.тр. –М.: Прометей, 1995. –С. 3-23.
2. Қазақстан Республикасы мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. Негізгі ереже. –Астана. -2008. -40 б.
3. Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңы. -Астана, 2007. -60 б.
4. Таубаева Ш.Т. Исследовательская культура учителя: от теории к практике. Монография. - Алматы: Научно - издательский центр «Ғылым», 2001. -350 с.
5. Кенжебеков Б.Т. Университет студенттерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың теориясы мен практикасы (монография).–Астана,2001.-275 б.
6. Құдайбергенова К.С. Құзырлылық – білім сапасының критерийі: әдіснамасы және ғылыми теориялық негізі. –Алматы, 2008. -328 б.
7. Артықбаева Е.В. Отбор содержания педагогического компонента университетского образования на основе принципа профессиональной направленности: автореф. ...канд.пед.наук: 13.00.08.-Алматы, 2003. -30 с.

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ В МАЛОКОМПЛЕКТНЫХ ШКОЛАХ

Маликова С.Т.
директор КГУ «Общеобразовательная школа №12
отдела образования Житикаринского района» УО акимата Костанайской области
г. Житикара, Костанайская область, Казахстан

Андатпа: Осы мақалада негізгі мектептің болашақ түлектерін әлеуметтендіру және кәсіби өзін-өзі анықтау мақсатында жетекші мектептің серіктестік шағын жинақты мектептермен ынтымақтастығы шеңберінде педагогикалық сүйемелдеуді практикалық іске асырудың өзекті тақырыптарының бірі қарастырылады. Болашақ түлектердің кәсіби өзін-өзі анықтау мәселелерінде шағын жинақты серіктестік мектептердің әдістемелік және тәрбиелік қызметін талдау әрбір мектепте

оқушыларға бейіндерді, пәндерді, әртүрлі практикалық қызмет түрлерін еркін таңдау мүмкіндігі жоқ екенін көрсетті.

Аннотация: В настоящей статье рассматривается одна из актуальных тем практической реализации педагогического сопровождения в рамках сотрудничества ведущей школы с партнёрскими малокомплектными школами с целью социализации и профессионального самоопределения будущих выпускников основной школы. Анализ методической и воспитательной деятельности партнёрских малокомплектных школ в вопросах профессионального самоопределения будущих выпускников, показал, что не у каждой школы имеется возможность предоставления учащимся свободного выбора профилей, предметов, различных видов практической деятельности.

Abstract: This article studies one of the current topics in the practical implementation of pedagogical support within the framework of cooperation between a leading school and partner small schools for the purpose of socialization and professional self-determination of future graduates of a primary school. The analysis of the methodological and educational activities of partner small schools in matters of professional self-determination of future graduates showed that not every school has the opportunity to provide students with a free choice of profiles, subjects, and various types of practical activities.

Кардинальные изменения социального и экономического плана, которые происходят в Казахстане в последнее время, вызвали острую необходимость реорганизации и обновления содержания всей парадигмы образования, а также перехода от устаревших традиционных форм преподавания к активному поиску инновационных и эффективных форм его осуществления. Следовательно, прослеживается тенденция улучшения качества процесса самоопределения будущего выпускника организаций основного и общего среднего образования с целью развития его способностей, удовлетворения профильных интересов и осознанного выбора будущей профессии. Для достижения этой цели предназначено введение на старшей ступени школы профильного обучения и профориентационного направления воспитательной работы по профессиональному самоопределению учащихся.

Анализируя методическую и воспитательную деятельность школ в вопросах самоопределения будущих выпускников, можно сказать, что не у каждой сельской малокомплектной школы имеется возможность предоставления учащимся свободного выбора видов практической деятельности, индивидуальных образовательных маршрутов. Отсутствие параллельных классов, небольшой контингент учащихся, отсутствие специалистов по конкретному общеобразовательному предмету, специализированных кабинетов новой модификации, интерактивного оборудования и широкополосного интернета, практически лишают обучающихся возможности выбора индивидуальной траектории обучения, учиться в соответствии со своими возможностями и потребностями с целью удовлетворения профильных интересов.

Депрессивное состояние сельских регионов и необходимость возрождения села стало одной из главных причин появления Стратегии развития современной малокомплектной школы. На сегодняшний день это является одним из важных и значимых направлений образовательной политики Республики Казахстан. «Концепция развития малокомплектных школ в Республике Казахстан» послужила основной мотивацией к обновлению содержания современного образования, интенсификации образовательного процесса в малокомплектной школе. Как показывает статистика, за последние годы количество основных малокомплектных школ увеличилось в 2 раза. Практически каждый четвёртый учитель осуществляет свою профессиональную деятельность, и каждый шестой казахстанский школьник обучается в таких образовательных учреждениях.

Использование интеграции внутренних и внешних ресурсов целесообразно применять для решения вопросов, связанных с нехваткой кадровых и материальных ресурсов малокомплектных школ. В качестве оптимального варианта привлечения и использования внешних ресурсов можно рассматривать создание активного сотрудничества ведущей и партнёрских школ, в котором будет происходить увеличение доли самостоятельной работы обучающихся на основе индивидуальных образовательных траекторий и маршрутов.

Организация специфического образовательного пространства на базе ведущей школы, предусматривает сессионную и межсессионную форму проведения образовательной и

воспитательной работы. В межсессионный период учебно-воспитательный процесс осуществляется на основе индивидуального обучения с использованием технологических карт и информационно-коммуникационного взаимодействия всех участников образовательного процесса, с учётом усиления практической и профильной направленности за счет использования активных методов обучения и проектно-исследовательской деятельности.

Выбирая вид будущей профессиональной деятельности, выпускники основной школы зачастую не осознают степени возможности осуществления своих намерений. Ребят не знакомят с определёнными требованиями, предъявляемыми данной профессией к физическим и психическим особенностям будущего специалиста. Кроме этого, будущие выпускники не подготовлены также и к тому, чтобы объективно понимать особенности своей индивидуальности и соотнести их с требованиями конкретной профессии.

Следовательно, основной упор в реализации профориентационной работы в малокомплектных школах необходимо делать с помощью следующих форм профориентационной работы с обучающимися:

- учебные занятия в предпрофильных классах;
- посещение факультативов и дополнительных курсов;
- тематические классные часы и беседы о профессиях;
- тренинговые тематические и практические занятия;
- целевые встречи с сотрудниками организаций ТиПО;
- сотрудничество со службой занятости, сельскими акиматами, летнее трудоустройство подростков на крестьянские фермы, лесные и рыболовные хозяйства и др.;
- посещение местных фермерских и крестьянских хозяйств;
- встречи с людьми востребованных профессий;
- обзор книжных и виртуальных выставок - «Білім және мансап», «Мансап және білім»;
- целевые экскурсии на промышленные предприятия города и района;
- научно-исследовательская работа учащихся в составе школьных научных сообществ;
- обзор художественной и научно-популярной литературы по профессиональному самоопределению на тематических сайтах интернета;
- профориентационные недели и декады (игры, конкурсы, выпуск листовок, буклетов, газет, буккроссингов и др.);
- тематические родительские собрания, конференции, лектории.

На каждом возрастном периоде школьного этапа необходимо осуществлять практическую реализацию запланированных целей профориентационной работы с помощью вышеперечисленных форм и методов работы:

Начальная школа (1 – 4кл.) – формирование и расширение представлений о многогранном мире профессий, понимании роли трудовой деятельности в жизни человека и общества, через участие в различных видах познавательной и игровой деятельности.

На этап этапе младшего школьного возраста создается конкретный наглядный фундамент, на основе которого, в дальнейшем, формируется последующее развитие профессионального самосознания подростка. Исходя из этого важно воссоздать многообразный спектр детских воспоминаний о разнообразии мира профессий, чтобы затем, на фундаменте наглядного материала, взрослеющий ребёнок имел возможность анализировать профессиональную и трудовую сферу более осмысленно и ощущать себя уверенно в будущем трудовом коллективе.

Проводя работу по профессиональному самоопределению в младшем школьном звене, педагогам необходимо создать оптимальные условия для воспитания у школьников осознанного и ответственного отношения к трудовой деятельности, осознанное и ценностное отношение к выбору будущей профессии, уважения к работе и людям рабочих специальностей, бережного отношения к государственной собственности, к природным богатствам и окружающей среде.

Первая ступень основной школы (5 – 7 кл.) – развитие познавательных интересов, мотивации, интеллектуальных и творческих способностей, связанных с предстоящим выбором будущей профессии.

Работа педагогов в профориентационном направлении продолжается через деловые и профориентационные игры, игры-погружения, игры-путешествия, игры-квесты и др. Использование активных методов обучения позволяют обучающимся более подробно и детально изучить всё разнообразие мира существующих профессий, представить своё место в этом профессиональном мире. Ученики 5-7 классов получают представление о многообразии рабочих профессий, востребованных в своей местности, делают первые шаги в проектной и научной деятельности.

Вторая ступень основной школы (8 – 9 кл.). На данном этапе школьной жизни у ребят происходит дальнейшее развитие вторичной социализации, саморегуляции, профессиональной мотивации и самоопределения, готовности к детальному анализу своих собственных способностей и склонностей.

На данном школьном этапе должна идти качественная профориентационная работа среди обучающихся, которая должна быть направлена на своевременную помощь и содействие осознанному выбору профиля обучения, а в дальнейшем – и выбору будущей профессии.

Необходимо отметить, что практически на каждом уроке необходимо уделять внимание знакомству с новой профессией в форме проведения профессиональных проб.

На второй ступени основной школы также целесообразно проводить психологическую диагностику личностных качеств обучающихся, проводить детальный анализ полученных результатов профессиональной направленности, выдавать рекомендации детям, родителям и классному руководителю по вопросам профессионального самоопределения и осознанного выбора дальнейшей профессиональной деятельности.

Для управления профориентационным процессом в малокомплектных школах одними из приоритетных необходимо рассматривать вопросы определения критериев и показателей эффективности профессионального самоопределения обучающихся. Достижение поставленных целей профориентационной работы возможно только при системной и целенаправленной работе с обучающимися, при своевременном определении их реальных познавательных интересов, уровня мотивации, творческих и интеллектуальных способностей, формировании твёрдых убеждений и ценностного отношения к выбору будущей профессии. Следовательно, с точки зрения педагогики, правильность выбора будущей профессиональной деятельности означает меру соответствия индивидуального выбора профессии рекомендациям классного руководителя или педагога-психолога. При этом подразумевается, что педагогические рекомендации должны быть основаны на учёте как личностных, так и социальных потребностей. Соответственно, чем больше число обучающихся избирают рекомендованные им профессии в организациях ТиПО или профильное обучение в 10-х классах средних общеобразовательных организаций для дальнейшей учёбы и поступления в ВУЗы, тем выше качество и плодотворность профориентационной работы педагогов, и, в целом, школы.

Сформированность социализации и профессионального самоопределения будущего выпускника основной школы однозначно считается одним из главных критериев эффективности работы педагогического коллектива школы в профориентационном направлении. Показателем сформированности служат навыки соотносить главные требования конкретной профессии к человеку со знаниями своих индивидуальных особенностей и интеллектуальных способностей, а конкретно тех из них, которые непосредственно влияют на успех в дальнейшей профессиональной деятельности, т. е. профессионально важные качества будущего специалиста.

Список использованных источников

1. Концепция развития малокомплектных школ в Республике Казахстан на 2011-2020 годы – Астана, 2010.

2. Малокомплектная школа: проблемы и перспективы. Сер. «Прикладные исследования в области образовательной политики // Авторский коллектив: Нурахметов Н.Н, Караев Ж.А. и др. – Алматы, 2002. – 44 с.

3. Пряжников, Н.С. Оценка эффективности профессионального самоопределения / Н.С. Пряжников // Школа и производство - 1997. № 7. - С. 92-95.

4. Немова Н.В. Профильная ориентация девятиклассников: элективные курсы и «образовательные информационные карты» / Н.В. Немова // Директор школы. – 2005, № 6.

5. Степанский В. И. Психологические факторы выбора профессии: теория, эксперимент: учебно-методическое пособие. - Москва: Московский психолого-социальный ин-т, 2006. - 108 с. 29.

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ БОЙЫНША ПЕДАГОГТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ТЕТІКТЕРІ

Мергазина Н.М.
Психолог –эксперт, «Базылбек Ахметов атындағы орта мектеп» КММ
Ұлан ауданы Ново–Одесское ауылы, Шығыс Қазақстан облысы

Аңдатпа: Қазіргі қоғамның әлеуметтік-экономикалық өмір сүру жағдайларын өзгерту және білім беру жүйесін жаңарту мамандардың, атап айтқанда, маман психологтардың кәсіби деңгейінің сапалы жаңа деңгейін талап етеді. Осыған байланысты кәсіби міндеттерді шешуге теориялық және практикалық тұрғыдан дайын, кәсіби қызмет жүйесін құруға, қолдануға және түзетуге қабілетті жоғары білікті кадрларды даярлау мәселесі ерекше маңызға ие.

Аннотация: Изменение социально-экономических условий жизни современного общества и обновление системы образования требует качественно нового уровня профессионального уровня специалистов, в частности специалистов-психологов. В связи с этим особое значение приобретает вопрос подготовки высококвалифицированных кадров, теоретически и практически готовых к решению профессиональных задач, способных создавать, применять и корректировать систему профессионального обслуживания.

Abstract: Changing the social and economic conditions of life in modern society and updating the education system requires a qualitatively new professional level of specialists, in particular psychologists. In this regard, the issue of training highly qualified personnel, theoretically and practically ready to solve professional tasks, capable of creating, applying and correcting the system of professional service, is of special importance.

Практикалық психологияның қызметі бүгінде ерекше институт ретінде қарастырылады; Қазақстанның білім беру жүйесінің жаңа мазмұнға және технологиялық үлгіге көшуінен көрінетін білім беруді модернизациялаудың заманауи тенденциялары білім беруді қолдау жүйесін одан әрі дамыту қажеттілігін талап етеді. оқу процесіндегі бала. Осыған байланысты практикалық білім беру психологиясы қызметінің негізгі мәселелерін анықтап, оларды шешу жолдарын анықтау өзекті болып табылады.

Әдеби дереккөздерге теориялық талдау жасап, өзіміздің зерттеулеріміздің нәтижесінде педагог психологтарының кәсіби құзыреттілігінің мәні мен мазмұнын анықтадық.

Педагог-психологтың кәсіби құзыреттілігі оның табысты кәсіби іс-әрекетінің негізі болып табылатын және белсенділік-рөлдік (білім, қабілет және дағды) және тұлғалық (кәсіби маңызды сапалар) сипаттамалары жүйесін қамтитын кешенді психологиялық білім ретінде қарастырылады. Кәсіби қызметті тиімді жүзеге асыру үшін психолог білім беру мекемесіндегі әлеуметтік-психологиялық жағдай туралы жеткілікті білімі болуы керек, өзінің кәсіби дамуының және жалпы психологиялық қызметтің дамуының перспективаларын анықтай алуы керек. Оқу орнының ішіндегі және сыртындағы әртүрлі құрылымдармен өзара әрекеттесу үшін оңтайлы стратегияларды таңдай білу маңызды. Педагог психолог тек мұғалімдер мен оқушылар үшін психологиялық білім беруші ғана емес. Ол тиімді психологиялық әдістер мен технологиялардың көмегімен қол жеткізген оң нәтижелерді өмірге әкелетін тұлғаның идеалды бейнесіне сәйкестік позициясынан бағаланады.

Психологтың тұлғасына қойылатын негізгі талаптарға келесі сипаттамалар жатады:

1. Психолог жоғары (жалпы) ақыл-ой қабілетіне ие болуы керек, көрегенді, парасатты, еркін ойлайтын, ойшыл талдаушы, экспериментатор болуы керек.

2. Психолог әлеуметшіл, адамдармен жұмыс істеуді ұнатады, қоғамда мойындауға (мақұлдау) ләззат алады, адамдарға жомарт, белсенді топтарды оңай құрады, адамдардың атын жақсы есте сақтайды, қарым-қатынаста мейірімді, әдепті, дипломатиялық.

3. Бірлескен іс-әрекетті жақсы көреді, жеке тұлғаның мүддесін топтық мүддеге бағындырады, саналы, ұқыпты, міндеті мен жауапкершілігін сезінеді, күшті, жігерлі, өзін-өзі бағындыра біледі. Ол батыл және практикалық мәселелерді тез шешеді.

4. Психолог эмоционалды тұрақты, өзін-өзі ұстай алатын, байсалды, жағдайды шынайы таразылайтын, күйзеліске төзімді.

Психологтың кәсіби деңгейін бағалаудың негізгі критерийлері:

1. Психологиялық қызметтің даму концепциясында өзінің өмірлік және кәсіби ұстанымының болуы. (Мен не істеу керектігін ғана емес, оны қалай істейтінімді де білемін.)

2. Берілген оқу орнында оның ерекшеліктерін ескере отырып, қызмет көрсетуді дамытудың басым бағыттарын түсіну.

3. Мақсат пен міндеттерді өз бетінше тұжырымдай білу. (Мен қазір істеп жатырмын...) Жұмыс түрлерін таңдаңыз. Болжамдық функцияны орындай алу. (Неге мен мұны істеймін?)

4. Жұмыс істеп тұрған жүйенің болуы. (Кеңседе іргелі құжаттардың болуы, құжаттаманың болуы мен мазмұны, оны толтыру дұрыстығы.)

5. Психологтың әлеуметтік-педагогикалық жағдаймен жұмыс істей білуі, оқу-тәрбие ортасының әлеуметтік-психологиялық жағдайларын оңтайландыруға ықпал ету. (Қоршаған ортаны балаға жақындатыңыз. Кеңседегі жақсы ойластырылған аймақтар. Түс схемасы.)

6. Баланың (балалар тобының) кәсіби сауатты психологиялық бейнесін құра білу, психологиялық проблеманы анықтау және оны шешу жолдарын әзірлеу.

7. Білім беру процесінің барлық қатысушыларымен өзара әрекеттесуді ұйымдастыра білу.

8. Басқа байланысты мекемелермен кәсіби өзара іс-қимылды ұйымдастыра білу. (Әлеуметтік-психологиялық орталықтар, т.б.)

9. Әртүрлі деңгейдегі психологиялық семинарларға, ғылыми-практикалық конференцияларға қатысу. (Қатысу формасы пассивті және белсенді.)

10. Психологқа сұраныс. (Есептік құжаттаманың нәтижелері бойынша, орындалған жұмыс түрлерінің саны бойынша, балалар мен мұғалімдердің пікірі бойынша).

Психологиялық мамандықтың ерекшелігі мен күрделілігі мемлекеттік қосымша кәсіптік білім беру жүйесінде педагог-психологтардың біліктілігін арттырудың мазмұны мен формасына ерекше талаптар қоюды талап етеді. Атап айтқанда, ШҚО білім басқармасының «Шығыс» өңірлік орталығында бастауыш оқудың кәсіби шеберлігін қалыптастыру мақсатында ғылыми-практикалық семинарлар, конференциялар, семинарлар сәтті өткізілуде;

Педагог-психологтардың кейіннен қатысушылар-әріптестердің рефлексиясымен шеберлік сабақтары;

Бейнематериалдарды жасау алдыңғы қатарлы психологиялық тәжірибені көрсету негізінде ұйымдастырылады, сондай-ақ деректер базасы;

Шығыс Қазақстан облысында виртуалды психологиялық орталық жұмыс істей алатын психологиялық кеңес беру сайтын құру жоспарлануда.

Сондай-ақ келесі бағыттар бойынша педагог-психологтардың біліктілігін арттыру бойынша жұмыстар жүргізілуде:

• оқу орындарының педагогикалық ұжымының психологиялық құзыреттілігін арттыру;

• девиантты мінез-құлықты балалармен жұмыс жасау бойынша тұрақты семинарлар ұйымдастыру;

• бейіндік оқытуға, ҰБТ-ға бейіндік дайындықты енгізуге байланысты педагог-психологтардың қызметі бойынша курстар;

• әртүрлі типтегі оқу орындарында (мысалы, инновациялық мекемелерде, балалар үйлерінде, мамандандырылған мекемелерде) жұмыс істейтін психологтардың кәсіби қажеттіліктеріне сәйкес ғылыми-практикалық семинарлар.

Кәсіби ынтымақтастықтың әртүрлі нысандары мазмұнды тудыратынын атап өту маңызды, соның арқасында кәсіби даму орын алады. Психологтардың кәсіби деңгейін арттыруға жағдай жасау білім беруді жаңғырту жағдайында туындайтын психологиялық-педагогикалық қолдаудың сапасын арттырар еді.

Сонымен, педагог – психологтардың кәсіби біліктілігін дамыту, кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру міндеттерін шешудегі маңызды міндеттердің бірі – Шығыс Қазақстан облысындағы педагог – психологтардың біліктілігін арттырудың тиімді үлгісін жасау. Бұл мәселені шешу үшін «Шығыс» өңірлік орталығы, атап айтқанда, инклюзивті білім беру кабинеті ғылыми, әдістемелік, ақпараттық кадрлық ресурстарды, психологияны біріктірудің бастамашысы ретінде әрекет етуде және қабылдаймын.

Құзыреттілік адамның нақты білімді, дағдыны, дағдыны және тәжірибені қажет ететін кәсіби мәселелерді шешу қабілетінде көрінеді. Ол жеке тұлғаның практикалық кәсіби іс-әрекетінде жүйелі сипаттама ретінде көрінеді және белгілі бір құрылымға ие. Құзыреттілікті сандық түрде, мысалы, бөлінген деңгейлерді пайдалана отырып, немесе сапалық (әдістемелік, технологиялық, әлеуметтік және т.б.) өлшеуге болады. Құзыреттілік әлеуметтік-психологиялық әсер ету кеңістігінде көрінеді және маманның лауазымымен, әлеуметтік мәртебесімен, еңбек функцияларымен анықталады. Демек, құзыреттілік кәсіби білімнің, дағдылардың және кәсіби қызметті жүзеге асыру әдістерінің жиынтығы, ал құзыреттілік қызметкердің шешуге уәкілеттік берілген белгілі бір құқықтары мен қызметтік міндеттерінің жиынтығын қамтиды деп айтуға болады. Маманның құзыреті ұйымның нормативтік құжаттарымен анықталады. Жеке тұлғаның кәсіби құзыреттілігіне мыналар жатады: әлеуметтік-құқықтық құзыреттілік (әлеуметтік институттармен және адамдармен қарым-қатынас жасау қабілеті); арнайы құзыреттілік (кәсіби қызметті өз бетінше орындауға дайындық); жеке құзыреттілік (кәсіби біліктілікті арттыру мүмкіндігі); автокомпетенттілік (өзінің әлеуметтік-психологиялық сипаттамалары туралы адекватты идеялар); іс-әрекет өнімділігін анықтайтын, көп функциялы және әрбір мамандықтың өзіндік жиынтығы бар кәсіби маңызды тұлғалық қасиеттер [3, б. 47].

Бұл тізімге, біздің ойымызша, маманның өзін-өзі жетілдіруіне, өзін-өзі дамытуға ықпал еткен, оның білімді өз бетінше алуға және толықтыруға дайындығын белсендіретін өзін-өзі тәрбиелеу құзыреттілігі сияқты негізгі құзыретті қосқан жөн. Сонымен, жеке тұлғаның кәсіби құзыреттілігі – бұл белгілі бір тұлғаның іс-әрекетіндегі кәсіптік білімді, практикалық дағдыларды, кәсіби маңызды жеке қасиеттерді қалыптастырудың осындай деңгейінің жиынтығы, оған үнемі жоғары түпкілікті нәтижелерді қамтамасыз етуге, тиімді ұйымдастырушылыққа қол жеткізуге мүмкіндік береді. жеке және ұжымдық жұмыс, және өз шешімдері үшін жауапкершілік. Бұл маманның жан-жақты базалық даярлығының, кәсіби деңгейін үздіксіз арттырудың нәтижесі және адамның өзінің қызметтік және кәсіби міндеттерін тиімді орындауға дайындығы болып шығады. Болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін арттыру жүйесінің элементтерін әзірлеу әрі қарайғы зерттеулердің бағыттары болуы мүмкін.

Пайдаланған әдебиет тізімі

1. Бекх И.Д. Тұлға тәрбиесі: тұлғаға бағытталған көзқарас: ғылыми-практикалық негіздер / И.Д.Бех. М.: Білім, 2003. 344 б.

2. Бондарь С. Жеке құзыреттілік студенттердің оқу жетістіктерінің біріктірілген құрамдас бөлігі / С. Бондарь. Мектептегі биология және химия. 2003. № 2. Б. 8–9. Zeer Z. F.

3. Кәсіптік білім беруді жаңғырту: құзыреттілікке негізделген көзқарас / З. Ф. Зеер // Білім және ғылым. 2004. № 7. 47 б.

4. Хуторской А.В. Негізгі және пәндік құзыреттерді жобалау технологиясы / А.В.Хуторской // Орта мектептегі инновациялар, оқыту әдістері: жинақ. ғылыми жұмыс істейді / астында. ред. А.В.Хуторской. М., 2006. 65–79 б.

5. Щадриков В.Д. Маманның жаңа моделі: инновациялық оқыту және құзіреттілікке негізделген тәсіл / В.Д. Щадриков // Бүгінгі жоғары білім. 2004. № 8. 30-б.

ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Молдабекова М.Ш.
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, «№25 орта мектеп» КММ,
Астана қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бүгінгі қоғамдық өзгерістердің қарқындылығы құзыретті мамандарды қажет етіп отыр. Мұндай мамандар дәйім өзгеріп отыратын әлеуметтік экономикалық үдерістерді талдай білуге, нарықтық бәсеке жағдайына сай шешімдер қабылдап, жүзеге асыра білуге қажетті болуы керек. Мақалада сабақ нәтижелі болуы үшін құзыретті мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі, ерекшелігі айқындалады. Ендеше осы жағдайға байланысты білім беру саласының ең бір маңызды міндеті кәсіби жағынан білімдар да құзыретті маман даярлау болып отыр. Менің түсінігімше, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі оның іскерлігі мен жан-жақтылығына, мүмкіндігіне сай жұмыс істеу қажеттілігімен ұштасады. Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру – педагог маманның жаңаны түсіне біліп, ізденуге бағыттауды ұдайы қалыпты жағдайға айналдыруы. Педагогтің құзыреттілігі – нәтижелі еңбегімен айқындалады.

Аннотация: Интенсивность сегодняшних общественных преобразований требует компетентных специалистов. Такие специалисты должны уметь анализировать постоянно меняющиеся социально-экономические процессы, принимать и реализовывать решения, соответствующие условиям рыночной конкуренции. В статье определяются профессиональные компетенции, специфика компетентного учителя для результативности урока. В связи с этой ситуацией одной из важнейших задач сферы образования является подготовка компетентного специалиста, как в профессиональном плане, так и в результативном. В моем понимании профессиональная компетентность учителя сочетается с его умением и разносторонностью, необходимостью работать в соответствии с возможностями. Формирование профессиональных компетенций-постоянное нормирование педагогическим специалистом направления на поиск и понимание нового. Компетентность педагога – определяется результативным трудом.

Abstract: The intensity of today’s social transformations requires competent specialists. Such specialists should be able to analyze constantly changing social and economic processes, make and implement decisions corresponding to the conditions of market competition. The article defines professional competencies, specifics of a competent teacher for the effectiveness of the lesson. In view of this situation, one of the most important tasks of the education sector is the training of a competent specialist, both professionally and professionally. It is my understanding that a teacher’s professional competence is combined with his skill and versatility, the need to work according to his abilities. Formation of professional competences - permanent regulation by the pedagogical specialist of directions for finding and understanding new. The competence of the teacher is determined by the effective work.

Кіріспе. Педагогтың мәртебесін көтеретін басты күш – оның кәсіби құзыреттілігі. Еліміздің әлемдік білім кеңістігіне енуіне талпынысы білім беру парадигмасының өзгеріп, жаңа ұлттық модельдің қалыптасуы болашақтың жаңаша ойлайтын, дүниеге көзқарас мәдениеті мен санасы дамыған ұрпағын оқытып, тәрбиелейтін кәсіби құзыреттілігі жоғары педагогті талап етіп отыр. Методикалық терминдер сөздігінде: «Құзыреттілік – қандай да бір оқу пәнін оқыту үдерісінде қалыптасатын білім, білік, дағдылар жиынтығы, сонымен қатар, қандай да бір қызметті орындай алу қабілеттілігі»,- делінген. Білім беру ісіндегі басты тұлға – педагог екені айқын. Ендеше сол педагогтің мәртебесін арттыру, абыройын көтеру – көп қырлы үдеріс. Бұл білім беруді дамытудың жаңа бағдарламасынан орын алған. Бүгінгі заман талабына сәйкес педагогтер - ол рухани дамыған, педагогикалық технологияның қыр-сырын жетік меңгерген шығармашыл тұлға болуы тиіс. Ұстаздың педагогикалық шеберлігі мен кәсібилігінің айырылмас құрам бөлігі ретінде оның кәсіби құзыреттілігі саналады. Құзыреттілік ұғымы адамның қайсыбір қызметті атқаруға дайындығын айқындайды.

Педагогтің кәсіби құзыреттілігі – жеке тұлғаның кәсіби іс-әрекетті атқаруға теориялық

және практикалық әзірлігі мен қабілеттерінің бірлігі деуімізге болады. Кәсіби құзыреттілік – ол мұғалімнің педагогикалық әрекетін өте жоғары деңгейде атқара алуы, педагогикалық қарым-қатнасқа түсе алуы, нәтижесінде оқушылардың білімділік және тәрбиелік деңгейінің жоғары болуын қамтамасыз етуі. Яғни мұғалімнің білім-білік дағдылары, өз мамандығына қатысты білімдер жүйесі, жұмыс істеу шеберлігі, мәдениеті, психологиялық қасиеттері, қарым-қатынас стилі, педагогикалық такт, әдебін тағы да өзге сапалық болмыстарды жатқызамыз. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін төмендегідей ашып айтар едім:

Біріншіден, Кіріктірілген білімдердің жоғары деңгейінің болуы, педагогика, тәрбие теориясы, мен әдістемесі, дидактика, барлық пәндерді жүргізу әдістемесі, сол пән арқылы білім алушыларға берілетін білімдерді терең игеруі;

Екіншіден, педагогикалық міндеттерді шешудегі кәсіптік,, шығармашылық іскерлігі;

Үшіншіден, инновациялық технологияларды меңгеруі, - мұғалім өзінің шығармашылық іс-әрекетінің арқасында тұтас педагогикалық процесті тиімді ұйымдастыру үшін қазіргі кездегі бар инновациялық технологияларды меңгеруі тиіс. Жаңа инновациялық технологияларды ғылыми ісденіспен тәжірибеге енгізуде өз үлесін қосуы қажет.

Төртіншіден, іскерлік дағдыны, қабілетті меңгеруі. Дидактикалық танымдық, коммуникативтік, зерттеушілік, шығармашылық, теория мен практиканы байланыстыра алу қабілеті, өз білімін дамытуға деген қабілет, диагностикалық іс-әрекет. Ғылыми-зерттеу іс-әрекетімен айналысу.

Бесіншіден, кәсіптік педагогикалық қасиетке жаңа көзқараспен қарауы. Бұрыннан қалыптасқан «мұғалімнің айтқаны әрқашан да дұрыс» деген қағидадан аулақ болып, мұғалім тек ақпарат таратушы ғана емес,білім алушының жеке тұлға болып қалыптасуының басты көмекшісі болуы керек. Білім алушының даму деңгейіне қарамастан оның тұлғасын құрметтеу, авторитарлық биліктің орнына өзара бірлескен қызмет, көмек, білім алушының аз да болса жеткен жетістігіне қуана білушілік басым болуы керек. Білім алушылардың әрқайсысын тануға тырысу, өз мамандығын құрметтеу, сүю.

Алтыншыдан, педагогикалық міндеттерді шешу барысында шеберлік танытып, өзінің білім-білік дағдыларын пайдалана отырып, білім алушыларға тиісті білімдер жүйесін меңгерту. Білім алушылардың білімдерін тексеруде оқытушының жүргізетін диагностикалық іс-әрекеті.

Жетіншіден, шығармашылық шеберлігі – оқытушы білім алушыларды оқытып қана қоймай, оларды тәрбиелеумен айналысатыны белгілі, мектеп өмірінде түрлі қиындықтар кездесіп жатады. Сондай жағдаяттарда өзінің шығармашылықпен ойлай білетіндігін, шеберлігін танытуы тиіс. Сондай-ақ, білім алушылармен жүргізілетін түрлі мәдени іс-шараларды ұйымдастыруда дайын жоспарларды пайдаланбай,сол сыныпқа, құрамына, сипатына тән жоспарлар жасап, білім алушылар үшін қызықты, тағылымы бар, мәнді іс-шара өткізе білуі керек.

Педагогтің құзыреттілігі оның сабақты нәтижелі жүргізуіне де тікелей байланысты. Сабақ нәтижелі болуы үшін оқытушылар төменгі ережелерді ескергені дұрыс:

А) Білім алушылардың сөзін бөлмеу, соңына дейін сөйлеуге мүмкіндік беру. Білім алушының жауабы дұрыс болмаған жағдайда, ол қойылған сұрақтың нақты болмауынан. Тапсырма мен нұсқау, анық, білім алушы оқытушының талабын анық түсінетін болуы шарт;

Ә) Білім алушыларды төмендетіп, жөнді-жөнсіз ұрыспау, олардың білмегеніне ренжімеу, мейірімді болу. Егер сыныпта білім алушылардың басым бөлігі түсінбеген болса, онда кемшілікті өзіңізден іздеңіз.

Б) Өте жинақы болу, білім алушылардың алдына қоятын мақсаттың нақты, айқын болуы, және мақсатқа жетудің жолдарын ретімен, бірізділікпен жүргізе білу.

В) Сабақты дәл уақытында бастау, уақытты үнемдей білу, тәрбиелік ақыл-кеңесті ұзақ айтып тұрудың қажеттілігі аз. Білім алушыларға қойылатын талап міндетті түрде жүзеге асуы керек. Білім алушыларға оқу материалдарын толық меңгеруіне жағдай жасалуы шарт, сонымен қатар олардың жауабын мақұлдап, ынталандырып, қоштап отыру қажет.

Г) Сабақ барысында білім алушылардың зейінін тұрақтандыру, егер ауытқулар болса,

тақырыпты өзгерту немесе қосымша материалдарды пайдалану. Білім алушылардың ынта ықыласын, қызығушылықтарын қадағалап отыру.

Ж) Гуманизациялау, демократияландыру, жариялылық қағидаттарында оқушылармен өзара іс-қимылдың әдістері мен стилін жетілдіру. Жалпы білім беру процесін талдау және өзінің оқу-тәрбие іс-әрекетінің өзіндік талдау дағдылары мен біліктерін қалыптастыру. Педагогтерді қолжетімді және түсінікті әдістемелер негізінде зерттеу қызметіне тарту.

Мұғалім өз кәсіби құзыреттілігін жетілдіре отырып, жетістікке жетудің алғы шарттары сырт кескін келбеті, пәндерді сабақтан тыс ақпараттармен қамтамасыз ету, мінез –құлқы, әзіл-қалжыңға мән бере білуі, білім алушылардың жеткен жетістіктерін мақұлдап, қолдай білуі, шыдамдылық, еркіндік, кез келген жағдаяттарды оңтайлы шешуге арналған әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалана алуы оның құзыреттілігін айқындайды. Егер мұғалім осы жоғарыда аталған шарттар мен өзін-өзі жетілдіруге арналған мүмкіндіктерді дұрыс пайдаланса, онда ұстаз өз жұмысының нағыз шебері болатыны сөзсіз. Қазіргі қоғамға сәйкес кәсіби құзыреттілігі де сай болар еді.

Кәсіби құзыреттіліктің құрылымы. Кәсіби құзыреттіліктің құрылымын анықтаудың бірнеше жолы бар. Олардың біреуі мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрылымын педагогикалық ептілік жүйесі арқылы ашумен байланысты болса, басқасы педагогтің түрлі кәсіби саладағы құзыреттілігіне бөліну құрылымы арқылы анықталады, олар: Өзіндік білім беру және оқытушылық, тәрбие беру қызметі, ғылыми-әдістемелік және мәдени ағартушылық, коррекциялық дамытушы қызмет, басқарушылық қызмет.

Құзыреттілікті дамытудың тәжірибелік жолдары:

1. Конференциялар, ғылыми-әдістемелік семинарлар, ғылыми-практикалық және проблемалық семинарлар, пікірталастар, дөңгелек үстелдер, іс-әрекет ойындары, біліктілікті арттыру курстарына қатысу, шеберлік конкурстарын, коучтар ұйымдастыру және өткізу, сонымен қатар жеке кеңестер беру, әрбір педагогтың әлеуетті мүмкіндіктерін тану, біліктілікті арттыруды атаулы жоспарлау, әрбір педагогпен жеке жұмыс тәжірибесін жинақтау.

2. Біліктілікті арттыру курстары арқылы кәсібилікті дамыту. Бұл нысан біліктілікті арттыруға лицензиясы бар мекемелермен жасалған шарттар негізінде күндізгі және сырттай іске асырылуы мүмкін. Мұндай курстар оқу процесінің үзілуі мәселесін шешеді. ҚР «Білім туралы» Заңына сәйкес курстық дайындықтан педагогтар енді 3 жылда 1 рет өтуі тиіс. Жыл сайын біздің мұғалімдер біліктілікті арттыру курстарынан өтеді.

3. Педагогтың жеке білім беру бағдарламасын ескеретін біліктілікті арттырудың жинақтау жүйесін іске асыру. Бұл мектепішілік, аудандық семинарларда жұмыс тәжірибесімен айтып бөлісу, педагогтар еңбектерін Интернет желілерінде және баспаларда жариялау, мастер-класстар, ашық сабақтар және т. б. өткізу.

Зерттеудің мақсаты: Кәсіби құзыреттіліктің сипаттамасын шебер-мұғалімнің, жаңашыл мұғалімнің, зерттеуші – мұғалімнің, кәсіби дәрежесіне көтерілген мұғалімдердің жиынтық бейнесі ретінде қарастыруға болады. Бірінші кезекте мұғалімнің «өзіндік жаңалығы» болуы қажет. Құзыретті педагогтердің қатарын арттыру, жас педагогтердің назарын бұру арқылы жаңашыл, құзыретті мұғалім болуға талпындыру.

Мұғалімнің ақпараттық құзыреттілігі - өзі туралы оқушылар мен олардың ата-аналарының, басқа ұстаздардың жұмыс тәжірибесі жөнінде ақпаратты білу мөлшерін қамтиды. Регулятивтік құзыреттілік педагогтің өз іс-әрекетін басқара білу мүмкіншілігін білдіреді. Оған мақсаттылық, жоспарлау, тұрақты белсенділік пен өзін көрсете білуі, рефлексия, іс-әрекетінің бағасы енеді. Іс-әрекеттің негізгі факторы ізгілік, құндылық болып табылады. Интеллектуалды-педагогикалық құзыреттілікті талдау, синтез, салыстыру, қорытындылау, нақтылау сияқты қарастыра білудің кешені, аналогия, қиял, ойлау қабілетінің икемділігі мен сындылығы ретіндегі зерденің қасиеті түрінде қарастыруға болады. Бүгінгі күні табысты және сұранысқа ие болу үшін адам белгілі бір жеке қасиеттерге ие болуы керек – қозғалмалы, кез келген өзгерістерге дайын болуы, жаңа жағдайларға тез және тиімді бейімделе білуі, яғни мобильді болуы керек.

Американдық білім беру саласында кәсіби құзыреттілікті тиімді, табысты іс-әрекетте

көрінетін маңызды мінез-құлықтық аспект деп қарайды. Кәсіби құзыреттілік ұғымын теорияда түсіндірудің екі бағыты бар: адамның стандартқа сәйкес әрекет ету қабілеті, жеке тұлғаның жұмыста нәтижеге жетуіне мүмкіндік беретін сапалары:

- жеткілікті біліктілік, қабілет;
- жеткілікті дене, ақыл-ой сапалары;
- білікті болу қабілеті;
- стандартқа сәйкес бір нәрсені тәжірибе жолымен немесе оқыту нәтижесінде алған біліктілігімен жасауы;
- тәжірибесі;
- үздіксіз өз бетімен білім алу;
- іске деген шығармашылық және жауапкершілік қатынасы;
- теориялық білімдерді игеріп қана қоймай, оны нақты мәселелер мен проблемалық жағдайларды шешуге қолдана алу.

Зерттеу әдісі мен объектісі: Үздіксіз педагогикалық білім беру тұжырымдамасында және Қазақстан Республикасының Жоғары педагогикалық білім беру тұжырымдамасында бәсекеге қабілеттілік өзінің кәсіби қызметінде ең үздік нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретін тұлғаның интегралды сапасы ретінде қарастырылады. Зерттеушілердің көпшілігі, атап айтқанда Ю.В.Андреева, Ю.Б.Рубин, Ф.Р.Туктаров, Р.А.Фатхутдинов бәсекелестік таза күйінде жоқ деп санайды, ол жарыс, бедел, мансап, бедел, мәртебе және имидж сияқты ұғымдармен өзінің функционалдық маңызын көрсетеді. Бәсекеге қабілеттілік әлеуметтік және мәдени дәстүрлерден, халықтың менталитеті мен ділінен туындаған белгілі бір әлеуметтік-мәдени жағдайларда қалыптасады. Осылайша, педагогтың бәсекеге қабілеттілігін біз адамның қоғамға, кәсіпке, әріптестерге, өзімізге, кәсіби білімдерге және кәсіби қызметтегі мінез-құлықтың барабар тәсілдеріне қарым-қатынас жүйесін бейнелейтін қалыптасқан жеке және кәсіби қасиеттердің жиынтығымен сипатталатын жүйелі, көп деңгейлі жеке тұлғалық білім ретінде анықтаймыз. Құзыреттілік – мұғалімнің білімі мен дағдыларын тәжірибеде, күнделікті өмірде, қандай да бір практикалық, теориялық мәселелерді шешуде қолдана алу қабілеттілігі. Оқушыларды да сондай қабілеттілікке баулудан көрініс табады. Мектепте біліктілігін арттырған 5 мұғалімнің АКТ еркін қолданып, семинар, коуч, ашық сабақтар өткізу барысында құзыретті мұғалімнің құзыретті шәкірт қалыптастырудағы ықпалына көз жеткіздік. Зерттеуге қамтылған оқушылардың 95 пайызы ойын еркін айтумен қатар, пікір, өзіндік көзқарасын ортаға салып, өмірмен сабақтастыра отырып айтқан жауаптарынан айшықты көрініс тапты.

Нәтижесі мен қорытындысы. Осылайша, бүгінгі таңда әрбір мұғалім жеке және кәсіби өсе алатынына жағдай бар деген қорытынды жасауға болады: жаңа білім алу, білімділікті жетілдіру, тұлғалық және кәсіби өзін-өзі бағалауды арттыру. Осы процестің үздіксіздігі оның нәтижелілігін арттыруды қамтамасыз етеді. Осыдан, мұғалімнің жетілдірудегі ең маңызды құрамдас бөлігі үнемі өз бетінше білім алу, заман талабынан қалмау, өзінің беделіне қамқорлық жасау ниеті болып табылады. Қозғалыс жоқ жерде өмір жоқ. Және, егер біз XXI ғасырдың ағымына ілесіп, тәуелсіз жаңа ғасырдың ұрпағын тәрбиелейміз десек, бізге үнемі өзгеріп, оқу керек. Сөз соңында айтарым, қоғамда әрбір педагог — өз ісінің маманы болуымен қатар, оның бойында баланы жақсы көру, баланың көзқарасын мен пікірін сыйлау, тек өз пәнінің төңірегінде ғана қалып қоймай, қоғамда болып жатқан өзгерістерге құлағы түрулі, көзі ашық, жан-жақты талдау жасай білетін маман болуы шарт. Ұлы ағартушы Ахмет Байтұрсынұлы: «Бала оқытуды жақсы білейін деген адам, әуелі балаларға үйретететін нәрселелерін өзі жақсы білуі керек»,- деген. Демек, бұдан алар сөз түйініміз: «Шығармашыл ұстаз — шығармашыл шәкірт дайындайды» деген ой түйіндеуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы. Астана, 2000.

2. Әтежанова Г. Психологиялық-педагогикалық құзырлықты қалыптастырудағы жаңа формация мұғалімінің рөлі //Қазақ тілі. 2008. № 4. 5–8-б.Әбілқасымова.

3. Құдайбергенева К.С. Құзырлылық амалының негізгі ұғымдары. //Алматы-2007

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Молдагалиева К.У.
Магистр, воспитатель класса предшкольной подготовки
КГУ «Гимназия №2 отдела образования города Рудного» Управления образования Костанайской области

Аннотация: В статье рассматриваются особенности развития познавательных способностей младших школьников. Автор отмечает, что эффективность развития познавательных способностей у младших школьников достигается при помощи использования современных форм и методов повышения познавательной активности, обеспечивающих возможность для всех учащихся проявить умственную самостоятельность и инициативность.

Abstract: The article examines the features of the development of cognitive abilities of primary schoolchildren. The author notes that the effectiveness of the development of cognitive abilities in primary schoolchildren is achieved through the use of modern forms and methods of increasing cognitive activity, providing an opportunity for all students to show mental independence and initiative.

Развитие познавательных способностей младших школьников – одна из актуальных проблем в теоретическом и практическом развитии современной педагогики. Содержание познавательной деятельности подробно раскрыли в своих работах М.А. Данилова, И.Я. Лернер, П.И. Пидкасистый, А.И. Савенков, Т.И. Шамова, Г.И. Щукина и др.

Развитие самостоятельности, инициативности, активности и творческого подхода к делу – это требования жизни, определяющие во многом то направление, в котором следует усовершенствовать образовательный процесс. Задача современных учителей – это поиск путей развития познавательной активности обучающихся, и развитие познавательных навыков.

Чтобы добиться успехов в образовательном процессе, нужно активизировать процессы формирования и развития познавательного интереса к изучаемому материалу, повысить творческую активность для углубления познавательной деятельности. Работать над развитием познавательной активности у обучающихся – это значит формировать положительное отношение их к учебной деятельности и развивать стремление к познанию изучаемых предметов, желание познать и освоить все новое, что происходить в окружающем мире. Забота о создании, поддержании и развитии интереса к предмету, к процессу познания – важнейшая задача, стоящая перед каждым учителем.

Проблема развития способностей является необходимым компонентом разработки таких проблем как совершенствование в организации урока, написание учебных пособий, воспитание самостоятельности учащихся, повышение мастерства учителя, развитие мышления учащихся.

Обучение – специально направленный процесс, при котором педагог организует активную учебно-познавательную работу обучающихся для овладения ими знаниями, умениями и навыками, развитию креативных, творческих способностей и моральных этических представлений. Большое значение для развития познавательных способностей имеет развитие психических процессов – памяти, внимания, воображения. Именно эти процессы, по данным психологов, – основа для развития мышления и творческих способностей обучающихся.

На сегодняшний день, в условиях мощного экономического развития, образование постепенно усложняется, обучение переходит от простого научения материала к развитию творчески мыслящего, думающего и умеющего применять свои знания на практике человека. Поэтому система образования должна обеспечить качественно новый уровень общеобразовательной, профессиональной подготовки. Уже в начальных классах претерпевают изменения первостепенные цели обучения: на первом месте познавательная функция, культ активности, самостоятельности, нестандартности мысли, что обеспечивает

развитие интеллекта ребенка.

Младший школьный возраст ограничивается рамками, которые соответствуют периоду получения начального школьного образования и в нынешнее время составляют период от 6-7 до 9-10 лет. Данный возрастной отрезок характеризуется осуществлением дальнейшего физического и психофизиологического развития ребёнка, посредством которого обеспечивается основа для планомерного получения знаний в школе. Речь, в первую очередь, идет о развитии деятельности головного мозга и центральной нервной системы.

Особыми признаками, определяющими ребёнка младшего школьного возраста (от 6 до 11 лет) от других возрастов являются: словесно-логическое мышление, произвольная смысловая память, произвольное внимание, письменная речь, анализ, рефлексия содержания, оснований и способов действий, планирование и умение действовать самостоятельно.

На основе этого учебная деятельность в младшем школьном возрасте является ведущей. Она позволяет выявить важнейшие изменения, которые происходят в формировании психики детей. Эти изменения отражают наиболее значимые достижения в развитии младших школьников и определяются фундаментом, обеспечивающим развитие на следующем возрастном этапе. Повышение познавательной активности у учащихся младших классов приобретает особую значимость потому, что именно в начальной школе формируется структура учебной деятельности, влияющая на дальнейшее развитие личностной активности. Так, обучающиеся младшего школьного возраста характеризуются как конкретным, так и абстрактным мышлением, их уровень психического развития и интеллектуальных способностей достаточно высок. Младшие школьники с интересом готовы вступать в систему отношений со сверстниками и взрослыми, сотрудничать в решении проблемной ситуации.

Чтобы активизировать познавательную деятельность учеников, необходимо сформировать у них положительные мотивы к учебе, пробудить их мышление. Надо развить у обучающихся желание решать познавательные задачи, а реализовать это можно при помощи использования современных форм и методов повышения познавательной активности учащихся.

Современных методов обучения, направленных на развитие познавательных способностей, на сегодняшний день существует довольно большое количество. Для их реализации на уроках учителя могут применять уже готовые дидактические материалы или самостоятельно разрабатывать новые. Это активные методы обучения, интерактивные методы, методы обучения с использованием компьютерных технологий.

С помощью активных методов можно найти решение следующих задач:

1. Повышение познавательной активности школьников к изучению нового материала и самостоятельному поиску в рамках изучаемой темы.
2. Увеличение познавательной мотивации к изучению предметов.
3. Развитие коммуникативных навыков, навыков эффективного взаимодействия в группах, умение донести свою точку зрения аргументированно, выслушать и уважать мнение другого.
4. Развитие навыков самостоятельного обучения, а именно поиска и определения целевых учебных задач, самостоятельный поиск их решения.
5. Развитие активной жизненной позиции и лидерских качеств.
6. Развитие ответственности за собственные действия и решения, как в совместной групповой деятельности, так и в самостоятельной.

Общая работа учащихся в ходе познания, изучения академического материала – значит, что каждый вносит свой особый персональный взнос, происходит взаимообмен знаниями, мыслями, методами работы. При этом совершается всё в благоприятной обстановке добра и взаимопомощи, что даёт возможность не только приобретать новейшие знания, но и позволяет развить саму познавательную деятельность.

Для учащихся младших классов характерна повышенная эмоциональность, стремительная перемена настроения. По этой причине с целью своевременного вовлечения в общую работу абсолютно всех и каждого ученика, снятия стресса и напряжения и имеются

способы создания благоприятной ауры, такие как: «Паутина», «Комплимент», «Это хорошо», «Аллитерация имени», «Поменяемся местами». Завершающий метод можно применять и в целях рефлексии. Методы активизирующие мыслительную активность учащихся: в их основе лежит стимулирование мыслительной деятельности учащихся. Это методы «Четыре угла», «Смена собеседника», «Шифровка», «Шапка вопросов», «Минута говорения», «Алфавит», «Винегрет», «Шапка вопросов». Методы организации познавательной деятельности учащихся младших классов предполагают сочетание индивидуальной и групповой работы педагога и учащихся. Это метод «1-2-4», «Цепочка», «Аквариум».

Рефлексия является процессом и результатом самоанализа учеником своих знаний, поведения и состояния собственного опыта. К методам рефлексивной деятельности относятся метод «Зарядка», «Ключевое слово», «Итоговый круг». Для эффективной интеграции инновационных педагогических технологий и методов в традиционную классно-урочную систему, которая существенно ограничивает время, расписание и многие другие аспекты учебной деятельности, могут быть использованы разные варианты интерактивного взаимодействия учителя и учеников, как вербальных, так и невербальных [22, с.147]. При этом стоит отметить, что полноценная реализация учебного цикла не может быть осуществлена без формирования определенных педагогических условий.

Таким образом, можем сделать следующий вывод по параграфу: эффективность развития познавательных способностей у младших школьников достигается при помощи использования современных форм и методов повышения познавательной активности, обеспечивающих возможность для всех учащихся проявить умственную самостоятельность и инициативность.

Среди современных форм и методов развития познавательных способностей у младших школьников выделяются:

1. Игра – это любимая форма деятельности школьников этого возраста. Игры, применяемые на уроках в начальной школе весьма разнообразны, и могут применяться на любом этапе урока. Кроссворды, игры с зашифровками, загадками совершенствуют воображение, наблюдательность, сообразительность, рассудительность и логику.

2. Интерактивные методы обучения и методы обучения с использованием современных технологий в области компьютерной техники являются неотъемлемой частью современного урока в школе. С помощью ИКТ урок становится более эффективен для современного ребенка.

3. Непривычные формы уроков помогут пробудить у детей творческие способности, выявить их скрытые возможности. К таким формам организации можно отнести уроки в форме путешествий в другую страну, в сказку. Так же зачастую, учителя приглашают на уроки гостей, которым нужно помочь преодолеть препятствия, победить злодеев. Такая форма помогает облегчить процесс усвоения знаний, делает урок более эффективным за счет доброжелательной, непривычной атмосферы.

4. Проектная и исследовательская деятельность позволяет проявить самостоятельность, инициативность у обучающихся.

5. Проблемные ситуации помогают активизировать познавательную деятельность. На уроках, целесообразно ввести проблемно-диалогическую технологию при помощи побуждающего диалога. Такая технология вовлечет всех учеников в образовательный процесс, так как ученики не будут бояться ошибиться с ответом, потому что здесь нет правильного и не правильного варианта.

Список использованных источников

1. Бордовская, Н.В. Современные образовательные технологии / Н.В. Бордовская, Л.А. Даринская. – Москва: Кнорус, 2011. – С. 269.

2. Возрастные особенности учащихся и их учет в организации учебно-воспитательного процесса / Под ред. В.В. Давыдова, Д.Б. Эльконина, Д.Ф. Фельдштейна: НИИ общ. и пед. психологии АПН СССР. – Москва: Просвещение, 2015. – 251 с.

3. Зарукина, Е.В. Активные методы обучения: рекомендации по разработке и применению: учеб.-метод. пособие / Е.В. Зарукина, Н.А. Логинова, М. М. Новик. – Санкт-Петербург: 2010. – 59 с.

4. Иванова А.В., Скрябина А. Г. Познавательная самостоятельность как психолого-педагогическая проблема в современном образовании // МНКО. 2019. - №5 (78). - URL: https://cyberleninka.ru/article/n/poznavatelnaya-samostoyatelnost-kak-psihologo-pedagogicheskaya-problema-v-sovremennom-obrazovanii (дата обращения: 19.12.2021).
5. Кравцова, Е.Е. Психологические особенности детей младшего школьного возраста / Е.Е. Кравцова // Первое сентября. – 2014 – № 40. – С. 32.
6. Кругликов В.Н., Платонов Е.В., Шаранов Ю.А. Деловые игры и другие методы активизации познавательной деятельности. – Санкт-Петербург: Питер, 2016. – 190 с.
7. Меньшикова, Е. А. Развитие познавательной активности детей (психолого-педагогический аспект) / Е.А. Меньшикова. – Москва: Просвещение, 2016. – 115 с
8. Пастушкова М.А. Формирование познавательных интересов младших школьников в учебной деятельности: автореф. дис. канд. пед. наук / М.А. Пастушкова. – Москва: Академия, 2010. – 258 с.
9. Рабзина А.Л. Активизация познавательной деятельности ребёнка на уроке в школе. – Москва: Учебный Центр Перспектива, 2003. – 237 с.

ЭКОСИСТЕМА НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГА: РЕСУРСЫ И ИНСТРУМЕНТЫ

Мурзалинова А.Ж.
доктор педагогических наук, профессор
Ертаева Д.М.
Магистрант, Северо-Казахстанский университет им. М.Козыбаева,
г.Петропавловск, Казахстан

Аңдатпа: Мақалада мұғалімнің үздіксіз кәсіби дамуының экожүйесіне деген сұраныс негізделген. Зерттеудің тұжырымдамалық аппараты ұсынылған. Зерттеу нәтижелері сипатталған: құзыреттіліктердің деңгейлік жіктелуі: пәндік, педагогикалық, үздіксіз кәсіби даму, кәсіби-педагогикалық құзыреттілік құрылымында біріктірілген; мұғалімнің кәсіби дамуын басқару/ өзін-өзі басқару үшін скаффолдинг мазмұны. Зерттеу материалдары әзірлеушілердің тұжырымдамасын көрсетеді: мұғалімнің кәсіби дамуы мұғалімдерді объективті сертификаттау үшін оның нәтижелерін дәл өлшеуді қамтиды.

Аннотация: В статье обоснована востребованность экосистемы непрерывного профессионального развития педагога. Представлен понятийный аппарат исследования. Описаны результаты исследования: уровневая классификация компетенций: предметных, педагогических, непрерывного профессионального развития, интегрированных в структуре профессионально-педагогической компетентности; контент скаффолдинга для управления /самоуправления профессиональным развитием педагога. Материалы исследования отражают концепцию разработчиков: профессиональное развитие педагога предполагает точное измерение его результатов для объективной сертификации педагогов.

Abstract: The article substantiates the relevance of the ecosystem of continuous professional development of a teacher. The conceptual apparatus of the study is presented. The results of the study are described: level classification of competencies: subject, pedagogical, continuous professional development, integrated in the structure of professional and pedagogical competence; content of scaffolding for the management /self-management of professional development of a teacher. The research materials reflect the developers' concept: the professional development of a teacher involves an accurate measurement of its results for the objective certification of teachers.

Статья выполнена в рамках программно-целевого финансирования научно-технической программы OR11465474 «Научные основы модернизации системы образования и науки» (2021–2023 гг., Национальная академия образования имени И. Алтынсарина). Авторы благодарят Министерство науки и высшего образования Республики Казахстан за предоставленную возможность опубликовать настоящую статью.

Качество деятельности педагога нуждается в точных количественных замерах. В числе актуальных измеряемых показателей - профессиональное развитие педагога. От точности измерения уровня профессионального развития зависит независимая и объективная сертификация педагога.

В системе образования для общества с фундаментальной изменчивостью и усложняющейся цивилизацией востребовано **непрерывное профессиональное развитие педагога** *(далее - НПРП)*, под которым мы понимаем устойчивое повышение компетентности в отношении личных, социальных и организационных целей и ценностей, которые взаимосвязаны и помогают в успешном продвижении в профессии и расширении профессионально-педагогического профиля [1, 20-21].

Наше видение НПРП отвечает мировой практике, в частности модели профессионального развития учителей Италии:

1. Каждый учитель имеет собственную профессиональную биографию и обладает умением планировать саморазвитие.
2. Быть профессиональными учителями означает не только быть компетентными педагогами, но и оставаться таковыми в условиях постоянно обновляемого знания.
3. Учителя являются «рефлексивными профессионалами», развитие которых предполагает непрерывное преломление опыта в разработке новых моделей обучения.
4. Учителя не только слушатели учебных курсов – опыт их работы является важным материалом для оптимизации процесса преподавания (обучения). Педагогическое исследование так же важно, как и академическое.
5. Профессиональному росту учителей необходимо уделять первоочередное внимание в рамках осуществления политики образования.
6. Профессиональное развитие учителя направлено на улучшение обучения и успеваемости студентов [2].

Проблема квалиметрии профессионального развития осложняется, на наш взгляд, как минимум 3-мя факторами:

- подвижностью показателей НПРП;
- отсутствием методик диагностики и расчета уровня НПРП, интегрируемого с предметными и педагогическими компетенциями;
- недостаточным вниманием руководителей школы, методической службы к измерению уровня НПР по месту работы самого педагога (*on-thejoblearningactivities*) - в эпицентре возникновения и решения его затруднений и проблем.

Названные факторы усугубляют положение на фоне следующей тенденции: «...регуляторы стали увеличивать число метрик эффективности работы учителей и объемы заполняемой ими документации. В результате у учителей не осталось ни времени, ни сил для налаживания контакта с учениками и собственного профессионального роста, и многим стало просто нечего дать своему классу» [3, 61].

Решение проблемы связываем, прежде всего, с созданием экосистемы НПРП.

Экосистему НПРП определяем как открытое и развивающееся профессиональное сообщество педагогов-стейкхолдеров, предлагающих в своем коллективном опыте ресурсы профессионального сотрудничества для реализации самых разнообразных запросов учителей и решения актуальных педагогических задач коллективов. Такая экосистема придает НПРП диверсифицированный и персонализированный характер.

Особенность экосистемы - «реализация цели «3М»: мои, местные, мировые» [3, 62].

НПРП предполагающее траекторию продвижения педагога в личных, социальных и организационных целях, требует соответствующей экосистемы, «заточенной» на достижение цели «3М»: 1) собственного профессионального развития, 2) развития школы и регионального образования, 3) конструктивного согласования развития национальной системы с мировой практикой.

Предмет НПРП - комплекс предметных, психолого-педагогических компетенций в интеграции с компетенциями непрерывного профессионального развития, повышающий индивидуальные возможности педагога в профессиональной деятельности.

В нашем определении **компетенции НПРП** – комплекс умений для эффективного планирования, контроля и оценки собственных стратегий обучения (формального, неформального и информального), который подтверждает готовность и способности к решению профессиональных затруднений и педагогических задач.

Интеграция названных компетенций объединяет предметные знания (*чему учить*), педагогические компетенции (*зачем и как учить*) и компетенции НПРП (*как учиться самому*) - в структуре профессионально-педагогической компетентности.

Актуальность такой интеграции для казахстанского образования подтверждают исследования Г.Канай, Д.Фроста, Г.Закаевой, С.Каликовой в рамках внедрения проекта «Лидерство учителей Казахстана» [4]. Так, в глоссарии проекта подчеркнуто: *профессиональное развитие* - развитие определенных преподавательских навыков учителей. В последнее время значение этого термина расширилось и стало обозначать профессиональное обучение в целом [4, с. 11]. В профессиональном развитии под руководством учителя важно «становиться активными участниками процесса изменений и принимать на себя обязательства по улучшению школы» [3, с. 26]. Такое развитие приводит учителя к *непозиционному лидерству* (non-positionaltearcherlidership), когда «любой учитель или другой практикующий специалист в образовании может иметь возможность быть лидером, независимо от того, занимает ли он формальную формальную должность в организационной культуре школы или нет» [4, с. 8].

По результатам нашего исследования в рамках научно-технической программы «Научные основы модернизации системы образования и науки» (2021–2023 гг., Национальная академия образования имени И. Алтынсарина) - в ходе форсайт-сессий с педагогами школ - определены:

- 9 базовых компетенций, отражающих специфику деятельности учителя;
- 6 функциональных компетенций как совокупность характеристик деятельности учителя;
- 2 ключевые компетенции, связанные с успехом в профессиональной деятельности педагога системы образования для сложного общества.

По каждой из 17-ти компетенций уточнены уровни их проявления в деятельности для конкретного и точного представления *что следует развивать учителю* и *как к этому привлечь профессиональное сообщество стейкхолдеров* (управленческую команду школы, коллег, методическую службу, систему повышения квалификации, заинтересованных родителей, местные исполнительные органы и др.).

В таблице 1 приведен пример уровневого классифицирования актуальных интегрированных компетенций в структуре профессионально-педагогической компетентности (*далее - ППК*).

Таблица 1 - Компетенции профессионально-педагогической компетентности и уровни их развития в аспекте модели непрерывного педагогического образования и профессионального развития

Компетенции ППК	*Уровни развития профессиональных компонентов деятельности*			
	исходный	*изменений*	*преобразований*	*устойчивого развития*
БАЗОВАЯ				
Индивидуализи-рует учебно-воспитательный процесс (УВП)	характеризует индивидуаль-ные особенности обучающихся и проектирует на их основе УВП	выявляет и учитывает при проектировании УВП индивидуальные предпочтения	практикует методы перевода темы урока в цели и задачи урока как основы для реализации	разрабатывает и реализует целостную программу индивидуали-зированного

		(индивидуальные образовательные потребности), возможности и затруднения обучающихся	индивидуальной программы развития обучающегося	обучения на основе применения методов диагностики индивидуаль-ных особенностей обучающихся
Оценивает учебные достижения обучающихся для мотивации их учебной деятельности	демонстрирует и объясняет многообразие педагогических оценок	выбирает, объясняет и применяет методы критериального оценивания	разрабатывает аутентичные и валидные материалы критериального оценивания обучающихся	применяет систему критериально-го оценивания и самооценки для осознания обучающимся своих достижений и недоработок
ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ				
Участвует в педагогическом наставничестве	организует взаимодействие с наставником для мягкого вхождения в профессию и устранения дефицита актуальных профессиона-льно-педагогических компетенций	помогает некоторым своим коллегам в развитии актуальных профессионально-педагогических компетенций	расширяет список вопросов и компетенций, в рамках которых может проконсульти-ровать и оказать квалифициро-ванную помощь коллегам	организует наставничество в соответствии с принятой в Казахстане рамкой, профессиональ-но выполняет функции ментора и коуча как в своей школе, так и для коллег других школ
КЛЮЧЕВАЯ				
Продвигает профессиональ-ные ценности	руководствует-ся в своей деятельности нормативно-правовыми актами с учетом действующего законодательства	проявляет и демонстрирует ответственность за обучение, воспитание, развитие обучающихся	развивает мотивацию и способности всех обучающихся достигать образователь-ных целей	проявляет агентность во внедрении образователь-ных инициатив и инноваций

В таблице 2 приведем пример разработанной компонентной структуры для наглядного представления субъектами экосистемы, какие знания, умения и виды деятельности следует сопровождать для устойчивого НПРП, используя для этого ресурсы образовательной организации и педагогического сообщества.

Таблица 2 - Пример компонентной структуры ППК учителя в аспекте уровней НПРП

Базовая компетенция - Индивидуализирует УВП			
исходный уровень	*уровень изменений*	*уровень преобразований*	*уровень устойчивого развития*
исходный (4 уровень): характеризует индивидуальные	**изменений (5-6 уровни):** выявляет индивидуальные	**преобразований (7 уровень):** практикует методы перевода темы	**устойчивого развития (8 уровень):**разрабатывает и реализует целостную

особенности обучающихся и проектирует на их основе УВП	предпочтения (индивидуальные образовательные потребности), возможности и затруднения обучающихся	урока в цели и задачи урока как основы для реализации индивидуальной программы развития обучающегося	программу индивидуализированного обучения на основе применения методов диагностики индивидуальных особенностей обучающихся
Предметный компонент			
Психологический и педагогический аспекты понятия «индивидуальность». Индивидуальный подход как принцип педагогической деятельности	Актуальность индивидуализации в рамках ГОСО и других нормативно-правовых документов. Организация индивидуальной образовательной деятельности обучающихся	Критерии эффективности практики индивидуализации обучения. Сравнение индивидуализации и индивидуального подхода в образовании. Психодидактическая модель дифференциации и индивидуализации образовательной среды школы /колледжа	Принципы и условия вариативного образования. Проектная деятельность. Траектория развития субъектности обучающихся
Методический компонент			
Теоретический уровень: формы индивидуализации (индивидуальная, парная, групповая, коллективная /фронтальная работа) **Практический уровень**: отбирает и применяет образовательные ресурсы для реализации индивидуального подхода	**Теоретический уровень**: способы, приемы, темп обучения, согласованные с индивидуальными особенностями обучающихся. **Практический уровень**: разрабатывает задания и упражнения для индивидуальной работы с различными группами обучающихся, в т.ч. для предупреждения неуспеваемости обучающихся	**Теоретический уровень**: моделирование индивидуальной познавательной деятельности обучающегося **Практический уровень**: отбирает содержание, а также методы и формы для индивидуального образовательного маршрута обучающегося	**Теоретический уровень**: разработка программ вариативного образования; технология создания обучающимся проекта **Практический уровень**: разрабатывает авторскую программу факультативного курса и организует работу обучающегося по созданию проекта
Метакогнитивный компонент - для создания мультипрофессионального общения			
умение выявлять, анализировать и оценивать ресурсы индивидуального подхода в преподавании смежных предметов	умение сопровождать самостоятельное выполнение учебных программ каждым обучающимся	умение интегрировать индивидуальную работу обучающихся с другими формами учебной деятельности	умение разрабатывать учебно-методические и психолого-педагогические рекомендации для индивидуализа-ции УВП в академической среде

В рамках исследования нами разработан практикума «Профессиональное развитие педагога изнутри - в классе и сообществе».

При разработке учитывали следующие позиции: «профессиональное развитие учителей – это постоянный процесс поиска оптимального сочетания различных форм, методов, технологий, которые лучше применимы в конкретной ситуации и в данном месте (Дж. Скрибнер, Т. Гаскей) [5, с. 13–15]; «процесс, в ходе которого учитель самостоятельно или вместе со своими коллегами, обновляет и расширяет свои взгляды, в отношении нравственной цели преподавания, а также критически развивает свои знания, умения, профессиональное мышление, способы планирования работы с детьми на каждом этапе своей профессиональной деятельности» (С. Дэй) [6, с. 4].

Цель Практикума - скаффолдинг (scaffolding) учителей в их профессиональном развитии.

В рамках реализации цели в профессиональном сообществе школы могут быть выполнены следующие задачи:

1) организация методической работы, учитывающей предлагаемый контент скаффолдинга;

2) проектирование Программы вхождения в педагогическую профессию на основе материалов скаффолдинга;

3) включение в Программу развития школы организации и сопровождения направлений скаффолдинга.

Ожидаемые результаты применения материалов Практикума:

1) учителя организуют НПРП, взаимодействуют в условиях непрерывного педагогического образования;

2) в школе складывается, укрепляется и развивается корпоративная культура профессионального развития педагогического коллектива.

Логика структурирования материалов Практикума отвечает, во-первых, комплексу компетенций *(базовых, функциональных, ключевых)* и уровням их развития (*исходному, изменений, преобразований, устойчивого развития*). Во-вторых, — компонентной структуре названных компетенций, когда структура каждой из компетенций уточнена как предметный, методический, метакогнитивный компонент.

В Практикуме представлены задания, направленные на развитие 9-ти базовых, 6-ти функциональных и 2-х ключевых компетенций НПРП. Для каждой из 17-ти компетенций предложены 4 задания для продвижения учителя в траектории НПРП от уровня к уровню.

Система заданий по каждой из компетенций обеспечена списком рекомендуемой литературы.

Выполнение заданий связано с обучением на рабочем месте, предполагает применение ресурсов формального, неформального и информального образования, осуществляется «во взаимосвязи с саморазвитием как мобилизацией внутренних резервов личности педагога» [7], требует временных затрат, т.к. учитывает эволюционный характер НПРП, реализует коллективный характер, создает самообучающуюся организацию.

Выполнение предлагаемых заданий помогает учителю продвигаться в НПРП от уровня к уровню. Так, качество выполнения предлагаемых заданий можно проверить по Дескрипторам успеха, которые представлены для каждой из компетенций НПРП и разработаны нами в соответствии с таксономией Б.Блума.

При выполнении задания и его проверке рекомендуем начислять баллы за проявление каждого из навыков (по таксономии Б.Блума) и переводя по формуле полученную сумму в процент качества: (балл навыка знания + балл навыка понимания + балл навыка применения + балл навыка анализа + балл навыка синтеза + балл навыка оценки) х10.

Например, для формирования /развития базовой компетенции «Индивидуализация УВП» в Практикуме предложены следующие задания и Дескрипторы успеха (таблица 3).

Таблица 3 - Уровневые задания для сопровождения НПРП в аспекте базовой компетенции «Индивидуализация УВП» и Дескрипторы успеха к ним

Рекомендуемые задания для развития базовой ППК «**Индивидуализация учебно-воспитательного процесса**»	Уровни развития базовой ППК	Дескрипторы успеха (по таксономии Б.Блума)
Заполнение таблицы «Фокус индивидуальных особенностей при индивидуализации обучения» и составление рекомендаций «Как лучше индивидуализировать обучение» (по материалам анализа литературы и наблюдения уроков/занятий)	исходный	1) описывает требуемое, заполняя таблицу - 1; 2) объясняет записанное, пользуясь материалами теоретического анализа и наблюдений практики коллег - 1; 3) исследует, как по результатам заполненной таблицы индивидуализировать собственное преподавание - 2; 4) выстраивает логику рекомендаций - 2; 5) группирует рекомендации - 2; 6) обсуждает рекомендации с коллегами - 2
Разработка корректирующих действий для индивидуализации собственного преподавания на основе наблюдения за обучающимися и диагностики их потребностей, возможностей и затруднений	изменений	1) находит актуальные диагностические методики - 1; 2) характеризует на основе наблюдения и результатов диагностики потребности, возможности и затруднения своих обучающихся - 1; 3) выбирает корректирующие действия - 2; 4) разрабатывает систему корректирующих действий - 2; 5) планирует внедрение корректирующих действий в собственное преподавание - 2; 6) аргументирует результатами предыдущей деятельности - 2
Формулирование списка корректирующих действий для улучшения психолого-педагогических условий индивидуализации компетентностного обучения в школе/колледже	преобразований	1) называет описанные в диссертационном исследовании психолого-педагогические условия - 1; 2) сравнивает их с имеющимися в школе/колледже - 1; 3) определяет корректирующие действия по созданию требуемых условий индивидуализации компетентностного обучения - 2; 4) анализирует применение корректирующих действий - 2; 5) обобщает в форме требуемого списка - 2; 6) представляет, аргументируя, на педсовете - 2
Разработка индивидуальных образовательных маршрутов и их апробация 3-мя обучающимися разного уровня обученности	устойчивого развития	1) определяет, конструктивно согласуя, цель, задачи и ожидаемые результаты требуемых маршрутов - 1; 2) определяет содержание требуемых маршрутов - 1; 3) экспериментально проверяет эффективность составленных маршрутов - 2; 4) анализирует сильные и слабые стороны апробации маршрутов - 2; 5) обобщает влияние реализации маршрутов на каждого из 3-х обучающихся - 2;

		6) измеряет показатели обученности по результатам апробации маршрутов - 2

Заключение. Интегративное формирование профессионально-педагогической компетентности в условиях экосистемы НПРП становится мотивирующим фактором профессиональной идентификации, т.к. направлено на становление самоуправляемых педагогов с их естественным непрерывным обучением везде (lifewidelearning) и всегда (lifelonglearning) и позволяет наращивать необходимые компетенции для развития, улучшения, реализации потенциала, работы в направлении лучшего будущего (Becoming).

Список использованных источников

1. Мурзалинова А.Ж., Иманов А.К. Персонифицированное повышение квалификации для непрерывного профессионального развития педагога // Стратегии педагогического образования в университете: вызовы времени и инновации /Материалы МНПК. – Алматы: КазНУ им. аль-Фараби, 2022. – 297 с. С. 19-27

2. Dutto, Mario G. Professional Development for Teachers: the new scenario in Italy / Mario, G. Dutto. – Via Gonzaga, 2 Milan (Italy) – 16 p.

3. Спенсер-Кейс Дж., Лукша П., Кубиста Дж. Образовательные экосистемы: возникающая практика для будущего образования. М.: Издание Московской школы управления СКОЛКОВО и GlobalEducationFutures, 2020

4. Канай Г., Фрост Д., Закаева Г., Каликова С. Лидерство учителей Казахстана. Алматы: ИЗ «ЖибекЖолы», 2023. - 268с.

5. Villegas-Reimers E. Teacher Professional Development: an International Review of the Literature / E. Villegas-Reimers. – Paris : UNESCO, International Institute for Educational Planning, 2002. – 178 p.

6. Day S. Developing Teachers: The Challenge of Lifelong Learning / S. Day. – London : Falmer Press, 1999. – 239 p.

7. Ragozhina O.A. Professional development of teachers in a private educational institution //Social and Human sciences. Pedagogy. - 2021. - № 10. DOI: https://doi.org/10.23670/IRJ.2021.112.10.078

КРЕАТИВНОЕ МЫШЛЕНИЕ КАК КОМПОНЕНТ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ

Нуршанова И.С.
учитель русского языка и литературы, средняя школа имени А. Бокейханова
Жамбылская область, Казахстан

Андатпа: Шығармашылық ойлау – бұл түсініктерге, жаңа көзқарастарға, тың көзқарастарға, нәрселерді түсіну мен көрудің жаңа тәсіліне жетелейтін ойлау түрі. Шығармашылық ойлау өнімдері музыка, поэзия, би, драмалық әдебиет және технологиялық инновация сияқты бақыланатын нәрселерді қамтиды.Функционалдық сауаттылықты дамытудың жалпы нұсқаулары Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында анықталған.

Аннотация: Креативное мышление – это вид мышления, которое ведет к инсайтам, новым подходам, свежим взглядам, это новый путь понимания и видения вещей. Продукты креативного мышления включают наблюдаемые вещи, такие как музыка, поэзия, танец, драматическая литература и технические инновации. Общие ориентиры развития функциональной грамотностиопределены в Государственной программе развития образованияРеспублики Казахстан.

Abstract: Creative thinking is the type of thinking that leads to insights, new approaches, fresh perspectives, a new way of understanding and seeing things. The products of creative thinking include observable things such as music, poetry, dance, dramatic literature.

Что же такое креативность, креативное мышление? Почему оно так необходимо? Как научить ребенка мыслить креативно?

Креативное мышление – это способ решать проблемы нестандартно и творчески, рассматривая их с разных точек зрения. Творчество – это процесс, деятельность, создающая качественно новые материальные и духовные ценности. Креативность – это навык мыслить нестандартно, технология организации творческого процесса[1].

Творческая деятельность обусловлена двумя принципами – индивидуальной заинтересованностью и социальной значимостью. Если с раннего детства ребенка включать в творческую деятельность, то у него развивается пытливость ума, гибкость мышления, память, способность к оценке, таким образом формируется и развивается креативность мышления. Э. Фромм и Г. Олпорт рассматривают творчество как образ жизни человека (а не только как решение конкретных задач), а человека – как творца собственной жизни. Э.Фромм, например, определяет творчество как способность «удивляться и познавать, умение находить решения в нестандартных ситуациях, это нацеленность на открытие нового и способность к глубокому осознанию своего опыта». Креативность – не свойство, характерное лишь для особо талантливых людей, это определенная жизненная установка, достижение которой реально для каждого человека, и поэтому он должен к ней стремиться [2]. Готовить человека к жизни – значит готовить его к творчеству, и поэтому формирование креативного начала в личности необходимо сделать универсальным воспитательным принципом. Наиболее известной и успешной, на сегодняшний день, является модель школы Садбэри Вэлли (SudburyValley), основанной в 1968 г. Дэниэлем Гринбергом. Основные элементы педагогической концепции Садбери Вэлли заключены в следующих положениях:«Свобода в сочетании с ответственностью»,«Самомотивация, саморегуляция, саморазвитие», «Демократия».Опыт школы Садбери Вэлли переняли многие учебные заведения по всему миру. Результаты обучения в такой модели школы показывают, что выпускники получили настоящую подготовку к жизни в обществе. Не каждой общеобразовательной школе подойдет политика, проводимая Дэниэлем Гринбергом в своей школе. Но тем не менее мы должны учиться выстраивать такие же доверительные отношения с нашими детьми. Возможно, тогда появиться больше детей, желающих учиться не из «под палки» [3].

Креативное мышление – это компонент функциональный грамотности, под которым понимают умение человека использовать свое воображение для выработки и совершенствования идей, формирования нового знания, решения задач, с которыми он не сталкивался раньше. Главный принцип креативности – взять то, что уже существует, и использовать это по-другому.

Считается, что этот вид мышления является высшей формой из всех, что есть в познавательной деятельности.

На бытовом уровне креативность проявляется как смекалка – способность достигать цели, находить выход из безвыходной ситуации.

Всему этому ребенок обучается только в процессе взаимодействия со взрослыми в ходе совместной деятельности (как игровой, так и учебной). Поэтому не следует жалеть времени на общение с ребенком. Следует побуждать его своими вопросами к активности, учить задавать вопросы самому себе и пытаться самостоятельно на них ответить. Не следует давать отрицательных оценок детским вопросам, даже если они порой кажутся нелепыми. Строить диалог необходимо таким образом, чтобы он больше стимулировал ребенка задавать вам вопросы, но не отвечать на ваши.

Главная задача учителя – научить ученика учиться. В.А.Сухомлинский писал, что самая страшная опасность –это безделье за партой: безделье, которое длится шесть часов ежедневно, месяцы и годы и это развращает, морально калечит человека, и ни школьная бригада, ни мастерская, ни школьный участок – ничто не может возместить того, что упущено в самой главной сфере, где человек должен быть тружеником – в сфере мысли [4].

Что может сделать учитель русского языка и литературы, чтобы повысить креативность мышления учеников? Какучитель русского языка, я вижу свою роль в создании на уроках благоприятной среды для формирования функциональной грамотности и её коммуникативной составляющей. Для того, чтобы решить задачу в реальной жизни, мы обращаемся либо к

изученному шаблону, либо к собственному опыту, либо к неизвестным ранее примерам из окружающего мира. Для того, чтобы использовать два последних способа, нужно уметь наблюдать, обдумывать, опираться на то, что человек когда-то видел, слышал или ощущал. Всем этим навыкам можно научить ребенка на школьных уроках.

Умениями современного школьника в области изучения русского языка в национальной школе, являются различные навыки, в том числе, умение создавать письменные работы разного вида и стиля на русском языке, отвечать на вопросы, составлять диалоги, рассказывать стихи. Я стараюсь приучить своих учеников вдумчиво работать с книгами, справочниками, словарями, а также Интернет-ресурсами.

Я думаю, что очень важно на уроках русского языка и литературы работать над связным текстом. Восприятие любого текста – процесс творческий. Научиться понимать тонкости языка – значит грамотно писать. Одним из действенных средств, способных вызвать интерес к уроку и развивать функциональную грамотность, являются дидактические игры или фрагменты. При включении детей в ситуацию дидактической игры интерес к учебной деятельности резко возрастает, изучаемый материал становится для детей более доступным, работоспособность увеличивается. Игра–самый эффективный способ развития креативного мышления у детей. Можно использовать и ролевые, и настольные игры такие как «Диксит» или «Имаджинариум». Это учит детей связной речи и созданию повествования с опорой на изображения. Можно использовать и так называемые «кубики историй»: они похожи на игральные, только вместо точек на гранях – изображения предметов (велосипед, часы, сова, театральные маски). Ребята по очереди придумывают и рассказывают истории на основе картинки, которая им выпадает. Можно придумывать одну историю на всех, продолжая мысль друг друга.

В развитии креативного мышления могут помочь и двигательные активности. Хорошо, если они будут напрямую связаны с наблюдением, анализом и драматизацией. Например, можно предложить ребятам изобразить пантомиму или поиграть в традиционную игру «Крокодил».

Развитию креативного мышления способствует применение приемов технологии критического мышления. Эти приемы позволяют не только активизировать лексические единицы в речи учащихся и ввести новые, а также объединить их в связное высказывание, тренировать различные грамматические структуры, в зависимости от поставленной цели. Эти и другие приемы способствуют успешному обучению школьников, приучают их вдумчиво и активно работать с каждым словом, что очень важно для развития коммуникативной компетенции. Достичь формирования функциональной грамотности можно лишь умело, грамотно сочетая в своей работе различные образовательные педагогические технологии.

Метод проектов при обучении русскому языку, считается не простым, но эффективным. Проектный метод позволяет учащимся применить полученные знания на практике, предполагает выполнение работы индивидуально или в малых группах. Входе защиты проектов ведется широкое обсуждение на русском языке. Научное исследование – это самый высокий уровень познавательной активности учащихся, где демонстрируются знания другой культуры, психологической природы человека и его взаимосвязи с окружающим миром [5].

Следовательно, научиться действовать ученик может только в процессе самого действия, а каждодневная работа учителя на уроке, образовательные технологии, которые он выбирает, формируют функциональную грамотность и креативное мышление учащихся, соответствующую их возрастной ступени. Поэтому важнейшей в профессиональном становлении современного учителя является проблема повышения его технологической компетентности, включающей в себя глубокую теоретическую подготовку и практический опыт продуктивного применения современных образовательных технологий на уроке.

На уроках русского языка и литературы формируются навыки и умения, без которых сегодня невозможно справляться с решением жизненно важных задач:

- ✓ осмысленно читать и воспринимать на слух, а также продуцировать тексты;
- ✓ разных типов (информационного и прикладного характера, литературные тексты);

- ✓ уметь извлекать информацию из разных источников;
- ✓ учиться находить и критически оценивать информацию из СМИ и Интернета;
- ✓ уметь пользоваться источниками и ссылаться на них;
- ✓ уметь читать таблицы, диаграммы, схемы, условные обозначения и уметь
- ✓ применять их при подготовке собственных текстов;
- ✓ реализовывать разные стратегии чтения при работе с текстом.
- ✓ Уроки русского языка и литературы школьного курса содействуют формированию функциональной грамотности у учащихся путем:
- ✓ формирования знаний о правилах, нормах и техниках чтения, письма, общения, создания письменного или устного текста/высказывания;
- ✓ развития умения видеть орфографическую или пунктуационную задачу и решать ее при помощи правил или обращения к учебнику, справочнику или словарю;
- ✓ создания ситуаций свободного использования освоенных навыков чтения и письма для понимания и преобразования текста для целей передачи информации в новых ситуациях;
- ✓ развития универсальных способов деятельности – аналитических умений отличать причину и следствие, общее и частное, главное и второстепенное;
- ✓ создания ситуаций формирования опыта решения функциональных проблем;
- ✓ умения учитывать разные мнения и стремиться к координации различных позиций в сотрудничестве, устанавливать и сравнивать разные точки зрения, прежде чем принимать и решения и делать выбор, адекватно использовать речевые средства для решения различных коммуникативных задач [6].

Одной из ключевых областей функциональной грамотности является грамотность в чтении.

Чем понятие «чтение» отличается от понятия «функциональное чтение»?

Чтение – это технология интеллектуального развития, способ обретения культуры, посредник в общении, средство для решения жизненных проблем. Без чтения невозможно интеллектуальное развитие и самообразование, которое продолжается в течение всей жизни. Содержание текста всегда имеет множество степеней свободы: разные люди понимают один и тот же текст по-разному в силу своих индивидуальных особенностей и жизненного опыта.

Функциональное чтение – это чтение с целью поиска информации для решения конкретной задачи или выполнения определенного задания. При функциональном чтении применяются приемы просмотрового чтения (сканирования) и аналитического чтения (выделение ключевых слов, подбор цитат, составление схем, графиков, таблиц) [7].

Большое значение для раскрытия творческого потенциала ученика и формирования функциональной грамотности имеют и нетрадиционные формы домашнего задания, которые призваны, с одной стороны, закреплять знания, умения и навыки, полученные на уроке, а с другой стороны, позволяют ребёнку проявить самостоятельность, самому найти решение нестандартного вопроса, задания.

Типы домашнего задания:

- ✓ творческая работа;
- ✓ лингвистическое исследование текста;
- ✓ подготовка иллюстраций к литературным произведениям;
- ✓ рисование обложек к литературным произведениям;
- ✓ художественное чтение;
- ✓ инсценировка художественного произведения;
- ✓ создание самостоятельных литературных произведений различных жанров;
- ✓ продолжение неоконченных произведений;
- ✓ наблюдение за природой;
- ✓ составление вопросника к зачету по теме;
- ✓ составление конспекта, опорных таблиц.

Такие домашние задания помогают избегать однообразия в обучении. Ребёнок может почувствовать себя и в роли автора, иллюстратора, педагога [8].

Для создания учебных ситуаций, можно использовать примеры из реальной жизни, а в качестве материалов для учебных заданий – объявления, рекламу, инструкции, меню, входные билеты и т.д. На основе этих материалов я создаю задания на развитие функциональной грамотности.

Формирование функциональной грамотности и креативного мышления у учащихся на современном этапе развития школьного образования зависит от обновления самого содержания образования, создания учебных программ, учебников, пересмотра программ повышения квалификации и переподготовки учителей, мониторинга способностей учащихся. Применять полученные знания в учебных и практических ситуациях, а также обеспечить адекватные материально-технические, психолого-технические и технологические условия обучения школьников.

Мониторинг функциональной грамотности обучающихся включает:

✓ Читательскую грамотность. Основы закладываются в начальной школе, где идет интенсивное обучение различным видам речевой деятельности – письму и чтению, говорению и слушанию.

Поэтому актуальны важнейшие задачи, стоящие перед педагогом:

✓ научить осознанно, правильно, выразительно читать;

✓ извлекать из текстов интересную и полезную информацию;

✓ самостоятельно выбирать книги для чтения;

✓ работать с разными источниками информации *(словарями, справочниками, в том числе и на электронных носителях)*;

✓ высказывать оценочные суждения о прочитанном произведении;

✓ развивать потребность в чтении *(самостоятельном, инициативном)* посредством использования разнообразных форм внеклассной деятельности;

✓ развивать читательскую компетентность учащихся через уроки и организацию внеклассной деятельности;

✓ естественнонаучная грамотность (способность человека осваивать и использовать естественнонаучные знания для распознания и постановки вопросов, для освоения новых знаний, для объяснения естественнонаучных явлений);

✓ математическая грамотность (способность учащихся: распознавать проблемы, возникающие в окружающей действительности, которые могут быть решены средствами математики; формулировать эти проблемы на языке математики; решать эти проблемы, используя математические знания и методы);

✓ финансовая грамотность(это уровень знаний в области финансов, личных сбережений и способов управления ими);

✓ глобальные компетенции;

✓ креативное мышление [9].

Функциональная грамотность и креативное мышление направлены на решение бытовых проблем, обнаруживается в конкретных обстоятельствах и характеризует человека в определенной ситуации. О существовании креативного мышления мы чаще всего узнаем, только столкнувшись с ее отсутствием. Функциональная безграмотность обнаруживает себя при изменении ситуации, образа жизни или типа профессиональной деятельности. Часто выявляется в ситуациях столкновения человека с новыми для него технологиями. Так, человек не может разобрать схемы, инструкции, не может воспользоваться каким-либо устройством, например, мобильным телефоном, банкоматом.

Таким образом, систематическое применение всех методов и приемов служит развитию ключевых и предметных компетенций, а на их основе формируется функциональная грамотность школьникаМинистерство образования и науки Республики Казахстан предприняло новый шаг на пути к повышению качества учебной литературы в стране, что однозначно будет способствовать развитию функциональной грамотности у детей, со школьной скамьи.

Цифровые технологии–это еще один из видов функциональной грамотности. Это интеграция системных знаний и цифровой среды, за симбиоз традиционных и инновационных методов преподавания, за уместное и разумное сочетание классического контента с возможностью для детей создавать и свой собственный Таким образом, формирование функциональной грамотности учащихся на современном этапе развития школьного образования зависит от обновления самого содержания образования, создания учебных программ, учебников, пересмотра программ повышения квалификации и переподготовки учителей, мониторинга способностей учащихся умение применять полученные знания в учебных и практических ситуациях, а также обеспечить адекватные материально-технические, психолого-технические и технологические условия обучения школьников [10].

Список использованных источников

1. Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана.
2. Методическое пособие «Особенности формирования функциональной грамотности учащихся основной школы при освоении дисциплин общественно-гуманитарного цикла», Астана,2013.
3. Басова Е. А. Формирование у подростков функциональной грамотности в сфере коммуникации. Санкт-Петербург, 2012.
4. Рыбакова М., Конфликт взаимодействия в педагогическом процессе. – М.1991.
5. Соловейчик С. «В.А. Сухомлинский о воспитании», – М., 1975.
6. Выготский Л.С. Педагогическая психология// М.: Педагогика, 1991.
7. Сборник заданий по функциональной граммотности.
8. КоршуноваН., Задания и упражнения для отработки навыков функциональной.
9. Ахметханова А.К., Формирование функциональной грамотности школьников.
10. Тренды образования// платформа TopIQ.kz

FORMATION OF REFLEXIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS AS A FACTOR OF SELF-MANAGEMENT

Орынбаева У.К.

PhD, старший преподаватель кафедры теории и практики межкультурной коммуникации КазНТУ им. Абылай хана, Алматы

Аңдатпа: Қазіргі білім-кәсіби іс-әрекеттің басты құндылығы. Мақалада рефлексивті құзыреттілікті қалыптастырудағы "өзін-өзі басқару" ұғымы, оның дамуы мен өзін-өзі дамытуды басқару қабілеті сипатталған. Рефлексивті құзыреттілік пен өзін-өзі басқару ұғымы мұғалімге кәсіби қызметте нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретін іс-әрекет тәсілдері ретінде ашылады. Автор рефлексивті құзыреттіліктің қалыптасуын тиісті тәсілдер мен принциптерге негізделген өзін-өзі басқару факторы ретінде қарастырады. Болашақ мұғалімдердің өзін-өзі жетілдірудің үздіксіз процесіне деген ұмтылысы бәсекеге қабілетті құзыреттердің бірі ретінде мұғалімнің өзін-өзі басқаруындағы рефлексивті құзыреттілікті анықтайды.

Аннотация: Современное образование является главной ценностью профессиональной деятельности. В статье описывается понятие «самоменеджмент» при формировании рефлексивной компетенции, как способность управлять своим развитием и саморазвитием. Раскрывается понятие рефлексивной компетенции и самоменеджмента как способности действия, позволяющие педагогу достигать результатов впрофессиональной деятельности. Автор рассматривает формирование рефлексивной компетенции как фактор самоменеджмента на основе соответствующих подходов и принципов. Стремление будущих педагогов к непрерывному процессу самосовершенствования обуславливает рефлексивную компетенцию в самоменеджменте педагога как одну из конкурентоспособных компетенций.

Abstract: Modern education is the main value of professional activity. The article describes the concept of "self-management" in the formation of reflexive competence as the ability to manage one's own development and self-development. The concept of reflexive competence and self-management as ways of action that allow the teacher to achieve results in professional activity is revealed. The author considers the formation of reflexive competence as a factor of self-management on the basis of appropriate approaches and

principles. The aspiration of future teachers to the continuous process of self-improvement determines the reflexive competence in teacher self-management as one of the competitive competences.

Currently, in the context of the implementation of the Strategy of Kazakhstan's entry into the top thirty countries of the world, the content of the domestic educational industry is being updated in order to integrate into the world educational space. The tasks "Providing the education system with highly qualified personnel, improving the system for monitoring the development of education, including the creation of statistics of national education taking into account international requirements, the training of high-quality specialists of the country worthy of the requirements of the socio-economic society" are noted in the State Program for the Development of Education of the Republic of Kazakhstan for 2011-2020. The National Plan at 76 and 77 steps of the 100 Concrete Steps program reflects the directions "improving the quality of human capital, updating training standards, training qualified personnel at the university, and subsequent dissemination of this experience in other educational institutions of the country." And this requires the professional mobility of teachers and the implementation of their professional growth, the formation of skills to individually solve the tasks facing them [1].

In accordance with this, the modern level of scientific knowledge causes the need to apply the general theory of management in the organization of the pedagogical process. Because the current society insists that within the framework of the reflective competence, teachers be able to carry out organizational, managerial activities in education.

The strategy “Kazakhstan-2050” indicates low development of management in the field of education, the need for its development "[3], in the state program for the development of education in the Republic of Kazakhstan for 2016-2019"...the fact that one of the main requirements of modern society is the formation of a new type of person with developed managerial competence" is a vivid confirmation of our point of view [2].

Theoretical and methodological and applied aspects of the problem of management in the educational sphere have been developed (A.O. Blinov, V.N. Burkov, L.N. Davydova, A.P. Egorshin, V.A. Kvartalnoe, A.I. Kochetkov, N.A. Korgin, B.C. Lazarev, SV. Simonov, M.M. Potashnik, T.I. Shamova, R.T. Fatkhutdinov, G.N. Fidelman, I.P. Musaeva, S.A. Amintaeva, etc.). And in the studies of T.M. Batarova the role of management relations in the actions of the teacher is considered as a factor in the qualitative organization of the pedagogical process in the class [3], L.R. Titskaya and others provided for the study of management activities as part of the teacher's professional training [4].

Methodological foundations of management in education, theoretical foundations for the development of management activities of the future teacher, the formation of management culture are provided for in the works of D. Abdraimov, A. Zhunusbekova, K. Adanov.

A.P. Gureeva devotes her work to the formation of reflexion of a teacher's professional activity. N.B. Krasheninnikova describes the process of pedagogical reflexion development as a condition for preparing a future teacher for professional activity. O.Y. Shavrina studies the role of pedagogical reflexion in preparing a future teacher. Y.V. Kusheverskaya considers the peculiarities of forming students' reflexive competence in the educational process of a pedagogical institution.

We consider the definition of N.M. Kasyanova as the most fully reflecting the concept of "self-management": "a continuous complex process of human capital accumulation, when its owner takes responsibility for this process and chooses the means and methods of work in order to maximize the use of own capabilities, consciously manage the course of one's life (self-determination) and overcome external circumstances, both in professional activity and in personal life" [5].

N.M. Kasyanova also notes that regardless of what initial human, social and economic capital we have at birth, only its increment, its value for society, for the preservation of nature, for the development of human civilization is evaluated when summing up life results. Different researchers - L. Seivert, W. Siegert, L. Lang, V. M. Andreev, E. E. Starobinsky - include the following facets in the content of self-management: personal and professional qualities; delegation of authority; ability to goal-setting, identification of real ways and means of their realization; ability to concentrate

personal resources on what should be achieved; planning and distribution of working time; rational use of information and communication.

The analysis of these normative documents and scientific works shows that the problem of the formation of reflective competence of future teachers is not taken into the form of special research in domestic science. In this regard, in the field of education, special attention is paid to the formation of reflective competencies of teachers aimed at continuous self-development. The success of the future teacher in their professional development, growth as an individual, is determined by the depth of self-realization, determination, organization. The set of these mechanisms is the process of forming the reflexive competence of the future teacher in foreign education. The formation of certain managerial qualities of a specialist who is ready for reflective activity, has mastered the methods of reflectivity, is the basis of our article. "Management" means professional managing.

The term self-management was coined by German professor Lothar Seivert, head of the Institute for Time Management Strategy. In his interpretation, self-management as a phenomenon is "the purposeful and consistent use of proven methods of work in daily practice for the optimal use of one's time".

Self-management is the ability to manage oneself. First of all, it is: self-organization, the art of self-management and management of the managing process in time, space, communication, business world. The process of formation student self-management involves self-determination, self-organization, self-motivation and self-realization.

Self-determination implies the student's cognition of himself/herself in the process of learning and adaptation to new knowledge and organizational culture of the university.

Self-organization presupposes perception and assimilation of the student's knowledge and organizational culture of the faculty where he/she studies. Along with other factors, difficulties in student self-organization, as practice shows, are associated with low personal and business qualities of students.

Self-motivation may involve clarification of the student's own professional interests and choice of specialization. One of the ways of self-motivation is the student's self-assessment. In the process of learning it is necessary to realize the degree of manifestation of one's own abilities, skills and abilities, which, of course, are related to the performance of the student.

Self-realization can be expressed in the study of special disciplines, practice and accumulation of knowledge. Thus, self-management is a vital but rather difficult process, so it is necessary to be ready for self-improvement and self-development.

The main goal of self-management is to maximize the use of one's own capabilities and resources, consciously manage the course of one's life (self-determination) and overcome external circumstances, both at work and in one's personal life. Mastering the basics of self-management by a young teacher will undoubtedly help him in the implementation of pedagogical activities, namely: will teach him to use time rationally, skillfully process and memorize information, effectively solve problems, to influence children to distribute their time management of the student body, training and education of students. As well as other competencies in the process of forming the reflexive competence of the future teacher in self-management:

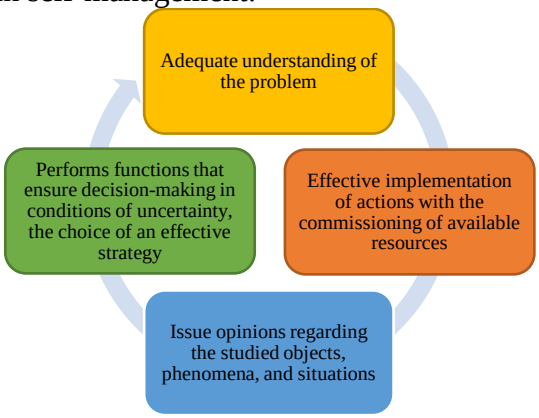

Fig. 1. Reflexive competence of the future teacher in self-management

O. B. Modulina defines self– development as the most effective form of development and formation of professional activity, noting that reflexive competence is the most important factor in the professional maturity of a person [6,p. 26-32]. Reflexive competence, according to the definition of S. Yu. Stepanov, says that it is "the professional quality of the personality that allows the effective and adequate implementation of reflexive processes [7, p. 5-14].

The level of formation reflexive competence is the ability of a future foreign language teacher to combine all his other qualities for the effective implementation of professional activities. Reflexive competence in foreign education:

- monitoring and evaluation of the activities of the future foreign language teacher;
- predict the possible consequences of their actions;
- find and eliminate the cause of problems;
- self-esteem;
- the ability to objectively assess their educational achievements and strive to improve them.

Reflexive competence of self-management as a process of personal and professional self-development of a teacher:

1. Readiness for conscious personal and professional selfchange, aspiration for continuous self-improvement process as a sign of a creative self-developing personality (motivational component).

2. The ability to independently determine the goal and objectives of one's own development, to predict its expected result and time format, to independently construct an individual professional development trajectory on the basis of available potential and actual resources (design component).

3. Ability to independently implement the designed individual professional development trajectory (plan) without external stimuli and control (activity-practical component).

4. Independent analysis of the self-development process, possession of methods of objective assessment and self-analysis of the obtained results of personal and professional self-development (reflexive component).

5. Ability to independently regulate the process of personal and professional self-development on the basis of self-control of activity, to make adjustments in their own actions based on the results of the analysis of individual activity (emotional and volitional component).

It should also be noted that in modern scientific understanding self-management is considered not only as personal self-management, self-organization by a person of the actual processes of life activity or work, but rather as systemic self-management and systemic self-regulation.

The formation of reflexive competence in the process of education should consist of complementary methodological approaches. At its stage, this is systematically considered and has a complete impact on the self-regulation of the teacher. In turn, they are competent, motivational and personal - actions.

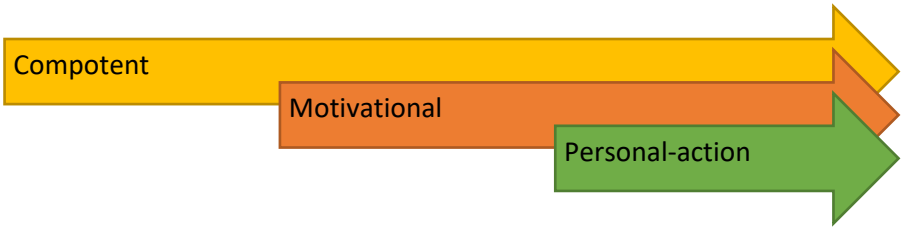

Fig.2 Methodological approaches of a teacher in formation reflexive competence in self-management

A competent approach is a person who interconnects the interests of the individual and society. The essence of the competent approach is most fully defined in the works of V. A. Bolotov and V. V. Serikov: "in the content of education, the integration of concepts, methods, creative potential of a person, the experience of demonstrating a personal position is carried out on the basis of all these types of the student's own experience, which, in turn ,should be the subject of reflection, research, evaluation [8, p.8-15].

According to O. E. Lebedev, a competent approach is a set of general principles for organizing the process of determining the purpose and content of education and evaluating the results [9 ,p. 3-12].

A competent approach contributes to the ultimate goal of education – the training of a specialist who is competitive in the labor market, competent, focused on the areas of knowledge of his profession, ready for stable professional growth, social and mobility.

In general, the motivational approach is the basis of methodological guidelines for the scientific study of professional training of a teacher in education. The motivational approach includes elements that stimulate and guide professional activity, including: inclinations, desires, needs. According to A. N. Leontiev, the motive without a reason turns into a set of actions [10]. “Learning motivation is the activity of a system of goals, needs and motives that motivate a person to acquire knowledge, ways of cognition, to consciously approach learning, to be adequate in education” [11].

In the article, a motivational approach is important. The motivational approach includes: interest in the profession, the need to master reflex knowledge, stimulating reflective activity: readiness for independent interaction, self-analysis in personal and professional important life situations, emotional participation in the process of interacting, changing life values and self-orientation.

A personal-effective approach is the teacher's active and creative attitude to actions. This approach involves creating conditions for the self-activation of the person, the personal growth of the student. He is also given the freedom to choose the direction of education. The person is in the educational and educational environment [12].

Principles are the basic requirements that determine the current trend of the professional process, that is, its goals, content and methodology of the organization. These principles include subjectivity, professional and personal growth, criticality and completeness of assessment and control.

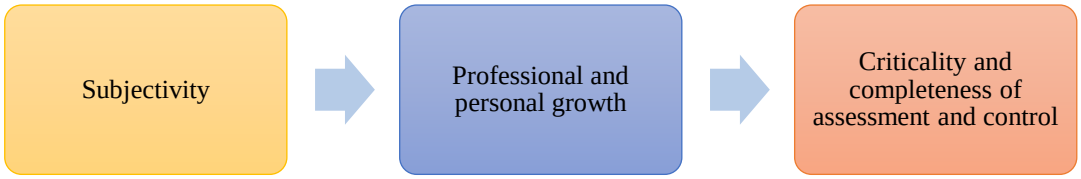

Fig.3 Principles of a teacher in formation reflexive competence in self-management

The principle of subjectivity justifies the development of a teacher's personality in education as a subject of professional activity. Subjectivity - the maximum level of activity, integrity, independence of the teacher in education; the integrity of the subject means not only professional activity, but also unity, integrativity [13].

The principle of professional and personal growth, this is the teacher's ability to objectively assess themselves and actions, to understand how they perceive him; understanding how personality is evaluated and how colleagues perceive it. The ability of a specialist to access their actions and active research position as a subject. It is the reflexive competence that is the main factor in the individual and professional development and self-realization of the teacher.

Reflection helps to find an individual style of professional activity of the future specialist, that is, achieving professional self-assessment, predicting and analyzing results, the level of self-organization. The future protects the specialist from professional deformation, allows you to overcome the professional stereotype.

The principle of versatility and completeness of assessment and control made it possible to provide a sufficient and complete idea of the level of formation of the reflexive competence of the teacher. The implementation of this principle is ensured by the use of a representative set of criteria that allow you to objectively assess the different directions of the reflective activity of each teacher.

Thus, the presence of the following qualifications in self-management by teachers through reflexive competence is justified:

- analyze their own activities, self-control and reflection;

- realize the planned goals of activity taking into account the conditions and means;
- critical appraisal skills;
- skills of effective fulfillment of specific tasks, projects, in achieving self-education and professional growth;
- rules of planning prospective goals of own activity taking into account conditions, means, personal opportunities, stages of career growth of opportunities, stages of career growth;
- determine the priorities of own activity, personal development and professional growth of the set goals;
- skills of forming priorities of planning and realization of the trajectory of one's personal and professional growth.

References

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
3. Батарова Т.М. Профессиональная подготовка будущего учителя к управленческому общению. - Тольятти, 1998. – 78 с.
4. Тицкая Л.Р. Управленческий компонент профессиональной подготовки в системе высшего педагогического образования: автореферат дис. кандидата педагогических наук. - Москва, 1998. – 64 с.
5. Касьянова Н.М. Технология самоменеджмента как механизм развития профессиональной компетентности руководителя школы // «В помощь завучу», № 4 2007.
6. Модулина О.Б. Формирование рефлексивной позиции педагогов в процессе курсовой подготовки // Ярославский педагогический вестник. - 2008. - №2(55). - С. 26-32.
7.Степанов С.Ю. Принципы рефлексивной психологии педагогического творчества // Вопросы психологии. – 1991. – №5. – С. 5-14.
8. Болотов В.А. и др.Компетентностная модель: от идеи к образовательной парагдиме // Педагогика. - 2003. - №10. - С. 8-15.
9. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании // Школьные технологии. - 2004. - №5.- С. 3-12.
10. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения. - М.: Педагогика, 1983. – Т. 2. - 320 с.
11.Григальчик Е.К., Губаревич И.И. Обучаем иначе. Стратегия активногообучения. – Минск: Современное слово, 2003. – 182 с.
12. Зимняя И.А. Педагогическая психология. - Ростов н/Д.: Феникс, 2003. -480 с.
13. Брушлинский А.В. Субъект: мышление, учение, воображение. - М.: Изд-во «Институт практической психологии», 1996. - 392 с.

РЕАЛИЗАЦИЯ И РАЗВИТИЕ КОНЦЕПЦИИ МЕТОДИЧЕСКИХ ПОРТАЛОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ СЕТЕВОЙ РАБОТЫ С ПЕДАГОГАМИ

Обыдёнкина Л.В.

к.п.н., профессор Западно-Казахстаснкого Инновационно-технологического университета, г.Уральск, Казахстан

Аңдатпа: Мақалада Қазақстандағы педагогтардың үздіксіз дамуының жаңартылған жүйесін құру процесінің екі маңызды аспектісі қарастырылады: педагогтардың уәждемелік мәдениетін қолдау мәселесі, табысты кәсіби дамудың негізі және жүргізілген зерттеу шеңберінде әзірленген және сынақтан өткізілген әдістемелік порталдар моделі негізінде кәсіби алмасу процесінде желілік өзара іс-қимылмен жұмысты жүйелеу мәселесі.

Аннотация: В статье рассматриваются два важных аспекта процесса построения обновлённой системы непрерывного развития педагогов в Казахстане: вопрос поддержки мотивационной культуры педагогов, как основы успешного профессионального развития, и вопрос систематизации работы над сетевым взаимодействием в процессе профессионального обмена на основе модели методических порталов, разработанной и апробированной в рамках проведённого исследования.

Abstract: The article considers two important aspects of the process of building an updated system of continuous development of teachers in Kazakhstan: the issue of supporting the motivational culture of teachers as a basis for successful professional development, and the issue of systematisation of work on network interaction in the process of professional exchange on the basis of the model of methodological portals developed and tested in the framework of the conducted research.

На протяжении более чем 10 лет в нашей стране идет становление новой системы образования, ориентированной на обновление педагогических практик, соответствующее требованиям времени. Модернизация системы школьного образования в нашей стране осуществляется уникальным для нашего пространства способом, который в корне отличается от реформ, проводимых ранее и от реформ, которые мы можем наблюдать в других странах. За основу реформы в Казахстане был взят опыт стран, доказавший свою состоятельность и имеющий солидные научно-методологические основания. Это опыт коллег Великобритании, Финляндии, Сингапура, Японии и других стран. Путь восприятия чужого успешного опыта, безусловно, имеет свои риски, учитывая уникальность всякой отдельной образовательной среды с её историческим и социальным контекстом. Но задачи реформы заключаются в поиске способов быстрых изменений, предусматривающих настройку в процессе их осуществления, что созвучно текущей цивилизационной ситуации мира, стремительно и непредсказуемо меняющегося. Смелость внедрения новых для нашей педагогической среды подходов и практик без их длительного академического изучения стала острой необходимостью, поддерживаемой доверием к успешно зарекомендовавшим себя результатам.

Тезис о том, что успех реформы школы в первую очередь зависит от подготовки педагогов, ключевой фигуры образовательного процесса сегодня рассматривается как очевидность, не предполагающая обсуждения. но в этой установке Следует учитывать, что особенностью реформы в нашей стране является её масштабность. Внедрение инноваций (новых подходов в обучении, исследовательских практик, новых лидерских и сетевых форматов профессионального взаимодействия) осуществляется не методом пилотного, поэтапного внедрения, а масштабно, повсеместно, методом директивных решений. Учителям, не имеющим достаточного инновационного потенциала, бывает довольно сложно работать в новых форматах требований, которые, к тому же, отражаются в жизненно значимых нормативах – например в правилах аттестации педагогических работников, на основе которых и осуществятся карьерное движение и самореализация учителей в их профессии.

В практике современной школы произошли изменения в сторону расширения и открытости информационного поля, заявлена необходимость ориентации на интеграцию в мировое образовательное пространство, идёт активное внедрение в педагогический арсенал практик исследования урока, педагогических исследований в действии.

Особое место в спектре новых требований к компетенциям учителя занимает владение информационно-коммуникационными технологиями, в спектр которых сегодня включается не только и не столько само владение навыками использования информационно-коммуникационных средств, программным обеспечением со всем спектром опций, но и способность выстраивать эту самую коммуникацию в сетевом режиме. Так, в аттестационных требованиях к педагогам, претендующим на квалификационный уровень «Эксперт», «Исследователь» и «Мастер» Параграфа 1 «Правил и условий проведения аттестации педагогов [1], вступивших в действие с дополнениями согласно Приказу МОН РК 30 декабря 2022 года за No 533, для получения этих квалификационных уровней учителя должны проводить объёмную сетевую методическую работу в профессиональном сообществе: организовывать исследования, быть инициатором и реализатором неформального обучения.

К сожалению, всё это до сих пор не находит должного организационного и методологического отражения в традиционно действующей методической службе, система которой выстроена и научно обоснована выдающимися педагогами-исследователями, но ориентирована в первую очередь на поддержку учителя-предметника знаниецентрической академической школы, существующей в условиях жёсткого вертикального управления. Поэтому разработка инновационных моделей методической службы, обеспечивающих

непрерывность профессионального развития педагогов, которые были бы ориентированы на компетентностный результат, является актуальным вопросом современного этапа модернизации образования.

В работах, посвященных компетентностному образованию обращает на себя внимание присутствующая установка на изначально имеющуюся у педагога мотивированность к саморазвитию и освоению тех или иных сторон профессиональной компетентности (С.Д. Муканова, Ж.Б. Самуратова, Б.Н., Бейсенбаева, М.Т. Громкова, Е.В. Андриенко и др.). Однако мы исходим из признания того факта, что педагог, работающий в современной школе может быть недостаточно и не всегда мотивирован к освоению новых способов деятельности и развитию в целом. Немотивированный педагог закрыт как для восприятия инноваций, так и для саморазвития. Поэтому вопросом, требующим дополнительного изучения с учётом современных реалий, является мотивационная готовность педагогов, наряду с другими условиями, способствующими саморазвитию. Вопрос обеспечения условий саморазвития и профессионального роста на сегодня остается вне поля глубокого рассмотрения.

Анализ имеющихся исследований этого вопроса выявил, что наиболее эффективно саморазвитие осуществляется в процессе поисковой деятельности, в том случае, если эта деятельность соответствует требованиям доступности открытого вхождения в инновационную практику на любом желаемом уровне участия (индивидуализированность); если эта деятельность строится на основе практикоориентированности, контекстности, непрерывности, инкрементальности. Эти требования связываются с уровнем организационной культуры учреждения образования, с фактором личностного взаимодействия человека в коллективе (корпоративной сплочённости), поскольку сам по себе индивидуальный профессиональный рост не будет иметь значения, если он не будет органично встраиваться в целостный педагогический процесс (В.И. Андреев, М.Т. Громкова, Е.В. Андриенко и др.).

Профессиональное саморазвитие современного педагога невозможно без достижения определенного уровня информационной компетентности, которая сегодня является одновременно как средством (условием), так и направлением саморазвития, методические службы всё более активно применяют информационно-коммуникационные, дистанционные формы работы, что требует определённой адаптации педагогов. Этот процесс предполагает достижение организационно-деятельностного и смыслового понимания педагогами всех возможностей, предоставляемых информационно-коммуникационными технологиями, освоения новых подходов к работе с информацией. Это должно находить отражение в построении моделей работы с педагогами.

Выявление актуальных проблем профессионального развития педагогов на современном этапе позволяет выделить ряд объективно существующих противоречий между:

– архаичной ориентированностью методических служб на формирование качеств педагога знаниецентрической школы и потребностью в обеспечении профессионального роста, связанного с компетентностной моделью педагога современной школы;

– заявленной потребностью в формировании качеств «педагога новой формации» и отсутствием эффективных средств для стимулирования мотивации к профессиональному саморазвитию и росту;

– значимостью условий профессионального саморазвития и роста педагогов современной школы и недостаточным вниманием к созданию соответствующих организационных условий;

– расширением и усложнением информационного поля деятельности, всё более широким внедрением информационно-коммуникационных средств работы, необходимостью работы с методическими ресурсами, размещёнными в порталах и недостаточностью информационной компетентности педагогов.

Следует отметить, что с самого начала процессов модернизации школы Казахстана отечественные исследования были направлены на поддержку этого процесса, поиск уникального, специфичного именно для казахстанской профессионально-педагогической среды пула условий, обеспечивающих саморазвитие педагогов, ориентированное на

формирование профессиональных компетенций. В силу объективного приоритетноговнимания к зарубежным разраоткам, мнгие из отечественных научных продуктов остались отодвинутыми на второй план, в то время, как в них содержится ценный материал, созданной с учётом национальной «почвы». Так, в рамках настоящей статьи мы предагаем рассмотреть модель, предсталвенную в диссертационном исследовании автора «Педагогические условия профессионального саморазвития педагогов на основе методических порталов», представленном в рамкх защиты диссертации на базе КазИМОиМЯ им. Абылай хана ещё в 2010 году под руководством доктора педгаогических наук Жайтаповой А.А.

Целью исследования сотсояло теоретико-педагогическое обоснование условий профессионального саморазвития педагогов, обеспечивающихся использованием сетевой работы посредством методических порталов. Исследование было сфокусировано на порталах, как средстве, обеспечивающим необходимые условия развития профессиональных компетенций в процессе сетевых взаимодействий.

В гипотезе исследования был поднят очень важный вопрос, часто остающийся «за скобками» в построении моделей, выработке техник и методик работы с педагогами в плане их профессионального развития - вопрос формирования мотивационной готовности к включению учителей в ту или иную профессиональную активность методического характера. Все знакомые нам методические системы создаются из убеждения, что учителя должны иметь мотивацию к деятельности по профессиональному развитию на рабочем месте. На сам ом деле тот факт, что, не смотря на колоссальные затраты государства на поддержку непрерывного профессионального развития педагогов, создаваемые и поддерживаемые методические структуры при управлениях образования, это самое профессиональное развитие выглядит далеко не столь успешным, а зачастую представляет собой имитацию настоящей работы.

Вторым важным аспектом создания системы эффективной поддержки профессионального развития педагогов, рассмотренным в исследовании, стал вопрос создания особой организационной культуры внутри учреждения образования, развитие корпоративной сплочённости коллектива как среды профессионального саморазвития, обеспечивающей его должную глубину и эффективность.

В работе представлена оригинальная модель комплекса условий профессионального развития, который требует внимательного изучения в современных актуальных условиях. В неё включены два взаимовлияющих аспекта (Рисунок 1): внутренние (связанные с акмеологической основой личностного поведения в професссии) а также с комптентностью в работе с информацией, и внешние (имеющие отношение к среде профессиональной жизни, условиям труда и взаимодействия в процессе труда)

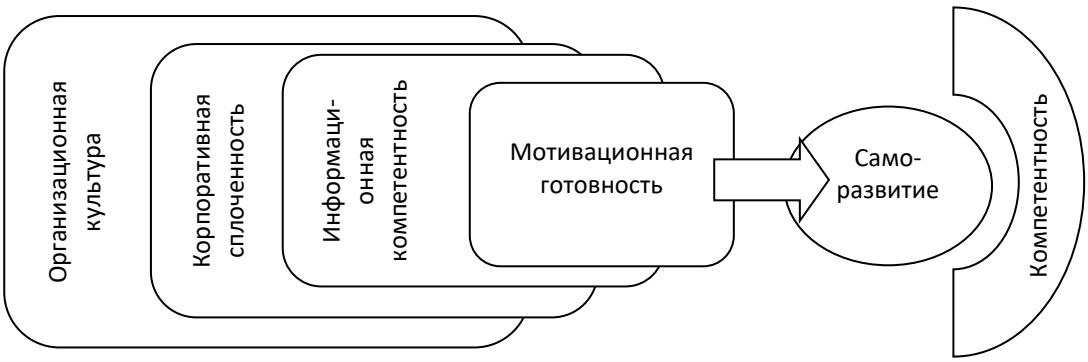

Рисунок 1 - Комплекс условий профессионального саморазвития

Анализ акмеологических основ феномена самовоспитания, самосовершенствования, саморазвития человека в профессии даёт основания определить, что на внутренние основы профессионального поведения, к которым нами отнесена мотивационная готовность и компетентность в работе с информацией, может оказываться вполне эффективное воздействие определённым образом построенная система методической работы.

При этом, вовлечение педагогов в саморазвитие, целью которого предполагается достижение компетентностного результата, обусловливает необходимость обеспечения соответствующих внешних условий, к которым следует отнести предоставление полноценной организационной поддержки, заключающейся в обеспечении необходимой информационно-ресурсной базы; организационного стимулирования движущих мотивов, побуждающих человека к инновационному поиску, являющемуся основой саморазвития, обеспечение соответствующего организационного и психологического фона в виде организационной культуры учреждения образования и сплочённости коллектива, в котором работает педагог. Обеспечение этих условий также обусловлено соответствующим построением системы методической работы.

В исследовании были успешно обоснованы необходимые условия профессионального саморазвития педагогов в комплексе следующих составляющих: мотивационной готовности, информационной компетентности, организационной и корпоративной культуры учреждения образования; проанализированы и описаны системные и организационные свойства методического портала, как инновационной модели работы с педагогами на непрерывной основе, а также опредлена формирующая роль методических порталов как модели работы с педагогами на непрерывной основе в обеспечении условий профессионального саморазвития.

Теоретико-методологическую основу исследования составили фундаментальные положения диалектической теории познания, когнитивной теории личности, теории организации, теории систем и теории деятельности, личностно-ориентированной педагогики, а также синергетический подход в исследовании закономерностей и феномена саморазвития работающих педагогов и факторов, его определяющих, интегративного подхода к формированию понятийного аппарата педагогики, раскрытые в теориях проектирования педагогических систем и целостного педагогического процесса (В.С.Безрукова, В.В.Сериков, Н.Д.Хмель), развития непрерывного педагогического образования и системы повышения квалификации и подготовки педагогических кадров в новых условиях (З.А.Исаева, Б.А.Альмухамбетов, Ж.Р.Баширова, Г.А.Уманов, Т.С. Садыков, А.А. Жайтапова, К.Ж. Кожахметова, М.Е. Демеуова, А.А. Бейсенбаева, А.Е. Абылкасымова, В.И. Загвязинский и др.); теории компетентностного развития современного педагога в условиях перехода на модель образования, ориентированного на результат и роли саморазвития в профессиональном становлении педагогов и моделировании работы с ними (С.С. Кунанбаева, К.Ж. Кожахметова, С.Д. Муканова, Д.Н.Кулибаева, Ж.Б. Самуратова, Б.Н., Бейсенбаева, Г.М. Касымова, В.И. Андреев, М.Т. Громкова, Е.В. Андриенко, В.С. Безрукова, Э.Ф. Зеер, Л.Г. Матяш, А.А.Деркач, П.Т.Долгова, А.К. Маркова, В.Д. Шадриков и др.); теории условий эффективного профессионального и личностного саморазвития педагогов (К.С.Успанов, М.И. Кряхтунов, Е. А. Леонтьева, Е.В. Андриенко и др.); теории мотивации личностного и профессионального саморазвития (А. Маслоу, Ф. Херцберг, Д. Макклеланд, Д. Макгрегор,, С.И. Барнард,, В. Врум, Т. Парсонс, Дж. Хэкман, Г.К. Нургалиева, Г.А.Уманов, Д.М.Джусубалиева); теории управления качеством в образовании (Ю.А. Конаржевский, П.И.Третьяков, М.М. Поташник, АА. Жайтапова, Д.Н. Кулибаева и др.); теории систем, синергетика, в качестве познавательной парадигмы самоорганизации и синергизма в анализе гуманитарных процессов синергетических принципов в формировании педагогического знания (Л. фон Берталанфи, Н.В. Поддубный, П.К. Анохин, Дж. Форрестер, И.Р. Пригожин, Г.Хакен, С.П. Курдюмов Ф. Варелла, У. Матурано, В. Вайдлих, С.П. Капица, С.С. Хоружий, Е.Н. Князева и др.); теории интегративного подхода к формированию понятийного аппарата педагогики, непрерывности информационного обмена педагогики и других научных областей (М.Г.Гапонцева, В.С. Леднев, Ж.А. Макатова, А.К. Козыбай и др.); теории использования ИКТ в педагогической деятельности и обеспечении профессионального саморазвития и роста педагогов (Г.К. Нургалиева, Е.Ы. Бидайбеков, В.В. Лукин, И.И. Трубина, И.Е. Востроknутов, Е.А. Набиев, А.Т. Чакликова, Г.Б. Ахметова, А.И. Тажигулова, и др.).

Исследование позволило выделить и теоретически обосновать наиболее существенные условия, способствующие профессиональному саморазвитию и росту педагогов на

непрерывной основе, а также разработать актуальные измерители профессионального саморазвития.

По сути была разработана система поддержки профессионального саморазвития педагогов, как эффективная форма методической работы на непрерывной основе в межкурсовой период, необходимо дополняющей систему повышения квалификации педагогических кадров.

Вопросы профессионального роста педагогов призвана решать система повышения квалификации, которая является частью целостной системы образования в Республике Казахстан и складывается из таких необходимых элементов работы, как предусмотренное Законом Республики Казахстан «Об образовании» прохождение курсов повышения квалификации педагогических кадров с периодичтностью 1 раз в 3 года, а также системы профессиональной методической поддержки педагогов на непрерывной основе через деятельность методических служб уровня школ, районных методических кабинетов и других институциальных тсруктур. Эти элементы – курсовая и межкурсовая работа - являются не просто дополняющими друг друга, но взаимосвязанными и взаимообусловленными, поскольку ситуация реформирования системы образования требует непрерывных корректив в практике профессиональной деятельности, касающихся как более узких – технологических, таки более широких – методологических, нормативных аспектов, которые не могут быт обеспечены только курсовой работой.

Сравнивая значимость двух элементов системы повышения квалификации педагогических кадров, действующих в нашей стране, мы считаем необходимым отметить значимость именно межкурсовой работы, которая и призвана обеспечить непрерывной характер профессионального развития педагогов, содействовать включению процессов их профессионального саморазвития.

Учитывая наличие релевантных понятий саморазвития, профессионального роста и профессиональной компетентности, важно определиться в вопросе о соотношении этих понятий, делая акцент именно на саморазвитии, поскольку в нём проявляются аспекты личностного отношения человека к его профессиональному росту, а также на мотивационной готовности к его реализации.

Профессиональное саморазвитие педагога является мотивационно обусловленным нелинейным процессом прогрессивного приращения личностно значимых, профессионально востребованных и социально детерминированных знаний, умений, компетентностей, выступающим в качестве основы непрерывного профессионального роста и профессиональной компетентности, как ожидаемого результата.

Поскольку современные подходы к построению систем работы с педагогами предполагают в качестве ожидаемго резульата именно профессиональную комтентность, следует выделить такие её элементы, как «теоретическая готовность; практическая готовность; мотивационная готовность». В последнюю включается способность: «формировать устойчивую мотивацию профессионального саморазвития; обновлять профессиональные знания и совершенствовать педагогические умения; переносить полученные знания в новые условия педагогической деятельности; творчески решать педагогические задачи» (Ж.Б. Самуратова, Б.Н. Бейсенбаева).

Понятие «методический портал», сформулированное в отечественной педагогике более 10 лет назад, сегодня обрело форму профессионально-педагогических сообществ тем атической напрвленности. Пприменительно к образовательной деятельности порталом может именоваться такой тематический ресурс, который значительно шире и глубже по объему, богаче, разнообразнее по содержанию, чем стандартно накапливаемые в недрах методических служб традиционные «тематические методические библиотеки». Методический портал является моделью взаимодействия и своего рода стартовой площадкой для глубокого, наиболее компетентного вхождения педагога, группы педагогов в изучение проблемы, положенной в основу портальной разработки, начало портальной работы предполагает включение в непрерывное действие по наращиванию компетентности в вопросе. Одной из

важных сторон построения портала является механизм «кастомизации», который предполагает создание системы адаптации способов решения проблемы, положенной в основу портала для конкретных педагогов и школ, которые определены в качестве «партнерских». По сути, работа с «партнерами» в рамках портала носит характер индивидуально ориентированного проектирования.

Термином «методический портал» обозначена такая управляемая модель методической работы с педагогами на непрерывной основе, которая строится на принципах открытого вхождения в процесс освоения способов решения профессиональных проблем на основе внутренней мотивации к саморазвитию, предполагающая свободный выбор уровня участия в работе (от роли пользователя ресурсного центра до ролей экспериментатора и координатора обучения коллег), основанием построения которой является реальная выявленная проблема, адекватная направлениям модернизации целостной системы образования.

Существенными требованиями к организации порталов в системе методической работы отнесено то, что:

во-первых, методический ресурс приобретает черты портала в том случае, если по его направлению создается объемная информационная база, включающая академические и инновационные изыскания, практические наработки с их описаниями, а также при наличии вариативности в подходе к рассмотрению проблемы;

во-вторых, методический ресурс приобретает черты портала в том случае, если он носит обширный интегративный характер, как по своему содержанию, так и по возможности его практического применения.

Элементами системы портального построения методической работы являются:

1. Принципы, на которых строится модель методических порталов:

a) Принцип открытого вхождения

b) Принцип свободного выбора уровня участия

c) Принцип актуальности и соответствия задачам модернизации

d) Принцип информационной полноты

2. Задачи системы:

a) Создание личностно-мотивационных, организационных, ресурсных, деятельностно-управленческих условий для компетентностного роста педагогов на непрерывной основе.

b) Разработка, накопление и систематизация информационно-методических ресурсов для решения актуальных профессиональных проблем развития педагогов, вытекающих из задач модернизации, формирование акмеологических основ информационной компетентности.

Большая и важная работа, которая сегодня проводится в нашей стране над созданием эффекивной системы непрерывного образования может быть усилена эффективным использованием идей и моделей, созданных отечественными учёными. Она поможет сделать эту работу аутентично соответствующей нашей профессиональной культуре и реальным запросам профессионального сообщества Казахстана.

Список использованных источников

1. Обыдёнкина Л.В.. Педагогические условия профессионального саморазвития педагогов на основе методических порталов. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук.// Алматы, 2010

2. «Правила и условиия проведения аттестации педагогических работников и приравненных к ним лиц, занимающих должности в организациях образования, реализующих общеобразовательные учебные программы дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего образования, образовательные программы технического и профессионального, послесреднего, дополнительного образования и специальные учебные программы, и иных гражданских служащих в области образования и науки» //Астана, 2022 г.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АУТЕНТИЧНЫХ ТЕКСТОВ В СОЗДАНИИ ИНОЯЗЫЧНОЙ СРЕДЫ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ

Сабантаева Г.С.
старший преподаватель, Международный университет Астана
г.Астана, Казахстан

Аңдатпа: Қазақстандағы білім беру қоғамның заманауи талаптарына жауап бере отырып, бүгінгі таңда жеке тұлғаның және оның іс-әрекетінің әлеуметтік және индивидуалды ғана емес, мәдени аспектілерін біріктіруге бағытталуы керек. Білім беру жүйесінде мамандарды даярлау кәсіптік құзыреттілікті, әлеуметтік ұтқырлықты, өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі жүзеге асыруға дайындығын, сондай-ақ мәдениетаралық өзара әрекеттесті қамтамасыз ету мақсатында әлеуметтік, кәсіптік, тұлғалық және мәдениетаралық құрамдастармен толтырылуы тиіс. Демек, лингвистикалық құзіреттілік деп тікелей қарым-қатынасты да (сөйлеу, оқылғанды және айтылғанды түсіну) және жанама (шет тіліндегі мәтіндерді оқу, жазу) жүзеге асыру қабілеті мен дайындығын білдіреді.

Аннотация: Образование в Казахстане, отвечающее современным требованиям общества, сегодня должно быть направлено на интеграцию не только социальных и индивидуальных, но и культурных аспектов личности и ее деятельности. Подготовка специалистов в системе образования должна быть наполнена социальными, профессиональными, личностными и межкультурными компонентами, чтобы обеспечить профессиональную компетентность, социальную мобильность, готовность к саморазвитию и самореализации, а также межкультурное взаимодействие. Поэтому языковая компетенция относится к способности и готовности осуществлять как прямое общение (говорение, понимание прочитанного и сказанного), так и косвенное (чтение текстов на иностранном языке, письмо).

Abstract: Education in Kazakhstan according to modern requirements of society today should be aimed at integrating not only social and individual but also cultural aspects of the individual and his activities. The education of specialists in the education system should be filled with social, professional, personal and intercultural components in order to ensure professional competence, social mobility, readiness for self-development and self-realization as well as intercultural interaction. Therefore, linguistic competence refers to the ability and willingness to carry out both direct communication (speaking, understanding what is read and said) and indirect (reading texts in a foreign language, writing).

В Казахстане проживают представители более ста наций и народностей. У каждого языка своя история, своя судьба, связанная с судьбой других языков. Через язык люди находят друг друга и учатся понимать духовную культуру, обычаи и ритуалы людей. Ответственная языковая политика - один из важнейших консолидирующих факторов казахской нации. Мы можем построить логическую систему для изучения языка: основы изучаются в детском саду, начальной школе, университете или колледже - профессиональный язык в предметных областях.

В настоящее время, в Республике Казахстан, в структуре иноязычной коммуникативной компетенции как одной из целей обучения иностранному языку выделяют ряд ключевых составляющих. В их числе лингвистическая компетенция, предполагающая знание языка как системы знаков и правил их функционирования, социолингвистическая компетенция, заключающаяся в знании способов формирования и формулирования мыслей в зависимости от ситуации коммуникации. Также элементами общей структуры являются социокультурная компетенция, т.е. знание национально-культурных особенностей социального и речевого поведения прагматическая компетенция, подразумевающая умение нахождения эффективного способа выражения мысли в соответствии с коммуникативным намерением. Завершают структуру коммуникативной компетенции дискурсивная компетенция или знание стратегий конструирования и интерпретации текста и стратегическая компетенция или способность самостоятельного восполнения лингвистических пробелов.

Считаю, что сочетание данных составляющих коммуникативной компетенции позволяет сформулировать цель обучения иностранному языку в школе - воспитание участника коммуникативного процесса, сознательно ориентированного на позицию других людей, способного адекватно воспринимать и передавать информацию согласно тактикам и стратегиям общения.

Однако, по нашему мнению, достижение представленной цели развития коммуникативных навыков невозможно без соблюдения ряда основополагающих принципов. Сюда входит принцип индивидуализации, который учитывает индивидуальные особенности, интересы и потребности обучаемого при обучении всем языкам во время занятий и во внешкольном образовании. принцип достоверной ситуационной осведомленности, т.е. требование создать реальную коммуникационную ситуацию.

Принцип функциональности, выражающийся в преобладании функции единицы речи над формой речи, также очень важен; принцип новизны, который рассматривается, с одной стороны, как использование различных форм и методов для организации учебного пространства, а с другой стороны, как разработка новых методов и приемов организации учебной деятельности.

Одним из способов достижения целей обучения иностранному языку в соответствии с этими принципами может быть использование аутентичных материалов, которые еще не получили четкого определения из-за новизны учета этой темы в современной лингвистической дидактике. В первую очередь стоит взглянуть на понятие подлинности как такового.

В современной русской лингвистической дидактике этот термин еще не прижился, однако широко распространены различные методы и приемы обучения иностранному языку с использованием аутентичных текстов или других материалов. В то же время европейские лингвистические дидакты утверждают, что термин «аутентичное обучение» широко известен с конца 1990-х годов. Из самого термина понятно, что это не свойство, а метод. Под аутентичностью понимается метод обучения, который предлагает обучающимся возможность участвовать в различных образовательных и межличностных взаимодействиях, которые соответствуют условиям и обстоятельствам реального общения и имеют ясное значение и значение для самих обучаемых.

Можно сказать, что в современной методологической науке нет единого определения аутентичности, и рассмотрение этого понятия приводит к терминологической путанице. В то же время терминологическая граница между терминами «аутентичный», «оригинальный» и «подлинный» и их связь с термином «адаптация» не проводится. В силу этого, попробуем дать определение аутентичности и выяснить соотношение данного понятия с родственными ему. Начнем с того, что в переводе с греческого «аутентичный» означает подлинный, что, конечно же, соответствует английскому - естественный. Согласно словарным определениям термины «подлинность», «подлинность» и «оригинальность» в широком смысле попадают в ряд синонимов.

Повышение качества образования - одна из главных целей. Каждый педагог, независимо от уровня его профессионализма, каждая школа на всех этапах процесса старается достичь этой цели, чтобы обеспечить максимальный результат в обучении иностранному языку. Поэтому система образования сегодня постоянно модернизируется.

Модернизация предполагает изменение целей, объема необходимого контента, а также методов и инструментов для развития новых знаний. Сегодня наблюдается тенденция к индивидуализации учебного процесса.

Основная цель обучения иностранному языку - развитие коммуникативных навыков учащихся, передача лингвистического, лингвистического и социокультурного опыта в соответствии с возрастными способностями учащихся. Чтобы добиться эффективного обучения в группе, педагог должен использовать все доступные средства, чтобы вызвать интерес у своих учащихся и поддерживать его на протяжении всего урока. Это возможно только в том случае, если студенты сами активно участвуют в учебном процессе. Для достижения этой цели нужно использовать различные средства обучения иностранному языку. У этого термина есть множество определений, выражающих его суть.

Учеба становится интересной, когда педагог использует разные учебные материалы. Это делает уроки приятными и запоминающимися. Они являются ключевым фактором в создании эффективной среды преподавания и обучения. Эти средства направлены непосредственно на пять каналов информационного потока, поэтому шансы на улучшение качества образования многократно возрастают.

Что касается прагматической достоверности, следует отметить, что ее часто упускают из виду, поскольку педагога реагируют не на содержание самих утверждений, а на ошибки в языке, а затем обращают внимание на их исправление, тем самым нарушая аутентичность взаимодействия. Однако полное отсутствие условности учебного взаимодействия неизбежно. Это связано с особенностями учебной среды, доминирующей ролью целей обучения (в аутентичном общении целью является коммуникативный процесс). Процесс исправления или исправления языка должен выполняться в форме простого общения, например, снова спросив или перефразируя мысли учащегося в правильной форме.

Понятие «аутентичность» вошло в методику обучения иностранным языкам с распространением коммуникативного подхода с целью максимального приближения процесса обучения к естественному общению. В переводе с греческого «аутентичный» означает «подлинный, настоящий» (греч. Authenticos), и происходит из первоисточника.

Как упоминается во многих источниках, вам не следует использовать аутентичный материал из каждой группы, указанной в одном уроке. Отсюда мы переходим к критериям выбора аутентичных материалов. Как упоминалось ранее, они должны быть включены в предмет и структуру урока. Также особенно важно, чтобы материалы соответствовали интересам обучающихся и их возрасту. Кроме того, необходимо учитывать ранее изученный материал и языковые навыки студентов. Здесь следует подчеркнуть, что это не означает упрощение материалов или их «реструктуризацию» под уровень студентов, поскольку в этом случае они адаптируются, хотя аутентичность содержания сохраняется.

В заключение отмечу, что необходимо ориентироваться на интересы учащихся, а это значит - выбирать аутентичные материалы по форме и содержанию, интересные и понятные учащимся. Кроме того, совершенно необходимо выбрать подходящие аутентичные творческие задания, которые помогут закрепить словарный запас и грамматические структуры, изучаемые в ходе работы, развить словесное творчество и лингвистические догадки. Поэтому следует подчеркнуть, что выбор лексически и грамматически богатых аутентичных материалов более оправдан, и более уместен для учебного процесса.

Список использованных источников

1. Базарова Б.Б. Корпусная лингвистика и преподавание иностранных языков [Электронный ресурс] // Вестник БГУ. 2015. № 15. С. 88-92. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/korpusnaya-lingvistika-i-prepodavanie-inostrannyh-yazykov/viewer (дата обращения: 08.08.2022).

2. Бобылёва С.В. Английский язык для экологов и биотехнологов: учебное пособие для студентов, обучающихся по специальностям 240901 – «Биотехнология» и 280202 – «Инженерная защита окружающей среды». 2016. М.: Флинта: Наука, 191 с.

3. Девдариани Н.В., Рубцова Е.В. Роль аутентичных видеоматериалов в обучении восприятию текста на слух [Электронный ресурс] // АНИ: педагогика и психология. 2021. №1 (34). С. 82-84. DOI: 10.26140/anip-2021-1001-0019

4. Жебраткина И.Я., Романов В.В. Аутентичность в парадигме английского как международного языка [Электронный ресурс] // БГЖ. 2021. №1 (34). С. 348-351. DOI: 10.26140/bgz3-2021-1001-0082

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

Сатдыкова Б.Б.
Ә.Молдағұлова атындағы №38 мектеп-лицейінің биология мұғалімі
Орал қ., Қазақстан

Андатпа: Сапалы білім – заманауи талаптарға сай, гуманистік, бәсекеге қабілетті тұлға қалыптасуының негізі. Әр ерекше білім алушыны оқу үрдісіне қосу, шеберлікпен әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы ұжымдық, жұптық жұмыстарда шеттетіліп қалмауын қадағалау – педагогтің алдында тұрған басты міндет. Мақалада инклюзивті білім берудің ерекшелігі және ерекше баланың білімі нәтижелі болу үшін қолданылатын әдіс-тәсілдер баяндалады.

Аннотация: Качественное образование – основа формирования гуманной, конкурентоспособной личности, соответствующей современным требованиям. Основная задача преподавателя – включить в процесс обучения каждого особенного ученика, умело используя методы, обеспечить, чтобы он не остался в стороне в коллективной и парной работе. В статье описаны особенности инклюзивного образования и методы, используемые для того, чтобы сделать образование особенного ребенка эффективным.

Abstract: High-quality education is the basis for the formation of a humane, competitive personality in accordance with modern requirements. The main task of the teacher is to include each special student in the learning process, to ensure that he is not left out in collective and pair work by skillfully using methods. The article describes the features of inclusive education and the methods used to make the education of a special child effective.

Инклюзивті білім беру XXI ғасырың 20-шы жылдары елімізде кеңінен жүзеге асырылуды көздейтін білім беру саласының біріне айналды. Дамыған елдердің қатарына қосылу үшін халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайына мән беріліп жатыр. Білім алуда қосымша қажеттілігі бар деп есептелетін балалар жалпы орта білім беру мекемесінде оқи алады. Демек, инклюзия қолжетімділікті арттыру, барлығын қабылдауды қамтамасыз ету және барлығының қатысуын арттыру үшін мектеп мәдениеті мен оқыту тәжірибесін өзгертуге бағытталғанын білдіреді. Ерекше баланы қоғамға қосуда білім беру саласының маңызы зор. Себебі өскелең ұрпақтың саналылығы, жоғары интеллектті болуы, кең дүниетанымдылығы – заманауи озық қоғамның кепілі. «Ұлағатты ұрпақ тәрбиелеу – аса жауапты әрі күрделі жұмыс» деп мемлекет басшысы Қ.Тоқаев айтқандай, білім беру үрдісіне асқан жауапкершілікпен қарау керек [1].

Инклюзивті білім беруді мектепте ұйымдастырудың өзіндік ерекшеліктері бар. Оның басты мақсаты мүмкіндігі шектеулі адамдарды оқытуда кедергісіз орта құру. Инклюзивті білім беру мұғалімнен шеберлікті талап етеді, себебі сыныпта отырған балалармен қатар ерекше баланың да білім алып, сабаққа қызығушылығы артуына ықпал ететін – пән мұғалімі. Дискриминация жасамай, яғни ерекше баланы топтан бөлмей, сонымен қатар қиын тапсырмаларда қисынын келтіріп қабылдау деңгейінің ерекшелігіне қарай жеңілдеу тапсырма орындату – бұл педагогтың креативтілігін және шеберлігін талап ететін күрделі жұмыс. Ерекше баланы оқыту өте ауқымды жұмыс, себебі нәтиже бірден болмауы мүмкін [2]. Баламен тіл табысудың өзі кейде қиындық тудырады. Сондықтан келесідей қададамдарды жасаған жөн:

1) Кері байланыс. Мұғалім білім алушыны қандай деңгейге жеткізгісі келетінін анық түсінуі керек.

2) Мақсат қою. Іс-әрекеттер немесе тапсырмалар оқушылардың құзыреттілігін арттыру, өзін-өзі анықтау, достарымен немесе мұғалімдермен оң қарым-қатынастар немесе әл-ауқат сияқты ішкі мақсаттарына көмектесу ретінде түсіндірілуі немесе жасалуы мүмкін.

3) Мақсатты қабылдау. Айқын мақсаттар мен жақсы өнімділік арасындағы байланыс қана нәтижеге жеткізеді. Сол себепті мақсатты дұрыс қоя білу маңызды. Мысалы, «Адам ағзасындағы органикалық заттар» тақырыбын меңгерту барысынында қабылдауы төмен балаға пайдалы тағамдардың түлерін меңгерткен жеткілікті. Органикалық заттардың атаулары, классификациясы, химиялық құрамы – маңызды емес. Бұл мәліметтерді балаға қабылдау мүмкін емес болғандықтан мақсатты жеңілдету керек [3].

Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытудың нақты стратегиялары болмағандықтан, мұғалімдер барлық балалардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін білім алушының меңгеруіне бағытталған ақпаратты бейімдейді. Балаға бағытталған педагогиканың негізгі элементтеріне мыналар жатады: оқытудың бірнеше режимдерін қамтамасыз ету, бірлескен оқуды ынталандыру, мазмұнды оқу мүмкіндіктерін жасау; тартымды және икемді оқу орталарын дамыту және бағалау стратегияларын қайта қарастыру.

Осы мәселе аясында жұмыс жасай отырып, біз жас мамандарға немесе инклюзивті білім беруді алғаш рет жүзеге асырғалы отырған мұғалімдерге арнап нұсқаулық әзірледік.

Инклюзивті білім беру үрдісі барысында жасалатын алғашқы қадам – ол баланың ерекшелігін анықтау. Орта мектепте келесідей ерекше балалар оқуы мүмкін:

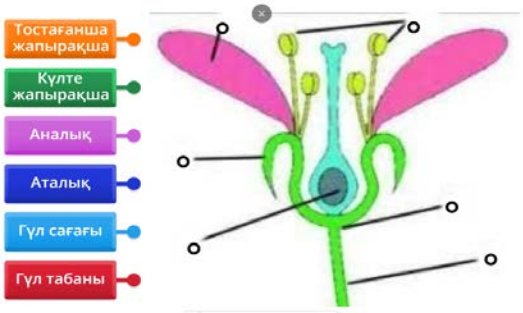
- Ақыл-ой қиындықтары бар балалар
- Есту қиындығы бар балалар
- Көру қабілеті зақымдалған балалар
- Гипербелсенділікпен зейін тапшылығының синдромы бар балалар
- Дисграфия және дислексия

Ақыл-ой қиындықтары бар балалар. Жаңа немесе күрделі ақпаратты түсіну қабілетінің айтарлықтай төмендеуі, жаңа дағдыларды үйрену және қолдану, яғни интеллектінің бұзылуы байқалады [4]. Сондай-ақ бұл балаларда әлеуметтік қызметтің бұзылуына, дамудың артта қалуына әкелетін психологиялық проблемалар көрінеді. Аталған топ балаларын зияткерлік ақауларды анықтайтын тестілер арқылы біле аламыз:

- Стэнфорд-Бинет интеллект шкаласы
- Балаларға арналған Вечслер интеллект шкаласы
- адаптивті мінез-құлық рейтингі жүйесі
- Винленд адаптивті мінез-құлық шкаласы
- Вудкок-Джонсонның жетістігі сынағы
- Wechsler Achievement сынағы.

Ақыл-ой қиындығы бар балаларда жад пен мотивацияның, зейіннің тапшылығы болады. Академиялық салаларда үлгерімі төмен болуына байланысты бұл білім алушыларға блум таксономиясының білу, түсіну деңгейіндегі тапсырмаларды беру ұсынылады.

Есту қабілеті төмен балалардың сөйлеу тілі дамымағандықтан, сөздік қор аз болады. Сөйлем мен сөздердің грамматикасы мен лексикасында қате болады. Есту қабілеті төмен балалардың тактильді және визуалды қабылдауы өте жоғары болады. Сол себепті сабақ барысында ақпаратты меңгеру кезінде де, дидактикалық тапсырмалар орындау кезінде де көзбен көріп, қолмен ұстайтын тапсырмалар болғаны жөн [5]. Яғни, арнайы ұйымдастырылған оқыту жағдайында адамға біртұтас әсер ететін әлеуметтік табиғи жолдары мен құралдарды талап етеді. Сандық білім ресурстары есту қабілетін нашар балаға тапсырма құруда өте тиімді. Виртуалды дидактикалық тапсырмалар – әрі көрнекі, әрі танымды. Қызығушылықты арттырып қана қоймай, оқу материалын меңгеруге мүмкіндік береді. Мысалы, wordwall.net сайтында құрылған тапсырма: https://wordwall.net/ru/resource/53618442. Білім алушы ұялы телефоны арқылы немесе смарт тақтада гүлдің суретінің бөліктерін тиісті атауымен сәйкестендіруі керек (1-сурет).

Сурет 1 – диактикалық тапсырма. Гүлдің құрылысы

Көру деңгейі функционалдық бұзылған балалардың тактильді және аудиалды қабылдауы жоғары. Оларға аудио форматындағы ақпарат, тапсырма берілу керек. Жауап беру форматы ауызша болғаны ыңғайлы. Бұл ерекше балалар топтық талқылауларға еркін қатыса алады, сондай-ақ баяндау, әңгімелеу, пікірталас форматындағы сынып жұмыстарын орындай алады. Аудиоформатты тапсырмаларды https://learningapps.org/, https://www.plickers.com/, https://www.liveworksheets.com/ сайттарда тегін құру мүмкіндігі бар.

Гипербелсенділікпен зейін тапшылығының синдромы – мектеп жасындағы балалардың 5-10%-ында кездесетін жалпы жағдай. Көп жағдайда бұл құбылыс есейген сайын біртіндеп жойылып кетеді. Ерте балалық шақта, әдетте мектепке барар алдында пайда болады және

әлеуметтік бейімделуге нұқсан келтіреді. Олар әдетте арнайы дағдыларды немесе ақпарат жиынтығын алу, сақтау немесе қолдану қиындықтарымен байланысты [6]. Нейродаму бұзылыстары келесі бұзылулардың біреуін немесе бірнешеуін қамтуы мүмкін: зейіннің, есте сақтаудың, қабылдаудың, сөйлеудің төмендеуі, проблемаларды шеше алмау немесе әлеуметтік өзара әрекеттестіктің бұзылуы. Гипербелсенді балаларға бір орында отырып тапсырма жазу, сызу өте қиын. Педагог осы ерекшелікті байқаса, балаға ақпаратты жеңіл қабылдау мүмкіндігі бар әлістерді қолданғаны жөн. Мұндай балаларға қимыл-қозғалысы бар ойын түріндегі тапсырмалар өте тиімді болады.

Дислексия мен дисграфия - бұл ми қыртысының жоғарғы орталықтарының зақымдануынан болатын екі синдром [7]. Алайда, дислексия мен дисграфияның басты айырмашылығы - дислексия - оқу бұзылуы, ал дисграфия - жазу қабілетінің бұзылуы. Дислексия - қалыпты интеллектке қарамастан оқу қиыншылығымен сипатталатын оқу мүгедектігі. Дисграфия үйлесімділіктің жоқтығымен қолжазбаның бұзылуымен сипатталады. Екі жағдай да бірге жүруі мүмкін. Мәтінмен жұмыс істеуге, оның ішінде ұзақ мәтіндік тапсырмалармен жұмыс істеуге көбірек уақыт беру керек:

- үлкен мәтіндерді бөліктерге бөлу, күрделі құрылымдарды жеңілдету, оқуға қиын сөздердің санын азайту;

- бірлесіп жұмыс істеу: түсіндіру, бақылау, көмектесу. Мұндай балаларға үйде оқуға көп мәтін беруге болмайды;

Бала үшін қолайлы әдіс ретінде бейнедәрістерді көру немесе оқулықтардың аудио нұсқаларын тыңдауды таңдаған жөн. Сонымен қатар, күрделі тақырыптардың сызбалары мен ментальды карталарын салу тапсырмалары тиімді.

Ерте балалық шақта дислексия диагнозымен байланысты белгілерге сөйлеудің кеш басталуы, оңнан солға бағдарлану және т.б. жатады. Дислексия мен назар жетіспеушілігінің гиперактивтілігінің бұзылуы (СДВГ) әдетте бір-бірімен байланысты. Мектеп жасындағы дислексиялық балалар рифмалық сөздерді анықтауда немесе генерациялауда немесе сөздегі буын санын санауда қиналу белгілерін көрсетуі мүмкін [8]. Нысандарға атау берудегі қиындықтар дислексиядан да көрінеді. Егер проблема ересек өмірде жалғаса берсе, ол жинақтау, есте сақтау, оқу немесе шет тілдерін үйренуде байқалуы мүмкін.

Жаңадан келген оқушылардың қандай ерекшелігі бар екенін білу мақсатында қабылдау типін анықтап алған тиімді. Ол жыл бойы сабақ беру барысында қандай әдістерге басымдық бергенін анықтау үшін де тиімді. Дұрыс әдіс-тәсілерді таңдау – оқудың сапасын жақсатудың кепілі. Мектеп оқушыларына қабылдау типін (аудиал, кинестетик, визуал) анықтайтын С.Ефремцев тесті қолайды [9]. Тесттің сұрақтары күрделілік дегейі бойынша жас жеткіншектерге сай келеді. Нәтижесінде балалардың әлеммен байланыста болған кезде қандай сезім мүшелері басым болатыны анықталады. Яғни айналаңыздағы адамдар қоршаған әлемді көзбен, құлақпен немесе жанасу арқылы қабылдайтынын білу мүмкіндігі бар. Егер ұстаз айналасындағы адамдардың қандай типке жататынын білсе, оларға ақпаратты жеткізу және олардың мұғалімге айтқысы келетінін түсіну оңайырақ болады. Мысалы, визуалға жеткізетін ақпаратты қағазға сызып көрсеткен тиімді, ал аудиалға айтып жеткізген тиімдірек.

Қорытындылай, заманауи білімге қойылатын басты талап – оның гуманистік бағытты болуы, тұлғаның дамуына бағытталуы [10]. Бұл тәсілмен білім берудің кез-келген формалары, әдістері, технологиялары өз алдына мақсат емес, білім берудің негізгі міндеттерінің бірі ретінде қарастрылыуы керек. Нәтижесінде білім адамға өзінің «менін» түсінуге және дамытуға, қоғамдағы өз орнын табуға бағытталуы тиіс.

Бүкіл өркениетті әлем қоғам жалпыадамзаттық адамгершілік пен әлеуметтік әділеттілік талабына сәйкес білім беруде балаларды кемсітуге жол берілмейтінін түсінді. Әр адам – ол индивид. Педагог өз алдындағы баланың ерекшелігін ескере отырып, білім беру үрдісін танымды әрі пайдалы етіп өткізуі аса маңызды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. https://www.akorda.kz/kz/speeches/internal_political_affairs/in_speeches_and_addresses/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-bilim-jne-ylym-atty-tamyz-konferenciyasynyn-plenarlyk-otyrysynda-soilegen-sozi
2. Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе: метод. рекомендации/ Елисеева И.Г., Ерсарина А.К. - Алматы: ННПЦ КП, 2019. - 96с
3. Руководящие принципы политики в области инклюзивного образования. Париж, ЮНЕСКО, 2009.
4. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарына арналған мемлекеттік бағдарламасы. -Астана, 2010.
5. Филонов Г.Н. Социальная педагогика. Управляемый потенциал и прикладные функции. – М. : ЦСП РАО, 1995.
6. Гордеева, А.В. Реабилитационная педагогика : учеб. пособие для студ. пед. вузов и колледжей. М.,2005.
7. Интегративные тенденции современного специального образования под ред. Н. Н. Малофеева. М. : Полиграф сервис., 2003.
8. Малеванов, Е.Ю. Моделирование активной образовательной среды для детей с ограниченными возможностями здоровья : дис. . канд. пед. наук. М., 2007.
9. Ратнер, Ф.Л., Юсупова, А.Ю. Интегрированное обучение детей с ограниченными возможностями в обществе здоровых детей. М. : ВЛАДОС,2006.
10. Льюис, Ингрид и Сунит Багри. «Учителя для всех: Инклюзивное преподавание для детей с ограниченными возможностями». Взято из: http://iddcconsortium.net/sites/default/files/resourcestools/files/iddc_paper-teachers_for_all-print_ version.pdf (Последний доступ: 24/09/2014): Международный консорциум по инвалидности и развитию, 2013 г)

АУДИО-ВИЗУАЛДЫ МАТЕРИАЛДАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ КРЕАТИВТІ ЖАЗУ ДАҒДЫСЫН ДАМЫТУ

Сатылы А.Е.
Педагогика ғылымдарының магистрі, эксперт, НЗМ ДББҰ-ның «Білім беру бағдарламалары орталығы» филиалы, Астана қ., Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада креативтіліктің білім берудегі рөлі, қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда оқушылардың креативті ойлауын, шығармашылық жазылым дағдысын дамытудың маңыздылығы қарастырылады. Оқушылардың шығармашылық қабілетін арттыруға қатысты жүргізілген халықаралық зерттеулер, теориялық еңбектер сараланады. Оқушылардың креативті ойлауын, шығармашылық жазылым дағдысын аудио-визуалды материалдардың көмегімен дамытудың практикалық жолдары, тәсілдері ұсынылады.

Аннотация: В статье рассматривается роль креативности в образовании, значение развития креативного мышления и творческого письма учащихся при обучении казахскому языку и литературе. Проводится обзор международных исследований и теоретических работ, связанных с совершенствованием творческих способностей студентов. Предлагаются практические пути и средства развития креативного мышления учащихся, навыков творческого письма с помощью аудиовизуальных материалов.

Abstract: The article examines the role of creativity in education, the importance of developing creative thinking and creative writing of students in teaching the Kazakh language and literature. The review of international studies and theoretical works related to the improvement of students' creative abilities is carried out. Practical ways and means of developing students' creative thinking and creative writing skills with the help of audiovisual materials are offered.

PISA халықаралық зерттеуінде бүкіл әлемнің 15 жасар оқушыларына тән креативтілік ұғымы қолданылады. 2022 жылдан бастап оқушылардың креативті ойлауы төрт сала бойынша (жазбаша экспрессия, визуалды экспрессия, ғылыми мәселелердің шешімі, әлеуметтік

мәселелердің шешімі) бағаланады. Жазбаша экспрессияда оқушылардың жазба жұмыстарын орындау, атауы белгісі змульфильм, комикс, иллюстрациялар негізінде шығармашылық жұмыс жазу, әртүрлі идеяларды жақсарту, біреудің жұмысын жетілдіру [1] тапсырмалары орындалады. PISA халықаралық емтиханы креативті ойлаудың құзыреттілік моделін үш аспектіге бөліп қарастырады: әртүрлі идеяларды ойлап табу, креативті идеяларды ойлаптабу, идеяларды бағалау және жетілдіру. Оқушылардың жазбаша экспрессия саласы бойынша шығармашылық қабілетін арттыру тілмен әдебиет сабақтарында жүзеге асады. Оқушылар қиял еркіндігі, ерекше, бірегей идеяларды ойлап табу секілді танымдық қабілеттері бағаланады.

Will Millard [2] “Мектептегі креативті жазылым” зерттеу жұмысында шығармашылық жазылым жұмысын ұйымдастыру барысын зерттеп, сабақ кезінде мұғалімдердің қолданатын стратегияларына қатысты сауалнама жүргізген. Сауалнамада көрсеткендей, мұғалімдер қолданатын стратегиялар:

- оқушыларға көмек ретінде визуалды материалдарды (сурет, анимациялық картиналар) ұсыну;
- құрылым мен пішінге бағынбай еркін жазуға мүмкіндік беру ауызша мәлімет беру;
- сыныпта сол тақырыпта талқылау жүргізу;
- үлгі ретінде өз жұмысын ұсыну.

Хармер [3] креативті жазылым кезінде оқушыларға музыка тыңдату, сурет ұсыну, фильмнен үзінді көрсетудің оқушы шығармашылығын арттырудағы тиімділігін алға тартады. Ғалымның пікірінше, визуалды материалдарды қолдану оқушылардың ынтасын, пәнге деген құлшынысын арттырады.

Кирбаштың [4] айтуынша, визуалды материалдарды қолданып жазу еркін жазудан қарағанда оқушылардың креативті жазылым жұмыстарының сапасын арттырады. Зерттеудің мақсаты – оқушылардың шығармашылығын арттыруға ықпал ететін визуалды материалдарды анықтау және оқушылардың қиялын, шығармашылық ойлауын дамыта отырып, креативті жазуға үйрету. Зерттеушінің пікірінше, визуалды материалдарды қолдану оқушының таным шеңберін кеңейтіп, сыни көзқарасын қалыптастырады. Кирбаш зерттеуінде дәстүрлі әдіс пен креативті жазу әдісін салыстыра зерттеп, визуалды материалдардың көмегімен жазылым тапсырмасын ұйымдастырудың тиімділігін дәлелдеген. Ол зерттеуінде орта мектеп оқушыларын зерттеу нысаны ретінде алып, оларды тест арқылы екі топқа бөледі. Екі әдіспен (еркін жазу және креативті жазу) жазылған жазба жұмыстарын салыстыра талдайды. Ғалымның деректерді талдау инструментіне тоқталсақ, жазу саласында тәжірибелі мұғалімдердің, эксперттердің, зерттеушілердің көмегімен жазба жұмысының тақырыбын анықтайды. Зерттеу нәтижесі арнайы бағалау шкаласымен тексерілген шығармашылық жұмыстар негізінде жинақталған.

Maley [5] еңбегінде креативтілікті Гарднердің зият теориясымен (вервальды-лингвистикалық; логика-математикалық; визуалды-кеңістіктік; музыкалық; дене-кинетикалық; жеке тұлғалық) байланысты қарастырып, пәнді шығармашылық жолмен оқыту идеясын ұсынады. Ғалымдар оқушылардың жазылым дағдысын дамыту үшін карта, сурет, газет-журнал қиындылары секілді материалдарды қолданып, тапсырмалар құрастырудың нәтиже беретінін алға тартады. Бұл еңбекте авторлар аудио-визуалды материалдарды қолданып, креативті ойлауды дамытуға арналған бірнеше тапсырма үлгілерін ұсынады. Музыка мен бейнелеу секілді көркем өнер туындыларын оқушылардың шығармашылық жазылым жұмысы үшін қолданады. Мысалы, шығарманың театрландырылған көрінісінен музыка тыңдата отырып, түрлі картиналармен жұмыс жасатады. Оқушылар алдарына қойылған 8-10 картинаны әуенмен байланыстырып, көрген, сезген, тыңдаған дүниелерін қатыстырып, оқиға құрастырады. Ғалымдардың пікірінше, музыка мен картина оқушылардың көңіл-күйіне, эмоциясына жағымды әсер етіп, шығармашылық шабыт сыйлайды.

Қ. Бітібаева [6] шығармашылық жұмыс түрлерін шығарма-суреттеме, шығарма-сипаттама, шығарма-кескіндеме, шығарма-мүсіндеме, шығарма-бейнелеме, т.б. топтарға бөліп қарастырады. Әдебиет сабақтарында қолданылатын көрнекіліктерді әдіскер ғалым

былайша топтастырады: **көруге негізделген көрнекіліктер:** иллюстрациялар, бейнелеу өнерінің туындылары, мүсін, сәулет өнерінің шығармалары, графикалық материалдар (кесте, сызба-плакат, т.б.), портрет, фотографиялар, макеттер, альбомдар, т.б.; **естуге негізделген көрнекіліктер:** ақын-жазушылардың даусы, шығармалары жазылған күйтабақтар, үнтаспаға жазылған естеліктер, музыка туындылары, ертегі, батырлар жыры, әңгіме, өлеңдер; **көру, есту көрнекіліктері:** кино, телехабар, оқу фильмдері. Бұл бағыттағы тапсырмаларды ғалым "шығармашылық іздендіру бағытындағы тапсырмалар" деп атап, оларды тіл дамыту (ауызша және жазбаша) жұмыстарына жатқызады. Көркем туындыға байланысты суретті үлестірме-тапсырмалар, иллюстрациялар, мүсіндеу өнері, сәулет өнерінің туындылары арқылы суреттемелер, бейнелемелер, сипаттамалар жаздыру, музыкалық шығармалар бойынша шығарма-толғаулар жаздыру тапсырмаларын ұсынады.

Anam Shams [7] жазылым кезеңдерін үшке (жазылымға дайындық кезеңі, жазылым кезеңі, түзету және редакциялау кезеңі) бөліп, жазылымға дайындық кезеңіне ерекше назар аударады. Ғалымдар жазылым дағдысын дамытуда аудио-визуалды материалдардың, графикалық органайзерлердің рөлін зерттеген. Графикалық органайзерлер жазба жұмысын құрылымдау, идеяларды жинақтау үшін тиімді дейді ғалымдар. Бұл карта түрлері оқушылардың сыни, креативті ойлауын дамытады. Зерттеу нысаны ретінде 12-сыныптың бір топта оқитын 22 оқушысы алынған. Адам және Бабикер оқушылардың шығармашылық жазылым дағдысын дамытудағы әдебиеттің рөлі тақырыбында зерттеу жұмысын жүргізеді. Зерттеудің мақсаты - оқушылардың шығармашылық дағдысын әдебиет арқылы дамытудағы рөлін мұғалімдердің көзқарасы тұрғысынан анықтау. Зерттеу нысаны ретінде бес университеттің мұғалімдері алынған. Зерттеушілер әдебиет пен шығармашылық жазылымның арасындағы тығыз байланысты көрсете отырып, әдебиетті оқушылардың сөздік қорын байытудың, жазу мәнерін қалыптастырудың, әдеби тәсілдерді, айшықтау, көркемдеу құралдарын тиімді қолдануға машықтандырудың негізгі көзі ретінде қарастырады. Әдебиет оқушының таным көкжиегін арттырады, қоршаған ортаны, әлемді тануға, қабылдауға ықпал етеді. Ғалымдар креативті жазылым әдебиет пәні оқу бағдарламасының құрамдас бөлігі ретінде қарастырып, әдебиетті оқыту мен шығармашылық жазылымды дамыту арасындағы байланысты зерттеген. Әдебиет оқушылардың қиял көкжиегін кеңейтіп, сыни ойлау дағдысын, эмпатиясын дамытады деп есептейді. Зерттеу барысында бес университеттің ағылшын тілі және әдебиеті пәні мұғалімдерінің қатысуымен сауалнама жүргізіледі. 50 мұғалімнің жауабы талданады. Сауалнама сұрақтарының бір бағыты "әдебиеттің креативті жазылым моделін қалыптастырудағы рөлі", "жазушы стилінің жазу мәнерін қалыптастыруға әсері", "әдебиеттің оқушының жазуға деген шабытын, құлшынысын арттыруға, қиялын дамытуға ықпалы" сипатында болса, екінші бағыты шығармашылық жазылым дағдысын әдебиет арқылы (әдеби жанрлар, әдеби фигуралар, перефраз, әдеби үйірме, сыни тәсілдеме) дамытуда қолданылатын әдіс-тәсілдер қамтылған. Ал үшінші бағытта мұғалімдердің көзқарасына, пікіріне бағытталған сұрақтар енгізілген. Зерттеу нәтижесіне тоқталсақ, қатысушылардың барлығы әдебиет оқушылардың төрт тілдік дағдысын, шығармашылық жазу дағдысын дамытады деген пікірді қолдайды. Оқушылардың шығармашылығын, қиялын дамытуда әдеби жанрлардың, үлгілердің, стильдердің рөлі қарастырылады.

Есер [8] шығармашылыққа бағытталған жаттығулардың әңгімелеу мәтіндерін жазуға әсерін зерттеген. Зерттеуге 7-сыныптың 15 оқушысынан құралған арнайы эксперименталды топ қатысады. Аралас дизайнға негізделген (сандық және сапалық) зерттеуде оқушылардың білімі (дейін, кейін) сараланады, сұхбат алынады. Зерттеу жұмысы 10 аптаға созылып, әр апта сайын оқушылар екі сағатқа жоспарланған сабақта жазылым жұмысын жазады. Сабақ кезінде оқушыларға жазылымалды тапсырмаларын түрлі тәсілмен ұсынады. Мысалы: оқиға шаршысы, идея генераторы, миға шабуыл, кейіпкерлерді анимациялау, өлеңді әңгімеге айналдыру, перифраз жасау, ойын түрінде, т.б. Зерттеу нәтижесінде эксперименталды топ оқушыларының жазылым жұмыстары жоғары нәтиже көрсетеді. Олар әңгімелеу мәтініне тән элементтерді, атап айтқанда сюжет, тақырып, негізгі идея, әңгімелеушінің көзқарасы, мәселе мен себеп-салдар арасында байланыс, шешім, кейіпкерлер әлемі, уақыт және кеңістікті ескере отырып

жазуға дағдыланған. Зерттеуге қатысқан оқушылардың пікірінше, оқиға шаршысы, идея генераторы секілді көрнекі материалдар, анимациялық кейіпкерлер олардың шығармашылығын дамытуға көмектескен.

Аталған әдебиеттерді талдай келе, қазақстандық әдіскерлердің, ғалымдардың креативті жазылым тақырыбында зерттеулер жүргізбегенін анықтауға болады. Аталмыш тақырып отандық зерттеушілердің назарынан тыс қалғандықтан, эмпирикалық материалдарды жинақтау мүмкін болмады. Бұл креативті жазылым тақырыбының өзектілігін көрсетеді.

PISAхалықаралық емтиханында креативті ойлаудың құзыреттілік моделі келесідей өлшенеді:

Әртүрлі идеяларды ойлап табу: суретке, иллюстрацияға, комикстерге, атауы, мазмұны белгісіз мультфильм, кино картиналарына атау беріп, сюжет желісін сақтап, әңгіме құрастыру.

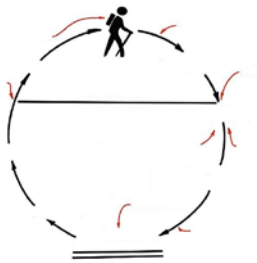
Креативті идеяларды ойлап табу: өнер туындысына ерекше атау беру, тақырып қою.

Идеяларды бағалау және жетілдіру: өнер туындысына, шығарма үзіндісіне креативті өзгеріс енгізіп, дамытып жазу.

Осы өлшемдерге сәйкес, «Қазақ әдебиеті», «Қазақ тілі» пәні сабақтарында креативті ойлауды, шығармашылықты аудио-визуалды материалдарға құрылған тапсырма түрлері негізінде дамытуға болады. Мысалы, «Қазақ әдебиеті» пәнінде әңгіме жанрында шығармашылық жұмыс жазу үшін кесте мен критерий ұсынылады. Кестеде басты кейіпкердің жүріп өту жолы берілген. Ғажайып әлем мен осы әлем арасындағы айырмашылық сызықпен бөлінген. Қызық бағдарлар кейіпкер өмірінде қосымша кейіпкерлердің пайда болуын, жолығуын білдіреді. Оқушылар осы мәліметтерді басшылыққа алып, қиял-ғажайыпқа құрылған әңгіме жазады.

Креативті жазылым тапсырмасының критерийі:

1. *Композициялық құрылымның сақталуы;*
2. *Кейіпкер жолында кедергілердің кездесуі;*
3. *Қосымша кейіпкерлердің қатысуы;*
4. *Осы әлем мен ғажайып әлем арасындағы айырмашылықтың көрінуі;*
5. *Кейіпкердің мақсат-мүддесінің айқындығы.*

Роза Мұқановаңың «Мәңгілік бала бейне» әңгімесі негізінде де шығармашылық жұмыс түрін орындатуға болады. Бұл тапсырмада «Қазақ әдебиеті» пәні оқу бағдарламасындағы «8.2.4.1 шығармадан алған үзінділерді қайта өңдеп креативті жазу» оқу мақсаты жүзеге асады. Оқушыларға швед суретшісі Туве Крабоның Семей полигонын сипаттаған суреттері ұсынылады.

Тапсырма:

Суреттегі түстерді автор не мақсатта қолданған? Шығармадағы Қарауыл ауылы сипатталған үзіндіні суретпен байланыстыра отырып жалғастыр.

Сурет авторы – швед суретшісі Туве Крабо

Критерийлер	**Тапсырманы талдау**
Мазмұн саласы	Жазбаша және визуалды шығармашылық

Контекст	Қоғамдық
Танымдық жұмыс түрі	Идеяларды бағалау және жетілдіру
Бағалау нысаны (оқытудың пәндік нәтижесі)	Шығармадағы оқиға орнын суреттегі көріністі (түс, зат, адам) қатыстырып сипаттауы тиіс. Шығармаға ерекше, түпнұсқа өзгертулер енгізуі, оқиғаны дамытуы, жауаптың бірегейлігі, тапсырма нұсқауына сәйкестігі бағаланады. Мысалы, оқушы суреттегі уды сипаттайтын жасыл, сұр түстер арқылы полигонның адамзатқа, табиғатқа жасалған қастандық екенін жеткізуі тиіс.
Жауап форматы	Толық жауап

Келесі тапсырмада оқушылар көлеңке суреттерінде қолданылған тәсілді басшылыққа алып, шығарма кейіпкерлерін сөзбен бейнелейді. Суретші адамның ішкі болмысын жан-жануарлардың кейпінде жеткізген.

Тапсырма:

Суретте автор адамның жасырын мінез-құлқын, ішкі болмысын сипаттаған. Суретші қолданған осы тәсіл арқылы (жан-жануармен салыстыра бейнелеу) романның екі кейіпкеріне сипаттама бер.

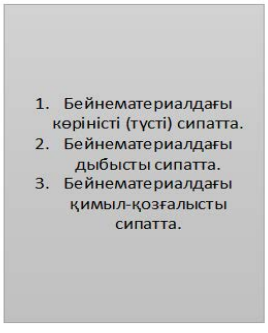

Сурет авторы *- Чарльз Х. Беннетт. Көлеңке суреттері*

Критерийлер	**Тапсырманы талдау**
Мазмұн саласы	Жазбаша және визуалды шығармашылық
Контекст	Қоғамдық
Танымдық жұмыс түрі	Әртүрлі идеяларды ойлап табу
Бағалау нысаны (оқытудың пәндік нәтижесі)	Шығармадағы кейіпкерлер бейнесін суретші тәсілімен сипаттауда үйлесімнің болуы, әр кейіпкерді сипаттау өзгешелігі, әртүрлілігі бағаланады.
Жауап форматы	Толық жауап

Визуалды материалдардан бөлек, аудио материалдар да оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға септігін тигізеді. Бұл тапсырмада көріністі, дыбысты, қимыл-қозғалысты сипаттауда бейнелеуіш, еліктеуіш сөздерді орынды қолдана алуына назар аударылады. Тек суретті сипаттап қоймай, дыбысты да сипаттай білуге үйретеді.

Қорытындылай келе, оқушылардың аудио-визуалды материалдар арқылы креативті ойлауын, қиял әлемін, шығармашылығын дамытуға болатынын байқауға болады. Креативті ойлауды дамыту шығармашылық жазылым дағдысын қалыптастырудан бөлек, оқушылардың зерттеу жүргізу дағдысын да дамытады. Креативтілік – барлық салаға қажет дағдының түрі. Кез келген саланың ілгері дамуы үшін маманның тиімді шешімдер шығара білуі, балама жолдарын көрсете білуі, ерекше идеялар ұсына білуі маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. PISA – 2021. Creative thinking framework (third draft), 2019.
2. Will Millard, Loic Menzies, Dr Sam Baars and Eleanor Bernardes. Creative Writing in Schools (Final Report – February 2019), 2019.
3. Ahmed Abdalla Saeed Adam & Yousif Omer Babiker. The Role of Literature in Enhancing Creative Writing from Teachers' Perspectives, 2015;
4. Abdulkadir Kirbaş. The effect of visual materials in improving creative writing skills, 2017.
5. A. Maley & N. Peachey. Creativity in the English Language Classroom, British Council, 2015.
6. БітібаеваҚ. Әдебиеттіоқытуәдістемесі, 1997.
7. Anam Shams, Asfia Khanam & Shagufta Imtiaz. The Impact of Audio-Visual Aids and Graphic Organizers on the Writing Skills of ESL Learners, 2016.
8. Hacer Ulu. Investigation of Fourth Grade Primary School Students' Creative Writing and Story Elements in Narrative Text Writing Skills, 2016.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ КОЛЛЕДЖЕ: МЕХАНИЗМЫ И ПРАКТИКИ

Смаилканова А.А.
заместитель руководителя по учебно-методической работе,
КГП на ПХВ «Педагогический высший колледж имени Б.Ахметова»,
г.Павлодар, Казахстан

Андатпа: Қазіргі әлемде басқару объектілері өзгерді, білім беру ұйымдарының қызметін ұйымдастырушылық, құқықтық және мазмұндық жаңарту процесі күрделене түсті, сәйкесінше оларды басқару түбегейлі өзгеруі керек. Қазақстан Республикасының техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдары ғылыми және білім беру процестерін басқару мен ұйымдастырудың жаңа әдістерін үнемі іздестіруде және жаңа білім беру құрылымдарын құруды қажет етеді. Бізге білім беру ұйымының басшысы, менеджері жүзеге асыруға шақыратын колледж ішінде де, одан тыс жерлерде де үйлестіру, өзара әрекеттестік және қарым-қатынас қажет.

Б.Ахметов атындағы педагогикалық жоғары колледжінде ҚМБ білім беру жүйесіндегі стратегиялық көшбасшылықтың маңыздылығына, мұғалімнің кәсіби мәдениетінің даму шарты және көрсеткіші ретінде ерекше назар аударылады.

Аннотация: В современном мире изменились объекты управления, усложнился процесс организационно-правового и содержательного обновления деятельности организаций образования, соответственно должно принципиально измениться и управление ими. Организации образования, реализующих образовательные программы технического и профессионального, послесреднего образования Республики Казахстан находятся в постоянном поиске новых методов управления и организации научного и учебно-воспитательного процессов, нуждаются в создании новых образовательных структур. Нужны координация, взаимодействие и взаимосвязи в деятельности как внутри, так и вне самого колледжа, которые призван осуществлять лидер, менеджер организации образования.

Особое внимание уделяется важности стратегического лидерства в системе образования КГП на ПХВ «Педагогический высший колледж имени Б.Ахметова», как условие развития и показатель профессиональной культуры педагога.

Abstract: In the modern world, the objects of management have changed, the process of organizational, legal and substantive renewal of the activities of educational organizations has become more

complex, and accordingly, their management must fundamentally change. Educational organizations implementing educational programs of technical and vocational, post-secondary education of the Republic of Kazakhstan are in constant search for new methods of management and organization of scientific and educational processes, and need to create new educational structures. We need coordination, interaction and relationships in activities both inside and outside the college itself, which are called upon to be carried out by the leader, the manager of the educational organization.

Particular attention is paid to the importance of strategic leadership in the education system of the Pedagogical Higher College named after B. Akhmetov, as a condition for development and an indicator of the professional culture of the teacher.

Управление организациями образования путем введения инноваций и постоянного совершенствования деятельности позволяет добиваться конкуретных преимуществ и обеспечения качества образования.

Инновационный менеджмент выполняет особую миссию, способствует организации образовательного процесса таким образом, чтобы результаты соответствовали принятым в образовательной доктрине требованиям и стандартам, то есть, позволяет добиться качества образования.

Качественное управление-залог изменений, а внесение изменений-это прямой путь к нововведениям. Задача современной методической службы заключается в том, чтобы, не уничтожая существенную модель управления, сохранять преемственность, пополнить ее содержание, соответствующим требованиям времени и эффективными инструментами для его внедрения.

Сегодня мы исходим из того, что в системе управления организацией образования, в том числе и методической службой, основной проблемой является отсутствие четкой теории управления в современных условиях, поэтому необходимо определение путей совершенствования и обновления.

Методическая служба колледжа изучает успешные практики управления и, опираясь на известные модели менеджмента, находится в поиске своей эффективной модели.

На сегодняшний день спектр задач, решаемых методической службой, существенно расширился, появляется ряд новых функций, без учета которых ее деятельность теряет смысл и не отвечает современным требованиям. Поэтому в методической работе в условиях применения новых технологий, огромного информационного пространства, технических достижений необходимы как структурные, так и содержательные преобразования. Мы понимаем, что система управления должна организовывать деятельность, обеспечивающую достижение стратегической цели.

Основополагающим правилом стратегического управления является ситуационный подход, который реализует принцип адаптивности организации. Его суть состоит в том, что все внутриорганизационные построения: культура организации, организационная структура, система планирования и т. д. являются реакцией организации на соответствующие изменения во внешнем окружении и некоторые изменения во внутренней среде.

Противоречивость и непредсказуемость многих социальных явлений современного мира вызывают всё возрастающую потребность в лидерах, способных самостоятельно и творчески действовать в меняющейся обстановке.

Происходящие в социально-экономической и культурной жизни трансформации убедительно показывают, что кризисные явления в обществе невозможно преодолеть без решения проблем образования и воспитания человека и гражданина.

Педагогический высший колледж имени Б.Ахметова - это образовательное учреждение сактуальной образовательной системой, реализующее учебные программы профессионального и технического образования, где учебно-воспитательный процесс представляется как развивающаяся система с ориентацией на потребности личности, общества и государства. Основной целью является подготовка компетентных педагогов, обладающих комплексными знаниями, практической готовностью к организации процесса обучения в условиях обновленного содержания образования, лидерскими качествами, умеющих

выстраивать конструктивный диалог в различных аудиториях и успешно функционировать в современном мире [1, с.2].

Основными задачами является:

– Развитие профессионально-педагогической и социальной ответственности;

- Формирование способности анализировать, рассуждать, абстрактно мыслить;

- Глубокое понимание цифровой среды, навыки создания нового контента;

- Способность к конструктивному взаимодействию, адаптивность к глобальным вызовам.

Сегодня знания о закономерностях управления, о психологических особенностях поведения человека в организациях, образовательных учреждениях рассматриваются как неотъемлемый компонент общей культуры личности специалиста любого профиля, определяют уровень его социальной и профессиональной компетентности.

Трендами в работе является: обучение на результат, разработка маркетинговой стратегии, определение эффективных инструментов продвижения бренда, профессиональные исследования, педагогическая практика нового формата, корпоративный менеджмент [2, с. 53] .

Актуальным становится создание такой системы методической работы, которая смогла бы обеспечить непрерывность повышения уровня профессиональной компетентности и педагогического мастерства преподавателей, которая смогла бы обеспечить необходимую «новому» педагогу научно-методическую поддержку.

Научно-методическая деятельность является одним из определяющих факторов развития колледжа, обеспечивающим высокую степень подготовленности педагогического коллектива к инновационным процессам [3, с.104].

Характерная черта педагогического коллектива колледжа – стабильность и творческий потенциал. Ежегодно педагоги проходят стажировку в организациях образования области, республики, за рубежом. Ежегодно ростет количество педагогических работников, имеющих квалификации педагог-мастер, педагог-исследователь, педагог-эксперт и педагог-модератор.

Основным учебно-методическим направлением работы педагогов является модульно-компетентностный подход в учебно-воспитательном процессе. Единая методическая тема организует работу 7 предметно-цикловых методических комиссий.

Преподаватели и студенты ежегодно принимают участие в научно-практических конференциях различного уровня, публикуют свои статьи в научных журналах и газетах, педагоги разрабатывают электронные учебники, УМКД на основе лицензионных программ, учебные пособия, авторские программы, принимают участие в работе дискуссионных площадок в качестве докладчиков и спикеров.

Ежегодно преподаватели колледжа повышаю квалификацию, свой научно-методический уровень вне образовательного учреждения: обучение в магистратуре, доктарантуре, на курсах Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», Филиал АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» «Институт повышения квалификации педагогических работников по Павлодарской области», в НАО «Talap», ПП«Атамекен», на курсах проводимых вузами (ППУ, Институт образования AlmatyManagementUniversity и тд)

Повышение профессионального уровня внутри колледжа осуществляется через систему, основными компонентами которой являются:

- методические декады, где проводят и посещают открытые уроки (очном и онлайн формате), мероприятия, обмениваются опытом;
- теоретические и практические семинары, тематические педагогические советы;
- проектная деятельность и самообразование педагогов;
- школа молодого преподавателя;
- работа предметно-цикловых методических комиссий, отделений;
- освоение новых педагогических технологий, ИКТ;
- активное участие в педагогических конкурсах и конференциях;

- трансляция собственного педагогического опыта.

Особое внимание в колледже уделяется изучению и внедрению современных технологий, форм и методов организации учебного процесса, что находит отражение в проводимых семинарах как на общеколледжевском уровне, международном, так и на уровне области.

Иллюстрацией профессионального лидерства и активности педкадров колледжа является успешное участие в различных конкурсах, представление своего опыта, проведение различных областных, международных мероприятий: семинаров, открытых уроков, конференций.

В колледже сложилась традиция обобщения, передачи и распространения педагогического опыта, есть достижения в областных конкурсах как «Опыт. Идеи. Инновации», «Үздік педагог», «Облыс алдында сіңірген еңбегі үшін», функционируют «Школа педагогического мастерства», «Школа наставничества», «Сетевое сообщество выпускников колледжа».

В заключение хочется сказать, чем больше знаний, методов, и инструментов в работе использует педагог, тем эффект от его работы будет выше. Но все же главное – это желание педагога работать над собой, учиться, творить, экспериментировать, делиться опытом.

Инструментом, с помощью которого образовательное учреждение может успешно функционировать и развиваться в меняющейся внешней среде и достигать актуальных и среднесрочных целей развития, является выверенная стратегия, обеспечиваемая и обеспечивающая формирование феномена стратегического лидерства образовательной системы.

Под влиянием идей инновационного менеджмента перестраивается весь инструментарий управленческого воздействия и процедура принятия управленческого решения. Возрастает значение процессуальных и социально-психологических функций менеджмента: коммуникации, мотивация, делегирование полномочий. Среди способов организации преобладают неформальные виды.

Делегирование полномочий ведет к росту инициативы, индивидуальной свободы и компетентности персонала, ценностно-ориентированному характеру труда.

Многое уже сделано, но еще больше предстоит сделать, поэтому коллектив колледжа в постоянном творческом поиске. Считаем, что успех всех начинаний и позитивных перемен зависит в первую очередь от того, как организовано руководство процессами обновления общества, в нашем случае — обновления содержания образования.

Список использованных источников

1. Баширов Т.А., Нафикова А.И. Глобализационные процессы и кризис европейской цивилизации. Современные проблемы науки и образования. 2015. №22. с.14

2. Мужикбаева Б.К.. Формирование общекультурных компетенций студентов в процессе изучения общественных дисциплин. Техническое и профессиональное образование. 2019. №4 (39) с.53

3. Мамырханова А.М., Утемуратова Б.К. Роль познавательной деятельности в самообразовании педагога. «Образование» научно-педагогический журнал. 2019. №1 (88) с. 104

ИНСТРУМЕНТЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ И РУКОВОДИТЕЛЕЙ ШКОЛ: В ПОИСКАХ НОВЫХ РЕШЕНИЙ

Смирнова С.В.
Соискатель ГАОУ ВО «Московский городской педагогический университет»,
г. Москва, Россия

Аңдатпа: Мақалада педагог қызметкерлер мен мектеп менеджерлерінің кәсіби құзыреттілігін дамытудың тиімді шарттарын іздеу мәселесі ашылады, кәсіби құзыреттілікті дамыту деңгейлерін

бағалау құралдарын әзірлеу және енгізу және мамандардың үздіксіз кәсіби өзін-өзі жетілдіруі үшін бағалау нәтижелерін қолдану тәжірибесі ұсынылған.

Аннотация: В статье раскрывается проблема поиска эффективных условий развития профессиональной компетентности педагогических работников и управленцев школ, представлен опыт разработки и внедрения инструментов оценки уровней развития профессиональной компетентности и применения результатов оценивания для непрерывного профессионального самосовершенствования специалистов.

Abstract: The article reveals the problem of finding effective conditions for the development of professional competence of teachers and school directors, presents the experience of developing and implementing tools for assessing the levels of development of professional competence and the application of evaluation results for continuous professional self-improvement of specialists.

Ценность образования в современном мире невозможно переоценить. Утверждение «каков уровень образования и воспитания, таков и интеллектуальный и нравственный потенциал народа» [1] не теряет свою актуальность. Решения стратегических задач развития человеческого капитала страны как ресурса ее экономического роста меняют привычные модели образования. Структура традиционной общеобразовательной школы трансформируется в более сложную полифункциональную образовательную систему. Школа становится социальным институтом, координирующим усилия общества и государства, связывающим учебную и социальную жизнь представителей разных возрастных категорий, точкой роста образовательного потенциала жителей своего региона.

Лидерами таких изменений должны стать руководители и педагогики школы, включенные в непрерывный процесс развития профессиональной компетентности, поэтому вопросы их готовности к решению поставленных задач находятся в фокусе внимания управленцев, ученых и практиков, формирующих образовательную кадровую политику.

Однако анализ результатов мониторинговых исследований затруднений учителей российских школ, реализующих федеральный государственный образовательный стандарт начального и основного общего образования (далее – ФГОС), проведенный с 2013-2019 годах, выявил широкий круг проблемы в области его реализации.

Так, например, самостоятельно реализовывать основную образовательную программу согласны не более 16% опрошенных педагогов, более 58% отметили, что они нуждаются в частичной методической помощи. Причинами затруднений педагоги считают низкий уровень личной технологической и мотивационной готовности, причинами которого, в том числе, являются:

- отсутствие эффективных моделей и стратегий реализации ФГОС;
- недостаточный уровень научно-методического и методического сопровождения внедрения ФГОС;
- отсутствие эффективных внутренних организационно-педагогических условий реализации ФГОС;
- отсутствие новых технологий формирования компетентности педагогов в области реализации ФГОС;
- отсутствие механизмов персонификации обучения, направленного на удовлетворения запросов и потребностей конкретного учителя [2].

Таким образом, «мы наблюдаем явные противоречия между объективными требованиями государства и общества к школе и возможностями их разрешения за счёт имеющихся у педагогов знаний и опыта» [3].

Кризис развития профессиональной компетентности педагогов и руководителей школ подтверждают и результаты диагностики профессиональных дефицитов педагогических работников и управленческих кадров общеобразовательных организаций отдельных субъектов Российской Федерации, проведенной в 2023 году.

Так, руководители школ испытывают наибольшие затруднения в вопросах управления развитием образовательной организацией. Педагоги продемонстрировали высокой уровень дефицитов в выполнении следующих трудовых действий:

− осуществление профессиональной деятельности в соответствии с требованиями федеральных государственных образовательных стандартов основного общего, среднего общего образования;

− организация, осуществление контроля и оценки учебных достижений, текущих и итоговых результатов освоения основной образовательной программы обучающимися;

− планирование проведения занятий в соответствии с содержанием основной общеобразовательной программы на основе вариативных форм организации учебной деятельности, соответствующих индивидуальным особенностям обучающихся, в том числе обучающихся с особыми образовательными потребностями;

− использование технических и программных средств (инструментов) обучения в образовательном процессе и подготовке документов.

Анализ полученных результатов позволил выявить рад негативных факторов, влияющих на степень вовлеченности педагогов и руководителей в процесс профессионального развития.

1. Доля российских учителей в возрастной группе старше 50 лет составляет 37,7 % от общего числа педагогов школ [4]. Более 50% педагогов и руководителей школ имеют стаж работы свыше 20 лет.

Это означает, что большая часть педагогических работников школы и управленцев может находиться в ситуации «чрезмерной адаптации» к своей должности. Данный феномен, исследованный российским психологом А.А. Деркачом, характерен для специалистов, работающих без смены должности более пяти лет. «В такой ситуации работник успешно справляется со своими должностными обязанностями, но как личность и специалист перестает расти» [5].

2. Отсутствуют программы сопровождения внедренческой деятельности в послекурсовой период, что не позволяет диагностировать изменения в работе слушателей после окончания обучения по программам дополнительного профессионального обучения.

3. Отсутствуют «логически и методически выстроенные системы оценки, позволяющие выстраивать процесс непрерывного развития профессиональной компетентности педагогов и руководителей на основе достоверных данных, недостаточно проработаны показатели, критерии и методы оценки профессионально значимых качеств педагогов и руководителей образовательных организаций и результатов их профессиональной деятельности» [6].

Все это актуализирует проблему поиска новых подходов к организации непрерывного развития и оценки профессиональной компетентности педагогов и руководителей школ.

Одним из решений может стать опыт Новосибирского института мониторинга и развития образования по разработке Автоматизированной системы мониторинга профессионального развития педагогов и руководителей Новосибирской области (далее – АСМ) . Под руководством директора института Захир Ю.С. на основе единых методологических подходов, разработанных с участием ученых Беленок И.Л., Величко А.Н., Хлытиной О.М., создано более 30 тестов по всем педагогическим специальностям, тесты для руководителей, заместителей руководителей и руководителей структурных подразделений школ.

Разработка инструментария проходила в несколько этапов. Наиболее проблемным этапом для разработчиков стал этап операционализации нормативной базы, включающий:

- разработку матрицы проверяемых компетенций педагога;
- определение критериев уровней сформированности компетенции;
- формирование индикаторов (измеряемых величин).

Оценка профессиональной компетентности работников образования проводится в форме компьютерного тестирования в режиме online на ресурсе http://pedkurs.edu54.ru/. Содержание заданий теста разрабатывалось в соответствии с требованиями Единого квалификационного справочника должностей руководителей, специалистов и служащих (раздел «Квалификационные характеристики должностей работников образования») и профессиональных стандартов. Большинство заданий сформулированы в форме

профессиональных ситуаций (кейсов), позволяющих оценить готовность педагогического работника применять знания и умения в конкретных ситуациях.

Важно отметить, на этапе внедрения инструментария, АСМ вызывала у педагогов и руководителей тревожное чувство. Часть из них рассматривали возможности АСМ как угрозу, а не как сервис, бесплатно предоставляемый школе с целью улучшения качества обучения. Широкое информирование (выступление первых лиц области, презентация АСМ на муниципальных педагогических советах, доступностью демоверсии, консультирование, разъяснительная работа) позволили нивелировать риски и снять напряжение учителей и руководителей.

Спектр применимости результатов тестирования широк. Так, «результаты тестирования применяются: муниципальными органами управления образованием для оценки профессионального уровня претендентов при проведении конкурсных процедур на должность «руководитель общеобразовательной организации»; руководителями школ для определения профессиональных дефицитов и формирования индивидуальных траекторий повышения квалификации педагогов; педагогами как результат независимой оценки для подтверждения профессионального уровня при прохождении аттестации, участии в профессиональных конкурсах и т. д.» [7, 8].

Но нельзя проводить оценку ради оценки, поэтому ключевой функцией АСМ является стимулирование педагогов и руководителей школ к непрерывному процессу развития профессиональной компетентности, который «не заканчивается вдруг в связи с окончательной сформированностью. Он не прерывается, так как в течение всей жизни человека в сферу деятельности попадают новые, более сложные проблемы, требующие новые подходы к их решению, поэтому формальные позиции компетентности останутся такими, а степень осознанности и опыт осуществления будет значительно выше»[9].

С этой целью на основе инструмента «Методическое табло», успешно применяемого в Черепановском районе Новосибирской области разработчиком-методистом М.Н. Чешевой, спроектирована и апробирована матрица распределенного консультирования, фиксирующая не только профессиональные дефициты и способы их нивелирования, но и компетентности, имеющие высокий уровень развития. В этом случае сам педагог или руководитель становится в позицию транслятора своего профессионального опыта в различных форматах (статьи, выступления, наставничества, ментеринга и т.д.), а матрица распределенного консультирования - средством непрерывного профессионального развития и самообразования учителей и руководителей региона. «Этот инструмент помогает организовать и контролировать самообразование педагогов и руководителей школ, создаёт условия для горизонтального роста и достижения профессионального мастерства» [10].

Однако невозможно стать профессионалом без стремления самого педагога и руководителя к самосовершенствованию, поэтому в данное время в Московском городском педагогическом университете, разрабатывая оценочные инструменты, мы рассматриваем профессиональную компетентность во взаимосвязи со способностью к саморазвитию, самосовершенствованию специалиста в деятельности, которой он занимается, актуализацией и развитием его потребностей и потенциалов. В качестве методологической основы критериального оценивания уровней развития профессиональной компетентности педагогов и руководителей школ мы используем подход, позволяющий перейти от неосознанной некомпетентности к неосознанной компетентности и через потребности, мотивы и самоактуализацию, достигнуть результат или приблизиться к нему.

Существуют несколько уровневых моделей развития профессиональной компетентности, среди них:

- модели определения степени сформированности компетентности О.Ю. Заславской;
- модель многокритериального оценивания профессиональной компетентности И.Д. Чечель;
- уровневая модель Ю.П. Безруцкой, основанная на теории мотивационного программно-целевого управления, разработанной научной школой И.К. Шалаева.

Интегрируя модели Ю.П. Безруцкой - И.К. Шалаева, И.Д. Чечель – А. Бандуры и О.Ю. Заславской мы выделяем 4 уровня развития профессиональной компетентности: недопустимый, критический, допустимый, оптимальный.

Разрабатывая критериально-оценочные характеристики развития профессиональной компетентности педагогов и руководителей общеобразовательной организации, мы опираемся на акмеологический и аксиологический подходы и учитываем стремление специалиста к самореализации. В этой логике критериально-оценочными характеристиками уровней развития мотивационно-ценностной компоненты профессиональной компетентности педагога или руководителя школы могут быть:

- *недопустимый уровень*: профессиональная компетентность для педагога/руководителя не является ценностью, актуальной на данный момент времени, не транслируется им как ценность в профессиональном сообществе;
- *критический уровень*: профессиональная компетентность для педагога/руководителя является ценностью, но не актуальной на данный момент времени, не транслируется им как ценность в профессиональном сообществе;
- *допустимый уровень:* профессиональная компетентность для педагога/руководителя не является ценностью, актуальной на данный момент времени, не транслируется им как ценность в профессиональном сообществе;
- *оптимальный уровень:* профессиональная компетентность для педагога/руководителя является ценностью, актуальной на данный момент времени и транслируется как ценность в профессиональном сообществе.

Следующим шагом нашего исследования является подбор и разработка инструментов оценивания уровней развития профессиональной компетентности педагогов и руководителей школ и поиск эффективных методов, средств и способов развития компонентов профессиональной компетентности в парадигме формального, неформального и информального образования.

Список использованных источников

1. Пассов Е.И. и др. Мастерство и личность учителя: На примере преподавания иностранного языка. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Флинта: Наука, 2001.-240 с.
2. Шайхелисламов Р.Ф. Попасть в десятку: готовность регионов к реализации задач, связанных с формированием функциональной грамотности // Отечественная и зарубежная педагогика. 2019. Т.1, № 4 (61). С.218-235
3. Смирнова С.В. Управление развитием профессиональных компетенций педагогов в школе на основе научных подходов Т.И. Шамовой // Шамовские педагогические чтения : Сборник статей XIV Международной научно-практической конференции. В 2-х частях, Москва, 22–25 января 2022 года. Том Часть 1. – Москва: Научная школа управления образовательными системами, Международная академия наук педагогического образования, "5 за знания", 2022. – С.80-85
4. Васильева Л.В., Лебедев К.В., Суменова Е.С. Среднесрочный прогноз возрастной структуры педагогических работников общеобразовательных школ в субъектах российской федерации // Образование и наука. 2021. №2. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/srednesrochnyy-prognoz-vozrastnoy-struktury-pedagogicheskih-rabotnikov-obscheobrazovatelnyh-shkol-v-subektah-rossiyskoy-federatsii (дата обращения: 28.10.2023).
5. Деркач А.А. Акмеология: Учебное пособие / А.А. Деркач. – Санкт-Петербург : Издательский дом «Питер».- 2003. – 254 с.
6. Печеркина А. А. Развитие профессиональной компетентности педагога: теория и практика [Текст] : монография / А. А. Печеркина, Э. Э. Сыманюк, Е. Л. Умникова : Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург : [б.и.], 2011. – 233 с.
7. Захир Ю.С. Формирование региональной системы оценки качества общего (школьного) образования: опыт Новосибирской области // Качество образования в Евразии. 2016. №4. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-regionalnoy-sistemy-otsenki-kachestva-obschego-shkolnogo-obrazovaniya-opyt-novosibirskoy-oblasti (дата обращения: 28.10.2023)
8. Захир Ю. С., Смирнова С. В. Автоматизированная система профессионального развития педагогических работников Новосибирской области как инструмент эффективной кадровой политики региона // Вестн. образования России. Приложение. 2015. № 1. С. 32-37

9. Воровщиков С.Г. и др. Развитие учебно-познавательной компетентности школьников: опыт проектирования внутришкольной системы методического и управленческого сопровождения . С.Г. Воровщиков, Т.И Шамова, М.М. Новожилова, Е.В. Орлова и др. – 2-е изд.-М.: 2010. – 402с.

10. Чешева М.Н. Проектирование профессионального развития педагогов в муниципальной системе образования. // Сибирский учитель. 2017. № 4. С.81-84

ОБРАЗ «МЕТОДИЧЕСКОГО ПОРТФЕЛЯ» КАК МЕХАНИЗМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Соснин М.Ю.
Студент 3 курса Кафедры искусств и музыки Гуманитарно-экономического факультета, образовательная программа 6В01402 «Музыкальное образование», В006 – «Подготовка учителей музыки», обладатель стипендии Президента РК,
НАО «Университет имени Шакарима», г.Семей, Казахстан
Тыныбаева Ж.Т.
Магистр педагогических наук, старший преподаватель,
НАО «Университет имени Шакарима», г.Семей, Казахстан

Аңдатпа: Бұл жұмыста «әдістемелік дүниетанымды», мұғалімнің құзыреттілігін жетілдірудің көмекші тетігі ретінде «әдістемелік портфель» бейнесі ұсынылған және зерттелген. Бұл тетікті пайдаланудың артықшылықтары сипатталған.

Аннотация: В данной работе представлен и изучен образ «методического портфеля» как вспомогательный механизм совершенствования «методического мировоззрения» и компетентности учителя. Описаны преимущества использования данного механизма.

Abstract: In this work, the image of a «methodological briefcase» is presented and studied as an auxiliary mechanism for improving the «methodological worldview» and teacher competence. The advantages of using this mechanism have been described.

Современное положение системы образования в Республике Казахстан активно способствует тому, чтобы учитель непрерывно развивался, в том числе формируя и совершенствуя свою методическую базу, повышал уровень своей педагогической компетентности в целом. Способствует этому созидающая национальная идея о непрерывном образовании в РК, обозначенная в новой Концепции развития образования РК на 2023-2029 гг. Глубокое содержание данной идеи, на наш взгляд, емко отражено в мудрой известной пословице «Век живи – век учись». Уделим внимание и другим актуальным словам: «Действенность непрерывного образования возможна лишь при активном и заинтересованном участии со стороны самих граждан, их сознательном отношении к собственному образованию, образовательному маршруту своей жизни в целом и умению выстраивать личную жизненную стратегию, гибко реагировать на возникающие запросы в современном мире [1].

Достаточно внимания было уделено в нашей стране статусу педагога, условиям его работы. Существует и действует Закон РК «О статусе педагога» от 27.12.2019 № 293-VI. «Принятие указанного закона стало фактическим завершением непростого и длительного этапа осознания и полного понимания того, что учитель является главной фигурой всей системы образования как нашей страны, так и мира в целом. Наше главное богатство – человек, а как говорил великий Абай: «Самое лучшее в человеке – от Учителя» [2].

Все вышеуказанное из сферы правового поля подчеркивает значимость компетентности педагога в современном Казахстане, что даже на законодательном уровне является первоочередной обязанностью учителя [3]. Данные правовые сведения обозначают перед нами **актуальность** изучения данного вопроса о компетентности педагога, и лишают учителя сомнений касательно своего развития и побуждают, мотивируют его делать выбор в направлении совершенствования своей методической базы – индивидуального педагогического «методического портфеля». **Цель** данной работы – предпринять шаги в

направлении усовершенствования методической базы, «методического мировоззрения» педагога посредством знакомства его с образом, механизмом «методического портфеля».

В целом у представителя каждой профессии есть свой набор необходимых инструментов, содержащихся в его «профессиональном портфеле», которые он может использовать в своей повседневной профессиональной деятельности и которые обеспечивают его возможностью реализовать свои компетенции. Грамотное и эффективное применение данных инструментов определяет уровень компетентности специалиста в его сфере.

Объединяет учителя и представителей других профессий наличие у них всех в определенном смысле «невидимого» «методического портфеля» - «портфеля» методов, умений и навыков, в котором содержатся способы и приемы достижения той или иной цели, содержатся знания, стратегии и тактики, позволяющие специалисту быть компетентным в своей области и обеспечивающие специалисту благоприятное и счастливое, полноценное и влиятельное существование в среде выбранной им профессии.

Образ «методического портфеля» предстал перед нами эффективным практическим механизмом. Если учитель будет осуществлять свою педагогическую деятельность в соответствии с этим образом, то, на наш взгляд, это предоставит педагогу ряд значимых преимуществ, мотиваций и направлений развития: начнет изменяться сознание преподавателя, его взгляд на самого себя, на деятельность, которую он осуществляет; изменятся и результаты его деятельности. Педагог, будучи созидающей ячейкой общего образовательного пространства, сможет внести свой посильный созидающий вклад в развитие образования страны и мира. Рассмотрим преимущества и возможности, которые предоставляет педагогу механизм восприятия своей методической базы через образ «методического портфеля».

1) Образ «методического портфеля» разрешает проблему феномена методической неопределенности педагога, под которой в нашем случае подразумевается неопределенность, затруднение педагога при выборе наиболее подходящего и эффективного метода для решения педагогической задачи. Иначе говоря, под методической неопределенностью в практическом ее виде мы подразумеваем ситуацию, в которой учитель, проводя урок или готовясь к уроку и примеряя при подготовке к нему те или иные методы для решения тех или иных педагогических задач по раскрытию темы, испытывает затруднения с выявлением, определением и выбором подходящих методов среди их множества. Учитель, возможно, даже владеет методикой преподавания в целом, уже располагает методами и механизмами их применения, но они (методы) в сознании педагога в должной мере не организованы, не упорядочены, не классифицированы, например, как минимум, по степени необходимости или эффективности. При упорядоченном «методическом портфеле» перед учителем открывается свобода и широта методического выбора: перед ним открывается целый огромный список эффективных, традиционных и инновационных методов в быстром «подручном» доступе и «на любой вкус и цвет». Данный методический список учитель может впоследствии оформить в виде уникального авторского методического сборника, который послужит личным методическим помощником преподавателя.

Без образа и механизма «методического портфеля» преподавателю остается опираться на свою собственную «накопленную» методическую базу, которую смогли и успели в свое время сформировать он сам и его учителя за годы его учебы. В достаточном ли объеме был укомплектован методами, на должном ли уровне был сформирован у данного педагога его «методический портфель», упорядочено ли его содержание, апробировано ли применение методов – подобные вопросы помогают определить состояние «методического портфеля» педагога и уровень его профессиональной компетентности.

Таким образом, при обнаружении в «методическом портфеле» состояния «методического беспорядка», проявляющегося в виде неопределенности педагога при выборе из множества методов наиболее эффективного и подходящего из них, возникает необходимость навести в «методическом портфеле» порядок.

Как и при наведении чистоты и порядка в любом другом месте, где накопились неупорядоченные предметы за определенное время (скажем, студенческий рабочий стол), для

достижения «методического порядка» в «методическом портфеле», на наш взгляд, необходимо «разобрать» его содержимое: классифицировать его, скажем, на категории «Необходимое», «Дополнительное» и «Лишнее», а затем уже в «чистом» портфеле разместить и упорядочить методы из намеченных нами для примера данных категорий.

Упомянутая и исключаемая из «методического портфеля» категория «Лишнее» может включать в себя такие методы, которые по тем или иным причинам потеряли свою актуальность, не соответствуют в полной мере современным образовательным требованиям, или, например, имеют несоответствия с педагогической этикой, с какими-либо общепринятыми моральными нормами, гуманным подходом преподавателя, наконец, не отвечают личным педагогическим предпочтениям учителя, его стилю.

К категории «Необходимое» можно отнести педагогические методы первой необходимости, которыми учитель будет пользоваться на уроке чаще всего, которые, предположим, обрели свою широкую известность и достойную репутацию, благодаря высокой эффективности, результативности и доступности применения. К данной категории - «Необходимое» - можно также отнести и менее известные или инновационные педагогические методы, которые, однако, по мнению учителя – владельца своего «методического портфеля», - являются эффективными, достойными внимания и применения, и которые следует тоже иметь «под рукой» для быстрого доступа к ним.

Разумным решением учителя, идущего в ногу со временем и опирающегося на передовые эффективные достижения современного отечественного и мирового образования, будет создание и размещение в своем «методическом портфеле» отдельной категории - «Инновационные методы» - с целью последующего применения на практике наиболее эффективных из них.

К вышеупомянутой категории «Дополнительное», которую можно обозначить для удобства и иначе, можно отнести соответственно дополнительные педагогические методы – запасные методы «для страховки», для поддержания широкого методического кругозора, «методы на заметку», которые, однако, тоже должны иметь смысл, значимость и эффективность, возможность практического применения; должны быть достойны того, чтобы занимать «драгоценное» свободное место в такой, как мы выяснили, значимой структуре как «методический портфель» преподавателя. Поясним, что под упомянутыми выше «методами для страховки» мы условно обозначаем запасные методы, которые педагог будет использовать в педагогических ситуациях, где основные «Необходимые» методы по тем или иным причинам не дали своих ожидаемых результатов в той или иной мере. Опытные педагоги успешно предупреждают подобного рода «неудачи» путем одновременного или последовательного применения нескольких методов при объяснении, подаче нового материала обучающимся. Упомянутые выше «методы на заметку» можно трактовать как методы, о наличии которых педагогу следовало бы знать, которые могут пригодиться учителю при сдаче его собственных квалификационных тестов и экзаменов. Также сюда можно отнести новые для педагога методы, ознакомление с которыми вызвало у преподавателя профессиональную заинтересованность, намерение апробировать методы в своей педагогической деятельности на уроке. Рассмотрим явление апробации.

Апробация в педагогике – это процесс проверки и оценки эффективности новых методов, позволяющий выявить наиболее эффективные методы и подходы к обучению. Проведение апробационных исследований имеет важное значение для развития педагогики, так как совершенствует действующие учебные программы, помогает принимать взвешенные решения об изменении методологии обучения, способствует повышению качества образования [4].

2) Образ «методического портфеля» побуждает учителя к развитию и самосовершенствованию, служит мотивацией к овладению учителем профессиональным «портфелем» с мощной содержательной методической базой. А также, что немаловажно, данный образ пробуждает и воспитывает чувство собственной педагогической ответственности за свой «методический портфель», который является неотъемлемой

собственностью педагога. Хотя, конечно, авторские права тех или иных методов и разработок, разумеется, должны в полной мере соблюдаться педагогом, который их использует.

На наш взгляд, первоочередная ответственность педагога за состояние его «методического портфеля» лежит на преподавателе. Безусловно, мы принимаем во внимание и влияние образовательных учреждений и методик, по которым обучался в свое время педагог. Однако мы будем придерживаться позиции ответственного учителя, который не перекладывает на кого-либо ответственность о состоянии своего «методического портфеля», а сам берет на себя такую ответственность: ведь это его личный «методический портфель» – неотъемлемый и необходимый элемент его профессиональной деятельности.

Вышеупомянутые мотивации к развитию, самосовершенствованию, к овладению учителем «портфеля» с мощной методической базой могут образоваться в случае возникновения и, как следствие, обнаружения педагогом «дефицита методов» в своем «методическом портфеле», при работе с этим образом. Конечно, педагог сначала может смириться с наличием «методического дефицита», однако регулярно возникающие трудности в обучении детей и по работе в целом будут «любезно» напоминать о наличии такой проблемы. Разрешить эту проблему, повысить свой уровень, привести в соответствие свой «методический портфель» – эти запросы и послужат личной профессиональной мотивацией сомневающегося преподавателя. И тогда медленно, но верно, а может быть и достаточно стремительно, «методический портфель» учителя будет наполняться новыми методами и новым опытом.

В данном случае мы соприкасаемся с набирающей популярность общественной идеей о том, что жизненные трудности и проблемы побуждают человека к развитию, к возникновению новых моделей поведения, которые обязательно должны быть лучше и эффективнее, чем старые. Пусть и этот формирующий компетентность механизм в лице данного психологического позитивного отношения к трудностям и проблемам, возникающим в педагогической деятельности и вообще в жизни, послужит добрым помощником на пути разрешения этих трудностей и займет достойное место в «методическом портфеле» преподавателя.

Кроме того, как упоминалось во вступлении к данной работе, говоря о выборе учителя в пользу накопления методов, можно позитивно отметить, что современное положение системы образования в Республике Казахстан активно способствует тому, чтобы учитель не останавливался на своем одном уровне и постоянно находился в поиске развития, в том числе формируя и совершенствуя свой «методический портфель», повышая уровень своей целостной профессиональной компетентности.

На основании вышесказанного касательно состояния «методического портфеля» - а таковых состояний было описано, как минимум, два: «методический беспорядок» и «дефицит методов», - перед нами возникает логичный вопрос: каково должно быть в идеале это состояние, эта структура «методического портфеля» взамен первых двух описанных нежелательных состояний. Идея упорядоченности и классификации методов как одна из созидающих основ в «методическом портфеле» уже была освещена выше.

Другой необходимой основой для компетентного формирования «методического портфеля» является, на наш взгляд, идея о том, что методы, содержащиеся в данном «портфеле», имеют качественные и количественные характеристики. Если наряду с уже имеющейся в наличии упорядоченностью методов, в «портфеле» будет необходимое «золотое» количество эффективных, качественных методов, то можно считать данный «методический портфель» полностью укомплектованным и готовым полноценно послужить учителю в созидающих вопросах педагогики. Также при наличии у преподавателя высоких показателей качественных и количественных характеристик методов идея методической компетентности посредством овладения моделью «методического портфеля» как механизма обеспечения профессиональной компетентности, на наш взгляд, будет успешно реализована педагогом.

Качественные характеристики методов могут включать в себя разные показатели, которые педагог также может исследовать и открывать для себя, обозначать наиболее подходящим образом. В данной же работе мы приведем одни из самых базовых и основных, на наш взгляд, качественных характеристик, отражающих значимые стороны тех или иных методов.

Принадлежность метода к педагогике, к учебно-образовательной сфере, степень гуманности метода, наличие его направленности на интересы обучающихся – таковы базовые показатели качественных характеристик метода, которые помогают учителю определить – принадлежит ли к педагогике выбранный им метод, сохранил ли он актуальность, вписывается ли он в общую современную картину образования, можно ли его взять в свой «методический портфель» для работы с детьми. В понимании гуманной природы метода нам помогут толковые словари. Гуманный (лат. humanus – «человеческий») – человеколюбивый, относящийся отзывчиво, чутко к людям, проникнутый вниманием, уважением, заботой об их благе [5]. Гуманный – проникнутый любовью к человеку, уважением к человеческой личности [6].

Существуют различные педагогические ситуации. Например, некоторые методы для формирования дисциплины могут отклоняться от вышеописанных принципов гуманности, ведь в какой-то мере и «безобидное» повышение голоса педагогом при обращении к учащемуся, да еще и с «частичками» неприятия и раздражения первого, может создать определенное психологическое напряжение для них обоих. А иногда вполне себе гуманный и эффективный педагогический метод может «потерять в гуманности», а соответственно - и в эффективности, если был применен неправильно, без учета психологических и иных обстоятельств, например, если в отношении и без того уставшего в конце учебного дня ученика применять методы и формы работы, подразумевающие чрезмерную мыслительную активность, высокую сложность. В данном случае речь идет о гибком и разумном подходе учителя при применении тех или иных методов. Становятся очевидными преимущества методической творческой свободы, подразумевающей при необходимости умелую методическую импровизацию, которую предоставляет механизм «методического портфеля».

Другой основной и содержательно главной характеристикой метода является его эффективность. Методы постоянно создаются, совершенствуются и используются, на наш взгляд, для достижения целей и результатов в процессе обучения учащихся. И чем легче, быстрее и качественнее можно достичь поставленной педагогической цели, решить педагогическую задачу, тем выше эффективность метода. Подобного рода эффективные методики – фундамент качественного и интересного для учащихся образования. Эффективные методики обучения рождают большой спрос, намерение овладеть ими. Показатель эффективности метода – это «золотой показатель», «золотое правило» учителя при выборе им метода в свой «методический портфель».

Степень вовлеченности учащихся в учебный процесс при использовании педагогом метода - немаловажная качественная характеристика метода, уводящая нас в творческую сферу активных методов обучения, «мотивирующих учеников к самостоятельному, инициативному и творческому освоению учебного материала в процессе познавательной деятельности» [7].

Далее мы обзорно рассмотрим интересный вопрос о необходимом – «идеальном» или «золотом» - количестве методов в «методическом портфеле» педагога. При ответе на данный вопрос остановимся на следующих относительно утвердительных положениях.

Первое. Любой урок имеет ограниченное установленное время. Например, за 45 минут урока применить 5000 активных методов, пожалуй, физически невозможно, и вероятнее всего, нецелесообразно. Разве что учителя-рекордсмены в спортивных или научно-исследовательских целях могут попытаться поставить подобные рекорды. С другой стороны, ограничиваться на уроке одним лишь традиционным методом тоже как-то скромно в современное время.

Второе. Даже если учитель и не ставит перед собой цели методически разнообразить урок, то все равно, на наш взгляд, осуществляя активную педагогическую деятельность на уроке, он выйдет за рамки одного единственного используемого им метода: учебный поток выведет преподавателя на другие «методические линии», где, так или иначе, но хоть какой-нибудь элемент другого метода будет использован. Ведь если учитель что-то теоретически объясняет, значит, так или иначе, это ему придется показать – а это уже другой метод. Также сугубо теоретическое, одностороннее – монологическое - объяснение может вызывать вопросы у обучающихся, и возникновение диалога между учителем и учащимся или даже между самими учащимися на уроке опять «выталкивает» нас за рамки одного единственного используемого метода на уроке. Кроме того, само по себе устное изложение учителя, представленное словесными методами, имеет много граней.

Третье. Подводя итоги рассуждениям о количестве методов, можно сделать предположение, что, возможно, учителю в вопросе определения количества методов в своем «методическом портфеле» следует придерживаться принципа «золотой середины» или «меры во всем». Этот принцип, стоит заметить, выручает во многих жизненных ситуациях и вопросах, где есть какая-либо количественная неопределенность в мере. Учителям, у которых в «портфеле» небольшое количество методов, следует расширить свою методическую базу и отобрать для себя наиболее эффективные и понравившиеся методы в нужном количестве, обеспечивающем методическую свободу выбора. Учителям, у которых в «портфеле» много методов, но они ими не пользуются, мы бы порекомендовали пересмотреть список имеющихся методов, классифицировать их и упорядочить: эффективные - оставить, другие – исключить или взять «про запас» для расширения методического кругозора. Также тем учителям, кто компетентно сформировал свой «методический портфель», имеет на руках «золотой запас» разнообразных необходимых и дополнительных методов, нам остается порекомендовать и далее двигаться в направлении расширения своей «методической базы» - такие обширные знания выручат в самых разнообразных педагогических ситуациях.

3) Образ «методического портфеля» помогает учителю самостоятельно, объективно, насколько это возможно, и как минимум, для самого себя оценить свою компетентность, в особенности - методическую, помогает сформировать общие представления о ней: какие методы есть в моем «методическом портфеле», как они в нем организованы; как и насколько эффективно я применяю их, какие результаты получаю; как воспринимаются данные методы моими учащимися, в отношении которых я применяю их; побуждают ли интерес к учебе. Данный представленный метод педагогической рефлексии в совокупности с образом «методического портфеля» вносит в сознание преподавателя определенную ясность, и что не менее важно, направляет учителя: задает необходимые векторы профессионального развития.

Педагогическая рефлексия - это способность педагога мысленно представить себе сложившуюся у ребенка картину ситуаций, на этой основе уточнить представления о себе [8]. Рефлексирующий педагог – это педагог, который думает, анализирует и исследует свой опыт [9].

4) Компетентно сформированный, умело «собранный» «методический портфель» позволяет учителю проводить уроки легко («тяжело в учении – легко на уроке» в нашем случае), а также при необходимости позволяет изменить спектр (комбинацию) методов или переориентировать, адаптировать прямо в ходе урока запланированные заранее методы под сложившуюся педагогическую ситуацию, под запросы обучающихся и в интересах обучающихся. Творческое методическое поле деятельности преподавателя становится широким: есть возможность для методической импровизации.

5) Компетентно сформированный «методический портфель» влияет на формирование положительного, уважительного и доброжелательного отношения у обучающихся к учителю, а также у учителя к обучающимся, то есть всесторонне способствует становлению и поддержанию благоприятных рабочих учебных взаимоотношений между учителем и обучающимися. Учащиеся взаимодействуют не только с учителем, но и с методами, которые он применяет. Учащиеся «тянутся» или психологически и учебно расположены к тем

учителям, которые обладают эффективными, гуманными, направленными в сторону интересов ученика методами. Благоприятная форма взаимодействия и сотрудничества способствует появлению образовательного пространства, наполненного любовью к своему делу со стороны педагога, и любовью и заинтересованностью к учебе со стороны обучающихся.

Таким образом, в данной работе мы рассмотрели образ «методического портфеля» как механизм обеспечения профессиональной психолого-педагогической компетентности, описали ряд значимых и уникальных преимуществ, которые предоставляет учителю и системе образования в целом данный механизм. «Методический портфель» специалиста должен быть компетентно укомплектован всем необходимым. Эффективность, гуманность и доступность – одни из основополагающих критериев при выборе методов. Значение упорядоченности информации и своих «профессиональных инструментов» успешно осветил в известном фильме английский сыщик Шерлок Холмс, сравнивая человеческий мозг с пустым чердаком, где человек порой размещает разного рода информацию: необходимую и лишнюю. Он сделал вывод о том, что в итоге может наступить момент, когда «самая необходимая вещь» (необходимый метод или знание) может быть обделена вниманием или может быть «запрятана так далеко, что ее не достанешь». «Я же делаю все по-другому: в моем чердаке только необходимые мне инструменты. Их много, но они в идеальном порядке и всегда под рукой» - отметил в своем высказывании гениальный сыщик, подметив, что «лишнее» ему ни к чему [10]. Такой подход хорошо соотносится с описанной теорией касательно компетентного формирования «методического портфеля» преподавателя.

Список использованных источников

1) Непрерывное образование – ответ на вызовы в меняющемся мире [Электронный ресурс]: медиа портал «Караван»:https://www.caravan.kz/news/nepreryvnoe-obrazovanie-otvet-na-vyzovy-v-menyayushhemsya-mire-464029/ (дата обращения: 14.10.2023)

2) Жумагулов Б.Т. Статус педагога – фактор прогресса [Электронный ресурс]: газета «Казахстанская правда»: https://kazpravda.kz/n/status-pedagoga-faktor-progressa/ (дата обращения: 14.10.2023)

3) Закон РК от 27 декабря 2019 года № 293-VI ЗРК «О статусе педагога» [Электронный ресурс]: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000293#z111(дата обращения: 14.10.2023)

4) Апробация в педагогике: основные аспекты и значение [Электронный ресурс]: портал «M-S13.ru»: https://m-s13.ru/aprobaciya-v-pedagogike-osnovnye-aspekty-i-znacenie/(дата обращения: 16.10.2023)

5) Популярный словарь русского языка [Электронный ресурс]: портал «Академик»: https://popular.academic.ru/1020/гуманный(дата обращения: 15.10.2023)

6) Карта слов и выражений русского языка [Электронный ресурс]: портал «Картаслов.ру»: https://kartaslov.ru/значение-слова/гуманный(дата обращения: 15.10.2023)

7) Методы активного обучения [Электронный ресурс]: энциклопедия «Википедия»: https://ru.wikipedia.org/wiki/Методы_активного_обучения(дата обращения: 14.10.2023)

8) Барабошкина Л.А. Валишина З.Р. Профессиональная рефлексия как условие продуктивной педагогической деятельности [Электронный ресурс]: портал «Открытый урок. Первое сентября»: https://urok.1sept.ru/articles/659584(дата обращения: 16.10.2023)

9) Герцен Ю.А. Педагогическая рефлексия [Электронный ресурс]: портал «Справочник от автор 24»: https://spravochnick.ru/pedagogika/ refleksiya_v_pedagogike/pedagogicheskaya_refleksiya/ (дата обращения: 16.10.2023)

10) Приключения Шерлока Холмса и доктора Ватсона: Знакомство [Электронный ресурс]: портал «Citaty.info»: https://citaty.info/quote/34074(дата обращения: 18.10.2023)

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ В ПРАВОВОМ КОНТЕКСТЕ КАК МЕХАНИЗМ УСТРАНЕНИЯ ТРУДНОСТЕЙ В РАБОТЕ НАЧИНАЮЩИХ ПЕДАГОГОВ

Соснин М.Ю.
Студент 3 курса кафедры искусств и музыки Гуманитарно-экономического факультета,
обладатель стипендии Президента РК,
НАО «Университет имени Шакарима», г.Семей, Казахстан

Аңдатпа: Құқықтық сала арқылы жас педагогтардың педагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру олардың жолындағы қиындықтарды жою тетігі ретінде қарастырылады.

Аннотация: Формирование педагогической компетентности молодых педагогов через правовую сферу рассматривается как механизм устранения трудностей на их пути.

Abstract: The formation of pedagogical competence of young teachers through the legal sphere is considered as a mechanism for eliminating difficulties in their path.

Следует отметить тот факт, что на сегодняшний день в Казахстане сформировалась сильная и обширная законодательно-правовая база в области образования РК. Существует ряд крупных по значению, широких по охвату и глубоких по содержанию нормативно-правовых актов, которые требуют к себе должного внимания, и которые современному педагогу следует изучить. Данная нормативно-правовая база имеет большую ценность для современного учителя, так как в ней заложены все необходимые направления для педагогического развития и формирования профессиональной компетентности. Правовая сфера из области образования способна помочь определиться, в частности, начинающему педагогу, недавно получившему диплом, - в каких направлениях и как ему двигаться дальше с приобретенными в образовательном учреждении знаниями и опытом. Этим вопросам и посвящена данная статья.

Актуальность данной темы заключается в решении проблемы, обозначенной в параграфе 3 «Непрерывное профессиональное развитие педагога» направления 6 «Преумножение профессионального и культурного капитала педагогов» раздела 5 «Основные принципы и подходы» актуальной на сегодняшний день «Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования РК на 2023-2029 годы» (далее – Концепция 2023-2029), утвержденной постановлением Правительства РК от 28.03.2023 г. № 249. Напомним, что данная Концепция на 2023-2029 гг. пришла на смену Концепции развития образования РК на 2022-2026 годы, утвержденной утратившим силу постановлением Правительства РК от 24.11.2022 г. № 941. Вышеупомянутая и обозначенная в данной Концепции проблема заключается в том, что, так или иначе, имеет место «отток начинающих педагогов из профессии», и соответственно возникают потребности в учителях [1].

Статистические данные, приведенные в Главе 6 «Статус педагога» данной Концепции 2023-2029, говорят нам о следующем: «В 2022 – 2023 учебном году потребность в педагогах составила 3550 человек, в том числе в сельской местности – 1847. В 2020 году ряды педагогов пополнили 9220 молодых специалистов, в 2021 году – 11846 человек, в 2022 году – 5735 человек». Анализируя приведенные данные, становится очевидным особенно резкий скачок между пополнением рядов преподавателей в 2021 и 2022 гг. [1].

По данным Бюро нацстатистики, предоставленным ко Дню учителя 2022 года, общая численность педагогов в Казахстане в 2021-2022 учебном году составила 555 014 человек [2]. В преддверии Дня учителя 2023 года Министерство просвещения РК также поделилось статистическими данными: в школе Казахстана трудятся 340 958 учителей. Из них 274 310 – женщины, 66 648 – мужчины. У 39 254 педагогов стаж более 30 лет [3]. Подводя итоги анализа статистических данных, можно сделать вывод, что проблема оттока преподавателей имеет место, и количество преподавателей за рассматриваемый период значительно уменьшилось. Возникает вопрос о том, какую динамику – положительную или отрицательную - следует ожидать в будущем.

Предпримем попытку разобраться в причинах описанного явления. Как показал опрос, проведенный в 2022 году АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу», среди 10 тысяч начинающих учителей РК 68% респондентов испытывают проблемы в преподавании и обучении, в работе с родителями, контактах с коллегами и управлении коллективом школьников – все перечисленное, как известно, является непосредственно вопросами педагогической компетентности, вопросами педагогики, психологии и менеджемента. Как указывает источник, проблема ухода из профессии молодых педагогов не первый год существует в Казахстане [4].

Цель написания данной работы – положительным образом повлиять на решение проблемы, согласно которой, как показал вышеуказанный опрос, начинающие молодые учителя, стоящие у истоков своего педагогического пути, испытывают трудности при осуществлении своей профессиональной деятельности. Решение данной проблемы соответственно повлияет положительным образом на разрешение другой ситуации - оттока педагогов из сферы их профессии. Достичь цели в виде решения первой из указанных проблем видится нам возможным через освещение в нормативно-правовом контексте для начинающих педагогов явления педагогической компетентности и механизмов ее обеспечения, а также через определение конкретных источников, которые позволят молодому учителю наиболее полно почерпнуть из них сведения о направлениях своего будущего профессионального развития, сведения о наиболее эффективной профессиональной самоорганизации и формирования созидающего педагогического мышления.

Наряду с этим данная работа ставит перед собой задачу помочь молодым преподавателям справиться с теми трудностями, которые могут встретиться им на их педагогическом пути. Достичь этого можно через конкретное и доступное теоретически-информационное просвещение, через мотивацию молодых преподавателей к продолжению занятий педагогической деятельностью, через устранение неопределенности, внесения ясности в планирование дальнейших педагогических действий.

Для начала следует отметить тот факт, что руководство Казахстана со своей стороны предпринимает конкретные и значительные шаги в направлении повышения престижа профессии педагога, улучшения условий его труда, расширению прав и возможностей педагогов. Предпринимаются меры поддержки для стимулирования притока талантливых педагогов в образовательную сферу. Были приняты меры по сокращению нагрузки педагогов, регулярно проводятся различные мероприятия и конкурсы, в том числе, например, республиканский конкурс «Лучший педагог». Также значительное внимание уделяется качеству образования. Например, для выпускников педагогических специальностей вузов для их дальнейшего трудоустройства введена сертификация. Для поддержки регионов, имеющих дефицит учителей, была принята специальная программа, утвержденная постановлением Правительства РК от 13 июня 2022 года № 390 [4]. Это далеко не полный список проделанных шагов, однако основываясь на нем, можно сделать вывод о том, что сфера педагогической профессии в Казахстане, ее престиж находится на достойном высоком уровне.

На наш взгляд, педагогическая компетентность, намерение неустанно продолжать работать по выбранной и освоенной педагогической специальности, успехи в осуществлении профессиональной деятельности начинаются, в том числе, с глубокого личного осознания преподавателем ценности, престижа и значимости, необходимости для общества его профессии, ценности осуществляемого им труда, осознания прекрасной возможности привнести созидающее начало (и именно через деятельность этой профессии) в развитие детей, молодежи, в сферу образования в целом. Все перечисленное может предоставить педагогу мощную мотивацию для дальнейшего занятия выбранным им родом деятельности. Созданные государством благоприятные условия будут способствовать этому.

Однако есть и другой значимый и весомый фактор, который мы позже найдем и в нормативно-правовых актах РК, и который определяет успешное и счастливое, а также если не пожизненное, то долгосрочное пребывание педагога в сфере выбранной им профессии – предрасположенность человека к данной профессии. Если у человека от рождения

присутствуют все необходимые ему интеллектуальные и личные направленности и предрасположенности в пользу выбранной им профессии, то в таком случае какие-либо особые внешние материальные мотивации как необходимое условие для продолжения осуществления им выбранной деятельности ему не потребуются, но, впрочем, и не помешают. Такой учитель сможет найти таковые мотивации для себя сам. Занимаясь своим любимым делом, искренне считая его таковым, педагог уже создает для себя прочную платформу для формирования своей профессиональной компетентности. Любящий свое дело, а соответственно и любящий детей педагог обязательно рано или поздно станет компетентным, постигнет успех и придет к своему профессиональному и личному счастью, выражающемуся, в том числе, в успешной самореализации и самовыражении, в приношении пользы детям, в частности, и обществу в целом. Но если у человека отсутствуют предрасположенности к педагогике, - а она действительно сама по себе требовательна, - тогда человек, будучи педагогом, будет заниматься не своим делом, которое будет противоречить другим личным, более развитым, одаренностям. В таком случае и возникают негативные мысли о своей профессии, о своей трудовой деятельности: появляются мысли о прекращении трудовой педагогической деятельности, и для этого находится все больше и больше причин. При таком положении дел педагогу следует исследовать себя, свою личность и предпочтения. В любом случае не стоит делать поспешных выводов и принимать резкие неожиданные решения. В одних случаях, возможно, будет достаточно просто поменять свое отношение к тем или иным аспектам своей профессии, и проблема неприятия профессии разрешится: человек сможет быть эффективным педагогом. В других случаях, возможно, уход из профессии будет верным решением, и кроме того, будет благоприятен как для самого человека, так, и прежде всего, для учащихся, на которых могло бы распространяться данное недовольство профессией преподавателем. Также, на наш взгляд, учитывая встречающиеся порой разного рода сложные жизненные обстоятельства, не следует заниматься «чуждой», «не желаемой», а порой и «мучительной» профессией исключительно ради привилегий, которые она предоставляет, например, ради очень высокой зарплаты. В таком случае, действительно не следует менять свое профессиональное счастье из родной, хоть пока еще, возможно, и неизвестной области, на денежные капиталы, получаемые в чуждой, далекой от личных интересов и предпочтений, профессии. Подводя итоги, следует вспомнить известную мудрость о том, что с самого начала, пока такая возможность еще есть, необходимо выбирать свою будущую профессию с умом, следует брать на себя ответственность в должной мере за этот выбор, следует подумать как о себе, так и об окружающих, с которыми и ради которых нужно будет осуществлять свою трудовую деятельность. Также было бы эффективно разработать механизмы, позволяющие человеку верно найти свою профессию. Предварительное и основательное изучение своей будущей профессии – эффективное и разумное решение ответственного человека.

Следует признать, что занятие педагогикой – обучением детей – как известно, занятие не из легких. Это действительно большой труд, который, пожалуй, даже будет ощутим и педагогом со всеми предрасположенностями к данной профессии. Весьма примечательна мысль о том, что современный педагог, на наш взгляд, становится в определенном смысле, и это вполне нормально, «вечным студентом» или «вечным учеником»: после института учителю необходимо будет на протяжении продолжительного периода своей трудовой педагогической деятельности постоянно самосовершенствоваться, искать новые эффективные пути развития как собственного, так и учащихся; необходимо будет периодически подтверждать свою педагогическую компетентность, проходя разного рода педагогические тесты, экзамены, повышая свою квалификацию. Конечно, с одной стороны, такая идея о том, что учиться придется «вечно», может произвести на молодого и только осознавшего это педагога определенное психологическое воздействие. Могут вновь возникнуть сомнения о выборе профессии педагога. Но, если педагог располагает необходимыми компетенциями, предрасположенностями к учебе, самообразованию и педагогике, если ему нравится учиться и он знает и умеет, как это делать, если ему хоть немного нравится его преподавательское дело

и он любит детей, то ему нечего бояться: следует отбросить сомнения и обрести уверенность в своем счастливом и эффективном педагогическом будущем.

Молодому педагогу, теперь четко определившемуся с тем, что любовь к учебе и постоянному развитию, самосовершенствованию; педагогика и работа с детьми – все это осознанный, родной, ответственный и успешный его выбор, которому он всесторонне соответствует, следует задуматься о том, как действовать дальше.

На помощь нам могут прийти определенные вышеупомянутые нормативно-правовые источники, в которых указаны все необходимые направления дальнейшего развития. Среди таковых информативных, направляющих и мотивирующих нормативно-правовых источников, из которых можно многое почерпнуть, можно выделить ряд из них: Концепция развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования РК на 2023-2029 гг., утвержденная постановлением Правительства РК от 28.03.2023; Закон РК от 27.12.2019 г. № 293-VI ЗРК «О статусе педагога»; профессиональный стандарт «Педагог», утвержденный приказом и.о. Министра просвещения РК от 15.12. 2022 г. № 500.

Например, в Законе РК «О статусе педагога» прописана Статья 13 «Наставничество», где согласно пункту 1 «за педагогом, впервые приступившим к профессиональной деятельности в организации среднего образования, на период одного учебного года закрепляется педагог, осуществляющий наставничество». Такое нововведение, на наш взгляд, повлияет на формирование профессионализма молодого преподавателя, на его стремление соответствовать высокому уровню педагогической компетентности, образу «идеального» преподавателя в целом [9].

Обратимся к значимому, крупному и глубокому по содержанию нормативно-правовому источнику педагогической компетентности – к упомянутому профессиональному стандарту «Педагог».

Профессиональный стандарт «Педагог» определяет требования к уровню квалификации, компетенции, содержанию, качеству и условиям труда педагогов всех уровней образования, за исключением высшего и послевузовского образования [1]. Данный стандарт описывает содержание педагогической деятельности, требования к уровню его подготовки; описывает компетенции профессионального восхождения от подготовки и вхождения в профессию до педагогического мастерства; предоставляет педагогу возможности для профессионального развития собственной карьеры. Данный стандарт адресован воспитателям организаций дошкольного воспитания и обучения, педагогам школ, преподавателям организаций технического и профессионального, послесреднего образования и др. На каждый вид данной педагогической профессии в стандарте заведена своя «карточка», в которой прописаны необходимые сведения о полном названии профессии, основной цели ее деятельности. В данных карточках указаны виды данной профессиональной педагогической деятельности, ее задачи, умения и навыки, требования к личностным компетенциям учителя и др. [5]

Наряду с этим в данном профессиональном стандарте «Педагог» указаны «Критерии компетентности педагогов по квалификационным категориям, структурированные по принципу наращивания». Данный раздел предоставляет возможность ознакомиться с педагогическими квалификационными категориями и критериями компетентности для их последующего овладения. Напомним, что на данный момент существуют следующие педагогические квалификационные категории: педагог-стажер, педагог-модератор, педагог-эксперт, педагог-исследователь, педагог-мастер [5]. Ознакомившись с данным разделом, молодой учитель сможет получить конкретные направления своего развития для формирования компетентности. Таковых направлений указано 4:

1) профессиональные ценности, среди которых указаны приверженность профессии педагога, гражданственность, соблюдение профессиональной этики, ответственность, проактивность - навык, который помогает расставлять приоритеты и не поддаваться импульсивным реакциям;

2) профессиональные знания, а именно – знание и использование в преподавании, обучении и воспитании индивидуальных особенностей обучающихся; знание предмета, методики его преподавания и инструментов оценивания обучающихся;

3) практика преподавания, обучения и воспитания, которая включает в себя планирование процесса преподавания и обучения и воспитания; создание безопасной и благоприятной образовательной и развивающей среды; реализацию процесса обучения и воспитания; оценивание образовательных достижений обучающихся; сотрудничество в процессе преподавания, обучения и воспитания;

4) профессиональное развитие, которое включает в себя рефлексию собственной практики и практики коллег, управление качеством саморазвития и стремление к лидерству [5].

Особое внимание также заслуживает Приложение 1 к профессиональному стандарту «Педагог» - «Рамка профессиональных компетенций педагога». Данная «рамка» представлена в виде структурированной таблицы компетенций педагога. Данный раздел уже более подробно и основательно раскрывает суть ранее обозначенных в данной работе 4-х направлений – критериев компетентности педагогов. Указанная рамка профессиональных компетенций педагога указывает, какие критерии и индикаторы необходимы для овладения той или иной педагогической компетенцией. Следует заметить, что информация в данной таблице дана в очень доступной и конкретной форме. К сведению, положения из данной таблицы касательно необходимых для педагога критериев молодой педагог может выписать в свой личный «дневник профессиональной компетентности».

Остановимся более подробно на некоторых из указанных педагогических компетенций в профессиональном стандарте «Педагог». В качестве компетенции среди профессиональных ценностей учителя указано, что педагог выполняет свою профессиональную деятельность на основе уважения и ответственности, честности и справедливости. Среди критериев к данной компетенции указана подробно освещенная в данной работе «Приверженность профессии педагога», которая включает в себя ранее упомянутую преданность к профессии педагога. Также, согласно данной таблице, приверженность педагога заключается не только в уверенности в самом себе, как учителе, но и в убежденности в способности всех обучающихся достигать образовательных целей. Отмечено также, что педагог должен руководствоваться в своей деятельности действующими нормативно-правовыми актами, что обеспечит осуществление преподавателем своей профессиональной деятельности, основанной на указанных ранее принципах гуманизма.

В качестве критериев компетентности указаны также соблюдение профессиональной этики, ответственность, рассмотренная нами в данной работе; знание предмета, методики его преподавания и инструментов оценивания учащихся; рефлексия собственной практики и практики коллег, управление качеством саморазвития и стремление к лидерству.

Отметим, что педагогическая рефлексия является одним из важнейших механизмов развития педагогической деятельности [6]. Одним из инструментов качественного измерения уровня педагогической рефлексии и дальнейшего профессионального развития могут стать рефлексивные взаимопосещения уроков [8]. Взаимопосещение уроков – это очень эффективный инструмент, формирующий преподавателя по разным направлениям, в особенности, в методическом и психологическом.

Педагогическая рефлексия – это сложный психологический феномен, представляющий собой умение педагога становится в активную исследовательскую позицию по отношению к собственной деятельности и себе как к субъекту педагогического процесса [6].

Профессиональная рефлексия педагога влияет на уровень профессионализма, педагогического мастерства, что проявляется в способности педагога к профессиональному самосовершенствованию и творческому росту на основе психологических механизмов самоанализа и саморегуляции; способствует преодолению и предотвращению таких негативных явлений, как ранние «педагогические кризисы», «педагогическое истощение», обнаружение профессиональных проблем в собственном опыте, «расшатыванию» негативных

профессиональных стереотипов, что повышает продуктивность педагогической деятельности [9].

Наконец, молодому учителю следует уделить внимание культурной, нравственной и идеологической составляющей. Ценностно-ориентированный подход к обучению и воспитанию станет неотъемлемой частью системы образования, отражающейся в школьном климате, культуре, поведении и отношении всех сотрудников. Авторы направления 5 «Воспитание нового поколения казахстанцев» Концепции 2023-2029 обоснованно рекомендуют, в том числе молодому педагогу, искать культурно-нравственную основу из трудов великих казахских мыслителей, представителей казахской интеллигенции: в учениях Абая «Толық адам», Шакарима «Ар-ұждан», в педагогическом наследии Ахмета Байтурсынова, Миржакипа Дулатова, Жусипбека Аймауытова, Магжана Жумабаева, в культурном наследии Ермухана Бекмаханова, Манаша Козыбаева, в идеях Акселеу Сейдимбекова о почитании традиций казахского народа и служению своей стране [1]. В целях творческого и духовного развития педагогических коллективов школ целевых регионов реализуется программа «Шабыт» – открытая мультимедийная площадка, в рамках которой педагоги знакомятся с трудами великих казахских просветителей, встречаются с известными учеными, деятелями культуры и искусства Казахстана [10].

На наш взгляд, отражение в нормативно-правовых документах такой подробной, исчерпывающей, разносторонней и интересной информации, содержащей сведения, в том числе, и о других замечательных источниках духовных знаний, как было указано выше в отношении трудов Абая и Шакарима – это инновация и крупное достижение в сфере правового поля. Данные нормативно-правовые документы, и в частности, профессиональный стандарт «Педагог» могут послужить полноценным методическим руководством для молодых и опытных преподавателей, тем самым представляют собой педагогическую ценность. По субъективным ощущениям данные нормативно-правовые документы, наконец, приятно и интересно читать, как будто бы читаешь художественную, но в то же время, педагогическую книгу.

Таким образом, в данной статье мы рассмотрели проблему оттока начинающих педагогов из сферы своей профессии, определили ее причину, которая, как показал опрос, заключается в том, что у молодых учителей имеют место трудности, которые связаны с практическими аспектами педагогической компетентности, педагогической деятельности в целом. Формирование и укрепление педагогической компетентности молодых педагогов через правовой аспект, на наш взгляд, способно послужить решением двух вышеуказанных проблем. Формирование педагогической компетентности представлено в данной работе посредством обращения молодых педагогов к некоторым конкретным нормативно-правовым источникам, которые разрешают вопрос профессиональной неопределенности молодого педагога в отношении своего развития, представляют собой оформленные в интересной и доступной форме методические педагогические руководства, содержащие исчерпывающие сведения о направлениях педагогического развития, педагогических компетенциях и их критериях. Наряду с этим в данной работе в качестве образца методического руководства был обзорно рассмотрен и исследован такой нормативно-правовой документ как профессиональный стандарт «Педагог». Ознакомление с его содержанием формирует общее понимание о структуре карьерного роста преподавателя, о направлениях его развития его педагогической компетентности. Были рассмотрены такие механизмы педагогической компетентности как педагогическая рефлексия. Также внимание было уделено некоторым основным положениям Концепции образования РК на 2023-2029 гг.

Список использованных источников

1) Постановление Правительства РК от 28 марта 2023 года № 249 «Об утверждении Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования РК на 2023-2029 годы» [Электронный ресурс]: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249#z631(дата обращения: 18.10.2023)

2) Ко Дню учителя: в Бюро нацстатистики рассказали, сколько педагогов работают в Казахстане [Электронный ресурс]: портал «Vecher.kz»: https://vecher.kz/ko-dnyu-uchitelya-v-byuro-natsstatistiki-rasskazali-skolko-pedagogov-rabotayut-v-kazakhstane(дата обращения: 18.10.2023)
3) Дробны Н. Сколько учителей работает в Казахстане [Электронный ресурс]: портал «Zakon.kz»: https://www.zakon.kz/obshestvo/6409178-skolko-uchiteley-rabotaet-v-kazakhstane.html(дата обращения: 18.10.2023)
4) Способы снизить отток молодых учителей из школ назвали в ВКО [Электронный ресурс]: портал «AltayNews»: https://www.altaynews.kz/rubriki/obrazovanie/40529-sposoby-snizit-ottok-molodykh-uchiteley-iz-shkol-nazvali-v-vko.html(дата обращения: 19.10.2023)
5) Приказ и.о. Министра просвещения РК от 15 декабря 2022 года № 500 «Об утверждении профессионального стандарта «Педагог»» [Электронный ресурс]: https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200031149(дата обращения: 19.10.2023)
6) Герцен Ю.А. Педагогическая рефлексия [Электронный ресурс]: портал «Справочник от автор24»: https://spravochnick.ru/pedagogika/_refleksiya_v_pedagogike/pedagogicheskaya_refleksiya/(дата обращения: 18.10.2023)
7) Кузьмин А. Как измерить педагогическую рефлексию [Электронный ресурс]: https://medium.com/direktoria-online/pedagogical-reflection-f06c74bd1ffb
(дата обращения: 19.10.2023)
8) Барабошкина Л.А. Валишина З.Р. Профессиональная рефлексия как условие продуктивной педагогической деятельности [Электронный ресурс]: портал «Открытый урок. Первое сентября»: https://urok.1sept.ru/articles/659584(дата обращения: 20.10.2023)
9) Закон РК от 27 декабря 2019 года № 293-VI ЗРК «О статусе педагога» [Электронный ресурс]: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000293(дата обращения: 19.10.2023)
10) Постановление Правительства РК от 13 июня 2022 года № 390 «Об утверждении Правил привлечения лучших педагогов с соответствующим пакетом мер поддержки для регионов, имеющих дефицит учителей» [Электронный ресурс]: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000390(дата обращения: 19.10.2023)

ЛОГИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАР АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Сүлейменова Р.
Абай атындағы Қазақ педагогикалық университетінің 1 курс магистранты
Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Қазіргі білім беру жүйесінде бастауыш сынып оқушыларының жалпы логикалық ойлау қабілеттерін қалыптастыру процесіне оқушы алған ақпарат көлемін арттырудан назар аударылады., өйткені бұл адамның ақыл-ойын анықтайтын логикалық ойлаудың қалыптасу деңгейі, ол оны пайдалана алмайтын жинақталған білімнің сомасы емес. Осыған байланысты бастауыш сынып мұғалімінің алдында белгілі бір міндеттер тұр, атап айтқанда балаларды объектілер мен құбылыстармен өзара әрекеттесу нәтижесінде алынған ақпаратты нақты ғана емес, сонымен бірге дерексіз талдауға, салыстыруға және жалпылауға үйрету міндеті тұр.

Аннотация: В современной системе образования процесс формирования у младших школьников способностей к общему логическому мышлению акцентируется на увеличении объема информации, полученной учеником., так как именно уровень сформированности логического мышления определяет человеческий разум, а не сумма накопленных знаний, которыми он не может воспользоваться. В связи с этим перед учителем начальных классов стоят определенные задачи, а именно задача научить детей не только конкретному, но и абстрактному анализу, сравнению и обобщению информации, полученной в результате взаимодействия с объектами и явлениями.

Abstract: In the modern education system, the process of formation of abilities for general logical thinking in younger schoolchildren is focused on increasing the amount of information received by the student, since it is the level of formation of logical thinking that determines the human mind, and not the amount of accumulated knowledge that he cannot use. In this regard, the primary school teacher faces certain tasks, namely, the task of teaching children not only concrete, but also abstract analysis, comparison and generalization of information obtained as a result of interaction with objects and phenomena.

Кіріспе

Логика (гр. λογική – «талдауға құрылған», λόγος — «сөз», «сөйлем», «ойлау», «ақыл») – ойлау, оның формалары мен заңдылықтары туралы ғылым. Логика дәлелдеу мен теріске шығарудың белгілі бір әдіс-тәсілдері қаралатын ғылым теориялар жиынтығын құрайды.

Логика—адам ойының логикалық формалары жағынан және кіріспе білім алу үдерісі кезінде, ақиқатқа жетуін оның заңдары мен пәнін қалыптастырушы қажетті шарттарды реттейтін ғылым. Логика жалпы логикалық тәсілдерді (әдістерді) зерттейді. Логикалық әдістер адамның нақты өмірді тануында өте қажетті құрал болмақ.

Тәрбиенің сан салалы, күрделі мәселелерін терең бойлауға бастайтын, күнделікті тұрмыста кездесетін дағдылар арқылы баланың жан дүниесіне әсер ететін білім мен тәрбиенің алғашқы баспалдағы – бастауыш мектеп. Бастауыш саты білім, дағды іскерліктің қалыптасу бастамасы болып табылады. Бастауыш сыныптың негізгі міндеті жеке тұлғаны дамытып, оның алғашқы қалыптасуын қамтамасыз ету, білімге деген сенімін нығайту, іскерлігі мен дүниетанымын қалыптастыру, оқуға деген қызығушылығын оятып, ынтасын арттыру болып табылады.

Қазіргі кезде қоғам дарынды, қабілетті адамдарды қажет етеді. Жаңалықтың ену қажеттілігі білім алуға мұқтаждықтан пайда болады. Логикалық дұрыс ойлап, түсіну арқылы ғана біз айналамыздағы заттардың себеп-салдарлы байланыстарын, бір-біріне тәуелділігі, шығу тегі мен даму жолын ажыратамыз. Яғни, логикалық дұрыс ойлану үдерісі оқушының өз болжамдарына күмәнмен, сын тұрғысынан қарай отырып, сол арқылы әлем, тіршілік, жаратылыс туралы өзінің түсінігін тереңдетіп, кеңейтуге ұмтылу мүмкіндігін ұлғайтады. Сол себепті оқытуда логикалық тапсырмаларды көптеп пайдалану сапалы оқытудың маңызды факторы болып табылады. Логика ойлау үдерісі ең алдымен дүниені танып-білудің нәтижесі, сыртқы дүниедегі заттар мен құбылыстардың ой-санада бейнеленуі деп қарап, сол бейнеленудің дұрыс формалары мен заңдарын, ережелерін қарастырады. Сондықтан логикаға: «Логика дегеніміз – ойлауды дұрыс құрудың заңдары мен формалары, ережелері туралы философиялық ғылым», - деген анықтама беріледі [1].

Логикалық білімдер ойлаудың логикалық амалдары мен қалыптары, тәсілдері, ғылыми танымның жалпы әдістері, ғылым негіздерінің табиғаты туралы білімдер жиынтығы деп түсініледі [2]. Бұларсыз оқыту үдерісінде оқушылардың оқу-танымдық қызметін көзге елестетудің өзі қиын. Жалпы осы тұста логиканың шығу тарихына тоқталып өтетін болсақ, ежелгі грек философы Аристотель (384-322 жж б.э.д.) логиканың негізін салушы, оның атасы болып саналады. Бірақ та логика мәселелері оған дейін көп уақыт бұрын туындаған. Мұнда біз Парменид, Демокритті атамасақ болмайды. Сонымен қатар, Сократтың ең талантты шәкірті Платон таным теориясы мен логика мәселелеріне, атап айтсақ, ұғымдарды бөлу мен пайымдаулар теориясына зор көңіл бөлген. Логиканың орта ғасыр дәуірінде дамуы батыс араб тілді философтар Ибн-Сина, ӘлФараби және Ибн Рушд есімдерімен байланысты. Жаңа уақыт дәуірінде ағылшын философы Френсис Бэкон логиканың дамуына зор үлес қосты. Ол өзінің логикасын аристотельдік логикаға қарсы қойып, басты туындысын «Жаңа органон» деп атады. Оның басты еңбегі – өз дәуірі талаптарына едәуір нақты жауап беретін индуктивтік логиканы жасауымен құнды [1].

Индуктивті логиканы кейінірек Джон Стюарт Милль жүйелеп дамытты және ол ғылыми танымның дамуына мәнді ықпал етті. Логикалық зерттеулерде соны төңкеріс жасаған қадам XIX ғасырдың екінші жартысындағы математикалық немесе символикалық логиканың дүниеге келуі болды. Математикалық логика құру идеясын неміс философ-математигі Г.В.Лейбниц алғаш рет XVII ғасырда көтеріп, шын мәнінде оның бастаушысы болған. Логика тек XIX-XX ғасырда Д.Буль, Э.Шредер, С.Джевонс, П.С.Порецкий, Г.Фреге, Б.Рассел және тағы басқа еңбектерінде жоғарғы қарқынмен дамытты. Осылайша логикалық зерттеулер дамуының жаңа кезеңі ашылды. Білім ақылмен алынғандықтан, логика дұрыс ойлаудың формалары мен заңдары туралы ғылым ретінде де анықталады. Ойлау тілде дәлелдеу және теріске шығару болып табылатын дәлелдеу түрінде рәсімделгендіктен, логика кейде ойлау әдістері туралы ғылым немесе дәлелдеу мен теріске шығару әдістері туралы ғылым ретінде анықталады. Логика ғылым ретінде таным процесінде шындыққа жетудің әдістерін сезімдік

тәжірибеден емес, ертерек алынған білімнен жанама түрде зерттейді, сондықтан оны қорытынды білімді алу әдістері туралы ғылым деп те анықтауға болады. Оқыту барысында логика элементтерін үйрету ойлау формаларымен байланысты. Жалпы оқытудың мақсаттарының бірі – оқушыларға саналы, жүйелі және баянды білім беру. Ал білім нәрселер мен құбылыстардың елеулі белгілері мен олардың байланыстары туралы ғылым тағайындайтын ұғымдардан құралады. Ф.Энгельстің анықтауынша ұғым мен қимылдың өзі ойлау [3]. Сонымен, логикадағы мәселелерге жасалған қысқаша шолудан, оның даму тарихынан ойланатын тіршілік иесі ретінде логика ғылымының білімі кез келген адамға аса қажет деген тұжырым жасауға болады.

Негізгі бөлім

Оқыту бағдарламасында көрсетілген мақсаттарға қол жеткізуде сабақ түрі, оның құрылымы мен қолданылатын әдіс-тәсілдердің үйлесімді болуын қатаң қадағалау үлкен рөл атқарады. Оқушылардың ақыл-ой белсенділігін дамыту мектепте оқытылатын пәндік білімдерді және олардың идеялық-ғылыми мазмұнын меңгеру үдерісінде жүзеге асырылады. Дегенмен оқу үдерісінде қолданылатын логикалық тәсілдер мен қалыптар, ғылыми танымның амалдары мен тәсілдері жалпы білім беретін мектептің оқу бағдарламалары және оқу құралдарынан жеткілікті орын таппай отыр.

Мұндай жағдайлардың орын алуының басты себебі, мектепте оқытылатын пәндердің ғылыми теориялық деңгейін көтеруді мақсат ете отырып, теорияның ара салмағын арттыруға басты назар аударылады да, нәтижеде ғылыми теориялық таным логикасы, тәжірибелік әдістер мен амалдар назардан тыс қалып қоюында болса керек. Білімдерді меңгеру кезінде оқушылардың ақыл-ой белсенділігін өрістету оқушылар жеке басы тәжірибелік іс-әрекеті дамуының маңызды көзі болып табылады.

Пәндік білімдерді оқыту барысында оқушылардың логикалық білімдерді өздігінен ұғынуы қиынға соғады. Сондықтан оқушыларды ғылыми танымның әдістерімен, логикалық ойлау амалдары және тәсілдерімен таныстырудың жолдарын анықтауды қажет етеді. Бұл мәселелердің маңыздылығы мен оны шешудің қажеттігі туралы Д.В.Вилькеев, П.Я.Гальперин, Л.Я.Зорина, Ж.Икрамов, Р.Г.Лемберг, И.Я.Лернер, В.П.Паламарчук, П.И.Пидкасистый, А.В.Усова, С.А.Шаноринский, 33 С.И.Якиманский және отандық ғалым Д.Рахымбек, А.Жапбаров ерекше атап өткен [4.13]. Атап айтсақ, танымал ғалым-әдіскер Д.Рахимбек, А.Жапбаров, Н.Оразахынова т.б. еңбектерінде ойлау ісәрекетінің танымдық қызметін жүзеге асыратын бақылау, талдау, жинақтау, топтастыру, салыстыру, абстракциялауға т.б. ерекше назар аударылған. Ғалым Н.Оразахынова сөздердің талдау сатыларын қарастырады [5], Д.Рахымбек бақылауды жоспар бойынша ұйымдастыруды және салыстыруды жүйелі түрде қолдану білімді тереңдетіп әрі тиянақтап қана қоймай, оқушылардың ойлауын дамытатынын айтады [6]. Профессор А.Жапбаров оқушылардың өтілген материалдарды талдауды игерумен қатар жинақтау амалдарына жаттықтырылмайынша толыққанды білімге қол жеткіздіруге болмайтынын айтады [4.20].

Алайда, бастауыш мектеп оқушыларын ғылыми таным әдістерімен, логикалық ойлау амалдарымен таныстыру дидактикада жеткілікті талданып, тиісті шешімін таба қойған жоқ. Баланың танымдық-логикалық ойын, сөздік қорын байыту, ойлау мен сөйлеу түрлеріне тапсырмалар логиканың ұғым, пайым, ой қорытындыларын (логиканың негізгі формалары) игерумен байланысты. Жарамды шегерімдер жасау мүмкіндігі ғылыми ойлау, гипотезалар құру және бағалау, сондай-ақ математикалық ойлау (Мошман, 1990, Марковитс және Лорти-Форгес, 2011) жетістікке жету үшін маңызды болып саналады (Nunes, 2007; Morsanyi және Szücs, 2014). Кромби (1994) математикалық дедукцияны Kind және Osborne (2017) ұсынған ғылыми білім берудің негізі ретінде ғылыми пайымдау алты стилінің бірі ретінде алға тартады. Шынында да, дедуктивті ойлау математикада ойлау үшін маңызды рөл атқарып қана қоймайды, сонымен қатар ғылыми болжамдарды ғылыми теориялар шеңберіндегі орталық жорамалдардан қорытынды ретінде шығарудың немесе жалпы ғылыми принциптерге негізделген эксперименттен қорытынды шығарудың негізгі әдісі болып табылады [7].

Бүгінгі күні көкейкесті мәселе болып отырған оқыту жағдайында сабақ мақсаттары оқушының танымдық белсенділігін арттыруды көздейді. Ойлаудың логикалық әдістері балалар мектепке келгеннен бастап танымдық даму деңгейінде өздігінен қалыптаса алмайды. Мұғалім логикалық білім мен дағдылардың негізін қалауы керек (Р.Валеева және К.Шакирова, 2015). Балалардың жас мүмкіндіктерін ескере отырып, әр іс-әрекетті, амалдарды міндетті түрде айтылуымен материалды пысықтау керек [8; 442].

Қазіргі кезде логика мектепте жеке пән ретінде оқытылмайды. Оқушыларды логикалық білімдерге үйрету барлық пәндерді оқыту барысында жүзеге асыру көзделген. Мектеп пәніне логика элементтерін енгізу және оқыту мәселелері көптеген ғалымдардың назарын аударған болатын. Логикалық білімді оқытуға енгізудегі алғашқы зерттеулер математикалық білім беруге байланысты болды. Мысалы, Н.Н.Никитин,К.А.Рупасов, Ж.Икрамов, Д.Рахымбек, А.И.Фетисов, Ф.Ф.Притуло, В.В.Репьев, В.М.Брадис формальды логика элементтерін енгізу жағын қолдаушылар болса, И.Б.Юдина, И.Л.Никольская, М.П.Маланюк, Л.С.Оксман, А.Н.Колмогоров, А.И.Маркушевич, А.А.Столяр, А.Д.Семущин, М.Е.Драпкина логика элементтерін оқытуды ұсынады, ал келесі үшінші топ Р.А.Хабиб, М.Н.Алексеев диалектикалық логика элементтерін оқытуды жақтайды. Қазіргі оқыту үдерісінде оқушылардың бар ынта-жігері мен күші негізінен оқытудың пәндік мазмұнына аударылады да ғылыми білімдердің логика мен амалдық жағы назардан тыс қалып қояды, нәтижеде пәндік білім жүйесі оқушыларда жеткілікті дәрежеде меңгерілмейді [9; 54]. Оқыту: білімдік, танымдық және дамытушылық қызметтер атқарады. Білімдік қызметте оқытылатын пәнге байланысты білім, іскерлік және дағды қалыптасса, танымдық қызметте ғылыми таным жолдарын, көздерін, әдістерін игеру жүзеге асырылады. Ал оқытудың дамытушылық қызметі білімді игеру үдерісіндегі оқушылардың ақыл-ой іс-әрекеті арқылы сөйлеуге жаттығу мен тіл арқылы қарымқатынасқа баулу болып табылады [10; 448].

Яғни, мектепте оқыту арқылы сөйлей білуге, оқушылар қарастырылатын мәселені талдауға, жалпылауға, нақтылауға, қажетті және жеткіліктілікті шарттарды көрсете білуге, ұғымдарды анықтауға, пайымдаулар құруға, ой қорытулар жасауға, дәлелдеуге тағы басқа үйретіледі, яғни іс жүзінде әрбір қадам сайын логикалық танымдық білімге сүйенеді. Өз бетінше білім алуы үшін, оқушы өз танымдық қызметі нысанының мәнін ұғынып, оның іс-әрекет жолдарын игеруіне тура келеді. Сол себепті оқушыларды жаңа білімді игеруде инновациялық технологияларда меңгертудің жолдары мен құралдарын үйрету қажеттігі туындайды. Оның бірі - оқытуда логикалық амалдар арқылы оқушыларының ойлау мен сөйлеу дағдысын қалыптастыру. Бастауыш сыныптарды оқытуда оқушылардың логикалық ойлау дағдыларын қалыптастыру - біздің зерттеу жұмысымыздың басты міндеттерінің бірі, осыған байланысты біз арнайы зерттеу мен игеру тақырыбы болып табылатын мәселелердің шешімдерін табу мәселелерін қарастыратын боламыз.

Бірқатар әдістемелік зерттеулерді талдау арқылы мектепте оқытуда логикалық білім мен дағдыларды қалыптастыру бойынша жұмыстың жалпы әдіснамалық принциптерін анықтадық. Оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, біз логикалық дайындықты ұйымдастыратын мына қағидаларды анықтадық:

- бастауыш сынып оқушыларының логикалық дайындығында олардың жас ерекшеліктерін ескеріп, осы жасқа сәйкес әдістемені қолдану қажет. Балаларға заттарды салыстыруды, анықтамаларды құруды, қарапайым қорытындылар мен дәлелдемелер жүргізуді түсіндіруге мүмкіндік беретін әдістерді қолдану қажет.

- бастауыш сынып оқушылары арасында логикалық ойлауды дамытуға бағытталған жұмыс мақсатты және жүйелі түрде жүргізілуі керек. Ол бағдарламаның түрлі тақырыптары бойынша біртіндеп және жүйелі түрде жүзеге асырылады.

Бұл өз кезегінде жалпы логикалық дағдылардың біртіндеп қалыптасуын қамтамасыз етеді және ойлаудың анағұрлым күрделі логикалық формаларын дамытуға негіз қалайды. - бастауыш сыныптарға арналған пәндер бөлімдерін зерттеу белгілі бір логикалық білім мен дағдыларсыз мүмкін емес. Сондықтан логикалық ұғымдар мен әрекеттер болуы керек. Оқушылар алға қойылған мәселені шешу, ақыл-ой қызметінің ерекше күшін қажет ететінін

айту керек, бірақ сол қажетті ақыл-ой қызметіне дағдыландыру негізгі мәселе болмақ. Зерттеулердің нәтижелері ойлаудың дамуын қамтамасыз ететін негізгі шарттардың бірі оқушының ойлау белсенділігін күшейтетін проблемалық жағдай туғызатын міндеттерді алдын-ала қою екенін көрсетіп отыр. Осы тұста «проблемалық жағдаяттың» бізге не себепті қажеттігі туындады деген сұрақтар қойылуы мүмкін. Себебі «Ойлау процесі әрқашан адам қандай да бір интеллектуалды қиындыққа тап болған кезде пайда болады» (Гальперин, 1985) [11]. Проблемалық жағдаят - бұл «субъект жүзеге асыратын қиындық және ол оны жою әдісін тапқысы келеді» (Фридман, 1977) [12]. Проблемалық жағдаятты талдау дегеніміз – оқушының дербес, танымдық қызметінің бірінші кезеңі. Жағдаятты ұғыну оқушыны пайда болған интеллектуалдық шындықтың себебін нақты және не екенін түсінуге, санада «бұл не нәрсе?» деген сұрақтың пайда болуына алып келеді.

Біз қазақ мектептеріндегі бастауыш сынып оқушыларына білім беруде біз ұсынатын тапсырмалар олардың тұтас ойлау қабілетін мен тілін дамыта алатынына көз жеткізу үшін келесі үлгідегі тапсырмаларды ұсындық:

1 - тапсырма

Жазғы демалысын Маржан ауылда өткізді. Сабақ басталғалы әжесін қатты сағынып жүр. Ал әжесі болса ауылда. Әжесінің қал-жағдайын білу үшін ауылға телефон шалды. Ол әжесімен сөйлесу барысында амандасу, алғыс айту, қоштасу, өтініш айтуға байланысты қандай сөздер қолданғандығы жөнінде әңгімеле.

2 - тапсырма

Хайуанаттар бағынан көрген қызықтарыңды айтып, досыңа хат жаз. «Дүниетану» пәнінде берілген аңдар, құстар туралы мәліметтерді пайдалануыңа болады.

3 - тапсырма

Сені анаң базарға жұмсады. Сен жүзім, қызанақ, алма, картоп, сүт, айран, сүзбе, қияр, өрік сатып алуың керек. Ұмытпай және тез тауып алу үшін оларды топтастырып, кесте құрастыр. Ішінен бір көкөністі сипаттап көр.

4 - тапсырма

Оқушылар хайуанаттар бағына саяхат жасады. Мұғалім осы көргендері бойынша қабырға газетіне мақала дайындау туралы тапсырма берді. Сен де төмендегі жоспарды басшылыққа алып, мақала жаз.

1. Хайуанаттар бағына саяхат.
2. Хайуанаттар бағындағы қызықтар.
3. Саяхаттың әсері.

5 - тапсырма

Анаң сені дүкеннен шомыр сатып әкелуге жіберді. Сен бұл көкөністің атын жолжөнекей ұмытып қалдың. Қайткен күнде де кері қайтпай, көкөністі сатып алуың керек. Ол үшін сатушыға бұл көкөністі сипаттап бер: оның түрі, түсі, дәмі қандай, одан не жасауға болады?

6 - тапсырма

Наурыз мерекесі неліктен көктемде тойланады? Сұрағыңа жауап бере отырып, пайымдау мәтінін құрастыр. Өзіңнің жазғаның мен досың жазған мәтінді салыстыр. Олардың ұқсастығы мен өзгешелігін ажырат.

Бұл тапсырмаларды орындау барысында оқушылар жеңіл түрде қорытынды жасай келе, логикалық білім мен ойлау дағдыларын қалыптастырады, пәндік білімдерін қолдана отырып ойын тұжырымдауға, заттарды белгілеріне қарап топтастыруды, сонымен қатар түрлі формадағы тапсырмаларды (кесте, сурет, сызба) түсініп, олармен жұмыс жасауды жүзеге асырады. Сонымен қатар, бөл тапсырмалар оқушының өз бетінше іздену қызметін жандандырып, өзін-өзі тексеріп, басқарып отыруына мүмкіндік жасайды. Яғни, тапсырмаларды орындау барысында оқушылардың тілі және логикалық ойлау қабілеттері дамиды.

Қорытынды

Қазіргі логика тәжірибе сұранысына жауап беретін және қоршаған ортаның күрделілігі мен алуан түрлілігін бейнелейтін дербес «логикалар» жиынын қамтитын күрделі, жоғары дамыған білімдік жүйесін көрсетеді. Логикадағы қысқаша жасалған шолудан, оның даму тарихынан ойланатын тіршілік иесі ретінде логика ғылымының білімі кез келген адамға аса қажет деген тұжырым жасауға болады. Жаңа мазмұнға жаңашыл әдістер қажет. Бүгінгі күні білім беру мекемелерінде оқыту үдерісінде жаңа әдіс-тәсілдер өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Оқыту әдістемесі ғылымын жаңа арналармен байланыстыру арқылы жаңарту, әдістеменің теориялық құндылығын арттыру, сол арқылы тілді меңгерту, ойды дамыту үдерісін сапалы деңгейде, философиялық, логикалық, психологиялық, физиологиялық тағы басқа ілім мәліметтерімен де байытылуы керектігі теориялық тұрғыда негізделіп отыр. Біз алдағы уақытты бастауыш сынып оқушыларының логикалық әдіс-тәсілдер арқылы тілі мен ойын дамытудың теориялық негіздері мен логикалық әдіс-тәсілдерді қолданудағы сабақ түрлері жаңа тиімді технологияларды анықтап, тәжірибелік эксперимент негізінде, бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлары арқылы тілі мен ақыл-ой қабілетін дамытудың әдістемесін ұсынуды жоспарлап отырмыз.

Отандық педагогиканы дамытудың бір бағыты ретінде оқушылардың логикалық ойлау дағдыларын қалыптастырудағы зерттеу жұмысымыздың нәтижесі мынадай ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді:

- Оқушылардың тіл меңгеру және ойлау дағдыларын қалыптастыруға тәжірибелік жұмыстар жүргізу қажет;
- Пәндердің мазмұны бойынша тіл меңгеру және ойлау дағдыларын қалыптастыру үшін тест жұмысын жүргізу керек;
- Тіл меңгеру және ойлау дағдыларын қалыптастыру үшін арнайы тапсырмалар құрастыру қажет. Оқушылардың өз беттерінше жасаған ой-амалдарын дұрыс-бұрыстығын тексерту, оқушыларды бір мәселенің өзін түрлі жолдармен шешуге үнемі бағыттап отыру (тапқыштық пен зеректік), ойлануды қажет ететін мысалдар құрастыру, есептер шығарту, шығармалар жаздыру – бала ойлауын тәрбиелеудің тиімді жолы. Қорытындылай келе, логикалық ойлау нақты сабақтың құрылымында жат болмауы керек, бірақ оны қалыптастыру үшін оқу материалының пәндік мазмұнын белсенді түрде тарту қажет. Бастауыш мектеп оқушыларының логикалық ойлауы мен білімдік-логикалық дағдыларын қалыптастыруды мектептен тыс жұмыстарда жалғастыру қажет. Мәселен, сыныптан тыс іс-шаралар - үйірмелер, логика бұрышы, қабырға газеті, арнайы апталықтар мен ертеңгіліктер. Мұндай сабақтардың мазмұнына қазақ тілі, жаратылыстану ғылымдары, сондай-ақ оқушылардың күнделікті өмірінен алынған эмпирикалық материалдар (ойындар, сүйікті ісі) кіруі керек. Оқушылардың ойлау қабілеттерін дамып, жаңашыл идеяларға көңіл көкжиегін ашу керек. Сонда ғана оқушы белгілі бір дағдыларды игеріп, оны өзінің өмірлік қажеттігіне жұмсайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Микеладзе З.Н. (1978) Основоположения логики Аристотеля. Вступ. статья. Аристотель. Сочинения в четырех томах. Том 2. М.: Мысль. – 687 с.
2. Тұрғанбаев Ә. (2004) Логика. Алматы: «Білім». - 136 б.
3. Оспанов Т.Қ., Құрманалина Ш.Қ., Құрманалина С.Қ. (2015) Математикалық теорияның негіздері.
4. Жапбаров А. (2015) Қазақ тілін дамыта оқытудың тәжірибелік әдістері: логикалық амал-тәсілдер. Шымкент.
5. Оразахынова Н. (2001) Сөз құрамын, лексика грамматикалық мағынасын сатылай комплексті талдау.
6. Рахымбек Д.К. (1998) Болашақ математика мұғалімін оқушылардың логико-методологиялық білімдерін жетілдіру жұмысына дайындаудың ғылыми-әдістемелік негіздері пед. ғыл. канд. ...дис. : 13.00.02. Шымкент. - 336 с. 39
7. Datsogianni A., Sodian B., Markovits H., Ufer S. (2020) Reasoning With Conditionals About Everyday and Mathematical Concepts in Primary School, Frontiers in Psychology, 11, 531640 https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7658316/

8. Bakhyt S., Kalimbetov B., Khabibullayev Z. (2018) Possibilities of mathematical problems in logical thinking. Development of secondary education pupils. Opcion. 34(85-2), 441-457. https://produccioncientificaluz.org/index.php/opcion/article/view/23803
9. Жапбаров А. (2011) Оқушылардың тілін дамыта оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері. Алматы: Арыс.
10. Әлімов А.Қ. (2013) Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері. Алматы. – 448 б.
11. Гальперин П.Я. (1985) Методика обучения и умственное развитие ребенка. Москва: Издательство МГУ. 1985. – 45 с.
12. Фридман Л.М. (1977) Логико-психологический анализ школьных учебных задач. Москва: Педагогика. - 208 с.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АҚПАРАТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМЫТУ

Сыдықова А.
Қорқыт Ата атындағы Қызылорда
университетінің 1 курс магистранты
Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к., проф.м.а. **А.М.Жубандыкова**

Аңдатпа: Бұл мақалада бастауыш мектептегі сабақтарда АКТ-ны қолдану және ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы маңыздылығы жөнінде жазылған.

Аннотация: В данной статье рассматривается использование ИКТ на уроках в начальной школе и влияние информационно-коммуникативных технологий на развитие творческих способностей учащихся.

Abstract: This article examines the use of ICT in primary school lessons and the impact of information and communication technologies on the development of students' creative abilities.

Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында «Бастауыш білім берудің мақсаты мынадай кең ауқымды дағдылар негіздерін

меңгерген білім алушы тұлғасының үйлесімді қалыптасуы мен дамуына қолайлы білім беру кеңістігін жасау болып табылады:

1) білімді функционалдықпен және шығармашылықпен қолдана білу;

2) сын тұрғысынан ойлау;

3) зерттеу жұмыстарын жүргізе білу;

4) ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана білу – [1, 8 б.] деп көрсетілген. Осы орайда бастауыш сынып оқушыларының ақпараттық талдау әдісі арқылы шығармашылық ойлауын дамыту өзекті мәселе болып табылады.

Қазіргі ақпараттық қоғамда, білімді практикалық тұрғыдан қолдана алатын шығармашылық тұлғаны дамыту қажеттілігі туындайды.

Әлемдік білім кеңістігіндегі озық тәжірибені оқып үйрену адамзат тарихында өзектілігі арта түсетін білімді де білікті, бастауыш деңгейде оқушының жүйелілік, ақпараттық, пәндік, тұлғалық құзыреттіліктерді меңгерту басты мәселе болғанын көрсетеді.

Ақпараттардың қазіргі заманғы жаңа рөліне байланысты қоғамды ақпараттандыру үдерісі әлемдік ғылыми-техникалық прогрестің маңызды бағыттарының біріне айналып отыр. Білім берудегі инновациялық процестер мектептегі педагогикалық процесті жетілдіруді қажет етеді. Ақпараттық өркениеттілік ғасыры компьютерлік сауаттылықтан ақпараттық сауаттылыққа көшуді талап етеді. Соның нәтижесінде ақпараттық мәдениеттілікке көшу мақсаты көзделеді. Сондықтан мектептегі білім берудің бүгінгі таңдағы мақсаты - бәсекеге қабілетті, ұлттық мәдениетті, әртүрлі бағыттағы білімді меңгеруге дайын, ақпараттық кеңістікте икемді әрі тез қимылдайтын, жаңа ақпараттық технологияларды меңгерген тұлғаны тәрбиелеу.

Ғаламдық телекоммуникациялар шығармашлық ойлауды, көзқарасты білдіретін қисында дамытуға жәрдемдеседі. Сондықтан да бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық ойлауын дамыту үшін интернет желісінен де ақпараттарды саралап алып, тиімді қолдануы қажет етеді.

Ақпараттық технологияларды білім беру жүйесінде пайдаланудың мақсаты: оқыту үдерісіне оқушылардьщ дер кезінде тиянақты білім алуын қамтамасыз ету және оқытудың жоспарланған сапасына қол жеткізу болып табылады. Бүгінгі таңда әрбір оқушының шығармашылық ойлауын дамыту үшін бастауыш білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялар кеңінен қолдануда. Осы орайда "Математика және информатика" білім беру саласының мазмұны "Математика", "Цифрлық сауаттылық" оқу пәндерінде іске асырылады. "Математика және информатика" білім беру саласының мазмұны білім алушыларда қоршаған болмыстың алуан түрлі объектілері мен құбылыстарын сипаттау үшін бастапқы математикалық білімді қалыптастыруға; ауызша және жазбаша есептеу алгоритмдерін игеруге; есептер шығарудың жалпы амалдарын, өлшем және есептеу дағдылары негізінде логикалық пайымдаулар түзе білу машықтарын дамытуға; ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарапайым құралдарын қолдану дағдыларын, ақпаратты іздеу, таңдау, жеткізу, объектілер мен процестерді жобалау, кестелермен, схемалармен, графикалармен және диаграммалармен жұмыс істеуде ең қарапайым әдістерді қолдану, интерпретациялау және деректерді беру машықтарын қалыптастыруға бағытталған [2, 15 б.].

Ақпараттық құзіреттілікті қалыптастырудың басты мақсаты оқушыларды ақпаратты беру, түрлендіру және оны қолдану білімдерімен қаруландыру, олардың компьютерлік технологияны өз қызметтеріне еркін, тиімді пайдалана алу қабілеттерін қалыптастыру. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар жеке тұлғаның құзыреттілігін дамыту құралы. Қазіргі білім беру ісінің басты шарттарының бірі болып оқушының өзіне керекті мәліметті өзі іздеп табуына үйретіп, олардың өз оқу траекторияларын өзінің таңдай білуі есептеледі. Бастауыш сыныптарда "Цифрлық сауаттылық" оқу пәнінің оқытудың мақсаты қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды практикада тиімді пайдалану үшін білім алушыларды компьютерлік құрылғы, ақпаратты ұсыну және өңдеу, Интернет желісінде жұмыс істеу, есептеу ойлауы, робототехника мәселелері бойынша базалық біліммен, дағдылармен қамтамасыз ету болып табылады. Осы орайда біздің елімізде 2018-2019 оқу жылында 3-4 сыныптарға арналған «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» пәні енгізілді, ол цифрлық технологияларды күнделікті өмірде тиімді пайдалану үшін заманауи цифрлық технологиялармен жұмыс істеу бойынша жалпы базалық білімді қалыптастырады. 2021-2022 оқу жылынан бастап «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» пәні 1 сыныптан бастап енгізілді. Қазақстан Республикасы 13 Білім және ғылым министрінің кейбір бұйрықтарына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 27 қарашадағы № 496 бұйрығына сәйкес АКТ пәні «Цифрлық сауаттылық» деп өзгертілді.

«Цифрлық сауаттылық» оқу пәнінің базалық мазмұны білім алушылардың алгоритмдік ойлау қабілетін ойын программалау ортасында қалыптастыруға, робототехника жиынтығының негізгі компоненттерімен таныстыруға, қарапайым роботтар жинауға және оларды басқаруға бағытталған.

«Цифрлық сауаттылық» оқу пәнінің базалық мазмұны: 1 сыныпқа арналған 1) «Компьютер»: Информатика кабинетіндегі ережелер; 2) «Интернет желісіндегі жұмыс»: желіде орналастырылған ақпараттың сенімділігі мен пайдалылығы; желідегі қалаусыз байланыс тәуекелдері; 22 3) «Есептей білу»: алгоритмдер; сызықты алгоритмдерді орындаушы; программалау ойын алаңынының интерфейсі (Scratch (скретч)); программалау ойын алаңында жобаны құру, сақтау және ашу; 4) «Робототехника»: білім беру роботының негізгі моделін құру; роботқа арналған программаны жүктеп алу және іске қосу; роботтың доңғалақ бұрылыстарының белгіленген саны бойынша қозғалысы, роботтың берілген бұрышта қозғалысы (90, 180 градус). 2-сыныпқа арналған «Цифрлық сауаттылық» оқу пәнінің

базалық мазмұны: 1) «Компьютер»: компьютер құрылғылары; енгізу (тінтуір, пернетақта, микрофон) және шығыс (монитор, принтер, динамиктер/ құлаққаптар) құрылғылары. Программалық қамтамасыз ету: файл және бума туралы түсінік; файл мен буманы құру, көшіру, орнын ауыстыру және жою; контекстік мәзірді пайдалану. Қауіпсіздік: цифрлық құрылғылармен жұмыс істеу кезінде қауіпсіздік ережелері; 2) «Ақпаратты ұсыну және өңдеу»: Мәтіндер: пернетақта симуляторы мен мәтін редакторында сөйлемдерді теру; Графика: суретті өңдеу, суретті кесу, айналдыру, өлшемін өзгерту, сурет фрагментін көшіру және көрсету. Мультимедиа: дыбысты жазу және ойнату, аудиофайлдарды өңдеу; 3) «Интернет желісіндегі жұмыс»: берілген тақырып бойынша ақпарат іздеу үшін браузерді қолдану, қосымшалар арасындағы мәліметтермен ауысу; 4) «Есептей білу»: алгоритмдер: тармақталған алгоритм, алгоритмнің ауызша түрі. Программалау: программалау ойын алаңының кірістірілген графикалық редакторында жеке өзінің кейіпкерін жасау, пернетақтадан спрайтты басқаруды ұйымдастыру, кейіпкерлер арасындағы мәтіндік диалогті ұйымдастыру; 5) «Робототехника»: ауызша түрінде берілген алгоритм бойынша роботтың қозғалысын ұйымдастыру, жанап өтетін датчикті қолдану, роботқа арналған аудиофайлды жүктеу, роботқа арналған программаны әзірлеуде дыбысты қолдану, құрылған роботты аудиторияға ұсыну; 3-сыныпқа арналған «Цифрлық сауаттылық» оқу пәнінің базалық мазмұны: 1) «Компьютер»: компьютер құрылғылары: таңба регистрін, пернетақтаның орналасуын, меңзерді басқаруды өзгертуге арналған клавиштер. Программалық қамтамасыз ету: қолданбалы программаларда «қызу» клавиштерді пайдалану. Қауіпсіздік: Интернет желісінде жұмыс істеуде жеке қауіпсіздігінің негізгі ережелері. 2) «Ақпаратты ұсыну және өңдеу»: мәтінді теру ережелері; маркіленген және нөмірленген тізімдер; мәтінді өңдеу; шрифт пен абзацты пішімдеу (жазылуы, түсі, тегістеу); кесу, көшіру, белгіленген мәтінді құжатқа қою; мәтінге суретті қою және орналастырылуын реттеу; Презентациялар: 23 презентация конструкторы; программа мәзірі; презентацияның ашылуы мен сақталуы; мәтінді және суреттерді слайдқа орналастыру; слайдтар арасында ауысу; презентация дизайны. Графика: фотосуреттерді өңдеуге арналған программа (жарықтық, контраст, жиектеме); 3) «Интернет желісіндегі жұмыс»: ақпарат іздеу, құжаттан мәтін үзіндісін іздеу. Ақпарат алмасу: желідегі ақпарат алмасу жолдары; жоба бойынша бірлесіп жұмыс істеуге арналған мессенджерлерді пайдалану. 4) Есептей білу». Алгоритмдер: цикл; циклдік алгоритмді іске асыру кезінде орындаушының командалар жүйесі. Программалау: программалау ойын алаңын құру барысында алгоритмді жүзеге асыру; дайын сценарий бойынша ойын әзірлеу; программалау ойын алаңында бірнеше көріністермен және кейіпкерлермен жұмыс істеу. 5) «Робототехника»: орта мотордың жылдамдығы мен айналымның санын күйге келтіру; робот қозғалысын ұйымдастыру үшін циклді қолдану. 4-сыныпқа арналған «Цифрлық сауаттылық» оқу пәнінің базалық мазмұны: 1) «Компьютер»: компьютер құрылғылары: компьютерлік және мобильді технологиялардың ескіруі ғылыми-техникалық прогреспен байланысты екенін түсіндіру. Қауіпсіздік: сенімді пароль критерийлері; 2) «Ақпаратты ұсыну және өңдеу». Мәтін: мәтіндегі кестелер. Презентациялар: слайдтың макеті; объектілердің анимациясы; бейне мен аудионы орналастыру. Мультимедиа: бейнеролик жасау. 3) «Интернет желісіндегі жұмыс»: ақпарат іздеу: компьютерде файл мен бумаларды іздеу; ақпарат алмасу : браузерді реттеу (бетбелгі, журнал мен жүктеу); электрондық пошта: хабарлама қабылдау және жіберу, файлдары қоса берілген хабарлама. 4) «Есептей білу»: алгоритмдер: енгізілген циклдер, логикалық операторлар, салыстыру операторлары. Программалау: программалау ойын алаңында айнымалыларды қолдану; жеке сценарийі бойынша ойын әзірлеу. 5) «Робототехника»: түс датчигі; ультрадыбыс датчигі білуді үйретеді.

Ақпараттық-технологиялар бастауыш сыныпта барлық пәндер бойынша қолданылады. Мысалы, мультимедиалық құралдар – бейнелік және аудиоэффектілік, әртүрлі мультибағдарламалық мүмкіндіктерді интерактивті бағдарламалық жабдықтың басқаруымен орындаталатын электрондық құжаттарды дайындау мақсатында қолданылады[3, 25 б.].

Мультимедиа ақпараттық жаңалықтардың қайнар көзі ретіндегі ғылыми білім мен инновациялық шешімдердің рөлінің жоғарылауына ықпал етеді, технологиялық өсу мен жаңа интеллектуалдық технологиялардың құрылу мүмкіндіктерін қарастырады[4, 45 б.].

Келесі кезекте бастауыш сыныптарға арналған электрондық оқулықтар – бұл автоматтандырылған, ақпараттандырылған оқыту жүйесі болып табылады. Электрондық оқулықтың негізінде пәннің жұмыс бағдарламасы және күнтізбелік тақырыптық жоспарға сүйеніп құрастырылған модуль жатады. Білімді жүйелі, әрі тиімді қабылдауға көмегін тигізетін дизайнға баса көңіл бөлінеді. Электрондық оқулықтар ара қашықтықтан оқыту формасына негізделіп жасақталады және оны жүзеге асыру үшін қолданылады.

Интерактивті тақта – бұл компьютердің қосымша құрылғыларының бірі және де дәріс берушіге немесе баяндамашыға екі түрлі құралдарды біріктіретін: ақпараттың кескіні мен қарапайым маркер тақтасын біріктіретін құрал. Электрондық оқулықтық негізгі бөлігіне интерактивті тапсырмалар жатады. Олар оқушыларды пәнге байланысты білім-білік, дағдыларының дамуына негізделіп жасалынған. Сол сияқты оқулықтағы тест арқылы оқушы өз білімінің нәтижесін тестілеу сұрақтарын орындай отырып көре алады. Мысалы, электрондық оқулықтарды сабақта пайдалана білу мен ондағы тапсырмаларды оқушылардың орындауы бойнша Әдебиеттік оқу пәнінде мультфильмдерді пайдалану әдістемесін оқушылар мұғалім ұсынған мультфильмдер «Алдар Көсе» ертегісі, «Қарлығаш пен Дәуіт» және т.б. ертегілерді оқып, талдай алады[5, 137 б.].

Қорыта келе, бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық ойлауын ақпаратық-коммуникациялық технологиялар арқылы дамытуға үлкен мән берілетінін анықтадық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы.
2. Бастауыш сыныптарда «Цифрлық сауаттылық» пәнін оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Нұр-Сұлтан: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2022. – 148 б.
3. Кудайкулов М.А., Нурпеисова С.А., Кудайкулов С.М.Дидактическая технология инновационного обучения: учебно-методическое пособие. - Алматы: 2011. – 162 с
4. Сарбасова Қ.А. "Бастауыш мектепте білім берудің мазмұны мен оқыту технологиясын жасаудың ғылыми-теориялық негіздері" пәні бойынша лекциялар курсы (электрон.). - Қарағанды: Қарағанды мемлекеттік университеті, 2008.
5. Уайдуллақызы Э. Бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру.- 6D010200 – Бастауыш оқытудың педагогикасы Философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация,2014- 218 б.

РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТНОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА В ПРОЦЕССЕ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Тасыбаева Г.А.
Преподаватель русского языка и литературы, магистр педагогических наук
Высший педагогический колледж имени Б.Ахметова

Аңдатпа: Бұл мақалада Қазақстанның білім беру жүйесінде тілдік құзыреттілік дағдыларын қалыптастыру әдістері қарастырылады.XXI ғасырда елдің табысы қазба байлықтарының қолжетімсіздігімен айқындалады. Ұлттың табыс факторы жеке тұлғаның бәсекеге қабілеттілігі болмақ. Яғни, мемлекетіміздің әрбір азаматында XXI ғасырға лайықты қасиеттер жиынтығы болуы керек.

Аннотация: В данной статье рассмотрены методы формирования навыков личностной компетентности в системе образования Казахстана. В 21-м веке успех нации будет определять не доступность минеральных ресурсов. Фактор успеха нации будет заключаться в конкурентоспособности человека. То есть каждый гражданин нашего государства должен иметь набор качеств, достойных 21-го века.

Abstract: Given the global progress of science and technology, it is important to strengthen the teaching of science and mathematics and English in high schools. This article discusses the methods of forming language competence skills in the education system of Kazakhstan. In the 21st century, the success of a nation will be determined by the inaccessibility of mineral resources. The success factor of the nation will be the competitiveness of the individual.That is, every citizen of our state must have a set of qualities worthy of the 21st century.

Глобальной задачей является гуманизация образования, предполагающая признание ценности человека, которая заключается в той уникальности, которую он воплощает.

Учитывая уникальность каждого обучающегося, его потенциал, можно определить следующую ступень личностного развития при создании определенных педагогических условий, не нарушая при этом природы человека и удовлетворяя его потребность в саморазвитии и самоактуализации.

Однако целостного представления о структуре личностного потенциала, путях и психологических механизмах его развития, о влиянии различных факторов на личностный потенциал студентов в учебно-воспитательном процессе в педагогике пока не существует. Очевидна необходимость комплексного подхода к разработке и исследованию личностного потенциала, определению содержания и условий его развития в учебно- воспитательном процессе.

В акмеологическом понимании личностный потенциал включает в себя не только потенциальные, природно-обусловленные качества и способности человека, но и систему постоянно возобновляемых интеллектуальных и волевых ресурсов, которые могут быть ею использованы и приведены в действие для достижения определенной цели или результата .

Личностный потенциал в научной литературе трактуется как обобщенная характеристика индивидуально-психологических особенностей личности (Д.А. Леонтьев), дающий человеку возможность принимать решения и регулировать поведение, прежде всего из своих внутренних представлений и критериев. Личностный потенциал человека находит проявление в осознании им потребностей и в познании себя, в ценностном отношении к личностным ресурсам, в возможности активно и ответственно действовать на основе целеполагания и рефлексии.

Таким образом, понятие личностный потенциал включает целый ряд признаков: когнитивных, экзистенциально-ценностных, деятельностно-креативных. Являясь достаточно сложным личностно-деятельностным образованием, потенциал личности, наряду с ресурсами, данными человеку от рождения, включает также мировоззрение, мотивацию к самореализации и личностные качества. В связи с чем в научной литературе изучаются различные виды личностных потенциалов: интеллектуальный (Н.А. Грищенко), коммуникативный (Ю.Н. Емельянов), творческий (В.И. Загвязинский), духовно-творческий (В.В. Игнатова), профессионально-культурный (Е.А. Мухамедвалеева), профессиональный (В.А. Адольф), аксиологический (Л.Д. Столяренко).

Личностный потенциал включает в себя такие составляющие, как здоровье, степень активности, уровень усвоенной культуры, совокупность знаний, умений, навыков профессионального и бытового характера, совокупность личностных качеств и уровень духовно-нравственного развития человека. Как отмечают исследователи (А. Г. Асмолов, Б. А. Вяткин, А. В. Петровский), характерным свойством личностного потенциала является его непрерывное изменение под влиянием внутренних и внешних факторов, в числе которых особую роль играет активная деятельность личности.

В педагогическом аспекте (В.В. Игнатова) личностный потенциал представляет собой сущностную видовую характеристику человека, заключающуюся в совокупности врожденных и приобретенных способностей относиться к окружающей действительности, определяющую норму его возможного реагирования на социально-педагогические условия, имеющую объективную направленность в зависимости от потребностей личности и ее ценностных ориентаций и реализующуюся в деятельности. Опираясь на имеющийся личностный

потенциал, человек формирует себя как личность и как профессионал, вырабатывая определенные индивидуальные эталоны личностного и профессионального развития.

В данной логике профессионализм человека представляет собой не только уровень профессиональных знаний и способов деятельности, но и степень реализации его личностного потенциала, включая его отношение к реалиям внешнего мира и самому себе. Эффективное поведение человека в определенной деловой ситуации обеспечивает личностная компетенция специалиста (Н. Н. Реутов, Н. В. Уварова и др.). В общем виде личностная компетенция включает в себя умения принимать решения, правильно распоряжаться временем, ориентироваться на результат, устанавливать целесообразные контакты, желание трудиться и добросовестное отношение к делу, адекватное оценивание своих возможностей, намечать новые мобилизационные задачи и реализовывать способы самосовершенствования. Это тот личностный потенциал, который позволяет человеку, расти в личностном и профессиональном плане.

Личностный потенциал студента представляет собой личностно-деятельное образование, отражающее совокупность их знаний, умений, потребностей, возможностей, ценностных отношений, личностных качеств, позволяющих адаптироваться к условиям образовательной среды и обеспечивающих познавательную направленность, а также стабильно высокую эффективность учебно-познавательной деятельности. Признаками личностного потенциала студента являются: наличие профессиональной направленности; осознание собственных возможностей в решении образовательных задач; проявление ценностного отношения к личностным ресурсам; ориентированность на самостоятельное, целенаправленное овладение знаниями и способами деятельности; выбор путей достижения поставленной цели.

Личностный потенциал предполагает наличие личностных свойств и качеств, обеспечивающих человеку, как развитие его личности, так и ее внешнее проявление в создании предметов материальной и духовной культуры. Понятие личностные качества рассматриваются нами, исходя из понимания качества как устойчивой во времени и пространстве характеристики личности, проявляющейся в поведении человека в различных ситуациях.

Как было отмечено выше, в исследованиях многих ученых обязательным условием развития личностного потенциала является внутренняя мотивация. Если исходить из того, что мотив – это внутреннее побуждение личности к тому или иному виду активности (общение, творческая деятельность, учебная деятельность), связанное с удовлетворением определенной потребности, то внутренняя мотивация студента – это удовлетворение познавательной потребности, потребности творческого развития, желание выразить себя. Внешняя мотивация студентов чаще всего связана с получением хороших оценок, социального престижа, с соревновательностью и имеет мало общего с внутренней потребностью развития.

Развитие личностного потенциала студентов зависит скорее от силы внутренней мотивации каждого. Высокий уровень сформированности нравственных, интеллектуальных, эмоционально-волевых и коммуникативных качеств личности студентов в значительной степени обеспечивает продуктивность их познавательно-профессиональной деятельности и создает благоприятную основу для обогащения и развития личностного потенциала. Нравственные качества, выражающиеся, прежде всего, в позитивной мотивации избранной профессии, в личностном соответствии ценностей общественно значимым нормам, задают общий тон учебно-профессиональной деятельности. Интеллектуальные качества личности обеспечивают эффективное осуществление той или иной деятельности в образовательном пространстве вуза. Эмоционально-волевые качества, регулируя эмоционально-волевую сферу личности студентов, мобилизуют их на выполнение необходимых учебных действий, тормозят нежелательную активность. Коммуникативные качества позволяют студенту выстраивать эффективные способы взаимодействия со всеми участниками образовательного процесса вуза.

Рассматривая профессиональное педагогическое образование как социокультурный институт, с одной стороны, и как педагогическую систему, с другой, отмечая направленность этого процесса на формирование активной познавательной деятельности самого студента, считаем целесообразным, использовать его возможности, в том числе, и для развития личностного потенциала. Гуманистическая направленность профессиональной подготовки дает возможность поэтапно стимулировать стремление студента к самовыражению и развитию личностного потенциала в процессе освоения профессиональных знаний и способов деятельности посредством актуализации личностной субъектной позиции с учетом интересов личности и ее индивидуальных возможностей. Выделяя студенческий возраст в качестве центрального периода становления характера и интеллекта, исследователи отмечают, что характерной чертой нравственного развития в этом возрасте является усиление сознательных мотивов поведения и повышение интереса к моральным проблемам, переосмысление ценностных ориентаций (Н.В. Прокопьева, Л.Д. Столяренко, И.В. Шаповаленко). Период наиболее активного развития нравственных и эстетических чувств, становления и стабилизации характера позволяет заметно активизировать процесс развития потенциальных возможностей личности. Ведущей деятельностью в этот возрастной период признается учебная деятельность, которая является частью познавательной деятельности и определяется как деятельность по самоизменению, поскольку ее продуктом являются изменения, происходящие в ходе ее выполнения в самом субъекте, осуществляющем эту деятельность. Целью учебной деятельности и является изменение самого субъекта деятельности в виде приобретаемых им знаний и способов действий. Эффективное осуществление учебной деятельности предполагает владение студентами учебными действиями, универсальными для всех предметов и основных сфер человеческой деятельности. Концепция универсальных учебных действий, разработанная на основе личностно-деятельностного подхода, коллективом авторов под руководством А.Г. Асмолова, определяет универсальные учебные действия как обобщенные действия, обеспечивающие умения учиться.

Исследователи отмечают многофункциональность универсальных учебных действий, которые не только открывают обучающимся возможность широкой ориентации в различных предметных областях и в организации учебной деятельности, но и создают условия для развития личностного потенциала в процессе освоения компонентов учебной деятельности. Регулятивные, познавательные, личностные и коммуникативные учебные действия, освоенные в процессе общеобразовательной подготовки, создают основу для эффективного овладения общекультурными и профессиональными компетенциями в сфере высшего образования.

Анализ психолого-педагогической литературы, опыт собственной педагогической деятельности убедительно доказывают, что эффективное овладение знаниями, целенаправленное их применение в планировании и реализации деятельности, развитие потенциальных возможностей в значительной степени зависит от сформированности ценностного отношения студентов к собственным индивидуальным ресурсам (А.А. Деркач, Е.В. Есипова, А.В. Кирьякова).

Ценностное отношение студентов к личностному потенциалу мы понимаем как осознание личных потребностей и возможностей, выделение значимой области их применения в процессе учебно-познавательной деятельности и обретение через них личных смыслов будущей профессиональной деятельности. Выработке ценностного отношения к личностному потенциалу, развитию интеллектуальных, аналитико-рефлексивных, организаторских способностей, активизации процессов само- воспитания и саморазвития в образовательном пространстве вуза во многом способствует использование методов активного и интерактивного обучения.

Эффективными развивающими возможностями в обогащении личностного потенциала, по нашему мнению, обладают личностно-деятельностно-ориентированные технологии обучения (контекстное обучение, игровые технологии, имитационно- игровое моделирование, метод проектов). Особую значимость приобретают также коллективные и

групповые формы самостоятельной работы, которые создают особое рефлексивное пространство. В ситуации коллективной и групповой мыследеятельности формируются способы взаимодействия, мышления, оценки и рефлексии, активизирующие процесс развития и саморазвития личностного потенциала каждого участника. Коллективные формы работы позволяют нейтрализовать негативные проявления, препятствующие достижению общего результата, вырабатывают ценности, значимые для дальнейшего процесса самоактуализации и саморазвития. Игровые технологии позволяют раскрыть и продиагностировать индивидуальные возможности личности в совместной деятельности, обеспечивая высокую мотивацию и эмоциональную насыщенность процесса обучения. В деловой игре формируется осознание принадлежности ее участников к общему делу, критическое мышление при коллективном обсуждении вопросов, воспитывается уважительное отношение к мнению других участников игры, развивается логика и речевой этикет. Игровой метод, обеспечивая наглядно-образное восприятие и осмысление реалий образовательного процесса, создает условия для развития личностного потенциала, стимулируя проявление нравственных представлений и чувств, мотивов поведения, которые лежат в основе проявления деятельно-волевых личностных качеств.

Так, учебно-деловая игра «Модель будущего преподавателя», имитируя определенную педагогическую ситуацию, создание портрета идеального учителя, позволяет не только образно представить модель специалиста в действии через разыгрывание ролей, но и стимулирует интерес к будущей профессии, как социально-ценному виду деятельности, активизируя процессы самооценивания и самосовершенствования. Коллективное обсуждение, выделение и обоснование сущностных характеристик профессионально-педагогической компетентности способствует развитию аналитических и коммуникативных способностей. Занятие-практикум, организованное в методике квеста, приключенческой игры, требующей от участников при прохождении маршрута демонстрации интеллектуальных возможностей и организационно-волевых качеств, способствует формированию умений эффективно выполнять ориентировочные, исполнительские, общеучебные действия, актуализируя и развивая личностный потенциал студентов. Узловыми пунктами маршрута являются несколько станций: «Техника тайм-менеджмента», «Гигиена умственного труда», «Методы учения», «Поиск информации». Содержательную канву игры образуют разнообразные задания теоретико-практической направленности (составление режима дня, работа со словарями и справочниками, аналитическая обработка текста, работа с каталогами, подготовка до- кладов и др.). Личностные ресурсы активизируются посредством включения личности в систему учебно-познавательных действий и отношений. Это сопровождается поиском личностью оптимальных способов перевода индивидуальных возможностей в реальную образовательную практику, овладением и личностным принятием норм и форм учебно-познавательной деятельности. За счет активизации способов организации учебно-познавательной деятельности происходит повышение интеллектуального, познавательного потенциала.

Важную роль в формировании мотивационной основы развития личностного потенциала играют театрализованные (ролевые) игры. В игровых условиях ролевое перевоплощение становится средством осмысления, оценки, изменения отношения к себе. При этом установки, формируемые в игре, закрепляются в дальнейшем и становятся устойчивыми личностными характеристиками. Игра-инсценировка «Путешествие по образовательному процессу педагогического колледжа» позволяет через ролевое исполнение основных форм обучения в колледже, сформировать знания об особенностях обучения в колледже, выработать личностно-значимое к ним отношение, определить стратегию поведения в процессе профессиональной подготовки.

Показателем развития рефлексивных способностей является готовность к внутренней содержательной оценке своей деятельности. Самооценка является важным видом оценочных способностей и понимается как отношение человека к своим возможностям, личностным качествам. Рефлексивно-оценочные умения позволяют определить, какой вид деятельности

наилучшим образом способствует раскрытию личностного потенциала, понять какие внутренние особенности личности являются препятствием для самореализации в образовательном процессе, сформулировать рекомендации по дальнейшему самосовершенствованию. Диагностический практикум «Я и образовательный процесс колледжа» предполагает выявление и оценку студентами индивидуальных возможностей. При этом развиваются аналитические и проективно-конструктивные умения на основе рефлексивной деятельности.

Список использованных источников

1. Абульханова-Славская К. А. Типология личности и гуманистический подход / К. А. Абульханова- Славская // Гуманистические проблемы психологической теории. – М. : Наука, 1995. – С. 27–48.

2. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский ; под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика-Пресс, 1996. – С. 10–19.

3. Зеленов Л. А. Становление личности / Л. А. Зеленов. – Горький : Волго-Вятское кн. изд-во, 1989. – 168 с.

4. Каган М. С. Философская теория ценности / М. С. Каган. – СПб. : Петрополис, 1997. – 205 с.

5. Келле В. Ж. Человеческий потенциал и человеческая деятельность / В. Ж. Келле // Человек. – 1997. – № 6. – С. 5–14.

6. Краева О. Л. Социально-философский анализ потенциала человека : автореф. дис. д-ра филос. наук : 09.00.01 / О. Л. Краева. – Н. Новгород : НГСА, 1999. – 46 с. 7. Леонтьев Д. А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа самодетерминации // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М. В. Ломоносова. Вып. 1 / под ред. Б. С. Братуся, Д. А. Леонтьева. – М. : Смысл, 2002. – С. 56–65.

8. Марков В. Н. Потенциал личности: акмеологическая постановка проблемы / В. Н. Марков, Ю. В. Синягин // Мир психологии: научно-методический журнал. – 2000. – № 1. – С. 250–261.

9. Орлов А. Б. Психология личности и сущности человека. Парадигмы, проекции, практики / А. Б. Ор- лов. – М. : Академия, 2002. – 272 с.

ПЕДАГОГТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ – ЗАМАН ТАЛАБЫ

Тобугов М.Т.
Қазақ тілі мен әдебиеті ғ. магистрі, Ә.Бөкейханов атындағы орта мектебі
Жамбыл облысы, Қазақстан

Андатпа*:* Бүгінгі күні инновациялық педагогикалық технологияларды қажетті деңгейде қолданып, жеке тұлғаның шығармашылық қабілетін қоғамдық сұранысқа сай қалыптастыру басты міндетке айналуда. Осы орайда педагогтер оқыту үрдісін ұйымдастыру мен жүргізуде оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін пайдалануда. Осындай тиімді әдістемелік құралдардың нәтижесінде оқушылар кезкелген жағдайда нақты шешім қабылдауға дайын, рефлексия жасай алатын креативті оқушы болып шығады.

Аннотация: На сегодняшний день главной задачей становится формирование творческих способностей личности в соответствии с общественным спросом с использованием инновационных педагогических технологий. В этой связи, педагоги используют эффективные методы и приемы обучения. В результате таких эффективных методических пособий учащиеся оказываются творческими учениками, способными к размышлениям, готовыми в любой ситуации принимать конкретные решения.

Abstract: Nowadays ,the main task to use creative abilities of the individual in accordance with public demand using innovative pedagogical technologies. In this case teachers use effective methods and techniques. As a result of effective teaching students became to make a specific decisions in any situation.

XXI ғасыр оқыту процесінде жаңа педагогикалық технологияны пайдалануды талап етеді. Әдістер оқытудың мазмұнын жетілдіреді, олардың әдістері мен құралдарының бірлігін

қамтамасыз етеді. Бұл заңды үдеріс, себебі елде болып жатқан саяси, экономикалық, әлеуметтік және басқа да өзгерістер білім жүйесін сол өзгерістер тұрғысында дамытуды талап етеді. Қазіргі таңдағы біліммен тәрбие технологиясында «жекетұлға» тәрбиелейтін мұғалімніңде өзіндік жеке тұлға ретінде шығармашылығының орны ерекше. Сонымен қатар білімберу мазмұнының жаңаруына да ықпалы мол. Себебі, білім беру мазмұнының жаңару жағдайында пәндерді оқыту түрлі әдістер мен тәсілдері арқылы оқытылады. Міне, осы талап тұрғысынан алғанда «Оқытудың интерактивті әдісі» шешуші орын алады.

Оқытудың инновациялық технологияларын меңгеру – қазіргі заман талабы. XXI ғасыр – білім мен ғылым ғасыры. Бүгінде мектептердегі білім беру тәсілін жаңартып, орта білім берудің тың моделі енгізіліп, әлемдік деңгейге шығуға жол ашылуда. Сонымен қатар, білімберу парадигмасы өзгеріп, білімберудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынастар пайда болып жатқан ауқымды өзгерістер, түрлі ынталы бастамалар мен түрлендірулерге кеңінен жол ашуда.Осы тұрғыдан алғанда педагогикалық қызметтің тиімділігін арттыру, оны жаңа сапада ұйымдастыру қажеттілігі туындайды. Бұл үшін мұғалімдерге инновациялық іс-әрекеттің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі мақсатетіледі. Ал жаңа технологияны пайдалану, міндетті деңгейдегі білімді қалыптастыра отырып, мүмкіндік деңгейге жеткізу. Сондықтан, мұғалімнің шығармашылық педагогикалық әрекетін ұйымдастыруда қазіргі педагогикалық технологияларды меңгерудің маңызы зор. Өйткені мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқу үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияны ендіруді міндеттейді[1].

Қазіргі таңда Республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, Қазақстандық білім беру жүйесі әлемдік кеңістігіне енуге бағыт алуда. Тек экономикалық және саяси процесте ғана емес, сонымен қатар білім беру саласында да жаңарудың инновациялық технологиялар жүйесі кеңінен қолданыла бастады.

Ғылыммен техниканың жедел дамыған, ақпараттық мәліметтер ағыны күшейген заманда, ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту білім беру мекемелерінің басты міндеті. Білімберу кеңістігіндегі ауадай қажет жаңару, мұғалімнің қажымас ізденімпаздығы мен шығармашылық жемісімен келмек. Себебі,бізқадам басқан XXI ғасыр жан-жақты дамыған, білімді, өз ісіне және өзгенің ісіне әділ баға береалатын, өзіне сенімді, Отанының әлеуметтік-экономикалық дамуына зор үлесін қоса алатын азамат тәрбиелеуді талап етіп отыр.

Дамудың негізі – білім мен ғылымға келіп тіреледі. Инновациялық процестер қазақстандық білімберу жүйесін қалыптастыруға және нығайтуға ықпал ететін негізгі векторлар болып табылады. Әлемдегі дамыған елдер сияқты Тәуелсіз елімізде білім жүйесінің сапасын жетілдіру ең негізгі өзекті мәселелердің бірі болып отырғаны белгілі. Осыған орай,білім беру жүйесінде өскелең ұрпаққа сапалы білім беріп, олардың үйлесімді дамуы мен тұлға ретінде қалыптасуында педагогтің кәсіби шеберлік көрсеткіштерінің бірі– жалпыпедагогикалық, ғылыми-теориялық, әдістемелік жаңалықтармен озық тәжірибені жетік меңгеру болып табылады. Осы орайда білім беру жүйесінің алдына жаңа міндеттер қойып отырғаны белгілі. Ең бастысы – жеке тұлға, жеке тұлғаны қалыптастыру және оларды дамыту үшін қажетті жағдайлар жасау. Осыған орай оқытудың әр түрлі педагогикалық технологиялары жасалып, жүзеге асырылуда. Олардың бәрінде бірінші орында оқушы тұрады және оның өз бетімен білім алудағы белсенділігіне баса назар аударылады. Өйткені оқушы өзінің әрекеті арқылы ғана дами алады. Баланың білім алу, даму іс-әрекеттерін осы мақсатта сауатты ұйымдастыра білу, оған басшылық ету, білім алуға ұмтылуына түрткі бола білу мұғалімнің үнемі педагогикалық ізденісте болуын талап етеді[2].

Әр педагог өзінің миссиясын терең түсініп, заман ағымынан қалмай, оны іскеасыру бағытында кәсіби жағынан да, шығармашылық жағынан да еңбектеніп, жастарымыздың дамуына үлесін қосса, дамыған елдердің қатарынан көрінеріміз шексіз. Мен кәсіби және шығармашыл мұғалім ретінде өз кәсіби даму зертханаммен бөліскелі отырмын. Өзімнің ізденісімнен туындаған 6-сыныптарға арналған (оқыту қазақ тілінде) қазақ тілі пәнінен «Жиынтық бағалау тапсырмаларының жинағы» атты көмекші құралымды ұзақ мерзімді оқу

бағдарламасы негізінде дайындадым. Білім алушылар тарау бойынша тақырыптарды қалай қабылдағанын, қалай меңгергенін тексеру үшін бөлім бойынша жиынтық бағалау мен тоқсандық жиынтық бағалау тапсырмаларын құрастырдым.

Құрастырылған әдістемелік көмекші құрал білім алушының міндетті деңгейдегі білімді меңгеруіне, оны ынталандыруға мүмкіндік береді және тағы да тиімді жағы – білім алушының дүниежүзілік білім жүйесінде қолданылып жүрген балл жинау әдісіне баулу. Көбірек балл жинауға ұмтылу арқылы оқушылардың білім алуға деген қызығушылығы, ынтасы артады, өз білімін өзі бағалай білуге үйренеді.

Әдістемелік көмекші құрал «Орта білім берудің (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру) мемлекеттік жалпыға міндетті стандартын», «Оқу бағдарламасына», «Оқу жоспарына, «Негізгі орта және жалпы орта білім беретін мектеп мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау бойынша нұсқаулыққа», «Қалыптастырушы бағалауға арналған тапсырмалар жинағы», «Жиынтық бағалауға арналған әдістемелік ұсыныстарға» негізделіп дайындалған.

6-сыныптарға қазақ тілі пәнінен «Жиынтық бағалау тапсырмаларының жинағы» атты әдістемелік көмекші құралда тапсырмалары құрылымы жағынан жас ерекшелігіне сай, білім беру стандарттары мен типтік бағдарламалары талаптары басшылыққа алынды. Бұл білім деңгейін толық және терең бағалайтын ой қорытуды, салыстыруды қажет ететін тапсырмалар. Оқу сауаттылығы бойынша ұсынылатын тапсырмалар оқушының функционалдық сауаттылығын, тілдің прагматикалық қызметінің қоғамдық-әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі және шешендік үрдістегі рөлін меңгеруін тексереді, ал қазақ тілінің грамматкалық тапсырмалары негізгі білімін тексеру тапсырмаларынан құралады. Бөлім бойынша жиынтық бағалаудың тапсырмалары оқушылардың тоқсан бойынша жоспарланған оқу жоспарына жету деңгейін анықтауға мүмкіндік береді және бөлім бойынша жиынтық бағалауды өткізуге арналған бағалау критерийлері мен дескрипторлары бар тапсырмалар ұсынылған.

Аталған тапсырмалар жинағының мақсаты – жаңартылған білім беру мазмұны аясында оқушыларды оқу сауаттылығын арттыруға, креативті қолдануға бағыттау. Әдістемелік көмекші құрал білім беру мазмұнын жаңарту аясында оқушылардың білімдерін дамытып, функционалдық сауаттылығын арттыру мақсатында жасалған.

Қазақ тілі пәні бойынша алған білімін өмірде қолданудың болашағы зор, ол оқушылардың білімін салыстырып, оқушы тарапынан кеткен олқылықтарды ашып көрсетіп, білім беру үрдісінде жеке жұмыс жүргізіп, орындаушылық және шығармашылық дағдыларын қалыптастырады. Аталған жинақ облыс көлемінде таратылуына ұсынылып, 2019 жылдың 24 желтоқсандағы №5 хаттамасына сәйкес Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы оқу-әдістемелік кабинетінің Әдістемелік кеңесінің шешімімен баспадан шығып таратылды[3].

«Халық пен халықты, адам мен адамды теңестіретін нәрсе білім» деп ұлы жазушы М.Әуезов айтқандай, тәуелсіздік туын тіккен елімізді өркениетке апарар жолдың бастауы – мектеп. Қай елдің болсын өніп-өркендеуі, өсуі, дүниеде өзіндік орнын алуы оның ұлттық білім жүйесінің қалыптасуына, даму бағытына тікелей байланысты. Қазіргі заманда елдің бәсекеге қабілеттілігі оның азаматтарының парасаттылығымен анықталады және білім беру жүйесі болашақ жастардың талабына сәйкес дамуы тиіс. Оқушылардың білімін бағалауда жаңа қадам, жаңа өзгерістерді қажет етеді. Болашақ ұрпақтарды рухани бай, зияткерлік білімді, адамгершілігі мол етіп тәрбиелеуде мектептің алатын орны ерекше.

2015 жылдан бастап функционалдық сауаттылықты дамыту мақсатында тест тапсырмаларына мәтіндер енгізіліп отыр. Баланың білім алу, даму іс-әрекеттерін осы мақсатта сауатты ұйымдастыра білу, оған басшылық ету, білім алуға ұмтылуына түрткі бола білу мұғалімнің үнемі педагогикалық ізденісте болуында[4]. Осы орайда, оқушылар мен ата-аналардың сұранысын қанағаттандыру мақсатында өзімнің ізденісімнен туындаған жаңа үлгідегі тапсырмалар дайындадым. Жаңа үлгіде деп айтуымның айғағы, 2017-2019 оқу жылдары Ұлттық Бірыңғай Тестілеу орталығының құрастырған кітапшаларында, тек оқу сауаттылыққа назар аударылып, қазақ тілінің грамматикасы сырт қалып жатты. Ал, орта мектептердің ұйымдастыруымен өткен олимпиада, ғылыми жоба және түрлі байқауларда

қазақ тілінің грамматикасы бойынша тестер мен түрлі тапсырмалар орындауды талап етеді. Дайындаған тапсырмаларымның нәтижесін көру үшін мектепішінде 9-11 сыныптар арасында абробациядан өткіздім. Оқушылармен жүргізген жұмыстарым ҰБТ мен ОЖСБ тапсырған кезде оң нәтиже көрсеткеннен кейін «Мәнмәтін арқылы тілдік нормаларды меңгерту» атты тақырыпта әдістемелік құрал жаздым. Әдістемелік құралда оқу сауаттылығының тапсырмаларына қазақ тілінің грамматикасы кіріктіріліп тест түрінде жасадым. Кіріктірілген оқу сауаттылығына бір және бірнеше дұрыс жауапты сұрақтар енгізілген. Тапсырмалары құрылымы жағынан күрделірек болғанмен білім деңгейін толық және терең бағалайтын ой қорытуды, салыстыруды қажет ететін қажет ететін тапсырмалар. Оқу сауаттылығы бойынша ұсынылатын тапсырмалар оқушының функционалдық сауаттылығын, тілдің прагматикалық қызметінің қоғамдық-әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі және шешендік үрдістегі рөлін меңгеруін тексереді, ал қазақ тілінің грамматкалық тапсырмалары негізгі білімін тексеру тапсырмаларын құрайды.

Ұсынылып отырған материалдар негізінен мәтін түрінде берілген. Материал білім беру стандарттары мен типтік бағдарламалары талаптары басшылыққа алынды. Әдістемелік құралды құрастырған кезде мәтіндер оқу мақсатқа сай алынды. Оқу сауаттылығы мен эссе өмірге бейімдесе, грамматика сауаттылыққа бейімдейді. Жазған әдістемелік құралым 2017-2018 оқу жылында аудан көлемінде обрабациядан өткізіліп, нәтижесінде жоғары көрсеткіш көрсеткеннен кейін 2019 жылы облыстық

«Педагогикалық идеялар фестивалі» байкауына қатысып жүлделі I орын иеленсе, Республикалық байқауда III орынды иеленіп дипломдармен марапатталды. Әдістемелік құрал облыс көлемінде мұғалімдерге, колледж мамандары мен әдіскерлерге таратылды[5].

Қазіргі білім жүйесінің ерекшелігі – тек біліммен қаруландырып қана қоймай, өздігінен білім алуды дамыта отырып, үздіксіз өз бетінше өрлеуіне қажеттілік тудыру. Ол үшін мұғалім жан-жақты, сегіз қырлы, бір сырлы болуы керек.

Білім беру жүйесіндегі өзгерістерге сай тәрбие тәсілдерін ұлттық психологияға бейімдеп, кәсіби бағдар беру оқушының талап-талғамын ескере отырып, тереңдетіп оқыту іске асырылуда. Болашақ ұрпақтарды рухани бай, зияткерлік білімді, адамгершілігі мол етіп тәрбиелеуде мектептің алатын орны ерекше.

Мектеп – білім мен өнердің қайнар бұлағы. Сол бұлақтан нәр алып жүрген мектеп оқушыларына білім мен тәрбиені қатар сіңірту үшін білім саласына көптеген өзгерістер енгізілуде. Соның бірі театр үйірмесі. Театр адам баласының бой түзейтін, оңы мен солын ажыратуға көмектесетін қара шаңырақ. Осындай қара шаңыраққа бейімдеу мақсатында дарынды, талантты оқушылардың басын біріктіріп, ойнай жүріп, ойлай алатын, ойлай жүріп, ойнай алатын оқушы тәрбиелеу. Мектеп табалдырығында өнерді сүйетін, сахнаны өз үйіндей көретін, әдебиет пен шешендікті бойына сіңіретін көркемсөз шеберлері баршылық[6]. Осындай дарынды оқушыларымыздың талантын шыңдау мақатында «Сахна тілі» атты авторлық кешен жаздым. Аталған авторлық кешен оқушыларды көркем әдебиетті оқуға баулып, сахнаға төселдіреді. Кешен авторлық бағдарламадан, мұғалімге арналған көмекші құралдан және оқушы дәптерінен тұрады. Ұсынылып отырған кешен 4 бөлімнен тұрады. Атап өтсем:

1-бөлім.Театр және актер өнері. Бұл бөлімде оқушылар театр және актер өнері туралы жалпы мағлұматты алады. Тақырыптардың не жайында екенін біледі. Оның мазмұнымен танысады.

2-бөлім. Сахна тілі. Бұл бөлімде оқушылар сахна тілінің заңдылықтарын, сахнадағы кейіпкердің рөлі туралы танысады. Кейіпкерлердің сөйлеу техникасын, сахналық сезімін, сахналық қарым-қатынастың маңыздылығын, сахналық қиялды өрбу жолдарын меңгереді.

3-бөлім. Театрландырылған қойылымның түрлері. Бұл бөлімде оқушылар театрландырылған қойылымның түрлері мен оның драматургиясының ерекшеліктері туралы туралы толық танысады. Драма – әдеби шығарманың бір түрі ретінде драманың сценарийлік өнердегі орнын меңгереді. Драмалық шығармаға талдау жасай алады. Пьесадағы кейіпкердің рөлін сомдап ойнауға үйренеді.

4-бөлім. Драмалық композиция. Оқушылар драмалық композициямен толық танысады. Мазмұнын талдап меңгереді. Театрландырылған қойылым сценарийінің аты, идеясы, тақырыбын ашып түсінеді.

Жас ұрпақ үшін кешеннің берері мол. Аталған авторлық кешеннен білім алған оқушыларым – 12 Халықаралық, Республикалық, 18 облыстық деңгейде өткен байқаулардың жеңімпаздары атанып, қанаттары шыңдалып, болашаққа қадам басса, ұстаз ретінде өзім де кәсіби жағынан өсіп, авторлық кешенім облыстық «Үздік авторлық бағдарлама» байқауында жүлделі I орынды иеленсе, Республикалық байқауда жүлделі II орынды иеленіп дипломдармен марапатталды. Аталған авторлық бағдарлама мектеп мұғалімдеріне, өнер сүйер қауымға және әдіскерлерге арналған [7].

«Өмір бойы білім алу» әрбір қазақстандықтың жеке кредосына айналуы тиіс» – деп, Н.Ә.Назарбаев айтып кеткендей, мұғалім әрдайым іздену үстінде болуы тиіс. «Ізденген жетер мұратқа» демекші, қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі ретінде өз сабақтарымда оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыру үшін түрлі инновациялық технологияларды қарастырамын. Қазіргі дамыған заманда көк тақтамен сабақты меңгерту оқушы үшін қызық емес. Сабақтың кезеңдерін сақтай отырып, өтілетін тақырыпқа сай түрлі әдіс-тәсілдер мен ойынның түрлеріне енгізе отырып меңгертсек мұғалім үшін де, оқушы үшін де тиімді[8].

Сабақты меңгертудің тиімді жақтарын қарастыра келе, әдістемелік құрал ретінде «Интербелсенді әдіс-тәсілдер мен қызықты грамматикалар топтамасы» атты мұғалімдерге арналған әдістемелік құралды жан-жақтан іздестіріп құрастырып жинақтадым. Құралда әдістер мен тәсілдер және ойынның түрлері топтастырылған. Аталған құрал мұғалім үшін өте керекті құрал. Себебі, аталған құралда сабақты меңгерту мен қызықты өткізу үшін ойынның 103 түрі, әдістің 86 түрі, тәсілдің 12 түрі және қазақ тілінің грамматикасын меңгертуге 286 түрлі тиімді жолдары үлгі ретінде топтастырылған. Аталған құрал аудан көлемінде абробациядан өтіп, мектеп мұғалімдеріне септігі тиіп келеді. «Интербелсенді әдіс-тәсілдер мен қызықты грамматикалар топтамасы» атты мұғалімге арналған әдістемелік құралымды 2019 жылы облыс көлемінде өткен «Педагогикалық инновациялар жәрмеңкесі» атты байқауда қорғап, жүлделі III дәрежелі дипломмен марапатталдым. Бұл жағынанда мен кәсіби өстім.

Қорыта келе, оқыту үрдісіндегі ең маңызды бөлімінің бірі – оқытудың нәтижесін тексеру. Тексерудің барлық түрін, әдісін, формасын қажетті жағдайда орындау жүйелі түрде дұрыс қолдану оқыту сапасын жоғарылатып, оқушылар үлгеріміндегі жетіспеушілікті дер кезінде ашуға мүмкіндік береді. Оқушылардың функционалдық сауатылығын арттырып, өмірге бейім тұлға тәрбиеленеді. Мектеп табалдырығында алған білімдерін өмірде қажеттілікке жаратып, білім мен тәрбиені, өнер мен өнегені бойына сіңіріп өседі. Алған білімдерінің аясын кеңейту арқылы болашақта қыры мен сырын меңгеріп қана қоймай, кез келген жағдайда нақты шешім қабылдауға дайын, инновациялық технологияны меңгерген, рефлексия жасай алатын креативті оқушы болып шығады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Әбдилдин Ж.«Ескіниҗаңамен, дәстүрді инновациямен сабақтастыру сәті туды». Егемен Қазақстан. 2017 ж.

2. «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы». Егемен Қазақстан. 2010ж.

3. Тобугов М.Т. Қазақ тілі. 6-сынып. «Жиынтық бағалау тапсырмаларының жинағы» – Тараз, 2020 ж.

4. Ералиева М. «Оқытудың қазіргі технологиялары» Бастауыш мектеп, 2006 ж. №5.

5. Сулейменова Г.М. «Үш тілді меңгеру – полимәдениетті тұлға қалыптастыру кепілі». 2013ж.

6. Құдайбергенова Қ.С. «Педагогтың шығармашылық өнері» 2008 ж.

7. Сыздықова Р. «Сөз құдіреті» – Алматы, 1997 ж.

8. Жалпы білім беретін мектеп мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау басшылығы, ҚР Білім және Ғылым Министрлігі Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясы «Назарбаев Зияткерлік мектептері» Дербес білім беру ұйымы, – Астана,2016 ж.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖАҺАНДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМЫТУДА ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ - ӘДІСТЕМЕЛІК ДЕҢГЕЙІН ЖЕТІЛДІРУ ТЕТІКТЕРІ

Тургунбаева Б.А.
педагогика ғылымдарының докторы, профессор
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан
Азимбай Ә.
Төле би атындағы №8 гимназия директоры, білім магистрі,
педагог – зерттеуші, Тараз қ., Қазақстан;
Аширбаева У.Н.
Төле би атындағы №8 гимназия директорының ғылыми - әдістемелік жұмыс жөніндегі орынбасары, Тараз қ., Қазақстан

Андатпа: Қазіргі заманғы білім беру әр түрлі ғылымдардың таза прагматикалық деректерін ұрпақтан-ұрпаққа таратуға, білім, білік және дағдыларды беруге ғана емес, сонымен қатар жастарда оны қоршаған материалдық және рухани әлемнің тұтас бейнесін қалыптастыруға, әр адамның біртұтас адамзат қоғамдастығына жататындығын түсінуге ықпал етуге, мәдени құндылықтарды ұрпақтан-ұрпаққа жеткізумен айналысуы тиіс. Мұндай білім жаһандық білімдеп аталады. Жаһандық білім берудің мәні - оқушыларда әлем туралы кең, жаңа түсінік қалыптастыру. Мақалада педагогтардың оқушылардың жаһандық құзыреттілігін дамытуда кәсіби - әдістемелік деңгейін жетілдірудің тетіктері мен тәжірибесі сипатталады.

Аннотация: Современное образование должно не только передавать из поколения в поколение чисто прагматические данные различных наук, передавать знания, умения и навыки, но и способствовать формированию у молодежи целостной картины окружающего ее материального и духовного мира, пониманию принадлежности каждого человека к единому человеческому сообществу, передавать культурные ценности из поколения в поколение. Такие знания называются глобальными знаниями. Суть глобального образования заключается в формировании у учащихся нового представления о мире. В статье описываются механизмы и опыт совершенствования профессионально - методического уровня педагогов в развитии глобальной компетентности учащихся.

Abstract: Modern education should not only transmit from generation to generation purely pragmatic data of various sciences, transfer knowledge, skills and abilities, but also contribute to the formation of a holistic picture of the material and spiritual world surrounding young people, understanding of each person's belonging to a single human community, and transmit cultural values from generation to generation. Such knowledge was called global knowledge. The essence of global education is to form a new understanding of the world among students. The article describes the mechanisms and experience of improving the professional and methodological level of teachers in the development of global competence of students.

Кіріспе. Қазіргі уақытта білім беру ұйымдары түлектерін жаһандық контексте және жаһандық саяси - әлеуметтік жағдайға қатысты мәдениетаралық қарым-қатынас пен әлеуметтік ұтқырлық мүмкіндіктерін дамыту мәселелері қарастырылуда. Осыған орай, «жаһандық алмасу», «жаһандық білім», «жаһандық түлектер», «жаһандық құзыреттіліктер» сияқты терминдер қолданысқа енді.Жаһандану үрдісі білімге, технологияларға, адам әлеуетінің дамуының әртүрлі деңгейлеріне, соның ішінде жеке тұлғаларды, ұйымдарды, әлеуметтік топтарды және жалпы қоғамды - әртүрлі елдер мен мәдениеттерде жүзеге асыру үшін үлкен мүмкіндіктер береді. Еліміздің жаһандық дүниеде дараланuы білімді, жігерлі, ұлттық санасы рухани бай жас ұрпақ арқылы іске асады.

Материалдар мен талдаулар.*Ж***аһандану**, ғаламдану, әлемдік ауқымдану, глобализация (ағылш. *Global* - әлемдік, дүниежүзілік, жалпы) - жаңа жалпыәлемдік саяси, экономикалық, мәдени және ақпараттық тұтастық құру үдерісі.Біздің тілімізде: ғаламдану, жаһандасу, ғаламшарлану, әлемилену түрінде қолданылып жүрген «жаһандану» дегеніміз қандай да болсын үдерістің, іс-әрекет барысының немесе мәдени-әлеуметтік феноменнің, құбылыстың бір ғана ұлт, халық, мәдениет, өркениет немесе құрлық шеңберімен шектелмей, бүкіл планеталық, жұмыр жерлік, бүкіл әлемдік деңгейде көрініс тауып, маңызға ие болуын

танытатын ұғым. «Жаһандану» әлемдік елдердің біртұтас адамзаттық мәдениет қалыптастыру екпініне ілесу дегенді де білдіреді.

Американдық зерттеуші Т.Фридманның көзқарасы бойынша, «жаһандану»- «ұлттардың, мемлекеттердің, технологиялардың, нарықтың бірігуі, ол жеке тұлғаларға, корпорацияларға, ұлт - мемлекеттерге бұрын - соңды болып көрмеген жылдамдықпен әлемнің кез-келген нүктесіне жылдам әрі арзан жетуге мүмкіндік береді» - деген [1].

Профессор И.Ф.Кефели жаһанданудың көп қырлылығын атап өте отырып, оны – мәдени-тарихи тұрғыда ұлттық мәдениеттің барлық түрін қамтитын жалпы адамзаттық мәдениет ретінде қарастырады [2].

Ағылшын зерттеушісі П.Скотт жаһандануды түбегейлі жаңа нәрсе болғандықтан, оны интернационалдандырудың жоғары түрі ретінде қарастырмау керектігіне тоқталады. Себебі жаһандану интернационалдандыруға қарағанда ұлттық шекаралардан асып, ғаламдық мәселелерді шешуге бағытталған деген пікірін білдіреді [3]. Келтірілген ой-тұжырымдармен келісе отырып, бұл үрдістен қалыс қалудың қиындықтарының және ұлттық құндылықтармен енбеген жағдайдағы ұтылар тұстарымыздың да болатынына назар аударамыз.

Жаһандану үдерісі қоғамның барлық саласын, соның ішінде білім беру жүйесін де айналып өтпегені белгілі. Атап айтар болсақ, Еуропада алғаш рет білім берудегі жаһандану мәселесі өткен ғасырдың 70 - жылдарында айтыла бастады. «Білім беруді жаһандандыру» ұғымын талдай отырып, профессор Е.В.Шевченко жаһандану білім берудің әлемдік, бірегей, әмбебап жүйесін құру үшін қолданылады, білім беру жүйелерінің арасындағы айырмашылықтар жойылады. Басқаша айтқанда, білім беруді жаһандандырумен үйлестіру теңдестіріледі» деген тұжырым жасаған [4].

Әлемдік педагогикада жаһандық білім берудегі тұжырымдамасының негізін қалаушы американдық философ Р.Хенви жаһандану үдерісіндегі білім беру астарларын қарастыра отырып төмендегідей бес ұстанымды басшылыққа алуды ұсынды: *дүниенің біркелкі еместігін қабылдау; ғаламшардың жай-күйін мойындау; басқа халықтардың мәдениетін түсіну; жаһандық динамиканы білу; адамның саналы таңдауы* [5]. Әрине, бұл ұстанымдар көкжиегі кең, адамзаттың ортақ құндылықтарын қабылдай білетін, өзін ұлтының бірегейлігін түсінетін тұлға қалыптастырудың негізі деп қарауға болады.

Мәселенің өзектілігі қазіргі саяси, әлеуметтік және экономикалық жағдайда білім беру ұйымдары алдында тұрған жаһандық проблемалар мен мәдениетаралық айырмашылықтарды түсінетін, кез-келген мәдениеттің өкілдерімен дұрыс қарым-қатынас орната білетін, басқалардың көзқарастарына құрмет көрсете алатын, тілдерді меңгерген аналитикалық және сыни ойлауы дамыған, эмпатия және ынтымақтастық қабілеті мен құзыреттіліктері дамыған тұлғаны қалыптастыру міндетімен негізделеді.

Зерттеуші К.О. Оразбаеваның еңбегінде жаһандану жағдайында ұлттық білім беру жүйелерінің дамуы және интеграциялануы төмендегідей мақсаттарды көздейтіндігі келтіріледі:

1. Әлемдік жаһандану жағдайында ұлттық білім беру жүйелерінің дамуы және интеграциялануының кезеңінде жастарға берілер білімнің мазмұнын ұлттық құндылықтармен, мәдениетаралық түсінік-пайыммен, ақпараттық жетістіктермен, тілдік (ана тілі мен шетел тілдері) байлықпен толықтыру.

2. Жастардың бойында қоғамның экономикалық және әлеуметтік саласына деген практикалық таным негізін қалыптастырып, өзінің, отбасының, достарының, айналасының, жалпы қоғамның әл-ауқатын ойлайтын жауапкершілігін сезіндіру.

3. Шыққан әлеуметтік тегіне қарамай, талантты да белсенді, білімді де ойлы жастарды толық қолдау арқылы қоғамның әлеуметтік икемділігін қамтамасыз ету қажет. Осы арқылы жас буынның ақылды, денсаулығы зор, рухани дүниесі бай, адамгершілікті, тәуелсіз болып қалыптасуына жағдай жасау.

4.Білім мәдениеті мен қоғам алдындағы жауапкершілікке бағытталған кешенді іс-шараны жағымсыз нәрселерді (наркомания, бейәдептілік, т.б.) аластатуға бағыттай құру.

5. Білім – еркіндік пен таңдаудың көзі әрі дем берушісі. Білімге әлеуметтік тапсырыс беруші – жалғыз мемлекет емес, мүдделі мекемелер, ойлы да іскер адамдар болуы тиіс [6].

Жоғарыдағы ойларды тұжырымдай келе, жаһандық білім беруді әлемді тұтастай қабылдау, адамдардың дүниеге көзқарасы әртүрлі болғанына қарамастан, мұқтаждары мен ортақ тілектердің бар екендігін ескеру, болашақ ұрпақты соған даярлау дегенге келіп саяды. Себебі, жаһандандық өзгерістер адамдардың көптүрлілігінің бірігуін дамыту қажеттілігіне жауап беруі тиіс екендігі түсінікті. Олай болса, жаһандық білім беруді ұлттық білім беру кеңістігінің аясының артуы, соның нәтижесінде жеке тұлғаның даму мүмкіндіктерін кеңейтуге бағытталған мемлекеттер мен білім беру жүйелері арасындағы арнайы қарым-қатынастық қызмет атқаратын ерекше мегажүйе деген тұжырым жасауға болады. ондықтан, жаһандық білім беруді адамды өмірге дайындаудың бір жолы, амалы ретінде жақсы білім беруге қосымша көмек деп қана қараған жөн.

Жаһандық білім беру нәтижесінде қалыптасатын «жаһандық құзыреттіліктерге» тоқталсақ, мұндағы құзыреттіліктер дегеніміз - «білім - білік» пен дағды арасындағы байланысты орнату және жүзеге асыру қабілеті. Демек, жаһандық құзыреттілік - функционалдық сауаттылықтың құрамдас бөлігі деуге толық негіз бар. Бұл құзыреттілік жаһандық проблемалар мен мәдениетаралық айырмашылықтарды түсіну кез – келген мәдениеттің өкілдерімен құрмет қарым-қатынас орнатудың және адамның қадір-қасиетін жеке құбылыс ретінде қабылдаудың кілті болып табылады. Соның негізінде балалар мәдени, діни, нәсілдік және басқа да айырмашылықтардың басқалардың көзқарастарына қалай әсер ететінін білуге үйренеді.

Осы бағыттағы әлемдік зерттеулерді зерделей келе, жаһандық құзыреттіліктің құрылымына мына төмендегілерді жатқыздық:

- **білім, түсінік:** қазіргі кездегі жаһандық мәселелерді; мәдени әртүрлілікті, мәдениетаралық айырмашылықтарды түсіну;
- **дағдылар:** сараптамалық және сыни ойлау; айналаға құрметпен қарау және тиімді қарым-қатынас жасауға қабілеттілік, икемділік.
- **қатынас:** басқа мәдениеттерді құрметтеу; олармен өзара әрекеттесуге ашықтық; көзқарастар көкжиегінің кеңдігі, жауапкершілік.

Жаһандық құзыреттіліктерді қалыптастыруда мектептегі берілетін білім мазмұнын тиімді пайдалануды талап етеді. Мысалы, оқылатын пәндердемета-пәнаралық мазмұн түзуде (география, әлеуметтік зерттеулер, тарих, биология, шет тілі және т. б.) ерекшеліктері; тек бірқатар мектеп пәндерінің мазмұны арқылы ғана емес, сонымен қатар жеке тұлғаға берілетін интегративтілік құндылықтар арқылы да«soft skills» немесе «жұмсақ дағдыларға» тікелей назар аудару ескерілуі тиіс.

Қазіргі мектептерде жастарға қоршаған әлем, әртүрлі мәдени ортадағы адамдармен қарым-қатынас жасау, жаһандық сипаттағы мәселелерді сыни тұрғыдан талдауға мүмкіндік беретін орта қамтамасыз етілуі керек. Дегенмен, мектеп оқушыларының жаһандық құзыреттіліктерін дамыту мәселесі еліміздегі мұғалімдер үшін жаңа педагогикалық мәселе қатарына жататындықтан, мектептер, жалпы білім беру саласының балалар мен жасөспірімдерді жаһандық мәселелерді шешуге дайындаумен айналысуында көптеген міндеттер тұр деп санаймыз. Осыған орай, мектепті басқаруда оқушылардың XXI ғасырдың әмбебап дағдылары мен құзыреттерін дамыту және бұл бағытта мұғалімдерді кәсіби тұрғыда жетілдіру міндеті ерекше өзектілікке ие деген болар едік. Бұл өз кезегінде жоғары оқу орындарында педагогтарды даярлауда кәсіптік педагогикалық білім берудің және мектептегі әдістемелік жұмыстарды ұйымдастырудың жаңа тәсілдерін, нысандары мен әдістерін түбегейлі қайта қарауды талап етеді.

Әдістер мер нәтижелер. Қазіргі қоғамның білім беру жүйесіндегі қажеттіліктерін іске асыру әдістемелік құзыреттілігі бар педагогтардың сапалы даярлығына тікелей байланысты. «Әдістемелік құзыреттілік» кәсіби құзыреттіліктің бір түрі және мұғалімнің мамандық бойынша қызметін тиімді жүзеге асыру үшін қажетті білім, білік, дағдылар жүйесі ретінде түсіндіріледі. Демек, мұғалімнің бұл сапасы – аталған білімдер, біліктер, дағдылар, жүйесін

кәсіби қызметте жүзеге асыруға дайын болуы дегенге келіп саяды. Бұл құзыреттілік педагог бойында ЖОО кәсіби білім алуда қалыптасып, тәжірибе, яғни қызмет барысында оларды әртүрлі педагогикалық жағдайларға бейімдей пайдалану жағдайында жетілдіріледі. Әдістемелік құзыреттілік педагогтің құндылық бағдарларын, оның педагогикалық қызметте шығармашылықпен өзін-өзі жүзеге асыруға дайындығын, педагогикалық әрекеттің сапасын сыни тұрғыдан бағалау және қайта қарастыру, қолданылатын әдістер мен жаттығулардың тиімділігін талдау қабілетінде көрініс береді. Сондай – ақ бұл тұрақты жетілуді, кәсіби тұрғыда дамуды қажет етеді. Педагог өз білімін толықтыруды, шеберлігін шыңдауды тоқтатқан кезде, оның ісінде тоқырау басталады.

Біз қарастырып отырған оқушылардың жаһандық құзыреттілігін дамытуда да педагогтардың кәсіби - әдістемелік деңгейін жетілдіру мақсатында мамандармен арнайы жұмыстар ұйымдастырылуы қажет деп есептейміз. Педагогикалық жаңашылдықтарды игеру, уақыт көшінен қалмау ұстазды мәртебелі, білімді сапалы етеді. Бұл ретте орта мектепте білім беру бағдарламаларының мазмұнының қайта қаралып, технологияларының жаңғыртылуы жаһандық құзыреттіліктерді қалыптастыруға бағытталу мен нәтижеге қол жеткізудің басты ұйымдастырушылық шарты деп санаймыз.

Тараз қаласындағы Төле би атындағы №8 гимназиясында өткен оқу жылында басталған эксперименттік жұмыста алдымен мұғалімдердің және оқушылардың жаһандық құзыреттіліктер туралы білім, білік деңгейлері анықталды. Мектеп оқушыларын білімдендіру мен тәрбиелеу үдерісін жаһандық талаптарға сай қайта қарау, оның теориясы мен ғылыми-әдістемелік негіздерін жаңарту, мектептерде оқытылып жатқан пәндердің білімнің ғаламдық үдерістермен байланысына назар аудару, олардың әлемдік азаматтарды қалыптастырудағы әлеуетін толық пайдалану қажеттілігі байқалды.

Осыған орай мектеп мұғалімдерімен өткен дәріс, семинар жұмыстарында «жаһандық құзыреттіліктер» ұғымының мәні ашылып жаһандық білім берудің ерекшеліктері талданды. Зерттеуге қатысушы шығармашыл топ мұғалімдері жаһандық құзыреттілігі қалыптасқан 4, 9, 11 сынып оқушыларының моделін құрастырды. Жасалған білім алушы моделі бойынша: көп мәдениетті қауымдастықтарда өзара әрекеттесуге және наным-сенімдер мен стереотиптерге қарсы тұра алатын, жаһандық құзыретті тұлға ретінде өзара байланысты әлемде өмір сүру үшін қажетті дағдылар мен көзқарастарға ие, әлем туралы білімді және жаһандық оқиғалар туралы ойлау кезінде сыни ойлай алатын, әртүрлі көзқарастар мен дүниетанымдарды түсіну және бағалауға қабілетті; жаһандық немесе мәдениетаралық мәселелерге қатысты өз ұстанымы бар тұлғалар қалыптасуы тиіс деген тұжырым жасалды. (1 - Сурет)

1 сурет Жаһандық құзыреттіліктері қалыптасқан оқушылар моделі.

Ұжымдық талқылаулар нәтижесінде аталмыш құзыреттіліктің көпкомпонентті құрылымы айқындалды және зерттеудің мақсатына жету үшін мектеп пәндерінің мазмұнын кіріктіру қажеттілігі туындады. Осыған орай оқу жылы барысында педагогикалық шеберлік

орталығының тренерлерімен тығыз байланыс орнатылып, «Жаратылыстану-математика пәндерінде білім алушылардың сыни тұрғыда ойлауын дамыту», «Қоғамдық-гуманитарлық пәндерде білім алушылардың сыни тұрғыда ойлауын дамыту», «Мектептің білім беру үдерісінде оқушылардың бойында стрессқе төзімділікті қалыптастырудың тиімді жолдары», «Мектептің білім беру үдерісінде оқушылардың бойында өмір бойы білім алу, өзін-өзі дамыту құзіреттіліктерін қалыптастырудың тиімді жолдары» тақырыбында семинар - практикумдар өтті. Оқу үрдісінде кіріктірілген бағдарламалар, таңдау курстары және элективті курстар бағдарламалары жасалды. Атап өтер болсақ «Жас көсбасшы», «Логика», «Елтану» таңдау курстары және «Олимпиада есептері», «Ұлттық мәдениеттану мәселелері», «Қазақ әдебиетін оқыту мәселелері» тақырыптарындағы элективті курстар аясында оқушылармен дәрістер жүргізілді.

Ұйымдастыру кезеңінде гимназия мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін дамыту мақсатында 5 семинар, 2 вебинар, 6 коучинг сабақтары ұйымдастырылды. Аталған іс-шаралардың нәтижесінде гимназия педагогтері білім беру, тәрбиелеу, мектепішілік қосымша білім беру жүйесі арқылы өз тәжірибелеріне жаһандық құзыреттіліктерді қалыптастырудың тиімді әдіс- тәсілдерін, формаларын енгізді.

Оқу жылы ішінде отандық, шетелдік іргелі ғылыми зерттеулерге талдау жасау барысында қарастырылып отырған мәселенің теориялық - әдіснамалық негіздері анықталды, теориялық материалдарды жүйелеу негізінде оқушылардың жаһандық құзыреттілігін қалаптастырудың мотивациялық, танымдық, іс- әрекеттік компоненттерден тұратын теориялық моделі жасалды.

Зерттеу жұмысын ұйымдастыратын шығармашылық топ, тәжірибелік сыныптар анықталып, эксперименттік жұмыстың жоспары даярланды, оқушылардың жаһандық құзыреттіліктерінің бастапқы деңгейлері айқындалып, нәтижелері шығарылды. 3 жылға жоспарланған бұл зерттеушілік жұмыс алдағы уақыттарда жоспарлы түрде өз жалғасын табады.

Қорытынды. Жаһандық құзыреттер - бұл нақты дағдылар емес, жаһандық проблемаларды шешу кезінде басқа мәдени орта адамдарымен өзара әрекеттесуде қолданылатын білім, білік, көзқарас және құндылықтардың комбинациясы. Басқа адамдардың сенімдерін түсіну және қабылдауға қабілеттілік - қазіргі әлемдегі ең маңызды жұмсақ дағдылардың бірі. Олай болса, мектеп оқушыларында бұл құзыреттіліктерді қалыптастыру, білім беру саласындағы заман талабына сай объективті қажеттілік, біртұтас педагогикалық үрдістің құрамдас бөлігі деп қараған жөн. Бұл істің нәтижелі болуы ұстаздар ұжымының кәсібилігі мен әдістемелік деңгейінің жоғары болуын талап етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. ФридманТПлоский мир 3.0. Краткая история XXI века. – М.: АСТ, 2014. – 640 с.

2. Кефели И. Ф. Глобализм на перекрестке мнений // Социально-гуманитарные знания.- 2003, №2 - 3-1с.

3. Скотт П. Глобализация и университет // Alma Mater. -2000. №4. -3-8с.

4. Шевченко Е.В. Вызовы глобализации и идея федерализма //Основы экономики, управления и права -2014. №6 (18)

5. Hanvey R. An Attainable Global Perspective. New York: The American Forum for Global Education, -1976. -102p. -46p.

6. Оразбаева К.О. «Жаһандану жағдайында болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін \ қалыптастыру» Философия докторы (PhD)дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. - Алматы - 2016 ж.

МЕТОДИЧЕСКИЙ КОНСАЛТИНГ КАК ФОРМА АКТИВИЗАЦИИ РАБОТЫ МЕТОДИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ ОРГАНИЗАЦИЙ ОБРАЗОВАНИЯ

Тыныбаева А.Н.
магистр психологии, заместитель директора по учебно-методической работе КГУ «Белоусовская средняя школа №1», п.Белоусовка, Казахстан

Андатпа: Бұл мақалада әдістемелік қызметтің жұмысын жетілдіру жүйесі негізделіп көрсетілген. Осы ретте, мақала авторы өз қызметінің нәтижесін жоғарлатуға қызығушылығы бар педагогтарға әдістемелік сипаттағы кәсіби қызмет көрсетуді әдістемелік консалтинг түрінде ұсынады.

Аннотация: В данной статье обоснована система активизации деятельности методической службы. Для этой цели автором предложен методический консалтинг как вид профессиональных услуг методического характера, предоставляемых педагогам, которые заинтересованы в повышении результативности своей деятельности.

Abstract: This article substantiates the system for enhancing the activities of the methodological service. For this purpose, the author proposes methodological consulting as a type of professional services of a methodological nature provided to teachers interested in increasing the effectiveness of their activities.

Современный уровень образовательной системы обусловливает необходимость овладения педагогами научно-теоретическими знаниями о современных образовательных технологиях, умениями самоанализа педагогической практики и прогнозирования результатов своей работы.

В повышении профессиональной компетентности работников образования важную миссию призвана выполнять методическая служба школы. В настоящее время содержание работы методической службы с педагогическими кадрами ориентировано на основные приоритеты развития казахстанского образования: более оперативно обеспечивать связь между педагогической наукой и новой практикой, активнее использовать сетевые информационные ресурсы, создавать эффективные условия для личностно-профессионального роста педагогов.

По мнению М.М. Поташника, личностно-профессиональный рост педагогов может осуществляться «двумя путями: посредством самообразования и за счет осознанного, обязательно добровольного участия учителя в организованных школой или методическими центрами мероприятиях, которые мы объединяем совокупным названием «методическая работа».

Вместе с тем, не стоит забывать о необходимости превращения школьной методической службы в «площадку» для организации и координации всех лучших ресурсов с целью создания оптимальных условий для личностно-профессионального роста педагогов, управления качеством профессиональной компетентности педагогических кадров, что обеспечит конкурентоспособность работников образования на рынке труда.

Наиболее приемлемой формой организации работы методической службы является консультирование по вопросам профессионального роста педагогов, затрагивающее вопросы самосовершенствования и развития у человека профессиональных способностей, организации его труда, эффективности его деятельности, определении перспектив развития. Мы назвали это **методическим консалтингом** – (от англ. - консультирование), вид профессиональных услуг методического характера, предоставляемых педагогам, заинтересованным в повышении результативности своей деятельности.

Цель проекта: создание методического консалтинга как обеспечение оптимальных условий для личностно-профессионального роста педагогов и качества профессиональной компетентности.

Задачи проекта:

1. Выявление, изучение и оценка результативности педагогического опыта коллектива школы.
2. Разработка эффективной системы стимулирования за высокие показатели в

профессиональной деятельности.

3. Структуризация методических объединений с целью систематизации их работы, разработка рейтинговой системы оценки деятельности педагогов и методических объединений в целом.

4. Активизация издательской деятельности методических объединений как формы распространения педагогического опыта.

5. Предоставление педагогическим работникам необходимой информации по современным достижениям науки и практики, оперативным данным по проведению конкурсов профессиональных достижений.

6. Оказание поддержки педагогическим работникам в организации и проведении методических мероприятий школьного, районного, областного уровня.

7. Деятельность по повышению квалификации педагогических работников, оказание систематической методической помощи в подготовке их к аттестации.

Гипотеза: создание методического консалтинга позволит обеспечить необходимые условия для личностно-профессионального роста педагогов и качества профессиональной компетентности как в школе, так и в педагогическом сообществе.

Критерии оценки результатов методической работы в школе:

- рост удовлетворенности педагогов собственной деятельностью;
- высокая заинтересованность педагогов в творчестве и инновациях;
- постоянное внимание администрации к деятельности педагогов, наличие системы стимулирования педагогической деятельности. Положительная динамика в росте профессионализма педагогов;
- высокий уровень профессиональной самодеятельности педагогов;
- своевременное распространение передового педагогического опыта;
- качественно организованная система повышения квалификации педагогов.

Ожидаемый результат:

- повышение профессиональной компетентности педагогов
- разработанная инновационная модель методической службы
- обобщение опыта методической работы на областном и республиканском уровне.

Для разработки модели методической службы «Методический консалтинг» послужили следующие основания.

1. Организация методической работы не противоречит базовым принципам: именно в процессе совершенствования своей деятельности педагоги могут приобрести опыт личностно ориентированного профильного обучения. Необходима длительная и кропотливая работа с педагогическим коллективом в целом и с каждым педагогом в отдельности. Содержание этой работы – это и формирование ценности самообразования, и передача накопленного опыта работы, и коррекция поведенческих стилей учителей. Речь идет об образовательной среде для педагогов, организованной таким образом, чтобы создавать у её участников собственный опыт взаимодействия в новой образовательной среде.

2. Методическая работа в условиях реализации инноваций требует повышенной активности, профессиональной ответственности, желания делиться содержанием методов работы с детьми в условиях ОССО. Педагог должен уметь формулировать профессиональные ценности, созвучные миссии и ценностям школы. Данную трудность можно преодолеть, разработав систему стимулирования повышенной и результативной активности педагогов.

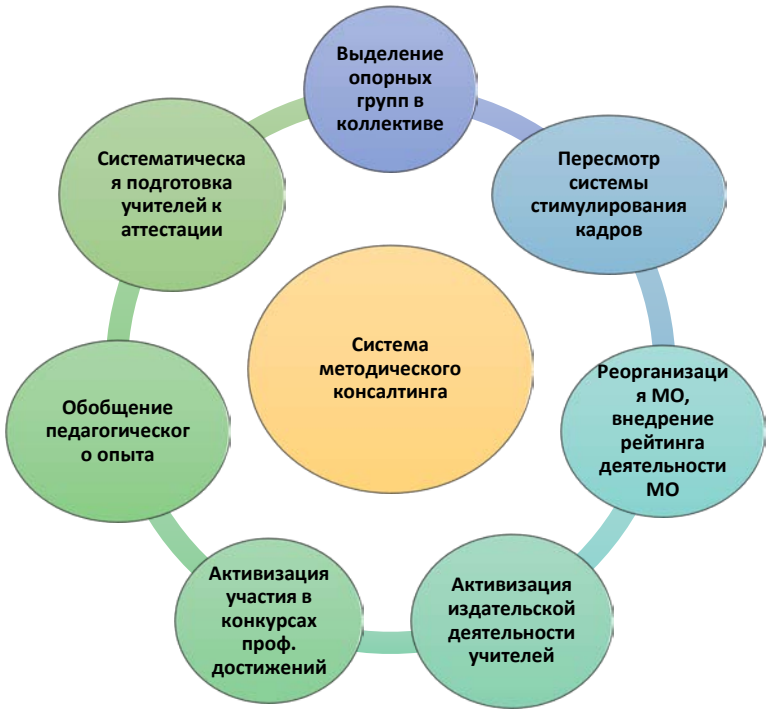
3. Методическая работа в школе разворачивается в основном в форме формальной организации деятельности методических объединений и повышения квалификации на курсах. Проблема кроется в применении отлаженных приемов, в осторожном отношении к нововведениям, и как следствие, в низкой, мало результативной, немасштабной работе методических объединений, показывающих ситуативные достижения.

4. Попадая в ситуацию необходимости профессионального роста и личностных изменений, педагог сталкивается с требованием администрации, с одной стороны, скорректировать наработанные методы и формы работы по отношению к задачам школы и

перенимать опыт других педагогов, а с другой – создавать новые содержания, методы и формы своей работы, адекватные задачам современной школы. Методическая работа становится средством повышения компетенции педагога и средством его профессионального роста через издательскую активность, обобщение педагогического опыта, активизацию в конкурсах профессионального мастерства, успешное прохождение аттестации.

5. В целом организация методической работы должна претерпеть изменения, в виду того, что такие многие формы методической работы, стали носить лишь формальный характер. Исходя из этого, особую актуальность и значимость приобретает такая форма, как методический консалтинг, включающий в себя адресный сервис, творческие группы, «трио», «дуэт» по подготовке участников к профессиональным конкурсам различного уровня, которые носят неформальный характер взаимодействия между педагогами, что позволяет получать консультации и собираться “по интересам” в любое удобное время, не отягощая жизнь школы излишним временным структурированием.

Семь шагов «Методического консалтинга»

В качестве **первого шага** к достижению поставленных задач, коллектив был разбит на три группы, учитывая, что он разнороден по возрасту, педагогическому опыту, профессионализму.

Первая группа– часть учителей, обладающая высокими педагогическими способностями. Главные проводники новых технологий, открытые к изменениям, легко перестаивающиеся с одних требований на другие, способные работать в неопределенных, нерегламентированных условиях. Итог работы – печатный материал, описание методик, разнообразные дидактические материалы, участие в конкурсах, идеи проведения мероприятий.

Вторая группа– группа совершенствования педагогического мастерства. Для них организуются различные семинары по возникающим проблемам. Их направляют на мастер-классы, семинары, курсы повышения квалификации. Могут быть хорошими исполнителями и показывать неплохие результаты деятельности при наличии четкой инструкции, руководства к действию. Могут быть потенциальными преемниками первой группы.

Третья группа– группа становления педагогического мастерства. Ее составляют молодые педагоги. Для помощи молодым учителям организована школа молодого учителя, утверждены наставники, мониторинг результативности деятельности с последующим

консультированием по совершенствованию педагогической деятельности, методической работы. Системный подход к молодым кадрам позволяет достичь быстрого профессионального старта и результативности работы. Здесь воспитывается резерв активных педагогов.

В качестве **второго шага** по совершенствованию методической работы всего педагогического коллектива были пересмотрены стимулы профессионального развития педагогов, служащие вознаграждением за эффективное профессиональное развитие и активное участие в научно-методической работе.

Мотивы к труду	***Вознаграждения***
Мотив самостоятельности, реализации себя в творческой педагогической деятельности	Содействие в разработке и утверждении собственной авторской программы, ее распространении. Возможность организовать и провести семинары
Мотив личного развития, приобретения новой информации	Направление на стажировку, курсы. Предоставление времени на методическую работу (работа на дому, система отгулов).
Мотив самоутверждения, достижения социального успеха	Направление на различные проблемные конференции, семинары для выступления и обмена опытом. Содействие в обобщении опыта, подготовке собственных публикаций и пособий к печати. Очерки о педагогах и их достижениях в социальных сетях
Потребность в причастности к делам коллектива	Вхождение в состав различных органов, решающих важные проблемы жизни школы
Мотив стабильности, защищенности	Гарантия имеющегося статусного положения в коллективе, среди родителей и учащихся Способствование прохождению аттестации при наличии показателей, соответствующим требованиям к квалификационным категориям
Мотив состязательности	Содействие в выдвижении на престижные конкурсы. Включение в Аллею славы школы. Премирование педагогов за особую результативность работы

Третьим шагом стала реорганизация методических объединений, систематизация предметов ОГН и ЕМЦ, а также предметов эстетического цикла:

1. МО учителей дошкольного и начального образования
2. МО учителей предметов общественно-гуманитарного цикла
3. МО учителей предметов естественно-математического цикла
4. МО учителей казахского языка и литературы
5. МО учителей физического, трудового, эстетического воспитания.

Одновременно была разработана рейтинговая система оценки деятельности учителей и МО в целом.

Четвертым шагом реализации проекта стал подпроект по активизации издательской деятельности педагогов. Роль методического консалтинга в данном подпроекте заключалась в редактировании, верстке, согласовании заключения КЭС, получении рецензии на методичку, связь с издательством, согласование дизайна, выпуск пособий.

Пятым шагом явилась активизация участия педагогов в конкурсах профессионального мастерства: в очных – по разнарядке РайОО, в дистанционных – по информационным письмам оргкомитетов, включенных в перечень котируемых сайтов при аттестации. Основой повышения активности педагогов стала мотивация к успеху, положительный пример, повышение статусного положения в коллективе, среди родителей и учеников. Работа методического консалтинга в этом направлении сыграла также решающую роль: экспертиза работ учителей перед отправкой на конкурс, заполнение заявки на участие /готовые шаблоны заявок на конкретный конкурс/, доступность оплаты /через приложение Каспи/,

централизованная отправка материалов /на почту центра с почты завуча/. Таким образом, достигается релевантность участия в конкурсах и отслеживание результатов.

Шестым шагом в реализации проекта стал 100%-ный охват учителей обобщением педагогического опыта на семинарах различного уровня. Это очные выступления на конференциях, привлечение в качестве организаторов областных семинаров по линии «Шығыс» и «Өрлеу», проведение семинаров учителей-предметников на районном уровне. Причем, итогом каждого семинара является определенный продукт.

Седьмым шагом стала систематическая и результативная подготовка педагогов к прохождению аттестации. Основным требованием методического консалтинга по отношению к аттестующимся учителям явилась постоянная активность на протяжении всего аттестационного периода, а не непосредственно в год аттестации. Таким образом, достигается накопляемость материалов, их равномерность и систематизация по основным разделам портфолио педагога, отпадают вопросы соответствия учителя заявляемой квалификационной категории. Кроме того, методический консалтинг включает сопровождение учителей как в период прохождения тестирования, так и на втором этапе аттестации – оформлении портфолио.

Таким образом, систематизация методической службы школы путем применения методического консалтинга в разных направлениях работы позволит добиться быстрых и видимых результатов в личностно-профессиональном росте педагогов и повышении качества профессиональной компетентности.

Список использованных источников

1. Акперова И.А. Методический проект: урок для взрослых / И.А. Акперова // Методист. – 2013. - №8. – С.67-68.

2. Василевская Е.В. Методическая работа в системе образования: состояние, тенденции, проблемы. – М.: ACADEMIA, АПК и ППРО, 2008. - 178 с.

3. Василенко Н.В. Особенности консалтинговой деятельности в образовании // Теория и практика в образовании, 2010.

4. Лепешова Е. Мотивация труда в образовательном учреждении: общие подходы // Школьный психолог. – 2007. - №9. - с.40-43.

5. Поташник М.М. Управление профессиональным ростом учителя в современной школе. – М.: Центр педагогического образования, 2013. - 445 с.

6. Фурсенко А. Новое качество образования невозможно обеспечить без нового уровня квалификации учителей и директоров школ // Вестник образования. – 2010. - № 8.

7. Фурсов В.А. Обоснование методики балльно-рейтинговой оценки работников образовательных организаций // Оценка конкуретноспособности потенциала. – 2014. - №2.

ҮЗДІКСІЗ КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІНІҢ ДЕҢГЕЙЛІК МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ ОНЫ БАҒАЛАУ ТЕТІКТЕРІ

Утегенова З.Д.
Информатика пәні оқытушысы, М.Тынышбаев атындағы ҚазКҚА
Ақтау көлік колледжі

Андатпа: Бұл мақалада білім беру процесінде педагогтың, адамның дара тұлға ретінде қалыптасуына ерекше педагогикалық, психологиялық жағдай жасай алуы туралы жазылған. Үздіксіз кәсіби білім беру жағдайындағы педагогтердің құзіреттілігінің деңгейлік мазмұны және оны бағалау тетіктері сараланған.

Аннотация: В данной статье освещается возможность создания в образовательном процессе особых педагогических, психологических условий для становления педагога, человека как личности. Дифференцировано уровневое содержание компетенций педагогов в условиях непрерывного профессионального образования и механизмы их оценки.

Abstract: This article is about the ability to create special pedagogical, psychological conditions for the formation of a teacher, a person as an individual in the educational process. The level content of the

competence of teachers in the context of Continuing Professional Education and the mechanisms for its assessment are differentiated.

Әрбір мемлекеттің өсіп өркендеуінің, бәсекеге қабілетті болуының ең басты ошағы ұстаз берген біліммен бағаланады. Сондықтан дамудың ең биік көкжиегінен көрінгісі келетін кез келген мемлекет, ең алдымен, білім беру саласын дұрыс жолға қойып, сапасын көтеруді мақсат етеді. Бүгінгі таңдағы білім беретін техникалық кәсіби білім берудің басты мақсаты – студенттерге сапалы білім, саналы тәрбие беру және колледж ісін басқарудың тиімді жолдарын қарастырып, педагогтардың кәсіби біліктілігін жетілдіру болып табылады.

Білім беру мекемелерінің мұндағы мақсаты-білім беру процесінде педагогтың, адамның дара тұлға ретінде қалыптасуына ерекше педагогикалық, психологиялық жағдай туғызу. Бұл жалпы білім беретін колледждегі басқарудың әдіс-тәсілдерінің бәріне, мұғалім мен студенттің тұлғалық ерекшеліктерін қалыптастыруға, оның бейімділігін анықтауға бағыттайды. Сапалы білім мен саналы ұрпақты қалыптастырушы, әрине, ол – ұстаз. Ал ұстаздың анықтамасын дана Әл-Фараби былай деп көрсеткен: «Ұстаз жаратылысынан өзіне айтылғанның бәрін жете түсіне білетін, көрген, естіген және аңғарған нәрселердің барлығын жадында жақсы сақтайтын, еш нәрсені ұмытпайтын, алғыр да аңғарымпаз ақыл иесі, мейлінше шешен, өнер-білімге құштар, аса қанағатшыл, жаны асқақ және ар-намысын ардақтайтын , дихрем, динар атаулыға, жалған дүниенің басқа да атрибуттарына жирене қарайтын, табиғатынан әдептілік және әділдікті сүйіп, жақындарына да, жат адамдарға да, әділ, жұрттың бәріне өз білгенінше жақсылық пен ізгілік көрсетіп, қорқыныш пен жасқану дегенді білмейтін батыл, ержүрек болуы керек».

Нағыз педагог деп оқушы жүрегіне жол таба білген адамды айтамыз. Ендеше қоғам талабына сай кәсіби мұғалім болу заман талабы болып тұрғаны анық. Жаңа формация мұғалімі кім деген сұраққа жауап іздейтін болсақ, Қазақстан Республикасының жоғары педагогикалық білім беру тұжырымдамасында «Жаңа формация мұғалімі – кәсіби дағды мен педагогикалық дарыны қалыптасқан, жаңалыққа құмар, рухани дүниесі бай, шығармашылықпен жұмыс істейтін жеке тұлға» деп көрсетілген, яғни, ол ізгілігі мол әр іске жаңашылдықпен, үлкен ізденіспен зерттеуші ретінде қарайтын, ақпараттық технологияны толық меңгерген, коммуникативті, бір сөзбен айтқанда, толыққанды құзырлы адам. Мұғалім өзі құзіретті болмай, мақсатқа жетуі екіталай.

«Ұстаз қандай болса қоғамы сондай» деген бұлжымас заңдылық қай қоғамда да көкейкесті. Сондықтан да бүгінгі күннің өзекті мәселесі - педагогтардың құзіреттілігін үздіксіз дамыту. Қазіргі таңда мұғалім құзіреттілігін үздіксіз жетілдіруде мынандай міндеттер жүктеліп отыр.

1. Мамандығы бойынша негізгі дайындығы болуы.

2. Адамдардың адамға, қоғамға қатынасын реттейтін құқықтық және этикалық нормаларын білуі

3. Қазіргі білім беру технологиясын пайдалана отырып жаңа білім алуы және өз еңбегін ғылыми негізде ұйымдастыра білуі.

4. Компьютерлік техниканы меңгеруі

5. Ғылыми іскерлік, қоғамдық, саяси, және тұрмыстық тілдер ауқымында мемлекеттік және шетел тілдерінде сөйлесе білуі.

Педагогтың кәсіби мәдениеті төмендегідей сипатталады.

I.Кәсіби қасиеті:

- ұйымдастыру қабілеті ;
- білімнің тереңдігі;
- ғылыми білімі;
- дарындылығы;
- шығармашылығы;

-интеллектуалдық қасиеттері.

II. Моральдық –этикалық

- қарапайымдылығы.
-ақиқатқа құштарлығы;
- мейірімділігі;
-адамгершілігі.
III. Психологиялық даярлығы:
- сыртқы келбеті;
- сөйлеу мәдениеті;
- киім киісі;
- әдептілігі.

Осы жоғарыда айтылғанның бәрі басқару қызметіне стратегиялық және инновациялық ойы дамыған, басқару мәселелерін шешуге қабілеті жеткілікті, жаңа технологияларды игерген, команда құрамында жұмыс істей алатын, өз іс-әрекетіне жауапкершілікпен қарайтын, қарым-қатынас мәдениеті жоғары, бір сөзбен айтқанда кәсіби құзіретті ұстаздың қалыптасуын үздіксіз дамытуды қажет етеді..

«Қазіргі техникалық кәсіптік білім беру , біріншіден, практикалық қызметінде жинақталған барлық игіліктердің сақталуы, екіншіден, қоғамның интеллектуалдық қуатын жетілдіру, еліміздің материалдық – қаржылық ресурстарын әрі қарай дамытатын адам тәрбиелеу, орта білім жүйесін одан әрі дамытып жұмылдыру міндеттерін көздейді. Бұл міндеттерді шешу үшін колледж ұжымдары, әр мұғалім күнделікті ізденіс арқылы барлық жаңалықтар мен қайта құру, өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңа практика, жаңа қарым-қатынас жасаулары қажет»,-деп атап көрсетілуі мұғалім іс-әрекетіне жаңа бағыт сілтейді. Қазіргі кезеңде мұғалімдердің біліктілігін жетілдіру курстары аралығында кәсіби қызметтің ғылыми негіздерін практикаға қолдануға, практикалық іскерлік пен дағдыны қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінген.

Қоғамның сұранысын қанағаттандыру мұғалімнен жоғары мәдени адами құндылықтар мен сенімдердің қалыптасқан жүйесін, кәсіби белсенділік пен өзін- өзі жүзеге асыруға деген ұмтылысты талап етеді. Осыған байланысты мұғалім тұлғасын үнемі шыңдап отыру қажет. Міне, біліктілікті арттыру жүйесінің негізгі міндеті осыдан туындайды: ол маманның кәсіби құзіреттілігін тұлғалық қасиеттерімен үйлесімді дамыту болып табылады. Еркін әрі белсенді ойлауға, оқу тәрбие үрдісін моделдеуге, жаңа идеяларды өзі туындатып, іске асыруға қабілетті мұғалімнің кәсіби құзіреттілігінің деңгейін көтеру проблемасы- қазіргі әлеуметтік экономикалық жағдайға өзекті проблемалардың бірі болып табылады. Біріншіден, кәсіби құзіретті мұғалім оқу тәрбие жұмысы барысында шығармашыл оқушыны қалыптастыруға жағымды ықпал ете алады, екіншіден, өзінің кәсібінде үздік нәтижелерге қол жеткізе алады, үшіншіден, өзінің кәсіби мүмкіндіктерін толығымен жүзеге асыра алады.

Кәсіби құзіреттілікті екі аспектіде қарастыратынын байқауға болады: кәсіптік дайындықты көтеруге арналған білімнің мақсаты; өзінің кәсіптік қызметін жүзеге асырушы мұғалімнің жай күйін бейнелейтін аралық нәтиже. Педагогтің кәсіби құзіреттілігінің дамуын зерттеушілер маманның кәсіби қалыптасуының бастапқы кезеңінде бұл үрдіс салыстырмалы түрде дербес болатынын, біртіндеп, толыққанды біртұтас кәсіби мәнді сапаға айналатынын айтады. Құзіреттілік - әлеуметтік мәселе, сондықтан тек кәсіби емес, педагогтің жеке қасиеттері де белгілі бір мәнге ие болғандықтан, кәсіби тұлғалық құзіреттілік деп атау орынды сияқты. Дегенмен, кез келген мұғалімді кәсіптік шеберліктің жоғары деңгейіне қол жеткізген маман ретінде қарастыруға болмайтыны белгілі. Солай бола тұра, ол кәсіптік тұрғыда өзін жетілдіруге мүмкіндік беретін құралдарды меңгеруі тиіс. Басқаша айтсақ, біліктілік арттыру ұйымында мұғалімнің болашақта кәсіби-тұлғалық құзіреттіліктің жоғары деңгейіне өтуіне ықпал ететін жұмыс түрлері ұйымдастырылуы тиіс. Бүгінгі таңда құзіретті маман қалыптастыруға арналған нақты бір амал айқындалмаған. Әдебиетте бірнеше негізгі амалдардың сипаттамалары кездеседі. Соның түйінділерінің бірі Н.Кузьмина ұсынған тұжырымдама деуге болады. Ол құзіреттілікті педагогке қажетті қабілеттер аясы арқылы анықтайды. Қалай дегенде де, құзіреттіліктің негізгі мәнін адамның кәсіптік әрекетте, кәсіптік қатынаста, кәсіби қалыптасуда пісіп жетілуі, өзіндік дербес қолтаңбасының пайда болуымен

байланыстыруға болады.Құзыр ұғымы тұлғаның даму деңгейі немесе білім беру нәтижесі ретінде қарастырылады. Ал құзіреттілік – құзыр ұғымының туындысы. Сондықтан құзырды, құзыреттілікті білім сапасын бағалаудың негізгі критерийлерінің бірі деп қарастыруымызға болады. Бұл жағдайда білімдер, іскерліктер, дағдылар сырт қалмайды. Керісінше, олар жаңа сапалық мәнде, жаңа жағдайда бақыланады.

Өмірдің өзгермелі жағдайында құзіретті тұрғы білім берудің практикасы мен теориясының дәстүрлі мақсаты ретінде алға шығады. Құзіретті болу мен құзіретсіз болудың себептері бірдей, ол адамның жеке тұлға ретіндегі жай-күйі. Мұның мағынасы педагог мамандар өз әрекеті мен орындаған жұмысы кәсіби іс- әрекеттің белгіленген талаптарына жауап беретін және орындай алатын болса, кәсіби құзіретті болып саналады. Н.Г. Милодарованың айтуынша білім беру жүйесінде құзіреттілікті тудыратын төрт негіз бар (біріншісі – кәсіби –әдістемелік құзіреттілік, екіншісі – іс-әрекет негізіндегі құзыреттілік, үшіншісі- әлеуметтік қарым-қатынас құзыреттілігі және төртіншісі – жеке тұлға негізіндегі құзіреттіліктер) сыншыл ойлауды, рефлексияны, өз ұстанымын анықтау қабілеттілігін, өздігінен бағалайтын ойдың дамуын және өмір бойы үйрену қабілеттілігін талап ететіні анық.Білікті педагог баланы тәрбиелеу мен дамыту міндеттері тұрғысынан келе отырып, білім беру мазмұнын сауатты біріктіруді ғана біліп қоймай, ол дер кезінде түзетіп, олардың алдағы даму бағыттарын айқындау үшін балалар жетістіктеріне болжау жасай білуі тиіс.Педагогтың басты міндеті – тұлғаның жеке дамуына негізделген, жан-жақты зерттелетін, сараланған білім бері үлгісінің басым бағыттарын айқындау, нәтижесінде еліміздің әлемдік өркениетке негізделген білім саясатының стратегиялық мақсаттарын жүзеге асыру. Осыған орай, нәтижеге бағытталған білім берудің жаңа жүйесіне ауысу білім беруді басқару жүйсіндегілерден педагогтардың кәсіби біліктілігін арттыруда жаңаша көзқарасты, ал педагогтардан негізгі кәсіби құзіреттіліктерін дамытуды талап етеді.

Мұғалімнің кәсіби - тұлғалық құзіреттілігін қалыптастыру білім беру мазмұны арқылы жүзеге асырылады: оған пәндік білім мазмұны ғана емес, сонымен қатар кәсіби дағдылар мен біліктер де енеді. Мұның бәрі тұтаса келе, педагогтің тұлғасын дамытады, қалыптастырады, ол қызметінде, яғни, практикада өзін - өзі дамыту мен өзін - өзі жүзеге асыру тәсілдерін игереді.

Мұғалімнің кәсіби - тұлғалық құзіреттілігін қалыптастырудың негізгі шарттары төмендегідей.

- «Ұйымдастырушы басқарушылық (оқу жоспары, тоқсандық кестелер, кесте жасау, құзіреттілік деңгейін анықтау критерийлерін әзірлеу, білімдік үрдісті материалдық техникалық қамтамасыз ету).

- Оқу - әдістемелік (сабақтардың мазмұнын таңдау, түрлі курстарды кіріктіру), жетекші идеяларды айқындап алу.

- Технологиялық (бақылау бағалау, оқытудың белсенді түрлерін ұйымдастыру, құзіреттілікке енетін біліктердің тобын анықтау), инновациялық технологияларды қолдану.

- Психология - педагогикалық (оқушылардың даму диагностикасын іске асыру, оқу уәжін ынталандыру жүйесі), оқушыларды бірлесе басқаруға тарту».

Мұғалімнің кәсіби - тұлғалық құзіреттілігінің құрылымы ол игерген педагогикалық біліктер арқылы ашылады, ал біліктер педагогикалық міндеттерді шешуге бағытталған және теориялық білімге негізделген, үздіксіз дамитын әрекеттердің тұтастығы арқылы ашылады. Мұғалімнің кәсіби- тұлғалық құзіреттілігінің қалыптасуының жай күйі туралы толыққанды мәлімет алу үшін ақпараттық жағдай жасау керек, яғни педагогикалық мониторинг жүргізіп отыру керек. Педагогикалық мониторинг әлеуметтік, психологиялық және басқарушылық мониторингтерді біріктіре отырып, мұғалім тұлғасы туралы толық мәлімет алуға мүмкіндік береді. Мұндай кешенді амал педагогтың нақты кәсіптік және тұлғалық сапаларын: танымдық қызығуларын, уәждерін, педагогикалық үрдіске қанағаттануын ой елегінен өткізуге бағытталған.

Сонымен, қорыта келгенде, маманның құзіреттілігі жемісті әрекет тәжірибесімен ажырамас бірлікте, үздіксіз іс-тәжірибесінде дамып, қалыптасады. Сондықтан да курс

барысында игерген оқу зерттеу жұмысын өз тәжірибесінде орындауды кеңейту, дербес шығармашылық жұмыстарға ынталандыру арқылы педагог қызметкерлердің кәсіби құзіреттілігін үздіксіз дамыту үдерісі маңызды болып отыр.

Пайдалынған әдебиеттер тізімі

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі №319 Заңы.
2. Байжуманова Н.С. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі/Білім әлемінде, 2008 №5
3. Маркова А.К. Кәсіби құзыреттіліктің даму деңгейі – 2009 ж

ПРОЕКТ «ШКОЛА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА «TEACHER'S UPGRADE»

Храпунова Г.А., Шакирзянова Н.И.
заместители директора по УВР, КГУ «Школа-лицей имени Абая
отдела образования Житикаринского района», г. Житикара, Казахстан

Аннотация: Мақалада мұғалімнің үздіксіз кәсіби дамуына, үш жыл ішінде жүзеге асырылатын мектепті дамыту бағдарламасы аясында мұғалімдердің кәсіби шеберлігін арттыруға бағытталған жоба бойынша жұмыс ұсынылған. Педагогтің өзін-өзі жетілдіруі үшін, педагогикалық қызметтің жеке стилін әзірлеу үшін, сондай-ақ педагогикалық тәжірибені жалпылау бойынша жұмыс істеуге көмектесу үшін оңтайлы жағдайлар жасалды.

Аннотация: В статье представлена работа над проектом, который был направлен на непрерывное профессиональное развитие учителя, повышение профессионального мастерства педагогов в рамках Программы развития школы, реализуемого в течении трех лет. Были созданы оптимальные условия для самосовершенствования педагога, для разработки индивидуального стиля педагогической деятельности, а также в помощи по работе над обобщением педагогического опыта.

Abstract: The article presents the work on the project, which was aimed at the continuous professional development of teachers, improving the professional skills of teachers within the framework of the School Development Program, implemented over three years. Optimal conditions were created for the self-improvement of the teacher, for the development of an individual style of pedagogical activity, as well as for assistance in working on the generalization of pedagogical experience.

Потребностью общества, особенно в условиях обновления образования, является качественная педагогическая деятельность, которая имеет важнейшее значение для развития всей системы образования. Личностные и профессиональные качества педагога должны быть на уровне сложности стоящих перед обществом задач. Данные требования должны быть подкреплены соответствующими условиями, ибо без качественной подготовки педагога, без его социальной защиты, без обеспечения его необходимыми условиями труда, без мотивации его успешности высокого качества образования не достичь. Настоящее время требует от педагога сформированности не только предметных компетентностей и базовых основ психолого-педагогических знаний и умений, необходимо формирование учителя-профессионала, владеющего коммуникативными, правовыми, информационными компетентностями, методологической культурой и готовностью к инновационной деятельности. Достижение нового качества образования зависит от обеспечения системы образования высококвалифицированными кадрами. Решение проблем развития образования и качественных его перемен связывается с изменениями и в педагогической деятельности, и в системе повышения квалификации [1].

В Программе развития нашей школы разработаны несколько проектов-одним из них является проект «Teacher's Upgrade», который направлен на непрерывное профессиональное развитие учителя через системный подход к повышению квалификации и профессионального мастерства педагогического коллектива. Создание модели непрерывного профессионального развития учителя на базе отдельно взятой школы — реальная стратегия, которая решается инновационными средствами и методами. Именно школа может и должна сегодня выступать основным методическим центром непрерывного инновационного профессионального

образования учителей, при котором в процесс повышения квалификации без отрыва от производства может вливаться весь коллектив.

Проект «Школа педагогического мастерства «Teacher's Upgrade» направлен на реализацию дифференцированного подхода в методической работе с педагогами в школе для повышения профессионального мастерства, самосовершенствования педагога, оказания помощи в разработке индивидуального стиля педагогической деятельности, а также в помощи по работе над обобщением педагогического опыта.

Проект создает оптимальные условия для модернизации имеющегося кадрового потенциала путем создания и совершенствования системы обучения учителей. Для реализации проекта необходимы финансовое и ресурсное обеспечение: ф*инансовые ресурсы-д*ля поощрения педагогов-наставников, руководителей обучающих семинаров могут быть использованы средства стимуляционного фонда, направляемые на поощрение учителей за качество и результативность профессиональной деятельности, за качественное проведение обучающих и консультационных мероприятий.

*Кадровые ресурсы: т*ворческая группа педагогов, готовая к внедрению инновационного продукта. При необходимости можно использовать аутсорсинг, приглашая профессиональных партнеров — тьюторов, специалистов в области образования для проведения необходимых занятий на базе школы.

*Административные ресурсы: н*аличие в педагогическом коллективе администраторов, способных возглавить данное направление деятельности школы. Это заместители директора по УВР, руководители научно- методического совета.

*Материально-технические ресурсы: м*ультимедийная техника для презентаций, проектной работы и использования информационно-коммуникационных педагогических технологий во время обучающих занятий, компьютерный класс, множительная техника — ксерокс, принтер.

*Организационные ресурсы: р*азработка модели инновационной деятельности с целью внедрения инновационного проекта.

•Определение плана занятий с руководителями семинаров и разработка раздаточных материалов для слушателей.

•Организация тематических педсоветов, информационно-методических совещаний, круглых столов, конкурсов, фестивалей, иных мероприятий, где педагоги могут продемонстрировать свой опыт.

• Использование образовательного потенциала профессиональных партнеров (выездные методические дни и семинары на базе школ).

• Систематический мониторинг кадрового потенциала на предмет возможного участия в работе семинаров, появления новых успешных педагогических практик.

•Информационная, методическая и техническая поддержка обучающихся учителей.

*Методические ресурсы: д*ля проведения занятий и консультаций с педагогами могут быть использованы методические ресурсы, размещенные в сети Интернет. Материалы профессиональной педагогической периодики, электронные методические ресурсы при необходимости следует скорректировать или разработать самостоятельно, организовав для этого творческие группы или поручив наиболее подготовленным специалистам.

Информационно-коммуникативные ресурсы:

Создание презентационных материалов, размещение их на сайте школы или в электронной методической копилке школы, регистрация электронных почтовых ящиков всеми сотрудниками школы. Осуществление информационного обмена при помощи e-mail. Внесение новых требований к внутришкольному взаимодействию.

Мотивационные условия:

Проведение целого ряда мероприятий, нацеленных на формирование положительного отношение коллектива к предлагаемым нововведениям.

Необходимо повсеместно пропагандировать выгоды, которые получит каждый педагог,

педагогический коллектив и школа, вставшие на путь инновационного развития, и указывать на риски промедления и затягивания развития инновационных процессов.

Школа педагогического мастерства «Teacher's Upgrade» имеет структуру в виде «Triple step» (тройной шаг).

1 уровень «Tabysqa qadam» (шаг к успеху) - педагоги, не имеющие категорию, вновь прибывшие, немотивированные на самообразование.

2 уровень «Damý qadam» (шаг развития) - педагоги со второй категорией, учителя, заинтересованные в методическом сопровождении.

3 уровень «Maqtanysh qadamy» (шаг гордости) - педагоги с высшей и первой категорией (эксперты и исследователи), новаторы, лидеры, заинтересованные в подтверждении своей позиции.

Проект направлен на совершенствование кадрового обеспечения школы и предусматривает систему соответствующих мероприятий:

• практико-ориентированные семинары;
• презентации педагогического опыта;
• мастер-классы;
• публикации в журналах, сборниках научно-практических конференций различного уровня, интернет-сайтах и др.;
• участие в вебинарах, сетевых сообществах и др.;
• дистанционное обучение в методических мастерских;
• диагностика труда педагога;
• научные стажировки;
• диагностика труда педагога;
• научно-методический совет;
• заседания творческих групп учителей;
• участие педагогов в профессиональных конкурсах и фестивалях;
• творческие отчеты учителей;
• персонифицированные курсы повышения квалификации;
• аттестация педагогических работников.

Отслеживание результатов осуществляется через:

1. Анализ диагностического материала (анкет, тестов), проведение индивидуальных консультаций (по востребованности).

2. Развёрнутый анализ уроков при взаимопосещении по выбранным методикам.

3. Оказание методической помощи через групповые практические занятия или индивидуальную беседу.

4. Отслеживание эффективности организации учебной деятельности учащихся через диагностику уровня сформированности учебной деятельности учеников (в динамике, в том числе динамику в формировании универсальных учебных действий, в частности, функциональной грамотности).

5. Поэтапное составление профессиограммы учителя с подробным анализом и самоанализом.

6. Отслеживание динамики обученности учеников по полугодиям и годовым результатам.

7. Подбор аналитического материала при аттестации учителей.

Показатели реализации проекта на уровне учителя:

• активно участвует в инновационной деятельности школы;
• использует в профессиональной деятельности современные образовательные технологии, активные формы, методы, приемы обучения;
• имеет высокий процент качества успеваемости (не ниже 60%);
• обучающиеся — участники и победители предметных олимпиад;
• имеет высокие результаты на научно-практических конференциях, интеллектуальных

турнирах, конкурсах;

• участвует в конкурсах профессионального мастерства;

• занимается научно-исследовательской деятельностью;

• участвует в социально значимых проектах и общественных мероприятиях;

• на высоком уровне проводит учебные занятия, внеклассные мероприятия, предметные недели, факультативы, индивидуальные часы;

• активно участвует в мероприятиях по обмену передовым педагогическим опытом;

• имеет высокий рейтинг в школьном сообществе и среди родительской общественности.

За время реализации проекта получили следующие результаты: педагогов-исследователей-20, педагогов-экспертов-24, педагогов- модераторов-27,4 педагога с 1 категорией.

В 2021-2022 учебном году экспертизу инновационных материалов прошли 13 педагогов, представили 6 работ, это составило 13%, что по сравнению с прошлым годом увеличилось на 10%, на районном уровне -4, на областном-2 работы.

В 2022-2023 учебном году экспертизу инновационных материалов на областном уровне прошли 7 педагогов, представили 4 работы, это составило 7%, из них все 4 работы - на областном уровне.

Обобщение передового педагогического опыта на уровне области в 2022-2023 году прошли 4 педагога, что составило 4%, на уровне района -1педагог.

В 2021-2022 учебном году на базе школы – лицей №3 прошли 3 семинара районного уровня, 1 семинар областного уровня, 1 вебинар и 2 методических заседаний для магнитных и партнерских школ. Педагоги, посетившие семинары, отметили высокий уровень организации и проведения данных мероприятий, возможность использования полученных знаний в своей работе.

В 2022-2023 учебном году на базе школы – лицей имени Абая прошли 3 семинара районного уровня и 4 методических семинара для магнитных и партнерских школ.

Одной из форм обмена педагогическим опытом является участие в научно - практических конференциях разного уровня. За 2021-2022 учебный год педагоги отравляли свои статьи для публикации: в республиканских и областных педагогических изданиях, научно- практических конференций, педагогических сайтах, выступали по радио «Заман». В педагогических журналах опубликовали свои статьи 15 педагогов (15%), материалы для научно - практических конференций отравили 10 учителей (10%), по радио «Заман» выступили 4 человека (4%).

В 2022-2023 учебном году на базе школы – лицей имени Абая прошли 3 семинара районного уровня и 4 методических семинара для магнитных и партнерских школ. За 2022-2023 учебный год педагоги отравляли свои статьи для публикации в республиканских и областных педагогических изданиях, научно- практические конференции. В педагогических журналах опубликовали свои статьи 17 педагогов (17%), материалы для научно - практических конференций отправили 5 учителей (5%).

Для реализации непрерывного повышения профессионального развития в системе осуществлялась курсовая подготовка педагогов как дистанционно, так и очно. Повышение профессиональной компетенции педагогов проходилов соответствие с графиком курсовой подготовки на 2020-2023 учебный год. 80% учителей прошли курсовую подготовку, что так же способствовало профессиональному росту учителей.

Работа над проектом «Школа педагогического мастерства «Teacher’s Upgrade» улучшила показатели не только педагогического мастерства, но и способствовала повышению качества знаний школьников. Так, в 2020-2021 учебном году качество знаний по школе составило-59,7%, в 2021-2022 учебном году- 60,9%, в 2022-2023году-61,4%.

Анализ реализации проекта дает основание утверждать, что данный проект уникальный, имеет инновационный характер, и способствует профессиональному росту педагогов.

Список использованных источников

1. Закон Республики Казахстан от 27декабря 2019 года № 293-IV ЗРК «О статусе педагога» статья 7, п 13

РАЗВИТИЕ РЕФЛЕКСИВНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ В УСЛОВИЯХ ВУЗА

Шмит В.Р.

Магистр педагогических наук, преподаватель кафедры гуманитарных наук КСТУ имени З. Алдамжар, г.Костанай, Казахстан

Андатпа: Қазіргі заманғы жоғары білім ары қарай кәсіби қызметке қажетті дағдыларды және өзін-өзі дамыту және өзін-өзі тәрбиелеу қабілетіне ие мобильді, икемді мамандарды дайындауға бағытталған. Болашақ психологтардың кәсіби дамуының орталық құрамдас бөлігі рефлексия болып табылады. Мақала университетте оқу процесінде рефлексияны дамыту әдістерін талдау, психология студенттерінің рефлексиялық мәдениетін дамыту мәселесіне арналған.

Аннотация: Современное высшее образование нацелено на подготовку мобильных, гибких специалистов, имеющих необходимые в дальнейшей профессиональной деятельности умения и способности к саморазвитию, самообразованию. Центральной составляющей профессионального становления будущих психологов является рефлексия. Статья посвящена проблеме развития рефлексивной культуры студентов-психологов, анализу методов развития рефлексии в процессе обучения в вузе.

Abstract: Modern higher education is aimed at training mobile, flexible specialists who have the skills necessary for further professional activity and the ability for self-development and self-education. A central component of the professional development of future psychologists is reflection. The article is devoted to the problem of developing the reflective culture of psychology students, analyzing methods for developing reflection in the process of studying at a university.

Важной задачей современного образования в высшем учебном заведении является формирование профессиональной компетентности будущих специалистов, развитие профессионально значимых умений, навыков, качеств личности. Необходима подготовка мобильных, гибких специалистов, имеющих способности к саморазвитию и самообразованию. В связи с этим подготовка будущих психологов должна быть направлена на развитие способности к самоанализу, самооценке своей учебной деятельности и будущей профессиональной деятельности. Профессиональная подготовка будущих психологов невозможна без развития у студентов рефлексивной культуры.

Сущность рефлексивной культуры О.А. Полищук определяет, как профессиональное качество личности, позволяющее наиболее эффективно и адекватно осуществлять рефлексивные процессы, реализацию рефлексивной способности, что обеспечивает процесс развития и саморазвития, способствует творческому подходу к профессиональной деятельности, достижению ее максимальной эффективности и результативности. [1] Рефлексивная культура является важной составляющей профессиональной компетентности практического психолога. Она обусловливает как успешность профессионального обучения в вузе, так и дальнейшее профессиональное самосовершенствование.

Рефлексивная культура имеет следующие признаки:

- умение осознать и оценить эффективность своей деятельности;
- умение обретать новые смыслы и ценности;
- умение быстро адаптироваться в новых условиях, непривычных темах общения;
- способность творчески осмысливать и преодолевать проблемные и конфликтные ситуации;
- умение ставить перед собой и решать неординарные практические задачи.

Понятие «рефлексия» включает в себя широкий круг явлений, в которых проявляется способность человека к осознанию и познанию своей деятельности.

Рефлексия (от лат. reflexio - обращение назад) – это процесс самопознания субъектом внутренних психических актов и состояний. [2] Включает в себя самоанализ своих эмоций, чувств, способностей, умений, поведения и деятельности.

В психологической литературе различают следующие виды рефлексии:

- Коммуникативная рефлексия - ее объектом являются представления о внутреннем мире другого человека, причинах его поступков. Коммуникативная рефлексия выступает механизмом познания другого человека.

- Личностная рефлексия – ее объектом познания является сама познающая личность, ее свойства и качества, особенности поведения и система отношений к другим людям.

- Интеллектуальная рефлексия - проявляется в ходе решения различных задач, в способности анализировать и выбирать рациональные способы решения. [3]

Рефлексия обеспечивает готовность психолога действовать в неопределенных ситуациях, гибкость в принятии решений, нацеленность на поиск новых, более эффективных методов и приемов работы, стремление к реализации нововведений в профессиональной деятельности.

Рефлексия - средство осуществления оценки выполняемой деятельности. Она обеспечивает осознанное отношение к своей деятельности, ее самооценку, критичность, требовательность к себе и к своим действиям. Только при наличии рефлексии человек может контролировать и регулировать свою деятельность. Рефлексия способствует тщательному анализу своего поведения, самопроверке своих действий, благодаря чему можно объективно оценить полученные результаты деятельности, сравнить желаемый результат с полученным. С помощью рефлексии человек получает определенные представления о себе, своих действиях, делает выводы о выполненной работе, находит ошибки и совершенствует свою деятельность.

Профессиональное самосовершенствование психологов не может осуществляться без рефлексивного анализа своей профессиональной деятельности. Рефлексивный анализ профессиональной деятельности включает в себя:

• анализ реального Я, идеального Я и потенциального Я; их соотношения в процессе профессионального становления и развития;

• адекватная самооценка эффективности своей профессиональной деятельности;

• анализ методологической основы изучения, обобщения своего опыта и опыта коллег;

• осмысление своего индивидуального стиля деятельности как оптимального сочетания и взаимосвязи личностных и профессиональных качеств.

В научной литературе указываются специальные условия и средства развития рефлексии:

- тщательно спланированная и организованная рефлексивная деятельность в процессе обучения в вузе. В процессе обучения у студентов формируется умение анализировать и оценивать личные стратегии и действия. Рефлексивная деятельность развивает у студентов умение распознавать свои проблемы в практической профессиональной деятельности и корректировать ее исходя из собственных возможностей и внутренних ресурсов. Таким образом, рефлексивная деятельность способствует развитию рефлексивных умений и профессиональной рефлексии.

- рефлексивная среда. Это система условий, в которых осуществляется развитие личности. Рефлексивная среда показывает личности ресурсы изучения и коррекции самого себя, своих профессиональных и социально-психологических резервов. Рефлексивная среда включает в себя не только занятия, проходящие в вузе, но и прохождение профессиональных практик, в рамках которых студенты соприкасаются с реальной профессиональной деятельностью. При прохождении практики у студентов появляется осознанная необходимость рефлексировать и по отношению к себе, и по отношению к своей будущей профессиональной деятельности. [4]

Очень часто происходит так, что студенты, обучаясь в вузе, обычно не имеют полного представления о своей будущей работе. Не всегда студенты могут оценить вклад преподаваемых дисциплин в освоении своей профессии. Как правило, студенты накапливают большой теоретический «багаж знаний», но применить его на практике не всегда получается.

Образ профессиональной деятельности, имеющийся у студентов, как правило, не структурирован, не реалистичен, а в большей степени идеализирован. Поэтому возникает необходимость переосмысливать методику преподавания дисциплин. Важно не только передать учебный материал, но и формировать личность специалиста, содействовать идентификации со своей профессией через развитие профессиональной рефлексии.

Как писал в начале 20-го века П.Д. Успенский, психологию в отличие от большинства наук, следовательно, и профессий, нельзя изучать отдельно от себя. Психолог должен осознать себя как субъекта психологического исследования, отработать свои психологические проблемы, четко структурировать образ своего «Я» - систему представлений о самом себе. [5] Поэтому процесс подготовки будущих психологов должен быть практикоориентированным. В ходе изучения той или иной дисциплины важно применять знания на практике, в повседневной жизни, изучать себя и свои индивидуально-психологические особенности, корректировать свои недостатки. Реализовать это можно через проведение психодиагностики студентов, подходящую к теме занятия; через домашние задания, в рамках которых необходимо найти и проанализировать пример из жизни или применить тот или иной прием, метод в процессе общения с другими людьми.

С начала процесса обучения в вузе важно выявлять уровень развития рефлексивной культуры студентов, а также необходимых для дальнейшей профессиональной деятельности качеств и навыков, таких как наблюдательность, эмпатия, стрессоустойчивость, конгруэнтность и т.п. Студентам можно предложить специальные методы развития профессиональной рефлексии (например, дневники рефлексии, сочинения и т. п.). На каждом курсе при системном обучении у студента проявляется прогресс в развитии тех или иных качествах, умениях, а также четкая позиция себя в профессии, где рефлексивность играет важнейшую роль.

Эффективным методом развития рефлексии у студентов является специально организованный социально-психологический тренинг. Под профессиональным тренингом сегодня понимают систему воздействий, упражнений, направленных на формирование, развитие и коррекцию необходимых профессиональных качеств. [6] Тренинг представляет собой форму интерактивного обучения, целью которого является развитие профессиональных компетенций. Тренинги могут проводиться как на учебных занятиях в рамках изучения тех или иных дисциплин, так и во внеурочное время. Согласно А.К. Марковой, в профессиональном тренинге развиваемые профессиональные качества возникают в виде новых психических состояний, закрепляются в условных ситуациях, а затем переносятся в реальные профессиональные ситуации. Важную роль в тренинге принадлежит самопознанию, самосовершенствованию и самоизменению личности будущих специалистов, их профессиональных мотивов, ценностей, способностей, самосознания. Основным преимуществом тренинга является возможность не только получить новые знания, но и закрепить их на практике, в ходе выполнения тех или иных упражнений. Тренинг позволяет получить практические умения и навыки, необходимые в дальнейшей профессиональной деятельности.

Следующим методом обучения, который эффективен в развитии рефлексии, является метод деловой игры. Изначально деловая игра применялась в практической сфере управления, но сейчас она широко используется в процессе обучения в вузе. Суть данного метода заключается в учебном моделировании профессиональных ситуаций. Это позволяет обучить студентов выполнять профессиональные функции не на реальных объектах, а на моделях. Если говорить о подготовке будущих психологов, то можно разыгрывать такие ситуации, как: «психологическая консультация», «конфликт», «тренинг» и т.д. Так, например, для того, чтобы провести психологическую консультацию на занятии, необходимо установить правила проведения такой деловой игры, распределить между студентами роль клиента и роль психолога, выбрать запрос, с которым будет «работать» психолог. Все остальные студенты будут наблюдателями консультации. По окончанию консультации проводится ее анализ как преподавателем, так и наблюдателями. Подобные деловые игры позволяют применять теоретические знания на практике, осознать уровень своих профессиональных навыков,

способствуют развитию профессиональной рефлексии.

Одним из эффективных методов, приближающий студентов к будущей профессиональной деятельности является метод ситуационных задач. Данный метод представляет собой систематическое использование в учебном процессе таких задач, которые направлены на решение «практически значимой ситуации с целью осознанного усвоения обучающимися содержания учебного предмета». На мой взгляд, это универсальный метод, который можно применить на любой дисциплине. При выборе ситуационных задач важно соблюдать следующие принципы:

- принцип доступности, состоящий в том, что задачи должны подбираться с учетом наличия знаний и ресурсов студентов,

- принцип понятности, который состоит в ясном изложении задачи, доступном для восприятия студентами,

- принцип релевантности, состоящий в соответствии приобретаемых умений и компетенций в ходе решения задач требованиям содержания обучения.

Важно, чтобы подбираемая ситуационная задача была актуальной и приближенной к жизни, профессиональной деятельности. Именно такие задачи будут вызывать у студентов живой отклик и непосредственный интерес.

Ценность ситуационных задач заключается в расширении кругозора студентов, в осуществлении ими активной познавательной деятельности по применению приобретенных знаний на практике. Применение ситуационных задач позволяет оптимизировать учебный процесс, улучшить усвоение учебной информации, развить рефлексию у студентов.

Также можно привести пример из практики психолога и предложить студентам коротко обсудить, сделать краткий анализ и выводы. Например, если преподаватель является практикующим психологом, то можно, соблюдая принцип анонимности, анализировать со студентами проведенную консультацию. Студенты могут предлагать свои варианты выхода из проблемной ситуации, планировать дальнейшую работу с клиентом. Все это позволяет приблизить студентов-психологов к реальной практической деятельности, развить рефлексивные навыки и умение применить необходимые знания для решения поставленного запроса.

Развитию рефлексии также способствуют включение студентов в диалоговые формы работы, дискуссии, противоречивые ситуации, постановка обучаемого в роль обучающего, задания на осознание следующих целей развития, постановка целей саморазвития.

Для полноценной подготовки будущих специалистов важно мобилизовать все имеющиеся у студентов ресурсы, чтобы в будущем они могли успешно выполнять профессиональную деятельность, раскрывать весь свой потенциал и способности.

Исходя из вышесказанного, можно сделать следующий выводы:

- Профессиональное обучение и подготовка будущих психологов невозможна без развития рефлексивной культуры. Рефлексия способствует совершенствованию различных видов деятельности, она носит системообразующий характер и является основой для развития профессионализма. Это связано с тем, что отдельные теоретические знания или отдельный практический опыт не могут внести существенного вклада в профессиональное развитие специалистов. Только совмещенные в рефлексивном анализе теоретические знания и практический опыт порождают качественно новое образование профессионала, наполненное личностным смыслом.

- Без формирования рефлексивной культуры невозможно гармоничное развитие будущих профессионалов, важных профессиональных качеств и составляющих профессионального мышления.

- Процесс развития рефлексивной культуры студентов-психологов может осуществляться по двум направлениям:

1. развитие психологических знаний, умений, входящих в структуру рефлексивной культуры;

2. развитие личностных свойств, качеств и способностей, составляющих основу рефлексивной культуры.

- Для развития рефлексивной культуры будущих психологов необходимо комплексное сочетание традиционных и активных методов обучения. Необходимо выбирать методы обучения так, чтобы у студентов была возможность применить полученные знания на практике. Систематическое развитие и активизация различных видов рефлексии ведет к развитию рефлексивной культуры в целом.

Список использованных источников

1. Растянников А.В. Рефлексивное развитие компетентности в современном творчестве / А.В. Растянников. – М.: PerSe, 2002. – 319 с.
2. Большой психологический словарь / Под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. - 4-е изд., расш. - М.: АСТ, 2009. - 486 с.
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии - СПб: Издательство «Питер», 2000 - 712 с.
4. Романова, М.В. Методы развития профессиональной рефлексии у будущих психологов в условиях вуза / М.В. Романова, И.А.Ледовских // Общество: социология, психология, педагогика. – 2017. – №12. – С. 68-71.
5. Тарасов С.В. Развитие профессионально важных качеств педагогов-психологов в процессе обучения в вузе: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук / Самарский государственный педагогический университет. Самара, 2004.
6. Реньш М.А., Садовникова Н.О., Лопес Е.Г. Социально-психологический тренинг: Практикум. Екатеринбург: Изд-во ГОУ ВПО «Рос. гос. проф.-пед. ун-т», 2007. 190 с.

РЕГИОНАЛЬНАЯ СИСТЕМА НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ КАК УСЛОВИЕ НЕПРЕРЫВНОГО РАЗВИТИЯ ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА

Шатных А.В.
Кандидат педагогических наук, доцент, ГАОУ ДПО ИРОСТ,
г.Курган, Россия

Андатпа: Мақалада Қорған облысындағы профессорлық-оқытушылық құрам мен басқарушы персоналды ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етудің аймақтық жүйесінің ерекшеліктері, оның құрылымдық элементтері, олардың өзара әрекеттесуінің тиімділігінің механизмдері мен көрсеткіштері; облыста қалыптасқан мұғалімдерді қолдаудың әдістемелік жүйесін әзірлейтін үздіксіз біліктілікті арттыру орталығы – Білім беруді және әлеуметтік технологияларды дамыту институтының құрылымдық бөлімшесінің қызметін сипаттайды.

Аннотация: В статье раскрываются особенности региональной системы научно-методического сопровождения педагогических работников и управленческих кадров Курганской области, её структурные элементы, механизмы и показатели эффективности их взаимодействия; характеризуется деятельность структурного подразделения института развития образования и социальных технологий - центра непрерывного повышения профессионального мастерства, развивающего методическую систему сопровождения педагогов, сложившуюся в регионе.

Abstract: The article reveals the features of the regional system of scientific and methodological support for teaching staff and management personnel in the Kurgan region, its structural elements, mechanisms and indicators of the effectiveness of their interaction; characterizes the activities of the structural unit of the Institute for the Development of Education and Social Technologies - a center for continuous professional development that improves the methodological system of supporting teachers that has developed in the region.

Отечественное общее образование постоянно реформируется и развивается. Это подтверждается введением с 2022 года обновлённого ФГОС в общеобразовательную школу, внедрением профессиональных стандартов, реализацией национального проекта «Образование». Ключевой фигурой реформирования образования является педагог. К.Д. Ушинский писал: «В деле обучения и воспитания, во всем школьном деле ничего нельзя

улучшить, минуя голову учителя». Успешный педагог-профессионал в стремительно меняющемся открытом мире должен постоянно демонстрировать своим ученикам умение учиться, готовность к переменам, мобильность, способность к нестандартным трудовым действиям, ответственность и самостоятельность в принятии решений [1].

В современных условиях приобретает особое значение еще одно утверждение К.Д. Ушинского о том, что педагог живет до тех пор, пока учится. Сама жизнь поставила на повестку дня проблему непрерывного педагогического образования. А. Дистервег писал, имея в виду учителя: «Он лишь до тех пор способен на самом деле воспитывать и образовывать, пока сам работает над своим собственным воспитанием и образованием».

Профессиональной пригодностью педагога, его профессиональным самоопределением, саморазвитием, т.е. целенаправленным формированием в себе тех качеств, которые необходимы для выполнения профессиональной деятельности определяется профессиональное мастерство педагога.

В связи с этим в документах, принятых в последнее время: в указах Президента Российской Федерации от 7 мая 2018 года №204 «О национальных целях и стратегических задачах развития Российской Федерации на период до 2024 года», от 21.07.2020 № 474 «О национальных целях развития Российской Федерации на период до 2030 года», в федеральном проекте «Современная школа» национального проекта «Образование», в Основных принципах национальной системы профессионального роста педагогических работников Российской Федерации, включая национальную систему учительского роста, и др. нашли отражение вопросы усиления роли методической работы и методических служб в реализации задач непрерывного образования педагогических работников, роста их профессиональной компетентности.

16 декабря 2020 года распоряжением Министерства просвещения РФ № Р-174 утверждена Концепция создания единой федеральной системы научно-методического сопровождения педагогических работников и управленческих кадров (ЕФС). Под ЕФС понимается совокупность взаимосвязанных и интегрированных между собой субъектов научно-методической деятельности, обеспечивающих сопровождение педагогических работников и управленческих кадров в непрерывном развитии профессионального мастерства, в том числе — в рамках повышения квалификации и (или) профессиональной переподготовки с учетом выявленных профессиональных дефицитов, построения на их основе индивидуальных образовательных маршрутов непрерывного профессионального развития педагогических работников и управленческих кадров, а также использования стажировочных площадок и внедрения механизмов наставничества [2].

Приказом Департамента образования и науки Курганской области (№ 605 от 14.06.2023 г.) утверждены Положение о создании и функционировании региональной системы научно-методического сопровождения педагогических работников и управленческих кадров Курганской области (РСНМС) и дорожная карта по её созданию.

Целью РСНМС является формирование единого научно-методического пространства в сфере непрерывного развития профессионального мастерства педагогических работников и управленческих кадров в соответствии с приоритетными задачами в сфере образования. Ведущими принципами формирования РСНМС являются: активное сетевое взаимодействие между субъектами научно-методической деятельности, ориентация и оперативное реагирование на профессиональные дефициты и запросы педагогов, координация и интеграция деятельности методических служб различных уровней.

Эффективность РСНМС обеспечивается слаженной деятельностью и качественным выполнением функций всеми её структурными компонентами. В структуре РСНМС выделяются компоненты регионального, муниципального уровней и уровня образовательной организации.

Региональный уровень системы представлен Департаментом образования и науки Курганской области, Институтом развития образования и социальных технологий (ИРОСТ) со своим структурным подразделением — Центром непрерывного повышения

профессионального мастерства педагогических работников (ЦНППМ), Научно-методическим центром сопровождения педагогических работников на базе Шадринского государственного педагогического университета, профессиональными образовательными организациями, региональным учебно-методическим объединением, региональным методическим активом и профессиональными педагогическими сообществами. Деятельность последних трёх компонентов РСНМС сопровождаются преимущественно специалистами ИРОСТ.

Структурными компонентами муниципального уровня являются муниципальные методические службы (ММС) Курганской области, муниципальные методические объединения, временные проблемные и творческие группы, тесно связанные со структурными подразделениями института развития образования и социальных технологий.

Структурный компонент уровня образовательной организации РСНМС представляют методические объединения, творческие группы, профессиональные объединения педагогов и «наставнические пары».

В Положении раскрыты механизмы взаимодействия субъектов РСНМС. Среди них основными направлениями являются:

1. Управление РСНМС. (Включает координацию взаимодействия всех субъектов системы и деятельность региональных методистов, а также оценку эффективности региональной системы).

2. Непрерывное повышение профессионального мастерства педагогических работников и управленческих кадров. (Включает диагностику профессиональных компетенций; проектирование и сопровождение прохождения педагогами и управленцами индивидуальных образовательных маршрутов непрерывного повышения профессионального мастерства (ИОМ); совершенствование качества содержания программ дополнительного профессионального образования (ДПО) и их реализации; внедрение системы наставничества педагогов, в особенности среди педагогических работников в возрасте до 35 лет в первые три года работы и др.).

3. Содержательно-методическое обеспечение непрерывного педагогического образования. (Включает разработку и использование комплекса типовой организационно-методической документации; методические рекомендации, научно-методические разработки, инновационные проекты, научно-практические конференции, форумы)

Среди показателей эффективности создания и развития РСНМС:

- доля педагогов, освоивших программы ДПО из федерального реестра и подобранные с учетом диагностики профессиональных компетенций;
- количество управленческих команд, принявших участие в программах повышения квалификации;
- доля работников образования, для которых в ЦНППМ разработаны ИОМ на основе результатов диагностики профессиональных компетентностей;
- доля педагогических работников в возрасте до 35 лет, участвующих в различных формах поддержки и сопровождения в первые три года работы в образовательных организациях.

В системе образования Курганской области развитию методической работы традиционно придается большое значение. Подтверждением этому является созданная институтом за многие годы методическая основа для развития системы непрерывного профессионального роста всех педагогических работников и управленческих кадров. Это:

- персонифицированное повышение квалификации на основе диагностики затруднений педагогических работников (для выявления профессиональных дефицитов в институте проводятся контрольные срезы, тестирование, как с использованием собственных разработок контрольно-измерительных материалов, так и единых федеральных оценочных материалов);
- многоуровневая система методической работы «Ступени роста», созданием и развитием которой занимался автор статьи. Система «Ступени роста» ориентирована на оказание адресной методической помощи на основе взаимодействия педагогов, тьюторской поддержки в сочетании с их самообразованием и саморазвитием. Отличительной чертой

многоуровневой системы методической работы в регионе в целом и в институте развития образования и социальных технологий, в частности, является наличие наряду с региональным и муниципальным межмуниципального уровня. Методическую работу на этом уровне организуют методисты – окружные кураторы в западном, северо-западном, восточном и центральном образовательных округах Курганской области через внедрение таких форм организации работы, как: окружные курсы повышения квалификации, методические и научно-методические мероприятия, стажировки на базе учебно-технологических центров, опорных школ, деятельность консультационных пунктов, школ молодого педагога, творческих групп педагогов, педагогических клубов и др., а также взаимодействие с базовыми учреждениями профессионального (педагогического) образования. На каждом уровне методической системы формируется, накапливается методический ресурс, доступный всем участникам образовательной деятельности для повышения профессионального мастерства [3];

- сеть учебно-технологических центров и опорных школ, на базе которых проводятся авторские школы, стажировки для усиления практико-ориентированной направленности курсов повышения квалификации, методические мероприятия, педагогические марафоны для обмена передовым педагогическим опытом;

- командное повышение квалификации педагогических коллективов в форме инновационных курсов повышения квалификации, проектных сессий, педагогических десантов с целью решения актуальных для развития профессиональной компетентности педагогических работников общеобразовательных организаций задач [4,5];

- деятельность региональной ассоциации педагогов-наставников для профессиональной поддержки педагогов-наставников, обмена опытом, апробации и тиражирования лучших педагогических практик, обеспечения взаимодействия образовательных сообществ педагогов-наставников, начинающих учителей на основе возможностей цифровой образовательной среды, активное внедрение технологии наставничества – «учитель – учителю», «школа – школе»;

- реализация проекта «Скорая педагогическая помощь», деятельность профессионального сообщества в социальной сети ВКонтакте «Молодые педагоги Зауралья». Сейчас в нем зарегистрировано около 1,9 тыс. человек. Каждый из молодых педагогов здесь находит для себя интересную и полезную информацию, собеседников, наставников и единомышленников. В сообществе молодые педагоги смогут получить ответы на профессиональные вопросы, а опытные учителя – поделиться своими находками;

- региональная информационно-методическая образовательная среда, включающая специализированные сайты института: «Эффективный педагогический опыт Курганской области», сайт педагогических конкурсов ГАОУ ДПО ИРОСТ «Педагогическая олимпиада», «КурганВики», «Випград45», «Система электронного обучения ГАОУ ДПО ИРОСТ», Виртуальный Музей народного образования; профессиональные сообщества в социальной сети «Вконтакте», удаленный читальный зал электронной Президентской библиотеки и др. Огромную роль в повышении уровня профессиональных компетенций педагогов играет деятельность сетевых профессиональных педагогических сообществ на сайте doirost.ru. Здесь работают более двух десятков Интернет-сообществ: 12 сообществ учителей-предметников, сообщества руководителей образовательных организаций, учителей начальных классов, педагогов дошкольного образования, школьных библиотекарей, специалистов, задействованных в электронном обучении детей с применением дистанционных технологий. Среди новых сообществ - сообщества «Центры образования «Точка роста», «Инженерные классы», педагогов-наставников. В рамках сетевых интернет-сообществ на сайте работают 23 вебинарные комнаты. С использованием видеоконференцсвязи в год проводятся от 350 до 400 вебинаров, 15-20 конкурсов, в том числе международных и Всероссийских, размещены почти 2 тыс. методических материалов. Созданы более 20 виртуальных школ педагогов, руководителями сообществ ежегодно планируется проведение не менее 160 вебинаров по актуальным проблемам образования, ведется учет всех участников этих мероприятий. В сетевых интернет-сообществах сейчас зарегистрировано более 90% всех педагогических

работников области. Всё это благоприятствует организации работы педагогов по реализации индивидуальных образовательных маршрутов и тьюторов центра, осуществляющих их методическое сопровождение;

- многолетнее сотрудничество с учреждениями дополнительного профессионального образования регионов России и Стран Ближнего Зарубежья, в т.ч. в рамках деятельности международного методического центра «Академия педагогического мастерства: навыки XXI века»;

- деятельность областного редакционно-издательского совета и выпуск (в настоящее время электронного) журнала «Педагогическое Зауралье».

Созданная за многолетний период методическая система сопровождения повышения профессионального мастерства педагогов, в последние годы активно используется и развивается ЦНППМ.

Центр непрерывного повышения профессионального мастерства был открыт на базе института в сентябре 2021 года.

В методических рекомендациях для субъектов Российской Федерации по созданию и внедрению региональной системы научно-методического сопровождения педагогических работников и управленческих кадров Центр непрерывного повышения профессионального мастерства педагогических работников (ЦНППМ) определяется как «структурное подразделение организации, осуществляющей образовательную деятельность по образовательным программам дополнительного профессионального образования (ДПО), либо структурное подразделение организации, осуществляющей образовательную деятельность по образовательным программам высшего образования, осуществляющее непрерывное дополнительное профессиональное образование педагогических работников на основе диагностики профессиональных компетенций с учетом анализа запросов педагогических работников в овладении новыми компетенциями, необходимыми для профессиональной деятельности, обеспечивающее разработку и сопровождение индивидуальных образовательных маршрутов совершенствования профессионального мастерства педагогических работников».

Приказом № 168 по ГАОУ ДПО ИРОСТ от 23 июня 2021 года было утверждено «Положение о Центре непрерывного повышения профессионального мастерства педагогических работников».

Согласно Положения Центр непрерывного повышения профессионального мастерства является структурным подразделением института. В своей деятельности тесно связан со всеми другими центрами, отделами, кафедрами института, а также с муниципальными методическими службами Курганской области [6].

В Центре оборудованы 5 учебных аудиторий, три компьютерных класса, кабинет робототехники, комнаты для групповых и индивидуальных консультаций, помещение для организации коворкинг-пространства, лекторий – помещение для проведения публичных лекций, кабинет для проектной деятельности (учебная зона, обеспечивающая совместную учебную, творческую и игровую деятельность).

Центр имеет самое современное оборудование: лекционный зал оснащен проекционным, демонстрационным и звукоусиливающим оборудованием, обновлен парк компьютеров, приобретены многофункциональные устройства, разнообразная робототехника. Коворкинг-пространство оснащено необходимой оргтехникой. Веб-студия для создания презентаций, демонстрации опытов, проведения видеосъемки лекций, вебинаров, мастер-классов, интервью…

Целью деятельности Центра является создание условий для непрерывного расширения профессиональных знаний педагогических и руководящих работников в течение всей профессиональной карьеры, в том числе для удовлетворения образовательных потребностей и запросов, адаптации к меняющимся условиям профессиональной деятельности и социальной среды, подготовки к выполнению новых видов профессиональной деятельности.

Центр института развития образования и социальных технологий осуществляет анализ профессиональных запросов педагогических и управленческих кадров; создаёт условия для овладения новыми профессиональными компетенциями, необходимыми для осуществления трудовых действий.

Осуществляет управление процессом непрерывного развития профессионального мастерства педагогических работников и руководителей образовательных организаций через систему адресной поддержки и помощи спланированной в индивидуальных образовательных маршрутах на основе анализа результатов оценки уровня их профессиональной компетентности.

Центр в рамках региональной системы научно-методического сопровождения педагогических работников и управленческих кадров координирует методическую работу на всех уровнях образовательной системы Курганской области: региональном, межмуниципальном (окружном), муниципальном, институциональном.

Организует стажировки, практики и консультации педагогических работников в различных формах в образовательных организациях, транслирует новые образовательные практики, ориентированные на практический результат, для устранения профессиональных дефицитов педагогов и руководителей.

Занимается организацией работы профессиональных педагогических сообществ для обеспечения неформального обучения педагогических и управленческих кадров.

Центр организует обмен инновационным опытом, эффективными педагогическими практиками и внедрение активных форм методической работы на основе сетевого взаимодействия образовательных организаций.

Организует и проводит разнообразные педагогические конкурсы – Фестиваль педагогического мастерства, конкурсы проекта «Педагогическая олимпиада», региональные этапы педагогических конкурсов, проводимых Федеральным оператором, участвует в подготовке конкурсантов, направляемых на федеральный этап.

Организационно-методическое сопровождение конкурса на денежное поощрение учителей в рамках Приоритетного национального проекта «Образование» - тоже поручено Центру.

Курирует деятельность педагогических клубов Курганской области, проводит межрегиональный слёт педагогических клубов области и других регионов страны.

Организует проведение курсовых и методических мероприятий, направленных на совершенствование профессиональных компетенций педагогов и управленцев.

Разрабатывает образовательные траектории профессионального роста учителей-предметников, дает рекомендации по планированию деятельности педагогов и сопровождает их в процессе реализации индивидуальных образовательных маршрутов.

Проводит индивидуальные и групповые консультации по проектированию индивидуальных маршрутов повышения профессиональной компетентности руководящих работников.

Осуществляет организационно-методическое сопровождение деятельности региональной Ассоциации педагогов-наставников и организует работу сетевого интернет-сообщества Ассоциации.

Организует деятельность школ по реализации целевой модели наставничества педагогических работников.

Проводит работу по организации повышения квалификации педагогов школ области на курсовых мероприятиях Академии Министерства просвещения РФ в рамках федеральной системы научно-методического сопровождения педагогических работников и управленческих кадров.

Осуществляет организационно-методическую поддержку центров естественно-научной и технологической направленностей «Точка роста», создаваемых и функционирующих в Курганской области.

Реализует организационно-методическое сопровождение деятельности регионального УМО и региональных и межмуниципальных методических объединений педагогов и управленцев.

Организует и проводит межмуниципальные методические мероприятия, индивидуальные и групповые консультации с целью повышения профессионального уровня педагогов, включая мероприятия на базе окружных опорных школ.

Осуществляет организационно-методическое и научно-методическое сопровождение сайтов ГАОУ ДПО ИРОСТ, сообщества «Вконтакте».

Занимается изучением, обобщением и распространением эффективного педагогического опыта с целью оказания помощи педагогам, испытывающим профессиональные затруднения. Сопровождает сайт «Эффективный педагогический опыт Курганской области».

Проводит мониторинги: участия педагогов в федеральных курсах повышения квалификации, деятельности профессиональных объединений работников образования муниципального уровня, прежде всего территориальных методических объединений; состояния методической работы в муниципалитетах Курганской области, внедрения современных образовательных технологий в учреждениях общего образования, обеспеченности молодых специалистов наставниками, охвата педагогических работников муниципалитетов мероприятиями непрерывного развития профессионального мастерства.

Организует оценочные процедуры по единым федеральным оценочным материалам.

Готовит методические рекомендации по вопросам совершенствования путей непрерывного повышения профессионального мастерства педагогических работников и управленческих кадров [7].

С 2023 года реализует проект МетодСоюз45 — создаёт интерактивную карту методических ресурсов субъектов РСНМС [8].

Таким образом, абсолютное большинство педагогов и управленцев вовлекается в процесс непрерывного повышения профессионального мастерства на разных уровнях. Для этого специалисты ГАОУ ДПО ИРОСТ обеспечивают необходимые условия, реализуя различные организационные формы.

Благодаря функционированию и постоянному развитию региональной многоуровневой системы научно-методического сопровождения педагогических работников и управленческих кадров Курганской области реализована возможность: приблизить повышение квалификации педагогов к месту их работы и проживания, обеспечить свободный доступ всем работникам образования к методическим, аналитическим, нормативно-правовым и другим материалам, необходимым педагогам в практической деятельности; интегрировать ресурсы муниципальных методических служб для решения образовательных проблем в округах и регионе; использовать кадры образовательных организаций муниципальных округов и районов образовательного округа, достигших высоких результатов профессиональной деятельности, в интересах работников образования всего округа или региона; объединить усилия всех уровней РСНМС педагогов в обеспечении их профессионального роста.

Список использованных источников

1. Профессиональный стандарт педагога [Электронный ресурс]: http://ds15ladushki.edu22.info/wp-content/uploads/2019/05/profstandart-pedagoga_1.pdf (дата обращения 23.10.2023 г.)

2. Концепция создания единой федеральной системы научно-методического сопровождения педагогических работников и управленческих кадров [Электронный ресурс]: https://irost45.ru/cnppm/wp-content/uploads/2023/06/rasporiazhenie-ot-15.12.22-P-303.pdf (дата обращения 23.10.2023 г.)

3. Шатных А. В. Региональная многоуровневая система методического сопровождения работников образования Курганской области (проект «Ступени роста») // Методист. - 2018. - №3. – С.13-18.

4. Криволапова Н.А., Войткевич Н.Н. Организация повышения квалификации в системе

непрерывного педагогического образования Курганской области // Методист. - 2018. - №3. – С.8-12.

5. Ячменев В.Д. Управление профессиональным развитием руководящих и педагогических кадров с использованием технологии наставничества «Школа – школе» // Непрерывное педагогическое образование. - 2021 № 1(4). - С. 11-21.

6. Концепция центра непрерывного повышения профессионального мастерства педагогических работников // Институт развития образования и социальных технологий [Электронный ресурс]: https://irost45.ru/cnppm/wp-content/uploads/2023/05/Prikaz-ob-utverjdenii-koncepcii.pdf (дата обращения 23.10.2023 г.)

7. Шатных А. В. Деятельность центра непрерывного повышения профессионального мастерства по формированию регионального методического актива Курганской области // Непрерывное педагогическое образование. - 2021 № 2(5). - С. 27-35.

8. МетодСоюз45. Методические мероприятия субъектов РСМНС сайт. Курган. URL:https://методсоюз45.рф// (дата обращения: 23.10.2023).

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУҒА ТАПСЫРМАЛАРДЫ ЖОБАЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Абуталипова А.Б.
Филология магистранты, Б. Майлин атындағы №7
МГ қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі, Рудный қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада қазақ тілі, әдебиеті бойынша білім алушылардың оқу дағдыларын дамытуға арналған тапсырмаларды жобалау ерекшеліктері бойынша автордың тәжірибесінен практикалық-әдістемелік дәлелдер келтірілген, тәжірибеде кәсіби құзыреттілікті арттыратын тиімді жолдары, ұсыныстар берілген.Әсіресе білім алушылардың оқу дағдысы арқылы ойлау дағдыларының машықталуына Блум пирамидасының деңгейлеріне қатысты тапсырмалар, сұрақтарды жобалау реті нақты көсретілген.

Аннотация: В данной статье представлены практико-методические доводы из опыта автора по особенностям проектирования заданий на развитие учебных навыков обучающихся по казахскому языку, литературе, даны рекомендации, эффективные пути повышения профессиональной компетентности в практике. Особенно четко обозначена последовательность оформления заданий, вопросов, относящихся к уровням Блум-пирамиды, к отработке обучающимися навыков мышления через навыки чтения.

Abstract: This article presents practical and methodological arguments from the author's experience on the features of designing tasks for the development of students ' reading skills in the Kazakh language, literature, gives recommendations, effective ways to improve professional competence in practice. In particular, the order of designing tasks and questions related to the levels of Bloom's pyramid is clearly outlined for students to practice thinking skills through reading skills.

Жаңартылған білім беру мазмұны енгізілген уақыттан бері үздіксіз кәсіби білім беру жағдайында педагогтердің құзыреттілігінің деңгейлік мазмұнын жыл сайын толықтыру білім министрлігі, Ұлттық білім және ғылым академиясының тарабынан белсенді үрдіске айналуда. Осы орайда білім беру мазмұнының жаңартылуына байланысты және де ғылым мен техниканың, әлемдік деңгейде жаһандық мәселелердің күрт өзгеруіне байланысты ел ішінде жас ұрпақтың үлкен өмірге әлеуметтеніп, қажетті дағдыларға ие болуы заман талабына айналғандықтан, кез келген педагогтің оқу және оқыту үрдісіне деген көзқарасын білім мен білігін арттыру, көтеру арқылы өзгерту көкейкесті мәселе болып тұр. Қазақ тілі мен әдебиетінің мұғалімі бола тұра, сонымен бірге жаңартылған білім беру мазмұны енгізілген уақыт аралығында бірлестік жетекші, директордың орынбасары, аудандық тіл мұғалімі Ассоциациясының мүшесі, тірек мектеп үйлестірушісі міндеттерін қоса атқаруда тек қана өзімнің ғана емес, басқа да педагогтердің кәсіби құзыреттілігін түрлі жаңалықтарды меңгерту, тәжірибе бөлісу мен тарату арқылы қамтамасыз ету тетіктерімен жұмыс жасауда ұғынғаным, өз тәжірибеме енгізгенім өте көп.

Мәселелерді шешуде өз тәжірибемде білім алушылардың жаңа талаптарға сай толыққанды түрде қажетті дағдыларды бойына қалыптастыру мен машықтауда функционалдық сауаттылығын оқу дағдысын қалыптастыру мен дамыту деңгейіне жеткізумен қызу жұмыс жасап келемін. Дәлірек айтатын болсам, оқу дағдыларын дамытуға арналған қызықты және қажетті тапсырмаларды әлеуметтік маңызы бар ресурспен қамсыздандыру

және оларды тапсырмаға енгізу, тапсырмаларды жобалауда өзіндік ерекшеліктерін түрлі сипатта белгілеп алудамын.

Оқу дағдысын қалыптастыру мен дамытуда оқу және оқыту үрдісінде түрлі әдістер мен тәсілдер, мақсат, мнідеттерді тиімді құралдар, оқыту формасына салып, жүзеге асыруда екеніміз айқын. Оқу дағыдысын қалыптастыруда оқу дағдысын қай мақсатпен, қандай міндетпен қамтамасыз етеміз деген сауал да тұруы әбден мүмкін, бұл орайда м**ақсат** ретінде оқу мәтіннен белгілі бір **техниканы / технологияны / оқу стратегиясын қолдана отырып,** белгілі бір мәселені шешу үшін қажет көлемде ақпарат алу мақсатында қолданып келемін [1]. Ал о**қу құралы** ретінде пәндік білімді, пәндік және жалпы оқу дағдыларын қалыптастыру және бақылау үшін қолдануда қосымша бір ресурс ретінде ғана қарайтынымды, бұл орайда құралдан гөрі оқу мақсатына, қалыптастыруға қажетті дағды үшін оқу мақсатын бастапқы негіз ретінде фокусқа алу негізгі әрекет екенін нақты айтқым келеді. Оқу құралының басымдықтары осындай әрекеттер нәтижесінде бірден көрініп қалады. Мәселен:

– материалды игеру процесін ұйымдастыруға мүмкіндік береді;

– тапсырмалар мәтінге және жаттығулар мен тапсырмаларға жазбаша нұсқаулар негізінде құрастырылады [2].

Осындай басымдықтарға қол жеткізуде мәтінмен жұмысты қалай ұйымдастыруға болады деген сауал жас маманның, болмаса бала күтімі бойынша декреттік демалыстан шыққан, не болмаса жаңартылған бағдарламаның қыр-сырын әлі де түсінбей, қабылдай алмай жүрген мұғалімдерде осы сипаттағы сауалдар көп болуы әбден мүмкін. Осындай сұрақтардың легін жаза кетсем, тәжірибеме қызыққан педагогтер өзін елестетері анық:

– Мәтінмен жұмысты қалай жүргіземін?
– Мәтінді қалай ұғындырамын?
– Мәтінді не үшін оқимын деп қиналса ше?
– Неліктен оқушы мәтінді оқуы керек?
– Мәтін қолданбай, сабақты өткізе берсем қалай болады?
– Мәтін не үшін керек?
– Мәтін арқылы қалайша дағдыны қалыптастыруға болады?

Әрине, осындай сипаттағы сұрақтар көкейде көп болуы әбден мүмкін. Бірақ та кейбір педагогтер бұл жөнінде ашып сұрауға ұялады, қымсынады, қорқады. Ал кейбір білім беру ұйымдарында арнайы топтар құрылмақ түгілі, бұндай мәселені айтқызбайтын мектеп ортасы да болады. Педагог өз кәсіби құзыреттілігін көтеру үшін осындай сауалдарға жауап іздегені дұрыс. Білім курстарынан, мектептегі өзге де тәжірибелі педагогтердің сабағына, өзге де түрлі үйрету, оқыту, тәжірибе тарату семинар-практикумдарына, конференцияларына қатысу арқылы білігін арттырып, танымын кеңейткені жөн.

Алғашқы сұрақтың жауабы ретінде мұғалім өзі оқу мақсатын түсінуі керек, одан кейін мәтінмен жұмысты ұйымдастыру қажет. Бұл ретте Бенджамин Блум ұсынған оқу мақсаттарын ассимиляциялау және жіктеу категориясының таксономиясын ұғынып алған жөн.

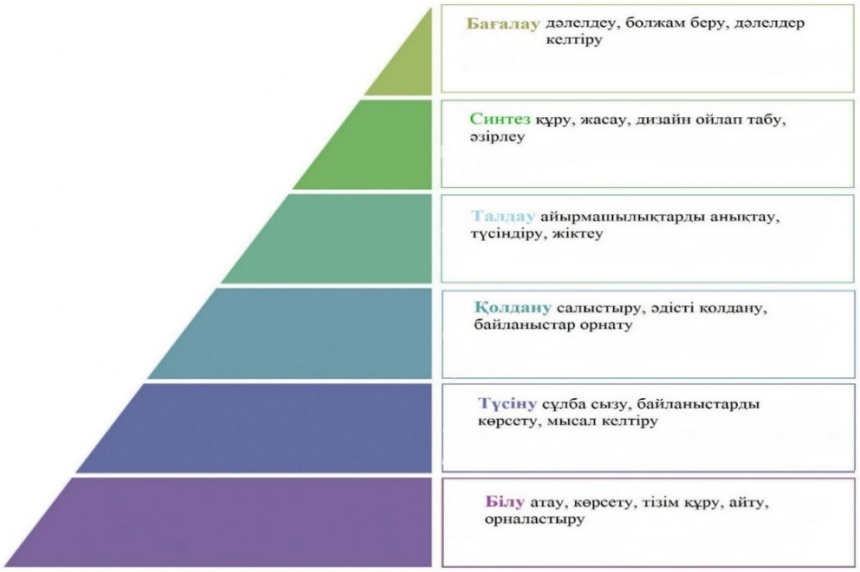
Таксономия бойынша оқу процесі **білім** деңгейінен басталады: *фактілерді, даталарды есте сақтау және дыбыстау* және т.б. Одан кейін **түсіну** жүреді – алынған ақпаратты ассимиляциялау: оның **бұрын алынған ақпаратпен байланысы, жалпылау, басқа сөздермен қайталау**. Жаңа идеяларды ерекше жағдайларда **қолдану** және пайдалану оқушыға *есептерді шешуге, алынған ақпаратты таңдауға және өзгертуге* мүмкіндік береді. **Талдау** кезінде идеяларды **жинақтауға** қажетті *салыстыру, тексеру (жоспарлау, болжау)* жүреді. Соңында, **бағалау** деңгейінде оқушы зерттелетін материалды сыни тұрғыдан қарастыра алады және *белгілі бір идеяның құндылығын бағалау үшін дәлелдерді салыстыра алады*.

Сабақтарда біз әрқашан **прагматикалық мақсат** қоямыз: пәндік білімді қалыптастыру және сонымен бірге осы процесте оқу дағдыларын және осы дағдыларды құрайтын жеке әрекеттерді қамтитын дағдыларды дамыту. Сондықтан, мәтінмен жұмысты ұйымдастыра отырып, тақырып тұрғысынан қандай мақсатқа жету керектігін, оқушылар осы мақсатқа жету үшін қандай әрекеттер жасау керектігін және осы процесті қалай

ұйымдастыруға болатындығын нақты түсіну керек.

Осындай кестелі ойға Блум пирамидасы бұған қалай көмектесе алады? Өз тәжірибемнен тиімді нұсқасын ұсынудамын [3].

1. Мақсатты тұжырымдау және оны таксономия деңгейімен байланыстыру.

2. Содан кейін нәтиженің қалай ұсынылатынын анықтаңыз - ауызша түрде немесе артефакт жасалады, яғни нәтиже графикалық түрде немесе толық мәтін түрінде жазылады.

3. Ақпарат көздерін, оларға арналған тапсырмаларды, жұмыс түрін таңдаңыз (балалардың өзіндік жұмысы, тапсырмалар тізбегі немесе диалогқа негізделген өзіндік жұмыс).

4. Тапсырманы құрастырыңыз. Онда мыналар болуы керек: қызмет мақсаты және қызмет шарттары, нәтижені көрсету нысанын нұсқау, пайдалану қажет ресурстар туралы хабарлама және жұмыс уақыты.

Тапсырма элементі	

Жұмыс мақсаты	
Жұмыс шарттары (жеке / жұпта / топта)	
Нәтижесі	
Нәтижені ұсыну нысаны	
Жұмысүшін ресурстар	
Жұмыс уақыты	

Осындай жұмыстарды атқару үшін ұғынып алған соң, оқу дағдыларын дамытатын тапсырмаларды таңдауда мұғалімге тағы не көмектеседі? деген сауал да алдан шыға келеді. Бұл сауал бойынша мәселені шешуде оқу міндеттері кешешінің арнайы конструкторын ұсынғым келеді. *Конструктор ғылым докторы Леонид Сергеевич Илюшинәзірлеген мақсаттарды құруға арналған дидактикалық іс-әрекет етістіктерінің тізімі негізінде әзірленді... Конструктор құрылымы түсіну деңгейлерінен, анықтамасынан, деңгейдің мәнінен, оқу тапсырмаларының негізгі құрылымын да ескеру қажет.*

Мәтінді түсіну деңгейлері	**Когнитивті процесс**	**Анықтау мағынасы**	**Қимыл-етістіктері**	**Оқу тапсырмасының үлгісі**
	Білім – жадыңнан қажетті ақпаратты ала білу			
Жалпы түсінік Ақпаратты анықтау	-Тану -Есте сақтау	Ақпараттардың нақты элементтерінің орнын көбейту немесе анықтау	Хабарлама жасаңыз, тізімдеңіз, сипаттаңыз, қайта табыңыз, анықтаңыз, (бұл не, қайда), тұжырымдамаңыз, біліңіз, есте сақтаңыз, айтыңыз, фактілер келтіріңіз, қайталаңыз	Негізгі бөлімдерді атаңыз... Берілген класстың сан алуан түрлерін суреттен... таныңыз Барлығын бірге топтастырыңыз... ...қатысты түсініктердің тізімін жасаңыз Белгілір бір тәртіпте орналастырыңыз...

Әр деңгей үшін тапсырма мысалдарын жазуда оқу мақсатына сәйкес әрекетті нақтылап алып, ол бойынша сатылай күрделендіруді ескеру қажет. Қарапайым тілде айтқанда, етістігіне мән береміз. Не істейміз? Әрі қарай не қыламыз? Содан кейін нені жасаймыз? Деп өсіре беру мүмкіндігін ескеру.

Білу	Оқу мақсатына байланысты берілген ресурс жайында білім алушы не білуі қажет? Білуі үшін не істейсіз?
Түсіну	Параграф мәтіні және журнал мақалалары бар топтарда жұмыс жасай отырып, мәтін мазмұнын ұғыну үшін не істетесіз? Қаншалықты түсінді, соның кері байланысын жүргізуді қамсыздандыру.
Қолдану	Мәтіннен білгені мен түсінгенін қалайша қолданады? Қалай қолданады? Оны қалай бағалайсыз? Қалай және немен өлшейсіз?
Талдау	Білгені мен түсінгенін қолдану арқылы көрсеткен, қалыптасу деңгейіндегі үрдісті/ жартылай өнімді қалай бағалайсыз, қалай өлшейсіз?
Жинақтау	Талдап үлгірген жұмысты жинақтау дағдысына қалайша және қандай формада апарасыз? Оны қалай өлшейсіз? Жинақтау дағдысында қателіктер болса, онымен жұмысты қалайша жүргізесіз?
Бағалау	Осы сабақта өтілген мәселені өмірмен қалай байланыстыртасыз? Қандай құндылық алғандығына рефлексияны қандай әдіспен жүргізесіз? Білім алушының қалыптасқан дағдысын қалай бағалайсыз?

Әлбетте, кез келген пән мұғалімі өзіндік оқу және оқыту үрдісін маңызды және мазмұнды материалмен байланыстырып, оны қарапайымнан күрделіге қарай өсіру мүмкіндігін ескерсе, білім алушылар тарабынан келетін мықты кері байланысқа қарап-ақ кәсіби құзыреттіліктің артуын байқай алады. Демек, кез келген педагог әрқашан іздену үстінде жүрген болса, өзінің кәсіби құзыреттілігін де қамтамасыз етер тетіктің де ресурсына қанық болатыны айқын.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев Н.Ә. Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты // Ана тілі газеті. 2012. № 5. 2-8 ақпан.
2. Оразахынова Н.А. Әдебиетті сатылай кешенді талдау //әдістемелік құрал, Алматы, 2012 жыл.
3. ҚР БҒМ «Ақпараттық талдау орталығы» АҚ. PISA-2018 / Компьютерлік формат халықаралық зерттеуі құралдары. Астана, 2016.
4. ҚР БҒМ «Ақпараттық талдау орталығы» АҚ. PISA-2015 Халықаралық зерттеуінің негізгі нәтижелері. Ұлттық есеп. Астана, 2017.
5. Жалпы орта білім беретін мектептерде оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы /әдістемелік нұсқау хат, Астана, 2018.
6. Жалпы орта білім беретін мектептердің 11-сынып оқушыларына қорытынды аттестаттау жөніндегі нұсқаулық.

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ ПӘНІН ӨЗГЕ ПӘНДЕРМЕН КІРІКТІРЕ ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ МЕН ҰТЫМДЫ ЖОЛДАРЫ

Аюпова Н.А.
«Өрлеу» БАҰО» АҚФ РКДИ, Инновациялық білім беру және ақпараттық технологиялар кафедрасының аға оқытушысы, Алматы қ., Қазақстан
Салихарова Н.А.
«Өрлеу» БАҰО» АҚФ РКДИ, Мониторингтік жұмыс секторының бас маманы Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Әдебиет деген тұтастай дәуірлерді сипаттайтын шежіре болса, халықтың бүкіл тыныс-тіршілігі оның өн бойынан көрініс табады. Бұның өзі әдебиеттің басқа ғылым салаларымен тығыз байланысын көрсетеді. Сол себепті әдеби туындыны шынайы өмірмен байланысты меңгертуіміз қажет. Тіпті сонау көне дәуір, жыраулар дәуірін бүгінгі күнмен сабақтастыра, күнделікті өмірдің сан салалы мәселелерімен салыстыра оқыту арқылы оқушылардың пән бойынша алған білімдерін күнделікті өмірде қажетіне жарата білуге талпындырған жөн.

Аннотация: В то время как литература-это хроника, описывающая эпохи в целом, вся жизненная сила народа отражается в его произведениях. Это само по себе свидетельствует о тесной связи литературы с другими областями науки. Поэтому необходимо овладеть литературным произведением, связанным с реальной жизнью. Даже с учетом того, что древность, эпоха жырауов переплетаются с сегодняшним днем, сравниваются с различными проблемами повседневной жизни, необходимо поощрять учащихся к тому, чтобы знания, полученные по предмету, были востребованы в повседневной жизни.

Abstract: If literature is a chronicle describing entire eras, then the whole life of the people is reflected in its life. This in itself indicates the close relationship of literature with other branches of science. Therefore, it is necessary to master the literary work in connection with real life. It is necessary to encourage students to use the knowledge gained in the subject for everyday life by comparing the era of ancient times and ravines with the present day, comparing them with various problems of everyday life.

Жалпыға міндетті орта білім беруде оқытылатын пәндердің мазмұны біріге келіп, оқушылардың жан-жақты дамуына үлес қосары анық. Барлық пәннің мазмұнын жеткілікті игерте келіп, ұлы Абай айтқан «Толықадамның» қалыптасуына ықпал ете аламыз.

Р.Декарттың «Барлық ғылымдардың байланыстылығы сондай, олардың бәрін бірден оқыту – олардың біреуін басқасынан бөліп оқытудан оңай» [1], – деген сөзі осы күні қанатты сөзге айналып кеткен. Расында ғылымның қай саласын алсақта, олар бір-бірімен тығыз байланысты. Әсіресе, функционалдық сауаттылықты арттыру мәселесіне келгенде ғылымның әр саласын жан-жақ қажіктеп, жіліктеп тастаудың өзі орынсыз. Өйткені оқушының жан-жақты, толыққанды білімалуы оның өмір сүруге деген бейімділігін одан сайын арттыра түспек. Барлық пәннен кешенді түрде кіріктіріле алынған білім оның кезкелген өмір жағдайына икемделуіне мүмкіндік туғызады. «Жігітке жеті өнерд еаз», «Жеті түрлі ілім біл, жеті жұрттың тілін біл», – дегендей, оқушыларға кешенді әрі толық білімберу олардың жеке тұлға ретіндегі бәсекеге қабілеттіліктерін арттыра түседі. Шындығында, қолымыздан келгенше пәндерді өзара кіріктіре оқытудың нәтижесінде, оқушылардың түрлі қабілеттерін жетілдіріп, шабыттарын шыңдай түсеміз, білімалуға деген құштарлықтарын арттырып, алған білімдерін өмірде қолдана білуге жаттықтырамыз [2].

Пәндерді кіріктіре оқыту оқушылардың тұтас өмір, тіршілік, қоғамжайлы түсініктерін кеңейтіп, мектеп қабырғасында алатын білімнің өзінің болашақтағы және қазіргі тіршілік әрекетімен тікелей байланысты екендігін сезінулеріне мүмкіндік береді. Кіріктіре оқытудың негізгі ұстанымы – ғылым математика бағыты, қоғамдық-гуманитарлық бағыт және жаратылыстану бағыты тәрізді жекелеген салаларға бөлінгенімен, әлемнің бір тұтастығы, тіршілік әрекеттерінің өз ара байланысты екендігі туралы түсініктерін кеңейту. Пәндерді кіріктіре оқытудың нәтижесінде оқушылар оқу материалын терең ірек түсініп, алған білімін өмірде қолдана білуге талпынатын болады.

Педагогикада пәндерді кіріктіре оқытудың үш түрі бар. Олар:

Қазақ әдебиеті пәні төмендегідей пәндермен толық ықпалдасады:

- Қазақ тілі;
- Өзін-өзі тану;

Қазақ әдебиеті пәні келесі пәндермен жартылай ықпалдасады:

- Қазақстан тарихы;
- Дүние жүзі тарихы;
- Орыс тілі мен әдебиеті;
- Ағылшын тілі т.б.

Қазақ әдебиеті пәні келесі пәндермен блоктық негізде ықпалдасады:

- География;
- Химия және биология;
- Математика;
- Физика;
- Информатика;
- Дене шынықтыру;
- Көркем еңбек [3].

Қазақ әдебиеті пәні өзге пәндермен қаншалықты тығыз байланысты және оларды кіріктіре оқытудың маңызы неде, әдебиет пәні қай пәнмен қаншалықты кіріктіріле жүргізіледі деген сауалдар төңірегіндегі мәселелерді қарастырғанды жөн көрдік.

Қазақ әдебиеті пәнін өзге пәндермен кіріктіре оқытуда қазақ тілі пәнінің алатын үлесі басым болып келеді. Әдебиеттің әрбір сабағы қазақ тілі пәнімен тығыз байланыста жүргізіледі. Қазақ әдебиеті пәнін оқыту барысында қазақ тілінің мақсат-міндеттері де кешенді түрде жүзеге асып жатады. Атап айтар болсақ:

1. Әдеби шығарманы оқу, оған талдау жасау оқушының сөздік қорын арттырып, сауатты жазуларына негіз болады.

2. Ой-өрістері кеңейіп, тіл байлықтары молайған оқушылардың сөздерді байланыстыру, сөйлем құрау дағдылары қоса дамиды. Ендеше, қазақ әдебиеті пәнін оқыта отырып, оқушының қазақ тілінің грамматикасын меңгеру деңгейлерін қоса жетілдіріп отырамыз.

3. Әдебиет пәнінде тыңдалым, оқылым, жазылым тапсырмаларын орындаудың

нәтижесінде оқушылардың коммуникативтік құзыреттіліктері артады.

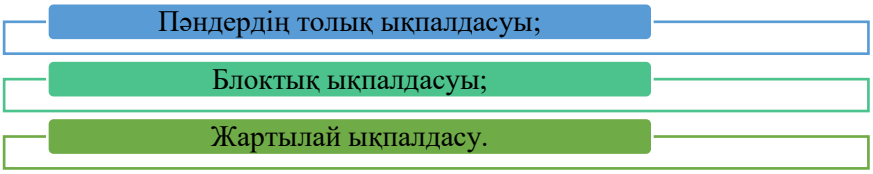
4. Әдебиет пәніндегі жазылым тапсырмасын орындату кезінде оқушылардың грамматикалық қателерді жіберуіне жол берілмейтіндігі анық. Бұрынғы дәстүрлі жүйені еске алатын болсақ, оқушыларға шығарма, мазмұндама жазу барысында оларға 5/5, 4/5 тәрізді екі баға қоятынбыз. Яғни бір баға оның берілген тақырыптың мазмұнын игеруіне, тақырыпты толық аша білуіне қойылса, екінші баға сауатты жазуына қарай қойылатын болатын. Қазіргі таңда да біз қазақ әдебиеті пәнінен эссе немесе басқа да жазылым жұмыстарын орындауы кезінде оқушылардың сауаттылықтарын назардан қағыс қалдырмаймыз. Бұл әдебиет сабағының қазақ тілімен тікелей байланыста жүргізілетіндігінің көрінісі болып табылады [4].

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін кіріктіре оқытудың негізгі мақсаты – оқушыларды шығармашылыққа баулу, сын тұрғысынан ойлауға қалыптастыру, жоғарыда аталған төрт дағды негізінде оқушылардың актив сөздік қорларын жетілдіріп, сауатты жазуға, шешен де шебер сөйлеуге жаттықтыру.

Қазақ әдебиетімен толық ықпалдастықта жүргізілетін пәннің бірі ол – өзін-өзі тану пәні. Әдеби көркем шығармалардың қай-қайсысының болмасын, өзін-өзі тану пәнінің мазмұндық өзегін құрайтындығы баршамызға белгілі. Әдебиет пәні дәл қазақ тілі сияқты, өзін-өзі тану пәнімен де күн сайынғы сабақта тікелей байланысып жататындығын ешкім жоққа шығара алмайды. Өйткені әдебиет пәніндегі әрбір көркем туындының мазмұндық-идеялық негізі адамның өзін-өзі тану әрекеттерімен, өзін-өзі жетілдіру жұмыстарымен тығыз сабақтастықта өріледі. Қай кезеңде жазылған туынды болса да, оның негізгі астарында адамгершілікке үндеу, сыпайылық, әдептілік, «үлкенге құрмет, кішіге ізет» етерлік түрлі ізгі қасиеттердің, өмір мен өлім, махаббат, ерлік, бірлік, отансүйгіштік, елжандылық пен ұлтжандылық тәрізді мәңгілік тақырыптардың өзек болатындығы анық. Осы орайда, әдебиет пәнінің жеке тұлғаның рухани-адамгершілік тұрғыдан дамуын қалыптастыратын «Өзін-өзі тану» пәнімен толық ықпалдасатындығын байқауға болады. «Өзін-өзі тану» пәні – адамды өмір сүруге үйрететін пән десек артық айтқандық емес. Пән арқылы бала бойындағы адам атаулыға тән асыл қасиеттерді дамытып жетілдіру, өмірдегі ең өзекті деген тақырыптар төңірегінде ой өрбіту – осы айтқанымыздың айқын дәлелі. «Өзін-өзі тану» пәнінің күнтізбелік жоспарындағы тақырыптардың барлығы өмірдің шынайы құбылыстарымен астасып жатыр.

Әдебиет пәніндегі тәрізді өзін-өзі тану пәнінің тақырыптық аясы өмірдің сан-салалы жағын қамтиды. Бұл тақырыптарды жан-жақты барынша терең талқылай отырып, өмірдің ақ пен қарасын белгілі дәрежеде ажырата білетін, ар-ұжданды жоғары қоятын, ата-ана мен ағайын-туыстың қадірін түсінетін, елін-жерін сүйетін азамат тәрбиелеп шығару мүмкіндігіне ие боламыз.

Әдебиет пәні мен өзін-өзі тану пәніндегі рухани-адамгершілік білім беру мазмұны төмендегідей болып келеді:

Сонымен әдебиет пәні сияқты өзін-өзі тану пәні де адами құндылықтарды оқытуға бағытталған. Расында, оқушы қай саланы таңдаса да, оның ең алдыменен адамгершілігі жоғары азамат болғанын мақсұт етіп, рухани дүниесі бай жеке тұлғаны қалыптастыруымыз қажет. Сол себепті қай пәнді оқытсақ та, бірлікті, өзара түсіністік пен сыйластықты, адамгершілікті басты нысан ететін өзін-өзі тану пәнін кез келген пәнде орайын тауып ықпалдастырып отырған жөн. Әдебиет пен өзін-өзі тану пәнінде оқушыларды бірлікке, ынтымақтастыққа, бір-біріне көмек беруге, адамгершілік қасиеттерге баулып, оқушылардың бір-біріне сыйластықпен қарауын, адамгершілік игі қасиеттерді бойына сіңіріп өсуін жүзеге асырамыз.

Ендеше, қазақ әдебиеті пәні қазақ тілі және өзін-өзі тану пәндерімен толық ықпалдасып, әр сабақта осы аталған пәндермен сабақтасып, ұштасып жатады. Тек сабақ барысында

олардың үндестігі, өзара байланысы жайлы оқушылардың түсініктерін қалыптастыруға бағытталған жұмыстар да жүруі тиіс.

Қазақ әдебиеті пәні әр сабақ сайын қазақ тілі және өзін-өзі тану тәрізді пәндер сияқты «тонның ішкі бауындай» тығыз байланыста жүріп жатпағанымен, кейбір пәндермен өзектес болып, өзара үндестік тауып жататыны мәлім. Солардың ішіндегі ең бастысы – тарих пәні, әсіресе, Қазақстан тарихы пәні. Қазақ әдебиеті пәнінің кезеңдерге дәуірлену сипаты тарихпен тікелей байланысты. Атап айтар болсақ,

- Халық ауыз әдебиеті;
- Ежелгі дәуір әдебиеті;
- Хандық дәуір әдебиеті;
- XIX ғасыр әдебиеті;
- XX ғасыр басындағы қазақ әдебиеті;
- Кеңестік кезең әдебиеті (Ұлы Отансоғысы жылдарындағы қазақ әдебиеті, Ұлы Отан соғысынан кейінгі кезеңдегі қазақ әдебиеті);
- Қазіргі қазақ әдебиеті немесе Тәуелсіздік кезең әдебиеті [3].

Оқушыларға қазақ әдебиетінің осындай кезеңдерге бөлінетіндігі, әр кезең әдебиеті өз заманынан үн қататындығы туралы түсініктерін қалыптастыру өте маңызды. Халық ауыз әдебиеті сонау жазу-сызу болмаған кезеңдегі, есте жоқ ерте замандағы ата-бабамыздың ой-арманы, мақсат-тілегі, тұрмыс-тіршілігі, әдет-ғұрпы мен салт-санасы, дәстүрі, шаруашылығы бейнеленген халық мұрасы екендігін түсіндірсек, ал қойнауына сан ғасырлар енген ежелгі дәуір әдебиетінің өзінің ішкі кезеңдерге жіктелетіндігін Қазақстан тарихы пәніндегі кезеңдермен түсіндірген түсінікке жеңіл болмақ:

- Көне түркі дәуірі;
- Орта ғасыр тарихы.

Бұл кезеңдердегі тарихты еске түсіру, сол дәуірде жазылған әдеби туындыны жете түсінуге негіз болмақ. Сол себепті әдебиет сабағында әр дәуір тарихына қысқаша ғана шолу жасалатыны белгілі. «Миға шабуыл», «ББББ», «ББҮ» тәрізді стратегиялар арқылы тарихқа шолу жасау оқушылардың қаламгер өмірі мен шығармашылығын, әдеби туындының тақырыбы мен идеясын түсінулеріне жол ашады [5].

Қазақ әдебиетінің тарихпен байланысы төмендегі аталған мәселелерде тоғыса түседі:

• Қазақ әдебиетіндегі ақын-жазушылардың тарихи тұлға екендігі;	Мысалы: Қорқыт... Әл-Фараби.. Бұқар жырау... Махамбет Өтемісұлы... Абай Құнанбайұлы... Мұқағали Мақатаев... Мұхтар Шаханов т.б.
• Қазақ әдебиетінің әр дәуірінде көтерілген басты мәселелердің сол кезеңнің тарихымен тікелей байланысты болуы. • Кез келген қаламгердің «өз заманының аузы, көзі, құлағы» бола білгендігі;	**Ежелгі дәуір әдебиетінің ерекшелігі – ерлік, елдік тақырыбы,** тасқа қашалып жазылған жазулар. **Орта ғасыр әдебиетіндегі басты ерекшелік – ислам дәуірінің келуі, түркі тіліндегі жазылған шығармалардың туындауы,** ғылым салаларының дамуына байланысты шығармалардың жазылуы. Хандық дәуірдегі қазақ әдебиетіндегі толғаулардың басым көпшілігі сол кезеңдегі қазақ-жоңғар шайқастарына сәйкес, ерлік, бірлік тақырыбында келетіндігі, жыраулар шығармашылығының бір саласы олардың хандарға айтқан толғауларымен байланысты болып келетіндігі. XYIII ғасырдың соңы мен XIX ғасырдың басындағы ақындардың «зар заман» ақындары аталуының тарихи себебін түсіндіру. XX ғасыр басындағы қазақ әдебиетіндегі басты тақырыптардың тарихтағы көрінісін сипаттау, Алаш арыстарының қуғынға ұшырауына олардың әдеби мұраларының қатысы т.б. деректер;

	Ұлы Отан соғысы жылдарындағы және одан кейінгі кезеңдегі әдеби туындылардың тарихқа қатысын саралап көрсету. Желтоқсан оқиғасына қатысты туындылардағы тарихи шындық пен көркемдік шешім мәселесі. Тәуелсіздік жылдарындағы әдебиеттегі басты тақырыптың қоғамда буындап отырған басты тарихи шындыққа, қоғамдағы келелі мәселелерге қатысын ашып көрсету т.б.
• Көптеген шығармалардың белгілі бір тарихи оқиғаларға арналғандығы.	Тарихи шығармалар: «Күлтегін жыры», «Тонықөк жыры», «Қорқыт ата жыры», «Сабалақ» дастаны, «Көшпенділер» трилогиясы, «Дарабоз» романы т.б.
• Қазақ әдебиетінің дамуына үлес қосқан қаламгерлердің заманының өткір мәселелерін тілге тиек етіп қана қоймай, қоғамдық мәселелерге атсалысқан қоғам қайраткерлері болғандығы;	Ежелгі дәуір әдебиетіндегі «Күлтегін жыры», «Тонықөк жырындағы» Күлтегін, Тонықөктердің тарихта кім болғандығы; Хандық дәуір қазақ жеріне жоңғар шапқыншылығының мол болуымен ерекшеленсе, бұл кездегі толғау авторларының барлығына жуығының жорық жырауы болғандығы, жыраулардың хан кеңесшісі болғандығы жайлы тарихи деректермен байланыстыра оқыту.

Бұл аталып көрсетілген мәселелер қазақ әдебиетін тарих пәнімен байланыстыра, кіріктіре оқытудың маңыздылығын, қаншалықты қажет екендігін көрсете алады.

Қазақ әдебиеті пәні тарих пәнімен қатар, құқық негіздері, дінтану пәндерімен де белгілі дәрежеде жартылай ықпалдасады. Әдебиет сабағындағы кейібр шығармаларды оқу барысында адамның өзінің құқықтары мен міндеттерін білуі немесе түрлі діни ағымдағы адамдардың әрекеті жайлы бағамдай білулері үшін пән мазмұнын аталған пәндер бойынша алған білімдерін еске түсіріп байланыстыра оқыту тиімді болмақ.

Қазақ әдебиеті пәні орыс тілі мен әдебиеті, ағылшын тілі пәндерімен қоғамдық-гуманитарлық ғылымдар ретінде жартылай ықпалдасады. Өйткені аталған пәндерде арнайы қазақ әдебиетінің тақырыптары қамтылуы керек. Қазақ әдебиеті біздің төл әдебиетіміз ретінде орыс және ағылшын тілдерінде оқытылуы аса маңызды. Бірақ қазақ әдебиеті пәнінің материалын игертуде жекелеген тақырыптардың орыс тілі мен әдебиетіне, ағылшын тіліне қатысы туралы, аталған тілдерден аударылған туындыларды оқыту барысында өзарас салыстыра оқыту тәрізді тақырыптарда тоқталғанымыз болмаса, әдебиет пәніне бұл пәндерді еш себепсіз байланыстыра беруге болмайды. Өйткені қазақ әдебиеті пәні қазақ тілінде жүргізілуі қажет. Ал орыс тілі мен әдебиеті пәнінде арнайы қазақ әдебиетінің бөлімдерінің қамтылуы заңды. Әсіресе, қазақ әдебиетін толық орыс тілінде не ағылшын тілінде меңгертетін курстар ұйымдастырылып, қазақ әдебиеті пәнімен кіріктіріле оқытылса нұр үстіне нұр болар еді. Бұл оқушылардың өздерінің туған әдебиетін шет тілді оқырмандарға таныстыруға мүмкіндіктері болатындығын көрсетеді.

Әдебиет пәні толық немесе жартылай ықпалдасатын пәндермен күнделікті сабақта етене байланысып жататындықтан, оқушыларға олардың өзара байланысын ашып көрсету тиімді болмақ [6].

Қаламгердің өмірі мен шығармашылығын, шығармашылығына арқау еткен басты тақырыптарын меңгертуде ол өмір сүрген кезең шындығын, сол кезеңдегі тарихи-әлеуметтік, саяси-экономикалық жағдаятты қоса меңгерту, ал әдеби туындыны талдауда шығарма мәтініндегі әрбір элементке мін беруге жаттықтыру оқушының дүниетанымын арттыра түспек. Бұл барлық мұғалімнің мойнындағы жауапкершілігі зор міндет. Тек кім қандай әдіс-тәсілді қолданады, оқыту технологияларының ішінде қайсысын таңдайды ол әрбір ұстаздың өз еркінде, әрбір мұғалімнің жеке шығармашылық ізденісін байқататын ұстаздық шеберлігінде екендігі айқын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Р. Декарт. История философии в кратком изложении – М.: Мысль, 1991.
2. Раисова Б.Т. Кіріктірілген сабақтың тиімділігі неде? // ШҚО педагогика жаршысы 2008 ж.

№2.
3. Дуанов Ж.Б. Кіріктірілген сабақтарды өткізуде компьютерлік технологияларды қолдану // ШҚО педагогика жаршысы = Педагогический вестник ВКО. 2012 ж. - №1.
4. Нургалиева С.К. Кіріктірілген жаратылыстану пәндерінің мазмұнын таңдап алудың факторы ретіндегі оқыту мақсаттары // Білім= Образование. 2009 ж. №6.
5. Муфталова А. Оқыту үрдісінде инновациялық технологияларды пайдалану / Білім технологиялары = Образовательные технологии. 2011. №2.
6. Мұхамбетова Ш. Жаңа ақпараттық технологияларын пайдалану үрдісінде студенттерді кәсіби әрекеттерге дайындаудың ғылыми-теориялық негізі // Білім = Образование 2010 ж. №2.

ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫНЫҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК МОДЕЛІ

Базарбай Д.А.
«Долон орта мектебі» КММ Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі
Бесқарағай ауданы, Абай облысы, Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада тілдік құзыреттілік мәселесі көрсетілген. Оқу сауаттылығы – оқушылардың мәтін мазмұнын сапалы меңгеруін қамтамасыз ету, функционалдық сауаттылығын қалыптастыру, сондай-ақ оқушылардың шығармашылық және зияткерлік деңгейін дамыту қарастырылған.Тақырып мазмұнына сәйкес таңдалған белсенді әдістердің оқушыларды оқуға тартуы, оқу мақсатына жетуіне ықпал етуі, сол арқылы коммуникативтік әрекеттің келесі дағдысына бағытталуы ескерілді.

Аннотация: В этой статье рассмотрена проблема языковой компетентности. Читательская грамотность - предусматривает обеспечение качественного усвоения учащимися содержания текста, формирование функциональной грамотности, а также развитие творческого и интеллектуального уровня учащихся. Учитывалось, что выбранные в соответствии с содержанием темы активные методы вовлекают учащихся в обучение, способствуют достижению цели обучения, тем самым ориентируясь на следующий навык коммуникативной деятельности.

Abstract: This article presents the problem of language competence. Reading literacy-it is envisaged to ensure high-quality assimilation of the content of the text by students, the formation of functional literacy, as well as the development of the creative and intellectual level of students. It was taken into account that active methods selected in accordance with the content of the topic involve students in learning, contribute to the achievement of the educational goal, thereby directing them to the next skill of communicative activity.

Қазіргі таңда тілдік құзыреттілік мәселесі – кез келген тұлғаға бағыттала отыра қалыптастырылатын бірден-бір маңызды қажеттілік. Әсіресе үздіксіз білім беру, үздіксіз білім алуда педагогтердің кәсіби құзыреттіліктерінің қалыптасуында тілдік құзыреттіліктерді оқу сауаттылығы арқылы бір жолда, бір қатарда алып жүру – жиі кездесетін фактор.

Оқу сауаттылығы – оқушылардың мәтін мазмұнын сапалы меңгеруін қамтамасыз ету, функционалдық сауаттылығын қалыптастыру, сонымен қатар басқа пәндермен сабақтастық арқылы жалпы адамзаттық құндылықтардың, ұлттық әдебиет пен мәдениеттің үздік дәстүрлерінің негізінде оқушылардың шығармашылық және зияткерлік деңгейін дамыту болып табылады [1]. Әлбетте, қазіргі таңда ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды бойына сіңірген, кез келген өмірлік жағдайда функционалдық сауаттылығы мен бәсекеге қабілеттілігін көрсете білетін тұлғаның үйлесімді қалыптасуына және зияткерлік дамуына қолайлы білім беру ортасын тудыру – жаңартылған білім мазмұнын енгізудің нәтижесі болып табылады. Осы ретте жаңартылған білім мазмұнының бірден бір талабы – оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру, оқушыларды үлкен өмірге бойына әлемдік деңгейді маңызы бар дағдыларды қалыптастырып, бекітіп тәрбиелеу, жан-жақты тұлға етіп қалыптастыру. Осыдан оқу сауаттылығын қалай қалыптастырамын, оқу сауаттылығы бойынша оқушылардың құзыреттілігін арттыру үшін нендей әрекетті қалай жасаймын деген сауалдар кез келген пән мұғалімдерінің көкейінде болары анық. Сауаттылық бойынша оқу дағдысына негізделген қандай қасиеттерге назар аудару керек, әлбетте, қандай

қасиеттерге негіздей отыра оқушының бойында қандай қабілеттерді анықтап, оны әрі қарай дарытып, бекіту қажет? Бұл орайда оқу сауаттылығының құзыреттілік моделін қалыптастыруда түрлі қабілеттер аясында жұмыс жасау керектігі айқын. Оларды бөліп атайтын болсақ:

– Ақпаратты табу және алу;
– Ақпаратты түсіну және оны біріктіру;
– Мәтіннің мазмұнын зерделеу және абағалау;
– Мәтіннен алынған ақпаратты әртүрлі мақсаттар үшін пайдалану.

Ақпаратты табу және алу. Бұл қабілетке жататын әрекетті орындай отырып, оқырман, ең алдымен, мәтіндегі ақпараттың жекелеген үзінділеріне баса назар аударады.[2]. Осы қабілетке қатысты ақпаратты табу мен алудағы әрекеттер келесі ретпен белгіленеді:

– Ізделіп отырған ақпараттың орнын анықтау (мәтіннің үзіндісі, гиперсілтеме, сайтқа сілтеме және т.б.);
– Мәтіннің бір үзіндісінде / әртүрлі үзінділерінде орналасқан ақпараттың бір немесе бірнеше бірліктерін табу және алу;
– Ақпараттың бар екенін / жоқ екенін анықтау.

Ақпаратты табу және алу бойынша қабілетті дамыту үшін, келесі әдістемелік тәсілдерді қолдануға болады:

1. Мәтіннен ... сипаттайтын ұғымдардың астын сызыңдар.
2. Өздерің барынша маңызды деп ойлаған 3-4 сөз тіркесін теріп жазыңдар.
3. фразаны жалғастырыңдар.
4. Мәтіннің тақырыбы ретінде 2-3 нұсқа ұсыныңдар.
5. Дұрыс жауап нұсқасын таңдаңдар.
6. Қалай … *(әрекетті орындау) екенін түсіндіріңідер.*
7. ... принципін тұжырымдаңдар.
8. Зертханалық жұмысты қандай бірізділікпен орындау керек?

Ақпаратты табу мен алу, әрі қарай жұмыс жасауда қажетті бір қабілеттің бірі түсіну, яғни ақпаратты біріктіру және түсіндіру. Бұл қабілетке жататын әрекеттер мәтіннен жалпы түсінік қалыптастыруға және мәтіндегі ақпаратты оқырманның тіліне көшіруге мүмкіндік береді. Оқырман біртіндеп осы үзінділерді ортақ көрініске біріктіреді. [3] Ақпаратты түсіну және біріктіру қабілеті келе әрекеттер нәтижесінде жүзеге асырылады:

– Фактологиялық ақпаратты (сюжет, оқиғалардың бірізділігі және т.б.) түсіну;
– Мәтіннің мағыналық құрылымын түсіну (мәтіннің тақырыбын, басты ойын / идеясын, арналған мақсатын анықтау);
– Таныс емес сөздің немесе сөйлемнің мәнін мәнмәтінге байланысты түсіну;
– Оқиғалардың немесе пікірлердің арасындағы жасырын байланыстарды анықтау (себеп-салдарлық қатынастар, дәлел – қарсы дәлел, тезис – мысал, ұқсастық – айырмашылық қатынастары және басқалар);
– Визуалды бейне мен сөзді мәтіннің арақатынасын белгілеу;
– Мәтіннің жекелеген бөліктерін жалпылау арқылы қорытындыларды тұжырымдау;
– Кейіпкерлердің сезімдерін, уәждерін, мінездерін түсіну;
– Тұжырымдалған ақпаратты (автордың ұстанымын, коммуникативтік ниетін) түсіну.

Оқу сауаттылығының құзыреттілігін модельдеудегі ақпаратты түсіну мен біріктіру қабілетін дамыту үшін келесі әдістемелік тәсілдерді қолдануға болады:

– Мәтінге кіріспе жазыңдар
– Қарапайым нұсқаулықтағы іс-әрекеттер тәртібін түсіндіріңдер
– Графиктегі осьтердің атауларын қалпына келтіріңдер
– Кестедегі бағандардың атауларын қалпына келтіріңдер
– Әңгіме кейіпкеріне мінездеме беріңдер
– Картаның арналған мақсатын түсіндіріңдер

– Суреттің арналған мақсатын түсіндіріңдер

– Орынға сипаттама беріңдер

– … *(флаердің / жыртпалы үшбұрыштың / жарнамалық хабарландырудың)* арналған мақсатын түсіндіріңдер.

– ... кластерін құрыңдар.

– ... макетін жасаңдар.

– ... жалпы және айрықша сипаттамаларын көрсететін Венн диаграммасын құрыңдар.

– ... жасау бойынша шеберлік сыныбын ұсыныңдар.

Оқу сауаттылығы бойынша құзыреттілікке мәтін мазмұны мен формасын зерделеу және бағалау қабілеті де жататындығын ескеру қажет. Мәтіннің формасын зерделеу және бағалау дегеніміз – мәтіннің қалай жазылғаны жайлы айту деген сөз.[3]

Үшінші қабілетті құрайтын әрекеттерді орындай отырып, оқырман мәтіндегі хабарламаны, салыстырып, қарама-қарсы қойып, болжап көру үшін, өз тәжірибесімен салыстырады. Бағалаушы пікірлер оқырманның жеке нормалары мен мақсаттарына негізделеді. Ақпараттың дұрыстығы да бағаланады. Осы қабілетті жүзеге асыруда келесі әрекеттерді негізге алған жөн:

– Мәтіннің немесе оның элементтерінің (мысалдарының, дәлелдерінің, суреттерінің және т.б.) мазмұнын автордың мақсаттарына қатысты бағалау;

– Мәтіннің формасын (құрылымын, стилін және т.б.), мақсаттылығын, автор пайдаланған тәсілдерді бағалау;

– Мәтіннің құрылымдық бірлігінің арналған мақсатын түсіну;

– Ақпараттың толықтығын, дұрыстығын бағалау.

– Бір немесе бірнеше мәтінде кездесетін қарама-қайшылықтарды табу;

– Мәтінде талқыланып отырған мәселе бойынша өз көзқарасын айту және оны негіздеу;

Бұл қабілетті дамыту үшін, келесі әдістемелік тәсілдерді қолдануға болады:

– Мәтіндегі _____ деген пікірді өз тәжірибелеріңнің негізінде растаңдар. Мәтіндегі _____ деген пікірді ... қолданылатын тәсілдері туралы өз түсініктерің тұрғысынан бағалаңдар.

– Мәтінде келтірілген дәлелдердің сапасы туралы өз пікірлеріңді айтыңдар. ... міндетті шешу үшін мәтіннің құндылығын анықтаңдар.

– Автор _____ мақсатына жете алды ма деген сұраққа қатысты өз пікірлеріңді айтыңдар және оны негіздеңдер, ол үшін мәтінді құрудың _____ тәсілін пайдаланыңдар.

– Автордың стилін талдау арқылы, оның міндеттерін анықтаңдар.

– Автордың стилін талдау арқылы, оның әңгімедегі кейіпкер қызға қалайқарайтынын анықтаңдар.

– Дәлелдер мен суреттердің автордың мақсатына қатысты маңыздылығынбағалаңдар.

– Диаграмманың арналған мақсатын анықтаңдар.

– Ақпараттың толықтығын, дұрыстығын бағалаңдар.

– Ұсынылған мәтіндерде қарама-қайшылықтар бар ма екенін анықтаңдар.

Мәтінде талқыланып отырған мәселе бойынша өз көзқарастарыңды тұжырымдаңдар және оны мәтіннен алынған үш дәлелмен бекітіңдер.

Келесі қабілет – мәтіннен алынған ақпаратты әртүрлі мақсаттар үшін пайдалану. Оқырман алынған мәліметтерді, өзінің қалыптасқан пікірін практикалық міндетті шешу үшін пайдаланады, болжамдарын ұсынады, құбылысты түсіндіреді, оқығанын шынайы өмірдегімен салыстырады.

Келесі әркеттер мәтіннен алынған ақпаратты әртүрлі мақсаттарды қолдану үшін қажет болып саналады:

– Фондық білімдерін тартпастан, мәтіннен алынған ақпаратты практикалық міндетті (сапарды жоспарлау, телефон таңдау және басқа) шешу үшін пайдалану;

– Мәтіннен алынған ақпаратты фондық білімдерін тарта отырып, практикалық

міндетті шешу үшін пайдалану;

– Мәтіннен алынған ақпараттың негізінде өз болжамын тұжырымдау;

– Мәтіндегі ақпараттың негізінде, оқиғаларды, процестің ағымын, эксперименттің нәтижелерін болжау;

– Мәтінде талқыланып отырған құбылыстар санатына жататын жаңа құбылысты түсіндіруді ұсыну (оның ішінде бір пән саласынан екінші пән саласына көшіре отырып);

– Оқылған мен қазіргі шынайы өмірдегінің арасындағы байланысты анықтау.

Ең соңғы қабілет - жылдам / көріп оқу. Оқушы сөзді және мәтінді дәлме-дәл және ойланбай оқи біледі, мәтіннің жалпы мағынасын бірден қабылдап, түсінеді. Жылдам оқу назар мен жады ресурстарына ауырлық салмайды да, олар біршама жоғары деңгейдегі түсіну процестері үшін пайдаланыла алады және жылдам оқу дағдысының әлсіздігі ресурстарға баспа мәтінді қорытуға қажетті біршама төмен деңгейдегі процестерді түсінумен салмақ салып қояды, бұл оқылғанды түсінуде недәуір төмен нәтижелерге апарып соқтырады.

– Мәтінде оқырманның қызығушылығын тудыратын немесе белгілі бір мәселеге жататын ақпараттың бар-жоғын анықтау. Әрі қарай оқу туралы шешім қабылдау – мәтінді әрі қарай оқу;

– Мәтіннің құрылымдық-мағыналық ұйымдастырылуы негізінде, мәтіндегі басты ойды табу;

– Басты ақпаратты бөліп алу нәтижесінде, маңызы төмен ақпаратты назардан тыс қалдыру;

– Логикалық-фактологиялық тізбек құрайтын сөздер-белгілер бойынша мәтіннің мағыналық мазмұнына бағдарлану;

– Мәтінді мағыналық бөліктерге бөлу;

– Мағыналық бөліктердің арасындағы байланысты анықтау.

Бұл қабілетті дамыту үшін, келесі әдістемелік тәсілдерді қолдануға болады:

– Мәтіндегі ақпаратты пайдалана отырып, зерттеуді жоспарлаңдар

– Мәтіндегі ақпаратты пайдалана отырып, мәселені шешудің ең тиімді әдісін анықтаңдар

– Мәтіннен алынған ақпараттың негізінде, өз болжамдарыңды ұсыныңдар

– Оқиғалардың әрі қарай қалай дамитынын болжаңдар;

– Процесс әрі қарай қалай дамуы мүмкін?

– Мәтіннен алынған ақпараттың негізінде, эксперимент нәтижелері қандайболатынын болжаңдар

– Мәтіндегі ақпараттың өз қалаларыңда көріп жүрген жағдаймен қандай байланысы бар?

Осындай тәртіпте жұмыс жасауда білім алушылардың оқу сауаттылығы құзыреттілігін қалыптастыруда кез келген педагог өзіне тиімді алгоритм құрып алып, сол бойынша жұмыс атқаратын болса, нұр үстіне нұр.

ФОРМИРОВАНИЕ СМЫСЛОВОГО ЧТЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Баймуратова А.М.
учитель русского языка и литературы, школа-гимназия Кулан,
Жамбылская область, Казахстан

Аннотация: В настоящее время образование школьников не решило ряд задач, поставленных государственным образовательным стандартом. Одной из таких проблем является неспособность многих молодых людей сегодня работать с информацией. Для решения этой проблемы предусмотрено обучение школьников смысловому чтению и работе с текстом.

Аңдатпа: Қазіргі таңда мектеп оқушыларының білім алуы мемлекеттік білім стандартында

белгіленген бірқатар мәселелерді шешкен жоқ. Сондай мәселелердің бірі – қазіргі жастардың көбінің ақпаратпен жұмыс жасай алмауы. Бұл мәселені шешу үшін мектеп оқушыларын семантикалық оқуға және мәтінмен жұмыс жасауға үйретеді.

Abstract: At present, the education of schoolchildren has not solved a number of problems posed state educational standard. One of these problems is the inability of many young people today to work with information. To solve this problem, provides for teaching of schoolchildren to semantic reading and work with text.

Проблема детского чтения в современных условиях стала особо актуальной. Новые достижения в области информационно-коммуникационных технологий, гаджеты в какой-то степени облегчили поиск нужной литературы, сделали ее доступной в разных формах, однако необходимость формирования и совершенствования читательских навыков не отпала, а, наоборот, стала предельно значимой. Это связано, во-первых, с тем, что чтение остается важнейшим способом освоения знания, социального опыта, культурного просвещения человека. Во-вторых, сформированные читательские навыки учащихся становятся залогом успешности человека в будущем, делают его подготовленным к современным вызовам, конкурентоспособным.

До сих пор образование школьников не решило ряд проблем, поставленных государственным образовательным стандартом. Одной из таких проблем является неумение многих современных молодых людей работать с информацией. С целью решить эту проблему стандартом предусмотрено обучение школьников смысловому чтению (СЧ) и работе с текстом. Для того чтобы ученики научились самостоятельно учиться и организовывать свою жизнь, необходимо умение пользоваться информацией, которое развивается через смысловое чтение. Не все учителя представляют смысл, важность развития действия смыслового чтения. Многим не хватает приемов, чтобы вызвать мотивацию для его успешного освоения.

Основной задачей образования школьников в настоящее время становится развитие у них умения самостоятельно учиться. Это умение достигается в том случае, если ученик приобретет навыки смыслового чтения и умения работы с разным по форме и содержанию текстом. Смысловое чтение – это такое качество чтения, при котором достигается понимание информационной, смысловой и идейной сторон изучаемого текста. Цель смыслового чтения – максимально точно и полно понять содержание текста, уловить все детали и практически осмыслить извлеченную информацию. Смысловое чтение является более высоким уровнем развития речевой деятельности по сравнению с овладением устной и письменной речью [1].

1) поиск информации и понимание прочитанного;

2) структурирование текста;

3) преобразование и интерпретация текста;

4) оценка информации и пр. [2].

Основы смыслового чтения закладываются в начальной школе, как пишет Т.Шипакова [3]. Потом эта работа должна продолжаться всеми учителями-предметниками, так как работа с учебным (информационным) текстом происходит на всех уроках.На успеваемость ученика влияют, как установлено, многие факторы. Основным является сформированность навыка чтения. Рассмотрим подробнее, что дает школьнику работа с текстом, какие умения последовательно при этом развиваются:

1) восприятие текста (просмотр, установление фактов, анализ сюжета, воспроизведение, пересказ);

2) извлечение смысла, интерпретация текста, различение и сравнение, формулировка выводов;

3) создание собственного смысла (присвоение знаний в результате размышлений). Эти умения развиваются не у всех учеников, и работа по их формированию продолжается в основной школе. Кроме указанных умений, учителю необходимо научить школьников различать стили и жанры для активного пользования текстом в дальнейшем.

В качестве способов работы с текстом предлагаются парная и групповая. Конкретно:

1) чтение по абзацам;

2) ответы на вопросы слушающих;

3) коррекция ответов и уточнение.

При организации такого рода познавательной деятельности у учащихся формируются умения: анализировать задание; осуществлять поиск ключевых слов, вчитываться в инструкцию; отвечать на вопросы устно и письменно; определять последовательность событий в тексте; формулировать простые выводы; преобразовывать текст в таблицу; сопоставлять иллюстративный материал с текстовой информацией; опираясь на прочитанное, доказывать свою точку зрения, опровергать утверждения; находить нужную информацию в различных источниках.

К работе с текстом также относятся: чтение «про себя» с вопросами, чтение с пометками, возможность задавать «тонкие» и «толстые» вопросы.

Общность подходов к организации работы ученика с текстом проявляется у разных авторов через этапы и способы работы [4].

Краткое содержание технологии продуктивного чтения:

1) Этап предтекстовой деятельности;

2) Этап текстовой деятельности;

3) Этап послетекстовой деятельности.

(«Прогноз по заголовку», «Корзина идей», «Мозговой штурм», «Батарея вопросов», «Образ текста», «Знаю – хочу узнать – узнал», «Чтение в кружо»к, «Чтение «про себя» с вопросами», «Инсерт» (чтение с пометками), «Постановка проблемы» – предложение решения Составление плана «Тонкие» и «толстые» вопросы, «Реклама Создание паспорта».Каждый этап расписывается.

1-й этап. Беседа с учениками:

1) Подумайте, о чем может идти речь?

2) Какие ассоциации у вас возникли?

3) Мозговой штурм. Что вы знаете об авторе? Какие события могут быть описаны в произведении и пр.

4) Составьте из слов текста сжатый рассказ.

2-й этап. На понимание текста и создание его читательской интерпретации, постановка вопросов обобщенного характера. Высказывание по продолжению сюжета.

Задания для учеников:

1) Чтение в кружок. Каждый читает по абзацу. Все задают вопросы. Вопросы записываются.

2) Применение метода «Инсерт».

3) Поставьте проблему. Вспоминаются проблемы героев, предлагается решение.

4) Озаглавьте части текста.

3-й этап. Корректировка читательской интерпретации в соответствии с авторским смыслом.

Задача – обеспечить углубленное восприятие и понимание текста.

Организация обсуждения на основе «тонких» и «толстых» вопросов.

С учениками, освоившими начальные этапы работы с текстом, предлагаются более сложные способы совместной работы с текстом [3].

1-й этап. Воспроизведение.

Формирование эмоциональной оценки текста с помощью вопросов. О чем текст. Что понравилось, не понравилось. Почему. Производится первичная работа с названием.

2-й этап. Структурно-функциональный анализ текста.

Работа с частями текста. Применение схем, таблиц, других приемов визуализации. В художественных текстах анализируется сюжет, характеризуются герои. Отмечаются ключевые сцены.

3-й этап. Реконструкция смысловых структур. Вычленение эпизодов, построение альтернативных моделей. В художественном тексте – выдвижение гипотез относительно сюжета, смысла произведения в целом. Анализ языка.

4-й этап. Смысловая компрессия. Понимание текста – процесс перевода текста на другой язык. В результате образуется мини-текст – реферат, аннотация, резюме. Соотнесение нескольких текстов.

Для более эффективного освоения смыслового чтения более старшими учениками необходимо учесть проблемы, обусловленные недостатками данного вида образовательной деятельности. По результатам исследования PISA, направленного на оценку умений использовать естественно-научные тексты, выявлены проблемы: в способности учащихся к осмыслению текста различного содержания, формата, проблемы в рефлексии на тексты, использование информации из прочитанного в разных жизненных ситуациях. Школьники затрудняются, если им встречаются тексты разного характера: тексты, включающие диаграммы, таблицы, схемы и пр. Затрудняются найти информацию, соотнести информацию из разных источников и объединить ее.

Существуют и проблемы со смысловым чтением. Ученики испытывают трудности в видах речевой деятельности: восприятие, понимание информации, а также осмысление цели чтения, выбор вида чтения в зависимости от цели; извлечение информации из текстов различных жанров; определение основной и второстепенной информации; восприятие текстов художественного, научного, публицистического и официально-делового стиля; адекватная оценка средств массовой информации [5].

В исследованиях по данному вопросу выделяются основные виды чтения, которыми должны овладеть учащиеся и которые бы могли исправить указанные проблемы. Основные виды чтения – просмотровое, ознакомительное; выборочное, изучающее; рефлексивное [6-7]. Ознакомительное чтение направлено на извлечение ключевой информации или выделение главного содержания текста. Просмотровое чтение состоит в нахождении конкретной информации, фактов, необходимых для дальнейшей работы. Изучающее чтение служит для извлечения полной информации с интерпретацией содержания текста. Данный вид чтения формирует умения: сопоставлять разные точки зрения и разные по тематике источники информации; переносить информацию текста в виде кратких записей; различать темы и подтемы научного текста. Вдумчивое (рефлексивное) чтение позволяет понимать основную мысль произведения, прогнозировать содержание по заголовку, сопоставлять разные точки зрения, выделять не только главную, но и избыточную информацию, понимать душевное состояние персонажей, анализировать изменение своего эмоционального состояния.

Осуществление проблематизации требует умения анализировать устный и письменный текст, составлять к нему вопросы для прояснения проблемы. На уроках биологии, где проблема появляется из наблюдения фактов, вопросы помогают в нахождении конкретной информации для понимания и объяснения полученных фактов, что требует овладения поисковым чтением и умением поставить нужный тип вопроса. Такому умению учащиеся школы начинают обучаться в начальной школе. Необходимость такого обучения подтверждается известным высказыванием Алисона Кинга – «умеющие мыслить умеют задавать вопросы». Типы вопросов достаточно подробно изложены И.Загашевым [8-9].

1. Простые – на знание текста. Как? Где? Когда?
2. Уточняющие – на понимание текста. Правда ли... Правильно ли я понял.
3. Объясняющие (интерпретационные) – для анализа текстовой информации, на выявление причинно-следственных связей. Почему... (Ответ в прямом виде не должен быть в тексте).
4. Творческие – на синтез полученной информации, формулировка содержит элемент прогноза, предположения. Что бы произошло, если... Что было бы, если. Кстати, интересно.
5. Оценочные – на выяснение критериев оценки явлений, событий, фактов. Что лучше. Как вы относитесь.
6. Практические вопросы – на применение, поиск связи теории и практики. Где может пригодиться. Как можно использовать [10].

Учащиеся пятых классов переходят к освоению более сложных элементов смыслового чтения. В начале учебного года я поставила для себя задачу - научить школьников

структурировать текст. Для выполнения этой задачи учителю потребовалось выделить уроки, на которых эффективно обучать, а затем закреплять умение школьников структурировать текст, подобрать тексты, разработать вспомогательные и оценочные материалы.

Структурирование для учащихся пятого класса формируется за счет трех основных форм работы с текстом, таких как пересказ, изложение, дефрагментация текста. В начальной школе ребята привыкли к тому, что большую часть текста они заучивали наизусть. Это составляло при ответе на уроке большие сложности: забыл слова, забыл текст или нарушил логику пересказа, начав говорить уже о другом. Поэтому на уроках были поставлены и обсуждены первично вопросы о том, что такое текст, признаки текста, как можно работать с чужим текстом таким образом, чтобы донести его до другого человека. Таким образом ученики вышли на понимание текста, его темы, идеи, назначения и сделали вывод, что с помощью составления структуры (плана) текста приходит понимание, о чем говорится в нем и какой логике следует автор.

Как способ развития данного умения на уроках применяла проблематизацию, с помощью которой организовывалась совместная работа учеников в группе по решению общей задачи по структурированию предложенного им текста.

На начальной стадии освоения действия необходимо было выяснить, что дети понимают под структурированием текста. Речь шла о пересказе, изложении содержании текста. Для учеников это являлось шагом к формулированию проблемы. На основе совместных высказываний и их обсуждения было выяснено, что при структурировании текста необходимо разбить его на смысловые части, эти части расположить в логической последовательности и озаглавить.

На первых уроках ребятам предлагала предложения, которые нужно было расставить в нужном порядке. На следующем этапе дети уже самостоятельно составляли план эпизода, а потом целого текста. Данные задания предлагались во фронтальной и индивидуальной форме, затем во второй учебной четверти - в групповой. Поскольку не все ученики способны самостоятельно решить проблему структурирования текста, так как не могут его разделить на смысловые части, использовала прием дополнения словесной информации другим видом. Ученикам некоторых групп предлагала картинки, которые отражают отдельные части текста. Это наводит их на мысль о содержании фрагмента и его месте в тексте, помогает увидеть структуру текста. После первичного освоения структурирования текста и пробного применения этого действия на уроках организовывала его проверку.

1) Прочитать задание и ознакомиться с сопутствующими материалами.

2) Провести наблюдения.

3) Высказать и выслушать все версии и проверить их.

4) Сформулировать вывод-правило в виде схемы, кластера, рисунка (Составить план текста).

5) Оформить свой результат.

6) Договориться, кто будет представлять группу.

Для оценки работы каждого члена группы была совместно разработана рефлексивная карта. Считаю, что в карте не должны быть общие утверждения, из которых можно установить, понравился урок или нет, а отражено участие каждого ученика в уроке: его сложности, какие «страхи» имеются у него. Тогда по результатам карты можно помочь ему быть более активным, лучше понимать и усваивать материал.

Рефлексивная карта

Ф.И. ученика: На уроке я был(а) успешен, так как мне было сложно, потому чтопонял, как нужно структурировать текст не совсем понял, как структурировать текст; участвовал в обсуждении способа структурирования текста; не привык участвовать в обсуждении; сформулировал решение проблемы структурирования текста; боюсь неправильно высказаться, не хватает запаса слов; отвечал на вопросы учеников из других групп; другоепонял, как применять структуризацию текста в изложении.

По результатам работы я могу сделать вывод, что освоение смыслового чтения в 5

классах прошло достаточно успешно. Значительно больше учеников стали проявлять умение отвечать на вопросы, делать выводы.

Список использованных источников

1. Понятие смыслового чтения.
URL:https://www.sites.google.com/site/ucitelamv/home/cto-takoe-smyslovoe-ctenie
2. Савинов Е.С., Примерная основная образовательная программа образовательного учреждения.Основная школа / сост. – М.: Просвещение, 2011.
3. Шипакова Т., Смысловое чтение как основа формирования читательской компетентности. URL: https:// urok.
4. Потапова С.Г., Эффективные стратегии работы с текстом на уроке в школе. URL: https://www.eduneo.ru/.
5. «Новые известия» о результатах PISA. URL: https://web.archive.org/ web/20070902104058/ URL: http://school.edu.ru/news.asp?ob_no=22208.
6. Баталова О.В., Развитие смыслового чтения на уроках математики в 5-6 классах: Ин-т развития образования, 2015.
7. Программа развития универсальных учебных действий на ступени основного общего образования. URL: https://infourok.ru/programma-razvitiya-universalnyh-uchebnyh-dejstvij-na-stupeni-osnovnogo-obshego-obrazovaniya-4136029.html.
8. Загашев И., Новые педагогические технологии в школьной библиотеке: образовательная технология развития критического мышления средствами чтения и письма // Библиотека в школе. 2004. № 8.
9. Загашев И., Умение задавать вопросы // Перемена, весна. 2001. № 4.
10. Румбешта Е.А., Сергеева М.А., Освоение обучающимися начальной школы умения задавать вопросы как основы обучения решению проблем.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Галиаскарова А.М.
қазақ тілі мұғалімі, педагог-сарапшы
№ 12 жалпы білім беретін мектебі, Жітіқара, Қазақстан

Аңдатпа: Автор пәнді тиімді және қызықты меңгеруге ықпал ете алатын мұғалімнің оқушылармен бірлесіп жасаған ойын форматтарына зерттеу жүргізеді. Мақалада жұмыс тәжірибесінен қазақ тілі сабақтарындағы ойындардың форматтары мен әдістері берілген. Ойын пішімдерін зерттеудің басты бағыты 4к құзыреттіліктерін дамытуға негізделген. Әдістердің мысалдары және олардың қысқаша сипаттамасы берілген. Бұл ойындарды оқу-тәрбие процесінде пайдалану туралы ескертпелер жасалады.

Аннотация: Автором проводится исследование игровых форматов, разработанные учителем совместно с учащимися, которые могут способствовать эффективному и интересному обучению предмета. В статье представлены форматы и приемы игр на уроках казахского языка из опыта работы. Фокус исследования игровых форматов основан на развитии компетенций 4к. Приводятся примеры приемов, их краткое описание. Делаются заметки по использованию данных игр в образовательном процессе.

Abstract: The author conducts a study of game formats developed by the teacher together with students, which can contribute to effective and interesting learning of the subject. The article presents games formats and techniques at kazakh lessons from experience. The focus of studying game formats isbased on the development of 4k competencies. Examples of techniques and their brief descriptions are given. Notes are made on the use of these games in the educational process.

Қазіргі мұғалім үнемі өзгеріпотыратын жағдайларда жұмыс істеуі керек, бұл өз кезегінде оның кәсіби қасиеттерін - ең жалпы қабілеттері мен іс-әрекетке дайындығын жетілдіруді талап етеді. Педагогикалық теориялардың үнемі дамуы, оқыту мен тәрбиелеудің жаңа технологияларын әзірлеу және педагогикалық практикаға енгізу білім беру процесін басқару саласында кез-келген мұғалімді қосымша даярлау қажеттілігін тудырады. Басқару

үшін Сіз Құзыретті болуыңыз керек, өндірістің барлық жағдайларын толық және дәл білуіңіз керек, осы өндірістің техникасын оның қазіргі биіктігінде білуіңіз керек, белгілі ғылыми білімге ие болуыңыз керек. Менің ойымша, қазір мұғалімнің басты міндеті-білім алушының пәнге деген қызығушылығын қалыптастыру және оны игерудің өзіндік траекториясын құруға көмектесу. Барлық осы алғышарттар оқу процесін ұйымдастырудың жаңа тәсілдерін қажет етеді: білім беру бағдарламаларының мазмұны өзгермеген жағдайда материалды беру маңызды бола бастайды. Сондықтан қазір сабақтардағы, оның ішінде қазақ тілі сабақтарындағы жұмыстың ойын форматтарына ерекше көңіл бөлінеді. Сабақтарда ойын форматтарын пайдалану оқу процесін қызықты әрі оқушыларды қызықтырудың тиімді әдісі бола алады. Ойындар қарым-қатынас дағдыларын, лексиканы, грамматиканы және есту қабілетін дамытуға көмектеседі және оқушылардың мотивациясын жақсартуға көмектеседі. Олар сондай-ақ оқушылардың тілдік дайындық деңгейіне және нақты оқу мақсаттарына байланысты бейімделуі мүмкін.

Қазіргі білім беру процесінде сөз тіркесінің синонимі бар «ойын жаттығулары» «геймификация» термині ретінде белгілі. Шын мәнінде, олардың мағынасы бірдей нәрсені білдіреді: мотивацияны арттыру және сабақта қойылған мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу үшін оқу процесінде ойын әдістерін қолдану.

Оқытудың геймификациясы немесе ойын форматы білім берудегі, оның ішінде қазақ тілі сабақтарындағы тренд болып табылады. Балалардың мүдделерін ескере отырып, балаларды ойын форматы арқылы қызықтыруға болады деген қорытынды жасауға болады. Біз сабақтың барлық кезеңін кез-келген оқушы сабақ тақырыбын игеретіндей етіп ұйымдастыра аламыз.

Мақалада мен әр мұғалім өз жұмысында оқушылардың әр түрлі жас санаттарына сәйкес келетін бірнеше қызықты форматтарды қарастыруды ұсынамын.

Сабақтың білімін жаңартудың басында немесе кезеңінде менің сүйікті әдістерімнің бірі-интерактивті «Домино» әдісі.

«Домино» қабылдау сізге өткен материалды тез қайталауға мүмкіндік береді, ал бірде-бір оқушы назардан тыс қалмайды. Оқушыларға интерактивтілік пен орындаудың мобильді сипаты ұнайды. Әрқайсысы екі тең бөлікке бөлінген картаны алады. Осы бөліктердің бірінде мысал немесе сұрақ, ал екіншісінде жауап немесе сипаттама жазылған, бірақ басқа картаға. Осылайша, топ мүшелері домино картасын қолдана отырып, тізбекте өз орындарын табады. Жұмыс барысында барлық оқушылар дұрыс жауап іздеумен бірлесіп айналысады, бұл әдіс қатысушыларға белсенді өзара әрекеттесуге және интерактивте жұмыс істеуге, диалогқа кіруге, қажетті ақпаратты табуға мүмкіндік береді.

Ойын формаларын қолдану сабақты әртараптандыруға және мотивацияны арттыруға ғана емес, сонымен қатар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Интерактивті оқытуды қабылдау. Ұжымдық оқыту нысаны. Авторы-А.Каменский. Сынып екі топқа бөлінеді: «джокейлер» және «жылқылар». Біріншісі сұрақ карталарын алады, екіншісі дұрыс жауаптармен. Әрбір жокей өзінің жылқысын табуы керек. Бұл ойыншық тіпті жаңа материалды үйрену сабақтарында да қолданылады. Оның ең жағымсыз қасиеті-оқушылардың бүкіл тобына бір уақытта сыныпта жүру қажеттілігі, бұл мінез-құлық мәдениетінің белгілі бір қалыптасуын талап етеді.

Сабақтың мақсатын белгілеу үшін «алыпсатарлық» әдісін қолдануға болады. Сабақтың тақырыбы, оған «көмекшілер» деген сөздер ұсынылады. «Көмекшілер» сөздерін қолдана отырып, балалар сабақтың мақсаттарын тұжырымдайды. Бұл әдіс менің сабақтарымда тілде сөйлемдер құра алатын және сабақ туралы өз ойлары мен идеяларын білдіре алатын орта және жоғары сынып оқушыларымен өте жақсы «келеді».

«Фишкаларды» қабылдау. 2000-шы жылдардағы фишкалар есіңізде ме? Біз оларды жақсы көрдік, мектептің дәліздерімен жүріп немесе сыныпқа қарап, балалар үйіндіге жиналып, сол сәтті күтіп, фишканы жоғары лақтырып жіберді: ол қай жаққа бұрылады. Кейде олар оқушыларды сабақтан алшақтатады, ал 2 жыл бұрын мен олардың қайтып оралғанына таң қалдым және біздің қазіргі ұрпақ олармен белсенді ойнайды. Фишка - бұл кез-келген пәннің

сабағына арналған идеялар мен тапсырмалар бар нұсқаулық болуы мүмкін. Дайындық минималды. Бұл сабақтың кез келген кезеңіне оңай енгізуге болатын әрекеттер, ойындар және тапсырмалар. 4-сынып оқушыларымен сабақ өткізе отырып, мен оларға фишканың құпиясын ашуды және осы фишканы қазақ тілі сабағында қалай қолдануға болатынын түсінуді ұсындым. Оқушылардың алдында тапсырма нөмірлері бар фишкалар және ойын фишка қойылады. Топ мүшелері ойын фишканы тиын сияқты лақтырады және санмен төңкерілген орындау үшін тапсырмасы бар нөмірді көрсетеді. Мен бұл ойынды сабақтың тақырыбын анықтау үшін жиі қолданамын. Мысалы, мен ребуспен 4 фишка дайындаймын. Әр команда ребусты шешіп, 1 жұмбақ сөзді табады. Барлық 3-4 сөзді шешіп, оларды жинап, сабақ тақырыбын тұжырымдауды ұсынамыз.

Жаңа материалмен танысу кезеңінде сіз осы ойынды ұсына аласыз, онда оқушылар жаңа материалмен дербес танысады және тапсырмаларды орындайды. Немесе фишканың көмегімен рефлексия кезеңінде сіз бүкіл сабақты қорытындылай аласыз. Бұл ойын форматының үлкен плюс-бұл нұсқаулықты кез-келген сабаққа бейімдеуге болады, фишканы лақтыру жеткілікті, ал сәттілік сізге материалды үйренудің, өткенді қайталаудың немесе тақырыпты аяқтаудың қаншалықты керемет екенін айтады.

Нағыз жаңалық Web 2.0 сервисінің арнайы желілік платформаларын пайдалану болды, оларды пайдалану сабаққа дайындық уақытын қысқартады, формаларды әртараптандырады және сабақтың тиімділігін арттырады, оқушыларға ақпарат іздеуді жеделдетуге мүмкіндік береді. Мысалы, бекіту кезеңінде сіз балаларға әртүрлі квиздер ойнауға, жұмбақтар мен жұмбақтарды шешуге, басқатырғыштар жинауға немесе арнайы wordwall, Kahoot, Quiziz платформаларын пайдаланып жұп табуға шақыра аласыз.

Тәжірибеге біртіндеп енгізетін келесі формат – қазақ тілін үйренудің негізгі дағдыларын жетілдіруге көмектесетін Интернет-мемдерді (мәтіндік) пайдалану. Мен оларды сабақтың әртүрлі кезеңдерінде қолданамын: материалды бекіту, лексикалық бірліктерді қайталау, грамматикалық дағдыларды дамыту.

Мемдермен жұмыс істеу үшін жаттығулардың бірнеше түрі бар:

- мемдерге қол қоюды ойлап табыңыз;
- белгілі бір грамматикамен немесе лексикамен берілген тақырып бойынша мемді табыңыз;
- өз бетіңізше немесе топтарда берілген тақырып бойынша мем ойлап табыңыз;
- мемді ана тілінен қазақ тіліне аудару

Бұл әдіс шығармашылық пен креативті ойлауды, сондай-ақ материалды ұсынудың қызықты және ойын-сауық түрін көрсетуге өте жақсы көмектеседі. Оқушылардың белсенділігін арттыру және шығармашылық қабілеттерін дамыту құралдарының бірі интеграцияланған сабақтар өткізу болып табылады.

Сондай-ақ, мен қазақ тілі сабақтарында келесі ойындарды қолданамын. Бұл лексикалық бірліктерді қайталауға арналған ойындар. «Келесі әріптерден басталатын жануарлар мен құстардың аттарын кім тез есіне алады: а, ә, қ, ...?» Кім көп сөз айтса, сол жеңеді.

Лексикалық бірліктерді бір-бірімен және олардың дұрыс грамматикалық дизайнымен үйлестіруге арналған ойындар. «Олар осылай дейді ме?» Оқушыларға ит, аю, қоян, ... бейнеленген суреттер ұсынылады.

Олар осы сөздермен мүмкіндігінше көп сөз тіркестерін айтуы керек: иттің күші, ақ аю, қоянның құлағы, ақ қоян, қорқақ қоян.

Лексикалық ойындар

«Қайсысы жоқ?» («Кім қашып кетті?»)

Оқушыларға жануарлар бейнеленген сурет ұсынылады. Олар оны 1-1, 5 минут ішінде қарастырады. Содан кейін оларға бірінші суреттегілердің кейбір жануарлары бар басқа сурет көрсетіледі. Оқушылар кімнің қашып кеткенін айтуы керек.

«Бір сөзден көп сөз жасау» («бір сөзден көп сөз»)

Мұғалім сөзді атайды немесе тақтаға жазады. Оқушылар атаулары осы сөздегі әріптерден басталатын жануарларды атауы керек. «Түркі-түкті үй» («түсті үй») – заттардың

түстерін атаңыз (бұл ойында конструкторларды қолдануға болады).

Сынып екі командаға бөлінеді. Оқушылар Әлібек пен Жалқаубекке әдемі жарқын үйлер салады, олар жігіттердің әрқайсысының түсін дұрыс атауын қамтамасыз етеді «кірпіш». Егер оқушылар қателік жіберсе, ол өзін қою құқығынан айырылады «кірпіш». Үйді бірінші салған команда жеңеді. Мысалы:

Бұл қырғыз-қызыл. Бұқа қиырпыш-жасыл. Бұқа қиырпыш-ақ.

Осылайша, ойын технологиясын қолдану сыныпта тату ұжымды қалыптастыруға, оқушылардың жауапкершілігі мен өзара көмегіне тәрбиелеуге, оқушылардың өзін-өзі көрсетудегі дербестігін дамытуға ықпал етеді, келісімді іздеуге, не істеу керек және қалай істеу керектігі туралы ортақ пікір қалыптастыруға үйретеді, командада жұмыс істеуге үйретеді. Бұл технологияларды қолдану тәжірибесі бірге оқу оңай әрі қызықты ғана емес, сонымен бірге әлдеқайда тиімді екенін көрсетеді. Сонымен қатар, бұл тиімділік оқушылардың академиялық жетістіктеріне, олардың интеллектуалды дамуына ғана емес, сонымен бірге адамгершілікке де қатысты. Бір — біріне көмектесу, кез-келген мәселелерді бірге шешу, сәттіліктің қуанышымен немесе сәтсіздіктің ащылығымен бөлісу-күлу, ән айту, өмірден ләззат алу сияқты табиғи нәрсе. Ынтымақтастықта оқытудың негізгі идеясы-бір нәрсені бірге орындау емес, бірге оқу.

Ойын технологияларын қолдану сабақта өзара түсіністік пен ынтымақтастық атмосферасын құруға көмектесетін ұжымдық өзара әрекеттесу процесінде оқушылардың жеке қабілеттерін дамытуға жағдай жасауға ықпал етеді.

Әр түрлі қабілеттері бар балалар табысты және сұранысқа ие болады. Әрбір оқушы, тіпті тілдік жағынан әлсіз және психологиялық тұрғыдан аз белсенді болса да, өзінің қиялы мен шығармашылығын, белсенділігі мен тәуелсіздігін көрсетуге мүмкіндік алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Варенина Л.П. Білім берудегі Геймификация // тарихи және халықтық білім. 2-6 басылым, Санкт-Петербург, 2019. – 317 б.

2. Д. Фрост мұғалімнің көшбасшылығы арқылы білім беруді өзгерту, АҚШ, 2014 ж

3. Әбішева А. Ойын элементтерін пайдаланудың педагогикалық ерекшеліктері// Бастауыш мектеп. 2003. №3.

4. Баймұратова А, Қасымова Г. Ойын теориясы. Алматы, 2004.

5. Қаженбаева А.Е. Бала танымын ойынмен дамыту// Отбасы және балабақша, 2002. №1, Б- 9-10

6. Қоянбекова.С. Ойын мақсатын талдау және оның мәні// Қазақстан мектебі, 2002, №1-2, Б-45-49

ЖАС ҰРПАҚТЫ МІРЖАҚЫПТЫҢ МІНСІЗ БОЛМЫСЫМЕН БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕГЕ БАУЛУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Еншалла А.М.
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, педагог-модератор
№1 ЖОББМ, Ақсай, Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада Алаш қайраткері, қазақтың маңдайына біткен шоқжұлдызы Міржақып Дулатұлының тарихи еңбегін жас ұрпаққа кеңінен және заманауи жолдармен насихаттап, ұлт зиялысының ұлы тұлғалық болмысымен ұрпақтың ұлттық санасын оятудың маңыздылығы жайлы жан жақты ой талданған. Жай жеке пікір күйінде қалдырмай, баяндаманың өзектілігін түрлі ракурстан ашып және шешу жолдарын да ұсынуға тырыстық.

Аннотация: В данной статье проанализирована всесторонняя мысль о важности пробуждения национального самосознания поколений, популяризация исторического труда деятеля Алаша, казахского созвездия Миржакыпа Дулатовича подрастающим поколениям широким и современным путем, а также о великой личности национальной интеллигенции. Не оставаясь просто личным мнением, мы постарались раскрыть актуальность доклада и предложить пути его решения.

Abstract: This article analyzes the historical work of Mirzhakyp Dulatovich, the figure of Alash, the

constellation of the Kazakh people, popularizing the younger generation in a wide and modern way, as well as the importance of awakening the national consciousness of the generation with the great personality of the nation's intelligentsia. We tried not to leave only a personal opinion, but to reveal the relevance of the report from different angles and suggest ways to solve it.

"Жүз айтсақ та бір тілек: надандық түнегінде адасқан бейшара қазақ халқын жетектеп жарық дүниеге шығарушы қаһармандарға мұқтажбыз!"

Міржақып Дулатұлы

"Бостандық болып еді, өз тізгініміз өз қолымызға тиіп еді, не істедік? Бұрынғыдан артық қанша алысқа ұзадық?". Бүгінгі еңбегімді Міржақып Дулатұлының дәл осы сұрағымен бастағым келеді. Қу басымызға азаттық сыйлау жолында қысқа ғұмырында біз білетініміз бар, бізге жетпей жоқ болғаны бар, қаншама ерлік пен қаһармандық қадамдар жасап кетті. Дегенмен содан бергі ғасырдан аса уақыт өтті. Ал бүгінгі ұрпақтың сапасы мен санасы еркіндікке жетіп үлгерді ме? Бүгінгі буынды Алаш аңсаған арда ұрпақ деп дәріптей аламыз ба? Меніңше біз әлі де алғысөзде жазылғандай халықты жетектеп жарық дүниеге шығарушы қаһармандарға мұқтажбыз! Жоқ деп кесіп айтуға жарамас, десек те, ересегі бар, есеймегені бар, әлі де Алаштық арыстарымыздың тәрбиесіне көп зәруміз.

"Өз ісімізді өзіміз басқара алмасақ, бізді біреу келіп түзетер деу адасқандық." Міржақып сонау жиырмасыншы ғасырдың басында-ақ осы ойды айтып кеткен болса, одан бері бір ғасыр өтсе де, бұл пікір тура сол күйі актуалды. Мен бүгінгі мақаламның мазмұнына сәйкес бұл ойды келесі сөйлемдегідей жалғағым келеді. Өз ұрпағымызды кеудемізді тік көтеріп тұрып айтатын арыстарымыздың жолымен, ізімен, сөзімен ұлтжандылыққа тәрбиелемесек, қазаққа сырттан басқа ұлт келіп, кемел ұрпақ дайындап береді дейсіз бе?! Демек, кемшілігімізді жіпке тізгендей түгендеп ғана қоймай, сол жоқтың орнын толықтыру Жақаңдардың ізін жалғаушы ұстаз ретінде біздің міндет деп білемін.

Жалпы қазақтың қай тұлғасын әңгімеге арқау етсек те, алты Алашқа азық болар сөз артылмаған ғой. "Кейінгілер ғибрат аларлық үлгі тастап кетіп, рақмет аламыз ба? Жоқ, далаға лағып, жөнсіз кетіп, қарғыс лағнет аламыз ба? Кеудесінде көзі бар адам көп ойланарлық жұмыс" деп Жақаңның өзі айтқандай, олардың үкілеп жеткізген үміт шырағын сөндірмей, атадан қалған даналық тізбегін алдымыздағы шәкірт бойына ақ қағаздай таза кезінен құйып тастауымыз керек деп білемін. Әйтпегенде, сол Алаш қайраткерлерінің қарғыс лағнетіне екі дәуір көпірі болып отырған біз қалмасымызға кім кепіл?! Осындай түйсікті оятқан терең пайымдаумен бүгінгі мақаламды әдебиет алаңына ұсына отыра, келешектің кәдесіне жарайтын толғаулы ойлар мен түйінді шешімдер келтіремін деген сенімдемін.

"XX ғасырдың басындағы қазақтың ағартушылық, демократтық бағыттағы оқыған азаматтарының бірі – қайраткер Міржақып Дулатұлы еді. Міржақып қоғамда да, әдебиетте де халқының тәуелсіздігін бірінші кезекке қойған, Алаш қозғалысының белсенді қайраткері болған. Сол себепті де Міржақып Дулатұлының есімі мен әдеби мұрасы туралы Кеңес үкіметі кезінде айтуға да, жазуға да тыйым салынды. Тек Қазақстан тәуелсіздігін алған тұста ғана Міржақып халқына қайта оралды. Есімі де, шығармашылық мұрасы да толық ақталды".

Ал арадағы 60 жылдан аса уақыт архивте шаң басып жатқан Міржақыптың қайраткер тұлғасы мен айбынды шығармашылығы сол кезең ұрпақтары үшін құлпы ашылмаған сыр сандықтай жабулы тақырып болды. Әрине осы кезеңде Міржақыптың мірдің оғындай дәл айтқан даналықтары мен ерлігінен мақұрым қалған халықтың көп бөлігі біраз шөліркеп, кейіннен тіпті ұмыт қалдыра бастады. Сол буын тәрбиелеген тәуелсіздік жылдарының жастары да ілуде біреу болмаса, Жақаңның жауһар туындыларының тереңіне бойлай алды деп айта алмаймыз.

Сондықтан да болар, "Ең алғаш роман жазған қаламгер", "Қазақтан шыққан тұңғыш математик", "Оян, қазақ!" жинағының авторы" деген секілді теңеулер жай ғана теория секілді жүректерге лайықты деңгейде жетпей жатқандай көрінді. Әдебиет тек шығармашылығын, тарих тек саяси рөлін қозғап қойғанымен, бұл екеуін біріктіре отырып, әр жас шәкірттің көңіл көзін ашып, "Мен Міржақыптай болғым келеді!" дейтін ішкі дауысы мен ұлы мақсұты оянған

жастарды көру арман болды. Бұл сөзімді білім саласына енді ғана терең бойлап келе жатқан мен ғана емес, ғылымда қаламы ширап, сиясы кеуіп, әбден төселген ғалымдарымыз да астарлап қозғап келеді.

Жақаң сегіз қырлы, бір сырлы азамат болған. Қай бағытты алсаң да, оның салып кеткен сара жолы бар. Бүгінгі ұрпаққа жетпей жатқан бір қасиет дәл осы Міржақыптың талаптылығы секілді.

“Өткенім мен бүгінім осы ғана. Өзім өскен ортадан шыққан, өзім алған білімді сіңірген бір адам үшін бұл аз шаруа деп санамаймын. Көп те емес болар. Әйтсе де, бар міндетімді осымен біттіге санап қол қусырар жайым жоқ. Ғұмыр болса, дәм жазса – ұлтымның келешегі үшін күш-жігерімді аямай еңбектене беруге борыштымын. Адассам, халқыммен бірге адастым, сәулесі жарық жолға ұмтылсам – ұлтыммен қоса ұмтылып бағамын” деген Міржақыптың сөзін қараңызшы. Адам жемісті болған сайын алма ағашы сияқты иіле береді дегеннің дәлелі емес пе? Өзіне айтып тұр, бірақ артынан ілескен бүкіл халыққа темірқазық қылар алтын қағида іспетті. Биік, бірақ сол биіктігімен қарапайым. Сегіз қырлы, бір сырлы Міржақыптың өзі жасағанымнан жасарым көп деп иіліп тұрғанда, бүгінгі ұрпақтың сәл нәрсеге болдым, толдым деп аспандауы, өз өзін би көтеруі қаншалықты жарасымды?

“Күні кеше құл едік, енді бұ күн теңелдік” деп Алаш қайраткерлері мақсұт еткен азаттыққа жеттік. Бірақ қос қолымыз құрсаудан бос болғанымен, санамыз әлі құлдықтан босай алмай жатқан секілді. Керісінше бүгінгі ұрпақ қайтадан өз еркімен сол бодандыққа қарай қадам басып жатқандай. Бойымызды отарлықтан оңашалап алғанымызбен, ойымызды әлі де босата алмай келе жатырмыз. Мұндайда “Кешегі сөз – “Оян, қазақ!” болса, енді оянған халыққа айтар бүгінгі сөз – “Ойлан, қазақ!” Осы – менің түйіп, тұжырымдап айтарым.” деген Жақаңнан қалған жалғыз тұяқ Гүлнар Міржақыпқызының сөзі дәл айтылған дерсің...

Жалпы Міржақып болмысымен болашақ ұрпақты тәрбиелеу жолында алдымен Міржақыптың жүрген жолына терең анализ жасау керек деп білемін. Мен мұны Міржақыпты Міржақып еткен Алаш қозғалысына дейінгі өзінің шәкірт кезеңі және Алаш кезеңіндегі ұстаздық жолы деп екіге бөліп қарастырдым. Яғни Жақаңның бала кезіндегі қазақ даласындағы білім саласы қандай болды? Кем-кетігі қай жерінде еді? Сол кем кетіктің орнын бүгінгі кейіпкеріміз қалай және қайдан жамады? Әрине орыстың озық ойшылдарының қалдырған мұрасын меңгеру арқылы көкірек көзі ашылып, әлемдік білім сахнасына жол тартты. Және Міржақып заманындағы діни және әлемдік ахуал қандай болды? Сол алмағайып заманда халқының талайлы тағдырына алаңдаған Міржақып ұлт ретінде тарих сахнасынан жойылып кетпес үшін халық санасын оятудың қандай жолын тапты? Әрине тура өз тәжірибесі көрсеткендей ілім ізденумен, ұрпақтың санасын кеңейту арқылы. Демек 2 кезеңде де тұлғаны да, оның арғы жағында тұрған тұтастай ұлтты сақтап қалатын да білім, ғылым екені оқыған, тоқыған адамға Шолпан жұлдыздай көз алдарына анық көрінді. Демек бұл кезең үлкен бір өзгерістің, ұлт болашағы үшін күрестің, қарусыз майданға шығу алдындағы кезең екенін Міржақып өте жақсы түсінді. Міржақыппен қатар сол кезеңдегі мақсаттас, мұраттас ұлт жанашырлары да елді ояту жолындағы үлкен ізденіс үстінде еді және сол жолға жеткізетін жаңа әдіс те пайда болды.

Ресейдің отарлаушылық саясатының салдарын зиялы қауым жақсы түсінгендіктен, олармен күресудің жалғыз жолы жаңа әдіс пен жаңа стратегия құру деп шешті. Әрине реформалауды білім саласынан бастау керек екенін де білді. Яғни діни және дүниелік білімдерді тең оқытатын мектеп-медреселер ашу ісін қолға алды. Отарлаушылық кезеңге дейін Орта Азия мемлекеттері тек шариғат ілімдерін оқып, жаратылыстану ғылымдарынан тысқары қалып қойды. Ал жаңа жәдидшілдік әдісі осы екі ғылымды да теңдей оқытуды бастауымен ерекшеленді. Жәдидшілдік әдісті Алаш арыстарының түгелі дерлік қолдады. Және осы ағымды “Қазақ”, “Айқап” газеттері арқылы кеңінен насихаттап, халық санасын оятуға тырысты. Яғни діни негіздерді сақтай отырып, өркениетті елдердің ғылыми техникалық жетістіктері мен жаратылыстану негіздерін үйрететін жаңа білім беру жүйесін енгізуге күш салды. Бұл бағыттағы жазылған мақалалар мен басылымдарда Патша үкіметінің ұстанып отырған саясатына жария және жасырын түрде өз қарсылықтарын білдіріп отырды. Себебі өз

заманынан оза туған интеллектуалдар білім саласын көтеру арқылы ғана ел еркіндігіне қол жеткізе алатынын ұқты. Бұған дейінгі жалғыз білім беретін орда мешіт, медреселер еді. Ал мешіт, медреселер тек қана діни білім берумен ғана шектеліп, дүниелік білімдерді оқытпайтын. Міржақыптың өзі бала кезінде бірнеше жыл ауыл молдасынан сауат ашып, бірақ ол жерде әріп танығаннан арыға аса алмағанын, уақытының көбі зая кеткенін жазған еді. Яғни діни білімнің өзін терең үйретететін сауатты молдалар сирек болды. Сондықтан осы жәдидизм ағымы қазақ даласына келген сәтінде де дүмше молдалар тарапынан керітартушылықтар аз болған жоқ. Тіпті дүние ілімін меңгерген зиялы қауымды "сиқырмен айналысатындар" деп айыптап, кәпірге де балаған. Ал орыстың озбыр саясатының түпкі астарын терең білген Алаш зиялылары онымен күресудің жалғыз жолы оның ғылымын меңгеріп, онымен білім теңізінде қатар жүзіп, бәсекелесе алу деп білді. Бұл ойды Алаш ардақтыларына дейін хакім Абай да қозғап, қолдап кеткен болатын, Мысалы өзінің 25-қара сөзінде:

"Орысша оқу керек, хикмет те, мал да, өнер де, ғылым да – бәрі орыста тұр. Зарарынан қашық болу, пайдасына ортақ болуға тілін, оқуын, ғылымын білмек керек. Сен оның тілін білсең көкірек көзің ашылады. Әлдебіреудің тілін, өнерін білген кісі онымен бірдейлік дағуасына кіреді, аса арсыздана жалынбайды. Орыстың ғылымы, өнері – дүниенің кілті, оны білгенге дүние арзанырақ түседі" деп өсиет етіп қалдырған еді. Демек Абай да әуелден жәдидшіл болғанын байқаймыз.

Яғни не болса да Алаштықтар қолдап, Міржақып алдыңғы шебінде осы бағытта өз потенциалын сарқып пайдаланған жәдидшілдік ағым қазақ қоғамының санасын сілкіндірді. Ол ел басына күн туғанда, мұқтаждықтан пайда болған білім берудің жаңа үлгісі еді. "Мұқтаждық – өнертапқыштықтың анасы" деген сөз осындайда айтылса керек. Керісінше дүниелік ғылымның тереңіне бойлаған сайын шариғат ілімінің көп даналықтарының да санаңда есігі ашыла бастайтынын, бұл екеуі бір-бірінен бөліп жаруға келмейтінін ұрандаған Алаш арыстарының жолы әлі күнге дейін өміршеңдігін дәлелдеп келеді.

Бұл реформалау түрі бүгінгі күні жәдидшілдік деп аталмаса да, әлі күнге дейін актуал тақырып дейтініміз бекерден бекер емес. Себебі қазіргі қоғамда да білім саласында баланс сақтау мәселесі басты мәселе. Жыл өткен сайын неше түрлі методикалар, технологиялар пайда болғанымен, жастарды жүйелі түрде білім ізденуге ішкі мотивациясын оятатын универсал әдіс болмай тұр. Бүгін оқығанын ертең ұмытып қалатын немесе қазір оқығанын қазір қайталап беріп, бірақ оқып тұрған нәрсесінің түпкі мәнін түсіндіре алмайтын оқушыларды көргенде жаның езіледі. Әрине санасының бір бөлігін әлеуметтік желі жалмап жатқан жастардың ғылымға деген қызығушылықтары жыл санап азайып келе жатқандығы алаңдатпай қоймайды.

Клиптік сананың құрсауында қалып қойған ұрпақтың ерекшелігіне ілесеміз деп біз де ақпаратты одан әрі қысқартып, тек тұздығын қалдырып, арғы жағындағы терең тұжырымдарды бала бойына сіңіріп үлгермей жатқандаймыз. Ақпараттық гигиена сақтану жастар арасында жоқтың қасы деуге болады. Не болса соны тұтынып жатқан бүгінгі жас ұрпақтың бойында әуелі ұлттық сананы ояту үшін осы Алаш арыстарын үлгі етпегенде кімді үлгі етеміз осыдан кейін? Мысалы Міржақыптың өзін сегіз қырлы бір сырлы болған деп жағарыдада жаздық. Бірақ ол әр саланың басын бір шалып қана қоя салды ма? Жоқ, ол қадам басқан қай саланы алсақ та, алдыңғы шепте жүрді. Әдебиет саласы ма, халық жата жастанып оқитын, тіпті сол кезеңде кеткен қыздың жасауына қосып беретін құнды кітап "Оян, қазақ!"-ты қалдырды. Проза ма, қазақтың ең алғашқы романы "Бақытсыз Жамалды" жазды. Математика ма, ең алғашқы жинақ "Есеп құралын" құрастырды. Бұл туралы "Дулатовтан бұрын қазақ тілінде "Есеп құралын" жазғандар болмаған. Сондықтан әкемді қазақтың тұңғыш математигі деуім жөн болар" деп Гүлнар Дулатова да өз естелігінде баяндайды. Сол секілді саясатта, жаратылыстану ғылымдарын насихаттауда т.б. салаларда да Міржақыптың алар орны ерекше.

Керек десеңіз, "Оян, қазақтың!" миссиясы тек қазақты оятумен ғана шектелген жоқ, тіпті түрікті де оятқан. Бұған дәлеліміз міржақыптанушы, тарих ғылымдарының докторы Марат Әбсеметов бір сұхбатында: "Ол Міржақып Дулатұлын ұстаз тұтқан, азаттықты аңсаған

азаматтардың қатарында болған Түркияның тұңғыш президенті Мұстафа Кемал Ататүрік еді. Ататүрік 1917-1918 жылдары билікке келгенде досы, профессор Тайыр Шағатайға тапсырма беріп, “Оян, қазақ!” кітабын түрік тіліне аудартқан. Осы кітапқа еліктеуден “Оян, түрік!” деген кітап та шыққан. Ал Жақаңның “Оян, қазағы!” Ататүріктің үстелінің үстінде тұратын болған.” леп жазады.

Мысалы Міржақыптар оқыған шығыс пен батыс ойшылдарының ішінде 1 ғалымның өзінің қалдырған мұрасы 600-ге жетіп жығылады екен. Бірақ көбінің өмір сүрген жылы 50 жылдан аспайды. Оны былай қойғанда Мұхтар Әуезовтің өзі “Абай жолын” 25 жыл бойы жазған екен. Сол қайнаған саясаттың ішінде, отаршылдықпен күресіп, Жақаңдардың ізінен ерген інісі бола жүріп те, бір тұлғаның өмірін баяндау арқылы қазақтың ең құнды мұрасын, бүтін бір дәуірдің тарихын жазып қалдырған. Немесе Міржақыптың өзі 50 жыл ғұмырында бір халықтың бүкіл ғұмырына азық болар ұлы мирас қалдырып кетті. Ол кезеңдерде уақыт 25 сағат болды дейсіз бе? Ал бүгінгі ұрпақ технология дамып, ілім іздену жеңілдеген сайын неге ұсақталып барады? Неге ештеңеге үлгермейді? Неге ауыз толтырып айтатын ауқымды дүниелер аз? Неге екі сөздің басын құрау жыл өткен сайын жастар арасында қол жетпес қабілет болып барады? Ал осыдан кейін қазіргі қазақ балаларының кумирі болуға кім лайықты?!

Бүгінгі мақаланның жазуғы негізгі мақсатым да осы. Егер алдымыздағы ұрпаққа осылай өзімізде бар кесек-кесек тұлғалардың өмір жолын, тұлғасын, көрсеткен үлгісін кеңінен ашар болсақ, олар бүгінгі құбылған заманда ақпараттық шудың арасында қалып қоймай, нағыз ілімнің қайнар көзін тауып, бұлақтың басынан білім ізденер еді. Сол кезде олардың бойына соңдарынан ілескен саяз ақпарттың бәрін қабылдап алмайтын мықты антивирус та орнатқан болар едік. Себебі олар қазіргі заманауи терминдермен сөйлейтін болсақ өз дәуірінің ең озық контентін жасаушылар болды және олар жасаған контенті, олар құрған стратегияны бүгінге дейін қайталай алмай келеміз. Ал бүгінгі буын өкілдері қандай контентті тұтынып жатыр? Олардан болашақта не күтеміз? Олар сіңіріп жатқан ақпарат ағымы олардың ұлттық болмысын ашуға қызмет етіп жатыр ма? Осы сұрақтар ойландырады...

Осы жолда бүгінгі күні жасалып жатқан жұмыстардың ішіндегі ең озығы деп кино саласындағы жаңалықтарды да жазып өткім келеді. Соңғы шыққан “Міржақып. Оян, қазақ!” фильмін өз басым алтын қорға енгізуге тұрарлық құнды туынды, бүгінгі заманның ұрпақ үшін жасаған ең үздің еңбегі деп бағалаймын. Себебі осы туынды визуал ұрпақтың ұлттық санасын оятуға қаншалықты жұмыс жасап жатқанын өз көзіммен көріп жүрмін. Білім саласында түрлі интерактивтерді пайдалану керек болса, осындай фильмдердің фрагменттерін сауатты түрде пайдалану ең дұрыс шешім деп білемін.

“Кешегісін ұмытқан, бүгінгісін сезбеген, ертеңгісін қайғырмаған адам кімге басшылық қылады?!” деген бір сөзінде Жақаң. Сол секілді кер заманда Міржақыптың “Оян, қазақ!” жинағы ұйқыда жатқан халықтың көкірек көзін ашқан болса, бүгінгі қызылды-жасылды құбылған заманда ұсақталып бара жатқан ұрпақ санасын “Оян, қазақ!” көркем фильмі тағы бір сілкіндіргендей. Осындай сапалы туындыларды кеңінен насихаттау Гүлнәр апамыз өсиет еткендей оянған жастарды ойландырудың ең заманауи әрі ең тез жолы деп білемін. Осындай еңбектерден кейін әркім өз ішіне үңіліп, “Мен не істеп жүрмін?” деген сұрақты қойған сәттен бастап қайта жаңғыру, тұлғалық кемелдену, қара басың үшін ғана емес, қалың халық үшін қызмет ету кезеңі басталады деп білемін.

Мысалы өзім сабақ беретін сыныптың рухани және менталды өзгерісін бақылайыншы деп әдейі эксперимент жасап көрдім. “Оян, қазақ!” фильміне барғанға дейін “Міржақып туралы не білесіңдер?” деген сұраққа әдеттегідей жаттанды жауаптар алдым. Ал осы фильмге бірге барғаннан кейінгі талқылау сабағында шәкірттердің жүрегінде Міржақыптың жаққысы келген жалыны пайда болғанын сезіндім. Бұған дейін жай ғана кітаптағы автор, тарихта аты қалған бір қаламгер деп таныса, бұдан кейін “Міржақып, ол – менің бүгінгі бейбіт өмірімнің авторы! Мен сол Міржақып, Ахметтер аңсаған дәуірдің ұрпағымын! Мен сол бабалардың үкілеген үмітімін!” деген рух оянып, аманатты сезінгендерін көрдім. Сонымен қоса, тек бір тұлғаның ғана шиеленіскен тағдырын, қиындығын, соқпақты жолын ғана емес, ол өмір сүрген

тұтас бір дәуірдің бейнесін көзбен көрді, жүрекпен ұғынды, шүкірліктері артты, ұлттық таным-түсініктері кеңейді. Мысалы бұған дейін тіл мәселесін талай көтерсек те, оқушылардың қолданыстағы тілі орыс тілі және көбі паразит сөздер болса, осы фильмнен кейін қазақ тілінің құндылық екенін, соншалық әуезді, әдемі, бабалар сақтаған сазды тіл екенін түсіндік, кеудемізді мақтаныш кернеді деп толқыныстарын айтты.

Қайталау сабағында оқушылармен осы фильмнен алған әсерлері бойынша эссе жазған едік. Сол жерде көбі қазіргі өмірлерінің, тоқшылық дәуірінің қадірін түсіне алмай жүргенін мойындап, ұялатындарын жазыпты. Ал біз педагог ретінде ұмтылатын ең соңғы құнды нәтиже осы еді. Яғни баланың ішкі сезімдерін оятып, өз өзіне сұрақ қоя алуына бағыттау, миында нейронды байланыс орнату.

Бұл бүгінгі визуал альфа ұрпаққа тұтынатын сапалы контент керек екенінің тағы бір дәлеліндей болды. Сол кезде ғана біз ұрпағымыз әлеуметтік желіде өз фильтрін қойып, пайдалы дүние тұтына алатынына сеніммен қарай аламыз. Себебі ол кезде бала бақылаушыдан сақтанғанынан емес, өз ұжданының алдындағы жауапкершілікті сезіне отыра әрекет ететін болады.

Одан бөлек осы туынды арқылы жасөспірім шәкірт ауырдың үстімен, жеңілдің астымен жүріп, жатқа жалпақтап, жақынына қиянат қылып күн көруден тайсалмайтын Базарбектердей бола ма, әлде ел үшін ет бауыры езіліп, заманынан оза туған Міржақыптардай болу жолында еңбектеніп жатыр ма, алдында таңдау барын, қазіргі әрбір амалы сол нәтижеге жақындататын бір құрал екендігін көрсететін контексті ұғынды деп ойлаймын.

Яғни “Оян, қазақ!” киносы арқылы біз ұрпақты тек ұлттық санасын оятып, тарихымызға терең бойғауға тәрбиелеп жатқан жоқпыз. Сонымен қатар әрбір бүгінгі буынға зиялы болудың үлгісін көрсетіп жатырмыз деп ойлаймын. Осыған байланысты фильм режиссеры Мұрат Есжанның мына бір ойы көңілімнен шықты: “Зиянды болма, зиялы бол! “Зиялы” деген кім дегенде бізге бірден интеллегенция елестейді ғой, тек ақын, жазушы, ғалым деген сияқты. Бірақ “Ондай болмақ қайда деп, айтпа ғылым сүйсеңіз” дейді Абай. Негізінен түпкі этимологиясына үңілсек, зиялы сөзі “сәуле”, “нұр” деген мағынадан шығады екен. Демек “зиялы адам” деген өзінен нұр шығаратын адам. Кез келген салада. Өзінің жауапкершілігінен, мүмкіндігінен тыс та, қоғам үшін бір нәрселер жасап, сәулесін түсіретін адамды зиялы адам қатарына қоссақ болады” дейді. Демек, біз Алаш қайраткерлерін кеңінен насихаттау арқылы зиянды емес, зиялы ұрпақтың негізін қалап жатырмыз!

Міржақыптың өзі “Абайдың өлген күнінен қанша алыстасақ, рухани сонша жақындармыз” деген екен бір жазбасында. Сонда айтқандай оянып әрі ойланған жастардың жыл өткен сайын Алаш арыстарының тұлғасына терең бойлап, өз дәуірінің түнегіне сәуле түсіруге тырмысып жатқандығы көңілге үміт ұялатады.

Зиялы ұрпақты тәрбиелеудің тағы бір жолы ретінде ұсынатын әдісім балаға пассивті емес, активті білім алу жолын көрсету. Яғни мұғалім бар материалды аузына шайнап салып беретін, тек тұтынушы рөліндегі баланың психологиясында ары қарай тереңірек білсем, тани түссем деген ішкі ұмтылыс аз болатын секілді. Ал активті білім алу процессінде негізгі жауапкершілік баланың өзінде болады. Мұғалім тек бағыттаушы, жолсерік болады. Яғни осы әдісте балада белгілі бір деңгейде еркіндігі өзінде болғандықтан, ол сол еркіндікті сезіне отыра қанатын кеңірек аша алады. “Білім берілмейді, білім алынады” дегеннің сыры да осында жатыр деп ойлаймын. Яғни пассивті білім беру әдісінде мұғалім түрлі интерактивпен, түрлі методикамен миллионға татитын ақпаратты жиып әкелсе де, егер баланың ішкі құлшынысы болмаса, ол кесенің сыртына құйған су секілді сол сәтте-ақ далаға ағып кетеді. Ал бала өзі сол нәрсені білуге құштарлығы оянғанда саған не дайындап келу керегін өзі-ақ айтып береді екен. Қазіргі ұрпаққа керегі де сол деп ойлаймын. Себебі бүгінгі дәуір балалары тек бір-бірімен емес, жасанды интеллектпен де бәсекеге түсетіндей қабілетті болуы керек. Ол қабілетті тек креативтілікті дамытумен ғана аша аламыз. Креативтілік болса, “көрсем, білсем, танысам” деген ішкі ынта оянып, сол сұрақтың жауабын табу жолындағы ізденістер арқылы ғана дамиды. Ал Міржақып Дулатұлы өз заманында халқының ең креативті ұлдарының бірі болғанын жоғарыдағы мысалдардан анық байқаймыз.

Бірақ бейғамдық, кейін қажет болғанда үйреніп аламын дейтін немқұрайлылық, ілім ізденуге деген салғырттық қазіргі жас ұрпақтың бойында бар керітартпа індеттер емес пе?! Тура сол иллюзияның да көкірек көзі ұйықтап жатқан адамның сөзі екенін Жақаң әдемі келтіреді:

“Қадірің дос-жарларға болсын сондай,
Сыртыңнан көрмегенде сағынатын.
Өскенде өнер табам деп ойлама,
Әр нешік күнің осы талпынатын”. Яғни ертең армандаған қалпыңа қол жеткізу үшін бүгіннен бастау керегін әдемі насихат етеді.

Қорытындылай келгенде айтарым, “Иә, ана тілінің нағыз жанашыры, ұлттың ертеңін етене тілімен біте қайнатып, болашағын болжай білген дарагөй, зиялы М.Дулатовтың қайбір сөйлегені де бүгінгінің бүйрегін бүлкілдетіп жататындай. Кешеден бүгінге келіп, жарықтықтың елесі кезіп, бәрін қолымен қойып, қазақ тіліне деген асқан құрметін жан жүрегімен білдіріп жүргендей ме?” деп Қайсар Әлім жазғандай, Жақаңның жазған әр туындысы, қалдырған мұрасының қиқымдай бөлігі болсын әлі күнге дейін өміршең, өз маңызын жойған жоқ. Ал, дәл сол өшпейтін, өлмейтін мұрасы секілді қайсар күрескер, қарымды қаламгердің өзімен де бүгінгі күні бетпе бет келсек, бетіне тіке қарай аламыз ба?

Тірісінде:

“Мен біркен ойпаң жерге аласа ағаш,
Емеспін жемісі көп тамаша ағаш.
Қалғанша жарты жаңқам мен сендікпін,
Пайдалан, шаруаңа жараса, Алаш!”- деп өзінде барды соңғы тамшысына дейін ұлт қамы мен ұрпақ болашағы жолында сарқып берді. Ал біз сол тамшыдан теңіз құрайтын күнге жеттік бүгінде. Басынан бақайшағына дейінгі бүкіл болмысын да, ішкі жан дүниесінен жанартаудай атқылап шыққан әр сөзін де алдымыздағы шәкірт жүрегіне дән қылып еге алсақ екен деген асыл арман бар.

“Дәме бар, дәйектілік тапшы. Ұмтылысқа ынта зор, ұғынықтылықта – ұтылыс” дегендей, бұған дейін де қанша ғалым, қанша маман өз хәлінше қалам тербеп, ұсынарын ұсынған. Сол секілді менің бүгінгі ізденісім де сол көп еңбектің арасында алдыңғы қатарлы, мазмұнды, мағыналы, бетін ашқанға берері бар жазба болар деген үміттемін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазағын оятып, ойлантқан! / Қ.Әлім // Егемен Қазақстан. 2010.- 24 қараша
2. Бар екен таудан аққан таза бұлақ: М.Дулатұлының туғанына 110 жыл толуына арналған әдістемелік ұсыныстар: құраст. А.К.РАхимова, - Алматы: 1995, - 12 б.
3. Міржақып Дулатұлы: “Оян, қазақ!”, Гүлнәр Міржақыпқызы “Ойлан, қазақ!” / Қ.Әлім // Егемен Қазақстан. - 2015, -11 қараша.
4. Алты томдық шығармалар жинағы / М.Дулатұлы 1-том: Өлеңдер, роман, пьеса, әңгімелер, - Алматы: Мектеп, 2020
5. Ұрпаққа хат / М.Дулатұлы // Turan-Turkistan (Тұран-Түркістан), -2020
6. Алаштың арыстары / Ж.Таширеева // Мектептегі сыныптан тыс жұмыстар, -2010
7. “Алаш” және ұлттық мемлекет идеясы / Ә.Бәкір // Астана ақшамы. -2012, - 27 қараша
8. Алаштың ардағы / Қазақ, - 2010, -8 қазан
9. Әдебиет сабағында көркем мәтінмен жұмыс істеудің жолдары мен әдістемелік жүйесі / К.Е.Елікбаев // - Шымкент: Әлем, 2019
10. Түркияның тұңғыш президенті Ататүрік Міржақыпты ұстаз тұтқан / М.Әбсеметов // Аңыз адам. - 2013

МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА В КАЗАХСКОЯЗЫЧНЫХ КЛАССАХ

Ералина Ж.К.
Учитель, педагог-модератор
КГУ «Средняя школа №6 имени Кожабергена жырау»,
г.Петропавловск, Казахстан

Аңдатпа: Мақала қазақ тілді сыныптарда орыс тілін оқыту мәселесіне арналған. Осы сыныптарда орыс тілі мұғалімдері, оқушылардың қарым-қатынас жасау тәжірибесінің жеткіліксіздігімен және оқушылардың жаңа материалды тез игере алмауына байланысты бірқатар қиындықтарға кезігетініне ерекше назар аударылады.. Мақалада қазақ тілді сабақтарда қолданылатын орыс тілін оқытудың әртүрлі әдістері берілген. Дәстүрлі әдістер де, инновациялық тәсілдер де қарастырылады. Әдістердің әрқайсысының қолданылуына талдау жасалып, қазақ тілді сыныптарда орыс тілін оқыту жағдайында олардың тиімділігіне объективті баға берілді. Сондай-ақ бұл әдістемелерді қолдану кезінде мұғалімдерге кездесетін негізгі мәселелер де атап өтілген. Қазақ тілді сыныптардағы орыс тілі мұғалімдеріне ұсыныстар беріледі. Сонымен қатар оқушылардың коммуникативті дағдыларын дамытудың маңыздылығына тоқталып, осы мақсатқа жетудің кейбір жолдарын ұсынады.

Аннотация: Статья посвящена проблеме преподавания русского языка в казахскоязычных классах, особое внимание уделяется тому, что учителя русского языка в таких классах сталкиваются с рядом сложностей, связанных с тем, что ученики не имеют достаточного опыта общения на русском языке и не всегда могут быстро усваивать новый материал. В статье приводятся различные методики преподавания русского языка, которые используются в казахскоязычных классах. Рассматриваются как традиционные методики, так и инновационные подходы. Проведен анализ применения каждой из методик и дана объективная оценку их эффективности в контексте преподавания русского языка в казахскоязычных классах. Также выделяются основные проблемы, с которыми сталкиваются учителя при использовании этих методик. Даны рекомендации преподавателям русского языка в казахскоязычных классах. Также подчеркивается важность развития коммуникативных навыков учеников и предложены некоторые способы достижения этой цели.

Abstract: The article is devoted to the problem of teaching the Russian language in Kazakh-speaking classes, especially the teachers is paid to the fact that the students have some difficulties that students can't express their thoughts in oral speech in Russian and cannot learn and master new material. The article presents various methods of teaching the Russian language that are used in Kazakh-speaking classes. Both traditional methods and innovative approaches are considered. An analysis of the application of each of the methods was carried out and an objective assessment of their effectiveness was given in the context of teaching the Russian language in Kazakh-speaking classes. Also the teachers have some problems when using these techniques are highlighted. Recommendations are given to teachers of the Russian language in Kazakh-speaking classes. Also emphasizes the importance of developing students' communication skills and suggests some ways to achieve this aims.

Одним из важнейших факторов развития современного общества является системное, всестороннее образование и формирование личности учащихся. В школе мы должны не только давать образование, но и воспитывать поколение на общечеловеческих ценностях. В русскоязычных школах учащиеся учат язык и приобретают навыки общения, чтобы иметь возможность выражать свои мысли другим. Сам преподаватель не может научить ученика языку, не освоив новую технологию. В современных школах уроки проводятся посредством внедрения новой технологии и правильного использования ее элементов в обучении русскому языку. Мастерство учителя состоит в том, чтобы понять ученика, установить с ним духовную связь.

Научить русскому языку детей других национальностей – это главная проблема. Это дань русскому языку, что представители других национальностей изучают и говорят на прекрасном языке русского народа.

Русский язык должен помочь молодым людям в их дальнейшей жизни. Основная цель формирования социального статуса учителя русского языка – творчески работать, уметь

проявлять результаты своих знаний и квалификации.

Основные цели преподавания русского языка в казахских школах [1]:

1. Практическая цель – обогатить словарный запас учащихся, научить их правильно говорить по-русски, грамотно писать, научить разговаривать друг с другом, кратко излагать прочитанное, увиденное, услышанное;

2. Образовательной целью является предоставление учащимся информации о жизни, культуре и языке русского народа путем преподавания русского языка как предмета;

3. Воспитательная цель – создать возможность воспитывать студентов в гражданском и нравственном духе путем знакомства с русским языком.

Изучая русский язык, учащиеся смогут понимать русские разговорные выражения, говорить и писать то, что они видят и знают, на русском языке.

Урок является основной формой воспитательной работы в школе. Успеха можно добиться только умело его организовав.

Долг учителя – формировать у учащихся высокие моральные качества наряду с глубокими знаниями. Каждый учитель должен усложнять урок техническими средствами и наглядностью, чтобы повысить интерес учащихся.

Главная цель преподавателя русского языка в казахскоязычных классах – обогатить словарный запас детей, улучшить их способности к логическому мышлению и, как следствие, привыкнуть использовать полученные знания в повседневной жизни.

В условиях высокодинамичного общественного развития и широкого информационного потока повышение активности учащихся и обучение их решению будущих жизненных задач и служению себе является одной из актуальных задач. Самостоятельная работа учащихся – метод, дающий высокие результаты в процессе обучения. Исследовательская деятельность учащихся считается единственным способом повышения качеств личности и способности к развитию.

Особенностью технологии проектирования является то, что вместо учебников используется множество исследовательских материалов.

Проектное обучение – это собственная творческая деятельность учащихся. Это реализация проекта, процесс реализации, поиск информации, обобщение и анализ собранного материала. Цель проектного обучения – повышение деловых способностей учащихся в стенах школы [2].

Функции преподавателя в процессе проектного обучения [3]:

– Выбор подходящей темы;
– Деление темы на подтемы;
– Выбор темы вместе с учащимися;
– Презентация перед учащимися;
– Участие в обсуждении темы;
– Организация учащихся;
– Подбор необходимой литературы.

Основные функции учащихся:

– Определение основных целей и задач работы;
– Организация поиска решения;
– Корректная подача результатов работы.

Проектная работа требует от учащихся творческого подхода. Этот вид работы может выполняться в классе отдельными учащимися, парами или группами. Преподавателям рекомендуется организовывать групповую работу, поскольку групповая работа побуждает детей к интеллектуальной, творческой, коммуникативной деятельности.

Технология обучения заключается в развитии идеи проблемного обучения, повышении активности учащихся в процессе общения и речи, умении достигать и совершенствовать выполняемую ими работу самостоятельно. При работе над проектом дети собирают информацию, используют сведения из различных научных и литературных исследований (письма, пресса, книги), при защите проекта используют фильмы и слайды.

В русскоязычных школах развитие разговорной речи учащихся может осуществляться по двум направлениям: произношению и письму. При обучении русскому языку представителей других национальностей большее значение имеет развитие языка посредством устного произношения. Однако, когда языку придается государственный статус, расширяется сфера использования русского языка в быту, делопроизводстве, производстве и экономике, во всех сферах науки, а документы ведутся на русском языке, то говорить только на государственном языке недостаточно. Помимо разговорной речи, с каждым днем возрастает важность умения правильно писать. Дети должны уметь выражать свои мысли письменным, грамотным, художественным языком. Для достижения этого результата необходимо осуществлять развитие письменной речи [4]:

– Работа над произношением слов;
– Работа со свободными, регулярными фразами;
– Работа с предложениями;
– Работа над языковой культурой;
– Работа над стилистикой;
– Работа над речью.

Необходимо изменить стиль ведения урока, заинтересовать детей языком и выучить русский язык.

Чтобы ученик правильно выражал свои мысли на русском языке, он должен научиться соединять слова между собой и составлять предложения с соблюдением порядка слов в предложении. Основная задача учителя – повысить интерес ученика, создать условия для его развития, развить умение говорить.

При работе с текстом важны умения [5]:

– определять категории дополнений слов;
– находить синонимы, омонимы, антонимы;
– вводить главные и производные слова;
– находить слова, относящиеся к новой теме;
– составлять сложные предложения из простых предложений;
– составлять простые предложения из сложных предложений;
– понимать смысл написанного текста;
– составлять предложения с новыми словами;
– анализировать предложения;
– заменять слова на фразы;
– приводить примеры конкретных классов слов и т. д.

Определение методов обучения предмету русский язык направлено на поднятие его до уровня обязательного языка, улучшение мышления и познавательных способностей учащегося.

Чтобы изучить механизм любого языка, необходимо знать следующие два условия: одно — как устроена система этого языка, а другое — как выучить ее с практической точки зрения. Поэтому существует мнение, что эффективно постепенно организовывать коммуникативный подход в процессе построения русского языка и его изучения с практической точки зрения.

Основная задача современной системы образования – направить и обосновать формирование нравственных качеств и личности внутренней души человека.

Использование различных технологий в обучении в школах является современным требованием. Это ориентировочный тренинг В.П. Беспалко, М. В. Клариндера, развивающее обучение А. С. Выготского, опорные сигналы В. Р. Шаталова, модульное обучение М. М. Жанпеисовой, метод уровневого обучения К. О. Омирбаевой, Ш. А. Амонашвили, индивидуально-ориентационный тренинг Е. Б. Бондаревской.

Каждая педагогическая технология отличается своими методами.

Одним из эффективных методов изучения русского языка является уровневое обучение.

В процессе обучения развиваются мыслительные и речевые способности учащихся. Мы повысим у них интерес к предмету и сформируем умение работать в группе. Стремление учащегося повысить свой уровень знаний с низшего на более высокий способствует повышению качества образования. По мере продвижения на каждый уровень их энтузиазм и активность к обучению возрастают и развиваются, они учатся работать самостоятельно и творчески. Улучшить качество образования, научиться понимать друг друга и общаться на русском языке можно путем частого использования различных игр, диалогов и ролевых игр [6].

Следует учитывать, что русский язык, который преподается в казахскоязычных школах, является одной из главных ценностей нации, говорящей на этом языке, и содержание образования, обеспечиваемого по данному предмету, должно отвечать социальным потребностям и потребностям современного общества.

Обучение детей лексико-грамматическому минимуму и четырем видам речевой деятельности (аудирование, чтение, письмо, говорение) осуществляется по модульной системе. В каждом модуле используются лексические задания, грамматические задачи, текст по теме, виды лексико-грамматической работы над текстом, тестовые задания для проверки результата по каждой теме, познавательные вопросы.

В настоящее время комплексное использование новых технологий в обучении русскому языку является одним из наиболее эффективных способов обучения по-новому. В ходе использования компьютерных технологий преподаватель повышает интерес учащихся к изучению языка, побуждает к исследовательской и творческой работе. Учитель на таком уроке всего лишь наблюдатель.

Одним из видов работы, позволяющим довести детей до уровня владения русским языком, объяснения своих мыслей другим, понимания чужой речи, является игра. Интеллектуальные, грамматические и дидактические игры повышают эффективность и качество урока, развивают учебную активность учащихся, способности творческого мышления.

Игра является основной формой деятельности учащихся. Через игру они усваивают социальный опыт, формируют свои психологические особенности.

Игровые упражнения и их различные тематические варианты, используемые для повторения и закрепления новых слов, не только увеличивают словарный запас учащихся, но и оживляют речь.

Элемент игры рекомендуется использовть при объяснении нового урока, при повторении пройденного, а также в период проработки и завершения урока.

Повышение национального самосознания поколений и обогащение национального мировоззрения являются основными задачами преподавания предметов. Жизнь и общество должны воспитывать молодое поколение в любви к своему народу, стране, земле, литературному и культурному наследию, патриотизму, проявлять обычаи, мудрость, образ жизни нашего народа.

Используя передовые традиции этнопедагогики, урок русского языка играет важную роль в формировании нравственных качеств учащихся.

Педагогам рекомендуется систематически использовать элементы этнопедагогики при обучении русскому языку представителей других национальностей. Запрещенные слова являются одним из образовательных инструментов для просвещения людей, предоставления примеров и советов. Запрещенные слова защищают детей от вредных привычек, плохого поведения, плохого поведения и аморальных поступков.

Основная цель образовательного процесса школы направлена на то, чтобы выпускники школы освоили русский язык более свободно, чем другие языки, стали патриотами, поликультурными личностями, уважающими язык и культуру других народов.

Список использованных источников

1. Сарыбаев Ш. Методика преподавания казахского языка в русской школе. Алматы, 1943. – 125 с.

2. Лапатухин М.С. Очерки по методике казахского языка в русской школе. Алматы, 1940.
3. Бектуров Ш., Бектуров А. Казахский яык. Алматы, Рауан.1994 – 240 с.
4. Аяпова Т. Қазақ тілі. Алматы, 1998.
5. И.Я.Лернер, М.Н.Скатин. Дидактика средней школы. Москва, «Просвещение», 1975. – 146 с.
6. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. 2 изд. М. Просвещение, 1991. – 312 с.

ПРИМЕНЕНИЕ АКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА В ОБЛАСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКОВ

Есетова М.О.
учитель русского языка и литературы,
СШ №69, г.Актобе, Казахстан

Аңдапта: Мақалада жоғары кәсіптік білім беруде шет тілдерін оқытуда кейс-стади әдісін қолдану мысалында кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудағы өзіндік жұмыстың жаңа нысандарының тиімділігі талданады. Кейс-стади әдісі-қазіргі педагогикада белсенді қолданылатын оқытудың инновациялық тәсілі. Мақалада шет тілдерін оқытуда кейс-стади әдісін қолдану студенттердің тілдік дағдыларды тереңірек және практикалық меңгеруіне ықпал ететіндігі атап көрсетілген. Бұл әдіс студенттерге тілдің теориялық аспектілерін үйреніп қана қоймай, оларды нақты жағдайларда іс жүзінде қолдануға мүмкіндік береді, бұл олардың тілдік құзыреттілік деңгейін едәуір арттырады.

Аннотация: В статье анализируется эффективность новых форм самостоятельной работы в формировании профессиональной компетенции на примере использования метода кейс-стади в обучении иностранным языкам в высшем профессиональном образовании. Метод кейс-стади представляет собой инновационный подход к обучению, который активно применяется в современной педагогике. В статье подчеркивается, что использование метода кейс-стади в обучении иностранным языкам способствует более глубокому и практическому усвоению языковых навыков студентами. Этот метод позволяет студентам не только изучить теоретические аспекты языка, но и применять их на практике в реальных ситуациях, что существенно повышает уровень их языковой компетенции. навыков педагогов.

Abstract: The article analyzes the effectiveness of new forms of independent work in the formation of professional competence by the example of using the case study method in teaching foreign languages in higher professional education. The case study method is an innovative approach to teaching, which is actively used in modern pedagogy. The article emphasizes that the use of the case study method in teaching foreign languages contributes to a deeper and more practical assimilation of language skills by students. This method allows students not only to study the theoretical aspects of the language, but also to apply them in practice in real situations, which significantly increases the level of their language competence. teachers' skills.

Деловая коммуникация является фундаментальным элементом в профессиональной деятельности. Она приобретает особую важность в контексте бизнеса и коммерческих отношений на международном уровне, где владение иностранным языком становится неотъемлемой частью профессиональной компетенции.

Обычно, обучение специалистов и их языковая подготовка ориентированы на деловое общение. Поэтому возникает логичный вопрос о целесообразности создания специализированного курса «Деловое общение» или «Деловая коммуникация» в рамках изучения иностранного языка. Этот курс может охватывать разнообразные аспекты, включая письменное и устное общение, навыки переговоров, деловую корреспонденцию и другие важные аспекты [1].

Прагматический подход к созданию такого курса способствует более эффективному обучению иностранному языку в контексте профессиональной деятельности, а также развитию речевых и социолингвистических навыков студентов. Моделирование аспекта «Деловая коммуникация на иностранном языке» позволяет определить приоритетные

направления формирования навыков и компетенций.

На более продвинутых этапах обучения, когда студенты достигают высокого уровня владения языком, можно успешно внедрять метод кейс-стади в курс «Деловая коммуникация». Кейсы представляют собой реальные ситуации из мира бизнеса, где студенты анализируют проблемные ситуации и предлагают способы их решения на основе фактических данных. Этот метод помогает студентам развивать критическое мышление, аналитические навыки и способность принимать обоснованные решения.

Таким образом, создание специализированного курса «Деловое общение на иностранном языке» и внедрение метода кейс-стади в учебный процесс способствуют формированию профессиональной компетентности студентов и подготавливают их к успешной работе в международной бизнес-среде.

При использовании метода кейс-стади в процессе обучения иностранному языку основной целью является не нахождение единственно верного решения задачи, что часто невозможно, учитывая множество факторов, влияющих на профессиональные сферы. Главной задачей является освоение всего процесса, связанного с анализом и принятием решений в конкретной ситуации. Этот процесс охватывает этапы от определения проблемы до выбора наиболее подходящего решения из разнообразных альтернатив [2].

Суть обучения с использованием метода кейс-стади заключается в том, что каждый студент предоставляет свой собственный вариант решения задачи, исходя из своих знаний, практического опыта и интуиции. Преподавателю иностранного языка важно сосредотачиваться на формировании и закреплении коммуникативно-речевых навыков, социолингвистической компетенции и профессиональных компетенций у студентов.

Метод кейс-стади предоставляет студентам возможность применить теоретические знания в реальных практических ситуациях, развивать навыки анализа и оценки, а также учит принимать обоснованные решения. Он способствует формированию и развитию аналитических и оценочных навыков у студентов, так как они обсуждают и рассматривают конкретные ситуации.

Важным преимуществом метода кейс-стади является возможность студентам применить теоретические знания на практике, научиться анализировать сложные ситуации, принимать решения и аргументировать свои точки зрения. Этот метод способствует развитию навыков устной и письменной речи, а также способности вести дискуссии и аргументировать свои позиции.

Работа с конкретными ситуациями (кейсами) позволяет студентам обрабатывать информацию и выражать свои мысли последовательно и аргументировано, что содействует развитию коммуникативных и речевых навыков на иностранном языке. Таким образом, метод кейс-стади способствует формированию зрелой личности, способной решать сложные задачи и успешно применять знания в профессиональной деятельности [3].

Важно включать в образовательный процесс ситуации, в которых участвуют представители разных стран и культур. Это помогает формировать деловую этику среди студентов, позволяя им осознавать и учитывать национальные особенности различных культур и традиций при применении своих теоретических знаний на практике. Таким образом, студенты разрабатывают собственную систему ценностей, профессиональные позиции и укрепляют свое профессиональное самосознание.

Анализ конкретных ситуаций, используя метод кейс-стади, представляет собой сложный и трудоемкий процесс. Этот метод существенно отличается от типичных домашних заданий, которые студент может выполнить за короткое время перед занятием. Кейс-стади требует серьезной подготовки и большого количества времени со стороны студента.

Перекладывание акцента на самостоятельную учебную деятельность студента в ходе подготовки к занятиям по иностранному языку не означает уменьшение роли преподавателя. Напротив, задача преподавателя в организации самостоятельной работы студента становится более сложной и ответственной.

При использовании метода кейс-стади, преподавателю иностранного языка приходится

обладать обширными профессиональными знаниями в предметной области, связанной с рассматриваемым кейсом. Преподаватель должен анализировать ситуацию как эксперт в области языка и экономики или другой специализации, с которой связан кейс. По необходимости преподавателю приходится обращаться за помощью и консультациями к экспертам, специализирующимся в данной области. Роль педагога как эксперта в нескольких областях значительно возрастает, что делает процесс обучения более эффективным и результативным.

Для облегчения задачи, стоящей перед преподавателем, полезно разрабатывать методические указания по правильной организации обсуждения кейсов. Эти указания могут унифицировать процесс преподавания кейсов и помочь преподавателям чувствовать себя более уверенно при анализе ситуаций, связанных с разными аспектами деловой деятельности.

Метод кейс-стади представляет собой инновацию в процессе обучения иностранным языкам. Он способствует развитию у студентов навыков самостоятельного мышления и анализа, что повышает их уровень профессиональной компетенции. Метод кейс-стади может успешно дополнять другие методы обучения и способствовать их более эффективному использованию.

Деловая коммуникация играет ключевую роль в сфере профессиональной деятельности. Особенно важным становится эффективное деловое общение на иностранном языке с зарубежными партнерами. Владение иностранным языком становится неотъемлемой профессиональной компетенцией.

Обычно подготовка специалистов и обучение их иностранному языку ориентированы на деловое общение. В этой связи возникает вопрос о необходимости включения «Деловой коммуникации» как отдельного аспекта в дисциплину «Иностранный язык», а также о том, каким образом заполнить и разнообразить этот курс.

Применение прагматического подхода при создании такого курса не только способствует более эффективному общению на иностранном языке в рамках профессиональной деятельности, но и улучшает навыки речи и социолингвистическую компетенцию студентов.

При использовании метода кейс-стади в обучении иностранному языку основной целью становится не поиск единственно верного решения (что, в сущности, невозможно, учитывая разнообразие мнений в изучаемых специализированных областях), а понимание и освоение всего процесса, связанного с анализом ситуации и выбором наилучшего решения из множества альтернатив [4].

Обучение с использованием метода кейс-стади позволяет каждому студенту предложить свой вариант решения задачи, основываясь на своих знаниях, опыте и интуиции. Преподаватель иностранного языка, применяющий этот метод, акцентирует внимание на формировании коммуникативно-речевых, социолингвистических и профессиональных навыков студентов.

Одним из важных преимуществ метода кейс-стади является его способность позволить студентам применить теоретические знания на практике, научиться мыслить независимо и принимать решения самостоятельно. Этот метод способствует развитию аналитических и оценочных способностей студентов в процессе обсуждения и решения конкретных ситуаций. В итоге, метод кейс-стади способствует становлению более зрелых личностей, способных адаптироваться к различным ситуациям и достигать высокого профессионального уровня.

Метод кейс-стади представляет собой инновацию в обучении иностранным языкам. Он обучает студентов мыслить на изучаемом языке и развивает у них навыки самостоятельного мышления, что способствует повышению уровня профессиональной компетенции. Этот метод может успешно дополнять другие методы обучения и совершенствовать процесс обучения в целом.

Список использованных источников

1. Мастерских, С. В. Активные методы формирования иноязычной профессиональной коммуникативной компетенции / С. В. Мастерских. — Текст : непосредственный // Молодой ученый.

— 2015. — № 15.2 (95.2). — С. 48-50. — URL: https://moluch.ru/archive/95/20758/ (дата обращения: 05.10.2023).

2. Десятова О. В. Формирование профессиональной компетенции в обучении иностранным языкам с использованием активных методов обучения // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. 2011. №21-2. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-professionalnoy-kompetentsii-v-obuchenii-inostrannym-yazykam-s-ispolzovaniem-aktivnyh-metodov-obucheniya (дата обращения: 05.10.2023).

3. Гущина, Л. А. Технология кейс-стади как средство, повышающее уровень подготовки специалистов нового поколения / Л. А. Гущина. — Текст : непосредственный // Педагогика: традиции и инновации : материалы I Междунар. науч. конф. (г. Челябинск, октябрь 2011 г.). — Т. 2. — Челябинск : Два комсомольца, 2011. — С. 68-70. — URL: https://moluch.ru/conf/ped/archive/19/1029/ (дата обращения: 05.10.2023).

4. Нурлыева, М. А. Метод кейс-стади в обучении устному переводу / М. А. Нурлыева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2018. — № 12 (198). — С. 165-167. — URL: https://moluch.ru/archive/198/48931/ (дата обращения: 05.10.2023).

ИССЛЕДОВАНИЕ LESSONSTUDY НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Жуйрикбаева С.К.[1]
Утебаева Г.К.[2]
магистр филологии, учитель русского языка[1]
магистр педагогических наук, учитель русского языка[2]
школа-лицей №85, г.Астана, Казахстан

Аңдатпа: Бұл мақалада мемлекеттік тілде оқытатын 7-сыныптардағы орыс тілі мен әдебиеті сабақтарында LESSONSTADY зерттеуінің нәтижелері берілген. Зерттеу тақырыбы мен мақсаты анықталды. Зерттеу нәтижелері ұсынылған. Оң динамика байқалады: білім сапасы артты.

Аннотация: В данной статье представлены результаты исследования LESSONSTADY на урока русского языка и литературы в 7 классах с государственным языком обучения. Определена тема исследования, цель. Представлены результаты исследования. Наблюдается положительная динамика: повысилось качество знаний

Abstract: This article presents the results of the LESSON STADIUM study at the lessons of Russian language and literature in grades 7 with the state language of instruction. The research topic and purpose are defined. The results of the study are presented. There is a positive trend: the quality of knowledge has improved.

Тема исследования: Устная речь - одно из основных средств развития коммуникативных навыков учащихся.

Цель исследования: развитие функциональной грамотности учащихся через устную речь.

Исследуемый объект: процесс развития функциональной грамотной речи у учащихся 7 «Б» класса с казахским языком обучения.

Актуальность исследования состоит в том, что развитие устной речи является центральной задачей речевого воспитания детей. Это обусловлено, прежде всего, ее социальной значимостью и ролью в формировании личности. Именно в связной речи реализуется основная, коммуникативная функция языка и речи. Связная речь – высшая форма речемыслительной деятельности, которая определяет уровень речевого и умственного развития ребенка.

Гипотеза: если проводить систематическое обучение учащихся на основе использования различных приемов обучения в системе занятий по развитию функциональной грамотности, то это позволит сформировать прочные навыки конструирования связного высказывания по типу повествования, описания и рассуждения [1].

Задачи:

1. Исследовать основные подходы в развитии связной монологической речи, представленные в литературе;

2. Определить понятие «функциональная грамотность» и выявить основные механизмы её формирования;

3. Исследовать уровень развития функциональной грамотности через устную речь у учащихся 7 «Б» класса с казахским языком обучения;

4. Изучить и отобрать приемы обучения говорению, направленные на развитие функциональной грамотности у учащихся 7 «Б» класса.

Метод коммуникативной ситуации, игровой метод

Типы заданий

Составление кластера, определения проблемы, причины, выводы; выступление с разными формами пересказа, анализ собственной деятельности.

Составление вопросов, анализ своего высказывания

Синтез и анализ

Повышение интереса у учащихся к учебному предмету во время исследовательских уроков с использованием подхода «LessonStudy»

Улучшение функциональной грамотности и коммуникативной компетенции учащихся [2].

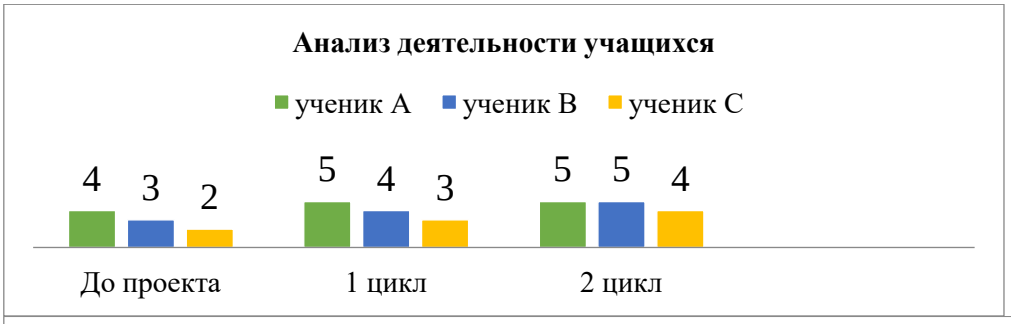
Отбор новых приемов для развития устной речи учащихся.

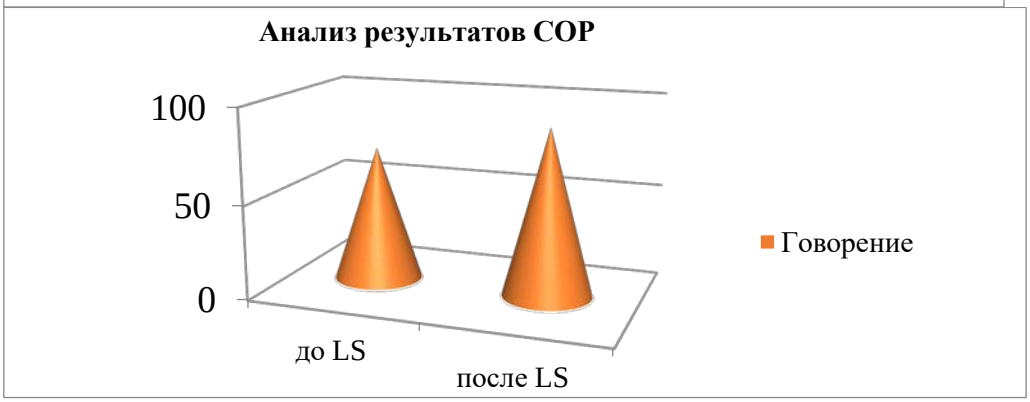
Возможность для учителей совместного планирования и исследования урока, совершенствования преподавания и обучения.

На уроках представлены следующие приемы:

- Ты мне, я тебе – развивает навык саморегулирования и умение более четко анализировать работы других учащихся
- Узнай героя – развивает навык мышления при сопоставлении видеоматериала и текста
- Горячий стул – является эффективным инструментом контроля качества усвоения учебного материала
- Разные формы пересказа – припересказе прочитанного проявляется деятельность учащихся – память, воображение, логическое мышление, что ведёт к развитию этих способностей.Работа с художественными текстами.
- Грамматический тренинг – это форма работы, позволяющая последовательно и тщательно разобрать и отработатьграмматическиеструктуры русского языка.
- Чтение с дырками – это специальный педагогическийприемдля повышения у ребенка интереса кчтению.
- Фишбоун – прием в обучении на уроке, с помощью которого ученик учится анализировать поступающую информацию и представлять ее в удобной для себя форме [3].

Улучшение или изменение последовательных уроков

Градация улучшения уроков этого цикла шла от первого урока к третьему представлена в данных таблицах.

Итоги опроса/интервью	
Вопросы	7 «Б»
№1	31
№2	13
№3	9

Предмет: Русский язык и литература

Участники мини групп: Жуйрикбаева С.К., Канаева К.Ж., педагог-исследователь, Хингеева В.П., Ярулина М.А., педагог- эксперт, Шарипова К.А., Томабаева Ә.Ғ., педагог-модератор, Утебаева Г.К., педагог

Выводы

- Серия уроков показала эффективность использования перечисленных выше приемов в качестве инструментов для улучшения функциональной грамотности учащихся [4].
- Повысилась познавательная мотивация учащихся
- На наш взгляд, приемы обучения чтению способствовали улучшению читательской грамотности учащихся, что подтверждается результатами проведенных анкетирования, интервью с учащимися и наблюдениями учителей.
- На протяжении исследования наблюдалось улучшение уроков и более четкая отработка использования намеченных приемов.
- Серия уроков показала эффективность использования перечисленных выше приемов в качестве инструментов для улучшения устной речи учащихся.
-

Список использованных источников

1. Выготский, Л.С. Мышление и речь [Текст] / Л.С. Выготский // Хрестоматия по общей психологии. Выпуск Ш. – М.: Учебно-методический центр «Психология», 2001. – С. 65-82.
2. Аврорин В.А. Двуязычие и школа // Проблемы двуязычия и многоязычия. М., 1972. - С.49-62.
3. Акишина А.А. «Учимся учить детей русскому языку» // «Золотые правила» Воспитания двуязычного ребенка.

4. Пит Дадли, LessonStudy: теория и практика применения, Астана, 2013

ЕЛДІКТІҢ ТУЫН КӨТЕРГЕН НҰРЛЫ ТІЛІМ

Жұматаева Қ.Ә.
Даярлық сынып мұғалімі, Ж.Отарбаев атындағы орта мектебі,
Жамбыл облысы, Қазақстан

Аңдатпа: Түркі тілдерінің ішінде ең бай тілдің бірі болып саналатын қазақ тілі өз Отанында мемлекеттік тіл болғанына қарамастан, қазіргі жағдайда қазақ тілі құлдыруға түсіп,қарым-қатынас және ой пікір білдіру құралы ретінде өзінің маңызын жоғалта бастады.Заң жүзінде қазақ тілінің өркендеуіне мүмкіндіктер жасалғанымен, іс жүзінде қазақ тілі дағдарыстан шықпай қалды. Республикада бүгінгі күнге дейін орыс тілінің қоғамдық өмірдің барлық салаларындағы басымдылығы сақталып тұрғанын жасыра алмаймыз. Қазақ тілін кең көлемде дамыту үшін бірнеше бағытта жұмыстар қажеттілігі жайлы сөз қозғалған.

Аннотация: Несмотря на то, что казахский язык,один из самых богатых тюркских языков, является государственным языком на своей Родине, в современных условиях казахский язык пришел в упадок и начал терять свое значение как средство общения и выражения мнений.Хотя законодательно созданы возможности для процветания казахского языка, на практике казахский язык не вышел из кризиса. Нельзя не скрыть тот факт, что в республике до сих пор сохраняется приоритет русского языка во всех сферах общественной жизни. Речь шла о необходимости работы по нескольким направлениям для широкого развития казахского языка.

Abstract: Despite the fact that the Kazakh language, which is one of the richest among the Turkic languages,is the state language in its homeland, in modern conditions the Kazakh language has fallen into decline and began to lose its significance as a means of communication and expression.Despite the fact that legal opportunities for the development of the Kazakh language have been created, in fact, the Kazakh language has not come out of the crisis. We cannot hide the fact that in the Republic to this day the priority of the Russian language in all spheres of public life remains. The need for work in several directions for the large-scale development of the Kazakh language was discussed

Білімді жастар кемел келешегіміздің кепілі екені белгілі. Жаңа Қазақстанды жарқын болашаққа жетелейтін де жастар.

XXI ғасыр – білім мен ғылым ғасыры. Сондықтан да білім мен ғылымның алар орны ерекше. Өмір сүріп жатқан ортамыздағы барлық заттар, құбылыстар ғылым арқылы пайда болған. Әлі де ашылмаған құпиялар мен жаңалықтар көп деп ойлаймын. Қазіргі таңда ғылыммен айналысушылар барлық жағдайлар жасалуда. Оны күн сайын көріп те, естіп те жүрміз. Сол себептен жастар ғылыммен айналысуы керек. Бұл барлығымыз үшін де тиімді. Еліміздің дамуына үлес қосатын білімді де мәдениетті, парасатты азаматтар мен қазіргі білім алып жатқан жас ұрпақ[2.2] Кейінгі буын өздерінің алдындағы ата-бабаларының тәлімді ісін, өнегелі өмірін қаншалық жақын таныса, терең түсінсе, олардың парасат деңгейі, азаматтық өрісі де соншалық биік болмақ [1.6]..

Еліміздің ертеңі мен халқымыздың болашағы саналы азаматтарымызды әрқашан да толғандырып келген. Халқымыздың болашағы жас жеткіншектердің қандай азамат болып өсері қазіргі таңда алаңдатарлық мәселе болып отыр. Егемендік алған еліміздің ертеңгі келешегі білімді, тәлім-тәрбиелі, ой өрісі дамыған, елін, жерін, ана тілін сүйетін жас ұрпақ екені де белгілі. Өз ұрпағын «сегіз қырлы, бір сырлы», өнегелі, өнерлі, саналы да білімді болып өсуін мақсат еткен ата-бабамыз, өз бойындағы бар асыл қасиеттерін әр түрлі шешендік сөздер, мақал-мәтелдер, өлеңдер арқылы жеткізіп отырған. Дана бабамыз Ж.Баласағұн:«Білім кімде, сол білікті болады. Ақылды ұғар, білімділер біледі. Түгел болар білімді, есті тілегі...» деп оқу-білімді өсиет еткен. Оның «білімді болсаң ғана өз еліңе, жеріңе, қала берді өз ошағыңа пайдаң тиеді, оларды сыртқы жаудан қорғай аласың» деген өсиеттері бүгінгі ұрпақ тәрбиесімен де ұштасып жатқанын байқаймыз. [8.25] Сондай-ақ бабамыз:«Елдің өзегі- білік, кілті – тіл, қадір-қасиеті – кісілік» деген екен. Ойлап қарасақ, осы тұжырымдар тұтастай дерлік жастардың санасына, өн

бойына сапалы білім мен өршіл рухты сіңдіретін әлемдік өркениет асуында ел тәуелсіздігінің туын берік ұстауда мұқалмайтындай жастар болып шығуға щақырып тұрғандай.

Ана тілі – бұл атаңның, анаңның тілі, туған халқыңның тілі. Ана тілін біз кішкентай кезімізден әке-шешемізге, әжеміз бен атамызға, айналамыздағы ересектерге еліктеп жүріп біле бастаймыз. Анаңның ақ сүтіндей бойымызға біртіндеп сіңіреміз. Өзіміз өскен сайын, халықтан, мектептен, кітаптан, газет-журналдардан, радио-теледидар мен кинотеатрлардан үйреніп, ана тілін тереңірек біле береміз. Ол – біздің өзгелермен ұғысатын қатынас құралымыз.Әр халықтың жер бетінде жасағаннан бері басынан кешкен өмірі, ерлік істері, аңыз ертегілері, шығарған өлең-жырлары, жасаған кітаптары, табиғат пен қоғам құбылыстары, атаулары, көргені, білгені, жалпы дүние жайындағы ұғымдары, ойы, сезімі бәрі-бәрі де ана тілінде сақталады. Ана тілі арқылы атадан балаға ауысып отырады.

Жеке бір адам ұлт тілін жасай алмайды. Тіл – бүкіл халықтың игілігі, халықпен бірге жасап, бірге дамиды.Ол әр халықтың жазуы жоқта кітабы, мектебі жоқта – ұстазы болған. Әр азамат өз ойын ана тілінде білдіріп, білімнің жемісін сол тілде таратады, шығармасын ана тілінде қалдырады. Ана тілін жақсы білмейінше – сауатты сөйлеп, сауатты жазып, тіл байлығын мол қолданбайынша, шын мәніндегі мәдениетті адам атануға болмайды. Қазіргі мәдениетті, жан-жақты білімді жастарымыздың ақыл-ой көрінісі – әр сөзді өз орнында жұмсап, мағыналы сөйлей білуі – заман талабы, сондықтан да сөйлеу мәдениетіне қай кезде де ерекше мән берілген, қай халық болса да, қатты қастерлеген. Бұл ретте К.Паустовскийдің:«Әрбір адамның өзінің ана тіліне деген көзқарасына қарап, оның мәдени дәрежесі ғана емес , сонымен бірге азаматтық қасиеті жөнінде де мүлтіксіз баға беруге болады. Өз отанына деген махаббат, өз ана тіліне деген шынайы махаббатсыз болуы мүмкін емес», –дегенін еске алсақ, әр адамның өз ана тіліне деген құрметі арта түсер еді.

Тіл – адамның барлық саналы өмірінің құралы: өнер-білімді, мәдениет-тілікті, қоғамның белсенді азаматы болуды ол тіл арқылы үйренеді. Тіл, оның ішінде қазақ тілі де, халықтың барлық іс-әрекетінің, қарым-қатынасының құралы болғадықтан,оның мәдениетін жоғары сатыға көтеру – әрқайсымыздың борышымыз.

Бүгінгі қоғам талабы – егеменді еліміздің әрбір азаматын тек дипломды маман ғана емес, іскер де сауатты, өз пікірін ашық та айқын жеткізе алатын тұлға болу[5.3-4].

Ұлттың ұлы байлығы, басты тұғыры – тіл. Ақиқаты осылай болса да, тіл төңірегіндегі алуан көзқарас, кереғар жайттар көп-ақ. Қазақы ұғым- түсінікке табан тіресек, әрбір ұлт, халықтың басты байлығы әрі ерекшелігі – тіл емес пе? Ендеше, Тіл төңірегіндегі әңгіме-қауесетке, кереғар көзқарастар, дау-дамайға не жоқ? БАҚ жүйесінде ұлттық телеарналарда мемлекеттік тіл мәселесіне орын мен уақыттың тарлығы неден?

Алайда тәуелсіздік талаптарынан кейін Тіл тұғыры биіктеп, осы төңіректе осы тәулікті көзқарастар жүйесі оң бағыт, дұрыс шешімін табар деген едік[7.3].

Мемлекеттік тұрғыдан – Тілдер күні белгіленіп, Тіл апталығы, онкүндіктер алыс-жақын жерлерде қызылды-жасылды сипат алды. Тіл ақиқатқа тура қарасақ, тілші ғалым Ш.Бектұров айтқандай:«Қазақ тілін он жыл үйреттік, бірақ атын да айтқыза алмадық» [«ЕҚ»,2003,5 қараша].

Жалпы, Астана мен ауыл арасында алуан қаулы-құжаттар өмірге келді. Бірақ, Абай айтқан: Жартас селт етер емес.

Алыс елдердің білімпаз-оқымыстыларының ойлары мен толғаныстарынан да қазақ халқының бай дәстүрі терең тарихы мен тағылымы айқын аңғарылады. Оқып көрелік, В.В.Радлов «Қазақтардың тілі жатық та шешен, әрі өткір, көбіне іліп қағып, сұрақ пен жауап беруге келгенде таң қалдырарлықтай оралымды сөйлейді. Кез-келгені, тіптен сауатсыздарының өзі ана тілінде біздің Еуропада байқап жүргеніміздің тек француздар мен орыстардың дәрежесінде сөйлей біледі!» М.П.Милиоранский: «Қазақ тілін зерттеушілердің бәрі бірауыздан қазақ тілі түрік тілдерінің ішіндегі ең аз таза әрі бай тіл деп куәландырып отыр» [Ана тілі,1992,4 маусым].

Бұрын республикалық кеңесте И.Тасмағанбетов: «Экономика тұрақтап әлеуметтік ахуалдың беті бері қараған қазіргі жаңа кезеңде мемлекеттік Тіл саясаты да жаңа пәрмен алуға тиісті. Әрине, бұл барлығын қайта бастайық деген сөз емес, алдымен өзімізден бастайық,

сосын барып өзгеден талап етейік», – деген сөзі, қағидалы көзқарасы жанды жерге, нысаналы нүктеге дөп тигені анық [«ЕҚ», 2003,1 қазан].

Ұлттық тілдің жанашыры, ғалым Ө.Айтбайұлының: «Қазақ тілінің иленбеген пұшпағы қалмады». Тілді көркейтер, қолданысқа ендіріп, өрісін кеңейтер керек құжаттың бәрі бар. Іске қосамын дейтін саналы азаматқа жол ашық. Алайда, Президент қолдап, қуаттап отырған заң мен Бағдарлама сал бөкселеніп жатып қалды.

Тіл, тіл деп талмай сөйлеп келе жатқанымыздың өзіне отыз жылдан асты. Өз елімізде, өз төрімізде, тәуелсіздік туы астында мемлекеттік тіл өрісін енді қанша жыл сөзбұйдаламақпыз. Қаншалықты намыссыз, жігерсіз, жетесіз болсақ та, оянатын мезгіл жетті емес пе?

«Бәріміздің бойымыз бен ойымызды меңдеп алған енжарлық, ықылас-сыздық, намыссыздық деген қырсықтан құтылар күн бар ма, жоқ па?!» деген жанайқайы қалың көпке ой саларлық емес пе? [ЕҚ «2003»1 қазан]

Академик жазушы Ғ.Мүсіреповті тыңдасақ: «Ана тілін анамыздай ардақтайық».

Бұл айтылғаннан шығатын түйін; тіл – ұлт байлығы, халық қазынасы. Әрі қарым қатынас құралы, өмірдің мәні мен сәні....

Бар ақиқат, шындық осы[7,6].

Елдің елдігін, ердің ерлігін ежелден еларлық дипломатия тілінде орнықты да салмақты жеткізіп келген құдіреті күшті қазақ тілі – мемелекеттік тіл дәрежесінде жан-жақты неге қолданылмай жүр? Қалаға жол түсіп бара қалсаңыз,көлікте,көшеде халықтың көпшілігі өзге тілде сөйлесіп бара жатқанын көріп және оны өздеріне үлкен мәртебе санайтындығын сезіп, не дерімді білмейтін сәттер жиі кездеседі. Ал өз тілінде сөйлесе бастасаңыз, жартылай түсінеді не мүлдем түсінбейді. Осындай да ақын Ш.Смаханұлының: «Ана тілін білмеген – ақылы жоқ желікбас, Ана тілін сүймеген – халқын сүйіп жарытпас»,– деген өлең жолдары еріксіз ойға оралады.

Қазақ тілі біреу біліп, біреу нашар білгенімен, бәріміздің ана тіліміз. Мұны қара қазақ түйсікпен ғана сезінсе, қала қазағы түйсікпен де, ақылмен де білуі керек еді. Қазақ ұлтының 40%-ы өз тілін білмейді деген болжам мен қазақтардың өзінің 20%-ы ғана қазақ тілінде жатық сөйлей алады деген ресми деректер жүрекке инедей қадалады. Шетелдегі қандастарымыз қиындық көрсе де тілін, дінін ұмытпаған ғой. Ендеше өз елімізде отырған қандастарымыздың мұнысы қалай? Тілін жоғалтқан ұлт түбінде өзін де жоғалтады. Шынымды айтсам, әлі күнге дейін тіл мәселесінің толық шешілмеуі бізді де толғандырады. Мен Қазақ елінің азаматымын, менің мемлекетімнің тілі – қазақ тілі. Мен неге өз елімде өз отандастарыммен шетел тілінде сөйлесуге тиспін. Бұл – менің халқымның және жеке басымның абыройына сын деген ақиқатты бойымызға сіңіруіміз керек. Бар байлығымыз бен бақытымыз болып табылатын Ана тіліміздің құдіретін бесік жырымен бала бойына сіңіру – әр қазақтың ең басты адамдық ,азаматтық борышы емес пе?! Тіліміздің жарқырай түсуіне қол жеткізу қол жетпейтін арман емес, қазақ азаматтарының өз қолындағы шаруа.

Тіл – аталар аманаты. Егер біз немқұрайлылық танытып, аталар аманатына қиянат етсек, бұнымызды тарих та, келер ұрпақ та кешпейді.Егер өз тілімізді өзіміз сыйламасақ, қанша жерден заң шығарғанмен, тілдің өшуі оп-оңай! Қай жерде болмасын, кіммен болсын, тек қазақ тілінде ғана сөйлесу арқылы тіліміздің мәртебесін биіктете аламыз. Әрбір адам баласы тіліміздің болашағы үшін жауапты екенін сезінуі керек. Ендеше, ана тіліміз – қазақ тілін қадірлеп, қастерлейік!

Үлгі-өнеге бар. Бағыт, мұрат айқын. Өмірімізді, еңбегімізді, іс-әрекетімізді ұлтқа, оның келелі келешегіне арнауымыз керек. Қазақ тілі – қазақ елі мен жерінде, Қазақстан атты алып мемлекетте қанат қағып, кең өріс алуы керек емес пе?

Басқаша жауап, өзгеше көзқарас болмауға тиіс. Меніңше, Адам ақыл-ойымен жасалған Заң халыққа қызмет ету керек![7,12].

«Тіл туралы» Заңның қажеттілігі осы реттен де қымбат, қажет.

Тіл тұғырын биікке көтеріп, кең көлемде дамыту үшін бірнеше бағытта жұмыстар қажет-ақ.

Біріншіден, қазақша ойлап, оқып-жазу әрбір ұлт өкілінің төл міндетіне айналу керек. Өзін қазақпын, осы ұлт өкілі санайтын әрбір адам осыған мықтап табан тіреуі тиіс. Басқаша әрекет – Азаматтыққа сын! Ар-намысқа көлеңке түсіріп, жүрекке салмақ салады.

Екіншіден, ауыл, қалаға талап-талғам, көзқарас бірдей болу шарт. Тіл тұғыры мен тамыры ауылда, қала – өркениет өрісі! Ендеше, ауыл-қала бірін-бірі толықтырып, келелі келешекке қатар қадам жасалуы керек.

«Өткелде ат ауыстырылмайтынын» ескерсек, Ұлт рухы мен жанына көлеңке-сызат түспеуі керек.

Тарих тағылымы, бүгінгі күн шындығы – осы.

Тіл саясаты әлеуметтік, мәдени, білім беру, баспалық әсіресе, ұлттық саясаттың бағытын көрсетіп, кешенді түрде жүзеге асырылатын заң актілерімен бағытталады. Сондықтан тоқсан сайын белгіленген мезгіл ішінде жалпы халықтың барлық топтарына әр түрлі сауалнамалар жүргізіліп, сарапшылар жауабының нәтижесі негізінде анықтылатын қоғамдық пікір ағымы орнын болжау, кезі келсе, алдын-алу, социолингвистика ғылымымен біте қайнап, бірге іс атқару мемлекеттік тіл саясатының тынысын кеңейтеді.

Тілдің қоғамдығы қолданыс деңгейін көтеруде аталған стратегия мен психофактордың да үлесін ескерер болсақ, алдымен қолайлы жағдай туғызу әрекетіне ерекше көңіл қойылу керек. Осыған орай, мемлекеттік тілдің қолданылу аясын кеңейте түсу барысында республикамыздың барлық аймақтарының мәдениет батырмасы қазақтың салт-дәстүрлерін насихаттауға арналған іс-шаралар ұйымдастырып, байқау сайыс түрлерін мемлекеттік тілде өткізуді жүзеге асырып келеді.

Әрбір адам қазақ тілін білу ,ең алдымен, өзіне байланысты екенін түсініп, мемлекеттік тілін білуге міндетті екенін сезіну қажет. Егер біздің жастарымыз білімді, интеллектуалдық ой-өрісі бай, денсаулығы мықты, өздері қоғамдық өмірде белсенді болса, әрине, еліміздің ертеңгі болашағы берік қолда болатыны сөзсіз. Өз еліміздің өркендеуі үшін өз қолымызбен өзіміз қалап, тіліміздің, мәдениетіміздің өркендеуіне үлес қосуымыз керек. Қазақ тілін үйреніп, әлі-ақ сол тілдің жарқын болашағы арқылы өз елімізде қызмет жасайтын боламыз. [3,3]. Бір ғана сөзбен айтар болсақ, орта мектепті бітірген әрбір жастың көкірегінде: «Мен өзімнің ұзақ ғасырлық тарихы, мәдениеті мен әдебиеті, бай ата қонысы мен тамаша халқы, дамыған ғылымы мен білімі, жарқын келешегі бар қасиетті қазақ елінің азаматы болғанымды мақтан тұтамын және алдағы өмірімді тек өз елімнің болашағына арнаймын», – деген сенім болуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Жас ғалым» журналы №1 2009 жыл. 6-бет.
2. «Жас ғалым» журналы №3 2009 жыл. 2-бет.
3. «Егеменді Қазақстан» газеті 14 қазан 2009 жыл.
4. «Ар-ай» газеті 15.10.2009ж.2,3- бет.
5. «Қазақ тілі» 10 сынып 3,4- бет
6. «Қазақстан мектебі»журналы №9 2001 жыл 6-бет
7. «Қазақ тілі мен әдебиеті» журналы №3 2004 жыл3,4,5,6,13,14-бет
8. «12 жылдық білім беру» журналы №4 25,26-бет.2009жыл.

THE EVOLUTION OF THEORETICAL ISSUES ON MULTILINGUAL EDUCATION

Жубайгалиева Ж.Н.

Магистр педагогических наук, учитель английского языка

TamosEducation Физико-Математическая Школа, г.Алматы, Казахстан

Аңдатпа: Қазіргі уақытта жаһандану және интернационалдандыру қоғам дамуының негізгі қозғаушы күштерінің бірі болып табылады. Мәдениетаралық қарым-қатынас ерекше өзектілікке ие болады. Көптілділік - қазіргі қоғамдағы функционалды шындық. Ұсынылған мақалада көптілділік пен көптілді білім берудің теориялық мәселелерінің эволюциясы, сондай-ақ олардың тілдік білім беру

саласына әсерін зерттеу қарастырылады.

Аннотация: В настоящее время глобализация и интернационализация являются одним из главных двигателей развития общества. Межкультурная коммуникация приобретает особую актуальность в системе взаимоотношений. Многоязычие — это функциональная реальность в современном обществе. Представлена эволюция теоретических проблем многоязычия и полиязычного образования, а также исследование их влияния на сферу языкового образования.

Abstract: At present, globalization and internationalization are one of the main engines of the development of society. Intercultural communication acquires a special relevance in the system of interrelations. Multilingualism is a functional reality in modern society. The evolution of theoretical concerns of multilingualism and multilingual education is presented, together with a study of their influence on the field of language education.

The issues of multilingualism were increasingly pertinent in the second half of the twentieth century, contributing to an increase in study in many fields of knowledge. Until that time, many experts held a negative view on multilingualism, and the presence of more than one language in a child's life during his growing up was thought to be hazardous.

Linguist Simon Laurie's 1893 book "Lectures on Language and Linguistic Method in the School" is frequently cited by researchers. It advocated that a child's intellectual and spiritual growth in a bilingual setting does not double, but rather reduces by half [2; 4, pp.91-103; 5, pp.357-369].

Based on research performed among bilingual pupils in Wales, David John Saer, a well-known educator in the United Kingdom, proposed in 1924 that bilingualism is the cause of a fall in the IQ of rural children [3; 7]. F. Goodenough, a psychologist, assisted him. She addressed the view that there is a clear relationship between bilingualism and mental impairment in infants in her book "A novel method to the testing of intellect of young children," published in 1926 [2;3;7]. As a result, children raised in multilingual homes were regarded inferior and to have "language issues." They were referred to as "incompetent users" (incompetent speakers) or "children with language difficulties" [2; 6, p. 17].

Only in 1962, owing to the work of Canadian psychologists E. Pearl and W. Lambert on "The Relation of Bilingualism to Intelligence," did multilingualism undergo a revolution. Scientists have proved cognitive and socio-cultural benefits of having more than one language in a child's childhood based on experimental study. This prompted a rethinking of previously held attitudes, resulting in a considerable rise in proponents of a favorable attitude toward multilingualism [6, pp. 22-25].

The creation of contrastive analysis in the process of acquiring a second language, advocated in the 1960s by R. Lado in the book "Linguistics across Cultures," had an essential part in the growth of views toward multilingualism. The use of contrast analysis enabled us to comprehend why some aspects of language acquisition need a large amount of time and effort. The R.There was a notion that the source of all faults in the course of learning a second language is interference with the student's original language. As a result, potential problems might be identified, leading to the development of more effective content-based training courses [6, p. 18].

Despite the fact that more study and practice have proven the falsity of several of the approach's postulates, it has had a considerable positive influence on the process of school language instruction in Europe.

The introduction of the notion of second language acquisition was an important milestone (SLA). Stephen D. Krashen, an American linguist and language learning researcher, described his own concept of the process of teaching a non-native language in his book "Second Language Acquisition and Second Language Learning." Five assumptions comprise the theory's components: "assimilation and learning," "natural order," "internal mechanisms of control," "incoming information," and "emotional filter" [1].

According to this theory, language acquisition happens as a result of receiving information, and subconscious assimilation takes precedence over conscious assimilation. As a result, the training course should be built on incoming information, with pupils focusing on the substance rather than the grammatical structure of the speech. The learning process should take place in a pleasant setting with knowledge that is fascinating and, for the most part, intelligible to pupils. The theories discussed have

laid the groundwork for more successful assimilation of a non-native (foreign) language by pupils of various ages. The hunt for techniques to establish bilingualism in the process of school education got even more vigorous in the 1990s.

Among the theoretical studies, M. Swane's "hypothesis of starting information," often known as the "Output hypothesis," released in 1995, stands out. It is founded on the three major functions of the creation and reflection of students' own statements: comment (noticing), formulation (formulation), and testing (testing), during which students grasp the language samples that they make [5, p.357]. This concept described the mechanism of linguistic skill development throughout the process of learning languages and had an influence on the field of school language instruction. The number of languages studied has substantially risen, although they were studied individually.

F. Grosjean's significant book "Another View on Bilingualism" was published in 1992. Until then, several scholars highlighted the problem of multilingualism by studying the detrimental implications of touching two languages in the mind of a bilingual, emphasizing the importance of excluding the native language from the learning process. Grosjean explained the fallacy of treating bilinguals as "monolinguals with a lack of language knowledge, skills, and abilities" (deficit monolonguals) and proposed a new approach called "Bilingual view of Bilingualism," in which he compared a bilingual's personality to an athlete who is equally successful in two sports [4, p.94]. From that moment on, the role of the native language in the process of learning one or more non-native languages is considered from a positive perspective and it is used as a basis for analogy, and the principle of comparison is considered an effective way to avoid interference.

The importance of V. Cook in the creation of multilingual education theory cannot be overstated. According to the book "Universal Grammar by Noam Chomsky. A Brief Overview ", which came out in 1993. V. Cook presented a comprehensive approach to the study of the phenomena of multilingualism, expanding on the concepts of F. Grosjean. He defined multicompetence as a distinct type of linguistic competence of a person who speaks two languages, which does not necessarily correspond to the linguistic competence of two persons who each speak just one language.

The term multicompetence should be understood as one person's knowledge of more than one language (knowledge of more than one language in the same mind) and should be considered as the norm potentially unequal level of competence in reading, writing, producing oral and written statements due to different levels of activation. V. Cook also proposed that the monolingual brain differs markedly from the bilingual or multilingual brain. A multilingual individual, according to the researcher, has a significantly greater degree of cognitive development, a broader worldview, and a deeper communication experience than a monolingual [5, p.362].

Since the early 1990s, a well-known researcher in the field of multilingual education, Professor U. Jessner of the University of Innsbruck, has seen a trend of integration in European education of the key conceptual notions of multilingualism and multicompetence. The following clauses define the primary and most distinguishing characteristics of this trend:

1) attaining competence at the level of a native speaker is no longer the goal of learning second and subsequent languages; recognition of the value and significance of partial competence in several languages;

2) a native speaker is not always the best language teacher; and

3) the complete removal of the ban on students using their native language in class [6].

W. Jessner argues that until the end of the 1980s, the SLA (Second Language Acquisition) and TLA (Third Language Acquisition) orientations coexisted. However, with the publication in 1987 of X. Ringborn's article "The function of L1 in foreign Language learning," based on research performed in Finland among bilingual students studying English, there was a shift in focus. For the first time, X. Rigborn illustrated the differences and benefits of acquiring a third language. Another notable paper on this issue, "The function of metalinguistic awareness in second and third language learning," was published in 1988. Its originator, J. John Thomas, scientifically shown that bilingual youngsters outperformed their monolingual classmates in cognitive development and the process of acquiring a third (English) language. However, as U. Jessner points out, both writers insisted on distinct language education in order to minimize interference [6, p. 17].

Simultaneously, there is a growing interest in understanding the characteristics of learning a third language, namely the possibilities of lexical transfer (lexical transfer phenomena) from the second to the third. In 1993, W.Schweers publishes "Variation in Cross-Linguistic Influence on the Interlanguage Lexicon," and in 1997, V.Levis publishes "Implementing the Lexicon Approach." At the turn of the century, research on multilingual education focused on learning a third language (TLA) and the establishment of trilingualism. They found that there are considerable variations in the methods of learning a third language (L3) vs learning a second language (L2) (L2).

V. Hufeisen, N. Marx, U. Jessner), J. Cenoze, S. Stratilaki, and other scientists agree. They think that the distinctions between these two processes are due to a variety of reasons, but the following are the most essential in the research of L3:

1) the student has conscious and unconscious experience learning a non-native language;

2) the ability to use the knowledge gained through the already existing foreign language competence in the process of interlanguaging, the essence of which is to transfer information from one language to another; and

3) the student's awareness of the existence of his own style of studying language constructions [6, p. 24].

Some scientists, notably M. Sherwood Smith and S. Gass, disagree. They think that the study of any language after the native (L1) occurs in line with the mechanics of learning a non-native language, according to S. Krashen's hypothesis (L2). As a result, no matter how many languages a person learns, they must all be compared to L2.

U. Herdina and Ulrike Jessner created a conceptual model of multilingualism in the form of a system with which they demonstrated and commented on the abilities and qualities of a multilingual personality in their joint work "A Dynamic Model of Multilingualism: Changing the Psycholinguistic Perspective," published in 2002.

1) elasticity, defined as the ability to adapt to transient environmental changes;

2) plasticity, defined as the ability to create new qualities in response to changing environmental conditions.

The "Dynamic Model of Multilingualism" is the name given to this model. According to the experts, the speaker's communication demands are influenced by psychological and social factors. They are the driving force underlying the process of learning and applying the language. The authors supported the notion of multilingual competency as a cumulative way of evaluating contacting psycholinguistic systems (cumulative measure of psycholinguistic systems in touch) created throughout the learning process of several languages [4, p. 94].

According to U. Jessner, in European language education, the traditional isolated study of one or two non-native (foreign) languages has been replaced by a new cross-linguistic approach, a distinguishing feature of which is the comparative-contrastive study of several languages based on knowledge gained in the native language. This cognitive principle promotes the development of metalinguistic consciousness in pupils and, as a result of interlanguage and intersubject interaction, has a synergistic impact [4, p.96].

Sofia Stratilaki discovered a link between the social standing of the languages being studied and the usage of learning mechanisms in the educational process. This was demonstrated by the example of trilingual French-German schools with English studies in France and Germany. The method is based on the contrastive use of languages, which leads to the formation of metalinguistic consciousness as a process of awareness of the interdependence and equivalence of languages, and meta-cognitive consciousness as a process of control by an individual over his own cognitive processes, such as perception, evaluation, memorization, forgetting, and so on [9]. The primary need for this is that multilingual education will only be effective if the cognitive potential of multilingualism is adequately recognized at the social level [8].

According to I. Senoz and F. Genesi, the term "multilingual education" refers to educational programs in which, in addition to the native language (L1), other languages (L2, L3, Ln) are used as educational tools, which students study as subjects, but the goal of training is to achieve communicative competence in two or more languages. To achieve such a goal, detailed planning and

the application of educational methodologies to synchronize both language objectives and subject matter study within the constraints of the school curriculum are required [6, p.33].

Multilingual education is a burgeoning sector with a wide range of offerings. It is based on the premise that personality multilingualism develops as a result of increasing language exposure. A person with knowledge of numerous languages might utilize that knowledge to comprehend an oral or written text in a previously unknown language by identifying words with a similar sound or spelling in several languages in a "new form" [8]. Numerous European initiatives are researching novel techniques within the scope of multilingual education with the objective of producing individuals' multilingualism (native language Plus two foreign languages). EuroCom (European Comprehension) - European mutual understanding - is one of the key projects.

This initiative aims to provide European individuals with the foundations for mutual understanding by developing the ability to converse in multiple language families (Romance, Germanic, Slavic) [www.Eurocom-frankfurt.de].

Based on the foregoing, we may reach the following conclusions:

1. The evolution of multilingual education is influenced by historical and sociocultural factors. Simultaneously, the primary dynamics of the creation of theoretical underpinnings of multilingual education occurred in the second half of the twentieth century. The 1990s and the first decade of the twenty-first century were exceptionally fruitful, as theoretical research was applied in schools in Germany, Spain, France, and Sweden.

2. The process of building the theoretical underpinnings of multilingual education was built on the traditions of learning foreign languages, although many previously held beliefs were challenged and altered as a result of experimental study.

3. Based on scientific research in many fields of knowledge, the individual's attitude toward multilingualism has evolved from considering the shortcomings and uncompromising statements of deficient states in multilingual people to studying the advantages and recommendations for the most effective formation of multilingualism.

The development of multilingual education's theoretical underpinnings and the findings of experimental research have had a considerable influence on the whole field of language education in European nations, namely:

1) Interlanguage isolation, which has long been a hallmark of the linguistic acquisition process, has been eliminated. It was replaced by a comparative-contrastive study of various languages based on native language knowledge, which allows for the transfer of information and abilities from one language to another.

2) The aim of learning a non-native language has shifted; attaining the level of a native speaker is no longer a goal, as it is sufficient to obtain partial competence depending on needs.

3) The socio-cultural relevance of the language under study is a significant determinant in its success.

References

1. Hakuta, K. (1985). Cognitive Development in Bilingual Instruction

2. Hakuta, K., & Diaz, R. M. (1985). The Relationship between Degree of Bilingualism and Cognitive Ability: A Critical Discussion and Some New Longitudinal Data. In K. E. Nelson (Ed.), Children’s Language (Vol. 5). Erlbaum.

3. Jessner, U. (2008) Multicompetence Approaches to Language Proficiency Development in Multilingual Education. In J.Cummings and N.H.Hornberger (eds) Encyclopedia of Language and Education 2nd Edition, Volume 5: Bilingual Education, © Springer Science +Business Media LLC, - P. 91-103.

4. Jessner, U. (2008) Language Awareness in Multilinguals: Theoretical Trends In J. Cenoz and N.Hornberger (eds). Encyclopedia of Language and Education, 2nd Edition. - Volume 6: Knowledge about Language, © Springer Science +Business Media LLC - P. 357- 369.

5. Jessner, U. (2008)Teaching Third Languages: Findings, Trends and Challenges / Language Teaching. - 41: 1, P.15-56.

6. Krashen, S. D. (1982) Principles and Practice in Second Language Acquisition / First Printed Edition by Pergamon Press 1982. - Copyright © 1982. - First Internet Edition 2009

7. Pavlenko, A. (2011) Thinking and Speaking in Two Languages /Aneta Pavlenko. Multilingual Matters Copyright ©2011, 257p.

8. Plurilingual Education in Europe. 50 Years of International Cooperation [Council of Europe. - Language Policy Division. - February, 2006.- 17 p.
9. Stratilaki, S. (2006) Representations of Plurilingual Competence and Language Use in Dynamic Trilingual Education: The Case of French-German Schools in Buc and Saarbrucken

КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ УЧИТЕЛЯ НА УРОКАХ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Жусупова А.А.
учитель казахского языка и литературы, «педагог-исследователь»,
Ливановская основная средняя школа,
Костанайская область, Казахстан

Аңдатпа: Бұл мақалада қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында қолданылатын оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігінің әдістері мен тәсілдері қарастырылады.
Аннотация: В этой статье рассматриваются приемы и методы коммуникативной компетентности учащихся, которые применяются на уроках казахского языка и литературы.
Abstract: This article discusses the techniques and methods of students' communicative competence, which are used in the lessons of the kazakh language and literature.

Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев на совещании по социально-экономическим вопросам в правительстве подчеркнул, что в стране делают упор не на качество образования, а на высокие результаты.

По словам Касым-Жомарта Токаева, в современном мире основным ключом к развитию является образование. Необходимо воспитать творческое поколение, наиболее склонное к требованиям времени и строящее светлое будущее своими руками, считает он [1].

В настоящий момент можно говорить о том, что данная проблема вплотную соприкасается с вопросами национальной политики. На современном этапе развития наша многонациональная республика Казахстан вступает в политические, экономические, торговые отношения с различными странами, как Европы, так и Азии. В связи с этим возникает задача воспитания поликультурной личности, обязательно владеющей, помимо своего родного, еще и государственным, в том числе и международным языками, что позволяет осуществлять разные виды деятельности, быть готовым к межличностному и межкультурному сотрудничеству как внутри своей страны, так и на международном уровне. Чтобы воспитать такую личность, необходимо научить ребенка решать языковыми средствами те или иные коммуникативные задачи в разных сферах и ситуациях общения, т.е. формировать коммуникативную компетенцию [2].

«Сегодня динамичного развития добиваются страны, опирающиеся на передовые технологии, науку и образование. В новую эпоху качество школьного образования непосредственно влияет на развитие государства, а какой будет школа, зависит от учителя. Как мы видим, педагогика стала одной из важнейших отраслей науки. Поэтому в этой сфере необходимы принципиально новые подходы.

Применение современных технологий позволит в краткие сроки и эффективно модернизировать систему образования. Мы должны развивать сферу образования в соответствии с лучшими международными стандартами», - сказал Президент, выступая на Республиканском съезде педагогов.

Современное состояние теории обучения казахского языка и накопленные знания делают необходимым еще раз вернуться к компетенции коммуникативного обучения. В условиях учебного процесса ситуация задается педагогом. Предметом речевой деятельности являются мысли, которые выражаются в связи с определенными мотивами в пределах определенной темы. Побуждение к речи может быть и внутренним (исходящим из потребностей самого человека) и внешним (исходящим от другого лица). Сама ситуация

может заключать в себе противоречия, которые будут решены в процессе коммуникативного взаимодействия. Такая ситуация называется проблемной. Динамичность ситуации зависит от активности коммуникантов, их заинтересованности в общении, общности интересов, их отношением друг к другу, к ситуации [3].

Одной из принципиальных задач педагога при формировании коммуникативной компетентности является организация таких условий, при которых учащиеся приобретают навыки и умения, соответствующие высокому уровню общения. В последнее время, как в зарубежной, так и в отечественной литературе по педагогике и психологии, достижения человека в сфере отношений с другими людьми все чаще отражают понятии «коммуникативная компетентность» [4].

Коммуникативная компетентность-коммуникативные навыки, позволяющие человеку адекватно выполнять нормы и правила жизни в обществе. Термин «компетенция» (в переводе с латинского «соответствие», «соразмерность») означает круг вопросов, в которых данное компетентное лицо обладает знаниями, опытом. Сущность коммуникативного общения заключается в том, что процесс обучения является моделью процесса общения. В этом случае коммуникативность рассматривается не как методический принцип, пусть даже и ведущий, а как принцип методологический, который определяет, с одной стороны, методические принципы обучения, а с другой - выбор общенаучных методов познания, исходных для построения процесса обучения. Соблюдение указанных характеристик позволяет назвать образовательный процесс коммуникативным [5].

На начальном этапе обучения казахскому языку закладываются основы коммуникативной компетенции, позволяющие осуществлять иноязычное общение и взаимодействие учащихся на элементарном уровне. При этом приоритетными являются развивающе - образовательные аспекты обучения казахскому языку, связанные с формированием у учащихся желания овладеть казахским языком как средством общения и взаимодействия с другой национальной культурой. Коммуникативная направленность в обучении языку находит возможность реализации в системе игр и игровых приемов. В нее входят сюжетные игры и игровые ситуации.

Язык – это часть культуры, а культура это часть языка, и его невозможно изучать как средство коммуникации без прочных культурологических знаний. Ознакомление учащихся с интеркультурным компонентом языка можно осуществлять, используя картины, рисунки, реалии, тексты разного вида, и хорошо когда есть в классе носители языка. Формирование у учащихся национально-культурного компонента включает не только знакомство с историей, традициями, выдающимися людьми страны изучаемого языка, но в первую очередь – получение знаний, которые пригодятся учащемуся непосредственно в ситуации общения. Тема, изучаемая на уроках, несет также воспитательный характер, который помогает пробудить интерес к истории родной страны, человеческое достоинство, беречь честь и совесть, быть трудолюбивым и т.д. [6].

Цель современного обучения - подготовка конкурентоспособной личности, готовой к эффективному участию в социальной, эмоциональной и политической жизни Республики Казахстан. Задачами современного обучения являются воспитание казахстанского патриотизма, уважения к правам и свободам человека, формирование компетентной, активной, творческой личности, готовой к успешной и эффективной деятельности.

Как известно, современный урок ориентирован на овладение каждым учащимся совокупностью компетентностей как результатов обучения. В соответствии с этим воспринимаются как средство достижения трех основных компетентностей: компетентность разрешения проблем и самоорганизация; компетентность информирования; компетентность коммукативная. Компетентность разрешения проблем и самоорганизация позволяют определить проблему в различных ситуациях, оценивать ответственные решения, оценивать последствия своего решения, ставить цель своей деятельности, определять условия необходимые для ее разрешения, планировать и организовывать процесс ее достижения, а также осуществлять самоорганизацию и самооценку своей деятельности и ее результатов.

Информационная компетентность позволяет принимать осознанные решения на основе критически осмысленной информации, самостоятельно находить, анализировать, отбирать информацию, в том числе при помощи современных компьютерных технологий; обрабатывать информацию, применяя логические операции (анализ, синтез, обобщение, структурирование, доказательство, обобщение, систематизация материалов).

Коммуникативная компетентность позволяет использовать разнообразные средства устной и письменной коммуникации для решения своих задач в конкретных жизненных ситуациях, выражать свою точку зрения, в соответствии с нормами этикета строить коммуникацию в группе с людьми для получения общего результата. Выбор способа обучения должен быть обусловлен характером планированных результатов. Результаты урока это знания, умения и навыки, ориентирующие учащихся на самостоятельное образование, самосовершенствование. Компетентность это совокупность свойств и характеристика личности. Компетентность характеризует способность ученика реализовать свой человеческий потенциал для учебной деятельности.

Под компетентностью понимается интегральное качество личности, проявляющееся в общей способности и готовности ее к деятельности. Основанной на знаниях и опыте, которые приобретены в процессе обучения и социализации, т.е. воспитания, и ориентированы на самостоятельное и успешное участие в деятельности. Компетентностный подход означает постепенную переориентацию урока с преимущественной трансляцией знаний на создание условий для овладения комплексом компетенций ученика.

В процессе урока применяемые технологии для достижений знаний и компетентностных результатов принимают характер интерактивности, призванные активизировать учебную деятельность ученика.

Все они нацелены на активизацию самостоятельной учебной деятельности учащихся и ориентированы на достижение результатов. Интерактивные технологии имеют смысл только тогда, когда мы заставляем ученика что-нибудь сделать, совершить. Интерактивная технология это не вопрос, задаваемый учащимся, а привлечение их к действию.

Как сказано выше, интерактивные технологии имеют много видов. В их числе и технология исследования и информационно-коммуникативная технология. Технология исследования ориентирована на развитие основных характеристик творческого мышления (беглости, гибкости, оригинальности мышления, способности к разработке идеи, а также на расширение познавательных интересов, развитие мотивационной сферы и навыков самостоятельной работы). В центре обучения решение конкретных заданий, стимулирование творческой реализации личности, самостоятельной постановки и решения проблем. При этом используются групповые формы работы в малых группах, вводятся новые виды групповых работ, такие, как проведение круглого стола по проблеме, проведение дебатов, мини-конференций. Технология проблемного обучения является поиском неизвестного, новых знаний. Проблемная технология требует меньших временных затрат.

Она предусматривает включение личности обучаемого в процесс познания, как субъекта. И проблемная ситуация лучше осуществляется при использовании групповой работы, так как изложение материала или найденного решения другому человеку необходимые условия достижения понимания и знания. Именно поэтому совместная работа детей в малых группах является настоящим инкубатором самостоятельного мышления и познавательной инициативы ребенка. Третья технология информационно-коммуникативная - представляет собой основу всех технологий современного обучения. Педагогические основы информационно-коммуникативной технологии были сказаны выше в виде знаний и компетентности результатов.

Таким образом, владение перечисленными умениями, способность устанавливать контакт другими людьми и поддерживать его была определена как коммуникативная компетентность исследователей. Преимущество использования коммуникативного подхода в учебном процессе в том, что формирование коммуникативных умений способствует повышению мотивации учащихся, содействует установлению межпредметных связей. Это

способствует развитию познавательной активности, воображения, самодисциплины, навыки совместной деятельности и многому другому. Одним из главных качеств человека, способного к общению, исследователи называют способность к рефлексии, эмпатию. Овладение коммуникативной компетенцией предполагает овладение иноязычным общением в единстве всех его функций: информационной, регулятивной, эмоционально-оценочной и этикетной. В ходе реализации этих функций решаются определенные коммуникативные задачи и формируются основные коммуникативные умения.

Список использованных источников

1. Сайт Informburo.kz https://informburo.kz/novosti/tokaev-upor-delaetsya-ne-na-kacestvo-obrazovaniya-a-na-vysokie-pokazateli
2. Закон РК «О языках в Республике Казахстан» (2010).
3. Погожена Е. Формирование коммуникативной компетентности//Материалы Международной научно-практической конференции «Образование и наука: Семипалатинский государственный педагогический институт.-29-30 мая 2008.-Семей, 2008.
4. Дукарт Е.В. Дидактические принципы формирования коммуникативной компетенции при обучении иностранному языку учащихся старших классов//Методика обучения иностранному языку, 2007, № 6, с.42-43.
5. Сарманова Ж. Эффективность использования интерактивных методов и форм обучения//Казахский яхык преподавания в школе, колледже и ВУЗ-е, 2008, №1, с.27-30.
6. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. - М., «Просвещение», 1991. - 223 с.

СОВРЕМЕННОМУ ОБРАЗОВАНИЮ – НОВЫЙ УЧИТЕЛЬ

Каптагаева А.Ш.
учитель русского языка и литературы, СШ имени А. Бокейханова
Жамбылская область, Казахстан

Аннотация: В последние годы сменились ценностные ориентации, и в качестве самой большой ценности признается свободная, развитая и образованная личность, способная жить и творить в условиях постоянно меняющегося мира. А это может быть достигнуто лишь при личностно-ориентированном подходе к образованию, когда учитываются потребности учащихся, которые умеют применять полученные знания в жизни.

Аннотация: Соңғы жылдары құндылық бағдарлар өзгерді, ең үлкен құндылық – үнемі өзгеріп отыратын әлемде өмір сүруге және жасауға қабілетті, еркін, дамыған және білімді адам. Ал бұған алған білімін өмірде қолдана білетін оқушылардың сұранысы ескерілгенде, білім мен тәрбие беруде тұлғаға бағдарланған жағдайда ғана қол жеткізуге болады.

Abstract: In recent years, value orientations have changed, and the greatest value isrecognized as a free, developed and educated person, capable of living and creating in a constantly changing world. And this can only be achieved with a person-oriented approach to education and upbringing.

В нашей школе в основном обучаются дети-казахи. Русский язык для этих учащихся является неродным. Учащиеся недостаточно владеют вторым языком. Затрудняются при восприятии материала, что требует от меня постоянного перевода на казахский язык. Для себя я выделила 3 группы детей: 1 группа – дети, имеющие склонности к русскому языку, 2 группа – дети, имеющие минимальный запас слов, 3 группа – дети, совсем не говорящие и непонимающие русский язык.

Передо мной возникли вопросы «Как быть?», «Как обучить детей русскому языку?». Чтобы ответить на эти вопросы я начала пересматривать свои методы преподавания и поняла, что ученик, прежде всего, должен понимать значения слов. Поэтому при планировании урока начала подбирать обучающие игры «Кто быстрее?», «Я – тебе, ты – мне», «Лучший переводчик», «Темная лошадка». Также активно внедрила работу со словарями. Учащиеся

самостоятельно начали находить перевод слов и разъяснения слов. Но я чувствовала недостаточность этой работы и решила учить детей, учась сама. Необходимость изменения подходов в обучении требовало само время.

В последние годы сменились ценностные ориентации, и в качестве самой большой ценности в соответствии с провозглашенными принципами гуманизма и демократизации общества признается свободная, развитая и образованная личность, способная жить и творить в условиях постоянно меняющегося мира. Это стало возможным благодаря общественно-политическим, экономическим, социальным преобразованиям, произошедшим в нашей стране. А это может быть достигнуто лишь при личностно- ориентированном подходе к образованию и воспитанию, когда учитываются потребности, возможности и склонности учащихся, и он сам выступает наряду с учителем в качестве активного деятеля учения, который умеет применять полученные знания в жизни.

Более 150 крупных научных исследований за последние 50 лет говорят о том, что дети, изучающие 2 и более языка в начальной школе, глубже понимают язык, эффективнее общаются, гибче и самостоятельнее [1].

Культурный проект «Триединство языков» предполагал следующие роли языков: «казахский язык – государственный язык, русский язык как язык межнационального общения и английский язык – язык успешной интеграции в глобальную экономику» [2].

Согласно проведенному социальному опросу родители хотят, чтобы их дети владели английским языком и поддерживают внедрение обучения на трёх языках в школах. Но у родителей отсутствуют возможности, единственную надежду они связывают со школой .

А в школе учителя русского языка являются важными реализаторами этого проекта. Проблема обучения языку в школе состоит в том, что интерес у учащихся низок. Как работать на уроке со всем классом и одновременно с каждым учащимся? Как подготовить и провести урок, который предполагает творческую активность ученика и учителя, на котором каждый учащийся чувствует себя комфортно, имеет возможность высказать свое мнение по изучаемой проблеме, проявить собственные возможности, интересы, самостоятельность, избирательность в способах работы, ощутить атмосферу сотрудничества и пережить успех? Какой должна быть эта деятельность? Как активизировать деятельность учеников? Я считаю, что такие вопросы ставит перед собой любой творчески работающий учитель, который чувствует ответственность перед учащимися как в обучении, так и в воспитании.

В настоящее время дети обучаются по обновленной программе, в котором рассматривается внедрение трехязычного обучения. В каждом уроке учебника есть ключевые слова, с которыми должны познакомиться учащиеся. Я сама не владею английским языком, поэтому я беру уроки у коллег, работаю над произношением слов и учу учащихся использовать аудиопереводчики. Так как учитель должен развивать четыре коммуникативных навыка у учащихся, использовать разные задания, приходится тщательно готовиться к каждому уроку. Учитывая трудности усвоения языка, стараюсь выработать чутьё к языку. Для этого я использую активные формы и методы работы, информационно-коммуникативные технологию.

Главная цель образования в школе – добрая: развитие высоконравственной, гармоничной, физически развитой и духовно здоровой личности, способной к творчеству и самоопределению. Это позволяет мне участвовать в духовном становлении своих учеников.

В современном мире подрастающее поколение открыто, оно верит всему, что видит и слышит вокруг. К сожалению, изменение общественных отношений в нашей стране повлекло за собой сложные духовные проблемы, которые выразились в обесценивании многих жизненных идеалов и образовании идеологической пустоты.

Моя цель как учителя заключается в том, чтобы защитить детей от насилия, сделать их невосприимчивыми к злу и способными творить добро на благо людей. Это задача решается прежде всего с помощью духовно-нравственного воспитания на уроках русского языка и литературы [3].

Интерес к изучаемому предмету может быть вызван неожиданной для учащихся

заданиями-активаторами, постановкой вопроса, созданием проблемной ситуации. На уроке ученик должен быть не только слушателем, но и, в первую очередь, быть исследователем, мыслителем. Учитель не предлагает учебный материал в готовом виде, создает на уроке проблемную ситуацию – ситуация познавательного затруднения, возникающую тогда, когда учащийся понимает задачу, пытается её решить, но чувствует недостаточность имеющихся знаний. В этот момент ситуация вызывает у учащихся желание найти объяснение непонятному факту, создает мотивы учебной деятельности и вызывает к ней интерес. Активизируя познавательную деятельность учащихся, создаю на уроке чувство новизны, удивления, которое должно стать источником желания самостоятельно работать, решать поставленную задачу.

Использую творческие дифференцированные задания. Например, подготовка сообщения на определенную тему, описание, «озвучивание» картины или «оживление» иллюстрации, анализ эпизода, рассказ от лица героя произведения, выразительное чтение самостоятельно выбранного произведения с обоснованием своего выбора. Зная способности, склонности, таланты учащихся, прошу нарисовать иллюстрацию к какому-либо произведению или эпизоду с последующей защитой своего рисунка, подготовить презентацию. Такие задания помогают самореализации личности ученика, проявлению и развитию его творческих способностей, дают ребенку возможность выразить свое «я», продемонстрировать собственное отношение к миру.

Одним из интересных и плодотворных путей повышения грамотности учащихся, на мой взгляд, является использование ИКТ**,** заполнение органайзеров. Данный вид работы я тоже часто использую на уроке. Можно предложить заполнить таблицу, нарисовать кластер, затем провести беседу. Это позволяет осуществлять определенные «шаги», способствующие осознанному овладению навыками.

Часто на уроках я использую приемы «Синквейн», «Шаг за шагом», «Слышу – вижу – чувствую», «ДИРУ». Учащиеся стали более свободно выражать свои мысли, вести творческий диалог. Исчез страх выступления перед классом. Расширяется словарный запас. Дети научились слушать и слышать других людей. Для достижения целей урока провожу коллективную, групповую, парную и индивидуальную формы работы. Дифференциация заданий, ресурсов помогает распределить задания по способностям и возможностям учащихся.

В конце урока подводятся его итоги, обсуждение того, что узнали, и того, как работали – то есть каждый оценивает свой вклад в достижение поставленных в начале урока целей, свою активность, эффективность работы класса, увлекательность и полезность выбранных форм работы. Для этого выбираю различные виды рефлексии. Например , «5-5-1», метод «Острова», «Лестница успеха», «Незаконченное предложение» и т.д.

Обратная связь способствует формированию у учащихся критического мышления, то есть умения осмысливать и контролировать свою деятельность, навыки самоанализа, учат осмысленно работать.

Значение приемов нравственной активизации личности, в основе которых лежит запись своих мыслей в письменной форме, нельзя недооценивать. Как бы хороши ни были коллективные, совместные виды ценностно-ориентирующей деятельности, основным условием нравственного развития личности является погружение человека в свой внутренний мир, актуализация своего жизненного опыта, пробуждение духовно-нравственных чувств, эмоций, мыслей, самоанализ внутренних состояний. В большей степени такая возможность создается тогда, когда, выполняя задание, ученик остается наедине с листом бумаги, безмолвным собеседником, которому он поверяет свои мысли и чувства.

К такому заданию можно относит незаконченное предложение, чтобы обучающийся попробовал проецировать на поведение другого человека свой собственный способ действия, мысли, чувства, возникающие в подобной ситуации.

Продуктивным методом является представление информации в виде кластера. Учащиеся работают над текстом, выявляют главную информацию, которую передают при

помощи опорных слов. Эта стратегия даёт возможность закрепить знания и приготовить пересказ по кластеру, что способствует повышению качества обучения. Предъявленный теоретический материал в зрительно-наглядном, систематизированном виде, подчеркивает основные признаки языкового явления.

Метод «Каждый учит каждого», также известен по названию «Берешь одно – даешь другое». Формирует навыки совместной работы и управления информацией. Метод эффективен для передачи большого объема фактической информации среди учеников. Взамен необходимости передачи учителем большого потока информации, ученики отбирают необходимый материал, непосредственно касающейся темы, и передают его своим ровесникам.

Сущность метода «Факт или мнение» состоит в создании условий для размышлений учеников и формулировки заключений о том, является ли полученная ими информация фактом или рядовым мнением, основанным на системе ценностей. Это непростое задание требует от учеников рассмотрения природы знаний. Ученики работают в группах для обсуждения своих позиций. Результативным подходом к данному заданию станет опрос после выполнения задания.

Используемые методы повышают активность учащихся, что способствует пополнению языкового запаса, развитию коммуникативных качеств. Таким образом, современный учитель должен быть образованным, творческим, креативным. В то же время он должен быть обладателем таких ценностей, как гуманизм, толерантность, справедливость и ответственность. Только тогда мы сможем воспитать функционально грамотного ученика. Как уместны ко всему сказанному слова Л.Н.Толстого: «Для того чтобы хорошо прожить жизнь, надо понимать, что такое жизнь и что в этой жизни надо и чего не надо делать. В каждом человеке живут 2 человека: один слепой, телесный, а другой зрячий, духовный. Один – слепой человек – ест, пьет, работает, отдыхает...

Другой – зрячий, духовный человек – сам ничего не делает, а только одобряет или не одобряет то, что делает слепой, животный человек. Зрячую, **духовную часть человека называют совестью.** Эта духовная часть человека, совесть, действует так же, как стрелка компаса. Стрелка двигается с места только тогда, когда тот, кто ее несет, сходит с того пути, который она показывает... То же и с совестью: она молчит, пока человек делает то, что должно. Но стоит человеку сойти с настоящего пути, совесть показывает человеку, куда и насколько он сбился. Совесть – это закон добра в душе человека»[4].

Следуя словам Л.Н.Толстого призываю работать с совестью, чтобы ученики видели в нас кумиров и старались впитать все те знания, которые мы даем. Только тогда мы сможем воспитать функционально- грамотную, гармонично-развитую личность.

Список использованных источников

1. Isbilingualismanadvantage? LEAP. http://leap.tki.org.nz/Is-bilingualism-an-advantage.

2. Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана. 28 февраля 2007 г. http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nnazarbaeva-narodu-kazahstana-28-fevralya-2007-g

3. Абдраемова Г.Ж. «Духовно-нравственное воспитание учащихся на уроках русского языка и литературы» Методическое руководство АОНПЦ, 2018 г.

4. Жарковская Т.Г. Возможные пути организации духовно-нравственного образования в современных условиях /Т.Г. Жарковская // Стандарты и мониторинг в образовании 2003 г.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Кенжитаева Ж.М.
педагог-исследователь, КГУ «Средняя школа № 6 имени Кожаберген Жырау»,
г. Петропавл, Казахстан

Аңдатпа: Мақалада шет тілін оқытуда инновациялық технологияларды қолданудың жолдары мен ерекшеліктері қарастырылған. Ағылшын тілі сабақтарында компьютерді пайдалану оқу үдерісінің қарқындылығын айтарлықтай арттырады. Дәстүрлі оқытуға қарағанда компьютерлік оқыту арқылы әлдеқайда көп материалды тез меңгеруге болады. Сонымен қатар, компьютерді пайдалануда берілген материал жақсырақ қабылданады. Практикалық жұмыс нәтижесінде оқу үдерісіне тапсырмалар мен жаттығуларды енгізудің тиімділігі жайлы қорытынды жасалады.

Аннотация: В статье рассматриваются пути и особенности использования инновационных технологии при обучении иностранного языка. Применение компьютеров на уроках английского языка значительно повышает интенсивность учебного процесса. При компьютерном обучении усваивается гораздо большее количество материала, чем это делалось в условиях традиционного обучения. Кроме того, материал при использовании компьютера усваивается прочнее. В результате практической работы следует вывод об эффективности внедрения в учебный процесс заданий и упражнений.

Abstract: The article discusses the ways and features of using innovative technologies in teaching a foreign language. The use of computers in English lessons significantly increases the intensity of the educational process. Using a computer in an English lesson helps you learn the material better than in traditional learning conditions. In addition, when using a computer, the material is absorbed more firmly. As a result of practical work, a conclusion follows about the effectiveness of introducing tasks and exercises into the educational process.

В последние годы всё чаще поднимается вопрос о применении новых инновационных технологий в школе. Это не только новые технические средства, но и новые формы и методы преподавания, новый подход к процессу обучения. Основной целью обучения иностранным языкам является формирование и развитие коммуникативной культуры школьников, обучение практическому овладению иностранным языком. Иностранный язык – это учебный предмет, который в силу своей специфичности (создание для обучающихся искусственной языковой среды из-за отсутствия естественной) предполагает средств обучения.

По мнению Е. С. Полат задача учителя состоит в том, чтобы создать условия практического овладения языком для каждого учащегося, выбрать такие методы обучения, которые позволили бы каждому ученику проявить свою активность, своё творчество.

Задача учителя - активизировать познавательную деятельность учащегося в процессе обучения иностранным языкам. Современные педагогические технологии такие, как обучение в сотрудничестве, проектная методика, использование новых инновационных технологий, интернет - ресурсов помогают реализовать личностно-ориентированный подход в обучении, обеспечивают индивидуализацию и дифференциацию обучения с учётом способностей детей, их уровня обученности, склонностей и т.д.

Содержательная основа массовой компьютеризации образования, безусловно, связана с тем, что современный компьютер представляет собой эффективное средство оптимизации условий умственного труда вообще, в любом его проявлении.

Формы работы с компьютерными обучающими программами на уроках иностранного языка включают:

- изучение лексики;
- отработку произношения;
- обучение диалогической и монологической речи;
- обучение письму;
- отработку грамматических явлений.

На уроках английского языка с помощью компьютера можно решать целый ряд дидактических задач: формировать навыки и умения чтения, используя материалы глобальной сети; совершенствовать умения письменной речи школьников; пополнять словарный запас учащихся; формировать у школьников устойчивую мотивацию к изучению английского языка.

Таким образом, актуальность данной темы может быть аргументирована важностью проблемы и в тоже время её недостаточной разработанностью для применения в условиях школы.

Объект исследования: процесс обучения ИЯ как целостная система.

Предмет исследования: новые инновационные технологии как средство формирования мотивации обучения.

Цель исследования: теоретическое обоснование и разработка педагогических условий, обеспечивающих использование новых инновационных технологий в школе через усиление мотивов изучения предмета «Английский язык».

Гипотеза исследования: инновационные технологии способствуют повышению мотивации изучения ИЯ и совершенствованию знаний и культуры учащихся, и при определённых условиях могут быть эффективно использованы в учебном процессе для обучения. В данной работе мы подробно остановимся на таком аспекте использования инновационных технологий, как повышение мотивации изучения ИЯ у учащихся.

Задачи исследования: исходя из предмета, целей и сформированной гипотезы нами были выдвинуты следующие задачи исследования.

1. Рассмотреть сущность инновационных технологий.
2. Теоретически обосновать использования ИТ в учебном процессе.
3. Изучить влияние ИТ на мотивацию обучения.
4. Опытно-экспериментальным путем проверить гипотезу исследования.

Методы исследования: критический анализ, научно фиксируемое наблюдение, эксперимент, анкетирование,беседа, интервью. Методологической основой для решения поставленных задач явились:

современная концепция личностно ориентированного образования;

учение о мотивации учебной деятельности;

концепция информатизации образования;

государственный образовательный стандарт.

Научная новизна исследования состоит в том, что инновационные технологии способствует усилению учебной мотивации изучения ИЯ и совершенствованию знаний учащихся.

Ученые выделяют психометрико-структуралистическую “эру”, и психолингвистическую социолингвистическую “’эру”. Этим двум “эрам” соответствовали так называемый дискретный и интегративный подходы к тестированию.Достоинство дискретных (отдельных) языковых единиц в надежности измерения, поскольку они легко поддаются количественной обработке, обеспечивающей объективность полученных результатов.

Новые инновационные технологии в обучении английскому языку.

В настоящее время значительные преобразования в области образования затронули и обучение иностранному языку в школе. В частности стали интенсивно внедрятся в учебный процесс новые инновационные технологии, такие как использование Интернет-ресурсов, обучающих компьютерных программ и, т.п.

Разработкой и внедрением в учебный процесс новых инновационных технологий активно занимаются такие исследователи как, Полат Е. С., Дмитреева Е. И., Новиков С. В, Полилова Т.А., Цветкова Л. А. и т. д.

Так О.И. Руденко-Моргун в своей статье "Компьютерные технологии как новая форма обучения пишет", мы живём в век инновационной, компьютерной революции, которая началась в середине 80-х годов и до сих пор продолжает наращивать темпы. Вот её основные вехи: появление персонального компьютера, изобретение технологии мультимедиа, внедрение в нашу жизнь глобальной инновационной компьютерной сети Интернет. Все эти новшества легко и незаметно вошли в жизнь: они широко используются почти во всех профессиональных сферах и в быту.

Компьютерные обучающие программы в обучении английскому языку считает Э.Л. Носенко, стали использоваться с 80-х гг. XX в. говорилось о том, что автоматизированные обучающие системы (АОС) относятся к так называемым комбинированным техническим средствам обучения. Они предназначены для реализации с помощью компьютера, работающих в диалоговом режиме, функций по предъявлению учебной информации в

удобной для восприятия форме, индивидуализированному управлению учебной деятельностью в ходе программированного, проблемного обучения; контролю знаний, а также для обеспечения доступа к вычислительным, инновационно-справочным и другим ресурсам компьютера.

«О том, что компьютеры стремительно вошли в нашу жизнь и в процесс обучения английскому языку, несколько потеснив традиционные методики и заставив преподавателей иностранных языков решать проблемы, о существовании которых несколько десятков лет назад ни один лингвист даже не подозревал» пишет С.В. Фадеев. Нет ничего удивительного в том, что не все преподаватели оказались готовыми к широкому внедрению компьютеров в такую нетрадиционную сферу, как обучение иностранным языкам.

Система образования, по мнению многих исследователей, не может быть независимой от общественного и политического устройства государства, она во все времена откликалась на социальный заказ. Именно в силу этого политика государства в последнее время направлена на то, чтобы внедрить инновационные технологии в школы и вузы, превратить стихийный процесс, каким он по преимуществу был в течение целого ряда лет, в управляемый и контролируемый, привлечь к работе над новыми учебными материалами специалистов в предметных областях, стимулировать компьютерные фирмы к созданию электронной обучающей продукции для российских школьников и студентов.

Таким образом, компьютер берёт на себя львиную долю рутинной работы преподавателя, высвобождая ему время для творческой деятельности, которая на современном уровне развития техники не может быть отдана компьютеру.

Как известно, пригодность технических средств обучения и контроля для использования на занятиях по иностранному языку определяется по следующим критериям:

во-первых, они должны способствовать повышению производительности труда и эффективности учебного процесса;

во-вторых, обеспечивать немедленное и постоянное подкрепление правильности учебных действий каждого учащегося;

в-третьих, повышать сознательность и интерес к изучению языка;

в-четвёртых, обеспечивать оперативную обратную связь и пооперационный контроль действий всех обучаемых;

в-пятых, обладать возможностью быстрого ввода ответов без длительного их кодирования и шифрования.

Как показывает практика, из всех существующих средств обучения компьютер наилучшим образом "вписываются" в структуру учебного процесса, наиболее полно удовлетворяют дидактическим требованиям и максимально приближают процесс обучения английскому языку к реальным условиям. Компьютеры могут воспринимать новую информацию, определённым образом обрабатывать её и принимать решения, могут запоминать необходимые данные, воспроизводить движущиеся изображения, контролировать работу таких технических средств обучения, как синтезаторы речи, видеомагнитофоны, магнитофоны. Компьютеры существенно расширяют возможности преподавателей по индивидуализации обучения и активизации познавательной деятельности учащихся в обучении английскому языку, позволяют максимально адаптировать процесс обучения к индивидуальным особенностям учащихся. Каждый ученик получает возможность работать в своём ритме, т.е. выбирая для себя оптимальные объём и скорость усвоения материала.

Компьютер обеспечивает и всесторонний (текущий, рубежный, итоговый) контроль учебного процесса. Контроль, как известно, является неотъемлемой частью учебного процесса и выполняет функцию обратной связи между учащимся и преподавателем. При использовании компьютера для контроля качества знаний учащихся достигается и большая объективность оценки. Кроме того, компьютерный контроль позволяет значительно сэкономить учебное время, так как осуществляется одновременная проверка знаний всех учащихся. Это даёт возможность преподавателю уделить больше внимания творческим аспектам работы с учащимися.

Ещё одно достоинство компьютера – способность накапливать статистическую информацию в ходе учебного процесса. Анализируя статистические данные (количество ошибок, правильных/неправильных ответов, обращений за помощью, времени, затраченного на выполнение отдельных заданий и т.п.), преподаватель судит о степени и качестве сформированности знаний у учащихся.

Необходимо отметить, что компьютер снимает такой отрицательный психологический фактор, как «ответобоязнь». Во время традиционных аудиторных занятий различные факторы (дефекты произношения, страх допустить ошибку, неумение вслух формулировать свои мысли и т.п.) не позволяют многим учащимся показать свои реальные знания. Оставаясь же "наедине" с дисплеем, учащийся, как правило, не чувствует скованности и старается проявить максимум своих знаний.

Благоприятные возможности создают компьютеры и для организации самостоятельной работы учеников на уроках английского языка. Учащиеся могут использовать компьютер как для изучения отдельных тем, так и для самоконтроля полученных знаний. Причём компьютер является самым терпеливым педагогом, способным сколько угодно повторять любые задания, добиваясь правильного ответа и, в конечном счёте, автоматизации отрабатываемого навыка.

Однако, сказав о достоинствах компьютеров, Носенко Э. Л., Ломов Б.Т. отмечают и некоторые недостатки. Диалектичность педагогических явлений состоит в том, что какое бы то ни было, положительное само по себе свойство или качество целостного учебно-воспитательного процесса оборачивается своей противоположностью и становится крайне нежелательным при неумеренном, гипертрофированном проявлении, подавляющем другие, не менее важные свойства. Это замечание имеет самое непосредственное отношение к индивидуализации обучения, тем более что в условиях компьютеризации существенно меняются условия взаимодействия педагога и учащихся, а также учащихся друг с другом.

Уже на первом этапе обучения английскому языку, в процессе постановки целей и задач предстоящей познавательной деятельности учащихся учитель участвует опосредованно. Непосредственное предъявление заданий учащемуся осуществляет компьютер. Конечно, учитель должен принимать самое активное участие в составлении обучающих программ, определяющих последовательность действий учащегося в решении той или иной задачи. Но в реализации важнейшей психолого-педагогической функции обучения – предъявлении и принятии учащимися целей и задач учебно-познавательной деятельности – в условиях компьютеризации возможен острый дефицит непосредственного общения учителя и ученика, живого слова учителя.

Обучение немыслимо без воспитывающего воздействия личности обучающего на учеников, а для этого необходим их непосредственный контакт.

Формы работы с компьютерными обучающими программами на урока иностранного языка

Существует множество компьютерных программ, помогающих учителю английского языка и учащимся при овладении языка.

Компьютерные обучающие программы имеют много преимуществ перед традиционными методами обучения. Они позволяют тренировать различные виды речевой деятельности и сочетать их в разных комбинациях, помогают осознать языковые явления, сформировать лингвистические способности, создать коммуникативные ситуации, автоматизировать языковые и речевые действия, а также обеспечивают возможность учёта ведущей репрезентативной системы, реализацию индивидуального подхода и интенсификацию самостоятельной работы учащегося.

Проанализируем некоторые из них:

а) изучение лексики.

При введении и отработке тематической лексики, например: покупки, продукты питания, одежда и т.д., можно использовать компьютерные программы “TripleplayplusinEnglish”, “Englishonholidays”, “EnglishGold' и другие. Этапы работы с компьютерными программами следующие: демонстрация, закрепление, контроль.На примере

компьютерной программы "Englishonholidays" рассмотрим эти этапы.

На I-м этапе - введение лексики, например, по теме "Weather". Используя демонстрационный компьютер, учитель выбирает автоматический режим: на экране появляются картинки, изображающие природные явления: снег-snow, дождь - rain, тепло – warm, туманно - foggy, ветрено - windy, солнечно-sunny, холодно-cold, облачно-cloudy, и другие. Затем следуют фразы:

What'stheweatherliketoday? – Какая сегодня погода?

It'ssunny! – Солнечно!

Whataniceday! – Какой прекрасный день!

What's the forecast for tomorrow? - Какой прогноз погоды на завтра?

It's cloudy! –облачно!

It's foggy - туманно

Учащиеся смотрят и слушают. Время работы - примерно 1 минута.

Учитель или учащийся переключает программу с автоматического режима в обычный, щёлкает мышкой наведя стрелку на нужное слово или фразу. Учащиеся повторяют за диктором хором. При наличии в классе нескольких компьютеров, учащиеся работают индивидуально или парами, используя наушники и микрофон.

б) отработка произношения.

Многие обучающие программы предусматривают режим работы с микрофоном. После прослушивания слова или фразы учащийся повторяет за диктором и на экране появляется графическое изображение звука диктора и учащегося, при сравнении которых видны все неточности. Учащийся стремится добиться графического изображения произнесённого звука максимально приближённого к образцу.

в) обучение диалогической речи.

При наличии нескольких компьютеров в классе учащиеся работают парами или группами по 3 человека. Они повторяют за диктором фразы, здесь же может быть использован режим работы с микрофоном. Младшие школьники могут выполнять упражнения на составление данных предложений из группы слов, например: like, lyke, what, you, wood, your, yu, would. Ученик наводит стрелку на нужное слово, щёлкает мышкой, чтобы составить предложение Whatwouldyoulike? и т.д. Количество верных предложений отражается на экране. Таким образом, учащиеся в игровой форме осваивают правописание и разучивают диалог.

г) обучение письму.

Этот вид работы решает сразу две задачи: правильное написание английских слов и освоение клавиатуры. Компьютерная обучающая программа "BridgetoEnglish" помогает решить эти задачи. Почти каждое задание предусматривает печать на клавиатуре английских слов и предложений.

д) отработка грамматических явлений.

Все обучающие компьютерные программы так или иначе предусматривают отработку определённых грамматических структур. В программе "BridgetoEnglish" 20 уроков, и в каждом уроке отрабатываются свои грамматические явления: утвердительные, отрицательные и вопросительные предложения, степени сравнения прилагательных, причастие, страдательный залог, местоимения some, any, структуры thereis / thereare, предлоги и т.д. Все виды работы одного урока. направлены на отработку определённого грамматического явления.

PresentContinuous используется во многих диалогах, например, разговор родителей о своих детях, которые играют в саду. После прослушивания диалога, учащиеся воспроизводят его с опорой на картинку, затем самостоятельно. Составление тестов по грамматике, используя компьютер, помогает учащимся лучше освоить грамматический материал. Старшеклассники разрабатывают свои компьютерные программы на проверку лексических и грамматических знаний учащихся.

Диагностика исходного уровня мотивации. (констатирующий эксперимент)

Теоретическое изучение проблемы определило необходимость проведения анализа данного вопроса в реальном учебном процессе.

Необходимость разработки системы уроков на основе инновационных технологий, способствующих повышению и укреплению мотивации изучения ИЯ, обусловила проведение формирующего эксперимента.

Целью формирующего эксперимента явилась апробация ИТ в образовательном процессе.

Основными задачами явились:

1) разработка уроков английского языка с применением новых инновационных технологий;

2) выявление эффекта влияния применения данных технологий на уроках ИЯ;

Для реализации цели и задач формирующего эксперимента была разработана система уроков, построенная на применении инновационных технологий в учебном процессе (см. приложение 1).

Формирующий эксперимент состоял из 2 этапов; подготовительного и основного. Целью первого - подготовительного - этапа было создание благоприятных условий для применения инновационных технологий. Необходимость проведения данного этапа обусловлена отсутствием у некоторых учащихся знаний для использования компьютера. На данном этапе закладываются базовые умения и навыки. Составляющие фундамент дальнейшей работы. Была проведена беседа с учителем информатики для выявления знаний и умений, учащихся по информатике.

На основном этапе был дан ряд уроков, которые мы разработали сами применительно к педагогическим условиям школы.

Так, в ходе эксперимента был проведён урок с учащимися 10-го класса по теме «Австралия». Урок проводился в компьютерном классе школы.

Тема урока: Австралия

Класс: 10

Цели урока:

1 показать учащимся практическое применение компьютера при изучении английского языка;

2 активизировать в речи лексику темы;

3 развивать навыки чтения на основе тематического текста;

Программное обеспечение:

1 развивающие игры:

a. Hangman

b. Schoolmom

c. Parole

2 компьютерный учебник по грамматике

a. "BigBen"

План урока:

1. Организационная часть
2. Опрос "Аукцион"
3. Фонетическая отработка слов
4. Активизация лексики темы в речи
5. Контроль домашнего задания
6. Работа над темой "Австралия"
7. Итоги урока

Ход урока:

1 начинает урок учитель английского языка (УАЯ) - приветствие и сообщение задач урока. Вступительное слово учителя информатики (УИ) о том, что английский язык и информатика как школьные предметы очень тесно связаны между собой. Успешная работа на компьютере во многом зависит от хорошего знания английского языка.

2 УИ: в большинстве случаев компьютерные языки используют английские слова. Давайте проведём аукцион. Пятёрку получит тот, кто последним назовёт английское или

образованное от английского слово, используемое при работе с компьютером. Ученики называют слова, которые они встречают при работе с компьютером.

3 УАЯ проводит фонетическую отработку компьютерных терминов. Ученики переводят эти слова, а УИ спрашивает, какое действие происходит при нажатии клавиши с таким словом.

4 УАЯ напоминает ученикам тему урока (Австралия) и предлагает вспомнить географические названия, сыграв в компьютерную игру "Hangman". (Эта игра является аналогом известной нам с детства игры "Виселица".) Учащиеся обозначают буквы алфавита, в итоге на экране монитора появляется задуманное компьютером слово. Далее УАЯ предлагает несколько упражнений по активизации в речи учащихся слов по теме:

What is the English (Russian) for...?

Guess what it is?

Choose the right word?

После этого УИ говорит, что есть компьютерная программа, которая поможет ученикам вспомнить слова по теме "География". Она называется "Parole". На экране монитора появляется первая и последняя буквы английского слова по теме и его русский перевод. Ученики называют буквы, пытаясь отгадать слово. Ошибиться можно только три раза.

Затем УАЯ говорит, как ученики приготовили домашнее задание к уроку (Чтение текста "Australia"). Учащимся предлагается выполнить тест по тексту.

1. Australiaissituatedinthe
a. Northern Hemisphere
b. Southern Hemisphere
c. Western Hemisphere
2. Australia occupies the
a. whole continent
b. part of the continent
c. the island
3. The capital of the country is
a. Sydney
b. Darwin
c. Canberra
4. The number of the Australian states is
a. 50
b. 6
c 10
5. Australian population is
a. 18,3 mln
b. 28, 8 mln
c. 140 mln
6. The largest island of Australia is
a. Cocos Islands
b. Kangaroo Island
c. Tasmania
7. The native animal of Australia is
a. a bear
b. a turtle
c. a koala
8. The official language of the country is
a. Australian
b. English
c. Spanish
9. The formal head of the state is

a. the prime – minister
b. the Queen of the UK
c. the president of the USA
10. The group of stars one can see on the Australian flag is
a. Southern Cross
b. Pisces
c.Sagitarios
The right answers:
1.b 2.a 3.c 4.d 5.a 6.c 7.c 8.b 9.b 10.a

Далее учащимся предлагается поработать с картой Австралии. Необходимо вспомнить месторасположение штатов и территорий.

New South Wales
Queensland
South Australia
Tasmania
Victoria
Western Australia
Australian Capital Territory
NorthernTerritory

Затем УАЯ предлагает учащимся ознакомиться с таблицей:

official name of the country The Commonwealth of Australia
Area 7,686,850 square km.
Population 18,260,850
Native people Aborigines
Most populated state New South Wales over 6 mln. people
Largest state Western Australia 2 525 500 sq.km.
Largest city Sydney 4, 2 mln. people
Longest river the Darling 2,740 km.
Highest point Mount Kosciusko 2,340 m
Natural resources gold, zinc, copper, tin, iron, gas, diamonds, coal, uranium, nickel, oil, silver
Currency Australian dollar

и подготовить устное сообщение о географическом положении страны. Учащиеся, используя информативный материал, рассказывают об Австралии.

8. УИЯ подводит итог урока, сообщает оценки, дает домашнее задание. УИ еще раз напоминает ученикам то, как тесно связаны между собой информатика и английский язык, отмечает, что с помощью интересных компьютерных программ можно совершенствовать свои знания английского языка.

В этом же русле проводились и другие уроки.

В заключении необходимо подчеркнуть, что внедрение в учебный процесс использование мультимедийных программ вовсе не исключает традиционные методы обучения, а гармонично сочетается с инновационными обучениями: ознакомление, тренировка, применение, контроль. Но использование компьютера позволяет не только многократно повысить эффективность обучения, но и стимулировать учащихся к дальнейшему самостоятельному изучению английского языка, что и было доказано в ходе эксперимента.

Список использованных источников

1. Азимов Э. Г. «Материалы Интернета на уроках англ. языка». //Иностранные языки в школе 2001, №1, с.24//
2. Владимирова Л. П. Новые информационные технологии в обучении иностранным языкам http://virtlab.ioso.ru/method.htm//
3. Комарова Ю. А. О принципах обучения в интенсивном курсе иностранного языка для научных работников http://linguact.hyperlink.ru/articles/komarova.html//
4. Полат Е.С. "Интернет на уроках иностранного языка". //"Иностранные языки в школе" № 2,

2001, с. 55//
5. Маслыко Е. А. Пути формирования мотивации овладения студентами иностранного языка.
6. Полипова Т.А. «Внедрение компьютерных технологий в преподавание иностранного языка»// Иностранные языки в школе №3, 1999, с. 82//

ПРОЕКТНЫЕ ЗАДАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ МЕЖКУЛЬТУРНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧЕНИКОВ СТАРШИХ КЛАССОВ НА ПРИМЕРЕ ЧТЕНИЯ АНГЛИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Красавина Д.А.
Учитель английского языка гимназии №132
г.Алматы, Казахстан

Аңдатпа: Мақала оқушылардың мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін шет тілін оқытуда жобалық тапсырмаларды қолдануға арналған. Жұмыс Білім беру және мәдениетаралық коммуникация саласындағы педагогтардың заманауи зерттеулері мен тәжірибесіне негізделген. Кіріспеде мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілік контексті және оның жаһандану жағдайындағы дамуының маңыздылығы көрсетілген.

Аннотация: Статья посвящена использованию инновационных форм проектных заданий в обучении иностранному языку для формирования межкультурно-коммуникативной компетенции учеников 9 класса. Цель статьи – рассмотреть использование новых форм проектных заданий в обучении иностранному языку, и как они способствуют формированию межкультурно-коммуникативной компетенции на примере чтения английской литературы.

Abstract: The article is devoted to the use of project tasks in teaching a foreign language for the formation of intercultural-communicative competence of students using short stories from English literature. The work is based on modern research and the experience of teachers in the field of education and intercultural communication. The introduction presents the context of intercultural-communicative competence and the importance of its development in the context of globalization.

В современном мире межкультурно-коммуникативная компетенция стала неотъемлемой частью успешного образования и профессиональной деятельности. Обучение иностранному языку играет важную роль в развитии этой компетенции, поскольку оно способствует не только овладению языковыми навыками, но и расширению культурных знаний, пониманию и уважению к различиям между культурами (Кунанбаева С.С., 2013) [1].

Современное общество сталкивается с вызовами, связанными с культурным многообразием и необходимостью эффективного межкультурного взаимодействия. Традиционные методы обучения иностранным языкам не всегда способствуют развитию межкультурно-коммуникативной компетенции учащихся. Возникает необходимость в новых подходах и методах, которые бы активно включали студентов в исследовательскую и творческую деятельность, способствовали пониманию и уважению к различиям в культуре и повышению уровня межкультурной грамотности.

В большинстве случаев традиционные методы обучения иностранным языкам, ориентированные на грамматику и словарный запас, могут быть недостаточными для формирования межкультурно-коммуникативной компетенции студентов (Тер-Минасова С.Г., 2010) [2]. Для того чтобы студенты могли полноценно и эффективно взаимодействовать с представителями других культур, необходимо включать в учебный процесс активные и практические методы, стимулирующие их исследовательские способности и межличностное взаимодействие. Одним из наиболее эффективных подходов к формированию межкультурно-коммуникативной компетенции является использование проектных заданий в обучении иностранному языку (SamovarL., PorterR. etc., 2013) [3].

Инновационные формы проектных заданий, такие как WebQuest, прогнозирование ситуации и защита мнения, предоставляют студентам возможность применять свои языковые

навыки на практике, изучать и исследовать культуру и традиции страны, говорящей на изучаемом языке, а также развивать свои исследовательские, творческие и коммуникативные способности. Несомненно, важность данных проектных заданий в обучении иностранному языку и их роль в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции студентов отражена в многочисленных трудах отечественных и зарубежных ученых (Иванова А.М., Темиргалиева С.З., 2018) [4].

При организации данного исследования были поставлены следующие цели:

1) Исследовать роль проектных заданий в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции студентов в обучении иностранному языку на примере чтения английской литературы;

2) Определить методы и подходы, которые способствуют эффективному использованию проектных заданий для развития межкультурно-коммуникативной компетенции на примере чтения английской литературы;

3) Изучить результаты исследований и практические примеры, подтверждающие эффективность проектных заданий в обучении иностранному языку и формировании межкультурно-коммуникативной компетенции студентов.

Первоначально при изучении теоретико-методологических основ исследования были выделены следующие ключевые положения в современной методологии, такие как, концепция межкультурно-коммуникативной компетенции, предложенная Майклом Байрэмом в 1997 году, которая определяет межкультурно-коммуникативную компетенцию как способность взаимодействовать и понимать представителей других культур, применяя знания о культуре, языке и коммуникации (ByramM., 1997) [5].

Важная концепция была предложена Клэр Крамш (KramschC., 1993) [6], которая подразумевает комбинированное изучение контекста и культуры в языковом обучении. Данная концепция подчеркивает важность учета контекста и культурных особенностей при изучении иностранного языка. Крамш подчеркивает, что язык и культура взаимосвязаны, и обучение языку должно включать изучение культурных аспектов.

Очень полезным и знаменательным классификатором в современной методике обучения иностранным языкам является Общеевропейская рамка квалификаций владения иностранными языками (CEFR). Для определения каждого уровня коммуникативной компетенции и целей обучения была использована Общеевропейская рамка квалификаций (CouncilofEurope, 2001) [7], предлагающая общую систему классификации языковых навыков и умений, которая учитывает межкультурные аспекты и коммуникативные цели.

Одним из последних важных исследований по оценке межкультурной компетенции выступают исследования по оценке межкультурной компетенции работы Анджея Фантини (Fantini A., 2009) [8]. Он представляет различные инструменты и подходы для оценки межкультурной компетенции учащихся.

Несомненно, все эти теоретические исходные положения взяты во внимание при разработке и проведении исследования по инновационным проектным заданиям в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции студентов в обучении иностранному языку. Данные аспекты служат основой для определения целей, выбора методов и анализа результатов.

История проектных заданий в образовании

Проектные задания в образовании имеет долгую и богатую историю. Этот подход к обучению имеет свои корни в конструктивистской педагогике, которая акцентирует активное участие студентов в процессе обучения и развития их навыков самостоятельного исследования и решения проблем. Их использование началось в начале XX века в рамках движения "Прогрессивное образование" (Равен Дж., Ярыгин О.Н., Коростелев А.А., 2017) [9].

Однако, идея проектного обучения стала более широко распространена в 1960-х годах, когда стала активно развиваться концепция конструктивизма и активного обучения. С тех пор проектные задания стали неотъемлемой частью образования во многих странах и в различных образовательных сферах (ByramM., HolmesP. etc., 2013) [10].

Одним из пионеров проектного обучения был американский педагог Уильям Х. Килпатрик, который в начале 20 века предложил использовать проекты в образовании для активного применения знаний и развития практических навыков учащихся. В его работе "Проектный метод" (TheProjectMethod), опубликованной в 1918 году, Килпатрик подчеркивал важность организации проектных заданий, которые позволяют студентам применять знания на практике и решать реальные проблемы (AlredG., ByramM. etc., 2003) [11].

В последующие годы проектные задания получили признание и стали широко применяться в различных областях образования, включая иностранные языки. В области обучения иностранным языкам проектные задания стали особенно популярными в рамках коммуникативного подхода, который акцентирует внимание на развитии коммуникативных навыков и использовании языка в реальных ситуациях (Соловова Е.Н., 2022) [12].

На сегодняшний день они могут быть адаптированы в различных образовательных сферах, включая начальное, среднее и высшее образование. С развитием информационных и коммуникационных технологий проектные задания стали более доступными и удобными для реализации. Вместо традиционных бумажных проектов студенты могут использовать онлайн-ресурсы, социальные сети, цифровые инструменты и платформы для совместной работы над проектами (Джусубалиева Д.М., 2019) [13], (Чакликова А.Т., 2017) [14], (NickPeachey, 2018) [15]. Это позволяет им обмениваться идеями, получать обратную связь от своих товарищей и учителей, а также создавать продукты и презентации высокого качества (RobertsC., ByramM. etc., 2001) [16].

Проектный метод означает комплексный подход к обучению и включает в себя систематический процесс планирования, реализации и оценки проектов для облегчения обучения студентов. Проекты в данном контексте относятся к деятельности в реальной жизни, которая требует от учащихся применения широкого спектра навыков, знаний и установок для решения проблем или ответов на вопросы, относящиеся к конкретной теме или предмету исследования (ЮНЕСКО, 2006) [17].

Проектный метод включает в себя следующие принципы:

– Ориентированность на ученика: проектный метод ставит студента в центр процесса обучения, позволяя ему брать на себя ответственность за свое обучение и активно участвовать в различных этапах проекта.

– Аутентичность: проекты должны быть актуальными, значимыми и аутентичными, на примере чтения английской литературы**,** отражающими реальные жизненные ситуации и проблемы, чтобы облегчить студентам перенос знаний и навыков в реальный мир.

– Сотрудничество: проектный метод делает упор на командную работу и отношения сотрудничество, способствующее социальному позитивному межличностному взаимодействию.

– Междисциплинарный подход: проектный метод поощряет интеграцию нескольких предметов или дисциплин, предоставляя студентам целостный взгляд на мир и способствуя развитию навыков критического мышления (Александрова Т.А., 2015) [18].

Включение культуры в изучение английского языка значительно повышает лингвистическую компетентность студентов, акцентируя их культурную осведомленность и эмпатию, а также стимулирует развитие критического мышления. Более того, преподавание культуры с помощью языка может помочь студентам осознать взаимосвязь языка, культуры и общества и способствовать более глубокому пониманию картины мира (Кунанбаева С.С., 2010) [19].

В таблице 1 показаны различные компоненты интегрированного в культуру урока английского языка с использованием проектного метода:

Таблица 1 - **Компоненты культурно-интегрированного урока английского языка с использованием проектного метода**

Компоненты	Описание
Выбор темы	Учитель выбирает культурно значимую тему, такую как праздники, традиции, обычаи или социальные проблемы, которая отражает целевую культуру и соответствует интересам, потребностям и уровню владения языком учащихся.
Мозговой штурм	Учитель и учащиеся проводят мозговой штурм идей, вопросов и проблем, связанных с выбранной темой. Этот этап позволяет ученикам активизировать свои предыдущие знания, поделиться своими взглядами и пробудить интерес к теме.
Исследование	Преподаватель помогает ученикам проводить исследования по выбранной теме, используя различные источники, такие как на примере чтения английской литературы, книги, статьи, видео, интервью и онлайн-ресурсы. Исследовательский этап позволяет учащимся собирать информацию, выявлять культурные сходства и различия, а также развивать свои навыки критического мышления и анализа.
Планирование проекта	Преподаватель и учащиеся планируют проект, определяя его цели, задачи, сроки, ресурсы и критерии оценки. Этап планирования позволяет учащимся взять на себя ответственность за свое обучение, развить их организационные навыки и навыки управления проектами, а также повысить их коммуникативную компетенцию.
Реализация проекта	Преподаватель и учащиеся реализуют проект, выполняя задания, сотрудничая, общаясь и отслеживая свой прогресс. Этап реализации проекта позволяет ученикам применять свои языковые и культурные знания в значимом и аутентичном контексте, развивать навыки межличностного общения и командной работы, а также повышать свою креативность и инновационность.
Презентация проекта	Учитель и учащиеся представляют проект, делясь своими находками, инсайтами и размышлениями с классом или более широкой аудиторией. Этап презентации проекта позволяет ученикам продемонстрировать свои знания языка и культуры, развить навыки публичных выступлений и презентаций, а также получить обратную связь и оценку от других.
Оценка	Преподаватель и учащиеся оценивают проект, его эффективность, определяя области для улучшения и размышляя об опыте обучения. Этап оценки позволяет учащимся развить свои навыки самооценки и рефлексии, получить обратную связь об их языковых и культурных достижениях, а также улучшить свои стратегии обучения и привычки.

Методы исследования

Как уже было указано в обзоре литературы, в данной работе был проведен анализ работ Майкла Байрэма, Клэр Крамш, Совета Европы и других исследователей в области межкультурной коммуникативной компетенции и проектного обучения, также представлены различные методы и подходы, используемые в обучении иностранному языку через проектные задания.

Проектные задания представляют собой структурированные и организованные задачи, которые требуют от студента активного участия, самостоятельного исследования и коммуникации на иностранном языке. Таблица 2 ниже демонстрирует разнообразные роли проектных заданий в обучении иностранному языку. Они помогают студентам активно участвовать в процессе обучения на примере чтения английской литературы, развивать свои языковые и межкультурные навыки, а также применять свои знания и умения в реальных ситуациях.

Проектные задания стимулируют творческое мышление, сотрудничество, самостоятельность и развитие ключевых компетенций, необходимых в современном мире (Бектурсынова Г., 2017) [20]

Таблица 2 - **Роль проектных заданий в обучении иностранному языку**

1	Повышение мотивации и интереса студентов к изучению языка	Проектные задания в обучении иностранному языку предлагают студентам возможность работать над реальными задачами и проектами, которые вызывают у них интерес и мотивацию. Вместо традиционных учебных заданий, проекты позволяют студентам применять свои знания и навыки в конкретных ситуациях. Это может включать создание презентаций, видео, письменных работ, ролевых игр и других креативных форм выражения. Когда студенты видят цель и практическую пользу от своей работы, их мотивация к изучению языка значительно возрастает.
2	Развитие навыков коммуникации и взаимодействия с носителями языка	Проектные задания включают в себя ситуации, где студентам необходимо взаимодействовать с носителями языка. Это может быть сотрудничество с партнерами из другой страны, интервьюирование носителей языка, проведение исследований или общение на форумах и веб-конференциях. Это развивает навыки устной и письменной коммуникации, а также способность адаптироваться к различным ситуациям общения. Студенты получают реальную обратную связь и могут улучшать свои коммуникативные навыки через практику и опыт общения с носителями языка.
3	Способствование развитию межкультурно-коммуникативной компетенции	Проектные задания предоставляют студентам возможность исследовать и понять различные культуры и традиции. Они сталкиваются с разнообразием мнений, ценностей и норм, что способствует развитию их межкультурной коммуникативной компетенции. Студенты учатся адаптироваться к различным культурным контекстам, развивают толерантность и уважение к разнообразию. Они также могут изучать и сравнивать языковые и культурные особенности разных стран, что расширяет их кругозор и понимание мира.
4	Практическое применение лингвокультурологические знания на примере чтения английской литературы	Проектные задания предлагают студентам возможность применять лингвокультурологические знания при чтении коротких рассказов на английском языке. Они могут использовать язык для выполнения конкретных задач, решения проблем или представления результатов исследований. Это помогает студентам увидеть практическую ценность лингвистических и страноведческих навыков и осознать их применимость в реальном мире. Проекты также способствуют глубокому освоению материала, поскольку студенты активно применяют и закрепляют свои знания и умения.
5	Развитие самостоятельности, критического мышления и проблемного решения	Проектные задания требуют от студентов самостоятельной работы, инициативы и принятия ответственности за свои результаты. Студенты должны самостоятельно планировать, организовывать и выполнять свои проекты, что развивает их навыки саморегуляции и самостоятельности. Они также сталкиваются с проблемами, которые требуют критического мышления и поиска решений. Проектные задания способствуют развитию у студентов навыков анализа, оценки и принятия обоснованных решений.
6	Стимулирование творческого мышления и развитие аналитических навыков на примере чтения английской литературы	Проектные задания включают элементы творчества, поскольку студентам предоставляется свобода выбора в реализации своих идей. Они могут разрабатывать оригинальные проекты, искать нестандартные решения и предлагать новые подходы. Это стимулирует их творческое мышление и способствует развитию инновационных и аналитических навыков. Студенты также учатся анализировать информацию, собирать доказательства и делать выводы на основе своих исследований.
7	Создание условий для сотрудничества и коллективной работы	Проектные задания часто выполняются в группах, что создает условия для сотрудничества и коллективной работы. Студенты учатся эффективно общаться, делиться идеями, распределять обязанности и совместно работать над общей целью. Это развивает навыки работы в команде, лидерства, компромиссов и разрешения

		конфликтов. Студенты также учатся принимать и уважать различные точки зрения и выстраивать коллективную работу на основе взаимодействия и взаимодополнения.
8	Укрепление уверенности и самооценки студентов в использовании языка	Проектные задания предоставляют студентам возможность практиковаться в использовании языка в реальных ситуациях и демонстрировать свои навыки. Когда студенты видят, что они способны применять язык для успешного выполнения проектов, их уверенность и самооценка в использовании языка укрепляются. Это помогает преодолеть языковые барьеры и повысить их готовность использовать язык в реальных коммуникативных ситуациях.
9	Продвижение осознанного межкультурного понимания и уважения к разнообразию культур	Проектные задания способствуют развитию осознанного межкультурного понимания у студентов. Они вступают в контакт с разными культурами и традициями, исследуют и анализируют различия и сходства. Это позволяет студентам расширить свое межкультурное сознание, развить умение видеть мир через призму разных культурных перспектив. Проекты также способствуют формированию у студентов уважения и толерантности к разнообразию культур, что является важной компетенцией в современном глобальном обществе.

Методология формирования межкультурно-коммуникативной компетенции

В ходе практического применения инновационных проектных заданий для 50 студентов 9 класса в КГУ «Гимназия №132» г. Алматы была представлена данная разработка инновационного проекта по внедрению культуры на уроке английского языка по теме "Acommunityproject".

Цель данного проекта: оценить эффективность реализации проектов, интегрированных в культуру на примере чтения английской литературы. Проект внедрялся на уроках английского языка в 9-м классе.

Материалы: Анкеты для предварительного и итогового тестирования, рубрики проекта, проектные материалы и ресурсы.

Процедура:

1. Предварительное тестирование: было проведено тестирование на определение исходного уровня владения английским языком, культурные знания студентов и навыки управления проектами.

2. Реализация проекта: студенты были поделены для работы в группах над созданием проектов, связанных с культурой, таких как культурная продовольственная ярмарка, виртуальный тур по космополитену или глобальный художественный проект.

3. Итоговое тестирование: было проведено итоговое тестирование, чтобы оценить результаты обучения студентов и проанализировать их опыт обучения.

Ниже представлен пример анкеты для оценки уровня владения языком, культурных знаний студентов и навыков управления проектами до/после реализации проекта, интегрированного в культуру, на уроке английского языка в 9-м классе.

Анкета на уровень владения английским языком,
культурных знаний и навыков управления проектами

Language proficiency (владение языком):

a) How would you rate your English language skills on a scale of 1 to 5?

1. Beginner
2. Intermediate
3. Advanced
4. Very advanced
5. Native speaker

b) How comfortable are you with speaking, reading, writing, and listening in English?

1. Not comfortable at all

2. Slightly comfortable
3. Somewhat comfortable
4. Mostly comfortable
5. Very comfortable

Cultural knowledge (знание культуры):

a) How familiar are you with different cultures around the world?
1. Not familiar at all
2. Slightly familiar
3. Somewhat familiar
4. Mostly familiar
5. Very familiar

b) Can you name at least three different cultural traditions or customs from different countries?

Projectmanagementskills (навыки управления проектами):

a) How confident are you in your ability to work effectively in a group?
1. Not confident at all
2. Slightly confident
3. Somewhat confident
4. Mostly confident
5. Very confident

b) How confident are you in your ability to plan and manage a project?
1. Not confident at all
2. Slightly confident
3. Somewhat confident
4. Mostly confident
5. Very confident

c) Have you ever participated in a project-based learning activity before? If yes, please describe your experience.

Attitudes towards culture-integrated projects:

a) How interested are you in learning about different cultures through your English language lessons?
1. Not interested at all
2. Slightly interested
3. Somewhat interested
4. Mostly interested
5. Very interested

b) How interested are you in working on a project that integrates culture into your English language lessons?
1. Not interested at all
2. Slightly interested
3. Somewhat interested
4. Mostly interested
5. Very interested

* What do you think are the benefits of integrating culture into English language lessons through a project-based approach?
* What concerns do you have about working on a culture-integrated project in your English language classroom?

Demographic information:

* What is your age?
* What is your gender?
* What is your cultural background?
* How long have you been learning English?

Далее были проведены 3 этапа работы над проектом.

Этап 1.

1) Определить проблему исследования.

Brainstorm. Students are asked a number of questions:

1. What is culture?	**2. Why should we study different cultures?**	**3. How are cultures similar and different?**
4. What characteristics can we study about cultures?	**5. How do beliefs and values of individuals affect society?**	**6. How do geography, climate, and natural resources affect the way people live and work?**

2) Сделать предположения и определить направление поиска материалов.

So, the topic was defined as follows: "Holidays Around the World: A Cultural Celebration" и предложены несколько коротких рассказов английских писателей.

Студенты читали зарубежную художественную литературу и выполняли следующие задания.

Tasks:

1. Research different celebrations and holidays from various cultures: The students can use books, websites, and other resources to gather information about different celebrations and holidays from around the world.

2. Create a presentation: The students can create a visual presentation, such as PowerPoint or Google Slides, to share what they have learned about the Celebrations and holidays they researched. They can include images, videos, and other multimedia to make their presentation engaging and informative.

3. Discuss the history and traditions of each celebration or holiday: The students can discuss the origin and history of each celebration or holiday, as well as the traditions and customs associated with them.

4. Compare and contrast different celebrations and holidays: The students can analyze the similarities and differences between different celebrations and holidays from around the world. They can discuss how different celebrations and holiday events in unique ways.

5. Explore the significance of celebrations and holidays: The students can discuss the importance of celebrations and holidays in different cultures. They can analyze how these events bring people together and help to reinforce cultural values and traditions.

3) Далее была проведена организация студентов в группы и распределены роли каждого члена группы.

Next, the teacher divided the students into groups and suggested each of them choose one of the topics for their future project. The sub-topic was "Religious holidays":

Vocabulary brainstorming: Ask students to brainstorm a list of vocabulary words related to religious holidays.

For example, they listed words such as "ceremony", "tradition", "prayer" or "ritual".

Holiday sharing: Ask each student to share a religious holiday that they celebrate with their family or community. They discussed the history and traditions of the holiday, as well as any special foods or activities associated with it.

Cultural comparisons: Compare and contrast different religious holidays from around the world. Students compared Christmas in the United States with Hanukkah in Israel, or Eid al-Fitr in Saudi Arabia with Diwali in India.

Первый этап заканчивается определением рабочих групп и распределением задач в

команде.

Этап 2.

На втором этапе преподавателю необходимо помочь студентам разработать план проекта. Также была создана система коммуникативных упражнений, обеспечивающих улучшение уровня речи студентов.

Студенты свободно владели активной лексикой и грамматикой в рамках учебной темы на примере чтения английской литературы, прежде чем переходить к обсуждению проблемных вопросов.

Цели:

1) Выполнить лексические, грамматические упражнения, упражнения по чтению и разговорной речи, чтобы закрепить основные слова и словосочетания по данной теме и подготовиться к проектной работе;

2) Организовать работу в небольших группах для сбора, анализа и обобщения соответствующей информации;

3) Принять решение о методах проверки предположений, например, опросах, экспериментах, наблюдениях, интервью и т. д.;

4) Определить способы представления результатов проектной работы.

На данном этапе можно предложить также другие примеры инновационных форм проектных заданий для формирования межкультурной коммуникативной компетенции:

1. Создание презентации о культуре и истории определенной страны. Учащиеся исследуют информацию о выбранной стране, собирают фотографии, факты, интересные аспекты культуры, и создают презентацию на иностранном языке, которую затем представляют перед классом.

2. Организация культурной ярмарки. Группы учащихся представляют разные культуры, каждая из которых знакомит других участников с особенностями своей страны. Они готовят традиционные блюда, представляют национальную музыку и танцы, демонстрируют национальные костюмы и рассказывают о своей культуре. Все участники имеют возможность узнать больше о разных культурах и обогатить свои знания.

3. Создание видеоблога или блога о путешествиях. Учащиеся могут вести видеоблог или цифровые сторителлинг, в котором рассказывают о своих путешествиях в разные страны и делают обзоры на местные достопримечательности, культуру, традиции и язык [22, с.509]. Они могут также проводить интервью с местными жителями и делиться своими межкультурными впечатлениями.

4. Организация межкультурного проекта с партнерской школой за рубежом. Студенты сотрудничают со сверстниками из другой страны, проводят обмен письмами, видеоконференции или общаются через онлайн-платформы [23, с.]. В рамках проекта они совместно исследуют и сравнивают культуры, обсуждают различия и сходства, а также разрабатывают совместные проекты и презентации [24, с.55].

5. Одной из актуальных инновационных форм проектных заданий в эпоху цифровизации образования является WebQuest. "WebQuest" (веб-квест) – это формат обучения, который был разработан Берни Доджем и Томасом Марковичем в конце 1990-х годов [25, с.]. Этот метод обучения представляет собой структурированную активность, в которой студенты используют интернет-ресурсы для исследования определенной темы или проблемы. Основная идея WebQuest заключается в том, чтобы предоставить студентам четкие задания и ресурсы, которые помогут им искать информацию в Интернете [26, с.270].

WebQuest 1: Shakespearean Theater

Introduction:

You are a theater enthusiast who has been assigned to create a WebQuest on Shakespearean theater. Your goal is to explore the life and works of William Shakespeare, as well as the characteristics of Elizabethan theater.

Task:

- Research the life of William Shakespeare, including his early years, career, and notable plays.

- Investigate the key elements of Elizabethan theater, such as the Globe Theatre, stage design, costumes, and acting techniques.
- Create a multimedia presentation or a website that includes information about Shakespeare's life, the characteristics of Elizabethan theater, and a summary of one of his famous plays.

Resources:

- Books, articles, or reliable online sources about William Shakespeare and Elizabethan theater.
- Online resources with images or videos showcasing the Globe Theatre and Elizabethan theater practices.

Evaluation:

Your presentation or website will be assessed based on the accuracy and depth of the information, creativity in design, and proficiency in English language usage.

WebQuest 2: Cultural Exchange Project

Introduction:

You have been selected to participate in a cultural exchange program where you will learn about a specific country and present your findings to the class. Your goal is to research the chosen country and create an engaging presentation.

Task:

- Choose a country that interests you and is different from your own culture.
- Research and gather information about the country's history, geography, traditions, customs, food, famous landmarks, and notable figures.
- Prepare a multimedia presentation, such as a slideshow or video, to share your findings with the class. Include engaging visuals and speak about the country's unique aspects.

Resources:

- Books, websites, or articles about the chosen country's culture, history, and geography.
- Online resources with images or videos showcasing the country's landmarks or traditions.

Evaluation:

Your presentation will be evaluated based on the accuracy and depth of the information, visual appeal, clarity of speech, and overall presentation skills.

Этап 3.

Третий этап – заключительный, на котором каждая группа, пара или, если это индивидуальная работа, один ученик защищали свой проект перед классом. Каждая группа имела право сама решать, какую форму представления результатов своей проектной деятельности выбрать. Так, для презентации проектов были использованы компьютер, проектор, интерактивная доска, что сделало презентации более интересными.

Debate: Divide students into groups and have them debate a controversial issue related to religious holidays students celebrate religious holidays or whether businesses should be required to give employees time off for religious observances.

Creative writing: Students write a short story or poem inspired by a religious holiday. They use their imagination to create a fictional story based on the traditions and values of the holiday.

Типы презентационных проектов могут быть разными, например: плакат, брошюра или ролевая игра, демонстрация продукта, созданного на основе информационных технологий, диалоги различных персонажей, конференция, отчет, реклама, конкурсы, перформанс, карта, учебник и т.д. [27, с.11]

Для эффективности организации эксперимента были предложены тестовые задания по изучаемым темам 9 класса, до и после эксперимента. Данные задания были представлены как тест с одним или двумя правильными ответами и направлены на контроль усвоения следующих грамматических и лексических тем:

1) Conjunctions so, if, when, where, and before to connect the parts of sentences;

2) use a variety of compound adjectives, adjectives as participles, comparative structures indicating degree, and intensifying adjectives;

3) use a variety of comparative degree adverb structures with regular and irregular adverbs

use a wide variety of pre-verbal, post-verbal, and end-position adverbs;

4) use infinitive forms after an increased number of verbs and adjectives, use gerund forms after a variety of verbs and prepositions, and use a variety of prepositional and phrasal verbs on a wide range of familiar general and curricular topics.

Данный тест был нацелен на проверку овладения лингвистической компетенцией учеников и в результатах эксперимента выделены как показатели владения языком (Таблица 3).

Также, в конце 3 этапа результаты проектов оцениваются как преподавателями, так и учащимися других групп. Учитель предлагает им вопросы для общего обсуждения. Организуя процесс обсуждения, учителем затрагиваются различные аспекты проделанной работы: процесс и результат, положительное и отрицательное, объективная оценка продукта и степень удовлетворенности каждого участника.

Таблица 3 - **Результаты предварительного и итогового анкетирования студентов**

Категория	**Средний показатель предварительного тестирования**	**Средний показатель итогового тестирования**
Владение языком	3.22	3.28
Культурные знания	3.92	4.11
Навыки управления проектами	3.92	4.22
Отношение к проектам, интегрированным в культуре (интерес к обучению)	4.06	4.56
Отношение к проектам, интегрированным в культуре (заинтересованность в работе над проектом)	4.06	4.33

Questions for discussion was following:

1. Have you achieved the goal of the project?
2. What did you learn, what did you understand, and what did you change?
3. Which of the stages of working on the project did you remember the most?
4. What would you do differently next time, and why?

По окончанию всех трех этапов работы над инновационными проектными заданиями было проведено итоговое тестирование по культурным знаниям, по страноведению, навыкам управления проектом, и отношению к проектам, результаты которого представлены в таблице 3.

В анкетах перед тестированием и после тестирования студентам было предложено оценить свои ответы по шкале от 1 до 5, где 1 – самый низкий балл, а 5 – самый высокий.

Данные результаты изображены в Диаграмме 1:

Диаграмма 1 – **Результаты предварительного и итогового анкетирования студентов**

На примере диаграммы 1 мы наблюдаем следующую картину, что итоговые показатели по всем 5 категориям улучшены. Так, уровень владения языком на предварительном этапе составил 3,2, а на итоговом этапе – 3,5 балла.

Улучшение по данной категории (уровень владения языком) составляет 0,3 балла, что

может показаться незначительным. Однако необходимо учитывать, что такой положительной динамике способствовало выполнение всего нескольких инновационных форм проектных заданий.

Особенным представляется увеличение по категории "интерес к изучению предмета". Здесь предварительный показатель был 4,0 балла, а на итоговом тестировании вырос до 4,5 балла.

Результаты показывают, что реализация проектов, интегрированных в культуру, на уроках английского языка в 9-м классе на примере чтения английской литературыявляется эффективным способом улучшить уровень владения языком студентов, их культурные знания, навыки критического мышления и анализа, навыки сотрудничества и коммуникации, а также навыки управления проектами. В целом, интеграция культуры на уроках английского языка с помощью проектного обучения может обеспечить обучающимся значимый опыт обучения.

Таким образом, инновационные проектные задания способствуют формированию межкультурно-коммуникативной компетенции студентов, так как они требуют не только умения говорить и писать на иностранном языке, но и понимания культурных особенностей, обычаев, традиций и ценностей страны, говорящей на этом языке. В процессе выполнения проекта студенты исследовали и анализировали различные аспекты культуры на примере чтения английской литературы, проводили интервью с носителями языка, представляли аутентичные материалы и обменивались мнениями с представителями другой культуры.

Заключение

После проведении серии проектов на примере чтения английской литературынами были определены преимущества инновационных форм проектных заданий в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции:

– Развитие навыков исследования. Проектные задания требуют от учащихся проведения исследований о культуре и истории страны на примере чтения английской литературы. Они учат находить, анализировать и оценивать информацию из различных источников, что способствует развитию навыков самостоятельного исследования.

– Практическое применение языковых навыков. Проекты предоставляют возможность ученикам использовать свои языковые навыки на практике. Они пишут и говорят на иностранном языке, взаимодействуют с носителями языка и другими участниками проекта, что помогает им развивать свою уверенность и навыки коммуникации на иностранном языке.

– Развитие межкультурной чувствительности. Выполнение проектных заданий требует от учеников углубленного изучения культуры, традиций и ценностей другой страны. Это помогает им развить межкультурную чувствительность, понимание и уважение к различиям между культурами, а также способность адаптироваться к разным коммуникативным стилям и нормам.

– Сотрудничество и командная работа. Проекты обычно выполняются в группах, что способствует развитию навыков сотрудничества и командной работы. Учащиеся учатся эффективно обмениваться идеями, разрешать конфликты, принимать решения в группе и добиваться общих целей.

Однако, для успешного внедрения проектных заданий в образовательную практику необходимо учитывать различные факторы. Важно обеспечить доступность необходимых ресурсов, предоставить поддержку и подготовку педагогов, а также организовать соответствующую методическую поддержку и оценку проектных заданий.

Также были выделены недостатки проектных заданий в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции:

– конкретное деление студентов в группах;

– четкий контроль над исполнением каждого участника проекта собственной роли в выполнении заданий;

– эффективное руководство проектом;

– при организации WebQuestучитель заранее продумывает и тщательно готовит все ресурсы Интернет во избежание буллинга и спама;

– контроль времени по выполнению заданий на каждом этапе.

Итак, в данной статье была рассмотрена роль проектных заданий в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции студентов в обучении иностранному языку.

Основываясь на проведенном анализе литературы и исследовании были сделаны следующие выводы:

– Проектные задания способствуют эффективному развитию межкультурно-коммуникативной компетенции студентов. Они позволяют студентам активно взаимодействовать с языком и культурой на примере чтения английской литературы, осваивать навыки эффективной коммуникации в различных ситуациях и развивать уважение к разнообразию культур;

– Использование новых форм проектных заданий в обучении иностранному языку способствует развитию навыков самостоятельности, критического мышления, проблемного решения, коммуникации и сотрудничества. Студенты становятся активными участниками образовательного процесса, их мотивация и интерес к изучению языка значительно возрастают;

– Инновационные проектные заданий на примере чтения английской литературыспособствуют развитию творческого мышления и стимулируют более глубокое понимание и применение учебного материала.

– Данные задания позволяют студентам применять свои знания и навыки на практике, решать реальные проблемы, а также развивать аналитические и организационные навыки.

Таким образом, дальнейшие исследования и разработка методических рекомендаций помогут дальше усовершенствовать и применять проектные задания в образовательной практике для эффективного развития межкультурно-коммуникативной компетенции студентов.

Список использованных источников

1. Kunanbayeva S.S. The Modernization of Foreign Language Education: The Linguocultural - Communicative Approach. – UK: Hertfordshire Press Ltd, 2013. – 293 p.
2. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация: Учебное пособие для студентов, аспирантов и соискателей по спец. "Лингвистика и межкультурная коммуникация". – М., 2010. – 262 с.
3. Samovar L. Communication Between Cultures / L. Samovar, R. Porter, E. McDaniel, C. Roy. – Belmont, 2013. – 432 p.
4. Иванова А.М., Темиргалиева С.З. Креативные технологии в компетентностно-профессиональной подготовке педагога: Учебное пособие. – Алматы, 2018. – 48 с.
5. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. – Clevedon: Multilingual Matters, 1997. – pp. 4-7.
6. Kramsch C. Context and Culture in Language Teaching. – Oxford: Oxford University Press, 1993. – pp. 8-11.
7. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – pp. 47-71.
8. Fantini A.E. Assessing Intercultural Competence: Issues and Tools. – Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2009. – pp. 456-462.
9. Равен Дж., Ярыгин О.Н., Коростелев А.А. Компетентология: от праксеологии до социокибернетики // Азимут научных исследований: педагогика и психология. – 2017. – С. 13-17.
10. Byram M., Holmes P., Savvides N. Intercultural communicative competence in foreign language education: Questions of theory, practice and research. The Language Learning Journal, 41(3), 2013. – pp. 251-253.
11. Alred G., Byram M., Fleming M. (Eds.). Intercultural Experience and Education. – Clevedon: Multilingual Matters, 2003. – pp. 9-11.
12. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс: Пособие для студентов педвузов и учителей. – 2022. – С. 26-31.
13. Джусубалиева Д.М., Мынбаева А.К., Сери Л.Т, Тахмазов Р.Р. Цифровые технологии в иноязычном образовании. Дистанционное обучение: Учебно-методическое пособие для вузов. – Алматы, 2019. – 272 с.
14. Чакликова А.Т. Аксиологические основы информатизации иноязычного образования / А.Т. Чакликова, Т.А. Кульгильдинова // Вестник Карагандинского университета. – 2017. – №2 (86). – С.146-

152.
15. Peachey N. Digital Tools For Teachers. – Trainers' Edition: PeacheyPublications.com [Электрон. ресурс]. – 2018. – URL: https://peacheypublications.com/digital-tools-for-teachers-trainers-edition-v-2 (дата обращения: 22.05.2023).
16. Roberts C., Byram M., Barro A., Jordan S., Street B. Language Learners as Ethnographers. – Clevedon: Multilingual Matters, 2001. – pp. 24-29.
17. Рекомендации ЮНЕСКО по межкультурному образованию [Электронный ресурс]. – 2006. – URL: http://www.unesco.kz/education/articles/2006/rueen (дата обращения 24.05.23).
18. Александрова Т.А. Развитие межкультурной коммуникативной компетенции студентов в процессе изучения иностранного языка. // Вестник Казахского национального педагогического университета имени Абая, 2(44), 2015. – С. 9-12.
19. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы, 2010. – 341 с.
20. Бектурсынова Г. Роль проектных заданий в развитии межкультурной коммуникативной компетенции студентов. // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук, 4(3), 2017. – С. 117-122.
21. Zhussupova R., Shadiev R. Digital storytelling to facilitate academic public speaking skills: case study in culturally diverse multilingual classroom. *Journal of Computers in Education*, 10(3), 2023. - P. 499-526. https://doi.org/10.1007/s40692-023-00259-x
22. Апальков В.Г., Сысоев П.В. Методические принципы формирования межкультурной компетенции в процессе обучения иностранному языку [Электронный ресурс]. – 2008. – URL:https://cyberleninka.ru/article/n/metodicheskie-printsipy-formirovaniya-mezhkulturnoy-kompetentsii-v-protsesse-obucheniya-inostrannomu-yazyku (дата обращения 23.05.23).
23. Георгиева С.С. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов в процессе изучения иностранного языка. // Ученые записки Казанского университета. Серия: Гуманитарные науки, 160(1), 2018. – С. 45-53.
24. Akzhigitova A, Zharkynbekova Sh. Language planning in Kazakhstan: The case of ergonyms as another scene of linguistic landscape of Astana. *Language Problems and Language Planning*. Volume 38, Issue 1, 2014. -P. 42–57
25. Походзей Г.В., Сергеева Н.Н. Теоретические основы развития иноязычной межкультурной компетенции школьников при обучении иностранному языку [Электронный ресурс]. – 2014. – URL: https://core.ac.uk/download/42050702.pdf (дата обращения 23.05.23).
26. Tulekenova D., Kulgildinova T., Zhumabekova G., Yerzhanova A., Zhussupova R. Formation of professional cognitive and communicative competency of future primary school foreign language teachers through information-communicative technologies. *XLinguae*, Volume 16 Issue 2, 2023. -P.264-285. ISSN 1337-8384, eISSN 2453-711X
27 Titova S. V. Digital technologies in language teaching: theory and practice: monograph. – Moscow: Editus. 2017. - 248pp

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Корнилова Т.Б.
член-корреспондент МАИН, учитель русского языка и литературы
«EPG PROMETHEUS SCHOOL», г.Алматы, Казахстан

Андатпа: Мақалада мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін арттыру жолдары, үздіксіз педагогикалық білім берудің тұжырымдамалық негіздері және оны Қазақстан Республикасында ілгерілету қарастырылған. Үздіксіз педагогикалық білім беру моделін жобалау қарастырылуда. Үздіксіз білім беруде жүзеге асырылатын, біртұтас, біртұтас және интеграцияланған процесс болып табылатын тәсілдер мен принциптер ашылды. Бұл мақаланың өзектілігі жоба авторларының қазіргі қоғамдағы кәсіби білімді және білікті мамандарға деген сұранысты, олардың бәсекеге қабілетті құзыреттілікке ие болуына бағытталған әлеуметтік тапсырысты зерттеу нәтижелеріне байланысты.

Аннотация: В статье рассмотрены пути повышения профессиональной компетентности учителя, концептуальные основы непрерывного педагогического образования и продвижение его в Республике Казахстан. Рассматривается проектирование модели непрерывного педагогического

образования. Раскрыты подходы и принципы, реализуемые в непрерывном образовании, представляющего собой единый, целостный и интегрированный процесс. Актуальность данной статьи обусловлена результатами изучения авторами проекта востребованности в современном обществе профессионально образованных и квалифицированных специалистов, социального заказа, направленного на приобретение ими конкурентоспособных компетенций.

Abstract: The article discusses ways to improve the professional competence of teachers, the conceptual foundations of continuing pedagogical education and its promotion in the Republic of Kazakhstan. The design of a model of continuous pedagogical education is considered. The approaches and principles implemented in continuing education, which is a single, holistic and integrated process, are disclosed. The relevance of this article is due to the results of the study by the authors of the project of the demand for professionally educated and qualified specialists in modern society, a social order aimed at acquiring competitive competencies by them.

В Национальном плане развития Республики Казахстан до 2025 года одним из принципиальных изменений для Казахстана к 2025 году отмечен следующий приоритет: от дефицита педагогических кадров к конкуренции за место педагога; от традиционных программ обучения к подготовке обучающихся к будущему, мотивации постоянного совершенствования навыков и компетенций в течение всей жизни [1].

В 1968 г. в докладе Ж. Делора в рамках концепции «обучения на протяжении всей жизни» были провозглашены базовые принципы образования – «учиться жить, учиться познавать, учиться делать и учиться сосуществовать» [2].

Казахстанская система образования ориентирована на интеграцию в передовые мировое и европейское образовательное пространство, обеспечивается поддержка многих проектов в области непрерывного образования, в частности непрерывного педагогического образования. В Национальной академии образования им. Ы.Алтынсарина реализуются проект: «Разработка концепции «Исследование современного состояния системы непрерывного профессионального педагогического образования». Результаты данного проекта группой авторов А.А. Жайтаповой, д.п.н., А.Ш. Ораковой,к.п.н., Ф.Д. Наметкуловой, к.п.н., Т.Б. Корниловой под руководством Булатбаевой К.Н. д.ф.н. опубликованы в научных статьях. [3].

В своей исследовательской работе авторы проекта рассмотрели непрерывное образование на концептуальном уровне в трех плоскостях:

– как процесс становления и развития творческой личности специалиста;

– как педагогическую систему, охватывающую всю совокупность технологий, средств и способов приобретения и совершенствования образования, профессиональной компетентности обучающегося;

– как организационную структуру или комплекс образовательных учреждений, обеспечивающих взаимосвязь и преемственность образовательных программ, способных удовлетворить всё множество образовательных потребностей, возникающих как в обществе в целом, так и у каждого человека.

Непрерывное образование определено как всесторонняя учебная деятельность, осуществляемая на постоянной основе с целью улучшения знаний, навыков и профессиональных компетенций, что позволило наметить пути повышения профессиональной компетентности учителя на протяжении всей жизни.

Каждая из триады непрерывного образования (формальное – неформальное – информальное образование) представляет собой составную часть непрерывного образования, направленного на получение знаний, умений и навыков для удовлетворения образовательных, личностных потребностей. Ориентированность образования на результат позволяет сформировать у обучающихся академическую и

функциональную грамотность, выражающихся в проявлении аутентичных компетенций на протяжении всей жизни деятельности. В процессе неформального и информального образования формируется и развивается самоактуализация личности, как интегральное качество, а также комплекс других системных качеств, формирующиеся в процессе профессионального развития.

Отметим, что в последнее десятилетие возросла роль информального образования в связи с тем, что педагоги все чаще обращаются к нему, так как успех и самореализация профессионала зависят от способности выйти за стандартные рамки и от умения учиться самостоятельно. Информальное образование позволяет расширить профессиональную компетентность, позволяет реализовать важнейшую потребность человека в личностном развитии, что в результате приводит к профессиональному росту, индивидуально-профессионального развития педагога в следующих основных сферах:

– личностный аспект (развитие собственной личности, интуиции, личностных качеств и т. п.);

– аксиологический аспект (становление системы ценностей);

– когнитивный аспект (приобретение новых знаний об окружающей среде и о самом себе);

– деятельностно-творческий аспект (профессиональная деятельность, самореализация).

Непрерывному профессиональному росту и самообразованию педагога в немалой степени способствует интенсивное внедрение инновационных образовательных, дистанционных и мобильных технологий.

Педагог - одна из важнейших профессий в современном мире, который является не только носителем и субъектом общей и профессиональной культуры, а также проводником новаторских идей, создателем духовно-нравственных и культурных ценностей общества, и конечно, являющимся творцом педагогического процесса, от профессиональной деятельности которого зависит формирование высоконравственных личностей, носителей чести, добра, справедливости, развитых индивидуальных склонностей и творческого потенциала.

Известный ученый Н. В. Кузьмина трактует профессиональную компетентность учителя, как свойство личности педагога, позволяющее эффективно решать учебно-воспитательные задачи [4]. В научно-методической литературе по педагогике и психологии, термин «педагогическая компетентность» выступает синонимом профессиональной компетентности педагога. Отдельные авторы определяют данное понятие как совокупность специфических профессиональных установок и личностных качеств, позволяющих педагогу в своей профессиональной деятельности достигать поставленных целей, справляться с практическими задачами деятельности, выполнять образовательную программу и разрешать педагогические ситуации [5].

По мнению С.А. Клениковой основой освоения и совершенствования профессиональных компетенций, необходимых для педагогической деятельности является умение не только самостоятельно пополнять свои знания, но и развивать их [4]. Представленная авторами проекта модель (рис.1) педагога в системе непрерывного образования позволяет определять спектр профессиональных затруднений и наметить дальнейшие пути совершенствования.

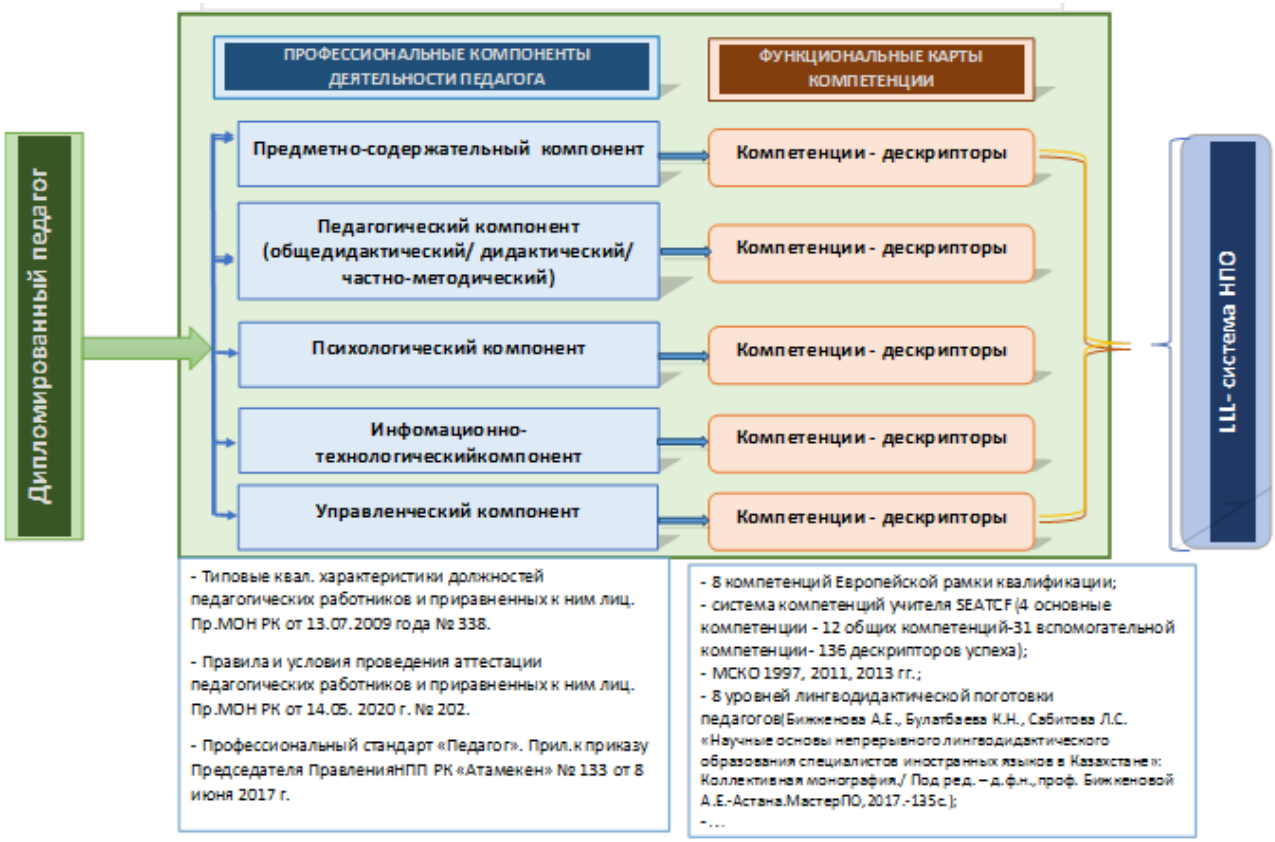

Рисунок 1 – Модель педагога в системе непрерывного образования

Непрерывное профессиональное развитие педагога *предполагает* устойчивое повышение компетентности в отношении личных, социальных и организационных целей и ценностей, которые взаимосвязаны и помогают в успешном продвижении в профессии и расширении профессионально-педагогического профиля.

В профессиональном росте как комплексном процессе, состоящим из совокупности взаимосвязанных прогрессивных изменений, происходящих в личностном, предметном, функциональном, социальном и других компонентов профессиональной деятельностей, в практике неформального образования Республики Казахстан авторами были выделены четыре уровня: *исходный уровень, уровень изменений, уровень преобразований, уровень устойчивого развития*, которые диалектически взаимосвязаны и детерминированы.

Исходный уровень педагога (дипломированный специалист) предполагает наличие теоретических знаний и элементарных практических навыков, полученных специалистом в период обучения в профессиональном педагогическом учебном заведении (формальное образование).

Уровень изменений в профессиональной деятельности педагога проявляется в привлечении дополнительных ресурсов для выполнения уровня профессиональных задач и связи с адаптацией к предъявляемым к нему требованиям. На этом уровне учитель ищет и осваивает новые знания, осваивает новые способы деятельности.

Уровень преобразований проявляется в структурных изменениях и технологическом совершенствовании профессиональной деятельности. На это уровне педагог совершенствует качество своей работы не за счет привлечения новых сведений и освоения новых педтехнологий, а за счет структуризации и переструктуризации своей деятельности, свертывания ее ориентировочной основы, изменения операционального состава выполняемых им действий.

На уровне устойчивого развития учитель «потребляет» новые знания, новый опыт для повышения эффективности своей деятельности, не допуская ломки состоявшейся, устоявшейся системы своей деятельности. Он имеет инвариант успешной деятельности, который, будучи перенесен в новые внешние и внутренние условия, может быть многовариантен, но сущностно устойчив.

Данная модель позволяет рассмотреть развитие педагога в системе НПО как динамическую систему личностно-деятельностных характеристик его как субъекта профессиональной деятельности, отражающая структуру, содержание, профессиональной деятельности и компетентностную составляющую. Исходя из этого, с учетом вышеназванных уровней непрерывного профессионального развития педагога, определен покомпонентный перечень компетенций педагога *исходного уровня* (таблица 1).

Данные компетенции разрабатывались с учетом действующих нормативно-правовых документов и обсуждены в педагогическом сообществе на предмет их валидности.

Таблица 1 - Перечень компетенций педагогов по профессиональным компонентам деятельности (с учетом действующих нормативных правовых документов РК)

Профессиональные компоненты деятельность учителя	Общие компетенции учителя
1. Предметно-содержательная составляющая (базовый уровень	- знает содержание предмета, теоретические понятия и положения, новые достижения в области преподаваемого предмета; - знает классические положения школьной дидактики в интеграции с теоретические понятия преподаваемой предметной области (предметов, образовательных областей); - знает принципы и механизмы интеграции и преемственности школьное образование; - самостоятельно использует диагностику и критериальную оценку успеваемости учащихся. учебные достижения стоматологов; - владеет знаниями педагогического целеполагания образовательного процесса
2. Предметно-содержательная составляющая (уровень изменения)	- привлекает дополнительные ресурсы к содержанию предмета, теоретические концепции и положения, новые достижения в области преподаваемого предмет; - усваивает новые концепции школьной дидактики в интеграции с теоретическими понятия преподаваемой предметной области (учебные предметы, учебные территории); - владеет способами творческой интерпретации предметных знаний; - реализует принципы и механизмы содержания

	школьного образования преемственность; - владеет средствами диагностики и критериальной оценки успеваемости студентов. учебные достижения; - умеет строить педагогическое целеполагание при проектировании образовательной деятельности. процесс
3. Предметно-содержательная составляющая (уровень трансформации)	- предметное содержание структур и моделей по отношению к теоретическому содержанию. понятия в преподаваемой предметной области; - обладает метадисциплинарными знаниями по преподаваемому предмету; - дифференцирует и реализует подходы и принципы школы преемственность для достижения наилучших результатов для студентов; - разрабатывает и применяет аутентичные диагностические инструменты и основанные на критериях оценка учебных достижений студентов; - выстраивает оптимальную педагогическую целеполагание (при проектировании образовательной процесс) с учетом различной степени ожидаемого обучения. результаты.
4. Предметно-содержательная составляющая (уровень устойчивого развития)	- имеет инвариант успешной реализации содержания предмета в разных условиях обучения; - способен формировать метадисциплинарные знания студентов исходя из предметного содержания и принципа единства теории и упражняться; - способны взять на себя ведущую роль в продвижении междисциплинарного взаимодействия стремление к достижению эффективной педагогической практики; - продвигать аутентичные диагностические инструменты для оценки обучения учащихся достижения, включая выявленные направления устойчивого развития студентов. вариант с учетом принципа последовательности.
5. Управленческий компонент (базовый уровень)	- знает теорию менеджмента и ее функции, владеет менеджментом навыки; - имеет представления об основах знаний и управлении классом для использования в собственной практике; - знает алгоритм реализации индивидуального плана проф. профессиональное развитие для совершенствования собственной практики; - владеет основами рефлексии (современными теориями, идеями и методы преподавания) и опыт применения полученных знаний в процессе

	обучения; - знает концептуальные основы практики коучинга и наставничества. время, процесс LS; - принимает активное участие в деятельности на уровне образовательной организации
6 Управленческий компонент (уровень изменения)	- обладает управленческими навыками исходя из своих функций; - обладает знаниями и навыками управления классом, чтобы последующие изменения; - владеет способами реализации индивидуального профессионального развития планировать улучшение собственной практики; - обладает навыками профессиональной рефлексии и опытом прикладной деятельности. использование полученных знаний в процессе обучения; - имеет навыки участника коучинговой и наставнической практики, процесс LS; - принимает участие в мероприятиях районного (городского) уровня.
7 Управленческий компонент (уровень изменения)	- использует теории менеджмента для эффективного управления и самообслуживания. разработка; - использует знания и навыки управления классом, чтобы сделать под- частые системные изменения; - владеет способами реализации индивидуального профессионального развития планировать улучшение практики учителей; - организует применение знаний, полученных в результате профессионального размышление о системных изменениях в своей собственной практике и практике учителя; - использует в обучении навыки коучинга, наставничества и процесса LS других учителей; - принимает участие в мероприятиях регионального уровня.
8 Управленческий компонент (уровень устойчивого развития)	- эффективно управляет развитием учителя, используя системные знания теории и практики управления; - вносит инновационные системные изменения в знания и класс управление на основе TQM; - способствует совершенствованию практики учителей путем построения способы реализации индивидуального плана профессионального развития; - имеет метауровень рефлексивной практики; - организует плановые практики коучинга и наставничества, процесс LS в обучение других преподавателей;

	- участвует в мероприятиях национального (международного) уровня

Таким образом, непрерывное образование определяется как всесторонняя учебная деятельность, осуществляемая на постоянной основе с целью улучшения знаний, навыков и профессиональных компетенций и позволяют наметить пути повышения профессиональной компетентности учителя.

Этой цели служит образовательные программы образовательные программы профессиональной подготовки и переподготовки, повышения квалификации на основе педагогического дизайна разработанные и усовершенствованные в контексте непрерывного образования (lifelong learning – LLL). В соответствии разработанной модели непрерывного образования педагога, современных стандартов и требований отражены следующее компоненты педагога: психологический, информационно-технологический и управленческий. Согласно Закону «О статусе педагога» все организации, осуществляющие подготовку, переподготовку и повышения квалификации должны содействовать реализации права педагога при осуществлении профессиональной деятельности посредством непрерывного образовательного процесса в условиях формального, неформального и информального образования [5].

В настоящее время определены следующие организационно-педагогические условия неформального образования, отвечающие названным требованиям и обеспечивающие полноценное развитие профессиональной компетентности педагогов: организационно-мотивационная установка, создание интерактивно-творческой среды, актуализация личностного смысла в профессии, учёт андрагогических особенностей слушателей курсов повышения квалификации. В образовательном пространстве Казахстана созданы сетевые профессиональные педагогические сообщества, которые объединяют специалистов по интересующим их проблемам. Такая образовательная среда даёт возможность обмениваться опытом, участвовать в различных мероприятиях (конференции, семинары, вебинары, открытые педсоветы и др.).

Вопросы проектирования эффективных образовательных программ под конкретные образовательные задачи (овладение теоретико-практическими знаниями, формирование творческих, интеллектуальных и исследовательских способностей и навыков, приобретение высокого уровня рефлексии и др.) становятся все более актуальными и решаются посредством использования инструментов педагогического дизайна. Следует отметить, что в педагогической литературе и научной среде чаще стал использоваться термин «педагогический дизайн», его концепция не вполне понятна для практикующих педагогов, имеет место подмена понятия педагогического дизайна как аналога педагогического проектирования.

Таким образом, алгоритм педагогического дизайна показывает эффективность систематического использования знаний об оптимальной работе, выстраивания открытого учебного процесса и создание результативной обучающей среды.

Практика применения стандарта ADDIE при проектирования обучающих курсов с использованием правил педагогического дизайна обеспечивает эффективность, результативность и достижения цели обучения.

На основе изучения данного вопроса разработана проектно-схематическая модель независимой сертификации педагога (рисунок 2), которая состоит из трех блоков: уровни профессионального развития, требования в сертификации педагога, профессиональная компетентность педагога.

Рисунок 2 – Проектно-схематическая модель независимой сертификации педагога

Первый блок включает в себя 4 представленных выше уровня профессионального роста педагога: *исходный уровень, уровень изменений, уровень преобразований, уровень устойчивого развития.*

Второй блок обеспечивает методологию независимой сертификации посредством образовательных программ курсов повышения квалификации. Инструментами системы диагностики являются национальное квалификационное тестирование (НКТ), которая обеспечивает диагностику компетенций и навыков, в том числе представленных портфолио, эссе, видеоуроки и т.д.

Третий блок отражает компетенции педагога посредством исследовательской и методической деятельности.

Так первый уровень подтверждается годичной педагогической практикой и сертификатом претендента. Второй уровень охватывает требования первого уровня плюс исследование на уровне класса (AR). Третий уровень включает плюс к предыдущим требованиям исследование на уровне школы (AR, LS) и умения проводить менторинг, коучинг. Четвертый уровень – устойчивый уровень, который демонстрирует педагогическое мастерство через исследование на уровне школы и педагогического сообщества посредством всех предыдущих требований и умением планировать и проводить нано-квалификацию.

Изучения особенности методического потенциала непрерывного образования позволяет сделать выводы, которые представляются определенной стратегией дальнейшей работы с педагогическими кадрами в сфере повышения их квалификации. Профессиональный рост педагогов будет эффективным при условии профессиональной реализации научно-теоретических и методических обеспеченных компонентов непрерывного образования.

Вследствие проводимого исследования и анализа научно-теоретических основ определены следующие перспективы дальнейшей работы:

1) для практики непрерывного образования необходимо создать методический комплекс интеграционных материалов, представленных в науке с целью обеспечения методологических основ исследуемого процесса.

2) разработать систему непрерывного педагогического образования призванного обеспечить вертикальную и горизонтальную мобильность педагога в образовательном пространстве в течение всей его жизни, его конкурентоспособность на рынке труда, а также активизировать его развитие и гражданскую позицию в обществе.

Исходя из вышеизложенного, можно сделать вывод о том, что проведенное исследование позволяет говорить о положительной тенденции продвижения обучения на протяжении всей жизни в Казахстан на уровне теории и практики и предлагает пути повышения профессиональной компетентности учителя.

1. Практическая реализация современной парадигмы непрерывного педагогического образования требует от учителей качественно новые профессиональные компетенции.
2. Компетентностная модель учителя в системе непрерывного образования может эффективно работать на основе Концепции непрерывного обучения;
3. Триада непрерывного педагогического образования влияет на профессиональный рост педагога, формирование его компетентности.

Список использованных источников

1. Национальный план развития Республики Казахстан до 2025 года. Указ Президента Республики Казахстан от 15 февраля 2018 года № 636. [Электронный ресурс]. //https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1800000636]
2. Делор Ж. Образование: необходимая утопия. МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех» [Электронный ресурс] /Ж. Делор. Москва. — Режим доступа http://www.ifap.ru/library/book201.pdf.
3. Zhaitapova A.A., Nametkulova F., Orakova A. Kornilova T. Promoting continuous pedagogical education in the Republic of Kazakhstan//Вестник Карагандинского университета. Серия «Педагогика». – 2022. - № 4(108) . – С. 164-178.
4. Колесникова И.А. Непрерывное образование как феномен XXI века: новые ракурсы исследования [Электронный ресурс] / И.А. Колесникова // Непрерывное образование: XXI век. — 2013. Вып. 1. — Режим доступа: https://doi.org/10.15393/j5.art. 2013.1941
5. Шмигирилова И.Б., Дарбаева Д.К., Рыбалко Н.А., . 2022. Педагогический дизайн как средство повышения эффективности обучения в условиях цифровизации. //*Вестник КазНПУ имени Абая, серия «Педагогические науки»*. 74, 2 (июн. 2022), 46–53. DOI:https://doi.org/10.51889/2022-2.1728-5496.05.
6. Закон Республики Казахстан «О статусе педагога» от 28 января 2020 года № 13-р (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.07.2023 г.) — Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32091648

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҰТЫМДЫ ПАЙДАЛАНУ

Қырықбай С.М.[1], Ошакбаева А.Д. [2]
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі[1], бастауыш сынып мұғалімі[2],
№ 204 ЖББМ, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Жаңа әдістерді пайдалануы – бүгінгі күннің талабы. Жаңаша жаңғыртып оқыту, интерактив әдістер, жаңа технологиялар тіл үйренушінің танымдық, білімдік белсенділігін тудыруға, уәждемесін тудыруға бағытталған. Қазақ тілін үйретуде бұл әдістер арқылы елеулі нәтижелерге жетуге болады.

Аннотация: Использование новых методов-требование сегодняшнего дня. Новое модернизирующее обучение, интерактивные методы, новые технологии направлены на создание познавательной, образовательной активности, мотивацию изучающего язык. С помощью этих методов

можно добиться значительных результатов в обучении казахскому языку.

Abstract: The use of new methods is a requirement of today. New modernization of learning, interactive methods, and new technologies are aimed at stimulating the cognitive, educational activity of the language learner. It is possible to achieve significant results in teaching the Kazakh language using these methods.

Инновация – жаңалыққа талпыну, бұл сән немесе еліктеушілік емес, ол өмір қажеттілігі. Мемлекеттік тілді жан-жақты меңгертуде ақпараттық технологиялардың мүмкіндігін тиімді қолдана білу, сабақ жүргізудің жаңа оқыту әдістерін әзірлеу қазіргі кезеңде ең өзекті мәселелердің бірі. Үйретілетін тілдік материалдарға, жалпы оқу бағдарламасына өзгерістер еніп, бұрынғыға қарағанда күрделеніп, тілді үйретудің әдіс-тәсілдерінің де жетілдіріліп жатқаны да белгілі.

Қазір әдістеме ғылымында оқытудың жаңа технологиясы деген ұғым кеңінен қолданылуда. Оқыту технологиясы мен әдістеме ғылымы бір-бірімен тығыз байланыста. Екеуінің де мақсаты бір, яғни оқытудың тиімді жолдары.

Инновация – дегеніміз білім, тәрбие жұмысына жаңалық енгізу, яғни, жаңа әдістемелік, амал-тәсілдерді, құрал-жабдықтарды, жаңа концепцияларды жасап, оларды қолдану деп анықталған. [1]

Бүгінгі таңда біздің міндетіміз – оқушыны жеке тұлға ретінде дамыту үшін, жұмысымызды жаңашаландыру – жаңа технологияны енгізу. Бұл ұғым біздің өмірімізге берік еніп келеді, дегенмен оның мән-мағынасы туралы пікірлер сан алуан.

Жаңа педагогикалық технология ұғымы тың, белгісіз, жаңа оқыту амалдары, іс-әрекеттерінен ізденуді, яғни, білім мен тәрбиеде ғылымның нәтижеге қол жеткізуі, жаңа ізденістерді оңтайлы пайдалану, сол арқылы жоғарғы көрсеткіштерге жету деген сөз. Жоғарғы көрсеткіш білім деңгейін шығармашылық деңгейге жеткізу. Осы мақсатта жұмыс істеу бүгінгі күн педагогтарының көкейкесті мәселесі. Олай болса, бүгінгі күні тіл тағдырына тек сөз жүзінде ғана емес, іс жүзінде де көңіл бөліп, «Тіл тағдыры – ел тағдыры» деген мақалдың мәніне шын үңілсек, оны оқыту дәрежесі де бізді ойландыруы тиіс.

Кез-келген оқыту технологиясы іс-әрекеттің, оқыту процесінің белсенділігін арттырады, жеке тұлғаның жетілуіне, дамуына бағытталады.

Оқу процесіндегі негізгі инновациялық технологиялар:

1.Кейс –технология

2.WEBтехнология

3. Коммуникациялық технология

4. Ақпараттық технология

5. Интерактивтік әдіс технологиясы

6. Мультимедия технологиясы

7. Телекоммуникациянемесе электронды оқыту технологиясы.

Бүгінгі таңда мультимедиялық үйретуші бағдарламалар, электрондық оқулықтар білімді ақпараттандырудың негізгі факторларының бірі болып саналады.

Мемлекеттік тілді жан-жақты меңгертуде ақпараттық технологиялардың мүмкіндігін тиімді қолдана білу, сабақ жүргізудің жаңа оқыту әдістерін әзірлеу қазіргі кезеңде ең өзекті мәселелердің бірі.

Технологияның тиімділігі, оның болашағы маманның психологиялық ерекшелігіне, іскерлігіне байланысты. Бұдан шығатын басты талап субъектінің мән бере оқуы, жеке бастың даму диагностикасы, жағдайларды жобалау, ойлы ізденістер диалогы, оқулықтағы тапсырмаларды өмірмен байланыстырып беру. Оқытушы көбінесе оқытудың әр түрлі әдіс-тәсілдерін қолданғаны жөн.

Оқыту технологиялары оқу процесіне, сабақ түріне байланысты жан-жақты: проблемалық оқыту, ойын арқылы оқыту, тірек сигнал арқылы оқыту, компьютерлік оқыту, электронды оқыту, коммуникативтік технологиялар, инновациялық оқыту, жаңа технологиялар бойынша оқыту.

Қазақ тілі сабағында компьютерді қолдану мәтіндер мен ақпараттарды білуге жол

ашады. Тыңдаушылардың өз бетінше жұмыс істеу дағдысын және олардың танымдық белсенділігін арттырады. Орфографиялық, лексикалық дағдыларын қалыптастырады. Компьютер әсіресе, тіл үйренушілердің әр түрлі тілдік жаттығу жұмыстарын орындау кезінде одан көп көмегін тигізеді. Негізінен мына әдіс-тәсілдер қолданылады:

1) Сұрақ-жауап диалогы, тапсырманың мәні компьютердің сұрағына тура жауап беру; сұрақ құрастыру үшін негізгі тілдік мәтін пайдаланылады.

2) Таңдап алынған жауаптар диалогы. Жауап беруші ұсынылған жауаптар тізбегінен өз жауабын таңдайды.

3) Бос орынды толтыруға арналған жаттығулар.

4) Сөздікті қаншалықты меңгергендігін бақылауға арналған жаттығулар: компьютер аударуды керек ететін сөздер тізімін ұсынады; орысша-қазақша жазылған сөздер ұсынылады. Олардың ішінен дұрыс эквиваленттерін тауып, жұп құрау қажет.

Компьютер интерактивті оқытудың жоғарғы сатысын қамтамасыз етеді. Бұл жаттығу жасау барысында оқушының іс-әрекеті компьютердің үнемі әрі тез реакциясы арқылы жүзеге асады. Оқушылар жұмыс қарқының өздері белгілейтін болғандықтан, компьютерлік оқу өз бетімен оқудың принциптеріне толық жауап береді.

Әдіскер ғалымдардың зерттеу еңбектерінен мұғалім өзіне қолайлысын, оқушыға тиімдісін ала отырып, оны өз сабақтарында қолдану үстінде кәсіби шеберліктерін арттырып отыруы тиіс.

Оқу-тәрбие процесінде жаңа технологияның кейбір аспектілерін даралап көрсетуге болады:

1. Тыңдаушылардың оқу үрдісіне қызығушылығын тудыру.
2. Жеке тұлғаны жан-жақты дамыту, оны жетілдіру.
3. Кең көлемде дамытып, білімді терең игеруіне жағдай туғызу.
4. Білім сапасын көтеру.

Бүгінгі таңда мультимедиялық үйретуші бағдарламалар, электрондық оқулықтар білімді ақпараттандырудың негізгі факторларының бірі болып саналады. Өйткені, компьютерді басқа құралдармен салыстырғанда оның басымдылығы жоғары:

- әр түрлі жұмысты тез және қысқа мерзімде орындай алуы;
- бейнелеу мүмкіндігінің жан-жақтылығы;
- дидактикалық мүмкіндігінің жоғары деңгейлігі.

Тіл меңгертуде компьютерді қолдану мынадай мүмкіндіктер береді:

−тіл үйренушінің өз бетімен жұмыс істей алуы;

−компьютердегі сілтемелерге сүйене отырып, өз іс-әрекетін өзінің басқара алуы;

−өз қатесін өзі тексеріп, өзі түзете алуы;

−тапсырмаларға қайта орала алуы;

Компьютерге үйретуші техника ретінде қарау, оны қазақ тілін үйрету үшін пайдалану мүмкіндігі оқыту үдерісін өзгертті және оқыту әдістемесіне түбегейлі түрде әсер етті. Психологтардың пайымдауынша, сабақта әр түрлі компьютерлік технологияларды пайдалану студентердің қызығушылығын арттырады және өз қабілетіне сенімділігін тудырады.

Ғалым Қ.Қадашева: «Жаңаша жаңғыртып оқыту, жоғары белсенділікті дамыту және деңгейлік оқыту әдістемелерін жоғары дәрежеде дамыта оқытудың техникалық және электронды құралдарын жан-жақты пайдаланғанда ғана толық орындалады. Бірақ оқытудың жаңа техникалық және электронды құралдарын тиімді пайдалану оқытушының шеберлігіне байланысты» дейді [2].

Бүгінгі күні мультимедиаға ұсынылған жаңа аудиовизуалдық техникалық құралдар әдістемеші қазақ тілі мұғалімдерінің тілді оқытуға жаңаша қарауын және өз әдістерінің жетілдірілуін талап етеді. Бұдан бірнеше жыл бұрын «Оқытудың техникалық құралдары», «Лаборатория» ұғымы – үнтаспа, оқу теледидарын пайдаланумен, лингафон кабинетіндегі сабақтармен немесе техникалық және нақты ғылымдар саласындағы зерттеулермен ғана байланысты болып келді, бірақ тілді оқытуда компьютерді, сондай-ақ интернет желісі ресурстарын пайдалануға ешқандай мүмкіндік болмады. Қазір қазақ тілін оқытушылардың

қарамағында компьютерлік техниканы қолдануға негізделген ОТҚ-ның (оқытудың техникалық құралдары) бірнеше түрі бар. Ал мұндай күрделі техникалық жүйені меңгеру арнайы дайындықты қажет етеді [3].

Оқыту процесін оңтайландыру – жаңартылған компьютерлік бағдарламалар базасында оқу лабораторияларын жетілдіруді және де мемлекеттік тілді оқытуда ОТҚ-ның аталған түрін қолдану әдістемесін әзірлеуді қарастыру қажет. Әрине, жаңа компьютерлік бағдарламалар мен тұтас ақпараттық оқу кешенін әзірлеу бүгінгі отандық жоғары мектептердің ең өзекті қажеттілігі саналады. Алайда оны қанағаттандыру – қазақ тілін оқыту процесінде компьютерді қолданудың теориялық негіздерін түпкілікті білмейінше, мүмкін емес. Енді осы үдерістің теориялық негіздері мен әдістемелік қағидаларын сипаттап көрсетелік.

1. Қағидалардың бірі жеткілікті мөлшерде жалпылама, белгілі шекте әмбебаптық сипатқа ие болатындығы белгілі, енді біреулері өзінің қолданылу саласында жекелік (даралық) сипатта болуы мүмкін. Бұлар осымен байланысты, бәрінен бұрын, тар шеңберде ұсынылатын жалпылама әдістемелік қағидаларды дамытады, нақтылайды.

2. Олардың қолданылуы қазіргі кезде мультимедиаға ұсынылған белгілі компьютерлік бағдарламалардың көмегімен қазақ тілін оқытудың нақтылы, қиын ерекшелігі саласымен шектелетін де әдістемелік қағидалар бар: тілдік жүйенің кейбір жекелеген қырын және де сөйлеу қызметі түрлерінің бірін оқыту қағидасы немесе мемлекеттік тілді оқыту негізінде оқу құралдарының айрықша маңыздыларын пайдалану.

Оқытушы қазақ тілі сабағында компьютерлік презентацияларды, дыбыс және бейне материалдарды, слайдтарды,қарапайым және күрделі анимациялы графикалық объектілерді пайдалана алады [4].

Желілік технологиялар мен мультимедиялық үйретуші бағдарламаларды пайдалану тіл үйретудің сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, психологиялық тұрғыдан компьютердің көмегімен тіл үйренушінің қызығушылығын, ынтасын арттыруға және әрбір жұмыс барысында қысылмай, өз білімін еркін қолдануына мүмкіндік болады. Мультимедиялық үйретуші бағдарлама тіл үйретуде өте тиімді. Тіл үйренушінің психологиялық, тілдік кедергісін жоюға көмектеседі. Оқыту жүйесіне енгізілген жаңа технология оқытудың тұлғасына, мазмұнына және әдістемесіне әсерін тигізеді. Ол оқытудағы уәждемені және оқыту үдерісіндегі дидактиканы күшейтеді.

«Мультимедия» латын тілінен аударғанда «көп орта» дегенді білдіреді.

Мультимедия – толық зерттелмеген оқытудың өте қиын технологиялық құралы. Оқыту барысын ұйымдастыруда оқытушының міндеті – жаңа технологияларды ұтымды пайдалану.

Мультимедиялық технологиялар оқытудың дәстүрлі қағидаларымен сабақтастықта болуы керек.

Мультимедия – қазіргі заманғы компьютерлік құралдарды пайдаланып интерактивті бағдарламамен қамтамасыз ету. Мультимедия – бұл мәтінді, дыбысты, бейнені т.б. біріктіріп пайдалану. Мультимедия – бұл ақпараттық –технологиялық гипертекстi құрылым [5].

Жаңа технологияның көмегімен мемлекеттік тілді оқытудың әрбір кезеңінде шешуші фактор болып табылатын ауызша жаттығуларға толы болуы керек. Мұны елемеу оқытылып жүрген тілді практикалық игеру жолында бөгет болатын дайындық және тілдік жаттығуларының күштеп тықпалануына әкеп соғады. Алайда мұндай көзқарас дайындық жаттығуларының орындалу қажеттілігін теріске шығармайды, бірақ, біріншіден, олардың негізгі үлесі ауызша жаттығулармен салыстырғанда өте аз болады, ал, екіншіден, кез келген дайындық жаттығуларының орындалуын коммуникативтік мақсатқа жету үшін танылған құбылыстың тілде қалай қызмет атқаратынын көрсетумен аяқтау керек.

Мультимедиялық кабинеттерде интерактивтік тақтаны қолдану біріншіден, көп тыңдаушыларды қамтуға екіншіден, танымдық үдерісті жандандыруға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, бұл – өз алдына интерактивтік желілік оқытудың синхрондық моделінің баламасы. Қазіргі заманға сай мультимедиялық дәрісханалар негізінде тілді жеделдетіп үйретудің әдістемесі, «Қазақ тілі» мультимедиялық үйретуші бағдарлама әзірленуде.

Тілді жаңаша жаңғыртып оқытуда талап та, қарым-қатынас та өзгереді. Кез келген

оқыту технологиясы іс-әрекеттің қарқындығы мен белсенділігін арттырғандығымен де, кейбір технологияда бұл құралдар басты идеяны және нәтиже тиімділігінің негізін құрап, жеке тұлғаның жетілуіне, дамуына бағытталған. Олар: проблемалық оқыту технологиясы, коммуникативтік технология, дамыта оқыту технологиясы, пікірсайыс, ойын әдістері т.б. Сонымен қатар қазақ тілін үйретуде оқыту әдістемесінің сапасын арттыру үшін жоғары белсенділікті дамыту әдістемесін де қолдануға болады.

Интерактивтік әдіспен сабақ өткізгенде оқытушы кеңесші ролін атқарады. Тіл үйренуші ізденуге, шығармашылықпен жұмыс істеуге үйренеді, тілге деген қызығушылығы артады, яғни өз қажеттілігі үшін үйренуде ынтасы оянады. Оқытушы өзге тілді үйренуде маңызды болып табылатын тыңдаушы мен тыңдаушының арасындағы интеракцияны қалыптастыруға жағдай жасайды [6].

Жаңа әдістерді пайдалануы – бүгінгі күннің талабы. Жаңаша жаңғыртып оқыту, интерактив әдістер, жаңа технологиялар тіл үйренушінің танымдық, білімдік белсенділігін тудыруға, уәждемесін тудыруға бағытталған. Қазақ тілін үйренуде бұл әдістер арқылы елеулі нәтижелерге жетуге болады. Бірақ бұның бәрі оқытушының шеберлігіне байланысты, оқытушы үнемі ізденісте болуы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Керимбаева М.С. Инновационные процессы в школе: проблемы, перспективы, поиск. - Алматы, 2020 г.

2. Қ.Қадашева. Тілдік қарым-қатынас теориясы мен әдістемесі. Алматы, 2021 жыл, 106 бет.

3. Қ.Ж. Бұзаубаева. Жаңа педагогикалық технология. Тараз., ТарМУ, 2013.

4. Б.Қ. Құлмағанбетова. Қазақ тілі сабағында технологиялық құралдарды пайдалану.- Мектеп, Алматы, 2019 ж.

5. Мұхамбетжанова С.Т., Мелдебекова М.Т. Педагогтардың ақпараттық – коммуникациялық технологияларды қолдану бойынша құзырлылықтарын қалыптастыру әдістемесі. Алматы. ЖШС «Дайыр Баспасы», 2010 ж.

6. Иманғазиева Ж. Интерактивті тақтаны тиімді қолдану. «Информатика негіздері», №2-2011ж.

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ: ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ МЕН ЖОЛДАРЫ

Магзумова Г.Б.
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші,
Дарынды балаларға арналған мамандандырылған №8 облыстық мектеп-лицейі,
Орал қ., Қазақстан

Аңдатпа: Баяндамада жалпы білім беретін мектептердің қоғамдық гуманитарлық бағытындағы 11-сыныптың қазақ әдебиеті пәні бойынша «Смағұл Елубайдың «Жалған дүние» романының тарихи және көркемдік құндылығы» тақырыбындағы сабақты өткізу әдістемесі мен жолдары және қысқа мерзім жоспары ұсынылған.

Аннотация: В статье представлена КСП, методика и способы проведения урока по теме «Историко-художественная ценность романа Смагула Елубая «Жалған дүние»» по предмету казахская литература для учащихся 11 класса общественно-гуманитарного направления общеобразовательных школ.

Abstract: The report presents the methodology and ways of conducting a lesson on the subject of "Historical and artistic value of Smagul Elubay's novel "False World"" in the subject of Kazakh literature of the 11th grade in the public humanitarian direction of general education schools and short-term ways.

Қазақ әдебиеті әдістемесі – жан-жақты дамыған, жетілген, теориялық, тәжірибелік негізі қалыптасқан. Оның зерттейтін нысанысы (обьектісі), мақсаты, зерттеу әдістері жүйеленген. Әдебиет әдістемесінің нысанасы – оқыту мәселесі. Әдебиеттегі көркем шығармаларды оқып үйрену негізінде оқушыларға әдеби білім мен халықтық даналық тәрбие

беру жөніндегі туатын заңдылықтарды қарастырады. Бұл міндетті жүзеге асыруда педагогика ғылымының, оның теориясының жалпы қағидаларына, ережелеріне сүйенеді.

Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі әдебиеттану ғылымымен, тіл білімімен, тарих ғылымымен, психологиямен, педагогиканың теориясымен, таным теориясымен, эстетикамен тығыз байланысты. Қазақ әдебиеті әдістерінің зерттейтіні – көркем әдебиет. Көркем әдебиет – сөз өнерінің туындысы, алтын қазынасы.

Әдебиеттану ғылымынсыз әдебиетші мұғалімдер әдебиетті ғылымның әрі өнердің бір саласы ретінде оқыту мүмкін емес. Бұл пәнді оқытудың күрделілігі де қызықтығы да осында. Әдебиетші мұғалім ең алдымен көркемсөз табиғатын ашатын заңдылықтарды білуі керек, көркем туындыны талдаудың ғылыми әдістемелерін жетік меңгеруі қажет. Әдеби шығармаларды талдауда мұғалім мен оқушы арасында бірлескен еңбек, бірлескен шығармашылық, өнерпаздық орын алуға тиіс.

Әдебиет ғылымының үнемі дамуының арқасында әдебиет әдістері жүйеленіп, молайып, қорланып, байып отырады. Мектепте оқылатын әдебиет пәні, қазақ әдебиеті әдебиет тану ғылымына енген теориялар мен әдістер арқылы дамиды.

Осы басшылықтарды негізге алып құрастырған жалпы орта білім беретін мектеп-лицейдің ҚГБ бойынша 11-сыныптың қазақ әдебиеті пәнінен «Смағұл Елубайдың «Жалған дүние» романының тарихи және көркемдік құндылығы» тақырыбындағы сабақты ұсынамын.

Осы сабақ арқылы жүзеге асатын **оқу мақсаты:** 11.1.2.1 әдеби шығармадағы көтерілген мәселелерді қазіргі өмірмен байланыстырып, ұлттық мүдде тұрғысынан ашу;

11.3.1.1 шығарманы ғаламдық тақырыптармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау Оқу мақсаттары **бағдарламаның ұзақ мерзімді жоспарында көрсетілген «Пайым мен парасат» бөліміне сәйкес** алынды.

Оқу мақсаттарына сәйкес ойлау дағдыларының деңгейі жоғары. Сабақ процесінде оқушыларым жоғары деңгейлі тапсырмаларды орындайтын болады. Өйткені сыныбымның деңгейі жоғары. Ерекше білім беруді қажет ететін (дамуында тежелуі бар) бір ғана оқушы бар.

Оқу мақсаттарына сәйкес оқушының алдыңғы және кейінгі білімдерін ескере отырып, **сабақ мақсаттарын** SMART форматына сәйкес, оқушылардың қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, нақты, шынайы, өлшеуге келетін және қолжетімді форматта алдым.

Атап айтар болсақ, сыныптағы білім алушылар Романда көтерілген мәселені анықтайды, өмірмен байланыстырады, ұлттық мүдде тұрғысынан талдайды; шығарма тақырыбын ғаламдық тұрғыда қарастырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға береді. **Ал ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушы** (дамуында тежелуі бар) топ мүшелерінің қолдауы арқылы көтерілген мәселені анықтап, жұбының көмегімен мәселені өмірмен байланыстырады, ұлттық мүдде тұрғысынан талдайды; мұғалімнің қолдауы негізінде шығарманың тарихи және көркемдік құндылығын бағалайды.

Сабақ мақсатына жетуде дұрыс, ұтымды таңдалған **оқыту әдістерінің** маңызы зор деп есептеймін. Оқыту әдістерін таңдауда оқушыларымның тақырыпты өз бетімен меңгере алуына билік беру, ізгілендіру ұстанымдарын жүзеге асыруына баса назар аудардым. Оқушылардың әрекеті танымдық, коммуникативтік және өзін-өзі басқару тұрғысында көрініс тауып, барлық оқушымның таным үрдісіне тартылатындай етіп ұйымдастырдым. Осы орайда, **«Пазл», «Сұрақ-жауап»,«Мәселелерді зерттеу ағашы», «Өрмекші»** және **«Эйлер шеңбері»әдістері** анағұрлым тиімді деп таптым.

Мысалы, «Пазл» әдісі арқылы шығарма сюжеті бойынша даму реттілігін сәйкестендіру арқылы білім алушылар шығармада мазмұнын еске түсіреді, көтерілген мәселеге қатысты ой қозғайды, ұсынылған ойды жаңа тақырыппен байланыстыруға дағдыланады. Ерекше білімді қажет ететін оқушымның тапсырманы өз бетінше орындап, өзі жіберген қателерді дұрыс жауаппен сәйкестендіре түзету мүмкіндігі болады.

«Автор романда қандай мәселелерді көтерген? Романды оқи отырып қандай құндылықтарды байқадыңыздар?» деген сауалдар қою арқылы оқушылардың өзіндік ой

жинақтауына, зейінін шоғырландыруына мүмкіндік бердім.

Ал **«Мәселелерді зерттеу ағашы»** әдісі арқылы оқушылар қадамдар бойынша сызбаны толтырды.

Шығармада көтерілген мәселені, автордың мәселе көтерудегі мақсаты мен аудиториясын анықтап, мәселеге автор көзқарасы мен өз көзқарасын жазды.

Мәселенің туындау себебі мен салдарын анықтап, шешу жолын ұсынды. ЕББҚ бар оқушыларым топ мүшелерінің қолдауы арқылы орындап шықты.

Бұл әдістің тиімділігі оқушыларым шығармашылықпен жұмыстана отырып, пәндік тілдік құзіреттілігін арттыра алды, функционалдық сауаттылығы дамыды, бірлесіп әрекет ету, сыни ойлау дағдылары қалыптасты.

Таңдалған әдістерімнің барлығы да білім алушыларды жеке және ерекше білім беру қажеттіліктеріне сәйкес оқытуды қолдайды.

Оқу мақсатына негізделген әр тапсырма ойлау дағдыларының жоғары деңгейіне бағдарланған. Мысалы, шығармада көтерілген мәселеге ұлттық мүдде тұрғысынан талдау жасауға арналған бұл тапсырма жоғарыда белгіленген сабақ мақсаты мен ойлау дағдыларының деңгейіне сәйкес келеді.

Бұл тапсырма, біріншіден, оқушының мәтіннен қажетті ақпаратты таба білу дағдысын жетілдіреді. Себебі, бала романның мазмұны бойынша көтерілген мәселені анықтап алады және өзі анықтаған мәселені «өрмекші басына» жазады. Екіншіден, түрлі ақпараттарды бір бірімен байланыстыра білу дағдылары дамиды. Өйткені, өзі анықтаған мәселені қазақ халқының ұлттық мүдделерімен байланыстырып, «өрмекші аяқтарына» орналастырады.

Одан соң, өз пікірін дәйектеу үшін романнан дәлел келтіре отырып, оқушының шығарма мазмұнын жәй түсініп қоймай, одан алған ақпаратты қажетті орнына қолдана білу дағдысы дамиды. Сонымен қатар, «өрмекші денесіне»мәселені қазіргі өмірмен байланыстыру арқылы өз көзқарасын білдіреді, оқиғаға өзіндік баға беріп, рефлексия жасайды. Оқушылардың оқу сауаттылығын қалыптастыруда осы тапсырманы орындатудың тиімділігі зор. Оқушы үшін тапсырманың орындалу қадамдары нақты, түсінікті болуы шарт. Сондықтан әр тапсырмаға дескриптор ұсынып отырамын. Бұл тапсырманы орнидауда ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар өз жұбының қолдауымен сабақ мақсатына қол жеткізе алады.

Шығарманы ғаламдық тақырыптармен байланыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын анықтап, шығармаға баға беруде «Эйлер шеңбері» әдісі тиімді болды. Оқу мақсатына негізделген бұл тапсырмам алдыңғы тапсырманы толықтыра түсті. Себебі, оқушылар қаламгердің шығарма кейіпкерлері арқылы тоталитарлық дәуірде жалпы ұлт мүддесінің аяққа тапталып, рухани таусылуын символикалық түрде шебер келтіргенін айта отырып, шығармаға өзіндік баға берді.

ЕББҚ бар оқушы да назардан тыс қалмай, мұғалім қолдауымен дайын сөйлемдерді орналастырды:

Қазақ халқының басынан өткерген зұлмат-зобалаң күндерін реалистік негізде шынайы бейнелеу, тіршілік философиясы, адамның жер бетіндегі миссиясын жеткізу;

XX ғ. 20-30 жж.ашаршылық нәубеті, қазақ халқының басынан өткен қасіретті зұлмат жылдары, Кеңес заманының зардаптары жан-жақты суреттелген;

Адамгершілік құндылықтарды адам тіршілігінің баянсыздығы тұрғысынан қарастыру, т.б.

Сабақ соңында оқушылар шығарма кейіпкері Хансұлудың жанына тыныштық бермеген ойларды ғаламдық тақырыптармен байланыстыра отырып, шығарманың тарихи және көркемдік құндылығын анықтау арқылы саяси қуғын сүргін азабы, ашаршылық қасіреті, демографиялық соққы жайында толғана отырып, зұлмат заманның қасіретін ұмытпауға, жазықсыз жапа шеккендердің рухына тағзым етуге дағдыланды. Кейіпкерлер тағдыры арқылы ғалам сырына, адамзат тағдырына көз тігіп, терең философиялық ой түйді.

Қазіргі таңда ұлтжанды, ізгіленген XXI ғасырды құра алатын тұлға қалыптастыруда қазақ әдебиеті пәнін заманауи тұрғыда өткізудің маңызы зор. Қазақ тілі мен әдебиеті пәні ұлттық рухтың жаршысы болуы қажет. Ендеше, әр сабағымызды тұлғаға бағыттап нәтижелі

өткізуде үнемі ізденісте болайық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы// https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_(қаралған күні)

2. Наурызбай Ж.Ж. и др. Психолого-педагогические основы духовно-нравственного развития личности в этнокультурном пространстве/ под ред. Ж.О.Жилбаева. – Астана: Фолиант, 2014. – 252 с.

3. Электронды оқулық Қазақ әдебиеті Мектеп баспасы

ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ТИІМДІ СҰРАҚ ҚОЮ ӘДІСТЕМЕСІ

Можанова А.К.

Магистр, М.Жұмабаев атындағы №137 жалпы білім беретін мектептің бастауыштағы қазақ тілі пәнінің мұғалімі

Алибаева Г.А.

Ғабит Мүсірепов атындағы №86 мектеп-гимназия бастауыштағы қазақ тілі пәнінің мұғалімі, Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Тілдесу мен қарым-қатынас құруда сұрақ ерекше маңызды рөл атқарады. Себебі сұрақ қоя отырып өзара ақпарат алмасамыз, өзімізге қажетті қосымша мәлімет аламыз, алған ақпарат туралы пікір қалыптастырып, оған баға беруге тырысамыз, бақылаймыз, растаймыз немесе жоққа шығарамыз, белгілі бір затқа қызығушылық танытамыз.

Аннотация: Вопрос играет особенно важную роль в общении и общении. Потому что, задавая вопросы, мы обмениваемся информацией между собой, получаем необходимую нам дополнительную информацию, формируем мнение о полученной информации, пытаемся судить о ней, наблюдаем, подтверждаем или опровергаем, проявляем интерес к определенному предмету.

Abstract: The question plays a particularly important role in communicating and building relationships. Because by asking questions, we exchange information, get additional information we need, form an opinion about the information we receive, try to evaluate it, observe, confirm or deny it, and show interest in a particular item.

Ұлт педагогі Ж.Аймауытов «Сабақ беру үйреншікті жай ғана шеберлік емес, ол жаңадан табатын өнер» [1] деген, яғни оқу үрдісін жаңаша ұйымдастыру, оқушылардың әрекеті арқылы ойлау дағдыларын жетілдіруге, шығармашылық қабілеттерін дамытуға негізделу қажет. Жастарды қызықтыра тәрбиелеп басқару білім алушының білімге, ғылымға деген құлшынысын күшейтеде, өркендеуіне өте қажет шығармашылық қасиеттерін ашады.

Жапондарда «Сұрасаң – 15 минут ұяласың, сұрамасаң – өмір бойы ұяласың!» деген нақыл бар. Өйтені сұрақ – таным негізі. Біз тек сұрақ қою арқылы үйренеміз. Сондықтан да мұғалімнің ылғи өзіне, оқушыларға, әріптестеріне сұрақ қоюы керек. Сұрақ қою арқылы ілгерілейді, білімі мен білгін тереңдетеді, дамиды. Осы тамаша әдетті мұғалім өз оқушыларына да дарытуы керек, олардың да сұрақ қою мәдениетін дамытып оларды дағдыландыруы керек.

Тілдесу мен қарым-қатынас құруда сұрақ ерекше маңызды рөл атқарады. Сұрақ қоя отырып өзара ақпарат алмасамыз, алған ақпарат туралы пікір алмастырып, оған баға беруге тырысамыз, бақылаймыз, растаймыз немесе жоққа шығарамыз. Сұрағын дұрыс қоя білген тұлға түрлі мақсаттарға жете алады; сұхбаттасын қызықтырып, өзіне қажетті ақпарат беретіндей деңгейге жеткізеді; сұхбаттасын белсендіріп, монологтан тиімді диалогқа ауысады; ақпарат алу үдерісін өзіне қажетті бағытқа бағдарлайды. Дұрыс қойылған сұрақтар арқылы мұғалім оқушылардың іздене білу қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Жақсы сұрақ идеялардың, қызықты жауаптардың кепілі. Сондықтан әр мұғалім өзінің сұрақ қою шеберлігі туралы жиі ойланып, сұрақ қояр алдында келесі мәселелерді ескергені дұрыс: *сұрақты қандай мақсатпен қоясыз? Қойған сұрағыңыздың сапасы қандай?*

Бір сабақтың көлемінде сұрақтарды түр-түрімен мақсатына қарай орынды пайдалануды жоспарлай отырып ашық сұрақтарды көбірек қолдану керек. Келесі мұғалімді ойландыратын мәселе: «Сұраққа жауап беру үшін оқушыларға ойлануға жеткілікті уақыт берілді ме?» Себебі, асықтыру жауап беруші сәтсіздікке ұшыратады: ойлары шашыранқы болады, жауап толық немесе дұрыс болмайды. Керсінше жауап берер алдында ойлануға берілген уақыт оқушыға нақты жауап беруге, өз ойын жинақтап жеткізуге, өз кемшілігін өзі жойуға, жауап беруге оқушыларды толық тартуға мүмкіндік береді. Сұрақтарды түр-түріне қарай орынды пайдалана білген дұрыс. Мысалы сабақ барысында белсенділілігі немесе қызығушылығы төмендей бастаған бағалаушы сұрақтарды қолданған тиімді. Сонымен қатар оқушның айтылған ақпаратқа сабақ үстінде болған жағдайларға, қарастырған оқиғалар мен құбылыстарға қатысты эмоциясын байқаған кезде де осы сұрақтың түрін қолданған пайдалы. [2]

Себебі, бұл сұрақтың түрі оқушының жеке көзқарасы мен пікірін, бағасын білдіруге бағытталғандықтан оны ынталандырып, білім алу үдерісіне үңілуге жағдай жасайды.

Тиімді сұрақтар оқытуды бағалау стратегияларының негізгі құралы болып табылады және бірқатар жауаптар алу үшін жоспарлануы керек. Жақсы қойылған сұрақ оқушыны мазмұн туралы ойландырады (кім? не? қашан?) және процесс (қалай? неліктен) екеуінің арасындағы тепе-теңдік сақталатын танымдық саяхатты ынталандырады.

Тиімді сұрақтар оқыту мен оқу процесінің негізгі аспектісі болып табылады, өйткені біз қоятын сұрақтар біз дамытатын ой деңгейін анықтайды. Сұрақтарды қолданатын сабақтар сұрақсыз сабақтарға қарағанда нәтижеге жету үшін әлдеқайда тиімді. Жақсы сұрақтар студенттердің ойлауы және жауап беруі үшін уақытты қажет етеді, ал оқушылар оқуға неғұрлым белсенді қатысса, соғұрлым олардың қол жетімділігі артады.

Сабақ барысында сұрақтар қою кезінде тақырыптан ауытқуға жол бермеу керек, осылайша оқушының ойлары белгілі бір бағытта болады және сұрақтар арқылы тақырып талқыланады, оқуға мүмкіндік беріледі. Мәселені шешу барысында тапсырманың негізі құрылымдалады және оны басқару жүзеге асырылады, оқушылардың оқуын бағалау мүмкіндігі пайда болады. Сонымен қатар, дұрыс емес жауаптар қабылдануы керек және мұғалімнің іс-әрекеті сенімділікті жоғалтпай, оқушының мотивациясын дамыту үшін өте маңызды болуы керек. Ол нақты оқу мүмкіндігі ретінде қабылдануы керек.

Сұрақ түрлері.

Сұрақтардың түрлеріне келетін болсақ, олар келесі түрлерде болады.

1. жабық сұрақтар 2. ашық сұрақтар

Жабық сұрақ – бұл оқушылардың есте сақтау қабілетін тексеру және фактілерді есте сақтау үшін қоятын сұрақтары. Мысалы, информатика бойынша келесі сұрақтарды қоюға болады. Алғашқы бағдарламалау тілін кім енгізді? Логарифмдер желісін кім ойлап тапты? Жабық сұрақтардың әдетте бір ғана жауабы болады. Кейбір жабық сұрақтар оқушының үлгерімі туралы алаңдаушылық тудыруы мүмкін, яғни егер Мен дұрыс жауап бермесем, бұл мені төмендетеді, сонымен қатар оқушының белсенділігіне теріс әсер етуі мүмкін деген ой.

Ашық сұрақтардың әдетте бірнеше жауаптары болады. Бұл оқушының ойлау қабілетін жоғары деңгейде қалыптастырады. Егер сұрақтар нақты дайындалған болса, онда олар алдыңғы тақырып пен қазіргі нақты мәселе арасында байланыс жасай отырып, оқушылардың оқу тәжірибесін байытады.

1. Оқушылардың білімдерін анықтауға бағытталған сұрақтар оқушының негізгі білімдері мен түсініктерін анықтауға арналған. Оқушының жауабы мұғалімге алдын ала белгілі болып, оқушы осы сұраққа қатысты өзі алған білімін көрсете алады, бұл **«жабық»** сұрақтар. **«Жабық сұрақтар»** (кім?, не?, қашан?, қанша? деген сұрақтардан басталады. Адамның нақты, қысқа бір жауабын талап етеді. Бұл сұрақтар сонымен қатар жауап берушіден «ия» немесе «жоқ» деген жауап беруді көздейді: «Сен ауылдан қашан келдің?», «Қазақ тілі сабағы аптасына неше рет болады?».

2. Оқушылардың ойлау қабілеттерін айқындауға бағытталған сұрақтар оқушының өз көзқарасын білдіруді талап етеді, бұл **«ашық»** сұрақтар. Бұл сұрақ жауап берушіден өз пікірі

мен көзқарасын білдіретін көздейді, адамның түсініктеме беруді, ойлануды тлап етеді. **«Ашық сұрақтар»** (неге?, не үшін?, не себепті?, қалай?). Ашық сұрақтарды қолану барысында оқушының жауабы мұғалімге алдын ала белгілі болмауы мүмкін, бірақ бұл сұрақтың түрі оқушының болжам жасау, дәлелдеу мен талдау, жинақтау қабілеттерін дамыту үшін өте тиімді: «Сіз неге олай ойлайсыз?», «Сен мектепке не себепті келмедің?». Сабақтың соңында кері байланыс кезінде оқушыларға сабақ туралы өз ойларын жазып «үміт ағашына» ілуі сұралады. Сыныптағы оқушылардың көпшілігі өткізілген сабақтардың ұнағанын, мұғалімнің ашық сұрақтар беруі өздерін ойлануға, өз сөздерімен жауап беруге жетелегенін, осындай сабақтар жиі болса деген тілектерін білдіреді.

Ғалымдардың сұхбат кезінде адамдар бет қимылы, ымдар мен ишараттарға тоқсан пайыз сенім білдіретінін көрсетеді. Сондықтан оқушылар мұғалімнің сұрақ қою кезендегі қимылдарына көп мән береді: қойған сұрақтарыңыз бен қимылыңыздың арсында сәйкестік болмаса, бұл әрекетіңіздің шынайлығына күмән туады. Кез келген сұрақтары қойған кезде, бет қимылыңыз оқушы айтқан ақпаратқа ешқандай қызығушылық таңытпағаныңызды, ол жауап мұғалімге ұнамағанын білдіріп тұрса, сұрағыңыз сәтсіздікке ұшырайтыны айқын. Білім алу үдерісінде сұрақтарды оқушылардың өздері қойғаны да өте маңызды. Сабақ барысында оқушылар бір-біріне сұрақ қою арқылы диалогке түсіп, комунткативті дағдыларын дамыта алады. Мәтінмен жұмыс жасау несеме оқушыларды өздерінің құрдасымен диалог жүргіздіру барысында тәжірибе жинақтап және ой әрекетінің жоғары деңгейіне талпындырып, басқа мүмкіндіктер туралы сын тұрғысынан ойлатып, зерттеу жүргізу қабілеттерінің бола бастауына ықпал етуге болады. Оқушылар тарапынан сұрақ туындаған жағдайда, мұғалімге сұрақтың жауабы болуы міндетті емес, оқушылармен бірлесіп интернет көмегімен зерттеу жұмытарын жүргізіп, оқушыларға табылған ақпараттық қажетін таңдап, баға беріп, іздеудің тәсілдері туралы сын тұрғысынан ойлауға көмектесу қажет. Осы кезде балалармен бірге жаңалық ашуда, оқуда өзара қарым-қатынас орнайды. Мысалы: «Қоғамдық көлікте төменгі сынып оқушысы қасында тұрған қарт адамға орын бермеді. Сенің әрекетің?» деген жағдайаттық тапсырма беруде оқушылардың жас ерекшелігін ескере отыра ашық сұрақтар кою арқылы оқушылардың істегендері мен айтқандарын тыңдап, талай отырып, оларға жауап берген кезде білім алуда тиімді қолану көрсетіледі. [3]

Алисон Кинг айтқандай, «ойлай алатын адам сұрақ та қоя алады», демек, кейбір мұғалімдер оқушылардың қойған сұрақтары арқылы олардың ойлау қабілеттерінің деңгейін анықтай алады. Білім алу барысында оқушыларды сұрақ арқылы белсенді диалогке түсуге ынталандырып, коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру, іздену арқылы кез келген мәселені шешу жолдарын табуға үйрету қажет. [4]

Оқушы үшін пайдалы, мұғалім үшін тиімді болу мақсатында белгілі бір ережелерге сүйенген дұрыс:

- Сұрақты қояр алдында , мақсатыңызды анықтап алыңыз.
- Сирек қолданылатын терминдер мен түсініксіз сөздерді пайдаланбаған дұрыс.
- Сұрақ нақты болуы қажет.
- Қойылатын сұрақ шұбырмай, қысқа түрде болғаны дұрыс.
- Сұрақ ойға қонымды болу керек.
- Қажет болған жағдайда сұраққа түсініктеме беруге болады, бірақ сұрақтың өзі ықшам болу керек.
- Сұрақ бір сарынды, дағдылы жауаптарды болдырмау керек.
- Мұғалім өз дегеніне келтіретін сұрақ қоймау керек.
- Сұрақ жауап берушіні қажетті жауапқа мәжбүрлемеу керек.
- Оқушылардың білімдерін анықтау сұрақтары мен оқушылардың ойлау қабілеттерін айқындайтын сұрақтарды қоюды меңгеріңіз.
- Сұрағыңызды қойған соң, оқушылардың түсінгеніне көз жеткізіңіз.

Осы аталған ережелерді сақтау мұғалімге оқушылардың білім алуына деген қызығушылығының жоғарлатып, олардың берген жауаптарының сапасын арттыруға ықпал етеді. Дұрыс қойылған сұрақтар оқушының білім-білікке ие болуына ғана ықпал етіп

қоймайды, сонымен қатар өзінің әрекеттеріне, жұмыс күндеріне рефлексия жасауға, бақылау мен қадағалауды іске асыруға үйрететіні сөзсіз.

Тағы бір ескеретін жайт – сұрақ қоюды қарапайым сұрақтардан бастап, күрделендіріп отыру керек. Қарапайым сұрақтарды әбден меңгермейінше, күрделі сұрақтарды тез, ұтымды меңгеруге қол жеткізе алмайды. Тіпті оларды жаттап алған күнінің өзінде ол сұрақтарды күнделікті өмірде жатық пайдалана отырып, ауызша басқалармен тілдік қатынас, яғни күнделікті тілдік қоланысқа енгізу арқылы қазақ тілінде жатық сөйлеуде қиындықтарға тап болады. Нақтырақ айтқанда, оқушы сұрақ қоя алмайтын болса, өзге адамның қойған сұрақтарына жауап беруде де қателіктерге ұрынып отырады. Сұрақ қоя білу деген сөз – айтылған ойды түсініп, оған өз бетінше қазақ тілінде жауап бере алады деген сөз.

Сұрақ қоюға үйретуде алғашқы кезеңдерде қарапайым, қысқа жай сөйлемдер беріп сұрақ қоюға жаттықтырамыз. Сонан соң сөйлемдерді күрделендіріп, сөйлем аясын кеңейтіп береміз. Бұл жұмыстарға әбден жаттыққан соң, шағын мәтіндер беріп, мәтін құрамындағы әр сөйлемге сұрақ қойдыра отырып талдатамыз. Мәтін құрамындағы әр сөйлемге сұрақ қоя білген оқушы өз бетінше сөйлем құруға дағдыланады. Ондайда тақтадағы сөйлемдердің жасалу жолдары үлгі ретінде алынады. Жеңілден ауырға, қарапайымнан күрделіге қарай қадам жасай отырып, дамыта оқытамыз, тіл үйренуде әр оқушыға өз бетімен жұмыс істеуге мүмкіндік жасаймыз. [5]

Дамыту арқылы жұмыс жасағанда тапсырманы бірте-бірте күрделендіріп, қиындата түсу керек. Сөйлем аясын кеңейтуде сөздердің қайталанбауы жөнінде қатаң талап қойылады. Бұл жерде қазақ тілінің сөзге бай тілдер қатарына жататындығы туралы айта отырып, әр сөздің синонимін, антонимін, омонимін, т.б. қолдану керек екендігін ескертіп отырған жөн. Бұл оқушылардың сөздік қорының молаюына, түрлі сөздіктермен жұмыс істеуіне жол ашады.

Сұрақ қою тәсілі арқылы тіл үйретуде тапсырмаларды түрлендіріп отырған жөн. Мысалы, хабарлы сөйлемді сұраулы сөйлемге айналдыру, лепті сөйлемді хабарлы сөйлемге айналдыру немсесе керсінше. Ертең біз тауға саяхатқа барамыз – Ертең сендер қайда барасыңдар? Алайқай, әжем ауылдан келді! – Кеше әжем ауылдан келді. Марат, есікті жапшы – Ол Мараттан есікті жабуын өтінді.

Сұрақ қою тәсілі арқылы тіл үйретуде ойын түрлерін де қолдануға болады. Мәселен, «Даналық ағашы» ойыны. Ойын шарты: Шағын мәтін беріледі (өтіліп жатқан жаңа тақырыпқа байланысты). Оқушылар мәтінді тез оқып шығады. Сонан соң әр оқушы мәтін бойынша бір-бір сұрақтан жазып, сандықшаға салады. Ойынды жүргізуші оқушы не мұғалім сандықшадағы сұрақтарды араластырып, бір-бірден алып оқушыларға сұрақ қояды. Оқушылар белсенділік танытып, сұрақтарға жауап беруі керек. Сынып оқушыларының барлығы қамтылу керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Алимов А.Қ. Интербелсенді әдіс – тәсілдерді қолдану. – Алматы, 2021.
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Үшінші (негізгі) деңгей.
3. Рысбаева А.Қ., Қулмышева Н.А., Исмаилова А.Т., Түнғатова Н.Ә. Білім алушылардың оқу – танымдық іс – әрекеті табыстылығын интерактивті оқыту арқылы қалыптастыру /Оқу – әдістемелік құрал. – Алматы, 2020.
4. Укипедия материалдары https//clck.ru/Px8n9
5. Құнанбаева А.Р. Тиімді сұрақтар қою арқылы оқушылардың ойлау дағдыларын дамыту https//clck.ru/Px9Lp

ИННОВАЦИИ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Омарова С.С.
Учитель русского языка и литературы школа-гимназия
с. Караоткель, Акмолинская область, Казахстан

Аңдатпа: Бұл мақалада білім беру жүйесіндегі инновациялық технологиялар мен инновациялар ұғымы, оны модернизациялау тәсілдері қарастырылады. Орыс тілі мен әдебиеті сабағын өткізудің барлық белсенді әдістері мен әдістері.

Аннотация: В данной статье рассматривается понятие инновационных технологий и новаций в системе образования, подходы к ее модернизации. Всевозможные активные методы и приёмы ведения урока русского языка и литературы.

Abstract: This article discusses the concept of innovative technologies and innovations in the education system, approaches to its modernization. All kinds of active methods and techniques of teaching Russian language and literature.

Сегодня в наше современное время основной целью обучения является не только накопленные учеником знания, но и подготовка школьника к самостоятельной образовательной деятельности, творческой личности, умеющей самостоятельно делать свой выбор.

«Как сделать урок интересным? Как увлечь учащихся своим предметом? Как создать на уроке успешность каждого ученика?», - каждый учитель задумывался над такими вопросами

Имея огромный багаж педагогического искусства, опыта, мастерства, многолетний стаж работы, педагог на сегодняшний день не может считаться профессионалом без владения инновационными технологиями обучения. Глобальные перемены во всех сферах общественной жизни, как предпосылка становления и развития информационного общества, обуславливают смену парадигмы образования. Как известно, в XXI веке приоритетной становится парадигма «образование в течение всей жизни», которая ориентирует школьное образование на качественную подготовку детей к новым требованиям жизни, так как в информационном обществе на первое место выходит «человеческий фактор». В условиях быстро меняющегося мира становятся актуальными такие способности человека, как работа в команде, генерирование новых идей, выдвижение конструктивных предложений, самостоятельное принятие решений.

Особенностью **«инновационного обучения»** является новый подход к обучению, включающий в себя личностный подход,творческое начало, профессионализм, использование новейших технологий.

Основными цели инновационного обучения:

- развитие интеллектуальных, коммуникативных, лингвистических и творческих способностей учащихся;
- формирование личностных качеств учащихся;
- выработка умений, влияющих на учебно-познавательную деятельность и переход на уровень продуктивного творчества;
- формирование ключевых компетентностей учащихся.

В основе инновационного обучения лежат следующие технологии:

- развивающее обучение;
- проблемное обучение;
- развитие критического мышления;
- технология “Метод проектов”;
- дифференцированный подход к обучению;
- создание ситуации успеха на уроке;
- информационные технологии.

Использование этих технологий в учебном процессе становится для учеников интересным, все это повышает активность учащихся, развивает навыки самостоятельно получать знания в процессе взаимодействия и поиска. И как следствие, повышается качество и прочность полученных знаний. У ребят развиваются не только исследовательские навыки и умения, но и формируются аналитические способности учащихся. Параллельно с процессом обучения идет развитие коммуникативных качеств и формирование лидерских качеств личности.

При использовании инновационных технологий в обучении русскому языку и литературе можно успешно применять на уроках следующие приемы:

1) опорный конспект;
2) групповая дискуссия;
3) синквейн;
4) ключевые термины;
5) прием Кластер
6) дидактические игры (игра слов);
7) лингвистические задачи;
8) исследование текста;
9) работа с тестами;
10) задания поискового характера;
11) нетрадиционные формы домашней и классной работы;
12) метод проектов;
13) Маршрутный лист.

Остановимся на некоторых из них:

Метод эссе: каждый может проанализировать обсуждаемый вопрос, подумать, сделать самостоятельный выбор. Главное правило свободного письма – не останавливаться, не перечитывать, не исправлять. 5-минутное эссе обычно применяется в конце занятия, чтобы помочь учащимся подытожить свои знания по изученной теме. Для учителя – это возможность получить обратную связь. Поэтому учащимся можно предложить два пункта:

1) написать, что они узнали по новой теме;
2) задать один вопрос, на который они так и не получили ответа.

Метод проектов, который позволяет эффективно развивать критическое мышление, исследовательские способности аудитории активизировать ее творческую деятельность, медиакомпетентность обучающихся.

Для учебных проектов важно:

1) определить цель исследовательской;
2) обозначить проблему;
3) выдвинуть гипотезу, связанную со способами решения данной проблемы;
4) сформулировать конкретные задачи;
5), составить четкий план проекта (это может быть, например, сценарий будущего медиатекста);
6) осуществить практическое выполнение плана проекта;
7) подготовить отчет по результатам проекта и обсудить его результаты

Существует несколько классификаций нестандартных уроков и множество их видов: урок-семинар, урок-лекция, урок-беседа, урок-практикум, урок-экскурсия, урок-исследование, урок-игра, урок-КВН, урок-защита проекта, урок-диспут, урок-конференция, урок-театрализованное представление, урок-маскарад, урок-путешествие, урок-зачет.

Почти все они позволяют задавать проблемные вопросы и создавать проблемные ситуации, решать задачи дифференцированного обучения, а также повышают познавательный интерес, способствуют развитию критического мышления. Нетрадиционные уроки русского языка и литературы обеспечивают системный анализ лингвистических сведений, развивают языковую наблюдательность. Каждый учитель в своей работе может применять вышеперечисленные виды уроков.

Кластер (от англ. cluster — «скопление», «пучок», «созвездие») — это способ графической организации материала, позволяющий сделать наглядными те мыслительные процессы, которые происходят при погружении в ту или иную тему, свободно и открыто думать по поводу какой-либо учебной задачи.

На первом этапе урока происходит вовлечение всех учащихся в процесс. Целью этого процесса является воспроизведение уже имеющихся знаний по данной теме, постановка вопросов, на которые ребятам нужно найти ответы.

На этапе осмысления организуется работа с информацией: обучающиеся читают текст, обдумывают и анализируют полученные факты. осмысление

На стадии рефлексии полученные знания перерабатываются в результате творческой деятельности и делаются выводы.

Дидактические игры (игра слов), вызывают интерес к занятиям по русскому языку. Цель игры – пробудить интерес к познанию, науке, книге, учению. При включении учащихся в ситуацию дидактической игры интерес к учебной деятельности резко возрастает, изучаемый материал становится для них более доступным, работоспособность значительно повышается. Все это создает положительный эмоциональный настрой в ходе урока. На своих уроках я использую некоторые из них: задание по типу «Исключи лишнее», «Узнай меня» и многие другие

Огромное значение для раскрытия творческого потенциала учащегося имеют и **нетрадиционные формы классного и домашнего задания**, которые призваны, с одной стороны, закреплять знания, умения и навыки, полученные на уроке, а с другой стороны, позволяют ребёнку проявить самостоятельность, и самое главное самому найти решение.

Некоторые из них (типы классного и домашнего задания):

- творческая работа (самостоятельно, отвечая на вопрос, ставят к нему цель, приводят доводы, решения, анализируют, делают вывод, доказывая свою точку зрения)
- лингвистическое исследование текста;
- создание презентаций по литературным произведениям;
- художественное чтение (выразительное), инсценировка художественного произведения;
- продолжение неоконченных произведений (учащийся представляет себя в образе автора, пытается творчески подойти к данной задаче);
- составление вопросов к произведению (к правилу) по теме;
- составление конспекта, опорных таблиц, использование кластера;
- презентации (обзор героев произведения, биография писателя);
- письмо по памяти (можно использовать и на уроках русского языка и литературы).

Такие задания активизируют мышление, заставляют учащихся обобщать, систематизировать материал по теме. Ученикам интересно действовать, активно участвовать в ходе урока, ошибаться и искать причины ошибок, формулировать вопросы, доказывать свою точку зрения, самостоятельно искать выход из проблемной ситуации, формулировать цели и задачи, заполнять маршрутные листы, анализировать свои ответы, одним словом, на уроках ребята занимают активную коммуникативную позицию.

Я полностью согласна с тем, что применение новых технологий на разных этапах урока, помогает сделать его результативным, эффективным, интересным, занимательным, а процесс получения умений и знаний для учащихся – продуктивным и творческим.

Список использованных источников

1. Концепция воспитания в системе непрерывного образования в Республике Казахстан. Астана, 2009.

2.Мурзалинова А. Ж. Формирование функциональной грамотности учащихся при обучении русскому языку как неродному на старшей ступени школы общественно-гуманитарного направления: автореф. дисс. ...доктора пед. наук / А. Ж. Мурзалинова. Алматы, 2003. С.54

3.Джадрина М. Ж. Инновационные процессы в школьном образовании Казахстана как основание для повышения его качества // Открытая школа. № 2 (153), 2016. С. 3-5

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ТІЛДІК ПӘНДЕР БОЙЫНША ПЕДАГОГТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ХАЛЫҚ АУЫЗ ӘДЕБИЕТІНІҢ АЛАТЫН ОРНЫ

Оразғалиева Ж.Т.
Жаңадәуір ауылы №5 орта мектебінің бастауыш сынып мұғалімі,
Алматы облысы, Іле ауданы, Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің негізгі шарттары: сабақ кезінде тиімді шешімді қабылдау қабілеті, нақты жағдайларға әдістерді пайдалану біліктілігі, кәсіби тапсырмаларды орындаудағы дайындығы, басқару шешімін қабылдай алуы, жұмысының әлеуметтік, адамгершілік қағидаларын меңгеруі қажет. Білімді толық игеру үшін оқушылардың ойлау қабілетін дамыту, еркін сөйлеуіне, өз ойын ашық және толық айтуға үйрету, ой-өрісін кеңейту – оқытудың ең басты мақсаты. Мұғалім қаншалықты білімді, шығармашыл болса, оның кәсіби құзыреттілік аясы да соғұрлым кең болмақ. «Құзыреттілік» ұғымы педагогика саласындаоқушының жеке тұлға екендігіне ерекше көңіл аударып, білімді нәтижеге бағыттау мақсатында ендіріліп отырған ұғым. Сондықтан оқушыға білім беру үрдісінде қазақтың ауыз әдебиетін ұлттық құндылық ретінде таныта білу – мұғалімнің шеберлігі.

Аннотация: В данной статье основными условиями профессиональной компетентности учителя являются: умение принимать эффективное решение во время занятий, умение использовать методы в конкретных ситуациях,готовность к выполнению профессиональных заданий,умение принимать управленческие решения, владение социальными,нравственными принципами работы. Особое место в формировании языковой компетенции в начальных классах занимает устная народная литература. Сказочные герои,загадки, колыбельные, пословицы и поговорки хорошо развивают мышление ребенка.Чем образованнее и креативнее учитель, тем шире сфера его профессиональной компетенций. Поэтому умение представлять казахскую народную литературу как национальную ценность -это мастерство учителя.

Abstract: The main components of a teacher's professionalism in this article are as follows: the ability to make effective decisions during lessons, the skill of using appropriate methods in specific situations, readiness to learn from the results of professional development, the ability to accept alternative solutions, and the necessity of developing their social and communication skills for the benefit of their work and relationships with others.Therefore, introducing Kazakh national literature as a national value in the process of education is the teacher's responsibility. The teacher's professional competence and national value promotion go hand in hand.

«Мектептің жүрегі – жақсы мұғалім» деп ұлы даланың дана педагогы Ыбырай Алтынсарин айтқандай, бүкіл мемлекеттің, тұтас ұлттың болашағы – ұстаздардың қолында. Жеке тұлғаның танымдық үрдістерін дамытуда, сондай-ақ, білім, білік, дағдыны, жалпы дүниетанымын қалыптастыруда оқыту әдістерін, жаңа оқыту технологияларын оқыту үрдісінде тиімді пайдалана білу мұғалім шеберлігіне байланысты. Қазіргі заман талабына сай «Бастауыш сынып пәндерін» оқытуда жаңа тақырыптарды оқушылардың өздеріне меңгере алатындай билік беру, ізгілендіру, түрлендіру, тұлғаға бағытталған білім беру ұстанымдары арқылы жүзеге асырылады [28]. Орта білім беру жүйесінде әлемдік жоғары деңгейге қол жеткізген танымал әдістемелері арасында сындарлы (конструктивті) теориялық оқытуға негізделген тәсіл кең тараған. Мен сындарлы оқыту бойынша бастауыш сынып пәндері бойынша әдіс-тәсілдерімен оқытып жатырмын. Сындарлы оқытудың мақсаты – оқушылардың пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімдерін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз етеді. Атап айтар болсақ халықтық шығармалардың балаларға тигізетін тәрбиелік әсері ұшан теңіз. Бастауыш сыныптарда ұлттық құндылықтарды қалыптастырудағы халық ауыз әдебиетінің алатын орны ерекше. Олай деп айтатын себебім, ертегілер, жұмбақтар, жаңылтпаштар, бесік жыры, мақал-мәтелдер, батырлар жыры, шешендік сөздер барлығы дерлік баланың тілін дамытып қана қоймай ой-өрісін тереңінен дамытып жетілдіреді. Мысалға алатын болсақ бастауыш сыныптағы

әдебиеттік оқу сабағында берілген ертегіні өткен кезде оқушылар сабаққа қызыға қатысып, өз ойларын ортаға салып жатады. Халық ауыз әдебиетімізде адам баласының өткен ғасырлардағы тарихи өмірі, тұрмысы, әдет-салты, күн көрісі, шаруашылығы, мәдениетімен таныстырып отырады. Сонымен қатар халық алдында қызмет еткен адал ұлдары мен қыздарын ардақтайды, олардың үздік істерін кейінгі ұрпаққа үлгі етіп көрсетеді [6].Балаларға арналған халық өлеңдерінде дүниеге жаңа келген жас нәрестенің болашағын ойлап, қолдан келер мүмкіндіктерін соның жолына бағыштауға тырысады.

«Бесік жырында»:

Әлди - әлди, ақ бөпем,

Ақ бесікке жат бөпем.

Қонақ келсе, қой бөпем,

Қой тоқтысын сой бөпем.

Құйрығына той, бөпем,- деп жырлайды халық. [7]. Мұндағы балаға деген сый-құрмет, ықыластар, оның болашақ азаматы болсын деген тілек-мақсаттардан туатыны айтылған. «Бесік жырында айтылатын тілек, ақыл-өсиеттерден халықтың нені аңсап, нені көксегендігі көрінеді»,- дейді М.Ғабдуллин. Бесік жыры бала жұбатуға арналағанмен, оның ішкі мазмұнынан халық өмірінің күнделікті тіршілік тілегімен, өмірімен тығыз байланыстыра айтылатыны көрініп тұрады. Бесік жырының мазмұнына тереңірек үңілсек, оған зер салсақ, одан өмірінің бастан кешірген бар тағдыры көрінгендей болады. Баланы тербете отырып, ана кейде өз басынан кешкен қайғысын да, қасіретін де, өмірден көрген қуанышы мен азабын да қоса жырлайды. Болашақтан күткен зор үмітке, арман-тілекке, біреуге тәуелді болмай, ерікті түрде өмір сүруге жеткізетін осылар болар ма екен дегенді жас ұрпақтың құлағына құйып отырады. Оқу іс-әрекетті жоспарлағанда мұғалімнің білімділігі, ізденімпаздығы, меңгертуі, педагогикалық шеберлігі аса маңызды. Балалардың оқу іс-әрекет үстінде көңіл-күйін, зейінін, әрекеттерін бақылау, қызығушылығын ояту, белсенділігін арттыру, танымдылығын дамыту үшін пікір алысу, шығармашылық қабілеттерін шыңдау мұғалімге байланысты болмақ. Тілдік пәндер бойынша мұғалімдердің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруда шебер-мұғалімнің, жаңашыл-мұғалімнің, зерттеуші-мұғалім халық ауыз әдебиетіндегі әрбір мәтіннің оқушы үшін алатын орнының маңызы зор екендігін біледі. Халық тәрбиесі баланың жас басынан көпшіл, ынтымақшыл, сый-сипат көрсете білетін өнегелі адам болуын көздеген, баладан адамгершілік қасиетті талап еткен. Қолы ашық, алақаны жазық береке иесі болсын, жұдырығын түйген сұм болмасын дегенді балаға жас басынан ұқтыруға тырысқан. Баланы күту, бағы, тәрбиелеу, әлпештеп ақ бесікке салу, оның мәңгілік қамқоршысы болу – ата-ананың борышты да басты міндеті деп бағалағандықтан, кәсіби дәрежеге көтерілген мұғалімдер тілдік құзыреттілікті дұрыс қалыптастыруда халық ауыз әдебиетінің алатын орнына үлкен мән беріп оларды сабақта тиімді пайдаланса нұр үстіне нұр болатын еді. Бірінші кезекте мұғалім әрбір сабақ жоспарын құрастырғанда халық ауыз әдебиетіндегі ертегілер, жұмбақтар,мақал-мәтелдерді, батырлар жырындағы кейіпкерлерді пайдалана отырып оқушылардың өз ана тілінің қаншалықты бай екенін түсіндіріп, оны күнделікті өмірде қолдана білуге үйретуіміз қажет. Тілдік пәндер бойынша кәсіби құзіреттілікті қалыптастыруда халық ауыз әдебиеті күнделікті өтілетін тақырыптарды түрлендіріп, оқушылардың дарындылығын, шығармашылығын дамытып, өмір сүруге өз үлесін қосатынын, жеке тұлға болып қалыптасуына ықпал етеді деп түсінемін. Әрбір оқушы жеке тұлға екенін бәріміз жақсы түсінеміз. Бірақ, сол жеке тұлғаны қалыптастыруда қандай іс-әрекет жасап жатырмыз деген сұрақ мені көп мазалайды. Ол үшін белсенді оқытуды тиімді пайдалана білуіміз қажет деп ойлаймын. Ал, білім беруде тілдік пәндердің кәсіби құзыреттілкті жетілдіру мақсатында өз пәнін жетік білетін ұстаздың оқушыны шығармашылығы мен дарындылығының дамуына жағдай жасай алатыны белгілі**.** Халық ауыз әдебиеті ұлттық тәрбиенің көзі екенін білеміз. «Халықтан асқан ұлы ұстаз жоқ»демекші халық ауыз әдебиетіндегі мол мұралар балалардың рухани азығын жетілдіретін негізгі нәр болмақ. Халықтың асыл қазынасымен астасып жататын шешендік сөздер ойымызды дәлелдей түспек Тілдік құзыреттілікті қалыптастыруда әдебиеттік оқу пәніне ерекше тоқтала кетсем артық болмас.

Мысалы, «Жиренше шешеннің айтқандарындағы» шешендік сөздерді алайық.

- Бұл дүниеде кім жетім? - деген сұрақ қойыпты хан Жиреншеге.

- Ата қонысынан ауған ел жетім, серіксіз ер жетім, жаңбырсыз жер жетім, - деп жауап қайтарыпты Жиренше.

- Бұл жалған дүниеде кімнің төрт құбыласы тең болады?

- Түзу мылтық, қыран құс, жүйрік аты бар, мінез-құлқы мінсіз қатыны бар ердің төрт құбыласы тең болады. Жауы үйде,досы түзде ханнан қайғылы кім бар? - деп жауап беріпті шешен [50]. Осы шешендік сөздер шағын драмалық көрініс сияқты. Онда тыңдаушының ғибрат алар өнегесі көп.

Ауыз әдебиетінің бір саласы – ертегілер. Осы ертегілердің өзі тілдік пәндер бойынша мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Қазақ ертегілері халықтың тұрмысының әр түрлі шақтарын көрсетеді. Мысалы, бір ғана «Аяз би» ертегісінің өн бойынан қаншама ұлттық бояуларды табуға болады. Ғасырлар бойы халық тұрмысымен бірге қайнасып, ұлттық дәстүрді бойына сіңірген, мақал-мәтелдер, халық өлеңдері, ертегілер, аңыз-әңгімелер, айтыстар өз Отанын шексіз сүйетін, білімді, іскер, адамгершілігі мол, парасатты, мәдениетті жан-жақты жетілген ұрпақ дайындауға негіз бола алады. Әдебиеттік оқу пәнінің әр сабағы өз ана тіліміздің кереметтігінің мәнін ашып,адам бойындағы асқақ арман, әдемі сенім, әсемдік пен сұлулыққа құштарлық тәрізді мөлдір сезімдер мен кісілік қасиеттер туралы тереңінен біліп, әрбір оқушының өз ана тіліне деген құрметін арттырады. Бұл пән арқылы оқушылардың рухани дүниесі байиды, туған тілін сүюден адамзатты құрметтеуге дейінгі сезімдері қалыптасады. Сабақтағы басты нәрсе – мәтін. Мәтін көркем туындыда тірі ағза сияқты. Онда сол шығармаға жан, нәр, қуат беріп тұрған қан тамырлары, жүйелері бар. Мұғалім оқушыларға көркем туынды туралы оқулық авторы, не ғалымдар пікірін қайталауды, соны қаз-қалпында мазмұндатуды мақсат етпеуі керек, ең бастысы, сол көркем туынды туралы оқушы пікірі, ойына ерекше көңіл бөлген жөн. Бұл пәннің басқа пәндерді оқытудан өзгешелігі де, күрделілігі де осында. Басқа пәндерге қарағанда сезім, эмоция, әсер, шабыттану, қиялдау, армандау, еліктеу, әр түрлі психологиялық рең ерекше көрінеді. Әдебиеттік оқу пәні – жан дүниені, он екі мүшені, алпыс екі тамырды түгелдей жайлап, еш уақытта да көзге көрінбейтін сезім қылдары арқылы ақыл иесі адамды өз ырқына жетелеп алатын қасиетті дүние. Оны оқытудың қызықтығы да, күрделілігі де осында жатса керек. Мұғалім қаншалықты білімді, шығармашыл болса, оның құзыреттілік аясы да соғұрлым кең болмақ. «Құзыреттілік» ұғымы педагогика саласында оқушының жеке тұлға екендігіне ерекше көңіл аударып, білімді нәтижеге бағыттау мақсатында ендіріліп отырған ұғым. Сондықтан оқушыға білім беру үрдісінде қазақ әдебиетін ұлттық құндылық ретінде таныта білу – мұғалімнің шеберлігі.

Ұлттық құндылық дегеніміз – тұтас бір жүйе. Оған халықтың көркем мәдениеті немесе халық өнері,сондай-ақ халықтың әлеуметтік және мәдени қауымдастық ретінде пайда болуымен бірге туындаған әдет-ғұрыптар, салт-дәстүрлер, жол-жоралғылар, ұғым-түсініктер, дағды, көзқарастар жатады [9]. Көркем әдебиеттің өзіндік ерекшелігін таныту үшін мұғалім әдебиеттанушы ғалым, зерттеуші болуға міндетті. Онсыз көркем әдебиеттің табиғатын өзі де тани алмайды, шәкірттерін де шығарманың шырынына тереңдете алмайды, эстетикалық табиғатын аша алмақ емес. Сол үшін ең бірінші мұғалімнің кәсіби құзіреттілігі жоғары дәрежеде болуы керек. Ұлттық құндылықтардың әрбір халықтың өмірінде алатын орны өзгеше. Қазақтың салт-санасын жаңғырту еліміздің ішкі және сыртқы саясатын ұлттық сипатта жүргізуді талап етеді. Қазақи рухы биік ұлттық идеяның қалыптасуында ұлттық құндылықтардың маңызы зор. Ұлттық тәрбие туралы идея бүгінгі күн талабы мен өмірлік қажеттіліктен туындап отыр. Ұлттық сана-сезімі қалыптасқан, төл құндылықтар мен жалпыадамзаттық құндылықтарды өзара ұштастыра алатын толық кемелді, ұлтжанды тұлғаны тәрбиелеу – ұлттық идеяның негізгі бағыты [4]. Ұлттық идея – қазақ халқы тудырған моральдық нормаларда және ұлттық құндылықтарда бекітілген патриоттық тәжірибені меңгеру, ұлттық этномәдени дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды тану, тарихты құрметтеу арқылы іске асырылады. Құзырлылық – белгілі сала бойынша жан-жақты хабардар, білгір деген

мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде беделді шешім шығара алады дегенді білдіреді [21]. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің негізгі шарттары: сабақ кезінде тиімді шешімді қабылдау қабілеті, нақты жағдайларға әдістерді пайдалану біліктілігі, кәсіби тапсырмаларды орындаудағы дайындығы, басқау шешімін қабылдай алуы, жұмысының әлеуметтік, адамгершілік қағидаларын меңгеруі қажет. Білімді толық игеру үшін оқушылардың ойлау қабілетін дамыту, еркін сөйлеуіне, өз ойын ашық және толық айтуға үйрету, ой-өрісін кеңейту – оқытудың ең басты мақсаты. Әрбір оқушыны өз мүмкіндігіне қарай білім, білік дағдыларын дамыта отырып оқытуымыз дұрыс. Оқушының білікті тұлға ретінде қалыптасуы мұғалімдердің білімі мен кәсіби шеберлігіне тікелей байланысты. Оқушыны жақсы көре білмеген, бар жүрегімен сүйіспеншілігін көрсете алмаған ұстаздан білікті маман иесі шығуы мүмкін емес. Жақсы мұғалім – бұл қай кезде де ең алдымен кәсіби деңгейі жоғары, интеллектуалдық, шығармашылық әлеуеті мол тұлға. Ол оқытудың жаңа технологияларын өмірге ендіруге дайын, оқу-тәрбие ісіне шынайы жанашырлық танытатын қоғамның ең озық бөлігінін бірі деп есептеледі. Зерттеуші мұғалім кәсіби деңгейі жоғары тұлға. Ол өзінің атқаратын қызметінің маңызын терең түсіне отырып, біліктілікпен жұмыс істейді. Зерттеуші мұғалімге тән ерекшелік парасаттылықты және нәзіктілікті арттыра отырып, ақылмен еңбектену; өзін қоршаған ортаға жаңа көзбен қарап, жаңа идеяның тамырын ашып, терең зерттей білуі керек деп ойлаймын. Тұлғалық- ізгілілік бағыттылығы жоғары, педагогикалық шеберлік пен өзінің іс- қимылын жүйелілікпен атқаруға қабілетті, оқытудың жаңа технологияларын толық меңгерген және білімдік мониторинг негізінде ақпараттарды тауып, оларды таңдап сараптай алатын, отандық және шетелдік тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білетін кәсіби маман педагогті айтамыз. Қазақ ақыны Мағжан Жұмабаев «Жас бала – жас бір шыбық, жас күнде қай түрде иіп тастасаң, есейгенде сол иілген күйінде қалмақ» деп тұжырым жасаған екен. Бүгінгі жас ұрпақты бала шақтан, яғни ерте жастан ұлттық құндылықтарға сүйене отырып тәрбиелеу керек.Ұлттық құндылықтар – ұлттық идеяның негізгі өзегі, ұлт қалыптасуының басты факторларының бірі. Ұлттық идея – туған жер, өскен орта әсерлерінен қалыптасып, халықтың тілі, ауыз әдебиеті, салт-санасы, әдет-ғұрпы, ырымдары мен тыйымдары арқылы жүйеленген сезім [41]. Ол – ұлттың болмысы, психологиялық өзіндік ерекшелігі. Ал осы ұлттық идеологиямыз әлсіз болса, барлық салаға өзінің теріс әсерін тигізетіні шүбәсіз. Ұлы ағартушы Ахмет Байтұрсынов: «Балам» деген жұрт болмаса, «жұртым» дейтін бала қайдан шығады» деген. Сондықтан ел болып, жұрт болып ұрпақ тәрбиесін қолға алу – басты шаруа. Тәрбие барысында ұлттық құндылықтарымыз арқылы жол көрсетер болсақ, жастарымыз еліміздің әлеуметтік-мәдени өзгерістеріне жоғары мәдениетті деңгейде бейімделе алады деп сеніммен айта аламын [5]. Білім беруде басты тұлға мұғалім екенін ескерсек, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамыту бүгінгі күннің басты шарты болып табылады. Қай заманды алсақта озық ойлы шәкірт тәрбиелеу үшін, ұстаздың көкірегі ашық, көңілі ояу болуы хақ. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі оқушының шынайы келбетін ашып, өмірге бейімдей алады. Ендеше мемлекетіміздің білім қызметкерлеріне қойылатын талап та айтарлықтай өзгеретіні белгілі. Жаһанданудың жаппай дамуына жұтылып кетпейтін саналы ұрпақ тәрбиелу «Мәңгілік ел» болып қалыптасуымызға, мұғалімнің жаңа формацияда жұмыс жасауына, нәтижеге бағытталған білім беруге жетелейді. Жаңа ұлттық модельдің қалыптасуы болашақтың жаңаша ойлайтын, дүниеге көзқарас мәдениеті мен санасы дамыған ұрпағын оқытып, тәрбиелейтін кәсіби құзіреттілігі жоғары мұғалімді талап етіп отыр.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Жарқынбеков С.Д, Сманқұлова Ж.Е. XXI ғасыр мұғалімі; 12 жылдық мектептегі бастауыш сынып мұғалімдеріне, білім органдарының жетекшілері мен әдіскерлерге, инспекторларға арналған көмекші құрал – Алматы, 2006 ж.
2. Назарбаев Зияткерлік мектептері ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, Мұғалімге арналған нұсқаулық 4-5 беттер Нұр-сұлтан, 2018 ж.
3. Сегізбаева О.А. Қазақ философиясының тарихы. – Алматы, Ғылым, 1999 ж.
4. Білімдегі жаңалықтар. №4 2009ж.
5. Кенжебеков Б.Т. Педагогика ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесін алу үшін

дайындалған диссертациясының автореферати. Жоғарғы оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзіреттілігін қалыптастыру. - Қарағанды, 2005.
6. Ғаламтор «Google» сайтыАуыз әдебиеті
7. Уикипедия - ашық энциклопедиясынан алынған мәлімет

УРОВНЕВОЕ СОДЕРЖАНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Подалюк М.Г.
Учитель английского языка КГУ «Белоглинской основной средней школы», Костанайская область, Карабалыкский района, село Белоглинка, Казахстан

Андатпа: Мақалада негізгі компоненттер қарастырылады ағылшын тілі мұғалімінің кәсіби құзыреттілігі, кезеңдері және оның педагогикалық шарттары қалыптастыру және дамыту. Мұғалімдердің үздіксіз кәсіби білімі білім беру сапасын арттыруда және мұғалімдердің кәсіби дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігінің негізгі аспектілерінің бірі-олардың деңгейлік мазмұны, яғни ағылшын тілін сәтті оқыту үшін қажетті білім, Дағдылар деңгейі.

Аннотация: В статье рассматриваются основные компоненты профессиональной компетентности учителя английского языка, этапы и педагогические условия её формирования и развития. Непрерывное профессиональное образование педагогов играет важную роль в повышении качества образования и развитии профессиональных навыков учителей. Одним из ключевых аспектов профессиональной компетентности педагогов является их уровневое содержание, то есть уровень знаний, умений и навыков, необходимых для успешного преподавания английского языка.

Abstract: The article discusses the main components of the professional competence of an English teacher, the stages and pedagogical conditions of its formation and development. Continuous professional education of teachers plays an important role in improving the quality of education and the development of professional skills of teachers. One of the key aspects of teachers' professional competence is their level content, that is, the level of knowledge, skills and abilities necessary for successful teaching of English.

Непрерывное профессиональное образование играет важную роль в развитии компетентности педагогов. Однако, для эффективного развития и оценки компетентности педагогов необходимо иметь четкую структуру и уровневое содержание компетенций.

Уровневое содержание компетентности педагогов представляет собой систему описания и классификации навыков, знаний и умений, которыми должен обладать педагог на разных этапах своей профессиональной карьеры. Это позволяет педагогам понимать, какие навыки они должны развивать и какие уровни компетентности они могут достичь.

Оценивание уровней компетентности педагогов в условиях непрерывного профессионального образования может осуществляться с помощью различных механизмов. Некоторые из них включают:

1. Портфолио: Педагоги могут создавать портфолио, в котором они демонстрируют свои достижения, профессиональные проекты, рефлексию и развитие своих компетенций. Это позволяет педагогам регулярно оценивать свой прогресс и устанавливать новые цели.

2. Самооценка: Педагоги могут использовать инструменты самооценки, чтобы оценить свои компетенции на основе определенных критериев. Это помогает им осознать свои сильные и слабые стороны, а также определить области, требующие дальнейшего развития.

3. Внешнее оценивание: Внешние эксперты или организации могут проводить оценку компетентности педагогов на основе установленных стандартов и критериев. Это может включать наблюдение за уроками, интервью, анализ педагогических материалов.

Современное образование требует от педагогов постоянного развития и совершенствования своих навыков. Это особенно актуально в контексте преподавания

иностранных языков, таких как английский, где требования к уровню компетентности педагогов постоянно меняются. Для эффективного обучения иностранным языкам необходимо разрабатывать уровневое содержание компетентности педагогов и механизмы оценивания этой компетентности. В данной работе рассматриваются основные аспекты этой проблемы [1].

Для того чтобы эффективно оценивать компетентность педагогов, необходимо разработать уровневое содержание, которое бы определяло не только базовые требования к педагогам, но и уровни их профессиональной подготовки.

Как известно, качество образования в большой степени зависит от компетентности и уровня профессиональной подготовки учителя. В условиях модернизации системы образования, профессиональная компетентность учителя английского языка приобретает особенно важное значение. Преимущественно, если учитывать, что иноязычное образование имеет свою специфику, так же как и предмет «Иностранный язык». Его целью является формирование и развитие у обучающегося важнейших социально значимых функции: коммуникативной, информационной, образовательной, развивающей, воспитательно-формирующей, культурологической и гуманитарной. Следовательно, повышение профессиональной компетентности педагога – необходимое условие модернизации современного образования.

В настоящее время компетентным, скорее, можно назвать не специалиста, обладающего энциклопедическими знаниями, а человека, который умеет применить имеющиеся у него знания на практике в реальной жизни. Ценятся личностные качества, позволяющие разрешить конфликт, найти общий язык и договориться.

По мнению А.В. Хуторского, компетентность учителя английского языка – это комплекс профессиональных и личностных качеств (компетенций) педагога, которая определяет эффективность его педагогической деятельности.

Педагогическая деятельность учителя английского языка развивает способность логически верно выстраивать устную и письменную речь, владетьанглийским языком на уровне, который позволяет получать и оценивать информацию из зарубежных источников, формирует готовность к толерантному восприятию социальных и культурных различий, уважительному и бережному отношению к историческому наследию и культурным традициям, способствует применению навыков публичной речи, ведения дискуссии и полемики, развивает способность разрабатывать и реализовывать учебные программы базовых и элективных курсов в различных образовательных учреждениях [2].

Главной целью моей педагогической деятельности является формирование коммуникативной компетентности обучающихся, воспитание уважения к языку, людям и их традициям, развитие гармоничной личности, общих способностей, эрудиции школьников в соответствии с индивидуальными особенностями и возможностями каждого ребёнка.

Задачи, которые ставлю перед собой – это обеспечивать высокий уровень знаний учеников, умение самостоятельно приобретать и применять их на практике;создавать условия для поисковой и исследовательской деятельности;воспитывать культуру труда, человечность и милосердие, духовность, бережное отношение к окружающему миру;сотрудничать с родителями обучающихся.

Коммуникативный подход обучения английскому языку, как следует из его названия, направлен на практику общения. В результате такого подхода в обучении формируется, реализуется и действует система владения английским языком как средством общения в широком смысле этого слова. Систематизируя речевую деятельность, я учитываю, что для обучения общению на английском языке значимыми являются как специальное, так и взаимосвязанное обучение видам речевой деятельности, в том числе говорение, аудирование, чтение и письменная речь.

В основе взаимодействия с классом на занятиях лежит сотрудничество, диалог учителя и ученика, которые направлены на совместное конструирование деятельности. При этом важно учитывать индивидуальные особенности ребёнка, интересы личный «субъективный»

опыт. Для эффективности урока применяю следующие современные педагогические технологии: информационно-коммуникационные, игровые, цифровые, проектные технологии, личностно-ориентированный подход, обучение в сотрудничестве, технологию проблемного обучения, что позволяет повышать качество образования, мотивацию обучающихся, создать ситуацию успеха и помочь обучающимся увидеть практическую направленность изучения английского языка.

С учащимися на уроках сочетаю приёмы фронтальной, групповой и индивидуальной работы. Использую не только классические формы уроков, но и нетрадиционные: урок-путешествие, урок-викторина, урок-соревнование, урок-игра, урок защиты проектов. Большое внимание уделяю использованию нестандартных форм изучения предмета, так как нетрадиционные уроки наряду с обязательным курсом создают условия для более полного осуществления практической, воспитательной, образовательной, развивающей целей обучения. Они являются одним из средств повышения мотивации, которая в свою очередь – важное условие при изучении иностранного языка. Интерес повышает желание учить и познавать, а значит, обеспечивает прочность знаний.

Постоянно стремлюсь к самосовершенствованию, прохожу курсы повышения квалификации в разных формах (очной и дистанционной), участвую в ежегодном областном методическом дне для учителей иностранных языков, даю открытые уроки и мастер-классы. Активно распространяю свой педагогический опыт, выступая на заседаниях творческой группы школы, публикую свои методические разработки.

Образовательная программа нашей школы предполагает вовлечение обучающихся в создание учебных проектов. Проектная методика является для меня эффективным приемом организации учебной деятельности. В процессе такой работы обучающиеся овладевают языком в совместной деятельности, возникает деловое сотрудничество: дети взаимодействуют с другими участниками и учителем, они получают удовлетворение от своей работы. В ходе работы над проектом, актуальны все виды деятельности – чтение, аудирование, говорение и письмо. У школьников формируются навыки самостоятельной исследовательской деятельности, развиваются умения работать с источником, анализировать, сравнивать и обобщать информацию.

Применяемая на уроке групповая форма работы обеспечивает активную деятельность каждого ученика в течение всего урока, максимально увеличивает время говорения каждого школьника [1].

В школе дети кроме психологической, получают и большую умственную нагрузку. Быстро утомляясь, они отвлекаются, внимание их рассеивается. На уроках английского языка на начальном этапе предупреждение переутомления обучающихся возможно на основе песен и рифмовок. С их помощью провожу физкультминутки с целью профилактики нарушений осанки и зрения; активизируются внимание, память, умственная работоспособность, снимается умственное и физическое напряжение. Кроме того, развивается речь, обогащается словарный запас, отрабатывается произношение, а самое главное, поддерживается интерес детей к изучению английского языка. При этом важно, чтобы такие физкультминутки не способствовали перевозбуждению нервной системы ребенка.

Каждый учитель знает, насколько важен систематический подход при изучении любого предмета. Английский язык в этом отношении не является исключением. Невозможно изучать язык хаотично, не выделяя и не обобщая определенных тематических блоков, поэтому в своей работе применяю обобщающие уроки. Обобщающие уроки дают ученику возможность воссоздать полную картину изученного по данной теме, а также способствуют появлению желания сделать следующий шаг в открытии неизвестного иностранного мира, то есть создают мотивации. На уроках применяю разные виды контроля как неотъемлемую часть учебно-воспитательного процесса, нацеленного на определение уровня знаний, умений и навыков обучающихся и формирование на этой основе оценки за определенный раздел программы или периода обучения. В своей работе особое место отвожу оценке как мотивирующей функции в обучении. Основными принципами контроля оценивания знаний

обучающихся считаю следующие: объяснять оценки, замечать успех ученика, а не недостатки, считать оценку не целью, а средством развития ученика, создавать ситуацию успеха на уроке.

Внеклассные мероприятия, в т.ч. литературно-музыкальные гостиные, фестивали английской музыки и поэзии, КВНы, дают возможность повысить интерес обучающихся к английскому языку, расширяют их кругозор, сообщают дополнительные сведения о языке, дают возможность хорошо мотивированным обучающимся заниматься дополнительно. Дети с развитыми способностями и склонностями к музыке и английскому языку разучивают песни на английском языке и принимают активное участие в различных фестивалях муниципального уровня. Яркие костюмы, декорации, музыка, чтение стихотворений, исполнение песен на изучаемом языке создают атмосферу незабываемого праздника и вызывают у детей желание изучать английский язык [4].

После уроков готовлю обучающихся к участию в олимпиадах и конкурсах разных уровней и имею благодарности за подготовку победителей и призеров.

Постоянно занимаюсь анализом своего собственного педагогического опыта. В результате самоанализа развиваю свои исследовательские навыки, которые качественно дополняют педагогическую деятельность в целом.

Таким образом, хорошо подготовленный учитель, который может вызвать у школьников интерес и желание заниматься иностранным языком, является одним из главных факторов формирования мотивации к изучению иностранных языков. В нашей школе создана доброжелательная атмосфера, способствующая профессиональному росту учителя, развитию его творческих способностей, самообразованию. Большинству педагогов характерны высокое качество выполнения трудовых функций, культура труда и межличностных взаимоотношений, умение инициативно и творчески решать профессиональные проблемы. Мы культивируем вежливые формы обращения, уважаем личность и труд каждого учителя, оказываем друг другу всестороннюю помощь и поддержку, делимся опытом работы.

В статье первого президента РК «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» говорится о том, что каждый казахстанец должен овладеть компьютерной грамотностью, знать иностранные языки, быть «культурно открытым» и непрерывно получать новые знания. Это позволит стать нации конкурентоспособной. Президент предлагает меняться без ущерба истории и культуре. Мы видим и пути достижения целей, намеченных им, которые могут реализоваться в рамках сотрудничества не только внутри нашей страны, но и за её пределами [3].

Список использованных источников

1. Барлыбаев Х. А. Глобализация: вопросы теории и практики // Век глобализации. Вып. № 2. 2008. [Электронный ресурс] URL: http://www.socionauki.ru/journal/articles/129849/

2. Войтович И. К.Иностранные языки в контексте непрерывного образования: монография / под ред. Т. И. Зелениной. – Ижевск: Изд-во «Удмуртский университет», 2012. – 212 с.

3. Статья Нурсултана Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания«URL: http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya

4. Хуторской, А.В. Ключевые компетентности как компонент личностно-ориентированного образования / А.В. Хуторской // Народное образование. -2003.-№2.-90с.

ҚАЗАҚ ТІЛІ ЕКІНШІ ТІЛ РЕТІНДЕ ОҚЫЛАТЫН СЫНЫПТАРДА «КӨКСЕРЕК» ШЫҒАРМАСЫН ЖАҒДАЯТТЫҚ КЕЙС НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ДӘЛЕЛДІ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Сулейменова М.М.
қазақ тілі мен әдебиет пәнінің мұғалімі, п.ғ.м.
Химия-биология бағытындағы НЗМ Қарағанды, Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада мұғалім педагогикалық іс-тәжірибесін зерттеу нәтижесімен бөліседі. Қазақ тілі екінші тіл болып оқытылатын сыныпта «Көксерек» шығармасы негізінде оқушылардың зерттеушілік және дәлелді сөйлеу дағдыларын дамытуға бағытталған іс-әрекеттегі зерттеуде кейс әдісін пікірталас әдісімен кіріктіре қолданудың тиімділігі зерделенеді. Оқушылардың ақпараттарды іріктеу, байланыстыру, талдау секілді зерттеушілік дағдыларын дамытуда кейс әдісі мен дәлелді сөйлеу дағдысын дамытуда пікірталасты қолданудың тиімділігіне көз жеткізеді.

Аннотация: В статье учитель делится результатами изучения педагогической практики. В классе, где казахский язык преподается как второй язык, на основе произведения» Судак" изучается эффективность интегрированного использования кейс-метода в дискуссионном методе в деятельностном исследовании, направленном на развитие у учащихся навыков исследовательской и аргументированной речи. Обеспечивает эффективность использования кейс-метода и дискуссии в развитии навыков аргументированной речи в развитии исследовательских навыков учащихся, таких как отбор, связывание, анализ информации.

Abstract: In the article, the teacher shares the results of studying pedagogical practice. In the classroom, where Kazakh is taught as a second language, based on the work "Sudak", the effectiveness of the integrated use of the case method in the discussion method in an activity study aimed at developing students' skills of research and reasoned speech is studied. Ensures the effectiveness of the use of the case method and discussion in the development of reasoned speech skills in the development of students' research skills, such as selection, linking, information analysis.

Еліміздегі білім беру бағдарламасы бойынша орыс сыныптарында оқылатын қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқыту әдістемесі тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым секілді төрт тілдік дағдыны дамытумен қатар, қазақ тілінің грамматикасы мен қазақ тілінде жазылған көркем шығармаларды меңгертуді мақсат етеді. Қазақ тілі екінші тіл ретінде оқылатын сыныптарда көрініс табатын басты мәселелер деп оқушылардың сөздік қорының аздығы, грамматикалық бірліктерді қате қолдану, сенімсіз дәлелдер, психологиялық жай-күйіндегі сенімсіздік, үрей, ұялшақтық секілді сезімдердің орын алуы ықпал етеді. Осы орайда 9-орыс сынып оқушыларының академиялық сөздік қорын және өз көзқарасын сенімді аргументтермен дәлелдей алу дағдыларын дамыту қажеттілігі туындады.

Оқушылардың көзқарасын сенімді дәлелдей алу дағдылары неліктен маңызды? Назарбаев Зияткерлік мектептерінің сыртқы жиынтық бағалау емтиханында оқушылардың оқылым және жазылым компоненттері бойынша өз ұстанымын білдіре алуы, оны сенімді аргументтермен дәлелдей алу дағдылары бағаланады. Іс-әрекеттегі зерттеу аясында 9-сыныптардың 26 оқушысынан алынған кіріс сауалнамасының қорытындысы бойынша оқушылардың өз көзқарасын дәлелдеуде *«тақырыпқа қатысты сенімді аргументтер келтіру», «дереккөздерден қажетті ақпаратты іріктеу», «аргументтерді өзара байланыстыра алмау», «ойды әсерлі жеткізуге ықпал ететін көркем сөз қорының аздығы»* секілді қиындықтарды көрсеткен. Ал өз ойын ауызша білдіру кезінде оқушылар ұялу, ашуланшақтық секілді эмоциялардан қарағанда 12 оқушы *қобалжу,* 14 оқушы *қорқыныш*, 16 оқушы *сенімсіздік* секілді жағымсыз эмоционалды қиындықтарды басынан өткереді. Ситуацияны *пікірталас, рөлдік ойын, кейстер* арқылы талқылаған ұнайды екен.

Сауалнамадағы оқушы «үнін» негізге ала отырып, оқушылардың дәлелді сөйлеу дағдыларын дамытуда пікірталас пен кейс әдісін кіріктіре қолдануды шештім. Іс-әрекеттегі зерттеу бойынша сабақтарды жоспарламас бұрын алдымен «пікірталас және кейстің оқытуда қолдану тиімділігі қандай?» деген сұраққа жауап алу мақсатында ғылыми еңбектер зерделенді. Пікірталас- даулы мәселені түрлі көзқарастар тұрғысынан салыстыру, талдау, зерттеу арқылы

шынайы пікір білдіре отырып, мәселені шешу болып табылатындықтан, мәселені жан-жақты талдуда алған білімнің ұзақмерзімді болуы, оқушылардың өзара қарым-қатынасы, пікірлерін өзара толықтыру олардың сенімділігін арттырады екен [1]. Ал кейс әдісінің тиімділігі өмірлік жағдаяттарды талқылау кезінде білімінің толығуы, ақпаратты іріктеу, талдау дағдысын дамыту арқылы оқушылардың өзіндік белсенді әрекеті ұйымдастырылатындығы болып табылады [2].

Қазақ тілі екінші тіл болып саналатын 9Е сыныбында «Жағдаяттық кейс әдісі арқылы пікірталаста көзқарасын сенімді дәлелдеу дағдыларын дамыту» деген кәсіби даму мақсаты аясында кейс және пікірталас кіріктіре қолданылатын іс-әрекеттегі зерттеу сабағын өткізу жоспарланды. Зерттеу сабағы «Жер планетасы және адамзат» тарауы бойынша М.Әуезовтің «Көксерек» шығармасымен байланыстырылып, *«Пікірталасқа қатысушылар берілген тақырып бойынша өз пікірлерін сенімді дәлелдеу және қойылған сұрақтарға еркін жауап беру»* деген оқу мақсатына құрылды. Т2 сыныптарында көркем шығармаларды меңгерту үлкен дайындықты қажет ететін болғандықтан, алдыңғы сабақта «Көксерек» әңгімесі бейімделіп, сөздікпен жұмыс түрлері жасалынып, шығарма мазмұнын меңгеру жұмыстары жүргізілді. Зерттеу сабағына қажетті ресурстар мазмұны биология, этнография, қазақ әдебиеті пәндерімен байланыста құрылды.

XXI ғасырың басында туған балалар Z ұрпақтары деп саналады, өйткені олар ғылым мен технология дәуірінде туғандықтан, сандық технологияға қызығушылығы жоғары [3]. Осыны ескере келе оқушылардың қызығушылығын ояту және шығарманың мазмұнын еске түсіру үшін сабақтың басында www.liveworksheets.com онлайн қосымшасы арқылы оқушылар өз телефондарынан тақтада көрсетілген QR кодты сканерлеу арқылы шығарма мазмұнына сай келетін 4 ақпаратты анықтап, әр оқушы бірден өз нәтижесін көруге мүмкіндік алды. Ал тапсырманы интерактивті тақтада орындайтын оқушы https://flippity.net қосымшасындағы рандом арқылы таңдалды. Жоспарлауда болжағанымдай оқушылар бұл тапсырма түрін қызығушылықпен еш қиындықсыз орындап, жақсы нәтиже таныта алды. Ал тақтадағы оқушы өз нәтижесін тексеру кезінде 1 ақпараттың қате екенін байқады. Аталған платформа сабақтарымда жиі қолданылатындықтан, тапсырманың нәтижесіне қарай оқушылардың шығарма мазмұнын жақсы меңгергендерін байқауға болады.

Сабақ мақсатын анықтауға оқушылар қалай қатыстырылды? Сабақта оқушылар алда тұрған мақсаттың мәнін түсініп, оған жету үшін не істеу қажет екенін анықтай алған жағдайда ғана оқу мақсатына қол жеткізеді. Сондықтан да оқу мақсатынан күтілетін нәтижені, яғни бағалау критерийлерін жай ғана хабарлаудан гөрі, оқушылардың өздеріне талқылатуды жоспарладым. Неге десеңіз, бағалау критерийлерін оқушылармен бірге талқылау олардың өз біліміне деген жауапкершілік сезімдерін оятып қана қоймай, іріктелген бағалау критерийлерінің оқу мақсатымен байланысын дәлелдейді. Оқу мақсатынан күтілетін нәтижені түсінгендіктен, сабаққа да белсенді қатысады. Оқушылар оқу мақсатына сай келетін екі бағалау критерийін дұрыс анықтап қана қоймай, олардың оқу мақсатымен байланысын дәлелдей де алды.

Сабақтың негізгі кезеңін жоспарлауда *«Оқушыларды оқу үдерісіне тарту үшін қандай әдістер мен ресурстар тиімді болады?»* деген сұрақ туындады. Ойлана келе, сабақты сот-сабақ түрінде өткізуге тоқталдым. Ол үшін сот-сабақта талқыланатын мәселені кейс арқылы берген дұрыс деп танып, сотқа шағымданушы адамдардың атынан шығарма мазмұны негізінде шағын кейс әзірленді. Сот процесі болғандықтан, оқушылар пікірталас арқылы шығармадағы адам мен қасқырлар тобы болып өз мүдделерін қорғайды деп жоспарланды. Осы орайда бұл тапсырма түрін қалай орындатқан нәтижелі болады деген сауалға ойлана келе, оқушыларды тілдік деңгейлеріне қарай 3 топқа алдын-ала бөлдім. «Көксерек» және «Адамзат» топтары тілдік деңгейі жоғары, орта болатын 5 оқушыдан топтастырылды, өйткені топтағы оқушылар топтық талқылау және топ алдында сөйлеу кезінде бір-біріне өзара қолдау көрсетеді деп жоспарланды. Ал адам мен қасқырлар арасындағы араздықтың туындау себептері мен салдарын және кінәлі тарапты анықтап, үкім шығару, адам мен қасқыр арасындағы араздықты болдырмауға және табиғат заңын бұзбауға қатысты шешім ұсынатын «Сот» тобына тілдік

деңгейі жоғары 3 оқушы таңдалды. Біріншіден, сот-оқушылар екі тарапқа ұсынылатын қосымша ресурстармен жұмыс жасайды. Екіншіден, екі тараптың дәлелдемелерін тыңдайды, дәлелді үкім шығарады және мәселені оңтайлы шешудің тиімді жолдарын ұсынулары қажет болады.

Әр топ өз мүдделерін қорғауда аргумент ретінде қолдана алуы үшін түрлі ресурс көздерінен қасқырдың биологиялық ерекшелігі, қасқырға қатысты қазақ танымындағы ұғым-түсініктер туралы ақпараттар жинақталып, бейімделді, іріктелді. Сабақта бірден топтық талқылау және аргументтерді іріктеу, өзара байланыстыра алу жұмыстарымен айналысуға кірісуі үшін оқушылар жинақталған ресурстармен «Төңкерілген сынып» әдісі негізінде алдын-ала үйде танысып келді. Бұл - сабақта уақытты тиімді қолдануда таптырмас әдіс, себебі негізгі уақыттың көп бөлігі оқушылардың мәтіндермен танысып, түсінулеріне емес, зерттеушілік бағыттағы жұмыстармен айналысуға жұмсалады. Оқушылар алдыңғы сабақта қандай ресурспен жұмыс жасайтындықтарын біліп келетіндіктен, психологиялық жағдайы да тұрақты болады, сәйкесінше сабақта сенімді әрі белсенді әрекеттеседі. Сонымен қатар қазақ тілі екінші тіл болып оқылатын сынып екендерін ескере келе, оқушыларға тілдік қолдау көрсету мақсатында сынып қабырғаларына тақырыпқа қатысты шығарма сюжетін еске түсіретін суреттер мен сөз тіркестері және мақал-мәтелдер ілінді. Оқушыларға таныс емес сөздер ресурстардың ішінде синонимі және аудармасымен берілді. Әр топқа қосымша материалдар, көркем шығарма және тапсырма мен дескрипторлар таратылды.

Іс-әрекеттегі зерттеу тақырыбына қатысты ғылыми еңбектерге шолу жасауда Колумбиядағы Ла Сабана университеті зерттеушілерінің студенттердің аргументтеу дағдыларын дамытуда кесте-органайзерлерді қолдану тәжірибелеріне сүйене отырып, топтағы оқушылардың өз мүдделерін қорғауы үшін жетекші сұрақтар және ресурстар мен көркем шығармадан ұстанымдарына дәлел болатындай іріктелген аргументтерді түртіп алатын, әр жүйелі сөйлеулеріне көмек болатын кесте-органайзер құрастырылды. Сабақ кезінде тілдік деңгейі төмен оқушыларды қолдау мақсатында өз көзқарасын ауызша дәлелдеуде қолдана алатын клишелер мен сөз тіркестері ұсынылды. Әр топтың ішінде топтық жұмысты ұйымдастыратын топ көшбасшылары тағайындалды. «Адамзат» және «Көксерек» тобының топ басшылары бірден сұрақтарды талқылап, екі сұрақты топтағы екі оқушыға бөліп беріп, қалған бір сұрақты өзі талқылауға кірісіп кетті. Мысалы,«Адамзат» тобына *«Қасқырдың күшіктеріне неге қиянат жасадыңыздар?», «Ауылда Көксеректен қандай зиян көрдіңіздер?», «Адамдар қасқырларға қандай мейірімділік көрсетті?»* деген жетекші сұрақтарға топ өз мүдделерін қорғауда шығармадан күшіктер өссе, ауылдың адамдар мен малдарына қауіп төнетіндігін, Көксеректің ауыл малдарына жасаған шабуылын, ауыл иттерін қорқытқанын, Құрмаштың жасаған қамқорлықтарын қосымша ресурста берілген қасқыр аулайтын аңшылардың күшіктің біреуін тірі қалдырып кететін себебі - аң да болса баласыз қалмасын деген аяушылық сезім көрсеткендерін дәлел ретінде ұсынды. Ал «Көксерек» тобының дәлелдері әлдеқайда сенімді әрі шығарма мен қосымша ресурстарды өте жақсы байланыстыра алуымен ерекшеленді. Мысалы, бұл топтың оқушылары өз мүдделерін қорғауда қасқырдың өз жемтігін өзі тауып жейтіндігін, үй жануары бола алмайтындығын, ит сияқты еркелей білмейтіндігін, ол еркіндікті қалайтын аң екендігін, тіпті циркте де қасқырдың ешқашан үйретілмейтінін шығармадағы адамдардың қасқырларға жасаған озбырлықтарымен байланыстыра отырып, Құрмашты өлтіруінің себептерін бөлтірік кезінен адамдардан көрген жамандығын, Құрмаштың оны үй жануары еткісі келгендігін, бөлтіріктеріне жасаған қатыгездіктен туындаған кек қайтару деп түсіндіріп, өз ойларын «Қасқыр байлағанға көнбес, шошқа айдағанға көнбес» деген мақалмен түйіндеді.

Екі тараптың да пікірлерін тыңдаған «Сот» тобы табиғат заңдылығының бұзылуына кінәлі тарап «Адамзат» тобы деп таныды, оны шығарма мазмұнымен байланыстыра отырып дәлелдеді. Адам мен қасқыр арасындағы араздықты шешудің тиімді жолдары ретінде, адамдардың қасқырларға жасаған қиянатын кешіру үшін өтемақы ретінде қасқырларға бір-бір қойдан беру және қасқырларға інге жақын ауылдардың малына шабуыл жасамай, қорғауды, ал адамдарға қасқырдың апаны бар аймақтардан алыс қоныстануды ұсынды.

Сот-сабақ соңында тараптардың сот үкімімен келісетін-келіспейтіндіктерін анықтау үшін, бағдаршам әдісі қолданылды. Егер келіскен жағдайда қолдарындағы жасыл түсті, келіспесе, қызыл түсті көтеру тапсырылды. «Адамзат» тобындағы бір оқушы қызыл бағдаршамды көтеріп, сот үкімімен келіспейтіндігін білдірді. Алайда сот тобындағы Даяна деген оқушы адамды қасқырдан ерекшелейтін оны санасы екендігін, бірақ олардың қасқырдың ешқашан да қолға үйретілмейтін аса қауіпті жыртық екендігін біле тұра жасаған әрекеттерін ақтауға болмайтындығын алға тартып, бөрінің баласын қанша асырасаң да, ит болмайтындығын айтып, үкімдерінің әділ екендіктерін дәлелдеді.

«Көксерек» тобындағы бір оқушының ресурстардан ақпарат іріктеумен және топтық топтық талдауда аса белсенділік танытып отырмағанын байқадым. Бұдан қандай ой түйдім? Келесі сабақтарда топтық жұмыста оқушылардың мотивациялық типтерін ескере отырып, жеке тапсырмалар беру қажет. Сыншы досыммен сабақты талдау барысында кесте-органайзерді қолдану оқушылардың жүйелі зерттеу жасауына, көзқарастарын дәлелдеуіне, пайымдауларын негіздеуде тиімді құрал болатындығы туралы ойым нәтижесін көрсетті, сондықтан да кесте-органайзерлерді түрлендіріп қолдануды сабақтарыма жиі енгізетін боламын.

Оқушылардың зерттеу әрекеті топтық жұмыс арқылы ұйымдастырылғанымен, өзін-өзі бағалау тиімді деп танылды. Неге десеңіз, топтық бағалауда топтағы әр оқушының үлесі байқалмайды, бұл бағалаудың сындарлы болғанына күмән туғызады. Сондықтан да бағалау критерийлеріне орта, төмен, жоғары деңгейлі рубрикаларға құрылған бағалау парағы әзірленді. Әр оқушы рубрикалардың көмегімен топтағы өзінің үлесін нақты бағалайды және біліміндегі олқылықтарды көре алады. Мирас деген оқушы *«Сұрақтарға қатысты дәлелдерді дұрыс іріктейді»* деген бағалау критерийі бойынша өзін «орта» деп бағалаған. Оның себебін дәлелді шығармадан ғана алғанын, қосымша ресурстан аргумент келтірмегенімен түсіндірді.

Сабақтың рефлексия кезеңінде https://docs.google.com/forms қосымшасы арқылы оқушылардың барлығының жауаптарын бірден тақтадан көрінді. Оқушылардың көбісі ресурстардан өз көзқарастарынақатысты аргументтерді өзара байланыстырудың қиынырақ болғанын көрсеткен. Оқушылардың 85 пайызы осы сабақта сенімді сөйлеуде ресурстардың және сынып қабырғаларында ілінген ресурстардың көмегі болғанын, ал сөйлейтін сөздерін жүйелеуде кесте-органайзердің көмегі зор болғанын айтты.

Қорытындылай келе, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруда ерекше форматтағы сабақтар ұнайтындығын байқадым, сабақтың шынайы өмірмен байланысты болуы үшін өмірлік жағдаяттарды кейс түрінде ұсынып қана қоймай рөлдік ойындар арқылы пікір таластырудың оқушылардың сенімді сөйлеу дағдыларын дамытуда маңызы зор.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Салиева З.И. «Дискуссия как один из методов формирования навыка говорения на уроках английского языка»
2. Назарова С.Н. «Применение метода кейса в обучении»
3. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5_Z

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ АРҚЫЛЫ ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМЫТУ

Султанова А.С.
КММ «Қостанай қаласы білім бөлімінің физика-математикалық лицейінің» қазақ тілі мен әдебиет пәні мұғалімі
Қостанай облысы, Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада оқушылардың тыңдау, сөйлеу, оқылым және жазылым дағдыларын дамыту арқылы функционалды сауаттылықты қалыптастыру мүмкіндіктері туралы айтылған. Мақала

тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым дағдыларын дамытудың теориялық негіздерін, әдістемелік түсіндірмелер, сабақта қолдануға арналған әдістерін, тапсырмаларын қамтиды.

Аннотация: В данной статье описываются возможности формирования функциональной грамотности учащихся путем развития навыков аудирования, говорения, чтения и письма. Статья включает в себя теоретические основы обучения слушанию, говорению, чтению и письму, методические пояснения, примеры заданий по развитию указанных навыков, методы и приёмы для использования на уроке.

Abstract: This article describes the possibilities of forming functional literacy of students by developing listening, speaking, reading and writing skills. The article includes the theoretical foundations of teaching listening, speaking, reading and writing, methodological explanations, examples of tasks for the development of these skills, methods and techniques for use in the lesson.

Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде функционалдық сауаттылықты қалыптастыру болып табылады.

Жалпы функционалдық сауаттылық деген ұғым – адамдардың (жекет ұлғаның) әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы және өмір бойы білім алуына ықпал ететін негізгі фактор. Яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына қарай ілесіп отыруы. Сонымен, функционалдық сауаттылық адамның мамандығына, жасына қарамастан үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Мұндағы басшылыққа алынатын функционалдық сапалар: белсенділік, шығармашылық тұрғыда ойлау, шешім қабылдай алу, өз кәсібін дұрыс таңдай алуға қабілеттілік, т.б. Осыған сәйкес алған білімдері негізінде әрекет етуге қабілеттілікпен кезкелген тілдік жағдаяттарда қарым-қатынасқа түсе алу даярлығын білдіретін құзыреттілікті қалыптастыру – үздіксіз білім беру жүйесінің маңызды буыны болып саналатын жалпы білім беретін орта мектептердегі қазақ тілі пәнін оқытудың басым бағыттарының бірі. Функционалдық сауаттылық қазақ тілінің функционалды сипатын зерделеу арқылы қалыптасады. Ұлттық білім беру парадигмасы, оның басты ұстанымдары бәсекеге қабілетті білімді де білікті ұрпақты тәрбиелеу болып табылады. Ол өз халқының баға жетпес байлығы ана тілін жетік білетін, ұлттық мәдени құндылықтарды бағалай алатын, тілдің таным және қатынас құралы ретіндегі ғажайып мүмкіншілігін пайдалана білетін тұлға қалыптастыру деген сөз.

Әлемдік тәжірибе бойынша тілді тиімді меңгерту төрт дағды арқылы жүзеге асырылады: оқылым, тыңдалым, жазылым және айтылым дағдылары. Бұл дағдылар коммуникативтік дағдылар болып табылады. Коммуникативті дағдыларды басшылыққа алып оқыту функционалды сауаттылықты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Аталған дағдылардың әрқайсысының өзіне тән ішкі дағдылары мен оны үйрету жолдары, яғни ерекшеліктері бар. Сабақты аталған дағдылар ерекшілігін ескеріп құру, тілді тиімді меңгеруге септігін тигізеді. Грамматикалық білім тілдік төрт дағдыны қалыптастыру барысында жүзеге асып отырады.

Бұл мақаланың мақсаты – функционалдық сауаттылықты қалыптастыру мақсатында тілдік дағдыларды меңгертуде әдістемелік жағынан тәжірибемен бөлісу.

Міндеттері:

- тілдік дағдыларын қалыптастыру кезінде мұғалімдерді педагогикалық тәсілдермен таныстыру;
- тілдік дағдыларын қалыптастыру қажеттілігін түсінуді қамтамасыз ету;
- тілдік дағдыларын дамыту процесін тиімді ету.

Аталған дағдылар туралы ақпараттар Кэмбридж басылымдары «The TKT course» (Cambridge University Press, 2011) және терминдерге анықтама «The TKT glossary» (UCLES, 2011) кітаптарынан алынды. Бұл кітаптарда айтылым, тыңдалым, оқылым және жазылым туралы негізігі түсініктер мен оны ұйымдастыру жолдары берілген. Сонымен қатар осы дағдыларды меңгертуге арналған оқыту тапсырмалары ұсынылып отыр.

Бүгінгі таңда Жаңартылған оқу бағдарламасы бойынша оқылым, жазылым, айтылым, тыңдалым дағдыларын дамыту оқушылардың алған білімдері мен үйренген дағдыларын кез

келген орта жағдайында қарым-қатынас үдерісінде тиімді қолдануға мүмкіндік береді.

ХХ ғасырдың басында Жүсіпбек Аймауытов: «Сабақ беру – үйреншікті жай ғана шеберлік емес, ол – жаңадан жаңаны табатын өнер» - деген екен. Сондықтан қазіргі таңдағы педагогика жаңалықтарын, қазіргі қолданып жүрген пән ерекшелігіне қарай қолдана білу-оқыту үрдісінде мақсатқа жетудің бірден – бір жолы. Өз тәжірибемде, оқыту барысында алдыма қойған мақсатым – баланы субъект ретінде оқу ісіне өзінше қызықтыратын, оған қабілетін арттыратын жағдай туғызу. Оның басты ерекшелігі – оқу үрдісін жаңаша ұйымдастыру, оқушылардың оқудағы іс-әрекеті арқылы ойлау, сөйлеу дағдыларын жетілдіру, өз бетінше білім алу процесінде бірлесе әрекет ету.

Қазіргі заман талабы – жан-жақты дамыған, функционалды сауатты тұлға тәрбиелеу барлықтарыңызға мәлім. Сондықтан, алдымен, тілді үйреніп, сол тілде ойлап, сол тілде сөйлейтін азамат даярлау- басты мақсат. Тілдік дағдыларды қалыптастыруда ең алдымен қарым-қатынас дағдыларын дамытатын табиғи тілдік орта құру, оқушыны қызықтырып, ішкі уәжін ояту қажет.Тілді оқыту оңай іс емес екені айқын. Оқушы сүйсіне отырып, құлшыныспен оқуы үшін тиімді, қызықты, жаңашыл әдіс-тәсілдерді қолдану қажет.

Қазақ тілінің жаңа оқыту әдістері арқылы біз білім деңгейі, ой-өрісі дамыған, тіл арқылы өз ойын еркін жеткізе алатын, туындаған мәселелерді шеше білетін, шынайы өмірге бейім жаңашыл ұрпақ тәрбиелейміз. Оқушылар оқылым, жазылым, тыңдалым, айтылым дағдыларын қалыптастыра отырып, еркін қарым-қатынас жасауға, сын тұрғысынан көзқарасын білдіруге, өз ойын жеткізіп, шешім қабылдауға дағдыланады. Қазақ тілінде берілген кез келген ақпараттарды тиімді қолдана отырып, өзіне қажетті мәліметті ала алады. Әрбір оқыту әдісі белгілі бір мақсатқа жетудің құралы болып табылады.

Тыңдалымның мақсаты оқушыны: аудиожазбаның мазмұнын түсінуге, белгілі бір ақпаратты қабылдауға, мәтін детальдарын түсінуге, айтылған ойды толық түсінуге, сөйлеушінің сөзін еш қиындықсыз ұғынуға, ауызекі, анық құрылмаған сөйлеу тілін өзге адамдардың көмегінсіз түсінуге, бұқаралық ақпарат құралдары мен телерадио бағдарламаларды еркін, түсініп қабылдауға, таныс және бейтаныс тақырыптағы сөйлесімнің негізгі ойын түсінуге, т.б. үйрету. Тыңдалымға арналған белсенді жұмыс түрлері: оқушыларды қоршаған ортадағы кез келген ақпаратты тыңдау арқылы түсінуге бейімдеу керек. Ол үшін сабақ барысында түрлі белсенді жұмыс түрлерін пайдалану көп септігін тигізеді. Оқушыда тыңдалым дағдысын қалыптастыру үшін белсенді жұмыс түрлері өзекті, қызықты, әр түрлі болуға тиісті.

Айтылым дағдысында – тапсырмалар тақырыпқа қатысты ойын білдіру, өз көзқарасын дәлелдеу, шешім шығару, қорытынды пікір жасау туралы түсінік пен біліктілік деңгейіне бағытталады.

Оқылымның мақсаты – мәтіндегі негізгі және қосымша ақпаратты әр түрлі деңгейде қабылдауы және түсіне білуі, тілдің айтылым заңдылықтарына сәйкес оқи алуы. Оқылым бойынша біліктілік деңгейін анықтау және бағалау келесі нәтижелермен айқындалады: түсініп оқу, зерттеп оқу, шолып оқу, мәселені сын тұрғысынан бағалау, негізгі аргументті анықтап, дәлелдеу;

Жазылым әдісі келесі көрсеткіштер бойынша бағаланады: тақырыпты аша білуі, грамматикалық сауаттылығы, өз ойын сын тұрғысынан дәлелдеуі, қорытынды шешім шығарып, өз көзқарасын дәлелдеуі;

Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен тілдік дағдылардың қалыптасу қағидалары:

- Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру қағидасы
- Ортақ тақырыптар аясында пәнаралық байланысты жүзеге асыру қағидасы
- Оқу әрекетін қалыптастыруды оқушы дамуының басты шарты ретінде қарастыратын дамыта оқыту қағидасы
- Оқушылардың қимылдық, әлеуметтік, танымдық, қатысымдық белсенділігін және өз беттерімен жұмыс істеу біліктерін дамыту қағидасы

Оқушылардың тыңдалым және айтылым дағдыларын дамытуға ықпал ететін тапсырма үлгілері:

- тыңдауға, мазмұнын түсінуге түрлі стилдегі мәтіндерді ұсыну;
- мәтінді қайталап тыңдау, негізгі ойды анықтау;
- тыңдалған мәтін бойынша сұрақтар қою;
- мәтін бойынша жоспар құру;
- тыңдалған мәтіннің белгілі бір бөлігін өз сөзімен айтып беру;
- мәтіннің мазмұны бойынша қарама-қарсы пікір айту, дәлелдеу
- мәтінді өз қиялымен өзгертіп аяқтау;
- мәтіндегі оқиғаларды, іс-әрекеттерді салыстыра талдай алу;
- ұсынылған тақырып бойынша сұхбат алу немесе сұхбат беру және нәтижесі бойынша ауызша есеп беру;

Оқушылардың оқылым дағдыларын дамытуға ықпал ететін тапсырма үлгілері:

- көз жүгірте, шолу жасай отырып оқу;
- мәтіннің тақырыбы мен бастапқы бөлігіне сүйене отырып, оқиғаның дамуын болжау;
- мәтіннің негізгі ойы мен бөліктерін анықтай отырып оқу;
- «ақпаратты табу үшін оқу, қызығып оқу және өз көзқарасын айту үшін оқу, мәтінге ауызша және жазбаша шолу жасау;

Оқушылардың жазылым дағдыларын дамытуға ықпал ететін тапсырма үлгілері:

- оқушыларға таныс ертегі, әңгіме, өлеңдердің қысқаша мазмұнын жазу;
- сөздердің орфографиясын меңгертуге арналған тапсырмалар;
- газет-журналдарға шағын хабарлама/мақала жазу
- белгілі оқиғаны өз ойынша өзгертіп аяқтау;

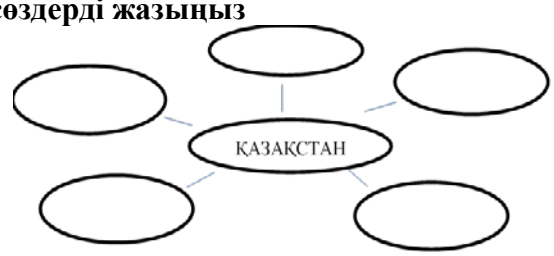
Тыңдалым (тыңдау) дағдысын дамыту үшін білім алушылардың тыңдалатын мәтіннің мәнін түсінуі маңызды. Тыңдау дағдыларын сапалы дамыту үшін өмірлік жағдайлардан әртүрлі тапсырмалар дайындап қолдану қажет. Сабақтарда тапсырмаларды білім алушылар алғаш тыңдаған кезде ауызша мәтіннің негізгі идеясын түсінетіндей етіп жоспарлау керек.

Мысалы, 4.1.1.1* Анық айтылған сөзді тыңдап, қысқаша жазба (тірек сөздер) жасау және нақтылау мақсатында сұрақтар құру оқыту мақсатымен жұмыс жасауда «Менің Отаным-Қазақстан» бөлімі аясында келесі тапсырманы беруге болады: балалар Қазақстан туралы мәтінді тыңдап, сұрақтар құрастырады, сызбаға тірек сөздерді жазады.

Мәтінді тыңдаңыз, тапсырмаларды орындаңыз.

Қазақстан - Отанымыз, кең байтақ еліміз. Қазақстан – тәуелсіз мемлекет. Астанасы – Астана қаласы. Мемлекеттік тілі – қазақ тілі. Өз рәміздері бар. Қазақстанда көп ұлттар өмір сүреді. Қазақстан табиғи ресурстарға бай. Біздің еліміздің табиғаты өте сұлу. Биік таулар, мөлдір көлдер, түрлі өсімдіктер мен дәрілік қасиеті бар шөптер өседі. Қазақстан жерінде түрлі аңдар мен құстар, жануарлар мекендейді.

- **Тірек сөздерді қолданып, мәтін бойынша сұрақтар құрастырыңыз.**
- **Сызбаға тірек сөздерді жазыңыз**

Айтылым дағдысын дамыту үшін білім алушылардың бір-бірімен сенімді қарым-қатынас жасауына арналған тілдік ресурстарды пайдалануға мүмкіндік беретін әртүрлі ынталандырушы тапсырмаларды ұсыну қажет. Сабақтың әртүрлі кезеңдерінде: жазбаша немесе ауызша мәтінмен жұмыс жасау кезінде (мәтін бойынша сұрақтарға жауап беру), сондай-ақ грамматикалық немесе лексикалық материалды ауызша қолдану кезінде мақсатты сөйлеу тілін қолдануды жоспарлауға болады. Мысалы, 4.2.3.1* Белгілі бір тақырыптағы сұбхаттасу барысында шағын мәліметті (4-5 сөйлем) баяндау, кері байланыс беру, сөйлеу стилін сақтау, дауыс ырғағын келтіріп сөйлеу оқыту мақсатымен жұмыс жасауда келесі

тапсырманы беруге болады:

Тапсырма

Ұсынылған рөлдердің бірін таңдап, жұбыңмен «Менің елім» тақырыбында диалог құр. Диалогта келесі мәселелерді қамту керек:

1. Еліміздің рәміздері.
2. Еліміздің қалалары.
3. Еліміздің табиғаты.

Рөлдер:

Әжесі мен немересі

Сен және сенің досың

Мұғалім және оқушы

Тірек сөздер: Сәлем! Сәлеметсіз бе! Өте қызықты екен! ту, гимн, Отан, елтаңба, орналасқан, шығыс, бас қала, орталық, бас қала, Рахмет! Қазақстанның рәміздері, пішіні, мемлекет, елбасы, шаңырақ, қазақша ою, қыран құс, ортасында, Көріскенше! кең дала, тәуелсіз, мақтан етемін, өзен, Сау болыңыз! асқар тау.

4.2.1.1* Берілген сөздерге қарама-қарсы мағыналы, мағыналас сөздерді табу және сөйлеу барысында қолдану оқыту мақсатымен жұмыс жасауда оқушыларға-қарама-қарсы мағыналы сөздерді тауып, сәйкестендір, және тақырып бойынша суреттерді беріп -қарама-қарсы мағыналы сөздерді қолданып, берілген суреттерді сипаттап айт, деген тапсырма беруге болады.

Тапсырма

- **Қарама-қарсы мағыналы сөздерді тауып, сәйкестендір.**

пайдалы		сараң
таза		жағымсыз
еңбекқор		пайдасыз
жағымды		жалқау
жомарт		қазіргі
бұрын		лас

- **Қарама-қарсы мағыналы сөздерді қолданып, берілген суреттерді сипаттап айт.**

Оқылым дағдысын дамыту үшін білім алушыларға қызықты және ынталандыратын мәтіндер ұсыну керек. Мәтіндерге тапсырмалар құрастыру кезінде әртүрлі әдістерді қолдану ұсынылады, мысалы,

4.3.1.1* Мәтінді іштей, түсініп және қажетті ақпаратты тауып/шолып/белгі қойып оқу оқу мақсатымен жұмыс жасағанда оқушылар өлеңді мәнерлеп түсініп оқиды.

- **Өлеңді мәнерлеп оқыңыз, өлеңнен мамандықты білдіретін сөздерді тауып, астын сызыңыз.**

Мен дикан боламын,
Егін егіп, орамын.
Жүргізуші боламын,
Қамбаға астық құямын.
Мен жұмысшы боламын,
Қырманды таза қыламын.
Мен есепші боламын,
Өлшеп астық аламын.
Диірменші боламын,
Астықтан ұн аламын.
Мен – наубайшы, шырағым,
Нан пісіріп тұрамын.
Мен сатушы боламын,
Тәтті тоқаш сатамын.

- **Өлең бойынша бес мамандық иесінің атқаратын жұмысы туралы сөйлемдер**

құрастырып айтыңыз.

Жазылым – продуктивті дағдылар қатарына жатады. Продуктивті дағды дегеніміз – тілді қолданып сөйлеу немесе жазу. Жазылым хабарды қағаз бетіне түсіруді қамтамсыз етеді. Біз жазу арқылы коммуникацияға түсу үшін әріптер мен сөздерді пайдалана отырып, сөйлемдер құрастырамыз. Ал сөйлемдерді топтастыру арқылы өз ойымызды жеткізе аламыз.

Жазылымға арналған тапсырма түрлері көп. Осы орайда жызылым сабақтың мақсатына орай «қатаң қадағаланатын» және «еркін жазуға арналған» болып бөлінеді. Оған қоса, жазылымның дайын шаблонды толтыру формасы да ұшырасып отырады.

Мысалы, 4.4.2.1* Оқыған/аудио/бейне материалдың мазмұнын дайын жоспар негізінде жазу оқыту мақсатымен жұмыс жасағанда келесі тапсырманы алуға болады.

Тапсырма

Мәтінді түсініп оқы. Берілген жоспарға сүйеніп, мәтіннің мазмұнын жаз.

Қыс келді. Қыста түн ұзарып, күн қысқарады. Жиі-жиі қар жауады, боран соғады. Ағаштарды қырау басады. Бірақ қыста ашық күндер де болады. Мұндай күндерді балалар жақсы көреді. Өйткені балалар шаңғы, шана, коньки теуіп, күні бойы далада ойнайды.

Бүгін – сондай ашық күндердің бірі. Аружан ерте тұрды. Далада балалар ойнап жүр екен. Ол жылы киініп, далаға шықты. Дана мен Диас шаңғы теуіп жүр. Айгүл мен Айдана аққала жасап жатыр. Басқа балалар мұз үстінде коньки теуіп жүр. Аружан балаларға қосылып, күні бойы ойнады. Бүгінгі күн өте қызықты өтті.

Қыс – Аружанның сүйікті жыл мезгілі.

Жоспар:

1. Қыс сипаты
2. Қыс қызықтары
3. Көңілді күн

Мысалы, 4.4.5.2 Сөзге қосымшалар жалғау кезінде үндестік заңын сақтау оқу мақсатын іске асыруда келесі тапсырманы қолдануға болады.

Сонымен қатар, түрлі көрнекілік құралдарын қолдану, сұрақ-жауап, талдау, жинақтау, ажырату, тақтаға жазу, айтқан ойды мысалдармен дәлелдеу, сөздікпен жұмыс, проблемалық мәселелерге жауап беру, нақтылы және жалпылама тапсырмалар беріп, шағын шығармашылық жұмыстарды орындату, оқушының бірін-бірі сынауы, өзіндік пікір білдіруі, баяндама жасауы, ғылыми зерттеу жазып қорғауы т.б. алуан түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануы керек. Осындай әдіс-тәсілдерді түрлендіріп, жүйелі түрде пайдаланып мұғалімнің шәкірттері өз бетімен жұмыс істеуге тез үйренеді.

Қорыта келгенде тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым дағдыларын дамыту коммуникативті дағдыларды қалыптастырудың негізі болып табылады. Коммуникативті дағдыларды басшылыққа алып оқыту функционалды сауаттылықты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Меніңше, коммуникативті функционалды бағытта болуға тиіс. Сондықтан тілдің коммуникативті механизмін ашу қажет. Яғни, оның сөйлеу процесіндегі, сөйлем құрудағы, мәтін бойынша әңгіме құрастырудағы рөлі амал – құралдар арқылы меңгертіледі.

Аталған дағдыларды қалыптастырғанда әдіс-тәсілдерді қолдану нәтижесі:

- Оқушы тұлғасының танымдық қабілеттерін дамытуға;
- Оқуға жағымды қызығушылық қалыптастыруға;
- Белсенді сөздік қорын, ауызша және жазбаша тілін ұстартуға;
- Тұлғаның қиындықтарға даяр болу және оны білу, қарым-қатынас, ойын, танымдық, өзін- өзі бекіту қажеттіліктерін қанағаттандыруға
- ұлттық мәдени құндылықтарды бағалай алатын, тілдің таным және қатынас құралы ретіндегі ғажайып мүмкіншілігін пайдалана білетін тұлға қалыптастыруға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012

жылғы 25 маусымдағы № 832 Қаулысы).
2. Оразахынова Н., Кенжебаева Г. М. – «Оқушылардың функциональдық сауаттылығын қалыптастыру жолдары» ғылыми мақаласы, 2012. – Б. 42-
3. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық. «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2012

МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ЖЕТІЛДІРУ ЖӘНЕ ҮШТІЛДІЛІКТІ МЕҢГЕРУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Тузелбаева А.А.
«Ә.Кекілбайұлы атындағы ЖББМ» КММ
Маңғыстау облысы, Маңғыстау ауданы, Онды,Қазақстан

Аңдатпа: Бүгінгі таңда білім беру жүйесі бағыттарының, мақсаттарының, мазмұнының – бәрі (адамның еркін дамуына(, шығармашылық бастамасына, білім алушылардың дербес өз бетімен жұмыс істеу қабілетіне, бәсекеге бейімді, болашақ мамандардың оңтаулылығына бағытталып отыр. Сол себепті әлемдегі және Қазақстандағы білім беру мақсаттарының өзгеруі, нақтылау айтса, тұлғаның әлеуметтік өмірге араласуын қамтамассыз ету өзекті міндетті, оның бұл өмірге өнімді бейімделуі мұғалімдер алдында жаңа жауапкершіліктер жүктеді, тың мақсаттар қойды.

Аннотация: Сегодня все направления, цели и содержание системы образования ориентированы на (свободное развитие личности, творческую инициативу, способность обучающихся к самостоятельной работе, конкурентоспособность, позитивный настрой будущих специалистов. Именно поэтому актуальной задачей является предотвращение вовлечения человека в общественную жизнь, его продуктивной адаптации к этой жизни, налагающей новые обязанности на учителей, ставящей новые цели.

Abstract: Today, all directions, goals and content of the education system are focused on (free development of the individual, creative initiative, the ability of students to work independently, competitiveness, positive attitude of future specialists. That is why the goals of education in the world and in Kazakhstan are changing, specifying, according to him, the current task is to prevent a person’s involvement in public life, his productive adaptation to this life, imposing new responsibilities on teachers, setting new goals.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесі бағыттарының, мақсаттарының, мазмұнының – бәрі (адамның еркін дамуына(, шығармашылық бастамасына, білім алушылардың дербес өз бетімен жұмыс істеу қабілетіне, бәсекеге бейімді, болашақ мамандардың оңтаулылығына бағытталып отыр. Сол себепті әлемдегі және Қазақстандағы білім беру мақсаттарының өзгеруі, нақтылау айтса, тұлғаның әлеуметтік өмірге араласуын қамтамассыз ету өзекті міндетті, оның бұл өмірге өнімді бейімделуі мұғалімдер алдында жаңа жауапкершіліктер жүктеді, тың мақсаттар қойды. Ол – еліміздің ұлттық білім беру саласындағы өзгерістердің теориялық алғышарттарын түсіну, оқу үдерісінде оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін қолдану, жағартылған білім беру бағдарламасын жүзе асыруда критериалды бағалау жүйесін тиімді енгізу арқылы өздерінің педагогикалық шеберліктерін арттыру, кәсіби құзыреттіліктерін жетілдіру. Бұл мақсаттарды жүзеге асыру үшін әр мұғалім өзіне қажетті біліктер мен нақты дағдыларды қалыптастыруы қажет. Ол оқыту үдерісіне пән мұғалімінің құзыретті дамуы, оның өз құзыреттілігінің сипаты (үлгісі), оқыту үдерісін оқушылар дербестігін, олардың өз қызметі нәтижесінде жауапкершілігін дамытуына бағыттауы, оқушылар білімін бағалаудың нақты және түсінікті болуы арқылы жүзеге асырылады. Олай болса мұғалімге келесі міндеттерді атқыру жүктеледі, яғни оқушылар құзыреттіліктерін сабақта және сыныптан тыс уақытта қалыптастыру жағдайларын жасау, олардың өз ойларын, сезімдерін ашық айтуға, кері байланыстың тек сабақта ғана емес, сыныптан тыс уақытта да еркіндік беру арқылы жүргізу, нақты стратегияларды (оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін) іріктеу, түрлі технологиялар қорын жасақтау, т.б.

Кәсіби құзыретті мұғалімнің шығармашылық іс-әрекетінің мазмұны жеке ізденістерден, зерттеушілік қызметтен, оқушымен және ата – анамен тығыз ынтымақтастықтан тұрады.

Өйткені ой – өрісі жүйрік, ақылы жетік, бәсекеге қабілетті, өз ой-пікірін еркін жеткізе алатын және өзіндік көзқарасы қалыптасқан, өзгерістерге бейім, белсенді әрі шығармашылғ жан – жақты дамыған жеке тұлғаны тек қана кәсіби құзыреттіліг жоғары мұғалім табысты қалыптастырады. Сол себепті бүгінгі таңда күн тәртібіндегі өзекті мәселе: мұғалімнің өзінің құзыреттілігін жетілдіру. Оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру – ұзақ және күрделі үдеріс. Сол себепті бқл үдеріске ойлана келу қажет. Сәтті ұйымдастырылған тідік дағдыларды қалыптастыру жұмыстары ғана оқушылардың коммуникативті жеке тұлға болып қалыптасуына ықпал етеді. Сонда ғана ол өз мүмкіндіктерін толық жүзеге асыруға ұмтылады, жаңа қабылдауға рдайым ашық болады, өмірдің түрлі жағдайларында саналы және жауапты таңдау жасауға қабілетті әрі алуан түрлі тілдік құралдармен коммуникативті мәселелер мен міндеттерді шеше алады.

Мемлекеттік тілді оқыту мақсаты – қазақ тілін қатысымдық тұрғыдан меңгерту, оқушының өз ойын айқын, түсінікті жеткізуге үйрету, коммуникативті қабілетті дара тұлғаның дамуына мүмкіндік жасау. Ал, үштілділікті меңгеру жаһандық эканомикаға ойдағыдай кірігу тілі. Сабақтарды оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту, іскерлік дағдаларын жетілдіру және олардың үштілде қызығушылығын арттыру, тілге деген құрмет сезімін тәрбиелеуде көзделеді. Сөйлесу қарым-қатынас дағдаларын қалыптастыру пркатикалық жұмыстарды түрлендіре ұйымдастырумен жүзеге асырылады. Оқудағы іс-әрекеттің түрлері мен сипатын жобалау оқушылардың жас ерекшеліктеріне негізделеді, бқл олардың бір – біріне толеранттық пен сенімділік сезімдерін қалыптастырады. Оқушылардың тапсырмалар түрлерін, тұрпаттарын өз бетімен таңдауы, жүзеге асыруы оларды тіл үйренуге ынталандырады, жетістікті болу ахуалын орнықтырады.

Әрбір сабақ жоспарлау кезінде жұптық, топтық жұмыстарды ұйымдастыру түсіністік және ынтымақтастық ахуалына негізделуіне, оқушылар білімнің әділ бағалануына, олардың іс-әрекеттеріне уақытылы қолдау көрсетілуіне, дербестігіне, айрықша ойлары мен тұжырымдарының мадақтауына көңіл бөлінеді. Әр сабаққа деректік, теориялық, тәжірибелік материалдар мұқият іріктелуі тиіс. Ең бастысы, олардың бәрі пайдалану үшін мазмұнды, жүйелі, тиімді және нәтижелі болып, оқушылардың ойлау қабілеттерін дамытатын, адамгершілік қасиеттерді дәріптейтін және сыни тұрғыдан ойлауға бейімдейтін жұмыс түріне жинақталуы тиіс.

Мұғалім әр сабақ сайын оқушылардың қарым-қатынас жасау қабілеттерін дамытуды, жалпы лингвистикалық және мідени-танымдық ой-өрістерін кеңейтуді мақсат етеді. Сол себепті оқушылардың білім алуға, тіл үйренуге уәждерін және белсенді жұмыс істеуге ынталарын арттыру мақсатымен әр сабақтың тақырыбына сай жатқа мәнерлеп өлең оқумен, сахналық көрініс элементтерін көрсетумен, проблемалық сұрақ оюмен, әсем саз әуенді ән тыңдаумен, тренинг өткізумен басталғаны тиімді. Бұл әрекеттер оқушылардың шығармашылықпен жұмыс істеуіне ықпал етеді және олардың өз сыныптастары, мұғалім алдында еркін және сауатты сөйлеу тәжірибесін игеруіне, тілдік дағдыларды меңгеруіне мүмкіндік береді.

Тіл дамыту жұмыстарының бірі саналатын мәтінмен жұмыс оқушылардың сөз төркінін түсінуге, оны сөйлем ішінде қолдануға, талдауға, жинақтауға және өз бетімен ой-талғауын жасауға үйретететін мүмкіндіктер береді. Бұл жұмыс түрінде оқушылар оқу техникасын меңгерумен қоса, көркем әдеби мәтіндерді түсіне және мәнерлей дауыстап оқу, интонация арқылы шығарма иегерінің көзқарасын, тақырыбына және басты ойды анықтау алуы тиіс. Оқушылар өз-өзіне бақылау жүргізеді, яғни өзінің және жолдастарының сөйлеу мәдениетіне, әдеби тіл қолданысына баға береді. Мәтін бөлімдеріне тақырып қоя білу, басты және қосымша ақпаратты айқындау, жай және күрделі жоспар құру, тілдің стильдік түрін анықтау сияқты жұмыс түрлері оқушылардың өз бетімен тақырыпқа сай мәтіндер құрастыруына, шағын әңгімелер, эсселер жазуына жетелейді. Еркін тақырыпқа жазбаша жұмыстар жазу оқушыларды жалпы ойлаған ойын нақты және негізгі ойды тиянақты жеткізуіне әкеледі.

Оқушыларға түрлі стильдік жанрдағы тілдің қолданыс және мәтін мазмұнын құраушы мүшелердің құрылымдық – стилистикалық ерекшеліктерін, публикистикалық, ғылыми,

ауызекі сөйеу және көркем шығармадағы лексика – семантикалық сипаттарын салыстыра анықтап, мәтіннің тілдік – құрылымдық жүйесін ғылыми – теориялық тұрғыдан негіздеу арқылы үйрету маңызды. XXI ғасыр үдерісіндегі жаңа қоғамдағы тілдің коммуникативтік қызметін, БАҚ құралдарының тілін, ресми тілдік стильдік ерекшеліктерді, тілді қолданушының тілдік – стильдік белсенділігін оқушы өз танымы мен қолданысы арқылы саралайды. Оқушылар бір-бірімен еркін қарым-қатынасқа түсіп, грамматикалық нормаларға сау қоршаған орта құбылыстары мен деректеріне өз көзқарастарын білдіруге, өз ойларын жүйелі, дұрыс айтыға үйренеді.

Сабақта АКТ-ны қолдану оқушылардың оқу қызметіне уәжінің, ынтасының жоғары болуына, әр оқушының жеке білімділік қабілетін дамытуға ықпал етеді. «Қазақ әдебиеті», «Орыс тілі мен әдебиеті», «Ағылшын» «Физика», «Химия», «Биология», «Информатика» пәндермен жүргізілетін пәнаралық байланыс оқушылардың дүниетанымын молайтып, қазақ тілін басқа ғылым негіздерімен ұштастыра меңгеруіне мүмкіндік береді. Сабаққелешекте сөйлеу мәдениетін толық меңгерген тұлға болуы және орынсыз тілдік қателіктер жібермес үшін сабақтарды орындалатын тапсырмаларды іріктеуде қазақ тіліне тән дыбыстардың дыбысталуына, грамматикалық үлгілер мен сөйлемнің синтаксистік құрылысының жасалуына баса назар аударылады. Дұрыс сөйлеу бағытына арналған жаттығулар оқушылардың коммуникативтік құзыреттіліктерін жетілдірумен қоса, мазмұндама мен шығарма жұмыстарын жазуда грамматикалық және стильдік қателер жібермеуіне ықпалды [1].

Сабақта пайда болған психологиялық кедергілерді жою жолдарын таба білуі мен оқушыларға педагогикалық қолдау көрсету тәсілдерін ұтымды пайдалана алуы – мұғалімнің кәсіби құзыреттілік деңгейімен тығыз байланысты. Сондықтан мұғалім пәндік – тілдік кіріктірілген оқытудың белсенді тәсілдерін тиімді қолдануы білім сапасының артуына ықпал етуімен қоса, білім нәтижесін әділ бағалау жолдарын нақты, айқын жүзеге асыру қажеттілігімен үндесетінін ескеруі тиіс.

«Үштұғырлы тіл» идеясының құрамдас бөлігі – ағылшын тілін үйрену. Жасыратыны жоқ, бүгінгі таңда ағылшын тілін меңгеру дегеніміз – ғаламдық ақпараттар мен инновациялардың ағынына ілесу деген сөз. Оған қоса, ағылшынса білсең – әлемдегі ең үздік, ең беделді жоғары оқу орындарында білім алуға мүмкіндігің мол. Тіпті, оқуыңды тәмәмдаған соң, біршама уақытқа шетелде қалып, еңбек етіп, тәжірибе жинақтауың үшін де бұл тамаша мүмкіндік. Ең бастысы ағылшын тілін білу - бұл іскерлік қарым – қатынас және әлемнің кез келген нүктесінде бизнеспен айналысу үшін міндетті талап. Қазақстандағы үштұғырлы тіл саясаты – бұл елімізді, оның әлеуетін одан әрі нығайтуға өз үлесін қоспақ. Қазақстандықтардың ағылшын және басқа да шет тілдерін оқып үйренуіне жәрдемдесу үшін колледждер мен жоғары оқу орындарында шет тілінің болашақ оқытушыларын оқыту жүйесі мен процесіне қойылатын талаптарын күшейту керек [2].

СТО технологиясы арқылы мәтіндік арқылы мәтіндік сауаттылықты игеру, ақпараттық – коммуникациялықтехнологияларды қолдану арқылы тыңдалым, айтылым дағдыларын қалыптастыру және білімді игеру, оқылым дағдыларын аудармасыз жүзеге асыру, жазылым дағдыларын дамыту, оқушылардың коммуникативтік – когнитивтік қабілеттерін арттыруда тестілеу технологиясын тиімді қолдану, сыныптан тыс шараларды ұйымдастыру, оқушыларды толеранттыққа тәрбиелеу – үштілде білім беру мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін жетілдіру жолдарын айқын көрсететін жұмыс түрлері. Кәсіби құзыретті мұғалім ғана заманауи педагогика ғылымының ооық жаңалықтарымен қаруланып, өмір бойы оқу, үздіксіз оқу, біліктілікті үнемі жетілдіру арқылы білім беру жүйесінің жетістіктеріне қол жеткізеді.

Бүгінгі таңда елімізде «көптілділік» мәселесі көкейкесті мәселелердің бірі болып саналады. Халқымыз тәуелсіздіктің туын желбіреткелі бері түрлі елдермен іскерлік қарым-қатынас орнатып келеді. Тәуелсіз мемлекетіміздің қол жеткізген игіліктерінің бірі – дүниежүзілік аренаға еркін шығып, әлемдік өркениеттің озық үлгілерімен танысып, оларды өз еліміздің экономикасын нығайтыуға, медецина, ғылым және білім берк, қоғамдық – әлеуметтік салалардың іргесін кеңейтіп, замануи технологиялармен жабдықтауға жаңа мүмкіндіктердің туындауы болады. Бұл арада білімді ұрақ, білікті маман мәселесі бой көтереді.

«Тіл – ақылдың өлшемі, ұлттың жаны», деген бар. Яғни, елдің елдігін де, бірлігін де айқындайтын тіл екені белгілі. Әр халықың ғұмыры – оныңтілінде. «Әрбір тіл өзінің халқы үшін «Ұлы» деп қырғыздың атақты жазушысы Шыңғыс Айтматов айтқандай, тіл – ұлттың тірегі. Ол жан – дүниеңді ашып көрсететін мөлдір айнаң. Тіл жоғалса, ұлтта жоғалатыны белгілі. Барлық қазақстанды біріктіретін – қазақ тілі. Сондықтан, егемен елімізді сақтап қалу үшін ұлттық құндылықтар мен мемлекеттік тілге ерекше ықылас қажет. Қазіргі таңда әлемніңалпауыт мемлекеттері көп тілді, әсіресе халықаралық тілдерді меңгеруді маңызды міндет деп санайды. Сондықтан біз де өз халқымыздың қарыштап дамып, өркениеттен кенже қалмауы үшін көп тілді меңгеруіміз қажет. Бұл – заман талабынан туындап отырған өажеттілік. Себебі, бірнеше тілде еркін сөйлей де, жаза да білетін маман бәсекеге қабілетті тұлғаға айналатыны сөзсіз. Осы ретте, Президентіміз Қ.Тоқаев: «Қазыр біз балаларымыз қазақ тілімен қатар орыс және ағылшын тілдерін де белсенді меңгеру үшін жаңдай жасауға шаралар қабылдап жатырмыз. Үштілділік мемлекеттік деңгейде ынталандырылуы керек», - деген болатын [3].

Ұлы ағартушы Ы.Алтынсарин: «Маған жақсы мұғалім бәрінен де қымбат, өйткені жақсы мұғалім - мектептің жүрегі» деген екен. Онда «мектептің жүрегі» болумен қатар, жаңа егемен еліміздің ұрпағына жаңа білім нәрімен сусындатып, саналы тәрбие, сапалы білім беретін білімізді, білікті ұстаз болайық!

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Ғылыми – әдістемелік және танымдық журнал» №2(11) 2016жыл
2. Г.К.Рысбаева «Шет тілін білу – жас ұрпақтың бәсекеге қабілеттілігінің кепілі» 2012ж, №3
3. «Мектептегі шет тілі» журналы №1, 2008.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ЖОБАЛАУ ӘДІСІНІҢ АРТЫҚШЫЛЫҒЫ

Утенова Б.Т.
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі,
№41 жалпы орта білім беру бейіндік мектебі,
Павлодар қ., Қазақстан

Аңдатпа: Қазақ тілі сабақтарында жобалау әдісін қолдану мазмұны жағынан ашық оқытуды, нәтижеге жетуді, осы арқылы оқушы бойында шешім қабылдау, еркін ойлау, өз ойын қысылмай жеткізу сияқты жеке тұлғалық дағдыларының қалыптасуына ықпал етеді. Бұл әдістің артықшылығы – оқушылардың танымдық қызығушылықтарын ынталандырады, өз еңбегінің нәтижесіне қанағаттану мүмкіндігін беріп, оқудағы жетістігін біледі.

Аннотация: Применение метода проектирования на уроках казахского языка открывает путь к формированию у учащихся таких личностных навыков, как открытое обучение по содержанию, достижение результатов, принятие решений, свободное мышление, самовыражение. Эффективность данного метода заключается в том, что он стимулирует познавательные интересы учащихся, дает им возможность удовлетвориться результатами своего труда, дает им чувство успешности в учебе.

Abstract: The application of the design method in Kazakh language lessons opens the way to the formation of students' personal skills such as open content learning, achievement of results, decision-making, free thinking, self-expression. The effectiveness of this method lies in the fact that it stimulates the cognitive interests of students, gives them the opportunity to be satisfied with the results of their work, gives them a sense of success in their studies.

Жалпы жобалау әдісі – оқушыларды еркін ойлай білуге, олардың өз бетімен шешім қабылдай алуын, ойын анық әрі ашық жеткізуге, жобалау барысында өздерін тәуелсіз, еркін көрсетуге, шығармашылық жұмыстар орындауға мүмкіндік беретін оқыту әдісі. Бұл әдісті олар қолданып, жоспарлап ғана қоймай, жоспарларын жүзеге асыруға тырысады. Сол арқылы белгілі бір шешімге жетуге тырысады, шешімді табу барысында ізденіп,ақпараттарды толық

жинай бастайды. Бұл дегеніміз оқушылардың қызығушылығының қалай артқандығын көре аламыз. Осы әдіс арқылы бастаған істі аяғына жеткізіп,жауапкершілікпен қарап,болжамдарынының дұрыс бұрыстығын сараптайды. Өздерінің уақыттарын тиімді пайдалана білу,оны пайдалану барысында не нәрсеге қажет екенін ұғына отырып,өз бойында жаңа сапалардың тууына, жаңа мәселелерді өз еркімен шеше білу қабілеттерін дамыта алуға үйренеді.

Ш.Д. Абдиева: «жобалау әдісі – оқушы мен оқытушының бірігіп, белгілі бір мәселені шешуге және қорытынды жасауға негізделген оқу немесе басқа да әрекеттерін айтуға болады» – десе, ғалым А.А. Сатбекова: «жобалау әдісі арқылы қазақ тілін оқыту – студенттердің репродуктивтік оқу әрекеттерін біртіндеп имитациялық әрекеттерге көтеру арқылы қазақ тілінің заңдылықтарын және қазақ тілінің бай қорында жинақталған ұлттық мәдени мол мұраны студенттің ішкі құндылықтар жүйесіне енгізудің тиімді жолы» – деп тұжырымдаған.

Оқушы үшін тіл өз ойын жеткізуде қажетті құрал болып табылады. Бұл бағытта негізгі лингвистикалық жұмысты қарым-қатынас түрінде жүргізіп, бір мезгілде іске асырамыз. Жаңа технологияларды қолдана келе сабақ бойы біз бүкіл топтың жұмыс істеуін талап етеміз, сондықтан өткен сабағымыз мазмұнды, қызықты, интенсивті болады. Өзімнің практикалық тәжірибемде оқушылардың ойлау қабілеттерін дамыту және өз бетінше білімдерін бір жүйеге келтіру мақсатында жобалау әдісін қолдандым.

Жобалау әдісі оқушыларды өздігінен дамыту, бағдар беру, олардың іс-әрекеттерін бақылау жұмысында ең тиімді әдістердің бірі деп санауға болады. Ол әрқашан оқушылардың өзіндік іс-әрекетіне бағытталған оқушылар орындайтын жеке,жұптық, топтық тапсырмалар. Жобалау әдісін қолданудың маңызы – әртүрлі жағдайларда адам көптеген мәселелермен бетпе-бет келіп жатады, өз іс-әрекеттері барысында ойлана білуі, жауапты шешімдер қабылдауы, проблемаларды ойластыруы оны шеше білу жолы,шешу барысында іс-қимылын жоспарлау және оның әрекеттерінің қорытынды аралық нәтижелерін объективті бағалау маңызды кезеңдердің бірі болып табылады. Осындай әрекеттердің бәрі – жобалау. Ол әр түрлі проблемаларды шешуге, қателіктердің алдын алуға, проблеманың оңтайлы шешу жолын таңдауға көмектеседі. Осылайша, қазақ тілін оқытуда тиімді әдістердің бірі ретінде жобалау әдісін пайдалану жөн деп санаймын. Бұл әдіс оқушылардың табысты әлеуметтенуіне ықпал етеді, оқып отқан әр бала өздігінен іздеуді, қиындықтарды шешуді үйренеді, өз жоспарына сүйене отырып, нақты практикалық тапсырмаларды шешеді, жалпы ақпараттық мәдениетке ие жеке тұлғаны қалыптастыруға алып келеді. Яғни, жобалау әдістін қолдану балалардың танымдық дағдыларын дамыту, өз бетінше өз білімдерін қалыптастыру, ақпараттық кеңістікте бағыттала білуі, сыни және шығармашылық ойлауды дамытуды көздейді.

Жобалап оқыту технологиясы арқылы қазақ тілін меңгертудің ережесі мынадай:тақырып (жобалық) оқу бағдарламасына сәйкес болуы керек және ол оқушының қызығушылығын тудыруы қажет; оқытушының рөлі өзгереді, ол тек қана ұйымдастырушы әрі кеңесші болуы тиіс; жобалап оқытудың өн бойында іздену әрекеті, зерттеу әрекеті, талдау және жинақтау әрекеті ұйымдастырылады. Сонымен бірге, ізденуші жеке жұмысының жобасын ұсынып, оны нәтижесінде дәлелдеу үшін жоспар жасайды, сызба, кескіндеме, диаграммалар пайдаланылады; талқыға ұсынылатын тақырып кең және ашық болуы қажет; жобаны қорғау жұптық (диада), үштік (триада) және топтық шеңберде орындалуы қажет. Осындай жұмыс тобын құру тілдік тұлғаның қазақ тілін жетік меңгеруге және шығармашылық белсенділігін тудыруға, топ мүшелерінің өзара ынтымақтастықта жұмыс істеуіне мүмкіндік береді.

Жобалау әдісі туралы авторлардың пікірлері әртүрлі, бірақ көпшілігі оны әртүрлі мәселелерді шешудің және әртүрлі қызмет салаларында түпкі мақсатқа жетудің тиімді құралы деп санайды.

Ресей ғалымы Е.С. Полаттың айтуынша, жоба әдісін пайдалана білу–мұғалімнің жоғары кәсібилігінің көрсеткіші, өйткені бұл әдіс –оқушыларды оқыту мен дамытудың алдыңғы қатарлы озық әдісі [2,18].

Жобалау әдісі барысында мұғалім бағыт берушілікпен қатар арнайы ақпарат көздерін

ұсына алады, оқушылардың ізденісінің, ой-пікірінің қалыптасуына олардың бағытының дұрыс болуына өзінің үлесін қоса алады [3,48].

Оқушылардың қызығушылығын арттырып одан сайын ізденуге, қабілеттерін аша білуге көмегін тигізе алады. Ал қазақ тілін жобалау әдісімен оқыту кезінде теориялық біліммен қатар, практикалық тапсырмаларды тиісті тепе-теңдікті сақтай отырып, байланыстырып оқыту қажет. Білім алушылардың пән бойынша қандай тапсырмаларды қызығушылықпен орындайтынын да ескеру, ең маңызды мәселелердің бірі оқушы өзі ізденіп, қорытынды шығара алатындығында. Жобалау әдісімен оқу барысында оқушылардың қазақ тілінде ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын дамыту өзін-өзі бақылау мен басқару арқылы саналы түрде жүріп отырады. Жобалау әдісі арқылы белгілі бір тапсырмаларды орындау барысында тұлғаның ерік-жігері, тілдік қабілет ресурстары, тілдік сезімі ұштала түсіп, есте сақтау қабілеті мен сөйлеу дағдылары жетіледі. Осы жүйемен құрылған қазақ тілін оқыту үдерісінің көздеген нәтижеге қол жеткізер мүмкіндіктері мол деп саналады. Ізденімдік жұмыстар кезеңінде қажетті материалдарды тауып оқиды,өзіне қажет деп санайтын ақпаратты талдай алады,оқытушының кеңестерін және керек ақпараттарды БАҚ көздерінен тыңдап түсінеді, қойылған сұрақтарға жауап беру, айтылған сынға жауап беру үстінде оқытушымен, топтағы өзге де сыныптастарымен тілдеседі.

Әдісті пайдаланудың тағы бір ерекшелігі бар. Жобалау әдісі белгілі бір мәселені шешуді көздесе, мәселені шешу, бір жағынан, оқытудың түрлі әдістері мен түрлерін қолдану арқылы, екінші жағынан, оқушылардың білімнің түрлі салаларын интеграциялау арқылы шығармашылық әрекеттерін қажет етеді. Ең алдымен оқушыларды белсенді жұмыс істеуге ынталандыруы үшін оның мақсаты алдымен жасырын болуы керек, проблема тудыруы керек. Проблема туғызу бұл жоба әдісі бойынша жұмыстың бірінші кезеңі. Бұл кезеңде іс-әрекеттің негізгі мотиві болады, өйткені проблеманың болуы оны шешуге талпынып,оны жеңуге деген ұмтылысты тудырады. Оқушының проблеманы иемденуі оны өз күшімен шеше алатындығынын көрінісі. Осылайша іс-әрекетті тұжырымдау пайда болады. Ал екінші кезең – мақсат. Бұл кезеңде мәселе жеке маңызды мақсатқа айналады және ол болашақта бастаған істі аяғына дейін жеткізе алуға көмегін тигізеді. Осы кезде оқушыларда көптеген идеялар туындауы мүмкін ізденіс үстінде болады, бұл іс-әрекеттің мотивін одан әрі нығайтады [4, 9].

7-сыныпта қазақ тілі сабағында «Дұрыс тамақтану әдебі» тақырыбында оқушыларға түрткі сұрақтар қою арқылы тақырыпты өздеріне анықтатып, олар сұрақтарға ойлана жауап беріп тақырыпты аша біледі. Бұдан баланың өз бетінше ойлап, өздігінен қандай болжам жасай алатынын көруге болады. Ал әдебиет сабақтарында ақындардың шығармашылық өмірбаяндарын өту кезінде салыстыру тапсырмаларын орындатқызуға болады. Мысалы: М.Әуезовтің «Көксерек» және Қасым Қайсеновтың «Жау тылындағы бала» шығармаларын салыстыру тапсырмаларын орындатқыздым. Оқушылар тапсырманы орындау кезінде ұқсастықтарын, айырмашылықтарын, кейіпкерлердің іс-әрекеттерін іздей бастайды, бұл жерде оқушының іздеу жұмысы талап етіледі. Яғни әр оқушы шығарманы талдап, өздігінен шешім қабылдай алады. Іздену кезінде шығармаларды салыстыру арқылы пәнге деген қызығушылығы да, танымдық деңгейі де артады. Осылайша,олар өз еркімен шығармаларды оқи отыра,еш қиындықсыз тапсырмаларды орындай алады. Жобалау әдісі негізінде сонымен қатар, қазақ тілі сабақтарында монолог, диалог, полилог сияқты тапсырмалар да бердім. Осы тапсырмаларды орындатуымның басты мақсаты–монолог жазуда, диалог құруда қай кезді алсақ та, ең алдымен, оқушы ақпаратты сыни тұрғыда ойлайды, соның негізінде жоспар құрып, саналы шешім қабылдайды, тілдің танымдық қызметтерін өз мақсатына сай жүзеге асырады, логикалық ойлау жүйесіне сала отырып, ақпараттарды өз мүмкіндігінше өңдей алады, сөйлесім әрекетін жоспарлауда және оны жүзеге асыруда ақпараттарды орынды қолданып оған болжам жасай алады.

Сонымен, қорыта келгенде, жобалау әдісі дегеніміз – бұл педагогикалық қана емес,әлеуметтік мәні бар мәселе ретінде қарастыруға болады.Өйткені, жобалау мәдениетін игеру – қайта жаңарту әрекетін игеру деген сөз. Сондай-ақ оның әдістерін, құрастыру мен модельдеу тәсілдерін тақырыпқа, талапқа сай орындай білу керек. Сонда ғана ол оқушы ойша

құрастыру,бейнелеу,кеңістіктен ойлау, логикалық ойлау сияқты сапаларын дамытуда да маңызды орын алады. Жобалау әдісі оқушының танымдық және қайта құрушылық әрекеттерінде шығармашылық мүмкіндіктерін жүзеге асыруға,оқу мотивациясын арттыруға,тәуелсіз шешім өабылдай алуына интеллектуалдық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.Өз бетімен жұмыс істеу, жоспарлау, жобалау, шешім қабылдау, нәтижені бағалау дағдыларын қалыптастырады.

Жобалау әдісі бойынша өткізілген сабақтар оқушы бойындағы қызығушылықпен қатар қабілеттілік, зейіндік, байқағыштық сияқты қасиеттері де жетіліп, дамуына жағдай жасалады. Әр оқушыда өз бойында болатын қабілеттері мен шығармашылық тұстары түрліше келеді. Ал осы әдіс сабақ барысында әр оқушының жекелеген мүмкіндіктерінің ашылуына ықпал жасайды. Оқушылар ойларын ортаға салып, қысылмай ойын тиянақты жеткізе алуға, басқалардың да пікірін ескеріп,сын тұрғысынан ойлауға үйренеді. Бұл әдіс – келешекте оқушылардың зерттеу жұмыстарымен айналысып, ақпарат жинап шыққан нәтижені талдауға, зерттеу жұмыстарын жүргізуге машықтандырады, зерттеу жұмысын қорғауға дағдыландырады.

Міне, жобалау әдісінің мәні,дидактикалық рөлі де осында. Жобалау әдісі өз мәнінде қолданылғанда кез келген мәселені игерген білімі мен іскерлігін пайдалана отырып шешуде, одан шығудың жолын көрсетуде, ең болмағанда, оны шешудің бағытын айқындауда өте тиімді болып келеді.

Қазіргі таңда білім беру парагдимасы өзгеріп, білім берудің мазмұны жаңарды, білім беруге деген жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болды. Білім беру саласында болып жатқан ауқымды өзгерістер түрлі бастамалар мен түрлендірулерге кеңінен жол аша отырып, тәрбие мен білім беру ісін жоғары деңгейге көтеруді қажет етеді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті-ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологиясы мен инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу»,- деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері атап көрсетілген.

Бүкіл әлемде білім беру жүйелерінің келешек ұрпаққа қандай білім беретіні туралы мәселе қайта қаралуда. Осы мәселе аясында «Балалар XXI ғасырда табысты болу үшін нені үйрену керек?» және «Оқытудың тиімді әдістері қандай?» деген тәрізді негізгі сұрақтар туындайды. Бұл сауалдар оқу бағдарламасымен және оқу бағдарламасын жүзеге асыруда пайдаланылатын педагогикалық тәсілдермен тығыз байланысты. Қазіргі кезде оқу бағдарламасындағы ұлттық стандарттарға, бағалауға, оқулықтар мен оқыту әдістеріне қатысты білім беру саласындағы өзекті құндылықтар мен мақсаттар мектеп білім алушыларының жалпы үлгерімін арттыруды, сондай-ақ инновация мен көшбасшылықты енгізу үшін талап етілетін дағдыларды дамытуды, іске асыруды және ауқымды халықаралық тәжірибемен өзара әрекеттесуді көздейді. Жаңартылған оқу бағддарламасы мен бағалау жүйесін енгізу аталған міндеттерді шешу үшін қабылданған шаралардың бірі болып табылады.

Оқу бағдарламалары мен оқу жоспарлары белгілі бір пән және сынып аясында білім алушылардың нені оқып, нені үйрену қажет екендігін айқындау үшін қолданылады. Сонымен қатар, жекеленген пәнді оқыту мазмұнына қысқаша шолу ұсына отырып, бұл құжаттар мүдделі талаптарға оқушылардың белгілі сынып аясында оқу бағдарламасы бойынша жалпы түсінік алуына, белгілі бір сыныпта оқушылардың қандай білім, білік, тәжірибе жинақтайтынын анықтауға мүмкіндік береді. Мұғалім әрбір кезеңде қолданатын оқыту үлгілеріне (жеке, жұптық, топтық, бүкіл сыныптық), оқытудың әдіс-тәсілдеріне мән беруі керек, себебі белсенді сабақта мұғалім мен білім алушының атқаратын қызметі мен іс-әрекеттерінде үлкен өзгеріс бар; сабақты жоспарлағанда мұғалім педагогикалық іс-әрекетінің мазмұнын анық көрсетеді, яғни өзінің және білім алушыларының орындайтын әрекеттерін ашып көрсетеді. Белсенді сабақта білім алушылардың әрекеті танымдық, коммуникативтік

және өзін-өзі басқару тұрғысында көрініс табады. Оқу мақсаттары нені оқып-білу және нені бағалай алу керектігін көрсетеді. Егер нәтижесінде неге қол жеткізуіміз керектігін білмесек, оқу мен оқытудың табыстылығын бағалау да мүмкін емес. Бағалау критерийлері оқу мақсатына жетуге бағытталған қадамдар ретінде қарастырылады. Бағалау критерийлерін нақты анықтамай қалыптастырушы бағалауды тиімді жүргізу мүмкін емес. Сабақтың әдістемелік жобасын құру барысында мұғалім белсенді оқу әдістерін ұтымды қолдану арқылы оқу мақсаттарының орындалуына барынша қол жеткізуді ұстанады. Мұнда оқу-танымдық үдерістердің табыстылығына әсер ететін ынталандыру, жағымды психологиялық орта орнату, білім алушылардың жеке және жас ерекшеліктерін ескеру сияқты маңызды мәселелерді басты назарға алу керек.

Жаңаша білім беру жүйесінде белсенді оқытудың әдістері жеке тұлғаның қалыптасуында маңызы зор. Оқытудың белсенді әдістері-оқу материалын игеру үдерісінде білім алушыларды белсенді ойлау және практикалық әрекетке итермелейтін әдістер. Белсенді оқыту мұғалімнің дайын білімді баяндауына, оларды есте сақтауы мен қайта жаңғыртуына емес, білім алушылардың белсенді ойлау және практикалық әрекет үдерісінде өз бетінше білімдер мен біліктерді меңгеруіне бағытталған әдістер жүйесін пайдалануды білдіреді. Белсенді оқыту әдістерінің ерекшеліктері олардың негізінде практикалық және ойлау әрекетіне ояту жатыр. Онсыз білімдерді игеру алға жылжушылық болмайды. Оқытудың белсенді әдістерінің пайда болуы және дамуы оқытудың алдына білім алушыларға білім ғана беріп қоймай, танымдық қызығушылықтар мен қабілеттердің, шығармашылық ойлаудың, өз бетінше ақыл-ой еңбегінің қалыптасуы мен дамуын қамтамасыз ету т.б. жаңа міндеттер қойылумен байланысты.

Белсенді оқытудың мәні-оқу үдерісі іс жүзінде барлық білім алушы таным үрдісіне тартылатындай болып ұйымдастырылуында. Сабақтың тиімділігін және табыстылығын қамтамасыз ету- мұғалімнің айтарлықтай күш-жігерін жұмсауын қажет етеді. Дегенмен, сабақтың тиімділігін арттыру әрбір педагогтің қолынан келетіні анық. Тиімді сабақты ұйымдастыруда кездесетін мәселелер: сабақта қолданатын әдіс-тәсілдердің бірсарындылығы; сабақта уақытты тиімді қолданбау; проблемалық оқыту элементтерін сирек қолдану; сабақта АКТ тиімді қолданбау; барлық білім алушылардың танымдық әрекетке тартылуын қамтымау; сабақтың және тапсырмалардың логикалық құрылымына мән бермеу; сабақта көрнекі құралдардың жеткіліксіздігі; жаттығулар мен тапсырмаларды немқұрайлы таңдау; оқушыларды шектен тыс көп тапсырмалармен жалықтыру.

Аталған қиындықтарды шешу жолдарының бірі-сындарлы оқыту теориясын басшылыққа алып сабақты белсенді әдістер қолдану арқылы тиімді жоспарлау болып табылады.

Табыстылыққа ұмтылу-оқу мен оқытудың негізгі мақсаты. Білім алушыларды оқыту және тәрбиелеу алдын ала болжауға мүмкін болмайтын көптеген жағдайларға тәуелді күрделі үдеріс. Оқудың табыстылығы пәннің ерекшелігіне сәйкес тиімді әдістерді таңдай білетін мұғалімнің шеберлігіне байланысты болатыны анық. Сонымен қатар мұғалімнің мәдениеті мен білім алушыларға деген сүйіспеншілігінің ең маңызы зор. Егер білім алушы сабақтан жаңа нәрсе үйреніп, өзіне көңілі толып шықса, сабақтың жақсы өткені, мұғалімнің еңбегі табысты болғаны, ал егер білім алушы сабақтан ештеңе үйренбей, немқұрайлы көңіл-күймен шықса-сабақтың сәтсіз болғаны; демек мұғалімнің ойлануы керек деген сөз. Дегенмен сабақтың табысты болуы тек мұғалімге қатысты нәрсе емес, білім алушының ынта-жігері мен өзінің білім алуына деген жауапкершілігіне де байланысты. Сабақта әрбір білім алушының өзіндік маңызын және өзінің қаншалықты табысты болғанын сезіне білуі қажет. Бұл үшін мұғалім дайын, жаттанды білім беруден арылып, білім алушыны жаңа білімді өздігінен игеруіне бағыттауы керек.

Сабақта белсенді әдістер қолдану білім алушының өзіндік рефлексия жасау дағдыларының дамуына, сыныптағы жалпы жұмысқа үлес қосып, қатысқанын сезінуге, оқу үдерісінің белсенді мүшесі болуына, танымдық белсенділігінің артуына мүмкіндік береді. Сондай-ақ, мұғалімнің сабағын қызықты ұйымдастыруына, білім алушыларының танымдық

әрекетін күшейтіп, өзінің кәсіби шеберлігін шыңдай түсуіне ықпал етеді.

Оқу пәндері арасында байланыс орнату білім беру бағдарламасының аясын кеңейтіп, теңестіреді, тереңірек білім алуға мүмкіндік береді, көптеген дағдыларды қалыптастырады, түсінік пен дағдыларды дамытуға көмектесе алады, оқудың анағұрлым саналы меңгерілуіне көмектеседі, оқуға деген уәжді арттыра алады.

Білім алушылардың қажеттілігін қанағаттандыру тәсілінде білім алушылардың оқуға қолдау көрсету мақсатында тексеру және кері байланыс ұсынылады. Яғни, уәжді және өзін-өзі бағалау деңгейін арттыра отырып қай бағытта оқыту керектігі анықталады. Сонымен бірге білім алушылардың өз жұмысын жақсартуына мүмкіндік беріп, білім алушылардың барынша тиімді оқу жолдарын түсінуіне көмектеседі.

Қорыта айтқанда, сабақта тиімді әдіс-тәсілдерді тиімді қолдансақ, баланың танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінше білім алып, шығармашылық, зерттеушілік қабілеттерінің қалыптастыруға ықпал етеміз. Білім алушылар бойына мейірімділік, бір-біріне деген сенімділік қасиеттерін ұялата аламыз, себебі олар топпен жұмыс жасағанда бірлесіп жасауға үйренеді, білімнің тереңдігі, әрі тиянақтылығы артады. Міржақып Дулатовтың «Жалғыз сүйеніш, жалғыз үміт-оқуда. Теңдікке жетсек те, жұрттығымызды сақтасақ та, дүниедегі сыбағалы орнымызды алсақ та, бір ғана оқудың арқасында аламыз. Жақсылыққа бастайтын жарқын жұлдыз-оқу. Надан жұрттың күні –қараң, келешегі –тұман» деген сөздерімен аяқтағым келіп отыр. XXI ғасыр-ғылым ғасыры. Мақсатты білім беру-тұлға дамуын жүзеге асыратын мәселе. Ал осы жалпыеуропалық стандартқа сай жаңа білім беру-жеке тұлғаның жан-жақты дамуына әкелетін бірден-бір жол!

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. СатбековаА.А. Қазақ тілін оқыту әдістемесі және жобалау технологиясы. – Алматы, 2013. – 48 б.

2. Бахишева С.М. Педагогикалық жобалау теориясы мен технологиясы. –Алматы, 2011. – 209-210 б.

3. Романовская М.Б. Метод проектов в образовательном процессе. – Москва: Центр «Педагогический центр», 2006. – 160 с.

4. Алиева Г.С., Бапашева Р.Т. Оқушылардың жобалау әрекеттерін ұйымдастыру. – Алматы: ЭСПИ, 2022. – 69 б.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ПӘНДЕРІНДЕ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫ ДАҒДЫЛАРЫН ҮЙРЕТУДІ ҰШТАСТЫРУ

Утралинова Г.С.
қазақ тілі мен әдебиетіпәні мұғалімі
Жітіқара ауданы№12 ЖОББМ,
Қостанайоблысы, Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада оқушылардың оқу сауаттылығы дағдыларын әртүрлі пәндерде қолдана алу әдіс- тәсілдері мен мүмкіндіктері қарастырылады. Әртүрлі пәндерде оқу сауаттылығының 3 оқырмандық біліктілігін қалыптастырудың тиімді әдіс-тәсілдеріпән мұғалімдерінің тәжірибесімен түсіндіріледі. Оқу сауаттылығы дағдысы жазба мәтіндерді түсіну, көздегенмақсатқажетудеоныңмазмұнынқолдану, қоғамда белсенді болу үшін білім мен тілді терең меңгеру мүмкіншіліктерін, академиялық жазылым тілін дамытуға көмектеседі.

Аннотация: В статье рассматриваются методы и возможности применения навыков грамотности чтения учащимися по различным предметам. Эффективные методы и приемы формирования 3-х читательских квалификаций грамотности чтения по различным предметам объясняются опытом учителей. Навыки грамотности чтения помогают развивать навыки понимания письменных текстов, умения понимать письменные тексты, развивать знания и глубокие знания языка, академический язык письма, чтобы быть активным в обществе.

Abstract: The article discusses methods and opportunities for students to apply their reading literacy

skills in various disciplines. 3 effective methods and techniques for the formation of reader skills of Reading Literacy in different subjectsare explained by the experience of fashion teachers. The skills of reading literacy help to develop the ability to understand written texts, use the content of the intended goal, deep knowledge and language skills to be active in society, and the language of academic writing.

Қазіргі тез құбылмалы әлемде функционалдық сауаттылық адамдардың әлеуметтік мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсенді қатысуына, сондай-ақ, өмір бойы білім алуына ықпал ететін базалық факторлардың біріне айналуда [1]. Мұндағы басшылыққа алынатын функционалдық сапалар: белсенділік, шығармашылық тұрғыда ойлау, шешім қабылдай алу, өз кәсібін дұрыс таңдай алуға қабілеттілік, т.б. Функционалдық сауаттылық - оқушы өзінің оқужәнежазу дағдыларын әлеуметтік ортада қарым-қатынасжасауда қолдана білу қабілеті, ортаға тез бейімделе алуына жағдай туғыза алатын сауаттылықдеңгейі. Бұл деңгейде оқушы мәтіндерден өзіне қажетті ақпаратты, мәліметті, деректерді іріктеп алуы үшін және ақпаратты басқаларға жеткізе алуы үшін қажетті болатын қабілеттері оқу сауаттылығын дамытатыны анық [2]. «Оқу сауаттылығы» термині қарапайым оқу біліктілігі емес, мәліметтерді анықтай білуқабілетімен түсіндіріледі. Сонымен қатар, оқу сауаттылығы *табу және алу, біріктіру және түсіндіру, түсіну және бағалау* оқырмандық біліктіліктерін қамтиды. Оқу сауаттылығы – жазба мәтіндерді түсіну, көздеген мақсатына жету үшін оның мазмұнын қолдану қоғамда белсенді болу үшін білім мен тілді терең меңгеру мүмкіншіліктерін дамытуға қабілеттіліктілікті қалыптастыру бағытында қазақ тілі менқоғамдықғылымдарпәндері айтарлықтай рөл атқарады. Сөзімізді айқындай түссек, осыорайда, зерттеу нысаны ретінде алынғын 8-сынып оқушылары «қазақ тілі мен әдебиеті пәнінен үйренген оқу сауаттылық біліктіліктерін қоғамдық ғылымдар негіздері пәнінде қолдана ала ма?», «пәнаралық байланыста оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту мүмкіншіліктері қандай?» деген сұрақтарға жауаптар іздей бастадық. Оқушылар рефлексиясымен сабақтарда жүргізген бақылау нәтижесіндеекі пән бойынша қалыптастырған оқу сауаттылық біліктіліктері эссе тақырыбын терең, жан-жақтыашуға мүмкіндік бергенін көре алдық. Қажетті оқырмандық біліктілікті қалыптастыратын дағдылар қатарын сабақта қалай қолданамыз? 8- сыныптың «Отбасылық құндылықтар» тарауында Н. Жүсіптің «Құл мен құмалақ» және Т.Әбдіковтің «Қонақтар» әңгімелері оқытылды. Н.Жүсіптің «Құл мен құмалақ» әңгімесінің мазмұны таныстырылған соң, оқушылардың мәтінді түсінген-түсінбегенін анықтау үшін «Кейіпкермен кездесу», *(1-сурет)* «Ұқсастық, айырмашылық» әдісі қолданылды. Бұл әдістер оқушылардың сұрақ құрастыру, кейіпкер рөлінде өз ойларын жеткізу, екі мәтіннің мазмұнын салыстыраотырып,олардыңерекшеліктерінкөребілу дағдыларын қалыптастыруда тиімді болды. Т.Әбдіковтің «Қонақтар» әңгімесін оқытуда мәтіннің тақырыбы мен негізгі ойын анықтау әңгімегесюжеттік жоспар құру тапсырмасы негізінде жүргізілді. Тапсырманы орындауда кестені немесе түрлі органайзерлерді қолдану еркіндігі берілді (*2- сурет).* Топтағы оқушылар жұмыс нәтижесін бөлісіп, талқылады. Бұл тәсіл оқушылардың мазмұнды жалпы түсіну біліктілік деңгейін анықтауда және мәтіннің тақырыбы мен идеясын айқындау дағдыларын қалыптастыруда маңызды.

1-сурет.Кейіпкерлер рөлінде сөйлеу

2-сурет. Сюжеттік жоспар құру, тақырып,идеяны анықтау

Н.Жүсіптің «Сұрақ-жауап» Құл мен құмалақ» әңгімесіндегі кейіпкерлер келбеті тақырыбын өткенде «Сұрақ- жауап» әдісі бойынша оқушылар және мұғалім тарапынан төмендегідей сұрақтар құрастырылды: **Оқушылардың құрастырған сұрақтары:**

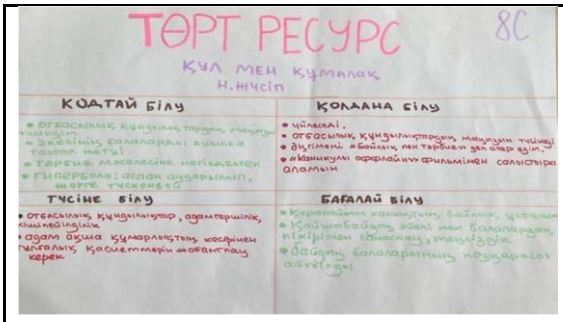
1. *Әңгіме шамамен қай уақытта өтіп жатыр? Дәлелдеңіз.*
2. *Туындыдағы орын негізгі идеяның ашылуында қандай маңызға ие? Дәлелдеңіз.*
3. *Екі отбасын салыстырыңыз.*
4. *Қандай отбасылық құндылықтар сөз болады? Дәлелдеңіз.*
5. *Қандай мәселелер көтерілген?*
6. *Қай кейіпкер мінезі/ әрекетісіздің көзқарасыңызға әсер етті?*
7. *Кейіпкерлерді атаңыз. Оларды (бас, жанама) жіктеңіз.*

1-кесте.

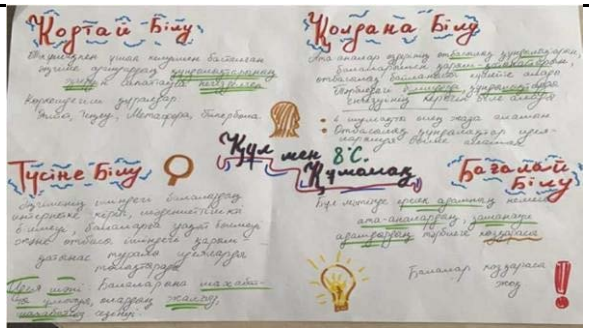
	Мұғалім тарапынан ұсынылған тапсырма	
	1. Бұл шығарма әңгіме, себебі… **2.** Шығармадағы басты және екінші қатардағы кейіпкерлерді ата және олардың сипаттамасы **(Білу)** *1.* Әңгімекалайаяқталады?Түйіндеңіз. *2.* Әңгімеден өмірмен байланысты бір үзінді келтіріп, түсіндіріңіз Әңгіменіңатауынанкөңілаударыңыз,неге олай аталған?**(Түсіну)** 1. Шығармаатауыныңсізге\өміргеқатысы қандай? *3.* Кейіпкердіңқасындаболсаңыз,қандайұсыныс беріп, нені түсіндірер едіңіз? **(Қолдану)**	1. Автор кейіпкерін ақтай ма, даттай ма, әлде екеуін де ұсына ма, неге? Талдаңыз. **2.** Кейіпкердіңкөңілкүйіндегі және өміріндегі өзгерісті салыстырыңыз. **(Талдау)** *1.* Кейіпкер әрекетін өзгерту үшін өз шешіміңізді ұсыныңыз. *2.* Кейіпкердіңорнында болсаңыз, қандайшешім қабылдар едіңіз? **(Жинақтау)** *1.* Кейіпкердіңшындыққакөзқарасынбағалаңыз. *2.* Шығарма соңы шындыққа жанаса ма?Неге? *3.* Авторғақандайкерібайланысбересіз? *4.* **(Бағалау)**

«Сұрақ-жауап»әдісі оқушылардың автор ой түйінінен қорытынды шығару, ақпаратты жинақтау,мәтінді өмірлік тәжірибесімен байланыстыру, оның сыни талдауын жасау оқырмандық біліктілігін қалыптастырады. Сонымен қатар, оқушылардың мәтіннің мазмұны бойынша қорытындылар жасау, пікірлерді растайтын аргументтерді табу, мәтіннің атауын түсіндіру сияқты дағдыларын дамытады.

Ақпаратты бағалау және оның негізінде болжам мен қорытынды жасап тұжырымдау оқырмандық біліктіліктерін қалыптастыруға *«Төрт ресурс»* әдісінің *(3-4 суреттер)* артықшылықтары болды. Ол оқушылардың мәтіннен алған білім мен түсінігін бағалау, мәтін мен өмірді байланыстыру, сыни ойлау дағдыларын дамытады.

3-сурет.«Төртресурс»әдісі

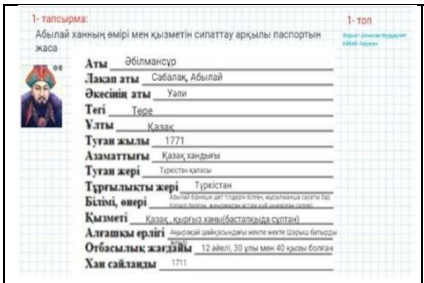

4-сурет.«Төртресурс»әдісі

«Отбасы құндылықтары» тарауының мазмұнын игертуде қолданылған әдіс-тәсілдер

оқушылардытарау соңында алынатын аргументтік эссе жұмысын жазуға қалыптастыра алды.

Қоғамдық ғылымдар негіздері пәнінен Абылай хандығының ішкі саясаты тақырыбын оқытуда, оқушыларға мәтіннен қажетті ақпаратты анықтату үшін Абылай ханның өмірі мен қызметін сипаттау арқылы тұлғаның паспортын жасау тапсырмасы берілді (*5-сурет).* Оқушылар мәтіннен Абылайханның тұлғалық рөлін сипаттайтын қажетті ақпараттарды анықтап, тұжырым жасады. Тапсырманы оқушылар топта https://jamboard.google.com/ платформасында орындады. Бұл әдіс оқушылардың тұлға туралы білімі мен түсінігін қалыптастыруда тиімді болып табылады.

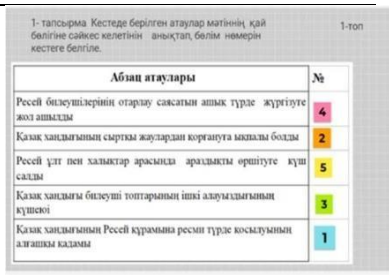
Сонымен бірге, тарихи ұғымдарды (терминдерді) меңгерту тапсырмалары арқылы оқушылардың жазба жұмыстарды академиялық (тарихи) тілде құрылымдау дағдысы қалыптасады. Осы мақсаттақоғамдық ғылымдар негіздері курсында оқушылар https://learningapps.org/display?v=p65asc1st2 платформасында жаттығулар жасады (*6-сурет).* Оқушылармен https://jamboard.google.com/ платформасында орындаған «Абзац (азат жол) атауларын нөмірлеу»тапсырмасы (*7-сурет)* мәтіннің идеясын ұғынуға, абзацтарға бөлу арқылы мәтін мазмұнын түсінуге көмектеседі.

5-сурет. Абылай ханның өмірі мен қызметін сипаттау паспорты

6-сурет. «Кіші жүздің Ресейге қосылуы»Терминмен жұмыс.

1- тапсырма Кестеде берілген атаулар мәтіннің қай бөлігіне сәйкес келетінін анықтап, бөлім нөмерін кестеге белгіле.
1-топ

Абзац атаулары	№
Ресей билеушілерінің отарлау саясатын ашық түрде жүргізуге жол ашылды	4
Қазақ хандығының сыртқы жаулардан қорғануға мүмкіні болды	2
Ресей ұлт пен халықтар арасында араздықты өршітуге күш салды	5
Қазақ хандығы билеуші топтарының ішкі алауыздығының күшеюі	3
Қазақ хандығының Ресей құрамына ресми түрде қосылуының алғашқы қадамы	1

7-сурет.«Абзац(азатжол) атауларын нөмірлеу» тапсырмасы

Қорытындылай келе, 8-сыныпта оқитын аталған пәндер бойынша мұғалімдер көлденең жоспарлау барысында эссе жазуға қажетті оқу сауаттылығы дағдыларын таңдаудан бастайды. Аталған пән мұғалімдері бірлесіп, мәтіннің негізгі ойын айқындау, негізгі және жанама ақпаратты ажырата білу, екі немесе одан да көп мәтіннің мазмұнын салыстырып, ерекшеліктерін анықтау, мәтінді тез шолып өту, мәтіннің мағыналық құрылымын анықтау және қажетті ақпаратты іріктеу, сұраққа сәйкес қажетті ақпаратты таба білу, мәтіннің мазмұны бойынша қорытынды жасау, мәтіннің атауын түсіндіру, мәтін ақпаратын өмірмен байланыстыра білу, пікірлерді растайтын аргументтер құру, өз көзқарасын дәлелдеуге бағытталған түрлі тәсілдерді қолдану арқылы эссе және басқа жазба жұмыстарын орта мерзімді оқу жоспарына енгізеді. Осындай жоспарлаудың нәтижесінде, оқушылардың бір пәнде үйренген дағдыларын келесі пәндерде қолдана алумүмкіндігі артады. Мәтіннің мазмұнын бөліктерге бөлу арқылы концептуалды талдау жұмысына мысал ретінде «*Жоңғар шапқыншылығы» тақырыбынан үлгі* ұсынылады. Мәтіннің мағыналық құрылымын анықтап, қажетті ақпаратты іріктеуде *«Хайлайтер» әдісі* қолданылады. *Мәтіннен уақыт орын кеңістік концептісін қызыл түспен белгілесе, пәндік* концептілерді көк түспен бояп ажыратады, ғаламдық мәнмәтінді жасыл түспен ажыратады. Оқушылар мәтіндегі қажетті ақпараттарды іріктеп, концепт аспектілері негізінде талдау арқылы тапсырманы Google кестеде орындайды (*8-сурет).*

Концепттер	**Мысалдар**
Уақыт	1722 жылы жоңғарлармен соғыс жүргізіп келген Қытай императоры Канси қайтыс болды
Орын	Жоңғарлар Ташкенттен кейін Сайрам, Түркістанды басып алды

Кеңістік	1723 жылдың көктемінде, Цеван-рабтан өз әскерінің 70000 қолын Қазақстанға қарай 7 бағыттан аттандырды.

***8-сурет**.Концептуалды кесте*

Оқу сауаттылығының *біріктіру және түсіндіру* кезеңінде «FILA кестесі» әдісі ақпаратты жинақтауда, өмірлік тәжірибемен байланыстырып, сыни талдауда тиімділігі жоғары. Мысалы, қоғамдық ғылымдар негіздері курсы бойынша «Абылай ханның сыртқы саясаты» тақырыбын өткенде топ мүшелерінің бірі Абылай ханның қоғамның қауіпсіздігін нығайтуға негізделге дипломатиялық іс-әрекетіне мәтіннен сәйкес фактілер (цитаталар) жинақтаса, екіншісі мәтіннің идеясын, үшіншісі, мәтін негізінде сұрақтар құрастырып, төртіншісі сұраққа сәйкес іс-әрекет жоспарын құрады. Қорытындысында топ мүшелері жұмыстарын біріктіріп, кестеде орындайды. Соңында «FILA кестесін» сыныпқа таныстырып, жұмыстарын қорғайды. Сонымен қатар, «Корнелл кестесі» әдісі де мәтіндегі ақпаратты жинақтап, біріктіруде тиімді болып табылады.

Оқу үдерісінде алған білімін өмірде де қолдану мақсатында 7 сынып оқушылары Экономикалық даму юнитін қорытындылауда «Бизнес жоспар» зерттеу жобасын жасады. Әр топ таңдау тақырыптарына сәйкес топтық зерттеу жоба жұмысынhttps://jamboard.google.com/ платформасында орындады. Таңдау тақырыптары: Мал шаруашылығы (жылқы, қой, ірі қара, түйе; ет, сүт, май өнімдері;), егін шаруашылығы (бидай, тары, күріш, күнбағыс, мақта, зығыр, кондитерлік өнімдер; нан, ұн жасау; өсімдік май;), зергерлік бұйымдар (күмістен, алтыннан және түрлі тастардан жасалған әшекейбұйымдары), ағаштан жасалған бұйымдар (үй жиһаздары, музыкалық аспаптар, ыдыс-аяқ, киіз үй), жүн мен теріден, матадан жасалған бұйымдар (балалар киімі, қыз ұзату киімі, ер азаматтар киімі, әйелдер киімі, спорттық киім, құрақ көрпе, киіз басу, кілем тоқу т.б.) Ағаштан жасалған бұйымдар тобын, «Үй жиһаздарын» дамытудың бизнес жоспарын, «Кейс-стади» форматы арқылы ұсынды.

Сонымен бірге, оқу сауаттылығының *түсіну және бағалау* біліктілігі бойынша, «Өз ұстанымыңды айқында« тәсілі мәтінді оқып, мәселені немесеқарама-қарсы көзқарастарды анықтаған кезеңде пайдалану тиімді. Оқушылар тапсырманы Jamboard

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары: / Қазақстан Республикасы

2. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың тиімді әдістері. Әдістемелік құрал. Атырау2019.

3. Астана қаласының Білім басқармасы. Әдістемелік кабинет. /Эссе жазу жөніндегі әдісстемелік нұсқаулық\Астана 2003.

Мәтінмен жұмыс жүргізу арқылы оқу сауаттылығын дамыту. Онбасиева Ш.А.

3-СЕКЦИЯ
«ЖАРАТЫЛЫСТАНУ БАҒЫТЫ БОЙЫНША ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ТЕТІКТЕРІ»

«МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА ПО ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНОМУ НАПРАВЛЕНИЮ»

ВЛИЯНИЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА РАЗВИТИЕ ПРЕДМЕТНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЕЙ БИОЛОГИИ

Абишева А.Х.
педагог-мастер «АСТАНА ДАРЫНЫ» дарынды балалар мен талантты жастарды анықтау және қолдау орталығы»

Аннотация: В статье раскрывается суть компетентностного подхода в подготовке учителей биологии, подчеркивается важность развития предметных компетенций как необходимого условия для обеспечения совершенства учителей в их профессиональной деятельности. Авторы излагают различные характеристики и содержание, связанные с предметными компетенциями, которые считаются необходимыми для учителей биологии. Обсуждаются уровни развития предметных компетенций, опираясь на систематику целей обучения Б. Блума.

Аңдатпа: Мақалада биология пәні мұғалімдерін даярлаудағы құзіреттілікке негізделген тәсілдің мәні ашылып, мұғалімдердің кәсіби іс-әрекетіндегі шеберлігін қамтамасыз етудің қажетті шарты ретінде пәндік құзыреттіліктерді дамытудың маңыздылығы көрсетілген. Авторлар биология мұғалімдері үшін маңызды деп саналатын пәндік құзыреттіліктермен байланысты әртүрлі сипаттамалар мен мазмұндарды сипаттайды. Б.Блумның оқу мақсаттары таксономиясы негізінде пәндік құзыреттіліктердің даму деңгейлері талқыланады.

Abstract: The article reveals the essence of the competency-based approach in the training of biology teachers, emphasizing the importance of developing subject competencies as a necessary condition for ensuring the excellence of teachers in their professional activities. The authors outline various characteristics and contents associated with subject-matter competencies considered essential for biology teachers. The levels of development of subject competencies are discussed, based on the taxonomy of learning goals by B. Bloom.

Современная образовательная политика поставила отечественные университеты в сложную конкурентную среду. Достижение более высокого уровня образовательных услуг возможно только для тех вузов, которые придерживаются инновационного развития. Значимость совершенствования национальной системы образования подчеркивается в Послании Первого Президента Н.А.Назарбаева «развитию современного образования, непрерывной подготовки и переподготовки кадров» как важнейшем направлении развития страны в Послании народу Казахстана. Он подчеркнул, что «реформа образования является одним из наиболее важных инструментов для обеспечения подлинной конкурентоспособности Казахстана» [1].

В современных условиях конкурентоспособность учителя зависит от обладания необходимыми компетенциями в профессиональной сфере. Успех профессиональной деятельности педагога зависит от его способности и желания участвовать в эффективном обучении. Современные методики преподавания биологии направлены на развитие творческих и индивидуальных способностей учащихся, развитие критического мышления, улучшение навыков взаимодействия и смещение образовательного фокуса учащихся с воспроизводства на продуктивность. Следовательно, от педагогов требуется инновационное мышление, постоянное повышение своего профессионального мастерства, умелое применение передовых подходов к преподаванию, структурирование образовательного процесса с учетом обновленного содержания образования. Следовательно, необходимо модифицировать и дополнять содержание специализированной учебной программы,

интегрируя практико-ориентированные дисциплины, конкретизируя предметные компетенции и определяя результаты обучения.

Объектом исследования является профессиональная подготовка учителей биологии.

Предметом исследования является процесс формирования предметных компетенций педагогов биологии.

Цель исследования: раскрыть влияние непрерывного образования на развитие предметных компетенций учителей биологии. Задачами исследования являются раскрытие теоретических основ компетентностного подхода в образовании учителей биологии, определения основной природы предметных компетенций и определения эффективных стратегий повышения уровня подготовки учителей.

Теоретический анализ как международных, так и отечественных психолого-педагогических исследований в сфере образования показывает, что фундаментальный аспект непрерывного обучения предполагает принятие компетентностного подхода, ориентированного на развитие профессиональной компетентности. Данную проблему исследовали различные учёные, в том числе Ю.В. Варданян, И.А. Зимняя, А.К. Маркова, В.А. Сластенин, А.В. Хуторской, В.И. Юдина, Ю.В. Сорокопуд, М.М. Левина, В.А. Болотов, В.В. Сериков, Х.Т. Шерзданова, Е.В. Исхакова и другие, как с внешней, так и с внутренней точки зрения. Исследования Л. Кьюбана, К. Элтиса, К. Терни, П. Хьюза, Р. Рэдфорда, У. Лаудена, М. Рейнольдса, М. Солтерса, А. Сербати и других углубляются в развитие профессиональных компетенций. Кроме того, роль знаний в процессе обучения исследовали такие ученые, как К. Сиротник, Д. М. Вулф и другие.

Маргарет Рейнольдс и Мэтью Солтерс подчеркивают, что развитие компетенций, служащих основой для обучения и подготовки учителей, является неотъемлемым прогрессом. Они делят компетенции на три типа в зависимости от:

- профессиональной ориентации;
- способности проявлять креативность и гибкость;
- приобретения знаний и их понимание.

Каждый тип рассматривается с точки зрения получаемых знаний, их понимания, методов и форматов обучения. Именно через компетентностный подход в профессиональном обучении способствует развитию основных компетенций учителей [2].

В своем исследовании А. Сербати рассматривает взаимосвязь преподавания, обучения и исследований в контексте реализованного проекта. Автор углубляется в понимание компетентностного подхода в подготовке учителей, раскрывая соответствующие методы преподавания и обучения, используемые во всем мире, посредством международного проекта «Тюннинг (надстройка) образовательных структур в Европе». А. Сербати утверждает, что повышение квалификации специалистов и повышение общего качества образовательной системы могут быть достигнуты только за счет инновационных подходов [3].

А. В. Хуторской подчеркивает, что компетентность — это специфическая готовность педагога мобилизовать знания, умения и внешние ресурсы для эффективного участия в конкретной жизненной ситуации [4]. В рамках компетентностного подхода акцент делается не просто на приобретении студентом знаний и осведомленности, а на развитии способности ставить цели, выдвигать гипотезы и решать проблемы. Способность учителя применять полученные знания, умения и навыки в профессиональной деятельности становится решающей, и эта компетентность должна развиваться на протяжении всего процесса обучения.

М.М. Левина выделяет различные методологические аспекты, связанные с профессиональной компетентностью, в том числе:

- фундаментальный характер образования,
- гуманистическая направленность педагогического образования,
- культурный подход,
- создание творческой среды обучения,
- профессиональная направленность образовательного процесса,
- разумное сочетание теоретической и практической подготовки учителей,

• включение многофункциональных аспектов в педагогическое образование,

• интеграция передовых технологических программ в образовательный процесс [5].

Профессиональная компетентность формируется в процессе обучения, когда используются активные методы познавательной деятельности под руководством преподавателя и с учетом его индивидуальных особенностей. Важнейшим элементом процесса обучения является создание условий, стимулирующих познавательный интерес и исследование, способствующих развитию творческих способностей, самостоятельности и научного мышления у учителей.

Использование современных и эффективных технологий обучения способствует развитию самопознания, самосовершенствования и самоуправления с акцентом на планирование самостоятельной творческой деятельности. Кроме того, это способствует привитию позитивного отношения к процессу обучения.

В Республике Казахстан подготовка компетентных учителей является жизненно важным элементом продолжающейся модернизации системы образования. Это подчеркивается потребностью современной школы в квалифицированных специалистах, обладающих теоретическими, исследовательскими и методическими знаниями, а также практическими навыками.

В результате изучения и анализа опыта профессиональной подготовки учителей выявлены конкретные показатели компетентности учителя биологии, в том числе:

• способность понимать и оценивать цели и задачи обучения;

• осознание ценностей, присущих профессионально-педагогическим знаниям;

• признание значимости субъективных отношений в образовательном процессе;

• искренняя страсть к преподаванию;

• стремление к профессиональному и личному самосовершенствованию.

Профессиональная компетентность учителя характеризуется теоретической и практической подготовленностью специалиста к педагогической деятельности.

На основании принятия квалификационных рамок Болонского процесса и признание важности формирования и развития профессиональных компетенций как основы университетских образовательных программ, выделяются общие компетенции, включающие три типа: инструментальные, межличностные и системные.

Они включают в себя развитие когнитивных способностей (понимание и применение идей и мыслей), методологических способностей (таких как управление временем, стратегии обучения, принятие решений и решение проблем), технологических навыков (использование технических инструментов, управление информацией и компьютерными технологиями). знание) и лингвистические навыки (владение письменным или устным общением, а также знание второго языка). Крайне важно уделять адекватное внимание развитию индивидуальных способностей (выражение чувств, получение и реагирование на критику), а также социальных навыков (межличностные отношения, сотрудничество и приверженность социальным и этическим ценностям).

При подготовке будущих специалистов в сфере образования первостепенной задачей является воспитание предметных компетенций. Эти компетенции включают в себя способность анализировать и действовать с точки зрения конкретных областей человеческой культуры. Они влекут за собой специализированные способности, необходимые для умелого выполнения конкретных задач в конкретной предметной области, охватывающие узкоспециализированные знания, отдельную категорию предметных навыков и особые способы мышления.

Между тем в педагогической теории проблема формирования предметных компетенций учителей биологии недостаточно исследована. Существует необходимость очертить содержание этих предметных компетенций в соответствии с таксономией целей обучения Б. Блума.

Таким образом, мы обозначили содержание предметных компетенций учителя (см. табл. 1).

Таблица 1 – Предметные компетенции учителя биологии

Уровни учебных целей	**Характеристика уровней**
Знание	На этом уровне преподаватели обладают пониманием теоретических основ обязательных, фундаментальных и специализированных предметов, а также современными педагогическими методами структурирования образовательного опыта.
Понимание	Умение распознавать дидактические цели и задачи, компоненты познавательного содержания учебного предмета и устанавливать порядок его изучения. Понимает обоснование структурирования учебного материала, систематически представляет факты, события и информацию и обрисовывает потенциальные результаты на основе предоставленных данных. Осознает значение самоорганизации в учебно-познавательной деятельности для профессионального роста.
Применение	Проектирует и формирует учебный процесс с учетом возраста и индивидуальных особенностей учащихся, а также современных методик внедрения обновленного образовательного содержания. Выбирает необходимую информацию, технические инструменты и оборудование для создания образовательного опыта.
Анализ	Подчеркивает важнейшие элементы выбора, организации и предоставления образовательного контента. Разрабатывает содержание учебного материала, а также его форматы и методики, учитывая их положение и значение в стандартной учебной программе школы.
Синтез	Осуществляет комплексный педагогический процесс, основанный на творческой методологии, включающий дизайнерские и исследовательские инициативы, а также контролирующий экспериментальную работуучащихся. Создает дескрипторы и оценивает результаты деятельности учащихся. Участвует в научно-практических конференциях и стартап-проектах, посвященных проблемам модернизации образования.
Оценка	Оценивает эффективность организации образовательного процесса и реализует корректирующую работу.

Для определения влияния непрерывного образования на развитие предметных компетенций учителей биологии, был проведен небольшой педагогический эксперимент. В ходе эксперимента было задействовано 24 преподавателя биологии. Преподавателям было предложено определить уровень их предметных компетенций до прохождения курсов переподготовки и повышения квалификации и после. Для определения искомой компетентности учителей на основе характеристик предметных компетенций, представленных в таблице 1, были разработаны три основных уровня: воспроизводящий, репродуктивный, продуктивный.

Воспроизводящий уровень предполагает действия учителя, характеризующиеся переводом теоретических знаний в практические навыки. Практические задания решаются устоявшимися методами с использованием традиционных подходов к организации учебного процесса. Учитель проводит уроки по заранее определенным краткосрочным планам, лишенным творческого подхода, использует технические средства обучения в соответствии с содержанием программы.

Репродуктивный этап развития предметных компетенций предполагает структурирование образовательного процесса с использованием фундаментальных педагогических приемов, соблюдение заранее определенного плана урока. Он демонстрирует элементы решения проблем в различных педагогических ситуациях, возникающих в ходе учебной и внеклассной деятельности. Учитель осуществляет самоконтроль для эффективной организации повседневной деятельности.

Продуктивный этап формирования предметных компетенций означает воспитание критического, новаторского педагогического мышления. При проектировании учебного

процесса преподаватель придерживается логического изложения материала, применяет инновационные педагогические технологии, учитывает возрастные и индивидуальные особенности учащихся. Очевидна реализация тематических экспериментов с использованием информационно-коммуникационных технологий (ИКТ). Преподаватель демонстрирует индивидуальный подход как в деятельности, так и в общении.

Диагностика уровней сформированности предметных компетенций была осуществлена на основе результатов, полученных в процессе наблюдений и опроса.

Данные позволили констатировать, что на воспроизводящем уровне сформированности предметных компетенций оказалось 37,5 % преподавателей (9 чел.), на репродуктивном – 45,8 % (11 чел.), на продуктивном – 16,7 % (4 чел.) (рисунок 1).

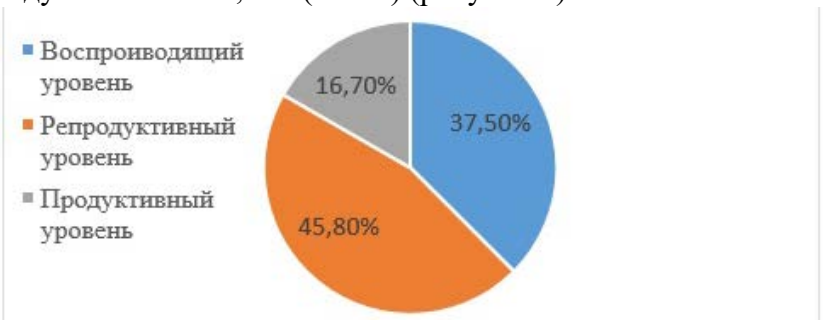

Рисунок 1 – Результаты входного этапа эксперимента

Следует отметить, что в начале своей педагогической карьеры учителя биологии столкнулись со следующими трудностями:

• адаптация педагогических технологий в соответствии с возрастными особенностями обучающихся и спецификой предмета;

• формулировка критериев и дескрипторов к формативному и суммативному заданию по предметам;

• недостаточная оснащенность оборудованием для проведения демонстрационных и лабораторных работ.

Из этого всего следует, что, окончив вуз, будущий преподаватель не обладает достаточным количеством компетенций необходимых для реализации педагогической деятельности. Поэтому возникает острая необходимость в получении непрерывного образования. Непрерывное образование означает постоянное обучение и развитие навыков, которые люди получают после завершения формального образования. Непрерывное образование имеет ряд преимуществ:

- карьерный рост;
- получение навыков;
- адаптивность;
- самопознание.

Таким образом, непрерывное образование является ключевым фактором в поддержании профессиональной значимости, личностного роста и карьерного роста на постоянно развивающемся рынке труда. Он предлагает множество преимуществ, которые способствуют как профессиональному успеху, так и личной реализации.

После прохождения педагогами курсов повышения квалификации и переподготовки, уровень сформированности предметных компетенций педагогов значительно повысился. Так на воспроизводящем уровне сформированности стало - 8% (2 чел.), на репродуктивном - 21% (5 чел.), а на продуктивном - 71% (17 чел.) (рис. 2).

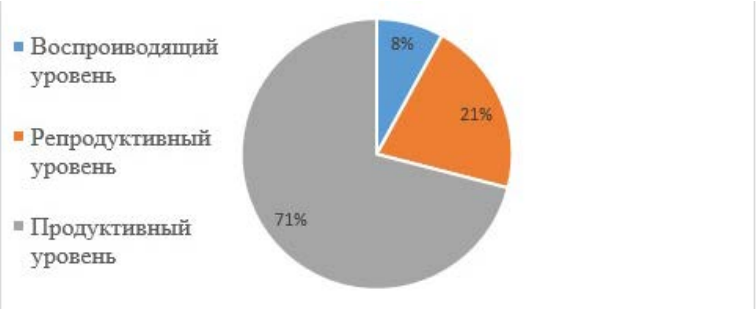

Рисунок 2 – Результаты контрольного этапа эксперимента

Изучение теоретических исследований и опыта подготовки учителей показывает, что грамотный подход играет важную роль в обеспечении первоклассной подготовки преподавателей. В ходе экспериментального исследования стало очевидно, что степень развития предметных компетенций учителей зависит от их готовности заниматься профессиональной деятельностью. Постепенное развитие предметных компетенций, достигаемое за счет изучения фундаментальных и специализированных предметов, а также педагогической практики, повышает общую профессиональную подготовленность личности. Непрерывное образование дает учителям возможность адаптироваться к меняющимся учебным программам, интегрировать передовые учебные инструменты и способствовать созданию инклюзивной и динамичной среды обучения. Это катализатор личностного и профессионального роста, предоставляющий преподавателям навыки и знания, необходимые для эффективного вдохновения и руководства следующим поколением учащихся.

В мире, где информация быстро расширяется, а навыки, необходимые для достижения успеха, постоянно развиваются, учителя, которые занимаются непрерывным образованием, лучше подготовлены к тому, чтобы привить своим ученикам страсть к обучению. В конечном счете, инвестиции в постоянное развитие учителей — это инвестиции в будущее образования, способствующие развитию сообщества преподавателей, которые не только обладают опытом, но также полны энтузиазма и преданы преобразующей силе обучения.

Список использованных источников

1. Назарбаев Н.А. К экономике знаний через инновации и образование // Казахстанская правда. – 2006. – 27 мая. No131-132.
2. Reynolds M., Salters M. Models of Competence and Teacher Training // Cambridge Journal of Education, 1995. – P. 349-359, DOI:10.1080/0305764950250306
3. Serbati A. Implementation of Competence-Based Learning Approach: stories of practices and the Tuning contribution to academic innovation. No 3(1) – 2015. – P. 19-56 DOI: 10.18543
4. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты. [Электронный ресурс] / А. В. Хуторской // Эйдос : интернет-журнал. – 2002.
5. Левина М.М.Технологии профессионального образования: Учеб. пособие для высших пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 272 с.

ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚҰЗІРЕТТІЛІГІ, ОНЫҢ НЕГІЗГІ ҚҰЗІРЕТТЕР ЖҮЙЕСІНДЕГІ ОРНЫ

Аманбаева М.Б.
PhD, қауымдастырлған профессор м.а., Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Мақала биологиялық білім берудегі зерттеушілік құзыреттілікті қалыптастырудың әдістемелік жүйесі мәселесіне арналған. Студенттердің зерттеушілік құзыреттілігі – оның қабылдаған білім, білік, дағдыларын, белгілі бір ғылыми айналымға байланысты қолдана алуы, өзін-өзі қоғамға бейімдеуге дайындық деңгейі болып табылады. Бұл студенттің өз білімін ғылыми түрде жобалау арқылы одан әрі биологиялық пәндерді терең зерттеп меңгеру, жетілдіру біліктілігі дегенге келеді.

Аннотация: Статья посвящена проблеме методической системы формирования исследовательской компетентности в биологическом образовании. Исследовательская компетентность студентов-это способность применять полученные им знания, умения, навыки, связанные с определенным научным оборотом, уровень готовности к самоадаптации в общество. Речь идет о квалификации студента для дальнейшего углубленного изучения, совершенствования биологических дисциплин путем научного проектирования своих знаний.

Abstract: The article is devoted to the problem of the methodological system of formation of research competence in biological education. The research competence of students is the ability to apply the knowledge, skills, and skills acquired by them related to a certain scientific turnover, the level of readiness for self-adaptation to society. We are talking about the qualification of a student for further in-depth study, improvement of biological disciplines through the scientific design of their knowledge.

Қазіргі жаһандану әлемінде Халықаралық бәсекелестік жағдайларына тез бейімделу қабілеті елдің табысты және тұрақты дамуының маңызды факторына айналуда. Демек, қазіргі уақытта жаңа әлеуметтік жағдайларға бейімделген, әртүрлі қызмет түрлерін игерген және кез-келген өмірлік жағдайда өз қабілеттерін көрсететін табысты, бәсекеге қабілетті түлектер сұранысқа ие қоғамға айналуда.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты жолдауындағы басым бағыттардың бірі, ел болашағына арналған стратегиялық инвестиция. Бұл бағыттың негізі, қуатты ұлттың діңгегі – халық. Ең бастысы, азаматтарымыздың денсаулығы мықты, білімі терең болуы керек, деп көрсетілген. Жолдауда «Кәсібилік пен еңбекқорлық қоғамымызда ең жоғары орында тұруы қажет. Тағы да қайталап айтамын. Елімізде еңбекқор адам, кәсіби маман ең сыйлы адам болуға тиіс. Осындай азаматтар мемлекетімізді дамытады. Мен Ұлттық құрылтайда және «Жастар рухының» съезінде бұған арнайы тоқталдым. Біз қарапайым еңбек адамына құрмет көрсетуіміз керек. Қандай кәсіппен айналыссаң да, оны сапалы атқару маңызды. Жастар нақты бір мамандықтың қыр-сырын жетік білуге ұмтылғаны жөн. Өз саласының шеберіне әрдайым сұраныс болады. Өскелең ұрпақ Қазақстанда ғана емес, өзге елдерде де бәсекеге қабілетті болуы керек» - деп жастардың болашақ мамандықтарына баса назар аудару керектігі нақты айтылған [1].

Осы қажеттіліктерге сәйкес, жоғары білім беруді дамытудың негізгі шарты болашақ мамандарды даярлауда кәсіби білім беруге бағыттау қажеттігі анықталады студенттер мен оқытушылардың іргелі зерттеулеріне, бұл әлемдік ғылыми мектептер, сонымен қатар жаңа ұрпақ өсіру қажеттіліктеріне бағытталған зерттеулер, инновациялық білім беру экономикасы. Қазіргі таңда еліміздегі білім берудің мемлекеттік стандартына сәйкес, жоғарғы оқу орындарындағы білімге қойылып отырған талап өзгеріске ұшырап, ең алдымен болашақ маманға пәндік білім, білік және дағдылардың белгілі бір жиынтығын меңгерту ғана емес, олардың оқу-танымдық, зерттеушілік құзіреттілігін қалыптастыруды жүзеге асыру қажеттілігі туындады. Осыған байланысты жоғары оқу орын түлектеріне қойылатын әлеуметтік талап олардың зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру болып табылады.

Зерттеушілік құзіреттілігі арқылы студенттің ғылыми дүниетанымы дамиды. Ғылыми дүниетаным тек теориялық білім алу арқылы ғана емес, сонымен қатар, нақты дәлелдер және зерттеушілік әрекеттер нәтижесінде қалыптасады. Студенттер өз алдына орындаған зерттеушілік жұмыстар нәтижесінде нақты шындыққа көз жеткізеді. Бұл өз кезегінде жоғары оқу орындарының алдына болашақ мамандарды даярлауда зерттеушілік құзіреттілікті қалыптастыру әдістерін меңгеру міндетін қояды.

Осыған орай жаңа әлеуметтік - экономикалық жағдайда студентті келешек мамандығын дайындауда басты мәселелердің бірі ретінде адам мен табиғат, мәдениет, қоғам арасындағы қарым - қатынасының заңдылықтары туралы жүйелі білім қалыптастыру болып отыр. Ал биологиялық білім өз кезегінде адам мен табиғи орта арасындағы қарым-қатынасты нақты зерттеу арқылы, өзін қоршаған табиғи ортасы, тіршілік құбылыстары туралы білімді өзіндік зерттеулер жүргізу арқылы ғылыми шындыққа көзін жеткізе алатын маман болуы қажет екендігі даусыз.

Студенттердің зерттеушілік құзыреттілігі – оның қабылдаған білім, білік, дағдыларын, белгілі бір ғылыми айналымға байланысты қолдана алуы, өзін-өзі қоғамға бейімдеуге дайындық деңгейі болып табылады. Бұл студенттің өз білімін ғылыми түрде жобалау арқылы одан әрі биологиялық пәндерді терең зерттеп меңгеру, жетілдіру біліктілігі дегенге келеді. Себебі қазіргі ақпараттық қоғамда студентке жеке пәндік білімдерді дәстүрлі әдістер кешені түрінде меңгерту жеткіліксіз.

Құзыреттілік тек қабілет қана емес, ол сонымен қатар нәтижелі іс-әрекет, қабілет және ішкі мотивация. Ішкі мотивация тұлғаның құндылықтарымен анықталады және құзыреттілікті дамытудағы шешуші жағдай түрінде қарастырылады. Құзіреттіліктің мәні деп Дж. Равен «мотивация», «мақсат», «іс-әрекетті» негізге алады (кесте 1) [2].

Кесте 1 – Дж. Равен бойынша құзіреттіліктің мәнін анықтау

Компоненттер	Сипаттамасы
Мотивация	Орындалатын іс-әрекетке жеке қажеттілік пайда болғанда құзыреттілік дами түседі.Сондықтан құзыреттілік компоненттерін мотивациядан бөлек қарауға болмайды
Мақсат	Тиімді қызмет мақсатқа жету үдерісінде осы жағдайға байланысты жеке құзыреттілік немесе қабілет деңгейіне қарағанда жағдайлардың кең спектрін қамтиды.Тұлғаның мақсатқа жетуіне кететін ұзақ уақыт бойы қолданылатын құзіреттіліктер жиынтығын бағалау қажет
Іс-әрекет	Құзыретті іс-әрекеттердің әлеуметтік үдерістерді түсінудегі құндылықтарға негізделген. Іс-әрекет көп жағдайда тұлғаның түрлі жағдайда қандай әрекеттер орындау керектігімен анықталады. Құзыретті іс-әрекеттің моделі студенттің құдылықтар туралы түсінігі, көзқарастары мен нәтижелері, қалыпты емес жағдайда құзіреттілік компанеттерін көрсете білуімен сипатталады

Зерттеушілік құзыреттіліктің құрылымын құруда келесі құзыреттіліктің үш аспектісі біріктіреді: когнитивті (білім); іс-әрекеттік (іс-әрекет әдістері); аксиологиялық (құндылықтардың болуы).

Көптеген зерттеушілер және жеке тәжірибеміздің нәтижесінде зерттеушілік құзыреттілікті қалыптастыруды мақсатты түрде жоспарлауда белсенді оқыту әдістерін қолдану тиімді екендігіне көз жеткіздік.«Белсенді оқыту» ұғымына түсініктеме берсек, А.А. Вербицкий «оқу үдерісін нақты алгоритмге яғни үлгіге, жоспарға сәйкес ұйымдастырушы формадан және әдістерден таным ынтасын дамытуға, білім алу үдерісінде шығармашылық қабілеттерін көрсетуде проблемалық, дамытушы, зерттеушілік іс-әрекетке ауысуымен сипатталады» - деп түсіндіреді [3]. Бұл әдістерді биологиялық пәндер мазмұнын оқытуда және аудиториядан тыс жұмыстарды ұйымдастыру тәжірибесінде қолдандық.

Қазіргі білім беру үдерісінде белсенді оқыту әдісін мақсатына байланысты төмендегідей кезеңдерге жіктеп алдық [4]:

1) нұсқау беру және айту кезеңіне - студенттерге оқу мақсаттарымен таныстырып, олардың өз кезегінде не істеу керектігін түсінетініне ерекше назар аударуы қажет. Мысалы, адам денсаулығына зиян келтіруі мен мал және ауыл шаруашылығында экономикалық шығындарға әкелуі мүмкін жаңа ықтимал вирустарды анықтау қалай орындауға болады, зерттеулер жүргізу арқылы нақты нәтиже алу, жұмысты қалай баяндау мақсаты қойылды;

2) көрсету және модельдеу кезеңіне - зерттеу жұмысын орындау жолдарын ұсыну, мысалы, вирустарды молекулярлық-генетикалық сипаттау және сәйкестендіру жұмыстарын орындау жолдарын және зерттеу әдістерін құру мақсаты қойылды;

3) түсіндіру және сипаттау кезеңіне - бұған дейінгі меңгерген білімді негізге ала отырып, зерттеу жұмысына жүйеленген түсініктеме беру: мысалы, вирустарды молекулярлық-генетикалық сипаттау және сәйкестендіру әдістерін баяндау және бұл неліктен осындай нәтиже шығатынын түсіндіріп, қолданылған әдістердің орындау жүйесінің мәнін сипаттау, жалпылама пайымдау үшін қолданылатын мысалдарды келтіре отырып, зерттеу жұмыстарын орындау жолдарын талдау мақсаты қойылды;

4) зерделеу және зерттеу кезеңіне - зерттеу проблемасын анықтау; молекулярлық-генетикалық зерттеу үшін қоршаған ортадан сынама алуға негізделген зерттеу жүргізуге бағыттау; басқа да мысалдар іздеп, салыстырғанда ерекше жағдайларды айқындауды сұрау; студенттерді проблема мен оның шешімін ұсынудың графикалық немесе сызбалық нұсқадағы балама тәсілдерін қарастыруға, проблемаға басқаша тұрғыдан қарау үшін бір түрінен екіншісіне көшуге ынталандыру мақсаты қойылды;

5) бекіту және қолданысқа енгізу кезеңіне - жаңадан меңгерілген дағдыларды тәжірибеде қолдану және дамыту үшін аудиторияда және аудиториядан тыс түрлі тапсырмалардың көмегімен әр-түрлі мүмкіндік ұсыну; студенттердің зерттеу үдерісі барысында әріптесімен жұпта немесе топта бірлесе ойлануы немесе талқылау арқылы оларды өз идеялары мен пайымдауларының ауқымын кеңейтуге немесе өз жұмыстарының жазбасын жүргізу әдістері мен тәсілдерін салыстыруға және жетілдіруге ынталандыру; оларды болашақ мамандығында зерттеушілік құзіреттілігін тиімді қолдануға ынталандыру мақсаты қойылды;

6) рефлексия және бағамдау кезеңіне - студенттердің зерттеу нәтижелерін талдау жасау, өздерін және өзара бағалау, бұны оқытудың жағымды қыры ретінде қолдану; меңгерген біліктерін түсіндіру үшін пікірталас жүргізу; оқушылардың топқа таныстырылымын бағамдау; кері байланыс ұсыну мақсаты қойылды;

7) қорытынды шығару және есте сақтау кезеңіне - зерттеу жұмысының нәтижесі бойынша қорытындысын шығару және студенттердің меңгерен құзіретін түйіндеу; студенттердің түсінгенін анықтау және қате түсінген болса түзету; студенттердің өз жұмыстарымен таныстырып, оның негізгі тармақтары мен идеяларын ұсынуға шақыру мақсаты қойылды[5].

Сондықтан, мақсатты түрде жоспарланған зерттеушілік құзіреттілікті қалыптастыру кезеңдерін біз белгілі әдіскер ғалым В.П. Беспалько ұсынған білімді меңгеру деңгейлері мен аталған деңгейлер бойынша әрекеттердің түрлі негіздемелерін ұстана отырып, жүйелеу жасадық [6] және биолог студенттердің зерттеушілік құзіреттілігін қалыптастыру кезеңдерін былайша жіктедік: дайындық; ұғыну; түсіну; орындау. Биолог студенттердің зерттеушілік құзіреттілігін қалыптастыру үдерісінде келесі жағдайларды ескеру қажет:

- зерттеу тапсырмаларының студенттерге мақсатты - мотивациялық болуы;
- биолог студенттердің оқу объектісінен оқу субъектісіне ауысуға арналған, зерттеу жұмысын нақты түсіну және оны нәтижелі жасауға ынталануы;
- биолог студенттерге өзінің білімін, білігін, құзіреттілігін қолдануы мен жеке пікірін жеткізуге жағдай жасау;
- биолог студенттердің зерттеу жұмысын жасаудың жолдарын өз бетімен іздестіру, нәтижелерін өздігінен бағалай білу білігін дамыту;
- биолог студенттердің зерттеу жұмысының қорытындысын бағалауда қойылатын талаптарын ескерту.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, қазіргі уақытта студенттердің берік теориялық пәндік білімін ғана емес, сонымен қатар зерттеу құзыреттілігін қалыптастыруға көбірек көңіл бөлу маңызды деп айтуға болады. Зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру шығармашылық және зияткерлік әлеуетті, пәндік және жалпы дағдыларды дамыту, сондай-ақ білім алушылардың қызығушылығы мен белсенділігін дамыту үшін жағдайларды қамтамасыз етеді. Зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру процесінде студент білім беру процесінде субъектінің позициясын алады. Бұл ұстаным студенттердің шешім қабылдаудағы тәуелсіздігін, өзіне деген сенімділігін, өз іс-әрекеттері мен басқа да маңызды жеке қасиеттеріне жауап беруге дайындығын дамытады. Зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру процесінде зерттеу қызметінің әртүрлі формаларын білім беру процесінде кеңінен тарату және қолдану маңызды болып табылады. Зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру процесінде мұғалімнің құзыреттілігі шешуші рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына жолдауы «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам». – Нұр-Сұлтан, 01.09.2022. https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-181416

2. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. – М., 2002. –320 с.
3. Вербицкий А.А., Попов А.Н., Подлеснов В.А., Андросюк Е.К. Самостоятельная работа студентов: проблемы и опыт // Высшее образование в России. – М., 1995. - №2. - С. 137-145.
4. Анаркулова Э.И., Аманбаева М.Б., Богоявленский А.П. Формирования научно-исследовательской компетенций у студентов биологов//Абай атындағы ҚазҰПУ, Хабаршы «Педагогика ғылымдары», сериясы № 1 (65), ISSN 1728 -5496 - Алматы, 2020. - Б. 111 - 115.
1. Hui Cao, M.B.Amanbayeva, A.D. Maimatayeva, Z.O.Unerbayeva, K.I. Shalabayev, S.V.Sumatokhin, S.K.Imankulova, J.B. Childibayev. Methodology of Research Activity Development in Preparing Future Teachers with the Use of Information Resources// EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education., Vol.13. (11), ISSN:1305-8215, IF=0.90 (Web of Science Core Collection, Scopus) - Turkey, 2017. - P.7400-7410.
5. Беспалько В.П. О возможностях системного подхода в педагогике // Сов. Педагогика. - М., 1990. - № 7. - С. 49-60.

БИОЛОГИЯ САБАҒЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУДА ПЕДАГОГТЫҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ

Архыматаева А.Ж.
Әлихан Бөкейхан атындағы BINOM SCHOOL мектеп-лицейінің биология пәнінің мұғалімі, зерттеуші – педагог
Қазақстан, Астана қаласы

Аңдатпа: Зерттеудің проблемасы білім берудің жаңа деңгейіне қол жеткізуді қамтамасыз ететін, тәуелсіз, бастамашыл, шығармашыл, коммуникативті дағдыларға ие тұлғаның қалыптасуына ықпал ететін педагог құзыреттілігін жетілдіруді биология пәнін оқу процесінде жүзеге асыруға қабілетті жағдайларды әзірлеу болып табылады.

Аннотация: Проблема исследования заключается в разработке условий, способствующих совершенствованию компетенций педагога, способствующих формированию личности, обладающей независимыми, инициативными, творческими, коммуникативными навыками, обеспечивающими достижение нового уровня образования.

Abstract: The problem of the study is the development of conditions that contribute to the improvement of the teacher's competence, contributing to the formation of an independent, initiative, creative, and communicative personality that ensures access to a new level of Education.

Қазіргі білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістерге сай жаңартылған білім беру мазмұнын енгізу білім беру бағдарламаларын, әдістерін, формаларын қайта қарастыруды қамтиды. Қазіргі мектеп білім беріп қанай қоймайды, ол өмірдің түрлі жағдайларын, өзгерістеріне дайын болатын, соған лайықты тез бейімделе алатын, белсенді, өзінің білімі мен тәрбиесінің өмірлік мақсаттарына сай қолдана алатын, зияткер, шығармашыл, жан-жақты, коммуникативті дағдыларға ие тұлғаны қалыптастыру міндет болып табылады. «Педагогтің кәсіби стандартында» көрсетілгендей педагогтың мамандық бойынша негізгі еңбек қызметі: оқыту, тәрбиелеу, әдістемелік, зерттеу, әлеуметтік-коммуникативтік болып табылады. [1] Осы тұрғыдан педагогтың білім беру үдерісінде жеке тұлғаның толыққанды дамуы үшін қолайлы психологиялық климатты құруға бағытталған өзара әрекеті педагогикалық қарым-қатынас болып табылады. Педагогикалық қарым-қатынас дағдыларын меңгеру оның құзыретті маман екендігінің көрінісі.

Мұғалімнің кәсіби құзіреттілігі - оның жан-жақты білімімен, ұстаздық шеберлігімен, оқытудың жаңа әдістерін меңгерумен өлшенеді, ол оның кәсіби қызметін тиімді жүзеге асыру қабілеті. Кәсіби құзыреттілік – педагогтың үш компоненттен тұратын интегралды сипаты, яғни когнитивтік (білім), операционалдық (қызметін жүзеге асыратын әрекеттер жиынтығы) және аксиологиялық (өз басында белгілі құндылықтың болуы, оны бағалау және келешекке жобалау). *Құзыреттілік* - қандай да бір оқу пәнін оқыту барысында қалыптасатын білім, білік, дағдылар жиынтығы, қандай да бір қызметті орындай алу қабілеттілігі, мәселені шеше білу,

кәсіби маман дайындығы сапасының құрылымдық сипатын анықтайды. Мұғалім қаншалықты білімді, шығармашыл болса, оның құзыреттілік көлемі де соғұрлым кең болмақ. Осы тұрғыдан алғанда педагогтың кәсіби құзыреттілік шеңбері аясы кең, білім алушылармен тиімді қарым-қатынас жасауға қабілетті болғанда ғана өз нәтижелігін көрсетері анық.

Адамның жарқын ерекшеліктерінің бірі - сөйлеу қабілеті. Коммуникативті дағдылар - бұл белгілі бір сөйлеу жағдайында қарым-қатынас жасау және сол жағдайға сай өзінің сөйлейтін сөзін тілдік құралдарды саналы түрде таңдау мүмкіндігі. Сонымен қатар, коммуникативті дағдылар сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін және ауызша, жазбаша мәдениеттің негіздерін меңгеруді қамтиды. [2.189 б.]

Білім алушылардың коммуникативті дағдылары -өзінің және басқа әлеуметтік топтардың адамдарымен байланыс орнату және қолдау қабілеті, басқа адаммен қарым-қатынасты сипаттайтын тұлғааралық дағдылар. Бала жылдан жылға жас қосқан сайын әлеуметтену процесінен өте отырып, өзінің коммуникативті дағдыларын өмірлік тәжірибемен байланыста бекітеді.Басқа адамдармен қарым-қатынас процесінде бала жалпыадамзаттық тәжірибені игереді, білім жинақтайды, дағдылар мен іскерліктерді игереді, өзінің санасы мен өзін тануын қалыптастырады, нанымдар мен идеалдарды дамытады, қарым-қатынас процесінде ғана баланың рухани қажеттіліктері, моральдық және эстетикалық сезімдері қалыптасады. [3.95 б.] Өскелең ұрпақты оқыту және тәрбиелеу функцияларын жүзеге асыру қарым-қатынас арқылы жүреді. Мұғалімдер мен оқушылар педагогикалық қарым-қатынастың субъектілері болып табылады. Педагог қызметі «адам-адам» қарым-қатынасынан тұрады. Қай пәннің мұғалімі болмасын ең алдымен қарым-қатынас дағдыларына ие болуы тиіс, онсыз оқыту үрдісін ұйымдастыру, жүргізу, нәтижеге қол жеткізу мүмкін емес. Сондай пәндердің бірі биология сабағында білім алушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытуда педагогтың ең алдымен коммуникативтілік құзыреттілігі қалыптасқан болуы шарт, себебі, мұғалім өзі осы дағдыларға ие болып, оны көрсете алғанда ғана білім алушылардың коммуникативті дағдыларын дамыта алады.

Педагогтың коммуникативтік құзыреттілігі – оның жеке тұлғалық қасиеті, қарым-қатынас техникаларын меңгеруі, түрлі қарым-қатынас жағдайларында оңтайлы шешім қабылдау, мәселені шеше білу құзыреті.

Биология сабағында білім алушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытудағы оқу жұмыс түрлері мен соның нәтижесінде қалыптасатын дағдылар:

- өз ойларын анық, дәл, дұрыс, қысқаша жеткізе білу дағдысы;
- өз ойларын толық және жан-жақты жеткізе білу дағдысы;
- сұрақ қоя білу дағдысы;
- сұрақтарға жауап беру дағдысы;
- дұрыс қарсылық білдіру дағдысы;
- әңгімелесушіні есту және оның көзқарасына түсу қабілеті;
- өз ұстанымын дәлелдеу және қорғай білу дағдысы;
- өзгерістерге, жағдайларға бейімделу дағдысы;
- басқалармен қарым-қатынас құра білу - жұпта, шағын топта диалог жүргізу, позициялардың ұқсастығы мен айырмашылығын ескеру, ортақ мақсатқа бағытталып, нәтижеге жету үшін серіктестермен өзара әрекеттесу;
- тілді коммуникация құралы ретінде білу;
- кеңістікте бағдарлай алу, сызба, карта «тілдерін» білу;
- түрлі жағдайларды бір-бірімен байланыстыра алу, сәйкестендіру, биологиялық өзгеріске ұшырау себептеріне болжамдар айта білу дағдысы;
- басқа адамдардың позициясы мен рөлін түсіну;
- сабақ барысында тапсырмаларды орындауда көшбасшылық таныту;
- командалық жұмысқа бейімделу, мәселелерді бірігіп шеше білу;
- жұмыс түрлерін орындауда шығармашылық таныту т.б.

Биологияны зерттеу жаңа терминдерді, ұғымдарды игеруді, яғни оқушының сөздік қорын кеңейтуді, сондай-ақ дәлелдеуді, жалпылауды және жүйелеуді қамтиды. Сөйлеу-бұл

ойдың өмір сүру формасы, сондықтан сабақта сөйлеу әрекетін ұйымдастырудың негізі ақыл-ой белсенділігі болуы керек. Біз сөйлеуді дамыту жұмысын биологияны оқытудың жеке немесе қосымша бөлігі ретінде емес, әр сабақ мазмұнының ажырамас бөлігі ретінде қарастырамыз. Мұғалімнің міндеті-әр оқушы пассивті тыңдаушы емес, оқу процесіне қосылуы үшін сабақтағы өмірді шынайы ету. Биологияны оқыту тәжірибесінде сабақтағы ауызша жауап үшін бағалау оқушының нақты айтқаны үшін емес, тек айтқысы келгені үшін қойылады, ал мұғалім оны түсінуі тиіс. Сабақ барысында түрлі жағдайлар жиі кездеседі, мысалы, оқушылар әрқашан бір-бірінің жауаптарын тыңдай бермейді, ол үшін оқушыларға мұғалімдер мен жолдастарының жауаптарын тыңдау қажет болатын оқу жағдайларын жасау қажет. Бұл жағдайда:

1) Сабақтарда монолог емес, диалог көп болады. Ауызша диалогтық сөйлеу ситуациямен сипатталады: сұхбаттасушылар белгілі бір жағдайда әрекет етеді.

2) Оқушылар арасындағы диалог мұғалімсіз байланыс ретінде жүреді. Мұғалім оқушының жауабын қайталамайды, ал қате жауап болған жағдайда мұғалім жауап берушінің өзін түзетуді немесе оқушылардың біреуіне түзетулер мен толықтырулар енгізуді ұсынады. [4.92б.]

Жалпы стандарт талаптарына сай оқушы тыңдай білуі, өзін тыңдата білуі, өз көзқарасын дәлелдеп, негіздей білу дағдыларына ие болуы керек. Егер адам қарым-қатынас мүмкіндігінен айырылса, онда ол дамуын тоқтатады, ал қоғам ыдырайды. Сондықтан мұғалімнің маңызды міндеті-балалардың қарым-қатынас дағдыларын дамыту. Мұғалім осы тұрғыдан оған шешім қабылдауға, мобильді және коммуникативті болуға, оқу іс-әрекетін өз бетінше жоспарлауға және жүзеге асыруға, құрдастарымен және ересектермен ынтымақтасуға, оқу мен танымдық іс-әрекетке тұрақты мотивацияға, маңызды әлеуметтік және тұлғааралық қатынастар жүйесіне ие болуға үйретуі қажет. [5.204б.]Оқушылардың жалпы коммуникативті дағдылары қарым-қатынастың барлық саласында орын алады. Осыған орай пән мұғалімі оны дамыту үшін құзыретті маман болып қана қоймай, өзі коммуникативті дағдылары қалыптасқан адам ретінде қабылдануы тиіс болғанда ғана бұл міндет шешілетін болады. Осы тұрғыдан педагог мынадай құзыреттілік сапаларын көрсетуі тиіс:

Тыңдау білу және ести білу қабілеті. Мұғалім ең алдымен, естуді үйрену керек. Сөздерге назар аудару сөйлеушіні жақсы түсінуге ғана емес, сонымен қатар қарым-қатынас өрісін кеңейтуге мүмкіндік береді, өйткені ол нақтылау сұрақтары үшін қосымша мүмкіндік ашады.

Анық және қысқа сөйлей білу. Кез-келген жағдайда өз ойларын нақты, қысқа және қол жетімді түрде жеткізуге тырысу керек. Сонымен қатар өз ойын қандай интонация мен дыбыстық екпінмен жеткізетініне назар аударуы қажет.

Вербалды емес қарым-қатынас. Зерттеулер көрсеткендей, қарым-қатынастың сәттілігіне біздің дене тіліміз (тұрысымыз, мимика, жест-ишара), сондай-ақ интонация үлкен әсер етеді. Қимыл-қозғалыстарымыз арқылы біз шамамен 90% ақпарат аламыз, бұл сұхбаттасушы туралы қандай әсер қалдыратынымызға да үлкен әсер етеді.

Эмпатия - бұл өзін басқа адамның орнына қою және ол сипаттаған оқиғалар кезінде не бастан өткергенін түсінуге тырысу қабілеті. Айналамыздағы адамдардың жан дүниесі мен сезімдерін түсіну - бұл біздің мәдени құзыреттілігімізді қалыптастыратын негіз. Бұл жұмыс эмпатиядан басталады. Сөйлеушінің жағдайын неғұрлым жақсы түсінсек, әңгіме жүргізу оңайырақ болады.

Стресске төзімділік. Сөйлесу әрқашан жағымды бола бермейді, кейде шиеленіс соншалықты жоғары өсіп, адамды эмоциясы басқарып кетеді, міне, осындай жағдайда стрессті жеңе білу өте маңызды қарым-қатынас дағдысы болып табылады.

Бейімделу қабілеті – орта жағдайына қарай бейімделу – қақтығыстың алдын алуға, түсінбеушілікті болдырмауға, жағымды орта құруға ықпал етеді.

Бірлескен жұмыс – оқу мақсаттарын бірлесе қойып, бір мақсатқа білім алушылармен бірлесе жұмыс жасау арқылы жету қабілеті. Қарым- қатынас- бұл бірлесіп жұмыс істеудің негізгі дағдысы. Бұл ашықтықты, сондай-ақ басқалар өз көзқарастарын айтқан кезде тыңдай

білуді білдіреді. Ашықтықты сақтай отырып және қандай да бір позицияға байланбай, ұжымның әрбір қатысушысы ақпаратты объективті түрде қабылдай алады және ең практикалық және тиімді шешімдерді таба алады.

Жанжалдарды шеше білу – оқыту барысында туындайтын келеңсіз жанжал жағдайларын шешуде педагогикалық техника, такт талаптарын сақтау, сабырлық пен шыдамдылыққа ие болу.

Шығармашылық – кез келген іске шығармашылық тұрғыдан келу, креативтілік таныту, өзінің жаңа идеяларымен, ойларымен бөлісу;

Сыни тұрғыдан ойлау – оқушылармен жұмыста сыни ойлауға жетелейтін орта құру, мәселені сыни тұрғыдан шешуге бағыттау, сындарлы оқу диалогын құра білуге қабілетті болу.

Эмоционалды интеллектіге ие болу – оқушылардың басқа да адамдардың эмоцияларын тану, ниеттерін, мотивациялары мен тілектерін түсіну, практикалық мәселелерді шешу үшін басқа адамдардың эмоцияларын басқару қабілетіне ие болу.

Көшбасшылық дағдыларға ие болу – қандай істе болмасын көшбасшылық таныту, өзінің сөзіне, ісіне сендіре білу, игілікті ісі арқылы артынан ерте білуі, мүмкіндік беру, шабыттандыру, командалық өзара әрекеттесуді қолдау, тәжірибе жасау үшін қауіпсіз кеңістік құру, негізделген тәуекелдерді қабылдау және ашық ойлар алмасу.

Ұйымдастырушылық құзыреттілікті таныту – мақсатқа сай оқыту үрдісін және оқушыларды қандай да бір іске ұйымдастыра білу қабіоетіне ие болу.

Өз жұмысын ұйымдастыра алу – күнделікті жұмысын жоспарлап отыру, әр күн сайын орындайтын міндеттерін жазу, орындау, жұмыс күнін дұрыс ойластыру, тиянақтылық, өз ісін ұйымдастыра білу мұғалімге алға жылжуды тоқтатпау үшін күнделікті мақсаттарды анықтауға және нақты түсінуге мүмкіндік береді.

Шыдамдылық – мұғалімнің негізгі қасиеттерінің бірі, ол қарым-қатынастың барлық түріне қажет, оның элементтеріне өзін ұстай білу, толеранттылық таныту, сабырлық қасиеттер жатады.

Адамдармен жұмыс істеу дағдылары – жұмыс істеу тетіктерін білу, кіммен қалай сөйлесу керек, кіммен қалай қарым-қатынас жасау керектігін білген мұғалім ғана еңбек етуге ыңғайлы ортаны жасай алатын болады.

Мәселелерді шеше білу – мұғалімнен келелі істерді басқаруға, деңгейіне қарай істердің шешімін табуға үйренуді талап етеді.

Өз ісіне жауапкершілікпен келу- мұғалім құзыретінің көрсеткіші, жауапты іс қылатын әрекеті әрқашан да оқушыларға оң үлгі.

Стратегиялық ойлау – бұл дағдылар салмақты және нақты шешімдер қабылдау үшін қолданылады. Сондай-ақ әр айтатын сөзін, ісін ойлап барып істеу, айту келеңсіз жайттарды болдырмаудың кепілі. Педагог қабылданған шешімді негіздеу үшін барлық қажетті ақпаратты қосып, жинақтап, білім алушыларға ұсынады.

Уақытты басқару – пән мұғаліміне қажетті сапа, себебі, қарым-қатынас (сөз) кезінде уақыт тез өтіп кетеді немес әлсіз болған жағдайда баяу өтуі мүмкін, міне, осындай жайттарды басқара білу, міндеттерді қанша уақыт аралығында орындауды анықтау, тапсырмаларды бөле білу оның құзыреттілігінен хабар береді.

Педагогикалық этика талаптарын сақтау – пән сабақтарында білім алушылармен қарым-қатынаста әдеп нормаларын сақтау, өзара сыйластық, құрметтеу, педагогикалық тактіні сақтау талаптарын біліп қана қоймай, таныта білуі қажет. Психологиялық-педагогикалық сөздікте: «Педагогикалық әдеп - мұғалімнің оқушыларға педагогикалық мақсатқа лайықты істерінің өлшемі, өнімді қарым-қатынас орната білу іскерлігінің стилі» деп анықталады.[6.153б.]

Бұл коммуникативті құзыреттілік дағдылары педагог жұмысы үшін де, басқа адамдармен жұмыс істеу үшін де өте маңызды.

Бүгінгі таңда салыстырмалы педагогика тәжірибелері көрсетіп отырғандай Қазақстан педагогтары басқа елдердегі білім беру жүйесімен, оқыту технологияларымен таныса отырып олардың тиімділігін негіздей келе, оларды оқыту процесіне енгізуді жүзеге асыратын

тәжірибелер көптеп саналады. [7. 48б.]Оқыту үрдісін жетілдіру жаңартылған оқыту әдістерін, тәсілдерін, формаларын қолдануға әкеледі, бұл деген сөз – білім алушылардың қарым-қатынас дағдыларын жаңа жағдайларға сай бейімдеу, құруды білдіреді. Сондай тәжірибенің бірі - Сингапурлық оқыту технологиясы.

Сингапурлық оқыту технологиясының негізгі мақсаты – білім алушылардың ынтасын көтеру және білімге деген қызығушылығын ояту, коммуникативті дағдыларын дамыту. Неліктен сингапурлық оқыту әдісіне қызығушылық бар? Сингапур әлемдегі ең жақсы мемлекеттік білім беру жүйесінің бірі ретінде белгілі, соның арқасында әлемдік рейтингте тұрақты түрде жоғары орын алады, ал оның жас азаматтары математика мен жаратылыстану бойынша әлемдегі ең жақсы нәтижелерге қол жеткізеді. Өздеріңіз білетіндей, дәстүрлі білім беру «мұғалім – оқушы» принципіне негізделген, дәріс түрінде өтеді, әдетте екі-үш білім алушы сабаққа жауап беріп үлгереді. Мұндай сабақтың ортасында мұғалім ақпарат көзі болып табылады. Сингапурлық оқыту әдістемесі – бұл құрылымдар деп аталатын тезистер мен формулалар жиынтығы. Астана қаласындағы BINOM SCHOOL мектеп-лицейі мектептер желісінде сингапурлық оқыту әдістерін тиімді қолдану былтырғы жылдан бері жүргізіліп келеді. Аталаған оқу орындарының ұстаздарын арнайы оқу курсы «АПГРЕЙД 45» арқылы оқытудан өткізілді. Сабақ процесі кезінде оқушылардың коммуникативтік құзіреттіліктерін дамыта отырып, әдістемені қолдана отырып оқыту өз нәтижесін беруде. Сингапурлық оқыту әдістемесінде барлығы 250-ге жуық құрылым бар. Сабақ кезіндегі білім алушылардың сабақ кезіндегі бірлесе жұмыс жасауы арқылы коммуникативті құзіреттіліктерін дамыту пән мұғалімнің міндеттерінің бірі болып табылады. Әдістеме бойынша сабақтың басталуының өзінде ерекшелік бар. Ұстаз дәстүрлі сабақ кезіндегіден қарағанда білім алушылардың ынтасын, зейінін өзіне аударуды сауатты түрде жүргізуі керек. Ұстаз үнемі сыныптағы педагогикалық білім бар, оқушылардың коммуникативтік құзіреттіліктерін дамытып отырыатын адам екендігін естен шығармауға тиіс. Сынып зейінні өзіне аударуды. «ВАЙ-ФАЙ» әдісін қолданғанда оқушылар ұстаз оң қолын көтергеннен бастап зейіннің бір бағытқа шоғырландыра алады. Сыныптағы білім алушылардың коммуникативті ортасын қалыптастыру үшін партаға отырғанда да 4 оқушыдан команда түрінде отырғызылады. 1А,2Б, 3А, 4Б бойынша. Сыныптағы білім алушылар әр сабақта ұстазға қойылатын сұрақтары болған жағдайда «Мәселелер қоржыны» бөліміне сұрақтарын бекітіп қоюларына болады.Оқушылар 4 оқушыдан командаларға бөлініп жұмыс жасаған кезде сынптағы барлық оқушылар бірлесе отырып нәтижелі өнімді ұсына алады. Әр білім алушы өз ойын еркін жеткізе алады. Әр пән сабақтарында білім алушылар бір-бірімен жұмыс жасау арқыл нәтижеге бағытталған, сапалы білім алуға мүмкіндік алады. Дәстүрлі топтық жұмыс кезінде тек жақсы оқитын оқушылар ғана топта жұмыс жасаса, командалық жұмыста барлығы бірлесе жұмыс жасай алады. [8]

Сингапурлық әдістемені қолдану арқылы білім алушылардың 4К дағдылары әр сабақ кезінде қалыптаса алады.

- коммуникация
- сыни тұрғыда ойлану
- креативті ойлану
- коллаборация

өздеріңіз байқағандай коммуникация бұл 4К бірінші тұрғандықтан әр сабақта ұстаз білім алушы бойынша дамытуға тиісті негізгі құзіреттілік болып табылады. Сингапурлық әдістердің сабақ кезінде қолданылуында білім алушылар бір-бірімен тығыз қарым-қатынаста жұмыс жасай отырып, нәтижеге жете алады. Мысалы:

ТАЙМД РАУНД РОБИН – әдістемесі кезінде ұстаз командадағы 4 білім алушыға сұрақ қояды. Талдауды бастағанда қай номерлі оқушы бірінші бастайтынын айтып өтеді. Білім алушылар команда ішінде сұрақтың жауабын бірін-бірі тыңдау арқылы толықтырып талдайды. Ұстаз әр команданы сыртынан тыңдау арқылы білім алушылардың қалай жұмыс жасап жатқандығын бақылай алады. Бұл кезде педагог білім алушылардағы бірін-бірі тыңдау, коммуникация, креативтілік құзіреттіліктерін дамыта алады.

Оқушылардың бір-бірімен жақсы қарым-қатынаста болуы үшін. Бірін –бірі толықтыруды «Сағаттағы достар» әдісі өз нәтижесін берді. Білім алушылар бірін-бірі тыңдау арқылы білімдерін толықтыра отырады. Білім алушылар алдын-ала сағатқа достармен кездесу уақыттарына бөліп жазады. Ұстаз тақырыпты түсіндіргеннен кейін енді осы тақырыптағы түйген ой-пікірлеріңізді 12-дегі достарыңызбен талқылаңыздар тапасырмасы беріледі. Оқушылар достарымен кездесіп бүгінгі сабақтағы тақырып бойынша өз түсініктерін бір-біріне айтып өтеді. Білім алушылар керемет қызығушылықпен бірін-бірі толықтыра отырып тақырыпты толық меңгере алатындығын көрсетті. Жоғарыда айтқандай педагог өзі әр сабақта білім алушылармен әртүрлі инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы өзінің коммуникативті құзіреттілігін дамыта отырып, білім алушыларды нәтижеге бағыттай алады. Сингапурлық технологияларды сабаққа топ түгел қатысады, пәнде қолданылған формалар мен құралдардың әртүрлілігі кез келген нәрсені арттырады және ынталандырады. Оқушылар қаласа да, қаламаса да өз бетінше ойланып, қойылған сұрақтарға жауап беріп, бірін-бірі толықтырып, пікір алмасуға үйренуі керек.

Сонымен, мынадай *қорытындыға* келуге болады:

- Мұғалімнің кәсіби құзіреттілігі тиімді оқыту ортасын құрып, оқыту мәселелерін шешіп, оқыту талаптарына сай ұйымдастыру техникалары элементтері арқылы танылатын болады.
- Коммуникативті дағдылар- қарым-қатынасқа, сөйлеу, өзара әрекеттесуіне және өзара түсіністікке қабілеттілік пен нақты дайындық.
- Биология сабағында білім алушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытуда педагогтың ең алдымен коммуникативтілік құзыреттілігі қалыптасқан болуы шарт, себебі, мұғалім өзі осы дағдыларға ие болып, оны көрсете алғанда ғана білім алушылардың коммуникативті дағдыларын дамыта алады.
- Педагог кәсіби маман ретінде іс-әрекетімен құзыреттілік сапаларын көрсетеді.
- Педагогикалық қарым-қатынас мұғалім мен оқушының өзара әрекеттесуіне негізделген екі жақты үрдіс. Бұл үрдістің тиімділігі мұғалімнің қызметі мен жеке басына, оның кәсіби және педагогикалық құзіреттілігіне де, оқушының іс-әрекетіне де байланысты.
- Субъектілі қатынастармен диалогтық қарым-қатынас барысында мұғалім әр нақты жағдайға сәйкес келетін оңтайлы педагогикалық шешімдерді белсенді іздейді.
- Оқыту үрдісін жетілдіру барысында енгізілетін оқыту әдістерін, тәсілдерін, формаларын қолдану – білім алушылардың қарым-қатынас дағдыларын жаңа жағдайларға сай бейімдеп, құра біледі.
- Сингапурлық оқыту технологиясы негізінде білім алушылардың коммуникативті дағдыларын командалық жұмыс арқылы дамытуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Педагогтың кәсіби стандарты. http://g.engime.org/pedagogti-kesibi-standarti-jalpi-erejeler.html?page=38
2. Батыршев А.В. Организационные и коммуникативные качества личности/ А.В. Батыршев. – М.: Изд. центр «Академия» – 1998. – С.136-189
3. Бодалев А. А. Психология общения/ А.А. Бодалев. – М.: Изд. центр «Академия» – 1996. – С.95-97.
4. Галеева Н.Л. Сто приемов успеха ученика на уроках биологии: Методическое пособие для учителя. – М.: «5 за знания», 2006.
5. Клюева Н.В., Касаткина Ю.В. Учим детей общению. Характер, коммуникабельность/ Н.В. Клюева. – Ярославль: Академия развития – 2001. – 458 с.
6. Психологиялық-педагогикалық сөздік. Екінші басылым.- Алматы: «Арыс» баспасы, 2011.- 224 бет

7. Морева Н.А. Современная технология учебного занятия .- М. : Просвещение, 2007.- 158 с.
8. Кокимбекова Г.Д арнайы пәндер оқытушысы «Педагогикалық білім беру жүйесіндегі жаңа міндеттер: мәселелер және тәжірибе» - 29 бет

ЖОО-ДАРЫНДА ЖАЛПЫ ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АНЫҚТАУ

Бейсембаева Л.К.
х.ғ.к., доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Абдысалам А.
Магистрант әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада мультимедиялық ресурстардың тиімділігі мен қажеттілігі сондай-ақ мультимедиялық ресурстарды қолдану тиімділігін арттыруға арналған бірнеше ұсыныстар жайлы айтылған. Мақаланың мақсаты білім беру процесін заман талабына сай жандандыру болып табылады. Зерттеу жұмысы жалпы химия пәні барысында сабақта мультимедиялық ресурстарды қолданған және дәстүрлі білім алған студенттердің арасында жүргізілді. Зерттеу жұмысы негізінде алынған нәтижелер ұстаздардың білім алушыларға терең білім беруіне септігін тигізер деген үміттеміз.

Аннотация: В статье рассказывается об эффективности и необходимости использования мультимедийных ресурсов, а также о нескольких рекомендациях по повышению эффективности использования мультимедийных ресурсов. Целью статьи является актуализация образовательного процесса в современных условиях. Исследовательская работа проводилась среди студентов, использовавших мультимедийные ресурсы на уроке в ходе изучения общей химии и получивших традиционное образование. Надеемся, что результаты, полученные на основе исследовательской работы, будут способствовать углубленному обучению педагогов обучающимся.

Abstract:The article describes the effectiveness and necessity of using multimedia resources, as well as several recommendations for improving the efficiency of using multimedia resources. The purpose of the article is to update the educational process in modern conditions. The research work was carried out among students who used multimedia resources in the classroom during the study of general chemistry and received a traditional education. We hope that the results obtained on the basis of the research work will contribute to the in-depth training of teachers to students.

Кіріспе: Заманның қарыштап дамуы білім беру жүйесіндегі елеулі өзгерістерге алып келді, атап айтқанда короновирус пандемиясы салдарынан білім алушылардың ғаламтор желісіне деген тәуелділігі артып виртуалды әлемде ұзаққа байланатын болды. Бұл мәселенің шешімі қандай? Білім беру жүйесіне өзгерістер енгізу қаншалықты қажет? Дәстүрлі білім беру жүйесінің неліктен нәтижелілігі төмендеп кетті? Бұл орайда ұстаздар қауымының атқаратын рөлі қандай? Иа, көз жүгіртер болсақ шешімі алыста жатқан күрделі сауалдар саны мұнымен тоқтар емес, сол себептіде қазіргі уақытта жоғары білім беруді жаңғырту жағдайында білім беру процесінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін оқытудың жаңа әдістері мен құралдарын іздеу ерекше өзекті болып отыр.

Қазіргі уақытта жоғары білім беру жүйесінде оқу процесінде мультимедиялық ресурстарды пайдалану үрдісі байқалады. Ресурстардың алуан түрлілігі бірқатар артықшылықтарына байланысты:

- ақпаратты әр түрлі формада ұсыну мүмкіндігін арттыруға мүмкіндік береді;
- ақпаратты тереңірек игеруге ықпал етеді;
- оқуды даралау мүмкіндігі, бұл әр студентке өз қарқынымен және өзінің дайындық деңгейімен оқуға мүмкіндік береді.

Мультимедиялық ресурстарды жалпы химияның әртүрлі салаларын зерттеуде пайдалануға болады. Мысалы, заттардың молекулалық құрылымын зерттеу кезінде оларды молекулалар мен кристалдардың модельдерін көрсету және компьютерлік эксперименттер жүргізу үшін пайдалануға болады. Химиялық реакцияларды зерттеу кезінде оларды реакция

кинетикасы мен механизмін көрсету және виртуалды тәжірибелер жүргізу үшін пайдалануға болады. Қазіргі уақытта жалпы химияны зерттеуге арналған көптеген мультимедиялық ресурстар бар. Олар электронды оқулықтар, оқу құралдары, зертханалық семинарлар, интерактивті қосымшалар мен ойындар түрінде ұсынылуы мүмкін. Осыған байланысты жоғары оқу орындарында жалпы химияны оқу кезінде мультимедиялық ресурстарды пайдаланудың тиімділігі туралы мәселе туындайды.

Материалдар мен әдістер:

Бұл мақалада жоғары оқу орындарында жалпы химияны оқыту кезінде мультимедиялық ресурстардың тиімділігін анықтау қарастырылады. Ол үшін келесі аспектілер талданады:

* Мультимедиялық ресурстардың тиімділігі туралы түсінік
* Мультимедиялық ресурстардың тиімділік критерийлері
* Мультимедиялық ресурстардың тиімділігін бағалау әдістері
* Жалпы химияны оқытуда мультимедиялық ресурстарды пайдаланудың практикалық аспектілері

Мультимедиа – бұл әр түрлі формада ұсынылған ақпаратты: мәтіндік, графикалық, дыбыстық, бейнені құруды, өңдеуді, сақтауды және ойнатуды қамтамасыз ететін әр түрлі ақпараттық технологиялардың жиынтығы. Мультимедиялық ресурстар - бұл әр түрлі формада ұсынылған ақпараттар жиынтығы және оны өңдеуге, сақтауға және ойнатуға мүмкіндік беретін бағдарламалық жасақтама. Мультимедиялық ресурстар білім берудің әртүрлі салаларында, соның ішінде жоғары оқу орындарында жалпы химияны оқу кезінде де пайдаланылуы мүмкін. Олар оқу процесін көрнекі, қызықты және қызықты етуге, сондай-ақ материалды игеру деңгейін арттыруға мүмкіндік береді.

Мультимедиялық ресурстардың тиімділігі туралы түсінік: мультимедиялық ресурстардың тиімділігі осы ресурстар арқылы білім беру мақсаттарына жету дәрежесі ретінде анықталады. Жалпы химияны зерттеу контекстінде мультимедиялық ресурстардың тиімділігін студенттердің химия бойынша білімі мен дағдыларын, сондай-ақ олардың оқуға деген ынтасын арттыру дәрежесі ретінде анықтауға болады.

Мультимедиялық ресурстардың тиімділік критерийлері: жалпы химияны зерттеудегі мультимедиялық ресурстардың тиімділігі бірқатар критерийлермен анықталады, соның ішінде:

* Материалдардың сапасы мен өзектілігі. Тиімді оқуды қамтамасыз ету үшін мультимедиялық ресурстар сапалы және өзекті болуы керек.
* Оқу бағдарламасының талаптарына сәйкестігі. Мультимедиялық ресурстар білім беру мақсаттарына қол жеткізуді қамтамасыз ету үшін оқу бағдарламасының талаптарына сай болуы керек.
* Интерактивтілік. Студенттердің оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз ету үшін мультимедиялық ресурстар интерактивті болуы керек.
* Қол жетімділік. Мультимедиялық ресурстар студенттерге кез-келген уақытта және кез-келген жерде қолдана алатындай етіп қол жетімді болуы керек.
* Білім мен дағдыларды игеру. Мультимедиялық ресурстар студенттердің химия бойынша білімі мен дағдыларын игеруіне ықпал етуі керек.
* Оқуға деген ынтаны арттыру. Мультимедиялық ресурстар студенттердің оқуға деген ынтасын арттыруы керек.
* Оқу нәтижелерін жақсарту. Мультимедиялық ресурстар студенттердің оқу нәтижелерін жақсартуға ықпал етуі керек.

Мультимедиялық ресурстардың тиімділігін бағалау әдістері: мультимедиялық ресурстардың тиімділігін бағалау үшін әртүрлі әдістер қолданылады. Ең көп таралған әдістерге мыналар жатады:

* Тестілеу. Тестілеу студенттердің химия бойынша білімі мен дағдыларының деңгейін бағалауға мүмкіндік береді.

* Сауалнама. Сауалнама студенттердің оқуға деген ынтасын және олардың мультимедиялық ресурстарға қатынасын бағалауға мүмкіндік береді.

* Оқу нәтижелерін талдау. Оқу нәтижелерін талдау мультимедиялық ресурстардың студенттердің оқу нәтижелеріне әсерін бағалауға мүмкіндік береді.

Жалпы химияны оқытуда мультимедиялық ресурстарды пайдаланудың практикалық аспектілері: жалпы химияны оқытуда мультимедиялық ресурстарды тиімді пайдалану үшін келесі аспектілерді ескеру қажет:

* Мақсатты аудитория. Мультимедиялық ресурстар мақсатты аудиторияның білімі мен дағдыларының деңгейіне бейімделуі керек.

* Оқу бағдарламасы. Мультимедиялық ресурстар оқу бағдарламасының талаптарына сай болуы керек.

* Педагогикалық әдістер. Мультимедиялық ресурстарды басқа педагогикалық әдістермен бірге пайдалану керек.

Нәтижелер мен талқылаулар

Жалпы химияны зерделеу кезінде мультимедиялық ресурстарды пайдаланудың тиімділігін бағалау үшін біз бақылау тестілеуін өткіздік. Тестілеуге мультимедиялық ресурстарды пайдаланып химияны оқыған студенттер және мұндай ресурстарды пайдаланбай химияны оқыған студенттер қатысты. Зерттеу жұмысы әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің химия және химиялық технологиялар факультетінде «атом құрылысы» тақырыбы аясында жүргізілді. Экспериментке студенттердің 2 тобы қатысты: эксперименттік және бақылау. Эксперименттік топ мультимедиялық ресурстарды пайдалана отырып, "атом құрылысы" тақырыбын, ал бақылау тобы мультимедиялық ресурстарды пайдаланбай оқыды. "Атом құрылысы" тақырыбы бойынша студенттердің білім деңгейі мен дағдыларын бағалау үшін тест өткізілді. Тест атом құрылысының негізгі түсініктері мен заңдылықтарын қамтитын 10 сұрақтан тұрды (сурет-1).

Тест

1. Атомның ортасында орналасқан:
а) ядро
в) электрон
с) протон
д) нейтрон

2. Атом ядросы мыналардан тұрады:
а) протон, нейтрон
в) протон, нейтрон, электрон
с) протон, электрон
д) нейтрон, электрон

3. Атом ядросының массасы:
а) электрондардың массасы көбірек
в) электрондардың массасы аз
с) электрондардың массасына тең
д) электрондардың массасына қатысы жоқ

4. Атомдағы электрондар саны:
а) ядродағы протондар санына тең
в) ядродағы нейтрондар санына тең
с) ядродағы электрондар мен протондар саны тең емес
д) ядродағы электрондар мен нейтрондар саны тең емес

5. Атомдағы электрондар орналасады:
а) кванттық деңгейлерде
в) кванттық қабатта
с) кванттық ішкі деңгейлерде
д) кванттық ұяшықтарда

6. Атомдағы кванттық деңгейлер саны:
а) элементтің реттік нөмірі
в) элементтің атом массасы
с) элементтің реттік нөмірі + 1
д) элементтің реттік нөмірі ±1/2

7. Сыртқы кванттық деңгейдегі электрондар саны:
а) 8
в) 18
с) 2
д) 4

8. Элементтің реттік нөмірі сәйкес келеді:
а) ядродағы протондар санына
в) ядродағы нейтрондар санына
с) атомдағы электрондар санына
д) сыртқы кванттық деңгейдегі электрондар санына

9. Реттік нөмірі 18 болатын химиялық элементтің:
а) сыртқы кванттық деңгейде 8 электрон
в) сыртқы кванттық деңгейде 18 электрон
с) сыртқы кванттық деңгейде 2 электрон
д) сыртқы кванттық деңгейде 4 Электрон

10. Сыртқы кванттық деңгейдегі электрондар білдіреді:
а) элементтің химиялық қасиеттерін
в) элементтің физикалық қасиеттерін
с) атомның құрылымын
д) элементтің ядролық қасиеттерін

Сурет-1.

Студенттердің оқуға деген ынтасын бағалау үшін сауалнама жүргізілді, онда студенттер мультимедиялық ресурстарға деген көзқарастары және оларға химияны зерттеу үшін қаншалықты тиімді деп санайтыны туралы сұрақтарға жауап берді (сурет-2).

Сауалнама

Сауалнаманың мақсаты: жоғары оқу орындарында жалпы химияны оқу кезінде мультимедиялық ресурстарды пайдаланудың тиімділігін анықтау.

Сұрақтар:
1) Жалпы химияны үйрену кезінде мультимедиялық ресурстарды қаншалықты жиі пайдаланасыз?
2) Сіз мультимедиялық ресурстардың қандай түрлерін қолданасыз?
3) Мультимедиялық ресурстар жалпы химияны үйренуге қаншалықты көмектеседі?
4) Мультимедиялық ресурстардың қандай артықшылықтарын атап өтесіз?
5) Мультимедиялық ресурстардың қандай кемшіліктерін атап өтесіз?
6) Химия бойынша мультимедиялық ресурстарды жасаушыларға қандай тілектер айтқыңыз келеді?
Нұсқаулық: университеттерде жалпы химияны оқу кезінде мультимедиялық ресурстарды пайдалану тиімділігін бағалауға көмектесу үшін келесі сұрақтарға жауап беріңіз. Сіздің жауаптарыңыз анонимді болады және тек зерттеу мақсатында қолданылады.
Қатысқаныңыз үшін рахмет!

Шамамен жауаптар:
Сұрақ 1:

Жиі
Кейде
Сирек
Ешқашан

Сұрақ 2:

Бейнелер
Суреттер
Интерактивті модельдер
Виртуалды зертханалар
Басқа түрлері

Сұрақ 3:

Олар көп көмектеседі
Көмектеседі
Көмектеспейді

Керісінше зиянды

Сұрақ 4:

Күрделі химиялық ұғымдар мен құбылыстарды жақсы түсінуге мүмкіндік береді
Оқуды қызықты етеді
Материалды өз бетінше зерттеуге мүмкіндік беріңіз
Қосымша ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз етеді
Басқа нұсқа

Сұрақ 5:

Сапасыз
Оқу бағдарламасына сәйкес келмейді
Түсіну қиын
Пайдалану ыңғайсыз
Басқа нұсқа

Сұрақ 6:

Қосымша интерактивті модельдер
Қосымша көрнекі иллюстрациялар
Көбірек виртуалды зертханалар
Жоғары сапалы материалдар
Басқа нұсқа

Сауалнама нәтижелерін талдау: сауалнама нәтижелерін келесі әдістер арқылы талдауға болады:
Статистикалық талдау: әр сұраққа жауаптар санын есептеу, орташа мәндерді есептеу, студенттердің әртүрлі топтары бойынша нәтижелерді салыстыру.
Сапалық талдау: 4 және 5 сұрақтарға студенттердің мәтіндік жауаптарын талдау.
Талдау нәтижелері негізінде университеттерде жалпы химияны зерттеу кезінде мультимедиялық ресурстарды пайдаланудың тиімділігі туралы қорытынды жасауға болады.

Сурет-2 сауалнама

Студенттердің 60% - ы мультимедиялық ресурстарды жиі немесе кейде пайдаланады деп жауап берді. Студенттердің 40% - ы мультимедиялық ресурстарды сирек немесе ешқашан пайдаланбайды деп жауап берді. Мультимедиялық ресурстардың ең танымал түрлері-

бейнелер мен иллюстрациялар. Интерактивті модельдер, виртуалды зертханалар және мультимедиялық ресурстардың басқа түрлері аз танымал. Сауалнама нәтижелерін талдау негізінде мультимедиялық ресурстар жоғары оқу орындарында жалпы химияны оқытудың тиімді құралы болып табылады деген қорытынды жасауға болады. Олар студенттерге күрделі химиялық ұғымдар мен құбылыстарды жақсы түсінуге, оқуды қызықты әрі қызықты етуге, сондай-ақ материалды өз бетінше үйренуге көмектеседі. Дегенмен, мультимедиялық ресурстарды пайдалану тиімділігін арттыру үшін олардың сапасы мен оқу бағдарламасына сәйкестігін жақсарту қажет.

Зерттеу жұмысы нәтижесінде мультимедиялық ресурстарды пайдалана отырып, "атом құрылысы" тақырыбын зерттеген эксперименттік топ студенттері бақылау тобының студенттеріне қарағанда тестте жоғары нәтиже көрсеткенін көрсетті. Сонымен қатар, эксперименттік топтың студенттері мультимедиялық ресурстарды оң бағалап, оларды химияны зерттеу үшін тиімді деп санады. Осылайша, эксперимент нәтижелері жоғары оқу орындарында жалпы химияны оқу кезінде мультимедиялық ресурстардың тиімділігін растайды.

Демек, мультимедиялық ресурстарды пайдалану жоғары оқу орындарында жалпы химияны оқытудың тиімді әдісі болып табылады. Мультимедиялық ресурстар студенттерге күрделі химиялық ұғымдар мен құбылыстарды жақсы түсінуге, оқуға деген ынтаны арттыруға және оқу нәтижелерін жақсартуға көмектеседі. Жалпы химияны оқытуда мультимедиялық ресурстарды тиімді пайдалану үшін пайдалану мақсаты, мақсатты аудитория, оқу бағдарламасы және педагогикалық әдістер сияқты бірқатар факторларды ескеру қажет.

Қазіргі уақытта жалпы химияны зерттеудегі мультимедиялық ресурстардың тиімділігіне бағытталған бірқатар зерттеулер бар. Осы зерттеу жұмысы және өзге зерттеулердің нәтижелері мультимедиялық ресурстар химияны оқытудың тиімді құралы бола алатындығын көрсетеді. Олар студенттерге күрделі химиялық ұғымдар мен құбылыстарды жақсы түсінуге, оқуға деген ынтаны арттыруға және оқу нәтижелерін жақсартуға көмектеседі.Зерттеу нәтижелері мультимедиялық ресурстар жоғары оқу орындарында жалпы химияны оқытудың тиімді құралы болып табылады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Джураев Р.Х, Мардонов Ш. Инновации в системе высшего педагогического образования: Сборник научных трудов Войскового института Киевского национального Университета имени Т. Шевченка Выпуск № 4 –Киев, 2009.

2. Использование компьютеров в обучении химии. В. И. Махонина, Е. В. Мещерякова. // Химия. Методика преподавания. –2002 — № 6.

3. Использование информационных технологий на уроках химии. Г. В. Щелканова. //Химия. Методика преподавания. — 2004 — №.8.

4. Осин, А.В. Мультимедиа в образовании: контекст информатизации /А.В. Осин. - М.: Ритм, 2005. - 375с.

ЖАЛПЫ ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА ВИРТУАЛДЫ ЗЕРТХАНАНЫ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Бейсембаева Л.К.
х.ғ.к., доцент; магистрант әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Сулейменова А.
магистрант әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Алматы, Қазақстан

Андатпа: Мақалада жалпы химия пәнін өту барысында виртуалды зертхананы пайдалану мүмкіндіктері мен тиімділігі қарастырылады. Виртуалды зертхананың негізгі артықшылықтары мен кемшіліктері, сондай-ақ оларды білім беру процесіне енгізудің орындылығы анықталған. Мақалада мұғалімнің цифрлық құзыреттілігін арттыру үшін Unreal Chemist платформасын қолдану жолдары көрсетілген. Электрондық ақпараттық-білім беру ортасындағы цифрлық оқыту технологиялары оқытушының кәсіби тәжірибесіне негізделіп біліктілікті арттыруға, цифрлық оқытуды құнды-тұлғалық мәнмен толтыруға және білім беру нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік беретіні айтылған.

Аннотация: В статье рассматриваются возможности и эффективность использования виртуальной лаборатории в ходе прохождения общей химии. Определены основные преимущества и недостатки виртуальной лаборатории, а также целесообразность внедрения в образовательный процесс. В статье показывается как использовать платформу Unreal Chemist для повышения цифровой компетентности учителя. Показано, что технологии цифрового обучения в электронной информационно-образовательной среде позволяют повысить квалификацию на основе профессионального опыта преподавателя, наполнить цифровое обучение ценностно-личностной ценностью и улучшить результаты обучения.

Abstract: The article discusses the possibilities and effectiveness of using a virtual laboratory during the course of general chemistry. The main advantages and disadvantages of the virtual laboratory, as well as the feasibility of their implementation in the educational process, are determined. The article describes how to use the Unreal Chemist platform to increase the digital competence of teachers. It is shown that digital learning technologies in the electronic information and educational environment make it possible to improve qualifications based on the professional experience of a teacher, fill digital learning with value and personal value and improve learning outcomes.

Виртуалды зертхана дегеніміз не? Виртуалды зертхана-бұл білім алушылар өздерінің жеке гаджеттерінің көмегімен онлайн режимінде жасай алатын ғылыми эксперименттердің интерактивті компьютерлік модельдеуі. Әрбір виртуалды зертхана білім алушыларға "виртуалды кеңістікке" кіруге мүмкіндік береді, онда олар өз білімдері арқылы эксперименттер жүргізе алады[1].

Компьютерлік технологияларды қолдану оқушылардың тәуелсіздігін дамытуға ықпал етеді. Интерактивті кешенді қолдану сабақтың әртүрлі кезеңдерінде жаңа материалды түсіндіруге, зерттелетін тақырыпты бекітуге, өзіндік жұмысты жүргізуге және тексеруге, өткен тақырыптарды қорытындылауға, виртуалды материалдарды өткізуге көмектеседі. Химияны оқыту процесінде виртуалды зертхана оқытушыға оқу материалын визуализациялау процесінде, әсіресе микроәлемді (атомның, молекулалардың құрылымы) түсіну үшін қажет, ұзақ уақытқа созылатын химиялық тәжірибелер (нуклеин қышқылдарының гидролизі) "химиялық байланыс", "электртерістілік" және т.б. маңызды химиялық негізгі ұғымдарды қалыптастыруда көмектеседі[2].

Педагогтердің цифрлық дағдыларын қалыптастыру және дамыту қазіргі жағдайда бірегей міндеттер болып табылады. Мемлекет, қоғам және білім беру мекемелерінің әкімшілігі тарапынан белсенді қолдауды талап етеді. Алайда, мұғалімдердің көптеген еңбек өтілі болса да, цифрлық технологияны кәсіби түрде қолданатындар аз. Цифрлық технологияны білім беруде оның ішінде жалпы химия пәнінде пайдаланудың артықшылықтары айқын:

1. Білім алушының шабытын ашу: виртуалды зертханалар ғылымды өмірге әкелетін қызықты тәжірибе ұсынады. Модельдеу оқушыларға өздерін нағыз ғалымдардың орнына қоюға көмектесу арқылы ғылымды қызықты етеді.

2. Қолжетімділікті арттыру: виртуалды зертханалар студенттерге кез келген жерде, кез келген уақытта және өз қарқынымен жұмыс істей алатын заманауи тәжірибеге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

3. Оқытуды жеделдету: виртуалды зертханалар студенттерге абстрактілі ғылымдар теориясын елестетуге және игеру үшін қажет болғанша әдістерді қолдануға көмектеседі.

4. Виртуалды зертхана дәстүрліге қарағанда әлдеқайда арзан болуы.

Қай уақытта дәстүрлі зертханалық жұмысты виртуалды зертханаға алмастыра аламыз:

1. Химиялық зертханаларда химиялық реагенттерге қол жетімділік шектеулі немесе жоқ болса: студенттер мен мектеп оқушылары әрдайым зертханаға кез-келген уақытта қол жеткізе бермейді (мысалы, техника қауіпсіздік ережелеріне байланысты немесе белгілі бір жағдайлар бойынша).

2. Жазатайым оқиғалар қаупі болса: қауіпті химиялық заттармен тәжірибе жасау кезінде (әсіресе студенттер тәжірибесіз болған кезде қауіпті).

3. Білім алушылар заманауи, озық техникалармен бағасының жоғары болуы есебінен тәжірибе жасай алмайтындай жағдай болса. Мұндай кезде білім алушылардың оқу тәжірибесі толық емес болып қалу қаупі бар.

Жоғары аталған виртуалды зертханалардың артықшылықтарын ескере отырып, білім алушыларға жалпы химия курсында виртуалды зертханамен қолдану тиімділігі эксперимент жүзінде анықталды.

Unreal Chemist-бұл Pixel Miller компаниясы ұсынған химиялық және зерттеулер жүргізуге болатын IOS, Android қолдайтын виртуалды зертхана. Unreal Chemist виртуалды зертханасының көмегімен білім алушылар өз жеке смартфондарында химиялық эксперименттер жүргізе алады және "реалды" зертханадағы эксперименттердің визуалды көрінісін шынайы түрде көре алады. Оқушылар химиялық заттарды араластыру арқылы қалай әрекеттесетінін және түрлі-түсті жалын алу үшін тұздарды жағып, қандай түстері қалай өзгеретінін көру үшін элементтерді қыздыра алады. 170-тен астам химиялық элементтер мен заттарды әрекеттестіру арқылы нақты ұқсас графика мен егжей-тегжейлі эксперимент модельдеулерін көруге мүмкіндіктері болады.

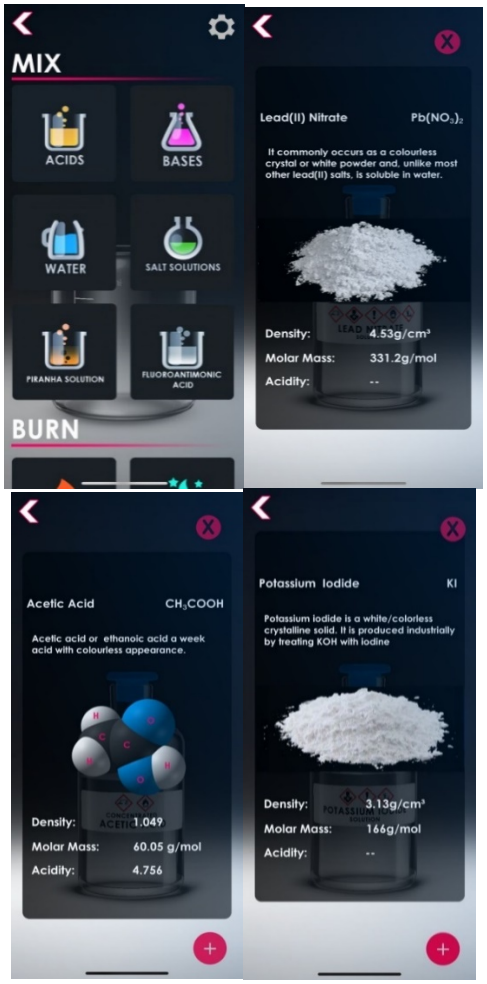
Маңызды сәттер:

- Білім алушылар реагенттердің реакция температурасын, концентрациясы мен мөлшерін тәжірибедегідей өзгерте алды.
- Тұндыру реакцияларындағы температураны өзгертіп және температураның өзгеруі ерігіштікке қалай әсер ететінін көре алды.
- Баяулау / жылдам араластыру мүмкіндігін қолданады.
- Индикаторларды пайдаланып реакция кезінде pH деңгейін және pH өзгеруін тексереді[3].

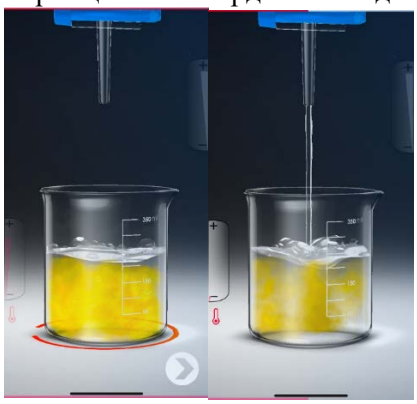
Қосымшаның кемшіліктеріне 30 күндік тегін сынақ нұсқасының болуы, сонымен қатар ағылшын тілін білу қажеттілігі жатады.

Жалпы химия курсында өтетін қышқылдар және негіздердің индикаторларға әсері, алюминий, хром және басқа да металлдардың гидроксидтерін алу, осы гидроксидтердің амфотериясын көрсететін реакциялар жүргізу, қышқылдардың қасиеттері мен құрамын растайтын эксперименттер жүргізу, негіздермен өзара әрекеттесу, негіздік оксидтермен әрекеттесу тақырыптарын осы қосымша арқылы қамтуға болады.

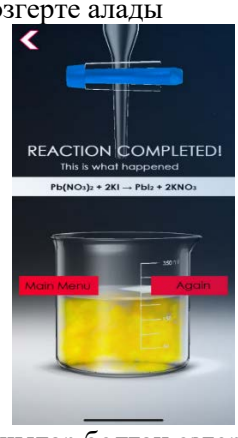
Мысалы, жалпы химия пәнін өту барысында «Pb^{2+} иондарына сапалық реакция» тақырыбының практикалық бөлімін «Unreal Chemist» виртуалды зертханасы арқылы бекіттік. Реакцияның орындалуы: 1-2 тамшы қорғасын ерітіндісіне 2 тамшы CH_3COOH және 2-3 тамшы KI қосылады. Қорғасын ионы иодид-иондарымен сары тұнба түзеді.

1 сурет. Алдымен білім алушы зерттеуге қажетті реактивті таңдайды және реактивтер туралы барлық мәліметтерді біле алады

2 сурет. Реактивтерді әрекеттестіріп, болған өзгерістерді байқайды және температураны өзгерте алады

3 сурет. Реакция аяқталып, білім алушылар болған өзгерістер жайлы қорытынды жасай алады

Виртуалды зертханалардың тиімділігін анықтау үшін жалпы химия курсы бойынша білім алушылардың арасында сауалнама жүргізілді. Сауалнама барысында студенттердің барлығына (100%) виртуалды зертханада жұмыс істеген ұнағаны анықталды. Атап айтқанда, студенттер "әр түрлі сапалы реакциялар" есте қалғанын атап өтті, "денсаулыққа зиян келтірместен қауіпті тәжірибелер жасауға болады", "эксперименттерді қайталауға мүмкіндіктері бар екенін" атап өтті деген және басқа жауап нұсқалары болды. Алайда, сауалнама барысында студенттердің бір бөлігі (43%) виртуалды зертхананың кемшіліктерін де атап өтті. Олардың пікірінше, виртуалды зертханалар "нақты" зертханалық жұмысты алмастырудың орнына жақсы қосымша бола алады, бірақ реалды зертханада жұмыс жасау тиімділігі бірнеше есе жоғары болатынын айтты.

Мақаланың негізгі түйіні, виртуалды зертхананы ақпараттық технологияларды қолдану ретінде пайдаданудың негізгі мақсаты - білім берудің жаңа сапасына қол жеткізу, қазіргі заманғы, негізінен интерактивті оқыту нысанының көмегімен оқу процесін әдістемелік қолдауды қамтамасыз ету, сондай-ақ оқушылардың оқу дербестігі мен шығармашылық белсенділігін арттыру болып табылады. Сонымен қатар, оқытушының цифрлық құзыреттілігін дамыту жолдары қарастырылды. Жалпы химия курсы бойынша виртуалды зертханада жұмыс істеген білім алушылар арасында жүргізілген сауалнама және байқалған қорытынды бойынша, виртуалды зертханамен қолдану студенттердің білім алу тиімділіктерін бірнеше есе арттыруға көмектесетіні анықталды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Никулина Т.В., Стариченко Е.Б. Виртуальные образовательные лаборатории: принципы и возможности // Педагогическое образование в России. – 2016. – № 7. – С. 62-66. – URL: https://cyberleninka.ru/article/n/virtualnye-obrazovatelnye-laboratorii-printsipy-ivozmozhnosti. (23.09.2023)

2. Гавронская Ю. «Интерактивность» и «интерактивное обучение» // Высшее образование в России, 2008. № 7. С. 101-104.

3. A CHEMISTRY LAB AT YOUR FINGER TIPS https://www.pixelmiller.com/unrealchemist (18.10.2023)

ОБУЧЕНИЕ И ПОВЫШЕНИЕ КВАЛИФИКАЦИИ В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ

Берилло Д.А.
кафедра фармацевтической и токсикологической химии, фармакогнозии и ботаники в школе Фармации КазМНУ им Асфендиярова
Берилло В.В.
кафедра Химической и биохимической инженерии, КазНИТУ им Сатпаева
г. Алматы, Казахстан

Аңдатпа: Қашықтықтан білім беруді дамыту (ҚО) қашықтықтан білім беру технологияларын әзірлеуге және енгізуге әкелді. Білім алушының оқытушымен тікелей байланысы кезінде оқу ақпаратын ұйымдастырудың ерекшелігі оқыту технологиялары мен әдістерін анықтайды. Негізгі мақалалар қашықтықтан оқытуды оқытудың жаңа түрі ретінде негіздеу және дәлелдеу болып табылады. Бұл мақалада ҚО-ды қолданудың артықшылықтары мен кемшіліктері салыстырылады, қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру мәселелері, қашықтықтан білім беру жағдайында оқытудың негізгі түсініктері, модельдері, әдістері мен тән ерекшеліктері қарастырылады. Оқытуда қашықтықтан оқыту технологияларын қолданудың негіздемесі келтірілген. Қашықтықтан білім беру технологияларын (ҚОТ) пайдалана отырып, оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері, ҚазҰМУ-да қолданылатын студенттерді оқытуға арналған әдістер мен платформалар сипатталған. С.Д. Асфендияров пен Сәтбаев атындағы ҚазҰТЗУ қашықтықтан білім беру жағдайында.

Abstract: The development of distance education has led to the development and implementation of distance education technologies. The peculiarity of the organization of educational information in the absence of direct contact between the student and the teacher is determined by technologies and teaching methods. The main purpose of the article is to substantiate and argue distance learning as a new form of education. This

article compares the advantages and disadvantages of using distance learning, discusses the organization of distance learning, basic concepts, models, methods and characteristic features of learning in distance education. The rationale for the use of distance learning technologies is given. Features of the organization of the educational process using distance learning technologies (DOT), methods and platforms for teaching students used at KazNMU named after S.D. Asfendiyarov and KazNITU named after Satpayev in the conditions of distance education are described.

Аннотация: Развитие дистанционного образования (ДО) привело к разработке и внедрению дистанционных образовательных технологий. Особенность организации учебной информации в остутствии прямого контакта обучающегося с преподавателем определяют технологий и методы обучения. Основная статьи - обосновать и аргументировать дистанционное обучение как новую форму обучения. В этой статье сопоставляются достоинства и недостатки использования ДО, рассматриваются вопросы организации дистанционного обучения, основные понятия, модели, методы и характерные особенности обучения в условиях дистанционного образования. Приводится обоснование использования дистанционных технологий в обучении. Особенности организации учебного процесса с использованием дистанционных образовательных технологий (ДОТ), описаны методы и платформы для обучения студентов, используемые в КазНМУ им. С.Д. Асфендиярова и КазНИТУ им Сатпаева в условиях дистанционного образования

Введение. Веками опосредованное взаимодействие участников образовательного процесса интересовало академическое сообщество. Развитие образовательных технологий опосредованного взаимодействия и технологические термины переместились от передачи опыта предыдущего поколения потомкам в устной форме, использовании рукописей и книг как средства взаимодействия постоянного обучения рассматривалось как одна из возможных форм взаимодействия в реализации учебного процесса. Теперь более года мы, являемся участниками амбициозного образовательного эксперимента на всех уровнях образования, заключающийся в обучении через дистанционное взаимодействие между учениками и учителями.

Дистанционная форма обучения - новая организация образовательного процесса, которая основывается на принципе самостоятельного обучения, при котором обучающиеся отдалены от преподавателя в пространстве и во времени. При этом обучающиеся имеют постоянную возможность поддерживать с преподавателем диалог в виртуальном пространстве (Moodle, Whats app, Social media FB, Instagram, youtube) Опыт дистанционного обучения с весны 2020 года и до настоящего времени демонстрирует потенциал дистанционного образования(ДО) и преимущества с учетом обязательного ограничения прямого взаимодействия между участниками образовательного процесса. Однако косвенное взаимодействие между учителем и учеником требует пристального внимания со стороны как преподавателей, так и методистов, организаторов и разработчиков документов для обеспечения регламентации всех аспектов учебного процесса[1]. ДО является его способность удовлетворить потребности обучаемого, благодаря виртуальной форме обучения.

Приводится преимущества и недостатки проведения занятий в дистанционном формате. Положительные стороны ДО: возможность учиться из любой точки мира, автоматизированность рутинных образовательных процессов, у обучающихся развиваются навыки самостоятельного поиска необходимой информации, а также способность работать и принимать решения самостоятельно, ДО помогает обойти психологические барьеры, связанные с коммуникативными качествами человека, экономить время и ресурсы на дорогу до места обучения. Отрицательные стороны: отсутствие «живого» общения и проблема идентификации (IP адреса) пользователя во время выполнения студентом контрольных заданий, сдачи экзаменов, тестирования, необходимость в персональном компьютере и к песперебойному скоростному доступу в Интернет [2]. Активное использование студентами возможностей искуственного интеллекта для подготовки презентаций и перефразирования текстов при написании работ по СРС и СРСП. Очень часто студенты предоставляют просто переведенные с другого языка готовые работы и как следствие отсутствие усвоения материала.

Технологии ДО - информационные технологии обеспечивают получение обучающимися основного объема изучаемого материала, интерактивное взаимодействие

обучаемых и преподавателей в процессе онлайн обучения, предоставление учащимся возможности самостоятельной работы по освоению изучаемого материала, а также в процессе онлайн обучения [3].

Основная часть. В связи со сложившей пандемии COVID-2019, в странах расширяется спектр платформ для проведения онлайн занятий в ДО (Zoom, MS Teams, Skype, What's app), совершенствуется методы и технологии проведения занятий[4]. Используемые технологии ДО можно разделить на три категории: не интерактивные (печатные материалы, аудио, видео-носители); средства компьютерного обучения (электронные учебники, компьютерное тестирование(TestPad, Kahoot) и контроль знаний, новейшие средства мультимедиа); видеоконференции – развитые средства телекоммуникации по аудиоканалам и видеоканалам, например оригинальные презентации и видеолекции по дисциплинам «фармацевтическая химия» и «Общие методы исследования лекарственных веществ»[11].

Рассмотрим некоторые удобные методы проверки знаний обучающихся. Например, программа Padtest позволяет высылать данные по e-mail адресу студента и регистрировать IP адрес компьютера, тем не менее, это не исключает возможность выполнения задания другим человеком (репетитором или другим квалифицированным специалистом). Преподавательский опыт подсказывает, что лучше всего комбинировать Padtest с видео регистрацией процесса тестирования экрана компьютера студента через платформы Zoom или Microsoft Teams. Программа Kahoot очень удобна для проведения промежуточного контроля студентов, позволяет моментально анализировать результаты анализа и выводить статистику по оценкам и др., но не подходит для дистанционного формата, т.к. не исключен факт передачи мобильного телефона одногрупнику или другому человеку с компетенциями в этой сфере. Достаточно информативно использование и одновременного проведения тестирования через Zoom, опцию Zoom чата, при этом действительно видно, что именно этот студент сидит перед компьютером и проходит тестирование самостоятельно. Удобной опцией Zoom является то, что видна хронология предоставления ответов в сохраненном текстовом документе вместе с видеозаписью. Недостатком этого метода является трудоемкость анализа тестирования.

В КазНМУ им. С.Д. Асфендиярова используются все три категории технологии обучения. Для размещения информационных материалов, в том числе электронных учебников, презентаций, гиперссылок на видео лекций по теме, на научные исследования по теме, письменных и тестовых заданий используются такие платформы как Moodle, Microsoft Teams, для проведения онлайн занятий, конференций в дистанционном формате - Microsoft Teams, ZOOM, Cisco Webex. Так как одной из основных задач кредитной технологии обучения является повышение роли самостоятельной работы студентов, на платформах для ДО задания загружаются и материалы для самостоятельного освоения и выполнения. Более того в КазНМУ введена практика трехязычия, где часть заданий студент должен выполнить на государственном, русском и английском языках. Практика трехязычия осуществляется и преподавателем, что способствует к интеграции образования с международными требованиями и подготовке высококвалифицированного специалиста. В КазНИТУ им Сатпаева большей популярностью пользуется платформа Microsoft Teams и есть лекции, практические занятия и лабораторные.

Среди технологий обучения наибольший интерес для дистанционного обучения представляют те технологии, которые ориентированы на групповую работу учащихся, т.е. обучение в сотрудничестве (работа в коллективе, работа в малых группах), активный познавательный процесс, работу с различными источниками информации [5]. Существуют также различные методы ДОТ. Метод обучения посредством взаимодействия обучаемого с образовательными ресурсами при минимальном участии преподавателя и других обучаемых (самообучение). Для этого метода характерен мультимедийный подход, когда при помощи разнообразных средств создаются образовательные ресурсы: электронные информационные материалы, видеолекций, виртуальные лаботаторные занятия по микроскопии, органической и аналитической химии [12] Метод индивидуализированного преподавания и обучения, для которого характерно взаимоотношение одного студента с одним преподавателем или одного

студента с другим студентом. Этот метод реализуется в ДО в основном посредством таких технологий, как телефон, голосовая почта, электронная почта. Основа метода содержит представление студентам учебного материала преподавателем, при котором обучающиеся не играют активную роль в коммуникации заключается в том, что видеолекций дополняются в современном ДО процессе электронными лекциями, которые представляют собой подборку передовых статей по предмету и учебных материалов. Активное взаимодействие между всеми участниками учебного процесса существенно возрастает с развитием обучающих телекоммуникационных технологий. Интерактивные взаимодействия между самими обучающимися, а не только между преподавателем и обучающимися, становятся важным источником получения знаний [6].

Различаются виды модели организации ДО, одним из таких классификаций моделей является классификация разработчика дидактических основ дистанционного обучения А.А. Андреева, выделила пять моделей, где в качестве признака классификации приняты средства, используемые для доставки и представления учебного материла [7]. Модель кейс-технологии. Эта модель основана на самостоятельном изучении учащимися специального набора учебно-методических материалов-кейсов.

Модель корреспондентского обучения осуществляется без очных контактов. Обучаемый и преподаватель обмениваются учебными материалами, выполненными заданиями с помощью традиционной почты. Радиотелевизионная модель обучения предполагает использование в качестве средства доставки учебного материала телевидения, радио, радиотрансляционных городских сетей. Модель сетевого обучения базируется на использовании сети Интернет как для доставки учебных материалов, так и для организации взаимодействия между участниками процесса обучения. Модель мобильных технологий подразумевает, что учащиеся используют мобильные портативные персональные компьютеры и смартфоны [8].

В КазНМУ им. С.Д. Асфендиярова применяются методы самообучение в виде выполнения самостоятельной работы и активное взаимодействие между всеми обучающимися группы, в виде «мозгового штурма», дебаты, работы в малых группах, устное обсуждение темы занятий. Если подчеркнуть используемые в ВУЗе модели организаций ДО, то применяются модель сетевого обучения и мобильных технологий.

С 1 сентября 2021 параллельно с ДО по каждой дисциплине, то есть на платформах Microsoft Teams или ZOOM или Cisco Webex проводятся онлайн занятия, затем студенты выполняют письменные или тестовые задания загруженные преподавателем на платформах Moodle (dis.kaznmu.kz) или Microsoft Teams. Лабораторные занятия для получения практических навыков студентами обеспечивается оффлайн занятиями.

Работы, предоставляемые студентами проверяются на уникальность (оригинальность) с помощью различных платформ, таких как Turnitin.com, AntiPlagiarism.NET и многие другие[9-10]. Помимо этого те файлы, которые по ряду причин не могут быть просканированы через вышеуказанные программы могут быть проверены в ручном формате. Например, в свойствах документа MS Word и PowerPoint есть возможность посмотреть сколько версий документа было и какое время студент потратил на выполнение данного задания, более того, можно получить информацию о том в каком году был впервые создан этот документ и кто был его изначально первым автором этого документа. Также, можно проверить текст на подмену похожих (о, е, р, с, В, у) букв буквами из другого алфавита, что достаточно часто используют студенты для повышения уникальности документа, или же если текст стилистически не верно звучит есть вероятность того, что студент перевел готовую работу через переводчик. Чтобы доказать академическую нечестность обучающегося необходимо подготовить несколько специфических вопросов касательно данной темы и опросить студента. По данной методике автором снято несколько видеороликов на русском и английском языках[11-12]. Из вышеизложенного, можно сделать вывод, что в режиме ДО компетентно и дифференцированно оценить студента более сложная задача, чем при традиционной очной форме обучения. В настоящее время студенты признаются, что пользуются ресурсами

искуственного интеллекта для перефразирования текстов, поэтому необходим выборочный устный опрос.

В настоящее время существует программа Aero proctoring, позволяющая записывать во время экзамена не только звук и видео обучающегося, но и рабочий стол компьютера[13]. Данная программа используется многими ВУЗами нашей страны во время промежуточной аттестации (экзаменационной сессий). Онлайн прокторинг позволяет подтвердить личность обучающегося, исключает возможность использование студентами шпаргалок и помогает объективно оценить знания обучающегося[14-15]. При приеме экзаменов в офф-лайн формате все еще редко применяют глушение сигнала интернета в здании, что существенно усложняет работу экзаменаторам и прокторам.

Все виды дистанционных образовательных технологии не вступают в противоречие с традиционными формами образования. Они дополняют, изменяют его качественно, способствуют развитию и формированию инновационных подходов, где возможны и смешанные варианты применения образовательных технологий. В целом применение технологий ДО позволяет расширить возможности обучения по многим критериям: возможна организация обучения одновременно для обучающихся разного профиля, специализации, направления и повышения квалификации преподавателей; [16-17] повышается профессионализм и компетентность учащихся посредством использования информации в рамках дисциплины в «домашних» условиях; формируется единое информационное пространство [9].

Заключение. К выбору современных средств обучения необходимо подходить весьма основательно, так как это важный момент преподавательской деятельности. Необходимо обоснованно оценивать возможности конкретной технологии обучения, знать ее сильные и слабые стороны и знать, где ее лучше применить. С развитием информационных технологий невозможно предугадать все методы подмены работ и другие случаи нарушения кодекса академической нечестности, совершаемые студентами, но мы попытались показать некоторые методы которыми можно пользоваться, для предотвращения или выявления таких случаев. Как видно дистанционный формат обучения требует предварительной тщательной подготовки преподавателей с целью повышения качества образования. Необходимо требовать от студентов рассказа презентации своими словами и запрещать обычное чтение с листа или экрана монитора, более того рубежные контроли необходимо принимать в офф-лайн формате, исключая использование электронных приборов.

Список использованных источников

1. Shtaleva, N. R., Derkho, M. A., Pribytova, O. S., & Shamina, S. V., March). Distant learning: challenges and risks of 2020. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science (Vol. 699, No. 1, p. 012026). 2021. IOP Publishing.

2. Кузьмина Л. В. Преимущества и недостатки дистанционного обучения // Вестник Московского университета МВД России. 2012. №1. С.8-10.

3. Горева О.М., Барбаков О.М. Дистанционная форма вузовского образования: реалии и перспектива. Тюмень: Вектор Бук, 2007. ISBN 978-5-91409-033-0. С. 159.

4. Осипова Л.Б., Горева О.М. Дистанционное обучение в вузе: модели и технологии // Современные проблемы науки и образования. 2014. № 5. С.1-8.

5. Шаров В.С. Дистанционное обучение: форма, технология, средство // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. 2009. №94. С. 236-240.

6. Попова Н.Е., Чикова О.А. Технологии дистанционного обучения как инновация в процессе реализации образовательных стандартов нового поколения // Вестник НГПУ. 2014. №2 (18). С.17-24.

7. Сагиндыкова, А.С. Актуальность дистанционного образования // Молодой ученый. 2015. № 20 (100). С. 495-498.

8. Галяев Владимир Сергеевич, Гасанова Зарема Ахмедовна О классификации моделей дистанционного обучения // Высшее образование в России. 2012. №4. С.103-108.

9. Saleh, M. Turnitin-The Role of The Principal in Increasing Teacher Performance through //Periodic Academic Supervision. 2021

10 Oliveira, G., Grenha Teixeira, J., Torres, A., & Morais, C. An exploratory study on the emergency

remote education experience of higher education students and teachers during the COVID-19 pandemic.// British Journal of Educational Technology. 2021

11 Берилло Д.А. Методические рекомендации проверка Power Point презентаций и другихдокументов на уникальность https://www.youtube.com/watch?v=ofAUnqPI__Q&list=PLBW_3hyp9s1n6a_tejQQ2rEMBxBn5TNcC&index=4&pbjreload=101

12. Berillo D.A. Novel technologies of student training in the conditions of distance education part-2, // Education and Student Experience Conference July 2021 https://www.youtube.com/watch?v=gEoc7UPo7cU&list=PLBW_3hyp9s1n6a_tejQQ2rEMBxBn5TNcC&index=2

13. Kanchi, M., Malhotra, P., Senniappan, K., Kumar, A., Krishnan, R., Das, S., & Belani, K. Online Fellowship Exit Examination During the COVID-19 Pandemic. https://globalbioethicsenquiry.com/wp-content/uploads/2021/02/RP3-KANCHI-136-150.pdf

14. Meulmeester, F. L., Dubois, E. A., Krommenhoek-van Es, C. T., de Jong, P. G., & Langers, A. M. Medical Students' Perspectives on Online Proctoring During Remote Digital Progress Test. // Medical Science Educator 2021, 1-5.

15. González-González, C. S., Infante-Moro, A., & Infante-Moro, J. C.. Implementation of e-proctoring in online teaching: A study about motivational factors. Sustainability, 2020, 12(8), 3488.

16. О. Позднякова Мастер класс "10 правил для создания грамотных презентаций, о которых не знают 99% педагогов! https://www.youtube.com/watch?v=nB-IO35BYa0&t=408s

17. О. Позднякова Киберпедагог Мастер класс 1 "Настолько ли сильная "Мягкая" сила? Новые 4 роли педагога" https://youtu.be/STPMMj8XMi0?t=270

18. Толстоухова И.В. Дистанционное обучение как современная педагогическая технология // Человек и образование. 2016. №2 (47). С.98-100.

ХИМИЯ КУРСЫ БОЙЫНША ОҚУ ӘДІСТЕМЕЛІК КЕШЕНІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЕСКЕРУ ОҚЫТУШЫ ҚҰЗЫРЕТІНДЕ

Дүйсехан Д.А., Қаимбек Г.Т.
Магистранттар,әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Рыскалиева Р.Г.
х.ғ.к. доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Мақалада «Өмір тіршілігінің қауіпсіздігі және қоршаған ортаны қорғау» мамандығына жүргізілетін «Тіршілік қауіпсіздігіндегі химия» пәнінің оқу-әдістемелік кешенін жасау ерекшеліктері тұжырымдалып, мамандыққа байланысты химияның қазіргі заманғы бағыттарын бөліп, негіздеу және оның әрі қарай даму үрдістерін анықтау арқылы студенттерге химияны оның кәсібилігі үшін маңызды, қызықты және қарқынды дамып келе жатқан ғылым саласы ретінде қабылдауға мүмкіндік беру мәселелері қарастырылады.

Abstract: The article formulates the features of creating an educational and methodological complex of the subject "Chemistry in Life Safety" for the specialty "Life Safety and Environmental Protection", as well as by highlighting and justifying modern areas of chemistry related to the specialty and discusses problems that allow students to perceive chemistry as important , an interesting and rapidly developing branch of science for its professionalism, justifying and defining trends in its further development, determining the directions of its further development.

Аннотация: В статье сформулированы особенности создания учебно-методического комплекса предмета «Химия в безопасности жизнедеятельности» для специальности «Безопасность жизнедеятельности и охрана окружающей среды», а также путем выделения и обоснования современных направлений химии, относящихся к специальности и рассматриваются проблемы, позволяющие студентам воспринимать химию как важную, интересную и быстро развивающуюся отрасль науки для своего профессионализма, обосновывая и определяя тенденции ее дальнейшего развития.

Қоғамның жоғары педагогикалық білімді мамандарға қоятын талаптары қазіргі таңда күрделене түсуде. Жаңа қоғам педагогы – ол рухани адамгершілігі жоғары, азаматтық жауапкершілігі мол, белсенді, жасампаз, жан-жақты білімді, кәсіби құзыретті, өз теориялық білімін практикада әр түрлі педагогикалық технологиялармен жүзеге асыра алатын өз кәсібінің шебері бола білуі қажет. Сондықтан оқытудың дәстүрлі жүйесінде білікті мамандар даярлайтын жалпы оқу орындарының қазіргі мақсаты – әлемдік білім кеңістігіне ене отырып, бәсекеге қабілетті тұлға даярлау. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға бағытталған сапалы білім үшін қажетті жағдайлар жасау; жеке адамның шығармашылық, рухани және күш-қуат мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, даралықты дамыту үшін жағдай жасау арқылы ой-өрісін байыту» деп атап көрсетілген [1]. Осы аталған міндеттерді жүзеге асыру үшін оқытудың жаңа технологияларын енгізу және оны тиімді пайдалану керек. Аталған жолдар арқылы оқытушыға білім сапасын арттыру, оның мазмұнын байыту, оқу үрдісін жетілдіру және жан-жақты дамыған, рухани дүниесі бай шығармашыл тұлға қалыптастыру мәселесін қойып отыр [2].

Осындай тұлғаны қалыптастыру, дамыту, яғни Ушинскийдің «Бала балқытылған алтын, оны қандай қалыпқа құйып, қандай мүсін жасаймын десе де мұғалімнің қолында» деген сөзі ұстазға үлкен жауапкершілік арттырса, ал ғылыми педагогиканың негізін салушы Ы.Алтынсарин мұғалімнің қоғам алдында рөлін қарапайым түрде айта келіп, кезінде «...Салып жатқан үйдің жақсы болуы, оның іргесін берік және мықты қалануына байланысты болатыны сияқты, біздің қолға алып отыратын ісіміз де, қазақ мектептерінің бар келешегі көбінесе, істің қазіргі басталуына байланысты [3].

Қазақстан әлемнің дамыған елдерімен дүниеде дараланауы тек білімді, жігерлі, сапалы білім алған, құзыретті, бәсекелестіктің небір мықты істеріне төтеп бере алатын жас ұрпақ арқылы жүзеге асады. Ал ұрпақ тәрбиелеуде студенттерді бүгінгі заманның талабына сай оқытудағы басты мақсат - жан-жақты жетілген, өз тарихының өткеніне көз жүгіртетін, қоғамның даму үрдісіне өзінше баға бере алатын ұлтжанды, патриот азаматын қалыптастыру [4].

Дәстүрлі түрде білім беру мақсаты – түлек меңгеруі тиіс білім, білік, дағды жиынтығымен анықталды. Бүгінгі күні бұл тәсіл жеткіліксіз болды. Қоғамға одан әрі өмір сүруге дайын, олардың алдында тұрған өмірлік және кәсіби мәселелерді іс жүзінде шеше алатын түлектер қажет. Бұл көбінесе алған білімдерге, шеберлікке және дағдыларға, сондай-ақ білім берудің қазіргі заманғы мақсаттарын түсінуіне сәйкес келетін "құзыреттілік" ұғымын белгілеу үшін қолданылатын қосымша қасиеттерге байланысты. Бұл ұғымдарды педагогикалық практикаға енгізу, білім берудің мазмұны мен әдістерін өзгертуді, білім алушылар білім берудің аяқталуына және жекелеген пәндерді оқу кезінде меңгеруі тиіс қызмет түрлерін нақтылауды талап етеді [5].

Құзыреттілік тәсіл басым білім беру парадигмасының біртіндеп қайта бағдарлануын, қазіргі заманғы көпфакторлы әлеуметтік-саяси, нарықтық-экономикалық, ақпараттық және коммуникациялық бай кеңістік жағдайында бітірушінің өмір сүруге және тұрақты тіршілік етуге қабілетін білдіретін, құзыреттілік кешенін меңгеру үшін жағдайлар жасауға дағдылардың қалыптасуын білдіреді [6].

Осы орайда, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің география және табиғатты пайдалану факультетінің «Өмір тіршілігінің қауіпсіздігі және қоршаған ортаны қорғау» мамандығының 2-курс студенттеріне жүргізілетін «Тіршілік қауіпсіздігіндегі химия» пәнінің оқу-әдістемелік кешенін жасау ерекшеліктеріне тоқталмақпыз. Әрине, химия пәнін оқытудың көптеген әдістемелік құралдары, оқулықтары көп. Дегенмен, бұл мамандыққа түскен студенттерге жалпы химияның белгілі сабақтары қажет емес. Осыған байланысты біз алдымызға «5В073100 – Өмір тіршілігінің қауіпсіздігі және қоршаған ортаны қорғау» мамандығының студенттеріне химия пәнін дәстүрлі оқытудан өзгеше, олардың мамандықтарына пайдасы болатындай жағынан беруді алдымызға міндет етіп қойдық.

Химияның қазіргі заманғы бағыттарын бөліп, негіздеу және оның әрі қарай даму үрдістерін анықтау, бұл студентке химияны оның кәсібилігі үшін маңызды, қызықты және қарқынды дамып келе жатқан ғылым саласы ретінде қабылдауға мүмкіндік береді.

Біздің зерттеуде бейорганикалық қосылыстардың негізгі кластары, бейорганикалық қосылыстардың эмпирикалық және графикалық формулаларын құру, оксидтерді анықтау және жіктеу, гидроксидтер, сілтілер, сілтілердің химиялық қасиеттері, қышқылдар, анықтамасы және жіктелуі, тұздар тақырыптарын біріктіріп, бір лекция сабағында шолу жасауды жөн көрдік. Аталғандардың әрқайсысында жеке заттардың басқа сипаттамаларын негізге ала отырып, кеңейтілген жіктеуді қолдануға болады.

Біз қазіргі университеттік курста атмосфера, гидросфера және литосферада жүретін химиялық процестер туралы мәліметтерді байыпты кеңейтуді маңызды деп санаймыз Және сол тақырыптарға сәйкес лабораториялық жұмыстар мен студенттің өзіндік жұмыстары таңдап алынды. Біздің пікірімізше, аталған мамандық бойынша негізгісі болып табылады және сондықтан химия курсының негізгі көлемін құрауы тиіс деп есептейміз. Бұл білімдер элективті және арнайы курстарда өзіндік ерекшелігін табады.

«5В073100-Өмір тіршілігінің қауіпсіздігі және қоршаған ортаны қорғау» мамандығы бойынша оқитын студенттерді биосферада қолданылатын негізгі химиялық принциптермен, литосферадағы, атмосферадағы және гидроферадағы физика-химиялық айналудың ерекшеліктерімен, биосферадағы ғаламдық процестердің химизмімен таныстыру, сонымен қатар инновацияны, жаңа химиялық қосылыстарды және жаңа химиялық технологияларды енгізу қоршаған орта үшін зардаптарды азайту бойынша міндеттерді шешу стратегиясы мен тактикасына үйрету.

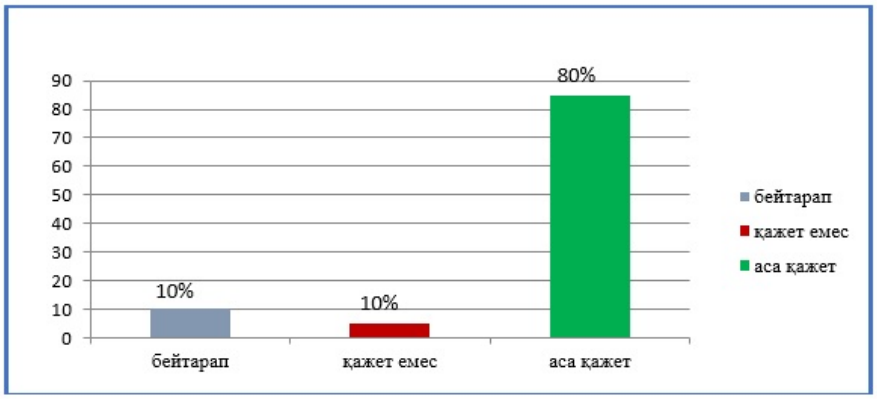
Химияны оқытудың блоктық-модульдік жүйесін құру және іске асыруда біз ішкі пәнаралық интеграцияны ескере отырып, фундаменталды материалды проблемалық ашу моделі жетекші етіп алдық. Мұндай тәсіл химияның зерттеу әдістерін одан әрі кәсіби қызметте пайдалану мүмкіндігін көрсетеді. Оқытудың бұл жүйесі химиялық дайындықтың сапасын арттыруға бағытталған және студенттердің оқу қызметі саласындағы инновациялық өзгерістерді көрсетеді, жалпы химия курсын жаңғыртуды және химиялық білім деңгейін арттыруды жүзеге асыру. Сондықтан бұл модельді жүзеге асыру, кәсіби қызметтің жалпыланған химиялық іс-әрекеті мен тәсілдерін, студенттердің ғылыми ойлауын, сондай-ақ теориялық және практикалық мәселелерді шешу бойынша олардың белсенді танымдық қызметін тиімді қалыптастыруға мүмкіндік береді деп есептейміз.

Пәнді оқыту кезінде құзыреттілік тәсілді жүзеге асыру мақсатында заманауи білім беру технологиялары қолданылады: практикалық-бағытталған технологиялар (практикалық жұмыстар), ақпараттық технологиялар (презентациялар), оқыту технологиясы (проблемалық оқыту), эвристикалық оқыту технологиясы (шығармашылық жобаларды орындау, «ми шабуылы», ойын әдістемесі). Білім алушылардың жалпы және кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру және дамыту үшін сабақтарды өткізудің белсенді және интерактивті түрлері (топтық кеңес беру, нақты жағдайларды талдау, іскерлік және рөлдік ойындар, топтық пікірталас) қолданылады.

Тәжірибе алдында студенттердің пәнге деген көзқарастарын білу және жұмыстың маңыздылығын анықтау мақсатында сауалнама жүргізілді.

Сауалнама нәтижесі бойынша студенттердің:

- 80%-ы «Тіршілік қауіпсіздігіндегі химия» курсын оқыту аса қажет деп санайды;
- 10%-ы химия курсы жеке оқытылғаны дұрыс деп санайды;
- 10%-ы химия пәнін оқытудың маңыздылығын түсінбейді.

1-сурет. Сауалнама нәтижелері

Студенттердің химия пәнінен базалық білімдерінің деңгейі анықталды. Студенттерден ауызша сұрақ-жауап түрінде және жазбаша түрде төмендегідей критерийлер бойынша бақылау алынды:

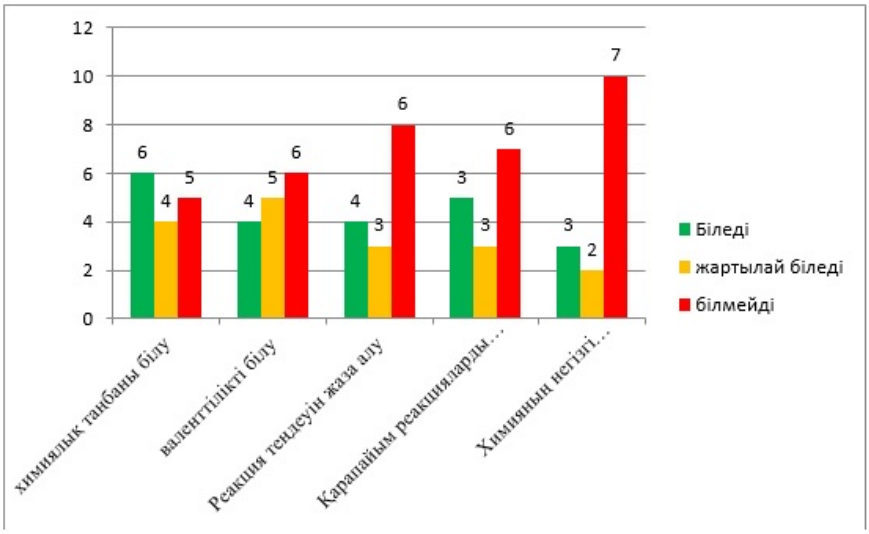
- Химиялық таңбаны білу;
- Валенттілікті білу;
- Реакция теңдеуін жаза алу;
- Қарапайым реакцияларды теңестіре алу;
- Химияның негізгі заңдылықтарын білу.

Алынған бақылау жұмыстарының нәтижесі 2-суретте көрсетілген.

Бақылау нәтижесі бойынша студенттердің:

- 30%-ы химия пәнін түсінеді, білімі жақсы;
- 25%-ының химиядан білімі орташа;
- 45%-ының химиялық білімі жоқ.

Студенттердің білім деңгейінің төмен болуы олардың химиялық процестерді түсінбеуінен, теориялық білімдерін практикада қолдана алмауынан және бұл курстың өз мамандықтарын игерудегі маңызын түсінбеуінен болуы мүмкін. Студенттердің пәнге деген қызығушылығын арттыру үшін оқу бағдарламасына осы мамандыққа сай (бейіндік) зертханалық жұмыстарды енгізу қажеттігі туындайды. Осы қажеттілікті толықтыру мақсатында бірнеше зертханалық жұмыстарды оқу бағдарламасына енгізу ұсынылады.

2-сурет. Бақылау жұмыстарының нәтижелері

Жасалған «Тіршілік қауіпсіздігіндегі химия» курсының оқу-әдістемелік кешені бойынша студенттерге сабақтар жүргізілді. Бақылау тобына бұрынғы «Химия» курсының бағдарламасы бойынша сабақтар жүргізілді. Ал эксперименттік топтағы студенттерге сабақтар жаңа кешен бойынша жүргізілді.

Әр сабақ басында студенттердің осы тақырыпқа қатысты білім деңгейлерін, осал тұстарын анықтау мақсатында «кіріс бақылаулары» алынды. Кіріс бақылауының сұрақтары қарапайым, жалпы білімдерін анықтауға арналған.

Тотығу-тотықсыздану процестері тақырыбына арналған кіріс бақылауы:

- *Тотығу дегенді қалай түсінесіңдер?*
- *Табиғатта металдардан жасалған заттар уақыт өте келе таттанады. Таттану қандай процесс?* Студенттердің білімін тексергеннен кейін осы пәнге арналған оқу-әдістемелік кешеннің мазмұнын өзгертіп, осы мамандыққа сай (бейіндік) зертханалық жұмыстарды енгізе отырып, қайтадан құрастырдық. Оқытушы өз пәні бойынша студенттерді не қызықтыратын ескеріп, қажет болған жағдайда бағдарламаға түзету енгізуге құзіретті деп есептейміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 24 қазандағы № 287 Заңы// https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_(2017 ж 13 ақпанда қаралған).

2. Қанжігітова Д.Қ., Рыскалиева Р.Г. Тіршілік әрекетінің қауіпсіздігі мәдениетін қалыптастыруды қамтамасыз ететін модульдік оқыту технологиясы. ҚазҰҚПУ хабаршы 2020 ж. №2 (82). Алматы.

3. Айдарханова З. Аймақаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары «VI Ахметов оқулары. Заманауи білім беру үдерісі: тәжірибелер, мәселелер, перспективалар» Павлодар, 2018.-242б.

4. Gulimzhan Suleimenova. Civil Service Training in Kazakhstan: The Implementation of New Approaches // Universal Journal of Educational Research 4(10) : 2016.-C.2359-2366. (DOI: 10.13189/ujer.2016.041014).

5. Балтабаева Д.А. Пилоттық мектепте жаңартылған білім беру мазмұнын апробациялауда «Жаратылыстану» пәнінің маңыздылығы. Белгілі ұстаз, ғалым, ЖОО-нда білім беруді ұйымдастырудың шебері Қуандық Досмағанбетұлы Жоламановтың 85-жылдығына арналған «Жоғары педагогикалық білім: дәстүр мен жаңашылдық» атты конференция материалдары. -Көкшетау, 2016.-38 б.

6. Бөрібекова Ф.Б., Жанатбекова Н.Ж. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар.-Алматы, 2014 .–73 б.

БИОЛОГИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖОБАЛЫҚ ОҚЫТУДЫҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІМЕН ИНТЕГРАЦИЯСЫ

Еркін А.Е.
А.Нұрманов атындағы жалпы білім беретін мектебі
Байғабыл селосы, Амангелді ауданы, Қостанай облысы

Аңдатпа: Қазақстанның дамып келе жатқан білім беру саласында биология сияқты күрделі пәнді ағылшын тілінде оқытуды интеграциялау ерекше қиындықтар туғызады. Бұл мақалада жобаға негізделген оқытудың (әрі қарай “PBL”) әлеуетті шешім ретінде әдістемелік аспектілері қарастырылады, оның принциптері мен кезең-кезеңімен жүзеге асырылуына баса назар аударылады. PBL біртұтас тәсілі биологиялық ұғымдарды терең түсінуді қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар ағылшын тілін, әсіресе ағылшын тілі шет тілі ретінде (әрі қарай “EFL”) контекстінде меңгеру үшін ыңғайлы әрі түсінікті ортаны қамтамасыз етеді. Практикалық жүзде іске асырулар мен теориялық негіздемелер арқылы бұл жұмыс мұғалімдерге пәнді меңгеру мен тілдік біліктілікті арттыру үшін жан-жақты нұсқаулық ұсынады.

Аннотация: В развивающемся образовательном ландшафте Казахстана интеграция английского языка в качестве средства обучения сложным предметам, таким как биология, представляет собой уникальные проблемы. В этой статье рассматриваются методологические аспекты проектного обучения (PBL) как потенциального решения, подчеркиваются его принципы и пошаговая реализация. Целостный подход PBL не только обеспечивает глубокое понимание биологических концепций, но также обеспечивает богатую среду для изучения английского языка, особенно в контексте EFL. Благодаря практическому внедрению и теоретическому обоснованию эта работа

предлагает преподавателям комплексное руководство для улучшения как владения предметом, так и языковых навыков.

Abstract: In the evolving educational landscape of Kazakhstan, integrating English as a medium of instruction for complex subjects like biology presents unique challenges. This article delves into the methodological aspects of Project-Based Learning (PBL) as a potential solution, emphasizing its principles and step-by-step implementation. PBL's holistic approach not only ensures deep understanding of biological concepts but also provides a rich milieu for English language acquisition, especially in EFL contexts. Through practical implementations and theoretical underpinnings, this work offers educators a comprehensive guide to enhance both subject mastery and linguistic proficiency.

Қазақстанның кең байтақ және алуан ландшафтында, оның бай биологиялық әртүрлілігі далаларды, тауларды және көлдерді қамтиды, биологияны түсіну маңыздылығы жоғары болады. Дүние бір-бірімен тығыз байланыста болған сайын, биологияның маңыздылығы біздің қоршаған ортаны түсіну тұрғысынан ғана емес, сонымен қатар оның технологиямен, денсаулықпен және тұрақты дамумен қарым-қатынасында үнемі артып келеді. Сонымен қатар, жиі жаһандық «лингва франка» деп аталатын ағылшын тілі коммуникация, жаһандық зерттеулерге қол жеткізу және кеңірек академиялық қоғамдастықпен интеграциялаудың маңызды құралына айналды. Қазақстан білім беру реформаларында алға жылжып келе жатқандықтан, жастарды тереңдетілген пәндік біліммен және ағылшын тілін жоғары деңгейде меңгерумен қаруландыруға баса назар аударылуда.

Тақырыптың өзектілігі. Көптеген қазақстандық оқушылар үшін екінші (үшінші) тіл болып табылатын ағылшын тілі арқылы күрделі процестер мен терминологияларға толы күрделі пән болып табылатын биологияны оқытудың өзіндік ерекше қиындықтары бар. Тапсырма биологиялық білімді беру ғана емес, оны тілдік түсінуді қамтамасыз ететін, сыни ойлауды ынталандыратын және пәнге деген шынайы қызығушылықты арттыратын етіп жасау. Көбінесе жаттау мен пассивті оқытуға сүйенетін дәстүрлі оқыту әдістемелері бұл екі жақты әрекетте жетіспеуі мүмкін.

Жобаға негізделген оқытуға назар аудару қажет. Конструктивистік педагогикаға негізделген PBL фокусты мұғалімге бағытталған нұсқаудан оқушыға бағытталған зерттеуге ауыстырады. Ақпаратты пассивті қабылдаудың орнына оқушылар нақты жобалармен айналысады, проблемаларға терең бойлайды, гипотеза жасайды, эксперименттер жүргізеді және соңында өз нәтижелерін ұсынады. Бұл практикалық, бірлескен тәсіл олардың биологиялық түсініктерді түсінуін нығайтып қана қоймайды, сонымен қатар оқушылар қарым-қатынаста, ынтымақтастықта және жұмыстарын ұсынатын кезде ағылшын тілін белсенді түрде қолдануды талап етеді.

Неліктен PBL-ді Қазақстанда биология мен ағылшын тілін оқытуды интеграциялаудың әлеуетті шешімі ретінде қарастыру керек? Жаһандық деңгейде білім беру парадигмалары өзгеруде. Оқушылар 21 ғасырда өркендеуі үшін оларға тек пәндік білімнен басқа дағдылар қажет деген консенсус бар. Сыни тұрғыдан ойлау, ынтымақтастық, коммуникация – көбінесе «21 ғасыр дағдылары» деп аталады – өмірлік маңызды болып саналады. Жаһандық білім беруде алдыңғы қатарлы болуға деген ұмтылысы және білім беру реформаларымен үздіксіз әрекеті бар Қазақстанда PBL сияқты әдістемелер тұтас білім беру тәжірибесіне жол аша алады.

Мақаланың мақсаты: Қазақстандағы педагогтарға Жобаға негізделген оқытуды (PBL) ағылшын тілімен биологияны оқытудағы оқыту құралы ретінде қалай тиімді біріктіруге болатыны туралы жан-жақты түсінік беру, EFL контексттерінің бірегей мәселелерін шешу.

Міндеттері:

- Ағылшын тілі арқылы биологияны оқытудағы оның өзектілігі мен артықшылықтарын көрсете отырып, PBL теориялық негіздерін түсіндіру.
- EFL үшін арнайы жағдайлары ескере отырып, оның жүйелі процедуралары мен озық тәжірибелерін егжей-тегжейлі көрсете отырып, PBL әдіснамалық негізін сипаттау.
- Биологияны түсінуге және ағылшын тілін білуге қол жеткізу үшін қазақстандық сыныптарда PBL табысты енгізуді қамтамасыз ететін педагогтарға практикалық ұсыныстар мен стратегияларды ұсыну.

Бұл мақалада біз PBL теориялық негіздерін терең зерттейміз, оның әлеуетті артықшылықтары мен қиындықтарын түсінеміз және қазақстандық контекстке арнайы әзірленген практикалық енгізулерді зерттейміз. Осы барлау арқылы біз тәрбиешілерге биологияны оқыту мен ағылшын тілін меңгеруді дамыту арасындағы күрделі биді басқаруға көмектесетін жан-жақты нұсқаулық беруді мақсат етеміз.

1. Жобаға негізделген оқытудың анықтамасы мен принциптері (PBL)

Білім беру әлемінде теориялар іргелі болып табылады, олар тиімді тәжірибелер құрылатын тіректерді қамтамасыз етеді. Биологияны оқытуды ағылшын тілімен біріктіру, әсіресе Қазақстан жағдайында, сенімді теориялық базаны қажет етеді. Осы зерттеуге кіріскен кезде, теориялық түсініктер оқшауланған нысандар емес, практикалық нәтижелермен тығыз байланысты екенін есте ұстаған жөн.

Біздің зерттеуіміздің негізінде PBL жатыр. Бастапқыда Джон Дьюидің еңбектеріне негізделген, ол «іс-әрекет арқылы оқуды» жақтаған, PBL өткен ғасырда айтарлықтай дамыды. Блюменфельд және т.б. [1] PBL тек жобалар туралы емес, сонымен қатар оқушылардың ойлауын ынталандыру және терең түсінуге ықпал ету екенін түсіндіреді. Ол оқушыларды белсенді ізденуші және білімді конструктор ретінде орналастырып, орталыққа қояды.

PBL мәні оның принциптерінде жатыр. Томас [2] белгілеген бұл принциптерге орталықтылық, қозғаушы сұрақтар, сындарлы зерттеулер, автономия және реализм жатады. Ағылшын тілінде биологияны оқыту контекстінде бұл принциптер пәнді меңгеру мен тілді меңгерудің екі жақты мақсаттарының орындалуын қамтамасыз ететін бағдаршам ретінде қызмет ете алады.

2. Тілдерді меңгеруді жақсартудағы PBL артықшылықтары

Тілді меңгеру, әсіресе EFL контекстінде, тек лексика немесе грамматика шеңберінен шығады; ол мәдени реңктерді, идиоматикалық өрнектерді және күрделі ойларды айту қабілетін қамтиды. PBL ынтымақтастық пен қарым-қатынасқа баса назар аудара отырып, осындай біртұтас тілді дамыту үшін бай ортаны ұсынады. Столлер [3] атап өткендей, PBL мағыналы контексттерді қамтамасыз етеді, бұл тілді үйренуді мәжбүрлеуден гөрі органикалық етеді.

3. PBL-дегі биология мен ағылшын тілінің өзара әрекеттесуі

Күрделі терминологиялары мен процестері бар биология ағылшын тілінде оқытылатын кезде нәзік тепе-теңдікті қажет етеді. Выготскийдің әлеуметтік даму теориясына негізделген PBL конструктивистік негізі тіл мен ойлаудың бір-бірімен байланысты екенін көрсетеді. Осылайша, оқушылар биологиялық жобалармен айналысқанда, ағылшын тілі оқу процесінің ортасы ғана емес, сонымен бірге ажырамас бөлігі болады [4].

PBL әдістемелік негізі

№	PBL әдістемелік компоненттері	Сипаттамасы	Мақсаты
1	Мәселені немесе сұрақты анықтау	Оқушылар, көбінесе, топта, мәселенің көлемін түсінуге тереңірек кіріседі. Олар нені білетінін, нені білу керектігін айтады	Бұл қадам оқушыларға өздерінің оқуын басқаруға және шешуі қажет білім кемшіліктерін анықтауға көмектеседі
2	Зерттеу және тергеу	Оқушылар мәселені жақсырақ түсіну және шешу жолдарын іздеу үшін әртүрлі көздерден – оқулықтардан, зерттеу мақалаларынан, сұхбаттардан, эксперименттерден және т.б. ақпарат жинайды	Бұл кезең оқушыларға мазмұндық білімді де (бұл жағдайда биология) және зерттеу, ынтымақтастық және сыни ойлау сияқты дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік береді

3	Гипотезаларды немесе шешімдерді әзірлеу	Оқушылар өздерінің зерттеулеріне сүйене отырып, проблеманы шешу жолдарын немесе сұраққа жауаптарды ұсынады	Бұл аналитикалық ойлауды ынталандырады, өйткені оқушылар мәселені шешу үшін үйренгендерін қолдануы керек
4	Өнімді немесе прототипті жасау	Оқушылар нақты нәтижелер жасайды – бұл модель, есеп, презентация, бейне және т.б. болуы мүмкін	Бұл оқушыларға жұмыс істеуге нақты мақсат береді және олардың оқуын көрсетуде шығармашылыққа мүмкіндік береді
5	Кері байланыс және қайта қарау	Құрдастар, мұғалімдер немесе сыртқы сарапшылар тұрақты кері байланысты қамтамасыз етеді. Осы кері байланыс негізінде оқушылар жұмыстарын пысықтайды	Бұл қайталанатын процесс оқушыларды кері байланыс пен үздіксіз жетілдірудің құндылығына үйретеді
6	Презентация немесе қорғау	Оқушылар өздерінің соңғы өнімін немесе шешімін көрсетеді, көбінесе олардың мұғалімдері немесе сыныптастары ғана емес аудиторияға	Бұл оқушыларға шеберлікті көрсету, қарым-қатынас дағдыларын жаттықтыру және олардың күш-жігерін растау үшін платформа ұсынады
7	Рефлексия	Жоба аяқталғаннан кейін оқушылар не үйренгені, орындаған процесі және дамытқан дағдылары туралы ойлайды	Рефлексия түсінуді тереңдету және оқушылар үшін олардың өсу және жетілдіру бағыттарын тануы үшін өте маңызды
8	Бағалау	Бұл алдын ала анықталған критерийлер негізінде оқушылардың жұмысын бағалауды қамтиды. PBL бағалауы көп қырлы және соңғы өнімді, процесті және жеке және топтық үлестерді бағалауды қамтуы мүмкін. Рубрикалар, өзін-өзі бағалау, өзара бағалау және рефлексиялық журналдар жиі қолданылатын құралдар болып табылады	Бағалау оқушыларға да, тәрбиешілерге де түсіну тереңдігі, дағдыларды дамыту және қосымша назар аударуды қажет ететін салалар туралы түсінік береді. Ол сонымен қатар PBL қызметінің оқу мақсаттарына қол жеткізілгенін қамтамасыз етеді

EFL контекстін қарастыру

Қазақстан сияқты EFL (ағылшын тілі шет тілі) контекстінде қосымша әдістемелік ойлар пайда болуы мүмкін:

1. Тілдік қолдау: Оқушыларға глоссарийлер, екі тілді сөздіктер немесе тірек техникасы сияқты қосымша лингвистикалық ресурстармен қамтамасыз ету оларға тіл қиындықтарын шешуге көмектеседі.
2. Мәдени контекст: PBL үшін таңдалған тақырыптар немесе мәселелер мәдени тұрғыдан өзекті болуы және оқушылардың өмір тәжірибесімен үндесуі керек.
3. Бірлескен тіл тәжірибесі: PBL аясындағы топтық іс-әрекеттер оқушыларға ағылшын тілін үйренуге арналған платформа ретінде қызмет ете алады, бұл биология мен ағылшын тілін үйренуді өзара нығайтады.
4. Тілді қолдану бойынша кері байланыс: Мазмұн бойынша кері байланыспен қатар тілді қолдануға қатысты нақты кері байланыс EFL оқушыларына ағылшын тілін меңгеру дағдыларын жетілдіруге көмектеседі.

Әдістемелік тұрғыдан алғанда, PBL динамикалық және икемді тәсіл болып табылады. Жоғарыда аталған қадамдар құрылымдық жолды қамтамасыз еткенімен, мұғалімдер көбінесе

сыныптағы нақты контекстке, оқушылардың қажеттіліктеріне және қол жеткізуге бағытталған оқу мақсаттарына қарай бейімделеді және өзгертеді.

Ағылшын тілі арқылы биологияны оқытуда PBL практикалық жүзеге асыру

Ағылшын тілі арқылы биологияны оқыту контекстінде PBL практикалық қолдануы күрделі болғанымен қызықты. Біздің мектепте PBL тиімді жүзеге асырылған болатын, соны қарастырайық:

Сынып демографиясы және бастапқы бақылау. Сыныпта ағылшын тілін әр түрлі деңгейде меңгерген оныншы сыныптың 30 оқушысы бар. Алғашқы бақылау оқушылардың шамамен 60%-ы ағылшын тілін орташа деңгейде меңгергенін, ал 30%-ы жаңадан бастағандар, ал қалған 10%-ы жоғары дағдыларды көрсеткенін көрсетті. Дегенмен, олардың биологияға деген ынта-ықыласы біркелкі болды, бұл оны PBL енгізу үшін маңызды негіз болды.

*Жобаны таңдау және жобалауды бастау.*Қазақстанның биологиялық әртүрлілігін ескере отырып, «Қазақстанның эндемикалық фаунасы» атты жоба таңдалды. Жоба оқушыларды Қазақстандағы жануарлар түрлерін және олардың маңызын зерттеуге және жақынырақ танысуға бағытталған.

*Топты құру және рөлді бөлу.*Сынып бес оқушыдан алты топқа бөлінді. Әр топтағы ағылшын тілін меңгеру деңгейлерінің араласуын қамтамасыз ету үшін әр топқа орта деңгейдегі (A2) екі оқушы, екі төменгі (A1) және бір жоғары деңгейлі (B1) оқушы тағайындалды. Әр топта рөлдер бөлініп алынды: зерттеу жетекшісі, тіл сарапшысы, презентация дизайнері, жоба менеджері және баспасөз хатшысы.

Зерттеу кезеңі. Төрт апта бойы оқушылар зерттеу жұмыстарын жасады. Олар келесі ақпарат көздерін пайдаланды:

- Кітаптар - 70%
- Онлайн журналдар - 20%
- Жергілікті биологтармен сұхбат - 10%

Бұл кезеңде әр топтағы тіл маманы ақпараттың дәл ғана емес, сонымен қатар грамматикалық тұрғыдан үйлесімді болуын қамтамасыз етіп, шешуші рөл атқарды.

Нәтижені құру. Әр топ егжей-тегжейлі есеп пен презентация әзірледі. Есепте мазмұн келесідей бөлінді:

- Фауна түрімен таныстыру - 20%
- Биологиялық маңызы - 40%
- Экологиялық маңыздылығы - 30%
- Қорғап қалу жұмыстары - 10%

Тілдік дәлдік пен түсінікті болу үшін топтардың 80%-ы қос тілді сөздіктерді пайдаланды, ал 50%-ы ағылшын тілі мұғалімдерінен нұсқаулық сұрады.

Кері байланыс механизмі. Баяндамалар мен презентациялардың жобалары кері байланыстың екі кезеңінен өтті:

- Бір-бірін тексеру: Басқа топтар биологиялық дәлдікке (60%) және лингвистикалық айқындыққа (40%) назар аудара отырып, мазмұнды қарастырды.
- Мұғалімнің шолуы: Мазмұнның тереңдігі (70%) және тіл (30%) туралы толық кері байланыс берілді.

Презентация және қорғау. Шара соңында әр топ оқушылары, мұғалімдер және шақырылған жергілікті мұғалімдерден тұратын аудиторияға өз нәтижелерін таныстырды. Презентациялар төмендегілер негізінде бағаланды:

- Мазмұнның дәлдігі мен тереңдігі: 50%
- Тілдің анықтығы мен еркіндігі: 30%
- Презентация дағдылары мен шығармашылық: 20%

Нәтижелер және бағалау. Орындаудан кейінгі бағалау мынаны анықтады:

- Оқушылардың 85%-ы таңдалған эндемикалық түрді тереңірек түсінетінін көрсетті.
- Тілді меңгеру айтарлықтай жақсарды, оқушылардың 60% кем дегенде бір деңгейге көтерілді.

- Жақсартылған дағдылар, әсіресе ынтымақтастық (топтық ынтымақтастық туралы оқушылардың 90% оң пікірі білдірді) және сыни ойлау (80% оқушылар өздерінің зерттеушілік және аналитикалық қабілеттеріне көбірек сенетінін айтты) салаларында байқалды.

Рефлексия және қайталау. Жобаның шарықтау шегінен кейін есеп беру сессиясы өтті. Негізгі қорытындылар мыналарды қамтиды:

- Көбірек лингвистикалық ресурстарға қажеттілік: Оқушылардың 40% осыны көтерді
- Экскурсиялар немесе көбірек сарапшылар сұхбаттары сияқты нақты әлемде өзара әрекеттесуге деген ұмтылыс: Оқушылардың 70% өз ойын білдірді
- Биологияны неғұрлым тартымды ету және ағылшын тілін контексттік оқытудағы PBL құндылығы туралы бірауыздан келісті.

*Ұсыныстар.*1. Бастапқы тренингтер мен семинарлар:

Ұсыныс: PBL енгізер алдында педагогтар PBL әдістемелеріне және ағылшын тілін оқыту стратегияларына баса назар аударатын оқыту семинарларынан өтуі керек.

Негіздеме: Бұл мұғалімдердің қажетті біліммен және дағдылармен жақсы жабдықталғанын қамтамасыз етеді, бұл PBL енгізуді тиімдірек етеді.

2. Бірлескен құралдар және цифрлық платформалар:

Ұсыныс: Топтық жобаларды жеңілдету және оқушылар арасында үздіксіз байланысты қамтамасыз ету үшін GoogleWorkspace, Trello немесе MicrosoftTeams сияқты бірлескен құралдарды қосыңыз.

Негіздеме: Бұл платформалар ынтымақтастықты жақсарта алады, жобаның орындалу барысын қадағалайды және оқушыларға интерактивті жағдайда ағылшын тілін үйренуге мүмкіндік береді.

3. Мультимодальдық ресурстар:

Ұсыныс: Оқушыларға әртүрлі ресурстарды, соның ішінде бейнелерді, подкасттарды, онлайн мақалаларды және интерактивті биология модельдеулерін ұсыныңыз.

Негіздеме: Әртүрлі әдістер әртүрлі оқу стильдеріне сәйкес келеді және мазмұн мен тілді жақсы түсінуге көмектеседі.

4. Тілді қолдау тетіктері:

Ұсыныс: Ағылшын тілін терең меңгерген оқушылар төменгі немесе орта деңгейдегі оқушыларға көмектесетін тілдік қолдау сессияларын немесе әріптестік бағдарламаларын құрыңыз.

Негіздеме: Бір-бірінің көмегімен оқыту сенімділікті арттырып, ынтымақтастық ортасын қалыптастырады және тілді жақсы меңгеруге ықпал етеді.

5. Жергілікті контекстік интеграция:

Ұсыныс: Мүмкіндігінше жергілікті контексттерді, экожүйелерді және мәдени элементтерді биология жобаларына біріктіріңіз.

Негіздеме: Бұл мазмұнды оқушыларға көбірек сәйкес етіп қана қоймайды, сонымен қатар жаһандық биологиялық тұжырымдамалар мен жергілікті қолданбалар арасындағы байланысты орнатуға көмектеседі.

Қорыта келе, Қазақстан контекстінде биологияны ағылшын тілі арқылы оқыту құралы ретінде жобаға негізделген оқытуды (PBL) зерттеу оның трансформациялық әлеуетін көрсетті. Пәнаралық және оқушыға бағытталған PBL мазмұнды меңгеруді де, тілді меңгеруді де дамытатын иммерсивті оқу ортасын қамтамасыз етеді. Ағылшын тілі шет тілі болып табылатын елде дәстүрлі педагогикалық әдістер кейде түсінуге кедергілер тудыруы мүмкін. Дегенмен, PBL-ді ағылшын тілін оқытумен біріктіру бұл олқылықты жояды, бұл оқуды контекстік, тартымды және өзекті етеді.

Сонымен қатар, ынтымақтастыққа, нақты әлемде қолдануға және PBL-де үздіксіз бағалауға баса назар аудару оқушыларыдң күрделі биологиялық ұғымдарды түсініп қана қоймай, сонымен қатар олардың жалпы академиялық және өмірлік жолдарын жақсарта отырып, ағылшын тіліндегі қарым-қатынас дағдыларын жетілдіруді қамтамасыз етеді.

Білім беру ландшафтының дамуы жалғасуда, PBL сияқты әдістемелерді біріктіру оқушыларды өзара байланысты, жаһанданған әлемде қажетті дағдылар мен білімдермен жабдықтау үшін маңызды болады. Негізінде, PBL арқылы биология мен ағылшын тілінің интеграциясы тек оқыту стратегиясын ғана емес; бұл біздің білімге деген көзқарасымыздың парадигмасының өзгеруін білдіреді, бұл біртұтас, интеграцияланған және тәжірибелік оқытуды жақтайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Blumenfeld, P. C., Soloway, E., Marx, R. W., Krajcik, J. S., Guzdial, M., & Palincsar, A. (1991). Motivating project-based learning: Sustaining the doing, supporting the learning. Educational psychologist, 26(3-4), 369-398.
2. Thomas, J. W. (2000). A review of research on project-based learning.
3. Stoller, F. L. (2006). Establishing a theoretical foundation for project-based learning in second and foreign language contexts. Project-based second and foreign language education: Past, present, and future, 19-40.
4. Wells, G. (2000). Dialogic inquiry in education: Building on the legacy of Vygotsky. Constructivist education in an age of accountability, 51-85.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ХИМИЯДАН КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Жанбеков Х.Н.
Жер ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Утемисова А.Ж.
Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Мақалада жоғары оқу орындарында студенттердің химия пәндері бойынша әдістемелік даярлығының негізгі компоненттерінің бірі кәсіби құзыреттілік қалыптастырудың өзекті мәселелері қарастырылады. Құзыреттілік білім алушының химиядан оқу процесінде алған білімі мен дағдыларын тәжірибеде, күнделікті өмірде қандай да бір практикалық және теориялық проблемаларды шешу үшін қолдана білу қабілеті. Заман талабына сай жоғары білікті болашақ мамандарға білім беруде әдістемелік құзыреттіліктің өзіндік орны бар. Студенттің химиядан әдістемелік құзыреттілігін қалыптасуы мен дамуы оның әдістемелік ойлауы мен білімін пайдалана білу дағдысына байланысты.

Аннотация: В статье одной из основных составляющих методической подготовки студентов химических дисциплин в высших учебных заведениях рассматриваются актуальные проблемы формирования профессиональной компетентности. Компетентность – это способность студента использовать на практике знания и умения, полученные в процессе изучения химии, для решения некоторых практических и теоретических задач в повседневной жизни. Методологическая компетентность имеет свое место в подготовке будущих высококвалифицированных специалистов в соответствии с современными требованиями. Формирование и развитие методической компетентности студента по химии зависит от его методического мышления и умения использовать свои знания.

Abstract: In the article, one of the main components of the methodological training of students in chemical subjects in higher educational institutions is considered the actual problems of professional competence formation. Competence is the student's ability to use the knowledge and skills acquired in the process of studying chemistry in practice, to solve some practical and theoretical problems in everyday life. Methodological competence has its own place in education of highly qualified future specialists according to modern requirements. The formation and development of a student's methodological competence in chemistry depends on his methodological thinking and the ability to use his knowledge.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау; оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру» - деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері көрсетілген. [1]

Соған сәйкес, еліміздің білім беру жүйесі қазіргі кезде өзгермелі және өскелең талаптар мен қажеттіліктерді қанағаттандыра отырып, отандық білім саласын әлемдік білім кеңістігіне біріктіруге ұмтылыс жасауда. Бұл білім сапасын жетілдіру және оны жоғары деңгейге көтеруді алға тартады.

Бұл тұста Болон процесінің талаптары мен нұсқауларына байланысты ғалымдар көрсеткен педагогтердің құзыреттілігі туралы тоқталу керек. Ғалымдардың көрсетуінше педагогтің құзыреттілігінің құрамы келесі компоненттерден құралады:

- кәсіби құзыреттілік;
- әдістемелік құзыреттілік; ақпараттық құзыреттілік осы құзыреттіліктің аясына енетін компоненті деп санауға болады.
- әлеуметтік құзыреттілік;
- персоналды / дербес құзыреттілік.

Бұлардың барлығы біріге келе, біртұтас мақсатты көздейді. Түпкі көзделетін мақсат – болашақ педагогтердің әрекетшіл құзыреттілігін қалыптастыру. [2].

Болашақ педагогтерді даярлаудың негізгі мақсаты – болашақ мұғалімдердің педагогикалық қызметке кәсіби даярлау барысында көрсетілген құзыреттіліктерді қалыптастыру. Болашақ химия пәні мұғалімдерінде көрсетілген құзіреттіліктерді қалыптастыру әрекетшіл құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталған білім мазмұнын меңгерту арқылы және тиімді әдістерді қолдану мен үйрету міндеттерін шешуге бағытталған барлық пәндеріне қатысты болып табылады.Қоғамда әлеуметтік, мәдени үдеріспен қамтамасыз ететін жоғары құндылық – білім.Осы жоғары құндылық сапасын көтерудің басты шарты – педагогтардың кәсіби құзыреттілігін дамыту болып табылады. Олай болса, білімге негізделген қоғам құрылысының негізгі басымдықтарын есепке ала отырып, педагог мамандардан аса жоғары кәсіби құзыреттілік талап етіледі.

Кәсіби құзыреттілік – бұл кәсіби қызметті түсіну мен жүзеге асыруда білімнің, интеллектуалды және практикалық дағдылардың, әдеттердің қалыптасқан жүйесі. Құзыреттілік білімдік, танымдық және тәжірибелік аспектілердің бірлігін құрайды. Кәсіби құзыреттілік білім мен белсенділік, тиімділік, тұтастық, тереңдік, келісімділік қырлары арқылы сипатталады.

Келесі яғни әдістемелік құзыреттіліктірде қалыптастыру бойынша бұл мәселенің теориялық және әдістемелік негіздері отандық және шетелдік ғалымдар – М.М.Шалашованың, С.Ж.Пралиевтің, Б.А.Тұрғынбаеваның, Б.Т.Кенжебековтің, Г.Ж.Меңлібековаңың, К.С.Құдайбергенева, К.М.Беркімбаев, Ш.Таубаеваның, Nezahat Guhlu, F.E.Weinert, S.P. Brown, J.Jones, В.А Сластенин, Н.В.Кузьмина, И.А.Зимняя, А.К.Маркова, А.П.Тряпицына және т.б. ғалымдардың еңбектерінде кеңінен қарастырылғаны белгілі.

Әдістемелік құзыреттілікті қалыптастыруда оқу жоспарынан бастап, сабақ формалары, әдістер мен амал-тәсілдер, барлығы бір мақсатқа бағытталған біртұтас жүйені құрауы тиіс. Бұл жерде оқытудың белсенді/актив формаларын орнымен қолданудың маңызы үлкен. Атап көрсетсек, олар келесідей:

- басты құзыреттілікті қалыптастыруды аддитивтілікті және интеграциялауды қолдана отырып жүзеге асыру;
- пәнаралық байланыстардың маңыздылығына мән беру;
- іс-тәжірибемен яғни теорияның практикамен тығыз байланыста болуы керектігіне баса назар қою;
- басқа елдерде химия пәні педагогын даярлаудың тәжірибелерін үнемі назарға алып отыру;
- химия тілінің яғни терминдер мен тұрақты қолданыстардың белсенділігін және дұрыстығын сақтауға мән беру.

Осы көрсетілген оқыту формаларының тиімді деңгейге көтерілуі үшін, сөз жоқ, тиімділікке жеткізетін әдістер мен амал-тәсілдердің сапалы жүйесі анықталуы керек екені белгілі. Бұл ретте халықаралық деңгейде қарастырылған болашақ мамандардың құзыреттілігін қалыптастыру әдістері ретінде көрсетілген төмендегі әдістерді атап өтуге болады:

1. Жаңалық аша отырып оқыту («открывающее обучение»). Білім беруді ұзақ жылдар бойы белгілі бір ақпараттыр жиынтығын студентке жеткізу деп түсініліп келгені, тіпті осы кезде де сол тәртіп сақталып отырғаны белгілі. Бұл процесті белорус ғалымы Б.А. Бадак «адамзат жинақтаған мәдени-тарихи білім қорын студенттің жеке бас ерекшелігін ешбір ескерместен, оқытушының «монологы» түрінде жеткізу» деп атайды. [«Бадак Б.А. «Открывающее обучение» как одна из перспективных форм развития творческого потенциала студентов в процессе преподавания математики] Ал «жаңалық аша отырып оқыту» процесінде оқытушының жеке монологынан – студентпен бірге танымдық диалогке көшу басты орында тұрады. Эвристикалық диалог барысында көптеген актив әдістер қолданылып, студенттің «өзіне жаңалық ашқандай етіп» химиялық процестерге таңғалымпен қарауды үйрету мүмкін болады. Мысалы, H2O - судың формуласы екенін бәріміз білеміз. Ал осы формуланы құраушы Н және О – от болып жанатын элементтер екенін студенттерге диалог арқылы жеткізу студенттің өзіне-өзі жаңалық ашқанай күйге бөлейтіні анық. Химия курсында мұндай «кереметтер» өте көп кездесетіні белгілі. Оның барлығын оқытушы студенттерге монолог түрінде айтып бермей, студентпен диалог құра отырып орындату үлкен тиімділікке қол жеткізетін әдіс болып табылады. Студенттік қызығушылықтың мамандық қызығушылыққа, ғылыми қызығушылыққа қарай көтерілетін сатысы - осындай эвристикалық диалог.

2. Экскурсияларды жиі өткізу. Химия - өмірдің, тіршіліктің сәт сайын өтіп атқан процесінде маңызды, мүмкін басты орын алатын процестерін зерттейтін ғылым саласы. Сондықтан, қоғамның кез келген орындарына саяхат жасау арқылы нақты практикалық көрнекілік ретінде таныту мүмкін болатын, сөйтіп студентке теорияның түйінін практикадан табатындай күйге түсіру әдісін қолдануды ұсынамыз.

3. Рөлдік ойындар мен, іскери ойындарды жиі қолдану. Әрбір химиялық элемент пен олардың өзіндің ерекшеліктері рөлдік ойында немесе химияның адамзат өміріндегі қажеттілігі туралы іскери ойын (дәрі шығару, тұрмыстық химия өнімдерін шығару, жерді өңдеу т.б.) ұйымдастыру да өзінің сапалы нәтижесін беретіні анық.

4. Студенттері белгілі бір заңдылықты дәлелдеуші экспериментаторлар ретінде дайындалуын тапсырып, мазмұндық сапасы жоғары арнайы лабораториялық сабақтар өткізу.

5. Заманауи тақырыптарға қатысты Жоба орындату.

6. Болашақтың химиялық келбетін танытатын «шеберханасын» ұйымдастыру.

7. Студенттердің химиялық білім мен оны сапалы орынлдау жолдарын өз бетімен іздену, оқытушы берген тапсырмаларды сапалы орындауға қалыптастыруды үздіксіз жүргізіп отыру.

8. Студенттерге химия пәні бойынша маңызды тақырыптарға құрылған семинарларға модератор болуды үйрету яғни басқаны оқтуы арқылы студентті оқыту.

Бұл әдістер – белгілі әдістер, дегенмен олардың теорияны практикамен ұштастыратын қырлары да, жолдары да көп екенін ескерсек, үзбей қолданудың пайдалылығына көз жеткізе аламыз.

Студенттің кәсіби және әдістемелік рөлін атқару мүмкіндігін сипаттайтын жеке тұлғалық қасиеті – әдістемелік құзыреттілік. Әдістемелік құзыреттілік кәсіби құзыреттіліктің, соның ішінде педагогикалық құзыреттіліктің негізгі компоненттерінің бірі ретінде танылып жүр. Химиялық және әдістемелік пәндерді меңгеру барысында қалыптасқан білім мен дағдының педагогикалық практика кезіндегі тәжірибелік іс-әрекетте кәсіби даярлығын әдістемелік құзыреттілік деп анықтама берілген [3-4]

Педагогикалық қызметтің әдістерін тиімді қолдануға негізделген студенттің білімі, дағдылары мен қабілеттері – әдістемелік құзыреттіліктің негізгі компоненттері. Кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда студенттердің кәсіби бағытта өзін-өзі дамытуы жоғары оқу орнындағы оқу үдерісіндегі маңызды шарттардың бірі. Күнделікті кездесетін жағдайларда студенттердің өзіндік пікірін ұсына білуі, проблемаларды шешудің түрлі жолдарын таба білуі, күрделі жағдайдан тиімді нұсқасын таңдай білу қабілеті студент бойында дағды қалыптастырады. ЖОО-дағы әдістемелік дайындық пәннің әдіснамасын меңгеруді, оны арнайы зерттеулерде қолдануды, ғылыми зерттеулер әдіснамасын меңгеруді, жүйелік

талдауды, әртүрлі өзгерістерге бейімделуді меңгеруді, белгілі бір жағдайдың дамуын болжауды қамтиды.

Студенттің әдістемелік құзыреттілігін қалыптастыру оқу процесін ұйымдастыруға, соның ішінде сабақ жоспарлаумен ғана шектелмеуі тиіс. Жүргізілетін іс-шаралардың тиімділігі жоғары ғылыми және мәдени көзқараспен кәсіби ұтқырлықтың үйлесімі арқылы анықталады. Әдістемелік құзыреттілікті қалыптастыру үшін жасалатын әрекеттерді анықтау, зерттеу проблемасы бой көтерді. Студенттердің біліктілік дәрежесінің жоғары деңгейде болуы әдістемелік құзыреттілікке тікелей байланысты. Ұсынылған түрлі әдіс-тәсілдердің ішінен тиімді әдіс-тәсілді таңдап қана қоймай, оны өзінің ғылыми-зерттеу жұмысына пайдалана білуі және әдістемелік оқу әрекетінің мазмұн-мақсатына деген қызығушылығын арттыруы студенттің әдістемелік құзіреттілігін қалыптастыру маңыздылығы болып есептеледі. Студенттердің әдістемелік құзыреттілігін қалыптастыру ЖОО-дағы студенттің өзі таңдаған мамандыққа деген сүйіспеншілігін арттыру арқылы, педагогикалық, әдістемелік, пәндік білімдерін біріктіру арқылы, оқытушы мен студент арасында шығармашылық байланысы арқылы кәсіби педагогикалық дәрежесін көтеруге болады.

Студент күнделікті ақпарат ағымын қабылдап, ой елегінен өткізіп алуы қажет. Оқу мазмұнындағы өзгерістер арқылы студенттердің әдістемелік шығармашылығын дамытуды студенттердің біліктілігін жетілдіру жүйесінде ұйымдастырудың қажеттігі туындайды. Демек, студент әдістемелік құзіреттілігінің жоғары деңгейінің нәтижесінде түрлі әдіс-тәсілдерді пайдалана білуге қабілетті, ғылыми тәжірибелер өткізіп, талдау жасауға, берілген ақпаратты сына тұрғыдан жинақтап, талдауға, әдістемелік жұмысты ұйымдастырып, нәтижесі бойынша баяндама жасауға қабілетті болады. Әдістемелік құзыреттілік – оқытудың алуан түрлі әдістерін меңгеруі, дидактикалық әдістер мен тәсілдерді білуі және оқыту үрдісінде оларды қолдана білу іскерлігі, оқыту үрдісінде білім мен іскерлікті меңгерудің психологиялық механизмдерін білуді қарастырады. Әдістемелік құзыреттілік - кәсіби құзыреттіліктің ең маңызды компоненті.

Жоғарыда көрсетілен келесі құзыреттілік - әлеуметтік құзыреттілік туралы тоқталып өтейік. Әлеуметтік құзыреттілік - тұлға ретінде адамның басқа адамдармен, топпен және қоғаммен қарым-қатынасына байланысты құзыреттіліктің компоненттерінің жиынтығы. Болашақ педагогтердің кәсіби қызметіндегі әлеуметтік құзыреттілігі гуманитарлық білім берудің басты міндеті болып табылатыны белгілі. Жеке тұлғаның әлеуметтенуін назарда ұстай отырып, болашақ химия пәні мұғалімінің тұлғасын тұрақты әлеуметтік құзыреттілікке ие болып табылатын әлеуметтік тұлға ретінде тану маңызды. Осымен де байланысты, педагогтің әлеуметтік құзыреттілігін құрамында әлеуметтік-педагогикалық, әлеуметтік-психологиялық, әлеуметтік-кәсіби, әлеуметтік-когнитивтік деп аталатын компоненттерден құралады деп санауға болады [5].

Болашақ химик мұғалімдердің кәсіби құзіреттілігі заманауи талаптары туралы мәселені зерттеу барысында жүргізілген бағдарламалық-тұжырымдамалық, нормативтік-құқықтық, бағдарламалық-әдістемелік құжаттарға, сондай-ақ ғылыми әдебиеттерге талдау, бір жағынан, нормативтік құжаттарға жоғары талаптар қойылатындығын көрсетті.

Химияны оқыту нәтижелеріне қойылатын заманауи талаптарға жету үшін химиялық мазмұны практикамен ұштастырылған тапсырмаларды қолдану қажет. Дәстүрлі дидактикалық жүйе өзінің жаһандық міндетін студенттерді адамзаттың жалпыланған және жүйеленген тәжірибесімен таныстыру ретінде көреді. Бұл оқыту мазмұнындағы теориялық білімнің жетекші рөлін, ғылым негіздерін игеруге бағдарлауды, заманауи технологиялық даму үдерісі барысында педагогикалық іс-әрекеттің тәжірибесі, дәстүрлі оқыту мәселелерін шешу үшін жаңа технологиялық оқытудың әдістері мен құралдарын ұсынады. Осы мақсатта химия пәнін оқыту нәтижелеріне қойылатын заманауи талаптарға жету үшін химиялық мазмұны практикамен ұштастырылған тапсырмаларды қолдану маңызды.Соның бірі – контекстік оқыту. Контекстік оқытудың мәні жаңа білім алуды және оларды кейіннен қолдануды талап ететін, оларды игеруге жұмсалған күш-жігерді түсіндіретін және негіздейтін іс-әрекетті ұйымдастыру ретінде анықталады [6].

Ал контексттік тапсырма дегеніміз - мотивациялық сипаттағы міндет, оның шартында белгілі бір өмірлік жағдай сипатталады. Студенттердің қалыптасқан әлеуметтік-мәдени тәжірибесімен байланысты мәселенің талабы - жағдаятты талдау, түсіну және түсіндіру немесе ондағы әрекет тәсілін таңдау, ал мәселені шешудің нәтижесі - оқу проблемасымен кездесу және оның жеке маңыздылығын түсіну. Ең алғаш рет контекстік оқыту тұжырымдамасын 1991 жылы Вербицкий В.А. ұсынған. Оның жұмысында контекстік оқытудың анықтамасы студенттердің әр түрлі іс-әрекеттерін (оқу, ғылыми, практикалық) интеграциялаудың тұжырымдамалық негізі ретінде берілген [7,8].

Контексттік тапсырмалардың көмегімен пәндік білім мен дағдылар ғана емес, сонымен қатар олардың жүйелілігі, функционалдық сауаттылығы, дербестігі және ойлау қабілеті ашылады. Осындай мәселелерді шешу процесінде студенттер ақпаратты іздеу, таңдау, талдау және жүйелеу негізінде өз қабілеттерін дамытады. Білім алушылар мәселені тұжырымдай алады, оны шешудің нәтижесін түсіндіре алады, нақты өмірлік жағдайда білімді қолданады, Нәтижелерді ұсыну үшін тиісті формаларды таңдайды, студенттердің химиялық құзіреттілігі дамиды: олар химиялық ұғымдарды, заңдылықтарды игереді, химиялық білімді қабылдауға және олардың негізінде ақпаратты өз бетінше бағалауға, нәтижелерін түсіндіруге үйренеді.

Келесі тоқталатынымыз - персоналды / дербес құзыреттілік. Персоналды құзыреттілік тек қана сөз түрінде не болмаса оның маңыздылығы туралы жазылған қағида түрінде қалып қоймауы керек.Персоналды құзыреттіліктің өзі ішкі маңызды компоненттерден тұратындығы және олардың қалыптастырылу жолдары арнайы қарастырылуы керек. Персоналдық құзыреттіліктің ішкі құраушы компоненттерін ғалымдар келесідей деп анықтайды:

- когнитивтік;
- мотивациялық;
- рефлексиялық-әрекетшілдік;
- жеке тұлғалық [9].

Қазіргі білім беру жүйесіндегі өзгерістер студенттердің кәсіби құзыреттілігін арттыруды, әдістемелік құзыреттілігін қалыптастыруды қажет етуде. Құзыреттілік білім беру саласындағы компоненттер тізімі, дискретті білім, дағдылар мен қабілеттердің номенклатурасын білдіретін теориялық құрылыс болса, құзыреттілік педагогикалық қызмет барысындағы адамның субъекті мен объектіге қатысын білдіретін белгілі бір шеңберінде жүзеге асырылатын білім мен дағдының практикадағы көрінісі. Осы белгі арқылы адамның құзыретті (қабілетті) екенін анықтай аламыз. Құзырет пен құзыреттілік арасындағы айырмашылықты түсіну үшін құзыреттіліктің құндылық және мотивациялық компонентіне назар аударуымыз қажет. Оқу үрдісінің нәтижесінде адам әлеуметтік салада, кәсіби ортада өз орнын табуға қабілеттілігін дамытуға тиісті. Яғни жинақталған білімін тәжірибеде іске асыру арқылы адам бойындағы құзыреттерден құзыреттілікті қалыптастырады. Құзыреттілікті қалыптастыруға адам мінез-құлқын анықтайтын бірнеше факторлар әсер етеді: ситуациялық фактор, ынталандыру, қажеттіліктер т.б. Білім алушы құзыреттілікті қалыптастыру кезінде болашақ кәсібі мен әлеуметтік қызметі үшін оның құндылығын, маңызын және қажеттілігін түсінуі маңызды. Яғни бір құзыретке ие (білім мен дағдылар жиынтығы) әр адам белгілі бір қызмет саласында (қызметтің тәжірибесіне байланысты), әлеуметтік, мәдени және жеке ортада құзыреттілігін қалыптастыра алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. ҚР Білім туралы Заңы. - https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319
2. Болонский процесс: результаты обучения и компетентностный подход. – Москва: Исслед. Центр по проблемам качества подготовки специалиста, 2009. – 536 с.
3. Шалашова М.М. Компетентностный подход к оцениванию качества химического образование: монография / МИОО, АГПИ им.А.П.Гайдара. – Арзамас: АГПИ, 2011. – 384 с.
4. Байжұманов Н.С. Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру ерекшеліктері. https://articlekz.com/kk/article/16080.
5. Хохлова О.А. Формирование профессиональной компетентности педагогов // Справочник старшего воспитателя дошкольного образования. – 2010, №3. – С. 4-8.

6. Сейтқадыр Ұ.А., Далабаева Н.С. Білім алушылардың химия пәнінен құзыреттілігін контексттік тапсырмалар арқылы қалыптастыру //Том 86 № 2 (2022): ВЕСТНИК ЗКУ **DOI:** https://doi.org/10.37238/1680-0761.2022.86(2).92

7. Вербицкий А.А. Контекстно - компетентностый подход к модернизации образования // Высшее образование в России - 2010 - № 5. - С. 32- 37.

8. Кроуфорд Л. М. Контекстное обучение: исследование и способы повышения мотивации – 2010 - С. 65-6

9. С.Г.Зоголь. Проектирвоные умения в составе персональной комптентности будущего учителя. -Известия Самарского наужного еентра Российской академии наук, т. 13, №2(5), 2011.

ОРТА МЕКТЕПТЕ ХИМИЯ ПӘНІ БОЙЫНША 9-СЫНЫПҚА АРНАЛҒАН "ЭКСПЕРИМЕНТКЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ЕСЕПТЕРДІ ШЕШУ" ЭЛЕКТИВТІ КУРСЫН ЕНГІЗУ АРҚЫЛЫ ПӘНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Жұмабекова А., Бейсембаева Л.К.
Магистрант, Әл-фараби атындағы ҚазҰУ Алматы қ., Қазақстан
Жалпы және бейорганикалық химия кафедрасының доценті,
Әл-фараби атындағы ҚазҰУ Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Қазір ғалымдардың зерттеулерінде құзыреттілікті қалыптастыру білім беру мазмұны құралдары арқылы жүзеге асатыны, осыдан келіп оқушының қабілеттілігі дамитыны және күнделікті өмірдегі шынайы проблемаларды – тұрмыстық мәселелерден бастап, өндірістік және әлеуметтік мәселелерді шешу мүмкіндіктері пайда болатындығына баса назар аударылып отыр. Әр күні өзгеріске толы бүгінгі жауапты кезеңде замана көшінен қалып қоймай уақыт талабына сай ертеңгі болашақ жас ұрпақты білімді етіп тәрбиелеу ұстаздарға зор жауапкершілікті жүктейді. Мұғалімнің шеберлігі мен жетістігі – сапалы білім және жақсы тәрбие алған шәкіртінде. Оқушы шығармашылығын дамыту ісі үздіксіз жүргізіле бермек. Бұл қоғам талабына сай туындайтын қажеттілік. Мектепте химия пәнін оқытуда химияның сапалық және сандық түсініктерінің бірлігі тұрғысынан қалыптастыру маңызды болып табылады. Бұл мақалада химиялық экспериментке негізделген есептерді құрастыру және шешу туралы элективті курсының маңызы және бағдарлама жобасы баяндалады.

Аннотация: Сейчас в исследованиях ученых делается акцент на том, что формирование компетенций осуществляется средствами содержания образования, отсюда развиваются способности учащегося и появляются возможности решения реальных проблем повседневной жизни – от бытовых до производственных и социальных. Каждый день в ответственный период, наполненный переменами, не отставать от времени, но воспитывать будущее поколение, которое будет развиваться в соответствии с требованиями времени, возлагает на учителей огромную ответственность. Мастерство и успех учителя- у ученика, получившего качественное образование и хорошее воспитание. Постоянно ведется работа по развитию творчества учащихся. Это потребность, которая возникает в соответствии с требованиями общества. В преподавании химии в школе важным является формирование с точки зрения единства качественных и количественных понятий химии. В данной статье излагается сущность элективного курса и проект программы по составлению и решению задач на основе химического эксперимента.

Abstract:Now, in the research of scientists, the emphasis is placed on the fact that the formation of competencies is carried out through the means of educational content, from which the student's abilities develop and opportunities arise to solve real problems in everyday life – from domestic problems to industrial and social ones. In today's responsible period, which is full of changes every day, teachers have a great responsibility to educate the future younger generation in accordance with the requirements of the time. The skill and success of a teacher lies in a student who has received a quality education and a good upbringing. The work on the development of students ' creativity will continue continuously. This is a need that arises in accordance with the requirements of society. In the teaching of chemistry at school, the formation from the point of view of the unity of qualitative and quantitative concepts of chemistry is important. This article describes the essence of the elective course and the draft program on the compilation and solution of problems based on a chemical experiment.

Элективтердің негізгі міндеті-жасөспірімге болашақ мамандықты таңдауға көмектесу және тиісті университетке түсуге дайындалу. Қосымша курстардың міндеттері:

- Жалпы білім беретін пәндер бойынша білімдегі олқылықтардың орнын толтыру;
- негізгі ғылымдар туралы толық түсінік беру;
- болашақ мамандықты дұрыс таңдауына ықпал ету

Сонымен қатар, таңдау пәндері жоғары сынып оқушыларына емтихан тапсыруға жақсы дайындалуға, осылайша университетке түсу мүмкіндігін арттыруға көмектеседі. Бұл репетиторлықтың бір түрі. Әдетте, топтардағы балалар саны 10-12 адамнан аспайды, бұл мұғалімдерге әр оқушының жеке потенциалын ашуға және стандартты емес әдістерді қолдануға мүмкіндік береді. Жасөспірімдердің өздері бірқатар мектеп пәндері бойынша өз білімдерін толықтыруға мүмкіндік алады. Элективті курстарда жоғары сынып оқушылары қарым-қатынас дағдыларын жетілдіреді, ойларын оңай әрі сауатты жеткізуді үйренеді, аналитикалық ойлауды дамытады.

Оқу бағдарламасы элективті курстың мақсаттары мен міндеттеріне толық жауап беруі керек. Элективті курс факультативтерден айрықша болғандықтан, оларға қойылатын талаптар барлық жалпы білім беретін пәндермен бірдей. Курстың авторы белгілі бір сағат санына арналған бағдарламаны егжей-тегжейлі жасайды. Мұғалім ұсынылған тақырыптың неліктен өзекті екенін және оқушылар үшін пайдалы болатынын баяндайтын түсініктемелік хат болу мәндетті. Әр академиялық сағат жалпы мектеп бағдарламасын ескере отырып, егжей-тегжейлі қол қояды. Элективті курсты дайындауда қолданылатын әдебиеттер мен ғылыми материалдардың тізімі міндетті түрде қоса беріледі. Оқу жоспары теориялық және практикалық сабақтарды қамтуы керек. Сабақтар кезінде заманауи технологиялар мен интерактивті құралдарды қолдану құпталады. Электив бағдарламасына қойылатын негізгі талаптардың бірі – оның бірегейлігі. Осындай талаптарды ескере отыра, бұл мақалада химия пәні бойынша бірегей элективті курс жоспары ұсынылып отыр.

Химия пәнін оқытуда заттар мен химиялық процестердің сапалық сипаттамасы жаңа материалды зерттеу кезеңіндегі химиялық эксперимент барысында ал заттар мен процестердің сандық сипаттамасы – білімді жалпылау және бекіту кезеңіндегі есептерді шешу барысында қарастырылады [1]. Химиялық процестердің осы екі маңызды тұстарының бөлек қарастырылуы химия курсының оқу материалын тұтас қабылдауға кедергі жасайды. Өздеріңіз білетіндей, кез-келген химиялық эксперимент жүргізу заттардың мөлшерін, санын белгілі бір есептеуді қажет етеді. Курс үшін таңдалған тәсілдің ерекшелігі - химиялық эксперимент үшін алынған бастапқы заттардың сандық деректері есептерді құрудың негізі болып табылады [2]. Реакция өнімдерінің мөлшерін, массасын, көлемін, ерітінділердің сандық құрамын анықтау эксперимент үшін алынған заттардың саны бойынша жүзеге асырылады. Мұндай ақпараттық өзара байланысты есептердің қарапайым түрі - кері есептер болып табылады [3].

Бұл тәсіл сандық тәжірибеден ерекшеленеді, өйткені ол тек бір мәселені шешумен шектелмейді, эксперименттік есептерден құрастырылған есептер бірдей сандық мәліметтермен ақпараттық байланысты. Химиялық экспериментке негізделген есептер жүйесін құру оқушылардың негізгі логикалық операцияларының дамуын қамтамасыз ете отырып, химиялық білімнің интеллектуалды және шеберлік компоненттерін біріктіреді [4].

№	Сабақ тақырыбы	Оқытылатын түсініктер	Есептеу тапсырмалары	Химиялық эксперимент
1	Есептеу химиялық эксперименттің шарты ретінде	Химиядағы есептеу мен өлшеудің рөлі. Стехиометрия заңы.	Есептердің құрамы мен құрылымы. Химиядағы өлшеу.	Лабораториялық құрылғылармен танысу.
2	Қоспаны тазалау және бөлу.	Қоспаны тазалау және бөлу тәсілдері. Қоспадағы заттардың көлемдік және массалық үлесі.	Ауадағы оттегінің сандық мөлшерін есептеу. Қоспа компонентінің массалық үлесін анықтау.	Сүзу, айдау, экстракции, хроматография әдістері арқылы қатты және сұйық қоспаларды бөлу

3	Ерітінді дайындау және оның құрамын орнату.	Ерітінді. Ерітіндінің сапалық және сандық құрамы. Еріген заттың массалық үлесі мен ерітіндінің молярлық концентрациясын анықтау.	Берілген концентрация бойынша дайындалған ерітінді бойынша есептеулер.	Белгілі концентрация бойынша ерітінді дайындау. Тұздың концентрациясын эксперименттік анықтау.
4	Заттардың ерігіштігі.	Заттардың ерігіштігі. Ерігіштік өнімі. Аз еритің ерітінділердің тұнбаға түсуі және ерітінділердің сагдық құрамын есептеу.	Ерігіштігі белгілі заттар бойынша есептер құрастыру.	Аз еритін электролиттердің ерітіндісін жасау. Тұнбаны фильтрлеу, өлшеу. Титрлеу.
5	Аммиакты алу және еріту	Газдардың алынуы және қасиеттері. Газ алу үшін қажет құрылғыларды қондыру талаптары. Газдармен жұмыс істеу ережелері	Есептер жүйесін құру және шешу.	Аммиакты алу және еріту үшін аспапты құрастыру. Аммиактың қасиеттерін зерттеу
6	Тотығу - тотықсыздану реакциялары	Тотығу -тотықсыздану реакциялары. Электрондық баланс әдісі.	Аммоний бихроматының ыдырау өнімдерінің шығымын анықтау бойынша есептеулер. Тапсырмаларды құрастыру. Тотығу тотықсыздану потенциалдары кестесін қолдана отырып есептеулер	Сулы ерітінді ортасының тотығу-тотықсыздану процестерінің бағытына әсері бо-йынша тәжірибелер (калий перманга-наты мен натрий сульфиті мысалын-да
7	Галогендер	Галогендердің қасиеттерін көрсету. Галогендердің активтілігі, еруі	Бастапқы реакциядағы қосылыстардың массалық үлесін анықтау бойынша есептеулер	Хлор бром және иод иондарының тотықтыратынын ал бром иодты тотықтыратынын көрсететін тәжірибе.
8	Электролиттік диссоциация теориясы	Ерітінділердің электр өткізгіштігі	Диссоциация константасын анықтау бойынша есептеулер.	Әр түрлі ерітінділердің электр өткізгіштігін анықтау
9	Металдар	Металдардың белсенділігі, қасиеттері, ерігіштігі	Металдардың химиялық белсенділігін анықтау бойынша есептеулер	Белсенділігі төмен металды белсенді металдардың ығыстыруын көрсететін тәжірибелер
10	Заттар арасындағы генетикалық байланыс	Органикалық және бейорганикалық заттар байланысы. Заттардың өзара өзгеруі.	Реакция жүргізу бойынша алдын ала есептеулер	Схема бойынша түрлендірулерді іс жүзінде жүзеге асыру.

Элективті курстың тақырыптық жоспары мектеп оқушыларының химия пәні бойынша орта деңгейіне байланысты құрастырылды және химияны оқытудың соңғы кезеңдерінде, 9 сыныптан бастап, таңдалған пәнге қарай практикум ретінде жүргізіле алады. Курс студенттердің эксперименттік және есептеу дағдыларын жинақтайды, жүйелейді және

тереңдетеді. Бұл курс студенттерді химия профилін саналы түрде таңдауға дайындайды, өйткені ол химияны тану мен оқытудың негізгі әдістеріне - химиялық эксперимент пен есептеу есептерін шешуге негізделген.

Мектептегі білім беруді жаңғырту жағдайында тұлғаға бағытталған оқыту идеялары ерекше маңызға ие болды. Оқушыларды білім берудің шығармашылық процесіне тарту өте маңызды, онда олар даму қызметінің субъектілері ретінде әрекет етеді, өйткені қазіргі қоғамда әлеуметтік тәжірибені пайдалану негізінде әр түрлі салалар мен қызмет түрлеріндегі стандартты емес мәселелерді шеше алатын жан-жақты дамыған мамандар сұранысқа ие, олардың элементі негізгі құзыреттерге ие оқушылардың өзіндік тәжірибесі болып табылады. Химиялық құзыреттілік өз өмірі мен қоршаған орта үшін қауіпсіз заттармен, материалдармен және процестермен химиялық сауатты жұмыс істеуді қамтиды. Оқушылардың химиялық құзыреттілігін қалыптастыру, олардың құзыреттілік типтегі тапсырмаларды орындау қабілетін дамыту үшін мұғалім құзыреттілікке бағытталған тапсырмаларды құрастыру әдістемесін білуі керек [6].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Титова И.М. Сборник элективных курсов по химии.- Спб: «СМИО Пресс», 2006. – 194 б.
2. Денисова В.Г. Химия. 9 класс: сборник элективных курсов. – Волгоград: Учитель, 2007. – 104 б.
3. «Химия мектепте» ғылыми педагогикалық журнал. №2(110), 2021, Наурыз-сәуір. – 41 б.
4. Середа Т.Ю. Создание программы элективного курса по алгоритму. Вестник №3, 2015. – 71 б.
5. Матюшина О.М. Решение экспериментальных задач как условие развития познавательного интереса учащихся. Фестиваль педагогических идей, 2022. – 4 б.
6. Resource center. How to make solutions, 2023. – 20 б.

ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ В ОБЛАСТИ СЕТЕВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Зулпыхар Ж.Е.
к. п. н., Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева
Серікбаева А.Р.
Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
г.Астана, Казахстан

Андатпа: Қазіргі ақпараттық қоғамда желілік технологиялар күнделікті өмірде де, кәсіби қызметте де маңызды құралға айналуда. Информатика пәнінің мұғалімдері білім алушыларға желілік технологияларды үйретуде және оларды болашақ цифрлық ортаға дайындауда шешуші рөл атқарады. Алайда, осы саланы жетік меңгеру үшін информатика пәнінің мұғалімдері өз құзыреттіліктерін арттыруы керек. Бұл мақалада біз мұғалімдерге желілік технологияларды оқыту құзыреттілігін арттыруға көмектесетін бірнеше негізгі аспектілерді қарастырамыз.

Аннотация: В современном информационном обществе, компьютерные технологии становятся все более важным инструментом как в повседневной жизни, так и в профессиональной деятельности. Учителям информатики играют ключевую роль в обучении учащихся сетевым технологиям и подготовке их к будущей цифровой среде. Однако, чтобы быть эффективными преподавателями в этой области, учителям информатики необходимо повысить свою компетентность. В данной статье мы рассмотрим несколько ключевых аспектов, которые помогут учителям повысить свою компетентность при обучении сетевым технологиям.

Abstract: In the modern information society, computer technologies are becoming an increasingly important tool both in everyday life and in professional activities. Computer science teachers play a key role in teaching students about network technologies and preparing them for the future digital environment. However, in order to be effective teachers in this field, computer science teachers need to improve their competence. In this article, we will look at several key aspects that will help teachers improve their competence when teaching network technologies.

В современном информационном обществе компьютерные технологии и сети становятся все более значимыми для образования и развития общества. В связи с этим, важно, чтобы учителя информатики обладали достаточной компетентностью в области сетевых технологий. Формирование такой компетентности является одной из приоритетных задач профессиональной подготовки и повышения квалификации педагогов.

Компетентность в области сетевых технологий означает способность понимать и применять знания и навыки, связанные с работой в компьютерных сетях. Это включает в себя умение настраивать и обслуживать сетевое оборудование, понимание основных протоколов и архитектуры сетей, а также знание принципов безопасности и защиты информации.

Для формирования компетентности учителей информатики в области сетевых технологий необходимо применять различные подходы и методы обучения. Важно, чтобы обучение было практически ориентированным, чтобы учителя могли непосредственно применять свои знания на практике. Одним из таких подходов может быть организация практикума, где учителям предоставляется возможность самостоятельно настраивать и обслуживать сетевое оборудование.

Важным аспектом формирования компетентности является освоение новейших технологий и трендов в области сетевых технологий. Учителя информатики должны быть в курсе последних разработок и нововведений в этой области, чтобы научить своих учеников современным сетевым технологиям. Для этого можно организовывать тематические семинары и курсы повышения квалификации, где учителям предоставляется возможность обмениваться опытом и изучать новые технологии.

Кроме того, важно внедрение сетевых технологий в учебный процесс. Учителям информатики следует использовать сетевые технологии в качестве средства обучения и организации работы с учениками. Это может быть использование онлайн-платформ для обучения, создание интерактивных заданий и проектов, а также организация общения и сотрудничества между учениками через сеть. Такой подход позволяет не только активизировать обучение, но и развивать у учеников навыки работы в информационном обществе.

Важно обеспечить учителям доступ к актуальной информации и ресурсам в области сетевых технологий. Это можно осуществить через создание специальных онлайн-платформ, форумов и сайтов, где учителям будут доступны материалы, обучающие видеоуроки, статьи и практические руководства по работе с сетевым оборудованием и программным обеспечением.

Одним из основных способов повысить формирования компетентности учителей информатики в области сетевых технологий является создание условий для их саморазвития и профессионального роста. Это может быть обеспечено через участие в профессиональных сообществах, участие в конференциях и семинарах, а также прохождение курсов повышения квалификации. Такие меры помогут учителям быть в курсе последних тенденций и разработок в области сетевых технологий и повысить их профессиональную компетентность.

Партнерство между образовательными учреждениями и предприятиями IT-сферы может сыграть важную роль в формировании компетентности учителей информатики в области сетевых технологий. Предприятия могут оказывать поддержку в виде предоставления оборудования и программного обеспечения, организации профессиональных мастер-классов и стажировок для учителей. Такое сотрудничество позволит учителям получить практический опыт работы и обновить свои знания в области сетевых технологий.

Сетевые технологии являются важной частью современного мира и включают в себя различные аспекты, такие как компьютерные сети, интернет, безопасность сетей и т.д. Обучение сетевым технологиям школьникам может быть полезным для их будущих карьерных перспектив и повседневной жизни.

Уровень квалификации учителей информатики, в свою очередь, напрямую зависит от процесса подготовки будущих учителей информатики в вузах и обучения учителей школ на курсах повышения квалификации.

К вопросам обучения компьютерным сетям IT-специалистов, в том числе учителей информатики, посвящены работы как зарубежных, так и отечественных исследователей, таких как Ляш О.И., Королева Н.Ю. , Олифер В. Г., Олифер Н.А., Дамекова С. К., Бидайбеков Е.Ы., Хеннер Е.К., Шекербекова Ш.Т., Жабаев Е.Х. и др.

Ляш Олег Иванович рассматривает вопросы подготовки специалистов в области создания и развития единого информационно-образовательного пространства, которое образуют информационно-образовательные среды отдельных образовательных заведений, базирующиеся на использовании сетевых технологий [1].

В работе Олифер В. Г., Олифер Н.А. были раскрыты принципы создания компьютерных сетей, особенности традиционных и перспективных технологий локальных и глобальных сетей, а также способы создания крупных составных сетей и управления такими сетями [2].

С. К. Дамекова рассматривает совершенствование методики преподавания основ телекоммуникационных сетей будущим учителям информатики с использованием образовательного сайта, методы использования электронных изданий в преподавании курсов, связанных с телекоммуникационными сетями, определяет цели и содержание курса «Основы телекоммуникаций». сетях» направленный на использование образовательного сайта [3].

Бидайбеков Е.Ы., Хеннер Е.К., Шекербекова Ш.Т., Жабаев Е.Х. в статье «О подготовке будущих учителей информатики к компьютерным сетям на основе сетевого моделирования» пишут о необходимости использования сетевого моделирования с использованием программной среды, моделирующей структуру и работу компьютерных сетей, при обучении компьютерным сетям будущих учителей информатики [4].

Обучение сетевым технологиям школьникам может быть интересным и веселым процессом, особенно если используются интерактивные методы и практические задания. Это поможет им развить необходимые навыки и подготовиться к будущим возможностям в сфере информационных технологий.

Большинство учебных заведений сталкиваются с организационными, техническими и материальными сложностями при организации обучения компьютерным сетям на реальном оборудовании, связанными со следующим:

- для настройки, администрирования операционных систем компьютеров, входящих в компьютерную сеть, требуются полномочия системного администратора, которые не предоставляются учащимся исходя из необходимости обеспечения безопасности функционирования компьютерной сети образовательного учреждения в целом;

- экспериментирование с реальным коммуникационным оборудованием может привести к сбоям или временному прекращению его функционирования, поломке, что может быть финансово – затратным при относительно высокой его стоимости.

На рынке существует множество программных сред, предназначенных для эмуляции и моделирования компьютерных сетей. Эти инструменты помогают учащимся практиковаться в настройке и управлении сетевыми устройствами и протоколами, без необходимости иметь доступ к физическому оборудованию или рисковать его настройкой. Некоторые из наиболее популярных программных сред для эмуляции компьютерных сетей включают:

Cisco Packet Tracer: Это практическая среда для моделирования и визуализации сетевых конфигураций. Она предлагает широкий спектр возможностей для создания и тестирования сетевых сценариев, включая настройку маршрутизаторов, коммутаторов, сетевых устройств и протоколов. Packet Tracer поддерживает интерфейс командной строки и имеет удобный графический интерфейс.

GNS3: Это графическая среда для моделирования сетей, которая позволяет создавать виртуальные сети с использованием реальных образов операционных систем маршрутизаторов, коммутаторов и других устройств. Он позволяет учащимся настраивать и тестировать различные сетевые сценарии, воссоздавая реальные условия работы в сети.

EVE-NG: Это мощная мульти-вендорная платформа для создания виртуальных сетей. Она поддерживает множество виртуальных машин сетевых устройств разных

производителей, включая Cisco, Juniper, Palo Alto Networks, Fortinet и др. Это позволяет учащимся практиковаться с различными технологиями и устройствами в одной среде.

VMware Workstation: Это программное обеспечение для создания виртуальных машин, включая виртуальные сетевые устройства. С помощью VMware Workstation можно создавать виртуальные сети, настраивать и тестировать различные сетевые сценарии. Он также поддерживает возможность создания сетевых лабораторий с несколькими виртуальными машинами.

Каждая из этих программных сред имеет свои преимущества, и выбор конкретной зависит от требований и предпочтений пользователя. Некоторые общие преимущества этих инструментов включают:

- Легкость использования: Программные среды обычно имеют интуитивно понятный интерфейс, что делает их доступными для всех, включая начинающих пользователей.
- Виртуализация: Они позволяют создавать виртуальные сети с использованием виртуальных машин, что дает возможность практиковаться без риска повреждения реального оборудования.
- Масштабируемость: Многие из этих сред поддерживают создание сложных сетевых сценариев с большим количеством устройств, что помогает учащимся изучить различные сетевые конфигурации.
- Реалистичность: Имеются возможности для эмуляции поведения различных протоколов и устройств, что позволяет учащимся проводить реалистические тесты и эксперименты.
- Доступность: Большинство из этих сред доступны бесплатно или предлагают бесплатные версии с ограниченным функционалом, что делает их доступными для широкой аудитории.
- Реалистичность: Программные среды стремятся воссоздать реальное поведение сетевых устройств и протоколов, что позволяет учащимся получить реалистичный опыт работы сетевых инженеров.
- Гибкость: С помощью программных сред можно легко изменять сетевые конфигурации, добавлять или удалять устройства, изменять параметры сети и т.д. Это позволяет учащимся экспериментировать с различными сценариями и настраивать сети под разные требования.
- Доступность: Программные среды доступны на различных платформах, включая Windows, Linux и macOS.
- Сообщество: Вокруг этих программных сред существуют активные сообщества пользователей, где можно найти поддержку, ресурсы и обмен опытом.

Поэтому, для практики в настройке и управлении компьютерными сетями, использование программных сред для эмуляции сетей может быть отличным выбором. Они помогут разработать навыки и научиться решать различные сетевые задачи без риска нарушения работы реальных сетей или оборудования.

Эти программные среды предоставляют учащимся возможность практического опыта сетевых технологий в контролируемой среде, что помогает им освоить навыки настройки и управления сетями, прежде чем перейти к работе с реальным оборудованием.

В целом, формирование компетентности учителей информатики в области сетевых технологий требует системного подхода и совместных усилий со стороны образовательных учреждений, учителей, предприятий и общественности.

Формирование компетентности учителей информатики в области сетевых технологий является важной задачей в современном образовании. Для этого необходимо использовать практически ориентированные подходы к обучению, осваивать новейшие технологии и активно внедрять сетевые технологии в учебный процесс. Только таким образом учителя смогут обеспечить своим ученикам качественное образование и подготовку к работе и жизни в информационном обществе.

Список использованных источников

1. Ляш О.И. Королева Н.Ю. Компьютерные сети: основы теории и практики: Учебно-методическое пособие. Мурманск МГПУ, 2006. -114 с.
2. Олифер В., Олифер Н. Компьютерные сети. Принципы, технологии, протоколы: Учебник для вузов. 5-е изд. – СПб.: Питер, 2016. . – 992 с.: ил. . – (Серия «Учебник для вузов»). ISBN 978-5-496-01967-5.
3. Дамекова С.К. Совершенствование методики обучения будущих учителей информатики основам телекоммуникационных сетей с применением образовательного сайта, дисс. к.п.н., Алматы, 2008.
4. Бидайбеков Е.Ы., Хеннер Е.К., Шекербекова Ш.Т. и Жабаев Е.Х. 2020. К ВОПРОСУ ОБУЧЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ КОМПЬЮТЕРНЫМ СЕТЯМ НА ОСНОВЕ МОДЕЛИРОВАНИЯ СЕТЕЙ. Вестник «Физико-математические науки». 72, 4 (дек. 2020), 174–179. DOI:https://doi.org/10.51889/2020-4.1728-7901.27.

КОМПЕТЕНТНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЕ ЗАДАНИЯ ПО ХИМИИ ДЛЯ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ: СУЩНОСТЬ, СТРУКТУРА, ТЕХНОЛОГИЯ РАЗРАБОТКИ

Козлова-Козыревская А.Л.
Кандидат химических наук, доцент, БГПУ имени Максима Танка
Минск, Республика Беларусь

Андатпа: Мақалада болашақ химия мұғалімдерін құзыреттілікке негізделген оқыту мәселелері, құзыреттілікке бағытталған тапсырмалар, олардың ерекшелігі мен құрылымы, сондай-ақ химия пәнінен осындай тапсырмалардың мысалдары қарастырылған.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы компетентностной подготовки будущих учителей химии, компетентностно-ориентированные задания, их специфика и структура, а также примеры таких заданий по химии.

Abstract: The article discusses issues of competency-based training of future chemistry teachers, competency-oriented tasks, their specificity and structure, as well as examples of such tasks in chemistry.

Компетентностная модель подготовки педагогов предполагает направление от узкопрофессиональной подготовки студентов, от готовности решать типовые профессиональные задачи в стабильных условиях к компетентностной модели, способности решать не только типовые, но и новые социальные и профессиональные задачи. В настоящее время к педагогу предъявляются повышенные требования – не только освоение предметной области, но и способность организовывать образовательный процесс в цифровой среде, в условиях инклюзии, поликультурности, с ориентацией на формирование у учащихся функциональной грамотности, компетенций и готовности жить и трудиться в динамично изменяющемся мире.

При подготовке будущего учителя химии в Белорусском педагогическом университете на кафедре химии вот уже на протяжении нескольких лет ведется планомерная работа внедрения в учебный процесс разноуровневых компетентностно-ориентированных заданий по различным учебным дисциплинам.

Компетентностный подход – это система педагогических требований к организации образовательного процесса, направленных на:

- усиление личностного ориентированного (центрированного на студента) характера обучения и активизацию самостоятельной работы студентов;
- усиление практико-ориентированной, прикладной направленности образовательного процесса;
- определение результатов образования как показателей готовности студента мотивированно и самостоятельно применять компетенции в разных условиях;
- формирование и диагностику учебных результатов и компетенций;

- расширение связей вуза с социумом, работодателями, научной сферой, бизнесом, инновационными предприятиями.

Сегодня значение компетентностного и задачного подходов в подготовке будущих педагогов естественнонаучного направления (и химии, безусловно) имеет первостепенное значение.

Компетентностный подход позволяет:

- *снять разрыв* между подготовкой будущих педагогов в университете и актуальным социально-государственным заказом на подготовку педагогических кадров, современными требованиями профессионально-педагогической деятельности;
- способствовать системному формированию у студентов способности *мотивированно и самостоятельно применять полученные знания, умения, навыки* при решении разнообразных социально-профессиональных задач, разрешении актуальных педагогических ситуаций.

Реализация компетентностного подхода базируется на задачном подходе (Г.А. Балл, В.В. Давыдов, Е.И. Машбиц, Л.М. Фридман и др.), а именно, структурная единица учебного процесса – это система разнообразных усложняющихся теоретических и практических задач. Решение задач способствует овладению будущими педагогами не только знаниями и умениями, но и способами профессионального мышления и деятельности, ценным социальным опытом, на основе которых развиваются компетенции [1].

Типы (виды) задач в учебном процессе:

- По функциональному признаку задачи подразделяются на обучающие и контролирующие.
- По уровню проблемного и исследовательского характера процесса решения задачи: стандартные и нестандартные задачи; обучающие, поисковые, проблемные, исследовательские; алгоритмические, полуалгоритмические, эвристические.
- Классификации задач по разным дисциплинам также могут отличаться в зависимости от особенностей содержания учебного материала. Так, в химии выделяются практические, межпредметные, прикладные или контекстные задачи; интерактивные задачи с использованием симуляции (моделирования).
- В развивающем обучении (В.В. Давыдов, Д.Б. Эльконин, Л.В. Занков) применяются так называемые учебные задачи; эвристическом обучении – эвристические задачи; личностно ориентированном образовании - комплекс учебно-социальных ситуаций, разрешаемых с опорой на личный опыт учащихся.
- Благодаря международным сравнительным исследованиям (PIRLS, TIMMS, PISA) в школьном образовании широко используются контекстные задания на определенные виды функциональной грамотности.
- В системе высшего образования в *контекстном обучении* (А.А. Вербицкий) применяются проблемные задачи-ситуации, моделирующие проблемы будущей профессиональной деятельности. В этой логике в подготовку специалистов широко внедряются кейс-обучение, проектное обучение, в рамках которых студенты разрешают проблемные ситуации, проектные задания профессиональной направленности.
- В компетентностной модели профессиональной подготовки студентов преимущественно применяются компетентностные задания (задачи). Также используются прикладные или контекстные задания. Сравнительный анализ определений этих задач показывает, что их сущностные характеристики практически совпадают.
- Компетентностные, прикладные, контекстные – это слова-синонимы.

В традиционных задачах источником формулировки задачи является учебный материал по конкретной дисциплине:

- Предназначение - решение конкретной задачи, применение знаний в стандартной ситуации, закрепление и запоминание.
- Проблемная ситуация может отсутствовать.

- Для решения задачи необходимо оперировать предметными знаниями и методами конкретной науки.
- Исходные данные представлены на языке предметной области, необходимы и достаточны для решения.
- Предполагается наличие одного конкретного (т.н. рационального) решения, требуется его найти и действовать по алгоритму, применить в стандартной ситуации. Не всегда задействуются операции по анализу, синтезу, оценке, интерпретации результатов и др.
- Часто неочевидно, как именно результаты решения задачи могут быть использованы в практике и перенесены в другие контексты.

Компетентностно-ориентированное задание же:

- имеет мотивирующее название;
- прикладную направленность: соответствие задачи определенной компетенции; соответствие содержания и методов решения задачи содержанию и технологиям разрешения актуальных профессиональных, социально-личностных, научно-прикладных проблем (например, из сферы устойчивого развития, будущей профессии, социума и др.);
- междисциплинарный, метапредметный, проблемный характер = проблема;
- требует перевода с обыденного языка на язык дисциплинарной области (математика, история и др.);
- текст представлен в разных форматах (сплошной текст, иллюстрации, таблицы, бумажный и цифровой варианты);
- открытый характер (существует несколько вопросов и решений, отсутствие алгоритма решения, вариативность выбора у обучающихся);
- возможность использования ИКТ, индивидуальных и коллективных форм учебной работы, обсуждения, кейс-метода, проектной технологии, коллективной рефлексии;
- возможность внедрения результатов в практику.

Компетентностное задание предполагает определенную структуру [2]:

- Вступительная часть или мотивирующее введение – текст, который
  - мотивирует обучающихся на изучение темы и решение задачи;
  - раскрывает актуальность и прикладной, междисциплинарный, проблемный характер задачи;
  - выявляет личностную (для самого студента) и социальную (для социума, каждого человека) значимость решения этой задачи.
- Конкретные условия задачи (с определением проблемы или проблемной ситуации) и постановка вопросов.
- Дополнительный материал (научная или справочная информация) к задаче из различных источников (или указание источников, создание образовательного ресурса в Moodle, Google drive).

PISA-задание по естественнонаучной грамотности «Косметика со взрывом! » [3].

Стимул. Маша решила сделать себе прическу, используя лак для волос. Она задумалась, не будет ли фиксация волос более стойкой, если подогреть аэрозольный баллончик с лаком? Ведь если укладывать волосы горячим феном, прическа всегда держится дольше. Однако на баллончике с лаком почему-то нанесены предупреждающие надписи: «Не подвергать воздействию прямых солнечных лучей!», «Не нагревать!».

Пройденный материал. Вещества могут находиться в разных агрегатных состояниях: *в газообразном* – связь между молекулами мала, они движутся свободно, заполняя весь предоставленный объем; *в жидком* – связь между молекулами более прочная, поэтому жидкость принимает форму сосуда.

Научная справка. Аэрозоли – вид неоднородных смесей, в которых в газообразной среде распределены сравнительно крупные частицы другой фазы (например, микроскопические капельки жидкости).

Дополнительная информация. Аэрозольные баллоны рассчитаны на хранение сжатых газов при комнатной температуре. Нагревание баллона приведет к повышению

скорости движения молекул газа, что вызовет увеличение давления газа внутри баллона, вплоть до разрыва корпуса.

Задача (вопрос) 1. На научное объяснение явлений. Какое из свойств аэрозоля объясняет тот факт, что лак для волос при распылении оседает на волосах и фиксирует прическу, а не разлетается по всей комнате.

А. Частицы лака быстро объединяются и оседают в газовой среде.

В. Частицы лака вступают с волосами в химическую реакцию.

С. Аэрозоль – смесь веществ в разном агрегатном состоянии, газ смешивается с воздухом, а лак оседает на волосах.

Д. Аэрозоль имеет жидкое агрегатное состояние.

Задача 2. На применение методов естественнонаучного исследования. Соотнесите утверждения, описывающие явления бытовым и научным языком.

Научное описание. 1. Нагревание температуры газа приводит к его расширению в объеме. 2. Существует прямая зависимость между температурой и давлением газа. 3. Температура – мера кинетической энергии молекул [4].

Бытовое описание. А. Чем выше температура вещества, тем быстрее бегают в нем молекулы. В. В баллончике с лаком для волос газ сжат, поэтому нагревать его нельзя. С. Если баллончик с лаком для волос нагреть, он может взорваться.

Задача 3. На интерпретацию данных и использование научных доказательств для получения выводов. Давление газа растет по мере повышения температуры. На основании этого укажите, почему баллончик с лаком для волос взорвется, если его нагреть до температуры кипения воды.

Задача 4.По официальной версии Наполеон умер от рака желудка. Спустя 140 лет ученые пришли к выводу, что, скорее всего, он был отравлен ядовитыми соединениями элемента Х. Вероятно, Наполеону длительное время подмешивали в пищу вещество состава X_2O_3 в малых дозах. *Задание:1. Установите элемент Х, если известно, что его массовая доля составляет 75,7% в X_2O_3. 2. Дайте характеристику этому элементу по его положению в периодической системе химических элементов. 3. Найдите информацию об этимологии названия данного элемента?* ***На развитие какой компетенции направлено? (***Ценностно-смысловая; общекультурная; учебно-познавательная; коммуникативная; личностного самосовершенствования; информационная) [5,6].

Таким образом, компетентностно-ориентированные задания можно рассматривать как педагогически переработанный фрагмент профессиональной деятельности специалиста, где выполняемые действия составляют компетенции. Они определяются так же, как интегративная дидактическая единица содержания, технологии и мониторинга качества подготовки обучающихся; педагогически переработанный фрагмент профессиональной деятельности специалиста, где выполняемые действия составляют компетенции.

Список использованных источников

1. Жук О.Л. Содержание и методика психолого-педагогической подготовки преподавателя высшей школы: компетентностный подход / О.Л. Жук [и др.] под общ. ред. А.И. Жука. – Минск : БГПУ, 2017. – 232 с.

2. Юдина Т.Г. Компетентностно-ориентированные задания по аналитической химии в обучении студентов фармацевтического факультета // Современные проблемы науки и образования. – 2017. – № 4.; URL: https://science-education.ru/ru/article/view?id=26583 (дата обращения: 16.10.2023).

3. Юдина Т.Г. Структура ФОС по дисциплине «Аналитическая химия» / Т.Г. Юдина, Т.Н. Литвинова // Х Менделеевские чтения: сборник научных трудов региональной научно-практической конференции с международным участием, Полтава, 22 февраля 2017 г. / Министерство образования и науки Украины, Полтава; Нац. пед. ун-т им. В.Г. Короленко [и др.]. – Полтава: ПП Шевченко Р.В., 2017. – С. 298-300.

4. Клюева Г.А. Компетентностно-ориентированные задания: вопросы проектирования // Среднее профессиональное образование. - 2012. – № 2. – С. 29-32.

5. Шехонин А.А. Компетентностно-ориентированные задания в системе высшего образования / А.А. Шехонин, В.А. Тарлыков, И.В. Клещева и др. – СПб.: НИУ ИТМО, 2014. – 98 с. 10.

6. Шингарева М.В. Компетентностно-ориентированная задача как специфический вид учебной задачи // Наука и современность. - 2011. – № 13-2. – С. 94–98.

УДК 372.854

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ХИМИЯДАН ОЛИМПИАДАҒА ДАЙЫНДАУДЫҢ КЕЙБІР ӘДІСТЕМЕЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мажибаев А.К.
Химия ғылымдарының кандидаты
М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті
Қазақстан Республикасы, Жамбыл облысы, Тараз қ.
Айтекова А.Р.
Химия ғылымдарының магистрі, Юрий Гагарин мектеп-лицейі
Жамбыл облысы, Жамбыл ауданы, Аса а.

Аңдатпа: Ғылыми мақалада химиядан пәндік олимпиадаға дайындау әдістемесінің кейбір ерекшеліктері көрсетілді. Жаратылыстану ғылымдарының ішінде химия пәнінің оқушылардың танымдық қабілетін дамытудағы рөлі зор,сондықтан оқушы таңдауда оның пәнге деген қызығушылығын, қабілетін көре білу керек. Оқушы даярлауда органикалық химияға қатысты олимпиадалық есептер шығарудың бірнеше қадамдары, есептерді шығарудағы қолданылатын негізгі алгоритмдер көрсетілді.

Аннотация: В научной статье были рассмотрены некоторые особенности методики подготовки школьников к предметной олимпиаде по химии. Среди естественных наук химия играет важную роль в развитии познавательных способностей учащихся, поэтому при выборе ученика необходимо видеть его интерес к предмету, его способности в решении задач и химический кругозор. В подготовке учащихся были рассмотрены несколько алгоритмов к решению олимпиадных задач по органической химии.

Abstract: The scientific article showed some features of the methodology for preparing for the subject Olympiad in chemistry. Among the Natural Sciences, the role of chemistry in the development of students ' cognitive abilities is great, therefore, when choosing a student, it is necessary to be able to see his interest in the subject, his ability. In the preparation of the student, several steps of solving Olympic problems related to organic chemistry, the main algorithms used in solving problems were shown.

Мектеп оқушыларын химиялық олимпиадаларға тарту және үйрету – жоғары деңгейдегі әдістемелік және әдіснамалық жұмыс болып табылады. Осы орайда химия ілімінің жекелеген тараулары бойынша олимпиадалық және эксперименталдық есептердің шығару жолдарын үйретудегі әдістемелік ерекшеліктерді анықтауға біршама қадам жасалды.

Олимпиадалық есептерді шешуді үйрену үшін көп оқу, көп жаттау және өткен олимпиадалардан олимпиадалық тапсырмаларды орындау қажет ең бастысы. Қазіргі таңда олимпиадаға қатысушы химиктердің қызығушылығын тудыртатын барлық кітаптар олар үшін шығарылмаған көрінеді. Олардың көпшілігінде - жоғары оқу орындарының студенттеріне арналған оқу-әдістемелік құралдары болып табылады. Сирек ғана кездесетін кітаптарда эксперименталды есептерді шешуге арналған әдістемелік кеңестер бар. Жекелеген кітаптарда ғана олимпиадалық есептердің шығарудағы әдістемелік кеңестер кездеседі. Осы ғылыми-әдістемелік зерттеу еліміздегі химиялық олимпиада қозғалысына қатысушыларға әдіснамалық көмектесу мақсатында жасақталғалы отыр. Болашақ дарынды оқушылар мен студенттер арасында конкурстық және олимпиадалық есептерді тез және дұрыс шеше білу қатысушының маңызды құзыреттіліктерінің бірі болып табылады[1-2].

Қазіргі таңда жыл сайын олимпиадаларда тек студенттердің химия пәні бойынша біліміне арналған есептердің үлесі азаюда. Мұндай үдерістің өзіндік себептері де айқын. Ең

біріншіден жаһандық мәселелерге байланысты – пәнаралық байланыстар, метапәндік білім алу, химия пәнінің математикамен тығыз байланысында. Заманауи отандық олимпиада тапсырмаларын алатын болсақ, онда математика, термодинамика ғылымдарымен тығыз байланыс байқауға болады. Дегенмен, бейорганикалық және органикалық химияға байланысты есептерді шығару жолдарын қарастыру барысында басты химиялық заңдылықтар мен қосылыстардың физико-химиялық қасиеттері туралы минималды білім әрқашан қалады, мұндай мәліметтерсіз бірде-бір конкурстық немесе олимпиадалық есептер шешілмейді [3].

Олимпиадалық есептерді шешу неден басталады? Ең алдымен тапсырманы соңына дейін мұқият оқып шығу өте маңызды болып табылады. Есептердің шартында көрсетілген элементер мен заттардың массалық үлестері көптеген көмек көрсетуі мүмкін[4].

Заттардың массалық үлестері қандай ақпарат беруі мүмкін? Біріншіден массалық үлес-белгілі бір элементтің атомдарының массасының заттың жалпы массасына қатынасы. Массалық үлес сан, ондық бөлшек немесе пайыз, немесе жанама түрде берілуі мүмкін. Мысалы ретінде келесі есепті қарастырайық. Тапсырма мәтінінде мыналар айтылсын:"массасы 1 г белгісіз металл концентрленген азот қышқылында ерігеннен кейін салмағы 2,417 г. тұнба пайда болды". Егер реакция барысындағы барлық металл мөлшері азот қышқылымен әрекеттесіп тұнбаға айналған болса, онда металдың шөгіндідегі массалық үлесін оңай есептеуге болады, ол 1/2,417 құрайды. Массалық үлестің өзі еш ақпарат бізге бермейді. Бірақ тапсырманы мұқият оқып отырып, қандай зат екендігін салыстыру әдісімен анықтап шығаруға болады. Болжам жасау арқылы көптеген қосылыстарды зерттеу шеңберінен алып тастауға болады. Ол үшін бізге тек химиялық заңдылықтар туралы білімдер өте қажет. Металды азот қышқылында еріту арқылы әртүрлі өнімдерді алуға болады, олар: нитраттар, гидратталған оксидтер, аралас нитраттар, қышқылдық/негіздік нитраттар, әртүрлі тотығу дәрежесіндегі металл нитраты мен нитриттер және т.б. Егер есептің шартые еске алсақ, онда реакция өнімінің суда ермейтінің байқаймыз, мұдай жағдайға тек гидратталған оксидтер ғана сәйкес келеді. Осы болжамды тексеріп шығайық: Теңдеу құрастыру қажет:

$$\text{Массалық үлес} = \frac{\text{металлдың молярлық массасы} \cdot k}{\text{металлдың молярлық массасы} \cdot k + 16 \cdot l + 18 \cdot n}$$

k, l, n параметрлерінің мәндері сәйкесінше 1,2,2 деп алатын болсақ, онда бұл гидратталған оксидтің жалпы формуласы $MO_2 \cdot 2H_2O$ сәйкес келеді. Параметрлердің мәндерін теңдеуде ауыстыра отырып, біз титанға сәйкес келетін металдың массасын 48 екенін табуға болады. Осы кезде болжам жасалған металл валенттілігінің (бұл мысалда ол 4-ке тең) қосылыстағы нақты валенттілікке сәйкес келетіндігін тексеру өте маңызды.

Массалық үлестерге байланысты келесі есепті қарастырайық. Тапсырма келесідей тұжырымдалған: "белгісіз қосылыстағы белгісіз элементтің массалық үлесі 64,36% құрайды. Заттың құрамында бұл элемент жоғары тотығу күйінде болады және күшті бір негізді қышқылдың тұзы болып табылады. Есептің шартына байланысты барлық қолайлы элементтерді таңдаймыз және олардың молярлық массаларын массалық үлеске бөлу арқылы және элементтің массасын алып тастайп отырамыз. Мұндай есептерді құрастыру барысында көптеген элементтердің массалары бүтін сан ретінде алынатындығын ескеру керек. Сонымен, ренийдің 186 массасын массалық үлеске бөле отырып, біз 288,999=289 аламыз. Ренийдің массасын алып тастап, 103 аламыз (бір калий және төрт оттегі). Есептің шартында көрсетілген тұз – $KReO_4$.

Егер олимпиадалық есептің шартында заттың түсі, агрегаттық күйі, иісі немесе дәмі көрсетілсе, қажетті білім болған жағдайда бұл тапсырманы айтарлықтай жеңілдетуі мүмкін.

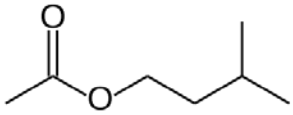
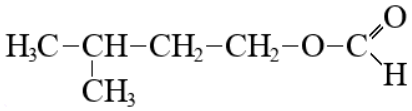
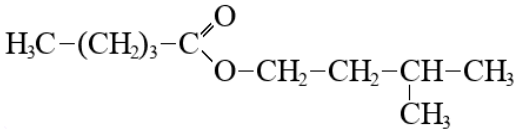
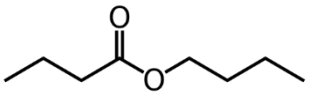
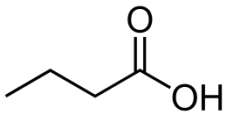
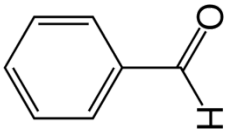
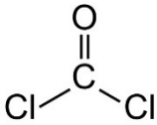
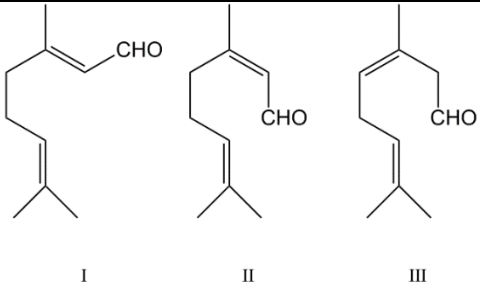
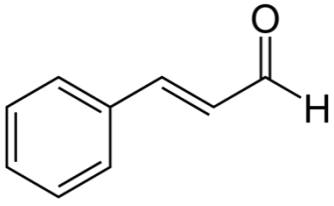
Жалпы айтқанда, олимпиадалық есептерді шешу барысында мынадай кеңестерге ұстану қажет деп ұсынылады:

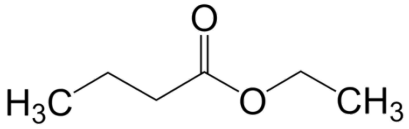
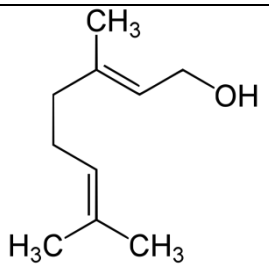
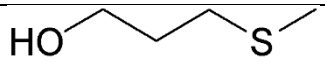
1) органикалық және бейорганикалық заттардың тривиалды атауларын, олардың физикалық қасиеттерін, сыртқы түрін, иісін анық білгені жөн. Мысалға, олимпиадалық есепте

шіріген шөптің иісі бар газ деп көрсетілген болса, онда оның фосген деп болжамдауға болады (болжам 99,99%) [5-6].

Төмендегі 1 кестеде олимпиадалық тапсырмаларда бірқатар жиі кездесетін органикалық заттардың иістері мен формулалары келтірілген:

Кесте 1 – Кейбір органикалық қосылыстары органолептикалық көрсеткіштер арқылы идентификациялау

№	Заттың аталуы	Формуласы	Иісі
1	Изоамилацетат		Піскен грушаның иісі
2	Изоамилформиат		Сливаның иісі
3	Изоамилвалерат		Піскен алманың иісі
4	Бутилбутират		Піскен ананастың иісі
5	Май қышқылы		Тұрып қалған, бұзылған сұйық майдың иісі, қатты ашыған сүттің иісі
6	Бензальдегид		Ащы миндаль иісі
7	Фосген, көмір қышқылының толық хлорангидриді		Шіріген шөптің иісі
8	Цитраль, түссіз немесе ашық сары түсті қоюланған сұйық. 3,7-диметил-2,6-октадиеналь – монотерпенді ациклді альдегид	I II III	Лимон иісі
9	Коричный альдегид		Корица шөбінің иісі

10	Этилбутаноат		Піскен бана немесе апельсин иісі
11	Гераниол, түссіз немесе ашық сары түсті розаның иісі барсұйық		Раушан гүлдің иісі
12	Метионол, 3-метилтиопропанол-1		Қуырылған картоп, қуырылған пияздың иісі

2) олимпиадалық тапсырмаларда жылдан жылға қайталанатын реакциялардың кейбір жиынтығы бар. Оларды әртүрлі тәсілдермен сипаттауға болады. Қайталанатын реакцияларға көңіл аударып жаттау керек. Азот қышқылы, концентрлі күкірт қышқылдарының әртүрлі металдармен әрекеттесу сызба-нұсқаларын пайдалану қажет [3]. Мұндайда интеллектуалды карталардың жасағаны жөн деп санауға болады. Мысалы, концентрлі азот және күкірт қышқылдарының әртүрлі металлдармен әркеттесуіне арналған ментальды карталарды жасатып қоюға болады(1 сурет):

3) егер тапсырма мәтінінде сіз "жеке зат" тіркесін кездестірсеңіз, онда тағы да 99,99% ықтималдығы бар бұл тапсырмада қоспасы бар.

Сонымен қатар, жоғары сыныптар үшін кездесетін олимпиадалық есептерде органикалық қосылыстардың сапалық талдау реакцияларына да көңіл аудару қажет[4]. Мысалы:

Органикалықзаттардыңқоспасында есептерді шешу жолдары:

Алкан, алкен, алкин, алкадиендер

- Қайзат (сапалық құрамы)?
- Ерітіндідеқаншазат бар (сандыққұрамы)?
- Қоспаны қалай бөлугеболады?

Бірінші қадам.

Кесте арқылы көмірсутектердің химиялық қасиеттері туралы білімді жалпылау.

Екінші қадам. Сапалық талдауға есептерді шешу

Есеп №1. Бірнеше газдан тұратын қоспада: этан, этилен және ацетилен бар дейік. Берілген қоспада газдардың әрқайсысының болуын қалай дәлелдеуге болады? Қажетті реакциялардың теңдеулерін жазыңыз.

Шешуі:

Қоспаны күміс оксидінің аммиактағы ерітіндісі арқылы өткізгенде тек ацетилен сіңеді:

$C_2N_2 + Ag_2O = C_2Ag_2 + HOH$

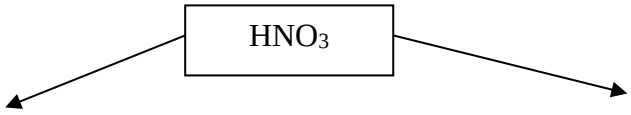
Берілген газдар арасында тек этилен ғана бром суымен әрекеттеседі (түссіздендіреді):

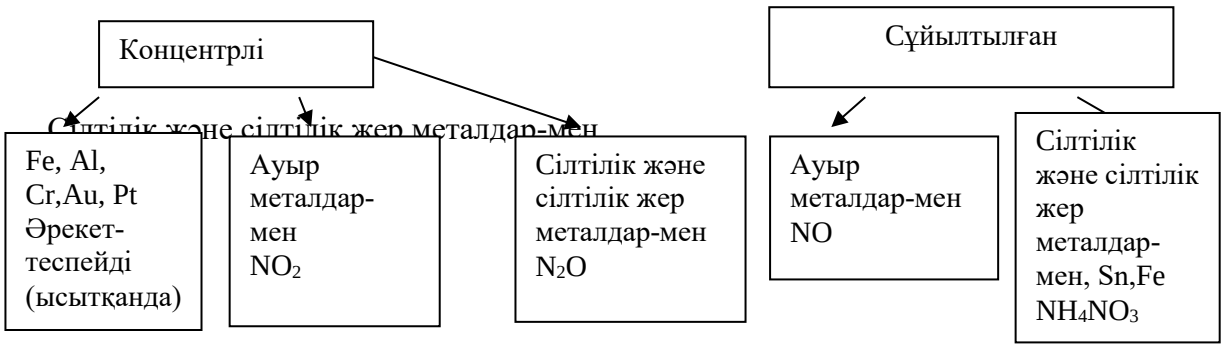
$C_2H_4 + Br_2 = C_2H_4Br_2$

Үшінші газ–этан–жану реакцияға қабілеттілігі бар:

$2C_2H_6 + 7O_2 \rightarrow 4CO_2 + 6H_2O$

Азот қышқылының металдармен әрекеттесуі

Сурет 1 – Азот қышқылының металлдармен әрекеттесу қасиеттерін көрсететін ментальды карта

Кесте 2 – Көмірсутектердіңхимиялыққасиеттері

Реагент	**C_mH_nөкілдері**						
	CH_3CH_3 этан	$CH_2=CH_2$ этилен	$CH\equiv CH$ Ацетилен	C_6H_6 бензол	$C_6H_5CH_3$ толуол	$C_6H_5CH=CH_2$ стирол	C_6H_{10} циклогексен
Br_2 (су.)	–	+	+	–	–	+	+
$KMnO_4$	–	+	+	–	+	+	+
Ag_2O (ерітінді NH_3 су.)	–	–	+	–	–	–	–
Na	–	–	+	–	–	–	–
O_2	+	+	+	+	+	+	+

Есеп №2. Ацетилен, пропен және пропаннан тұратын қоспаның құрамдас бөліктерін таза түрде бөліңіз. Қажетті реакциялар теңдеулерін жазыңыз.

Шығару жолы:

Қоспаны күміс оксидінің аммиак ерітіндісі арқылы өткізгенде тек ацетилен сіңеді:

$C_2H_2 + Ag_2O = C_2Ag_2 + H_2O$

Ацетиленді қалпына келтіру үшін алынған күміс ацетилениді тұз қышқылымен өңделеді:

$C_2Ag_2 + 2HCl = C_2H_2 + 2AgCl$

Қалған газдарды бром суы арқылы өткізгенде пропен сіңеді:

$C_3H_6 + Br_2 = C_3H_6Br_2$.

Пропанды қалпына келтіру үшін алынған дибромпропан мырыш шаңымен өңделеді. Нәтижесінде таза пропан түзіледі[5]:

$C_3H_6Br_2 + Zn = C_3H_6 + ZnBr_2$.

Үшінші қадам. Есептерді шығару:

Есеп №3. Қараңғыда ацетилен мен этилен қоспасының 1,12 л (қ.ж.) 3,82 мл броммен (ρ=3,14 г/мл) толық байланысатыны белгілі. Күміс оксидінің аммиак ерітіндісінен өткеннен кейін қоспаның көлемі қанша есе азаяды?

Шығару жолы:

Қоспаның екі компоненті де броммен әрекеттеседі. Реакция теңдеулерін құрастырайық:

$C_2H_4 + Br_2 = C_2H_4Br_2$,

$C_2H_2 + 2Br_2 = C_2H_2Br_4$.

Этилен затының мөлшерін *x* моль арқылы, ал ацетилен затының мөлшерін *y* моль арқылы белгілеңіз. Химиялық теңдеулерден реакцияға түсетін бром затының мөлшері бірінші жағдайда *x* моль, ал екіншісінде 2*y* моль болатынын көруге болады. Газ қоспасының затмөлшері:

$\nu = V/V_M = 1{,}12/22{,}4 = 0{,}05$ моль,

Ал бром затының мөлшері:

$\nu(Br_2) = \rho \cdot V/M = 3{,}82 \cdot 3{,}14/160 = 0{,}075$ моль.

Екі белгісізден теңдеулер жүйесін құрайық:

$$\begin{Bmatrix} x + y = 0.05 \\ x + 2y = 0.075 \end{Bmatrix}$$

Жүйені шеше отырып, қоспадағы этилен затының мөлшері ацетилен затының мөлшеріне тең (әр қайсысы 0,025 моль). Күміс аммиак ерітіндісімен тек ацетилен әрекеттеседі, сондықтан газ қоспасын Ag_2O ерітіндісі арқылы өткізгенде газ көлемі дәл екі есе азаяды.

Есеп №3. Бензолмен циклогексен қоспасының жануы нәтижесінде пайда болған артық газ барит суынан өтті. Бұл ретте 35,5 г тұнба алынды. Бастапқы қоспаның пайыздық құрамын табыңыз, егер оның бірдей мөлшері бромның массалық үлесі 3,2% болатын көміртегі тетрахлоридіндегі 50 г бром ерітіндісінің түсін өзгерте алады.

Шығару жолы:

Қоспадағы циклогексеннің құрамын анықтайық (көміртегі тетрахлоридіндегі бром ерітіндісі бар бензол реакция жасамайды). Олүшінреакциятеңдеуінжазайық:

$C_6H_{10} + Br_2 = C_6H_{10}Br_2$.

Циклогексен затының мөлшері бром затының мөлшеріне тең:

$\nu(Br_2) = m/M = 0{,}032 \bullet 50/160 = 0{,}01$ моль

Циклогексенніңмассасы 0,82 г құрайды.

Көмірсутектердіжағуреакцияларыныңтеңдеулерінжазайық:

$C_6H_6 + 7{,}5O_2 = 6CO_2 + 3H_2O$,

$C_6H_{10} + 8{,}5O_2 = 6CO_2 + 5H_2O$.

0,01 моль циклогексен 0,06 моль көмір қышқыл газын жағу кезінде түзеді. Шығарылған көмір қышқыл газы теңдеу бойынша барит суы бар тұнба түзеді:

$CO_2 + Ba(OH)_2 = BaCO_3\downarrow + H_2O$.

Барий карбонатының тұнба затының мөлшері

$\nu(BaCO_3) = m/M = 35{,}5/197 = 0{,}18$ моль

Барлық көмір қышқыл газының зат мөлшеріне тең.

Бензол жанған кезде пайда болған көмір қышқыл газының мөлшері:

0,18-0,06 = 0,12 моль.

Теңдеуі бойынша бензолдың жану реакциясын есептесек оның зат мөшері – 0,02 моль. Оның массасы-1,56г.

Барлық қоспаның массасы:

0,82 + 1,56 = 2,38 г.

Бензол мен циклогексеннің массалық үлесі сәйкесінше 65,5% және 34,5% құрайды.

Оттекті органикалық қосылыстар қоспаларына арналған есептерді шешу әдістемесі

Есеп №5. Сапалық реакциялардың көмегімен осы қоспада фенол, құмырсқа қышқылы және сірке қышқылының болуын дәлелдеңіз. Реакция теңдеулерін жазыңыз, олардың жүру белгілерін анықтаңыз.

Шығару жолы:

Қоспаның құрамдас бөліктерінен фенол ақ тұнба түзу үшін бром суымен әрекеттеседі:

$C_6H_5OH + 3Br_2 = C_6H_2Br_3OH\downarrow + 3HBr$.

Құмырсқа қышқылының болуын күміс оксидінің аммиак ерітіндісімен анықтауға болады:

$HCOOH + 2Ag(NH_3)_2OH = 2Ag\downarrow + NH_4HCO_3 + 3NH_3 + HOH$

Күміс пробирка қабырғаларында тұнба немесе айна тәрізді жабын түрінде шығарылады.

Егер күміс оксидінің артық аммиак ерітіндісін қосқаннан кейін қоспасы сода ерітіндісімен қайнатылса, онда қоспада сірке қышқылы бар деп айтуға болады:

$CH_3COOH + NaHCO_3 = CH_3COONa + CO_2\uparrow + H_2O$

Кесте 3 – Құрамында оттегі бар химиялық қасиеттері органикалық заттар

Реагент	**Құрамындаоттегі бар қосылыстардыңөкілдері**						
	CH_3OH метанол	C_6H_5OH фенол	HCHO метаналь	HCOOH құмырсқақышқылы	CH_3CHO ацетальдегид	$HCOOCH_3$ метил-формиат	$C_6H_{12}O_6$ глюкоза
Na	+	+	–	+	–	–	+
NaOH	–	+	–	+	–	+	–
$NaHCO_3$	–	–	–	+	–	–	–
Ba_2 (су.)	–	+	+	+	+	+	+
Ag_2O су еріт NH_3)	–	–	+	+	+	+	+

Есеп №6. Төрт жазылмаған пробиркада этанол, ацетальдегид, сірке қышқылы және құмырсқа қышқылы бар. Қандай реакциялардың көмегімен пробиркалардағы заттарды ажыратуға болады? Реакция теңдеулерін жасаңыз.

Шығару жолы:

Осы заттардың химиялық қасиеттерінің ерекшеліктерін талдай отырып, мәселені шешу үшін натрий гидрокарбонатының ерітіндісін және күміс оксидінің аммиак ерітіндісін қолдану керек деген қорытындыға келеміз. Ацетальдегид тек күміс оксидімен, сірке қышқылы тек натрий гидрокарбонатымен, ал құмырсқа қышқылы екеуімен де, екіншісімен де әрекеттеседі. Реактивтердің ешқайсысымен әрекеттеспейтін зат – ол этил спирті.

Реакция теңдеулері:

$CH_3CHO + 2Ag(NH_3)_2OH = CH_3COONH_4 + 2Ag\downarrow + 3NH_3 + HOH$,

$CH_3COOH + NaHCO_3 = CH_3COONa + CO_2\uparrow + HOH$,

$HCOOH + 2Ag(NH_3)_2OH = 2Ag\downarrow + NH_4HCO_3 + 3NH_3 + HOH$,

$HCOOH + NaHCO_3 = HCOONa + CO_2\uparrow + HOH$.

Органикалық заттардың қоспасын сандық жағынан талдау жолдары.

Есеп №7. 26,6 г сірке қышқылы, ацетальдегид және этил спирті қоспасын бейтараптандыруға 44,8 г 25% калий гидроксиді ерітіндісі жұмсалды. Қоспаның бірдей мөлшерімен натрий металының артық мөлшерімен әрекеттескенде 3,36 л газ бөлінді. Осы қоспадағы заттардың массалық үлестерін анықтау керек.

Шығару жолы:

Сірке қышқылы мен этанол металл Na – мен әрекеттеседі, ал КОН-тек сірке қышқылы. Реакциятеңдеулерінқұрайық:

$CH_3COOH + Na = CH_3COONa + 1/2H_2$, (1)

$C_2H_5OH + Na = C_2H_5ONa + 1/2H_2$, (2)

$CH_3COOH + KOH = CH_3COOK + HOH$. (3)

Бастапқы реактивтердегі заттардың мөлшерін тауып реакция теңдеулері бойынша есептеулер жүргіземіз:

ν(KOH) = 44,8·0,25/56 = 0,2 моль;
ν(CH_3COOH) = 0,2 моль,
m(CH_3COOH) = 0,2·60 = 12 г,
ω(CH_3COOH) = (12/26,6)·100 = 45,11%.
Екі реакцияда бөлінген сутегі затының мөлшері:
ν(H_2) = 3,36/22,4 = 0,15 моль;
ν(H_2), реакцияда бөлінген (1) - 0,1 моль;; ν(H_2) реакцияда (2):
0,15-0,1 = 0,05 моль.
ν(C_2H_5OH) = 0,1 моль,
m(C_2H_5OH) = 0,1·46 = 4,6 г,
ω(C_2H_5OH) = 17,29%.
ω(CH_3CHO) = 100 – 45,11 – 17,29 = 37,6%.

Осы әдіс бойынша органикалық қосылыстар қоспасындағы есептерді шешу дағдыларын қалыптастыру оныншы және он бірінші сыныптарда "құрамында азот бар органикалық заттар" тақырыбын зерттеу кезінде есептеу тапсырмаларының күрделілік деңгейіне артық арттыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Свитанько И., Кист В. Олимпиадные задачи по химии //М. Высший химический колледж РАН при РХТУ им. ДИ Менделеева, М. Хим. ф-т МГУ, М. Институт органической химии им. НД Зелинского. – 2017.с.300-301

2. Чуранов С.С. Химические олимпиады в школе: Пособие для учителей. М.Просвещение. 1982, 191 с.

3. Качалова Г.С.Расчетные задачи по химии с решениями. Учебное пособие./Сибирское университетское издательство.2008.-178с.

4. Доронькин В.Н., Бережная А.Г., Сажнева Т.В., Февралева В.А. Химия. Подготовка к ЕГЭ. Тематические тесты. Базовый и повышенный уровни. 10-11 классы: учебно-методическое пособие / Под ред. В.Н. Доронькина. – Ростов н/Д : Легион, 2010. – 473 с.

5. Доронькин В. Н. и др. Химия: сборник олимпиадных задач. Школьный и муниципальный этапы //Ростов н/Д: Легион. – 2009.

6. Бахарева С. В. Особенности олимпиадных задач по органической химии //Проблемы современного педагогического образования. – 2018. – №. 60-2. – С. 33-36.

БОЛАШАҚ ХИМИЯ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Мырзахметова Н.О.
х.ғ.к., Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ.
Кішібаев Қ.О.
х.ғ.к.,Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ.
Сайлаубай А.
Докторант, Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ.

Аңдатпа: Мақалада болашақ химия мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру жолдары қарастырылады. «Құзыреттілік», «кәсіби құзыреттілік» терминдеріне анықтама беріле келе, оны қалыптастырудағы білім беру бағдарламасы мазмұны, педагогикалық, өндірістік практикалардың маңыздары сипатталады.

Аннотация: В данной статье рассматриваются пути формирования профессиональных компетенций будущих учителей химии. Дается определение терминам «компетентность», «профессиональная компетентность», в формировании которых описывается содержание образовательной программы, значение педагогической, производственной практик.

Abstract: This article discusses the ways of forming professional competencies of future chemistry teachers. The definition of the terms "competence", "professional competence" is given, in the formation of which the content of the educational program, the meaning of pedagogical, industrial practices are described.

Қазіргі таңда еліміздегі білім беру жүйесінің ең басты жүйесі білім берудің ұлттық моделіне өту арқылы жас ұрпақтың білім деңгейін халықаралық дәрежеге жеткізу. Заман талабына сай оқу үлгілерінің қалыптасуы білімді жаңа технологияны меңгерген ұрпақты қажет ететіні сөзсіз. Осындай бағыттардың бірі мұғалім құзыреттілігінің дамуы мен оның қажеттілігі және тәрбиелік мәнінің қалыптасуы болып отыр.

Құзыреттілік – жұмыскердің өз білімі, біліктілігі және дағдылары негізінде нақты кәсіп аясында жоғары сапалы және мөлшерлік еңбек нәтижелеріне жету үшін нақты жұмыс түрлерін білікті атқара алу қабілеті.

«Құзыреттілік» терминін алғаш рет американдық әлеуметтанушы Р. Уайт 1959 жылы қолданған. Ол құзыреттілікті жеке тұлғаның қоршаған ортамен тиімді өзара әрекеттесуі ретінде белгіледі.

20-ғасырдың 70-жылдарының басында құзыреттіліктерді дамыту бойынша алғашқы нақты зерттеулер жүргізіле басталды. Осы зерттеулердің нәтижесінде «құзыреттілік» терминіне анықтамалар беріліп, оның педагогикадағы орны нақтыланып, құзыреттіліктің түрлері бөліп көрсетілді[1-3].

Кәсіби-педагогикалық құзыреттілік мәселесі И.А.Зимняя, АВ.Хуторский, А.К.Маркова, И.А.Колесникова т.б. да ғалымдардың еңбектерінде зерттеліп келген. Дегенмен ғылыми-әдістемелік әдебиеттерде «кәсіби құзыреттілікке» берілген дәл анықтама жоқ деуге болады[4].

Н.Н. Никитина мұғалімнің кәсіби-педагогикалық құзыреттілігін оқытушының қандай да бір іс-әрекетті орындаудағы теориялық және практикалық дайындығының үйлесімділігі деп анықтайды[5].

Сластенин В. А., Исаев И. Ф., Мищенко А.И., Шиянов Е. Н. [6] кәсіби құзыреттілік оқу-тәрбие процесін оңтайлы және тиімді құру үшін қажетті дағдылардың жиынтығы деп түсіндіреді. Ғалымдар барлық дағдыларды шартты түрде екі топқа бөледі:

- мұғалімнің теориялық дайындығының мазмұнын құрайтын дағдылар;
- мұғалімнің практикалық дайындығын құрайтын дағдылар.

Қазақстандық психологиялық-педагогикалық зерттеулерде де құзыреттілік, оны дамытудың жолдары көптеп зерттелген.

Ш.Таубаева: «Құзыреттілік - ол тұлғаның оқыту мен әлеуметтану процестері барысында меңгерген білім мен тәжірибеге негізделген, оның жалпы қабілеті мен іс-әрекетке даярлығы ретінде айқындалатын, тұлғаның кіріктірілген қасиеті» [7].

К. Құдайбергенова: « «Құзыреттілік» ұғымы-соңғы жылдары педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде өндіріліп отырған ұғым. Құзыреттіліктің латын тілінен аудармасы белгілі сала бойынша жан-жақты хабардар, білгір деген мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде беделді түрде шешім шығара алады дегенді білдіреді» деп көрсетеді[8].

Ғалымдардың пікірлерін басшылыққа ала отырып, «құзыреттілік» ұғымы-білім алушылардың жеке тұлғалық психологиялық ерекшеліктеріне байланысты меңгерген білімдерін, дағдылары мен біліктерін, танымдық және тәжірибелік іскерлігін өмірде дұрыс қолдана білуі деген анықтама беруге болады

Қазақстан Республикасының жоғарғы білім беруді дамыту стратегиясының негізгі мақсаты жас ұрпақтың білімі мен тәрбиесінің жоғарғы сапасын қамтамасыз ете алатын жоғарғы оқу орнының ұлттық моделін құру, нәтижеге бағытталған білім беру негізінде кәсіби құзіретті мұғалім қалыптастыру. Мұғалімге өз ісінің маманы болумен қатар, оның бойында баланы жақсы көру, баланың көзқарасы мен пікірін сыйлау, тыңдай білу керек. Білім беруде кәсіби құзырлы маман иесіне жеткен деп мамандығы бойынша өз пәнін жетік білетін, оқушының шығармашылығы мен дарындылығына жағдай жасай алатын, тұлғалық-ізгілік бағыттылығы жоғары, педагогикалық шеберлік пен өзінің іс-қимылын жүйелілікпен атқаруға қабілетті, оқытудың жаңа технологияларын толық меңгерген, отандық, шетелдік

тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білетін кәсіби маман педагогті атаймыз. Мұғалімнің кәсіби құзіреттілігі-оның жан-жақты білімі мен ұстаздық шеберлігімен, оқытудың жаңа әдістерін меңгерумен өлшенеді. Мұғалім қаншалықты білімді, шығармашыл болса, оның құзыреттілік аясы да соғұрлым кең болмақ.

К. Б. Беликов [9] химия мұғаліміне тән жалпы кәсіби және арнайы дағдылар жүйесін тұжырымдады. Ол теориялық дағдыларға аналитикалық, болжамды, рефлексивті және проективті дағдыларды жатқызды. Тәжірибелікке жататындары - эксперименттік, перцептивті, шығармашылық, ақпараттық және ұйымдастырушылық-коммуникативтік дағдылар.

Аналитикалық дағдылар-заңдылықтарды анықтау қабілеті және химияны оқыту процесін құруға мүмкіндік беретін принциптер; жалпы химия курсының мазмұнын және оның жеке бөлімдерін құрастыра білуі.

Болжау дағдылары - оқу процесін жоспарлау қабілеті (сыныптық-сабақтық және сыныптан тыс жұмыстар), оның ішінде жеке оқушылардың өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып жұмыс істеу; оқушылардың шығармашылық әлеуетін болжау.

Рефлексивті дағдылар-өз іс-әрекетін талдай білу (оқушылармен қарым-қатынас жасай білу, химия пәнінде оқыту формалары мен әдістерін қолдана білу, демонстрациялық эксперимент, оқушылардың іс-әрекетін белсендіре білу қабілеті) және оқушылардың мінез-құлқын түсіндіру, олардың қызметін бағалау және т.б.

Проективті дағдылар-білім беруде химиялық заттардың мақсаты мен міндеттерін қоя білуі, оқу іс-әрекетінің мазмұнын, нысандары мен әдістерін анықтай білу.

Эксперименттік дағдылар-эксперимент жасай білу (эксперименттің мақсатын тұжырымдау, эксперимент үшін қажетті жабдықтар мен реактивтерді таңдау, эксперименттің нәтижелерін өңдеу және т. б.), сондай-ақ, тәжірибені басқара білу дағдыларының болуы.

Перцептивті дағдылар- әр оқушының сыртқы сипаттамалары мен мінез-құлқы бойынша ішкі мәнін анықтай білу.

Шығармашылық қабілет-оқушыларда шығармашылық ойлауды дамыту, химияны оқыту процесіне инновациялық ойлауды әзірлеу және енгізу қабілеті білім беру технологиялары, оның ішінде оқушылардың техникалық шығармашылығын дамытуға ықпал етеді.

Ақпараттық дағдылар-логикалық тұрғыдан дұрыс құра білу проблемалық презентация элементтері бар материалды ұсыну, пайдалану материалдарды ұсынудың индуктивті және дедуктивті тәсілдері, сондай-ақ химияны оқыту барысында техникалық құралдарды белсенді қолдану.

Ұйымдастырушылық-коммуникативтік дағдылар-сыныппен психологиялық байланыс орнату; тұлғаға бағдарланған ұйымдастыру оқушылармен сенім, ынтымақтастық, гуманизм қағидаттары бойынша қарым-қатынас жасау; оқу процесінде эмоционалды кері байланыс орната білу[10].

Болашақ химия мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру үшін практикадан алынған мынадай мәселелерді бөліп көрсетуге болады.

Білім алушыны базалық теориялық нақты біліммен қаруландыру. Оны жүзеге асыру үшін біріншіден, қазіргі сұраныс пен талапқа сай білім беру бағдарламаларын даярлау. Бағдарламаны құрастыру мақсатында білім алушылар, білікті педагогтер, стейкхолдерден құралған жұмыс тобы құрылады. Жұмыс тобының нәтижелі жұмыстарының аясында заманауи талаптарды қанағаттандыратын, жан-жақты білімді, бәсекеге қабілетті маман даярлауға негіз беретін білім беру бағдарламасы құрастырылады. Бағдарлама өз тарапында бірнеше рет сарапшылардың сараптамасынан өткізіліп, жетілдіріледі.

Екіншіден, білім беруді жүзеге асыруға қажетті материалдық-техникалық базаның болуы (заманауи зертханалар, дәрісхана, педагогикалық практика, өндірістік практика базалары, ғылыми-зерттеу орталықтары, кітапхана).

Үшіншіден, үнемі студенттерді қазіргі жахандық білім беру технологияларымен қаруландырып отыру (шетелдік ғалымдар дәрістері, семинарлар, мастер кластар ұйымдастыру,

академиялық ұтқырлық бағдарламасы аясында шетелде білім алуды жүзеге асыру, практиктердің білім беру үдерісіне тартылуы, дуалды білім элементтерін енгізу).

Төртіншіден, шығармашыл жеке тұлғаны қалыптастыруға барлық жағдайды жасап, ұйымдастыра білу (конференцияларға, олимпиадаларға, фестивальдерге, түрлі жарыстарға, ғылыми-зерттеу жұмыстарына, конкурстарға, стартап жобаларға қатыстыру; жастар ұйымдарындағы іс-шараларды өткізуге тарта білу).

Сонымен қатар, мұғалім үнемі өзін-өзі жан-жақты дамытып отыруға машықтануы қажет.

Осындай жұмыстарды атқара отырып, білім алушылардың кәсіби құзыреттіліктерін біртіндеп қалыптастыруға болады.

Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруда психологиялық-педагогикалық практиканың рөлі ерекше. Химия студенттерінің педагогикалық тәжірибесінің негізгі мазмұны бірқатар бағыттарда жүзеге асырылады[11]:

- химия пәні оқытушысының, сынып жетекшісінің қызметінде;
- зерттеу және әдістемелік жұмыстарға қатысу арқылы;
- ата-аналармен және жұртшылықпен жұмыстар атқару нәтижесінде.

Педагогикалық практиканы жүзеге асыру бірнеше кезеңде жүзеге асырылады:

I. дайындық немесе нұсқаулық кезең. Бұл кезеңде болашақтың кәсіби құзыреттілігін диагностикалау әдістері таңдалады, мамандар үшін педагогикалық практиканың мақсаты, міндеттері белгіленеді, озық мұғалімдердің оқушылармен жұмыс және тәжірибе бойынша ұсыныстар кешені ұсынылады. Болашақ химия оқытушыларының кәсіби құзыреттілігінің аналитикалық және болжамды компоненттері негізінен осы нұсқаулық кезеңінде қалыптасады.

II. Негізгі немесе белсенді кезең- болашақ химия мұғалімдерінің педагогикалық практикадағы тікелей қызметі (мектепте сабақ жүргізу, сынып жетекшісі қызметін атқаруы, оқудан тыс жұмыс). Бұл кезеңде студенттің кәсіби құзыреттілігін анықтайтын – эксперименттік, проективті, ақпараттық, перцептивті, шығармашылық, ұйымдастырушылық-коммуникативтік негізгі дағдылары дамиды.

III. Қорытынды немесе аналитикалық-рефлексиялық кезең. Педагогикалық практиканың қорытындысы шығарылады: болашақ химия оқытушысының кәсіби құзыреттілігінің қалыптасу деңгейі анықталады, мұғалімдердің ұсыныстары мен тәжірибесін берудің тиімділігін талдау өткізіледі. Аталған кезеңдер болашақ химия мұғалімінің рефлексивті дағдыларын қалыптастыруға жағдай тудырады.

Сонымен, болашақ химия мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруда білім беру ордасы мен одан тыс жерлерде өткізілетін барлық іс-шаралардың өзіндік жоғары рөлі бар.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Курлыгина О.Е. Профессиональная компетентность педагога: теоретический аспект // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – №5.

2. Ломакина, Г.Р. Педагогическая компетентность и компетенция: проблемы терминологии // Педагогическое мастерство: материалы I Междунар. науч. конф. – 2012. – 276–279 с.

3. Стрижак С.В. Формирование профессионально-педагогической компетентности будущих учителей химии // Международный журнал экспериментального образования. – 2015. – №4. – 236–238 с.

4. Межкультурная компетентность педагога в поликультур- ном образовательном пространстве: науч.- методич.материалы: для руководителей и педагогических работников высших учебных заведений /под ред.О.Е. Хухлаева, М.Ю. Чибисовой. – СПб.: ООО «Книжный Дом», 2008. – 406 с.

5. Никитина Н.Н. Введение в педагогическую деятельность: Теория и практика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Н.Н. Никитина, Н.В. Кислинская. – 3-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 224 с.

6. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Общая педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. В.А. Сластенина: в 2 ч. Ч. 1. – М.: Гуманит. Изд. Центр Владос, 2003. – 288 с.

7. Таубаева Ш.Т., Иманбаева С.Т., Берикханова А.Е. Педагогика. Оқулық.– Алматы: ОНОН. 2018, - 357 бет.

8. Кудайбергенева К.С. Құзырлылық білім сапасының критерийі: әдіснамалық және ғылымитеориялық негіздері. – Алматы, 2008. – 328 б.

9. Беликов К.Б. Формирование профессиональной компетенции будущих учителей химии по развитию креативности учащихся: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / К.К. Беликов; [Место защиты: Сам. гос. пед. ун-т]. – Самара, 2008. – 219 с.

10.Козлова Т.Л. Формирование профессиональной компетентности учителей химии // Содержание и образование технологии. – 2019. – 101–107 с.

11.Набиева Т. В. Роль педагогической практики в формировании конструктивно-педагогической компетенции у будущих педагогов. Сибирский педагогический журнал. № 9 / 2012.- 196-200с.

ТАБИҒИ ЖӘНЕ АНТРОПОГЕНДІК ЛАНДШАФТТАРДАҒЫ ӨСІМДІКТЕРДІҢ ТІРШІЛІК ФОРМАЛАРЫ (САЛЫСТЫРМАЛЫ СИПАТТАМАЛАР)

Серикова А.С.
Биология пәні мұғалімі, білім магистрі, педагог-модератор
Қадір Мырза Әлі атындағы №47 ЖОББМ, Орал қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада адам табиғи ландшафтты қабылдағанда оның іс-әрекетіне, жеке өміріне, көңіл-күйіне, тәжірибесіне сәйкес келетін белгілерді іздеу туралы жағжайлары қарастырылған. Адамның осы рухани қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін пейзаждық өнердің әрбір туындысы ең алдымен адамға бағытталып, игі әсер етеді деп есептелуі керек. Демек, сәулет-пейзаж ансамблінің қалыптасуы адамның эстетикалық және психологиялық қажеттіліктерін ескере отырып, табиғаттан алынған әсемдік заңдылықтарына негізделеді.Табиғи географиялық аудандастыруға арналған әдебиеттерде мұндай таксономиялық бірліктердің мазмұны әртүрлі (мысалы, бір жолды, екі немесе үш сызықты, көп деңгейлі, төмен деңгейлі және т.б.) әртүрлі түрлерін кездестіруге болатыны туралы да жазылған.

Аннотация: В данной статье рассматриваются обстоятельства поиска человеком признаков, соответствующих его действиям, личной жизни, настроению и опыту при восприятии природного ландшафта. Чтобы удовлетворить эти духовные потребности человека, каждое произведение садово-паркового искусства необходимо считать прежде всего человекоориентированным и полезным. Поэтому формирование архитектурно-ландшафтного ансамбля основано на законах красоты, полученных от природы, с учетом эстетических и психологических потребностей человека. В литературе по естественно-географическому районированию также пишут, что могут быть различные типы таких таксономических единиц с разным содержанием (например, однолинейные, двух- или трехлинейные, многоуровневые, низкоуровневые и т. д.). найденный.

Abstract: This article examines the circumstances of a person’s search for signs that correspond to his actions, personal life, mood and experience when perceiving the natural landscape. In order to satisfy these spiritual needs of man, each work of landscape art must be considered, first of all, human-oriented and useful. Therefore, the formation of an architectural and landscape ensemble is based on the laws of beauty obtained from nature, taking into account the aesthetic and psychological needs of man. The literature on natural geographic zoning also writes that there may be different types of such taxonomic units with different contents (for example, single-line, two- or three-line, multi-level, low-level, etc.) found.

Тұлғаның үйлесімді дамуы қоршаған ортаның эстетикалық жетілуіне байланысты. Көркемдік ұстаным еңбекке шабыттандырады, өмірге сән береді, адамды асыл етеді. Бұл жерде саябақтар мен басқа жасыл кеңістіктер - ландшафттың ажырамас элементтері маңызды рөл атқарады.ХХ ғасырдың екінші жартысы – Жер тарихындағы және адамзат тарихындағы ерекше кезең. Бұл кезеңде жер бетінде адам санының тез өсуі, өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығының дамуы, адамның қуатты техникалық құралдарды еңбек құралы ретінде пайдалануы, ғылымның тікелей өндірістік күшке айналуы адамның қажеттілігін арттырды. Ол табиғи ресурстарды белсенді пайдаланып, жерге, топыраққа, суға, ауаға, өсімдіктер мен жануарлар әлеміне күшті әсер ете бастады. Осының салдарынан адам табиғи ресурстардың тез

сарқылуына, қоршаған ортаның ластануына, табиғат құрамдас бөліктері арасындағы тепе-теңдіктің бұзылуына, оның денсаулығы мен өміріне қауіпті жағымсыз салдарлардың туындауына себепші болады. Осының барлығы әртүрлі және күрделі табиғи, әлеуметтік-экономикалық және экологиялық проблемаларды, оның ішінде адам мен табиғаттың өзара әрекеті мен қарым-қатынасына байланысты проблеманы шиеленістірді. Бұл мәселе күрделі, және әрқашан өзекті. Осыған байланысты табиғи географияның және әсіресе ландшафттану ғылымының рөлі мен маңызы ерекше. Өйткені жаратылыстану-география және оның бір бөлігі болып табылатын ландшафттану адам өмір сүретін және шаруашылық қызметін жүргізетін аумақтардың табиғи жағдайларын, табиғи құрамдастардың өзара байланысын, өзара әрекеттесуін, оның ішінде адам әрекетінің әсерін зерттейді. Адам табиғи ландшафтты қабылдағанда оның іс-әрекетіне, жеке өміріне, көңіл-күйіне, тәжірибесіне сәйкес келетін белгілерді іздейді. Сондықтан адамның осы рухани қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін пейзаждық өнердің әрбір туындысы ең алдымен адамға бағытталып, игі әсер етеді деп есептелуі керек. Демек, сәулет-пейзаж ансамблінің қалыптасуы адамның эстетикалық және психологиялық қажеттіліктерін ескере отырып, табиғаттан алынған әсемдік заңдылықтарына негізделеді.

Антропогендік ландшафттарды ізгілендірілген табиғат ретінде зерттеп, жердегі өркениеттің дамуына негіз болды. Яғни, бұл жағдайда өзінің табиғи нұсқасын сәл өзгертілген түрде сақтай отырып, табиғат ғалымды аз қызықтырды. Адам әрекетінен зардап шекпеген ландшафттар және оларды сақтау соңғы бірнеше жылда табиғатты қорғау ұйымдарының зерттеу нысанына айналды[1].Зерттеулерінің нәтижесінде қазіргі ландшафт қабықшасы табиғи және антропогендік компоненттерден тұрады деген қорытындыға келген. Табиғилар, Д.Ишанқұлованың пікірінше, [8] адамның шаруашылық әрекетіне жатпайды. Антропогендіктердің адам пайдалануына бейімділігі сонша, оларды шаруашылық қызметі тоқтағаннан кейін де қалпына келтіру мүмкін емес. Бұл табиғи ортаға интеграциялану арқылы адам биотаға ғана емес, сонымен қатар геологиялық, геоморфологиялық және гидроклиматтық компоненттерге де өзгерістер енгізетіндіктен болады. Тарихи тұрғыдан алғанда, адамзаттың көпшілігі антропогендік ландшафттарда өмір сүреді. Бұл этникалық қоршаған ортаны басқаруға бейімделген ауыл шаруашылығы, қалалық, өндірістік және рекреациялық инфрақұрылымдар. БұлОрталық Азия мен Балқан түбегінің оазистері. Олардың аумақтық ұйымдастырылуы кез келген антропогендік ландшафт сияқты табиғи құрамдас бөліктерге негізделген: ауа массалары, табиғи сулар, тау жыныстары. Бұл экологиялық жағдайлар, сондай-ақ жерді пайдалану әдістері мен шаруашылық инфрақұрылымы Орталық Азия мен Балқан түбегіндегі өсімдіктердің тіршілік формаларының қалыптасу процесін анықтайды.Қазіргі таңда жаратылыстану-география ғылымының шешуге тиісті мәселелерінің көпшілігі негізінен оның объектісі мен пәнінің күрделілігі, оның спецификалық ерекшеліктері, зерттеуде қолданылатын зерттеу әдістерінің бірегейлігі, ғылымның қазіргі даму кезеңі, ол экономиканың алға қойған міндеттерінің әртүрлілігімен және күрделілігімен байланысты. Бұл проблемалық мәселелердің кейбірі табиғи географияға немесе шағын аумақтардың ландшафты ғылымына қатысты. Ландшафттану ғылымы адамзат қоғамының практикалық талаптарына байланысты қалыптасып, дамып келеді [2]. Қазіргі уақытта бұл ғылым адам мен табиғаттың өзара әрекеттесу тиімділігін арттырудың ғылыми негіздерін жасаумен және формальды мәдени ландшафттарды орнатудың маңызды ережелері мен әдістерін әзірлеумен айналысады. Ландшафт туралы ілім география ғылымының теориялық идеяларының ең маңызды жиынтығы ретінде оның негізгі бөлігі ретінде табиғи географияны практикалық өмірге енгізуге жағдай жасап, ғылыми теориялық негіз қызметін атқарады. Жаратылыстану географиясы мен ландшафттану ғылымына қатысты көптеген мәселелер әлі де күрделілігімен және қайшылықтарымен ерекшеленеді. Атап айтқанда, ландшафттанудың теориялық әдіснамалық мәселелері, ландшафт құрылымы, динамикасы, дамуы, жасы, сыртқы әсерлерге тұрақтылығы, ландшафтты модельдеу, эксперименттік ландшафттану мәселелері әлі де жан-жақты әзірленген жоқ. Бұл мәселелердің кейбірі бұрыннан бар әдебиеттерде үстірт

талданғанын немесе кейбіреулері оқырманды жаңылыстыруы мүмкін қарама-қайшы пікірлермен қамтылғанын ескере отырып, бұл нұсқаулық ұсынылады.

Таудағы мәдени ландшафттардың қалыптасу процесі жазықтардағыдан айтарлықтай ерекшеленеді. Тауларда бұл процестің дамуы аз серпінді. Бұл, ең алдымен, таулы аймақтың жақындығы мен жоғары оқшауланумен байланысты, бұл дәстүрлі мәдениеттің тұрақты нысандарын қалыптастыруға көмектеседі. Екіншіден, табиғатты пайдаланудың шектеулі нұсқаларын құрайтын табиғи ландшафттардың ресурстық әлеуетінің ерекшелігімен және шектелуімен. Үшіншіден, тік құрылымдардың, яғни биіктік белдіктерінің басым болуымен мұндай кеңістікті салудың ерекше ерекшеліктерін анықтайды. Тауларда этногенез процестері, материалдық және рухани мәдениеттің қалыптасуы жазықтарға қарағанда табиғи ландшафттарға көбірек тәуелді болды. Мұндай жағдайда жер ұғымын әдістемелік категория ретінде қолдануға болады, ол ажырамастығымен (тұтастығымен), өзіндік ерекшелігімен және тарихилыққа бағдарлануымен ерекшеленеді [3]. Бұл жер өзінің бөлінбейтіндігіне байланысты табиғи және мәдени процестерді тұтастығында «ұстауға» мүмкіндік береді, бұл әсіресе этногенез үшін маңызды.

Табиғи географиялық кешендерді олардың көлемі мен кішілігін ескере отырып бір-бірден орналастырсақ, мынадай жағдай туындайды: Географиялық қабық – құрлық – материктер – табиғи географиялық аймақтар – табиғи географиялық белдеулер – табиғи географиялық провинциялар – табиғи географиялық аудандар – табиғи географиялық аймақтар, ландшафттар-орындар-территория-фациялар. Бұл барлық табиғи географтар мойындай бермейтін табиғи географиялық аудандастырудың таксономиялық бірліктерінің жүйесі. Орталық Азияда ағаш өсімдіктерінің түрлік алуандығы 10%-ға артық. Екі ландшафттық белдеуде де өмір сүру ұзақтығы көпжылдықтар басым, біржылдық өсімдіктердің өсуі орта таулы аймақтан байқалады және биік таулы аймақтарда мүлдем жоқ. Балқан түбегіндегі маусымдық дамуда жазғы жасыл өсімдіктер басым, бұл жалпы түсінікті, өйткені түбектің климаты біркелкі емес және батыстан шығысқа қарай Жерорта теңізінен континенттікке қарай өзгереді. Орталық Азия үшін маусымдық даму тек қураған ағаш, жүзім және суккуленттермен шектеледі. Өсімдіктердің тіршілік формаларының нұсқаларының ең көп саны екі зерттеу аймағында да таулардың орта белдеуінде байқалды. Орталық Азияда таулардың жоғарғы бөліктері ылғал сақтайтын өсімдіктерге қолайлы, Балқан аралдарының флорасы мұндай қажеттілік жоқ, өйткені таулар теңіздерден келетін ылғалды сақтай алады.Табиғи географиялық аудандастыруға арналған әдебиеттерде мұндай таксономиялық бірліктердің мазмұны әртүрлі (мысалы, бір жолды, екі немесе үш сызықты, көп деңгейлі, төмен деңгейлі және т.б.) әртүрлі түрлерін кездестіруге болады. Табиғи географиялық аудандастырудың таксономиялық бірліктері жүйесі мәселесі осы тарау шеңберінен тыс жеке талдауды қажет ететін үлкен және даулы тақырып. Табиғи географиялық кешендер әдетте жоғарыда көрсеткеніміздей бірінен соң бірі орналаспайды, бірақ шағын табиғи географиялық кешендер бірге орналасып, үлкендерін құрайды, олар өз кезегінде үлкендерін құрайды [4]. Үлкенді-кішілі табиғи географиялық кешендерді ұзындығы, ені, қалыңдығы, ауданы, көлемі сияқты ерекше өлшемдері арқылы анықтау керек. Мұндай өлшемдік көрсеткіштер табиғи географиялық кешендерді ғылыми талдауда рельефтің, климаттың, топырақтың, өсімдіктердің және т.б сандық көрсеткіштермен бірге қолданылып, белгілі бір қорытындыға келуге көмектесер еді.

Барлық антропогендік ландшафттар табиғи негізде жасалатынын ескере отырып – кез келген антропогендік ландшафтта, тіпті ең техногендік ландшафтта да әрқашан табиғи құрамдас болады, біз оларды табиғи-антропогендік деп атаймыз, өйткені өрттер, ормандардың кесілуі және ауыл шаруашылығы мақсатындағы жыртылған жерлер табиғи жағдайлардың экотондары антропогендік ландшафттарға. Ландшафттану ғылымы негізінен табиғи емес, антропогендік ландшафттарды зерттеу негізінде пайда болды және дамыды. Қазіргі уақытта берілген әлеуметтік-экономикалық функцияларды оңтайлы орындайтын және адам өмірі үшін экологиялық қолайлы антропогендік ландшафттар ғана танылады. Осыған байланысты геоэкологиялық зерттеулер құнды ресурстарды анықтауға, оларды практикалық пайдалануға,

қорғау және молайту шараларына бағытталған [5]. Орталық Азия мен Балқан аралдары үшін осындай ресурстардың бірі – су. Орта Азия шөлдері мен Балқан түбегінің жазықтары тұрғындарын қамтамасыз ету үшін ауылшаруашылық плантациялары тікелей суарылатын каналдар игерілуде. Бірақ суару жүйесінің жетілмегендігінен (арналардың көпшілігі оқшауланбаған) судың 40%-ға жуығы тұрғын үйлерге бара жатқанда буланып кетеді [6]. Бұдан флора зардап шегеді және өсімдіктер жолағы кейбір түрлер үшін оңтайлы температура аймақтарына ауысуы мүмкін. Осылайша, Орта Азия шөлдері шалғындық алқаптардың орнын басып, олар өз кезегінде таулардың биік жерлеріне көтеріле бастайды, ал ормандар мүлде жойылып кетуі мүмкін.биогеоценоздың жоғарғы шегі (яғни фация) өте құбылмалы және жер бетінің биіктігіне, метеорологиялық жағдайға, радиациялық тепе-теңдікке, заттың биологиялық айналымының түріне байланысты. Шөп өсімдіктері өскен биогеоценоздарда жоғарғы шекара бірнеше ондаған сантиметрден бірнеше метрге дейін болуы мүмкін. Орман биоценоздарында ол бірнеше ондаған метр биіктіктен өтеді. Урочиштерге жер бетіне жақын ауа қабаты жатады және олардың жоғарғы шегі бірнеше ондаған бірнеше жүз метрге дейін жетеді. Ландшафттардың ауданы үлкен болғандықтан, олардың жоғарғы шегі 0,8-2,0 км биіктікте. Басқа күндерде, әртүрлі ауа райы жағдайында бұл көрсеткіштер әртүрлі болуы мүмкін. Тіпті ландшафттардың жоғарғы шегін іздеу өзекті мәселе емес деп шешеді. Оның пікірінше, атмосфералық құбылыстар (мысалы, бұлттылық, жауын-шашын т.б.) биіктікке қарамастан табиғи географиялық белдеуді, табиғи географиялық провинцияны, ландшафтты және оның морфологиялық бөліктерін сипаттай алады. Оның айтуынша, биогеоценоздың жоғарғы шегін анықтау (фация құрамында) ерекшелік. Мұның себебі биогеоценоз ұғымының мазмұнымен байланысты, яғни биогеоценоздың биоценоздан тұратындығы және ол өзгеретін сыртқы орта. Бұл автордың пікірінше, биогеоценоздардың жоғарғы шегі ең биік өсімдіктердің шыңдары арқылы өтуі керек [7]. Өйткені сыртқы ортаны өзгертетін биоценоздың әсері дәл өсімдік жамылғысы жинақталған қабатта болады.

Зерттеудің бірінші, анықтау кезеңінде табиғи және антропогендік ландшафттары бар аумақтардың үлгілері жүргізілді. Осы мақсатта Орта Азияның шөлейтті және таулы аймақтары, Балқан түбегінің жазықтары мен таулы аймақтары алынды. Өсімдіктердің тіршілік формаларының жіктелуі келесі формалар бойынша жүргізілді: ағаш өсімдіктері, бұталар, жүзім, шөптер, суккуленттер. Классификациялау үшін қауымдардың топографиялық жағдайының сипаттамасы, топырақ сипаттамалары, ағаш өсіндісінің, өсіндінің және шөптесін қабаттың сипаттамасы пайдаланылды. Зерттеудің екінші, қалыптастырушы кезеңінде екі аумақтағы өсімдіктердің биологиялық және биоморфологиялық әртүрлілігі және табиғи ландшафттардың антропогендік факторларға төзімділік дәрежесі эмпирикалық түрде талданды. Өсімдіктердің тіршілік формалары келесі критерийлер бойынша зерттелді: өсімдіктің сыртқы түрі (биіктігі, жапырақтың ені), сабақтың лигнизация деңгейі, жердегі өркендердің тіршілігі, тамыр жүйесі. Осы морфологиялық сипаттамалардың әрқайсысына 1 балл қойылды, ол әрі қарай өңдеу кезінде пайыздарға айналдырылды. Бір тіршілік формасы әртүрлі түрлер мен тектерден тұруы мүмкін. Сонымен бірге бір түр бірнеше тіршілік формаларын құра алады [8].

Аймақтық табиғи география табиғи географиялық елтану және аймақтық ландшафттану болып екіге бөлінеді. Біздің ойымызша, табиғи географияның бұл бөлінісінің бірқатар даулы және қарсылық тудыратын тұстары бар. Осы аспектілердің бірі жалпы табиғи географияның ішінде жалпы жер туралы білімнің жеткілікті ғылыми негізі жоқ жеке ғылым ретінде бөлінген. Өйткені олардың объектісі мен субъектісі бір, яғни географиялық қабық. Жалпы табиғи географияның міндеті – географиялық қабықтың құрылымын, құрылымын, динамикасын, дамуын зерттеп, географиялық қабықтағы болып жатқан оқиғалар мен процестердің мәнін, географиялық қабыққа ортақ заңдылықтарды ашу. Шындығында, табиғи географиялық аудандастыру – табиғи географияның зерттеу әдістерінің бірі. Аудандастыру – зерттеуші жүргізетін үдеріс. Табиғи географиялық аудандастырудағы шешілмеген мәселелер жалпы табиғи география үшін бірдей мәселе болып саналады. Бірқатар аймақтық еңбектерде сол немесе басқа аумақты табиғи географиялық талдаумен қатар, табиғи географиялық

аудандастыру немесе ландшафттану мәселелеріне қатысты жалпы ғылыми теориялық мәселелер көтеріліп, маңызды тұжырымдар жасалғаны белгілі.

Ал, нәтижесінде орманды дала шекарасының ендік бағытта өзгеру процесі мүмкін болады, бұл орманды дала мен аймақтық даланың белгілі бір уақыт аралығындағы жанасу аймағының тұрақты жағдайымен расталады. оңтүстік. Жоғарыда айтылғандай, антропогендік ландшафттарды оңтайлы пайдалану аймақтың экологиялық жағдайына тиімді әсер етеді. Шаруашылық алқаптарының пайда болуы нәтижесінде дала қауымдары бірте-бірте қалпына келтіріледі: олардың қатпарлануы қалыптасады, проекциялық жамылғы ұлғаяды, қауымдастықтардағы түрлердің әртүрлілігі артады. Өсімдіктердің кейбір тіршілік формалары құрғақ кезеңде Орталық Азияның антропогендік ландшафттарының жартылай ағаш өсімдіктері діңдегі ылғалды сақтау үшін жапырақтарын төгуге мәжбүр болған кезде сусыз өмір сүруге бейімделген [9].

Сонымен, шағын аудандардың табиғи географиясы, яғни ландшафттану жер бетінде объективті түрде өмір сүретін барлық табиғи географиялық кешендерді зерттемейді, тек жергілікті масштабтағыларды ғана зерттейді деп айта аламыз. Бірақ жалпы табиғи география, аймақтық жаратылыстану географиясы және ландшафттану арасында өткір шекараны қою қиын. Өйткені олар бір-бірінің жинаған мәліметтерін пайдаланып, бірін-бірі толықтыратыны анық. Мысалы, ландшафттану және оның морфологиялық бөліктерін зерттей отырып, ландшафттану аймақтық табиғи географияның объектілері болып табылатын облыстар, аудандар, провинциялар, тіпті елдер сияқты табиғи географиялық кешендердің ландшафттық құрылымын айқындай алады. Сонымен қатар, табиғи географиялық аудандастырудың тиімді әдістерінің бірі ландшафттық карталарды талдау негізінде табиғи географиялық аймақтардың шекарасын анықтау әдісі екенін көпшілік мойындайды. Сонымен қатар, үлкен аумақтардың табиғи географиялық жағдайларын зерттеуде географиялық қыртыс құрылымын талдаудың өзінде шағын аудандардың табиғи географиясы жинаған деректердің маңызы зор болуы мүмкін. Кішігірім аумақтар, соның ішінде ландшафттар, адамның тіршілік ету ортасы. Сондай-ақ олар адам өміріне қажетті ауа, су, топырақ, өсімдіктер сияқты өздігінен қалпына келетін көптеген табиғи ресурстардың көзі. Мұндай байлық қалпына келтіріліп, өзін-өзі қамтамасыз ету үшін ландшафттағы зат пен энергияның алмасуы оны табиғат жасағандай сақтау керек. Бірақ адам өз өміріне барынша қолайлы жағдай жасауға тырысады [10].

Орталық Азия мен Балқан түбегінің табиғи және антропогендік ландшафттарындағы өсімдіктердің тіршілік формаларының салыстырмалы сипаттамасы маңызды әдіснамалық қағидалар негізінде жүргізілді: түрлерді дұрыс анықтау, табиғи ландшафттардағы инвазиялық өсімдіктер топтарын анықтау және қоршаған ортаның деңгейі антропогендік ландшафттардағы қауіп табиғи немесе антропогендік ландшафттарда қалыптасқан өсімдік қауымдарының құрылымдық және динамикалық ұйымдасуын зерттеу Орталық Азия мен Балқан түбегінің фитоценозын толық сипаттайды. Осыған байланысты мақала авторы өсімдіктердің тіршілік формаларының классификациясы ретінде келесі категорияларды пайдаланды: ағаш өсімдіктері, жартылай ағаш өсімдіктері (бұталар, бұталар, лианалар, шырындылар), шөптесін өсімдіктер, сонымен қатар антропогендік ландшафттардың отырғызылатын өсімдіктері. Айта кету керек, Балқан түбегінің флорасы бүкіл аумақта әлдеқайда бай және әртүрлі. Осы мақалада айтылғандай, өсімдіктер көбінесе ол өсетін мекендеу ортасы мен климатына байланысты. Балқан түбегінің климаты солтүстікте қоңыржай континенттіктен оңтүстікте және батыста субтропиктік-Жерорта теңізіне дейін өзгереді, жауын-шашынның көп мөлшері мен тауларда биіктік белдеулері бар. Орталық Азияның климаты күрт континентальды құрғақ аймақтары бар, аймақтың өсімдіктерін жауын-шашыннан оқшаулайтын тау жоталарымен қоршалған. Осылайша, Орталық Азияның табиғи биотасы үшін ең жойқын фактор құрғақшылық болса, Балқан түбегінің табиғи ландшафттары үшін оқшаулану екені ортаға шығады. Антропогендік ландшафттарының фитоценозы өнеркәсіптік кәсіпорындардың қысымындафлораның биоәртүрлілігінің антропогендік әсерлерге қалай жауап беретінін құжаттау үшін, адам әрекетінің әсерінен зардап шеккен

аймақтарда тұратын қауымдастықтар санының ұзақ мерзімді сериясының деректерін талдауды одан әрі зерттеу ұсынылады.

Ландшафттың тұрақтылығы проблемасы бойынша жарияланған ғылыми еңбектердің көптігіне қарамастан, оның теориялық, әдістемелік және әдістемелік мәселелері әрең әзірленген. Ландшафттардың тұрақтылығын зерттеудің әдіснамалық мәселелері туралы былай тізбектеуге болды: 1) сол немесе басқа сыртқы әсерлердің қарқындылығының өзгеруі негізінде ландшафттардың жағдайын сандық және сапалық тұрғыдан бағалау. фактор (әсіресе техногендік фактор) өзгерістерді анықтау және сипаттау; 2) ландшафттың (немесе жүйенің) бір күйден екінші күйге ауысуын ажырата білу; 3) сыртқы әсердің қарқындылығын өлшеу мүмкіндігі; 4) ландшафттардың күйінің өзгеруін ландшафттарға әсер ету ауыртпалығымен салыстыра білу қажет деп жазады [11]. Ландшафттардың тұрақтылығы туралы сөз болғанда адам әрекетінің әсерінен өзгеретін табиғи ландшафттардың тұрақтылық критерийі қарама-қайшы сипаттамаға ие болады. Мысалы, жыртылған жердің қайта залалдануы және бұрынғы өсімдік жамылғысының қалпына келуі табиғи ландшафттың тұрақтылығының белгісі ретінде қызмет етсе, сол көрсеткіш құрылған антропогендік ландшафттың тұрақсыздық деңгейін көрсете алады. Антропогендік ландшафттың тұрақтылығы негізінен әлеуметтік-экономикалық критерийлермен анықталады және ландшафттың табиғатынан туындайтын ғылыми критерийлерге қайшы келуі мүмкін.

Қорыта келгенде, логикалық тұрғыдан ландшафттардың тұрақтылығы оның құрамдас бөліктерінің тұрақтылығымен анықталуы керек, бірақ ландшафттардың тұрақтылығы компоненттер тұрақтылығының қарапайым қосындысы емес, күрделірек құбылыс. Ландшафттардың тұрақтылығын анықтау мәселесі, әсіресе антропогендік ландшафттарды зерттеу кезінде әлі де көп еңбек пен зерттеуді қажет ететін мәселелердің бірі. Мұндай мәселені техникалық құрылым, мысалы, су қоймасы немесе арна, ірі зауыт немесе егістік алқап мысалында зерттеу тиімді болуы мүмкін. Жеке инженерлік-техникалық құрылыстарды және олардың қоршаған ландшафттарға әсерін зерттеу адам мен табиғаттың өзара байланысын, адам әрекетінің әсерінен ландшафттарда болатын әртүрлі құбылыстар мен процестерді, соның ішінде антропогендік ландшафттарды зерттеудің үлгісі.Ландшафттардың тұрақтылығын зерттеуде компоненттердің өздерінің тұрақтылығын, ландшафтты құрайтын факторлардың тұрақтылығын білу маңызды. Компоненттердің біреуінің орнықтылығы әлсіз болса, ландшафт тұрақсыз және сыртқы күштердің әсеріне бейім болады немесе ландшафттардың тұрақтылығы оның құрамдас бөліктерінің тұрақтылығымен және құрамдас бөліктері арасындағы байланыстармен анықталады деуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Овчинникова, С., Тажетдинова, Д., Турдибоев, О., Тожибаев, К. (2020). Heliotropiaceae және Boraginaceae тұқымдасы таксон атауларының тип үлгілері. Ботаника институты. № 17(8), 124 – 135

2. Калинкина, В., Жабыко, Е., Храпко, О. (2020). Уссури қорығы аумағындағы кейбір орман түрлеріндегі өсімдіктердің тіршілік формалары мен экологиялық топтары. Ғылым академиясының Қиыр Шығыс филиалының Ботаникалық бақ институтының хабаршысы. Т. 23(2), 1 – 9

3. Черемушкина, В., Асташенков, А., Саидов, Д. (2020). Kudrjaschevia (Lamiaceae) тұқымдасының түрлерінің тіршілік формаларының дамуындағы параллелизм: онтогенез, архитектуралық талдау. Орталық Сібір ботаникалық бағы. Т. 3(12), 322 – 333

4. Тетиор А. Н. Строительная экология / Киев, «Будевельник», 1992. 16. Чистякова С. Б. Охрана окружающей среды / Мәскеу, Стройиздат, 1988 ж.

5. Ламберс Х., Оливейра Р.С. (2019). Өсімдіктердің физиологиялық экологиясы. Экология ғылымдарының кандидаты. Аликанте. Чам: Springer, Р.736

6. Шульце, Э., Бек, Э., Бухман, Н., Клеменс, С., Мюллер-Хохенштейн, К., Шерер-Лоренцен, М. (2019). Өсімдіктер экологиясы. Берлин. Гейдельберг: Спрингер, Р. 926

7. Тетиор А. Н. Красота в природе и в обществе / Мәскеу, «Природа», 2005.

8. Агостини, П., Кулл, Д. (2020). Орталық Азияның таулары мен ландшафттарын сақтау адамдардың өмірін өзгертеді және жақсартады.

9. И.Д.Родичина. Ландшафтная архитектура / Киев, «Будевельник», 1990.

10. П.Казанцев. Основы экологической архитектуры / LAP Lambert Academic Publishing, 2012 ж.

11. Зонновелд, І. (1994), Ландшафттық экология және экологиялық желілер. Онда: Е.А. Кук пен Х.Н. van Lier (Eds), Ландшафттық жоспарлау және экологиялық желілер, 13-29, Elsevier, Амстердам.

РЕАЛИЗАЦИЯ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА НА УРОКАХ БИОЛОГИИ: ПРОФЕССИОНАЛИЗМ ПЕДАГОГА

Тукенова Ж.К.
магистр образования, учитель географии и биологии
ГКП на ПХВ "Школа-лицей №37", г.Астана, Казахстан

Андатпа: Т.Т. Ғалиевтің Жүйелік тәсіл технологиясының құрылымы. Бірінші кезеңде оқушылардың белсенді танымдық іс-әрекетке дайындығын және студенттердің білімін түзетуге болатынын анықтау үшін білім мен дағдыларды енгізу бақылауы жүргізіледі. Екінші кезеңде дербес іс-әрекеттерді жоспарлау жүзеге асырылады. Оқушылар білімді бағалауға арналған сұрақтардан тұратын өзін-өзі басқару карталарымен танысады. Үшінші кезеңде оқу іс-әрекеті ұйымдастырылады. Жүйелік-құрылымдық талдау мен синтездің көмегімен білімнің теориялық қорытылуына қол жеткізіледі, ол біртұтас суретті құра отырып, иерархиялық байланыстары бар келісілген жүйеге қайта құрылады.

Аннотация: Структура технологий системного подхода Т.Т. Галиева. На первом этапе проводится входной контроль знаний и умений для определения готовности учащихся к активной познавательной деятельности и возможной коррекции знаний учащихся.На втором этапе осуществляется планирование самостоятельной деятельности. Учащиеся знакомятся с карточками самоуправления, которые содержат вопросы для оценки знаний.На третьем этапе организуется учебная деятельность. С помощью системно-структурного анализа и синтеза достигается теоретическое обобщение знаний, они перестраиваются в стройную систему с иерархическими взаимосвязями, образуя целостную картину.

Abstract: Structure of systems approach technologies T.T. Galieva.At the first stage, an input control of knowledge and skills is carried out to determine the readiness of students for active cognitive activity and possible correction of students' knowledge. At the second stage, planning of independent activities is carried out. Students are introduced to self-management cards that contain questions to assess knowledge.At the third stage, educational activities are organized. With the help of system-structural analysis and synthesis, a theoretical generalization of knowledge is achieved; it is rebuilt into a coherent system with hierarchical relationships, forming a holistic picture.

Обучение в школе по технологии системного подхода на основе блочного системного структурированного представления изучаемого материала в ходе учебной деятельности решает такие проблемы:

1) формирование навыков активного системного мышления на основе самостоятельного поиска информации и решения проблемных вопросов;

2) организация деятельностных зон общения учащихся на деловом и духовном уровнях общения;

3) учет индивидуально-психологических и возрастных особенностей учащихся через реализацию сотрудничества, разноуровневых заданий, карточек самоуправления;

4) включение психологических механизмов самоконтроля, самообучения, самосовершенствования;

5) постепенный переход обучения в самообучение;

6) значительное сокращение времени на изучение темы;

7) систематический контроль знаний и умений, возможность обучения без учебников.

Представление о структуре изучаемого объекта предполагает рассмотрение его как системы структурирование (визуализация) рассматриваемой информации представляет собой способ (прием, метод и т.д.) ее преобразования (сворачивания, разворачивания, кодирования, моделирования и т.д.) и наглядного представления для последующего использования логическая структура, содержащая узлы в виде учебного элемента и линий, соединяющих эти

узлылогическая структура учебного материала – система внутренних связей между понятиями и суждениями, входящими в данный отрезок материала конспект-схема, изображаемая в виде информации, размещенной в пяти частях (а, б, в, г, д), где:

часть «а» - раскрывает тему, ее основные понятия

части «б» и «в» – отражают основные теоретические положения;

часть «г» раскрывает практическое применение теории на практике, анализ практики;

часть «д» – содержит перечень нерешенных проблем в области данной темы.

Например, урок 10 класс

КОНСПЕКТ-СХЕМА

Данная технология в образовании имеет ряд преимуществ перед другими современными технологиями обучения:

– способствует развитию ментальных способностей (классификация, ясность изложения мыслей и др.);

– помогает сводить воедино сложную по составу информацию на одном листе или в файле;

– способствует запоминанию большого объема информации, принятию более обоснованного решения;

– позволяет хранить информацию;

– повышает скорость мыслительных процессов;

– способствует развитию творческого мышления.

Целью школьного образования должно быть развитие у учащихся способностей и умений решать любые практические и интеллектуальные задачи на протяжении всей жизни. В математике нужно стараться решать задачи разного уровня сложности, придумывать ситуации, превращать скучные задачи в продуктивные, не бояться экспериментировать.

Таким образом, обучение в школе по технологии системного подхода на основе блочного системного структурированного представления изучаемого материала в ходе учебной деятельности решает такие проблемы:

– формирование навыков активного системного мышления на основе самостоятельного поиска информации и решения проблемных вопросов;

– организация деятельностных зон общения учащихся на деловом и духовном уровнях общения;

– учет индивидуально-психологических и возрастных особенностей учащихся через реализацию сотрудничества, разноуровневых заданий, карточек самоуправления;

– включение психологических механизмов самоконтроля, самообучения, самосовершенствования;

– постепенный переход обучения в самообучение;

– значительное сокращение времени на изучение темы [5].

Для структурированного представления изучаемого материала могут быть использованы блок-схемы, концептуальные модели и т.д., которые составляются как по отдельным темам курса математики, так и охватывают целы разделы.

Системный подход структурирует учебный материал один параграф, например, разбиваю на три части как показано на рисунке1

В первой колонке АНАЛИЗ (терминология изучаемой темы)

Особенности (на что нужно обратить внимание или заострить)
Вторая колонка ИЗУЧАЕМАЯ ТЕМА
Третья колонка: практическая часть. Исследование, выполнение заданий

Рисунок 1 – Схема для организации самостоятельной деятельности учащихся по теме «Клеточная стенка и ее функции»

Задача формирования компетентности в области системного подхода предполагает:

- усвоение основных положений и понятий общей теории систем и системного подхода;
- формирование определенных знаний в области системологии и теории систем;
- усвоение средств реализации системного подхода (включая системные методы и технологии) в познавательной, научной, практической и иной деятельности;
- формирование знаний, умений и навыков конструирования концептуальных моделей систем изучаемых объектов, системного структурирования, изучения и представления (в свернутой форме) информации о рассматриваемых объектах окружающей действительности;
- реализация системного подхода в осуществляемой и предстоящей деятельности;
- формирование умений и навыков системного мышления и системного подхода в познавательной, теоретической, практической и иной деятельности.

Так можно составлять задания СОРов и СОЧей используя разноуровневые задания системного подхода «Стандарт», «Творчество» «Исследование», как показано на рисунке 2. Очень удобно для практики.

Пример разноуровневых заданий
по разделу 10.1А «Молекулярная биология и биохимия»

«СТАНДАРТ»	«ТВОРЧЕСТВО»	«ИССЛЕДОВАНИЕ»
1. Химический элемент, содержащийся в клетке в наибольшем количестве: a) Азот b) Кислород c) Водород d) Углерод	1. Одна из цепочек ДНК имеет такую последовательность нуклеотидов: АГТАЦЦГАТАЦТЦГАТТТ... Какую последовательность нуклеотидов имеет вторая цепочка той же молекулы?	1. Сколько может быть видов белков? Подсчитайте это по формуле 20^n. Что означает цифра 20? n – число мономеров в белке (их может быть от 100 до 1000 и более). Длина молекулы белка в среднем 100нм. Хватит ли вам жизни, чтобы на сверхзвуковом самолете пролететь вдоль цепочки, составленной из молекул всех возможных белков?
2. Дайте определение термина «гетерополимеры», приведите пример такого вещества.	2. Заполните диаграмму Венна 	2. Вам выданы пробирки с неизвестными веществами, известно лишь то, что эти вещества органические. Разработайте план определения данных веществ и проведите эксперимент, соблюдая правила техники безопасности.
3. Соотнесите названия углеводов с их значением в организме: **Название углевода** / **Значение в организме** 1.Глюкоза — А. Запасной углевод грибов и животных 2.Целлюлоза — Б. Основной углевод клеточных стенок растений 3.Хитин — В. Наиболее доступный источник энергии в клетке 4.Гликоген — Г. Основа покровов членистоногих	3. Между первым и вторым термином существует определенная связь. Аналогичная связь существует между третьим и одним из приведенных ниже понятий. Найдите его и дайте объяснение, какая связь существует между этими понятиями. Целлюлоза: глюкоза = белок: … А) нуклеотид Б) глицерин В) аминокислота Г) липид	3. В молекуле т-РНК 40% - А, 10% - У, 30% - Г и 20% - Ц. почему не соблюдается принцип комплиментарности? Каков процентный состав нуклеотидов гена, кодирующего данную т-РНК?

Рисунок 2 – Схема после изучении раздела «Молекулярная биология и биохимия»

Систематическое применение схем в учебном процессе помогаетформированию обобщенных понятий и приемов деятельности, а также осознанию двусторонних преемственных связей нового и ранее изученного материала как внутри содержательной линии, так и между содержательными линиями курса математики.

Такой подход к обучению имеет массу преимуществ по сравнению с традиционным учебным процессом как для учащихся, так и для учителя.

Преимущества для учителей:

- учитель имеет возможность концентрировать свое внимание на индивидуальных проблемах обучающихся;
- учитель своевременно идентифицирует проблемы в обучении;
- учитель выполняет творческую работу, заключающуюся в стимулировании мышления учащихся, активизации их внимания, мышления и памяти, оказании всевозможной помощи учащимся.

Основные трудности для учителей:

- учителям трудно изменить привычный образ мыслей и действий, так как им необходимо отказаться от центральной роли в учебном процессе и стать помощником ученика в достижении поставленных целей;
- учителю необходимо изменить структуру и стиль своей работы для обеспечения активной, самостоятельной, целеустремленной и результативной работы каждого ученика.

Преимущества для учеников:

- учащиеся точно знают, что они должны усвоить, в каком объеме и что должны уметь после изучения модуля;
- учащиеся могут самостоятельно планировать свое время;
- учебный процесс сконцентрирован на ученике, а не на учителе.

Основные трудности для учащихся:

- ученики должны владеть самодисциплиной;
- ученики должны выполнять большой объем самостоятельной работы;
- ученики сами несут ответственность за свое обучение.

Можно утверждать, что системный подход в обучении по биологии является одним из путей повышения эффективности учебно-воспитательного процесса. А опыт его реализации при обучениибиологии показал перспективность этой педагогической технологии.

Список использованных источников

1. Ильина Т.А. Структурно-системный подход к организации обучения. – М.: Знание, 1972. – 72 с.

2. Уемов А.И. Системный подход и общая теория систем. В кн. Теория управления. Менеджмент. В 3 ч.Ч.1. Общая теория систем – основа теории управления: хрестоматия. – Минск: ГИУСТ БГУ, 2007. – 223 с.
3. Сарыбеков М.Н. Сыдыкназаров М.К. Словарь науки. Общенаучные термины и определения, науковедческие понятия и категории: Учебное пособие. – Алматы: Триумф «К», 2008. – 504 с.
4. Формирование системного мышления в обучении: Учебное пособие / Под ред. проф. З.А.Решетовой. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 344 с.
5. Галиев Т.Т. Опережающая подготовка специалистов: Научно-методическое пособие. – Астана: Изд-во Парламента РК, 2014. – 320 с.
6. Марченко, В. М. Об эффективности системного подхода в преподавании математических дисциплин / В. М. Марченко, И. М. Борковская, О. Н. Пыжкова // Труды БГТУ. - Минск : БГТУ, 2016. - № 8 (190). - С. 73-77.

ХИМИЯ ПӘНІНЕН ПЕДАГОГ МАМАНДАРДЫҢ ПӘНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Унербаева З.О.
п.ғ.к., доцент, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ.
Даулеткереева А.Е.
Магистрант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ.

Аңдатпа: Мақалада химия мұғалімінің пәндік құзыреттілігін қалыптастыру мәселелері қарастырылады. Заманауи білім беруді жаңарту мұғалімнің тұлғасына ерекше көңіл бөлуді, оның кәсіби қызметін қайта қарауды талап етеді. Химия пәні мұғалімінің құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі қазіргі мектептегі мұғалім қызметінің өзгеретін жағдайларына сәйкес кәсіби құзыреттілік мазмұнын модернизациялау қажеттілігімен және қазіргі қоғамдағы химияның өсіп келе жатқан рөлімен байланысты.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы формирования предметной компетенции преподавателя химии. Модернизация современного образования требует особого внимания к личности преподавателя, пересмотра его профессиональной деятельности. Актуальность исследования проблемы формирования предметной компетентности учителя химии обусловлена необходимостью модернизации содержания профессиональной компетентности в соответствии с меняющимися условиями деятельности учителя в современной школе, а также растущей ролью химии в современном обществе.

Abstract: This article discusses the formation of the subject competence of a chemistry teacher. Modernization of modern education requires special attention to the personality of the teacher, revision of the his professional activity. The relevance of the study of the problem of the formation of the subject competence of a chemistry teacher is due to the need to modernize the content of professional competence in accordance with the changing conditions of teacher activity in a modern school, as well as the growing role of chemistry in a modern society.

Соңғы жылдары білім беруді модернизациялаудың негізгі идеяларының бірі құзыреттілікті дамыту идеясы болып табылады. Оның қажеттілігі қазіргі қоғамды құрайтын адамдардың дүниетанымының, ойлау стилінің және мінез-құлқының терең, түбегейлі өзгерістері түрінде анықталады.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде «құзыреттілік» ұғымы салыстырмалы түрде жақын арада кең таралды. Сонымен, 1960 жылдардың аяғы - 1970 жылдардың басында батыс елдерінде, ал 1980 жылдардың аяғында Отандық әдебиетте құзыреттілікке бағытталған білім түсінігі пайда болды. Шетелдік және отандық зерттеушілер бұл ұғымды алдымен «дайындық», «қабілет» санаттарымен, сондай-ақ «жауапкершілік» және «сенімділік» сияқты психологиялық қасиеттермен байланыстырды. «Кәсіби құзіреттілік» ұғымын енгізудің мақсаттылығы оның мазмұнының кеңдігімен, «кәсібилік», «біліктілік», «кәсіби қабілеттер» және т.б. сияқты кеңінен қолданылатын ұғымдарды біріктіретін интеграциялық сипаттамамен түсіндіріледі.

Педагогика ғылымында "кәсіби құзыреттілік" ұғымы еңбек өнімділігін анықтайтын білім мен дағдылардың жиынтығы, тапсырма орындау дағдыларының көлемі, білім және кәсіби маңызды жеке қасиеттер кешенінің үйлесімділігі, кәсібилендіру векторы, еңбекке теориялық және практикалық дайындықтың бірлігі, күрделі мәдени іс-әрекет түрлерін жүзеге асыру қабілеті және т. б. ретінде қарастырылады [1].

Жалпы жағдайда барлық педагогикалық құзіреттілікті негізгі және арнайы депбөлуге болады. Негізгі құзыреттілік білім берудің жалпы (мета-пәндік) мазмұнына және барлық мұғалімдерге қатысты. Арнайы (пәндік) құзыреттілік нақты оқу пәні шеңберіндегі жеке мұғалімге қатысты.

Зерттеушілер құзыреттіліктің маңызды сипаттамаларына келесілерді жатқызады:

- құзыреттілік "білім, білік, дағды" дәстүрлі триадасының мағынасын білдіріп, оның құрамдас бөліктері арасында байланыс қызметін атқарады;
- құзыреттілік кең мағынада пәнді терең білу немесе дағды ретінде анықталуы мүмкін;
- уақыт және берілген шартқа сәйкес кәсіби мәселелерді табысты шешу мақсатында білімді үнемі жаңартып отыру және жаңа ақпаратқа ие болуды талап етеді;
- құзыреттілік мазмұндық (білім) және процессуалдық (дағдылық) компоненттерді қамтиды [2].

Болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында сол кәсіби әрекет саласына жағымды қатынасы мен оны табысты жүзеге асыруға мотивациясын және сол кәсіби салаға сай құндылықтарын қалыптастыру маңызды.

Құзыретті маман шешімдердің ең оңтайлысын таңдай білуімен, жалған шешімдерді дәлелді түрде теріске шығарумен – бір сөзбен айтқанда, сыни ойлауымен ерекшеленеді. Құзіреттілік белгілі бір уақытта және берілген жағдайларда кәсіби міндеттерді дұрыс шешу үшін білімді үнемі жаңартып отыруды, жаңа ақпаратты иеленуді білдіреді – яғни «құзыреттілік – іс-әрекетті өзекті орындау тәсілі» [3].

Педагогтың кәсіби құзыреттілігін қалай анықтауға және психологиялық, педагогикалық, лингвистикалық білімдердің кешенінен педагогикалық университетте оқу барысында студенттерге түсіндірілуі керек нәрсені қалай ажыратуға болады?

Қазіргі педагогика ғылымында педагог тұлғасының қалыптасуы психологиялық және тұлғалық тұрғыдан қарастырылады. Педагогтың кәсіби құзыреттілігінің әртүрлі аспектілерін қалыптастыру және педагогикалық іс-әрекеттің әртүрлі түрлерін оқытуға арналған көптеген зерттеулер бар: соның ішінде, сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру, ата-аналармен жұмыс, тәрбие жұмысы, мұғалімнің дидактикалық дағдысы мен біліктілігін қалыптастыру және дамыту, психоанализ элементтерін пайдалана білу және т.б. Дегенмен, зерттеушілердің көпшілігі педагогикалық іс-әрекеттің бір немесе бірнеше аспектілерін ғана қарастырады, демек, кәсіби құзыреттіліктің бөлігі болып табылатын белгілі бір сапаны қалыптастыруға назар аударады [4].

Құзыреттіліктің мәнін түсінудің әдісі бұл категорияның жалпы біліммен де, кәсіптік біліммен де бірмәнді сәйкес келмейтіндігінде жатыр. Құзыреттілік негізгі біліктілікпен байланысады және сонымен қатар, адамға бір ғана мамандықпен шектелмеген мәселелердің кең ауқымын шарлауға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде жеке тұлғаның әлеуметтік және кәсіби ұтқырлығын, өзгерістерге және шығармашылық ізденімпаздылыққа ашықтығын, өзін-өзі таныту мен білімін жаңартуға дайындығы мен қабілетін қамтамасыз етеді [5].

Педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру проблемасы көптеген зерттеушілердің (О.А. Абдуллина, Ю.К. Бабанский, Ф.Н. Гоноболина, В.С. Ильина, И.Ф. Исаев, В.А. Кан-Калик, Н.В. Кузьмина, А.К Маркова, В.А. Сластенина, В.Д. Шадрикова, А.И. Щербаков және т.б.) зерттеу объектісі болған. Олардың жұмыстарын талдау негізінде педагогтың кәсіби құзыреттілігі білім беру процесін тиімді құру үшін қажетті білімнің, іскерліктің және дағдылардың белгілі бір саны ретінде түсініледі деген қорытынды жасауға болады. Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру процесі мұғалімнің педагогикалық, пәндік және тұлғалық құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған саналы кәсіби дамуы ретінде қарастырылуы мүмкін. Соның ішінде кәсіби және тұлғалық өзін-өзі іске асыру, өзін-өзі болжау,

өздігінен білім алу және өзін-өзі тәрбиелеу, оқушыларды зияткерлік және тұлғалық дамыту, әлеуметтендіру және кәсіптік өзін-өзі анықтау бойынша білім беру қызметінің тиімділігін арттыру.

Химия қазіргі заманғы адамзат өркениетінде маңызды рөл атқара отырып, қоғамның және әрбір адамның жаңа материалдар мен технологияларға деген қажеттіліктерін қанағаттандыра отырып, білім алушылардың химиялық және экологиялық ойлау қабілетін дамытуға, ал химия мұғалімдерінің педагогикалық және пәндік құзыреттерін үздіксіз жетілдіруге, тиісті әдістемелік құралдарды меңгеруге, өзін-өзі жетілдіруге және өзін-өзі дамытуға ынталандыруға тиіс қазіргі заманғы білім беру процесіне талаптар қойып отыр.

Қазіргі заманғы үздіксіз қолданылатын, ақпараттық тұрғыдан қанық білім беру ортасы жағдайында химия пәні мұғалімінің пәндік құзыреттілігі оның кәсіби құзыреттілігінің құрылымында айқындайтын болады [6].

Білім беру процесін айтарлықтай кең ауқымда (түрлі бейіндегі сыныптарда, әртүрлі деңгейдегі білім беру ұйымдарында) жүзеге асыратын қазіргі заманғы химия пәнінің мұғалімі химиялық білім мазмұнының ерекшелігін және оның құрылымын ғылыми білімнің қазіргі заманғы деңгейіне сәйкес түсінуге, білім беру ақпаратын саналы және шығармашылық іріктеу деңгейінде пәндік құзыретке ие болуға тиіс.

Химия пәні мұғалімінің кәсіби дамуы жалпы, химия-педагогикалық жоғары кәсіптік білім беру, қосымша кәсіптік педагогикалық білім беру және өзін-өзі дамыту кіші жүйелерінен тұратын ашық, күрделі, сызықтық емес дамушы жүйе болып табылады. Қосымша кәсіптік педагогикалық білім беру жүйесі дамыту үшін жағдай жасай отырып, мұғалімді кәсіби қалыптастыру процесінде жетекші рөл атқарады. Өзгермелі жағдайларға бейімделетін, үздіксіз, жүйелілік, әртараптандыру, рефлексивті басқару және субъектілік қағидаттарына негізделген қосымша кәсіптік педагогикалық білім берудің функционалдық және нәтижелі жүйесі мұғалімдердің кәсіби қалыптасу процесінің тұрақтылығы мен нәтижелілігіне себепші болады.

Қосымша кәсіптік педагогикалық білім беру жүйесіндегі мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамыту процесінің құрылымына сүйене отырып, осы жүйенің негізгі функцияларын бөліп көрсетуге болады: оқу-танымдық, инновациялық-қызметтік, ұйымдастыру-әдістемелік және диагностикалық-дәлелдеу. Бұл функциялар ішінара бір-бірімен байланысты: олардың көрініс табу және іске асырылу салалары жүйенің барлық буындарына тән - орталық, өңірлік, мектептегі және өзіндік білім беру жүйелерімен ұдайы қиылысады. Сондықтан мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамыту проблемасына кешенді тәсілді пайдалану маңызды. Алайда қосымша кәсіптік педагогикалық білім беру жүйесінде химия пәні мұғалімін курстық даярлау жүзеге асырылатын шектелген мерзімдер педагогтың педагогикалық құзыреттерді жетілдіру саласында да, пәндік құзырет саласында да танымдық қажеттіліктерін жеткілікті дәрежеде қанағаттандыруға мүмкіндік бермейді [7].

Мұғалімнің кәсіби қызметі адам қызметінің ерекше түрі болып табылады. Оның ерекшелігі оқушы тұлғасының қалыптасуына негізделеді. Мұғалімнің іс-әрекетінің мақсаты – тұлғаға әсер етудің оң түрлендіру процесі ретінде жоспарланған іс-әрекеттің түпкілікті нәтижесін саналы түрде көру.

Химия мұғалімі қызметінің негізгі компонентін, яғни осы мамандыққа тән тұлғааралық өзара әрекеттесуге байланысты оқушылардың іс-әрекетін рефлексивті басқару процесін бөліп айту қажет. Мұғалім іс-әрекетінің спецификалық ерекшелігі – өзінің табиғаты бойынша метабелсенді болуы. Мұндағы мұғалімнің міндеті – оқушыны өз іс-әрекетінің субъектісі ретінде бағыттау, оның өз бетінше мәселелерді шешуге мүмкіндік беретін ішкі білімін, сенімін, белсенділігі мен іс-әрекетін қалыптастыру.

Заманауи мұғалімге икемділік пен стандартты емес ойлау, өмір жағдайының жылдам өзгеруіне бейімделе білу қабілеті қажет. Ал бұл өз кезегінде кәсіби құзыреттілік пен кәсіби қабілеттердің жоғары деңгейінде ғана жүзеге асырылады [8].

Үздіксіз өзгеріп отыратын, ақпаратқа бай білім беру ортасы жағдайында химия мұғалімінің пәндік құзыреттілігі оның кәсіби құзыреттілігінің құрылымында шешуші мәнге

ие болады. Қазіргі заманғы химия пәнінің мұғалімі білім беру процесін жеткілікті кең ауқымда жүзеге асыру үшін ғылыми білім деңгейіне сәйкес химиялық білім мазмұны мен оның құрылымының ерекшеліктерін түсініп, білім беру ақпаратын саналы және шығармашылық іріктеу деңгейінде пәндік құзыреттілікке ие болуы қажет. Химия мұғалімінің біліктілігін арттыру – бұл жалпы, химиялық-педагогикалық жоғары кәсіптік білімнің, қосымша кәсіби педагогикалық білімнің және өзін-өзі дамытудың ішкі жүйелерінен тұратын ашық, күрделі, сызықты емес дамитын жүйе.

Химия мұғалімінің пәндік құзыреттілігі химия пәні бойынша білім беру саласындағы табысты кәсіби қызмет үшін қажетті химиялық білім мен дағдыларынан құрылады. Оның құрамдас бөліктері:

1) теориялық химиялық білім және оны оқу процесінде білім алушыларға беру мүмкіндігі;

2) теориялық химиялық білімді жағдаяттарда қолдана білу, яғни химиялық ақпаратты түсіндіру, химиялық құбылыстар мен заттардың қасиеттерін түсіндіру, химиялық есептерді шығару;

3) химиялық зертханада эксперименттік жұмысты жүзеге асыру, демонстрациялық эксперимент жүргізу, химиялық құбылыстар мен қасиеттерді байқау және өлшеу, алынған эксперименттік нәтижелерді түсіндіру бойынша дағдылар.

Педагогтардың пікірінше, бұл құрамдас бөліктердің дамуы келесі пункттер арқылы жүзеге асырылады:

- теориялық танымдық қызмет (химиялық білім беру және ғылыми химиялық зерттеулер саласындағы жаңа басылымдар бойынша білімді өз бетінше жаңарту);

- жоғары деңгейдегі химиялық есептер мен жаттығуларды құрастыру және оларды шешудегі тәжірибелік қызмет (мысалы, олимпиадалық іс-әрекет);

- ғылыми-химиялық зерттеулер саласындағы практикалық қызмет (ғылыми-зерттеу конкурстары, ғылыми конференциялар) [9].

Химия пәні мұғалімінің кәсіби өзін-өзі дамытуы мынадай кезеңдерден тұрады:

1) кәсіби білім мен жеке қажеттіліктерді ажырату, оларды дамыту жолдарын болжау;

2) өзінің кәсіби қажеттіліктері негізінде саналы мақсаттар қою;

3) өздігінен білім беру және өзін-өзі тәрбиелеу жұмысының кезеңдерін, белгілі бір міндеттерді шешудің әрбір кезеңіндегі қажеттілігін айқындау, жұмыстың күтілетін нәтижелерін тұжырымдау;

4) өздігінен білім беру және өзін-өзі тәрбиелеу жұмыстарын орындау тәсілдері мен құралдарын таңдау;

5) саналы түрде өзін-өзі жобалау, өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі түзету;

6) өзіндік білім беру және өзін-өзі тәрбиелеу жұмыстарын өзіндік бағалау және өзіндік талдау, оларды жетілдіру.

Мұғалімнің өзіндік білім беру және өзін-өзі тәрбиелеу қызметінің тиімділігі тұлғалық факторларға байланысты.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру процесінің нәтижелілігі кәсіби қызметте табысқа жету уәждемесін дамытумен, шындықты барабар қабылдаумен, белсенді өмірлік ұстаныммен, іскерлік бағытпен, дамыған рефлексиямен анықталады.

Химия мұғалімдерінің өздігінен білім беру қызметі кәсіби құзыреттіліктің маңызды құрамдас бөлігі ретінде білім алушыларға сапалы химиялық білім беруге бағытталған және мынадай бағыттарды қамтиды:

1) химия жетістіктерін зерделеу және білім беру практикасына енгізу;

2) химияның жасампаздық, шығармашылық және дамытушылық функцияларын, оның адамзаттың жаһандық проблемаларын шешудегі рөлін ашу;

3) ғылыми-зерттеу химия пәні мұғалімінің іздестіру қызметі және оған білім алушыларды тарту;

4) химиялық құбылыстарды бақылау және түсіндіру бойынша білім алушылардың іскерліктерін дамыту (зертханада, өндірісте, тұрмыста);

5) өзінің педагогикалық тәжірибесін қорыту, оны тарату, озық педагогикалық тәжірибені және педагогиканың жаңа жетістіктерін пайдалану.

Өзін-өзі болжау өзіндік кәсіби дамуы, өзіндік білім беру қызметінен басқа, кәсіби саладағы жеке тұлғаны дамытудың мақсатты процесін - кәсіби өзін-өзі тәрбиелеуді қамтиды. Оның процесінде мұғалім тұлғасының эмоциялық-ерік саласы, оның психологиялық-педагогикалық, коммуникативтік және ұйымдастырушылық-қызметтік құзыреті қалыптасады.

Өздігінен сезімтал үдеріс өзін-өзі тану, өзін-өзі талдау, өзін-өзі бағалау, өзін-өзі бағдарламалау, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі түзету көмегімен жүзеге асырыла отырып, мұғалімнің жеке басының когнитивті және креативті дамуына және оның кәсіби және тұлғалық өзін-өзі көрсетуіне ықпал етеді [10].

Кәсіби ішкі уәждер мұғалімнің өзін-өзі жетілуінің сыртқы факторларына, атап айтқанда, ғылыми-әдістемелік ұйымдарға, аттестаттау процесінің талаптарына, әдістемелік қызметке және жалпы білім беру ұйымының әкімшілігіне қолдау көрсетуі тиіс. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды басқару процесі берілген кәсіби деңгейге қол жеткізу стратегиясы мен тактикасын анықтау, кәсіби өсу мен өзін-өзі іске асыруды болжау процесі болып табылады, әрбір педагогтың жеке даму траекториясын, оның жеке кәсіптік қиындықтары мен қажеттіліктерін айқындайды. Кәсіптік практиканы қалыптастыру процесінің негізінде химия пәні мұғалімінің құзыреттілігі:

1) қосымша кәсіптік білім беру жүйесінің серпінділігі өз дамуында андрагогика, аксиология, синергетика, жүйелілік және интегративтік, кешенді әдіснама және тұлғалық-қызметтік көзқарас қағидаттарына сүйенетін педагогикалық білім беру;

2) кәсіби қызметті ынталандыру өзін-өзі жетілдіру өздігінен білім алудың, өзін-өзі тәрбиелеудің және жетістікке ынталандырудың үш құрамдас бөлігінің бірлігі ретінде;

3) химия пәні мұғалімдерінің химиялық қалыптастыру әдістері мен технологиялары кешенін анықтау;

4) басқарушылық ықпал ету жолдарын айқындау химия пәні мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру [11].

Болашақ мұғалімдердің құзыреттілігін қалыптастыруға кедергі келтіретін кейбір жағдайларды атауға болады:

1. Студенттер жоғары баға алуға көбірек алаңдайды, ал білім беруге жауаптылар оқу тиімділігін арттыру үшін осы әлеуметтанулық факторды пайдалануға көңіл бөлмейді.

2. Құндылықтарға қатысты білім беру мәселелері талқылауға шығарылмайды (яғни, мысалы, мектептер не үшін қажет, оқушыларға қандай курстар ұсынылуы керек сияқты сұрақтар көтерілмейді).

3. Практикалық зерттеу жобаларында мүмкін болатын кедергілер ескерілмейді және оларды жеңу міндеттері қойылмайды. Мұндай міндеттер «жауапкершілік аймағынан тыс» болып көрінеді, дегенмен олар іс жүзінде жобаны жүргізудің тиімділігі тұрғысынан орталық және оны одан әрі жүзеге асыру тұрғысынан одан да маңызды болады.

4. Мұғалімдерге қажетті құзыреттілік түрлері, оның ішінде өздерінің маңыздылығын сезіну және білім беру ұйымдарындағы іс-әрекет еркіндігін соншалықты шектейтін жаһандық әлеуметтік факторларға әсер ету қабілеті ескерілмейді.

Бұл кемшіліктердің барлығы білім беру жүйесі жаңа ұрпаққа басқару принциптері туралы білімді, инновациялардың маңыздылығын және оларды енгізу тәсілдерін, қоғамның қалай жұмыс істейтінін түсіндіру барысында ерекше маңызға ие болады [12].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Козырева О.А. Профессиональная педагогическая компетентность учителя: феноменология понятия // Вестник ТГПУ. – 2009. – №2. – 17–22 с.

2. МандельБ.Р. Педагогика высшей школы: история, проблематика, принципы: учебное пособие для обучающихся в магистратуре. – 2017. –618 с.

3. Курлыгина О.Е. Профессиональная компетентность педагога: теоретический аспект // Современные проблемы науки и образования. – 2014. –№5.
4. Ломакина, Г.Р. Педагогическая компетентность и компетенция: проблемы терминологии // Педагогическое мастерство: материалы I Междунар. науч. конф. – 2012. – 276–279 с.
5. Никитин Э.М. Теоретические и организационно-педагогические основы формирования и развития федеральной системы дополнительного педагогического образования: Автореф. Дис. ... докт. пед. наук. – 1999. – 42 с.
6. Васильева П.Д. Профессионально-методическая подготовка учителя химии в вузе: синергетический подход: монография / П.Д. Васильева. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2003. – 196 с.
7. Бучаченко А.Л. Химия как музыка / А.Л. Бучаченко. – Тамбов: Нобелистика, 2004. – 191 с.
8. Стрижак С.В. Формирование профессионально-педагогической компетентности будущих учителей химии // Международный журнал экспериментального образования. – 2015. –№4. – 236–238 с.
9. Козлова Т.Л. Формирование профессиональной компетентности учителей химии // Содержание и образование технологии. – 2019. – 101–107 с.
10. Левитан К.М. Педагогическая деонтология / К.М. Левитан. Екатеринбург: Деловая книга. – 1999. – 272 с.
11. Кучерявый А.Г. Профессиональное самовоспитание будущих педагогов в процессе их целостной подготовки [Текст] / А.Г. Кучерявый. К.: Вища школа. – 1999. – 224 с.
12. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. – 2002. – 396 с.

СТУДЕНТТІҢ БІЛІМІН БАҒАЛАУ - ПЕДАГОГ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІ

Усербаева А.М., Уәли А.
Магистранттар,әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Рыскалиева Р.Г.
х.ғ.к. доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Мақалада студенттердің білімін бағалауда ұстаздардың атқаратын рөлі мен педагогикалық шеберлікті шыңдау мәселелері қамтылған. Қазіргі қоғамға сай жеке тұлғаны қалыптастыру міндетінің күрделілігі мен әр қырлылығы педагогикалық шеберліктің мәселелерін, қазіргі тәрбие теориясы мен практикасы үшін ерекше өзекті етеді, студенттердің білімін бағалауда педагогикалық шеберлікті қалыптастыру мәселелерінің маңыздылығы турады айтылады. Тәжірибелі педагогтың ықпалынсыз тұлғаның рухани дүниесін өзгерту мүмкін емес екендігі тілге тиек етіліп, ол білім алушының сенімі мен қажеттілігін, қабілетін арттыратындығы нақтыланады.

Аннотация: В статье освещены роль преподавателя в оценке знаний учащихся и вопросы совершествования педагогического мастерства. Сложность и многообразие задач формирования личности в соответствии с современным обществом делает проблемы педагогического мастерства особенно актуальными для современной педагогической теории и практики. Указывается, что изменить духовный мир человека невозможно без влияния опытного учителя, и уточняется, что оно повышает уверенность потребности и способности обучающегося.

Abstract: The article highlights the role of the teacher in assessing students' knowledge and issues of improving teaching skills. The complexity and variety of tasks of personality formation in accordance with modern society makes the problems of pedagogical mastery especially relevant for modern pedagogical theory and practice. It is indicated that it is impossible to change a person’s spiritual world without the influence of an experienced teacher, and it is specified that it increases the confidence of the student’s needs and abilities.

Адам тағдыры, болашақ ел тағдыры ұстаз қолында, себебі ол өсіп, дамып келе жатқан ұрпақпен жұмыс істейді, олардың жан-жақты дамуына ат салысады, бүгінгі күннің жаңалығынан сырт қалмай ізденісте болу үшін заман талабына лайық жаңа білім, жаңа тәрбие береді. Мұғалім сөзімен, ісімен, мәдениетімен, білікті білімімен, ұйымдастырушылық

қабілетімен, балалармен тіл табысудағы қасиетімен асқақ, өз кәсібін қадірлеген ұстаз ғана педагогтік мәртебесін биік ұстай алады [1].

Бүгінгі таңда мұғалімнің ұстаздық тұлғасын қалыптастыру күшеймесе, кеміген жоқ. Білім берудің ұлттық моделіне көшкен қазіргі білім саласына ойшыл, зерттеуші, жаттандылықтан аулақ, практикалық қызметте педагогикалық үйлестіруді шебер меңгерген психолог – педагогтік диагностика қоя білетін іскер мұғалім керек. Ал мұғалім кадрларын дайындайтын жоғары оқу орындары студенттерге арнайы ғылыми негізделген технологияны меңгертуі қажет, сонымен қатар олардың білімін дұрыс бағалай білу керек. Кейбір жағдайда білім алушылар өздеріне қойылған бағаға кеісіңкіремей, өз мүмкіндіктерін, білімін дәлелдеуге тырысатын жағдайлар да кездеседі [2].

Осы орайда студенттердің оқу материалын меңгергенін тексеру және бағалау – оқыту нәтижелерін бақылау, оқу процесінің әр түрлі кезеңіндегі олардың танымдық іс-әрекетін басқару педагогтың құзіретінде. Білім беруде мұғалімнің құзыреттілігі – бұл қазіргі білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру және бағалау кезінде өз құзыреттілігін арттыру үшін әртүрлі білім беру құзыреттерін игерудегі мұғалімдердің стандартты жиынтығы. Бағалау міндеттерін орындау кезінде құзыреттер студенттердің білімін, кәсіби жауапкершілігін, тәжірибесін және үлесін қамтитын кәсіби пайымдауды талап етеді [3].

Құзыреттілік, әдетте, нақты өмір жағдайларын игеру үшін қажет қабілеттердің күрделі құрылысы ретінде түсіндіріледі.

Кәсіби құзыреттілік – педагогтың жеке бас сапалары мен оның психологиялық-педагогикалық және теориялық білімнің кәсіби біліктілігі мен дағдысының бір арнада тоғысуы. Болашақ маман өз ісінің шебері, жақсы шебер болу үшін мамандығына қажетті қабілеттерді және қарым-қатынас мәдениетін меңгеріп әлемдік білім кеңістігіне талпынуы керек.

Заман талабы бойынша педагог мамандардың құзыреттілік сапаларын қоғамның жаңа құрылымына сәйкес белгілеу қажет [4].

Қазақстан Республикасының білім берудің жаңа саясатының негізгі басымдықтарының бірі – оқыту сапасын арттыру болып табылады. Білім беру саласында оқытудың озық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Жаңа технологияны меңгеру мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастырудың бір бөлігі студенттердің білімін бағалау. Бағалау студенттерге қатысты білім беру шешімдерін қабылдау, оның үлгерімі, күшті және әлсіз жақтары туралы кері байланыс беру, оқу тиімділігі мен оқу бағдарламасының сәйкестігін бағалау және саясатты хабардар ету үшін қолданылатын ақпаратты алу процесі ретінде анықталады. Бағалаудың әртүрлі әдістеріне ресми және бейресми бақылау, студенттердің үлгерімі мен нәтижелерін сапалы талдау, ауызша сұрақтар және олардың жазбаларын талдау кіреді, бірақ олармен шектелмейді. Мұнда енгізілген бағалау құзыреттіліктері мұғалімнің тәрбиеші ретіндегі рөлі үшін маңызды білім мен дағдыларды білдіреді. Мұғалімдер бағалау құзыреттілігінен тыс көптеген құзыреттерге ие болуы керек екені түсінікті [5].

Білімді тексеру және бағалау студенттердің білім алуына көмектесіп, оның және мұғалімнің білім сапасы жөнінде сандық мәлімет береді. Педагог студенттің білім деңгейінен хабар алып, оның танымдық жұмысын ұйымдастыруға негіз жасайды, сондай-ақ, өз жұмысындағы жетістіктер мен кемшіліктерге баға беріп, жұмыс әдістерін толықтырып, түзетіп, жеке оқушылармен жұмыстың жолдарын және құралдарын тауып, бағдарламалық білімдердің меңгерілуі деңгейін анықтайды. Білім алушы тақырыпты қаншалықты деңгейде меңгергенін ұғады. Егер білімді тексермесе, онда білім алушы өз білімін терең, жан-жақты және дұрыс бағалай алмайды, сондықтан баға алған соң өзінің білімін жетілдіруге, жақсы сапаларын дамытуға, білім, іскерлік, дағдыларындағы кемшіліктерді жоюға мүмкіндік алады. Білім, іскерлік және дағдыларды тексеру және бағалау тәрбиеге де ықпал етеді, олардың өз

оқулары, табысы, сәтсіздіктері туралы ой-пікірлері қалыптасып, қиындықты жеңуге ұмтылады, баға өзі туралы ойына қозғау салады [6].

Білімді тексеруге қойылатын талаптар:

• тексерудің және бақылаудың жүйелілігі, тұрақтылығы, міндеттілігі. Бұл талапты орындамау білім алушылардың оқуға деген қатынасын нашарлатып, білімнің сапасына кері әсер етеді. Егер білімді тексеру және бағалау оқыту процесінің құрылымына тұрақты түрде енсе, онда оқушы мұғалімнің сұрақтары мен тапсырмаларына жауап беруге дайын болады.

• студенттердің білім, іскерлік және дағдылары мемлекеттік .оқу бағдарламаларына сәйкес тексеріледі. Бағдарламаны меңгеру - білімді бағалаудың негізгі өлшемі. Мұғалім студенттің қосымша біліміне, оқыған қосымша әдебиеттеріне кеңес, нұсқау, беріп, баға қоймайды.

• студенттердің теорияны және фактілерді білуін тексеру және бағалау арқылы, білімдерінің жалпы және ақыл-ой дамуына, жеке тұлғалық сапаларын қалыптастыруға ықпалын, оқуға әсерін білу;

• білім, іскерлік, дағдыларды түрлі тәсілдер арқылы тексеру;

• байқалған кемшіліктерді білім алушының өзі түзетуі;

• мұғалімнің студенттердің білімдерін бақылап, бағалауға, кемшіліктерді жоюдың әдістемесі мен тәсілдерін білуге үйретуі;

• бағаның әділ қойылуы;

• студенттің өзін-өзі және басқаны бақылауы және бағалауы;

• әр тақырыпты оқудың нәтижесіне мұғалімнің және студенттердің баға беруі;

• бақылау-бағалау процесінің әрбір студенттің оқу үлгерімінің төмендемеуіне, көңіл-күйінің жақсы болуына көмектесуі.

• студенттердің оқу жұмысын күнде бақылап отыру. Бұл әдіс арқылы мұғалім олардың тәртібін, білімді қалай қабылдайтынын және түсінетінін, тәжірибелік іскерлік және дағдыларға машықтандыру кезінде өз бетімен атқара алатын жұмыстарын, оқуға икемділігін, қызығушылығын, қабілетін, білімді жүйелі алуын қадағалайды. Бақылау мәліметтеріне сүйеніп, мұғалім білім алушылардың жеке ерекшіліктерін анықтап, оларды өз жұмысында қолданып, білімдерін дұрыс тексеруге және бағалауға мүмкіндік алады. Ауызша жауаптар алу үшін мұғалім сұрақтарды тұжырымдап, кеңестер береді, міндеттер қояды [7].

Жалпы білімді тексеріп, бағалау үшін ауызша сұрау жиі қолданылады. Бұл әдіс арқылы мұғалім оқылған материал бойынша сұрақ беріп, жауаптарын бағалап, материалды қаншалықты деңгейде түсінгендерін анықтайды. Толық жауап білімінің тереңдігін, жүйесін көрсетеді. Бірақ білімді ауызша тексерудің кемшіліктері де бар, себебі оған көп уақыт кетіп, 50 минут ішінде 4-5 студенттің ғана білімін тексеруге мүмкіндік береді.

Ауызша тексерудің жетілдірілген түрі жаппай тексеру. Бұл әдіс арқылы мұғалім оқылған материалды ұсақ бөліктерге бөліп, оларды қалай меңгергенін білу үшін сұрақтар беріп, олардың білімдерін тексеріп, білімдерін анықтауға мүмкіндік алады. Бірақ жаппай тексеру арқылы әділ баға қою қиын [6].

Жазбаша сұрау білімді тексерудің негізгі әдістерінің біріне айналды.Бақылау жұмысы. Оқу бағдарламасының жекелеген тақырыптарын және бөлімдерін өтіп болған соң жазбаша немесе тәжірибелік бақылау жұмыстары өткізіледі. Бақылау жұмысының алдында мұғалім студенттердің оқылған материалды меңгергенін анықтау мақсатымен жазба жұмыстарын жүргізеді. Егер олар тақырыпты, не бөлімді жақсы меңгермесе, онда бақылау жұмысы жүргізілмейді, оқу материалын меңгерту бағытында еңбектенеді. Студенттердің дайындығын зертханалық-тәжірибелік жұмыстар арқылы тексеру.

Зертханалық жұмыстар арқылы тексеру химия пәнінде құралдар, қондырғылар арқылы тәжірибе жасатып, шамаларды өлшету үшін қолданылады, олардың экспериментке керекті іскерліктері мен дағдылары тексеріледі. Зертхана түріндегі бақылау жұмыстарын бір немесе бірнеше тақырып бойынша өткізуге болады. Бақылау жұмыстарын әркім өз бетімен орындайды, жұмысқа керекті құралдарын әзірлейді, тәжірибе өткізеді, тақтадағы сұрақтарға

жауап береді. Әрбір сұрақ тәжірибеге керек іскерліктерді тексеруге бағытталған. Бақылау-зертханалық жұмысқа жазбаша есеп және мұғалімнің бақылауының нәтижелеріне қарап баға қойылады.

Тексерудің негізгі әдісі – мұғалімнің білім алушылардың іс-әрекетін жүйелі түрде бақылауы. Бөлшектерді дұрыс құрастыру, аспаптар мен қондырғыларды дұрыс қолдану бағаланады.

Тәжірибелік жұмыс мазмұнына жетіспейтін жабдықтарды, материалдарды құралдарды өз бетімен табу, теорияны оқу және қайталау, жұмыс орнын ұйымдастыру, техниканы және технологияны есептеу, қондырғыларды жинақтау және өзірлеу, экспериментке, жұмысқа керекті құралдар әзірлеу, эксперимент өткізу, құрастыру жұмыстарын жасау, қауіпсіздік техникасын, еңбек гигиенасын сақтау, есеп жазу, еңбек төртібі енеді.

Білімді бағалаудың ең соңғы сатысы – қорытынды емтихан алу. Олар студенттердің білімдерін қорытындылауға және жүйелеуге көмектесіп, оқытудың беріктілігі принципін жүзеге асырып, саналы тәртіпке үйретіп, оқуға ынталандырады. Сондықтан емтихандар оқу жұмысының сапасын көтерудің тиімді құралы болып табылады. Білім алушылардың білімдерін тексеру, бағалаумен байланысты әлі шешілмеген мәселелер көп. Тексеру – бақылаудың бір бөлігі, негізгі дидактикалық қызметі мұғалім мен білім алушы арасындағы кері байланысты қамтамасыз ету, олардың материалды қалай түсінгендігі туралы мұғалімнің ақпарат алуы, білімдегі кемшіліктерді дер кезінде табу. Бақылаудың жалпы қызметі; тексеру, оқыту, тәрбиелеу, дамыту, ынталандыру. Бақылау арқылы процеске, оның нәтижелеріне баға беріледі.

Тестілеу – білімді меңгеру деңгейін анықтау үшін қолданылатын тапсырмалардың жиынтығы. Үлгерім тестілері жетістікті тестілеу - оқыту және тәрбие арқылы қандай деңгейге жеткенін анықтау.

Дұрыс құрылған тестілер көптеген талаптарды қанағаттандырып, оларды орындауға көп уақыт кетпейді, сұрақтары қысқа, нұсқа болады.

Әрине, білім, іскерлік, дағдылардың меңгерілгенін тесті арқылы толықтай анықтау мүмкін емес. Мысалы, өз жауабына мысалдар келтіру, өз ойын жүйелі, дәлелді етіп айту тест арқылы анықталмайды.

Сондықтан тест әдісі басқа тексеру формалары және әдістерімен ұштасу керек.

Әр ұстаз сабағында міндетті түрде сұрақ-жауап әдісін қолданатыны сөзсіз. Сұрақ қоюдың төмен және жоғары дәрежелі болып бөлінетін екі түрі бар. Төмен дәрежелі сұрақтар «ашық» немесе «дұрыс емес» деп бөлінеді. Ол жаттап алуға бағытталып бағаланып отырады. Ал жоғары дәрежелі сұрақтарда жан-жақты ойланып, іздене отырып жауап беруге тырысады. Ал олардың берген жауабы қате болған жағдайда, оларды бірден тоқтатып, қате деуге болмайды. Жіберген қатесі арқылы ойланып түзетуге мүмкіндік беру керек. Сол қатесінен сабақ алуы керек. Немесе оларды тақырыпқа қарай бағыттап сұрақ қоя отырып дұрыс жолға түсуіне көмектесуіміз қажет. Білім алуда сұраққа жауап беруі, ізденуі, тыңдауы мен сөйлеуі арасында байланыс анағұрлым нәтижелі болатыны анық. Олар қойылған сұрақтарға жауап беру арқылы білімдерін шыңдайды. Сондықтан мұғалім оқудың түрлі тәсілдерін дұрыс, тиімді қолдана білуі керек.

«Шәкіртсіз ұстаз тұл» деген даналық сөз бар. Әр пән мұғалімі өзінің болашақта орнын басатын шәкіртін даярлауға атсалысуы тиіс, үлгерімі жоғары, болмысы мұғалімдікке сәйкес келетін, өзі болашағын ұстаздық мамандық иесімен байланыстыратын шәкірттерін осы бағытта баулу әр пән мұғалімінің қасиетті парызы екендігін ұмытпаған жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Әбенбаев С. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы. “Дарын”, 2004.
2. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. – Алматы. “Дарын”, 2004.
3. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. –М., 1989.
4. Қазақстан мектебі журналы, №7 2011.
5. Методика воспитательной работы: Учеб. пособие / Под ред. Л.И.Рувинского. М., 1989.
6. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика. - М.: Академа, 2003.

7. Шахгулари В.В., Иманбаева С.Т., Мухамединова Н.А., Муратханова Р.М. Педагогика школы. Алматы. 2006. 260 б.

ЧТО ДОЛЖЕН ЗНАТЬ НУРТИЦИОНИСТ (НА ПРИМЕРЕ ХИМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА СОСТАВА ЙОГУРТОВ)

Хасайнова Б.С.
КГУ «Общеобразовательная школа №25» отдела города Уральска
управления образования акимата ЗКО
педагог, г.Уральск

Аңдатпа: Салауатты өмір салтын ұстану үшін сізге пайдалы тағамдар қажет, сондықтан сіз қандай йогурттардың пайдалы екенін білуіңіз керек. Керемет дәмі мен тағамдық қасиеттерінің арқасында йогурттар отандық тұтынушылар арасында тез танымал болды. Жарнаманың әсерінен көптеген адамдар йогурттарда адам ағзасына пайдалы әсер ететін көптеген пайдалы элементтер мен дәрумендер бар деп санайды. Дүкенге келгенде, біз кейбір өнімдердің неге ұзағырақ, ал басқаларының сақтау мерзімі қысқа екендігі туралы ойланбаймыз. Көбінесе біз денсаулығымызға, кейде тіпті өмірімізге зиян келтіретін алдаудың құрбаны боламыз. Өнім нарығында монополияны жүзеге асыратын ірі компаниялар бізді өз өнімдерін сатып алуға итермелейтін үлкен жарнамалық компанияларды өткізеді, олар көбінесе өте әдемі және қызықты түрде оралған.

Аннотация: Для того чтобы вести здоровый образ жизни нужны полезные продукты питания, поэтому нужно выяснить какие йогурты полезны. Благодаря отличным вкусовым и питательным свойствам йогурты быстро завоевали популярность среди отечественных потребителей. Поддействием рекламы многие люди полагают, что йогурты содержат в себе множество полезных элементов и витаминов, благотворно влияющих на организм человека.Приходя в магазин, мы не задумываемся над тем, почему одни продукты хранятся дольше, а другие имеют меньший срок хранения. Часто мы становимся жертвами обмана, который способен навредить нашему здоровью, а иногда даже и нашей жизни. Большие компании, осуществляющие монополию на рынке продуктов, проводят огромные рекламные компании, побуждая нас покупать их продукцию, которая зачастую упакована весьма красиво и интересно.

Abstract: In order to lead a healthy lifestyle, healthy foods are needed, so you need to find out which yogurts are useful. Thanks to its excellent taste and nutritional properties, yoghurts have quickly gained popularity among domestic consumers. Under the influence of advertising, many people believe that yoghurts contain a lot of useful elements and vitamins that have a beneficial effect on the human body. When we come to the store, we do not think about why some products are stored longer, while others have a shorter shelf life. Often we become victims of deception, which can harm our health, and sometimes even our lives. Large companies that exercise a monopoly on the product market conduct huge advertising campaigns, encouraging us to buy their products, which are often packaged very beautifully and interestingly. Therefore, an especially important part is to find out which additives contain various dairy and fermented milk products, and what their permissible content is.

Актуальность работы: для того чтобы вести здоровый образ жизни нужны полезные продукты питания, поэтому нужно выяснить какие йогурты полезны. Благодаря отличным вкусовым и питательным свойствам йогурты быстро завоевали популярность среди отечественных потребителей. Поддействием рекламы многие люди полагают, что йогурты содержат в себе множество полезных элементов и витаминов, благотворно влияющих на организм человека.Приходя в магазин, мы не задумываемся над тем, почему одни продукты хранятся дольше, а другие имеют меньший срок хранения. Часто мы становимся жертвами обмана, который способен навредить нашему здоровью, а иногда даже и нашей жизни. Большие компании, осуществляющие монополию на рынке продуктов, проводят огромные рекламные компании, побуждая нас покупать их продукцию, которая зачастую упакована весьма красиво и интересно.

Поэтому особенно важной частью является – выяснить, какие добавки содержат различные молочные и кисломолочные продукты, и какое их допустимое содержание для данной продукции.

Целью исследования является оценка качественного состава йогуртов наиболее популярных торговых марок.

Гипотеза:составйогуртов наиболее популярных торговых марок соответствует заявленным характеристикам.

Объект исследования: йогурты наиболее популярных торговых марок.

Предмет исследования: качественный состав йогуртов наиболее популярных торговых марок.

полезные продукты питания, поэтому нужно выяснить какие йогурты полезны.

Задачи:

1. Изучить литературу по данному вопросу;
2. Провести опрос с целью определения самых популярных торговых марок йогуртов;
3. Провести оценку вкусовых качеств йогуртов наиболее популярных торговых марок при участии фокус-группы;
4. Провести анализ йогуртов наиболее популярных торговых марок по органолептическим показателям;
5. Провести анализ компонентов, содержащихся в йогуртах наиболее популярных торговых марок;
6. Провести качественный химический анализ состава йогуртов наиболее популярных торговых марок и домашнего йогурта;
7. Дать оценку качественного состава йогуртов наиболее популярных торговых марок.

1.1 История йогурта

Скифы и родственные им кочевые народы издавна перевозили молоко в бурдюках на спинах коней и ослов. Из воздуха и шерсти в продукт попадали бактерии, на жаре происходило брожение, а постоянная тряска довершала дело, превращая молоко в густой кислый напиток, который долго не портился и при этом сохранял все полезные свойства.

Первым о нём сообщил Плиний Старший, написавший в своей «Естественной истории»: «Скифы умеют сгущать молоко, превращая его в кислый и весьма вкусный напиток». Для питья этот напиток разбавляли водой, а для еды подсушивали, получая что-то вроде творога.По одной из версий, первыми, кто стал изготавливать продукт, напоминающий йогурт, были древние фракийцы. Они разводили овец и заметили, что прокисшее молоко сохраняется дольше, чем свежее, и стали смешивать свежее с закваской из прокисшего молока, тем самым получив первый йогурт.По другой версии, первыми были древние булгары. Сначала они изготавливали напиток кумыс из лошадиного молока. Впоследствии, когда они осели на Балканском полуострове и создали Первое Болгарское царство, они стали разводить овец и изготовлять йогурт из овечьего молока.

В Европе некоторую известность йогурт приобрёл в связи с болезнью живота короля Людовика XI. Король никак не мог излечиться, и ему помог некий врач из Константинополя, который принёс ему балканский йогурт. Будучи признательным, французский король распространил информацию о еде, спасшей ему жизнь.

1.2 Общая характеристика и классификация

Йогурт — кисломолочный продукт с повышенным содержанием сухих обезжиренных веществ молока, произведённый с использованием смеси заквасочных микроорганизмов — термофильных молочнокислых стрептококков и болгарской молочнокислой палочки

Существует большое количество разнообразных йогуртов, но в целом их можно разделить на две основные группы:

1) с живыми бактериями («живой» йогурт);

- срок хранения – не более 30 дней;
- температура хранения – от 4 до 6 °С. В магазинах он лежит в холодильнике;
- на упаковке сверху крупно написано: «Йогурт»;

- в состав входит йогуртовая закваска;
- обычно указывается содержание молочнокислых микроорганизмов.

2) «Неживой» йогурт – это обычный питательный, легкоусвояемый кисломолочный продукт, содержащий белок, витамины и микроэлементы.

- срок хранения – 3 месяца;
- температура хранения – от 4 до 25 °С;
- сверху на упаковке вместо слова «Йогурт» написано: «Йогуртер» или «Биогурт»;
- сбоку указано: «Продукт йогуртовый терминизированный»;
- в составе нет йогуртовой закваски.

Настоящий же — не подвергается термической обработке. Это главное отличие, и на это надо обязательно обращать внимание при покупке. В зависимости от степени жирности йогурты делятся на молочные, молочно-сливочные и сливочные. Различают также йогурты простые и сложные, содержащие различные добавки (фруктовые, овощные йогурты, а так же с содержанием цельных зерен, ароматизированные). Простой йогурт не содержит никаких добавок (в том числе сахар, крахмал, желатин, стабилизаторы).

Органолептические показатели.Внешний вид и консистенция - Однородная, в меру вязкая. При добавлении стабилизаторов — желеобразная или кремообразная. При использовании вкусоароматических пищевых добавок — с наличием их включений.

Вкус и запах - Кисломолочный, без посторонних привкусов и запахов. При выработке с сахаром или подсластителем — в меру сладкий. При выработке со вкусоароматическими пищевыми добавками и вкусоароматизаторами — с соответствующим вкусом и ароматом внесённого компонента.

Цвет - Молочно-белый, равномерный по всей массе. При выработке со вкусоароматическими пищевыми добавками и пищевыми красителями — обусловленный цветом внесённого ингредиента.

Белки, жиры и углеводы. Именно эти соединения, которые наполняют наш организм жизненной силой и служат для него источником необходимых для функционирования элементов. Из них состоят оболочки и внутреннее содержимое наших клеток. Они нужны нам для поддержания тела в нормальном состоянии.

- Белки — основа ДНК, клеток и тканей, а также ферментов и гормонов.
- Жиры — основной энергоноситель и резервный источник тепла и воды в организме.
- Углеводы — неплохой источник быстрой энергии для обогрева организма и экстренного запуска обменных процессов.

Основные компоненты в йогурте: сахар, крахмал, лимонная кислота, кармин, гуаровая камедь, желатин, лецитин, молоко, глюкоза, галактоза, лактоза.

II Исследовательские работы и методы

2.1 Опрос с учениками, опрос фокус-групп

С целью выявления предпочтений при выборе йогуртов нами был проведен опрос, в котором приняли участие 97 респондента.

Вопросы в анкете были следующие:

- Сколько вам лет?
- Йогурты какой торговой марки вы предпочитаете?
- Как вы думаете йогурт повышает иммунитет?
- Какой вкус йогурта вам нравится больше, чем другие вкусы?
- На что вы ориентируетесь при покупке йогурта?
- Какая упаковка йогурта для вас предпочтительнее?
- Имеет ли для Вас значение страна-производитель йогурта?

В анкете участвовали следующие йогурты:

- «Нежный»
- «Fruttis»
- « Actimel»
- «Живой йогурт»

- « Чудо»

Основную массу людей, которые голосовали в анкете, составляли подростки (12-15 лет).
На вопрос повышает ли йогурт иммунитет
Да - 83,5% , Нет -16,5%
Дети больше предпочитают йогурты
«Нежный»- 30,9% «Чудо»-27.8% «Живой йогурт»- 14.4% «Fruttis» - 13,4% «Actimel» - 13,4%.
Также, основная масса людей проголосовала за фруктовый вкус (клубничный и персик).
На вопрос на что вы ориентируетесь при покупке йогурта?
Состав – 45,4% Цена - 24,7%
Советы друзей и родителей -16,5% Упаковка -13,4%
Какая упоковка йогурта для вас предпочтительнее?
Не имеет значения - 60.4% Пластиковый стаканчик - 22.9%
Бутылочка-16.7%
Имеет ли для Вас значение страна-производитель йогурта?
Да - 72.2% Нет - 27.8%

Диаграмма 1.Ответ учеников

Диаграмма 2.Ответ учеников

Для исследования было взято 5 марок-лидеров: «Нежный», «Fruttis», «Actimel», «Живой йогурт», «Чудо». Чтобы установить особенности вкусовых ощущений и сделать

соответствующие предположения, а также для того, чтобы полученные сведения были объективны, была сформирована фокус-группа, которая и оценивала вкусовые ощущения каждой из марок. Образцы, которые ребята заполняли для оценки вкусовых качеств йогуртов наиболее популярных торговых марок.

Далее приведено мнение, к которому пришли все участники фокус-группы:

- «Нежный» - в меру сладкий, жидкая консистенция;
- «Fruttis» - сладкий, жидкая консистенция с кусочками;
- «Actimel» - неприятный;
- «Живой йогурт» - приятный йогурт, имеет воздушный вкус;
- «Чудо» - очень сладкий, вязкая.

Вопросы в анкете были следующие:

- Употребляете ли вы йогурт постоянно?
- Оцените вкус йогурта по 5-бальной шкале (1 – не вкусно… 5 – очень вкусно)?
- Оцените в нескольких словах ваши вкусовые ощущения от каждого образца?
- Отметьте номер образца йогурта, который Вы точно будете употреблять?
- Отметьте номер образца йогурта, который Вы точно не будете употреблять?

По мнению ребят самыми вкусными йогуртами оказались «Живой йогурт» «Нежный» и «Чудо»

Таблица 1. Ответы фокус групп:

Вопросы		1-образец	2-образец	3-образец	4-образец	5-образец
1		иногда				
2		4	4	1	5	5
3		приятный	сладкий	неприятный	нежный	вкусный
4					+	+
5				+		

Участникам фокус- группы понравился образец 4 и 5 (Живой йогурт и Чудо)

Не понравился образец под номером 3 (Actimel)

2.2 Анализ йогуртов по органолептическим показателям

Чтобы приступить к эксперименту, было подготовлено оборудование.

Для начала мы пронумеровали пробирки и сами йогурты:

1. «Нежный»
2. «Fruttis»
3. « Actimel»
4. «Живой йогурт»
5. « Чудо»

По органолептическим показателям был проведен анализ йогуртов наиболее популярных торговых марок.

1) «Нежный»:

- Внешний вид и консистенция - однородная
- Вкус и запах – в меру сладкий; запах клубничный.
- Цвет – персиковый

2) «Fruttis»:

- Внешний вид и консистенция - однородная
- Вкус и запах – с кусочками персика; в меру сладкий; с приятным ароматом.
- Цвет – нежно-желтый

3) «Actimel»:

- Внешний вид и консистенция - жидкая
- Вкус и запах – неприятный привкус запах не приятный.
- Цвет – молочно-желтый

4) «Живой йогурт»:

- Внешний вид и консистенция - однородная, немного вязкая

- Вкус и запах – вкус клубничный; запах клубники;
- Цвет – нежно-розовый

5) «Чудо»:

- Внешний вид и консистенция - однородная
- Вкус и запах – вязкая; запах клубничный; с ароматом клубники.
- Цвет – нежно- розовый

2.3 Анализ компонентов

Также был проведен анализ компонентов, которые содержатся в составе йогуртов наиболее популярных торговых марок (см. табл. 2).

Таблица 2. Анализ компонентов, содержащихся в йогуртах наиболее популярных торговых марок.

Компоненты	«Нежный»	«Fruttis»	«Actimel»	«Живой йогурт»	«Чудо»
Молоко обезжиренное	+	+	+	+	+
Сливки	-	+	+	-	-
Сахар	+	+	+	+	+
Лимонная кислота	+	+	+	+	-
Желатин	+	+	-	+	+
Крахмал	-	-	-	+ кукурузный	+ кукурузный
Лецитин	-	-	-	-	-
Глютен	-	-	-	+	-
Инулин	-	-	-	-	-
Гуаровая камедь	-	-	-	+	-
Ксантановая камедь	-	-	-	-	-
Цитрат натрия	+	+	-	-	+
Бифидобактерии	-	-	-	-	-
Загуститель	+	+	+	-	-
Ароматизаторы	+	+	+	+	+
Йогуртовая закваска	+	+	+	+	+
Фруктовый наполнитель	-	+	-	+	+
Пищевая ценность на 100 г	жира – 1,2 г; белка – 2,5 г; углеводы – 16,0 г	жира – 5 г; белка – 2,2 г; углеводов – 16,0 г	жира – 1,5 г; белка – 2,6 г; углеводов – 11,2 г	жира – 1,5 г; белка – 2,8 г; углеводов – 16,4 г	жира – 2,5 г; белка – 3,4 г; углеводов – 16,5 г

2. 4 Качественная реакция на белки,на углеводы,на жиры

Исследование №1

Оборудование: пробирки, мерный стеклянный цилиндр, шпатели.

Реактивы: гидроксид натрия, сульфат меди.

Также мне понадобились вода и йогурт.

Цель работы: определение белка в йогурте.

1. Мы взяли 1 мл йогурта и поместили в пробирку.
2. Затем налили в пробирку 5 мл воды, 1 мл NaOH, 5 капель CuSO4.
3. Потом нужно было хорошенько взболтать.
4. Если получился фиолетовый цвет, значит в йогурте имеются белки.

У всех образцов образовался фиолетовый цвет. Под цифрами 1 (Нежный) и 2 (Fruttis), легкий отблеск фиолетового оттенка, 3(Actimel) и 4(Живой йогурт) – получился светло –

фиолетовый.Под цифрой 5 (Чудо) самый насыщенный цвет, это означает достаточное количество белка.

Качественная реакция на крахмал

Исследование №2

Оборудование: планшетка, пипетка

Реактивы: раствор йода.

Цель работы: определение крахмала в йогурте

Мы взяли 1 мл йогурта, поместили в планшетку, и капнули пипеткой пару капель йода. Крахмал, мы выявили в йогуртах под номерам 4(Живой йогурт) в растворе было оттенок синего цвета. У остальных образцах цвет не изменился. В составе было крахмал у йогурта под цифрам 5 (Чудо), но опыт не показал изменение цвета.

Качественная реакция на жиры

Исследование №3

Оборудование: пробирки.

Реактивы: ацетон.

Цель работы: определение жиров в йогурте.

Мы взяли 1 мл йогурта и поместили в пробирки

Затем добавили 1 мл ацетона.

Наличие жиров было у йогуртов 2 (Fruttis) 4(Живой йогурт) , 3(Actimel) , 5(Чудо)

В йогурте «Нежный» по составу, жиры – 2,5 г, но опыт не показала хорошее количество жиров в этом йогурте.

2.5 Определение кислотности (pH)

Исследование №4

Оборудование: планшетка, индикаторная бумага, эталонная шкала pH.

Цель работы: определить с помощью индикаторной бумаги кислотность (pH)

Мы взяли 1 мл йогурта и поместили в планшетку.

Затем поместили туда индикаторную бумагу.

Индикаторная бумага показала нам слабокислотную среду (по эталонной шкале под номером 5).

III Выводы

Таким образом, целью нашего исследования какую информацию должен знать нутриционист при выборе йогурта.

Изучение литературы помогло нам узнать больше информации о йогурте;

При опросе местного населения, мы установили, что, дети больше предпочитают йогурты «Нежный» «Чудо» «Fruttis».

При опросе фокус-группы мы выяснили, что самыми вкусными йогуртами по вкусовым качествам оказались «Живой йогурт» и «Чудо»;

В ходе анализа йогуртов наиболее популярных торговых марок по органолептическим показателям, мы изучили какую консистенцию, вкус и запах, а также цвет имеют йогурты;

В результате проведения анализа компонентов в йогуртах наиболее популярных торговых марок, было установлено следующее:

✓ качественный анализ на содержание белка показал малые количества белка в йогуртах «Нежный» и «Fruttis» , в остальных образцах белок в достаточном количестве;

✓ анализ показал наличие крахмала в йогурте «Живой йогурт» соответствует составу, указанному на этикетке; в йогурте Чудо на этикетке был указан крахмал, но опыт не показал его в составе. В остальных образцах на этикетке и в результате опыта крахмал не обнаружен.

✓ качественная реакция на жиры оказалась положительной во всех образцах, кроме йогурта «Нежный».

✓ йогурт – это кисломолочный продукт, имеющий кислую среду. Классический йогурт имеет pH = от 4,5 до 5. Во всех образцах йогуртов определен именно это значение pH, это означает, что кислотность в йогуртах в норме;

домашний йогурт прошел все испытания, в нем нет химических веществ, которые могли бы навредить организму человека. В нем достаточное количество белков и жиров. Также нет крахмала, так как мы его не добавляли. Кислотность в йогурте – 5, в норме.Натуральный йогурт менее калориен, в 2 раза богаче кальцием, не содержит сахара.

В результате исследования, мы установили, что йогурт марки ««Чудо» и «Живой йогурт» является самым натуральным и содержит компоненты, полезные для здоровья человека. В нем нет химических веществ, которые могли бы навредить организму.

Список использованных источников

1. Оспанова М.К.Химия. Учебник для 7кл.общеобразоват.шк. /М.К. Оспанова. Т.Г. Белоусова К.С. Аухатиева- Алматы: Мектеп 2017 – 100-107с

2. Химия: Углубленный уровень: 10 класс : учебник / В.В.Еремин, Н.Е.Кузьменко, В.И.Теренин, А.А.Дроздов, В.В.Лунин; под ред. В.В.Лунина. – 7-е изд., стереотип. – М. : Дрофа, 2020. – 446, [2] с. : ил. – (Российский учебник)

3. Билл Стеймен. «Полный справочник вредных, полезных и нейтральных веществ, которые содержатся в пище, косметике, лекарствах», «Эксмо - пресс», 2003.

4. Габриелян О.С., Лысова Г.Г. Учебное пособие для выпускных классов общеобразовательных учебных заведений. – Москва, 2000.

5. Зайцев А.Н. О безопасных пищевых добавках и «зловещих» символах «Е» журнал «Экология и жизнь», № 4, 1999.

6. Исупов В.П. «Пищевые добавки и пряности. История, состав и применение», ГИОРД, 2000.

7. Лада М.И. «Запрет пищевой добавки» / «ТВС – анонс» № 39, 2007.

8. Петрухина А. Из чего мы состоим? Из того, что мы едим… Наука и жизнь, № 1, 2009. - 26-29с.

9. Химия пищевых добавок: Тезисы докладов Всесоюзной конференции. Черновцы. — Киев: НПО «Пищевые добавки», 1989. — 256 с.

4 - СЕКЦИЯ
«МАТЕМАТИКА, ФИЗИКА ПӘНДЕРІ БОЙЫНША ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ТЕТІКТЕРІ»

«МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА ПО МАТЕМАТИКЕ, ФИЗИКЕ»

МЕКТЕПТЕ ЖӘНЕ КОЛЛЕДЖДЕРДЕ ФИЗИКА ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ИНТЕРАКТИВТІЛІК ПЕН САБАҚТАСТЫҚТЫ КАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Абилова Х.Ж.
жаратылыстану ғылымдарының магистры, әдіскер,
Б.Ахметов атындағы жоғары педагогикалық колледжі,
Павлодар қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бірізділік қағидалары мен интербелсенділік тәсілдерін физиканы оқытудағы маңызын ашу, жетілдіру; сабақтастықпен интербелсенділікті зерттеген еңбектермен танысу және зерттеулерге теориялық жалпылама жасау; ғылыми сараптамалар жасау барысында бірізділік қағидаларымен интербелсенділікті күнделікті қолдану негізінде кездесетін қиындықтарды анықтау.

Аннотация: Выявление и повышение значения принципов последовательности и методов интерактивности в обучении физике; ознакомление с работами, в которых изучалась интерактивность с преемственностью, и теоретическое обобщение исследований; выявление трудностей, возникающие на основе ежедневного использования интерактивности с соблюдением принципов последовательности в ходе проведения научных исследований.

Abstract: Identifying and increasing the importance of the principles of consistency and methods of interactivity in teaching physics; familiarization with works that studied interactivity with continuity, and theoretical generalization of research; identifying difficulties arising from the daily use of interactivity in compliance with the principles of consistency in the course of scientific research.

Оқушының жан-жақты тұлға ретінде қалыптасуын бүгінгі мектеп толыққанды қамтамасыз ете алмауда. Бұл олқылықтың орнын жою үшін мектептерде оқыту әдістемесін бірізділікпен жалғасқан сабақтастықты, ақпарат ағынын қабылдауда технология таңдау мәселесін жаңаша жолға қойып, ізденіске түсу қажет .

Оқу үдерісінде бірізділікпен білім беру, интербелсенді технологиямен астарласып жататындығы белгілі. Бұл мәселелерге А. А. Абдуғадыров, Г.Б.Ахметова, В. С. Гершунский, М.И. Жалдак, Г.Б.Камалова, Ж.Қ.Нұрбековалар және т.б. зерттеу жұмыстарын жүргізді. Дегенмен, физика саласында білім беруді ақпараттандыру арқылы оқыту сапасын арттыру факторы ретінде әдістемелік жүйені дамыту мәселесі жетілдіруді қажет етеді.

Физика саласында білім беруді ақпараттандыруға байланысты зерттеулерге талдау жасай келе: Мемлекеттік тұжырымдамалар мен бағдарламалар білім беруді ақпараттандыруды жүзеге асыруға бағытталған және Назарбаев зияткерлік мектептерінің жұмыс жүйесі басқа жалпыға бірдей білім беретін мектептер үшін таратылуда. Біздің елімізде білім беру деңгейінің бірізділігін қамтамасыз ететін мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру жүйесі құрылған.

Физика саласында білім беруді интербелсенді оқыту технологиясына еліміздегі, шетелдердегі даму тенденцияларына ғылыми-теориялық талдау;

Жасалған оқытудың әдістемелік жүйесі жоғары оқу орындарында физика саласында білім беруде бірізділікті сақтау мақсатында, мазмұнына, әдістеріне, ұйымдастыру формаларына, оқыту құралдарына және ақпараттық құзыреттілігі - базалық және пәндік құзыреттіліктеріне жауап береді;

Физика саласында білім беруде бірізділіктің педагогикалық шарттары: оқу үдерісіне

ақпараттық коммуникациялық, интербелсенді технологияларды енгізу арқылы оқытушы қызметін кезең-кезеңімен түрлендіруді іске асыру; біртұтас ақпараттық білім беру интернет-ортасы болуын қамтамасыз ету; оқытушы мен студенттердің ақпараттық құзыреттілігін мақсатты түрде қалыптастыру;

Физика саласында білім беруді ақпараттандыруды дамытуға бағытталған білім мазмұны ақпараттық құзыреттілік қалыптастыруға негіз болады; атап айтқанда:

- «Физика» пәні саласын интербелсенді технология арқылы ақпараттандыруға бағытталған курстың типтік және жұмыс бағдарламалары, бірізділікті сақтайды;
- физикадан білім беру үдерісін ақпараттандыруға бейімделген зертханалық жұмыстар жүйесі, интербелсенді әдістермен жүзеге асырылады;
- вариативті практикалық және шығармашылық тапсырмалар жүйесі;
- оқу-әдістемелік кешенді оқу үдерісінде пайдалануға арналған әдістемелік нұсқаулар.

Жалпыға бірдей білім берудегі физиканың орны**.** Қазіргі заманда білім берудегі басты міндет оқушыға іргелі білім беру емес, оның өмірде әлеуметтік бейімделуіне қажет шарттардың орындалуымен бірге өзін-өзі дамытуға дайындығы болып табылады. Бұл бағытта интербелсенді білім беру технологиясы үлкен көмек көрсетеді, мемлекеттік стратегиялық бағдарламаларда оларды кеңінен қолдану туралы баса айтылған.

Осы мәселені шешуде Білім туралы Заң сөзсіз негіздемелік құжат. Білім беру жүйесінде «оқытудың жаңа технологияларын, оның ішінде кәсіптік білім беру бағдарламаларының қоғам мен еңбек нарығының өзгеріп отыратын қажеттеріне тез бейімделуіне ықпал ететін кредиттік, қашықтан оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану» [1] міндеті қойылған.

Мұғалім бірізділікті сақтау үшін бала бойында мета-сананы – қалай оқу керектігін үйренуді, тұлға ретінде дамуына мән беріп, ықпал етеді. Қазіргі заманда оқушының өзгермелі өмірге дайын тұлға болып шығуы – басты мақсат. Ақпараттық технология мүмкіндіктеріне талдау жаса отыра, мында бас педагогикалық элементті, құрал ретінде айырып айтуға болады:

- интербелсенділік
- мультимедиа
- модельдеу
- коммуникативтік
- өндірістік [2].

Интербелсенділік – электронды білім беру ресурсының ең негізгі оқу құралы болып табылады. Мультимедиа нысандарды көзбен-көргендей қабылдауға көмектеседі, интербелсенділік ойлау мен шешім қабылдау мүмкіндігін береді, ал модельдеу зерттеу нысаны мен үрдістеріне тән реакция қалыптастырады (нысанның сапасы, түрі мен түсінің өзгерісінің визуалды көрінісі арқылы). Өнімділік – оқушының оқу үрдісі барысында қолданған түрлі ресурстар арқылы нәтижеге қол жеткізуі. Бұл – оқу құралының ішіндегі оқу үрдісінің тиімділігін арттыратын ең маңызды әрі тиімді тәсілі, білім алушының өз бетімен жұмыс істеуіне берілетін жаңа мүмкіндік.

Білім алушының өздік шығармашылықпен жұмыс жасауына, ізденуіне, қажетті материалдарды іріктеп, жинақтауына, оны тиімді қолдануына жасалған жағдай. Атап айтар болсақ:

- жаңа ақпараттарды қолдануға;
- жаңа оқу материалын білуге;
- лабораториялық және практикалық жұмыстарды орындауға;
- виртуалды лабораторияда модельдерді талдау мен құруға;
- оқу үрдісінде «жеке» өнімін: реферат, жоба және т.б. құрастыруға;
- баяндамалар мен презентациялар дайындауға;
- байқау, олимпиада, интеллектуалды сайыстарға дайындалуға;

- оқу-зерттеу жұмыстарын орындауға;
- аралық және ағымдық бақылауға арналған тестілеу жүргізуге ықпалын тигізеді.

Сонымен, физиканы оқыту әдістемесінің дамуындағы бірізділік пен интербелсенді технология заман талабына сай, сапалы білімді қамтамасыз ететін әдістеме ретінде кенінен пайдаланулада. Халықаралық білім кеңістігіне қосылудағы негізгі бағдар – бәсекеге қабылетті жеке тұлға ретінде қалыптастыру. Бұл міндеттерді жүзеге асыру оқу үдерісінің мазмұнын жаңа әдіснамалық тұрғыдан қайта қарауды талап етеді. Ол үшін білім мазмұнын заманауи озық білім технологияларымен жетілдіру қажет. Сонда халықаралық білім кеңістігімен ықпалдастыру – білім беру үдерісін жаңаша ұйымдастырудың жолы болып табылады. Жаңа білім жүйесінде электронды білім беру технологияларын құру және пайдалану жаңғыртудың ең тиімді тәсілі болып табылады.

Біздің елімізде де білім беру қоғамда болып жатқан әлеуметтік-экономикалық өзгерістерге сәйкес білімдермен дағдылардың қосымша көлемін алу үшін олардың өмір бойы білім алу қажеттілігін қанағаттандыруға бағытталған. Қазіргі заман талабына сай қорытындыны «Бірізділіктің бастауыш және орта буын сыныптары арасындағы дидактикалық жетістікке жету – шарты» атты еңбегінде Н.А. Цирулик берген [2].

Жаратылыстану салалары бойынша алатын білім оқушылардың техника мен қоршаған орта құрылымы мен қасиеттерін тануына, дүниетанымын қалыптастыруға, мамандыққа даярлау негіз болады.

Физика курсы оқушылар бойында адам мен техника және табиғат туралы біртұтас түсінік қалыптастыруда өзінің маңызды міндеттерін атқарып келеді. Алайда оның жеке пән ретіндегі мүмкіндіктерінің шектеулі екендігін білеміз. Оқытудың белгілі бір кезеңінде табиғат құбылыстарын, техникалық феномендерді тереңірек пәнаралық негізде, жалпы теориялық тұрғыда зерттеп қарастырудың қажеттігі туады.

Академик Б.Т. Лихачев бірізділікті өткенмен, бүгінгі және болашақ арасындағы байланыстың орнығуы, үздіксіз оқудағы білім, білік, дағдының жоғары ғылыми-тәжірбиелік негізде қалыптасуы деп баға береді. Барлық зерттеуші педагогтар бірізділікті, сабақтастықты оқытудағы білімді дамыту деп есептейді. Өткен материалды келесі сыныпта оқығанда есте сақтау. Сабақтастықты дидактикалық тұрғыдан қарастырғанда соңғы алған білімнің жалғасы ретінде білімді, дағдыны және біліктілікті арттыру керек. Бірізділік – үздіксіз, терең білім, қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Физиканы оқытудағы негізгі екі проблема:

1) Көптеген физикалық құбылыстарды физика кабинетінде демонстрация жасау мүмкін емес. Олар: микроәлем құбылыстары, тез өтетін процесстер, не кабинетте жоқ приборлармен, құрал-жабдықтармен жасалатын тәжірбиелер. Ал, компьютер осындай құбылыстардың моделін жасап, оқушыға ойша көзге елестету мүмкіндігін береді. Процесстің қалай жүрып жақанын, оның кейбір шарттарының өзгеруіне, сондай-ақ оқу матерниалын тез игеруге оңтайлы жағдай туғызады.

2) Физика – эксперименттік ғылым. Зертханалық жұмыссыз оқу, білу мүмкін емес. Өкінішке орай зертханалық жабдықтар кешені күрделі лабороториялық жұмыстарды, ғылыми-зерттеу әдістерді пайдалануға сай емес, оған қазіргі заманғы жабдықтар талап етіледі. Осы жағдайдан шығуда АКТ көп көмегі тиеді. Күрделі зертханалық жұмыстарды орындап, оқушының, не студенттің өз қалауы бойынша көрген құбылыстарға талдау жасауға, өзгерістерді бақыдауға соған сәйкес қорытынды, нәтиже шығаруға болады.

Құбылыс жайында не білу керек: 1. Құбылыстың сыртқы белгілері. 2. Құбылыс өтуге қажетті шарттар. 3. Құбылыстың мәнісі және оның өту механизмі, яғни қазіргі ғылыми теориялар негізінде құбылысты түсіндіру керек. 4. Құбылыстың анықтамасы. 5. Берілген (қарастырылып отырған) құбылыстың басқа құбылыстармен байланысы. 6. Құбылыстың сандық сипаттамалары (құбылысты сипаттайтын шамалар, шамалар арасындағы байланыс, байланысты өрнектейтін формулалар). 7. Құбылыстың практикада қолданылуы. 8. Құбылыстың зиянды әсерінен сақтандыру амалдары.

Шамалар жайында не білуі керек: 1. Берілген шамалар қандай құбылысты немесе

денелердің қандай қасиетін сипаттайды. 2. Шаманың анықтамасы. 3. Анықтайтын формула (туынды шама үшін берілген шаманың басқа шамалармен байланысын өрнектейтін формула). 4. Бұл қандай шама-скалярлық па, әлде векторлық па. 5. Берілген шаманың өлшем бірлігі. 6. Шаманы өлшеу амалдары.

Заң жөнінде не білу керек: 1. Заң қандай құбылыстар (процестер) арасындағы немесе қандай шамалар арасындағы байланысты кескіндейді. 2. Заңның тұжырымдамасы. 3. Заңнын математикалық өрнегі. 4. Заңнын дұрыстығын растайтын тәжіриелер. 5. Заңның практикада (іс жүзінде) ескерілуі және қолданылуы. 6. Заңның қолдану аясы.

Теория жайында не білу керек: 1. Теория жасауға негіз болған тәжірибелік деректер (теорияның эмпириялық негізі). 2. Теорияның негізгі ұғымдары. 3. Теорияның негізгі баптары (принциптері). 4. Теорияның математикалық аппараты (негізгі теңдеулері). 5. Берілген осы теориямен түсіндірілетін құбылыстар. 6. Теория болжап айтатын құбылыстар және денелердің (бөлшектердің) қасиеттері.

Құралмен танысудың жалпылама жоспары: 1. Құралдың міндеті. 2. Құрал қалай жұмыс істейді? 3. Құралдың құрылысы (құрамдас бөліктері және олардың байланысы) 4. Құралды пайдалану ережесі. 5. Құралдың қолданылу аясы.

Интербелсенділікті қолданудың түрлері мен әдісі. Физика сабағында интербелсенділікті енгізу үшін мына интербелсенді технологияларды пайдалануға болады: ұжымдық ойлау әрекеті; ойын сабақтары; эвристикалық технология; сын тұрғысынан ойлау технологиясы; жобалау технологиясы; мультимедиалық технология

Интербелсенді әдістерді ақпараттық-коммуникативтік технологияны қолдана отырып пайдалануда әртүрлі мақсат қоюға болады және сабақтың әр кезеңінде міндеттерді айқындап, қол жеткізугі болады:

- көрнекілікті пайдалану
- мұғалім бағыттаушы, оқушы білімді өздігінен алады
- бақылау сұрақтарын қоя білу, диагностика жасау
- шығармашылық – ізденушілік жұмыстар жасау
- виртуалдық зертханалық жұмыстар
- әртүрлі дамыту бағдарламаларын пайдалану
- ақпараттық-анықтамалық жүйені пайдалану
- оқушыларды жобалау технологиясына үйрету
- қашықтық оқыту
- ресурстық қорларды өздігінен пайдалану (интернет, қосымша ғылыми әдебиет, баспасөз).

Физиканы оқытудағы негізгі әдістің бірі – зертханалық әдіс. Ол оқушының өздігінен ізденуіне, эксперимент жасап, зерттеу жүргізуіне мүмкіндік береді. Ақпараттық технологияны пайдалану өз кезегінде оқушы белсенділігін арттырады, ол үнсіз бақылаушыдан, ізденуші – зерттеуші, өз қолымен жасап, қорытынды жасап, баға беретін талдаушыға айналады. Ғылыми негізге сүйенген гипотеза жасайды, шешу жолдарын анықтайды, керек құрал-жабдықты таңдайды. Бұл – оқушының шығармашылық қабілетін дамытады, танымдық ой-өрісін кеңейтеді. Зертханалық жұмыста пайдаланылатын компьютерлік технологиялар екі функция атқарады: компьютер арқылы зертханалық жұмыс жасау; зертханалық жұмыс парақтарын пайдаланып нәтижені өңдеу

Бірізділікті интербелсенді әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып физика пәнінен мектептен колледж арасында сапалы байланыс, білім мазмұнында сабақтастық сақталуы үшін оқыту мен оқудың күрделілігіне оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдерді қолдану арқылы тиімді шешуге болады. Тақырыптардың байланыста берілуі, мектептен кейін қайталау, не бір орында тоқырау болмай тақырыптар желісі қарапайымнан күрделіге ауысып, оқушының бұрынғы алған білімі астарласа жүзеге асуы тиіс. Дәстүрлі оқытудан алынған механикалық есте сақтау, үстірт білім алу жағдайларын да ұжымды пайдалануға болады, бірақ мән-мағынасы ескерілмей, терең меңгерілмей, жай ғана жатталғандықтан, керексіз болып, оқушы оны өмірде

тиімді пайдалана алмайды. Интербелсенді әдістердің мақсаты – оқушының, студенттің пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімдерін кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету. Сонымен қатар, физиканы оқытудағы басты назарда – физикалық есептер болып табылады. Физикалық есептерді шығару физикалық түсінікті кеңейтіп, физикалық ойлау жүйесін реттейді, пәнаралық, пәнішілік сабақтастық жүзеге асады. Бірақ, мектептерде есеп шығаруда толық білім беру қорлары пайдаға аспайды, яғни физикалық есептердің ғылымилығы, есепті шығару барысында ықшамдау, елестету, ойлау операциялары жүзеге асады, дидактикалық талаптардың орындалуы, есептеу шапшыңдығы, өткен білімді пайдалану жүзеге асады. Мысалы, «А және Б пунктінен бір-біріне қарсы екі велошабандозшы, екеуі де бірдей 15 км/сағ. жылдыамдықпен жүріп келеді. Екеуінің бір-бірінен ара-қашықтығы 300 км қалғанда «А» пунктінен шыққан велошабандозшының иығынан ұшқан маса 20 км/сағ. жылдамдықпен «Б» пунктінен шыққан велошабандозшыға қарсы ұшады да, онымен «А» велошабандозға қарағанда ерте түседі. Бұндай ұшу маршрутына қызыққан маса екі велошабандозшының бірінен екіншісіне кезек ұшып жүре береді, осылайша екі велошабандозшы кезкенше екі аралықта ұшады». Сонда масаның жүрген жолы қандай? Қандай жол жүріп өтті, есеп қарапайым болып көрінгенмен, шығару жолы күрдеоі. Екі велошабандозшының бір-біріне жақындауы екеуінің біреуімен байланысты санақ жүйесінде берілсе, масаның жолы желмен байланысты санақ жүйесінде берілген. Есептің бірінші бөлімін тез шығарса, екінші бөлімі қиындық туғызады. Себебі, шығарушылар велошабандозшымен байланысты қарастырады. Бұл есептің шешімі – методологиялық, әдіснамалық қағида-салыстырмалылық принципіне сүйенгенде ғана шығады, бұл жерде күрделі есептеу, талқылау керек емес, физикалық түсінік-түйсік қажет.

Физика пәнін оқытудағы сабақтасытықпен бірізділік қағидаларын сақтауда интербелсенді әдістерді пайдалану оқыту мақсатымен міндеттеріне сай болуы, білім мазмұнына сәйкес болуы шарт. Қазіргі қарқында даму жағдайында физиканы ерте оқыту, оз оқыту, тереңдетіп оқыту қоғам, әлеуметтік топ – ата-ана, оқушылар сұранысына сай жүргізілуде. Білім берудің әр сатысында теория мен практиканың ұштасуы, физикалық түсінік, білім, дағды, білік қалыптастыруда сабақтастық проблемасы, мазмұнға сай шешілуі керек. Бұл зерттеу жұмысында бірізділік немесе сабақтастыққа қағида ретінде түсініктеме беріледі, солай қарастырылды. Бұрынғы, не алдынғы сатыда алынған білімнің заңды жалғасы келесі білім сатысында мазмұнды ашып, білім алу жүйесінің сапалы, тұрақты дамуын қамтамасыз етсе, әр білім сатысында сана мен танымдық өзгеріс – жүйелі дамуды берсе, онла бірізділік қағидасының, сабақтастық үдерісінің нәтижесі жоғары болмақ; білім беру тиімділігі артып, кез келген жетілдіру стартегиясы үшін ең маңыздысы жай ғана құрылымдық өзгеріс емес, оқытуды жақсарту мақсаты орындалады.

Тізбекті реттілікпен берілген бағдарлама мазмұны деңгейін жоғарлата отырып, басқа пәндермен сабақтастықта жүзеге асырылады. Физикалық білім беруде физикалық түсінік қалыптастыру да бірізділікті сақтау, физикалық түсінік, физикалық білім және дағды оқулық арқылы жүзеге асады

Мұғалім, оқытушы интербелсенді әдістерді қолдану арқылы осы пәнді жетілдіреді, ғаламтор желісі арқылы қолжетіміді көптеген модельдеулер бар, оны баламалы шарттардың және іс-әрекет жоспарларының болжамды шынайы әсерлерін көрсету үшін қолданады. Оқыту бірізділігі мектеппен колледж білім беруде бірлескен жағдайда мына жетістіктерге жетеді:

– Оқу оқушы, студент үшін ақпаратты игеретін және өздері игерген мәліметті бұған дейін меңгерген білімдерімен байланыстыратын, сабақтастықтың белсенді үдерісі болып табылады.

– Оқу тапсырмаларды орындау үшін механикалық есте сақтау және қайталауды емес, өзара белсенді, ақпараттарыд өңдеу және қорытуын талап етеді.

Бірізділікпен, сабақтастық қағидасының осындай бірлескен ортада тиімділі артады, оқушылар әлеуметтік және эмоционалдық тұрғыдан да дамиды, олар да әр түрлі көзқарасты тыңдап, өз идеяларын айтып, қорғау дағдысы қалыптасады. Сонымен қатар, бірлескен оқу жағдайында басқа тұжырымдарға күмәнмен қарауға және талқылауға белсенді қатысуға

мүмкіндік алады. Білім берудегі сабақтастық – теориялық және тәжірбиелік білімдерді қолданған кезде, анықтаушы фактор ретінде оқыту үдерісінің мазмұны, әдістемесі, технологиясы саласындағы біліммен дағды қалыптастыру шарты болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Филатова Л.О.Преемственность общего среднего и вузовского образования // Педагогика. - 2004. - № 8. - С. 63-69.
2. Стеденкова Н. А. О проблеме обеспечения преемственности образовательных программ в системе непрерывного образования // Қазақстан кәсіпкері. - 2007. - № 3. - С. 33-34.
3. Андреев А. Н. Проблема оценивания качества образования при переходе от средней к высшей школе // Среднее профессиональное образование. - 2003. - № - С. 19-21.
4. Бельгибаева С. А. Использование возможностей flash в создании интерактивных элементов электронных обучающих средств // Вестник ПГУ. Сер. Физико-математическая. - 2007. - № 3.
5. Мажитова Л. Х. Информационно-деятельностное обучение физике в техническом университете // Алматы энергетика және байланыс университетінің хабаршысы // Вестник АУЭС. - 2013. - № 4. - С. 86-91.
6. Масырова Р. Р. Использование технологии интерактивного обучения в современной школе // Білім берудегі менеджмент=Менеджмент в образовании. - 2011. - №3. - С. 78-81.

БОЛАШАҚ МАТЕМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІН ҰЛТТЫҚ БІЛІКТІЛІК ТЕСТІЛЕУГЕ ДАЙЫНДАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ардабаева А.К., Разақ Ж.Н., Беккул А.С.
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Жоғары оқу орындарында педагогикалық мамандықтар бойынша бітірген түлектердің ұлттық біліктілік тестілеуінен өтуі болашақ мұғалімдерді кәсіби сапалы дайындауға да жоғары талаптар қояды. Мақалада осы мәселелер туралы ой қозғалып, болашақ математика мұғалімдерін дайындау бойынша білім беру бағдарламаларына талдаулар жасалған және әдістемелік идеалар ұсынылған.

Аннотация: Прохождение национального квалификационного тестирования выпускников педагогических специальностей в высших учебных заведениях предъявляет высокие требования к профессиональному качеству подготовки будущих учителей. В статье рассмотрены эти вопросы, проведен анализ образовательных программ подготовки будущих учителей математики.

Abstract: Passing the national qualification testing of graduates of pedagogical specialties in higher educational institutions places high demands on the professional quality of training of future teachers. The article discusses these issues and analyzes educational programs for training future mathematics teachers.

Республикамызда 2022 жылдың 1 қыркүйегінен бастап Қағидаларға сәйкес жоғары оқу орындарында педагогикалық мамандықтар бойынша бітірген түлектер ұлттық біліктілік тестілеуінен сәтті өтіп, «педагог» біліктілік санатын алғаннан кейін жұмысқа қабылдану іске асырылуда [1].

2023 жылы болашақ математика мұғалімдері үшін біліктілік тестілеу «Оқу пәнінің мазмұны» бойынша - 30 тапсырма және «Педагогика, оқыту әдістемесі» бойынша – 20 тапсырмадан тұрады.

«Педагог» біліктілік санаты тестілеуден кемінде 25 балл жинаған түлектерге беріледі, яғни педагогикалық мамандықтар бойынша жоғары оқу орнының түлектері үшін «Оқу пәнінің мазмұны» бойынша – 50% (15 балл) және «Педагогика, оқыту әдістемесі» бойынша – 50% (10 балл) жинауы тиіс.

Болашақ математика мұғалімдері үшін ұлттық біліктілік тестілеудегі тапсырмалардың зерделей келе түлектердің берген жауаптарын бағалау келесі түрде жүзеге асырылатыны айқындалды:

1) тест тапсырмасындағы бес жауаптың ішінен бір дұрыс жауапты таңдайтын

тапсырмалар үшін 1 балл, қалған жағдайларда 0 балл берілді;

2) тест тапсырмасындағы 2-4 дұрыс жауапты таңдайтын тапсырмалар үшін барлығын дұрыс жауап бергендерге – 2 балл; жіберілген 1 қате үшін – 1 балл; екі және одан да көп қателіктер үшін – 0 балл алды.

2022, 2023 жылдары сәуір, мамыр және тамыз айларында республикамыздың жоғары оқу орындарында педагогикалық мамандықтарды бітірген түлектер «Оқу пәнінің мазмұны» және «Педагогика, математиканы оқыту әдістемесі» оқу пәндерінің, оқу-тәрбие процесінің, оқыту және бағалау әдістемесінің мазмұны бойынша игерген білімдері мен біліктерін білім беру бағдарламалары мен талаптарына сәйкестігін анықтау мақсатында ұлттық біліктілік тестілеуден өтті.

Ұлттық біліктілік тестілеудің нәтижелерін талдау барысында кейбір педагогикалық жоғары оқу орындарының білім сапасын жақсарту бағытында жүргізілген жұмыстардың мардымсыз екені анықталды. Кейбір жоғары оқу орындарының түлектерінің ұлттық біліктілік тестілеуден өтудегі нәтижелері төмен екені айқындалды, ал бұл олар үшін үлкен сабақ болды. Сондай-ақ, кейбір жоғары оқу орындары байыппен жұмыс істеп, көрсеткіштерін айтарлықтай арттырды.

2023 жылмен салыстырғанда 2022 жылы Республика бойынша жоғары оқу орындарында педагогикалық мамандықтарды бітірген түлектердің ұлттық біліктілік тестілеуден өтудегі қорытындысы бойынша орташа баллды 45,77% алған.

Ұлттық біліктілік тестілеудің нәтижелерінен еліміздегі қандай жоғары оқу орындарында білім сапасы жоғары, қайсысында төмен екендігін көруге болады. Оның басты себептерінің бірі келесідей демекпіз:

– мамандықтың білім беру бағдарламалары сапасының төмен болуы, болашақ мұғалімдердің кәсіби-әдістемелік дайындығына бағытталмауы;

- білім беру бағдарламалары мазмұнының жалпы білім беретін мектептің оқу пәндерінің үлгілік оқу бағдарламалары мазмұнымен сабақтастығының болмауы;

- пәндерді немесе курстарды жүйелегенде мектеп пәндерінің бөлімдерімен сабақтастық байланысы, әдістемелік пәндермен кіріктірілуі сақталмауы;

- ғылыми бағыттағы және педагогикалық бағыттағы мамандықтарға оқытылатын пәндер мен курстардың ара жігін нақты ажыратылмауы, яғни іргелі пәндер мен кәсіби-әдістемелік пәндердің арақатынасының дұрыс сақталмауы және т.б.

Осыдан, болашақ математика мұғалімдерінің білім беру сапасын қамтамасыз ету үшін мазмұндық, әдістемелік жағынан жұмыстар жүргізілуі қажет деп санаймыз.

Зерттеу мәселесі бойынша ғылыми дереккөздерге шолу және талдау көптеген ғалымдар өздерінің зерттеулерінде педагогикалық білім беруді дамытудың перспективалық бағыттарын қарастыруына және жоғары мектепте педагогикалық кадрлардың кәсіби және әдістемелік даярлығының әртүрлі мәселелерін жариялауына алып келді.

Қазақстанның жоғары педагогикалық білім беру жүйесінде болашақ математика мұғалімдерін әдістемелік даярлаудың ғылыми негіздерін дамыту мәселелері А.Е.Әбілқасымова, А.Көбесов, Д.Рахымбек, А.С.Кенеш, А.К.Қағазбаева және т.б. және ТМД елдерінің И.Б.Бекбоев, В.А.Гусев, Ж.И.Икрамов, Ю.М.Колягин, В.И.Крупич, Г.Л.Луканкин, Е.И.Лященко, В.И.Мишин және т.б. ғалым-әдіскерлердің еңбектерінде көрініс тапқан [2].

Педагогикалық ЖОО-да мұғалімнің кәсіби дайындығында әдістемелік дайындыққа ерекше рөл беріледі. Мысалы, осы мәселелер А.Г.Мордкович, И.А.Новик, А.Е.Әбілқасымова, А.К.Қағазбаева, Н.Л.Стефанова, О.А.Иванов, Е.В.Силаев, Дж.У.Байсалов, Д.Рахымбектің докторлық диссертацияларында зерттелген.

Аталған ғалым-әдіскерлердің жұмыстарын, сондай-ақ ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау, онда математика мұғалімдерін кәсіби-әдістемелік даярлау жүйесінің мәні мен құрылымын теориялық негіздеумен байланысты маңызды мәселелер қаралып, шешілген; оның даму принциптерін анықтаумен; жоғары педагогикалық білім беру жүйесінде жаратылыстану-ғылыми пәндер бойынша мұғалімнің әдістемелік даярлығы мазмұнының әртүрлі үлгілерін әзірлеумен байланысты деп қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Соңғы жылдары педагогтар мен білім беру қызметкерлерді, педагогикалық

мамандықтарды бітіруші түлектерді аттестациялаудың ережелері өзгеруде. Жалпы алғанда тиімді түрде аттестациялау міндеттерін ғылыми деңгейде шешу мәселесі іс жүзінде барлық білім беру қызметкерлерін толғандырады.

Педагогикалық жаңалықтардың бірі – бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарында жұмыс істейтін педагог қызметкерлерді аттестаттау барысында ұлттық біліктілік тестілеуден өтуі.

Ұлттық біліктілік тестілеуі білім алушылардың білім, білік, дағды дейгейін объективті бағалауға, болашақ мұғалімдерді даярлау сапасын мемлекеттік жалпыға міндетті жоғары білім берудің стандарттарына сәйкестігін тексеруге, болашақ мұғалімдердің біліктілік деңгейінің біліктілік талаптарға сәйкестігін және дайындығындағы күрделі мәселелерді анықтауға жол ашады.

Білім алушылардың білімін бақылауды ғылыми ұйымдастырудың жалпы мәселелеріне, педагогика теориясы мен әдістемесі, оқу процесін басқару мәселелеріне қатысты В.И.Андреев, Ш.А.Амоношвили, С.И.Архангельский, Г.А.Балл, Ю.К.Васильев, Г.Г.Городничий, И.А.Данилов, В.И.Журавлев, В.И.Загвязинский, М.Н.Катханов, В.В.Краевский, И.И.Кобылявский, М.М.Левин, И.Я.Лернер, В.П.Мизинцев, Н.Д.Никандров, В.М.Полонский, Л.И.Рувинский, М.Н.Скаткин, В.А.Сластенин, Т.И.Шамова, Н.М.Шахмаев, В.А.Якунин, т.б. көптеген ғалымдардың еңбектері бар.

Сонымен қоса, тестілеуді білім алушылардың білімін бақылау мақсатында ғана емес, оқыту мен дамыту мақсатында да пайдалану бағыттары қарқынды іздестірілуде. Осындай зерттеулердің қатарына А.Е.Әбілқасымова, Б.Б.Баймұқанов, Л.Т.Искакова, Ю.М.Колягин, В.И.Крупич, Е.О.Медеуов, Ә.К.Қағазбаева, А.В.Метельский, Д.Р.Рахымбек, С.Е.Шәкілікова, И.М.Чередов, Н.М.Шахмаев, ҚА.Өтеева және т.б. еңбектерін қосуға болады. Бұл ғалымдар өз еңбектерінде білімді тексеру мен бағалаудың нақты тәсілдерін қарастырып қана қоймай, білім алушылардың педагогикалық ой-өрісін кеңейту, оқу қызметін ұйымдастыру түрлері мен әдістерінің жалпы қағидаларын да айқындап көрсетті.

Мысалы, Л.Т.Ысқақованың кандидаттық диссертациясы оқушылардың математикадан білім, білік, дағдысын тексеру мен бағалаудың қолда бар құралдарын кешенді теориялық талдауға және тексерудің тесттік түрін дәстүрлі бақылау түрлерімен ұштастыра пайдаланып, бағалаудың ғылыми әдістемелік негіздерін жасауға арналған [3].

Сонымен, біз зерттеу жұмысымызда болашақ математика мұғалімдерін дайындаудың мазмұндық, процесуалдық, нәтижелік мәселелеріне талдаулар жасалды; болашақ мұғалімдердің білім алудағы іс-әрекетінің нәтижелерін анықтауда тесттілеу әдістерін қолданудың проблемаларының жағдайына талдау жасалды; білім алушылардың танымдық іс-әрекетінің нәтижелерін тесттік бақылаудың орны мен рөлі белгіленді; тестілеудің пайдаланудың, тарихи аспектілері мен қазіргі тәжірибені талдау нәтижесінде бақылау жүйесінің оның ішінде тестті бақылау жүйесін жетілдіру қажеттігі анықталды.

Жоғары оқу орындарында педагогикалық мамандықтарда оқитын студенттердің сапалы кәсіби-әдістемелік дайындықтары және ұлттық біліктілік тестілеуден өтудегі нәтижелер ең алдымен сол мамандықтарға арналған білім беру бағдарламаларын сапалы құрастырумен, оның ішінде мамандық бойынша базалық және бейіндеуші пәндерін мектеп курсы мазмұнымен сабақтастықта таңдап алумен; пәндердің білім мазмұнын логикалық-пәндік, логикалық-дидактикалық, әдістемелік жағынан жоспарлаумен және жобалаумен; пәнді оқыту бойынша оқу-тәрбие процесін жаңартылған мазмұнға сәйкес ұйымдастырумен; сабақтардың тиімділігі мен нәтижелілігін арттырумен байланысты болып табылады.

Жоғары оқу орындарында болашақ математика мұғалімдерін дайындаудың білім беру бағдарламаларының мазмұны мектептегі математикалық біліммен сабақтастықта базалық және бейіндеуші пәндерін үздіксіз оқытуды іске асыруға бағытталғаны жөн, өйткені бір-бірімен байланысқан оқу пәндері, оның ішінде әдістемелік пәндермен кіріктіріп оқыту болашақ мұғалімдердің кәсіби даярлығының сапасын едәуір жақсартады [4].

Дегенмен, қазіргі уақытта педагогикалық мамандарды, атап айтқанда болашақ математика мұғалімдерін даярлаумен айналысатын университеттер мен педагогикалық оқу орындарының білім беру бағдарламаларын талдаулар нәтижесі көрсеткендей мектеп

математика курсымен байланысы бар оқу пәндерінің аз қамтылуы және олардың математиканы оқыту әдістемесімен әлсіз байланысқандығы анықталды. Мектеп пен жоғары оқу орындарында математиканы оқытудағы алшақтықтар, яғни білім беру мазмұнында, оқыту әдістемесі мен түрлерінде, студенттер мен оқушылардың оқу-танымдық әрекеттерінде сабақтастық байланыстарының бұзылуы байқалады.

Жоғары оқу орындарының «6В015 – Жаратылыстану-ғылыми пәндер (математика)» мамандығы бойынша білім беру бағдарламаларын талдау барысында мыналар анықталды:

1) кейбір модульдердің атауы орта білімнің мазмұнына сәйкес келмейді және оқытудың күтілетін нәтижелері модульдер мен пәндердің мазмұндарына сәйкес емес;

2) оқытудың күтілетін нәтижелерінде орта білімнің мазмұнының тұжырымдамасы, жаңа бағалау жүйесі, нормативтік құжаттар және мектеп құжаттарын жүргізу ережелері туралы білімнің жоқтығы байқалды;

3) оқытудың күтілетін нәтижелері көп жағдайда академиялық білімді сипаттаумен шектеледі, ал болашақ математика мұғалімдерінің практикалық біліктері мен дағдыларын, сонымен қатар олардың жеке бастық және кәсіби құзыреттіліктері қамтылмаған. Бұның өзі «Педагог» кәсіптік стандартта көрсетілген дескрипторларға сәйкес еместігін көрсетті;

4) оқу жоспарларында көбінесе іргелі пәндер мен арнайы курстар санының көптігі айқындалды. Керісінше, болашақ математика мұғаліміне қажетті әдістемелік пәндер мен элективті курстар саны аз кездеседі.

Осыған орай, жоғары оқу орындарының қолданыстағы білім беру бағдарламалары еліміздің орта білім ұйымдарында оқу бағдарламалары бойынша қызмет істеуге дайын түлектер – болашақ мұғалімдерді даярлауда және олардың ұлттық біліктілік тестілеуін сәтті тапсыруында қиындықтар туғызып отыр.

Заман талабына сай орта білім беру мазмұнына сәйкес оқу пәндері оқыту әдістемесімен байланыс табуы, яғни болашақ мұғалімінің арнайы әдістемелік дайындығын қамтамасыз ету үшін 1 курстан бастап үздіксіз мектептегі оқу пәндерінің білім мазмұнына қатысты оқу пәндері оқытылуы керек.

Жоғары оқу орындарында болашақ математика мұғалімдерін даярлауда іргелі пәндердің жеке жақтарын ғана емес, оның әдістемелік және логикалық байланыстарын қарастыруды қамтамасыз етуі керек. Осыған байланысты болашақ математика мұғалімдерін тиісті деңгейде кәсіби-әдістемелік даярлау үшін келесідегідей ұсыныстарды береміз:

1) білім беру бағдарламаларына мектептің математикалық білім мазмұнымен сабақтастықты қамтамасыз етіп, 1-4 курстарда үздіксіз білім беру мен кәсіби-педагогикалық бағытты жүзеге асыратын арнайы пәндерді енгізу;

2) білім беру бағдарламаларына болашақ математика мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қамтамасыз ету үшін 1 курстан бастап арнайы әдістемелік, мектеп математика курсынан есептерді шығаруға үйретуге бағытталған пәндерді енгізу керек.

Бұл зерттеу білім беру жүйесін жаңғырту кезінде туатын қиындықтарды болжаудың әдістері жөніндегі білімді тереңдете түсуге әсер етеді, сонымен бірге зерттеу жұмысы білім беру процесіне қатысушылардың пікірлері мен аргументтерін, позицияларын талдаудың мәнін ашты, олардың позицияларын білім беру жүйесін жоспарлауды есепке алу қажеттігін көрсетті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, қосымша білімнің білім беру бағдарламаларын және арнайы оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарында жұмыс істейтін педагогтерді және білім және ғылым саласындағы басқа да азаматтық қызметшілерді аттестаттаудан өткізу қағидалары мен шарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 27 қаңтардағы № 83 бұйрығы. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013317

2. Әбілқасымова А.Е., Қосанов Б.М. Қазақстанда математиканы оқыту сабақтастығының қалыптасу тарихы. Оқу құралы. - Алматы: Мектеп, 2023. – 336 б.

3. Искакова Л.Т. Методическая система дифференцированных задач как условие контроля и учета результатов обучения математике в средней школе:автореф. ... док. пед. наук. – Алматы: КазНПУ, 2005. - 42 с.

4. Әбілқасымова А.Е. Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінің жаңғыруы. Ғылыми басылым. – Алматы: Мектеп, 2021. – 212б.

STEAM–ОБУЧЕНИЕ КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ ЧЕРЕЗ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ШКОЛЬНИКОВ(НА ПРИМЕРЕ ПРЕДМЕТОВ ЕСТЕСТВЕННО-МАТЕМАТИЧЕСКОГО ЦИКЛА)

Брус Т.М.
педагог-исследователь в должности учителя физики и астрономии,
ГУ «Гимназия № 3 для одаренных детей» г.Павлодара,Казахстан
Шакенева Ш.К.
магистр педагогических наук в области математики, педагог-мастер в должности учителя математики , педагог-исследователь в должности учителя основ экономики и финансовой грамотности, ГУ «Гимназия № 3 для одаренных детей» г.Павлодара, Казахстан

Аңдатпа: Математика, физика, информатика, экономика пәндерінің мысалында 1-11 сынып бойынша сабақта және сабақтан тыс жұмыстарда зерттеу дағдылары арқылы шығармашылық ойлауды дамыту бойынша жұмыс жүйесі, бастауыш және жоғары сынып оқушыларының облыстық және республикалық ғылыми жобаларында оқушылар мен педагогтардың нәтижелілігі көрсетілген. Мектеп жобалары еліміздің жоғары оқу орындарында оқуды жалғастыру кезінде "Бизнес-инкубаторлары" сияқты үлкен ғылыми жұмысқа айналатыны айтылған.

Аннотация: На примере предметов математика, физика, информатика, экономика с 1 по 11 классы показана система работы по развитию креативного мышления через исследовательские навыки на уроках и во внеурочной деятельности в условиях обновления содержания, результативность учащихся и педагогов в областных и республиканских научных проектах младших и старших школьников. Как школьные проекты перерастают в научную деятельность «Бизнес-инкубаторов» при продолжении обучения в ВУЗах страны.

Abstract: Using the examples of the subjects mathematics, physics, computer science, economics from grades 1 to 11, the system of work on the development of creative thinking through research skills in the classroom and extracurricular activities in conditions of updating the content is shown, also the performance of students and teachers in regional and republican scientific projects of junior and senior schoolchildren. The way of school projects developing developing into scientific activities of “Business incubators” while continuing students’ studies at universities in the country.

Работа над данным проектом ведетсяпедагогами стратегической мастерской предметов политехнического цикла ГУ «Гимназии № 3 для одарённых детей» города Павлодара Абдрахмановой Дианой Сериковной, Трапенок Ириной Николаевной, Цхай Евгенией Олеговной - учителями математики, Шакеневой Шолпан Кабдын-Каировной- учителем математики и экономики, Брус Татьяной Михайловной-учителем физики и астрономии, Сыздыковым Ринат Жумабековичем -учителем информатики.

Цель проекта: воспитание конкурентоспособной, прагматичной, сильной, творческой, патриотичной личности единой нации, фундаментом успешного будущего которой является воспитание и культ знаний.

Аннотация проекта: на примере предметов математика, физика, информатика, экономика с 1 по 11 классы показана система работы по развитию креативного мышления через исследовательские навыки на уроках и во внеурочной деятельности в условиях обновления содержания, результативность учащихся и педагогов в областных и республиканских научных проектах младших и старших школьников. Как школьные проекты перерастают в научную деятельность «Бизнес-инкубаторов» при продолжении обучения в ВУЗах страны.

Актуальность и решаемые проблемы:

- развитие креативного мышления и творческого воображения;
- практическое применение знаний в жизни;

- стремление к образованию через всю жизнь;
- восприимчивость к лучшим достижениям; открытость сознания; готовность к переменам;
- внедрение проектной деятельности в образовательный процесс;
- осознанный выбор профессий обучающимися.

Мир сегодня меняется очень быстро - и так же быстро трансформируется образовательный контекст. Человек в наши дни должен обладать навыками, помогающими эффективно организовывать собственную жизнь: это умение ориентироваться в мире информации, критически мыслить, выстраивать коммуникацию, сотрудничать, применять полученные знания на практике в реальном времени, принимать решения, видеть свои слабые места [4].

Креативность в преподавании позволяет вернуть интерес учащихся к обучению. Поиск других способов решения, вариантов, которые удобны учащимся должно пробудить в них интерес к учебе. Вариативность и удобство позволяет раскрывать внутренние способности ученика, которые выражаются в действиях, т.е. во внешнем проявлении.

О развитии уверенности, креативности и творческого мышления с помощью методик STEAM говорили на тематической площадке Московского международного салона образования ММСО-2019.

STEAM становится трендом современной системы образования. Его основным компонентом является творчество. По словам профессора Центра технического образования и просвещения Университета Тафтса Итана Донахью, STEAM стал своеобразным мостиком между гуманитарными и точными науками.

Главным условием развития креативности у учеников директор Института педагогики и психологии образования МГПУ Александр Савенков называет наличие креативного педагога.

В опытных руках педагога STEAM может быть помощником в преподавании самых разных дисциплин, в развитии разных навыков – можно смещать акценты в зависимости от желаемого результата: делать упор на творчество, технические навыки, гуманитарные и другие. Это универсальный инструмент в обучении любому предмету», - рассказывает учитель информатики и ИКТ гимназия № 24 г. Москвы, автор учебных пособий издательства «БИНОМ. Лаборатория знаний» Денис Копосов.

Говоря о степени распространении подобного образования, генеральный директор LEGOEducationInternational Том Холл отмечает, что сейчас наблюдается адаптация методик STEAM во всем мире.

Социальный заказ современного общества требует, чтобы выпускники школ были готовы к сознательным действиям по экспериментированию, открытию или изобретению нового, попыткам предпринимать нечто ранее не испытанное.

Креативное мышление – это нечто большее, чем просто придумывание случайных идей. Это ощутимая компетенция, основанная на знаниях и практике, которая помогает людям достичь лучших результатов, часто в ограниченных и сложных условиях.

В условиях современного образования проектирование таких качеств у обучаемых становится возможным лишь при осмыслении педагогической технологии в качестве вариативной образовательно-воспитательной системы, в которой присутствует взаимосвязанное содержание, методы, средства, формы обучения. Эта система должна быть личностно - ориентированной на развитие обучаемых и целенаправленное продуктивное взаимодействие всех участников образовательного процесса .

Интеграция позволяет воссоединять те или иные элементы как по вертикали (посредством межпредметных и управленческих связей), так и по горизонтали (посредством внутрипредметных, технологических связей).

С помощью интегративного подхода возможно способствовать сближению с жизнью процесса обучения [2].

В современной энциклопедии «интеграция» (латинское integratio –восстановление, восполнение, от integer – целый) – понятие, означающее состояние связанности отдельных дифференцируемых частей и функций системы в целое, а также процесс, ведущий к такому состоянию. Интегративный поход расширяет зону действий педагога или ученого-исследователя.

Для осуществления поставленных задач по реализации интегративного подхода в процессе формирования знаний и умений применяются различные технологии обучения, для примера – технология проектного обучения.

Метод проектов – система обучения, при которой обучающиеся приобретают знания и умения в процессе самостоятельного планирования и выполнения постепенно усложняющихся практических заданий – проектов [1]

Чтобы уметь ответственно распоряжаться собственной жизнью, нужно обладать проектным мышлением. Оно поддерживает инициативность, учит самостоятельно решать поставленные задачи и нести личную ответственность за результат.

Технология жизненного проектирования позволяет школьникам осознать свои ценности и с учетом реальных условии выстроить программу развития в обозримой временной перспективе. В этой работе им помогает специалист – ценностный наставник (педагог, тьютор, психолог) [3].

Развитие проектного мышления позволяет ставить реалистичные жизненные цели, привлекать необходимые ресурсы для их достижения, выбирать наиболее эффективные способы действия с учетом объективных условий и оценивать результаты.

Проектно-исследовательскаядеятельность, которой в своей педагогической деятельности мы, педагоги гимназии, уделяем огромное внимание в нашем научном обществе «РИТМ» стремительно набирает темп. И это понятно: для того, чтобы быть успешным в современном мире, необходимо, чтобы вся наша деятельность была проективной. То есть, начиная что-либо делать, нужно обязательно планировать свою работу, ставить определенную цель и, самое главное, нужно определить, где, когда, кому и зачем результаты этой работы могут быть полезны.

Для ученика проект - это возможность творчески раскрыться, проявить себя индивидуально или в коллективе.

Проект – это деятельность, направленная на решение интересной проблемы, сформулированной самим обучающимся. Для учителя проект – это дидактическое средство обучения, которое позволяет развивать умение проектирования. Проект даёт учащимся опыт поиска информации, практического применения самообучения, саморазвития, самореализации и самоанализа своей деятельности. Самое главное – это правильно выбрать тему проекта. От правильного выбора темы во многом зависит результат работы. Тема должна быть интересной ученику и при этом должна носить познавательный характер. Сделав открытие, ученик ощущает себя счастливым и хочет повторить успех.

Ежегодно ученики нашей гимназии становятся победителями и призерами научных соревнований школьников, конкурса исследовательских работ и проектов «Зерде» среди 1-7 классов различного уровня (от областного до международного), а также различных научно-практических конференций. Тематика исследовательских работ наших ребят различна: «Всесезонная гидроустановка», «Светофоры», «Астероиды угрожают нашей планете», «Поверхностное натяжение жидкости», «Ветроустановка», «Мобильный пожарный агрегат», «Солнечная батарея», «Чудесным миром я фонтанов околдован!», «Сигнализационная установка», «Паровая турбина», «Автоматический, экономичный уличный фонарь», «Устройство для преобразования энергии текущей среды в полезную работу», «Применение солнечной энергии. Уличная солнечная зарядная станция для мобильных устройств», «Достопримечательности родного края в логических головоломках», «Влияние развития мелкой моторики рук на развитие мыслительной деятельности у детей дошкольного и младшего школьного», «Применение национальных игр на уроках в гимназии», «Торгово-производственные отношения между двумя государствами», «Использование математических

методов при составлении экологического мониторинга окружающей среды Павлодарской области» и т.д.

Наши ребята исследуют проблемы экологии окружающей среды родного края, применяя математические методы; моделируют торгово – экономическое сотрудничество государств на выгодных условиях, используя математические расчеты и т.д.

Рассмотрим интеграцию предметов при написании проектов на нескольких примерах.

Расскажем об истории одного проекта по физике нашего выпускника Карамбаева Даурена и его педагога Брус Т.М., который явно иллюстрирует, как школьные проекты перерастают в научную деятельность «Бизнес-инкубаторов» при продолжении обучения в ВУЗах страны.

2005 г. Старт нашего научного пути в сфере альтернативных источников энергии. Путь долгий, тернистый, но интересный.

2011-2012 гг. Призеры областного этапа республиканского конкурса исследовательских работ и творческих проектов среди учащихся 1-7 классов «Зерде», диплом II степени.

2013-2014 гг. Призеры областных соревнований научных проектов школьников, диплом III степени.

2014-2015 гг. Призеры областных соревнований научных проектов школьников,диплом III степени, призеры республиканского этапа (3 место).

2015-2016 гг. Победители областных научных проектов школьников, диплом I степени, победители республиканского этапа (1 место), победители международного конкурса «Открываем мир науки» в г. Байконур, обладатели почетной грамоты «IntelISEF», участники «IntelISEF» Всемирного смотра- конкурса научных и инженерных достижений школьников в г. Феникс (штат Аризона, США).

2016-2017 гг. Студенческий год в Евразийском национальном университете им. Л.Н. Гумилева, факультета информационных технологий, призер конкурса научных проектов среди студентов вуза.

На Всемирном экономическом форуме, который состоялся в Абу Даби, предпринимательские способности были названы в числе основных характеристик, которые необходимо развивать в современном мире. Фактически специалисты, выступавшие на этом форуме, разработали три списка – список грамотностей (базовая грамотность, умение считать, научная и культурная грамотность), список компетенций (умение решать задачи и проблемы, творческий подход и тому подобное) и список необходимых качеств (любознательность, предпринимательские способности, способность к коллективной работе и так далее). Другой пример: в начале прошлого года TheEconomist опубликовал результаты исследования 19 бизнес-секторов в 26 странах мира, и предпринимательское мышление было названо в числе важнейших навыков современного человека. Некоторые исследователи говорят также, что критическое мышление, любознательность и творческий подход – это и есть навыки, составляющие основу предпринимательства [4].

Предпринимательская способность – умение находить новые идеи и превращать их в бизнесы – становится одной из основных характеристик человека, которые необходимо развивать в современном мире.

Так наш выпускник Жаксылык Темирлан также начинал с исследовательской деятельности в гимназии:1) призер областных научных проектов школьников «Зерде»; секция физика (3 место); 2)призёр республиканской олимпиады «Страна без коррупции - процветающая страна» (2 место); 3)победитель заочного этапа и призер очного тура международного турнира «Бизнес Акула» г. Омск (учитель Шакенева Ш.К-К). В данный момент обучается на втором курсе в Университете Нархоз на специальности «Маркетинг». Прошел стажировку «BespokeLMSummerSchoolProgramme 2017»в Университете Ковентри, Англия (06.2017-07.2018) .

Достижения Темирлана в университете:

1. Обладатель именной стипендии Б.Ж.Утемуратова «Будущие бизнес-лидеры»;

2. Победитель соревнований по решению бизнес-кейсов «Ночь проектов 2.0» по направлению PR;

3. Победитель заочного этапа олимпиады для маркетологов «BigGamebymarketorium».

4. Участие в проектах:

5. Соревнование по решению бизнес-кейсов #IamForteCaseCompetition.

6. Научно-исследовательский журнал «NarxozBusinessReview».

7. Исследование поколения Z в Казахстане.

8. Социальный проект «WeArt».

По словам Темирлана, увлечение научно-исследовательской деятельностью помогло ему определиться с будущей профессией. Полученные навыки в школьные годы помогают ему сейчас во взрослой жизни.

Мы работаем над интегрированными проектами, являющиеся основой развития исследовательских навыков учащихся. В унисон современным методам обучения мы планируем внедрятьSTEM- обучение, так как оно разрушает стереотип о сложном и скучном обучении естественно-научных дисциплин. По данным ученых у 80% обучающихся по данной методике, повысилась успеваемость по естественно-техническим наукам. Работая над данными проектами ребята проявляют креативное мышление и творческую фантазию и дают научные обоснования своим,казалось бы на первый взгляд, непостижимым идеям.

Список использованных источников

1. Яковлев В. В., Пачко С. Ф. Метод проектов как способ реализации компетентностного подхода в современном учебно-воспитательном процессе // Образование в современной школе. – 2015. – № 1.-252 с.

2. Литавор В. С. Системный подход как интегративный в образовательном процессе // Проблемы и перспективы развития образования: ВЕСТНИК ПГГПУ Серия № 1. Психологические и педагогические науки материалы II междунар. науч. конф. (г. Пермь, май 2012 г.). – Пермь: Меркурий, 2012.-138с.

3. Панферов В.Н. Интегративный подход в образовании // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2003. – Вып. 6, Т. – 125 с.

4. Статья Главы государства "Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания" от 12 апреля 2017 года.-12с.

5. Стрельникова Т. Что такое STEAM-образование?//UniqueKazakhstan. Образование. [Электронный ресурс].– URL: http://www.unikaz.asia/ru/content/chto-takoe-eam-obrazovanie.

СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ

Жакупова Г.А.
магистр менеджмента, «Школа-гимназия №75» г. Астана,Казахстан
Каппасова С.Е.
магистр педагогики, директор центра академического превосходства «Ұлттық Ұстаз онлайн Академиясы», Казахстан

Андатпа: Оқушыларды ҰБТ-ға дайындау кезінде математикалық білімге негізделген есептерді шығару дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру маңызды. Бүгінгі таңда білім беруде метасубъективті дағдыларды қалыптастыру маңызды орын алады. Кең ақпарат әлемінде барлық сандарды, күндерді, формулаларды, заңдарды, есептерді шығару тәсілдерін және т.б. есте сақтау қиын. Бірақ метасубъективті дағдылардың арқасында оқушы ақпаратты тез тауып, өңдей алады, негізгі нәрсені ерекшелей алады, алгоритм құрастырып, соған сәйкес әрекет ете алады, іс-әрекетке өзіндік баға бере алады және оқытуға жүйелі көзқараспен өзін-өзі дамыту бағдарламасын анықтай алады. пәндер.

Аннотация: При подготовке учащихся к ЕНТ важно сформировать навыки и умения решения задач, основанные на математических знаниях. Сегодня важное место в обучении отводится формированию метасубъектных навыков. В информационном мире числа, даты, формулы, законы, способы решения задач трудно запомнить. Но благодаря метасубъективным навыкам ученик может быстро находить, обрабатывать информацию, выделять главное, составлять алгоритм и действовать в

соответствии с ним, давать самооценку деятельности и определять программу саморазвития при системном подходе в обучении предметам.

Abstract: When preparing students for the UNT, it is important to develop skills and problem-solving skills based on mathematical knowledge. Today, an important place in teaching is given to the formation of meta-subject skills. In the wide information world, all numbers, dates, formulas, laws, ways of solving problems, etc. are difficult to remember. But thanks to metasubjective skills, the student can quickly find, process information, highlight the main thing, draw up an algorithm and act in accordance with it, give a self-assessment of activities and determine a self-development program with a systematic approach to teaching subjects.

Уметь эффективно работать на расстоянии, хорошо разбираться в технологиях и быть медиаграмотным - сверхважные навыки 21 века. Новый подход к решению современных задач образования предполагает развитие у человека таких способностей, которые позволяли бы ему участвовать в тех переменах, с которыми он сталкивается как личность.

Процессы кардинальных преобразований школы и общества требуют от учителя переориентации его сознания на гуманистические ценности, адекватные характеру творческой (инновационной) педагогической деятельности.

Сознательная и ответственная работа учителя в этом случае напрямую отразится на работе ученика. Нам нужно будет не только давать учебные материалы школьникам, но и помогать им быстро находить и обрабатывать информацию, выделять главное, создавать алгоритмы и действовать соответственно, самостоятельно оценивать действия и определять программу саморазвития. Для детей это такой же необычный вид деятельности, как и для нас.

Для успешного прохождения итоговой аттестации по математике всеми учениками учитель должен провести немалую подготовительную работу. Многие педагоги предлагают разработку и внедрение специальных систем для подготовки к ЕНТ. Они предполагают систематическую работу, направленную на получение навыков решения тренировочных заданий. Одной из важнейших составляющих успешной сдачи ЕНТ является предметная готовность ученика. Для эффективной подготовки учащихся к экзаменам без внедрения дополнительного учебного времени требуется разработка и применение новых подходов, методов и средств, в том числе инновационных. На наш взгляд таким методом в этой области является применение системного подхода в обучение по технологии Т.Т.Галиева [5].

Данная технология в образовании имеет ряд преимуществ перед другими современными технологиями обучения:

– способствует развитию ментальных способностей (классификация, ясность изложения мыслей и др.);

– помогает сводить воедино сложную по составу информацию на одном листе или в файле;

– способствует запоминанию большого объема информации, принятию более обоснованного решения;

– позволяет хранить информацию;

– повышает скорость мыслительных процессов;

– способствует развитию творческого мышления.

Системный подход к работе с учебником открывает новые возможности для значительного повышения эффективности и качества обучения при подготовке к ЕНТ, способствует формированию и развитию навыков и компетенций системного подхода, критического мышления, самоуправления познавательной деятельностью и др.

Целью школьного образования должно быть развитие у учащихся способностей и умений решать любые практические и интеллектуальные задачи на протяжении всей жизни. В математике нужно стараться решать задачи разного уровня сложности, придумывать ситуации, превращать скучные задачи в продуктивные, не бояться экспериментировать.

Таким образом, обучение в школе по технологии системного подхода на основе блочного системного структурированного представления изучаемого материала в ходе учебной деятельности решает такие проблемы:

– формирование навыков активного системного мышления на основе самостоятельного поиска информации и решения проблемных вопросов;

– организация деятельностных зон общения учащихся на деловом и духовном уровнях общения;

– учет индивидуально-психологических и возрастных особенностей учащихся через реализацию сотрудничества, разноуровневых заданий, карточек самоуправления;

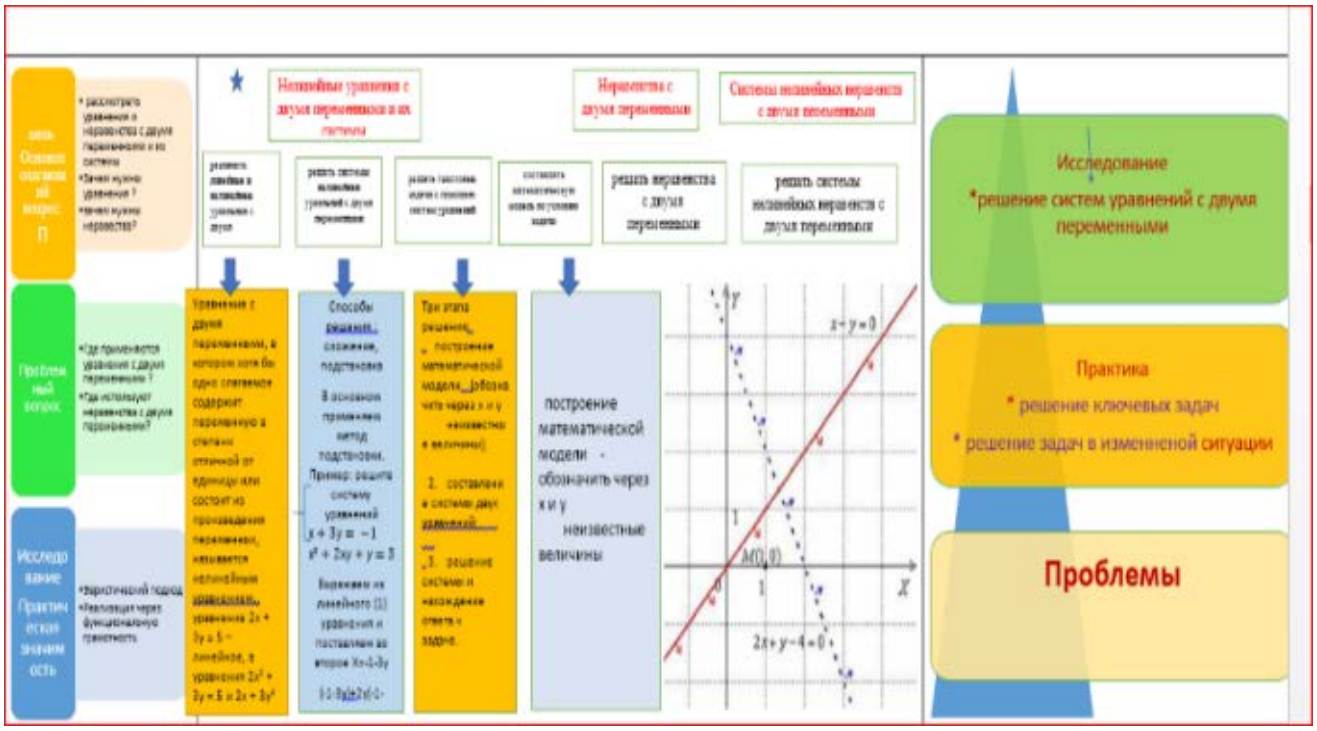
– включение психологических механизмов самоконтроля, самообучения, самосовершенствования;

– постепенный переход обучения в самообучение;

– значительное сокращение времени на изучение темы [5].

Для структурированного представления изучаемого материала могут быть использованы блок-схемы, концептуальные модели и т.д., которые составляются как по отдельным темам курса математики, так и охватывают целы разделы.

Рисунок 1 – Схема для организации самостоятельной деятельности учащихся по теме «Решение систем уравнений с двумя неизвестными»

Задача формирования компетентности в области системного подхода предполагает:

– усвоение основных положений и понятий общей теории систем и системного подхода;

– формирование определенных знаний в области системологии и теории систем;

– усвоение средств реализации системного подхода (включая системные методы и технологии) в познавательной, научной, практической и иной деятельности;

– формирование знаний, умений и навыков конструирования концептуальных моделей систем изучаемых объектов, системного структурирования, изучения и представления (в свернутой форме) информации о рассматриваемых объектах окружающей действительности;

– реализация системного подхода в осуществляемой и предстоящей деятельности;

– формирование умений и навыков системного мышления и системного подхода в познавательной, теоретической, практической и иной деятельности.

АНАЛИЗ	СИНТЕЗ	РЕФЛЕКСИЯ			
№ параграф, глава	**Основная "мысль» Ключевые слова**	**Основные понятия, определения, формулы**	**Обобщение. Концептуальная модель системы исследуемого объекта**	**Задавать вопросы Ответы Рефлексия**	**Формулы, обозначения (символы)**
Модуль 4. Квадратные уравнения.Уравнения,сводящиесякквадратным &Квадратный трехчлен	Квадратный трехчлен Корень квадратного трехчлена	Квадратным трехчленом называется многочлен вида ax^2+bx+c, где a,в и с – некоторые числа, причем a≠0, а x – переменная. Если x_1 и x_2 – корни квадратного трехчлена ax^2+bx+c, то $ax^2+bx+c=a(x-x_1)(x-x_2)$		Какие действия можно выполнять над квадратным трёхчленом? Проведисамооценкусвоихзнаний,дляэтогопоставьзнак«+»илизнак«–»рядомс каждым утверждением	$ax^2+bx+c=a(x-x_1)(x-x_2)$ Алгоритм Пример: Разложить на множители: $2x^2-2x-1$ Решение: $2x^2-2x-1=0 \Rightarrow x_1=\frac{2}{2}=1,\ x_2=-\frac{1}{2}$, тогда $2x^2-2x-1=2(x-1)(x-\frac{1}{2})=$ $=(x-1)(2x-1)$

Рисунок 2 – Схема при изучении раздела Квадратные уравнения

Систематическое применение схем в учебном процессе помогаетформированию обобщенных понятий, алгоритмов и приемов деятельности, а также осознанию двусторонних преемственных связей нового и ранее изученного материала как внутри содержательной линии, так и между содержательными линиями курса математики.

Такой подход к обучению имеет массу преимуществ по сравнению с традиционным учебным процессом как для учащихся, так и для учителя.

Преимущества для учителей:

– учитель имеет возможность концентрировать свое внимание на индивидуальных проблемах обучающихся;

– учитель своевременно идентифицирует проблемы в обучении;

– учитель выполняет творческую работу, заключающуюся в стимулировании мышления учащихся, активизации их внимания, мышления и памяти, оказании всевозможной помощи учащимся.

Основные трудности для учителей:

– учителям трудно изменить привычный образ мыслей и действий, так как им необходимо отказаться от центральной роли в учебном процессе и стать помощником ученика в достижении поставленных целей;

– учителю необходимо изменить структуру и стиль своей работы для обеспечения активной, самостоятельной, целеустремленной и результативной работы каждого ученика.

Преимущества для учеников:

– учащиеся точно знают, что они должны усвоить, в каком объеме и что должны уметь после изучения модуля;

– учащиеся могут самостоятельно планировать свое время;

– учебный процесс сконцентрирован на ученике, а не на учителе.

Основные трудности для учащихся:

– ученики должны владеть самодисциплиной;

– ученики должны выполнять большой объем самостоятельной работы;

– ученики сами несут ответственность за свое обучение.

Можно утверждать, что системный подход в обучении по математике является одним из путей повышения эффективности учебно-воспитательного процесса. А опыт его реализации при обучении математике показал перспективность этой педагогической технологии.

Список использованных источников

7. Ильина Т.А. Структурно-системный подход к организации обучения. – М.: Знание, 1972. – 72 с.

8. Уемов А.И. Системный подход и общая теория систем. В кн. Теория управления. Менеджмент. В 3 ч.Ч.1. Общая теория систем – основа теории управления: хрестоматия. – Минск: ГИУСТ БГУ, 2007. – 223 с.

9. Сарыбеков М.Н. Сыдыкназаров М.К. Словарь науки. Общенаучные термины и определения, науковедческие понятия и категории: Учебное пособие. – Алматы: Триумф «К», 2008. – 504 с.

10. Формирование системного мышления в обучении: Учебное пособие / Под ред. проф. З.А.Решетовой. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 344 с.

11. Галиев Т.Т. Опережающая подготовка специалистов: Научно-методическое пособие. – Астана: Изд-во Парламента РК, 2014. – 320 с.

12. Марченко, В. М. Об эффективности системного подхода в преподавании математических дисциплин // Труды БГТУ. - Минск: БГТУ, 2016. - № 8 (190). - С. 73-77.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ И ДЕЙСТВЕННОСТЬ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА УРОВЕНЬ РАЗВИТИЯ УЧАЩИХСЯ

Ермагамбетова А.Б.

КГУ «Кушмурунская общеобразовательная школа №2 отдела образования Аулиекольского района». Управления образования акимата Костанайской области

п. Кушмурун, Казахстан

Аңдатпа: Бұл мақалада автор математика сабақтарында мұғалімдер қолдана алатын тиімді және тиімді инновациялық технологияларды ашады. Олар оқушылардың даму деңгейіне оң әсер етеді, өйткені олар оқушылардың ойларын белсендіреді және оларды өз бетінше білім алуға ынталандырады.

Аннотация: В данной статье автор раскрывает эффективные и действенные инновационные технологии, которые могут быть использованы учителями на уроках математики. Они положительно влияют, а уровень развития учащихся, так как активизируют мысль школьников и стимулируют их к самостоятельному приобретению знаний.

Abstract: In this article, the author reveals effective and efficient innovative technologies that can be used by teachers in mathematics lessons. They have a positive effect on the level of development of students, as they activate the thought of schoolchildren and stimulate them to acquire knowledge independently.

Увеличение умственной нагрузки на уроках математики заставляет задуматься над тем, как поддержать у учащихся интерес к изучаемому материалу, их активность на протяжении всего урока. В связи с этим ведутся поиски новых эффективных методов обучения и таких методических приемов, которые активизировали бы мысль школьников, стимулировали бы их к самостоятельному приобретению знаний [6, с. 105].

Для эффективности и действенности инновационных технологий рассмотрим следующие педагогические технологии, которые положительно влияют на уровень развития учащихся.

I. Педагогические технологии на основе активизации и интенсификации деятельности учащихся. Игровые технологии.

Игра, наряду с трудом и учением - один из основных видов деятельности человека. По определению игра - это вид деятельности в условиях ситуаций, направленных на воссоздание и усвоение общественного опыта, в котором складывается и совершенствуется

самоуправление поведением. В человеческой практике игровая деятельность выполняет следующие функции:

– развлекательную: это основная функция игры - развлечь, доставить удовольствие, воодушевить, пробудить интерес;

– коммуникативную: усвоение диалектики общения;

– самореализации: в игре как полигоне человеческой практики;

– игротерапевтическую: преодоление различных трудностей, возникающих в других видах жизнедеятельности;

– диагностическую: выявление отклонений от нормативного поведения, самопознание в процессе игры;

– функцию коррекции: внесение позитивных изменений в структуру личностных показателей;

– межнациональные коммуникации: усвоение единых для всех людей социально-культурных ценностей;

– социализации: включение в систему общественных отношений, усвоение норм человеческого общежития.

Игровая деятельность на основе активизации и интенсификации учебного процесса используется в следующих случаях:

– в качестве самостоятельной технологии для усвоения понятия, темы и даже раздела;

– как элементы учебного предмета обширной технологии;

– в качестве урока (занятия) или его части (введения, объяснения, закрепления, упражнения, контроля);

– как технологии внеклассной работы.

Игровая форма занятий создается на уроках при помощи игровых приемов и ситуаций, которые выступают как средство побуждения стимулирования учащихся к учебной деятельности. Реализация игровых приемов и ситуаций при урочной форме занятий происходит по таким основным направлениям:

– дидактическая цель ставится перед учащимся в игровой форме;

– учебная деятельность подчиняется правилам игры;

– учебный материал используется в качестве ее средства;

– в игровую деятельность вводится элемент соревнования.

Технология деловой игры состоит из следующих этапов:

1.Этап подготовки	Разработка игры	Разработка сценария план деловой игры общее описание игры содержание инструктажа подготовка материального обеспечения постановка проблемы, целей условия, инструктаж, регламент, правила распределение ролей, формирование групп консультации
2.Этап проведения	Групповая работа над заданием	работа с источником тренинг мозговой штурм работа с игротехником
	Межгрупповая дискуссия	выступление групп - защита результатов правила дискуссии работа экспертов
3.Этап подготовки		вывод из игры анализ, рефлексия оценка и самооценка работы выводы и обобщения рекомендации

Деловые игры. Деловые игры используются для решения комплексных задач усвоения нового, закрепления материала, развития творческих способностей.

Имитационные игры. На занятиях имитируется деятельность какого-либо, предприятия или его подразделения. Сценарий имитационной игры, кроме сюжета события, содержит описание структуры и назначения имитируемых процессов и объектов.

Операционные игры. Они помогают отрабатывать выполнение конкретных специфических операций, например, методики написания сочинения, решения задачи. Игры этого типа проводятся в условиях, имитирующих реальные.

Исполнение ролей. В этих играх отрабатывается тактика поведения, действий, выполнение функций и обязанностей конкретного лица. Для проведения игр с исполнением роли разрабатывается модель - пьеса ситуации, между учащимися распределяются роли с «обязательным содержанием».

II. Педагогическая технология на основе системы эффективных уроков А.А. Окунева. Движущая сила учебного процесса – это противоречие между теми задачами, которые вы ставите перед учениками, и их знаниями и умениями.

Способы организации начала урока (задача: овладеть вниманием, включиться в урок, обеспечить положительную мотивацию):

1. Предлагается задача, которая решается только на основе жизненного опыта ребят, их смекалки, чтобы они все были равны.
2. Дается задача на тренировку памяти, наблюдательности, на поиск закономерностей по материалу.
3. На доске записаны уравнения и ответы к ним, среди которых есть как верные, так и неверные. Предлагается проверить их.
4. Дается традиционная задача с обычным решением. Предлагается найти более короткое, рациональное решение.
5. На доске дан чертеж к сложной задаче и методом «мозгового штурма» осуществляется поиск ее решения.
6. Урок начинается с чтения по фразам параграфа (изучали самостоятельно) – обсуждают его смысл, отвечают на вопросы, доказывают глубину изучения темы.
7. На доске записаны вопросы, ответы на которые помогут осмыслить ключевые моменты доказательства наиболее трудной теоремы, чтобы лучше ее запомнить.
8. Ребята изображают некоторую геометрическую фигуру и проводят исследовательскую работу по плану.
9. Обсуждаются различные способы решения одной задачи.
10. Было дано домашнее задание – придумать задачу и изобразить ее на листе А-4, составить кроссворд. Представляются наиболее удачные, но оцениваются абсолютно все работы, т.к. должен быть стимул к выполнению.
11. Рассматривается некоторая математическая проблема, которая еще не обсуждалась в классе. Учащиеся намечают план поиска ее решения.
12. На доске выполнены чертежи к домашним задачам. По готовым чертежам обсуждаются их решение.
13. Урок начинают «солисты» - 2 защищают» решения трудных домашних задач [5 с. 10-13].

Требования к учителю:

– Основная задача учителя – воспитать веру ученика в свои силы, научить радоваться общению с педагогом, товарищами, воспитать внимание, стремление к самостоятельной деятельности школьников.

– Использовать приемы, позволяющие эффективно применять учебный материал, чтобы вырабатывать у школьников навыки самообразования.

– Чутко откликаться на мысли ученика, импровизировать

– Делать урок эмоционально ярким [4 с. 70-73].

III. Технология уровневой дифференциации.Необходимость введения в образовательную практику уровневой дифференциации обусловлена тем, что в условиях большого объема учебной информации возникла проблема перегрузки школьников.

Дифференцированным называют такое обучение, для которого характерен учет возрастных и индивидуальных особенностей обучающихся. Дифференцированное обучение в настоящее время рассматривается в качестве эффективного средства обучения, так как целевыми ориентирами являются обучение каждого ученика на уровне его возможностей и способностей и приспособление (адаптация) обучения к особенностям различных групп учащихся. В ходе дифференцированного обучения применяются разнообразные методы, приемы, формы обучения и специальный дидактический материал, позволяющий осуществлять развитие обучающихся в соответствии с их возможностями.

Вариантом дифференцированного обучения является индивидуальное обучение, при котором:

1. преподаватель взаимодействует лишь с одним обучающимся;
2. один обучающийся взаимодействует лишь со средствами обучения (учебные пособия, компьютер и т. п.).

Главным достоинством индивидуального обучения является то, что оно позволяет полностью адаптировать содержание, методы и темпы учебной деятельности ребенка к его особенностям; следить за его продвижением от незнания к знанию, вовремя корректировать деятельность обучающегося и преподавателя. Индивидуальное обучение в таком «чистом» виде применяется ограниченно, лишь при обучении учащегося на дому.

Список использованных источников

1. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина,М. В. Моисеева [и др.] под ред. Е. С. Полат. – М.: Изд. центр «Академия», 2000.
2. Селевко, Г. К. Современные образовательные технологии / Г. К. Селевко. М.: Народное образование, 2008.
3. Унт И. Индивидуализация и дифференциация обучения. – М.: Просвещение, 1990.

БОЛАШАҚ ФИЗИКА ПӘНІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Наметкулова Ф.Н.
п.ғ.к., аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті
Сугирбекова А.К.
докторант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада болашақ физика пәні мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың маңыздылығы білім саласының нормативтік құжаттары және ғылыми-әдістемелік әдебиеттер негізінде қарастырылды. Студенттердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың жолдары ретінде педагогикалық практика және аудиториялық жұмыстардың (семинарлар) мазмұнына сәйкес ұйымдастыру ерекшеліктері ұсынылды.

Аннотация: В статье на основе нормативных документов в области образования и научно-методической литературы рассматривается сущность формирования профессиональной компетентности будущих учителей физики. Особенности организации по содержанию педагогической практики и аудиторных работ (семинаров) были предложены как способы формирования профессиональной компетентности студентов.

Abstract: The article, based on regulatory documents in the field of education and scientific and methodological literature, examines the essence of developing the professional competence of future physics teachers. Features of the organization of the content of teaching practice and classroom work (seminars) were proposed as ways to develop the professional competence of students.

Қазіргі таңда мемлекеттік саясаттың негізгі міндеті ұлттың зияткерлік және рухани-адамгершілік құндылықтарының әлеуетіне негізделген тиімді қоғам құру болып табылады. Замануи өркениеттің болашағы үшін техникалық прогресс пен экономикалық дамуға қарағанда адамзат үшін әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуге дайын тұлғаның ролі

маңызды. Осы тұрғыдан қарағанда, білім беру саласының, оның ішінде жоғары оқу орындарының өзін өзгерте отырып айналасын өзгерте алатын, әлеуметтік прогреске белсенді қатысатын, әлемдік деңгейде ойлайтын адамды тәрбиелеуде алатын орны ерекше [1].

Оқытушылар «студент-мұғалім» арасындағы басқарушылық қарым-қатынас арқылы өздерінің педагогикалық тәжірибесінің негізінде оқу процесінде болашақ маман ретінде білім алушылардың кәсіби құзыреттіліктерінің қалыптасуына ықпал етеді.

Дж. Равен педагогтың әрекет түрлеріне байланысты кәсіби құзыреттілігі «1) нақты оқу мақсатына сәйкес әрекеттерді орындау бойынша құндылықтарды түсіну; 2) өзінің әрекетін бақылау, білім алушылардың өз бетінше жұмыс істеуін жүзеге асыру, кері байланысты қолдану білігі; 3) өзіндік бақылауды жүзеге асыру білігі; 4) абстрактты ойлау негізінде болашағы туралы ойлану қабілетін дамыту білігі; 5) сыни ойлау білігі; 6) қойылған мақсаттың қолжетімділігі үшін жеке жауапкершілік алу білігі және т.б.» біліктерді қамтиды деп есептейді [1].

Ғылыми зерттеулерде педагогтың құзыреттілігін олардың білімін (жұмысты орындауға қажетті фактілер жиынтығы), білігін (нақты міндетті орындау әдістері мен құралдарды қолдануы), қабілеттілігін (нақты міндетті орындау икемділігі), дайындығын (қойылған міндетті шешуге қажетті әрекет түрлерін анықтайтын ішкі ұстанымы), ұмтылысын (нақты ресурстарды саналы қолдануы) қамтитын жиынтығын [2]; болашақ маманның педагогикалық өнімді әрекетін қамтамасыз етуге игерген білімі мен білігін қолдануға дайын болуын негізге алады [3].

Қазақстан Республикасының жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарында құзыреттілік «оқу процесінде алған білімді, шеберлік пен дағдыны кәсіби қызметте практикалық тұрғыда пайдалана білу қабілеті» ретінде алынады [4].

Еліміздің «Педагог» кәсіптік стандартына сәйкес пән мұғалімі «оқу процесін жоспарлайды білім алушылар оқу ортасын ұйымдастырады және оқыту мақсаттарына қол жеткізуді қамтамасыз етеді». Стандартта берілген білім алушының жеке басының білімін, іскерлігін, дағдыларын және интеллектуалдық, адамгершілік, шығармашылық және физикалық дамуын қалыптастыру мақсатында пән мұғалімдері негізгі кәсіби қызметінде оқу процесін жоспарлау және оны ұйымдастыру бойынша кәсіби құзыреттіліктерді көрсететін индикаторлары болашақ пән мұғалімі құзыреттілігінің көрсеткіші ретінде қарастырылды [5].

Болашақ пән мұғалімдерінің қалыптасатын кәсіби құзыреттіліктері белгіленген мектеп педагогының кәсіби қызметін көрсететін критерийлер негізінде анықталады. Осы стандарттың негізінде болашақ физика пәні мұғалімі кәсіби қызметінде оқу процесін жоспарлау және оны ұйымдастырумен қатар, физика курсының мазмұны бойынша физикадан теориялық білімі; физикалық есептерді шығару дағдылары; физикалық зерттеу дағдылары; физикалық эксперимент нәтижелерін өңдеу; ғылыми жобаларды ұйымдастыру және басқару бойынша құзыреттері нақтыланды.

Болашақ физика пәні мұғалімі кәсіби қызметіндегі оқу процесін жоспарлау және оны ұйымдастыру әрекеттері бойынша дағдылары физиканы оқыту әдістемесі, мектеп экспериментінің техникасы, мектеп физика курсының құрылымы, физиканы оқытудың инновациялық технологиялары пәндерін оқу және педагогикалық практика барысында қалыптасып дамиды.

Абай атындағы Қазақ ұлттық университетінде болашақ физика пәні мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру жұмыстары үшінші және төртінші курс студенттерін педагогикалық практикаға алдын ала дайындауға бағытталған пәндер аясында жүзеге асады. Университеттің 6В01504-Физика білім беру бағдарламасы аясында үшінші курс студенттері педагогикалық практикаға дейін физиканы оқыту және мектеп экспериментін ұйымдастыру мен жүргізу әдістемесін меңгереді. Ал төртінші курс студенттерінде инновациялық технологияларды пайдалану арқылы жүзеге асатын физика пәні мұғалімінің оқыту, бағалау, жоспарлау әрекеттері бойынша дағдылары қалыптасады. Бұл болашақ физика мұғалімі оқытудың әдістері мен тәсілдері негізінде орта мектептегі физика пәнінің бөлімдері

арасындағы сабақтастықты саналы қабылдауына әкеледі. Сонымен қатар, студенттер эмперикалық және теориялық таным әдістеріне сәйкес оқу материалдарының оқыту ерекшеліктерін оқып-үйрену арқылы игерген білімдерін практикалық тәжірибе барысында қолдануға машықтанады. Электр тізбегіне қатысты оқу материалын игеру тәжірибесіне қатысты практика аясында студенттердің жүргізілген сабақтарын талдау барысында орын алған келесі тәжірибе осының дәлелі бола алады.

Сегізінші сыныпта «Электр тогы» бөлімінің «8.4.2.4 - электр тізбегіндегі ток күші мен кернеуді анықтау; 8.4.2.5 – тұрақты температурада металл өткізгіштің вольт-амперлік сипаттамасын графикалық түрде бейнелеу және түсіндіру» оқу мақсаттарына сәйкес электр тізбегінің бөлігі үшін Ом заңын зерделеу эмпирикалық таным әдісі арқылы жүзеге асады. Ток күшінің кернеу мен кедергіге тәуелділігін көрсету мақсатында демонстрациялық тәжірибелер орындалады. Ток күшінің кедергіге тәуелділігін иінді реостат, сырғақты реостат, штепсельді реостат немесе кедергілер жиынтығының көмегімен тексеру барысында мектеп оқушылары бұл тәуелділіктің ток күшін реттеуші құралдың түріне тәуелді еместігі туралы тұжырым жасайды. Яғни студенттерде демонстрациялық эксперименттің нәтижесі негізінде оқушыларға ойтұжырым, қорытынды жасау дағдыларын қалыптастыру бойынша әдістемелік құзыреттіліктері жетіледі.

Оныншы сыныпта «10.3.2.4 – толық тізбек үшін Ом заңын қолдану» оқу мақсатына сәйкес осы тұрақты ток заңын меңгертуде заттың классикалық электронды теориясы, яғни теориялық таным әдісі қолданылады. Студент-практикант проблемалық жағдаят арқылы оқушыларға белгілі екі формуланы ($I = \frac{q}{t} = q_e \cdot n \cdot \vec{v} \cdot S$ және $\vec{F} \cdot t = m \cdot \Delta\vec{v}$) бірге пайдаланып, тізбек бөлігі үшін Ом заңын $I = \frac{U}{\frac{2m}{q_e^2 \cdot n \cdot \tau}\frac{l}{S}} = \frac{U}{\rho\frac{l}{S}} = \frac{U}{R}$ қорытады. Осы формуланы қорыту нәтижесінде студент-практикант өткізгіштің меншікті кедергісінің заряд тасымалдаушылардың концентрациясына (n), еркін жүру уақытының орташа мәніне (τ) кері пропорционал болатындығын негіздейді.

Қарастырылған осы екі әдіс Ом заңын сегізінші және оныншы сыныпта оқу материалын зерделеуді қайта қайталамай танымдық процестің негізінде физика курсының материалдары арасындағы сабақтастықты көрсетуге мүмкіндік береді.

Сипатталған тәжірибе студенттердің практикасы барысында болашақ физика пәні мұғалімдерінің әдістемелік құзыреттіліктерін қалыптастыруға ерекше назар аударудың маңыздылығын көрсетеді.

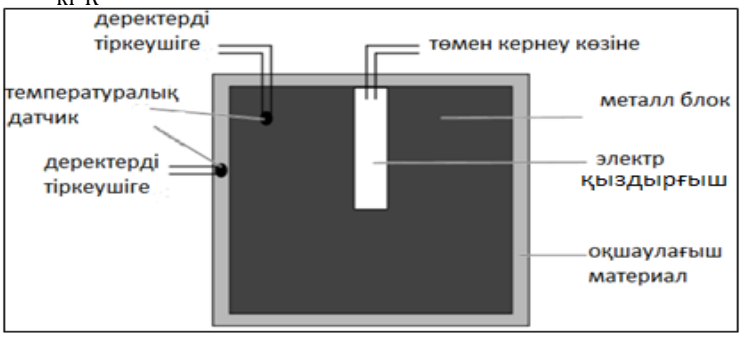
Педагогтың кәсіби стандартының талаптарының бірі – мұғалімнің пәннің мазмұнын жоғары деңгейде білуі. Осыған сәйкес, болашақ физика пәні мұғалімінің оқыту тәжірибесінде жүзеге асатын физикалық экспериментке қатысты құзыреттіліктерін қалыптастыру қажет. Оқу эксперименті және оны ұйымдастырудың әдістемесін білуі, маңыздылығын түсінуі, оқу процесіне қатысты жобалау қабілеттілігі аталған құзыреттіліктің мазмұнын анықтайды.

Педагогикалық университеттердің міндеттерінің бірі болашақ физика пәні мұғалімдерін әр түрлі стандартты емес жағдаяттарда (мектепте арнайы физика кабинетінің болмауы, немесе физика кабинетінің заманауи техникамен жабдықталуы, немесе шағын жинақталған мектептегі басқа пәндермен бірлескен физика кабинеті, немесе оқушылардың санына байланысты қосымша құралдарды пайдалану) педагогикалық қызметті, соның ішінде физикалық оқу экспериментін жүзеге асыруға дайындау болып табылады. Сондықтан, физикалық экспериментке қатысты студенттің құзыреттіліктері әр түрлі жағдаятқа байланысты экспериментті жүзеге асыру қабілеттілігімен ерекшеленеді. Студентті зертханалық жұмысты дайындаумен қатар күтпеген жағдаятта жұмыс жасауға дайындау маңызды. Университетте 6В01504-Физика білім беру бағдарламасы аясында физиканы оқыту әдістемесі және мектеп экспериментінің техникасы пәндерінің семинар сабақтарында оқушылардың оқу әрекеттерін басқару, демонстрациялық және зертханалық экспериментті жүргізу құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталған арнайы тапсырмалар құрастырылды. Беттік керілуді зерделейтін физикалық эксперимент жүргізу мақсатына сәйкес дайындалған тапсырманың үлгісін қарастырайық. Студент тапсырманы орындау үшін беттік керілу сапалы

деңгейде қарастырылатынын нақтылауы; эксперименттің мақсатын (судың беттік керілуін бақылау) өзбетінше тұжырымдауы; экспериментті қалай орындайтынын шешуі қажет. Келесі кезекте сыныпта орын алатын жағдаяттарға байланысты 1) беттік керілуді демонстрациялайтын құрылғыны қолдан дайындау; 2) «Беттік керілу» тақырыбына сәйкес қарастырылатын стандартты құралдарды пайдалану; 3) демонстрацияны виртуалды (сандық) нұсқада орындау мүмкіндіктерін жобалайды. Тапсырмалардың мазмұнын стандартты емес жағдаятқа байланысты жоспарлау болашақ физика пәні мұғалімдерінің физикалық оқу эксперименті аясындағы құзыреттіліктерді қалыптастырудың негізгі әдісі ретінде тәжірибеде қолдануға болады. Олай болса, жоғары педагогикалық оқу орнының студентінің әдістемелік құзыреттілігі педагогикалық практикада барысында көрінетін әдістемелік білімін, кәсіптік және әдістемелік дағдыларын (қорытынды және аралық мақсаттарды тұжырымдау, жаратылыстану пәндерімен пәнаралық байланыс орнату және жүзеге асыру және т.б. қабілеттілік) қамтиды.

Ал болашақ физика пәні мұғалімінің пәндік құзыреттілігі кәсіби құзыреттіліктің негізгі құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады және қажетті кәсіби білімнің (бұл жағдайда физикадан білімінің) болуын талап етеді. Физиканың теориялық және практикалық аспектілеріне қатысты құзыреттіліктері мазмұнды анықтайтын пәндер негізінде (физикалық есептер шығару практикумы, физикадан күрделі есептер шығару әдістемесі және т.б.) қалыптасады. Осы мақсатта берілетін тапсырмалардың мазмұнының практикалық тұрғыда қарастырылуы маңызды. Студенттер теориялық материалдармен қатар, олардың болашақ тәжірибесіне қолдану мүмкіндіктері туралы ойтұжырымдар жасауға машықтанады. Осы талаптарды қанағаттандыратын тапсырманың үлгісі ұсынылып отыр.

Суретте металдың меншікті жылу сыйымдылығын анықтауға арналған құрылғы көрсетілген. Металлдан жасалған блок 48 Вт тұрақты қуат беретін электр жылытқышы арқылы қызады. Жылуды сақтау үшін блок бүйір, үстіңгі және астыңғы жағынан оқшаулағыш материал қабатымен қапталған.Деректерді тіркегішке жалғанған температуралық датчик блоктың және оқшаулағыш материалдың бастапқы температурасы 18°C екенін көрсетті. Қыздырғыш қосқан мезеттен 720 с өткенде датчик блок температурасының 54°C, ал оқшаулағыш материалдың орташа температурасы 38°C екенін көрсетті. Металл блоктың массасы – 0,98 кг; қыздырғыштың қуаты – 48 Вт; жылуоқшаулағыш материалдың меншікті жылу сыйымдылығы – 850 $\frac{Дж}{кг \cdot К}$; оқшаулағыш материалдың массасы – 0,027 кг.

Тапсырма:

(I) Берілген мәліметтерді пайдаланып, металл блоктың меншікті жылу сыйымдылығын анықтаңыз.

(II) Екінші жағдайда оқшаулағыш материалсыз орындалған тәжірибеде блоктың бастапқы температурасы 18°C болды. Осы тәжірибе бойынша есептелген блоктың меншікті жылу сыйымдылығының мәні неліктен бірінші жағдайдағы (I) есептелген мәннен төмен, бірдей немесе жоғары болатынын дәлелдеңіз.

Қорыта келгенде, болашақ физика пәні мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесін педагогикалық практикамен қатар, аудиториялық сабақтарды ұйымдастыру барысында басты назарға ұстаған жөн деп есептейміз.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі

1. АбылкасымоваА.Е., Рыжаков М.В., Шишов С.Е. Современные тенденции развития непрерывного педагогического образования. Монография. / Под общей ред. А.Е. Абылкасымовой. – Алматы: Атамұра, 2017. – 272 с.
2. Дж.Равен «Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. – М.: Когито-Центр, 2002. – 396 с.
3. И.Ф.Горохова «Формирование ключевых компетенций школьников на уроках технологии по средством взаимодействия основного и дополнительного оборудования» [Электронный ресурс] http://festival.1September.ru/artikles/505471
4. Ю.Г.Татур Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста // Высшее образование сегодня. – 2004. - №3. – С. 20-26
5. Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2022 жылғы 20 шілдедегі №2 бұйрығы. [Электронный ресурс] https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200028916
6. «Педагог» кәсіптік стандартын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің м.а. 2022 жылғы 15 желтоқсандағы № 500 бұйрығы [Электронный ресурс] https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200031149

ОНТОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ В ОБЛАСТИ ФИЗИКИ

Нурумжанова К.А.
д.п.н., профессор НАО «Торайгыров Университет»
г.Павлодар, Казахстан

Андатпа: Уақыт мұғалімнен білімнің негізділігін, инновациялық ойлау және оқыту мәселелерін шешуге прагматикалық көзқараспен үйлестіруді талап етеді. Мақала онтологиялық принцип негізінде, мұғалімнің құзыреттілігін бағалау және басқару мәселесін шешуге арналған. Бұл ретте құзыреттіліктің негізгі критерийі білім алушының білім өнімділігі болып табылады. Авторлар онтологиялық көзқараспен мұғалімнің өнімділігі оның кәсіби теориялық және эмпирикалық ойлау деңгейімен анықталады деген қорытындыға келді. Онтологиялық тәсіл мұғалімнің өнімділігін қоғамның қажеттіліктеріне бейімдеуге және мұғалімнің құзыреттілігін бағалау процесін технологиялауға мүмкіндік береді. Зерттеу нәтижелері мұғалімнің біліктілік санатына сәйкес мұғалімнің кәсіби ойлау мазмұнын нақтылау болып табылады.

Аннотация: Время требует от педагога сочетания фундаментальности знаний с инновационной научностью мышления и прагматическим подходом к решению проблем обучения. Статья посвящена решению проблемы оценки и управления компетентностью педагога на основе онтологического подхода. При этом основным критерием компетентности является продуктивность образования обучаемого. Авторы пришли к выводу, что при онтологическом подходе продуктивность деятельности педагога определяется уровнем его профессионального теоретического и эмпирического мышления. Онтологический подход позволяет адаптировать продуктивность педагога к потребностям социума и технологизировать процесс оценки компетености педагога. Результаты исследования заключаются в конкретизации содержания профессионального мышления педагога в соответствии с квалификационной категорией педагога.

Abstract: Time requires a teacher to combine fundamental knowledge with innovative scientific thinking and a pragmatic approach to solving teaching problems. The article is devoted to solving the problem of assessing and managing teacher competence based on an ontological approach. In this case, the main criterion of competence is the productivity of the student's education. The authors came to the conclusion that with the ontological approach, the productivity of a teacher's activity is determined by the level of his professional theoretical and empirical thinking. The ontological approach makes it possible to adapt a teacher's productivity to the needs of society and to technologize the process of assessing a teacher's competence. The results of the study consist in specifying the content of a teacher's professional thinking in accordance with the teacher's qualification category.

Актуальность проблемы необходимости создания инструментария оценки системы

профессиональной компетентности педагогов в Казахстане не вызывает сомнения. Основную проблему данного исследования мы сформулировали в соответствии с направлением проблематики данной научной конференции: исследование механизмов обеспечения и оценки профессиональной компетентности педагогов.

Профессиональная компетентность педагога рассматривается нами как ***отражение*** результат***ов*** его деятельности, с достижением высокой ***эффективности и*** продуктивности труда***. Продуктивность – это мера результативности***, для педагога – это успешное целенаправленное формирование гармоничной, целостной, эффективной личности обучаемого. Продуктивность имеет несколько уровней: репродуктивный, адаптивный, локально моделирующий, системно моделирующий.

При таком подходе под профессиональной компетентностью учителя мы понимаем его интегративное образование. Содержание интегративного образования представляет собой опыт целенаправленной продуктивной творческой педагогической деятельности, обеспечивающей нравственное эмоционально - ценностное отношение к труду на основе фундаментальной базовой и личностно - адаптированной системы знаний, умений, способностей и навыков. Интегративное образование обеспечивает непрерывное расширение ресурсных возможностей и продуктивности деятельности педагога. При этом продуктивность деятельности соответствует уровню, той самоорганизации, самоадаптации, на которой находится педагог определенной профессиональной квалификации (категории: педагог, модератор, эксперт, исследователь, мастер), в котором ведущая роль принадлежит уровню его профессионального мышления и системы ценностей его личности, также гармоничной, целостной, продуктивной и эффективной, как у его учеников.

Целью статьи является исследование онтологического подхода к оценке уровня компетентности учителей физики.В данной статье***исследование представлено на умозрительной и теоретической стадии***, как анализ проблемы, поэтому важно сформулировать научную гипотезу. Гипотеза: применение онтологического подхода, к конструированию механизма управления и оценки профессиональной компетентности педагогов, обеспечит концентрацию усилий научной мысли на ведущей роли профессионального мышления педагога, определяющего уровень его профессионализма, и создаст условия для развития его продуктивности (компетентности). При этом под понятием «профессионализм» (личностная характеристика) мы понимаем: «…систему «мобильных знаний, гибких компетенций, методов, средств и навыков, а также креативное творческое профессиональное мышление» [1, С. 4]. В этой проверенной временем и опытом формуле профессионализма на первом месте находятся мобильные знания специалиста. Мобильность знаний – это их обобщенность, фундаментальность, системность, конкретность, позволяющая обладателю анализировать, интерпретировать, систематизировать и конкретизировать их в практической работе. Только глубоко знающий объект и предмет своего труда специалист достигает успеха и эффективности.

Отметим, что эмпирический уровень данного исследования опирается на большой опыт исследовательской работы автора в сфере подготовки педагогов.

Обзор научной литературы и исследований показывает, что феномен педагогического мышления ***достаточно изучен***, но в основном, в этическом или ***деонтологическом аспекте***. В этом плане чаще всего под педагогическим мышлением понимают психологическую и профессиональную готовность к реализации гуманистических идей, стремление и способность к постоянному творческому обновлению знаний, методов своей деятельности на основе интегрирования когнитивных идей современности, передового педагогического и личного опыта. И это правильно!

Но, попробуем исследовать профессиональное педагогическое мышление на основе онтологического подхода, с точки зрения логики. В диалектическом учении различают два типа профессионального мышления: теоретический и эмпирический. При применении онтологического подхода педагог в процессе деятельности строит собственную онтологию, систематизируя и углубляя свою систему знаний, навыков и способностей, моделируя

ценностную, предметную и методическую область своей дальнейшей деятельности на основе совокупности определенного уровня теоретического и эмпирического педагогического мышления. Совокупность накопленных определений, понятий и знаний относительно некоторой области деятельности и называют онтологией. Применение онтологического подхода аналогичен процессу извлечения информации в Datamining. Онтологический подход позволяет адаптировать продуктивность педагога к потребностям социума и технологизировать процесс управления и оценки компетености (категории) педагога.

Уровень деятельности педагога определяется уровнем теоретического мышления – это аксиома. Теоретическое мышление характеризуется высокой тенденцией к научному исследованию, абстрагированию от конкретных условий, высоким уровнем фундаментальности, обобщения, понятийной грамотностью, а также ***связано с применением актуальной современной научной речевой риторики.*** Теоретическое мышление отражает когерентные органические, системные, внутренние связи предметов и закономерности их развития. Российский ученый В. В. Давыдов [2], выделил основные составляющие теоретического мышления - это целенаправленный содержательный анализ, умозрительное внутреннее планирование. Результатом, по его мнению, является разработка концепции или теоретического обоснования. Содержательный анализ позволяет выявить генетически исходную основу целостного образовательного процесса, то есть дидактическую концепцию (бихевиоризм, когнитивизм, конструктивизм, коннективизм). Современной актуальной дидактической концепцией образования является когнитивный конструктивизм (Ж.Пиаже).

Наш опыт обучения педагогов показывает эффективность того, что методическая система обучения школьников физике и другим дисциплинам должна быть разработана на основе когнитивно - конструктивистской дидактики. Понятие методики обучения или методической системы обучения, возможно определить через - определение понятия: (родовая основа – система или совокупность элементов), видовое отличие (состоящая из целей, содержания, форм, методов, средств, планируемых результатов обучения).

Функционирование методической системы подчинено определенным закономерностям дидактической системы или психолого-педагогическим внутренним закономерностям процесса учения (восприятие, осознание, понимание, первичное воспроизведение, применение, анализ и т.д.), которые должен осознавать педагог, овладевший теоретическим мышлением. Таким образом, теоретическое мышление определяет способность педагога к научно-методологическому обоснованию, глубокому пониманию своих педагогических действий. При этом условно возможна дуальная природа методологии: 1) методология физики науки – 60%; 2) методология когнитивной психологии - 40%. Конечно, здесь большую роль играет когнитивно-экономическая субъектность личности педагога и обучаемого студента [3].

В педагогике существует множество классификаций учебных предметов по структуре содержания: 1) предметы физика, химия, биология, в основу содержания, которых положен ведущий компонент или основная дидактическая единица – «научные знания (систематизированная основа одноименной науки)». Это предметы фундаментального цикла. Эти предметы могут быть усвоены в двух аспектах: теоретическом (философско-обобщенном) и формализованном (прикладном или математическом). Эти предметы требуют соответствующего уровня мышления или мировоззрения. Часто говорят: изучить физику – это значит формировать у студентов физическое мышление.

Но есть предметы информатика, черчение, иностранный и родной языки, а также профильные специальные предметы с ведущим компонентом содержания «способы деятельности», то есть предметы, требующие эмпирического профессионального мышления и специальных практических компетенций. При этом под «содержанием образования» понимается тот уровень развития личности, предметной и социальной компетентности человека, который формируется в процессе обучения на разной ступени системы образования.

Что мы понимаем под содержанием обучения? Содержание обучения это, достаточно историческая категория, изменяющаяся в зависимости от политики целей образования (заказы

социума и потребителей). Значит, под влиянием изменения образовательной парадигмы на конструктивистскую, мы обновляем содержание обучения, то есть систему дидактического материала, зависящую от технологий и условий обучения, от профессионализма личности педагогов, типа выполняемой ими деятельности, уровня активности человека, материально-технических условий обучения Студент (обучаемый, школьник) выступает субъектом своего образования, имеющим возможность выстраивать индивидуальную образовательную траекторию, связанную с его личностными потребностями [1].

Как доказывает наше исследование, остро стоит вопрос решения проблемы по переложению общетеоретических физико-математических, психолого-педагогических методологических идей и принципов на частнометодический уровень изучения дисциплин, в том числе и физики. Этот процесс часто вызывает затруднения у молодых преподавателей, ориентирующихся, в основном на внешнюю мотивацию.

В рамках когнитивно–деятельностной технологии обучения формирование понятий рассматривается как результат когнитивной деятельности будущих специалистов, заключающейся в концептуализации и вербализации профессиональных знаний. В результате формируются структуры знания, которые получают свою репрезентацию в виде терминов.

В когнитивно–конструктивистской технологии формирование фундаментальных знаний рассматривается как один из способов вербальной репрезентации специального знания. Они образуют информационно-когнитивную структуру, аккумулирующую специальные знания, необходимые в процессе профессиональной деятельности.

Внутренняя мотивация проявляется у педагогов с развитием теоретического уровня мышления. Только, начиная с категорий «педагог-эксперт, педагог-исследователь», которые сочетают в себе знания и опыт научно-методической педагогической деятельности с глубоким пониманием современных трендов и дидактических концепций, могут получить данную квалификацию. Мотивация занимает ведущее место в структуре педагогического мышления личности, выступает одним из понятий, используемых для объяснения динамики и характера ее деятельности.

Перейдем к исследованию эмпирического уровня мышления педагога. Эмпирический уровень мышления отвечает за эффективность, успешность операционной сферы (реализации проекта методической системы) педагогического мышления, как составляющей профессиональной компетентности учителя-предметника и предполагает овладение гностическими, коммуникативными, организаторскими, конструктивными знаниями и навыками.

Наши исследования доказали, что методическая система изучения разделов физики конкретизируется и реализуется в проекте совместной операционной деятельности студента и педагога. Технология обучения представляет собой процесс реализации методической системы в коллаборативной среде учебного занятия в любой форме (перцепция, интеракция, коммуникация). При этом системообразующим фактором методической системы и технологии обучения являются мотивы и потребности учащихся. С точки зрения маркетингового подхода методическая система является идеальной моделью ожидаемого результата обучения или планируемого качества образования, а технология обучения является алгоритмом действий педагога для ее достижения. Основными чертами эмпирического мышления педагога являются системность, целенаправленность, мотивированность и обеспечение эффективности. Эти черты обеспечивают решение главной задачи эмпирического мышления — классифицировать и упорядочить онтологию своей педагогической деятельности, на основе рефлексивного анализа. Приведем пример применения опыта эмпирического мышления к конкретно-предметной структуре урока физики:

1. Выявление системы опорных знаний и навыков:

1.1 по курсу физики; 1.2 по другим дисциплинам; 1.3 из житейских представлений, из опыта, наблюдений учащихся;

2. разработка дидактического содержания новой темы: структурные элементы

физических знаний, подлежащих усвоению учащимися:

2.1 методологические (системный когнитивный компонент) знания по элементу знаний; 2.2 содержание темы по Типовой программе — система знаний, умений и навыков по теме; 2.3 аксиологический (эмоционально-ценностный) компонент; 2.4 деятельностно-творческий активный компонент;

3. знания, подлежащие усвоению на уроке;

4. знания, подлежащие усвоению самостоятельно (индивидуальный компонент) по домашнему заданию.

Выводы: Образование становится стратегическим фактором развития страны, роль образовательных технологий возрастает в связи с ростом требований к квалификации и нравственным качествам педагогов и ростом объёмов используемой в экономике информации. Применение онтологии как механизма и средства адаптации системы образования к реалиям и требованиям времени актуально, правомерно и перспективно.

Список использованных источников

1. Нурумжанова К. А., Асенова А. С. Методика изучения физических эффектов и явлений на технических специальностях высших учебных заведений / Учебное пособие. — Павлодар: Кереку, 2018. — 150 с.
2. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и экспериментального психологического исследования / В.В. Давыдов. – Москва : Академия, 2004. – 288 с.
3. Искакова А. Б., Ахметова Г. К., Каирбаева А. К., Досанов Т. С., Зейтова Ш. С., Нурумжанова К. А. Оценка эффективности развития когнитивно-экономической субъектности личности при формировании положительной мотивации к предпринимательскому делу // ScienceforEducationToday. – 2022. – Т. 12, № 5. – С. 162–184. DOI: http://dx.doi.org/10.15293/2658-6762.2205.09
4. Гаврилова Т. А. Онтология для изучения инженерии знаний // Труды Международной научно – практической конференции KDS-2001, 2001. – С. 102 -110
5. Гаврилова Т. А., Хорошевский В. Ф. / Базы знаний интеллектуальных систем. – СПб: Питер, 2000. – 384 с.

МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ҰҒЫМЫ ТУРАЛЫ

Нуралиева А.Е.
Математика пәнінің мұғалімі, педагог-шебер
Жамбыл атындағы №5 мектеп-гимназиясы Тараз қ., Қазақстан

Андатпа: Мақалада пәнге бағытталған математикалық құзыреттілікті құруға жүйелі көзқарас жүзеге асырылады. Құзыреттілікті анықтаудың сирек кездесетін түрі-құзыреттілік сынағы енгізіледі, математикалық пәніне дайындықты анықтау үшін оның ерекшелігі талқыланады. Жалпы математикалық білім берудегі математикалық құзыреттіліктің төмендеуінің құбылыстары мен себептеріне талдау жасалады. Мақалада математикалық құзыреттіліктің қалыптасуының процедуралық және ситуациялық сипаттамаларын талдау белгілі бір қызығушылық тудырады. Зерттеудің перспективасы жас динамикасын және құзыреттілік сынақтарының жас ерекшеліктеріне сәйкес формаларын зерттеу болып табылады.

Аннотация: В статье впервые реализуется системный подход к построению предметно-ориентированной математической компетентности. Вводится редко встречающаяся форма определения компетентности - компетентностное испытание, обсуждается его специфика для определения готовности к математической деятельности. Дан анализ феноменов и причин редукции математической компетентности в общем и высшем математическом образовании. Определенныйинтерес представляет данный в статье анализ процессуальных и ситуативных характеристик становления математической компетентности. Перспективой исследования является изучение возрастной динамики и возрастно-адекватных форм компетентностных испытаний.

Abstract: The article for the first time implements a systematic approach to the construction of subject-oriented mathematical competence. A rarely encountered form of determining competence is

introduced - the competence test, its specificity for determining readiness for mathematical activity is discussed. The analysis of the phenomena and causes of the reduction of mathematical competence in general and higher mathematical education is given. Of particular interest is the analysis of the procedural and situational characteristics of the formation of mathematical competence given in the article. The perspective of the study is the study of age dynamics and age-appropriate forms of competence tests.

Әлемдік білім беру тәжірибесінде «құзыреттілік» ұғымы орталық, өзіндік «түйіндік» ұғым ретінде әрекет етеді, өйткені құзыреттілік, біріншіден, білім берудің интеллектуалды және шеберлік компонентін біріктіреді; екіншіден, бұл тұжырымдамада нәтижеге қойылатын талаптардан қалыптасқан білім мазмұнын түсіндіру идеологиясы жатыр; үшіншіден, негізгі құзыреттілік интегративті сипатқа ие, ол мәдениет пен қызметтің кең салаларына қатысты бірқатар біртекті немесе тығыз байланысты білім мен қабілеттерді қамтиды. Білім берудегі белсенді дамып келе жатқан құзыреттілік тәсіл оның негізгі ұғымдарын да, білім беру процесі мен нәтижесіне негізделген көзқарасты да түсіндірудің барлық күрделілігін, көп өлшемділігі мен түсініксіздігін жеңеді [1]. Мен мақаламда осы тәсілдердің дамуына үлес қосамын деп үміттенемін.

Пәндік құзыреттілік ұғымын анықтау мәселесі.«Құзыреттілік» ұғымы туралы. Құзыреттіліктің мазмұны, ең алдымен, compe - tence (лат. competens-тиісті, қабілетті). Efo (еуропалық білім беру қоры) терминдерінің 1997 жылғы глоссарийіне сәйкес, competence бір затты жақсы немесе тиімді орындау қабілеті ретінде анықталады; жұмысқа орналасу кезінде қойылатын талаптарға сәйкестік; арнайы еңбек функцияларын орындау мүмкіндігі. Орыс тіліне аударылған competence сөзінің баламасы бар: күнделікті өмірде және әдебиетте бұрыннан және кеңінен қолданылатын құзыреттілік. Осыған қарамастан, осы ұғымдардың ғылыми-педагогикалық мазмұны әлі күнге дейін орныққан жоқ. Мұны кейбір авторлардың (соның ішінде осы мәселені шетелдік зерттеушілерінің көпшілігінің) анықтауы, ал кейбіреулері сарапануын дәлелдейді. Оларды ажырату үшін құзыреттілікті «жасырын», потенциалды және құзыреттілікті өзекті көрінісі ретінде түсіну маңызды [1].

Белгілі бір саладағы құзыреттілікті адамға осы саланы негізді бағалауға және онда тиімді әрекет етуге мүмкіндік беретін тиісті білім мен қабілеттердің жиынтығы ретінде анықтауға болады. Профессор Г.К. Селевко атап өткендей, білім беру шеңберінде «құзыреттілік» сөзі білім беру нәтижесін білдіреді «...дайындықта, шығарылымның» қабілеттілігінде», іс-әрекет әдістеріне, құралдарына нақты иелік етуде, қойылған міндеттерді жеңе білуде көрінеді» [2: 29]. Құзыреттілік дегеніміз-адамның тиісті құзыреттілікке ие болуы, оның ішінде оған және қызмет тақырыбына деген жеке көзқарасы. Сонымен қатар, «құзыреттілік» ұғымы әдетте жеке қасиеттерді қамтиды, осылайша құзыреттілік - бұл оқыту мен әлеуметтену процесінде алынған және Қызметке тәуелсіз және табысты қатысуға бағытталған білім мен тәжірибеге негізделген іс — әрекетке жалпы қабілеттілік пен дайындықта көрінетін тұлғаның интегралды сапасы.

Қоғам талап ететін «құзыреттер / құзыреттіліктер» жаңа білім беру нәтижелеріне және оқытудың дәстүрлі нәтижелеріне — білім, білік және дағдыларға қатысты толығырақ тоқталайық. Құзыреттілік білімнің игерілуіне байланысты емес екенін атап өтейік, бірақ соңғысы құзыреттіліктің қажетті және маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. В.Хутмахер Берндегі симпозиумда Еуропа Кеңесінің бағдарламасы бойынша compe - tencies ұғымы дағдылар, қабілет, шеберлік сияқты бірқатар ұғымдарға енгенімен, әлі күнге дейін нақты анықталмағанын атап өтті. Профессор Г.К. Селевко, сәйкес құзыреттілік - бұл адамның білімдік сипаттамалары, бірақ олар сонымен бірге адамның іс - әрекеттік және жеке сипаттамалары болып табылады деген [2]. Академик А. В. Хуторская құзыреттілікті «күрделі Мәдени іс - қимыл түрлерін жүзеге асыру қабілеті» ретінде анықтайды, осылайша осы іс-әрекетке белсенділік сипатын береді, алынған білім мәдениетте қызметті жүзеге асырудың қабылданған құралы ретінде түсіндіріледі [4]. Мұндай интерпретацияда білім берудегі құзыреттілік тәсіл оның практикалық, тиімді жағын күшейтеді.

Қорытындылай келе, «құзыреттілік» ұғымының мазмұнын анықтаймыз. Жалпы құзыреттілік деп біз бұдан әрі си - қараңғы, интегралды сипаттаманы түсінеміз (Дж. Равен)

білім (танымдық), белсенділік (мінез - құлық) және қарым-қатынас (аффективті, құндылық-семантикалық) аспектілері. Бұл ретте құзреттілік қамтиды: білімді, іскерлікті, дағдыларды, сондай-ақ осы білімді қызметті жүзеге асыру құралы ретінде пайдалану тәжірибесін; білімге (өз ресурстары ретінде) және қызмет нысанасына жеке көзқарасты; өмірді сәтті жүзеге асыру үшін қажетті жеке қасиеттер (мотивация, құндылық-семантикалық нұсқаулар, қызметке дайындық, ерік және т.б.). Осылайша, құзыреттілікті жүйелі түрде қолдану оның құрамдас бөліктері мен олардың қатынастарын сипаттау арқылы беріледі. Бұл құзыреттілік тұжырымдамасының барлық аспектілері құзыреттілік тәсіліне негізделген білім беруді жобалау кезінде ескерілуі керек дегенді білдіреді.

Негізгі құзыреттіліктер және олардың негіздері**.** 1996 жылы Берндегі симпозиумда Еуропа Кеңесінің бағдарламасы бойынша білім беру реформалары үшін негізгі құзыреттіліктерді (key competencies) анықтау мәселесі маңызды екендігі баса айтылды. Негізгі құзыреттіліктерді «адамға жағдайды түсінуге, жеке және кәсіби өмірдегі нәтижелерді белгілі бір қоғам жағдайында бағалауға мүмкіндік беретін іс - әрекеттің (қабілеттер мен дағдылардың) ең жалпы (әмбебап) дамыған тәсілдері» ретінде түсінуге қосылайық [5]. Селевко, бір - бірінен және В.Хутмахердің баяндамасында келтірілген негізгі құзыреттер жиынтығынан ерекшеленеді. Жіктеулер мен құзыреттер жиынтығының бұл әртүрлілігі осы тұжырымдаманың мазмұнын анықтаудағы түсініксіздік пен проблемаларды көрсетеді. Құзыреттер тізбесінің құрамы және жекелеген құзыреттердің мазмұны, анық- оның авторы қандай классификация негізіне сүйенетініне байланысты. ЕФҚ (Еуропалық физикалық қоғам) глоссарийінде мыналарға негізделген құзыреттерді анықтаудың төрт моделі бөлінген: жеке тұлғаның параметрлері; міндеттер мен қызметті орындау; өндірістік қызметті орындау; қызмет нәтижелерін басқару. Білім берудегі іс - әрекеттің ізбасарлары мен жақтаушылары ретінде біз жеке тұлғаның параметрлеріне негізделген модель элементтерін қоса отырып, іс-әрекет моделіне назар аударамыз.

Пәндік құзыреттілік дегеніміз не? Білім туралы айтатын болсақ, олар әдетте негізгі немесе пәндік құзыреттіліктерді сипаттауға назар аударады, ал осы құзыреттіліктердің құрамы мен мазмұнын таңдаудың өзі белгілі бір проблема тудыратыны анық. Сонымен қатар, тәжірибелік мұғалімдер оқушылардың өз пәні арқылы қандай құзыреттіліктерді және қандай дәрежеде қалыптастыру керектігін көбірек қызықтырады. Ғалымдар, әдетте, құзыреттілік иерархиясында пәндік құзыреттілікті қарастыруды ұсынады, ең жоғары деңгейде олар нақты құзыреттіліктерден және, сайып келгенде, жеке дағдылар мен білімдерден тұратын негізгі құзыреттерді алады. Осылайша, пәндік құзыреттілік негізгі құзыреттерді нақтылау ретінде түсініледі. Н.Г. Ходыреваның жұмысында «математикалық құзыреттілік» ұғымын енгізуге бағытталған бірнеше әрекеттің бірі [6]. Ол математикалық құзыреттілік ұғымын оның танымдық, мотивациялық - құндылық және рефлексиялық салаларын сипаттау арқылы нақтылайды. Математикалық құзыреттіліктің когнитивті саласы пәндік білімді, дағдылар мен дағдыларды, математикалық білім мен дағдыларды жетілдіру дағдыларын, пәнаралық байланыстарды білуді, математика тарихын білуді және т. б. қамтиды. Жоғарыда біз құзыреттіліктің қажетті, бірақ жеткіліксіз құрамдас бөлігі екенін атап өттік. Мотивациялық-баға және рефлексивті салалар үшін жүйе құраушы, өзек элементтері (Оқу процесінде модельдермен жұмыс істеу дағдылары, математикалық саладағы құндылық бағдарлары, өзін-өзі тану) көрсетіледі, алайда олардың мазмұны ашылмайды. Ходырева-құзыреттіліктерді қарастырудың білім беру контекстін сақтауға тырысу, атап айтқанда қалыптасудың үш деңгейін (жоғары, орта және төмен) және математикалық құзыреттілікті қалыптастырудың үш кезеңін (ақпараттық модельдер мен математикалық білімге оң көзқарасты қалыптастыру; мазмұнды-операциялық қызметті қалыптастыру; іс-әрекет кезінде рефлексивті және бақылау-бағалау дағдыларын қалыптастыру- ақпараттық модельдер арқылы математикалық білімі бар). Бұл кезеңдер іс жүзінде (мәтінде негізделмеген және деңгейлермен байланысты емес) бұрын сипатталған үш құзыреттілік саласын қалыптастырудың дәйектілігін көрсетеді.

Жоғарыда қарастырылғандай жұмыстарды тек белгілі бір пәнге және білім беру шеңберіне құзыреттілік ұғымын жобалау әрекеттері ретінде қарастыруға болады. Бұл ретте

негізгі және пәндік құзыреттіліктердің, оның ішінде негізгі құзыреттіліктердің ерекшеліктерінің арақатынасы мәселесі зерттелмеген күйінде қалып отыр. Пәндік құзыреттіліктің деңгейлері мен кезеңдерін белгілеу мәселесі де дұрыс шешілмеген. Бұл мәселені шешудің қажетті қадамы пәндік құзыреттілікті қалыптастырудың логикасын бөліп көрсету болып табылатындығын ескереміз.

Менің мақсатым-математикалық құзыреттілік ұғымын құруға және оның білім беру шеңберіндегі қалыптасуын сипаттауға көзқарастарды белгілеу. пәндік (математикалық) құзыреттілік ұғымын анықтауда ескеру қажет негізгі қиындықтарды тағы бір рет атап өтемін: мінез-құлық және құндылық - семантикалық аспектілерді сипаттаудың болмауы немесе шекті абстрактілі болуы; пәндік құзыреттілік ұғымын құру кезінде пәндік, білім беру және іс-әрекет шеңберлерін уақытша сақтау қажеттілігі; білім, білік және дағдылар тілінен басқа тілдегі пәндік іс - әрекет мазмұнын сипаттау тапшылығы; негізгі және пәндік құзыреттіліктердің қалыптасу деңгейлері (оның ішінде жас ерекшелігі) мен кезеңдері туралы теориялық түсініктердің болмауы.

«Математикалық құзыреттілік» ұғымы туралы математика құзыреттілік сынағы ретінде**.** Кез келген ой аясында- білім берудің құзыреттілік бағыты аясында білім беру тұжырымдамасы оқушылардың санасында математика имиджінің барабарлығы туралы мәселе болып қала береді. Жалпы білім берудегі мате - матика бейнесінің жеткіліктілігімен проблемалар үнемі туындайды. Осыған байланысты үш шекті редукцияны ажыратуға болады: математиканы күнделікті өмірде және басқа ғылымдарда қолданылатын рецепттер, алгоритмдер мен әдістер жиынтығы ретінде түсіну; математиканы аксиомалардан, анықтамалардан, Теоремалардан, мысалдардан және дәлелді пайымдаулардан тұратын жіңішке, логикалық емес, өзін - өзі қамтамасыз ететін білім жүйесі ретінде түсіну; сонымен, математиканы тек ойлауды дамытудың материалы мен құралы ретінде түсіну. Осы үш шектен әр түрлі білім беру тәсілдеріндегі математикалық білім берудегі екпін анықталады.

Математиканы мәдени форма ретінде білім беру шеңберінде біртұтас ұстау тәжірибесі оны білім беру жүйесі ретінде қарастырмау болды. [7-9]. Бұл әрекетті жүзеге асыру кезінде біз оның табиғатының түбегейлі қосарлануынан тұратын білім берудегі математиканы ұсыну мәселесінің негізін аштық [9]. Бұл ерекшелікті белгілі математиктер мен әдіскерлер атап өтті, соның ішінде Л.Эйлер, Д. Поя, и. Лакатос. Бұл екіұштылық, шамасы, математиканың ғылым ретінде анықтайтын маңызды сипаты болып табылады және оны компоненттердің біріне дейін төмендетуге тырысу математика туралы мәдени форма ретінде жеткіліксіз ұсынысқа әкеледі. Сонымен, математиканың бейнесі қосарланған қатынастар жүйесімен берілген. Мен өз көзқарасым бойынша негізгі дуальды жұптарды сипаттаймын, негізінен олардың аттарын А. В. Ястребовтан аламыз [10]. Бірінші көзқарас, әдетте, математика мұғалімдеріне белгілі.

Эмпирикалық-теориялық дуализм. Бұл қос жұп математиканың даму көздері мен қозғаушы күштерінің табиғатын сипаттайды. Қазіргі математиканың қозғаушы идеялары басқа ғылымдарға қатысты эмпирикалық, модельдік және теоретикалық, математиканың ішкі даму заңдарына негізделген, шығу тегі бар екендігі белгілі. Демек, математикада Құзыретті адам математикалық білімнің модельдік сипаттамасында, оның дамуының ішкі логикасын да бірдей түсініп, меңгеруі керек. Қазіргі уақытта білім беруде осы дуальды жұптың бірінші элементіне ғана баса назар аударылады.

Тек мектеп оқушылары үшін ғана емес, олардың мұғалімдері үшін де мектеп бағдарламасы аясында зерттелген кейбір ұғымдар математика ішіндегі зерттеу сұрағына жауап ретінде пайда болды ма, жоқ па және мұнда қандай тергеу сұрақтары болуы мүмкін екендігі жұмбақ күйінде қалып отыр.

Белсенді-өнімді дуализм. Математиканы екі іс — әрекеттің қатынасы ретінде ұсынуға болады-математикалық білімді құру және ұсыну қызметі. А. В. Хостребов атап өткендей, бұл дедуктивті ғылымның ерекшелігі. Құрылыстың қызметі (іздеу-зерттеу) эвристикалық, индуктивті характерге ие, оның нәтижесі әр түрлі дәрежедегі сенімділік пен жалпылық математикалық білім, әдістер мен ұғымдар болып табылады. Математикалық білімді ұсыну қызметінің нәтижесі (рефлексивті - литикалық) дамыған теория немесе білім қолдану немесе

коммуникация үшін қайта ресімделгеніне байланысты әдістер мен алгоритмдер жиынтығы болып табылады. Математикалық білімді қайта құру қызметінің нәтижесі оның қатаңдық, дәлдік, дәлелділік, логика және т.б. сияқты белгілі сипаттамаларының пайда болуы болып табылады. [10, 11]. Демек, математикадағы Құзыретті адам математикалық мазмұнды қалыптастыруға да, дайын математикалық білімді айтуға және түсінуге де бірдей қабілетті.

Жеке және әлеуметтік дуализм. Бір жағынан, математикада бәсекелестік жағдайында және жеке жетістіктер түрінде жаңа нәтижелер алу маңызды - әрбір математикалық нәтижеге авторлық бекітілген. Екінші жағынан, жаңа нәтижені тану және бағалау үшін ғылыми ынтымақтастық жағдайында ғылыми коммуникация қажет, оған жаңа нәтиженің мазмұны туралы ақпарат алмасу және арнайы әлеуметтік институт - ғылыми қоғамдастық сараптамалық бағалаудың әртүрлі түрлері кіреді. Іс жүзінде ғылыми қоғамдастық элементтері (ғылыми мектептер, зерттеу институттары, ғылыми журналдар және т.б.) арасында ақпараттық алмасу жарияланымдар, конференциялар, семинарлар, интернет және т. б. арқылы жүзеге асырылады.

Демек, математикадағы құзыреттілік ғылыми коммуникацияның өзіндік ерекшелігін ескере отырып, өз бетінше жұмыс істеуге және қарым - қатынас жасауға, өз жетістіктерін талқылауға және түсінуге дайындықты қамтиды. Байланыс талаптарының бірі-нәтижелерді ұсынудың дедуктивті әдісі. Талаптардың арнайы тобы басқалардан өзінің толықтығымен ерекшеленетін математикалық дәлелдерге ұсынылады. Математикада «толық, абсолютті сарқылу сипатына ие емес аргумент қате деп танылады және қандай да бір күшке ие болмағандай жойылады»[11]. А. Я. Хинчин математикалық аргумент ережелерін бөліп көрсетеді: заңсыз жалпылаудың болмауы, негізсіз ұқсастықтар, дизъюнкциялардың толықтығы (осы жағдайдың барлық мүмкін түрлерін қарастыру), жіктеудің толықтығы мен тұрақтылығы. Мектептегі математиканың бұл жағы ұсынылмайды, ал қосымша математикалық білім шығармашылық жұмыстарды жазу және қорғау арқылы ұсынылады.

Индуктивті-дедуктивті дуализм. Бұл дуальды жұп кейіпкерлер-математикалық ойлаудың ерекшелігін анықтайды. Н.В. Боран шығарған математикалық ойлауға арналған әдебиеттерге шолу математикалық ойлау тұжырымдамасының көптеген түсіндірмелерін көрсетеді. Мысалы, В.Хаскер және Т. Циген оның негізгі компоненттері ретінде логикалық, кеңістіктік, сандық және символдық болып бөлінеді. Г. Хемли математикалық тышқанның негізгі элементтерін сыныптар, тәртіп және сәйкестік деп атайды. Н. В. Боранскийдің өзі оның тоғыз компоненті арқылы математикалық ойлауды сипаттайды, олардың арасында абстракциялық операция, нақты логикалық нәсіл - пайымдау және Математикалық интуиция бар. Түсіндірулердің мұндай біртектілігі математикалық тұжырымдардың Қос индуктивті-дедуктивті сипатын көрсетеді (Д.Поя, Ж. Ада - Маром, Г. Вейл, А. Пуанкаре). Эвристикалық ойлар мен интуициялар нәтижені бастапқы алу құралы, ал формальды логика оны қатаң негіздеу құралы ретінде қызмет етеді. Жоғарыда айтылғандардан математикадағы құзыреттілік формальды-логикалық немесе эвристикалық ойлау қабілетімен емес, ойлау тапсырмасының түріне байланысты ойлау формасын икемді өзгерту қабілетімен сипатталады деп қорытынды жасауға болады. Бұл ойлау сапасы және оны математикалық ойлау деп атауға болады. Математиканы оқытудың дәстүрлі мазмұнында индуктивті принциптің болмауымен байланысты айқын қисықтық бар. Математикаға деген сүйіспеншілік және оны түсіну сияқты жеке қасиеттерді кейбір математиктер мен әдіскерлер дамыған математикалық интуициямен байланыстыратынын ескереміз.

Эмоционалды-ерікті дуализм. Бұл қос жұп мыналарды сипаттайдыматематика адамда тәрбиелейтін қасиеттер. Барлық зерттеушілер осындай қасиеттердің қатарына ерікті күш-жігерді маңызды нәтижелерге қол жеткізуге, олардың қасиеттеріне (батылдық, дана ұстамдылық, табандылық, табандылық, адалдық және т.б.) жатқызады. Екінші жағынан, бұл қасиеттерге сұлулық сезімі, интеллектуалды жарыстардың жеңілдігі және интеллектуалды жетістіктерден ләззат алу мүмкіндігі қосылады. Жалпы, біз келесі бес аспектіні басшылыққа ала отырып, математикалық құзыреттілікті сипаттағанымызды ескереміз:

а) математикалық білімнің ерекшелігі (қолданбалы есептерді шешу үшін де, ұғымдардың өзін дамыту үшін де ұғымдардың даму көздерінің біртектілігін ескеру және пайдалану мүмкіндігі);

б) математикалық қызметтің ерекшелігі (математикалық білімді құру және қайта құру мүмкіндігі);

в) математикалық ойлаудың ерекшелігі (эвристиканы, интуитивтілікті және қатаң логиканы бір уақытта ұстап тұру қабілеті); г) ғылыми коммуникацияның ерекшелігі (дәлелдер мен нәтижелерді ұсыну формасына қойылатын ерекше талаптарға төтеп беру қабілеті); д) тәрбиеленетін жеке қасиеттер (белгілі бір-іс - әрекет пен қарым-қатынас, ерік-жігер, батылдық пен адалдық, шынайы білім алудың құндылығы, интеллектуалды жетістіктерге эмоционалды қатынас).

Енді математикалық құзыреттілік қандай негізгі құзыреттіліктерді нақтылау болып табылатыны, сондай - ақ жоғарыда аталған аспектілердің қайсысы және жалпы мектеп пен жоғары оқу орындарының математикалық білім беру шеңберіне көшу кезінде қандай дәрежеде төмендейтіні туралы сұрақтар қою заңды.

Мектеп оқушыларының математикалық құзыреттілігі туралы идеяларды талдау. Оқушылардың математикалық құзыреттілігі туралы бар идеяларға тоқталайық. Олар өте аз және математикалық құзыреттіліктің құндылық-мотивациялық және мінез-құлық аспектілерін талқылаудан аулақ болуымен сипатталады.

Оқушылардың математикалық құзыреттілігі ұғымын мазмұнды түрде ашуға тырысу математика бойынша негізгі жалпы білім берудің білім беру стандартында жасалды, оны ака - демик Рао Ю.М. Колягин, профессор М. И. Шабунин және т. б. абстрактілі, аспаптық емес және жас ерекшеліктерін ескермегені үшін сынға алды. Осыған қарамастан, бұл білім беру стандартында бірінші рет негізгі мектеп түлегінің математика саласындағы құзыреттілігі туралы айтылады, ол стандарт авторларының пікірінше құзыреттіліктің келесі үш түрінен тұрады: практикалық математикалық құзыреттілік; әлеуметтік-жеке құзыреттілік; жалпы мәдени құзыреттілік. Бұл жағдайда практикалық математикалық құзыреттілік деп нақты дағдылар мен дағдылар түсініледі. Жалпы мәдени құзыреттілікке түлектің математиканың шығу тегі қандай екенін және математиканың адам өмірінің әртүрлі салаларына қандай байланысы (байланысы, әсері) әсер ететінін түсіну кіреді. Ең гетерогенді сипатталған әлеуметтік-жеке құзыреттілік, бірақ барлық сипаттамаларды 5 топқа біріктіруге болады:

– ойлаудың тән стилін меңгеру (дерексіз, дәлелді-қатаңдық, қатаңдық);

– қарым-қатынас қабілеттері: дәлелдеудің жалпы қабілеттері (өз ойларын анық және сауатты білдіру, қисынды негізді - пайымдаулар шығару, гипотезалар жасау және оларды тексеру қажеттілігін түсіну қабілеті) және ғылыми коммуникация қабілеттері (математикалық дәлелдеу, иллюстрация, түсіндіру, дәлелдеу үшін математиканың ауызша, символдық, графикалық тілдерін қолдану);

– қоршаған әлемде туындайтын міндеттерді шешу үшін математиканың модельдік құралдарын қолдану қабілеті;

– қызметті өз бетінше жүзеге асыру қабілеті (алгоритмдік және эвристикалық), ол қызметті жүзеге асыру, жүзеге асыру, оның нәтижелерін тексеру және бағалау, оның ішінде оларды қойылған мақсаттармен және жеке өмірлік тәжірибемен байланыстыру қабілетін көздейді;

– ақпаратты іздеу, іріктеу, талдау, жүйелеу және жіктеу, дербес мәліметтер базасын құру, жаңа ақпаратты жеке тәжірибеге біріктіру қабілетін көздейтін жеке ақпараттық ресурсты құру қабілеті.

Сонымен, біріншіден, математикалық құзыреттілік стандартта ББД (білім, білік және дағды) тізімі және негізгі құзыреттілікті нақтылау ретінде ұсынылған- екіншіден, ойлау ерекшелігі және коммуникативтік дағдылардың мазмұны көрсетіледі. Математикалық құзыреттіліктің маңызды аспектілері нақтыланғанымен, математиканың қызмет түрі және математикалық коммуникация ретінде сипаттамасы жоқ екенін ескереміз.

Шетелдік құзыреттілік сынақтарының, атап айтқанда PISA сынағының негізі 1997 жылы OECD (RychenandSalganik, 2002) қолдауымен құрылған DeSeCo (definitionandselectionofCompetencies: теориялық және тұжырымдамалық негіздер) бағдарламасы әзірлеген анықтама болды [12]. PISA оқушыларының білім беру жетістіктерін халықаралық зерттеуде математикалық құзыреттілік математикалық сауаттылықтың көрінісі, математика құралдарымен шешілетін практикалық бағдарламаны тану қабілеті, тиісті математикалық есепті тұжырымдау және шешу қабілеті, нәтижені проблема тілінде түсіндіру ретінде қарастырылады. Математикалық сауаттылықтың белсенділік аспектісі білім беру стандартында ұсынылған тізімге өте жақын, бірақ әлдеқайда нақты қабілеттер тізімі арқылы беріледі. Математикалық және жас ерекшелігі тест материалына шектеулер арқылы беріледі. Тест авторлары математикалық сауаттылықтың әрбір компонентін жеке тұлға ретінде емес, математикалық құзыреттілік деп аталатын қабілеттер мен дағдылардың кешенді көрінісі ретінде бағалайды. Біздің ойымызша, PISA-да, міндетті минимумдағыдай, оқушылардың математикалық құзыреттілігін іскерлік тұрғыдан сипаттайтын барлық қабілеттер көрсетілмейді. Мысалы, бұл жерде алгоритм бойынша әрекет ету және алгоритм құру мүмкіндіктері ұсынылмайды [9]. PISA зерттеуінің міндеттері құзыреттіліктің қалыптасу кезеңдерінің сипаттамасын қамтымады, ал оқушының құзыреттілігінің шекаралары мен деңгейлері іс-әрекет тілінде нақты анықталған және тұжырымдалған және тест тапсырмаларының мазмұнына енгізілген. PISA зерттеуіндегі математикалық құзыреттілік деңгейлерін сипаттау үшін оларға (деңгейлерге) сәйкес келетін қызмет түрлері бөлінеді: көбейту, анықтау және есептеу; проблеманы шешуге қажетті байланыстар мен интеграция; математика, математикалық ойлау, жалпылау және түйсігі. Тұтастай алғанда, бұл қызмет түрлері қиындықтың артуы бойынша тізімделеді және математикалық құрамдас бөліктің үш иерархиялық деңгейіне сәйкес келеді.

Бұл мен бөлген сипаттамалар математикалық құзыреттілік құрылымын толығымен жүзеге асыратындығын тағы бір рет растайды. Мектеп оқушыларының математикалық құзыреттілігінің белсенділік аспектісі туралы өз идеяларымыз PISA әзірлеушілерінің идеяларына өте жақын және жұмыстарда көрсетілген [7, 9]. Осы идеяларды егжей — тегжейлі салыстырмалы талдау және оқушылардың математикалық құзыреттілігінің моделін құру-әрі қарайғы зерттеулердің бағыты.

Оқушылардың математикалық құзыреттілігінің процессуалдық және ситуациялық сипаттамалары туралы. Математикалық құзыреттіліктің құрылымын сипаттайтын сипаттамалардан басқа, біз білім беру шеңберінде оның процессуалдық және ситуациялық сипаттамаларын қарастыру маңызды деп санаймыз. Процессуалдық сипаттамалар математикалық құзыреттіліктің пайда болу шарттарын, оның дамуы мен дамуын ашады (қалыптасу процесін сипаттау үшін құзыреттілік пен құзыреттілікті ажырату қажет болады). Ситуациялық сипаттамалар іс — әрекет актісінде – «құзыреттілікті сынау» — жоғарыда аталған қасиеттердің болуын және деңгейін қалай анықтауға болатындығын көрсетеді. Құзыреттіліктің қалыптасуы оның көріністерінде көрінеді, олардың білім берудегі ерекшеліктерін құзыреттілік әрекеттерінен көруге болады. Бұл жағдайда құзыреттіліктің өсуі «сырттан — ішке» қозғалысы арқылы, яғни адамның математикалық құзыреттіліктің бастапқыда сыртқы ұсынылған аспектілерін иемденуі арқылы, қажет болған жағдайда ұжымдық бөлінген форма арқылы беріледі («шекарада» болу).рінетін формалар талқыланбайды.

Мектептегі оқытуға қатысты үш түрді ажыратуға болады құзыреттілік сынақтары рөліне үміткер қызмет актілері: тыңдаушылар алдында шығармашылық жұмыстарды қорғау (оның деңгейлері: емтихандардың орнына шығармашылық жұмыстар сыныбында қорғау; әртүрлі масштабтағы ЗУМ конференцияларында сөз сөйлеу); бірыңғай мемлекеттік емтиханнан аймақты орындау; құзыреттілікті өлшейтін тестілерді орындау (мысалы, PISA) [12]. Тестілеудің соңғы түрі тестілеу процедурасын оқу процесіне енгізген жағдайда мектеп оқушылары мен мұғалімдер үшін жарамды болуы мүмкін. Толық коммуникацияның

жоқтығына қарамастан, мектеп оқушысының бірыңғай мемлекеттік емтиханнан аймақты орындауы келесі ойларға негізделген құзыреттілік сынақ ретінде қарастырылуы мүмкін:

– оқушыдан алдын - ала белгісіз ұзындықтағы, әрекеттердің анықталмаған санын талап ететін, оның ішінде бірнеше әрекет (әрекет) сипатындағы ұзақ мерзімді пайымдауды жүзеге асыру талап етіледі;

– тапсырманы орындау барысында арифметика, алгебра, геометрия (күрделі сипат)туралы білімді қолдану қажет;

– мәселені бүтіннің бір бөлігі ретінде қарастыру қажет; жауаптар жиынтыққа кірмеуі мүмкін бірқатар сұрақтарды қою және шешу, «таза» шешім;

– математикалық операцияларды орындаудың техникалық негіздері жеткіліксіз аймақтың есептерін шешу үшін ұғымдарды өзгерте білу керек, яғни теориялық біліммен жұмыс істей білу, оларды тірек ретінде пайдалану (және оқушының оларды ауызша емтихандағыдай есте сақтайтынын көрсету ғана емес);д) математикалық есепті шешу - бұл математикалық формулаларды түрлендіру тізбегі, оны кезең-кезеңімен жоспарлау мүмкін емес бөлігінде табу.

Нәтижесінде іздеу пайымдауы шешім жоспарын табу үшін қажет. Тіпті дұрыс идеяны жүзеге асыру үшін әлі де салынуы керек қосымша жол таңдаулары қажет болуы мүмкін. Осылайша, С аймағынан математикалық есепті шешу-бұл кішкентай зерттеу, оқушының математикалық қабілеттерін қайта тексеру.

Кез - келген масштабтағы және күрделіліктегі бақылау жұмысы, сондай - ақ жыл қорытындысы бойынша алгебра немесе геометрия бойынша ауызша емтихан құзыреттілік сынағы болып табылмайтынын ескереміз, өйткені олар дағдыларды сатып алу және ұсыну жағдайынан тыс ауыстыру міндетін қанағаттандырмайды, яғни сынақ емес, тексеру.

Жас динамикасы және құзыреттілік сынақтарының жасына сәйкес формалары туралы сұрақтар әрі қарай зерттеуді қажет етеді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая ос- нова компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. М.: Ис- следовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 40 с.
2. Селевко Г.К. Педагогические компетенции и компетентность // Сельская школа. 2004. № 3. С. 29–32.
3. Hutmacher W. Key competencies for Europe // Report of the Symposium Berne. Secondary Education for Europe. Strasburg: Council for Cultural Co-operation (CDCC), 1997. 121 p.
4. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. 2003. № 2. С. 58–64.
5. Компетентностный подход как способ достижения нового качества образования. Материалы для опытно-экспериментальной работы в рамках Кон- цепции модернизации российского образования на период до 2010 года. М.: НФПК, Институт новых технологий образования, 2002. 96 с.
6. Ходырева Н.Г. Становление математической компетентности будущего учителя при подготовке в педагогическом вузе // Педагогические проблемы становления субъектности школьника, студента, педагога в системе непрерывного образования: Сб. науч. и метод. тр. Вып. 6. Ч. 1. Волгоград: ВГИПКРО, 2002. С. 58–61.
7. Белоконь О.И., Знаменская О.В., Францен О.А. Динамика становления исследовательских и математических компетентностей старшеклассников // Директор школы. 2006. № 5. С. 60–65.
8. Аронов А.М., Ермаков С.В., Знаменская О.В. Учебно-образовательное пространство в педагогике развития: математическое образование. Красноярск: КрасГУ, 2001. 173 с.
9. Аронов А.М., Знаменская О.В. Условия индивидуального прогресса школьников в математике // Педагогика развития: социальная ситуация развития и образовательные среды: Материалы 12-й научно-практической конференции. Красноярск: КрасГУ, 2006. С. 103–110.
10. Ястребов А.В. Дуалистические свойства математики и их отражение в процессе преподавания // Ярославский педагогический вестник. 2001. № 1. С. 48–53.
11. Хинчин А.Я. О воспитательном эффекте уроков математики // Математическое просвещение. 1961. Вып. 6. С. 7–28.

12. Примеры заданий по чтению, математике и естествознанию. Международная программа PISA 2000 / Сост. Г.С. Ковалева и др. М.: ИОСО РАО и НФПК, 2003. 106 с.

ФИЗИКАЛЫҚ ҚҰБЫЛЫСТАРДЫ ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ КОМПЬЮТЕРДІ ПАЙДАЛАНЫП ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕРІ

Ошақбай Н.Ғ.
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің магистрі, Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Мақалада физикалық құбылыстары компьютері пайдаланып оқыту әдістерін жетілдіру тікелей білім беру жүйесіне де, тұтастай ақпарат технологиясын дамытуға да үлесін қосатынығы жазылған. Жалпы педагогика, жеке әдістемелер және компьютердің түйісуінде жаңа бағыт: оқытудың ақпараттық технологиялары дүниеге келуі. Оқыту үдерісінде компьютерді қолдануға негізделген жеке әдістемелер оқу мақсаттары мен жағдайларына байланысты қолданылуы қажет. Кейбір жағдайда оқушылардың сұранысын терең ұғыну қажет болады, келесі бір жағдайда пәндік саладағы білімді талдау маңызды роль атқарады, ал үшінші бір жағдайда оқытудың психологиялық ұстанымдарын ескеру басты роль атқарады.

Анотация: В статье написано, что совершенствование методов обучения физическим явлениям с помощью компьютера способствует непосредственно системе образования и развитию информационных технологий в целом. Новое направление на стыке общей педагогики, индивидуальных методов и компьютера: рождение информационных технологий образования. В образовательном процессе следует использовать отдельные методы, основанные на использовании компьютеров, в зависимости от образовательных целей и условий. В одних случаях необходимо глубоко понять потребности учащихся, в другом случае важную роль играет анализ знаний по предметной области, а в третьем ключевую роль играет учет психологических аспектов обучения.

Abstract: The article says that improving methods of teaching physical phenomena using a computer directly contributes to the education system and the development of information technology in general. A new direction at the intersection of general pedagogy, individual methods and computers: the birth of educational information technologies. In the educational process, separate methods based on the use of computers should be used, depending on educational goals and conditions. In some cases, it is necessary to deeply understand the needs of students, in other cases, the analysis of knowledge in the subject area plays an important role, and in others, taking into account the psychological aspects of learning plays a key role

Кіріспе.

Компьютердің көмегімен оқушы өз бетінше, сондай-ақ өзге оқушылармен топтасып бірге жұмыс істеуге мүмкіндік алады.

Компьютердің көмегімен әр түрлі функциялардың арасынан, физиканы оқытуда пайдаланатын бағдарламалар үшін мейлінше маңыздырағы есептегіш, сызбалық және модельдегіш функциялар болып табылады.

Физика сабағында компьютерлік моделін қолдану мұғалімге тапсырманы түрі жағынан да, мазмұны жағынан да жекелендіріп беруге мүмкіндік жасайды. Оқушылардың өз бетімен ойлауын дамытуға ықпал етеді, оларға есепті шығару кезінде шартында көрсетілген өлшем мәндерін талдауға мүмкіндік береді.

Компьютердің графикалық режимінде болуы оқушылардың оқыту бағдарламасының жұмыс істеуі барысында оларға шығармашылық есептердің физикалық және математикалық мазмұнын терең түсінуі мен есте сақтауын жақсартуға жағдай жасайды. Сонымен бірге сабақ барысында оқушылар өздері компьютердің көмегімен шығармашылық есептің нәтижесінде алған графиктерін, сызбаларын, суреттерін қадағалай отырып, ол қандай құбылыстарды түсіндіретінін, онда қандай сыр жатқанын ұғатындай дәрежеге көтеріле алады.

Көбінесе, физикалық есептерді шығару үдерісінде компьютерді пайдалану оқушылардың шығармашылық жұмысының өнімділігін арттыруға ықпалын тигізеді. Компьютер әдеттегі физикалық есептерді жаңа мазмұнмен толықтыруға мүмкіндік береді, оларды анағұрлым қолайлы, қызықты етеді.

Компьютерді физика сабағында пайдалану - орта мектептегі физиканы оқыту жүйесін өзгертеді. Компьютерлік оқытудың мүмкіндіктерін жеткілікті мөлшерде бағалау үшін, компьютерлендіру жағдайларындағы физиканы оқыту әдістері мен ұйымдастыру түрлерін алу қажет.

Физика сабағын компьютер арқылы оқытудың ерекшеліктерін анықтау үшін, ***біріншіден,*** физиканы оқыту әдістерінің жалпы теориялық ерекшеліктерін, ***екіншіден,*** оқыту құралы ретінде электрондық есептеуіш машиналар (ЭЕМ –нің) құрылымы мен ерекшеліктерін негіздеу қажет. Негізгі мектепте компьютерді физика сабағында қолдану – оқушылардың информациялық мәдениетін қалыптастыруға, оқытылатын құбылыстар мен процестердің мәнін терең оқып игеруде, ЭЕМ негізінде одан әрі қарай өнімді әдістермен, іс-әрекет құралдарын қолдануға, психологиялық даярлау және көңіл аударуға мүмкіндік туғызады.

Физика сабағында оқу үдерістерін ұйымдастыру түрлері мен әдістемелік сапасының өзгеруі оқытылатын құбылыстардың кешенді олрнықтырылған жүйелік тәсілінің негізінде пайда болады. Сыртқы жағдайдың өзгеруіне қарай оқушылардың үйренуі (зертхананы жаңа аспаптармен және ЭЕМ - базасында есептеу құралдарымен жабдықтау), жаңа әдістемелік материалдар жасау және т.б. қажеттігі туады.

Қазіргі кезде оқыту үдерісіне компьютерді қолдануға байланысты зерттеу жұмыстары мына мәселелер төңірегінде жүргізілуде:

- компьютермен жұмыс барысындағы оқушының қабылдау және ойлау заңдылықтарын зерттеу;
- компьютермен адамның шығармашылық ойлау әрекетін тиімді ұштастыруға мүмкіндіктер жасау;
- компьютерлік техниканы пайдалану барысында ақыл-ой қызметіндегі өзгерістерді зерттеу;
- әрбір пән бойынша оқу әрекеті моделдеріне құрылымдық әрі функциялық және мазмұндық сипаттама беру;
- компьютермен жұмыс барысында оқушылардың жеке және жас ерекшелігін есепке алу.

Компьютер физиканы оқытудың аса тиімді құралы болып табылады. Өйткені оны физика сабақтарында кеңінен қолдануға болады. Мысалы, компьютерді физикалық құбылыстарды моделдеуде; зертханалық жұмыстар жүргізу мен есептер шығаруда; зертханалық қондырғылармен жұмысты басқаруда; бағдарламалы оқыту мен білімді тексеруде қолдануға болады.

Көрсетілген бағыттардың әрқайсысы өзіндік арнаулы ерекшеліктерге ие. Солардың ішінде кеңінен қолданылатын кейбір бағыттарды қарастырайық. Сабақта компьютерлік құралдарды пайдалану оқушылардың компьютермен жұмыс барысында кейбір дағдылар мен іскерліктерді меңгеруін қажет етеді.

Компьютер мұғалім еңбегін ғылыми ұйымдастыру мен сабақ үдерісін басқару құралы ретінде де қолданыс табады. Бұл жағдайда компьютердің негізгі міндеті ақпараттық деректер қорын құру, жүйелеу, әр түрлі ақпараттарды топтастыру және бағалау болып табылады. Басқаша айтқанда, компьютер – ғылыми-педагогикалық зерттеулерге тиеселі баға беруге және басқаруды оптималандыруға септігін тигізетін, әрі зерттеу және басқару жұмысының тиімділігін арттыратын қуатты құрал болып есептеледі .

Компьютерді физиканы оқыту үдерісіне қолдану мәселесіне арналған зерттеулерге талдау жасасақ, компьютерді пайдаланудың төмендегідей негізгі бағыттарын көруге болады [2]:

1. Сабақ үдерісін басқаруда компьютерлік құралдарды пайдалану.

Компьютерді физика сабақтарына қолдану физика мұғалімінің сабаққа дайындалуына және сабақ үдерісін ұйымдастыру мәселелерін шешуіне көмектеседі.

Анықтамалық-ақпараттық жүйе құрудың болашағы зор деп есептелінеді. Мұның құрамына есептер, тәжірибелер, әдебиеттер каталогы, құрал - жабдықтар, жүйелеуші және

қорытындылаушы материалдар қатары кіреді, әрі мұндай ақпаратты сақтауға көп жер қажет емес. Мұндай ақпараттық жүйе негізінде белгілі бір әдебиетті, тақырыпты т.б. өтуге қажетті есептерді іріктеуге болады және осындай анықтамалық – ақпараттық жүйеде оқушылардың пән бойынша үлгерімі, олардың қызығушылықтары мен жеке қабілеттері туралы мәліметтерді көрсетуге болады. Бұл жүйе негізінде компьютер жекелеген оқушылармен жұмыста қажет кеңестер беріп, мұғалімге үлкен көмек көрсете алады.

2. Мұғалім еңбегін ғылыми ұйымдастыруда компьютерлік құралдарды пайдалану.

Бұл бағытты жүзеге асыру мұғалімді әр түрлі сипаттағы каталогтар үшін карталар толтыру, материалды көбейту, зерттеулер нәтижелерін есепке алу сияқты техникалық жұмыстардан босатады.

3. Компьютерлік құралдарды физика сабағындағы есептеулерді автоматтандыру үшін қолдану.

Бұл бағыт физика сабағында оқушылар жүргізетін есептеулерді тездетуге мүмкіндік береді. Есептеу операциялары есебінен уақытты үнемдеу кең көлемді ақпараттарды өңдеп өткізуге , жаттығулар көлемін ұлғайтуға, өтілген материалды тереңірек бекітуге мүмкіндік туғызады.

4. Зертханалық қондырғылармен жұмысты басқаруда компьютерлік құралдарды пайдалану.

Тәжірибе, әркез физика саласындағы ғылыми табыстардың тірегі қызметін атқарып келеді. Уақыт өтеді, тәжірибелер күрделенеді, оларды жүргізу нәтижесінде алынатын ақпараттар көлемі де өсе береді.

Мәліметтерді эксперимент барысында талдау және күрделі тәжірибелік қондырғыларды басқару зерттеушілерге қиын бола бастады. Осындай жағдайлар ғылыми зерттеулердің автоматтандырылған жүйесін құрудың қажеттілігін туғызды. Ал мұндай жұмыстардың негізінде ЭВМ –ді қолдану жатыр. Компьютерді қолдану принциптері , өз кезегінде, әр түрлі болуы мүмкін.

Тәжірибе үстінде қарапайым жағдайларда физикалық шамалардың мәнін өлшеу мен жазу арқылы ақпарат жинау ғана жүзеге асырылады. Мәліметтерді өңдеу мен талдау тек тәжірибе анықталған соң ғана жүргізіледі. Мұндай жүйелер тек баяу өтетін үдерістер үшін қолданылуы мүмкін.

Тәжірибе жүргізудің бұдан да күрделірек жағдайлары кездеседі. Біріншіден, физикалық үдерістер әдетте тез өтеді. Екіншіден, тәжірибелік мәліметтерді өңдеуді тәжірибе барысында автоматты түрде басқару қажет. Бұл принциптерді шешу үшін компьютермен басқарылатын, автоматтандырылған жүйе қажет[3] .

5. Зертханалық жұмыстардың нәтижелерін өңдеуде компьютерлік құралдарды пайдалану.

Бұл бағыт жұмысты орындаудың, эксперимент барысын талдаудың, практикалық дағды мен іскерліктерін қалыптастырудың мазмұнына көп назар аударуға мүмкіндік береді. Бұл оқушылардың әдетте математикалық есептеулерге жіберетін уақытын азайту есебінен мүмкін болады.

Зертханалық практикумда компьютерді пайдалану кезінде аса маңызды педагогикалық принциптердің бірі – сабақ үдерісін ұйымдастырудың жоғары деңгейінде оқытуды дараландыру принципін жүзеге асыруға болады. Компьютерді зертханалық практикумда қолдану келтірілген.

6. Есептер шығару сабақтарында компьютерді пайдалану.

Дәстүрлі есептер жинағы, негізінен, бастапқы деректерді қайта құруға негізделген есептерді қамтиды. Компьютерді пайдалану сыныпқа циклды есептеулерді қажет ететін есептерді бөліп алуға мүмкіндік береді. Мұндай есептер практикалық мәнге ие.

Физика есептерін шығаруда компьютерді тиімді пайдалану үшін мына ұстанымдар (принциптер) қарастырылады:

- оқытушының салыстырмалы бостандығы;

- оқытушының өз мүмкіндіктерін дұрыс бағаламау жағдайында

берілген есептерді шығару қиындығы деңгейін компьютердің автоматты түзету ұстанымы;

- нақты есеп деректерін қалыптастыру үшін қажет кездейсоқ сандар генераторы пайдаланатын тапсырмаларды толық дараландыру ұстанымы;

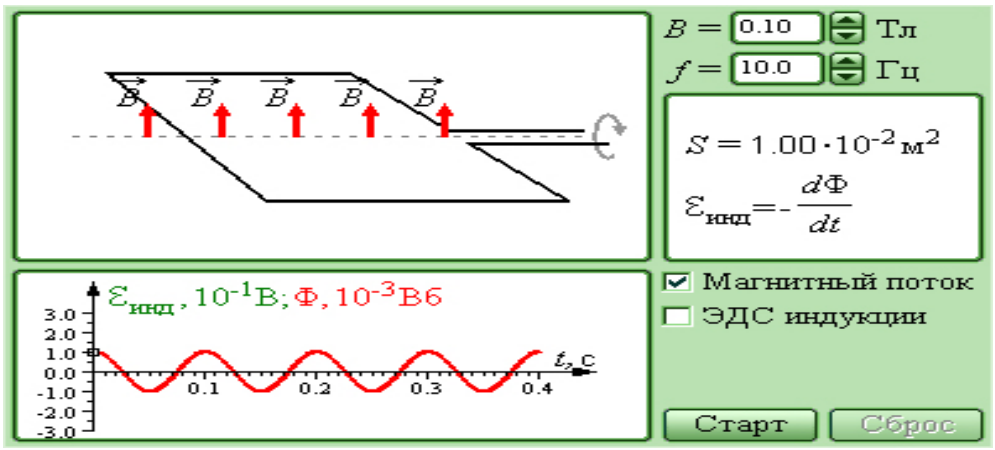
- есеп шығаруда жіберілген оқушы қатесін автоматты талдау, себептерін анықтай отырып, қажетті кеңестер беру ұстанымы;

- мұғалімге қажет толық әрі жан-жақты ақпарат пен оқыту нәтижелерін архивте сақтау үшін оқушы жіберген барлық қателердің құжаттық талдауымен бірге, есептерді шығару сапасын объективті бағалау ұстанымы;

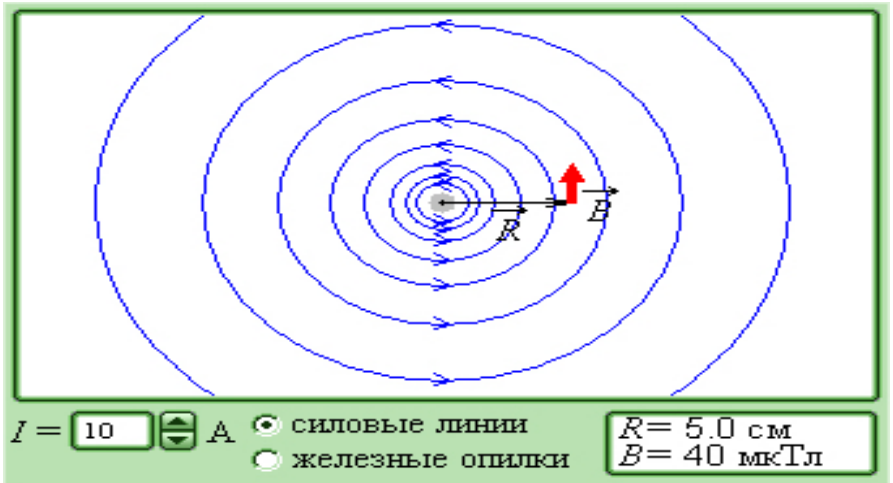
- оқушының сабақ материалын және компьютермен жұмыс барысында қажет дағдыларды меңгере алмаған жағдайында міндетті түрде мұғалімнен кеңес сұрау ұстанымы.

Осы ұстанымдарды ескере отырып, компьютерді сабақ үдерісінің төменде көрсетілген түрлері мен формаларында кең түрде қолдануға болады

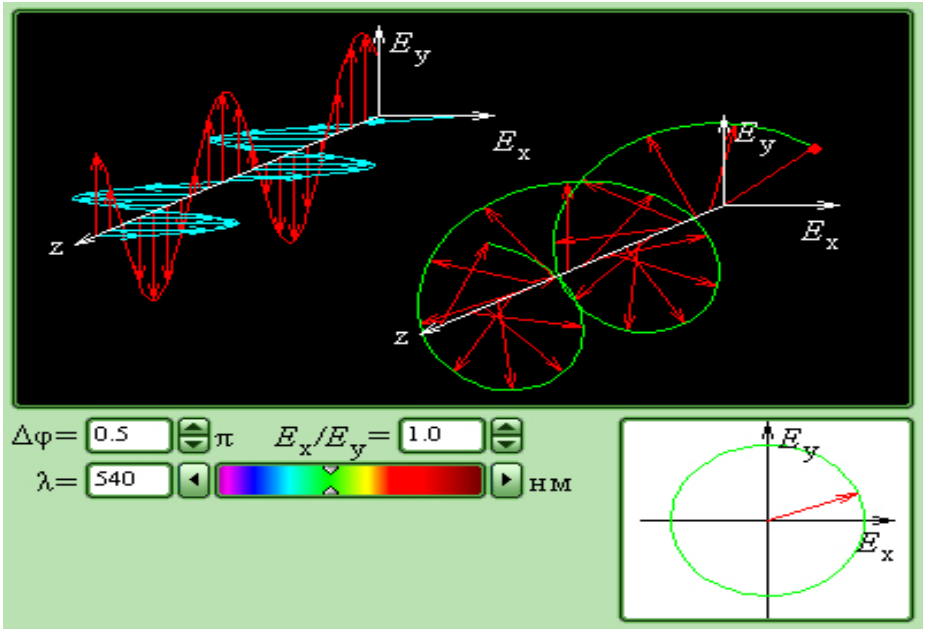
Мысалы, 1 - 5 суреттерде бірнеше физикалдық құбылыстарды модельдеп оқыту арқылы, оқушыларды электрондық оқулықтармен жұмыс істеуге, есептер шығаруға үйретудің жолдары көрсетілген.

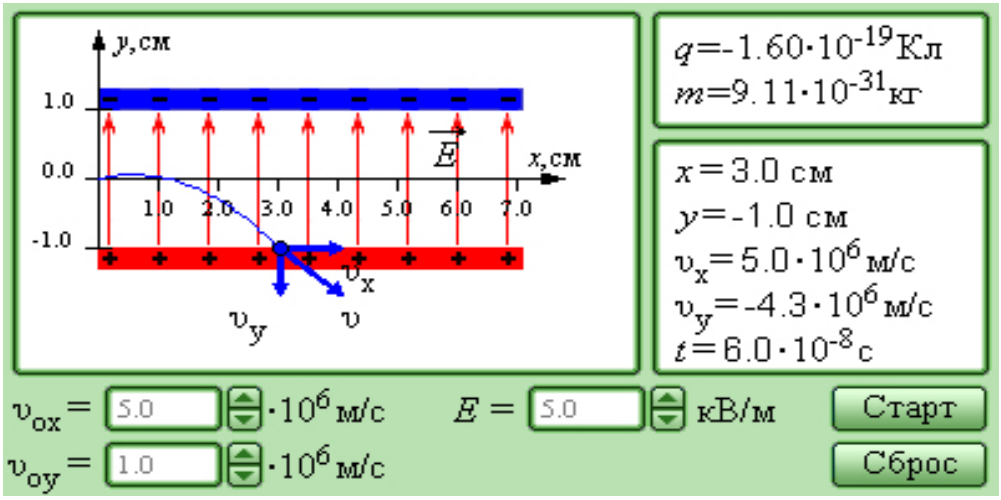

Сурет 1 – Айнымалы ток генераторының моделі

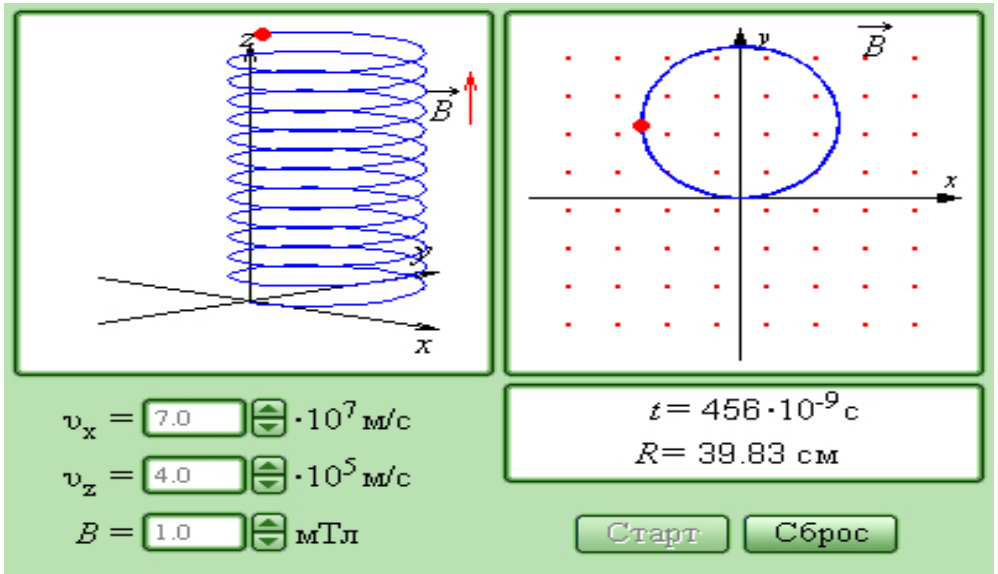

Сурет 2 – Түзу тоқтың магнит өрісі

Сурет 3 – жарық поляризациясының моделі

Сурет 4– эдектр өрісіндегі зарядтың қозғалысы

Сурет 5 – магнит өрісіндегі зеарядтың қозғалысы

Модельдеудің зертханалық экспериментпен көп ұқсас жақтары болғандықтан, оны кейде есептеу эксперименті деп те атайды. Компьютерлік бағдарлама физикалық жүйені модельдейді және есептеу экспериментін сипаттап шығарады. Мысалы , біз ешқандай зертханалық аналогы жоқ құбылысты моделдей отырып, шын мәнінде нақты әрі дәл нәтижелер ала аламыз. Модельдеу нәтижелерін тиісті теориялық есептермен салыстыру есептеу әдістерін дамытуға себепкер бола алады [5].

Соңғы кезде болашағы зор бағыт ретінде арнаулы 3-DS пакеттері көмегімен компьютерде үш өлшемді модельдер құрастырыла бастады. Мұндай модельдер ең қарапайым физикалық объектілер мен құбылыстарды жаңа аспектіде көрсетуге мүмкіндік береді. 3-DS моделдері тамаша көрнекі құрал бола алады және олардың мақсаты шындықты жан-жақты, толық қайта жасау болғандықтан, сабақтың кез-келген кезеңінде қолданыла береді.

Мектепте физиканы оқыту барысында компьютерді пайдаланудың мына ұстанымдарын орындау қажет:

а) Компьютерлік техниканы тек нақты эксперименттерге қосымша ретінде ғанаи пайдалану.

ә) Оқушылардың көру органдары мен нерв жүйесіне күш түсірмес үшін дисплейден пайдаланылатын жұмыстарды мөлшерден асырмау.

б) Өздігінен айналысуға уақыт бөле отырып, оқушылардың компьютермен айналысуын жоспар бойынша және оқытушы жетекшілігімен ғана жүзеге асыру.

в) Компьютермен жұмысты бірізділікпен күрделендіру.

г) Физика курсында оқушыларды жоспарлы әрі жүйелі түрде ЭЕМ-ның физикалық негіздерімен және жұмыс принциптерімен таныстырып отыру.

д) Компьютердің қазіргі өмірдегі орны мен оның физикада қолданылуын жүйелі түрде көрсетіп отыру.

Бұл айтылғандар қазіргі заманғы есептеу техникалық құралдарының аса мол дидактикалық күш-қуатымен айқындалады.

Оқушылардың сабақтан тыс уақытта физика пәнінің шеңберінде электрондық техникамен жұмыс істеуге даярлау – білімді жүйелермен байланысты болуы мүмкін. Көптеген жағдайда физика сабағында электрондық техника алдымен мұғалімнің , сонан соң оқушылардың қолданылатын техникалық құралына айналады. Электрондық техникалардың мұндай құрал ретінде қолданылуы, оның мектепте физика курсында пайдалануға тән ерекшелігі болып табылады.

Егер мектептегі физика курсында компьютерді пайдаланып сабақ өткізудің әдістемелік ерекшеліктері бар болса, информатика мен пән аралық байланыс жүзеге асырылса, онда жасалған әдістеме жоғары сынып оқушыларына физика сабағында компьютер қолданғанда таным белсенділігін , оқу қызметін арттыруға мүмкіндік туғызады және оқу процесінің (мотивіне) желісіне әсер етеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жинақталған тәжірибелерден алынған қорытындылардан біз ЭЕМ-ді мектепте физиканы оқытуға пайдаланудың негізгі принциптерін айқындадық :

1. ЭЕМ-ді тек қана экспериментті орындау үшін пайдалану керек, оқушыларға қажетті біліктілік пен дағды, құралмен жұмыс жасаған кезде ғана беріледі. Физика кабинетінде қондырғыларды пайдаланып эксперимент жасауға мүмкіндік болмаған жағдайда, физикалық құбылыстарды, үдерістерді компьютерде модельдеу қажет.

2. Оқушыларды экранның жылтылынан және эмоционалдық кернеуден көру органдары мен нерв жүйесіне шамадан тыс әсер етпейтіндей етіп жұмыс жасағанда, физикалық құбылыстар мен үдерістерді компьютерде модельдеу қажет.

3. Оқушы мен ЭЕМ арасындағы байланысты мұғалімнің басшылығымен іске асыру.

4. ЭЕМ мен жұмысты біртіндеп күрделендіру.

5. Физика курсында оқушыларды электрондық есептеу техникасының физикалық негіздері мен жұмыстың принциптерін жоспарлы және жүйелі түрде таныстыру.

6. Есептеу техникасын оқу үдерісіне енгізуде нақты көзқарастарды орнықтыруды ұсынатын әрбір ғылым элементтерінің құрылымының біртұтас біріктіруші және оқушыларды оқытудың әрбір кезеңіндегі педагогикалық-психологиялық мүмкіндіктерін міндетті түрде есепке ала отырып, мектеп курсындағы пәндерді түрлендіру жүйелі-функционалдық сипатта болуы қажет.

Көрсетілген принциптер білімді қорытуға және жүйелеуге, басты көзқарастарды жүзеге асыруға, физика пәнінен жалпы білім беруге және міндеттерін орындауға, сабақты оқытудың міндеттерін шешудің кешенді талаптарын есепке ала отырып, оқытушының әдістерді түрлендірулеріне, дамыту мен оларды тәрбиелеуге мүмкіндік туғызады.

Пайдалынған әдебиеттер тізімі

1. Е.В.Михеева. Информационные технологий в профессиональной деятельности. М.:Академия, 2006. — С384.

2. Моделирование деятельности специалиста на основе комплексного исследования. Под редакцией Е.Э.Смирновой. Ленинград, 1984. -С177.

3. Педагогика профессионального образования. Под редакцией В.А.Сластенина. М.:ACADEMA, 2004. -С368.

4. М.Т.Громкова. Психология и педагогика профессиональной деятельности: Учебное пособие для вузов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. -С415.

5. Б.Д.Сыдықов. Болашақ мұғалімдерді ақпараттық-компьютерлік және математикалық модельдеу негізінде кәсіби дайындау жүйесі. Пед.ғыл.док.дисс.автореферaты. Түркістан, 2008. -36б.

ТРЕНИЕ И ДВИЖЕНИЕ

Рыспеков Р.А.
учитель физики КГУ «Средняя школа имени Н.Островского» отдела образования Бородулихинского района управления образования области Абай, Бородулихинский район, с.Бородулиха

Андатпа: Берілген мақалада үйкеліс күші қозғалмалы күш сияқты қате қозғалатын қозғалыс мысалдары қаралған. Тыныштық және тербеліс үйкеліс күші заманауи физикалық мәліметтану тұрғысынан қаралады.

Аннотация: В данной статье рассмотрены примеры движения, в которых сила трения может ошибочно трактоваться как движущая сила. Природа сил трения покоя и качения рассматривается с позиций современного физического материаловедения.

Abstract: Examples of motion in which the friction force may mistakenly be interpreted as a driving force. Nature forces of static and rolling friction is considered from the standpoint of modern solid state physics.

Введение

Трение – одно из важнейших явлений природы, во многих случаях играющее ключевую роль в технике. Значение трения столь же велико, как и значение движения. Движение и трение – пара неразлучных противоположностей. Однако изучению трения в курсах школьной физики и общей физики в технических вузах уделяется незаслуженно мало внимания.

С трением школьник знакомится в начальном курсе физики. Приведем в качестве примера два фрагмента из учебников физики для 7-го класса.

«Сила, возникающая при соприкосновении поверхностей двух тел и препятствующая их перемещению относительно друг друга, называется силой трения» [1].

«При соприкосновении одного тела с другим возникает взаимодействие, препятствующее их относительному движению, которое называют трением. А силу, характеризующее это взаимодействие, называют силой трения» [2].

При изучении физики в старших классах и в вузе сила трения учитывается при решении задач, но природа трения, как правило, либо вообще не рассматривается, либо кратко

констатируется, что «…трение обусловлено шероховатостью соприкасающихся поверхностей; в случае же очень гладких поверхностей трение обусловлено силами межмолекулярного притяжения» [3]. Вузовские учебники уделяют дополнительное внимание классификации видов трения [4].

Далее определение из физического энциклопедического словаря: «Трение (внешнее) – механическое сопротивление, возникающее в плоскости касания двух прижатых друг к другу тел при их относительном перемещении. Сила сопротивления F, направленная противоположно относительному перемещению данного тела, называется силой трения, действующей на это тело» [5].

Общее для всех цитированных определений: трение – явление, заключающееся в противодействии движению, препятствующее взаимному перемещению тел. Следом за авторами приведенных определений ограничимся далее внешним трением, не затрагивая трение внутреннее.

Итак, при движении двух соприкасающихся тел друг относительно друга обычно возникает сила, противодействующая этому движению – сила трения. При поступательном движении возникает сила трения скольжения, при вращательном – сила трения качения. Далее особое внимание будет обращено на силу трения покоя, которая возникает, когда относительного движения нет, но есть сила, пытающаяся сдвинуть тела друг относительно друга.

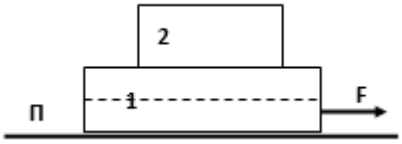
Любые силы, за исключением сил трения, вызывают ускоренное движение, увеличивая кинетическую энергию тела. Силы трения скольжения и качения вызывают отрицательное ускорение, приводя к уменьшению кинетической энергии. Сила трения покоя не создает никакого ускорения, будучи всегда равна силе, стремящейся вызвать движение, и не изменяет кинетическую энергию соприкасающихся тел.

Примеры взаимодействия при наличии трения

Рассмотрим несколько достаточно часто предлагаемых учащимся задач динамики, в которых фигурирует сила трения покоя.

Пример 1

На горизонтальной поверхности П лежит брусок 1, на котором лежит другой брусок 2 (рис. 1).

Если двигать нижний брусок 1 равномерно или с небольшим ускорением, то брусок 2 останется лежать на бруске 1 и будет двигаться относительно поверхности П так же, как и брусок 1. Обычно говорят, что в этом случае брусок 2 начинает двигаться благодаря силе трения покоя, возникающей между соприкасающимися поверхностями брусков 1 и 2. Следовательно, здесь сила трения выступает в качестве движущей силы!? Именно такое мнение часто формируется у выпускников средней школы, и оно затем, к сожалению, сохраняется и у студентов.

При достаточно большом ускорении верхний брусок начнется скользить по нижнему, отставая от него, и между брусками будет действовать сила трения скольжения.

Пример 2

На наклонной плоскости находится тело (брусок). Если он покоится, то действующие на него силы скомпенсированы. При решении задач такого рода в школе обычно считается, что на брусок действуют три силы: тяжести, трения и реакции опоры. Такой подход удобен для решения задач, но физически он не вполне корректен.

Вспомним, что сила – это мера взаимодействия тел, причем, согласно третьему закону Ньютона, два тела действуют друг на друга силами, равными по величине и направленными противоположно друг другу: (рис. 2).

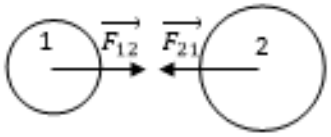

Рис. 2. Взаимодействие двух тел

При этом на каждое из взаимодействующих тел действует только одна сила. Если взаимодействует N тел, то на каждое тело действует (N – 1) тело, следовательно, столько же сил, т. е. (N – 1).

На брусок, лежащий на наклонной плоскости, действуют два тела: Земля и опора (наклонная плоскость). Земля действует на тело силой тяжести , направленной вертикально вниз. Если брусок покоится, значит опора действует на него силой , равной силе тяжести по модулю, но направленной вертикально вверх (рис. 3).

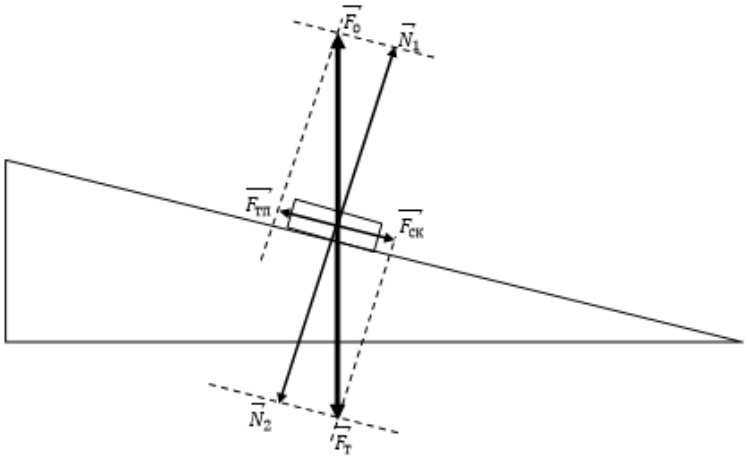

Рис. 3. Тело, покоящееся на наклонной плоскости

Природа силы тяжести – гравитационное взаимодействие, природа силы - межатомное (межмолекулярное) взаимодействие.

Для удобства решения подобных задач (и только для этого!) вектор силы принято разлагать на две взаимно перпендикулярные компоненты: одну перпендикулярную (нормальную) наклонной плоскости – , вторую – параллельную (касательную, иначе называемую тангенциальной) плоскости – . Компоненту, перпендикулярную наклонной плоскости, назвали силой реакции опоры, хотя по смыслу это название следовало бы применять к силе . Такое несоответствие возникло, вероятно, потому, что понятие реакции опоры исторически возникло применительно именно к горизонтальной плоскости.

Компоненту , параллельную плоскости, назвали силой трения покоя, опять-таки по аналогии с задачей о теле на горизонтальной плоскости.

Таким образом, силы реакции опоры и трения покоя, будучи компонентами одной и той же силы, имеют одну и ту же физическую природу – межатомное взаимодействие.

Силу тяжести можно также разложить на две компоненты – перпендикулярную и параллельную наклонной плоскости. Первую из них называют силой нормального давления, а вторую - скатывающей силой. Силу компенсирует сила . Наличие силы обусловливает появление равной ей по модулю и направленной противоположно силы трения покоя , которая действует со стороны тела на плоскость.

Необходимо иметь в виду, что в данной задаче есть две пары взаимодействующих тел: брусок – Земля и брусок – наклонная плоскость. Пара наклонная плоскость – Земля не рассматривается, так как наклонная плоскость фактически является частью Земли. Напомним, что согласно третьему закону Ньютона два тела, составляющих пару, действуют друг на друга силами, равными по величине, но направленными противоположно друг другу.

Пример 3

Вращающийся цилиндр падает на горизонтальную поверхность стола. Будем считать, что вертикальная скорость цилиндра в момент соприкосновения с поверхностью обращается практически в нуль. Сразу после падения цилиндр начнет катиться по столу в ту сторону, в которую двигались верхние точки цилиндра (на рис. 4 вправо).

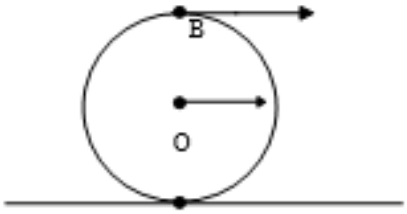

Рис. 4. Качение цилиндра

Единственная сила, действующая на цилиндр, которая направлена вправо – сила трения покоя. Казалось бы, логический вывод: сила, заставляющая цилиндр двигаться вдоль горизонтальной поверхности – сила трения покоя. Но сила трения покоя, в соответствии с ее определением, возникает только в том случае, если есть сила, пытающаяся сдвинуть одно тело по поверхности другого. Какая же это сила в нашем случае? На цилиндр действует только стол, следовательно, только он и может быть «источником» этой силы.

При качении цилиндра появится сила трения качения, которая заставит его, в конце концов, остановиться. «Источником» силы трения качения является тот же стол. Две силы трения, действующие на одно и то же тело (цилиндр) со стороны одного и того же тела (стола), направлены противоположно друг другу (?!).

Деформация твердого тела

Итак, силы реакции опоры и трения покоя имеют общую физическую природу - межатомное (межмолекулярное) взаимодействие. Учитывая данные современной науки, целесообразно эту природу рассматривать на основе представлений физического материаловедения (или физики твердого тела).

Рассмотрим твердое (кристаллическое) тело в форме параллелепипеда (рис. 5a).

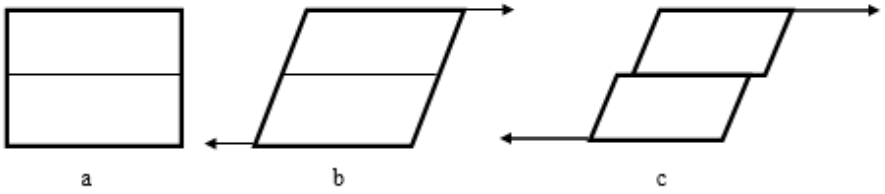

Рис. 5. Деформируемое сдвигом твердое тело.

Если к нему приложить сдвиговое усилие, то оно деформируется – вначале упруго (рис. 5b). Упругие механические напряжения будут препятствовать движению верхней части тела вправо, а нижней – влево. Затем при увеличении сдвигового напряжения может произойти пластическая деформация и разрушение по наиболее слабому месту (средняя линия на рис. 5c), т. е. разделение одного тела на два. Далее верхняя часть тела будет скользить (с трением) по нижней его части.

Трение и упругость

Применим проведенные здесь рассуждения к анализу ситуации в рассмотренных выше примерах.

В примере 1 в состоянии покоя или равномерного движения сил трения нет. Благодаря межмолекулярному взаимодействию два бруска представляют собой фактически одно твердое тело (как две части бруска на рис. 5), а поверхность их соприкосновения может рассматриваться как дефект - граница раздела. Ускоренное движение нижней части бруска 1 вызывает появление упругих напряжений в верхней его части, которые передаются бруску 2, заставляя верхний брусок начать движение вместе с нижним. Упругие напряжения будут препятствовать соскальзыванию верхнего бруска с нижнего, обусловливая тем самым то, что

мы называем трением покоя. Следовательно, сила, заставляющая двигаться верхний брусок – возникающая в нем из-за деформации сила упругости. Сила трения покоя по-прежнему противодействует проскальзыванию брусков друг относительно друга. После разрушения объединенного тела по плоскости соприкосновения два тела движутся друг относительно друга, а межатомное взаимодействие обусловливает наличие силы трения скольжения.

В задаче с наклонной плоскостью по отношению к силе трения ситуация аналогичная рассмотренной.

В примере с колесом наличие сцепления колеса с дорогой (трение покоя) можно также рассматривать как факт объединения их в одно тело. Сила, развиваемая двигателем автомобиля, стремится повернуть колесо (прикладывая силу к оси [1]) так, чтобы его верхняя часть двигалась в нужном направлении, а нижняя – в противоположном. Если обеим частям колеса ничто не мешает, оно будет вращаться, но автомобиль останется на месте. Если же нижняя часть колеса связана с дорогой, то сила двигателя, приложенная к оси колеса, обусловливает возникновение деформации сдвига и упругих механических сил (напряжений) в материале колеса. Вследствие этого верхняя часть колеса, ось и весь автомобиль будут перемещаться вперед. В данном случае сцепление колеса с дорогой препятствует перемещению (скольжению) нижней части колеса относительно дороги и, следовательно, играет роль трения покоя. Сила трения покоя – это сила, препятствующая разрушению объединенного тела. Роль движущей силы, заставляющей колесо как целое двигаться вперед поступательно, играет сила упругости. Это можно продемонстрировать на следующем опыте.

Возьмем обычное велосипедное колесо и удалим у него почти все спицы, оставив три или четыре. Поставим перед колесом какое-нибудь препятствие, прижмем обод к дороге (полу) и начнем поворачивать центральную часть колеса. Можно будет увидеть, что при этом спицы начнут деформироваться.

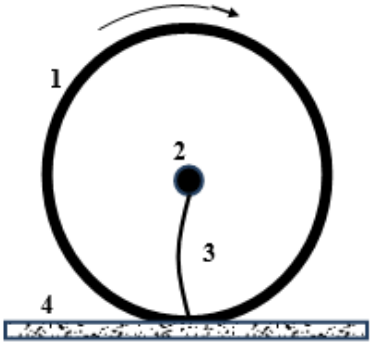

Рис. 6. Колесо 1 на дороге 4: 2 – ось, 3 – спица.

Если спицы сделаны из хорошей стали, то деформация будет упругой. Известно, что сила упругости одинакова в обеих точках закрепления спицы, т. е. у оси и у обода. Пока деформация невелика, колесо не будет проворачиваться, так как возникает сила трения покоя, которая точно равна силе упругости, возникшей в спицах. Сила упругости спиц приложена к дороге. Но дорога сама деформируется упруго (рассматриваем только упругую деформацию!). Сила упругости дороги в соответствии с третьим законом Ньютона, действует на колесо, причем эти две силы равны друг другу. Если теперь убрать препятствие, то колесо покатится под действием силы упругости. Спицы начнут выпрямляться, сила упругости, а, следовательно, и вызванное ей ускорение будет уменьшаться. Когда сила упругости станет меньше силы трения качения, движение станет замедленным.

Таким образом, сила упругости, возникающая в спицах, рассматриваемая в месте соприкосновения обода колеса с дорогой, играет роль силы, пытающейся двигать колесо вперед, а сила упругости дороги – роль трения покоя. Ничем не скомпенсированная сила упругости, рассматриваемая в месте соединения спицы с осью колеса, играет роль силы тяги.

Колеса реальных транспортных средств изготавливаются таким образом, что возникающая в них упругая деформация настолько мала, что невооруженным глазом не видна,

однако она есть, так что приведенные здесь рассуждения полностью относятся к любым колесам, сделанным из любых материалов.

Когда колесо катится, в его задней части происходит разрыв межмолекулярных связей, сопровождающийся преобразованием части энергии связей в тепловую. На это затрачивается часть механической энергии, которую и рассматривают обычно как работу сил трения, в данном случае трения качения.

Аналогичный анализ может быть проведен и для других задач с силами трения. В любом случае сила трения, в частности, сила трения покоя, не является движущей силой.

Заключение

Можно привести много примеров ситуаций, в которых сила трения покоя кажется движущей силой, что противоречит определению силы трения, как противодействующей движению. Более того, при решении некоторых задач механики ее можно формально вводить в уравнение второго закона Ньютона. Противоречие снимается, если детально рассмотреть силы, возникающие при возможном относительном движении соприкасающихся тел, с позиций физики деформируемого твердого тела.

Список использованных источников

1. Физика и астрономия : учеб. для 7 кл. общеобразоват. учреждений / А. А. Пинский, В. Г. Разумовский, Ю. И. Дик и др.; Под ред. А. А. Пинского, В. Г. Разумовского. – 6-е изд. – М. : Просвещение, 2002. – 191 с.- С. 107.

2. Перышкин, А. В. Физика. 7 кл. : учеб. для общеобразоват. учреждений / А. В. Перышкин. – 10-е изд., доп. – М. : Дрофа, 2006. – 192 с. - С. 71.

3. Трофимова Т. И. Курс физики : Учеб. пособие для вузов. –. М.: Высшая школа, 2001. – С. 18.

4. Савельев И. В. Курс общей физики : Учебное пособие. В 3-х тт. Т. 1. Механика. Молекулярная физика. 5-е изд., стер. – СПб. : Изд-во «Лань», 2006. С. 66-67.

5. Физический энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров. М: Сов. энциклопедия, 1984. – 944 с. - С. 765.

ОРТА МЕКТЕПТЕ «ЖҰҚА ЛИНЗА» ТАРАУЫН ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Саламатов Т.
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің магистрі
Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Қазіргі білім беру кезеңінде инновациялық технологиялар білім беру процесінің ажырамас бөлігіне айналды. Атап айтқанда, орта мектепте оқытылатын физика пәнін оқытуда иновациялық құралдарды пайдалану арқылы білім беру процессін дамытудың жаңа жолдарын тапты. Бұл мақала "Жұқа линза" тарауына ерекше назар аудара отырып, физиканы оқытуда инновациялық технологияларды қолданудың өзекті талқылануына арналған.

Аннотация: На современном этапе образования инновационные технологии стали неотъемлемой частью образовательного процесса. В частности, нашли новые пути развития образовательного процесса путем использования иновационных средств в преподавании физики, преподаваемой в средней школе. Данная статья посвящена актуальному обсуждению применения инновационных технологий в обучении физике с особым акцентом на главу" тонкая линза".

Abstract: At the present stage of education, innovative technologies have become an integral part of the educational process. In particular, he found new ways to develop the educational process through the use of innovative tools in teaching physics, which are taught in high school. This article is devoted to a topical discussion of the use of innovative technologies in teaching physics, with special attention to the Chapter "thin lens".

Қазіргі білім ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуынан туындаған революцияны бастан кешуде. Бұл революция оқытудың барлық аспектілеріне, соның ішінде

жаратылыстану пәндеріне, атап айтқанда физикаға қатысты болды. Орта мектепте физиканы оқыту инновациялық технологияларды қолдану арқылы қызықты әрі түсінікті болды. Дәстүрлі оқулықтар мен дәрістер енді білімді игерудің жалғыз жолы емес. Бүгінгі таңда студенттер материалмен өзара әрекеттесе алады, дерексіз ұғымдарды көзбен көре алады, оларды зерттей алады және саналы қорытынды жасай алады.

"Жұқа линза" тақырыбын игерудің маңыздылығын және оқушылар кездесетін қиындықтарды негіздеу

"Жұқа линза" тақырыбы физикада маңызды, сонымен қатар өмірде практикалық қолданысқа ие. Ол фокустық қашықтық, үлкейту және кескін қалыптастыру сияқты маңызды оптикалық ұғымдарды қамтиды. Бұл ұғымдарды түсіну оптика, фотография және медициналық технологиялар саласындағы білімді дамытудың негізі болып табылады.

Дегенмен, көптеген студенттер үшін "жұқа линза" тақырыбы күрделі және дерексіз болуы мүмкін. Бұл олардан дерексіз оптикалық құбылыстарды визуализациялау және түсіну қабілетін талап етеді. Инновациялық технологиялар материалды ассимиляциялау процесін едәуір жеңілдетіп, оны қол жетімді және көрнекі ете алады.

Демек, бұл мақалада орта мектепте "жұқа линза" тарауын тиімдірек оқыту үшін инновациялық технологияларды қолданудың әртүрлі жолдары мен әдістері қарастырылады. Осы әдістердің арқасында студенттер оптикалық ұғымдарды жақсы түсініп, елестете алады, бұл өз кезегінде физиканы оқытуды тартымды және өнімді етеді[1].

Жұқа линзалардың интерактивті модельдеуін қамтамасыз ететін қолданыстағы білім беру бағдарламалары мен веб-қосымшалардың сипаттамасы.

Білім беру саласында оптикалық құбылыстарды, соның ішінде жұқа линзалардың жұмысын тереңірек зерттеу үшін интерактивті модельдеуді қамтамасыз ететін бірқатар білім беру бағдарламалары мен веб-қосымшалар бар. Мұнда бірнеше мысалдар келтірілген:

- PhET Interactive Simulations: Колорадо университеті әзірлеген PhET физиканың әртүрлі аспектілерін қамтитын көптеген интерактивті модельдеулерге тегін қол жеткізуге мүмкіндік береді. Олардың арасында студенттерге линзалардың әртүрлі түрлерімен тәжірибе жасауға, олардың параметрлерін өзгертуге және оның кескіннің қалыптасуына қалай әсер ететінін байқауға мүмкіндік беретін модельдеу бар.

- Geogebra: GeoGebra-математика мен ғылымдарды, соның ішінде физиканы зерттеуге арналған әмбебап білім беру қосымшасы. Онда оптикалық құбылыстарды зерттеу үшін жеке модельдеу мен визуализация жасауға мүмкіндік беретін құралдар бар.

- Optics Bench Interactive: бұл оптикалық жүйелердің интерактивті модельдеуін, соның ішінде жұқа линзалардың жұмысын қамтамасыз ететін білім беру веб-қосымшасы. Оқушылар линзалардың параметрлерін реттей алады және олардың жарық сәулелерімен өзара әрекеттесуін бақылай алады.

- The Physics Classroom: бұл ресурс Физика үшін көптеген интерактивті білім беру материалдарын, соның ішінде оптикалық құбылыстарды модельдеуді ұсынады. Оқушылар оптиканы жақсы түсіну үшін виртуалды эксперименттер жүргізе алады[2].

Мұғалімдер сонымен қатар өздерінің интерактивті модельдеулерін әзірлеуге және оларды оқу процесіне енгізуге мүмкіндік алады. Бұл мұғалімдерге оқушылардың деңгейі мен қажеттіліктеріне сәйкес келетін сабақтар жасауға мүмкіндік береді. Жеке модельдеуді әзірлеу процесі келесі қадамдарды қамтиды:

- Оқу мақсаттарының анықтамасы: мұғалім оқушыларда модельдеу арқылы қандай нақты мақсаттар мен дағдыларды дамытқысы келетінін анықтайды.

- Модельдеу дизайны: мұғалім оқу мақсаттарын ескере отырып модельдеу жасайды. Бұл оқушылар реттей алатын параметрлерді және көрнекілік үшін визуалды элементтерді таңдауды қамтуы мүмкін.

- Сабақта модельдеуді қолдану: мұғалім өзінің модельдеуін оқу процесіне біріктіреді, оның қолданылуын түсіндіреді және оқушыларға оптикалық құбылыстарды зерттеу үшін тапсырмалар береді.

Мұғалім оқушылардың материалды өз модельдеуін қолдана отырып қаншалықты сәтті игергенін талдайды және оқу процесіне түзетулер енгізе алады[3].

Оптикалық құбылыстарды түсіну үшін практикалық тәжірибелер мен эксперименттердің маңызы.

Тәжірибелік тәжірибелер мен эксперименттер оптикалық құбылыстарды, соның ішінде жұқа линзалардың жұмысын зерттеуде маңызды рөл атқарады. Олар студенттерге оптикалық ұғымдарды терең түсінуге ықпал ететін материалмен тікелей әрекеттесуге мүмкіндік береді.

Оптика сабақтарында оқушылар линзалармен өз бетінше жұмыс істей алады, олардың параметрлерін реттей алады, жарыққа назар аударады және суреттегі өзгерістерді байқай алады. Бұл практикалық тәжірибелер деректерді бақылау, өлшеу және талдау дағдыларын дамытуға ықпал етеді және оқушыларға күрделі оптикалық құбылыстарды жақсы есте сақтауға және түсінуге көмектеседі[4].

Интерактивті модельдеулерді практикалық тәжірибелермен біріктіру неғұрлым толық білім беру әсерін тудыратынын, бұл оптикалық құбылыстарды зерттеуді оқушылар үшін тиімдірек және қызықты ететінін атап өткен жөн.

Оптика мен жұқа линзаларға қатысты білім беру мобильді қосымшалары мен ойындарына шолу.

Оқушыларға жұқа линзалардың жұмысын интерактивті және тартымды түрде үйренуге мүмкіндік беретін бірқатар білім беру мобильді қосымшалары мен ойындары бар. Мұнда бірнеше мысалдар келтірілген:

- "Optics Lab": бұл мобильді қосымша пайдаланушыларға әртүрлі линзалармен виртуалды эксперименттер жүргізуге және олардың Жарық фокусына қалай әсер ететінін зерттеуге мүмкіндік береді.

- "iOptics": бұл қосымша линзалар мен басқа оптикалық құбылыстардың жұмысын зерттеуге арналған интерактивті модельдеуді ұсынады. Пайдаланушылар линзалардың параметрлерін өзгерте алады және суреттегі өзгерістерді байқай алады.

- "Physics Learning Games": бұл білім беру ойындарының сериясы физиканың әртүрлі аспектілерін, соның ішінде оптиканы қамтитын ойындарды қамтиды. Ойындар оптикалық құбылыстарды түсінуді тереңдетуге көмектесетін тапсырмалар мен басқатырғыштар ұсынады.

Оқу ойындарының мысалдары және олардың оқушылардың мотивациясына әсері[5].

Оптика мен жұқа линзаларға қатысты білім беру ойындары оқушылардың мотивациясын едәуір арттырып, оқу процесін қызықты ете алады. Мұндай ойындардың мотивацияға әсер ету мысалдарына мыналар жатады:

- Интерактивті оқыту: Ойындар оқушыларға сабаққа белсенді қатысуға және эксперимент жасауға мүмкіндік береді, бұл тақырыпқа деген қызығушылықты оятуы мүмкін.

- Бәсекеге қабілетті элемент: көптеген білім беру ойындары студенттерге бір-бірімен немесе өздерімен бәсекелесуге мүмкіндік беретін бәсекеге қабілетті аспектіні қамтиды, бұл тақырыпқа тереңірек енуге ықпал етуі мүмкін.

- Марапаттар мен жетістіктер:ойындар көбінесе марапаттар мен жетістіктер жүйесін ұсынады, оқушыларды нәтижелерін жақсартуға және мақсаттарына жетуге ынталандырады.

- Интерактивті кері байланыс: білім беру ойындары студенттерге өз қателіктерін жақсы түсінуге және олардан үйренуге көмектесетін жедел кері байланыс бере алады.

Оқыту әдістерінің әртүрлілігінің және оқушыларды тартудың маңыздылығы.

Оптика мен жұқа линзаларды оқытуда мобильді қосымшалар мен білім беру ойындарын пайдалану дәстүрлі оқыту әдістерін толықтырады. Оқыту әдістерінің әртүрлілігі табысты білім берудің негізгі аспектісі болып табылады[6].

Әр түрлі оқушыларда білім беру әдістеріне қатысты әртүрлі оқу стильдері мен қалаулары болуы мүмкін. Кейбір оқушылар интерактивті модельдеу арқылы сәтті оқи алады, ал басқалары дәстүрлі сабақтарды мүмкін. Сондықтан оқушыларға оптикалық құбылыстарды зерттеудің әртүрлі нұсқаларын ұсыну өте маңызды, сондықтан әркім өзіне сәйкес әдісті таба алады.

Мобильді қосымшалар мен ойындарды басқа оқыту әдістерімен бірге пайдалану білім беру тәжірибесін байытады, оны қызықты етеді және оқушыларға жұқа линзалардың күрделі тұжырымдамаларын жақсы меңгеруге көмектеседі.

ҚОРЫТЫНДЫ:

Мақаланың негізгі ойларын қорытындылау және орта мектепте "жұқа линза" тарауын оқытудағы инновациялық технологиялардың рөлін атап өту.

Осы мақалада біз Орта мектептегі "жұқа линза" тарауының оқу процесіне инновациялық технологиялардың маңыздылығы мен әсерін талқыладық. Біздің талдауымыз инновацияның заманауи білім беруде маңызды рөл атқаратынын және оның физиканы, соның ішінде оптиканы оқушыларға қолжетімді және қызықты ету мүмкіндігі бар екенін көрсетті. Инновациялық әдістерге виртуалды және кеңейтілген шындықты, интерактивті модельдеуді, Мобильді қосымшаларды және білім беру ойындарын пайдалану кіреді.

Инновациялық технологиялар студенттерге оптикалық құбылыстарды көрнекі және интерактивті түрде байқауға, тәжірибе жасауға және өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді. Бұл оқушыларға жарыққа назар аудару және кескін қалыптастыру сияқты күрделі ұғымдарды жақсы түсінуге көмектеседі. Сонымен қатар, олар оқушылардың қызығушылығы мен мотивациясын ынталандырады, өйткені оқыту қызықты және практикалық болады.

Олар абстракцияны оқу процесінен алып тастайды, бұл оқушыларға физикалық құбылыстарды сөзбе-сөз көруге және өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді. Бұл күрделі ғылыми тұжырымдамалардағы кедергілер мен қорқынышты азайтады.

Инновация сонымен қатар цифрлық дәуірде өскен және оқытуда технологиямен өзара әрекеттесуді күтетін заманауи студенттердің қажеттіліктері мен мүдделерін ескереді. Бұл білім беру әдістерін қазіргі қоғамға бейімдеудің маңыздылығын растайды.

Инновациялық әдістер, соның ішінде технологияны қолдану білім беру тәжірибесін байытады, оны қызықты әрі тиімді етеді. Олар физика сияқты ғылымды үйренудің жаңа мүмкіндіктерін ашады және оны барлық оқушылар үшін жақынырақ және түсінікті етеді.

Қорытындылай келе, Физиканы оқытудағы инновациялар, соның ішінде "жұқа линза" тарауы білім беру процесін өзгертеді және оқушылар үшін жарқын және қызықты болашақ жасайды, оларды оптика әлемін және жалпы ғылымды зерттеуге шабыттандырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Оқытудың инновациялық әдістемелері мен технологияларын жоғары оқу орындарында қолдану тәжірибесі. Оқу-әдістемелік құрал. – Құрастырушылар: Тұрғынбаева Б., Әлімов А. Қ. – Алматы, 2011.
2. Цукерман Г. А. Инновации в мировой педагогике. – Рига: Эксперимент, 1998.
3. Инновационное обучение: Стратегия и практика. /Под ред. Ляудис В. Я. – М., 1994.
4. Роджерс Э. Инновация туралы түсінік. – //Қазақстан мектебі, №4, 2006
5. Нағымжанова Қ. М. Инновациялық оқыту жағдайларындағы мұғалім қызметінің психологиялық-педагогикалық негіздері. – Өскемен, 1999.
6. Көшімбетова С. Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. – А.: Білім, 2008.

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Салыкпаева А.Қ.

Бастауыш сыныптағы математика пәнінің мұғалімі, №67 ЖББМ

Жубаева Л.А.

Бастауыш сыныптағы математика пәнінің мұғалімі, №5 мектеп-гимназия

Андатпа: Мақалада математика сабақтарында шығармашылық тапсырмаларды қолдану қажеттілігі және оларға қойылатын талаптар туралы ойлар келтірілген.

Аннотация: В статье приводятся размышления о необходимости применения на уроках математики творческих заданий и предъявляемые к ним требования.

Abstract: The article provides reflections on the need to apply creative tasks in mathematics lessons and the requirements imposed on them.

Бүгінгі таңда мектептің алғашқы күндерінен бастап балалар мүмкіндігінше көп ақпаратты қабылдауы керек және жан-жақты дамиды. Мұның бәрі бүкіл білім беру жүйесіне мүмкіндігінше көп көңіл бөлуге, оқу бағдарламаларына жаңа нәрсе әкелуге шақырады. Оқытудың барлық жаңа әдістерін әзірлеу, бұл қазіргі қоғамда жаңа, күрделі мәселелерді шешуге, олардың сапалы шешімдерін белгісіздік, таңдаудың көптігі және қоғам жинақтаған білімді үнемі жетілдіру жағдайында табуға қабілетті белсенді тұлғаларға деген қажеттілік артып келе жатқандығына байланысты. Бүгінгі күннің шындығында оқушылардың шығармашылық дарындылығын дамыту өмірдің білімге қоятын негізгі сұраныстарының бірі болып табылады. Шығармашылық бастаманың болмауы көп жағдайда стандартты емес мәселелерді шешу қажет болатын жоғары сынып оқушыларын оқытуда қиындықтар туғызады. Осыған байланысты бастауыш мектеп жасы тұлғаның шығармашылық әлеуетін анықтау және дамыту үшін ең қолайлы және маңызды кезең болып саналады. Психологиялық тұрғыдан алғанда, бастауыш мектеп жасы шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін қолайлы кезең болып табылады. Өйткені бұл жаста балалар өте қызығушылық танытады, олардың айналасындағы әлемді білуге деген үлкен желыласы бар. Сондай-ақ, бастауыш сынып оқушыларының ойлауы ересек балалардың ойлауына қарағанда еркін екенін мойындау керек. Догмалар мен стереотиптер оны әлі басып алған жоқ. Бұл сапаны барлық қол жетімді тәсілдермен дамыту керек. Оқушылардың шығармашылық мүмкіндіктерін дамыту мектептегі оқытудың барлық кезеңдерінде маңызды. Бастауыш сыныптарда оқу жұмысының тәсілдерін қалыптастыру алғаш басталған кезде бұл міндет әсіресе өзекті болады. Сондықтан зейінді, байқауды, есте сақтауды дамытуға, талдау, салыстыру, заңдылықтарды табуға бағытталған үздіксіз нақты білу қажет [1].

Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін жандандыруға арналған осындай құралдардың бірі – математика сабақтарында әр түрлі шығармашылық тапсырмалар-оқушылардан шығармашылық қызметті талап етеді, онда оқушы шешудің жолын тауып, білімді жаңа жағдайда қолдануы керек, түбегейлі жаңа нәрсе жасауы керек. Бұл іс-әрекетте шығармашылыққа ынталандыру баланың дидактикалық мәселенің шешімін табуға деген ұмтылысы болып табылады, өйткені осылайша бала өзінің ойлау процестерін белсендіреді. Бастауыш сынып оқушысының шығармашылық ойлауын дамыту үшін оның қызығушылығы мен қызығушылығын сезінуі, адамзаттың білім жолын қайталауы, пайда болған жазба қажеттіліктерін қанағаттандыруы қажет. Қиындықтарды жеңу, проблемаларды шешу арқылы ғана бала шығармашылық әлеміне ене алады. Ал қазіргі уақытта қораптан тыс ойлайтын шығармашылық адам ғана жетістікке жете алады. Оқушылардың шығармашылық ойлауын дамыту бүгінгі мектептегі маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Өзін-өзі жүзеге асыруға, өз мүмкіндіктерін көрсетуге деген ұмтылыс – бұл адам өмірінің барлық түрлерінде көрінетін бағыттаушы бастама-дамуға, кеңейтуге, жетілдіруге, жетілуге, өзін-өзі тану денесінің барлық қабілеттерін тұлға ретінде көрсетуге және көрсетуге деген ұмтылыс. Балалардың шығармашылық қызметінің айрықша белгісі – қызмет өнімінің субъективті жаңалығы. Маңыздылығы бойынша баланың ашылуы мұғалімнің бағыты болуы керек. Оның идеясы бойынша, оның көмегімен ол шығармашыл бола алмайды. Сонымен бірге, бала қазірдің өзінде белгілі және іс жүзінде қолданылған, бірақ белгілі бір нәрсені көшірместен өз бетінше ойлаған шешімді ұсына алады. Мұндай жағдайларда біз оқушының болжамына, түйсігі мен өзіндік ойлауына негізделген шығармашылық процеспен айналысамыз. Мұнда стандартты емес математикалық есептерді шешу қабілеті қалыптасатын іс-әрекеттің психологиялық механизмінің өзі маңызды. Бастауыш сынып оқушыларында шығармашылық ойлауды балалардың шығармашылық мүмкіндіктерін сәтті қалыптастыру және орталық ойлауды шешу [2].

Математиканы оқытудың ерекшелігі – бұл проблема табиғи түрде пайда болады, арнайы жаттығулар мен жасанды түрде таңдалған жағдайларды қажет етпейді. Математика

оқулықтарында және дидактикалық материалдарда келтірілген барлық есептер мен мысалдар, егер сіз олардың орындалуын таза оқу жұмысына айналдырмасаңыз, оқушы шешуі керек проблемалар бар.

- бірқатар элементтерді, сандар қатарын қарастырыңыз;
- қандай ереже бойынша қатар жасалды?
- мен не қызық екенін байқадым? Осы сандар қатарын жалғастыруға тырысыңыз (бұл тапсырманы орындау үшін балалар тікелей және кері санауды жақсы білуі керек);
- бұл тапсырманы орындау кезінде балалар санға емес, осы қатардағы заттардың, сандардың жазылуы мен ретіне назар аударады. Біртіндеп тапсырма күрделене түседі;
- сандар қатарын жалғастырыңыз.

Әрі қарай тапсырмалар одан әрі күрделене түседі (бұл тапсырманы орындау үшін балалар ұғымдарды түсініп, бірнеше бірлікке азайтып, 10-дағы әрекеттерді орындауы керек) [3].

Тапсырманың тұжырымдамасы бірдей болып қалады

2, 4, 3, 5, 46, 7 (алдымен екіге көбейтіңіз, содан кейін 1-ге азайтыңыз)

9, 6, 8, 5, 7, 4, ... (алдымен 3-ке азаяды, содан кейін 2-ге көбейтіледі) және т.б.

Теңдік және теңсіздік ұғымдарымен танысқаннан кейін студенттердің алдында проблема туындайды. Теңдік тақтаға жазылады:

4+4=9 5+2=7 8-6=2 4-1=2 3+4=7 9-5=3 және т. б.

Балаларға тапсырмалар беріледі:

- тақтада не жазылған? (теңдік)
- ерекше нәрсені кім байқады? (кейбір шешімдер дұрыс емес)
- оларды екі бағанға орналастырыңыз (дұрыс және дұрыс емес)
- қате жазбалардың дұрыс болуы үшін не істеу керек?

Бұл жағдайда балалар өз нұсқаларын ұсынады:

1) теңдіктің дұрыс мағынасын табыңыз;

2) = белгісін өзгертіңіз және Сіз дұрыс теңсіздікті аласыз;

3) өрнектегі сандардың бірін өзгертіңіз, сонда оны шешкен кезде осы мән алынады [4].

Қазіргі психология әр оқушының өміршеңдіктің кез-келген саласында дарынды адам екенін анықтайды. Әр оқушының қабілетіне, дарындылығына сүйене отырып, олардың әрқайсысында ерекше, мұғалімдер шығармашылық қабілетін дамытады.

Өмір шығармашылық тұлғаны, тек орындаушы адамды ғана емес, өз бетінше ойлайтын, өзіндік идеялар тудыратын, батыл, стандартты емес шешімдер қабылдайтын адамды тәрбиелеуге қоғамдық сұраныс тудырады. Тәжірибе көрсеткендей, ересек өмірге кіретін, жоғары оқу орындарына түсетін көптеген мектеп түлектері проблемаларды өз бетінше шеше алмайды, диалектикалық, жүйелі ойлауды білмейді, шығармашылық қиял, бастама, тапқырлық жетіспейді. Бұл жағдай оқушыларды өмірге дайындаудың сапалы жаңа тәсілін талап етеді оқу-тәрбие процесін тұлғаның шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағыттау.

Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға қамқорлық жасай отырып, оларды шығармашылық жұмысқа тарта отырып, оқушылардың барлық психикалық қасиеттерін дамытуға қажетті жағдайлар жасауға болады. Мектеп практикасы өздеріне ұнайтын іспен айналысатын оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, табандылығын, бағдарламалық талаптардан әлдеқайда озық, бірақ олардың шығармашылық идеяларын жүзеге асыру үшін өте қажет білім мен дағдыларды игерудегі ерік-жігерін көрсететін мысалдарға толы. Шығармашылық мәселелерді шешу, оларды шешудің стандартты емес тәсілдерін іздеу барысында студенттер ұсақ-түйекке сыни тұрғыдан қарау қабілетін дамытады, пікірталас жүргізуді үйренеді және т.б. Оқушылардың шығармашылығы олардың моральдық-этикалық және ерікті қасиеттерін қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен бірге оқушылардың шығармашылық қызметі олардың физикалық және эстетикалық дамуына жағымды әсер етеді.

Оқушылардың шығармашылық математикалық қабілеттерін дамыту білім беруді ұйымдастырудың гуманистік принципінің негізгі аспектілерінің бірін жүзеге асыруға жеке адамның нақты еркіндік алуына жағдай жасауға ықпал етеді.

Егер осы процесте жүйелі тәсіл қамтамасыз етілсе, бастауыш сынып оқушыларының

шығармашылық математикалық қабілеттерін қалыптастырудың тиімділігі едәуір артады, бұл шығармашылық қабілеттерді уақтылы анықтауды, математикалық құрылымдалған материалға қызығушылықты дамытуды, осы қабілеттердің көріністерінің жеке және жас ерекшеліктерін ескеруді қамтамасыз етеді [5].

Жалпы гипотеза осындай компоненттерде көрінеді:

1) зерттеу қабілеттері психологиясының ғылыми-теориялық негіздемесі олардың ғылыми математикалық шығармашылықтың құрамдас бөлігі болып табылатындығында;

2) математикалық шығармашылық қабілеттер жүйелік білім болып табылады, онда мынадай айқындаушы құрамдас бөліктерді бөліп көрсетуге болады: конвергентті және дивергентті ойлаудың жеке тұлғаның аналитикалық-синтетикалық қызметке, атап айтқанда жіктеу және жалпылау операцияларына қабілеттілігі ретіндегі өзара байланысы, Бұл математикалық есептердің жаңа, стандартты емес және инвариантты шешімдерін табу қабілетімен байланысты;

3) шығармашылық қабілеттердің жеке көріністері белгілі бір математикалық зерттеу есептеріне қызығушылық ретінде бастауыш мектеп жасындағы оқушыларда көрінеді, бірақ ол жас кезінде көріністердің жоғары деңгейіне жетеді және математикаға, атап айтқанда, есептердің осы түріне бейімділіктен тұрады;

4) шығармашылық математикалық қабілеттерді қалыптастыру математиканы оқытудың мазмұны мен әдістеріне белсенді көзқарас, оқушылардың математикалық зерттеу қызметіне деген жеке қызығушылығын есепке алу және практикалық дағдыларды меңгеру жағдайында едәуір тиімді болады.

Дегенмен, ойлау процесінде логиканың маңыздылығын атап көрсете отырып, Р.С. Немов [6] логика психологтардың зерттеу тақырыбы емес екенін анықтайды. Оны зерттеу үшін арнайы ғылым-логика бар. Логика мен психологияның айырмашылығы мынада: логика ойлаудың формальды ережелерін зерттейді, бұл ойлау нақты, тірі адамның, белгілі бір жағдайда баланың психикалық белсенділігінің бір түрі ретінде әрекет етеді. Логика үшін ойлау – бұл абстрактілі рефлексия процесі, оның ішінде логикалық операциялар, тұжырымдар мен тұжырымдар бар, оларды өздері дұрыс және бұрыс деп санауға болады, бұл операциялар кім болса да, тұжырымдар мен тұжырымдар құрайды. Психолог үшін ойлау – бұл адамның көптеген танымдық процестерінің бірі, ал ойлау психологты оның ережелері, дұрыстығы немесе жалғандығы тұрғысынан емес, ерекше танымдық процесс ретінде қызықтырады.

Логикалық ойлау, А.А.Люблинскийдің пікірінше [7], ең алдымен, ойлау процесінің өзінде кездеседі. Практикадан айырмашылығы, логикалық ойлау тек ауызша түрде жүзеге асырылады. Адам ақыл-оймен қажетті байланыстарды ойластыруы, талдауы және орнатуы керек, өзіне белгілі ережелерді, әдістерді, әрекеттерді таңдап, осы нақты тапсырмаға қолдануы керек. Ол қажетті байланыстарды салыстырып, орнатуы керек, басқаларын топтастырып, ұқсастығын ажыратуы керек, мұның бәрі тек ақыл-ой әрекеттері арқылы жүзеге асырылады.

Сонымен, әртүрлі тәсілдер мен бағыттардың өкілдері салыстыру, талдау және синтездеу, жалпылау және жіктеу арқылы ойлау, әртүрлі пікірлерді салыстыру және қорытынды жасау арқылы жүзеге асырылатындығымен келіседі.

Шығармашылық әлеуетті іске асыру арқылы әр оқушы математикалық есептерді шешуге шығармашылықпен қарауға мүмкіндік алады, демек, осы нақты ғылымда тартымды белгілерді көруге болады. Сондықтан да математика пәнінен ешқашан қызықсыз болмайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Төленова Ұ. Білім беруде жаңа технологияны қолдану – өмір талабы. // -Бастауыш мектеп. 2020.- №5.

2. Кенеш Ә.С., Әбілқасымова Г.О. //Математиканы оқытудың теориясы. –Алматы. 2021 жыл, 109 бет.

3. Наурызбайқызы Ә., Әубәкірқызы Қ., Мұқамбетқызы С. // Математикадан дидактикалық материалдар мен ойындар және қызықты тапсырмалар. 2019. –Атамұра.

4. Бейсеков Ж., Жақсыбаева А., Қамбарова Ж. Бастауыш сынып оқушыларын математикалық олимпиадаға даярлау/Төменгі сынып оқушыларын математикалық олимпиадаға даярлау 1-4 сыныптар. Атамұра, 2021.

5. Бастауыш сыныптардағы логикалық математика/құрастырған.: Абдилдаева К.А., Досмаханбетова Ұ.Ә., Таукебаева Р.М., Сейдешова А.Ш. – Шымкент қаласы: бастауыш сынып мұғалімдері, 2020. – 46б.

6. Р.С. Немов «Задачи повышенной сложности и текстовые задачи» - 2- е изд. – Мн.: Аверсэв, 2021. – 237 с.

7. А.А.Люблинский // Занимательные задачи для развития мышления.//Начальная школа. - 2015. - №5. - С.37-41.

ФИЗИКА МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ПӘНДІК ҚИЫНДЫҚТАРЫ ЖӘНЕ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ МҮМКІН ЖОЛДАРЫ

Секен Г.С.
Жаратылыстану ғылымдарының магистрі, А. Байтұрсынұлы ат. лицей-орта мектебі,
Талғар қ., Қазақстан

Андатпа: Мақалада физика пәні мұғалімдерін даярлаудың жетістігіне әсер ететін факторлар: оқу орындары өкілдерінің тікелей қатысуымен де, желілік байланыс арқылы да сыртқы ортамен табысты әрекеттесу; оқытудың осы саласының түлектерінің педагогикалық қызметінің табыстылығын бағалау үшін үздіксіз мониторинг жүргізу. Педагогикалық жоғары оқу орындарының студенттері – болашақ физика мұғалімдерінің пәндік-әдістемелік дайындығының тиімділігін арттыру мәселелері де талқыланады.

Аннотация: В статье факторами, влияющими на успешность подготовки учителей физики, являются: успешное взаимодействие с внешней средой, как при непосредственном участии представителей образовательных учреждений, так и посредством сетевого общения; постоянный мониторинг оценки успешности педагогической деятельности выпускников данной области образования. Обсуждаются вопросы повышения эффективности предметно-методической подготовки будущих учителей физики, студентов высших педагогических учебных заведений.

Abstract: In the article, the factors influencing the success of physics teacher training are: successful interaction with the external environment, both with the direct participation of representatives of educational institutions, and through network communication; constant monitoring of the assessment of the success of the teaching activities of graduates in this field of education. Issues of increasing the effectiveness of subject-methodological training of future physics teachers and students of higher pedagogical educational institutions are discussed.

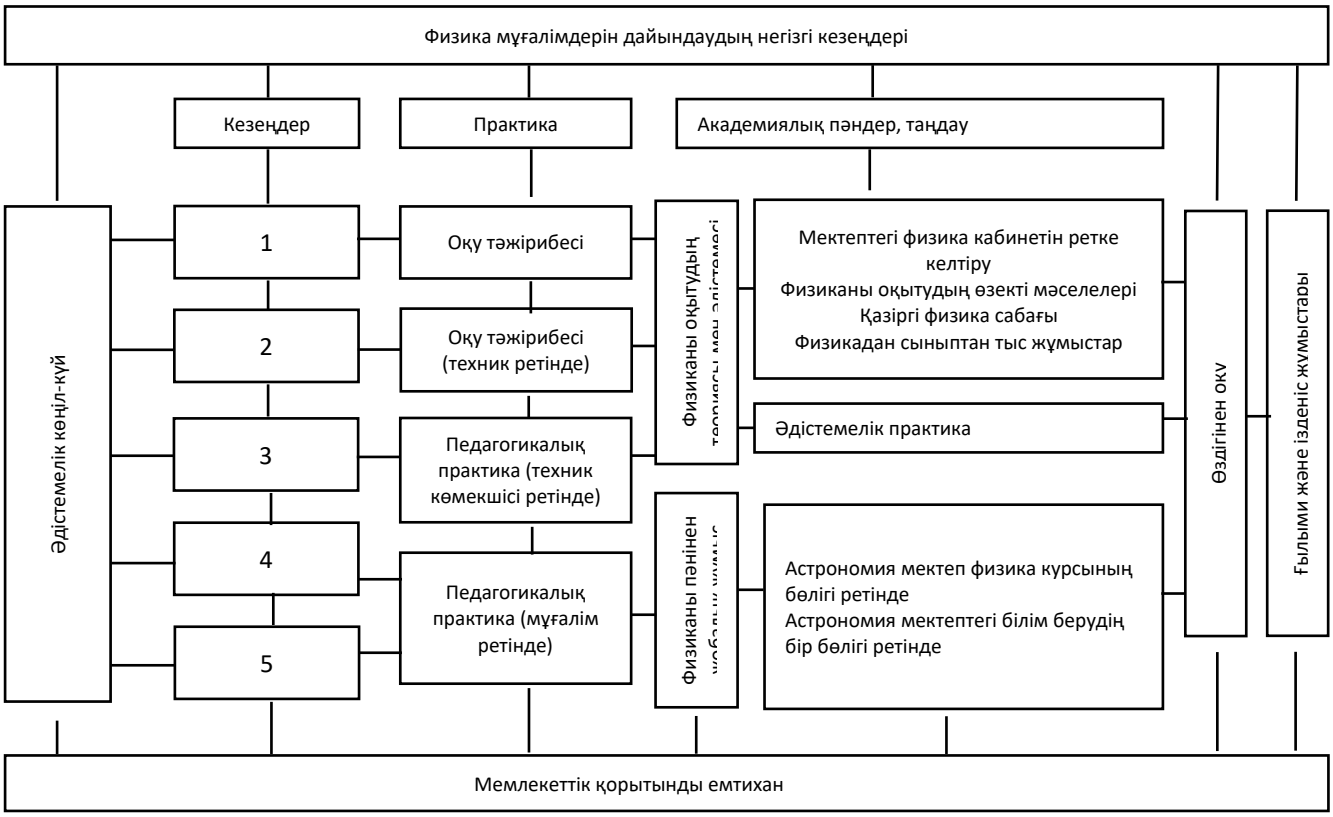
Қазіргі білім беру көптеген өзгерістерге ұшырауда. Жаңа буын білім беру стандарттарының талаптары болашақ физика мұғалімдерінің, бакалавриат, магистратура студенттерінің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталған. Әр түрлі деңгейдегі: бакалавриат, магистратура, болашақ физика мұғалімдерінің ұсынылып отырған білім беру дайындығының объективтілігі мен тиімділігін бақылау мақсатында оқу жоспарлары мен жұмыс бағдарламалары үнемі талданып, түзетіліп отырады. [1]

Мақаланың негізгі мәселесі – болашақ физика мұғалімдерін даярлаудың ең кемел үлгісін табу, оның ішінде оқу жоспарының вариативті бөлігіндегі оқу пәндерін, кәсіптік блоктың оқу пәндерінің мазмұнын дұрыс таңдау. Ал ең бастысы, осы пәндерді оқуда қолданылатын әдістер мен тәсілдер. Мақаланың практикалық маңыздылығы орта білім беретін оқу орындары мұғалімдерінің физика пәнін оқыту барысында оқу үрдісінде қолданатын жаңа әдіс-тәсілдерді қолдануында.

Қазақстандағы жалпы білім беру мектептерінде «Жас мамандар» жобасының негізгі міндеттеріне сәйкес келетін болашақ физика мұғалімдерінің кәсіби дайындығы жетілдірілсе, Қазақстандағы физика білім беру жүйесін жаңғырту оң нәтиже бере алатыны сөзсіз. Болашақ физика мұғалімдерін дайындау үлгісі негізгі кезеңдерді көрсетеді (1-сурет):

- студенттердің – болашақ физика мұғалімдерінің оқу пәндерінің мазмұнын және элективті әдістемелік модульді меңгеруі;
- практикалық оқыту;

- өзіндік жұмысты орындау;
- ғылыми-зерттеу қызметіне қатысу [2].

1-сурет. Физика мұғалімдерін дайындау моделі.

Оқытудың барлық кезеңдерінде болашақ мұғалімдердің теориялық дайындығы университетте де, білім беру ұйымдарында да практикалық сабақтармен ұштастырылады. Практика физиканы оқытудың теориясы мен әдістемесін тәжірибеге бағытталған дамытудың құрамдас бөлігі болып табылады. Студенттердің өзіндік жұмысы кәсіби дайындықтың маңызды бөлігі ретінде саналады. Ол қазіргі физика пәні мұғалімінің мұғалімнің кәсіби стандартының талаптарына сәйкес келетін негізгі құзыреттіліктерін меңгеру мен дағдыларын қалыптастыруды табиғи түрде біріктіреді. Ғылыми-зерттеу қызметін студенттер негізінен оқудың үшінші курсынан бастап тәжірибе, оқу пәндері және элективті курстар шеңберінде жүзеге асырады. Бұл жұмыстың нәтижелері бітіру біліктілік жұмысының және педагогикалық эксперименттің әдістемелік бөлімінің негізгі бөлігіне айналады.

Әдістемелік модульдің маңызды құрамдас бөлігі «Физиканы оқытудың теориясы мен әдістемесі» оқу пәні болып табылады. Оның мазмұны:

– мектепте физиканы оқытудың жалпы сұрақтары;

– мектепте механикалық, жылулық, электромагниттік, кванттық құбылыстарды зерттеудің арнайы мәселелері (7-9 сыныптар);

– орта мектепте механиканы, молекулалық физиканы, электродинамиканы, кванттық физиканы оқудың арнайы мәселелері (10-11 сыныптар);

– мектеп физика курсының мазмұнындағы астрономия және астрофизика элементтерін;

– негізгі және орта мектеп физикасы курсындағы физикалық эксперимент жүйесі;

– мектеп физика курсының тапсырмалар жүйесі;

– физикалық есептерді шешу әдістері.

Ұғымдарды енгізу әдісіне ерекше көңіл бөлінеді. Осылайша, жылу өткізгіштікті зерттегенде, мектеп физикасы оқулығындағы тапсырмалар жүйесімен жұмыс істеу кезінде бірқатар қиындықтар туындайды, оларды оқушылардың мүмкін жауаптарын талдау кезінде

алып тастауға болады. Жиі қойылатын сұрақ адам мен жануарларды суықтан қорғауға байланысты. Жауапты құрастыру кезінде студенттер физика оқулығының оқу материалын пайдаланады, онда жылу өткізгіштігі нашар материалдар көрсетіледі. Оларға жүн, қалам, қағаз және басқа да кеуекті денелер жатады, олардың талшықтарының арасында жылуды жақсы өткізбейтін ауа болады. Дегенмен, жүні, мамығы, қауырсыны, жылы киімдері, жануарлары, құстары, адамдары жоқ жерде неге суық болады деген сұрақ туындайды? Өйткені, бұл жағдайда тері ауамен байланыста болады, ал ауа жылуды нашар өткізеді. Дегенмен, біз суықпыз. Студенттер осындай қорытындыға келе алады. Болашақ физика мұғалімдерінің назарын жануарлар мен адам ағзаларынан қоршаған ауаға жылу берудің негізгі түрлері жылу өткізгіштік емес, конвекция мен сәулелену екеніне аударылуы керек [3].

Күздік дақылдарды қардың көмегімен қатып қалудан сақтау мәселесін талқылау кезінде де осындай жағдай туындайды. Қар жауғанға дейін жер үстінде ауа болғандықтан, жерден ауаға жылу беру жылу өткізгіштікке байланысты емес, негізінен табиғи конвекция мен радиация есебінен болды. Түскен қар конвекцияны басады және жерден радиацияны қайтадан жерге көрсетеді. Жылу өткізгіштік сақталады, ол қарқынды емес, өйткені терең борпылдақ қар кеуекті зат болып табылады. Қалың мұз қабатының астында жатқан өзен-көлдерде қыста қатып қалмау туралы сұраққа да жауап беру керек. Мұз судың кері сәулеленуін көрсетеді, ал судан ауа конвекциясы жоққа шығарылады, өйткені олардың арасында мұз бар. Ақырында, мұздың жылу өткізгіштік коэффициенті аз болғандықтан, мұздың сумен жанасатын жоғары беттік температурасы мен атмосфералық ауамен жанасатын мұздың төменгі беттік температурасы арасындағы айырмашылық айтарлықтай болады (мысалы, 0 ° С және - тиісінше 20°С). Сондықтан су қатпайды. Жоғарыда айтылғандарға байланысты, бұл мәселелерді жылу алмасудың барлық түрлерін зерттегеннен кейін қарастырған жөн екенін атап өткен жөн.

Дәрістерді өткізудегі бұл тәсіл болашақ физика мұғалімдерінің әдістемелік дайындығының жоғары деңгейін қалыптастыруға ықпал етеді. Мектептердегі педагогикалық қызметтің құрылымы жоғары кәсіптік білім беру жүйесінде зерттеледі. Бұл мәселені тереңдетіп оқыту студенттен жоғары білімді, жан-жақты дамыған педагог маманды тиімді қалыптастырудың бір шарты болып табылады. Қоғамдық ғылымдардың үздіксіз дамуына, оқуға қолжетімді ақпарат көлемінің еселеп өсуіне және студенттердің білім сапасына қойылатын талаптардың артуына байланысты мұғалімдер үнемі өз біліктіліктерін арттырып, жаңа ғылыми білімдер алулары қажет. Орта мектеп мұғалімі оқу материалын жеткізудің әдістері мен әдістерін таңдауда біршама шығармашылық еркіндікке ие болғанымен, ол оқытудың принциптері мен әдістерінің ең маңызды талаптарын орындауы керек. Бұл талаптар бүкіл оқу процесінің мазмұнын, ұйымдастырылуын және әдістемесін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Оқыту процесі белгілі бір мотивтермен, мақсаттармен және құралдармен қалыптастырылғанымен, ол мұғалім күткеннен өзгеше нәтижелермен аяқталуы мүмкін. Оқу-тәрбие процесі, оқушының көптеген жеке тұлғаларының қатысуымен «ортақ белгіге», мұғалім білетін және белгілейтін іс-әрекеттердің нормативтік базасының белгіленген талаптарына әкелуі керек. Сонымен, мұғалімнің осы сабақта жоспарлап, белгілейтін әрекет нормасы мен әрбір нақты оқушының белсенділік нормасы арасында біршама қайшылық бар.

Конфуцийдің атақты сөзі бар: «Үш жол білімге апарады: ой толғау жолы – ең асыл жол; еліктеу жолы – ең оңай жол, тәжірибе жолы – ең ащы жол». Мұғалім өз жұмысында осы жолдардың барлығынан бір уақытта өтеді. Бұл осы мамандыққа қойылатын қатаң талап, соған байланысты мұғалімнің басқарушылық білімі болуы керек. Оқу процесін басқару сабақтың кез келген кезеңінде қажет. Басқарудың негізі – оқушының танымдық іс-әрекетін жүйелі жобалау, ал оның мәні – танымдық іс-әрекетке сатылай кіріспе. Жұмыстың объектісі мен пәнінің ерекшеліктерін ескере отырып, мұғалімнің жеке және іскерлік қасиеттері біртұтас психологиялық-педагогикалық құзыреттілікке біріктіріледі. Мұғалімнің өз жұмысының мақсатын, мағынасын, мақсатын түсінуі, олардың өзін-өзі бағалауы, олардың кәсіби өзін-өзі анықтауы мен қалыптасуына ғана емес, сонымен бірге олар тәрбиелеп отырған адамның

мәдениетіне, құндылық бағдарларына, моральдық стандарттарына, қажеттіліктері мен қабілеттеріне де әсер етеді.

Мектеп мұғалімінің жоғары кәсіби деңгейде иеленуі тиіс білімді ажыратуға болады – оқу пәнінің мазмұнын, оқыту әдістерін, жеке және саралап оқытудың әдіс-тәсілдерін, білім беру саласындағы дамудың перспективалық бағыттарын білу.

Оқушылар үшін пәннің жұмыс бағдарламасының талаптарын ескере отырып, оқытушының оқу материалын нақты көрсетуі, жинақталған тәжірибесі мен ойларын беруі тиімді. Мұғалім білімді объективті түрде бағалауы, ынтымақтастық атмосферасын құруы, оқытылатын пәнге қызығушылығын оятуы керек.

Тәжірибелік сабақтарда студенттер қазіргі физика идеяларын және ғылыми ұғымдар жүйесін терең меңгеру үшін сабақтың құрылымын құруды, материалды берудің дұрыс формасын таңдауды үйренеді. Қазіргі мектеп оқушысы алған білімін меңгеруі, ғылыми-техникалық әдебиеттерді жетік меңгеруі, қажетті ақпаратты өз бетінше және тез таба білуі, оны жүйелі түрде толықтыруы және белсенді, шығармашылықпен қолдана білуі керек. Бұл міндетті оқушылардың танымдық белсенділігін белсендіру, ойлаудың стандартты емес формаларын және оқу процесінде шығармашылық әлеуетін дамыту арқылы шешуге болады.

Оқушылардың ойлауын белсендірудің ең тиімді жолы – проблемалық сипаттағы элементтері бар технологиялық карталар мен сабақ жоспарларын жасауға бағытталған проблемалық оқыту. Оқыту сапасын бекіту және бақылау үшін тәжірибеге бағытталған тапсырмаларды таңдау ұсынылады, ал оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамыту үшін – сабақта жобалық әрекет элементтерін қолдануға ұмтылу ұсынылады. Болашақ физика мұғалімдерін дайындаудың білім беру моделі физика мұғалімдерінің негізгі даярлығынан басқа, Алматы облысындағы орта мектептерде, лицейлерде қазіргі физика мұғалімдерінің біліктілігін арттыру курстарын жүзеге асыруды қамтиды.

Қазіргі білім беру талаптары білім берудің барлық деңгейіндегі сабақтастықты көрсетеді. Ақпараттың үлкен ағыны және онлайн курстарды, онлайн конференцияларды алу мүмкіндігі, оқу чаттарын ұйымдастыру мүмкіндігі бізді оқытудағы, болашақ физика мұғалімдерінің білім беру моделін жобалаудағы жаңа тәсілдер мен әдістердің қажеттілігі мен ізденістері туралы ойлануға мәжбүрлейді. Оқу жоспарларының, жұмыс бағдарламаларының, ұйымдастыру формаларының, әдістері мен тәсілдерінің сабақтастығын, үнемі жетілдірілуін есепке алып отыру керек. Оқытудың концептуалды моделі білім беру қызметінің барлық деңгейлерінде оқу үшін кәсіби пәндерді, мазмұндық материалды таңдаудан тұрады [4].

Болашақ физика мұғалімдерін дайындаудың ұсынылған үлгісі педагогикалық бағыттағы мамандарды даярлаудың түлектерінде заманауи мектеп мұғаліміне қажетті кәсіби құзыреттіліктердің қалыптасуының жоғары деңгейіне ие екендігін растауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Svetlana Kholina, Oksana Babenko, Viktoriya Grudinina, Victor Velichkin Model of advanced training of physics teachers at the present stage/ E3S Web of Conferences 210, 18116 (2020)

2. O. Babenko, Vestnik of Moscow State Regional University. Series: Pedagogical 2, 102 (2017)

3. V. Velichkin, Legacy of Nadezhda Krupskaya and present: Scientific work of Russian science-practical conference in memory of 150-anniversary of Nadezhda Krupskaya (M., MANPO,2019)

ФИЗИКА ПӘНІН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНЕ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ НЕГІЗГІ ӘДІСТЕРІ

Сұлтанберді А.
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің магистрі
Алматы, Қазақстан

Андатпа: Мақалада физиканы оқытуда көптеген мүмкіндіктер мен перспективаларды ашатын әртүрлі ақпараттық-коммуникациялық технологиялар кеңінен таралғандығы айтылыды. Оларды басқа

көрнекі құралдармен ұштастыра пайдалану оқу үрдісінің тиімділігін арттырадың ең қолайлы а тиімді жақтары көрсетілген. Қазіргі мектепке шығармашылық ізденіс қабілеті дамыған, жаңа педагогикалық технологияларды жете меңгерген, мамандақ шеберлігі қалыптасқан мұғалімдер қажет. Ол әр уақытта педагог-психолог және оқу үдерісін ұйымдастырушы технолог бола білуі керек. Компьютердің мүмкіндіктерін ескере отырып, оқыту мәселелеріне талдау жасасақ, психологияның, педагогиканың іргелі оқыту теориясынан психологиялық-педагогикалық, әдістемелік мәселелер туындайды.

Аннотация: В статье приводиться материалы по различным информационно-коммуникационным технологиям, открывающие множество возможностей и перспектив в преподавании физики. Их использование в сочетании с другими наглядными пособиями повышает эффективность учебного процесса и показывает наиболее подходящие и действенные аспекты учебного проесса. Современной школе нужны учителя с развитым творческим потенциалом, владеющие новыми педагогическими технологиями и профессиональными навыками. Он должен уметь быть педагогом-психологом и технологом, постоянно организующим образовательный процесс. Если проанализировать проблемы обучения с учетом возможностей компьютера, то психолого-педагогические и методические проблемы вытекают из основных теорий преподавания психологии и педагогики.

Abstract: The article indicates that various information and communication technologies have become widespread, opening up many opportunities and prospects in teaching physics. Their use in combination with other visual aids increases the effectiveness of the educational process and shows the most appropriate and effective aspects. Modern schools need teachers with developed creative potential, mastery of new pedagogical technologies and professional skills. He must be able to be an educational psychologist and technologist who constantly organizes the educational process. If we analyze the problems of teaching taking into account the capabilities of a computer, then psychological, pedagogical and methodological problems arise from the basic theories of teaching psychology and pedagogy.

Білім беруді ақпараттандыру үдерісі болашақ мамандардың біліктілігін көтеру – бүгінгі күннің басты міндеттерінің біріне айналып отыр. Сонымен бірге, білім беруді ақпараттандыру жағдайында болашақ мамандардың ақпараттық сауаттылығын, ақпараттық мәдениетін және ақпараттық құзырлығы сияқты қабілеттіліктерді қалыптастыру мәселелері бүгінгі күннің негізгі мәселелерінің бірі болып отыр.

Қоғамда ақпараттандыру, есептеу техникасы құралдары кеңінен таралуына байланысты, оқу үдерісін ұйымдастыруға, сол сияқты білім берудің мазмұнын өзгертуге де елеулі ықпалын тигізуде. Білім беру жүйесіндегі қайта құрулардың негізгі субъектісі – мұғалім[1].

Жалпы орта білім беретін мектепте есептегіш-техника құралдарын пайдалана отырып физика пәнінің оқытылуы, көптеген педагогикалық ізденістер мен ғылыми-әдістемелік еңбектердің туындауының жандана түсуіне алып келді. Есептегіш-техника құралдарынның қазіргі қоғамдағы жетістіктерін физика пәнінің ұғымдық жүйесін оқушыларға қалыптастыруда алатын орнын, ерекшеліктерін ғылыми-әдістемелік тұрғыда негіздеуге арналған ғылыми-зерттеу жұмыстары жүргізілуде[2].

Физика пәнін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалана отырып оқыту – педагогтың мүмкіндігін, іскерлігін, шығармашылығын күшейтеді, бірақ ол мұғалімді алмастыра алмайды. Компьютер мүмкіндіктері психология мен дидактика тұрғысынан талданып, керек кезінде педагогикалық талаптарға сай қолданылуы керек. Сыртқы нәтижелер мен қатар оқыту бағдарламасының ішкі тиімділігіне көп көңіл бөлген дұрыс. Компьютердің ұғымдық қорды талдап, жіктеуімен қатар сызбалық мүмкіндігінің молдығы дәрістік экспериментті бояулы суреттермен, сызбалармен, кестелермен байыта түсуге жол ашады, оларды есеп шығару шарттарына да пайдалануға болады. Мұғалім физика пәнін оқытуда қосымша материалдар, әртүрлі анықтамалық мәліметтерден ақпараттар беру үшін көрнекі құрал ретінде пайдалана алады. Мұндай мәліметтерге физикалық формулалар, физикалық шамалардың өлшем бірліктері, графиктер, сұлбалар, иллюстрациялар, физикалық құбылыстар мен ұғымдардың динамикалық бейнесі, тәжірибеге арналған құрылғылардың тізімі, аспаптардың сипаттамалары және т.б. жатқызуға болады. Мұғалім араласпай-ақ, оқушылар өздері меңгеруге тиісті ақпараттар беріледі. Қажетті ақпараттарды жинақтауда электрондық

техникаларды енгізу уақыт үнемдейді, қарастырып отырған кезеңде ақпараттың толықтығын жоғарлатады, ақпараттық-анықтамалық жүйе құрамында электрондық құрылғылармен жұмыс істеу дағдысын қалыптастыруға мүмкіндік туғызады[3].

Ақпараттық- коммуникациялық технология құралдарын физика пәнінің кіріктірілген сабақтарында пайдалану, оқушының шығармашылық, интеллектуалдық қабілетінің дамуына, өз білімін өмірде пайдалана білу дағдыларының қалыптасуына әкеледі. Компьютерлік техниканың дидактикалық мүмкіндіктерін педагогикалық мақсаттарға қолдану, білім мазмұнын анықтауда, оқыту түрлері мен әдістерін жетілдіруде жақсы әсерін тигізеді. Физика пәнін оқытуда берілген зертханалық жұмыстарды орындауда есептеу-техникасымен жұмыс жасату оқушылардың алгоритмдік дүниетанымын қалыптастырады:

- өз іс-әрекетін саналы түрде жоспарлайды;
- физикалық құбылыстар мен ұғымдарға модельдер құра біледі.

Бағдарламалауды оқыту оқушылардың логикалық қабілетін дамытады, бақылау мен өзін-өзі бақылауын қалыптастырады, оқушылардың еңбек етуі мен дағдысының жинақтылығын қамтамасыз етеді, жалпы мәдени-дүниетанымын қалыптастыруға мүмкіндік туғызады[4].

Оқыту үдерісіне ақпараттық технологияны пайдалану және физика пәнін оқытудағы білім беру стандарттарының анықтау базасы негізінде, сонымен қатар, оқытуда білім мен біліктілікті талап ете отырып, ұғымдық жүйені қалыптастырудың жолдары қарастырылады.

Соңғы жиырма жылдан бері оқыту үдерісін автоматтандыру жүйелері *біріншіден,* оқыту мен тестілеу жүйесінің көп бөлігі ақпараттық бағдарламалар арқылы, *екіншіден,* оқыту үдерісінде материалдардың негізін модельдеу және терминологиялық жүйені өңдеу, сұрыптау, сақтау автоматтық әдістер арқылы машықтандырылды.

Қазіргі кезде адамзат дамуының ерекше артықшылығы – ақпараттық өркениетке көшу, адамдардың интеллектуалдық мүмкіндіктерін арттыратын есептеуіш техника мен ақпараттық технологиялардың жедел дамуы болып табылады.

Қоғамды ақпараттандыру Қазақстан дамуының маңызды бағыттарының бірі болып саналады. Біздің еліміздегі үздіксіз білім беруді қарастыратын болсақ (орта мектеп – жоғарғы оқу орны – білім жетілдіру институты – мамандарды қайта даярлау), осы сатылардың барлығында ақпараттандырудың әсерін көруге болады. Оның мақсаты – мамандарды даярлау сапасын дамыған елдердің деңгейіне көтеру. Осы үдерісте келесі элементтер ерекше маңызды болып саналады:

- ***біріншіден***, оқытудың ақпараттық технологиясы – бұл ақпаратпен жұмыс жасау үшін арнайы тәсілдер, педагогикалық технологиялар, бағдарламалық және техникалық құралдар (кино, аудио және видеоқұралдар, компьютерлер, телекоммуникациялық желілер, интерактивті тақталар т.б.).

- ***екіншіден,*** оқытудың ақпараттық технологиясы – білімді жаңаша беру мүмкіндіктерін жасау (педагогикалық іс-әрекетті өзгерту), білімді қабылдау, білім сапасын бағалау, оқу-тәрбие үдерісінде оқушының жеке тұлғасын жан-жақты қалыптастыру.

Білімді ақпараттандырудың негізгі ***мақсаты*** – оқушыларды ақпараттық қоғам жағдайында тұрмыстық, қоғамдық және кәсіби салалардың іс-әрекетіне толық, тиімді араластыру болып табылады. Физика курсының материалдарын компьютердің көмегімен оқыту – оқушылардың жаңа материалды жақсы меңгерулеріне, оның ішінде компьютердің көмегімен өз бетінше оқып, ізденулеріне жағдай жасайды. Бұл жерде оқу іс-әрекетінің сипаты айтылмайды, оқу нұсқауларының жиынымен іске асырылуы мүмкін. Мұның өзі бағдарламалық оқыту әдісінің мәнін ашады:

- материалды компьютер қоры негізінде оқу – алдыңғы технологиялар, технологиялық құралдардың алуан түрін (оның ішінде дәстүрлі оқулықтар, аудио және видеожазбалар және т.б.) қолданумен айрықшаланатын болса, мұнда бағдарлама құралдарын, оқушылардың өз бетінше тиімді оқуын арттыратын бағдарламаларды басымырақ қолдану жүргізіледі;

- компьютер қорымен оқыту – білім берудің барлық мүмкін боларлық түрлерін қолдану (мұғалімнің қатысуымен), шын мәнінде, жоғарыда айтылғандармен сәйкес келеді;

- компьютердің көмегімен бағалау – өз бетінше оқыту технологиясы деп қарастырылады, дегенмен ол практикада басқаларға құрамдас элемент болып кіріп жүр. Мұндай жүйе оқылатын пәннің мазмұны мен дәстүрлі оқытуда қолданылатын немесе оқыту бағдарламаларында жүзеге асырылатын әдістерге тәуелсіз;

- компьютерлік коммуникация – білім беру және оны жеткізумен қамтамасыз ете отырып, жоғарыда аталған технологиялардың барлығының ажырамас құрамы болып табылады. Жергілікті, аймақтық және басқа компьютерлік желілерді қолдану үшін жұмсалады. Компьютерлік коммуникация жекелеген оқу орындарының, қаланың, аймақтың, елдің ақпараттық білім жүйесінің мүмкіндіктерін көрсетеді[5].

Қазіргі уақытта елімізде білім беруді ақпараттандырудың мәселелері компьютерлік сауаттылықтан жеке тұлғаның ақпараттық мәдениетін қалыптастыруға көшумен сипатталады. Мұнда әрбір оқушының қазіргі ақпараттық техника мен технология негіздерін меңгеріп қана қоймай, оны тиімді қолдана білуі, Интернет, яғни, ғаламдық ақпарат желісін өз білімдерін арттыра отырып пайдалана білуі көзделген.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорыта айтканда қазіргі таңда мектеп қабырғасында алған білімді тіршілік көзіне айналдыра алу, кәсіпкерлікке, іскерлікке үйрену – бүгінгі күннің қажеттілігіне айналып отыр. Заман ағымы осыны талап етуде. Осыған байланысты еліміздің әрбір азаматының физикалық білімі қоғам талабына сай болуы қажет. Орта білім беруді дамыту тұжырымдамасының басты мақсаты – оқушылардың талдау, синтездеу әрі логикалық ойлау қабілеттерін дамыту. Бұл қиын күрделі міндетті жүзеге асырудың бірден-бір түрі – сабақ. Сондықтан да, сабақ өткізудің тиімді жолдары мен әдістерін қарастыру мұғалім талабы. Ал, бүл міндеттің орындалуы оқу үдерісіне педагогикалық талдау жасауды, білім беруді дербестендіру жағына бұруды талап етеді.

Ақпараттық компьютерлік технология ғылымда және практикалық істің әр түрлі саласында өз орнын таңдап, жалпы білім беретін негізгі мектептерге де келді. Ақпараттық технологияны пайдалана отырып физика пәнін оқытудың мақсаттары мен міндеттері оқушының ғылыми танымының қалыптасуы , олардың ойлауының, мүмкіндіктерінің дамуына, өмірге даярлығын қалыптастыруымен байланысады. Ақпараттық технологияны меңгеру барысында оқушылар қазіргі заманғы ғылыми таным әдісі болып табылатын формальдау, компьютерлік модельдеу сияқты әдістерді меңгереді.

Жоғарыда келтірілген мәселелерге жүргізілген теориялық зерттеу негізінде ұғымдарды сұрыптау әдістемесін ұсынылған. Оның белгілі бір технологиялық құралдар негізінде толық қолданылуы осы тарауда сипатталған. Бүтіндей алғанда, бұл тарауда жалпы білім беретін мектеп физика курсының ұғымдарын сұрыптау әдістемесін сипаттауға, сұрыпталған ұғымдарды құрылымдау мен олардан ұғымдық база қалыптастыруға, сұрыптаған терминдердің аналогтарын іздеу мен мектеп физика курсының мазмұнын анықтауға байланысты мәселелерді талқылауға арналған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Бөрібаев Б, Балапанов Е. Жаңа ақпараттық технологиялар. – Алматы, 2001. – 48-56 б.
2. Ғалымжанова М. «Ақпараттық коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы білім беру деңгейін көтеру». №3, 2006, 2 б.
3. Нокс.Дж. Что могут дать компьютеры педагогике: взгляд из американской школы / №1, 1990. 31 б.
4. Қараев Ж.А. Активизация познавательной деятельности учащихся в условиях применения компьютерной технологиии. Алматы. 1994, 46 б.
5. Усова А.В. Совершенствование процесса формирования у учащихся научных понятий // Совершенствование процесса формирования физических понятий. – Челябинск : 1970. Вып. 2. – С. 6-14.
6. Машбиц Е.И. Компьютерное обучение: проблемы и перспективы, Москва, 1986. – С. 65-74.

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУ

Темирболатова Р.З., Кудайкулова К.А.
№59 мектеп-гимназиясы, бастауыш сыныптағы математика пәні мұғалімдері, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бастауыш сынып оқушыларының білім, білік және дағдыларын қалыптастыру үшін мұғалім бастауыш сынып оқушыларының оқу-танымдық қызметінің жалпы психологиялық-педагогикалық сипатын ғана емес, сонымен қатар оны ұйымдастырудың мазмұны мен әдістемесін терең игеруі қажет. Мақалада бастауыш мектепте математиканы оқыту барысында инновациялық оқыту әдістерін қолданудың тиімділігі сипатталады.

Аннотация: Для формирования знаний, умений и навыков младших школьников на уровне требований стандарта педагогу необходимо глубокое овладение не только общим психолого-педагогическим характером учебно-познавательной деятельности младших школьников, но и содержанием и методикой ее организации. Рассмотрена эффективность использования инновационных методов обучения при обучении математике в начальной школе.

Abstract: To form the knowledge, skills and abilities of younger schoolchildren at the level of the requirements of the standard, the teacher needs a deep mastery of not only the general psychological and pedagogical nature of the educational and cognitive activity of younger schoolchildren, but also the content and methodology of its organization. The effectiveness of the use of innovative teaching methods in teaching mathematics in primary school is considered.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім және тәрбие алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқыту және тәрбие берудегі жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу болса, бұл міндеттерді шешу үшін мектеп ұжымының, әр мұғалімнің күнделікті ізденіс арқылы барлық жаңалықтар мен қайта құру, өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңа тәжірибеге, жаңа қарым-қатынасқа өту қажеттігі туындайды. Сондықтан да әр мұғалім өз іс-әрекетінде қажетті әдіс-тәсілдерді дер кезінде қабылдап, дұрыс пайдалана білуі керек.

Бастауыш сыныптағы математика сабағында оқытудың әртүрлі әдіс-тәсілдерін қолдана отырып, оқушылардың шығармашылық ізденістерін, өз бетінше жұмыс істеу белсенділіктерін арттыру барысында теориялық білімдерін кеңейтіп, логикалық ойлау қабілеттерін дамытуда, математиканың негізін қалыптастыру, ұғындыру, түсініктерін тереңдетуде мұғалімдердің математикалық білімдері терең болуы қажет.

Мұғалім оқыту процесінде оқушылардың жан-жакты дамуына да қолайлы жағдайлар туғызып отырады. Оқыту барысында мұғалім оқушылар алдына проблемалық мәселе қояды, оқушыдан осы проблемалық мәселені шешу барысындағы ізденіске белсене қатысуды талап етеді. Көпшілік жағдайларда, ол оқушылардың алдында жеткілікті деңгейдегі жоғары «интелдектуалдық» қиындықтар туғыза отырып, оларды жеңу барысындағы оқушылардың танымдық қызметін тиімді ұйымдастыра және басқара білуі тиіс. Бұл қазіргі заманғы дамыта оқыту технологиясының басты бағыттарының бірі болып табылады.

Соңғы онжылдықта бастауыш сыныптарда білім беруді дамытудың өзектілігі бойынша бірінші кезекте ақпаратты өз бетінше алу, қорытынды жасау және қорытынды жасау қабілетін қалыптастыратын әдістер мен әдістерді оқытуда қолдану туралы мәселе туындайды.

Бірақ әрі қарай жалғастырмас бұрын, сізбен бірге оқыту әдісі ұғымына тоқталайық. Сонымен, оқыту әдісі дегеніміз не?

Оқыту әдістері – бұл мұғалім мен оқушылардың мақсатты іс-әрекетінің өзара байланысты тәсілдері. «Әдіс» – грек тілінде - «бір нәрсеге апаратын жол» – мақсатқа жету тәсілі. Яғни, оқыту әдісі – білім алу тәсілі.

Оқыту әдістерін таңдау, әрине, шығармашылық мәселе, бірақ ол оқыту теориясын білуге негізделген. Оқыту әдістерін бөлу немесе әмбебап ету мүмкін емес, оларды оқшаулап қарастыруға болмайды.

Оқытудың дәстүрлі және заманауи әдістерін ажыратыңыз. Дәстүрлі әдістер дайын білімді оқытуға бағытталған және оқушылардың оқу іс-әрекеті репродуктивті болып табылады және тиімді дамуға ықпал етпейді. Сырттай қарағанда, дәстүрлі әдіс белгілі формада көрінеді, мұнда мұғалім оқу материалын әр түрлі көрнекілік құралдарын қолдана отырып ұсынады, ал оқушылар оқу ақпаратын қабылдайды.

Дәстүрлі оқыту әдістерінің көптеген кемшіліктері бар, оларды бөліп көрсетуге болады:

- назар аударылатын ауызша оқыту әдістерінің басым болуы, балалар тез шаршайды және мұғалім ұсынған тақырыпқа қызығушылығын жоғалтады, материалдың мәніне баса назар аударылмайды;
- математикалық материалды зерттеудің орташа және кейбір жағдайларда баяу қарқыны;
- есте сақтауға арналған материалдың үлкен көлемі;
- математика бойынша сараланған тапсырмалардың жеткіліксіз саны және басқалары.

Бастауыш сыныптарда математиканы оқытуды жетілдіру оқытудың инновациялық әдістерін қолданбай мүмкін емес. Математика сабақтарында бала математикалық есептерді шешіп қана қоймай, олар арқылы өмірлік есептерді де, әлеуметтік жатақхана ережелерін, мәдениетті қабылдауды ғана емес, оны құруды да үйренеді.

Қазіргі педагогика сіз бен бізден оқытудың жаңа және тиімді әдістерін әзірлеуді талап етеді. ЖМББС шеңберінде математиканы оқытудың белсенді және интерактивті әдістерін неғұрлым тиімді қолдану көзделеді.

- Кейс әдісі,
- проблемалық әдіс,
- ішінара іздеу немесе эвристикалық әдіс,
- зерттеу әдісі,
- сыни ойлауды дамыту әдісі

Бүгін біз осы әдістердің кейбірін қарастырамыз.

Кейс әдісін қолданудың бірқатар артықшылықтары бар. Бұл технология зерттелетін пәнге қызығушылықты арттыруға көмектеседі, әлеуметтік белсенділік, қарым-қатынас, тыңдау және өз ойларын сауатты жеткізе білу сияқты қасиеттерді дамытады. Кейс-технология – бұл нақты мәселелерді, міндеттерді, жағдайларды шешуге негізделген әдіс-тәсілдер жүйесі. Әдетте, кейс үш бөлімнен тұрады: талдауға қажетті көмекші ақпарат; нақты жағдайды сипаттау, кейстың тапсырмасы.

Кейстарды құрастыру кезінде ескеру қажет:

1) кейс кімге және қандай мақсатта жазылады?

2) балалар не үйренуі керек?

3) олар одан қандай сабақ алады?

Кейс түрлері:

баспа корпусы (графиктер, кестелер, диаграммалар, иллюстрациялар болуы мүмкін, бұл оны көрнекі етеді);

мультимедиялық корпус (соңғы уақытта ең танымал, ол мектептің техникалық жабдықталуына байланысты),

бейне корпус (фильм, аудио және бейне материалдары болуы мүмкін).

Оқу процесінде кейспен жұмыс жасау технологиясы салыстырмалы түрде қарапайым және келесі кезеңдерді қамтиды:

- кейс материалдарымен білім алушылардың топтық өзіндік жұмысы (кейс 1);
- қосымша теориялық ақпаратты пайдалану (кейс 2);
- жалпы пікірталаста топтардың жұмыс нәтижелерін сараптау;
- белгілі бір мәселені шешудің нәтижесі ретінде жалпы шешім қабылдау;
- практикалық жағдайды қолдана отырып, алған білімдерін бекіту (кейс 3).

Кейстермен жұмысты бірнеше қадамға бөлеміз:

1-қадам: оқушылардың практикалық тапсырмасы бар кейс алуы.

2-қадам: практикалық жұмыстың нәтижесін тұжырымдау.

1 және 2-қадам «минус» жағдайын білдіреді. Әрі қарай, оны «плюс» жағдайына аудару керек.

3-қадам: алынған нәтижені нақты тұжырымдай алмау проблеманы тудырады, оны шешу үшін жаңа теориялық білім қажет.

4-қадам: себеп тапсырмаға айналады.

5-қадам: мәселені шешу үшін іс-шаралар кешені анықталады – оны шешуге арналған қадамдар.

6-қадам: тапсырманы шешу үшін жоспарланған іс-шараларды орындау;

7-қадам: қорытынды жасалады. (жауап тұжырымдалған)

8-қадам: жаңа материалды бастапқы бекіту.

Келесі әдіс – сыни ойлауды дамыту әдісі. Сыни тұрғыдан ойлау – бұл бір нәрсеге қалыпты жағадайда күмәндану. Ақпараттық кеңістікті кеңейту кезеңінде сыни ойлауды қалыптастыру ерекше өзектілікке ие болады. Оқу іс-әрекетіндегі сыни ойлау дегеніміз – оқушы мен оқытушының зерттеу мәдениетінің жоғары деңгейін анықтайтын қасиеттер мен дағдылардың жиынтығы, сондай-ақ «бағалау, рефлексивті ойлау», ол үшін білім түпкілікті емес, бастапқы нүкте, жеке тәжірибе мен дәлелденген фактілерге негізделген дәлелді және логикалық ойлау.

Сабақтарда тиімді қолданылатын әдістерге тоқталайық.

- кластер;
- миға шабуыл;
- дұрыс-дұрыс емес сөздер
- жұқа және қалың сұрақтар;
- идеялар себеті;
- интеллектуалды жылыту ;
- синквейн;
- Алты қалпақ және т. б.

Синквейн әдісі

Синквейнді жазу ережелері:

• Бірінші жолда тақырып бір сөз деп аталады (әдетте зат есім).

• Екінші жол – тақырыпты екі сөзбен сипаттау (екі сын есім).

• Үшінші жол – осы тақырып шеңберіндегі әрекетті үш сөзбен сипаттау (етістіктер).

• Төртінші жол – тақырыпқа деген көзқарасты көрсететін төрт сөзден тұратын сөз тіркесі (сезімдер бір сөз тіркесі).

«Алты қалпақ» әдісі

Сынып 6 топқа бөлінеді. Әр топ белгілі бір түсті қалпақ алады. Бұл жағдайда бір тақырып бойынша алты көзқарас айтылады.

«Ақ қалпақ» - ақпарат (тақырып бойынша фактілер айтылады, талқыланбайды).

«Сары қалпақ» - оң пікірлер (жағымды жақтар айтылады).

«Қара қалпақ» – сын-мәселелер мен қиындықтар (мәселенің жағымсыз жақтары анықталады).

«Жасыл қалпақ» - шығармашылық пайымдаулар, ұсыныстар (ең алдамшы идеялар мен ұсыныстар айтылады).

«Қызыл қалпақ» - түсіндірусіз эмоционалды пайымдаулар (материалмен жұмыс істеу кезінде жігіттер сезінген эмоциялар тұжырымдалады).

«Көк қалпақ» - айтылғандарды жалпылау, философиялық көзқарас (мәселе бойынша талдау жүргізіледі).

Соңғы жылдары заман ағымына сай күнделікті сабаққа жаңа педагогикалық технологиялар, компьютер, электрондық оқулық, интерактивті тақта қолдану жақсы нәтиже беруде. Білім беру жүйесі электрондық байланыс, ақпарат алмасу, интернет, электрондық

пошта, телеконференция, On-line сабақтар арқылы іске асырылуда. Жаңа технологияларды қолданудың ерекшелігі – оқушыларға өз бетімен немесе бірлескен түрде шығармашылық жұмыспен шұғылдануға, ізденуге, өз жұмысының нәтижесін көріп, өз өзіне сын көзбен қарауына және жеткен жетістігінен ләззат алуға мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып математика сабағында компьютермен жұмыс істеу тиімді. Компьютер - технологиялық құралдардың бірі, оның көмегімен сабақты қызықты, тартымды етіп түрлендіруге болады. Компьютермен өткен сабақ баланың көңіл-күйін көтеріп, нашар деген оқушының компьютермен жұмыс істеуде қызығушылық қабілетін арттыруға мүмкіндік береді және шеше алмаған жауапты мұғалімнің көмегімен шешуге тырысады. Мұндай сабақтар оқушылардың білімін, мүмкіндігін толығырақ бағалауына және оны түсінуге, жаңаша шығармашылық тәсілдермен жұмыс істеуіне, ізденуіне сан алуан әдіс-тәсілдерді таңдауына жол ашары сөзсіз.

Білім беру саласындағы көп қолданыста жүрген АКТ құралдары:

- интерактивтік тақта;
- мультимедия;
- Интернет кеңістігі;
- электрондық оқулық.

Білім беру жүйесін ақпараттандырудың негізгі талаптарының бірі – оқу үрдісіне электрондық оқулықтарды пайдаланып қана қоймай оны жасау және пайдалану. Сондықтан білім беру жүйесінде электрондық оқулықтарды пайдаланбай алға жылжу мүмкін емес. Соның нәтижесінде оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артып, білім сапсының өсуіне мүмкіндік туғызады.

Мұғалім үшін электорндық оқулық бұл күнделікті дамытылып отыратын ашық түрдегі әдістемелік жүйе. Оны әрбір мұғалім өз педагогикалық тәжірибесінде материалдармен толықтыра отырып, ары қарай жетілдіре алады.

Оқу материалдарын ұтымды игерудегі электорндық оқулықтардың атқаратын ролі зор. Электрондық оқулықтарда теориялық тақырыптар кеңінен беріліп түсіндіріледі. Теориялық материалдарды графикалық иллюстрация түріндегі әр түрлі суреттер, сұлба тәсілдері арқылы толықтырып отырса, онда теориялық білімді оқып, көзбен көріп, түсініп және мида бекіту үрдістері ұтымды болады.

Электрондық оқулықтар осы модульдік технологиясы негізінде жасақталады. Әр сыныптың білім мазмұны модульдерге бөлініп, әр тақырып бірізділікпен, жүйелі түрде беріледі. Оқушылар электрондық оқулықтағы интерактивті тапсырмалармен жұмыстана отырып сабақта алған білімдерін кеңейтеді, өз бетімен шығармашылықпен жұмыстануға дағдыланады. Алған білімдерін өзбетімен тексеру үшін тест тапсырмаларын орындайды.

Тәжірибе көрсеткендей, оқу мазмұнын игеру және оқушының дамуы өз іс-әрекеті барысында жүреді. Сіз оқушыларды өз бетінше және шығармашылықпен оқуға үйрете аласыз, ол үшін оларды арнайы ұйымдастырылған іс-әрекетке қосып, осы іс-әрекеттің «қожайындары» етіп, оқу іс-әрекетінің мотивтері мен мақсаттарын («неге математиканы үйрену керек») дамытып, оны жүзеге асыру жолдарын үйретуіңіз керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 «Білім туралы» Заңы [Электронды ресурс] https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_ (16.10.2023)

2. Б.Баймұханов, З.Бекбаева. «Оқушылардың математикалық тапсырмаларды орындаудағы дербестігін арттыру». Алматы - 2006ж.

3. П. С. Сағымбекова А. С. Тортаева Э. Ы. Тлеубаева Бастауыш мектепте математиканы оқыту әдістемесі: оқу құралы: Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығы бойынша білім алатын студенттерге арналған. – Тараз, 2016. - 234 б.

4. Т.Қ.Оспанов, М.Е.Ералиева, В.Я.Анисимова, Л.А.Колесниченко, Н.Б.Жалмағанбетова Қазақстан Республикасы Жалпы орта білім беретін мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары. Жалпы бастауыш білім. Математика. 1-4 сыныптар. – Алматы: РОНД, 2002.

5. Ақпаева Ә.Б., Лебедева Л.А., Бурунова В.В. Математика: Жалпы білім беретін 11 жылдық мектептің 4-сыныбына арналған оқулық. І-бөлім. – Алматы: Алматыкітап, 2011.

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ

Тенгебаева М.К.
Бастауыш сынып мұғалімі, Бөбек гимназиясы
Ораманова А.С.
Бастауыш сынып мұғалімі, №172 мектеп -гимназиясы
Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Оқушылардың математика пәніне деген оқу ынтасын, танымдық белсенділігін арттырумен меңгерілетін білімнің жүйелілігін, бірізділігін, қабілетін жетілдіре дамыта оқытудың әдістемесін қамтитын әдістерді таңдау, осы үрдісті тиімді басқарудың формалары мен жолдарын табу, математикадан білім беру стандарты талаптарымен ғана шектеп қоймай оқушының өзіндік жұмыс жасау қабілетін жетілдіруте бағытталған деңгейлік дамыта оқытудың әдістемесін жасаудың негізі зерттеудің өзекті мәселелері болып табылады.

Аннотация: Актуальными вопросами исследования являются выбор методов, включающих методику развивающего обучения учащихся с повышением учебной мотивации, познавательной активности, систематичности, последовательности изучаемых знаний, поиск форм и путей эффективного управления этим процессом, разработка методики уровневого развивающего обучения по математике, направленной не только на совершенствование навыков самостоятельной работы учащихся, но и на.

Abstract: Actual research issues are the selection of methods that include methods for developing teaching, improving the consistency, consistency, abilities of knowledge acquired by increasing the educational motivation, cognitive activity of students in mathematics, finding forms and ways to effectively manage this process, creating a methodology for developing level-based learning aimed not only at limiting the requirements of the educational standard in mathematics, but also at improving the student's ability to work independently.

Математиканың негізі, зерттеу нысаны – есеп. Математиканы оқыту дегеніміз оқушыларды есеп шығаруға үйрету, есеп шығару дағдыларын дамыту, күрделі есептерді шығаруға жаттықтыру. Есеп шығару – ол математикаға қабілеттіліктің көрсеткіші. Оқушыларды есеп шығаруға баулудың нәтижесінде олардың ойлау қабілеттері жетіледі, дәлдікке, нақтылыққа үйренеді, белсенділігі, ой-өрісі кеңейіп, сауаттылықтары артады, шығармашылық қабілеттері дамиды. Сондай-ақ оқушылардың математикалық сауаттылықтары артады, ҰБТ тапсыруда жоғары көрсеткішке ие болуға мүмкіндік алады және оқушыға кәсіби бағдар беруде жетекші орынға ие болып саналады. Сонымен қатар, оқушылардың осы математика пәнінен алған білімдерін өмірмен байланыстырып, алған білімдерін күнделікті жағдаяттарда іске асыра білуге, қолдана алуға баулу біздің басты мақсатымыз болып саналады. Оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын арттыру ісі әрқашан өзекті тақырыптардың қатарында саналады.

Математикалық білім беру стандартының талаптарына сәйкес мектепте оқытудың мазмұны мен әдістерінің ғылыми негіздерін әзірлеу үздіксіз білім беру процесін жетілдірудің негізгі міндеттерінің біріне айналды. Бұл міндеттер білім беру стандартына қойылатын талаптардан асатын деңгейлік математиканы оқытудың дидактикалық алғышарттарын анықтауға, талаптар мен оны жүзеге асыру жолдарын белгілеуге мүмкіндік береді.

Математика бойынша білім беру стандартының талаптарынан асатын деңгейлік дамытушылық оқытудың негіздемесін әзірлеу және іске асыру мәселесін зерттеу психологиялық-педагогикалық тұрғыдан қарастырылатын әдістемелік принциптерге негізделгендіктен, оның психологиялық-педагогикалық заңдылықтарын зерттеуге, содан

кейін осы оқытуда математика бойынша білім беру стандартының талаптарының қатысуын анықтауға әкеледі.

Математика бойынша білім беру стандартының талаптарынан асатын жалпы білім беретін мектепте оқушыларды деңгейлік оқытуға даярлау ТМД-ның Әлемдік және елдерінің тәжірибесі мен педагогика ғылымы саласындағы жетістіктері негізінде оқытудың мазмұны мен әдістерін айқындауды талап етеді.

Әлемдік тәжірибе математикадан оқушылардың сапалы білім алуына бағытталған әдістемелік жүйені (мазмұны, мақсаты, әдісі, құралы, нысаны) құрудың бір тәсілі оқушылардың математикалық дайындығына қойылатын талаптарды саралау болып табылатынын дәлелдейді.

Бастау үшін күнделікті оқу процесінде қолданылатын «деңгей» терминіне тоқталайық, ғалымдар оны педагогикада мағыналы түсіндіруді критерий деп атайды. Өйткені, оқушыларға қойылатын талаптар артқан сайын «деңгейлік» мәселелерді шешудің тиімділігі біз жүргізген тәжірибелік жұмыстың нәтижесінде айқын болды [1].

Мұндай жағдайға келтіру үшін мұғалімнің математикадан оқушылардың білімі мен дағдыларына қойылатын талаптары әр оқушыға алдын-ала белгілі болуы керек. Мұндағы мұғалімнің негізгі мақсаты, біріншіден, барлық оқушыларға әр тақырыптан өткеннен кейін қандай білімді игеру керектігін және қандай міндеттерді шеше білу керектігін көрсету; екіншіден, әр оқушының қабілеттері мен мүдделеріне сүйене отырып, стандарт талаптарының арнасынан асатын жоғары білім дәрежесін анықтау.

Педагогикада оқушылардың білім алуына қойылатын талаптар мәселесі ғылыми жан-жақты зерттеліп, шарттар анықталып, шешім табылды. «Оқыту нәтижелеріне қойылатын талаптар» ұғымын дидактикалық сипаттай отырып, Р.Ф. Кривошалова, Э. А. Красновский, В.З. Резникова түсіндіреді: «Білімді игерудің сапалық және сандық сипаттамаларын білдіретін оқытудың күтілетін нәтижелерін (білім, білік, дағды) ұсыну» [2]. Сонымен қатар, бұл жұмыстар жалпы дидактикалық негізде студенттің біліміне, дағдыларына қойылатын талаптардың мазмұны мен құрылымымен сипатталады. Ғалымдардың пікірінше, дидактикалық талаптар келесі құрамдас бөліктерден тұрады:

- оқу пәні үшін маңызды білімдердің жиынтығы (іргелі ғылыми ұғымдар, заңдар, ережелер және т.б.). Дидакталарға сәйкес, білімнің бұл элементтері білімнің негізін құрайды;
- әрбір танымдық объектіні игеруге тән қызмет түрлері (дағдыларды, дағдыларды қоса алғанда);
- оқыту деректерін игеру сапасы.

Оқушыларды орта мектепте математикаға дайындауға қойылатын талаптар Математиканы оқыту мақсатына байланысты анықталады. Ал оқытудың нақты мақсаты оқытудың мазмұнына және оған қойылатын талаптарға және олардың орындалуына тікелей байланысты. Дегенмен, оқушылардың математикалық дайындығына қойылатын талаптар оқу мақсаттарымен салыстырғанда нақтырақ. Бұл оқушының білімін бағалаудың негізі. Математика бойынша оқушыларды даярлауға қойылатын талаптардың негізгі міндеті оқушының білімі мен дағдыларын анықтауға негіз болып табылады. Сондықтан оқушылардың математикалық дайындығына қойылатын талаптар математикалық білім беру стандартының негізгі буыны ретінде айқын көрінеді.

Оқушылардың математикалық дайындығына қойылатын талаптар математика курсында іргелі ғылыми ұғымдарды, Заңдарды, ережелерді және басқа да білім мен дағдыларды қалыптастыруды қамтиды. Олар білім беру стандарттарына сәйкес математиканы оқытуда өте маңызды орын алады. Осылайша, Математиканы оқыту кезінде мұғалім беретін білім тереңдігінің дәрежесін және оқушының оларды меңгеру деңгейін анықтау математиканы оқытуға қойылатын талаптардың 1-ші құрамы болып табылады.

Математикадан білім беру стандарты оқушы меңгеруі керек мектеп математика курсының әрбір тақырыбын қамтуы керек, сонымен қатар осы тақырыпқа сәйкес оқу материалын игеру кезінде орындалатын қызмет түрлерін көрсетуі керек. Психологияда әрекет әр түрлі қажеттіліктерді өтеуге байланысты белгілі бір мақсатқа жетуге бағытталған

тенденцияны білдіреді. «Біздің іс - әрекеттеріміз дұрыс болуы үшін, біз оған жету жолымыз қандай болуы керек екенін анықтауымыз керек» – дейді әл-Фараби [3].

Осылайша, екінші талап – оқу материалын игеру кезінде оқушының іс-әрекетінің түрлерін анықтау және оқушының оқу материалын игеруге бағытталғандығын, оқудағы өзіндік жұмыс деңгейін, еңбек өнімділігінің ерекшеліктерін және т.б. ескеру. теориялық және практикалық материалды ұсыну және оны сабақта беру кезінде оқушының өз бетінше жұмыс істеу қабілеті мен оқу процесінде оқушының жас ерекшелігі ескерілуі керек. мұғалімнің басшылығымен. Мұнда айта кету керек, біздің зерттеуімізде біз психологияда әрекет ұғымдарының кең ауқымы бар және әрекет сипаты аз, ол жеке мақсатты орындауға бағытталған әрекет ұғымына назар аударамыз. Оның негізгі белгілері-сана мен орындылық, іс-әрекеттің жоспарлылығы мен дәйектілігі, алдағы мәселені шешу, яғни жоспардан шығу. Сондықтан,негізгі іс-әрекеттердің ішінде біз оқушыны, оқуға бағытталған іс-әрекетті қабылдаймыз және оқушының психикасын дамытуда шешуші қызмет орнымен қатар сананың күрделенуіне ықпал ететінін ескереміз. Ал «Өзіндік жұмыс» педагогикалық сөздігінде мұғалімнің басшылығымен, бірақ оның тікелей көмегінсіз орындалатын оқу процесінде оқушылардың қызметі туралы айтылады. Оқушылардың өзіндік жұмысын талап ететін тапсырмалар олардың ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып беріледі. Мұндай тапсырмалар жүйесі сатыға, қызығушылық деңгейіне және мазмұнның күрделілігіне негізделген.

Ал енді, математикалық дайындыққа қойылатын талаптарды анықтағанда тек оқушы меңгеретін білім мен білікті ескеріп қоймастан, оқу ісіндегі меңгерген білім мен білік арқылы оқушы қабілетін жетілдіретіндей етіп ұйымдастырылуы да есепке алынуы қажет болады. Сөйтіп, бұдан математикалық дайындыққа қойылатын талаптардың үшінші құрамды бөлігі оқыту нәтижесінің сапасын ескеру келіп шығады.

Математикадан оқушының дайындығына қойылатын талаптарды анықтағанда оқу іс-әрекеті мен оқытудың нәтижесін қандай терминмен белгілеудің маңызды болды. «Білім», «білік», «дағды» терминдері күнделікті дәстүрлі қолданылып жүргенімен педагогикада олардың мағыналы түсіндірмесін ғалымдар түрліше беріп жүр [4].

Олар: іс-әрекет теориясы тұрғысынан алғанда білім оқушының іс-әрекеті нәтижесінде меңгеріледі және іс-әрекет арқылы жүзеге асырылады, ал, тұлға теориясы тұрғысынан қарастырғанда оқушы білімді өзінде бар білімдер арқылы меңгеруі керек. Білім жеке тұлғаның іс-әрекетінің объектісі және құралы болған жағдайда ғана жүзеге асырылады. Кез-келген дағды мен білік (ол ақыл-ой немесе практикалық икемділік бола ма бәрібір) оқушының меңгерген іс-әрекетінің тәсілдері болып саналады. Оқушылардың өзіндік жұмысты орындауындағы басты ерекшелік-олардың жеке дағдыларында. Психологияда дамуы шегіне жеткізілген дағдылардың белгілері төмендегідей байқалады:

1. дағды алудың белгісі-әр түрлі амалды тез орындап, шапшаң қимылдау;

2. дағды қалыптасқаннан кейін күштеніп, зорланып, қиналып жұмыс істеу жойылады;

3. дағдыланудың үшінші белгісі – бірқатар жеке амалдарды біріктіріп, одан тұтас бір амал жасай алу.

Дағды оқушы әрекетінің қайсысында болсын ерекше орын алады, ол іске шапшаң, шұғыл кірісуге мүмкіндік береді. Дағдылану арқасында сана қызметке түпкілікті, шешуші кезеңдерде жұмылады, ол жұмыстың табысты болуын қамтамасыз етеді. Оқушы көп істе дағдыланса, біраз уақытын үнемдейді, күш-қуатын орынды пайдаланатын болады. Оқу дағдыларын жете меңгерген оқушы оқуда жетістіктерге жететін болады. Сондықтан, егер оқушы «теореманы біледі» десе, онда ол «оқушы теореманы тұжырымдай алады» немесе «дәлелдейді» немесе «қолдана алады» дегенді білдіреді. Бірақ мектеп оқушысы дәл нені білуі керектігі оқушының дайындығына қойылатын талаптарда анықталады, ал ол тек оқу үрдісінде оқушының үйренетін обьектілерді меңгеруіне байланысты орындалатын іс-әрекеттер көмегімен ғана іске асырылады.

Сол себепті, математикалық педагогика әдебиеттерінде оқу іс-әрекетінің негізінен үш деңгейі қарастырылады, атап айтқанда, қабылдау, ой елегінен өткізу және есте сақтау; білімді ұқсас жағдайда, яғни үлгі бойынша қолдану; білімді жасампаздық іс-әрекеттерді талап ететін

жаңа жағдайларға қолдану болып бөлінеді Ал, М.И.Махмутов [5] болса, бұған төртінші деңгейді – өзіндік жаңа білімді қарама-қайшылықты жою жолымен «оқу проблемасының шешілу жаңашылдығы мен меңгеруді қосады» .

Сонымен, оқытудың нәтижесіне қойылатын талаптарда қайталап айтып беру, үлгі бойынша жұмыс істеу іс-әрекеттің де, өнімді іс-әрекеттің де мәнін төмендетпеу керектігі де ескеріледі.

Мектеп математика курсын, әрбір кейінгісінің меңгерілуі үшін тірек болатын білімдер мен біліктер құрайды. Оқушылардың дайындығына қойылатын талаптардың ең басты міндеті де осындай тірек білімдер мен біліктерді анықтап алу болды. Математикалық орта білім беру стандарты бірінші кезекте оқушылардың барлығына бірдей міндетті түрде берілетін және оның игеру дәрежесі үнемі тексеріліп отырылатын, оқушының математика курсымен сабақтас пәндерді жалғастыра оқуына қажетті, алған білімдерін практикалық қызметте пайдалануға мүмкіндік беретін білімдер мен біліктерді дәл анықтауды мақсат етеді.

Математика курсын меңгеру – ол тек теориялық фактілерді біліп алу ғана емес, оны қолдануды үйрену екендігі белгілі. Мысалы, оқушы көп таңбалы сандарды қосудың заңдарын ғана біліп қоймай, оны нақты жағдайға қолданып қосындыны табуды білуі керек. Оқу материалын оқушының меңгергендігі білімді тексергенде белгілі болады. Олай болса, білім мен білік және дағды математика курсын оқып білу нәтижелерінің қорытындысы болып табылады. Сондықтан да негізінен математикадан оқушы дайындығына қойылатын талаптар арқылы оқытудың әр сатысындағы оқушының меңгеруге міндетті біліктер жүйесі қалыптастырылады. Қорытынды білікті таңдаудың негізгі критерийі қарастырып отырған курстың мазмұнының оқыту мақсатымен сәйкес келуі, математиканы оқытуды жалғастыру мен сыбайлас пәндерді оқытуға қажеттілігі, меңгерілген білімнің өмірде қолдану мүмкіндігі болады. [1]

Математикадан оқушы дайындығына қойылатын талаптар оқу үрдісінің көптеген функцияларын орындауды реттейді. Олар оқу мақсаты мен оқу міндетін нақтылау арқылы күтілетін міндетті оқыту нәтижесін анықтайды: оқулықтар әдістемелік құралдар, дидактикалық материалдар және оқытудың құрал-жабдықтарының авторларына бағыт-бағдар береді; білім беру ұйымдарының жұмысын басқаруды ұйымдастырады, оқушы мен мұғалім арасындағы жұмыстың қандай болуы керектігін белгілеп береді; оқулық мазмұнының ондағы оқу материалының баяндалу әдістемесімен сайма-сайлығын анықтайды; мұғалімнің оқушы білімін объективті бағалауына жағдай тудырады; соның нәтижесінде барлық оқушы білуге тиісті міндетті білім, білік, дағдылар жиынтығының минимумы анықталады; қабілеті жоғары оқушылардың игеруіне тиісті білімі мен біліктің деңгейі белгіленеді. Жалпы психологияда қабілет дегенімізді мақсатқа бағытталған тәлім-тәрбие жұмысына байланысты оқушының бір іс-әрекетке ұйымдасқан түрде бейімдігі және оны нәтижелі етіп атқаруы деп ұғынады. Қандай да болсын бір іске қабілеті жоқ оқушы болмайды.

Адамның жан-жақты дамуына мүмкіндік тудыра отырып, біз әрбір адамдағы дара қабілетті бөліп алуға жағдай жасаймыз деп қорытады.сонымен бейімділік, қабілет дегеніміз – бұл оқушының белгілі бір іс-әрекетке айналысуға бет бұрысы, оған көңілінің ауу, яғни оянып келе жатқан алғашқы белгі. Сондықтан балалық кезде ерекше көзге түсетін бейімділіктердің келешекте, яғни төменгі сыныптарда оқитын оқушыларда, олардың қабілеттерінің көрсеткіштері екенін ескеріп, дер уағында байқап, соған сәйкес келетін қабілеттерді жетілдіруте мүмкіндік жасалу қажет.

Ол үшін мұғалімнің өзінің төмендегідей қабілеттері: дидактикалық (оқу материалды оқушыға түсінікті етіп бере алу қабілеті), коммуникативті (оқушының оқуына жағдай туғыза білу қабілеті), ұйымдастырушылық (оқушылар маңызды мәселелерді шешуге және жұмысты дұрыстап ұйымдастыра білуге үйрету қабілеті), академикалық (сәйкес ғылым саласындағы қабілеті), авторитарлық (оқушыға эмоционалды әсер ете отырып беделді болу), перцептивтік (оқушының рухани дүниесін түсіне алу қабілеті), психологиялық (тұлғаны терең тану қабілеті), сөз сөйлей алу және ойлай білу қабілеті болуы керек. Сонда ғана ол оқушыларға өзіндік шығармашылық іс-әрекет атқарта және олардың өзіндік жұмыс жасау қабілетін жетілдіре алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Математиканы оқытудың теориясы мен әдістемесі. /А.Е.Әбілқасымова. - «Білім», 2015 ж.
2. Р.Ф. Кривошалова, Э. А. Красновский, В.З. Резникова. ребование кзнаниям, умение и навыкам учащихся.// Сов. Педагогика,-1998.-№2
3. әл-Фараби. Обучение и развитие.-М.: Педагогика, 1996.-440с.
4. Жаңа білім берудегі жаңа үрдістер (Открытая школа). / Жадрина М.Ж. - 5-2014 ж.
5. М.И.Махмутов. Подготовка будущих учителей математики к работе по формированию познавательного интереса учащихся в средней школе. Алматы,1996.-20с.

МОДЕЛЬ ДИФФЕРЕНИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ С УЧЕТОМ УРОВНЕЙ РАЗВИТИЯ МАТЕМАТИЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ

Устинова Н.В.
магистр педагогических наук
учитель математики НИШ ХБН г.Петропавловска, Казахстан

Андатпа: Қазақстанның білім беру жүйесінде соңғы бірнеше жылда болған өзгерістер оның парадигмасының өзгеруіне әкелді – қазір педагогикалық процестің басты назарында оқушы тұр, ал білім берудің мақсаты – оның жеке басын, қабілеттерін жан-жақты дамыту және оның мүдделерін қанағаттандыру. Осыған байланысты оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеретін сараланған оқытуды ұйымдастыру қажеттілігі туындайды.

Аннотация: Изменения, произошедшие в последние несколько лет в системе образования Казахстана, привели к смене ее парадигмы – теперь в центре внимания педагогического процесса находится учащийся, и цель образования – всестороннее развитие его личности, способностей и удовлетворение его интересов. В связи с этим возникает необходимость дифференцированной организации обучения, которая учитывает индивидуальные особенности учащихся.

Abstract: The changes that have occurred in the last few years in the education system of Kazakhstan have led to a change in its paradigm; now the focus of the pedagogical process is on the student, and the goal of education is the comprehensive development of a personality, abilities, and satisfaction of students' interests. In this regard, there is a need for a differentiated organization of education that considers students' individual characteristics.

В последние годы школьная программа меняется в сторону увеличения объема и усложнения изучаемого материала. Не все школьники успешно справляются с его усвоением, ведь в одном классе часто могут учиться школьники с сильно отличающимися знаниями, навыкам, темпом работы, способом восприятия информации, природными и умственными способностями. Обычно учитель выбирает формы и методы обучения, ориентируясь на среднего ученика, при этом сильным и слабым ученикам уделяется недостаточно внимания.

Одной из самых сложных школьных дисциплин является математика, которая вызывает трудности у многих школьников. Поэтому на уроках математики необходима такая организация учебного процесса, которая позволила бы брать в расчет различия между учащимися и максимально принимать во внимание их особенности, создавать оптимальные условия для эффективной учебной деятельности всех школьников. Подходом, учитывающим эти особенности, является дифференцированный, в частности уровневая дифференциация, принимающая во внимание математические способности учеников.

Чтобы раскрыть индивидуальность каждого ученика, необходимо построить школьное образование на основе личностно-ориентированного подхода, отказавшись при работе с единым классным коллективом от ориентации на «усредненного» ученика. Для этого в процессе обучения необходимо организовать такую систему психолого-педагогических условий, в рамках которой учитель будет работать с каждым учеником максимально своеобразно, ориентируясь на его индивидуальные познавательные возможности, потребности и интересы [1]. Общепедагогические и психологические основы личностно-ориентированного обучения освещены в трудах таких выдающихся педагогов и психологов, как В.Ф. Шаталов, С.Н. Лысенков, К. Роджерс, И.С. Якиманская, И.Э. Унт, А.С. Границкая.

Фундаментом личностно-ориентированного подхода являются индивидуализация и дифференциация обучения [2]. Индивидуализация обучения – организация учебного процесса, при которой выбор способов, приемов, темпа обучения обусловливается индивидуальными особенностями учащихся [3]. Очевидно, что учет индивидуальных особенностей учеников характерен как для индивидуализации, так и для дифференциации.

Дифференциация обучения – это учет индивидуальных и типологических особенностей личности в форме группирования учащихся и различного построения процесса обучения в образовавшихся группах [4]. Термин «дифференциация» происходит от латинского слова «difference» и означает «различие», «разделение». Таким образом, при дифференциации построение учебного процесса представляет собой разбиение учащихся на группы, состав которых является однородным по выраженности или представленности в ней учеников с определенными особенностями.

Таким образом, дифференциация предполагает три основных этапа:

1) учет индивидуальных особенностей учеников;

2) группирование учеников в зависимости от их индивидуальных особенностей;

3) организация учебной деятельности, различной по содержанию, объему сложности и методам, для овладения единым программным материалом.

Дифференциация обучения позволяет обеспечить всем ученикам усвоение обязательного содержания образования по предмету, определенного Государственным общеобразовательным стандартом.

В психофизиологии разграничивают задатки, способности и одаренность. Рассмотрим определения данных понятий, которые сформулировал крупнейший исследователь индивидуальных различий в отечественной и мировой науке, советский психолог Б.М. Теплов.

«Задатки – врожденные, генетически детерминированные особенности центральной нервной системы или отдельных анализаторов, являющиеся предпосылками развития способностей, но не гарантирующие их проявления» [5, с. 348].

«Способности – индивидуально-психологические особенности, определяющие успешность выполнения деятельности или ряда деятельностей, не сводимых к знаниям, умениям и навыкам» [5, с. 354].

К.К. Платонов определил способности как «свойства личности, являющиеся условиями успешного осуществления определенного рода деятельности» [6, с. 353]. Это определение, во-первых, признано большинством современных ученых, исследующих человеческие способности, а, во-вторых, позволяет определить к способностям не только умения, знания и навыки, но и готовность к восприятию неизвестного, готовность к обучению, к новым видам деятельности.

«Одаренность – системное развивающееся в течение жизни качество психики, определяющее возможности достижения человеком исключительно высоких результатов в одном или нескольких видах деятельности по сравнению с другими людьми» [5, с. 353].

Таким образом, способности и одаренность не даются с рождения, а развиваются в течение жизни. Задатки же являются врожденными. Поэтому в процессе обучения школьников следует развивать задатки учащихся, доводя их до способностей, способности же формируются в деятельности.

Математические способности относятся к специальным способностям человека. Развитые математические способности можно охарактеризовать обобщенным, свернутым, гибким мышлением в сфере математических отношений, числовой и знаковой символики и особым математическим складом ума. Эта особенность математического мышления приводит к увеличению скорости переработки математической информации, что связано с заменой большего объема информации – меньшим объемом за счет обобщения и свертывания.

Основой математических способностей, которыми обладает ученик, являются виды преобладающего у него математического мышления. Российский математик, автор программ и учебников по математике Ю.М. Колягин [7] и специалист в области математической психологии Л.М. Фридман [8] объединяли их термином «стилистическая направленность математического мышления». Американским психологом У.Г. Найссером [9] было предложено название «схемы математического мышления», которое затем и закрепилось в научной литературе.

Итак, математическое мышление – это абстрактное теоретическое мышление, объекты которого лишены вещественности, но при этом они могут быть интерпретированы любым произвольным образом с одним лишь условием – должны сохраняться заданные между объектами отношения [10].

Существует различная классификация, но большинство исследователей выделяют логическое, комбинаторное, алгоритмическое и образно-геометрическое математическое мышление, опишем каждое из них.

Логические схемы мышления – это совокупность таких познавательных конструкций, с помощью которых ученик строит достоверные цепочки причинно-следственных связей, на основании истинных предпосылок сделает верные выводы [11]. В речи и рассуждениях логические схемы проявляются в выделении законченных смысловых структур, выстраивании верных последовательностей, использовании принципов формальной логики, применении доказательства «от противного», подбором уместных и ярких примеров и контрпримеров [12].

Алгоритмические схемы мышления – это комплекс таких познавательных структур, с помощью которых ученик переходит от применения готовых алгоритмов к выстраиванию собственных, учится планировать и корректировать последовательность шагов, которая приведет к намеченной цели.

Комбинаторные схемы мышления пока не имеют строгого определения, но можно однозначно утверждать, что они связаны со способностью ученика выявлять и описывать совокупность объектов, удовлетворяющих определенным условиям, перечислять, классифицировать все их многообразие и оптимизировать работу с ними [11]. В основе комбинаторных схем лежит прежде всего гибкость мышления, которая позволяет выявить все возможные варианты развития математической ситуации или выполнить перебор вероятных комбинаций.

Три описанные схемы мышления тесно взаимосвязаны, ведь для разработки алгоритма нужно выявить общие закономерности, выделить из них частные случаи, что говорит о наличии логических схем мышления, таким образом на базе развитого логического мышления возможно развитие алгоритмическое мышление. С другой стороны, для исчерпывающего перечисление всевозможных вариантов следует разработать алгоритм, выходит, что для развития комбинаторного мышления не обойтись без логического и алгоритмического мышления.

Из перечисленных схем мышления выделяются образно-геометрические. Они предоставляют возможность толковать абстрактные математические объекты и отношения, демонстрировать их с помощью наглядных конструкций и образов [13]. Конкретные модели и сценарии более понятны, чем слова, потери в строгости их описания компенсируются более глубоким пониманием процесса или математической ситуации. Самый высокий уровень развития образно-геометрического мышления – это пространственное воображение, к которому необходимо стремиться при изучении стереометрии в 10 классе [14]. Пространственное воображение можно охарактеризовать способностью в уме создавать трехмерные объекты или упрощенные структуры исследуемых пространственных объектов и производить над ними мысленные операции.

Анализ литературы и собственного педагогического опыта позволяет констатировать, что наименее развиты у учащихся способности к образно-геометрическому, комбинаторному и логическому мышлению [15]. Для каждого из этих видов способностей определим и опишем три уровня их развития.

Таблица 1. Описание трех уровней развития способности к логическому мышлению

1 уровень	2 уровень	3 уровень
Фрагментарное использование логического мышления, отсутствие осознания взаимосвязей между объектами и их компонентами.	Частичная логическая организация изучаемых объектов и явлений, понимание отдельных взаимосвязей. Оперирование абстрактными	Логическая организация знаний и изучаемых явлений. Использование логических понятий и конструкций высокого уровня, с

Совершение простых логических операций, формулирование элементарных суждений и несложных выводов. Способность визуализировать в уме ранее увиденное, выполнение простые манипуляций с воображаемыми объектами, частичное воссоздание их характеристик. Допущение логических ошибок, которые ученик не может исправить самостоятельно, серьезные затруднения в применении логических операций.	категориями (понятие, суждение умозаключение), выстраивание отношений между ними. Способность совершать несложные манипуляции и качественные изменения с воображаемыми объектами: выстраивание ассоциаций по средствам сравнения объекта по конкретным критериям. Допущение немногочисленных логических ошибок, их самостоятельное исправление, владение логическими операциями и выстраивание логических цепочек с опорой на наглядность.	помощью доказательств и рассуждений получение обоснованных выводов из нескольких имеющихся предпосылок на основе строгой формализованной логики. Последовательная аргументация и анализ. Практическое отсутствие логических ошибок, владение логическими операциями с частичной опорой на наглядность, Понимание структуры логических операций и их переход в логические приемы мышления.

Таблица 2. Описание трех уровней развития способности к комбинаторному мышлению

1 уровень	2 уровень	3 уровень
Решение заданий с опорой на наглядность, прямым перебором в виде графов, таблиц, дерева возможных вариантов. Простой анализ условий задачи.	Перенос решения заданий в речевой план. Выбор рационального приема решения задачи, либо подходящего комбинаторного соединения, частично с опорой на наглядность в виде кратких схем, отражающих суть закономерностей или конкретные условия задачи. Проведение аналогий и обобщений, обоснование этих обобщений.	Решение заданий с помощью умственных действий без опоры на наглядность. Выбор рационального приема решения задачи, подходящего комбинаторного соединения и правила сложения или умножения вариантов. Синтез информации, сравнительное сопоставление и классификация объектов по определенным признакам.

Таблица 3. Описание трех уровней развития способности к образно-геометрическому мышлению

1 уровень	2 уровень	3 уровень
Оперирование целостными образами: представление о плоских и пространственных направлениях (справа, сверху, нижний левый угол и т. д.), ориентировка в пространстве «на себя», «от предмета», умение ориентироваться на плоскости, расположение геометрических фигур и	Создание новых образов: определение свойств, выявление общих закономерностей свойств геометрических фигур и тел, различение любых направлений на плоскости и основных пространственных направлений в процессе изменения положения, ориентировка «на себя» при нахождении местоположения фигур и тел в окружающем пространстве,	Творческая деятельность с комбинированием геометрических фигур и тел на основе имеющихся: обозначение положения предметов в пространстве, определение пространственных и метрических соотношений между фигурами и телами, их частями, координатные представления о фигурах и

тел в определенном направлении.	определение отношений между ними.	телах.

Обратимся к понятию «модели» и разберем ее интерпретацию и специфику в сфере педагогики. Ю.О. Делимова дает следующее определение: «модель – это искусственно созданный объект в виде схемы, физических конструкций, знаковых форм или формул, который, будучи подобен исследуемому объекту или явлению, отображает и воспроизводит в более простом и огрубленном виде структуру, свойства, взаимосвязи и отношения между элементами этого объекта» [16, с. 33]. В педагогике же модель представляет определенную организацию образовательного процесса, демонстрирующую цели и ожидаемый результат деятельности, субъекты деятельности, описание средств и условий для достижения ожидаемого результата, и применяются данные модели для объяснения, изучения, влияния на функционирование представляемого педагогического объекта [17, 18].

В основу педагогической модели дифференцированного обучения с учетом уровней развития математических способностей положим следующие ключевые принципы.

Принцип природосообразности заключатся в том, то процесс обучения в рамках данной модели строится с учетом природных особенностей и индивидуальных способностей учащихся.

Принцип конструктивной целостности предполагает строгое согласование содержательной, деятельностной, технологической и организационной составляющими учебного процесса, реализуемыми в рамках данной модели. Педагогический процесс – сложный механизм, его элементы объединены множеством взаимовлияющих отношений, педагог должен чувствовать их и выстраивать согласованный учебный процесс и сбалансированные воспитательные отношения, которые подчинены конечной цели развития математических способностей каждого ученика.

Принцип структурности подразумевает прочную взаимосвязь между элементами педагогической модели, этапами ее проектирования и реализации на практике. Правильно организованная структура этих составляющих обеспечивает ее эффективность. Одним из структурных элементов модели является постоянная диагностика уровня развития логического, комбинаторного и образно-геометрического мышления учеников. Учитель возвращается к нему каждый раз после внедрения очередного приема дифференцированного обучения, таким образом, благодаря цикличности и продуманной структуре созданной модели, учитель может отследить эффективность вновь внедренного приема обучения.

Принцип функциональности определяется возможностью реализации обучающей, развивающей, мотивационной и воспитательной функций образовательного процесса. Этот принцип указывает на неразрывность в первую очередь обучения и развития, то есть обучение и развитие способностей учеников происходит неделимо.

Построенная модель имеет блочную структуру, ее элементы и их взаимосвязи кратко представлены на рисунке 1.

Рисунок 1. Модель дифференцированного обучения учащихся с учетом уровней развития математических способностей

Приведем подробное описание каждого элемента построенной модели и опишем их взаимосвязь.

Целевой блок разъясняет цели, задачи и ожидаемые результаты внедряемой модели. Первостепенной ее целью является развитие математических способностей учащихся, однако их нельзя рассматривать в отрыве от целей школьного математического образования. Поэтому не менее важной целью является овладение предметными знаниями, умениями, навыками и компетенциями, определяемыми ГОСО. Ожидаемые результат заключается в предположении о том, что высокий уровень развития математических способностей учащихся будет помогать им в овладении предметным контентом, и как следствие способствовать повышению качества знаний по математике.

На основе поставленных целей были сформулированы задачи реализуемой модели:

1) мотивационная – создание положительной мотивации к занятиям математикой;

2) познавательная – формирование предметных знаний и компетенций;

3) развивающая – развитие математических способностей;

4) деятельностная – формирование стремления к обучению, овладению знаниями и приобретению навыков;

5) личностная – становление таких личностных качеств, как трудолюбие, критичность мышления, привычка анализировать;

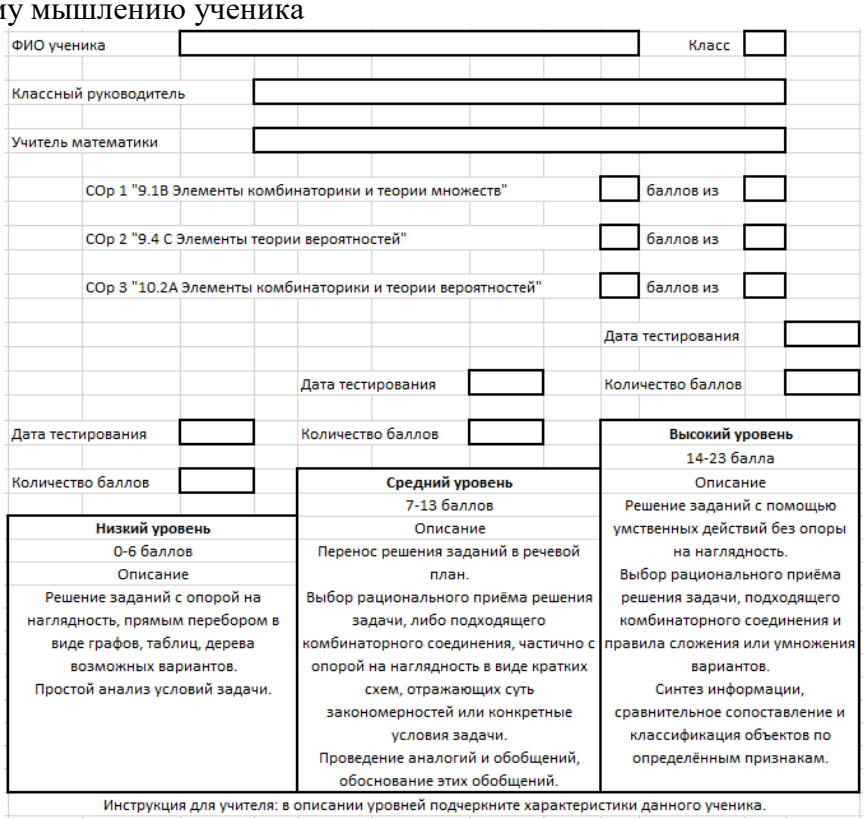
6) рефлексивная – способность к адекватному определению своих способностей в области математики.

Диагностический блок содержит информацию о методике определения уровней развития логического, комбинаторного и образно-геометрического мышления учащихся. Процедура проведения данной диагностики включает неоднократное прохождение учащимися специально разработанных тестов, которые при наличии даже минимальных предметных знаний ученика помогут выявить его уровень критического, логического, вариативного, образного и пространственного мышления. Данный блок содержит и аппарат интерпретации результатов диагностики, который помогает истолковать полученные численные данные. Для удобства использования тесты на определение уровня каждого описанного выше компонента способностей рассчитаны на одинаковое количество баллов, приведено шкалирование, в соответствии с которым определяется уровень способностей.

Результаты многократных тестирований накапливаются в индивидуальном образовательном профиле учеников, что позволяет и учителю, и ученикам отслеживать динамику развития своих способностей и при необходимости выстраивать траекторию учебной деятельности для улучшения результата. В рамках диагностического блока отслеживается уровень усвоения стандартов образования по предмету, его определяют по процентному выполнению суммативного оценивания за разделы и суммативного оценивания за четверти. Качественный и количественный анализ этих работ тоже вносится в индивидуальный образовательный профиль.

Для того чтобы работа с индивидуальным образовательным профилем была наглядной и простой как для учителя, так и для ученика, была продумана его визуальная реализация, она представляет собой готовую форму для заполнения. Чтение и интерпретация ее данных понятна, особенно это важно, когда учитель математики сменяется, вновь пришедший педагог сможет с легкостью ознакомиться с исчерпывающей информацией о способностях каждого ученика класса и определить направление своей работы. На рисунке 2 приведен пример формы индивидуального образовательного профиля для заполнения информации об уровне развития способности к комбинаторному мышлению ученика.

Рисунок 2. Форма для заполнения информации об уровне развития способности к комбинаторному мышлению ученика

Организационно-деятельностный блок раскрывает содержание процесса дифференцированного обучения учащихся с учетом уровней развития компонентов их

математических способностей и описывает применяемые методы, средства, формы и приемы работы педагога с учащимися.

Описанная модель дифференцированного обучения реализуется на основе деятельностного подхода, который подразумевает организацию таких педагогических условий, способствующих вовлечению учеников в активную учебно-познавательную деятельность и эффективное взаимодействие с педагогом и одноклассниками. Это значит, что ученик не получает знания в готовом виде, а добывает их самостоятельно.

Имея тот или иной уровень развития математических способностей, ученик начинает движение в «зоне своего ближайшего развития». Учитель ведет его по этому пути, оказывая необходимую дифференцированную помощь, организуя для этого ученика такие «подмостки», которые помогут именно ему для освоения содержания предметного образования на максимальном для него уровне. Эти «подмостки» учитель продумывает, обладая полной информацией о способностях ученика и его индивидуальных особенностях. В этом и заключается реализация еще одного подхода – личностно-ориентированного. При организации дифференциации с учетом уровней развития математических способностей процесс обучения согласовывается с учетом механизмов познания каждого ученика, особенностями его сенсорной модальности, субъективным опытом и склонностями. Таким образом ученик сталкивается с таким новым для него учебным материалом, который способен освоить, получая при этом необходимую помощь.

Процесс обучения при этом реализуется с помощью общепринятых методов с предпочтением наглядных и практических, индуктивных и репродуктивных. Они реализуются с помощью различных приемов дифференцированного обучения:

– дифференциация учебного материала в зависимости от индивидуальных особенностей учеников, например, дифференциация на основе сенсорной модальности;

– дифференциация учебных заданий по уровню творчества;

– дифференциация учебных заданий по уровню сложности;

– дифференциация учебных заданий по объему учебного материала, например, дифференциация домашнего задания;

– дифференциация работы с заданиями по степени самостоятельности учащихся;

– дифференциация работы с заданиями по характеру помощи учащимся, например, оказание дифференцированной помощи учителя или одноклассников.

Дифференцированное обучение организовано в индивидуальной и групповой формах. Индивидуальная работа чаще всего используется для учеников с высоким уровнем развития математических способностей, в ходе нее ученик либо работает с задачами повышенной трудности, либо выступает в качестве помощника учителя по оказанию помощи одноклассникам с более низким уровнем развития математических способностей.

Групповая форма работы чаще всего реализована в виде работы в малых группах из трех человек, или даже в виде парной работы. Критерием для разбиения на типологические группы служит уровень развития того или иного компонента математических способностей. Такое разбиение не только эффективно, но и оптимизирует работу учителя, так как для учеников одной группы педагог разрабатывает одинаковые «подмостки», ориентируясь на их способности и особенности.

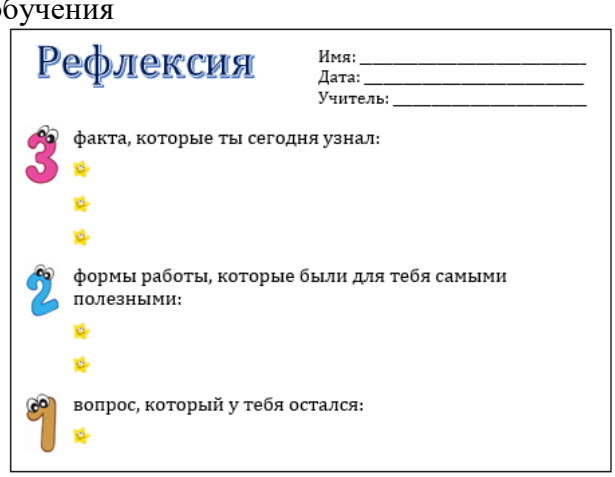
При этом учебный материал, который представлен в учебниках, учебных пособиях и сборниках задач является для педагога только ориентиром. В контексте работы в рамках описываемой модели учитель, пропуская предметное содержание через личностный опыт, переструктурируя его и соотнося с целью развития математических способностей учеников, конструирует математические задачи в виде учебно-поисковых заданий. Такие задания являются эффективным средством по достижению целей повышения качества усвоения предметного материала и развитию математических способностей.

В качестве инструментов оценивания в модели выступают наблюдение педагога за учебным процессом, оценивание продуктов учебной деятельности учеников и ведение их индивидуального образовательного профиля. Несомненно, что в ходе наблюдений за

деятельностью учащихся во время урока, учитель может сделать предварительные выводы об эффективности используемых приемов дифференцированного обучения, но исчерпывающую информацию даст формативное и суммативное оценивание. Так как самостоятельные и контрольные работы, проводимые в рамках данного оценивания, выполняются учениками индивидуально, без опоры на помощь учителя, одноклассников и вспомогательные источники, то они будут давать объективную информацию о качестве усвоения учебного материала учениками. Этот показатель тесно связан с уровнем развития компонентов математических способностей, который измеряется с помощью ранее описанных тестов.

Кроме того, оценить эффективность и личное отношение учеников к применяемым способам учебной деятельности поможет обратная связь от них в виде рефлексивных опросников, например, такого, который представлен на рисунке 3.

Рисунок 3. Форма опросника для оценки эффективности внедряемых методов дифференцированного обучения

В рамках результативного блока проводится работа по анализу результатов применения приемов дифференцированного обучения, выявляется корреляция между использованием каждого такого приема и динамикой развития компонента математической способности, на развитие которой он был направлен. Во внимание принимается и уровень усвоения соответствующего предметного содержания.

На основе описанного анализа ведется работа в рамках коррекционного блока, она предполагает уточнение или изменение содержания и организации процесса дифференцированного обучения, отбор наиболее эффективных приемов дифференциации и подготовку методических рекомендаций по реализации наиболее действенных из них.

Стоит упомянуть и о циклической структуре разработанной модели. Были рассмотрены и проанализированы некоторые алгоритмы создания педагогических моделей, и получен вывод о том, что проектирование педагогической модели – процесс итеративный: отталкиваясь от желаемых образовательных результатов, необходимо продумать инструменты оценивания и получения обратной связи от учащихся и только потом приступать к описанию учебного плана: процесса обучения и стратегии преподавания. После выполнения мероприятий по реализации учебного плана, стоит вновь вернуться к образовательным результатам и проанализировать, достигнуты ли поставленные цели. На основании этих выводов была выбрана циклическая структура модели дифференцированного обучения, таким образом, всякий раз после проведения анализа эффективности использованного приема дифференцированного обучения педагог возвращается к коррекции ее содержания.

Список использованных источников

1. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. – М.: Просвещение, 1996. – 11 с.

2. Калинникова Н.Г. Личностно-ориентированные технологии в теории и практике педагогического образования // Знание. Понимание. Умение. – 2007. – № 1. – С. 23 – 31.

3. Бим-Бад Б.М. Педагогический энциклопедический словарь. – М.: РОСМЭН, 2002. – 104 с.

4. Унт И.Э. Индивидуализация и дифференциация обучения. – М.: Просвещение, 1990. – 226 с.

5. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. – СПб.: Питер, 1999. – 248 с.
6. Платонов К.К. Проблемы способностей – М.: Наука, 1972. – 412 с.
7. Гаджимурадов М.А., Гаджиева З.Д. Особенности математического мышления и его развитие при обучении геометрии // Мир науки, культуры и образования. – 2018. – № 2(69). – С. 189 – 191.
8. Фридман Л.М. Психолого-педагогические основы обучения математике в школе. – М.: Просвещение, 1983. – 160 с.
9. Атаханов Р.А. Математическое мышление и методики определения его развития. – Рига: Педагогический центр «Эксперимент», 2002. – 338 с.
10. Ногалес К. Математическое мышление. https://4brain.ru/blog/математи
ческое-мышление. 24.04.2023.
11. Берникова И.К. Схемы как средства организации мышления в процессе обучения математике // Вестник Омского университета. – 2015. – № 1. – С. 23 – 27.
12. Абылкасымова А.Е. Теория и методика обучения математике. – Алматы: Мектеп, 2013. – 224 с.
13. Берникова И.К. Схемы как средства организации мышления в процессе обучения математике // Вестник Омского университета. – 2015. – № 1. – С. 23 – 27.
14. Методические рекомендации по суммативному оцениванию по предмету «Геометрия» 10 класс (естественно-математическое направление). – Нур-Султан: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2020. – 22 с.
15. Стефанова Н.Л., Подходова Н.С. Методика и технология обучения математике. Курс лекций: Пособие для вузов. – М.: Дрофа, 2005. – 416 с.
16. Делимова Ю.О. Моделирование в педагогике и дидактике // Вестник Шадринского государственного педагогического института. – 2013. – № 3(19). – С. 33 – 38.
17. Романцев Г.М., Федоров В.А., Осипова И.В., Тарасюк О.В. Профессионально-педагогические понятия: Словарь. – Екатеринбург: Российский государственный профессионально-педагогический университет, 2005. – 456 с.
18. Белослудцева Н.В. Педагогическая модель формирования готовности студентов учреждений СПО к профессиональной деятельности в условиях моногорода // Russian Journal of Education and Psychology. – 2017. – Т. 8, № 4. – С. 38 – 55.

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҰҒЫМДАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН МАЗМҰНЫ

Халықұл Ж.Т[1]., Болысбекова А.Е.[2]
[1]№93 ЖББМ математика пәнінің мұғалімі,
[2]№10 ЖББМ математика пәнінің мұғалімі
Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада бастауыш білім берудің заманауи тұжырымдамасы, оқушының жеке тұлғасын дамыту, оның оқуға деген құштарлығы мен қабілетін қалыптастыру мәселері қарастырылған. Балалардың білім, білік, дағдыларды игеруі үшін олардың белсенді танымдық әрекеттерін жетілдіру, мұғалім сабақты дайындаған кезде бұл мәселелерді ескеру керек. Олардың барлығы қандай да бір жолмен оқытудың ең өнімді әдістерін іздеумен байланысты.

Аннотация: В данной статье рассматривается современная концепция начального образования, проблема развития личности учащегося, формирования у него желания и способностей к обучению. Для приобретения детьми знаний, умений, навыков необходимо совершенствовать их активную познавательную деятельность, учитывать эти вопросы при подготовке урока учителем. Все они так или иначе связаны с поиском наиболее продуктивных методов обучения.

Abstract: This article discusses the modern concept of primary education, the problem of student personality development, the formation of his desire and ability to learn. In order for children to acquire knowledge, skills, it is necessary to improve their active cognitive activity, to take these issues into account when preparing a lesson by a teacher. All of them are somehow connected with the search for the most productive teaching methods.

Бастауыш сыныптардағы математиканы оқыту мақсаттары барлық заңнамалық талаптарға сай, орта мектептің жалпы оқу мақсаттарына сәйкес келеді. Орта жалпы білім беретін мектеп шығармашылық еңбекке қабілетті жоғары білімді, жан-жақты дамыған, белсенді қоғам мүшелерін дайындауға арналған. Көптеген мамандықтар белгілі бір математикалық дайындықты қажет етеді. Қазіргі жағдайда математикалық білім, математикаға тән әдістер мен нақты тілді меңгеру жалпы мәдениеттің міндетті элементі болып табылады. Математиканы оқу оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыруға, еңбексүйгіштікке, адалдыққа, тәртіптілікке және басқа да адамгершілік қасиеттерге тәрбиелеуге ықпал етеді. Математиканы дұрыс ұйымдастырылған оқыту процесінде оқушылардың алған ақыл-ой дағдылары, қажырлы еңбекке дайын болу, қиындықтарды жеңу болашақта олардың әрқайсысы мектепті бітіргеннен кейін қандай мамандық таңдағанына қарамастан қажет болады.

Осылайша, жоғарыда айтылғандардан мектепте, соның ішінде бастауыш сыныптарда математиканы оқыту өзара байланысты төрт мақсатқа жететінін көруге болады:

1. *жалпы білім беру* – бағдарламаға сәйкес оқушылардың белгілі бір математикалық білім, білік, дағдыларды игеруі;
2. *тәрбиелік* – маңызды моральдық қасиеттерді, еңбекке дайындықты қалыптастыру;
3. *дамытушылық* – логикалық құрылымдар мен математикалық ойлау стилін дамыту;
4. *практикалық* – практикалық есептерді шешуде нақты жағдайларда математикалық білімді қолдану қабілетін қалыптастыру.

5-11 сыныптарда математиканы оқу бастауыш сыныптарда оқыған кезде оқушылардың алған математикалық (дәлірек айтсақ, математикаға дейінгі) дайындығына негізделген.

1-4 сыныптарға арналған математика бойынша типтік бағдарламаға сәйкес 4-сыныпты бітірген оқушылар мыналарды білуі керек: қосу кестесі (бір таңбалы сандар) және тиісті азайту жағдайлары; бір таңбалы көбейту кестесі және сәйкес бөлу жағдайлары; ең маңызды шамалардың бірліктерінің атаулары мен белгілері-ұзындығы (км, м, дм, см, мм), массасы (кг, г), ауданы(м2, дм2, см2), жылдамдығы (км/сағ, м/с), уақыты(сағ, мин, с).

4-сыныпты бітірген оқушылар: миллиондыққа жуық сандарды оқи, жаза және салыстыра білуі керек; қарапайым ауызша есептеулер жүргізу; ауызша есептеулер жүргізу; жазбаша есептеулер жүргізу (миллиондағы сандарды қосу және азайту, екі таңбалы және үш таңбалы сандарды бір таңбалы, екі таңбалы және үш таңбалы сандарға көбейту, үш-, төрт-, бес таңбалы саннан бір таңбалы және екі таңбалы санға дейін); арифметикалық әрекеттердің компоненттерін атаңыз және қарапайым сандық өрнектерді оқыңыз (қосынды, айырмашылық, өнім және бөлік); 3-4 арифметикалық әрекетті қамтитын сандық өрнектің (оның ішінде жақшасы бар өрнектің) мәнін іс-әрекетті орындау тәртібі ережелері мен арифметикалық әрекеттердің қасиеттерін қолдана отырып есептеу; әр әрекеттің мәні мен «аз», «көп», «аз», «көп» қатынастарының мағынасын ашатын қарапайым мәтіндік арифметикалық есептерді шешу; ең маңызды шамалар (жылдамдық, уақыт және қашықтық, біркелкі түзу сызықты қозғалыс, тауардың бағасы, саны мен құны, тіктөртбұрыштың ауданы және оның іргелес жақтарының ұзындығы және т. б.) арасындағы байланысты білуді талап ететін күрделі есептер мен есептерді шешу; қарапайым геометриялық фигураларды (нүкте, кесінді) тану және бейнелеу (циркуль, квадрат және сызғыш көмегімен), сынған, шеңбер, шеңбер, тіктөртбұрыш); кесіндінің ұзындығын, сынған ұзындығын өлшеу; берілген ұзындықтың сегментін салу; тіктөртбұрыштың периметрі мен ауданын есептеу. [3]

Аталған білім мен дағдыларды 4-сыныптың барлық оқушылары меңгеруі тиіс. Осы берілген оқу нәтижесіне сүйене отырып, білім мен дағдылар бағдарламаға сәйкес сыныптар, оқу жылдары бойынша «бөлінеді». Аталған білім мен дағдылардың көпшілігі төрт жылдық оқу барысында біртіндеп қалыптасады.

Мысалы, миллион ішіндегі сандарды оқу, жазу және салыстыру қабілеті оқушы бірінші сыныптан бастап алады.

Сонымен қатар, студенттер ауызша және жазбаша есептеу, арифметикалық есептерді шешу дағдыларын меңгереді. Математиканы бастауыш оқыту процесінде оқушылар математикалық және логикалық ойлау стилінің кейбір ерекшеліктерін қалыптастырады.

Кейбір математикалық білім мен дағдыларды (бастауыш мектеп жасындағы балаларға тән есте сақтау механизмінің ерекшеліктерін ескере отырып) бастауыш сыныптарда дәл сапалы игеруге болады. Мұнда ең алдымен қосу (азайту), көбейту (бөлу) кестелік жағдайлары, сондай-ақ қарапайым алгоритмдерге негізделген дағдылар жатады.

Алгоритмдік дағдылардың маңызды кластарының бірі – ауызша және жазбаша есептеу. Бастауыш мектеп жасында көптеген натурал сандар бойынша есептеу дағдылары оқушыларға рационалды және нақты сандар жиынында күрделі есептеу алгоритмдерін одан әрі оңай меңгеруге мүмкіндік береді. Сондықтан ауызша және жазбаша есептеу әдістері (қосу, азайту, көбейту, бөлу) бастауыш сыныптарға арналған математика бағдарламасының табиғи элементтері болып табылады.

Математиканы толыққанды оқытудың маңызды шарты оқушылардың математикалық іс-әрекет дағдыларын қалыптастыру болып табылады.

Әдістемеде «математикалық қызмет» термині мәні бойынша математикалық танымға ұқсас әрекеттерді білдіреді. Математикалық қызметтің үш түрі бар: эмпирикалық материалды математикалық ұйымдастыру, математикалық материалды логикалық ұйымдастыру, математикалық теорияларды қолдану.

Математикалық ұғымдарды қалыптастырудың екі тәсілі бар: генетикалық және аксиоматикалық. Аксиоматикалық тәсіл, атап айтқанда, оқушылардың оқыту жүргізілетін тілді меңгеруінің жоғары деңгейін болжайды. Әрине, бастауыш сынып оқушыларының тіл мәдениеті енді ғана қалыптасуда, сондықтан бастауыш сыныптардағы аксиоматикалық тәсіл шындыққа жанаспайды.

Генетикалық тәсіл – оқушылардың күнделікті, эмпирикалық ұғымдары мен идеялары математика тіліне «аударылады» және математикалық ұғымдар түрінде бекітіледі. Мұндай процесс эмпирикалық материалды математикалау (математика) деп аталады және бастауыш сынып оқушыларының мүмкіндіктеріне сәйкес келеді.

Математика бағдарламасы сонымен қатар оқушылардың математикалық тілді – математика құралын меңгеруін қамтамасыз етуі керек. Бастауыш сынып оқушыларының математикалық тілі синтаксистік тұрғыдан жоғары сынып оқушыларынан ерекшеленбеуі керек. Мысалы, *+**=3 («бір алмаға екі алманы қосу») сөйлемі математик үшін де, орта мектеп оқушысы үшін де, 1 сынып оқушысы үшін де математикалық емес. Математикалық терминдердің, бастауыш сыныптарда қолданылатын белгілердің мағыналық сипатына келетін болсақ, бұл, әрине, жоғары сынып оқушыларының тиісті тілдік құралдарына қарағанда қарапайым, бірақ оған қайшы келмейді.

Оқыту практикасында оқушылардың математика бойынша іс-әрекетін ұйымдастыруды және оны басқаруды мұғалім жүзеге асырады. Алайда, ұтымды әдістемемен студенттер математика нәтижелерін игеріп қана қоймай, оны жүзеге асыру тәжірибесін жинақтай алады. Бұл әдіс математика бағдарламасына енгізілген сұрақтардың нақты әлемде көптеген (балалардың өмірлік тәжірибесіне сүйене отырып) интерпретациялары болуын талап ететіні түсінікті. Осы ұстанымдарға сүйене отырып, бастауыш мектеп бағдарламасына осы мектептің дәстүрлері тұрғысынан өте ерекше математикалық материал енгізілуі мүмкін. [4]

Бастауыш сынып оқушыларының ойлауы мен сөйлеуінің даму ерекшеліктері бастапқы математикалық ұғымдарды енгізу әдістемесіне қойылатын талаптарды анықтайды. Олардың ішіндегі ең маңыздысы – күнделікті өмірдегі балаларға жақсы таныс нақты, күнделікті жағдайларды қарастыру арқылы математикалық ұғымдарды қалыптастыру. Басқаша айтқанда, әр математикалық тұжырымдама мәтіннің мазмұнды есептерінің жүйесіне сәйкес келуі керек.

Мысалы, «тапсырма», «тапсырма шарты», «тапсырма сұрағы», «есепті шешу» терминдерімен оқушылар алғашқы ондық сандар жиынындағы қосу және азайту операцияларын зерттеу кезінде танысады. Бұл оқушылармен бүкіл тапсырмалар жүйесін шешуге мүмкіндік береді. Атап айтқанда, бұл көптеген нақты объектілерді қарастыратын

тапсырмалар болуы мүмкін: құстар тобы, ұлдар тобы, кемелер флотилиясы, себетте жатқан алмалар. Осы жиынтықтардың әрқайсысына тиісті операция жасалады: тағы бір құс келеді, тағы бір бала жүгіреді, тағы бір кеме жүзеді, тағы бір алма қойылады.

Әр тапсырмада: «барлығы қанша болды?» Осы міндеттердің шарты мен сұрағын талдай отырып, оқушылар нақты жағдайларды математикалауды орындайды: «ұшу», «жүгіру», «жүзу», «көбірек қою», яғни, қосылды.

Оқушылардың логикалық ойлауын дамытуда да міндеттер маңызды рөл атқарады. Есептерді шешудің аналитикалық және синтетикалық әдісіне бағытталған оқыту олардың логикалық талдау және синтез операцияларын қалыптастыруға әкеледі. Оқушылар пайымдауды, дәлелдеуді, қорытынды жасауды үйренеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 «Білім туралы» Заңы [Электронды ресурс] https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_ (10.10.2023)

2. Т.Қ.Оспанов, М.Е.Ералиева, В.Я.Анисимова, Л.А.Колесниченко, Н.Б.Жалмағанбетова Қазақстан Республикасы Жалпы орта білім беретін мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары. Жалпы бастауыш білім. Математика. 1-4 сыныптар. – Алматы: РОНД, 2002.

3. Ақпаева Ә.Б., Лебедева Л.А., Бурунова В.В. Математика: Жалпы білім беретін 11 жылдық мектептің 4-сыныбына арналған оқулық. І-бөлім. – Алматы: Алматыкітап, 2011.

4. Ю.К.Бабанский Выбор методов обучения в средней школе. / Под ред. Ю.К.Бабанского. - М.: Педагогика, 2011.

НЕГІЗГІ МЕКТЕПТІҢ ИНФОРМАТИКА КУРСЫНА ТОЛЫҚТЫРЫЛҒАН ШЫНАЙЫЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЕНГІЗУ КЕЗЕҢДЕРІ

Әбділдә А.С.
Абай атындағы РММИ-дің информатика пәнінің мұғалімі,
Абай атындағы ҚазҰПУ7М01507 – Информатика мамандығының 2-курс магистранты,
Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Қазіргі білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану үлкен маңызға ие. Бұл білім беру сапасын арттыруға, электрондық ресурстардың қолжетімділігін арттыруға және оқытуды дараландыруға кең мүмкіндіктер береді. Мақалада қазіргі білім беру жүйесінде қолданылып жүрген жаңа технологиялардың бірі толықтырылған шынайылық технологиясы туралы айтылып, оны негізгі мектептің информатика курсына енгізу негіздері мен кезеңдері қарастырылған.

Аннотация: Использование информационных и коммуникационных технологий имеет большое значение в современной системе образования. Это дает широкие возможности для повышения качества образования, повышения доступности электронных ресурсов и индивидуализации обучения. В статье рассказывается о технологии дополненной реальности, одной из новых технологий, используемых в современной системе образования, а также рассматриваются основы и этапы ее внедрения в курс информатики основной школы.

Abstract: The use of information and communication technologies is of great importance in the modern education system. This provides ample opportunities to improve the quality of education, increase the availability of electronic resources and individualize learning. The article talks about augmented reality technology, one of the new technologies used in the modern education system, and also discusses the basics and stages of its implementation in a basic school computer science course.

Білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану қарқынды жүзеге асырылып, соның негізінде жаңа ақпараттық технологияларды оқу процессінде пайдалану білім сапасының артуына өз үлесін қосуда. Қазіргі білім жүйесінде қолданылып жүрген жаңа бағыттардың бірі – толықтырылған шынайылық технологиясы.

Толықтырылған шынайылық (AR) дегеніміз нақты әлемдегі объекттерге компьютерлік графиканы немесе мәтіндік ақпаратты қоюға мүмкіндік беретін жаңа интерактивті технология ретінде визуализация арқылы көрініс беретін технология. Виртуалды шынайылықтан айырмашылығы, AR интерфейстері пайдаланушыларға виртуалды нысандарды нақты әлемде көруге және оларды нақты уақытта басқаруға мүмкіндік береді [1]. «Толықтырылған шындық» терминін 1990 жылы «Boeing» компаниясының зерттеушісі Том Коделл енгізді [2]. Толықтырылған шынайылық – физикалық әлемді планшеттерді, смартфондарды және бағдарламалық жасақтаманы қолдана отырып, сандық мәліметтермен толықтыратын орта. Яғни сандық мазмұн мен ақпаратты нақты әлемге қабаттастыратын, пайдаланушының қоршаған ортаны қабылдауын жақсартатын технология. Толықтырылған шынайылық технологиялары үш ерекшелікпен сипатталады: нақты және виртуалды әлемдердің үйлесімі, нақты уақыт режиміндегі интеративтілік және үш өлшемді кеңістікте жұмыс жасау [3].

Негізгі мектептің информатика курсында толықтырылған шынайылық технологиясын пайдалану информатиканы оқытудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді, өйткені бұл технологияның бірқатар артықшылықтары бар. Сонымен қатар, толықтырылған шынайылық

технологиясының жетістіктері адамның күнделікті өміріне және кәсіби қызметіне көптеп енуде: ақпаратты тасымалдау, ақпаратты сақтау, барлық мекен-жайларды қол жетімді пайдалану, жұмыс жасау, білім алу, мамандықтастықты жетілдіру және басқа да көптеген қызметтерді орындап жүр. Демек, информатиканың жалпы білім беретін курсының бір бөлігі ретінде мұндай технологиямен жұмыс жасауды оқушыларға үйрету керек.

П.С. Бажина, А.А. Куприенко зерттеулерінде білім беру қосымшаларын құру үшін толықтырылған шынайылық технологиясын қолданудың өзектілігі мәселесін зерттеу мақсатында сауалнама жүргізген. Сауалнамаға 47 адам қатысқан. 47 адамның 66%-ы толықтырылған шынайылық құралдарымен жүзеге асырылған қосымшалармен таныс емес болса, 34% толықтырылған шынайылықтың қосымшаларымен таныс, бірақ олар ойын ретінде ғана пайланатындықтарын көрсеткен. Білім беру саласында толықтырылған шынайылық технологиясын қолданудың орындылығын қатысушылардың 100% -ы қолдаған. Зерттеу нәтижесінде толықтырылған шынайылық технологияларын білім беру саласында қолданудың болашағы зор екендігі және қазіргі қоғамда қызығушылық тудыратыны анықталған [4].

Қазіргі заманда технологиялардың дамуы мен даму жылдамдықтары бойынша дамыған мемлекеттердің негізгі мектептерінде білім беру бағытындағы білімді жетілдіру үшін, арнайы құралдарды толықтыру үшін толықтырылған шынайылық технологиясы қолданылады. Сонымен қатар оқу процесінде білім алушылардың білімін пайдалану жолында толықтырылған шынайылық технологиясының қолданылуы басқару және оқу технологиясын іске асыруды ұйымдастыруда маңызды рөл атқарады. Бұл технология арқылы білім алушылар сабақ кестесін, оқу материалдарын электронды форматта жетілдіру мүмкіндігін жасай алады. Олар оқу материалдарына интернет арқылы қол жеткізе алады және білім алу процесін жеке жүргізу мүмкіндігін пайдалана алады. Толықтырылған шынайылық технологиясы оқушылардың білімін болашақтың талаптарына сәйкес жетілдіруге көмек көрсетеді.

Мектептердің білім беру процесінде толықтырылған шынайылық технологиясын қолдану белгілі бір бағыттар арқылы оқу процесін жетілдіруге көмек көрсетіп, болашақтың талаптарына сәйкес дамуына жол ашады. Бұл технология арқылы оқушылар адамзаттың технологиялық өміріне қажетті технологияларды жасап шығара алады. Атап айтқанда:

1. Виртуалды оқулықтар: AR технологиясын қолдана отырып виртуалды оқулықтар жасау оқушыларға 3D модельдерімен, анимациялармен және интерактивті элементтермен өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді. Олар оқулық беттерінен «шығатын» графиканы, кітап бөлімдерін және басқа материалдарды көре алады. Бұл оқуды көрнекі және қызықты етеді.

2. Тарихи экскурсиялар: мұғалімдер тарихи орындар мен оқиғаларға виртуалды экскурсиялар жасау үшін AR нұсқауларын пайдалана алады. Бұл оқушыларға тарихи фактілер мен күндерді жақсы түсінуге және есте сақтауға көмектеседі.

3. Бағдарламалауды оқыту: AR бағдарламалаудың негізгі принциптерін үйрету үшін пайдаланылуы мүмкін. Оқушылар бағдарламалау және информатика негіздерін меңгеруге көмектесетін қарапайым AR қосымшаларын немесе интерактивті әңгімелер жасай алады.

4. География және астрономия: AR көмегімен оқушылар географиялық ерекшеліктерді, жұлдызды аспанды, астрономиялық құбылыстарды және т.б. қарастыра алады. Бұл география мен астрономияны зерттеуді қызықты әрі көрнекі етеді.

5. Математика және ғылым: AR күрделі математикалық және ғылыми ұғымдарды елестетуге көмектеседі. Оқушылар молекулалардың үш өлшемді модельдерін, геометриялық фигураларды және т. б. қарастыра алады.

6. Шет тілдерін оқыту: AR виртуалды диалогтармен және мақсатты тілдегі көріністермен өзара әрекеттесу мүмкіндігін беру арқылы білім алушыларға шет тілдерін үйренуге көмектесе алады.

7. Білім беру ойындары: AR көмегімен оқу ойындарын құру оқу процесін қызықты әрі интерактивті ете алады.

Оқу процесінде толықтырылған шынайылық технологиясын сәтті басқару үшін тиісті құрылғыларға, бағдарламалық жасақтамаға және педагогтерге қол жетімділікті қамтамасыз ету маңызды. Сондай-ақ, білім берудегі толықтырылған шынайылық технологиясын пайдалану кезінде деректердің қауіпсіздігі мен құпиялылығына назар аудару керек. Жоғарыда

атап өткен технологияларға қол жеткізу үшін толықтырылған шынайылық технологиялары арқылы құрылған төмендегі қосымшаларды оқу процессінде қолдануға болады:

1. Augmented Reality Development Lab – Digital Tech Frontier негізін қалаған эксперименттік зертхана. Бұл қосымшамен ойын-сауық және білім беруге арналған жобаларды құруға болады. Негізінен оқып үйренуге арналған интерактивті үш өлшемді объект. Әрбір білім беру мекемелері ARDL пакеттеріне әртүрлі бағамен тапсырыс беріп, ала алады.

2. PhysicsPlayground – бұл физика бойынша оқу құралы. Үш өлшемді ортада ғаламның құрылымын зерттеп, эксперимент жасауға болады.

3. Sky Map және Star Walk - Android пен iOS-қа арналған қарапайым астрономиялық қосымшалар. Екі бағдарламада да құрылғыны аспанға бағыттау керек, экранда жұлдыздардың, планеталардың және шоқжұлдыздардың атаулары, сондай-ақ олар туралы қосымша астрономиялық ақпарат пайда болады [5].

4. Occupational Safety Scaffolding – осы жүйенің көмегімен профессор Рон Доцон құрылыс кезіндегі қауіпсіздік курсын оқиды. Нақты және сандық объектілерді біріктіретін үш өлшемді AR демонстрациялары тіректер мен құрылыс ағаштарды қалай дұрыс салу керектігін көрсетеді.

5. FETCH! Lunch Rush – бұл PBS Kids-тің iPhone және iPod touch-қа арналған ойын қосымшасы. Оның көмегімен 6-8 жас аралығындағы балалар математика негіздерін мектеп қабырғаларынан тыс жерлерде, үйде жатып немесе көлікте отырып та оқып, үйрене алады.

6. New Horizon – жапон студенттері мен ағылшын тілін үйренгісі келетін адамдар бұл смартфон қосымшасын AR оқулықтарының жаңа буынымен жұмыс жасау үшін пайдаланады. Оқулықтардың өзін Tokyo Shoseki ұсынған. New Horizon смартфонның кіріктірілген камераларын қолдана отырып, дұрыс беттердегі анимациялық кейіпкерлерді кітаптарында тікелей көрсетеді.

7. Robotics Hand Controls – бұл жоба Leap Motion контроллері арқылы Arduino ESP8266 көмегімен сымсыз басқаруға мүмкіндік береді. Толық жоба 3D басып шығарумен Raptor Hand роботты қолын, SG-90 серво қозғалтқышын және қол қимылдарын қосуға немесе өшіруге болатын шамдарды қамтиды [6].

Мектептегі басқа пәндермен салыстырғанда информатиканың жалпы білім беретін курсының ерекше қасиеті бар – ақпараттық технология тек оқу құралы ғана емес, сонымен қатар зерттеу нысаны болып табылады: информатика сабақтарында оқушылар ақпараттық технология құралдарын пайдалана отырып, ақпараттық технологияны тікелей оқиды. Ақпараттық технологияларды оқыту, оларды үздіксіз өздігінен білім алуға дайындық кезінде оқу-тәжірибелік міндеттерді шешу үшін ұтымды пайдалану информатиканың жалпы білім беретін курсы мазмұнының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады және жалпы білім беру үшін үлкен маңызға ие. Ал негізгі мектептің информатика курсына толықтырылған шынайылық технологиясын енгізу оқуды қызықты, интерактивті және есте қаларлық ете алады. Осы курсқа толықтырылған шынайылық технологиясын енгізудің негізгі кезеңдерін бөліп көрсетуге болады (1-кесте).

№	*Жоспарланған кезеңдер*	*Түсініктеме*
1	Толықтырылған шынайылықты түсіну	мұғалімдер мен оқушылардың толықтырылған шынайылық деген не және ол қалай жұмыс істейтіні туралы негізгі түсінігі бар екеніне көз жеткізу. AR әдетте физикалық ортаға сандық элементтерді қою үшін камерасы бар мобильді құрылғы (смартфон немесе планшет) пайдаланады
2	Оқу бағдарламасын жасау және оқу мақсаттарын анықтау	информатика бойынша оқу бағдарламасында толықтырылған шынайылық технологиясының оқуды жақсартатын бағыттарын анықтау. Бұл бағдарламалауды, деректерді өңдеуді, цифрлық сауаттылықты немесе кез-келген басқа тақырыпты қамтуы мүмкін

3	AR құралдары мен қолданбаларын таңдау	оқу жоспарына сәйкес келетін және оқушыларға ыңғайлы AR құралдары мен қолданбаларын таңдау. Кейбір танымал AR білім беру қолданбаларына жекелендірілген тәжірибе үшін HP Reveal, ZapWorks, Aurasma немесе Google ARCore/ARKit, ARKit, Google Expeditions сияқты әртүрлі білім беру қосымшаларын пайдалану
4	Практикалық оқыту	оқушыларға AR-мен өзара әрекеттесуге мүмкіндік беретін практикалық тәжірибе жасату. Мысалы, бағдарламалау жаттығулары үшін AR модельдеуін жасап, онда оқушылар кодтың орындалуын нақты контексте елестетеді
5	AR мазмұнын жасау	Оқушыларды өздерінің AR мазмұнын жасауға тарту. Олар интерактивті тарих сабақтарын, ғылыми эксперименттер немесе AR элементтерімен әңгімелеу сияқты AR жобаларын жасай алады
6	Толықтырылған шынайылық кітаптарын қосу	толықтырылған шынайылықты қолдайтын оқулықтарды немесе оқу материалдарын пайдалану. Бұл кітаптарда көбінесе мобильді құрылғыны сканерлеу кезінде бейне, 3D модельдері немесе викториналар сияқты интерактивті мазмұнды көрсететін AR маркерлері болады
7	Экскурсиялар мен зерттеулер	AR көмегімен виртуалды экскурсиялар немесе зерттеулер ұйымдастыруға болады. Оқушылар тарихи орындардағы, мұражайлардағы немесе табиғи ортадағы AR элементтерімен әрекеттесу арқылы география, тарих немесе биология пәндерін оқи алады.
8	Бірлескен жобалар	AR тәжірибесін бірге жасайтын топтық жобаларды тағайындау арқылы оқушылар арасындағы ынтымақтастық дамиды. Бұл топтық жұмыс пен шығармашылықты жақсарта алады.
9	Бағалау	оқушылардың толықтырылған шынайылық пен толықтырылған мазмұнды түсінуін бағалау әдістерін әзірлеу. Бұл викториналарды, презентацияларды немесе жеке AR жобаларын бағалауды қамтуы мүмкін.
10	Мұғалімдерді үздіксіз оқыту	ең жаңа AR технологиялары мен қолданбалары туралы педагогтың хабардар болуы, AR технологиясын қолдану дағдылары бар екеніне көз жеткізу. Олар техникалық мәселелерді шешіп, оқушыларға тиімді бағыт-бағдар бере алуы керек. AR – бұл тез дамып келе жатқан сала, сондықтан мұғалімдер бейімделуге және оқу жоспарына жаңа әзірлемелерді енгізуге дайын болуы керек.
11	Бюджет және инфрақұрылым	Сыныпта AR технологиясын енгізу үшін қажетті бюджет пен инфрақұрылымды қарастыру керек. Бұл оқушыларға үйлесімді құрылғыларға қол жеткізуді қамтамасыз етуді немесе AR құралдарын қаржыландыруды қамтамасыз етуді қамтуы мүмкін.
12	Құпиялылық және қауіпсіздік	құпиялылық пен қауіпсіздік мәселелерін шешу. Оқушылардың интернеттегі мазмұнға қол жеткізген кезде AR қолданбаларын жауапкершілікпен пайдаланатынына көз жеткізу керек.
13	Кері байланыс және жақсарту	курста AR технологиясын қабылдауды жақсарту үшін оқушылар мен оқытушылардан үнемі кері байланыс жинап, AR интеграциясының тиімділігін жүйелі түрде бағалап отыру және қажет болған жағдайда жақсартуларды енгізу керек. Бұл кері байланыс оқу бағдарламасын және AR құралдарын таңдауды жақсартуға көмектеседі.

1-кесте. Негізгі мектептің информатика курсына толықтырылған шынайылық технологиясын енгізу кезеңдері

Толықтырылған шынайылық технологиясын негізгі мектептің информатика курсына енгізу арқылы біз оқушыларды цифрлық әлемге дайындап, технологияға деген қызығушылығын арттырып, практикалық тәжірибе беру арқылы оқуды интерактивті және қызықты ете аламыз. Осыған орай, толықтырылған шынайылық технологиясын негізгі мектептің информатика курсының оқу жоспарына біріктірудің бірнеше негізгі жолдарын бөліп көрсетуге болады:

1. Виртуалды сабақтар мен тәжірибелер:

- Оқушыларға интерактивті ортада информатиканы тәжірибе жасауға және оқуға мүмкіндік беретін виртуалды зертханалар мен практикалық сабақтар құру.

- Алгоритмдер немесе деректер құрылымдары сияқты күрделі ұғымдарды көрнекі ету үшін AR пайдалану.

2. Бағдарламалауды үйрену:

- Оқушыларға бағдарламалау негіздерін үйренуге көмектесетін AR элементтері бар оқу қосымшаларын құру.

- Тұрақты код үшін AR пайдалану және оны бірінші кезеңде орындау, бұл алгоритмдерді жоюға көмектеседі.

3. Интерактивті сабақтар:

- Оқушылар қатыса алатын және тапсырмаларды шеше алатын интерактивті сабақтар мен ойындар жасау үшін толықтырылған шынайылықты қолдайтын мобильді құрылғыларды пайдалану.

- Оқулықтар немесе техникалық құрылғылар сияқты техникалық материалдарға AR технологияларын біріктіру, оларды қызықтырақ ету.

4. Ақпараттық сауаттылықты оқыту:

- Интернеттегі ақпаратты іздеу және оның сенімділігін бағалау дағдыларын дамыту үшін AR пайдалану.

- Оқушылар фактілерді пікір негізінде зерттей алатын және ақпаратты талдай алатын интерактивті оқыту ойындарын құру.

5. Жетілдірілген оқыту және қосымша материалдар:

- Оқу материалын толықтыру және оқушыларға информатиканы үйренуге қосымша ресурс беру үшін AR мазмұны бар мобильді қосымшаларды пайдалану.

- Сыныптан тыс уақытта шешілуі мүмкін AR квесттері мен тапсырмаларын әзірлеу, бұл өзін-өзі оқытуды қамтиды.

6. Жобалар және шығармашылық:

- Оқушыларға интерактивті қосымшалар, анимациялар немесе виртуалды әлемдер сияқты AR жобаларын жасауға мүмкіндік беру.

- Бірлескен оқытуға жәрдемдесу, оқушыларға AR жобаларында топтарда жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Озық технологияның жетістіктері жан-жақты дамыған заманында білім алушыларға ақпаратты тасымалдау мен беру жолдары да жетілу үстінде. Толықтырылған шынайылық технологиясы бұл процесті жетілдіруге болатын маңызды құралға айналуда. Сондықтан информатика пәнінде толықтырылған шынайылық технологиясын қолдану оқушылардың дамуын қамтамасыз етуге болатын құрал болуы керек. Бұдан шығатын қорытынды, толықтырылған шынайылық технологиясын информатиканың оқу процесіне интеграциялау оқуды мазмұнды және қолжетімді етуге көмектеседі, сонымен қатар күрделі ұғымдарды жақсы түсінуге ықпал етеді. Ол үшін педагогтер заманауи мектеп мұғалімі бола алуы керек. Заманауи мектептегі мұғалім – уақытты ұтымды пайдалана алатын, міндеттерді нақты анықтай білетін, кез келген мәселені шешудің оңтайлы жолдарын тез табатын, қоғамға қызмет ететін және осыған толық жауапкершілікпен қарайтын көшбасшы. Педагог – ең алдымен, бүкіл оқу процесінің мотиваторы, ол оқушыларға жаңа ақпаратты іздеуде бағыт-бағдар берумен қоса, оны қабылдау, өңдеу және игеру дағдыларын қалыптастыра білуі қажет [7, 19-бет]. «Маманға қойылатын талаптар жиынтығы өзгереді, оның ішінде ең өзектісі: аналитикалық ойлау мен инновацияға ашықтық, ұдайы оқуға дайын болу, мәселе шешуге кешенді көзқарас, сыни ойлау мен талдау, шығармашылық пен ерекше ойлау қабілеттері [7, 5-бет]» деп Астана қаласында өткен Педагогтердің I съезінде айтылып өткендей толықтырылған шынайылық технологиясын меңгерген педагог жоғарыдағы қабілеттерге ие болу керек. Сонда ғана біз заманауи технологияларды меңгерген, әлемдік құбылыстардың барлығының негізінде білімі мен алға қойған мақсаты бар жеке тұлға тәрбиелей аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мамонтов Д.К. Обогащая реальность //Популярная механика. - 2009. - № 9. С. 46-48

2. Brian X. Chen. If You’re Not Seeing Data, You’re Not Seeing (англ.). (оқылым күні: 11.10 2023).
3. Azum R., A Survey of Augmented Reality Presence: Teleoperators and Virtual Environments, pp. 355 –385, August 1997.
4. Бажина П.С., Куприенко А.А. Опыт применения технологии дополненной реальности в образовании// Мир науки, культуры, образования. – 2018. – Вып № 3 (70). б.244-247
5. 20 примеров дополненной реальности в образовании // Онлайн журнал ARNEXT [Электронный ресурс] – URL: http://arnext.ru/articles/20-ar-eksperimentov-v-obrazovanii-2353.
6. Robotics Hand Controls – страница магазина приложений Leap Motion App Store [Электронный ресурс]. – URL: https://gallery.leapmotion.com/robotic-hand-controls/ (оқылым күні: 10.10.2023).
7. ҚР Оқу-ағарту министрлігі «Баршаға қолжетімді сапалы білім» Педагогтердің I съезіне Ұлттық баяндама жобасы, Астана 2023. Б 40.

ИНФОРМАТИКА ПӘНІНДЕ STEAM ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАНУ ӘДІСТЕРІ

Абдулла Ж.С.
педагогика ғылымдарының магистрі,
Ж.Жабаев атындағы 161 лицейі, Алматы қ.
Сүйіндікова А.О.
Ж.Жабаев атындағы 161 лицейі, Алматы қаласы
Тұйғынбай А.Ж.
педагогика ғылымдарының магистрі, информатика пәні мұғалімі, №147 гимназия,Алматы қ.

Аңдатпа: Қазіргі білім беру саласындағы информатика пәнінде STEAM технологиясын қолдану арқылы оқушылардың шығармашылық,теориялық негіздерін, эстетикалық көзқарастарын пайымдауын, баға беруін, танымдық белсенділігін дамытуға бағытталған. Технология тез дамып, өміріміздің барлық салаларына енетін қазіргі ақпараттық қоғамда білім жас ұрпақты болашақ талаптарына дайындауда шешуші рөл атқарады. Оқытудың маңызды бағыттарының бірі-оқушыларға аналитикалық, логикалық ойлауды және күрделі мәселелерді шешуге көмектесетін информатика. STEAM – нақты ғылымдардың негізгі принциптерін бір уақытта зерттеуді қамтитын жан-жақты оқыту.

Аннотация: Направлен на развитие творческих,теоретических основ, эстетических взглядов, суждений, оценок, познавательной активности учащихся с использованием STEM-технологий в информатике в современной образовательной области. В современном информационном обществе, где технологии быстро развиваются и проникают во все сферы нашей жизни, образование играет решающую роль в подготовке подрастающего поколения к будущим требованиям. Одной из важнейших областей обучения является информатика, которая помогает учащимся мыслить аналитически, логически и решать сложные задачи. STEAM-это всестороннее обучение, которое включает в себя одновременное изучение основных принципов точных наук.

Abstract: In the modern educational field, computer science is aimed at developing creative,theoretical foundations, aesthetic views, judgments, assessments, cognitive activity of students using STEAMtechnologies. In the modern information society, where technologies are rapidly developing and penetrating into all spheres of our life, education plays a crucial role in preparing the younger generation for future requirements. One of the most important areas of study is computer science, which helps students think analytically, logically and solve complex problems. STEAM is a comprehensive training that involves the simultaneous study of the basic principles of the Exact Sciences.

STEAM -Valve компаниясы әзірлеген танымал сандық тарату және компьютерлік ойындарды басқару платформасы. Информатиканы тиімді оқытуды қамтамасыз ету үшін мұғалімдерге қосымша мүмкіндіктер жасауға мүмкіндік беретін заманауи технологияларды қолдану қажет. Бұл баяндамада информатиканы оқытуда STEAM (Science, Technology, Engineering, ART, Mathematics) технологияларының мүмкіндіктерін қарастырамыз. STEAM технологиясы мұғалімдерге бірнеше салада дағдыларды монотонды түрде дамытуға мүмкіндік беретін ғылыми және техникалық пәндердің интеграциясын ұсынады, сонымен

қатар сыни ойлауды, проблемаларды шешуге шығармашылық көзқарасты және топта жұмыс істеуді дамытуға ықпал етеді.

STEAM технологиясының информатиканы оқытудағы басты артықшылықтарының бірі - оның қол жетімділігі мен икемділігі. Заманауи бағдарламалар мен құралдар мұғалімдерге информатикадағы әртүрлі процестер мен құбылыстарды құруға және модельдеуге мүмкіндік береді, бұл оқушылардың үлкен қызығушылығы мен мотивациясын тудырады. Бұл мұғалімдер технологиямен шамадан тыс араласып, алған білімдерін іс жүзінде қолдана алатын белсенді және практикалық оқытуға мүмкіндік береді.

Осы мақалада информатиканы оқытуда STEAM технологияларын қолданудың нақты мысалдарын, оның оқу тиімділігіне оң әсерін қарастырамыз. Технологияларды пайдаланудағы мұғалімнің рөлін және оқытуда STEAM-ді тиімді пайдалану үшін мұғалімдерді даярлаудың қолжетімділігін маңызды рөл атқарады.

STEAM – оқытудың біріктірілген тәсілі, оның шеңберінде академиялық ғылыми-техникалық тұжырымдамалар шынайы өмір контексінде зерттеледі. Бұндай тәсілдің мақсаты – мектеп, қоғам, жұмыс және бүкіл әлем арасында STEAM-сауаттылықты дамытуға және әлемдік экономикадағы бәсекеге қабілеттілікке ықпал ететін нық байланыстарды орнату. Қазіргі уақытта STEAM әлемдік білім берудің басты трендтерінің бірі болып табылады. Технологиялардың қарқынды дамуының арқасында жаңа мамандықтар пайда болып жатыр, STEAM мамандарға сұраныс жаппай өсіп жатыр.

STEAM информатика пәнінде және бағдарламалық жасақтаманы әзірлеуде қолдануға болатын бірқатар технологиялар мен қызметтерді ұсынады, технологияны информатикада қолданудың бірнеше әдісі бар:

1. Steamworks SDK: Steamworks SDK Steam-мен біріктіре алатын көп ойыншы. Ойындары мен қосымшаларын құруға арналған құралдар мен кітапханалар жиынтығын ұсынады. Бұл SDK әзірлеушілерге пайдаланушының авторизациясы, көп ойыншы, жетістіктер, микротранзакциялар сияқты көптеген мүмкіндіктерді басқаруға мүмкіндік береді.
2. SteamVR: виртуалды шындықты дамыту үшін Steamvr, Steam-мен біріктірілген виртуалды шындық платформасын пайдалануға болады. Ол VR қосымшаларын құруға, соның ішінде виртуалды шындық құрылғыларымен өзара әрекеттесуге арналған құралдарды ұсынады.
3. STEAM Workshop, STEAM-да қол жетімді ойындарға арналған модификацияларды құруға, жариялауға және орнатуға арналған платформа. Бұл ойын әзірлеушілері үшін пайдалы болуы мүмкін, өйткені олар пайдаланушыларға өздерінің модификациялары мен мазмұнын жасауға және орнатуға мүмкіндік береді.
4. STEAM Link: STEAM Link ойындар мен қолданбаларды компьютерден смартфондар, телеарналар сияқты басқа құрылғыларға ағынмен жіберуге мүмкіндік береді.
5. STEAM бұлттық қызметтері: STEAM ойын деректері мен параметрлерін бұлтта сақтауға мүмкіндік беретін бұлттық қызметтерді ұсынады. Бұл ойыншылар үшін ыңғайлы, өйткені олар ойынды әр түрлі құрылғыларда жалғастыра алады және осы қызметтерді деректерді сақтау және ойын барысын синхрондау үшін пайдалана алатын әзірлеушілер үшін.

STEAM біздің балаларымызды – өнертапқыштардың, жаңашылдар мен көшбасшылардың болашақ ұрпағын ғалымдар ретінде зерттеулер жүргізуге, технолог ретінде модельдеуге, инженерлер ретінде құрастыруға, суретшілер ретінде салуға, математиктер ретінде аналитикалық ойлауға және балалар ретінде ойнауға шабыттандырады.

STEAM бағдарламасы келесі себептер бойынша маңызды:

1. Ғылыми-техникалық білімнің нақты өмірде қолданылуы;
2. Сыни тұрғыдан ойлау мен мәселелерді шешу дағдыларын дамыту;
3. Белсенді коммуникация және топтық жұмыс;
4. Болашақ мамандықты таңдауға көмектесу;

Ғылым, техника, инженерия және математика пәндерін оқыту өте маңызды, өйткені бұл салалар іс жүзінде өзара тығыз байланысты;

1. Нақты өмірде ғылыми-техникалық білімді қолдану. Практикалық сабақтар арқылы STEAMбілім беру оқушыларға ғылыми-техникалық білімнің нақты өмірде қолданылуын көрсетеді. Әр сабақта олар заманауи индустрия өнімдерін жасап, дамытады. Біз нақты өнімнің прототипін құру өз қолында, нәтижесінде нақты жобаны оқиды. Мысалы, зымыран құруда жас инженерлер, инженерлік жобалау процесі, іске қосу бұрышы, қысым, созылу күші, үйкеліс күші, траектория және координат осі сияқты ұғымдармен танысады;

2. Сыни ойлау дағдыларын дамыту және проблемаларды шешу дағдылары.STEAMбағдарламалары сыни ойлау мен проблемаларды шешу дағдыларын дамытады, балалар өмірдегі қиындықтарды ескеру керек. Мысалы, оқушылар жоғары жылдамдықты автокөліктер салады, содан кейін олар сыналады. Алғашқы сынақтан өткен соң, олардың машинасы мәре сызығына неге жете алмайтынын ойлап, анықтайды. Мүмкін алдыңғы дизайн, дөңгелектер арасындағы қашықтық, аэродинамика немесе басталу күші оған әсер етті ме? Әрбір сынақтан кейін (іске қосу) мақсатқа жету үшін олардың дизайнын жасайды;

3. Өзіне деген сенімін арттыру. Әртүрлі өнімдерді жасайтын балалар, көпірлер мен жолдарды салу, ұшақтар мен вагондарды ұшыру, роботтарды сынау және электронды ойындар,суасты және әуе құрылыстарын дамыта, әр жолы 75 олар мақсатқа жақындай түседі. Олар әзірлейді және сынайды, қайта әзірлейді және сынақтан өткізеді және өнімді жақсартады. Ақыр соңында олар барлық мәселелерді өздері шешіп, мақсатқа жетеді. Бұл балалар үшін - шабыт, жеңіс, адреналин және қуаныш. Әрбір жеңістен кейін олардың қабілеттеріне сенімділікті арттырады;

4. Белсенді қарым-қатынас және командалық жұмыс. STEAMбағдарламалары белсенді қарым-қатынас пен командалық жұмысты көрсетеді. Талқылау кезеңінде пікірталастар мен пікірлерге арналған еркін атмосфера құрылады. Олар соншалықты еркін, олар ешқандай пікір білдіруден қорықпайды, олар сөйлеуге және ұсынуға үйренеді. Көптеген уақыт балалар үстелге отырмайды, бірақ олар өз жобаларын тексеріп, дамытады. Олар әрдайым инструкторлармен және олардың командасымен байланыста болады. Балалар процеске белсене араласқанда, сабақты жақсы еске алады;

5. Техникалық пәндерге қызығушылықты дамыту. Жасөспірімдер мектебіндегі STEAM-тренингтің мақсаты - оқушылардың табиғи және техникалық пәндерге қызығушылығын дамыту үшін алғышарттар жасау. Жасалған жұмыстарға деген сүйіспеншілік мүдделерді дамыту үшін негіз болып табылады. STEAMкласстары өте қызықты және серпінді, бұл балалардың батыл болуының алдын алады. Олар сабақ уақыттының қалай өткенін байқамайды, сондай-ақ мүлдем шаршамайды. Ракеталарды, автомобильдерді, көпірлерді, тірегендерді, электрондық ойындарын, фабрикаларды логистикалық желілерді және суасты қайықтарын жасау арқылы олар ғылым мен техникаға деген қызығушылықтарын арттырады; [1]

STEAM тренингі алты кезеңнен тұрады: сұрақ (тапсырма), талқылау, дизайн, құрылымы, тестілеу және дамыту. Бұл кезеңдер жүйелі жобалау тәсілдерінің негізі болып табылады. Өз кезегінде, бірлесіп жұмыс істеу немесе түрлі мүмкіндіктерді біріктіру - шығармашылық пен инновацияның негізі. Осылайша, ғылым мен технологияны бір уақытта зерттеу және қолдану көптеген жаңа инновациялық жобаларды құруға мүмкіндік береді. Өнер мен сәулет-бірлесудің керемет үлгісі; білім мен мансап арасындағы көпір. Әр түрлі мамандықтарға қажеттіліктің өсу деңгейін талдайтын көптеген басылымдар бар. Өсуі жоғары 10 мамандықтандың 9-ы STEAM білімдерін талап етеді. Соңғы жылдары «Бағдарламалық жасақтама» әзірлеушілер, мұнай инженерлері, компьютерлік жүйелердің талдаушылары, механик инженерлері, инженерлер құрылысшылар, робототехника, ядролық медицина инженерлері, су асты құрылымдары мен аэроғарыштық инженерлердің сәулетшілері , инженерхимиктер мамандықтарына сұраныстар өсуде. STEAM бағдарламалары сонымен бірге балаларды технологиялық дамыған әлемге дайындайды. Бүгінгі күні барлық оқушылар смартфондарды пайдаланады. Технологиясыз бүгінгі әлемді елестету мүмкін емес.

Еліміздің белгілі ғалымдары Г.Ахметова, А.Мурзалинова АҚШ еліне іссапар нәтижесінде жарық көрген мақалаларында былай деп жазылған: STEM-білім берудің кілттік

мақсаты – оқушылардың білу және істей алу қабілеттерін өнертапқыш шешімдер, зерттеушілік қызметтер және тәжірибелік форматтарда көрсету. Бағалы аспектілер де бар: ғылыми жаңалықтарды шешуде, аз қамтылған отбасыларға (сыныптастарына) көмектесіп, біруақытта оқушылар әлеуметтік сұрақтарды да шешіп отырады. Сондықтан да, Америка мектептерінде «Ел экономикасына АҚШ өнертапқыштарының үлесі» пәнін оқытады. Күтілетін нәтиже – оқушылардың фукционалдық сауаттылықтары, олардың өмірлік және кәсіби перспективалары, өз күштеріне деген сенімділік. STEM-білім берудің үздік педагогтері мақсат тек қана құзыретті жұмыс күшін тәрбиелеу ғана емес, оқушылардың «қатты» және «жұмсақ» дағдыларын қалыптастыру қажеттігін де көреді. Егер «қатты» (конгнитивті) дағдыларын пәнаралық байланыстарды жүзеге асырумен байланыстырса (мысалы, «Жасақталған логистика бойынша жүк тасымалдау» жобасын орындау үшін математика, география, физика, метеорология, статистика, кәсіпкерлік пәндерімен интеграциялануы), ал «жұмсақ» дағдылар – командада жұмыс жасау қабілеті, өнертапқыштық шешімдер қабылдау, өзіне сенімділік және т.б. Жоғарыдағы мәселелерге орай, бүгінгі күні Қазақстан Республикасы білім жүйесіндегі негізгі міндеттерінің бірі - оқушылардың робот техникасына деген қажеттіліктерін, қызығушылықтарын қанағаттандыру болып табылады.[2]

Сәйкесінше, еліміздің педагогтері де робот техника саласын толық меңгеру, осы бағытты оқушыларға үйрету үшін жоғары деңгейдегі практикалық дағдыларға ие болу талаптары қойылып отыр.Педагог кадрлар «өмір бойы оқу» принципіне сүйене отырып, үнемі біліктіліктерін арттырып, өз кәсібінің шыңына жетуді мақсат ете отырып, үнемі ізденіс үстінде болуы керек. Қазіргі таңда әлеуметтік жүйелер арқылы қосымша ақпарат алудың, білімін жетілдірудің жолдары өте көп.

Arduino - бұл, виртуалдылық аясынан шыға алмайтын, стандартты дербес компьютерлерге қарағанда, физикалық қоршаған ортамен неғұрлым тығыз қатынасатын электронды құрылғыларды жобалауға арналған құрал. Бұл платформа, ашық бағдарламалық кодымен «physical computing» арналған, заманауи бағдарламаны қамтамасыз етуге арналған ортамен қарапайым басу тақтасында құрылған.

Arduino платформасын іске қосу үшін де компьютердегі «ардуино» бағдарламалалық жасақтамасы көмегімен командалар жасақталып, кабель арқылы микроконтроллерге жүктеледі. Шағын топтарда отырған әр түрлі пән мұғалімдері жаңартылған білім берудің идеясы бойынша пікір алмасып, бірін-бірі бағалау процесін жүзеге асырады.

Сонымен қатар, тыңдаушыларға дайын презентациялармен қатар интернет ресурстар, шағын жобаларға бастау болатын зертханалық жұмыстар ұсынылады. Тапсырмаларды орындау барысында әр шағын топ шығармашылық қабілеттерін қосып, басқа топтармен тәжірибе бөлісті. Практикалық жаттығуларды орындауда жаңартылған форматта білім берудің әдіс-тәсілдерін барынша қолданып, барлық тыңдаушыны қамтуға тырыстым. Тыңдаушылар шағын топтарда Lego және Arduino платформаларында курс бойынша меңгерген тәжірибелік дағдыларын қолданып, жобалар құрды. Lego модулінде өндірістік қажеттіліктерге сай роботтар құрастырып, белгілі бір функциялық қызметтер атқаруды жүзеге асырды. Ал, Arduino платформасында әр түрлі тетіктерді жекелей іске қосып, күнделікті өмірде 54 кездестіріп жүрген құрылғыларды жасақтады. Мысалы, қозғалыс тетігі арқылы жарықтың жануы және сөнуі, дыбыс беру арқылы бөлмедегі жарықты іске қосу және т.б. Жоғарыда келтірілген ақпараттардан STEM-білім беруде робот техникасының үлесі зор екенін көруге болады. [3]

Мектепте информатика пәнін оқытуда робот техникасының кейбір элементтерін қолдануға болады. Мысалы, бағдарламалау тіліндегі «цикл» тақырыбын қарастырарда, Lego модуліндегі циклды пайдалануға болады. Нәтижесінде оқушылар Lego конструкторының кез келген қозғалыс әрекетін цикл бойынша орындағанын бақылап, бағалай алады. Бұл оқ

Сонымен қатар, мектептегі робот техникасы негіздері элективті курсында математика пәні бойынша «арифметикалық амалдар» мен информатика пәніндегі «цикл» терминін қолданып, Lego машинасының жүру жылдамдығын, жүрген қашықтығын есептеуге болады.

Бұл процесс оқушыға жалпы автокөліктердің жылдамдығы, жүру қашықтығының есептеу принципін меңгертеді.

Осылайша, STEM-білім беру оқушыларды алған білімдерін қоршаған орта процестерімен байланыстыруға және жобалық ойлауына мүмкіндік береді. Егер бұрын еңбек сабағы деп аталып, онда түрлі қол еңбегімен айналысса , енді пәннің де атауы өзгеріп, яғни технология пәні деп аталып, робототехника, құрастыру, бағдарламалау, үлгілеу, 3D-жобалау және тағы басқамен жұмыс жасауда. STEM–оқытудың біріктірілген тәсілі, оның шеңберінде академиялық ғылыми-техникалық тұжырымдамалар шынайы өмір контексінде зерттеледі. Бұндай тәсілдің мақсаты – мектеп, қоғам, жұмыс және бүкіл әлем арасында STEM-сауаттылықты дамытуға және әлемдік экономикадағы бәсекеге қабілеттілікке ықпал ететін нық байланыстарды орнату. [4]

Осы мақаланың қорытындысында "Информатиканы оқытудағы STEAM технологиясының мүмкіндіктері" тақырыбында келесі қорытындылар жасауға болады.

Қазіргі білім беруде информатика оқу бағдарламасының маңызды және ажырамас бөлігіне айналуда, өйткені ол көптеген салалардағы болашақ мамандардың кілті болып табылатын бағдарламалау, компьютерлік логика және аналитикалық ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, STEAM технологиясы информатиканы тиімді және интерактивті оқытудың кең ауқымын ұсынады. STEAM тәсілі теориялық білімді практикалық дағдылармен үйлесімді түрде үйлестіреді және балаларға нақты жағдайлар мен проблемалардың мысалынан үйренуге мүмкіндік береді.

Информатиканы оқытуда STEAM технологиясын қолданудың басты артықшылықтарының бірі оның пәнаралық сипаты болып табылады. Оқушылар білімнің әртүрлі салалары арасындағы байланысты және олардың іс жүзінде қолданылуын көре алады. Мысалы, STEAM тәсілінің бөлігі ретінде бағдарламалауды үйрену кезінде оқушылар есептерді шешу үшін математикалық білімді қолдана алады, сонымен қатар робототехникалық конструкцияларды дамытып, сынай алады.

Информатиканы оқытудағы STEAM технологиясының тағы бір маңызды аспектісі-бұл нақты мәселелерді шешуге бағытталған. Оқушылар өз білімдері мен дағдыларын информатика саласындағы өзекті мәселелерді шешетін инновациялық жобаларды әзірлеу үшін қолдана алады. Бұл тәсіл балаларға нақты білім алуға ғана емес, сонымен қатар сыни ойлау мен шығармашылық ойлауды дамытуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, информатиканы оқытудағы STEAMтехнологиясы оқушыларды өз бетінше және зерттеушілік оқытуға ынталандырады. Олар жаңа технологиялар мен әдістерді өз бетінше зерттей алады, сонымен қатар күрделі мәселелерді шешу үшін топта ынтымақтаса алады. Бұл тәсіл қазіргі қоғамда бірдей маңызды болып табылатын қарым-қатынас, ынтымақтастық және өзін-өзі ұйымдастыру дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Осылайша, STEAM технологиясы информатиканы оқытудың бірегей мүмкіндіктерін ұсынады. Оны білім беру бағдарламаларына енгізу балаларға информатика саласындағы нақты дағдыларды ғана емес, сонымен қатар қазіргі әлемде табысқа жету үшін қажетті әмбебап құзыреттердің кең спектрін игеруге мүмкіндік береді. Информатиканы оқытуда STEAM технологиясын қолдану сапалы және заманауи білім беруді дамыту жолындағы маңызды қадам болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ногайбаева Г. Развитие STEM-образования в мире и Казахстане. Білімді ел - Образованная страна, №20 (57) от 25 октября 2016 г. 60

2. «Формирование универсальных учебных действий (УУД) на уроках робототехники». Щигал Е.С./ Сборник материалов II Всероссийской научнометодической конференции «Методика преподавания основ робототехники школьникам в основном и дополнительном образовании» - Е.: Уральский государственный педагогический университет, 2014.

3. Стрельникова Т. Что такое STEAM-образование? [Электронный ресурс]. URL: http://www.unikaz.asia/ru/content/chto-takoe-STEAM-obrazovanie/ (дата обращения: 20.05.2018).

4. Азизов Р.Образование нового поколения: 10 преимуществ STEAMобразования Электронный ресурс:URL: https://ru.linkedin.com/pulse/-stemrufat-azizov

ИНФОРМАТИКАНЫ ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДА ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЗЕРТТЕУ

Ақборхан А.А.
Абай атындағы ҚазҰПУ, магистрант, 2-курс,
Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бұл зерттеу информатиканы оқытуды ұйымдастыруда денсаулық сақтау технологияларын қолдану ерекшеліктерін зерттеуге бағытталған. Зерттеу информатика пәнін оқытуда денсаулық сақтау технологияларын қолдану ерекшіліктері білім беру процесінің тиімділігін едәуір арттыратынын, компьютерде ұзақ уақыт жұмыс істеуге байланысты аурулардың пайда болу қаупін азайтатынын және оқушылардың жалпы денсаулығын жақсартатынын анықтады.

Аннотация:Данное исследование направлено на изучение особенностей применения здоровьесберегающих технологий в организации обучения информатике. Исследование показало, что специфика использования здоровьесберегающих технологий в преподавании информатики значительно повышает эффективность образовательного процесса, снижает риск развития заболеваний, связанных с длительной работой за компьютером, улучшает общее состояние здоровья учащихся.

Abstract: This study is aimed at studying the features of the use of health-saving technologies in the organization of computer science education. The study showed that the specifics of using health-saving technologies in teaching computer science significantly increases the effectiveness of the educational process, reduces the risk of developing diseases associated with long-term work at the computer, improves the overall health of students.

Қазіргі ақпараттық технологиялар әлемінде компьютерде жұмыс істеу адамның күнделікті өмірінің ажырамас бөлігі болып табылады. Заманауи білім беру бағдарламалары сонымен қатар информатиканы оқытуды қамтиды, бұл студенттер үшін де, мұғалімдер үшін де компьютерде ұзақ жұмыс істеуді қажет етеді. Алайда, компьютерде ұзақ уақыт өткізу адам денсаулығына теріс әсер етуі мүмкін. Компьютерде жұмыс істеу кезінде денсаулықты сақтауға көмектесетін технологияларды қолдану қажеттілігі бар екені анық. Мұндай технологиялар денсаулық сақтау технологиялары деп аталады.

Бұл зерттеуде біз информатиканы оқытуды ұйымдастыруда денсаулық сақтау технологияларын қолдану ерекшеліктерін зерттейтін боламыз. Осы тақырыпқа арналған ғылыми жұмыстар қаралады, сондай-ақ информатика бойынша білім беру процесіне қатысатын студенттер мен мұғалімдер арасында сауалнамалар жүргізіледі. Зерттеу нәтижесінде информатиканы оқытуда денсаулық сақтау технологияларын пайдаланудың артықшылықтары анықталады және оларды оқыту тәжірибесінде қолдану бойынша ұсыныстар ұсынылады.

Компьютерде ұзақ уақыт өткізу адам денсаулығына теріс әсер етуі мүмкін. Компьютерде жұмыс істеуге байланысты негізгі проблемалар-көру қабілетінің бұзылуы, Арқа мен мойынның ауыруы, бұлшықет тонусының төмендеуі, стресс деңгейінің жоғарылауы және т. б. Денсаулық сақтау технологиясы - бұл компьютерде жұмыс істегенде денсаулықты сақтауға ықпал ететін технологиялар. Олар компьютердің адам денсаулығына теріс әсерін азайтуға бағытталған әртүрлі әдістер мен әдістерді қамтиды.

Негізгі технологиялардың бірі-жұмыс орнының эргономикасы. Бұл компьютерде жұмыс істеуге байланысты аурулардың пайда болу қаупін азайтуға мүмкіндік беретін адам ағзасының ерекшеліктерін ескере отырып, жұмыс орны мен жұмыс процесін дұрыс ұйымдастыруды білдіреді. Сондай-ақ, қаріптермен және монитордың жарықтығымен жұмыс істеу үшін арнайы көзілдірік пен құрылғыларды қолдану сияқты көруді жақсартуға

бағытталған технологиялар бар. Сондай-ақ, көзге және арқа бұлшықеттеріне арналған арнайы жаттығулар бар, олар денсаулыққа байланысты проблемалардың пайда болу қаупін азайтады.

Сонымен, денсаулық сақтау технологиясының маңызды бөлігі психологиялық компонент болып табылады. Стресс пен шаршау адам денсаулығына кері әсер етуі мүмкін. Сондықтан стресс деңгейін төмендетуге және психологиялық жағдайды жақсартуға ықпал ететін технологияларды қолдану маңызды.

Тұтастай алғанда, информатика бойынша оқытуды ұйымдастыруда денсаулық сақтау технологияларын пайдалану денсаулыққа қатысты мәселелердің қаупін азайтуға, оқу процесінің тиімділігін арттыруға және оқушылардың жалпы денсаулығын жақсартуға көмектеседі. Сонымен қатар, денсаулық сақтау технологиялары компьютерде жұмыс істеуге байланысты ауруларды емдеу шығындарын азайтуға көмектеседі, бұл оларды үнемді етеді.

Информатиканы оқытуды ұйымдастыруда денсаулық сақтау технологияларын қолдану жан-жақты және жүйелі түрде жүзеге асырылуы керек екенін атап өткен жөн. Бұл дегеніміз, компьютерде жұмыс істеуге байланысты барлық аспектілерді ескеру және денсаулыққа қатысты мәселелердің алдын алу үшін тиісті шараларды әзірлеу қажет. Сондай-ақ, информатиканы оқыту бағдарламаларын әзірлеу кезінде оқушылардың жас ерекшеліктерін, олардың жеке қажеттіліктері мен денсаулық ерекшеліктерін ескеру қажет.

Жалпы, информатиканы оқытуды ұйымдастыруда денсаулық сақтау технологияларын қолдану қазіргі білім берудегі өзекті тақырып болып табылады және оқушылардың денсаулығын жақсартуға және оқу тиімділігін арттыруға әкелуі мүмкін.

Информатиканы оқытуды ұйымдастыруда денсаулық сақтау технологияларын қолдану ерекшеліктерін зерттеу қазіргі білім беруде өте маңызды. Компьютерлер мен цифрлық технологиялардың пайда болуымен компьютерде жұмыс істеу көптеген адамдардың, соның ішінде болашақ информатика мұғалімі студенттерінің өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Алайда, компьютерде жұмыс істеу денсаулыққа теріс әсер етуі мүмкін, көздің шаршауы, бас ауруы, қалыптың бұзылуы және т. б. Осыған байланысты информатиканы оқытуды ұйымдастыруда денсаулық сақтау технологияларын қолдану мүмкіндіктерін зерттеу маңызды. Олар монитор мен пернетақтаның дұрыс орналасуы, көзге арналған гимнастика мен жылынудың тұрақты үзілістері, денсаулыққа ықпал ететін арнайы бағдарламалар мен қосымшаларды пайдалану және т. б. сияқты шараларды қамтуы мүмкін.

Бұл зерттеудің мақсаты информатиканы оқытуды ұйымдастыруда денсаулық сақтау технологияларының тиімділігін анықтау және оқушылардың жас ерекшеліктеріне және олардың денсаулығының жеке қажеттіліктеріне байланысты оларды қолдану ерекшеліктерін анықтау болып табылады.

Осы мақсатқа жету үшін зерттеудің келесі міндеттерін шешу қажет:

1. Компьютерде жұмыс істеу кезінде қолданылатын денсаулық сақтау технологияларын және олардың тиімділігін зерттеу.
2. Жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, компьютерде жұмыс істеу кезінде оқушылардың денсаулығының ерекшеліктерін зерттеу.
3. Денсаулық сақтау технологиялары мен оқушылардың денсаулығының ерекшеліктерін ескеретін информатиканы оқыту бағдарламасын әзірлеу.
4. Информатиканы оқытуды ұйымдастыруда денсаулық сақтау технологияларын қолданудың тиімділігіне эксперименттік зерттеу жүргізу.
5. Эксперименттік зерттеу нәтижелерін талдау және информатиканы оқытуды ұйымдастыруда денсаулық сақтау технологияларының тиімділігі және оларды қолдану ерекшеліктері туралы қорытынды жасау.

Зерттеу нәтижелері білім беру мекемелері үшін информатиканы оқыту бағдарламаларын әзірлеуде, сондай-ақ болашақ информатика мұғалімі студенттері үшін денсаулықты ескере отырып, компьютерде жұмыс істеу әдістерін таңдауда пайдалы болуы мүмкін.

Контексттік зерттеу қазіргі уақытта білім беру мекемелерінде оқушылардың денсаулығына көбірек көңіл бөлінетінін көрсетті. Алайда, барлық мұғалімдер денсаулық

сақтау технологияларын өз тәжірибелерінде қолдана бермейді, ал қолданушылар әр оқушының жеке ерекшеліктерін әрдайым ескермейді. Сонымен қатар, көптеген мектептерде дене шынықтыруға арналған арнайы залдар немесе бөлмелер жоқ екендігі анықталды, бұл денсаулықты сақтау шараларын өткізуді қиындатады. Сондай-ақ, мұғалімдер денсаулық сақтау технологиясын қолдану тым көп уақытты қажет етеді және оқу уақытын алады деп қорқады.

Тұтастай алғанда, контексттік зерттеу информатиканы оқытуды ұйымдастыруда денсаулық сақтау технологияларын қолдану қиын болуы мүмкін екенін көрсетті, бірақ сонымен бірге оқушылардың физикалық және психикалық денсаулығын жақсартуға, сондай-ақ оқу сапасын жақсартуға үлкен әлеует бар. Максималды тиімділік үшін мектеп әкімшілігінің қолдауын қамтамасыз ету, сондай-ақ әр сынып пен мұғалім үшін денсаулық сақтау технологиясын қолданудың жеке жоспарларын жасау қажет.

Бұл зерттеуде біз информатиканы оқытуды ұйымдастыруда денсаулық сақтау технологияларын қолдану ерекшеліктерін зерттейтін боламыз. Осы тақырыпқа арналған ғылыми жұмыстар қаралады, сондай-ақ информатика бойынша білім беру процесіне қатысатын студенттер мен мұғалімдер арасында сауалнамалар жүргізіледі. Зерттеу нәтижесінде информатиканы оқытуда денсаулық сақтау технологияларын пайдаланудың артықшылықтары анықталады және оларды оқыту тәжірибесінде қолдану бойынша ұсыныстар ұсынылады.

Сауалнамадағы нақты сұрақтар нақты зерттеу міндеті мен зерттеу мақсаттарына байланысты өзгеруі мүмкін. Алайда, денсаулық сақтау технологияларын қолдану ерекшеліктерін зерттеу үшін информатика бойынша білім беру процесіне қатысқан болашақ информатика мұғалімі студенттері мен мұғалімдерден сауалнама жүргізу үшін келесі сұрақтар қолданылды:

1. Информатиканы үйрену кезінде қаншалықты жиі шаршау мен шиеленісті сезінесіз?
2. Оқу кезінде қандай денсаулық сақтау технологияларын қолданасыз (мысалы, созылу үзілістері, көз жаттығулары, медитация және т. б.)?
3. Оқу кезінде денсаулық сақтау технологиясын қолданғаннан кейін денсаулық пен әл-ауқаттың қандай оң өзгерістерін байқадыңыз?
4. Оқу кезінде денсаулық сақтау технологиясын қолдануда қандай қиындықтар туындайды?
5. Информатиканы оқыту контекстінде денсаулық сақтау технологиялары туралы жалпы әсеріңіз қандай?
6. Информатиканы оқыту контекстінде денсаулық сақтау технологияларының тиімділігін қалай бағалайсыз?
7. Информатиканы оқыту тәжірибесінде қандай нақты денсаулық сақтау технологияларын қолданасыз?
8. Информатиканы оқыту тәжірибесінде денсаулық сақтау технологиясын қолданудың қандай артықшылықтары болды?
9. Информатиканы оқытуды ұйымдастыруда денсаулық сақтау технологияларын бұрын соңды естуіңіз барма?
10. Информатиканы оқытуда денсаулық сақтау технологиясын жақсарту бойынша ұсыныстарыңыз қандай?

Сауалнама мақсаты болашақ информатика мұғалімдерінен информатиканы оқытуда денсаулық сақтау технологияларын пайдаланудың артықшылықтары және оларды оқыту тәжірибесінде қолдану бойынша ұсыныстар жинау болды. Сауалнаманы барлығы 15-ке жуық қатысушы толтырды, олардың көпшілігі Болашақ информатика мұғалімі студенттері (90%) және информатика пәні мұғалімдеры (20%).

Информатиканы оқытуда денсаулық сақтау технологияларымен Болашақ информатика мұғалімі студенттерінің мен мұғалімдердын таныстығы және ол туралы не ойлайтындары бойынша 1-ші саулнама нітижелері:

Болашақ информатика мұғалімі студенттерінің көпшілігі (70%) оқу кезінде жиі күйзеліске ұшырайтынын айтты, ал мұғалімдердің тек 20% - ы бұл талапты растады.

Информатиканы оқыту процесінде денсаулық сақтау технологияларын қолдануға қатысты болашақ информатика мұғалімі студенттерінің 60% - ы олардың не екенін білмейтіндіктерін айтты, ал мұғалімдердің 70% - ы мұндай технологиялармен таныс екенін айтты.

Денсаулық сақтау технологиясымен таныс болашақ информатика мұғалімі студенттерінің 40% - ы бұл технологияларды денсаулығы мен әл-ауқатын жақсарту үшін жиі қолданатынын айтты, ал мұғалімдер арасында бұл көрсеткіш тек 10% құрады.

Болашақ информатика мұғалімі студенттерінің шамамен 80%-ы информатиканы оқыту процесінде денсаулық сақтау технологияларын қолдануға қызығушылық танытты, ал мұғалімдер арасында бұл көрсеткіш тек 30% құрады.

Болашақ информатика мұғалімі студенттерінің 90%-ға жуығы денсаулық сақтау технологиясын қамтитын сабақтарға қатысуға дайын екендіктерін айтты, ал Мұғалімдердің тек 40% - ы бұл талаппен келіскен.

Болашақ информатика мұғалімі студенттерінің көпшілігі (60%) және мұғалімдер құрамы (70%) денсаулық сақтау технологияларын және оларды білім беруде қолдануды егжей-тегжейлі зерттеуге қызығушылық танытты.

Болашақ информатика мұғалімі студенттерінің арасында жүргізілген сауалнамаға сәйкес, олардың 70%-ы денсаулық сақтау технологиясы информатиканы оқыту кезінде денсаулықты жақсартуға көмектесе алады, ал 30%-ы маңызды өзгерістерді болмайды деген ойда болды. Айта кетейік, денсаулығының жақсарғанын айтқандардың көпшілігі (45%) шаршау мен көздің шаршауының төмендегенін, 30% позаның жақсарғаны туралы айтылды.

Мұғалімдер арасында 80% денсаулық сақтау технологиялары информатиканы оқытудың тиімділігін арттырудың тиімді құралы деп санайды, ал 20% олардың тиімділігіне сенімді емес. мұғалімдердің көпшілігі (60%) денсаулық сақтау технологиясы стресс деңгейін төмендетуге және болашақ информатика мұғалімі студенттерінің сыныптағы жұмысын жақсартуға көмектесетінін атап өтті.

Айта кету керек, бұл сауалнамадағы іріктеме мөлшері шектеулі болды және денсаулық сақтау технологияларының информатиканы оқыту процесіне әсері туралы жан-жақты қорытынды жасауға мүмкіндік бермейді. Алайда, алынған мәліметтер осы саладағы қосымша зерттеулердің бастапқы нүктесі бола алады.

Бұл зерттеуде информатиканы оқытуды ұйымдастыруда денсаулық сақтау технологияларын қолдану ерекшеліктері қарастырылды. Әдебиеттерді талдау және контекстік зерттеу нәтижесінде бұл технологияларды қолдану оқушылардың физикалық және психикалық денсаулығына, сондай-ақ оқу сапасына оң әсер етуі мүмкін екендігі анықталды.

Сондай-ақ, көптеген мектептерде арнайы залдар немесе дене шынықтыру бөлмелері жоқ екені белгілі болды, бұл денсаулықты сақтау шараларын өткізуді қиындатады. Жалпы, денсаулық сақтау технологияларын қолдану қиын болуы мүмкін, бірақ сонымен бірге оқушылардың физикалық және психикалық денсаулығын жақсартуға, сондай-ақ оқу сапасын жақсартуға үлкен әлеует бар.

Болашақ информатика мұғалімі студенттері мен мұғалімдер арасындағы сауалнама нәтижелері денсаулық сақтау технологияларының информатиканы оқыту контекстінде жоғары тиімділікке ие екенін көрсетті. Сауалнамаға қатысушылардың көпшілігі мұндай технологияларды қолдану олардың оқу процесі кезінде зейінін жақсартуға және психологиялық жағдайын жақсартуға мүмкіндік беретінін атап өтті. Алайда, кейбір қатысушылар жаңа технологияларға бейімделу үшін көбірек уақыт қажет екенін атап өтті. Осылайша, информатиканы оқытуда денсаулық сақтау технологияларын қолдану пайдалы болуы мүмкін, бірақ студенттер мен оқытушылардың әрбір тобы үшін егжей-тегжейлі бейімделу мен тиімділікті бағалауды қажет етеді.

Информатиканы оқытуды ұйымдастыруда денсаулық сақтау технологияларын қолдану ерекшеліктерін зерттеу бұл технологияларды қолдану оқушылардың физикалық және психикалық денсаулығын жақсартуға, сондай-ақ оқу сапасын жақсартуға әкелетінін көрсетті.

Алайда, денсаулық сақтау технологияларын тиімді қолдану үшін әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеріп, әр сынып пен мұғалім үшін жеке пайдалану жоспарларын жасау қажет. Сондай-ақ мектеп әкімшілігінің қолдауын қамтамасыз ету және денсаулық сақтау іс-шараларын өткізу үшін арнайы залдар немесе бөлмелер құру маңызды.

Жалпы алғанда, денсаулық сақтау технологияларын қолдану қиын болуы мүмкін, бірақ оқушылардың физикалық және психикалық денсаулығын жақсартуға, сондай-ақ оқу сапасын жақсартуға үлкен әлеует бар. Осы саладағы қосымша зерттеулер информатиканы оқытуды ұйымдастыруда денсаулық сақтау технологияларын қолданудың ең тиімді әдістерін анықтауға көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Гриценко, Ю.В. (2018). Использование здоровье-сберегающих технологий в обучении информатике. Вестник науки и образования, 3(2), 47-50.

2. Красильникова, Н.А. (2019). Здоровье-сберегающие технологии в обучении информатике: опыт и перспективы. Инновационные технологии в науке и образовании, 1(7), 36-40.

3. Петрова, Е.В. (2020). Применение здоровье-сберегающих технологий в обучении информатике в начальной школе. Молодой ученый, 2(30), 328-332.

4. Рыбалкин, В.В. (2019). Влияние здоровье-сберегающих технологий на успеваемость учащихся при изучении информатики. Информационные технологии и вычислительные системы, 2(14), 53-56.

5. Быстрова, С. С. Здровьесберегающие технологии на уроках информатики / С. С. Быстрова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2020. — № 3 (293). — С. 405-407.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: КӨМЕКШІ НЕМЕСЕ ҚАРСЫЛАС

Байбалақова З. Қ.
№26 жалпы білім беретін мектептің информатика пәні мұғалімі,
Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: XX ғасырдың 50-жылдарында-ақ ғалымдардың идеяларын қалай жүзеге асыру керек, яғни «адам сияқты ойлай алатын құрылғыны қалай жасауға болады» деген сұраққа жауап іздей бастайды. Ойлау процестерін имитациялау үшін компьютерде бағдарламалық жүйелер жасалып, жасанды интеллект жүйелері деп аталды. Жасанды интеллект – адамзат интеллектісінің процесін компьютерлік жүйелер арқылы модельдеу.

Аннотация: 50-х годах XX века ученые задаются вопросом, как реализовать идеи писателей-фантастов, то есть " как создать устройство, способное мыслить как человек?"начинает искать ответ на вопрос.Программные системы создаются на компьютере для имитации мыслительных процессов. Они называются системами искусственного интеллекта. Искусственный интеллект– это моделирование процесса человеческого интеллекта с помощью компьютерных систем.

Abstract: In the 50s of the twentieth century, scientists are wondering how to implement the ideas of science fiction writers, that is, "how to create a device capable of thinking like a person?"starts looking for the answer to the question.Software systems are created on a computer to simulate thought processes. They are called artificial intelligence systems. Artificial intelligence is a simulation of the process of human intelligence using computer systems.

Жасанды интеллект (ЖИ) тарихы жаңа ғылыми бағыт ретінде XX ғасырдың ортасында басталады. Осы уақытқа дейін оның пайда болуының көптеген алғышарттары қалыптасты: философтар арасында адамның табиғаты мен әлемді тану процесі туралы ұзақ пікірталастар болды, нейрофизиологтар мен психологтар адам миының жұмысы мен ойлау туралы бірқатар теориялар жасады, экономистер мен математиктер оңтайлы есептеулер мен әлем туралы білімді формальды түрде ұсыну туралы сұрақтар қойды; ақырында, математикалық есептеу

теориясының негізі пайда болды – алгоритмдер теориясы – және алғашқы компьютерлер құрылды.

ЖИ дүниеге келген сәттен бастап информатика және кибернетика, когнитивтік ғылымдар, логика және математика, лингвистика және психология, биология және медицинамен өзара әрекеттесетін пәнаралық бағыт ретінде дамып келеді.

Күрделі мәселелерді шешу және ақыл-ой қабілетін модельдеу үшін адам ақыл-ойының жасанды ұқсастығын құру идеясы ежелден бері ауада. Ежелгі Египетте Амон құдайының "жандандыратын" механикалық мүсіні жасалды. "Илиададағы" Гомерде Гефест құдайы гуманоидты тіршілік иелерін-пулеметтерді шығарды.

Алайда, жасанды интеллекттің негізін қалаушы-ортағасырлық испан философы, математигі және ақыны Р.Луллиус (шамамен 1235-шамамен 1315), ол XIV ғасырда ұғымдарды әмбебап жіктеу негізінде әртүрлі мәселелерді шешуге арналған машина жасауға тырысты.

XVIII ғасырда г.Лейбниц (1646-1716) және Р. Декарт (1596-1650) барлық ғылымдарды жіктеудің әмбебап тілдерін ұсына отырып, осы идеяны дербес дамытты. Бұл идеялар жасанды интеллект құру саласындағы теориялық әзірлемелердің негізін қалады. Жасанды интеллекттің ғылыми бағыт ретінде дамуы компьютерлер құрылғаннан кейін ғана мүмкін болды. Бұл 40-шы жылдары болды. Сонымен бірге Н.Винер (1894-1964) өзінің жаңа ғылым – кибернетика бойынша іргелі жұмыстарын жасады. [1]

1950 жылы Алан Тюринг болашақ машиналардың мүмкіндіктері туралы, сондай-ақ олардың ақылдылық тұрғысынан адамды айналып өту мүмкіндігі туралы сұрақ қоятын мақала жариялады. Дәл осы ғалым кейіннен оның есімімен аталатын процедураны жасады: Тьюринг сынағы.

Жасанды интеллект (artificial intelligence) термині 1956 жылы Стэнфорд университетінде (АҚШ) ұқсас семинарда ұсынылған. Семинар есептеуіш есептерді емес, логикалық есептерді әзірлеуге арналды. Жасанды интеллект тәуелсіз ғылым саласы ретінде танылғаннан кейін көп ұзамай екі негізгі бағытқа бөлінді: нейрокибернетика және "қара жәшіктің"кибернетикасы. Тек қазіргі уақытта бұл бөліктерді қайтадан біртұтас тұтастыққа біріктіру үрдісі байқалды. КСРО-да 1954 жылы ММУ-де профессор А. Ляпунова (1911-1973) "автоматтар және ойлау"семинарын бастады.

Бұл семинарға ірі физиологтар, лингвистер, психологтар, математиктер қатысты. Дәл осы уақытта Ресейде жасанды интеллект дүниеге келді деп саналады. Шетелдегі сияқты, "қара жәшіктің" нейрокибернетика және кибернетика бағыттары ерекшеленді.

EPAM (Elementary Perceiving and Memorizing Program) - Фейгенбаум ойлап тапқан қабылдау мен есте сақтауға арналған қарапайым бағдарлама. 60-жылдардың басы-эвристикалық бағдарламалау дәуірі. Эвристика-бұл теориялық тұрғыдан негізделмеген, бірақ іздеу кеңістігіндегі санауды азайтуға мүмкіндік беретін ереже. Эвристикалық бағдарламалау-белгілі, алдын-ала белгіленген эвристикаға негізделген іс-қимыл стратегиясын әзірлеу. 60-шы жылдары табиғи тілде сұраныстармен жұмыс істейтін алғашқы бағдарламалар жасалды. Бейсбол бағдарламасы (Green және т.б., 1961) өткен бейсбол матчтарының нәтижелері туралы сұрауларға жауап берді, студент бағдарламасы (Bobrow, 1964) ағылшын тілінде тұжырымдалған алгебралық есептерді шешуге қол жетімді болды. 1971 жылы Терри Виноградта текшелерді басқаратын роботты модельдейтін SHRDLU жүйесі жасалды.

Роботпен ағылшын тілінде сөйлеуге болады. Жүйе фразалардың синтаксисіне қызығушылық танытып қана қоймайды, сонымен қатар оның "текшелер әлемі"туралы семантикалық және прагматикалық білімінің арқасында олардың мағынасын дұрыс түсінеді. 80-жылдардың ортасынан бастап шетелде жасанды интеллектті коммерцияландыру жүріп жатыр. Жыл сайынғы инвестициялар өсуде, өнеркәсіптік сараптама жүйелері құрылуда. Қызығушылық өсуде самообучающимся жүйелері. Қазіргі уақытта АИ-қарқынды дамып келе жатқан және жоғары тармақталған ғылыми сала. [2] қазіргі уақытта жасанды интеллекттің даму тарихында ғылым, кибернетика және робототехника саласындағы инновациялармен байланысты ірі жаңалықтар мен әзірлемелер бар. Қазір адамзат жасанды интеллект құруға бұрынғыдан да бейім болды.

2.2 Жасанды интеллект модельдері

1) ЖИ эмбрионының моделі. Бұл А.Тюрингтің "бала машинасы" тұжырымдамасына қосымша. Оның идеясы оқытуды бастапқы деректерді белгілеу нәтижесінде емес, қарапайым жүйені дамыту құралы ретінде пайдалану болып табылады. Алайда, "бала машинасынан" айырмашылығы, ол салыстырмалы түрде тұрақты архитектураға ие және өзінің әлеуетін дамыта алады, ал білімді жинақтау арқылы ЖИ эмбрионы өзінің архитектурасын жетілдіретін күрделі жүйе болады.

2)"Рекурсивті өзін-өзі жетілдіру". Идея үнемі өзін-өзі дамытудан тұрады: бірінші нұсқа өздігінен жетілдірілген нұсқасын жасайды, ол түпнұсқаға қарағанда әлдеқайда ақылды; жетілдірілген нұсқа, өз кезегінде, одан да жетілдірілген және т.б. кейбір жағдайларда рекурсивті өзін-өзі жетілдіру процесі ұзақ уақытқа созылуы мүмкін, нәтижесінде күшті АИ пайда болады.

3) адамның миын ЖИ үшін негізгі модель ретінде пайдалану. Мидың бірінші полюсі оның толық масштабты модельдеу нәтижесін бейнелейді деген идея. Екінші полюсте мидың жұмыс істеу механизмдері бар. Модельдің бұл түрі жақында нейробиология мен когнитивтік психологиядағы жетістіктерге, сондай-ақ үздіксіз техникалық прогреске ықпал етті. Алайда, нәтижесінде алынған жүйе, егер оны құру кезінде оның қызметінің кейбір принциптері қолданылса да, барлық жағынан миға ұқсауы керек.

4) әлеуметтік интеллект (бұдан әрі – ӘИ) − түпкі мақсатқа қол жеткізу үшін бірыңғай жүйеге біріктірілген интеллектердің үлкен саны; бұл ретте бірлесіп мақсатқа осы жүйенің жеке алынған кез келген интеллектіне қарағанда тезірек жетеді. ӘИ арқасында бүгінгі таңда ғылым мен техниканың дамуының жоғары деңгейіне қол жеткізілді. Өзінің архитектурасының ерекшеліктеріне байланысты SI белгілі бір кешенді ЖИ-ді орындау кезінде қолданылады, оны кешеннің әр бөлігі SI құрылымдарының күштерімен параллель орындалады және нәтижелері бір уақытта автономды түрде тексеріледі.

2.3 Өміріміздегі жасанды интеллектер

15 жылдан кейін Солтүстік Америкада Роботтар тұрмыстық міндеттердің едәуір бөлігін өз мойнына ала алады деп саналады: олар сәлемдемелер жеткізіп, кеңселерді тазартады, қауіпсіздікті бақылайды. Бірақ автономды автомобильдердегі жағдайындағыдай, осы салада ақылды құрылғыларды шынымен сенімді ету өте қиын және қымбат.

2001 жылы нарықтағы алғашқы үй роботы Electrolux Trilobite шаңсорғыш болды, ол өздігінен қозғала алады және кедергілерді жеңе алады. Бір жылдан кейін iRobot Roomba шаңсорғышын шығарды: оның тек 512 Мб жедел жады болды және ең ақылды нәрсе — тазалау кезінде баспалдақтан құлап кетпеу. Бірақ ол бұрынғыдан он есе арзан болды.

Сол сәттен бастап компания 16 миллион Roomba шаңсорғышын сата алды, ал қазір басқа өндірушілерде роботты шаңсорғыштар бар. Бұл құрылғыларды пайдалану оңай бола бастады, олар шаң жинағыштарды өздері тазартуды және кілем сымдарына немесе щеткаларына сүрінбеуді үйренді. Жасанды интеллекттің арқасында шаңсорғыштар үйдің 3D моделін жасайды және әлдеқайда тиімді тазаланады.

Медицина саласында соңғы технологиялар алдағы жылдары миллиондаған адамдарға көмектесе алар еді. Бірақ бұл үшін дәрігерлер де, пациенттердің өздері де құрылғыларға сене бастауы және саяси, реттеуші және коммерциялық кедергілер жоғалып кетуі керек.

Бүгінгі таңда денсаулық сақтау саласында негізінен диагностиканы жеңілдететін, науқастың жағдайын бақылайтын және хирургтарға операция жасауға көмектесетін қосымшалар мен құрылғылар қолданылады.

Бірақ жақында жасанды интеллект көптеген басқа нәрселерге қабілетті екендігі белгілі болды: мысалы, әлеуметтік желілерден адам денсаулығына қауіп төндіретін қауіптерді анықтау.

Медицина саласындағы жасанды интеллекттің негізгі прогресі деректерді жинау мен сақтаумен байланысты: мысалы, пациенттің аурулары мен оған көрсетілген қызметтер туралы барлық ақпаратты сақтайтын және медициналық құжаттарды құрайтын электронды

медициналық карталар (ЭМК) пайда болды. Рас, ЭМК нарығы компаниялардың өте аз тобының бақылауында, ал бағдарламалардың өздері қолдануға ыңғайсыз болды.

ЖИ әзірлеушілері үшін ең табысты бағыт - бұл білім. Оқытушылар да, студенттер де әр түрлі пәндерді оқу мен оқуда үнемі қосымшаларды қолданады. Оқытудың алғашқы құрылғылары өткен ғасырдың 80 -ші жылдарында пайда бола бастады: математиканы, шет тілдерін және басқа да көптеген пәндерді қолдануға арналған интерактивті тренажерлері бар жүйелер - ал қазір онлайн оқыту әр мұғалімге аудиторияны айтарлықтай кеңейтуге мүмкіндік береді.

Қазіргі таңда көптеген компаниялар мектептерде қолданылатын оқу роботтарын жасайды. Мысалы, Озобот бастауыш сынып оқушыларына бағдарламалауға көмектеседі, сонымен қатар сенсорлық экранда билеуді және арнайы ойындар ойнауды біледі.

Duolingo және Carnegie Speech сияқты қосымшалар сөйлеуді тану мен NLP әдістерін қолдана отырып шет тілдерін үйретеді, ал SHERLOCK -тың оқу жүйесі авиация студенттерін ұшақтардың электр жүйесіндегі проблемаларды тануға үйретеді.

Әскери жасанды интеллект құру туралы мәселе Біріккен Ұлттар Ұйымында бірнеше рет талқыланды. Әр түрлі елдердің өкілдері жасанды интеллектті қолдана отырып, әскери техниканың кейбір түрлерін жасауға тыйым салуға болады деп санайды.

Осыған қарамастан, әскери салада жасанды интеллект әскери қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында дамуда. АҚШ ғалымдары болашақта жауынгерлік техника тек роботтандырылған болады деп санайды.

АҚШ пен Англия жасанды интеллект басқаратын жауынгерлерді дамытуда, ол сенсорлардың жұмысын қадағалап, мәселені шешудің ең ұтымды нұсқаларын іздейді.

3.1 Жасанды интеллект –заман талабы

Әлем күн сайын өзгеріп отырады, жаңа нәрсе ойлап табады және бұл жетістіктер болмаса біз осы уақытқа дейін алға баспас едік.Зерттеушілер, ғалымдар, әзірлеушілер мен дизайнерлер бүкіл әлемнен біздің өмірімізді жеңілдететін және қызықты ететін нәрселерді жүзеге асыруға тырысуда.

Міне, біздің өмірімізді жаңа деңгейге көтеретін болашақ технологиялары. [5]

Ресейлік дизайнер биополимерлі гельді қолданып тағамды салқындататын «Био робот тоңазытқышы» деп аталатын тоңазытқыштың тұжырымдамасын ойлап тапты. Оның сөрелері, бөлімдері мен есіктері жоқ - сіз жай ғана тағамды гельге жабыстырасыз. Ток кернеуінің көп жұмсалуы ғаламдық проблемаға жатады, ал осындай тоңазытқыштарда тоқ болмайды. Міне IT идеямыз арқылы тоқтың проблемасын шешетін боламыз.

5G Интернет. Күн батареялары бар дрондар

Google Project Skybender жобасында ультра жылдам интернетті ұсынатын күн батареяларымен жұмыс істейді. Теория жүзінде дрондар 4G желілеріне қарағанда 40 есе жылдам интернет қызметтерін ұсынып, секундына гигабайт деректерді жіберуге мүмкіндік береді.

Жоба қызмет көрсету үшін миллиметрлік толқындарды пайдалануды көздейді, өйткені ұялы байланыс таратудың қолданыстағы спектрі тым көп.

Алайда, бұл толқындардың диапазоны 4G ұялы байланыс сигналына қарағанда қысқа. Google бұл проблемамен жұмыс істеп жатыр, егер барлық техникалық мәселелерді шешуге болатын болса, онда бұрын-соңды болмаған жылдамдықтағы Интернет пайда болуы мүмкін. [6]

Терабайт деректерін мәңгі сақтауға арналған дискілер

Зерттеушілер миллиардтаған жылдар бойы сақталатын 5 өлшемді деректерді жазатын 5D дискісін жасады. Ол 360 терабайт деректерді сақтай алады және 1000 градусқа дейінгі температураға шыдайды.Дискідегі файлдар нанодоттардың үш қабатынан тұрады. Дискінің бес өлшемі нүктелердің өлшемі мен бағытын және олардың үш өлшемдегі орналасуын білдіреді. Жарық диск арқылы өткенде, нүктелер жарықтың поляризациясын өзгертеді, оны микроскоп пен поляризатор оқиды.Дискіні дамытатын Саутгемптон тобы дискіге Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясын, Ньютонның оптикасын, Магна Картасын және

Інжілді жаза алды. Бірнеше жылдан кейін мұндай диск эксперимент болмайды, бірақ деректерді сақтаудың қалыпты жағдайына айналады.

Оттегі бөлшектері

Бостондағы балалар ауруханасының ғалымдары тыныс ала алмай өмір сүруге мүмкіндік беретін қанға енгізуге болатын оттегімен тұндырылған микробөлшектер ойлап тапты.Микробөлшектер кішкене оттегі көпіршігін қоршап тұрған липидті капсулалардың бір қабатынан тұрады. 2-4 микрометрлік капсулалар олардың мөлшерін бақылайтын сұйықтыққа ілінеді, өйткені үлкен көпіршіктер қауіпті болуы мүмкін.Инъекция кезінде капсулалар эритроциттерге әсер етеді және оттегін өткізеді. Осы әдіс арқасында оттегінің 70 пайызы қанға енгізілді.

Су астындағы тюннельдер

Норвегия судың астында 30 метр тереңдікте әлемдегі алғашқы су астындағы жүзетін көпірлерді екі жолға жететін үлкен құбырлар арқылы салуды жоспарлап отыр.Жер бедерін айналып өтудің қиындықтарын ескере отырып, Норвегия су астындағы көпірлер құру бойынша жұмыс істеуге шешім қабылдады. Қазірдің өзінде 25 миллиард доллар жұмсаған жоба 2035 жылы аяқталады деп күтілуде.Желдің, толқындардың және күшті ағындардың көпірге әсері сияқты басқа да факторларды ескеру қажет. [7]

ДНҚ-дан алынған 3D сурет

Студент Хизер Дюй-Хагборг көшеде темекі тұқылынан және сағыздан табылған ДНҚ-дан 3D портреттер жасайды. Ол ДНҚ тізбегін компьютерлік бағдарламаға енгізеді, ол адамның бейнесін үлгіден жасайды. Әдетте бұл процесте адамның 25 жастағы нұсқасы таратылады. Содан кейін модель толық өлшемді 3D портреттерінде басылады.

Өзі басқарылатын көліктер

2020 жылға дейін 10 миллионға жуық өзін-өзі басқаратын автокөліктер пайда болады деп күтілуде, бұл 2014-2030 жылдар аралығында өлімді 2500-ге азайтады. Көптеген автомобиль өндірушілер қазірдің өзінде автокөлік құралдарында кейбір автоматты жүргізу ерекшеліктерін енгізе бастады. Сондай-ақ, өздігінен басқарылатын автомобильдерге арналған технологияларды дамытуға тырысатын көптеген компаниялар бар, мысалы, өздігінен басқарылатын автокөліктің прототипін жариялаған Google сияқты. Толық автономды автокөлік 2019 жылға қарай күтіледі.

Көмірқышқыл газы мен күн сәулесін отынға айналдыратын жасанды жапырақтар

Ғалымдар атмосферадағы көмірқышқыл газын күнді пайдаланып отынға айналдыратын жаңа күн элементтерін жасады.Көмірқышқыл газын пайдалы нәрсеге айналдыру әрекеттері көп болғанымен, нақты әдіс алғаш рет жасалды. Күміс сияқты қымбат металдарды қажет ететін басқа технологиялардан айырмашылығы, бұл әдіс вольфрам негізіндегі материалды 20 есе арзан және 1000 есе жылдам қолданады.Бұл күн батареялары атмосферадан көмір қышқыл газын пайдаланады, олар тікелей жағуға немесе көмірсутек отынына айналдыруға болатын сутегі газы мен көміртегі оксиді қоспасын құрайды.

Жүзбелі қалалар

Лилипад деп аталатын өзгермелі экополис сәулетші Винсент Каллебоутпен болашақ климаттық босқындарға теңіз деңгейін көтерудің ұзақ мерзімді шешімі ретінде ұсынған. Қалада жаңартылатын энергия көздерін пайдаланатын 50 000 адам сияды.

Трансплантациялау операцияларына арналған органдарды 3D басып шығару

Ғалымдар операция кезінде донорлық орган ретінде қолданыла алатын өміршең мүшелерді басып шығару технологиясын жасауда.3D басып шығару технологиясы қазірдің өзінде үлкен өзгерістерге ұшырады. Мұнда тірі жасушалардың суспензиясымен толтырылған картридждер мен құрылым беріп, биологиялық ұлпалар жасайтын интеллектуалды гель қолданылады. Тығыздалмаған кезде гель салқындатылады және жуылады, тек жасушалар қалады. Ғалымдар адам ағзасындағы қалыпты өсіп-өнетін органдардың қызметін имитациялай алатын мүшелер жасаудың күрделілігін шешуде. Осы қиындықтар жойылғаннан кейін адамдар донорларды күтуге алаңдамайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Нуркеев С.С., Мусина У.Ш. – Экология. – Алматы, 2005.
2. Г.С Оспанова Г.Т Бозшатаева Экология Алматы 2002
3. Кенесариев У.И.,Жақашов Н.Ж. «Экология және халық денсаулығы»-Алматы,2003Антропогенный фактор электромагнитного загрязнения ближнего космоса / О.Р. Григорян, С.И. Климов, С.Н. Кузнецов, М.И.
4. Панасюк Космическая экология: четверть века исследованиям гелиогеофизики на космических аппаратах России (“Метеор”, “Электро”, “Ресурс”) / А.П. Бабаев, В.А. Липовецкий, Б.В. Марьин и др.
5. «Мировой океан», В.Н. Степанов, «Знание», М. 1994 г
6. «Экология окружающей среды и человека», Ю.В.Новиков. 1998 г.
7. Международный терроризм: политический контекст // Россия реформирующаяся. Ежегодник / Отв. Ред. М.К. Горшков. - Вып.7. - М.: 8.Институт социологии РАН, 2008.
9. Терроризм в современном мире: истоки, сущность, направления и угрозы / 10. Отв. ред. В.В. Витюк, Э.А. Паин. -М.: Институт социологии РАН, 2003

САЙТТЫҢ ҚАЗІРГІ ҚОҒАМ ӨМІРІНДЕГІ МӘН-МАҢЫЗЫ

Бейсембекова Ш.Н.
Инфоматика пәнінің мұғалімі, техника ғыл. магистрі, №177 ЖББМ
Жанабаева М.А.
Инфоматика пәнінің мұғалімі, №177 ЖББМ
Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: XXI ғасырда ғаламдық ақпараттану құбылысы жүріп жатыр. Ғылым мен техниканың қарыштай дамуына байланысты адам өз заманының талабына сай болуы керек. Осы тұрғыдан алғанда, сайттың басты сипаты, маңызын түсініп, жеке сайт жасауды біртіндеп меңгеру аса қажет. Егер сайт жасай білуді меңгерсек, ол өзіміз үшін де, өзгелерге қызмет көрсету үшін де аса керек маңызды істің бірі болып саналады. Сайт жайлы теориялық мағлұматты толық меңгеріп шығудың өзі де, оқушылардың информатикалық сауаттылығын арттыра түседі.

Аннотация: В XXI веке происходит явление глобальной информатики. В связи с бурным развитием науки и техники человек должен соответствовать требованиям своего времени. С этой точки зрения важно понимать основную природу, значение сайта и постепенно осваивать создание собственного сайта. Если мы умеем создавать сайт, он считается одним из самых важных дел как для себя, так и для обслуживания других. Освоение теоретических знаний о сайте позволит повысить информационную грамотность учащихся.

Abstract: In the XXI century, the phenomenon of global information science is taking place. Due to the rapid development of Science and technology, a person must meet the requirements of his time. From this point of view, it is necessary to understand the main character, significance of the site and gradually master the creation of a personal site. If we master the ability to create a site, it is considered one of the most important things that we need both for ourselves and for serving others. The full knowledge of the theoretical information about the site will also improve the computer literacy of students.

Қазіргі заманауи есептеу машиналары болмаған кезде, адамдар барлық есептеу жұмыстарын қолмен істеген. Кейін технологияның қарқынды дамуына байланысты көптеген қажетті ақпарат құралдары пайда бола бастады. Осы пайда болған құралдардың ішінде өзімізге аса тиімді ақпарат құралы компьютер де бар. Компьютер арқылы ақпаратты сақтауға, өңдеуге, тасымалдауға және де қабылдауға болады. Оның осы тиімді жақтары өзімізге тиісті жұмыстарымызды атқаруға мүмкіндік береді. Дами келе көптеген программалау тілдері пайда бола бастады. Қазіргі кезде компьютер өте үлкен қарқынмен дамуда. Оперативті ақпаратты алудағы негізгі құрылғының бірі болуда. Internet желісі – Бүкіләлемдік тор-WWW [World Wibe Web]. Берілген тор құжатттардың өзара бір-бірімен байланысы ретінде беріледі. Өзіміз білетіндей Internet желісі түрлі сайттардан тұрады [1].

Сайт сөзі ағылшын тілінде website: web – «шырмауық, желі» және site – «орын», демек «желідегі бір орын» деген мағынаны білдіреді екен. Сайтқа анықтама түрліше береді. Дәлірек айтқанда, сайт белгілі бір адамның немесе компанияның электронды құжаттарының белгілі бір адрес (домен) бойынша жиналған орны, электрондық файлдарының жиынтығы деуге болады. Алғашқы сайт Info.cern.ch 1990 жылы пайда болған. Бұл сайтты жасаған Тим Бернерс-Ки.

Барлық сайттар қосыла келе дүниежүзілік шырмауықты біріктіреді. Сол дүние жүзілік шырмауық (World Wide Web немесе жәй ғана www) дүниежүзіндегі барлық ақпараттарды бір орынға, базаға жинайды және сол база бүкіл планетааралық түрде қолдануға беріледі [1].

Қарапайым тілмен айтсақ, жалпы сайт деген ол – дүниежүзін бағындырып жатқан интернет атты желідегі белгілі бір орын. Сол орынға бару үшін адамдар мекенжайды (доменді) пайдаланады.

Сайттың қажеттілігі өзің іздеген мекеме немесе қызмет түрі жайлы ғаламторда атын терсең болғаны, сол мекеменің сайтын тауып, ол жайлы толық ақпарат аламыз.

Кейбір сайттар барлық тақырыпты қамтиды. Бұндай сайттардан гөрі нақты бір тақырыпқа арналған сайттардың дамуы ғаламтор жүйесінің дамуына қарқынды үлес қосады дейді мамандар. Белгілі бір ғана тақырыпқа арналған сайттар жан-жақты контенттің шоғырланған алаңына, сол тақырыпқа қызығушылық білдірушілердің тұрақты мекеніне айналады. Бірақ қазақ тіліндегі ресурстардың, оның ішінде тақырыптық сайттардың қаралымы онша емес екен. Бұл қазақ тіліндегі сайт материалдарының жеткілікті болмауынан деп ойлаймын. Себебі, сайт туралы, оның жасалу технологиясы жайлы ғаламтор бетінен қазақша мардымды материал таппадым. Бар материалдардың өзі орысшадан тікелей аударма арқылы жасалған. Олардың мағынасы түсініксіз болып келеді. Мысалы: уикипедия желісіндегі сайт деген сөзге берілген анықтама мынадай: «Сайттар – визитка барлық қолданулар сиректеу табады. Сілтемеге түсінік қалай (портал) толық функционалды сайттағы бет бола алады. Интернетке өз беттері ұйытады, онда (портал) бөгде сайттың құрамындағы табандатқан сайт немесе дербес беттерді түсінеді». Бұл аударма «гугл переводчиктің» нәтижесі екені бірден көрінеді.

Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің соңғы мәліметі бойынша, елімізде 2763 қолданыстағы БАҚ тіркелген. Оның басым бөлігі (86 пайызы) – баспа БАҚ, ал 11 пайызы электрондық БАҚ және 3 пайызы ақпараттық агенттіктер екен. Қазақ тілінде салалық сайттар неліктен аз деген сауалдарға мамандар бұл саланы меңгерген адамдардың көп емес екендігін алға тартады. Расында, сайт жасай алатын адамдардың саны өте көп емес. Ал егер сайт жасауға ниеті бар адамдардың өздерінің техникалық сауаттылықтары жете бермейді. Мамандарға барып «сайт жасап берші» деп жүргеннің өзі көп уақыт алады және ол біршама мкөлемді мөлшердегі қаражатты қажет етеді екен. Мысалы, өзіміз олимпиада тапсыратын kio.kz, nio.kz тәрізді сайттарды жасаудың құны 1 млн теңге тұрады. Бұл сайттардан қаржы табу көзделген. Ал қаржы табу көзделмеген, ақпараттық сайттардың өзін-өзі ақтауы да қиын. Өйткені олар жл сайын хостинг пен доменге ақша төлеп отыратыны тағы бар.

2015 жылдан жұмыс жасап келе жатқан kazmuseum.kz сайтының авторы Нұрсерік Жолбарыстың айтуынша, қазіргі таңда отандық музейлер ақпараттық қолдаулар қажет.

«Республикамыздың түкпір-түкпіріндегі музейлердің насихаты мүлдем жоқтың қасы. Кейбір өңірлердегі іргелі музейлердің іші толған жәдігер болғанымен, оны сыртқа көрсететін не ресми сайты, не ақпараттық қолдаушысы жоқ. Осы олқылықтың орнын толтыру үшін аз ғана уақыттың ішінде kazmuseum.kz порталы еліміздегі 102 музеймен тұрақты байланыс орнатып, оларды қолдау мақсатында 1 мыңнан аса ғылыми және публицистикалық мақалалар мен әртүрлі ақпараттар, фоторепортаждар жариялады» [2], – дейді ол.

Сайт авторының ойынша, елімізде салалық сайттардың дамымай отырғанына бірнеше себеп бар. «Соның бірі, қарапайым ғана нәрсе – қолымыздағы ұялы телефонды қажеттілігімізге жарата алмай келеміз. Көбінесе интернет қолданушылары «жұлдыздардың» өмірі мен тіршілігін оқуға құмар. Салмақты дүниелерге келгенде құлық таныта қоймайды.

Әркім өзін қажетті ақпаратпен күнделікті қамтамасыз етіп, танымын, білімін арттырып отырса жақсы емес пе?! Интернетті игілігімізге жарата білген жағдайда ғана біз жан-жақты тұлға болатынымыз анық» [2], – деп ойын сабақтайды ол. Салалық сайттардың дамымай жатқанына себепті IT сарапшысы Тимур Бектұр пікір білдірген. Оның айтуынша, қазақ тілді сайттардың дамымауына аудиторияның тарлығы да ықпал етеді. «Кейбір адамдар келіспейді, мен ең бірінші аудиторияның тарлығымен түсіндіремін. Біріншіден, біз жалпы қазақ тілін түсінетін халық ретінде азбыз. Екіншіден, түсінетіндердің ішінде күнделікті оқуды әдетке айналдырғандардың саны және тағы аз. Оның ішінде нақты сол саланы іздеп жүріп оқитындардың саны тағы тарыла түседі» [3], – дейді ол. Екіншіден, сарапшының айтуынша, салалық сайтты жасап жатқандардың барлығы дерлік энтузиазмның жетегінде жүргендер. Сондықтан, ол энтузиастың шыдамы мен ақшасы, қажыры мен жігері қашанға дейін жетеді, соған дейін өзі жасап жүрген салалық сайты өмір сүреді. «Қашан күші таусылады, сол кезде сайт та жабылады», «Оған біз талай куә болдық. Осы уақытқа дейін арнайы командамен, арнайы бірнеше жылдық бюджетпен, алғашқы операциялық шығынына жарты миллион доллар, иә 500 000 АҚШ долларын салып, мақсатты аудитория ретінде қазақ аудиториясын таңдап ашқан жоба көрген емеспін. Бір жағынан, олай ашып та қажет емес. Себебі, ROI-ға, яғни салымыңыздың қайтымына ешкім кепілдік бермейді. Тимур Бектұр үшінші себеп деп тіл мәселесін атап отыр. «Біздің қай саланың қазақша жағын алып қараңыз, кенже дамығанын көресіз. Бұған тек мемлекет қана күш салуы қажет» [3], – дейді.

Ғаламтор негізінен – бизнестің көзі. Әлемдік желіде орасан пайда тауып, өз ісін дөңгелетіп жатқандар қаншама?! Оқушылар үшін интернетте ақша табудың қолжетімді жолдары бар ма? kolesa.kz сайтының қызметкері Дәурен Көбеев бұл туралы былай дейді. «Мен қызмет атқаратын компанияның иелігінде kolesa.kz, krisha.kz және market.kz сайттары бар. Менің жұмысым – осы сайттардың бетіне жарнама тұтынушы компанияларды шақыру, олардың интернетте жарнамалану стратегияларын ойластыру. Ертеректе интернетте ақша табу жайында қазақтілді блог жүргізетінмін. Блогыма интернет – дүкендердің ұсыныстарын орналастыру арқылы және оны Google жарнамалық серіктестері қатарына қосып, пайда тапқанмын. Интернетте түрлі жолмен ақша табуға болады. Ең бастысы – сайттың және сол сайттағы мәліметтерді пайдаланатын адамдардың болуы. Қазіргі заман – контент заманы, ақпарат ғасыры. Мәліметтерді іздеушілер, қолданушылар көп. Олардың көп болғаны ақпараттық бизнестің дамуына әкеледі. Сауда-саттық та электронды түрде жүзеге асырыла бастайды. Мәселен, сіз суретшілерге арналған құралдар сатқыңыз келді делік. Онда сурет үйірмелеріне қатысушылар мен кәсіби суретшілер сіздің тұтынушыңыз болар еді. Шағын ғана сайт жасап, сол кісілерге қажетті өнім түрлерін онлайн-сатылымға қойыңыз. Әрине, әуелі тауарды өзіңіз арзанырақ бағамен сатып алатын жеріңіз болуы керек. Ғаламторлық кәсіптің тағы бір әдісі – блог жазып, жарнамадан ақша табу. Егер сіз белгілі бір қызықты тақырыпта ақпарат беріп, мақала жаза алатын болсаңыз, сол тақырыпты талқыға салатын кісілерден құралған аудитория жинайсыз. Оқырмандар көп болған сайын сол тақырыпқа жақын тауарлары мен қызметтері бар компаниялар сіздің блогыңызға жарнама ілуге ынталарын білдірер еді» [4].

Мектеп оқушылары әлеуметтік желілерде қауымдастықтар ашып, оны ақпаратпен қамтамасыз етіп тұрса, үлкен аудитория жинай алады екен. Кейінірек түрлі интернет-дүкендердің серіктестік бағдарламалары арқылы олардың тауарларын жарнамалап, сол сайттарға сілтеме орнатса, бұдан да жақсы табыс түседі.

Сонда сайттар тек ақпарат көзі ғана емес, ол қаражат табудың да көзі болып саналады екен. Мәселен, айына 1 миллионнан аса адам кіретін кез келген сайт – жақсы табыс көзі екен. Біздің елімізде пайдалы қызмет көрсету арқылы аты шыққан kolesa.kz, krisha.kz, chokomarket.kz секілді интернет-дүкендер табысты сайттардың қатарында. Бастысы, сіздің ұсынысыңызды (ақпарат, тауар, қызмет, т.б.) қажет ететін адамдардың болуы шарт.

Сайт арқылы ақша табу.

Интернетте ақша табудың ең кең таралған түрі – сайтпен табыс табу. Сайтпен ақша табудың тәсілдері көп: сілтеме биржаларына тіркеліп, сілтеме сату, Гугл мен Яндекстің

мәтіндік жарнамаларын сайтыңызға орнату, жеке адамдардың жарнамалық баннерлерін сайтыңызда жариялау, оқырмандардың базасын жасау арқылы хатты сатудан табыс табу, т.б.

Сайттан ақша табу үшін сіздің сайтыңыздың оқырманы көп болуы тиіс. Күн сайын 1000, одан да көп адам кіретін сайт жақсы табыс түсіреді. Мұндай сайт арқылы жоғарыда айтылған тәсілдердің бірімен немесе бірнешеуімен табыс таба аласыз. Оқырман көп болуы үшін сіздің сайтыңыздың тақырыбы (ниша) жұртқа қызықты және адамдар көп келетін болуы шарт. Ол үшін Яндекстің күн сайын кілтті сөздерді қанша адам іздейтіндігі жөнінде статистикалық мәлімет беретін вордстат қызметіне кіріп, соның мәліметін пайдаланғаныңыз жөн. Егер бір тақырыпты іздеушілер неғұрлым көп іздейтін болса, ол тақырыппен айналысу арқылы пайда табуға деген мүмкіндік те мол болады [5].

Әлеуметтану – қоғамның қалыптасуы, жұмыс істеуі және даму заңдылықтары туралы ғылым. Әлеуметтану фактілерді, үдерістерді, қатынастарды, жеке тұлғалардың, әлеуметтану топтардың қызметін, олардың рөлін, мәртебесі мен әлеуметтану мінез-құлқын, олардың ұйымдарының институты.

Ақпарат тауар иесімен жасалған әріптестік шартқа сай әрбір сатқан тауарыңыз үшін белгілі мөлшерде комиссия алып тұрасыз. Оның мөлшерін инфобизнесмен белгілейді. Орташа алғанда 50 пайызды құрайды, тіпті 100 пайыз комиссия төлейтіндер де бар. Бұл тәсілді жетік меңгеріп алсаңыз жан қинамай ай сайын мыңдаған доллар ақша табуға мүмкіндік болады. Ақпарат тауарлары өтімді және пайдалы инфобизнесменнің бірі ретінде Александр Борисовтың әріптестік бағдарламасына тіркелуді ұсынамын. Сіз оған мына сілтеме арқылы http://1000-k.ru/op/go/kalkoz/a тіркеле аласыз.

Түйін. Интернет күн өткен сайын кең таралып, қолжетімді бола түсуде. Адамдар компьютерді былай қойып, смартфондар арқылы да ғаламторға кіріп, оның қызметін пайдалана алады.

Компьютер (ағылш. computer – «есептегіш»), ЭЕМ (электрондық есептеуіш машина) – есептеулерді жүргізуге, және ақпаратты алдын ала белгіленген алгоритм бойынша қабылдау, қайта өңдеу, сақтау және нәтиже шығару үшін арналған машина.

Қолжетімді және халық көп пайдаланатындықтан, интернетке өз бизнесін енгізуге ынталылар қатары да көбейіп келеді. Интернетте ақша бар және өте көп. Бірақ ақша табу үшін ең алдымен кәсіби біліктілік пен білім қажет және сенімді табыс көзін таңдай білу шарт.

Біліктілік, квалификация – адамның белгілі бір білім жүйесін тәжірибеде пайдалана алу қабілеті. Адамның өзі таңдаған қызметінде өз білімін көтеріп, нені, қалай және не үшін үйренетінін алдын-ала айқындап, білікті маман болуға бағытталуы. Осы үшеуі болса, сіз ғаламтор ароқылы міндетті түрде ақша табатын боласыз.

Вебсайтты бұрын вебмастер жасаған болса, қазір оны бірнеше адам жасайды. Олар вебдизайнер, программист, бизнес-кеңесші, маркетинг бойынша басқарушы, менеджер. Қазіргі таңда вебмастер мамандығының құпиялары жасырын емес, өйткені сайт жасау технологиясы көпшілікке мәлім болып келеді.

Интернет технологиялар төмендегі жолдармен дамуда:

1. Вебтехнологиялар;
2. Сайт жасау экономикасы;
3. Веб-дизайн және вебпрограммалау маркетингі.
4. Адам ресурстары және т.б.

Вебсайт жасау жұмысы бірнеше кезеңнен тұрады:

1. Жоспарлау
2. Элементтерді жасақтау;
3. Бағдарламалау;
4. Тестілеу;
5. Жариялау;
6. Жарнамалау;
7. Бақылау.

Жоспарлау кезеңінде төмендегі мәселелер шешілуі керек:

1. Сайттың орны
2. Сайт кімдерге арналған.
3. Қандай ақпарат жарияланады.
4. Қолданушылармен қарым-қатынас қандай түрде ұйымдастырылады?

Элементтерді жасақтау кезеңінде сайттың программалық өнім түрінде жүзеге асырылуы қарастырылады:

1. Навигациялық құрылымын жасау.
2. Беттің дизайнын жасау.
3. Бетті толтыру үшін мәтіндік және бейне ақпараттарды әзірлеу.

Бағдарламалау. Бұл кезеңде сайт форматталады.

Тестілеу. Сайт жасаудың негізгі кезеңдерінің бірі тестілеу. Бұл кезеңде сайттың дұрыс жұмыс жасап тұрғандығы тексеріледі.

1. Сілтеменің жұмысы
2. Мәтіндегі қателер
3. Навигацияның тиімділігі
4. Почта және басқа формалардың дұрыстығы
5. Графикалық файлдардың ашылуы.

Жариялау. Тест аяқталғаннан кейін сайт серверде жарияланады және қайтадан тексеріледі.

Жарнамалау. Вебқоғамдастығына жаңа сайттың жарияланғаны белгілі болу үшін сайттың адресі және ондағы материал туралы аннотацияны хабарлау керек. Ол үшін төмендегідей мүмкіндіктерді пайдалана аламыз:

Веб-сайт адресін түрлі баспаларға жазу керек

Вебсайтты әр түрлі серверлерде тіркеу.

Вебсайтқа сілтемелерді басқа вебсайттарға кіргізу;

Баннерлерді жарнама ретінде қолдану.

Бақылау. Вебсайтты жариялап, жарнамалаған соң оған оқырмандардың қатысу деңгейі анықталады. Оған сайттағы ақпараттың маңыздылығы, жаңалығы т.б. ықпал етеді. Сайттың имиджін сақтау үшін ондағы материалдар үнемі жаңартылып отырылу қажет [6].

XXI ғасыр – қоғамдағы түрлі салалардың ақпараттанып жатқан уақыты.

Бірақ біз ғаламторды тек тұтынушы ретінде ғана пайдаланамыз. Соның өзінде көптеген адамдар интернет-табыс деген алаяқтарға алданып қалып жатады. Бұның барлығы ол жайлы толық сауаттылықтың болмағандығынан. Ал қазақ тіліндегі сайттар неге аз, интернет желісі арқылы ақша тауып жүрген қандастарымыз неге көп емес? Бұның барлығы техникалық білімнің жетіспеушілігінен және адамдардың өздерінің жеткілікті ізденбеуінен деп ойлаймын. Осы жобаны жазу арқылы сайт деген не, оның қандай түрлері бар, Қазақстанда біршама дамыған сайттар қайсысы, сайттардың қазіргі қоғам үшін қандай маңызы бар деген сұрақтарға жауап алдым. Сайт ол тек ақпараттар ағыны жиналған электронды энциклопедия емес, ол қаражат табудың да ұтымды жолы екен. Жоба материалдарын жинақтап, оны жазу барысында ғаламтор арқылы қалай ақша табуға болатындығының кейбір жолдарын түсіндім және алаяқтардың қақпанына түсіп қалмаудың қыр-сырын білдім. Ендігі сәтте ғаламторды ашқанда әр сайттың жасалу технологиясына, мазмұнына, қаншалықты оқырманының бар екендігіне, безендірілуіне баса мән беретін болдым. Сайт арқылы ақша табуға болатындығын да түсіндім. Бірақ бұл көп ізденісті, кәсіби шеберлікті қажет ететін маңызды іс. Егер ол оңай іс болса, әркім де өз сайтын ашып, ақша тауып отыратын еді [1].

Ал біз бірден қаражат тауып, сайтымыз жоғары сұранысқа ие болып кетсін деген ойдан аулақпыз. Бірақ болашақта өз ісін жүргізгісі келетін әр адам сайт жасаудың технологиясын білуі қажет деген ой түйдім. Өзім қатарлас оқушылар да сайт, оның маңызы, жасалуы жайлы ақпараттармен танысып, техникалық сауаттылықтарын арттыра түссе деген ойдамын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Автор Е.Ф. Васючков Цель издания – научить начинающих пользователей делать первые практические шаги, сформировать базовый курс знаний, достаточный для самосовершенствования.

Сборник включает следующие программы: Word, Excel, 1С Предприятие 7.7, CorelDraw, Photoshop, 3D Studio Max, AutoCAD, Access, PageMaker, Интернет, г. Алматы, 2006 г., 60 с.

2. Н.Жолбарыс. Информатика және есептеуіш. - Алматы, 2021 ж.

3. Тимур Бектұр // Информатиканы оқыту теориясы мен әдістемесіне кіріспе: Оқу құралы. – Алматы, 2008. – 280 бет.

4. Д.Көбеев. «Информатикадан 30 сабақ». - Алматы, 2021 ж.

5. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Информатика және компьютерлік техника / Жалпы редакциясын басқарған, түсіндірме сөздіктер топтамасын шығару жөніндегі ғылыми-баспа бағдарламасының ғылыми жетекшісі, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты А. Қ. Құсайынов. – Алматы: «Мектеп» баспасы» ЖАҚ, 2002 жыл. – 456 бет. ISBN 5-7667-8284-5

6. Кеңесбаева С. Информатка сабақтарын түрлендірудегі жаңа технологиялар / С. Кеңесбаева, Ү. Еркебекова // Ұлт тағылымы. – 2005ж, -№4. 31 – 34 б.

АҚПАРАТТЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР (АКТ) НЕГІЗІНДЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДИЗАЙН

Белденбаева М.Т.
Магистр, №26 жалпы білім беретін мектептің информатика пәні мұғалімі,
Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Педагогикалық дизайн – бұл ғылыми пән, оның маңызды міндеті заманауи ақпараттық технологияларды енгізу арқылы қашықтықтан оқыту әдістерін жасау болып табылады. Педагогикалық дизайн мақсаттардан, оқу материалдарынан және білім берудің қолда бар құралдарынан тұтас жүйені қалыптастырады. Пәннің мақсаты–оқытудың ең ұтымды, ыңғайлы және сонымен бірге тиімді жүйелері мен әдістерін жасау.

Аннотация: Педагогический дизайн-это научная дисциплина, важнейшей задачей которой является разработка методов дистанционного обучения путем внедрения современных информационных технологий. Педагогический дизайн формирует целостную систему из целей, учебных материалов и имеющихся средств обучения. Цель дисциплины-разработать наиболее рациональные, удобные и в то же время эффективные системы и методы обучения.

Abstract: Pedagogical design is a scientific discipline, the most important task of which is the development of distance learning methods through the introduction of modern information technologies. Pedagogical design forms an integral system of goals, educational materials and available learning tools. The purpose of the discipline is to develop the most rational, convenient and at the same time effective teaching systems and methods.

Қазіргі ақпараттың көптігінен, жаңа ақпараттық технологиялардың күнделікті жаңарып жатқан уақытында оны тиімді, жүйелі пайдалана алу үлкен мәселеге айналуда. Заманауи мұғалім білім беру кезінде әртүрлі мәселелерге тап болуды, олардың арасында: білім алушы оқыған материалын есте сақтау, назарын аудару сияқты мәселелері көптеп кездесуде. Осыдан ақпаратты, материалды жүйелеу мәселелері туындайды. Бүгінгі күні сабақта тек ақпараттық технологияларды көптеп қолдану ғана емес тиімді оқу ортасын құру өзектілігі болып отыр. Сондықтан қазіргі мұғалімнің маңызды міндеттерінің бірі - оқыту кезінде жоғары нәтижелерге қол жеткізу үшін оқу бағдарламасын ұйымдастыру, демек оның тиімділігін арттыру.

Ал педагогикалық дизайн - тиімді оқу ортасын құрудың бір құралы. Бұл термин – жаңа анықтама. Педагогикалық дизайн алғаш рет 1920-жылдарында пайда болды, яғни мультимедиялық материалдарды оқыту құралы ретінде түсінігінен мультимедиялық технологиялардың мүмкіндіктеріне негізделген оқыту бағдарламасын құру әдісін жобалауға көшу болды.

Шетелдік тәжірибеде «instructional design» термині «оқу дизайны» дегенді білдіреді және сөзбе-сөз оқытуға ықпал ететін шаралар болып табылады. Бұл терминді өнерде және сәндік-қолданбалы өнерде есту әдетке айналған. Сондықтан сөздің өзі де, оның педагогикада

қалай жұмыс істейтіні де жаңа қырға қарау деп айтуға да болады.

Педагогикалық дизайнның ең қарапайым анықтамасы – оқу процесін құрудың жүйелі тәсілі деп айтуға болады. Педагогикалық анықтамалардың бірінде: «педагогикалық дизайн – нақты қажетті педагогикалық жетістіктерге жету үшін белгіленген аймақ, курстың нақты мазмұны мен мақсатты аудиторияны ескере отырып, білім мен дағдылардағы қажетті өзгерістерді жүзеге асыру үшін педагогикалық әдістерітуралы шешім қабылдау процесі» деп көрсетілген.

Ал педагогикалық дизайн әдетте жүйелі оқытудың бастапқы кезеңін білдіреді және білім беру саласында кеңінен қолданылады. Бұл теориясы мен мазмұны психологияға негізделген мультимедиялық орта теориялары. Педагогикалық дизайн технологиясын қолдану нәтижесінде педагогикалық процесс ретінде барған сайын күрделеніп, маңызды бола түсуде.

Әр түрлі зерттеушілердің пікірінше, «педагогикалық дизайн», рәсімдер жүйесі (немесе педагогикалық технологиялар)ретінде анықталады, оқу материалдарының педагогикалық тиімділігін қамтамасыз ететін жаңа ақпараттық технологияларды пайдалана отырып әзірленген.

Педагогикалық дизайнды зерттеушілердің бірі А.Ю.Уваров бұл ұғымды «Жобалау, әзірлеу, бағалау және оқу материалдарын қолдану процесінде тиімді оқу жұмысы (оқу мен оқыту) туралы білімді (принциптер) жүйелі (жүйеге келтірелген) түрде қолданудеп қарастырған.

Педагогикалық дизайнның маңыздылығын «дәрігерлер денсаулықты, сәулетшілер кеңістікті жобалаған кезде, ал педагогикалық дизайнерлер адам баласының білім алуын жобалайды» (van Patten, 1989) деп атап көрсеткен.

Педагогикалық дизайн аясында келесі мәселелер қарастырылады:

- оқыту стратегиялары қандай болуы мүмкін;
- таңдалған стратегияны ескере отырып, оқу материалдарын қалай жасауға болады,
- оқыту ортасын қалай қалыптастыруға болады;
- білім алушылардың оқуға деген қызығушылығын қалай оятуға және қолдауға болады;
- тиімді оқу материалдарын жүйелі (ағындық) әзірлеуді қалай ұйымдастыруға болады.

Ең бастысы, ол білім беру мақсаттарынан, білім беру үшін қол жетімді құралдардың оқу материалдарынан бірыңғай жүйені құруға мүмкіндік береді.

"Педагогикалық дизайн" (ағылш. Instructional Design немесе ID) соңғы уақытта есту арқылы және педагогикалық баспасөзде қолданылады. Бұл терминнің қалай қалыптасқанын көру қызықты. Егер сөздікке жүгінетін болсақ, онда "instructional" сөзі білім беру, оқу, тәрбие, ал "дизайн" сөзі:

1) жоспар, ниет, ниет;
2) шығармашылық жоспар жоспарлау, құрастыру деп аударылады;
3) сызба, эскиз, модель, құрылым, сурет;
4) композиция, композиция өнері;
5) сыртқы түрі, орындалуы, дизайны;
6) өнер туындысы.

Шетел сөздерінің сөздігінде "нұсқаулық" деген сөз былай түсіндіріледі: «...бір нәрсені орындау тәртібі мен тәсілін белгілейтін ережелерді көрсету немесе жинақтау» және «дизайн» деген сөз - "көркем құрастыру», «заттың немесе ортаның эстетикалық келбетін жобалау"». Жоғарыда келтірілген аударма нұсқалары бізге «педагогикалық дизайн» тіркесін қалай түсінуге болатындығы туралы түсінік береді.

Педагогикалық дизайн мақсаттардан, оқу материалдарынан және білім берудің қолда бар құралдарынан тұтас жүйені қалыптастырады. Пәннің мақсаты–оқытудың ең ұтымды, ыңғайлы және сонымен бірге тиімді жүйелері мен әдістерін жасау.

Педагогикалық дизайн, ең алдымен, курсты мазмұнды ақпаратпен толтыруға, көрсетілімнің дәйектілігін қалыптастыруға және оқу материалын ұсынудың заманауи әдістерін енгізуге бағытталған.

Педагогикалық дизайн принциптері

Курстың жүйелі дамуы білім алушы үшін қол жетімді түрде ақпараттың толық берілуіне байланысты. Бірақ ұсыну фактісі білім алушының материалды нақты қабылдауына қол жеткізу сияқты маңызды емес, содан кейін алынған білімді практикада қолданады.

Педагогикалық дизайн принциптерін педагогиканың осы бағытының негізін қалаушылардың бірі және оқыту теориясы бойынша кітаптардың авторы Роберт Ганье анықтады. Ганьерге сәйкес педагогикалық дизайн принциптері:

1. Назарын аудару
2. Оқытудың міндеттері мен мақсаттарын түсіндіру. Осы Қағидаға сәйкес, оқытудың не үшін қажет екендігі туралы түсінік қана емес, сонымен қатар оқу курсынан, мотивациядан күтілетін деңгейде қалыптасады.
3. Білім алушының қолда бар біліміне жүгіну.
4. Материалды ұсыну. Білім алушының назарын маңызды сәттерге аударатын және баса назар аударатын элементтерді әзірлеуді талап етеді, оқу курсының негізгі идеясын қол жетімді түрде жеткізуге мүмкіндік береді.
5. Білім алушытерге оқылған материалды есте сақтауға мүмкіндік беретін оқу нұсқаулығы.
6. Білімді практикада бекіту.
7. Оқытудың тиімділік деңгейін бағалауға мүмкіндік беретін кері байланыс.

Педагогикалық дизайн міндеттері:

Салыстырмалы түрде қарапайым технологияға қарамастан, оның ішінде қажеттіліктерді бағалау, курстың мақсаттарын анықтау және білімді тиімді беру, білім беру процесінің педагогикалық дизайнының алдында тұрған міндеттер өте кең.

Педагогикалық дизайнерлердің міндеттері:

- Білім алушытердің қажеттіліктеріне, білім деңгейіне және мүмкін оқу нәтижелеріне талдау жасаңыз.
- Курстың мақсаттары мен міндеттерін анықтаңыз.
- Материалды құрылымдау.
- Оқыту құралдары мен әдістерін таңдау.
- Стиль, дизайн және қашықтан оқыту элементтерін жасау.
- Курстың мазмұнын әзірлеу: тесттер, тапсырмалар, сұрақтар, ақпарат жинау және бақылау құралдары.
- Курсты құру.
- Дайын курсты қажетті порталдарға жүктеу.
- Курсты бағалау әдістерін әзірлеу.
- Курсты үнемі жетілдіруге арналған шешімдерді іздеу.

Педагогикалық дизайн модельдері

Оқу материалдарын әзірлеу процесі немесе білім беру процесін педагогикалық жобалау – бұл өз міндеттері мен оларды шешу әдіснамасы бар дәйекті кезеңдер жиынтығы.

Педагогикалық дизайн ережелерін қолдана отырып, оқу курстарын жобалау стандарты ADDIE моделі болып саналады.

ADDIE, оқу дизайнының моделі ретінде 5 кезеңнен тұрады:

1.Талдау

Талдау барысында білім алушытердің қажеттіліктері, мақсатты аудитория, курс пен

оқытушының міндеттері, аудиториямен жұмыс түрлері және күтілетін нәтижелер тізімі анықталады. Талдау кезеңінің тиімділігін оны жеке кезеңдерге бөлу арқылы арттыруға болады. Талдау кезеңінің жеке кезеңдері негізгі мәселелерді біртіндеп анықтауға байланысты курстың міндеттерін дұрыс тұжырымдауға мүмкіндік береді.

Талдау кезеңінде әзірлеуші оқу курсында Қолданылатын құралдарды, белгілі бір элементтермен толтыру дәрежесін нақты анықтай алады, қолданыстағы оқу материалдарын қолдану әдісін анықтай алады.

2.Жобалау

Педагогикалық жобалау кезеңінде бұрын жүргізілген талдаудың барлық нәтижелері қолданылады. Талдау кезінде алынған қорытындылар қашықтықтан оқыту курсының жалпы жоспарын және құрылымын әзірлеуді бастауға, жаттығулар мен бағалау жүйесін, визуалды сериялларды және курстың жалпы интерфейсін жобалауға кірісуге мүмкіндік береді. Дизайн процесінде курстың прототипі жасалады, ол курстың әр элементінің бірінші кезеңде анықталған тапсырмаларға әсерін анықтайды.

Жобалау процесінде жүйелі тәсіл маңызды, сондықтан бұл кезең бірнеше кезеңге бөлінеді:

- Оқу құралдарын таңдау. Бұл кезең мақсатты аудиторияны, белгілі бір аудитория үшін күтілетін оқу формалары мен жағдайларын талдаудан, оқу материалын көрсету әдістерін таңдаудан басталады. Осыдан кейін курстың міндеттері мен құралдарын нақтылау, құрылған қашықтықтан оқыту курсының міндеттерін орындауға мүмкіндік беретін қажетті білім мен дағдыларды анықтау басталады.
- Жоспар сызбасын құру. Бұл кезең макеттер мен сыртқы келбеттерді, сондай-ақ оларды сараптамалық бағалауды әзірлеу арқылы оқу курсын құруға қойылатын техникалық талаптарды нақтылауға мүмкіндік береді.
- Курстың сынақ нұсқасын жасау жұмыс сценарийінің кемшіліктерін анықтауға және оларды тез түзетуге мүмкіндік береді. Бұл кезеңде аудио және бейне тізбегі жасалады, иллюстрациялар мен анимациялық эффектілер таңдалады.
- Курсты бағалау және жетілдіру. Бағалаудың тиімді әдісі-тест тобын оқыту немесе курстың артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау үшін миға шабуыл. Осындай сараптама жүргізу курстың қойылған міндеттерге сәйкестігін анықтауға мүмкіндік береді.
- Курсты сүйемелдеу және дамыту. Курсты жобалау кезеңінің бұл кезеңі жасау процесінде туындайтын кемшіліктер мен ұсақ техникалық мәселелерге назар аударуға мүмкіндік береді. Бұл кезеңде дайын курсты жаңа оқу материалдарымен толықтыру орын алады, жаңа нұсқаларды шығаруға дайындық жүргізіледі немесе қолда бар әзірлемелерді пайдалана отырып, жаңа курстар құрылады.

3.Әзірлеу

Даму-бұл педагогикалық дизайнның техникалық және сонымен бірге шығармашылық кезеңі, онда барлық Оқу материалдары курс құрылымында өз орнын алады, күйін келтіреді және бір-бірімен байланысады. Даму кезеңінде ең қолайлы жаттығулар таңдалады, кері байланыс нысаны және өткен материалдың дамуын тексеру әдістемесі жасалады. Бұл кезең курстың тақырыптары немесе сұрақтары арасындағы интерфейс пен логикалық байланыстарды білуге, курстың тиімділігін бағалау үшін құралдарды таңдауға мүмкіндік береді.

4. Жүзеге асыру

Бұл кезең пайдаланушыларға оқу материалдарына қол жеткізуге мүмкіндік беретін құрылған курсты LMS немесе басқа ресурсқа көшіру арқылы материалдың практикада қолданылу дәрежесін бағалауға мүмкіндік береді. Іске асыру кезеңінде белгілі бір сабақтың немесе курстың таңдалған аудитория үшін сәйкестігі бағаланады, өту және тиімділік туралы алғашқы мәліметтер пайда болады.

5.Бағалау

Курстың тиімділігін бағалау кезеңі талдау барысында анықталған міндеттерді іс жүзінде алынған нәтижелермен салыстырудан тұрады. Оқу материалдарын бағалау, оқу мақсаттарына сәйкестік дәрежесі, белгілі бір тапсырмалардың орындалуы арқылы түзетуді

қажет ететін сәттер анықталады.

Педагогикалық дизайнның танымал модельдері

Сызықтық жоспарлауға жаңа тәсілдердің пайда болуына байланысты, берілген мақсаттарға бағытталған ADDIE сияқты оқу дизайнының модельдері конструктивистік модельдерден әлдеқайда төмен. Педагогикалық дизайнның жаңа модельдері педагогикалық дизайн процедураларын жеңілдетеді және прототиптерге негізделген жылдам құру элементтерін, каскадты модельдерді, рефлексия мен ынтымақтастықты қамтиды.

Педагогикалық дизайнның классикалық кезеңдері біртіндеп бір-бірімен араласып, біртұтас процесс жасайды. Дизайн мен даму арасындағы сызықтар жойылады, курсты құру кезеңдері өзара әрекеттесе бастайды.

Педагогикалық дизайн кез келген тыңдаушыларға түсінікті және қолжетімді ақпараттың үлкен көлемін оқу материалы блогында талдау, беру (интерпретация) үрдісін сипаттайды. Ол ақпараттық-коммуникациялық педагогикалық технологияның бөлінбейтін бөлшегі болып табылады.

Ақпараттық технологиялар педагогикалық дизайнның мүмкіндіктерін мынадай салаларда кеңейтуге мүмкіндік береді:

• ұсынылатын ақпараттарды визуализациялау;
• бар ақпараттарды жүйелеу;
• білімді алу және оқыту нәтижесі түсініктерінің формасын өзгерту;
• алынған білімді бақылау;
• оқытудағы даралану, тұлғалық тәсілдерді күшейту;
• санаулы уақытта жариялауды жүзеге асыру.

Сонымен педагогикалық дизайн – бұл оқыту мен оқу материалын жағымды, тиімді, нәтижелі ететін педагогикалық құрал. Ертеде оқу үдерісін «компьютерлендіру» жайында сөз қозғағанда, оқулықтар және тіпті оқу-әдістемелік кешендер туралы емес, әрекет ететін оқу айналасын «оқыту ортасын» құру жөнінде айтылғанын көрсетеді.

Ақпараттық технология саласындағы прогресс бүгінде ашық оқу архитектурасымен оқу үдерісін құру жайлы айтуға мүмкіндік береді

Педагогикалық дизайн технологиясын нығайтуға және тиімді оқыту мен тәрбие әдістерін құрудың берік теориялық негізі ретінде табысты дамуына ықпал ететін педагогикалық тәжірибе.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Абызова Е.В. Педагогический дизайн: понятие, предмет, основные категории // «Теоретические основы педагогики, 2010» с. 12–19 (Эл. ресурс)

1. Подковырова В. Н. Основы педагогического дизайна [Электронный ресурс]. URL: http://school.uni-altai.ru/m_conf01/podko-verve-dezign.pdf (Дата обращения: 26.02.2015).

2. Шевченко Н.И. Критическое мышление білім алушыов как ответ на вызовы современной цивилизации // Вестник МГПУ. Философские науки. 2019. №4 (32). С. 59-67.

3. Шалашова М.М., Шевченко Н.И. Педагогический дизайн: сущностные характеристики и актуальность для системы высшего образования. Москва, ЦИТИСЭ, №5(22), 2019. С. 396-404.

4. Кросс, «Дизайн қабілетінің табиғаты мен тәрбиесі», Дизайнды зерттеу, 11 (1990) 127–140.

5. Дорст, К. (2011) «Дизайнды ойлаудың негізі және оны қолдану», Дизайнды зерттеу, 32, 521-532.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОБЛАЧНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ GOOGLE В РАБОТЕ ЗАМЕСТИТЕЛЕЙ ДИРЕКТОРОВ

Джамбирова Н.С.
заместитель директора по учебно-методической работе КГУ «Белоусовская средняя школа №1» отдела образования по Глубоковскому району УО ВКО, Восточно-Казахстанская область, Глубоковский район, с. Белоусовка, Казахстан

Аңдатпа: Бұл мақала оқушылардың оқу процесінде Google қорынды технологияларды қолдану туралы әкімшілердің жұмысына дағдыларды талқылауын талқылайды. Қазіргі замандағы цифровық оқу мәдениетінде, цифроваулы экономиканы қалыптастыру және дамыту бойынша оқушылардың цифровық білімдерін дамытуы – оқушылардың кәсіби дамуының бір бөлігі болып табылады. Google қорынды технологияларды пайдалану арқылы әкімшілерге көптеген маңыздылықтар беріледі: педагогтар мен әкімшілердің жұмысының жүктемесін азайту, ағылшын аударма арқылы деректерге қолжетімділік; ағылшын барлық оқу орындарының қызметкерлеріне әрқайсым уақытта деректерге қолжетімділік беру. Мақала Google Документтері, Google Тақталары, Google Күнтізбелік, Google Slide-тар және Google Cloud-ты қанағаттандырудың ойындарын ұсынады және олардың әкімшілерге қандай артықсыздықтары болуын түсіндіреді. Google қорынды технологияларды қолдану оқушылардың тиімділіктілігін, ынтымақтастықты және оқу процестерін басқаруға көмектеседі.

Аннотация: Данная статья рассматривает использование облачных технологий Google в работе заместителей директоров образовательных учреждений. В современном цифровом образовательном контексте, где формируется цифровая экономика, обращение к цифровым компетенциям педагогов становится неотъемлемой частью их профессионального развития. Использование облачных технологий предоставляет заместителям директоров ряд преимуществ, включая снижение нагрузки на педагогов и самих заместителей, доступ к информации в любой точке мира и обеспечение доступности информации для всех сотрудников образовательного учреждения в любое время. В статье рассматриваются основные инструменты Google, такие как Google Документы, Google Таблицы, Google Календарь, Google Презентации и Google Диск, и объясняется, какие выгоды они могут принести в работе заместителей директоров образовательных учреждений. Использование облачных технологий Google способствует повышению эффективности, сотрудничеству и управлению образовательным процессом

Abstract: The modern stage of professional education is characterized by a digital format, the foundation of which is the formation and development of the digital economy, leading to the transformation of various spheres of society. The development of digital competencies among educators is one of the current issues in today's context. The utilization of cloud technologies by deputy directors in their work offers several advantages, including reducing the workload for educators and deputy directors themselves, providing access to information from anywhere in the world, and ensuring that information is available to all staff members of educational institutions at any time. This article examines the use of Google cloud technologies in the work of deputy directors in educational institutions. In the contemporary digital educational context, where the digital economy is emerging, the development of digital competencies among educators becomes an integral part of their professional growth. The utilization of cloud technologies provides deputy directors with several benefits, such as reducing workload for educators and deputy directors, enabling access to information from any location worldwide, and ensuring information accessibility for all staff members of educational institutions at any time. The article explores key Google tools, such as Google Docs, Google Sheets, Google Calendar, Google Slides, and Google Drive, and explains the advantages they can bring to the work of deputy directors in educational institutions. Using Google cloud technologies contributes to enhancing efficiency, collaboration, and educational process management.

Современные технологии уверенными темпами внедряются в нашу жизнь, уже нередко можно услышать понятие «Цифровизация» не только на научных конференциях, но и в повседневной жизни. В то время как некоторые люди все еще спорят о пользе или вреде процесса цифровизации, во многих государствах тенденция внедрения современных технологий становится обыденностью, за которой надо успевать.

Образование является одной из основных ценностей, с помощью которой осуществляется формирование интеллекта работника и обеспечение его трудоустройства в условиях цифровой трансформации.

Сегодня цифровизация – повсеместный и межотраслевой тренд, позволяющий достичь повышения качества жизни благодаря автоматизации труда и быта, общественной справедливости через расширение доступа к таким базовым услугам как здравохранение, образование, культура и др.

Реформа цифровизации образования заключается в оснащении образовательных учреждений качественным программным обеспечением, например, информационными системами, позволяющими получать доступ к образовательным ресурсам, результатам современных научных исследований и разработок, электронным научным библиотекам на различных языках мира. Однако для этого сначала необходимо обеспечить образовательные учреждения современной техникой, а именно, компьютерами с возможностью подключения к сети Интернет.

Примеры цифровизации в образовательных учреждениях включают:

- Обеспечение доступом к быстрому и доступному интернету.
- Предоставление компьютеров, ноутбуков, планшетов, интерактивных досок и другого оборудования для образовательного процесса.
- Использование электронных дневников и журналов, таких как Kundelik.kz и Bilimal.kz.
- Внедрение национальной образовательной базы данных (НОБД).
- Внедрение электронных систем управления для педагогов.
- Применение STEM-образования (наука, технологии, инженерия и математика).
- Создание IT-классов и оборудование их необходимыми техническими средствами.
- Цифровизация библиотек с использованием электронных каталогов (E-Kitaphana).
- Использование электронных учебников.
- Внедрение электронных портфолио для оценки достижений учащихся.
- Использование онлайн-образования через платформы, такие как Bilimled, Testter и образовательные каналы на YouTube.
- Использование социальных сетей, таких как Instagram, WhatsApp, Telegram, Facebook и др., для информирования участников образовательного процесса.

Образовательные учреждения по всему миру сталкиваются с постоянно меняющимися требованиями и вызовами. Современным заместителям директоров образовательных учреждений требуется эффективный инструмент, который облегчит им работу, повысит продуктивность и поможет успешно управлять всеми аспектами образовательного процесса. Облачные технологии Google предлагают мощный набор инструментов, которые идеально подходят для этих целей.

Google Документы:

Одним из самых популярных инструментов в облачных технологиях Google является Google Документы. Это онлайн-редактор текстовых документов, который позволяет заместителям директоров создавать, редактировать и совместно работать над документами в реальном времени. Вместо того чтобы сохранять и обмениваться файлами через электронную почту, сотрудники могут работать над одним документом одновременно, видеть изменения других пользователей и обсуждать содержание прямо в документе через комментарии.

Google Таблицы:

Google Таблицы представляют собой мощный инструмент для создания и управления таблицами и базами данных. Заместителям директоров образовательных учреждений часто требуется отслеживать и анализировать большие объемы данных, такие как успеваемость студентов, бюджеты и расписание занятий. Google Таблицы обеспечивают удобный способ организации и обработки этих данных, а также позволяют делиться таблицами с другими сотрудниками для совместной работы.

Google Календарь:

Управление расписанием и сроками является важной частью работы заместителей директоров образовательных учреждений. Google Календарь предоставляет интуитивно понятный интерфейс для планирования встреч, мероприятий и занятий. Он также позволяет

делиться расписанием с коллегами, учащимися и родителями, чтобы все заинтересованные стороны могли быть в курсе актуальных событий.

Google Презентации:

При проведении презентаций и визуальном представлении информации Google Презентации становятся незаменимым инструментом. Заместители директоров могут создавать профессиональные презентации с помощью различных шаблонов и инструментов форматирования. Кроме того, Google Презентации позволяют совместно работать над презентациями, делать публичные выступления в режиме онлайн и сохранять презентации в облаке для легкого доступа и обмена.

Google Диск:

Google Диск является центральным хранилищем для всех файлов и документов, созданных с помощью облачных технологий Google. Заместители директоров могут организовывать файлы в папки и делиться ими с другими сотрудниками и студентами. Google Диск предоставляет удобные функции поиска и фильтрации, а также возможность установки различных уровней доступа к файлам, чтобы обеспечить безопасность и конфиденциальность данных.

В работе нашей школы в рамках цифровизации, а также по снижению нагрузки на учителя является переход школы на электронный документооборот.

Электронный документооборот в школе имеет ряд дополнительных преимуществ:

1. Удобство и доступность: Электронные документы могут быть легко созданы, сохранены, редактированы и переданы, что делает их более удобными в использовании по сравнению с традиционными бумажными документами. Они также могут быть доступны из любого места и в любое время с помощью электронных устройств.
2. Экономия времени и ресурсов: Электронный документооборот позволяет сократить время, затрачиваемое на ручное заполнение и обработку бумажных документов. Электронные документы могут быть быстро созданы, скопированы, распределены и сохранены без необходимости физической передачи бумажных копий. Кроме того, он устраняет необходимость в распечатке и хранении большого количества бумажных документов, что позволяет сэкономить ресурсы и снизить негативное влияние на окружающую среду.
3. Улучшение эффективности и точности: Электронный документооборот позволяет автоматизировать процессы, такие как автоматическое заполнение полей, автоматическое вычисление данных и проверка на ошибки. Это помогает улучшить точность и снизить вероятность возникновения ошибок при обработке данных.
4. Улучшение совместной работы: Электронный документооборот облегчает совместную работу и обмен информацией между учителями, администрацией и другими сотрудниками школы. Он позволяет одновременное редактирование и обновление документов несколькими пользователями, а также обеспечивает централизованное хранение и доступ к общим ресурсам и материалам.
5. Увеличение безопасности и конфиденциальности: Электронные документы могут быть защищены паролями, шифрованием и другими мерами безопасности, что обеспечивает конфиденциальность и предотвращает несанкционированный доступ к информации. Они также могут быть регулярно резервированы и сохранены в безопасных хранилищах, что минимизирует риск потери или повреждения документов.

В целом, электронный документооборот в школе способствует повышению эффективности, удобству работы, сокращению затрат и улучшению общей организации документационных процессов.

Заключение:

Использование облачных технологий Google в работе заместителей директоров образовательных учреждений предоставляет эффективные инструменты для организации и совместной работы над документами, управления данными, планирования событий и создания профессиональных презентаций. Эти инструменты помогают повысить производительность,

улучшить коммуникацию и сотрудничество, а также облегчить управление образовательным процессом. Они предлагают гибкость и доступность, позволяя работать над задачами из любого места и на любом устройстве. Облачные технологии Google являются ценным ресурсом для современных заместителей директоров образовательных учреждений, помогая им успешно справляться с вызовами современного образования.

Список использованных источников

1) Петрова Н. Цифровые технологии в образовании: история, практика, перспективы. – Юрайт, 2018. – 136 с.
2) Зайцева Л. Цифровые образовательные ресурсы: создание, использование, оценка. - Логос, 2019. – 59 с.
3) Старков А., Дереза А. Цифровые технологии в школе: опыт реализации. – Просвещение, 2017. – 83 с.
4) Google for Education. (2021). Retrieved from https://edu.google.com/
5) Rankin, J. (2018). Google Drive and Docs for Teachers: Using Technology to Improve Classroom Collaboration. Routledge.

ИНФОРМАТИКА САБАҚТАРЫНДА АРАЛАС ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІН ҚОЛДАНУ

Досымова Б.К., Бейсенбекова Л.К., Нурмухамедова М.А.
Информатика пәні мұғалімдері, Алматы қаласы Алатау ауданы «№178 мамандандырылған лицей» КММ

Аңдатпа: Мақалада дәстүрлі оқыту моделінен электронды құралдар мен ресурстарды қолдана отырып интеграцияланған моделге көшудің дидактикалық құралы ретінде аралас оқыту әдісінің әлеуеті мен мүмкіндіктері қарастырылған. Аралас оқытуды қолданудың оң және теріс жақтары көрсетілген. Аралас оқыту әдістеріне сабақта шығармашылықты пайдалануға мүмкіндік беретін құралдар кіреді. Аралас оқыту моделін дұрыс таңдау оқушылардың тәуелсіздігін дамытуға және әртүрлі типтегі балалардың мүмкіндіктері мен тілектерін ескеруге мүмкіндік береді. Аралас оқыту — тиімді тәсілмен таңғажайып нәтижелерге қол жеткізуге, дәстүрлі және қашықтықтан оқыту форматындағы көптеген мәселелерді шешуге көмектесетін перспективалы технология.

Аннотация: В статье анализируются потенциал и возможности метода смешанного обучения как дидактического средства перехода от традиционной модели обучения к интегрированной с использованием электронных средств и ресурсов. Рассмотрены плюсы и минусы применения смешанного обучения; Смешанные методы обучения включают в себя инструменты, которые позволяют использовать творчество на уроках. Правильный выбор модели смешанного обучения дает возможность развивать в учениках самостоятельность и учитывать возможности и желания разных типов детей.Смешанное обучение — перспективная технология, которая при эффективном подходе помогает добиться потрясающих результатов и решить многие проблемы в традиционном и дистанционном формате обучения.

Abstract: The article analyzes the potential and possibilities of the blended learning method as a didactic means of transition from a traditional learning model to an integrated one using electronic tools and resources. The pros and cons of the use of blended learning are considered; Blended learning methods include tools that allow you to use creativity in the classroom. The right choice of a blended learning model makes it possible to develop independence in students and take into account the capabilities and desires of different types of children.Blended learning is a promising technology that, with an effective approach, helps to achieve amazing results and solve many problems in traditional and distance learning formats.

Дәстүрлі тәрбие әдістері заман талабына сай емес. XXI ғасыр оқушылары қызықсыз сабақтарды тыңдағысы келмейді, кейде тіпті үй тапсырмасын да орындамайды. Дегенмен, оқытудың баламалы әдістеріне көшу – мысалы, білім беруді толық цифрландыру – тым түбегейлі өзгеріс болар еді. Бұл жағдайда мұғалім Blended Learning технологиясының көмегіне жүгінеді.

Аралас оқыту бетпе-бет және онлайн оқытуды біріктіреді, яғни бала сабақ барысында мұғаліммен де, гаджеттермен де әрекеттеседі. Бұл әдіс оқытуды даралауға, сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытуға, топта жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Аралас немесе интеграцияланған оқу үдерісі, мысалы, бетпе-бет сабақтардан, зертханалық жұмыстардан, өзіндік жұмыстан және онлайн режимінен тұруы мүмкін. Әртүрлі білім беру форматтары үнемі ауысып отырады. Сонымен қатар, гаджеттер, білім беру платформалары және басқа да цифрлық технологиялар табиғаты бойынша бірін-бірі толықтырады және өтілген материалды жаттықтыру, оқытылатын тақырыптарды бекіту және оқу жаттығуларын орындау үшін қолданылады.

Біріктірілген оқыту, кез келген басқа инновациялық технология сияқты, сынып мәдениетін қалыптастыру үшін мұғалімнен уақыт пен қосымша күш-жігерді қажет етеді. Уақыттың көп бөлігі оқу дағдыларын қалыптастыруға және тәртіпті орнатуға жұмсалатын сыныптық-сабақ жүйесінен айырмашылығы, аралас оқытуды пайдалану кезінде өз бетінше жұмыс істеу, топтық жұмыс, өзара көмек көрсету және коммуникативтік құзыреттіліктерді дамытуға басты назар аударылады.

Біз өз тәжірибемізде қолданатын аралас оқыту принциптеріне жүйелілік, көрнекілік, практикалық қолдану, үздіксіздік және қолдау кіреді.

Біз өз тәжірибемізде аралас оқытудың артықшылықтарын атап өтейік:

• икемділік пен жеке тәсіл, әр оқушы өз қарқынымен жұмыс жасаса, жылдам қабылдайтындар түсінгендерін қайталаудан жалықпайды, қолдау мен қосымша түсініктемелерді қажет ететіндерге көбірек көңіл бөле аламыз;

• оқушыларды қызықтыру және олардың цифрлық сауаттылығын және басқа да әмбебап құзыреттерін дамыту үшін цифрлық құралдарды пайдалануға болатын кең білім беру мүмкіндіктері;

• оқушылардың үлгерімі туралы деректерді жинайтын және оны ата-аналар мен оқушылардың өздеріне беретін технологияларды қолдана алатын кезде ыңғайлы бақылау және кері байланыс;

Оқушыларға арналған әртүрлі оқу-әдістемелік жинақтардың және электрондық білім беру ресурстарының кең таңдауының арқасында біз жұмыс тәжірибемізде аралас оқытудың әртүрлі үлгілерін қолданамыз. Оларға мыналар жатады:

1. Жұмыс аймақтарын өзгерту

Мұнда біз сынып кеңістігін қайта құрылымдаймыз - жұмыс аймақтарын бөлектеп, жобалаймыз. Аймақтардың бірі - онлайн жұмыс аймағы, топтық жұмыс аймағы, мұғалім-жұмыс аймағы және т.б. Топтық жұмысты жүргізу кезінде осы үлгіні қолданамыз. Оқушылар топтарға бөлініп, шеңбер бойымен бір аймақтан екінші аймаққа ауысады, белгілі бір уақыт аралығында белгілі бір тапсырмаларды орындайды.

2. Сабақтарды ауыстыру (зертхана)

Бұл модель алдыңғыға ұқсас, бірақ мектеп деңгейінде жұмыс істейді. Мұнда біз информатика кабинеттерін пайдаланамыз.

3. Жеке жоспар

Бұл модельді мектеп деңгейінде де, сынып деңгейінде де енгізуге болады. Белгілі бір бөлімді оқу үшін жеке жоспар құрып жатырмыз. Біз өз тәжірибемде ынтасы жоғары оқушыларға қолданамыз. Ол презентацияларға, бейнелерге, онлайн тренажерларға және сынақтарға сілтемелерді қамтитын тақырыптарды кезең-кезеңмен зерттеуді қамтиды.

4. Төңкерілген сынып

Төңкерілген сынып- бұл мұғалім үйде өздігінен оқуға материал беретін оқыту моделі, ал материалды практикалық бекіту оффлайн сабақта орын алады. Flipped оқыту водкасттарды, подкасттарды және алдын ала водкастингтерді пайдаланумен сипатталады.

Мәліметтерге кіріспес бұрын, негізгі ұғымдарды түсінейік:

Подкаст – мұғалімнің интернет арқылы оқушыларға жіберетін аудио файлы. Балалар аудио файлдарды өз құрылғыларына, жұмыс үстеліне де, ұялы телефонына да жүктей алады немесе онлайн дәріс тыңдай алады.

Водкаст – зерттелетін материалдың бейне түсіндірмесі. Водкасттардың мысалдары үлкен көлемде жазылған және бейнехостинг сайттарында орналастырылған дайын бейне сабақтарға сілтемелер болып табылады.

Пре-водкастинг- бұл тақырып талқыланатын сабақ алдында оқушылар тақырып туралы түсінік алу үшін оқытушы өз дәрісінің водкастын (бейнероликін) жасайтын білім беру әдісінің атауы.

Бұл модель сынып және үй тапсырмасы туралы дәстүрлі түсінікті жоққа шығарады. Үйде оқушылар теориялық материалды практикада онлайн режимінде жұмыс істейді: бейнесабақтарды көреді, мақалаларды оқиды және т.б., ал сыныпта топтық сабақтарды, практикалық жұмыстарды, күрделі есептерді, сұрақтарды шешуді және т.б.

Инверсияның арқасында презентациялардан тақырыптарды мен әңгімелерді оқығаннан гөрі қызықты және пайдалы әрекеттерге көбірек уақыт бар. Олай болса, топтық, жұптық жұмыс түрлерін жүргізген кезде біз сабақта «Төңкерілген сынып» әдісін қолданамыз, мұнда оқушылар теориялық материалдың мазмұнын талқылай алады, алған білімдерін тексеріп, тәжірибелік іс-әрекетте бір-бірімен қарым-қатынас жасай алады. Оқушыларға сабақ материалын үйде оқып, үй тапсырмасын сабақ барысында топпен орындауға шақырамыз. Ол үшін алдымен оқушыларға оқытылатын тақырып бойынша бейнеролик немесе презентация жібереміз. Біз бұл форманы 10 және 11 сыныптарда қолданамыз. Мысалы, 11-сыныпта «Қазақстанды цифрландыру» тақырыбын оқу барысында оқушылар сабақ материалын үйде өз бетінше оқып, сабақта материалдың практикалық бөлігін орындайды, осылайша сабақты тереңірек ашуға көбірек уақыт қалдырады. материалды және оқушының өз жауапкершілігінің үлесін арттыру, оның жеке қасиеттерін (белсенділік, жауапкершілік) және мета-пәндік дағдыларды (өзін-өзі ұйымдастыру, уақыт ресурстарын басқару) дамытуды ынталандырамыз. Ал сабақ барысында www.egov.kz сайтында практикалық жұмыстар орындау арқылы оқушылар өздеріне қажетті құжаттар мен анықтамаларды алу жолдарымен танысады. Төңкерілген сынып - бұл шығармашылық әрекет. Бастау үшін стандартты емес болып көрінетін қызықты тақырыптарды беру керек, бірақ кейбір қызықты ақпарат алуға мүмкіндік береді. 7-сыныпта «Электрондық кестелер» тарауын оқығанда алдымен «Қазақстан Республикасының халық санының өсу статистикасы» интернет-ресурстарынан тақырыпты оқуды ұсынамын, содан кейін оқушылар жиналған мәліметтерді пайдаланып кестелер құру, есептеулер жүргізу, қолдану деректерді сүзу және диаграммаларды құру. Бұл сабақта ашық қарым-қатынас жағдайын жасауға мүмкіндік береді, әр оқушының белсенділік әдістерінде бастамашылдық, дербестік, таңдаулылық танытуына мүмкіндік береді. Оқу материалын бекіту үшін оқушыларға үйде, мысалы, 6-сыныпта https://www.youtube.com/watch?v=cqYIROn_PM0 сілтемесі бойынша «Модель және модельдеу» тақырыбын оқу кезінде бейнефильмдерді көруді ұсынамыз. 5-сынып оқушылары үшін әдеттегі презентациялардың орнына «Компьютерде жұмыс істеу кезінде өзіңізге қалай зиян келтірмеу керек» тақырыбында қысқаша бейнероликтер түсіруді, оны смартфон арқылы өңдеуді ұсынамыз;

Материалдарды практикада дайындау үшін біз интернет ресурстарын пайдаланамыз, мысалы:

1. Google формы. Бұл бірқатар артықшылықтары бар формалар мен сауалнамалар жасаудың әмбебап құралы: сұрақтардың әртүрлі түрлерін жасау, сондай-ақ оларды біріктіру мүмкіндігі. Кез келген оқушыға және кез келген пәнге. Жауапты талдау және автоматты есептер. Сауалнаманы пошта арқылы жіберу немесе оны әлеуметтік желілерде жариялау мүмкіндігі. Қарапайым мәтін жолдардан күрделі масштабтар мен торларға дейін сұрақ түрлерін таңдаңыз. Формаға YouTube бейнелері мен фотосуреттерін қосуға болады. Белгілі бір бөлімді аяқтағаннан кейін жиынтық бағалауға дайындалу үшін біз оқушыларды Google формасы арқылы әзірлейтін тест тапсыруға шақырамыз. Мысалы, 8-сыныпта мына форманы ұсынамыз
https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeXXdEq9xjB5NkzPxm0vpo7amEkQ0NZdhN_MFCiJQotSJzeQ/viewform?usp=sf_link мұнда оқушылар «Алгоритмдерді көрсету әдістері» тақырыбында бейнеролик көреді. Содан кейін оқушылар өз нәтижелерін көре алатын

сұрақтарға жауап беріңіз. Оқушы жүйеге қашан кіргенін және оның өз бетінше оқуының қалай өткенін басқара аласыз.

2. http://learningApps.orgb LearningApps.org - әртүрлі интерактивті әрекеттер жасау арқылы қашықтықтан оқытуды қолдайтын қолданба. Біз өз тәжірибемізде «Жұпты тап», «Жіктеу», «Хронология», «Қарапайым реттілік», «Мәтінді енгізу», «Сұрыптау», «Дұрыс жауапты таңдау арқылы тест», «Ойлан тап», «Сөзжұмбақ», «Картадан тап» сияқты тапсырмаларды қолданамыз. Әріптен жасалған сөздер, Толтыру. Мысалы, 8-сыныпта «While Loop» тақырыбы бойынша https://learningapps.org/2152678, 7-сыныпта «Алгоритмдерді көрсету жолдары» https://learningapps бойынша жетіспейтін жолдарды кірістіру тапсырмасын ұсынамыз. org/6087786. Аяқтау нәтижесінде оқушылар сабақ материалын қаншалықты меңгергенін көре алады. Қазіргі уақытта бұндай интернет сервистер күннен күнге даму үстінде.

3. https://h5p.org.H5P қызметі курсыңызға динамикалық жаттығуларды, ойындарды, уақыт кестелерін және басқа да қызықты мүмкіндіктерді жылдам қосуға мүмкіндік береді. Осылайша, оқушылар пайдалы ақпаратты жақсы меңгереді және оқу процесінде ынтасын жоғалтпайды.

4. https://www.plickers.com. Plickers - бұл оқушылардың білімін сыныпта жылдам бағалауға арналған ыңғайлы қосымша. Сіз жарты минут ішінде бүкіл сыныпқа сауалнама жүргізе аласыз. Сізге тек сыныптағы әрбір оқушы үшін басып шығарылған парақтар және жеке телефон немесе планшет қажет (оқушыларға қажет емес). Сабақ соңында қолданамыз, нәтижені автоматты түрде бағалап, кері байланыс береміз.

5. https://www.baamboozle.com/ Бұл кез келген пәнге және кез келген жасқа сәйкес келетін тегін, ойынға арналған оқу платформасы. Бұл құралды пайдалану сыныптағы кері байланыс жүйесі үшін қымбат қашықтан басқару құралдарын сатып алудың тамаша алмастыруы болып табылады. Сізге тек жеке компьютер, проектор және сыныптағы балаларға арналған смартфондар қажет. Сұрақты түсіну немесе талқылау процесі нағыз қызықты ойынға айналады!

Информатика пәні, біздің ойымызша, бұл әдістемені жүзеге асыру үшін қолайлы. Негізгі мақсат – оқушыларға компьютерде жұмыс істеудің практикалық дағдыларын қалыптастыру, бұл іс жүзінде сабақта нақты уақыттың жетіспеушілігіне әкеледі, онда үй тапсырмасын тексеруге тырысу керек, жаңа оқу материалын анық және түсінікті түрде түсіндіру, теориялық білімді бекіту және мұның барлығын практикалық дағдылар санатына ауыстыру.

Біз үшін бұл жағдайдан шығудың жолы Flipped Classroom болды. Біз бұл әдісті қай кезеңде және қалай қолдана бастадық?

1. Әр сыныпта «жеңіл» деп аталатын тақырыптар бар, олардың материалын әдетте балалар оңай қабылдайды. Олар бұл тақырыптарды өмірде кездестіреді, оларға алдыңғы сабақтардан таныс. Информатика пәні бойынша материалдың спираль түрінде берілуі бұрын оқылғанды қайталауға, содан кейін бұрыннан бар білім мен дағдыларды тереңдетіп, кеңейтуге ықпал етеді.

2. «Күрделі» тақырыптарды оқу кезінде балалар жыл сайын қиындықтарға тап болады, сабақта ең қиын сұрақтарды талдауға уақыт қалдыру үшін оларға қосымша материал беру керек.

Бұл әдістеме оқушылардан үлкен көлемдегі дербестік пен тәртіпті талап етеді және бұл қасиеттерді балалардың бойында сабырлы және күнделікті жаттығулар арқылы ғана тәрбиелеп, қалыптастыруға, олардың маңыздылығын дәлелдеп, жағымды мысалдармен ынталандыруға болады.

Біздің аралас оқыту технологиясын қолдану тәжірибем қолданудың тиімділігін дәлелдейтін оқушылардың оқу нәтижелерінің оң динамикасын көрсетті. Қашықтықтан оқыту жағдайында сабақтарды өткізумен аралас ғылыми оқыту технологиясын пайдалану ерекше табысты тәсіл болып табылады.

Аралас оқыту – бұл жүйелі және тиімді қолданылғанда таңғажайып нәтижелерге қол жеткізуге және дәстүрлі оқыту форматында көптеген мәселелерді шешуге көмектесетін перспективалы технология. Бұл технологияны қолдану әр түрлі типтегі балалардың мүмкіндіктері мен тілектерін ескере отырып, оқушыларды көбірек қызықтырады және оқушылардың дербестігін дамытады. Аралас оқыту технологиясы – қолдану және одан әрі дамыту перспективалары кең прогрессивті білім беру технологиясы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. И.Б. Государев К вопросу о терминологии электронного обучения ЧЕЛОВЕК И ОБРАЗОВАНИЕ № 1 (42) 2015, стр.180-183.
2. Википедия – свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. https://ru.wikipedia.org/
3. Давыдова И.П. Педагогам о дистанционном обучении. [Текст] Авт.: и др. – СПб, Академиа 2009. – 98 с.
4. https://www.ispring.ru/elearning-insights/perevernutyi-klass-tekhnologiya-obucheniya-21-veka
5. https://madreshoy.com/

1 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ПРОГРАММАЛАУ НЕГІЗДЕРІН ОҚЫТУДА SCRATCH JUNIOR-ДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ

Женисқызы М.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университеті
Ғылыми жетекші, п.ғ.к., қауымд.проф.
Исабаева Д.Н.

Аңдатпа: Қазіргі цифрлық-ақпараттық қоғамда жас ұрпаққа жаңа талаптарды ескере отырып, есептеу ойлау мен техникалық дағдыларын дамытуды, соның ішінде цифрлық сауаттылықты дамытуды міндет етеді. Бастауыш сынып білім беру бағдарламасына сәйкес «Цифрлық сауаттылық» пәні - оқушылардың есептеу ойлау дағдыларын, робототехника, базалық білім, заманауи ақпараттық технологиялармен жұмыс жасаудағы білік және дағдыларды тиімді қолдануын қамтамасыз етеді. Мақалада қазіргі білім беру жүйесінде 1 сынып оқушыларына программалау негіздерін оқыту кезінде Scratch программалау ортасында оқушыларда жас ерекшеліктеріне байланысты кездесетін қиындықтарды ескере отырып, қарапайымнан күрделіге ауысатын жеңіл Scratch Junior программалау ортасын енгізу туралы баяндалған. Қазіргі бағдарламаға сәйкес Scratch пен Scratch Junior программалау орталарының қайсысы 1 сынып оқушыларына программалау негіздерін оқытуда тиімді болатыны туралы 32 информатика пәні мұғалімдерінен сауалнама алынды. Зерттеуде сауалнама сұрақтары арқылы деректерді жинау мен талдауды қамтитын сандық зерттеу әдісі пайдаланылды. Зерттеу нәтижесінен 1 сынып оқушыларына қазіргі таңдағы бағдарламаға сәйкес Scratch программалау ортасының интерфейсі күрделі екені анықталды. Сонымен қатар, информатика пәні мұғалімдері Scratch Junior программалау ортасын 5-8 жас оқушылар үшін ал, Scratch-ті 8-16 жас аралығында оқыту деген тұжырым жасалды.

Аннотация: В современном цифрово-информационном обществе с учетом новых требований к молодому поколению ставится задача развития вычислительного мышления и технических навыков, в том числе цифровой грамотности. В соответствии с образовательной программой начальных классов предмет «Цифровая грамотность» - обеспечивает эффективное использование учащимися навыков вычислительного мышления, робототехники, базовых знаний, умений и навыков в работе с современными информационными технологиями. В статье рассказывается о внедрении в современной системе образования легкой среды программирования Scratch Junior, которая переходит от простого к сложному с учетом возрастных трудностей, с которыми сталкиваются учащиеся в среде программирования Scratch при обучении основам программирования для учащихся 1 класса. В соответствии с действующей программой был опрошен 32 учителя информатики о том, какая из сред программирования Scratch и Scratch Junior наиболее эффективна при обучении основам программирования учащихся 1 класса. В исследовании использовался метод количественного исследования, который включал сбор и анализ данных с помощью вопросов опроса. Из результатов исследования установлено, что интерфейс среды программирования Scratch для учащихся 1 класса

сложен в соответствии с действующей программой. Кроме того, был сделан вывод, что учителя информатики обучают среде программирования Scratch Junior для учащихся 5-8 лет, а Scratch-для учащихся 8-16 лет.

Abstract: In the modern digital information society, taking into account the new requirements for the younger generation, the task of developing computational thinking and technical skills, including digital literacy, is being set. In accordance with the educational program of primary classes, the subject "Digital Literacy" - ensures the effective use by students of computational thinking skills, robotics, basic knowledge, skills and abilities in working with modern information technologies. The article describes the introduction in the modern education system of an easy Scratch Junior programming environment, which goes from simple to complex, taking into account the age-related difficulties faced by students in the Scratch programming environment when teaching the basics of programming for 1st grade students. In accordance with the current program, 32 computer science teachers were interviewed about which of the Scratch and Scratch Junior programming environments is most effective in teaching the basics of programming to 1st grade students. The study used a quantitative research method, which included the collection and analysis of data using survey questions. From the results of the study, it was found that the interface of the Scratch programming environment for 1st grade students is complex in accordance with the current program. In addition, it was concluded that computer science teachers teach the Scratch Junior programming environment for students 5-8 years old, and Scratch -for students 8-16 years old.

Кіріспе:

Цифрлық сала қарқынды дамып келе жатқан қазіргі әлемде мектептердегі барлық жастағы оқушылар смартфондар мен компьютерлерді пайдаланады. Сондықтан оқушыларды ерте жастан болашаққа қажетті дағдылармен қаруландыру үшін цифрлық сауаттылық пен ақпараттық қауіпсіздікке үйрету өте маңызды. Алайда, білім беру бағдарламасы уақыт талаптарына сәйкес келтірілуі тиіс және заманауи цифрлық технологияларды пайдалана отырып, сапалы білім беруді қамтамасыз етуі керек. Аталған талаптарға сай білім беру бағдарламасына 2022 жылдың қаңтар айынан бастап, 1 сынып оқушыларына «Цифрлық сауаттылық» пәнін оқыту қолға алына бастады.

Оқу бағдарламасында цифрлық сауаттылық пәнінің мақсаты – *оқушылардың* әртүрлі қолданбалы программаларды қолдану арқылы өз идеяларын ұсыну дағдыларын қалыптастыруға ықпал ету*, оқу мен күнделікті есептеу ойлау қабілеттерін, базалық білім, заманауи ақпараттық технологиялармен жұмыс жасаудағы білік және дағдыларды тиімді қолдануын қамтамасыз ету деп көрсетілген [1].*

Қазіргі уақытта оқушыларға цифрлық технология элементтерін ғана емес, сонымен қатар программалау негіздері туралы алғашқы білімді дамытқан жөн. Ең алдымен, программалау негіздерін оқыту үшін оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып оқу-әдістемелік жинақты әзірлеу қажеттілігі туындайды. Бүгінгі таңда білім беру саласында программалауды оқытуға бағытталған көптеген оқу материалдары бар. Алайда, *программалау тілдерін барлығын дерлік қолдану бастауыш сынып оқушыларына қолайлы емес, себебі оқушыларда толыққанды программалауды оқыту үшін ойлау дағдылары қалыптаспаған. Сондықтан, оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып оқытуға арнайы әзірленген тілдер мен программалау орталарын қолдану қажет.*

Программалауды оқытудың бастапқы кезеңіне сәйкес келетін программалау негіздерін оқытуда Kodable, ПиктоМир, Kodu, Scratch, КуМир, Lightbot және CodeCombat сияқты ең танымал программалық орталары қолданыста бар. Бұл программалау орталары оқушыларға проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға, жобалар жасауға, программалау жүйелерін құруға, цифрлық технологияларды түсінуге және пайдалануға мүмкіндік береді[2].

Қазіргі уақытта оқу бағдарламасының 1-4 сыныптарға арналған Программалау бөлімінде Scratch программалау ортасы қолданылады. Өкінішке орай, оқытудың қазіргі әдістемелік жүйесінде Scratch программалау интерфейсі 1 сынып оқушылары үшін күрделі екендігі екі негізгі себеппен негізделді. Біріншіден, ерте жастан бастап программалауды үйрену кезінде 1 сынып оқушылары шет тілінде жазылған күрделі командалар мен ұзақ кодтарды жаттай алмау мәселесіне тап болады. Бұл кедергіні жеңу үшін оқушылардың ойлау тәсіліне жақын программалау тілдерін енгізу және оларды түсінуге оңай құралдар мен

командалармен қамтамасыз ету маңызды. Бұл тәсіл оларға программалаудың негізгі тұжырымдамаларын меңгеруге көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар болашақта басқа программалау тілдерін үйренуге негіз болады. Екіншіден, 1 сынып оқушыларының программалау негіздерін үйренуде Scratch программалау ортасының әуелгі нұсқасы Scratch Junior-ды қолдану арқылы оқушылар алғашқы программа жасау, алгоритмдерді түсіну, объектілер мен деректерді қолдану және жобалау қабілеттерін дамытуға болатын мүмкіндіктерді көрсетеді. Сонымен қатар, Scratch Junior программасын пайдалану арқылы оқушыларға оқу материалдарын жеңіл түсінуге және оқу тәжірибесін максималды деңгейде қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттерге шолу

Scratch Junior 1 сынып оқушыларына арналған Scratch-тің бастаушы нұсқасы екенін айтуға болады. Бұл нұсқада Scratch-тің мүмкіндіктерінің бір әрекеттік жаңа жүйесі бар. Scratch Junior-ды қолдану, оқушыларға бастапқы мәселелерден бастап Scratch үшін логикалық және алгоритмдік дамытуға болатын жаңа мүмкіндіктерді көрсетеді. Scratch Junior-ды қолдану арқылы, оқушылар Scratch-тің алгоритмдік және логикалық құрылымдарын оқып, алгоритмдерді жазу және орындау мүмкіндігін үйрене алады.

Өткен ғасырдың 80-ші жылдарында Logo тілін жасаушылар Сеймур Паперт пен Алан Кей ойлау тәсілдерін айтарлықтай өзгертетін құралдар оқушыға мүмкіндігінше ертерек қол жетімді болуы керек деп атап өтті [3]. 2014 жылдың күзінен бастап программалау негіздері Ұлыбритания мектептерінде зерттеле бастады. Британдық мектептердің бастауыш сынып оқушылары MIT ' s , Scratch, Kodu, Logo сияқты программалық жасақтаманы қолдана отырып, қарапайым блоктық программаларды құруды үйренеді, ал он бір жасында оқушылар негізгі алгоритмдік құрылымдар туралы түсінікке ие болып, оларды оқу бағдарламаларын құруда қолданды [4]. Оқушыларды программалау негіздерінде ойлауға және технологияны білім алу құралы ретінде пайдалануға үйретуге бағытталған программалауды үйренудің төрт негізгі кезеңінің бірінде Scratch программалық ортасын пайдалану ұсынылды. Құрамында жоғары деңгейлі программалау тілдеріне тән негізгі конструкциялардың толық жиынтығы бар Scratch жалпы білім беретін мектепте пропедевтикалық программалау үшін жақсы платформа ретінде көрсетті.

Португалияда программалау АКТ пәнінің бөлігі болып табылады, ол бастауыш мектепте және орта білім деңгейіндегі мектепте міндетті болып табылады. Бұл әрекеттерге мультимедиялық жобаларды жобалау (мәтін, суреттермен, дыбыс және бейне), ойындар, анимациялар, интерактивті әңгімелер мен модельдеу кіреді. Осы қызмет түрлерінің көмегімен Scratch Junior-ды қолдану арқылы, оқушылар Scratch-ты үйреніп, алгоритмдерді жазу және қалай жұмыс істеуге болатын бастапқы мәселелерді шешу мүмкіндігін береді [5].

Kodi 2016 фин жобасы, Оңтүстік Корея, Эстония, Франция, Австралия сияқты бірқатар елдердің оқу жоспарларында оқушыларға бастауыш сыныптардан программалау негіздерін үйретуді қамтыды [6].

Scratch Junior - бұл бірінші сынып оқушылары үшін арнайы жасалған программалау тілі. Ол таныс Scratch программалау тіліне негізделген, бірақ жас ерекшеліктеріне байланысты нақты қажеттіліктерін қанағаттандыруға бейімделген. Интерактивті және анимациялық платформаны қолдана отырып, Scratch Junior 1 сынып оқушылары үшін олардың шығармашылығын арттыру және программалаудың алғашқы тұжырымдамаларымен танысу үшін ұсынуға тырысады. Программалық жасақтаманың өзінен басқа, Scratch Junior оқытушыларға программаны тиімді пайдалануға қолдау көрсету үшін бірқатар онлайн ресурстар мен оқу материалдарын ұсынады. ScratchJr көмегімен оқушылар цифрлық сауаттылық пен программалау дағдыларын дамыта алады, ал пән мұғалімдері технологияны оқытуға мағыналы түрде енгізе алады.

Scratch Junior программалау ортасы 1 сыныптар үшін оқу үрдісін жетілдіре түсетін мүмкіндіктері мен артықшылықтары зерттеу жұмысының өзектілігін айқындай түседі.

1 сынып оқушыларына программалау негіздерін оқытуда Scratch-тің орнына алғашқы нұсқасы Scratch Junior-ды оқытудың қажеттілігі неде?

Scratch Junior бірінші сыныптарға арналған, ал Scratch 8-16 жас аралығын қамтитын кең аудиторияға бағытталған. Scratch Junior визуалды программалау мен анимацияға көбірек бағытталған қарапайым пайдаланушы интерфейсін ұсынады, бұл программалауды енді ғана үйреніп жатқан оқушыларға көбірек ұнайды. Ол сондай-ақ кіріктірілген іс-шаралар мен оқу құралдарымен құрылымдық оқу процесін қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, Scratch Junior-да ерте жастағы оқушыларды оқытуды қолдау үшін арнайы әзірленген бірнеше мүмкіндіктер бар, мысалы, оқушылар блоктарды өздері суретіне қарай орналастыра алатын дайын графика мен дыбыстар кітапханасынан тұрады.

Қорытындылай келе, Scratch Junior 1 сынып оқушылары үшін программалау негіздерін үйретудің тиімді құралы болып табылады, өйткені ол олардың даму қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін арнайы жасалған және қызықты әрі құрылымдалған оқу процесін ұсынады.

Scratch Jr интерфейсі оқушыларға қол жетімді және түсінікті болу үшін арнайы жасалған. Макет пен дизайн қарапайым және интуитивті, үлкен белгішелері бар және таңдауға болатын блоктар аз.

Scratch Jr-ді Scratch-тен ажырататын кейбір мүмкіндіктерге мыналар жатады:

1. Блоктардың шектеулі таңдауы: Scratch Jr-де Scratch-пен салыстырғанда кодтау блоктарының шектеулі саны бар, бұл оны оқушыларға қиындатпайды. Қол жетімді блоктар қарапайым және пайдаланушыға түсінікті етіп жасалған.

2. Жеңілдетілген орналасу: Scratch Jr интерфейсі үлкен белгішелермен және таза, қысқа дизайнмен Scratch-қа қарағанда қарапайым. Бұл 1 сынып оқушыларының экрандағы тым көп элементтерге алаңдамай, тапсырмаға назар аударуға көмектеседі.

3. Көрнекі бағдарламалау: Scratch Jr, Scratch сияқты, визуалды программалау тілін қолданады. Дегенмен, Scratch Jr-дегі текшелер ашық түстермен және қарапайым пішіндермен оқушыларға қол жетімді болу үшін жасалған.

4. Сенсорлық интерфейс: Scratch Jr дәстүрлі компьютерлерге қарағанда оқушылардың қолдануға оңай планшеттер сияқты сенсорлық құрылғыларда қолдануға да арналған.

Жалпы, Scratch Jr – ерте жастан бастап программалау негіздерін бастаудың тамаша тәсілі. Оның қарапайым, қол жетімді интерфейсі және визуалды программалау тілі сабақты қызықты етеді.

Алайда, Scratch нұсқасын мүлде оқу бағдарламасынан алып тастау керек деген пікірді қолдауға да болмайды. 1 сынып оқушылары үшін Scratch Junior нұсқасын қолданса, 2-4 сынып оқушылары үшін Scratch программалау ортасы тиімді деген көзқарасты ұсынуға болады. Scratch бағдарламалау ортасы барлық операторлар мен элементтер программаны жасайтын блоктық кодтар арқылы өзара байланысты. Бұл блоктар әртүрлі түстерде келеді және синтаксистік дұрыстықты қамтамасыз ету үшін белгілі бір жолмен ғана қосылуы мүмкін, бірақ олар ешқандай ережелерді бұзбайды. Scratch бағдарламалау ортасында объектілердің әдістері мен атрибуттарын анықтау үшін қолданылатын блоктардың 8 санаты бар ("спрайттар"деп аталады). Көк блоктарда басқару және Цикл операторлары бар, ал жасыл блоктар Спрайт костюмдеріне (қасиеттеріне) қол жеткізуге мүмкіндік береді, мәтін мен дыбыстарды қосуға және сахнадағы спрайттың өлшемі мен орнын реттеуге мүмкіндік береді. Сары блоктар визуалды эффектілерді қамтамасыз етеді. Соңында, "қалам (қара)" санаты пайдаланушыларға сахнаға сурет салуға мүмкіндік береді [7].

1 сынып оқушыларын программалау негіздерін оқыту арқылы есептеу ойлау қабілетін арттыру

«Цифрлық сауаттылық» пәнінің үлгілік оқу бағдарламасы «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығымен бекітілген Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарына сәйкес әзірленген [8] құжатта көрсетілгендей 1 сынып оқушыларының

программалау негіздерін оқытуда оқушылардың есептеу ойлау қабілетін дамыту қажеттігі қамтылады. Одан бөлек, жас ерекшелігіне оның пән бойынша білім мен білігінің қалыптасуына бағдарлануы ғана емес, сонымен қатар, білімді функционалдық және шығармашылық жағынан қолдану, сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, ақпараттық және коммуникациялық технологияларды, әртүрлі коммуникациялық әдістерді пайдалану, топта және жеке жұмыс істей білу, проблемаларды шешу және шешім қабылдау сияқты кең ауқымды дағдыларын жатқызады [9].

Есептеу ойлауы мәселені шешу процесі болса, кодтау алгоритмдермен әртүрлі цифрлық құралдарды программалау процесі болып табылады. "Есептеу ойлау" ұғымының мәнін ашатын алғашқы сипаттама Карнеги Меллон университетінің профессоры Дж. Вингке тиесілі. Атап айтқанда, "есептеу ойлау" терминін кеңінен қолдану 2006 жылы өзінің аттас жұмысын жариялаудан басталды, ол "есептеу ойлау - бұл адамның ойлауын компьютерлерге ұқсату әрекеті емес, адамдардың проблемаларын шешу тәсілі. Есептеу құрылғыларымен жабдықталған біз компьютер дәуіріне дейін шеше алмайтын мәселелерді шешу және тек қиялымызбен шектелген функционалдығы бар жүйелерді құру үшін ақыл-ойымызды пайдаланамыз" деген. Кейіннен 2010 жылы Дж. Винг анықтаманың келесі нұсқасын ұсынды:"есептеу ойлау – бұл проблемаларды қоюға және оларды шешуге қатысатын ойлау процестері, осылайша шешімдер ақпаратты өңдеу құралдары арқылы тиімді жүзеге асырылатын түрде ұсынылатын болады" [10]. Есептеу ойлау туралы зерттеген ғалымдардың еңбегін қарастыратын болсақ, Л.Л. Босова, О.И. Шилтова, А.П. Ершов, Е.Ы. Бидайбеков, Исабаева Д.Н., Устюжанина Н.В., Абрамова И.В., Э.П.Бальцер, Портнягин И.А., Шарипова Э.Ф., П.Е.Уфимцева, Сорокина Т.Е. және т.б. ғалымдардың еңбектеріндегі программалау негіздерін оқытудың әдістемесі туралы ой тұжырымдары аппараттық және программалық құралдарды оқу үдерісінде қолдану әдістемесін жетілдіруге негіз болады.

Гипотеза: Егер 1 сынып оқушыларына Scratch-тің орнына білім беру бағдарламасына Scratch Junior ортасын енгізсе оқушылардың программалау негіздерін меңгеруде қызығушылықтарын арттырып, материалды толық қабылдауға қиындық туғызбайды.

Зерттеу әдісі:

Сауалнама сұрақтары арқылы деректерді жинау мен талдауды қамтитын сандық зерттеу әдісі пайдаланылды. Сауалнама Google Forms арқылы алынды. Сондай-ақ, сауалнамада жауап беруші мұғалімдердің аты-жөнінің және жауабының құпиялылығы сақталды.

Қатысушылар:

Сауалнамаға бастауыш сыныпқа сабақ беретін информатика пәні мұғалімдері қатысты. Сауалнаманы толтыру барысында 1 сынып оқушыларына программалау негіздерін оқытуда өзге де кедергілер бар екендігі мұғалімдердің кері байланысынан-ақ көрінді. Атап айтсақ, жалпыға білім беру стандартында көрсетілген 1-сыныпта «Цифрлық сауаттылық» пәнін оқытуда сынып бөлінбейтіндігі.

Деректерді жинау:

Деректерді жинау үшін мұғалімдердің сауалнама тақырыбы туралы ойланып, негізгі сұраққа жауабын нақты алу мақсатында өзге де қосымша сұрақтар қойылып, ғылыми жетекшімен бірнеше рет ақылдасып дайындалған жалпы саны 10 сұрақтан тұратын сауалнама пайдаланылды.

Іске асыру:

Зерттеуді жүзеге асыру екі аптаға созылды. Себебі, әуелі мұғалімдерге түсіндірме жұмыстары жүргізілді. Сауалнамаға Алматы облысы, Жамбыл ауданы информатика пән мұғалімдері тобына, нақты саны - 198 мұғалімге жіберілген сауалнамаға тек қана 32 мұғалім жауап берді.

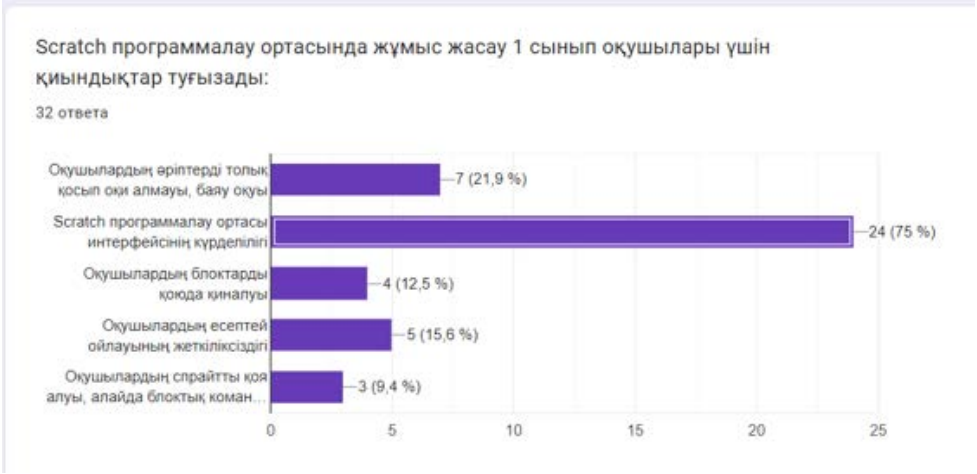
Зерттеу нәтижесі:

Зерттеу сұрағына 59,4% пән мұғалімдері оқушылардың жас ерекшеліктеріне Scratch программалау ортасы күрделі екендігін көрсетті. 1-сурет.

1-сурет. Scratch программалау ортасы оқушылардың жас ерекшеліктері бойынша

Зерттеу нәтижесі бірінші кезекте «Цифрлық сауаттылық» пән мұғалімдерінің программалау негіздерін оқытуда кездесетін қиындықтары туралы сұрақтар қойылды. Мұғалімдердің басым көпшілігі 75%-ы Scratch программалау ортасының күрделі екендігін жеткізді. Ал 21,9%-ы оқушыларда кездесетін әріптерді толық қосып оқи алмауы, тілдік дағдылардың қалыптасудың бастапқы сатысында екендігі, блоктарды өз бетінше түсініп қоя алмайтындығын көрсетті. (2-сурет):

2-сурет. Мұғалімдердің программалау негіздерін оқытудағы кедергілері

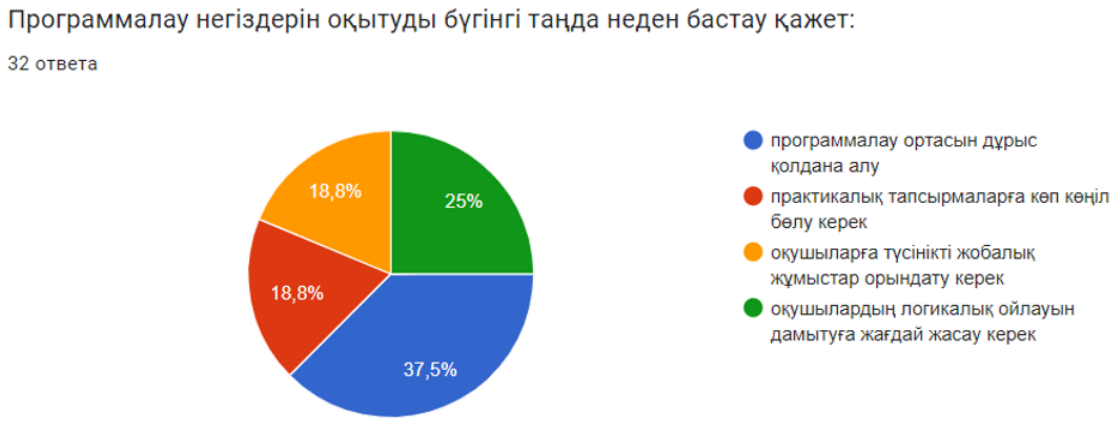
«Егер Scratch Junior-ды қолдануды ұсынсаңыз, не себепті:» деген сұраққа мұғалімдердің 51,6%-ы Scratch Junior-дың оқушыларды мәтіндік блоктан қарағанда сурет арқылы команда беру тиімді болатынына жауап берген. (3-сурет):

3-сурет. Мұғалімдердің Scratch Junior программалау ортасын қолдануға көзқарасы

Сонымен қатар мұғалімдер арасында «1 сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып Scratch Junior-ды Scratch орнына оқытуды ұсынуға келісетін бе едіңіз?», «1 сынып оқушылары үшін программалау негіздерін оқытуда қосымша ұйымдастырылуы

керек жұмыстар:» деген сұрақтар қойылып, жауаптарына талдау жасалынды. Мұғалімдер «Программалау негіздерін оқытуды бүгінгі таңда неден бастау қажет?» деген сауалға 37,5 %-ы программалау ортасын дұрыс қолдану қажет деп тапса, ал 25%-ы оқушылардың логикалық ойлауын дамытуға жағдай жасау керектігін алға тартты. (4-сурет).

4-сурет: Мұғалімдердің пікірінше программалау негіздерін үйретудің алғашқы қадамдары

Мұғалімдерге бұдан бөлек «1 сынып оқушылары үшін программалау негіздерін оқытуда қосымша ұйымдастырылуы керек жұмыстар:» сатысы ұсынылды. Мұғалімдердің 75%-ы программалау тілдерін оқытуға арналған дайын тапсырма нұсқаулықтары болса деген қатарды белгілеген, ал 12,5%-ы видеосабақтардың көп болса оқушылардың программалау негіздерін оқытуда септігін тигізеді деген көзқарасты таңдады.

Талқылау

Зерттеу нәтижесінен оқушыларды программалау негіздерін оқытуда Scratch программалау ортасын меңгеруден бұрын Scratch-тің алғашқы нұсқасы болып табылатын Scratch Junior-ды визуалды ортасынан бастау қажеттілігі анықталды. Ал, Scratch программалау ортасы кейінгі 2 - 4 сынып оқу бағдарламасында оқытылса деген көзқарасты болжады. Scratch Junior-дың оқушыларды мәтіндік блоктан қарағанда сурет арқылы команда беру яғни, оқушыларға қарапайым интерфейс тиімді болатыны айқындалды. Алайда, 1 сынып оқушыларында программалау негіздерін үйренуде кездесетін қиындықтарды түбегейлі жоюға әдістемелік нұсқаулықтар, қосымша материалдар аздық ететіні қарастырылды. Scratch Junior - оқушылардың программалау негіздерін оқытуға мүмкіндік беретін, сонымен қатар оқушылардың есептеу ойлау, логикалық ойлау қабілетін жетілдіруге көмектеседі. Scratch Junior-ды пайдалану арқылы оқушылар алгоритмдерді жазу, оларды өңдеу және орындау мүмкіндіктерін оңай түсінеді [11]. Мұғалімдердің басым көпшілігі 75%-ы Scratch программалау ортасының күрделі екендігін белгіледі. Сонымен қоса, мұғалімдердің 1 сынып оқушыларының программалық-мәтіндік блоктарды өз бетінше түсініп қоя алмайтындығын, егер Scratch Junior программалау ортасын қолданысқа енгізетін болса оның бірден-бір артықшылығы, оқушылардың материалдарды қарапайым блок-суреттерді орналастыру арқылы программалау негіздерін меңгеретіндігі. Бұдан Scratch Junior ортасын 1 сынып оқушылары (5-8 жас) үшін программалау негіздерін оқытуда қолданса, ал Scratch 3.0 ортасын 2- 4 сынып оқушыларының (8-16 жас) оқу бағдарламасына енгізу тұжырымдалды.

Қорытынды

Программаларды үйрену оқушының шығармашылық қабілетімен есептеу ойлауын дағдыларын жақсарта алады. Алайда, оқытудың тиімділігі мұғалімнің жеке және кәсіби қасиеттері, қолданылатын программалық орта және оны оқыту әдістері сияқты бірнеше факторларға байланысты. Осы салада жүргізілген көптеген зерттеулерге қарамастан, әлі де жауапсыз тұрған сұрақтар бар. Оқушының жасы мен оның программалауды түсіну қабілеті арасындағы байланысты анықтау керек. Сондықтан балалардың кіші, орта немесе орта мектепте оқитынына қарамастан жасын ескеретін оқыту әдістемесін әзірлеу және әрбір жас тобы үшін ең қолайлы программалық орта мен оқыту әдістерін анықтау маңызды. Бүгінгі

цифрлық қоғамда атқарылуы тиіс жұмыстарды соңынан емес, алғашқы қадамынан бастаған жөн. Оқушыларды программалауға үйретудің артықшылықтары да, кемшіліктері де бар деп айтуға болады. Артықшылығы – программалауды негіздері 1 сынып оқушыларға оқыту арқылы проблемаларды шешудің және есепте ойлаудың құнды дағдыларын дамытуға, шығармашылық пен инновацияны дамытуға көмектеседі. Дегенмен, оқушының экран уақытына қатысты алаңдаушылық және денсаулығы мен әл-ауқатына теріс әсер ету сияқты басқа маңызды дағдыларға зиян келтіретін техникалық дағдыларға шамадан тыс мән беру қаупі сияқты ықтимал кемшіліктерді де ескеру қажет [12].

Қорытындылай келе, Scratch Junior – 1 сынып оқушыларын программалау және цифрлық сауаттылық тұжырымдамаларымен таныстырудың қолайлы нұсқасы. Оның жасына сәйкес дизайны, түрлі-түсті интерфейсі және блокқа негізделген кодтау тілі оны кішкентай оқушылар үшін қол жетімді және қызықты етеді. Scratch Jr-дің шығармашылыққа және әңгімелеуге баса назар аударуы оқушыларды сыни тұрғыдан есептеу ойлауға және өздерін жаңа тәсілдермен көрсетуге шақырады. Сонымен қатар, Scratch Jr-дің ұлттық стандарттарға сәйкестігі және оқытушылар үшін ресурстардың қол жетімділігі оны оқытушылар үшін практикалық жағынан таңдауды тиімді етеді. Басқа программалау құралдары да қол жетімді болуы мүмкін, бірақ Scratch Jr мүмкіндіктерінің бірегей үйлесімі оны 1 сыныпта программалауды үйренудің ең жақсы нұсқасы етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. *Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі № 399 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 23 қыркүйекте № 29767 болып тіркелді.* https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029767

2. International Journal of People-Oriented Programming, 4(1), 50-55, January-June 2015 http://www.digitalfriend.org/document/ScratchJr-AppReview-IJPOP4(1)pp50-55.pdf

3. Tatiana Havlaskova, Tomas Javorcik and Katerina Kostolanyova, SCRATCH JUNIOR APP IN PRESCHOOL EDUCATION, ISBN: 978-989-8704-28-3 © 2021 https://www.researchgate.net/profile/Tomas-Javorcik/publication/349882288_SCRATCH_JUNIOR_APP_IN_PRESCHOOL_EDUCATION/links/6045e3b892851c077f248e04/SCRATCH-JUNIOR-APP-IN-PRESCHOOL-EDUCATION.pdf

4. Journal of Mathematics Education © Education for All December 2016, Vol. 9, No. 2, pp. 119-131 Programming Multimedia Stories in Scratch to Integrate Computational Thinking and Writing with Elementary Students Shaunna Smith Texas State University, U.S.A. Lauren E. Burrow Stephen F. Austin University, U.S.A https://educationforatoz.com/images/2016_Commentary_6.pdf

5. Jurnal Pengabdian Pada Masyarakat METHABDI Vol. 2 No. 2 (Desember 2022) METHABDI PELATIHAN PENGEN https://ejurnal.methodist.ac.id/index.php/methabdi/article/view/1512

6. Голикова Лариса Владимировна, Кравцова Мария Владимировна Scratch-хакатон для начинающих программистов // Исследователь/Researcher. 2020. №2 (30). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/scratsh-hakaton-dlya-nachinayuschih-programmisto

(дата обращения: 27.04.2023).

7. *Introducing basic Programming Concepts to Elementary School Children*, Volume 106, 10 December 2013, Pages 1576-1584 https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042813048015?ref=pdf_download&fr=RR-2&rr=7be0958f39ebbcaf

8. Digital learning and teaching: Our vision for digital learning. [Online] Available from: http:// www.gov.scot/Topics/Education/Schools/ICTinLearning [Accessed 2nd July 2015]

9. National curriculum in England: Computing programmes of study. [Online] Available from: https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-computing-programmes-ofstudy/national-curriculum-in-england-computingprogrammes-of-study [Accessed 12th November 2015].

10. An analysis of young students' thinking when completing basic coding tasks using Scratch Jnr. On the iPad G Falloon - Journal of Computer Assisted Learning, 2016 - Wiley Online Library *https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/jcal.12155*

11. Emily Tate, EdTech Magazine, Why ScratchJr is the Best Option for First-Grade Programming Education https://www.edtechmagazine.com/k12/article/2021/08/why-scratch-junior-best-option-first-grade-programming-education

12.Christine Elgersma , The Pros and Cons of Teaching Kids to Code" ,"Common Sense Media" https://www.commonsensemedia.org/blog/the-pros-and-cons-of-teaching-kids-to-code

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН МОБИЛЬДІ ҚОСЫМШАНЫ ӘЗІРЛЕУ

Жұмабекова Ж.Ж.
Ж.Бәрібаев атындағы орта мектеп, информатика пәнінің мұғалімі, Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық Университетінің жоғары ғылыми-педагогикалық білім магистранты, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада инклюзивті білім беру жағдайындағы ерекше білім беруді қажет ететін балалардың топтары қарастырылады. Мобильді қосымша қандай жағдайда қолданылатыны және қолданудағы артықшылықтары мәлімделеді. Мобильді қосымшаны қолданылу ортасы ретінде информатика пәні алынды. Әзірлеу мақсатында мектеп ұстаздарына бірнеше сауалдар қойылып сауалнама нәтижесіне қол жеткізілді. Нәтижеге сүйене отырып, сурдопсихология тобына жататын балаларға арналған мобильді қосымша әзірленді. Мобильді қосымша информатика пәнінен 7 сыныптарға арналған «Тармақталған алгоритмдерді программалау» тақырыбына арналды. Сабақты өткізу үшін қысқа мерзімді жоспар қажет екені мәлім, осы жоспарға сәйкесінше кезеңдерге бөле отырып бала өз бетінше білім алатындай жағдай жасалынады. Мұндай мобильді қосымшалар инклюзивті білім беру жағдайында барлық топтағы ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім сапаларын арттыру мақсатында әр пән тақырыптарына жасалса, мұғалім мен оқушыға бірден-бір көмекші құрал болып табылар еді.

Аннотация: В статье рассматриваются группа детей с особыми образовательными потребностями в условиях инклюзивного образования. В каких случаях будет использоваться мобильное приложение и какие преимущества в использовании. В качестве среды применения мобильного приложения был выбран предмет информатика. В целях разработки мобильного приложения педагогам школы было задано несколько вопросов в виде анкеты. Исходя из результата, разработана мобильное приложение, относящихся к группе сурдопсихологии. Мобильное приложение было разработано в теме «Условные операторы» для учащихся 7 классов по информатике. Как известно, для проведения урока необходим краткосрочный план, в соответствии с которым были созданы этапы для самостоятельного обучения ребенка. Такие приложения в условиях инклюзивного образования были бы единственными вспомогательными средствами для учителя и ученика, если бы они были разработаны на темы каждого предмета с целью повышения качества знаний детей всех групп с особыми образовательными потребностями.

Abstract: The article deals with a group of children with special educational needs in inclusive education. In which cases the mobile application will be used and what are the advantages of using it. The subject of computer science was chosen as the medium of application of the mobile application. In order to develop a mobile application, the teachers of the school were asked several questions in the form of a questionnaire. Based on the result, a mobile application related to the group of sign language psychology has been developed. The mobile application was developed in the topic "Conditional operators" for students of grades 7 in computer science. As you know, a short-term plan is needed to conduct the lesson, according to which the stages for self-education of the child were created. Such applications in the context of inclusive education would be the only auxiliary means for teachers and students if they were developed on the topics of each subject in order to improve the quality of knowledge of children of all groups with special educational needs.

Инклюзивті білім – бұл гуманизмге, руханилыққа және әлеуметтік әділеттілікке әкелетін ерекше сала. Адам құқықтары саласындағы халықаралық стандарттарда «Әр адам қоғамдық өмірде тең және кемсітусіз өмір сүруі керек» деген идеяға негізделгені белгілі. Сондықтан соңғы жылдары әлемдік білім беру жүйесіне инновациялық идеялар енгізілді. Білім беру мекемелерінде инклюзивті білім беруді енгізу процесі уақыт мәселесі болып табылады. Бүгінгі таңда бүкіл әлемдік қоғамдастықтың назарын аударатын мәселе -

балалардың инклюзивті білім алуға деген жеке сұраныстары, ол қоршаған орта мен отбасының оның ерекшеліктеріне қатысатын білім беру процесіне толық енгізуді көздейді. Мүмкіндігі шектеулі балалардың физикалық және психикалық бұзылыстары олардың жалпы дамуына өзінше әсер етеді. Мұндай балалар тобы арнайы дайындық пен тәрбиені, сондай-ақ түзету жұмыстарын қажет етеді. Атап айтсақ, ерекше білімді қажет ететін балалар тобына:

- ✓ Есту қабілетінің бұзылуы;
- ✓ Көру қабілетінің бұзылуы;
- ✓ Сөйлеу тілінің бұзылуы;
- ✓ Ақыл ойдың дамуы бұзылады;
- ✓ Ақыл ойдың баяу дамуы;
- ✓ Тірек - қимыл аппаратының аурулары;
- ✓ Күрделі типтегі бұзылулар;
- ✓ Психикалық мінез-құлық тұрғысынан бұзылған [2].

Жоғарыда қарастырылып өтілген ерекше білім беруді қажет ететін балалар тобына өздігімен білім алулары үшін мобильді қосымшаны әзірледік. Жалпы, мобильді қосымша дегеніміз - бұл смартфондар немесе планшеттер сияқты мобильді құрылғыларға орнатылатын программалық жасақтама. Мобильді қосымшалар әдетте App Store немесе Google Play сияқты арнайы дүкендерден жүктеледі.

Мобильді қосымшалардың бірнеше негізгі артықшылықтарын атап айтатын болсақ:

- ✓ Программалық жасақтамының интерфейсі сенсорлық экран немесе түймелер арқылы мобильді құрылғыда жұмыс істеу үшін арнайы жасалған;
- ✓ Гаджет пайдаланушылары үшін ыңғайлы және түсінікті навигация, мобильді мәзір;
- ✓ Хабарламалар, push хабарландырулары, еске салғыштар арқылы жақсартылған пайдаланушы тәжірибесі. Мобильді қосымша тіпті фондық режимде де функцияларды орындай алады, бұл сайт туралы айту мүмкін емес. Жасақтамамен жұмыс істеу үшін сізге шолғышты ашудың қажеті жоқ және көптеген қосымшалар интернет өшірілген кезде де бірқатар мүмкіндіктерді қолдайды;
- ✓ Пайдаланушының жеке деректерін сақтау. Бұл мүмкіндік мобильді қосымшаларды жекелендіру мүмкіндіктерін кеңейтеді. Мысалы, үйге такси шақырады (тұруға ықтиярхат), медициналық саясат және басқа да жеңілдіктер бойынша дәрігерге жазылады [3].

Жоғарыда аталып өтілген артықшылықтарға сүйене отырып, инклюзивті білім беру жағдайындағы балаларға информатика пәнінен мобильді қосымшаны пайдаланатын болсақ, заманауи АКТ технологияларын қолдана отырып, мұғалім мен оқушы арасындағы байланысты жеңілдету деп түсіндіре аламыз [5]. Технология дәуірінде мұғалімдер балалармен жұмыс істеуді жеңілдету үшін АКТ бағытын қосуы керек. Мүмкіндігі шектеулі балалар қатысатын сыныпта информатика сабағын жоспарлау белгілі бір шарттарға сәйкес жүзеге асырылуы керек, мысалы:

- ✓ оқытудың икемді кестесін ұйымдастыру;
- ✓ оқыту құралдарын таңдау мүмкіндігі;
- ✓ мүмкіндігі шектеулі оқушылардың дербес қызметін жеке мүмкіндіктер ауқымында ұйымдастыру; ынтымақтастықта оқыту;
- ✓ сараланған және көп деңгейлі дидактикалық материал;
- ✓ мамандандырылған техникалық құралдар мен бағдарламалық қамтамасыз етуді пайдалану;
- ✓ тәрбиешіні қолдау және т. б. [1].

Инклюзивті білім беру аясында сабақты ұйымдастырған кезде АКТ технологияларын белсенді қолдану ұсынылады, өйткені оларды қолдану қолда бар қабілеттердің тиімдірек дамуына ықпал етіп қана қоймай, сонымен қатар оқу-танымдық қызметті жүзеге асырудағы кемшіліктердің орнын толтыруды қамтамасыз етеді. Теориялық материалды дайындау

мәтіндік құжаттар, презентациялар, құрылымдық-логикалық схемалар, веб-беттер сияқты кеңінен қолданылатын технологиялық шешімдерді ғана емес, сонымен қатар аудио, бейне және медиа файлдарды және т. б. Информатика сабақтарында практикалық жұмыс жүргізу кезінде компьютер дәстүрлі түрде мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытудың бір бөлігі ретінде қолданылады – тапсырмалар оқушылар орындайтын тапсырмалардың жеңілдетілген нұсқалары болуы мүмкін нормалар, немесе бірдей күрделілікте, бірақ презентацияның ыңғайлы түрінде. Сондай-ақ, бүгінгі күні баланың зейіні мен қызығушылығын арттыру, оқу процесін жеңілдету және Тәуелсіздік пен өзін-өзі бақылаудың дамуын қамтамасыз ету үшін әртүрлі дидактикалық компьютерлік ойындар әзірленді [4].

Балалардың типін, сыныбын және мұғалімдердің сабақтан өту кезінде қиындықтарға тап болатын бағытын анықтауы үшін сауалнама жүргізілді. Жалпы сұрақтар; инклюзивті білім беруде мобильді қосымшаны пайдалану білім сапасын жақсартады ма? Инклюзивті сынып үшін мобильді қосымшаны пайдалану керек пе? Немесе арнайы білімге мұқтаж оқушыларға ма? Сіз арнайы білімді қажет ететін балалардың түрі туралы не айтасыз? Ерекше білімді қажет ететін балалардың қай типіне мобильді қосымшаны жасау қажеттілік етеді? Әр тақырыпқа мобильді қосымшаны әзірлеу керек пе? Немесе жылдық сабақ жоспарына ма? Бұл сауалнамаға Әбіжан Байсалбаев атындағы орта мектебінің 13 мұғалімі қатысты. Сауалнама жасырын түрде жүргізілді. Нәтижесінде мобильді қосымшаның білім беру сапасына үлкен үлес қосатыны анықталды, мобильді қосымша сурдопсихология бағытына жататын оқушыларға қажет екені және әр тақырып үшін мобильді қосымшаны бөлек жасалғаны жөн деген жауап алынды. Осыған байланысты мобильді қосымшаны қолдана отырып, информатика пәнінің «Тармақталған алгоритмді программалау» тақырыбына әзірленді. Мобильді қосымша Android Studio программалық жасақтамасы негізінде жасалған. Жалпы, мобильді қосымшаның міндеттерін атап айтсақ:

- Мұғалімдер үшін сабақты жеңіл өткізуді жеңілдетеді;
- Сізге әр баламен жеке жұмыс істеуге мүмкіндік береді;
- Сурдопсихология бағытынан сабақ беретін мұғалімдер үшін оңтайлы жұмысты қамтамасыз етеді;
- Балаларға тақырыпты тез және оңай түсінуге көмектеседі.

Тағайындалған мобильді қосымша бір тақырыпқа яғни, бір сабаққа арналып, қысқа мерзімді жоспарға сәйкес жасалды. Мобильді қосымшаның ішкі құрылысы 1-кестеде орналасқан. Тақырып бойынша әзіренген мобильді қосымшамен таныса өтіңіз:

1 сурет. Мобильді қосымшаның алғашқа беті. Мұнда қандай пән, қай сынып және бүгінгі өткелі отырған тақырыптың атауы жазылған. Мұғалім қай оқушының тапсырманы орындап отырғанын білу мақсатында оқушы аты-жөнін еңгізе алатындай терезе құрастырылған. Сабақты бастау пәрменін басқаннан кейін келесі орындалатын бағыттары ашылады.

2 сурет. Оқушы өзінің аты-жөнін еңгізуі үшін ашылатын терезе.

3 сурет. Сабақты бастау батырмасын басқаннан кейін сабақта қандай тапсырмалар орындалуы қажет және қандай тапсырма қай жерде орналасқаны жайында нұсқаулық беріледі. Бұл терезенің төменгі бөлімінде әр бөлімге өту үшін батырмалар орналасқан.

4 сурет. Сабаққа қажетті қосымша ресурстар QR code арқылы бейнеленген. Тақырыпты түсіну арысында қиындықтар туындаған жағдайды мәліметтер ала алады.

5 сурет. Сабақты бастар алдында психологиялық ахуал тудыру үшін «Жақсы көңіл-күй – жан шуағы» әдісі арқылы баланың көңіл-күйін анықтап аламыз. Оқушы өзінің ойымен бөліседі.

6 сурет. Тақырып түсіндірмесі бейне материал ретінде ұсынылған. Презентация түрінде әзірленген түсіндірмені QR code арқылы жүктей алады.

7 сурет. Бейне материалда берілген ақпарат аз болатын болса, қосымша тақырыпқа байланысты мысалдар ендірілді. Мысалдар сурдопсихология типіне жататын балаларға арнайы түсіндірмесімен тағайындалған.

8 сурет. Сабақтың қызықты кезеңі, тақырыпты өз бойына сіңірген бала алғашқы тапсырманы орындайды. Сабақ бойынша екі тапсырма берілді. Соның алғашқы бірінші тапсырмасы «Ойлан тап» әдісі арқылы бейнеленді

9 сурет. Бірінші тапсырманы орындаған оқушы екінші тапсырма атты батырманы басу арқылы тапсырманы ашады. Тапсырманы орындау үшін онлайн компилятор сілтемесіне QR code арқылы өте алады.

10 сурет. Екінші тапсырма күрделі болса, және орындауға қиын болса, көмекші парақшаға өтіп, тапсырманы орындау үшін қосымша ақпарат ала алады.

11 сурет. Сабақты қортындалау кезеңі. Тақырыпты бекіту үшін оқушыдан тест тапсырмаларын тапсыру міндеттеледі.

12 сурет. Тест тасырмасының жауап нұсқаулықтарын белгілеу үшін ашылатын терезе.

13 сурет. Мұғалім оқушының тақырыптан қандай әсер алғанын білу үшін және алдағы сабақтардың міндет-мақсаттарына еңгізу үшін жауап алмасады.

14 сурет. «Бес саусақ» әдісі арқылы оқушының сабақтан алған әсерін бақылайды

15 сурет. Үй тапсырмасы берілді.

1-кесте

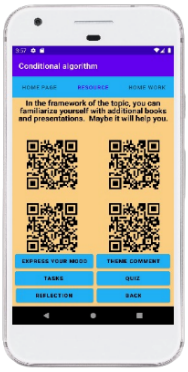

1 сурет. Алғашқы беті

2 сурет. Оқушы аты-жөнін еңгізетін терезе

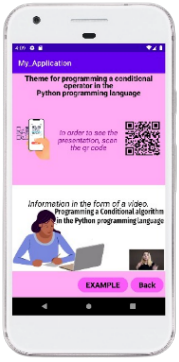

3 сурет. Нұсқаулық

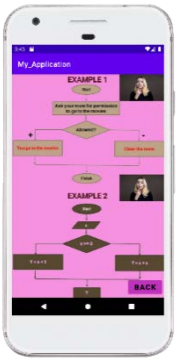

4 сурет. Ресурстар

5 сурет. Көңіл-күй білдіру парақшасы

6 сурет. Тақырып түсіндірмесі

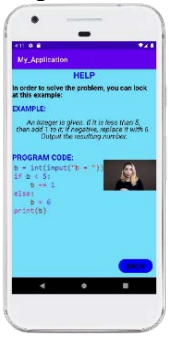

7 сурет. Мысалдар

8 сурет. №1 тапсырма

9 сурет. №2 тапсырма

10 сурет. №2 тапсырмаға көмекші парақша

11 сурет. Тест тапсырмасы

12 сурет. Белгілеу парақшасы

13 сурет. Рефлексия

14 сурет. Кері байланыс

15 сурет. Үй тапсырмасы

Қорытындылай келе, бүгінгі таңда инклюзивті білім беру жағдайындағы ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың интеллектуалды, физикалық, эмоционалдық, әлеуметтік, тілдік және басқа сипаттамалары қарастырылады. Соған қарамастан білім беру бағдарламаларының қолжетімділігіне бағытталған және сараланған оқытумен тығыз байланысты екенін атап айтқан жөн. Мұғалімдер инклюзивті сыныпта белгілі бір уақыт аралығында барлық оқушыларға тақырыпты меңгертуі керек. Сабақ барысында барлығына бірдей тақырыпты меңгеруге уақыт тапшы болуы мүмкін. Егер біз оңтайлы жағдайды қарастыратын болсақ, осындай мобильді қосымшаны алып, бір тақырыпты ғана емес, сонымен қатар жылдық сабақ жоспарын жасасақ, оқушылар сабақты оңай әрі тез түсінеді, ал тапсырмаларды орындау тәртібі ыңғайлы бағытта болатын еді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Г.И. Салгараева, Ж.Б. Базаева, А.С. Маханова, Б.Сабит. «Инклюзивті оқыту жағдайында компьютерлік ойындардың рөлі», «Математикалық модельдеу мен ақпараттық технологиялар білімде және ғылымда» атты IX Халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция, қазан, 2020 жыл
2. Inclusive education. Inclusive education. Dorota Podgorska-Yakhnik, Gabdrakhmanova Sh. T.,Arystangalieva V. T., Panishcheva O. A. - Educational and methodical manual (Uralsk, 2020, 7 page)
3. https://www.calltouch.ru/blog/glossary/mobilnoe-prilozhenie/
4. А.С. Маханова. «Дамытушы компьютерлік ойындар жүйесі». Қазақстанның ғылымы мен өмірі, №2/2 (45) 2017.
5. Г.И. Салгараева, Б.Сабит. «Инклюзивті білім беру жағдайында информатика пәнін қашықтан оқытудың мәселелері». Торайғыров университетінің хабаршысы. Педагогикалық серия (2021 ж).

ПРОГРАММАЛАУ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУ КЕЗІНДЕГІ ТОПТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Закиева Д.К.
Абай атындағы ҚазҰПУ, магистрант, 2-курс, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Топтық технологияның негізгі принциптері топтық тапсырмаларды ұйымдастыруды, коммуникативтік дағдыларды дамытуды, оқытудың заманауи технологиялары мен құралдарын пайдалануды, сондай-ақ білімді практикалық тұрғыдан қолдана білуге назар аударуды қамтиды. Осы әдісті қолдану нәтижесінде білім алушылар программалау тілдерін тереңірек түсінеді, командалық дағдыларды дамытады және ақпараттық технологиялар саласындағы кәсіби дайындықтарын жақсартады.

Аннотация: Основные принципы групповой технологии включают организацию групповых заданий, развитие коммуникативных навыков, использование современных технологий и инструментов обучения, а также сосредоточение внимания на умении применять знания с

практической точки зрения. В результате применения данного метода обучающиеся получают более глубокое понимание языков программирования, развивают командные навыки и улучшают свою профессиональную подготовку в области информационных технологий.

Abstract: The basic principles of group technology include the organization of group tasks, the development of communication skills, the use of modern technologies and learning tools, as well as focusing on the ability to apply knowledge from a practical point of view. As a result of using this method, students gain a deeper understanding of programming languages, develop team skills and improve their professional training in the field of information technology.

Бүгінгі таңда программалау тілдері қазіргі ақпараттық технологиялар мен информатика әлемінің ажырамас бөлігі болып табылады. Алайда, программалауды үйрену білім алушылар үшін, әсіресе жаңадан бастаушылар үшін белгілі бір қиындықтар тудыруы мүмкін. Оқу процесін жеңілдетіп, оны білім алушылар үшін қалай тиімдірек етуге болады? Бұл сұраққа жауаптардың бірі - топтық оқыту технологиясына негізделген программалау тілдерін оқыту әдістемесін қолдану. Бұл әдіс оқытушы мен білім алушылар арасында, сондай-ақ топтық тапсырмалар аясында білім алушылардың өздері арасында белсенді өзара әрекеттесуді қамтиды.

Бұл программалау тілдерін түсінуді жақсартуға ғана емес, сонымен қатар командалық дағдыларды, коммуникативті дағдыларды дамытуға, сонымен қатар заманауи технологиялар мен оқыту құралдарын игеруге мүмкіндік береді. Бұл жұмыста топтық оқыту технологиясына негізделген программалау тілдерін оқыту әдістемесі егжей-тегжейлі қарастырылады, оның артықшылықтары мен кемшіліктері бөліп көрсетіледі, сонымен қатар оны қолданудың практикалық аспектілері анықталады.

Топтық оқыту технологиясына негізделген программалау тілдерін оқыту әдістемесінің теориялық негіздері оқыту процесінде әлеуметтік өзара әрекеттесу мен мәдениеттің өзара әрекеттесуіне, яғни әлеуметтік-мәдени көзқарас тұжырымдамасына негізделген.

Бұл әдістеменің негізгі идеяларының бірі-оқытушы мен білім алушылар арасындағы, сондай-ақ білім алушылардың өздері арасындағы белсенді өзара іс-қимыл. Бұл өзара іс-қимыл тек білім беруді ғана емес, сонымен бірге оқуға қатысушылар арасындағы қарым-қатынас пен өзара әрекеттесу үшін жағдай жасауды да қамтиды.

Әдістеменің маңызды құрамдас бөлігі білім алушыларді бірлесіп жұмыс істеуге, білім мен тәжірибе алмасуға ынталандыратын топтық тапсырмаларды ұйымдастыру болып табылады. Бұл тәсіл қарым-қатынас дағдыларын дамытуға және топтық жұмыс шеңберінде өзара әрекеттесу деңгейін жақсартуға көмектеседі.

Бұл әдістеменің тағы бір маңызды аспектісі - веб-конференциялар, онлайн курстар, интерактивті платформалар және т.б. сияқты заманауи технологиялар мен оқыту құралдарын пайдалана алу. Олар оқу процесін білім алушыларға интерактивті түрде қол жетімді етуге көмектеседі, сонымен қатар оларға оқытушымен және оқу процесіндегі басқа қатысушылармен онлайн режимде байланысуға және ынтымақтасуға мүмкіндік береді.

Осылайша, топтық оқыту технологиясына негізделген программалау тілдерін оқыту әдістемесі оқыту процесін тиімдірек және интерактивті етуге мүмкіндік беретін оқытуға әлеуметтік-мәдени тәсілге негізделген кешенді тәсіл болып табылады.

Бұл әдістеменің маңызды элементі - әр білім алушыке жеке көзқарас. Оқытушы оқу процесін мүмкіндігінше тиімді ету үшін әр білім алушының дайындық деңгейін, қызығушылықтары мен қажеттіліктерін ескеруі керек.

Сонымен қатар, топтық оқыту технологиясына негізделген программалау тілдерін оқыту әдістемесін қолдану білім алушыларға қазіргі әлемдегі маңызды құзыреттілікке ие болып табылатын шығармашылық ойлау және проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Бұл әдістеменің басты артықшылықтарының бірі - білім алушылардың ынтасын, мотвациясын арттыру. Тренингке қатысушылар арасындағы топтық пен өзара әрекеттесу білім алушылардың қызығушылықтары мен оқуға деген ұмтылыстарын арттырады және білім алушыларға оқу процесінде кездесетін қиындықтарды жеңуге көмектеседі.

Алайда, топтық оқыту технологиясына негізделген программалау тілдерін оқыту әдістемесінің кейбір кемшіліктері бар. Мысалы, бұл тәсіл жеке оқытуды ұнататын немесе топтық тапсырмаларда өзін жайлы сезінбейтін білім алушылар үшін тиімсіз болуы мүмкін.
Тұтастай алғанда, топтық оқыту технологиясы негізінде программалау тілдерін оқыту әдістемесін пайдалану оқыту процесін неғұрлым интерактивті және тиімді етуге, сондай-ақ білім алушылардың коммуникативтік дағдыларын, командада жұмыс істеу дағдыларын және шығармашылық ойлауын дамытуға мүмкіндік беретін оқыту процесіндегі тиімді тәсіл болып табылады.

Қазіргі уақытта ақпараттық технологиялар адам өмірінде маңызды рөл атқарады. Қазіргі қоғам технологияға көбірек тәуелді және осыған байланысты Ақпараттық технологиялар саласындағы жоғары білікті мамандарға сұраныс артып келеді. Осы салада жұмыс істеу үшін қажетті маңызды дағдылардың бірі - программалау тілдерін білу.

Алайда, программалау тілдерін оқыту білім алушыларден жоғары мотивацияны және жаңа ақпаратқа тез бейімделуді талап ететін күрделі процесс болуы мүмкін. Осыған байланысты соңғы жылдары оқу процесін тиімдірек ете алатын программалау тілдерін оқытудың әртүрлі әдістеріне бағытталған көптеген зерттеулер пайда болды.

Топтық оқыту технологиясы негізінде программалау тілдерін оқыту әдістемесі осындай әдістердің бірі болып табылады. Оның тиімділігі мен практикада қолданылуы соңғы жылдары зерттеу тақырыбы болды. Осы зерттеулер барысында заманауи технологиялар мен топтық әдістерін қолдану программалау тілдерін оқыту процесін едәуір жақсарта алатындығы, оны интерактивті және тиімді ететіндігі, сонымен қатар білім алушылардың командалық дағдылары мен шығармашылық ойлауын дамыта алатындығы анықталды.

Зерттеудің контексті сонымен қатар COVID-19 пандемиясына байланысты әсіресе өзекті болып табылатын онлайн оқыту мен қашықтықтан жұмыс істеуді дамытумен байланысты. Топтық оқыту технологиясына негізделген программалау тілдерін оқыту әдістемесі онлайн оқыту жағдайында, әсіресе интерактивті және тиімді оқыту формаларын құру қажет болған кезде пайдалы болуы мүмкін.

Топтық оқыту технологиясына негізделген программалау тілдерін оқыту әдістемесінің негізгі артықшылықтарының бірі білім алушыларға материалды жақсы меңгеруге және дағдыларын дамытуға көмектесетін интерактивті тапсырмалар мен жобаларды құру мүмкіндігі болып табылады. Бұл тапсырмалар код алмасу, командалық жұмыс, кері байланыс, итерация процесі және т.б. сияқты әртүрлі компоненттерді қамтуы мүмкін.

Әдістеменің тағы бір маңызды аспектісі - командада жұмыс істеуге баса назар аудару. Білім алушылардың бір-бірімен және оқытушымен ынтымақтастығы топтық жұмыс дағдыларын дамытуға, сондай-ақ оқу процесіне мотивация мен қатысу деңгейін арттыруға ықпал етуі мүмкін. Сонымен қатар, онлайн оқыту платформалары және жобаларды басқару жүйелері сияқты заманауи технологияларды пайдалану оқу процесін икемді және білім алушыларға қолжетімді етуге көмектеседі. Онлайн оқыту сонымен қатар оқытушы мен білім алушылар арасындағы кері байланыс пен өзара әрекеттесу үшін қосымша мүмкіндіктер бере алады.

Осылайша, бірлесіп оқыту технологиясына негізделген программалау тілдерін оқыту әдістемесі программалау тілдерін оқыту процесінің тиімділігі мен сапасын арттыра алатын оқытудың перспективалық тәсілі болып табылады. Бұл әсіресе интерактивті және тиімді оқыту формаларын құру қажет болған кезде онлайн оқыту және қашықтан жұмыс істеу жағдайында пайдалы болуы мүмкін.

Топтық оқыту технологиясына негізделген программалау тілдерін оқыту әдістемесі келесі қадамдарды қамтиды:

Оқытудың мақсаттары мен міндеттерін анықтау: оқытушы оқу барысында қол жеткізуге болатын мақсаттар мен міндеттерді анықтайды. Олар белгілі бір ұғымдарды игеруге, практикалық дағдыларды үйренуге немесе жобаларды әзірлеуге байланысты болуы мүмкін.

Интерактивті тапсырмаларды құру: оқытушы білім алушыларға материалды жақсы меңгеруге және дағдыларын дамытуға көмектесетін тапсырмаларды әзірлейді. Бұл

тапсырмалар кодты бөлісуді, топтық жұмысты, кері байланысты, итерациялық процесті және т. б. қамтуы мүмкін.

Топтық жұмысты ұйымдастыру: оқытушы жобаларда немесе тапсырмаларда бірге жұмыс істейтін білім алушылар тобын құрады. Командада жұмыс істеу командалық жұмыс дағдыларын дамытуға, сондай-ақ оқу процесіне мотивация мен қатысу деңгейін арттыруға көмектеседі.

Заманауи технологияларды қолдану: оқытушы оқу процесін икемді және білім алушыларға қолжетімді ету үшін онлайн оқыту платформалары және жобаларды басқару жүйелері сияқты заманауи технологияларды пайдаланады. Онлайн оқыту сонымен қатар оқытушы мен білім алушылар арасындағы кері байланыс пен өзара әрекеттесу үшін қосымша мүмкіндіктер бере алады.

Кері байланыс және итерациялық процесс: оқытушы білім алушыларға тапсырмалар мен жобалар барысында кері байланыс береді. Итерациялық процесс білім алушыларға өз жұмыстарын жақсартуға және қателіктерінен сабақ алуға мүмкіндік береді.

Нәтижелерді бағалау және талдау: оқытушы білім алушылардың нәтижелерін бағалайды және қойылған мақсаттар мен міндеттерге қаншалықты сәтті қол жеткізілгенін талдайды. Бұл ақпаратты болашақта оқыту әдістемесін жақсарту үшін пайдалануға болады.

Тұтастай алғанда, оқыту технологиясы негізінде программалау тілдерін оқыту әдістемесі оқытушы мен білім алушылар арасында, сондай-ақ білім алушылардың өздері арасында белсенді өзара іс-қимылды болжайды. Бұл белсенді және позитивті оқу ортасын құруға ықпал етеді, бұл өз кезегінде оқу тиімділігін жақсарта алады. Сонымен қатар, программалау тілдерін оқытудың бұл тәсілі білім алушыларға командалық жұмыс дағдыларын дамытуға және болашақ кәсіби қызмет үшін маңызды мәселелерді бірлесіп шешуге көмектеседі.

Топтық оқыту технологиясына негізделген программалау тілдерін оқыту әдістемесі оқытудың жаңа және инновациялық тәсілі болып табылады. Ол дәстүрлі оқу орындарында да, онлайн білім беруде де қолданылуы мүмкін және әртүрлі курстар мен аудиторияларға бейімделуі мүмкін.

Контексттік зерттеу топтық оқыту технологиясына негізделген программалау тілдерін оқыту әдістемесінің дәстүрлі оқыту әдістерімен салыстырғанда бірқатар артықшылықтары бар екенін көрсетті. Біріншіден, бұл білім алушыларға оқу процесіне белсенді қатысу арқылы материалды тиімдірек игеруге мүмкіндік береді. Екіншіден, оқытудың бұл тәсілі білім алушыларға болашақ кәсіби қызмет үшін маңызды болып табылатын командалық жұмыс және тапсырмаларды бірлесіп шешу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Үшіншіден, топтық оқыту әдістемесі материалды тереңірек түсінуге және білім алушылардың ынтасын арттыруға ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелері сонымен қатар топтық оқыту технологиясына негізделген программалау тілдерін оқыту әдістемесін дәстүрлі оқу орындарында да, онлайн білім беруде де сәтті қолдануға болатындығын көрсетті. Ол әртүрлі курстар мен аудиторияларға бейімделуі мүмкін және оқу тиімділігін жақсартуға және материалды меңгеру деңгейін арттыруға көмектеседі.

Алайда, топтық оқыту технологиясы негізінде программалау тілдерін оқыту әдістемесін табысты іске асыру үшін қажетті ресурстарды, оның ішінде тиісті жабдықтар мен бағдарламалық қамтамасыз етуді, сондай-ақ оқытушылар мен білім алушыларды бірлескен жұмыс және коммуникация технологияларын пайдалануға оқытуды қамтамасыз ету қажет.

Топтық оқыту технологиясына негізделген программалау тілдерін оқыту әдістемесі білім алушыларға оқу процесіне белсенді қатысу және топтық жұмыс дағдыларын дамыту арқылы материалды тиімдірек игеруге мүмкіндік беретін оқытудың инновациялық тәсілі болып табылады. Сонымен қатар, оқытудың бұл тәсілі білім алушылардың мотивациясын арттыруға көмектеседі және материалды тереңірек түсінуге ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелері топтық оқыту технологиясына негізделген программалау тілдерін оқыту әдістемесін дәстүрлі оқу орындарында да, онлайн білім беруде де сәтті қолдануға

болатынын және оқу тиімділігін жақсартуға және материалды меңгеру деңгейін арттыруға көмектесетінін көрсетеді. Алайда, осы әдістемені табысты іске асыру үшін оқытушылар мен білім алушыларға бірлескен жұмыс және коммуникация технологияларын қолдануға Қажетті ресурстар мен оқытуды қамтамасыз ету қажет.

Қорытындылай келе, топтық оқыту технологиясы негізінде программалау тілдерін оқыту әдістемесі заманауи білім беру жүйесі үшін перспективті және тиімді болып табылатынын атап өтуге болады. Бұл тәсіл дәстүрлі оқытудың көптеген қиындықтарын жеңуге мүмкіндік береді, мысалы, білім алушылардың мотивациясының болмауы және материалды игеруде тиімділігінің болмауы.

Алайда, осы әдістемені іске асыру үшін тиісті курстар мен оқу материалдарын әзірлеуге, сондай-ақ білім алушылардың бірлескен жұмысын ұйымдастыруға және оларды топтық жұмыс пен коммуникация дағдыларына үйретуге назар аудару қажет. Бұдан басқа, тиісті технологиялар мен бағдарламалық қамтамасыз етудің қолжетімділігін қамтамасыз ету, сондай-ақ осы әдістемені өз тәжірибесінде тиімді пайдалана алатын оқытушылар кадрларын даярлау қажет.

Тұтастай алғанда, топтық оқыту технологиясы негізінде программалау тілдерін оқыту әдістемесі ақпараттық технологиялар саласындағы мамандарды неғұрлым табысты даярлауға әкелетін білім берудегі перспективті бағытты қамтиды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Д.С.Ильясова, М.К.Тасбулатова, Т.А.Оспанова. Бірінші сыныпта оқу үдерісін ұйымдастыру туралы әдістемелік ұсыныстар. Назарбаев Зияткерлік мектептері тәжірибесінен.

2. Жүнісбек Ә. Қазіргі заманғы педагогикалық технология негізі – сапалы білім. – //Қазақстан мектебі, No4, 2008.

3. М.Жампейісова. Оқыту тәрбиесі мен технологиясы. - Алматы, 2013.

4. Таубаева Ш. Т., Барсаи Б. Т. Оқытудың қазіргі технологиялары. - Алматы, 2005.

5. Ф. Б. Бөрібекова, Н. Ж. Жанатбекова. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар: Оқулық. – Алматы: 2014. – 360 бет.

6. Бакиров К.А., Намысова Г.А., Аушева И.У., Шаримова А.Г., Ғабдоллақызы Б., Байкенова Б.А «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығының баспасы. - 3-басылым. - Астана, 2014. - 292 б.

7. Глазкова А. В. Организация индивидуальной, групповой, коллективной деятельности. // Начальная школа. 1999. № 10.

8. Шмелева, О. В. Групповые технологии как средство формирования ключевых компетенций обучающихся на примере общественного смотра знаний / О. В. Шмелева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2016. — № 12 (116). — С. 932-934.

9. Б.И.Иманбекова.,Ф.Т.Саметова. Бастауыш мектепте оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру. - Алматы, 2004.

ЦИФРОВОЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УПРАВЛЕНИИ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНЫМ ПРОЦЕССОМ

Кайынбаева Н.А.
педагог-эксперт,заместитель директора по учебной работе, учитель математики и информатики КГУ «Комплекс средняя школа – детский сад имени Трофима Клименко» ОО по Уланскому району УО ВКО, Восточно-Казахстанская область, Казахстан
Барабанова Т.А.
педагог-исследователь, заместитель директора по учебной работе, учитель информатики КГУ «Опытнопольская средняя школа» ОО по Глубоковскому району УО ВКО, Восточно-Казахстанская область, Казахстан

Андатпа: Цифрлық технологияларды қолдану басқару іс-әрекетінің үдерісін жылдамдатады және тұтастай алғанда оның тиімділігін арттырады. Мақалада директордың оқу ісі жөніндегі

орынбасарының жұмысында электрондық кестелердің мүмкіндіктерін пайдалану әдістері мен құралдары берілген. Ақпаратты жылдам пайдалануға және қажет болған жағдайда жауап беруге мүмкіндік беретін бұлтты технологияларды қолдану арқылы ақпаратты жүйелеу әдістері қарастырылады.

Аннотация: Применение цифровых технологий ускоряет процесс управленческой деятельности и, в целом, повышает ее эффективность. В статье представлены методы и способы применения возможностей электронных таблиц в работе заместителя директора по учебной работе. Рассмотрены способы систематизации информации с применением облачных технологий, которые позволяют оперативно использовать информацию и реагировать в случае необходимости.

Abstract: The use of digital technologies speeds up the process of management activities and, in general, increases its efficiency. The article presents methods and means of using the capabilities of spreadsheets in the work of the Deputy Director for Academic Affairs. Methods for systematizing information using cloud technologies are considered, which allow you to quickly use information and respond if necessary.

Цифровизация образования в Казахстане - это процесс внедрения информационных технологий в образовательную систему, с целью повышения качества обучения и доступности образования для всех граждан.

В последние годы Казахстан активно работает над цифровизацией образования. Основные направления цифровизации включают в себя:

1. Создание электронных образовательных ресурсов: разработка электронных учебников, онлайн-курсов и платформ для дистанционного обучения. Это позволяет студентам и учителям иметь доступ к актуальной информации и современным методикам обучения.

2. Внедрение электронных журналов и систем управления образованием: автоматизация процессов ведения учета успеваемости, контроля посещаемости и оценок, что позволяет родителям и учителям в режиме реального времени отслеживать успехи учеников.

3. Онлайн-обучение и дистанционное образование: это позволяет учащимся получать образование вне границ школы или университета, особенно в удаленных регионах страны. Также это способствует повышению доступности образования для людей с ограниченными возможностями.

4. Научно-техническое развитие: содействие и поддержка научных исследований в области цифровизации образования, разработка инновационных подходов и методик обучения.

Цифровизация образования в Казахстане имеет ряд преимуществ. Она способствует повышению качества образования, развитию информационной грамотности учащихся, повышению мотивации к обучению и продвижению новых технологий в образовательную среду. Кроме того, цифровизация позволяет оптимизировать процессы управления образованием и улучшить коммуникацию между участниками образовательного процесса, т.е. Цифровой менеджмент позволяет собирать и анализировать большие объемы данных о учебном процессе, таких как результаты контрольных работ и экзаменов, анкеты и отзывы учащихся и родителей и т.д. Это позволяет школьным администраторам и педагогам быстро выявлять проблемные места в учебном процессе и принимать соответствующие меры для их устранения.

И очень часто в работе заместителя директора необходимо оперативно собрать какие-либо данные в табличном виде. И в этом нам помогает приложение Google – GoogleSheets, или «Google Таблицы» – это бесплатный сервис для работы с электронными таблицами. Его аналог – Excel от MicrosoftOffice.

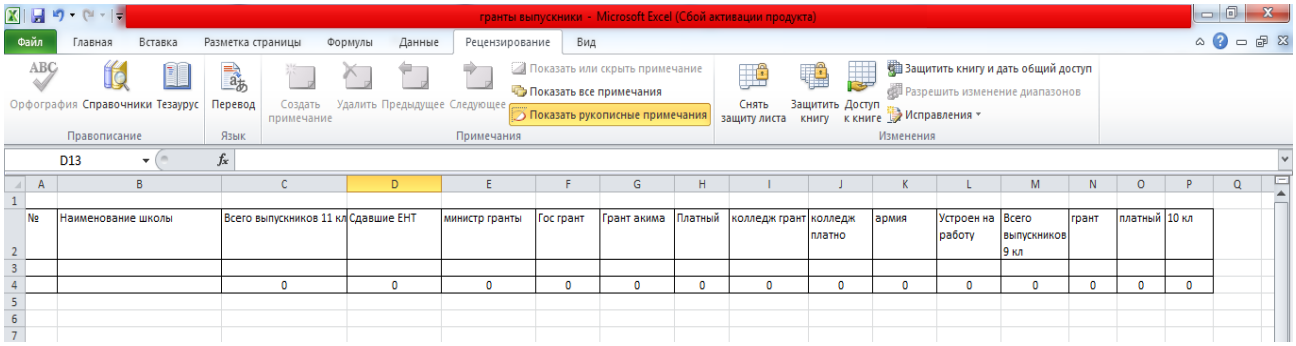
В сервисе можно создавать и редактировать файлы, просматривать их вместе с другими пользователями. Строить графики и диаграммы в цвете. Использовать встроенные формулы, анализировать информацию с помощью сводных таблиц.

Открыть документ можно как с компьютера, так и с мобильного телефона. А когда вы внесёте изменения, они сохранятся автоматически. При этом данные не потеряются – всё фиксируется в истории версий.

GoogleSheets совместимы с Excel. Вы можете открыть файл Excel в этом сервисе, преобразовать его в таблицу Google, и обратно.

Рассмотрим это более детально на конкретном примере:

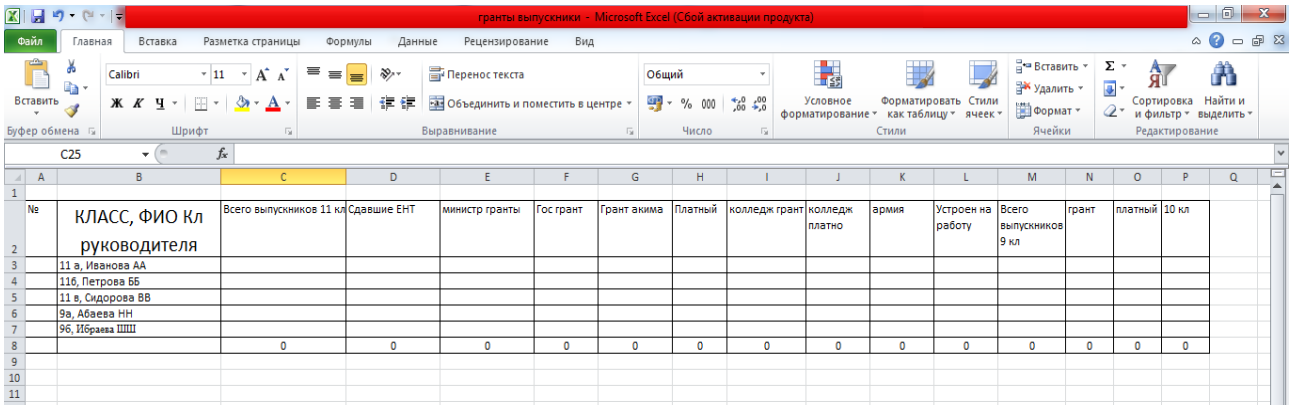
Например, пришла таблица по выпускникам, поступившим или не поступившим на грант:

Для того чтобы ее заполнить нам необходимо ее перенаправить классным руководителям. Но!... Данную таблицу мы немного отредактируем, файл преобразуем в Google Таблицы, поставим защиту на ячейки с формулами, откроем совместный доступ для редактирования и отправим ссылку классным руководителям.

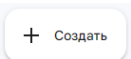
Теперь все эти действия рассмотрим по порядку:

1) Так как у нас имеется не один 9-ый и не один 11-ый класс, мы вставим дополнительные строки для классов, а столбец назовем «Класс и ФИО классного руководителя». Проверим все формулы, которые нам нужны.

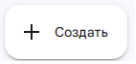

2) Теперь преобразуем наш файл в Google Таблицу. Сделать это можно несколькими способами, но не во всех способах можно проставить защиту ячейки. Покажу один, в котором можно поставить защиту на диапазон ячеек:

- открыть браузер Google

- в приложениях Google открыть Диск – создать – загрузить файлы. В открывшемся окне выбрать необходимый файл «Гранты выпускники» - открыть. Файл с расширением .xlsx появится на диске.

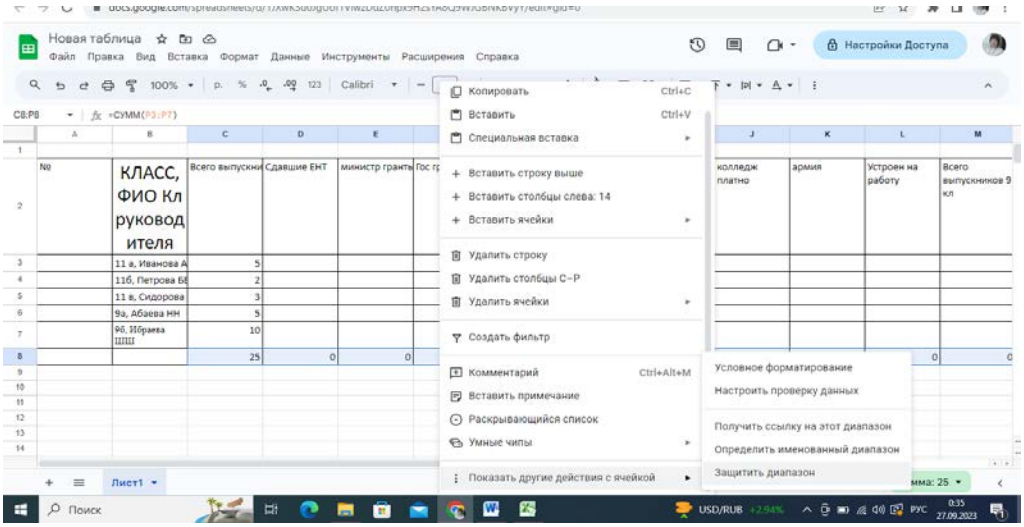

- Теперь в левом углу сверху нажимаем создать - Google Таблицы. Появится вкладка «Новая таблица».

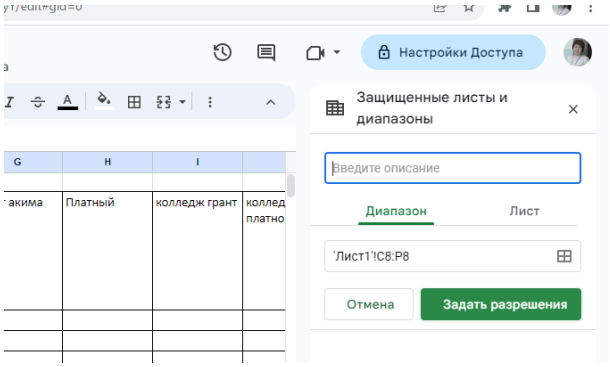

- Из файла с расширением .xlsx скопируем таблицу в «Новую таблицу» (для того чтобы можно было поставить защиту ячеек)

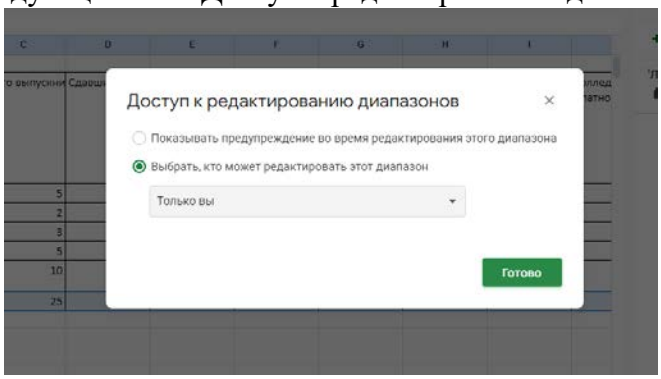
- Выделить диапазон ячеек, которые надо защитить - Правая кнопка мыши - Показать другие действия с ячейкой – защитить диапазон

- в появившемся окне справа с диапазоном защищаемых ячеек выбрать «Задать разрешения».

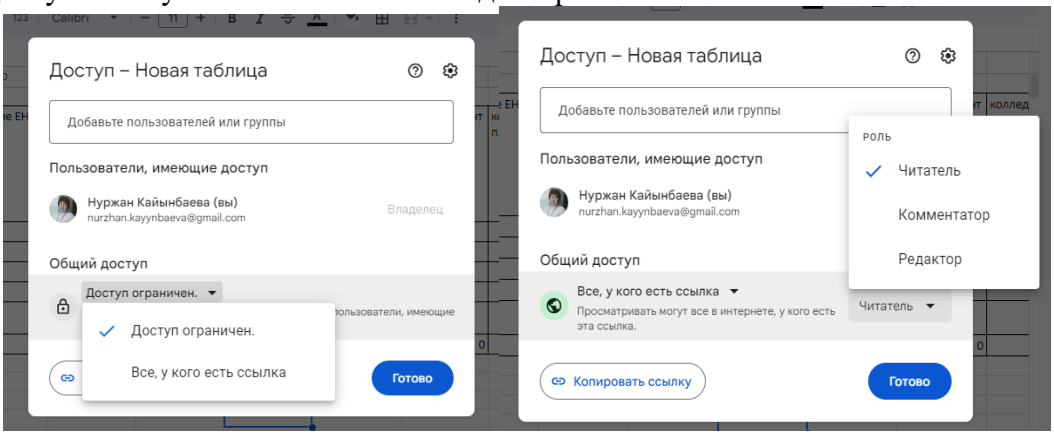

- появится следующее окно Доступ к редактированию диапазонов - Готово

Осталось выполнить Настройки доступа и отправить ссылку:

- в правом верхнем углу «Настройки доступа» - в появившемся окне «Доступ», выбрать общий доступ – все у кого есть ссылка – Редактор – Готово.

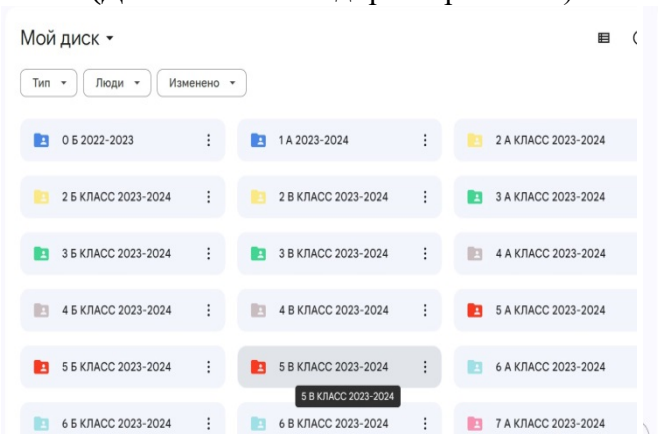
Далее копируем ссылку, открываем WhatsAppWeb и отправляем ссылку классным руководителям.

Классные руководители проходят по ссылке на интересующий нас файл, Вы в свою очередь можете наблюдать, сколько человек сейчас в нашем документе. После заполнения ничего сохранять не нужно! Программа все сохраняет сама. Таким образом, мы собрали информацию в одну строчку, данные, которых и будем отправлять.

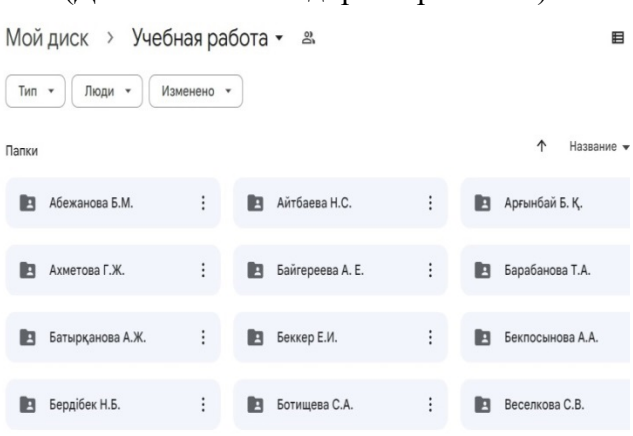
Но, в работе заместителя директора существуют не только оперативные сборы информации, но и отчеты, которые мы сдаем каждую четверть, а именно качество знаний. Для сбора информации по качеству знаний мы тоже применяем приложение Google - «Google Диск». Но никакие приложение Google не будут работать без аккаунта, поэтому сначала был создан школьный аккаунт, доступ к которому имеет администрация.

Приложение «Google Диск» в школьном аккаунте имеет свою структуру:

по классам
(Для заместителя директора по ВР)

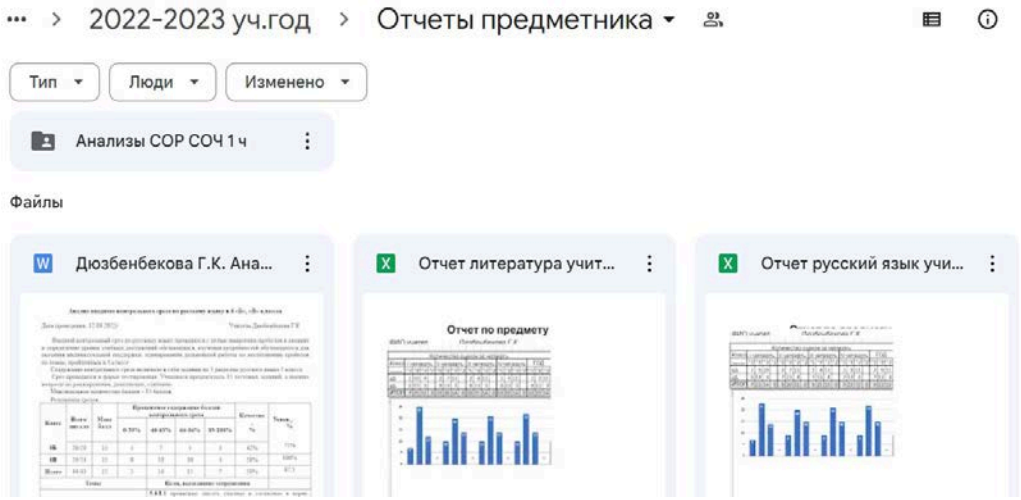

по учителям
(Для заместителя директора по УР)

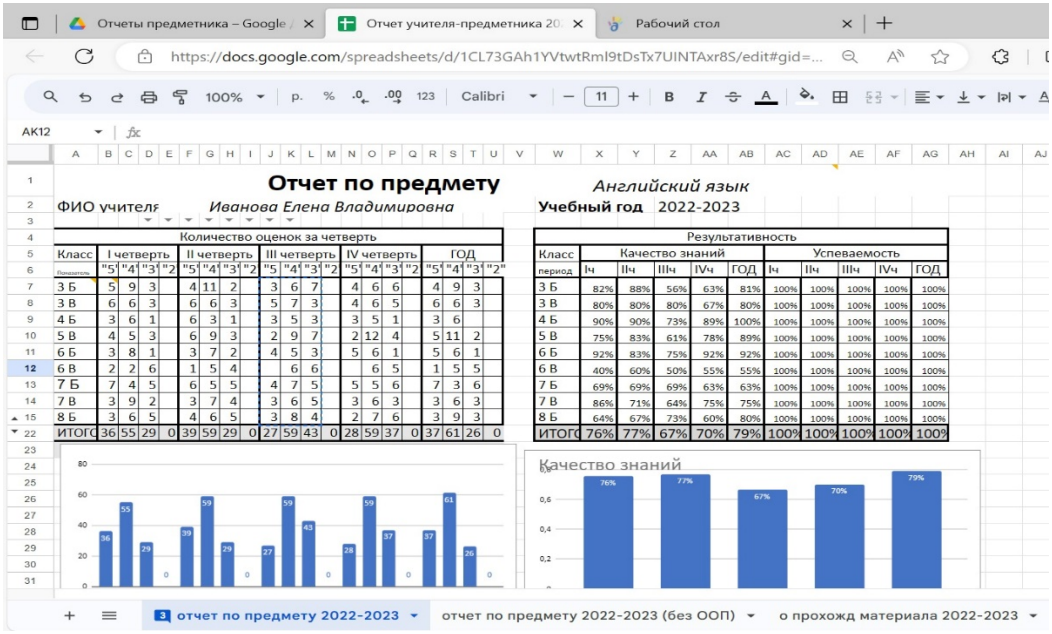

И так как мы говорим о качестве знаний, рассмотрим то, что имеется в папке у учителя. Сюда мы кладем:

- анализы СОР и СОЧ
- отчет по предмету в разрезе каждой четверти
- анализ работы учителя за год и т.д.

Для формирования отчета по качеству знаний используем отчет по предмету, в котором прописаны фамилия учителя, преподаваемый предмет, учебный год, в табличном виде расписаны количество оценок за каждую четверть и соответствующее качество знаний по классам, а так же построена диаграмма к табличным данным.

Помимо приложений Google мы в своей работе очень часто используем приложения от MicrosoftOffice, такие как:

- текстовый редактор MicrosoftWord
- приложение для создания презентаций PowerPoint
- табличный процессор MicrosoftExcel и т.д.

Электронные таблицы позволяют упрощать наши ежедневные задачи и экономить время, поэтому мы используем возможности табличного процессора MicrosoftExcel когда нам необходимо выполнить:

- Отчет по успеваемости
- Подсчет стажа
- Нагрузка по часам
- Подсчет часов на тарификацию
- Учет количества посещенных уроков
- Различные списки
- Анализ СОР и СОЧ

Иногда возникает необходимость подсчета стажа работы, возраста (как взрослых так и учащихся), и т.п. Здесь на помощь приходят функции работы с датами. Рассмотрим практическое применение использования функции с датами в работе Excel. Их достаточно много. Мы рассмотрим некоторые из них.

Итак, задача состоит в том, чтобы подсчитать стаж у вновь принятого сотрудника.

Решение:

Создать лист в книге Excel.

Переименовать его по ФИО сотрудника.

На листе заполнить данные из трудовой книжки. (столбцы A,B,C,D)

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	ФИО	Место работы	Принят	Уволен	Отработанные	Лет	Месяцев	Дней
2	ФИО	место работы 1	15.08.1991	31.03.1995	1324	3	7	16
3	ФИО	место работы 2	01.04.1995	11.01.2021	9417	25	9	10
4	ФИО	место работы 3	12.01.2021	01.09.2023	962	2	7	20
5	ФИО				0	0	0	0
6	ФИО				0	0	0	0
7	ФИО				0	0	0	0
8	ФИО				0	0	0	0
9				ИТОГ:	11703	32	0	15
10								

4. Внести формулы для расчета в ячейки E2: =D2-C2, F2: =РАЗНДАТ(C2;D2;”y”), G2: =РАЗНДАТ(C2;D2;”ym”), H2: =РАЗНДАТ(C2;D2;”md”),. С помощью функции автозаполнения скопировать формулы на остальные ячейки диапазона

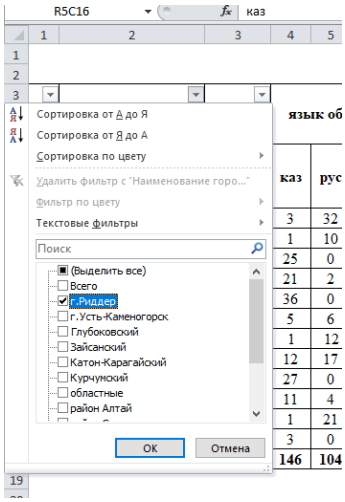
	A	B	C	D	E	F	G	H
1	ФИО	Место работы	Принят	Уволен	Отработанные дни	Лет	Месяцев	Дней
2	ФИО	место работы 1	33465	34789	=D2-C2	=РАЗНДАТ(C2;D2;"y")	=РАЗНДАТ(C2;D2;"ym")	=РАЗНДАТ(C2;D2;"md")
3	ФИО	место работы 2	34790	44207	=D3-C3	=РАЗНДАТ(C3;D3;"y")	=РАЗНДАТ(C3;D3;"ym")	=РАЗНДАТ(C3;D3;"md")
4	ФИО	место работы 3	44208	45170	=D4-C4	=РАЗНДАТ(C4;D4;"y")	=РАЗНДАТ(C4;D4;"ym")	=РАЗНДАТ(C4;D4;"md")
5	ФИО				=D5-C5	=РАЗНДАТ(C5;D5;"y")	=РАЗНДАТ(C5;D5;"ym")	=РАЗНДАТ(C5;D5;"md")
6	ФИО				=D6-C6	=РАЗНДАТ(C6;D6;"y")	=РАЗНДАТ(C6;D6;"ym")	=РАЗНДАТ(C6;D6;"md")
7	ФИО				=D7-C7	=РАЗНДАТ(C7;D7;"y")	=РАЗНДАТ(C7;D7;"ym")	=РАЗНДАТ(C7;D7;"md")
8	ФИО				=D8-C8	=РАЗНДАТ(C8;D8;"y")	=РАЗНДАТ(C8;D8;"ym")	=РАЗНДАТ(C8;D8;"md")
9				ИТОГ:	=СУММ(E2:E8)	=РАЗНДАТ(0;E9;"y")	=РАЗНДАТ(0;E9;"ym")	=РАЗНДАТ(0;E9;"md"
10								
11								

Количество строк при расчете должно соответствовать количеству соответсвующих периодов в трудовой книжке.

Помимо работы с функциями и формулами, очень часто приходится использовать фильтрацию данных. Когда дело доходит до фильтрации данных, Excel предоставляет множество возможностей как это сделать. Если у вас есть база данных с большим количеством записей, вы можете отфильтровать данные, так чтобы отображалась только нужная информация. Затем, когда вы удалите фильтр, вы снова сможете увидеть все свои данные. Например, выгрузка из НОБД контингента или персонала приходит со всеми данными по области. И для того, чтобы в большом списке найти только свою школу, сначала выберите данные, которые хотите отфильтровать, затем на вкладке Главная на панели инструментов выбираем пункт "Сортировка и фильтр", находим значок в виде "лейки" с надписью Фильтр и нажимаем его. Теперь у ваших столбцов должны появиться стрелки рядом с каждым из заголовков.

№	Наименование городов/районов	всего школ	язык обучения			сменность обучения		количество детей в смене		количество предшкольных классов	в них детей			всего детей с 1 по 11 класс			1 класс			
			каз	рус	смешанная	в одну	в 2	в 1 смене	во 2 смене		всего	каз	рус	всего	каз	русс	кол-во классов-комплектов	всего	каз	русс
1	район Алтай	37	3	32	2	24	13	5473	1898	40	403	78	325	7371	792	6579	52	825	105	720

Щелкните стрелку в заголовке столбца, затем выберите Текстовые фильтры или Числовые фильтры, после чего отметьте флажками данные, которые Вы хотите просмотреть. Нажмите Ок.

Все остальные данные будут отфильтрованы или временно скрыты. Будут видны только строки, в которых содержатся выбранные данные. Вы можете использовать столько фильтров, сколько нужно, чтобы сузить результаты отображения. Чтобы добавить еще один Фильтр в уже отфильтрованной таблице выбираете параметр, по которому Вам необходимо сузить результат отображения и повторите операцию предыдущего шага. В результате, применив Фильтр, мы получим отображение той информации, которая нам необходима.

Таким образом, в целом, цифровой менеджмент в управлении учебно-воспитательным процессом в школе позволяет повысить его эффективность, доступность и качество, а также обеспечить более прозрачное взаимодействие между администрацией и учителями, а также между учениками, учителями и родителями.

Однако, цифровизация образования также встречает ряд препятствий и вызовов. К ним относятся отсутствие доступа к высокоскоростному интернету в некоторых регионах, ограниченные технические возможности школ и университетов, недостаточная квалификация учителей в области информационных технологий.

Для успешной цифровизации образования в Казахстане необходимо уделить внимание развитию технической инфраструктуры, повышению квалификации учителей и поддержке инноваций в образовательной сфере. Только таким образом страна сможет справиться с вызовами цифровой эпохи и создать современную и эффективную систему образования.

Список использованных источников

1. Сивинский А. М., Куламбаева К. К., Таргамадзе В. Программно-аппаратные средства поддержки педагогического процесса в современной школе //Методологические проблемы современной педагогики и образования. – 2019. – С. 302.

2. Начкебия М. С. Регламентация управленческого труда в условиях развития цифровых технологий //Экономико-управленческий конгресс. – 2020. – С. 156-161.

3. Степанова Т. Ю. и др. Комбинирование сервисов Google и систем управления обучением в образовании //Роль научно-исследовательской работы обучающихся в развитии АПК. – 2020. – С. 428-431.

4. Сайлаубекқызы А., Касенова А. А. Структура и применения облачных технологий «Google Диск».

БОЛАШАҚ ИНФОРМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІН 4К МОДЕЛІ НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Қожан А.Е.
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, магистрант,
Сәлғожа И.Т.
PhD, аға оқытушы**,** Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Қазіргі заман технология заманы екені бәрімізге белгілі. Бұл дегеніміз көп ұзамай роботтар біз үшін бәрін жасай алады. Адам баласы роботтардан кешенді міндеттерді шешу; сыни тұрғыдан ойлау; шығармашылық ойлау; адамдарды басқару; командада жұмыс жасай алу деген секілді қастиеттермен алда тұр. Зерттеу нәтижесі болашақ информатика мұғалімдерін даярлауда 4К моделінің қажет екенін көрсетеді.

Аннотация: Все мы знаем, что современность-это эпоха технологий. Это означает, что вскоре роботы смогут сделать для нас все. Человек опережает роботов такими заговорами, как решение комплексных задач; критическое мышление; творческое мышление; управление людьми; умение работать в команде. Результаты исследования показывают, что в подготовке будущих учителей информатики необходима модель 4К.

Abstract: We all know that modernity is the era of technology. This means that soon robots will be able to do everything for us. Man is ahead of robots with such conspiracies as solving complex problems; critical thinking; creative thinking; managing people; the ability to work in a team. The results of the study show that a 4K model is needed in the training of future computer science teachers.

Осы ғасырда орын алған жаһандану қоғамның жалпы өмірінде, соның ішінде білім беру секторында өзгерістерге әкелді. Бұл дәуірде білім беру 21 ғасырда қажетті қабілеттерді дамыта алуы керек. 21 ғасырда оқыту алдында әрбір адам сыни тұрғыдан ойлау, сауаттылық білім мен қабілеттерге ие болуы, ақпараттық-коммуникациялық технологияны меңгеруі қажет [1].

Содан кейін 21 ғасырдағы білім беру студенттердің айналасындағы мәселелерді шеше алатындай оқудағы интеллектуалдық қабілеттерін қалыптастыруды мақсат етеді [2]. Осы түсініктемелерге сүйене отырып, студенттер үйретін және меңгеруі тиіс дағдылар қоғамда бар мәселелерді шешуге бағытталғанын түсінуге болады.

ЖОО-да болашақ информатика мұғалімдерін даярлау барысында мынадай өзекті мәселелер: білім беру ісінде 4К моделін негізге алу; жаңа форматтағы электрондық басылымдар мен ақылды оқыту кітаптарын шығару; инновациялық ресурстармен жабдықталу секілді міндеттер. Болашақ информатика мұғалімдерін даярлау барысында «4К» тобындағы дағдыларды жетілдіруді негізге алуды қарастырсақ. Бүгінгі таңда кез-келген адамның теориялық білімінің болуы жеткіліксіз, қазіргі әлемде өмір сүру үшін оған белгілі бір құзыреттер, яғни өзгермелі әлемге тез бейімделуге мүмкіндік беретін дағдылар мен психологиялық дайындық қажет. Қазіргі білім беру қауымдастығында "4К" деп аталатын сауаттылықтың жаңа тізімі танымал болып келеді шығармашылық, ынтымақтастық, қарым-қатынас, сыни ойлау [3].

4К моделі болашақ информатика мұғалімдеріне проблемаларды сыни тұрғыдан қарастыруға және қажет болған жағдайда сәйкес деректерді шығаруға және бағалауға, идеяларды, теориялар мен гипотезаларды сынауға және оларды ақпараттық дәуірді сипаттайтын ақпараттарды сәтті саралауға көмектеседі [4].

Қазіргі білім беру қауымдастығында "4К" деп аталатын сауаттылықтың жаңа тізімі танымал болып келеді шығармашылық, ынтымақтастық, қарым-қатынас, сыни ойлау. Н.С.Асанова (2021) Елбасы Н.Ә.Назарбаев 2018 жылғы 5 қазанда «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» атты Қазақстан халқына Жолдауында білім берудегі 4К моделін зерделеудің өзекті мәселелерін талқылау және мұғалімдердің кәсіби дағдыларын дамытудың стратегиялық бағыттары мен даму болашағын анықтау қажеттігін нақты атап көрсеткен. 21 ғасырдағы білім ғылым мен техниканың және индустриалды әлемнің даму талаптарына жауап бере алатын құзыретті студенттерді қалыптастыруға қабілетті болуы керек [5].

Шығармашылық - бұл мәселелерді шешуге (соның ішінде кәсіби) жаңа көзқарастарды ұсыну және дамыту, сұрақтарға жауап беру, тақырыппен бетпе-бет келу немесе білімді қолдану, синтездеу және түрлендіру арқылы ойды білдіру болып табылады. Инновациялық нәтижелерді көрсету, шешімді жүзеге асыру үшін барабар ресурстарды қабылдау дағдылары жатады К.С. Зайцева (2021). Дегенмен, адам баласы шығармашыл дамыған сайын, жауапкершілігі азая түседі. Мысалы, шығармашыл дамыған адам көп жағдайда мәселелер мен кедергілерді эмоция арқылы шешеді. Қандай да бір мәселені шешу үшін немесе шешім қабылдау үшін эмоцияға берілмеген жөн. Шығармашылық ойлауға музыка, поэзия, би, драмалық әдебиет сияқты бақыланатын нәрселерді жатады. Бұл құзырет көбінесе өнер адамдарының бойынан табылу керек дағды болып табылады. Бірақ шығармашылық дағдысы бұл пайымдауға, жаңа көзқарастарға, тың көзқарастарға жетелейтін ойлаудың бір түрі болғандықтан информатика, физика, математика сынды нақты ғылымдарда да жаңаша түсіну және жаңаша көру тәсілі керек. Сол себепті де болашақ информатика мұғалімдеріне де шағармашыл даму керек деп санаймын [6].

Ынтымақтастық - адамдармен тиімді қарым-қатынас және командамен жұмыс жасауға керекті құзырет болып табылады. Ынтымақтастықкөмек сұрай білу және көмектесуге дайын болу ретінде сипатталады; біреудің пікірін тыңдау және басқа ұсыныстармен келісу, тіпті өз ұсыныстарына зиян келтіру; команданың тапсырмасы бойынша жұмыс барысында жұмыстың жеке бөлігін топтың жалпы жұмысына енгізу, сондай-ақ өз үлесін анықтау және ұжымдық нәтижені өз үлесі ретінде бағалау К.С. Зайцева (2021). Алайда, топпен жұмыс жасауда барлығының міндеті әр түрлі болып, біреу аз, біреу көп жұмыс жасауы мүмкін. Бұл жағдай кейбір адамдардың шамына тиері сөзсіз. Топпен жұмыс жасай алмайтын адамдар үшін тиімсіз. Бірақ, ынтымақтастық құзіретін әр түрлі әдіс бойынша дамытуға болады. Әрбір адамның, тұлғаның және жалпы қоғамның қазіргі өміріндегі күрделіліктің артуы, біздің мәселелеріміздің шешімдері жан-жақты және күрделі болуы керек дегенді білдіреді. Теңдік

пен бостандық, даралық пен қоғам, дәстүрлер мен инновациялар, автократия мен демократия арасындағы тепе-теңдікті іздеуде біртұтас шешімдер табуды үйрену керек М. А. Пинская, А. М. Михайлова (2020). Сондықтан, ынтымақтастық құзыреті барлық адамдар үшін керек дағды болып табылады. Сонымен қатар, оқытуда, білім алмасуда, ортақ мақсаттарға қол жеткізуде, екі және одан да көп адамдардың қызметі саласында бір және одан да көп жобаларға қол жеткізуде тиімді дағды деп ойлаймын.

Қарым – қатынас - идеяларды, тұжырымдамаларды, конструкцияларды кеңінен талқылау, ресурстар мен құралдарды таңдауға сұраныстарды дұрыс ұсыну, оларды бірге талқылау, осы идеялар туралы ойлармен бөлісу мүмкіндігі К.С. Зайцева (2021). Дегенмен, бұл құзірет жеке жұмыс жасағысы келетін немесе өз ойын дұрыс деп санайтындар үшін тиімді болмауы мүмкін. Мысалы, жеке форумдарда сөз сөйлеп немесе дебаттарда сөйлеп жүрген адам үшін қиынға соғады деп ойлаймын. Немесе кішкентай кезінен жауапкершілікті өз мойнына алып, Қандай да бір шешім қабылдауда бір өзі жұмыс жасаған адам үшін күрделілік тудыруы мүмкін. Бірақ, командадағы жұмысы үшін жауапкершілікті өз мойнына ала білу және өзара байланысты түсініп, жалпы нәтижеге жауапкершілікпен қарау. Жобаны құру үшін жұмсалған ресурстарды (уақытты, кеңістікті, пайдаланылатын материалдарды және достық байланыстарды) құрметтеу қарым-қатынас дағдысы дамыған адамның ісі болып табылады. Сондықтан, қарым-қатынас дағдысы адам үшін тиімді құзіреттердің бірі деп ойлаймын. Сонымен қатар, қарым-қатынас білім алушының мұғалімге, сыныптастарына сұрақтар қою және олардың сұрақтарына олар үшін түсінікті түрде жауап беру қабілетінде көрінеді, қажет болған жағдайда хабарламаларда немесе пайымдауларда түсініксіз болып шығатын нәрсені түсіндіруге және өз кезегінде өз идеялары мен ұсыныстарын түсіндіре білуге тиімді дағды болып табылады.

Сыни тұрғыдан ойлау - зерттеу және жобалау іс-әрекетінде негізгі ойлау және сөйлеу дағдыларын біріктіре отырып, белгілі бір көзқарасты негіздеудің әртүрлі нұсқаларын қолдана отырып, пікірталас жүргізу дағдыларын білдіреді.

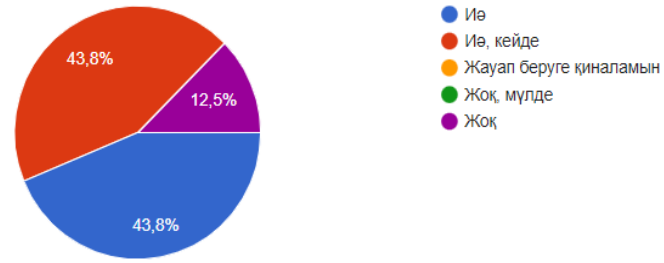
Сыни тұрғыдан ойлау-ақпараттық шындықпен тиімді өзара әрекеттесуге мүмкіндік беретін ойлау стратегиялары мен коммуникативтік қасиеттер жүйесі. Болашақ информатика мұғалімдері үшін таптырмас құзіреттердің бірі К.С. Зайцева (2021) . Дегенмен, сыни турғыда ойлайтын адам тек өзінің ойы дұрыс деген қағидыны ұстануы мүмкін. Оларға дұрыс емес екенін дәлелдеп тұрса да, айтқанынан қайтпайтын қасиеті басым болады. Бірақ, сыни тұрғыдан ойлау - қабылданған фактілерге, нормаларға немесе құндылықтарға сәйкес нақтылықты көрсетеді. Мәлімдемелерді немесе ақпарат жүйелерін тексеруге бағытталған ойлау әрекеттерінің реттілігі болып табылады. Нарық заманында әрбір азамат табысты өмір сүру үшін кез келген өзгерістерге жылдам икемделуге қажетті құзыреттіліктерді меңгеруі шарт. Жаңа ғасыр дағдыларын қалыптастыру үшін тұлғаның өзін-өзі міндеттеуі мен мұғалімдердің пәндік құзыреттіліктерді қалыптастыруды жүзеге асыруы талап етілуде. Қазіргі орта білім беру жүйесіндегі аталған аса жауапты мақсаттан күтілетін нәтиженің мүмкіндігі педагог кадрлардың кәсіби құзыреттілігіне байланысты, яғни ЖОО-да болашақ педагогтерді 4К моделі негізінде дайындау мәселесі өзекті болып тұр С.А. Сулейменова (2020). Сондықтан, сыни ойлаудың негізгі элементтері ретінде бірнеше дағдыларды ажыратуға болады.

"4К" құзыреттілігін қалыптастыру және бағалау мәселелері де шығармашылықпен қарауға тұрарлық, бірақ оның салдары туралы ұмытпау керек, артықшылықтар мен тәуекелдерді бағалау керек, ең бастысы – өз жұмысының нәтижелері үшін жауап беру. Сонымен қатар, жобалау қызметі, кейстік міндеттер, нақты өндірістегі кәсіби міндеттерді шешу білім алушыларға тәжірибе жинақтауға, әртүрлі салалардан білім алуға және кәсіби шешімдер қабылдауға үйренуге мүмкіндік береді. Сондықтан, қазіргі таңда адам баласы жан – жықты болуы тиіс деп есептеймін, бұл заман талабы. Сонымен қатар, білім беру жүйелерінің әр түрлі жастағы адамдардың жеке қабілеттері мен қажеттіліктеріне сәйкес келуі маңызды [7][8].

Зерттеуде сипаттамалық сапалық әдістер қолданылады. Алынған деректерге назар аударылды. 4к моделінің қажеттілігін білу мақсатында оқытушылардан және магистранттардан онлайн сауалнама алынды. Сауалнама Google Forms арқылы алынды.

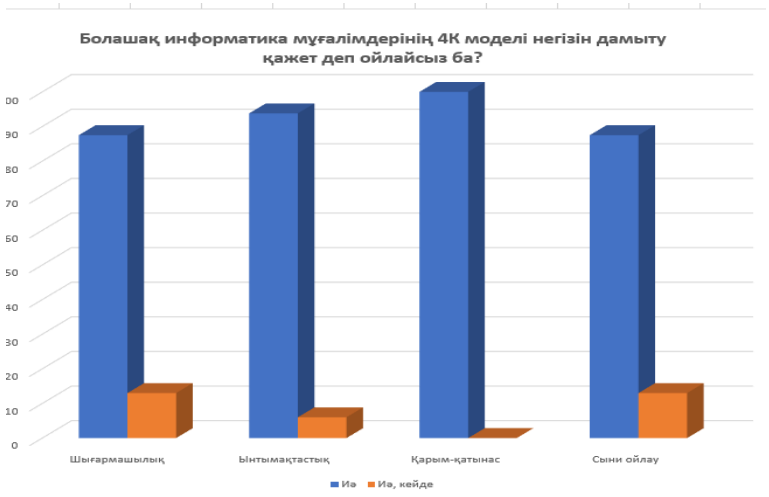
Сауалнама 9 сұрақтан тұрды. Зерттеуге барлығы Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университетінің 16 PhD аға, магистр оқытушылары және 1,2 курстың 24 магистранты қатысты. Оқытушылар жас аралығы 27-60, магистранттар 22-33 жас аралығын қамтыды. Сауалнама ашық түрде алынды. Қатысушылар деректері ашық көрсетілді. Тесті дайындау және құрастыру кезінде 4к қажеттілігі және сабақ барысында қолданылуы ескерілді. Сауалнама алынбас бұрын бірнеше тексрістен өтті. Зерттеудің мақсаты 4к моделі негізінде болашақ информатика мұғалімдерін оқытудың қажеттілігін анықтау [9].

Оқытушылардың басым көпшілігі (87.5%) 4К моделінен хабары бар екенін көрсетті және (81.3%) болашақ информатика мұғалімдерін 4К моделін негізінде оқытудың қажеттілігі бар деп белгілеген. Оқытушылар (47.3%) өз сабағын студенттердің 4К моделінің (шығармашылық, ынтымақтастық, қарым-қатынас, сыни ойлау) құзіреттерін дамыта отырып оқытамын десе, (12.5%) мүлде қоладанбайтынын көрсеткен.

1-сурет. Оқытушылар өз сабағын студенттердің 4К Моделінің (шығармашылық, ынтымақтастық, қарым-қатынас, сыни ойлау) құзіреттерін дамыта отырып оқытуы

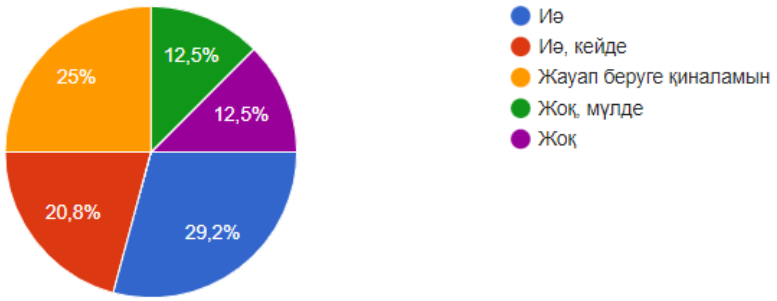
Оқытушыларға 4К моделінің шығармашылық, ынтымақтастық, қарым-қатынас, сыни ойлау құзыреттерін жеке жеке сауалға қойдық. Сауалда болашақ информатика мұғалімдерінің шығармашылық, ынтымақтастық, қарым-қатынас, сыни ойлау құзыреттерін дамыту қажет деп ойлайсыз ба? Деген сұрақ қарастырылды. 4К моделінің шығармашылық (87.5%), ынтымақтастық (93.8%), қарым-қатынас (100%), сыни ойлау (87.5%) жауаптарын алдық. Жауаптарды диограмма бойынша да қарастырдық. Жауапты Excel арқылы шығардық [10].

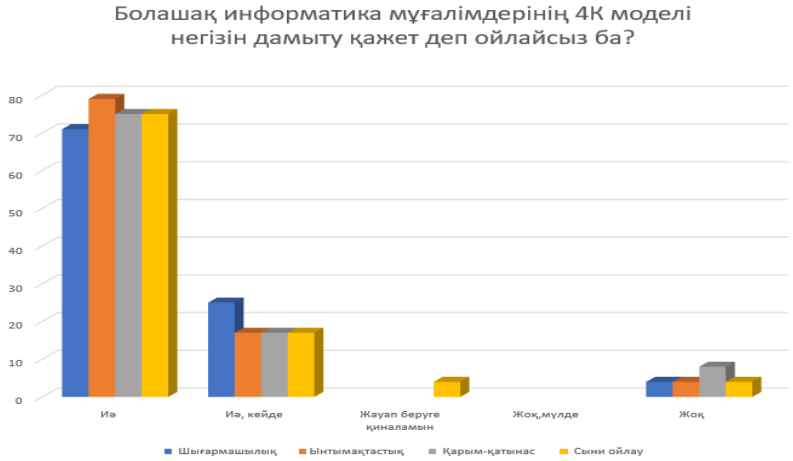

2-сурет. Болашақ информатика мұғалімдерінің 4К моделі негізін дамыту қажеттілігі

Магистранттар орта есеппен (45.8%) 4К моделінен хабары бар екенін көрсетті және (75%) болашақ информатика мұғалімдерін 4К моделі негізінде оқытудың қажеттілігі бар деп белгілеген. Магистранттар (29.2%) өз сабағын студенттердің 4К моделінің (шығармашылық, ынтымақтастық, қарым-қатынас, сыни ойлау) құзіреттерін дамыта отырып оқытамын десе, (12.5%) мүлде қолданбаймын деп жауап берген.

3-сурет. Магистранттар өз сабағын студенттердің 4К Моделінің (шығармашылық, ынтымақтастық, қарым-қатынас, сыни ойлау) құзіреттерін дамыта отырып оқытуы [11].

Магитранттар 4К моделінің шығармашылық, ынтымақтастық, қарым-қатынас, сыни ойлау құзыреттерін жеке жеке сауалға қойдық. Сауалда болашақ информатика мұғалімдерінің шығармашылық, ынтымақтастық, қарым-қатынас, сыни ойлау құзыреттерін дамыту қажет деп ойлайсыз ба? Деген сұрақ қарастырылды. 4К моделінің шығармашылық (70.8%), ынтымақтастық (79.2%), қарым-қатынас (75%), сыни ойлау (75%) жауаптарын алдық. Жауаптарды диограмма бойынша да қарастырдық. Жауапты Excel арқылы шығардық [12].

4-сурет. Болашақ информатика мұғалімдерінің 4К моделі негізін дамыту қажеттілігі

Жоғарыда зерттеу нәтижесі көрсеткендей оқытушылар (21.3%) мен магитранттар (75%) болашақ информатика мұғалімдерін 4К моделі негізінде оқытудың қажеттілігі бар екенін көрсетті. Бұл дегенміз кешенді міндеттерді шешу; сыни тұрғыдан ойлау; шығармашылық ойлау; адамдарды басқару; командада жұмыс жасай алу; басқа адамдардың эмоцияларын және өз эмоцияларын тани білу, оларды басқару; пайымдаулар қалыптастыру және шешімдер қабылдау; келіссөздер жүргізу; бір тапсырмадан екіншісіне жылдам ауысу деген секілді қастиеттер болашақ информатика мұғалімдеріне қажет екінін айқындайды. Болашақ информатиа мұғалімдеріне 4К моделі негізіндегі құзыреттіліктерді оқыта алу үшін оқытушы бойында осы құзыреттер болу керек. Оқытушылар (56.3%) және магистранттар (25%) 4К моделі негізіне тән барлық құзыреттер бар деп ойлайтынын көрсеткен. Зерттеу нәтижелерін көргеніміздей оқытушылар мен магситранттар жауабы айтарлықтай ерекщеленді. Білім

беру саласында көп жыл еңбек еткен профессор оқытушылардың жауабы көбінесе 4К моделінің қажетекенін көрсетті. Магистранттар 50/50 екені анық байқалды [13].

Қысқа зерттеу жүргізіп нақты шешімдер шығару немесе жауапты қортындылау қиын. Бұндай зерттеулерге 100 аса қатысушылар қатысу керек. Бірақ, Университет оқытушыларының біліктілігінің көмегімен шағын зерттеулер жасалып шықты. Оқытушылар мен магистранттардың басым көпшілігі болашақ информатика мұғалімдерін даярлауда 4К моделінің қажет екенін көрсетті. Сонымен қатар өз бойынан 4К моделінің құзыреттері табылатынын айтты. Оқытушылар мен магистранттардың бір бөлігі өз сабақтарын 4К моделі негізінде оқтып жүргендерін де атап өтті.

Бүгінгі таңда білім жаһандық мәселелер мен еңбек әлеміндегі қажеттіліктерге жауап бере алуы керек. 21 ғасырда білім беру заман талабына сай құзіреттілікке ие нәтижелер беруі керек. Қарастырылып отырған құзыреттерге 4К мүмкіндіктері (қарым-қатынас, ынтымақтастық, сыни ойлау және шығармашылық) кіреді. Бұл мүмкіндіктерді дамыту зерттеуге негізделген оқыту үлгілеріне сәйкес келуі мүмкін. Зерттеу студенттерге осы саладағы фактілік мәселелерге жауап беруге және осы мәселелерді шешудің практикалық шешімдерін әзірлеуге үйрену құралы болып табылады. Шешімді жасау процесінде ол 4К мүмкіндіктерін қажет етеді, сондықтан зерттеу жүргізуге дағдылану 4К қабілетін арттырады. 4К негізі болашақ информатика мұғалімдерінің қабілетін дамытудың шешімі болып табылады[14][15].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. E.Y. Wijaya, D.A. Sudjimat, A. Nyoto, Transformasi Pendidikan Abad 21 sebagaiTuntutan Pengembangan SumberDaya Manusia di Era Global. Prosiding Seminarasional Pendidikan Matematika 263-278, 2016

2. D. Insyasiska, S. Zubaidah, and H. Susilo, Pengaruh Project Based Learning terhadap Motivasi Belajar, Kreativitas, Kemampuan Berpikir Kritis, dan Kemampuan Kognitif Siswa Pada Pembelajaran Biologi Jurnal Pendidikan Biologi, vol. 7, pp. 9-21, 2015.

3. F. Webb, C. Smith, and K. Worsfold, Research Skills Toolkit Queensland: Griffith Institute for Higher Education, 2011

4. Компетенции «4К»»: формирование и оценка на уроке: Практические рекомендации / авт.-сост. М. А. Пинская, А. М. Михайлова. М.: Корпорация «Российский учебник», 2019. – 76, [4] С.

5. «Формирование компетенций «4К» (критическое мышление, креативность, коммуникация, коллаборация) обучающихся профессиональных образовательных организаций»: Зайцева К.С., Методические рекомендации, 2021. – 34, [10 – 17] С.

6. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін оқушылар бойына 4к дағдыларын қалыптастыруға даярлау: С.М.Сихимбаева, М.А.Баймаханбетова, К.Б.Райымкулова: Абай атындағы ҚазҰПУ-ң ХАБАРШЫСЫ «Педагогика ғылымдары» сериясы, №1(65), 191 Б. Алматы, 2020ж.

7. Кәсіби даму: жаңаша оқыту жолындағы 4 к білім беру моделі: Н.С.Асанова педагогика ғылымдарының магистрі – 2021ж.

8. Компетенции «4К»: средовые решения для школы. Практические рекомендации: учебно-методическое пособие / сост. М. А. Пинская, А. М. Михайлова. — М.: Российский учебник, 2020. – 95.

9. Акценты в образовании смещаются в сторону модели 4к: развитие креативности, критического мышления, коммуникабельности и умения работать в команде: С.А. Сулейменова: Астана, 2020, URL: https://znanio.ru/ интернет ресурс.

10. Мироненко Е. С. Компетенции XXI века vs образование XXI века // Вопросы территориального развития. 2019. № 2 (47). С. 34-36

11. Research-based Lectures to Improve Students' 4C (Communication, Collaboration, Critical Thinking, and Creativity) Skills: Maulia Depriya Kembara, Rama Wijaya Abdul Rozak, Vini Agustiani Hadian Universitas Pendidikan Indonesia Bandung, Indonesia - ISSEH 2018

12. Полушкин Д.П. EduScrum как средство формирования «4К» компетенций обучающихся// Синергия Наук. 2018. №30. С.21-23.

13. Бацунов С. Н., Дереча И. И., Кунгурова И. М., Слизкова Е. В. Современные детерминанты развития soft skills // Концепт. 2018. № 4. С. 198–207.

14. Жилин Д. М. Навыки XXI века и наука XXI века — противоречие или соответствие? // Естественнонаучное образование: взгляд в будущее. – М.: Издаельство Московского университета, 2016.

15. Фадель Ч., Бялик М., Триллинг Б. Четырехмерное образование: Компетенции, необходимые для успеха / Чарльз Фадель, Майя Бялик, Берни Триллинг: Пер. с англ. – М.: Издательская группа «Точка», 2018. – 240 с

РОЛЬ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ИНФОРМАТИКЕ

Кокушева М.Ж.
Магистр технических наук, учитель информатики школа Binom
имени Кадыр Мырза Али, г.Астана, Қазақстан

Андатпа: Жасанды интеллект (ЖИ) - бұл машиналарға күрделі шешімдерді табуға көмектесетін информатика саласы. Жасанды интеллект - әдетте адам интеллектісін талап ететін тапсырмаларды орындай алатын компьютерлік жүйелерді әзірлеуді қамтиды, мысалы, визуалды қабылдау, сөйлеуді тану, шешім қабылдау және тілдер арасындағы аударма. Бұл жетілдірілген бағдарламалау әдістерімен информатика саласын өзгертті және жетілдірді. Бұл мақалада информатикадағы жасанды интеллекттің қазіргі және болашақ рөлі туралы айтылған.

Аннотация: Искусственный интеллект (ИИ) - это раздел информатики, который занимается тем, что помогает машинам находить решения сложных проблем более похожим на человеческие способом. Искусственный интеллект предполагает разработку компьютерных систем, которые могут выполнять задачи, обычно требующие человеческого интеллекта, такие как визуальное восприятие, распознавание речи, принятие решений и перевод между языками. Это меняло и совершенствовало область компьютерных наук с помощью более продвинутых методов программирования. В этой статье рассматривается текущая и будущая роль искусственного интеллекта в информатике.

Abstract: Artificial intelligence (AI) is a branch of computer science that deals with helping machines find solutions to complex problems in a more human-like fashion. AI involves the development of computer systems that can perform tasks normally requiring human intelligence, such as visual perception, speech recognition, decision-making, and translation between languages. It has been changing and improving the field of computer science through more advanced programming techniques. This paper examines the current and future roles of AI in computer science.

Информатика – это изучение компьютеров и вычислительных систем. Она охватывает теорию, проектирование, разработку и применение компьютерного программного обеспечения и систем [1]. Искусственный интеллект (ИИ) - растущая отрасль компьютерных наук.

По сути, это предполагает заимствование характеристик у человеческого интеллекта и применение их в качестве алгоритмов удобным для компьютера способом. Искусственный интеллект – это технология, которая направлена на создание машинного интеллекта, способного выполнять задачи, которые до сих пор выполнялись только исполнялись человеческими существами. Интеллект обычно рассматривается как способность собирать знания и использовать их для решения сложных проблем. Область искусственного интеллекта изучает, как заставить машины обладать человеческими мыслительными способностями, такими как слушание, говорение, чтение, письмо, мышление и обучение [2,3].

Рисунок 1. Сфера применения ИИ

Как показано на рисунке 1, искусственный интеллект - это наука и технология, основанные на таких дисциплинах, как информатика, биология, психология, лингвистика, математика и инженерия [4].

Искусственный интеллект быстро меняется и расширяет сферу применения. Искусственный интеллект был успешно использован для решения проблемы в различных приложениях, таких как имитация пилотов, система консультирования врачей, поисковые системы, компьютерные игры, адаптивные пользовательские интерфейсы, персонализированные помощники, понимание естественного языка и языковой перевод. Искусственный интеллект играет важную роль в преподавании и исследованиях в области компьютерных наук с момента своего создания, и он будет продолжать развиваться в будущем.

Термин “искусственный интеллект” (ИИ) впервые был использован на конференции Дартмутского колледжа в 1956 году. Искусственный интеллект в настоящее время является одной из самых важных глобальных проблем 21 века. Искусственный интеллект – это раздел информатики, который занимается проектированием интеллектуальных компьютерных систем, имитирующих человеческий интеллект, например, визуальное восприятие, распознавание речи, принятие решений и языковой перевод. Способность машин обрабатывать естественный язык, обучаться, планировать позволяет решать новые задачи выполняется интеллектуальными системами. Основная цель искусственного интеллекта состоит в том, чтобы имитировать когнитивные функции людей и выполнять действия, которые обычно выполняет человек. Не обучаясь у людей, машины используют свой собственный опыт для решения проблемы.

Искусственный интеллект – это автономная независимая электронная сущность, которая функционирует во многом подобно человеческому эксперту. Сегодня искусственный интеллект интегрирован в нашу повседневную жизнь в нескольких формах, таких как личные помощники, автоматизированный общественный транспорт, авиация, компьютерные игры, распознавание лиц на паспортном контроле, распознавание голоса виртуальными помощниками, автомобилями без водителя, роботами-компаньонами и т.д. Искусственный интеллект – это не отдельная технология , а целый ряд вычислительных моделей и алгоритмов.

Некоторые формы искусственного интеллекта, которые наиболее часто используются в различных приложениях, включают следующее [5,6]:

• Экспертные системы: они решают задачи с помощью механизма логического вывода, который извлекает информацию из базы знаний, снабженной информацией о специализированной предметной области, главным образом в виде правил "если-то".

Экспертные системы - это самая ранняя, самая обширная, самая активная и самая плодотворная область.

• Нечеткая логика: это позволяет создавать правила для того, как машины реагируют на входные данные, которые учитывают множество возможных условий, а не простую двоичную систему.

• Нейронные сети: это особые типы систем машинного обучения, которые состоят из искусственных синапсов, предназначенных для имитации структуры и функций мозга. Они похожи на человеческий мозг. Они состоят из искусственных нейронов, принимают множество входных данных и выдают один выходной сигнал. Сеть наблюдает и учится по мере того, как синапсы передают данные друг другу, обрабатывая информацию по мере ее прохождения через несколько уровней.

• Машинное обучение: оно включает в себя широкий спектр алгоритмов и статистических моделей, которые позволяют системам находить закономерности, делать выводы и учиться выполнять задачи без специальных инструкций. Машинное обучение - это процесс, который включает в себя применение искусственного интеллекта для автоматического выполнения конкретной задачи без явного программирую его. Методы МО могут привести к анализу данных, что повысит эффективность производства. Сегодня искусственный интеллект носит узкий характер и в основном основан на машинном обучении.

• Глубокое обучение: это форма машинного обучения, основанная на искусственных нейронных сетях. Архитектуры глубокого обучения способны обрабатывать иерархии все более абстрактных функций, что делает их особенно полезными для таких целей, как распознавание речи и изображений и обработка естественного языка. Сети глубокого обучения могут решать сложные нелинейные задачи.

• Процессоры естественного языка: чтобы искусственный интеллект был полезен нам, людям, он должен уметь общаться с нами на нашем языке. Компьютерные программы могут переводить или интерпретировать язык так, как на нем говорят обычные люди.

• Роботы: Это программируемые на базе компьютера машины, оснащенные физическими манипуляторами и датчиками. Датчики могут контролировать температуру, влажность , давление, время, записывать данные и в некоторых случаях принимать важные решения. Роботы перешли из научной фантастики в вашу местную больницу. На работах с повторяющимися и монотонными функциями они могут даже полностью заменить людей. Робототехника и автономные системы рассматриваются как четвертая промышленная революция. Роботы -полицейские с технологией распознавания лиц начали патрулировать улицы в Китае.

Рисунок 2 . Инструменты

Эти инструменты искусственного интеллекта проиллюстрированы на рисунке 2 [7]. Каждый инструмент искусственного интеллекта имеет свои преимущества. Рекомендуется

использовать комбинацию этих моделей, а не одну модель. Системы искусственного интеллекта предназначены для принятия решений с использованием данных в режиме реального времени. У них есть способность учиться и адаптироваться по мере принятия решений.

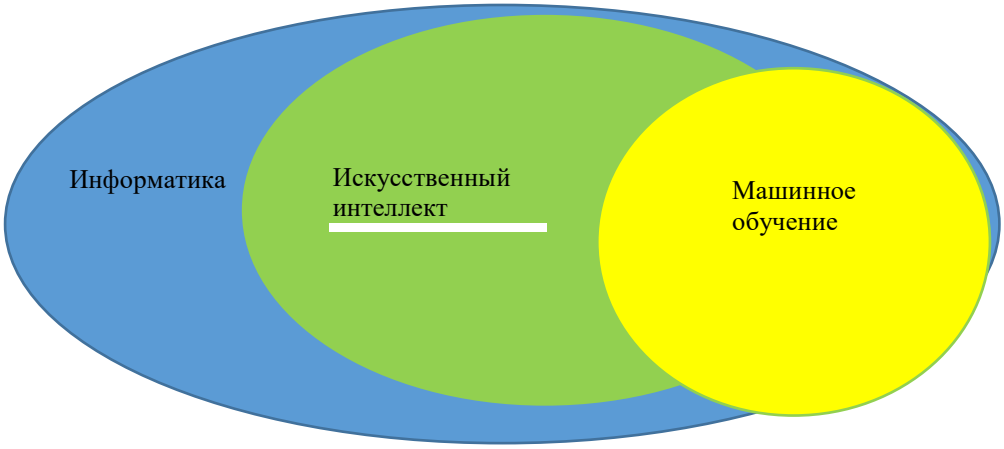

Рисунок 3. Взаимосвязь с информатикой

Рисунок 3 иллюстрирует взаимосвязь между информатикой (CS), искусственным интеллект (ИИ) и машинное обучение (ML) [8].

Искусственный интеллект привнес ряд изменений в наше современное общество, таких как смартфоны, распознавание лиц, поисковые системы, машинный перевод, автономное вождение и интеллектуальное медицинское обслуживание. По мере совершенствования технологий появится множество новых применений искусственного интеллекта. Области применения искусственного интеллекта в информатике включают следующее [9, 10].

• Робототехника: Робототехника с поддержкой искусственного интеллекта - это новая и быстро развивающаяся технология. Роботы часто имеют общие наборы программ, которые позволяют им функционировать и общаться.

• Самомодифицирующееся кодирование: искусственный интеллект в настоящее время внедряется в языки программирования для создания самомодифицирующихся групп кода.

Языки программирования искусственного интеллекта включают LISP, PROLOG и объектно-ориентированные языки.

• Обработка речи и языка: Становится все более распространенным явлением, когда компьютеры могут говорить по-человечески, чтобы отдавать и получать приказы.

• Интеллектуальный анализ данных: данные “добываются” или сортируются и анализируются для поиска определенных закономерностей, аномалий или других значений в чрезвычайно больших объемах информации.

• Визуализация: Компьютерные программы теперь могут создавать визуализации, и искусственный интеллект значительно улучшит это процесс.

• Маркетинговые программы: Они привлекательны для компаний, которые не хотят вкладывать большие суммы денег в построение маркетинга.

• Распознавание изображений: Способность программы запоминать и декодировать изображение привлекательна и имеет множество применений.

• Облачные вычисления: Возможность хранить данные в облаке и получать к ним доступ революционизирует то, как люди могут получать доступ к информации из многих мест. Искусственный интеллект поможет сделать этот процесс более организованным и систематизированным в будущем.

• Игра в игры: Игра в игры и доказательство теорем - это две из самых ранних попыток заставить компьютеры думать разумно. Популярные игры включают шахматы, Го, Калах и шашки. В некоторых из этих игр присутствует искусственный интеллект.

• Образование в области компьютерных наук: Искусственный интеллект оказывает значительное влияние на каждую отрасль образовательного сектора. Искусственный интеллект включен в учебную программу по информатике. Это играет важную роль в преподавании курсов информатики.

Можно наблюдать последние достижения виртуальной реальности, дополненной реальности и искусственного интеллекта и их применение в образовательном процессе.

Искусственный интеллект добился всемирно известных результатов во многих областях, таких как обработка знаний, распознавание образов, обработка естественного языка, игры, автоматическое доказательство теорем, автоматическое программирование, экспертные системы, базы знаний, интеллектуальные роботы, интеллектуальный анализ данных и искусственные нейронные сети. Искусственный интеллект имеет преимущества перед естественным или человеческим интеллектом, поскольку он более постоянный, последовательный, менее дорогостоящий, его легче дублировать и распространять, и он может выполнять определенные задачи намного быстрее и лучше, чем люди.

Во многих областях информатики искусственный интеллект (ИИ) является сложной и творческой областью. Программное обеспечение для сложных систем, распознавание речи и нейронные сети создают проблемы при машинном обучении рассуждениям в условиях неопределенности. Одна из проблем при обучении студентов заключается в том, что у всех разный темп обучения и понимания инструкций.

Искусственный интеллект - это развивающаяся наука, используемая для моделирования человеческого интеллекта. Она играет значительную роль как в исследованиях, так и в преподавании информатики. Это пронизывает нашу повседневную работу и жизнь. Это стало для нас незаменимой технологией сейчас и стратегической технологией на будущее. Поскольку появляются новые области в области компьютерных наук, инженерии, медицины и т.д. обнаружил, что применение искусственного интеллекта соответственно растет. Большинство компаний все еще изучают возможности интеграции искусственного интеллекта в различные устройства. Такие компании всегда нанимают специалистов по информатике для оказания помощи в различных областях искусственного интеллекта. В будущем интеллектуальные машины, работающие на базе искусственного интеллекта, заменят и расширят возможности человека.

Список использованных источников

[1] A. Pathak, “Is artificial intelligence a part of computer science?” October 2018,https://www.technotification.com/2018/10/is-ai-part-of computerscience.html

[2] M. N. O. Sadiku, "Artificial intelligence", IEEE Potentials, May 1989, pp. 35-39.

[3] H. Li and H. Wang, “Research on the application of artificial intelligence in education,” The 15th International Conference on Computer Science &Education, 2020.

[4] “Artificial intelligence tutorial,” https://www.javatpoint.com/artificial-intelligence-tutorial

[5] M. N. O. Sadiku, Y. Zhou, and S. M. Musa, “Natural language processing in healthcare,” International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering, vol. 8, no. 5, May 2018, pp. 39-42.

[6] “Applications of AI and machine learning in electrical and computer engineering,” July,2020,https://online.egr.msu.edu/articles/ai-machinelearning-electrical-computer-engineeringapplications/#:~:text=Machine%20learning%20and%20electrical%20engineering,can%20%E2%80%9Csee%E2%80%9D%20the%20environment

[7] https://www.pinterest.com/pin/A5-3PwEQgKcFup8V3BepN0Q/

[8] R. Reynoso, “Understanding artificial intelligence and machine learning,” June 2019, https://learn.g2.com/artificial-intelligence-and-machinelearning

[9] “8 Applications of artificial intelligence in computer science,”https://www.businessworldit.com/ai/applications-of-artificial-intelligence/

[10] N. Pillay, “ Artificial intelligence in computer science teaching and research,” https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.469.5198&rep=rep1&type=pdf

ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Козыбагарова Д.Д.
№172 мектеп-гимназиясының информатика пәні мұғалімі дәрежесі-педагогика ғылымдарының магистрі
Казиева А.Е.
«Д.Бабаев атындағы №115 ЖББМ» КММ-нің информатика пәні мұғалімі, санаты-педагог сарапшы
Шыныбаева А.А.
№172 мектеп-гимназиясының информатика пәні мұғалімі
Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Бұл мақалада қазіргі білім беру жүйесін дамыту жағдайында болашақ информатика мұғалімдерінің АКТ құзыреттілігін қалыптастыру мәселесінің өзектілігі және білім беру қызметіне бұлтты технологияларды енгізу мәселелері қарастырылады. Педагог қызметкердің кәсіби құзыреттілігі ұғымын анықтау тәсілдеріне талдау келтіріледі және бұлтты технологиялар саласында болашақ информатика мұғалімдерінің АКТ-құзыреттілігін қалыптастырудың ықтимал бағыттары ұсынылады.

Аннотация: В данной статье рассматриваются актуальность проблемы формирования ИКТ-компетентности будущих учителей информатики в условиях развития современной системы образования и вопросы внедрения в образовательную деятельность облачных технологий. Приводится анализ подходов к определению понятия профессиональной компетентности педагогического работника, и предлагаются возможные направления формирования ИКТ-компетентности будущих учителей информатики в сфере облачных технологий.

Abstract: This article discusses the relevance of the problem of developing ICT competence of future computer science teachers in the context of the development of the modern education system and the issues of introducing cloud technologies into educational activities. An analysis of approaches to defining the concept of professional competence of a teacher is provided, and possible directions for developing the ICT competence of future computer science teachers in the field of cloud technologies are proposed.

Информатика ғылым ретінде адам қызметінің кез-келген саласы үшін ақпаратты өңдеуде перспективалық заманауи технологияларды қалыптастырудың теориялық негізі ретінде қарастырылуы мүмкін. Айта кету керек, В.Глушков берген анықтамаға сәйкес ақпаратты өңдеу процесі ақпараттық процесс болып табылады [4]. Осыған сүйене отырып, информатиканы ақпаратты өңдеу процестерінің көптеген формальды сипаттамалары болып табылатын ақпараттық технологиялар ғылымы деп санауға болады, немесе басқаша айтқанда, информатика ақпараттық процестер туралы ғылыми идеялардың жиынтығы болып табылады.

1-сурет. Информатиканың пәндік саласы

Егер сіз осы болжамдарды оқу жүйесіндегі компьютерлік технологиялар ұғымдарын талдау барысында, оқу курсы ұғымдарының анықтамаларында, информатика оқу курсы ұғымдарының номенклатурасын қалыптастыруда ақпараттық процестер, Ақпараттық технологиялар (және оларды пайдалану мүмкіндігі), сондай-ақ информатиканың ғылым ретінде байланысын орната аласыз. Ол үшін әр түрлі ұғымдардың логикалық байланысын қарастыру қажет: компьютерлік технология, компьютерлендіру, ақпараттық қамтамасыз ету, ақпараттандыру, білім беруді ақпараттандыру, ақпараттық технология, компьютерлік тестілеу,

бұлтты технология, бұлтты орта, бұлтты қызмет, оқыту мазмұнының формальды модельдері, компьютерлік оқыту технологиясы, компьютерлік ақпараттық орта (компьютерлік оқу ортасы, дидактикалық компьютерлік орта) және сондай-ақ, ақпаратты өңдеудің көптеген ақылды құралдары (білім базасы, мәліметтер базасы, сараптамалық және ақпараттық-іздеу жүйелері).

Ақпараттандыру – кез келген міндеттерге қол жеткізу үшін ақпараттық қамтамасыз етумен байланысты процестердің жиынтығы.

Компьютерлік технология осы тұрғыдан алғанда ақпараттандыру процесінің формалды сипаттамасына айналады (мысалы, білім беру). Бұлтты технология бұл мағынада, бір жағынан, компьютерлік технология, екінші жағынан, ақпараттық және желілік технология болып табылады. Оқыту процесінде формализация орындаушылардың функционалдық деңгейінде мүмкін болады: оқушы пен желіге қосылған компьютерлер, сонымен қатар құрастырылған алгоритмдер.

Ақпараттық технология деп деректер мен нақты құбылыстар мен процестердің формальды сипаттамасын түсіну керек; білім беруде ақпараттық технология оқу курсының пәндік саласын формальды сипаттау, оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді ресімдеу болып табылады. Ақпараттық қамтамасыз ету деп деректерді талдау және әртүрлі пәндік салалардағы міндеттерді синтездеу шеңберіндегі процестер мен нәтижелер жиынтығын түсіну қажет, бұл қажетті терминологияны анықтауға және мағыналық бірліктерді (ұғымдар мен әртүрлі ережелер) жіктеуге, олардың файлдарға топтастырылуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді; ақпараттық алгоритмдерді қалыптастыру және деректерді қабылдау, сақтау, өңдеу және берудің нақты технологиялық әдістерін әзірлеу, қойылған міндеттерді шешу сапасына баға беру, яғни міндеттерді қою және алынған нәтижелердің сәйкестігі. Осылайша, талдау және синтез кезеңдерінің тізімі ақпаратты өңдеудің барлық кезеңдерін қамтиды.

Бұл анықтамалар келесі логикалық тізбекті шығаруға мүмкіндік береді: Ақпараттық технологиялар Компьютерлік технологияларды қолдануды қамтиды, бұлтты технологиялар желілік ақпараттық технологиялардың бөлігі болып табылады. Сондықтан, бұлтты технологиялар көмегімен білім беру процесін қамтамасыз ету үшін желіге немесе смартфондарға қосылған компьютерлер, сондай – ақ бұлтты ресурстар-өз серверлері әлсіз болса да, шексіз сақтау мүмкіндіктерін пайдалануға мүмкіндік беретін бағдарламалық жасақтама қажет. Сонымен, білім беруді ақпараттандыру білімді дамыту саласындағы оқыту мақсаттарын жүзеге асыруға бағытталған заманауи ақпараттық технологияларды оңтайлы пайдаланудың әдістемесі мен тәжірибесімен белгілі бір пәндік саладағы педагогикалық процесті қамтамасыз ету бойынша іс-әрекеттерді қамтиды деп қорытынды жасауға болады. Жұмыс авторының пікірінше, бұлтты қызметтер бірыңғай ақпараттық ортаның коммуникациялық мүмкіндіктерін пайдалануға және қашықтықтан оқыту мен білім беру мақсаттарына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Сондықтан бұлтты қызметтер "оқушы-мұғалім"коммуникациясында ортақ мақсаттарға қол жеткізу механизміне айналады.

2001 жылы NIST Definition of Cloud Computing v15 [3] NIST бұлтты есептеулер анықтамасында «бұлттық есептеулерді» келесідей анықтады: «Бұлтты есептеулер конфигурацияланатын ортақ пулға барлық жерде және ыңғайлы желіге қолжетімділікті (қажет болған жағдайда) қамтамасыз ету үлгісі болып табылады. Басқарудың ең аз күш-жігерімен және қызмет провайдерімен (қызмет провайдерімен) өзара әрекеттесу қажеттілігімен жылдам қамтамасыз етілуі және шығарылуы мүмкін есептеу ресурстары (мысалы, желілер, серверлер, қоймалар, қолданбалар және қызметтер) қамтамасыз етілген.

Есептеуді мемлекеттік қызмет ретінде пайдаланудың алғашқы идеяларын 1960 жылдары американдық ақпараттық технологиялар маманы, LISP тілін ойлап тапқан Джон Маккарти қалыптастырды. Бірінші бұлтты есептеу жобасын жүзеге асыру 1999 жылы CRM жүйесін (Тұтынушымен қарым-қатынасты басқару жүйесі) жасаған Salesforce.com сайтына жүктелді [5].

Бұлтты есептеулерді танымал ету және түсінудегі келесі маңызды қадам 2009 жылы Google қолданбаларының іске қосылуы болды. 2009-2011 жылдары бұлтты есептеулер туралы идеялардың бірнеше маңызды жалпылаулары тұжырымдалды, атап айтқанда, ұйымдарда

қолдануға арналған жеке бұлттық есептеулер моделі ұсынылды, әртүрлі қызмет көрсету үлгілері (SaaS, PaaS, IaaS) анықталды [3].

Демек, бұлтты оқыту технологиясы оқыту құралы ретінде сыртқы желі ресурстары (файлдарды ортақ пайдалану мүмкіндіктері, білім базасы) пайдаланылған жағдайда, оқыту үдерісін ақпараттық процесс ретінде формализациялау болып табылады деп қорытынды жасауға болады. Сонымен бірге бұлтты сервис оқытушы мен оқушылар оқу барысында, сондай-ақ оқуға дайындық кезінде (әдістемелік нұсқаулар және т. , бұлттық қызметтер бірыңғай мектеп ресурстарына қол жеткізуге және бағалар (яғни оқу нәтижелері) туралы ақпаратты алуға мүмкіндік береді.

Бұлтты мүмкіндіктерді қолданумен байланысты жаңа ақпараттық технология (И.Роберт тұжырымдау) - бұл жүйеден оқушыға деректерді дайындау және беру ресурстары мен процестерінің жиынтығы (онда, негізінен, мұғалім жасанды интеллект мүмкіндіктерін толық қолданған жағдайда процестен шығарылуы мүмкін). Мұнда дәстүрлі түрде оқушылар мен "оқу көзі" арасында кері байланыс жоқ. Бұлтты қызмет аясында бұл байланыс тестілеу арқылы ұсынылады (ол компьютерлік түрде рәсімделеді).

1-сурет. Білім беруде Интернет қызметінің мүмкіндіктерін енгізу

Әдістеме тұрғысынан бұлттық қызметтерді пайдаланудың және бұлттық қызметтерді пайдалануды үйренудің формальды моделі ұғымдар жүйесін (оның ішінде бұлтты технологиялар түсінігі, инфрақұрылым түсінігі, платформа тұжырымдамасы) қамтиды. Сонымен қатар, әдістемелік үлгіде оқушардың дайындық деңгейіне қойылатын талаптар: ол нені білуі керек және оқыту нәтижесінде не істей алуы керек. Оқыту нәтижелері автоматты түрде тексерілуі керек, сонымен қатар нәтижелерді талдау және жүйеде оқу нәтижелерін интерпретациялау автоматты түрде жүзеге асырылуы керек. Әдістемелік үлгінің нақты іске асуы ретінде бұлттық қызметтер (GoogleApps, LearningApps, Prezi және т.б.) әзірленген.

Педагогикалық процесте ақпараттық технологиямен байланысты ең маңызды құрал бұлтты технология болып табылады, ол аппараттық құралдарды, лицензиялық бағдарламалық қамтамасыз етуді, байланыс арналарын және пайдаланушыларға техникалық қолдауды біріктіретін ақпаратты сақтау және өңдеу ортасы болып табылады. Бұл технологиялар бұлтты есептеулерге негізделген, олар компьютерлік ресурстар мен қуаттар Интернет қызметтері түрінде пайдаланушыларға берілетін деректерді өңдеу технологиялары болып табылады.

Бұлтты есептеулерді компьютерлік ресурстар интернет-пайдаланушыға онлайн-қызмет ретінде ұсынылатын деректерді өңдеу технологиясының ұжымдық атауы деп санауға болады [1].

2-сурет. Бұлт құрылымы

Бұлтты есептеулердің негізгі сипаттамалары төмендегідей

1) Тұтынушылар – білім беру ұйымдары (оның ішінде орталықтандырылған білім беру министрлігі) тек пайдаланғандары үшін төлейді. Олардың максималды қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін серверлерді немесе ресурстарды сатып алудың қажеті жоқ. Бұл көбінесе ақшаны үнемдейді.

2) пайдаланушы ең жоғары жүктеме кезінде қажет болуы мүмкін ресурстардың толық көлемін білмеуі (және сатып алмауы) керек. Бұлтты есептеу қолданбаға қол жетімді ресурстарды кеңейтуге мүмкіндік береді. Қашықтықтан оқытуды енді ғана бастаған білім беру ұйымы оның серверлері шамадан тыс жүктеледі деп алаңдамауы керек.

3) бұлтты қызмет автоматты түрде (немесе кейбір жағдайларда жартылай автоматты режимде) талап етілетін процессор ресурстарын, дискілік кеңістікті және желінің өткізу қабілетін бөледі және босатады. Қызметті пайдаланушылардың аздығымен оның жұмысын қолдау үшін өте аз ресурстар қолданылады.

4) сервистер көлемі үлкен болғандықтан және ресурстарды пайдаланушылардың үлкен топтары арасында бөлетіндіктен, инфрақұрылымға (электр энергиясы, ғимараттар және т.б.) жұмсалатын шығындар азаяды. Нәтижесінде жеке пайдаланушының құны төмен болады.

5) пайдаланушылар қажетті қызметтерді алады және оларды нақты пайдалану үшін ғана төлейді. Егер, мысалы, жұмыс күндері веб-сайттың трафигі үлкен болса және демалыс күндері жоқ болса, жұмыс күндері тек қажетті қуат төленеді.

Бұлтты технологиялар - бұл пайдаланушы Интернет қызметі түрінде қуат пен ресурстарды алатын ақпаратты өңдеу. Бұлтты технологияның мәні - пайдаланушыларды интернет желісін қолдана отырып, есептеу ресурстарына, қызметтерге және әртүрлі қосымшаларға қашықтан қол жеткізуге мүмкіндік беру. Дәстүрлі ұйымдастырылған педагогикалық процеспен салыстырғанда педагогикалық процесті ұйымдастыру саласында бұлтты қызметтер үлкен инфрақұрылымдарды басқаруға және әр түрлі деңгейдегі пайдаланушылар топтарына (мысалы, мұғалімдер мен оқушылар) бір бұлт ішінде қызмет көрсетуге мүмкіндік береді, бірақ сонымен бірге бұлтты қызмет провайдеріне тәуелділікті арттырады [1].

Бұлт келесі деңгейлерді ұсынады:

1. Бірінші деңгей – бұлтқа негізделген есептеулердің негізі болып табылатын инфрақұрылым (Infrastructure as a Service - IaaS). Пайдаланушы іс жүзінде IaaS-пен өзара әрекеттесу кезінде негізгі инфрақұрылымды басқармайды, алайда деректер қоймаларын, операциялық жүйені, орналастырылатын қосымшаларды және таңдалған желілік компоненттерді басқарады.

IaaS үш негізгі компоненттен тұрады:

- операциялық жүйелер БҚ(ПО) және жүйелік (виртуалдау, автоматтандыру құралдары (ЖАҚ), ресурстарды басқарудың негізгі құралдары);

- аппараттық құралдар (серверлер, деректерді сақтау жүйелері, клиенттік жүйелер, желілік жабдықтар);

- байланыс бағдарламалық жасақтамасы (мысалы, жүйелерді басқару үшін).

IaaS виртуализация технологиясына негізделген, бұл жабдықты қолданушыға оны мекемелердің қазіргі қажеттіліктеріне сәйкес келетін бөліктерге бөлуге мүмкіндік береді, осылайша қол жетімді есептеу қуатын пайдалану тиімділігін арттырады. Пайдаланушы (компания немесе бағдарламалық жасақтаманы жасаушы) оған жұмыс істеу үшін қажет серверлік уақытты, дискілік кеңістікті, желілік өткізу қабілеттілігін және басқа ресурстарды төлеуге мәжбүр болады. Сонымен қатар, IaaS клиенттің қарамағына бір біріктірілген платформадағы басқару функцияларының барлық жиынтығын ұсынады [2].

IaaS деректерді өңдеу орталықтарының, клиенттік және желілік инфрақұрылымдардың күрделі инфрақұрылымдарын қолдау қажеттілігін жояды, сондай-ақ осыған байланысты күрделі шығындар мен ағымдағы шығыстарды азайтуға мүмкіндік береді. Бұдан басқа, бірлесіп пайдалану инфрақұрылымы шеңберінде қызмет көрсету кезінде қосымша үнемдеуді алуға болады.

2. Аралық деңгей – платформа (Platform as a Service – PaaS). Бұл қолданбалы жүйе. PaaS амалдық жүйеге және қатысты қызметтерге қол жеткізуге және құралдарды пайдаланып бұлттағы қолданбаларды орналастыруға мүмкіндік береді.

Қызмет ретінде платформа веб-қосымшаларды қызмет ретінде әзірлеу, тестілеу, орналастыру және қолдау үшін біріктірілген платформаны қамтамасыз ету болып табылады [4].

Веб-қосымшаларды орналастыру үшін әзірлеушіге аппараттық және бағдарламалық құралды сатып алу қажет емес және оларға қолдау көрсетуді ұйымдастырудың қажеті жоқ. Клиентке қолжетімділікті жалға алу негізінде ұйымдастыруға болады.

Бұл тәсілдің келесі артықшылықтары бар:

- масштабтау мүмкіндігі;
- қауіпсіздік.
- виртуализация;
- ақауларға төзімділік;

PaaS веб-қосымшаларды әзірлеуге, тестілеуге, орналастыруға және қолдауға арналған біріктірілген платформа ретінде веб-қосымшаларды әзірлеуге, сынауға және орналастыруға арналған операциялардың бүкіл тізімін бір интеграцияланған ортада орындауға мүмкіндік береді, осылайша жеке кезеңдерге арналған бөлек орталарды ұстау құнын жояды.

Бастапқы кодты жасау және оны әзірлеу тобында бөлісу мүмкіндігі PaaS негізіндегі қолданбаларды құру өнімділігін айтарлықтай арттырады.

Мұндай платформаның ең танымал мысалы Google AppEngine болып табылады, ол қосымша есептеу ресурстарын сатып алу мүмкіндігімен (мысалы, жоғары жүктемелерді сынау үшін) веб-қосымшаларды орналастыруды ұсынады.

3. Жоғарғы деңгей – бұл өнім беруші веб-қосымшаны әзірлейтін және оны дербес басқаратын, тұтынушыға Интернет арқылы бағдарламалық қамтамасыз етуге қол жеткізуді қамтамасыз ететін қолданбалар деңгейі (Software as a Service – SaaS).

Тұтынушылар үшін бұлттарға көшу дәлелдерінің арасында бірінші орында сенімді қолдауды және қосымшаны хостингпен қамтамасыз ету - SLA [1] (Қызмет көрсету деңгейі туралы келісім) сәйкес жауапкершілік деңгейі бар.

Бағдарламалық жасақтама қызмет ретінде — бұл қолданбаны соңғы пайдаланушыға сұраныс бойынша қызмет ретінде ұсынуды қамтитын қолданбаны орналастыру үлгісі. Мұндай қолданбаға қол жеткізу желі арқылы, ал көбінесе Интернет-шолғыш арқылы жүзеге асырылады.

Бұл жағдайда клиент үшін SaaS моделінің басты артықшылығы - онда жұмыс істейтін жабдықты және бағдарламалық жасақтаманы орнатуға, жаңартуға және қызмет көрсетуге байланысты шығындардың болмауы. Мақсатты аудитория – соңғы пайдаланушылар.

SaaS үлгісінде:

- қызмет үшін төлем ай сайынғы абоненттік төлем ретінде немесе транзакциялардың жалпы көлеміне қарай алынады.

- бір қолданбаны бірнеше клиент пайдалана алады;

- қолданба қашықтан пайдалануға бейімделген;

- қолданбаны жаңартуды қызмет көрсетуші персонал тұтынушылар үшін бірқалыпты және ашық түрде орындай алады;

- қолданбаны қолдау төлемге қосылған.

SaaS ішіндегі бағдарламалық қамтамасыз етуді ішкі ақпараттық жүйелерге неғұрлым ыңғайлы және тиімді балама ретінде қарастыруға болады [3]. Жалпы SaaS қолданбалары:

- пошта;
- спамға және вирусқа қарсы;
- коммуникациялар (VoIP);
- жоба менеджменті;
- helpdesk;
- CRM;
- қашықтықтан оқыту;
- деректерді сақтау және сақтық көшірме жасау.

Бұлтты білім беру технологиясы білім беру ресурстарына қолжетімділікті ортақ пайдалануға мүмкіндік беретін, ақпарат – міндеттер мен оларды іске асыру нәтижелерімен алмасуға мүмкіндік беретін ақпараттық технологиялар әдістерінің жүйесі ретінде түсініледі. Бұл мағынада бұлт инфрақұрылымдық ресурстар мен қызметтерді жеткізудің, сондай-ақ желілерді пайдаланатын сұраныс бойынша бағдарламалық қосымшалардың үлгісі болып табылады. Бұлтты қызметтерді пайдаланудың ең маңызды құрамдас бөлігі коммерциялық бағдарламалық қамтамасыз етуді шектеулермен пайдалануға мүмкіндік беретін COTS лицензиясы болып табылады.

Білім берудегі бұлтты АТ-қызметтері – бұл білім беруді автоматтандыруға арналған қосымшалар (жоғары, орта, қосымша), бұлттық инфрақұрылымды пайдалана отырып таратылады және тұтынушылардың кең ауқымына қолжетімді.

Педагогикалық қызметте бұлтты АТ қызметтерін енгізу жаңа қызметтерді енгізу және қолданыстағы АТ қосымшаларын білім беру ұйымында бұлтты ортаға көшіру деп түсініледі. Педагогикалық процестегі бұлтты қызмет моделі - бұл деңгейлері бар бұлт ұғымы (тиісті оқу функционалдығы бар), сонымен қатар деңгейлерде белгілі бір оқу платформалары мен қосымшалары бар. Осы жұмыстың контекстінде мектепте бұлтты ат енгізу және оған көшу терминдері синоним болып табылады. Бұлтты қызметтерді қолдану мүмкіндіктерін толығырақ қарастырайық, бұлтты технологияны қолданудың жағымды жақтары қандай және олар оқу процесін ұйымдастырудың инновациялық ерекшеліктерін ескере отырып, педагогикалық қызметтің тиімділігін арттыруды қандай себептермен қамтамасыз ете алады. Бүгінгі таңда кез-келген оқу пәні заманауи компьютерлік технологияларды қолдана отырып оқытылады.

Компьютерлік технологиялар өзінің даму барысында қазіргі уақытта қолданылатын немесе оқу процесінде пайдалану мүмкін болатын көптеген бағдарламалар мен платформаларды құруды қамтамасыз етті. Жағдай мұғалімнің пәндерге арналған арнайы білім беретін компьютерлік бағдарламалары болған кезде туындауы мүмкін, бірақ оларды орнату мүмкін емес, өйткені орнатылған жабдық (компьютер сыныбында) бұған мүмкіндік бермейді. Бұлтты технологияларды қолдану бұл мәселені шешуге мүмкіндік береді.

Көптеген аудиториялар мектептің білім беру желісіне кіретін жергілікті желілерді пайдаланады, бұл сонымен қатар мектепте құрылған жағдайда жеке бұлттық ресурстарды пайдалануға мүмкіндік береді, сонымен қатар бұл желіні (Intranet) ғаламдық желіге (Интернет) қосуға болады. Бұл жалпыға ортақ және гибридті бұлттық ресурстарды пайдалануға мүмкіндік береді. Әрбір оқушыға бұлт ішінде виртуалды машинаны беру мүмкін болады, бұл оқушы виртуалды машинаға RDP хаттамасы арқылы қосылатын компьютер ресурстарының қуатын есепке алмауға мүмкіндік береді. Бұл барлық оқушыларға қашықтағы жұмыс үстеліне қосылуға мүмкіндік береді, және сіз білетіндей, барлық оқушылардың әртүрлі мүмкіндіктері

бар (мысалы, ауылдық жерлерде жақсы көлік сатып алуға әркімнің мүмкіндігі бола бермейді), дегенмен, тіпті салыстырмалы түрде әлсіз компьютер де жеткілікті [3].

Оқу - тәрбие процесіне тән міндеттер кешенін анықтау қажет. Сонымен қатар, бұл міндеттер серверлік жандандыруды қолдану процесінде шешілуі керек:

1. Оқушыларға әкімші құқықтары бар бір немесе бірнеше виртуалды компьютерлерге қол жеткізуді қамтамасыз ету.

2. Оқушылардың сабақтан тыс уақытта компьютерлік ресурстарға қолжетімділігін қамтамасыз ету.

3. Компьютерлік пәндерді оқитын оқушылар үшін қазіргі уақытта оқу орындары әртүрлі операциялық жүйелер мен қолданбалы бағдарламалық қамтамасыз етуді зерттеуді қамтитын ауқымды бағдарламаны ұсынады, бұл ресурстарды көп қажет етеді.

4. оқушылардың виртуалды машиналарының күйін тоқтату және сақтау мүмкіндігі оқу процесін икемді етуге мүмкіндік береді.

Бұлтты шешімдерді оқу процесінде пайдалану кезіндегі кемшіліктер мен енгізу мүмкіндіктері соңғысының технологиялық ерекшеліктеріне байланысты туындайды. Оқытушы білім беру үдерісінде және оқытылатын пән бойынша бұлттық ресурстарды басқару дағдыларының деңгейіне ие болуы керек. Желі қосылымында тәуелділік бар, ол сонымен қатар ақпараттың сақтық көшірмелерін жасауға мүмкіндік береді (ол жергілікті компьютерлерде орналасқан). Бұл ретте бұлттық сервистерге жоғалуы мүмкін ақпаратты ғана орналастыруға болатыны анық.

Сонымен қатар, бұлттық сервистер ұсынатын инновациялық қосымшалардың оқытуда маңызы зор, мысалы, Google білім беру процесінде қолданылатын көптеген бұлттық бағдарламаларды қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Корпорация Интернетке қосылу арқылы кез келген браузер терезесінде (Google Chrome, Mozilla Firefox, Internet Explorer, Opera және т.б.) қол жеткізуге болатын көптеген қолданбалар мен қызметтерді әзірлейді және ұсынады [1]. Мұнда GoogleApps маңызды рөл атқарады. Педагогикалық мақсатта кәсіби білім алу мүмкіндіктерінің жиынтығы болып табылатын білім беру мекемелеріне арналған бағдарламалық кешен болып табылатын сервис арнайы қалыптастырылады.

Жүйені пайдаланушы позициясынан Google Apps Education педагогикалық қызметтегі негізгі мүмкіндіктері аппараттық құралдарға қойылатын минималды талаптарды пайдалануды қамтиды; сонымен қатар, бұлтты технологиялардың жиынтығы жұмыс кезінде бағдарламалық қамтамасыз етуді сатып алу және оған қызмет көрсету құнын қамтымайтынын атап өткен жөн; GoogleApps операциялық жүйелерге, сондай-ақ оқушылар мен оқу орындары пайдаланатын клиенттік бағдарламаларға қолдау көрсетеді, құжаттамамен жұмыс Интернет арқылы жұмыс істеуге мүмкіндік беретін мобильді құрылғылар арқылы қалыптасады, Google Apps Education Edition барлық элементтері мен модульдері екенін атап өткен жөн[4] .

Оқу орындары үшін Google арнайы бұлтты қызметтерді дамытады, олардың кейбірін қарастырайық. Мысалы, Gmail дауыстық және бейне өзара әрекеттесуге мүмкіндік беретін пошта қызметтерінің санатына жатады, сонымен қатар қызмет мобильді қол жетімділікті, вирустардан қорғауды қамтамасыз етеді. Google топтары - бұл ақпараттық бюллетеньдер тізімдері арқылы және форумдарды модельдеу арқылы құрылған топтық жұмысты қамтамасыз ететін қызмет. Бүгінгі таңда Интернет жүйесімен жұмыс педагогикалық қызметте бірінші орынға шығады, онда бірыңғай ақпараттық - желілік ортада бірлескен жобалар мен зерттеулерді жүзеге асыру мүмкіндігі қарастырылған [5]. Live@edu қызметі (Microsoft корпорациясының бұлтты қызметтері) бұлтты қызмет болып табылады, онда бір жағынан оқу жазбалары, екінші жағынан фотоальбомдар мен күнтізбелер, әртүрлі жұмыс аймақтары бар және 25 Гб көлемінде ақысыз бұлтты сақтау мүмкіндігі бар, сонымен қатар Microsoft Office-те жұмыс істейді бұл қызметті пайдалану тегін.

Сонымен бірге, қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды әзірлеу мен енгізудің көптеген мәселелері болса да, көптеген бұлтты қызметтердің пайда болуы бұлтты қызметтерді мектептің білім беру жүйесіне терең интеграциялау тұрғысынан педагогикалық процесті модернизациялауды, сонымен қатар IT инфрақұрылымын қайта

қарауды және жалпы білім беру процесінде инновациялық технологияларды қолдануды қажет етеді.

Білім беру қызметінде бұлтты технологияларды қолдану келесі қауіптерді тудырады:

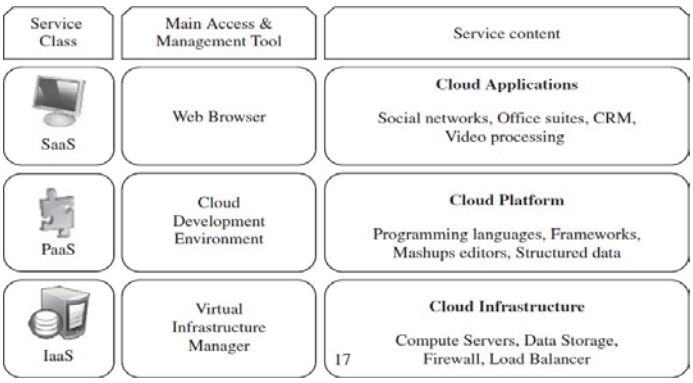
1) қызмет провайдерінің серверінде құпия ақпаратты сақтау қамтамасыз етіледі;

2) Интернет желісіне қосылудың техникалық мүмкіндігінің тәуелділігі артады (деректерді беру жылдамдығы мен беру сапасы тұрғысынан);

3) жұмыс жүктемесін болжау қиын, әсіресе пайдаланушылар тарапынан ең жоғары сағаттарда, сондықтан желілік жүктемелердің пайда болу және техникалық қызмет көрсетуді ұзақ күту қаупі артады.

Бұлтты технология үлгісі ішкі және сыртқы бөліктерден тұрады. Олар желіде, әдетте Интернет арқылы қосылады. Ішкі бөлік бұлттың өзі ретінде әрекет етеді. Сыртқы бөлікке клиенттік компьютер немесе ұйымның компьютерлерінің желілері және бұлтқа кіру үшін пайдаланылатын қолданбалар кіреді. Ішкі жағында бұлтты қызметтерді құратын компьютерлер, қосымшалар, деректер қоймалары және серверлер бар. "Бұлт" ұғымы белгілі бір функционалдығы бар деңгейлермен сипатталады [2].

3-суретте Бұлттық есептеулер моделі қызметінің үлгісі ұсынылған, одан бұлттың негізі қызмет ретіндегі инфрақұрылым (IaaS - қызмет ретінде инфрақұрылым), содан кейін қызмет ретінде платформа (PaaS - қызмет ретінде платформа) екенін көруге болады, ал PaaS үстіне – бағдарламалық құрал қызмет ретінде (SaaS – SoftwareasaService) көрсетілген [4].

3-сурет. Бұлтты есептеулер моделі

Меншік әдісі тұрғысынан бұлтты құрылымдарды келесі түрлерге бөлуге болады: Қоғамдық, гибридті, жеке және қоғамдық.

Жалпыға қол жетімді бұлттар, әдетте, көптеген жеке пайдаланушыларға қол жетімді, олар ұйымдар қолданатын үлкен көп қолданушы жүйелер (бұл жерде біз бұлтты білім беру қызметтерін табамыз); бұл қызметтер бұлтты IT қызметтерін сататын компанияларға тиесілі. Айтпақшы, "бұлт" ұғымы көбінесе ашық бұлтты білдіреді. Веб-қосымшалардың көмегімен үшінші тарап провайдері интернет арқылы бөлісу ресурстарын динамикалық түрде ұсынады және оларды пайдаланудан шот-фактуралар шығарады.

Жабық немесе жеке бұлттар оларды басқаратын ұйымның желіаралық қалқандарының артында орналасқан. Білім беру ұйымында жеке бұлтты пайдалану бағдарламашылар мен әкімшілердің қол жетімділігімен, сондай-ақ жабдықтың болуымен шектеледі, өйткені бұл қызметтер ұйымда жасалады және қызмет етеді. Гибридті бұлттар – ашық және жабық бұлттардың синтезі, ол жалпыға қолжетімді қызметтерді де, жабық кеңістікте орналасқан қызметтерді де пайдалануға мүмкіндік береді. Бұл қызметтерді басқару білім беру ұйымы мен ашық бұлттық провайдер арасындағы ортақ жауапкершілік болып табылады. Гибридті бұлтты пайдалану кезінде білім беру ұйымдары ең қолайлы нұсқаны таңдай отырып, бұлттық қызметтердің мақсаттары мен талаптарын анықтайды [5]. Көбінесе білім беру кеңістігінде гибридті бұлттарды кездестіреміз, өйткені гибридті бұлт ашық ғарыш бұлттық қызметтерінің бағдарламалық және аппараттық мүмкіндіктерін тиімді біріктіруге және оқу орнының білім беру кеңістігінің ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді.

Осылайша, педагогикалық үдерісте заманауи ақпараттық технологиялар мен бұлтты технологияларды пайдалану, атап айтқанда, қашықтықтан оқыту құралдарын кеңейтуге мүмкіндік береді, сонымен қатар оқыту процесінің интерактивті құрамдас бөлігін арттырады және (бірақ сонымен бірге қашықтан) мүмкіндік береді. Мұғалім мен оқушы арасындағы байланысты құрады. Аппараттық және бағдарламалық қамтамасыз етуді кеңейту білім беру қызметінің сапасын арттырып, мектептегі әртүрлі пәндер бойынша қашықтықтан оқытудың маңыздылығын арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Cloud computing: principles and paradigms / edited by Rajkumar Buyya,James Broberg, Andrzej Goscinski. URL: http://www.chinacloud.cn/upload/2013-07/11073107539898.pdf
2. Google Apps Education Edition.URL:http://www.google.com/a/ help/intl/en/edu/index.html
3. Lucidpress for Education. URL:https://www.lucidpress.com/pages/ usecase/education MisevicienRegina,BudnikasGermanas,AmbrazienDanute,Application of Cloud Computing at KTU: MS Live@Edu Case, Informatics inEducation,2014,Vol.10,No.2,259-270URL:http://www.mii.lt/ informatics_in_education/pdf/INFE194.pdf.
4. Peter Mell, Timothy Grance. The NIST Definition of Cloud Computingv15. URL: http://www.slideshare.net/crossgov/nist-definition-of-cloud-computing-v15
5. Thomas P. Y. Cloud Computing: A potential paradigm for practicingthe scholarship of teaching and learning [Электронный ресурс] / P. Y. Thomas– InstructionalDesignerEducational/TechnologyUnitCentreforAcademicDevelopment: University of Botswana. URL:http://www.ais.up.ac.za/digi/ docs/thomas_paper.pdf

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӨЛШЕМДЕРДІҢ РӨЛІ МЕН ОРНЫ

Кенесбаев С.М.
п.ғ.д., профессор, Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан
Мажибаева Г.П.
«8D01502 – Информатика» ББББ докторанты, Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Информатика кафедрасы, Алматы қ., Қазақстан
Kultan Jaroslav
assoc.prof., Ing., PhD., PhD., Honorary prof., Dr.h.c ,
Братиславадағы экономикалық университеті, Словакия

Андатпа: Мақала жоғары оқу орындарында болашақ информатика мұғалімдерін даярлау контекстіндегі педагогикалық өлшемдердің маңызды рөлі қарастырылады. Педагогикалық өлшемдер білім беру процесін бағалаудың, жоспарлаудың және жетілдірудің негізгі құралы болып табылады. Олар білім беруді жекелендіруге, студенттердің кәсіби құзыреттіліктерін бағалауға және оқыту әдістерін жақсартуға көмектеседі. Мақалада болашақ информатика мұғалімдерін даярлау процесінде педагогикалық өлшемдерді қолданудың негізгі аспектілері, соның ішінде білім беру бағдарламаларының сапасын бағалау, оқытуды даралау және кәсіби дағдыларды дамыту қарастырылады. Сондай-ақ педагогикалық өлшемдер саласындағы сын-қатерлер мен перспективалар және олардың білім сапасына әсері талқыланады.

Аннотация: Статья рассматривает важную роль педагогических измерений в контексте подготовки будущих учителей информатики в высших учебных заведениях. Педагогические измерения представляют собой ключевой инструмент для оценки, планирования и совершенствования образовательного процесса. Они помогают персонализировать образование, оценивать профессиональные компетенции студентов и улучшать методы обучения. В статье рассматриваются основные аспекты использования педагогических измерений в процессе подготовки будущих учителей информатики, включая оценку качества образовательных программ, индивидуализацию обучения и

развитие профессиональных навыков. Также обсуждаются вызовы и перспективы в области педагогических измерений и их влияние на качество образования.

Abstract: The article examines the important role of pedagogical measurements in the context of training future computer science teachers in higher educational institutions. pedagogical measurements are a key tool for evaluating, planning and improving the educational process. They help to personalize education, evaluate students' professional competencies and improve teaching methods. The article discusses the main aspects of the use of pedagogical measurements in the process of training future computer science teachers, including the assessment of the quality of educational programs, individualization of training and the development of professional skills. Challenges and prospects in the field of pedagogical measurements and their impact on the quality of education are also discussed.

Білім қазіргі қоғамның негізі болып табылады және оның сапасы мұғалімдердің біліктілігі мен кәсібилігіне байланысты. Жоғары оқу орындары болашақ информатика мұғалімдерін даярлауда, сапалы білім беруді қалыптастыруда және студенттердің цифрлық дәуірге дайындығында шешуші рөл атқарады. Бұл тұрғыда білім беру бағдарламаларын бағалау мен жетілдіруде студенттердің білімін, дағдыларын және кәсіби құзыреттілігін бағалауды қоса алғанда, яғни педагогикалық өлшемдер өте маңызды.

«Бағалау» терминінің бірқатар әртүрлі мағыналары бар, бірақ қазіргі мақсат ол оқушының оқуда қаншалықты және қандай деңгейдегі орын алғанын анықтаудың жүйелі әдісі ретінде анықтауға болады. Мақсаты студенттердің түсінуіне негізделген баға қою болып табылатын емтихандардан айырмашылығы, бағалаудың мақсаты оқудың оқушылардың үлгерімін жақсартуға әсерін анықтау болып табылады[1].

Педагогикалық өлшемдер жоғары оқу орындарында болашақ информатика мұғалімдерін дайындау үдерісін жетілдіруде түбегейлі рөл атқарады. Олар оқу үдерістері мен нәтижелерін талдаудың, бағалаудың, бақылаудың жүйелі және ғылыми негізделген әдісін білдіреді[2]. Информатика мұғалімінің білім беру контекстінде педагогикалық өлшемдер жоғары сапалы білім беруді қамтамасыз ету үшін құнды құралдар мен ресурстарды қамтамасыз етеді. Бұл мақалада біз болашақ информатика мұғалімдерінің дайындығын жетілдірудегі педагогикалық өлшемнің рөлінің негізгі аспектілерін қарастырамыз.

Болашақ информатика мұғалімдерін даярлауды жетілдірудегі педагогикалық өлшемдердің рөлінің негізгі аспектілерінің бірі білім беру бағдарламаларының сапасын бағалау болып табылады. Студенттердің нәтижелерін жүйелі бағалау оқу орындарына оқу бағдарламалары мен әдістерінің тиімділігін анықтауға мүмкіндік береді [3].

Білім беру бағдарламаларын іске асыру сапасы әртүрлі деңгейдегі мамандарды даярлаудың негізі болып табылады. Білім беру бағдарламаларының сапасын бағалау стандарттар мен мақсаттарды анықтаудан басталады. Бұл білім беру ұйымдары белгілеген стандарттар, академиялық стандарттар немесе белгілі бір бағдарламамен белгіленген мақсаттар болуы мүмкін. Бағалау бағдарламаның осы стандарттар мен мақсаттарға қаншалықты сәйкес келетініне негізделеді [4].

Білім беру бағдарламаларының сапасын бағалау білім берудің жоғары стандартын қамтамасыз етудің және бағдарламаларды студенттердің қажеттіліктеріне және өзгермелі әлемге бейімдеудің маңызды құралы болып табылады. Бұл білім беру бағдарламасының сәтті болуын қамтамасыз ету үшін үнемі және жүйелі түрде жүргізілуі керек процесс [5].

Бағдарламалар сапаны бағалау негізінде үздіксіз өзгерістер мен жақсартулар үшін дайындалуы керек. Бағдарламаның тиімділігін арттыру үшін жаңа әдістемелер, технологиялар және білім беру тәсілдері енгізілуі мүмкін. Мамандарды даярлау сапасын басқару жүйесіндегі студенттердің оқу жетістіктерінің мониторингі мемлекеттік білім беру стандартына сәйкес оқу жетістіктерінің когнитивті идеологиялық компоненттерін ғана емес, сонымен бірге мотивациялық-құндылық компонентін де диагностикалауы керек. Мониторингтің бағалау рәсімдері кәсіптік даярлау процесінде игерілген құзыреттерді интегративті бағалауға мүмкіндік беруі тиіс. Бұл білім беру процесінің барлық нәтижелерін қамтуға және студенттің түпкі мақсатқа – болашақ мұғалімнің кәсіби даярлық сапасының интегративті көрсеткіші

ретінде кәсіби-жеке құзыреттілігін қалыптастыруға ұмтылысын бағалауға мүмкіндік береді [6].

Педагогикалық өлшемдердің ең маңызды артықшылығы олардың оқу процесінде негізделген шешімдерді қамтамасыз ету қабілетінде. Білім алушылардың білімі мен дағдылары, сондай-ақ оқыту әдістерінің тиімділігі туралы деректерді жинау және талдау арқылы оқытушы мен студент арасындағы нақты жұмыстың қалай жүргізіліп жатқанын және туындаған қандай да бір мәселені жақсарту мақсатын анықтай алады. Бұл университеттерге өздерінің бағдарламаларын, курстарын және оқыту әдістерін информатика саласындағы заманауи талаптар мен стандарттарға сәйкес келтіруге мүмкіндік береді.

Оқытушы пәннің оқу бағдарламасы негізінде студенттердің пәнді меңгергеннен кейін алатын негізгі нәтижелерін болжайды, пәнді оқу ерекшелігіне сәйкес оқу мақсаттарына қол жеткізу дәрежесін бағалауға мүмкіндік беретін бағалау әдістерін таңдайды, тұрақты диагностика жүргізеді және алынған нәтижелерді талдайды, соған сәйкес студенттері немесе бүкіл оқу бағдарламасы үшін оқу тапсырмаларын түзету туралы нақты шешім қабылдайды.

Педагогикалық өлшемдер болашақ информатика мұғалімдерінің білімін жекелендіруде де маңызды рөл атқарады. Студенттердің деректерін талдау олардың жеке қажеттіліктері мен жетістіктерін анықтауға мүмкіндік береді. Бұл әр білім алушының деңгейі мен қызығушылығына сәйкес келетін сараланған оқу жоспарларын құруға ықпал етеді. Мысалы, информатиканың белгілі бір аспектілері бойынша қиындықтарға тап болған студенттер қосымша қолдау мен жеке оқытуды ала алады, ал білім деңгейі жоғары студенттерге күрделі тапсырмаларды беруге болады [8].

Педагогикалық өлшемдер болашақ информатика мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін бағалауда да ажырамас болып табылады. Тиімді өлшеу құралдары тек академиялық білімді ғана емес, сонымен қатар информатиканың күрделі тұжырымдамаларын түсіндіру, қызықты оқу ортасын құру және оқушылардың білімін бағалау сияқты педагогикалық дағдыларды бағалай алады. Бұл оқу орындарына түлектердің теориялық білімге ғана емес, сонымен қатар мектептерде информатиканы сәтті оқыту қабілетіне ие болуын қамтамасыз етуге көмектеседі [9].

Педагогикалық өлшемдер де студенттердің бағалау сапасын арттыруға ықпал етеді. Бұл үлгерімді дұрыс бағалау үшін ғана емес, сонымен қатар студенттерді тереңірек және өнімді оқуға ынталандыру үшін де маңызды. Тесттер, жобалар, тәжірибелік тапсырмалар және портфолио сияқты бағалаудың әртүрлі әдістерін қолдану мұғалімдерге оқушылардың білім алуының толық бейнесін алуға мүмкіндік береді.

Оқытуды бағалау оқушылардың, мұғалімдер мен олардың құрдастарының күнделікті практикасының бір бөлігі болып табылады, олар үнемі оқытуды күшейтетін тәсілдермен көрсетуден және бақылаудан алынған ақпаратты іздейді, көрсетеді және оған жауап береді [10].

Педагогикалық өлшем рөлінің маңызды аспектісі оқу-тәрбие процесіндегі мәселелерді анықтау және шешу мүмкіндігі болып табылады. Деректерді талдау студенттердің белгілі бір салаларында қиналып жатқанын көрсетсе, оқу орны қосымша ресурстар беру немесе оқу жоспарын түзету арқылы дер кезінде жауап бере алады. Бұл студенттердің артта қалуының алдын алуға және оқу сапасын арттыруға көмектеседі.

Педагогикалық өлшемдер де болашақ мамандарға оқытудың тиімді әдістерін дамытуға ықпал етеді. Оқытушылар өз әдістері мен стратегияларын білім алушылардың нақты қажеттіліктері мен қабілеттеріне бейімдеу үшін өлшеу нәтижелерін пайдалана алады. Бұл материалды тереңірек және тұрақты түрде игеруге ықпал етеді.

Педагогикалық өлшемдер саласы білім мен білім сапасына айтарлықтай әсер етуі мүмкін бірқатар қиындықтар тап болады. Төменде осы қиындықтар кейбірі және олардың білім сапасына әсері келтірілген:

Технологиялық өзгерістер: ақпараттық технологиялар мен цифрлық білім беру платформаларының қарқынды дамуы білімді бағалау саласында қиындықтар туғызады. Жаңа

технологиялар деректерді онлайн тестілеу мен талдауға мүмкіндік береді, сонымен қатар мұндай бағалау әдістерінің әділдігі мен сенімділігі туралы сұрақтар тудыруы мүмкін.

Білім беру әдістерін әртүрлілігі: оқыту әдістері мен білім беру тәсілдерінің әртүрлілігі (мысалы, оқытудың икемді формалары, белсенді және проблемалық оқыту) білімді бағалауда қиындықтар туғызады, өйткені дәстүрлі әдістер жаңа модельдерде оқитын студенттердің жетістіктерін өлшеу үшін жеткіліксіз болуы мүмкін.

Әлеуметтік-мәдени айырмашылықтар: әр түрлі мәдени және тілдік ортасы бар студенттер стандартталған бағалауда қиындықтарға тап болуы мүмкін, бұл әділеттілік пен теңдік туралы сұрақтар тудыруы мүмкін.

Шынайы бағалау: студенттер болашақта өз білімдерін қолданатын нақты жағдайларға жақын бағалау әдістерін әзірлеу қажеттілігі бар. Мұндай әдістерге жобалар, тәжірибелер және практикалық тапсырмалар кіруі мүмкін.

Педагогикалық өлшемдердің қиындықтары мен қатар оның жақсы жақтарында айта аламыз:

Жекелендірілген оқыту: деректер аналитикасы мен жасанды интеллектті қолдана отырып, студенттердің жеке қажеттіліктерін ескере отырып, жекелендірілген бағалау әдістерін жасауға болады.

Адаптивті бағалау жүйелері: технология дәлірек бағалау мен кері байланысты қамтамасыз ете отырып, студенттің үлгеріміне байланысты пішімі мен күрделілігін өзгертетін адаптивті бағалау жүйелерін құруға ықпал ете алады.

Портфолио жүйелері: студенттердің өз жұмыстарын, жобаларын және жетістіктерін көрсететін портфолиосын пайдалану бағалаудың кең таралған әдісі бола алады.

Дағдыларды дамыту: білімді ғана емес, сонымен қатар сыни тұрғыдан ойлау, қарым-қатынас және ынтымақтастық сияқты дағдыларды бағалау маңызды бола түсуде.

Білім берудің жаһандануы: халықаралық бағалау стандарттары және әртүрлі елдердің студенттерінің үлгерімін салыстыру мүмкіндігі жаһандық ауқымда білім беру сапасын жақсартуға ықпал етуі мүмкін.

Өзін-өзі бағалау: студенттерді өзін-өзі бағалауға және жолдастарын бағалауға ынталандыру олардың жауапкершілігі мен рефлексиясын дамыта алады.

Кәсіби аккредиттеу: кәсіби қауымдастықтар мен ұйымдар білім беру бағдарламаларының сапасын бағалауда және олардың стандарттарға сәйкестігін қамтамасыз етуде рөл атқара алады.

Дегенмен, педагогикалық өлшемдерді пайдалану деректердің дәлдігін, бағалау процесінің адалдығын және критерийлердің ашықтығын қоса алғанда, бірқатар қиындықтарға назар аударуды талап етеді. Сонымен қатар, деректерді талдаудың заманауи технологиялары мен әдістері педагогикалық өлшемдердің жаңа бастамаларына жол ашады. Бұл дегеніміз үлкен деректерді талдау әдістері және жасанды интеллектті қолдану оқу процесін дәлірек бағалауға және студенттердің жетістігін болжауға мүмкіндік береді.

Қорыта келгенде, болашақ информатика мұғалімдерінің дайындығын жетілдіруде педагогикалық өлшемдер шешуші рөл атқарады. Олар негізделген шешімдерді қамтамасыз етеді, білім сапасын арттыруға көмектеседі, оқыту әдістері мен бағдарламаларын заманауи талаптар мен технологиялық талаптарға бейімдеуге көмектеседі. Педагогикалық өлшемдерді тиімді пайдалану информатика пәнінің мұғалімдерін сауатты және табысты етіп шығаруға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде білім сапасына және ақпараттық қоғамның дамуына оң әсерін тигізеді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Marshall D. Sundberg, Assessing Student Learning, Cell Biology Education Vol. 1, 11–15, Spring/Summer 2002

2. Шурыгина, О. А., & Богомолова, Н. П. (2017). Педагогические измерения: Учебное пособие. Просвещение.

3. Kenesbaev S., Avdarsol S.,Zaslavskaya O., Arynova G., The model of a system for criteria-based assessing of students' functional literacy and its developmental impact, //Journal of Intellectual Disability-Diagnosis and Treatment. –2020.- Vol.8.- Iss. 3. - P. 351-357.

4. Kenesbaev S., Avdarsol S., Bostanov B.G., Rakhimzhanova L.B.Khakimova T.Criteria-based assessment as the Way of Forming Students' Functional Literacy in Computer Science, //Periodico Tche Quimica.- 2020.– Vol.17.Iss. 35.-P.41-54.
5. Мажибаева Г.П., Білім беруді цифрландыру жағдайында педагогтердің құзыреттіліктерін арттыру жолдары, VII Халықаралық Түркі Әлемі Зерттеулері Симпозиумы, 2020. Б. - 187-194
6. Семенова, О. В. (2014). Методика оценки качества подготовки будущих учителей информатики. Сибирский педагогический журнал, 1, 98-103.
7. Е.В. Сергеева, Мониторинг учебных достижений студентов педагогического вуза в системе управления качеством подготовки специалисто, Известия ВГПУ
8. Губа К. С. Оценка качества высшего образования: обзор международного опыта, 2019; 23(3): 94–107 Университетское управление: практика и анализ / UniversityManagement: PracticeandAnalysis
9. Селиванова, Н. Ф., & Черняк, Ю. П. (2016). Педагогические измерения и оценка образовательных достижений. Флинта: Наука.
10. M. Brookhart, Educational Assessment Knowledge and Skills for Teachers
Educational Measurement: Issues and PracticeSpring 2011, Vol. 30, No. 1, pp. 3–1

ЗАТТАР ИНТЕРНЕТІ ТАРАУЫН ОҚЫТУҒА АРНАЛҒАН ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ТАЛДАУ

Қуандыққызы Э.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университет
Информатика және білімді ақпараттандыру кафедрасы
7М01507-Информатика
Исабаева Д.Н.
Ғылыми жетекші, п.ғ.к., қауымд.проф.

Аңдатпа: Білім беруде IoT құрылғыларын пайдалану оқушылардың оқу және мұғалімдердің сабақ беру жолында өзгеріс жасай алады. IoT қолдайтын құрылғылар оқушыларға нақты уақыт режимінде ақпарат пен оқу материалдарына қол жеткізуге көмектеседі, бұл оқу сапасын жақсарта алады. Сонымен қатар, IoT сенсорларын оқулықтар мен оқу құралдары сияқты негізгі ресурстарды бақылау үшін пайдалануға болады, бұл мұғалімдер мен оқушыларға ұйымшылдықты сақтауды жеңілдетеді. Сонымен қатар, Заттар интернеті мен шағын сенсорлары бар киілетін құрылғыларды оқушылардың үлгерімін бақылау және жеке кері байланыс беру үшін пайдалануға болады. Бұл мұғалімдерге жеке оқушылардың қажеттіліктеріне, қабілеттеріне және оқу стиліне бейімделген "ақылды сынып жоспарларын" құруға көмектеседі. Сонымен қатар, интерактивті қолданбалармен жабдықталған және планшеттерді пайдалану оқу процесін жақсартады және оны оқушылар үшін қызықты етеді. IoT құрылғыларының білім берудегі ең үлкен артықшылықтарының бірі-осы құрылғылар шығаратын деректердің үлкен көлемін талдау мүмкіндігі. Бұл деректерді талдау мұғалімдерге оқушылардың оқу үрдістері мен заңдылықтарын анықтауға және оқытудың қай әдістері ең тиімді екендігі туралы түсінік беруге көмектеседі. Бұл мұғалімдерге оқытудың тиімді үлгілерін жасауға және оқушылардың оқу нәтижелерін жақсартуға көмектеседі.

Аннотация: Использование устройств IoT в образовании может изменить способ обучения учащихся и преподавания учителей. Устройства с поддержкой IoT помогают учащимся получать доступ к информации и учебным материалам в режиме реального времени, что может улучшить качество обучения. Кроме того, датчики IoT можно использовать для отслеживания основных ресурсов, таких как учебники и учебные пособия, что облегчает учителям и учащимся поддержание организованности. Кроме того, носимые устройства с Интернетом вещей и мини-датчиками можно использовать для отслеживания успеваемости учащихся и предоставления индивидуальной обратной связи. Это помогает учителям создавать "умные планы классов", адаптированные к потребностям, способностям и стилю обучения отдельных учащихся. Кроме того, он оснащен интерактивными приложениями, а использование планшетов улучшает процесс обучения и делает его более интересным для учащихся. Одним из самых больших преимуществ устройств IoT в образовании является возможность анализировать большие объемы данных, производимых этими устройствами. Анализ этих данных может помочь учителям определить учебные процессы и закономерности

учащихся и дать представление о том, какие методы обучения наиболее эффективны. Это помогает учителям создавать эффективные модели обучения и улучшать результаты обучения учащихся.

Abstract: The use of IoT devices in education can change the way students learn and teachers teach. IoT-enabled devices help students access information and learning materials in real time, which can improve the quality of learning. In addition, IoT sensors can be used to track essential resources such as textbooks and teaching aids, making it easier for teachers and students to keep organized. In addition, wearable devices with the Internet of Things and mini-sensors can be used to track student progress and provide individual feedback. This helps teachers create "smart class plans" tailored to the needs, abilities, and learning style of individual students. In addition, it is equipped with interactive applications, and the use of tablets improves the learning process and makes it more interesting for students. One of the biggest advantages of IoT devices in education is the ability to analyze large amounts of data produced by these devices. Analysis of this data can help teachers identify learning processes and patterns of students and give an idea of which teaching methods are most effective. This helps teachers create effective learning models and improve student learning outcomes.

Кіріспе

Қазіргі уақытта біз ғаламтор қолдайтын өзара байланысты объектілердің кең таралған есептеулерімен және желілерімен сипатталатын заттар интернетінің (IoT) жаңа дәуірінің ортасында екенімізді жоққа шығаруға болмайды. Біздің дәуірімізде цифрлық технологияны жақсы білу өте маңызды. Цифрлық технологиялар адам қызметінің барлық салаларына енуде. Өнеркәсіпте жаһандық цифрландыру жаңа индустриялық Industry 4.0 өнеркәсіптік революциясы цифрлық технологиялардың бірнеше тенденцияларын, соның ішінде ең маңызды технологиялары - интеллектуалды робототехника және жасанды интеллект, аддитивті технологиялар, виртуалды және кеңейтілген шындық технологиялары, үлкен деректер технологиялары, заттардың өнеркәсіптік интернеті болып табылады. Осы жиында көрсетілген зерттеу 4.0 индустриясының озық және перспективалы бағыттарының бірі – Заттар интернеті, бір-бірімен интернет арқылы өзара әрекеттесетін цифрлық құрылғылар мен құрылғылар желісі болып табылады. Заттар интернетінің қолдану аясы айтарлықтай кең: атап айтқанда, өнеркәсіптік технологиялар, қызмет пен тұрмыстың қашықтағы және білім беру технологиялары [2].

Заттар интернеті, революциялық технология ретінде, оқу сапасын едәуір жақсартуға және оқушылардың үлгерімін арттыруға мүмкіндік береді. Бұл сонымен қатар мұғалімдерге күнделікті жұмысында, мектеп ғимаратын басқаруға, және қашықтықтан оқытуды қамтамасыз етуге көмектеседі. Тұтастай алғанда, заттар интернеті білім беру провайдерлері мен мұғалімдерінің алдында тұрған мәселелерді тұрақты шешуді ұсына алады және сапалы білім беруді қамтамасыз етуге ықпал ете алады.

Бұл мақалада білім берудегі заттар интернетін пайдалану туралы соңғы зерттеулерге шолу берілген. Зерттеу алдымен IoT-ке кіріспе береді, содан кейін оны білім беру мекемелерінде қалай қолдануға болатынын қарастырады. Мақалада мектеп мұғалімдері мен оқушылардың көзқарасына назар аудара отырып, тұрақты "ақылды сынып" құру үшін заттар интернетінің әлеуеті қарастырылады. Соңында, зерттеу білім беру контекстінде IoT шешімдерін қолданумен байланысты шектеулер мен мәселелерге баса назар аударады.

Әдебиеттерге шолу

Заттар интернетін екі бағытта қарастыруға болады. Біріншісі – ақпараттық-білім беру ортасының құрамдас бөліктерінің бірі ретінде заттар интернетін пайдалану. Екіншісі – заттар интернетін зерттеу феномені, білім берудің мазмұны ретінде қарастыру. Қазіргі таңда бірінші бағыт бойынша оқу-әдістемелік бағыттарда зерттеу жұмыстары жүргізілуде [1]. Атап айтсақ, О.Ю.Заславская мен А.И.Кириллов ғылыми еңбектерінде Заттар интернеті әртүрлі оқу және техникалық оқыту құралдарына енгізілген құрылғылар мен сенсорлар дей келе, білім беру процесінде мобильді құрылғылар мен бұлттық қызметтерді пайдалануды заттар интернеті технологиясы ретінде де түсіндіреді. Бұдан басқа, жалпы білім беретін мектепе оқыту үдерісінде, атап айтқанда информатика сабақтарында заттар интернетінің технологияларын қолдану тәжірибесі бар. А.А.Халчук және А.Н.Сергеев ғылыми жұмыстарында Заттар интернеті технологияларының көмегімен информатиканы таратылған оқыту әдістемесін қолдану мүмкіндіктерін және "ақылды сынып" жүйесінде информатиканы оқыту әдістемесін

іске асыру шарттарын анықтаған. Сонымен қатар, оқу жабдықтарын бірыңғай желілерге біріктіру электрондық оқытуды мүлдем қашықтықтан оқыту технологияларымен-оқу және ғылыми эксперименттерді қашықтықтан басқару технологияларымен ұйымдастыруға мүмкіндік беретінін дәлелдейтін жұмыстар да бірқатар. В.Г.Зубков, И.И.Колтунова, А.В.Акимовтың зерттеулерінде техникалық мамандықтардың студенттерін Қашықтықтан оқытуға арналған зертханалық жұмыстарды жобалаудың мүмкін технологияларының бірі ұсынылған.

Қазан ұлттық зерттеу техникалық университетінде олар. А.Н.Туполев қашықтықтан автоматтандырылған оқу зертханалары орталығында (Ұлттық аспаптардың аймақтық технологиялық орталығы) Ю.К.Евдокимов, А.Ю.Кирсанов, А.Ш.Салахова дистанциялық зертханалар сериясын жасаған және олар электроника және радиотехника негіздері бойынша жұмыс істейді. Студенттер Интернеттің желілік технологияларын және университеттің жергілікті желісін қолдана отырып, осы зертханаларда эксперименттер жүргізеді. Зертханалық жұмыстарға қол жеткізу үшін өлшеу құралдарын, зерттелетін элементтерді, зерттелетін сигналдарды қалыптастыруды және эксперимент нәтижелерін өңдеуді қамтитын эксперименттік қондырғыны орнатуға мүмкіндік беретін арнайы бағдарламалық жасақтама жасайды.

Екінші бағыт бойынша қазіргі уақытта IoT технологияларын оқыту мәселелерімен байланысты ғылыми және әдістемелік жұмыстар өте аз. Бірақ заттар интернеті бойынша оқу курстары бакалавриат пен магистратураның жекелеген білім беру бағдарламаларында жобаланып, жүзеге асырыла бастады. Мәскеу электроника және математика институтында. А.Н. Тихонова "Экономика Жоғары Мектебі" Ұлттық зерттеу университеті "Заттар интернеті және киберфизикалық жүйелер"магистрлік бағдарламасын іске асыра бастады. Бағдарламаның ғылыми жетекшісі-зерттеуші профессор Л.С.Восков. Бағдарлама заттар интернетінің жаңа технологияларының әлеуетін пайдалана алатын мамандарды кешенді даярлауға арналған үш блоктағы мазмұнда оқытады: IoT және киберфизикалық жүйелер саласындағы инжерия; Киберфизикалық жүйелер мен заттар интернетіндегі деректерді талдау және қолданбалы бағдарлама; IoT-тағы киберқауіпсіздік. Оқыту осы технологияларды енгізетін ресейлік және халықаралық компаниялармен серіктестікте жүзеге асырылады: Samsung, IBM, National Instruments, Rightech, InfoWatch, PTC және басқалар, бұл студенттерге заманауи зертханаларға, кәсіби жабдықтарға және білімге тікелей Индустрия мамандарынан қол жеткізуге мүмкіндік береді.

"Заттар интернеті" деп аталатын тағы бір магистрлік бағдарлама Мәскеу авиация институтында (Ұлттық зерттеу университеті) жүзеге асырылды. Осы магистратура түлектерінің негізгі құзыреттері: "Заттар интернеті" технологияларын қолдануға бағытталған киберфизикалық жүйелерді жобалай білу; smart-жүйелердің ("ақылды үй", "Ақылды қала") архитектурасын құру қағидаттарын білу және түсіну; цифрлық транс процесінде заттар интернетін қолданудың перспективті бағыттарын білу және түсіну бизнесті қалыптастыру болып табылады. Бағдарламаны жасаушылар Д.Волошин, И.Быконя және С.Ляпина оқуды студенттер оқу сабақтарын кәсіби саладағы жұмысымен біріктіретін етіп ұйымдастырды. Оқу жоспарында негізінен зертханалық және практикалық сабақтар басым, ал теориялық мәселелер заттар интернеті саласындағы мамандармен кеңесу және талқылау түрінде қарастырылады [2].

Енді жалпы білім беретін мектептің білім беру мазмұнында Заттар интернеті тарауын оқытуды қарастыратын болсақ, Қазақстанда Жалпы орта білім беру деңгейінің жаратылыстану-математикалық бағыттағы 10-11 сыныптарына арналған «Информатика» оқу пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасының мазмұнында «Заттар интернеті» тарауын оқыту қарастырылған және осы бағытта оқытуға арналған бірнеше оқулықтар (Атамұра баспасы-Д.Н.Исабаева, Г.А.Абдулкаримова, Л.Б.Рахимжанова, М.А.Әубекова; Алматыкітап баспасы-В.Г.Архипова, Р.Г.Амдамова, Н.К.Беристемова, К.Б.Кадыракунов; Арман-пв баспасы-Г.И.Салғараева, Л.А.Рсалина, А.Б.Есенкүл). Бұл осы бағытта зерттеу қажеттілігін дәлелдейді.

Заттар интернеті тарауын оқытуға арналған цифрлық ресурстары

Заттар интернеті (IoT) - бұл технологиямен өзара әрекеттесу жолында қарқынды дамып келе жатқан сала. Қосылған құрылғылар санының артуымен заттар интернетінің технологияларын түсінетін және олармен жұмыс істей алатын мамандарға қажеттілік туындайды. Нәтижесінде IoT көптеген магистрлік бағдарламалардың оқу бағдарламасының маңызды тарауы болды. Дегенмен, IoT-ті тиімді оқыту үшін тиісті цифрлық ресурстарға қол жеткізу өте маңызды. Бұл мақалада біз магистратура бағдарламасында IoT тарауын оқытуға болатын сандық ресурстарды талдаймыз.

IoT оқытуға арналған сандық ресурстар

Онлайн курстар: Coursera, Udemy және edX сияқты платформаларда IoT-ті үйретететін көптеген онлайн курстар бар. Бұл курстар IoT негіздерінен бастап Машиналық оқыту және деректерді талдау сияқты озық тұжырымдамаларға дейінгі тақырыптардың кең ауқымын қамтиды. Бұл курстар әдетте жеке қарқынмен өтеді, бұл оларды өз қарқынымен оқығысы келетін студенттер үшін өте қолайлы етеді. Курстар көбінесе интерактивті викториналармен, бағалаулармен және студенттерге білімдерін нығайтуға көмектесетін жобалармен бірге жүреді.

Электрондық кітаптар

Электрондық кітаптар - заттар интернетін үйренгісі келетін студенттер үшін тамаша ресурс. Көптеген электронды кітаптар IoT архитектурасы, IoT протоколдары және IOT қосымшалары сияқты тақырыптарды қамтиды. Электрондық кітаптарға Amazon сияқты интернет-дүкендерден оңай қол жеткізуге және жүктеуге болады, бұл оларды студенттер үшін ыңғайлы ресурс етеді.

Онлайн қауымдастықтар

Reddit және Stack Exchange сияқты Онлайн қауымдастықтар IoT үйренгісі келетін студенттер үшін тамаша ресурстар болып табылады. Бұл қауымдастықтар студенттер сұрақтар қоя алатын, идеялармен бөлісетін және басқа интернет заттарының әуесқойларымен байланыса алатын платформаны ұсынады. Бұл қауымдастықтар белгілі бір тұжырымдамамен немесе жобамен күресетін студенттерге әсіресе пайдалы болуы мүмкін.

Сандық ресурстарды талдау

Жоғарыда қарастырылған барлық цифрлық ресурстардың артықшылықтары мен кемшіліктері бар. Интернеттегі курстар мен электронды кітаптар - бұл интернет заттарының теориясын білгісі келетін студенттер үшін керемет ресурстар. IoT әзірлеу тақталары мен модельдеу құралдары IoT қолданбаларын жасағысы келетін студенттер үшін тамаша ресурстар болып табылады. Интернеттегі қауымдастықтар-бұл басқа интернет-әуесқойлармен байланыс орнатқысы келетін және өз жобаларында көмек алғысы келетін студенттер үшін керемет ресурстар. Алайда, осы ресурстарды пайдалану кезінде кейбір мәселелерді шешу қажет. Мысалы, онлайн курстар мен электрондық кітаптар тұрақты емес жаңартылуы мүмкін, бұл ақпараттың ескіруіне әкеледі. IoT әзірлеу тақталары мен модельдеу құралдары қымбат болуы мүмкін, бұл оларды кейбір студенттерге қол жетімді етпейді. Онлайн қауымдастықтар әрқашан нақты ақпарат бере алмайды, бұл студенттерге жақсы кеңес пен жаманды ажыратуды қиындатады.

IoT әзірлеу тақталары

IoT әзірлеу тақталары студенттерге IoT жобаларын жасауға мүмкіндік беретін аппараттық платформалар болып табылады. Бұл тақталар сенсорлармен, микроконтроллерлермен және сымсыз қосылыммен жабдықталған, бұл оқушыларға интернет заттарының қосымшаларын жасауға мүмкіндік береді. Кейбір танымал IoT әзірлеу тақталарына Arduino, Raspberry Pi және ESP32 кіреді. Бұл тақталарды пайдалану оңай, бұл оларды жабдықта тәжірибесі шектеулі студенттер үшін өте қолайлы етеді [5].

Әдіснама мен әдістер

Мектеп мұғалімдерінің және оқушылардың көзқарастарын ескере отырып, білім беру контекстінде заттар интернетін пайдаланудың әртүрлі тәсілдері қандай?

Оқулықтар мен қағаздарды қолданудың дәстүрлі әдісі интернет заттарын қолданудың арқасында цифрлық біліммен ауыстырылады. Бұл технология төңкерілген сыныптарды

енгізуден бастап мобильді оқытуды пайдалануға дейін білім беру тәсілдерін өзгертті. Білім беру мекемелері оқыту нәтижелерін арттыратын технологияларды енгізуде. COVID-19 пандемиясы қашықтықтан оқытуды енгізуді жеделдетті және Заттар интернеті бұл ауысуда маңызды рөл атқарды. Дегенмен, e-Learning әлі де жетілдіруге мүмкіндік береді және IoT олқылықтарды жоюға және тіпті жаңа цифрлық білім беру әдістеріне жол ашуға көмектеседі.Біздің өміріміздегі барлық нәрселер сияқты, білім де цифрлық өзгерістерге ұшырайды. Заттардың интернеті, атап айтқанда, осы вертикаль үшін пайдалы болды. "Төңкерілген сыныптардан" интеграцияланған мобильді оқытуға дейін біз дәстүрлі оқыту (және өзін-өзі тәрбиелеу) әдісінен ұзақ жолдан өттік. Заттар интернетіне негізделген құрылғылар қарындаштарды, тақталарды және қағаздарды тез ауыстырады және оқу тәсілдерін кең көлемде өзгертеді! Білім беру мекемелері технологияны енгізген соңғы жылдарға дейін дәстүрлі оқыту әдістерін ұстанды.

Сала жетекшілері бұл оқу нәтижелерін арттыруға ең маңызды үлес қоса алатынын түсінді. Төңкерілген сыныптар мен Ar және VR мүмкіндіктері бар смарт тақталардан қауіпсіз оқу орталарына қол жеткізуге дейін IoT білім беру секторындағы ынталы ізбасарларды тартады. Бүкіл білім беру жүйесі Қашықтықтан оқытуға сүйенді. Заттар интернеті оқытушыларға да, студенттерге де құрылымдық Қашықтықтан оқытуға көшуге көмектесуде маңызды рөл атқарды [6].

Білім беру ортасына заттар интернетін енгізу кезінде еңсеру керек негізгі қиындықтар қандай?

Білім беру ортасына заттар интернетін (IoT) енгізу кезінде бірнеше қиындықтарды жеңу керек. Олардың кейбір негізгілеріне мыналар жатады:

Қауіпсіздік мәселелері: IoT құрылғылары қауіпсіздікті бұзуға осал және білім беру мекемелері өз желілері мен құрылғыларын ықтимал кибершабуылдардан қорғауды қамтамасыз етуі керек.

Техникалық күрделілік: IoT құрылғыларын орнату және басқару қиын болуы мүмкін, бұл білім беру мекемелерінде болмауы мүмкін арнайы техникалық білімді қажет етеді.

Құны: IoT құрылғыларын сатып алу және күтіп ұстау қымбатқа түсуі мүмкін және білім беру мекемелері осы технологияларға инвестиция салуға бюджеті бар екеніне көз жеткізуі керек.

Қолданыстағы жүйелермен Интеграция: IoT құрылғылары оқытуды басқару жүйелері (LMS) және оқушыларға арналған ақпараттық жүйелер (SIS) сияқты қолданыстағы білім беру жүйелерімен біріктірілуі керек, бұл күрделі процесс болуы мүмкін.

Оқыту: мұғалімдер мен қызметкерлер интернет заттарын тиімді пайдалануға және оларды оқыту тәжірибесіне біріктіруге үйретілуі керек.

Тұтастай алғанда, білім беру ортасына заттар интернетін сәтті енгізу осы қиындықтарды жеңу үшін мұқият жоспарлауды, енгізуді және басқаруды қажет етеді.

"Ақылды сынып" идеясын қалай анықтайсыз және оның негізгі ерекшеліктері қандай?

"Ақылды сынып" - бұл оқыту процесін жақсартуға арналған әртүрлі сандық құрылғылар мен құралдарды қамтитын заманауи технологияға негізделген сынып. Аудиовизуалды мазмұн оқушылардың білім деңгейін және оқуға деген қызығушылығын арттыруға көмектеседі, ал оқытушылар сабақта да, қашықтан да өткізілуі мүмкін интерактивті сабақтар өткізеді. Интеллектуалды сыныптар оқушыларға тиімдірек үйренуге көмектесу үшін 3D анимация және бейне сияқты сандық құралдарды пайдаланатын дәстүрлі сыныптардың жетілдірілген нұсқасы ретінде жасалған. Жүйе оқушылардың жас тобына және білім беру қажеттіліктеріне байланысты әр стандарт үшін оңтайландырылған. Бұл сыныптар оқу процесіне көмектесетін ақылды проекциялық экрандармен, компьютерлермен және басқа сандық құрылғылармен жабдықталған. Мұғалімдер сонымен қатар интеллектуалды сабақтарды оқушылармен қарым-қатынастың тиімді әдісі деп санайды. Жалпы, интеллектуалды сыныптар-бұл студенттер үшін де, оқытушылар үшін де жоғары тиімді оқыту және білім алу процедурасы.

Смарт-кластың негізгі ерекшеліктеріне мыналар жатады:

Интерактивті тақталар немесе СМАРТ тақталар: бұл тақталар мұғалімдерге сандық мазмұнды көрсетуге және басқаруға мүмкіндік береді, ал оқушылар нақты уақыт режимінде материалмен әрекеттесе алады [7].

Интернетке қосылу: интеллектуалды сыныптар интернетке қосылған, бұл студенттер мен оқытушыларға онлайн ресурстарға қол жеткізуге және нақты уақыт режимінде басқалармен ынтымақтасуға мүмкіндік береді.

Мультимедиялық мазмұн: интеллектуалды сыныптар оқуды қызықты әрі интерактивті ету үшін мультимедиялық мазмұнды, соның ішінде бейнелерді, анимацияларды және модельдеулерді пайдаланады.

Виртуалды және кеңейтілген шындық: интеллектуалды сыныптар виртуалды және кеңейтілген шындық технологияларын оқушыларға сандық мазмұнды зерттеуге және онымен үш өлшемде өзара әрекеттесуге мүмкіндік беретін қызықты оқу тәжірибесін жасау үшін пайдалана алады.

Жекелендірілген оқыту: интеллектуалды сыныптар жеке оқу стилі мен оқу үлгеріміне байланысты әрбір оқушы үшін оқу процесін жекелендіру үшін деректер аналитикасы мен машиналық оқыту алгоритмдерін пайдалана алады [5].

Тұтастай алғанда, ақылды сынып оқыту мен оқу нәтижелерін жақсарту үшін технологияны пайдаланатын динамикалық, ынтымақтастыққа негізделген оқыту ортасын көрсетуге арналған.

Гипотеза:

Егер мектеп информатикасында цифрлық ресурстарды қолданса, онда оқытушылардың білім беру дағдылары артып, оқушылардың пәнге деген қызығушылықтары арта түседі.

Зерттеу әдісі:

Сауалнама сұрақтары арқылы деректерді жинау мен талдауды қамтитын сандық зерттеу әдісі пайдаланылды. Сауалнама Google Forms арқылы алынды, R бағдарламасы арқылы талдау жасалынды. Сондай-ақ, сауалнамада жауап беруші мұғалімдердің аты-жөнінің және жауабының құпиялылығы сақталды.

Қатысушылар:

Мектеп информатикасында Заттар интернеті тарауын оқытуда ресурстарды талдау болғандықтан, сауалнама оқытушылардан алынды. Сауалнамаға қатысушылар саны аз болғандықтан зерттеу нәтижесі шектеулі, сондықтан нәтиже аталған жайттың нақты сипатын бере алмауы мүмкін.

Деректерді жинау:

Деректерді жинау үшін мұғалімдердің сауалнама тақырыбы туралы ойланып, негізгі сұраққа жауабын нақты алу мақсатында өзге де қосымша сұрақтар қойылып, ғылыми жетекшімен бірнеше рет ақылдасып дайындалған жалпы саны 10 сұрақтан тұратын сауалнама пайдаланылды.

Іске асыру:

Зерттеуді жүзеге асыру екі аптаға созылды. 80 мұғалімге жіберілді.

Зерттеу нәтижесі:

Зерттеу сұрағына мектеп мұғалімдері қатысты. Негізгі сұрақтарды қарастырылды. Көрсеткіштері төмендегідей, барлығы 10 сұрақ сауалнамаға қойылды, оларға қысқаша шолу:

1-сурет. Сауалнама сұрағының көрсеткіші

Зерттеу нәтижесі бірінші кезекте мұғалімдердің Заттар интернеті туралы түсініктерінің бар-жоғын анықтау мақсатында “Мектеп информатика курсында Заттар интернеті негіздерін оқыту керек екеніне келісесіз бе”, «Заттар интернеті технологиялары негізінде "ақылды сынып" және "ақылды мектеп"сияқты ұғымдарды сәтті жүзеге асыруға болатынына келісесіз бе?», «Ақылды сынып жүйелерімен басқарылатын оқу кабинеттерінде информатиканы оқытудың ерекшеліктері екеніне келісесіз бе?» деген сұрақтар қойылды.

2-сурет. «Заттар интернеті технологиялары негізінде "ақылды сынып" және "ақылды мектеп"сияқты ұғымдарды сәтті жүзеге асыруға болатынына келісесіз бе?» сұрағының көрсеткіші.

3-сурет. «Ақылды сынып жүйелерімен басқарылатын оқу кабинеттерінде информатиканы оқытудың ерекшеліктері екеніне келісесіз бе?» сұрағының көрсеткіші

Талқылау

Білім беру саласында жаңа технологияларды қолдану маңызды бола түсуде. Зерттеу жұмысында Заттар интернетіне және оның тұрақты "ақылды" мектептерді құру әлеуетіне ерекше назар аударылды, сонымен бірге оны жүзеге асырудағы қиындықтары айтылды. Технология тек пайдалы ғана емес, сонымен қатар тұрақты болуы керек деп есептеледі. Бұл қымбат, зиянды немесе қоршаған ортаға зиянсыз технологияларға басымдық берілмеуі керек дегенді білдіреді. Оның орнына негізгі қағида ретінде тұрақты дамуға басымдық беретін технологияларды қолдануды талап етеді. Зерттеудің нәтижесінде, Заттар интернеті (IoT) білім беру мекемелері үшін айтарлықтай әлеуеті бар инновациялық технология екенін көрсетеді. Заттар интернетін мектептерде мұғалімдер және оқушылар тұрғысынан қалай пайдалануға болатыны зерттелді.. IoT сенсорлық технологиясын қолдана отырып, көптеген мәселелерді шешуге болады, мұғалімдердің көзқарасы бойынша IoT сабаққа қатысуды, бағалау және кері байланыс жүйелерін, STEM сабақтарын, интеллектуалды оқу орталарын және оқытудың интерактивті құралдарын басқару үшін пайдаланылуы мүмкін деп қарастырылды. Оқушылар үшін IoT интеллектуалды оқу орталарын, оқуды басқарудың жекелендірілген жүйелерін, ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға арналған интеллектуалды құрылғыларды, оқытуға арналған интерактивті құралдар мен ынтымақтастық құралдарын жасай алады. Дегенмен, мектептердегі Заттар интернетінің мүмкіндіктерін толық түсіну үшін қосымша зерттеулер қажет және технологияны біріктірудің тұрақты әдістерін табу қажет. “Мектеп информатика курсында Заттар интернеті негіздерін оқыту негізіне” мектеп оқытушыларының 85%-ы өз қажеттіліктерін білдірді. Сонымен қатар, «Ақылды сынып жүйелерімен басқарылатын оқу кабинеттерінде информатиканы оқытудың ерекшеліктері екеніне келісесіз бе?» -деген сауалнамаға мұғалімдердің 73%-ы келісімін берді [3]. Сондықтан технологияны білімге біріктірудің тұрақты әдістерін зерттеу өте маңызды.

Технологияға негізделген интеллектуалды білім тұрақты болуы үшін ол арзан, жалпыға қол жетімді, қоршаған ортаға зиянсыз және денсаулықты нығайтуға ықпал етуі керек.

Қорытынды

Жалпы алғанда, "Заттар интернеті" тарауын оқыту үшін цифрлық ресурстарды пайдалану қазіргі білім беру кеңістігінде маңызды бола түсуде. Заттар интернеті (IoT) - бұл қарқынды дамып келе жатқан сала, сондықтан мұғалімдер оқушылардың сабаққа дұрыс дайындалуын қамтамасыз ету үшін соңғы тенденциялар мен технологияларға ілесуі керек. Зерттеу жұмысының мақсаты IoT білім беру мекемелеріндегі "ақылды мектеп" мүмкіндіктерін қалай қосуға болатыны туралы жан-жақты шолу және оны мектеп информатика курсына енгізу барысында пайдаланылатын ресурстарды талдау, олардың ерекшеліктері мен қажеттіліктеріне негізделді. Цифрландыру тұрақты және жоғары сапалы білім беру мүмкіндігіне ие болғанымен, бұл мақсатқа жету жолында әртүрлі шектеулер бар. Зерттеуде "ақылды мектеп" тұжырымдамасын жүзеге асыру құралы ретінде Заттар интернетін пайдалану бойынша соңғы зерттеулерді қорытындылады, бұл оның мектептерге, мұғалімдерге және оқушыларға басшылық етудің негізгі функцияларын жүзеге асыру керектігін көрсетті.

Қорытындылай келе, Заттар интернеті интеллектуалды оқу ортасын құруға ықпал ете отырып, тұрақты "ақылды" мектептерді құруда трансформациялық күш бола алады. Мақалада IoT технологиясын мектепті интеллектуалды басқару, оқыту және оқыту ресурстарын қалай пайдалануға болатыны егжей-тегжейлі талқыланды. Сондай-ақ, білім берудегі Заттар интернетін қолдану кезінде туындайтын мәселелерге, атап айтқанда құпиялылық, қауіпсіздік, ауқымдылық мәселелеріне назар аударылды. Оны қауіпсіз ететін шешімдерді табу үшін қосымша зерттеулер қажет. "Заттар интернеті" бөлімін оқыту үшін цифрлық ресурстарды пайдалану оқушылардың оқу нәтижелеріне оң әсер етіп, оларды тез өзгеретін жұмыс күшіне дайындай алады. Оқытушылар цифрлық ресурстарды оқытуға енгізуді жалғастыра отырып, олардың тиімділігін бағалау және оқушылардың болашақтағы қиындықтары мен мүмкіндіктеріне дайындалуын қамтамасыз ету үшін оқыту стратегияларын қажетінше реттеу маңызды болады.

Зерттеу жұмысы мектеп информатика курсында оқушылардың сыни және аналитикалық ойлауын дамыту үшін “Заттар интернеті” тарауында оқыту ресурстарын пайдалануға бағытталды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Industry 4.0 https://medium.com/@Imrajkumar/what-is-industry-4-0-db3859008c32
2. Төртінші өнеркәсіптік революция https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ch/Documents/manufacturing/ch-en-manufacturing-industry-4-0-24102014.pdf
3. 2021 IEEE 11th International Conference on System Engineering and Technology (ICSET) Published: 2021 https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/9028679
4. The United Nation World Commission on Environment and Development. Available online: https://sustainabledevelopment.un. org/content/documents/5987our-common-future.pdf (accessed on 20 March 2022).
5. University of California, Los Angeles (UCLA) Sustainability Committee. Available online: https://www.sustain.ucla.edu/wpcontent/uploads/UCLA-Sustainability-Charter.pdf (accessed on 20 March 2022).
6. Reynolds, P. Sustainable Education: Principles and Practices. In Proceedings of the AARE Annual Conference, Canberra, Australia, 29 November–3 December 2009. Available online: https://www.aare.edu.au/data/publications/2009/rey091135.pdf (accessed on 20 March 2022).
7. Zhou, B. Smart classroom and multimedia network teaching platform application in college physical education teaching. Int. J. Smart Home 2016, 10, 145–156. [CrossRef]

ИНФОРМАТИКА ПӘНІ МҰҒАЛІМІН АТТЕСТАЦИЯЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Кунтубаева Ж.К.

Қожа Ахмет Яссауи атындағы № 123 мектеп-гимназияның информатика пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші, Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Бұл мақалада еліміздің әлемдік білім кеңістігіне енуге талпынысы, келешектің жаңаша ойлайтын, дүниеге көзқарас мәдениеті мен санасы дамыған ұрпағын оқытып, тәрбиелейтін педагогтердің біліктілік сапасын арттыруы, педагогтердің кәсіби біліктілігін аттестаттау – білім сапасының кепілі болып табылатыны және педагогтерді аттестаттау процесіндегі нормативтік құжаттарынадағы өзгерістер қарастырылады. Информатика пәні мұғалімінің үздіксіз кәсіби дамуының ерекшеліктеріне, оқыту процесінде қолданылатын онлайн сервис түрлері берілді.

Аннотация: В данной статье рассматриваются усилия страны по выходу в мировое образовательное пространство, повышение качества учителей, которые учат и воспитывают поколение, мыслящее по-новому, обладающее развитой мировоззренческой культурой и сознанием, проводится аттестация профессиональной квалификации учителей. гарантия качества образования, а также изменения нормативных документов в процессе аттестации учителей. Виды онлайн-сервисов, используемых в учебном процессе, приданы особенностям непрерывного профессионального развития учителя информатики.

Abstract: This article examines the country's efforts to enter the global educational space, the improvement of the quality of teachers who teach and educate the generation of new thinkers, the culture and consciousness of the world view, the certification of the professional qualifications of teachers is a guarantee of the quality of education, and the changes in the normative documents in the process of certification of teachers. The features of the continuous professional development of the teacher of computer science, the types of online services used in the teaching process were given.

Еліміздің әлемдік білім кеңістігіне енуге талпынысы, білім беру парадигмасының өзгеріп, жаңа ұлттық модельдің қалыптасуы келешектің жаңаша ойлайтын, дүниеге көзқарас мәдениеті мен санасы дамыған ұрпағын оқытып, тәрбиелейтін педагогтердің біліктілік сапасын арттыруды талап етіп отыр. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі оның педагогикалық шеберлігі мен кәсібилігінің ажырамас бөлігі ретінде саналады. Олай болса, педагогтердің кәсіби біліктілігін аттестаттау – білім сапасының кепілі болып табылады.

Дамыған мемлекеттерде педагогтерді аттестациялау процесі түрлі бағыттарда жүргізілгенмен олардың кәсіби деңгейі мен құзыреттілігін бағалау стандарты біртекті болып келеді. Біздің елімізде педагогтерді аттестаттау процесінде келесі нормативтік құжаттар негізге алынады:

- «Педагогтерді аттестаттаудан өткізу қағидалары мен шарттары» (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 27 қаңтардағы № 83 бұйрығы (жаңа редакцияда Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 31 желтоқсан № 533 бұйрық)

- "Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығы бекітілген біліктілік талаптарына немесе кәсіптік стандартқа ("Педагог" кәсіби стандартын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 15 желтоқсандағы № 500 бұйрығы) (бұдан әрі кәсіптік стандарт) сәйкес келетін педагогтің кәсіби құзыреттілік деңгейі;

- ҚР БҒМ 07.12.2011 жылғы №514 бұйрығы «Жалпы білім беретін пәндер бойынша республикалық және халықаралық олимпиадалар мен ғылыми жобалар конкурстарының (ғылыми жарыстардың), орындаушылар конкурстарының, кәсіби шеберлік конкурстарының және спорттық жарыстардың тізбесін және оларды іріктеу өлшемшарттарын бекіту туралы» (жаңа редакцияда - ҚР Білім және ғылым министрінің №232 25.05.2021 жыл).

Нормативтік құжаттарға сәйкес аттестаттау дегеніміз Қағидалар негізінде педагогтердің біліктілік деңгейін айқындау бойынша жүргізілетін рәсім [1]. Нәтижесінде педагогтерге біліктілік санаттары беріледі. Ал мұғалімдерді аттестаттау - мамандық шеберлігінің шынайы деңгейін айқындайтын құрал.

Аттестацияның негізгі мақсаты педагогтердің кәсіптік біліктілігін арттыру, шығармашылық белсенділігін дамыту, әлеуметтік қорғауды қамтамасыз ету. Аттестация өткізудің негізгі қағидаттары еріктілік, алқалық, әділдік болып табылады. Аталған қағидаттар аттестациялық комиссияны жасақтауда қатаң сақталуы тиіс.

Қазіргі қолданыстағы аттестаттау рәсімімен әзірленіп жатқан жаңа Аттестаттау ережесіне тоқталатын болсақ, келесі айырмашылықтарды байқауға болады.

Жаңа ереже бойынша аттестаттаудың мақсаты – педагогтердің үздіксіз кәсіби дамуын қамтамасыз ету болып табылады.

Педагогтің үздіксіз кәсіби дамуы – мұғалімнің бүкіл еңбек жолында үздіксіз білім алуы, кәсіби өсуі, біліктілік санатын арттыру процесі болып табылады. Бұл процестің білім алушыларға сапалы білім мен тиімді оқуды қамтамасыз етуге ықпалы зор.

Информатика мұғалімінің үздіксіз кәсіби дамуының ерекшеліктеріне тоқталып өтейік:

- *Үздіксіз білім*: информатика мұғалімі заманауи оқыту әдістері, оқытудың инновациялық технологиялары, білім беруді цифрландыру трендтері (*жобалық оқыту, программалап оқыту, білім беруді геймификациялау, төңкерілген оқыту, қашықтан оқыту, мобильді оқыту, машиналық оқыту* т.б.) және білім беру стандарттарындағы өзгерістер туралы хабардар болуы керек. Бұл біліктілікті арттыру курстарына, семинарларға, тренингтерге, вебинарларға және конференцияларға қатысу арқылы жүзеге асырылады.

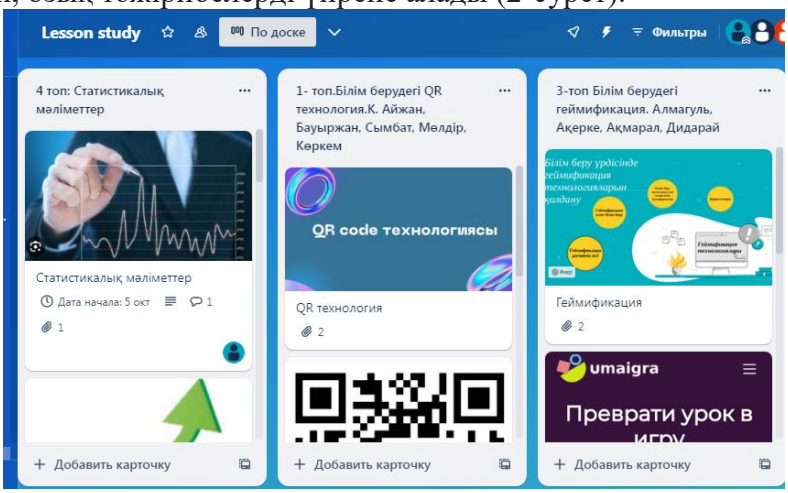
- *Рефлексия және өзін-өзі бағалау*: мұғалімдер өз жұмысын үнемі бағалап, жақсарту жолдарын іздестіруі керек. Бұған өзінің педагогикалық тәжірибесіне рефлексия жасау, оқушылардың оқу нәтижелерін талдау, кәсіби дағдыларын өзін-өзі бағалау кіреді.

- *Жеке даму жоспары*: Әрбір педагог өзінің кәсіби даму жоспарын жасай алады, ол нақты мақсаттар мен оларға жету қадамдарын қамтиды. Бұл жоспарды әрбір мұғалімнің қажеттіліктері мен мақсаттарына сәйкес келтіруге болады (1-сурет)

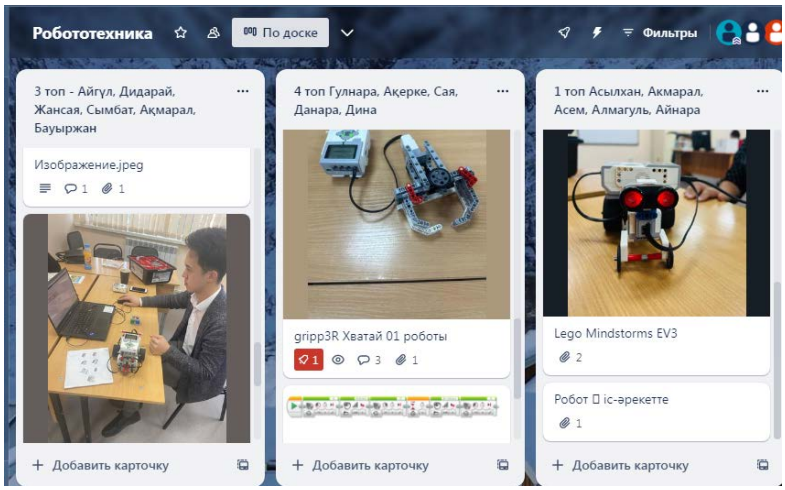

1-сурет. Жеке даму жоспары

- *Әріптестерімен ынтымақтастық*: басқа мұғалімдермен онлайн және оффлайн режимде ынтымақтастық және тәжірибе алмасу кәсіби дамудың маңызды бөлігі болып табылады. Мұғалімдер желілік қауымдастық, тәжірибе алмасу семинары мен тренингтерде өз әдістерін талқылап, озық тәжірибелерді үйрене алады (2-сурет).

2-сурет. Тәжірибе алмасы алаңы (Trello)

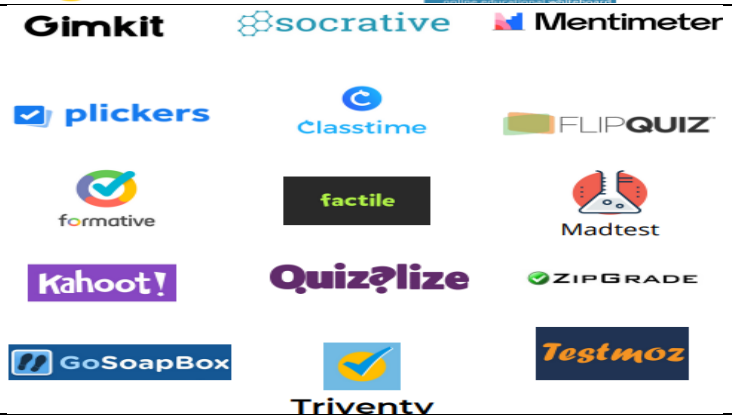
- *Зерттеу жұмысы*: мұғалімдер білім саласында болып жатқан өзгерістер туралы білімдерін кеңейту және ғылыми жобалар мен түрлі бағыттағы зерттеу жұмыстарына қатыса алады (3-сурет).

3-сурет. Робототехника

- *Заманауи цифрлық технологиялар мен жасанды интеллектіні қолдану*: мұғалімдер заманауи цифрлық құралдарды, онлайн сервистерді және жасанды интеллект құралдарының мүмкіндіктерін сабақ процесінде қолдануды үйренуі керек (1-кесте).

1-кесте. Заманауи цифрлық технологиялар мен онлайн сервистерді талдап, Информатика пәнін оқыту процесіне қолдану

№	мазмұны	онлайн сервис түрлері
1	Презентация	
2	Байланыс. Видеоконференция.	
3	Онлайн тақталар	
4	Квиз-тест	

5	Конструкторлар	
6	Дидактикалық ойындар	
7	Формативті бағалау. Жұмыс парақшасы.	
8	Әртүрлі қолданбалар	

- *Бағалау және қолдау*. Білім беру мекемелері мұғалімдерге бағалауды және олардың кәсіби дамуын қолдауды қамтамасыз етуі керек. Бұған өнімділікті бағалау, кері байланыс және оқытуға қолжетімділік енеді.

Осы айтылған ерекшеліктерді негізге ала отырып, аттестаттаудың жаңа жүйесіндегі өзгерістерін сараптай аламыз, яғни аттестаттаудың бұрынғы жүйе бойынша педагогтер қағаз/электрондық форматта 11 құжат жинайтын болса, ал жаңа жүйеде педагогтер құжат жинап қиналмайды, құжат өзі автоматты түрде жинақталады. Сонымен қатар, құжаттарды қарау мерзімі қысқарады, бұрын 6 айға дейін созылатын процесс, енді автоматты түрде қалыптасатын болады.

Педагогтерді аттестаттаудағы жаңа ереженің басты ерекшелігі - аттестаттау процесін автоматтандыру, яғни бірыңғай ақпараттық жүйені құру болып табылады.

Педагогтің жеке құжаттары мен оның біліктілік деңгейін анықтайтын қысқа мерзімде қорытындылайтын ақпараттық жүйеде тиісті материалдар автоматты түрде жинақталады және талданады. Бұл адами факторды толығымен шектейді, аттестаттау рәсімінде объективтілік пен ашықтықты орнатуға ықпал етеді.

Жоспарланған жаңа өзгерістерге сәйкес педагог қызметінің жоғары кәсібилігі мен табыстылығы оқушылардың жетістіктерімен тікелей байланысты болады. Аттестаттауды тестілеу рәсімін жетілдіру, біліктілік санатына байланысты жоғары, орта, төмен деңгейдегі

тапсырмалардың пайыздық арақатынасын кезең-кезеңімен арттыра отырып, педагогтердің пәндік білімін бағалау жоспарлануда.

Педагогтердің үздіксіз кәсіби дамуының ұлттық платформасында педагогтер тәжірибесінің нәтижелерін қалыптастыру (педагогтің қатысуынсыз) әзірленді.

Деректер базасымен интеграциялау арқылы платформада педагогтердің материалдары жүйелі түрде (жыл сайын) қалыптасады. Педагог платформадағы жеке кабинеті арқылы өтінішті өз бетінше береді.

Сонымен бірге тестілеудегі негізгі ерекшелік педагог тек пән бойынша тест тапсырады. Тест тапсырмалары үш түрлі деңгейден тұрады. Тесттен әдістеме мен педагогиканы білуге арналған сұрақтар алынып тасталады, өйткені осы бағыттағы сұрақтар мұғалімнің педагогикалық шеберлігінің деңгейін объективті бағалауға мүмкіндік бермейді. Мұғалімнің әдістемені қаншалықты меңгергенін анықтау үшін жалпы мұғалімнің сабағы мен педагогикалық практикасын бағалау критерийлері жасалды.

Педагог бейінінде ҰББДҚ (НОБД) бастап, еліміздегі қолданыстағы басқа да электрондық жүйелерден педагогтердің қызметі мен оқушылардың жетістігі туралы мәліметтер жинақталады. Демек, педагог туралы тиісті ақпараттар бір профильде жиналу арқылы автоматтандырылады.

Педагогтердің негізгі бейінінде:

- ✓ жеке мәліметтер,
- ✓ оқыту сапасының мониторингін,
- ✓ тәжірибені бақылау,
- ✓ білім алушылардың (тәрбиеленушілердің) жетістіктерін,
- ✓ педагогтің жетістігін,
- ✓ үздік педагогикалық тәжірибелерді таратуды (трансляция) көруге болады.

Педагогтің үздіксіз кәсіби дамуының ұлттық платформасында педагогтердің белсенділігі немесе белсенді емес екендігі бойынша ескертпелер келіп тұрады. Бұл өз кезегінде әрбір педагогтің жеке жауапкершілікті сезіндіреді және ашықтықты қамтамасыз етеді. Бұл да педагогті қағазбастылықтан арылтады.

Жаңа жүйе бойынша Аттестаттау комиссиясы педагогтердің материалдарын платформада қарайды, сараптау кеңесі алынып тасталды, құжаттарды тек қана аттестаттаттау комиссиясы қарайды. Бұл да педагогтердің уақытын үнемдеуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиетте тізімі

1. Педагогтерді аттестаттаудан өткізу қағидалары мен шарттары / Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 27 қаңтардағы № 83 бұйрығы // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013317
2. Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығы https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000020551
3. «Педагог» кәсіптік стандарты// https://online.zakon.kz/document/?doc_id=36333005#sub_id=0
4. 2023-2024 жылдарға арналған әдістемелік нұсқау хат. – Астана, 2023 / https://uba.edu.kz/storage/app/media/2023%20%D3%98%D0%9D%D0%A5/%20%20%D0%BA%D0%B0%D0%B7%2028%2008%202023.pdf

МЕКТЕПТЕГІ ИНФОРМАТИКА САБАҒЫ: БАСЫМДЫҚТАР ЖӘНЕ ЖЕТІЛДІРУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Мәлімбай Т.Қ.
педагог-зерттеуші, Қаратай Тұрысов атындағы №53 мектеп-гимназиясы Тараз, Қазақстан

Андатпа: Баяндаманың тақырыбы: «Мектептегі информатика сабағы: басымдықтар және жетілдіру стратегиялары» (педагогтердің пәндік құзыреттілігін дамыту,функционалдық сауаттылықты

қалыптастыру). Баяндаманың 10 беттен тұрады. Оның ішінде мектептегі информатика сабағындағы басымдықтар ақпарат көзінен алынған. Білім сапасын арттыру және нәтижеге бағыттылған үлгіге бет алуы барысында мұғалімдер мемлекеттік стандарт берілген нәтижелерге жетуде кәсіби шеберлікпен меңгерген зерттеу біліктері мен дағдылары нәтижесінде проблеманың шешімін таба алатын,ақпараттық-коммуникативті мәдениеті жоғары тұлғалық-дамытушылық функцияны атқарады.Қазіргі заман адамның осы құзіреттілікті меңгере отырып тек «кәсіби икемділігін оңтайландыруы қамтамасыз ету ғана емес,іске асыру мүмкіндігін үнемі оқып-үйрену және өзін-өзі жасау талабын қалыптастыра алады». Мұғалім өз оқушыларының функционалдық сауаттылық деңгейін бағалау үшін оларға нақты өмірден кейбір мәселелерді қарастыру ұсынылады. Бұл мәселені шешу, бейтаныс жағдайда білімді қолдануды, жаңа шешімдерді немесе әрекет ету әдістерін іздеуді талап етеді, яғни шығармашылық белсенділікті қажет етеді.

Аннотация: Тема доклада: “урок информатики в школе: приоритеты и Стратегии совершенствования” (развитие предметной компетентности педагогов,формирование функциональной грамотности). В процессе повышения качества образования и перехода к модели,ориентированной на результат, учителя выполняют личностно-развивающую функцию с высокой информационно-коммуникативной культурой, умением находить решение проблемы в результате профессионально владеющих исследовательскими умениями и навыками в достижении результатов, заданных государственным стандартом.Современный человек, овладев этой компетенцией,может не только “обеспечить оптимизацию своей профессиональной гибкости, но и сформировать потребность в постоянном обучении и самореализации”. Чтобы учитель оценил уровень функциональной грамотности своих учеников, им предлагается рассмотреть некоторые вопросы из реальной жизни. Решение этой проблемы требует применения знаний в незнакомой ситуации, поиска новых решений или способов действий, то есть требует творческой активности.

Abstract: Topic of the report: " computer science lesson at school: priorities and strategies for improvement " (development of subject competence of teachers,formation of functional literacy). In the process of improving the quality of education and moving to a result-oriented model,teachers perform a personal and developmental function with a high information and communicative culture, which can find a solution to the problem as a result of professionally mastered research skills and skills in achieving the results set by the state standard. Modern times,when a person acquires this competence, can not only "optimize professional flexibility, but also form the requirement of constant study and self-development of the possibility of implementation." In order for the teacher to assess the level of functional literacy of his students, they are offered to consider some issues from real life. Solving this problem requires the use of knowledge in an unfamiliar situation, the search for new solutions or methods of action, that is, creative activity.

Мұғалім- өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, ал оқуды,ізденуді тоқтатқан күні оның мұғалімдігі де жойылады.

Константин Ушинский

Әр мұғалім АКТ-ны пайдалана отырып сабақты дайындап, өткізе алуы қажет. Мұндай сабақ дәстүрлі түрде болсын, қашықтан оқыту форматында болсын, уақытты үнемдейді, оқушының өз қарқынымен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Оқыту нәтижесін жылдам бақылауға және бағалауға мүмкіндік туады.

Білім беру жүйесін дамытудың маңызды стратегиялық бағыты – тұлғаға бағытталған білім беру.

Ауқымды, серпінді, жылдам өзгеретін әлемде өмірге және жұмыс істеуге бейім мамандары дайындау – тұлғаға бағытталған оқыту процессі.

Білім саласын компьютерлендірудің басты артықшылықтары:

- Олардың орындаулының дұрыстығын тексеру үшін қажетті компоненттермен үй тапсырмасын орындау кезінде оқудың дербестігін арттыру мүмкіндігі.
- Білім беру процесіне қатысушылардың ақпараттық қауіпсздігінр арттыру.
- АКТ енгізу арқылы қашықтықтан білім берудің мәнін өзгерту.
- Тапсырмаларды беру қарқынын, белгілі бір оқушының білімді меңгеру реттілігін таңдау арқылы оқытуды даралау мүмкіндіктерін арттыру.
- Компьютер – білімді бағалаудың объективтілігін арттыру құралы.

Заманауи жағдайда сабақты дәстүршілдіктен ажырататын ең маңызды нәрсе – оның жоғары түпкі нәтижесі.

Біліктілікті арттыру жүйесінде педагогтердің оқу қажеттіліктері нақты білімнің мәнін түсінуге,соның нәтижесінде өзіндік іс-әрекетке енуге және жеке өміріндегі тәжірибені жетілдіру мақсаттарына байланысты қалыптасады. Осы заманғы мұғалім оқуға үлкен потенциалдық мүмкіндіктермен келеді. Сондықтан олардың функционалдық сауаттылықтарын кәсіби шеберлікпен ұштастыру үшін нәтижеге бағытталған білім беру үлгісінде мақсатты түрде білім беретін,қалыптастыратын, дамытатын андрогогикалық процесс қажет. Басқаша айтқанда ересектерге арналған,жалпы және кәсіби білімнің қажеттілігін дамыту, ғылым, білім мен мәдениет жетістіктері арқылы адамдардың жалпы мәдениеті мен әлеуметтік белсенділікті дамытуға бағытталған танымдық іс-әрекетке ынталандыру үшін білім беру. Қазіргі жаңартылған білім беру әдіс-тәсілдері «білікті адамға» бағытталған білімнен «мәдениет адамына» бағытталған білімге көшуді көздейді. Бұл білім беру жаңаша ұйымдастыру - оның философиялық,психологиялық.педагогикалық негідерін,теориясы мен тәжірибесін тереңірек қайта қарауды қажет етеді.Сондықтан бүгінгі күні еліміздің білім жүйесінде оқыту үдерісін тың идеяларға негізделген жаңа мазмұнын қамтамасыз ету міндеті тұр. Білім сапасын арттыру және нәтижеге бағыттылған үлгіге бет алуы барысында мұғалімдер мемлекеттік стандарт берілген нәтижелерге жетуде кәсіби шеберлікпен меңгерген зерттеу біліктері мен дағдылары нәтижесінде проблеманың шешімін таба алатын,ақпараттық-коммуникативті мәдениеті жоғары тұлғалық-дамытушылық функцияны атқарады.Қазіргі заман адамның осы құзіреттілікті меңгере отырып тек «кәсіби икемділігін оңтайландыруы қамтамасыз ету ғана емес,іске асыру мүмкіндігін үнемі оқып-үйрену және өзін-өзі жасау талабын қалыптастыра алады».

Функционалдық сауаттылық – оқу жағдаяттарынан тыс кең ауқымды міндеттерді шешуде мектепте алған білім, білік, әрекет тәсілдерін қолдана білу.

Мұғалім өз оқушыларының функционалдық сауаттылық деңгейін бағалау үшін оларға нақты өмірден кейбір мәселелерді қарастыру ұсынылады. Бұл мәселені шешу, бейтаныс жағдайда білімді қолдануды, жаңа шешімдерді немесе әрекет ету әдістерін іздеуді талап етеді, яғни шығармашылық белсенділікті қажет етеді.

Пәндік құзыреттілік – қоршаған ортада туындайтын проблемаларды пәндік білімнің көмегімен шешуге қабілеттілік.

- *қоршаған ортада туындайтын және пәннің көмегімен шешуге болатын проблемаларды анықтау;*
- *бұл проблемаларды пәнмен байланыстыра отырып тұжырымдау;*
- *пәндік білім мен әдістерді қолдана отырып проблемаларды шешу;*
- *қолданылған шешу әдістерін талдау;*
- *анықталған проблеманы ескере отырып, қол жеткен нәтижелерге түсінік беру;*
- *белгіленген проблеманы шешудің қорытынды нәтижелерін тұжырымдау және жазу.*

оқыту әдіс-тәсілдері мен түрлерін қайта қарау, сондай-ақ ***күнтізбелік-тақырыптық жоспарға сәйкес сабақ жоспарлауға енгізу үшін, өткен жылдардағы зерттеулердің тапсырмаларын терең зерделеу.***

Құзырет - берілген пәндік салада тиімді қызмет үшін (түрлі мәселелерді шешу үшін) қажетті білім мен тәжірибенің болуы;

Құзыреттілік - білім алушылардың алған білімдерін, оқу біліктері мен дағдыларын, сондай-ақ практикалық және теориялық міндеттерді шешу үшін өмірде қызмет ету тәсілдерін пайдалануға дайындығы (қабілеті) (құзыреттер жиынтығын меңгеру)

Функционалдық сауаттылық – кең ауқымды міндеттерді, оқу жағдайларынан тыс білім, білік әдіс-тәсілдерді меңгерген кездегі тапсырмаларға ұқсамайтын тапсырмаларды шешуде білім, білік дағдыларын, әдіс-тәсілдерді іс-әрекетте қолдана білу.

Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан шығармашыл тұлға құзыреті. Жаңа формация мұғалімі табысы, біліктері арқылы қалыптасады, дамиды. Нарық жағдайындағы мұғалімге қойылатын талаптар : бәсекеге қабілеттілігі, білім беру сапасының жоғары болуы, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі. Еліміздің әлемдік білім кеңістігіне енуге талпынысы, білім беру парадигмасының өзгеріп, жаңа ұлттық модельдің қалыптасуы болашақтың жаңаша ойлайтын, дүниеге көзқарас мәдениеті мен санасы дамыған ұрпағын оқытып, тәрбиелейтін кәсіби құзіреттілігі жоғары мұғалімді талап етіп отыр. Нәтижеге бағдарланған білім беру сапасын арттыруда жаңаша жолдар мен әдістер табуға дағдыланған «Жаңа формация маманы болу – білім беру саласының өзекті мәселелерінің бірі. Білім беруді түрлендіруде, білім процесін реформалауда зерттеуші мұғалім мен көшбасшы мұғалім жаңа формация мұғалімі болып табылады. Бүгінгі күнде экономикалық өсу және азаматтардың әл-ауқаты үшін білімнің айтарлықтай маңызды екенін бүкіл әлем мойындауда. Бүкіл әлемде білім беру жүйелерінің келешек ұрпаққа қандай білім беретіні туралы мәселе қайта қаралуда. Осы мәселе аясында «Балалар XXI ғасырда табысты болу үшін нені үйренуі керек?» және «Оқытудың тиімді әдістері қандай?» деген сияқты негізгі сауалдар туындайды. Бұл сауалдар білім беру бағдарламасымен және білім беру бағдарламасын жүзеге асыруда пайдаланылатын педагогикалық тәсілдермен тығыз байланысты. Осы заманғы мұғалім оқуға үлкен потенциалдық мүмкіндіктермен келеді. Сондықтан олардың функционалдық сауаттылықтарын кәсіби шеберлікпен ұштастыру үшін нәтижеге бағытталған білім беру үлгісінде мақсатты түрде білім беретін, қалыптастыратын, дамытатын андрогогикалық процесс қажет. Қазіргі кезде табысты болу үшін оқушыларға білім қандай қажет болса, дағды да сондай қажет деген ойдың жақтастары көбейіп келеді. Бұл оқушылардың ақпаратты есте сақтап, алған білімдерін ұғынуын, түсінуін және әртүрлі салада қолдана білуін талап етеді. Білімді дәл осылай қолдану оқушыларға «XXI ғасыр дағдысы» деп жиі айтылып жүрген кең ауқымды құзыреттілікті меңгеруге мүмкіндік береді. Нәтижеге бағытталған жаңаша білім беру тек пәндік білім мен білікке ғана емес, сонымен қатар кең ауқымды дағдылардың қалыптасуына бағытталғаны оның ерекше өзгешелігі болып табылады. Оқыту мақсаттарының құрастырылған жүйесі: білімді функционалдық және шығармашылық қолдану, сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану, қарым-қатынас жасаудың түрлі тәсілдерін қолдану, топпен және жеке дара жұмыс істей алу, мәселелерді шешу және шешімдер қабылдау сияқты кең ауқымды дағдыларын дамытуға негіз болады. Кең ауқымды дағдылар оқушының мектептегі білім алу тәжірибесінде де, келешекте мектепті бітіргеннен кейінгіде жетістігінің кепілі болып табылады. Бүгін қоғамның білім беруге қойып отырған талаптары мен білім берудің нақты жағдайы арасындағы қарама-қайшылықтарды үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесін барлық деңгейінде – кәсіптікке дейін, жоғарғы оқу орнындағы, жоғарғы оқу орнынан кейін де жаңарту негізделген. Қазақстан Республикасының жоғарғы білім беруді дамыту стратегиясының негізгі мақсаты жас ұрпақтың білімі мен тәрбиесінің жоғарғы сапасын қамтамасыз ете алатын жоғарғы оқу орнының ұлттық моделін құру, нәтижеге бағытталған білім беру негізінде кәсіби құзіретті мұғалім қалыптастыру. Мұғалімге өз ісінің маманы болумен қатар, оның бойында баланы жақсы көру, баланың көзқарасы мен пікірін сыйлау, тыңдай білу керек. Білім беруде кәсіби құзырлы маман иесіне жеткен деп мамандығы бойынша өз пәнін жетік білетін, оқушының шығармашылығы мен дарындылығына жағдай жасай алатын, тұлғалық-ізгілік бағыттылығы жоғары, педагогикалық шеберлік пен өзінің іс-қимылын жүйелілікпен атқаруға қабілетті, оқытудың жаңа технологияларын толық меңгерген, отандық, шетелдік тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білетін кәсіби маман педагогті атаймыз. Мұғалімнің кәсіби құзіреттілігі-оның жан-жақты білімінен ұстаздық шеберлігімен, оқытудың жаңа әдістерін меңгерумен өлшенеді. Мұғалім қаншалықты білімді, шығармашыл болса, оның құзыреттілік аясы да соғұрлым кең болмақ. «Құзыреттілік» ұғымы педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде ендіріліп отырған ұғым. Құзырлылық-белгілі сала бойынша жан-жақты хабардар, білгір деген

мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде беделді шешім шығара алады дегенді білдіреді.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің негізгі шарттары:

1. Тұлғааралық және еңбектегі байланыс.

2. Қызметтің экономикалық, әлеуметтік, құқықтық, адамгершілік, психологиялық аспектілерін меңгеруі.

3. Қызметті жаңа жағдайға бейімдеудегі, басқару шешімін қабылдаудағы дайындығы.

4. Практикалық кәсіби тапсырмаларды орындаудағы дайындық әлеуеті

5. Нақты жағдайларға байланысты қандай да бір әдістерді пайдалану біліктілігі.

6. Тиімді шешім қабылдау қабілеті.

Білімді толық игеру үшін оқушылардың ойлау қабілетін дамыту, еркін сөйлеуіне, өз ойын ашық және толық айтуға үйрету, ой-өрісін кеңейту — оқытудың ең басты мақсаты. Әрбір оқушыны өз мүмкіндігіне қарай білім, дағды алатындай етіп оқытуымыз дұрыс.

Жас өркеннің жақсы азамат, білікті тұлға ретінде қалыптасуы мұғалімдердің білімі мен кәсіби шеберлігіне , мемлекет пен халық алдындағы азаматтық парызына деген жауапкершілігіне тікелей қатысты. «Мектептің жүрегі — жақсы мұғалім» деп ұлы даланың дана педагогы Ыбырай Алтынсарин айтқандай, бүкіл мемлекеттің, тұтас ұлттың болашағы – ұстаздардың қолында. Жеке тұлғаның танымдық үрдістерін дамытуда, сондай-ақ, білім, білік, дағдыны, жалпы дүниетанымын қалыптастыруда оқыту әдістерін, жаңа оқыту технологияларын оқыту үрдісінде тиімді пайдалана білу мұғалім шеберлігіне байланысты. Қазіргі заман талабына сай «қазақ тілі» пәнін оқыту да жаңа тақырыптарды оқушылардың өздеріне меңгере алатындай билік беру, ізгілендіру, түрлендіру, тұлғаға бағытталған білім беру ұстанымдары арқылы жүзеге асырылады.Орта білім беру жүйесінде әлемдік жоғары деңгейге қол жеткізген танымал әдістемелері арасында сындарлы (конструктивті) теориялық оқытуға негізделген тәсіл кең тараған. Мен сындарлы оқыту бойынша қазақ тілі пәні бойынша әдіс-тәсілдерімен оқытып жатырмын. Сындарлы оқытудың мақсаты-оқушылардың пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімдерін сыныптан тыс жерде, кез-келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз етеді..

Нәтижеге бағытталған білім беру жүйесіндегі педагогтің кәсіби құзыреттілігінің теориялық негізін айқындап алу үшін, терминнің дербес анықтамасына тоқталайық. Психологиялық- педагогикалық әдебиеттердегі ғалымдардың зерттеулеріне қарағанда кәсіби шеберліктің қалыптасуы мен даму үдерісінде екі ұғым: құзыреттілік және құзырет ұғымдары пайдаланылып келеді. Методикалық терминдер сөздігінде» «Құзыреттілік – қандай да бір оқу пәнін оқыту үдерісінде қалыптасатын білім, білік, дағдылар жиынтығы, сонымен қатар, қандай да бір қызметті орындай алу қабілеттілігі», – делінген. Дұрыс ұйымдастырылған әдістемелік пен оның кәсіби дамуға бағытталған жұмыстары ғана жаңашылдық кепілі болады. Жеке тұлғаның қалыптасуында ең тиімді жол жаңа тұлғаны қамтитын, қабілет білім, икем, дағды, тәжірибе, көзқарас болып табылады. Балаларды жеке тұлға ретінде қалыптастыру, олардың ақыл — ойын жүйелеу, ойлау қабілетін жетілдіру, дәлдікке үйрету, шындыққа тәрбиелеу мақсатында сауаттылыққа баулу – бүгінгі күн талабы.
Оқу іс — әрекетті жоспарлағанда мұғалімнің білімділігі, ізденімпаздығы, меңгертуі, педагогикалық шеберлігі аса маңызды. Балалардың оқу іс — әрекет үстінде көңіл — күйін, зейінін, әрекеттерін бақылау, қызығушылығын ояту, белсенділігін арттыру, танымдылығын дамыту үшін пікір алысу, шығармашылық қабілеттерін шыңдау мұғалімге байланысты болмақ. Мұғалім оқушыны жігерлендіруші, қуат беруші.

Құзырлылық ұғымы – соңғы жылдары педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде ендіріліп отырған ұғым деп көрсеткен К.Құдайбергенова. Құзырлылықтың латын тілінен аудармасы «компетенс» белгілі сала бойынша жан – жақты хабардар білгір деген мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде беделді түрде шешім шығара алады дегенді білдіреді» деп көрсетеді. Н.Кузьминаның көзқарасы бойынша, «Құзырлылық дегеніміз — педагогтің басқа бір адамның дамуына негіз бола алатын білімділігі мен абыройлығы». К.Құдайбергенова құзырлылық,

нәтижеге бағдарланған жаңа білім беру жүйесінің сапалық критерийі ретінде әлеуметтік және өмірлік көзқарастарды есепке алу қажет» деп жазған. Кәсіби құзыреттіліктің сипаттамасын шебер — мұғалімнің, жаңашыл — мұғалімнің, зерттеуші- мұғалімнің, кәсіби дәрежесіне көтерілген мұғалімдердің жиынтық бейнесі ретінде қарастырады. Бірінші кезекте мұғалімнің «өзіндік жаңалығы» болуы қажет. Ғылым жаңалығын түрлендіруде өз үлесін қосу арқылы жасаған нәтижелі жұмысы, өзіндік іс — әрекет жиынтығы арқылы айтарлықтай нәтижеге қол жеткізу керек. Мұғалім – оқушылардың жеке тұлғасын дамытуға басымдық беретін, күрделі әлеуметтік-мәдени жағдайларда еркін бағдарлай алатын, шығармашылық процестерді басқара алатын, адам туралы ғылымның жетістіктерін, оның даму заңдылықтарын, компьютерлік оқыту өнерін терең меңгерген жан- жақты дамыған шығармашыл тұлғаны талап етеді. Ал, білім беруде кәсіби құзырлы маман иесіне жеткен деп мамандығы бойынша өз пәнін жетік білетін, оқушының шығармашылығы мен дарындылығының дамуына жағдай жасай алатын, тұлғалық- ізгілілік бағыттылығы жоғары, педагогикалық шеберлік пен өзінің іс- қимылын жүйелілікпен атқаруға қабілетті, оқытудың жаңа технологияларын толық меңгерген және білімдік мониторинг негізінде ақпараттарды тауып, оларды таңдап сараптай алатын, отандық және шетелдік тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білетін кәсіби маман педагогті айтамыз. Жақсы мұғалім — бұл қай кезде де ең алдымен кәсіби деңгейі жоғары, интеллектуалдық, шығармашылық әлеуеті мол тұлға. Ол оқытудың жаңа технологияларын өмірге ендіруге дайын, оқу-тәрбие ісіне шынайы жанашырлық танытатын қоғамның ең озық бөлігінін бірі деп есептеледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Білім беру мекемесі» 241. Т.М. Маутиева –2022-48 бет.
2. «Білім беру мекемесі» Ходжабергенова Гүлнар Махақызы 2019-33 бет.
3. «Педагог мәртебесі» Налибаева Сабира Абшеевна 2022 – 45 бет.
4. Информатика негіздері журналы, № 5-6 2016 жыл. – Алматы.

СМАРТ БІЛІМ БЕРУ: ӘДІСТЕМЕЛЕР МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАР РЕСУРСЫ

Мамиреева А.А.

Информатика пәнінің мұғалімі, әлеуметтік педагог, Ш.Уәлиханов атындағы орта мектебі, Жамбыл облысы, Қазақстан

Андатпа: Мақала білім берудегі цифрландыру және смарт технологиялар мәселесіне арналған. Қазіргі қоғам ақпараттың үлкен ағымымен және әр түрлі қызмет салаларына инновацияларды енгізумен сипатталады, бұл адамнан белгілі бір білім мен дағдыларды талап етеді. Күнделікті жұмыс электронды есептеу арқылы белсенді түрде беріледі машиналар, оның негізінде жасанды интеллект жатыр.

Аннотация: Статья посвящена вопросу цифровизации и смарт технологиям в образовании.Современное общество характеризуется большим потоком информации и внедрением в различные сферы деятельности нововведений, что требует от человека определенного багажа знаний и умений, во главе которых – креативность и творческое мышление. Рутинная работа активно передается электронно-вычислительным машины, в основе которых лежит искусственный интеллект. Система образования должна обеспечить уверенный переход в цифровую эпоху, которая обеспечит рост экономики и производительности труда. Система образования формирует у человека базовые знания и умения для успешного существования в условиях цифровизации.

Abstract*:* The article is devoted to the issue of digitalization and digital technologies in education. Modern society ischaracterized by a large flow of information and the introduction of innovations in various fields of activity, which requires a certain amount of knowledge and skills from a person, at the head of which is creativity and creative thinking. The routine work is actively transferred to electronic computers, which are based on artificial intelligence. The education system should ensure a confident transition into the digital age, which will ensure the growth of the economy and labor productivity.

Заман талабына сай адамдардың мәлімет алмасуына, қарым-қатынасына ақпараттық-коммуникативтік технологиялардың кеңінен қолданысқа еніп, жылдам дамып келе жатқан кезеңінде ақпараттық қоғамды қалыптастыру қажетті шартқа айналып отыр. Келешек қоғамымыздың мүшелері – жастардың бойында ақпараттық мәдениетті қалыптастыру қоғамның алдында тұрған ең басты міндет.

Біріккен ұлттар ұйымының шешімімен *«XXI ғасыр – ақпараттандыру ғасыры»* деп аталды. Қазақстан Республикасы да ғылыми-техникалық прогрестің негізгі белгісі – қоғамды ақпараттандыру болатын жаңа кезеңіне енді. Қоғамды ақпараттандыру – экономиканың, ғылымның, мәдениеттің дамуының негізгі шарттарының бірі. Осы мәселені шешудегі басты рөл мектепке жүктеледі[1].

Сапалы білім беру қазіргі уақытта, білім алушылардың жұмысын ұйымдастыруда жаңа әдістер мен технологияларды кеңінен пайдалануды, білім беруді ақпараттандыруды талап етеді. Ақпараттық-коммуникациялық технология электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті тақтаны қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді. Ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникациялық байланыс құралдарын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді. Заман ағымына қарай ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдану айтарлықтай нәтиже беруде. Кезкелген сабақта электрондық оқулықты пайдаланып, оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға, шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды[2].

Сабақта компьютерлік технологияны тиімді пайдалану арқылы оқушылардың ойлау қабілетін дамытып, өз бетінше жұмыс істеуге дағдыландыру, Exsel программасында мәліметтерді енгізу, формулаларды және функцияларды пайдалану, енгізілген мәлімет арқылы диаграмма құруға машықтандыру, оқушының ақпараттық ізденіс қабілеті арттырады.Ақпараттық технологияларды пайдалану – бұрыннан пайдаланатын жүйелерге қосымша болғанда емес, дәстүрлі жүйелермен тұрақты байланыста, оқыту процесінде қатысушыларға жаңа мүмкіндіктерімен ұйымдастырылғанда ғана тиімді.

Сабаққа дайындық барысында Ms Office Smart мүмкіндіктерін пайдалану үшін Word Power Point бағдарламаларында Вставка → Smart Art әмірін орындаймыз.

Smart Art блогы бізге көрнекілік моделдерін ұсынады, ол моделдерді жасап, өңдеп, әсемдеуге болады.

Ақпаратты түрлендіру, ұтымды, көрнекі етіп беру мұғаолмінің пән бойынша бағдарламаны меңгертудегі жетістікке әкелетін басты дағдысы десек қате болмайды[3].

«Тізім» смарт мүмкіндіктері көмегімен оқулықта, сабақ тақырыбы бойынша ұсынылған ақпаратты жүйелеп, орындау алгоритмдерін, талдау сызбаларын, жоспарларды визуалдауға болады.

«Процесс» смарт мүмкіндіктері кез келген пән бойынша үдерістерді сипаттап, көрсетіге, моделдеуге жағдай жасайды. Оқушыларға үдерістердің жетіспейтін түйінін жазуға, жалғастырып жазуға, құрылымдауға тапсырма беруге болады.

«Цикл» смарт мүмкіндіктері қайталанатын үдерістерді визуалдауға, құрылымдауға көрнекі көмек болады, мысалы, жыл мезгілдері, күн режиміндегі қайталанатын іс-әрекеттер, физикадаға астрономиялық құбылыстар, географиядағы судың табығаттағы айналымы, т.б.

«Иерархия» смарт мүмкіндіктері мәтіндік ақпарат негізінде кезкелген пән бойынша жіктеу сызбасын жасақтап, тақырып материалын жүйелеуге жағдай жасайды.

«Связь» смарт блогы кезкелген ұғымдарды байланысын, пайда болуын түсіндіруге мүмкіндік береді. Мысалы, бірнеше элементті қосып жаңасын алу, заттың құрамы, географиядағы халық құрамы, т.б.

Төменде берілген «Матрица» блоктары күрделі көпдеңгейлі ақпаратты жүйелепр, көрнекілендіруге мүмкіндік береді. Әр сабақта постер жасауда, көрнекілік жасауда басшылыққа алуға, шаблон ретінде пайдалануға болады.

«Пирамида» блоктары ақпаратты маңыздылығы бойынша жіктеуге, үдерістерді

көрсетуге, өсім мен динамиканы бейнелеуге мүмкіндік береді. Мысалы, тамақтану пирамидасы, Маслоу, Блум үдерістерін көрсеткен ұтымды болады.

Мұғалімдердің әрбір жұмысының соңында күтілетін нәтиже, мәтіндік, фото, бейнеесептер болатыны сөзсіз. Осы орайда біз смарт блоктардың «Рисунки» түрлерін қолданып, әр фотоларды, тақырыптық суреттерді жүйелі орналастырып, астына сілтемелерін жазуға болады.

Өткізілген шараның әр сәтін ұтымды, жүйелі көрсетуге де осы суреттер блогы орасан зор мүмкіндіктер береді.

Мектептің пән мұғалімдерімен өткізілген шеберлік сыныбында төмендегі тапсырмалары берелді, оларға сүйене отырып, оқушыларға берілітен тапсырмаларды, ақпаратты жүйелеу шаблондарын, постер шаблондарын, жіктеу сызбалары мен кестелерді ойластыруға болады.

SMART – оқытудың кең таралуы, біріншіден, интернет-технологияларды жетілдірумен байланысты. Екіншіден, Wi-Fi, 3G, 4G сияқты сымсыз технологиялардың дамуымен және үшіншіден, интернеттегі интерактивті оқыту ресурстарының кең таралуымен.

Smart education қалыптастырудың негізі Web 2.0 технологияларын дамыту болды Facebook, YouTube, Twitter және блогтар сияқты адамдарға өздерінің интернет мазмұнын жасауға мүмкіндік береді.

Web 2.0 технологиясының мүмкіндіктерін педагогикалық практикада қалай қолдануға болады?

Бұл сұраққа бірқатар жауаптар бар:

✓ Оқу материалдарын еркін тарату үшін желілік қауымдастықтарды пайдалану («цифрлық білім беру» порталы ttp://www.digital-edu. ru/socnet / 101/, оң әдеттер мектебі http://www.positiveschl.ru/);

✓ оқу материалдарын өз бетінше жасау;

✓ информатика саласында арнайы білімі мен дағдылары жоқ қызметтің жаңа нысандарына қатысу (https://ru.wikipedia.org/wiki, https://vslovar.org.ru (көрнекі сөздік (ақыл-ой карталары); http://www.playcast.ru (ашық хаттар жасау);

✓ оқушыларының ата-аналарымен қарым-қатынас жасау (ЭЖ, әлеуметтік. желілер);

✓ кәсіби тәжірибе алмасу, сабақ мазмұнын жаңа материалмен байыту, оқушылардың оқуға деген ынтасын арттыру (ашық сынып, infourok.ru және т.б.);

✓ кәсіби даму және оқыту (Smart boards интерактивті тақтасы, SMART Notebook, SMART Classroom Suite бойынша бағдарламалық қамтамасыз ету, мұғалімдер мен оқушыларға бірлесіп жұмыс істеу үшін арнайы әзірленген бағдарламалар пакетін пайдалана отырып, интерактивті оқыту үшін материалдар жасауға көмектеседі).

Microsoft Power Point немесе Macromedia Flash сияқты бағдарламалық пакеттерде жасалған мультимедиялық презентацияларды қолдана отырып, оқу сабақтарын өткізу қалыпты жағдайға айналды. Алайда, таныс презентация технологияларымен қатар (Microsoft Power Point, Macromedia Flash) білім беру саласына слайд-шоу түрінде презентациядан аулақ болуға мүмкіндік беретін жаңа, интерактивті технологиялар енеді.

SMART Boards интерактивті тақтасы сияқты интерактивті жабдықпен материалды ұсынудың жаңа түрі – баяндамашы өз сөзінде жасаған презентация – осы жерде және қазір жасалған презентация. SMART Boards интерактивті тақталарында сіз арнайы маркермен жаза аласыз, оқу материалын көрсете аласыз, экрандағы суреттің үстіне жазбаша түсініктеме бере аласыз. Бұл ретте SMART Board интерактивті тақтасында жазылғандардың барлығы оқушыларға беріледі, магниттік тасымалдағыштарда сақталады, басып шығарылады, сабақта жоқ адамдарға электрондық пошта арқылы жіберіледі. SMART Board интерактивті тақтасында дәріс кезінде жасалған оқу материалы кірістірілген бейне жазғышпен жазылады және оны бірнеше рет ойнатуға болады.

Осылайша, мұғалім мен оқушылар білім беру процесінің тең қатысушыларына айналады: барлығына қажетті ақпарат бірдей қол жетімді және әрқайсысы зерттеудің жалпы қорытындысын өз жұмысының нәтижелерімен толықтырады.

Оқытудың жаңа тәсілдерінде гаджеттерді қолданбай заманауи білім беруді елестету қиын. Гаджеттен Smart – оқыту құралын жасау үшін қосымша бағдарламалық жасақтаманы орнату қажет. Бұл бірнеше сұрақтарды тудырады: смартфонға немесе планшетке қандай бағдарламалық жасақтаманы орнату керек? Мұны қалай жасауға болады?

Осы мәселелерді шешу үшін Google жүйесі мобильді құрылғыға кез-келген SMART қосымшасын орнататын «Play Market» қосымшасын ұсынады.

Play Market – бұл смартфондар мен планшеттердің Android мобильді операциялық жүйесінің стандартты құралдарында орнатылған қосымша. Бұл қосымшаны пайдалану үшін Google жүйесінде тіркелгіні тіркеу қажет. Тіркелген пайдаланушылар Google жүйесінің барлық желілік қосымшаларына қол жеткізе алады. Қолданба пайдаланушыға бос уақыт пен оқу үшін санаттардың кең ауқымын ұсынады.

Әр оқу пәні үшін көптеген қосымшалар бар. Мысалы, Google Play Market-те іздеу жүйесінде оқу пәнінің атауын енгізу жеткілікті және ағылшын және орыс тілдері, орыс әдебиеті, математика, алгебра, геометрия, физика, химия, биология, Ресей тарихы, дене шынықтыру бойынша мобильді қосымшалардың тізімі шығады.

Шынында да, мобильді оқыту форматында көп нәрсе жасауға болады, бірақ мобильді оқыту шынымен сәтті болуы үшін оқу мазмұны осы формат үшін арнайы жасалуы немесе Мұқият бейімделуі керек. Компьютерлерді, планшеттерді немесе басқа техникалық оқыту құралдарын пайдалану туралы шешім қабылдау кезінде Ережені басшылыққа алу керек: ол құрылғыны емес, мұғалімді үйретеді. Гаджет тек көмектеседі және оқу процесін тиімдірек және қызықты етеді. Олардың негізгі әлеуеті-оқу бағдарламасына қарапайым бейімделу және оны мұғалімнің сабақта пайдалану мүмкіндігі.

Оқушыларды оқытуда Smart – технологияларды қолдану екіұшты. Бірыңғай тәсілдің, Тұжырымдаманың, техникалық қамтамасыз етудің, ақылы мазмұнның және т.б. болмауына байланысты көптеген проблемалар бар, бірақ Smart – технологияларға фантастикалық нәрсе ретінде қарау маңызды жұмыс пен білім беру мақсатында желінің пайдалы ресурстарын пайдаланудың практикалық қадамдарымен алмастырылуы керек.Заманның даму қарқыны мұғалімдер шығармашылығын жаңаша, ғылыми-зерттеу бағытында құруды талап етеді. Сондықтан, XXI ғасыр – информатика ғасыры, яғни ақпараттандыру технологиясы дамыған заманда мемлекетіміздің болашағы – жас ұрпаққа заман талабына сай білім беріп, жан-жақты дамуына ықпал ету мұғалімнен шығармашылық ізденісті, үлкен сұранысты талап етеді. Компьютер және ақпараттық технологиялар арқылы жасалып жатқан оқыту процесі оқушының жаңаша ойлау қабілетін қалыптастырып, оларды жүйелік байланыстар мен заңдылықтарды табуға итеріп, нәтижесінде – өздерінің кәсіби потенциалдарының қалыптасуына жол ашады. Бүгінгі таңдағы ақпараттық қоғам аймағындағы оқушылардың ойлау қабілетін қалыптастыратын және компьютерлік оқыту ісін дамытатын жалпы заңдылықтардан тарайтын педагогикалық технологиялардың тиімділігі жоғары деп есептейміз[4].

«Басқалары ұйықтап жатқанда оқы, басқалары қопсыған кезде жұмыс істе, басқалары ойнаған кезде дайындал, ал қалғандары арманда» деп Уильям Артур Уорд айтқандай, үздіксіз білім алу, заман легінен қалмау, заманауи лайфхактарды сабаққа дайындық пен сабақ барысында пайдалануға ұмтылу мұғалімнің құзыреттілігінің шыңдала беруінің бірден біркепілі. Сондықтан, оқушылардың қызығушылықтарын, оқу-танымдық еңбектің өнімділігін, оқушылардың ақпараттықабылдау мен берудегі ұтқырлығын қалыпатастыру жолындағы мұғалімдердің еңбегі жемісті болсын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кіру стратегиясы».
2. «Информатика негіздері» журналдары.
3. https://alashainasy.kz/ustazdar_ustahanasy/akparattyik-tehnologiyanyi-koldanu-arkyilyi-okushyilardyin-informatika-panne-67554/
4. Microsoft Office бойынша Интернет материалдары «Google»

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Мусабекова М.Б.
бастауыш сынып мұғалімі, Ә.Бөкейханов атындағы орта мектебі
Жамбыл облысы, Қазақстан

Андатпа*:* Мақала білім берудегі цифрландыру және цифрлық технологиялар мәселесіне арналған. Қазіргі қоғам ақпараттың үлкен ағымымен және әртүрлі қызмет салаларына инновацияларды енгізумен сипатталады, бұл адамнан белгілі бір білім мен дағдыларды талап етеді, оның басында шығармашылық және шығармашылық ойлау. Білім беру жүйесі цифрлық дәуірге сенімді көшуді қамтамасыз етуі тиіс.

Аннотация*:* Статья посвящена проблеме цифровизации и цифровых технологий в образовании. Современное общество характеризуется большим потоком информации и внедрением инноваций в различные сферы деятельности, что требует от человека определенных знаний и умений, творческого мышления в его голове. Система образования должна обеспечить уверенный переход к цифровой эпохе.

Abstract: The article is devoted to the issue of digitalization and digital technologies in education. Modern society is characterized by a large flow of information and the introduction of innovations in various fields of activity. The education system should ensure a confident transition into the digital age.

Қоғам дамуының қазіргі кезеңінде адам қызметінің әртүрлі салаларына инновациялар белсенді түрде енгізілуде, бұл адамдардан, біріншіден, қолда бар білім мен дағдыларды үнемі дамытуды және жетілдіруді, екіншіден, шығармашылықты, шығармашылық ойлауды және ынтымақтастыққа дайындықты талап етеді, өйткені күнделікті жұмыс компьютермен жиі беріледі. Осыған байланысты ақпараттық-коммуникациялық технологиялар ерекше маңызға ие болады. Толық, қол жетімді және сенімді ақпарат беру кез-келген қызмет саласында сәттіліктің кепілі болып табылады.

Цифрлық ресурстарды пайдаланатын оқушылар санының өсуі де маңызды, бұл олардың заманауи цифрлық технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалануға деген қызығушылығының артқанын көрсетеді. Бұл білім беруді цифрландыруға қосымша серпін береді.

Осылайша, қазіргі адамда ақпараттық мәдениетті қалыптастыру және мектеп жасынан бастап жайлы өмір сүрудің міндетті шарттары ретінде цифрлық әлеуметтенуді қамтамасыз ету қажеттілігі байқалады. Бұл бағыттар Білім беру жүйесінде басымдыққа ие болуға тиіс.

Білім беру жүйесі экономиканың өсуі мен нәтижелі еңбек қатынастары тән цифрлық қоғамға сенімді көшуді қамтамасыз етуге бағытталуы тиіс. Жоғарыда айтылғандай, еңбек нарығында жасанды интеллектке негізделген компьютерлер белсенді қолданылады, олар күнделікті жұмысты сәтті жеңеді. Қазіргі адамның міндеті-жаңашылдықты құру және енгізу мақсатында шығармашылық пен шығармашылық ойлауды көрсету.

Цифрлық технологияларды дәстүрлі технологиялармен қатар пайдалану білім берудің икемділігі мен технологиялылығын, сондай-ақ білім алушылардың оқу процесіне деген мотивациялық құрамдас бөлігін айтарлықтай арттыруға мүмкіндік береді. Мотивациялық компонентті арттыру қажеттілігі қазіргі студенттердің цифрлық құзыреттілікті игеруге деген ынтасын арттыруға бағытталған «кадрлар және білім беру», «Ресей Федерациясының цифрлық экономикасы» бағдарламалары сияқты құжаттарда көрінеді.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, біз цифрландыру ұғымы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы мен қолданылуына байланысты пайда болады деген қорытындыға келеміз. Алайда цифрландыру туралы алғашқы ескерту неміс экономисі-Клаус Швабтың есімімен байланысты. Ол 1960-1980 жылдарды цифрлық революция жылдары деп атады, оның катализаторы жартылай өткізгіш компьютерлердің дамуы болды, содан кейін 60-70 жылдары – 9-шы жылдардан бастап дербес компьютерлердің пайда болуы – интернет желісінің пайда болуы [1]. Клаус Шваб цифрландырумен, Интернет желісін жетілдірумен, көптеген функцияларды қамтитын гаджеттермен және жасанды

интеллектті дамытумен байланысты Төртінші өнеркәсіптік революция жақындап келе жатқанын айтты.

Уикисөздік «цифрландыру» ұғымына мынадай түсіндірме береді: «цифрлық құрылғылар арқылы деректерді байланыстыру, жазу, берудің цифрлық тәсілі» [2].

А.Марей цифрландыру арқылы: «қарым-қатынас парадигмасының өзгеруі және бір-бірімен және қоғаммен өзара әрекеттесуі» деп түсінеді [3].

Цифрландыру ұғымын нақтылай келе, Е.Л.Вартанова, М.И.Максеенко, С.С.Смирнов: «бұл ақпаратты цифрлық түрге аудару ғана емес, инфрақұрылымдық, басқарушылық, мінез-құлық, мәдени сипаттағы кешенді шешім» [4].

«Цифрландыру» ұғымының мазмұнын талдай отырып, Интернет желісін, жасанды интеллект пен гаджеттерді дамыту – бұл өнімді қызмет құрылатын цифрландырудың негізгі технологиялары деген қорытынды жасауға болады. Білім беру саласында «білім беруді цифрландыру» және «цифрлық технологиялар» ұғымдары енгізілуде.

Білім беруді цифрландыру еңбек нарығындағы, білім беру стандарттарындағы өзгерістерге, халықтың жаңа құзыреттерін қалыптастыру қажеттіліктерін анықтауға әкеледі және білім беру процесін қайта ұйымдастыруға, мұғалімнің рөлін қайта қарастыруға бағытталған. Бір жағынан, цифрландыру мектептің бұрынғы әдістемелік негізін бұзады, екінші жағынан, ақпараттың тек мәтіндік емес, сонымен қатар дыбыстық, визуалды түрде қол жетімділігін тудырады. Ақпараттың қол жетімділігі үнемі іздеуді және тиісті және қызықты мазмұнды, оны өңдеудің жоғары жылдамдығын таңдауды қажет етеді. Демек, білім беруді цифрландыру оның түбегейлі, сапалы қайта құрылуына әкеледі. Мұғалім жаңа технологиялық құралдарды және іс жүзінде шексіз ақпараттық ресурстарды қолдануды үйренуге міндетті.

Виртуалды шындық технологиялары бір жұмыс орнына байланбаған цифрлық тренажерлерді қолдануға мүмкіндік береді, бұл зерттелетін технологиялардың ауқымын кеңейтеді. Мобильді оқыту технологиялары кез келген уақытта және кез келген жерде оқуға мүмкіндік береді

Білім беруді цифрландырудың негізгі элементтерінің бірі – цифрлық сауаттылық. Цифрлық сауаттылық – білім берудің басты басымдығы, ол компьютерлік бағдарламалауды, графикалық бейнелеу техникасын, компьютерлік графиканы, мультимедияны, онлайн-курстарды әзірлеуді және т.б. қолдана отырып, цифрлық технологиялардың көмегімен мазмұнды жобалау және пайдалану, ақпаратты іздеу және бөлісу, басқа білім алушылармен байланыс.

Сандық сауаттылықпен біз оның әртүрлі түрлерін қарастырамыз: медиа сауаттылық, инновацияға деген көзқарас, коммуникативті, компьютерлік, ақпараттық сауаттылық. Цифрландыру міндеттерін шешу үшін біздің білім беру цифрлық трансформациядан өтуі тиіс.

Ғалымдардың пікірінше, білім берудің цифрлық трансформациясы – бұл әлемде болып жатқан жаһандық ақпараттық сын-қатерлерге жауаптар.

Л.В.Орлова өзара іс-қимылдың интерактивті түрлеріне көшуге баса назар аударады, ол білім алушылар өз бетінше білім алып, өздерінің инновациялық білімдерін қалыптастыра алуы, сол арқылы төрт «К» деп аталатын XXI ғасырдың жаңа құзыреттерін қалыптастыра алуы тиіс екенін атап өтті: шығармашылық, сыни ойлау, коммуникация, кооперация.

А.Ю.Уваров өз зерттеулерінде білім берудің цифрлық трансформациясы білім беру сапасын түбегейлі жақсартуға әкелетін мазмұнның «синергетикалық» жаңаруымен қатар жүруі керек екенін атап өтті. Біз А.Ю.Уваровтың пікірімен келісеміз, Егер білім беру жүйесі цифрлық қоғамның талаптары мен мүмкіндіктеріне сәйкес келсе, білім берудің цифрлық трансформациясы қоғамды цифрлық экономикаға жетелейді. Білім берудегі цифрландырудың қазіргі кезеңі оның барлық субъектілерін цифрлық білім беру ортасына батырудан тұрады.

Қазіргі уақытта жоғары оқу орындары барлық білім алушылар үшін ұсынатын онлайн курстар сияқты білім беру технологиялары кеңінен қолданылуда. Қашықтықтан қолданылатын жаппай білім беру курстары сияқты білім беру технологиялары студенттерге кез келген ыңғайлы формада оқуға көмектеседі және белгілі бір дайындық бағыты бойынша білікті білім алуға мүмкіндік береді.

Асинхронды курстар мұғалімнің Интернетке теориялық материалдар мен курстың әр түрлі тапсырмаларын жүктеуімен ерекшеленеді, ал оқушылар кезкелген уақытта ақпаратпен жұмыс істейді. Бізге «аралас оқыту» әсер етеді, ол аудиториядағы оқытушымен және интерактивті мүмкіндіктермен бетпе-бет «нақты оқытуды біріктіруді» қамтиды.

Қазіргі уақытта сұранысқа ие технология дербес цифрлық құрылғылардан (Смартфондар, планшеттер және т.б.) оқу ақпаратын пайдалануға мүмкіндік беретін «мобильді оқыту» технологиясы болып табылады.

Онлайн оқыту кезінде оқытушылар «курсты басқару жүйесі» сияқты технологияны пайдаланады. Бұл технология мұғалімге білім беру курстарын жобалауға және оларды желіде орналастыруға мүмкіндік беретін құралдардан (бағдарламалық жасақтама) тұрады. Цифрлық оқытуда оқушыларға оқу материалдарын пайдалануға мүмкіндік беретін әртүрлі қолданбалар мен процестері бар «Elearning» электрондық оқыту жүйесі үлкен маңызға ие [5].

Онлайн-технологиялар арасында «ойын (геймификация)» технологиясы маңызды рөл атқарады, ол дидактикалық мақсатта қолданылады. Онда бейне ойындарда қолданылатын механизмдер қолданылады. Геймификацияның бір нұсқасы – веб-квесттер. Бұл технология Интернет ресурстары мен цифрлық технологияларды университеттің оқу процесіне пайдалануға және біріктіруге және олардың көмегімен кәсіби құзыреттілікті тиімді қалыптастыруға мүмкіндік береді, мұндай технология студенттердің ғылыми-зерттеу қызметін ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Веб-квест технологиясын қолдану мұғалімдерге келесі міндеттерді шешуге мүмкіндік береді: мотивацияны арттыра отырып, оқу жетістіктерін жақсарту; оқытуда графикалық визуализация әдістерін қолдану; ақпараттық мәдениетті қалыптастыру; шығармашылық мәселелерді шешу; оқу қызметін оңтайландыру.

Білім беруді цифрландыру стратегиясы жасанды интеллект, блокчейн және Виртуалды шындық сияқты перспективалы инновациялық технологияларды көздейді. Жасанды интеллект – бұл «интеллектуалды» мәселелерді шешуде қолданылатын технология және оның барлық әзірлемелері үлгіні тану бағдарламаларын, автокөлікті автоматты басқару және машиналық аударма жүйелерін және т.б. құруға бағытталған.

Білім беруде мұғалімге тән интерактивтілік пен интеллектуалды компонентті күшейтетін оқыту бағдарламасы қолданылады. Интеллектуалды білім беру бағдарламалары мен сараптамалық жүйе өте перспективалы, тез таралады. Блокчейн, таратылған ресурсы бар деректерді сақтауды қамтамасыз ететін технология Биткоиннің сандық валютасымен жұмыс істеуге арналған. Ол деректерді цифрлық форматта сақтау қауіпсіздігіне кепілдік береді, сондай-ақ олардың өзгеруін бақылауды жүзеге асырады. Білім беру жүйесінде блокчейн емтихандар, берілген дипломдар мен сертификаттар және т.б. туралы ақпаратты сақтау үшін қолданылады, және бұл ақпаратты оның түпнұсқалығына көз жеткізіп, қағаз тасығыштардағы мұрағаттық деректерге жүгінбей-ақ дереу алуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Андреев А.А. Роль и проблемы преподавателя в среде e-Learning. Высшее образование в России. 2010; № 8–9:

2. Вартанова Е.Л.Индустрия российских медиа: цифровое будущее: академическая монография / Вартанова Е.Л., Вырковский А.В., Максеенко М.И., Смирнов С.С. – М.:МедиаМир, 2017.

3. Кашина Е.А.Прогнозирование структуры интегрированногокурса информатики:дис. канд. пед. наук. – Екатеринбург, 1997.

4. Марей А. Цифровизация как изменение парадигмы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.bcg.com/ru-ru/about/bcg-review/digitalization.aspx

5. Программа «Цифровая экономика Российской Федерации», утвержденная распоряжением Правительства Российской Федерации от 28.07.2017 №1632-р [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://static.government.ru/media/files/9gFM4FHj4PsB79I5v7yLVuPgu4bvR7M0.pdf.

МЕКТЕПТІҢ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ МҰҒАЛІМНІҢ ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ

Мулдашева А.А.
Информатика пәні мұғалімі, Ә.Молдағұлова атындағы №38 мектеп-лицейі, Орал қ., Қазақстан

Аңдатпа: Цифрлық технологияларды дамыту қазіргі заманғы білім берудің бірінші кезектегі міндеттерінің бірі болып табылады, оқыту мен оқыту сапасын арттырудағы, Қазақстанның жалпы білім беру сапасы бойынша әлемдегі жетекші елдердің қатарына кіруі бойынша өршіл міндетке қол жеткізу үшін үздіксіз педагогикалық білім беруді трансформациялаудағы, сондай-ақ педагогтарды кәсіби жетілдірудің ұлттық жүйесін енгізудегі маңызды қадам болып табылады.

Аннотация: Развитие цифровых технологий является одной из первоочередных задач современного образования, важным шагом в повышении качества преподавания и обучения, трансформации непрерывного педагогического образования для достижения амбициозной задачи по вхождению Казахстана в число ведущих стран мира по качеству общего образования, а также внедрения национальной системы профессионального совершенствования педагогов.

Abstract: The development of digital technologies is one of the priorities of modern education, an important step in improving the quality of teaching and learning, the transformation of continuing pedagogical education to achieve the ambitious goal of Kazakhstan becoming one of the leading countries in the world in terms of the quality of general education, as well as the introduction of a national system of professional improvement of teachers.

Қазіргі қоғамның барлық салаларына цифрлық технологияларды белсенді енгізу жағдайы білім беру жүйесінде де цифрлық трансформациялаудың қажеттілігін негіздейді. Цифрландыру қазіргі заманғы мектепке білім беру процесін икемді ету, қалыптасып келе жатқан "Цифрлық әлемде" бәсекеге қабілетті мамандарды қалыптастыру үшін де объективті түрде қажет.

Сондықтан қазіргі заманғы мектеп, педагог өзінің цифрлық құзыреттілігін қалай арттыруға болатындығын, білім беру процесінде цифрлық технологияларды кеңінен енгізу процесін қалай басқаруға болатындығын және бұл технологиялар мектепке не әкелетінін білуі керек. Қазіргі мұғалімге өзінің цифрлық мәдениетін анықтайтын және өз сабағында жаңа технологияларды сенімді пайдалануға мүмкіндік беретін жүйелі білім мен дағдылар, жаңа кәсіби құзыреттіліктер бұрынғыдан да қажет. Осы бағытта цифрландыруды жүзеге асыру құралдары мен модельдерін қарастырайық.

Білім беру процесіне заманауи цифрлық технологияларды белсенді енгізу мұғалімнің кәсіби шеберлігін арттыру негізінде жүзеге асады.

Ол үшін келесі шарттар орындалуы тиіс:

1) білім беруде жаңа цифрлық технологияларды тарату арқылы, оның ішінде мобильді технологияларға қол жеткізуді қамтамасыз ету арқылы цифрлық білім беру ортасын құру;

2) заманауи цифрлық білім беру контентін, жаңа оқу-әдістемелік кешендерді әзірлеу;

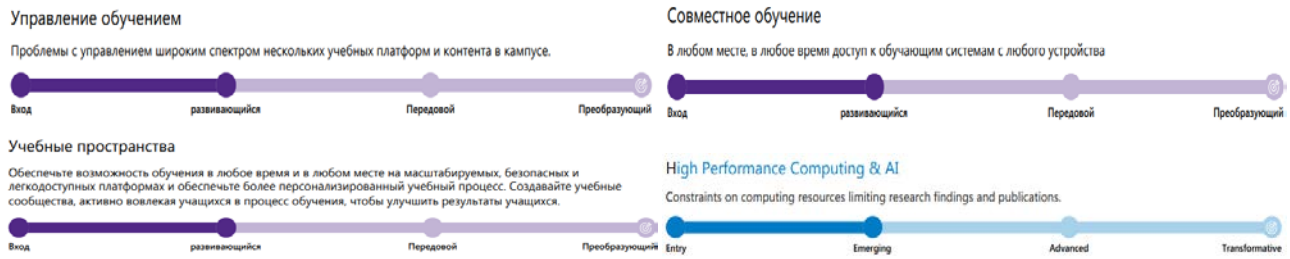
3) педагогтің сапалы кәсіби дамуын қамтамасыз ету, үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесін трансформациялау арқылы жаңа цифрлық дағдыларды игеруге, цифрлық білім беру контентін пайдалануға ынталандыруды арттыру [1].

Сонымен қатар, мектептің цифрлық өзгерісін жүзеге асырар алдында ағымдағы цифрлық дамуының деңгейін бағалау маңызды. Ол үшін **Microsoft Education Journey** құралын қолдануға болады. Себебі бұл құрал білім беру ұйымын кіріс, даму, ілгері және түрленген деп аталатын деңгейлерде бағалайды және төрт бағыт бойынша зерттейді: «Көшбасшылық және саясат» (Leadership & Policy), «Оқыту және оқу» (Teaching &Learning), «Интеллектуалды орта» (Intelligent Environments), «Оқушылар мен мектептің жетістіктері» (Student & School Success) (1-сурет). Соның ішіндегі «Оқыту және оқу» бағыты педагогтардың цифрлық құзыреттіліктеріне бағытталған [2].

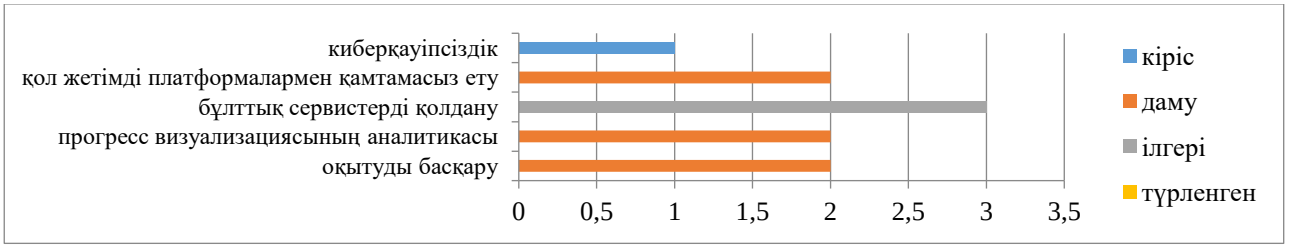

1-сурет. Microsoft Education Journey құралы

Аталған бағыт бойынша бағалау нәтижесінің бір мысалы 2,3-суреттерде көрсетілген. Диаграммадан мектепте бірнеше цифрлық оқу платформалары мен контенттерді қолдану, оқушылардың үлгерімі мен белсенділігін визуализациялайтын оқу аналитикасы, кез келген жерде, уақытта кез келген құрылғы арқылы масштабты, қауіпсіз, қолжетімді платформалармен қамтамасыз ету мүмкіндігі даму деңгейінде, бұлттық есептеулерді қолдану, ортақ желілерде бірлесе жұмыс жасау ілгерілеу деңгейінде екендігін, ал ақпаратты қорғау мен киберқауіпсіздік жүйелері әлі де кіріс деңгейінде қалып отырғанын байқауға болады.

2-сурет. Microsoft Education Journey құралының есебі

3-сурет. Зерттеу нәтижесінің көрсеткіштері

Осындай зерттеу нәтижесінде мектеп цифрлық дамудың қай деңгейінде, түрлендіруге қаншалықты дайын екенін түсінуге, бағалауға мүмкіндік алуға болады.

Ары қарай мектептегі педагог-қызметкерлердің цифрлық технологияларды тиімді пайдалану деңгейін нақтырақ анықтау қажет. Мұғалімнің технологияларды қолдану дағдыларын қарастырған кезде тек «цифрлық технологияларды қолдану» аспектісімен шектелмеу керек. Пәндік немесе пәнаралық педагогикалық дайындық оқыту процесінде АКТ рөлін түсінуді қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Осы мәселеде мұғалім қаншалықты пәндік білім мен педагогикалық білімін технологиялық біліммен үйлесімді қолданатынын анықтаудың тиімді құралы – TPACK моделі.

TPACK (Mishra&Koehler, 2006) – пәндік білім мазмұны және мұғалімнің сол мазмұнды қалай оқытатыны және оның оқыту процесінде қандай құралдарды қолданатыны туралы әртүрлі білім түрлері туралы ойлау үлгісі. Модель осы үш компонент арасындағы байланысты түсінуді және зерттеуді қажет ететінін көрсетеді: технология, педагогика, мазмұн [4].

TPACK моделі білімді үйренуге ықпал ететін білімнің жеті түрін анықтайды.

Мазмұнды білу (CK) - бұл білім ұғымдарды, теорияларды, идеяларды, ұйымдық құрылымдарды білуді, дәлелдемелерді, сондай-ақ осындай білімді дамытудың қалыптасқан тәжірибесі мен тәсілдерін білуді қамтиды.

Педагогикалық білім (PK) - оқу мен оқытудың процестері, практикасы немесе әдістері туралы терең білім. Олар жалпы білім беру мақсаттарын, құндылықтарды және басқаларын қамтиды. Бұл білімнің жалпы формасы, ол білім алушылардың қалай оқитынын түсіну және басқару дағдылары, яғни сабақты жоспарлау, бағалау. Бұл білімнің өзі қажет, бірақ оқу мақсаттарына жету үшін жеткіліксіз.

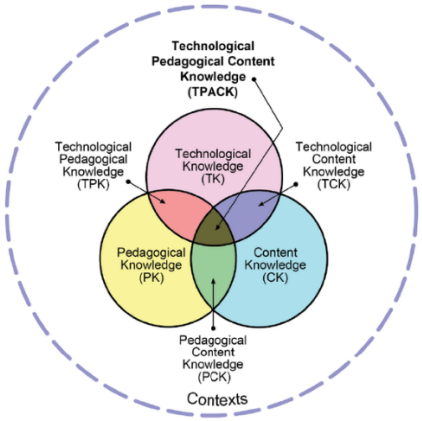
Технологияларды білу (ТК) - техникамен, құралдармен, ақпараттық технологиялармен жұмыс істеу әдістері туралы білім. Ол ақпараттық технологиялардың оқу мақсатына қалайша көмектесетінін немесе кедергі болатынын біле отырып, оларды жұмыста және күнделікті өмірде тиімді қолдану үшін ақпараттық технологиялардың мәнін кең түсінуді қамтиды. Сонымен қатар, бұл білім ақпараттық технологиялардың өзгеруіне тез бейімделуге көмектеседі.

Пән бойынша педагогикалық білім (PCK) - бұл нақты мазмұнды оқытуға қолданылатын педагогикалық білім. Бұл саладағы басты мәселе мұғалімнің тақырыпты қалай түсіндіретіні, ақпаратты ұсынудың бірнеше жолын табуы, оқу материалдарын бейімдеуі. Бұл пәнді оқушыларға қалай түсінікті ету керектігі туралы білім.

Мазмұнның технологиялық білімі (TCK) - технология мен мазмұнның бір-біріне қалай әсер ететінін түсіну. Мұғалімдер белгілі бір технологияларды қолдану арқылы тақырыпты қалай өзгертуге болатынын терең түсінуі керек. Бұл – технологияны мазмұнның жаңа тәсілдерін ұсыну үшін қалай пайдалануға болатындығы туралы білім. Мысалы, сандық анимация білім алушыларға химиялық қосылыстар пайда болған кезде электрондардың атомдар арасында қалай бөлінетінін түсінуге мүмкіндік береді.

Технологиялық педагогикалық білім (ТРК) - оқу мен оқытудың технологияның әсерінен қалай өзгеретінін түсіну. Бұл педагогикалық шешім туралы білімді және технологиялық құралдар спектрін шектеуді қамтиды.

Мазмұнның технологиялық педагогикалық білімі (TPACK) оқу мен оқыту үшін технологияларды пайдалану кезінде CK, PK және ТК арасындағы байланысты білу мен түсінуге жатады. Бұл модель білім алушылар, педагогтар құрамы, мазмұны, әдістері мен технологиялары арасындағы қарым-қатынастың күрделілігін түсінуді қамтиды (4-сурет).

4-сурет. TPACK моделі.

TPACK білімінің барлық түрлеріне көптеген контексттер, соның ішінде оқыту, мектеп мекемесі, тәртіп және қоғамдастық әсер етеді және олардың барлығы мұғалімнің өз біліміне деген көзқарасын өзгертеді және соған сәйкес әрекет етеді (Lingetal, 2014). Мысалы, сабақ үшін контексттер қандай құралдардың қол жетімді немесе мектеп тарапынан қамтамасыз етілетінін, мұғалімнің әртүрлі бұқаралық ақпарат құралдарымен танысу тәжірибесін және сабақ беру тәсілдерін қамтуы мүмкін [3].

TPACK сіз оқытатын контекст аясында білімнің осы түрлері арасындағы сәйкестіктер мен байланыстарды көрсетеді.

* Мазмұн туралы білгеніңіз оны қалай оқытуды таңдағаныңызға және керісінше (PCK) қалай әсер етеді?

* Мазмұн туралы білгеніңіз оқу кезінде қолданатын құралдарға қалай әсер етеді және керісінше (TCK)?

* Оқу туралы білгеніңіз оқу кезінде қолданатын құралдарға қалай әсер етеді және керісінше (TPK)?

* Соңында, сіз сабақ берген кезде білімнің барлық үш түрі бір-бірімен қалай байланысады (TPACK)?

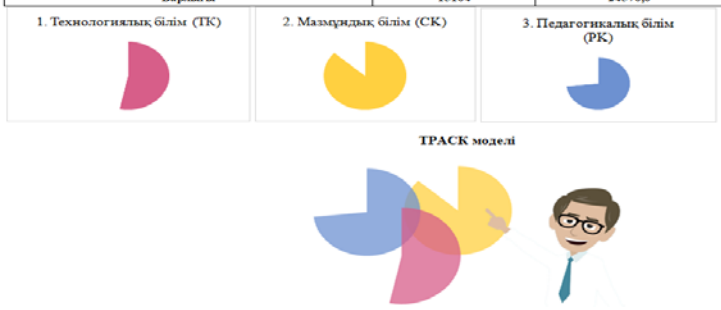
SCOR-талдау

S (Strengths) - Күшті жақтары	**C (Challenges) - Проблемалар**
* Білімді оқыту және педагогикалық практиканы қалай дамыту туралы сыни ойлауға ықпал етеді. * Оқытудағы технологияның рөлін айқындайды. * Педагогикалық білімді кеңейтудің түрлі жолдары қамтылған.	* TPACK-те оқытушылық білімді көрсету үлкен күш пен мұқият қарауды қажет етеді. * Мазмұн, педагогика және технология аспектілеріне бейімділік педагогикалық білімді бағалауды қиындатуы мүмкін. * TPACK арқылы білімді оқыту оқытуды дамытудағы келесі нақты қадамдарды қамтамасыз етпейді.
O (Opportunities) - Мүмкіндіктер	**R (Recommendations) - Ұсынымдар**
* Өзгерістерді басқару. Оқыту элементтері өзгерген кезде, TPACK бұл өзгерістердің қалай әсер ететінін анықтауға көмектеседі. * Инновация – TPACK педагогтарға жаңа мазмұн, жаңа педагогикалық әдіс немесе жаңа технология оларды оқытуға сәйкес келетін тұстарын көруге көмектеседі. * Қол жетімділік – TPACK оқушылардың қажеттіліктерін жақсырақ қанағаттандыратын оқытудағы басқа өзгерістерді көрсетуге көмектеседі.	Оқытуды қарастыру үшін TPACK көмегімен өзіңізге осы сұрақтарды қойыңыз: * Мен оқытатын мазмұн, мен үйрететін әдістер мен осы оқытуды қолдау үшін қолданатын құралдар арасында қандай байланыс бар? * Менің оқытуыма әсер ететін білімнің әр түрі үшін не білуге немесе қолдануға болады? * Менің тәжірибем оқытудағы әрбір білім түріне қалай әсер етеді және оны оқушылардың оқуын қолдау үшін қалай пайдалануға болады?

Мектеп ұжымынан TPACK сауалнамасын алу арқылы үш компонентті үйлестіре қолдану деңгейін анықтау мысалы 5-суретте берілген.

Әр деңгейдегі бағаланатын сұрақтар саны	6
Респонденттер саны	117
Әр деңгейдегі минималды балл	
Әр деңгейдегі максималды балл	30

TPACK моделінің деңгейлері	Деңгейлер бойынша респонденттер балы	Әр деңгей бойынша барлық респонденттердің максималды балы	Деңгейге сәйкес жинаған балдың максималды балға пайыздық қатынасы
1. Технологиялық білім (ТК)	1872	3510	53,3
2. Мазмұндық білім (СК)	3044	3510	86,7
3. Педагогикалық білім (РК)	2574	3510	73,3
4. Пән бойынша педагогикалық білім (РСК)	2732	3510	77,8
5. Мазмұндық технологиялық білім (ТСК)	1763	3510	50,2
6. Технологиялық педагогикалық білім (ТРК)	1695	3510	48,3
7. Мазмұнның технологиялық педагогикалық білімі (TPACK)	1424	3510	40,6
Барлығы	15104	24570,0	61,5

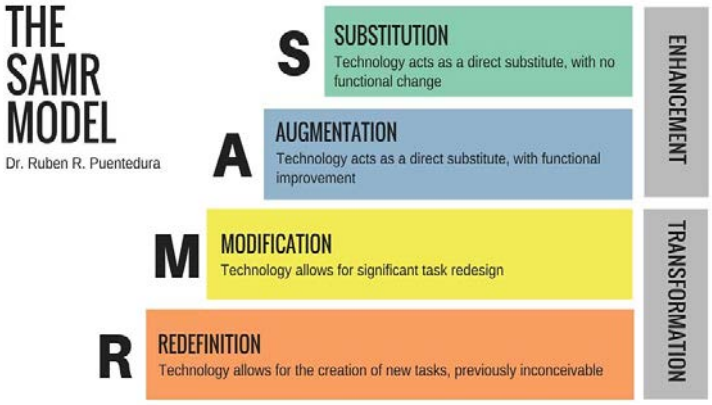

5-сурет. TPACK визуализаторы

Алынатын деректердің шынайылығы мен нақтылығы үшін деректердің триангуляциясын қолдануға болады. Яғни, сауалнамамен қатар кәсіби сұхбат немесе әңгімелесу арқылы деректер алуды ұсынамын. Қажетті сандық және сапалық деректер алынған соң, біз оны педагогтардың цифрлық дағдыларын дамыту бойынша қысқа немесе ұзақ мерзімді жол картасын жоспарлау үшін пайдалана аламыз. Бірінші қадам ретінде негізгі мүдделі тараптарды, соның ішінде IT-бөлімін, әкімшілікті, көшбасшы-мұғалімдерді анықтап, олардан команда құруды және қажетті құралдарды жинақтауды ұсынамын. Қажет болған жағдайда топ мүшелерінің осы саладағы білімін жетілдіру мақсатында онлайн немесе оффлайн курсқа жіберуге болады. Топтың жұмысын жүйелеу үшін SAMR моделін тиімді деп есептеймін. Аталған модель АКТ құралдарын білім беру процесінде тиімді пайдалануға көмектеседі.

SAMRмоделі технологияның оқыту мен оқуға қалай әсер ететінін сипаттайтын төрт деңгейлі таксономия болып табылады (6-сурет). Samr моделін оқу тәжірибесін әзірлеу, енгізу және бағалау үшін пайдалануға болады (Арантес, 2022) [5].

SAMR моделі технологияны төменгі деңгейлерден жоғарғы деңгейлерді жақсартуға көшу арқылы оқытуды өзгерту ниетімен тапсырмаға қалай біріктіруге болатындығын көрсетеді (Hamiltonet. al, 2016).

SAMR моделін пайдалану әр тапсырма үшін жоғарғы деңгейге жетуді қажет етпейді. Әр деңгейдің өз мақсаты бар және қандай деңгейге жету керектігін шешу тапсырма бойынша оқу нәтижелеріне және технологияны біріктіру себептеріне байланысты.

6-сурет. SAMR моделі

Бейтс (2019) SAMR деңгейлеріндегі айырмашылықтарды келесідей сипаттайды:

Ауыстыру (Substitution)

Бұл деңгейде технологияның бір түрі функционалды өзгеріссіз екіншісіне ауыстырылады.

Мысал: білім алушыларға процессордың құрылысы туралы дәрістің бейнежазбасын жүктеуге болады.

Ұлғайту (Augmentation)

Бұл деңгейде технологияны ауыстыру тапсырманың функциясын өзгертеді.

Мысал: бейнедәріс оқуды басқару жүйесіне енгізілген және оқушылар жауап бере алатын әр бөлімнің соңында бірнеше таңдаулы онлайн сұрақтары бар төрт бөлімге бөлінген.

Модификация (Modification)

Бұл деңгейде технологиялардың интеграциясы тапсырманы қоюдың айтарлықтай өзгеруіне әкеледі.

Мысал: мұғалім жасанды интеллект туралы бейнежазбаларды ұсынады. Оқушылардың әр бейнежазба бойынша эссе жазуды сұрайды.

Қайта анықтау (Redefinition)

Бұл деңгейде технологиялар сол технологияны қолданбай орындау мүмкін емес болатын жаңа тапсырма жасау үшін қолданылады [5].

Мысал: мұғалім интерактивті түрде оқу материалдарын және онлайн нұсқаулықтарды ұсынады. Оқушылардан өз телефондарын ондағы процессордың сипаттамаларын (атауы,

тактілік жиілігі, ядросы, т.с.с.) жазу үшін пайдалануды және олардың нәтижелері мен талдауларын өз жұмыстарының электрондық портфолиосы түрінде біріктіруді сұрайды.

Алғашқы екі деңгейде, ауыстыру және толықтыру, бейне оқыту мен оқыту әдісін жақсарту үшін қолданылады, бірақ бейне соңғы екі кезеңде, модификация мен қайта анықтауда қолданылатын жерде ғана оқыту өзгереді.

SCOR-талдау

S (Strengths) - Күшті жақтары	**C (Challenges) - Проблемалар**
* Модельдің барлық төрт деңгейінде цифрлық сауаттылыққа ықпал етеді. * Мұғалімге тәжірибесін жақсарта алатын жаңа технологияларды үйренуге және тәжірибе жасауға мүмкіндік береді. * Мұғалім жетекшілігімен орындаудан гөрі оқушылар өз бетінше жаттығып, үйренуі үшін тіректерді біртіндеп алып тастауға ауысуға мүмкіндік береді.	* *Технологиялық*: құрылғылар мен құралдарды дұрыс таңдағанда абай болыңыз. Конструкцияның әртүрлі құрылғылармен үйлесімді екеніне көз жеткізу қажет. * *Педагогикалық*: бұл технологияны бағаланатын тапсырмаларға қосуды ұмытпаңыз. Бұл оқушылардың оқу артықшылықтары туралы толық хабардар болуын қамтамасыз етеді. * *Әділдік*: барлық оқушылар бірдей технологиялық құрылғыларға қол жеткізе алмайтынын есте сақтаңыз. Оқушылардың жетістікке жетуіне кедергі болмайтындығына көз жеткізу үшін оқушылардың технологияға қол жетімділігі туралы біліңіз.
O (Opportunities) - Мүмкіндіктер	**R (Recommendations) - Ұсынымдар**
* *Сыни тұрғыдан ойлау дағдылары*. SAMR моделі оқушыларға технология арқылы оқудың жоғары деңгейлеріне көтерілу кезінде тереңірек сыни ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. * *Технологиялық дағдылар*. SAMR моделін пайдалану оқушыларға оқуды жақсартатын технологиялық құралдармен тәжірибе жасауға еркіндік береді. * *Өзін-өзі реттеу дағдылары*: SAMR моделін қолдану оқушыларға өзін-өзі реттеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді, өйткені SAMR жоғары деңгейлері оқушылардан технологияны қолдана отырып тапсырманы қайта құрастыруды (мысалы, аудиоподкаст, видеоподкаст жасау, бөлісу) талап етеді.	Технологияны оқыту процесіне қоспас бұрын өзіңізге осы сұрақтарды қойыңыз: * Технологияны қолданудан тапсырманы немесе бағалауды функционалды жақсарту бар ма? * Технологияны біріктірудің мақсаты қандай? • Сіз SAMR моделінің қандай деңгейіне қол жеткізгіңіз келеді?

Информатика пәні бойынша 11-сыныптың «Жасанды интеллект» тақырыбындағы сабағында SAMR моделін қолдануға мысал келтірейік. Бұл сабақта оқушыларға жасанды интеллект тарихы және оның осы уақытқа дейінгі әлемге әсері туралы шағын мақала жазу тапсырмасы беріледі. Дәстүр бойынша, оқушылар мұны қағазға қаламмен жазады.

Бірақ біз SAMR құрылымын қолданған кезде, бұл сабақ жоспары келесі нұсқалардың кез келгеніне айналуы мүмкін:

* Ауыстыру: оқушылар өз жұмыстарын қалам мен қағаздың орнына Microsoft Word сияқты бағдарламалық құралды пайдаланып жазады.

* Ұлғайту: оқушылар өз мақалаларын Microsoft Word сияқты бағдарламалық жасақтаманы қолдана отырып жазады, сонымен қатар жазу процесін жақсарту үшін мәтіннен сөйлеуге және грамматиканы тексеруге пайдаланады.

* Модификация: оқушылар өз жұмыстарын Microsoft Word сияқты бағдарламалық жасақтаманы және онымен байланысты құралдарды пайдаланып жазады, содан кейін олар кері байланыс алу және жалпы жұмыс сапасын жақсарту үшін желіде жарияланады.

* Қайта анықтау: оқушылар дәстүрлі жазбаша тапсырмада қағазға түсіретін ұғымдарды жеткізу үшін бейне және анимациялық бағдарламалық құрал сияқты онлайн құралдарды пайдаланады.

Осылайша, SAMR болашақ сабақтарды жоспарлау кезінде маңызды негіз деп санауға болады. Технологияның не істей алатынын және сіздің тәжірибеңізге қандай пайда әкелетінін түсіну арқылы сіз оқытуды мүмкіндігінше тиімді жүргізе аласыз.

Келесі кезекте SAMR моделін мектепте педагогтардың цифрлық құзыреттіліктерін арттыру бағытында курстың мазмұнын жоспарлауда қолданып көрейік.

SAMR моделінің төрт деңгейіне төрт стратегиялық қадамдарды орналастырайық. Бірінші «Ауыстыру» деңгейіне педагогтардың жалпы қолданушылық құзыреттілігін дамыту, яғни, видео-фото түсірілімдер, офистік бағдарламаларды қолдану, Интернет желісінде немесе деректер базасында ақпарат іздеу сияқты қолданушылық дағдыларды жетілдіру жұмыстарын енгіздім. Екінші «Ұлғайту» деңгейіне пәндік технологиялық құзыреттіліктерді дамыту, яғни, пәнді меңгертуде цифрлық платформаларды, онлайн-сервистерді, сайттар мен цифрлық лабораторияларды қолдануды үйрету жұмыстарын енгіздім. Үшінші «Модификация» кезеңінде педагогтардың әдістемелік технологиялық құзыреттілігін дамыту көзделеді. Бұл кезеңде белгілі бір сервистерді қолдану арқылы педагогтардың өздігінен цифрлық дидактикалық материалдар, интерактивті жұмыс дәптерлерін, электронды оқыту құралдарын жасауы, яғни, білім беру процесінде АКТ құралдарын кешенді қолдану жұмыстары жүргізіледі. Соңғы төртінші «Қайта анықтау» кезеңінде педагогтар бірлесіп мультимедиалық жобалар құрады, Интернетті желілік қоғамдастық мақсатында қолданады, Ютуб-каналда подкаст жасайды, коммуникациялық құралдарды еркін пайдаланады, машиналық оқытуды қолданады және киберқауіпсіздікті қамтамасыз ете отырып, мектептің цифрлық трансформациясына қатысады. Әр кезең дербес жүйе болып табылатындықтан педагогтар бастапқы тестілеуден өтіп, өзінің кәсіби дамуын кез келген кезеңнен бастау мүмкіндігі бар. Нәтижесінде мұғалімдер өздерінің үздіксіз кәсіби даму процесінде оңайдан қиынға қарай жылжи отырып, оқыту процесінде цифрлық технологияларды қолдану тәжірибесі мен дағдыларына ие болады.

Жұмыстың нәтижелігін қадағалау мақсатында әр кезеңнің аяқталуында мұғалімдердің цифрлық технологияларды қолдану шеберліктерін тексеру шараларын, мысалы, «Үздік цифрлы сабақ», «Цифрлы ұстаз» сайыстарын өткізу, түрлі шығармашылық байқауларға қатысу, цифрлы контенттер мен подкасттар дайындап тарату шараларын өткізуге болады.

Қорыта келе, TPACK және SAMR екеуі де сіздің оқуыңыздағы технологияның рөлін қарастыру үшін рефлексия құралы ретінде пайдалы болуы мүмкін. Оқытуға интеграциялау құралын бағалау кезінде оның ықтимал салдарларын да ескеру қажет [6].

Білім беру моделі өзгеруде, өмірлік маңызды дағдылардың, XXI ғасырдың дағдыларының тізімі кеңеюде, мұғалімнің рөлі өзгеруде, білім беру мен коммуникацияға арналған цифрлық технологиялар мен ресурстардың ауқымы мен мүмкіндіктері айтарлықтай кеңеюде – мұның бәрі егжей-тегжейлі түсінуді және зерттеуді қажет етеді.

Цифрлық технологиялар өтпелі болып табылады және қазіргі жағдайда білім беру жүйесінің алдына қойылған барлық жаңа міндеттерді толық шешуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл технологияларды қолдану сапасы, олардың әртүрлілігі мен бейімделуі көбінесе педагогтың цифрлық сауаттылығы мен IT-құзыреттілігін дамытуға байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. В.И. Колыхматов профессиональное развитие педагога в условиях цифровизации образования, ГАОУ ДПО «ЛОИРО», 2020, 9-10

2. https://edujourney.microsoft.com/

3. Ling Koh, JH, Chai, CS, & Tay, LY (2014). TPACK-in-active: Технологиялық педагогикалық білім мазмұнын мұғалімдердің құрастыруының контекстік әсерлерін ашу (TPACK). *Компьютерлер және білім , 78* , 20-29. doi:10.1016/j.compedu.2014.04.022

4. Mishra, P., & Koehler, MJ (2006). Технологиялық педагогикалық мазмұндық білім: мұғалім білімінің негізі. *Мұғалімдер колледжінің рекорды , 108* (6), 1017–1054

5. Арантес, Дж. (2022). SAMR моделі онлайн чат құрудың негізі ретінде": қазіргі уақыттарда зерттеу әдісі ретінде SAMR моделін теориялық талқылау. Сапалы зерттеулер журналы. https://doi.org/10.1108/QRJ-08-2021-0088

6. Другова Е., Журавлева и., Анишеева М. және Гриц Д. (2021). Білім беру инновацияларын интеграциялау моделіне қарай: TPACK-SAMR негізінде Ресейдің үш университетінде цифрлық оқу ортасын енгізуді талдау. Білім және ақпараттық технологиялар, 26 (4), 4925-4942. https://doi.org/10.1007/s10639-021-10514-2

БІЛІКТІЛІКТІ АРТТЫРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ИНФОРМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ПӘНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ

Мелдебеков Е.Т.
«Өрлеу БАҰО» АКФ Республикалық кәсіби даму институты директоры,
Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Білім беруді цифрландыруды трансформациялау жағдайында информатика мұғалімінің пәндік құзыреттілігін дамыту өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Информатика мұғалімінің пәндік құзыреттілігін дамытудың құраушы бөліктері ұсынылады және оларды қолдана отырып, цифрлық дағдыларды дамыту алгоритмі беріледі. Цифрлық дағдылар информатика пәні мұғалімінде қалай қалыптастыруға болатындығы мысалдар арқылы келтірілген.

Аннотация: Развитие предметной компетентности учителя информатики является одним из актуальных вопросов в условиях цифровой трансформации образования. В системе обучения предлагаются компоненты развития предметной компетентности учителей информатики и в соответствии с ними предусмотрен алгоритм развития цифровых навыков использования различных инструментов в профессиональной деятельности. Представлены примеры того, как можно развивать цифровые навыки у учителей информатики.

Abstract: The development of subject competence of a computer science teacher is one of the pressing issues in the context of the digital transformation of education. The training system proposes components of the development of subject competence of computer science teachers and, in accordance, provides an algorithm for the development of digital skills using various tools in their professional activities. Examples are presented of how digital skills can be developed among computer science teachers.

Білім беру жүйесінің қарқындап дамуы кезеңінде жаңа формация педагогтерін аттестациялауға қойылатын кәсіби талаптар қайта қаралуда. Информатика пәні мұғаліміне қойылатын жаңа кәсіби талаптар білім берудің цифрлық трансформациясы жағдайында университеттегі бүкіл білім беру кезеңінде (бакалавриат, магистратура және PhD) туындайды.

Білім беруді цифрлық трансформациялау жағдайында информатика мұғалімдерінің пәндік құзыреттілігін дамыту өзекті мәселенің бірі болып табылады. Бұл мәселенің өзектілігі ICILS халықаралық зерттеуіндегі компьютерлік және ақпараттық сауаттылықты айқындаумен, Педагогтің кәсіптік стандартында нормалармен сипатталады.

Мемлекет басшысы Қ.Токаев Digital Bridge 2023 халықаралық форумында Информатиканы оқытудың мазмұны мен әдісін айтарлықтай жаңарту қажеттігіне тоқталды[1].

Информатика пәні мұғалімінің кәсіби құзыреттілігінің құрамдас бөліктерін қалыптастыру өлшемі пән мұғалімінің информатиканы заманауи цифрлық технологияларды қолдану негізінде оқытуға теориялық және практикалық, әдістемелік және дидактикалық дайындығы болып табылады.

Информатика мұғалімдерінің үздіксіз кәсіби дамуы педагогикалық қызметінде «педагог-шебер» дейінгі мансаптық өсуді көрсетуі керек. Ол информатика пәнін оқыту әдістемесі бойынша *білім, білік, дағдыны меңгеріп қана қоймай, өзінің кәсіби іс-әрекетінде туындайтын әдістемелік мәселелерді қадағалап, себептерін анықтап, талдау, жинақтау, бағалау, шеше білу, өзіндік тұлға ретінде қалыптастыруы* керек. Сондықтан білім беруді цифрлық трансформациялау жағдайында өзін-өзі дамытатын және білім алатын тұлғаға

айнала білуі қажет.

Информатика пәнін оқытудың үздіксіздігі сабақтастық, жүйелілік және пәнаралық байланыс принциптерін жүзеге асыру арқылы қамтамасыз етіледі.

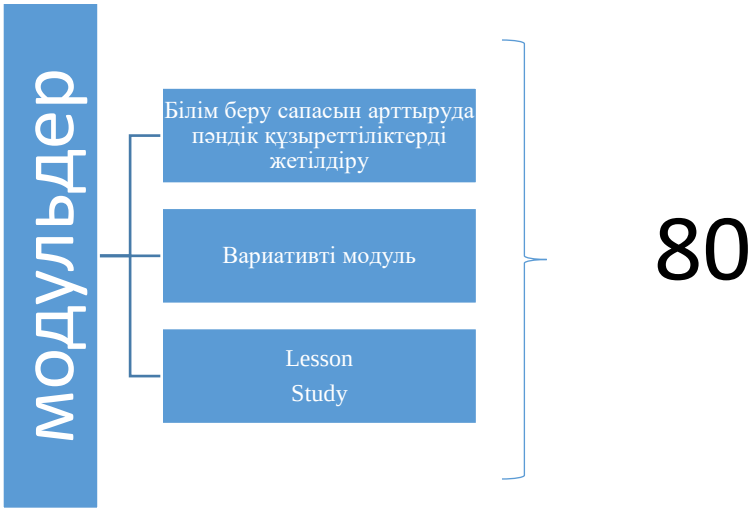
«Педагог» кәсіптік стандартында орта білім беру ұйымдарының педагогтері үшін цифрлық құзыреттілікті дамыту келесі дағдыларды қалыптастырумен сипатталатындығы айқындалған [2]:

- пәнді беру әдістерін, оқытудың заманауи технологияларын, оның ішінде, ақпараттық-коммуникациялық технологияны оқу процесінде қолдануды біледі;
- пәндік салалардағы цифрлық білім ресурстарын біледі;
- кәсіби қызметте цифрлық технологияларды қолдана алады.

Информатика пәні бойынша оқушыларды қорытынды аттестаттау мен ICILS халықаралық зерттеу нәтижелерін талдау, информатика пәні мұғалімдерінің пәндік құзыреттіліктерін талдау, сондай-ақ мұғалімдерден алынған сауалнама нәтижесінде информатика пәні мұғалімдерінің біліктілігін арттыру бағдарламасына ең күрделі тақырыптар енгізілді.

Информатика мұғалімдерінің пәндік құзыреттілігін дамыту мақсатында біліктілікті арттыру жүйесінің білім беру бағдарламасы 5-9 және 10-11 сыныптарға негізделіп, жазылды.

Білім беру бағдарламасы модульдік принциппен 80 сағатқа есептеліп, құрастырылды (1-сызба):

Бағдарламаның өзектілігі типтік оқу бағдарламаларының өзгеруіне байланысты информатика пәні бойынша негізгі буын оқушыларының «Python бағдарламалау тілі», «3D-баспа», «Робототехника» бөлімдері бойынша оқушылардың білім сапасын арттырумен информатика мұғалімдерінің пәндік құзыреттілігін дамыту маңызды болып табылады. Сондықтан бағдарлама 5-9 сыныптардағы «Информатика» пәнінің ең күрделі тақырыптары бойынша информатика пәні мұғалімдерінің пәндік, әдістемелік құзыреттерін дамытуға, тәжірибеге бағдарланған міндеттерін шешу дағдыларын жетілдіруге бағытталған.

Курстың мақсаты Информатика пәнін оқытудың тиімділігі мен сапалылығын қамтамасыз ету үшін 5-9 сыныптардағы ең күрделі 9 тақырып бойынша орта білім беру ұйымдарының информатика пәні мұғалімдерінің пәндік құзыреттілік деңгейін арттыру болып табылады.

Курс соңында тыңдаушылар:

- 5-9 сыныптардың информатика курсының күрделі тақырыптарының теориялық негіздерін түсінетіндігін көрсетеді;
- тәжірибелік жұмыстарды зерттеу дағдыларын дамыту тұрғысынан жобалайды;
- есептерді шешудің әр түрлі тәсілдерін құрастырады;
- 5-9 сынып Информатика курсының қиын тақырыптарын оқытудың әдістемелік тәсілдерін қолданады;

- 5-9 сыныптардың информатика курсының күрделі тақырыптарын оқытудың оқу тапсырмалары мен оқу жағдаяттарын оқушылардың күтілетін оқу нәтижелеріне қол жеткізуі мақсатында модельдейді.

Курстың мазмұны келесі кезеңдерге бөлініп, циклдік түрде жобаланған (2-сызба):

2-сызба. Курс мазмұнын өткізу кезеңі

Мысалы, 1-дәрістің құрылымы мына түрде құрастырылған:

1.1-тақырып. Нормативтік құқықтық актілерде бекітілген Орта білім беру жүйесіндегі мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттары мен қағидаттары

Кезең С2. Теория. Интерактивті дәріс.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ «БІЛІМ ТУРАЛЫ» ЗАҢЫ

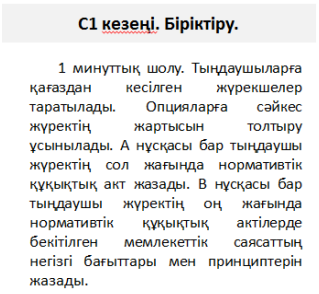
Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III «Білім туралы» Заңы (11.07.2022 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен)

Осы Заң білім беру саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейді, осы саладағы мемлекеттік саясаттың негізгі принциптерін айқындайды және Қазақстан Республикасы азаматтарының, сондай-ақ Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктердің және азаматтығы жоқ адамдардың білім алуға конституциялық құқығын қамтамасыз етуге бағытталған.

БАЛАЛАРДЫ ДЕНСАУЛЫҒЫ МЕН ДАМУЫНА ЗАРДАБЫН ТИГІЗЕТІН АҚПАРАТТАН ҚОРҒАУ ТУРАЛЫ ЗАҢЫ /Қазақстан Республикасының Заңы 2018 жылғы 2 шілдедегі № 169-VI ҚРЗ

Осы Заң балалардың өз жасына сәйкес келетін ақпаратты алу және тарату құқықтарын іске асыруға байланысты туындайтын қоғамдық қатынастарды реттейді және балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғауға бағытталады.

https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_/history
https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1800000169

С1 кезеңі. Біріктіру.

1 минуттық шолу. Тыңдаушыларға қағаздан кесілген жүрекшелер таратылады. Опцияларға сәйкес жүректің жартысын толтыру ұсынылады. А нұсқасы бар тыңдаушы жүректің сол жағында нормативтік құқықтық акт жазады. В нұсқасы бар тыңдаушы жүректің оң жағында нормативтік құқықтық актілерде бекітілген мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттары мен принциптерін жазады.

Кезең С4. Қорытынды.

№	Интерактивті дәріс барысында қолданылған нормативтік құқықтық акт	Нормативтік құқықтық актінің номері мен күні	Бағыты, мемлекеттік саясаты

Кезең С3. Нақты тәжірибе. Топтық жұмыс.

Тыңдаушылар 3 топқа бөлінеді. Әрбір топ құжаттардың біріне толық талдау жүргізеді.

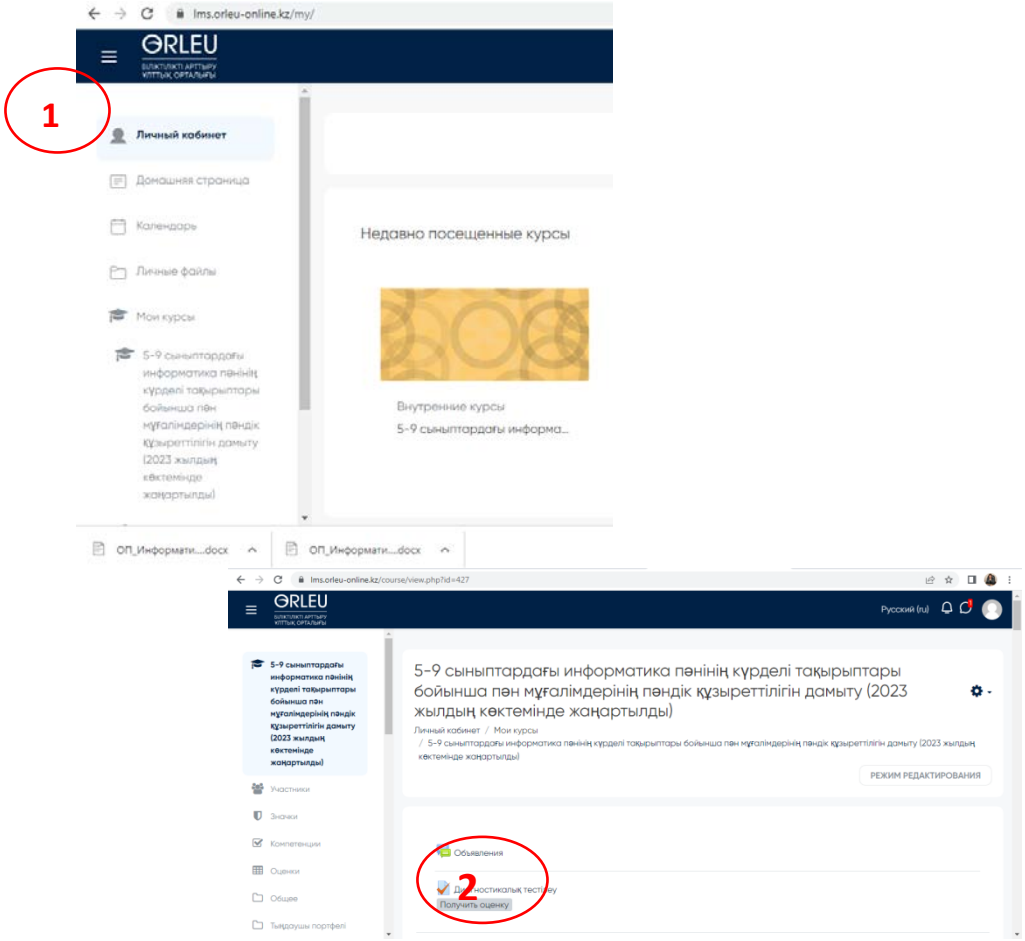
Мысалы:

1 топ. "Білім туралы"Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңы

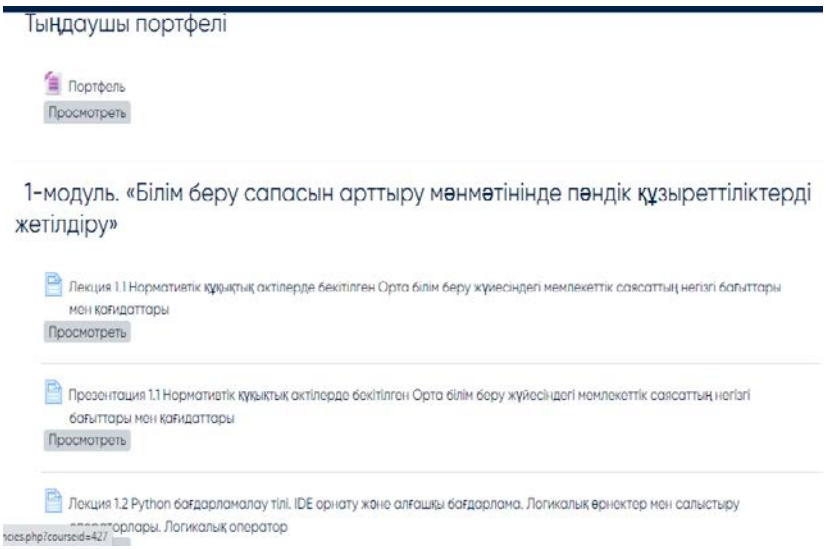
2 топ. "Педагог мәртебесі туралы" 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 293-VI Қазақстан Республикасының Заңы

3 топ. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысымен бекітілген "сапалы білім беру "Білімді ұлт"ұлттық жобасы.

Курс барысында тыңдаушылар Өрлеудің lms.orleu-online.kz платформасына тіркеліп, диагностикалық тестілеуден өтеді.

Кез келген тыңдаушы осы платформаға тіркелгеннен кейін курстың мазмұнымен толықтай танысады және өздеріне қажетті материалды «Тыңдаушы Портфелінен» алады.

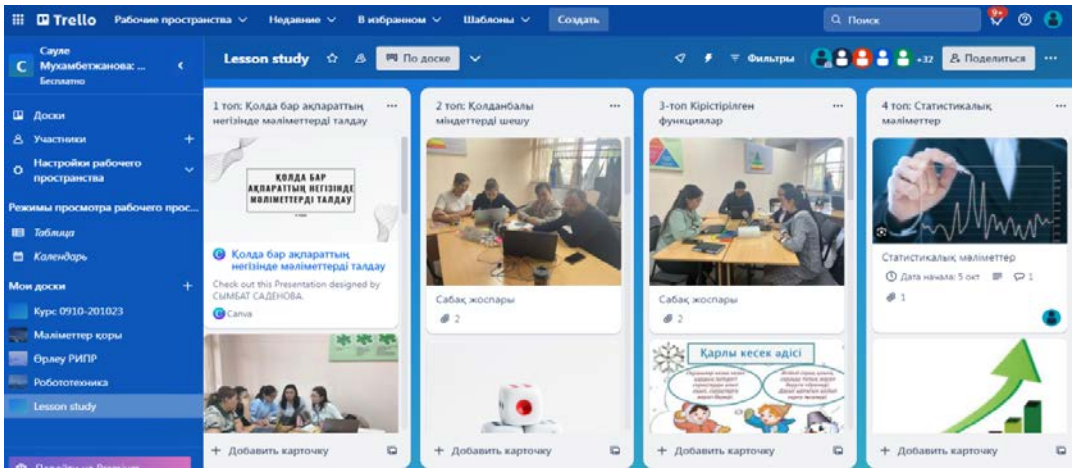

Курс барысында тыңдаушылардың білімі мен біліктілігі lms.orleu-online.kz платформасында келесі параметрлер арқылы бағаланады:

- диагностикалық тестілеу;
- сабаққа қатысуы;
- сабақтың әр түрлі кезеңдеріне қатысуы;
- топтағы басқа тыңдаушылармен өзара әрекеттестігі;
- жауап беру дәрежесі/жылдамдығы;
- жаңа идеяларды, шешімдерді ұсыну;
- қорытынды тестілеу;
- курс бойынша қорытынды бағалау.

Егер тыңдаушы 70%-дан төмен алса, онда ол Сертификат алмайды да, қайтадан біліктілігін арттыруға жіберіледі.

Trello тақтасында тренерлер курс тыңдаушыларының жұмысын жүйелеп, реттеп отырады. Мысалы, 9 сыныпта қиын бөлімдердің бірі – Деректер базасын талқылау сәтінен көрініс

Сонымен, біліктілікті арттыру жүйесінде Информатика мұғалімінің пәндік құзыреттілігін дамыту кезеңдері қарастырылды. Аталған кезеңдер Информатикадан оқушылардың оқыту сапасын арттырудың негізі – мұғалімнің пәндік құзыреттілігін дамуына тікелей қатысты екендігі айқындалды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қ.Токаев Digital Bridge 2023 халықаралық форумында https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-digital-bridge-2023-halykaralyk-forumyna-katysty-1294420
2. «Педагог» кәсіптік стандарты// https://online.zakon.kz/document/?doc_id=36333005#sub_id=0

3. ЮНЕСКО Структура ИКТ-компетентности учителей /http://ru.unesco.kz/unesco-ict-competency-framework-for-teachers-version-3
Қазақ және орыс тілдерінде оқытатын орта білім беру ұйымдарының информатика пәні мұғалімдеріне арналған «5-9 сыныптардағы информатика пәнінің күрделі тақырыптары бойынша пән мұғалімдерінің пәндік құзыреттіліктерін дамыту» педагогтардың біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы. – Астана, 2022 / https://orleuedu-my.sharepoint.com/:f:/g/personal/cloude_orleu-edu_kz/EhZM5zX_hXpOu20H0WRdGOsBV6AiRKz1XH3cxO32KR68bw?e=evXJOk

ЦИФРЛЫҚ ӘЛЕМДЕГІ ПЕДАГОГ МОДЕЛІ: МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ ТЕТІКТЕРІ

Мұхамбетжанова С.Т.
п.ғ.д., доцент, «Өрлеу БАҰО» АКФ
Республикалық кәсіби даму институты,
Галимжанова М.А.
п.ғ.к., доцент, Ы.Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, «Үздіксіз кәсіби білім беру институтының директоры,
Оракова А.Ш.
п.ғ.к., доцент, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Педагогика және психология кафедрасының доценті,
Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Бұл мақалада цифрлық әлемде педагогтің моделін қалыптастырудың өзекті мәселелері, шетелдік, отандық ғалымдардың зерттеу нәтижелері, ЮНЕСКО стандартында берілген педагогтердің цифрлық құзырлылығын қалыптастыру өлшемдері педагогтің кәсіби құзыреттілігін дамытумен байланыстырылып, келтірілген. Сонымен бірге цифрлық дәуірде заманауи цифрлық құралдар мен білім беру платформаларының жылдам өзгерісіне сәйкес педагогтің осы ортаға бейімделу мүмкіндіктері қарастырылады.

Аннотация: В данном статье рассматриваются актуальные вопросы, связанные с развитием моделей педагогов в цифровом мире, представлены результаты исследований, проведенных как международными, так и отечественными учеными, а также рассмотрены механизмы измерения оценки сформированности цифровых компетенции учителей в соответствии со стандартами ЮНЕСКО с целью оценки развития профессионаьной компетентности педагогов. Кроме того в нем исследуются вопросы о возможностях адаптации педагогов к цифровой эпохе в условиях быстрого развития современных цифровых инструментов и образовательных платформ..

Abstract: This article discusses current issues related to the formation of models of teachers in the digital world, the results of research by foreign and domestic scientists, measurement mechanisms for the formation of digital competencies of teachers in the UNESCO standard in order to test the professional competence of teachers. Questions about the possibilities of adaptation of teachers in the digital era with the rapid pace of development of modern digital tools and educational platforms are also considered.

Білім беру жүйесін цифрлық трансформациялау жағдайында педагогтің кәсіби құзырлылығын қалыптастыруға біршама өзгерістер енгізіледі. Сонымен бірге цифрлық технологиялар мен білім беру платформаларының үздіксіз өзгерісі педагог біліктілігінің үнемі арттырып отыру қажеттігін білдіреді. Ол келесі факторлармен сипатталады:

- *Цифрлық технологиялардың динамикалық түрде жедел дамуы.* цифрлық технологиялардың тез дамуына сәйкес педагогтің бейімделе алуы;

- *Цифрлық әлемге педагогтің дайындығы*. Күнделікті өмірде барлық салада цифрлық технологиялар қолданылуда. Сондықтан кез келген адамнан цифрлық дағдыларды қажет етеді. Ал мұғалімдер оқушыларды цифрлық сауаттылыққа, ақпараттық қауіпсіздікке және технологияларды тиімді пайдалануға үйретуде шешуші рөл атқарады.

- *Білім берудің икемділігі мен қолжетімділігі:* цифрлық технологиялар географиялық аймақтан тыс оқуға мүмкіндік береді, әсіресе, бұл пандемия кезінде қашықтан оқыту арқылы

анық байқалды. Педагогтер Интернетте білім беру ресурстарын құруға және оқытуды басқаруға дайын болуы керек.

- *Дербес оқыту*: цифрлық құралдар оқу сапасын және оның нәтижелерін жақсарта отырып, білім беру процесін оқушылардың қажеттіліктеріне бейімдеуге мүмкіндік береді. Педагогтер дербес оқытудың оқу жоспарларын құру үшін құралдарды қалай қолдану керектігін білуі керек.

- *Оқыту процесін ұйымдастыруды жетілдіру*: цифрлық ресурстар мен технологиялар интерактивті сабақтарды, виртуалды экскурсияларды, сарапшылармен өзара әрекеттесуді және т.б. мүмкіндіктер береді. Бұл білім беру тәжірибесін байытады және оқыту процесін қызықты етіп, ұйымдастыра алуы керек.

- *Деректерді талдау және білім беру сапасын арттыру*: цифрлық құралдар оқыту деректерін жинауға және талдауға мүмкіндік береді, бұл білім беру бағдарламаларының тиімділігін арттыруға сәйкес әдістерді таңдай алуы керек.

- *Педагогтердің кәсіби дамуы*: педагогтер заманауи білім беру талаптарына сай кәсіби міндеттерін орындау үшін цифрлық педагогика саласындағы дағдыларын үнемі жетілдіріп отыруы керек.

Келтірілген факторлар заманауи оқушылардың сапалы білім алуы үшін цифрлық әлемдегі педагогтің моделін қалыптастырудың өзектілігін айқындайды.

Цифрлық әлемдегі педагогтің моделін жасау үшін ЮНЕСКО стандарты мен педагогтердің цифрлық құзырлылығының Еуропалық моделі (DigCompEdu2.1.) және «Педагог» кәсіптік стандартында берілген цифрлық құзыреттілікті дамыту дағдылары негізге алынды.

ЮНЕСКО стандартында мұғалімдердің цифрлық құзырлылығын қалыптастыру технологиялық сауаттылыққа, білімді тереңдету мен қалыптастыруға негізделген тәсілдер матрицаларға (саясат және ұстаным, білім беру бағдарламасы және бағалау, АКТ, педагогика, ұйымдастыру және басқару, мұғалімнің кәсіби дамуы) бөліп, оқу мақсаттары мен мұғалімнің дағдысына негізделіп берілген [1].

Еуропалық модель 3 негізгі бағыт аймағында, атап айтқанда, оқыту мен оқу процесінде цифрлық технологияны қолдануды жетілдіру, цифрлық трансформациялауға қажетті дағдыларды дамыту және цифрлық білім беруге талдау мен жобалауға негізделген [2].

Қазақстандық «Педагог» кәсіптік стандартында орта білім беру ұйымдарының педагогтері үшін цифрлық құзыреттілікті дамыту келесі дағдыларды қалыптастырумен, яғни пәнді беру әдістерін, оқытудың заманауи технологияларын, оның ішінде, ақпараттық-коммуникациялық технологияны оқу процесінде қолдануды біле отырып, пәндік салаларда цифрлық білім ресурстарын және кәсіби қызметте цифрлық технологияларды қолдана алатындығымен сипатталады [3].

Жоғарыда берілген стандарттар негізінде цифрлық әлемдегі педагогтің моделін қалыптастырудың мазмұны 5 модуль аясында құрастырылады:

1. Цифрлық сауаттылық: Мұғалім заманауи технологиялармен жұмыс істеу дағдыларын, оның ішінде компьютерлік бағдарламаларды, бұлтты қызметтерді, әлеуметтік желілерді және коммуникацияларды білуі керек.
2. Инновациялық білім беру: Мұғалім цифрлық ресурстарды, онлайн курстарды және басқа да білім беру технологияларын пайдалана отырып, оқытудың инновациялық әдістерін әзірлеп, енгізуі керек.
3. Оқытуды даралау: Мұғалім мәліметтерді талдау және оқытудың дербестендірілген әдістерін қолдана отырып, білім беру процесін әрбір оқушының қажеттіліктеріне қарай бейімдей алуы керек.
4. Онлайн байланыс: Мұғалім цифрлық кеңістікте оқушылармен және олардың ата-аналарымен, соның ішінде электрондық пошта, бейнеконференция және ақпарат алмасу платформалары арқылы тиімді әрекеттесе алуы керек.
5. Ақпараттық қауіпсіздік: Мұғалім құпия деректердің қауіпсіздігін қамтамасыз етуі және деректерді қорғау туралы заңдар мен ережелерді сақтауы керек.

Берілген модульдер арқылы педагогте келесі дағдылар қалыптасуы қажет:

- базалық дағдылар (деректерді талдау, машиналық оқыту, мобильді оқыту, жасанды интеллект, программалау, IT-жүйелер архитектурасы, киберқауіпсіздік);
- коммуникациялық дағдылар (эмоционалдық интеллект, командамен жұмыс, әлеуметтік желілер, желілік этика, презентация арқылы сөйлеу мәдениеті, желілік қауымдастықпен тәжірибе алмасу);
- арнайы дағдылар (ақпаратты іздеу,өңдеу және талдау, обьектіге бағдарланған программалау, ақпараттық гигиена, бұлттық сервистер, медиасауаттылық);
- кәсіби дағдылар (нейропрограммалау, үлкен деректермен жұмыс, мобилъді қосымшалар мен цифрлық контенттер құру, роботтандырылған процестерді басқару).

Заманауи педагог келтірілген дағдыларды қалыптастыруда олардың үздіксіз кәсіби құзыреттілігін арттыру қажеттігі туындайды, себебі цифрлық индустрияның дамуына сәйкес электрондық оқыту, гибридтік оқыту, мобильді оқыту, машиналық оқыту түрлері де дамып келеді.

Аталған тұжырымдамалық идеялар «Үздіксіз кәсіптік педагогикалық білім берудің қазіргі жай-күйіне зерттеу жүргізу және Lifelong Learning Teacher (педагогтің үздіксіз білім беруі) Тұжырымдамасын әзірлеу» жобасы негізінде жүзеге асырылды.

Заманауи цифрлық технологиялар мен білім беру процесін цифрландыру тез қарқынмен дамып келеді. Соңғы уақытта бұл өзгерістер оқу процесінде қолданылып келе жатқан технологиялық инновациялармен сипатталады. Келтірілген өзгерістер оқытуда қолданылатын технологиялармен мен әдістердің және тәсілдердің түбегейлі жаңаруымен түсіндіріледі. Бұл процесс педагогтің кәсіби дағдысына жаңа талаптардың қажеттігін айқындайды.

Бұл қажеттілікті шешу үшін оқу процесінде цифрлық технологияларды қолдану бойынша педагогтің стандартын жасауға мүмкіндік береді. Стандарттың мазмұны педагогте XXI ғасырдың базалық дағдыларын қалыптастырумен бірге креативтік қоғамда педагогтің кәсіби қызметінің өзгерісіне қосымша импульс беруді қамтамасыз етеді.

Білім беруді цифрландыру қолжетімділікті арттырады және педагогтің өз бетінше кәсіби траекториясын дамытуға мүмкіндік береді, қала және ауыл мектептеріндегі мұғалімдерінің білімдік бейімділігін теңестірумен қатар әлемдік аренаға жол ашады. Осыған байланысты цифрландырудың тез қарқынмен дамуы жаһандық трендке айналды. Дүние жүзінде 35 миллиард құрылғы бар, бұл үнемі деректерді құруға және алмасуға мүмкіндік береді. Бұл көрсеткіш әлем халқының санынан 5 есе көп. Мұның барлығы мектептегі білім беру жүйесінің цифрландыру процестерінің жаһандық деңгейге қатысуын айқындайды.

Сондықтан Қазақстанда мектептегі білім беруді цифрландыру оны реформалау үдерісіндегі жетекші тенденциялардың бірі болып табылады. Мектептердің болашаққа деген көзқарасы көбінесе барлық пәндердің бұлтты оқыту жүйесіне біртіндеп көшуімен байланысты. Негізгі мәселе онлайн оқулықтар мен виртуалды зертханалар, ашық білім беру мазмұны, әрбір білім алушыға икемді және жеке көзқарасын ашық, айқын білдіре алатындығымен сипатталады. Оқушылар үй тапсырмасын онлайн түрде орындай алады. Мектеп кітапханалары ақпараттық-компьютерлік орталықтарға айналуда. Бүкіл оқу процесі әрбір білім алушының ID-нөмірімен байланыстырылады деп жоспарлануда, бұл балл қоюға және рейтингтерді қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Педагогтердің цифрлық білім беру ресурстары жүйесін пайдалану және қолдану құзыреттілігін біз білім беру жүйесінде цифрлық оқыту идеясын жүзеге асырудың маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырамыз, өйткені оның табыстылығы мен тиімділігі, бірінші кезекте мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігінің қалыптасуымен айқындалады.

Педагогтердің цифрлық құзырлылығын қалыптастыру үшін келесі міндеттерді шешу қажет:

- дәстүрлі және цифрлық оқытуды сабақтастыру жолдарын анықтау;

- шетелдік және отандық тәжірибелерді негізге ала отырып, білім беру жүйесіне цфрлық оқытуды енгізудің тиімді индикаторларын айқындау;

- ЮНЕСКО стандарты негізінде педагогтердің цифрлық құзырлылығын қалыптастыру индикаторларын жасау;

- оқу процесінде цифрлық технологияларды қолдану бойынша педагогтің құзырлылық деңгейін анықтау;

- педагогтің құзырлылығын әрбір деңгейдің талаптарына сәйкес тапсырмалар жасау.

Осы міндеттерді жүзеге асыру барысында заманауи педагогтің құзыреттілігін қалай қалыптастыру керек деген сауалға жиі тап боламыз. Заманауи педагог өзінің кәсіби қызметінде дәстүрлі әдістермен қатар АКТ құралдарының мүмкіндіктерін пайдаланады және бұл жеке тұлғаның ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігін қалыптастыру көрсеткіші болып табылады. Ал педагогтердің біліктілігін арттырудың дәстүрлі жүйесінде курстарды ұйымдастыру сызбасы білім беруді цифрландыру үдерісінің талаптарына толық жауап бермейді, сәйкесінше жеке тұлғаның ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігі де қалыптаспаған. Сондай-ақ педагогтердің өз бетінше кәсіби дамуы үшін виртуалды орта қалыптаспаған.

Педагогтердің цифрлық құзырлылығын қалыптастыру бойынша келесі проблемалар айқындалды, ол:

біріншіден, педагогтердің психологиялық тұрғыдан дайын еместігі.

екіншіден, біліктілікті арттыру жүйесінде бірыңғай ақпараттық жүйенің құрылмауы. Осыған байланысты біліктілікті арттыру жүйесінде педагогтердің даярлаудың көпвекторлық жүйесі құрастырылды. Бұл жүйенің құрылуы педагогтердің цифрлық құзырлылығын қалыптастырудың негізі болып табылады, әрі цифрлық технологияларды меңгеру бойынша үздіксіз біліктілігін арттырумен сипатталады.

үшіншіден, білім беруді цифрландыруды жүзеге асыруда цифрлық ресурстардың үздіксіз пайда болуы. Бұл проблеманы шешу барысында шетелдік тәжірибеге талдау жасалып, ЮНЕСКО стандарты негізінде мұғалімдердің біліктілігін арттыру жүйесінде педагогтердің ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігін қалыптастыру нормасы ескерілді. Мұғалімдердің АКТ қолданудағы құзыреттілік деңгейлерін қалыптастыру үшін матрицалық байланыс жасалды. Бұл оқу үдерісіне цифрлық технологияларды енгізу негізінде мұғалімнің кәсіби бейнесін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

төртіншіден, бұл цифрлық білім беру ресурстарын, цифрлық оқытудың мазмұнын қамтамасыз ету мәселесі. Осыған байланысты цифрлық білім беру ресурстары мен бейнеконтент құру, робототехника және STEM технологиялары бойынша педагогтердің цифрлық құзырлылығын айқындалады.

Еуропалық стандарт негізінде Блум таксономиясы арқылы цифрлық әлемде педагогтердің моделін деңгейлеп қалыптастыру матрицасы 1-кестеде берілген.

1-кесте. Блум таксономиясына сәйкес цифрлық әлемде педагогтердің моделін деңгейлеп қалыптастыру матрицасы

Деңгейлері	Кәсіби тұрғыдан қызығушылық таныту	Цифрлық ресурстар	Оқыту және оқу	Бағалау	Оқушылардың мүмкіндігін кеңейту	Оқушылардың цифрлық құзырлылығын дамыту
С2 жаңашыл	Кәсіби іс-әрекеттегі инновация	Цифрлық ресурстарды пайдаланудағы ынталандыру	Оқытудағы инновация	Бағалаудағы инновация	Оқушыларды жаңашылдыққа баулу	Оқушылардың цифрлық құзырлылығын дамытуға негізделген инновациялық әдістерді қолдану

C1 көшбасшы	Талқылау және жаңарту	Озық ресурстар мен стратегияларды жан-жақты қолдану	Педагогикалық тәжірибелерді стратегиялық мақсатта жаңарту	Цифрлық бағалау стратегияларын сыни тұрғыдан талдау	Оқушылардың мүмкіндіктерін кеңейту	Оқушылардың цифрлық құзырлылығын жан-жақты және сыни тұрғыдан дамыту
B2 сарапшы	іс-тәжірибесін жақсарту	Интерактивтік ресурстарды стратегиялық бағытта қолдану	Оқыту мен оқудың тиімділігін арттыру	Цифрлық бағалаудың стратегиялық және тиімді қолдану	Оқушылардың мүмкіндігін кеңейту үшін құралдар жиынтығын стратегиялық тұрғыдан қолдану	Оқушылардың цифрлық құзырлылығын стратегиялық тұрғыдан дамыту
B1 интегратор	Кәсіби іс-әрекетін кеңейту	Цифрлық ресурстардың оқыту мазмұнына сәйкестігі	Цифрлық ресурстар мен сабақтастыра алуы	Дәстүрлі бағалауды жетілдіру	Оқушылардың мүмкіндігін кеңейтуді қамтамасыз ету	Оқушылардың цифрлық құзырлылығын дамыту бойынша іс-шаралар өткізу
A2 зерттеуші	Цифрлық мүмкіндіктерін зерделеу	Цифрлық ресурстарды үйрену	Оқыту мен оқудың цифрлық стратегиялларын үйрену	Цифрлық бағалау стратегия ларын үйрену	Оқушыға бағытталған стратегияларды үйрену	Оқушылардың цифрлық технологияларды қолдану аясын ынталандыру
A1 бастапқы	Хабардар; анық білмейді; базалық деңгейде қолдану					

1-кестедегі мәліметтерді негізге ала отырып, цифрлық әлемде педагогтің үздіксіз кәсіби даму трактoриясын ұсынамыз (2-кесте).

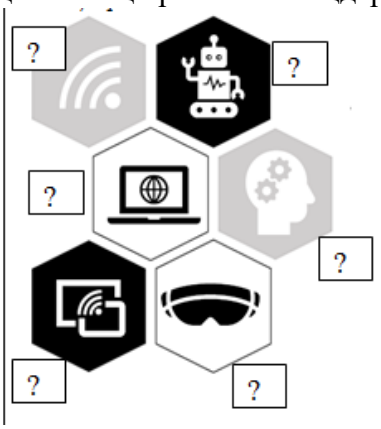
2-кесте. Цифрлық әлемде педагогтің үздіксіз кәсіби даму траекториясы

Дамуы		Меңгеру деңгейі
A1 бастапқы	Білімді тереңдету үшін Интернет мүмкіндіктерін аз қолданады	Мен өз білімімді немесе дағдыларымды тереңдету үшін интернетті сирек қолданамын.
A2 зерттеуші	Білімді тереңдету үшін Интернет мүмкіндіктерін қолданады	Мен интернетті пәндік немесе педагогикалық білімімді тереңдету үшін қолданамын.
B1 интегратор	Үздіксіз кәсіби даму мақсатында Интернеттің, цифрлық технология мүмкіндіктерін қолданады	Мен кәсіби дамуым үшін қажетті оқу курстарын және басқа да іс шараларды (мысалы, конференция) іздеу үшін Интернеттің мүмкіндіктерін қолданамын
B2 сарапшы	Онлайн режимде үздіксіз кәсіби даму мүмкіндіктерін үйренеді	Мен интернетті кәсіби даму үшін қолданамын, мысалы, онлайн курстарға, вебинарларға қатысу немесе цифрлық оқу материалдары мен бейне сабақтарымен танысу. Мен кәсіби дамуымның ақпараттық көзі ретінде кәсіби онлайн қауымдастықтарда формальды және формальды емес пікір алмасуды қолданамын.
C1 көшбасшы	Үздіксіз кәсіби даму мақсатында стратегиялық тұрғыдан Интернетті және цифрлық технологияларды қолданады	Мен онлайн оқыту мүмкіндіктерін зерттеймін және даму қажеттіліктеріме, оқу стиліме және уақыт шектеулеріне сәйкес таңдаймын. Мен онлайн-тренингтерге белсенді қатысамын және

		оларды жетілдіруге өз үлесімді қосамын, сонымен қатар әріптестеріме кері байланыс беру арқылы цифрлық технология құралдарын дұрыс таңдау жасауға көмектесемін.
С2 жаңашыл	Әріптестерінің үздіксіз кәсіби дамуын қамтамасыз ету үшін Интернетті және цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект құралдарын қолданады	Мен цифрлық технологияларды, жасанды интеллект құралдарын әріптестеріме оқытудың инновациялық әдістері бойынша кеңес беру үшін қолданамын, мысалы, кәсіби қауымдастықтарда, жеке блогтар немесе олар үшін цифрлық оқу материалдарын әзірлеуге ықпал етемін.

Сонымен, педагогтердің цифрлық құзырлылығын айқындау мақсатында келесі тапсырмалар ұсынылады:

1. Цифрлық ортада педагогтің кәсіби қызметін өзгерту үшін алынған білімдерді пайдалануды айқындау мақсатында берілген бейнелерге сәйкес XXI ғасыр технологияларының атауын ? таңбасының орнына жазыңдар.

2. Оқушылардың қалыптастырушы және жиынтық бағалауда цифрлық ресурстарды қолдана алуы үшін **WOOCLAP** веб-сервисі арқылы түрлі форматта сауалнамалар мен тест тапсырмаларын құрастырыңыз.

(https://www.wooclap.com/)

3. Сабақты өткізу барысында оқушыларға кері байланыс пен рефлексияны ұйымдастыру үшін қандай цифрлық сервистерді пайдаланған тиімді?

A. Quizizz
B. Google form
C. Viber
D. Kahoot

4. Мұғалім Информатика пәнінен 6 сыныпта «Сымсыз желілер» тақырыбын түсіндіреді. Сабақта оқушыларға осы тақырып бойынша презентация жасау тапсырмасын береді. Оқушылар тапсырманы орындап отырған кезде жарық өшіп қалды. Бұл жағдайда оқушыларға қандай программада жұмыс жасау тиімділігі ұсынады?

A. MS Powerpoint
B. Google Презентация
C. Prezi
D. Canva

Кейс тапсырмалар педагогтің цифрлық құзырлылығын қалыптастырудың алғышарттары болып табылады.

Физика пәні мұғалімдері үшін цифрлық ресурстар топтамасы ұсынылады:

https://www.pasco.com/subjects/highschool-physicshttps://www.pasco.com/resources/distance-learning#hs-physics-panelhttps://www.phywe.com/ru/eksperimenty-i-nabory/laboratornye-rabotyhttps://ljcreate.com/es/elearning/working-with-stem/

https://www.youtube.com/watch?v=kymtJ-l6ZLw – 8 сынып Электр тогының жұмысы мен қуаты

https://www.youtube.com/watch?v=YAWJgDqARrM – 8 сынып Ом заңы, Өткізгіштің кедергісі,Тоқ күші,Кернеу

https://uchitelya.com/fizika/142943-temy-proektov-po-fizike.html

http://vostrikov.dolgorukovo48.ru/index.php/197-temy-issledovatelskikhrabotpo-fizike

Сонымен, цифрлық әлемде педагогтің моделі ЮНЕСКО мен Еуропалық стандарт пен «Педагог» кәсіптік стандарттары негізінде тұжырымдалып, берілді. Ұсынылған модель Блум таксономиясына негізделіп, матрица ретінде айқындалды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. ЮНЕСКО Мұғалімдердің АКТ-құзырлылығын қалыптастыру / http://ru.unesco.kz/unesco-ict-competency-framework-for-teachers-version-3
2. Европейская рамка цифровой компетенции педагога //https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2023-07/DigCompEdu_RU.pdf?destination=/translated-content/documents%3Fsuccess
3. «Педагог» кәсіптік стандарты// https://online.zakon.kz/document/?doc_id=36333005#sub_id=0
4. Колыхматов, В.И. Профессиональное развитие педагога в условиях цифровизации образования. – учебно-метод.пособие – Спб.; ГАОУ ДПО «ЛОИРО», 2020. – 135 с.
5. 2023-2024 жылдарға арналған әдістемелік нұсқау хат. – Астана, 2023 /https://uba.edu.kz/storage/app/media/2023%20%D3%98%D0%9D%D0%A5/%20%20%D0%BA%D0%B0%D0%B7%2028%2008%202023.pdf

МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ ИНФОРМАТИКИ: РОЛЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Надирова Ф.К.

магистр «ВТиПО», учитель информатики КГУ СШ №169 им. Н.Илялетдинова, пос.Жанакорган, Кызылординская обл.,Казахстан

Аннотация: В статье говорится о влиянии совершенствования профессиональной компетентности современного учителя информатики на формирование и развитие ключевых компетенций обучающегося. В современном обществе, требующем высокообразованных специалистов, высокие требования предъявляются качеству образования. Большое внимание в статье уделяется анализу понятий компетентность и компетенции, рассматриваемых учеными педагогами с различных точек зрения. Автор приходит к выводу, что компетентность педагога играет важную роль в профессиональном становлении будущих учителей информатики. В процессе практических исследований в рамках развития профессиональной компетентности углубляются теоретические знания учащихся, формируются их педагогические умения, навыки и профессионально-личностные качества, развиваются педагогическое мышление, творческая активность и самостоятельность.

Андатпа: Мақалада информатика мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін арттыру арқылы оқушылардың негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыру мен дамытуға әсері туралы айтылады. Жоғары білімді мамандарды қажет ететін қазіргі қоғамда білім сапасына жоғары талаптар қойылуда. Мақалада ғылыми ұстаздар әр түрлі көзқарас тұрғысынан қарастырған құзіреттілік пен құзыреттілік ұғымдарын талдауға көп көңіл бөлінген. Мұғалімнің құзыреттілігі болашақ информатика мұғалімдерінің кәсіби дамуында маңызды рөл атқарады деген қорытындыға келеді. Тәжірибелік зерттеу процесінде кәсіби құзіреттілікті дамыту шеңберінде оқушылардың теориялық білімдері тереңдетіліп, олардың педагогикалық шеберлігі, іскерліктері мен кәсіби және тұлғалық қасиеттері қалыптасады, педагогикалық ойлауы, шығармашылық белсенділігі мен дербестігі дамиды.

Abstract: The article deals with the influence of improving the professional competence of a modern computer science teacher on the formation and development of key competencies of a student. In modern society, which requires highly educated specialists, high demands are made on the quality of education. Much attention in the article is paid to the analysis of the concepts of competence and competencies, considered by educational scientists from different points of view. The author comes to the conclusion that teacher competence plays an important role in the professional formation of future teachers of informatics. In the process of practical research within the framework of professional competence development, students' theoretical knowledge is deepened, their pedagogical skills, skills and professional and personal qualities are formed, pedagogical thinking, creative activity and independence are developed.

Современное образование сталкивается с растущим спросом на компетентных учителей информатики, способных не только транслировать знания, но и внедрять новые технологии в учебный процесс. Механизмы обеспечения компетентности учителя информатики играют ключевую роль в формировании качественного образования и развитии информационного общества.

К новым слагаемым компетентности современного учителя информатики необходимо отнести умения:

− содействовать созданию единой образовательной информационной среды образовательного учреждения;

− осуществлять «диалоговое взаимодействие педагогов в сетевых сообществах», повышать квалификацию с помощью телекоммуникационных образовательных технологий и т.д. (сетевая компетентность);

− осуществлять медиа-образовательную деятельность в аудитории различного возраста;

− реализовывать информационно-аналитическую деятельность; − проводить, обрабатывать и анализировать результаты социологических исследований в системе образования;

− осуществлять эвристическую, инновационно-маркетинговую деятельность;

− участвовать в бизнес-процессах, развивая свою организационно-управленческую культуру;

− осуществлять деятельность в области управления процессами информатизации образования;

− реализовывать программы раннего обучения информатике [1].

Уровень ИКТ-компетентности учащихся напрямую зависит от деятельности преподавателей информатики. Квалификация учителя влияет на уровень компетентности учеников: чем выше квалификация учителя, тем выше ИКТ-компетентность его учеников.

Одним из основных механизмов обеспечения компетентности является высококачественная профессиональная подготовка будущих учителей информатики. Образовательные программы должны включать в себя актуальные темы, связанные с информационными технологиями, программированием, цифровой грамотностью и методиками обучения информатике.

Введение компетенций в нормативную и практическую составляющую образования позволяет решать проблему, типичную для казахстанских школ, когда ученики могут хорошо овладеть набором теоретических знаний, но испытывают значительные трудности в деятельности, требующей использования этих знаний для решения конкретных жизненных задач или проблемных ситуаций. Особое внимание в последнее время уделяется ключевым компетенциям. В настоящее время не существует общепринятого определения компетенции. Общим для всех определений является понимание ее как способности личности справляться с самыми различными задачами. Новым вызовам образования, новым запросам и ожиданиям подростков должны соответствовать новые компетенции педагогов. Причем развитие образования вызывает необходимость выделить в их деятельности две особые группы компетенций (сторон их профессионализма) [2]. Во-первых, это компетенции общекультурного содержательного характера — универсальные образовательные — свои и направленные на других. Здесь, конечно же, особую роль играет информационная

компетентность учителя — компьютерная грамотность плюс умение вести поиск информации, использование и оценка информации, владение технологиями компьютерных коммуникаций, умение осваивать и использовать возможности информационных технологий для решения проблем. Во-вторых, компетенции методического характера, собственно профессиональные — педагогические компетенции, обеспечивающие сопровождение индивидуального и группового развития детей. Значимость ключевых в современном образовании качеств, таких как инициативность, предприимчивость, независимость, способность быть индивидуальностью, жить по своим критериям, можно рассматривать как условие необходимости развития научно-исследовательской компоненты инновационной деятельности, как в школах, так и в вузах [4].

Компетентность – «уже состоявшееся личностное качество (совокупность качеств) ученика и минимальный опыт деятельности в заданной сфере», т. е. владение «учеником соответствующей компетенцией». Компетенция – владение, обладание человеком соответствующей компетентностей, включающей его личностное отношение к ней и предмету деятельности [7]. И.В. Соколова отмечает, что термин «компетенция» может быть использован, с одной стороны, для определения границ области деятельности специалиста в системе образования и, с другой стороны, для обозначения суммы знаний, которыми владеет специалист, а «компетентность» – для оценки качества деятельности специалиста [6].

1. Учебно–познавательные компетенции – это умения: ставить цель и организовывать её достижение, уметь пояснять свою цель; организовывать планирование, анализ, рефлексию, самооценку своей учебно-познавательной деятельности; ставить познавательные задачи и выдвигать гипотезы; выбирать условия проведения наблюдения или опыта; выбирать приборы и оборудование; описывать результаты, формировать выводы; выступать о результатах своего исследования с использованием ИКТ; иметь опыт восприятия картины мира.

2. Информационные компетенции – это умения: владеть навыками работы с различными источниками информации – книгами, учебниками, справочниками, энциклопедиями, каталогами, электронными носителями информации, работа в Internet; самостоятельно искать, анализировать и отбирать необходимую для решения учебных задач информацию, организовывать, преобразовывать, сохранять и передавать её; ориентироваться в потоках информации, уметь выделять в них главное; уметь осознанно воспринимать информацию, распространяемую по многочисленным каналам СМИ; применять для решения учебных задач информационные и телекоммуникационные технологии – аудио и видеозапись, электронную почту, Internet.

3. Коммуникативные компетенции – это умения: представить себя устно и письменно, написать анкету, резюме, письмо, поздравление; уметь представлять свой класс, школу, страну в режиме диалога культур; владеть способами взаимодействия с окружающими людьми и событиями; выступать с сообщениями, уметь задавать вопросы, корректно вести учебный диалог; владеть способами совместной деятельности в группе; иметь позитивные навыки общения в поликультурном, полиэтническом обществе.

4.Общекультурные компетенции – это умения: владеть знаниями и опытом выполнения типичных социальных ролей; иметь представления о системах социальных норм и ценностей в Казахстане и других странах, иметь осознанный опыт жизни в многонациональном обществе; действовать в сфере трудовых отношений в соответствии с личной и общественной пользой, владеть этикой трудовых и гражданских взаимоотношений.

5. Ценностно-смысловые компетенции – это умения: формулировать собственные ценностные ориентиры; владеть способами самоопределения в ситуациях выбора на основе своих позиций; уметь принимать решения, брать на себя ответственность; осуществлять индивидуальную образовательную траекторию.

6. Социально–трудовые компетенции – это владение знанием и опытом: в сфере гражданско-общественной деятельности; в социально-трудовой сфере; в вопросах экономики и права; в области профессионального самоопределения.

7. Компетенции личностного самосовершенствования предполагают: непрерывность саморазвития и самопознания; освоение способов деятельности в собственных интересах и возможностях; формирование культуры мышления и поведения; забота о собственном здоровье [3]. Существует трёхуровневая иерархия компетенций:

1) ключевые компетенции – относятся к общему (метапредметному) содержанию образования;

2) общепредметные компетенции – относятся к определённому кругу учебных предметов и образовательных областей;

3) предметные компетенции – частные по отношению конкретных учебных предметов. С позиций компетентностного подхода основным непосредственным результатом образовательной деятельности является формирование ключевых компетенций. Названы они так, потому что являются своего рода ключом к успешной жизни человека в обществе. Практика показывает, что на формирование этих компетентностей у обучающихся в наибольшей степени нацелены следующие современные образовательные технологии:

1. Проектная и исследовательская деятельность как средство всестороннего развития ребёнка.

2. Внедрение ИКТ как мощного средства добычи и переработки информации.

3. Нестандартные, в том числе интегрированные уроки как средство развития творчества, креативности мышления и социализации личности.

4. Индивидуальные образовательные технологии:

а) создание ситуации успеха для каждого ученика,

б) индивидуальная работа с одарёнными детьми.

Цель исследования – определить систему ключевых компетенций школьника и способы их формирования; выявить и обосновать педагогические условия формирования ключевых компетенций учащихся через реализацию творческих проектов с использованием ИКТ на занятиях образовательной области «Технология» в основной школе. Экспериментальная работа была связана с использованием ИКТ на занятиях образовательной области «Технология» в основной школе для формирования ключевых компетенций учащихся. Например, магистрантом–учителем информатики – Козловым А.Г. была разработана и экспериментально проверена система формирования ключевых компетенций учащихся основной школы, в рамках которой: определены уровни ключевой компетенции познавательной деятельности и даны рекомендации по их освоению в основной школе (на предметном материале курса истории); выявлены дефициты ключевых познавательных компетенций и определены их причины, предложены способы организации педагогической деятельности по их устранению; предложены методы диагностики учебных достижений с учетом ключевых компетенций; разработаны диагностические материалы, позволяющие определять качество ключевых познавательных компетенций учащихся 6 - 9 классов. Были разработаны технологии проектирования содержания занятий образовательной области «Технология» в русле компетентностного подхода, включающей: критерии отбора и принципы построения содержания занятий, уровни построения содержания занятий, средства и способы реализации компетентностного подхода в обучении школьников основной школы, определены состав и структура субъективного опыта школьника основной школы, раскрыт перечень входящих в него компетенций, выявлены особенности создания образовательной среды занятий образовательной области «Технология», отвечающей компетентностному подходу, разработаны методические рекомендации по реализации предлагаемой модели содержания образования на уровне учебного предмета. На современном этапе информатизации образования использование средств ИКТ на занятиях образовательной области «Технология» открывают новые возможности, как перед учителем, так и перед учащимся [5].

Быстрое развитие информационных технологий требует от учителей информатики постоянного обновления своих знаний. Учитель должен активно участвовать в

профессиональных курсах, семинарах и мастер-классах, чтобы быть в курсе последних трендов и передовых методик преподавания.

Создание среды поддержки и сотрудничества среди учителей информатики играет ключевую роль в развитии их компетентности. Обмен опытом, совместные проекты и обсуждение педагогических проблем способствуют профессиональному росту и повышению квалификации педагогов.

Использование инновационных образовательных технологий, таких как онлайн-курсы, вебинары, образовательные платформы и интерактивные уроки, помогает учителям информатики создавать увлекательные и эффективные учебные процессы. Эти технологии способствуют развитию креативности и самостоятельности у учеников.

Систематическая оценка работы учителя информатики и обратная связь со стороны учеников, коллег и руководства помогают выявлять сильные стороны и области для улучшения. Постоянный анализ своей деятельности позволяет учителям совершенствовать свои методы обучения и повышать свою компетентность.

Механизмы обеспечения компетентности учителя информатики играют важную роль в образовательном процессе. Стремление к постоянному обновлению знаний, использование инновационных методик и обмен опытом помогают создавать качественное образование, соответствующее современным требованиям информационного общества. Учителя информатики играют ключевую роль в формировании цифровой грамотности и подготовке будущих профессионалов в области информационных технологий.

Список использованных источников

1. Гершунский, Б.С. Философия образования для XXI века. — М.: Интер-Диалект, 2001.

2. Гудкова, Т.А. Формирование информационной компетентности будущего учителя информатики в процессе обучения в вузе: Дис.... канд. пед. наук: 13.00.08. — Чита, 2007.

3. Можаров, М.С. Формирование профессиональной мобильности будущего учителя информатики // Педагогическая информатика. — 2009. — №3.

4. Мудракова О.А. Проблемы развития ИКТ-компетентности учителей информатики путем использования электронных ресурсов образовательного назначения при повышении квалификации– Майкоп: АГУ, 2012 – 90-95с

5. Мудракова О.А. Традиционные и инновационные процессы в образовании: научно-исследовательская деятельность учителя. 2012. № 9 (109). С. 148-151

6. Нефедова Л.А., Ухова Н.М. Развитие ключевых компетенций в проектном обучении // Школьные технологии. - 2006. -№ 4.- с.61.

7. Хуторской, А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования/ А.В. Хуторской // Ученик в обновляющейся школе. - М.: ИОСО РАО, 2002.

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ОҚЫТУ ЖӘНЕ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Нұрымқызы А.
№200 мектеп-гимназия директоры,
Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Цифрлық революция өзімен бірге қазіргі заманның түрлі қиындықтарына төтеп беру құралдарын алып келді. Кез келген салада цифрлық технологиялар мен құралдарды шебер пайдаланатын адамның интеллектуалдық еңбегінің өнімділігі айтарлықтай артады. Бұл білім беру саласына да қатысты. Мақалада оқу үдерісі барысында оқушылардың ақпараттық-коммуникациялық дағдыларын қалыптастыру процесінде цифрлық оқыту мен ақпараттық технологияларды қолданудың артықшылықтары қарастырылады. Заманауи педагогикадағы цифрлық оқыту мен ақпараттық технологиялардың рөлі бағаланады, оның педагогикалық білім беруде қолданылатын артықшылықтары талданады.

Аннотация: Цифровая революция принесла с собой инструменты для решения различных проблем современности. В любой сфере значительно возрастает интеллектуальная продуктивность

человека, умело использующего цифровые технологии и инструменты. Это относится и к сфере образования. В статье рассматриваются преимущества использования цифровых технологий обучения и информационных технологий в процессе формирования у студентов информационно-коммуникативных навыков в ходе образовательного процесса. Оценивается роль цифрового обучения и информационных технологий в современной педагогике, анализируются их преимущества в педагогическом образовании.

Abstract: The digital revolution has brought with it tools to solve various problems of our time. In any field, the intellectual productivity of a person who skillfully uses digital technologies and tools increases significantly. This also applies to the field of education. The article discusses the advantages of using digital learning technologies and information technologies in the process of forming students' information and communication skills in the course of the educational process. The role of digital learning and information technologies in modern pedagogy is assessed, their advantages in teacher education are analyzed.

Қазіргі жаһандану кезеңіне қадам басқан заманауи қоғамға тән қасиеттің бірі - әрбір 72 сағат сайын екі еселенетін ақпараттың үлкен ағыны деуге толық негіз бар. Демек, кез келген білім беру ұйымдарындағы білім мен тәрбие беру құрылымын қазіргі заман талабына сай ұйымдастыру, дайындау және ұсыну уақыт талабына сай болуы керек. Ал білім беру ұйымдарындағы басты тұлға - мұғалімнің негізгі құзыреттерінің бірі кәсібилік қана емес, цифрлық құзыреттілікті де қамтуы тиіс.

Соңғы жылдары білім беру жүйесінде цифрлық оқыту мен ақпараттық технологияларды қолдануға көп көңіл бөлінуде. Олардың көмегімен мәтінді, графиканы, дыбыс пен бейнені біріктіретін электронды оқулықтарды, интерактивті ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың оқуға деген ынтасын арттыруға болады.

Білім беру кеңістігінде цифрлық оқыту мен ақпараттық технологияларды дамыту кәсіби білім берудің жетекші мақсаты болып табылады, бұл ертеңгі жарқын болашағымызды құратын оқушыларымыздың келешекте жоғары білікті маман болу жолында бәсекеге қабілетті қасиеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Осыған байланысты оқушының жеке қабілетін ескере отырып, оқу-тәрбие үрдісінде цифрлық оқыту мен осыған негізделген ақпараттық технологияларды қолдану білім беру ұйымдарының, оның ішінде мектеп ұжымының орталық міндеті болып табылады [1, б. 9].

Қазіргі еңбек нарығы жоғары білікті мамандарды даярлау қажеттілігін тудырып отырғаны баршаға аян, осыған байланысты білім беру кеңістігінде инновациялық технологияларды пайдалану үдерісі қарқынды жаңартылуда. Қазіргі таңда кез келген салаға цифрлық технологиялармен жұмыс істей алатын мамандар қажет. Ал цифрлық оқыту арқылы ақпараттық технологиялар мен инновациялық әдіс-тәсілдерге негізделген білімнің алғашқы іргетасы ең әуелі білім ошақтарында қаланады. Осыған сай негізгі орта мектептердің бірінші кезектегі міндеттерінің бірі – оқушылардың теориялық білімді меңгеруі ғана емес, сонымен қатар ақпараттық технологияларды қолдана алуы, ақпаратты өз бетінше шығарып, талдай алу қабілетін дамыту болып табылады.

Ертеңгі еліміздің тұтқасын ұстайтын өскелең ұрпақтың кемел келешегі үшін еліміздің барша білім беру ошақтары цифрлық оқыту мен ақпараттық технологияларды кеңінен таратуы қажет деп ойлаймын.

Ендігі мәселе цифрлық оқыту мен ақпараттық технологияларды қолданудың мәні мен мақсатын айқындауға келіп тоқталады. Алдымен цифрлық оқыту түсінігіне тоқталып өтейік. Цифрлық білім беру технологиялары – сабақ көрнекілігін қамтамасыз ететін электрондық жүйелерді пайдалануға негізделген оқу процесін ұйымдастырудың инновациялық тәсілі. Цифрлық технологияларды қолданудың мақсаты – білім беру үдерісінің сапасы мен тиімділігін арттыру, сонымен қатар оқушыларымызды табысты әлеуметтендіру.

Білім беру жүйесіндегі цифрлық технологиялардың соңғы кездердегі қарқынды даму себептерін көптеген зерттеушілер білім берудегі жүктеменің азаюымен және өзіндік жұмыс үлесінің артатындығымен байланыстырады. Сондықтан білім беру сапасын сақтау және арттыру мақсатында оқушылардың білім алуы мен тәрбиесіндегі олқылықтарды дер кезінде

жою жұмысын көздей отырып, мұғалім мен оқушының өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін цифрлық білім беру технологиялары белсенді түрде енгізілуде.

Дәстүрлі оқыту құралдарын цифрлық технологияларды қолданумен презентация, компьютерлік ойындар және интерактивті жаттығулар түрінде үйлесімді үйлестіру оқушылардың оқуға деген ынтасын айтарлықтай арттырып, сол арқылы оқу уақытын қысқартады.

Оқушыларға білім беру жүйесіндегі цифрлық оқыту мен ақпараттық технологиялардың мүмкіндіктерінің ішінде мыналарды атап өтуге болады:

- Тапсырмалар мен оқу материалдарын орындаудың ұтқырлығын арттыру;
- Оқушылардың ынтасын арттыру;
- Оқу процесін дараландыру;
- Материалдардың көрнекілігін арттыру;
- Мұғалімнің жедел кері байланысын жүзеге асыру;
- Оқушыларға тапсырманы орындағаннан кейін бірден нәтижелерге қол жеткізуді қамтамасыз ету.

Цифрлық оқыту жүйесін құрайтын ақпараттық технологиялар қоғам өмірінің ажырамас бөлігі болып табылады, сондықтан көптеген ғалымдардың айтуынша, олар оқу процесіне оңай кіріктіріледі, өйткені оқушылар өз өмірінде әртүрлі электронды құралдарды қолдануға дағдыланады және бұл оларға әртүрлі технологиялармен жұмыс істеуді жеңілдетіп қана қоймайды, оларға электронды құралдар мен жаңа ақпаратты оңай қабылдауға және материалдарды оңтайлы игеруге мүмкіндік береді.

Цифрлық оқытуға негізделген жаңашыл технологиялар оқу үдерісін саралауға, оны әрбір оқушының жеке қажеттіліктеріне сәйкес құруға, дайындық деңгейіне сәйкес тапсырмалар беруге және сол арқылы білім сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Цифрлық құралдарды қолдану оқушының оқу процесінің белсенді субъектісіне айналуына жағдай жасауға ықпал етеді. Тіпті, енжар оқушының өзі сабақты пассив қабылдау деңгейінен белсенді қабылдау әрекеттеріне көшеді және тапсырмаларды орындау үшін өзге оқушыларға үлкен ынтамен қосылады.

Оқу үрдісіне ақпараттық технологияларды енгізу және пайдалану мәселелерін Г.Қ. Нұрғалиева, С.С. Құнанбаева, Е.И. Бидайбеков, Д.М. Джусубалиева, Е.В. Артықбаева, Ж.К. Нұрбекова, М.Қ. Нұрғалиев, А.Е. Сағымбаева, А.Т. Чакликова, А.И. Тәжіғұлова, Л.А. Шкутина және т.б. сынды қазақстандық ғалымдар қарастырды [2, б. 15].

Білім беруді ақпараттандыру саласындағы зерттеулер Қазақстанда ғана емес, бүкіл әлем бойынша әлі де өзекті болып табылады. Бұл мәселенің өзектілігі болашақ мұғалімдердің ақпараттық технологиялармен жұмыс істеуге дайындығы мәселелеріне, сондай-ақ электрондық оқулықтар, цифрлық білім беру ресурстары және мультимедиялық оқыту бағдарламалары сияқты цифрлық білім беру мазмұнын дамыту мәселелеріне байланысты үлкен маңызға ие.

Оқушылардың жаңа буыны қазіргі заманғы ақпарат көздерін, цифрлық білім беру технологияларын, ақпараттық технологияларды, олардың тұлғалық өсуі үшін виртуалды коммуникация құралдарын көбірек басшылыққа алуда, өйткені оқу ақпаратын цифрлық түрде беру оқушыға кешенді әсер етеді. Нәтижесінде оқушының оқуға деген қызығушылығы артады, білім деңгейінің шеңбері кеңейеді, білім сапасы жақсарады, мұғалім мен оқушы арасындағы кері байланыс жақсарады.

Кәсіби педагогикадағы ақпараттық технологиялар арқылы цифрлық оқыту айтарлықтай жас сала болғанына қарамастан, өте қарқынды дамып келеді. Цифрлық оқыту білім берудің барлық деңгейлерінде – негізгі орта мектептерде, жоғары оқу орындарындағы оқу үдерісіне белсенді түрде енгізілуде. Сонымен қатар, білім беруді ақпараттандыру және интернет-технологиялар білім берудің жаңа түрі – қашықтан оқытудың қарқынды дамуына әкелді, бұл қазіргі уақытта білім беруді ақпараттандырудың ең жоғары дәрежесі болып табылады [3, б. 25].

Қазіргі таңда кәсіптік білім беру саласы мамандарының пікірінше, заманауи мұғалім оқу процесін жүргізу үшін заманауи ақпараттық технологиялар мен мультимедиялық құрал-жабдықтарды пайдалана білуі керек.

Профессор Д.М. Джусубалиеваның айтуынша, болашақ мұғалімдердің бірқатар құзыреттіліктерін қалыптастыруда цифрлық технологиялардың көмегі зор, оның бірі цифрлық құзыреттілік. Ғалымның пікірінше, педагогтардың сабаққа қажетті ақпаратты таба білуі, оны құрылымдауы және оқу мазмұнын сабаққа дайындауы – білім сапасын арттырудың бір факторы.

Цифрлық оқыту оқушылардың ақпараттық дағдыларын қалыптастыру саласындағы перспективті бағыт болып табылады. Оқушылардың оқу процесінде компьютерлік технологияны еркін пайдалана алуы алуан түрлі ақпаратты жылдам іздеу және қарапайым қабылдау сынды оқушы тұлғасының қарқындылығын арттыра түседі. А.К. Көптеловтің айтуы бойынша, жаһандық ауқымда белсенді дамып келе жатқан жаңа инновациялық технологияларға негізделген цифрлық оқыту жақын арада IT саласының мүмкіндіктері туралы түсінігімізді түбегейлі өзгертеді.

Цифрлық технологияларды қолдану оқу үдерісін мінсіз етуге мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда ең перспективалы және кеңінен қолданылатын цифрлық технологиялардың бірі - бір құрылымға біріктірілген ақпаратты ұсыну құралдарының кең ауқымын біріктіретін цифрлық білім беру ресурсы. Бұл білім беру ресурсы бойынша мәтіннің, графиканың, бейне және аудио тректердің, интерактивті жаттығулар мен тест сұрақтарының кезектесуі ақпаратты ең көрнекі және оңай қабылданатын түрде ұсынуға мүмкіндік береді.

Ақпараттық технологияларды қолдана оқытуда ақпаратты ұсынудың тағы бір түрі – презентация. Жалпы қабылданған мағынада презентация көпшілік алдында сөйлеуге арналған демонстрациялық материал болып табылады. Компьютерлік презентация – бұл тақырып пен дизайнның жалпы принциптерімен біріктірілген, логикалық байланыста слайдтар тізбегі ретінде дайындалған құжаттар жинақталған файл. Презентация көрнекілігі арқылы өткізілетін сабақтың өте қызықты болатынына күмән жоқ. Себебі, оқушылар бірсарынды сабақтан жалығып кетуі мүмкін. Ал түрлі-түсті дизайн арқылы құрылымдалған презентациялық сабақ оқушылардың тақырыпты меңгеруге деген ынтасын арттырып, құлшынысын оятады. Мұғалім үшін де ақпараттық технологияның озық үлгілерін қолдану өте тиімді. Күрделі әрі ұзақ уақытты талап ететін тақырыптың өзін ақпараттық технология нәтижесімен оқушыларға ықшамдап беруге болады. Қысқа да нұсқа немесе нақты әрі ықшам сабақ оқушылар үшін қашан да қызық екеніне дау жоқ.

Цифрлық оқытудағы тағы бір тәсіл - цифрлық технологиялардың мультимедиа түрінде қолданылуы. Мультимедиялық құралдардың әдістемелік күші оқушының дыбыстық және көрнекі бейнелердің біртұтас ағынын қабылдағанда оның қызығушылығы мен білім алуын жеңілдететіндігінде. Оқу ақпаратының электронды түрде ұсынылуы әсіресе электронды оқулықтарда жақсы ұсынылған, өйткені электронды оқулықтар оқушыларға пәнді өз бетінше оқуға мүмкіндік беретін дербес дидактикалық оқу құралы ретінде қарастырылады. Бұл әсіресе қашықтықтан оқыту курсында белсенді қолданылады [4, б. 16].

Жоғарыда айтылғандардың барлығына байланысты педагогикалық өзара әрекеттестік моделін анағұрлым органикалық форматқа жақындату үшін оқу-тәрбие процесінің құрылымы мен мазмұнының дидактикалық, әдістемелік және коммуникативтік құрамдас бөліктерін бүгінгі заман балаларының қабылдауына сай келетіндей жетілдіру қажет екені белгілі болды. Сол үшін де дәстүрлі оқыту үдерісін жаңартуға, оқушылардың, әсіресе жасөспірімдердің қызығушылығын, эмоционалдық және коммуникативті белсенділігін оятуға мүмкіндік беретін цифрлық оқыту мен ақпараттық технологияларға негізделген білім беру үдерісін құру бүгінгі білім беру саласы үшін үлкен сұранысқа ие.

Цифрлық оқыту білім берудің көптеген салаларында тиімді және нәтижелі оқыту тәсілі ретінде көбірек қолданылуда. Цифрлық оқыту мұғалімдердің кәсіби деңгейін арттыруды, қашықтықтан оқытуға дайындығын қамтамасыз етуді, қайта даярлауды және т.б. кәсіби біліктіліктерін арттыруды талап етеді. Профессор Е.В.Артықбаеваның пікірінше, цифрлық

оқыту педагогикалық және инфокоммуникациялық технологияларды біріктіруге негізделген, сонымен қатар оқытудың дербес түрі болып табылады [5, б. 14].

Цифрлық оқытудың қосымша жалпы артықшылықтары ретінде синхронды заманауи коммуникация пішімдерін (мысалы, жедел хабар алмасу, чаттар, бейнеконференциялар), сондай-ақ асинхронды байланыс (мысалы, электрондық пошта және форумдар) арқылы әлеуметтік оқытуды ілгерілетуді қамтитындығын айтуға болады.

Қорыта айтатын болсақ, білім беру саласындағы жаңа жетістік болып табылатын жетілдірілген цифрлық оқыту мен ақпараттық технологиялар еліміздің бүкіл білім беру жүйесіне айтарлықтай әсер етті. Білім беру саласындағы басты тұлғалар - мектеп мұғалімдерін цифрлық дағдыларға баулу және цифрлық құзыреттіліктерін дамыту өте маңызды, өйткені бүгінгі заманның балалары кез келген жаңа технологияның құлағында еркін сөйлейді және оларды цифрлық технологияларды пайдалана отырып оқыту оларды оқу процесіне ынталандыратыны анық.

Осылайша, білім беру жүйесіндегі цифрлық оқыту мен ақпараттық технологиялар өскелең ұрпаққа қазіргі қоғамдағы өмір мен еңбекке қажетті білім мен дағдыларды меңгеруге ықпал етеді. Оқушыларға ақпарат ағынына бейімделуге, халықтың компьютерлік сауаттылығын арттыруға, 21 ғасыр дағдыларын меңгеруге үлес қосатын цифрлық оқытудың рөлі осы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Джусубалиева, Д.М. Роль информационных технологий в образовании [Текст]// Международный форум по информатизации образования. - Алматы, 2002. - с.75-78.
2. Джусубалиева Д.М., Мынбаева А.К., Сері Л.Т., Тахмазов Р.Р. Цифровые технологии в иноязычном образовании. Дистанционное обучение: Учебно-методическое пособие. - Алматы, 2019. - 252 с.
3. Мямешева Г. Добродетель в современном смарт-мире // Bulletin KazNU. «Pedagogical science» series. - 2015. - #1 (44). - с.152-157.
4. Каракозов С.Д., Уваров А.Ю. Успешная информатизация - трансформация учебного процесса в цифровой образовательной среде // Проблемы современного образования. 2016. №2. С. 7-19.
5. Артыкбаева Е.В. Теория и технология электронного обучения в общеобразовательной школе. (Дисс., д.п.н. 13.00.02- Алматы, 2010).- 332 с.

РОБОТОТЕХНИКАНЫ ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢЖОБАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Нурчаева Н.М.
Абай атындағы ҚазҰПУ, МФИ институты, 7М01507-информатика, магистрант, 2-курс, Алматы, Қазақстан
Жунисова Б.Ж.
Мақсұт Жылысбаев атындағы №14 мектебі, Меркі ауданы, Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада негізгі оқушылардың жобалық іс-әрекетін дамыту қажеттігі атап көрсетіліп, білім беру мекемесінің мұғалімдерін арасында сауалнама алынды. Зерттеу жұмысын жүргізу барысында журналдардан, интернет сайттарынан, педагогикалық және әдістемелік еңбектерден, оқу бағдарламаларынан деректер жинау арқылы теориялық талдау әдісі және сауалнама арқылы сандық зерттеу әдісі қолданылды.

Аннотация: В статье рассматриваются необходимость развития проектной деятельности, а также проведено анкетирование среди учителей образовательного учреждения. В ходе проведения исследования использовался метод теоретического анализа и количественный метод при обработке результатов анкетирования. Метод теоретического анализаосуществлялся путем сбора данных из журналов, интернет-сайтов, педагогических и методических работ.

Abstract: The article discusses the need to develop project activities and also conducted a survey was conducted among teachers of the educational institution. During the study, the method of theoretical analysis

and a quantitative method were used to process the results of the survey. The method of theoretical analysis was carried out by collecting data from magazines, Internet sites, pedagogical and methodological works.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесі түбегейлі жаңаша ойлауға негізделген іргелі реформалар кезеңіне қадам басты. Осы орайда білім беру саласында жобалық іс-әрекеттерді дамыту өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Себебі, жобалық іс-әрекет білім алушылардың шығармашылық және жаңашыл, инновациялық қабілеттерін дамытумен сипатталады, олардың болашақ кәсіби қызметінде қажет болатын практикалық дағдыларды қалыптастырады [1]. Яғни, оқушылар жаңа білімді меңгертіп қана қоймай, сонымен қатар қарым-қатынасқа түсу, проблемаларды шешу, топпен жұмыс істеу, сыни ойлау, шығармашылықпен айналысу сияқты практикалық дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді.

Қазақстан мектептері үш деңгейлі оқыту жүйесінде жұмыс атқарады. Бірінші деңгей-бастауыш білім беру (1-4 сыныптар), екінші деңгей-негізгі орта буын (5-9 сыныптар), үшінші деңгей- жоғарғы сыныптар (10-11 сыныптар). Осы орайда негізгі мектеп оқушыларына назар аударатын болсақ, олар 5-9 сыныптар аралығында жасөспірімдік шақта болып саналады. Бастауышты аяқтап, 5-сыныпқа көшкен оқушыға бұл шақ балалықтан есеюге бет бұратын күрделі кезеңмен сипатталады. Бұл кезеңде баланың маңызды құндылықтарын, қызығушылықтары мен өмірге көзқарастары қалыптасады. Баланың оқуға қызығушылығы басылып, жан-жағына еліктеген шағында оқушы бойында жобалық іс-әрекетін дамыту ерекше маңызды. Оқушыны жобалық жұмыстарға тартатын болсақ, онда оқушының мектеп қабырғасында берілетін білімге, оқылатын пәндерді игеруге қызығушылығы артады ма? деген сұрақ туындайды. Өкінішке орай, мектептерде мектепішілік немесе аудан, облыстық, республикалық жобалық жұмыстар жүргізілсе де, оған қатысатын бала саны аз болуда.

Зерттеу жұмысының мақсаты негізгі мектеп оқушыларының жобалық іс-әрекетін дамытудың маңыздылығы мен оқушының жобалық іс-әрекетін дамытуда робототехниканы оқытудың әсері барын зерттеу.

Қазіргі кезеңде білім берудің мақсаты – жан-жақты білімді, белсенді және табысты, өз қызметін өз бетінше ұйымдастыра алатын жеке тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Баланың өздігінен білім алу үдерісінде берілген білімді меңгеретін оқыту тәсілі қажет. Бұл ретте зерттеу элементтері бар жобалық іс-әрекеттер ерекше маңызға ие.

Жоба сөзі латынның projectum сөзінен, proicere етістігінен шыққан, «іс-әрекетке дейін» деген мағынаны білдіреді, ол өз кезегінде pro-, уақыт бойынша басқа нәрседен бұрын болатын нәрсе және icere, «істеу» деген сөзден шыққан. Сонымен, «жоба» сөзі бастапқыда «іс-әрекетке дейін» деген мағынаны білдіреді. Ағылшындар бұл сөзді қабылдаған кезде, бұл жоспардың нақты орындалуын емес, тек бір нәрсеге арналған жоспарға сілтемені білдірген. Жобада жасалған нәрсе «нысан» деп аталған.

Жоба – оқытудың тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Сондықтан оқушылардың жобалық іс-әрекеті қазіргі педагогикада өзекті бола түсуде. Жобалық іс-әрекет білім алушылардың шығармашылық және жаңашыл, инновациялық қабілеттерін дамытумен сипатталады, сонымен қатар олардың болашақ кәсіби қызметінде қажет болатын практикалық дағдыларды қалыптастырады. Сонымен қатар оқушының барлық білім алу дағдылары қалыптасады. Олар: қазіргі педагогикадағы күрделі тұлғалық қасиеттер, оның ішінде өзара байланысқан білім, дағдылар, құндылықтар, сондай-ақ оларды кез келген жағдайда қолдану дағдылары. Өз бетінше жұмыс жасап, өзіндік шешім қабылдау барысында оқушының ой еңбегінің мәдениеті жақсы қалыптасады.

Жобалық әдістің мәні оқушы нақты мәселелерді шешуге бағытталған топтық жұмыс жүйесіне кіріктірілгендігінде. Оқушы жобалау, талдау, зерттеу және т.б. жұмыстарды орындай отырып, тиісті жұмысты орындау жолдарын меңгеруге мүмкіндік алады.

Бұл орайда оқушы меңгеруге қажетті дағдылар:

1. Шығармашылық ойлау: Жобамен жұмыс істейтін оқушылар әдетте жаңа және ерекше нәрсе жасау үшін өздерінің қиялдары мен шығармашылығын пайдалану мүмкіндігіне ие болады;

2. Топта жұмыс істеу: Оқушылар топпен жұмыс жасайды, бұл олардың топта жұмыс істеу, өзара әрекеттесу және басқалардың пікірін құрметтеу дағдыларын дамытуға көмектеседі;

3. Дербес даму: Жобалық іс-әрекетпен айналысқан оқушылар әдетте жобаның тақырыбын және оны қалай жүзеге асыру керектігін таңдау еркіндігіне ие болады, бұл дербестік пен жауапкершілікті дамытуға көмектеседі;

4. Білімдерін толықтыру: Жобалармен жұмыс істеу оқушыларға таңдаған тақырыпты тереңірек ашуға және осы саладағы білімдерін кеңейтуге мүмкіндік береді;

5. Шабыт алу: Жобалық іс-әрекетке қатысатын оқушылардың оқу үдерісіне деген ынтасы және қызығушылығы артады;

6. Жоспарлау және уақытты басқару: жасалған жобалық жұмысқа баға бере алады және жоба жұмысын орындау жоспарын ұстану арқылы уақытын жоспарлай алады;

7. Қарым-қатынасқа түсу: өз ойын анық және ашық жеткізуге, басқа қатысушыларды тыңдап, пікірімен санасуға үйретеді:

8. Жаңа дүниені меңгеру: жаңа бағдарламалар мен құрылғыларды, техникаларды тез меңгеру және бейімделу мүмкіндігі туады. Оқушылардың жобалық іс-әрекет дағдылары – жоба жұмысын жоспарлау, оны ұйымдастыру мен бағалау үшін қажетті дағдылар мен білімдер.

Білім беру саласы оқушылардың оқу-танымдық қызметін нәтижеге бағыттау мақсатында жобалық әдісті қолдану идеясына негізделеді. Жобалық іс-әрекет блум таксономиясының ең жоғарғы «Бағалау» деңгейінің тапсырмасы болып табылады. Сол себепті оқушының білімін бөлім бойынша бағалау тапсырмасын ұйымдастыруда жоба арқылы бағалау да ұсынылады.

Жобалық жұмыстарды орындау барысында оқушылар әдетте топта жұмыс істейді, ол дегеніміз білім алушылардың бір-бірімен қарым-қатынасын, ұйымдастырушылық және жоспарлау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Мектеп жасындағы балалар үш топқа бөлінеді: бастауыш сынып оқушылары (6-10 жас), орта сынып (11-14 жас), жоғары сынып оқушылары (15-18 жас). Әрбір топтың өзіндік ерекшеліктері бар және оларды жобалық тапсырмаларды беру барысында ескеру керек.

Сонымен қатар мектеп қабырғасында жобалық жұмыстарды жүргізу үшін үлгілік оқу жоспарының вариативтік компонент есебінен 4, 5-11 - сыныптары үшін «Робототехника», 8, 9-сыныптары үшін «3D-модельдеу», 6, 8-11 сыныптары үшін «Python тілінде программалау» элективті курстарын жүргізу ұсынылады [2]. Сабаққа қосымша тәрбиелік тұрғыдан да кітапқа қызығушылығын арттыратын, дебат қозғалыстары, мектеп парламенті, театрланған қойылымдар, жылыжайлар мен көгалдандыру сияқты көпдеген жобалық жұмыстар жүргізіледі. Әр жыл сайын мектепішілік, аудандық, облыс көлемінде және республика көлемінде әр пәнге байланысты түрлі жобалық тапсырмаларды орындауға бағытталған іс-шаралар ұйымдастырылады. Оның бірі 2-7 сынып оқушыларының зерттеу жобалары мен шығармашылық жұмыстарының «Зерде» республикалық конкурсы, 8-11 сынып оқушыларына арналған жалпы білім беретін пәндер бойынша республикалық ғылыми жобалар байқауы (ғылыми жарыстар).

Қазіргі уақытта Қазақстан мектептерінде білім берудің жаңа сатысына бастау алған. Қазіргі кезде инфрақұрылымдық дамыту, жаңартылған білім мазмұнына көшу басты басымдықта тұр. Ақпараттың, техниканың қарқынды дамыған замадында білім беру мақсаттарын «білетін адамнан» «шығармашылықпен ойлайтын, әрекет ететін, өзін-өзі дамытатын адамға» өзгертуді қажет етеді. Сондықтан XX ғасырдың 80-ші жылдары әлемнің алдыңғы қатарлы мемлекеттері білімді орталыққа дәлдеуден - практикалық-бағдарланған білім беруге бет алды [3]. Осы тұста мектеп қабырғасында оқушыларды робототехника үйірмелеріне қатыстырып, жоба жұмыстарын жасату арқылы оқушының жобалық іс-әрекетін дамытуға болады. Себебі, оқушылар бір-бірімен тәжірибе алмасуға мүмкіндіктері болады, жеке және топта жұмыс істейді, алған теориялық білімдерін практикада қолданады, өздері жоба жұмысын ойлап шығарып, соны құрастыра алады [1]. Оқушылар үйірмелерге қатысу арқылы аудандық, облыстық, республикалық және халық аралық жарыстарға қатысуға мүмкіндік алады. Атап айтқанда:

- "RoboSpace": робототехникадан Қазақстанның колледждері мен мектеп оқушыларының арасында ұйымдастырылатын ұлттық олимпиадасы;
- "RoboCup": әртүрлі елдердің командалары қатысатын роботтардың халықаралық конкурс-фестивалі. Қазахстанда бұл конкурс "RoboCup Asia-Kazakhstan Open" атымен өткізіледі;
- "LEGO League": әлемнің әртүрлі елдерінде, соның ішінде Қазақстанда да өткізілетін орта мектеп оқушыларының халықаралық байқауы;
- "Techno Robot League": Қазақстанда орта мектеп оқушыларына арналған робототехникадан ұлттық жарысы;
- "Робофестиваль": Қазақстанда осы саланы оқушылар мен студенттер арасында кеңінен насихаттау және дамыту мақсатында өткізілетін робототехника фестивалі.

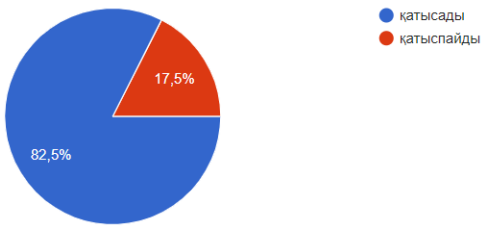
Бұл жобалық байқаулар мен олимпиадаларға қатысу оқушылардың қабілеттерін дамытуға, жаңа білім мен дағдыларды меңгеруге, ЖОО-ға немесе жұмысқа түсу кезінде бәсекеге қабілеттілігін арттыруға көмектеседі.

Жоба жұмысы оқушының сыни ойлауына, функционалдық сауаттылығына, әлеуметтік және шығармашылық дағдыларының дамуына және оқушылардың жобалық іс-әрекеті қалыптастырады.

Зерттеу жұмысын жүргізу барысында теориялық талдау әдісі (журналдардан, кітаптардан және интернет сайттарынан, зерттеу тақырыбы бойынша педагогикалық және әдістемелік еңбектерді, оқу бағдарламаларын, оқу-әдістемелік құралдарынан деректер жиналды) және сауалнама арқылы сандық зерттеу әдісі қолданылды. Мектеп оқушыларының жобалық іс-әрекеттерін дамытудың маңыздылығын анықтау мақсатында білім беру мекемелерінің бірінің 154 оқытушысынан сауалнама алынды. Сауалнама Google Forms-сервисінде жасалып, сауалнамаға жауап беру ерікті түрде жүргізіліп, сауалнамаға қатысушылардың аты-жөнінің құпиялылығы сақталды.

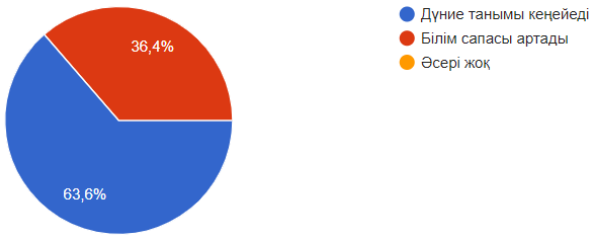
Сауалнамаға қажетті ақпараттар алдын ала дайындалып, оқушының жобалық іс-әрекетін дамытудың маңыздылығын анықтау үшін қосымша сұрақтар қойылып, жалпы 10 сұрақтан тұратын сауалнама жасалды. Сауалнама Google-онлайн сервисінде жасалып, мессенжер арқылы сілтемесі мұғалімдер чатына жіберілді. Сауалнамаға 154 мұғалім жауап берді.

Сауалнамаға қатысушылардың 54,5%-ы жобалық іс-әрекет дағдылары оқушының дамуына жақсы әсер етеді десе, 45,5%-ы қалыпты іс-әрекет ретінде қабылдайды. Сауалнамаға қатысушы 82,5% мұғалімдердің оқушылары жобалық жұмыспен айналысатындығы, ал қалған 17,5% мұғалімдердің оқушылары жобалық жұмыстарға тартылмағандығы анықталды (1-сурет).

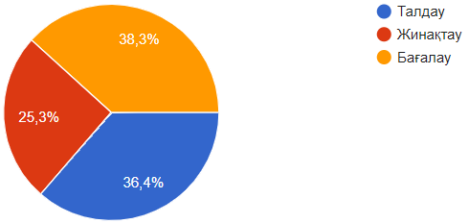

1-сурет. Сауалнамаға қатысушы мұғалімдердің оқушыларының жобалық жұмыстарға қатысу үлесі

Мұғалімдердің 36,4%-ы жобалық жұмыспен айналысу оқушының білім сапасының артуына әсер етеді десе, 63,6%-ы дүние танымын кеңейтеді деп белгілеген (2-сурет). Сонымен қатар мұғалімдерден оқушының жобалық жұмыспен айналысудың күшті жақтары мен әлсіз жақтары сұрады, бұл орайда сауалнамаға қатысушылар түгел оқушының жобалық жұмыспен айналысуының әлсіз жағы жоқ деп жазған.

2-сурет. «Жобалық жұмыспен айналысу оқушының біліміне қаншалықты әсер етеді?» деген сауалға жауап берушілердің үлесі

Мұғалімдердің 38,3% «Жобалық тапсырмалар Блум токсономиясының қай деңгейіне жатады?» деген сұраққа «Бағалау» деңгейін таңдап дұрыс жауап берген, қалған 36,4% талдау, 25,3%-ы жинақтау деңгейі деп қате жауап берген (3-сурет). Бұл орайда жобалық жұмыстардың таным мен ойлау деңгейінің жоғарғы деңгейіне жататынын көбі біле бермейтінін аңғаруға болады.

3-сурет. «Жобалық тапсырмалар Блум токсономиясының қай деңгейіне жатады?» деген сауалға жауап берушілердің үлесі

Сауалнама нәтижесін талдау арқылы оқушының жобалық іс-әрекетін дамыту оқушының жеке қабілеттері мен дағдыларын дамыту мен қатар, білім сапасынада оң әсерін тигізетіндігін байқасақ болады.

Зерттеу нәтижесінен негізгі білім беру мектептерінде жобалық жұмыстар жүргізіліп жатқандығы байқалады. Зерттеу нәтижесі көрсеткендей 154 мұғалімнің ішінде 27 мұғалім оқушыларын жобалық жұмыстарға тартпайтындығы байқалды. Алайда сауалнамаға қатысқан мұғалімдер түгел оқушының жобалық іс-әрекетін қалыптастыру қажет деп санайды. Оқушының жас ерекшелігіне сай негізгі мектеп оқушыларын жобалық жұмыстармен айналыстыру қажет. Теориялық білімді беріп қана қоймай, оны өмірде қолдана алуға үйрету қажет. Осыдан оқушыларды робототехникадан жобалық жұмыстарға баулу арқылы топта жұмыс істеу барысында өз ойын жеткізе алу мен өзгенің ойымен санасуға, жоба жұмысының жоспарын құру арқылы алдына мақсат қоюға үйрете отырып болашақта өз таңдауын жасай алатын, өзіндік пікірі қалыптасқан тұлға қалыптастыруға болады деген тұжырым жасауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Шекербекова Ш.Т., Абдулкаримова Г.А., Арынова Г.С., Ербол А. «Білім беру робототехникасын оқыту барысында болашақ информатика мұғалімдерінің жобалық іс-әрекетін ұйымдастыру»/мақала/Абай атындағы ҚазҰПУ-нің ХАБАРШЫСЫ, «Физика-математика ғылымдары»/сериясы №2(74)/ 77–85 бб./ 2021 ж.

2. «2022-2023 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы» ӘДІСТЕМЕЛІК НҰСҚАУ ХАТ.

3. «2017-2018 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы» ӘДІСТЕМЕЛІК НҰСҚАУ ХАТ.

ИНФОРМАТИКА ПӘНІНІҢ МАҢЫЗЫ, МАЗМҰНЫ МЕН ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Осимбаева А.К.
Алматы облысы білім басқармасының Талғар ауданы бойынша білім бөлімі» мемлекеттік мекемесі №10 жалпы білім беретін орта мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Аңдатпа: Мақалада информатика пәнін оқытудың маңызы жан-жақты баяндалған. Қазіргі ақпараттық заманда информатиканы жеткілікті меңгеру арқылы қол жеткізуге болатын мүмкіндіктер сараланып көрсетілген. Сонымен қатар информатика пәнін оқытудың өзіне тән ерекшеліктері сипатталып, оқыту әдістемесін жетілдіру мәселесіне ден қойылған. Автор оқушыларға информатика пәнін меңгерудің қаншалықты қажет екендігін түсіндіре отырып оқыту олардың оқу материалын жылдам игерулеріне септігін тигізеді деп санайды.

Аннотация: В статье подробно описана важность преподавания информатики. Возможности, которые могут быть достигнуты при достаточном владении информатикой, иллюстрируются конкретными примерами. При этом описываются характерные особенности преподавания информатики, а также рассматривается вопрос совершенствования методики преподавания. Автор считает, что обучение школьников путем разъяснения необходимости освоения предмета информатики поможет им быстрее освоить учебный материал.

Abstract: The article details the importance of teaching computer science. The possibilities that can be achieved with sufficient knowledge of computer science are illustrated with specific examples. At the same time, the characteristic features of teaching computer science are described, and the issue of improving teaching methods is also considered. The author believes that teaching students by explaining the need to master the subject of computer science will help them quickly master the educational material.

Педагогика ғылымына өзіндік үлесін қосқан Мағжан Жұмабаевтың білім беру саласына қатысты айтқан мына бір сөзі әрқашан жадыда болғаны жөн. «Балаға білім бергенде, алыстан жақынға, таныстан жатқа көшіп, жаңа білімді ескі білімге байлап беру керек». Ақынның сонау XX ғасырдың басында, осыдан дәл бір ғасыр бұрын оқыту процесіне байланысты айтқан сөзі бүгінгі күнмен де тікелей байланысты. Әр адам – өз заманының перзенті. Сол себепті жас буын өкілдері өз заманына сай білім алуы қажет. XXI ғасыр ақпараттық ғасыр болғандықтан оқушылардың информатика ғылымымен теориялық тұрғыда және іс жүзінде жете танысуы өте маңызды. Информатика ғылымы жайлы толыққанды мәлімет бере отырып, болашақта ғылымға, ақпараттандыру процесіне өзіндік жәрдемін тигізетін оқушы даярлап шығарсақ нұр үстіне нұр болар еді! Оқушылардың барлығы да информатика саласының қазіргі күндегі жетістіктерін меңгеруі маңызды болып саналады.

Информатика пәнін оқыту оқушылардың компьютерлік сауаттылықтарын және олардың бәсекеге қабілеттіліктерін арттыруда төмендегідей маңызға ие екендігін баса айтқымыз келеді: компьютердің құрылысын, жалпы ақпарат негіздерін және Word, Excel, PowerPoint, Corel draw, фотошоп және т.б. заманауи бағдарламаларында жұмыс жасай білудің алғышарттарын меңгерту, оқушылардың компьютерлік сауаттылықтарын арттыру, алған білімдерін өмірде қолдана білуге жаттықтыру. Информатика саласына қатысты негізгі ұғым-түсініктерді жан-жақты, терең түсіндіру және пән мазмұнында қамтылған теориялық мағлұматтарды күнделікті өмірде іс жүзінде пайдалана білуге баулу. Ақпараттық сауаттылықтарын арттыру, түрлі бағдарламалармен жұмыс істей білудің алғышарттарын үйрету. Информатика саласы тек қана информатиктерге қажет сала емес, кез келген мамандық иесі оны меңгеру арқылы көптеген жетістіктерге жете алатынын дәлелдеп көрсету. Информатиканың осындай өзекті мәселелері оқушының жеке тұлға ретінде қалыптасуы, сауатты маман болуына, ақпараттық жүйені толық түсініп меңгеруіне ықпал етуімен ерекшеленеді.

Білім беруде сапалы нәтижеге қол жеткізудің бірнеше алғышарты бар. Атап өтер болсақ:

- білім алушының ниеті, ынта-жігері.
- өз пәнінің білгірі, шебер ұстаз.

- материалдық-техникалық база.

Білім алушының сабаққа зейін қойып, оны шын ықыласымен оқуына мұғалімнің ықпалы зор. Оқушының пәнді оқуға деген қызығушылығын арттыру үшін сабақ мазмұны логикалық қисынды болып, түрлі әдіс-тәсілдерге негізделуі қажет. Біз қазір соның алғашқысына тоқталып өтелік. Мәселен оқушы пәннің қолданбалылық сипатын түсінуі қажет. Оқушы көкейінде бұл айтылған ақпараттар маған не үшін керек деген түйткілді сауал болмауы қажет. Ең алдымен информатика пәнінің, компьютерлік сауаттылықтың қазіргі таңдағы маңызы жан-жақты нақты мысалдар негізінде дәлелденіп көрсетілгені жөн. XXI ғасыр ақпараттандыру ғасыры, компьютердің заманы дейміз. Бұны егжей-тегжейлі түсіндірмей-ақ әр адам компьютердің қазіргі таңдағы атқаратын қызметін бес саусақтай біледі, онсыз еш жұмыстың бітпейтіндігі бәріне аян. Дегенмен оқушыларға бұл пәнді оқудың аса қажет екендігін белгілі критерийлер арқылы айқындап түсіндірген дұрыс. Қазір мектеп бағдарламасында оқытылып жатқан пәнге селқостық танытса, кейін соны ақылы курстар арқылы оқуға тура келетіндігін оқушы түсінуі қажет. Әр саланы былай қойғанда, бір ғана адамның өмірінде информатиканы оқудың, компьютерді меңгерудің қаншалықты тиімді жағы бар екендігі төмендегідей түрде көрсетілуі керек:

БІЛІМ САЛАСЫНДА	• қашықтан оқыту технологиясын жүзеге асырады. • білім беруде ақпараттық коммуникациялық технологияларды қолдану білім сапасын арттырады. • қажетті ақпараттарды сақтау, өңдеу, тасымалдау қызметіне қол жеткіземіз. • білім алуға қажетті дереккөздерді қолдану мүмкіндігі болады. • білім беру ресурстарының дүние жүзілік мәліметтер базасына қол жеткізе аламыз. • компьютерлік сауаттылығы, ақпараттық мәдениеті артады. • түрлі олимпиада, конкурстарға қатыса алады. • Түрлі бағдарламалар арқылы өз-өздерін жетілдіре алады.
ТҰРМЫСТА	• Жаңалықтарды естиді, ауа райын алдын ала біледі. • Бос уақытын тиімді жоспарлайды. • үйінде отырып, онлайн сауда жасап, уақыттарын ұтады.
БИЗНЕСТЕ	• өзінің сайтын жасап, онлайн бизнес түрін жандандыра алады. • қазіргі таңда кассалық аппараттар компьютердің көмегімен қолданылады. • бизнесті жоспарлау процесінде динамикалық қатарлардың маңызы зор екендігі. • компьютердегі түрлі бағдарламаларды меңгеру арқылы өзгелерге түрлі ақылы қызмет көрсетуге болады.

Әрине, компьютер арқылы қол жеткізетін мүмкіндіктер бұнымен ғана шектелмейді. Біз күнделікті өмірге қажетті маңызды ақпараттарды қамтуға тырыстық. Оқушылар компьютерлік сауаттылық мәселесінің шегі жоқ екенін білуі керек. Яғни мен бұл тақырып төңірегінде білдім дейтін емес, оны әрі қарай тереңірек меңгеру арқылы одан да зор мүмкіндіктерге ие болатыны түсіндіріледі. Мәселен,

- Пайдаланушы деңгейі: компьютерді іске қосу және сөндіру, дисплеймен, пернетақтамен жұмыс істей білу, ақпаратты енгізе білу, сақтау, өңдеуді меңгеру.
- Бағдарламашы ретінде пайдалану.
- Техник: компьютердің құрылысын, негізгі құрылғыларының қызметін біледі,

Пәнді оқытудың өзектілігі, мақсат-міндеті түсіндірілгеннен кейінгі мәселе оқушылардың қандай теориялық білім алып, қандай дағдыларының дамитындығы жөнінде қысқаша ақпарат беріп өткен дұрыс. Мәселен:

- Ақпараттың ұсынылуы, яғни ақпаратты күнделікті өмірде қолдана білу, түрлендіру, сақтау және тарату.
- Алгоритмдер және бағдарламалау. Алгоритмдер арқылы адам қызметін автоматтандарудың мүмкіндіктері. Алгоритмдерді жазу, есептер шығару, нәтижелерін талдау.
- Компьютер және оны бағдарламалық қамтамасыз ету;
- Ақпараттық технологиялар: мәтіндік, графикалық редакторлармен жұмыс.
- Әлеуметтік информатика: ақпараттық технологиялардың қоғамдағы маңызы мен ақпараттық қауіпсіздіктің кейбір мәселелері.

Міне, осы аталғандар пәннің мазмұны болып табылады. Бастауыш сыныптан бастап жоғары сыныпқа дейін осы аталып көрсетілген бөлімдер бойынша концентрлі жүйемен қарапайымнан күрделіге дейін қағидаты бойынша білім беріледі.

Сабақ құрылымына келетін болсақ, өзге де пәндер сияқты информатика пәнінде жұптық, топтық, жеке, жаппай және ұжымдық оқыту сияқты оқу формалары қолданылады. Ал компьютермен жұмыс сабағында келесідей оқу формаларын пайдаланамыз.

- Көрсету (демонстрациялау формасы);
- Жаппай зертханалық жұмыс;
- Практикалық сабақтар (жаттықтыру).

Сабақты дәріс, семинар, тәжірибелік сабақ, зертханалық сабақ,ойын сабақ, экскурсия т.б. түрінде ұйымдастыра аламыз. Оқыту формалары мен әдістерін таңдау нәтижеге бағытталуы қажет және бұл ұстаздың педагогикалық шеберлігінің бірден-бір кепілі болып саналады.

Информатика пәнін оқытудың маңыздылығы, өзектілігі, қолданбалылық сипаты аса жоғары. Қазіргі таңда информатика пәнін жете меңгеру әрбір адам баласына үлкен мүмкіндіктерге жол ашады. Сол себепті оқушылардың ерте бастан ақпараттық мәдениеттерін қалыптастырып, компьютерлік сауаттылықтарын арттыра білуіміз қажет. Ол үшін сабақтың құрылымы мен мазмұны дұрыс ұйымдастырылып, белгілі модульдерге негізделген тақырыптар жүйелі түрде түсіндірілуі керек. Педагогикалық оқыту технологияларының тиімді әдіс-тәсілдерін ұтымды қолдана білу оқушылардың пәнді оқуға деген қызығушылықтарын арттырып, шығармашылық қабілеттерін жетілдіре түспек. Пән мазмұнын теориялық тұрғыда түсіндіру қандай маңызды болса, оны тәжірибе жүзінде көрсету, практикалық жұмыстар арқылы дағдыларын дамыту одан екі есе басымдыққа ие болады. Сол арқылы оқушылардың компьютер бағдарламаларын меңгеруінің негізін, алғашқы білімнің іргетасын қалаймыз.

Бағдарламалау – қазіргі таңдағы нағыз сұранысқа ие қызметтің түрі. Оқушыларға бағдарламалау тілі мен жалпы жүйесін меңгерту арқылы олардың бәсекеге қабілеттіліктерін арттыра түсеміз. Сол үшін әр ұстаз әрібір баланы жеке тұлға ретінде қабылдап, пәнді теориялық-тәжірибелік тұрғыдан игеруіне атсалысуы қажет. Оқытудың озық технологиялары мен тиімді әдіс-тәсілдерін таңдай білу, сабақ барысында ұтымды қолдана білу, соның нәтижесінде өз пәні бойынша жүйелі, сапалы білім беру әр ұстаздың мойнындағы жауапкершілігі зор іс.

Ендігі мәселе мұғалімнің педагогикалық шеберлігіне байланысты. Оқытудың озық технологияларын өз сабағында тиімді қолдану мәселесі өзекті. Педагогикалық оқыту технологияларының арасында жиі қолданылатындары төмендегілер болып келеді:

1. Модульдік оқыту технологиясы;
2. Қашықтықтан оқыту технологиясы;
3. Ақпараттық технология;
4. Оқытудың ынтымақтастық технологиясы;
5. Іскерлік ойын технологиясы;
6. Жобалау технологиясы;
7. Деңгейлеп саралап оқыту әдісі;
8. Сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясы;
9. Тірек сызбамен оқыту технологиясы;
10. Блум таксономиясы т.б.

Информатика пәнінде бұл аталған оқыту технологияларын тиімді қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын арттырып, белсенділік танытуларына жол ашады. Пәнді теориялық тұрғыда меңгеріп, алған білімдерін өмірде қолдана білуге ұмтылады. Компьютерлік сауаттылықтары артып, компьютерде жұмыс істеу дағдылары дамиды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. IEA халықаралық есебі «Сандық ғасырдағы өмірге дайындау: ICILS компьютерлік және ақпараттық сауаттылығы халықаралық зерттеу», (2014).

2. Қойбағарова Т.Қ., Ельтинова Р.А. Информатиканы оқыту әдістемесі. Павлодар: ПМПИ, 2013. -195 бет.
3. Искакова Л., Беркутов Ә. Информатиканы оқытудың теориялық негіздері мен әдістемесі. - Шымкент, 2003.
4. Беркутов Ә. Компьютер оқу жүйесінде. - Шымкент, 1996.
5. О.Камардинов. Информатика 1-2 бөлімдері. - Шымкент, 2003.
6. Абыканова Б.Т. Компьютерлік технологияны пайдалану арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың дидактикалық шарттары. - Алматы, 2005 жыл.
7. Занков Л.В. Наглядность и активизация в обучении. Москва: Учпедгиз, 1960 год.
8. А.Шәріпов. Информатика. Алматы, «Қазақ университеті», 1992 жыл.
9. М.Қ. Байжұманов, Л.Қ. Жапсарбаева. Информатика. Астана, 2004 жыл.
10. «Информатика» журналдары.
11. Ғаламтор материалдары.

БОЛАШАҚ ИНФОРМАТИКА МҰҒАЛІМІНІҢ МОБИЛЬДІ ҚОСЫМШАЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУҒА ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МОДЕЛІ

Садуакасова Г.К.
Информатика мамандығы бойынша педагогика ғылымдарының магистрі
Тарбағатай ауданы бойынша білім беру бөлімінің «Абай атындағы орта мектебі» КММ,
Шығыс Қазақстан облысы, Қазақстан

Андатпа: Болашақ информатика мұғалімінің мобильді қосымшаларды пайдалануға дайындығын қалыптастырудың және білім беруде белсенді әдіс-тәсілдердің маңыздылығы мен тиімділігі қарастырылады. Белсенді тәсіл көптеген ақпаратты есте сақтауға және оқудың жаңа, соның ішінде жобалық, шығармашылық, зерттеушілік түрлерін игеруге мүмкіндік береді. Мобильді қосымшаларды қолдану технологиясы оқу процесінің сапасын және оқушылардың материалды игеру дәрежесін арттыруға мүмкіндік береді.

Аннотация: Рассматривается важность и эффективность формирования готовности будущего учителя информатики к использованию мобильных приложений и активных методов и приемов в образовании. Активный подход позволяет запоминать большое количество информации и осваивать новые, в том числе проектные, творческие, исследовательские формы обучения. Технология использования мобильных приложений позволяет повысить качество учебного процесса и степень усвоения материала учащимися.

Abstract: The importance and effectiveness of the formation of the readiness of the future computer science teacher to use mobile applications and active methods and techniques in education are considered. An active approach allows you to remember a lot of information and master new types of learning, including Project, Creative, Research. The technology of using mobile applications makes it possible to increase the quality of the educational process and the degree of assimilation of the material by students.

Өмірлік белсенділігі ақпараттық ағындар мен технологияларға байланысты қазіргі қоғамның өзгерген қажеттіліктері информатиканың ғылыми білімнің қарқынды дамып келе жатқан іргелі саласы ретіндегі рөлінің артуымен байланысты. Сондықтан мектепте информатиканы оқыту әдістемесін түзету, болашақ информатика мұғалімдерін даярлаудың барабар жүйесін құру, олардың АКТ-құзыреттілігін қалыптастырумен байланысты.

Болашақ информатика мұғалімінің интерактивті оқыту құралдарын пайдалануға дайындығы мобильді қосымшаны дұрыс пайдалануды қамтамасыз ететін мұғалімнің дағдылары мен тәжірибесінің қарқынды дамып келе жатқан жүйесі болып табылады.

Дайындық құрылымы келесі компоненттерден тұрады: оқу үрдісіндегі мобильді қосымшаның орны туралы білу, мобильді қосымшаны қолдана отырып, оқытуды жүзеге асыру әдістерін білу.

1. Мобильді қосымша-бұл әр түрлі әрекеттерді орындауға мүмкіндік беретін платоформада орнатылған бағдарлама. Мобильді қосымшаларды қолдану технологиясы оқу процесінің сапасын және оқушылардың материалды игеру дәрежесін арттыруға мүмкіндік береді. Өйткені оқушыларға мобильді құрылғылармен білім алған ұнайды. Оқушыларға белсенді әдіс-тәсілдер арқылы мобильді қосымшаларды қолданып, сабақты ұғымды, қызықты өткізуге көмектеседі және оқушының оқуға деген ынтасы артады.

2. Мобильді оқытуды енгізу қазіргі заманғы мобильді құрылғылардың кең ауқымды функцияларының арқасында мүмкін болды. Олар: дауыстық байланыс, графикалық алмасу, хабарлама алмасу, интернет –браузерлер және т.б оқытудың тиімділігін арттыру үшін мобильді қосымшаларды пайдалану.

Көптеген мұғалімдер үшін мобильді оқыту технологиялары жақында зерттеу мен қолданудың маңызды бағыттарының біріне айналды. Бүгінгі таңда мобильді оқыту көптеген білім беру ұйымдары үшін стратегиялық тақырып болып табылады. Құрылғылар мен қосымшалардың жаңа түрлерінің пайда болуы білім беруді өзгертеді, сондықтан мобильді оқытуды енгізу мәселесі туындады.

Мобильді құрылғылардың көмегімен сыныпта айтылған оқу материалдарын тереңірек түсіну үшін қосымша материалды оңай таба алады.

Болашақ информатика мұғалімдерін даярлау процесі біртіндеп жүреді және келесі принциптерді ескере отырып ұйымдастырылған:

- оқу процесін осындай ұйымдастыруды қарастыратын дараландыру, ұйымдастыру формаларын, оқыту әдістері мен құралдарын, педагогика мен ақпараттық технологияларды таңдауда адамның қабілетімен, жас ерекшелігімен, болашақ информатика мұғалімдерінің мүдделері мен қажеттіліктерімен анықталады;
- Moderna ақпараттық қоғамының талаптарына сәйкес болашақ информатика оқытушыларын даярлау сапасын жақсартуды қамтамасыз ету үшін педагогика мен ақпараттық технологияларды біріктіру;
- субъект базасы, білім беру процесіне қатысушылар арасындағы қарым-қатынастағы субъективтілік, басқа адамдардың эквиваленттілігін тану, құрмет, сенім, алынған нәтижелердің жауапкершілігі, өзара көмек, болашақ информатика мұғалімдерінің өзін-өзі дамыту қажеттілігін жүзеге асыру;
- болашақ информатика мұғалімінің жаңа білім алуға, дағдыларды меңгеруге және ақпараттық технологиялардың жетістіктерін тез меңгеруге, білімді нақты педагогикалық практикадан беруге, жаңа енгізілімдерге икемді әрекет етуге, үздіксіз өздігінен білім алуға және тұрақты кәсіби дамуға ұтқырлық.;
- компьютерлік оқыту ортасында педагогикалық өзара әрекеттесудің әртүрлі түрлерін, оқу материалын ұсыну мазмұны мен әдісін, оқу жолын таңдауға қарамастан, меңгеру уақытын, мәселені шешу әдісін білдіретін өзгергіштік;
- болашақ информатика мұғалімінің өзіндік ерекшелік және жаңа идеяларды жинақтаудағы тапқырлық, шығармашылық идеялар мен жобаларды іске асырудағы интуиция мен тәжірибе бойынша кеңестер;

Білім беру жүйесіне арналған бірнеше мобильді қосымшаларды қарастырайық. Мысалы, Nearpod бағдарламасы: мобильді құрылғылар арқылы құру, өзара әрекеттесу және бағалау. Nearpod мектептің барлық деңгейлері мен пәндері бойынша дайын, толығымен интерактивті, шебер жасалған сабақтарды ұсынады. Сонымен қатар, Nearpod мұғалімдерге сабақтарды кез-келген файл түрінен импорттауға және оларға интерактивті элементтерді, веб-сілтемелерді немесе бейне үзінділерін қосуды бастауға мүмкіндік береді.

Nearpod-да интерактивті сабақтарды одан әрі кеңейту идеялары бар.

Nearpod пайдаланушыларында Nearpod 3D және Nearpod VR қосылу мүмкіндігі бар.

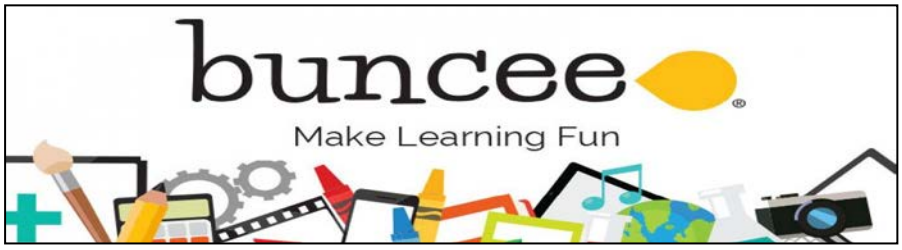

Сурет 1 - Nearpod

Kahoot! - бұл ойын алаңы және әлемдегі ең жылдам дамып келе жатқан оқыту брендтерінің бірі. Kahoot! Бұл кез-келген тақырып үшін, кез-келген тілде, кез-келген құрылғыда, барлық жастағы адамдар үшін бірнеше минут ішінде қызықты білім беру ойындарын оңай құруға, ашуға, ойнауға және бөлісуге мүмкіндік береді. Kahoot! - бұл мұғалімдерге бірнеше таңдау негізінде көңілді оқу ойынын тез құруға мүмкіндік береді.

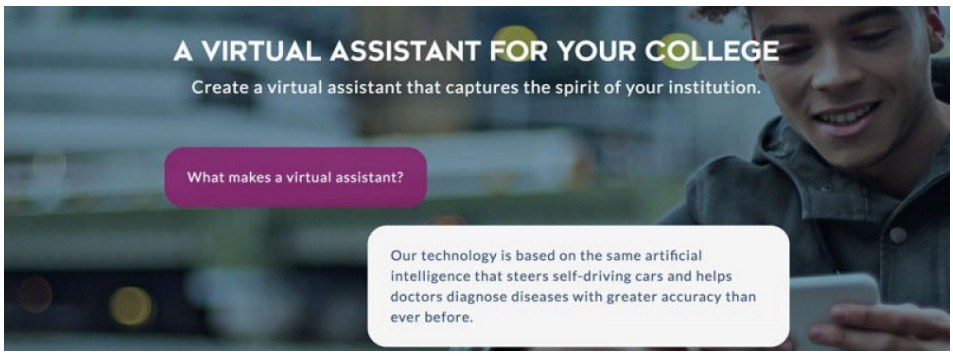

Сурет 2 - Kahoot!

Buncee-бұл сыни ойлауды, қарым-қатынас, ынтымақтастық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал ететін презентация жасау құралы. Buncee-дің көптеген функциялары 10 мыңнан астам графикалық кескіндерді қамтиды, бұл оқуды қызықты етеді. Тікелей Buncee-де аудио және видео жазу мүмкіндігі бар, сонымен қатар YouTube, Pixabay және басқа да көптеген ресурстармен біріктірілген.

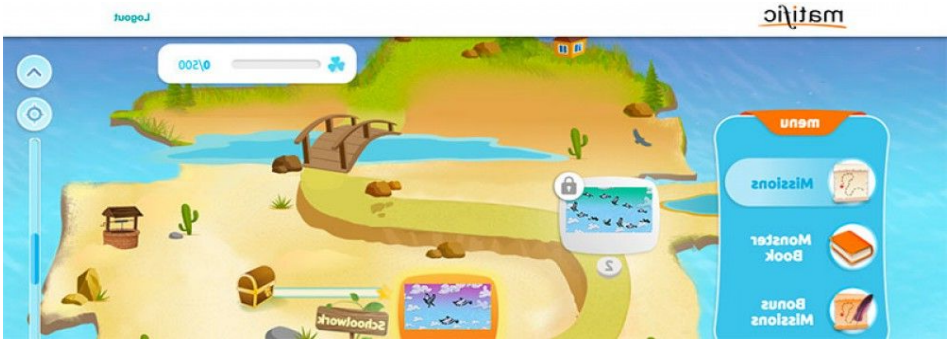

Сурет 3 – Buncee

AdmitHub – EdTech-тің басқа салаларына назар аудара отырып, GitHub американдық университеттердің ұсыныстары бойынша сараптамалық кеңестің іздеуге ыңғайлы көзін ұсынды

Сурет 4 – AdmitHub

Remind-бұл мұғалімдерге, студенттерге және ата-аналарға тез және тиімді қарым-қатынас жасауға көмектесетін сыныптағы хабар алмасу бағдарламасы. Facebook, WhatsApp Group, мәтіндік хабарлар, адамдардың мәтіндік хабарлары немесе электрондық пошталар-тізім жалғасуда. Платформада болған адамнан келген хабарламаны есте сақтаудың қиын процесін жоюды ұмытпаңыз. Контактілер бір-бірімен тікелей байланыса алады және жоспарлай алады.

Сурет 5 – Remind

Matific-бұл балаларға арналған математикалық ойын қосымшасы, сөйлемдегі бірінші нәрсені үйренуге арналған ресурс. Балаларды тәжірибе жасауға және ойнауға шақырады, бұл математика ұғымын терең түсінуге көмектеседі. Matific-бұл 4 жастан 11 жасқа дейінгі балаларға математиканы оқытуға арналған таңғажайып ресурстар кітапханасы. Білім ұялы телефондар мен планшеттерге арналған қызықты интерактивті қосымшалар түрінде ұсынылған.

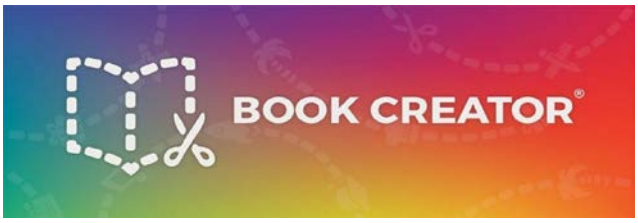

Сурет 6 – Matific

ThingLink - суреттер мен бейнелердің аннотациясы. Интерактивті аннотациялардың әртүрлі қосымшаларының ішінде ThingLink ерекшеленеді. Нақты уақыттағы суреттер мен бейнелерді өңдеу үшін ғана емес, сонымен қатар 360 градустық бейнелер мен виртуалды шындық/кеңейтілген шындық мазмұнын қолдайды.

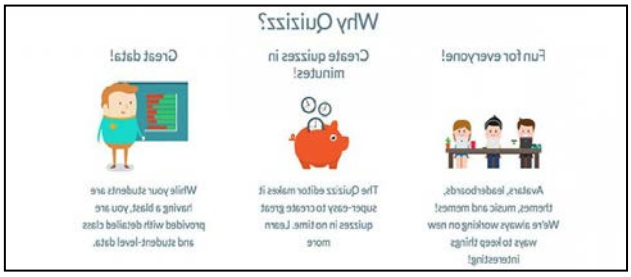

Сурет 7 - ThingLink

Book Creator - бұл iPad-та электронды кітаптар жасауға арналған қарапайым бағдарлама (және жақында платформалық болады). Қызметтің міндеті-мұғалімдерге келесі буын мазмұнын құруға және оқу нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік беру. Мұғалімдер Book Creator бағдарламасын оңай таратуға және қолдануға болатын интерактивті және білім беру ресурстарын дамыту үшін қолдана алады. Электрондық ресурсты сақтау өте оңай, ол жыл сайын жаңа топқа сабақ барысында редакциялау құқығымен жаңартылады.

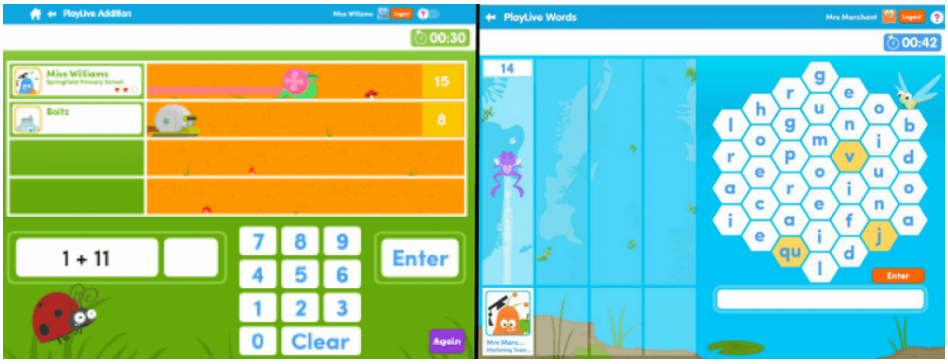

Сурет 8 - Book Creator

Quizizz-ойын-сауық викториналары. Емтихандар сізге басқа мұғалімдерден таңғажайып сынақтарды табуға немесе оларды бүкіл әлеммен бөлісуге мүмкіндік береді. Мұғалімдер көшбасшылар тақтасын, сағатты және басқа параметрлерді өзгерту арқылы процесті басқара алады. Барлық құрылғыларда қол жетімді викторинаның арқасында оқушылар бірге ойнай алады.

Сурет 9 - Quizizz

Education City-бұл балаларға арналған білім беру ойындары мен мұғалімдерге арналған ресурстар. 3 жастан 12 жасқа дейінгі балалар үшін өте қолайлы. Ағылшын, математика, жаратылыстану, информатика, француз және испан тілдерін қамтитын интерактивті білім беру ресурстары. Ол топтық және жеке оқытуға сәйкес келетін әртүрлі мазмұн түрлерін ұсынады.

Сурет 10 - Education City

Padlet – бұл бірлескен жұмысты ұйымдастыруға арналған бағдарлама. Padlet экрандағы ақ бетке ұқсас. Бос беттен бастаңыз, содан кейін оған қалағанның бәрін салыңыз. Бейнені жүктеңіз, сөйлесуді жазыңыз, мәтін қосыңыз немесе құжаттарды жүктеңіз және нақты уақыт режимінде беттерді жаңартыңыз.

Сурет 11 – Padlet

Қорыта айтқанда, болашақ информатика мұғалімінің мобильді қосымшаларды пайдалануға дайындығын қалыптастыру моделі- кәсіби білімге, құзыреттілікке негізделген процестердің дамыған моделінің көмегімен жүзеге асырылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Развитие цифровой грамотности школьников в условиях создания цифровой образовательной среды. [Электронный ресурс] - Режим доступа: http://elibrary.ru

2. Бешенков С. А. Проект примерной программы по информатике для среднего (полного) общего образования. /С.А. Бешенков, В.МКирюхин, Э.В. Миндзаева, Е.А. Ракитина, М.С. Цветкова // Информатика и образование. - 2012. - №6. - С. 66 - 78.

3. Баракина Т. В. Использование интерактивной доски на уроках информатики в начальной школе. Информатика в школе, № 5. 2013, С. 3044

USING OPPORTUNITIES 0F AR TECHNOLOGIES IN DISTANCE LEARNING

G. Salgarayeva [1], J. Caiko [2], Zh. Bazayeva [3], B. Sabit [3]

[1] Candidate of technical sciences, professor,
Kazakh National Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan
[2]PhD, professor, ISMA University of Applied Sciences, Riga, Latvia
[3]PhD doctoral students, Kazakh National Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan

Аңдатпа: Жұмыста басты назар қашықтықтан оқытуда кеңейтілген шындық технологиясын қолданудың бір нұсқасына аударылады. Сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қашықтықтан оқытуда толықтырылған шындық технологиясын пайдалануға ерекше назар аударылады. Мақалада қашықтықтан білім беруде кеңейтілген шындық технологиясын қолданудың артықшылықтары мен шектеулері келтірілген. Толықтырылған шындық қосымшаларын құруға арналған AR платформалары табылды. Қашықтықтан оқытуда қолданудың функционалдығы мен тиімділігін анықтау үшін AR платформаларына талдау жасалды**.**

Abstract. The focus of the work is on one of the possible options for the use of augmented reality technology in distance learning. Also, special attention is paid to the use of AR technology in distance learning for children with special educational needs. The article presents the advantages and limitations of using AR technology in distance education. AR platforms for creating augmented reality applications have been found out. An analysis of AR platforms was carried out to determine the functionality and effectiveness of the use in distance learning.

Аннотация: Основное внимание в работе уделяется одному из возможных вариантов использования технологии дополненной реальности в дистанционном обучении. Также особое внимание уделяется использованию технологии дополненной реальности в дистанционном обучении для детей с особыми образовательными потребностями. В статье представлены преимущества и

ограничения использования технологии AR в дистанционном образовании. Выявлены AR-платформы для создания приложений дополненной реальности. Проведен анализ AR-платформ для определения функциональности и эффективности использования в дистанционном обучении.

In modern conditions of development of society, the problem of structuring and developing special professional knowledge is becoming especially relevant. The rapid development of scientific and technical knowledge excludes the possibility of developing a certain static complex of knowledge, the ability to apply it in further practice at regular intervals. This is because there is a high probability that the knowledge of today will no longer be needed tomorrow.

Therefore, distance learning technology is of great importance, which allows you to implement the educational process with the help of information and communication technologies, independent of the student's place of residence. Among the innovative technologies used in this type of educational process, a special place is occupied by augmented reality, which can be used in many areas of human activity and is of interest.

With the help of augmented reality technology, laboratory work that cannot be executed for various reasons can be carried out in virtual mode in a manner close to realistic. Virtual reality technology is a technology that allows you to explore the world around you using three-dimensional graphics and interactive sensory technologies, make learning interesting and involve all senses in the learning process.

Distance learning is not only for learners who aim to get secondary or higher education, but also for the general population, including learnerswith special educational needs as an opportunity to do something new or acquire certain skills. Today, anyone has access to educational resources. In this context, AR applications can be used to integrate a wide range of virtual learning resources into a real environment, thus bringing practical learning opportunities to a new level. Pedagogical advantages of AR technology (Table 1) [1]:

Table 1

Available.
AR can make education more accessible and mobile. Compared to VR (Virtual Reality), AR does not require special tools; the learning resource created by AR is implemented using a tablet or smartphone.
Interest of learners.
Learning using AR is focused on the individual, which allows learners to develop their individual abilities. Interactive "game" learning with AR encourages learners to learn, increases their activity in the classroom.
Cooperation.
The educational activities of learners and their learning ability are formed, including through participation in joint groups and communities. The wide range of AR capabilities for conducting interactive classes helps learners to work together, develop teamwork skills.
Interactive.
AR allows learners to explore the world in an interactive way, creating a multidimensional space with enormous opportunities for learning. Learners achieve good learning results through visualization and full immersion in the topic being studied. Thus, the use of AR improves the quality of the educational process, makes it more efficient.

Despite the above advantages, there are also certain factors that must be taken into account when using AR products in education. Such factors include: lack of training of teachers to use AR products; dependence on hardware (not all students may have smartphones that support AR applications); problems with the mobility of content across all platforms and devices [1, P.673].

Also, AR products are one of the indispensable technologies in education, including remote education of children who need special education in inclusive classes [2, P.6]. However, the successful use of this technology in distance education, unfortunately, is not in a satisfactory situation in our country. The reason is that there is no opportunity to use this technology in traditional or distance learning of inclusive classes due to the lack of AR products (in Kazakh language) in the education of children with special needs. In Russia, products on the AR Tutor platform for an inclusive environment are popular with users and in good demand. "AR Tutor" is a free mobile application for teaching and social adaptation of children with intellectual disabilities. Today, the platform has 5 apps, 3 AR apps and about 10,000 regular users.

In addition, AR Tutor also has modern technologies for rehabilitation, training and social adaptation. They are a kinesthetic channel with smartphone and card activities; visual channel with videos, text and animations; with special voice-over tapes, audio channels with music and sound effects. Instructional manuals and video tutorials for parents and students allow them to learn the application quickly and easily. With this application, a child with special educational needs can work independently and with the help of parents during home schooling or distance learning format. This has a great impact on the child's development [3, P.8]. The rational side of the application was the grouping of tasks according to the specifics of each child in the application. The need to develop AR products in the Kazakh language is based on this experience in our country.

AR technology opens up new opportunities for learning theory and practical skills. Combines virtual and real experiences in a practical way and enriches learners' personalized activities. In this regard, AR technology has become a universal pedagogical tool at all levels of education, interesting for learners of any age and with special needs in a simulated space.

When talking about the effectiveness of using AR technology in the educational process, it is impossible to ignore the positive impact on the material side of training, because in this case, it is possible to significantly reduce the costs of producing educational materials, and in some cases, not to incur costs [4. P.35].

Currently, there are a number of software solutions that work on many mobile technical devices and allow you to use the features of AR technology. The computing potential and hardware composition of mobile devices allow the process of adding various digital content to the graphic image received in real time from the video camera of the device.

Currently, there are enough platforms for building AR applications. Among them are Vuforia, ARToolKit, Kudan, Catchoom, Augment, HP Reveal, WikiTude, LayAR, Blippar, EON Reality, InfinityAR and others [5, P.645].

The most widely used program is Qualcomm's Vuforia, which has paid/free versions and offers developers many tools for creating augmented reality objects. Vuforia's functionality allows not only to scan several real 2D and 3D objects at the same time, but also to match them, multiply additional elements using a set of specifications, and see a virtual display of the desired object. During object recognition, the application allows using data located on a mobile device or cloud storage.

Daqri, a company known for developing augmented reality software, offers a set of open-source ARToolKit software libraries. The program allows you to get an augmented reality interface by tracking predefined object markers with a mobile device camera, further recognizing them and playing them in 3D. ARToolKit supports most modern operating systems, and the free software is available on all platforms.

Another tool for developing augmented reality is the WikiTude library, which is offered only on a paid basis. The functionality of the application allows you to define 2D and 3D file formats; supports rendering and animation of 3D models; It has the ability to track object location and convert augmented reality objects to HTML. WikiTude is compatible with Android, iOS operating systems and supports the operation of all modern virtual reality devices.

One of the tools with "powerful" functionality for creating AR applications is the Kudan AR library. Kudan AR differs from other tools in that it allows you to recognize 3D objects of different complexity, identify markers located at a distance, at different angles, and even in places with insufficient light. In addition, there is an opportunity to use the marker-free tracking method, which

allows real-world objects to be used as ready-made markers without the need to set special markers. In this case, it is not necessary to use special visual identifiers to represent objects, which is another advantage of using the library.

The HP Reveal platform combines AR (Augmented Reality) and IoT (Internet of Things) technologies to create an updated version of the Aurasma AR library. The working principle of HP Reveal is similar to the widely used QR code recognition technology. Using the mobile device's camera, GPS, Bluetooth, Wi-Fi, accelerometer and gyroscope, the program detects all objects in the surrounding space. Then, through visual interactivity, files of various formats (graphics, audio, video, etc.) are superimposed on these objects and the resulting objects are transferred to the screen of the mobile device.

In conclusion, it turns out that the effect of using AR technology products in distance learning is special. With distance learning, any person has the opportunity to get an education, regardless of location, age and specifics of development. Since there is no need for any special technical device other than a smartphone to use the products of Augmented Reality technology in education, it is better to note the importance of the accessibility property of this technology. In addition, the effectiveness of training using AR technology in the course of distance learning for people with special educational needs was determined. Taking into account the tools and specifics of the preparation of AR products in education, the educational process will undoubtedly be more fruitful when using augmented reality technology as an auxiliary tool for people to gain knowledge and acquire certain skills.

References

1. Kumar A., Mantri A. Evaluating the attitude towards the intention to use ARITE system for improving laboratory skills by engineering educators, Educ Inf Technol, 27, 671–700 (2022)

2. Stelmah S. A. Vozmojnosti distantsionnyih obrazovatelnyih tehnologiy v podgotovke pedagogov inklyuzivnogo obrazovaniya. // Distantsionnoe obrazovanie v period pandemii – Nur-Sultan: ENU imeni L.N. Gumileva. – 2020. – p. 97

3. Kaur M. Tools of ICT in Open and Distance Learning for Inclusive Education in Developing World. In: Anjana (eds) Technology for Efficient Learner Support Services in Distance Education. Springer, Singapore. – 2018.

4. Zhu E. et al. Augmented reality in healthcare education: an integrative review. PeerJ PrePrints, 2014. №. e335v2.

5. Hadi S.H., Permanasari A.E., Hartanto R. et al. Developing augmented reality-based learning media and users' intention to use it for teaching accounting ethics, Educ Inf Technol, 27, 643–670 (2022)

БҰЛТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ПӘНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ АРТТЫРУ

Саттаркулов М.С.
№53 мектеп – гимназиясының информатика пәнінің мұғалімі
Педагог-зерттеуші. Тараз қ., Қазақстан

Андатпа: Мен өзімнің бұл мақаламда бұлтты технология дегеніміз не?, бұлттық технологияны қалай қолдануға болады деген сұрақтарға жауап іздеп көрейін деп шештім. Мақала бұлттық технологиялар туралы түсініктермен басталады. Мысалы бұлттық технологиялар, бұлт сөзінің анықтамасы, оның артықшылығы, бұлттық есептеулер деңгейлері қалай жіктеледі, олардың әр деңгейінің қызметі. Сонымен қатар бұлттардың бөлініу қоғамдық, жеке, гибридті, қауымдастық бұлт категорияларына сипаттама берілген. Өзімнің педагогикалық тәжірибемде қандай бұлттарды және қалай қолданатынымды сипаттап, оны практика жүзінде қолданылуын көрсеттім.

Аннотация: В этой статье я решил попытался найти ответы на вопросы, что такое облачные технологии и как их использовать. Статья начинается с обзора облачных технологий. Например, облачные технологии, определение слова «облако», его преимущества, классификация уровней

облачных вычислений, функции каждого уровня. Кроме того, описывается разделение облаков на категории общедоступных, частных, гибридных и общественных облаков. Я описал, что это за облака и как я их использую в своей педагогической практике, показал их практическое применение.

Abstract: In this article, I decided to try to find answers to the questions of what is cloud technology and how to use cloud technology. The article begins with an overview of cloud technologies. For example, cloud technologies, the definition of the word cloud, its advantages, how the levels of cloud computing are classified, the function of each level. In addition, the division of clouds into public, private, hybrid, and community cloud categories is described. I described what kind of clouds and how I use them in my pedagogical experience, I showed their practical application.

Бұлтты технологиялар (немесе бұлтты есептеулер) - цифрлық деректерді үлестірілген өңдеуге арналған технологиялар, оның көмегімен компьютерлік ресурстар интернет пайдаланушысына онлайн қызмет ретінде ұсынылады. Бағдарламалар жергілікті компьютердегі веб-шолғыш терезесінде жұмыс істейді және олардың нәтижелерін көрсетеді. Бұл ретте, жұмыс істеуге қажетті барлық қосымшалар мен олардың деректері қашықтағы интернет-серверде орналасады және уақытша клиент жағында кэштеледі: ДК, ойын консолі, ноутбук, смартфондар...

Технологияның артықшылығы – пайдаланушы өзінің деректеріне қол жеткізе алады, бірақ ол жұмыс істейтін инфрақұрылым, операциялық жүйе және бағдарламалық қамтамасыз ету туралы алаңдамайды.

«Бұлт» сөзі барлық техникалық мәліметтерді жасыратын күрделі инфрақұрылымды білдіретін ұғым. Бұлтты есептеу технологиялары келесі мәселелерді шешуге бағытталған:

1. Бірнеше гаджеттерде файлдармен ыңғайлы жұмыс: оларды бір құрылғыдан екіншісіне тасымалдамай, бағдарламалық жасақтаманың үйлесімділігі туралы алаңдамай өңдеу және өңдеу.

2. Компьютердің қатты дискісінің немесе флэш-картасының шектеулі сыйымдылығы мәселесін шешу.

3. Лицензияланған бағдарламалық қамтамасыз етуді шығару.

4. Бір құжатта бірнеше адамның бір уақытта жұмыс істеу мүмкіндігі.

Бұлтты есептеу деңгейлері

Бұлтты технологияларда үш бөлек санатты немесе үлгіні ажырату әдеттегідей:

1. Төменгі деңгей «Инфрақұрылым қызмет ретінде» (IaaS, қызмет ретінде инфрақұрылым). Пайдаланушылар негізгі есептеу ресурстарын — процессорларды және сақтау құрылғыларын — алады және оларды өздерінің операциялық жүйелері мен қолданбаларын жасау үшін пайдаланады. Тұтынушы негізгі бұлттық инфрақұрылымды басқармайды, бірақ операциялық жүйелерді, сақтау жүйелерін және орналастырылған қолданбаларды басқарады. Желілік құрамдастарды таңдау бойынша шектеулі бақылау мүмкін (мысалы, желіаралық қалқандары бар хост).

2. Келесі деңгей – «Platform as a service» (PaaS, қызмет ретінде платформа). Пайдаланушылардың қызмет провайдері ұсынатын платформада өз қолданбаларын орнату мүмкіндігі бар. Пайдаланушы негізгі бұлттық инфрақұрылымды: желілерді, серверлерді, операциялық жүйелерді және сақтау жүйелерін бақыламайды, бірақ орналастырылған қолданбаларды және хостинг ортасының кейбір конфигурация параметрлерін басқарады.

3. «Software as a service» (SaaS, software as a service) бұлттық есептеулердің ең жоғары деңгейі. Бұлтта деректер ғана емес, сонымен қатар олармен байланысты қолданбалар да сақталады, жұмыс істеу үшін пайдаланушыға тек веб-шолғыш қажет. Тұтынушы бұлттық инфрақұрылымда жұмыс істейтін провайдердің қолданбаларын пайдаланады. Бұл ретте пайдаланушы бұлттың негізгі инфрақұрылымын – желілерді, серверлерді, операциялық жүйелерді, сақтау жүйелерін, тіпті кейбір пайдаланушы қолданбасының конфигурация параметрлерін қоспағанда, жеке қолданба параметрлерін басқара алмайды.

Қолдану үлгілері

«Бұлттардың» келесі категориялары бөлінеді:

1. Қоғамдық (қоғамдық, жалпы);

2. Жеке (жеке);
3. Гибридті.
4. Қоғамдастық бұлты.

Қоғамдық бұлт – көптеген пайдаланушылардың АТ инфрақұрылымына бір уақытта қол жеткізуі. Бірақ пайдаланушылардың бұл бұлтты басқару және қолдау мүмкіндігі жоқ, барлық жауапкершілік осы бұлттың иесіне жүктеледі. Кез келген компания немесе жеке тұлға ұсынылатын қызметтердің абоненті бола алады.

Жеке бұлт - бұл тек бір абонент өз мүддесі үшін басқаратын және басқаратын АТ инфрақұрылымы. Жеке бұлтты басқаруға арналған инфрақұрылым пайдаланушының үй-жайында немесе сыртқы операторда немесе ішінара пайдаланушы мен оператор арасында орналастырылуы мүмкін.

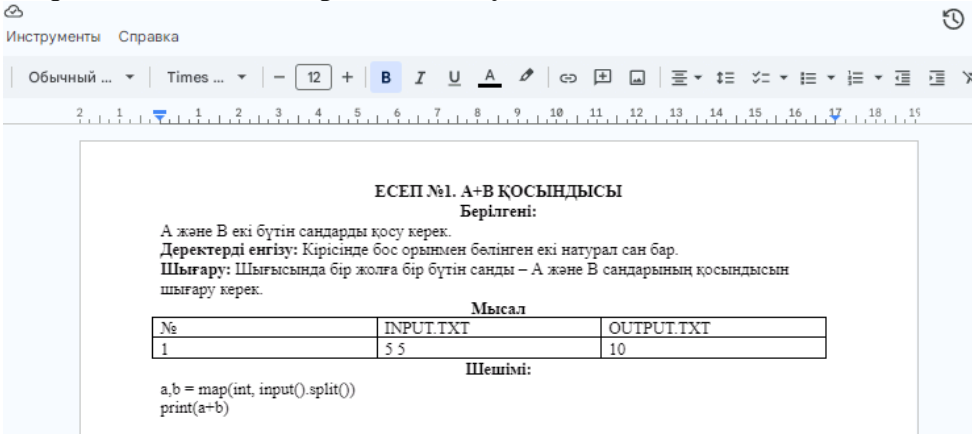
Гибридті бұлт – бұл жалпыға ортақ және жеке бұлттардың ең жақсы қасиеттерін біріктіретін АТ инфрақұрылымы. Мұндай композицияда деректер немесе қолданбаларды құрамдас бөліктер арасында тасымалдауға мүмкіндік беретін стандартталған немесе меншікті технологиялармен өзара байланысты бірегей нысандар бар (мысалы, бұлттар арасындағы жүктемені теңестіру үшін).

Қауымдастық бұлты. Бұлтты инфрақұрылым ортақ алаңдаушылықтары бар тұтынушылардың белгілі бір қауымдастығы (мысалы, миссиялар, қауіпсіздік талаптары, саясаттар) пайдалану үшін дайындалған. [https://martebe.kz/b-ltty-tehnologijalar-turaly-toly-m-limet/]

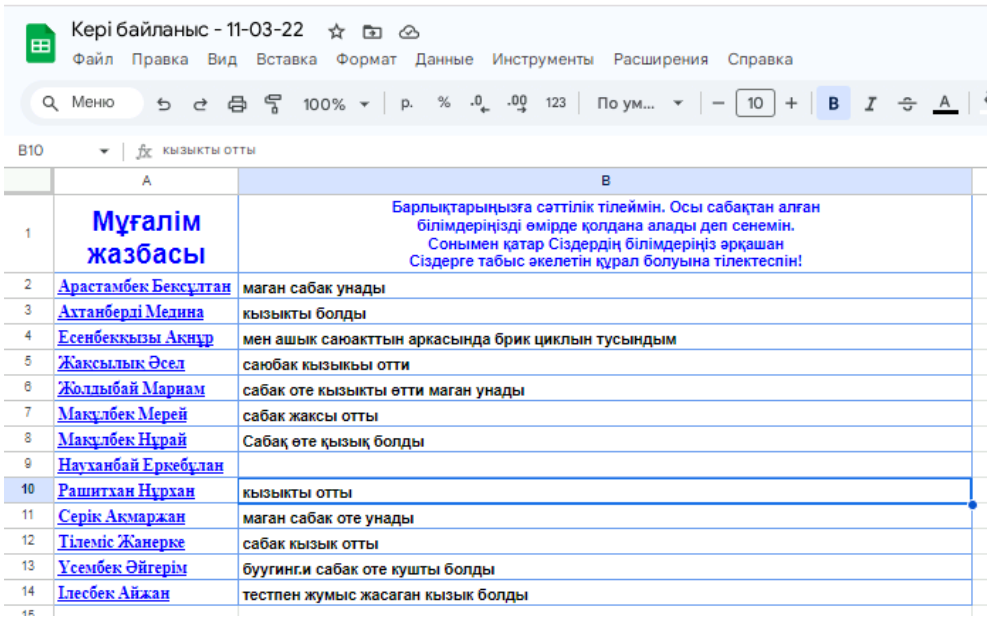
Өзімнің практикамда қалай қолданамын.

1. Мектептің түрлі сауалнамаларында;
2. Оқушылардың білім сапасын бақылауда;
3. Оқушыларға түрлі сауалнамалар арқылы олардың қызығушылықтарын анықтауда;
4. Сабақтағы көрсетілімдерде;
5. Компьютердегі ақпараттарды қауіпсіз сақтауға;
6. Қажетті ақпараттарды бұлттардан жүктеуде;
7. Оқушыларға тапсырма беруде.

Практикада бұлтық қосымшаларды қолдану

1-сурет. Бұлттық құжат құруда

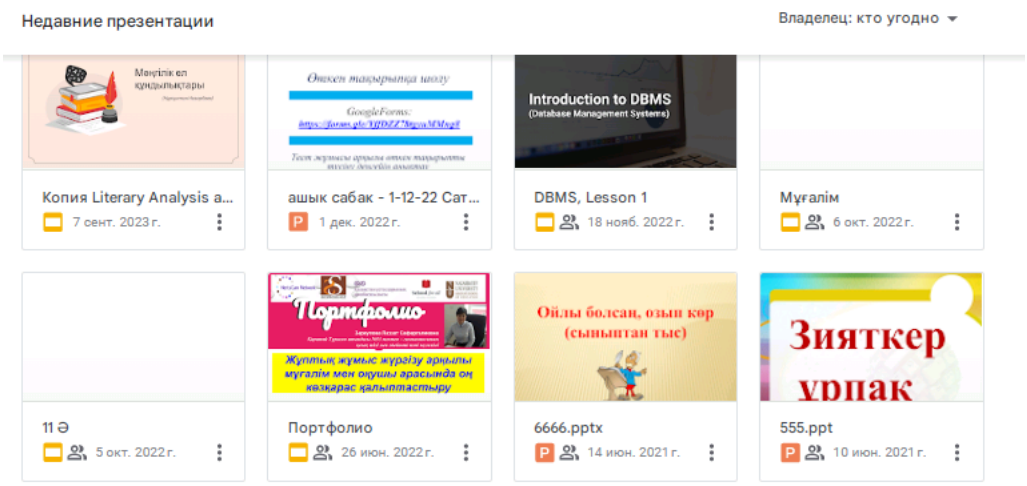
Кері байланыс - 11-03-22

Файл Правка Вид Вставка Формат Данные Инструменты Расширения Справка

B10 кызыкты отты

	A	B
1	**Мұғалім жазбасы**	Барлықтарыңызға сәттілік тілеймін. Осы сабақтан алған білімдеріңізді өмірде қолдана алады деп сенемін. Сонымен қатар Сіздердің білімдеріңіз әрқашан Сіздерге табыс әкелетін құрал болуына тілектеспін!
2	Арастамбек Бексұлтан	маган сабак унады
3	Ахтанберді Медина	кызыкты болды
4	Есенбеккызы Ақнұр	мен ашык саюакттын аркасында брик циклын тусындым
5	Жаксылык Әсел	саюбак кызыкьы отти
6	Жолдыбай Мариам	сабак оте кызыкты өтти маган унады
7	Мақұлбек Мерей	сабак жаксы отты
8	Мақұлбек Нұрай	Сабақ өте қызық болды
9	Науханбай Еркебұлан	
10	Рашитхан Нұрхан	кызыкты отты
11	Серік Ақмаржан	маган сабак оте унады
12	Тілеміс Жанерке	сабак кызык отты
13	Усембек Әйгерім	буугинг.и сабак оте кушты болды
14	Ілесбек Айжан	тестпен жумыс жасаган кызык болды

Оқушылардан кері байланыс алуда. 2-сурет.

Недавние презентации

Владелец: кто угодно

Копия Literary Analysis a... 7 сент. 2023 г.

ашык сабак - 1-12-22 Сат... 1 дек. 2022 г.

DBMS, Lesson 1 (Introduction to DBMS, Database Management Systems) 18 нояб. 2022 г.

Мұғалім 6 окт. 2022 г.

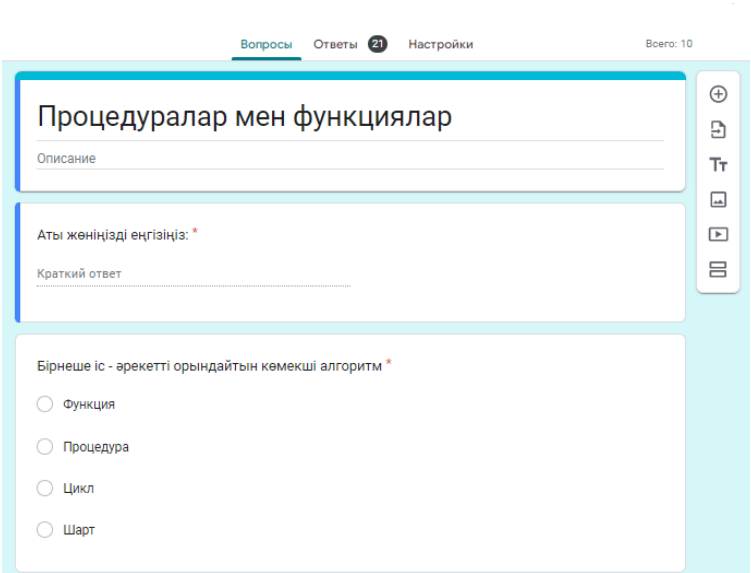
11 ә 5 окт. 2022 г.

Портфолио 26 июн. 2022 г.

6666.pptx (Ойлы болсаң, озып көр (сынықтан тыс)) 14 июн. 2021 г.

555.ppt (Зияткер урпак) 10 июн. 2021 г.

Көрсетілімдерде қолдану. 3-сурет.

Вопросы Ответы 21 Настройки Всего: 10

Процедуралар мен функциялар

Описание

Аты жөніңізді еңгізіңіз: *

Краткий ответ

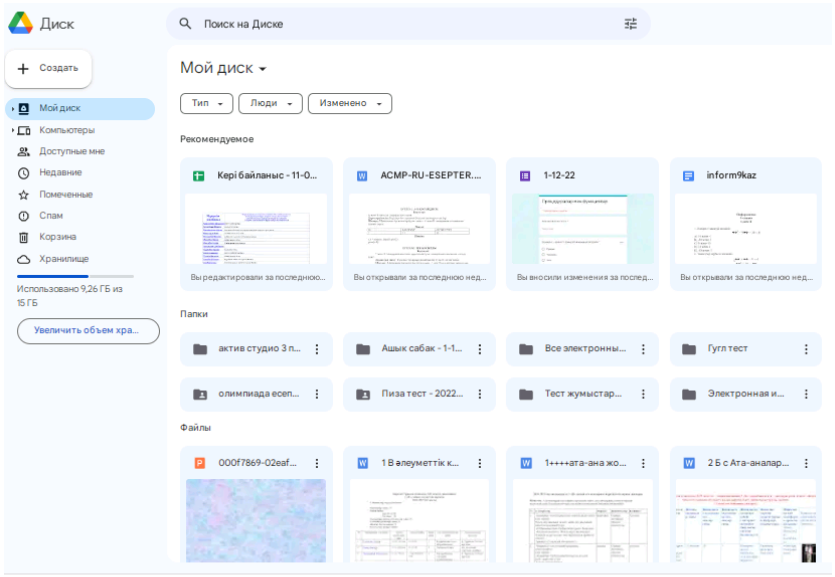
Бірнеше іс - әрекетті орындайтын көмекші алгоритм *

- Функция
- Процедура
- Цикл
- Шарт

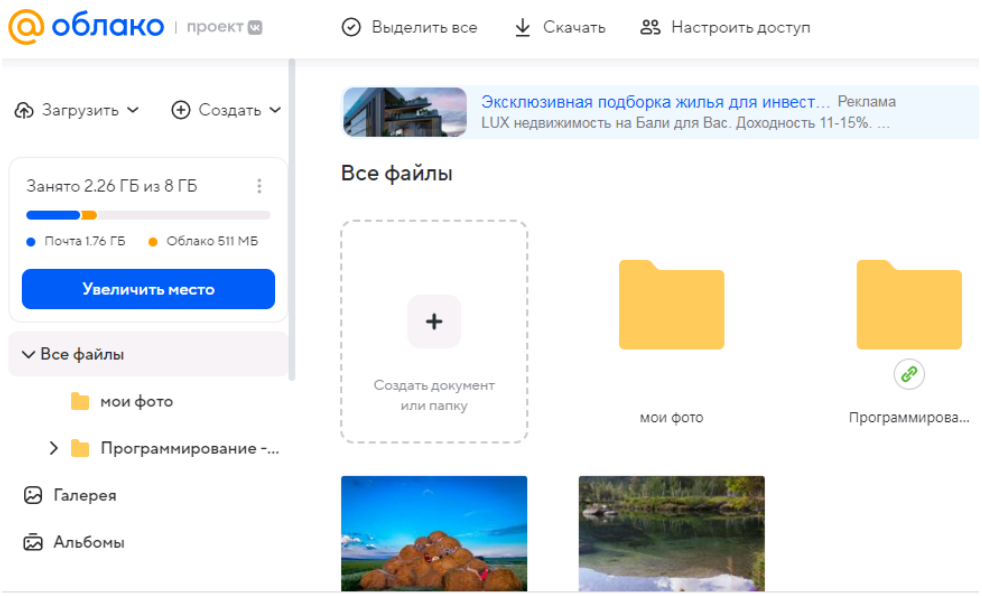
Оқушылардың білімін бағалауда. 4-сурет.

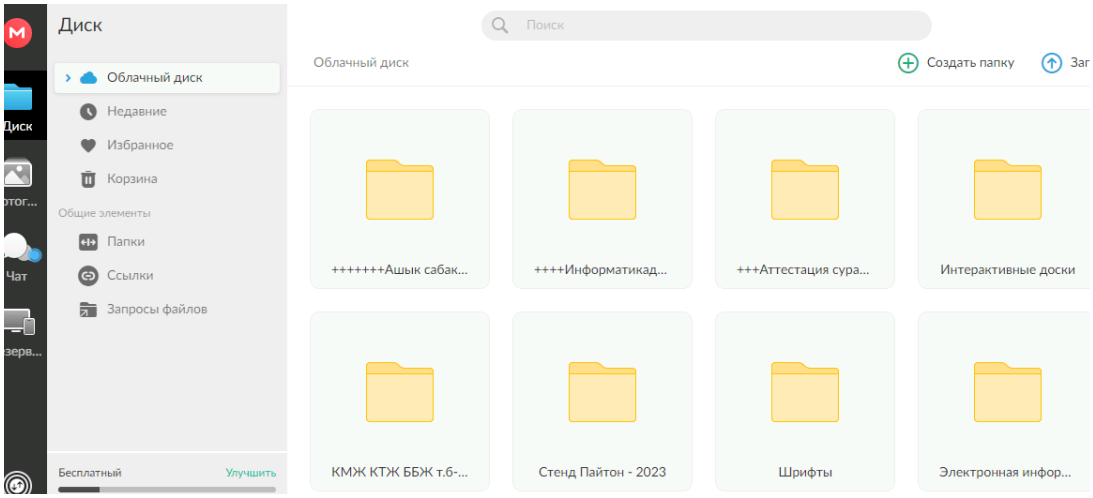

Онлайн компилятор ретінде қолдану. 5-сурет.

“Google-drive” бұлттық сақтау қоймасын қолдану. 6-сурет.

7-сурет. Майл-ру облаков бұлттық сақтау қоймасын қолдану

8-сурет.Mega.nz бұлттық сақтау қоймасын қолдану

Практикамдағы бұлттық сервистерді қолдана отырып, қазіргі кезде білім беру саласында, медицинада, қаржы саласында да көптеген мүмкіндіктер бар екенін білген дұрыс деп есептеймін. Сол себепті де өзімнің ұсынып отырған мақаламда қолданылатын салаларды да кірістіріп, оларда қалай қолдануға болатынын көрсете кеткенді жөн санаймын.

Білім беруде. *Бұлттық технологиялар* – оқу процесін ұйымдастыруда көмекші техникалық құрал. Бұлттық технологиялар білім беру процесін жеңілдетіп, сапасын арттырып қана қоймай, соңғы жаңалықтарға ілесе алатын ақпараттық мәдениеті қалыптасқан тұлғаны дамытуға көмектеседі. Білім беру процесінде қолданылатын бұлттық технологиялардың дүниежүзілік ең көп тараған түрі – Microsoft корпорациясы ұсынған Live@edu. Live@edu – пайдаланушылардың қарым-қатынасы мен өзара әрекеттесуіне арналған құралдар жиынтығы.

Мұнда пайдаланушылар хабар, аудио, видео қоңырауларды жылдам қабылдай алады және қашықтан жұмысты бірлесіп өңдейді. Live@edu Windows және Mac операциялық жүйелерінде браузерлер немесе мобильді телефон арқылы ресурс сервистеріне қосыла алады. Сонымен қатар Googlекомпаниясы ұсынған Google Apps Education Edition бұлттық қызмет түрі оқытудың оңтайлы өтілуінің барлық мүмкіндіктерін қарастырған және оқу барысын қолжетімді бірлескен ортаны құру ресурстары ретінде ұсынылған.

Қазіргі уақытта Яндекс, IBM және т.б. ірі компаниялар ұсынған бұлттық қызмет түрлері қолданыста жүр. Өзінің веб-сайттары арқылы білім алушылар мен оқытушылар (мұғалім) арасындағы онлайн қарым-қатынасты, қашықтан бірлесіп жұмыс жасау тиімділігін арттыруға арналған қызмет түрлерін ұсынады.

Іскерлік салада. Бұлттық технологиялар – іскерлік саланы ұйымдастырудың оңтайлы тәсілі. Онлайн жұмыс орнының анағұрлым ұлғаюы мен жалпыға қолжетімді болуы – үлкен мүмкіндік. Іскерлік сала үшін тапсырыс беру мен тапсырыс алу арасындағы байланыс «жылдамдығы» маңызды.

Сонымен қоса бірлескен орта, кездесулерді жоспарлау, онлайн-видеоконференцияларды ұйымдастыру, ортақ файлдарды өңдеу және т.б.әртүрлі қызмет түрлерін кез келген құрылғылар арқылы (ДК, планшет, смартфон және т.б.) басқаруға болады. Іскер адам қазіргі технологиялардың дамуының арқасында өз ісіне ыңғайлы бұлттық технологияларды таңдайды. Іскерлік салада қолданыста жүрген бұлттық технологиялар: SmartCloud, IT-Grad, Microsoft Hosted Exchange және т.б.

Медицинада. Бұлттық технологиялар медицин а саласында да сұранысқа ие. Өйткені ауруханалар, емханалар, сақтандыру компаниялары мақсаттарын іске асыруға және медициналық қызмет түрлерінің сапасын жақсартуға өз септігін тигізуде. Дәрігерлер арасында ақпарат алмасудың жедел жүйесі есебінен науқастарға күтім жасау сапасы жақсарды. Негізгі ақпараттарды «бұлттық қоймаларда» орналастыра отырып, ауруханалар мен емханалар арасында нақты уақыт режимінде файлдарды бірлесіп өңдеу арқылы жұмыс барысын анағұрлым жеңілдетті.

Көптеген сарапшылардың бағалау нәтижесі бойынша бұлттық технологиялар трансляциялық жылдамдығымен икемділік жағынан жоғары деңгейде бағаланды. Ауқымды қолданыста жүрген, көптеген компаниялар ұсынған бұлттық ресурстар: CareCloud, Oracle, AgfaHealthcare, CarestreamHealth, MergeHealthcare және Damumed т.с.с.

Қаржы индустриясында. Жоғары жылдамдық, жұмыс жасау икемділігі, өз-өзіне қызмет көрсету мен қашықтан басқару тиімділігі барлық банк қызметкерлері үшін маңызды. Осы мәселелерді шешуде бұлттық технологиялар сұранысқа ие болды және банк бөлімшелері бұлттық ортаның ең белсенді тұтынушыларының біріне айналды. Қарқынды дамудың арқасында қаржы индустриясы алдыңғы қатардан көріне бастады. Қазіргі уақытта белсенді қолданыста жүрген бұлттық технологиялар: MicrosoftHostedSharePoint, oblako.kz, 1С Онлайн (Uchet.kz, ITSheff), 1С (Первый БИТ), SmartCloud, 1С бұлтта (1С-Рейтинг) және т.б.

Бұлттық сервистер мынадай маңызды талаптарды қанағаттандыруы тиіс:

- Қолданушының сұранысы бойынша өз-өзіне қызмет көрсету ыңғайлылығы мен қолайлылығы. Қолданушы бұлттық сервис иелерінің араласуынсыз автоматты түрде өзіне көрсетілетін қызметтер;
- Бұлттық қызмет түрлерінің жылдамдығы. Бұлттық ресурстар Интернет желі жылдамдығымен ілесе алуы;
- Жедел реакция. Тұтынушыға берілетін бұлт ресурстарының көлемін тез және икемді түрде өзгерте алу мүмкіндігі (кеңейту немесе азайту), кез келген мөлшерде сатып алу қолайлылығы мен жылдам іске асуы.

Қорыта келе мынандай пайым жасағанды жөн көрдім:

Пайдаланушы өзінің деректеріне қол жеткізе алады, жұмыс істейтін инфрақұрылым, операциялық жүйе және бағдарламалық қамтамасыз ету туралы алаңдамайды. Сол себепті де бұлттық технологиялар қазіргі заманның талабына сай құрылым болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Информатика: Жалпы білім беретін мектептің қоғамдық-гуманитарлық бағытының 11-сыныбына арналған оқулық. / Г.И.Салғараева, Л.А.Рсалина, А.Б.Есенкүл
2. https://martebe.kz/b-ltty-tehnologijalar-turaly-toly-m-limet/сайт материалдары
3. https://www.ps.kz/hosting/cloud-storage? ad=70&gclid=Cjw KCAjwvfmoBhAw EiwAG2tqzDKYzI2lSHvEg3Fo7NACDbN0rT2M1rhMjpb5pQEY8oKCDL7re4qYeRoCsfUQAvD_BwE – материал алынған сайтқа сілтеме.

CORE ПЛАТФОРМАСЫН ЖӘНЕ OBS STUDIO БАҒДАРЛАМАСЫН ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПӘНГЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ, ПӘНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ

Саттаркулова М.С.
№53 мектеп – гимназиясының информатика пәнінің мұғалімі,
педагог-зерттеуші, Тараз қ., Қазақстан

Андатпа: Мұндағы орындалатын тапсырмаларды мұғалім өзі дайындап, құрастырады. Ол үшін көптеген функциялар қарастырылған. Сол фукциялар арқылы әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолданып жаттығулар, тапсырмалар жасап, БЖБ, ТЖБ құрастыруға болады.

Кері байланыс бағыты да бар. Сұрақ-жауап арқылы кері байланыс жасалады. Жіберілген тапсырмаларды оқушылар орындайды. Ол үшін оқушыларға сілтеме жіберіледі.Тапсырманы қанша бала орындады, оның деңгейі қандай, бәрі көрсетіліп тұрады. Күнін, тапсырманың орындалу уақытын белгілеп қойса да болады. Бұл платформаны көшіріп қажет емес, ғаламтор желісіне «Core.app» деп кіріп, орындай берсе болады.

«CORE»-нің мүмкіндігі мол. Бұл онлайн-диагностика құруға және бастауға арналған сандық білім беру платформасы. Дайын блоктар мен шаблондарды қолданып онлайн сабақтар мен курстар жасауға арналған. Сабақтарды тегін құрастырып, тексеріп көруге, онлайн курстар мен конференциялар ұйымдастыруға болады. Кері байланыс негізінде оқушылардың жұмысын талдау және оқу материалдарын жақсарту көзделген.

Ең бастысы, бұл тегін білім беру платформасы, ол арқылы оқушыларға сабақпен қатар, олимпиада ұйымдастырса да болады. Барлық оқушының үлгерімін бақылап отыруға да өте ыңғайлы. Олардың алған нақты баллдары көрсетіліп тұрады.

Аннотация: Задания для выполнения здесь готовит и составляет сам преподаватель. Для этого предусмотрено множество функций. С помощью этих функций вы можете создавать упражнения, задачи, а также создавать , итоговые оценка по главам используя разные методы.

Также существует петля обратной связи. Обратная связь осуществляется посредством вопросов и ответов. Учащиеся выполняют предложенные задания. Для этого учащимся рассылается ссылка, сколько детей выполнило задание, какой его уровень, все показано. Есть возможность установить дату и время выполнения задачи. Вам не нужно копировать эту платформу, вы можете зайти в Интернет под именем «Core.app» и запустить ее.

«CORE» имеет большой потенциал. Это цифровая образовательная платформа для создания и запуска онлайн-диагностики. Предназначен для создания онлайн-уроков и курсов с использованием готовых блоков и шаблонов. Вы можете бесплатно создавать и тестировать уроки, организовывать онлайн-курсы и конференции. На основе отзывов планируется анализировать работы студентов и совершенствовать учебные материалы.

Главное, что это бесплатная образовательная платформа, с помощью которой помимо уроков студенты могут организовать олимпиаду. Также очень удобно следить за успеваемостью всех учеников. Показаны их точные оценки.

Abstract: The tasks to be performed here are prepared and compiled by the teacher himself. Many functions are provided for it. With the help of those functions, you can create exercises, tasks, and create a summary assessment by department using different methods.

There is also a feedback loop. Feedback is made through questions and answers. Pupils perform the assigned tasks. For this, a link is sent to the students. How many children completed the task, what is its level, everything is shown. It is possible to set the date and time of the task. You don't need to copy this platform, you can go to the Internet as "Core.app" and run it.

"CORE" has a lot of potential. It is a digital education platform for creating and launching online diagnostics. Designed for creating online lessons and courses using ready-made blocks and templates. You can create and test lessons for free, organize online courses and conferences. Based on the feedback, it is planned to analyze the students' work and improve the learning materials.

The main thing is that it is a free educational platform, through which students can organize an Olympiad in addition to lessons. It is also very convenient to monitor the progress of all students. Their exact scores are shown.

Платформа. Сіз бұл сөзді үнемі естисіз, бірақ бұл нені білдіреді?

Технология мен есептеулер туралы сөз болғанда, платформа аппараттық және бағдарламалық қамтамасыз етуді әзірлеу мен қолдаудың негізі болып табылады.

Қордың жоғарғы бөлігіндегі барлық нәрсе бірдей шеңберде жұмыс істейді. Осылайша, әрбір платформада қандай аппараттық / бағдарламалық қамтамасыз етуді құруға және әрқайсысы қалай жұмыс істеуге болатындығын анықтайтын ережелер, стандарттар мен шектеулердің өз жиынтығы бар.

Аппараттық платформалар:

- Барлық жүйелер

- Жеке компоненттер
- Интерфейстер

Аппараттық платформалармен салыстырғанда, бағдарламалық платформалар кеңірек, бірақ пайдаланушыларға оңай қатысты. Құрал-жабдықты (мысалы, тышқандар, пернетақталар, мониторлар, сенсорлық экрандар) айырманы азайтуға көмектессе де, бағдарламалық жасақтама / бағдарламалармен жиі өзара әрекеттесетін болсақ, мағынасы бар. Бағдарламалық жасақтама платформалары төмендегі санаттардың жалпы санатына жатады:

- Жүйелік бағдарламалық қамтамасыз ету
- Қолданбалы бағдарламалар
- Аппараттық платформалар мэйн фреймлер, жұмыс станциялары, үстел үсті компьютерлер, ноутбуктар, планшеттер, смартфондар және т.б. сияқты толық жүйелер (яғни есептегі шқұрылғылар) болуы мүмкін. Олардың әрқайсысы аппараттық платформа болып табылады, себебі олардың әрқайсысы өздерінің формалық коэффициенті бар, басқа жүйелерден тәуелсіз жұмыс істейді және пайдаланушыларға, әсіресе, пайдаланушыларға ресурстарды немесе қызметтерді (мысалы, бағдарламалық жасақтаманы / қолданбаларды іске қосу, құрылғылар / интернеткеқосылу және т.б.) түпнұсқа дизайнмен күтілмеген.
- **Жеке компоненттер**
- Компьютерлердің орталықпроцессоры (CPU) сияқты жеке компоненттер, сонымен қатар, аппараттық платформалар ретінде қарастырылады. Процессорлар (мысалы, Intel Core, ARM Cortex, AMD APU) барлық жүйені құрайтын басқа компоненттермен жұмыс, байланыс және өзара әрекеттесуді анықтайтын әртүрлі архитектураларға ие. Мысалы, процессорды ана төлемін, жадты, диск жетектерін, кеңейту карталарын, перифериялық құрылғыларды және бағдарламалық жасақтаманы қолдайтын негіз ретінде қарастырыңыз. Кейбір құрамдастар түрі, пішінімен сыйысымдылығына байланысты бір-бірімен өз ара алмастырылуы мүмкін.
- **Интерфейстер**
- PCI Express , жылдамдатылған графикалық порты (AGP) немесе ISA кеңейту слоттары сияқты интерфейстері кеңейту / кеңейту карталарының әртүрлі түрлерін жасау үшін платформалар болып табылады. Интерфейстің әр түрлі факторлары бірегей болып табылады, сондықтан, мысалы, PCI Express картасын AGP немесе ISA слотына физикалық түрде енгізу мүмкін емес – бұл платформалар ережелермен шектеулерді белгілейді. Интерфейс сондай-ақ байланыстырылған кеңейту картасына байланыс, қолдау және ресурстар ұсынады. Мұндай интерфейстерді қолданатын кеңейту карталарының үлгілері: бейнеграфика, дыбыс / аудио, желілі кадаптерлер, USB порттары, Serial ATA (SATA) контроллеріжәнет.б.
- **Жүйелік бағдарлама**
- Жүйелік бағдарламалық қамтамасыз ету – бағдарлама бағдарламалық жасақтамасымен бірге бірнеше аппараттық ресурстарды басқару / үйлестіру кезінде бірмезгілде процестерді орындау арқылы компьютерді басқарады. Жүйелік бағдарламалық жасақтамаға арналған ең жақсымысалдар - Windows, MacOS, Linux, Android, iOS және Chrome OS (бірақ онымен шектелмей) операциялық жүйелер .
- Операциялық жүйе интерфейстер арқылы (мысалы, монитор, тінтуір, пернетақта, принтержәнет.б.), басқа жүйелермен (мысалы, желілер, Wi-Fi, Bluetooth жәнет.б.) байланыс жасау арқылы өз ара әрекеттесуді қолдайтын орта қамтамасыз етеді; қолданбалы бағдарламалық қамтамасыз ету.
- **Бағдарламалық жасақтама**
- Қолданбалы бағдарламалық қамтамасызету компьютерден ақтытапсырмаларды орындауға арналған барлық бағдарламаларды қамтиды – көпшілігі платформалар ретінде қарастырылмайды. Платформа емес қолданбалы бағдарламалық жасақтаманың жалпымысалдары болып табылады: кескін өңдеу бағдарламалары, сөздік процессорлар, электрондық кестелер, музыкалық ойыншылар, хабаралмасу / сөйлесу, әлеуметтік медиақолданбалары жәнет.б.

ҚАШЫҚТАН ОҚЫТУ: CORE.APP ПЛАТФОРМАСЫН ҚОЛДАНУ ӨТЕ ТИІМДІ

2018 жылдың желтоқсанына арналған CORE платформасының ерекшеліктерінің арасында:

Бағдарламалау дағдыларынсыз оқу материалдарын оңай және жылдам жасау;

Оқу материалдарының эргономикалық дизайны және әр түрлі құрылғыларға автоматты түрде бейімделуі;

Материалдарды оқытуды басқарудың басқа платформалары мен қызметтерімен біріктіру;

Елдің экспорттық әлеуетін арттыру;

Big Edu Data негізінде пайдаланушыларға арналған білім траекториясын және ұсыныстар жүйесін қалыптастыру;

Мүмкіндігі шектеулі тұлғалар үшін қолжетімді оқу материалдарын әзірлеу;

Ұтқырлық пен бейімделгіштік: сіз кез келген құрылғыда оқу материалдарын ойната аласыз және ыңғайлы уақытта оқи аласыз;

Мультимедиялық мазмұн және интерактивті тапсырмалар;

Жеке кабинет және жеке кері байланыс мүмкіндігі;

Сауалнама, білімді бақылау және сертификаттау арқылы кіру (Pro);

Материалды жасаудың жоғары жылдамдығы;

Материалдарды 3 рет басу арқылы бөлісу мүмкіндігі (Pro);

Үлгілер мен тәжірибелер кітапханасы;

Автоматты кері байланыс және жекеленген тәсіл (Pro);

Аналитикалық пакет;

Бұлттағы онлайн мектеп (Pro);

Шешілетін мәселе;

Каникул және демалыс кезінде балаларға қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру;

Мұғалімдер арасында АКТ құзыреттілік деңгейін арттыру.;

Оқу үрдісінде ұсынымдық IT жүйесін қолдану арқылы Оқушылар, да мұғалімдер дедің білім нәтижелерін арттыру;

Мүмкіндігі шектеулі балаларға сапалы білім алуға қолайлы жағдай жасау.

Мектептерге заманауи IT -шешімдерді енгізу арқылы білім сапасы мен қолжетімділігін арттыру;

Жаттығудың сипаттамасы.

CORE – бұл онлайн сабақтарды құру, қашықтықтан топтық жұмыстарды жүргізу, Оқушылар, да мұғалімдер дедің үй тапсырмасын тексеру және автоматты режимде жұмыс нәтижелері бойынша талдаулар алу мүмкіндігі бар мектептегі оқыту платформасы. Платформаның құралдар жинағына әр түрлі пәндер бойынша білімді тексеруге арналған жаттығулардың 40 -тан астам түрін жобалау мүмкіндігі кіреді (LearningApps -пен интеграция бар).

Мұғалімнің мүмкіндіктері:

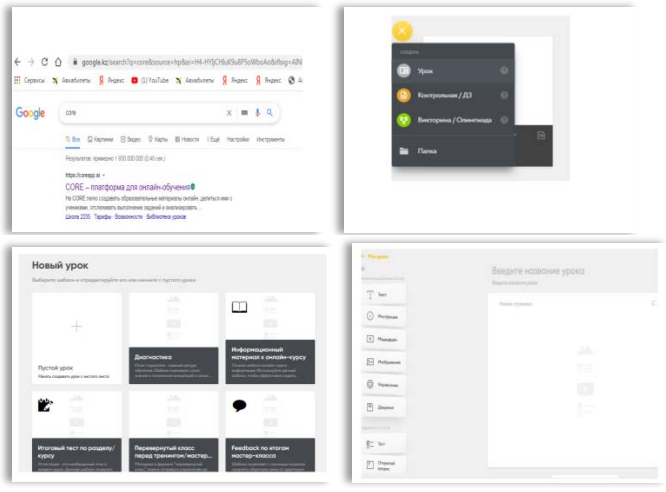
- интерактивті онлайн сабақтар құру;
- білімді тексеру үшін жаттығулардың 40-тан астам түрін қолдану;
- оқушыларды оқу үдерісіне тарту үшін олимпиадалар мен жарыстар ұйымдастырады;

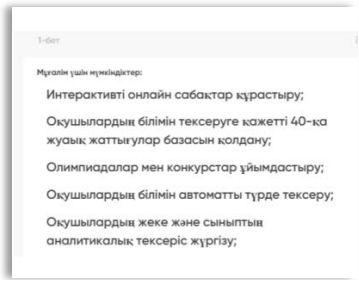
- білімді автоматты түрде тексеру;
- әр оқушының және жалпы сыныптың табысы туралы аналитикалық мәліметтер жинау;
- үй тапсырмасын беру және тексеру;
- платформаны пайдаланып кері байланыс беру;
- озық білім беру тәсілдерін енгізу: аралас оқыту, жобалық оқыту және т.б.;
- мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған білім беру бағдарламаларын әзірлеу;
- басқа мұғалімдермен онлайн сабақтарды бөлісу (сабақтарды көлденең бөлісу)
- білім беру вебинарларына, марафондарына қатысу;
- біліктілігін арттыру курстарынан өту;
- өз жұмысында ASI әлеуметтік жобаларын қолданады.

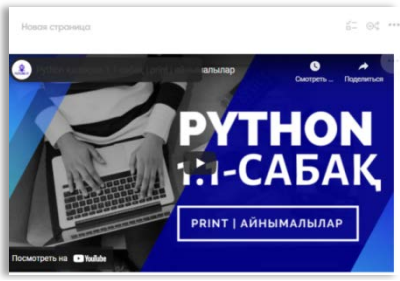
Мектептерде қолдану мүмкіндіктері:

- демалыс және карантин кезінде қашықтан жұмыс түрін ұйымдастыруға;
- әлеуметтік желілерді пайдалана отырып, жалпы мектепішілік онлайн олимпиадалар, викториналар және басқа да бұқаралық конкурстар өткізу;
- озық ақпараттық-коммуникациялық технологияларды мектеп өміріне енгізу;
- оқу үдерісінде оқушылардың мобильді құрылғыларын қолдануға қолайлы жағдай жасау;
- мүмкіндігі шектеулі оқушылардың білім алу мүмкіндіктерінің теңдігін қамтамасыз ету.
- Билік үшін мүмкіндіктер:
- АКТ саласындағы мұғалімдердің біліктілігін арттыру;
- аймақтағы мұғалімдердің даярлық деңгейін диагностикалау, сонымен қатар білім сапасын тәуелсіз бағалау;
- OGE және USE форматында тәуелсіз онлайн диагностикасын жүргізу;
- Оқушылар, да мұғалімдер дедің пәндік және метапәндік білімдеріне тәуелсіз онлайн диагностикасын жүргізу;
- оқытудың заманауи бағыттары бойынша облыстық олимпиадалар мен жарыстарды ұйымдастыру;
- конкурстық іс -шаралардың нәтижелері бойынша Big Data өңдеу негізінде талантты жастарды іріктеуді ұйымдастыру;
- жаңа және перспективалық мамандықтар бойынша, соның ішінде World Skills бойынша онлайн оқытуды ұйымдастыру.

Бағдарламамен жұмыс жасау скриншоттары:

OBS STUDIO БАҒДАРЛАМАСЫН ЖҮКТЕУ ЖӘНЕ ОНЫМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ ЖОЛЫ

Бұл қандай бағдарлама?

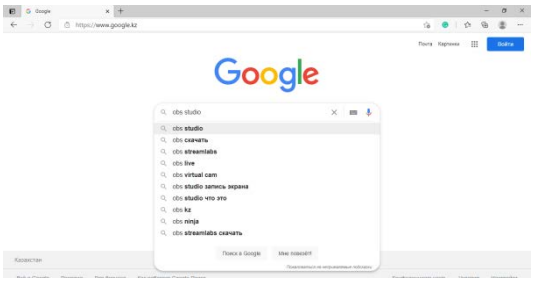
OBS Studio - экранды компьютерге түсіруге және жазуға арналған бағдарлама.

Мүмкіндіктерін қарастыратын болсақ:

OBS Studio бағдарламасын бейне жазу үшін де, тікелей трансляция үшін де орнатуға және пайдалануға болады (ағындар), мысалы, YouTube сайтында. Қалай пайдалануға болады? Маңызды. Жұмысты бастамас бұрын Сіз бағдарламаны ресми сайттан жүктеп алуыңыз керек, ол тегін: https://obsproject.com/en/download сайтынан жүктеп алуға болады.

OBS бағдарламасымен жұмыс жасау үшін келесі әрекеттерді орындауымыз қажет.

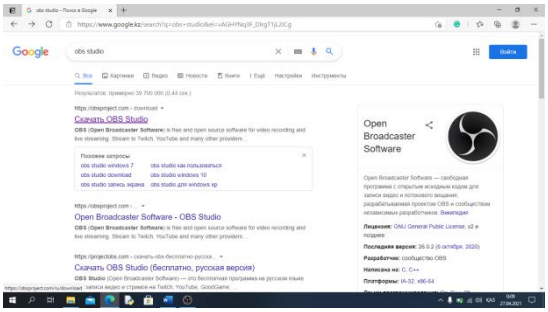
1. Googleбраузерін іске қосамыз.
2. Іздеу жолағына obs studio енгіземіз.

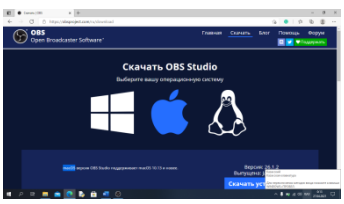

Табылған тізімнен бірінші тұрған

Скачать OBS Studio

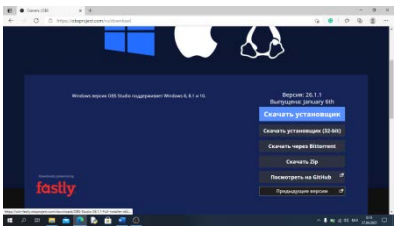
Сайт сілтемесін басып, жүктеу сайтына өтеміз.

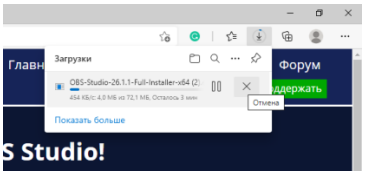

Компьютерде орнатылған операциялық жүйеге байланысты Windows, Linux, macOS операциялық жүйелеріне арналған нұсқалары берілген. Қажеттісін таңдаймыз және оның үстіне тінтуірді апарып шертеміз.

Осыдан кейін Скачать установщик батырмасына шертеміз.

Осы кезде программа жүктеледі.

Программа жүктелгеннен кейін программаны орнатамыз.

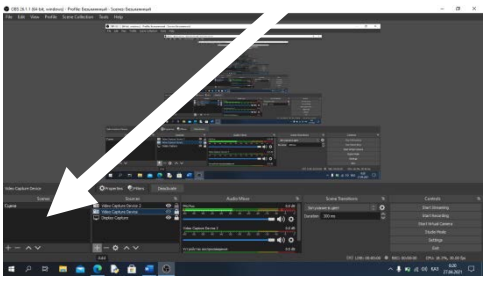

Ары қарай NEXT батырмасын басып, толықтай орнатамыз.

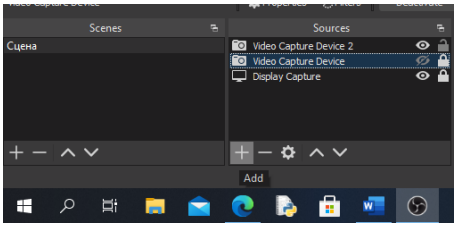
Программа орнатылғаннан кейін программаның іске қосу таңбашасы жұмыс үстелінде пайда болады.

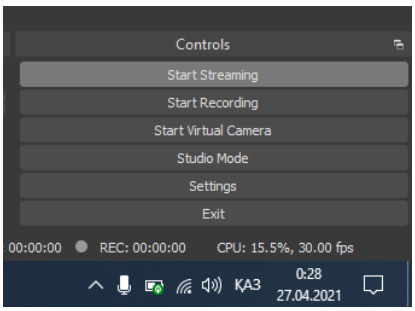
Оны іске қосып жұмыс жасаймыз.

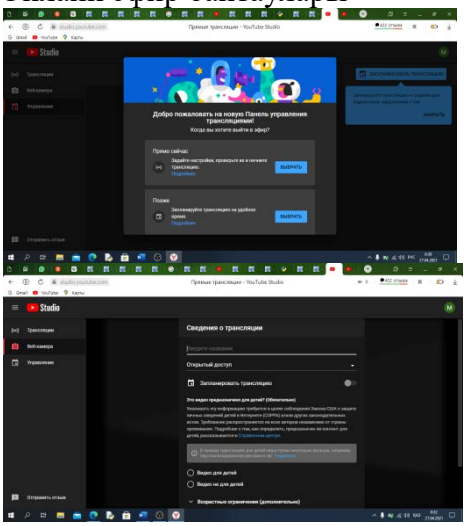
Бағдарламаның алғашқы қосылғандағы жұмыс терезесі.

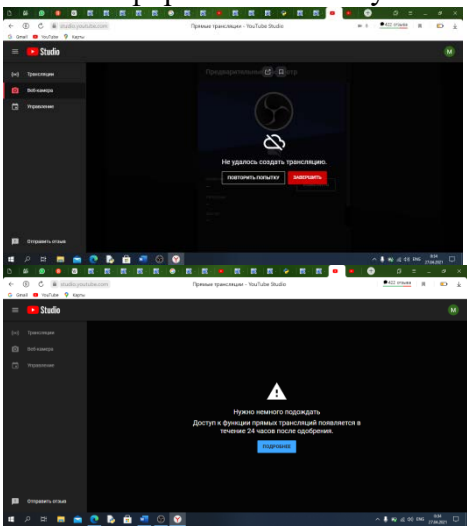

SOURSES панелінде қажетті баптауларды орындаймыз. Мысалы, жұмыс экранын түсіру, қолданушының бейнесін алу сияқты мүмкіндіктер қарастырылған.

CONTROLS панелінде ЮТУБ сайтында онлайн сабақ өтуге мүмкіндік береді.
Тіркелу барысында телефон номерін сұрайды және SMS – код жазып тіркелеміз.
Тіркелгеннен кейін онлайн эфирге шығуға мүмкіндік береді.
Онлайн эфир баптаулары

Онлайн эфирге шғатын атауын енгізуді сұрайды. Енгізіп, іске қосамыз.

Осындай баптаулардан кейін тікелей эфирге 24 сағаттан кейін тікелей шығып, трансляциялар жүргізуге мүмкіндік пайда болады. Яғни бұл программа арқылы алдын ала онлайн сабақтарды да жоспарлап өтуге мүмкіндік бар деген сөз.

Қорыта келе мынанпай пайым жасағанды жөн көрдім:

Оқушыға арналған тапсырмаларды мұғалім тез дайындап, құрастырады. Ол үшін көптеген функциялады қолданады. Сол фукциялар арқылы әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолданып жаттығулар, тапсырмалар жасап, БЖБ, ТЖБ құрастыруға болады.

Осы платформа арқылы кері байланыс ұйымдастырады. Жіберілген тапсырмаларды оқушылар орындайды. Ол үшін оқушыларға сілтеме жіберіледі.Тапсырманы қанша бала орындады, оның деңгейі қандай, бәрі көрсетіліп тұрады. Күнін, тапсырманың орындалу уақытын белгілеп қойса да болады. Бұл платформаны көшіріп қажет емес, ғаламтор желісіне «Core.app» деп кіріп, орындай берсе болады.

Жалпы айтқанда «CORE»-нің мүмкіндігі мол. Сабақтарды тегін құрастырып, тексеріп көруге, онлайн курстар мен конференциялар ұйымдастыруға болады. Кері байланыс негізінде оқушылардың жұмысын талдау және оқу материалдарын жақсарту көзделген.

Ең бастысы, бұл тегін білім беру платформасы, ол арқылы оқушыларға сабақпен қатар, олимпиада ұйымдастырса да болады. Барлық оқушының үлгерімін бақылап отыруға да өте ыңғайлы. Олардың алған нақты баллдары көрсетіліп тұрады.

Ал OBS Studio бағдарламасына келетін болсақ - бұл мүлдем тегін бағдарлама. Сондықтан ол өзінің танымалдылығына ие болды және пайдаланушыға функциялардың кең ауқымын ұсынады.

OBS Studio көріністер арасында жылдам ауысуға, веб-камерадан суретті көрсетуге, қайырымдылық пен қайырымдылық тізімін, чат терезесін және басқа да маңызды ақпаратты көрсетуге мүмкіндік береді.

Бағдарламада хромакей функциясы бар, яғни пайдаланушы оның артында монотонды фон орнатып, оны кез келген суретпен немесе бейнемен оңай ауыстыра алады.

Жылдамдыққа келетін болсақ, бұл ең жақсы, өйткені бағдарлама трафикті тұтынуды азайту және кескінді тасымалдауды жылдамдату үшін пакеттерді қысу және ақпаратты беру үшін кеңейтілген алгоритмдерді пайдаланады. Қорытындылай келе осы бағдарламаларды қолдану барысында оқушылардың қызығушылығын арттырып, пәндік құзыреттілігін арттыру мүмкіндігі өсе түседі. Ендеше осы бағдарламаның, оның мүмкіндіктерін, оның жаңа нұсқаларын өзімнің сабақтарымда жиі қолдана беруді жалғастырамын деп ойлаймын.

OBS Studio бағдарламасын кез келген адам пайдалана алады, себебі бұл бағдарлама тегін таратылады. Сіз оны ресми сайттан жүктей аласыз: операциялық жүйенің қажетті нұсқасын таңдау жеткілікті. Орнату оңай, жүктеу процесінде конфигурация таңдауы болмайды, сондықтан экрандағы нұсқауларды орындаңыз. OBS Studio - бұл экранды компьютерге түсіруге және жазуға арналған бағдарлама.

Бағдарлама суреттерді YouTube-те тікелей эфирге жіберуге мүмкіндік береді. Орыс мектептері оқушыларының басым көпшілігі осы желіде тіркелгісіз-ақ әртүрлі форматтағы бейнелерді көру мүмкіндігіне ие. Ал осы платформада Оқушылар, да мұғалімдер деіңізбен араласу мүмкіндігін пайдаланбау үлкен қателік болар еді.

YouTube сайтындағы онлайн сабақтың форматы трансляцияға (ағынға) шектеулі (өз қалауыңыз бойынша) қолжетімділікті қамтуы мүмкін. Оқушылардың кері байланысы – чат. Мұндай сабақ нақты уақыт режимінде өтеді, Оқушылар, да мұғалімдер де саны, шын мәнінде, шексіз. Яғни, барлық параллельдермен бірден сабақты оңай өткізуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. https://7-su.kz/news/cat-12/10454/
2. https://studio-obs.ru/
3. Черноусова Татьяна Николаевна
https://www.1urok.ru/categories/2/articles/34355
4. https://play.google.com/store/apps/details?id=com.coresmartwork.coreapp&hl=kk&pli=1

ИНФОРМАТИКА ПӘНІНЕН ЖАРЫТЫЛЫСТАНУ-МАТЕМАТИКА БАҒЫТТАҒЫ ЖОҒАРҒЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КРЕАТИВТІ ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Саулдаш С.Қ.
Абай атындағы ҚазҰПУ, МФИ институты,
магистранты, Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Қазіргі кезеңде жоғарғы сынып оқушыларының креативтілігін, шығармашылық дербестігін қалыптастыру өте маңызды, күрделі және көп салалы мәселе болып есептеледі. Креативтілікті қалыптастыру шығармашылыққа жетелейтін қабілеттер мен шығармашылық қызметі сапасын анықтайтын, жаңаны тану мен жасауға бейімделуге апаратын әрбір жеке тұлғаға тән интеллектуалдық үрдіс ретінде сипатталады.Жаңартылған білім беру мазмұнында дағдыларға негіздеп оқыту басшылыққа алынады.

Аннотация: В настоящее время формирование креативности и творческой самостоятельности старшеклассников считается очень важной, сложной и многопрофильной проблемой. Формирование креативности описывается как интеллектуальный процесс, присущий каждому индивидууму, определяющий качество творческой деятельности и способностей, приводящих к творчеству, а также приводящий к адаптации к познанию и созданию нового. Обучениенаосновенавыковопределяетобновленныйобразовательныйконтент.

Abstract: Currently, the formation of creativity and creative independence of high school students is considered a very important, complex and multidisciplinary problem. The formation of creativity is described as an intellectual process inherent in each individual, which determines the quality of creative activity and abilities leading to creativity, as well as leading to adaptation to cognition and the creation of new things. Skills-based learning defines updated educational content.

Креативті ойлау өзгермелі өмір сүру талаптарына бейімделуге, тұлғаның ішкі ресурстарын тиімді қолдануға, оның әлеуметтенуіне мүмкіндік береді. Креативтілік қабілеттерін адам өмірін жеңілдететін қызықты идеялар тудыруда ғана емес, жалпы тұлғаның өзін жетілдіруіне және тұлғалық дамуына қолдануға болады. Кез келген шығармашылық жұмыс бізге өзіндік мағына тауып, өз құндылықтарын тануға мүмкіндік береді. Жоғарғы сынып оқушыларының бойында креативті ойлау дағдыларын қалыптастыру өзгермелі өмір сүру талаптарына бейімделуге, тұлғаның ішкі ресурстарын тиімді қолдануға, оның әлеуметтенуіне мүмкіндік береді. Креативтілік қабілеттерін адам өмірін жеңілдететін қызықты идеялар тудыруда ғана емес, жалпы тұлғаның өзін жетілдіруіне және тұлғалық дамуына қолдануға болады. Кез келген шығармашылық жұмыс бізге өзіндік мағына тауып, өз құндылықтарын тануға мүмкіндік береді.Креативтіліктің бар немесе жоқ екендігін қандай көрсеткіштер арқылы айта аламыз? деген сұрақ түбегейлі мәселе болып табылады. Креативтілік басқаларға ұқсамайтын айрықша шығармашылық серпіліс, ұлы жаңалық немесе шедевр ретінде көрініс табады деген көзқарас кеңінен таралған, бұл пәнді терең білумен, іске асыру шеберлігімен де, сондай-ақ дарындылықпен, ерекше қабілеттермен немесе талантпен де тығыз байланысты болады [Чиксентмихайи М., 2017]. Бұл құбылыс «ауқымды креативтілік» (Big-C creativity) деп аталады. Сонымен қатар креативтілік күнделікті істерде де көрінуі мүмкін, мысалы, сыйлықты немесе фотоальбомды ерекше безендіруге, азық-түлік қалдықтарынан дәмді тағам дайындауға немесе күрделі логистикалық проблеманың тамаша шешімін табуға, күн тәртібі кестесін оңтайлы құруға қабілеттілік және т.б. Мысалы, кешкі сағат тоғызда баланың есіне ертеңгі күні мектепке немесе балабақшаға мерекелік костюммен келу керектігі түседі. Сұрақ: Сіз қолда бар материалдардан жарасымды – ерекше, тартымды, мүмкіндігінше қарапайым, бірақ айрықша нәрсе жасай аласыз ба, әлде Сіздің қолыңыздан балаға, мектептің қисынсыз талаптарына, дүкендердің жабылғанына, заттардың қымбаттығына ашулану ғана келеді ме?

«Креатив» түсінігін алғаш рет 1922 жылы Д.Симпсон адамның стереотиптік ойлау тәсілдерінен бас тартуы ретінде қарастырып, пайдаланған. Креативтік түсінігі «шығармашылық қабілеттер» түсінігінің баламасы бола отырып, шығармашылықпен, қандай

да бір жаңаны туындататын, ой-лаудың дәстүрлі сұлбасынан ауытқуды білдіреді . Креативтілікті қабілеттердің арнайы түрі ретінде қарастыру өткен ғасырдың 50-ші жылдары басталды және ол белгілі американдық психологтар Л.Терстоун мен Дж. Гилфорд есімдерімен байланысты. Дж. Гилфорд креативтілікті мінез кластарын, жүйелерін, түрлендірулерді, нәтижелерін тану қабілетіне, тұлғааралық қарым-қатынастағы күрделі жағдайлардың логикалық дамуын түсінуге, адамдардың мінездерінің ішкі мотивтерін түсінуге қатысты әлеуметтік интеллектің факторы ретінде қарастырады. Басқаша айтқанда креативтілік әлеуметтік интеллектің деңгейін көтереді, сонымен бірге, тұлғаның адаптивтік мүмкіндіктерін жоғарылатады. Креативтілік екі бағытта қарастырылады. Алғашқысы, креативтілік пен интеллектің өзара қалай байланысатындығын айқындайды және креативтілік-ке қатысты танымды үдерістерді зерттеуге бағдарланады. Екіншісі – тұлға-ның психологиялық ерекшеліктерінің креативтіліктің басым аспектілі бола алады ма соны зерттейді. Бұл бағыт тұлғалық және мотивациялық сипаттарға көңіл бөлуге тиесілі. Д.Ж.Гилфордтың креативтілік тұжырымдамасына сәйкес, креативтілік әмбебап танымдық шығармашылық қабілет, интеллектке тәуелсіз жеке фактор болып табылады. Креативтік ойлау шығармашылық жетістіктердің негізі. Зерттеуші креативтіліктің алты параметрін анықтап көрсетеді: 1) проблеманы табу және қоюға қабілеттілік; 2) жаңа идеяларды табу; 3) түрлі идеяларды өндіру қабілеттілігі - иілгіштік; 4) түпнұсқалылық – стандартты емес идеяларға қабілеттілік; 5) қабылдағыштық қалыпты емес тетіктерге анықталмағандыққа қайшылықтарға сезімталдық, сонымен қатар бір идеядан екіншісіне жылдам өтуге даярлық; 6) проблемаларды шешуге, яғни анализ бен синтезге қабілеттілік. Креативтілікті зерттеу екі бағытта жүреді. Бірінші бағыт - креативтілік интеллектпен байланысты ма және танымдық үрдістермен алмастырыла ма деген сұраққа жауап іздесе, екінші бағыт - жеке тұлға психологиялық ерекшеліктерімен қоса креативтілік аспектісі бола ма және жекелік, мотивациялық белгілерімен беріледі ме деген сұрақтармен айналысады . Сондай-ақ, креативтіліктің құраушылары сапасында болжамдаумен ойлаудың ассоциативтілігіне қабілеттілікті атауға болады. Оның мәні организмнің болашақ жағдайға дайындалу мүмкіндігімен анықталады. Бұл байқампаздықпен байланысты интегративті креативтік қасиет.

Зерттеу жұмысының болжамын практикалық түрде тексеру мақсатында 25 жаратылыстану – математика бағыты бойынша бақылау тобы және гуманитарлық бағыт бойынша тәжірибелік 25 білім алушы қатысты. Жүргізілген зерттеу жұмыстары жоғары сынып оқушыларының креативтілігін қалыптастырудың,шығармашылық ойлау деңгейін және оның дұрыс пайдаланылуын тәжірибеден өткізу үшін бағытталған болатын.

Кесте-1 Жоғары сынып оқушыларының креативтілігін қалыптастырудың пайыздық көрсеткіштері.

Берілген сұрақтар	Бақылау тобы 25 білім алушы	Тәжірибелік топ 25 білім алушы
креативтілікті қалыптастыруда қиындық жоқ	9,8 %	19,1%
креативтілікті қалыптастыруда қиындық аздап көрінеді	28,6 %	40,2 %
креативтілікті қалыптастыруда біршама көлемде қиындық бар	70,8%	61,5%

Анықталған қиындықтарының өзіндік ерекшелігі, жоғары сынып оқушыларының креативтілігін қалыптастыру үдерісіне байланысты болып табылады. Жалпы жоғары сынып оқушыларының негізгі қиындықтары, олар үшін жаңа білімнің жетіспеуі, оның ішінде креативтілікті қалыптастыру үдерісінде қызығушылығының, дағдының тапшылығы, өзін-өзі дамыту қағидасын, ұстаным мен жүзеге асыру жолдарының меңгерілмегендігінде болып отыр.

Информатика пәнінен жарытылыстану-математика бағыттағы жоғарғы сынып оқушыларының креативті ойлауын қалыптастыруға байланысты мотивациялық-құндылық қатынастың, әлеуметтік мотивтердің болуын анықтау барысында біз креативтілік,

дарындылық, шығармашылық психологиясын зеттеуге арналған «шығармашылық қабілет» атты Е. П. Ильиннің тесті алынды. Е. П. Ильиннің «шығармашылық қабілет» тесті бойынша зерттелуші топтардың пайыздық көрсеткіштері 2– кестеде берілген.

Кесте-2 Е. П. Ильиннің «шығармашылық қабілет» тест бойынша зерттелуші топтардың пайыздық көрсеткіштерінің нәтижелері

Деңгейлері	Бақылау тобы (25)	Тәжірибелік топ (25)
Өте төмен 10-20 балл	5 % (2)	5 % (3)
Ортадан төмен 20 - 40 бал	15 % (7)	17 % (9)
Орташа 40 - 60 балл	50 % (26)	52 % (20)
Орташадан жоғары 60 - 80 балл	26 % (12)	21 % (13)
Өте жоғары 80 - 100 балл	5 % (3)	5 % (3

Көрсетілген тест бойынша 10-20 балға дейін жинақтаған 2 білім алушы 5% бақылау тобында және 3 білім алушы 5 % тәжірибелік тобында, ол өте төмен деген деңгейге сәйкес келеді, бұл білім алушыларда шығармашылық қабілеті өте төмен деңгейде көрінуімен сипатталады. 20 - 40 балды иеленген 7 білім алушы 15% бақылау тобында және 9 білім алушы тәжірибелік топта 17 % пайызды құрайды, деңгейі ортадан төмен. Ол білім алушылардың шығармашылық қабілеті орташа. 40 - 60 балл жинаған орташа деңгейдегі бақылау тобында 26 білім алушы 50 % пайызды және тәжірибелік тобында 20 білім алушы 52 % пайызды құраған. Бұл сыналушылардың шығармашылық қабілеті орташа. 60 - 80 балды иеленген орташадан жоғары деңгейдегі бақылау тобында 12 білім алушылар 26 % және тәжірибелік топта 13 білім алушы 21 % пайызды құрайды, бұл білім алушылардың шығармашылық қабілеті орташадан жоғары екендігін білдіреді. 80 – 100 баллды жинаған 3 білім алушы 5 % бақылау тобында және 3 білім алушы 5 % тәжірибелік тобында, бұл білім алушылардың шығармашылық қабілеті өте жоғары дегенді білдіреді.

Алынған тест бойынша бақылау тобында еш өзгерістер байқалмайды. Тәжірибелік топ бойынша 10-20 балға дейін жинақтаған өте төмен деген деңгейге сәйкес келетін коммуникативтік және ұйымдастырушылық бейімділік өте төмен деңгейде көрінуімен сипатталатын нәтиже жоқ. 20-40 балды иеленген экспериментке дейінгі 9 білім алушы 17 % пайызды құрайды, эксперименттен кейін бұл көрсеткіш саны 9 білім алушы 11 % азайған. Бұл білім алушылар қарым-қатынасқа ұмтылысы төмен, жаңа ортада, ұжымда өзін ыңғайсыз сезінетін, жалғыздыққа бейімділік танытады.Мұндай білім алушылар саны жүз пайыздың 11 % ғана құрайды, оны өте жақсы нәтиже деп есептейміз. 40-60 балл жинаған орташа деңгейдегі экспериментке дейін 20 білім алушы 52 % пайызды құраған, ал эксперименттен кейін олардың саны 20 білім алушы азайған, яғни ол 100% көрсеткіштің 36 % ғана құрайды. Бұл қатысушылар коммуникативті және ұйымдастырушылық бейімділіктің орта деңгейіне ие. Олар адамдармен байланысуға бейім, таныстық шегін шектемейді, өзіндік пікірі бар, өз жұмысын жоспарлай алатын, дегенмен бейімділік әлеуеті жоғары тұрақтылықпен ерекшеленбейді. 60-80 балды иеленген орташадан жоғары деңгейдегі экспериментке дейін 13 білім алушы 21 % пайызды құраған, эксперименттен кейін 13 білім алушы 37% ға өскен. Бұл білім алушыларда коммуникативті және ұйымдастырушылық бейімділіктің орташадан жоғары деңгейі тиісті. Олар жаңа ортаға еркін кіріге алатын, достық қарым-қатынасты оңай құра алатын, таныстарын көбейтуге әрдайым ұмтылысы бар, қоғамдық іс-әрекетте бастамашылдық танытатын, өзгеге көмек беруге даяр, туындаған жағдайға байланысты дербес шешім қабылдауға мүмкіндігі бар тұлғалар. 80-100 балға ие сыналушылар экспериментке дейін 3 білім алушы 5 % пайызын құраған, эксперименттен кейін 6 білім алушы 16 % көрсеткішті берді. Бұл білім алушылар коммуникативті және ұйымдастырушылық іс-әрекетте қажеттілікті сезінеді және оған белсенді түрде ұмтылады.

Қорытындылай келе креативтілік дегеніміз - тұлғаның айрықша идеяларды шығару, ойлаудың дәстүрлі схемаларынан кете алу, проблемалық жағдаяттарды шеше алу қабілеті. Креативтілік интеллектуалдық қабілеттердің ішінде ерекше тип ретінде бөлініп шықты. азіргі кездегі ғылым мен техниканың даму деңгейі әрбір балада сапалы және терең білім мен

іскерлігінің болуын, олардың креативтілікпен жұмыс істеуін, ойлауға қабілетті болуын талап етеді. Осындай ерекше мәнге ие болып отырған кезде, бүгінгі таңда, балаларға білім берумен қатар, олардың ақыл-ой белсенділігін, іс-әрекетін дамыту мәселесі алдыңғы қатарда тұр. Осы жерде баланың танымдық сұранысын туғызатын, оның іс-әрекетінің жоғары сипатқа ие болуын қамтамасыз ететін креативтілік тапсырманы берудің мәні зор.Зерттеу проблемасы өте күрделі болғандықтан және алғаш рет зерттеліп отырғандықтан толығымен шешімін тапты деуге болмайды. Алдағы уақытта оқушылардың креативтілік әлеуетін дамыту, оқушылардың креативті ойлауын дамытуға, студенттердің коммуникативтік креативтілігін дамытудың интербелсенді әдістерін жобалау және т.б. проблемалар арнайы зерттеу проблемасы болу керектігін қажет етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. - Астана: 26 желтоқсан, 2003. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2200000941
2. А.В.Хуторской. Учебник для ВУЗ-ов-СПб; Питер, - 2010.
3. Кларкин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе.-М.:Танио, - 2004.
4. Хуторской А.В. Современная дидактика. - Санкт-Петербург: 2008.
5. Чернилевский Д.В. Креативные аспекты становления образовательной системы. - М., 2000.
6. Шевченко Л.Л. Педагогическое творчество. - М., 2009.
7. Рахимов А.З. Психология творчества. - Уфа, 2008.
8. Гнатко Н.М. Проблема креативности и явления подражания. - М., 2000.
9. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. - М., 2005.
10. Морозов А.В. Диагностика креативности //Монография. - М., 2002.

БОЛАШАҚ ИНФОРМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Сәлғожа И.Т.[1], Мамытбек Ә.П.*

[1]Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Қазіргі цифрлық қоғамда педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыру информатика саласындағы болашақ мамандарды даярлау кәсіби даярлаудың маңызды аспектісі болып табылады. Орыс педагогі К.Д.Ушинский айтқандай әрбір мұғалім қазіргі заман талабына сай ескі қағидаларды пайдаланбай өз білімін жетілдіріп, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса оқушыларға жаңа білім алуға қызығушылығын, шығармашылығын оятуға, өз бетімен білім алуға мүмкіндік туғызады. Мақалада информатика мұғалімі және оған қойылатын талаптар мен міндеттері, педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастырудың маңыздылығы, педагогикалық зерттеу дағдыларын қолдана отырып оны мұғалімнің өз сабағында қолдана алуы және педагогикалық зерттеу дағдыларын сабақ барысында қолданатын және қолданбайтын мұғалімдердің айырмашылығы қарастырылған. Болашақ информатика мұғалімінің педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыру туралы информатика пәні мұғалімдері мен болашақ информаткиа мұғалімдерінен сауалнама алынып, R бағдарламасы арқылы талдау жасалынды. Зерттеу нәтижесі бойынша болашақ информатика мұғалімінің педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыру туралы мұғалімдердің көзқарастары анықталды. Сонымен қатар, мұғалімдерді арнайы курстарда білімін жетілдіргеннен кейін ғана олардың педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыруын жеткілікті деңгейде меңгеріп, мұғалімнің өз ісіне деген қызығушылықтары мен жауапкершіліктері артады деген тұжырым жасалды.

Аннотация: Формирование навыков педагогического исследования в современном цифровом обществе подготовка будущих специалистов в области информатики является важным аспектом профессиональной подготовки. Как говорил русский педагог К. Д. Ушинский, каждый учитель, совершенствуя свои знания, не используя старые принципы, соответствующие современности, ежедневно применяя на своих уроках новые инновационные технологии, дает возможность учащимся пробудить интерес, творчество к получению новых знаний, получить знания самостоятельно. В статье

рассматриваются учитель информатики и предъявляемые к нему требования и задачи, важность формирования навыков педагогического исследования, умение учителя применять его на собственном уроке с применением навыков педагогического исследования и отличия учителей, использующих и не использующих навыки педагогического исследования в ходе урока. О формировании педагогических исследовательских навыков будущего учителя информатики был опрошен опрос учителей информатики и будущих учителей информатики и проведен анализ с помощью программы R. По результатам исследования были выявлены взгляды педагогов на формирование у будущего учителя информатики навыков педагогического исследования. Кроме того, сделан вывод о том, что только после совершенствования знаний учителей на спецкурсах у них достаточно развито формирование навыков педагогического исследования, повышается интерес и ответственность учителя к своему делу.

Abstract: The formation of pedagogical research skills in the modern digital society, the training of future specialists in the field of computer science is an important aspect of professional training. As the Russian teacher K. D. Ushinsky said, each teacher, improving his knowledge, not using the old principles corresponding to modernity, daily applying new innovative technologies in his lessons, gives students the opportunity to awaken interest, creativity to acquire new knowledge, to gain knowledge independently. The article discusses the computer science teacher and the requirements and tasks imposed on him, the importance of forming pedagogical research skills, the teacher's ability to apply it in his own lesson with the use of pedagogical research skills and the differences between teachers using and not using pedagogical research skills during the lesson. A survey of computer science teachers and future computer science teachers was conducted on the formation of pedagogical research skills of a future computer science teacher and an analysis was carried out using the R program. According to the results of the study, the views of teachers on the formation of pedagogical research skills of a future computer science teacher were revealed. In addition, it is concluded that only after improving the knowledge of teachers in special courses, they have sufficiently developed the formation of pedagogical research skills, the teacher's interest and responsibility for his work increases.

Қазіргі уақытта Қазақстанның әлемнің озық елдердің қатарына ену стратегиясы бойынша білім беру саласының мазмұны әлемдік білім кеңістігіне кіріктірілуі мақсатында жаңартылуда. Осыған сәйкес ғылыми білімнің қазіргі деңгейі педагогикалық үдерісті ұйымдастыруда басқарудың жалпы теориясын қолдану қажеттілігін туындатады. Болашақ мұғалімнің сынып ұжымын, оқу-тәрбие үдерісін оқушының жеке тұлғасының дамуын адами қорларды қажетті деңгейде басқару үшін оның бойында жоғары педагогикалық білімнің болуымен қатар, білім берудегі басқару саласынан арнайы білім, біліктерінің болуы қажет етіледі. Осыған байланысты білім беру саласындағы мамандарды даярлауға жаңа талаптар ұсынылады. Мақала тақырыбына арқау болған өзекті мәселе ол информатика мұғалімдерінің педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыру болып отыр. Жалпы алғанда информатика мұғалімі кім? Информатика пәні мұғалімі – сабақ барысында өзге пәндерге қарағанда оқушыларды ақпараттық технологияларды үйрету мен оларды ұтымды пайдалану арқылы қызықтыра оқытып, тосыннан туындаған жағдаяттарға бейімделуге қабілетті адамды дайындайтын және оқытатын адам.

Болашақ информатика мұғалімінің бойында кәсіби шеберлігі шыңдалған, өз ісіне сүйіспеншілікпен, шыдамдылықпен сонымен қатар жауапкершілікпен қарайтын, шығармашылық іс-әрекетінің мазмұны зерттеушілік қызметтен жеке ізденістерге жетеленген [1], нәтижеге бағытталған білімдендірудің жаңа жүйесіне көшкен, білімін үнемі дамытып отыратын болса ғана педагогикалық дағдылары қалыптасты деп айтуға болады.

Қазақстан Республикасында болашақ информатика мұғалімдерін даярлау, сонымен қатар 6В01505(5В011100)-Информатика мамандығы бойынша білім беретін жалпы саны 25-ті құрайтын жоғары оқу орындары бар [2]. 6В01505(5В011100)-Информатика білім беру бағдарламасының мақсаты - жоғары білікті педагог кадрларды даярлау.

Болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлауды жүзеге асыру кезінде педагогикалық университеттердің білім алушыларының өздерін қалыпты сезінуі өте маңызды. Себебі, олардың болашақ қызметі информатиканы оқытумен байланысты. Егер олар университет кезінде үздіксіз педагогикалық практикаға белсене атсалып қатысатын болса, бұл өз кезегінде оларды өздері арқылы мектептің нақты оқу процесі, оның ерекшеліктерімен танысу, оқу процесінде кездесетін проблемалар және оларды белсенді шешу жолдарын іздеу және табу, өз

идеяларын бір сөзбен айтқанда, оның белсенді қатысушысы болуына мүмкіндік береді. Қытай Халық даналығында айтылғандай: "маған айтыңыз – мен ұмытып кетемін, маған көрсетіңіз – мен есімде сақтаймын, мені қатыстырыңыз – мен үйренемін" [3], мұндай үздіксіз әрекет білім алушылардың болашақ кәсіби қызметі саласында, мұғалімдік қызметінде жалпылау және озық тәжірибені жинақтау, оның ерекшеліктері мен талаптарына бой ұсыну оларға тез бейімделуге мүмкіндік береді.

Болашақ информатика мұғалімі - білім беру саласында жұмыс істейтін және информатиканы оқытумен айналысатын, оқушыларға ақпараттық технологияларды үйрету мен оларды ұтымды пайдалануды үйретеді. Сонымен қатар, тосыннан туындаған жағдаяттарға бейімделуге қабілетті тұлғаны дайындайды және оқытады. Сондықтан, болашақ информатика мұғалімі оқушыларға информатика пәнін оқыту үшін техникалық және педагогикалық білім мен дағдыларға ие болуы керек.

Педагогикалық зерттеу дағдылары - бұл проблемаларды зерттеу, оларды оқу процесінде дамыту, тиімді әдістерді әзірлеу және олардың шешімдерін табу жүйесі. Ол болашақ информатика мұғалімдерінің оқуға деген көзқарасын жақсартады және оқу процесін арттыруға көмектеседі. Педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыру үшін информатика мұғалімдеріне педагогикалық зерттеулер мен оқу қызметін талдаудың оқыту әдістемелеріне арналған арнайы курстар мен семинарлар ұйымдастыру қажет. Сондай-ақ мұғалімдерді білім беру саласындағы перспективалық зерттеулер мен әдістерді дамытуға ықпал ететін қоғамдық педагогикалық білім беруді және зерттеулерді дамытуға тарту маңызды [4]. Сонымен қатар, мұғалімдерді білім беру мақсатында зерделеу, оларға әдістемелік және консультациялық көмек көрсету, сондай-ақ информатика мұғалімдері арасында басқа әріптестердің үздік педагогикалық тәжірибелерінен үйренуге мүмкіндік беретін тәжірибені ұстану қажет. Осылайша, педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыру болашақ информатика мамандарын кәсіби даярлаудың маңызды компоненттері болып табылады.

Информатикада педагогикалық зерттеу әдістерін қолданатын мұғалім әдетте бұл әдістерді қолданбайтын мұғалімге қарағанда информатиканы қалай тиімді оқыту керектігін тереңірек түсінеді. Педагогикалық зерттеу әдістері әр түрлі іс-шаралар үшін қандай әдістері қолданылатынын және информатиканы қалай тиімді оқыту керектігін жүйелі түрде және тереңірек талдауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, информатика пәнінде педагогикалық зерттеу әдістерін қолданбайтын мұғалімдер өзге қолданбалы әдістерді қолданумен шектеледі және ерекше қажеттіліктер мен қызығушылықтарды таңдамайды. Олар оқушылардың қалай оқитыны туралы терең түсінікке ие болмауы мүмкін, бұл олардың ассимиляциясы мен қабілеттерін бағаламауға немесе қайта бағалауға әкелуі мүмкін. Педагог, профессор Джон Дьюидің [5] «Егер біз балаларымызды кешегідей оқытатын болсақ, онда біз оның ертеңін ұрлаймыз [6]» деген ойына назар аудара отырып, информатикада педагогикалық зерттеу әдістерін қолдану мұғалімге оқытуға жеке көзқарас қалыптастыруға көмектеседі, бұл өз кезегінде нәтижелерге және олардың тақырыпқа көзқарастарының жалпы шешіміне әкеледі деп айтуға болады.

Болашақ информатика мұғалімдерінің педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыру маңызды, өйткені бұл оларға оқушыларын тезірек оқытуға және кәсіби деңгейлерін арттыруға көмектеседі. Шынында да, педагогикалық зерттеудің техникалық дағдыларын пайдалану кәсіби дамудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл оларға оқу қызметін тиімді ұйымдастырып қана қоймай, педагогика ғылымының дамуына өз үлестерін қосуға мүмкіндік береді.

Педагогикалық зерттеулер тәрбие теориясында, дидактикада, педагогика тарихында және әдіснамада, әлеуметтік педагогикада, жеке әдістемелерде жүргізіледі.

Педагогикалық зерттеу әртүрлі функцияларды орындайды: коммуникативті, танымдық, әлеуметтік.

- коммуникативті функциясы - бұл білім беру арнасы ғана емес, сонымен бірге адамдардың рухани және интеллектуалды қарым-қатынасының құралы.

- танымдық қызметі - оқу, тәрбие, қарым-қатынас, әлеуметтену процесінің маңызды жақтарын зерттеу, түсіну болып табылады.

- әлеуметтік функциясы - оның көмегімен қоғам үшін маңызды мәселелер шешілетіндігінде көрінеді, нәтижесінде жарияланымдардың мазмұны, тілі өзінің әлеуметтік мақсатына, олар тағайындалған тұтынушылар тобының қажеттіліктеріне жауап беруі керек.

Педагогикадағы әдіснамалық зерттеулердің мақсаты мен негізгі міндеті - негізделген теорияны дамытудың тиімді құралдарын табу, оқыту мен тәрбиелеудің педагогикалық теориясы мен әдістемесін құратын, дамытатын және жетілдіретін ғалымдардың зерттеу қызметінің тиімділігін арттыру. Осылайша, педагогикалық мәселелерді зерттеуді тәрбие мен оқыту мәселелерін шешуде жалпы ғылыми әдісті қолдану ретінде анықтауға болады.

Г. И. Александров, В. И. Гмурман және А. Макаровская педагогикалық зерттеулердің келесі түрлерін анықтады: негізгі, қолданбалы және инклюзивті. Бұл классификация поляк классификациясымен сәйкес келеді, мұнда педагогиканың практикалық, индуктивті және инновациялық сипатына, сондай - ақ педагогикалық зерттеулердің ерекшеліктері мен мақсаттарына сәйкес ғылыми зерттеулер іргелі, қолданбалы және инклюзивті болып бөлінеді. Мұнда жіктеудің негізі – нәтиже [7].

Негізгі зерттеулердің мақсаты - белгісіз ғылыми құбылыстар мен заңдылықтарды ашу және талдау. Осы типтегі зерттеулер келесі сұрақтарға жауап беруі керек: «Бұл не?», «Қалай?», «Неге олай, басқаша емес?». Олар еркін және бағытталған болуы мүмкін. Еркін негізгі зерттеулер жүргізу кезінде зерттеуші зерттеу саласында да, оларды жүзеге асырудың әдістері мен құралдарында да таңдау еркіндігіне ие. Бағытталған негізгі зерттеулердің мақсаты алдын-ала анықталады, зерттеуші оларды жүзеге асырудың әдістері мен құралдарын таңдау еркіндігіне ғана құқылы. Зерттеудің бұл түрін ғылыми топтар жүргізеді, көбінесе еркін негізгі зерттеулердің нәтижелері қолданылады. Педагогикадағы негізгі зерттеулер тәрбие мен оқытудың заңдылықтарын, педагогиканың жалпы теориялық тұжырымдамаларын ашады, оның әдістемесін жасайды, сонымен қатар қолданбалы зерттеулер мен инклюзивтердің негізін құрайды.

Қолданбалы зерттеулердің нақты мақсаты бар және нақты педагогикалық мәселелерге қатысты. Педагогикада бұл жеке теориялық және практикалық міндеттер болуы мүмкін, мысалы, тәрбие әдістерімен, оқыту мазмұнымен, педагогикалық кадрларды, белгілі бір мамандарды даярлаумен және т.б. Қолданбалы зерттеулер пәні неғұрлым шектеулі және практикалық нәтижеге, педагогикалық практиканың ағымдағы және перспективалық қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған. Олар педагогика мәселелерін зерттеу процесінің буыны, бірақ негізі мәселелерден бір саты төмен.

Педагогикалық дағдыларды қалыптастыратын қасиеттер:

Кәсіби құзыреттілік - педагогтың жеке бас салалары мен оның психологиялық - педагогикалық және теориялық білімнің, кәсіби біліктілігі мен дағдысының, тәжірибесінің бір арнада тоғысуы деуге болады [8]. Информатика мұғалімінің кәсіби құзыреттілігі - оның кәсіптік даярлау үдерісінде қалыптасатын маманның ішкі негізгі құзыреттіліктерінің жиынтығында көрінеді. Болашақ информатика мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін дамытудың перспективалы бағыттарының бірі кәсіби бағдарланған дидактикалық ақпараттық ортаны жобалау болып табылады [9]. Жалпы алғанда, «құзыреттілік» ұғымы жайлы ғалым К. Құдайбергенова «Құзыреттілік ұғымы - соңғы жылдары педагогика саласында тұлғаның субьектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде ендіріліп отырған ұғым. Құзыреттіліктің латын тілінен аудармасы«competens»белгілі сала бойынша жан -жақты хабардар білгір деген мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде беделді түрде шешім шығара алады дегенді білдіреді» деп көрсетеді [10]. Бұл жайлы Б.Тұрғынбаева «...өзінің практикалық әрекеті арқылы алған білімдерін өз өмірлік мәселелерін шешуде қолдана алуын – құзырлылықтар деп атаймыз» деп анықтаса, Ресей ғалымы Н. Кузьминаның көзқарасы бойынша, «Құзырлылық дегеніміз –педагогтің басқа бір адамның дамуына негіз бола алатын білімділігі мен абыройлылығы» [11]. Ш.Таубаева: «Құзыреттілік – ол тұлғаның оқыту мен әлеуметтену процестері барысында меңгерген

білім мен тәжірибеге негізделген, оның жалпы қабілеті мен іс-әрекетке даярлығы ретінде айқындалатын, тұлғаның кіріктірілген қасиеті» - деп қарастырылады [12].

Мұғалімнің педагогикалық кәсіби шеберлілігі оның кәсіби қызметінен тыс қарастыру мүмкін емес. Осы мәселеге байланысты Ф. Харламов мұғалімнің кәсіби шеберлілігін даму сатысы бойынша төрт кезеңге бөліп қарастырады [13]. Бірінші кезең - педагогикалық біліктілік болып табылады. Бұл кезең бойынша педагог ЖОО-да оқудың, сондай-ақ мектептегі жұмыс барысында алғашқы кәсіби сынақтардың арқасында біліктілігін арттырады делінген. Екінші кезеңде - педагогикалық шеберлікке тікелей практикалық қызметте кәсіби білімді теориялық дайындау барысында алған нәтижелері арқылы қол жеткізе алатынын айтқан. Үшінші кезең - педагогикалық шығармашылыққа бағытталған. Мұғалім түбегейлі жаңа оқыту тәсілдерін, ұйымдастыру нысандарын, танымдық жұмыстарын жетілдіреді. Төртінші кезеңде - педагогикалық жаңашылдық туралы, мұғалім іс жүзінде жаңа идеяларды, білім сапасын арттыруды жүзеге асырады. Сондықтан да, болашақ информатика мұғалімі оқуға түсінікті тілде күрделі құбылыстар мен техникалық терминдерді түсіндіре білуі, сондай-ақ оқушыларды сабаққа қызықтыра алуы керек.

Мұғалімнің өз ісіне деген сүйіспеншілігі тек жұмыстан тұрмайды. Бұл оның адалдығы және істеген ісіне деген қызығушылығы. Алайда, кез-келген басқа құмарлықтар сияқты, ол уақыт өте келе біртіндеп жоғалып кетуі мүмкін. Педагогикалық ғылым бір орында тұрмайды, сондықтан ешқашан бір орында тұрақтап қалуға болмайды, үнемі семинарлар мен конференцияларға қатысып, түрлі курстардан өтіп ізденіс үстінде болу керек [14]. Сонымен қатар, оқушылар мен әріптестерге қолдау білдіріп көмек қолын созу керек, информатика мен технологияны жақсы білуі және олармен жұмыс істегенді ұнатуы керек.

Педагогикалық шыдамдылық - бұл талаптарға, қателіктерге және түсінбеушілікке қарамастан, оқушыларды оқыту мен тәрбиелеу процесінде педагогикалық қабылдау мен шыдамдылық. Бұл мұғалімнің кәсіби дағдыларының маңызды бөлігі және білім беру ортасының өнімділігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Жалпы информатиканы оқыту қиын, сондықтан мұғалім шыдамды және оқушылармен қиындықтарды жеңуге дайын болуы керек. Осы себепті педагогикалық шыдамдылық оқушылардың мұғалімнің қолдауы мен сенімін сезінуі үшін қажет, бұл өз кезегінде олардың өзін-өзі бағалауы мен өзіне деген сенімділігінің дамуына әсер етеді. Ол сондай-ақ мұғалімге сыныпта оң көзқарасты қалыптастыруға және оқушылармен жақсы қарым-қатынас орнатуға көмектеседі.

Педагогикалық жауапкершілік - мұғалімнің жұмысының сапасы, оқушылардың қауіпсіздігі мен әл-ауқаты, сондай-ақ олардың дамуы мен білім беру мақсаттарына жетуі үшін жауапкершілікті өз мойнына алуы. Педагогикалық жауапкершілік тек кәсіби міндеттерді орындауды ғана емес, сонымен қатар оқушылардың құқықтары мен мүдделерін құрметтеуді, кәсіптің этикалық нормалары мен лауазымдарын сақтауды, сондай-ақ олардың білімі мен дағдыларын үнемі жетілдіруге дайындықты қамтиды. Педагогикалық жауапкершілік педагог жұмысының барлық аспектілерінде көрінеді - сабаққа дайындалудан және оқыту әдістерін таңдаудан бастап оқушылардың білімі мен мінез-құлқын бағалауға, сондай-ақ білім беру процесінің басқа белгілерімен өзара әрекеттесуге дейін.

Соңғы жылдары Қазақстанда информатика саласындағы мамандардың педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған бірнеше заңнамалық актілер қабылданды. Осындай актілердің бірі – «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне білім және ғылым мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2019 жылғы 4 қаңтардағы Қазақстан Республикасының Заңы. Бұл заңда «Білім туралы» Заңына және білім беру бағдарламалары мен педагогтердің талаптарына қойылатын талаптарды нақтылайтын басқа да заңнамалық актілерге өзгерістер енгізілді. Атап айтқанда, бұл болашақ информатика пәнінің мұғалімдеріне де тікелей қатысты. Сондай-ақ 2018 жылы «ақпараттық және коммуникациялық технологиялар саласындағы білім беру қызметін реттейтін білім беру мекемелерін аккредиттеу және тексеру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 23 ақпандағы қаулысы қабылданды. Қағидаларда педагогикалық зерттеу дағдыларын қоса алғанда, ақпараттық технологиялар саласындағы білім беру

бағдарламаларының мазмұнына қойылатын талаптар қамтылады. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі өз қызметі шеңберінде информатика саласындағы педагог кадрларды даярлау және біліктілік бағдарламаларын, оның ішінде педагогикалық зерттеу дағдыларын дамытуға баса назар аудара отырып, белсенді дамытатынын атап өткен жөн. 2018 жылы «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2018 жылғы 26 желтоқсандағы №227-VI (2021 жылға арналған өзгерістермен) Заңы қабылданды, ол білім беру бағдарламаларына және әртүрлі салаларда, соның ішінде информатика салаларында мамандар даярлауға қойылатын талаптарды белгілейді. Заңға сәйкес педагогикалық қызмет үшін пайдалы құзыреттер мен дағдыларды, оның ішінде педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыруға ерекше назар аударылады. Осылайша, Қазақстанда информатика саласындағы болашақ мамандардың педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыру жөніндегі заңнама білім беру бағдарламалары мен кәсіптеріне қойылатын талаптарды айқындайтын бірқатар қарапайым және Нормативтік іс-қимылдарды қамтиды. Жалпы, Қазақстан Республикасының заңнамасы соңғы жылдары информатика саласындағы болашақ мамандардың педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыруға көп көңіл бөлуде.

Гипотеза: Болашақ информатика мұғалімінің педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған жұмыстар дұрыс ұйымдастырылмайтын болса, ол айтарлықтай мұғалімнің кәсіби деңгейінің жеткіліксіздігіне алып келеді. Оны оқушылардың оқу тиімділігінің айтарлықтай төмендеуіне әсер етеді дейтін болсақ, онда болашақ мұғалімдердің педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптыстыру арқылы кәсіби дайындығы жоғары маманға ие боламыз.

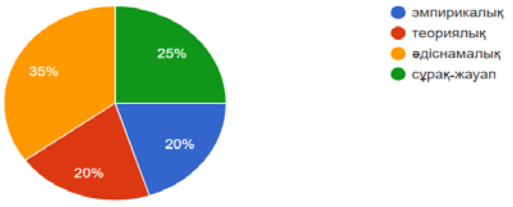
Информатика мұғалімдерінен және болашақ информатика мұғалімдерінен педагогикалық зерттеу дағдыларына байланысты Google Forms арқылы сапалық және сипаттамалық салыстырмалы талдау әдісі қолданыла отырып сауалнама алынып, R бағдарламасы арқылы талдау жасалынды.

Сауалнамаға 43 информатика мұғалімдері мен болашақ информатика мұғалімдері қатысты. Сауалнамаға қатысушылар саны аз болғандықтан зерттеу нәтижесі шектеулі, сондықтан алынған нәтиже аталған жайттың нақты сипатын бере алмауы мүмкін. Сондай-ақ, сауалнамада жауап беруші мұғалімдер мен болашақ информатика мұғалімдерінің аты-жөнінің және жауабының құпиялылығы сақталды.

Деректерді жинау үшін мұғалімдер мен болашақ мұғалімдердің сауалнама тақырыбы туралы ойланып, негізгі сұраққа жауабын нақты алу мақсатында өзге де қосымша сұрақтар қойылып, ғылыми жетекшімен бірнеше рет ақылдасып дайындалды. Сауалнама жалпы саны 10 сұрақты қамтыды.

Зерттеуді жүзеге асыру екі аптаға созылды. Себебі, сауаланамадағы сұрақтар тікелей информатика мұғаліміне және болашақ информатика мұғалімдеріне қатысты болғандықтан жіберілген сілтеме бойынша ойларын нақтылап алуға уақыт кетті. Сонымен қатар, жіберілген сілтемеге бей-жай қарайтын әріптестеріміз де кездесті. Сондықтан да жіберілген сілтемедегі сауалнамаға жауап берушілер саны 43-ті құрады.

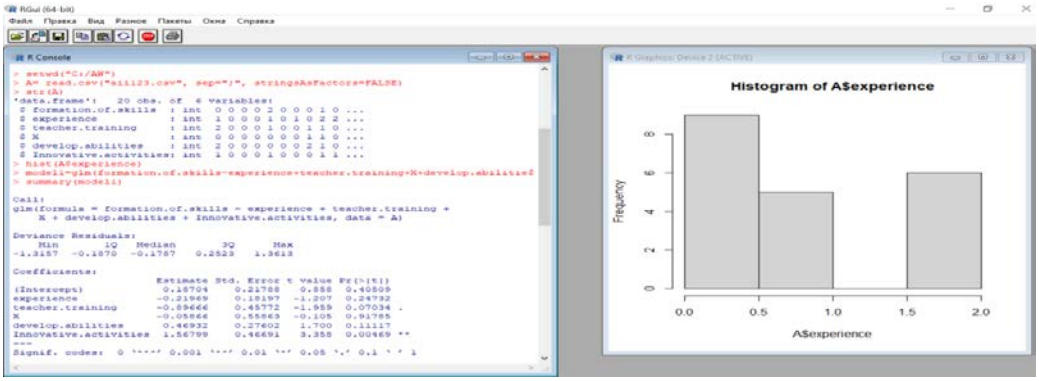
Зерттеу сұрағына жауап қайтарған мұғалімдердің сабақта қолданатын әдіс-тәсілдерінің әртүрлі екенін көруге болады. Эмпирикалық әдісті 20% мұғалім пайдаланатын болса, тағы 20%-ы теориялық әдісті қолданады, ал әдіснамалық әдісті 35%-ы қолданытын болса қалған 25% мұғалім сұрақ-жауап әдісін қолданатынын осы проценттік шкала арқылы білуге болады(1-сурет).

1-сурет. Мұғалімдердің сабақта қолданатын әдіс-тәсілдерінің көрсеткіші

Зерттеу нәтижесі бірінші кезекте мұғалімдердің педагогикалық зерттеу дағдылары бойынша түсініктерінің қалыптасқандығы оны арттыру туралы, сонымен қатар информатика пәні бойынша білім алудың маңыздылығы туралы түсініктерінің бар-жоғын анықтау мақсатында «Информатика пәніне мұғалімнің педагогикалық зерттеу дағдылары қалыптасқаны маңызды ма?», «Зерттеу дағдыларын қалыптастыру ұзақ жылдық тәжірибені талап етеді ме?», «Болашақ информатика мұғалімдерін даярлауды жетілдіру қажет дегенді қолдайсыз ба?» деген сұрақтар қойылды.

Жауаптарды R бағдарламалау ортасына салып талдағанда нәтиже төмендегідей болды (2-сурет):

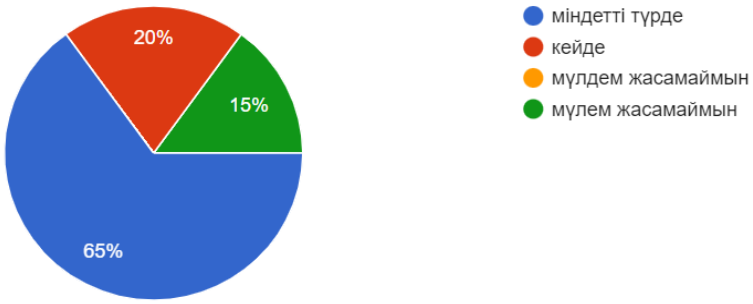

2-сурет. Мұғалімдердің педагогикалық зерттеу дағдылары бойынша түсініктері туралы ақпарат

Егер ақпаратты кесте түрінде берсек:

Сұрақ/жауап	*Ия*	*жоқ*	*аздап*
Информатика пәніне мұғалімнің педагогикалық зерттеу дағдылары қалыптасқаны маңызды ма?	80%	15%	5%
Зерттеу дағдыларын қалыптастыру ұзақ жылдық тәжірибені талап етеді ме?	45%	25%	30%
Болашақ информатика мұғалімдерін даярлауды жетілдіру қажет дегенді қолдайсыз ба?	80%	15%	5%

1-кесте. Мұғалімдердің педагогикалық зерттеу дағдылары бойынша түсініктері туралы ақпарат

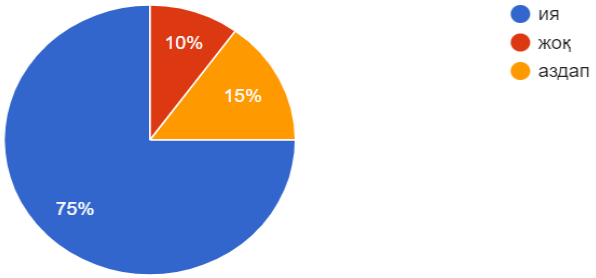
Сонымен қатар мұғалімдер арасында «Сабағыңыз аяқталған соң оқушыларға өткен әдісіңіз бойынша талдау жасайсыз ба?», «Информатика пәнінің білім алуда маңызы бар ма?» деген сұрақтар қойылып, жауаптарына талдау жасалынды. Сауалнамаға қатысушылардың 65%-ы «міндетті түрде жасаймын» десе де, олардың 20%-ының арагідік яғни «кейде» ғана жасайтынын көруге болады. Мұғалімдер арасында тіпті талдауды «мүлдем жасамайтындар» да кездесті. Бұл арқылы кейбір мұғалімдеріміздің өз ісіне селқос қарайтынын аңғаруға болады (3-сурет).

3-сурет. «Сабағыңыз аяқталған соң оқушыларға өткен әдісіңіз бойынша талдау жасайсыз ба?» деген сауалға жауап берушілердің үлесі

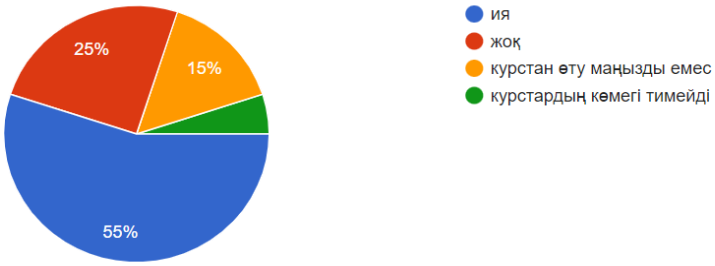
Келесі «Информатика пәнінің білім алуда маңызы бар ма?» деген сұрақ бойынша 90% мұғалімдер маңызы бар десе, 10%-ы маңызы жоқ деген шешімге келген.

Мұғалімдерге «Мұғалімнің оқыту барысында өз дағдыларын қолдануы білім алушылардың білім алу қабілеттерінің дамуына мүмкіндік береді ме?», «Инновациялық қызметті жүзеге асыру үшін мұғалімнің дағдыларын арттыру керек деп есептейсіз бе?» деген сұрақтар да қойылды. Олардың 75%-ы мұғалімнің оқыту барысында өз дағдыларын қолдануы білім алушылардың білім алу қабілеттерінің дамуына «мүмкіндік береді» деп жауап қайтарса, 10% мұғалімнің «мүмкіндік бермейді» деген жауапты таңдағанын байқауға болады. Сонымен қатар, 15%-ы «аздап қана мүмкіндік береді» деп есептейді (4-сурет).

4-сурет. «Мұғалімнің оқыту барысында өз дағдыларын қолдануы білім алушылардың білім алу қабілеттерінің дамуына мүмкіндік береді ме?» деген сұрақтың проценттік шкаласы

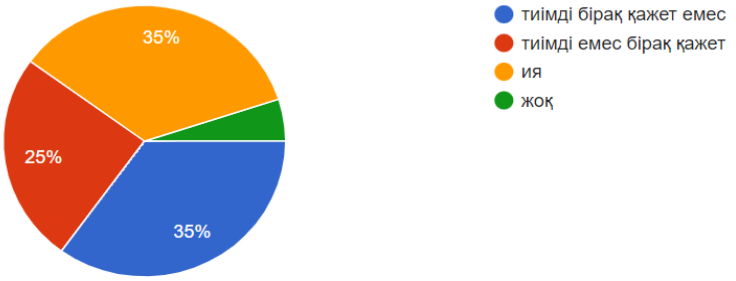
Сауалнама ішінде «Мұғалімдерді педагогтік шеберлікке үйретуге арналған курстармен таныссыз ба?», «Педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыру тиімді және қажетті деп ойлайсыз ба?» деген сұрақтар да кездесті. «Мұғалімдерді педагогтік шеберлікке үйретуге арналған курстармен таныссыз ба?» деген сұраққа 55%-ы «ия, таныспын» десе, 25%-ы «жоқ таныс емеспін» деп жауап қайтарды және 15%-ы «курстан өту маңызды емес» деп 5%-ы «курстардың көмегі тимейді» деген тұжырымға келген(5-сурет).

5-сурет. Мұғалімдердің «Мұғалімдерді педагогтік шеберлікке үйретуге арналған курстармен таныссыз ба?» сауалына жауаптары

Келесі «Педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыру тиімді және қажетті деп

ойлайсыз ба?» деген сұраққа 35%-ы «тиімді бірақ қажет емес», 25%-ы «тиімді емес бірақ қажет» деген жауаптарды таңдаса, қалған 35%-ы «ия, қажет және тиімді» және 5%-ы «жоқ, қажет емес және тиімді емес» деп жауап бергенін көруге болады (6-сурет).

6-сурет. «Педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыру тиімді және қажетті деп ойлайсыз ба?» сұрағына берген жауаптары

Зерттеу нәтижесінен болашақ информатика мұғалімінің педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыру туралы 43 информатика пәні мұғалімдері мен болашақ информаткиа пәні мұғалімдерінен сауалнама алынып, R бағдарламасы арқылы талдау жасалынды. Зерттеу нәтижесі бойынша болашақ информатика мұғалімінің педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыру туралы мұғалімдердің көзқарастары анықталды. Зерттеу барысында мұғалімдердің барлығы (100%) сабақ барысында әдістерді қолданатыны белгілі болды. Алайда әртүрлі әдісті қолданады. Мәселен эмпирикалық әдісті 20% мұғалім пайдаланатын болса, тағы 20%-ы теориялық әдісті қолданады, ал әдіснамалық әдісті 35%-ы қолданытын болса қалған 25% мұғалім сұрақ-жауап әдісін қолданатыны белгілі болды. Қолданған әдістері бойынша біршама мұғалімдер (20%) сабақтан кейін өзі үшін кейде ғана талдау жасаса, ал кейбір мұғалімдердің (15%) мүлдем талдау жасамайтыны анықталды. Осылайша мұғалім өз-өзіне ұзақ уақыт есеп бермей, талдау жасамайтын болса педагогикалық кәсіби құзыреттілігі мен шеберлігінің жеткіліксіздігіне алып келеді. Ал ол өз кезегінде оқушыларды оқыту тиімділігінің айтарлықтай төмендеуіне әсер етеді. Осы себептен де, мұғалімдердің басым көпшілігі (80%) информатика пәніне мұғалімнің педагогикалық зерттеу дағдылары қалыптасқаны маңызды деп есептейді. Сонымен қатар, алынған сауалнама нәтижесі бойынша мұғалімнің оқыту барысында өз дағдыларын қолдануы білім алушылардың білім алу қабілеттерінің дамуына мүмкіндік береді (75%) дейді. Сонымен қатар, мұғалімдерді арнайы курстарда білімін жетілдіргеннен кейін ғана олардың педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыруын жеткілікті деңгейде меңгеріп, мұғалімнің өз ісіне деген қызығушылықтары мен жауапкершіліктері артады деген тұжырым жасалды.

Қорытындылай келе, педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыру болашақ информатика мұғалімі үшін маңызды екені белгілі болды. Бұл дағдылар мұғалімдерге оқытудың жаңа әдістері мен технологияларын қолдануға және қолдануға, олардың әдістерінің тиімділігін талдауға және бағалауға, сондай-ақ кәсіби құзыреттілігін дамытуға мүмкіндік береді.

Технология үнемі дамып, жаңарып отыратын кең ақпараттық қоғамда информатика мұғалімдері өздерінің дағдылары мен білімдерін үнемі жетілдіріп отыруы керек. Педагогикалық зерттеу дағдылары оларға білім беру және ақпараттық технологиялар саласындағы соңғы жаңалықтардан хабардар болуға, сондай-ақ оларды іс жүзінде тиімді қолдануға мүмкіндік береді. Осылайша, педагогикалық зерттеу дағдыларын қалыптастыру информатика саласында кәсіби қажеттілік және жалпы білім беру сапасына көбірек көңіл бөлу болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Bilimdinews.kz сайты: Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі: Нәтижеге бағытталған білім беру негізі, (05.09.2020) URL:https://bilimdinews.kz/?p=117049(оқылым күні: 12.03.2023)

2. URL:http://testent.ru/publ/specialnosti_bakalavriata/obrazovanie/informatika/12-1-0-395

3. URL:https://socratify.net/quotes/kitaiskie-poslovitsy-i-pogovorki/49495
4. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы №249 қаулысы бойынша «Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы», (қаралым күні: 25.04.2023)
5. Kk.warbletoncouncil.org сайты: Джон Дьюи өмірбаяны, теориялары мен үлестері, URL: https://kk.warbletoncouncil.org/john-dewey-16157
6. Нұргүл Мырзашқызы Сулекина «Заманауи сабақ – тиімді сабақ» мақаласы (оқылым күні: 02.04.2023)
7. URL: https://pedagogika.org/index/issledovanija_v_pedagogike/0-30(оқылым күні: 17.05.2023)
8. Жүсіпова Ж.А . Педагогикалық шеберлік. //Алматы, 2011
9. О.С. Ахметова, М.Ф. Ирисбаева Болашақ информатика мұғалімдерінде кәсіби құзыреттіліктің қалыптасуы // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің ХАБАРШЫСЫ, «Физика-математика ғылымдары» сериясы, No3(63), 2018 – 327 б.
10. Құдайбергенова К. Құзырлылық — тұлға дамуының сапалық критерийі: Ғыл.-практ. конф. материалдары. —Алматы, 2008. — 9–11-б.
11. Тұрғынбаева Б. // Бастауыш мектеп. — 2005. — № 3. — 3–5-б.
12. Таубаева Ш.Т., Барсай Б.Т., Оспанова Б.Ә. // Білім әлемінде. — 2013. — № 3. — 3–5-б.
13. Вейдт В. П. Профессиональное мастерство учителя: толкование понятия // Научнометодический электронный журнал «Калининградский вестник образования». — 2019. — № 3 (сентябрь). — С. 13-23. — URL: https://koirojournal.ru/realises/%20g2019/30sept2019/kvo302/
14. Fiona Hallett and Margaret K. Merga. The Love of Learning: A Study of the Emotional Labor of Teaching // journal «Education Sciences» — 2021.

ИНФОРМАТИКА ПӘНІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ БІЛІКТІЛІГІН БАҒАЛАУ

Симтикбаева А.Т.[1], Шахан А.Е. [2]
[1]№152 Мектеп-гимназия, Алматы қ., Қазақстан
[2]Магистр, №76 ЖББМ, Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Информатика саласының заман ағымына сай дамуы мен өркендеуі үшін, пән мұғалімдердің кәсіби біліктілін үздіксіз дамыту маңызды фактор болып табылады. Мақалада «Информатика пәні мұғалімінің кәсіби біліктілігінің моделі» көрсетілген. Жасалған модельге сәйкес информатика пәні мұғалімінің кәсіби біліктілігін бағалау оның ғылыми-теориялық білімін, әдістемелік біліктілігін сонымен қатар психологиялық және педагогикалық біліктілігін бағалауды қажет ететіндігі көрсетілген.

Аннотация: Для современного развития и процветания информатики важным фактором является непрерывное развитие профессиональной квалификации учителей-предметников. В статье представлена «Модель профессиональной квалификации учителя информатики». Показано, что оценка профессиональной квалификации учителя информатики в соответствии с разработанной моделью требует оценки его научно-теоретических знаний, методической квалификации, а также психолого-педагогической квалификации.

Abstract: For the modern development and prosperity of the computer science industry, the continuous development of professional skills of subject teachers is an important factor. The article presents the"Model of professional qualification of a computer science teacher". It is shown that the assessment of the professional qualifications of a computer science teacher in accordance with the developed model requires an assessment of his scientific and theoretical knowledge, methodological qualifications, as well as psychological and pedagogical qualifications.

Бүгінде білім беру жүйесінің дамуы мен өркендеуі үшін мұғалімдердің кәсіптік біліктілігінің маңызы өте жоғары. Мұғалімнің құзыреттілігі білім алушылардың сапалы білім алуына қол жеткізудің маңызды аспектісі болып табылады. ҚР "Кәсіптік біліктілік туралы" Заңының жобасына сәйкес біліктілікті анықтау мен бағалау азаматтарды біліктілік деңгейін арттыруға және дағдылар мен құзыреттерді, әсіресе цифрлық дағдыларды дамытуға ынталандыру; кәсіби біліктілікті тануға бірыңғай түсінік пен көзқарасты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Ұлттық біліктілік жүйесі енгізілді. Білім берудің 8 деңгейі ұсынылған

Ұлттық біліктілік шеңбері бекітілді. Салалық біліктілік шеңбері жаңартылды және белгілі бір кәсіптің білімі мен дағдыларын айқындайтын 623 кәсіби стандарт бекітілді[1].

Мұғалімдердің кәсіби қызметке дайындығы, мамандарды даярлау сапасын бағалау ретінде және білім берудің жаңа парадигмасында «кәсіби құзыреттілік» ұғымының тұжырымдалуына әкелді. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі педагогикалық функционалдық-әрекеттік компонентті сипаттайтын негізгі және арнайы құзыреттердің жиынтығын құрайды. Педагогикалық іс-әрекеттің өзі көп қырлы, мұғалім әр түрлі қызмет түрлерінің субъектісі ретінде әрекет етеді: тәрбиеші, пән маманы, әдіскер, ұйымдастырушы, зерттеуші. Сонымен қатар бүгінгі күнде мұғалім креативті, цифрлық құзыреттілігі жоғары, инновацияларға бейім болу керек. Қазіргі заманғы педагогикалық оқыту технологиялары, кәсіби өсу және ұтқырлық қабілеті, педагогикалық қасиеттерін дамыту басты назарда болу керек.

Болашақ информатика мұғалімінің кәсіби дайындығы информатиканы оқыту пәні, әдістемесі бойынша кәсіби білімді ғана емес, сонымен қатар оларды қазіргі заманғы білім беру жүйесінің, ғылым мен техниканың, қоғамның сұраныстарының дамуына сәйкес болашақ кәсіби қызметте қолдана білуді де ескеруі керек[2].

Бүгінде цифрландыру үрдісі жан жақты дамып, жаңашылдықтар ашылып отырған уақытта информатика пәні мұғалімдері үшін үнемі кәсіби құзыреттілік пен біліктілікті дамытып отыру маңызды. Информатика пәні мұғалімінің кәсіби біліктілігін бағалау оның ғылыми-теориялық білімін, әдістемелік біліктілігін сонымен қатар психологиялық және педагогикалық біліктілігін бағалауды қамту керек. Информатика пәні үшін кәсіби құзыреттілікті бағалауда теориялық білім мен практикалық білімді қатар алу керек. Себебі теориялық білімді практика жүзінде қорытындылау информатика пәнінде маңызды болып есептеледі.

Мұғалімнің кәсіби біліктілігі – бұл педагогикалық іс-әрекеттің дайындығының негізі, оның шығармашылық сипаты мен жеке дамуын қамтамасыз етеді. Информатика пәні мұғалімінің кәсіби біліктілігінің моделі (1-суретте) ұсынылған. Жасалған модель бойынша біліктілік мұғалімнің ғылыми-теориялық білімі анықталады: пәндік білім, білік және дағды базасын қамтиды,бұл оның практикалық жұмысқа дайындығын анықтайды. Мұғалімнің психологиялық-педагогикалық дайындығы анықталады: оның іс-әрекетінің мотивациясы танымға деген қызығушылықтың тұрақтылығы мен тереңдігі; оның тұлға ретіндегі гуманистік ұстанымы; нновациялық педагогикалық ойлау. Мұғалімнің біліктілігінің әдістемелік біліктілігі білім беруде интеграциялық және іргелі позицияны алады.Оның педагогикалық қызметке дайындығы негізінен білім беру қызметін жүзеге асыру механизмі туралы білімнің, дағдылардың және әдістер мен тәсілдердің кең спектрімен анықталады.

1-сурет. Информатика пәні мұғалімінің кәсіби біліктілігінің моделі

Әдістемелік құзыреттілікті қалыптастыру ғылыми-теориялық және психологиялық-педагогикалық құзыреттілік саласындағы білім мен дағдыларға негізделгенін атап өткен жөн. Информатика саласында жеткілікті дайындық деңгейіне ие болмай, мұғалім әдістемелік мәселелерді тиімді шеше алмайды. Мысалы, оқу процесін жобалау оқу мазмұнын талдаудан, физикалық материалдың көлемі мен деңгейін анықтаудан басталады, оны кез-келген оқу процесін ұйымдастырған кезде оқушылар игеруі керек. Ғылыми-теориялық дайындығы төмен мұғалім игерілетін мазмұн бойынша оқулық параграфының мәтінін ғана түсінеді. Ғылыми-теориялық құзыреттіліктің жоғары деңгейі бар мұғалім зерттелетін мазмұнның теория құрылымындағы орнын түсінеді, осыған сүйене отырып, тақырыптың құрамындағы осы сабақтың орнын қайта анықтайды, сабақ түрін анықтайды; себеп-салдарлық байланыстарды бөліп көрсетеді, тақырыптың логикасын оның жеке бөліктерінің өзара байланысында ашады. Танымдық іс-әрекеттегі оқушылардың деңгейіне сәйкес келетін оқыту әдістерін таңдағанда, зерттелетін материалдың күрделілігін бағалау қажет. Информатиканы оқытудың нақты әдістері мен әдістері саласындағы мұғалімнің әдістемелік дағдылары ғылыми-теориялық дайындыққа негізделген. Психологиялық-педагогикалық құзыреттілік саласында білімі мен дағдылары жоқ мұғалім оқу процесін құра және ұйымдастыра алмайды, әр оқушының дамуына бағытталған, оқытуды саралауды жүзеге асыра алмайды, өз қызметінің деңгейін бағалай алмайды. Егер мұғалімнің белгілі бір шығармашылық әлеуеті болса, онда ол үлгі бойынша оқу жобаларын жасау арқылы жұмыс істей алмауы мүмкін. Дәл осы сәтте ол өзінің білімін көрсету үшін практикалық және танымдық қызметпен айналысқанда мұғалімнің әдістемелік мәдениеті жаңа қырынан қалыптаса бастайды.

Мұғалімдердің әдістемелік қызметі– ғылыми зерттеудің жаңа әдістері мен құралдарын алуға бағытталған арнайы - ғылыми қызмет ретінде жүзеге асырылады. Әдістемелік құзыреттілік-бұл мұғалімнің дидактикалық, ұйымдастырушылық, аналитикалық қабілеттерімен қамтамасыз етілетін кәсіби білімнің, дағдылардың, жеке қасиеттердің құрылымы. Бұл информатиканы оқыту процесін құру бойынша, оның ішінде қолдану арқылы

білім мен дағдылардың кеңейтілген жүйесі . Болашақ информатика мұғалімінің әдістемелік құзыреттілігінің құрылымына информатиканы оқытудың теориясы мен әдістемесін білу және оқу процесін жобалау қабілеті, сонымен бірге ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану мүмкіндігі, сондай-ақ осы технологияларды мектептің білім беру процесіне енгізуге дайындық кіруі керек. Соңғы жылдары білім беру секторында мұғалімдердің білім беру мазмұнын цифрлық білім беру ресурстарын қолдану қажеттілігіне назар аудара отырып әзірлеу қажеттілігі көрінеді. Сондай-ақ цифрлық білім беру ресурстарын әзірлеу саласындағы педагогикалық зерттеулерге қызығушылық артып келеді.

Информатика және АКТ мұғалімінің кәсіби құзыреттілігінде келесі компоненттерді бөліп көрсетуді ұсынады[3]:

1. пәндік компонент;
2. әдістемелік компонент;
3. Акт-компонент.

Информатика пәні – үздіксіз білім алуды, бір орында тұрмауды талап ететін пән. Себебі ақпарттық цифрлы заманда үдерістердің қарқынды дамуы әрдайым үздіксіз білім алуды, өз біліміңді, біліктілігінді дамытуды, әрдайым ізденісте жүруді талап етеді. Сондықтан информатика пәні мұғалімдерінің біліктілігін көтеру өте маңызды.

Информатика пәні мұғалімдерінің біліктілігін бағалаудағы ерекшеліктерге: ғылыми және теориялық біліктілікті анықтау яғни пәндік білімін анықтау, кәсіби педогогикалық әдістемелік біліктілігін анықтау, педагогикалық және психологиялық даярлығын анықтау жатады. Ғылыми және теориялық білімін «Информатика» пәні аясындағы пәндік тапсырмалар қамту арқылы анықтау қарастырылу керек. Ал әдістемелік компонент сабақта әдіс тәсілдерді қолдану, ол әдістерді цифрлық ресурстармен байланыстыру арқылы сабақ беру үлгілерін қамту керек. Психологиялық және педагогикалық біліктілікті: әртүрлі педагогикалық және педагогикалық жағдаяттарды мысалға келтіру арқылы, педагогикалық шеберлікті көрсетуін анықтау арқылы көрсету.

Мұғалім жұмысының тиімділігін зерттеудің ең танымал моделі-мұғалім В. Д. Шадриковтың құзыреттілігін бағалау моделі [4]. Автор алты негізгі құзыреттілікті анықтайды:

1) жеке қасиеттер саласындағы құзыреттілік;
2) педагогикалық қызметтің мақсаттары мен міндеттерін қоюдағы құзыреттілік;
3) білім алушыларды ынталандырудағы құзыреттілік;
4) өзге де, дидактикалық материалдардың ақпараттық негізін қамтамасыз етудегі және педагогикалық шешімдер қабылдаудағы құзыреттілік;
5) педагогикалық қызметті ұйымдастырудағы құзыреттілік.

Автор ұсынған модель ұсынылған деңгейге сәйкестікті немесе сәйкессіздікті кәсіби бағалау үшін маңызды сипаттамалық сипатқа ие.

Қорытындылай келе, информатика мұғалімдерінің пәндік және әдістемелік құзыреттіліктерінің қалыптасу деңгейін зерттеу, біліктілігін бағалау бір жағынан, кәсіби қызметін, өзін-өзі тәрбиелеу және одан әрі біліктілігін арттыру шеңберінде педагогикалық шеберлікті арттырудың жеке траекториясын жобалайды. Мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыру жүйесі бір арнаға тоғысады – мұғалім білім беру мазмұнын жүзеге асыруға қажетті барлық біліммен және дағдылармен, цифрлы заманауи ресурстармен қамтамасыз етіліп, оған үнемі әдістемелік қолдау көрсетілуі қажет. Білім беру саласының табысқа жетудің бір жолы – мұғалімдердің күнделікті жұмысын тұрақты түрде жақсартып отыруға қол жеткізу. Бұл үшін мұғалімдер кәсіби дамуына уақыт арнап, күш-қуа жұмсап, әдістемелік цифрлы ресурстарды қолдану аясын кеңейтіп, үнемі талпыныс пен ізденісте болуы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Сағымбаева А. Е. Болашақ информатика мұғалімдерін оқушылардың білімін бақылау мен бағалауға дайындаудың теориялық-әдістемелік негіздері: Алматы, 2010ж
2. Кәсіптік біліктілік туралы Қазақстан Республикасы Заңы 2023 жылғы 4 шілдедегі № 14-VIII ҚРЗ. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2300000014

3. Кручинина Галина Александровна, Акимова Ирина Викторовна Формирование профессиональной компетентности бакалавров педагогических специальностей профиля «Информатика» // Вестник ННГУ. 2013. №1-1. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-professionalnoy-kompetentnosti-bakalavrov-pedagogicheskih-spetsialnostey-profilya-informatika (дата обращения: 18.10.2023).
4. Шадриков В.Д., Кузнецова И.В. Экспертная оценка педагогической деятельности учителя // Справочник заместителя директора школы. 2012. № 11. С.70–92.

ОҚУШЫЛАРҒА ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ОРТАНЫ ПАЙДАЛАНЫП ҮЙРЕТУШІ ОЙЫНДАР ЖАСАУДЫ ОҚЫТУ

Сағымбаева А.Е.
п.ғ.д., профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан
Ниетбаева Н.А.
аға оқытушы, М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз қ., Қазақстан

Андатпа: Қазіргі әлемде информатика мен компьютерлік дағдылар жеке және кәсіби даму үшін маңызды бола түсуде, ал оқыту ойындарын құруды үйрену оқушыларды программалауға тартудың креативті тәсілдерінің бірі болып табылады. Бұл мақаланың мақсаты-оқушыларға үйретуші ойындарды құру дағдыларын игеруге көмектесетін тиімді оқыту әдістері мен құралдарын зерттеу. Бұл оқушыларға шығармашылық және компьютерлік дағдыларын жақсартуға көмектеседі.

Аннотация: В современном мире информатика и компьютерные навыки становятся все более важными для личного и профессионального развития, а обучение созданию обучающих игр является одним из творческих способов вовлечения учащихся в программирование. Цель этой статьи - изучить эффективные методы и инструменты обучения, которые помогут учащимся овладеть навыками создания обучающих игр. Это помогает учащимся улучшить свои творческие и компьютерные навыки.

Abstract: In the modern world, computer science and computer skills are becoming increasingly important for personal and professional development, and learning to create educational games is one of the creative ways to involve students in Programming. The purpose of this article is to explore effective teaching methods and tools that will help students master the skills of creating educational games. This helps students improve their creative and computer skills.

Қосымша білім беру жағдайында информатика пәні көлемінің шектеулігіне байланысты мектеп курсына енгізілмеген курстарды оқыту кең таралған. Программалау, компьютерлік графика, 3D модельдеу және визуальдау, компьютерлік ойындарды жасау, соның ішінде үйретуші ойындарды жасауға бағытталған курстарды айтуға болады.

Сонымен қатар қазіргі уақытта қосымша білім беру жүйесінде оқыту ойындарын программалауға оқыту тәжірибесі баршылық. Қосымша білім беру жағдайында информатика пәні бойынша дамытушы ойындарды оқыту тәжірибесі оқу бағдарламасының нақты мақсаттары мен міндеттеріне, оқушылардың жас ерекшеліктері мен қабілеттеріне қарай оқытудың әртүрлі тәсілдер мен әдістерін қарастыруды қажет етеді.

Информатикадан қосымша білім беру жағдайында үйретуші ойындарды жасау оқушылардың программалау дағдыларын дамытудың қызықты және тиімді әдісі болып табылады [1].

Информатикадан қосымша білім беру жағдайында оқушылардың программалау дағдыларын қалыптастыруда үйретуші ойындарды пайдаланудың мақсаты - оқушыларды оқу үдерісіне тарту және интербелсенді ортада жаңа ұғымдар мен дағдыларды, жаңа тұжырымдар мен дағдыларды меңгеруге көмектесу. Ойындардың мазмұны оқу бағдарламасымен және курс немесе пән бойынша оқу мақсаттарымен келісілуі керек.

Компьютерлік ойындар құру негізінде программалауды оқытудың мақсаттары:

- жеке компьютерлік ойын жасау;

- программалау тілін үйрену;
- ойын жасау технологиясын меңгеру;
- өзінің сюжеті мен дизайнында өзін-өзі көрсету;
- нәтижелерді көрсету;
- ойын жасау үдерісінен рахаттанып, ләззат алу;
- қарым-қатынас, бірлескен жұмысты іске асыру болып табылады.

Интербелсенді орта – оқушыларға қоршаған ортамен, нысанмен және басқа да оқушылармен өзара іс-әрекет жасау арқылы өз білімдерін құруға мүмкіндік беретін орта. Интербелсенді орта арқылы дайындалған үйретуші ойындар оқушыларды мәселелерді шешудің әртүрлі стратегияларын зерттеуге және тәжірибе жасауға көмектесетін орта құруға бағытталады.

Интербелсенді ортаны пайдаланып үйретуші ойындарды әзірлеу және ұйымдастыру үшін мына әдістерді пайдаланған жөн:

Проблемалық-бағдарланған оқыту: оқушылар жаңа тұжырымдамалар мен дағдыларды меңгеру үшін ойында қойылатын міндеттер мен мәселелерді шешеді.

Жобалар негізінде оқыту: оқушылар жобамен немесе ойындағы тапсырмамен жұмыс істейді, оны орындау үшін өз білімдері мен дағдыларын қолданады.

Бірлескен оқыту: оқушылар командалық жұмыс пен қарым-қатынасты ынталандыра отырып, ойындағы тапсырмалар мен міндеттерді орындау үшін бірге жұмыс істейді.

Ойын арқылы оқыту: оқушылар белгілі бір ұғымдарды меңгеру және программалау дағдыларын қалыптастыру үшін арнайы дайындалған ойын ойнайды [2].

Сыныпта үйретуші ойындарды пайдалануды ұйымдастыру үшін мұғалімдер ойындардың қашан өткізілетіні туралы кесте немесе жоспар жасай алады, оқушыларға рөлдерді немесе міндеттерді тағайындай алады, сондай-ақ қажеттілігіне қарай басшылық пен қолдауды қамтамасыз ете алады. Сонымен қатар, ойындарды қалай ойнау керектігі туралы нақты ережелер және оқушылардың үлгерімін бақылау үшін тұрақты кері байланыс пен бағалауды қамтамасыз ету пайдалы болуы мүмкін.

Оқушыларды интербелсенді ортаны пайдаланып, үйретуші ойындарды әзірлеуге үйретудің негізгі мақсаты оларға жаңа түсініктер мен дағдыларды көңілді және қызықты түрде меңгеруге көмектесу болып табылады. Оқушылар өздерінің жеке ойындарын әзірлеп және жасай отырып, алған білімдері мен дағдыларын практикалық, нақты контексте қолдана алады және өздері үйренетін нәрселерді практикалық қолдануда көре алады.

Оқушыларды интербелсенді ортаны пайдаланып үйретуші ойындарды әзірлеуге үйрету арқылы қол жеткізуге болатын бірнеше қосымша мақсаттарға:

1. Мәселелерді шешу және сыни ойлау дағдыларын дамыту: оқушылар тиімді білім беру ойындарын жобалау және әзірлеу үшін шығармашылық және сыни тұрғыдан ойлауы тиіс.

2. *Командалық жұмыс пен ынтымақтастық дағдыларын жақсарту:* оқушылар топтарда командалық жұмыс пен қарым-қатынас дағдыларын дамытуға көмектесетін оқыту ойындарын құру бойынша жұмыс істей алады.

3. *Цифрлық сауаттылықты және компьютерлік дағдыларды арттыру:* Оқушылар цифрлық сауаттылық дағдыларын дамытуға көмектесетін үйретуші ойындарды жобалау және әзірлеу үшін бірқатар технологиялық құралдар мен бағдарламалық қамтамасыз етуді пайдалануы тиіс.

4. *Шығармашылық пен инновацияларды көтермелеу:* Өзіндік білім беру ойындарын әзірлей және жасай отырып, оқушылар шығармашылық көзқарас танытуға және стандартты емес ойлауға мүмкіндік алады.

5. *Өзін-өзі реттеу және уақытты басқару дағдыларын жақсарту:* оқушылар өз уақытын тиімді басқаруы және білім беру ойындарымен жұмыс істеу кезінде ұйымшылдығын сақтауы тиіс.

Жалпы оқушыларды интербелсенді ортаны пайдаланып үйретуші ойындарды әзірлеуге үйрету бірқатар маңызды дағдылар мен білімдерді дамытуға көмектесетін құнды әрі пайдалы тәжірибе болып табылады [3].

Оқушылардың информатиканы оқу мотивациясын арттыруға қабілетті тәсілдердің салыстырмалы сипаты

Тәсіл	**Сипаттама**	**Мысалдар**
Практикалық оқыту	Оқушыларға технология лармен өзара іс-қимыл жасауға және практикалық жобалар арқылы оқитын -дарын қолдануға мүмкіндік беру.	Кодтау мәселелерді, ойын дизайны, робототехника, қосымшаларды әзірлеу
Геймификация	Ойын элементтерін ойын емес контекстерде тарту мен ынталандыруды арттыру үшін пайдалану.	Оқушылар балл мен белгі табатын программалау бойынша міндеттер үшін ойын ортасын құру.
Дербестендіру	Оқыту үдерісін оқушының жеке қажеттіліктері мен мүдделеріне бейімдеу.	Оқушыларға алдыңғы білімдері мен мүдделе-ріне негізделген әртүрлі оқыту жолдарын ұсыну.
Ынтымақтастық	Ортақ мақсатқа жету үшін басқалармен жұмыс.	Жобалармен бірлесіп жұмыс істеу және топтағы мәселелерді шешу
Нақты әлемдегі өзектілік	Информатика тұжырымда-маларын нақты қосымша-лармен және мәселелермен қосу.	Қауымдастық мәселесін шешу үшін қолданбаны әзірлеу сияқты нақты мәселелерді шешу үшін информатиканы пайдалану.

Интерактивті ортаны пайдаланып оқушыларға ойындарды әзірлеуді оқытудың мазмұны бағдарламаның нақты мақсаттары мен міндеттеріне, оқушылардың жас ерекшеліктеріне және қабілет деңгейлеріне байланысты болады.

Дегенмен, жалпы тақырыптарға мыналар жатады:

- Ойын дизайнының принциптері: оқушылар ойын дизайнының принциптері, мысалы, ойыншыларды тарту, тепе-теңдік және прогресс және тиімді оқу ойындарын жасау үшін осы принциптерді қалай қолдану керектігі туралы біле алады.

-Ойын әзірлеу құралдары мен программалық қамтамасыз ету: оқушылар оқу ойындарын жобалау және әзірлеу үшін ойын қозғалтқыштары немесе программалау тілдері сияқты әртүрлі құралдар мен программалық құралды пайдалануды үйрене алады.

- Ойын механикасы және ойын үдерісі: оқушылар әртүрлі ойын механикасы туралы біле алады және оларды ойыншылар үшін қызықты ойын үдерісін және тапсырмалар жасау үшін қалай пайдалану керектігі туралы біле алады.

- Ойын эстетикасы және визуалды дизайн: оқушылар ойындардағы визуалды дизайнның маңыздылығын және визуалды тартымды графика мен пайдаланушы интерфейстерін қалай жасау керектігін біледі.

- Ойындарды тестілеу және бағалау: оқушылар ойыншылардың тиімді және тартымды екендігіне көз жеткізу үшін білім беру ойындарын қалай тексеруге және бағалауға болатындығын біле алады.

Жалпы интербелсенді ортаны пайдаланып оқушыларға үйретуші ойындарды жасауға үйретудің мазмұны оқушыларға тиімді және қызықты оқу ойындарын құру үшін қажетті дағдылар мен білімді дамытуға көмектесуге бағытталуы керек [4].

Информатикадан қосымша білім беру жағдайында интербелсенді ортаны пайдаланып үйретуші ойындарды құру оқушылар үшін қызықты және танымдық тәжірибе болуы мүмкін, дағдыларды қалыптастыру үшін әртүрлі құралдар мен әдістерді қолдануға болады:

Scratch - бұл балалар мен программалауды жаңадан бастаған программалаушыларды оқытуға арналған ақысыз визуалды программалау ортасы. Бұл мәтіндік программалау тілдерін білместен интерактивті ойындар, анимациялар және мультимедиялық жобалар жасауға мүмкіндік береді.

Unity - бұл 2D және 3D ойындарын жасауға арналған қуатты қозғалтқыш. Бұл жоғарғы сынып оқушыларына арналған және ойын дамытудың бай мүмкіндіктеріне ие.

GDevelop - кодтауды қажет етпестен 2D ойындарын құрудың тағы бір құралы. Бұл жаңадан бастаған әзірлеушілер үшін өте ыңғайлы.

Quandary - жүрісті таңдаумен тапсырмаларды жобалауға арналған сервис. Ортадағы жұмыс белгілі бір тақырып бойынша интерактивті зерттеу түрінде ұйымдастырылады.

RibbonHero - жаңа таспа интерфейсінде қол жетімді құралдарды пайдаланушыларды оқыту үшін Microsoft Office кеңсе пакетіне тегін қондырма.

Game Marker – 2D ойындарын құрастыруға арналған программа. Код жолдарының орнына ойын кейіпкерлерінің дайын әрекеттері қойылады. Қолданушы тек ойын объектілерін құрып, оларды екі өлшемді спрайттармен немесе анимациялармен қамтамасыз етеді, ал қалған объектілер арасындағы байланысу ережесін құру, объектілерді дәрежесі бойынша орнату, графика және анимацияны «Game Marker» программасында өзге программаларды қолданбай да құрастыруға болады.

3D Rad – 3D ойындарын құруға арналған программалар. 3D ойын қозғалтқыштарының ішіндегі ең арзан нұсқасы. Программаны тегін пайдалануға болады. Бұл көбінесе жарыс ойындарын құрастырғанда қолданылады. Программа қарапайым және түсінікті интерфейсімен ерекшеленеді.

Unity 3D - ойын құруға қажеттінің барлығын қамтитын кешенді құрал. Unity 3D пакеті DirectX және Open GL мүмкіндіктерін толық пайдаланатын графикалық қозғалтқыш, 3D моделінің кірістірілген редакторы, шейдерлер, көлеңкелер, ландшафтар, дыбыстарды құру және өңдеуге арналған жеке программмалар, сондай - ақ скриптердің бай кітапханасын қамтиды [5].

Интербелсенді орталар мен ойын жасау құралдары оқушылар үшін программалауды үйренуді қолжетімді және қызықты етеді. Оқушылардың шығармашылығы мен тәуелсіздігін ынталандыру программалау дағдылары мен ойын дизайнын дамытуға ықпал етуі мүмкін.

Қорытындылай келе, үйретуші ойындарды әзірлеуде интербелсенді ортаны пайдалана отырып оқыту әдістері мен құралдары қосымша білім беру жағдайында информатиканы оқытудың тиімді құралдарын ұсынады. Олар материалды тереңірек және қызықты игеруге және оқушылардың әртүрлі дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Сагимбаева А.Е., Ниетбаева Н.А. Роль игровых технологий в обучении школьников программированию. Материалы III Международной научной конференции«Информатизация образования и методика электронного обучения».–Красноярск: СФУ. -2019.-С. 291-296

2. Шабалина, О.А. Компьютерные игры как средство обучения разработчиков программного обеспечения [Текст]: монография / О. А. Шабалина, П. Н. Воробкалов, А. В. Катаев ; М-во образования и науки Российской Федерации, Волгоградский гос. Технический ун-т. - Волгоград :2011.

3. Никитин П.В., Горохова Р.И., Зайков А.С. Применение компьютерных игр как фактор повышения качества обучения информатике// Образовательные технологии и общество. – 2015. - No3.- с. 397-409

4. Жемчужников Д.Г. Разработка динамических игр как средства обучения программированию// Вестник Московского городского педагогического университета. Серия: Информатика и информатизация образования. – 2010. – № 2. – С. 49-51.

5. Сағымбаева А.Е., Ниетбаева Н.А. Компьютерлік оқыту ойындарын жасау орталарына талдау. Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршы. «Физика математика» сериясы. –Алматы.-2019. –№2 (66). –Б. 265-270.

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ ҚҰНДЫЛЫҚҚА БАҒДАРЛАНҒАН ТӘСІЛДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ

Сванова А.А.
Бастауыш сынып мұғалімі, Ә.Бөкейханов атындағы орта мектебі
Жамбыл облысы, Қазақстан

Андатпа: Мақалада жеке тұлғаның цифрлық сауаттылығын дамытуға бағытталған модельдерді әзірлеуге ерекше назар аударылады. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану саласындағы түрлі міндеттерді шешу қабілеті: ақпаратты іздеу және алмасу, сұрақтарға жауап беру, басқа адамдармен өзара іс-қимыл жасау және компьютерлік бағдарламалау сияқты цифрлық технологиялар арқылы контентті пайдалану және құру.

Аннотация: В статье особое внимание уделяется разработке моделей, направленных на развитие цифровой грамотности личности. Способность решать различные задачи в области использования информационно-коммуникационных технологий: поиск и обмен информацией, ответы на вопросы, взаимодействие с другими людьми и создание контента с помощью цифровых технологий, таких как компьютерное программирование.

Abstract: Particular attention is paid to the development of models aimed at the development of digital literacy of the individual, which are based on digital competencies – "the ability to solve various tasks in the field of information and communication technologies: information search and exchange, creation of content using computer programming".

Мемлекеттік білім беру стандарттарында білім беру бағдарламаларын игеру нәтижелеріне қойылатын талаптарды сипаттау бөлігінде білім беру нәтижесі ретінде қызмет әдісін меңгеру бірінші орынға шығады. Білім алуға бағытталған білім берудің дәстүрлі моделі жеке тұлғаның, оның ішінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласындағы құзыреттіліктің қалыптасуына толық ықпал ете алмайтыны анық.

Отандық авторлардың еңбектерінде біз мыналарды кездестіре аламыз құзіреттіліктің анықтамалары:

«Жеке, пәндік және аспаптық ерекшеліктер мен компоненттерді біріктіретін жүйелік бірлік» (А. Г. Бермус)

«Адамның әлеуметтік-кәсіби өміріндегі білімге, зияткерлік және жеке тұлғаға негізделген тәжірибе» (И. А. Зимняя);

«Белгісіздік жағдайында әрекет ету қабілеті» (О.Е.Лебедев);

«Адамның оған және қызмет нысанасына жеке көзқарасын қамтитын тиісті құзыреттілікке ие болуы, ие болуы», ал құзыреттілік, осы автордың пікірі бойынша, «белгілі бір объектілер мен процестер шеңберіне қатысты берілетін және жоғары сапалы білім алу үшін қажетті өзара байланысты жеке қасиеттердің (білім, білік, дағды, қызмет әдістері) жиынтығы оларға қатысты өнімді қызмет» (А. В. Хуторский) [1].

Осылайша, құзыреттілік «қызметтің ерекшеліктері туралы білім» және «іс-әрекет тәсілін меңгеру» ретінде ғана емес, сонымен қатар осы қызметтің маңыздылығын түсіну мен қабылдауда, қызығушылықтың, оны жүзеге асыруға дайындықта көрінетін «қызметке жеке көзқарас» ретінде қарастырылады. Бұл цифрлық сауаттылықты қалыптастыруға бағытталған жалпы білім беретін бағдарламаларға оқушылардың цифрлық дағдыларды дамытудың және цифрлық білім беру технологияларын дамытудың маңыздылығын түсінуін қалыптастыруға, оларды игеруге деген ынтаны қолдауға бағытталған, кейіннен цифрлық ортадағы қарым-қатынас пен қызметтің жеке тәжірибесіне енетін нақты практика элементтерін көздейтін бөлімдер енгізілуі керек дегенді білдіреді. Еуропалық Одақтың «Азаматтарға арналған цифрлық құзыреттер моделі» есебінде бес саланы: ақпараттық сауаттылықты, коммуникацияны және ынтымақтастықты, цифрлық контентті жасауды, қауіпсіздікті, проблемаларды шешуді қамтитын цифрлық компетенцияның сыныптамасы ұсынылған. Бұл салаларға ақпаратты іздеу, оны талдау және басқару, цифрлық ортада өзара іс-қимылды іске асыру, ақпараттық контентті қалыптастыру және оны пайдалану, дербес деректерді қорғау,

ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану жөніндегі нақты іс-қимылдармен байланысты цифрлық құзыреттер кіреді. Ресейлік «НАФИ» аналитикалық орталығының жіктеуішінде медиа сауаттылық негізгі салаларға қосылды – адамдардың желілік медиа қызметі мен олардың қызмет өнімдерін қабылдауын бағалау [2].

Жіктеулерде ұсынылған әрбір құзыреттілікке қатысты пәндік, мета-пәндік және жеке сипаттағы тапсырмалар құрылуы мүмкін. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға негізделген қызметке жеке көзқарасты қалыптастыру үшін проблемалық оқыту әдістерін, атап айтқанда проблемалық тапсырмаларды қолдануға болады. Бұл ретте педагог негізгі мектеп оқушылары үшін проблемалық тапсырмалардың тұтас жиынтығын қалыптастыра алады, ал ұсынылатын шешім алгоритмдері:

- педагог проблемалық баяндауда өзінің шешімін ұсынады;
- педагог білім алушылармен бірлесіп шешім іздеуге қатысады;
- шешімді білім алушылар дербес жүзеге асырады.

Осы тапсырмалар берілген балалардың жасына байланысты болады.

Цифрлық құзыреттіліктің ұсынылған салалары үшін проблемалық тапсырмаларға мысалдар келтірейік:

Ақпараттық сауаттылық.

Тапсырма «Цифрлық диктант». Цифрлық диктант алыңыз және интернет технологиясын қаншалықты жақсы білетініңізді анықтаңыз. Өз біліміңізге сеніңіз. Сізге таныс емес негізгі терминдердің анықтамаларын анықтаңыз.

Тапсырма «Желіге қосылу». Сіз басқа елге демалуға бардыңыз. Смартфонда мобильді интернет жоқ, бірақ қонақ үйде Wi-Fi бар. Интернетке қалай қосылуға болады? Демалыста Интернет қажет пе?

Байланыс және ынтымақтастық.

Тапсырма «Сізге хат». Сіз өзіңіздің сыныптасыңыздан «Мен ауырып қалдым. Маған келесі аптаның сабақ кестесі мен тапсырмалары келді. Электрондық күнделікке кіре алмаймын, маған логин мен парольді бере аласыз ба?». Жауап хатты қалай жасауға болады?

Тапсырма «Чат». Сіз қанша әңгіме құрғаныңызды есептеңіз (әлеуметтік желілер мен мессенджерлерде). Барлық әңгімелерді мағынасы бойынша ұйымдастырыңыз. Сіз ресми және бейресми чаттарды бөле аласыз ба? Олар несімен ерекшеленеді? Олар күніне қанша уақыт алады? Сөйлесудің жалпы ережелерін анықтаңыз.

Цифрлық мазмұнды құру.

Тапсырма «Цифрлық класс». Сіз өзіңіздің сыныбыңыз үшін әлеуметтік желіде топ құруыңыз керек. Бұл топ қандай болады? Оның мүмкін болатын мақсаты қандай? Ақпаратты қалай дұрыс құрылымдау, таңдау, тарату керек? Хабарламаларды орналастыру ережелерін анықтауға тырысыңыз.

Тапсырма «Цифрлық із». Бұл өмірде өз ізін қалдыруды кім армандамайды? Бүгінгі таңда әркімнің Цифрлық із қалдыруға мүмкіндігі бар: жеке блог құру. Сіздің блогыңыз не туралы болуы мүмкін? Ең бастысы – блогтың сапасы немесе жазылушылар саны?

Қауіпсіздік.

«Цифрлық фотоальбом» міндеті. Сіздің досыңыз әлеуметтік желіде ата-аналарымен сапардан фотографиялар сериясын орналастырды және жақында оралатынын жазды. Бұл жағдай неге әкелуі мүмкін? Жеке фотосуреттерді көпшілікке жариялауға бола ма деп ойлайсыз ба? Неліктен? Фотографиктерді жариялауға қатысты қандай ережелерді тұжырымдауға болады?

«Чемпион» Міндеті. Сіз тегін ойын қосымшасын орнаттыңыз смартфон. Ойын өте қызықты, әр деңгейге өту беріледіоңай емес. Деңгейден деңгейге оңай өту үшін Сіз мыналарды жасай аласыз төлеуге. Сіздің ойыңызша, мұндай артықшылықты пайдалану керек пе? Желі арқылы қауіпсіз төлемдерді қалай жасау керектігін білесіз бе?[3]

Проблемаларды шешу.

Тапсырма «Дауыстық көмекші». Үй тапсырмасын шешу кезінде мұғалім дауыстық көмекшінің кеңестерін қолданады. Сіздің ойыңызша, оқу барысында заманауи технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалану адал ма? Жауабыңызды түсіндіріңіз.

Тапсырма «Цифрлық профиль». Цифрлық құзыреттермен танысыңыз. Олқылықтарыңызды анықтаңыз және даму бағыттарын анықтаңыз. Цифрлық ортада өзін-өзі дамытудың қандай мүмкіндіктерін білесіз?

Медиасауаттылық.

Тапсырма «Әр минут сайын жаңалықтар». Әлем жаңалықтарға толы. Адам оқиғалар туралы теледидар экрандарынан, жаңалықтар сайттарынан, әлеуметтік желілерден және мессенджерлерден біле алады. Бүгінгі таңда әлемде болып жатқан барлық нәрселер туралы хабардар болу өте маңызды ма? Барлық жаңалықтар рас па? Нені шынымен сенуге болады және медиа материалдардың дұрыстығын қалай анықтауға болады?

Тапсырма «Нөлдік дизайн». Ақпараттық әлем бүгінде Фото-графиктерге, мемуарларға, комикстерге, смайликтерге толы. Нөл-ди - Зайн туралы не ойлайсыз, мұнда бастысы – мәтінді түсіну және иллюстрация емес, қажетті ақпаратты алу? [4]

Тапсырма «Интернетке Лимит». Достарыңыздың бірінің ата - анасы компьютерді, теледидарды және смартфонды пайдалану ақылға қонымды шектеулерге ие болуы керек екенін ескертеді. Олар күніне 3 сағатқа дейін Интернетке кіруді шектеді, пайдаланылған платформалар, бағдарламалар, сайттар мен қосымшалар туралы хабарлауды сұрайды. Олар дұрыс па? Неліктен? Досыңыздың орнында не істер едіңіз?

Индекс бойынша жұмыс бағдарламалары Цифрлық құзыреттерді (Digital Skills) қамтитын мета пәндік құзыреттерді дамытуға бағытталған жобалау-зерттеу қызметін іске асыруды қамтитынын жеке атап өту қажет. Жоғарыда көрсетілген пәндер бойынша кез келген мектеп жобасының нәтижесі немесе білім алушының мектеп ішінде инженерлік дайындыққа бағытталған іс-шараларға қатысуы мынадай:

- ✓ ақпараттық – коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдалану саласындағы әртүрлі міндеттерді шешу қабілеті;
- ✓ ақпаратты іздеу мен алмасуды, сұрақтарға жауаптарды, басқа адамдармен өзара әрекеттесуді қоса алғанда, цифрлық технологиялар көмегімен контентті пайдалану және жасау;
- ✓ компьютерлік бағдарламалау сияқты базалық цифрлық дағдыларды меңгермей құру мүмкін емес цифрлық өнім немесе модель болып табылады.

Педагог деңгейінде:

- ✓ Педагогтің кәсіби өсуі мен өзін – өзі қалыптастыру мүмкіндіктерін кеңейту;
- ✓ жаңа ақпараттық, коммуникативтік, инновациялық және басқа да технологияларды игеру;
- ✓ педагогтердің өз қызметінің нәтижелеріне қанағаттану дәрежесі.

Мекеме деңгейінде:

- ✓ ОБ-ның нормативтік-құқықтық, әдістемелік, материалдық-техникалық базасын жетілдіру;
- ✓ бағдарламаларды іске асыруды ескере отырып, об-ны дамыту ресурстарын анықтау;
- ✓ ОУ имиджін өзгерту, бәсекеге қабілеттіліктің өсуі.

Серіктес ұйымдар деңгейінде:

- ✓ серіктес ұйымдар мен ОУ өзара іс-қимыл бағыттарын анықтау негізінде сабақтан тыс қызметті ұйымдастыру бағдарламаларын енгізу кезінденегізгі мектеп оқушыларының әртүрлі топтары үшін ұсынылған модель олардың жас ерекшеліктері мен танымдық қызығушылықтарын ескере отырып, педагогтардың біліктілігін арттыру мазмұнын анықтау[5].

Ақпараттық білім беру сервисінің тұжырымдамасында идеологиялық негізде:

- ✓ қазіргі заманғы ғылымды қажетсінетін инжиниринг және қалыптасып келе жатқан инновациялық цифрлық экономика үрдістері мен тәсілдері негізінде инженерлік білім берудің әдіснамасы мен мазмұнын жаңарту;
- ✓ іздеу және «бенчмаркинг» алгоритмдерін келесі әдістер арқылы пайдалану үздік ресейлік және қазақелдік білім беру технологияларын, инновациялық цифрлық және

өнеркәсіптік технологияларды, сондай - ақ білім беруді және Педагогтың кәсіби өсуін дамытуға арналған курстар мен практикумдардың мазмұнына әлемдік көшбасшылардың идеялары мен тәсілдерін интеграциялау болып табылады[6].

1. Тернарлық оқыту моделін іске асыру білім алушылардың бейіналды даярлығын іске асыруға ғана емес, сондай-ақ білім алушылардың метапәндік құзыреттерінің қалыптасу деңгейіне сапалы әсер етуге мүмкіндік береді.

2. Білім алушылардың жобалау-зерттеу қызметі «Математика», «Информатика» және «Технология» пәндері бойынша бағдарламаларды, сондай-ақ сабақ және сабақтан тыс қызметтің толассыз бағдарламаларын енгізу есебінен білім алушылардың қоршаған әлем объектілері туралы бірыңғай түсінігін қалыптастырады, құралдар мен алгоритмдердің кең тізбесін, оның ішінде: модельдерді құру немесе процестерді сипаттау үшін цифрлық.

3. Цифрлық құралдар мен ресурстарды білім беру кеңістігіне интеграциялау педагогтердің табысты кәсіби өсуі үшін жаңа мүмкіндіктер жасайды».

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Обучение цифровым навыкам: глобальные вызовы и передовые практики. Аналитический отчет к III Международной конференции «Больше чем обучение: как развивать цифровые навыки» / Корпоративный университет Сбербанка – М.: АНО ДПО «Корпоративный университет Сбербанка», 2018.

2. Филатова Л.О. Компетентностный подход к построению содержания обучения как фактор развития преемственности школьного и вузовского образования / Л.О. Филатова // Дополнительное образование. – 2005. – №7.

3. Кукушкина А.Г. Методика организации игры / Кукушкина А.Г.– Режим доступа: https://studfiles.net/preview/2548381/ (дата обращения: 10.03.2020).

4. Мерзляк А.Г. Математика. 5 класс: учебник для учащихся общеобразовательных организаций / А.Г. Мерзляк, В.Б. Полонский, М.С.Якир. – М.: Вентана-Граф, 2014.

5. Перова М.Н. Дидактические игры и упражнения по математике: пособие для учителя / М.Н. Перова. – М.: Просвещение, 1996.

6. Емле құпиялары. Ж. Ж. Гранк. М., «хабар тарату», 1991.

ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ НА ПРИМЕРЕ ТОО «ВЫСШИЙ КОЛЛЕДЖ КАЗАХСТАНСКОЙ ИННОВАЦИОННОЙ АКАДЕМИИ»

Уразалинова А.К.
магистр экономических наук, ТОО «Высший колледж Казахстанской инновационной академии», г.Семей, Казахстан

Андатпа: Қазіргі білім беру процесінің мәні оқыту мазмұнын жаңарту, білім алушылардың шығармашылық және сыни ойлауын, оқу-зерттеу іс-әрекеті тәжірибесін дамытуға ықпал ететін білім беру ортасын құру, білімді өз бетінше толықтыру, ақпараттың жылдам ағымын д абағдарлау қабілеттерін қалыптастыру болып табылады

Аннотация: Сущность современного образовательного процесса заключается в обновлении содержания обучения, создании образовательной среды, способствующей развитию у обучающихся творческого и критического мышления, опыта учебно-исследовательской деятельности, формированию умений самостоятельно пополнять знания, ориентироваться в стремительном потоке информации.

Abstract: The essence of the modern educational process is to update the content of learning, create an educational environment that promotes the development of creative and critical thinking of students, the experience of educational and research activities, self-replenishment of knowledge, the formation of the ability to navigate the rapid flow of information.

Актуальность проблемы применения современных технологий в образовательном процессе вызвана интеграционными и информационными процессами, происходящими в

обществе, становлением новой системыобразования, ориентированной на вхождение в мировое образовательное пространство.

Современный подход к преподаванию заключается в построении его натехнологической основе.Новые образовательные технологии приходят на помощьпреподавателю, который должен владеть личностно-ориентированными,развивающими образовательными технологиями, учитывающими различныйуровень готовности ребенка к обучению в современном учебном заведении.Сосредотачивая усилия на повышение качества и эффективностиучебной и воспитательной работы, необходимо добиваться того, чтобыкаждый урок способствовал развитию познавательных интересов учащихся,активности и творческих способностей, а следовательно повышениюкачества обучения.

Современные педагогические технологии обладают широкими возможностями, которые: создают условия не только для понимания содержания, но и формируют умение пользоваться методами познания, приемами построения нового знания; способствуют усвоению способов обмена информацией, углубления и преобразования информационных единиц (включая их организацию, построение и структурирование); технологические приемы позволяют аудитории проявить собственные силы, так как каждый «выбирает свою меру участия, объем информации, свой темп профессионального роста, вступает в диалоговое взаимодействие со всеми участниками».

Таблица 1.

Характеристика современного мира	
Общество находиться в критическом состоянии (переломном) в многих сферах	Ключевая роль для выхода из кризиса принадлежит новой стратегии развития человечества и новым формам образования

Необходимость изучения педагогических технологий педагогами профессионального обучения продиктована практикой обучения – переходом от привычной парадигмы «передачи знаний» к более сложной «выработке аналитических способностей» с тем, чтобы самостоятельно формулировать проблемы и находить пути их эффективного решения.

Суть изменений состоит в том, чтобы перейти от простой передачи знаний, умений и навыков в процессе обучения, необходимых для существования в современном обществе, к формированию и развитию профессиональной (технологической) компетентности, готовности действовать и жить в быстро меняющихся условиях, участвовать в планировании социального развития.

Использование педагогических технологий позволяет обрести преподавателю новые возможности воздействовать на традиционный процесс обучения и повышать его эффективность. В связи с этим, современному педагогу необходимо свободно ориентироваться в существующих образовательных технологиях, осуществлять их выбор с учетом условий, в которых придется работать [2, С. 25].

Таблица 2.

Традиционное обучение		
Конспект – лежит в шкафу		Знания – непроверенные, не опробованные (80% теряется в первые 24 часа)
Картотека, список литературы – не структурированы, забываются	Контакты – приятные, а не полезные	Ощущения – забавные, несерьзеные

Понятие *«педагогическая технология»* в литературе трактуется по-разному. Ее можно рассматривать - как технологию всего образовательного процесса в колледже, где содержание, методы и средства обучения находятся во взаимосвязи и взаимообусловленности, а педагогическое мастерство преподавателя состоит в том, чтобы отобрать нужное содержание, применить оптимальные методы и средства обучения и воспитания в соответствии с программой, личными приоритетами обучаемого и поставленными педагогическими задачами. Выбор технологий обучения преподаватель осуществляет, руководствуясь, прежде всего, своим педагогическим опытом, уровнем владения педагогическим инструментарием, требованиями ГОСО.

Ориентация технологий обучения на самостоятельную, исследовательскую работу, развитие творческих качеств у учащихся требует перестройки оценки качества усвоенных знаний, навыков и способностей. Такая перестройка предусматривает возможный отказ от традиционной экспертной оценки в пятибалльной шкале и введение в контрольно-оценочную сферу педагогических измерений, обеспечивающих многомерные оценки качества учебных достижений.[3, С. 47].

В современном обществе, когда речь идет о качестве подготовки выпускников, на первый план выходят потребности работодателя, которые связаны, в основном, с профессиональными требованиями к подготовке выпускников, с их умениями применять свои знания в реальных профессиональных ситуациях. Для решения этой проблемы, необходимо вовлекать каждого учащегося в активную познавательную и творческую деятельность. Этого можно добиться, используя современные педагогические технологии, необходимые для активной мыслительной деятельности, развития коммуникативной компетенции обучающихся, технологии, основанные на сотрудничестве, сотворчестве, где преподаватель выступает в роли партнера, координатора, консультанта. Наиболее перспективными, на наш взгляд, являются технологии, связанные с различными формами интерактивного обучения, проектной деятельности, нестандартными формами проведения занятий.

Перечень используемых технологий, достаточно обширен: технология проектной деятельности; игровые технологии; технология проблемного обучения; технология развития критического мышления; технология коммуникативного обучения (Пассов Е.И.); технология модульного обучения; информационно-коммуникационные технологии; технология педагогических мастерских; технология эвристического образования; индивидуальная образовательная траектория; технология активного обучения; технология анализа конкретных ситуаций (кейс – метод); здоровьесберегающие образовательные технологии технология диалектической активности.

Основой целью технического и профессионального образования является подготовка квалифицированного специалиста, способного к эффективной профессиональной работе по специальности и конкурентного на рынке труда.

Для реализации познавательной и творческой активности студента в учебном процессе используются современные образовательные технологии, дающие возможность повышать качество образования, более эффективно использовать учебное время и снижать долю репродуктивной деятельности учащихся за счет снижения времени, отведенного на выполнение домашнего задания.

Современные образовательные технологии ориентированы на индивидуализацию, дистанционность и вариативность образовательного процесса, академическую мобильность обучаемых, независимо от возраста и уровня образования. Образовательная технология — системный метод проектирования, реализации, оценки, коррекции и последующего воспроизводства учебно-воспитательного процесса.

Образовательными учреждениями, в частности ТиППО, используется широкий спектр образовательных педагогических технологий, которые применяются в учебном процессе. Внедрение в образовательный процесс современных образовательных и информационных технологий позволит преподавателю:

- отработать глубину и прочность знаний, закрепить умения и навыки в различных областях деятельности;

- развивать технологическое мышление, умения самостоятельно планировать свою учебную, самообразовательную деятельность;

- воспитывать привычки четкого следования требованиям технологической дисциплины в организации учебных занятий.

Использование широкого спектра педагогических технологий дает возможность педагогу продуктивно использовать учебное время и добиваться высоких результатов обученности учащихся. Традиционная подготовка специалистов, ориентированная на формирование знаний, умений и навыков в предметной области, все больше отстает от современных требований. Основой образования должны стать не столько учебные дисциплины, сколько способы мышления и деятельности.

Необходимо не только выпустить специалиста, получившего подготовку высокого уровня, но и включить его уже на стадии обучения в разработку новых технологий, адаптировать к условиям конкретной производственной среды, сделать его способным самостоятельно принимать управленческие решения.

Преимущества применения образовательных технологий в ТиППО состоят в том, что меняются функции преподавателя и студента, преподаватель становится консультантом, а студентам предоставляется большая самостоятельность в выборе путей усвоения учебного материала.

Образовательные технологии дают широкие возможности дифференциации и индивидуализации учебной деятельности. Результат применения образовательных технологий в меньшей степени зависит от мастерства преподавателя, он определяется всей совокупностью ее компонентов. Образовательные технологии связаны с повышением эффективности обучения и воспитания и направлены на конечный результат образовательного процесса в ТиППО — это подготовка высококвалифицированных специалистов.

Исходя из опыта использования в педагогической деятельности инновационных методов, можно выделить некоторые их преимущества:

- помогают научить студентов активным способам получения новых знаний;

- дают возможность овладеть более высоким уровнем личной социальной активности;

- создают такие условия в обучении, при которых студенты не могут не научиться;

- стимулируют творческие способности студентов;

- помогают приблизить учебу к практике повседневной жизни, формируют не только знания, умения и навыки по предмету, но и активную жизненную позицию.

Использовать только одну технологию невозможно, целесообразно сочетать различные методы, приемы и формы организации образовательного процесса для достижения наибольшего эффекта от их использования. Можно утверждать, что апробированные в образовательном процессе технологии, интерактивные методы, приемы способствуют достижению результатов современного образования.

В учебном процессе активно внедряю игровые технологии: сюжетно-ролевые, учебно-технологические. Такие технологии позволяют обеспечить связь предметного содержания с реальным технологическим процессом, развивают у обучающегося чувство ответственности, профессиональной грамотности и этики, погружают его в технологию производства и производственных отношений. В учебном процессе применяю разноуровневые электронные тесты, электронные учебники, которые обеспечивают дифференцированный подход в обучении и выводят обучающихся на индивидуальные программы обучения. Таблица 3.

Возможности электронного обучения

Материалы – доступны 24/7, можно добавить свои собственные!	Знания – можно проверить, углубить и отточить практикой сразу же!

Картотека, список литературы – все формы	Контакты – доступны здесь же, общение с

связей, все виды поиска	«сокурсниками» и преподавателями

Использование ИКТ происходит не только в работе со студентами. Консультации и семинары для преподавателей тоже проходят с использованием презентаций, слайд-шоу. Становится традицией включать презентации и видеоматериалы на родительских собраниях, демонстрируя актуальные ролики для воспитательных целей. Применение мультимедийных презентаций предоставляет сделать занятия эмоционально окрашенными, интересными, вызывают у студента живой интерес, являются привлекательным наглядным пособием и демонстрационным материалом, что содействует хорошей результативности занятия. Систему применения ИКТ можно разделить на следующие этапы:

1 этап: Выявление учебного материала, требующего конкретной подачи, анализ образовательной программы, анализ тематического планирования, выбор тем, выбор типа урока, выявление особенностей материала урока данного типа;

2 этап: Подбор и создание информационных продуктов, подбор готовых образовательных медиаресурсов, создание собственного продукта (презентационного, обучающего, тренирующего или контролирующего);

3 этап: Применение информационных продуктов, применение на уроках разных типов, применение во внеклассной работе, применение при руководстве научно - исследовательской деятельностью учащихся.

4 этап: Анализ эффективности использования ИКТ, изучение динамики результатов, изучение рейтинга по предмету. Так же в условиях реализации требований ГОСО наиболее актуальными становятся технологии:

- Информационно – коммуникационная технология
- Технология развития критического мышления
- Проектная технология
- Технология развивающего обучения
- Здоровьесберегающие технологии
- Технология проблемного обучения
- Игровые технологии
- Модульная технология
- Технология мастерских
- Кейс – технология
- Технология интегрированного обучения
- Педагогика сотрудничества.
- Технологии уровневой дифференциации
- Групповые технологии.
- Традиционные технологии (классно-урочная система)

Важнейшим принципом дидактики является принцип самостоятельного созидания знаний, который заключается в том, что знание обучающийся не получает в готовом виде, а «добывает» в результате организованной преподавателем определенной познавательной деятельности. Следовательно, развитию познавательных и творческих интересов учащихся способствуют различные виды педагогических технологий. Систематическая работа с активным применением инновационных педагогических технологий повышает интерес к предмету, учебную активность обучающихся, обеспечивает глубокое и прочное усвоение знаний, развивает мышление, память и речь обучающихся. Важная особенность обучения – создание условий для продуктивной деятельности по использованию знаний, их обобщению и систематизации. Таким образом, различные виды технологий способствуют развитию познавательных и творческих интересов у студентов.

Однако внедрение современных образовательных и информационных технологий не означает, что они полностью заменят традиционную методику преподавания, а будут являться ее составной частью. Ведь педагогическая технология – это совокупность методов, методических приемов, форм организации учебной деятельности, основывающихся на теории

обучения и обеспечивающих планируемые результаты. Именно сегодня для успешного проведения современного урока необходимо осмыслить по-новому собственную позицию, понять, зачем и для чего необходимы изменения, и, прежде всего, измениться самому.

Список использованных источников

1. Мутанов Г.М. Инновации: создание и развитие: Алматы, 2020г., С. 110-120
2. КарибаеваМ.К. Мониторинг как средство стимулирования инновационной деятельности: Алматы, 2021г., С. 68-74
3. ОразбаеваЛ.Ж. Актуальные проблемы инновационного менеджмента в Республике Казахстан: Банки Казахстана № 6, 2019г. С. 42-46
4. ТургинбаеваА.Н. Кластерный анализ инновационного развития в Республике Казахстан // Вестник КазНУ, 2021, № 13. С. 52-59

ТҮРКИЯ ЕЛІНДЕ ҚОЛ ӨНЕР МАМАНЫНЫҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ / TÜRKİYE'DE EL SANATLARI UZMANLARININ EĞİTİMLERİNİN ARTTIRILMASI

DOÇ. DR. ÖMER ZAİMOĞLU (Омер Займоглу)
Akdeniz Üniversitesi

Аңдатпа: Мақалада Түркия еліндегі қолөнер мамандарының біліктілігін арттыру мәселесі бойынша зерттеулер қарастырылған. Бастауыш және орта білім беру ұйымдарында бейнелеу өнері сабақтары жылдар бойы оқу бағдарламасына бағдарланған тәсілмен жүргізіліп отыратыны және онда қолданылатын әдістемелер туралы айтылған.

Аннотация: В статье рассматриваются исследования по вопросу повышения квалификации специалистов-ремесленников в Турции. В организациях начального и среднего образования на протяжении многих лет занятия изобразительным искусством проводятся с ориентированным на учебную программу подходом и упоминаются применяемые в нем методики.

Abstract: The article discusses research on the problem of professional development of handicrafts in Turkey. It is stated that visual arts classes in primary and Secondary Education have been conducted in a curriculum-oriented approach for years and the methodologies used in it.

Түрік өнері - білім берудегі ең маңызды элемент. Ұлттық мәдениетіміздің ажырамас бөлігі болып табылатын дәстүрлі қолөнерімізді бүгінгі күнге жеткізіп, оларды сүю, сүйіспеншілікке тәрбиелеу арқылы жаңаша түсіндірмелермен дамыту және оларды біз өмір сүріп жатқан заманда беделді орынға жеткізу. Осыған байланысты дәстүрлі қолөнерді оқытуда бейнелеу өнері курсының алатын орны зор. Өйткені мәдениетіміз бен өнеріміздің сабақтастығы үшін дәстүрлі түрік қолөнерін үйрету, насихаттау, қорғау және сабақтастығын қамтамасыз ету қажет. Бейнелеу өнері курстарының бір мақсаты - мәдениетімізді бейнелейтін дәстүрлі түрік қолөнер бұйымдарын бұрмалаусыз көшіруге, таныстыру арқылы танымал ету және заманауи интерпретацияға айналдыруға негіз дайындау. (Büyükdikmen,2006).

Дәстүрлі түрік қолөнеріміздің еліміздің болашағы үшін білім берудегі маңыздылығы кешігіп, талқылауды қажет ететін маңызды мәселе. Мұндағы мақсат түрік мәдениетіне мән беретін, оны бүгінгі күнге жеткізгісі келетін тұлғаларды тәрбиелеу болуы керек. Өткен мен болашақтың арасына көпір салып, ұлттық құндылықтарымыз бен мәдениетімізді жоғалтпай жүзеге асыратын жастар қажет.

Біздің елімізде бастауыш және орта білім беру ұйымдарында бейнелеу өнері (сурет) сабақтары жылдар бойы оқу бағдарламасына бағдарланған тәсілмен жүргізіліп келеді. Бейнелеу өнері (сурет) мұғалімдері осы курстардың оқу жоспарында қарастырылған пәндерді қолайсыз жағдайларда жүзеге асыруға күш салады. Бейнелеу өнері сабақтарының маңыздылығын және осы сабақтарды жүргізетін бейнелеу өнері мұғалімдерін ата-анадан бастап, басқа мұғалімдер мен әкімшілерге дейін көптеген адамдар әлі толық түсінген жоқ.

Осының табиғи салдары ретінде көркемсурет сабағына қажетті көңіл бөлінбейді; Тиісінше, мектептерде бұл курстар үшін арнайы орындар бөлінбеген және қажетті физикалық инфрақұрылым жасалмаған. Бұрынғы «Мұғалімдер мектебі» жүйесінде өнер және музыка курстары басым және салмақты курстар болды. Бүгінде осы мектептерді бітірген көптеген аға немесе зейнеткер сынып жетекшілері өздері бітірген ұстаздар мектебінде өткен студенттік жылдар туралы естеліктерін айта отырып, өнер, музыка, дене шынықтыру курстары негізгі пән болғанын, көп қиналғанын айтады. бұл курстардан, бірақ олар өз кәсібін бастағаннан кейін алған өнер мен спортты қалыптастыруға өте ыңғайлы болды. Бірақ бұл мектептер жабылып, барлық орта мектептерден студенттерді қабылдайтын екі жылдық Білім беру институттары ашылғаннан кейін сынып жетекшілерінің біліктілігі күмән туғызды. Кейінірек институттардың Жоғары оқу орындарына айналуы жағдайды өзгерте алмады. Бейнелеу өнері сабағына немқұрайлылық танытып, бұл сабақтар тек талант сабағы ретінде қабылданды. Осындай мектеп жүйесінде білім алған мыңдаған мұғалімдер мен бастауыш сынып инспекторлары бүгінде білім беру ұйымында көп, тіпті тәжірибелі сыныпты құрайды. Бүгінгі таңда, өкінішке орай, бұл тәрбиешілердің басым бөлігі бейнелеу өнері сабағын өткізіп жібереді. Кішкентай бөлігі біліктілікті арттыру курстары арқылы өнер білімін меңгерді, бірақ басым көпшілігі өнер курстарын «маңыздырақ курстар!» деп санайды. Өз сөзімен айтқанда, олар әлі де «ұрлықпен» айналысуда. Олар дайындығы кезінде жеткілікті білім мен тәжірибе ала алмайтындықтан, олардың көпшілігі өнер курсының оқу бағдарламасының мазмұны мен рухын түсіну мүмкін емес. Бүгінгі таңда сынып жетекшілері білім беру факультеттерінің бастауыш білім беру бөлімдерінде және бастауыш білім беру кафедраларында дайындалады. Оқу мерзімі төрт жылға дейін ұлғайтылып, өнер сабақтарына жеткілікті орын берілсе де, сынып жетекшісіне үміткерлердің көркемдік білімі қолайлы орталарда, басқаша айтқанда, өнер кабинеттері мен шеберханаларда қамтамасыз етілмейді; Ол үлкен сыныптарда жүргізіледі. Көркем білім берудің нәтижелі жүргізілмеуінің тағы бір себебі - тексеру тетігі. Атап айтқанда, бастауыш сыныптарда тексеру жүргізетін бастауыш сынып инспекторларының көпшілігінің көркемдік білім беруден хабардар еместігі және жеткіліксіздігі олардың бейнелеу өнері сабағында сынып жетекшілерінің іс-тәжірибесіне бей-жай қарауына ғана емес, сонымен қатар бейнелеу өнері мұғалімдерінің сабақ беруіне кедергі келтіруде. 4-8 сыныптар өз филиалдары талап ететін бақылау түрін жасаудан және үлес қосудан. (Özsoy, 2002).

Қоғамның өмір сүру деңгейі мен парасаттылығының көрсеткіші, ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келе жатқан құндылықтардың жиынтығы, тарихы, өз дәуірінде жеткен деңгейін көрсететін қолөнердің маңыздылығын жоққа шығару мүмкін емес. Барлық осы ерекшеліктермен қолөнер функционалды өнер болып табылады. Дәстүрлі қолөнерді сақтап қалу үшін өз қызметін жоғалтқан қолөнерді шығару тек еліктеу ғана. Өйткені еліктеуде өзіндік ерекшелікті тудыратын негізгі қағидалар жоқ. Басқаша айтқанда, нақты қажеттіліктерден туындайтын формалардың қоршаған орта жағдайларымен, материалмен, құрылыспен, функциямен және дизайнмен интеграциясы қоғамның интеллект деңгейінің құлдырауын көрсетеді. Бұл күйреу – қоғамның өзі өмір сүріп жатқан дәуірге ілесуіне кедергі болатын ең маңызды фактор. Біз өмір сүріп жатқан дәуірдегі дамыған қоғамдардың ең үлкен нәсілі тең және ізгілікті өмір сүру қағидаттарына негізделген жоғары әл-ауқат деңгейі бар стандарт үшін жарысты жүргізуге күш салуға негізделген. (Büyükdikmen,2006)..

Біліктілікті арттыру көптеген елдерде мұғалімдердің жеке, педагогикалық және далалық білімдерін жаңартып отыру және оны үздіксіз жетілдіру үшін қолданылатын негізгі ресурстардың бірі болып табылады. Өндіріс пен қызмет көрсету салаларындағы жылдам технологиялық өзгерістерге байланысты кәсіптік және техникалық білім беруде біліктілікті арттырудың сапасы аса маңызды. (Özer, Suna, Sunar,2021).

Ұстаздардың ұстаз болу барысында алатын білімімен қатар, олардың өз мамандығы бойынша қолданатын дағдыларын алуында өздерінің ерекше күш-жігері, сондай-ақ алған біліктілігін арттыру маңызды рөл атқарады. (Özer, Suna, Sunar,2021).

Мұғалімдердің дамуына инвестициялар осы жақсартулардың бір бөлігі болып табылады. Біліктілікті арттыру кәсіптік, техникалық және қолөнер мұғалімдері үшін өз құзыреттіліктерін, өндіріс пен қызмет көрсету салаларындағы жетістіктерді жаңарту және осы элементтердің барлығын студенттеріне ұсыну үшін пайдаланылатын негізгі ресурс болып табылады. Түркияда мұғалімдердің біліктілігін арттыруды танымал ету және бұл қызметтерді стандарттау процесі 2000 жылдары басталды. Қазіргі уақытта ол цифрлық ортаға да көшті.

2000 жылдарға дейін кәсіптік және техникалық білім берудегі біліктілікті арттыру жалпы біліктілікті арттыру қызметінің ішінде орын алды. Осы салада жұмыс істейтін мұғалімдерге арналған ең жан-жақты оқыту қозғалысы 2018 жылы дайындалған 2023 білім беру көрінісінен кейін басталды. Осы күннен бастап бірлесіп жұмыс істейтін сектор өкілдерінің саны айтарлықтай өсті және бұл ынтымақтастықтарда мұғалімдердің білімі сектор өкілдерімен құрылған барлық ынтымақтастықтың басты бағыты болды. (Özer, Suna, Sunar,2021).

Ұлттық білім министрлігіне қарасты Халыққа білім беру орталықтары да қолөнердің көптеген салаларын оқытады. Ғылым мен техниканың қарқынды дамуына байланысты жеке тұлғаның өзін-өзі жетілдіруінде және қоғамның экономикалық, әлеуметтік және мәдени өзгерістерге бейімделу үшін білім мен дағдыларды меңгеруінде халыққа білім беру орталықтары маңызды рөл атқарады. Технологияның дамуына байланысты азайып, жойылып бара жатқан материалдық емес мәдени мұрамыздан қолөнер бұйымдарын тірі қалдырып, келешек ұрпаққа аманат ету маңызды. Халыққа білім беру орталықтарында ашылған курстар қолөнер бұйымдарын ұмытпау және оны өміршең ұстау тұрғысынан маңызды миссияны атқарады.. (Karakelle, Akpınarlı,2018).

Кәсіптік және техникалық білім беруде мұғалімнің білімі әлдеқайда маңызды. Атап айтқанда, өндіріс пен қызмет көрсету салаларында жасанды интеллект пен автоматтандыруды кеңінен қолдану кәсіптік салалардағы серпінді өзгерістерді тудырып қана қоймайды, сонымен қатар еңбек нарығының кәсіптік және техникалық білімнен біліктілік күтулерін үнемі өзгертіп отырады. Осы себепті кәсіптік және техникалық білім беру мұғалімдерінің осы жылдам және серпінді процесті қадағалай білуі кәсіптік білім беру сапасына әсер етіп қана қоймайды, сонымен қатар еңбек нарығында туындауы мүмкін біліктілік сәйкессіздіктерінің алдын алу үшін маңызды мүмкіндіктер береді. (Özer, Suna, Sunar,2021).

Қорытынды. Түркиядағы қолданбалы мамандардың біліктілігін арттыру туралы қорытындысында қазіргі әлемде үздіксіз білім беру мен кәсіби өсудің маңыздылығын атап өткен жөн. Түркия өз дағдылары мен білімін жетілдіргісі келетін мамандарға заманауи еңбек нарығының сын-қатерлерімен сәтті күресу үшін әртүрлі мүмкіндіктер ұсынады. Түркиядағы қолданбалы мамандардың біліктілігін арттыру процесі қолайлы оқу бағдарламасын таңдауды, оқу процесіне белсенді қатысуды және кәсіби қоғамдастықпен өзара әрекеттесуді көздейтінін атап өткен жөн. Бұл процесс еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілікті арттыруға, мансаптық мүмкіндіктерді кеңейтуге және кәсіби перспективаны жақсартуға ықпал етуі мүмкін. Сонымен қатар, Түркияда мамандардың біліктілігін арттыруда халықаралық білім мен алмасудың рөлін атап өткен жөн. Басқа елдердің университеттерімен және білім беру мекемелерімен ынтымақтастық тәжірибені байытып, білім көкжиегін кеңейте алады. Соңында, Түркияда қолданбалы мамандардың біліктілігін арттыру жеке және кәсіби дағдыларды дамытуға ықпал етіп қана қоймай, сонымен қатар елдің тұрақты экономикалық және әлеуметтік дамуын қамтамасыз етудің негізгі факторы болып табылатынын атап өту маңызды. Бұл Түркияның әлемдік контекстегі ұстанымын нығайтады және әртүрлі қызмет салаларына білікті мамандарды тартуға ықпал етеді. Жалпы, Түркиядағы қолданбалы мамандардың біліктілігін арттыру туралы бұл процестің маңыздылығын және оның жеке және қоғамдық деңгейге оң әсерін көрсетеді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

Ayşegül Karakelle, H. Feriha Akpınarlı.(2018).Halk Eğitim Merkezlerinin El Sanatları Eğitimindeki Rolü Ve Önemi. Kesit Akademi Dergisi

Özer.M, Suna.H.E, Sunar.L,2021, Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimde Hizmet içi Öğretmen Eğitimine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi • Haziran 2021, 54: 233-254

Özsoy,V.(2002). "Sanat Eğitiminde Müze ve Okul İşbirliği ve Müzeye Dayalı Bazı Öğretim Yöntemleri." Milli Eğitim Dergisi Sayı.153-154. Ankara: T.C. M.E.B. Yayınlar Dairesi Başkanlığı.

Yurdagül Büyükdikmen, 2006, İlköğretim İkinci Kademede Geleneksel Türk El Sanatlarını Eğitimi, Yüksek Lisans Tezi, Konya

Өнер шығармаларын қабылдау. Бейсенбеков Ж., Ералина Г. оқу құралы. Алматы, TechSmith, 2019, - 216 б.

Бейнелеу композициясы Бейсенбеков Ж., Ералина Г. Оқу құралы Түркістан.ХҚТУ, 2018 120 б.

Бейнелеу туындыларын бағалау өлшемдері. Ералин Қ., Бейсенбеков Ж.Алматы. Эверо, 2021. -188 б.

Бейнелеу мен дизайн шығармашылығы Ералин Қ., Түркістан, 2017.-120с.

Этнодизайн. Ералин Қ. А.Ясауи ат. ХҚТУ Тұран.-Түркістан,2013,-170 б Оқу құралы.

Жиенбекова А.А. Қазақтардың сәндік қолданбалы өнері : оқу құралы / А. А. Жиенбекова. - Алматы : Эверо, 2015. - 268 с

Верман К. История искусства всех времен и народов. М.:Изд-во АСТ. Т.1:Искусство первобытных племен, народов до хрестьянской эпохи и населения Азии и Африки с древных веков до 19 столетия, - 2000 944с.

Бесчастнов Н.П. Художественный язык орнамента : учебное пособие для студ. вузов, обучающихся по спец. "Дизайн"; Допущено УМО / Н. П. Бесчастнов. - М. "ВЛАДОС", 2010. - 335 с. : ил. - (Изобразительное искусство)Экземпляры: всего:5

Логвиненко Г.М. Декоративная композиция : учебное пособие для студ. вузов, обуч. по спец. "Изобразительное искусство"; Допущено МОН РФ / Г. М. Логвиненко. - М.: "ВЛАДОС", 2010. - 144 с.

Даглдиян К.Т. Декоративная композиция : учебное пособие для студ. вузов, обуч. по спец. "Изобразительное искусство"; Рекомендовано УМО / К. Т. Даглдиян. - 2-е изд., перераб. и доп. - Ростов н/Д : Феникс, 2010. - 312, [1] с. Экземпляры: всего:5

Адамқұлов Н.М. Қазақтың қолөнері арқылы студенттердің кәсіптік іс – әрекетін қалыптастырудың теориялық және тәжірибелік негіздері: монография. 2 том / Н.М. Адамқұлов.– Алматы: Эверо, 2019.– 248 бет.

Тоқтабаева, Ш.Ж. Қазақтың сәндік - қолданбалы өнерінің шетелдегі жәдігерлері = Раритеты декоративно-прикладного искусства казахов за рубежом / Ш. Ж. Тоқтабаева, Р. У. Каримова ; Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты. - Алматы: Таймас баспа үйі, 2008. - 204 с. - (Қаз., орыс, ағылшын тіл.). - ("Мәдени мұра")

Дарменова Р.А. Көркемдеп тоқудың технологиясы : Оқу құралы / Р. А. Дарменова, Б. Н. Өтегенова, М. Е. Тұрғымбай. - Алматы : ССК, 2017. - 140 с

Бибатыров, Е.К. Сәнді қолданбалы өнер. Тоқыма өнері : Бейнелеу өнері және сызу маманд.студ.арналған оқу құралы / Е. К. Бибатыров ; Бейнелеу өнері және сызу кафедрасы. - Шымкент : 0ҚМУ, 2009. - 48 с.

Ералин Қ.Бейсенбеков Ж. Ералин Ғ "Мамандыққ кіріспе" Түркістан ХҚТУ,2009ж -178с. Оқу құралы Экземпляры всего: 25

Ворончихин Н.С. Өрнектер. Стилдер. Туындылар.[Электронный ресурс]– М,2005

Козлов В.Н. «Основы художественного оформления текстильных изделий». М., 1981

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПОДГОТОВКЕ ДИЗАЙНЕРОВ

Абишева О.Т.[1], Кораласбек А.К.[2]
[1]PhD, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г.Алматы, Казахстан
[2]магистрант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г.Алматы, Казахстан

Аңдатпа: Қоғамның дамуы мен жұмыс істеуінің маңызды факторы мәдени құндылықтардың мұрагерлігі мен берілуін қамтамасыз ететін әлеуметтік жүйені сақтау, молайту және дамыту болып табылады. Оны іске асырудың айқындаушы тәсілі қызметтің түрлі салаларында мамандар даярлау сапасына қойылатын қазіргі заманғы талаптарға жауап беретін жоғары кәсіптік білім берудің тиімді жүйесін құру болып табылады. Демек, білім беру жүйесі экономика мен қоғамның тұрақты өсуі мен дамуын қамтамасыз етудің маңызды факторы болып табылады. Орта кәсіптік білім беру жүйесіндегі білім сапасы студенттердің кәсіптік және жалпы мәдени құзыреттіліктерінің қалыптасуымен анықталады.

Аннотация: Важным фактором развития и функционирования общества является сохранение, воспроизводство и развитие социальной системы, обеспечивающей наследование и передачу культурных ценностей. Определяющим способом ее реализации является создание эффективной системы высшего профессионального образования, отвечающей современным требованиям к качеству подготовки специалистов в различных сферах деятельности. Следовательно, система образования является важным фактором обеспечения устойчивого роста и развития экономики и общества. Качество образования в системе среднего профессионального образования определяется сформированностью профессиональных и общекультурных компетенций студентов.

Abstract: An important factor in the development and functioning of society is the preservation, reproduction and development of the social system that ensures the inheritance and transmission of cultural values. The determining way of its realisation is the creation of an effective system of higher professional education that meets modern requirements to the quality of specialists' training in various spheres of activity. Consequently, the education system is an important factor in ensuring sustainable growth and development of the economy and society. The quality of education in the system of secondary vocational education isdetermined by the formation of professional and general cultural competences of students.

Введение.

Анализ опубликованных материалов по проблеме модернизации показывает, что в качестве основных единиц обновления содержания образования рассматриваются компетенции и компетентности.

Рассматривая эту проблему, следует отметить, что в системе профессиональных колледжей преподавание профильных дисциплин опирается на художественно-изобразительную деятельность, которая является основным компонентом в подготовке будущих дизайнеров. Художественно-изобразительная деятельность тесно связана с изобразительным искусством, так как основным инструментом творческой деятельности студента являются такие предметы, как живопись, рисунок, дизайн, композиция. В то же время дизайн как особая форма художественной деятельности, возникшая на стыке архитектуры, искусства и бурно развивающейся промышленности, является относительно новой, появившейся в профессиональной сфере около ста лет назад.

В условиях модернизации высшего профессионального образования необходимость оценки результатов обучения не ограничивается качеством знаний, а основывается на компетентностном подходе. Это предполагает формирование у студентов профессиональных компетенций как совокупности знаний, умений и навыков в области профессиональной деятельности. Профессиональные компетенции являются важным компонентом личностной структуры специалиста, включающим интеллектуальную, эмоциональную, деятельностно-волевую сферы и сопровождающим все направления его деятельности.

Основной проблемой дизайна является создание культурно-антропологического предметного мира, гармоничного и эстетически целостного. Следовательно, направленность деятельности дизайнера достаточно широка и касается различных сфер промышленного искусства, художественной культуры, предметно-визуальной реальности.

Объектом нашего исследования является процесс профессиональной подготовки студента - будущего дизайнера в профессиональном колледже. Предметом исследования является формирование профессиональных компетенций студентов в процессе реализации художественно-изобразительной деятельности средствами дисциплин специальной подготовки. Цель исследования - теоретически обосновать и экспериментально проверить эффективность формирования профессиональных компетенций будущих дизайнеров средствами художественно-изобразительной деятельности.

Профессиональная компетентность - это качество профессиональных свойств, навыков и умений студента, необходимых для будущей профессии.

Данная проблема исследования представлена в работах отечественных и зарубежных ученых. Рассмотрим определение, предложенное Б.Т. Кенжебековым: «Профессиональная компетентность - это совокупность интегрированных фундаментальных знаний, обобщенных умений и навыков человека, его профессионально значимых и личностных качеств, высокий уровень техники, культуры и мастерства, творческий подход к организации деятельности, готовность к непрерывному саморазвитию».

Основная часть.

Общее понятие «профессиональная компетентность» относится к характеристике работника в различных сферах, результатов его деятельности. Она является важным компонентом личностной структуры специалиста, включающим интеллектуальную, эмоциональную, действенную и волевую сферы и сопровождающим все направления его профессиональной деятельности. Таким образом, помимо профессиональной компетентности выделяют также общий уровень культуры, творческую активность, его индивидуальный и креативный стиль, инновационно-исследовательский подход к деятельности и ее продуктивность.

Профессиональная компетентность модельера формируется средствами художественно-изобразительной деятельности и включает в себя знание законов перспективы, являющихся основой для разработки дизайн-проекта, а также владение комплексом таких художественных средств, как формообразование, композиция и цветоведение (колористика). При этом качественная реализация дизайн-проекта зависит как от практических навыков воплощения замысла, так и от профессионального владения художественно-изобразительной деятельностью на практике.

В отечественной педагогике и психологии определение и состав этих блоков обновления профессионального образования содержатся в работах В.И. Байденко, С.Е. Шишова, А.И. Зимней, Г.И. Ибрагимова, В. Хуторского, А.М. Новикова, В.А. Кальней, М.В. Пожарской и других.

Компетентностный подход четко обозначен в работах отечественных психологов В.В. Давыдова, П.Я. Гальперина, В.Д. Шадрикова, П.М. Эрдниева, И.С. Якиманской. Ведущей в их работах была ориентация на овладение обобщенными знаниями, умениями и способами деятельности. При этом следует отметить, что в их развивающих моделях обучения были представлены также содержание учебных материалов и технологии формирования этих

обобщенных учебных единиц. Обобщая исследования по данной проблеме, И.А. Зимняя выделила три этапа в развитии компетентностного подхода.

Первый (1960-1970 гг.) характеризуется введением в научный аппарат категории «компетенция» и созданием предпосылок для разграничения понятий компетенции.

Второй этап (1970-1990 гг.) характеризуется использованием категорий компетенции в теории и практике обучения преимущественно родному языку, а также в сфере управления и менеджмента. Зарубежные и отечественные исследователи выделяют различные компетенции для разных видов деятельности. Так, Дж. Равен выделил 37 компетенций, востребованных в современном обществе.

Третий этап (1990-2001 гг.) компетентностного подхода характеризуется активным использованием категории компетенции (компетенций) в образовании. В материалах ЮНЕСКО приводится ряд компетенций, которые рассматриваются как желаемый результат образования. В 1996 году Совет Европы ввел понятие «ключевые компетенции», которые должны способствовать сохранению демократического общества, многоязычия, отвечать новым требованиям рынка труда и экономических преобразований [1].

В. Хуторской отмечает, что введение в практику преподавания понятия «компетенция»позволит решить характерную для российской школы проблему, когда учащиеся, овладев набором теоретических знаний, испытывают значительные трудности в их реализации при решении конкретных задач или проблемных ситуаций. Педагогическая компетентность предполагает не овладение учащимися отдельными знаниями и умениями, а освоение ими комплексной процедуры, в которой для каждого выделенного направления определен соответствующий набор образовательных компонентов. Особенностью педагогических целей развития компетенций является то, что они формируются не в виде действий преподавателя, а в виде результатов деятельности обучающегося, т.е. его продвижения и развития в процессе усвоения определенного социального опыта [2].

В современном обществе существует потребность в специалистах современных профессий, владеющих новейшими знаниями и актуальными методами их применения. Дизайн является одним из наиболее востребованных и перспективных направлений подготовки специалистов. Однако существуют противоречия между новой системой требований к профессиональной подготовке дизайнеров и устаревшими способами их формирования.

Программы подготовки дизайнеров по-прежнему ориентированы на сложившиеся стереотипы практической деятельности. Однако последние изменения в этой сфере, новые направления в проектной деятельности фактически радикально изменили существующую структуру и формы организации профессиональной деятельности.

Компетентностный подход в определении целей и содержания образования не является абсолютно новым в отечественной системе образования. К профессиональной компетентности как педагогической проблеме исследователи в основном стали обращаться в 80-90-е годы XX века. Идеи компетентностного подхода в обучении рассматривались исследователями, например, П.И. Галипериным [3] Работы С.Т. Шацкого и его последователей в области теории и практики исследовательского обучения фактически явились престижем компетентностного подхода. В современной практике термин "профессиональная компетентность" чаще всего употребляется в смысле способности применять на практике освоенные студентом знания.

Впервые проблема исследования компетенций была научно обоснована на конференции «Компетенции: Analysis, Critique, Reassessment» в Пенсильванском государственном университете (США, май 1980 г.) [4]. В американской практике компетенции рассматриваются как характеристика, влияющая на успешность выполнения того или иного действия.

Наиболее полный набор ключевых образовательных компетенций разработан А.В. Хуторским, который представляет их в виде четырех основных групп: 1) как средство мировоззренческой ориентации (ценностно-смысловая компетенция); 2) как знания и умения

в определенной сфере (учебно-познавательные, информационные, коммуникативные, социально-трудовые); 3) как круг вопросов, по которым человек должен быть осведомлен (общекультурные); 4) как основа для освоения способов физического, духовного и интеллектуального саморазвития (компетенция личностного самосовершенствования); 3) как совокупность компетенций в определенной сфере (учебно-познавательной, информационной, коммуникативной, социально-трудовой); 3) как совокупность вопросов, по которым человек должен быть осведомлен (общекультурная); 4) как основа для овладения способами физического, духовного и интеллектуального саморазвития (личностная самосовершенствовательная компетенция). По мнению А.В. Хуторского, компетенция - это совокупность взаимосвязанных качеств личности (знаний, умений, навыков, способностей, способов деятельности), заданных по отношению к определенному кругу предметов и процессов и необходимых для того, чтобы качественно и продуктивно действовать по отношению к ним6.

Анализ работы В.И. Байденко [5] показывает, что компетентность, рассматриваемая как результат обсуждения и всестороннего развития личности, характеризуется и описывается определенными элементами - компетенциями.

От общетеоретического анализа понятия «профессиональная компетентность» необходимо перейти к рассмотрению этого термина применительно к подготовке дизайнеров костюма. Вначале необходимо рассмотреть понятия «дизайн» и «дизайн костюма» в работах различных авторов.

По мнению О.П. Андреевой [6], дизайн относится к неизобразительным искусствам, которые служат для создания материального и предметного окружения человека. Сегодня дизайн - это комплексная междисциплинарная проектно-художественная деятельность, интегрирующая естественнонаучные, технические, гуманитарные знания, инженерное и художественное мышление, направленная на формирование на промышленной основе предметно-пространственной среды во всех сферах жизнедеятельности человека. Андреева выделяет ряд исследователей, работающих в профессиональных сферах дизайна, теоретические исследования которых определили сущность дизайна как социального явления: В. Гропиус, Ле Корбизьер, П. Беренс и др.

Компетентностный подход к педагогическому процессу способен структурировать имеющийся набор знаний, визуализировать поэтапный процесс овладения знаниями и умениями, выявить области необходимого совершенствования. Такое совершенствование в будущем возможно благодаря выявлению нами новых компетенций и их внедрению в педагогический процесс с целью повышения квалификации специалистов в области художественно-проектной деятельности.

Формирование профессиональной компетентности дизайнера возможно с помощью прикладных творческих дисциплин (таких как рисунок, живопись, графика, композиция) в процессе обучения в колледже. Важнейшим компонентом в структуре профессиональной компетентности дизайнера одежды мы считаем профессиональную компетентность в области декоративно-прикладного искусства и композиции. Эти дисциплины дополняют и неотделимы друг от друга. В основе этих дисциплин лежит важнейшее умение будущего дизайнера - это композиционное построение заданного пространства и его декоративное решение.

Компетенции широкого применения, обладающие определенной универсальностью, называются ключевыми компетенциями. Ключевые компетенции определяют реализацию специальных компетенций и специфических компетенций. Одни и те же ключевые компетенции обеспечивают продуктивность различных видов деятельности. Компетенция не может быть изолирована от конкретных условий ее реализации.

Совет Европы выделил пять групп ключевых компетенций, которые важны для подготовки молодежи:

- Политические и социальные компетенции - способность брать на себя ответственность, совместно вырабатывать решение и участвовать в его реализации,

терпимость к различным этнокультурам и религиям, проявление сопряженности личных интересов с потребностями предприятия и общества, участие в функционировании демократических институтов;

- Межкультурные компетенции - содействие развитию позитивных отношений между людьми разных национальностей, культур и религий, понимание и уважение друг друга;

- Коммуникативная компетенция - определяет владение технологиями устного и письменного общения на разных языках, включая компьютерное программирование, в том числе общение через Интернет;

- Социально-информационная компетенция – характеризует владение информационными технологиями и критическое отношение к социальной информации, распространяемой средствами массовой информации;

- Личностная компетентность - готовность к постоянному повышению образовательного уровня, потребность в актуализации и реализации своего личностного потенциала, способность к самостоятельному приобретению новых знаний и умений, способность к саморазвитию [7].

Целевая ориентация профессионального образования на конечный результат обусловила необходимость разработки профессиональных стандартов. Смыслообразующими единицами профессиональных стандартов могут и должны стать ключевые образовательные конструкты. Формирование этих конструктов у обучающихся (студентов) будет способствовать усилению фундаментальной подготовки специалистов. Важное место в реализации компетентностного подхода принадлежит технологии саморегулируемого обучения и развивающим образовательным технологиям.

К ним относятся:

- когнитивно ориентированные технологии: диалоговые методы обучения, семинары-дискуссии, проблемное обучение, когнитивная инструкция, когнитивные карты, инструментально-логическое обучение, рефлексивное обучение и др.;

- деятельностно-ориентированные технологии;Деятельностно-ориентированные технологии: методы проектов и направляющих текстов, контекстное обучение, организационно-деятельностные игры, комплексные (дидактические) задания, технологические карты, имитационное и игровое моделирование технологических процессов и т.д.;

- деятельностно-ориентированные технологии: методы проектов и направляющих текстов, контекстного обучения, организационно-деятельностных игр, комплексных (дидактических) заданий, технологических карт, имитационного и игрового моделирования технологических процессов и т.д.;

- личностно-ориентированные технологии: интерактивные и имитационные игры, развивающее обучение, развивающая психодиагностика и др.

Подводя итог вышесказанному, следует подчеркнуть, что компетентностный подход является важным условием обеспечения непрерывного образования, а его смыслообразующие конструкты выступают в качестве специфических целей общего и профессионального образования.

Список использованных источников

1. Зимняя И.А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. - 2003. - № 5.

2. Хуторской А.В. Ключевые компетенции: технология строительства // Народное образование. - 2003. - № 5

3. Галиперин П.Я. Психология как объективная наука / Под ред. А.И. Подольского. - Москва; Воронеж: 2003 http://www.superinf.ru/view_article.php?id=386 (Дата обращения 28.09.2023)

4. Байденко В.И. Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (методологические и методические вопросы М.: 2005

5. Андреева О.П. Дизайн как художественное конструирование предметно-пространственной среды // Вестник Чебоксарского филиала Московского государственного

гуманитарного университета им. М.А. Шолохова: Практический журнал. - Чебоксары: 2010. - № 7. - С.148 – 153

6. Государственные и образовательные стандарты в системе общего образования. Теория и практика / Под ред. В.С. Леднева, Н.Д. Никандрова, М.В. В.С. Леднева, Н.Д. Никандрова, М.В. Рыжакова. - М., 2002.с

ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ДӘСТҮРЛІ МӘДЕНИЕТІНДЕГІ СПОРТ ӨНЕРІНІҢ БОЛАШАҚ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУДАҒЫ ЫҚПАЛЫ

Ахметов І.Ж.
философия ғылымдарының кандидаты, ҚазМемҚызПУ

Андатпа: Бұл мақалада көшпенділердің өмір салты мен физикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Спорттың жас ұрпақты тәрбиелеудегі ролі көрсетіліп, этноспорттың шығу тегі талданады. Дене тәрбиесі мұғалімдері этноспорттың шығу тегін біліп, оны қолдануының ерекшеліктері көрсетіледі. «Асық», «Бестас» ойындарының технологиясы көрсетіледі. Сондай-ақ, Жоғары оқу орындарында «Дене тәрбиесі және спорттың этнопедагогикасы» атты пән енгізі ұсынылады.

Аннотоция: В этой статье рассматриваются образ жизни и физические возможности кочевников. Показана роль спорта в воспитании подрастающего поколения, проанализировано происхождение этноспорта. Учителя физической культуры должны знать происхождение этноспорта, особенности его применения. Будут показаны технологии игр «Асык», «Бестас». Также в вузах предлагается введение дисциплины «этнопедагогика физической культуры и спорта».

Abstract: This article discusses the lifestyle and physical capabilities of nomads. The role of sport in the upbringing of the younger generation is shown, the origin of ethnosport is analyzed. Physical education teachers should know the origin of ethnosport, the specifics of its application. Technologies of games "Assik", "Bestas" will be shown. It is also proposed to introduce the discipline "ethnopedagogics of physical culture and sports" in universities.

Түркі халықтарының дәстүрлі мәдениеті мен тұтас дүниетанымдары тарихи-әлеуметтік тұрғыдан қарағанда ұлттардың әлемді көркениет деңгейінен тұғырлы орнын таба алатындығын көрреміз, ол өз кезегінде рухани кеңістіктен төл тума ерекшеліктерін анықтай алатын құндылықтар жүйесін құрайды, соның ішінде дене тәрбиесі спорт өнері де бар.

Көшпенділердің табиғи дамуы қалыптасуы - табиғатқа тез бейімделуді,табиғи-әлеуметтік қолайсыздықтарға қарсы күресе алуы, тез икемделуі, өзін табиғатта еркін сезіне білуі олардың дене қаблеттерінің жоғары болуын талап етті. Дене қаблеттері мүмкіндіктері жағынан жетілген адамдар шаруашылықты жүргізуде, жаулардан қорғануда үлкен сұраныстарға ие болды олар шынайы күшті, төзімді адамдарға айналды.

Адамдардың дене қаблеттерінің жақсы жетілген көрнісі ұлттың дәстүрлі мәдениетінің бөлігі ретінде, ұлттық болмыстың өз заңдылығы бойынша өсуінің,дамуыныңтұрақтылығын сақтады.

Адамды бала кезінен бастап ойындар арқылы дене тәрбиесінің мектебінен өту міндетті шартқа айналды. Ойындар мен спорт өнерін меңгеру өркениеттің мәдени-әлеуметтікдамуының ішкі мотивациялық элементі түріне айналды. Түркілік дүниетаным жан жақты жетілген тұлғаны қалыптастыру арқылы әлемдегі өз орнын табу және онытаныта білудегі басты сапа көрсеткішіне айналды.

Осындай жігер мен қуатты негізге алған күштің культін сюжетке айналдыратын мифтік сана, әлем көшбасшысы болуға ұмтылған көшпелілік менталитет, эпосс арындарындағы қаһармандық дәуір ықпалы түркілердің дәстүрлі мәдениетінде дене күшімен қуатты айрықша сапа деп білді,олөз кезегінде ұлттық намысты тудыратын сана жүйесін құрап,арнайы дене жаттығуының ролі артып адамдардың құлшынысын тудыратын тәрбие құралына айналды. Спорттық өнер қазіргі ұлттардың заманауи даму тенденциясындағы объективті және субъективті жағдайлардан туындап, жер шарына тарады.

Ұлттық этноспорт өнерінің қалыптасуы тамырларын қысқаша шартты түрде мынандай бағыттар арқылы ажыратып көрсетуге болады: Ұлттық ойындар; жауынгерлік өнер; Күш иесін құрметтеу; Тұрмыс шаруашылық салтының үлгілері; Ата-бабаныңұрпаққа бергенмирасқорлықтәжірибесі; денсаулық пенсалауаттыөмірсалты; адам бойында ізгілік пен рухани тазалықтың болуы.

Түркі халықтарының ұлттық мәдени-рухани дамуының сан ғасырлар бойы қалыптасқан тұтас болмысы, жасампаздығымен өміршеңдігі олардың әлемді каренадағы беделінің сақталуына қызмет етіп келеді.

Қазақстан Тәуелсіздік алып, дүниежүзілік қоғамдастық таныған мемлекет болды. Осындай кезеңді бастан кешіріп отырған мемлекетімізге алдына қойған үлкен мақсаттарды шешу үшін халқымызда қалыптасқан тәрбие жолдарын ұтымды пайдалану қажеттілігі туындап отыр, соның ішінде болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің кәсіби құзіреттілігін дамытудағы ұлттық ойындар мен спорттың орны, ықпалы үлкен екендігі белгілі, себебі арнайы дене шынықтыру жаттығуларын қолдану және спортқа бейімделу арқылы біз денсаулықты жетілдіріп сақтай аламыз.

Педагогикалық тәрбиелік бағыттағы сан ғасырлар бойы жинақталған салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптар, тұрмыс-тіршілік және шаруашылықта қажетті болып жинақталған, іріктеп алынған тәжрибелердің барлығы жас ұрпаққа оның ішінде болашақ ұстаздарға арнайы әдістемелермен беріледі. Осы жұмыстардың нәтежиесінде болашақ ұстаздың шеберлігі мен менталитеті қалыптасып, рухани дәрежесі өседі.

Педагогикалық білім және тәрбиенің тұрақтылығы ұлтты ұлт ретінде сақтап қала алатын мүмкіндігі бар. Осы жағдайды білетін сырттан келген жаулаушылар алдымен елдегі тарихи қалыптасқан тәрбие мен білім негізін жоюды бірінші қолға алады, тілден, салт-дәстүрден ажыратады.

Педагогиканың қоғамда үлкен күші бар екендігіне айта келіп тәрбиенің біртұтастығы жүйелі жүргізілуді, адамды дамыта тәрбиелеу, білімнің үздіксіз жүргізілуі, тәрбие жұмыстарын ұжымдық түрде беру сияқты басты бағыттарына тоқтала отырып, осы бағыттардың барлығы дене тәрбиесіне де тиесілі екендігін айтпақпын, бұл болашақ дене шынықтыру ұстаздарының құлағында болуы керек.

Зерттеушілер қазір қазақтың ұлттық ойындарының мөлшерлік саны 400 жуық деп болжайды. Мен сіздерге осы ойындар ішінен екі ойын түріне ғана тоқталып өткім келеді. Бірі «Асық» ойыны, екіншісі «Бестас» ойыны, бұл ойындар сіздерге де таныс деп ойлаймын. Осы асық ойынында балаға дене қаблетін арттыруға, ойлау жүйесін жетілдіруге қажетті педагогикалық жолмен үйретуге болатын 33 қыймыл қозғалыс, ойлау, есептеу түрлері бар. Ал «Бестас» ойыны тіптен қызық, оның жылдамдық,ептілік, дәлдік, алу, қосу, мөлшерлеу амалдарын үйретуімен қоса, көз жанарын сақтауға, жетілдіруге таптырмайтын құрал екендігі белгілі.

Осы ғасырлар бойы жинақталған мол халықтық дене тәрбиесі тәжірибесі этнопедагогиканың маңызды бір саласы ретінде танылып, дене тәрбиесіне байланысты жинақталған тәжрибелер мектепке дейінгі мекемелерде, орта мектеп, орта және жоғарғы оқу орындарында негізгі пәндердің бірі ретінде қарастырылып оқытылуы қажет деп санаймын.

Түркі халқтарының дене тәрбиесі және спорты өте ерте уақыттан бастау алатындығына мысал ретінде белгілі тіл маманы, түрколог Олжас Сүлейменовтің еңбегінен мысал келтірмекшімін ол, көне Грециядағы олимпиадалық ойындардың пайда болуына байланысты түркі сөзі рij (би) билеуші ұғымын Грециядағы Олимп тауының атымен байланысты екендігін айтады. Сол кездегі алғашқы демократиялық сайлау тәртібі бойынша өлген билеушінің орнына жаңа билеушіні сайлау спорттық жарыстар өткізу арқылы іске асырылған. Ондағы мақсат кімде кім өз күші менептілігінің арқасында жеңіске жетсе сол ғана ел басшысы болуға мүмкіндік алған.

Грекиядағы «Жаңа билеушіні таңдау үшін өткізілетін осы ойындар прототюрктік қоғамда «Olimp – рі» - «Би өлімі» атты діни ритуалды өткізу кезінде іске асырылған. Осы жарыста кім «Бірінші» болса соған егер түркілер елінен болса басшының белгісі ретінде

қолына шоқпар берген, ал римдіктер жеңімпаз болса басына лавр ағашы жапырақтарынан, бұтақтарынан жасалған венок кигізген».

Менің баяндамамның тақырыбы «Түркі халықтарының дәстүрлі мәдениетіндегі спорт өнерінің болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің кәсіби құзіреттілігін дамытудағы ықпалы» болғандығын ескере келіп ұсыныс ретінде айтарым, болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің кәсіби құзіреттілігін дамытуды одар әрі жетілдіру үшін ЖОО орындарындаоқытылатын «Дене тәрбиесі және спорттың этнопедагогикасы» атты пәнді енгізу қазіргі күн талабына сәйкес деп санаймын, себебі этностық ерекшелігі айқындалған дене тәрбиесі, ұлттық ойындар, спорт туралы білім беру дене тәрбиесі және спорт педагогикасын толық және жүйелі оқытуға негіз болады деп есептеймін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Гончаров В.Д. Человек в мире спорта. Физическая культура человека: традиций и современность (социально-психологические аспекты).– М.: Физкультура и спорт, 1978. - 96 с.

2. Гумилев Л.Н. Древние тюрки. – М., 1993.- 516с.

3. Зайончковский А. Старейшие арабские хадисы о тюрках. VII-XI вв.: Тюркологический сборник. – М., 1996.-276с Кляшторный С.Г., Султанов Т.И. Казахстан: Летопись трех тысячелетии. – Алма-Ата: Рауан, 1992.-374с.

4. Қазақ спортының саңлақтары. (Октябрь Жарылғапов, Әбдісалан Нұрмұханов, Бекзат Саттарханов туралы естеліктер)/Құраст. Жарылқасын Нұсқабайұлы. – Алматы: Білім, 2007. – 272 б.

5. Устиненко В.И. Игра и эстетическая деятельность: автореф. ... док. пед. наук. – М., 1969.- 123с.

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ПӘНІНЕ БЕЙІМДЕЛУДІҢ МАҢЫЗЫ

Ахметкалиева А.М., Тұрлыбекова Ж.Д.
Дене шынықтыру пәнінің мұғалімдері, №177 ЖББМ
Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Адам – мемлекеттің басты байлығы, ал адамның басты байлығы – денсаулық. Денсаулық адамға табиғаттың берген ең ұлы құндылығы болып саналады. Сол табиғаттың бізге ұсынған басты сыйын бағалап, жас күнінен бастап оны күтудің жолдарын үйренуіміз қажет. Қазіргі таңда оқушылар спорттық ойындардың қандай түрлерін ойнайды деген сауалға жауап іздей отырып, дене шынықтыру пәнінің адам денсаулығына әсері туралы теориялық мәліметтерді жинақтай келіп, басты тұжырымдарды өз қатарластарыма ұсыну, денсаулыққа ерте бастан көңіл бөлуге шақыру.

Аннотация: Человек – главное богатство государства, а главное богатство человека – здоровье. Здоровье считается величайшей ценностью, которую природа дала человеку. Мы должны ценить главный дар, который преподносит нам эта природа, и учиться тому, как заботиться о ней с юных дней. В поисках ответов на вопрос, в какие виды спортивных игр сейчас играют школьники, обобщая теоретические сведения о влиянии физической культуры на здоровье человека, представляя основные выводы своим сверстникам, побуждая с самого начала уделять внимание здоровью.

Abstract: Man is the main wealth of the state, and the main wealth of man is health. Health is considered the greatest value given to man by nature. It is necessary to appreciate the main gift that this nature offers us and learn ways to take care of it from a young age. Looking for answers to the question of what types of sports games students play today, summarizing theoretical data on the impact of Physical Culture on human health, presenting the main conclusions to my peers, calling for early attention to health.

Мемлекетіміздің басты ресурсы – адам. Халықтың физикалық және рухани тұрғыдан сау болуы мемлекеттің өркениет деңгейін анықтайды. Білімді, дені сау ұрпақ ұлт дамуының басты индикаторы ретінде көрсетіледі. Өйткені тек дені сау оқушы ғана терең білім алып, келешекте қоғамға пайдалы қызмет ете алады. Оқушының физикалық тұрғыдан денінің сау болуы, физиологиялық тұрғыдан өз деңгейіне сай өсуі үшін дене қозғалысы өте қажет. Әсіресе, қазіргі өмір жағдайында оқушылардың ми, жүйке, жүрек, көз тәрізді органдарына басым салмақ түсіп, бұлшық ет жұмысының жоққа тән болуы белең алып отыр. Ой еңбегінің шамадан тыс жүктеліп, дене еңбегінің ысырылып қалып жатқанын ешкім жоққа шығара

алмайды. Ой еңбегі мен дене еңбегі жүйелі үйлесімділік тапқанда, оқушы бойында көптеген игі қасиеттердің жетіліп, оның өмірге, білім алуға деген көзқарасының одан әрі жетіле түсетіндігін байқауға болады. Дене тәрбиесі арқылы оқушының көңіл-күйі көтеріледі, белсенді қозғалыста болады, ойын түрлері арқылы өз эмоциясын сыртқа шығара алады. Қандай жағдайда болмасын, белсенді қимыл-қозғалыс бала ағзасы үшін ауадай қажет. Жалпы денені шынықтыру не үшін қажет, оның ағзаға қандай пайдасы бар деген маңызды сауал мәңгілік өзекті тақырып болып қала бермек.

Денсаулық, салауатты өмір салтын ұстану мәселесі өзіндік арнасын тапқан, бағыты жүйеленген, алайда ешқашан өзінің өзектілігін жоймайтын мәңгілік тақырыптардың бірі [1].

«Қазақстан-2030» стратегиясындағы жеті ұзақ мерзімдік басымдықтардың қатарында Қазақстан азаматтарының денсаулығы, білімі мен әлауқаты төртінші бөлімді тұтастай қамтыған. Бұнда «барлық қазақстандықтардың өмір сүру жағдайларын, денсаулығын, білімі мен мүмкіндіктерін ұдайы жақсарту, экологиялық ортаны жақсарту» тікелей міндет етіп қойылған. Стратегияда «Гүлденген экономика жағдайында өз денсаулығын дұрыс күтпеуінің және қоршаған ортаның ластануы салдарынан науқас адамдардың саны жылдан-жылға өсіп отырғанын көзге елестету қиын емес. Қоғамымызды құруымызға қарай азаматтарымыздың өз өмірінің аяғына дейін сау болуы және оларды қоршаған табиғи ортаның таза болуы үшін күш салу керек», – делінген. Сондай-ақ Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясындағы жаңа Қазақстанның жаңа саяси бағыттарының арасында аталып көрсетілген міндеттердің қатарында «Ұлт денсаулығы – табысты болашағымыздың негізі» деп нақты аталып көрсетілген. Ал денсаулық кепілі салауатты өмір салты екендігі және аян. Мемлекеттің басты тірегі – халық. Халықтың денсаулығы – мемлекеттің қымбат қазынасы. Ол – әр адамның баға жетпес байлығы. Елбасымыз атап көрсеткендей, денсаулығы мықты адам ғана қоғамға лайықты қызмет етеді, оның дамуына ықпал етіп, ел экономикасын жақсартуға өзіндік үлес қосады [2].

Мектеп қабырғасындағы оқушының жүріс-тұрысынан бастап, бүкіл өмірлік ұстанымының қалыптасуына дейінгі кезеңде орынды ықпал ете білу қай қоғамда, қай кезеңде болмасын өз өзектілігін арттыра түспек. Еліміздің көк байрағын желбіретіп, түтінінің түзу ұшуына бірден-бір себепкер өскелең ұрпақ болғандықтан, балалар мен жасөспірімдердің бойында салауатты өмір салтын қалыптастыру, денсаулықты сақтау және нығайту мәселелері ерекше көңіл бөлуді қажет етеді.

Дене шынықтыру – оқушы өмірінде ерекше орын алатын пәндердің бірі. Оқушылардың дене мәдениетін арттыруды, физиологиялық тұрғыдан дұрыс дамып жетілуін қамтамасыз ететін бұл пән оқушылардың салауатты өмір салтын ұстануына да бірден-бір себепкер болады. Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру, сондай-ақ толық танымдық, теориялық мағлұмат беру, яғни дене шынықтыру пәні туралы түсініктерін қалыптастыру аса маңызды. Дене шынықтыру пәні арқылы оқушының ең алдымен, эстетикалық талғамы, дене мәдениетіне деген құрметі арта түседі.

Байқағаным, оқушылардың барлығының өзге де пәндер сияқты дене шынықтыруға деген бейімділігі де әр түрлі. Алайда әр оқушының білім деңгейін, мүмкіншілігін, бейімділік қасиеттерін ескере отырып, олардың жетістіктері мен кемшін тартып жатқан тұстарын әділ бағалау, сабақ барысында кездесетін түрлі қиындықтарды жеңіл меңгеруіне мүмкіндік жасау, игере алмай жатқан тұстарына көмектесу қажет деп білемін. Сонымен дене шынықтыру пәніне байланысты кім-кімнің де көкейінде жүрер төмендегі сұрақтарға жауап беріп көрдік.

Дене тәрбиесі немесе спорттық ойындар не үшін қажет?

- Денсаулықты, жалпы ағзаны нығайтады;
- Жасөспірім ағзасының дұрыс өсуіне, физиологиялық тұрғыдан дамуына ықпал етеді;
- Ой еңбегіне деген қабілетін арттырады;
- Тыныс алу және жүрек-қан тамыр жүйесіне жақсы әсер етеді;
- Нормативтік тест жаттығуларын меңгереді;
- Оқушының өз денсаулығына ұқыптылықпен қарауына, салауатты өмір салтын ұстануына басты мұрындық болады.

Дене шынықтыру барысында оқушы бойында қандай дағдылар дамиды?

- Дене физиологиялық тұрғыдан дамиды;
- Ептілік пен икемділік дағдысы дамиды;
- Қозғалыс ойындары фантазияны дамытады;
- Ойын ережелері белгілі тәртіпке, өз ісіне жауап бере білуге баулиды;
- Топпен бірлесіп жұмыс істеу арқылы бәсекеге қабылеттілікке ұмтылады;
- Белсенді өмір сүру, батылдық, көшбасшылық, табандылық пен шешім қабылдай білушілік қасиеттері дамиды.

Осылайша, бала ағзасының дұрыс дамып жетілуі және денінің сау болып өсуі үшін оның физикалық тұрғыдан үнемі қозғалыста болуын, түрлі спорттық шараларға белсене қатысуын қадағалау ата-ана тарапынан да қадағалануы керек деп ойлаймын.

Оқушылардың физикалық дайындық деңгейі қалай жетіледі?

1. Дене шынықтыру сабақтарының базалық бөлігі мен вариативті формалары арқылы;
2. Сыныптан тыс шаралар нәтижесінде;
3. Спорттық-көпшілік және жалпы спорттық іс-шаралар арқылы.

Дене шынықтыру сабақтарының базалық бөліктері мен вариативті формалары

Базалық бөліктер:

- дене шынықтыру сабағы;
- үй тапсырмасы;
- өз бетімен орындалатын тренировкалар;
- таңғы гимнастика.

Вариативті формалар:

- мектеп таңдауы бойынша;
- оқушы таңдауы бойынша;
- ата-ана кеңесі бойынша.

Ата-ана тарапынан қолдау көрсетіліп, балаларын түрлі спорттық секцияларға жаздырып жатса нұр үстіне нұр! Алайда, мектептерде тегін секциялар жоққа тән, тіпті ақылы үйірмелердің өзі саусақпен санарлық. Сол себепті, балаларын спорттық шараларға қатыстыруға барлық ата-ананың қолы жете бермейді. Осыған орай, міндетті орта білім беру орындарындағы дене шынықтыру пәнінде 45 минуттың ішінде сапалы білім алуға тырысуымыз қажет. Ол үшін әр оқушы дене шынықтырудың не үшін керектігі, ондағы әрбір әрекеттің адам ағзасы мен денсаулығы үшін қандай ықпал, әсері бар екендігін білгендігі дұрыс деп ойлаймын [3].

Дене шынықтыру пәнінің мақсаты мен міндеттері:

Мақсаты:

- салауатты өмір салтын қалыптастыруды ұйымдастыруда дене шынықтыру пәнінің маңызын жан-жақты танытып, оқушылардың дене мәдениетін дамыту;
- оқушылардың өз денсаулықтарына ұқыптылықпен қарауына қажетті мотивтерді қалыптастыра білу және оны ұдайы дамыту.

Міндеттері: білім беру, тәрбиелеу, сауықтыру, дамыту.

Дене шынықтыру пәніндегі басты міндеттер қандай болмақ?

Білім беру: пәннің мән-маңызын ашып көрсету, дене мәдениетінің адам ағзасы үшін пайдалылығын таныту, спорттық ойындардың түрлері мен ережелері және қазақстандық әйгілі спортшылар жайлы танымдық-ақпараттық мағлұматтар беру.

Тәрбиелеу: ережелерге бағыну, гигиеналық және эстетикалық тәрбиені ұстану.

Сауықтыру: арнайы сауықтыру және шынықтыру іс шараларын жүргізу;

Дамыту: ағзаны дамыту, дене мәдениеті жайлы түсініктерін кеңейту, спорттық іс шараларға қатыстыру, салауатты өмір салтын ұстануға бейімдеу, дене шынықтыру пәні бойынша оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын арттыру.

Оқушылар денесінің дұрыс дамуы, денсаулығының нығаюы, жұмыс қабілетінің артуы сыртқы ортаның қолайсыз жағдайларына қарсы тұрады. Жақсы денсаулық адамның еңбек және қоғамның іс-әрекетіне жемісті қатысуына үлкен ықпалын тигізеді.

Өмірге қажетті дағды мен іскерлік табиғи қозғалыстың барысында қалыптасады. Табиғи қозғалыстың түрлері: жүгіру, қарғу, жүзу, лақтыру, шаңғы, коньки, велосипед тебу, акробатика, снорядта жаттығу сияқты тағы да басқалар болып келеді. Олардың арасында қыста таза ауда ойналатын қысқы ойындарың түрлері аса маңызды [3].

Жас адамның денесі түрлі жаттығулардың көмегімен ширап, дамиды екен. Жоғарыда аталған қысқы ойындардың түрлері арқылы балалардың күші көбейеді, төзімдікке ие болады, жылдамдықтары артып, қимыл-қозғалысы епті, икемді бола бастайды. Бала бойында бұндай қабілеттердің дамуы олардың қозғалғыштық тәжірибесін байытады, дене қозғалысын үйлестіреді.

Сабақта және сыныптан тыс дене тәрбиесі жұмыстарында біз дене жаттықтыру, организмді шынықтыру, тамақтану гигиенасы, ұйқы тағы басқа жөнінде мәлімет аламыз. Мәселен, уақыт ырғақтары туралы оқушылардың білуі өте маңызды. Уақыт ырғағы деген – ол жүйелілік. Мәселен, ойнағанның жөні сол екен деп таңнан кешке дейін ойнай бер деген сөз емес. Адамның ой, дене еңбегі, тамақтануы, ұйқы т.б. жүйелі болғаны дұрыс. Әрқайсысының өзіндік маңызы бар. Ырғақ дегеніміз сол, жаңағы аталған әр түрлі іс-әрекеттердің ұзақтығы, олардың кезектесуі. Оған белсенді демалыс, тамақтануды реттеу, ұйқының ұзақтық мерзімі жатады. Мамандардың айтуынша, «Ырғақтық кезеңнің кезектесуін сақтау, организмде белгілі ритмнің және шартты рефлекстер тізбегінің пайда болуын қамтамасыз етеді. Бұл жағдай балалардың денсаулығына және олардың жалпы жұмыс қабілетіне қолайлы ықпал жасайды».

Оқу, еңбек және демалыс ырғағы оқушылардың жас ерекшелігіне қарай жасалады.

Кез келген ойын процесінде балалардан төмендегілер талап етіледі:

1. Адамгершілік сапалары: өзгелермен тіл табысу, ойын ережесіне бағыну;

2. Уақыт ырғағын сақтау т.б.

Спорттық ойындар денсаулықты нығайтуға, тіршілік үшін маңызды дағдылар мен ептіліктерді игеруге, жоғарғы жұмыс қабілетіне жетуге бағытталған. Оның адамды өнімді еңбекке даярлауда зор маңызы бар. Мұнда адамның жылдамдық, күш, ептілік, төзімділік секілді дене қасиеттерінен басқа, табандылық, ерлік, мақсаттылық, шешімділік, өзін-өзі ұстай білу секілді бағалы психикалық қасиеттері де дамиды. Алуан түрлі дене жаттығулары, қимылды ойындар, спорт-дене тәрбиесінің құралдары болып табылады.

Әр түрлі бұлшық ет топтарын, буындар мен сіңірлерді ұдайы жаттықтыру олардың атқаратын қызметі мен үйлесімділігін күшті дамытады. Дене еңбегі организмнің мүшелері мен системаларын жаттықтырады, қимыл апаратының қалыпты жұмыс істеуін, зат алмасу процестерін қамтамасыз етеді. Белгілі бір мөлшерде әр түрлі жаттығуларды күн сайын орындап отыру, оларды алдын ала белгіленген көлемде, өзіңді ешбір босаңсытпай дұрыс істеуге тырысу белгілі әдетті, одан соң мінез-құлық ережелерін бұлжытпай орындау мұқтаждығын қалыптастырады. Осының арқасында адамның тәртіптілігі артып, оның еркі нығаяды.

Ұл балалар мен қыз балалардың организмінің дене мүмкіндіктері әр түрлі. Ұлдар шұғыл дене еңбегін оңай атқарады, олардың күші, қимыл амплитудасы көбірек. Ал қыздар төзімдірек, бірқалыпты ұзақ жұмысты жақсы атқарады екен. Сондықтан ұлдар мен қыздардың ойындарында сәл айырмашылық бар. Бірақ төзімділікті, жылдамдықты, қимыл дәлдігін дамытатын жаттығулар оқушылардың барлығына да бірдей пайдалы, ұлдарға бұған қосымша күшті дамытуға, ал қыздарға – икемділікті дамытуға арналған ойындар қажет.

Ұлдарда, жасөспірімдерде кейде өздерінің дене мүмкіндіктерін асыра бағалау мен белгілі бір абайсыздықтар болады. Кейде олардың шамасы келмейтін салмақты көтеруіне, үлкен биіктіктен секіруіне, сөйтіп орынсыз күш, батылдық және т.с.с. көрсетуіне себепші болады. Олар дене күшін көбіне асыра бағалап, көзге түсе бермейтін, бірақ әсіресе төзімділік секілді өмірлік маңызды сапаларды жете бағаламайды. Әсіресе, қандай көзге түсерлік болса да дене артықшылықтарын көрсету жолымен емес, пайдалы істерді атқару арқылы айналадағылардың сый құрметіне бөленуге болатындығын балалар есте сақтауы керек [4].

Дене тәрбиесі, спорттық ойындар организмге дамытушы, жетілдіруші және оңдаушы әсер етеді. Сонымен қатар, қысқы ойындар адамның психикалық күйін жақсартып, көңіл-

күйін көтереді, жалпы тіршілік тонусын арттырады. Таза ауада ойналған ойындар баланың иммуниетін нығайта түсетіні белгілі. Мәселен, қаланың балларына қарағанда ауылдың балаларының күші басым болып келеді. Өйткені олар таза ауада жүреді, қысқы ойынды ғана ойнап қоймайды, қысқы –жазғы еңбек түрлеріне де араласады. Адамның күші оның бұлшық еттерінің дамып, жетілуіне байланысты болады. Бастауыш сынып оқушыларының бұлшық еттерінің күші аз болады. Тек 10 жастан бастап қана бұлшық еттер біртіндеп жетіліп, күші молая береді. Төменгі сынып оқушыларының бойы тез өсетін болғандықтан, бұлшық еттері көбінесе ұзынынан созылып өседі. Сондықтан оның күші аз болады. Бұлшық еттердің күшін арттыру үшін қосымша дене шынықтыру жаттығуларын орындау қажет.

Балалардың күші олардың сүйек бұлшық еттері жүйесінің дамуымен тығыз байланысты.

Бой тез өскенде, бұлшық еттер мен кеуде баяу өседі. Ал, керісінше, бойдың өсуі баяуласа, бұлшық еттер тез өсіп-жетіледі.

Бұлшық еттерді жетілдіруде ең алдымен барлық бұлшық ет топтарының жан-жақты жетілуіне көңіл бөлу қажет. Әдетте балалардың қарын, қол, аяқ және дененің басқа да көлденең бұлшық еттері нашар дамыған күйде болады. Сондықтан осы аталған бұлшық ет топтарын жетілдіру үшін арнайы жаттығулар орындау қажет. Бұлшық еттерді дамыту үшін жүру мен жүгірудің, екі адам бір-біріне қарсылас ретінде шығып жаттығулар орындаудың және жүйелі түрде тыныс алудың маңызы ерекше [5].

Жылдамдық қабілетін жетілдіруге арналған жаттығуларға негізінен жүгірудің әрқандай түрлері және жылдамдықпен тікелей байланысты болып келетін қимыл-қозғалыс ойындары жатады.

Төменгі сынып оқушыларының төзімділік қабілеті әлі жетілмеген күйде болады. Мәселен, 9-10 жастағы баланың 9 минут бойы жұмыс істеу кезіндегі төзімділігі ересек адамдардың осы уақыт ішіндегі жұмыс қуаты мен төзімділігінің 40%-індей ғана. Тек 10 жастан бастап баланың төзімділік қабілеті біртіндеп арта береді.

Төзімділік қабілетін жетілдіре бастау үшін де қысқы ойындардың маңызы зор. Мысалы, әр түрлі қашықтыққа жүгіру, шаңғымен жүгіру және басқа да денеге күш түсіретін күрделі жаттығулар адамды төзімді болуға жаттықтырады.

Қыстың сәні – қар мен мұз. Ал, жасанды мұз айдыны болса, балаларға тіпті жақсы. Айнадай жалтыраған мұз айдынында коньки киіп, асыр сала сырғанауды балалар қатты ұнатады.

Мектеп алаңында мұз айдынының болуы, балалардың бос уақытын тиімді де мазмұнды өткізуіне себепкер болады. Қыста балаларға коньки теуіп, хоккей ойнауға, сырғанақ тебуге болады. Сырғанау ерекше сергек көңіл-күй сыйлайды.

Барлық халықтарда ғасырлар бойы өзіндік дене тәрбиесі программасы қалыптасқан. Бас орында халық ойындары тұрды. Сол ойындарды жаңарту арқасында біз дене шынықтыру сабақтарының дұрыс жүргізілуін,балалардың үйде, достарының арасында жақсы ұстауын қамтамасыз етуімізді қалыптастыруымыз керек. Қазақтарда дені сау баланы тәрбиелеу алғашқы күннен-ақ басталады. Бұл процесс өздігімен жүрмейді,оны қатаң қадағалап отырады.Ата-аналар өз балаларына басқалармен жүгіруге бұйырады, ол үшін оларды алшақтау жерге апарып, тез жүгіріп келгеніне ұтыс берген. Өз жастарымен күресуді бұйырады, суыққа төзімді болулары үшін,балаларын қыста таза ауада жүгіруге және ойнауға үйретті. Дегенмен, қоғам халық ойынның неше алуан түрлерін ойластырып қана қойған жоқ, соны іс жүзінде қолданып, оның тәрбиелік, білімдік жақтарын да көре білді. Сондықтан олар «Бала ойынмен өседі» деген өмірлік қорытынды жасап, осы тәжірибелік қорытындыны өздерінің бала тәрбиесі туралы көзқарастарының негізгі арқауы етті. Бала ойынды тоқтатса, одан қол үзіп үйде бола берсе, ол баланың денсаулығы ата-аналарын мазасыздандыратын болады. Ересек адамдардың еңбек етуі қандай қажет болса, баланың ойыны да сондай қажет нәрсе ретінде қабылданған [6].

Сонымен ойымызды қорыта келе, спорттық ойындардың бала денсаулығына, жалпы адамның ағзасына қандай пайдасы бар? Міне осы сауалға жауап беріп өтейік:

• Спорттық ойындардың көбі таза ауада өтетіндіктен, ең бастысы, таза ауаның өзі адам денсаулығының кепілі болып саналады.

• Баланың иммунитеті нығаяды;

• Ойын арқылы зат алмасу процесі жақсы жүреді;

• Қоршаған ортаның жағымсыз факторлары мен жұқпалы ауруларға ағзаның қарсылығы артады;

• Жылуды реттеу реакциясы жетіледі;

• Көтеріңкі көңіл-күй болғандықтан, адам өзін сергек, ширақ сезінеді, жағымды эмоционалды жағдай туады;

• Дене шынығады, қозғалыс белсенділігі артады;

• Дене бітімі сұлулана түседі.

• Бойлары өседі немесе бұлшықеттері дами түседі;

• Ақыл-ой және дене қабілеттерінің артуына себепкер болатын шыдамдылық, күш, жылдамдық пен икемділік сияқты қасиеттері дамиды.

• Спортқа қызығушылықтары артады;

Ендеше, спорттық ойындар балалардың, жасөспірімдердің дене бітімі мен ақыл-ой қабілетінің дамуына үлкен септігін тигізеді [3].

Адамның өміріндегі басты байлығы оның денсаулығы дедік. Дені сау адам ғана салауаттылықты жан-жақты ұстанып, белсенді өмір сүру көзқарасын ұстанады. А.Шопенгауэр сөзімен айтсақ, «Бақытымыздың оннан тоғыз бөлігі деніміздің саулығына байланысты». Егер салауатты өмір сүру мәселесін насихаттау сандық көрсеткіштермен шектелмей, әр жыл сайын оның сапасы арта түссе дені сау, жаны сау ұрпақ қатарының артатыны сөзсіз.

Қазіргі таңда барлық пәннен оқушыға жан-жақты білім берілуі қажет. Оқушының мектеп қабырғасында оқу мен жазудағы сауаттылығы, математикалық сауаттылығы, компьютерлік сауаттылығы, денсаулық сақтау бойынша сауаттылығы, отбасы мәселелері бойынша сауаттылығы және дене мәдениеті бойынша сауаттылығы қалыптасып шығуы қажет. Дене шынықтыру пәнінде оқушыларға спорт түрлерін, спорттық ойындардың маңызын, ережелерін толық меңгертіп, оны іс жүзінде қолдана білуге үйретсе, тәрбиелеуіміз қажет. Дене шынықтыру пәнінде оқушылардан секіруді, ойынның жақсы нәтижесін талап етпес бұрын, алдымен оның техникасын міндетті түрде үйрету керек. Оқушылар спорттық ойындардың төмендегідей маңызын жете білуі қажет:

• сыртқы дене бітімі өзгеріп, әдемілене түседі,

• денесі икемді, епті бола түседі;

• қимыл-қозғалыстары үйлесімді, сәнді болып шығады;

• бұлшық еттері сергиді.

• дене шынықтыру және спорт жаттығуларын орындау адамның жан-жақты өсіп-жетілуіне қолайлы жағдай туғызады [3].

Оқушыларды салауатты өмір салтын ұстануға насихаттау ісі кезең-кезеңімен жүзеге асыруды қажет ететін күрделі құбылыс. Әсіресе, негізгі іргетасының дұрыс қалануын қадағалауымыз керек. Аталған кезеңдердің бірінде ата-ана немесе тәрбиеші, ұстаз тарапына жіберілген сәл олқылықтың өзінің орнын толтыру кейін көп уақытты, көп күшті қажет етеді. «Темірді қызған кезде соқ» демекші әр буынға өз уақытында жеткілікті дәрежеде көңіл бөле білгеніміз болашақтағы салауатты тұлғаның өсіп жетілуіне негіз болмақ. Ендеше салауатты өмір салтын насихаттау жұмысы жылдан-жылға толықтырыла түсетін болса дені сау, жаны сау ұрпақ тәрбиелеуге мүмкіндігіміз артатынына толық сенім білдіреміз [7].

Әр оқушыны түрлі спорттық ойындарға ерте бастан үйрету олардың қызығушылықтарын арттыра білумен тығыз байланысты. Мектеп қабырғасында оқытылатын дене шынықтыру пәнін жоғары деңгейде өткізу осы мақсаттарды жүзеге асырудың бірден-бір құралы болып табылады.

Ғаламтор бетіндегі бір ақпаратта «Оқушылардың денсаулығына қамқорлық жасауға біздің қоғамымыз мейлінше мүдделі. Барлық оқушылардың сабақтарда, сабақтан тыс уақытта, спорт секцияларында дене тәрбиесін күн сайын ұйымдастырып қолайлы жағдайлар жасау

қажет. Әрбір мектепте, кәсіптік-техникалық училищеде, барлық оқу-тәрбие мекемелерінде жабдықтармен және құралдармен жақсы жарықталған спорт залдары мен алаңдары болуы тиіс. Оқушыларға дене тәрбиесін беру үшін спорт ұйымдары мен клубтардың, кәсіпорындар мен мекемелердің базасы кеңінен пайдалануы керек», – делінген екен [8].

Осыған орай, жас өскелең ұрпақты салауатты өмір салтын ұстануға, дене тәрбиесімен дұрыс айналысуға дағдыландыру маңыздылығы барынша насихатталуы қажет екендігі анық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Акиева Г.С. Педагогические основы развития и совершенствования системы охраны здоровья школьников. Алматы, 1997.
2. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан – 2030» стратегиясы. – Алматы: Білім. – 1997.
3. Уаңбаев Е. Дене тәрбиесінің негіздері. – Алматы: "Атамұра". – 2005 ж.
4. Уақбаев Е. Қазақстанда дене тәрбиесі жүйесінің дамуы. - Алматы: Санат, 2000 ж.
5. Сағындықов Е. Қазақтың ұлттық ойындары. – Алматы: "Рауан". – 1993.
6. Төтенаев Б. Қазақтың ұлттық ойындары. – Алматы қаласы: "Қайнар" 1994.
7. Икіманова Г. Саулық пен сымбат. - Алматы: Қайнар, 1991.
8. Тұрыскелдин М. Төменгі және ортаңғы буындағы дене тәрбиесі. – Алматы: "Мектеп". – 1991.

КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Байсенгирова Қ., Мырзан А.Е.
Көркем еңбек пән мұғалімі, №182 ЖББМ
Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Көркем еңбек пәнін оқытуда – еңбек етудің алғышарттарын үйрену арқылы оқушыны жек тұлға ретінде тәрбиелеу мақсаты көзделеді. Осы мақсатты жүзеге асыру барысында, оқушыларға берілетін тәлім-тәрбие үрдісін жетілдіру, жұмыс мәдениетін, адамдар арасындағы адамгершілік қарым – қатынастарды жаңарту, еңбек біліктілігін қалыптастыру арқылы еңбекке өнімділігін арттыруға ынталандыру міндеттерін мұғалімге жіктейді.

Аннотация: В преподавании предмета художественного труда – через изучение предпосылок труда, предусматривается цель воспитания учащегося как личности. В ходе реализации данной цели учитель классифицирует задачи по совершенствованию воспитательного процесса учащихся, повышению производительности труда через обновление культуры труда, нравственных отношений между людьми, формирование трудовой квалификации.

Abstract: In teaching the subject of artistic labor, the goal is to educate the student as a hated person by learning the prerequisites for working. In the course of implementing this goal, the teacher classifies the tasks of stimulating students to increase their productivity by improving the educational process, updating the culture of work, moral relations between people, and forming labor qualifications.

Жас ұрпақты қоғамдық өмірге, отбасындағы қызметке, кәсіпке даярлау, үнемі өзгеріп отыратын әлемде өмір сүретіні туралы түсінікті қалыптастыруды міндеттейді.

Адамға ең бірінші өмірлік қажеті – еңбек екенін уақыт дәлелдеуде. Адам өмірі үшін аса қажетті, әрі өмір бойы тоқтаусыз білім беретін пән «Көркем еңбек» пәнін үнемі жетілдіруде.

Біздің елімізде еңбекке үйрену – Ы. Алтынсарин 1887-1888 жылдары орыс-қазақ мектебін алғаш ашқанда басталған. Оқушыларды кәсіпкерлікке, қазіргі заман талабына сай басқару, білу, ұйымдастыру, іске асыру жұмыстарына бейімдеу басшылыққа негіз болады.

Болашақ кәсіпкер:

- ✓ өз өндірісінен түскен қаржыны жұмсай алатын жеке меншік иесі;
- ✓ азаматтық нарыққа қатыса алады;
- ✓ өз өндірісінде жұмыс беруші, ұйымдастырушы;
- ✓ жұмыстың сапасына жауап беруші.

Ұжымның жұмыс нәтижесінде өзіне пайда келтіретін әдіс-тәсілдерді қамтамасыз етуді шешу – мектептің материалдық – технологиялық базасына, аймақ ерекшелігіне байланысты.

Сонымен бірге оқушыларды кәсіби еңбекке баулу мүмкіншіліктерін зерттеу арқылы іске асыру технологиясын жасау. Ата-ана, ауыл әкімшілігі мектеп ұжымымен бірігіп, жастарды кәсіпкерлікке баулуға бағытталған оқу-тәрбиелік шығармашылық орта құруы қажет.

Еңбек тәрбиесі – барлық тәрбиенің қайнар көзі. Еңбек тәрбиесі арқылы киімді пішу, тігу қолөнер шеберлігін меңгерту арқылы ұрпақты адамгершілік рухында тәрбиелей аламыз. Өйткені, оқушы алған теориялық білімін іс жүзінде қолдана отырып, оны өмірімен, өзінің іс-әрекетімен байланыстыра білгенде ғана, өзіне де пайдасын тигізе алады. Технология сабағы арқылы оқушыны іскерлікке, ұқыптылыққа, әдемілікті сезініп, қабылдауға үйретеміз. Біздің негізгі ұстанымыз: «Сөзден – іске көшу». Еңбек тәрбиесі арқылы киімді пішіп тігу, көркемдеу қол өнер шеберлігін меңгеру арқылы жас ұрпақты адамгершілік рухында тәрбиелеуді басшылыққа ала отырып жұмысты жүргіземіз. Оқушылар әр түрлі тігілген бұйымдарды зерттей отырып, баға берумен келешек кәсіби ісіне қажетті эстетикалық, ұлттық, этикалық және т.б. бағалы қасиеттерін өз бойларына қалыптастырады.

Көркем еңбек сабағында оқушылардың іске икемділігі мен іскерлігіне, өнерге, шеберлікке деген бейімділігін дамыта отырып қалыптастырамыз. Оқушылар отбасында да тұрмыстың әр түрлі өнімді еңбегіне қатысады. Баланың бойындағы сапалық қасиеттері, еңбекке қызығушылығы, табиғатты қорғауы, ұқыптылығы арқылы еңбек адамын көру. Қазіргі кезде білім беру кеңістігінде инновациялық үрдістердің бағыттарының бірі – мектепке бағдарлау болып табылады [1].

Оқушылардың қызығушылықтары, қабілеттері толық ескеріліп, сол қажеттілікке сай тиімді жағдайлар жасалып, білім беріледі. Оқыту мәселелерін бастамас бұрын, жас ұрпақты ұлттық рухта тәрбиелеуге ерекше мән беру керек. Сабақ – оқыту мен тәрбиелеу үрдісінің негізгі формасы. Ендеше сабақтың мәнді өтуі мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Инновация – оны жеке түсініп, оқу үрдісіне енгізу – оқушылардың саналы да сапалы білім алудың бірден бір шарты.

Инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу жаңа білім берудің бірден бір шарты деп айттық. Саралап оқыту – оқушылардың туа біткен ақыл-ой қабілетінің жеке дамуының жан-жақтылығына негізделген білім беру жүйесі [2].

Оқытудың дәстүрлі емес сабақ түрлері мен жаңа әдіс-тәсілдерін қолданусабақтарда пайдаланатын негізгі әдістер оқушылардың көңіл күйіне, ынтасына, қабілетіне қарай, топпен, жеке оқушылармен жұмыс істеу, ойын элементтерін пайдалану т.б. Көркем еңбек – пәні география, бейнелеу өнері, тарих, музыка пәндерімен тығыз байланысты. Электронды кәсіптік бағдарлау жүйесі – қазіргі заманға сай ақпараттық-коммуникациялық технология негізінде жасалып, оқушының өзіне қажетті мамандықты таңдап, оның ерекшеліктері жөнінде тұтас ақпаратты ұсына отырып, өз мүмкіндігі бойынша қалаған мамандығын анықтауға көмектеседі.

Оқушыларды кәсіптік бағдарлау ақпараттық үрдісі, ұдайы кәсіптік білім жөніндегі ақпараттарды талдауды және қорытындылауды қажет етеді. Бүгінгі еңбектің сипаты, мазмұны өзгеріп, жаңа талап пен міндеттерді қажет еткенімен, еңбекті құрмет тұту – халықтар дәстүрінде ежелден қалыптасқан. Балаларды еңбекке тәрбиелеу – қол еңбегі сабағынан басталады. Адам баласы туа сала емес, көре-көре, жүре-жүре жетіледі. Бір адам еңбекке өте қабілетті болып өссе, енді бірі керісінше болады. Баланың жас шағында еңбек тәрбиесін дұрыс алуы немесе одан шет қалуы оның келешек өміріне үлкен әсер етеді.

Баланың еңбек тәрбиесін меңгеруі, қоғам үшін ғана емес, оның жеке басы, өз тіршілігі үшін де қажет. Еңбекке сүйетін адамның өмірінде реніш болмайды. Олар үнемі көтеріңкі көңіл күйде жүреді. Отбасына еңбек тәрбиесін жүргізгенде, баланы белгілі бір мамандыққа бейімдей даярлауды ескерген жөн. Егер бала отбасында еңбек тәрбиесін дұрыс алып шықса, мектепке іскерлікке үйрену оңайға түседі. Өйткені, отбасында алған еңбек дағдылары балаға түрлі мамандықты үйренген кезде жәрдемдесіп, оны игеруді оңайлатып отырады [3].

Көркем еңбек сабағында жобалау әдісін қолдану. Көркем еңбек сабағында оқушылардың іске икемділігі мен іскерлігіне, өнерге, шеберлікке деген бейімділігін дамыта отырып қалыптастырамыз. Оқушылар отбасында да тұрмыстың әр түрлі өнімді еңбегіне қатысады. Баланың бойындағы сапалық қасиеттері, еңбекке қызығушылығы, табиғатты

қорғауы, ұқыптылығы арқылы еңбек адамын көру. Қазіргі кезде білім беру кеңістігінде инновациялық үрдістердің бағыттарының бірі – мектепке бағдарлау болып табылады [4].

Оқушылардың қызығушылықтары, қабілеттері толық ескеріліп, сол қажеттілікке сай тиімді жағдайлар жасалып, білім беріледі. Оқыту мәселелерін бастамас бұрын, жас ұрпақты ұлттық рухта тәрбиелеуге ерекше мән беру керек. Сабақ – оқыту мен тәрбиелеу үрдісінің негізгі формасы. Ендеше сабақтың мәнді өтуі мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Инновация – оны жеке түсініп, оқу үрдісіне енгізу – оқушылардың саналы да сапалы білім алудың бірден бір шарты.

Инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу жаңа білім берудің бірден бір шарты деп айттық. Саралап оқыту – оқушылардың туа біткен ақыл-ой қабілетінің жеке дамуының жан-жақтылығына негізделген білім беру жүйесі

– оқытудың дәстүрлі емес сабақ түрлері мен жаңа әдіс-тәсілдерін қолдану

- сабақтарда пайдаланатын негізгі әдістер оқушылардың көңіл күйіне, ынтасына, қабілетіне қарай, топпен, жеке оқушылармен жұмыс істеу,

- ойын элементтерін пайдалану т.б.

- Электронды кәсіптік бағдарлау жүйесі

- қазіргі заманға сай ақпараттық-коммуникациялық технология негізінде жасалып, оқушының өзіне қажетті мамандықты таңдап, оның ерекшеліктері жөнінде тұтас ақпаратты ұсына отырып, өз мүмкіндігі бойынша қалаған мамандығын анықтауға көмектеседі [5].

Оқушыларды кәсіптік бағдарлау ақпараттық үрдісі, ұдайы кәсіптік білім жөніндегі ақпараттарды талдауды және қорытындылауды қажет етеді. Бүгінгі еңбектің сипаты, мазмұны өзгеріп, жаңа талап пен міндеттерді қажет еткенімен, еңбекті құрмет тұту – халықтар дәстүрінде ежелден қалыптасқан. Балаларды еңбекке тәрбиелеу – қол еңбегі сабағынан басталады. Адам баласы туа сала емес, көре-көре, жүре-жүре жетіледі. Бір адам еңбекке өте қабілетті болып өссе, енді бірі керісінше болады. Баланың жас шағында еңбек тәрбиесін дұрыс алуы немесе одан шет қалуы оның келешек өміріне үлкен әсер етеді. Баланың еңбек тәрбиесін меңгеруі, қоғам үшін ғана емес, оның жеке басы, өз тіршілігі үшін де қажет. Еңбекке сүйетін адамның өмірінде реніш болмайды. Олар үнемі көтеріңкі көңілкүйде жүреді. Отбасына еңбек тәрбиесін жүргізгенде, баланы белгілі бір мамандыққа бейімдей даярлауды ескерген жөн. Егер бала отбасында еңбек тәрбиесін дұрыс алып шықса,мектепке іскерлікке үйрену оңайға түседі. Өйткені, отбасында алған еңбек дағдылары балаға түрлі мамандықты үйренген кезде жәрдемдесіп, оны игеруді оңайлатып отырады.

Көркем еңбек сабағында жобалау әдісін қолдану. Жоба – әр түрлі бөлімдерден арнайы сызбалардан, суреттерден, жасалатын бұйымның технологиялық картасынан құралуы мүмкін. Ол бұйымдарды жасаған кезде есеп, экономикалық немесе экологиялық дәлелді түсінік хаттар да пайдаланылады. Жобаның бірнеше нұсқасы болуы мүмкін. Мысалы, өте күрделі жобаны оқушының өзі ғана орындауы шарт емес.

Сондықтан жобаның кейбір бөлігі дайын күйде берілсе, кейбір бөлімін оқушы мұғалімнің, ата-ананың көмегімен орындай алады. Егер бір күрделі жобаны бірнеше оқушы бірлесіп орындаса, әр оқушының үлесі алдын ала анықталуы қажет. Ол оқу жылының соңында өзінің орындаған шығармашылық жобасын оқушылардың және мұғалімнің алдында қорғайды. Жобаны қорғау барысында қолданатын бұйымның ішінен қандай затты таңдап алу, ол бұйым қоғамға, өзіне достарына және ата-анасына қандай пайда келтіретіні ескеріледі.

Осы замануи инновациялық технологиялар барлық қоғамның инфрақұрылымдарына үйлесімді енгізілуі негізінде тұрпайы еңбек түрлері еңбек нарығында жойылып, жаңа еңбек түрлерінің қалыптасуына ықпал етіп келеді. Соның салдарынан қазіргі еңбек нарығында жаңа мамандықтар пайда болып, олардың еңбек мазмұны да жиі өзгерістерге ұшырып келеді. Осыған куә болатын үлгілерге өндірістердегі автоматтандырылған қондырғылармен өнімді жасау, сол сияқты қызмет көрсету салаларында кішігірім құралдар мен аппараттардың кеңінен қолданылып, маманның еңбек опеацияларын жеңілдетуге үлкен көмегі тиіп келеді. Бұл үлгідегі құрал-жабдықтар қазіргі өндірісте, қызмет көрсету саласында және тұрмыста да кең орын алып келе жатқаны белгілі [4].

«Көркем еңбек» пәнін оқытудың мақсаты – жеке тұлғаның қалыптасуы және өз ойын білдіруінің негізі ретінде, рухани-адамгершілік мәдениетін дамыту, шығармашылық, кеңістіктік-образдық ойлауын, көркемдік-технологиялық білімінің негізін қалыптастыру. Оқу бағдарламасының мазмұны көркемдік-шығармашылық іс-әрекеттің алуан түрін қарастырады. Сабақта іске асырылатын көркемдік іс-әрекеттің түрлерін «Көркем еңбек» пәнінің мұғалімі анықтайды. Сонымен бірге міндетті түрде көркемдік іс-әрекеттің үш түрі жүзеге асырылады: конструктивті, бейнелеу, сәндік.

Көркем еңбек пәнін өткізуде көптеген жаңа технологияларды пайдаланып, оқушының жаңа материалды толық игеруіне баса назар аударудамыз. Бұл жаңа технологияларды негізгі үш топқа бөліп қарастыруымызға болады:

1. Ойындық технология – мәнді өмір жағдаяттарын үлгілеу және оның шешімін іздестіруге құрылады. Жетекші әдісі – ойын. Оны ұйымдастыру түрлері: іскерлік, рөлдік, оқиғалық және білімдік ойындар.

2. Коммуникативтік технология – мүмкін болған барлық ақпарларды қатыстыра отырып, оқу үрдісі оқушының өзара белсенді әрекетіне, қатынасына құрылады. Жетекщі әдісі – қарым – қатынас. Оны ұйымдастыру түрлері: өзара, жұптық, топтық оқу т.б.

3. Зерттеу технологиясы – проблемалық ізденіске, жаңалықтар ашуға құрылады. Жетекші әдісі – проблемалық оқыту әдісі[6].

Осылармен бірге саралап, жеке дара, жеделдетіп оқыту, оза оқыту, деңгейлеп оқыту, оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлау т.б. технологиялар көп қолданыс табуда. Бұл технологиялардың бәріне ортақ, негізгі мақсаты – жеке тұлғаны дамыту, оқуға шығармашылық ендіру, мұғалім мен оқушы арасындағы ынтымақтастық, өзара әрекеттестік сипатындағы жаңа әлеуметтік қатынастың пайда болуы, т.б. Оқыту технологияларын оқу мазмұны мен оқушылардың жас және психологиялық ерекшеліктеріне орай таңдап, тәжірибеде сынап қараудың маңызы зор. Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Жаңа технологияны меңгеру мұғалімнің интеллектуальдық, кәсіби, рухани, азаматтық және де басқа көптеген адами қабілетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Оқытуда оқушының еңбек біліктері мен шығармашылық қабілетін дамыту үшін жаңа ақпараттық технологияны пайдалануға да мүмкіндіктер көбеюде. Еңбек ету үрдісін даралауда оқушыны жеке тұлға ретінде қабылдау, яғни оқушының өзіндік танымдық іс-әрекетін қалыптастыруға бағыттау, білім беруде жеке оқытуды дамыту көзделуі қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Әбдіғапбарова Ұ.М. Оқушыларды тәрбиелеуде қазақ ұлттық ою-өрнек өнерін пайдалануға студенттерді даярлау. – Алматы. 1998 ж.

2. Алимсаева Р.Ш. «Көркем еңбек», «Келешек – 2030» ЖШС 2018, Астана 2017.

3. Әлмұханова Г. «Шығармашылық деңгеймен жұмыс жасау», 2003 ж

4. Мұқашев М.; Сейтімов А.; Хамзин Н. «Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі» «Фолиат» баспасы; Астана – 2008 жыл.

5. Дүйсенова Б.Ж., Жолдасбекова С.А. «Көркем еңбек». - Астана, 2020.

6. Оралбекова Т.Ш. Технология оқулығы. Алматы, 2016.

СОВРЕМЕННЫЕ КОМПЬЮТЕРНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ: К ВОПРОСУ ОБ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ МУЗЫКИ

Барибаева А.С.
Магистр искусствоведения
Преподаватель кафедры «Музыка» КазНацЖенПУ

Андатпа: Бұл мақала Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университетінің (Алматы қ.) оқытушылар тобы зерттейтін негізгі мәселелер курсын енгізудегі дискурс болып табылады. Білім беру процесіне компьютерлік технологияларды енгізу қажеттілігін қарастыру ұсынылады, бұл педагогикалық жұмыста шығармашылықты көрсету және оқушылардың әлеуетін көбірек ашу үшін кәсіби қызметте ақпараттық технологияларды қолдануға қабілетті музыка мұғалімдерін сәтті дайындауға мүмкіндік береді. Зерттеу әдістері ретінде салыстыру, абстракциялау және сұхбат әдістері қолданылды.

Аннотация: Данная статья является дискурсом во введение курса основных проблем исследуемые группой преподавателей Казахского Национального Женского педагогического университета (г.Алматы). Предлагается рассмотреть необходимость внедрения компьютерных технологий в образовательный процесс, что позволит успешно подготовить учителей музыки, способных применять информационные технологии в профессиональной деятельности для проявления творчества в педагогической работе и большего раскрытия потенциала учеников. В качестве методов исследования были использованы методы сравнения, абстрагирования и интервью.

Abstract: This article is a discourse in the introduction of a course on the main problems studied by a group of teachers from the Kazakh National Women's Pedagogical University (Almaty). It is proposed to consider the need to introduce computer technology into the educational process, which will make it possible to successfully train music teachers who are able to use information technology in their professional activities to demonstrate creativity in teaching work and to better reveal the potential of students. Comparison, abstraction and interview methods were used as research methods.

Применение новых технологий в музыкальном образовании открывает широкий спектр возможностей, как для укрепления существующих методологий, так и для осуществления более конкретных действий в области исследования, создания, преобразования методов в обучении[1]. Внедрение аудиовизуальных технологий и интерфейсов, а также программного обеспечения расширят возможности для преподавания, оптимизирует процесс обучения музыки и помогут в мотивации учебы.

Основная идея внедрения новых технологий в музыкальное образование заключается в максимальном использовании времени занятий, принимая предыдущий опыт в качестве отправной точки для создания новых пространств, которые способствуют креативному использованию технологии.

Важно понимать, что информационные технологии должны быть интегрированы в практику. Эта интеграция обогатит обучение учащихся и создаст новые возможности для практического применения знания, полученных в ходе занятий, а также обогатит методику преподавания дисциплины. Важно отметить, что метод, используемый в процессе обучения, является необходимым инструментом в руках учителя для достижения положительных результатов в работе с учащимися [2, с.173]

Реалии современного мира предполагают цифровую грамотность. В компетенции преподавателей входит критическое и безопасное использование информационных технологий в работе. Эта компетенция основана на навыках базовой работы с компьютерными технологиями – использования компьютеров, хранения, создания и предоставления информации, а также обмена, общения и совместного участия онлайн. Согласно источникам, во многих учебных заведениях мира музыкантам преподаются элементы Музыкально-компьютерных технологий: *Institut de recherche et coordination acoustique/musique* (*IRCAM*) и *Centre d'EtudesMathématiques et Automatique Musicales* (*CEMAMu*) в Париже; *CenterforComputerResearchinMusicandAcoustics* (*CCRMA*) Стенфордского университета; *San*

Diego Supercomputer Center (*SDSC*) Калифорнийского университета; Научно-исследовательский центр музыкально-компьютерных технологий Московской государственной консерватории имени П. И. Чайковского и др. [3, 4].

С 2002 года в Российском государственном педагогическом университете имени А. И. Герцена действует учебно-методическая лаборатория "Музыкально-компьютерные технологии". Данное учебное заведение было выбрано преподавателями нашей кафедры для изучения компьютерных технологий, в частности программы-методики обучения игре на фортепиано по методу Е.Хайнер «SoftWaytoMozart». Курс является частью дисциплины «Компьютерные технологии», по переподготовке учителей музыки, в задачи которого входит знакомство слушателей с:

«1) основными музыкально-компьютерными технологиями, используемыми в современном музыкальном образовании. (в программе курса используется программно-аппаратный комплекс DAW [5]);

2) освоении прикладных аспектов информатики в применении к музыкальному искусству;

3) расширении и углублении предметных знаний в различных дисциплинах профессиональной подготовки музыканта (композиция, аранжировка, музыкально-теоретические дисциплины) и создании новых условий в педагогической работе по специальности;

4) ознакомлении с программами, учебниками и учебными пособиями по методике обучения музыкальной грамоте и практическому музицированию;

5) ориентировании слушателей в возможностях музыкально-компьютерных технологий в освоении музыкального языка для разных возрастных групп учащихся» [6].

Обучение студентов по принципам содержания упомянутого курса может помочь сформировать целостный подход к использованию новых информационных технологий в современном музыкальном образовании и творчестве, а также помочь в совершенствовании профессиональных компетенций преподавателей музыкальных дисциплин, в области информационных технологий с целью их дальнейшего применения в педагогической практике. Внедрение подобных дисциплин в учебный процесс будущих преподавателей музыки создаст базу системы практических знаний о «высокотехнологичных» методах музыкально-педагогического образования, где на практике будут освоены возможности информационных технологий.

Уже сейчас в Международной школе Haileybury Алматы в программу обучения предмета «Музыка» внедрены «пакеты программного обеспечения» (softwarepackages) для большего творческого развития учащихся. В пакеты программного обеспечения входят аудиоредакторы, программы-секвенсоры, нотные редакторы, сами уроки разрабатываются с применением электронных тестовых заданий. Со слов преподавателя и директора отделения «Музыка» Джона Харрисона (встреча от 22.11.2022 года) в младшем и среднем звене школы используются программы GarageBand, следующей по «сложности» осваиваются нотные редакторы как Notion, а также программа StudioOne 4 (часть PresonusSoftware – секвенсорной программы, аналог программ LogicPro и Cubase).

Обучение в данной школе проходит в двух направлениях:

- индивидуальные уроки по одному или нескольким инструментам – фортепиано, скрипка, домбра, виолончель, гитара, вокал, ударные инструменты

- изучение теоретических знаний и их обязательное практическое применение.

Изучение музыкальных инструментов и их использование является непосредственной частью образования, при этом Джон Хариссон отмечает, что «Здесь речь идет не столько о мастерстве (игры –авт.) на конкретном инструменте, сколько о более широком восприятии музыки, когда музыкальный инструмент используется как инструмент для творческого самовыражения. Большинство учеников школы не собираются становиться музыкантами, поэтому их можно заинтересовать практическим применением своих знаний – дать некоторые знания о теории музыки, стилях, применить их в сочинении песен, мелодий в разных жанрах».

Преподавание в данном ключе подразумевает подготовленную техническую оснащенность школ и институтов. Существует необходимость не только в обучении кадров, но и в компьютерном оснащении кабинетов, закупке электронных инструментов - синтезаторов, микрофонов. При наличии всех составляющих уже можно утверждать, что урок музыки может стать площадкой для развития творческого потенциала учащихся и поможет в дальнейшем применении этих знаний в жизни, а не останутся знаниями «в теории».

В базовые знания учителей музыки должны входить не только знания музыкально-компьютерных программ, но и навыки работы с документами, презентациями, составлениями онлайн тестовых заданий и др., что позволит автоматизировать планирование и управление учебным процессом, организацию уроков и работы учеников. В помощь могут прийти такие платформы как GoogleforEducation. Отметим, что знания и сертификацию по возможностям использования продуктов Google (GoogleCertifiedEducator) молодые педагоги должны получить еще во время обучения в университете, что повысит ценность будущего сотрудника, а также даст возможность применения полученных знаний при трудоустройстве.

Одними из основных проводников в использовании новых технологий на уроках музыки могут стать, например, планшеты с операционной системой IOS. Внедрение в программу обучения работы с виртуальной музыкальной студииGarageBand (часть iLifepackage - набора мультимедийного программного обеспечения от компании Apple для домашнего использования, поставлялся в составе всех компьютеров Mac) поможет раскрыть творческий потенциала учеников, даже не владеющих музыкальными инструментами. Сэмплы (Samples) звуков различных инструментов и Лупы (Loops) известных мелодий и голосов могут помочь в создании мелодий и аранжировок.

В марте 2018 года компанией Apple в рамках проекта «EveryoneCanCreate» (Все могут творить - перевод авт.) [7;8]были выпущены гайды по использованию и интеграции программ, поставляемых в рамках программного обеспечения Apple в учебный процесс, где также были представлены сценарии интегрированных уроков музыки и математики, литературы, истории и информатики. Гайды находятся в открытом доступе в приложении «Книги» на всех устройствах компании Apple[8].

Есть и другие примеры использования Sample и Loop контроллеров в процессе обучения музыки. Как например популярное в странах Европы приложения Soundcool - модульной системы для музыкального образования с использованием смартфонов, планшетов разработанной Университетом Политехнической школы Валенсии (UPV) в рамках проектов UPV (2013, Испания) и GeneralitatValenciana (2015-2016, Испания). Soundcool написан на языке Max, модульной графической среде программирования для создания музыки и интерактивных мультимедий, и использует OpenSoundControl, предназначенный для обмена информацией в реальном времени по сети между несколькими устройствами. [4]. Приложение представляет собой приложение для создания творческой среды и требует только наличия бесплатного приложения на устройствах.

Педагогическая архитектура Soundcool основана на трех сценариях музыкального образования, позволяющих взаимодействие между различными участниками в классе[5, с. 3] (рисунок 1).

Если первые два сценария могут быть применены в младшем и среднем звене на уроках, целью третьего сценария является «автономное творчество», которое возможно в средних и старших классах старшей школы, что к сожалению, не применимо к реальности казахстанского образования.

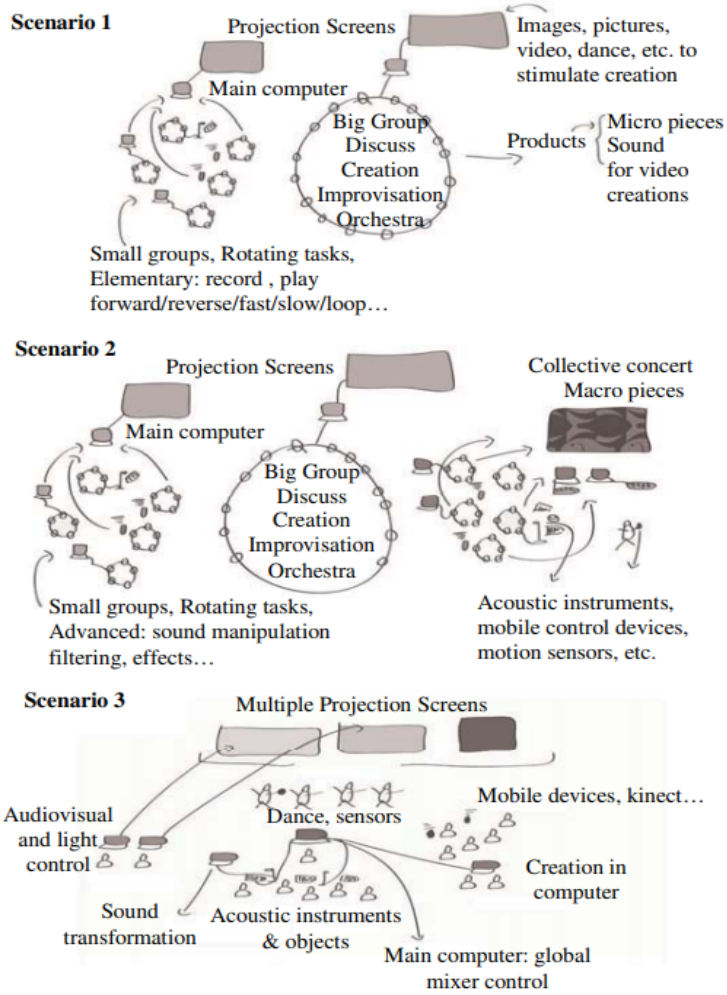

Fig. 1: Designed Music Education Scenarios

Рисунок 1. Педагогическая архитектура Soundcool

Одними из основных задач уроков музыки являются получение навыков чтения нот с листа, перевода звука в нотный текст и обратно, умение его распознавать голосом, либо инструментом. В выполнении данных задач наиболее подходящей в применении и внедрении в образовательную программу является компьютерная система обучения музыкальной грамотности, применяющаяся 60 странах мира, разработанная американским музыковедом и педагогом Еленой Хайнер “SoftWaytoMozart” и ее игровые модули для обучения чтению с листа - GentlePiano, FruitLines, NoteDurationNoteAlphabet, GuessKey, TrebleandBassCleff.

В основе методологии системы обучения является создание различных форматов музыкального текста (презентаций). Особенно важными элементами программы «SoftMozart» являются аппарат для точного измерения создания, развития и совершенствования навыков чтения нот с листа и игры на фортепиано (Зрительно-моторная задержка). Фиксирование измерения ЗМЗ позволяет изучить музыкальные возможности каждого человека с помощью конкретных цифр.

Для использования данной методики необходимы компьютер и миди клавиатура (синтезатор, цифровое фортепиано) [4, с.337]. Уникальность методики в том, что нотной грамоте можно обучать с 2 летнего возраста. Все компоненты программы и методология находятся в свободном доступе, софт может быть приобретен после прохождения коллоквиума у самого автора программы. Есть варианты использования демо-версии программного обеспечения. Педагогами Казахского Национального женского педагогического университета уже ведется работа по изучению и дальнейшему внедрению данной программы в академический процесс кафедры.

Приведенные примеры компьютерных программ и приложений для внедрения в образовательный процесс уроков музыки являются лишь небольшим введением в описанную

тему. При этом уже сейчас можно утверждать, что в компетенции современного педагога музыки входят знания не только в музыкальной области, но и в области информационных технологий.

Существует необходимость создания новой образовательной среды, а также развития преподавателем музыки таких компетенций, как способность систематизировать информацию, полученную при помощи интернета и баз данных, способность к критическому анализу материала [4, с.163], знание секвенсорных программ для композиции и исполнения, способность применять средства программ в учебном процессе образовательного учреждения.

Нуждается в дополнении и методическая система казахстанского музыкального образования, позволяющая органичное внедрение постоянно развивающиеся компьютерные технологии в музыкально-образовательный процесс — разработки новых учебных программ и курсов, адаптированных к современным социальным запросам и соответствующих уровню развития данных технологий.

Данная статья написана в рамках проекта, финансируемого Комитетом науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (Грант №AP19678793)

Список использованных источников

1. Ш.Б. Кульманова. Музыкальное образование в Казахстане.– Алматы, 2006.- с. 179.
2. Gorbunova I.B., Hiner E. Music education today: music computer technology system for learning music Soft Way to Mozart // МНКО. 2018. №5 (72). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/music-education-today-music-computer-technology-system-for-learning-music-soft-way-to-mozart (дата обращения: 23.10.2023).
3. Горбунова И. Б. Музыкально-компьютерные технологии: лаборатория // ЭНЖ "Медиамузыка". № 1 (2012).
4. J. Sastre, A. Murillo, E. Carrascosa, R. García, R.B. Dannenberg, N. Lloret, R. Morant, S. Scarani, A. Muñoz (2015) SOUNDCOOL: NEW TECHNOLOGIES FOR MUSIC EDUCATION, ICERI2015 Proceedings, pp. 5974-5982.
5. Панкова А.А., Родионов П.Д. Компьютерные технологии в музыкальном образовании // МНКО. 2017. №1 (62). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/kompyuternye-tehnologii-v-muzykalnom-obrazovanii (дата обращения: 23.10.2023).])
6. Список программ обучения Российского государственного университета им. А.И. Герцена https://de.herzen.edu.ru/spisok/
7. News. Everyone Can Create curriculum brings creative expression to every subject, now available on Apple Books https://www.apple.com/newsroom/2018/10/everyone-can-create-curriculum-now-available-on-apple-books/
8. Everyone can create Guide https://books.apple.com/au/book/everyone-can-create-teacher-guide/id1357353934

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ МАЗМҰНЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ ЖОЛДАРЫ

Бердіханова А.Қ.
Магистрант, Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада жаңартылған білім мазмұнына байланысты бастауыш сынып оқушыларының музыкалық танымдық белсенділігін арттырудың негізгі жолдары, әдіс-тәсілдері, сабақ барысында қолданылатын тапсырма ойын технологиялары беріліп көрсетіледі. Бастауыш сынып оқушылары жаңартылған білім бағдарламасын музыка пәнімен байланыстыра келе, сауатты түрде танымдық белсенділігін дамыту арқылы шығармашылық қырларын меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар жеке тұлға ретінде даму аясында әрекеттер жүргізу арқылы өз өзін таниды.

Аннотация: В данной статье представлены основные пути, методы и приемы активизации музыкальной познавательной активности младших школьников в зависимости от обновленного

содержания образования, используемые в ходе урока технологии игры заданий. Учащиеся начальных классов, связывая обновленную образовательную программу с музыкальным предметом, не только овладевают творческими аспектами, грамотно развивая познавательную активность, но и осознают себя, проводя действия в рамках развития личности.

Abstract: In this article, the main ways, methods and techniques of increasing the musical cognitive activity of Primary School students in connection with the updated content of Education, Task game technologies used during the lesson are given. Primary school students, connecting the updated educational program with the subject of music, not only learn creative aspects through the development of competent cognitive activity, but also realize themselves through activities within the framework of personal development.

Қазіргі білім беру мазмұны бойынша оқу процесінің негізгі дамытушылық тұжырымдамасында белгілі дағдыларды игеру және жетілдіру, әр бір білімалушының жеке басының жан-жақты, әмбебап дамуына бағытталып, көркемдік және жалпы мәдени шығармашылық түрде танымдық белсенділігінің нығайып дамуы тығыз байланысты. Осыған сәйкес әр бір мұғалім үшін пәнді оқу процесінде баланың танымдық белсенділігін барынша дамытатындай етіп құруға тырысу керек, өйткені таным оқытудың негізі болып табылады. Танымдық қызығушылық, адамның барлық психикалық процестерін белсендіре отырып, оның дамуының жоғары деңгейінде жеке тұлғаны іс-әрекет арқылы шындықтың өзгеруін үнемі іздеуге итермелейді. Оқушылардың қызығушылығын арттыру мұғалімнің сабақ барысында белгілі бір эмоционалды көңіл-күй қалыптастыруына, оқушылардың жаңа нәрселерді үйренуге, қиындықтарды жеңуге деген ұмтылысын оятуға ықпал етеді. Сондықтан көптеген көрнекті педагогтар мен психологтар сабақтарда ойын-сауық тапсырмаларын қолдану мәселесіне ерекше назар аударады. Қазіргі музыкалық білім беруде баланың шығармашылық әлеуетін жандандыру, оқу іс-әрекеті процесінде тұлғаның дамуы бойынша жұмыс жағдайларын, мазмұны мен әдістерін анықтауда айтарлықтай өзгерістер бар. Музыкалық педагогикада балалардың музыкалық өнерге деген қызығушылығын арттырудың көптеген құралдары мен әдістері бар.

Білім беру саласында жаңартылған білім беру мазмұны бойынша қысқаша тоқталып өтер болсақ. Зерттеуші Ахылбекова Б. Ғ өзінің магистрлік диссертациялық еңбегінде «Жаңартылған білім бағдарламасыныңмузыка сабағындағы маңыздылығы» [1, 12 б.] былай тұжырым жүргізу арқылы жаңартылған білім беруді түсіндіріп көрсетеді: «Жалпы жаңартылған білім берудің маңыздылығы – оқушы тұлғасының үйлесімді, қолайлы білім беру ортасын құра отырып сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе жасау, жеке, жұппен, топта жұмыс жасай білу, функционалды сауаттылықты, шығармашылықты қолдана білуді және оны тиімді жүзеге асыру үшін қажетті оқыту әдіс-тәсілдерді (бірлескен оқу, модельдеу, бағалау жүйесі, бағалаудың тиімді стратегиялары) қолдана білу. Бағалау жүйесі де түбегейлі өзгеріске ұшырап, критериалдық бағалау жүйесіне өтті. Критериалды бағалау кезінде оқушылардың үлгерімі алдын ала белгіленген критерийлердің нақты жиынтығымен өлшенеді. Оқушылардың пән бойынша үлгерімі екі тәсілмен бағаланады: қалыптастырушы бағалау және жиынтық бағалау. Бұл бағалау жүйесінің артықшылығы – баланың ойлау қабілетін дамытып, ғылыммен айналысуына ықпалын туғызады» [1, 12 б.]. Жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша өткізіліп жатқан барлық оқыту жүйесін сыни ойлауды оқу және жазу арқылы дамытудың стратегиялары, дамытудың тәсілдері, жобалау әдісі, өз пікірін жазбаша рәсімдеу (мақала, эссе, комментарий беру және т.б.) әдіс-тәсілдері кеңінен қолданылады. Аталған бағдарлама бойынша оқушылардың бойында тілдік дағдыларды қалыптастырудың, оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру мен инновациялық технологияларды меңгеріп, оны тиімді қолдана білудің маңызы зор.

Жаңартылған білім беру аясында инновациялық технологияларды пайдалана келе, сабақты түрлендіре өту бұл музыка пәнінің негізгі шығармашылық бағытта жүргізе алатын негізгі мақсаты. Музыка пәні ол тек шығармашылық, өнер түрінде емес, сонымен қатар топтық, жұптық әдіс-тәсілдер, жеке жұмыстар сияқты әр бір оқушының сабаққа қызығушылығын арттыру арқылы шығармашылық нәтижеге қол жеткізуге болады.Қазіргі ақпараттық заманда, оқушылар қосымша материалдарды тез тауып мәліметтер ала алады, сондай ақ, аудиожазбаларды тыңдау (құлаққап) арқылы музыкалық диктанттарды топтық және жұптық,

жеке жұмыстар жүргізу арқылы тапсырмаларды белсенділікпен орындауға дағдыланады. Оқушыларға ойын технологиясы арқылы ұйымдастырылған сабақ, қызықты да қонымды, шығармашылығының артуына оң әсерін тигізеді. Оқыту мен тәрбиелеудегі жаңаша әдіс-тәсілдерді біліп ғана қоймай, оны әр сабақта тиімді пайдалана білу қажет.

Музыка сабақтары қазіргі әлемнің шындығын ескере отырып, балаларға музыка әлеміне қиын жолды жеңілдетуге арналған. Талғамдар, құмарлықтар, музыкалық тіл өзгереді, қазіргі балалар өсетін барлық дыбыстық атмосфера өзгерді. Олар ойнайтын айналасында еститін музыка олардың музыкалық талғамын анықтайды және рухани бейімділікті қалыптастырады. Сондықтан балалардың алдында өткеннің музыкалық мұрасы мен қазіргі заманғы музыка арасындағы диалектикалық байланысты ашу, дәстүрлер мен жанрлардың дамуын көрсету және түсінуге көмектесу, музыканың кез-келген түрінде болатын шынайы құндылықтарды таңдауға үйрету өте маңызды. Бұл мәселенің шешімі музыкалық сабақтарда әр түрлі ойын-сауық тапсырмаларын белсенді қолдануда көрінеді. Оқушыларға эмоционалды әсер ете отырып, мұндай ойындар оқушылардың ақыл-ой белсенділігін арттырады, мүмкіндік береді. Бастауыш сынып оқушылары музыка пәні арқылы танымдық белсенділігін қалыптастыру аясында түрлі әдіс-тәсілдерді жүргізе отырып, негізгі мақсатқа қол жеткізуге болады. Жалпы музыка пәнінің негізгі жүйесінде көршілес елдердің кезеңіндегі танымдық белсенділігін дамыту аясында музыкант-ғалымдардың еңбектерінде кездесетін болса, атап айтқанда Г.И. Щукина [2], А.К. Маркова [3], С.Л. Рубинштейн [4], және т.б болса, ал отандық музыкант-ғалымдар, педагог-психологтар Ш.Б. Құлманова [5], Р.К. Дүйсенбінова [6], Б.Қазиева [7] сияқты музыка пәні үшін атсалысып еңбек еткен ұстаз-ғалымдарымыздың еңбектері осы күнге дейін өз құндылығын жоғалтқан емес.

Танымдық белсенділік дегеніміз не? Неліктен философияда, психологияда, педагогикада және басқа ғылымдарда «таным» ұғымын қолданумен қатар ғылыми қолданысқа «танымдық белсенділік» деген басқа ұғымды енгізу қажеттілігі туындады? Ақырында, танымдық белсенділіктің мәні мен критерийлері қандай? Айта кету керек, оқушылардың ілімдерін жандандыру мәселесі терең педагогикалық зерттеу пәні болып табылады. Оның дамуына ғалымдар елеулі үлес қосты. Үлкен әлеуметтік және танымдық маңыздылығы мен күрделілігіне байланысты бұл проблема қазіргі заманғы дидактика мен оқыту практикасында орталық болып қала береді. Осы танымдылық белсенділікті музыка пәнінде жаңартылған оқыту білім жүйесі бойынша дамыту және қалыптастыру арқылы жаңа әдіс-тәсілдерді даярлау жатады. Бастауыш мектеп жасында когнитивті процестердің негізгі адами сипаттамалары (зейін, қабылдау, есте сақтау, қиял, ойлау және сөйлеу) бекітіліп, одан әрі дамиды, олардың қажеттілігі мектепке түсуге байланысты. Балалармен оқу жұмысының бастапқы кезеңінде, ең алдымен, басқаларды қатар жетілдіру қажеттілігін ұмытпай, оларда дамыған танымдық процестердің аспектілеріне сүйену керек. Бастауыш мектеп жасындағы назар ерікті болады, бірақ ұзақ уақыт бойы, әсіресе бастауыш сыныптарда, балаларда еріксіз назар күшті және ерікті түрде бәсекелес болып қалады. Мектептің үшінші сыныбына ерікті зейіннің көлемі мен тұрақтылығы, ауысуы және шоғырлануы балаларда ересек адаммен бірдей. Бастауыш сынып оқушылары бір әрекеттен екіншісіне көп қиындықсыз және ішкі күш-жігерсіз ауыса алады. Балада қоршаған шындықты қабылдаудың бір түрі басым болуы мүмкін: практикалық, бейнелі немесе логикалық.

Бастауыш мектеп жасында балалардың жалпы және ерекше қабілеттері жақсы ашылады. Мектепте және үйде осы жастағы баланың көп бөлігі айналысатын негізгі іс-шаралар: оқыту, қарым-қатынас, ойын және еңбек. Бастауыш мектеп жасындағы балаға тән осы төрт іс-әрекеттің әрқайсысы оның дамуында ерекше функцияларды орындайды. Жаңадан алынған тәжірибе, олардың мазмұны есебінен байыту арқылы өзгереді. Жеке пәндік ойындар сындарлы сипатқа ие болады, олар жаңа білімді, әсіресе жаратылыстану ғылымдары саласындағы білімді, сондай-ақ балалардың мектептегі еңбек сабақтарында алған білімдерін кеңінен қолданады. Топтық, ұжымдық ойындар интеллектуализацияланады. Бұл жаста кіші оқушының мектепте және үйде жеткілікті білім беру ойындарымен қамтамасыз етілуі және олармен айналысуға уақыты болуы маңызды. Осы жастағы ойын оқу іс-әрекетінен кейін

(жетекші ретінде) екінші орынды иеленуді жалғастыруда және балалардың дамуына айтарлықтай әсер етеді.

Бастауыш сынып оқушылары үшін ойландыратын ойындар үлкен қызығушылық тудырады, бұл адамға өз қабілеттерін тексеруге және дамытуға мүмкіндік береді, оны басқа адамдармен бәсекелестікке қосады. Балалардың мұндай ойындарға қатысуы олардың өзін-өзі растауына ықпал етеді, табандылықты, табысқа ұмтылуды және балалардың болашақ ересек өмірінде қажет болуы мүмкін басқа да пайдалы мотивациялық қасиеттерді дамытады. Мұндай ойындар жоспарлау, болжау, сәттілік мүмкіндіктерін өлшеу, балама таңдау және т. б. әрекеттерді қоса алғанда, ойлауды жақсартады. Сонымен қатар, оқушылар музыкалық шығармашылықтың, музыкалық білімнің табиғатын біле отырып, шығармаға еніп, біртұтас өзіндік құнды өнерде шындық құбылысын, оның маңызды ішкі байланыстары мен қатынастарын ашады, соның арқасында мектеп оқушылары алдындағы музыка рефлексия, көркем шығарма, өмір диалектикасы ретінде көрінеді.

Музыка пәні қызығушылықты дамытатын, еркін-рухани пән ретінде оқушы бұл кезеңде өзінің танымдық белсенділігін қарқынды түрде дамыту мүмкіндігі бар. Мысалы қазіргі уақытта жаңартылған білім беру мазмұны бойынша музыка пәнінде танымдық белсенділікті дамытудың инновациялық-технологиялық жолдары бар. Атап айтар болсақ, практикалық түрде:

- *«Саусақ жүйесі» ойыны* – бұл ноталардың бес сызық бойынша атын атау арқылы орындап негізгі музыкалық сауаттылықты нығайтуға көмегін тигізеді.
- *«Әуенді таны»* - орындалатын шығарманың авторын немесе атауын атай отырып, жас ерекшелігіне байланысты төменгі-жоғарғы дыбыстырады есту және оларды ажырата білу бойынша әдіс деп көрсете аламыз.
- *«Музыкалық кроссворд немесе ребустар»* - бұл музыкалық тарихи әдебиеттердегі негізгі мәліметтерді меңгеруге ықпалын тигізетін әдіс.
- *«Жалғастыру»* - оқушы өз ойынан құрастырған музыкалық әуенді немесе музыкалық шығарманы, келесі оқушы жалғастыруы қажет;
- *«Дыбыстық картиналар»* - естіген дыбыстардан суреттер құрастыру;
- *«Жаңғырық»* әдісі - әннің мелодиясын немесе нота атауын бірінші топ айтса, екінші топ қайталайды;
- *«Алдына ала шолу өткенге оралу әдісі»* - аталған әдістің мәні ол жаңа тақырыптағы бұрынғы өтілген сабақтардағы материалдарға сүйене отырып қайталау.

Танымдық іс әрекет ол жалпы түрлері көп, ұжымдық және жеке жұмысқа байланысты жүреді. Балаларға жаңа білім бағдарын беру мақсаттарына байланысты өзгеріп, дамыта келеді. Оқушылардың өз еркімен түрлі сыныптан тыс оқыту бағдарламаларында бой көрсетуі, ол негізгі оқытушының тікелей еңбегі деп білеміз. Бастауыш сынып оқушылары өте қызығушылығы мол әрі балалардың бір бағыт таңдауындағы қиындықтары болады, себебі бастауыш мектеп жасындағы оқушы барлық салаға қызығып, өзін іздеумен байланыстыруға болады. Музыка сабақтарында ойын-сауық тапсырмаларын қолдану негізінде бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігінің дамуын зерттеуге арналған. Мен жүргізген жұмыс музыка сабақтарында әр түрлі ойын технологиясына байланысты тапсырмалары жүйелі қолдану оқушылардың танымдық белсенділігінің дамуына ықпал ететіндігін растады, яғни.музыкалық өнерді үйренуге деген ынтаны арттырады және музыка саласындағы білімді жақсы меңгеруге ықпал етеді. Танымдық белсенділікті дамытудың психологиялық негіздерін білу мақсатқа қол жеткізуге мүмкіндік беретін ең тиімді әдістерді саналы түрде таңдауға көмектеседі.

Мен ойын технологиясына негізделген тапсырмаларын қолдану негізінде музыка сабақтарында бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін дамыту бойынша жұмыстың әдістемелік аспектілерін қарастырдым, әртүрлі әдістемелік құралдар мен бағдарламалардағы материалдың мазмұнын зерттедім. Ойын тапсырмалары арқылы танымдық белсенділікті дамытуға бағытталған мұндай әдістер көп емес екені белгілі болды. Сондықтан мұғалім негізгі оқу бағдарламасынан басқа әр түрлі қосымша жұмыс түрлерін ұсынуы керек, атап айтқанда әр түрлі ойын-сауық тапсырмаларын қолдануы керек.

Жұмыс барысында мен әр түрлі ойын тапсырмаларын қолдану негізінде бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін дамытуға бағытталған сабақтар сериясын әдістемелік әзірлеуді қолдану тиімді және оқыту тәжірибесінде қолдануға болатындығын анықтадым. Жалпы ұлттық құндылықтарымыздың бастауы ол оқушылардың білім мен мәдениетімізді жетік меңгеріп, өзінің жеке тұлғалық қасиет-қабілеттерін шыңдаумен тікелей байланысты. Теориялық білімді жақсы меңгеріп, ұлттық құндылықтар негізінде шығармашылығын практикамен ұштастыратын тұлғадан ертең жақсы маман шығуына сенімім зор. Менің ойымша, баланы ұлттық құндылықтарға, эстетикалық, патриоттық, адамгершілік бағытта тәрбиелейтін пән ретінде жалғасын тауып, жүргізіле берсе, о дан біз ұтпасақ ұтылмаймыз. Оның үстіне музыка пәні апталық жүктемеде бір ғана сағат берілген. Қорыта келе, әр сабақта мұғалім түрлі әдіс тәсілдерді тиімді қолданса, баланың дүниетанымдық белсенділігін, өз бетімен шығармашылығын шыңдауға, өзгенің пікірін тыңдай алуға, ұлттық құндылықтарды бағалауға, білім білік дағдыларының дамуына әсер етеді. Сол арқылы ұжымда бірлесіп жұмыс жасау, өз пікірін еркін айту, білімінің нақты, жауапгершілікті, шығармашылықта шыңдауына үйренеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ахылбекова Б.Ғ. Жаңартылған білім бағдарламасыныңмузыка сабағындағы маңыздылығы. Магистрлік диссертация. ҚазМемҚызПу. Алматы. 2019 ж – 89 б.
2. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. - М.: Педагогика. 1988. - 203 б.
3. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. Советская педагогика. 1989. - №11. с. 30.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. М., 1940.
5. Құлманова Ш.Б. Құлманова Ш.Б Теория и практика воспитания младших школьников средствами казахской народной музыки. –Алматы, 1999.
6. Дуйсембінова Р.К. Музықалық білім беру педагогикасы: оқу құралы. - Талдықорған, 2000 ж.
7. Қазиева Б. Музыка сауатынан практикалық көмек / Б. Қазиева .- Алматы : РБК, 1995 .- 110 бет.

ЕҢБЕК ТӘРБИЕСІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚҚА БАУЛУ

Исагулова Б.Т., Бозшагулов Т.И.
Көркем еңбек пәнінің мұғалімдері, №152 мектеп гимназиясы
Алматы қ., Қазақстан

Андатпа:Мақалада оқушыларды еңбек тәрбиесі арқылы шығармашылыққа тартудың маңыздылығы мен тәсілдері туралы айтылады.

Аннотация:В статье рассказывается о важности и способах вовлечения школьников в творчество через трудовое воспитание.

Abstract: The article describes the importance and ways of involving schoolchildren in creativity through labor education.

Еңбек қызметі – адамдардың негізгі кәсібі және адамзат қоғамының өмір сүруінің қажетті шарты. Барлық материалдық игіліктер тек еңбекпен жасалады. Өмір сүру, саясатпен, ғылыммен, өнермен айналысу үшін тамақ, киім, тұрғын үй болуы керек. Олар еңбек қызметінде жасалуы керек.

Оқушылардың біліммен біріктірілген еңбегі оларды тәрбиелеудің, практикалық қызметке дайындаудың мақсаты ғана емес, сонымен бірге жеке тұлғаны қалыптастыру құралы болып табылады.

Еңбекке баулудың мақсаты қазіргі заманғы жоғары технологиялық ақпараттық қоғамдастық жағдайында өмірге және белсенді еңбек қызметіне дайындалған техникалық,

технологиялық білімді тұлғаны қалыптастыру, өмірлік қажетті білім, білік, үй шаруашылығын енгізу дағдылары, оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауы үшін жағдай жасау, оларда шығармашылық іс-әрекет дағдыларын дамыту, еңбек мәдениетін тәрбиелеу болып табылады.

Еңбекке баулу алдында оқушылардың құзыреттілігін, атап айтқанда: техникалық және технологиялық ой-өрісін, Еңбек және тұрмыс мәдениетін, дербес және сыни ойлауын қалыптастыруға жәрдемдесу, қоғамның қазіргі заманғы өндірісі мен мәдени дамуының субъектісі ретінде адамға қажетті жеке қасиеттерін дамыту; өз қызметінің нәтижелері үшін жауапкершілікке тәрбиелеу міндеті қойылады [1].

Оқушылардың жұмысына баса назар аудару шығармашылық және сыни ойлауды дамытуға, ақпараттық көздермен, жобалық-технологиялық құжаттаманың әртүрлі түрлерімен жұмыс істей білуге; оқушылардың жобалық іс-әрекет дағдыларын қалыптастыруға, технологиялық объектілерді талдау, бағалау, белгілі бір технологиялық процестерді, еңбек тәсілдері мен техникалық құрылғыларды саналы түрде таңдау қабілетіне; процесті талдау, бағалау қабілетіне ауысады және еңбек нәтижелері; қарапайым маркетингтік зерттеулер жүргізу.

Тапсырмаларды орындау барысында оқушылардың көптеген адамгершілік қасиеттерді дамиды: ұйымшылдық, тәртіп, өзара көмек, жауапкершілік. Еңбек ерік пен өзіне деген сенімділікті тәрбиелейді, бастаманы оятады, шығармашылықты ынталандырады. Жұмысты сәтті орындау оларға моральдық қанағат береді, жақсы көңіл-күйдің дамуына ықпал етеді, әсіресе егер ол сізге ұнайтын болса. Сондықтан оқушылардың бейімділігі мен кәсіби қызығушылықтарын ескере отырып, еңбек түрлерін дұрыс таңдау маңызды.

Адамды тәрбиелеу туылғаннан басталады және өмір бойы жалғасады. Бірақ бұл процестегі мектептің рөлін асыра бағалау қиын. Осылайша, білім беру алдындағы міндет-адамға жан-жақты білім беріп қана қоймай, ондағы тәуелсіз ойлауды дамыту, сонымен қатар ізденімпаз, шығармашылық тұлғаны тәрбиелеу. Шығармашылық қабілеттерін тәрбиелеу кезінде әр оқушыға жеке көзқарас қажет. Ең алдымен, оқушылардың шығармашылық қабілеттері қай салада екенін анықтау керек.

Тұлғаға бағытталған тәсілді жүзеге асыруға арналған білім беру жүйесіндегі жаңа педагогикалық, технологиялық технологиялардың алуан түрлілігінің ішінде оқытудың жобалық әдістемесі ең тән. Қазіргі мектеп білімінде жобалық әдістемені қолдану қажеттілігі оқушының жеке басын толыққанды дамыту, оны нақты іс-әрекетке дайындау үшін білім беру жүйесіндегі айқын тенденцияларға байланысты. Бұл әдіс оқу материалын жақсы меңгеруді ғана емес, сонымен қатар оқушылардың өзекті, моральдық дамуын, олардың тәуелсіздігін, мұғалімге және олардың арасындағы оң көзқарасты, қарым-қатынасты, басқаларға көмектесуге деген ұмтылысты қамтамасыз етеді [2].

Жобалау әдістемесінде барлық оқыту оқушының жеке басына, оның қажеттіліктері мен мүдделеріне бағытталған. Жоба-бұл мұғалім арнайы ұйымдастырған және оқушылардың өз бетінше орындаған іс-қимыл кешені, ол нәтижемен, шығармашылық өнімді құрумен аяқталады. Мұндай нәтижеге жету үшін балаларды өз бетінше ойлауға, проблемаларды табуға және шешуге үйрету керек, осы мақсатта әртүрлі салалар туралы білімді тарту, әртүрлі шешімдердің нәтижелері мен ықтимал салдарын болжай білу, себеп-тұқым қуалайтын байланыс орнату қажет [3].

Оқушылардың шығармашылық, танымдық белсенділігін дамыту және оны қолдау – оқу процесінің тиімділігінің шарттары. Бұл іс жүзінде әрбір еңбек сабағында қойылатын негізгі мақсаттардың бірі.

Шығармашылық ұғымы мынаны білдіреді: Тәуелсіздік, бастама. Оқушылардың еңбекке баулу сабақтарындағы жұмысы-бұл техникалық шығармашылық. Оқушылардың сабақтардағы шығармашылық белсенділігі, ең алдымен, мұғалімнің іс-әрекетін мағынасыз көшірудің орнына, бір нәрсені өзгерткен, толықтырған, біріктірген, жаңасын енгізген кезде.

Әдемі заттарды жасау-бұл шығармашылық процесс, ал шығармашылық шеберлікке негізделген. Оқушыларға шығармашылық тапсырмаларды орындай отырып, өзін жасаушы, жасаушы ретінде сезінуге мүмкіндік беріледі.

Шығармашылық процестің компоненттері:

1. Идеяны түсіну (шығармашылық нәтижелерін болжау)
2. Жоспарды іске асыру жолдарын болжау.
3. Ойлардағы бейнелерді манипуляциялау, нұсқаларды талдау.
4. Техникалық жарақтандыру. Идеяларды, нұсқаларды іске асыру.
5. Табылған шешімдерді, нұсқаларды, олардың идеямен байланысын бағалау.
6. Ақау және іріктеу.

Еңбекке баулу сабақтарында біз балаларға бұйымдарды жасау технологиясын үйретеміз, сонда олар оны қайтадан өз бетінше жасай алады. Әр өнім ерекше және ерекше болып шығады, өйткені әрқайсысы әрлеу мен дизайнның кейбір элементтерін жеке енгізеді.

Оқушылардың өзіндік іс-әрекетінің іс-қимыл жүйелері:

1. Репродуктивті-дискриминациялық-объектілерді тану, бөлу және жіктеу;
2. Репродуктивті-репродуктивті-көбейту, білімді пайдалану және алгоритм бойынша практикалық жұмыс;
3. Репродуктивті-болжамдық-жылдам әрекет етуді және жедел-практикалық ойлауды қажет ететін алгоритм бойынша жұмыс;
4. Эвристикалық-болжамдық-объектілердің дизайны мен технологиясын рационализациялау;
5. Шығармашылық – болжамдық-еңбек объектілерінің, технологиялық процестің жаңа дизайнын құру.

Іс-әрекет, жалпы ұғым ретінде, қоғамдық прогрестің қозғаушы күші және шарты болып табылады. Психологтар адамның негізгі үш түрін анықтайды: ойын, оқу, еңбек. Оқушылар әртүрлі қызмет түрлеріне қатысады: оқу-танымдық, ойын, пәндік-трансформациялық, кәсіби-еңбек, әлеуметтік-коммуникативтік. Еңбек сабақтарында оқушылар барлық қызмет түрлерімен бетпе-бет келеді, әртүрлі технологияларды үйренеді және қолданады.

Технология – бұл шеберлік туралы ғылым, адамның, құралдар мен заттардың өзара әрекеттесу тәсілдері. Қазір технология қоғамның танымдық, әлеуметтік-экологиялық және мәдени дамуының және адамдардың өмір сүру сапасын жақсартудың маңызды факторларына айналуда.

Технология – бұл адамның шығармашылық ойлауымен және шығармашылық пәндік трансформациялық қызметімен байланысты мәдени түсінік. Бұл табиғатпен, қоғаммен және технологиялық ортамен үйлесімді өзара әрекеттесу негізінде зерттеу технологиялық процестерінің жиынтығында көрінетін адамның трансформациялық іс-әрекетінің даму деңгейі.

Еңбекке баулу сабақтарында негізгілерінің бірі-практикалық қолданылуы бар сапалы және түпнұсқа өнімдерді жобалау және дайындау процесі.

Сабақтарда балалар жеке де, шығармашылық топтарда да жұмыс істейді. Шығармашылық топтардың ұжымдық жобалардағы жұмысы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, көркемдік талғамын, өз халқының өнеріне, оның тарихына, дәстүрлеріне, кәсіби бағдарлануына деген қызығушылығын дамыту үшін үлкен тәрбиелік мәнге ие. Сабақтарда балалар еңбекті ұйымдастыру дағдыларын алады, еңбексүйгіштікке, құралдар мен материалдарға, сондай-ақ өз жұмысының нәтижелеріне ұқыпты қарауға тәрбиеленеді, ұжымда жұмыс істеуге үйренеді.

Сабақта эстетикалық тәрбие мен талғамның дамуы да маңызды рөл атқарады. Технология сабақтарында эстетикалық тәрбиенің мақсаты-еңбек процесінде сұлулықты қабылдауға, сезінуге және бағалауға қабілетті жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру.

Технология сабақтарында эстетикалық тәрбие олардың қызметін басқару принципіне, оқушыларды біріктіру әдісіне, Қызмет түріне байланысты әр түрлі формада жүзеге асырылады.

Еңбек сабақтарында шығармашылық ойындар да кеңінен қолданылады. Шығармашылық ойын балалардың эмоционалды көңіл-күйін қалыптастыруға ықпал етеді, орындалатын іс-әрекетке оң көзқарас тудырады, стандартты емес жағдайда шешім таба алады.

«Ойларды үйрету керек емес, ойлауға үйрету керек», – деді Э.Кант [4]. Ол үшін Мен өз оқушыларымды көруге, сезінуге, тәуелсіздікті, бастаманы дамытуға, яғни шығармашылықпен қатар жүретін, шығармашылық қабілеттердің дамуын анықтайтын, үйлесімді тұлғаның дамуына ықпал ететін қасиеттерді үйретуге тырысамын. Демек, болашақ ұрпақтардың ертеңгі күнгі күш қайраты, білімді болуы, өзінің ісіне жауапкершілікпен қарауы бүгіннен басталмақ. Сондықтан да әрбір оқушының әр уақытта қоғамдық санасының, жеке тұлғасының жан-жақты дамыған ретінде еңбек білігі мен шығармашылық қабілеті қалыптасқан адам болып өсуі бүгінгі таңда өзекті де көкейтесті мәселенің бірі болып отыр. Сондықтан, біз орындаған зерттеу жұмысымыздың тақырыбына орай, алдымен шығармашылық ұғымының мән мағынасына түсініктеме беріп кетуді жөн көрдік.

Шығармашылық адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі және еңбек етуге құлшынысы деп білеміз. Демек, әрбір адам өмірге дұрыс жол табу үшін өздігінше дұрыс ой түйіп, саналы да сапалы және дәлелді шешімдер қабыл дай білуге үйренуі керек. Демек, шығармашылық қабілет тек адамға ғана тән нәрсе деп білеміз. Адам бойындағы қабілетті үнемі дамытып отқанда ғана, олардың өшуіне жол бермеуге, адамның рухани күшін нығайтып отыруына және де өзін-өзі танып білуіне көмектеседі деп білеміз.

Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуда еңбекке баулу (технология) пәнінің алатын орны ерекше. Жалпы білім беретін орта мектептерде өтілетін еңбекке баулу (технология) пәнінде бастауыш мектеп оқушылары алғашқы рет еңбек әліппесімен танысып отырып, олардың байқағыштығы, ой-өрісі, олардың эстетикалық тұрғыдан көркем шығармашылық белгілері артып отырса, одан ары қарай жоғары сыныптарда олардың ақыл-ой жүйесі дами түсіп олардың шығармашылыққа деген ұмтылыстары дами түседі деп түсінідіреді [5].

Сондықтан еңбекке баулу сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда бүгінгі мектеп оқушыларына жан-жақты білім беруде бүгінге дейін өтіліп келе жатқан мектептегі еңбекке баулу сабағы, қатардағы өтіліп келе жатқан пәндердің бірі болып саналынады. Демек еңбек тәрбиесіне баулу технология пәні арқылы жүзеге асырылып отырылады.

Жалпы еңбек тәрбиесі – қоғамда жасөспірімдер мен жастардың еңбекке адамгершілік қатынастарын қалыптастырған, белгілі мақсатқа бағытталған процес. Сонымен еңбек тәрбиесі жан-жақты тәрбиенің біртұтас бөлігі. Еңбек тәрбиесінің міндеті - жасөспірімдерді еңбексүйгіштікке, еңбек ету шеберлігі мен дағдысын қалыптастыру.

Еңбек – материалдық және рухани байлықтардың көзі, сонымен бірге, ол адам өмірінің ең бірінші шарты. Бір жағынан ол адамның өмір құралдарын табудағы өзара әрекеттесу процесі. Адамдардың бірге жүргізетін еңбек процесінде олардың еңбекке көзқарасы қалыптасады [6].

Бүгінге дейін адамзат баласының еселі еңбегінің арқасында ғылым мен техника қарқынды даму үстінде. Білім мен ғылымға ұмтылған жас жеткіншектерді күн сайын жаңалыққа толы дүниелерге құштар етуге бағыттап олардың ғылыми шығармашылық қабілеттерін дамыта түсу керек.

Сондықтан қазіргі кезде елімізде оқушыларды еңбекке тәрбиелеу мен баулудың мәні одан сайын арта түсуде. Шәкірттерді еңбекке тәрбиелеу мен баулу, олардың бүкіл еңбек әрекетінің, ең алдымен оқушылардың жетекші еңбегінің ғылыми негіздерін игерудің бірілігі ретінде қарастырылады.

Тәрбие процесінде еңбек тәрбиесінің өзіндік ерекшілігі бар. Адам баласы тарихында алғаш рет мектептегі еңбек тәрбиесінің мақсаты мен міндеттері қоғамның обьективтік талаптарын көрсетеді. Сонымен бірге ол әрбір баланың жан-жақты даму мүддесімен сәйкес келеді.

Жас өспірімдерді еңбекке әзірлеу мектептегі барлық оқу жылдарында жүргізіледі, ал мұнан кейін арнаулы орта дәрежелі және жоғарғы оқу орындарында жалғастырылуы қажет.

Мектептегі еңбек тәрбиесінің ерекшілігінің бірі өсіп келе жатқан баланың адамгершілік сапаларын, еңбекке көзқарасын тәрбиелеу көзделеді.

Адамгершіліктің бастамасы қоғамдық пайдалы еңбектің барлық саласында еңбек адамдарын құрметтеуден басталады. Еңбек әрекеттеріне психологиялық әзірлік балаларда қоғамға пайдалы мүше болуға ұмтылуды, даярлықты қалыптастыру нышаны пайда болады.

Ал оқу еңбегінің барысында еңбекке әдеттену, еңбек дағдылары мен іскерліктері кейінгі еңбек әрекеттерінің басқа салаларының дамуына әсер етеді. Оқу еңбегінің ерекшілігі оның нәтижелері оқушышардың өздеріне бірден білінбейді. Оқу еңбегі негізінен интеллектуальды (ақыл-ой) еңбек.

Еңбек тәрбиесінде еңбек сабақтарының мәні ете зор, оларда оқушылар еңбек операцияларын меңгереді. Бұл сабақтарда оқушылар өздері үшін керекті және басқа нәрселерді даярлайды, еңбек дағдыларын меңгереді, техникалық және технологиялық білімдерімен қаруланады. Оқушылардың еңбеккерлік сезімдері әсіресе жоғарғы сыныштарда еңбек тәрбиесінің ғылыми білімдерімен беки түседі. Оқушылардың еңбек ету әрекеттері дами түсіп, олардың еңбекке деген қызығушылықтары артып, олар әрбір істі саналы орындауға ұмтылыс жасай білуге әрекет етеді. Еңбек сабағында орындайтын тапсырмаларды қызығушылықпен орындауға талпына бастайды. Ондай кезде мектеп оқушыларының шығармашылыққа бет бұру ниетін сөндіріп алмау керек.

Мектепте өтілетін пәндердің бірі ретінде технология пәнінде мектеп оқушыларын шығармашылыққа баулуда кластан тыс жұмыстардың мүмкіншілігі мол. Атап айтқанда оқудан тыс уақыттағы «Шебер қолдар» үйірмелеріндегі жұмыстар, еңбек әрекетін қамтиды, оқушылардың творчестволық ойларын дамытады. Үйірмелерде әрбір оқушылар тек кана сабақтарда алған практикалық дағдыларын ғана дамытып жетілдірмейді, сонымен бірге өз істерінің-әрекеттерінің түрлері мен әдістерін тыңдауда инициатива көрсетеді, өз еңбегін тиімді етудің жолдарын іздестіреді, еңбекке творчествоны енгізеді.

Көптеген жоғарғы класс оқушылары техникамен әуестенеді, бұған еліміздегі техникалық прогресстің өрістеуі, мектептің өмірге, өндіріске жақындай түсуі, оның материалдық-техникалық базасының нығаюы себеп болады. Осыған байланысты кейінгі кезде мектептерде және мектептен тыс тәрбие орындарында техникалық үйірмелер жүйесі кеңейе түсті.

Кең түрде ұйымдастырылған пән үйірмелері де (химия, математика, физика т.б.) кеңінен дамыған. Бұндай үйірмелерде оқушылардың ақыл-ой жұмыстары дене, қол еңбектері мен ұштасып отырады. Оқушылардың қызығушылықтары мен қабілеттерін және творчествосын дамытады.

Үйірмелерге қатынасушылар оның жұмысына көптеген жаңалықтар мен зерттеулер енгізеді. Бірақ үйірмелер барлық балаларды қамти алмайды. Сондықтан олардың жұмыстары жалпы бұқаралық істермен толықтырылып отырылады. Мектептерде ғылым мен техникаға арналған арнайы кештерде өткізіледі, оқушылардың өндіріс озаттарымен кездесулерінде мектеп оқушыларының үйірме жұмыстарына қызығушылықтары арта отырып шығармашышыққа бет бұра бастайды [7].

Барлық сыныптағы оқушылар іс-әрекетке құштар. Жалқаулық, жұмыссыздық, кертартпалық балалар табиғатына жат. Ал мұндай ерекшеліктердің кейбір оқушыларда кездесуі – бұл теріс тәрбиенің, еңбек әрекеттерінен алшақ ұстаудың, ақсаусақ етудің нәтижесі. Өз әдетіне сәйкес еңбек үстінде балалардың өзіндік іс-әрекеттері кеңейе түседі. Қоғамдық пайдалы еңбек процесінде оқушышар өз жолдастарымен еңбек қарым-қатысына тартылады (сынып, мектеп, ересектер ұжымына), еңбек сабақтарында және кластан тыс жұмыстарда тәрбиеленетін қасиеттер, сапалары беки түседі; өз еңбегіне жеке басының жауапкершілігі, іске тврочестволық қатынасқа тәрбиелейд деп атап өтеді [8].

Жастар тартымды, қоғамдық мәнді іс-әрекеттерге құштар. Сондықтан күн сайын қайталап отыратын тек кана төзімділікті, ептілікті талап ететін бір сарынды күнделікті еңбек оларды әрдайым қызықтыра бермейді. Оқушылар орындайтын жұмыстарының мәніне түсінгеннен кейін ғана жемісті жұмыс істеуге үйренеді, олардың еңбекке көзқарасы өзгереді, жұмыста ұйымшылдық көрсетеді.

Мектеп оқушыларының еңбек процесін дұрыс ұйымдастырудың мәні зор. Еңбектің бір саласының өзі әр түрлі жағдайда ұйымдастырылуы мүмкін. Жұмыстың ұйымдастырылуының әдісіне қарай оқушылардың сол жұмысқа көзқарасы да, оны орындауы да әртүрлі болады.

Еңбек процесінің ретті құрылуы үшін оқушьшардың бір тобының еңбегі басқалардың еңбегімен байланысты болғаны жөн.

Мұндай жағдайда әр ұжымдардың арасында еңбек байланыстары құрылады. Оқушылар өздерін үй және маңызды істі, қоғамдық мәнді істі орындаушылар деп санайды. Демек, еңбектің қоғамдық әсерлілігі, тиімділілігі сол еңбектің мазмұнына ғана емес оның ұйымдастырылуы тәсіліне де байланысты. Оқушылардың еңбек әрекеттерінің тиімділігі жарыс ұйымдастырылған жағдайда едәуір арта түседі. Класс активі жарыстың көрсеткіштерін алдын-ала ойластыра белгілейді, онымен барлық оқушыларды таныстырады.

Жарыс оқушыларды жұмыстың алғашқы басталу кезеңінде-ақ қызықтырады, әуестендіреді. Жарыстың бір түрі – конкурстар, бұлар класс ұжымын немесе бүкіл мектеп ұжымын қамтиды. Оқушыларда қуаныш ар-намыс сезімдерінің тууының мәні зор балаларды жолдастарына көмектесу, жалпы істің жемісті болуына тәрбиелеу керек.

Оқушылардың білім алуында шығармашылық әрекетін белсендіруге, олардың интеллектуалдық, рухани-адамгершілік дамуын арттыруға байланысты мәселені шешу дидактикалық тәсілдерді өзгертуді және мұғалім ақпаратына берілетін уақыт бөлігін азайтып, оқушының өзіндік танымдық, шығармашылық іс-әрекет уақытын көбейтуге әкелетін, оқу уақытын қайта бөлуге орай қажетті жаңартулар жүргізуді талап етеді

Мұғалім тарапынан берілетін ақпарат оқушылардың қызығушылықтарын, жаңа мазмұнды зерттеуге деген құлшыныстарын арттыру мақсатында, өзекті мәселе туындату үшін қолданылады.

Сондықтан адам қабілетінің дәрежесі, оның кәсіби іскерлік қабілеттілігі оның үстіне қазіргі кездегі бизнеспен айналыса білетін кәсіптілікті дамыта білетін жаңашыл тұлғалық шығармашылық ойлауына қатысты анықталатыны белгілі. Жалпы мектеп оқушыларын еңбекке баулу негізінде оқушыларды шығармашылыққа баули білу мектептерде өтілетін еңбек пәнінің негізгі міндеттері толып саналады. Өйткені оқушыларға өндірістік білім негізін қалыптастыратын негізгі пәннің бірі еңбек пәні арқылы мектеп оқушыларының шығармашылық белсенділіктерін дамытуда көптеген мүмкіндіктер бар деп толық айта аламыз. Ал, тұлға тәрбиелеудің ең негізгі алғы шарттары – шығармашылыққа ойлау, шығармашылық қабілетін дамыту болып табылады.

Қорыта келгенде әлемдік бәсекелестік заманда әр адамның білім санасы, қабілет деңгейін іскерлік деңгейін, іскерлік мүмкіндіктерін анықтайтын адам ресурстарын дамыту мәселелері күн тәртібіндегі өткір қойылып отырған мәселелерінің бірі. Демек, бәсекеге қабілетті интелектуалдық күші жеткілікті маман кадрлар әлемдік бәсекеге төтеп бере алатындай экономикасы дамымайтыны белгілі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Досымбаева Э.Еңбекке баулу жолдары //Сыныптан тыс жұмыстар.-2009.-№7.-22-23б.
2. Сейталиев К. Тәрбие теориясы. - Алматы, 1983
3. Күнпейіс Ж.Қ. Жәнібек Ұ. Еңбек тәрбиесі арқылы мектеп оқушыларын шығармашылыққа баулу жолдары //Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің республикалық конференция материалдары. -2012.
4. Э.Кант. Философия: Учебник. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2003. -- 608 с.
5. Ноғайбаева Г. Бастауыш сыныпта жүргізілетін еңбекке тәрбиелеу жұмыстарының түрлері мен оларды ұйымастыру //Бастауыш мектеп. -2004.-№9.22-23б.
6. Еңбекке тәрбиелеу мен оқыту тұжырымдамасы. //Қазақ-стан мұғалімі. 19 аңпан, 1993 жыл.
7. Омарова Р, т.б. Мектеп оқушыларының шығармашылық еңбегін қалыптастыру. Актөбе. 2005 ж.
8. Бабаев С.Б. және т.б. Педагогика: жалпы негіздері және тәрбие теориясы /Алматы: Заң әдебиеті. – 2008. - 124б.

КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ҚОЛӨНЕР АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА ТӘРБИЕЛЕУДІҢ МАҢЫЗЫ

Жданова Ғ.Ж.
«Алматы облысы білім басқармасының Талғар ауданы бойынша білім бөлімі» мемлекеттік мекемесі «№10 жалпы білім беретін орта мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Аңдатпа: Мақалада көркем еңбек пәні арқылы оқушыларды ұлттық құндылықтарға баулудың маңызы мен басты жолдары көрсетілген. Ұлттық қолөнердің қазақ халқы үшін маңызы сипатталып, қазіргі жаһандану заманында әр ұлттың өзіне тән болмысын, рухани және материалдық құндылықтарын сақтап қалудың қажеттілігі қарастырылған. Көркем еңбек пәні арқылы оқушыларды ұлттық құндылықтарға тәрбиелеуде жиі қолданылатын оқутыу технологиялары қарастырылған.

Аннотация: В статье показано значение и основные способы привития учащихся национальным ценностям через предмет трудовое обучение. Описано значение национальных ремесел для казахского народа, а также рассмотрена необходимость сохранения индивидуальность, духовных и материальных ценностей каждого народа в современную эпоху глобализации. Приведены образовательные технологии, которые часто используются при воспитании учащихся к национальным ценностям через предмет трудовое обучение.

Abstract: The article shows the importance and main ways of instilling national values in students through the subject of labor education. The importance of national crafts for the Kazakh people is described, and the need to preserve the individuality, spiritual and material values of each people in the modern era of globalization is considered. Educational technologies that are often used in educating students to national values through the subject of labor education are presented.

Қазіргі таңда әлемдік беру кеңістігіне ену мақсаты басты бағдар етіп алынып отырғандықтан, өскелең ұрпақтың өз заманының талабына сай білім мен тәрбие алуы үшін үлкен мүмкіндіктер қарастырылып, сол межеге жету жолында игілікті істер жүзеге асып келеді. Солардың қатарында оқушылардың үш тілді қатар білу деңгейлерін арттыру, ақпараттық-коммуникативтік құзыреттіліктерін, функционалдық сауаттылықтарын арттыру ісі мен жаңартылған білім беру бағдарламасының қабылдануы т.б. атауға болады. Бұл аталғандардың барлығы, сайып келгенде, заман талабына жауап бере алатын, бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны дайындап шығаруды көздейді. Өз заманына сай тұлға тәрбиелеу дегенде, «таяқтың екі ұшы бар» екендігін естен шығармауымыз қажет. Заманауи болмысты ұстанғанның жөні сол екен деп, Еуропа мен Батысқа еліктейтін, өзінің қазақы болмысын жоғалтқан жандардан сақтануымыз қажет. Қазіргі жаһандану дәуірі жүріп жатқан заманда алпауыт елдердің апанына түсіп кетпес үшін, бүгінгі буын ұлттық дүниетаным негізінде білім мен тәрбие алып, қазақ халқының мәңгілік болмысын сақтап қалуы қажет, оны әлемге танытуы керек. Бұл үшін оқушыларды балабақша жасынан, бастауыш сыныптан бастап, оң мен солын ажыратқан ересек жасына жеткенге дейін ұлттық негізде білім алуларына мұрындық болуымыз керек. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақалада «ХХ ғасырдағы батыстық жаңғыру үлгісінің бүгінгі заманның болмысына сай келмеуінің сыры неде? Меніңше, басты кемшілігі - олардың өздеріне ғана тән қалыбы мен тәжірибесін басқа халықтар мен өркениеттердің ерекшеліктерін ескермей, бәріне жаппай еріксіз таңуында. Әжептәуір жаңғырған қоғамның өзінің тамыры тарихының тереңінен бастау алатын рухани коды болады. Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты - сол ұлттық кодыңды сақтай білу. Онсыз жаңғыру дегеніңіздің құр жаңғырыққа айналуы оп-оңай... Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды.»,-дегені белгілі. Бұл өте орынды айтылған сөз. Расында, қазіргі заманда алпауыт елдердің жетегінде кетіп, солардың арасына сіңіп кету қаупі тұрады. Біздің бұл арада алаңдайтынымыз – тіл мен діл, дін, әдебиет пен мәдениет мәселесі. Өз болмысымызды сақтай отырып, ұлт ретіндегі ерекшеліктерімізді өзгелердің алдында айшықтай білу – баршамыздың мойнымыздағы жауапкершілікті міндет. Өзімізді өзгеге таныта білу үшін өзіміздің ұлттың ерекшелігін алдымен өз ұрпағымыз жете меңгергені жөн. Оның үстіне көркем еңбек пәні қолданбалылық сипаты жоғары пән екендігі белгілі, пән мазмұнын игеру барысында алған теориялық білім міндетті түрде іс жүзінде

қолданылуы қажет. Оқушының бұлайша алған теориялық білімін іс жүзінде қолдана білуі оның бәсекеге қабілеттілігінің бір көрсеткіші деп санауға болады. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға арналған тапсырмалардан күтілетін нәтижелер:

- Белсенділігі артады;
- Шығармашылық тұрғыда ойлайды;
- Өз бетінше шешім қабылдауға талпынады;
- Алған білімін күнделікті өмірде қолдана алады;
- Өмір бойы білім алуға деген дағдылары қалыптасып, дамиды.

Көркем еңбек пәнінен алған білімдерінің оқушылардың түрлі білік, дағдыларының дамып жетілуіне ықпалы зор болғандықтан, біз бұл міндетті қалтқысыз атқаруымыз қажет. Сол себепті бұл пәнді оқытудың маңызы зор.

Сонымен жас буын, өскелең ұрпаққа өз заманына сай білім бере отырып, оны ұлттық дүниетаным негізінде тәрбиелеудің мән-маңызы аса зор. Әсіресе, қазіргі жаһандану дәуірі жүріп жатқан XXI ғасырда алпауыт мемлекеттердің көлеңкесінде қалып қоймай, асыл құндылықтарымызды бағалай білу, баршаға таныта білу әрбір азаматқа үлкен сын. Батысқа, Еуропаға еліктегіш жастардың сана-сезімін батысшылдық дерті жаулап алмас бұрын, «балаға тал бесіктен тәрбие бергеніміз» дұрыс. Өзінің елін, жерін сүйетін, ана тілін қадірлейтін, ұлттық дін мен ділді (менталитет) бойына сіңіре білген, ұлттық болмыс бүкіл өн бойынан аңқып тұратын саналы жастарды тәрбиелеп шығару арқылы ел ертеңінің жарқын болуына үлес қосатынымыз анық.

«Бейнелеу өнері» және «Еңбекке баулу» пәндерінің басы біріктірілген «Көркем еңбек» пәні 1-4 сынып аралығында оқытылады. «Көркем еңбек» пәніне 1-сыныпта 33 сағат, 2-4 сыныптарда аптасына 1 рет 34 сағат бөлінген. Көркем еңбек пәнін мазмұндық тұрғыдан екіге бөліп қарауға болады. Тақырыптың басым бөлігі ұлттық мәдениет, ұлттық қолөнер бағытын қамтыса, келесі бір бөлігі заманауи қолөнерге, заманауи мәдениетке қалыптастыруды көздейді. Ұлттық білімді заманауи ұстанымммен астастырып, қолданғанымыз жөн. Астарына мән беріп қарайтын болсақ, әр тақырыптың төркініне үңілер болсақ, көркем еңбек пәнінің әр тақырыбы арқылы оқушыларға ұлттық дүниетаным негізінде білім беруге негіз бар. Мысалы 1-сыныптағы төмендегі тақырыптарды алып көрелік: Мен мектеппен танысамын; Мен текстураны меңгеремін; Мен мектепті безендіремін. Осы көрсетілген тақырыптар атап айтарлықтай ерекшелігі жоқ күнделікті кездесетін тақырыптар сияқты болып көрінгенімен, мектеппен танысу, тексураны меңгеру, мектепті безендіру ісінде де ұлттық менталитетке сай әрекеттерді жасауға баулу қажет. Сонда оқушылар ұлттық менталитетке, ұлттық болмысқа сай емес әрекеттерден аулақ болады. 1-сыныптағы «Менің отбасым және достарым», «Бізді қоршаған әлем» бөлімдерінің аясындағы тақырыптар туралы да осыны айтуға болады. Ал «Салт дәстүр және фольклор» бөлімі тікелей ұлттық құндылықтарды меңгертуге арналған.

- Қазақ халқының қолданбалы өнерінің негізгі элементтерін (ою-өрнектері, түстер, материалдар) анықтау;
- Музыкалық аспаптар жасау;
- Дыбыс жасау;
- Аспаптарды безендіру;
- Музыкалық аспаптардың көрмесі.

2-сыныпта ұлттық дүниетаным негізінде тереңірек білім беруді қалыптастыратын «Салт-дәстүр және ауыз әдебиеті» бөлімінде «Сәндік қолданбалы өнер», «Қазақ халқының қолөнері», «Ою-өрнектер құрастырамыз», «Папье-машеден әшекейлі тәрелке жасаймыз» атты тақырыптарды ерекше бөліп атауға болады. Тақырыпты меңгерту барысында

материалдардың және құралдардың негізгі көркемдік мәнерін айқындау, әр түрлі тәсілдермен материалдарды және компоненттерді өлшеу, белгілеу, қию, пішінін келтіру, жинақтау, қосу және біріктіру, өзінің жұмысын (нобай, бұйым және т.б.) негізгі идеясын және үдерісін түсіндіріп таныстыру, ұлттық және әлем мәдениетінің әр түрлі өнер туындыларын сипаттап, өз идеяларын дамыту үшін қолдану, әр түрлі материалдар мен техникалардың негізінде, өз идеялары мен сезімдерін шығармашылық деңгейде ұсыну әрекеттері жүзеге

асатын болады. Осы әрекеттер арқылы ұлттық қолөнер бұйымдары жасалатын материалдар, олардың көркемдік мәнін ашатын ұлттық ою-өрнектер, оны белгілеу, қию, пішіндеуге қалыптастырамыз. Оқушылардың ұлттық қолөнерге деген қызығушылықтарын арттыру мақсатында, қазіргі таңда осы ұлттық қолданбалы өнер арқылы кәсібін дөңгелетіп отырған жандар, олардың отандық өнімді дамытудағы үлесі туралы тиянақты білім беріп, түсініктерін кеңейту қажет.

3-сыныптың «Көркем еңбек» пәнінде «Жақсыдан үйрен, жаманнан жирен», «Атақты тұлғалар», «Демалу мәдениеті. Мерекелер» атты бөлімдерінде ұлттық құндылықтар негізінде дүниетанымдарын кеңейте аламыз. 4-сыныптағы «Менің Отаным - Қазақстан», «Адам құндылықтары», «Мәдени мұра» бөлімдерінің аясындағы тақырыптарды оқыту барысында ұлтық дүниетанымдарын кеңейтіп, қазақы болмыста білімдерін қалыптастыруға мүмкіндік мол.

Көркем еңбек пәнінде оқушылардың еңбек ету туралы, еңбектің адамзат өміріндегі маңызы жайлы жалпы түсініктерін жетілдіріп қана қоймай, оқушылардың өздерін де осы еңбек етуге баулу арқылы олардың бойындағы көптеген икем-дағдыларының дамуына себепкер боламыз, өмірге шынайы қарап, әр нәрсені бағалай білуге үйретеміз, болашақ кәсіптеріне бағдар береміз, сонымен қатар ісмерлік, шеберлік, ұсталық өнердің қыр-сырымен таныстырамыз. Бұл аталғандардың барлығы көркем еңбек пәнінің негізгі мақсат-міндеттері болып табылады. Ал көркем еңбек пәнінде белгілі бір салаға байланысты тереңірек білім беру оқушылардың танымдық деңгейін арттырып, шеберлік қырларын дамыта түседі.

Көркем еңбек пәнінде оқушыларға қолөнер, заманауи қолөнер, дизайн т.б. туралы теориялық білімдерін жетілдіру арқылы оқушылардың осы аталған істерге деген қызығушылықтарын арттырып, пән мазмұнын игеруге деген ынта-ықыластарын оята түсеміз. Мәселен бір ғана қолөнер тақырыбында тереңірек білім беру оқушыларды ұлттық мәдениетті құрметтей білуге, қазақ халқының салт-дәстүріне байланысты кейбір қағидаттарды тереңірек білуіне мұрындық болып, ұлттық қолөнердің алғашқы әліппесін үйретуді, ұлттық киімдер мен тұрмыстық заттардың кейбірінің жасалу ерекшеліктерін түсіндіреміз және соны жасай білуге баули аламыз. Балалар кішкентай күнінен бастап, көрген-білгенінің барлығы оларға әдет болып жабысады, дағды болып бойларына сіңеді. Сол себептен де оқушыларға дәл осы мақсатта ұлттық негізде тәлім-тәрбие берудің маңызы зор деп есептейміз.

Бастауыш сыныптарда көркем еңбек пәнін оқытуға баса мән бергеніміз жөн. Өйткені бұл шақта оқушылар әлі жеткіншек жас кезеңіне жете қойған жоқ. Олардың негізгі әрекеті – оқу. Оқуға баса көңіл бөледі және бұл кезеңде мұғалімнің беделі басым екендігі психологияда дәлелденген.

Абай Құнанбайұлы айтқандай, «баланың көрсем, білсем, үйренсем» деп тұратын шағы нағыз осы кез. Бұл жастағы оқушылардың көркем еңбек пәніне қызығушылық танытуының тағы бір себебі, күнделікті өзі үйінде көріп жүрген істерін сабақта оқу - олар үшін тағы бір жаңалық. Бұл жаста қыз балалар үйде үй шаруасына қолғабыс ете бастайтын кезі. Сабақ барысында айтылғандарды үйреніп, оны ата-анасына жеткізуге асығады. Өзінің көркем еңбек пәнінде қандай еңбек еткенін айтып, оның нәтижесімен бөліскісі келіп тұрады. Міне, оқушының осындай қызығушылығы мол кезеңін пайдаланып, оларға ұлттық тәлім-тәрбие беретін көптеген маңызды мәселелерді үйретуге болады. Сондай-ақ, бастауыш сынып оқушылары мұғалімді әбден тыңдайды, оның әрбір сөзі есінде сақталып қалады, оның айтқандарын күнделікті өмірде орындап жүруге тырысатыны баршамызға мәлім.

Көркем еңбек пәні пәні арқылы оқушыларға білім берумен қатар, тәрбиенің бірнеше бағыты бойынша жұмыс жүргізе аламыз. Мысалы технология пәнінде іске асатын тәрбие бағыттары:

1. Рухани-адамгершілік тәрбие;
2. Эстетикалық және рухани сұлулық тәрбиесі;
3. Салауатты өмір салты;
4. Экологиялық, ақпараттық мәдениетін қалыптастыру;
5. Мамандыққа бағдарлау;

6. Ұл мен қыз және отбасы тәрбиесі.

Жалпы сабақ барысында қай технологияны қолдансақ та, нәтиже мұғалімнің педагогикалық шеберлігіне, сабақты ұйымдастыруына, сабақ мазмұнын жүйелей білуіне, тапсырмаларының ұтымдылығына байланысты болып келеді. Бұл тұрғыда кез келген уақытта мұғалім жетекші тұлға ретінде танылады. Оқушының сабаққа деген ынта-ықыласын арттыру, оның зейін қойып оқуына мұрындық болу, пәнге деген қызығушылығын ояту басты мәселе болып саналады. Себебі сабаққа ешқандай ынта қоймай отырған оқушылармен жұмыс жүргізудің өзі мүмкін емес, ондай жағдайда нәтиже жоққа бағаланады. Сол себепті оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын арттырып, ынталандыра түсу үшін төмендегідей әрекеттер мұғалім тарапынан міндетті түрде орындалуы керек:

1. Сабақтың жүргізілу барысын басынан-аяғына дейін мұқият ойластыру, ұйымдастыру, жүйелеу.
2. Әр сабақты түрлендіріп өткізу.
3. Саралап деңгейлеп оқыту, модульдік оқыту, дамыта оқыту, сыни тұрғыдан ойлау, проблемалық оқыту, ірі блокпен оқыту, жобалай оқыту, жеделдетіп оқыту, алдын-ала оқыту, тұлғалық гумандық технология, шоғырландырып-қарқынды оқыту, жүйелілік тұрғысынан оқыту, үшөлшемді әдістемелік жүйе, интерактивті оқыту технологияларын ықпалдастастыра қолдану;
4. АКТ құралдарын, аудио және бейне жазбаларды тиімді пайдалану және оның қолданылуын оқушыларға да үйрету;
5. Сабақта тақырып мазмұнына байланысты көрнекілік құралдарды кеңінен орынды пайдалану;
6. Сабақта оқушылардың өздері жасаған суреттерін, сызбаларын қолдану;

Сыни тұрғыдан ойлаудың баршаға белгілі үш моделі бар. Олар:

- қызығушылықты ояту;
- мағынаны ашу;
- ой толғаныс.

Қызығушылықты ояту барысында болжау, топтау, түртіп алу, жұпта талқылау, кластер т.б. әдістері қолданылса, мағынаны ашу барысында INSERT, ББҮ т.б. стратегиялары пайдаланылады. Ал ой толғаныста Венн диаграммасы, Синквейн әдісі, қосжазба күнделігі, РАФТ стратегиясы, Шатысқан логикалық баулар т.б. әдістерді қолдануға болады. Көркем еңбек пәнінде бейне көріністерден үзінді көрсетудің маңызы зор.

Сабақта сыни тұрғыдан ойлау технологиясының осындай әдіс-тәсілдерін пайдалану нәтижесінде сыныптағы оқушыларды толық қамтимыз. Әркімнің ойлануына, өз дәрежелерінде шешім қабылдауларына, шығармашылық белсенділіктерін танытуға жағдай жасаймыз.

Оқушыларға пән аясында теориялық, тәжірибелік білім бере отырып, олардың қазақ халқының ұлттық салт-дәстүрін, қолөнерін т.б. жөнінде біршама толыққанды біліммен қаруландыру, ұлттық қолөнерді меңгерте отырып, болашақта ел экономикасының көтерілуіне атсалысатын, ұлттық бренд өнімдерді дайындайтын келешек кәсіпкерлердің қалыптасуына мұрындық болу көркем еңбек пәнінің ұстаздарының мойнындағы жауапкершілікті іс болып табылады.

Көркем еңбек пәнінде оқушылардың қолөнер бұйымдары жайлы негізгі таным-түсініктерін қалыптастыра отырып, төмендегідей кешенді міндеттер іске асуы қажет:

- оқушыларға ұлттық негізде білім беру;
- ұлттық мәдениетті, ұлттық қолөнерді құрметтей білуге үндеу;
- ұлттық қолөнер жайлы жалпы түсініктерін кеңейту;
- тоқыма тоқу, кесте тігу, құрақ құрау тәрізді т.б. меңгерту;
- жалпы еңбекке, еңбекқорлыққа баулу;
- икем, дағдыларын жетілдіру;
- ұлттық санасын қалыптастырып, адамгершілікке тәрбиелеу.

- оқушыларға теориялық, тәжірибелік білім бере отырып, олардың өздерін қосымша іздендіру, зерттеу жұмысына баулу, теориялық материалдарды салыстыра отырып, өзіндік ой түюге, тұжырым жасай білуге үйрету.
- жалпы пән мазмұнын меңгерте отырып, оқушыларды алынған теориялық білімді өмірде тиімді жүзеге асыра білуге қалыптастыру.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Қасиманов С. «Қазақ халқының қолөнері». – Алматы. 1995 ж.
2. Әбдіғапбарова Ұ.М. «Оқушыларды тәрбиелеуде қазақ ұлттық ою-өрнек өнерін пайдалануға студенттерді даярлау». – Алматы. 1998 ж.
3. Д.Шоқпарұлы., Д.Дәркембайұлы «Қазақтың қолданбалы өнері». – Алматы, 2007 ж.
4. Қазақстан ұлттық энциклопедиясы. 9 том. Алматы, 2007 ж.
5. Қазақтың киіз үйі / Сайын Назарбекұлы. - Астана : Елорда, 2005. - 93 б. :
6. Шаңырақ: Үй-тұрмыстық энциклопедиясы. Алматы : Қаз.Сов.энцикл.Бас ред., 1990 ж.

ВИЗУАЛДЫ ӨНЕР НЕГІЗІНДЕ ЖАСТАРҒА КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ МЕН ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Калдыбаева Г.А.
ҚРСО мүшесі, қауым.проф.м.а., ҚазҰлтҚызПу
Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Мектеп оқушыларына визуалды өнер негізінде сапалы көркем білім беру ісінде оның жеке даралық ерекшеліктеріне мән бере отырып мәдени саналылығымен, табиғи шығармашылық қабілетін қалыптастыру арқылы эстетикалық тәрбие беру.

Аннотация: Обеспечение эстетического воспитания школьников путем формирования у них культурного сознания и природной творческой способности, уделение внимания их индивидуальности в предоставлении качественного художественного образования на основе изобразительного искусства.

Abstract: Ensuring the aesthetic education of schoolchildren by forming their cultural consciousness and natural creative ability, paying attention to their individuality in providing quality art education based on fine arts.

Болашақ бүгіннен басталады, ел болашағы - ертеңгі азамат бүгінгі жас ұрпақ. Жасұрпаққа көркем білім беру мен эстетикалық тәрбие - болашаққа ең үлкен инвестиция.

Бүгінгі таңда, еліміздің болашағы – жас ұрпаққа мектеп аясында адамгершілік, имандылық, ізгілік, парасаттылық, мәдениеттілік, т.б. қадір-қасиеттерге тәрбиелеуде шешімін күтетін өзекті мәселелер бар. Мектепте көркемдік білім беру мазмұнын визуалды өнер негізінде қалыптастыру, қазақ халқының бейнелеу өнеріне, соның ішінде көркем еңбек өнеріне деген қызығушылығы мен қабілеттерін дамыту, халқымыздың ұлттық бейнелеу өнеріндегі жинақталған құнды шығармаларды қастерлеуге, бағалап, эстетикалық тәрбиеге талпындыру, білім беру ісінің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Қазіргі таңда республикада жүріп жатқан әлеуметтік, экономикалық, мәдени өзгерістер, елімізді бүкіл әлемдік өркениеттік кеңістікке енуді қамтамасыз ететудің басты іс-шаралары. Бұл үрдіс, ел болашағы - жас ұрпақ өмірінің барлық жақтарын дамыту үрдісіне де ықпал етеді. Туған халқының рухани мәдениет үлгілерін, адамгершілік сапаларын, этикалық-эстетикалық құндылықтарын және бүкіл әлемдік мәдениеттің өнегелік нұсқаларын бір-біріне кіріктіре отырып, оқушыларға игертуге бағытталған педагогикалық талаптар мен міндеттер, оқушы тәрбиесінің мазмұнын және жүйелік нысандарын одан әрі жетілдірудің қажеттілігін туғызып отыр. Бұл мәселелердің шешімін табу, өсіп келе жатқан жеткіншек ұрпақты жан-жақты жетіліп, үйлесімді дамыған, адамгершілік қадір-қасиеттері мол жеке тұлға етіп тәрбиелеуде берік тұғырлық негіз қалайды. Сондықтан да, жалпы білім беретін мектептің жеткіншек ұрпаққа білім беру сапасын, оқыту әдістемелері мен шығармашылықтарын жетілдірумен бірге, оқушыларға жан-жақты тәлім-тәрбие берудің мазмұнын, әдістемелік іс-шараларын қоғамның

даму үрдісімен ұштасқан міндеттер мен талаптарға негіздеп, үнемі жаңартып отыруды талап етіледі. Болашақ бүгіннен басталады, ел болашағы – ертеңгі азамат, бүгінгі жас ұрпақ. Біз бұл мәселеге осылай қарап, балаларымызға жақсы білім беруге ұмтылуымыз керек. Жас ұрпаққа сапалы білім мен эстетикалық тәрбие беру, өміріне жолдама алуына, барлық жағдай жасау үшін білім беру ісінде оның жеке даралық ерекшеліктеріне мейлінше мән бере отырып, мәдени саналылығымен, табиғи шығармашыық қабілетін ашу болып табылады. Бүгінгі таңда, еліміздің болашағы - оқушыларға мектеп аясында адамгершілік, имандылық, ізгілік, парасаттылық, мәдениеттілік, т.б. қадір-қасиеттерге тәрбиелеуде шешімін күтетін өзекті мәселелер бар. Мектепте көркемдік білім беру мазмұнын визуалды өнері негізінде қалыптастыру, қазақ халқының ұлттық өнерге, соның ішінде- көркем еңбек пен визуалды өнеріне деген қызығушылығы мен шығармашылық қабілеттерін дамыту, халқымыздың бейнелеу өнеріндегі жинақталған құнды шығармаларды қастерлеу және бағалау. Қазіргі таңда республикада жүріп жатқан әлеуметтік, экономикалық, мәдени өзгерістер, елімізді бүкіл әлемдік өркениеттік кеңістікке енуді қамтамасыз ететудің басты іс-шаралары. Бұл үрдіс, ел болашағы - оқушы өмірінің барлық жақтарын дамыту үрдісіне де ықпал етеді. Туған халқының рухани мәдениет үлгілерін, адамгершілік сапаларын, эстетикалық құндылықтарын және бүкіл әлемдік мәдениеттің өнегелік нұсқаларын бір-біріне кіріктіре отырып, оқушыға игертуге бағытталған педагогикалық талаптар мен міндеттер, оқушы тәрбиесінің мазмұнын және жүйелік нысандарын одан әрі жетілдірудің қажеттілігін туғызып отыр. Бұл мәселелердің шешімін табу, өсіп келе жатқан жеткіншек ұрпақты жан-жақты жетіліп үйлесімді дамыған, адамгершілік қадір-қасиеттері мол жеке тұлға етіп тәрбиелеуде берік тұғырлық негіз қалайды. Сондықтан да, жалпы білім беретін мектептің оқушыға білім беру сапасын, оқыту әдістемелері мен шығармашылықтарын жетілдірумен бірге, оқушыларға жан-жақты тәлім-тәрбие берудің мазмұнын, әдістемелік іс-шараларын қоғамның даму үрдісімен ұштасқан міндеттер мен талаптарға негіздеп, үнемі жаңартып отыруды талап етіледі. Сондықтан ел болашағы жарқын болуы үшін мектеп оқушыларына халқымыздың өнерін, мәдениетін, тілін, дінін, салт-дәстүрін, ұлттық тәрбие ерекшеліктерін терең білуге және құрметтеуге үйрету [1, 55 б.].

Сонымен қатар оқушыларды шығармашылық шеберлікке бейімдеп, әсемдік пен әдемілікке тәрбиелеу арқылы өнерге, өз еліне жеріне деген патриоттық сүйіспеншілігін арттырып өнер және шығармашылық шеберлікке баулып эстетикалық тәрбие беру.Көркем білім мен эстетикалық тәрбие берудің педагогикалық негізгі кәсіби шеберліктер мен іскерліктер арқылы еркін бағдарлай білетін, өзін-өзі дамытуға өз бетінше жаңаша ойлауға, адамгершілік тұрғысынан нақты шешімдер қабылдауға және бәсекелестікке қабілетті жеке тұлғаны рухани-мәдениет құндылықтарын игерту арқылы арқылы қалыптастыру болып табылады. Осыған байланысты білім беру жүйесінде болашақ мектеп мұғалімдерінің педагогикалық шеберлігін арттыру қажеттілігі туындайды. Мектеп оқушыларының ұлттық рухта тәрбиелеудің маңызды проблемаларын шешу, жасөспірімдердің рухани байлығын арттыру, оларды әсемдік пен әдемілік тәрбиелеп көркем білім беру басты міндетіміз. Рухани-мәдениет құндылықтары арқылы білім беріп тәрбиелеу дегеніміз - халықтың ғасырлар бойы жинақтап, іріктеп алған тәжірибесі мен ізгі қасиеттерін жас ұрпақтың бойына сіңіру баланың қоршаған ортадағы қарым-қатынасын, дүниетанымын, өнерге деген көзқарасын және соған сай мінез-құлқын қалыптастыру. Халықтың барлық озық идеялары мен тәрбиелік-тәжірибесі мол мәдениетімізде жинақталғандығын рухани мәдени құндылықтарын игерту арқылы білімгерлерге эстетикалық тәрбие берудің қажеттілігін дәлелдейді. Өйткені, құндылық адамды тұлға деңгейіне көтеретін негізгі құрал болып саналады. Сондықтан мектептегі «Бейнелеу өнері» пәндерінен беретін мұғалімдерге қойылатын талап ұлттық рухани мәдениет құндылықтарын игерту негізінде берілген материалдарды пайдалану арқылы, оқушыларға эстетикалық тәрбие беру, әлеуметтендіру және шығармашылығын дамыту болып табылады.

Мектеп оқушыларының көркемдік талғамын қалыптастыру, қазақ халқының бейнелеу өнеріне қызығушылығын дамытып, халқымыздың бейнелеу өнеріндегі жинақталған құнды шығармаларды қастерлеуге, бағалап, қадір тұтуға талпындыру, білім мен тәрбие беру ісінің

өзекті мәселелерінің бірі. Қазақстан Республикасы дамыған мемлекет ретінде, қоғам алдында жас өспірімдерді жаңа заман талабына сай жан-жақты жоғары білімді, мәдениетті, өнерлі, елжанды етіп жеке тұлға ретінде тәрбиелеу міндетті. Қазіргі жас ұрпақ пен жас өспірімдердің болашақтағы еліміздің ертеңі болып табылатын мектеп оқушыларының сана- сезімін, мінез-құлығын, ақыл-ойын дамыту үшін өзін-өзі басқаруды нығайтып шығармашылық істерге дағдыландырудың тәлім-тәрбиелік маңызы зор.

Визуалды өнері белгілі бір бейне көрінісін бейнелейтін көркем шығармалар атауы. Бүгінгі педагогикалық зерттеулерде, көбінесе, бейнелеу өнері, визуалды өнері пәндерін оқыту барысындағы оқушылыардың тек көркемдік дағдылары мен шығармашылық қабілеттіліктерін қалыптастыру, дамыту мәселелеріне көңіл бөлінген. Мектептік визуалды өнері пәнінің оқу-тәрбие үрдісінің өзекті мәселелерін зерттеуші педагог-ғалымдар – С. Аманжолов, Л. Сманов, Ә. Қамақ т.б., оқу сабақтарының құрылымында, өнердің кез-келген түрін игеру үшін алдымен оның жасалу техникасын меңгертіп алып, содан кейін ғана жалпы көркемдік даму мен тәрбие үрдісіне ауысуға болады деген пікір қалыптасқанын айтады. Зерттеулершілер еңбектерін талдай отырып, осы күнгі қолда бар жетістіктерді зерделей отырып, оқушылардың көркемөнердегі оқу-шығармашылық іс-әрекетінде, көркем білім мен музыкалық білім беру жүйесінде, халықтық этномәдениеті мен ұлттық өнердегі эстетикалық дәстүрлерді игерту мәселелері аз зерттелгенін байқаймыз [2, 41 б.].

Оқушыларды визуалды өнерге баулу саласындағы өзекті мәселелерді шешуге бағытталған ғылыми зерттеушілер жұмыстарының нәтижелері мен тұжырымдарынан, оқушылардың көркемдік жетістіктері ең алдымен туған жердің топырағымен, елінің дүниетанымдық дәстүрлерімен, табиғатының сұлулығымен, өнерлерінің айшықты образдық бейнелерімен т.б. бай қазыналарының материалдарының ықпалымен тәрбиеленетінін танып білеміз. Туған елінің көркем өнерінің, балалар бойында, қабылдау дағдылары мен өнерге деген әсерлі танымдық қатынастан туындайтын, тәрбиеленіп қалыптасатын эстетикалық сезімталдық, көркемдік талғам бекіп дамиды. Өнердің көркем–мәнерлі тілін, оқушының мектеп қабырғасын аттағаннан бастап «визуалды өнері» пәнін оқыту барысында, оның қоршаған шындықты, өнерді сұлулық заңдылықтарына тән игеру іс-әрекеті бастау алады. Визуалды өнерін игеруі негізінде, туған халқының көркемөнердегі рухани, көркемдік, материалдық құндылықтарымен, эстетикалық дәстүрлерімен танысады әрі меңгереді. Бұл, өнердегі рухани құндылықты игерту, оқушының шығармашылық, орындау іс-әрекеттерімен қоса, өнертанулық, өнердің өмірдегі атқаратын қызметін, өнердегі халықтың мәдени құндылықтарын игертуге бағытталып ұйымдастырылған ғылыми-педагогикалық сәйкестікті талап етеді. Қазіргі таңда республикада жүріп жатқан әлеуметтік, экономикалық, мәдени өзгерістер - елімізді бүкіл әлемдік өркениеттік кеңістікке енуді қамтамасыз етуге бағытталған басты іс-шаралары.

Дегенменде, әліде болса, мектеп жасындағы оқушылардың бойында, қоғамның өркениетті дамуына кері әсер ететін келеңсіз жат мінез-құлықтардың, рухани өрістің таяздығынан халықтық мәдени құндылықтарға деген немқұрайлы көзқарастардың бой алуы жиі көрініс беруде. Сондықтан, бұл үрдіс, халқымыздың этномәдениет саласындағы рухани-адамгершілік сапаларын, этикалық-эстетикалық құндылықтарын бүкіләлемдік мәдениеттің өнегелік нұсқаларымен кіріктіре отырып оқушыларға игерту арқылы, тәлім-тәрбие беруге бағытталған педагогикалық талаптар мен міндеттерді жүзеге асыру қажеттілігін туғызып отыр. Мектеп оқушыларына қойылатын талаптар жүйесінде, оқушының жеке басының өнер арқылы адамгершілік құндылықтарының қалыптасуын қамтамасыз етілу жайы жан-жақты қарастырылған. Бұл қағида педагогтан барлық оқу-тәрбие жұмысын жүйелі түрде жүргізілуін, барлық оқушшының және әр баланың ұлттық рухани мәдени құндылықтарды меңгеруін мінез-құлық тәжірбиесіне сай есепке ала, біртіндеп күрделендіре отырып, жүзеге асыруды талап етеді. Сондай-ақ оқу-тәрбие міндетін неғұрлым толық шешуді қамтамасыз ететін жағдай жасау қажет: ұлттық мәдени құндылықтар негізінде эстетикалық тәрбиесін қалыптастырып, баланың шығармашылық іс-әрекетін ұйымдастыру арқылы жүзеге асыру қажет.

Оқу-тәрбие үдерісінде бұл қағиданы есепке алу педагогтан баланың отбасымен тығыз байланыста болуды ата-аналарға белгілі бір ұсыныстар жасап, олармен де әрдайым байланыста болу, эстетикалық тәрбиені ұлттық рухани мәдени құндылықтар негізінде жүзеге асыру мәселесінде балаларға ықпал етудің ортақ, біртұтас әдістерін жасауды талап ететіні анық. Жеке тұлғалық қасиеттер – ақыл-ойдың, сезім мен түйсік, түсініктердің жиынтығынан тұратын өмірге деген көзқарасын, мінез-құлқын, ерік-жігерін, іс-әрекетін көрсететін сапалық көрсеткіш. Бұл қасиеттер жеке адамның тұлғасын айқындауда кешенді түрде, бірлікте қызмет етеді. Адамның жеке тұлғасы, қоғамнан, қоршаған ортадан тысқары қалыптаспайды. Оған туған – туысқандары, отбасы мүшелері мен ауыл-аймақ, мектептес, сыныптас достары түгел дерлік ықпал етеді Оқушыны қоршаған ортаға, дүниеге көзқарасы оның сенімімен тығыз байланысты қалыптастырылып саналады. «Сендіру – оқушыны әлеуметтік және рухани қарым-қатынасқа түсіруге, олардың бойына қоғамдық және мінез-құлық ережелерін сіңіріп қалыптастыруда әсерленушілік сезімге бөлеп, оқушының жеке басына саналылықпен сезіледі. «Сендіру – оның әсерленушілік сезімін ояту арқылы іске асырылатын іс-әрекет» – дейді профессор С.Қалиев.

Мектеп оқушысына өмірде өз орнын табуы, еліне, жеріне белгілі бір пайда келтіретіндей қоғам мүшесі, қалыптасқан тұлға болуы үшін мектепте жүргізілетін өнер тарихы, визуалды өнері, кескіндеме өнері пәндерінің маңызы зор. Өйткені мектепте көтерілетін ең басты мәселелердің бірі – адамды жан-жақты тәрбиелеп, оның биік тұлға болып қалыптасуына ықпал ету- көркемдік білім арқылы іске асады. Мектеп оқушысына ұлттық мәдени құндылықтар негізінде эстетикалық тәрбие беруге не әсер етеді десек, ол біріншіден, оқушының, әдемілік пен тұрпайылықты сезіне алуы; зұлымдық пен мейірімділікті, жексұрындық пен жақсылықты сезінуі жатады. Өз сезімін өзі билеп, басқара білуде эстетикалық тәрбиенің белгісі болып табылады. Олай болса өнер, соның ішінде ұлттық өнер мәдени құндылық ретінде мәні бар және барлық адамдарға керек іс-әрекет. Сол арқылы адамның қиялына, ойына, сезіміне әсер етіп, оның эстетикалық тәрбиесіне ықпал етеді. Оқушылардың білім сапасын арттыру барысындағы эстетикалық тәрбие беруге әсер ететін факторларға – олардың жеке шығармашылық танымы, өзін-өзі тәрбиелеуге, өзін-өзі танып, өзін-өзі жетілдіруге және өз бетімен білім алға қажеттілігін, қызығушылық, белсенділік, ой дербестігін жатқызуға болады. Яғни білімгердің іс-әрекетін шығармашылық деңгейге көтеріп, оны оқу үдерісінің басты субъектісіне айналдыру. Оқытуда оқу іс-әрекеті негізгі болып есептелетіндіктен, ол мынадай элементтерден тұрады: қажеттілік, себеп, қызығушылық мақсат, міндет, әрекет осылардың барлығы белгілі бір сыртқы және ішкі (субъектіге тән әрекет) жағдайлардың әсеріне байланысты [3, 68 б.].

Қазіргі мектептерде әлеуметтік жағынан белсенді, еркін ойлай алатын, өздігінен ақпаратты меңгере білетін, саналы, шығармашыл оқушы тәрбиелеу талабы қойылуда. Соған байланысты төменгі сыныптан бастап оқушылардың оқуға, еңбек етуге танымдық қызығушылығын, шығармашылық белсенділігін қалыптастыру қажеттігі туындайды. Бұл тұрғыда мектеп оқушыларының бейнелеу өнері арқылы шығармашылығын қалыптастыру мәселесін жаңа талап тұрғысынан шешу басты міндеттердің бірі болып саналады. Ғылыми білімнің әртүрлі салаларында көптеген отандық және алыс-жақын шет елдік ғалымдардың еңбектерінде тұлғаның субъекті ретінде қалыптасуында шығармашылық мәселесі басты орынға ие. Оқушыларының шығармашылығын қалыптастырудың теориялық негіздерін айқындау «шығармашылық», «қабілет», «визуалды өнері материалдары», мектеп оқушыларының шығармашылық қабілетін дамыту» ұғымдарын қарастырумен тығыз байланысты. Бұл ұғымдардың мәні мен мазмұнын логикалық тұрғыдан талдауда ғылыми әдебиеттерде, сөздіктерде берілген анықтамаларға назар аударып қарасақ философиялық сөздікте: жаңаша сапалы өнер тудыратын қызмет. Еліміз ежелгі замандардан-ақ жас ұрпақтың болашағын ойлап, оны ертеңгі тіршілік дүниесіне дайындау мәселелеріне ерекше мән берген. Қазақ халқы ауыз әдебиеттің асыл үлгілерінің мазмұнына тереңірек үңіле түссек, халқымыздың қадым замандардан бастап-ақ, жас баланың қарапайым білім-түсініктерін қалыптастыруға ерекше мән бергендігін байқауға болады. Бабаларымыз өзінің барлық асыл

сөз, даналық ойларын мақал-мәтелдер етіп кейінге қалдырып отырған. Визуалды өнері пәні сабағында мақал-мәтелдерді қолдану-оқушылардың білім мен ғылымды игерулері тиіс, көркем білімнің қажеттігін насихаттау үшін өте қажет мәселе. Қазіргі заманауй кезеңінде қазақ халқы да өзінің рухани-әлеуметтік тіршілігінің өн бойында көркем туындыларды дүниеге әкелу үстінде. Ондай мұраларды тіліміздің даму процесінен, қол өнері мен бейнелеу өнерінен, салт-дәстүрімізден, музыкамыздан, сөз өнеріміздің, ойын-сауықтарымыздан мол ұшыратуға болады. Қысқасы, халық өзінің барша болмысында бір сәт көркем шығармашылық тұғырынан таймақ емес. Қазіргі халқымыздың бойынан табылатын жақсы моральдық қасиеттердің түп негізі ғасырлар қойнауында қалыптасқан құндылықтар әлемінде деп білеміз.Ол құндылықтар ұрпақтан ұрпаққа ауыз әдебиеті арқылы берілген эпостарда, фольклорда, аңыз-әпсаналарда, айтыс өнерінде, дәстүрлі өнер түрлерінде, дәстүрлі дүниетанымдық түсінікте сақталып келді. Сондықтан жеткіншек ұрпақты тәрбиелеуде рухани дамуы мен көркем өнерді бағалай білуі жетекші орынға шығады. Оның рухани деңгейін көтеру арқылы оның бойындағы ақылдың терең қасиеттерін ашу мен қатар бейнелеу өнері арқылы өзінің қолынан келетініне нық сенімді болатындығын көруге болады.Эстетикалық таным сезімдер адамдардың өмірінде зор роль атқарады. Ол рухани өмірін байытып, қызықты етіп, оған ең жоғарғы рухани ләззаттануға мүмкіндік береді. Адам өмірінде эстетикалық көз-қарас әрдайым қуатты рухани күш ретінде көрінеді. Балаға ерте жастан бастап әсемдікке ұмтылу тән нәрсе. Ол әрдайым бойларында әсемдік құндылықтары бар қатар құрбыларына, ересектерге еліктейді. Балалардың өз еңбек іс-әрекеті тиімді және сапалы болу үшін оның ұйымдастырылуы толысып, тамаша нәрсені қабылдау деңгейіне жеткен жөн. Оқушыға сонымен қатар жасампаздықытың да әсемдігі ашылады. Қазіргі мектептің алдында тұрған міндеттердің ең маңыздысы – жас өспірімді жан-жақты дамыған тұлға ретінде тәрбиелеу.

«Эстетикалық тәрбие» - дегеніміз оқушылардың бойында өз өмірін сұлулық заңдарына сай құра алу қажеттіліктері мен дағдыларын қалыптастыру және, еңбекте, қоғамдық іс-әрекетте адамдармен қатынас жасауды сұлулық идеалдарын негіздеу. Эстетикалық тәрбиенің мақсаты – оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, әлемді сұлулық заңдары арқылы тануға қызығушылықтары мен талпыныстарын қалыптастыру. Еңбек әсемдігін қабылдауды үйретіп, қоғамдық іс-әрекет әсемдігіне сезімталдығын тәрбиелеп, мұғалім балалардың еңбек белсенділігін кеңейтуге мән береді. Эстетикалық көз-қарасты тәрбиелеудің экономикалық мәселелерге әрі тікелей, әрі жанама қатысы бар. Бұл біздің қоғам өндіріс адамдардың өскелең рухани және материалдық қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталғандығынан туындайды. Эстетикалық мәдениетті қалыптастыру процессінде оқушылар бойында өнердегі, өмірдегі, табиғаттағы, тұрмыстағы, еңбектегі, мінез-құлық және іс-әрекеттегі әсемдік пен әдемілікке деген әсерлі сезімталдық дамиды.

Эстетикалық тәрбие негізінен жеке адамның эстетикалық талғамының қалыптасуына, өнер шығармаларында бейнеленген ақиқат құбылыстарды эстетикалық тұрғыдан ұғынуды дамытуға, көркем өнерпаздық қабілеттікке және өнер саласындағы дербестікке бағыттайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Сенотрусова. Л.С. Эстетическое воспитание и активизация художественно-творческой деятельности учащихся на уроках ИЗО и черчения. Алматы. «Даир» 2010. – 55 б.

2. Қазақ эстетикасының құндылықтық-мағыналық негіздері. Ұжымдық монография. – Алматы: ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, 2014. – 41 б.

3. Неменский Б.М. Мудрость кросоты. О проблемах эстетического воспитания. Книга для учителя-2-е изд. – М.,1987. – 68 б.

КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Калиева А.Н.
Көркем еңбек пәні мұғалімі, №42 ЖББМ
Шуленбаева Э.М.
Көркем еңбек пәні мұғалімі, №184 ЖББМ
Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Мақаланың өзектілігі мен тұжырымы, қазіргі мектепте оқыту мен тәрбиелеудің күрделі мәселелерін сәтті шешу педагогикалық процесті ұйымдастыру проблемасымен, оқушылардың ең тиімді формалары мен әдістерін іздеумен тығыз байланысты. Қазіргі жағдайдағы міндет – оқу процесінде бастауыш сынып оқушыларының максималды тәуелсіздігін жүзеге асыру. Оқытудың тиімділігі мен оңтайландыру, сондай-ақ мектеп жұмысының практикасы мәселелері бойынша зерттеулерді талдау бастауыш сынып оқушыларының ойлау дербестігін, ақпаратты өз бетінше өндіру және талдау қабілетін қалыптастыру, оқыту сапасын арттырудың басты шарттарының бірі болып табылатындығында.

Аннотация: Актуальность и формулировка статьи, успешное решение сложных проблем обучения и воспитания в современной школе неразрывно связаны с проблемой организации педагогического процесса, поиском наиболее эффективных форм и методов обучения учащихся. Задача в современных условиях – реализовать максимальную самостоятельность младших школьников в учебном процессе. Эффективность и оптимизация обучения, а также анализ исследований по вопросам практики работы школы заключается в том, что формирование у младших школьников самостоятельности мышления, способности к самостоятельному производству и анализу информации является одним из главных условий повышения качества обучения.

Abstract: The relevance and conclusion of the article, the successful solution of complex problems of teaching and upbringing in a modern school, is inextricably linked with the problem of organizing the pedagogical process, the search for the most effective forms and methods of teaching students. The task in modern conditions is to realize the maximum independence of Primary School students in the educational process. The effectiveness and optimization of teaching, as well as the analysis of research on the problems of the practice of school work, lies in the fact that the formation of independence of thinking of Primary School students, the ability to independently produce and analyze information, is one of the main conditions for improving the quality of teaching.

Қазіргі заманғы әлеуметтік және экономикалық процестер тоғысатын дамудың күрделі кезеңін бастан өткеріп жатқан Қазақстан Республикасы зияткерлік қоғамның талаптарына толық сәйкес келетін және жауапкершілік сезімі жоғары, шығармашылық белсенділігі мен адамгершілік бірегейлігі бірдей, өз қызметінде жеке мүмкіндіктерді, зияткерлік қабілеттерді шығармашылықпен пайдалана алатын тұлғаны тәрбиелеу проблемасына тап болады. Сондықтан басты міндет оқу-тәрбие жұмысын бірегей іске асыру процесінде оқушылардың зияткерлік әлеуетін дамыта отырып, әлемдік өркениет пен ұлттық мәдениеттің үздік үлгілері арқылы шығармашылық тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Осыған байланысты мектептегі оқу-тәрбие процесі әр адамның шығармашылық қабілеттерін ескере отырып, мұғалім мен оқушылардың ынтымақтастығы негізінде ұйымдастырылуы керек.

«Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңында: «Тұлғаның шығармашылық, рухани және жеке мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, жеке тұлғаны дамыту үшін жағдай жасау жолымен зияткерлік байытумен қатар әлемдік және отандық мәдениеттің жетістіктеріне баулу, қазақ халқының және республиканың басқа да халықтарының салт-дәстүрлерін зерделеу» баса назар аударылды [1]. Осы тұрғыдан алғанда, басты міндеттердің бірі-жаңа талап тұрғысынан көркемдік және еңбек қызметі арқылы бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру мәселесін шешу.

Көркем еңбек қызметі арқылы оқушылардың шығармашылығын қалыптастыру проблемасының өзектілігінің артуы мектептегі оқу-тәрбие процесіне жаңа көзқараспен

қарауға және оны оқушылардың білім, білік, дағдыларды игеруі ғана емес, танымдық іс-әрекет және интеллектуалдық-шығармашылық процесс ретінде қарастыруға міндеттейді.

Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында: алған білімдерін іс жүзінде еркін қолдана алатын, бәсекеге қабілетті, Шығармашылық, Құзыретті тұлғаны тәрбиелеу міндетін іске асыру 12 жылдық білім беру жүйесіне жүктелетін болады. Осы негізде жан-жақты мәдени тұлғаны қалыптастыруға қабілетті, өзін-өзі дамытуға қабілетті, шығармашылықпен жұмыс істейтін, қоғамдық, нарықтық бәсекелестікке қабілетті, өзін-өзі толық жүзеге асыруға қабілетті функционалды азаматты тәрбиелеу көзделеді [2]. Сондықтан оқушының шығармашылық қасиеттерін оның әр іс-әрекетіндегі жеке, көркемдік қызметі арқылы көрсету қажеттілігі туындайды.

Жалпы білім беретін мектептердің білім беру мазмұнын айқындайтын құжаттарда басты талаптардың бірі-оқушыларды негізгі пәндер арқылы еңбекке баулу және оларды жан-жақты, шығармашылық азамат ретінде бағдарлау болып табылады [3]. Олай болса, бастауыш сыныптарда көркемдік жұмыс арқылы шығармашылықты қалыптастыруға көптеген мүмкіндіктер бар, бірақ бұл күрделі және ұзақ процесс.

Бастауыш білім беру сатысы орта мектептің құрамдас бөлігі, алғашқы іргетасы болып табылады. Сондықтан бастапқы кезеңде оқушылардың жас ерекшеліктеріне байланысты танымдық мүмкіндіктерін дамыту және оқыту мақсаттарын бағдарлау табиғи құбылыс болып табылады. Мұнда жеке тұлғаның санасы қарқынды дамып келе жатқан ерекше құнды кезең болғандықтан, оқушылардың шығармашылық қабілеттері әртүрлі оқу іс-әрекеттерінің негізінде қалыптаса бастайды.

Бастауыш сынып оқушыларының көркем еңбек қызметін ғылым негізінде нәтижелі зерттеуде және оның дайындық деңгейін арттыруда олардың дербес шығармашылығы ерекше орын алады.

Оқушылардың шығармашылық қызметі мен оның мәні ұлы ойшылдар М.Қашқари, Әл-Фараби, Ж. Баласағұни, Қорқыт ата, қ. Яссауи және т. б. еңбектерінде жан-жақты талданып, зерттеу барысында анықталды.

Оқушының шығармашылық қызметінің психологиялық аспектісін психологтар А.А. Люблинская, л. с. Выготский, к. Жарықбаев, т. Тәжібаев, М. Мұқанов, А. Алдамуратов, Ж. Ы жан-жақты зерттеді. Намазбаева, Х.Т. Шерьязданова, Б. Ш. Байжуманова және т. б. талдады.

Шығармашылық тақырып қоғамның кез-келген кезеңіндегі педагогикалық ғылымның өзекті мәселесі ретінде қарастырылады және тәуелді мемлекеттердің, шет елдердің және біздің еліміздің достық елдерінің ғалымдарының еңбектерінде әлі де зерттелуде. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қызметін ғылыми тұрғыдан қарастырған зерттеуші ғалымдар Б. А. Тургунбаева, А. С. Амирова болды.

Оқушының шығармашылығы – білімнің ең жоғарғы көрінісі. Ғалым-Психолог Тализина Н. Ф. оқушының танымдық шығармашылығы бойынша зерттеу жұмысында тәжірибелі педагог оқушының жауабын әр түрлі бағалай алатындығын көрсетеді. Математика сабағында мұғалім баланың үшбұрыштың перпендикуляр жақтары тең деп теориялық тұрғыдан айтқан кезде баланың беске жауабын бағалады. Бірақ бұл оқушының айтуынша, ол үшбұрыштың сызықтық бұрыштарын латын әліпбиімен белгілеп, дәлелдеуді сұрағанда, ол тапсырманы орындай алмады. Біздің ойымызша, бұл оқушылардың танымдық шығармашылықты есте сақтауы мен механикалық қабылдауын көрсетеді. Егер бала түсіну арқылы есте сақтаса, оны танымдық шығармашылыққа жатқызуға болады [4].

Шығармашылық ойлау процесі ұғымымен тығыз байланысты. Ойлау – бұл адамның нақты құбылыс пен заттың нақты белгілерін көрсететін және олардың арасындағы Әртүрлі байланыстарды ашатын психикалық процесс. Психологиялық жұмыстарда ойлау көбінесе жаңа мәселенің шешімі ретінде түсіндіріледі. Бірақ, ақыл-ой қызметі жаңасын ашумен шектелмейді, сонымен қатар алынған білімді іріктеу, бағалау сәті бар, яғни ойлау тек шығармашылық қана емес, сонымен қатар репродуктивті және сындарлы элементтерден тұрады. Шығармашылық ойлау белгілі бір мәселені шешуді және оны шешуді білдіреді.

Сонымен, бастауыш сыныптарда оқушылар күнделікті өмірде қарапайым еңбек дағдыларын қалыптастырады және бастауыш жалпы жұмысқа дайындалады. Балалар қарапайым техникалық құрылғылар мен материалдарды қолмен өңдеуді үйренеді. Бірақ осы бағыттағы материалды өңдеу бөлімінде көркемдік жұмыс элементтері бар.

Қазіргі бастауыш мектептердегі шығармашылық инновациялық білім беру проблемасы – жаңа білімді тану және жаңа өнімді жасауға бейімделу арқылы танылатын әрбір тұлғаны қалыптастыруға бағытталған оқытудың шығармашылық қызметінің сапасын анықтайтын зияткерлік процесс. Оқушының шығармашылық деңгейі-оның қиялында берілген тақырыпқа байланысты тақырыпты және оны көркемдік құру тәсілдерін табудан көрінеді. Мұнда жаңа білімді игеру процесі шығармашылық ойдың қалыптасуы мен дамуымен бірге жүреді. Демек, шығармашылық ойдың нәтижесі белгілі ұғымдарды қайталау және жаңғырту ғана емес, сонымен қатар жаңа білім құру, тапсырманы орындауда жаңа жолдарды ашу болып табылады.

Осылайша, шығармашылық – бұл рухани құндылықтарды қалыптастыратын және шығармашылық өзін-өзі дамытудың шарты бола отырып, рефлексия мен субъективті өзін-өзі бағалау негізінде жаңа нәтижелерге қол жеткізуде шығармашылыққа бейімділікте көрінетін тұлғаның сапалы қасиеті.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығын қалыптастыру кез-келген сабақта жүзеге асырылуы мүмкін. Ол үшін, ең алдымен, оқушының білімге деген ұмтылысы мен мұғалімнің кәсібилігін үйлестіру қажет. Шығармашылық-бұл адамның шынайы өмірде өзін-өзі тануға деген ұмтылысы, ұмтылысы. Өмірде дұрыс жолды табу үшін адам дұрыс ойлауды және саналы, негізделген шешімдерді өз бетінше қабылдауды үйренуі керек. Адамның бойында қабілеттерін дамыту және олардың жойылып кетуіне жол бермеу адамның рухани құндылықтарын нығайтуға және өзін-өзі тануға ықпал етеді.

XXI ғасырдағы білім беру жүйесі – бұл өзіне қоғамдық талаптар тұрғысынан сыни баға беру және әр адамның шығармашылықпен қайта құрылуы, қоршаған ортаны жақсы жаққа өзгертуге қатысуы үшін жағдай жасау мүмкіндігі. Білімнің арқасында интеллект, рухани құндылықтар артып, адамның жеке басы қалыптасады. Оқушының шығармашылық әлеуетін қалыптастыру жаңашылдықтың, ұйқышылдықтың қажеттілігін түсіну, оған деген сенімін арттыру арқылы көрінеді, сонымен қатар өз білімін, танымдық қызығушылығын кеңейтуге негіз болады.

Психологтар мен мұғалімдер «шығармашылық» ұғымының мазмұнын келесідей сипаттайды:

– тұлғаның жаңашылдықты сезінуге деген көзқарасы, жаңашылдыққа ұмтылу, жаңа жағдайға байланысты қызмет түрлерін тез өзгерту мүмкіндігі. Ю. Н. Кулюткин [5];

– адамның тәуелсіз белсенді іс-әрекетінің жоғары нысаны ретінде ерекшелігі, әлеуметтік маңыздылығы бойынша бағаланады. А. В. Запорожец [6];

– жеке тұлғаның шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыру қабілетін көрсететін қасиет. Л. В. Занков [7].

Бүгінгі таңда біздің елімізге қораптан тыс ойлауды, шұғыл шешім қабылдауды білетін белсенді, шығармашылық тұлға қажет. Бұл туралы зерттеуші ғалым А. С. Амирова өз еңбегінде әлемдік бәсекеге қабілетті білім беру кеңістігіне кірудің инновациялық стратегиясына сәйкес шығармашылықты қалыптастыру идеяларын зерттеу және талдау негізінде мектептің даму тарихындағы озық педагогикалық идеялардың маңыздылығын атап өтті: философиялық-танымдық бағыт; дидактикалық-психологиялық бағыт; педагогикалық бағыт – әдістемелік бағыт; педагогикалық-инновациялық бағыт; акмеологиялық бағыт, – деп нақты көрсетті.

Осылайша, психологиялық-педагогикалық және философиялық зерттеулерді талдау келесі тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді:

– оқушының шығармашылығы-бұл ішкі тенденция, адамның қоршаған ортаның әсеріне жауап беруінің белгілі бір тәсілі, өзінің қайшылықтарының әсерінен саналы түрде өзін-өзі жетілдіруге ұмтылу және әлеуметтік қатынастардың субъектісі ретінде қоршаған ортаға деген субъективті қатынастарын есепке алу негізінде;

– шығармашылық қызметке талапшылдық, танымдық, реттеуші, рефлексивті, белсенді өзара әрекеттесу және т.б. жатады, олар өзін-өзі дамытудың бағыты мен өсуін, жеке компоненттердің деңгейін және олардың сабақтастығын анықтайды, адамға өзін-өзі жетілдіру бойынша Тәуелсіз іс-әрекетті ұйымдастыруға мүмкіндік береді;

– шығармашылықты қалыптастыру-субъектіге бағытталған шығармашылық қызметтің ерекше түрі, ол бір жағынан "өзін-өзі тану, өзін-өзі анықтау, өзін-өзі басқару, өзін-өзі жүзеге асыру" қарқынын күшейтуге және арттыруға ықпал етеді, екінші жағынан, мұғалім оларды шешу процесінде субъективті бағытты ұстанатындай тұрақты болып табылады. шешуге бағытталған проблемалық шығармашылық міндеттердегі Қайшылықтар, олар күрделене түседі [8].

Шығармашылық қызметтің себебі мен мақсаты қоғамның қажеттіліктерінен туындайды, ал ғылым, өнер саласындағы кез-келген шығармашылық мәселелерді шешу мүмкіндігі қоғамның даму процесінде олар үшін қолайлы жағдайлар туындаған кезде пайда болады. Алайда, шығармашылық көбінесе заттар мен құбылыстардың қасиеттері мен байланыстарында бұрын белгісіз болған жаңа тәсілді, әдістерді, белсенділік әдісін қолдануды білдіреді. Шығармашылық қабілеттер адамнан барынша табандылықты, білімді, қабілетті талап етеді.

Қол жетімділік принципін жүзеге асырудың маңызды құралы тапсырмаларды саралау болып табылады: әлсіз оқушыларға қолда бар олқылықтардың орнын толтыруға және негізгі жұмыстарды орындауға көмектесетін жеңіл тапсырмалар берілуі мүмкін; күштілерге қиындықтың жоғарылауы беріледі.

Оқушылар үшін зерттелетін материал мен еңбектің қол жетімділігі сабақтарды ұйымдастыруға, қолданылатын әдістерге, еңбек оқытудың басқа принциптерін жүзеге асыруға байланысты.

Оқушылардың сана-сезімі және еңбекке баулудағы белсенділігі. Бұл қағида оқушыларға білім мен тәжірибеде қолдану әдістерін, еңбек дағдылары мен дағдыларын саналы және белсенді игере алатындай етіп оқытуды ұйымдастыруды талап етеді, осылайша олар еңбекте шығармашылық бастама мен тәуелсіздікті, ойлауды, сөйлеуді дамытады және еңбек мәдениетін қалыптастырады [3].

Сана принципін жүзеге асыру оқушылардың алдында еңбек жаттығуларының міндеттері мен сабақтың нақты мақсаттарын ашудан басталады. Олардың белсенділігі теориялық материалды өз бетінше игеру, еңбек тапсырмаларын орындау, шығармашылық міндеттерді шешу барысында көрінеді. Олар жұмысты өз бетінше жоспарлауды, оны орындау тәсілдерін анықтауды, барысы мен нәтижелерін бақылауды, түзетулер енгізуді үйренеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасы «Білім туралы Заңы». // Егемен қазақстан, 11 маусым, 1999 ж.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы // Егеменді Қазақстан. 2004.
3. Жалпы білім беретін мектептер оқушыларын еңбекке оқыту мен тәрбиелеу тұжырымдамасы. - Алматы, 1996.
4. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности младшего школьника. – М.: Просвещение, 1988. – 275 с.
5. Кулюткин Ю.Н. Художественное творчество и ребенок. – Москва, 330 с.
6. Запорожец А.В. Избранные психологические труды.-М.:Педагогика, 1986. – 320с.
7. Занков Л.В. Избранные педагогические труды. – М.:Педагогика,1990. – 375с.
8. Нысанбаев Ә., Әбжанов Т. Қысқаша философия тарихы. – Алматы, 1999.

К ВОПРОСУ О ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА «ЧЕРЧЕНИЕ» В ШКОЛАХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Калиякбарова А.Б.
Педагог-исследователь, учитель художественного труда
КГУ «Школа- гимназия №10 им.Ж.Ташенова»
г.Астана, Казахстан

Аңдатпа: Бұл мақалада мектептегі сызуды оқытудың проблемалары, оқушылар үшін техникалық дағдылардың маңыздылығы, сонымен қатар оқу процесінің инвариантық бөлігіне пәнді енгізу қажеттілігінде оқушылардың техникалық сауаттылық деңгейін арттыру мүмкіндігі көрсетілген.

Аннотация: В данной статье освещаются проблемы преподавания черчения в школе, о важности технических навыков для обучающихся, а также о возможности повышения уровня технической грамотности учащихся и необходимости введения предмета в инвариантную часть обучающего процесса.

Abstract: This article highlights the problems of teaching drawing at school, the importance of technical skills for students, as well as the possibility of increasing the level of technical literacy of students in the need to introduce the subject into the invariant part of the learning process.

Образование и воспитание подрастающего поколения является одной из важнейших задач общества. Как оно развивается, какие ценности исповедует, какую экономику может развивать — все это зависит от образования. Хорошо структурированная система образования приводит к повышению качества знаний. Также важны рациональность и актуальность программы обучения, уровень квалификации преподавателя, наличие мотивации у школьников и приоритетность школьных дисциплин.

Сейчас мы наблюдаем творческий поиск обновлений школьного образования. Но, к сожалению, эти поиски не всегда идут в пользу отдельных школьных предметов. В частности, такого учебного предмета, как «Черчение». На сегодняшний день мы имеем практически полное отсутствие в школьных программах направления, связанного с развитием технического мышления, пространственных представлений, а также способностей к познанию техники с помощью графических изображений.

Не углубляясь в историю, отмечу, что как отдельный предмет черчение изучали в советской школе, начиная с 1930-х годов, но часы преподавания и возраст учащихся постоянно менялись. В 2000-х годах черчение изучали в 9 классах, а с 2019 года предмете убрали из инвариантной части школьной программы.Однако в 10-11 классе в программу естественно-математического направления ввели учебную дисциплину «Графика и проектирование» как предмет по выбору. В идеале учащиеся, планирующие поступать на инженерные специальности, могут выбрать для себя «Графику и проектирование», но ни для кого не секрет, что в приоритете предметы, которые сдают при поступлении в ВУЗ (ЕНТ), следовательно, «Графику и проектирование» дети «выбрать» не могут и на сегодняшний день мы имеем практически полное отсутствие в школьных программах направления, связанного с развитием технического мышления, что может привести к нехватке на рынке труда специалистов таких профессий, как архитекторы, проектировщики, инженеры.

Президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Кемелевич Токаев на заседании Мажилиса 11 января 2022 г. сказал: «Всем нам нужно изменить взгляд на образование. Пора увлечения гуманитарными специальностями прошла. Приоритет нужно отдать техническим профессиям. Предстоит взрастить новое поколение инженеров-промышленников».

Это высказывание отличается большой значимостью для дальнейшего развития страны. Пока же процесс обновления образования в школах Казахстана привел к тому, что предметам, ориентирующим учащихся на пространственное видение, не уделяется должного внимания. Ведь изобразительное искусство — это художественная графика, а для дальнейшего развития пространственного мышления и целостного восприятия настоящего мира ребенку необходима и техническая графика.

При этом нельзя забывать, что предмет «Черчение» очень тесно связан с предметами «Математика», «Геометрия». И математика, и черчение в школьной программе занимаются изучением пространственных форм и отношений материального мира. Мысли чаще всего выражаются с помощью чисел и рисунков с числами. Данные знания помогают учащимся в изучении предметов «Геометрия» и «Стереометрия», раздела алгебры.

Большая часть учащихся уже после окончания 9 класса уходит в средне-специальные учебные заведения учиться техническим специальностям, где знание основ черчения необходимо. А при поступлении в архитектурный институт или университет абитуриенты сдают экзамен по черчению, там необходимо начертить аксонометрию по примеру фронтальной и боковой проекции изделий с определенной толщиной линий, разметкой листа, выносками и засечками. Вот только где абитуриенту взять необходимые для этого эти знания и навыки?

Черчение является основой инженерной иконструкторской мысли. Его изучение впериод профессиональной ориентации школьников закладывает фундамент для дальнейшего технического, инженерного образования. Черчение - начало основ инженерного образования. Ученые выяснили, что процесс развития пространственных представлений человека завершается к 15-16 годам. Иными словами, если в средней школе ребенка не научат пространственному мышлению, то дальше уже будет практически невозможно это сделать, время будет упущено.

Черчение - инженерный язык, освоить который без линейки и карандаша в руке, то же самое, что вместо обучения устному счету первокласснику дать калькулятор. Навыки мелкой моторики и глазомер не помешают вообще никому, не говоря уже о пространственном воображении ѳ это все формируется с помощью чертежей.

Следует сослаться на международный опыт. Так, в российские школы «Черчение» возвращается, начиная с2024/2025 учебного года, в программы основного общего образования. Вкомментарии «Парламентской газете» инициатор возобновления уроков Яна Лантратовапрокомментировала: «Неважно, вкаком классе - четвертом, пятом или шестом. Важно, чтобы предмет был обязательным ивдостаточном объеме. Достаточный объем - тот, который позволит учиться всредних специальных ивысших заведениях. Он развивает пространственное воображение, которое пригодится влюбой отрасли знания».

Как было отмечено выше, «Графика и проектирование» находится в вариативной части учебного плана в 10-11 классах, тогда как основная масса обучающихся уходит в технические средне-специальные учебные заведения уже после 9 класса. Учитывая то, что большинство учеников поступает в средние технические учебные заведения, надо понимать, что черчение является одним из главных учебных предметов. Знания и умения, полученные на уроках черчения в школе, пригодились бы при изучении инженерной графики, начертательной геометрии и математического моделирования.

На основе научных представлений, системы конструкторской документации и других данных черчение даёт человеку определенный минимум образования, позволяющий ему ориентироваться в разнообразном мире графических информационных средств. Оно формирует навыки графической деятельности, разбирает пространственные представления, позволяет приобщиться к графической культуре общества.Ночертежинужныне только в технике. Они являются постоянными спутниками многих профессийчеловека. Почертежамделают мебель, озеленяют города и поселки.Чертежинужныврачу, модельеру и многим другим специалистам.

Курс черчения у школьников формирует аналитические и созидательные (включая комбинаторные) компоненты мышления и является основным источником развития статических и динамических пространственных представлений учащихся. Не секрет, что многие учащиеся не обладают достаточно развитым пространственным воображением. Пространственное воображение сопровождает нас в течение всей жизни. Мы живем и двигаемся в трехмерном пространстве, предметы в повседневной жизни занимают пространство. Пространственное воображение может служить для различных целей. Оно

является способом приобретения и переработки информации, формулировки задач, полезным помощником или средством при решении определенной проблемы. Необходимость усовершенствования графического образования в целом диктуется не только современными требованиями производства, но и ролью графики в развитии технического мышления и познавательных способностей учащихся. Развитое воображение необходимо бизнесмену при принятии рискованных финансовых решений; политику, прогнозирующему общественный резонанс своих выступлений, ученому, инженеру, любому человеку, всем, кто в своей деятельности должен мысленно представлять последствия своих поступков и возможные варианты развития событий. Словом, воображение является одним из жизненно важных качеств человека.

Поднимая вопрос о предмете конечно же нельзя не сказать о развитии компьютерной графики, где произошли изменения в процессе черчения. С помощью программного обеспечения можно выполнить сложные 2D и 3D модели, быстро создавать, изменять и редактировать чертежи с использованием различных инструментов. Однако нужно не забывать, что основы чертежа и технического рисунка являются абсолютно базовым умением для освоения всего, что связано с технологиями 3D, VR и AR.

Таким образом, приоритетность школьных дисциплин нужно пересмотреть и вернуть предмет «Черчение» («Графика и проектирование») в инвариантную часть школьного компонента.

Список использованных источников

1. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III «Об образовании» (с изменениями от 27.03.2023 г.) [Электронный ресурс]: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319_/history

2. [Электронный ресурс]: https://rg.ru/2023/04/06/nuzhno-li-vozvrashchat-v-rossijskie-shkoly-cherchenie-otdelnym-predmetom.html

3. https://vm.ru/news/1057928-ekspert-hekalo-poyasnil-zachem-v-shkolah-neobhodimo-cherchenie

ВОКАЛДЫҚ ОРЫНДАУШЫЛЫҚТЫҢ НЕГІЗІ – ӘНШІЛІК ТЫНЫС АЛУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЖАТТЫҒУЛАРЫ

Қонақ Қ.С.
магистрант
Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті,
Қызылорда қ., Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада әншілік өнердің негізі және дауыстың қуат күші болып табылатын, орындаушының дұрыс дамуы мен қалануына бағытталған әншілік тыныс алудың аппараттары мен жолдары қарастырылған. Тыныс алу жолдарын кірістіре отыра, оны меңгерту мақсатында тыныс жаттығулары да ұсынылған. Орындаушының вокалдық ойлау, сезіну, қабылдау және жеткізу қызметтері жүйелі түрде дамып, еркін, шығармашыл тұлға ретінде қалыптасуына ықпал ететіндігі зерттелді.

Аннотация: В статье рассматриваются аппарат и способы певческого дыхания, составляющие основу певческого искусства и силы голоса, направленные на правильное развитие и желание исполнителя. Дыхательные упражнения рекомендуются также с целью освоения органов дыхания. Изучено, что функции речевого мышления, чувства, восприятия и подачи у исполнителя систематически развиваются и способствуют формированию свободной, творческой личности.

Abstract: The article discusses the apparatus and methods of singing breathing, which form the basis of the art of singing and the power of the voice, aimed at the proper development and desire of the performer. Breathing exercises are also recommended for the purpose of mastering the respiratory system. It has been studied that the functions of verbal thinking, feeling, perception and presentation in the performer are systematically developed and contribute to the formation of a free, creative personality.

Кіріспе. Вокалдық өнер – музыкалық орындаудың кең таралған түрі. Дегенмен вокалдық өнерді кәсіби тұрғыда меңгеру үшін дауыс анатомиясы, физиологиясымен жете

танысып, дауысты тәрбиелеуде бірнеше жыл еңбек ету қажет. Орындаушы вокалдық өнер арқылы орындаушылық негізінің қыр-сырын меңгереді, көркемдік талғамы дамып, ой-өрісі кеңейеді. Психологиялық тұрғыда сезім, қиял, ішкі эмоционалдық күйін дауысы арқылы жеткізеді. Сонымен қатар, вокалдық өнерде музыкалық дағдыларды үйретумен қатар, эстетикалық тәрбие берудің де өте тиімді әдісі болып табылатыны да айқын. Дегенмен вокалдық өнерді меңгеру жолында қалыптастыру қажетті техникаларға бей-жәй немесе айналып өтпеген жөн. Соның ішінде ең негізгісі - тыныс алу. Тыныс алу жаттығулары тек әншілер үшін ғана емес, әрбір адам баласына қажетті, күнделікті өмірде міндетті түрде жасау керек жаттығу екеніне көз жеткіздік. Себебі кешегі өткен бүкіләлемдік COVID жұқпалы дерт кезінде осы тыныс алудың ықпалы зор болды. Сондықтан алып отырған мақаламның тақырыбы вокалдық орындаушылықтың негізі – әншілік тыныс алу және оның жаттығулары арқылы денсаулық, орындаушылық, күш-жігер (энергия) қалыптастырып, дені сау, ой-өрісі дамыған, сезім мен саналы ұрпақ тәрбиелей аламыз деген сенімдемін.

Негізгі бөлім. Тыныс алу – дауысты қалыптастырудың негізгі факторының бірі. Бұл дауыстың қуат көзі және маңызды вокалдық дағды болып табылады. Сондықтан мен мақаламның басын «Вокалдық өнер» ұғымына түсінік беруді ұйғардым. «Музыкалық энциклопедияда» музыкалық шығармашылық өнердің кез келген салада сапалы, жаңа нәрсені құруды көздейтіні жаратылыстардың бейнелі-қайталанбас түрінде, шындықтың ерекшеліктерін көрсететін, нәтиженің қол жеткізуін пайымдайды. Демек, шығармашылықтың кез келген өнер саласында жаңа деңгейге шығуына, әрекет түрінің қайталанбайтын ерекшеліктерімен айқындалады [1, 469 б.].

Дұрыс тыныс алу тақырыбы бойынша жүздеген деген жылдар зерттеліп, түрлі ақпарат көздері болғанымен бұл мәселеде қазіргі күнге дейін әртүрлі көзқараспен қарайды. Кей мұғалімдер сабақтың басын орындаушыға тыныс алуды қоюмен бастаса, басқаларында бұл тұрғыда елеулі қателік көрмесе ештеңе айтылмайды. Дегенмен елеусіз қалдыруға болмайтын тақырып және жұмыс. Себебі дауыстың сапалы болуы үшін дұрыс дауыс аппараттарымен жұмыс жасай алу қажет.

Әншілік тыныс алу күнделікті өмірдегі қарапайым тыныс алумен салыстыруға келмейді. Себебі қарапайым өмірде тыныс алу аппаратының бір ғана міндеті бар - қанның орынды газ алмасуы. Ал ерікті түрде алынған тыныс алу күрделілеу. Өйткені ән салу барысында тыныс алуға қатысатын аппараттарға күш түседі. Бұл дегеніміз дауыс аппараттарын қозғалысқа келтіретін қозғалыс күші секілді. Ән айту техникасының барлық түрлері тыныс алуды тікелей меңгергеніңізге байланысты шығады. Әлемге танымал орыс классикалық меццо сопрано әншісі Елена Образцова былай деген: «Тағы да қайталағым келеді: ән салу – бұл тыныс алуды меңгеру өнері. Бұл ең маңыздысы! Осымен бітті немесе ән салудың барлық құпиясы осы» деген.

Тыныс алу қалай жұмыс жасайды? Қандай аппараттар қатысады?

Тыныс алу – (respratio) процесс, ағзаны оттегімен қамтамасыз ететін процесс. Ауа мұрын жұтқыншағынан көмей мен бронхтар арқылы өкпеге барады. Өкпеге еніп, кеуде қуысы кеңейеді, диафрагма күмбезі жиырылады және іш қуысын баса отырып төмен түседі, нәтижесінде іш алға жылжиды. Қатысатын негізгі аппараттар:

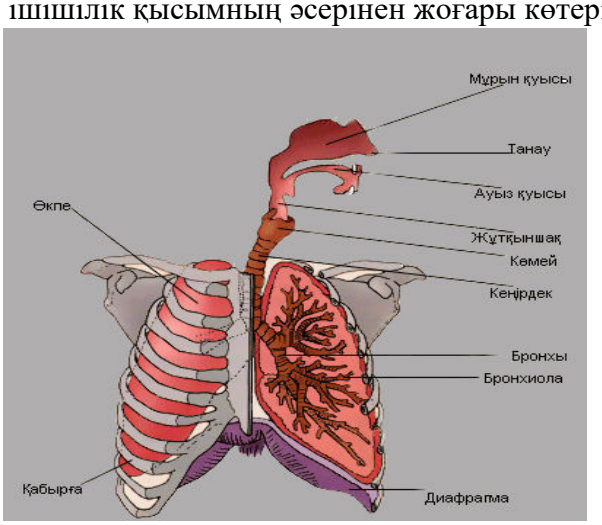
Трахея – ұзындығы 15 см болатын қуыс түтік. Кеуде қуыстарына өтіп, оң және сол негізгі бронхтарға бөлінеді. Бөліну арқылы бронх ағаштары түзіліп, ауа өкпеге жеткізіледі.

Өкпе - бұлшықеттері жоқ және өздігінен кеңейе алмайды. Тыныс алу бүйірлік қозғалыс және кеудені көтеру, сондай-ақ диафрагманы төмендету арқылы жасалады. Өкпе кеуде қабырғалары мен диафрагманы жаңға және төменге пассивті түрде жүре отырып, соның арқасында ауа трабронхиальды ағашқа енеді.

Диафрагма - күмбезге ұқсайтын күрделі пішінді бұлшықет. Бұлшықет талшықтары жиырылғанда диафрагма күмбезі жалпақ және төмен тартылады, ал бұлшықет талшықтары босаңсығанда диафрагма күмбезі көтеріледі.

Көптеген бұлшықет топтары тыныс алу процесіне қатысады. Әйтседе диафрагма маңызды рөл атқарады. Кеудеге теріс қысым жасап, салдарынан ауа өкпеге кіреді. Дем алу

және шығу бұлшықеттері антагонистер секілді жұмыс істейді. Тыныс алу бұлшықеттері жиырылғанда дем шығару бұлшықеттері босаңсиды, ал диафрагма жиырылған кезде іш бұлшықеттері босаңсып, іш алға жылжиды. Белсенді дем алу кезінде іш прессі жиырылады, ал диафрагма босаңсиды, ішішілік қысымның әсерінен жоғары көтеріледі. [2,8 б.].

Тыныс алудың қазіргі уақытта 3 түрін білеміз: кеуде (клавикулярлы), іш (диафрагма, абдоминалды) және кеудедиафрагмалық (аралас, костоабдоминалды).

Бүгінгі таңда вокалдық-педагогикалық тәжірибеде вокалдық тыныс алудың осы дәстүрлі түрлерін түсіндіргенімен, ішінде ән айту үшін ең қолайлысы кеудедиафрагмалық тыныс алу болып саналады, оны қазір вокал мұғалімдерінің басым көпшілігі мойындайды. Себебі тыныс алудың бұл түріне кеуде және диафрагма бірге белсенді қатысады. Диафрагма мен қабырғалар бір мезгілде қозғалысқа түсу арқылы, терең тыныс алуға мүмкіндік береді.

Ғылыми зерттеулер тыныс алу түрлерін қалыптасқан және өзгеріп тұратынын көрсетті. Тыныс алу орындаушының шығармада қолданатын дыбысының сипатына байланысты өзгеріп отырады. Орындаушы шығарманың сипатына сәйкес тыныс алуын еркін пайдалануы және бақылауы және тыныс алуды дауыстың дыбысынан бастау қажет. Дегенмен ең бастысы барлық жағдайда тыныс алу белсенді болуы керек, өйткені баяу тыныс алу дыбыс сапасын нашарлатады. [2,9 б.].

Білуміз қажет:

Бастаушы орындаушыларға ең алдымен әндік тыныс алудың дамуына кедергі келтіруі мүмкін зиянды қозғалыстарды жою қажет. Мысалы, бүкірейіп тұру, тыныс алғанда иықты көтеру, қатты және шулы тыныс алу. Шулы дем алу трахея мен бронхтың нашар кеңеюінен, сондай-ақ өтетін ауаның ақауға қарсы үйкелісінен пайда болады. Шулы тыныс алу құлаққа жағымсыз және дауысқа зиян. Бұл оқылыққа жол бермеу үшін терең және ақырын, сезіну арқылы жұмыс жасау қажет.

Дұрыс тыныс алу үшін дененің дұрыс тұруы да маңызды. Арқа түзу, тіреуші аяқты алға қойып, нық тұру қажет. Өйткені диафрагма жиырылу кезінде сүйенетін тірек керек. Бас түзу, астыңғы жақ иекке қарай төмен, ал үстіңгі жақ керісінше тісті көрсету арқылы екі жаққа ашылу қажет. Мойын созып басты жоғарыға қарай созуға болмайды.

Кеңестер:

- Дене тұрысы дұрыс опорада тұру қажет.
- Демді алу тыңдаушылардың құлағына және көздеріне көрінбеу керек.
- Асқазанды толтырып ән айтуға болмайды, себебі диафрагманың еркіндігін бұзады.
- Дем алуға кедергі жасайтын тар киім кимеу қажет, тыныс кеудеге дейін көтеріліп кетуі мүмкін.

Тыныс алу жаттығулары:

Тыныс алу жаттығуларын орындауда өзіндік ережелері болады. Жаттығу барысында дем алу міндетті түрде мұрынмен, ал оны ауыз арқылы шығарса болады. Жаттығулар жеңіл, орта, күрделі болып бөлінеді.

1. Дем алғанда гүл иіскегендей мұрынмен тыныс аламыз және ауызбен шығарамыз. Бастапқыда жәй темппен сабырлы, әрі қарай жылдамдық қосып, тез орындаймыз. Бұл жаттығу диафрагманы сезінуге көмектеседі.

2. Терең тыныс алып, демді ұстап қаламыз. Алған демді жібермей, дене жаттығуларын жасаймыз. Бұл жаттығу демді ұстап, оны басқаруға және қозғалысқа түсіп ән орындау барысында шаршамауға көмектеседі.

3. Демді толықтай шығарып тастаймыз, сосын алақанымызбен ауызымызды орташа деңгейде баса, жібермей ауаны жинаймыз. Бұл жаттығу түрі кеуде, диафрагма, төменгі қабырға, тыныс алуға қатысатын барлық аппараттарды сезінуге мүмкіндік береді.

4. Терең тыныс алып, алған демді тістің арасынан жәймен жібереміз. Жіберген демімізді уақытпен есептейміз. Егер орындаушы минуттан асырса бұл жақсы нәтиже.

Көрсетілген жаттығулар дұрыс дем алуға және бұлшықеттерімізді сезінуге, орындаушыны әнге дайындауға мол ықпалын тигізеді. Ең бастысы төзім және үздіксіз еңбек керек. Себебі кез-келген техника уақыт өте келе қалыптасып, дамитын болады. Кейін тыныс аппараттары автоматты түрде жұмыс жасайтын болады.

Қорытынды. Сонымен, біз мақаламызды қорыта келе тыныс алудың тиімділігін, оның денсаулыққа да пайдалы екенін көрсеттік. Тыныс алуды қалыптастыру мақсатында бірнеше жаттығулар мен кеңестер жазып кеттік. Жалпы алғанда әншілік тыныс алу, орындаушының дамуы мен қалыптасуына жағдай жасайтын күрделі процесс. Тыныс алу – дыбыстың күші мен ұзақтығы және оның тембрлік түстері тәуелді болатын энергетикалық фактор. Сондықтан, біз әншілік тыныс алуды кез-келген жағдайдың сәтті бастаушы дағдысы деп есептейміз.

Зерттеу деректеріне сүйене отырып, тыныс алу әрекетін мектеп оқушыларынан бастап кез-келген мамандық иесі орындау қажет екеніне көз жеткіздік.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Музыкальная энциклопедия. Т. 5 Симон - Хейлер. – М.: Советская энциклопедия, 1981. С. 469.

2. Певческое дыхание. П.А.Викторивич: 2013

3.Дмитриев Л.Основы вокальной методики. –М.,2004

ОРТА БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ ЖАҒДАЙЫНДА КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУДАҒЫ МҰҒАЛІМНІҢ РӨЛІ

Қордабаева Д.Е., Тұрсын А.Б.
№ 204 ЖББМ, бастауыш сыныптағы көркем еңбек пән мұғалімдері
Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бүгінгі таңда өскелең ұрпақтың шығармашылық қасиеттерін қалыптастыру мен дамытудағы мұғалімдердің рөлі мен жауапкершілігі артып келеді. Шынында да, қазір әдеттен тыс жағдайларда мәселелерді шеше алатын, сыни тұрғыдан ойлай алатын және дұрыс шешім қабылдай алатын бастамашыл, шығармашылық адамдар бұрынғыдан да қажет. Бұл қасиеттер адамның шығармашылығымен тікелей байланысты.

Аннотация: Бүгінгі таңда өскелең ұрпақтың шығармашылық қасиеттерін қалыптастыру мен дамытудағы мұғалімдердің рөлі мен жауапкершілігі артып келеді. Шынында да, қазір әдеттен тыс жағдайларда мәселелерді шеше алатын, сыни тұрғыдан ойлай алатын және дұрыс шешім қабылдай алатын бастамашыл, шығармашылық адамдар бұрынғыдан да қажет. Бұл қасиеттер адамның шығармашылығымен тікелей байланысты.

Abstract: Today, the role and responsibility of teachers in the formation and development of creative qualities of the younger generation is increasing. After all, now more than ever, initiative, creative people are needed who are able to solve problems in non-standard situations, think critically and make the right decisions. These qualities are directly related to a person's creative potential.

Қазіргі қоғамның құндылық бағдарларын өзгерту біздің еліміздің білім беру жүйесіне бірқатар жаңа стратегиялық міндеттер қояды. Осындай міндеттердің бірі – орта білім беру жүйесін тұрақты дамыту және жаңғырту.

Балалық шақ табиғи бейімділіктің дамуы үшін ең қолайлы. Дұрыс ұйымдастырылған жағдайлар бұл бейімділіктердің қабілеттерге, болашақта талант пен данышпандыққа айналуына мүмкіндік береді. Сондықтан мұғалімдер осы сәтті жіберіп алмау үшін барынша күш салуы керек. Мұнда орта білім беру мұғалімдері мен ата-аналардың өзара әрекеттесуінің рөлі өте маңызды.

Біздің тәжірибеміз көрсеткендей, Көркем еңбек балаларға арналған ең қызықты және тартымды іс-әрекет түрі болып табылады. Балалар үлкен қызығушылық танытады, ең бастысы жаңа материалды жақсы меңгереді, алған білімдері мен дағдыларын есте сақтайды, содан кейін іс жүзінде қолданады. Көркем еңбек оқушының бойында мақсатқа ұмтылу, басталған істі соңына дейін жеткізе білу, шыдамдылық, төзімділік сияқты қасиеттерді қалыптастыруға көмектеседі, еңбек мәдениетін, экологиялық мәдениетті, эстетикалық мәдениетті, эстетикалық талғамды қалыптастырады. Балалардың шығармашылығы танымдық белсенділікпен тығыз байланысты.

Біздің ойымызша, балалардың жетістіктері мұғалімнің жеке басына, оның кәсіби дайындығына және шығармашылық әлеуетіне тікелей байланысты. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби дайындығына ерекше көңіл бөлінеді. Оның оқушыларының шығармашылық әлеуетін ашу мұғалімнің қаншалықты шығармашылық адам екеніне байланысты. Тек шығармашылық адам шығармашылық тұлғаны қалыптастырады, балаға қол еңбегіне деген қызығушылық пен сүйіспеншілікті оятуға көмектеседі. Сондықтан болашақ мұғалімдерді даярлауда эстетикалық пәндер цикліне ерекше назар аудару қажет, өйткені, олар студенттердің шығармашылық белсенділігін арттыруға барынша ықпал етеді.

Әлемдік тәжірибе негізінде орта білім беру жүйесіне енгізілетін өзгерістердің басымдықтары ретінде жиі өзгеретін әлеуметтік-экономикалық жағдайларға дайын бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру қарастырылады. Орта білім беру жүйесіндегі бұл өзгерістер оқушылардың әртүрлі мәселелерді шешу үшін жағдайды, идеялар мен ақпаратты талдауға және бағалауға мүмкіндік беретін дағдыларды меңгеру қажеттілігін анықтайды. Бастамашылық, қызығушылық, өзгеруге дайындық, қарым-қатынас сияқты жеке қасиеттер өзекті болып табылады.

Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында қазіргі мұғалімге және білім алушылардың жеке басына қойылатын талаптар ғана емес, сонымен қатар оқу процесінде жүзеге асырылатын пәндік мазмұн мен педагогикалық тәсілдер де толығымен қайта қаралады, өйткені қазіргі білім беру сапасы көбінесе білім беру мазмұнын тиімді таңдауға байланысты.

Бастауыш мектепте енгізілетін «Көркем еңбек» пәні бейнелі ойлауды, кеңістіктік қиялды, көркемдік, жобалық, конструкторлық қабілеттерді қалыптастыруға ықпал ететін шығармашылық қызметтің әртүрлі түрлерінде көркемдік-технологиялық білімді, іскерлікті және дағдыларды қалыптастыруға бағытталған.

Орта білім беру мазмұнын жаңарту шеңберінде әзірленген пәннің оқу бағдарламасы белсенді танымдық және шығармашылық қызметті көздейді. Оқу бағдарламасын жүзеге асыру барысында оқушылар көркем шығармашылық пәндерін құрудың әртүрлі тәсілдерін және әртүрлі материалдар мен құралдармен жұмыс істеу техникасын меңгереді.

Жаңартылған бағдарламалардың бір ерекшелігі – оқу пәнінің мазмұнын анықтауға негіз болатын оқу мақсаттары жүйесі түрінде ұсынылған күтілетін нәтижелер. Пәннің мазмұны тек пәндік білім мен дағдыларды ғана емес, сонымен қатар кең ауқымды дағдыларды қалыптастыруға бағытталған. Оқыту мақсаттарының құрылған жүйесі мынадай дағдыларды дамытудың негізі болып табылады: білімді функционалдық және шығармашылық қолдану, сыни ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану, коммуникацияның әртүрлі тәсілдерін қолдану, топта және жеке жұмыс істей білу, шығармашылық қызмет процесін жоспарлау, ақпараттық кеңістікте бағдарлай білу. Кең

ауқымды дағдылар мектептегі білім беру практикасында да, одан тыс жерлерде де оқушылардың табысты іс-әрекетінің кепілі болып табылады.

«Көркем еңбек» оқу пәнін оқыту мақсаттары жүйесі шығармашылық қызмет процесінде негізгі білім мен практикалық дағдыларды қалыптастыруға бағытталған үш бөлім бойынша бөлінген.

1-бөлім «Идеяларды зерттеу және дамыту» оқушылардың зерттеу дағдылары мен шығармашылық қиялын дамытуға бағытталған, оның барысында олар қоршаған әлемді, түрлі материалдарды зерттейді, қазақ халқының және басқа да халықтардың мәдениеті мен дәстүрлерін зерттейді, өздерінің шығармашылық идеяларын әзірлейді.

2-бөлім «Жасау, дайындау, құру» қоршаған ортаны бейнелеудің практикалық дағдыларын дамытуға бағытталған, оның барысында оқушылар әртүрлі материалдармен тәжірибе жасайды, әртүрлі жұмыс әдістерін меңгереді және өз қызметін жоспарлайды.

3-бөлім «Көрсетілім, талдау және бағалау» оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға және академиялық тілін қалыптастыруға бағытталған.

Оқу бағдарламасының оқу мақсаттары белгілі бір контекстке тікелей байланысты болмайтындай етіп тұжырымдалған және мұғалімнің өз сабағын қалай құратынына байланысты әртүрлі тақырыптарды зерттеу кезінде қол жеткізуге болады. Бағдарламаның бұл ерекшелігі мұғалімге де, оқушыларға да шығармашылық қызмет үшін еркіндік береді.

Шығармашыл мұғалімнің рөлі – ол балаларды сауатты сурет салуға немесе сәндік қолөнер жасауға үйретіп қана қоймай, сонымен қатар көркем еңбек сабақтарында шығармашылықты дамытуға көп көңіл бөліп, оқу процесінде тәуелсіздіктің көрінісін ынталандыруы керек.

Мұғалімнің өнер сабақтарындағы қызметі белгілі бір шығармашылық өнімді құрумен ғана шектелмеуі керек, ол көп сатылы дәйекті әрекет ретінде жүзеге асырылуы керек, мұнда соңғы өнімге емес, бүкіл шығармашылық шығармашылық процеске ерекше назар аударылады.

Мұғалім оқушылардың зерттеу дағдылары мен танымдық іс-әрекетін дамытуға үлкен көңіл бөледі. Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, егер оқушылар танымдық белсенділік танытса, оқу процесінде тиімді нәтижелерге қол жеткізуге болады. Танымдық белсенділікті қолдаудың негізгі формаларының бірі – сабақта ұсынылатын іс-әрекеттің әртүрлілігі мен өзгергіштігі. Бейресми жағдай, жұмыстың ерекше басталуы, әдемі және алуан түрлі материалдар, қызықты және қайталанбайтын оқу тапсырмалары, шығармашылық идеяларды ұсыну үшін материал мен техниканы таңдау мүмкіндігі студенттердің танымдық белсенділігі мен қызығушылығын қамтамасыз етеді.

Оқу бағдарламасының мазмұнын іске асыру үшін мұғалім әр оқушыны жеке, жұптық және топтық жұмыс түрінде өткізілетін белсенді мақсатты оқу-танымдық іс-шараларға тартуы керек. Монотондылықты болдырмау және оқушылардың көркем жұмысқа деген қызығушылығын сақтау үшін сабақ барысында әртүрлі жұмыс түрлерін жүргізу қажет.

Ақпараттық-коммуникативтік технологиялар оқушылардың танымдық іс-әрекетін жандандыруға үлкен мүмкіндіктер туғызады. Оқу процесінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың әртүрлі құралдарын қолдану оқу бағдарламасын іске асырудың және кең ауқымды дағдыларды дамытудың қажетті шарты болып табылады. Көркем еңбек сабақтарында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды және оның орасан зор әмбебап мүмкіндіктерін пайдалану мыналарды пайдалануды қамтиды:

- шығармашылық жұмыстарды жасау кезінде компьютерлік бағдарламалар мен қосымшалар;
- зерттеулер жүргізуге, презентациялар мен жобалар жасауға арналған интернет ресурстар;
- байланыс, тәжірибе алмасу және ынтымақтастықты дамыту үшін қауіпсіз әлеуметтік желілер мен онлайн орта;
- белгілі бір ақпаратты жазуға және түсіруге арналған сандық камералар.

Бағдарламаның мазмұны көркемдік-шығармашылық қызметтің әртүрлі түрлерін көздейді. Көркем еңбек мұғалімдері өз сабақтарында жүзеге асырылатын көркемдік іс-әрекеттің түрлерін өз бетінше таңдауға және анықтауға үлкен спектрге ие. Негізгі мұғалім оқу жылында біркелкі бөлініп, көркемдік қызметтің негізгі үш түрін жүзеге асыруы керек: сындарлы, бейнелеу, сәндік. Көркемдік қызметтің бұл түрлері визуалды кеңістіктік өнердің негізгі бағыттарын анықтайды, мысалы:

- бейнелеу – кескіндеме, графика, мүсін;
- конструктивті – сәулет, дизайн;
- декоративті – сәндік-қолданбалы өнердің әртүрлі жанрлары.

Орта білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінде жеке тұлғаны әлеуметтендіруге, әртүрлі әлеуметтік топтарда тиімді қарым-қатынас жасай алатын азаматтарды тәрбиелеуге көп көңіл бөлінеді. Бұл міндетке жету үшін көркем еңбек сабақтарында қажетті ортаны құру және оқушылар коммуникативті дағдыларды дамытатын және өз ойларын сенімді түрде білдіретін іс-әрекеттерді таңдау қажет.

Оқушылардың қарым-қатынасын дамыту үшін оқу бағдарламасында шығармашылық жұмыстың көрсетілімін, пәннің академиялық тілін қолдана отырып, белгілі бір аудитория алдында сөйлеуді көздейтін оқытудың жекелеген мақсаттары айқындалған. Пән шеңберіндегі оқушылар өз шығармашылығының белгілі бір өнімін ұсынып қана қоймай, өз жұмыстары мен басқалардың жұмыстарына енгізілген нәтижелерге, жұмыс әдістері мен шығармашылық идеяларға түсініктеме бере, талдай және дұрыс бағалай білуі керек.

«Көркем еңбек» пәнінің мазмұны тек пәндік сипаттағы мәселелерді шешіп қана қоймай, сонымен қатар эстетикалық тәрбиеге ерекше назар аударылатын оқушылардың жеке қасиеттерін дамытуға бағытталған.

Осы пән аясында жүзеге асырылатын эстетикалық білім мен тәрбие шығармашылық тұлғаның дамуы мен қалыптасуына тиімді әсер етеді және тұтастай алғанда бүкіл оқу процесіне дамушы, оң әсер ете алады. Өнер сабақтарында эстетикалық білім мен тәрбие шығармашылық қызмет процесінде жүзеге асырылады, оның негізінде пәндік және пәнаралық білім, шығармашылық қабілеттер қалыптасады, бұл оқушылардың өзін-өзі көрсетуі мен өзін-өзі жүзеге асыруына үлкен мүмкіндіктер береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 «Білім туралы» Заңы [Электронды ресурс] https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_ ((дата обращения: 28.09.2023)

2. Типовая учебная программа по предмету «Художественный труд » для 1-4 классов уровня начального образования. – Астана: 2016г.

3. Лялина Л.А. Дизайн и дети (из опыта методической работы). - М.: ТЦ Сфера, 2006

4. Көркем еңбек. Білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш сыныптарға арналған оқу бағдарламасы. — Астана, «Назарбаев зияткерлік мектептер» ДББҰ, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру Академиясы, 2017.

5. Құдабаева К.І. Сәндік-қолданбалы өнерді оқыту теориясы мен технологиясы. Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығындағы студенттерге арналған оқу құралы. — Қарағанды, 2005. URL: https://moluch.ru/archive/282/63664/ (дата обращения: 28.09.2023).

КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫ ҚОЛӨНЕР АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА ТӘРБИЕЛЕУ

Кулдибаева Ш.З.
Көркем еңбек пәнінің мұғалімі, №195 ЖББМ
Раханова Н.С.
Көркем еңбек пәнінің мұғалімі, №136 мектеп-гимназия

Андатпа: Мақалада мектеп оқушыларын халық қолөнері арқылы көркем қолөнерге тәрбиелеу қарастырылады

Аннотация: В статье рассматривается воспитание школьников художественным промыслам через народные промыслы

Abstract: The article deals with the education of schoolchildren in artistic crafts through folk crafts

Оқушылардың өмірге деген сүйіспеншілігін арттыру, еңбекке деген шеберлігі мен икемділігін қалыптастыру, ұлтымыздың көнеден келе жатқан салт дәстүрлерімен таныстыру біздің міндетіміз. Әр халықтың өзіне тән қолөнері бар. Ол халықтың қазынасы.

«Өнер көзі халықта, халықсыз өнер, өнерсіз халық жоқ. Оны жаңғыртып іске асыру-біздің басты парызымыз». Қазақ халқы талғампаз халық.Ұрпағына өнеге қалдырған мұрасы – тұнған ғибрат өнеге, ұрпақ жалғастығын байланыстырып тұрған, халықтың өміршең тәжірибесі толы.

Қолөнер халық өмірімен, тұрмысымен бірге жетіліп, біте қайнасып келе жатыр. Сан алуан түрлі қолөнер бұйымдары әсемдігі, өрнегі тұрмысқа сән берумен қатар адамдарға рухани ләззат әкелген. Қазақ қолөнерінің барлық түрінде кеңінен қолданатын қолөнер туындылардың көркемдік-эстетикалық мәнін ашып, әшекейлеп, айшықтай түсетін өнер.

Ұлттық қолөнерде білім беру жүйесін әлемдік өлшемдерге жақындату, ұлттық тәрбиегеұштасу қажет. Кез-келген оқушының көркем дүниені қабылдауы, эстетиккалық талғамы, сезінуі әртүрлі болады. Сондықтан оқушының жеке дара қабілетін ескеріп, өз білімімен ізденуіне, ойын жеткізе білуге, шығармашылық жұмыс жасауына жағдау жасауымыз керек. Осы бағытта оқушыларды еңбекке баулу арқылы эстетикалық тәрбие беру маңызды ірі қызмет атқарады.

Халықтың ұлттылығы тек қана санмен ғана емес, адамзат баласының ой-өрісіне қосқан мәдениетімен, білімімен, рухани дүниетанымымен бірге ұлттық дәстүрлі өнерімен айқындалады. Халқымыздың қолөнерінің түп тамыры халықтың өмір сүру салтымен, шаруашылық дәстүрімен тығыз байланысты болған. Ұлттық қолөнер бабалардан қалған мәдени мұраның ең асыл құнды қазынасы. Қолөнер- өресі биік, өрісі кең өнер.

Қазақ халқы – кең байтақ елімізде қалыптасқан көне мәдениеттің тікелей мұрагері және сол дәстүрді дамытушы, жаңғыртып байытушы, ұлттық қолөнердің үздік үлгілерін атадан балаға мұра етуші [1].

Тарихымызға үңілсек, ұрпағын жан-жақты тәрбиелеуде, ақын-жырауларымыз, ойшылдарымыз, мәдени мұрамыз, ұлттық мәдениетіміз, өнеріміз, музыкамыз қай дәрежеде дамығанынан байқай аламыз. Оларды әлемдік деңгейге көтере отырып, дүние жүзіне таныта да, таңқалдырып келе жатқандығы әрбір қазақтың жүрегіне мақтаныш сезімін ұялататыны сөзсіз.

Қазақ халқының ұлттық мәдениетін, мәдени мұрасын, дәстүрлі қол өнерін, музыкасын дүниежүзілік деңгейге көтерсек қазақ ұлты ұлы, өркенеиетті ұлттар қатарынан көрінетіні сөзсіз. Ол үшін біз ұлттық өнеріміз бен мәдениетіміздің тарихи дәстүрлі бастауларын насихаттауымыз қажет. Ендігі жерде ұлттық өнерімізге, атабабаларымыздың діни наным-сенімі көрініс тапқан бүгінгі таңдағы ұлттық өнер туындыларын насихаттауды әр қазақтың міндеті деп санауымыз керек.

Дәстүрлі өнеріміздің тарихи тамыры тереңде жатқаны бәрімізге белгілі, сондай-ақ қазақ ұлттық өнерінің негізгі бастауы болып табылатын наным-сенімдер қолөнер және ою-өрнек негізінде қарастырылады.

Мектепте көркем еңбек сабағын халықтық педагогикамен ұштастырудың маңызы ерекше. Еңбек оқушылардың ең бірінші өмірлік қажетті айналу үшін еңбек ету талабын қалыптастырудың зор маңызы бар. Бұл міндет адам өзі ынта қойған еңбекпен шұғылданып, оның бейімділігі мен мүддесіне сай келетін және моральдық қанағаттану сезімін беретін іспен шұғылданып жағдайда ғана жүзеге асырылады. Сондықтан да бұл міндеттерді шешу еңбекті дұрыс таңдап алумен тығыз байланысты.

Еңбекке шығармалышық тұрғысынан қарау ғана еңбекті тек жасау мен материалдық игілік алудың құралынан, ортақ рухани және ең алдымен адамның адамгершілік дамуының құралына айналдыра алады.

Көркем еңбек сабағында қолөнерге үйрету арқылы тәлім-тәрбиені арқау етіп, нақты іс әрекет нәтежесін көрсете оқытып, дамыту керек. XXI ғасыр – қатаң бәсеке ғасыры. Қазіргі кезде біз өмір сүріп отырған қоғам талабының ауқымына енетін 12 жылдық білімге көшуге дайындыққа байланысты, оқушылардың кәсіби мамандық алуына жеке көңіл бөлінуде, соған байланысты көркем еңбек сабағында білім алушы оқушы оқу бағдарламасын игереді, мұғалім балаға білім беріп қана қоймайды және жеке мамандықты меңгеретін жеке тұлғаны да қалыптастырушы. Бала бойындағы дарыны үнемі ізденіс үстінде қызмет жасайды. Еңбек сабағында оқушылардың іске икемділігі мен іскерлігіне, өнеріне, шеберлікке деген бейімділігін дамыта отырып қалыптастырамыз. Шығармашылық әр баланың бойында болуы әбден мүмкін. Біздің міндетіміз оқушының бойындағы жасырынып жатқан дарынды ашу. Қолөнерге қызығушылықты ояту. Оқушының өзіндік мамандық таңдау дайындығының мақсаты мен міндеттерін айқындау. Өз бетімен жұмыс істеу дағдысын қалыптастыра келе қолөнердің бір саласымен айналысып, дарындылығы ашылған бала әрине сол маман иесі болары анық. Оқушы қолөнерді үйрену барысында бойына халықтың ізгі қасиеттерін сіңіреді, салт-дәстүрлерін бағалай білуге, шеберлікті, әсемдікті, үнемділікті, ісмерлікті, білімділікті бойына дарытады [2].

Қазақтың қолөнері – көне заман тарихымен бірге біте қайнасып келе жатқан бай қазынамыз. Өресі биік, өрісі кең қолөнердің қай саласынан болсын жер жүзіндегі басқа да халықтар сияқты қазақ халқы да өзінің көне замандарынан бері келе жатқан тамаша тарихымен бір өзіне ғана тән қайталанбастай ерекшелігімен көзге түседі. Өзге халықтар сияқты, қазақтың да қолөнер шеберлігін үйренуде ерте заманнан бері жиып-терген мол тәжірбиелері бар. Мектеп оқушыларына халық өнерінің тарихи жолдарынан нақты білім беру, өнерпаздық пен шеберлік тәсілдерін түсіндіру, қолөнер иелерінің жасаған еңбектерін қастерлеу, олардың дәстүрлі әдістерін бүгінгі күннің кәдесіне жарату, оны түрлендіре отырып әдіс-тәсілімен оқушы бойына дарыту. Атам қазақ бала тәрбиесінде өмір тіршілігінің ертеңгі келешегіне ерекше мән берген. Өз ұрпағының сегіз қырлы, бір сырлы өнегелі, өнерлі болып өсуін мақсат еткен ата-анамыз өз бойындағы бар асыл қасиеттерін әлденеше ғасырлар бойы ұрпақтан ұрпаққа жалғастырып, насихаттап, үйрепіп келген. Еңбек тәрбиесі – барлық тәрбиенің қайнар көзі. Баланың еңбек тәрбиесін меңгеруі, қоғам үшін ғана емес, оның жеке басы,өз тіршілігі үшін де қажет. Жас кезінен көзі көргенді көңілге тоқып, қолы үйреніп істей алатындай, заман талабына сай ұрпақтар тәрбиелеу бүгінгі мұғалімдердің басты мақсаттарының бірі болып тұр. Оқушының шығармашылық қабілетін дамыту үлкен қажырлықты талап етеді. Оқушы жан-жақты дамыту үшін мұғалім үнемі үздіксіз шығармашылық ізденісте болуы керек. Ұлттық қолөнерді жас ұрпақтың бойына дарытатын, үйрететін мектептерде жүргізілетін – көркем еңбек пәні. Олай болса, «Ата көрген оқ жонар, ана көрген тон пішер» деген халық даналығын басшылыққа алып, жас ұрпақты тәрбиелеуде,балаға эстетикалық білім беретін көркем еңбек пәнінің атқаратын қызметі өте зор. Оқушылар көркем еңбек сабағында шеберлікті, үнемшілдікті, төзімділікті, мәдениеттілікті үйреніп, өзін-өзі жан-жақты дамыта алады. Қолөнер дәстүрдің жалғасы, сөнбестің айғағы, мәңгілік. Өнер мәдени мұра. Қолөнер арқылы ұлттық құндылықтарымызды ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу қажет. Игі істерді жандандыру – өз қолымызда [1].

Көркем еңбек сабақтарында халқымыздың қолөнерін үйрету арқылы оқушыларға ұлттық дәстүрге тәрбилеудің артықшылығы көп. Қолөнерге баулу, шығармашылықпен ұштастырып білім беру, еңбек етуге баулумен қатар атабабаларымыздан қалған салт-дәстүрге тәрбиелеу қазіргі заманның талабы.

Қолөнерге қызықтыру үшін кез келген бұйымның, туындының жасалу құпиясын, тарихын ашып көрсетсек, қосымша әдебиеттерден мағлұматтар берсек қайталанбас ерекшеліктерге толы жасалу технологиясымен таныстырсақ оқушы шығармашылықпен іске кіріседі.

Көркем еңбек сабағының мақсаты: қолөнердің барлық салаларын бағдарламаға енгізіп, ұлттық педагогиканың негізінде шәкірттерге білім мен өнегелі тәрбие берудің тиімділігін көрсету тиіс. Көркем еңбек пәнінде ұлттық қолөнерді, тәрбиені үйрету арқылы мынадай

дағдыларды немесе іскерлікті қалыптастырамыз: еңбекқорлыққа, ұлтжандылыққа, рухани мәдениетке, іскерлікке, табандылыққа, шыдамдылыққа, ізденімпаздыққа және жаңашылдыққа.

Халық қолөнерінің бай мұраларын жинап, сұрыптай отырып, заманымызға сай лайықты сапа, түр беру әдісімен оларды ілгері дамыта беруіміз керек. Қолөнер халық өмірімен, тұрмысымен бірге жетіліп, біте қайнасқан өміршең өнер. Қолөнер өзіне тән әлемі, қоршаған ортасы, өзіндік күші бар, ол ешқандай өтпелі құндылықтарға бағынбайды. Өзіне деген тыныштық пен сенім бізге белгілі бір дағдылар мен икемдерге жеткізеді [3].

Қазіргі ғылым мен техниканың қарыштап дамыған заманында оқушылардың жалпы білімін көтеру, біліктілігі мен дағдыларын қалыптастырып, бүгінгі оқушы, ертеңгі жас маман екенін ескере отырып, оларға кәсіби білім беріп, қабілетін, дарынын аша білу, шығармашылыққа бағыт-бағдар беру әр мұғалімнің мақсаты болып табылады. Қолөнердің тәрбиелік мәні арқылы оқыту кезеңінде өнерге, өзіне деген көзқарасын, білімін, біліктілігін арттырып, шығармашылыққа баулимыз. Әр оқу пәні оқушы алдында мүмкіндігінше еңбек пен мамандықтар әлемін ашады. Бұл мүмкіндік әсіресе технология пәнінде жүзеге асырылады. Көркем еңбек – шеберлік, іскерлік, білгірлік мектебі.

Көркем еңбек сабақтарында оқушылар жан-жақты дүниетанымын қалыптастыра отырып, болашақта өмірге, өндіріске қажетті мамандық алып шығады, саналы, заман талабына сай өмірге бейімделген, еңбекті бағалайтын, үнемшіл ұрпақ тәрбиеленеді. Еңбек сабағында іс жүзінде нақты жұмыс жүргізіледі. Қолөнерге ұштастыра білім мен тәрбие берудің түрі – шығармашылыққа баулу. Ал қолөнерге қызықтыру үшін кез келген бұйымның, туындының жасалу құпиясын, тарихын ашып көрсетсек, қосымша әдебиеттерден мағлұматтар берсек, қайталанбас ерекшеліктерге толы жасалу технологиясымен таныстырсақ, оқушы шығармашылықпен іске кіріседі.

Еңбек үстінде шығармашылық ізденудің нәтижесінде алуан қолөнер туындылары дүниеге келеді. Сыныптарда оқушылардың мұндай топтарының болуы – білімді қалыптасытыру кезінде шеберлікті, шығармашылықты дамыту үшін дифференциалды көзқарасты керек етеді. Мектеп шеберханаларының құрал-саймандарын, станоктарын және басқа жабдықтарын қолдануда қол қызметінің көркемдік-қолданбалы түрі оқушының сенсорлық-қозғалыс қабілетіне жоғары талап қояды [4].

Қимыл-қозғалыс жұмыс барысында бірден пайда болмайды, сол себепті ең алдымен қолөнермен айналысу техникасы мен орындау технологиясын оқытып, үйрету қажет. Ұлттық қолөнерде білім беру жүйесін әлемдік өлшемдерге жақындату, ұлттық тәрбиеге ұштасу қажет. Кез-келген оқушының көркем дүниені қабылдауы, эстетиккалық талғамы, сезінуі әртүрлі болады.

Сондықтан оқушының жеке дара қабілетін ескеріп, өз білімімен ізденуіне, ойын жеткізе білуге, шығармашылық жұмыс жасауына жағдау жасауымыз керек. Осы бағытта оқушыларды еңбекке баулу арқылы эстетикалық тәрбие беру маңызды ірі қызмет атқарады.

Оқушылардың ғылыми зерттеу жұмыстарына қызығуын қалыптастыру, шығармашылық қабілетін дамыту, қазіргі техниканы тиімді пайдалану мәдениетіне тәрбиелеу – мектептің басты бағыттарының бірі. Итальяндық физик Галилео Галилей: «Баланы бір нәрсеге қайталауға үйреткенше, жаңалық ашуға мүмкіндік бер!» [5] – деген екен. Яғни, педагог баланың шығармашылық қабілетін ашу, оны алға қарай дамыту үшін ең бастысы жағдайлар жасау қажет. Оқушының дарындылығының дамуы, қабілетінің ашылуы көбінесе мұғалімнің кәсіби біліктілігіне, және оның тұлғалық қасиетіне байланысты екені ақиқат.

Өнер – адамға жақсы әсер ететін және оны тәрбиелейтін нәзік дүние. Қолөнер бұйымдарын жасау барысында қазіргі жастарға берер тәлім-тәрбиесі, пайдасы өте мол, сонымен қатар эстетикалық тәрбие бере отырып, өз қолдарымен қажетті бұйымдар жасай білуге, шеберлікке,қолөнер шығармашылықтарын дамытады. Оқушыларды ұлттық колөнер арқылы кәсіби шеберліктерін қалыптастырудың маңызды тұжырымдамалық бағыты болып білім, ғылым, өнер, өндіріс және өнеркәсіптің байланысы саналады. Бұл бағыттың жүзеге асуын ғалымдар қазіргі кезде технологиялық білім беру тұжырымдамасында: мамандарды қоғамдық өндірістегі қайта құрылған іске даярлау, олардың танымында ұлттық қолөнердің

әлемдік көріністерін қалыптастыру, ой-өрісі мен кәсіби-шығармашылық кабілеттерін жетілдіру, білім және еңбек қабілеттерінің бірнеше түріне катысу үрдісінде мамандарды даярлауға жағдайлар жасау мақсаттары қойылып отыр [6].

Ғасырдан-ғасырға, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан ата дәстүрі халықтық өнер желісін үзбей, халқымыздың асыл мұрасы ретінде бағалап, оларды көздерінің қарашағындай сақтап, ілгері дамытып өркендету – өнегелі іс. Мектеп оқушыларының кәсіби шеберлігін қалыптастыруда сәндік-колданбалы өнерді менгеру үрдісінде кәсіби шеберлігін калыптастыру оның адам өміріндегі рөлін жетік түсіндіруден, оның маңыздылығы мен мәнін және спецификалық зандылықтарын толық ашып көрсетуден де талап етіледі. Адам өміріндегі қоғамдық салт-дәстүр, әдет-ғұрып қашан да адам қиялынан туындап, заман ағымына карай байып, мазмұны тереңдеп келе жаткан тәрбиелік мәні өте зор тағылым [7].

Қолөнер бұйымдарын жасау барысында қазіргі жастарға берер тәлім-тәрбиесі, пайдасы өте мол, сонымен қатар эстетикалық тәрбие бере отырып, өз қолдарымен қажетті бұйымдар жасай білуге, шеберлікке қолөнер шығармашылықтарын дамытады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қасиманов С. «Қазақ халқының қолөнері». – Алматы. 1995 ж.

2. Әбдіғапбарова Ұ.М. Оқушыларды тәрбиелеуде қазақ ұлттық ою-өрнек өнерін пайдалануға студенттерді даярлау. – Алматы. 1998 ж.

3. Д.Шоқпарұлы., Д.Дәркембайұлы. Қазақтың қолданбалы өнері. – Алматы, 2007 ж.

4. Технология. Жалпы білім беретін мектептің 6-сынып оқушыларына арналған оқулық. – Көкшетау: «Келешек-2030», 2015. – 176 б.

5. Галилео Г. // Мысли. М.: Изд-во им. Сабашниковых, 1995.

6. Қазақстан ұлттық энциклопедиясы. 9 том. - Алматы, 2017.

7. Құдабаева К.І. Сәндік-қолданбалы өнерді оқыту теориясы мен технологиясы. Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығындағы студенттерге арналған оқу құралы. - Қарағанды, 2005. -115 б.

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ - ВАЖНЫЙ ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Кульманова Ш.Б.
доктор педагогических наук, профессор Казахского национального
женского педагогического университета
г.Алматы, Казахстан

Андатпа: Мақала болашақ музыка мұғалімін кәсіби даярлауда құзіреттілікке негізделген әдісті қолдану мүмкіндіктерін зерделеуге арналған.Мақалада құзыреттердің барлық түрлеріне ие және жүзеге асыруға қабілетті жас мамандарды дайындау сапасын арттыру мәселелері көтеріледі. Біздің қоғам дамуының қазіргі кезеңіндегі олардың мүмкіндіктері. Болашақ музыка мұғалімінің іс-әрекетінде әмбебап, жалпы кәсіптік, кәсіби музыкалық педагогикалық құзыреттер маңызды орын алады.

Аннотация: Статья посвящена изучению возможностей применения компентентсного подхода в профессиональной подготовке будущего учителя музыки В статье поднимаются проблемы повышения качества подготовки молодых специалистов, обладающими всеми видами компетенций и умеющими реализовать свои возможности на современном этапе развития нашего общества. Универсальные, общепрофессиональные, профессиональные музыкально-педагогические компетенции, занимают важное место в деятельности будущего учителя музыки.

Abstract: The article is devoted to studying the possibilities of using a competency-based approach in the professional training of a future music teacher. The article raises the problems of improving the quality of training of young specialists who have all types of competencies and are able to realize their capabilities at the present stage of development of our society. Universal, general professional, professional music pedagogical competencies occupy an important place in the activities of the future music teacher.

Введение.

Формирование профессиональной компетентности учителя музыки является социальной и культурологической необходимостью в подготовке конкурентоспособных специалистов в системе высшего музыкально-педагогического образования. Для современного педагога важным является не только умение адаптироваться к непрерывно и динамично меняющимся к культурным и социально-экономическим условиям жизни, но и владение умением самосовершенствоваться, повышать уровень квалификации и профессионализма. Хотелось бы добавить, что особую роль следует отвести самой личности будущего учителя музыки, умеющего постоянно и осознанно работать над собой, заниматься саморазвитием, который не только творчески реализует свои возможности, но также проявляет творческую активность к окружающей его образовательной среде.

В нашем понимании, профессиональная компетентность учителя музыки представляет собой целый комплекс компетентностей, приобретенных в период обучения в вузе.Сюда можно отнести: универсальные, общепрофессиональные, профессиональные компетенции, а также воспитательную, методическую, музыкально-теоретическую и исполнительскую, культурологическую и просветительскую, специальную компетенции, которые мы хотели бы более подробно изучить в нашей статье.

Материалы и методы

В процессе подготовки материалов данной статьи был применены методы анализа, сравнения и обобщения теоретико-методологических научных источников по проблеме компетентностного подхода в подготовке будущих специалистов в области педагогического, музыкально-педагогического образования, изучены понятия касающиеся нашей темы, проанализированы и дана оценка материалам опубликованных на образовательных, исследовательских казахстанских и российских сайтах, официальных документов республики Казахстан, направленных на обновление и модернизацию высшего образования.

Основная часть. Результаты исследования.

В течении последних десятилетий проблема компетентностного подхода в образовании подрастающего поколения все уровней - дошкольников, обучающихся начальных и средних общеобразовательных школ, гимназий, лицеев, колледжей, высших учебных заведений стала приобретать все большую актуальность. Подтверждением тому являются множество научных публикаций теоретического и методического характера, где наши казахстанские ученые, а также ученые ближнего зарубежья выражая обеспокоенность создавшейся ситуацией с образованием и образованностью детей и молодежи, предлагают свои способы решения.

В рамках разрабатываемого нами научного проекта основанием позволившим определиться с содержанием и методикой проведения опытно-экспериментальных исследований стала «Концепция модернизации педагогического образования Республики Казахстан», разработанной группой ученых на базе Казахского национального педагогического университета имени Абая [1].

Следует отметить, что ряд проблем изложенные в данной концепции перекликаются с такими же проблемами возникшими в процессе подготовки учителя музыки на базе нашего университета [1,с.7]. Одним из решений проблемы подготовки конкурентоспособных педагогов-музыкантов,умеющих эффективно применять полученные знания и умения при выполнении профессиональных функций, показывать на практике положительные результаты, стала ориентация на компетентностный подход. В нашем понимании, ее составляющими компонентами являются такие понятия как «компетенция» и «компетентность».

По определению одного из ведущих российских методологов А.В. Хуторского, разработавшего модель компетентностного образования, понятие «компетенция» представляет собой «отчужденное, наперед заданное социальное требование (норма) к образовательной подготовке ученика, необходимой для его эффективной продуктивной деятельности в определенной сфере». Сущность же понятия «компетентность» заключается в «совокупности личностных качеств ученика (ценностно-смысловых ориентаций, знаний, умений, навыков, способностей), обусловленных опытом его деятельности в определенной

социально и личностно значимой сфере» [2, с.10]. Если первое понятие определяет «внешне заданные нормы», то второе – указывает на личное качество человека, которое характеризует «владение этой нормой».

В педагогическом словаре компетенция определяется как «способность специалиста применять знания для решения практических задач в соответствии с его компетенцией, то есть кругом полномочий, профессиональных обязанностей, вопросов, в которых данный человек достаточно сведущ, распо-лагая необходимой информацией и практическим опытом» [3, с.17].

Изученная нами научная литература позволяет отметить, что подходы ученых к определению этих понятий достаточно различное. Мы полагаем, что они исходят из результатов полученных в процессе научно-теоретического и эмпирического исследований профессиональной деятельности педагогов разных специальностей, которые имея свою специфику указывают на их профессиональную компетентность. Приведем пример.

Г.Х. Вахитова, в результате проведенного теоретического исследования и диагностики деятельности педагогов предшкольного образования, предлагает в структуре профессиональной компетентности «выделить следующие компоненты: функциональный, коммуникативный, рефлексивный». В содержании же профессиональной компетентности педагога, она также выделяет такие особенности предшкольного образования как вариативность, адресность, преемственность, инновационность [4, с.27-28]. При этом, в функциональном компоненте указывает на необходимость «знания в области предшкольного образования, технологические и методические умения; в коммуникативном компоненте – знания о способах общения с детьми предшкольного возраста, коммуникативные умения; в рефлексивном компоненте – знания в области педагогической рефлексии, рефлексивные умения [4,с.25-33].

Профессиональная компетентность учителя, преподающего тот, или иной предмет, по определению И.Я. Зимней и А.К. Марковой, имеет четко выстроенную принциппиальную структуру. Она включает характеристики личности, профессиональной деятельности, общения и результатов труда педагога по вертикали. Кроме того, в структуру входят необходимые характеристики компетенции, подготовленности и готовности, психологические характеристики личности (профессиональные позиции, установки, профессионально важные качества) по горизонтали [5].

В предложенной А. Майером в структурно-функциональной модели, профессиональная компетентность педагога предусматривает логически выстроенную линию профессионально-педагогического образования на основе таких понятий как, профессиональное становление, профессиональная подготовка, профессиональная компетентность.Он рассматривает развитие профессиональной компетентности и профессионального становления иедагога «как постоянно усложняющийся процесс (уровни) развертывания (этапы) субъектности педагога (сущностных сил) в ходе его человекообрзования и преобразования «акме». Разработанная им карта профессиональной компетентности педагога дошкольного образования представляет собой следующие блоки:1.Психологическая готовность. 2.Теоретичекская готовность. 3.Технологическая готовность. 4. Результативная готовность. [6, с.20-31].

Проблема подготовки учителя музыки к профессиональной деятельности довольно широко рассматривалась в трудах ведущих ученых стран ближнего зарубежья и Казахстана: Абдуллина Э. Б., Алиева Ю. Б., Апраксиной О.А., Арчажниковой Л. Г., Джердималиевой Р.Р., Кабалевского Д. Б., Калыбековой А.А., Медушевского В. В. и мн. других.

Профессиональной компетенции будущего учителя музыки посвящены исследования российских и белорусских ученых-педагогов: Бочкаревой О.В., Волеговой Ю.Б., Козыревой Л.П., Макаровой С.В., Печеркиной А.А., Слепко Ю.В., Томчук С.А., Фалетровой О.М. и др.

В частности, С.В. Макарова понимает профессиональную муыкально-педагогическую компетентность будущего учителя как способность « в нужный момент активизировать все свои потенциальные возможности и, опираясь нанакопленные знания, умения принимать

самостоятельные решения сообразно сложившейся ситуации и в соответствии с конечными целями деятельности [7 с. 200].

Ю.Н. Слепко, опираясь на теорию В.Д. Шадрикова, предлагает интегрировать «представление о многочисленных результатах профессионального развития и образования учителя музыки в единую психологическую систему деятельности». Во-первых, он понимает «профессиональное развитие учителя музыки» как «развитие функциональных систем его организма», то есть способностей, «связанных формированием инструментальной и вокальной подготовки». Во-вторых, развитие способностей, по его пониманию, должно идти «по направленному формированию музыкальных умений и навыков у ученика, детского коллектива». В третьих, «это развитие личностных качеств и черт, мотивации педагогической деятельности, духовных состояний, связанных с определенным отношением и к профессии учителя, и к музыке как особому виду культуры [8,с.24].

С.А.Томчук особое внимание уделяет понятию «компетентностный подход» (Болонский процесс). На основе анализа трудов российских и зарубежных ученых он подчеркивает его преимущество относительно «предметно-дисциплинарной» системы обучения. Перенос акцента обучения на ожидаемые результаты образования, выражены «в виде компетеций выпускника».

Он объясняет также, что «осознание необходимости приобретения обучающимися не только профессиональных, но и надпрофессиональных универсальных компетенций, предполагает усиление воспитательной и развивающей функций профессионального образования, комплексность профессиональной подготовки специалиста как активного субъекта профессиональной деятельности» [8, с. 25]. При этом, профессиональная копетентность будущего учителя «характеризуется социальностью, культуросообразностью, системностью, ситуативностью, межпредметностью, надпредметностью, практико-ориентированностью,высокой мотивацией»[8, с. 26].

Он указывает, что «профессиональная компетентность – интегральная профессионально-личностная характеристика, определяющая готовность и способность решать профессиональные задачи, возникающие в реальных ситуациях профессионально-педагогической деятельности с использованием знаний,профессионального и жизненного опыта, ценностей, склонностей»[8, с.28].

Им была разработана модель «формирования профессионально-педагогической компетентности будущего учителя музыки», куда вошли такие концептуальные подходы как компетентностный; аксиологический; рефлексивно-деятельностный. Формируемыми компетенциями стали: универсальные, общепрофессиональные, профессиональные. Компонентами модели формирования профессионально-педагогической компетентности будущего учителя музыки стали: ценностно-мотивационный, когнитивно-деятельностный, художественно-творческий, оценочно-рефлексивный. Результатом данной модели стал - сформированный уровень профессионально- педагогической компетентности будущего учителя музыки [8,с.37-38].

В рамках компетентстного подхода в музыкально-педагогическом образовании, существенная роль отводится процессу формирования методической компетентности у студентов-бакалавров. В чем суть данной компетентности? В частности, в совем исследовании И. С. Бубнова определяет методическую компетентность как «вид профессиональной компетентности, включающей систему знаний, умений и навыков, необходимых для эффективного осуществления профессиональной деятельности педагога» [9, с. 82].

В этом плане, мы хотели бы более подробно обратиться к исследованию О.М. Фалетровой, где она раскрывает особенности методической компетентности, которая является важным элементом в профессиональной подготовке будущего учителя музыки. Предложенная ею комплексная программа формирования методической компетентности у студентов включает *сформированность когнитивного компонента*, *сформированность мотивационно-ценностного компонента* (творческая самореализация, музыкально-исполнительская, концертная, просветительская деятельность), *сформированность деятельностного*

компонента (знания музыкально-теоретических дисциплин, технологий обучения и др.) [8, с. 114]. Основными категориями методических компетенций являются понятия «проектирование», «конструирование», «процесс музыкального образования», «музыкально-образовательная среда»

Надо отметить, что в Казахстане также идет поиск эффективных методик формирования профессиональной компетенции в условиях вуза в процессе подготовки будущих учителей музыки. Этому свидетельствуют труды Ермекбаева А.А., Бикбауов Г.С., Колесниковой Г.А, Сапиевой М.С., Усеновой А.К.

Введенный в научный оборот Р.Р. Джердималиевой термин «музыкальная компетентность» обозначает различные компоненты профессиональной компетентности как профессионального музыканта-исполнителя, так и музыканта-любителя. Этот термин, с нашей точки зрения, можно отнести и к будущим учителям музыки.

Далее, по мнению Усеновой А. К., «представляется полезным также ввести в научный обиход и образовательную практику понятие «художественно-исполнительская компетентность» педагога-музыканта, которое можно охарактеризовать, как:

- теоретическую и практическую готовность и способность музыканта-исполнителя на высокопрофессиональном уровне воспринимать, расшифровать (декодировать), осмысливать и оценивать художественно-эстетическую информацию, содержащуюся в музыкальном произведении;
- определять художественно-исполнительский стиль эпохи и музыкально-художественные особенности авторского мира в данном сочинении;
- находить и отбирать оптимальные варианты исполнительских средств (моделирование), пути и методы в решении технологических задач для адекватного воплощения художественного замысла композитора [8, с. 84; 10].

Представляет интерес для нашей статьи исследование проведенное Сапиевой М. С., посвященное формированию специальной компетентности будущих учителей музыки в процессе инструментальной подготовки. Автор расширяет ареал изучаемой темы, где специальная компетентность «формируется в процессе его специальной подготовки, представленной музыкально-теоретической, инструментальной, дирижерско-хоровой и вокальной видами подготовки» [11, с. 127].

Выделенные ею три основных компонента:

- профессионально-педагогическая направленность – методический аспект;
- готовность будущего специалиста к решению культурологических задач – культурологический аспект;
- качество исполнительской подготовки студентов - исполнительский аспект. Эти позиции, позволили целостно подойти к решению поставленной проблемы.

В ходе проведенного исследования системообразующим элементом специальной подготовки был выбран музыкальный материал, который в процессе комплексной работы, был направлен на «его культурологическое, методическое осмысление и исполнительское воплощение»

В результате проведенного исследования, с целью обеспечения эффективности эксперимента были определены следующие условия, способствующие формированию специальной компетентности у будущих учителей музыки: научно-методическое обеспечение; активные формы и методы обучения в процессе инструментальной подготовки; педагогическая поддержка студентов в процессе инструментальной подготовки [11,с.127].

Подводя итоги вышесказанному, хотим отметить, что профессиональная подготовка студентов-бакалавров по специальности 6М01401-Музыкальное образование к деятельности в качестве учителя музыки – процесс сложный и многогранный. Он имеет свою специфику, четкую музыкально-педагогическую направленность, которая осуществляется в целостном учебно-воспитательном процессе [12, с.71].

Подготовка учителя музыки в вузе, прежде всего, подразумевает подготовку *профессионала – компетентного специалиста в области школьного музыкального*

образования. Как показывает практика, компетентный специалист отличается постоянным стремлением к самосовершенствованию, самообразованию. Что касается учителей музыки только что окончивших вуз, то и здесь первостепенной является направленность на самосовершенствование, которая должна постоянно реализовываться в их практической деятельности через приобретенные профессиональные компетенции.

Заключение.

В результате проведенного анализа научно-теоретических источников и экспериментальных исследований, мы убедились в том, что в зависимости от поставленных задач, авторы выстраивали свою концептуальную политику.

- Были предложены на доказательной основе новые термины, понятия и их определения, которые формировались на результатах эксперимента, а также исследовательского опыта, творческого потециала самих экспериментаторов.
- Компетентностный подход выполняет важную функцию в формировании и развитии у будущих учителей музыки навыков владения ключевыми компетенциями, способствующими их успешной адаптации в обществе.
- В процессе экспериментальных работ студенты проявили интерес и желание заниматься педагогической деятельностью, овладевать профессиональными музыкально-педагогическими компетенциями.
- В профессиональной подготовке будущего учителя музыки важное значение приобретает создание оптимальных условий для овладения ими всеми видами музыкально-педагогических компетенций.
- Формированием компетентности у студентов, должны заниматься педагоги, профессионально владеющие той отраслью музыкально-педагогических знаний, которые необходимы в подготовке к будущей специальности.
- Структура профессиональной компетентности должна быть гибкой и реализоваться через дисциплины, объединенные одним модулем.
- Содержание предметной компетенции должна соотноситься с универсальными, общепрофессиональными и профессиональными компетенциями, реализуемые в рамках образовательной программы.
- Методическая компетентность является важной и обязательной частью профессиональной компетентности, при этом сама методическая компетенция состоит из частных методических компетенций.
- Методическая компетенция тесно связана со спецификой преподаваемого предмета, с музыкальным воспитанием, обучением и развитием обучающихся, с образовательными программами, качеством учебно-воспитательного процесса.

Данное исследование финансировалось Комитетом науки Министерства науки и высшего образования (Грант № 345/23-25 ИРН AP19678793).

Список использованных источников

1. Конепция модернизации педагогиче,ского образования Республики Казахстан. https://www.kaznpu.kz/docs/docs/koncept2023.pdf
2. Хуторской А.В. Модель компетентностного образования. https://cyberleninka.ru/article/n/model-kompetentnostnogo-obrazovaniya/viewer
3. Педагогический энциклопедический словарь. М. 2002, - С. 17.https://search.rsl.ru/ru/record/01000964488
4. Вахитова Г.Х. Содержание и развитие профессиональной компетентности педагога предшкольного образования в современных условиях. Педагогический вуз – школе.https://cyberleninka.ru/article/n/soderzhanie-i-razvitie-professionalnoy-kompetentnosti-pedagoga-predshkolnogo-obrazovaniya-v-sovremennyh-usloviyah/viewer
5. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для вузов. Изд. 2-е, доп, испр. и перераб.. –М.: Логос, 1999. – 384 с.
6. Майер А. Структурно-функциональная модель профессиональной компетентности педагога. Вестник БГПУ: Психолого-педагогические науки.Барнаул – 2002. Выпуск 2. – С.80-91.

7. Макарова С. В. Формирование профессиональной компетентности будущего педагога-музыканта в процессе обучения в концертмейстерском классе на основе педагогической поддержки (итоги формирующего эксперимента) // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Гуманитарные науки. 2015. № 4 (36). С. 197–205.

8. Формирование профессионально-педагогической компетентности будущего учителя музыки в условиях модернизации высшего образования : коллективная монография / под науч. ред. Ю. Н. Слепко, С. А. Томчук. – Ярославль : РИО ЯГПУ, 2023. – 179 с. ISBN978-5-00089-623-5

9. Бубнова И. С. Методическая компетентность педагога: сущность и диагностика //Педагогическая перспектива: научный журнал. 2011.№ 3.С.77-85.

10. Джердималиева Р. Р. Методика обучения в педагогической подготовке музыканта-исполнителя. Алматы, 2016. - 268 с.

11. Сапиева М.С. Педагогические условия формирования специальной компетентности будущих учителей музыки в процессе инструментальной подготовки. https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskie-usloviya-formirovaniya-spetsialnoy-kompetentnosti-buduschih-uchiteley-muzyki-v-protsesse-instrumentalnoy-podgotovki/viewer

12. Кульманова Ш.Б. Возможности подготовки будущих учителей музыки в рамках специальности 5В010600 - Музыкальное образование 6(54) С. 70-75.

ДУНГАНСКИЙ ОРНАМЕНТ: ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ, ПУТИ РАЗВИТИЯ, КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ

Мальчик А.Ю.
директор Центра германистики
Кыргызско-Российского Славянского университета,
канд. архитектуры, искусствовед, г. Бишкек, Кыргызстан

Андатпа: Көркем шығармашылықтың барлық салаларында бай мұрасы бар Орталық Азия халықтарының мәдениетінде дүнген ұлттық ою-өрнегі ерекше орын алады. Дунган ою-өрнектері экстерьерді және стационарлық архитектураның интерьерін безендіреді, ою-өрнек ұлттық стильдегі киімдерде, зергерлік бұйымдарда кең таралған, әртүрлі тұрмыстық заттар мен кәдесыйларда кездеседі. Бұл мақалада дүнген ою-өрнегінің үш негізгі тобы ерекшеленеді. Автор дүнгеннің ою-өрнек мотивтерінің шығу тегін іздеуге және оларға түсінік беруге тырысады.

Аннотация: В культуре народов Центральной Азии, имеющей богатое наследие во всех областях художественного творчества, заметное место занимает дунганский национальный орнамент. Дунганские орнаментальные мотивы украшают экстерьер и интерьер стационарной архитектуры, орнамент распространен в одежде национального стиля, ювелирных изделиях, встречается на разнообразных бытовых предметах и сувенирах. В данной статье выделяются три основные группы дунганского орнамента. Автором делается попытка проследить истоки дунганских орнаментальных мотивов и дать им интерпретацию.

Abstract: In culture of Central Asian peoples, which has a rich legacy in the all spheres of art creative activity, the Dungan national ornament takes a great place. Dungan ornamental motives decorate exterior and interior of stationary architecture; ornament is wide-spread in national clothes, jewelry handicrafts, in various souvenirs and objects of everyday life. In the article it is isolated three groups of the Dungan ornament. The author makes an attempt to reveal the origin of the Dungan patterns and to give an interpretation to them.

Орнамент – один из древнейших видов искусства. С самого раннего этапа его возникновения, с неолитической эпохи, появляются предметы и изделия, в которых существенное место занимало украшение. Являясь важным источником для освещения некоторых вопросов этнической истории, орнамент тесно связан с бытовым укладом социальной среды его создателей, отражает их отношение к окружающей действительности, нравственно-эстетические идеалы и художественное мировосприятие.

Происхождение дунганского орнамента – одна из наиболее сложных научных проблем в истории культуры и искусства Центральной Азии, что связано с недостаточно изученным этногенезом самого дунганского народа. По мнению ряда исследователей, в этногенезе дунган

(хуэй, лохуэйхуэй) Юньнаня, Гуандуна, Фуцзяня, острова Хайнань определенную роль сыграли потомки смешанных браков китаянок с арабами и иранцами, торговые общины которых с VIII по XIII вв. поколениями жили в портовых китайских городах [1]. Очевидно, именно к периоду раннего средневековья можно отнести зарождение дунганского орнамента, испытавшего в средние века влияние декоративно-прикладного искусства народов Китая и Ближнего Востока.

В данной статье пойдет речь об орнаменте дунган, потомков хуэйцзу,переселившихся на территорию Российской империипосле поражения антицинского восстания 1862-1877 гг. [2].Нами будет проанализирован дунганский орнамент XX – начала XXI вв., который получил распространение в художественных ремеслах дунган, живущих на территории Кыргызстана и Казахстана.

В конце XIX – первой половине XX вв. художественные ремесла занимали важное место в культуре дунган и являлись одним из видов декоративно-прикладного искусства. В последующие десятилетия в связи с широким распространением фабричного производства дунганские художественные ремесла стали постепенно терять свое первоначальное значение, забываться в народе, продолжая развиваться в основном среди сельского населения. Традиционное прикладное искусство дунган XX столетия представлено резьбой и росписью по дереву, ювелирным ремеслом, вышивкой, аппликационным шитьем и рисованием настенного лубка [3].

Национальный орнамент дунган Кыргызстана и Казахстана, в основном, украшал мебель, деревянную часть домов, разные предметы домашнего быта. Дунганскому орнаментальному искусству присущи богатство творческой фантазии, сложные и разнообразные формы композиций, многоцветность и прекрасная техника исполнения. Излюбленные цветовые сочетания в дунганской вышивке и росписи по дереву – красный и зеленый, синий и желтый, бордовый и голубой тона. К основным типам дунганского орнамента относятся геометрические, растительные и зооморфные мотивы, которые обычно тесно взаимосвязаны друг с другом, образуя оригинальные орнаментальные композиции [2].

Геометрические мотивы включают в себя меандр, ромбы, углы, зигзаги, треугольники, точки, облаковидные и волнообразные узоры. В *растительных мотивах* преобладают изображения овощей, цветов и фруктов. *Зооморфные мотивы* составляют многочисленные изображения птиц, зверей, рыб и фантастических существ.

Геометрические мотивы дунган, встречающиеся в вышивке, ювелирном ремесле, росписи и резьбе по дереву, зачастую не имеют самостоятельного значения и выступают как элементы композиций, в состав которых входят различные орнаментальные узоры и изображения.

Облаковидные узоры (йүнзы) и меандр были известны в Китае с эпохи неолита и отражали китайские анимистические верования. Облака заключали в себе представления о дожде и влаге, а меандр, как, возможно, и зигзаг, олицетворял извилистое течение реки [4].

Мотив «йүнзы», напоминающий по форме якорь, наряду с узорами «люезы» (листья ивы) и «мянчихуар» (ромбики) вышивали на трех рядах воротника женского дунганского костюма. Мотив меандра, вырезанный часто в виде стилизованных лепестков цветка, листа ивы или волонообразной линии, широко известен в декоре дунганских домов [3].

Среди *растительных мотивов*, распространенных во всех видах дунганского прикладного искусства, особой популярностью пользовались гранат, виноград, плоды и веточки персика, тыква-горлянка, георгины, пионы и лотос. Красный сок и цвет зерен спелого граната (шылю) у дунган означали радость и счастье, а множество зерен символизировали пожелание многодетности [5]. Нужно отметить, что узор плода граната в схожей символической трактовке был известен еще в древнем Шумере, культах Ассирии и Финикии. Гранатовый узор у ассирийцев был заимствован арабами и в средневековье получил дальнейшее распространение у оседло-земледельческого населения Центральной Азии [6].

Виноградные гроздья в сочетании с мышью (лочў чы путо – мышь ест виноград) в дунганском орнаменте символизировали достаток и благополучие. Плоды (тозы) и веточки

персика (тофу тёзы), прутики ивы (люфу тёзы), тыква горлянка (фихўлў) принадлежали к числу оберегов. Так, в частности, плоду и веточке персика приписывалось свойство изгонять злых духов. Георгины и пионы, которые часто встречаются в дунганской вышивке и ювелирных изделиях, близки китайской символике, обозначая богатство и благополучие. Изображение цветка лотоса, пришедшее к дунганам под влиянием буддизма, представляет собой один из древних священных символов в Южной и Юго-Восточной Азии. В Китае лотос олицетворяет собой творящие космические силы, незапятнанную чистоту и духовное совершенство [5].

Зооморфные мотивы широко использовались дунганами в настенном лубке, вышивке, резьбе по дереву, аппликационном шитье и ювелирных изделиях. В далеком прошлом изображения многих животных и мифологических существ имели назначение оберегать людей от злых чар. Важную роль как в дунганском прикладном искусстве, так и в устном народном творчестве играли образы дракона, тигра, льва, феникса.

В декоре домов и женских серег распространено изображение головы дракона (лун ту). Образ дракона в китайских и дунганских поверьях связан с водной стихией, он может вызвать дождь или засуху, наслать наводнение и мор на людей и животных. У дунган даже есть выражение: «лун халэли» (дракон спустился), которым пользуются, когда хотят сказать, что дожди очень обильные. При этом если злой дракон (мон) способен вызвать затмение солнца и луны, то добрый дракон (лун) может даровать семье многодетность, силу и оградить ее от дурных сил [7. 5].

Вышитые футляры для зеркал и женские ювелирные изделия украшены изображением феникса (фынхуон), считающегося царем птиц и самой красивой птицей в мире. Как гласит легенда, павлин часто сидит, опустив голову, поскольку стесняется показать свои черные некрасивые лапы. Когда-то сам павлин был царем птиц, но его победил своей красотой феникс с красивыми желтыми лапами. Феникс, любующийся георгином, у дунган являлся знаком долголетия и счастья [3]. Нельзя исключать, что образ феникса сформировался в дунганском прикладном искусстве под арабским влиянием. Как известно, феникс –мифологическаяптица, которая возрождается после смерти и, согласно древней традиции, происходит из Аравии. В древнеегипетской культуре, она называлась бенну, и была связана с поклонением Солнцу[8].

Многие изображенные в дунганских вышивках и декоративной резьбе птицы и животные ранее также имели символические значения. Так, например, тигр (ху) – дух властителя гор; львы, катающие шар (сызы гун щющю) – небесные собаки, охранители и помощники миросоздателя; летучая мышь (ебэхур) символизировала семейное счастье; рыбы возле лотоса (йур зуан лян) – верность и преданность; мышь, отведывающая плоды винограда (лочу чы путо) означала многодетность и потомство; а утка, любующаяся лотосом, – верность и счастливый брак. Изображения ядовитых пауков, ящериц, змей, сороконожек и лягушек служили оберегами, способствуя выздоровлению человека [9, 3].

Развитие дунганского орнамента в конце XIX –XX вв., как и декоративно-прикладного искусства в целом, происходило в тесном взаимодействии с художественными ремеслами народов Семиречья. Широко известная у дунган орнаментальная композиция ба бо (8 драгоценностей), включавшая прежде тыкву-горлянку (хўлўр), рога буйвола (щинюгэр), веер (шанзы), еловые шишки (тар) и другие элементы, видимо, под влиянием русских переселенцев, стала содержать изображения современных ножниц, колосьев пшеницы, половинки цветка персика, яблок, груш и т.д. Отдельные дунганские узоры растительного характера приобрели черты кыргызских и казахских рогообразных мотивов (кочкор мюйюз и кошкар муйиз). В советское время дунганские мастерицы, трудившиеся в колхозах, нередко вышивали рисовые поля, юрты, самолеты в небе, бытовые сцены из сельской жизни.

В дореволюционный период большой популярностью пользовались мастера-ювелиры (йнҗён), которые многому научились у узбекского и уйгурского народов: С. Чжан, Х. Билода, М. Хелифе в Пишпекском уезде, Ма в Пржевальском и Бар в Джаркентском уездах [2]. В годы советской власти в Кыргызстане и Казахстане прославились также дунганские рисовальщицы и вышивальщицы: З. Касимова (с. Ырдык), Ч. Кинванлун, С. Касымова, Х. Вонлоэр, Х. Татир

(с. Александровка), С. Хивазова (с. Масанчи), Ш. Губе и С. Парса (с. Щертюбе) [10].

После распада СССР сложное социально-экономическое положение не могло не отразиться на дальнейшей судьбе орнаментального искусства и художественных ремесел дунганского народа. К сожалению, традиционное прикладное искусство дунган постепенно забывается, сокращается число народных мастеров в подавляющем своем большинстве представителей преклонного возраста (вышивальщицы Марьям Абдур из с. Александровка, Мохур Машанло-Савурова из Дунган-махаля в Узбекистане и др.) Руководствуясь именно стремлением возродить и сохранить древние традиции орнаментального искусства, представители дунганской диаспоры Кыргызстана в 2018 г. переиздали богато иллюстрированный альбом «Дунганский орнамент», который был впервые опубликован этнографом Л.Т. Шинло в 1959 г. При активной государственной поддержке национальный орнамент дунган центральноазиатских республик имеет большие возможности для своего творческого роста и совершенствования, а дунганское прикладное искусство, использующее самобытные орнаментальные узоры, может служить делу развития туризма в Кыргызстане, Казахстане и Узбекистане.

Список использованных источников

1. Имазов, М.Х., Дин, Хун. Хуэйцзу Китая. – Бишкек: Илим, 1999.
2. Сушанло, М.Я. Дунгане. – Фрунзе: Илим, 1971.
3. Шинло, Л.Т. Культура и быт советских дунган. – Фрунзе: Илим, 1965.
4. Васильев, Л.С. Культы, религии и традиции в Китае. – М.: Наука, 1970.
5. Джон, А.А. Обычаи, обряды и поверья дунган – Бишкек: Илим, 2016.
6. Исмаилова-Мамедова, Э. Ковры уйгуров // Материалы по истории и культуре уйгурского народа. – Алма-Ата: Наука, 1978.
7. Стратанович, Г.Г. Об этногенезе дунган // Народы Восточной Азии. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1965.
8. История культуры Древней Греции. – М.: Языки славянской культуры, 2009.
9. Стратанович, Г.Г. Изобразительное искусство дунган, живущих в Советском Союзе // Тр. Сектора востоковедения. Т.1. – Алма-Ата: Изд-во АН Каз. ССР, 1959.
10. Дунганский орнамент: Альбом /Сост. Л.Т. Шинло. – Фрунзе: Изд-во АН Кирг. ССР, 1959.

ИНТЕГРАЦИЯ И ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ СРЕДСТВАМИ УРОКОВ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА

Морозова О.В.

учитель художественного труда КГУ "Гимназия имени А.М.Горького отдела образования города Костаная" Управления образования акимата Костанайской области

Андатпа: Қазіргі білім берудің талабы білім алушыны қоғамдағы өмірге дайындау болып табылатындықтан, біздің сәулеленушімізді жайлы және тиімді өмір сүру мүмкіндігімен қамтамасыз ету қажет деп санаймыз. Бұл мақсатқа Қазақстан Республикасының мемлекеттік білім беру стандарттарының жеке тұлғаны дамытуға қойылатын талаптарын ескере отырып әзірлейтін технология сабақтары толық жауап береді.

Аннотация: Поскольку требованием современного образования является подготовка обучающегося к жизни в обществе, полагаем необходимым обеспечить нашего обучающегося возможностью комфортного и эффективного существования. Этой цели полностью отвечают уроки художественного труда, которые мы разрабатываем с учетом требований государственных стандартов образования Республики Казахстан к развитию личности. Одним из основополагающих требований ГОСО РК является ориентация на индивидуальные черты личности каждого обучающегося. С этой целью мы разрабатываем содержание образования на основе личностно-ориентированных технологий, деятельностного подхода и предлагаем рассмотреть наш опыт реализации интеграции и дифференциации средствами уроков художественного труда.

Стандарттың негізгі талаптарының бірі-әр оқушының жеке ерекшеліктеріне назар аудару. Осы мақсатта біз тұлғаға бағытталған технологиялар, іс-әрекетке негізделген білім беру мазмұнын

әзірлейміз және іске асыру тәжірибемізді қарастыруды ұсынамыз.Интеграция және көркем еңбек сабақтары арқылы саралау.

Abstract. Since the requirement of modern education is to prepare the student for life in society, we believe it is necessary to provide our student with the possibility of a comfortable and effective existence. This goal is fully met by the technology lessons that we develop taking into account the requirements of the state standards of education of the Republic of Kazakhstan for personal development. One of the fundamental requirements of the standard is to focus on the individual personality traits of each student. To this end, we develop the content of education based on personality-oriented technologies, an activity-based approach and propose to consider our experience in implementing integration and differentiation by means of art work lessons.

Для решения задач, поставленных перед данным исследованием, рассмотрим понятие дифференциации, его сущность и особенности реализации дифференциации в образовании. Опираясь на понятие дифференциации, что в переводе с латинского означает «разделение целого на различные части, ступени и формы», относительно организации образования в работах исследователей применяется понимание дифференцированного обучения – как формы организации учебного процесса, при котором ориентация образовательного процесса полностью подчинена особенностям обучающихся. Способы решения на практике глобальной задачи дифференциации образовательного процесса многочисленны, важным считаем учитывать направленность на индивидуальность личности обучающегося, что лежит в основе дифференциации обучения.

Работа по дифференциации образовательного процесса на уроке требует колоссальных затрат. Во-первых, учителю необходимо владеть навыками диагностики личностных особенностей обучающихся, во-вторых, вести аналитическую исследовательскую работу с целью разработки эффективных средств реализации образовательного процесса для конкретных групп обучающихся, характеризующихся конкретными (выявленными) личностными особенностями. В-третьих, разрабатывать дифференцированное содержание, а также средства контроля. Несмотря на интеллектуальные и материальные, временные и прочие затраты при разработке дифференцированного обучения, педагогический опыт подтверждает эффективность практического его использования. На наш взгляд диагностическая исследовательская работа учителя позволяет существенно облегчить его работу на следующих этапах организации педагогического процесса. Действительно, диагностика с целью формирования групп учащихся, по разному принципу - имеющих сходные характеристики, либо имеющих характеристики, дополняющие друг друга, либо распределение по принципу партнерских, либо с учетом распределения лидерских позиций детей в группе, - позволяет ставить и эффективно решать творческие задачи личностного развития обучающихся. Именно этот аспект, по мнению ученых, является основным отличием реализации дифференцированного подхода в современном образовании от традиционного дифференцированного подхода к обучающимся (без организации стабильных групп).

Особенностью внутренней дифференциации является создание благоприятных условий для развития личности каждого обучающегося, что педагог должен учитывать при организации образовательного процесса (поскольку это является в также и требованием современных государственных образовательных стандартов к уровню развития личности в Республике Казахстан). Анализ методологических аспектов организации дифференциации в рамках классно-урочной системы позволил выявить методы и методики практической реализации дифференциации с опорой на положения дифференцированного подхода.

Полагаем, что эффективность организации образовательного процесса в современной школе может быть достигнута в условиях индивидуально-дифференцированный подход к учащимся. Ведь основной целью школы является создание условий для самореализации каждого ученика и удовлетворения его образовательных потребностей, которые соответствуют его наклонностям, интересам и возможностям. Также школа ставит перед собой цель подготовить ученика к творческому интеллектуальному труду. А для этого необходимо дать школьникам право на выбор уровня обучения по каждому из предметов.

В последнее время все больше внимания уделяется разноуровневому дифференцированному обучению, которое позволяет создать благоприятные условия для каждого ученика в процессе усвоения знаний и их применение на практике. Также происходит изменение в понимании дифференциации, дифференцированного обучения, которое рассматривается следующим образом:

1) как форма организации учебного процесса, при которой учитель работает с группой учащихся, составленной с учетом наличия у них каких-либо значимых для учебного процесса общих качеств;

2) как часть общей дидактической системы, которая обеспечивает специализацию учебного процесса для различных групп обучаемых [2, с. 21].

В дальнейшем мы придерживаемся определения дифференцированного обучения, данного И.М. Осломовской, как учебного процесса «основанного на всестороннем изучении индивидуально-психологических особенностей учащихся. На этой основе создаются временные типологические группы, обладающие относительно одинаковыми учебными возможностями. Все это делается для того, чтобы организовать работу с этими группами учащихся, сообразуясь с их типологическими отличиями» [3, с. 16].

На основе анализа работ исследователей были выделены основания для уровневой дифференциации по уровню обученности. Рекомендуемые виды разноуровневого дифференцированного задания приводим в таблице 2.

Таблица 2 - Система заданий для дифференцированных по уровню обученности групп учащихся

Вид задания	Группы учащихся, дифференцированные по уровню обученности		
	С высоким уровнем	Со средним уровнем	С низким уровнем
По сложности	II уровень Проблемные задания	II уровень Репродуктивные задания	I уровень Выполнение заданий на воспроизведение
По интересам	Для имеющих устойчивый интерес к художественному труду - задания практического и теоретического характера; для имеющих устойчивый интерес к иным предметам - задания межпредметного характера		Добровольное задание с элементами занимательности
По характеру помощи	Задания выполняются без помощи учителя	Получают краткую инструкцию	Получают подробный план-памятку

Понимание интеграции в образовании также меняется под воздействием развития общества. Рассмотрим общее понятие интеграция, данное в энциклопедическом словаре: это такая «сторона процесса развития, которая связана с объединением в целое ранее разнородных частей и элементов» [4, с. 215]. Отсюда становится понятным, что процессы интеграции и дифференциации – противоположны п направленности. Тем не менее, оба эти процесса разрабатываются исследователями и применяются на практике. Полагаем, все дело в сочетании указанных подходов. (Примерами современного понимания интегративны процессов в образовании является и включение инклюзивной формы образования в образовательный процесс обычного класса средней школы, однако в данной работе инклюзию мы не исследуем, потому как этому должна быть посвящена отдельная работа). В работах исследователей (В.С. Безрукова, Г.М. Добров, И.П. Яковлев и др.) выделены основные уровни интеграции: межпредметный, внутрипредметный, межличностный, внутриличностный [5].

Обратимся к возможностям реализации интегративного подхода в образовании. В частности, на практике, современные педагоги-исследователи опытным путем разрабатывают реализацию межпредметных связей в рамках инновационного образования. Целью реализации межпредметных связей является развитие у обучающихся целостных представлений об

изучаемых явлениях, и формировании научной картины мира. В нашей школе педагоги на уровне методического совета разрабатывают программы внедрения интеграции и дифференциации в образовательном процессе, с этой целью группы педагогов-предметников объединяются для совместного планирования, разработки и реализации технологии проведения интегрированных занятий. Инновационная исследовательская деятельность в условиях нашей школы по данному направлению ведется не первый год, и практика реализации свидетельствует об активизации познавательной деятельности обучающихся. Положительным моментом мы считаем результаты эффективного сотрудничества преподавателей, рост мотивации к обучению у обучающихся, повышение качества образования (что подтверждено результатами ЕНТ, и количества школьников, успешно поступивших в вузы).

Предлагаем рассмотреть опыт реализации интеграции и дифференциации в рамках дисциплины Художественный труд. Мы основываемся на идее реализации интеграции Технологии и Изобразительное искусство, поскольку для их организации используются одинаковые или близкие средства и методы.

Результаты работы позволяют констатировать преимущества межпредметного интегрированного урока по следующим параметрам:

- глубины и системности обучения, возможности изучения явления/предмета с разных сторон;
- мотивированности обучающихся, уроки данного вида интересны для обучающихся;
- большая продуманность, обогащенность нетрадиционным материалом и пр.

Выявлены также отрицательные факторы, прежде всего для педагога – это дополнительная нагрузка на стадии разработки и апробации методики, однако отмечено, что в период после апробации наблюдается значительная «разгрузка» учителя в сравнении с нагрузкой того, кто использует средства и методы традиционного обучения.

В данный момент мы разрабатываем систему интегрированных уроков художественного труда, а также преследуем цель одновременно реализовать дифференцированный подход на занятиях. Опишем алгоритм построения занятия и приведем примеры практического использования алгоритма для построения урока.

На этапе 1. планирования деятельности делается выбор областей интегрирования. В частности, нами были выбраны области технология, живопись и кулинария/дизайн. Хочется отметить, что технология позволяет реализовать обширные межпредметные связи, в этом видится интегрирующее ее начало. Далее мы переходим к 2. целеполаганию, 3.разработке задач урока. В частности, на данном уроке реализуем задачу более глубокого изучения предмета, знакомства с разными способами изображений и понимание живописи, (что в традиционном уроке требует гораздо большего времени). На этапе 4. реализация мы строим полностью технологическую сетку урока, с описанием всех этапов урока, а также обеспечиваем их реализации. В частности, для данного урока запланировано изложение основных вопросов изучаемой темы с применением интернет-ресурсов, видеосюжетов, проблемных ситуаций, познавательных задач.

Реализация дифференциации запланирована была нами с порой на самостоятельный выбор проектного задания обучающимися. Были предложены задания на выбор, рабочие группы были образованы по желанию школьников. Этот факт решает задачу повышения учебной мотивации школьника, способствует проявлению самостоятельности и инициативности, поддерживает интерес, сотруднические отношения, творческий подход. Сложность для учителя представляется в необходимости использования инновационных методов обучения, отборе тематического материла продумывание воспитательного значения используемых материалов, однако опрос учителей, применяющих данную технологию показывает высокую удовлетворенность результатами собственной профессиональной деятельности. Для примера предлагаем ознакомиться с результатами работы школьников. На

занятии реализованы цели знакомства с натюрмортами, стилями художников, изучены инновационные художественные техники и пр. (рисунок 1).

Рисунок 1. Работы школьников, выполненные в дифференцированных группах

В данном случае для ребят были предложены две группы учебных заданий. В классе разнородный состав обучающихся, имеющих различия в имеющемся уровне развития личности, так и в личностной ориентации и мотивации к обучению. На практике, полагаем, каждый думающий учитель решает задачи ориентации на индивидуально-личностные особенности детей, что требует применения личностно-индивидуального и дифференцированного подхода.

Как показывают результаты нашего исследования, наши педагоги открывают новые возможности для реализации межпредметных связей, интеграции в сознании обучающихся знаний по разным предметам; успешно проводят межпредметные занятия различного уровня (межпредметного, бинарного, интегрированного).

Список использованных источников

1. Молева, Г.А. Методика дифференцированного обучения учащихся учебному предмету «Технология» / Г.А. Молева; Владим. гос. ун-т им. А.Г. Столетовых. – Владимир: Изд-во ВлГУ, 2018.- 20с.
2. Шахмаев Н.М. Дифференциация обучения в средней общеобразовательной школе. В кн.: Дидактика средней школы / под ред. М.Н. Скаткина, – М.: Просвещение. – 2000. – 240 с
3. Осломовская И.М. Школьные проекты: деятельность, направленная на обогащение знаний и духовного мира учащихся // Директор школы. 2003. № 10. С. 10—14
4. Энциклопедический философский словарь / редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М.: Сов. энц., 1989. – 815 с.
5. Гревцева Г.Я., Циулина М.В., Болодурина Э.А., Банников М.И. Интегративный подход в учебном процессе вуза // Современные проблемы науки и образования. – 2017. – № 5.; URL: https://science-education.ru/ru/article/view?id=26857 (дата обращения: 27.12.2022).

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА «МУЗЫКА» ҰЙЫМДАСТЫРЫЛҒАН ІС-ӘРЕКЕТІНДЕ ОЙЫН АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ

Сарсенбаева Г.И.

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті

«Музыкалық білім» білім беру бағдарламасының магистранты.

Қызылорда қ., Қазақстан.

Аңдатпа: Мектепке дейінгі ұйымдарда ойын - баланың негізгі іс-әрекеті. Мақалада балабақшадағы «Музыка» ұйымдастырылған іс-әрекетіне егжей-тегжейлі талдау жасалып, ойындарды оқу құрылымына тиімді ендіру әдістемесі қарастырылады. Тыныс алу және дауыс жаттығуын ойын түрінде жасауды, музыкалық аспаптың көмегімен балалардың тыңдау, тыңдалым дағдысын қалыптастыруға, ірі және ұсақ моториканы дамытуға бағытталған қимылды ойындарды тиімді пайдалану жолдары көрсетілген.

Аннотация: В дошкольных организациях игра является основным видом деятельности ребенка. В статье сделан подробный анализ организованной деятельности «Музыка» в детском саду, а также рассмотрена методика эффективной интеграции игр в структуру обучения. Показаны способы проведения тренировки дыхания и голоса в игровой форме, эффективное использование двигательных игр, направленных на формирование у детей навыков слушания с помощью музыкального инструмента, развитие крупной и мелкой моторики.

Abstract: In preschool organizations play is the main type of child's activity. The article makes a detailed analysis of the organized activity "Music" in kindergarten, and considers the methodology of effective integration of games into the structure of learning. The ways of conducting breathing and voice training in a game form, effective use of motor games aimed at the formation of children's skills of listening and hearing with the help of a musical instrument, development of large and fine motor skills are shown.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 15 наурыздағы № 137 қаулысы бойынша мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделі бекітілді. Осы аталған моделдің басты міндеттерінің бірі инклюзивті білім беруді қоса алғанда, оқу жоспарлары мен бағдарламаларының икемділігін қамтамасыз ету арқылы педагогикалық үдерісті ғылыми негізде жетілдіру жолымен мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың мазмұнын өзгертуге жағдай жасау – деп атап көрсеткен болатын [1]. Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаев «Ел боламын десең, бесігіңді түзе» деген сөз бар. Сондықтан, мектепке дейінгі тәрбие жұмысы басты назарда болуы керек" [2]. Бүгінгі таңда қоғамда болып жатқан өзгерістер мен еліміздің білім беру саласының әлемдік білім кеңістігіне өтуі білім беру саласында, соның ішінде мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуға уақыт талабына сай өзгерістерді енгізуді талап етіп отыр. Білім беру мектепке дейінгі ұйымдардың табалдырығынан басталады десек қателеспеген болар едік. Н. А. Ветлугина өз еңбегінде Психикалық және физикалық дамудың, адамгершілік тазалықтың және өмір мен өнерге деген эстетикалық қатынастың үйлесімді дамуы тұтас тұлғаны қалыптастырудың қажетті шарттары. Осы жоғары мақсатқа жетуге балалардың музыкалық тәрбиесін дұрыс ұйымдастыру ықпал етеді деп, атап көрсетті.[3]. Мектепке дейінгі мекемелерде тәрбие мен білім саласында «Музыка» ұйымдастырылған іс-әрекет қаншалықты маңызды болса, мек-теп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеуде де ойын арқылы балалардың шығармашылық қабілетін дамыту соншалықты маңызды деп атауға болады. Ендеше мектепке дейінгі білім беру саласының басты міндеттерінің бірі – балаларды тәрбиелеуде ойын арқылы балалардың шығармашылық қабілетін дамыту әдіс-терін енгізу болып табылады. Музыкалық ойындар зерттелген материалды тез есте сақтауға, оқу қарқындылығына, балаларды тұлғалық ашылуына, комплекстерден арылуға ықпал етеді. Музыка баланы сұлулықпен, үйлесімділік сезімімен таныстырады, бір сөзбен айтқанда, оның рухани әлемін байытады.[4]

Мәселен, “Музыка” ұйымдастырылған іс-әрекетінде балалардың шығармашылық дағдыларын қалыптастыруға арналған ойындарды іс-әрекет құрылымының әр кезеңіне енгізуді өз тәжірибемізде қолдана бастадық. Осы тұста мектепалды тобында өткен «Ғажайып қыс» тақырыбында ұйымдастырылған іс-әрекетке тоқтала кетейік. Аталған іс-әрекеттің міндеті – ән айту, музыканың сипатын бейненің мазмұнымен, оның көңіл-күйімен байланыстыра білуге дайындау, музыкалық және шулы аспаптарда ойнау тәсілімен танысады, ойын арқылы балалардыңептілігін, дәлдеп лақтыруын қалыптастыру, достық көмек беруге, жанашырлыққа тәрбиелеу болып табылады. Ұйымдастырылған іс-әрекет барысында баян, фортепиано аспаптарын, сонымен қатар, шулы аспаптар: сылдырмақтар, ксилофон, қоңырау, маракастар, үшбұрыш, ағаш қасықтар; проектор, экран, балаларды марапаттауға арналған төсбелгілер, қар қиыршықтары, ойынға арналған жапсырмамен жапсарланған екі шеңбер, қол сүртетін салфеткаларлы пайдаланамыз.

Ұйымдастырылған іс-әрекет құрылымы бойынша маршпен залға кірумен басталады. Балалар залға марш екпінімен кіреді де шеңбер бойына орналасып, сәлемдеседі. Сонан соң әуенді-ырғақтық қимылдар жасайды. Ұйымдастырылған іс-әрекеттің мотивациялық қозғаушылық кезеңінде балалардың дыбыстық хат-хабарлама арқылы назарын экранға аударамыз. Хаттағы видеода Чунга-чанга аралының балалары балабақша балаларынан қыс

жайлы айтып берулерін, қыстың суретін салып жіберулерін өтінген екен. Осы тұста балалар әлемде қыс мезгілі болмайтын жерлер бар екенін біледі. Чунга-чанга аралындағы балаларға жылдың жаздан басқа да мезгілдерін, және қыс айларын айтады. Осы арқылы балалар жыл мезгілдерінің, қыс айларының атауларын естеріне түсіреді.

Музыка тыңдау кезеңінде қыс мезгілінің сұлулығын, ерекше табиғат құбылыстарын музыкамен суреттеген орыс композиторы П. Чайковский «Қаңтар» деген музыкалық шығармасын тыңдайды.

Ұйымдастырылған іс-әрекеттің әр кезеңідегі тапсырмаларды орындаған кезде балалар Чунга-чанга аралынан хат жазған балаларға қыс жайлы айтып беріп жатырмыз деген сезіммен ерекше ойын үдерісі жүреді. Бұл балалардың достық, жанашырлық, көмек беруге ынтасын дамытады.

Қыс мезгілі жайлы айтқанда қысқы ойындарды атамай кетпге болмайды. Сол себепті де балалар қыста ойналатын ойындар жайлы қуана айтып береді. Осы жерде “Қар лақтырып ойнаймыз” ойынын ойнатамыз. Ойынға картоннан қиылған шеңберлерге жапсырманың жабысқақ бетін балаларға қаратып, шеңбер ішін толтыра жапсыру қажет. Және осы екі шеңберді балаларды бойының деңгейіне сәйкестендіріп орналастыру қажет. Балалар екі топқа бөлініп, жарыса ойнайды. Ол үшін қол сүртетін бір реттің майлықтарды қолдарымен қыржымдап, шеңберге дәлдеп лақтыра бастайды. Бұл үдеріс жылдам, ойнақы музыкамен сүйемелденеді. Ойын балалардың ірі және ұсақ моторикасын дамытып қана қоймай, дәлдеу, дәлдеп лақтыру, зейінін шоғырландыру сияқты дағдыларын қалыптастырады. Ойын аяқталғаннан кейін балаларды жеңімпаз төс белгілерімен марапаттаймыз.

Қыс мезгіліндегі балалар үшін маңызды, қызықты мереке - ол жаңа жылды қарсы алу. Осы жерде балалар тек жаз болатын аралдағы достарына жаңа жыл мерекесі жайлы әңгімелеп, ертеңгілікте оқыған тақпақтарын айтып береді. Бұл да балаларға өткенді қайталау, пысықтау болып табылады.

Ұйымдастырылған іс-әрекетіміздің басты кезеңі - ән айту. Ән айтар алдында балалармен тыныс алу, дауыс жаттығуларын жасаймыз. Осы тақырыпқа лайықтап, дауыс жаттығуы мен тыныс алу жаттығуын біріктіріп, “Қар қиыршықтарын үрлейміз” деген ойын ретінде жасайды. Ол үшін қағаздан қиылған қар қиыршығын жіппен бекітіп, «Боран соқты далада, қар ұшады ауада» деп әндетіп, үрлеп, ұшырады.

Балалар осылайша тыныс алу және дауыс жаттығуының өзін қызығып, белсеніп орындайды. Бұл жаттығуларды жасау баланың ән салу кезінде денсаулығын сақтауға ғана көмектесіп қоймай, жалпы дауыс аппаратының жұмысын сезуге үйретеді. Бұл келешекте баланың өз бойындағы процестерді бақылауға дағдыландырады. Жаттығуларды жасап болған соң балалар Б. Бейсенованың “Келді, міне, жаңа жыл” әнін орындайды.

Балалармен келесі ойналатын ойын балалардың тыңдау, тыңдалым, есту, зейін қою дағдыларын дамытады. Ойынның аты «Қанша қар түсті?» деп аталады. Шарты бойынша балалар көзін жұмып отырады. Үшбұрыш аспабының көмегімен дыбыстар соғамыз: үшбұрышпен қанша дыбыс соғылса, балалардың алақанына сонша қардың түскенін білдіреді және қанша “қар түсенін”, яғни қанша дыбыс екенін балалар ажыратулары қажет.

Ұйымдастырылған іс-әрекетті қорытындылауға «Қарлы доп» ойынын қолдануға болады. Ойынның шарты бойынша балалар осы “қарлы допты” бір-біріне жылдам берулері керек. Себебі, допты қолды ұзақ ұстап қалсақ, қолымыз тоңып қалуы мүмкін немесе добымыз «еріп» кетуі мүмкін. Осы кезде көңілді музыка ойнап тұрады, музыканы тоқтатқанда доп кімнің қолында қалып қойса, сол бала сұрақтарға жылдам жауап беруі қажет. Бұл ойынның балалардың дамуына ықпалы орасан зор. Себебі, бала ойын барысында тақырып бойынша білімін бекітеді, жылдамдыққа үйренеді, ойын барысынды доптың қозғалысын мұқият бақылап тұрады.

Қорытындылай келе, мектепке дейінгі ұйымдарда баланың жан-жақты дамуына, бағдарламаға сәйкес білімді игеруде ойынның маңызы жоғары орынға шығарылуы тиіс мәселе. Ұйымдастырылған іс-әрекеттің әрбір кезеңіне ойынды ендіру, білімді ойын арқылы меңгерту - тиімді, нәтижелі әдістердің бірі. Осы орайда мектепке дейінгі педагогтарды дайындайтын жоғары оқу орындары, арнаулы педагогикалық колледждердің білім алушыларына балаларға арналған ойындарды модельдеуді және кіріктіруді оқыту заман талабы екенін атап өткен жөн.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 15 наурыздағы № 137 қаулысы. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі ұйымдары мен мектепалды даярлық сыныптарында 2022-2023 оқу жылында тәрбиелеу-білім беру процесін ұйымдастыру туралы әдістемелік нұсқау хат – Нұр-Сұлтан қ. 2022ж.– 32 бет.
2. Тоқаев Қ.К. «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам». Қазақстан халқына жолдауы. 2022 жыл, 1 қыркүйек
3. Ветлугиной Н. А. Методика музыкального воспитания в детском саду / под редакцией Ветлугиной Н. А. М. Музыка, 2000 г.
4. Образцова Т. Н. Музыкальные игры для детей.- Гамма Пресс, 2000; 2005

ЭСТЕТИКАЛЫҚ ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІ – ҰЛТ САНАСЫ

Рысымбетов Е.К.
Философия PhD докторы, аға оқытушы,
Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан қ., Қазақстан.

Аңдатпа: Бұл мақалада жастарға ұлттық сана мен эстетикалық құндылықтар негізінде жан-жақты тәрбие беру – сол өркениетке жету жолындағы мұратымыздың кепілі.Жастарға білім беріп қана қоймай, алған білімдерін үздіксіз дамыту, олардың бойына адамгершілік, ізгілік, кішіпейілділік, елдік сана мен ұлттық рухты қалыптастырудың мәселесі тәрбиелік талдау мәселелері мен ұлттық сана-сезімі қалыптасқан, ұлттық мүдденің өркендеуіне өз үлесін қоса алатын толық кемелді, ұлтжанды тұлғаны тәрбиелеу қарастырылған. Мақалада ұлттық тәрбие, жастар тәрбиесі, ұлт санасы қолдану, көрнекті ғалымдардың тәрбиелік дағдыларын дамыту тәсілдері ұсынылған.

Аннотация: В этой статье говорится, что всестороннее воспитание молодежи на основе национального сознания и эстетического ценностей - залог нашего идеала в достижении этой цивилизации. Предусматривается не только обучение молодежи, но и непрерывное развитие полученных знаний, воспитание у них полностью совершенной, националистической личности, в которой сформированы вопросы воспитательного анализа и национального самосознания, вопросы нравственности, добродетели, смирения, формирования национального сознания и национального

духа. В статье представлены подходы к национальному воспитанию, воспитанию молодежи, использованию сознания нации, развитию воспитательных навыков выдающихся ученых.

Abstract: This article says that the comprehensive education of young people based on national consciousness and values is the key to our ideal in achieving this civilization. It provides not only for the education of young people, but also for the continuous development of the acquired knowledge, the upbringing of a completely perfect, nationalistic personality in which issues of educational analysis and national consciousness, questions of morality, virtue, humility, the formation of national consciousness and national spirit are formed. The article presents approaches to national education, youth education, the use of national consciousness, the development of educational skills of outstanding scientists.

Ұрпақ тәрбиесі қай кезде де, қай қоғамда да өзекті. Алдыңғы буын ағалар ұрпақ тәрбиесіне бейжай қарамаған. Себебі, бүгінгі бұғанасы қатпаған бала – ертеңгі ел тұтқасын ұстар азамат.

Бүгінгі таңда жаһандану дәуірі өршіп тұрған қоғамда өркениетті қоғам көшіне ілесе алатын ұлтжанды ұрпақты тәрбиелеу – бүгінгі күннің басты талабы. Өйткені, қазіргі таңдағы еліміздің жағдайы білім мен мәдениеттің дамуына байланысты болып отыр. Сол себепті, қазақты тоқпейілділіктен арылтып, іскерлікке бейімдеу қажет.

Ұлттық салт-дәстүрді, мәдениет пен өнерді насихаттау – тәрбиенің төресі.

Қазақ халқының түп тамыры тереңге бойлаған еліміздің ұлттық қайнар тәрбие көздерімен сусындаған жастардың өсіп, қалыптасуы ауадай қажет. Біздің, қазақ халқының болашағын айқындап, оны тұрақты даму деңгейіне көтеретін бірден-бір тұлға – қазақ жастары. Оларды отаншылдық, ұлтжандылық рухта тәрбиелепжетер жеріне жеткізу біздің парызымыз. Тәуелсіз елдің ертеңі өскелең жас ұрпақта. Оның бойына тәрбиенің бес көзі: дінін, тілін, салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, тарихын, ділін қадірлей білуге, қалыптастыруға баулу тәрбиедегі басты міндет.

Қазіргі жаппай жаһандану кезіндегі өзгерістер адам өмірінің әлеуметтік, экономикалық, саяси, технологиялық, коммуникациялық, рухани негіздерін түгел қамтығандықтан, бүгінгі таңда адамзат алдында туындаған көптеген түйіткіл мәселелердің ортақтығы айқын сезіліп отыр. Әлемнің тұтастығы, халықтар мен елдердің өзара байланыстылығы анық байқалады. Мұндай жағдайда ғылым мен білім жаңа мән мағынаға ие болады. Әртүрлі саладағы адамның қызметі ғылым мен білімнің тұтастай даму дәрежесіне тікелей тәуелді бола түсуде.

Елбасы Н.Ә.Назарбаев: «Бізге экономикалық және қоғамдық жаңару қажеттіліктеріне сай келетін осы заманғы білім беру жүйесі керек», - деген болатын [1].

Демек, ғылымның маңызын терістеу жаһандық ақпарат қоғамын қалыптастыру дәуірінде уақыт шындығында қайшы келетін ескірген көзқарасқа айналып, жаңа сапалы әлемдегі адамзаттың аман қалуының қажетті шарты болып табылады. Ғылым мен білім бүгінде шын мәнісінде халықаралық, ғаламдық құбылыстар. Білім беру мен ғылымның даму бағдары, олардың сипаты жалпы және тегіс дүниетанымдық және мәдени-әлеуметтік бағдарларға, қоғамның экономикалық және басқа да қажеттеріне тәуелді. Өйткені, тәрбие мен білім әрқашан да қоғамдық дамудың ажырамас бір бөлігі болып келеді және бола бермек. Бұған байланысты ғылым мен білім беру алдында және келешек ұрпақ бойына тәрбие дарыту жолында бүгінгі таңда мүлдем жаңа ұйымдастырушылық, әдістамалық мәселелер бой көтеруде. Сондықтан жастарды тәрбиелеуде, оларға дұрыс бағыт-бағдар беруде нақты жоспар құрып алған орынды.

Ұлттық эстетикалық тәрбие іргесін нығайту және қазіргі уақыттағы жаһандану жағдайындағы ұлттық бірегейлікті, тұтастықты сақтау, ұлттық сананың сарқылмауы, тіл мен ділдің баянды болуы үшін отбасында, мектеп қабырғасында, жоғары оқу орындарында ұлттық тәрбие идеяларының өскелең жас ұрпақ санасына дарытуда тәрбиенің алатын орны маңызды.

Жаһандану құбылыстарының басымдылығына ұлттық құндылықтардың көмескілеуі орын алуда. Ұлттық құндылықтардың жоғалуы жағдайында әлем халықтарының басым көпшілігі өздерінің этникалық белгілерін сақтауға ұмтылыс жасауда. Қазақ ұлтыда тарихи тағдырдың осындай сынына төтеп беру үшін күресуде. Халықтардың әлемдік бәсекелестік

заманында қазақ ұлты жойылып кетпеуі үшін, ұлттық тілін, тарихи санасын, бай ауыз әдебиеті құндылықтарын сақтап қалу және дамыту міндеттерін шешуге тиісті.

Қазіргі заманда ұлтты сақтау оның тілінің, тарихи жадының, ділінің көсегесін көгерту ең маңызды міндет болып саналады. Осы міндетті шешуде ойшыл, ақын Шәкәрімнің рухани мұрасының берері мол. Шәкәірім: «Сөз – құдайдан шыққан бу», - деп, құдіретті сөздің Жаратушыдан бастау алатынына мән береді. Барлығының бір бастауы мен заңдылығы бар екендігін ескертеді. Тегінде данышпандар осы заңдылықтарды адамзаттың рухани, мәдени дамуында түп қазыққа айналдыруды ғибрат етеді. Кезінде Шәкәрім: «XX ғасырда адамзат баласынан ізгілік... көрмедім» деп назалануында үлкен мән бар. «XX ғасырдың адамынан, Анық таза бір елді көрмей өттім – деп-Ар түзейтін бір ғылым табылмаса, зұлымдылықты тегінде әділ жеңбес», - дейді. Солай тарқатып: «Адал еңбек, ақ жүрек, арлы ақыл бар жерде адам нәпсісіне ие болады, әділетсіздікке, арамдылыққа, өтірікке, алдауға тосқауыл қояды. Осы үш құндылық арқылы адам түзу жолға түседі. Адам жөнделсе – қоғам мен өмір жөнделеді, жаратушыны шын сүю басталады», - деп тұжырымдайды ойшыл ақын. Бүгінгі күні адамзаттың зиянды және қауіпті белгілеріне тек қана адал еңбек, арлы ақыл және ақ жүрек қана тосқауыл бола алады. Осы үш құндылықты басшылыққа алса адамзат түзеледі. Үш құндылықты берік ұстанымға айналдыру қанша қиын болса да түбінде олардың өркениетке тірек болатыны ақиқат. Шәкәрім осы күрделі байланысты дөп баса отыра:

Ескіден қалған сөз теріп,
Өз ойымнан өң беріп,
Үйретуді жөн көріп,

Түзетпек едім адамды [2], - деп өзінің ізгілікті мақсатын ашып айтады. Шәкәрімнің өмірдегі басты принциптерінің бірі – «Адам түзету» екендігі айқын.

Абайдың «толық адам» іліміндегі өзекті мәселе «нұрлы ақыл», «ыстық қайрат», «жылы жүрек» ұғымдары. Ал Шәкәрімде «арлы ақыл», «адал еңбек», «ақ жүрек» негізінде тереңділеді. Екі ойшылдың адамды түзету идеясындағы ортақ мазмын мен түрдің өзгешілігі айрықша көрініп тұрады. Бұл ерекшілік Абай көтерген адамға қатысты жүйенің Шәкәрімде жалпылық, халықтық немесе ұлттық мәселеге айналуында. Абайдың адамтану ілімін, Шәкәрім жетілдіріп, «түзу адам», «шын таза жан» тұлғасын қалыптастырады. Адамның рухани тәрбиесінің білім беру үрдісінде және қоғам үшін ұлттық эстетикалық тәрбие маңыздылығы айрықша орын алады.

Жоғарыда аталған құндылықтар адам бойында өзінен-өзі бола алмайды. Оларға адамның өзі ынтық болып ұмтылуы керек. Шәкәрімнің пікірінше, түзу адам үнемі өзін-өзі жақсылық жолымен жетілдіруге ұмтылған адам. Шәкәрімнің осы ойлары ғұлама әл-Фараби ойларымен тоғысып жатқандығын айта кету жөн. Әл-Фараби: «Адамның өзін өзі жетілдіру туралы жетушіліктің кез-келгені адам талпынатын мақсат, өйткені жетілу дегеннің өзі бір игілік және оның өзі күмән жоқ адамның қалауы», - деп көрсетеді [3].

Қазіргі таңдағы ұлттық рухтың оянуы ұлттық тарих, мәдениет, салт-дәстүр және тілге байланысты жаңа көзқарасты қалыптастырады. Осы ретте біздің міндетіміз мемлекеттік мүдде, ұлт санасы секілді күрделі мәселелерді уақыт талаптарына сай шешудің жолдарын іздестіру болып табылады.

Қазіргі қазақ қоғам дамуының басты бағыты – жастар тәрбиесі болып табылады. Демек, бүгінгі ұлттық қауіпсіздік мәселесі – ертеңгі ел тағдыры. Осыған орай, өскелең ұрпақтың денсаулығына, білім сапасына, ұлттық санасы, ұлтаралық мәдениеті мен әлеуметтік жағдайына аса назар аударылуда. Осы мәселелердің шешімі олардың ертеңге деген сенімін нығайтып, ұлт патриоты, ел азаматы, білікті маман болып қалыптасуында.

Білім, мәдениет, тіл баға жетпес үлкен рухани қару, сонымен қатар аса зор өндіргіш күш болып табылады. Расында да, білімнің қуатына тең келетін басқа идеялық-рухани күш, қуат көзі жоқ екені баршамызға мәлім. Тек білімі, мәдениеті, тілі, өнері жоғары сапалы мемлекеттің ғана әлемдік қауымдастықта бәсекелестікке қабілеттілігі биік болмақ. Сондықтан да, күллі әлемдік жаңа идеология ең алдымен білім мен ғылым күшіне арқа сүйейді. Білім мен ғылым – биік елдермен терезесі тең мемлекет болудың күретамыры, ел дамуының алтын

арқауы. Заңғар жазушы Мұхтар Әуезовтың: «Халықты халықпен, адамды адаммен теңестіретін білім», - деп атап көрсеткеніндей, рухани ұлттық қажеттілікке жараған білім ғана ең мықты білім, рухани ұлттық тәрбие нәрімен сусындаған ұрпақ қана болашақты гүлдендіріп, тәуелсіз елді нығайта алады.

Қазіргі кездегі білім берудің негізгі мақсаты – жастарға білім беріп қана қоймай, алған білімдерін үздіксіз дамыту, олардың бойына адамгершілік, ізгілік, кішіпейілділік, елдік сана мен ұлттық рухты қалыптастыру.

Бүгінгі таңда ұлт тәрбиесі өзекті болып табылады. Ұлт тәрбиенің негізін замандар бойы қалыптасып келген асыл рухани құндылықтар және биік ізеттілік пен құлықтылық тұрғысындағы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып жататын, адамның адамдық қасиетін нығайтып, әрі асылдандыра түсетін, халықтың даналық өмір-салтынан туындап отыратын бұлжылмас ережелер мен қағидалар құрайды. Ұлттық тәрбие – адам өмірінің алтын арқауы. Ұлттық тәрбиеден тереңдеп нәр алған адам жалпы адамзаттық тұрғыдан мәдени және рухани құндылықтарды бойына сіңіріп, толық әрі кәміл адам дәрежесіне көтеріледі.

Ұлттық тәрбиенің ең маңызды тұсы адамды ойлануға үйретеді. Себебі, әрбір жеке тұлға ең алдымен өзінің белгілі бір ұлттың өкілі екендігін терең сезініп, содан кейін барып жалпыадамзаттық қоғамдағы орнын белгілеуі қажет. Бұл жерде негізгі әңгіме арқауы ұлттық сана, ұлттық мүдде, ұлттық идея, ұлттық құндылық, ұлттық мінез туралы болып отыр. Бұлай дегеніміз мұның барлығы өазіргі жаһандану үдересінде өзімізді ұлт болып, ұлттық тарихымызды, дінімізді, діліміздi, тіліміздi, мәдениетімізді, дүниетанымымызды сақтап қалудың бірден бір кепілі болып табылады.

Ұлттық тәрбие мәселесіне қатысты Елбасымыз өзінің «Қазақстан болашағы – қоғамның идеялық бірлігінде» атты еңбегінде: «Ұлттық мәдениетке, ана тілге еркіндік беру, оны тәлім-тәрбие құрылымына айналдыру, тәрбие мәселесінде ұлттық ізгілік пен өркениетті әлемдік имандылық үрдісінің ортақ мүддесін жаппай сезіну және оны кіріктіре пайдалану арқылы іске асыру керек», - деп атап көрсетеді.

Міне, осы жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан бүгінгі таңда өзінің әлеуметтік әлеуетін паш етіп, сәтті саяси-экономикалық реформаларымен бүкіл дүние жүзін мойындатып келе жатқан дамушы ел.

Ең алдымен, әлемдік қауымдастықтағы басқа елдермен терезесі тең, төрт құбыласы түгел мемлекет ретінде қалыптасу үшін білім-білігі жоғары, рухы биік жастарды отаншыл, мемлекетшіл етіп тәрбиелеуге көңіл бөлуіміз қажет. Ол үшін қазақ елінің өткендегі ерлік істері мен жасампаздығын терең сезіммен ұғынуға баулитындай тәрбиенің ерекше тиімді әдістері мен формаларын қарастыруды талап етеді. Ұлттық сана-сезім туа бітті, қанмен келетін нәрсе емес, ол әлеуметтік, анығырақ айтқанда тарихи ортада қалыптасатын қасиет. Яғни, жастардың бойында ұлттық сана-сезімді, отаншылдық қасиетті, патриотизмді қалыптастыру қажет. Сонда ғана халықтың рухани құндылығы ұрпақтан-ұрпаққа ауысып, мәңгі өмір сүреді. Ұлттық тәрбие берудегі негізгі мақсат осындай жағдайлармен тікелей байланысты болады. Шын мәніндегі ұлттық тәрбие пәнінің мақсаты – ешқандай да ұлтшылдыққа бет бұру емес, керісінше қазақ елінде білім алатын басқа ұлт өкілдеріне автохонды ұлттық тұрмысынан, салт-дәстүрінен, арман-мүддесінен, әдеп-ғұрпынан мағлұмат бере отырып, оны оқыту, түсіндіру арқылы қазақ халқының бүгінгі күнге дейін қол жеткізген жетістіктері мен мол мүмкіндіктерін паш етіп, бірлігін, қарым-қатынасын нығайту, сөйтіп еліміздің басқа жұртқа үлгі-өнеге ретінде боларлықтай ұлттық тәрбиесі бар екенін насихаттау.

Білім мен тәрбие егіз дейтін болсақ, тәрбие жұмысының білім беру процесімен қатар да және одан тыс уақытта да жалғасатыны бәрімізге белгілі. Жастарымызды білім нәрімен сусындатып, ұлттық құндылықтарымызды, ата-бабаларымыздың ғасырдан-ғасырға жалғасын тауып келе жатқан мұрасын, қазақ ойшылдары мен ағартушылдарының, қоғам қайраткерлерінің еңбектеріндегі ұлттық тұлға тәрбиесі туралы ой-пікірлердің дамуын, халқымыздың шыңайы ұлттық тұлғасы болған ақын-жазушылар, ғалым мен қоғам қайраткерлерінің үлгі-өнегесін тәрбие мәселесінде жан-жақты пайдаланығымыз жөн.

Сондықтан да, біздің міндетіміз бүгінгі уақыт талабына сай ұлттық сана-сезімі қалыптасқан, ұлттық мүдденің өркендеуіне өз үлесін қоса алатын толық кемелді, ұлтжанды тұлғаны тәрбиелеу болса, осы бағытты ұстанып отыруымыз қажет.

Жастарға ұлттық сана мен құндылықтар негізінде жан-жақты тәрбие беру – сол өркениетке жету жолындағы мұратымыздың кепілі. Біз жастарды тәрбиелегенде шынайы отаншылдарды тәрбиелеуді естен шығармауымыз керек. Себебі, солар ғана еліне игілікті істер тындыра алады. Біздің бастаған ісімізді аяқтаушы. Жалпы, келешек ұрпақтың қамын бүгін ойлау – аға ұрпақ борышы. Ұлттық тәрбие беру ата-бабамыздың, біздің алдымыздағы парызы болса, келер ұрпаққа соны жеткізу біздің қарызымыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев Н.Ә. Тәуелсіздік белестері. – Алматы: Атамұра, 2003. - 336 б, 32 б.
2. Құдайбердиев Ш. Шығармалары: Өлеңдер, дастандар, қара сөздер. - 541 б.
3. Құдайбердиев Ш. Иманым. - Алматы: «Арыс», 105 б. – 2000. - 105 б.
4. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан болашағы – қоғамның идеялық бірлігінде». – Алматы, 2000.
5. Түймебаев Ж. Елбасы және ел білімі. /Егеменді Қазақстан. – 3 шілде, 2010.

МЕКТЕПТЕ БАЛАНЫ ДОМБЫРАҒА БАУЛУ АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Смагулова Ж. Ж.

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
«Қоғамдық гуманитарлық бағыт пәндері»
зертханасының ғылыми қызметкері

Аңдатпа: Мақаланың өзектілігі жалпы білім беретін мектептерде оқушыларды ұлттық құндылықтарды дәстүрлі домбыра өнерімен ұштастыра отырып, ұрпақ бойына сіңірудің алғашқы қадамы ретінде тәрбиелеудің әдістемелік-теориялық аспектілерінің әзірленуімен байланысты. Мақалада жалпы білім беретін мектептерде ұлттық құндылыққа тәрбиелеу қазіргі заманың талабына сай, әрбір балаға қолайлы тәрбие беру қарастырылады.

Аннотация: Актуальность статьи связана с разработкой методолого-теоретических аспектов обучения учащихся общеобразовательных школ как первого шага привития национальных ценностей с помощью традиционного искусства домбры. В статье воспитание национальных ценностей в общеобразовательных школах рассматривается в соответствии с требованиями современности, обеспечивающими достойное образование каждому ребенку.

Abstract: The relevance of the article is connected with the development of methodological and theoretical aspects of teaching students of general education schools as the first step in instilling national values with the help of the traditional art of dombra. In the article, the upbringing of national values in general education schools is considered in accordance with the requirements of the present, providing a decent education for every child.

Халқымыздың әлдилеген әнінен күмбірлеген күйіне дейін тұнып тұрған ұлттық сана-сезім бояуға қанық өнеріміздің құдіреті асқақ екені айдан анық. Ұлтымыздың болмысы баяндалып, тіршілігіне әр берген қазақ домбырасының абыройын асқақтатып, мәртебесін биіктету үшін бүгінгі таңда қанша еңбек жасалуда. Ұлттық құндылықтарды ұрпағымыздың бойына сіңірудің алғашқы баспалдағы әулеті және соның қалыптастыру бізге аманат. Ол аманат ұлттық салт-сана, дәстүрлі өнер, ұрпақ алдындағы міндет, парыз, намыс, ұлттық рух деп, осы сөзге барлық ойды сыйдырсақ болады, халқымыздың жан серігі болған ән-күйлері, термесі, жыры, қисса мен халықтың музыкалық шығармашылығының негізінде жас ұрпақты адамгершілік рухта, музыкалы-эстетикалық нәзік сезімге тәрбиелеуде үлкен рөл атқарып отыр. Ұлан-байтақ далаға, құс ұшырса қанаты талатын қазыналы жерге ақыл-парасат, ойлы да арлы адамгершілік қасиеттері бар, ұлттық құндылыққа бай ұрпаққа мұра етіп қалдырған.

Ғасырлар бойы жинақтаған ұлттық рухани және материалдық құндылықтар. Оларға мәдениет, шығармашылық, рухани байлық сынды қасиеттер жатады. Егер саналы әрбір азамат өз мүддесін қоғам мүддесіне айырбастаса, *ұрпағымыздың санасынан құндылықтарымыз* мықтап орын алады. Заманауи мәдениетті жете таныған бала ұлттық дәстүріміздің түп бастауы мен қайнары; халық музыкасына (халық әні, халық күйлері, аңыз күйлер, айтыс өнері, жыраулық дәстүр), яғни, төл өнеріміздегі құнды қазынамызға қанып, сусындап өседі, сонда біз Отаншыл, мемлекетшіл ұрпақ тәрбиелейміз. Өзіміз үлкен қалаларда өмір сүріп жатсақ да, балаларды дәстүрлі әдіс бойынша тәрбиелеуді жолға қойсақ, өз құндылығын өзі ұрламайтын, рухы мықты ұрпақ тәрбиелемекпіз. Қазіргі таңда баланың күнделікті өмірімен айналасы музыкаға толы заманда өмір сүріп жатырмыз, маңайымыздың бәрі дерлік цифрланды десек те болады. Бұл теледидар мен әртүрлі интернет желісі, әлеуметтік желілер мен түрлі контенттер мен трендтер және музыка аспаптарының кем дегенде бір түрінің кез келген үйден кездесуі. Осылардың өзі мәдениетіміздің өскенін, музыкамен айналысуға әркімнің де мүмкіндігі барын, талап-талғамының артқанын дәлелдейді. Ән және музыка баланың көңіл серігіне айналып, оларды шаттыққа бөлеп, жігерлендіріп, талаптандырып, қанаттандырады [1].

Дәстүрлі музыкамыз арқылы этномәдени білім беру жалпы білім ауқымында көп нұсқалы және бейімділікті өркендетуге, гуманитарлық бағдар жасауға, олардың білім мазмұны арқылы ұлттық тәрбие мен білімді ғылыми негізде тұтас қабылдауына жол ашу. Болашақта бұл білім мазмұнының бір нысаны сапасында болса қуанарлық жайт болар еді. «Алдымен бұл мәселе нені көздейді?» - деген ойға жауап беріп көрейік. Балаларға шығармашылық тәрбие беру, дәстүрлі өнер арқылы көркемдік талғамын дамыту оларды шығармашылық әсерленуге жетелейді.

Ықылым заманнан бері халқымыз балаларын әртүрлі өнер түрлеріне баулып өсіргені соның дәлелі. Ән салу өнері сол заманнан бері көптің ортасына жылдам жетіп, кең таралатын өнердің ең түсінікті және көне түрі және қоғамды дамыту құралы ретінде пайдаланған. Әншілік өнер әншінің дауыспен орындауы, музыкалық шығарманың образды-идеялық мазмұнын әнші дауысының мәнерімен, күшімен жеткізу және ашу өнері. Осы өнерді дамытып келе жатқан халқымыз өзінің сан қырлы әншілік дәстүрін ғасырлар қойнауынан аялап, сақтап, ұрпақтан ұрпаққа жеткізді. Әр аймақтың, әр өлкенің өзіндік әйгілі ұстаздары, әншілері, композиторлары, суырып салма ақындары өздерінің бойына сақтаған ата-бабаларымыздың музыкалық дәстүрін жас ізбасарларына, шәкірттеріне үйретіп, бойына сіңіріп, қалдырып отырды. Олар шәкірттерін әр шығарманың өзіндік ерекшелігін тыңдаушының сезімінің пернесін дәл басқандай етіп жеткізе білуге, орындау мәдениеттілігі мен дауысты жоғарғы шеберлігіне үйретеді. Осы орайда, халқымыздың заманауи ұлттық құндылықтары, ата-бабамыздан қалған көне салт-дәстүрмен, әдет-ғұрыппен келетінін ұмытпауымыз керек.

Бала тәрбиесін ұлттық құндылықтар негізінде жетілдіру, қазіргі педагогика ғылымының алдында тұрған ауқымды істердің бірі. Әрбір жас ұрпақтың жеке тұлғалық сапалары жан-жақты дамыту үшін музыкаға бейімдеу интеллектті дамытудың да бір жолы іспеттес. Мектептерімізде білім алушыларымызды рухани құндылықтарға, көркем шығармашылық әрекеттерге тарту басым бағыт алуда [2].

Қазақ халқының рухани адамгершілік құндылықтары ұлттық тәлім-тәрбиемен тығыз байланысты. Ұлттық құндылықтарды айтар болсақ еліміздің соңғы жылдарындағы жастардың X, Y және Z ұрпақтары екенін ойласақ, олардың әртүрлі гаджеттер мен қалаған контенттерге байланғанын ескерсек, олардың еркін өсіп, өз ойларына байланған балалар екенін жасыра алмаймыз. Осы орайда біз мектеп қабырғасынан балаларды халқымызды аса құнды байлығы домбыра аспабына іңкәрлігін оятуымыз парыз. Бұл домбыра аспабы арқылы халқымыздың фольклорымен сусындап, сол арқылы салт-сана мен адамгершілік құндылықтары бала бойына сыналап кіріп орын алады. Домбыра – ертеден келе жатқан қазақ халқының музыкалық аспабы, қазақтың қасиетті дүниесі. Өскелең ұрпақтың жан-жақты білімді болуы, эстетикалық талғамының жоғары болуына, жалпы адамгершілік, имандылық қасиетінің дамуына бұл аспаптың тигізетін әсері мен рөлі өте зор. Оны тарта алмаса да, қадірлей білсе, баланың бойына халықтың рухани байлығы, дүниетанымы домбырамен сіңеді. «Домбыраның сырлы

сазына ауызданбаған бала, уызына жарымаған көтерем қозыдай болады» - деп халқымыз керемет сөз қалдырған. Осы аспаптағы кереметтей өнер түрлері өте көп. Атап айтар болсақ айтыс, жыраулық өнер, күй қайнары халқымыздың көне тарихы мен болмысына тығыз байланған. Аталған ұлттық асыл мұрамызды жас ұрпақтың санасына ұлттық бренд ретінде кіргізе аламыз [3].

Кішкентайынан белгілі бір балаларға арналған музыкалық аспаптарда ойнауға бейім болса ерте бастан мидың маңдай бөлігі мен шығармашылығын дами бастайды. Балаларды ұлттық өнерге жетелеудің бұрынғы әдістерін бүгінгі күн талабымен жаңаша қарастырған жөн. Оларды әртүрлі домбыра және ұлттық аспаптардың сүйемелімен қарапайым әндерді салуға жетелеудің жолдары осы анық та айқын жолдардан басталса жұмыс дұрыс бағытта дамиды.

Қазақтың бағына туып, қыруар қазына қалдырған небір суырыпсалма ақын, от ауызды жырау, дәулескер күйші, күміс көмей әншілеріміздің өнеріне тәнті қылып баули үйрету, мектептегі музыка пәні құзырына берілу керек. Ғасырлар кереметтерімен үндескен, тарпаң тағдырлы күн кешкен кемеңгер ғұламаларымыздың өнерін паш ету міндетіміз. Осы ретте дәстүрлі әндерді заманға сай эстрадалық бағытта орындап жүрген аз емес. Бұл халықтың дәстүрлі өнерінің барлығына да қатысты айтылған сөз. Сонымен қоса дәстүріміз жаңарып жаңашаланып отыруы керек. Әр уақыттың өзіне сай сазы және сол уақыт шеңберінде өнер тудырушысы, сондай-ақ сол өнердің тыңдарманы болады. Өнеріміз жаңа сипатқа ие болу арқылы да ол өз маңызын одан әрі тереңдете түседі. Әрине бұл жерде негізгі түр-бірін түбегейлі өзгерту деген сөз емес. Қайта сол саф алтындарымызды түбін сақтай отырып жаңа сипат берсек, ешқандай айыбы жоқ. Заманға сай әр шығарманы өңдеп, түр мен түсін жоғалтпай, жаңа деммен, жаңа нұсқасымен насихаттап, жаңа қырынан таныта беру керек. Жыр термелерді қазіргі заманға лайықтап эстрадалық нұсқада орындау арқылы да бұл өнерді дамытып, жаңа тыңдарманын қалыптастыру заман талабы.

Жастайынан баланы өнерге баулып, оны осы қайнар бұлақтан сусындата отырып ұлттық құндылықтарға бойлату. Ал, ән айту өнері бұрыннан келе жатқан өнер. Қазіргі уақыттағы вокалдық педагогикамен астастыра отырып өнерге көзқарастарын қалыптастыру. Әртүрлі жастағы балалардың ән айту ерекшеліктерін зерттей келе, дұрыс ән айтуды, олардың табиғи дауыстарын сақтап, әрбір оқушының әншілік дауыстарын дамытуда қамтамасыз ету.

Қазақта адам өмірге келгеннен бастап «Бесік жырымен» әлдилеп қарсы алып, дүниеден озарда «жоқтауымен» шығарып салуынан өмірімізде қатар жүретін әннің салмағын бағалай беруге, Абайша айтса,

Туғанда дүние есігін ашар өлең,
Өлеңмен жер қойнына кірер денең...

деп бір ауыз сөзбен түйіндеуге болады.

Қазақта ән айту кеңінен орын алғаны соншалық олар тұрғылықты жеріне байланысты аймақтық ерекшелікке бай өнер. Оларды сан түрлі саңлақтары өнер айдынында өз қолтаңбаларын сызып кеткен.

Атап айтсақ Арқа мен Жетісу және Батыс мектептері. Соның ішінде арқадан шыққан Біржан сал, Ақан сері, Майра Уәлиқызы, Шашубай өнерлерін үлгі етіп кәсібилікке баулыған –Жүсіпбек Елебеков, Жәнібек Кәрменов, Қайрат Байбосыновтар, бұлардан өзге, ән өнерінде ерекше із қалдырған әншілер жолы жалғасуда.

Бұлардан өзге мектептерде де Ғарифолла Құрманғалиев, Қали Байжанов, Әміре Қашаубаев, Қосымжан Бабақов, Қуан Лекеров, Байғабыл Жылқыбаев, Манарбек Ержанов, Жамал Омарова, Рабиға Есімжановалардың есімдері өнер сүйер қауымға кеңінен таныс. Олардың әндері де еркін ырғақпен айтылып, басқа мектептерге қарағанда диапазон мүмкіндігі мейлінше кең болады. Осы жоғарыда атап өткен керемет күміс көмей әншілеріміз бір ғана домбырамен және сырнайлатып өнерлерін жарты әлемге паш етті емес пе. Тарихтан белгілі, қазақтың сал-серілері де екі не үш ішекті домбыраны серік еткен. Домбырамен сүйемелдеп ән айту сол кезден ақ шеберліктің шыңы саналған. Киелі қара домбыра мен қобыздың сүйемелдеуімен айтылатын дәстүрлі әндер кең диапазон, күрделі ырғақ -иірімдерімен ерекшеленеді. Әрине, қазақтың дәстүрлі әндері тек домбыра, қобызбен шектелмесі анық.

Жетігенмен, сыбызғы, шертер, адырнамен ән айту өнері қазірге таңда сейілсе де бұрын ел ішінде, ұлт арасында да жалғасып жатты [1].

Сонымен, адамның дауыс аппараты ең үлкен байлық, оны күтіп, қадағалап, сапалы түрде қолдану керек, дұрыс ән айту тәрбиесі – дауысты қорғау болып табылады. Жұмыс нәтижелі жүру үшін әлбетте біз дауыс бұлшық еттері толық дамып бітпеген балалардың дауыс қатпарларының толық ашылмауына және дауыс диапазонының түрлеріне назар аударамыз. Осы өнер ақылы олардың кішкене жүректеріндегі әдемілікке, әсемдікке іңкәрлігін оята аламыз.

Адам өмірінде болатын әр қуанышты сәттерге дайын тұратын тамаша дәстүрлерімізді сақтаудың өзі адамгершіліктің айнасы. Соның ішінде қасиетті халқымыздың рухани жәдігерліктерінің бай мұрасының бірі – дәстүрлі әндер. Музыка зерттеушілерінің айтуына сүйенсек бес мыңнан аса күй, он екі мыңға жуық ән бар көрінеді. Сол кәусәр бұлақтан су ішкізгендей әнге баулу ұрпақтың өзінің кім екенін ұмыттырмау деп айта аламыз.

Аспапты меңгеруге бейімдеудің бала дамуына да қосар үлесі бар екенін ескерсек, бала кішкентайынан белгілі бір балаларға арналған музыкалық аспаптарда ойнауға бейім болса ерте бастан мидың маңдай бөлігі мен шығармашылығын дами бастайды екен. Сондықтан ата-баба жолымен кез келген сыныптың бала санына қарамай домбыра қағыстарын көзбен көріп, әуенін құлақпен ілу арқылы баулуымыз қажет. Балаларды ұлттық өнерге жетелеудің бұрынғы әдістерін бүгінгі күн талабымен жаңаша қарастырып үйретуге бейімдеудің арқасында оларды, миы мен қоса рухани яғни құндылықтарға бай етіп өсіреміз. Оларды әртүрлі домбыра және ұлттық аспаптардың сүйемелімен қарапайым әндерді салуға жетелеудің жолдары осы анық та айқын жолдардан басталса жұмыс дұрыс бағытта дамиды.

Бала тәрбиесін ұлттық құндылықтар негізінде жетілдіру, қазіргі педагогика ғылымының алдында тұрған ауқымды істердің бірі. Әрбір жас ұрпақтың жеке тұлғалық сапалары жан-жақты дамыту үшін музыкаға бейімдеу интеллектті дамытудың да бір жолы іспеттес. Мектептерімізде білім алушыларымызды рухани құндылықтарға, көркем шығармашылық әрекеттерге тарту басым бағыт алуда.

Дүниежүзінде саф өнер кейін қалып, жолдан қосылып сана улар бұралқыларының жолы болып тұр. Оған түрлі әсерлер бар. Қазақтың көне замандардан келе жатқан текті өнері атадан балаға мирас болып жетті. Көздің қарашығындай сақтаған құндылықты үздіксіз дәріптелсе де, санада сақталып, керек кезде жаңғырып отырады емес пе. Сондықтан мақсат айқын, көлденең келген бұралқыны емес, өз өнерін таңдар ұрпақ қалыптастыру керекпіз. Бітелген уланған сананы қайта жаңғыртқаннан гөрі оған жастайынан, ұлттық өнерді ұғынатын таным мен зерде құю маңызды. Осы орайда жеті атасынан жыраулық дәстүрді насихаттап, дәріптеп қана қоймай ұстанып келе жатқан ұрпақ өкілдері арамызда кездеседі. Саф өнерден алар мол нәріміз бар екенін ұмытпайық. Жыраулық өнердің тыңдаушысы болу да үлкен тәрбиесі мол мектеп десек артық айтпаймыз, оның сыртында осы айтыс өнері мен жыр жаухарларынан орындауды үйренсе балалар сөз қадіріне де жетері анық.

Күйдің бейнелеу құралы сөзсіз дыбыс болғандықтан, тыңдаушысын ең алдымен әуендік, дыбыстық тілмен баурайды. Күй тыңдаушы күйдің әуендік, дыбыстық тілін іштей жорып, алуан түрлі сезіммен әсерге бөленеді.

Мысалы: күйді «сөйлейді» деп айтылуы тегін емес. Бұл мысалдан - музыканың, оның ішінде күйдің де сезімдік тілі өмірдің өзіндей шексіз дегенге саяды. Неғұрлым музыканың ұлттық төлтума тілі айқын болса, неғұрлым сол төлтума тілге тыңдаушының құлағы қанық болса, яғни музыканың ұлттық тіліне жүйрік болса, соғұрлым музыка мен тыңдаушы арасындағы сезімнің тілі бай болмақ.

Сонымен қоса, домбыра үйрену әдістемесі ғасырлар бойы қалыптасқан күй үйрену тәжірибесінің қағидаларымен тығыз байланыста болуы керек. Халқымыздың дәулескер күйшілері қалдырған күй үйрену тәжірибесінің негіздерін жинақтап, қазіргі домбыра үйренудің жүйелі әдіс-тәсілдерін жасап, домбыра үйренудің болашақтағы бағыт-бағдарын анықтап алуды өмірдің өзі талап етіп отыр.

Жалпы күйшілігіміздің де өнердің сан ғасырлық даму тарихы бар. Ол сонау Қорқыт бабамыздан бастау алатыны белгілі, содан бастап ұлы халық күйшілері өзінен-өзі пайда

болмаған. Осы орайда домбыра тартуда халқымыздың сан ғасырдан бері келе жатқан өңірлердегі *төкпе* және *шертпе* тәрізді дәстүр қалыптасса, сол екі мектептің айырмашылығы қағыс түрлерінде екенін ескере отырып үйреткен абзал.

Қазақ халқының дәстүрлі домбыра үйрену мектебінде аспапты меңгеруде түрлі әдіс - қағыстарды суреттейтін көптеген түсініктер бар. Осы сөздердің көбі дәстүрді сақтау және болашаққа алып барудың керектігінен туған және күні бүгінге дейін *ауызша* үйрету жүйесінде белсенді түрде қолданылып келеді [1].

Домбыра аспабында орындалатын музыканың мазмұнын ашатын ең басты құрал – ол оның қағыстары екені естен шықпауы керек. Домбыраның қағысы – ән мен күйдің тілі. Сондықтан, оң қолдың қағысының неше бір түрлерін көрсететін, әрқайсысының белгілі бір өзіне тән аты бар. Осы тәсілдер арқылы ұстаздарынан тәлім алған шәкірттер мектебі жалғасып отырған, сол ұстаздардың арқасында қазақтың әншілік, жыршылық, күйшілік, шешендік, ақындық сияқты өнер түрлері қалыптасқан.

Осы халық өнерпаздарының өздері жасаған әдістемелік жүйесі бар екенінің дәлелі ретінде көптеген ұстаздарымыз бен өнерпаздарымыз өз әдістемелерін ойлап табуда.

Ең бастысы бұрынғы халық күйшілерінің күй үйрену тәжірибесінен үлгі алып домбыра арқылы құндылығымызды жоғалтпай, келер ұрпаққа табыстау.

Қазақтың домбыра өнері бүгінгі таңда екі бағыттағы яғни, ғасырлар бойы келе жатқан күйшілік өнер жолымен қазіргі кәсіби домбырашылар өнерін сабақтастыра үйрету.

Балаларымызға халқымыздың рухани талап-тілегін қанағаттандыра алатындай дәрежеде домбыраны серік қылу. Осы ретте музыка пәніне жүктелген жұмыс пен түрлі бағыттар мен әрекет түрлерінің нақты әрі ұтымды болуы шарт. Балаға музыкалық - ән ортасының іргетасын қалыптастыру. Әннің баланың өмірінде ерекше орны болуы шарт. Ән айту баланың табиғаты мен мүмкіндіктеріне сәйкес қолданылады. Күнделікті ән айту арқылы баланың ой - өрісін жақсарту, балаға бесік жырын, жұбату әні, ойнату әні барлығы балаға есте сақтау, есту, ырғақ, сөйлеуімен қоса интелектуалды даму дағдыларының қалыптасуына көмектеседі.

Нәтиже

Заманауи зерттеулер музыкалық аспапта ойнайтын адамның, басқаларға қарағанда неғұрлым тиімді жағдайда екенін айтып отыр. Кез-келген аспапта ойнау миды белсендіреді, Орындаушының физикалық және психикалық денсаулығын нығайтады. Музыкалық әуен қан қысымын қалыпқа келтіреді, стрессті азайтады, жүйке жүйесін тыныштандырады.

Баласы домбырада ойнайтын ата-аналар ақылға қонымды әрекет жасайды. Осы орайда, келесі жайтпен бөліскім келеді, швейцариялық ғалымдар музыкалық аспапта ойнайтын балалардың ұсақ моторикасы, зейіні жақсарып, жаңа білім тезірек үйренетінін анықтады. Эксперименттер музыканы оқыту әдебиет, тіл және математика бойынша оқу үлгерімін арттыруға көмектесетінін дәлелдеді. Соның нәтижесінде ол балалар алты айдан кейін артта қалған оқушылар құрдастарын қуып жетеді.

Бұл тек балаларға ғана қатысты емес. Ересектер музыкамен айналыса отырып, ақыл-ой қабілеттерінің өсуін және есте сақтаудың нығаюын атап өтеді. Мұндай хобби екі есе пайда әкеледі – өмір сапасын жақсартады және жасқа байланысты деменцияның алдын алады. Бұл туралы толығырақ тоқталайық.

Ғылыми зерттеулердің нәтижелері кез-келген жастағы музыкалық іс-әрекеттің пайдасы туралы гипотезаны растады. Бірнеше ай ойнағаннан кейін аспапта оң өзгерістер байқалады.

Үйлестіруді жақсарту (координация)- кез – келген кәсіби немесе әуесқой музыкант үшін дұрыс ойнау техникасы маңызды. Бұл қолдар мен аяқтардың қозғалысының дәлдігіне байланысты. Техникалық дағдыларды үнемі жетілдіру қажеттілігі тек қол мен көзді ғана емес, сонымен бірге жалпы үйлестіруді де дамытады. Музыкалық дайындығы бар спортшылардың өздерін сенімді сезінуі таңқаларлық емес.

Когнитивті функцияны дамыту- Канзас медициналық орталығының мамандары субъектілердің үлкен тобында когнитивті (танымдық) қабілеттерге зерттеу жүргізді.

Диагностика көрсеткендей, музыканттар жүргізген тест нәтижелері басқаларға қарағанда жақсы. Ғалымдар бұл мидың жоғары белсенділігінің салдары деген қорытындыға келді.

Көңіл-күйді басқару- музыка эмоционалды күйге әсер ете алады. Сүйікті шығармаңызды орындау қайғылы ойлардан алшақтатады. Музыкалық аспапта ойнай алатын адам эмоцияларын сындарлы бағытқа бағыттайды және денсаулығын сақтайды.

Домбыра үні- адамның рухани жан азығы. Айналаны қоршап тұрған дыбыс болса, ал оны жағымды әуендерге айналдырып жеткізетін - домбыра аспабы. Егер, қоршаған айналаның дыбыстары түгел жойылатын болса, онда адамдардың өмір сүру қабілетіне нұқсан келген болар еді. Мысалы, қазіргі үлкен қалаларда құстардың табиғи сайрауының жоқтығы үлкен ой салады,

Оқушысын аспапта дұрыс меңгерумен қатар өз бетімен дайындалуға үйретіп, музыкалық қабілетін үнемі арттырып, орындаушылық өнерге ынталандыру оқытушы үшін нәтиженің көзі болып есептелінеді.

Домбыра тартуда балада қол жылдамдығымен қоса оның ұсақ моторикасы жақсы дамиды, сол қол саусақтарының шеберлік жылдамдығын өсіру арқылы мидың сол бөлігі де өте жақсы дамиды.

Балалар домбыра аспабында ойнай бастағаннан бастап бойларын намыс пен парыз ойнайды деп ойлаймын.

Қорыта келгенде атадан балаға мұра болып келе жатқан дәстүрлі өнерімізді келесі ұрпақтың бойына сіңіріп, ізгілікке тәрбиелеу ұрпақтан ұрпаққа жалғасар асыл қасиетіміз.

Бұл ұрпақтан - ұрпаққа ауысатын, тарихи қалыптасқан талаптар мен үрдістер. Ол - қоғамдық ұйымдар мен халықтың мінез - құлқының, іс - әрекетінің рухани негізі. Әр халықтың дәстүрі мәдениетпен тығыз байланысты, сондықтан мәдениеті дамыған ел құндылықтарын сақталған ел.

Қазіргі таңда бұған дәлелдер және мектептер де көпшілік. Атап айтсақ; Назарбаев зияткерлік мектептері, «Көкіл» мектебі тағы басқа көптеген мектептер домбыраны білім алушыға біліммен қанаттастыра үйретіп отыр.

Қазақ халық аспаптарының пайда болуы жайлы қызғылықты аңыз-әңгімелерден тұрады. Сонымен қатар бүлдіршіндердің домбыра үйренуіне арналған жаттығулар беріледі, Қорқыт, Құрманғазы, Дина, Қазанғап сынды халық композиторларының шығармашылығымен танысып, домбыра аспабын меңгеруді жалғастыра түседі. Ақан – сері, Біржан – сал сынды халық әнші-композиторлардың лирикалық әндерімен қатар, қазақтың салт-дәстүрімен танысады, әрі қарай шіңкілдек, шертер, тұяқтас, дауылпаз сияқты аспаптардың басын қосып фольклор ансамблін жасайды. Оқушылардың сахнаға шығып өнер көрсетуі, олардың өз мүмкіншіліктеріне деген сенімін арттыра түседі. Сатылап айтыс өнерімен, оны жыраулық дәстүрмен танысумен жалғайды. 5 – сыныпта оқушылар 11 буындық қара өлең құрап үйренсе, 6-сыныпта жыраулардың ізімен өз терме - толғауларын шығарады. 7-сыныпта Еуропа мен Шығыстың классикалық өнерімен танысады. Оқушылар қазақтың дәстүрлі өнерінің үлкен түркі мәдениетінің бір бөлшегі екендігін біледі. Ең бастысы Қазақстанның қазіргі заман музыка өнерінің әлем мәдениетімен біте қайнасып жатқандығын жете түсіне бастайды.

Сөздің соңында *«Домбыраны қастерлей білмеген қазақтың баласы туған халқының жанын білмейді. Ал халықтың жанын түсінбеу деген тамыры шабылған ағашпен тең. Ондай ағаш жапырақ жайып сая да болмайды, жеміс те бермейді»,* - деген Бауыржан Момышұлының сөзімен келіспеске болмайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ғасырлар пернесі. Ахмет Жұбанов 51-52 бет. Қазақтың мемлекеттік көркем әдебиет баспасы. Алматы- 1965ж.

2. Қазақ күй өнері // https://massaget.kz/mangilik_el/sikyirlyi_saz/kuy/61220/ (25.10.2023)

3. Дәстүрлі әншілік өнер айтылуы және құрылымдық ерекшеліктеріне байланысты түрлі мектептерге бөлінуі // https://martebe.kz/dasturli-anshilik-oner-ajtyluy-zhane-khurylymdykh-erekshelikterine-bajlanysty-turli-mektepterge-bolinui/ (25.10.2023)

ВНЕДРЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ МУЗЫКИ

Снигирева И.И.
Учитель музыки КГУ«Гимназия им. А.М. Горького отдела образования города Костанай» УОАКО», г. Костанай, Казахстан.
Остапенко Л. Г.
Учитель музыки КГУ «Школа-лицей №1 отдела образования города Костанай» УОАКО» г. Костанай, Казахстан.

Аңдатпа: Мақалада жаңартылған білім беру жағдайында оқушылардың дайындық деңгейін ескере отырып, бағдарламалық материалдарды зерделеуге баса назар аудара отырып, сабақтың өзіндік нұсқасын жасауға мүмкіндік беретін "Музыка" пәні бойынша электронды құралдар берілген.

Аннотация: В статье представлены электронные пособия по предмету «Музыка», использование которых, позволит учителю создать собственный вариант урока, сделав акцент на изучение программного материала с учетом уровня подготовки учащихся в условиях обновленного образования. И проследить метапредметные связи с другими предметами.

Abstract: The article presents electronic manuals on the subject "Music", the use of which will allow the teacher to create their own version of the lesson, focusing on the study of program material, taking into account the students' level of training in the context of updated education.

Современный урок уже невозможно представить без использования компьютера. Цифровые технологии коснулись и сферы музыкальной деятельности – как профессиональной, так и любительской. И происходящие в ней преобразования поражают своей масштабностью и радикальностью. В современном уроке музыки наблюдается тенденция к систематическому использованию интерактивных технологий.

Цифровой инструментарий завоёвывает всё более уверенные позиции в музыкальном образовании. В детских музыкальных школах, школах искусств и других учреждениях дополнительного образования открываются классы и отделения электронного музицирования, данная деятельность эффективно внедряется и на уроках в общеобразовательной школе.

Каково предназначение синтезатора и компьютера на музыкальных занятиях? Они призваны облегчить процесс усвоения необходимых знаний, умений и навыков в традиционных сферах музыкальной деятельности или нужны для электронного музыкального творчества? Конечно, вопросов много. Не приведёт ли использование компьютеризированной музыки к снижению уровня музыкальной культуры? Электронная музыка, является элитарным направлением, ограниченным рамками поп- и рок-музыки, в большинстве случаев построенном на примитивных штампах. Несмотря на существование такой точки зрения, игнорировать процесс внедрения электронной музыки невозможно.

Е. Орлова в статье «Образование за рубежом» пишет: «В результате технической революции произошли кардинальные перемены в художественной сфере – возникло понятие цифровые искусства, обозначающие такие виды художественной деятельности, концептуальная и продуктивная фаза которых определяется цифровой средой.» [1]. Новые средства рождают и ранее не существующие художественные жанры, и формы (трёхмерная анимация, виртуальная действительность, интерактивные системы, интернет и т.д.)

Общество ещё не готово к кардинальным преобразованиям, и специалисты, сознавая все трудности и проблемы применения цифровых технологий, постоянно работают над новыми концепциями музыкального образования.

Учителя эстетического цикла, освоившие язык программирования, считают, что различие между цифровым изобразительным искусством и традиционным больше, чем между инструментальной и электронной музыкой.

Общеизвестно, что современные электронные инструменты обладают широким диапазоном возможностей. Во многом это обусловливается «эффектом новизны» электронного звука. Всё новое обычно спонтанно приковывает внимание человека и, как

следствие этого, лучше запоминается. Появление в музыкальном произведении партии необычного инструмента или изменение какого-либо тембрового компонента слушатель заметит почти наверняка, хотя, возможно, и не зафиксирует на этом внимание. Ванесса Мэй, Айман Мусаходжаева и другие современные исполнители являются примером того, как классика находит новое звучание с использованием электронной скрипки.

Музыка как школьный учебный предмет содержит не только познавательный аспект, но и, прежде всего, формирует эмоциональное состояние школьников. Цифровизация классической музыки передаёт звучание на более качественном уровне, позволяет использовать альтернативное звучание, что вызывает тем самым интерес к предмету и музыкальному искусству [2]. (Например, слушание и сравнение пьесы «Шторм» в исполнении Ванессы Мэй с III частью «Гроза» Второго концерта для скрипки с оркестром Антонио Вивальди).

Следует отметить, что непривычное звучание может погрузить слушателя в ассоциативный ряд, связанный с новыми ощущениями, или актуализировать старые, давно забытые эмоции. Это позволяет слушателю иначе взглянуть на окружающую реальность и обратиться к самому себе. Эффект новизны также стимулирует жизненные ресурсы человека, что даёт шанс ему более полно реализовать себя в творчестве. По-новому, свежо и ярко звучат народные мелодии в исполнении, или с дополнением, электронных инструментов. Например, видеоклипы на кюи великих мастеров инструментальной музыки Курмангазы, Даулеткерея, Казангапа в исполнении этно-рок группы «Ұлытау», этно-фольклорной группы «Туран» и др.

Возможность внесения нового звучание зависит от общего социокультурного контекста, его настроенности на определённый спектр эмоций и свободу самовыражения. Внесение в традиционную культуру элементов непривычных или неожиданных (незнакомый тембр, ритмический рисунок, необычная пространственная локализация и т.д.) подчас оказывает на неё стимулирующее воздействие и способствует возникновению новых духовно-творческих тенденций и направлений.

Классику можно преподнести интересно, с использованием новых возможностей.

Интересным ресурсом для более эффективного урока являются электронные продукты «Фредерик Шопен. Жизнь и творчество в ритме вальса». «Джоаккино Россини. Интерактивное жизнеописание великого мастера и кулинара».Компоновка материала позволяет использовать данные ресурсы учителю на уроке в игровой форме, так как представлена в виде поэтапного перехода, с элементами квеста.

В настоящее время учителя всё чаще используют на уроках электронные учебники. Например, электронный учебник Балтабаева Мурата Хамитовича по авторской программе по музыке «Елім-ай» [4]. Преимущество этого учебника комплексно-вариативный характер, что позволяет импровизировать содержание урока учителю самостоятельно. Недостатком программы можно считать то, что нет приложений для выбора методических приёмов и музыкального материала.

Учителя музыки города Костанай (Снигирева И.И. и Остапенко Л.Г.и др.) с целью систематизации учебного материала, создали ряд электронных продуктов для учителей музыки. Лицензионные программы и пособия, созданные учителями, позволили собрать программный материал в единый ресурс, используя который, каждый учитель может создать собственный вариант урока, сделав акцент на изучение программного материала с учетом уровня подготовки учащихся.

В связи с этим появилась возможность разнообразить урок, сделать его интереснее, содержательнее, доступнее.

Общий список, лицензированный работ:

– «Әнімді саған арнаймын, Қазақстан!» на государственном языке - ноябрь 2011;
– «Методические рекомендации. Музыка. Здоровье. Психология» - февраль 2012
– «Музыка» электронное пособие для учителя музыки общеобразовательной школы» – март 2012
– «Электронное пособие по предмету «Музыка» (1 классы) – февраль 2014

– «Музыкальное творчество Востока» – 2016;

– «Электронный сборник дидактических материалов для учащихся шестых классов по обновлённому содержанию предмета «Музыка»», «Музыка 6 класс» электронное пособие для учителя общеобразовательной школы в рамках обновленного содержания образования» - июнь 2019

– Обновлённые электронные пособия «Методические рекомендации. Музыка. Здоровье. Эмоции» и «Музыка для 6 класса» - май 2022 года.

Электронное пособие *«Әнімді саған арнаймын, Қазақстан!»* создано коллективом учителей города Костанай (Остапенко Л.Г., Снигирева И.И., Сарана И.А., Рсмагамбетова Б.Р., Абишева А.К.) по результатам систематизации музыкального материал по казахской музыке: народной и композиторской, инструментальной и вокальной. Даётся краткая биографическая справка о музыкантах и народных инструментах. Включён материал по деятельности костанайской филармонии: солисты, ансамбли, оркестры. Простота навигации даёт возможность использовать на уроке любой объём произведения.

«Методические рекомендации. Музыка. Здоровье. Психология.» (составители Остапенко Л.Г., Снигирева И.И.) В методических рекомендациях на электронном формате представлены музыкальные материалы по сопровождению урока. В данных рекомендациях содержатся интересные и занимательные упражнения, направленные на активизацию и релаксацию психоэмоционального состояния учащихся.

«Музыка» электронное пособие для учителя музыки общеобразовательной школы» и *«Электронное пособие по предмету «Музыка» (1 классы)* (авторы-составители Снигирева И.И., Остапенко Л.Г.)

Пособия являются результатом обобщения и систематизации накопленного музыкального материала педагогов. Главной целью данного электронного пособия является оказание помощи учителю в проведении грамотного современного урока, используя информационные технологии.

Пособие состоит из разделов:

1. Введение. Содержит информацию об авторах-составителях и сведения о пособии.

2. Презентации – составлены к каждому уроку музыки с 1 по 4 класс и распределены по классам и четвертям. На каждом уроке прослеживается линия работы по знакомству с классическими произведениями и их авторами, народной музыкой, музыкальными инструментами и песенным материалом как в звучании с голосом, так и под фонограмму «минус». Презентации содержат в себе текстовую, визуальную, звуковую информацию, что позволяет задействовать в учебном процессе все виды памяти учеников. Музыкальный материал по слушанию музыки и пению расположен как в звуковой ссылке, так и внутри презентаций.

3. Аудио архив - содержит весь музыкальный материал по программе с учётом содержания учебников. Особенно актуален данный раздел при повторении тем четверти, на уроках-концертах, во внеклассных мероприятиях

4. Видео архив используется для удобства работы с пособием. Ознакомившись с материалом, легко найти дополнение и обогащение методического материала урока.

Систематизация всех блоков на одном носителе позволяет сократить урочное время на переключение при смене разделов урока. Материал изложен в доступной форме. С помощью навигатора легко и просто можно перемещаться по разным разделам пособия, поэтому использовать его может любой начинающий пользователь персонального компьютера. Электронный продукт создан в AutoPlayMediaStudio.

«Музыкальное творчество Востока». Этот электронное пособие содержит систематизацию музыкального материала по странам Востока по 4 разделам: Индия, Китай, Япония, Корея. С его помощью учитель легко может сравнивать и анализировать музыкальное искусство восточных народов.

Одна из работ, прошедших 2019 году областной экспертный совет - *«Электронный сборник дидактических материалов для учащихся шестых классов по обновлённому*

содержанию предмета «Музыка»», позволяет учащимся проверить свои знания. Он представляет собой современный «тестёр» состоящий из введения, дидактического материала и используемых ресурсов. Дидактический материал представлен тремя блоками:

1. Интерактивные тесты
2. Презентации - тесты
3. Дидактические игры «Угадай мелодию»

Интерактивные тесты позволяют обеспечить объективный контроль знаний учащихся, обеспечивая при этом возможность получать новую информацию.

Ещё одна совместная работа 2022 года (Снигирева И.И., Остапенко Л.Г.) – *«Музыка 6 класс» электронное пособие для учителя общеобразовательной школы в рамках обновленного содержания образования».* Данный электронный ресурс состоит из нескольких разделов. Есть аудиоархив, видеоархив, материал по нотной грамоте, дополнительный материал по композиторам и инструментам и нотный материал по классическим произведениям в облегчённом варианте.

Учитель может использовать данные материал так, как считает нужным. В данном пособии собрана музыка по четвертям и темам уроков. Это и музыка народов Казахстана – кавказских народов, славянских, тюркских (кыргызская музыка, уйгурская, татарская, туркменская, узбекская), музыка народов мира, современная музыка новых течений. Подбор музыкального материала позволяет учителю использовать его в любой последовательности вне зависимости от этапов урока.

При создании пособия было учтена возможность использования музыкального и видеоматериала в свободном доступе. Простая навигация позволяет учителю с любым уровнем владения информационно-коммуникационными технологиями воспользоваться данным электронным ресурсом.

Использование вышеописанных электронных ресурсов интерактивных технологий по мнению учащихся и учителей заметно повышает мотивацию учащихся к урочной деятельности, качество обученности, заинтересованность и вовлечение в содержание программного материала.

Саморефлексия, проводимая учителями на уроке, позволяет сделать вывод о том, что учащиеся развивают такие навыки, как самообучение, умение работать в группе, слушать и слышать себя, вести диалог. Эти навыки способствуют эффективной адаптации учащихся в социуме.

Обогащение музыкальной учебной деятельности за счёт применения современных информационных технологий способствует решению проблемы приобщения к музыкальному творчеству и музыкальной культуре в целом.

Оснащение школ на данный период уже даёт возможность внедрять новые электронные технологии во всех учебных учреждениях, поэтому осваивать и быть готовыми к применению этих технологий необходимо всем педагогам, не зависимо от возраста и опыта работы.

Как сказал Махатма Ганди «Хочешь изменить мир - начни с себя!» Изменения, происходящие в школьной практике, зависят от учителя.

Список использованных источников

1. Орлова Е. Образование за рубежом / «Музыка в школе» №4 2000.– с.10
2. Никитин О. Электронная музыка глазами психолога/ «Музыка и электроника» №6 2001. – с.65
3. Балтабаев М., Кишканбаев Т., Утемуратова Б. Программа по музыке «Елім ай». – Алматы: Өнер, 1990 – с.5-9
4. Кабалевский Д. Б. Как рассказывать детям о музыке? – Москва: Просвещение, 1986. – с.191

МУЗЫКАНЫ ОҚЫТУДАҒЫ «СОФТ МОЦАРТ» ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖҮЙЕСІ

Султанова М.С. - п.ғ.к., доцент, Уразалиева М.А. – п.ғ.к., проф.м.а
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада музыканы оқытудағы ғылыми жаңалық, ғылыми жетістік ретінде автор Елена Хайнердіңұсынған «Soft Mozart»бірегей инновациялық жүйесінің мазмұны, оның негізгі бағыттары мен ерекшеліктері қарастырылады. Жоғары оқу орнына музыкалық білім берудің оқу үдерісіне пайдалануға тиімді, мүмкіндіктері ұтымды, білім алушылар үшін маңызды деп саналатын бағдарлама мазмұны талданады.

Аннотация: В статье рассматривается содержание уникальной инновационной системы «Soft Mozart», предложенной автором Еленой Хайнер как научное новшество, научное достижение в преподавании музыки, ее основные направления и особенности. Анализируется содержание программы, которая считается рациональной по возможностям, значимой для обучающихся, эффективной для использования в учебном процессе музыкального образования вуза.

Abstract: The article examines the content of the unique innovation system "Soft Mozart", proposed by the author Elena Heiner as a scientific innovation, a scientific achievement in music teaching, its main directions and features. The content of the program is analyzed, which is considered rational in terms of capabilities, significant for students, effective for use in the educational process of music education at the university.

Жаһандану заманында білім беру парагдигмасындағы түбегейлі өзгерістер, оқыту жүйесі мен әдіс-тәсілдердің жаңалануы ойлау қабілеті ұшқыр, шығармашылықпен жұмыс жасайтын, бәсекеге қабілетті, кәсібінің қыр-сырын жақсы меңгерген құзыретті мамандарды даярлауға аса назар аударуда. ҚР ЖОО-ры әлемнің алдыңғы қатарлы білім мекемелеріндегі озық үлгідегі пәндерді оқу үдерісіне енгізу арқылы жас ұрпаққа жан-жақты да сапалы білім беруі ағартушы-ғалым Ш.Уәлихановтың «...Европалық, адамзаттық білімді игеру және оған жету жолындағы барлық кедергілермен батыл күрес – даму мен мәдениетке қабілетті әр халықтың түпкі мақсаты болуы керек» [1], - деп кезінде айтылған саналы ой-байламымен үйлесім тапқандай. Білім беру мазмұнын қалыптастырудың бүгінгі жағдайы оның бір жағынан, қалыптасқан педагогикалық дәстүр мен үлгілерді қоғамның әлеуметтік мәдени негіздері ретінде сақтауды қамтамасыз етсе, екінші жағынан, білім беру саласына заман талаптарына сай мақсатты өзгерістер енгізу арқылы қайта жаңартуды қамтамасыз етуге мүдделі екендігін көрсетіп отыр.

Құзыретті мұғалімдердің нені білуге және үйренуге тиіс екендігін анықтау қарапайым міндет емес, мұғалімнің іс-әрекетіне нақты бағдар беретін бір ғана әдіс-тәсіл бар деп те айта алмаймыз. Алайда, қолданыстағы халықаралық деңгейдегі бағдарламалардың қалай жұмыс істейтінін зерделеп, музыканы оқытудың жаңа бағыттары мен негізгі базасын анықтауға мүмкіндік береді. Оқушының сабаққа деген қызығушылығын арттыру арқылы субъект-субъектілі қарым-қатынасты орнатуды, авторитарлық үдерісті бірлескен ынтымақтастық үдеріске ауыстыруды, диалогтық оқыту арқылы барлық оқушының іс-әрекетін белсенді етуді, балалардың ішкі мүмкіндіктерін ашуды, оқудағы ерекшеліктерді түсінуді, көптеген тәсілдердің, мәдени әсер мен мінез-құлық, дағдының, қызығушылық пен оқыту амалдарының болатынын жете түсінуді негізгі мақсат ретінде айқындауымызға болады.

Ұлы ағылшын ағартушысы Уильям Уорд: «жақсы мұғалім түсіндіреді, керемет мұғалім көрсетеді, ұлы мұғалім шабыттандырады», - дегендей, музыканы оқытуда, фортепианоны өзбетінше меңгертуге шабыт беретін «Soft Mozart» («жұмсақ Моцарт») музыкалық оқыту жүйесі қабылдау мен жүйелік тәсіл заңдарына негізделген ғылыми платформаға ие.

Ежелгі грек философы Платон музыканы басқалардан бұрын үйрену керек негізгі оқу пәні деп атағаны кездейсоқ емес. Музыкалық тіл негізінен жан-жақты. Бұл абстрактілі (ноталар) мен нақты (қабылдау), логика (грамматика) мен сезім (интонация), уақыт (импульс пен ырғақ) пен кеңістік (дыбыс биіктігі) арасындағы тепе-теңдікті дамытудың ең тиімді құралы. Музыкалық тілді үйрене отырып, бала көптеген маңызды білім мен дағдыларды алады – барлық салаларда білім мен дамудың тірегі. Музыкалық сауатты балалар барлық мектеп

пәндерін оңай меңгереді. Ол арқылы біз еш қиындықсыз көптеген басқа мәселелерді шешеміз» деген. Шығыстың ұлы ғұламасы әл-Фараби «Музыканың ұлы кітабы», «Музыка жайлы талдау», «Ырғақтардың классификациясы» т.б. трактаттарында музыка теориясы, музыкалық композиция, дыбыстың физикалық қасиеттері, дыбыстың шарықтау шегі, биіктік, ұзақтық, тембр туралы қомақты ой-пікірлер білдіре отырып, ғылыми тұрғыда музыка физика-математикаға жақын, өнер ретінде поэзиямен туыстас екендігін жеткізеді.

Музыканы оқытудың жаңа тәсілінің авторы, американдық музыкатанушы Елена Хайнердің пайымдауынша, «Soft Mozart» - музыкалық сауатсыздыққа қарсы күрес және музыкалық ойлауды дамыту бойынша жақсы ойластырылған және мұқият жүйеленген бағдарлама, бұл музыкалық білім берудің бастапқы құралы ретінде фортепиано арқылы білім алушылардың дарындылық дәрежесіне және олардың интеллектуалдық деңгейіне қарамастан халықтың барлық топтары үшін музыкалық тілді оқыту жүйесі» [2]. Гвидо Аретинскийдің трактаттарына сүйене отырып, Е.Хайнер заманауи технологиялардың көмегімен нота жасаушының бастапқы жоспарының жалғасын жасай алды. Е.Хейнердің музыкалық сауаттылыққа үйретудің тиімді жолдары туралы зерттеулері Ресей Федерациясындағы бірқатар ғылыми басылымдарда баяндалған. Бұл жүйе әлемнің 60 елінде сынақтан өткен. Ресей халық әртісі, пианист Юрий Розумның пікірінше, «жұмсақ Моцарт» кеңестік музыкалық білім беру жүйесіндегі жетіспейтін визуалды-интерактивті буын [3].

Музыканы оқытудың бірегей инновациялық жүйесі - «Soft Mozart» ғылыми жаңалық, ғылыми жетістік ретінде Оксфордта куәлендірілген, Римский-Корсаков атындағы Санкт-Петербург консерваториясы мен Герцен атындағы университетпен мақұлданып бекітілген. Музыка мен фортепианоны оқытудың ең тиімді тәсілі ретінде бағдарлама екі жастан бастап, музыкалық мектептерде, үй жағдайында музыканы оқытуда, мүмкіндігі шектеулі «ерекше» балаларға, кәсіби мамандарды даярлауда өте тиімді. Автор Е. Хайнер жалпы музыкалық білім беру мәселелерін жан-жақты талдай келе, «Бүгінгі таңда «жұмсақ Моцарт академиясы» - музыка мен музыкалық сауаттылықты оқытудағы нәтижеге кепілдік беретін жалғыз музыкалық мектеп», - деп тұжырым жасайды [3].

Бағдарлама бірегей симметриялық жүйе болып танылады, яғни ноталықстан кеңістігі мен клавиш сызбасының өзара тығыз байланысын көрсетеді. Сызба, кеңістік және клавиштер бір-бірінің жалғасы іспетті. Дәл осы тығыз байланыстылықты көрсету үшін Е.Хайнер ноталықстанды кілтімен жоғары қарай айналдырды. Бұл тәсілдің жаңалығы оқушының көрнекі қабылдауына сүйенуінде болмақ. Е. Хайнер әдісінің музыканы оқытудағы барлық басқа тәсілдерден басты айырмашылығы мынада: барлық қолданыстағы әдістер оқушыдан не ойнайтынын іздеуді талап етсе, ал «Soft Mozart» жүйесі оны бірден көруге мүмкіндік береді.

Бұл әдістеменің бірегейлігі сонда, кез-келген жастағы алғашқы рет музыкалық аспапты меңгере бастаған оқушыға өзіне деген сенімділігін арттырып, өзін-өзі реттеуге, дамытуға мүмкіндік береді. «Ғылым – өлшем жасаған уақытта басталады» (Д. Менделеев) дегендей, бағдарлама нота мәтінін оқу барысында нақты сандарды өлшейді, ол да болса мұғалімге оқушының даму дағдыларын көруге мүмкіндік береді. Яғни қол-көз кідірісі (ЗМЗ) Е.Хайнер әдістемесінің ең маңызды бөлігі екенін және оның басқа бағдарламаларда баламасы жоқ екенін атап өту қажет, яғни «оқушы» фортепиано аспабында ойнау уақытын өз бетінше қадағалап, дәл өлшей алады, осылайша музыкалық сауаттылықты, оның орындалуын дербес игеріп, дамыта алады.

«Егер сен музыканы түсініп сүйгің келсе – оны ыждағаттықпен тыңдай біл! Кейін сен оны міндетті түрде ұнататын боласың, бірте-бірте өзің белгісіз мезетте қалай үйренгеніңді де сезбей қаласың, жақсыны жаманнан айыра алатын боласың. Осылай сенде тамаша талғам пайда болады», - деп Д.Шостакович [4] айтқандай, қарапайымнан күрделіге, жалпыдан абстрактіге дидактика принципіне негізделген, бірнеше ойын модульдерінен тұратын оқу бағдарламасы ноталарды оқу, фортепианода ойнау, музыкалық есту қабілеті сияқты қабілеттерін дамытуға бағытталған:

1. ***Gentle Piano –*** электрондық оқулық-хрестоматия, фортепианода ойнауға арналған пьесалар жинағы. Әр шығарманың ноталық мәтіні визуалды, интерактивті және тікелей

компьютер мониторынан ойнатылады. Синтезаторы бар компьютердің тұрақты диалогы, көрнекі кеңестер және басқа да пайдалы опциялар ең оңтайлы оқу жағдайларын жасайды. бағдарламаның жұмысын осы жерде және қазір бақылауға мүмкіндік береді. GentlePiano көмегімен үйлесімділік дағдыларын дамытуға (көру-моторлық координациясы, екі қол координациясы, барлық саусақтарды сезіну, аппликатураны басқару), концерттік репертуармен жұмыс жасауға, нотаны бірден оқуға, гармониямен танысуға, аккордтарды ойнауға, транспозиция жасауға, музыкалық-ырғақтық диктант жазуға, музыка тыңдау, музыка тарихымен танысуға болады.

2. ***GuessKey*** **–** оқушының назарын бір октава диапазонындағы ноталарды тануға аудартуға бағытталған модуль. Бұл тәсіл оқушыға пернетақтаға қарамай-ақ ноталар мен пернелерді тез тануға көмектеседі. Бұл дағды фортепианода ойнауды меңгеру үшін өте маңызды, өйткені пернелердің орналасу құрылымы барлық октаваларда бірдей. Жаңадан бастаушылар мен кішкентай балаларға октавадағы пернелерде бағдарлау үшін жапсырмаларды пайдалануды ұсынады. Қиындықтың жоғары деңгейлерінде бағдарламаның қарқыны артып, оқушыны пернетақтаға қарамай қол мен саусақты дұрыс үйлестіруге итермелейді. Жетілдірілген оқушы бұл ойынды 27 минутта (5 минуттық таза ойын уақыты) аяқтай алады. Жаңадан бастаушылар мен кішкентай балаларға бұл ойынды алдымен 1-5 минуттан артық емес орындау ұсынылады (балаларға ойын тапсырмаларын ұзақ уақыт орындауға шоғырлану қиын болады).

3. ***NoteDuration*** **–** ырғақ пен координацияны сезінуді, түрлі нота ұзақтықтарын тануды меңгертетін ойын түріндегі модуль.Бұл модуль шағын нысандарға назар аудару және визуалды фокусты ноталардан бос орын пернесіне жылжыту қабілетін дамытады. Ырғақты дұрыс ойнату әр түрлі пьесалардың әуендерін бір пернемен естуге мүмкіндік береді. Осы модульдің көмегімен ырғақ ұзақтықтарын санау дағдысы қалыптасады.

4. ***Note Alphabet*** –оқушыға ноталарды реттілігін до-ре-ми-фа-соль-ля-си немесе A-B-C-D-E-F-G үйретететін ойын, бір нотаны екіншісінен ажыратуға, содан кейін кез-келген комбинацияда, тізбектерде оларды тануға үйретеді. Осы модульдің көмегімен ноталар мен кілттердің орналасуын анықтауда оқушылардың логикалық ойлау дамиды, сондай-ақ-нота және пернетақта қатарларының сәйкестігін түсінеді, ноталық қозғалысты бекітуде кеңістіктік ойлау дағдысы қалыптасады. Солай музыкалық алфавитті бірте-бірте меңгереді.

5. ***Fruit Lines*** – нота аттарын және олардың скрипка, бас кілттері бойынша нота сызықтарында орналасуын есте сақтауға көмектесетін модуль. Бұл модульмен жұмыс нота әліпбиімен (note Alphabet) танысқаннан кейін басталуы керек. Нота қатарларымен танысқаннан кейін оқушылар нота сызықтары мен кеңістіктерінде қалай таралатынын көре алады. Модуль алфавиттік және итальяндық жүйелерден нота атауларын тану дағдыларын кез-келген тәртіпте (тура және кері) дамытады. Ойын әр нотаны сызықтары мен кеңістіктердегі орналасуы бойынша салыстырмалы түрде басқаша ажыратуға және тануға үйретеді.

6. ***Treble Staff Puzzle*** – бағдарламаны жаңадан меңгеретін оқушыға скрипка кілтіндегі кез-келген музыкалық ноталарды тез анықтауға үйретеді.

7. ***Bass Staff Puzzle*** – бас кілтіндегі кез-келген ноталарды меңгертуге, есте сақтауға көмектеседі. Ойнай отырып, нотаны оқу және музыкалық есту дағдыларын жақсартады [2].

Әрбір модуль нақты музыкалық қабілеттерді дамытуға, жетілдіруге бағытталған, сонымен қатар «Soft Mozart» курсының барлық элементтерімен тығыз байланысты. Бағдарламада егжей-тегжейлі сабақ жоспары, көптеген бейне материалдар, дидактикалық құралдар бар. Оқушыға өз күнделігін жүргізуге мүмкіндігі бар. Балалар қызықты ойын түрінде музыка теориясымен, сольфеджиомен танысады, музыка тыңдауды, диктант жазуды үйренеді. Алғашқы сабақтардан бастап олар ноталар бойынша ойнай алады. Бағдарлама барлық дерлік техникалық бөлікті, сондай-ақ бағалау бөлігін алады. Моцарт бағдарламалық жасақтамасынан кейін әзірлеушілер жаңадан бастаушының көзіне музыкалық нотаны визуалды түрде жеңілдетіп, оны интерактивті етіп, ноталар мен фортепиано пернелері арасында тікелей визуалды байланыстарды жасап ұсынады. Әрбір пьесаның ноталық мәтіні интерактивті және компьютер мониторынан оқып, тыңдау мүмкіндіктері бар. Компьютер мен синтезатор

арасындағы диалог, визуальді көмек көрсету және басқа да опциялар музыкалық аспапты меңгерудің ең тиімді жолы болып танылады.

Олай болса, музыканы оқытудың классикалық тәсілдерінің маңыздылығын ерекше атай отырып, сол тәсілдердің қосымша әдісі ретінде «Софт Моцарт» бағдарламасын барлық білім алушыларды оқытуда қолдануға тұрарлық инновациялық жүйе деп атауымызға болады.

Бүгінгі күні білім беру мәдениеті жоғары, шығармашылық жағынан белсенді, өзінің кәсіби іс-әрекетінде икемділік пен қабілеттілік таныта алатын мамандарды дайындау міндеті тұр. Бұл міндетті шешудің бір жолы болашақ музыка мұғаліміне дайын ғана білімді беріп қоймай, олардың теориялық көзқарастарын негіздеуге, пәндік-практикалық тәсілдерді игеруге шақыру болып табылады. Болашақ мамандардың міндеті оқу-тәрбие үрдісіне, оларды сауаттылықпен игеріп, түсініп енгізу болып табылады, сонда ғана жалпы білім беретін мектептердегі музыкалық білім беруді ізгілендіру нақты іске аса бастайды.

Қазіргі уақытта әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар және өнер институтындағы «музыка» кафедрасының студенттері музыканы оқытудың инновациялық жүйесі «Soft Mozart» - Е.Хайнер әдістемесімен «Музыканы оқыту әдістемесі», «Мұғалімнің кәсіби бағдарлары» т.б. курстарда теориялық тұрғыдан кеңінен танысып келеді. Келешекте тәжірибелік тұрғыда оны меңгеруге арнайы жұмыстар бағытталуда. Ол да болса, болашақ мамандардың шығармашылық, интеллектік қабілетінің дамуына, өз білімін өмірде пайдалана білу дағдыларының қалыптасуына әкеледі. «Soft Mozart» бағдарламасын енгізу жобасы 2011 жылы «Астана қаласының мүгедек балалар қоғамы» қайырымдылық қорының қолдауымен бастау алып, №64 «Асыл-бөбек» балабақшасының базасында (жетекшісі М.Санкибаева) мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жасау барысында қолданылуда.

Білім беру мазмұнын қалыптастырудың бүгінгі жағдайы оның бір жағынан, қалыптасқан педагогикалық дәстүр мен үлгілерді қоғамның әлеуметтік мәдени негіздері ретінде сақтауды қамтамасыз етсе, екінші жағынан, білім беру саласына заман талаптарына сай мақсатты өзгерістер енгізу арқылы қайта жаңартуды қамтамасыз етуге мүдделі екендігін көрсетіп отыр. Ежелгі ғұлама Конфуций: «Маған айтып берсең – ұмытып қаламын, көрсетсең – есімде сақтаймын, өзіме жасатсаң - үйренемін», - дегендегі мақсаты: ұстаз жеңілдететін, ынталандыратын тапсырмалар беру арқылы жағдай жасап, шәкіртіне белгісізді өзі тануға жәрдем беру болатын [1]. Ол да болса, білім алушыға өзбетінше ізденіп, білімін толықтыру мүмкіндіктеріне екпін қойғандығын айғайқтайды, сәйкесінше, «Soft Mozart» - осы ілімнің бір дәлелі іспетті.

Ұлтты ұлт етіп, оны әлемдік деңгейге көтеретін – білімді де өнегелі, дарынды да талантты ұрпақ десек, ал әрбір ұстаз алдындағы міндет - өзі оқытатын пәнінен көкірегінде сәулесі бар, білуге құштар, кез-келген оқушы бойындағы дарындылығын ашып, оған бағыт-бағдар беріп, дамыта білу.

Оқушы бойындағы дарынын қырағылықпен көре білу – мұғалім үшін аса қажетті қасиет. Ол үшін әр мұғалім өзі ізденіп, ерінбей еңбектеніп, баланың ерекше қабілеттерін байқауда күнделікті сабақта, тәрбие жұмысында, үйірме жұмысында оқушыны үзбей бақылап, бала бойындағы дарындылықты немесе жүйелі білім алуға қабілетті тұлғаны анықтайды. Сол тұлғаның пәнге деген қызығушылығын туғызып, танымдық іс-әрекетті қалыптастыру үшін интерактивті оқыту үрдісін пайдалану өте қажет. Оларды баулып, қамқорлыққа алып тәрбиелеу – ортақ шара. Сондықтан қайткенде баланың ойына, сезіміне серпіліс ендіруді мақсат ете отырып, сан алуан әрекет арқылы ақыл-ойды ұштау, жетілдіру, жеке тұлғаның өзіндік идеясын, көзқарасын, сенімділігін, жауапкершілігін, музыкалық талғамын біртіндеп дамыту жолдарын іздестіру – бүгінгі қажеттілік десек, музыкалық білім беруде мұғалімдерге тынымсыз еңбек, шығармашылық қабілет, өнер арқылы өмірдің алға қойған бағыттарына эстетикалық талғамы жоғары жас ұрпақты лайықтап өсіру міндетіне сай лайықты іс-әрекеттер жасау міндет деп тануымыз керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Әлем өзгеруімен біз де өзгереміз / /«Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ педагогикалық шеберлік орталығы. – Астана, 2015.

2. Интегративное обучение дошкольников с помощью компьютерной программы Софт Моцарт https://nsportal.ru/npo-spo/kultura-i-iskusstvo/library/2018/02/12/statya-po-interaktivnomu-obucheniyu-doshkolnikov-s
3. Международная школа музыкальной грамотности и педагогики https://globalmusiceducation.com/pages/russian-home-page
4. https://www.softmozart.com/forum/24-recitals-winter-summer.html

МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢАРТЫЛҒАН МАЗМҰНЫН ЖОСПАРЛАУ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ

Султанова Н.К.
«Педагогика және психология» кафедрасының меңгерушісі, п.ғ.к., доцент, "ALIKHAN BOKEIKHAN UNIVERSITY", Семей, Қазақстан

Андатпа: Әртүрлі әдістерді қолдана отырып жаңартылған бағдарлма аясында бағалауды түсіндіріп жеткізе білгенде ғана, музыкалық білім берудің жаңартылған мазмұнын жоспарлау және бағалауды бүгінгі болашақ жас мамандарға жетікзе алатындығы жайлы баяндаймыз

Аннотация: В статье рассматриваются актуальные вопросы подготовки будущих молодых специалистов, работающих в системе образования. Необходимым качеством для работы с обучающимися является умение молодых специалистов планировать и оценивать достижения в обновлённом содержании музыкального образования

Abstract: The article discusses current issues of training future young specialists working in the education system. A necessary quality for working with students is the ability of young specialists to plan and evaluate achievements in the updated content of music education

Бүгін мектеп партасында отырған бүлдіршіндер ертең ел тағдырын шешетін азаматтар. Олардың сапалы білім алуын бүгін қамтамасыз ету – мұғалімнің басты міндеті. «Тегінде адам баласы адам баласынан ақыл, білім, ар, мінез деген қасиеттерімен озады», - деп Абай атамыз айтқандай, озық ойлы білімдар адамдар заманның, қоғамның дамуына, өзгеруіне үлесін қосып келеді. Осындай қоғамдық әлеуметтік мәдени өзгерістер, дамулар мектептің оқыту процесіне әсер ететіні сөзсіз. Кез келген оқыту белгілі мөлшерде адамды дамытады. Оқитын пән қаншалықты жаңа, бағалы болса да, мұғалімнің шеберлігі қандай жоғары болсын, мұғалім мен оқушының өз белсенділігін туғыза алмаса, берген білім күткен нәтиже бермейді. Оқушының адам ретінде қалыптасуы белсенділік арқылы жүзеге асады. Міне, қазіргі таңдағы аяқ басқан «Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде «Музыка» пәні бойынша Бүгін мектеп партасында отырған бүлдіршіндер ертең ел тағдырын шешетін азаматтар. Олардың сапалы білім алуын бүгін қамтамасыз ету – мұғалімнің басты міндеті. «Тегінде адам баласы адам баласынан ақыл, білім, ар, мінез деген қасиеттерімен озады», - деп Абай атамыз айтқандай, озық ойлы білімдар адамдар заманның, қоғамның дамуына, өзгеруіне үлесін қосып келеді. Осындай қоғамдық әлеуметтік мәдени өзгерістер, дамулар мектептің оқыту процесіне әсер ететіні сөзсіз. Кез келген оқыту белгілі мөлшерде адамды дамытады. Оқитын пән қаншалықты жаңа, бағалы болса да, мұғалімнің шеберлігі қандай жоғары болсын, мұғалім мен оқушының өз белсенділігін туғыза алмаса, берген білім күткен нәтиже бермейді. Оқушының адам ретінде қалыптасуы белсенділік арқылы жүзеге асады.

Міне, қазіргі таңдағы аяқ басқан «Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде «Музыка» пәні оқушылардың рухани және адамгершілік тұлғасын қалыптастыратын негізгі пәндердің біріне жатады. Музыка баланың бойындағы асыл қасиеттерін оятып, елін, жерін, Отанын сүюге тәрбиелейді.

Музыка оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытып, олардың қиялын, есте сақтау қабілетін, танымдық қызметінің белсенділігін арттыруына ықпалын тигізеді.

Осы орайда**,** орта білім беру мазмұнын жаңарту және критериалды бағалау жүйесін, оқушылардың музыкалық мәдениетін, оқушылардың музыка өнері жайында көзқарасын кеңейту, музыкалық құбылыстарға қызығушылығын, көркемдік талғамын музыкалық-

шығармашылық әрекет барысында, тәжірибелік дағдыларын, жаңартылған оқу бағдарламаларына сәйкес педагогикалық тәсілдер мен оқу материалдарын түсінуін, критериалды бағалау жүйесін түсініп, қолдана білуін жаңартылған орта білім беру мазмұнын оқу процесіне енгізудің маңызын қалыптастыру болып табылады.

Музыкалық білім беру жаңартылған мазмұнының негізінде келесі ұстанымдар іріктелген:

- түсініктілік ұстанымы оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отыра, музыкалық қабілетінің дамуына ықпал ететін тиімді әрі қолайлы оқу материалдарын қолданады;
- үздіксіздік ұстанымы барлық сыныптар арасындағы сабақтастықты, мазмұн, шығармашылық жағынан жүйелілік пен бірізділікті білдіреді;
- тәжірибелік әрекет ұстанымы музыкалық ұғымдарды игеріп, ән айту және аспапта орындау тәсілін бойына сіңірудегі басты әдіс болып табылады;
- шығармашылық ұстанымы оқушының бойындағы қабілетін аша түсіп, өнермен араласу барысында жетістікке жетуіне ықпал етеді.

Музыка сабағындағы негізгі әрекеттердің түрлері:

- музыка тыңдау – музыка талғамын қалыптастыру: мәнерлі де көркем-бейнелі ырғақтар, аңдар мен құстардың үні, адамның сөйлеу дауысы, табиғаттың үніне еліктеу сияқты музыкалық қиялын дамыта түседі; музыканы мән беріп, аса ұқыпты тыңдап, музыкалық аспаптардың тембрлік бояуын ажырату;
- білімділік әрекеті - музыка мәнерлігінің негізгі белгілерімен танысу; музыка сауаты: жоғары, орта және төмен дыбыстар; дыбыстың қатты немесе ақырын естілуі; тез, орташа және жай екпіндер; музыканың көңілді – мұңды, салмақты – үрейлі сипаты; музыканың мәнерлеу белгілері мен түрлері туралы қарапайым түсінік: екпін, ырғақ, дыбыс күші, ән шумағы, күйдің буыны, аяқталған шығарма;
- ән орындау - орындаушылық әрекеттің негізгі түрі болып табылады; мұғалімнің негізгі міндеті: әр түрлі сипаттағы әндерді көркем әрі мәнерлі орындауға машықтандыру; балаларды күш салмай табиғи дауысымен айтуға дағдыландыру;
- музыкалық аспаптарда орындау - топ болып домбыра және ұрмалы аспаптарды меңгеруге негізделген; домбыра үйрену тәсілдері халық әндерінің негізінде жасалған жаттығу – тұғыр орындау түрінде жүргізіледі; музыка сабағында таяқшалар, ағаш қасықтар, қоңырау, сылдырмақтар сияқты тағы да басқа ұрмалы аспаптарды қолдану ырғақтық сүйемел жасауға көмектеседі; музыка аспаптарында орындау және музыкаға сәйкес би қимылдарын жасау оқушыға шығарманың жалпы мінезін және екпіні мен бояу ерекшеліктерін сезінуге көмектеседі; жұмыстың бұл түрі баланың музыкаға деген сезімі мен ынтасын арттыра түседі.

Шығармашылық тапсырмалар баланың қиялы мен фантазиясына негізделген; шығармашылық импровизация музыка сабағында алған білімін пысықтаудың бірден-бір тәсілі болып табылады; сабақта төмендегідей жұмыс түрлерін пайдалануға болады: ырғақтық ойындар мен ырғақтық сүйемел, музыкаға сәйкес қимылдар жасау, музыканың мазмұнына сай сурет салу, әндерді, ертегілерді, аңыз-күйлерді сахналау.

Сонымен бірге, музыканы оқыту барысында мынандай пәнаралық байланыс жүзеге асырылады:

- «Қазақ тілі»: сөздің және музыкалық интонацияның байланысы; тілдік және музыкалық есту қабілетін дамыту; ойдың толық, түсінікті болуына, сөйлеу мәдениетінің жоғары болуына мән беру;
- «Әдебиеттік оқу»: тілді дамыту; әннің мәтініне көңіл бөлу;
- «Бейнелеу өнері»: музыкадағы белгілі бір тариха құбылыстың мазмұнын бейнелеуге баулу.

Академиялық және қазіргі заманғы музыкалық шығармалардың сан алуан жанрлары – симфония, опера, балет, джаз, эстрадалық муызыка түрлерімен, қазақ халқының кәсіби аспаптық музыкасы және дәстүрлі әншілік өнері туындыларының шығу тарихымен, поэзия, театр, кино және бейнелеу өнері туындылары музыкамен тығыз байланысты екеніне көз жеткіземіз.

Музыкалық сабақтарды білім берудің жаңартылған мазмұнын жоспарлау және модельдеу кәсіптік қызметтің ерекше түрі болып табылады. Оқытудың жаңа педагогикалық технологиясын меңгеру, мұғалімнен орасан зор іскерлік пен шығармашылыққа негізделген ізденістерді қажет етеді. Осындай мақсат көздеген жүйелі ізденістер мұғалімнің жаңа технологиясыны меңгеріп, инновациялық жетілуіне әкеледі. Жаңа педагогикалық технологияны меңгеру барысында оқыту міндеттері жаңаша сипат алады. Олар мына төмендегідей:

- педагогикалық қызметтің өзекті мәселелерін білу;
- оқу бағдарламысының түрлендірілген нұсқауларын құрастыру;
- оқу модульін құрастыру;
- оқу жобаларының мазмұнын анықтау, әр оқушыға арналған тапсырмалар құрастыру;
- оқушылардың жаңа материалды меңгеру бойынша деңгейленген жаттығулар жүйесін жасау;
- оқу әрекеттерінің бағалау көрсеткіштерін анықтау.

Педагогикалық технологияда Музыкалық сабақтарды білім берудің жаңартылған мазмұнын жоспарлау және модельдеу игеруге қойылатын жаңа міндеттерді меңгеру ең жоғары нәтижесіне жетуге мүмкіндік беретін оқу-тәрбие үрдісін ұтымды әрі үйлесімді жобалап, ұйымдастырып басқаруды жүзеге асыруға тікелей байланысты.

Жаңа педагогикалық жүйе жобасында оқытудың мазмұны, әдісі және түрі оқушының өзіндік танымдық іс-әрекет ерекшелігін есепке алып анықтауды қажет етеді. Оқытудың жаңа технологиясын пайдалану жағдайындағы әдістемелік жүйеге толықтай қойылатын жаңа талаптар анықталып отыр:

1. Әдістемелік жүйені жетілдірудің қажеттілігі:
- оқытудың жаңа әдістерін дұрыс таңдау;
- оқытуды ұйымдастырудың формасын дәл анықтау.
2. Оқу мотивациясы мен белсенділігін қалыптастыру;
- оқушылардың танымдық қызығушылығын тудыра алу;
- оқушылардың ізденімпаздығын, шығармашылығын қалыптастыру.
3. Оқу іс-әрекетін басқару үрдісін жетілдіру:
- оқушының өзін-өзі басқаруы мен оқытудағы бағалау.

2019 жылы баспадан жарық көрген Шунк Дейл Х. «Оқыту теориясы: Білім беру көкжиегі» атты еңбекте қазіргі заманауи жаңартылған бағдарламаға байланысты көптеген мәселелер қарастырылған, аталған еңбек XII тараудан тұрады екен. Соны қарастыра отырып, бізде музыка мұғалімдеріне, студенттеріне қажет керек дүниені алып, сіздерге ұсынғалы отырмыз.

Сонымен, **бағалау**- зерттеліп отырған білім беру факторларына қатысты оқушылардың мәртебесін ресми түрде анықтауға тырысу. Мектепте зерттеліп отырған білім беру факторы деп оқушының әр салада қол жеткізген жетістігін (оқу, жазу, есеп шығару, ғылым) айтамыз. Бұл мәселеге қатысты екі нәрсе айта кеткен жөн: **біріншісі** – мектептердің есеп берунің нәтижесінде емтихан емтихан білімді бағалау тәсіліне айналса, білімді бағалау, өз кезегінде, тестілеуден басқа да білімді өлшеу тәсілдерін қамтиды. **Екіншіден,** конттентік тұрғыдан қарастыратын болсақ, негізі бағалануы қажет нәтиже – оқушылардың дағдысы. Мысалы, оқушылар жаңа көзқарастар мен өзіндік бақылау жолдарын уйренді ме немесе контенттік оқыту нәтижесінде олардың мүдделері, құндылықтары, өзіндік тиімділігі мен ынтасы артты ма деген сауалға жауап іздеуі ықтимал. Мұндай тәсілдерге бақылау, жазбаша жауап беру, ауызша жауап беру, өзгенің бағалауы және өзіндік есеп жатады, оны төмендегі кестеден аңғаруымызға болады (кесте 1):

Кесте 1. Оқытуды бағалау кестесі

Категориялыры	**Анықтамасы**
Тікелей бақылау	Оқыту нәтижесін білдіретін мінез-құлық қасиеттері

Жазбаша жауап беру	Бақылау жұмыстарын, шағын тестілерді, үй таспырмасын, курс жұмыстарын және жобаларды жазбаша орындау
Ауызша жауап беру	Оқыту барысында ауызша сұрақ қою, жауап беру және түсініктеме беру
Өзнегің бағалауы	Оқыту белгілеріне қарай зерттеушілердің оқушыларды бағалауы
Өзіндік есеп	Адамдардың өздерін бағалауы
Сауалнама	сұрақтарға жазбаша жауап беру немесе бағалау
Сұхбат	Сұрақтарға ауызша жауап беру
Еске түсіру	Белгілі бір уақытта болған оқиғаны белглілі бір адамның еске түсіруі
Даустап ойлау	Тапсырма орындау барысында өз ойын, іс-әрекетін, сезімдерін дауыстап білдіріп отыру
диалог	Екі немесе одан да көп адамдардың арасындағы әңгімелесу

Аталған кестедегі оқытуды бағалауды музыка пәні мұғалімдері көптеген тақырыптарда жиі қолданылады деген ойдамыз.

Сонымен бірге осы еңбекте «**Тікелей бағалау**» қарастырылған. Тікелей бақылау дегеніміз – оқыту нәтижелі болды ма, жоқ па дегенді бағалау мақсатымен оқушылардың мінез-құлқын бақылау. Осы орайда музыка мұғалімдері тікелей бақылауды жиі жүргізіде, әсіресе ән айту кезінде, аспапта орындау, музыка тыңдау, сольфеджио пәндерінде оқушыларды бақылап, қадағалап, дағдыны қаншалықты жақсы меңгергенін бағалай алады.

Жазбаша жауап беру – жазбаша бақылау жұмыстары, шағын тестілерді, үй таспырмасын, курс жұмыстарын және жобаларды жазбаша орындауды бағалайды. Жазбаша жұмыстар негізінде және оқушылардың дағдыларды игеру деңгейін бақылай отырып, мұғалім оқыту процесі дұрыс бағытта ма, берілген материалды оқушылардың толық түсінбеуіне байланысты қосымша білім берудің қажеті бар ма деген мәселені шешу қажет.

Ауызша жауап беру- мектеп мәдениетінің ажырамас бөлігі. Мұғалімдер балаларға сұрақ қойып, олардың берген жауабына қарай оқк нәтижесін бағалайды. Сабақ кезінде оқушылар да сұрақ қоя алады. Егер олардың сұрағынан қандай да бір нәрсені түсінбегені байқалса, онда оқыту қажетті деңгейде өткізілмеді деген шешім шығаруға болады. Себебі ауызша жауап беру – тапсырмасының бір түрі.

Өзіндік есеп – адамдардың өздерін бағалауы мен өздері туралы мәлімдеулері. Өзіндік есептің бірнеше түрі бар: сауалнама, сұхбат, еске түсіру, дауыстап ойлау және диалог.

Сауалнама – респонденттерге ойлары мен әрекеттеріне және түрлі мәселелерді ақылға суйене отырып шешіп, бағыт-бағдар беретін компютер жуйесі

Сауалнамаға қатысушылар өздері айналысып жүрген істері жайлы айтып, біліктіліктің қандай деңгейіне жеткен бағалаумен қатар, осы іспен қашаннан бері айналысып жургені туралы ойын бөлісе алады.

Сұхбат – сұхбат алушы талқылау үшін берген сурақтарға репонденттің ауызша жауап беруін айтамыз. Сұхбатқа негізінен, жеке адамдар қатысады, алайда топтық сұхбаттар да болады.

Еске түсіру – тәсілі бойынша адамдарға бір тапсырма беріледі де, сол тапсырманы орындау кезінде не ойлағандарын еске түсіру қажет болады.

Даустап ойлау - Тапсырма орындау барысында өз ойын, іс-әрекетін, сезімдерін дауыстап білдіріп отыру. Оқушылардың қандай да бір тапсырманы орындау барысында өз ойларын, әрекеттерін, сезімдерін сыртқа шығаруы.

Диалог - Екі немесе одан да көп адамдардың арасындағы әңгімелесу. Диалог оқушылвардың тапсырманы орындауы барысындағы нақты қарым-қатынасты қамтығанмен, олардың нәтижесін талдау кезінде нақты жағдайын тыс жағдаяттар да талдануы мүмкін.

Өзіндік оқу – оқу мақсатын жету үшін оқушылардың ойларын, сезімдері мен әрекеттерін сол мақсатқа бағыттап оытруын айтамыз. Яғни, өзіндік оқу іске асуы үшін оқушылар оқу тәсілдерін, оған кететін уақытты, оқу деңгейіне кететін уақытты, оқу деңгейіне қойылатын талапты, оқу ортасын және оған әсер ететін әлеуметтік жағдайды таңдап алу керек.

Қорытындылай келе, Оқыту адамдар білімге қалай қол жеткізеді, білімін, оқу тәсілдерін, сенімдерін және мінез-құлқын қалай жетілдіреді деген мәселелерді зерттеумен тығыз

байланысты. Мектеп пен мұғалімдердің тиімділігін бағалау оқушылардың білім алу процесін бақылып, олардың қажеттіліктеріне сай білім беру әдістерін таңдап алуды қамтиды. Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін өмірінде қажетке асыра білуі керек. Оқушылардың бойына XXI ғасырда өмірдің барлық салаларында табысты болу үшін, қажетті дағдыларды дарыту үшін, мұғалімдер тынымсыз еңбектену керек. Жаңартылған оқу бағдарламасы аясында тек өз пәнін, өз мамандығын шексіз сүйетін, бала үшін ұстаз ғұмырын құдіретті деп санайтын білімді мұғалімдер ғана жұмыс істей алады.

Сонымен, әр-түрлі жаңартылған әдістерді қолдана отырып жаңартылған бағдарлма аясында бағалауды мысал ретінде түсіндіріп жеткізе білгенде ғана, музыкалық білім берудің жаңартылған мазмұнын жоспарлау және бағалауды бүгінгі болашақ жас мамандарға уйрете аламыз деген ойдамыз.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі

1. Шунк Дейл Х. «Оқыту теориясы: Білім беру көкжиегі»- Алматы: Ұлттық аударма бюросы қоғамдық қоры. 2019 жыл. – 608 бет.

2. Султанова Н.К. Музыкалық білім берудің жаңартылған мазмұнын жоспарлау және модельдеу.Семей: Оқу құралы. «Интеллект» баспа үйі, 2021. Жыл. – 134 бет.

МЕТОДЫ И ПРИЁМЫ АКТИВНОГО СЛУШАНИЯ НА УРОКЕ МУЗЫКИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Столяренко О.А.
Учитель музыки КГУ «Физико-математический лицей отдела образования города Костаная» Управления образования акимата Костанайской области
г.Костанай, Казахстан

Андатпа: Оқушылардың жалпы музыкалық білімі әрқашан жас ұрпақтың эстетикалық тәрбиесінің ажырамас бөлігі болып қала береді. XXI ғасырда бүкіл әлемдегі мектеп білімі Пәндік білім мен дағдыларды қалыптастыруға дәстүрлі бағдардан алшақтайды, XXI ғасырдың дағдыларын дамытуға жағдай жасауға тырысады, мұнда "инновациялық дағдылар" - сыни ойлау және проблемаларды шешу, шығармашылық пен инновация, коммуникация және ынтымақтастық, сондай-ақ "өмірлік" және "өмірлік" дағдылардың үлкен жиынтығы ерекшеленедімансап". Әлемдік классиканың шедеврлерін тыңдамайтын немесе таңданбайтын адам білімді бола алмайды.

Аннотация: Общее музыкальное образование школьников всегда было и остаётся неотъемлемой частью эстетического воспитания подрастающего поколения. В XXI веке школьное образование во всём мире отходит от традиционной ориентации на формирование предметных знаний и умений, стараясь создать условия для развития уменийXXI века, где выделяются «инновационные умения» - критическое мышление и решение проблем, креативность и инновационность, коммуникация и коллаборация, а так же большой набор умений «жизненных» и «карьерных». Образованным не может быть человек, который не слушает и не восхищается шедеврами мировой классики.

Abstract: The general musical education of schoolchildren has always been and remains an integral part of the aesthetic education of the younger generation. In the XXI century, school education around the world is moving away from the traditional orientation towards the formation of subject knowledge and skills, trying to create conditions for the development of skills of the XXI century, where "innovative skills" stand out - critical thinking and problem solving, creativity and innovation, communication and collaboration, as well as a large set of "life" and "career". An educated person cannot be a person who does not listen and does not admire the masterpieces of world classics.

Музыка является одним из богатейших и действенных средств эстетического воспитания, она обладает большой силой эмоционального воздействия, воспитывает чувства человека, формирует вкус.

Современная жизнь и развитие средств массовой информации сделали слушание музыки общедоступным для всех. Однако параллельно происходит обесценивание содержания музыкального искусства. Оно превращается в нейтральный, практически не дифференцируемый фон, а иногда и навязчивый «шум». Дети постепенно отвыкают слушать серьезную музыку, перестают ею интересоваться. Сейчас учащиеся почти не слушают настоящей, художественно полноценной серьезной музыки, которая трогала бы их сердца и души. Их привлекает в основном лишь поп- и рок - музыка, рассчитанная на человека с низкой культурой и ограниченными потребностями. И такая музыка звучит постоянно и практически везде, формируя невзыскательного слушателя неразвитыми вкусами и сомнительными предпочтениями.

Любовь к музыке, интерес и потребность в ней формируются у ребенка прежде всего в процессе слушания, благодаря которому у детей развивается музыкальное восприятие, закладываются основы музыкальной культуры. В.А. Сухомлинский подчеркивал, что, если в раннем детстве донести до сердца красоту музыкального произведения, если в звуках ребенок почувствует многогранные оттенки человеческих чувств, он поднимется на такую ступеньку культуры, которая не может быть достигнута никакими другими средствами.

Сегодня для развития у учащихся музыкальной отзывчивости и культуры восприятия необходимо целенаправленное и последовательное руководство процессом слушания. При этом для эстетического восприятия музыки важно не только переживать, понимать содержание, следить за его развитием, но и различать форму, важнейшие средства музыкальной выразительности. Д.Б. Кабалевский обращал внимание педагогов на то, что музыка только тогда будет выполнять свою эстетическую, познавательную и воспитательную роль, когда дети по-настоящему научатся вслушиваться в нее и размышлять о ней.

Современные научные исследования свидетельствуют о том, что развитие музыкальных способностей, формирование основ музыкальной культуры – т.е. музыкальное воспитание нужно начинать в дошкольном возрасте. Отсутствие полноценных музыкальных впечатлений в детстве с трудом восполнимо впоследствии. Подобно процессу овладения речью, для которой необходима речевая среда, чтобы полюбить музыку, ребенок должен иметь опыт восприятия музыкальных произведений разных эпох и стилей, привыкнуть к ее интонациям, сопереживать настроения. Музыкальное развитие оказывает ничем не заменимое воздействие на общее развитие: формируется эмоциональная сфера, совершенствуется мышление, воспитывается чуткость к красоте в искусстве и жизни.

Только развивая эмоции, интересы, вкусы ребенка, можно приобщить его к музыкальной культуре, заложить ее основы. Дошкольный возраст чрезвычайно важен для дальнейшего овладения музыкальной культурой. Занимаясь музыкальным воспитанием, важно помнить и об общем развитии детей. Помимо нравственного аспекта, музыкальное воспитание имеет большое значение для формирования у детей эстетических чувств: приобщаясь к культурному музыкальному наследию, ребенок познает эталоны красоты, присваивает ценный культурный опыт поколений. Музыка развивает ребенка всесторонне, а это главная задача в дошкольном образовательном учреждении.

Эмоциональная отзывчивость на музыку – одна из важнейших музыкальных способностей. Она связана с развитием эмоционально отзывчивости и в жизни, с воспитанием таких качеств личности, как доброта, умение сочувствовать другому человеку, чувствовать прекрасное.А значит необходимо уделять огромное внимание занятиям музыкой в дошкольных образовательных учреждениях, так как это наиболее сенситивный период для эстетического и нравственного воспитания будущего человека и члена общества, именно в дошкольном детстве закладывается фундамент будущей личности.

Многообразные проблемы восприятия музыки, ее направленности на слушателя и реализации уникального педагогического потенциала стали объектом пристального внимания педагогов, психологов, искусствоведов, эстетиков, социологов, а также самих творцов - композиторов и исполнителей. Так, в XX веке большинство крупных музыкантов (Б.А.

Асафьев, Э. Жак-Далькроз, З. Кодаи, К. Орф, В.Н. Шацкая, Б.Л. Яворский и др.) уделяло этим проблемам большое внимание.

Вопросами отбора музыкального материала для слушания и методики обучения школьников занимались: Т.С. Бабаджан, Т.А. Вилькорейская, Е.А. Димогло, Е.М. Лубянская, Л.А. Ежова, Н.А. Метлов, Л.Н. Михайлова. В своих работах они убедительно показали, что для понимания детьми музыкального содержания немалое значение имеет сочетание собственно музыкального ряда с поэтическим словом, программой инструментальной пьесы, с действием в игре или танце. В дальнейшем вопросы восприятия музыки рассматривали искусствоведы и психологи: Назайкинский Е.В., Петрушин В.И., Теплов Б.М., Тарасова К.В., Цьшин Г.М.; педагоги-исследователи: Бекина С.И., Ветлугина Н.А., Дзержинская И.Л., Дубянская Е.М., Радынова О.П.; выдающиеся ученые и авторы программ по музыке: Алеев В.В., Алиев Ю.Б., Кабалевский Д.Б., Кичак Т.Н., Критская Е.Д., Науменко Т.И., Сергеева Г.П., Сачёва В.О., Школяр Л.В., Школяр В.А.; учителя практики: Ломова Т.И., Соковнина Е.Н., Шмагина Т.Е. и многие другие.

В их работах слушание музыки рассматривается как сложный, многофункциональный вид деятельности, обеспечивающий в единстве с решением задач музыкально-эстетического воспитания осуществление задач всестороннего развития личности ребенка, совершенствования его нравственного облика. В процессе слушания музыки формируются умственные способности, укрепляется физическое и психологическое здоровье. Музыка помогает ребенку не только понимать прекрасное, но и создавать его. Младший школьный возраст - начало школьной жизни. Вступая в него, ребенок приобретает внутреннюю позицию школьника, новую мотивацию. Учебная деятельность становится для него ведущей, и от ее результативности непосредственно зависит развитие личности ребенка. В младшем школьном возрасте отмечается неравномерность психофизиологического развития детей.

На протяжении этого периода у них развивается теоретическое мышление, связанное с освоением языка и синтезирующее восприятие, укрепляется произвольная память, но все еще преобладает непроизвольное внимание, которое непосредственно связано с воображением. Успешная учеба, осознание своих способностей и умений качественно выполнять различные задания приводят к становлению чувства компетентности - нового аспекта самосознания, который, наряду с теоретическим рефлексивным мышлением, можно считать центральным новообразованием младшего школьного возраста. Учение, общение, игра и труд формируют характер ребенка и определяют его личностное развитие. Важную роль в этом контексте играет музыкальная деятельность, направленная на постижение и осмысление художественно-образной природы музыкального искусства.

Говоря о личностном развитии ребенка, имеется ввиду, прежде всего, его творческое развитие, в данном случае - средствами искусства, которое приобретает определяющее значение и обеспечивается применением комплексных средств. Это*:*

- *накопление слухового опыта,*
- *выполнение различных творческих заданий развивающего характера;*
- *обогащение музыки словом и пластическим жестом;*
- *освоение проблемных методов обучения, активизирующих самопознание и творческое общение учащихся в связи с*
- *прослушанной на уроке музыкой;*
- *разнообразные формы практического музицирования.*

Творческое развитие младшего школьника требует соответствующего дифференцированного применения разнообразных музыкально- образовательных средств и способов творческой деятельности. Это относится, в первую очередь, к слушанию музыки - основополагающему виду музыкальной деятельности учащихся, способствующей формированию творческой направленности их личности. Важнейшими особенностями педагогической организации слушания музыки являются: обращение к жизненным аналогам музыки, ее идейному содержанию и средствам художественной выразительности, способам и стилю исполнения.

Слушание является одной из наиболее демократичных и эффективных: форм развития способности активно воспринимать музыку, внимательно вслушиваться в музыкальную ткань, осмыслять ее художественно- образные особенности. Анализируя слушание музыки как последовательный и поэтапный процесс, было установлено, что эмоциональный отклик у младшего школьника, как правило, сопровождается возникновением художественного образа. Его адекватность и характер во многом определяется готовностью учащегося к восприятию (слушанию), структура которого содержит *пять основных компонентов:* вступительное слово учителя; собственно слушание произведения; его обсуждение; выполнение творческого задания; повторное слушание.

При такой организации у обучающихся появляется потребность и желание слушать музыку, любовь к ней; кроме того, они получают полезные знания и навыки, которые помогают им успешно осваивать не только музыку, но и другие учебные предметы. Разработка моделей структуры слушания музыки основана на **следующих принципах**:

- расширение художественно-педагогического контекста в связи с постепенным включением в модели новых элементов и изменением их последовательности;
- расширение образовательного пространства для углубленного и интегрированного восприятия разных видов искусства и различной учебной информации;
- активизация творческого соучастия слушателей за счет смены и разнообразия видов деятельности;
- постоянный «выход за пределы» (термин Л. С. Выготского) личностного развития в процессе обучения и воспитания учащихся на уроке музыки.

Исходя из перечисленных принципов, вытекает определение **Модель слушания музыки** - содержательно-структурное образование, отличающееся последовательностью, логикой и направленное на углубленное постижение музыкального искусства, его художественно-образной природы, развитие творческого мышления учащегося как универсального качества личности.

Модели слушания музыки различаются по характеру и последовательности составляющих частей, определяющих как сам процесс слушания, так и последующую творческую переработку полученных впечатлений.

Структурные модели дифференцируются по типологии, в соответствии с ней модели слушания музыки различаются:

- по составу частей;
- по степени завершённости;
- по уровню унификации;
- по принципу МОНО- и полихудожественности творческих заданий.

I. **По составу частей:**

• инвариантная

• вариативная

Инвариантную(неизменную) часть составляет первая модель, состоящая из двух элементов: слушание музыки и обсуждение. Данная часть является базовой составляющей для всех моделей.

Вариативная часть представляет собой различные дополнительные элементы в последующих моделях.

П. По степени завершенности:

• завершенная

• незавершенная

Завершенными являются первые пять моделей, которые можно использовать в течение одного урока. Незавершенные модели (с 6 по 11) могут применяться на протяжении 2-х-3-х уроков, в зависимости от целей и задач уроков.

задач уроков.

Ш. По уровню унификации:

• универсальные

• специализированные

Универсальные модели (с 1 по 4) предназначены для всей начальной школы. Специализированные модели (с 5 по 11) составлены в соответствие с возрастной спецификой и возможностями учащихся. Пропорции частей – гибкие. Строятся модели с учетом задач, возраста, состава и уровня подготовки класса, периода учебного года и четверти.

IV. По принципу МОНО- и полихудожественности творческих заданий.

Данный тип характеризуют:

• монохудожественные творческие задания, предполагающие использование одного вида искусства;

• полихудожественные творческие задания, предполагающие использование разных видов искусства.

Монохудожественные творческие задания, применяемые в первых пяти моделях, основаны на преимущественном изучении одного вида искусства - музыки.

Полихудожественные творческие задания (с 6 по 11) основаны на одновременном восприятии нескольких видов искусства, которые вызывают у учащихся яркие эмоционально-эстетические переживания и способствуют формированию целостного художественного образа. Основные задачи параллельного изучения различных видов искусства - научить наблюдать, сравнивать, сопоставлять, видеть большое в малом, находить приметы одного явления в другом и тем самым подтверждать их глубинную взаимосвязь.

Схема структурных моделей слушания музыки, разработанных с учетом постепенного включения в модели новых элементов и изменения их последовательности представлена на рисунке 1.

Типология и характер моделей позволяет обосновать с учетом сложности и многосоставности следующую логику их применения**: 1 класс** - 1-2 модели; **2 класс** - 3-4 модели; 3 класс - 5-7 модели**; 4 класс** - 8-11 модели.

Модели начального уровня (1,2) следует применять следующим образом: 1 модель – в конце урока, т.к. она предназначена для быстрого ознакомления с музыкальным произведением и предполагает продолжение знакомства на следующем уроке; 2 модель - в начале или в конце урока (в зависимости от цели и задач) для более углубленного изучения музыкального материала.

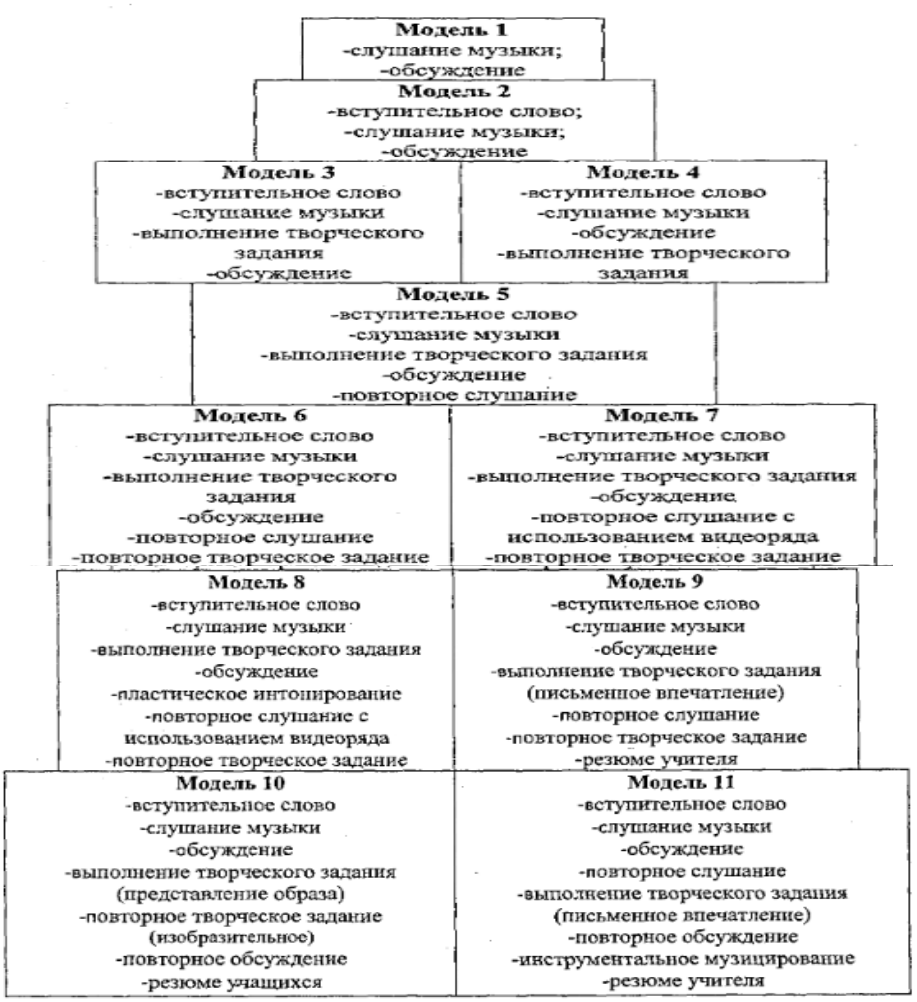

Рисунок 1. Схема структурных моделей слушания музыки

Данные модели можно использовать в любое время четверти и независимо от места урока в расписании, т.к. они не представляют особой сложности в организации и подготовке и не влияют на утомляемость детей.

Модели среднего уровня (3,4) можно применять как в начале, так и в конце урока, но следует отметить, что 4 модель заканчивается творческим заданием, вследствие чего ее целесообразно применять в завершении урока. Из-за некоторой сложности данных моделей, необходимо учитывать расписание уроков в каждой четверти (лучше не применять на 6,7 уроках).

Применение усложненных моделей среднего уровня (5,6,7) предполагает четкую организацию и тщательную подготовку, поэтому следует учитывать местоположение урока в расписании и четверти (лучше не использовать на последних уроках и в конце четверти). Важно отметить также, что 6 и 7 модели занимают весь урок, а 5 модель может использоваться в начале и в конце урока.

Модели высокого уровня сложности (8-11) применяются в 4-х классах, рассчитаны на 2 урока и требуют серьезной подготовки учителя. Такие уроки следует проводить в середине учебного дня и середине четверти, т.к. они требуют от учащихся творческой активности, интеллектуальных сил, эмоциональной отдачи

Структура процесса организации слушания музыки представлена следующими этапами: 1) вступительное слово учителя, 2) собственно слушание произведения, 3) анализ-разбор прослушанного, 4) повторное слушание на новом, более высоком сознательном и эмоциональном уровне, 5) подведение итога.

Список использованных источников

1. Архипова М.В. (Новикова М.В.). Вариативные модели восприятия музыки как условие творческого развития учащихся//Научные проблемы гуманитарных нсследований.-ВыпЛ,-2011.-С. 98-102 (0,5 п.л.).
2. Архипова М.В. (Новикова М.В.). Критерии и уровни творческого развития младших школьников в процессе слушания музыки//Теория и практика общественного развития.-Вып.6.-2011.-режим доступа: URL: http://teoria-practica.ru/-6-2011/pedagogics/arkhipova.pdf (0,3 п.л.).
3. Архипова, М.В. (Новикова М.В.). Об эффективности слушания музыки на уроке в общеобразовательной школе [Текст] / М.В. Архипова // Модернизация содержания, методов и форм музыкального образования в современных условиях.- М.: МГПУ,2009.- С. 224-229 (0,4 п.л.).
4. Архипова М.В. (Новикова М.В.). Структурная организация процесса слушания музыки в общеобразовательной школе [Текст] / М.В. Архипова // Международная практическая конференция «Музыкально-исполнительское искусство в системе профессионального образования»-М.:МГГ[У, 2009.- С. 106- 110(0,3 п.л.).
5. Архипова М.В. (Новикова М.В.). Педагогические условия активизации слушания музыки в школе [Текст] / М.В. Архипова // Развитие идей Д.Б. Кабалевского в современном музыкальном образовании: сб. материалов научно-практ. Конференции, посвященной 105-летию со дня рождения Д.Б. Кабалевского.-М.:МГПУ, 2010.- С. 151-156 (0,4 п.л.).
6. Лагутин А.И. Методика преподавания музыкальной литературы в детской музыкальной школе (для музыкальных училищ). М., 2005
7. Лисянская Е.Б. Музыкальная литература: методическое пособие. Росмэн, 2001
8. Панова Г.Г. Активизация мыслительной деятельности на уроках музыки / «Музыка в школе», 2001. -№4.
9. Селицкий А.Я. Музыкальная литература в ДМШ программа курса, ее совершенствование, альтернативные модели: методическое пособие. Ростов н/Д, 2002
10. Интернет-ресурсы: Dic.academic.ru, infourok.ru

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА

Танкевич Е.В., Лишкевич Д.А.
учителя художественного труда, ОСШ №25 имени Музафара Алимбаева,
г.Актобе, Казахстан

Андатпа: Мақала көркем еңбек сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға және оны білім беру жүйесінде сәтті жүзеге асырудың оңтайлы педагогикалық жағдайларын негіздеуге арналған. Шығармашылық тәрбие-бұл әдемілікті бағалауға, қабылдауға, сезінуге және көркемдік құндылықтарды жасауға қабілетті мақсатты шығармашылық тұлғаның дамуына ықпал ететін күрделі процесс. Білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуды қамтамасыз ететін оқу бағдарламасын іске асырудың нысандары, әдістері, технологиялары, құралдары ашылады.

Аннотация: Статья посвящена развитию творческих способностей учащихся на уроках художественного труда и обоснования оптимальных педагогических условий успешного его осуществления в системе образования. Творческое воспитание представляет собой сложный процесс, способствующий развитию целенаправленной творческой личности, которая вполне способна оценивать прекрасное, воспринимать, чувствовать и создавать художественные ценности. Раскрываются формы, методы, технологии, средства реализации учебной программы, обеспечивающей развитие творческих способностей обучающихся.

Abstract: The article is devoted to the development of creative abilities of students in the lessons of artistic work and substantiation of optimal pedagogical conditions for its successful implementation in the education system. Creative education is a complex process that promotes the development of a purposeful creative personality who is quite capable of appreciating the beautiful, perceiving, feeling and creating artistic values. The forms, methods, technologies, and means of implementing the curriculum that ensures the development of students' creative abilities are revealed.

Творчество – непосредственное единство мысли и дела, осуществляется только в непрерывной деятельности, в творении.

Творчество – тождественно с творением,
ибо вне творения нет творчества.
Э. Дембовский

Формирование творческой личности – одна из важнейших задач педагогической теории и практики на современном этапе. Человек будущего должен быть созидателем, с развитым чувством красоты и активным творческим началом.

Задача педагога – пробудить творческую активность обучающихся, стимулировать воображение, желание включаться в творческую деятельность. Уникальную возможность реализации этой задачи предоставляет такая образовательная область как «Художественное творчество». Одним из видов, составляющих эту образовательную область, является художественный труд.

Художественный труд – это творческая, социально мотивированная деятельность, дающая учащимся возможность максимально реализовать интересы и фантазии. У ребят появляется возможность создавать картины, игрушки, фигуры, скульптуры, украшения интерьера, сувениры и подарки для близких людей.

Художественный труд - это продуктивная и при этом орудийная деятельность, в которой девочки осваивают инструменты (ножницы, степлер, иглу, швейные машины…), исследуют свойства различных материалов (бумагу, фольгу, ткань, листья, тесто…) и преобразует их в целях получения конкретного продукта. И этот продукт имеет два уникальных признака – польза и красота.

Занятия художественным трудом оказывают на организм развивающее и оздоровительное воздействие.

В наше время нужны люди, способные принимать нестандартные решения, умеющие творчески мыслить. Обучение творчески мыслящих людей должна начинаться уже со школьного возраста для того, чтобы в первую очередь выявить склонности и способности детей к какой-либо деятельности и направить их в нужное направление. Кроме того, дошкольный возраст с характерными для него особенностями в психической сфере выступает как чувствительный период в развитии творчества.

Формирование личности, ее результат в жизни тесно связаны с такими индивидуальными особенностями человека, как способности, талант, одаренность.

В школьном возрасте художественная деятельность является любимым занятием детей. Учащиеся имеют вероятность выражать свое ощущение, свое представление и воодушевленное отношение к охватывающей их жизни в художественном творчестве: рисовании, лепке, бумагопластике. Художественная деятельность играет главную роль творческом развитии, развивает творческое мышление, воображение, фантазию.

Формирует творческий потенциал личности, что в дальнейшем способствует самовыражению в творческой деятельности учащегося. Понятие «творческие способности», установленное Платоном, является предметом разных, в том числе и педагогических исследований. Концепции творчества, базирующие на желании изучить мир в процессе художественного инстинкта, образовали Аристотель, Платон, Шопенгауэр. Наиважнейший шаг в динамичном изучении творческого преобразования личности был сделан в эпоху Просвещения.

В исследованиях А.Н. Лук «творчество раскрывается через анализ способностей» [6].

Разберем понятие «способности». Начнем с того, что о наличии у человека способностей к какой-то деятельности действуют два показателя: скорость усвоения деятельности и качество результата. Человека считают способным, если он, во-первых, быстро и успешно охватывает какую-либо деятельность, легко в сравнении с другими людьми приобретает соответствующие ЗУН и, во-вторых, добивается результатов, значительно превосходящих средний уровень.

Б.М. Теплов разделил понятие способности на «1) индивидуально-психологические особенности, отличающие одного человека от другого; 2) это только те особенности, которые имеют отношение к успешности выполнения деятельности или нескольких деятельностей; 3)

это те особенности, которые не сводятся к наличным знаниям, умениям, навыкам, но которые могут объяснять легкость и быстроту приобретения знаний и навыков» [7]. В.Н. Дружинин выявил, что «способности – непростое, объединённое образование, в которое входит целый ряд показаний, без которых человек не был бы способен к какой-либо деятельности, и свойств, которые лишь в процессе определенным образом организованной деятельности образуются» [3].

В.Д. Шадрикову [9] выделял способности как свойства функциональных систем, реализующих отдельные психические функции, которые имеют индивидуальную меру выраженности, проявляющуюся в успешности и качественном освоении и реализации деятельности. Другой путь, связанный с разбором тех способностей в первую очередь как первобытных качеств личности, основан на концепции Л.С. Выготского [2].

Согласно его словам, «во всяком исторически возникшем приобретении Человеческой культуры отложились, материализовались исторически складывавшиеся в ходе этого процесса человеческие способности». По Л.С. Выготскому, имеется три характеристики способностей. Первая, это осознание способностей как существующих в культуре порядков взаимодействия с реальностью. Вторая, формирование способностей рассматривается как планомерность полного развития сознания и исследуется в контексте этого неделимого. Третья – развитие способностей описывается через усвоение ребенком результатом культуры.

Следовательно, формирование способностей является объединённым образованием имеющихся в мире способов запаса знания. В результате исследования, Д.Б. Богоявленская [1] выявила, что процесс развития способностей является объединённым образованием существующих в культуре способов запаса знания. Главой такого образования является знак – слово.

В.С. Юркевич в своих научных работах выявил, «что способности делятся на общие и специальные. К общим он отнес те способности, которые определяют уровень и своеобразие любой умственной деятельности. Общепризнанно, что в отличие от специальных способностей интеллект проявляется в эффективности решения разнообразных задач. Интеллект иногда рассматривают как общую способность – в противоположность специальным, каждая из которых обусловливает эффективность выполнения единой деятельности. Невозможно иметь какие-либо специальные способности, не имея при этом достаточно развитых общих способностей. Все специальные способности как бы вырастают из общих, не могут существовать без них Специальные способности не могут достичь высокого развития на слабой основе» [10].

Термин «творческие способности» относятся к умственным способностям. Общие способности делятся на интеллект, обучаемость и креативность. Э.П. Торренс писал о «существующих взглядах на креативность как на составную часть (любой) одаренности, которая определяется, как высокий уровень развития каких-либо способностей.

В современной литературе по психологии одаренности прослеживается тенденция, с одной стороны, к разграничению разных видов одаренности (среди них – творческая), а с другой – к поискам общей ее структуры» [8]. Ученые не достигли согласия по поводу того, существует ли вообще креативность или она является научным конструктом. Вопрос изучения психологической природы креативности является одним из самых дискуссионных. «В результате экспериментальных исследований среди способностей личности была выделена способность особого рода – порождать необычные идеи, отклоняться в мышлении от традиционных схем, быстро разрешать проблемные ситуации. Такая способность и была названа креативностью» [8].

Рассмотрим «креативность» как компонент творческих способностей по Э.П. Торренсу: «Беглость мысли – количество идей, возникающих в единицу времени. Гибкость мысли – способность быстро и без внутренних усилий переключаться с одной идеи на другую, видеть, что информацию, полученную в одном контексте, можно использовать в другом. Оригинальность – способность к генерации идей, отличающихся общепринятых, парадоксальных, неожиданных решений. Она связана целостным видением всех связей

зависимостей, незаметных при последовательном логическом анализе. Любознательность – способность удивляться, любопытство и открытость ко всему новому.

Точность – способность совершенствовать иди придавать законченный вид своему творческому продукту. Смелость - способность принимать решение в ситуации неопределенности, не пугаться собственных выводов и доводить их до конца, рискуя личным успехом и репутацией» [8]. Отечественные психологи В.Т. Кудрявцев и В.Б. Синельников, которые на основе глубокого изучения истории и культуры, выявили творческие способности, сложившиеся в истории человечества:

«1. Творческая фантазия – образное схватывание некой значимой, общей тенденции либо закономерности развития целостного объекта, до того, как человек имеет о ней четкое понятие и может вписать ее в систему серьезных логических категорий. 2.Умение созидать целое ранее частей. 3.Преобразовательный характер творческих решений – способность при решении трудности не просто выбирать из навязанных извне альтернатив, а без помощи других создавать альтернативу.3. Экспериментирование- способность сознательно и целенаправленно создавать условия, в которых предметы более выпукло обнаруживают свою скрытую в обыденных ситуациях сущность, а также способность проследить и проанализировать особенности поведения предметов в этих условиях» [5].

В.И. Ефремов, разработавший вместе со своими коллегами специальные программы и методики художественного воспитания, установили, компоненты творческих способностей: 1. Оригинальность замысла и действий. 2. Способность высказывать уникальные идеи и изобретать новейшие. 3. Проявление инициативы творчества. 4.Высокий художественный смысл.

Анализируя литературу по вопросу о составляющие творческие способности можно сделать вывод, что несмотря на различие подходов к их определению, исследователи единогласно выделяют: оригинальность замысла, проявление инициативы творчества и владение художественными техниками, как обязательные составляющие творческих способностей.

Исследовав научную литературу, можно сделать вывод, что: «Творческие способности – это результат овладения человеком знаниями, умениями и навыками, необходимыми для того или иного вида творчества» (А.Н Леонтьев). Процесс развития творческих способностей — это процесс направленного изменения ведущее к появлению новых качества, специальных способностей, определяющие успех творчества (оригинальность замысла, проявление инициативы творчества и владение художественными техниками). (В.И. Ефремов). Показателем творческих способностей является самостоятельность. И.С. Кон [4] писал, что самостоятельность как свойство личности предполагает, во-первых, независимость, способность самому, без подсказки извне, принимать и проводить в жизнь важные решения, во-вторых, ответственность, готовность отвечать за последствия своих поступков и, в-третьих, убеждение в том, что такое поведение реально, социально возможно и морально правильно.

Развитие творческих способностей у детей способствует всестороннему развитию личности ребенка, повышает возможности его дальнейшего обучения. Необходимо расширять опыт ребенка, чтобы создать достаточно прочные основы для его творческой деятельности. Чем больше ребенок видел, слышал и пережил, чем больше, он знает и усвоил, чем большим количеством элементов действительности он располагает в своем опыте, тем значительнее и продуктивнее при других равных условиях, будет деятельность его творческого замысла.

Поэтому развитие творческих способностей учащихся является важнейшей задачей школы, а, следовательно, и нас учителей.

Развитие творческих способностей – это непрерывный процесс, который проходит через все этапы развития личности ребёнка, побуждающий инициативность и самостоятельность принимаемых решений, привычку к свободному самовыражению, уверенность в себе.

Для того чтобы творческий потенциал мог активизироваться нужно создать определённые условия, прежде всего ввести ребёнка в настоящую творческую деятельность. Ведь именно в деятельности из предпосылок рождаются и развиваются способности.

В своей педагогической деятельности большое внимание мы уделяем на своих уроках творчеству, так как у нас имеются большие возможности для развития творческой, разносторонней личности. Эти возможности можно успешно реализовать, опираясь на традиционные и нетрадиционные методы воспитания и обучения, а также на собственное педагогическое творчество.

Ещё В.А.Сухомлинский писал: «Учение не должно сводиться к беспрерывному накоплению знаний, к тренировке памяти, к отупляющей, одурманивающей, никому не нужной, вредной для здоровья и умственного развития ребёнка зубрёжке… Хочется, чтобы дети были путешественниками, открывателями и творцами в этом мире».

Школа выполняет заказ общества и государства. Госстандарты дают нам ориентир на развитие системы воспитания и обучения, которые ожидают от нас семья, общество и государство. В стандартах предложена модель выпускника школы. Эта модель стала и нашим ориентиром. А ключевыми направлениями работы стали такие личностные характеристики ученика, как любознательность, активность, заинтересованность в познании нового, способность к организации собственной деятельности, готовность самостоятельно действовать.

Современное образование должно ориентироваться на интересы и потребности учеников и основываться на личностном опыте ребенка. Прежде чем перейти к рассмотрению вопроса развития творческих способностей учащихся необходимо остановиться на таких понятиях как «творчество», «способности» и «творческие способности». Что же такое творчество? Творчество (креативность) – способность удивляться и познавать, умение находить выход в нестандартных ситуациях. Творчество – это нацеленность на открытие нового и способность к осознанию своего опыта. Творчество — это порождение новых идей, стремление научиться большему, думать о деле иначе и делать его лучше. Творчество – это человеческая потребность. Замечено, что творческие люди обладают большой жизненной энергией до глубокой старости, а люди ко всему равнодушные, ничем не увлеченные чаще болеют и быстрее стареют.

Термин «способности» несмотря на его давнее и широкое использование в психологии, наличие в литературе достаточно точных его определений, весьма многозначен. Способности – индивидуально–психологические особенности личности. Являющиеся условием успешного выполнения той или иной продуктивной деятельности. Они тесно связаны с общей направленностью личности, с тем, насколько устойчивы склонности человека к той или иной деятельности. Уровень и степень развития способностей выражают понятия таланта и гениальности.

Творческая деятельность – отношение субъекта деятельности к своему труду (удовлетворенность своей работой, стремление к самостоятельности в ее выполнении, положительная мотивация в ходе ее решения) и процесс решения творческих задач (самостоятельный перенос ранее усвоенных знаний, умений, способов деятельности в новую ситуацию, видения проблемы, видение новой функции известного объекта). Творческая деятельность – результат и одновременно важное условие дальнейшего развития личности, развития ее творческого потенциала.

Психологи давно пришли к мнению, что все дети обладают самыми разнообразными творческими способностями. Творческие потенциалы заложены и существуют в каждом человеке. При благоприятных условиях каждый ребёнок может проявить себя. Бесталанных детей нет. Задача школы состоит в том, чтобы выявить и развить эти способности в доступной и интересной деятельности.

Что это значит развивать творческие способности? Во-первых, это развитие наблюдательности, речевой и общей активности, общительности, хорошо натренированной памяти, привычки анализировать и осмысливать факты, воли, воображения. Во-вторых, это

систематическое создание ситуаций, позволяющих самовыразиться индивидуальности ученика. В-третьих, это организация исследовательской деятельности в познавательном процессе.

Для творчества нужны воля, умение преодолевать свою лень и объективные трудности, активность во всех делах и в первую очередь в познании.

Список использованных источников

1. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей. Учеб. пособие для студ. высш. учеб, заведений / Д. Б. Богоявленская. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 320с.

2. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: книга для учителя / Л. С. Выготский. – М.: Просвещение, 1991. – 93с.

3. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. / В. Н. Дружинин. - СПб.: Издательство Психология «Питер», 1999. - 368с.

4. Кон И. С. Психология самостоятельности // Знание — сила. 1985. № 7. С. 42–44.

5. Кудрявцев В. Т. Ребёнок - дошкольник: новый подход к диагностике творческих способностей. / В. Т. Кудрявцев, В. Б. Синельников. Дошкольное воспитание. - 1995. - № 9. - С. 52-59.

6. Лук А. Н. Мышление и творчество. / А. Н. Лук. - М.: Политиздат, 1976. -144 с.

7. Теплов Б. М. Способности и одаренность – М.: 1982. –286 с.

8. Туник Е. Е. Диагностика креативности. Тест П. Торренса: Методическое руководство. / Е. Е. Туник. – Иматон, 1998. – 170 с.

9. Шадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека: Учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. / В. Д. Шадриков. – М.: "Логос", 1996. – 320 с.

10. Юркевич В. С. Типы одаренности / В. С. Юркевич //Учителю об одаренных детях / Под ред. В.П. Лебедевой, В.И. Панова. - М.: Просвещение, 1997. – 260 – 270с

11. Сухомлинский В.А. «Сердце отдаю детям» — Киев., 1973. – 23с.

МУЗЫКА ПӘНІНЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ

Темирбаева А.А.
№26 жалпы білім беретін мектептің музыка пәні мұғалімі
Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада заман талабына сай кәсіби құзіретті мұғалімнің бойындағы ерекшеліктер мен шығармашылық іс әрекеттер, білім алушылардың пәнге деген сүйіспеншіліктерін арттырудың тиімді әдіс-тәсілдері, педагогтің кәсіби құзыреттілігі туралы айтылған.

Аннотация: В данный статье говориться об особенности и творческой деятельности профессионально компонентного учителя в соответствии с современными требованиями, эффективных методах повышения профессиональной компетентности учителя.

Abstract: This articile talks about the features and creative activity of a professionally competent teacher in accordance with modern reguirements, effective methods of increasing students` love for the subject, and the professional compotence of the teacher.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінің басты мақсаты - бәсекеге қабілетті маман дайындау. Білімділік басқа ресурстарға қарағанда қосымша құндылықты қамтамасыз ететіндіктен, білімнің мазмұны неғұрлым көрнекті әрі айқын болады. Мұғалімнің еңбегі қиын да, қызық. Уақыттың қалай өткенін білмей, есіл -дертің оқушылардың сапалы білім алуында болады. Шәкірттерді өз баландай жақсы көрсең ғана жақсы мұғалім бола аласың. Мұғалім болу оңай, ұстаз болу қиын. Шәкірт ұғымы тек қана ұстазға ғана тән. Өз саласында шеберліктің шыңына жеткен адам ғана соңынан шәкірт ерте алады. «Мектеп-үйретін орта, мұғалім оның жүрегі», демекші ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекші тұс- сабақты түрлендіріп өтіп, тұлғаның жүрегінен жол табуы. Оқытушы білім ордасының негізі болып саналады. Сондықтан оқытушылардың білім сапасы мен құзыреттілігі бүкіл мектепті жетілдірудің басты бағыты болып табылады. Құзыретті мұғалім болу үшін ұстаз бойында үш қасиет анық болуы

керек. Біріншісі мамандыққа деген сүйіспеншілік, екінші төзімділік, үшінші туа біткен дарындылық. Қазіргі уақыт талабы – мәдени деңгейі мен шығармашылық қабілеті жоғары шәкірт әзірлеу. Бүгінгі ұстаз еңбегі жас ұрпақты болашақтың даңғыл жолына салуымен бағаланады. Жеткіншек бойында ұлттық тарих, мәдениет, салт-дәстүр және тілге байланысты жаңаша көзқарастың қалыптасуына ортаның әсері зор. Оқушының қызығушылығын дамыту үшін әуелі оның шын мәніндегі табиғатын білген абзал. Мектептегі музыка пәні мұғалімі сегіз қырлы бір сырлы, музыкалық аспапта ойнай алатын, дауыс интонациясы анық, дыбыстарды таза шығаратын, әртістік қабілеті жоғары болу керек.

«Сабақ беру - үйреншікті жай шеберлік емес, ол – үнемі жаңадан жаңаны табатын өнер», -деп Жүсіпбек Аймауытов айтқандай, мұғалімнің кәсіби шеберлігі сабақты түрлендіріп өтудегі ізденісінде және білім жетілдіру курстарында арта түседі. Заман талабына сай оқытуда әр түрлі әдіс-тәсілдерді пайдаланып оқыту, білім алушылардың қызығушылықтарын оятып, білім сапасын арттырады. Білім алушылардың бойына ұлтжандылық пен патриоттық тәрбиені қалыптастыру үшін педагогтің әрбір сабағының тақырыптарын ұлттық идеялогиямен ұштастырып өткізуге болады. Мысалы, Ұлы ақын Абай атамыз айтқандай «Туғанда дүние есігін ашады өлең, Өлеңмен жер қойнына кірер денең»,- демекші музыка сабағында халқымыздың тұрмыс-салт әндерін бала бойына сіңіру үшін, заман талабына сай әр түрлі әдіс тәсілдерді пайдалансақ, сапалы да, қызықты сабақ болары хақ. Музыканың ырғағын анықтап, бірге орындату үшін түрлі музыкалық аспаптармен қоса, компьютерлік бағдарламалар арқылы электронды музыкалық аспаптарды қосып, стилін өзгертіп, интерпретациялау тәсілін меңгерту педагогтардың кәсіби шеберлілігі болып саналады. Ертеректе халқымыз Бесік жырын баланы бесікке салу дәстүрінде аспаптың сүйемелдеуінсіз ауызша орындаған. Жаңартылған білім бағдарламасында тұрмыс -салт әндерін интерпретациялау тақырыбы осы тұрмыс -салт әндерін түрлендіріп орындауға негізделген. Бұл тақырып оқушы үшін күрделі. Оңайдан күрделіге қарай білім алушыны бағыттау педагогтің үлкен ізденісін талап етеді. Баланы оқыта отырып, мұғалімнің кәсіби шеберлілігі де артады. Салт-дәстүрге байланысты әндердің ертедегі нұсқасын тыңдатып, жеңілдетілген эстрадалық бағытта орындайтын танымал әншілер туралы ақпаратты сілтемелер арқылы көрсетіп, түсіндіруге болады.

Музыка пәнінде әннің мәтінін шығаруға, яғни шағын бір шумақ өлең құрастыруға «Айтыс өнері» тақырыбына пән аралық байланыс етіп өткізуге болады. Бұл тақырып әдебиет, тарих пәндерімен ұштасып жатыр. Айтыстың түрлері мен жанрларын айта отырып, бала бойындағы ақындық қабілетті ашу үшін екі жолдық өлең құрастырып, қайым айтыс құрастыруға болады. Бұл тақырыпты түсіндіру үшін ұстаз бойында ақындық шығармашылық болғаны да абзал. Бала ұстазын пір тұта отырып, шығармашылыққа ұмтылады.

Халық педагогикасының тарихнамасы оның сонау көне дәуірден, адамзат баласымен бірге жасасып, дамып, жетіліп, ғасырдан ғасырға, ұрпақтан ұрпаққа беріліп отырғанын соның нәтиежесінде оның тұжырымдамасы, халық дүниетанымының көрнісі ретінде, халықтың ғасырлар бойы ұрпақ тәрбиелеп, оқытуда жинақтаған, түрлі ауызекі шығармашылығында жүзеге асқан тәжірибесінің жиынтығы ретінде халықтың педагогикалық көзқарасын қарастырады. Болашақ мұғалімдерге қазақтың ұлттық өнері мен көркемдік -эстетикалық мәдениетінен, олардың шығу тарихынан, өзіндік ерекшелігі мен мазмұнынан, балалар шығармашылығының психологиясынан, ұлттық өнердің мәдениет пен адам өмірінде алатын орнынан, сондай -ақ басқа ешнәрсемен ауыстыруға келмейтін мектептің көркем эстетикалық пәндерінен түсінік беру керек.

Білімді ізгілендіру күрделі де ұзақ мерзімді үрдіс, сол себепті де бүгінгі күнде бала тұлғасын, оның эмоцияналды көңіл күйін, өмірге деген көз қарасын тәрбиелеуде жетекшілік жасай алатын, басқаларға қарағанда қайта құру нәтиежелері тезірек байқалатын саланы таңдай білу аса маңызды. Сондықтан мектепті ізгілендіруге қайта бағдарлау үдерісінде, алғашқы кезекте адамзат тәжрибесі мазмұнына дейін осындай мүмкіндіктерді ескеретін пәндер қарастырылуы керек. Бұл ең алдымен көркемдік-эстетикалық бағыттағы пәндерге байланысты.

Мектепте көркемдік – эстетикалық білім берудің басты мақсаты, ұлттық өнердің іс -әрекеттегі өзіндік ерекшелігіне байланысты жеке қабілеттерді дамытумен шектелмейді.

Өйткені ол тәрбие құралы. Мектептің әрбір бағдарламасы ,оның мақсаты әсіресе, көркемдік-педагогикалық үдерісте балаға, оның рухани дүниесін қалыптастыруға бағдарланғаны жөн.

Педагогикада ұлттық өнердің баланы қоршаған табиғатпен, адамдардың мінез -құлық мәдениетімен, халықтың өткендегі тарихымен, сұлулық, адамгершілік әлемімен, әр ғасыр адамдарының сезімдік әлемімен таныстыруда мүмкіншілігінің жоғары екенін және мұны басқа ғылыми пәндерге қарағанда аса тиімді жүзеге асыруға болады. Қазақтың ұлттық өнерінің (поэтикалық, музыкалық, сәндік-қолданбалы) және адамның қоршаған ортаны көркемдік тұрғыда меңгеруінің негізінде көрініс алады.

Ұлттық өнер – адамды өзінің жеке басына ғана тән рухани тәжірибесі арқылы, сезімге бой алдырып әсерленуі арқылы жалпы адамзаттың рухани құндылыққа бейімдейтін маңызды құрал. Ол баланы адамгершілікке, мәдениеттілікке тәрбиелейді. Мектепті ізгілендірудегі көркемдік- эстетикалық бағыттағы пәндердің басты міндеттері де осымен айқындалады.

Сабақта салт -дәстүрлерге байланыста сұрақтар беріп, қызығушылықты арттыру үшін компьютерлік бағдарламалардың бірі **Quizizz** бағдарламасында түрлі тест сұрақтарын құрастырып, әншілердің немесе салт-дәстүрдің суреттерін **QR** код арқылы жасырып, қызықтырса, балалар келесі сабаққа мұғалімнің іс -әрекетін үлгі ретінде алып, тапсырмалар дайындап келеді. Егер де педагог әр сабағын жаңа бір тәсілмен өткізетін болса, білім алушының көкейінде «Келесі сабағымыз қалай өтіледі екен?»,- деген сұрақ тұрады. Сабақты түрлендіріп өту мұғалімнің кәсібіне деген сүйіспеншілігін арттырады. Баланы оқыта жүріп, тәжірбиеміз шыңдалады.

Мектепте музыка сабағында білім алушыларға бірілетін негізгі үш әрекет: музыка тыңдау, ән орындау, аспапта орындау. Ән орындау барысында мұғалім әнді аспаппен балалардың дауысына лайықты танальсте орындайды. Оған мұғалімнің аспапта орындаушылық шебері болу керек. Белгілі бір музыкалық аспапта ойнайтын мұғалімнің бала алдында қадірі де болады.

Ән айту қабілетін қалыптастыру мақсатында сайыс сабақ ретінде үйренген әннің караоке нұсқасын дайындап, әнді орындаған соң ұпай беру тәсілі арқылы бала бойындағы орындаушылық шеберлікті дамыта аламыз.

Музыка пәнінде 5-6 сыныптарда оқу бағдарламасында тоқсан соңында жобаны құрастыру және жобаны таныстыру тақырыптары берілген. Бұл тақырыптарды негізге ала отырып, меңгерген тақырыптардан кішігірім ғылыми жоба жазуға бағыттауға болады. Ол үшін білім алушылармен ғылыми жұмыстың жоспарын бірге құрып, үнемі бағыт-бағдар беріп отыру керек. Ал шағын ғылыми жұмыстар баланың шығармашылық қабілеттерін дамытады, әрі болашақта жоғары оқу орына түскенде дипломдық немесе курстық жұмыстар жазуына септігін тигізеді. Қазіргі таңда көп студенттер, оқушылар арнайы дайын компьютерлік бағдарламаға салып, ғылыми жұмыс немесе дипломдық жұмыс жазып жатады. Баланың сөздік қоры мен ойлау деңгейінің дамуына мұндай бағдарламалар кері әсерін тигізеді. Музыка пәні мұғалімінің мектептен тыс іс шараларда атқаратын жұмыстары өте көп. Тақырыпқа байланысты концерт мерекелерге баланы дайындау, сахнаға үйрету музыка пәні мұғалімдеріне жүктеледі. Сахнада өнер көрсеткен баланың бойында батылдық, мәдениеттілік, шеберлілік қалыптасады. Сыныптан тыс үйірмелер жүргізу, баланы мұражайларға апарып қызықтыру баланың жан-жақты дамып қалыптасуына зор үлес қосады. Мектептің даму жоспарына сүйене отырып, эстетикалық пәндердің онкүндігі аясында танымал тұлғалармен және олардың ұрпақтарымен кездесу кештерін ұйымдастырып, білім алушылардың бойына мәдениеттілікті, ұлтжандылықты қалыптастыруға болады. Бұндай кездесу кештері бала бойындағы шығармашылық қабілеттің дамуына ықпал етеді. Кездесу кейіпкерлерін үлгі тұтып, өзін -өзі тәрбиелеуді міндеттейді.

Қортындалай келе мектептегі басқа пәндер сияқты музыка пәні балалардың азаматтық рухын көтеруге, дүниетанымын дамытуға, ой өрісін кеңейтуге, сонымен қатар музыка саласындағы ой өрістерін кеңейтуге бағытталған. Мұғалім үшін басты міндет дүние жүзілік мәдениетті танитын, төл мәденитін құрметтей білетін, рухани дүниесі бай, интелектуалды

өрісі кең, жоғары білімді, құқықтық және заман талабына сай белсенді, қабілетті ұрпақ тәрбиелеу.

Мұғалімнің жеке тұлғасы қаншалық дамыған болса, оқушылардың біліміне соғұрлым әсер етеді. Мұғалім әрдайым білімін жетілдіріп отыратын, оқушылардың шығармашылық қабілетін, белсенділігін оятып отыратын басты тұлға.

Дарындылық туа біткен қасиет . Сондықтан дарындылықты дамыту – мұғалімнің міндеті. Халық арасында «Бұлақ көрсең көзін аш» деген . Жалпы шығармашылық жұмыс жасамас бұрын, мұғалім үлгілі тәлімгер, пікірлес дос, оқушының жаттықтырушысы болу керек .Ал, заманауи музыка мұғаліміне заман талабына сай сабақ жүргізу міндеттеледі. Балаларға ой салу, бағыт беру, іздендіру және көрнекі құралдарды пайдалану сияқты оларды ынталандыратын, әрі қызықтыратын әр түрлі әдіс тәсілдерді қолданғанда олардың ерекше ойлау қабілеті дамиды. Мұғалімнің шеберлігі балаларды дамыту барысында бірге артады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. С. Ұзақбаева «Қазақ халық педагогикасы». «Глобус баспасы» Алматы 2013
2. Ismail Hussein Amzat «Оқытушының кәсіби дамуын және тәжірибесін арттыратын мүмкіндіктер» Қазақ тіліне аударғандар Г.Қ . Бекқожанова . Алматы -2019
3. Сәкенова Р.– «Ұстаздық баян» «Таймас» баспа үйі, Алматы- 2006
4. Жұбанов А. Музыкадағы алғашқы адым // әдебиет және искусство -Алматы 1939, №5 . 126-132 бет.
5. Дүйсенбиева Р.Қ Оқушыларға қазақ халқының ән өнері арқылы музыкалық-эстетикалық тәрбие беру. Пед ғ.к.... дисс ,Алматы -1998 .-147 бет

ПРИМЕНЕНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ПЕДАГОГА-МУЗЫКАНТА

Хмелёва А. П.
Кандидат педагогических наук, доцент, ЧГИК
г.Челябинск, Российская Федерация

Андапта: Мақалада мұғалім-музыканттың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру үшін әртүрлі интерактивті технологияларды қолданудың әдіснамалық негіздері көрсетілген. Студенттердің кәсіби саладағы жеке тәжірибесін өзгертудің маңыздылығы дәлелденді. Педагог-музыкантты кәсіби даярлау үшін осындай технологияларды тиімді қолдану шарттары ашылады. Шағын топтарда жұмыс істеу, тренингтер және кейс-стади сияқты технологияларды қолданудың тиімділігі көрсетілген.

Аннотация: В статье излагаются методологические основы применения различных интерактивных технологий для формирования профессиональных компетенций педагога-музыканта. Доказывается значимость преобразования личного опыта студентов в профессиональной сфере. Раскрываются условия эффективного применения подобных технологий для профессиональной подготовки педагога-музыканта. Показана результативность применения таких технологий, как работа в малых группах, тренинги и кейс-стади.

Abstract: The article outlines the methodological basis for the use of various interactive technologies for the formation of professional competencies of a music teacher. The importance of transforming students' personal experience in the professional sphere is proven. The conditions for the effective use of such technologies for the professional training of a musician teacher are revealed. The effectiveness of using technologies such as work in small groups, trainings and case studies is shown.

Ключевой задачей подготовки педагога-музыканта является формирование его профессиональных компетенций. Подобная формулировка не так давно вошла в практику высшего музыкального образования, однако, достаточно прочно закрепилась. Под термином «компетенция» понимается поле вопросов, в которых личность обладает познаниями и опытом [1]. Именно обращение к опыту, нахождение наиболее эффективных способов

взаимодействия индивида с накопленным опытом становится важнейшим условием формирования профессиональных компетенций, в том числе, педагога-музыканта.

В знаниево-ориентированной парадигме обучения превалирует отчужденный от учеников опыт человечества [2]. В противовес этой позиции в зоне первичного внимания должна находиться деятельность ученика, его внутреннее образовательное приращение и развитие. То есть учебный материал не может являться предметом усвоения, а внешней составляющей профессиональной подготовки, образовательной средой для самостоятельной деятельности обучающихся. Деятельность является мотивированным процессом использования студентами определенных средств для достижения заданной цели. Внутреннее содержание образование является атрибутом самой личности, создается на основе личного опыта будущего педагога-музыканта.

Последний действующий стандарт по направлению подготовки 53.03.06 Музыкознание и музыкально-прикладное искусство, профиль «Музыкальная педагогика», содержит конкретное описание универсальных и общепрофессиональных компетенций. Вместе с тем выбор и формулировка непосредственно профессиональных компетенций остаются в ведении каждого конкретного вуза. Вследствие этого при разработке образовательных программ необходимо опираться, с одной стороны, на сложившиеся в системе высшего музыкального образования традиции, с другой стороны, учитывать некоторые современные тенденции, мировой опыт, сегодняшний взгляд на профессию учителя музыки. В частности, как показывает опыт проведения чемпионатов «Молодые профессионалы» (WorldSkillsRussia) компетенции R57 Преподавание музыки в школе, наибольший вес приобретают умения методически грамотно организовать музыкально-практические виды деятельности учащихся. То есть те, которые позволяют детям непосредственно поучаствовать в производстве и воспроизведении музыкальных интонаций различными способами.

Подобный подход обусловливает необходимость формирования у педагога-музыканта таких профессиональных компетенций, благодаря которым он сможет эффективно управлять действиями учащихся, в полной мере использовать свои индивидуальные возможности для налаживания межличностного контакта. Как показывает реальность, перенесение в непосредственную работу с детьми приобретенные методические знания для будущих учителей музыки становится зачастую сложной задачей. Трудности вызывает практическая реализация педагогических ситуаций, которые требуют проявления артистического компонента педагогического стиля, умения «дирижировать» коллективом учащихся, спрогнозировать их реакции на определенные задания, найти выход из конфликтной ситуации и т. д.

В этом контексте для формирования профессиональных компетенций педагога-музыканта одним из наиболее адекватных средств является применение интерактивных технологий.

Интерактивное обучение строится на основе взаимодействия в процессе освоение опыта учеником. На первом плане здесь прямое взаимодействие обучающихся с заданным преподавателем учебным окружением. Это своего рода воссозданная естественная среда, смоделированная реальность, в которых можно обнаружить конкретную область опыта, который необходимо присвоить. Переживаемый непосредственно опыт и становится, по мнению М. В. Кларина, базовым источником учебно-познавательного процесса [3]. Здесь важно понимать, что речь идет не о каких-либо вспомогательных материалах, обладающих иллюстративным характером, а о проживаемом в активной деятельности опыте. То есть, преподаватель создает условия для реализации инициативы, побуждает студентов к самостоятельному поиску решения педагогических проблем. В результате обучающиеся получают возможность преобразовать свой имеющийся опыт, получают инструменты для будущей профессиональной деятельности.

При этом преподаватель сочетает фасилитаторскую и экспертную позиции. Согласно первой он помогает обучающимся двигаться к освоению новых знаний, формированию профессиональных компетенций. Как эксперт он может предложить модели разрешения

определенных музыкально-педагогических ситуаций, показать свою компетентность в процессе их обсуждения.

Однако, когда преподаватель собирается внедрить в профессиональную подготовку педагогов-музыкантов интерактивные технологии, он должен сначала продиагностировать обучаемых на степень их готовности к участию в подобных технологиях. Их реализация выходит далеко за рамки простого воспроизведения и обработки учебного материала, информации. Ведь студенты должны «вжиться» в заданную ситуацию. В процессе ее решения они не только активны в познании, но и физически перемещаются по аудитории, обсуждают и задают вопросы, выполняют различные роли. Все это создает дополнительные личностные трудности для выполнения профессиональных задач.

Поэтому у каждого участника «действа» должно быть сформировано понимание важности общей учебной деятельности, ее результативности в сочетании с индивидуальной ответственностью, необходимости развития навыков совместной работы, построения грамотных межличностных отношений при работе в команде, оценивания эффективности работы группы при решении задания.

Кроме того, преподавателю следует позаботиться о том, чтобы каждый студент был вовлечен в решение задач и был психологически к этому готов, для чего проводятся специальные разминки. Они могут иметь и музыкальную направленность, актуализировать имеющиеся знания. Заранее должна быть подготовлена и аудитория, чтобы участникам было удобно пересаживаться, был создан физиологический комфорт. Не менее важно закрепление регламента, это существенно стимулирует работу в малых группах и позволяет достичь максимального учебного результата. При этом более целесообразно соблюдать принцип добровольности при делении на группы, вместе с тем при специальных задачах группы могут быть сформировано на основе иных правил.

К обязательным условиям применения интерактивны технологий относится создание доверительных отношений между обучающимися, внедрение демократического стиля, многообразие форм предоставления учебной информации, форм деятельности, стимулирование мотивации обучающихся к формированию профессиональных компетенций.

Одной из наиболее эффективных интерактивных технологий является работа в малых группах. В процессе применения такой формы все студенты могут принять участие в совместной работе, сформировать навыки действовать сообща. Организация групповой работы предполагает, что коллектив студентов будет разбит на подгруппы не более 5 человек в каждой. Каждая группа может получить разное или идентичное задание. При его выполнении в микрогруппах студентам необходимо распределить роли (аналитик, генератор идей, регистратор, эксперт и т. д.). Задание в группе выполняется на основе дискуссии, обсуждения различных мнений и позиций. Практически любое учебное задание можно реализовать на основе этой технологии.

В нашей практической работе в качестве проблемных вопросов для студентов выступали, например, образная визуализация своих представлений о профессиональных терминах. В частности, студенты могли получить задание перевести в визуальные образы (не схемы) свое понимание о сущности различных видов музыкальной деятельности: слушание музыки, исполнительская деятельность, музыкально-творческая, музыкально-теоретическая, музыкально-историческая, полихудожественная, музыкально ориентированная. Каждая подгруппа путем закрытого выбора получала свой вид деятельности, который и должна была представить наглядно-образно. При этом важно было отразить все стороны и характеристики, отличительные особенности данного вида деятельности. Потом подгруппы обмениваются своими продуктами и пытаются на основе визуальных образов расшифровать, какой вид музыкальной деятельности был задан изначально. По завершению выполнения работы в малых группах оценивается степень отражения всех особенностей данного вида музыкальной деятельности в каждом конкретном случае.

Особые возможности предоставляют тренинговые технологии. На занятиях со студентами они не всегда могут применяться в полном формате. По сути тренинги направлены

на отработку специальных алгоритмов профессиональных действий и методов разрешения типовых обучающих заданий. При этом основная цель тренинга заключается в проигрывании процесса взаимодействия при решении определенных профессиональных задач. Здесь мы можем порекомендовать прибегнуть к социально-психологическому тренингу. Его особенность заключается в том, что студенты обучаются на собственном опыте настоящего момента.

В частности, мы предлагаем студентам на первый взгляд несложное задание – рассказать о своем любимом композиторе. Но при этом поставлено дополнительное условие: рассказать надо так, чтобы «влюбить» аудиторию в творчество этого композитора. Каждый студент представляет устно свой вариант. После, как принято в тренинговой технологии, обратную связь в первую очередь дает не преподаватель-эксперт, а однокурсники. Это может оказаться довольно болезненным для неподготовленных психологически к этому обучающихся. Подобные комментарии могут быть очень важны с учетом будущего взаимодействия со школьниками. В заключение итог подводит преподаватель как эксперт.

Еще одна важная интерактивная технология, которая может применяться в процессе формирования профессиональных компетенций педагога-музыканта, кейс-стади. Например, в рамках дисциплины «Методика музыкального образования», студенты получают задание ознакомиться с видеоуроком и проанализировать, насколько была достигнута поставленная цель. Заранее подобран материал, который подталкивает обучающихся к негативному выводу. Далее им предлагается выбрать путь методического решения, способствующего достижению поставленной цели на основе кейса, набора материалов, нацеливающих на разные способы решения сформулированной проблемы. Каждая из подгрупп выбирает тот способ, который им представляется наиболее результативным. Далее найденные способы презентуются и выбирается самый целесообразный.

Таким образом, практика формирования профессиональных компетенций педагога-музыканта средствами интерактивных технологий является наиболее эффективным средством, применяемым в контексте профилирующих дисциплин.

Список использованных источников

1. Словарь иностранных слов. – 15-е изд., испр., – Москва : Рус. яз., 1998. – 608 с.
2. Хуторской, А. В. Деятельность как содержание образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №8. – С. 107-114.
3. Кларин, М. В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта / М. В. Кларин // Педагогика. – 2000. – №7. – С. 12-18.

УРОВЕНЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ ИСТОРИИ

Айтчанова З.Д.
Педагог-эксперт, учитель истории школы-гимназии №75 г.Астана

Андатпа: Кәсіби педагогикалық құзыреттілік-бұл мұғалімнің іскерлік және жеке қасиеттерінің интегралды сипаттамасы, ол кәсіби қызметтің мақсаттарына жету үшін жеткілікті білім, білік, тәжірибе деңгейін ғана емес көрсетеді.Мақалада тарих мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігінің деңгейлері ашып қарастырылған

Аннотация: Профессиональная педагогическая компетентность – это интегральная характеристика деловых и личностных качеств учителя, отражающая не только уровень знаний, умений, опыта, достаточных для достижения целей профессиональной деятельности. В статье раскрываются уровни профессиональной компетентности учителей истории

Abstract: Professional pedagogical competence is an integral characteristic of a teacher's business and personal qualities, reflecting not only the level of knowledge, skills, and experience sufficient to achieve the goals of professional activity. The article reveals the levels of professional competence of history teachers

Как педагог, имеющий большой опыт работы, с уверенностью могу сказать, что профессиональная компетентность всегда помогает при решении профессиональных задач, которые ежедневно стоят перед учителем.

Что мы называем профессиональной компетентностью? Во-первых, если говорить научным языком, это способность решать профессиональные проблемы в педагогической деятельности. Во-вторых- это система знаний и умений, которая определяет результативность профессиональной деятельности.

Профессиональная компетентность педагога может состоять из нескольких составляющих основными из которых я считаю:

- педагогическая компетентность- умение применять знания и опыт в педагогической практике;
- рефлексивная компетентность- способность педагога к рефлексии своей деятельности, скажем так «учимся на своих ошибках»;
- конструктивная компетенция-видеть свой результат, итог своего урока, своей деятельности, представлять картину в целом.

Если говорить о таком предмете как история, здесь сразу возникает вопрос: учитель истории какими навыками должен обладать? В чем заключается его профессиональная компетентность? Прежде чем я озвучу свою точку зрения, хочу отметить немаловажный аспект, что предмет история, это не только предмет, изучающий исторические процессы, события и многое другое. Это предмет, который невольно помогает выстраивать в сознании человека отношение к обществу в настоящем времени через опыт истории. История это предмет как наибольше из числа других применим для воспитания патриотизма, чувства гражданского долга, любви к Родине. И это в свою очередь накладывает определенный отпечаток на профессиональную компетентность учителя истории. Нужно уметь очень аккуратно и тонко подвести учеников к историческому факту или событию не вызывая при этом предубеждения, отторжения или другой негативной реакции.

К выше перечисленным компетенциям учителя истории можно добавить еще несколько. В обновленной системе образования приняты новые требования к квалификациям учителей. Существует несколько категории на данный момент, это:

- Педагог-мастер
- Педагог-исследователь;
- Педагог-эксперт;
- Педагог-модератор;
- Педагог.

Все они имеют определенные требования к педагогам, начиная от уровня образования и заканчивая результатами участия в международных конкурсах и олимпиадах. Но все они имеют один общий критерий-соответствие высокого уровня профессиональной компетенции, знание своего предмета, уметь самостоятельно разрабатывать методику преподавания предмета, использовать формы и методы активного обучения..

Единой должностной инструкции к уровню профессиональной компетенции учителя истории нет. Но есть ряд универсальных обязанностей, которые включают в себя: личностная компетентность, диагностическая компетентность, методическая компетентность, коммуникативная и информационная компетентность.

Все данные виды компетентности поддерживают профессиональный рост учителя. В классе деятельность учителя истории всегда носит индивидуальный хараектер: на нем лежит большая ответственность за введение ученика в мир истории. Умение выявлять индивидуальные особенности методики, анализировать результаты своей обучающей деятельности, определять проблемы в организации процесса обучения истории составляет содержание профессиональной компетентности.

Высокий уровень профессиональной компетентности подразумевает также умение учителя разработать свой индивидуальный стиль преподавания плюс сильную методологическую основу.

С профессиональным ростом возможны и нужны профессиональные изменения. Учитель истории никогда не должен оставаться на одном месте.

Учитель должен меняться, совершенствоваться, уметь адаптироваться к изменяющемуся миру. И успевать отмечать важные исторические процессы, свидетелями которых являются он и его ученики. Как учитель истории, ко мне часто обращаются учащиеся, что бы услышать мое мнение по поводу современных политических событий. И я должна, во-первых, как человек, высказать свою точку зрения, во-вторых, как историк, очень тонко и корректно подвести ученика к правильному мнению.

В своей педагогической практике часто использую новые подходы и методы обучения, что позволяет мне развиваться в условиях растущего внешнего вызова и оставаться на высоком уровне компетенции.

Профессиональная педагогическая компетентность – это интегральная характеристика деловых и личностных качеств учителя, отражающая не только уровень знаний, умений, опыта, достаточных для достижения целей профессиональной деятельности, но и социально-нравственную позицию личности, позволяющих человеку использовать свой потенциал, осуществлять сложные виды деятельности, оперативно и успешно адаптироваться в постоянно изменяющемся обществе и профессиональной деятельности. Будучи интегративным образованием, профессиональная компетентность не сводится ни к отдельным качествам личности или их сумме, ни к определенным знаниям, умениям и навыкам. Она отражает не только имеющийся у человека потенциал и способность его использовать, но и порождает новые явления, качества жизни и деятельности, позволяющие человеку быть успешным.

ПЕДАГОГТІҢ БЕДЕЛІ, МӘРТЕБЕСІ ЖӘНЕ ҚҰРМЕТІ

Алигулова А.М.
педагог-зерттеуші, №141 ЖББМ-тің тарих пәні мұғалімі, Алматы қ.

Андатпа: Құзіреттілік дегеннің өзі бір сөзбен айтқанда тек өз пәнін жетік меңгертумен ғана шектелмей өз мамандығына деген қатынасының тереңдігі болып табылады. Мұғалім құзіреттілігі оның елдің ертеңін қалыптастыру , құндылықтардың берік қамалын тұрғызу болып табылатындығын ескерсек, онда мұғалім ол мамандық таңдау емес, болашақтың керегесінің кепілі деп қараған жөн. Мақалада Қазақстанда педагогтың беделі, мәртебесі және құрметі қарастрылады.

Аннотация: Одним словом, компетентность-это глубина отношения к своей профессии, не ограничиваясь только овладением своей дисциплиной. Учитывая , что компетентность учителя заключается в том, чтобы сформировать будущее страны, построить прочный замок ценностей, то учителя следует рассматривать не как выбор профессии, а как залог будущего. В статье рассматривается авторитет, статус и уважение педагога в Казахстане.

Abstract: In a word, competence is the depth of attitude to one's profession, not limited only to mastering one's discipline. Given that the competence of a teacher is to shape the future of the country, to build a strong castle of values, teachers should be considered not as a choice of profession, but as a guarantee of the future. The proverb examines the authority, status and respect of a teacher in Kazakhstan.

«Алты Алаштың баласы бас қосса, төр мұғалімдікі»- бұл қағиданың қаншалықты ақиқат екеніне талай Алашты аузына қаратқан тарландар да көз жеткізген. Әркімнің жүрегіне жол тапқан бір ұстазы бар. XXI ғасырдың ұстазына бұл тұжырым өзектілігі мұғалім мәртебесіне әкелгендей.

Ұстаз болу – бір баланың көкірегіне шам жағу. Мұғалім мәртебесі күн тақырыбының маңызды мәселесінің бірі. Соңғы 20-30 жылда мұғалімге деген көзқарас, қатынас түбегейлі өзгеріске ұшырады. Оның себептерін қазбаласақ: қоғамдағы экономикалық өзгерістер, әлеуметтік мәселелер мен құндылықтардың ауысуы деп ойлаймын. Бүгінгі талап мұғалімге құрмет және оның мәртебесінің қалыптасуы жаңа құндылықтарға негізделген. Ол мұғалімнің құзіреттілігі.

Жоғарыда атап кеткендей Қазақстанда мұғалім мәртебесі біршама төмендеп, бұл мамандықты оқуға түсе алмаған жастардың диплом алу үшін таңдап кеткенін жақсы білеміз. Осындай келеңсіз құбылыстар ұстаз мәртебесінің өсуінің еш кепілі бола алмайды, және бұл үрдіс соңғы 20-10 аралығында орын алғанын ескерсек, тез арада мұғалімге деген қоғамның саналы құрметіне бөлену мүмкіндігі қандай болатыны сезіп отырмыз. Мемлекет тарапынан бұл мәселені шешу үшін «Педагог мәртебесі туралы заң» шығарды.

Бұл заңда төмендегідей маңызды мәселелер қарастырылған.

Десек те, заң арқылы ғана қоғамдағы құрметке ие болу мүмкін бе ? – деген сұрақ туындайды. Осы сұрақтың жауабын мен құзіреттіліктен іздеп көрдім.

Мысалы Сингапурдағы мұғалімнің құрметті мамандық екенін талайлар тамсанып айтып жүреді. Бекер емес, себебі мұғалім –ол мектептің жүрегі. Сондықтан оның құзіреттілігі маңызды және мұғалім құзіреттілігі төрт фактордан тұрады екен:

Бұл фактордан бұрын , оның ортасындағы басты нәтижеге көз салсаңыз, ол «баланың біртұтас дамуы». Яғни, басты назарда бала және оның эмоционалдық құндылықтары мен өмірге дайындығы, білім сапасының өсуі. Оны құраушы 4 факторы: 1) баланың ойы мен жүрегін жаулау, 2) бірге даму, бірігіп жұмыс істеу 3) білім жүйесінің дамуы 4) өзіңді және өзгені тану; Олар сонда мына нәтижеге қол жеткізбекші: тәртіпті, еңбекқор, білімді, адами қасиеттерге ие, қайырымды, әділ азамат.

Бастапқы мақсат пен соңғы нәтиженің арасын мұғалім құзіреттілігі байланыстырады. Тағы бір тоқтала кететін жағдай, баланы әділ, тәртіпті,білімді, еңбекқор, қайырымды ету үшін ұстазы сол қасиеттерге ие болуы хақ. Осы орайда Сухомлинскийдің бір сөзін мысалға келтіре кеткім келеді. Сухомлинский: «Педагог шеберлігінің негізі баланың өзінде жатқанын, оның сізге және оқуға деген қатынасында жатқанын ұмытпау керек» - деп көрсеткен. Бала айтқанды емес, көргенін жасайды.

«Тәрбиесіз берілген білім, адамзаттың қас жауы» дегендей, біздің педагогтердің құзіреттілігі жалпылай көрсетілген шаблонға ұқсас сияқты. Десек те, мұғалімнің құзіреттілігіне қол жеткізу үшін нақты мақсатын мен міндетіңді сезіну, оқытудың әдістерін баламен қатынасқа түсу арқылы дамыту керек екенін жете түсінеміз.

Мен бір мектеп бітіруші түлектен, өмірдегі мақсатын сұраған кездегі алған жауабым «көп мұғалімдердің аттарын білмеймін, және мүмкіндік болған кезде шет елге кетіп, сол жақтың азаматтығын алам» - деген сөздері қатты ойға қалдырған еді. Осыдан кейін өзіме деген талап пен маған керек мақсатты анықтай бастадым. Біз мектепте тек стандартты меңгертуді басты назарға алып, баланы кейінгі орынға ысырып қойғанымыз анық болды. Қазіргі күндерде де қоғамның ішінде «еліміздің білім саласы сапасыз»- деген тұжырымдарды жиі естимін. Олай еместігіне халықаралық олимпиадаларда қазақстандық жеткіншектердің қол жеткізіп жатқан нәтижелерін көріп қуанып отырсам, екінші жағынан олар кейін шет елге кетіп, алған білімінің жемісін еліне көрсетер ме екен деген күдік те ұялайды.

Айтпағым мемлекет тарапынан мұғалімге көрсетілген құрмет, қоғам тарапынан мойындалу керек сияқты. Ол эмоционалдық деңгейде болу керек.

Мына сызбаға назар аударсақ, мұғалімнің құзіреттілігі мен оған деген құрмет осы стандарт арқылы меңгерілуі керек деп ойлаймын.

Бүгінгі мектептің сыншысы- ата-ана. Қоғамдағы құндылықтарды мектеп пен орта сіңіреді. Сол себепті ұстаздың ролі жауапты болғандықтан , ол құзіретті болса, құрмет оған өзі келеді.

Педагогтың кәсіби құзіреттілігі:ол шығармашылық пен жаңаға құштарлық; білім алушының оқуға деген құштарлығын ояту мен сапалы білім беру.

Мұғалімнің құзіреттілігінің үш жағы бар: жалпы мәдени, кәсіби, әлеуметтік.

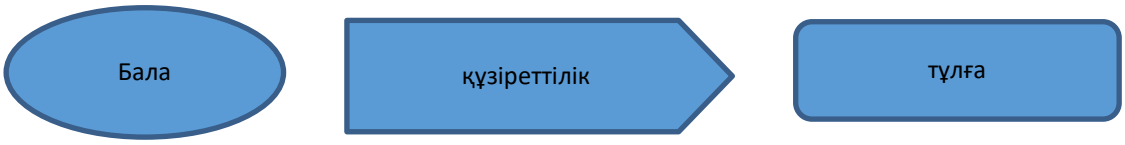
Бірінші, жалпы мәдени құзіреттілік – интегративті мәдениетінің көрсеткішінен тұрады(интеллект, сөйлеу және қарым-қатынас стилі,өзіне қарым-қатынасы, мәдениеттілігі)

Екінші, кәсіби құзіреттілігі-өз ісінің нағыз маманы(пәнін жетік білуі, әдіс-тәсілдерді педагогикалық жағдайларды тиімді қолдану)

Үшінші, әлеуметтік құзіреттілік- құндылықтар жүйесінің бағытынан тұрады.

Осы орайда «педагог мәртебесі туралы» заңның мына бабы, мұғалімнің мәртебесіне лайық болуды көздейді.

Мұғалім мәртебесі мен құрметінің өсуі мына факторлардан тұрады деп ойлаймын – өзін-өзі саралаудан, өзін үнемі дамытудан, өзін түзетіп, толықтырып отыру. Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні, ұстазға деген құрмет оның педагогтік шеберлігі, құзіреттілі мен құндылықтар жүйесі мен жауапкершілігінен тұрады.

Франсуа Рабленің Гаргантюа мен Пантагрюэль шығармасының моралі неде?

Нәтиже

- Өзіне сенімді
- Өз бетінше дамуға бағытталған
- Белсенді өмірлік позициясы бар
- Жауапкершілігі жоғары азамат
- Құндылықтарға дағдыланған

«Ұстаздық еткен жалықпас үйретуден балаға». Абыройыңыз асқақ, беделіңіз жоғары мәртебелі ұстаз болыңыздар құрметті ұстаздар!

ТАРИХ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ БОЙЫНША ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ТЕТІКТЕРІ

Архыматаева А.Ж.
тарих ғылымы бойынша PhD, Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
Қоғамдық-гуманитарлық бағыты пәндері зертханасының меңгерушісі

Қазіргі білім беру парадигмасының орталығында позитивті типтегі және әлеуметтік жауапкершілік қағидатындағы қарым-қатынас негізінде өмір сүру әдістері мен формаларын икемді өзгертуге қабілетті еркін өзін-өзі жүзеге асыратын жеке тұлға көрсетілген. Соған орай педагогикалық үрдіс бағытының нәтижесі - білімді, адамгершілікті, ізгі, еңбекқор, өз бетімен кез келген жағдайда жауапты шешім қабылдай алатын, тәуекелшіл, ымырашыл, ұтқыр, белсенді де өткір, шапшаң, кез келген ортаға тез сіңіп, үйренісіп кететін, елінің алдында жауапкершілік сезімі бар адамдарды тәрбиелеу жаңа құрылымның құндылықтары құзыреттілік болатын бағдарға негізделеді. Өзекті және білім беру саласындағы басымдық ретінде мәлімделген құзыреттілік тәсіл білім берудің негізгі нәтижесі білім, білік және дағдылар жүйесі емес, зияткерлік, қоғамдық-саяси, коммуникациялық, ақпараттық және басқа салалардағы мемлекет мәлімдеген негізгі құзыреттер жиынтығы болуы керек деген құзыреттілік парадигмасына негізделген.

Бүгінде білім беру мекемесі шығармашылыққа ие, рефлексияға қабілетті, оқытудың заманауи технологиялары мен оқушылармен сындарлы өзара әрекеттесу тәсілдерін білетін "жаңа формация" мұғаліміне мұқтаж. Мұғалім жоғары адамгершілік нормалары мен ізгіліктің, құндылықтардың жаңа жүйесінің тасымалдаушысы беделіне айналуы керек. Қазіргі білім беру жүйесіндегі өзгерістердің негізінде қоғамдағы мұғалімнің ұстанымы да өзгерді, осы уақытқа дейін мұғалімнің негізгі қызметі жаңа ақпарат пен пәндік білім беру болса, ендігі кезекте қоғамға адам өмірінің негізгі кезеңдерінде оның дамуы мен қалыптасуының әлеуметтік-педагогикалық, әлеуметтік-психологиялық, психологиялық-педагогикалық жағдайларын жобалауға және жүзеге асыруға қабілетті, идеялы, жаңа ұрпаққа мәдени үлгілер мен тәрбие өнегесін беру міндетін орындайтын және оқыту әдістері мен техникаларын білетін, кез келген

жағдайда құзыреттілік тұрғысынан жауапты шешім қабылдай алатын, белсенді менеджер-технолог, рухани тәлімгер, тәрбиеші,кеңесші, кәсіби мұғалім қажет.

Кәсіби маманның жеке-кәсіби мүмкіндігі білім деңгейінен, зияткерлігін, кәсіби дайындық дәрежесінен, қабілеті мен құзыреттілігінен құралады. Қазіргі білім беру педагогтың кәсіби қызметінің құзыреттілігін алға қояды.

Құзырет – маманның кәсіби міндеттерді алған білімі мен тәжірибесіне сүйене отырып, тиімді шешуі болса, құзыреттілік соны шынайы тәжірибеде таныта алуын білдіреді.

Құзыреттілік – таным, тәжірибе, міндеткерлік, беделді болуды біріктіретін ұғым, ол кәсіби маманның өз ісін жеткілікті дәрежеде білуән, кәсіби білімін, дағдысы, тәжірибелік іскерлігін, тәртібін (жұмыс стилі, ойлауы, имиджі, жұмыс дағдысы, кәсіби мәдениеті т.б.), тәжірибелік дағдыларын танытады. Оған маманның когнитивті, технологиялық, ынталандырушылық, әдеп, әлеуметтік, тәртіп нормалары жатады. Құзыреттілік маманға әлеуметтік ортаға жылдам бейімделуіне, өмір жағдайларын жылдам құруға, оқу-тәрбие ортасын жасауға ықпал етеді.

Кәсіптік құзіреттілік - бұл кәсіби білім, іскерлік, дағдылар мен жеке басының сапалық қасиеттерінің бірккен жүйесі, маманның нақты кәсіби қызметте алған білімдерін, дағдыларын, іскерліктерін, тәжірибесін жеке қасиеттерімен біріктіре отырып, жүзеге асыруға қабілеттілігі мен дайындығы, әдістемелік тұрғыдан ұйымдастырылған және міндеттер мен мәселелерді өз бетінше шешуге дайын және қабілетті, сонымен қатар өз қызметінің нәтижелеріне баға бере алу, мұғалімнің жеке және кәсіби қасиеттерінің тұтастығы, қызмет барысында туындайтын мәселелерді тиімді шешу қабілетін анықтауға мүмкіндік береді. Оған: әдістемелік, пәндік білім, технологиялық сауаттылық, өмірге бағыттылығы мен өмірлік тәжірибесі жатады. Ол үшін педагог әрдайым үнемі өзін жетілдіру жолында болуы тиіс.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі - бұл оның мұғалім және ғалым ретіндегі кәсіби қызметінің негізін құрайтын білім, білік және қабілет жүйесі. Құзыретті маман өзінің алған кәсіби білімін, дағдысы мен іскерлігін алға қойған мақсатына жетуде және белгіленген стандарттарға сай қолдана алады. Кәсіби құзыреттілік құрылымы түйінді және арнайы құзыреттерді қамтиды.

№	Құзыреттіліктер	Мазмұны
	Жеке тұлғалық құзыреттілік	жағымды мінез; балаға деген махаббат; баланы жоғары құндылық ретінде қабылдау; эмпатия; парасаттылық; өзін-өзі ұйымдастыру; кәсіптік мінез–құлық (төзімділік, батылдық, мейірмділік т.б.) ; жоғары мәдениеттілік; өз өмірін салауаттылықпен құру; зиялылық.
	Пәндік-әдістемелік құзыреттілік	кәсіптік білім; дидактикалық қабілеттілік; өзін кәсіби тұрғыдан жетілдіру; оқытылатын ғылым саласындағы арнайы білім мен іскерліктер; пән бойынша қазіргі заманғы зерттеулерге бағдарлану; әр сала бойынша базалық білімінің болуы; әдістемелік білім мен іскерлік; оқыту-тәрбие әдістері мен технологияларын білу, оны өз еңбек тәжірибесінде қолдана алу; көпміндеткерлік: бір уақытта бірнеше жұмысты орындай алу; пәнді оқыту әдістемелерін меңгеру; кәсіби ойлау.
	Психологиялық-педагогикалық құзыреттілік	таным процестерінің психологиясы мен психофизиологиясының жеке ерекшеліктері саласындағы теориялық білім;

		оқушының танымдық құралдарының даму деңгейін педагогикалық тәсілдермен анықтай білу; "мұғалім - оқушы" жүйесінде тиімді қарым-қатынас тәсілдерін практикалық меңгеру; педагогикалық техниканы меңгеру; өз сезімін басқара алу, эмоционалды зияткерлік; күйзеліске төзімділік; *дифференциалды-психологиялық құзыреттілік,* білім алушылардың жеке психологиялық және жас ерекшеліктерін білу, жеке тұлғаға психологиялық әсер ету тәсілдерін меңгеру; *әлеуметтік-психологиялық құзыреттілік*, топтық және коммуникативтік процестердің заңдылықтарын білу, оқушылар ұжымын қалыптастыру және қарым-қатынасты басқару тәсілдерін меңгеру. психикалық күйлердің, тұлғааралық қатынастардың және әлеуметтік орта жағдайларының үнемі өзгеруімен басқалармен тиімді қарым-қатынас жасауға, өзін және басқаларды түсінуге дайын болу және ұмтылу; кәсіби мамандық сапаларын (жауапкершілік, педагогикалық такт, әдеп, мейірімділік) меңгеру; білім саласындағы жаңартуларға ұмтылу; педагогикалық қабілеттерді меңгеру (дидактикалық, коммуникативтілік, перцептивтілік, өз ісіне талдау жасау т.б.)
	Коммуникативті к құзыреттілік	адамдармен түрлі ортада, түрлі жағдайларда қарым-қатынас жасай алу; тіл табыса білу; тілдік тұрғыда: таза, анық, нық сөйлеу, әдебие сөйлеудің тілдік нормаларын сақтау, оқу ақпаратын дұрыс беру, жеткізу, тіл арқылы сезімдік әсер ету, ана тілінде жақсы сөйлеу; әлеуметтік-психологиялық тұрғыда: жағымды пікір қалыптастыру, әр баланы сол күйінде түсініп, қабылдау, жағымды әсер ету; адамгершілік-әдеп тұрғысында: ізгілікті, ашық қатынас жасау, кәсіптік әдеп нормаларын басшылыққа алу, әр оқушының жеке басына құрметпен қарау; эстетикалық тұрғыда: ішкі және сыртқы үйлесімділікке әкелу, оқушыларды жоғары қарым-қатынас мәдениетіне қосу, сезімдік әсер ету, өмірге деген жағымды көңілкүйді туғызу, қарым-қатынас қуанышын сезіндіру; технологиялық тұрғыда: оқыту-тәрбие әдістерін, құралдарын тиімді қолдану, қарым-қатынастың тиімді стилін ұстану, педагогикалық такт сақтау, нәтижеге жұмыс жасау; өзіне және басқаға сыни көзқараспен қарау; командада жұмыс жасай алу; тұлғаралық қарым-қатынас дағдысының болуы; басқа сала мамандарымен қарым-қатынасқа түсе алу; әдеп қағидаларын ұстана отырып, халықаралық ортада жұмыс жасай алу дағдысы.
	Ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілік	өзінің кәсіби қызметінде ақпараттық және коммуникациялық технологияларды практикалық қолдану; компьютерлік сауаттылық; ақпаратты басқара алу дағдысы (түрлі дереккөздерден ақпаратты тауып, оны талдай алу), әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істеудің әмбебап мүмкіндігін меңгеру; сандық ресурстарды қолдана алу; бағдарламалық-әдістемелік кешендермен жұмыс; құжаттарды электронды түрде орындай алу; қашықтан оқыту қызметін жүзеге асыра алу; АКТ-ға дайын болу, ақпараттық-коммуникациялаық технологиялармен жұмыс жасай алу іскерлігі; мәселені шешу, шешім қабылдау; медиа-технологияларды қолдана алу.

	Құндылыққа бағытталған құзыреттілік	қоршаған әлемді, өмір сүріп отырған ортаны дұрыс қабылдау; жоғары этикалық құндылықтарға; азаматтыққа және патриотизмге негізделген қоғамның шығармашылық өміріне ат салысу, *тәрбиелік құзыреттілік*, тәрбие ұстанымдары мен заңдылықтары, мақсаты, мазмұны, тәрбие құралдары туралы білім , тәрбие әдістемелерін меңгеру; педагогикалық үрдістегі мәселелерді адамгершілік қағидаттары тұрғысынан шешу; ақиқатты тану; өзіне, айналасына, өзінің болашақ педагогикалық қызметінде қиянат жасамау; жалпыадамзаттық құндылықтарды насихаттау; педагогикалық мәдениет.
	Ұлттық құндылыққа бағытталған құзыреттілік	этнобағдардың болуы; ұлттық ерекшелік пен мәдениетті, әдет-ғұрып, салт-дәстүрді білу және жаңғырту; жеке және қоғамдық өмірде ұлттық мәдениет құндылықтарын жетілдіру; бала үшін рухани ұстаз, тәлімгер, бала жүрегіне жол табушы; құндылықтарға бағдар беруші; ұлттық психологияны меңгерген; ұлттық құндылықтарды насихаттаушы; азаматтық позициясы бар; өз елінің патриоты; ортақ идеяға қызмет ететін; қоғамдық өмірге белсене араласушы.
	Технологиялық - ұйымдастырушылық құзыреттілік	басқарушылық технологияларды меңгеру; ресурстарды педагогикалық талдау; оқу орнының беделін көтеруге үлес қосу, имиджін сақтау; педагогикалық технологияларды қолдана алу; өз жұмысын тиімді ұйымдастыра алу; шешім қабылдай алу, мәселені шеше білу; икемділік - кез-келген жағдайда жұмыс істеуге дайын болу, білім беру стандартының жаңа талаптарына тез бейімделу, жаңа оқулықтарды игеру, жаңа техникалық құралдарды қолдану, әртүрлі онлайн-платформаларда жұмыс істеу, аудиторияның білім деңгейіне сай жауап беру қабілеті; мәдени ұтқырлық (мобильділік) - оқиғаларды еркін ойлау және бағалау, оқу бағдарламаларын шығармашылықпен қабылдау және оларды бейімдеу, сыни тұрғыдан ойлау қабілеті, өзгеретін жағдайларда стандартты емес шешімдерді табу мүмкіндігі, зерттелетін саладағы, әлеуметтік дамудағы өзгерістердің сипаты мен бағытын болжай білу; кәсіби ұтқырлық - икемділік, белсенді азаматтық позиция, кәсіби міндеттерді шеберлікпен орындау; педагогикалық ұтқырлық - педагогтің білім беру процесінің субъектілерімен (оқушылар, ата-аналар, әріптестер, әкімшілік) бірлескен іс-әрекетті ұйымдастыра білуі, қазіргі заманғы білім берудің мақсаттары мен міндеттерін, құндылық бағдарларының әлемдік және ұлттық парадигмасын ескере білуі; оқушыларды ынталандыру; жағымды оқу-тәрбие ортасын құру; педагогикалық ақпаратпен бөлісу; серіктестік, ынтымақтастық.
	Жобалау-конструктивтік құзыреттілік	басым мақсатты анықтау, осы мақсатқа сәйкес келетін педагогикалық құралдарды таңдау; педагогикалық процестің жағдайларын диагностикалау; жетістіктерді болжау және осы негізде нақты іс-қимыл жоспарын жасау; мақсаттарды жобалау, жоспарлау, ұйымдастыру;

		зерттеу құзыреттілігі,инновацияларды енгізу бойынша педагогикалық экспериментті жоспарлау, ұйымдастыру, өткізу және талдау білігі; ізденушілік; жобаларды жасау және оны басқара алу; бастамашылық таныту; сапаға жұмыс жасау; өз жұмысының нәтижелерін түзету және талдау қабілеті; оқу-тәрбие үрдісін түзету, реттеу.
	Шығармашылық құзыреттілік	креативтілік; сыни ойлау; топ құру; жұмыс стилін таңдау; жаңалыққа құштарлық; шығармашылық белсенділік; оқу-тәрбие міндеттерін шығармашылық тұрғыда орындау; оқушының қабілеттерін дамытуға дайын болу; әр іске жаңашылдық тұрғысынан келу; бала үшін жетістік жағдайын құру.
	Жүйелік құзыреттілік	алған білімін қолдана алу; идеялы болу және өз идеясын жүзеге асыра алу; жаңашыл, жаңа жағдаяттарға бейімделе білу; көшбасшылық дағдыларының болуы; бастамашылық; тәуекелшілдік; бәсекеге қабілеттілік; стратегиялық ойлайтын.
	Аналитикалық-рефлексивті құзыреттіліктер	өз қызметін реттеу; кері байланыс механизмін жүзеге асыру; оңтайландыру; ішкі ресурстарды іздеу арқылы педагогикалық процесс, сонымен қатар мұғалімнің өз құзіреттілік деңгейін саналы түрде арттыру; рефлексияға қабілеттілік; құзыреттілік деңгейін, кәсіби мүмкіндіктерін бағалау; педагогикалық үрдісті талдау, баға беру; ішкі психикалық күйлер мен өз іс-әрекеттерінің негіздерін түсіну; өз қызметінің нәтижелерін және өзінің даму деңгейін, жеке жетістіктерін саналы түрде бақылау; талдау мен сараптауға дайын болу; шығармашылық, бастамашылық, ынтымақтастыққа бағытталған, шығармашылық, интроспекцияға бейімділік сияқты қасиеттер мен қасиеттердің қалыптасуы; өзін-өзі басқару, өзін-өзі тану, кәсіби өсу, шеберлікті жетілдіру, мағыналық шығармашылық қызмет және жеке тұлғаны, жұмыс стилін қалыптастыруды реттеу.
	Акмеологиялық (акме-шыңға шығу) **құзыреттілік**	тұрақты кәсіби жетілдіру қабілеті; кәсіби өсу үшін қажетті бағыт пен қызмет түрлерін таңдау мүмкіндігі; өзін-өзі кәсіби тұрғыдан жетілдіру, дамыту; жетістікке ұмтылу; үнемі ізденісте болу; педагог имиджін қалыптастыру; педагогикалық техника элементтерін меңгеру; педагогикалық такт пен әдепті сақтау; педагогикалық шеберлік; стратегиялық ойлау,кәсіби өсу, өзін педагогикалық қызметте көре алу.

Қазіргі әлемдік білім беру кеңістігінде **түйінді құзыреттіліктерге** мән беріледі. Олар: ***Әлеуметтік құзыреттілік***: әлеуметтік қырағылық, өзіне жауапкершілік алу, оны

сезіну, өзінің жеке қызығушылығын қызметімен сәйкестендіру, еңбек нарығындағы жағдайды талдау, өзінің кәсіби мүмкіндіктеріне баға беру, өзін-өзі ұйымдастыру, өзара қарым-қатынас әдебі мен нормаларын сақтау, белсенді азаматтық бағытты ұстану, отбасылық, қоғамдық,саяси, экономикалық байланыстарда белсенді болу, қазіргі саяси, экономикалық және әлеуметтік ортада қырағы болу, балаларды ынталандыру мен түсіну, олар үшін сәттілік пен таңдау жағдайын жасау, толеранттылық;

Коммуникативті құзыреттілік: адамдармен, түрлі әлеуметтік топтармен ауызша және жазбаша қарым-қатынасқа түсе алу, өз ана тілінде қарым-қатынасқа түсе алу, басқа тілдерді білу, тілдік нормаларды сақтау,қоғамда өзінің түрлі әлеуметтік рөлдерін орындай алу, эмпатияға қабілеттілік, бастамашылық;

Ақпараттық-технологиялық құзыреттілік: ақпараттық технологиялардың көмегімен ақпараттық ресурстарды қолдана алу, компьютерлік сауаттылық, құзаттарды электронды түрде орындай алу, қашықтан оқыту қызметін орындай алу, бағдарламалық-әдістемелік кешендермен жұмыс жасай алу; ***Арнайы құзыреттілік***: кәсіби міндеттерді дербес орындау;

Когнитивті (танымдық құзыреттілік): білім алу, өзі қосымша ізденіп оқу, кәсіби білімін жетілдіру; маман ретінде өзін-өзі жетілдіру, дамыту, өзіне қолдау жасау, мақсат қоя алу, рефлексияға қабілеттілік;

Мәдени құзыреттілік: мәдени және рухани тұрғыда жетілу, бос уақытын тиімді қолдану, өзінің өмірлік жолына дұрыс таңдау жасай алу;

Қорыта келе білім беру жүйесіндегі өзгерістердің негізі қазіргі қоғамдағы мұғалімнің ұстанымының өзгеруі болып табылады, ол деген мұғалімнің бұрынғы негізгі жаңа ақпаратты беру және пәндік білімнің көзі болу функциясын өзгерту деген сөз. Қазіргі уақытта қоғамға адамның дамуының негізгі кезеңдерінде оның дамуы мен қалыптасуының әлеуметтік-педагогикалық, әлеуметтік-психологиялық, психологиялық-педагогикалық жағдайларын жобалауға және жүзеге асыруға қабілетті, жаңа ұрпаққа мәдени үлгілер мен барқын бейнелерді таныту міндетін орындайтын, оқыту әдістері мен тәсілдерін, технологияларын білетін кәсіби мұғалім қажет.

ТАРИХ САБАҒЫНДА БІЛІМАЛУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚҰЗРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Битлеуова Э.Д.
Абай облысы Білім басқармасы
М.О.Әуезов атындағы педагогикалық колледжінің оқытушысы

Ұстаздық мінез – құлық нормасы мынадай болуға тиіс: ол тым қатал да болмауға тиіс, тым ырыққа да жығыла бермеу керек, өйткені тым қаталдық шәкіртті өзінің ұстазына қарсы қояды, ал тым ырыққа көне беру ұстаздық қадірін кетіреді, оның берген сабағы мен оның ғылымына шәкіртті селқос қарайтын болады. Ұстаз тарапынан барынша ынталық пен табандылық қажет. Өйткені бұлар, жұрт айтқандай, тамшысымен тас тесетін бейнебір су тәрізді.

Әл – Фараби

Мемлекет басшысы республикалық педагогтар съезіне қатысып Ахмет Байтұрсынұлы «Біз елді түзеуді бала оқыту ісін түзеуден бастауымыз керек» деген. Ұлт ұстазының бұл сөзі қашанда орынды. Білім мен ғылым – табысқа жетудің ең басты кілті. Өскелең ұрпаққа тағылымды тәрбие және озық білім беру – өте маңызды міндет. Сондықтан ұстаздар қауымына, яғни біздерге зор жауапкершілік жүктеді.

Танымдық — (таным әрекеті, танырлық, танылатын, танып білерлік) танылатын үрдіс; танымдық қызығушылық — ғылым жаңалықтарын; қоғамда болып жатқан өзгерістерді танып білуге деген қызығушылық. Танымдық есеп — жаңа білім іздеуге, оқудағы байланыс, дәлелдерді белсенді пайдалануға түрткі болатын оқу тапсырмасы. Танымдық есеп жүйесі

бүкіл оқыту процесінде оқудың мазмұны мен іс-әрекет амалдарын біртіндеп күрделілендіре беретін бірізділікке негізделеді. Сондықтан мұғалім білім алушының білімді меңгеруімен қатар, оның оқу-танымдық іс-әрекетін белсендіру жағына да баса назар аударуы керек. [2]

Қазіргі педагогика ғылымында негізгі ұғымдардың бірі - «құзыреттілік». «Құзыреттілік» (латын сөзі) competenens – қабілетті, қатысты деген мағынада. «Құзыреттілік» терминіне алғаш анықтама беріп, енгізген американдық ғалым Н.Хомский.

Құзыреттілік дегеніміз – тұлғаның, білім алушының бойында білім, дағды, іскерлік, ерік күш–жігердің болуы. Құзыреттілік –білім алушының іс-әрекетінің сапасынан көрінетін білім нәтижесі. Құзыреттілік ұғымы «білім», «білік» және «дағды» сияқты ұғымдарды қамтиды. Құзыреттілік – бұл алынған білімдер мен біліктерді іс-жүзінде, күнделікті өмірде қандай да бір практикалық және теориялық мәселелерді шешуге қолдана алу қабілеттілігі.

Білім алушылардың танымдық әрекеттерін ұйымдастырудың соған сәйкес танымдық ізденімпаздығын дамытудың негізгі шарттарының бірі- тасқынды ақпараттарды іріктеп, таңдай, бағдарлай білуі.

Өзінің жұмыстардың бұл түрі танымдық ізденімпаздықты қалыптастыруда және ақыл –ой мен жаға эмпирикалық, практикалық білім игеруде жетекші роль атқарады. Бұл жұмыстар оқытудың іскерлік ойыны, конференция, мәжіліс, пікірталас және т.б. сияқты өзіндік формаларын ұсынды.

Сондықтан өз іс- тәжірибемде сабақ беру үрдісінде мынадай негізгі факторларды басшылыққа аламын:

- Өз бетінше тапсырмалар беру;
- Білім алушыларды өз бетінше жұмыс істеу белсенділігін арттыру;
- Білім алушылармен жекелей, жұптық топпен жұмыстар жүргізу.

Өз бетімен жұмыс істеу білім алушылардың біліміне ғана әсер етпей, сонымен қатар тәртібі мен мінез – құлқына тигізер ықалы зор. Жауапкершілік сезіне отырып, білім алушыны ізденімаздығы, шығармашылығы дамиды.

Жалпы жаңа педагогикалық технологияны қолдану сабақтың сапасын көтеруге, білім алушылардың білімге деген оқу – танудық қызғушылығын арттыруға, қазіргі қоғам талабына сай білім алуына көп әсерін тигізеді. Ал, бұған тоқталғалы отырған төменгі оқыту әдістері жатады:

Цифырлық әлемінде – жылдар көрсетіледі, білім алушы сол жылы қандай оқиға болғанын еске түсіріп айтуы қажет. (Мысалы: 1836 ж., 1723ж ., 1986 ж. т.б.)

Кісі есімі, топонимикалық атаулар көрсетіледі, білім алушылар бұл кім екені, қандай қайраткер екені туралы айтады.(«Б.Муссолин», «А.Гиттлер», «К.Қасымұлы», «С.Датұлы»).

Кестені орындау, бір оқиғаның болған жылы беріледі, орнын табу крек, қозғаушы күші бар, нәтижесін жазу, сипаты жазылған т.б.

Уақыты	Жетекшісі	Қай жерде қамтыды	Нәтижесі	Сипаты
1916 ж				Ұлт – азаттық
	И.Таймануұлы	Кіші жүз		
1837-1847				Отаршылдыққа қарсы

Келесі кестеде салыстыру:

1	1211 ж		1 Орталық Азияны басып алды.
2	1219-1221 ж.ж		Шыңғыс хан әскері Қытайдың Цзинь империясына басып кірді.
3	1227 ж		Қытайдағы жаулаушылық жорықтар тоқтады.
4	1359 ж		Шыңғыс хан дүниеден өтті
5	1279 ж		Мәскеу тағына Иванович отырды

Зерттеу әді шығармашылық жұмыс тәжірибесін жақсы үйрену үшін қолданылады.

Зерттеу ұғымы жинақталған білімдерді жетілдіре отырып, белгіленген мақсаттар мен міндеттерге жету барысында заңдылықтарды қалыпастырады, салыстырмалы талдаулар

жүргізуді және ғылыми негізделген ұсыныстар беруді қамтиды. Зерттеу әдісі арқылы білім алушы білімін қолданып, ғылыми танып әдістерімен жұмыс істеп үйреніп, жаңа мәселелерді шешу тәжірбиесін жинақтайды. Проблемалық оқыту кезінде оқытушы ізденіс жұмыстарын ұйымдастырады, оның барысында білім алушылар жаңа білім іскерліктерді меңгеріп, жалпы қабілетін, зерттеу белсенділігін дамытады, шығармашылыққа үйренеді, оқу мен оқыту сипаты өзгереді. Білім алушылар шағын зерттеу мен шығармашылық – тәжірбиелік жұмыстарымен айналысады. «Зерттеу» арқылы жаңа білімдер – факті, заңдылықтар, ұғымдар, принциптер, теориялар, ережелер, алгоритмдер қалыптасады.

Шығармашылық тапсырмаларды орындауда тақырыптың құрылымына сай оларды саясаткер, социолог, экономист мамандары ретінде бөле отырып, әрқайсысы өздерін тән тақырыпты зерттеп, игеруге мүкіндік алады.

Танымдылық қызметінде бейне сұрақ қойылып, жауапты тыңдалғаннан кейін топ білім алушылары тақырып аясында бейнесұрақ танымдық қояды. Бұл әдісті әр топ білім алушылары білім деңгейінің түрлі болуына байланысты, тақырып бойынша қаншалықты хабардар екенін анықтауға мүмкіндік бере отырып, бір-бірінің өзара білім алмасып, тексеруге, жауаптарын тыңдап сыйластыққа, алғырлыққа тәрбиелейді.

Топтық жқмыстарда, топ білім алушыларымен XIX ғасырдың II жартысындағы жүргізілген реформалардың жағымды, жағымсыз жақтарын көрсетеді. II және III топ білім алушылары өз тақырыптарының оң және теріс жақтарын анықтайды.

Жағымды жағы	Жағымсыз жағы

Қорыта айтқанда әрбір ұстаздың мақсаты ерік-жігер мықты, адамгершілік деңгейі жоғары, сапалы білім беру арқылы Қазақстанның болашағына сай келетін ұрпақты тәрбиелеу. Белсенді оқу арқылы білім алушылардың танымдық дағдылары дамып арытады. Кез- келген материалмен жұмыс жасауда қорытынды шығару, есте сақтауға білім алушылардың сабақ мақсатына сай үйренгенін түйіндеу мен түсінігін анықтау мен қате түсінген жағдайда түзетуге, өз жұмыстарымен таныстырып идеяларын ұсынуға шақыруға көмектеседі.

Пайдалынған әдебиеттер тізімі

1. А.Ж.Байоразова тарих пәнін оқытуда колледж студенттерінің өзіндік, шығармашылық жұмыстарын ұйымдастырудың ерекшеліктері. Қазақстан кәсіпкер №1, 2009 ж.

2. Н.Өміреев. Оқытудың кредиттік жүйесінде студенттердің өзіндік жұмыстарын ұйымдастырудың әдістері .Қазақ тілі мен әдебиеті №12, 2006ж.

3. Т.Қ.Сейтқалиева //Педагогика мәселелері Ғылыми – теориялық журнал №5-6 2019 ж.

ФОРМИРОВАНИЕ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ

Джайнакбаева Г.Т.
кандидат пед. наук, ассоциированный профессор КазНПУ им. Абая, г.Алматы, Казахстан

Андатпа: Бұл мақалада оқушылардың оқыту процессіндегі біліктілігін көрсететін теориялық талдау мәселелері қарастырылаған. Бұл үдеріс теория және тәжірибе кезінде маңызды өзгертулерге ұшыратады. Мақалада Қазақстан Республикасының білім саласында болып жатқан өзгерістер мен модернизацияға білдіріп жатқан ой дисскусияларға байланысты жақында ғылыми айналымға түскен «құзыретті әдіс» және «кілтті құзыреттілік» түсініктері қарастырылған. Жоғарыда көрсетілген түсініктерге назар аударулуының басты себебі, білім саласында қажетті өзгерістерді айқындау, соның ішінде мектеп саласы мен қоғамдағы өзгерістерге негізделген. Мақалада негізгі, шешуші құзыреттіліктердің білімін толықтыру мақсатында қолдануға, өмірлік машықтарын қолдану маңыздары ашылған.

Аннотация: Статья посвящена теоретическому анализу ключевых компетенций учащихся, формирующихся в процессе обучения истории. Этот процесс сопровождается существенными изменениями в теории и практике образовательного процесса. В статье рассматриваются такие понятия

как «компетентностный подход» и «ключевые компетентности», которые получили распространение сравнительно недавно в связи с дискуссиями о проблемах и путях модернизации казахстанского образования. Обращение к этим понятиям связано со стремлением определить необходимые изменения в образовании, в том числе в школьном, обусловленные изменениями, происходящими в обществе. В статье раскрывается содержание ключевых компетенций, отражающих степень готовности ученика к применению знаний, умений, навыков в жизни. Ученик в процессе обучения должен овладеть ключевыми компетенциями, теми, что понадобится ему и в дальнейшем образовании, и в будущей взрослой жизни.

Abstract: The article is devoted to theoretical analysis of key competencies of pupils, formed in the process of learning history. This process is accompanied by substantial changes in the theory and practice of the educational process. The article deals with concepts such as "competence approach" and "key competence", which have spread relatively recently in connection with the discussions on the problems and ways of modernization of Kazakhstan's education. Accessing these concepts related to efforts to determine the necessary changes in education, including at school, due to the changes taking place in society. The article reveals the contents of key competencies, reflecting the degree of readiness of the student to apply knowledge and skills in life.

Система Казахстанского образования претерпевает существенные изменения, которые связаны со сменой культурно-исторического развития общества. Модернизация в образовательной сфере Казахстана предусматривает переход на образовательные стандарты нового поколения. Изменения, происходящие в современном образовании, предполагают новые подходы к организации всего учебно-воспитательного процесса, качеств личности, которая должна быть подготовленной и разносторонне развитой, способной самостоятельно решать поставленные задачи, находить оптимальные варианты решения проблем, выдвигать инновационные идеи, предлагать новаторские проекты и успешно претворять их в жизни.

Новые запросы общества обусловливают подготовку выпускников соответствующих уровней в системе образования, что отражено в государственных общеобязательных стандартах образования, государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы, и в стратегии «Казахстан-2050», а также других государственных документах, определяющих стратегические пути развития страны.

Основой новых образовательных парадигм является компетентностный подход в процессе обучения. Современная школа должна формировать целостную систему знаний, умений и навыков, самостоятельную деятельность учащегося, то есть ключевые компетенции, которые определяют качество содержания образования. Достижение данной цели - формирование ключевых компетенций, позволяет решить многие задачи и средства обучения, способствующие развитию положительной мотивации учения.

Профессор И. А. Зимняя указывает, что в последнее десятилетие происходит резкая переориентация результатов образования с понятий «подготовленность», «образованность», «общая культура», «воспитанность», на понятия «компетенция», «компетентность» обучающегося. [1, с.7]

В педагогической литературе все чаще встречается такая категория как компетентность и дается её обоснование, использование, применение, реализация компетентностного подхода в образовании. Рассмотрим эти основные понятия.

Компетенция – это совокупность взаимосвязанных качеств личности (знаний, умений, навыков, способов деятельности), задаваемых по отношению к определенному кругу предметов и процессов, необходимых, чтобы качественно и продуктивно действовать по отношению к ним.

Компетентность – владение, обладание человеком соответствующей компетенцией, включающей его личностное отношение к ней и предмету деятельности.

Компетентностный подход – это овладение учащимися различного рода умений, позволяющих им в будущем действовать эффективно в нестандартных ситуациях профессиональной, личной и общественной жизни.

Ключевые компетенции – результат образования, выражающийся в овладении социально-значимым набором способов деятельности, универсальным по отношению к предмету воздействия.

Данные понятия получили развитие сравнительно недавно в связи с вопросами о проблемах и путях модернизации образовании.

Термин «компетентность» шире понятий «знания, умения, навыки», так как он уже включает их в себя. Традиционные «знания, умения, навыки» ограничиваются предметными знаниями и навыками, а компетентностный подход придает значение применением полученных знаний и умений в жизни.

Компетенция и компетентность отражают целостность и результат образования на любом уровне и в любом аспекте. Традиционное образование отходит на второй план, в приоритет возводятся способности самостоятельно и инициативно находить средства решения новых вопросов.

К. Н. Поливанова считает что, «эти способности формируются в разнообразных видах деятельности, часто за пределами школы. Школа может создать условия для развития таких способностей на материале учебных предметов, но в иной, чем традиционный урок форме, в частности в исследовательской и проектной деятельности» [2, с.17].

Внедрение компетентностного подхода в содержание учебных дисциплин определяет ориентиры в отборе знаний и умений, которые будут наиболее необходимы для формирования ценностных ориентаций, более востребованы для самого учащегося.

Под ключевыми компетентностями применительно к школьному образованию понимается способность учащихся самостоятельно действовать в ситуации неопределённости при решении актуальных для них проблем. Эта способность может быть реализована и за рамками школьного образования. [3, с.11]

Доктор педагогических наук Хуторской А. В. выделил составляющие группы ключевых компетенций образования:

1. Ценностно-смысловая компетенция.
2. Общекультурная компетенция.
3. Учебно-познавательная компетенция
4. Информационная компетенция.
5. Коммуникативная компетенция.
6. Социально-трудовая компетенция.
7. Компетенция личностного самоусовершенствования.

Ценностно-смысловая компетенция – это компетенция в сфере мировоззрения, связанная с ценностными ориентирами учащегося, способностью ориентироваться в мире, видеть и понимать его, осознавать свою роль и предназначение, уметь выбирать целевые и смысловые установки в своих действиях, способностью принимать самостоятельные решения. Данная компетенция обеспечивает самоопределение школьника как в учебной так и в любой другой деятельности. Учащийся должен понимать что и как он изучает, и каким образом он может использовать полученные знания в жизни.

Общекультурная компетенция – базовая компетентность личности, обеспечивающая вхождение в мировое пространство культуры и самоопределение в нем, применение профессиональных знаний и умений в практической деятельности, овладение нормами речевого этикета и литературного языка, а также культурой межнационального общения и способностью ориентироваться в социуме. Если не уделить должного внимания формированию общекультурных компетенций, то впоследствии учащийся не сможет в полной мере овладеть коммуникативными, информационными, профессиональными и др. компетенциями. Данная компетенция определяет активную жизненную позицию учащегося, его способность ориентироваться в различных сферах социальной и профессиональной жизни.

Учебно-познавательная компетенция – это совокупность таких умений и навыков как владение механизмами планирования, анализа, рефлексии, самооценки успешности собственной деятельности; умение владеть приемами действий в нестандартных ситуациях,

эвристическими методами решения проблем; использованием статистических и иных методов познания. Учебно-познавательная компетенция основывается на развитии познавательного интереса у учеников. Учебно-познавательная компетенция является основой для дальнейшего самообразования школьника.

Информационная компетенция – способность и умение самостоятельно искать, анализировать, отбирать, обрабатывать и передавать необходимую информацию при помощи устных и письменных коммуникативных информационных технологий. Информационная грамотность является основой формирования информационной компетентности и включает в себя совокупность знаний, умений, навыков, поведенческих качеств учащегося, позволяющих эффективно находить, оценивать, использовать информацию для успешного включения в различные виды деятельности. Информационная грамотность является интеллектуальной структурой для понимания, поиска и оценки информации. Информационная компетенция позволяет вырабатывать привычку быть критичным, правильно оценивать уровень своих знаний, выявлять проблемную ситуацию, отделять главные вопросы от второстепенных, устанавливать причинно-следственные связи.

Коммуникативная компетенция – интегративное качество личности, предусматривающее знания и навыки, необходимые для эффективного социального взаимодействия с целью передачи, взаимообмена информацией, установлением контактов, управление ситуацией с помощью вербальных и невербальных средств. В состав коммуникативной компетенции входят языковая, речевая, лингвистическая и социокультурная компетенции. Коммуникативная компетенция одна из базовых компонентов культуры, в качестве структурных элементов которой выступают: ценностное отношение к языку, потребность осознавать и понимать социальную и психологическую сторону коммуникативных событий, готовность организовывать свое речевое поведение в соответствии с нормами и закономерностями общественной жизни. Компетентностный подход выдвигает на первое место не информированность обучающегося, а их умения разрешать проблемы в различных сферах и видах деятельности.

Социально-трудовая компетенция – владение знаниями и опытом в гражданско-общественной деятельности (выполнение роли гражданина, наблюдателя, избирателя, представителя) в социально-трудовой сфере, в области семейных отношений и обязанностей, в вопросах экономики и права, в профессиональном самоопределении. Благодаря данной компетенции учащиеся овладевают необходимыми для жизни навыками социальной инициативности и конструктивной грамотности.

Компетенция личностного самоусовершенствования – освоение способов физического, духовного и интеллектуального саморазвития, эмоциональной саморегуляции и самоподдержки, психологической грамотности, культуры мышления и поведения. Основные задачи развития личности дают возможность определить критерии сформированности общих компетенций обучающегося. [4, с.32]

С позиций компетентностного подхода определение целей предмета должно предшествовать отбору его содержания: сначала надо выяснить, для чего нужен данный учебный предмет, а затем уже отбирать содержание, освоение которого позволит получить желаемые результаты. При этом необходимо учитывать, что какие-то результаты могут быть получены лишь при взаимодействии учебного предмета с другими составляющими образовательного процесса, а каких-то результатов можно достичь только в рамках предмета, и их невозможно (или трудно) получить за счёт изучения других предметов [5, с. 35].

Учитель истории должен подготовить учащихся к необходимости владеть большим объемом исторической информации, знать досконально понятийный аппарат, уметь критически анализировать исторические документы, выстроить историческую вертикаль, сформулировать свое суждение о важнейших исторических событиях, знать историографию вопроса. В содержание обучения включаются только те знания, которые необходимы для формирования умений. Все остальные знания рассматриваются как справочные, они и

хранятся в энциклопедиях, Интернет -сайтах и т. д. В то же время учащийся должен при необходимости уметь быстро и безошибочно воспользоваться этими источниками информации для разрешения тех или иных проблем. Если сравнить «Зуновский» и компетентностный подходы, то они очень близки друг другу, но первый ограничивается рамками предметных знаний и навыков, а второй делает акцент на применения знаний и умений во внеурочных, жизненных ситуациях.[6, с.29]

Прежде всего, следует найти ответ на вопрос: что даст введение компетентностного подхода в систему образования, в чем состоят «плюсы» и «минусы» его внедрения? Несомненным плюсом является то, что внедрение компетентностного подхода в отечественную систему образования позволит в значительной мере реализовать личностно-ориентированный, деятельностный и практико-ориентированный подходы в образовательном процессе, поскольку выделение компетенций в содержании учебных предметов определяет ориентиры в отборе тех знаний и умений, которые наиболее значимы для формирования ценностных ориентации, будут востребованы в жизни самого ученика. В этом случае внедрение компетентностного подхода можно рассматривать и как важный инструмент разгрузки содержания, отбора соответствующих знаний и умений.

В последние годы понятие «компетенция» вышло на обще дидактический и методологический уровень. Это связано с его системно-практическими функциями и интеграционной метапредметной ролью в общем образовании. Рассмотрим формирования ключевых компетенций учащихся в процессе изучения истории.

Формирование ценностно-смысловой компетенции. При проведении урока учитель стремится к тому, чтобы ученик четко для себя представлял, что и как он изучает сегодня, на следующем занятии и каким образом он сможет использовать полученные знания в последующей жизни. - Перед изучением новой темы учитель рассказывает учащимся о ней, а учащиеся формулируют по этой теме вопросы, которые начинаются со слов: «зачем», «почему», «как», «чем», «о чем», далее совместно с учениками оценивается самый интересный, при этом стремится к тому, чтобы не один из вопросов не остался без ответа. Если регламент урока не позволяет ответить на все вопросы, ученикам предлагается дома поразмышлять над вопросами и в последующем на уроках или во внеурочное время учитель обязательно возвращается к ним. Данный прием позволяет ученикам понять не только цели изучения данной темы в целом, но и осмыслить место урока в системе занятий, а, следовательно, и место материала этого урока во всей теме. - Иногда учитель предоставляет ученикам самостоятельно изучить параграф учебника и составить краткий конспект этого параграфа в качестве домашнего задания. Перед учениками ставиться задача – определить главное в пункте.…В итоге учащиеся не только более глубоко понимают изучаемый материал, но и учатся выбирать главное, обосновывать его важность не только для других, но и, самое главное, для себя. - Вовлекает учащихся в предметные олимпиады, которые включают в себя нестандартные задания, требующие применения учеником именно предметной логики, а не материала из школьного курса. - Предлагает ученикам вопросы, ответы на которые встречаются в определенной профессиональной среде. Некоторые из задач подобного рода требуют не только знания по предмету, но и практической смекалки, умения ориентироваться в конкретной обстановке.

Формирование общекультурной компетенции. Многие учителя знают, что ученики, уверенно использующие некоторое умение на одном предмете, далеко не всегда смогут применить его на другой дисциплине. Для преодоления этого барьера нужна специальная работа, в которой учитель помогает ребенку прояснить задачу, выделить предметную составляющую, показать применение известных способов в новой ситуации, новых обозначениях. Возможны следующие пути решения этой проблемы: - для формирования грамотной, логически верной речи используются устные задания на грамотное произношение и употребление имен, терминов, географических названий и т.д.; - во время устной работы всегда следить за грамотностью речи учеников ; - использовать задания с информационно – познавательной направленностью; - практиковать задавать для домашней работы составление

текстовых заданий. Анализ составленных заданий происходит на уроке учениками с использованием слов: по сравнению с…, в отличие от…, предположим, вероятно, по-моему…, это имеет отношение к…, я делаю вывод…, я не согласен с…, я предпочитаю…, моя задача состоит в…

Формирование учебно-познавательной компетенции. Особенно эффективно данный вид компетентности развивается при решении нестандартных, занимательных, исторических задач, а так же при проблемном способе изложения новой темы, проведения мини-исследований на основе изучения материала. - Создание проблемных ситуаций, суть которых сводится к воспитанию и развитию творческих способностей учащихся, к обучению их системе активных умственных действий. Эта активность проявляется в том, что ученик, анализируя, сравнивая, обобщая, конкретизируя фактический материал, сам получает из него новую информацию. При ознакомлении учащихся с новыми историческими или обществоведческими понятиями, при определении новых понятий знания не сообщаются в готовом виде. Учитель побуждает учащихся к сравнению, сопоставлению и противопоставлению фактов, в результате чего и возникает поисковая ситуация. - При формировании данного вида компетенций учитель использует тестовые конструкции с информационно – познавательной направленностью, тестовые конструкции составленные учащимися, тестовые конструкции, содержащие задания с лишними данными.

Формирование информационной компетенции. Для развития данного вида компетентности учитель использует следующие приемы: - при изучении новых терминов учащиеся, пользуясь толковым словарем, дают различные определения понятиям, например: в математике модуль – это…, в строительстве модуль – это…, в космонавтике модуль – это… и т.д. - подготовка собственных презентаций, с использованием материала из разных источников, включая Internet - Поэтому при подготовке к уроку учитель использует задания из других источников, в которых данные представлены в виде таблиц, диаграмм, графиков, звуков, видеоисточников и т.д. - предоставляет учащимся возможность составлять самим всевозможные тестовые конструкции; - использование задач прикладного характера. Вследствие чего у учащихся не только формируется информационная компетенция, но и накапливаться жизненный опыт.

Формирование коммуникативной компетенции. Для развития этой компетенции учитель использует следующие методы и приемы: - устное рецензирование ответов домашнего задания учениками; - использование тестовых конструкций свободного изложения ответа и устных тестовых конструкций; - использование работы в группах, например: рассказать соседу по парте определение, выслушать ответ, правильное определение обсудить в группе; - сдача различных устных зачетов.

Формирование социально-трудовой компетенции. Наилучшему развитию данной компетенции способствуют следующие приемы: - контрольные работы различного рода, например с использованием электронных тестовых конструкций; - задания социально-трудового характера; - проведение различных исследований; - составление тестов самими учащимися.

Формирование компетенции личного самосовершенствования. С целью формирования данной компетенции, учителем применяется такой вид деятельности на уроках истории и обществознания, как решение задач с «лишними данными». - С целью развития данного вида компетенций учителем используются задания на развитие навыков самоконтроля. Одним из приемов выработки самоконтроля является проведение проверки выполненных заданий. Проверка решения требует настойчивости и определенных волевых усилий. В результате у учащихся воспитываются ценнейшие качества – самостоятельность и решительность в действиях, чувство ответственности за них. - С целью формирования данной компетенции учителем предлагается ученикам самим составить тест, найдя варианты ошибочных и правильных ответов. Обладая данными компетенциями, учащиеся смогут свободно и самостоятельно выбирать цели и средства различных видов деятельности, управлять своей деятельностью, одновременно совершенствуя и развивая свои способности к ее

осуществлению. Внедрение компетентностного подхода следует осуществлять дифференцированно, с учетом специфики отдельных предметов. Компетентностный подход, который набирает силу в современной школе, является отражением осознанной потребности общества в подготовке людей не только знающих, но и умеющих применить свои знания.[7, с.31]

О высокой степени сформированности коммуникативной компетенции у школьников говорит их умение взаимодействовать с окружающими людьми, умение работать в группе, владение различными социальными ролями в коллективе, что было выявлено методом педагогического наблюдения.

К окончанию школы учащиеся показывают умение самостоятельно искать, анализировать и отбирать необходимую информацию, организовывать, преобразовывать, сохранять и передавать ее (эти навыки они демонстрировали в ходе уроков и внеурочной деятельности), что позволяет судить о сформированности информационной компетенции.

По результатам общения с выпускниками можно судить о формировании личностной компетенции: их рассуждения и поступки целенаправленны, обдуманны, зрелы, среди них нет людей, преступивших закон. По результатам анкетирования одиннадцатиклассников можно судить о сформированности ценностно-смысловой и общекультурной компетенций: учащиеся осознают свою роль в обществе и предназначение, умеют выбирать целевые и смысловые установки для своих действий и поступков, принимать решения, при этом понимают особенности национальной и общечеловеческой культуры, духовно-нравственных основ жизни человека и человечества, толерантны в отношении представителей других культур.

Таким образом, умения и способности, приобретаемые учениками в процессе решения системы учебно-познавательных задач, входят в востребованную современным обществом компетентностную основу личности, которая способна решать профессиональные и жизненные проблемы. Педагогическая деятельность учителя должна быть направлена на высокий уровень формирования ключевых компетенций. В основные функции преподавателя входит развитие у учащихся самостоятельности и способности к самоорганизации, умение отстаивать свои права, готовности к сотрудничеству, способности к исследовательской деятельности, толерантности, понимания друг друга, умение вести диалог.

Задача, стоящая перед образовательной системой, заключается в создании условий для формирования и становления у ученика соответствующего собственного опыта деятельности решать проблемы в различных сферах.

Список использованных источников

1. Зимняя И.А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / Труды методологического семинара «Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы». – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. С.35

2. Поливанова К.Н. Проектная деятельность школьников: пособие для учителя. – М.: Просвещение, 2008. С. 21.

3. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании // Школьные технологии, 2004.- №5.- С.3-12.

4. Хуторской А.В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций//Интернет-журнал «Эйдос». – 2005. С.36 – 12 декабря. http://www.eidos.ru/

5. Ковалева Т.М. Школьные умения и ключевые компетентности - что общего и в чем различие.// Педагогика развития: ключевые компетентности и их становление. Красноярск, 2002. С.35-36

6. Битюков К.О. Приёмы преподавания истории в условиях индивидуализации обучения // Преподавание истории и обществознания в школе, 2005.- №5.- С.26-32.

7. Зайцев В.В. Формирование ключевых компетенций учащихся.// Сельская школа. - 2009. - №5. - С.28-35.

ПЕДАГОГТЕРДІҢ ЗЕРТТЕУ МӘДЕНИЕТІН ДАМЫТУДАҒЫ ТӘЖІРИБЕ МЕН ИННОВАЦИЯЛАР

Джуматаева Ж.О.
педагог-шебер, № 148 мектеп-гимназиясының тарих пәні мұғалімі, Алматы қ.

Андатпа: Әлемдік білім беру жүйесінде жеке тұлғаны қалыптастыру ұстанымы Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында жан –жақты сипатталған: «Білім беру жүйесінің басты міндеті-ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық желілік коммуникацияларға шығу» болса бүгінде көпшілік ұстаздарымыз оқушыларға жолын көрсетіп жоғарғы деңгейлерге жетуде. Мақалада тәжірибелік тұрғыда тарихшы мұғалімдердің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру бойынша ұсыныстар берілген.

Аннотация: Позиция формирования личности в мировой системе образования подробно описана в законе Об образовании Республики Казахстан « " главная задача системы образования-создание необходимых условий для получения образования, направленных на формирование и профессиональное становление личности на основе национальных и общечеловеческих ценностей, достижений науки и практики, внедрение новых технологий обучения, информатизация образования, международная выход к сетевым коммуникациям " сегодня многие наши учителя идут на верхние уровни, показывая ученикам свой путь. В статье даны рекомендации по формированию исследовательской компетентности учителей-историков в практическом плане.

Abstract: The principle of personality formation in the world education system is described in detail in the law of the Republic of Kazakhstan on education: "the main task of the education system is to create the necessary conditions for education aimed at the formation and professional development of the individual on the basis of national and universal values, achievements of Science and practice, the introduction of new teaching technologies, informatization of education, access to international network communications." The article presents recommendations for the formation of research competence of teachers-historians in practical terms.

Білім беру саласының алдында ауқымды міндет тұр. Бұл – ұлттың жаңа сапасын қалыптастыру. Әрбір бала мектептен сапалы білім алып, жақсы адам, адал азамат болып шығуы тиіс. Президент Қасым Жомарт Тоқаев педагогтердің сездъінде сөйлеген сөзінде: "Мемлекеттің тірегі – адал азаматтар. Елімізде осы қағидаға негізделген жаңа қоғамдық этика орнығуға тиіс. Қазақта "Ұстазы жақсының ұстанымы жақсы" деген сөз бар. Мектеп ізгілік қағидаларын, адамзатқа ортақ құндылықтарды балалардың бойына сіңіретін орталыққа айналуы керек.Жас ұрпақ әділ, адал, үнемшіл, еңбекқор, білімпаз, отаншыл әрі жанашыр болуға ұмтылуы керек. Ұлттың жаңа сапасы дегеніміз – осы", - деді президент. Мемлекет басшысы тәрбие ісінде ұлттық педагогика бастауларын да назардан шығармаған жөн екенін атап өтті "Балаларымыздың бойына қазақтың салт-дәстүрі мен құндылықтарын сіңіру аса маңызды. Халқымыз қашанда үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсете білген. Қадір-қасиет, абырой, парыз секілді ұғымдарға атүсті қарамаған. Яғни, төл мәдениетіміз де жастар тәрбиесінде маңызды рөл атқарады. Еңбекқорлықты дәріптеу үшін балаларды жастайынан еңбекке баулу қажет", - деді мемлекет басшысы.

Әлемдік білім беру жүйесінде жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған. Бұл ұстаным Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында жан –жақты сипатталған: «Білім беру жүйесінің басты міндеті-ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық желілік коммуникацияларға шығу» болса бүгінде көпшілік ұстаздарымыз оқушыларға жолын көрсетіп жоғарғы деңгейлерге жетуде. Атап айтсақ, оқушылардың жеке шығармашылық жұмыстарына шетел өнертапқыштарының қызыға қарап, өз мемлекеттерінде тәжірибеден өтуге немесе шағармашылық жұмыстарын сатып алуға ұсыныстар білдіруде.Бұл дегеніміз, біздің Қазақстандық ұстаздардың бүгінде, шет

ел ұстаздарынан қалмайтындағы және артықшылығы бар екендігін айта кетуге болады. Инновациялық оқу-білімді жетілдіру арқылы жеке тұлғаны функционалдық әзірлеу тұжырымдамасынан жеке тұлғаны дамыту тұжырымдамасына көштік.Жаңа инновация білім даралық сипатын көздейді, ол әрбір педагогтің мүмкіндіктерін және оның өзін-өзін асыруы мен өзін-өзін дамытуға қабілеттілігін екеруге мүмкіндік береді.Мұндай ұстаным бүгінгі күні бүкіл әлемде жүріп жатқан мектеп реформасының негізін құрайды. Оқу-оқытуда, үйрену-үйретуде басты назар білім алушыға бағытталғандықтан, бұл процестің мазмұны жеке тұлғаны зерттеу мәдениетіндегі тәжірибені пайдалана отырып, инновациялық жолмен дамытуға құралады.Ал тұлғаның дамуы өз кезегінде оның белсенді әрекеттерімен тығыз байланысты, өйткені оқушы өз кезегінде өз қолымен жасағанын елейді, ескереді, есте сақтайды. Сол себепті де білім игеруде педагогтердің зерттеу мәдениетін дамытуға тәжірибе мен инновацияларды қолдану бүгінгі күнгі интербелсенді әдістері арқылы жүзеге асыру.Зерттеу мәдениеті тарихтың әр кезеңінде әр түрлі жүзеге асады. Тарихтың өзі деректермен, тарихи заттық, тарихи құжаттарды зерттеу зерделеу арқылы нәтижеге жеткізеді. Ол үшін педагогке талмай іздену керек. Жаңа инновациялық жобалар бүгінгі күнде өте көп. Бірақ соны саралап зерттеу мәдениетін пайдалана отырып жүзеге асыру бұл үлкен еңбекті қажет етеді.Мен өз тәжірибемнен бір үзінді көрсетер болсам (қосымша 1.)

Педагогтің зерттеу мәдениеті арқылы оқушыға бағыт, бағдар көрсету. Оқыту процесінде баланың рухани жан-дүниесін, ой еңбегінің күрделі процесінің заңдылықтарын, жеке адамның қалыптасу ерекшеліктерін зерттеу, зерттеу мәдениетінің басты бөлігі болып табылады. Ол үшін педагог әр жылдардағы тәжірибесін жинақтап, инновацияларды пайдаланады.Бүгінгі күні білімді дайын қалпында пайдаланбай ақпарттық технологиялар мен жаңа технологияларды пайдалана отырып, оқушының бойында , өздігімен зерттеу мәдениетін қалыптастыру тұлғаны дамытатындығы, яғни өздігімен зерттеу арқылы білімнің есте ұзақ сақталатындығы дәлелденіп отыр.Қазіргі күндегі ең басты мәселе білім игеру процесінің мақсаты оқушылардың белсенді әрекеттерін ұйымдастыру болып табылады.Белсенді әрекеттер ьарқылы оқушылар білімді өздігінен меңгереді, үйренеді.Негізгі қағида «не білу» емес,-«не жасай білу». Педагогтердің зерттеу мәдениеті арқылы бүгінгі сабақ та зерттеу сабағы болу керек. Әр сабақта оқушылар келесі әрекеттермен шұғылданғаны дұрыс: -жобалау,аннотациялау және рецензиялау; ғылыми жұмыстарға пікір жазу; әдебиет көздерін талдау картасын құрастыру: кейс- стади, мақала, дөңгелек столдар, ғылыми пікірталастар, дебаттар, партфолия құрастыру, сенарий жазу, идеялар аукционын өткізу, презентациялау, өз ғылыми- апарат құру; сауалнамалар; тестер, диагностикалық құралдар, жоспарлар, бағдарламалар әзірлеу, тәжірибелер жасау, видео репортаждар түсіру,жобалар жасап қорғау т.б Өз тәжірибемнен видо сюжет (қосымша Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологиясы мен инновациялық әдіс – тәсілдерді енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» – деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін көздейді. Бұл міндеттерді шешу үшін мектеп ұжымдарының, әрбір мұғалімінің күнделікті ізденісі арқылы, барлық жаңалықтар мен қайта құру, өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңа практикаға, жаңа қарым-қатынасқа өту қажеттігі туындайды.

Бүкіл дүниежүзілік білім әлеміне кіру мақсатында қазіргі кезде Қазақстанда білімінің жаңа жүйесі құрылуда. Бұл үрдіс педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіне нақты өзгерістер енгізумен қатар жүргізіледі. Елімізде болып жатқан түрлі бағыттағы өзгерістер білім беру қызметіне жаңаша қарауды, қол жеткен табыстарды сын көзбен бағалай отырып саралауды, оқушылардың шығармашылық әлеуметін дамытудың, мұғалім іс-әрекетін жаңаша тұрғыда ұйымдастыруды талап етеді.

Мектеп тәжірибесінде жаңаша жұмыс істеп жаңашыл технологияларды пайдаланып жүрген мұғалімдер көп. Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі

маңызды мәселелерінің бірі білім беру проблемаларына байланысты мектептердің оқу жұмыстарын дұрыс жолға қою әр уақытта шешімін табуды керек ететін мәселе. Бүгінгі күннің талабы – білімді ұрпақ тәрбиелеу. Мектеп - әлеуметтік мәселелердің ішіндегі ең өзектісі, ерекше мән беретін білім ордалары. Мектептерге көңіл бөлу, оларға жәрдем беру арқылы болашағымызды бәсекелестікке лайықты тәрбиелеп, білім беріп дамытамыз, «Елді түзетуді бала оқыту ісін түзетуден бастау керек» деп ұлтымыздың ұлы ұстазы Ахмет Байтұрсынұлы орынды айтқанын қазір қазақ зиялылары ғана емес, шет ел ғалымдары да солардың озық ойлы, білімді азаматтары да толық мақұлдайды. Халқымыздың да ұлы мұраты жастарға халықаралық деңгейде білім беру, ол мұратқа жетудің алғашқы баспалдағы мектепте өркен жаяды.

Қазақстан Республикасының сапалы білім беру жүйесі еліміздің экономикасын тұрақты дамуын қамтамасыз ететін негізгі факторлардың бірі және мемлекеттің дамуының өзегі болып есептеледі. Сондықтан сапалы білім беру, оқушылардың тұлғалық қасиеттерін дамытуда мектеп педагогикалық ұжымының рөлі үлкен.

Нағыз ұстаздар өз мамандығына байланысты ғылыми-теориялық мәселелерді қойған талаптарға сай меңгеруі тиіс. Педагогикалық ғылым жетістіктері мен озық педагогикалық тәжірибені заман талабына сай меңгеру – шәкірттерге білім мен тәрбие берудің негізгі көзі. Қазіргі кезеңде ғылымның соңғы табыстарына сәйкес мектеп өмірінде жүзеге асырылатын ең басты мәселелер:

- Ұлттық мектеп, ұлттық мамандарды дайындау;
- Өмір талабына байланысты оқыту;
- Ақпараттандыру
- Дүниежүзілік тәжірибені игеру. т.б.

Мұғалімдердің, жаңашыл- педагогтардың тәжірибесін зерттеу өсіп келе жатқан ұрпақты оқыту және тәрбиелеумен байланысты.Тәжірибе дегеніміз педагогтың ұзақ жылдар бойындағы практикалық- педагогикалық іс- әрекет нәтижесінде жинастырған шеберлігі, ол практик-мұғалімнің тәжірибелігі.”Тәжірибе” және “практика” ұғымдар ұқсас емес.Практика ұғымының мәні кең, өйткені онда мұғалімнің оқу- тәрбие жұмысының озат, мазмұны тар тіпті теріс тәжірибесі жиналуы мүмкін.Басқа адамның педагогикалық тәжірибесін толық зерттеу оңай шаруа емес.Мұғалімнің баяндамалары, ғылыми мақалалары, әдістемелік жұмыстары, көрнекілік құралдары, компьютердегі педагогикалық тәжірибе мағлұматтарын зерттеу,сабақтарға, педагогикалық оқуларға, сыныптан тыс шараларға қатысу, сынып жетекшісімен, ата-анамен әңгіме оны зертеудің көзі бола алады. Мұғалімдердің озат педагогикалық тәжірибесін зерттеу керек, бірақ оны оқушылармен жұмыс кезінде орынсыз қолдануға болмайды.Оған тек мектептегі оқу-тәрбие жұмысын жүзеге асыратын зертеушінің жеке дара қасиеттерін есепке ала отырып сүйенуге болады.

Шәкірттерге білім мен тәрбие беру негізінде педагогикалық ғылым жетістіктері мен озық педагогикалық тәжірибені заман талабына сай меңгеру. Баланың тұлғалық дамуына бағытталған инновациялық оқыту технологияларын шығаруға ұмтылу.

Оқушылардың өз беттерімен білім ала білуін ұйымдастыру;

- Білімдерін шығармашылықпен тіжірибеде қолдану жолдарын табу;
- Оқушылардың жалпы дамуын инновациялық оқыту үрдісімен байланыстыру.

Зерттеу объектісі: озат педагогикалық тәжірибе мен инновация.

Гипотеза: озат мұғалімдер мен білім беру ұйымдарының қызметкерлері өмір талаптарына сай жұмыс істеп, педагогикалық процесті жетілдірудің тиімді жолдарын табады. Мектептерде педагогикалық тәжірибені зерттеу, жинақтау ісі күрделі және шығармашылық мәселелердің бірі болып табылады. Педагогикалық тәжірибе - оқыту, білім беру және тәрбие тәжірибесі, дәлірек айтсақ нәтижесі оқушының жеке тұлғалық сапаларынан көрінетін, белгілі бір мақсатпен ұйымдастырылатын педагогикалық процесс.

Көпшілік мұғалімнің педагогикалық тәжірибесі – бұл педагогикалық ғылымының жетістіктерін қолданып жұмыс істеп жатқан білім беру ұйымдарының тәжірибесі.

Озат педагогикалық тәжірибе сөзін түрліше түсінеміз. Кең мағынада озат педагогикалық тәжірибе - мұғалімнің шеберлігінің жоғары деңгейі, тұрақты педагогикалық нәтиже беретін оқыту және тәрбие тәжірибесі. Мұғалімнің тәжірибесінде жаңалық болмауы мүмкін, бірақ ол ғылымда белгілі принциптерді, әдістерді табысты түрде қолданып, басқа мұғалімдерге үлгі болып, озат тәжірибесі басқа мектептерге таратылады.

Педагогикалық озат тәжірбиенің тар мағынасы:

Шығармашылық ізденіс, жаңалығы бар тәжірибе, жаңашылдардың тәжірибесі. Мұндай педагогикалық тәжірибе өте құнды, себебі ол мектеп тәжірибесіне жаңалық енгізеді. Сондықтан, бірінші кезекте осы тәжірибені талдап, баға беріп, тарату керек. Жай шеберлік пен жаңашылдық арасындағы айырмашылықты көру қиын, себебі мұғалім ғылымда белгілі принциптер мен әдістерді қолданып, қол жеткен жетістіктермен шектелмейді, жаңа әдістерді қолданып, немесе ескі әдіс-тәсілдерді тиімді етіп үштас-тырып, бірте-бірте жаңашыл болады, олай болса кез келген жақсы тәжірибені мектептің тәжірибесіне енгізуге болады, бірақ жаңашыл мұғалімдердің іс-тәжірибесін жан-жақты талдап, қорытындылап, тарату керек.

Озат тәжірибе «идея» дегенді білдіреді.

Озат тәжірибені зерттеу, жинақтау, талдау және тарату жұмыстарында:

Зерттеу жоспарлы емес, стихиялы түрде жүргізіледі;

Терең талдау аз, жалпылама сипаттау басым болады;

Зерттеу диагностикалық негізде жүргізілмейді;

Жалпылау ғылыми емес, қарапайым деңгейде болады. Педагогикалық озат тәжірибе – практика жүзінде іске асырылған алдыңғы қатарлы педагогикалық идеялардың жиынтығы. Озат тәжірибе педагогикада қазір бірнеше бағытта қарастырылады. Осы бағыттар арқылы тиімділігі артады.

Әдістемелік жұмыстың тиімділігі артады;

Мұғалім мен әдіскердің шығармашылығы дамиды;

Ғылыми зерттеуге жол ашады;

Ғылым мен практиканың сабақтастығы артады;

Қосымша Б

Әдістемелік қызметтің ерекше бір саласы болып қалады.

Тәжірибенің түрі көп екені белгілі:

оң тәжірибе;

эксперименттік тәжірибе;

озат тәжірибе;

жаңашылдық тәжірибе.

Қарапайым мектептегі қатардағы мұғалімнің тиімді жолмен қол жеткізген жетістігіне негізделген тәжірибе озат тәжірибе деп аталады. Аталған тәжірибелердің ішінде тек озат тәжірибе ғана оқу-тәрбие үрдісінің тиімділігін арттыруға бағытталған күшті құрал бола алады. Қалған тәжірибелер озат тәжірибенің құрамдас бөліктері болып табылады.

Педагог-ғалымдардың көрсетуінше, қазіргі кезде кәсіби біліктілігі мен әдістемелік шеберлік деңгейіне қарай ұстаздар төмендегіше жіктеледі:

Үйренуші – арнайы оқу орнында алған білімін мектеп партасында пайдаланушы;

Ізденуші — өзінің және өзгелердің іс-тәжірибесін талдап, ой елегіген өткізіп, сараптаушы;

Шығармашыл – оқу-тәрбие үрдісінде белгілі бір бағыт бойынша сынақ өткізуші;

Жаңашыл – білім берудің жаңа жолдары мен тиімді әдіс-тәсілдерін,құралдарын ойлап табушы;

Шебер – педагогикалық қызметте оңтайлы әдістемелік жүйе құрастырған озат тәжірибе иесі;

Инноватор – педагогикада, білім беруде қазіргі талаптарға сай жаңа бағыт жасаушы.

Ең бірінші кезекте мұғалімнің «өзіндік жаңалығы» болуы қажет. Ғылым жаңалығын түрлендіруде өз үлесін қосу арқылы жасаған нәтижелі жұмысы өзгелердің тәжірибесін толық

көшірмей, жаңа ортаға икемдеп, өзіндік іс-әрекет жиынтығы арқылы айтарлықтай нәтижеге қол жеткізу керек.

Педагогикалық тәжірибе көпшілік және озық болуы мүмкін. Озық педагогикалық тәжірибе тарихилығымен ерекшеленеді. Өйткені әрбір жаңа кезеңде мектептің материалдық, әдістемелік, кадрлық және басқа да мүмкіндіктерінің кеңеюімен педагогикалық қызметтің жаңа талаптары пайда болады. Сонымен бірге озық тәжірибе педагогика ғылымы мен практикасының қазынасын үнемі толықтырушы, жаңартушы қызмет те атқарады. Озық педагогикалық тәжірибені жасау және таратуда мұғалімнің позициясы үлкен рөл атқарады, сондықтан нақты тәжірибенің жетекші ережелеріне талдау жасап, оны қолдануға кіріскенде субъективті факторлардың ықпалын ескеру арқылы оның нәтижесі мен педагогикалық ұжымға кірігуіне болжам жасау қажет. Педагогикалық тәжірибеде объективті және даралық құндылықтар бір-бірімен астасып жатады, бірақ педагогикалық қызметтегі даралық ерекшеліктердің бәрі бірдей көпшіліктің игілігі бола алмайды. Тек жеке тұлғаның жаңа тәжірибе жасауға ықпал жасайтын бірегей және қайталанбас ерекшеліктері ғана назарға алынады. Озық педагогикалық тәжірибе бұқаралық негізде қалыптаса отырып, объективті педагогикалық заңдылықтарды игерудің деңгейін де танытады. Озық педагогикалық тәжірбиенің бір түрі болып есептелетін жаңашылдық пен зерттеушілік педагогикалық тәжірибе сезімдік тәжірибелерден теориялық талдау және жинақтауға алып баратын басқыш сияқты..

Озат педагогикалық тәжірибенің белгілері, оған қойылатын талаптар.

Бірінші белгісі – қоғам дамуының бағытына, әлеуметтік сұранысқа сәйкестігі. Озат мұғалімдер мен білім беру ұйымдарының қызметкерлері өмір талаптарына сай жұмыс істеп, педагогикалық процесті жетілдірудің тиімді жолдарын табады.

Озат тәжірибенің екінші белгісі – педагогикалық қызметтің тұрақты, жақсы нәтижелері. Педагогикалық "өнім" - оқушылардың білім, іскерлік, дағдыларының, жалпы дамуының, тәрбиелілігінің деңгейі.

Мұғалім сабақтарын дұрыс бағалап, оқушылардың білім сапасын тексеріп, жауап алынатын сұрақтар:

- оқушылардың бағдарламадағы оқу материалын меңгеруі;
- өз беттерімен білім ала білуі;
- білімдерін шығармашылықпен тәжірибеде қолдануы;
- оқушылардың жалпы дамуы.

Білім сапасы оқушылардың байқампаздығынан, талдау, жинақтау, абстракциялау іскерлігінен, оқу материалымен жұмыс істеу жолдарын анықтаудан, іс-әрекеттің жүйесін белгілеуден, өз іс-әрекетін бақылап, оған керек жағдайда түзетулер енгізуінен көрінеді. Оқушылардың тәрбиелілігі олардың пікірлерінен, мінез-құлқынан, жүріс-тұрысынан байқалады. Озат тәжірибенің үшінші белгісі - оқыту, тәрбие, дамуда тұрақты, жақсы нәтижелерге жету үшін мұғалімдер мен оқушылардың өз күштері және құралдарын орнымен жұмсауы. Оқушыларға шамадан тыс қосымша тапсырмалар беріп, басқа пәндерді меңгеруге зиян келтіріп, білім сапасын көтеретін тәжірибе озат тәжірибе деп есептелмейді.

Жаңалық – озат тәжірибенің төртінші белгісі. Зерттеу мәдениетін қалыптастыруы. Қосымша А

Педагогикалық озат тәжірибе оқу-тәрбие жұмысын үнемі дамытып және жетілдіріп отырады. Сондықтан, әрбір мұғалім еліміздегі жаңашыл ұстаздардың бай тәжірибесін, белгілі педагогтар мен психологтардың ғылыми еңбектерін терең зерттеп, олардың ұсынбаларын өз ісінде шеберлікпен пайдаланғаны жөн.

Мектептерде педагогикалық тәжірибені зерттеудің кейбір талаптары бар. Олар: мұғалімнің өз тәжірибесін өзі зерттеп жинақтауы, педагогикалық еңбек шеберлерінің жұмыс жүйесін зерттеу және жинақтау; бір педагогикалық тақырып бойынша бірнеше мұғалімдердің іс-тәжірибелерін зерттеу және жинақтау; жаңашыл мұғалімдердің озат тәжірибесін тарату және оны тәрбие процесіне енгізу; педагогикалық ғылыми-зерттеу институттарының

басшылығымен оқу және тәрбие салаларында орын алып отырған мәселелерді тауып, оны шешуге ат салысу.

Оқыту мен тәрбиенің тиімді тәсілдері мен әдістерін табуда мұғалімнің өз тәжірибесін өзі зерттеп, жинақтау ісі – әрі қиын, әрі үрделі мәселелердің бірі. Мұғалім оқыту мен тәрбие салаларындағы орын алып отырған бір мәселені шешу үшін әдіс-тәсілдерді таңдап алып, олардың оқушыларға ықпалын сабақ тәрбиелік іс-шаралар арқылы бақылайды. Мұғалім зерттеу арқылы түскен материалдарды талдап, қорытындысын үнемі дәптерге жазып, оқушылардың ынтасы мен таным қабілетін дамту жолдарын іздестіріп, өз жұмысындағы жетістіктер мен мүмкіншіліктерді көріп, оларды жоюдың тиімді жолдарын табу үшін педагогикалық әдебиеттермен танысады.

Мұғалім өз мектебіндегі немесе көршілес мектептердегі тәжірибелі мұғалімдердің тәрбие жұмыстарымен танысып сабақтарына қатысып, олардың оқыту мен тәрбие әдістерін өзінің әдістерімен салыстырып, тиісті қорытындылар жасап, зерттеу жұмысының құжаттарын, атап айтсақ, сабақ жоспары, күнтізбелік-тақырыптық жоспар, оқушылардың жазба жұмыстары, дәптерлері, сынып жетекшісінің оқу-тәрбие жұмысының жоспары, оқушылардың баяндамаларын жинақтайды.

Педагогикалық процесте озық тәжірибені кеңінен қолданудың маңызы зор. Өйткені терең білім мен тәрбие беру, педагогикалық озық тәжірибені зерттеу, жинақтау және таратудың нәтижесі, ұстаздардың шығармашылық ісінің жемісі. Қазақстандық А.Ысқақов, А.Момынова, Р.Сейдахметова, т.б. көптеп атауға болады.

Озат тәжірибені жинақтаудың жолдары:

Ең бірінші кезекте мұғалімнің шығармашылық – проблемалық тақырыбын анықтау керек. Оны, әрине, өзі анықтауы мүмкін. Болмаса, әдістемелік бірлестік жетекшісі, тәлімгер, мектеп басшылары, аудан әдіскерлері, облыстық мұғалімдердің біліктілігін арттыру институтының әдіскері, жоғарғы оқу орнының жетекші ғалымы, республикалық Білім және ғылым министірлігі мен республикалық басшы кадрлар біліктілігін арттыру институты, авторлық оқу орындары ұсынуы мүмкін.

Мектеп басшысы тәрбие процесін ұйымдастырушы болса, сынып жетекшісі, пән оқытушылары – тәрбие процесін жүргізуші, іске асырушы болып табылады. Сынып жетекшісі тәрбие процесін ұйымдастыруда өте маңызды да жауапты міндеттерді атқарады. Олар сыныптағы оқу-тәрбие жұмыстарының ұйымдастырушысы, шәкірттердің, ата-аналардың ақылшысы, қамқоршысы.

Сынып жетекшісінің шәкірттердің ата-аналарымен қызметі де үлкен ізденісті талап ететін тақырып. Ата –аналарға шәкірттердің оқу жұмыстары, тәрбиесін мәлімдей отырып, ата-аналармен бірлесіп сол кемшіліктерді жоюға атсалысады.

“Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасында” орта білім берудің мақсаты жылдам өзгеріп дүние жағдайларында алынған терең білімнің, кәсіби дағдылардың негізінде еркін бағдарлай білуге, өзін- өзі іске асыруға, өзін-өзі дамытуға және өз бетінше дұрыс, адамгершілік тұрғысынан жауапты шешімдер қабылдауға қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру деп көрсетеді. Мектеп оқушыларының осы тұлғалық қасиеттерін дамытудағы педагогтардың ролі үлкен, сондықтан, оқушылардың білімін озық тәжірибелер арқылы арттыру, еңбектерін бірлікте басты мақсатқа жұмылдыру тақырыбы жұмысымның көкейтестілігін айқындап алуыма себепші болды.

Қазіргі заманғы мектеп көпнұсқалы және өзін-өзі басқару тәсілімен жұмыс жасауда. Білім беру жүйесінде ізгілендіру процесі жүруде, мұнда оқушы тұлғасын алдыңғы қатарға шығару, оның талаптарын қанағаттандыру, жеке қабілеті мен дарынын, тұлғалық сапалық қасиеттерін дамыту үрдісі болып саналады.

Л.И.Рувинский, В.А.Кан-Калик және басқа педагог-ғалымдардың зерттеу мәліметтері бойынша шығармашылық тұрғыдан педагогикалық міндеттер үш топқа бөлінеді:

1.Стратегиялық (грек – қандай да болса мақсатқа жетудің басшылық өнері) міндеттерді шешу ұзақ уақытты талап етеді.

2.Тактикалық (грек- мақсатқа жетудің жолдары мен әдістері) міндеттер жүйесі арқылы

стратегиялық міндеттер анықталады.

3.Оперативтік (латын- тез іс-қимыл арқылы шешу) міндеттер – бұл іс-әрекеттерді тікелей орындау, яғни тактикалық міндеттерден оперативтік міндеттерге көшіп, мәселелерді балалардың қатысуымен тез шешу. Педагогикалық міндеттерді орындау барысында негізгі мақсат-жас ұрпаққа тәрбие және білім беруді естен шығармау, соны орындау.

Оңтайланған педагогикалық жүйе мәнін көрсететін білім беру үрдісінің ұйымдастырылуы ынтымақтасу педагогикасы идеясын жүзеге асырады. Бұл мектептегі басты қиындықтың бірі – мұғалім мен оқушы қарым-қатынасында кездесетін қиыншылықты жояды. Оқыту үрдісі тек психологиялық жағынан ғана емес, сыныптағы дәстүрлі сабақ жүйесін айрықшалап ұйымдастырылуы да өзгеріске ұшырады. Оқыту үрдісін өзгертуде ғылыми көзқарастарға ерекше мән беріледі. Мектеп мұғалімдері пайдаланатын технологиялар негізіне ақыл-ойдың дамуын сатылы қалыптастыру, проблемалық оқыту, дамыта оқыту сияқты психологиялық – дидактикалық теориялар т.б. жатады.

Мектеп жағдайын ескеріп, ғалымдар оқу үрдісіне айырмаланған оқыту, бейімдеп оқыту, ойын технологиялары, белсенді ізденіс оқыту технологияларын шығарып, оқыту үрдісіне енгізуде мектеп жағдайында қалыптасқан әлеуметтік ортаның ерекшелігі, демографиялық, материалдық-техникалық, мәдени т.б. айғақтар ерекшелігіне бейімдеп оқыту жүйесін құру мәселесін қойды. Бейімделу ішкі – сыртқы орта жағдайына икемделу үрдісі болып табылады. Жеке адамның жаңа әлеуметтік орта жағдайына белсенді бейімделуін, топ пен оған кіретін жеке адам мақсаты мен құндылық бағдарының жақындасуын білдіреді.

Мектепте қалыптасқан озық дәстүрлердің тәрбиелік және білім беру мүмкіндігін пайдалану, оқушыны ауылдағы әлеуметтік – оқу ортасын өзгертуге қатысушы ретінде дамыту, оның жеке тұлғасының парасаттылығының тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Білім беру бағдарламасын жасаудағы жасампаз бейімдеу қимылдары – кәсібиліктің маңызды көрсеткіші. Мұғалім жергілікті жер мен өндірістің ерекшелігіне қарай, өз оқушыларының жеке ерекшеліктері мен мүдделеріне сай бағдарламаны түзетіп, икемдеп отырады. Оқыту мазмұнын өзгерте отырып, түрлі пәндер бойынша практикалық жұмыстар енгізе отырып, нақты жергілікті материалды, балалардың икемділігін шеберлікпен ұйымдастыра отырып, ол оқушыларды өз танымдық тәжірибесін пысықтауға итермелейді.

Ал, жалпы алғанда мектептердегі балалардың өзара қарым-қатынастарының шектеулігі сабақ түрлерін байытуды, оқыту әдістерін түрлендіруді талап етеді.

Мұғалімнің озат тәжірибесін зерттеудің кезеңдеріне тоқталатын болсақ:

педагогикалық озат тәжірибені мектептегі әдістемелік жұмыстың тиімділігін арттырудың қажетті шарты ретінде іс-шара жоспарын жасақтау;

әдістемелік шеберлігі мен кәсіби біліктілігі жоғары деңгейдегі мұғалімдерді анықтау;

анықталған мұғалімдердің шығармашылық-проблемалық тақырыптарын жинақтау;

тақырып пен жұмысты кезеңдерге бөлу;

өзекті мәселелерді шешудегі жетістіктерін айқындау;

Озат тәжірибе туралы нақты мәліметтер мен деректер жинау:
Тікелей (құжаттарын талдау, жинау)

Жанама (қосымша әдістемелік тапсырмалар, сұрақ, сауалнама)
Озат тәжірибені талдау, қорытынды жасау, жұмыс жүйесін сипаттау.

Шығармашылық-проблемалық тақырып анықталып болған соң жұмысты мынадай кезеңдерге бөлеміз:

Ғылыми-теориялық дайындық жасау;

Жүргізілетін жұмысты терең анықтау, болжау;

Мектепті, сыныпты, пәнді, оқушыны жан-жақты дайындау;
Кіші эксперимент кезеңдері;

Салыстырмалы нәтижелері;

Өзіндік әдістемелік бірлестіктің, мектеп басшыларының, әдіскер-

мұғалімнің талдаулары;

Жүйелі, тұрақты түрде нәтиже көрсету, басқа сыныпта, мектепте байқаудан өткізу;

Қорытынды, сараптау, талдау жасау;
Әдістемелік кеңесте, бірлестік отырысында, мектептің
педагогикалық кеңесінде, аудандық, облыстық, республикалық кеңестерде қорғау;
Ғылыми тақырып ретінде ғылыми жұмыспен айналысу – ғалым жолы.
Озат тәжірибені тарату әдіс-тәсілдері, түрлері:
Анықтама түрінде мектеп, аудан;
Бұйрық түрінде анықтама қоса тіркеледі;
Альбом;
Реферат түрінде;
Бүклет түрінде;
Баспасөз құралдары (газет, журнал арқылы);
Бейнеқор түрінде;
Плакат түрінде;
Кітапша;
Бюллетень.

Әрине істің көзін тапқан адамға озат тәжірибенің тарату жолын табудың қиындығы жоқ деп ойлаймын. Озат тәжірибенің жинақталып, тарату жолдары:

Ғылыми-практикалық конференция арқылы;
Ашық сабақ арқылы;
Семинар-практикум арқылы;
Үлгілі тәрбие мектебі арқылы;
Әдістемелік брлестік арқылы;
Педагогикалық оқу арқылы;
педагогикалық кеңестері, секция жұмыстары арқылы;Қосымша В
«Жас мамандар мектебіндегі» оқу-практикум арқылы;
Теледидар, бейнефильмдер арқылы;
Баспасөз, ақпарат құралдары арқылы;
Жарты жылдық, жылдық салыстырмалы бақылау, байқау жұмыстарының нәтижелігінен;
Оқушылардың пәндік олимпиадаларда жақсы нәтиже беруі арқылы; Ғылыми жобаға қатысушылар саны және нәтижелігінің артуы арқылы.

Инновация – педагогикалық процеске оқыту мен тәрбиенің жаңа тұжырымдамаларын, оқу жоспарларын және бағдарламаларын, түрлерін, әдістерін, құралдарын енгізіп, мақсатына жету.

Инновациялық процессіз мектептің дамуы мүмкін емес. Мектептің тарихында оқыту мен тәрбиенің ескі түрлері, құралдарының орнына жаңа, озық үлгілер келген кездер көп болды. Инновациялық мектептердің мақсаты - жеке тұлғаны жан-жақты дамыту.

Н.Нұрахметов инновацияны мынадай топтарға бөледі:

- білім мазмұнындағы инновация;
- оқу-тәрбие процесінің әдістемесі, технологиясы, түрі, әдістері және құралдарындағы инновация;
- оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудағы инновация;
- мектептегі басқару жүйесіндегі инновация.

Жаңалықтан кейін болған өзгерістердің сипатына қарай топталған инновацияның түрлері:

- модульдық (бір-бірімен байланысты): бір-біріне жақын пәндерге және жас деңгейлері бірдей оқушылармен жүргізілетін оқу-тәрбие жұмыстарына енгізілген жаңалықтар;
- жүйелі: барлық мектептерде болатын өзгерістер.

Иновацияның түрлері: модификациялық, комбинаторлық, түбірлі.

Модификациялық инновация - педагогикадағы әдіс-тәсілдерді жетілдіру. Мысалы: А.С.Макаренконың қиын балаларды тәрбиелеу әдістерін А.Ысқақов осы заманға лайықтап қолданды.

Комбинаторлық инновация - белгілі әдістердің элементтердің бір-біріне қосу. Инновацияның бұл түрін қазіргі кезде тілдерді оқыту әдістемесімен айналысатын ғалымдар қолдануда. Түбірлі: мектепке білімнің мемлекттік стандарттарының енгізілуі.

Инновациялық іс-әрекет – қоғамның әлеуметтік-экономикалық жағдайына сай мектеп жұмысын дамытатын, мектеп өміріне оң өзгерістер әкелетін іс-әрекет. Әрбір мұғалім өзінің оқу-жұмысын дамыту үшін түрлі құралдар арқылы өзінің іс әрекетін саналы түрде өзгертеді.

Инновациялық процестің кезеңдері:

- иновацияның себептері;
- жаңалықты жобалау;
- жаңалықты жүзеге асыру.

Инновациялық іс-әрекетке орта да әсер етеді. Мектеп жаңалықтың себебін, жобасының дұрыстығын дәлелдеп, жаңалыққа мұғалімдерді, оқушыларды, ата-аналарды қызықтыра білгені жөн.

Инновацияның негізгі критерийі ғылыми педагогикалық тәжірбиеге де баға беруде басшылыққа алынатын жаңашылдық деп білеміз. Сондықтан инновациялық процеске араласқысы келетін мұғалім қолға алған жаңалығының мәнін, оның жаңашылдығының деңгейін анықтап алуы тиіс. Біреулер үшін жаңалық болып табылатын құбылыс екіншілер үшін олай болмауы мүмкін. Осыған байланысты мұғалімдерді инновациялық процеске тартқанда олардың еріктілігін, тұлғалық ерекше-лігін, дербестік-психологиялық мінездемелері ескерілуі тиіс. Жаңашылдықтың бірнеше деңгейін бөліп көрсетуге болады.

Олар: абсолютті, локальді-абсолютті, шартты, субъективті, танымалдық деңгейі және қолдану аймағы бойынша.

Нәтижелік инновацияның критерийі ретінде мұғалім қызметіндегі оң нәтижелердің барынша тұрақтылығын білдіреді. өлшемдегі технологиялық, нәтижені бақылау мен белгілеудегі, түсіну мен баяндаудағы тұтастық бұл критерийді, жаңа әдістің маңыздылығын, оқыту мен тәрбиелеудің тәсілдерін бағалаудың басты құралына айналдырады. Педагогикалық инновацияның мазмұны мен критерийлерін тап басып тану, оларды қолданудың әдіс-тәсілін меңгеру жеке мұғаліммен бірге оқу орнының жетекшісіне де оны енгізуді объективті бағалау мен болжамдауға мүмкіндік береді.

Инновациялық процесті зерттеу барысында жүйенің бір жағдайдан екінші жаңа жағдайға көшуі және жаңалықты енгізу процесіне басшылық жасау мәселелерін зерттеу Асхат Әлімовтың «Интербелсенді әдістемес», Д.Қ.Ибрагимовтың «Тарих пәні: оқуды жоспарлау» және т.б. зерттеулерінде қарастырылған.

Сонымен бірге педагогикалық инновация педагогикалық іс-әрекетке жаңаны енгізу, оқыту мен тәрбиелеудің тиімділігін арттыру мақсатында олардың мазмұны мен технологиясын өзгерту болып табылады.

Әр түрлі анықтамаларды талдау инновацияға мазмұнды өзгерістер тән деген қорытындыға әкеледі, ал инновациялық өзгерістің басты функциясы өзгерту функциясы болып табылады.

Инновация мамандар даярлау міндеттерін дәстүрлі формалар (мазмұн) арқылы шешу мүмкін болмаған жағдайда пайда болып, жаңа мақсат пен міндеттерге сәйкес жаңа технологияларды пайдалану қажеттігін тудырады.

Қазіргі уақытта педагогика ғылымының бір ерекшелігі- баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа оқыту технологияларын шығаруға ұмтылуы.

Қорытынды

Білім - ел қазынасы, халқымыздың білімділігі – ел байлығы. Уақыт талабына сай білім беру үшін оқытудың инетбелсенді әдістерін қолдануымыз қажет. Оқушылардың алатын негізгі білімдерінің сапасы оқыту дәрежесіне тәуелді. Сондықтан әрбір ұстаз - өз ісінің шебері, яғни жан-жақты ізденгіш жаңашыл болып, оқушының білімге ықыласы мен қызығуын арттыру мақсатында сабақтың құрылымы мен әдіс тәсілдерін өзгертіп отыруы қажет.

Ең бірінші кезекте мұғалімнің «өзіндік жаңалығы» болуы қажет. Ғылым жаңалығын түрлендіруде зерттеу мәдениетін басшылыққа алу керек.

Қорытындылай келе,озат тәжірибенің алғы шарттарын ұсынғым келеді:

• Сапалы білім, саналы тәрбие беру арқылы оқушыны өзін-өзі жетілдіруге, дамытуға баулу. Соның арқасында Отансүйгіштікке, имандылыққа, адам табиғат және қоғам арасындағы қарым –қатынасты терең білуге игеруге тәрбиелеу арқылы оқушының мектеп бітіргеннен соңда өмірден өз орнын таба білуіне бағыт сілтеу.

• Оның бағдары, талап – белгілері, жиынтығы, тұжырымдамасы, оқыту жүйесі, оқыту мазмұны, оқыту құралы, материалдық базасы оқыту мазмұны мен базасының отандық стандартына сай келуі.

• Оқытудың интербелсенді әдістемесі жаңа технологияларды ендіру, еңбекті ғылыми ұйымдастыру, оқу негіздерін тиімді ұтымды пайдалану. Сонымен қатар,сабақ мақсатын сабаққа игеру, қосымша әдебиеттермен жұмыс, дарынды балалар мен үлгерімі төмен балаларды теңестіру жұмыстары, тиімді көрнекіліктерді табу. Оқушы мұғалім арасындағы педагогикалық ынтымақтастыққа халық педагогикасы тұрғысынан тиімді ықпал ету, табиғаттану, тарихтану, өнер – салт, дәстүр тану, әдебиет тану, ой дамыту, руханият әлемін кеңейту. Білім стандарттары мен әлемдік стандарттардың ара жігін кіріктіру.

Еліміздің болашағы көркейіп өркениетті елдің қатарына қосылуы бүгінгі ұрпақ бейнесінен көрінеді.Қазіргі білім беру саласында проблема-әлеуметтік- педагогикалық және ұйымдастыру тұрғысынан білім мазмұнына жаңалық енгізудің тиімді интербелсенді әдістерін іздестіру , оны өмірде пайдалану..

Қасым-Жомарт Тоқаев мемлекет ұстаздардың мәртебесі, беделі жоғары болуына әрдайым баса мән беретінін жеткізді. Бәріміз осы маңызды мақсат жолында табанды еңбек етуіміз қажет. Ұлы Абай "Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға деген. Сіздер осы қастерлі миссияны әрдайым абыроймен атқарасыздар деп сенемін. Мемлекет ұстаздардың мәртебесі, беделі жоғары болуына әрдайым баса мән береді", - деп президент айтқандай бүгінде педагогтердің зерттеу мәдениетін дамытудағы тәжірибе мен инновациялар қоғамда маңызды рөл атқарады. Жаңашыл педагог жоғарыда айтылған инновациялық ұстанымдарды берік ұстаса алдындағы тәрбиеленуші шәкірті де ғалым болуы сөзсіз дегім келеді.

Пайдалынған әдебиеттер тізімі

1. Айтмамбетова Б. Жаңашыл педагогтар идеялары мен тәжірибелері. -А., 1991.
2. Алмаханова Х. Жас өспірімдерге эстетикалық тәрбие беру. /Методикалық нұсқау.А.,1990.
3. Ақназарова Б. Класс жетекшісі. -А., Мектеп, 1973.
4. Амоношвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников. М;- 1984.
5. Әбенбаев С. Оқушы жастарға эстетикалық тәрбие беруді жетілдіру. -А., 1992.
6. Әбиев Ж . , Бабаев с. , Құдиярова А. Педагогика . – Алматы : Дарын , 2004.
7. Әбдіғалиева Қ. Осы заманғы педагогикалық технология. //Қазақстан мектебі – 2001 №2 8-13 бет.
8. Баймаханова С. Деңгейлеп саралап оқыту. //Қазақстан мектебі. №10, 2004, 63-67 бет.
9. Бұзаубақова К.Ж. Жаңа педагогикалық технология . Тараз : ТарМу , 2003.
10. Мейірманқұлова Т. Білім берудегі инновациялық технологиялар – Алматы, «Үш Қиян», 2005 , 12-бет.
11. Мұхамбетов С.Қ. Педагогика .Ақтөбе, 2001.
12. Таубаева Ш.Т. Барсай.Б.Т. Оқытудың қазіргі технологиялары . //Бастауыш мектеп №3-4 ,1999.
13. Оқытудың жаңа технологиялары.//Халық тәлімі арнайы басылым. №1 2002 , 3-7 бет.
14. А. Әлімов. Интербелсенді әдістемені ЖОО- қолдану мәселелері. Алматы- 2013
15. Ибрагимов Д.Қ. Тарих пәні: оқытуды жоспарлау. Нұр- Сұлтан 2020

КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТЕТІКТЕРІ

Дюсембаева С.З.
"Жаңа Ғасыр" №175 гимназия, Алматы қ.

Аңдатпа: Бұл мақалада білім сапасын арттырудың тетіктері, төмен үлгерім мәселесін жүйелі шешудің жолдары, ұстаздардың кәсіби біліктілігін жетілдіру, оқу процессі барысында қолданылатын әдіс-тәсілдер, оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай тапсырмалардың дайындалуы туралы баяндалған.

Аннотация: В данной статье описаны механизмы повышения качества образования, пути системного решения проблемы низкой успеваемости, повышения профессиональной квалификации педагогов, методы, применяемые в ходе образовательного процесса, составления заданий с учетом возрастных особенностей обучающихся.

Abstract: This article describes the mechanisms of improving the quality of education, ways to systematically so

lve the problem of low performance, improving the professional qualifications of teachers, methods used during the educational process, and preparation of tasks according to the age characteristics of students.

Қазіргі күнде, еліміздің білім беру жүйесінде пайда болған үлкен өзгерістерді ескере отыра, білім беру жүйесінің негізгі міндеттері, қазіргі жасаған талаптарға жауап беретін педагогтардың кәсіби құзыреттілігін дамытуда өзгерістер туындауда. Талаптарды өзгерту оқытушыларды кәсібилендіру процесін және осы процесті жүзеге асыру үшін түзету-теориялық және техникалық қосымшаларды жаңарту және жетілдіру міндетін қояды.Арнайы мамандар мен студенттердің қалыптасу процесін басқарудың жаңа аксиоматикалық принциптеріжеке тұлға руханиятының негізгі компоненттеріне құжаттық растау береді. Экономикалық және әлеуметтік дамудың ұлттық стратегиясы барлық салаларда жаңа, білікті субъектілер үшін кәсіби қызметті талап етеді, олар алғаш рет жаңа білім мен дағдылар жолына түседі,сонымен бірге арнайы педагогикалық мамандарды мамандандырупроцесі педагогиканың негізгі проблемаларының біріне айналады [1]. Арнайы педагог маманының кәсіби құзыреттілігін іске асыру педагогтарға педагогикалық шеберлікті арттыру мәселелерінде практикалық көмек көрсетуді, үздік педагогикалық тәжірибені зерделеуді, жинақтауды және практикаға енгізуді, ерекше білімді қажет ететін балаларды оқыту мен тәрбиелеудің жаңа нысандарын, әдістері мен тәсілдерін меңгеруді көздейді. Бұл арнайы педагогтардың кәсіби қызметін сүйемелдеудің теориялық және ұйымдастырушылық-педагогикалық әзірлемелеріндегі маңыздылығын ескертеді. Педагогикалық мамандықтың бүгінгі түлегі, психологиялық-педагогикалық және пәндік хабардарлық деңгейіне ие болса, кәсіби қызметке өзінің дайындығын сенімді түрде жүзеге асыра алатын, жағдайды тез бағдарлай алатын, оқытудың оңтайлы және барабар технологияларын таңдап, өз жұмысында авторлық ұстаным мен тәсілдерді көрсете алатын білікті маман болып көрінеді [2].

Бүгінгі әлем дамуының жаңа ұстанымдары білім беру жүйесінен күн сайынғы экономикалық, әлеуметтік және мәдени өзгерістерге мейлінше бейімделуді талап етеді. XXI ғасыр білім беру саласының қоғамының даму үдерісі, ақпараттардың үздіксіз ағыны және де ғылымның өзгеруіне байланысты болып отыр. Заманауи білім кеңістігінен өту жағдайында бәсекеге қабілетті жаңарған ұлттық санаға ие тұлға қалыптастыру ұстаздың басты міндеті саналуда. Білім беру саласында жаңартылған білім мазмұны қолданысқа еніп жатқаны баршамызға мәлім. Осы өзгерістерге сай бүгінгі мұғалім де өз сабағын жаңаша құру міндетті. Білім сапасын арттыруда педагог қызметінің жалпы және кәсіби құзырлығын қалыптастыруда әдіс тәсілдерді қолдануы және тәжірибе алмасуы. Қай елдің болсын өсіп өркендеуі, ғаламдық дүниеде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейінде даму бағытына байланысты. «Ұрпағы білімді халықтың - болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей өскелең ұрпаққа сапалы, мән-мағыналы, ұлттық тәрбие мен білім өзектілігін жойған емес. Шәкірттеріміздің мектепте табысты оқуы ғана емес, өмірде де табысты болуы ұстаздың мықтылығы, білімділігі мен жаңашылдығында. Қай салада болмасын ондағы жұмыстың

нәтижесі сапамен өлшенеді. Сапалы оқыту және өздігінен оқып білім алып алуға баулу негізінде ғана оқушылардан парасатты азамат тәрбиелеп шығаруға болады [1]. Білімнің сапалы болуы тікелей мұғалімге, оның білім дәрежесі мен іздену шеберлігіне байланысты. Сапаны көтерудегі ең өзекті мәселелердің бірі – мұғалімдерді даярлау және кәсіби шыңдау мәселесі болып отыр. Жаңа заман мұғалімі «дайын» білім көзі ғана болмай, оқушылардың танымдық іс - әрекетінің ұйымдастырушысы және үйлестіруші бола білуі, білімнің құндылық ретіндегі сипатына терең мән беруі, нәтижеге бағытталған білім беруде жаңа жолдар мен әдістер табуға дағдыланған маман болуы қажет. Адамның болашағы оның қазіргі алған білімнің сапасына, көлеміне, ойлау деңгейіне байланысты. Жеке тұлғаны калыптастыру тек қана әлеуметтік жағдайда ғана жүзеге асады, яғни адамның табиғи қабілеттеріне қоршаған орта әсер еткенде ғана толық ашылады.

Ал оқу орны - балаға бірден-бір әсер ететін орта. Сол себепті жеке тұлғаны қалыптастыру міндеті оқу орнына жүктеліп, білім алушының жеке қабілетін дамытуда, дарынын ашуда және қоғамдық белсенді әрекетін жүзеге асыруда мұғалімдердің іс-әрекеті мен озық тәжірибесі, қабілеті мен шеберлігі шешуші рөл атқарады. Ол үшін оқыту ісіне жаңа әдіс-тәсілдер дайындап, тәжірибеге енгізуге тиіспіз. Өйткені, мұғалім дамымай оқушы дамымайды, ақпараттық және білім беру технологияларын пайдаланбай, білім алушы мен мұғалімнің сапасын арттырамын деу мүмкін емес. Ұлтымыздың ұлы ұстазы Ахмет Байтұрсынов «білім біліктілікке жеткізер баспалдақ, ал біліктілік сол білімді іске асыра білу дағдысы» деп білім мен біліктілік жайлы үлкен ой айтқан. Дәрігер өзінің білместігімен бір ғана адамға зардап әкелуі мүмкін, ал педагог бір ұрпақты құртуы мумкін. Ендеше білім берудің нәтижелігі мұғалімнің шеберлігі, шығармашылығы мен кәсіби құзіреттілігіне тікелей байланысты.

Қазіргі заман талабына сай мұғалім болу аз, мұғалім- инноватор - иннотехник болуы керек. Бұл жолды мұғалім, пәнін неғұрлым жылдам әрі іс-тәжірибе жинақтай жүріп өтсе, онда әрине, бүгінгі шәкірт – ертеңгі маман болашағына нық қадам басады. Бүгінгі мұғалім қоғамдық- әлеуметтік талаптарына жауап беретін, жаңаша ойлау дағдысын меңгерген, білім алушының жан-жақты дамуын ұйымдастыра алатын және жұртшылықпен ынтымақтастық орнатуға икемді, шығармашыл тұлға болуы тиіс [2].

XXI ғасыр - ақпарат ғасыры болғандықтан, адамзатқа компьютерлік сауаттылық қажет. Ізденімпаздық - шығармашылыққа апаратын бірден–бір жол. Шығармашылық тұлға қалыптастыру үшін оқушының өзін-өзі тануына өзіндік «менін» қалыптастыруға, сол «меннен» шығармашылық тұлғаға жетуіне ықпал жасау әр мұғалімнің міндеті. Тарих сабағында оқушылардың білім деңгейлерін шығармашылық деңгейге дейін жеткізу мақсатындағы іс-әрекеттердің бірі - шығармашылық тапсырмалар болып табылады. Шығармашылық тапсырмалардың өзін оқушыларды қабілетіне, пәнге деген сүйіспеншілігіне байланысты оқуға қойылатын талаптарын басшылыққа ала отырып, жүргізген жөн. Ол үшін оны түрлендіре әрі орындауға жеңіл етіп берген тиімді болмақ. Бір сабақтың өзінде бірнеше тапсырма ұсынып, таңдап орындауды баланың өз қалауына қалдыру керек. Өте жемісті тәсілдердің бірі - тапсырмаларды жүйеге бөліп, оқушының біліміне, қабілетіне байланысты ұсынуға болады [3].

Мектеп - үйрететін орта, оның жүрегі - мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше тұс - оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі. Ұстаз атана білу, оны қадір тұту, қастерлеу, арындай таза ұстау - әр мұғалімнің борышы. Ол өз кәсібін, өз пәнін, барлық шәкіртін, мектебін шексіз сүйетін адам. Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан шығармашыл тұлға құзыреті. Жаңа формация мұғалімі табысы, біліктері арқылы қалыптасады, дамиды. Нарық жағдайындағы мұғалімге қойылатын талаптар: бәсекеге қабілеттілігі, білім беру сапасының жоғары болуы, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі. Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты - бәсекеге қабілетті маман дайындау.

Қоғамдағы болып жатқан өзгерістерге сәйкес білімін, іскерлігі мен дағдысын үнемі жетілдіріп, ізденімпаздығы мен шығармашылығын дамытып отыратын білікті маман даярлау

қоғамның әлеуметтік талабы. Сондықтан да, қазіргі маманға қойылатын негізгі талаптың бірі - өзінің білімін әрдайым жетілдіріп отыру. Оқушылардың ізденімпаздық деңгейінің бағыттары, алған білімдері мен дағдылары оның әлеуметтік-психологиялық және психикалық-физиологиялық ерекшеліктеріне тікелей байланысты. Осы тұрғыда өзіндік жұмыстарды орындау барысында түрлі қиындықтарды жеңу, жаңа шығармашылық деңгейге өту, күткен нәтижеге жету шәкірттің көңіл-күйін көтеріп, оның шаттану, қуану сезімдерін тудырады. Мұндай көңіл-күй сезімі танымдық әрекетті одан әрі дамытуға себеп болады. Оқушылардың өз бетімен орындайтын жұмысы – шәкіртке берілетін білім сапасын арттырудағы аса маңызды жолдарының бірі. Жас тұлғаны жан-жақты жетілдіріп, қалыптастырудың міндетті шарты және құралы. Сондықтан тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйінін айтар болсақ, оқу орнында білім сапасын арттыруда, оқу процесінің демеуші күші, оқытудың тиімді әдісі болып табылатындықтан оқушының өзіндік жұмысының маңызы зор [4].

Қорытындылай келе, білім сапасын арттырудың басты міндеті - заман талабына сай, жаңа технологиямен қаруланған, ұшқыр ойлы, кез келген уақытта жылдам шешім қабылдай алатын, заманауи ұстаз болу. Инновациялық әдіс тәсілдерді, оқушы жас ерекшелігіне сай қолдана білуі, үлгерімі төмен оқушының қызығушылығын, бейінін анықтап қолдай білуі-ұстаздың жанашыр қамқор болуында деп білемін. Қай заманда да өркениеттің өрлеуі интелектуалдық шығармашылық қабілеттің негізінде іске аспақ. Бәсекеге қабілетті интелектуалдық күші жетік маман кадрлар болмай, әлемдік бәсекеге төтеп бере алатындай экономиканың дамуы мүмкін емес. Ұлттық білім жүйесін инновациялау үрдісі тек қана отандық және шетелдердің білім саласындағы ең үздік жетістіктерін тиімді пайдалана алғанда ғана нәтижелі болары даусыз. Уинстон Черчиль айтқандай: “Мен мұғалімдерге қызыға қызғана қараймын, себебі олардың қолында қоғамды өзгертетін алпауыт күш бар. Олар бүгінгі ұрпақты қалай тәрбиелеп оқытса болашақ солай болмақ.”

Ұстаздың кәсіби құзыреттілігінің еңбегі- педагогикалық қызмет, педагогикалық қарым-қатынас, педагог тұлғасын қалыптастыру. Педагогтың қызметі, қарым-қатынасы және ұстаз бейнесін өзін-өзі жүзеге асыру ұстаздың еңбек процессін сипаттайды. Педагогикалық шеберлік- бұл педагогтардың кәсіби қызметінің жоғарғы деңгейі. Ол сырттай табысты шығармашылық шешімдер арқылы көрінеді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

[1] Нұрматов С. Ұлттық болмыс пен ұлттық сана. – Алматы: Ғылым, 1996.- 131 б.

[2] Столяренко А.М. Социальды психология. - Юнити, 2001. - 543 б .

[3] Бөлекбаева Ү. Ұстаздық ізденістер. - Алматы, 2007 – 10 б.

[4] Көшімбетова С. Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. –А.: Білім, 2008- б.7

[5] Жолдасбекова С.А. Еңбек технологиясы және кәсіпкерлік мұғалімін кәсіби даярлау. Алматы: Жаршы, 2008-б.13

ТАРИХ ПӘНІ МҰҒАЛІМІНІҢ САБАҚТАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ ШЫҢДАЛУЫ

Жаппасова М.Е., Рахметова К.А., Дайрабаева Ж.А.
Юрий Гагарин атындағы мектеп –лицейінің тарих пәнінің мұғалімдері Жамбыл ауданы, Жамбыл облысы

Андатпа: Жаһандану дәуірі мен ақпараттық технологиялардың көз ілеспес жылдамдықпен дамуы білім саласына да өз әсерін тигізуде. Осы ретте баланы сабаққа қызықтыра отырып оқыту бүгінгі мұғалімнің басты талаптарының бірі. Білімнің жаңа үрдісі қалыптасқан бұл заманда білім беру саясатының ең негізгі мақсаты-оқушылардың кез келген проблемасының теориялық негізін анықтап, практикалық мәселелерінің шешу тәсілдерін қамтамасыз ету мүмкіндігін ұйымдастыру болып табылады. Мақалада тарих пәнін қызықтыра отырып оқытудың әдіс-тәсілдері мен ерекшеліктері

қарастырылған. Қазіргі жас амандарға көмекші болатын бұндай мақалардың қажет екендігі сөзсіз түсінікті.

Аннотация: Эпоха глобализации и бурное развитие информационных технологий оказывают влияние и на сферу образования. При этом обучение ребенка с интересом к занятиям является одним из главных требований сегодняшнего учителя. В этот период, когда сформировалась новая тенденция образования, основной целью образовательной политики является организация возможности определения теоретической основы любой проблемы учащихся и обеспечения способов решения практических проблем. В статье предусмотрены методы и особенности обучения с интересом к предмету истории. Понятно что такие макы нужны нынешним молодым людям, которые будут помощниками.

Abstract. The era of globalization and the rapid development of information technology also have an impact on the field of education. At the same time, teaching a child with interest in classes is one of the main requirements of today's teacher.In this period, when a new trend of education has emerged, the main goal of educational policy is to organize the ability to determine the theoretical basis of any problem of students and provide ways to solve practical problems. The article provides methods and features of teaching with interest in the subject of history. It is clear that today’s young people need such poppies as helpers.

Ұстаздардың негізгі мақсаты-қоғам дамуының қазіргі кезеңіне сай жастарының саналы ойлауын қалыптастыру, шығармашыл, өз мамандығын дұрыс таңдаған, ой-өрісі жоғары жеке тұлға дайындау.

Қоғамның дамып өркендеуі, оның әлеуметтік-мәдени эпостық ерекшеліктерін толық меңгеріп,өзгерістер, жаңалықтар, ұғымдар туралы болып жатқан барлық мәселелерге мән бере отырып, салауатты өмір салтын құруда, білім беру саласындағы инновацияны меңгеруде, қоғамымызды ізгілендіруде мұғалімдерге олардың кәсіптік салаларына,білімділігі, ғылыми – зерттеуге қабілеттілігі, мәдениеті, парасаттылығы, т.б. қасиеттеріне байланысты екендігін, мұғалімдік мамандықтың жан -жақты білімді шынайы сезімтал болуды, шәкірттеріне шексіз сүйіспеншілікті беруді талап ететінін, еңбегінің нәтижесі күн сайын балаларға қуаныш әкелгенде ғана жемісті болатынын ұғындыру.

Қазіргі уақыттағы білімнің жаңа үрдісі қарқын алып жахандану кезеңінде білім беру саясатынің ең негізгі мақсаты-оқушылардың кещ келген проблемасының теориялық негізін анықтап практикалық мәселелерінің шешу тәсілдерін қамтамасыз ету мүмкіндігін ұйымдастыру. Педагогикалық қызуғушылық –ол эмоциялық- танымдық, өзінің мамандығына белсенді қарым қатынас, балалармен де жұмыс істеуге өз септігін тигізе отырып, тақырыпты меңгерту үшін маңызды элемент болып табылады.

Соңғы жылдары басты назар мұғалім жұмысындағы шығармашылық мәселесіне, мұғалімді де оқушыны да дамытуға көбірек көңіл бөлініп, зерттеулер жүргізіліп, педагогикалық шеберлік, педагогикалық этиканы жетілдіруге байланысты көптеген ұсыныстар айтылуда. Солардың ішінде мұғалім мына жайттарға баса назар аудару қажет Мәселен балаға деген сүйіспеншілік, олардың ата- анасына деген жағымды көзқарас.

-Мұғалімнің білім қорының толық, нақты болуы және өз білімін үнемі толықтырып отыруы.

- Педагогикалық жұмысқа белсенді қатысу.

- Мұғалімде қабілеттілік пен құзіреттілік балалармен жұмыс істеу барысында қалыптасып дамып отыру қажет.

- Педагогикалық қабілеттілік адам тұлғасының ерекшелік сипатымен педагогикалық жұмыстың талаптарына жауап беретін өз мамандығын жақсы меңгеруі соның нәтижесінде жоғары жетістіктерге жете білу деп түсіндіріледі.

Педагогикалық қабілеттіліктің құрылымына педагогикалық байқағыштық, педагогикалық шығармашылық, педагогикалық ойлау, талап қоюшылық, педагогикалық такт, ынтымақтастық, жаңашылдық, т.б компоненттерде кіреді . Педагогикалық қабілеттіліктің компоненттерін түзуде ең бірінші оқу процесіне қатысты элементтерді таңдап алу өте маңызды. Сонымен қатар қоғам мен табиғат жөнінде білімдерін кеңейтеді, шығармашылық ізденіс негізінде қабілеттерін дамытады, дүние танымда саналы мәдениет қалыптастырады. Сол себепті мектептегі педагог қызметкерлердің жаңа инновациялық педагогикалық

технологияларды тәжірибесіне енгізудің құрылымдық мазмұндық моделі бар. Мәселен: мотивациялық- мұғалімнің өз қызметіне танымдық қызығуы, кәсіби шеберлігін дамытуға және біліктілік деңгейін көтеруге талпынуы ұрпақ тәрбиесінде жетекші ролын сезінуі

Мазмұндық - мұғалімнің мәдениеттілік дайындығы мен әдіснамалық дайындығының деңгейі, мамандығы бойынша теориялық білімі, педагогикалық білім жүйесі, заңдылықтардың теориялық және ғылыми негіздерін меңгеруі.

Бейімділік - білім беру жүйесінде түрлі өзгерістерге бейімделу қабілеті жаңа әдіс тәсілдерді меңгере алатындығы.

Танымдық - әлеуметтік кәсіби қоршаған ортаны жедел тани алуы, нәтижелі әдіс тәсілдерді танысып, үйренуі, өз тәжірибесінде қолдана білуі.

Іс әрекет- кәсіби мақсатымен міндеттерін анықтай алуы, жоспарлап , педагогикалық үрдісте жүзеге асырулдың тиімді жолдарын қолдана білуі .

Шығармашылық- шығармашылықептілік, белсенділік, ізденушілігі, ғылыми тұрғыда зерттеу жұмыстары , өзіндік жаңалықтары.

Технологиялық- оқытудың әдістемелік мақсаттары, оқыту үрдісі, оның міндеттерін анықтап, оқытудың нәтижесін болжай білуі, психологиялық- педагогикалық білімдерді меңгеру жолдарын таба алуы.

Мұғалімдердің кәсіби қызметі осы көрсетілген өлшемдерге сай болса оқушылардың білімділік деңгейі көтеріліп, өщдігінен білім алу дағдысын қалыптастыруға септігін тигізеді.

Тарихтың басқа пәндермен өзара байланысын талдау, жинақтау сияқты орта логикалық таным әдістерін қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, гуманитарлық циклдағы пәндермен байланысы картамен , мәтінмен жұмыс істеу оқиғалармен құбылыстардың ерекшеліктерін айқындау сияқты ортақ әдіс тісілдер негізінде іске асады. Оқушылардың тарихқа деген қызығушылығын арттыру үшін мұғалім сапалы білім берудің тиімді жлдарын таңдау, тариха жіне мәдени мұраларын таныстыру қосымша элементтерді пайдаланумен тариха деректерді оқып үйренуді дағдылану. Баяндама, хабарлама жасату, өз бетінше оқып ізденіп, шығармашылықпен айналысуына жағдай жасау сияқты жаңа педагогикалық технологиялармен инновациялық бағыттарды, әдістермен тәсілдерді сабақ барысында қолдануы маңызды.

Заман талабына сай сапалы білім беру үшін әр пән тартымды да қызықты өту керек. Мәселен тарих сабағында карта қолдану пәнді игерудің негізгі құралы болып табылады. Себебі картаны білген жағдайда оқушының тақырыпты меңгеруі жылдам жүзеге асуыда орын алатыны белгілі, сондықтан картамен жұмыс жасау арқылы оқушының тарихи білімдері шыңдалады.

Ұлы педагог К.Д.Ушинский «қызығушылық туғызбайтын оқыту бірте- бірте оқушының білімге деген құштарлығын жояды, ал тек қызығушылыққа негіделген оқу оқушының еркін күш жігерін тәрбиелемесе мәнін жоғалтады» деген, сондықтан тарих пәнінің мұғалімі осы қағидаға сүйене отырып, пәнді оқыту үдерісінде жаңа технология элементтерін қолдану қажет. Жаңа әдіс тәсілдерді қолдану барысында мұғалім оқушылардың жас ерекшеліктерін, және таңдаған әдістерінің тақырыпты ашуына мән беруі қажет. Сабақ беру дегеніміз-өнер. Көптеген әдіс тәсілдерді сынақтан өткізіп, өзінің оқыту тәсілдерін, озық-тәжірибелерді күнделікті жұмысында пайдаланып отыру-қазіргі таңда сабақты ұйымдастырудың тиімді жолы.

Бүгінгі таңда сабақ өткізудің түрлері көбеюде. Түрлі әдіс тәсілдерді пайдалана отырып, сапалы білім саналы тәрбие беруде сабқтың тиімді т.рлерін қолданып келеміз. Оқушылардың танымдық қызығушылығын, белсенділігін арттыру үшін ойын сабақтары, сын тұрғысынан дамыту, пікір талас, семинар, сынақ, жарыс, өзіндік жұмыс мәнерлеп оқыту т.б. тәсілдерді қолданамыз. Сурет илюстрациялар бойынша әнгіме құрастыру, тірек сигналдар, тірек сызбалар, кластерлер, хранологиялық таблицалар құрастырк, трек конспектілер, венн диограммасы арқылы жұмыс істеу әдістерін қолданылса болады.

Қайталау сабақтарында оқушылардың өз беттерінше ойланып жұмыс істеуіне едәуір мүмкіндік туады. Тарихи оқиғалар мен құбылыстарды өз бетінше талдайды, салыстырады, қорытынды жасайды баға береді.

Түрлі жұмыстар жүргізу арқылы оқушының біліктілігімен белсенділігін, пәнге деген қызығушылығын арттыруға болады.Сабақта түрлі тапсырмаларды пайдалану арқылы сабақ сапасын көтерумен қатар, оқушылардың ынтасын, белсенділігін арттырыпоқушы назарын пән мазмұнына аударып, өз бетінше практикалық жұмыстарды орындауға қызықтырады.

Түрлі тапсырмаларды орындау оқушыны еркіндікке, төзімділікке, мақсаткерлікке баулиды, оқушының қиялдау мүмкіндігіне жол ашылады, ақыл ой белсенділігін дамытуға көмектеседі.

Тарих пәнінің әрбір сабағы көп ізденуді, қосымша деректермен толтыруды керек етеді. Мұғалім тақырыптың мазмұнын кеңейтетін және толықтыратын қосымша материалды кең қолдану арқылы дәстүрлі емес сабақ түрлерін өткізіп, оқушылардың тарих пәніне деген қызығушылығын үнемі арттырып отыруға тиіс. Осы міндеттермен талаптарды мұғалім сабақ барысында қолданып, баланың білімдік және біліктілік дағдыларын қалыптастыра алады. Теориялық білімді игерту мен жаңғырту және жаңа жағдайға іс жүзінде лайықтап қолдануға үйреткенде ғана оқушылардың алған білімі мен біліктілігі шынайыда нақтылы қалыптасады. Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруда тапсырмаларды түрлендіріп отырудың маңызы өте зор. Оқушыларда бұл тапсырмаларды қызыға орындайды, әрі естерінде жақсы сақтайды.

Қазіргі уақытта жалпы білім қоғам талап ететін қажеттілік ғана емес,сонымен қатар жеке адамның өзінің интелектуалды, адамгершілік, гуманистік тұрғыдан дамуды қажет ететін,оның қоғамдық мәдени өмірге,кәсіптік еңбекке қатысып,білімін одан әрі жетілдірудің мөлшері болып табылады. Қазіргі заманғы мұғалім қызметінің негізгі мазмұны мәдениеті өркендеген демократиялық қоғамға үйлесімді жаңа адам үлгісін тәрбиелеуге бағытталуы тиіс.

Ұстаз еңбегі оқушы білімімен сапасы, нәтижесімен өлшенеді,оның күрделігі әрбір оқушы жүрегіне жол тауып әр шәкірттің бойындағы қабілетті дамыту арқылы танып, қоғам алдындағы жауапкершілікті сезіндіре білуінде жатыр.

Әрбір тұлға өмірінде үлкен тәрбие мен таусылмас білім ошағын санасына ұялатқан ұстазын мәңгі есіне сақтайды. Нағыз ұстаз деген міне осы.Өйткені, әрбір мемлекеттің өсіп өркендеуіне,бәсекге қабілетті болуының ең басты ошағы-ұстаз берген білімде. Ұстаз білгенін .йретуші ғана емес, тұлға бойы тұнған өнеге, ақ тілеулі ана тәрізді барлық адамның бойынан жақсылық іздейтін ізгі ниет иесі. Шәкірті өзінен озса, ұстаз еңбегінің ақталғаны. Өйткені өмірдің заңы даму, ілгерлеу, озу. Өзінен озған шәкірт тәрбиелейтін шебер ұстаз үздіксіз ізденісте болып, қоғам сұранысына сай білімді, шығармашыл тұлға даярлай алады. Ұстаз өз мамандығын жақсы көрсе ғана жұмысында игі істерге ұйытқы болып, арман оты жүрегінде алаулаған шәкірттерін болашақтың иесі етіп, бәсекеге қабілетті қоғам құруға атсалысуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. 2016-2017жылғы оқу жылында Қазақстан Республикасы жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы Әдістемелік нұсқаулық хат. Астана Ы.Алтынсарин ҰБА 2016;

2. Б.Г. Аяған Қазақстан тарихы әдістемесі 2004-2006ж;

3.Бағдарлы мектеп және кәсіптік мектеп 2009жыл;

4. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық (ұшінші негізгі деңгей) 2012ж

5.Қазақстан Тарихы әдістемелік журнал №4, №5, №6;

6. Интернет парақшалары.

«ИСТОРИЯ ОДНОЙ ИГРЫ» – ИГРА НА УРОКАХ ИСТОРИИ В 5-Х КЛАССАХ КАК АКТИВНАЯ ФОРМА ОБУЧЕНИЯ

Жолбатырова Л.Т.
учитель истории и обществознания Общеобразовательной школы №1 г.Аксай
Бурлинский район, ЗКО

Андатпа: Баяндамада 5 сыныптарда тарих сабағында оқу ойындарын пайдалану барысында мұғалімнің қол жеткізген жеке тәжірибесінің нәтижелері туралы айтылады. Оқушы тұлғасының дамуына ықпал ететін оқу ойындарының әр түрлі аспектілері және ұйымдастырудың ерекшеліктері талданады. Мұғалім тәжірибесінен оқу ойындарының мысалдары келтіріледі

Аннотация: В данной работе приведены приемы и методы использования учебных игр на уроках истории из личного опыта учителя. Анализируются различные аспекты и особенности организации учебной игры среди учащихся 5-х классов, которые способствуют развитию личности учащихся. Приводятся примеры наиболее активных и познавательных учебных игр.

Abstract: This paper presents techniques and methods for using educational games in history lessons from the teacher's personal experience. Various aspects and features of the organization of educational games among students in grades 5, which contribute to the development of students' personalities, are analyzed. Examples of the most active and educational educational games are given.

Каждый учитель хочет, чтобы его уроки были интересными, увлекательными и запоминающимися. Как удивить современного школьника, который проводит массу времени не за книгой и в библиотеке, а за компьютером и гаджетами, причем в позиции активного игрока?

Как решить одну из важнейших задач современного образования – задачу формирования у учащихся готовности эффективно организовывать свои внутренние и внешние ресурсы для принятия решений и достижения поставленной цели. Для этого на уроках используются различные формы и методы подачи учебного материала, инновационные технологии, которые способствуют формированию ключевых компетентностей учащихся.

На мой взгляд, одной из технологий, формирующих вышеназванные компетентности учащихся, является дидактическая игра как одно из средств интенсификации обучения.[6]

Игра – это естественная для ребенка форма обучения. Она часть его жизненного опыта. Передавая знания посредством игры, педагог учитывает не только будущие интересы учащегося, но и старается удовлетворить сегодняшние.[1] Учитель, использующий игру, организовывает учебную деятельность, исходя не только из своих (взрослых) интересов, но и учитывая естественные потребности ребенка. В процессе игры между ребенком и взрослым осуществляется жизненный баланс.

Задача любой интеллектуально – познавательной игры - развлекая школьников, обучать их.

В результате использования игры на уроке можно задействовать каждого ученика, что даёт ему возможность не утратить мотивацию. А, как известно, это и является одним из непременных условий качественного условия знаний. В данной статье, я хочу раскрыть некоторые эпизоды собственного опыта применения игровых приёмов на уроке.

Целью данной статьи является: показать, как через использование учебных игр на уроках истории можно повышать интерес к предмету и развивать познавательные способности учащихся.

Задачи:

- проанализировать, как учебная игра будет способствовать развитию личности учащихся на уроках истории;
- объяснить педагогические особенности организации игр на уроках истории;
- обобщить личный опыт использования игр на уроках истории.

Историческое образование - один из сложных и противоречивых элементов образовательной системы. Задача учителя сделать процесс исторического образования наиболее интересным, ярким и запоминающимся.

Целевая аудитория:

Эффективность достижения целей и задач урока зависит от эффективного использования на уроке того или иного метода или приема. И в этом случае я нашла для себя лучшее решение. Использование дидактическх игр на уроках истории для учщихся 5-х классов, является конкретным воплощением и выражением методической концепции и одновременно является показателем производительности труда учащихся и учителя. Так, как для учащихся 5 – х классов предмет истории является новым, моя основная цель преподнести его интересным и увлекательным.

Ценностью метода использования игры на уроках истории является, то что я хочу сделать урок истории для учащихся 5-х классов легким в то же время донести до каждого ученика основную идею того или иного исторического события.

Ключевыми ресурсами в использовании данного метода было определение основного перечня дидактических игр применяемых на уроке. Для этого я распределила и закрепила для себя имеющийся широкий список игр по следующим вариантам:

игры для начала урока (для раскрытия темы, постановки целей)	«Веришь или нет?», «Внимание! Черный ящик», «Бюро находок» [3]
игры для проверки домашнего задания	«Третий лишний», «Интеллектуальные снежки», «Кто Я», «Историческая азбука» [3]
игры для середины урока	«Исторический диктант», «Историческая личность» [3]
игры для завершения урока	«Кто Я?», «Историческое лото», «Аукцион», «Три предложения» [3]

Для удобства и практичности я подготовила необходимый дидактический и раздаточный материал для каждой игры. Определив для себя приоритетные для использования игры, подготовив материал для многоразового использования, при составлении каждого урока в соответствии с темой и учебными целями урока я подбираю ту или иную игру и планирую на каком этапе урока наиболее эффективнее ее применить.

Игры можно использовать на разных этапах усвоения знаний: на этапах объяснения нового материала, его закрепления, повторения, контроля, они также позволяют включить в активную познавательную деятельность большее число учащихся. В полной мере решая как образовательные задачи урока, так и задачи активизации познавательной деятельности, и быть основной ступенью в развитии познавательных интересов учащихся. На одном уроке как правило использую одну, две дидактических игры.

Практика показывает, что игра на уроке – это занятие серьезное. Методически верно организованная игра, особенно ролевая, требует от ее участников активной познавательной деятельности не только на уровне воспроизведения или преобразования, но и на уровне творческого поиска, способствует сотрудничеству учителя и учащихся в процессе обучения. [2]

Основное время и место применения учебных игр на уроках истории определяется как было уже отмечено при планировании урока. Из опыта могу отметить, что лучше всего использование игрового метода подходит при проверке пройденного материала и закреплении темы урока.

Хочу отметить что, я так же внедрила в практику самостоятельное формулирование целей урока учащимися и здесь очень хорошо использовать игру «Внимание! Черный ящик» и «Веришь или нет?». Данные игры помогают заинтересовать учащихся с самого начала урока. Наводящими вопросами подвожу учащихся к теме урока, а затем составлению целей урока. Учащиеся так же знают, что цель необходимо сформулировать конкретной, измеримой, достижимой - SMART цель. На каждом уроке за лучшую формулировку цели урока ученики получают дополнительные баллы. Это позволяет настроить учащихся сознательную работу в течении всего урока.

Занимаясь методом использования игр на уроках истории среди учащихся 5-х классов, можно сделать следующие выводы:

1. Игра - это мощный стимул в обучении, это разнообразная и сильная мотивация. Посредством игры гораздо активнее и быстрее происходит возбуждение познавательного интереса отчасти потому, что человеку по своей природе нравится играть.
2. В игре активизируются психические процессы участников игровой деятельности: внимание, запоминание, интерес, восприятие, мышление.
3. Игра эмоциональна по своей природе и потому способна даже самую сухую информацию оживить и сделать яркой, запоминающейся.
4. В игре возможно вовлечение каждого ученика в активную работу, это форма, которая противостоит пассивному слушанию или чтению. В процессе игры интеллектуально пассивный ребёнок способен выполнять такой объём работы, какой ему совершенно недоступен в обычной учебной ситуации.
5. Игра создаёт особые условия, при которых может развиваться творчество. Суть этих условий заключается в общении "на равных", где исчезает робость, возникает ощущение - "я тоже могу", т.е. в игре происходит внутреннее раскрепощение.
6. В игре также происходит воспитательная работа. [1]

Однако следует отметить, что дидактические игры, конечно, не могут рассматриваться как универсальное средство и должны использоваться только в совокупности с другими приемами и средствами обучения. [5]

Основываясь на личном опыте, могу утверждать, что *результатами* использования игр на уроках истории у учащихся 5-х классовявляется то, что дидактическая игра содействует лучшему пониманию исторической сущности вопроса, уточнению и формированию знаний учащихся. Способствует развитию познавательных способностей учащихся. Использованная на уроке истории «одна игра» тщательно спланированная, подготовленная сделает урок событийным, интересным увлекательным и запоминающимся для ученика!

Список использованных источников

1. Аникеева Н.П. Воспитание игрой. М., 2004. – 144 с.
2. Борзова Л.П. Игры на уроке истории. М., 2009.
3. Букатов В.М. Педагогические таинства дидактических игр. М., 1997.
4. Гин А.А. Приемы педагогической техники: Свобода выбора. Открытость. Деятельность. Обратная связь. Идеальность: Пособие для учителя. М., 2013. – 112 с.
5. Кулагина Г.А. Сто игр по истории. М., 2007.
6. Источник: https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=510919

ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДА ПЕДАГОГЫҢ ПӘНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ

Жумагалиева К.Е.

Алматы қаласы білім басқармасы

А.Қарсақбаев атындағы №41 жалпы білім беретін мектептің тарих пәні мұғалімі

Жаппай тұтастану дәуірінде әртүрлі елдердің тарихы таразыланып, әлемдік тарих ғылымының даму жетістіктері дүниені танудың жаңа қырларына назар аударуды қажет етті. Көптеген тарихи деректерге жаңаша көзқарас тұрғысынан қарау – тарихи білімдердің толастауына, білімнің күрделене түсуіне әкелгені баршамызға аян. Оқушының бойында айналада болып жатқан өзгерістер мен құбылыстарды түсіну, пайымдау үшін қажет көшбасшылық білімді, адамгершілік құндылықтарды, біліктілікті, оқиғаға сыни көзқараспен қарауды, талдауды, оқиғалардың өрбуін, құбылыстардың қайталанып келетін иерархиялық жүйесін түсінуді үйретететін бірден-бір пән – Тарих пәні. Қоғамдағы күнделікті өзгерістер мен жаңалықтарды байыптап, ғылыми айналымға еніп үлгермеген тарих саласындағы

жаңалықтарды зерделеп отыру – педагогтың үнемі дамуы, ізденуі керектігін еске салып тұрғандай.

Сан түрлі, толассыз ақпараттарды қабылдау, жүйелеу, талдай білу адамзат баласынан терең білімді ғана емес, жан-жақтылықты, дербестікті, шығармашылықты талап етеді. Білім көзі түрлі ресурстардан алынатын қазіргі өркениетте жылдам өзгеріп жатқан әлемнің жағдайларына бейімделе білетін, бәсекелестікке түсуге қабілетті адамды қалыптастыру қажеттігі – білім берудегі басым бағыт екені баршаға аян. Білім саласын ізгілендіру мен жаңарту жүріп жатқан қоғамымызда жеке тұлғаның әлеуметтенуі, оның рухани, салауатты өмір салты негізін қалыптастыру, интеллектісін арттыру үшін педагогтерден кәсібилікке, шығармашылыққа, ізденімпаздыққа, жаңашылдыққа бағытталған қабілеттерді талап ету де күшейді.

Білім дамыту концепциясының негізгі мәселесі – мемлекеттің интеллектуалдық потенциалын дамыту болып келеді. Әр оқушының қабілетіне қарай дарындылығын айқындап, дамыту – әр мектептің алдындағы басты міндеттердің бірі. Қазіргі заманауи білім беру әдістері білім алушының жан-жақты, қабілетті, дарынды болуын қамтамасыз етеді, ал оны оқытатын педагогтың ізденімпаз, шығармашыл, терең білімді болуы – абыройлы міндет. Жүйрік уақыттың жетегінен қалмай, өзгерістерге сай бейімделіп отыру үшін педагог – жүйелі түрде шығармашылықпен айналысуы қажет.

Ұстаз арқалаған жауапкершіліктің жүгі қашанда оңай болған жоқ. Жаһандану жағдайында жан-жақтан толассыз құйылған ақпараттардың ортасында педагогтердің сапалы, қазіргі заманғы білімді білім алушыларға қолжетімді түрде беруі заманның талабына айналды. Қазіргі білім берудің әртүрлі нұсқадағы мазмұны, құрылымы - ғылымға және тәжірибеге негізделген тың идеяларды, жаңа технологияларды қолданудың бірегей мүмкіндіктерін тудырды.

Білім алушының шығармашылығын дамытудағы бірден-бір жүргізілетін жұмыстың түрі – ғылыми жоба. Жалпы, ғылыми жоба – ұзақ уақыт бойы ізденуді, шыдамдылықты, терең ізденісті қажет ететін жұмыс екені баршаға аян. Ғылыми жобаны қалай жазу керектігі туралы арнайы әдістемелік нұсқаулықтар, youtube желісінде түсіндірме материалдар көптеп кездеседі. Бір алаңдататын жайт, көбінесе ұстаздар қауымы, бір-бірінен жазған жұмысын сұрап жатады, яғни, «бір көріп шығу үшін»... Ал негізгі дұрыс шешім, педагогтерге арнап, шәкіртінің ғылыми жобасы қалалық, республикалық деңгейде жүлделі орын алып, жетістікке жеткен педагогтердің іс-тәжірибесін қала, аудан деңгейінде тарату. Ұстаздардың біліктілік арттырып, өзара тәжірибе алмасуы - уақыт талабы. Білім мен инновацияның, сыни ойлаудың, зерттеудің ашық алаңын қалыптастыру – ұстаздар қауымының мүддесі үшін қажет-ақ.

Сонау кеңестік дәуірден ғылым мен білімнің, мәдениеттің шоғырланған орталығы саналатын Алматы қаласының шәкірттері жыл сайын ғылыми шығармашылық байқауларында жүлделі орындарды иеленіп отырулары тиіс. Себебі, мұражай да, мұрағат та, яғни, жан-жақты ресурстардың қолжетімді болуы сынды ғылыми жұмыспен айналысуға қажетті алғышарты жасалған.

Ғылыми жоба жазуда дұрыс бағытты, тың тақырыптың тиімдісін таңдап, нәтижеге қол жеткізу – педагогтың кәсібилігіне тікелей байланысты, әрі оны мақсатты, жүйелі түрде жүргізу ғана жетістікке жеткізеді. Білім алушыға бағыт-бағдар беретін жоба жетекшісі жобаға таңдалған тақырып туралы терең білетін, оның жаңашылдығын айқындай алатын болуы тиіс.

Осы орайда, жеке іс-тәжірибемдегі жұмыстарға шолу жасай отырып, нақты мысал ретінде түсіндірсем. 2022 жылы «Алматы Дарыны» орталығы ұйымдастырған Жалпы білім беретін пәндер бойынша республикалық ғылыми жобалар байқауында «Қазақстанның тарихи ескерткіштері және перспективалы туристік маршруттар» бағыты «Өлкетану» секциясы бойынша "Жәңгір ханның қазақ жеріне әкелген жаңалығы: инфрақұрылым" тақырыбында ғылыми жоба қорғаған 10-сынып оқушысы қалалық кезеңнен II – орын иеленіп, байқаудың республикалық кезеңінің бірінші турына қатысты.

Білім алушының бойында ғылыми ізденіс белгілерінің қалыптасуына, шыңдалуына, ғылыми жобаның сәтті шығуына зор ықпал ететін негізгі қадамдарға тоқталсақ.

✔ Білім алушылардың тарихқа қызығушылығын арттыру бойынша арнайы жұмыстардың жасалуы. Мәселен, педагог білім алушылармен мұражайларға саяхат сабақ жасап, алған әсерлері туралы шағын эссе немесе әңгіме жазып келуді тапсырады. Іс-тәжірибе барысы көрсеткендей, мектеп оқулықтарында кездеспейтін, толық айтылмайтын, ғылыми айналымға енбеген тарихи оқиғалардың, ескерткіштердің мұражайларда кездеседі. Кітапта баяндалған жайтты, теориялық тұрғыдан емес, көзбен көргенде білім алушының қызығушылығы арта түсері анық. Күтілетін нәтиже – білім алушылардың тарих пәніне қызығушылығын, ықыласын ояту, байқау.

✔ Келесі қадам - жоба тақырыбына айналар негізгі мәселенің дұрыс таңдалуы. Көбінесе, тақырып таңдауда жаттанды, зерттеліп қойған тақырып емес, жаңашылдығы басым болуы қажет деген кеңес жиі кездеседі. Мұндағы ескеретін жайт, тарих бойынша бұрын зерттелмеген тақырып табу оңай емес, сол себепті, тарихқа жаңа көзқараспен, жаңашылдық бағытпен келу негізінде тақырып таңдай білу маңызды. Тақырып қою шеберлікті талап етеді. Себебі, тақырып дұрыс айқындалмаса, жұмыстың мазмұны да бұрмаланып кетеді. Тақырып таңдауда ресурстардың қаншалықты жеткілікті екендігіне көз жеткізіп, алдын-ала шағын зерттеу жүргізіп алған дұрыс. Мысалы, "Жәңгір ханның қазақ жеріне әкелген жаңалығы: инфрақұрылым" тақырыбында Жәңгір ханның елге сіңірген еңбегін неге өлкетану тұрғысынан зерделедік? Бірнеше себептері бар. Біріншіден, Жәңгір ханның белгілі бір аумақта (өлкеде) ғана жер билегені баршаға мәлім. Оның қызметі де тек сол өңірді дамытуға бағытталды. Сәйкесінше, Жәңгір туралы зерттеу, әдебиеттер, арнайы іс-шаралар көбінесе тек сол өлкеде ғана жүргізілуде. Екіншіден, тарих оқулықтарындағы, әдебиеттердегі Жәңгірдің бейнесінің біржақты кейіпте танылуы. Әсіресе, Исатай Тайманұлы мен Махамбет Өтемісұлы бастаған көтеріліс кезінде, патшаның қолшоқпары, Ордадағы жерді заңсыз иеленіп алушы озбыр хан ретінде сипатталуы. «Хан емессің, қасқырсың, қас албасты басқырсың...» деген өлең жолдарының әр қазақтың жадындағы жаттаулы өлеңдердің бірі екені ақиқат. Мектеп оқулықтарында Жәңгір ханның мемлекет пен халық мүддесі үшін атқарған игі істері туралы оқытылмайтынын, тек көп мектептерде қолданыста жоқ өлкетану хрестоматияларында ғана кездесетіні өкінішті жайт.

✔ Таңдалған мәселені ашатын тақырыптың сәтті таңдалуы. "Жәңгір ханның қазақ жеріне әкелген жаңалығы: инфрақұрылым" деген тақырыптың атауында салааралық немесе пәнаралық байланыстың жүзеге асуының көрініс табуы. «Инфрақұрылым» термині тарихтан гөрі, шаруашылық саласына қатысты көбірек қолданылатыны белгілі. Яғни, тақырып атауынан жалпы жұмыстың бағыт-бағдарының, жаңашылдығының көрініс табуы маңызды.

✔ Әрине, ғылыми жоба жазуда қарапайым негізгі қағидаттарды басшылыққа алу қажет, ол бойынша:

- жоспар құру;
- әр қадамды жазып отыруға, яғни, жоба күнделігін толтыртып отыруға машықтандыру;
- пайдаланатын әдебиеттер мен дереккөздерді таңдау, мұрағатпен жұмыс, қосымша ресурстармен жұмыс жасауды үйрету.

Келесі бір маңызды жайт, зерттеу бағытындағы нысанаға алынған тақырып бойынша қажетті мәліметтерді жүйелеу келесі сұрақтарға жауап беру негізінде анықталады: қолда қандай мәліметтер бар? Қандай мәліметтерді жинастыру қажет? Қалай салыстыру керек? Зерттеу аясы қандай болуы керек? Берілген уақыт шегі қандай? Білім алушының зерттеушілік дағдысы қалыптасқан ба? Сандық деректер (тестілеу, сауалнама) қоры қандай? Сапалық деректер қоры қандай?

Ғылыми жобаны жазудың бірізділігін қалыптастыру, жұмыстың табысты шығуы үшін орындалуы, сақталуы тиіс негізгі қағидаттар мен талаптарға тоқтала келе, жоба жазудағы жиі кездесетін қателіктерге де зер салсақ, ғылыми жобаның талаптарға сай дұрыс рәсімделмеуі, жоба жазуда сілтемелерді дұрыс қолданбау, жобаның өнімі болмауы, эмпирикалық әдістердің қамтылмауы (сұхбат алу, сауалнама жүргізу т.б.) т.б. қателіктер жиі қайталанады. Керісінше, жобада зерттелу аясы тар тақырыпты алып, таңдалған тақырып бойынша ізденіс жұмыстары

жүргізілсе, жұмыстың сәтті шығары сөзсіз.

"Жәңгір ханның қазақ жеріне әкелген жаңалығы: инфрақұрылым" тақырыбында ғылыми жобаны жазуда білім алушымен Ұлттық кітапханада, Қазақстан Республикасының Орталық мемлекеттік архивінде жұмыс жасалды. Жас ізденуші кітап қорымен, мерзімдік басылымдармен жұмыс істеу, архивтерде құжаттармен (опись) жұмыс істеу жолдарын үйреніп, әр қадамын бақылау күнделігіне толтырып отырды. Жұмысын жүйелеу барысында анықталған жаңалықтарға жетекшімен бірге талдау жүргізді. Жұмыс барысында білім алушы ғана емес, жетекші үшін де тың ақпараттар табылды. Жобаға қызығушылық артып, күнделік шимайға толды. Инфрақұрылым туралы жеке зерттеулер жүргізіліп, Жәңгір ханның жасаған қызметтері инфрақұрылымның әр саласына жіктелді.

(Сурет №3, жобаның негізгі бөлімі)

(Сурет №4, жобаның негізгі бөлімі)

Қорытынды бөлімінде жұмыстың нәтижелілігі көрсетілетіндіктен, жұмыстың қорытынды бөлігі былай жазылды:

«Жәңгір хан мен оның елге жасаған қызметі – тарихымыздың тыңғылықты зерттеуді қажет ететін, деректей және заттай жәдігерлері, ескерткіштері көп бөлшегінің бірі. Жәңгір ханның елге жасаған қызметі– халқымыздың сарқылмас асыл қазынасы. Оның еңбектері адам тіршілігінің сан саласын қамтып, кешегі тарих пен болашақты ұштастырған өміршеңдігімен, әмбебап әрқилылығымен қымбат. Халық тарихи дамудың қаншама белестерін бағындырып, асулардан асса да Жәңгір ханның жасаған қызметі мемлекетіміздегі экономикалық, ғылыми, оқу-ағарту, әлеуметтік салалардағы өміршең мәселелермен астасып жатыр. Сондықтан Жәңгірдің өз дәуірінде жасаған жаңалығының шарапаты әлі күнге дейін маңызын жоғалтқан жоқ. Жәңгір хан негізін салған тұңғыш мектеп, мұражай, мешіт, жәрмеңке, аурухана, тіпті экологиялық мәселелерді шешу үшін отырғызылған ағаштар ғасырлар бойы сол өлкенің халқына қызмет етіп келеді».

Алматы жұртшылығы арасында сауалнама жүргізудегі негізгі себепті білім алушы былай түсіндіреді:

«Жәңгірді тану бойынша жұмыстардың тек сол өлке шеңберінде жүргізілетінін, бүкіл республика жұртшылығына Жәңгір туралы мәліметтің таныс еместігін өзекті проблеманың бірі деп атар едім. Аюдай ақырған азулы Ресей елімен шекаралас жатқан Бөкей Ордасы қашанда еліміздің маңызды стратегиялық пункттерінің бірі ретінде маңызын жоймақ емес.

Бөкей ордасынан үш мыңдай шақырым қашықтықта жатқан Алматы жұртшылығынан Бөкей Ордасы, Жәңгір хан туралы сауалнама жүргізуді ұйғардым».

Жоғарыда келтірілген жұмыстың басында қала жұртшылығы мен қонақтары арасында жабық сауалнама жүргізіліп, жалпы саны 75 адам қатысты. Сауалнама негізінде Жәңгір хан туралы, ханның ел игілігі үшін жасаған істері туралы жұртшылыққа таныс емес екендігін, яғни, бағыттың дұрыстығы айқындалды.

№	Сауалнама сұрақтары:	Барлығы 75	Пайыз %
I	Тарихта Бөкей Ордасы туралы естігенсіз бе?		
1	Батыс Қазақстанда орналасқан	25	33%
2	Махамбет пен Исатай бастаған ұлт-азаттық көтеріліс болған жер	50	66%%
3	Білмеймін	-	
II	Жәңгір ханның тұңғыш қазақ балаларына арнап мектеп ашқанын білесіз бе?		
1	Жоқ	45	60%
2	Естігем	9	12%
3	Білемін	21	28%
III	Қазақ жерінде Жәңгір хан тұңғыш жәрмеңке ашты дегенге сенесіз бе?		
1	Ия	25	33%
2	Жоқ	10	13%
3	Естімедім	40	53%
IV	Жәңгір хан қазақ хандарының ішіндегі тұңғыш геенрал-майор атағын алды деген дерек қаншалықты рас деп ойлайсыз?		
1	Рас, естігем	45	60%
2	Жоқ, естімедім	22	29%
3	Білмеймін	8	10%
V	Жәңгір ханның тұңғыш дәріхананы ашқанын білесіз бе?		
1	Білмеймін	42	56%
2	Білемін	5	4%
3	Енді естіп тұрмын	28	37%
VI	Жәңгір ханның саясаты туралы айтқанда мына жауаптардың қай нұсқасын таңдар едіңіз?		
1	Халықты қанап, патша үкіметінің жандайшабы болды	39	52%
2	Халқы үшін аянбай еңбек еткен	15	20%
3	Білмеймін	21	28%
VII	Кезінде Жәңгір ханның экологиялық проблеманы шешу тәжірибесі әлемдегі барлық елдерге үлгі болды дегенге сенесіз бе?		
1	Ия, сенемін	10	7%
2	Жоқ, сенбеймін	60	90%
3	Жауап беруге қиналамын	5	3%

(Сурет №4, жобаның қорытынды бөлімі)

Қорыта келгенде, жаңартылған мазмұндағы білім беруде ынтымақтастық пен әдебі, терең білімі бойынан үйлесім тапқан, заман талабына сай дайындық деңгейі жоғары, оқыту әрекетінің нәтижесіне жетуді білетін, үнемі ізденіп, өзін-өзі дамытатын мұғалімдер мемлекет пен қоғам мүддесіне сай болуы қажет. Осы орайда А.Байтұрсыновтың «Мұғалім көп әдісті білуге тырысуы керек. Оны өзіне сүйеніш, қолғабыс есебінде қолдануы керек» деген сөзі еріксіз еске оралады. Жаңартылған білім беру жүйесінде бала тыңдаушы рөлінен өзіндік көзқарасы қалыптасқан ізденушіге, мұғаліммен тең қарым-қатынасқа түсе білетін, білім беру үдерісінің белсенді қатысушысына айналуда. Білімге, білім саласындағы жаңаша өзгерістерге тез бейімделіп, ғылыми жаңалықтарды зерделеп, сабақты түрлендіріп, жаңа инновацияларды қолданып, білім сапасын көтерудің жолдарын іздестіру – мұғалімдердің еншісіндегі іс болып қала бермек.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Әміренов А.Д., Оқушылардың ғылыми жобасына қатысты біраз сөз. // Дарын, 2010 №1, 17-19 б.
2. А.Мешітбай., Ғылыми жоба жазудағы ізденістерім.//Мектеп директоры, 2008, №4, 5-9 б.
3. Нуртаева К., Зерттеушілік мәдениеттің қалыптасуы. // Развитие грамотности: чтение и письмо. Алматы, 2006, 162-168 б.
4. Оспанова Г.С., Ғылыми жобалар арқылы оқушылардың білімі мен тәрбиесін қалыптастыру.//Қазақстан жоғары мектебі, 2015.№2,62-68 б.
5. Махатова Н., Сирек кітаптар мен қолжазбалар қорларындағы деректерді мектеп оқушылары шығармашылығында пайдалану. Алматы, 2013, 228-229 б.

ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ САБАҒЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИНОЛДЫҚ ОҚУ ДАҒДЫЛАРЫН ИГЕРТУДЕ ПЕДАГОГТЫҢ РӨЛІ

Каймолдина Л.Б.
Сүйінбай атындағы 143 мектеп – лицейінің тарих және құқық негіздері пәндері мұғалімі, Алматы қ.

Құқық негіздері сабағында білім алушылардың функционалдық оқу дағдыларын игеруде педагогтың рөлі, демек «функционалдық сауаттылық» терминіне тоқталсам, алғаш 1957 жылы ЮНЕСКО енізген уақытынан бастап «сауаттылық» және «минималды сауаттылық» ұғымдарымен қатар қолданысқа түсіп келеді. Осылардың әрқайсысына жеке-жеке түсініктеме беріп тоқталып кету жөн болмақ. 1) Сауаттылық дегеніміз – оқу, жазу, санау және құжаттармен жұмыс жасай алу дағдылары. 2) Минималды сауаттылық дегеніміз – қарапайым хабарламаларды оқу және жазу дағдылары. 3) Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адам өзінің оқу және жазу дағдыларын әлеуметтік ортада қарым-қатынас жасауда қолдана білу қабілеті, яғни адамға өзін қоршаған әлеуметтік ортамен қарым-қатынасқа түсуге мүмкіндік беретін және сол ортаға барынша тез әрі жайлылықпен бейімделуіне жағдай туғыза алатын сауаттылық деңгейі. Бұл деңгейде адам мәтіндерден өзіне қажетті ақпаратты, мәлім іріктеп алуы үшін және сондай ақпаратты басқаларға жеткізе алуы үшін қажетті болатын қабілеттер қалыптасады. Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субьектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру мәселесін негізге алудың өзектілігін арттырып отыр. Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарымқатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Олай болса, функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады. Ал кең мағынасында ол тек 4 білік пен білімділік әлеміне барудың жолы ғана емес, ол – ұлттың, елдің немесе жеке адамдар тобының мәдени және әлеуметтік дамуының өлшемі. Осындай сапалық сипаты тұрғысынан қарағанда функционалдық сауаттылық жеке адамды дамытудың тетігі ретінде қолданылады. Функционалдық сауаттылық оқушылардың сыртқы ортамен қарым қатынас жасау қабілеті, оқушылардың өзгермелі өмірге бейімделуінің шарты, оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытудың тетігі, оқушылардың 5 әлеуметтік дағдыларын дамытудың негізі, әлеуметтік-мәдени дамуының өлшемі, білім, білік, дағдыларының құзыреттілікке ұласу жолы. Ол оқушылардың қатысымдық, ақпараттық, проблемалардың шешімін табу құзыреттіліктерінің бірлігінен құралады.

Функционалды сауатты адам қоғамның құндылықтарына сәйкес, қоғамдық ақуалдың қалыптасқан мүдделеріне қарай әрекет етеді. Бүгінгі күнге қажетті мамандықты таңдап дұрыс шешім қабылдап, заманауи ақпараттық технологиялардың тілін біліп кез келген әлеуметтік ортаға бейімделеді. Осы тұрғыда функционалды сауатты адамның негізгі белгілерін

тұжырымдауға болады: қоғамдық ортада өмір сүре білетін, тіл табыса білетін, белгілі бір сапалық қасиеттері бар, жалпы негізгі және пәндік құзыреттіліктерді меңгерген адам болып саналады.

Негізгі құзыреттіліктер кез келген адамның таңдаған мамандығына қабілеттіліктері мен біліктігіне, бәсекеге қабілетті орта жағдайында өзінің жеке өмірі мен кәсіби жұмысында нәтижеге жетуін түсінуіне мүмкіндік береді.

Пәндік білімдеріне,ептіліктеріне және дағдыларына сүйене отырып, оқу пәндері арқылы функционалдық сауаттылықты дамыту үдерісі ойлау дағдыларын қалыптастыру негізінде жүзеге асады. Осыған орай барлық сабақтарда оқушылардың ойлау дағдыларын қалыптастыру және дамытуды ескере отырып әр түрлі тапсырмалар берілуі керек.

Сауаттылық ұғымының нақты мазмұны дара тұлғаның дамуына қойылатын қоғамдық талаптарға байланысты құбылмалы сипатқа ие болады. Ол қарапайым оқу, жазу, санау біліктіліктерінен бастап адамның әлеуметтік үдерістерге саналы түрде қатысуына мүмкіндік беретін, қоғамдық қажеттігі айқын кешенді білімдер мен біліктерден құралатын функционалдық сауаттылықты меңгеруді де қамтиды.

Сонымен, функционалдық сауаттылық дегеніміз не?

Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамдардың әлеуметтік , мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның мамандығына жасына қарамай үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады.

Пәндік білім, білік, дағдыларды меңгертудегі шығармашылық ұстаным сабақты шығармашылық үдеріс ретінде құруды мақсат етеді. Оқу үдерісінде жұптық, топтық жұмыс түрлеріне, біріккен шығармашылық тапсырмалар мен жобаларды орындауға үлкен мән берілді. Белгілі бір қатысымдық міндеттерді шешу барысында оқушылардың өз тілек-емеуріндерін іске асыруға мүмкіндігі болады. Оқу үдерісінде оқушылардың алдыңғы сабақтарда алған білім, дағды, біліктерін жаңа жағдаятта қолдана алуына қажетті дағдылары дамытылады. Пәнді интеллектуалдық және шығармашылық тұрғыда түсініп меңгертуге ден қойылады.Ол үшін қазіргі таңдағы оқыту технологияларының әр түрлі әдіс – тәсілдерін пайдалану тиімді болып келеді: «Джиксо-ұжымдық оқыту» , «Дана үкілер» , «Ажурлы ара» , «Мозаика немесе Ара ұясы» әдіс – тәсілдері. Мақсаты: Жалпы мәселені жұпта, ұжымда талқылау. Бұл әдіс – тәсілдер мазмұнды жоғары табыспен меңгеру, оқығанды есте сақтау үшін тиімді. Оқушының оқуға деген қызығушылығы артады, ұжымда жақсы қарым-қатынас қалыптасады, саналы тәртіп орнайды, өз бетінше ойлауға, ізденуге, нәтижеге жетуге дағдыланады. Сондай –ақ, мұғалімді мектеп қызметкерлерін түсіну оларға деген дұрыс көзқарасқа үйретеді.

Сабақта әр бір өтілген мәтінді өмірмен байланыстырып отыру арқылы бүкіл табиғаттың, қоршаған ортаның сырын, өз туған өлкеңмен байланыстырып өту баланың қызығушылығын арттыруда үлкен септігін тигізеді. Оқушылардың білімге ынтасының болуы, олардың сабақтағы белсенділігінің артуына білім сапасының жоғарлауына, білім алудың пайдасын түсінудің қалыптасуына мүмкіндік береді. Білім берудің құрылысын, оқушылар мұғалім берген мақсаттарды түсінетіндей, қабылдайтындай етіп құру керек және оқушы мұғалім қойған мақсатты белсенді жүзеге асырушысы болуы тиіс. Оқушылардың білімге ықыласын, қызығушылығын арттырудың ең жақсы жолының бірі – сабақта ойындарды қолдану. Ойын – әрқашан кішкене білім, кішкене білім бола отырып, баланы білім алуға, еңбекке дайындайды.

Жұптағы ой қозғау. Оқушылар қандай да болмасын ақпарат туралы бар білгендерін жазбаша келтіреді. Бұл тапсырманы орындауға берілген уақыт 2-4 минут қана, оқушылар өз жұптарымен жазғандарымен бөліседі, сұрақтарға жауап береді, тізімдерін толықтырады.

Кластерлер (жүзімнің шоқтары деген мағынада). Идеялар мен ақпараттардың арасындағы байланыстарды айқындауға арналған жазба кестелер. Негізгі тақырып немесе тірек тақтаның ортасындағы шеңберге жазылады да, одан туындаған тақырыпшалар оның

жан-жағына жазылып, шеңберленеді, оқушылар оларды бір-біріне қосады да, өзара байланыстыру туралы әңгімелейді.

Ойлан, жұптас, пікірлес – оқушыларға қандай да болмасын сұрақ, тапсырма берілгеннен кейін оларды тыңғылықты орындауға бағытталған тәсіл. Тақтада сұрақ, тапсырма жазылғаннан кейін әрбір оқушы жекеше өз ойлары мен пікірін берілген уақыт ішінде (2-3 минут) қағазға түсіреді. Содан кейін оқушы жұбымен жазғанын 3 – 4 минут талқылайды, пікірлеседі. Мұғалім 2-3 жұпқа өз пікірлерін бүкіл сыныпқа жариялауын сұрануына болады.

Алдын – ала берілген атаулар – мұғалім сабақ барысында жаңа тақырып бойынша тақтаға бірнеше атау (терминдер) жазып қойып (3-4 атау) оқушыларға олардың мағынасы, мазмұны және өзара қатынасы мен байланысы туралы ойлауын сұрайды. Бұл жұмысты оқушылардың жеке жұппен немесе шағын топ ішінде ауызша яки жазбаша орындалуы ықтимал. Содан кейін мұғалімнің бірнеше оқушының ойы мен пікірін тыңдауына болады

Еркін жазу – оқушылардың тақырып бойынша өз ойларын қағазға түсіруді талап ететін тәсіл. Оқушылар берілген уақыт аумағында (5-7 минут) тоқтамай жазуы керек.

Сабақтың негізгі бөлімінде мұғалім оқушыларға білім алудың белсенді тәсілдерін ұсынып, олардың өздігінен жаңа мәліметті жан – жақта қарастырып, зерттеп, игеруіне мүдделі. Оқушылар жекелей, жұппен, топпен жаңа ақпаратпен танысып, ол туралы өзіндік пікір қалыптастырады.

Сұрақ қою қайтадан сұрақ қою – мәтіннің әр бөлігінен кейін оқушыларға бір – біріне немесе өзгеде оқушыларға белгілі бір жүйемен сұрақ қою тәсілі. Мәтіннің бірінші бөлігі оқылып жатқанда А оқушы В-ға бірнеше сұрақ жазбаша дайындайды. Мәтін оқылып біткеннен кейін В оқушы жауап береді. Екінші бөлімнен кейін керісінше В оқушы А оқушыға сұрақ қояды. Үшінші бөлімнен кейін екеуі С және Д оқушыларға сұрақ қояды.

Жеке тұлғаны анықтау атты ойынның да тиімді жағы көп. Жүргізуші (мұғалім) ғалымдардың немесе жазушылардың портреті жапсырылған беттерді таратады.Оқушылар портреттегі адамның фамилясын, өмірін, жаңалықтарын есімімен байланысты оқиғалар т.б еске түсіру керек.Талдау ұзақтығы 5 минут.

«Джигсо» әдісінің артықшылығы – топта жұмыс істеуге арналған құрылым ұсынып, сөйлеу және тыңдау дағдыларын дамытуды қамтамасыз ететіндігі.

- Мұғалім сыныпты шағын топтарға бөледі (әдетте, төрт адамнан). Мұғалім оларды сыныптың тепе-теңдігін сақтай отырып, жынысына, қабілетіне, қарым-қатынастарына қарап бөледі.

Құрылған *әр топқа* дәстүрлі тапсырма беріледі. Тапсырма үлестірме материалдар түрінде таратылады. Күрделілігі бойынша оқуға арналған материалдің тиісті күрделілік деңгейі сақталуы керек. Егер топ төрт адамнан тұратын болса, басты тапсырманың ішінде топтың әр мүшесіне бір сұрақтан төрт сұрақ немесе тапсырма болады. Сұрақтар немесе тапсырмалар топ ішінде оқушылардың өзара келісуі арқылы бөлінеді. ЖИГСО әдісін ауқымды тақырып өткен кезде қолданған дұрыс сияқты. Себебі мұнда әр топ мүшесі басқа топтың ішіне кірігіп, сол топтың ақпаратын тобына әкеледі. Осы кезде оқушыларда даму, ұйымшылдық қалыптасады. Сыни тұрғысынан ойлау модулі бойынша «миға шабуыл» стратегиясын қолданған өте тиімді. Бұл әдіс бойынша оқушыларда топпен жұмыс істеу арқылы, көшбасшылық пайда болады.Сын тұрғысынан ойлау бақылау, тәжірибе, толғану және ой жүгірту нәтижесінде алынған ақпаратты ұғыну, бағалау, талдау және синтездеуде қолданылатын әдіс болып табылады, сонымен қатар ол әрекет жасауға негіз, түрткі болуы да мүмкін. Сын тұрғысынан ойлау көбінесе бір нәрсені елестетуге, баламалы шешімдерді қабылдауға, ойлау және іс-әрекеттің жаңа немесе түрлендірілген тәсілдерін енгізуге дайын болуды көздейді, ол ұйымдастырылған қоғамдық әрекеттерге бейілділік пен басқаларды сын тұрғысынан ойлауға баулуды білдіреді. Бастапқы деңгейде сын тұрғысынан ойлау үдерісі: • қажетті ақпараттар жинауды; • дәлелдерді сын тұрғысынан талдау мен бағалауды; • кепілдендірілген шешімдер мен жинақталған қорытындылар; • ауқымды тәжірибе негізінде болжамдар мен ұсыныстарды қайта қарауды көздейді.

Төменде балаларға сынып тапсырмаларын ойдағыдай орындау үшін қажетті әрекеттер реті мен дағдылар келтірілген:

1. Көру немесе есту арқылы алынған ақпаратты өңдеу, сондай-ақ бастапқы дереккөздерді зерделеу кезінде алынған деректерді, жауап алу немесе сауалнама барысында жиналған деректерді немесе оқулықтар, энциклопедиялар немесе веб- сайттар сияқты екінші дереккөздерден жиналған ақпаратты өңдеу.
2. Зерттеу жүргізуге арналған дәлелдемелерді немесе зерттеу нәтижесінде алынған дәлелдердің негізін құрайтын дәлелдемелерді жүйелейтін түйінді мәселелер, болжамдар мен гипотезаларды түсіну.
3. Осы түйінді мәселелер мен қолда бар дәлелдемелердің бір-біріне сәйкес келуін және үндесуін талдау.
4. Жекелеген факторлар немесе түрлі дербес бағалар мен болжамдар арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтау.
5. Дәлелдерді немесе бірқатар идеяларды дайындау үшін түрлі ақпарат көздерін жүйелеу. Сіздің идеяңызды қалыптастыратын және қолдайтын түрлі дереккөздер арасында байланыс жүргізіңіз.
6. Сіздің зерттеуге қатысты дәлелдемелердің шынайылығы мен дәлелділігін және дәлелдемелер сіздің болжамдарыңызбен, туындаған идеяларыңызбен қаншалықты сәйкес келетінін бағалау.
7. Зерттеу негізінде жатқан сұрақтардың жауабына түсініктеме беру кезінде зерттеу барысында алған білімін қолдану.
8. Зерттеу қорытындылары мен нәтижелерін дәлелдеу және негіздеу.

Белсенді оқыту мен оқу әдістерін қолдану үдерісінде оқушылардың сын тұрғысынан ойлауын дамытқысы келетін мұғалімдер арасында оқу мақсаттарын жіктеудегі Блум таксономиясы ең маңызды жұмыстардың бірі болып табылады. 1 Білу (есте сақтау және қалдыру) Кім, қашан, қайсысы, қайда, не екенін сипаттау, қайталау, тұжырымдау арқылы не білетіндімізді, нені есте сақтағамызды айту. 2 Түсіну (түсінік беру және түйсіну) Өзіңіздің бір нәрсеге қатысыңыз туралы сипаттау және баяндау, оның мәнін түсіндіру, салыстыру, арақатынасын белгілеу. 3 Қолдану (қатысу) Сіз мұны қалай пайдаланасыз, оны проблеманы шешу үшін пайдалану, көрсету. 4 Талдау (қатысу) Факторлардың, тәуекелдердің, проблемалардың, оны шешу жолдарының, күтілетін нәтижелер мен салдардың құрылымын, ретін, себебін анықтау. 5 Жинақтау (біріктіру) Бұдан әрі өзгерту, түрлендіру, жақсарту тәсілдерін анықтау. 6 Бағалау (пайымдама және бағалау)

Оқытумен оқуда АКТ-ны пайдалану.АКТ-ны пайдалана отырып өткізілетін сабақтарды жоспарлау әдістемесі · АКТ-ны жай ғана «пайдалану керек» деген ұстаныммен пайдаланбаңыз. АКТ сіздің оқыту мен оқу мақсаттарыңызға жетудің ең оңтайлы тәсілі екендігін/еместігін анықтап алыңыз. · Егер сіз АКТ-ны пайдалануға сенімсіз болсаңыз, әріптестеріңізден кеңес сұраңыз. · Есіңізде болсын, көптеген оқушылар компьютерлендірілген әлемде өсіп келе жатқандықтан, АКТ-ны сенімді пайдаланады. Мұны сіздің құзыреттілігіңізге төнген қауіп ретінде қарастырмай, керісінше қосымша көмек пен қолдау ретінде қабылдаңыз. Оқушылар өздерін «сарапшы» ретінде сезінгенді ұнатады, бұл олардың өзіндік бағасын арттыруға ықпал етеді

Сабақты бекітуге және үй тапсырмасына қолдануға болатын әдістер:

Ыстық орындық – Бір оқушы алға шығып өз пікірін айтып және тақырып бойынша сұрақтарға жауап береді. Сұрақты анағұрлым мазмұнды қылу үшін, оқушылар белгілі бір пікір бойынша бірлесіп алға шығып сөйлей алады. Мысалы, оқушылар белгілі бір рөлді немесе адамды сомдай алады (мысалы, Гордон Браун немесе жалғыз басты жас ана).

Оңай және қиын сұрақтар кестесі. Бұл кестені оқушылар қандай да болмасын мәселе бойынша өз пікірін келтіру үшін немесее жаңа ақпаратпен танысқанда толтыра алады. Кестенің сол жағына олар түсініктері боцынша оңай, ал оң жағына қиын сұрақтарды келтіреді. Мысалы, оңай сұрақтар дегеніміз мәтінде жауабы бар саулдар, ал қиын сұрақтардың жауабы мәтінде жоқ, оларға тек өзіндік тұрғыдан ғана жауап беруге болады.

Алтын балық – барлық сынып алдында өз пікірін білдіргені болмаса, қалған жағдайда «ыстық орындық» сияқты. Олар алтын балыққа арналған аквариумда отырады, басқалары оларға сұрақ қойып, түсініктеме беруді талап ете алады және т.б. Бұлардан өзге сабақтың бұл кезеңінде семантикалық карта, Венн диаграммасы, сөз жұмбақ, тәжірибе жасаут.б тәсілдерді пайдалануға болады.

Бағалау модулі бойынша, бағалаудың формативті бағалау түрі оқушыларды ынталандырады. Бағалау — ең қызықты да, күрделі модуль. «Қосу- алу — қызықты» стратегиясының негізінде де бағалауға болады. Оқушының дұрыс жауабына «қосу», аздаған қатесі бар жауапқа «алу», қосымша ақпараттық жауапқа «қызықты» смайлигін қойса, оқушының ынтасы артады —бұл бір, екіншіден оқушы шынайы бағаланады.

Сабақта ойынды ұйымдастырғанда оқушылар бір-біріне көмектесетіндей, бір-бірімен бірігетіндей жағдай жасау керек. Сонда сабақ тек білім беру қызметін ғана емес, тәрбиелеу қызметін де атқарады. Мұндай сабақтардың өтілуі нәтижесінде оқушыларда бір-бірімен сөйлесе білу мәдениеті, тәртіптілік, топқа және бір-біріне жауапкершілік сезімнің болуы, менмендік және жалқаулықтан безу қасиеттері қалыптасады.

Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Олай болса, функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады. Ал кең мағынасында ол тек білік пен білімділік әлеміне барудың жолы ғана емес, ол – ұлттың, елдің немесе жеке адамдар тобының мәдени және әлеуметтік дамуының өлшемі. Осындай сапалық сипаты тұрғысынан қарағанда функционалдық сауаттылық жеке адамды дамытудың тетігі ретінде қолданылады. Қоршаған әлемде және табиғатта болып жатқан құбылыстарды түсіну, салыстыру, талдау, жіктеу, жүйелеу, жалпылау білік, дағдыларын меңгерту мақсаттары көзделгенде ғана оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға болады.Ол үшін күнделікті оқыту үдерісінде әрбір пәннен берілетін теориялық білімді өмірдегі жағдайлармен байланыстырып, практикалық жағына бағыттап отыру керек.

Сондықтан теория мен практиканың байланыста болуын қамтамасыз ету үшін әрбір пән бойынша берілетін білімнің мазмұны мен көлемін анықтағанда теориялық қағидалардың, заңдылықтар мен ережелердің, яғни ұғымдық-ақпараттық материалдардың бала өмірінде кездесетін түрлі проблемалық мәселелерді шешуге көмегі тиетіндей, бала оны қолдана алатындай практикалық маңызы ескерілуі тиіс. Сондай-ақ оқушылардың оқу материалын тек жаттап қана алмай, оның мән-мағынасын терең түсінуін қамтамасыз ету міндетті боп саналады. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда қатысымдық, рөлдік ойын, дара тұлғаға бағдарланған оқыту және сұрақ-жауап әдістері арқылы жүзеге асатын жағдаяттық тапсырмалар, рөлдік ойындар, сұқбаттық тапсырмалар, құзыреттіліктерді қалыптастыратын тапсырмалар арқылы кешенді жүргізудің тиімділігі жоғары болады.

Қорытынды: Құқық бойынша оқушылардың функционалдық сауаттылығын атап өткен тәсілдер арқылы жетілдіруге болады. Осы орайда ұлы ұстаз Абайдың: «Адам ата-анадан туғанда есті болып тумайды: естіп, көріп, ұстап, татып ескерсе, дүниедегі жақсы, жаманды таниды-дағы, сондайдан білгені, көргені көп болған адам білімді болады» деген дана сөздерінен адам табиғатының, болмысы мен танымының қалыптасуының өзі осы ізбен

жүретінін байқауға болады. Егер оқу үдерісі, балаларға білім, білік, дағдыларды игерту осы ұстанымға негізделсе, нәтижелі болатыны анық.

ОРТА МЕКТЕПТЕРДЕ ТАРИХ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ПӘНДЕРІН ЖҮРГІЗУДЕГІ ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІ

Кельгенбаева А.К., Кенжебаева Ж.О.
Тарих пәні мұғалімдері,
TAMOS Education ЖШС, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада тарих және құқық негіздері бойынша педагогтың кәсіби құзіреттілігі, сонымен қатар, оның жан-жақты шеберлігі сондай-ақ, оқытудың жаңа әдістерін меңгеруі және мұғалімнің кәсіби құзіреттілігінің негізгі шарттары қарастырылған. Сонымен бірге, мақалада құзыреттілік ұғымына анықтама беріліп, алынған білімдер мен біліктерді іс-жүзінде, күнделікті өмірде қандай да бір практикалық және теориялық мәселелерді шешуге қолдана алу қабілеттілігіне де баса назар аударады.

Аннотация: В статье рассмотрены профессиональные компетенции педагога по истории и основам права, а также его всестороннее мастерство, освоение новых методов обучения и основные условия профессиональной компетентности учителя. Вместе с тем, в статье дается определение понятия компетентности и подчеркивается способность применять полученные знания и умения на практике, в повседневной жизни, к решению тех или иных практических и теоретических задач.

Abstract: The article discusses the professional competence of a teacher on the basics of history and law, as well as his comprehensive skills, as well as the acquisition of new teaching methods and the main conditions for the professional competence of a teacher. At the same time, the article defines the concept of competence and emphasizes the ability to apply the acquired knowledge and skills in practice, in everyday life, to solve any practical and theoretical problems.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіпік шыңдауға бағытталған сапалы білім үшін қажетті жағдайлар жасау; жеке адамның шығармашылық, рухани және күш-қуат мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, даралықты дамыту үшін жағдай жасау арқылы ой-өрісін байыту» деп атап көрсетілген. Аталған міндетттерді жүзеге асыру үшін оқытудың жаңа технологияларын енгізу және тиімді пайдалану секілді мәселелерді анықтап алу, білім беру жүйесіндегі басты ұстаным ретінде әркімнің өзінің білім алуға деген жеке әлеуетін қоғамда барынша пайдалануға көмектесетін оқыту жүйесін дамытуды қамтамасыз етуді көздейді.[1]

Осы білімді де, біліктілікті оқушының бойына қалыптастыратын оқытушы. Оның міндетті сапасы білім алушының тұлғасына қатысты көрінетін гуманизм болып табылады.

Педагогтің сенімдері мен көзқарастары азаматтарды болашақтың көзқарасына сәйкес тәрбиелеуде және өздерінің құндылықтары мен қатынастарын қалыптастыруда көрінеді.

Педагогикалық іс-әрекетке дайындық педагогикалық білім мен білік, білім беру және этикалық нормалар кешенінің болуымен көрінеді.

Педагогтің еңбек қызметін бағалау білім беру қызметін жүзеге асыру және оны басқару үшін педагогикалық техниканы игеруде, тәрбие мен оқытудың жоғары деңгейде көрінетін педагогикалық шеберлік деңгейін анықтайды.

Педагог өз қызметі барысында үнемі кәсіптік білімі мен құзыреттілігін кеңейтеді және байытады, білім беру инновацияларын жасайды және енгізеді. [2]

Қазіргі таңда қоғамның алдына өзінің іс-әрекетін тиімді жоспарлай алатын, танымдық қызметінде алынған білімді орынды пайдалана білетін, түпкі нәтижеге жету үшін әр түрлі топтардағы адамдармен тиімді қарым-қатынас жасай алатын білімді тұлғаны тәрбелеу мәселесін қойып отыр. Ал, ол, өз кезегінде мұғалімнің кәсіби құзіреттілігі. Құзіреттілік мұғалімнің жан-жақты білімінен ұстаздық шеберлігімен, оқытудың жаңа әдістерін меңгерумен өлшенеді. Мұғалім қаншалықты білімді, шығартырымашыл болса, оның құзыреттілік аясы да соғұрлым кең болмақ. «Құзыреттілік» ұғымы педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде ендіріліп отырған ұғым. Құзырлылық-белгілі сала бойынша жан-жақты хабардар, білгір деген мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде беделді шешім шығара алады дегенді білдіреді. Сонымен қатар, құзыреттілік ұғымы «білім», «білік» және «дағды» сияқты ұғымдарды қамтиды. Құзыреттілік оқыту нәтижесін ғана емес, сонымен бірге ол оқушылырдың шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі мен құндылық бағдарларының жүйесін де көрсетеді. Сондай-ақ, құзыреттілік – бұл алынған білімдер мен біліктерді іс-жүзінде, күнделікті өмірде қандай да бір практикалық және теориялық мәселелерді шешуге қолдана алу қабілеттілігі. Ол, ең бірінші мектептегі оқыту үрдісінде қалыптасады. Сонымен, оқытудағы құзіреттілік тәсіл білім беру нәтижесі ретіндегі оқыту сапасын қамтамасыз етеді, ал ол өз кезегінде кешенді әдіс-тәсілдерді жүзеге асыруды, мектептегі оқыту сапасын бағалаудың біртұтас жүйесін құруды талап етеді. Демек «құзырет» және «құзыреттілік» ұғымдарын мектептегі тарих пәніне енгізу білім берудің мазмұны мен әдістерін өзгертуді, іс-әрекет түрлерін нақтылауды талап етеді.[3] Осындай, білімді де, білікті, құзыреттілігі жоғары мұғалімнен білім алған, танымдылығы жоғары, құзыретті, бәсекелестікке төтеп бере алатын оқушылар ғана болашақтың «Алтын көпірі» десек қате айтпағанымыз болар. Сондықтан да еліміздің дүниежүзінде алдыңғы қатарда болуы білімді, жігерлі жас ұрпақ арқылы іске асара алатыны сөзсіз. Соған байланысты, тарихты мектепте оқыту – күрделі, сан қырлы, қарама-қайшылыққа толы педагогикалық құбылыс. Оның заңдылықтары оқушыға білім беру, оны дамыту мен тәрбиелеу арасындағы обьективті байланыс негізінде анықталады. Ал үдерістің негізі – оқушыларды оқыту. Әістеме оқушылардың білім алу қызметін оқытудың мақсат-міндеттеріне орай, оқу материалын меңгеруге басшылық жасаудың әдістерін, тарихты оқыту барысының негізгі бөліктері арасындағы тұрақты қайталанатын байланыстарын оқып, зерттейді және оқытудың мақсаты мен мазмұнын айқындап береді. Мақсат пен мазмұнға сәйкес оқыту мен білім берудің ыңғайлы түрі таңдалып алынады. Тарихты оқыту үдерісін ұйымдастырудың тиімділігі орта мектептерде оқушылардың тарихи білімді меңгеруде жақсы нәтижеге қол жеткізудің тұрақтылығымен анықталады.[4] Ал, елімізде білімді ұрпақ тәрбиелеуде мектептерде тарих және құқық негіздерін оқыту әдістері мен олардың жіктелуін келтіріп отырмыз: Бірінші әдіс - әңгіме, дәріс, экскурсия түрінде, оқулықтың натуралды немесе жазба ша та ри хи құ жаттың, тарихи объектінің көшірмесі не суретінің көмегімен жүзеге асырылады. Екінші әдіс - қайта еске түсіру. Тарихты оқыту барысында мұғалім берген тапсырма бойынша оқушылардың белгілі бір мәтінмен ауызша, жазбаша жаттығуларды басқа да оқу қызметтерін өздігінше орындауы арқылы жүзеге асады. Бұл әдіс репродуктивті әңгімелесу – қайта еске түсіру арқылы да орындалады. Үшінші әдіс - проблемалық информациялық-рецептивті әдісте қолданылған жұмыс түрлері мен құралдар пайдаланылады, бірақ айтылатын хабардың мазмұны басқаша болады. Төртінші әдіс - эвристикалық (тапсырмалық) әдіс – эвристикалық әңгімелесуді, ізденуді талап ететін тапсырмаларды мұғалімнің көмегімен орындауды (қиындық келтірген жағдайда), оқушылардың іс-әрекетіне дұрыс бағыт беру үшін мұғалімнің толықтырушы

жағдайлар ту-ғызуын да сол құралдардың көмегімен жүзеге асады. Ол зерттеу сипаты бар тапсырмалар беру арқылы орындалады.[5] Тарих пәнін оқытуға арналған әдістер барлық кезде де нақты тәсілдер арқылы іске асырылады, ал оларды біріктіріп, тұтас және бір-бірімен ұштастырсақ, оның бәрі жиылып оқыту әдістемесін қарастырады. Ал қазақ мектептері тарихшылардың тәжірбиесінде көбіне иллюстрациялап түсіндіру немесе информациялы – рецептивті және эвристикалық әдіс қолданылады, қалған әдістер көпшіліктің тәжірибесінде кездесе бермейді. Өйткені оларды қолдауға белгілі бір жағдай керек, ең ал-дымен, мұғалімнің де оқушылардың да қажетті дайындығы болуы тиіс. Мәсе-лен, тарихтан жаңа сабақты оқытып үйреткенде проблемалық баяндау әдісін қолдану үшін төмендегілерді ескеру қажет. Алдымен, проблеманы дұрыс таңдай білу керек. Оқушылардың алдына қойылатын проблема осы сынып-тың шамасына лайық, яғни оқушылар оны дұрыс түсінетіндей және оларды қызықтыратындай болғаны дұрыс. Екіншіден, берілген проблеманы шешуге оқушылар белсене қатысуы немесе шешілу жолдарын толық аңғаруы үшін төмендегідей білім негіздерімен қамтамасыз етілуі тиіс. Олар:

а) проблеманы шешуге қажетті фактілер мен білімдер;

ә) проблеманы шешуге қатысы бар жалпы қағидалар;

б) проблеманы шешетін тәсілдерді меңгерту немесе оқушылардың сол тәсіл-дерді өздігінше табуына жағдай жасау;

в) пролеманың шешілуін тексеруге, оның негізділігін, логикалық дұрысты-лығын анықтауға немесе оның дұрыс шешілгендігін талдап дәлелдеуге қажет болған жағдайда өзгертулер енгізуге оқушылар ды белсене қатыстыру. [6]

Осы айтылғандарға байланысты, мұғалімнің кәсіби құзіреттілігінің негізгі шарттары төмендегідей екенін аңғаруға болады:

1. Тұлғааралық және еңбектегі байланыс.
2. Қызметтің эканомикалық, әлеуметтік, құқықтық, адамгершілік, психологиялық аспектілерін меңгеруі.
3. Қызметті жаңа жағдайға бейімдеудегі, басқару шешімін қабылдаудағы дайындығы.
4. Практикалық кәсіби тапсырмаларды орындаудағы дайындық әлеуеті
5. Нақты жағдайларға байланысты қандай да бір әдістерді пайдалану біліктілігі.
6. Тиімді шешім қабылдау қабілеті.

«Құзырлылық – тек кәсіби білімі емес, тұлғаның жалпы мәдениеті мен шығармашылық әлеуетін дамыту қабілеті»- деп түйіндейді белгілі оқымысты Т. Г. Браже. [7] Сондықтан бүгінгі ұстаз тек кәсіби білімін толықтырып қана қоймай, үнемі шығармашылықпен жұмыс жасауы қажет. Сондай-ақ, кәсіби шеберлігі шыңдалған, құзырлығы жоғары, өз ісінің технологы болу ұстаздан нені талап етеді десек, ол мұғалімнің шығармашылық іс – әрекетінің мазмұны зерттеушілік қызметтен, жеке ізденістерден тұрады. Нәтижеге бағытталған білімдендірудің жаңа жүйесіне көшу мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыруда да жаңа көзқарасты қалыптастыруды, құзырлықтарын үнемі дамытуды талап етеді. Жоғары мәдениетті адам ғана осы қажеттіліктерді шешудің жолдарын іздейді және табады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы// https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319

2. Жалпы білім беру бадарламаларына арналан үлгілік оқу бағдарламалары. http://kosynov-karasai.mektebi.kz/

3. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. https://www.azattyq.org/a/1151394.html

4. Б.А. Тұрғанбекова «Мұғалімнің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту: теория және тәжірибе» - Алматы: 2005, - 105б.

5. Г. Б. Қозғамбаева Н. К. Алпысбаева «Тарихты оқыту әдістемесі». Оқу құралы. Өңделіп, толықтырылған екінші басылым - Алматы «Қазақ университеті»: 2016, 95 б. 6.К.Құдайбергенова «Құзырлылық – тұлға дамуының сапалық критерийі»
(ғылыми-практикалық конференция материалдары) –Алматы: 2008, - 16 б.

7.К.Құдайбергенова «Құзырлылық – тұлға дамуының сапалық критерийі»
(ғылыми-практикалық конференция материалдары) –Алматы: 2008, - 54 б.

ЖЕКЕ ТҰЛҒА ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУДАҒЫ АКТ-НЫҢ РӨЛІ

Коржумбаев А.Н.
педагог-шебер, тарих және құық негіздері мұғалімі, №12 жалпы білім беру мектебі
Мұнайлы ауданы, Маңғыстау Облысы

Аңдатпа: Тарих ғылымы пән ретінде үнемі даму үстіндегі аса маңызды білім саласына жатады. Тарихты бүгінгі заманның талабына сай оқытудағы басты талап – жан-жақты жетілген, өз тарихының өткеніне көз жүгіртетін, қоғамның даму үдерісіне өзінше баға бере алатын, белсенді, ұлтжанды, патриот азаматты қалыптастыру. Республикалық желілік қоғамдастық тарих пәнінің ұстаздары тарих сабағын оқыта отырып, жаңа инновациялық технологиялар – тарихи диктант, тірек сызбалар, хронологиялық таблицалар, кластерлер т.б. әдістерін білім сапасын арттыру мақсатында түрлендіре отырып қолданып, өсіп келе жатқан тұлғаны жан-жақты дамуын қадағалайтын әдістемелік көмекші құрал ретінде ұсынады. Бұл ұсынылып отырылған әдістемелік құралда әр тақырыпқа жеке-жеке талдау жасалынып, тақырыпты кеңірек ашып, оқушының танымдық іс-әрекеттерін, логикалық ойлау жүйесін дамытып, тиянақты, жүйелі білім алуын меңгерту ескерілген. Әдістемелік оқу құралында осы әдіс-тәсілдер кеңінен, түсінікті берілген.

Аннотация: Историческая наука как дисциплина принадлежит к важнейшей области знаний, которая постоянно развивается. Главным требованием преподавания истории в соответствии с требованиями сегодняшнего времени является формирование активного, националистически настроенного, патриотичного гражданина, умеющего оглядываться на собственную историю и по-своему оценивать процесс развития общества. Преподаватели республиканского сетевого сообщества при проведении уроков истории используют новые инновационные технологии – исторический диктант, опорные рисунки, хронологические таблицы, кластеры и т.д. Использование методики в целях повышения качества образования представлено как методическое пособие по контролю за всесторонним развитием растущего человека. В предлагаемом методическом средстве каждая тема анализируется индивидуально, тема раскрывается шире, развивается познавательная деятельность учащегося, система логического мышления, учитывается тщательное, систематическое обучение. Эти методы широко и наглядно представлены в методическом учебнике.

Abstract: Historical science as a discipline belongs to the most important field of knowledge that is constantly developing. The main requirement in teaching history in accordance with the requirements of today's times is to form an active, nationalistic, patriotic citizen who can look back on his own history and evaluate the development process of the society in his own way. While teaching history lessons, teachers of the republican network community use new innovative technologies - historical dictation, supporting drawings, chronological tables, clusters, etc. methods are used in order to increase the quality of education, and it is presented as a methodological aid to monitor the comprehensive development of a growing person. In this proposed methodical tool, each topic is analyzed individually, the topic is opened more widely, the student's cognitive activities, logical thinking system are developed, and thorough, systematic education is taken into account. These methods are widely and clearly presented in the methodological textbook.

Кәсіби шеберлігін сала отырып, жалпы орта білім беретін ұстаздар қауымынан, және тәжірибелі еңбек өтілі бар ұстаздар қауымының жазып, оқушыларға терең жеткізе білетін оқулық болар сөзсіз-ақ. Дидактикалық материалдар мен күнделікті ең тиімді әдіс-тәсілдері арқылы, тест тапсырмалары мен функционалдық сауаттылықты дамытуға арналған тапсырмалар сабақтың мазмұнды да, нәтижелі болатыны анық. Оқулықта келтірілген құжаттар мен жазба дерек үзінділері, суреттер, карта, кестелермен аталған кезеңдегі тарихи оқиғаларды терең игеруге көмектестеді.

Білім беру желілері ұзақ уақыт бойы бірлесіп жұмыс істеу және ғылыми қызмет арқылы мұғалімдерге толыққанды білім алуға мүмкіндік жасайды және оқуға ынталандырады. Мен бастысы осы зерттеуді жүргізбес бұрын ең алдымен зерттеу тақырыбының дұрыс

таңдалуының маңыздылығын түсіндім. Таңдалған зерттеу тақырыбының мектеп үшін де, сынып үшін де маңыздылығы, өзектілігі, тәжірибелік маңызы анықталуы қажет екен.

Жеке тұлға құзыреттілігін дамытуда оқу-әдістемелік кешендердің республикалық оқушылар мен ұстаздарымызға пайдасы орасан зор. Өздігінен оқу мақсатын игеруге сеп болары сөзсіз!!!

Қарыштап дамыған бәсекелестік заманда білім беру жүйесі қоғам талабына сай өзгеріп, жаңаруда. Еліміздің педагогтері заман көшінен қалмай, озық тәжірибелі елдердің іс-тәжірибесін зерттеп, заманауи білім берудің жолдарын дамытуды басты нысанаға алып отыр. Жаңашыл ұстаз шәкіртіне ғылым негіздерінен мәлімет беріп қана қоймай, оны әлемдік білім, ақпарат, экономика кеңістігіне жетуіне тәрбиелеуі қажет. Сонымен бірге өз бетімен білім алу, өзін-өзі реттеу дағдыларын қалыптастыруға, сандық технологияларда құзырлылық танытатын белсенді азамат, болашақ маман ретінде қалыптасуына көмектесетін қажетті біліммен және практикалық дайындықпен қамтамасыз етілуі тиіс. Кәсіби желілік қауымдастықтардың ең басты ерекшелігі педагогтер арасындағы сенімділік болып табылады. Мектепаралық желілер мұғалімдерді оқытуда тиімді жаңа мүмкіндіктер ұсынады. Желілік қызмет білім алып, тәжірибе алмасуға және мектептерде жүріп жатқан әртүрлі іс-шаралармен хабардар болып отыруға, сондай-ақ оқыту жағдайларын жақсартуға мүмкіндік береді. Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру деңгейлік курсының идеясын дамытудың бір жолы – педагогтердің желілік қауымдастығы. Білім саласында жаңа білім мен инновациялар алмасу үдерісінде желілік қауымдастық қызметінің маңыздылығын көптеген білім ұйымдары мойындап отыр.

Заман ағымына сай сындарлы оқыту теориясына негізделген заманауи мектепке жаңа талаптар қойылып отыр, атап айтқанда: білімнің жаңа мазмұны, оқу процесіне ақпараттық-коммуникациялық технологияларды интеграциялау; оқу әрекетінің белсенді түрлері, соның ішінде, жобалау, зерттеу әрекеттері, қашықтықтан оқыту формасы, жекелеу тұрғысы; педагогтің мектептегі жаңа ролі; жаңа сандық және электрондық оқу құралдарын қолдану; мектепті басқарудағы жаңа әдіс-тәсілдер. Бүгінгі таңда мұғалім оқушылар үшін қандай да бір пән бойынша білім беретін адам ғана емес, сондай ақ олардың оқудағы еңбегін қызықты, тиімді ұйымдастыра алатын, оларға үлгі болатын ерекше тұлға. Ұстаздардың жаңашыл, кәсіби шебер ұстаз болып қалыптасуына, оқыту мен оқудың нәтижесін жақсартуда бүгінгі таңда желілік қоғамдастық қызметінің берері мол. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мұғалімдер тәжірибесіне терең еніп кетті, күнделікті пайдаланып жүр десек те болады. Уақыт өте келе компьютерлік технология қызметін кәсіби түрде пайдалану қажеттілігі туындауы заңдылық. Мысалы, қандай да бір озат тәжірибені насихаттауда, болмаса оқыту жүйесінде туындап жатқан өзекті мәселелерді талқылауда, педагогикалық идеялармен алмасуда мұғалімдердің командалық іс-әрекеттері нәтижелі көрсеткіштерге жетелейтіні сөзсіз. Осы орайда мұғалімдердің желілік қауымдастықтары аталған қажеттіліктерді қанағаттандыратын бірден-бір құрал болып табылатыны айқындалып отыр. Желілік қауымдастық деңгейлік бағдарламалардың концептуалдық идеясын тарату және тәжірибе алмасу, қарым-қатынас жасау мақсатымен ұстаздар арасында құрылады. Өзара белсенді қарым-қатынас жасайтын әрі заманауи ақпараттық технологиялардың көмегімен бірлесіп әрекеттесетін педагогтер тобын қауымдастық деп атаймыз.

Көкжиегімізде көрініп тұрған жарқын болашағымызға жету жолдарының нышандары атқарар қызметінің салмағы жағынан ерекше болып табылатын білім беру жүйесінен көрініс табуда. Қазіргі таңда әлем өзгеруде, соған сәйкес мұғалім де өзгеріссіз қалмай, өздерінің білім беру жүйесі арқылы орын алған өзгерістерге қалай ықпал ететіндігін білуі тиіс.

Мектептердің желілік қоғамдастықтары үздіксіз бірлескен жұмыстар мен жаңа әдістемелердің жекелеген мектептерден тысқары таралуына мүмкіндік беру арқылы мұғалімдерге және мектептің басқа қызметкерлеріне педагогикалық әдістемелерді зерделеу мен жетілдіру мақсатында оқуға және бірлесе жұмыс істеуге жағдай жасайды. Әр түрлі мектептердің қызметкерлері арасында құрылымдалған өзара әрекеттестік қоғамдастық ішіндегі жұмыстың тиімді түрі болып табылады.

Мектептердің желілік қоғамдастығы оқушылар жоғары жетістіктерге қол жеткізу үшін бірнеше мектеп арасында оқыту мен оқу үдерістерін жетілдіруге бағытталған көптеген іс-әрекеттерді жоспарлау, жүзеге асыру және оның мониторингін жүргізу мақсатында бірігетін мектептер тобы немесе әріптестер бірлесе отырып,мұғалімдердің желідегі практикалық қызметін ұйымдастыру; құрылатын жобаларға қатысушылардың шығармашылық қабілетін дамыту және іске асыру; мектепті басқарудың жаңа бастамаларын игеру - өзектілігі болып табылады. Сонымен қатар жаңа идея,тиімді әдіс-тәсілдермен бөлісу; оқытуда жаңа тәсілдерді қолдану, тәжірибелермен алмасу; мұғалімдердің кәсіби өсуіне жағдай жасау; қолда бар ресурстарды бірігіп пайдалану — ол желілік қоғамдастықтың тиімділігі. Желілік қоғамдастық мұғалімге не береді? Педагогикалық интернет-қоғамдастықтар жұмысына қатыса отырып, мұғалімдер мынадай мүмкіндікке ие болды: қазіргі адамға қажетті білім, іскерлік және сапаларға үйреніп, меңгереді; қызықтырған тақырыбы бойынша ең өзекті ақпаратты ала алады;

Білім беру желілері ұзақ уақыт бойы бірлесіп жұмыс істеу және ғылыми қызмет арқылы мұғалімдерге толыққанды білім алуға мүмкіндік жасайды және оқуға ынталандырады. Мен бастысы осы зерттеуді жүргізбес бұрын ең алдымен зерттеу тақырыбының дұрыс таңдалуының маңыздылығын түсіндім. Таңдалған зерттеу тақырыбының мектеп үшін де, сынып үшін де маңыздылығы, өзектілігі, тәжірибелік маңызы анықталуы қажет екен. Нақты, анық баяндалған сұрақты қалыптастыру зерттеудің сұрағына жауап беру жолында деректерді жинақтауда, қандай деректердің ең пайдалы екендігін анықтауға көмектеседі екен. Осылай болған жағдайда ғана алға қайған мақсатыма жетемін деп ойлаймын. Осы Республикалық желілік қауымдастық арқылы екі жылда 50 –ге жуық оқу-әдістемелік кешен, көмекші әдістемелік құралдар жарыққа шықты. Бұлда жұмыла көтерген жүктің жеңіл деп айтып жатады.Десекте оңайға түпеді, зерттеу барысында 5-11 сыныптар арасында қазақстан тарихы, дүниежүзі тарихы және құқық негіздерінен оқу-әдістемелік құралдар жарыққа шықты. Жалпы құрылымы иллюстрациялы материалдар, концептуалды кесте, карта, тапсырмалар т.б.

Қазіргі заман талабына сай, жан-жақты білімді, саналы өз бетімен ойлау білуге талпынатын, өз көзқарасы, ой-тұжырымы бар бала тәрбиелеу ұстаз алдындағы ұлы іс. Қауымдастық желідегі тарих пәнінің мұғалімдері В.Шаталовтың «Тірек сызбалар арқылы оқыту» әдістерін қолданып, жаңалықтарды енгізе отырып, оқыту технологиясын басты назарда ұстап, осы әдістемелік құралды оқушының ойын ұштайтын, зейінін дамытатын хронологиялар арқылы алған білімінің тиянақтылығын, есте сақтауын қадағалайтын әдістемелік көмек ретінде ұсынады.

Қазақстанның қазіргі заманғы тарихы Қазақстан Республикасы аумағында өмір сүрген, қазірде өмір сүріп жатқан қазақ және басқа да халықтардың тарихы және бүкіл адамзат тарихының құрамдас бөлімі. Еуразия және Орталық Азия елдері тарихымен тығыз байланыста ұштасып жатыр.

Қазақстанның қазіргі заманғы тарихы – Қазақ халқының Ұлы даласының XX ғасырдан бастап күні бүгінге дейін орын алған тарихи оқиғаларды, құбылыстарды, үдерістерді тарихи фактілерді, дала заңдары мен заңдылықтарды аша отырып, оларды тығыз байланыста тұтас қарастыратын пән. XX ғасыр қайшылықтарға толы көптеген, саяси–әлеуметтік бетбұрыстар мен мәдени төңкерістердің, дүниежүзілік соғыстардың, экономикалық өзгерістердің орын алған кезеңі болғандықтан және бүгінгі күнмен байланысып жатқандықтан, осы үдерістерді оқытуға аса көңіл бөлу қажет. Хронологиялық кесте, тірек-сызбамен анықтауда Қазақстан тарихын тұжырымдық және практикалық зерттеуде пәнаралық ұстанымдар қолданылды.

Қазіргі білім жүйесінің ерекшелігі – тек біліммен қаруланып қана қоймай, өздігінен білім алуды дамыта отырып, үздіксіз өз бетінше өрлеуіне қажеттілік тудыру. Бұрынғы оқушы тек қана тыңдаушы, орындаушы болып келсе, ал қазіргі заманның оқушысы өздігінен білім іздейтін жеке тұлға екендігіне үлкен мән береміз. **Дайындалған оқу-әдістемелік кешендерден үзінді:**

Мемлекеттік тілді тиімді меңгерудің ең үздік, инновациялық әдістемелік, тәжірибелік оқу-құралдарын, аудио-бейнематериалдарын әзірлеу керек», – деп атап көрсеткен еді. Республика көлемінде осы бағытта біршама жұмыс атқарылды. Бұл жинақ қазақ тілін оқыту үдерісінде көзделетін мақсат пен міндет оқулықтар мен оқу құралдарынан көрініс табуға тиіс.

Қымбатты ұстаздар, қауымдастық желідегі ұстаздардың ұсынып отырған бұл әдістемелік оқу құралын, сіздер әр сабақта көмекші құрал ретінде пайдаланып, шығармашылық жұмыстарыңызды дамытуға, тарихи білім негіздерін үйренуге, үйретуге көмегі тиер деген сенімдеміз. Әдістемелік құрал жалпы орта мектептің оқушылары мен мұғалімдеріне арналған.

Тарихи зерттеу жүргізе білуге баули отырып, оқушылардың бойында тарихи сананы қалыптастырады. Сұрақтар мен тапсырмаларды орындау олардың білімін жетілдіре түседі. Қорыта келгенде, қымбатты ұстаздар мен оқушылар, республика бойынша жасақталған зерттеу жұмысының нәтижесін сіздер үнемі пайдаланады деген сенімдеміз. Бұл әдістемелік құралдарды сіздер көмекші құрал, дидактикалық материалдар ретінде пайдаланасыздар деген сенімдеміз.

ТАРИХ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ ПӘНДЕРІНІҢ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Қуанышова С.Т.
тарих пәні әдіскері, Келес ауданы, Түркістан облысы,

Аңдатпа: Мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру қазіргі білім берудегі маңызды міндет болып табылады. Өйткені, осы пәндердің мұғалімдері оқушылардың білімін, дағдылары мен құндылықтарын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Мақалада тарих және құқық негіздері пәні мұғалімдерінің құзіреттілігін арттыруда қолданылатын заманауи технологиялар жайлы қарастырылған.

Аннотация:Формирование профессиональной компетентности педагогов является важнейшей задачей в современном образовании. Ведь учителя этих предметов играют решающую роль в формировании знаний, умений и ценностей учащихся. В статье рассмотрены современные технологии, применяемые для повышения компетентности учителей истории и основ права.

Abstract: The formation of professional competence of teachers is an important task in modern education. After all, teachers of these disciplines play a key role in the formation of knowledge, skills and values of students.The article discusses modern technologies used to improve the competence of teachers of the basics of history and law.

Білім беру саласындағы ақпараттық технологиялар мен өзгерістер барған сайын маңызды рөл атқаратын қазіргі қоғамда тарих мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін және педагог құқығының негіздерін арттыру маңызды болып табылады. Бұл тек қоғамдық,

әлеуметтік және саяси процестердің дамуына ғана емес, сонымен қатар оқу бағдарламалары мен жалпы білім беру жүйесіне қойылатын талаптардың жаңаруына байланысты.

Тарих және құқық негіздері пәні мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін және қалыптастыру міндеті көп қырлы екенін атап өткен жөн. Ол пән бойынша мамандандырылған білімді игеруді ғана емес, сонымен қатар педагогикалық дағдыларды, жалпы мәдени құзыреттіліктерді, оқушылардың әртүрлі жас топтарымен жұмыс істей білуді, оқытудың заманауи әдістерін қолдана білуді қамтиды. Мұғалімге оқушыларымен және әріптестерімен тиімді және этикалық қарым-қатынас жасауға көмектесетін кәсіби этика мен моральдық принциптерді қалыптастыру да маңызды.

Тарих және құқық пәні мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру процесі жүйелі болуы керек. Бұл тұрақты оқыту және тренингтік іс-шараларды өткізуді, сондай-ақ мұғалімнің үнемі өзін-өзі тәрбиелеуін білдіреді. Алайда, мұғалімдердің жеке ерекшеліктерін, олардың тәжірибесі мен қажеттіліктерін ескерусіз құзыреттілікті сәтті қалыптастыру мүмкін еместігін есте ұстаған жөн.

Қазіргі уақытта жалпы білім беретін мектепте қалыптастыру қажет адамның негізгі құзыреттерінің нақты тізімі жоқ. Ең көп тарағаны - А.В. Хуторскийдің жіктеуі. Ол құзыреттіліктің келесі түрлерін ажыратады:

құндылық-семантикалық құзыреттер,
жалпы мәдени құзыреттер,
оқу-танымдық құзыреттіліктер,
ақпараттық құзыреттер,
коммуникативтік құзыреттер,
әлеуметтік-еңбек құзыреттері,
жеке өзін-өзі жетілдіру құзыреттері.

Құндылық-семантикалық құзыреттіліктер. Бұл оқушының құндылық бағдарларына, оның қоршаған әлемді көру және түсіну қабілетіне, оған бағдарлануға, оның рөлі мен мақсатын білуге, өз әрекеттері мен әрекеттері үшін мақсатты және семантикалық көзқарастарды таңдай білуге, шешім қабылдауға байланысты дүниетаным саласындағы құзыреттер. Осы құзыреттер оқу және өзге де қызмет жағдайларында оқушының өзін-өзі анықтау тетігін қамтамасыз етеді. Оқушының жеке білім беру траекториясы және оның жалпы өмір сүру бағдарламасы оларға байланысты.[1]

Жалпы мәдени құзыреттер. Оқушы жақсы білуі, білімі мен тәжірибесі болуы керек мәселелер шеңбері, бұл ұлттық және жалпы адамзаттық мәдениеттің ерекшеліктері, адам мен адамзат өмірінің рухани-адамгершілік негіздері, жекелеген халықтар, отбасылық, әлеуметтік, әлеуметтік құбылыстар мен дәстүрлердің мәдени негіздері, ғылым мен діннің адам өміріндегі рөлі, олардың әсері бейбітшілікке, тұрмыстық және мәдени-демалыс саласындағы құзыреттілікке, мысалы, бос уақытты ұйымдастырудың тиімді әдістерін меңгеру. Бұған оқушының әлемнің мәдени және әмбебап түсінігіне дейін кеңейетін әлемнің ғылыми бейнесін игеру тәжірибесі кіреді.

Оқу-танымдық құзыреттіліктер. Бұл оқушының нақты танымдық объектілермен байланысты логикалық, әдіснамалық, жалпы білім беру іс-әрекетінің элементтерін қамтитын тәуелсіз танымдық қызмет саласындағы құзыреттерінің жиынтығы. Бұған мақсат қоюды, жоспарлауды, талдауды, рефлексияны, оқу-танымдық іс-әрекетті өзін-өзі бағалауды ұйымдастырудың білімі мен дағдылары кіреді. Зерттелетін объектілерге қатысты оқушы өнімді іс-әрекеттің шығармашылық дағдыларын меңгереді: білімді тікелей шындықтан алу, стандартты емес жағдайларда іс-қимыл әдістерін меңгеру, проблемаларды шешудің эвристикалық әдістері. Осы құзыреттер шеңберінде тиісті функционалдық сауаттылықтың талаптары айқындалады: фактілерді алыпсатарлықтан ажырата білу, өлшеу дағдыларын меңгеру, ықтималдық, статистикалық және танымның өзге де әдістерін пайдалану.

Ақпараттық құзыреттер. Нақты объектілердің (теледидар, магнитофон, телефон, факс, компьютер, принтер, модем, көшірме) және ақпараттық технологиялардың (аудио - бейнежазба, электрондық пошта, БАҚ, Интернет) көмегімен қажетті ақпаратты өз бетінше

іздеу, талдау және іріктеу, оны ұйымдастыру, түрлендіру, сақтау және беру қабілеттері қалыптасады. Бұл құзыреттер оқу пәндері мен білім беру салаларында, сондай-ақ қоршаған әлемде қамтылған ақпаратқа қатысты оқушының іс-әрекет дағдыларын қамтамасыз етеді.[2]

Коммуникативті құзыреттер. Қажетті тілдерді білу, басқалармен және алыс адамдармен және оқиғалармен қарым-қатынас жасау тәсілдері, топта жұмыс істеу дағдылары, ұжымда әртүрлі әлеуметтік рөлдерді меңгеру кіреді. Оқушы өзін таныстыра білуі, хат, сауалнама, мәлімдеме жаза білуі, сұрақ қоя білуі, пікірталас жүргізуі және т.б. осы құзыреттерді игеру үшін оқу процесінде оқушының оқудың әр сатысында немесе білім беру саласында қажетті және жеткілікті нақты байланыс объектілері мен олармен жұмыс істеу тәсілдері жазылады.

Әлеуметтік-еңбек құзыреттері азаматтық-қоғамдық қызмет саласында (азаматтың, байқаушының, сайлаушының, өкілінің рөлін орындау), әлеуметтік-еңбек саласында (тұтынушының, сатып алушының, клиенттің, өндірушінің құқықтары), отбасылық қатынастар мен міндеттер саласында, экономика және құқық мәселелерінде, кәсіби өзін-өзі анықтау саласында білім мен тәжірибені меңгеруді білдіреді. Бұған, мысалы, еңбек нарығындағы жағдайды талдау, жеке және қоғамдық пайдаға сәйкес әрекет ету, еңбек және азаматтық қатынастар этикасын меңгеру дағдылары кіреді. Оқушы қазіргі қоғамда өмір сүру үшін ең аз қажетті әлеуметтік белсенділік пен функционалдық сауаттылық дағдыларын меңгереді.[3]

Жеке өзін-өзі жетілдіру құзыреттері физикалық, рухани және интеллектуалды өзін-өзі дамыту, эмоционалды өзін-өзі реттеу және өзін-өзі қолдау әдістерін дамытуға бағытталған. Осы құзыреттер саласындағы нақты объект-оқушының өзі. Ол өзінің үздіксіз өзін-өзі тануында, қазіргі адамға қажетті жеке қасиеттерін дамытуда, психологиялық сауаттылықты, ойлау мәдениеті мен мінез-құлқын қалыптастыруда көрінетін өз мүдделері мен мүмкіндіктерінде әрекет ету тәсілдерін игереді. Бұл құзыреттерге жеке гигиена ережелері, өз денсаулығына қамқорлық, жыныстық сауаттылық, ішкі экологиялық мәдениет жатады. Бұған жеке адамның қауіпсіз өмірінің негіздерімен байланысты қасиеттер жиынтығы кіреді.

Ақпараттық құзыреттілікті қалыптастыру әдістері ақпаратпен жұмыс істеудің негізгі түрлеріне сәйкес топтастырылуы мүмкін.

Ақпаратты іздеу және жинау:

* анықтамалық әдебиеттерден, Интернет желісінен, сауалнамалар, сұхбаттасу, әдеби бастапқы көздермен жұмыс, мұражайларда, кітапханаларда және т. б. ақпаратты іздеуге арналған тапсырмалар;

* артық ақпараты бар тапсырмалар (маңызды ақпаратты "шудан" ажырату қажет);

* ақпараттың жетіспеушілігі бар тапсырмалар (нақты қандай мәліметтер жетіспейтінін және оларды қайдан алуға болатындығын анықтау қажет).

Ақпаратты өңдеу:

* ақпаратты ретке келтіруге арналған тапсырмалар (логикалық, себеп-салдарлық байланыстарды құру, хронологиялық ретке келтіру, саралау);

* мәтінге жоспар құру;

* мәтінге сұрақтар дайындау;

* мәтінге диаграммалар, диаграммалар, графиктер, кестелер және басқа да көрнекілік формаларын жасау;

* бастапқы көздерден немесе оқу материалдарынан алынған ақпаратты түсіндіруге, талдауға және жалпылауға байланысты тапсырмалар;

* талқылау, талқылау материалдарын жинақтау бойынша тапсырмалар.

Ақпаратты беру:

* тақырып бойынша баяндамалар, хабарламалар дайындау;

* оқу материалына MSRowerRoipt плакаттарын, презентацияларын дайындау;

* тақырып бойынша оқу құралдарын дайындау;

* стендтерді, қабырға газеттерін, хабарландыруларды, шақыру билеттерін, іс-шаралар бағдарламаларын және т. б. дайындау.

Кешенді әдістер:

* жоспар құруды, қорытындыларды, библиографияны ресімдеуді қоса алғанда, эсселерді құрастыру және қорғау;

* ақпараттық оқу жобалары (жеке және топтық), мысалы, "социологиялық сауалнама" типті жобалар, содан кейін нәтижелерді түсіндіру және көпшілікке ұсыну;

* тақырыптық Интернет-форумдарда жұмыс істеуді және электрондық пошта арқылы ақпарат алмасуды көздейтін телекоммуникациялық жобалар;

* зерттеудің әртүрлі әдістерін, соның ішінде зертханалық бақылауды, экспериментті және т. б., алынған деректерді өңдеу үшін математикалық әдістерді қолдануды, сондай-ақ алынған нәтижелерді құрылымдық ғылыми мәтін түрінде сауатты ұсынуды, қорытындыларды ресімдеуді және т. б. қамтитын оқу-зерттеу жұмысы.;

* оқушылардың БАҚ — тарын шығару-баспа, электронды.

Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру әдістері.[4]

Коммуникативті құзыреттілік-бұл коммуникацияның күрделі құрылымымен анықталатын күрделі құрылым. Соңғысы бірқатар кезеңдерді қамтиды. Бірінші кезең-коммуникацияға қатысу қажеттілігі мен мақсаты анықталған коммуникативті жағдайда өзін-өзі анықтау. Екінші кезең-серіктестердің ниеттері мен олардың мақсаттары мен мүмкіндіктерін ескере отырып қарым-қатынас тәсілдерін талдау. Үшінші кезең-сөйлеу жанрының, мінез-құлықтың және коммуникативті әдістердің тиісті жағдайын таңдау. Төртінші кезең — нақты байланыс. Бесінші кезең-өткен коммуникацияның құндылығын, маңыздылық дәрежесін, нәтижелілігін өзін-өзі бағалау. Алайда, қарым-қатынастың жекелеген кезеңдерін немесе дағдыларын кейіннен оларды "қосу" және коммуникативті құзыреттілікке ие болу үшін бір-бірінен оқшаулап үйренуге болмайды. Сондықтан коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру мен дамытудың барлық әдістері кешенді болып табылады.

Ауызша қарым-қатынасқа бағытталған әдістер:

* оқу диалогының барлық нысандары;

* баяндамалар мен хабарламалар;

* рөлдік және іскерлік ойындар, жалпы алғанда, сөйлеуші мен тыңдаушының, сұрақ қоюшының және жауап берушінің рөлін қамтиды;

* адамдардың әртүрлі санаттарында сауалнамалар, әңгімелер, сұхбаттар жүргізуді талап ететін оқу зерттеулері мен оқу жобалары;

* пікірталастар, пікірталастар, пікірталастар;

* қарым-қатынасты психологиялық оқыту жаттығулары, оның ішінде жанжалды және жанжалды жағдайларда;

* жолдастар дайындаған оқу-зерттеу жұмыстарын қорғауда қарсылас ретінде сөз сөйлеу;

• іс-шараларда, кештерде және т. б. жүргізуші ретінде өнер көрсету.;

* оқушыларды театр студияларының жұмысына тарту.

Жазбаша коммуникацияға бағытталған әдістер:

* рөлдік және іскерлік ойындар, ең жалпы түрде, жазу және оқу рөлдерін қамтиды;

* сұрақтарды (сауалнамаларды)алдын ала дайындаумен сауалнама немесе жазбаша сұхбат жүргізуді талап ететін оқу зерттеулері мен оқу жобалары;

* Интернет-форумдарда орналастыру немесе электрондық пошта арқылы жіберу үшін мәтіндер құрастыруды, сондай-ақ тиісті хабарламаларды алуды және оқуды көздейтін телекоммуникациялық жобалар;

* мақсатты аудиторияны ескере отырып, БАҚ-та жазбалар мен мақалалар дайындау;

* жолдастар дайындаған оқу-зерттеу жұмыстарына шолу

Әлеуметтік-еңбек құзыреттілігін қалыптастыру әдістері.

Ынтымақтастықта жұмыс істеу құзыреттілігін қалыптастыру үшін жұмыстың топтық формалары ең тиімді болып табылады. Бірақ бұл фронтальды және жеке формалар бұл мақсатқа сәйкес келмейді дегенді білдірмейді. Бұл жағдайда ең бастысы — мұғалімнің әр оқушыны оқу тапсырмаларын өз бетінше ғана емес, сонымен бірге жолдастарымен ынтымақтастықта орындау дағдыларына үйретуге жалпы көзқарасы.

Фронтальды-жеке жұмыс шеңберіндегі әдістер мен тәсілдер:

* жауаптарды алдын-ала талқылаумен фронтальды сауалнама (оны жүйелі түрде қолданған жағдайда). Қабілетсіз оқыту жағдайында сабақ, әдетте, 3-5 минут ішінде репродуктивті сипаттағы 5-10 сұраққа жауап алуға болатын фронтальды-жеке түрде ("пинг-понг") жүргізілетін сауалнамадан басталады. Оның орнына, сауалнаманың шамамен бірдей мерзімін сақтай отырып, оларға проблемалық элементтерді енгізу арқылы қойылған сұрақтар санын 2-4-ке дейін азайту ұсынылады. Сұрақ қойғаннан кейін мұғалім жауапты жұппен талқылауға 1-2 минут бөледі (егер сыныпта жұмыс істейтін топтар пайда болса, онда топтар да). Осы уақыт ішінде ерлі-зайыптылар (топ) мәселені келісілген шешуді ұсынуы керек;

* проблемалық сипаттағы өз бетінше жұмыс істеуге арналған жеке тапсырмалар, оларды орындау үшін басқа оқушыларды тарту қажет. Мысалы, "басқатырғыш" тапсырмасы. Ақпараттың едәуір мөлшерін пайдалануды талап ететін бұл кешенді тапсырма бірнеше оқушыларға немесе жұмыс топтарына таратылады. Тапсырманы толығымен орындау үшін оқушылар немесе топтар күш-жігерін біріктіріп, оларда бар ақпарат бөліктерін бір тұтас басқатырғышқа (басқатырғышқа) қосуы керек. Осыдан кейін ғана тапсырманы орындауға болады. Басқатырғыштың тағы бір нұсқасы-әр топ жалпы сыныптық жоба үшін өзінің презентация фрагментін дайындайды, осы фрагменттерден тұтас, бір кілтте, үзіліссіз және сәйкессіздіктерсіз, презентация жасалуы керек.[6]

Топтық жұмыс шеңберіндегі әдістер мен тәсілдер барлығы дерлік олардың ішінде:

* жаңа материалды зерттеу және бекіту бойынша жұптарда және топтарда өзіндік жұмыс (тапсырмалар оқушылар арасындағы ынтымақтастық сәттері қажет болатындай етіп тұжырымдалуы керек, мысалы, "басқатырғыш" (басқатырғыш) тапсырмасы);

* жұптар мен топтарда жүргізілетін зертханалық және практикалық жұмыстар (оларды жұмыстың басында тәуелсіз топтық жоспарлау және соңында тәуелсіз топтық өзін — өзі бағалау сәттерімен толықтыру қажет);

* топтық шағын жобалар (сабақта өткізіледі және таныстырылады);

* кез келген түрдегі топтық зерттеу және жобалау жұмыстары (негізінен сабақтан тыс уақытта жүргізіледі);

* әлеуметтік-психологиялық тренинг жаттығулары;

* рөлдік және іскерлік ойындар;

* "ынтымақтастық топтарында жұмыс істеу технологиясының" кез келген нұсқалары.

Жеке жұмыс шеңберіндегі әдістер мен тәсілдер:

* көмекшілер мен бірлесіп орындаушыларды тартуды талап ететін кез келген түрдегі жеке жобалар;

* әлеуметтік мәселелерді шешуге бағытталған жеке тәжірибеге бағытталған жобалар.

Оқу-танымдық және құндылық-семантикалық құзыреттіліктерді қалыптастыру әдістері.

Оқушыларды проблемаларды тек оқу ісінде ғана емес, сонымен бірге кең әлеуметтік қызметте де шешуге үйрету керек.

Мұнда әртүрлі бағыттағы жобалар маңызды рөл атқара алады.

* Сабақтың басында немесе оқу мәселесін шешпес бұрын ұжымдық мақсат қою.

* Ұжымдық қорытындылау және бағалау (сабақ соңында, оқу міндетін шешкеннен кейін).

* Оқушылардың проблемалық-бағдарлы пікірталасы.

* Проблемалық оқытудың барлық әдістері мен әдістері: проблемалық сұрақ, проблемалық тапсырма, проблемалық жағдай, проблемалық дәріс, проблемалық эксперимент.

* Проблемалық-модельдік оқыту-белгілі бір нақты жағдай, имитациялық-іскерлік ойындар тұрғысынан қызметті модельдеу.

* Оқушының өз шешімдеріне күмәндану, басына оралу, қателіктерін түзету мүмкіндігін қамтитын сынақ және қателік әдісі.

• Бір мәселені бірнеше балама тәсілдермен шешу; дәлелді талқылау негізінде ең оңтайлысын таңдау.

* Артық жағдайдағы оқу міндеттері.

* Қосымша ақпарат іздеуді талап ететін шарты жеткіліксіз оқу міндеттері.

* Кейс әдісі (ситуациялық семинар, ситуациялық есептерді шешу). Әдіс практикалық шешімді қажет ететін нақты жағдайдың сипаттамасы болып табылады. Топқа немесе жеке оқушыларға мәселе бойынша әртүрлі ақпараты бар материалдардың кейс - пакеті, сондай-ақ проблемалық тапсырманы тұжырымдау беріледі.

* Жобалық қызметтің кез келген түрі, ең алдымен - зерттеу және тәжірибеге бағытталған жобалар.

* Өмірлік (тұрмыстық, кәсіби, әлеуметтік) контексті бар іздестіру және зерттеу сипатындағы практикалық жұмыстар.

* Уақыт шектеулі тапсырмалар, оның ішінде сабақ шеңберінде іске асырылатын шағын жобалар.

Міне, құқық негіздері және тарихты оқитын оқушыларға кәсіби дағдыларын саналы және жүйелі түрде дамытуға көмектесетін тапсырмалардың кейбір мысалдары:

1. Тарихи оқиғаларды талдау: оқушылардан белгілі тарихи оқиғаны таңдап, оның құқықтық жүйенің дамуына әсерін талдай отырып зерттеу жүргізуін сұраңыз. Оқушылар осы оқиғадан кейін заңнамада қандай өзгерістер болғанын талдап, сипаттауы керек.

2. Кейс-стади: оқушыларды тарихи немесе қазіргі заманғы құқықтық қақтығыстың нақты жағдайын қарастыруға шақырыңыз. Олардан негізгі себептер мен салдарларды бөліп көрсету және балама шешімдерді ұсыну арқылы осы қақтығыстың әртүрлі бұрыштарын зерттеп, талдауын сұраңыз.

3. Рөлдік ойын: оқушылар белгілі бір заңды жағдайды қарауда заңгерлердің, судьялардың және куәгерлердің рөлдерін ойнайтын сот отырысын модельдеуді ұйымдастырыңыз. Оқушылардың міндеті-істің егжей-тегжейін түсіну, дәлелдер дайындау және оны құқық принциптеріне сәйкес әділ шешу.

4. Жобалық тапсырма: оқушыларды тарихтың немесе құқық негіздерінің белгілі бір тақырыбы бойынша сабақ немесе дәріс әзірлеуге шақырыңыз. Олар жоспар құрып, материалдарды жинап, зерттеу жүргізіп, ақпаратты мектеп оқушыларына немесе басқа оқушыларға қол жетімді және түсінікті етіп құрылымдауы керек.

5. Рефлексия және өзін-өзі бағалау: оқушылардан оқу және даму процесі туралы рефлексия жасайтын апта сайынғы күнделіктерді жүргізуді сұраңыз. Олар өздерінің жетістіктерін, қиындықтарын, жаңа білімдері мен дағдыларын сипаттап, кәсіби дамуын қалай жақсартуға болатындығы туралы сұрақтар қоюы керек.

Бұл оқушыларға тарих пен құқық негіздері бойынша кәсіби құзыреттілігін дамытуға көмектесетін тапсырмалардың кейбір мысалдары ғана. Әр оқушының жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктері болуы мүмкін екенін есте ұстаған жөн, сондықтан тапсырмалар олардың білім деңгейі мен қызығушылықтарына бейімделуі керек.

Бұл жұмыс барысында тарих мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін және қалыптастыруға әсер ететін факторлардың алуан түрлілігі зерттелді. Нәтижелерді талдау келесі қорытындыларға мүмкіндік береді.

Кәсіби құзыреттілік тарих және құқық негіздері мұғалімдерінің кәсіби дайындығының ажырамас бөлігі болып табылады. Бұған сапалы білім беруді қамтамасыз ету және оқушылардың азаматтық ұстанымын қалыптастыру үшін қажетті білім, білік және дағдылар, сондай-ақ тұрақты мотивация мен жеке қасиеттер кіреді.

Мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін сәтті қалыптастырудың негізгі факторларының бірі – олардың кәсіби дайындығының сапасы. Тарихи және заң пәндерін жүйелі зерделеу, педагогикалық әдістер мен технологияларды игеру мұғалімдерге кәсіби арсеналын кеңейтуге және оқу үдерісіндегі міндеттерді ойдағыдай шешуге мүмкіндік береді.

Тарих және құқық негіздері мұғалімдерінің үнемі кәсіби өзін-өзі жетілдіруі де маңызды фактор болып табылады. Конференцияларға, семинарларға, мастер-кластарға белсенді қатысу, әріптестермен тәжірибе алмасу мұғалімдерге өздерінің кәсіби көкжиектерін кеңейтуге, жаңа тәсілдер мен әдістемелерді меңгеруге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, тарих және құқық негіздері мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін тиімді қалыптастыруға бейінді оқу орындарындағы практикалық жұмыс арқылы қол жеткізіледі. Күндізгі және сырттай педагогикалық практикалар, мектептер мен колледждерде тағылымдамадан өту мұғалімдерге теориялық білімді практикада қолдануға, әртүрлі жастағы және дайындық деңгейіндегі оқушылармен жұмыс істеуге үйренуге мүмкіндік береді.

Мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың маңызды аспектісі-олардың адамгершілік қасиеттері мен этикалық қағидаларын дамыту. Тарих және құқық негіздері мұғалімі өз оқушылары үшін адалдықтың, объективтіліктің және төзімділіктің үлгісі болуы керек. Сонымен қатар, кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру мұғалімдерден өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі сынауға дайын болуды және үнемі өзгеріп отыратын білім беру талаптарына бейімделуге дайын болуды көздейді.

Осылайша, тарих және құқық негіздері мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мұғалімдердің, білім беру мекемелерінің және кәсіби дайындық жүйесінің күш-жігерін қажет ететін көп қырлы процесс болып табылады. Бұл бағыттағы жүйелі жұмыс оқушылар үшін сапалы білім беруді қамтамасыз етеді және олардың табысты әлеуметтенуіне, азаматтық ұстанымын қалыптастыруға және одан әрі кәсіби қызметке дайындығына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1.С.Т. Мұхамбетжанова, Ж.Ә. Жартынова, Интерактивті жабдықтармен жұмыс жасаудың әдіс-тәсілдері. Алматы, 2008 ж.-301бет

2.Ақылдың кені /Ұлағатты сөздер/-Алматы, 2008 жыл.-213бет

3.Қисымова.Ә.К.Оқыту технологиялары. - Алматы, 2007 жыл.-270бет

4. Назарбаев Н.Ә. Жаңа онжылдық — жаңа экономикалық өрлеу — Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері: Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына жолдауы / Егемен Қазақстан. — 2010. — 30 қаңт. — № 33–35.

5.Соловов А.В. Проектирование компьютерных систем учебного назначения: Учеб. пособие. — Самара: СГАУ, — 138 с.

6.Крылова Т.В., Казимирова М.А., Мясникова О.А., Кожевникова Л.Ф. Автоматизированные обучающие системы. Технология подготовки учебного курса к компьютеризации. — Н.Новгород, 2007. — Вып. 6. — С.

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ ОҚЫТПАЙТЫН СЫНЫПТАРДА ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ СӨЙЛЕУДІ ДАМЫТУ ПРАКТИКАСЫН ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП, ТАРИХ САБАҚТАРЫНДА СЫНИ ОЙЛАУДЫ ДАМЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Марзатаев Е.Т.
тарих және қоғамтану пәнінің мұғалімі, А. Байтұрсынұлы атындағы ЖББМ,
Павлодар қ.

Андатпа: Бұл мақалада «Қазақстан тарихын оқытудағы когнитивті-коммуникативтік технология» көрсетілген. Жұмыс іс-әрекеттік зерттеу негізінде жазылған, мұғалімнің құзыреттілігін арттыру тәжірибесі көрсетілген.Мақалада Қазақстан тарихын оқытуда сын тұрғысынан ойлау технологиясының артықшылықтары мен ерекшеліктері қамтылған. Оқушылардың қазақ тілінде сөйлеу дағдыларын дамытуға көмектесетін практикалық тапсырмалардың мысалдары келтірілген.

Аннотация: В данной статье показана "Когнитивно-коммуникативная технология в обучении истории Казахстана. Работа написана на основе исследования в действии ActionResearch, показан опыт, как улучшить компетенцию педагога. Статья содержит преимущества и особенности технологии критического мышления в обучении истории Казахстана. Приведены примеры практических заданий, которые помогают развивать навыки казахской речи у учащихся.

Abstract: This article shows “Cognitive and communicative technology in teaching the history of Kazakhstan.” The work is written on the basis of action research Action Research, showing experience on how to improve the competence of a teacher. The article contains the advantages and features of the technology of critical thinking in teaching the history of Kazakhstan. Examples of practical tasks are given that help develop students' Kazakh speech skills.

В данной статье я хотел бы поделиться опытом пост курсовой практики, которую я провел после прохождения курсов повышения квалификации на базе НАО имени Ы.Алтынсарина по авторской технологии доктора педагогических наук Булатбаевой К.Н., автора технологии «Екі тілде оқытудың когнитивті-коммуникативтік технологиясымен мектепте «Қазақстан тарихы» пәнің оқытуды ұйымдастыру». А так же я использовал теорию и практику, полученную мной на курсах повышения квалификации филиала ЦПМ г.Павлодара «В рамках обновленного содержания среднего образования в РК по предметам «История Казахстана, Всемирная история и Основы права»». Особое внимание обращаю внимание читателей данной статьи на важность профессиональных компетенций учителя истории, применяющего технологию критического мышления на уроках истории. Я также хочу показать важность развития навыков казахской речи на уроках и истории Казахстана в классах с неказахским языком обучения.

Профессиональные компетенции учителя играют важную роль в образовательном процессе. В особенности преподавание истории требует не только знания определенных фактов и событий, но и умения анализировать, критически мыслить и применять эти навыки на практике. Технология критического мышления предоставляет учителям инструменты для развития этих навыков у учащихся.

Каким образом технология критического мышления может быть применена на уроках истории? Во-первых, она помогает учащимся развивать навыки анализа и оценки различных исторических источников. Ученики учатся распознавать предвзятость и достоверность источников, а также вырабатывают критическое мышление, чтобы оценивать их значимость для изучения истории.

Во-вторых, применение технологии критического мышления помогает учащимся развивать навыки анализа и интерпретации исторических событий и фактов. Учитель, используя эту технологию, может задавать ученикам провокационные вопросы, которые помогают им понять глубинные причины и последствия исторических событий.

Особое внимание следует уделить развитию навыков казахской речи на уроках Истории Казахстана в классах, где язык обучения отличается от казахского. Учебник по истории Казахстана должен быть представлен на родном языке учащихся, чтобы они могли полностью осознать и понять исторические процессы и события.

Объективная реальность сегодняшнего дня требует от образования переосмысления целей обучения и роли учителя в образовательном процессе. В быстро меняющемся мире возникла *«необходимость переосмысления основополагающих принципов функционирования мировых систем образования» [Руководство для учителя второго (основного) уровня. стр.186]*. Причём, важной задачей образования становится развитие умений учащихся «ориентироваться» в современном информационном поле, оценивать уровень достоверности получаемой информации и вырабатывать свои собственные независимые суждения. Другими словами, образование ставит перед собой задачу воспитания критически мыслящего человека, думающего, анализирующего, умеющего увидеть проблему и найти рациональные пути её решения.

Тема критического мышления и развитие самостоятельной деятельности актуальна для современных учащихся средних общеобразовательных школ. Трудностью в обучении является разный уровень развития мыслительных навыков и умений, самостоятельной работы, взаимодействия. Основной проблемой становится развитие мыслительных навыков в обучении, научить развивать свои знания и способности в области осознанного восприятия информации. Решение этой проблемы возможно только при условии развития критического мышления учеников.

На курсах повышения квалификации педагогических работников Республики Казахстан по обновленному содержанию программ по истории я познакомился с идеями семи модулей программы. Тема моего самообразования в школе «Повышение интереса к учебно-познавательной деятельности у учащихся через применение подходов критического мышления», поэтому наибольший интерес у меня вызвал модуль «Обучение критическому

мышлению». Глоссарий Программы повышения квалификации педагогических работников даёт следующее определение: *«Критическое мышление – тип мышления, предполагающий аналитический подход к осмыслению, оценке, синтезу информации, полученной в результате наблюдения, опыта, размышления или рассуждения, что может в дальнейшем послужить основанием к действиям» [Руководство для учителя второго (основного) уровня. - стр.28])».* Критическое мышление можно определить как философию, направленную на развитие мыслительных навыков таких, как осмысление, оценивание, анализ и синтез информации, полученной в результате наблюдения, опыта, размышления или рассуждения, что может послужить в дальнейшем мотивом к осмысленным действиям. Исходя из выше сказанного, тема моего исследования звучит следующим образом «Как формировать навыки самостоятельной мыслительной деятельности через подходы критического мышления на уроках истории».

Проблемой в работе с учащимися у меня всегда было научить их аргументировано излагать свои мысли по освещению того или иного исторического события. Создать условия на уроках истории для развития монологической речи, умения вести диалог, обсуждения, осмысленно воспринимать информацию, рассуждать, отстаивать свою точку зрения.

Наиболее известным и одним из первых исследователей, признавших формирование критического мышления учащихся основой, обеспечивающей эффективность обучения в целом, является Джон Дьюи. Его последователь Эдвард Глейзер (1941) выделил составляющие компоненты, способствующие формированию способности к критическому мышлению:

1. *Осуществление мыслительного процесса при решении проблем и вопросов, которые входят в диапозон формирования своего опыта.*
2. *Знание методов логического исследования и рассуждения.*
3. *Практические навыки в применении данных методов.[Руководство для учителя второг (основного) уровня.-стр.188].*

Особенно важную ценность с точки зрения педагогической практики представляют исследования Бенджамина Блума. Б. Блум создал иерархическую модель навыков мышления (Таксономия Блума), данная иерархическая модель позволяет педагогам концентрировать усилия и внимание в зависимости от цели обучения учащихся в когнитивной области.

Изучив идеи выше названных учёных о критическом мышлении, я пришёл к выводу о том, что необходимо ввести изменения в мою педагогическую практику. Для развития критического мышления у учащихся нужно научить их работать по стратегиям критического мышления, ввести в обучение исследовательскую беседу как подход для развития у учащихся умения осмысленного восприятия исторического материала. Применив новые подходы в обучении, научить учащихся критически мыслить при изучении истории, аргументировано высказывать своё мнение, логически и последовательно излагать свои мысли, анализировать информацию. Через постановку вопросов по таксономии Блума научить детей размышлять, уметь делать выводы, знакомясь с различными точками зрения по одной и той же проблеме.

В современном обществе человек должен быть социализированной, готовой к вызовам, само достаточной личностью, а это значит: способным решать проблемы, готовым принимать и переосмысливать другие идеи, уметь находить, осознавать и исправлять свои ошибки, терпимо относиться к точкам зрения других людей, анализировать свои чувства и мысли и оценивать их. Этому можно и нужно учить в школе, в том числе и на уроках истории. А это предполагает вовлеченность ученика в процесс учения, поощрение его инициативы и самостоятельности. Я как учитель должен сделать процесс обучения осмысленным для ученика, организовать обучение как совместный и интересный поиск новой информации, критическое ее осмысление и оценку. Поэтому мне пришлось изучать и использовать на своих уроках подходы развития критического мышления, которые и позволяет сделать обучение более осмысленным, а участие учеников в этом процессе более активным.

Целью моего исследования я определил:

Внедрение в обучение подходов критического мышления.

Задачи исследования:

1. Совершенствовать навыки самостоятельной работы, используя подходы критического мышления.
2. Внедрение в практику таксономию Блума при составлении вопросов высокого и низкого порядка.

Опираясь на научные идеи исследований, я внес изменения в свою педагогическую практику. Составил план мероприятий по внедрению в обучение и преподавание истории подходов критического мышления. Начал использование различных форм самостоятельной работы учащихся в создании развивающей среды урока, внедрение исследовательской беседы на уроках истории с целью развития у учащихся навыков критического мышления.

Исследование проведено на базе восьмого класса. В качестве оценивания эффективности вводимых изменений были выбраны измерители, основанные на суммативном оценивании: контрольные работы, тесты, исторический диктант, практические работы, «Типология вопросов по Таксономии Блума», организация самостоятельной работы учащихся, анкетирование учеников.

На уроках использовались такие подходы критического мышления как «Диаграмма Венна» при сравнении исторических событий, личностей. «Фишбоун», «Категорийный взгляд», «Дневник двойной записи» на этапе реализации основного содержания, «Мозговой штурм», «Кластер» на этапе вызова интереса и рефлексии. Стратегии критического мышления позволили создавать и использовать различные проблемные ситуации по всем темам моих уроков. Это дало учащимся возможность творчески осмысливать информацию. На этапе реализации основного содержания урока использовались стратегии «дневник двойной записи», «инсерт», «аргументы и факты», «категорийный взгляд» в той же последовательности на каждом из уроков. Это способствовало развитию навыков критического мышления.

История, как учебный предмет, помогает моим ученикам понять исторические факты, важные для формирования мировоззрения, собственного виденья процесса развития общества. Я хочу, чтобы ребята понимали, что такое история, для чего они ее изучают, почему ее нужно изучать.

А чтобы пришло свое восприятие истории, произошло формирование мировоззрения в контексте общечеловеческих ценностей моих учеников, многие свои уроки я строю на использовании методов и приемов критического мышления. Эта философия в обучении школьного предмета истории просто необходима. В использовании критического мышления соблюдается и принцип развития навыков самостоятельной работы в организации педагогического процесса. Кроме того, приёмы критического мышления позволяют использовать интерактивные задания различного типа, а это дает возможность повторить материал значительно быстрее, а главное, для школьников эти приемы повторения более эффективны и интересны. Мною разработаны задания различных уровней сложности через подходы критического мышления для 8 класса: тесты, схемы, тексты и т.п., которые дают огромные возможности для самостоятельной подготовки учащихся к урокам, контрольным работам по истории, написанию рефератов, самостоятельному изучению учебного материала по истории.

В период моего исследования были использованы следующие методы сбора данных: видеосъёмка, фотосъёмка, анкетирование, работы учащихся, наблюдение, беседа с учащимися, интервью учащихся.

В результате сбора информации мне удалось установить, что, несмотря на проблемы в монологической речи, умении аргументировать ответы, вести дискуссию, отвечать на вопросы высокого порядка, учащиеся готовы выполнять задания, требующие творческого переосмысления информации. Что подтверждает мои убеждения в том, что введённые новшества в процесс обучения учащихся необходимо продолжить применять. Благодаря чему у них будут развиваться навыки критического мышления, монологическая речь, умение вести дискуссию, навыки творческого осмысления новой информации. Собранные данные показали,

что учащимся нравится выполнять нестандартные задания, так же учащиеся с особым интересом выполняют задания, требующие критического мышления. Собранная информация доказывает, что применение критического мышления способствует развитию навыков самостоятельной познавательной деятельности.

Анализ данных и выводы по исследованию в действии дал мне следующие результаты. Введённые изменения в мою педагогическую практику способствовали развитию навыков самостоятельной мыслительной деятельности. Приёмы критического мышления позволили учащимся осмысленно воспринимать новую информацию, способствовали развитию навыков монологической речи, умения делать выводы, определять историческое значение, сравнивать, анализировать, выделять главное. Эффективно организует мыслительную деятельность и учит аргументировать прием «дневник двойной записи» отметили учащиеся, использование данного приема способствует развитию самоконтроля, взаимоконтроля, повышает ответственность учащихся во время урока и подготовки домашнего задания, выполнения творческих проектов. Очень хорошо помогает анализировать учебный материал сводная или концептуальная таблица.

Важно предоставлять учащимся возможность активного использования казахского языка на уроках. Это может быть достигнуто путем проведения групповых дискуссий, выступлений, написания сочинений и других активных форм работы. Развитие навыков казахской речи помогает учащимся углубить свое понимание исторических событий и процессов.

Таким образом, профессиональные компетенции учителя истории, применяющего технологию критического мышления на уроках истории, играют важную роль в образовательном процессе. Развитие навыков казахской речи на уроках Истории Казахстана также имеет большое значение для понимания исторических процессов страны. Проведение уроков с активной работой над критическим мышлением и использованием казахского языка позволяет учащимся более полно воспринимать исторические знания и применять их на практике.

Но в то же время, в ходе реализации практики в школе я столкнулся с некоторыми трудностями. В частности, давая устные ответы, дети часто прибегали к записям в тетрадях, часто не могли свободно излагать мысли, делать выводы, поддерживать дискуссию, сравнивать факты, даты, интерпретировать исторические события, оценивать и анализировать информацию. Хотя в ходе исследования в действии наметилась положительная динамика в развитии выше названных навыков и умений, но требуется время для дальнейшего их развития. Поэтому требуется продолжить работу по введению новшеств в педагогическую практику. Кроме того, хочу отметить, что некоторые модули, исходя из моих наблюдений, не нашли достаточного внимания на практике, поскольку мне не удалось в полной мере задействовать их. К ним относится модуль групповая работа, так же в моей практике следует больше внимания уделить модулю возрастные особенности учащихся.

Исходя из выше изложенных положительных и отрицательных моментов практики, следует вывод, что изменение моей педагогической практики следует сделать в соответствии с идеями 7 модулей. Необходимо применять стратегии критического мышления для формирования навыков самостоятельной мыслительной деятельности, включая все 7 модулей идей программы курсов.

Самой большой сложностью в период практики в школе для меня было то, что ежедневно мне пришлось заниматься такой исследовательской деятельностью, ежедневно проводить само рефлексию.

На сегодняшний день я в корне пересмотрел свой подход к собственной педагогической практике, изменилось представление о постановке цели на уроке. Пришло понимание того, на сколько, важно знать какие навыки и умения нужно развивать у учащихся, в чём ценность критического мышления, как оно влияет на развитие мыслительной деятельности учащихся. Важно чтобы ученик не только знал исторические факты и события, но мог их анализировать, давать им оценку, проводить аналогию с другими событиями и фактами в истории. Нужно

уходить от знания центризма в содержании и подходах современного образования, необходимо развивать умение общаться, жить в гармонии с собой и окружающими, уметь добывать знания из информационного потока, делать выводы, уметь анализировать, оценивать, постоянно повышать свой интеллектуальный уровень, быть толерантным, способным социализироваться.

Список использованных источников

1. АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы». Руководство для учителя (второй уровень), 2012.
2. АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы». Программа курсов повышения квалификации педагогических работников Республики Казахстан,2012.
3. АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы». Ресурсы первого этапа курсов «Лицом к лицу», 2012.
4. История Казахстана. Кабульдинов З.Е. , Шаймерденова М., Куркеев Е. Учебник для 9 (8) общеобразовательной школы – Алматы: Атамұра, 2019.-176с.
5. Сб. Материалов XI Международной научно-практической конференции. г.Астана: ЕНУ им. Гумилева, 2017
6. e-history.kz
7. edu.-e-history.kz
8. archive.president.kz

ҚАЗАҚСТАНДА ҚҰҚЫҚТЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУДА БАРЫСЫНДА ЖАҢАШЫЛДЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Майсатаева А.Ш.

заң ғылымының магистрі, А. Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., Қазақстан

Андатпа: Мақалда Қазақстанда құқықтық пәндерді оқыту барысында қолданылатын жаңашылдық әдістерді қолдану сұрақтары қарастырылған. Атап айтар болсақ: интербелсенді әдістер, іскерлік ойын, құқықтық пәндер үшін портфолио және тағы басқада әдістер бейінделген. Бұл әдістер құқықтық пәндерді игеру процессін оңтайландыруда өз септігін тигізеді деген ойдамыз.

Аннотация: В статье рассмотрены вопросы применения инновационных методов, применяемых при изучении правовых дисциплин в Казахстане. В частности: профилированы интерактивные методы, деловая игра, портфолио для юридических дисциплин и многое другое. Мы считаем, что эти методы будут способствовать оптимизации процесса освоения правовых дисциплин.

Abstract: The article discusses the application of innovative methods used in the study of legal disciplines in Kazakhstan. In particular: interactive methods, a business game, a portfolio for legal disciplines and much more are profiled. We believe that these methods will help to optimize the process of mastering legal disciplines.

Өндірістің жаңашылдық дамуы мемлекетіміздің даму стратегиясына айналуда. Жаңашылдық экономикаға өзін-өзі тануға және өзін-өзі тәрбиелеуге қабілетті, сондай-ақ жаңашылдықды құруға және оларды нарыққа шығаруға қабілетті білікті жоғары білікті мамандар қажет, бұл өз кезегінде білім берудегі жаңашылдық компоненттің рөлін күшейтуді және күшейтуді болжайды.

Жоғары білім беру саласындағы жаңашылдық саясаттың негізгі мақсаты-қоғамның әлеуметтік-экономикалық және мәдени даму міндеттеріне сәйкес жоғары кәсіптік білім беру жүйесінің озық дамуын қамтамасыз ететін жаңашылдықдың үздіксіз және дәйекті жүйесін жоспарлы іске асыру [1].

Білім берудегі жаңашылдық-бұл білім беру эволюциясы үшін перспективалы болатын, оқытудың барлық нысандары мен әдістерінің дамуына оң әсер ететін бастамалар мен жаңашылдықтың әртүрлілігі негізінде туындайтын өзекті және жүйелі түрде өзін-өзі ұйымдастыратын жаңашылдық.

Қазақстанда құқықтық оқытуға байланысты білім берудегі жаңашылдық негізінен жаңа материалды игеруге қолайлы жағдай жасайтын интербелсендіті оқыту әдістерін қолданумен байланысты.

Интербелсенді әдістердің айрықша ерекшеліктері білім алушылардың белсенді өзара іс-қимылын ынталандыру, олардың ашық білім беру процесіне қосылуы, диалогқа қатысушылардың тең жағдайы, олардың әрқайсысының іс-әрекеттерін бақылау және объективті бағалау мүмкіндігі болып табылады. Оқытушы тек сабақта білім алушылардың белсенділігін ынталандыратын ұйымдастырушылық негіздер жасайды: топтарда талқылау үшін проблемаларды тұжырымдайды, дайындық процесінде қандай да бір елеулі қиындықтар туындаған жағдайда қатысушыларға кеңес береді, жоспарланған оқу жоспарын орындау уақыты мен тәртібін бақылайды.

Құқықтық оқыту мақсаттарына қол жеткізуге көмектесетін негізгі интербелсенді әдістер дөңгелек үстел (пікірталас, дебаттар), миға шабуыл (брейнсторм, ми шабуылы), іскерлік және рөлдік ойындар, case-study (нақты жағдайларды талдау, ситуациялық талдау), мастер-класс сияқты түрлермен ұсынылған.

Іскерлік ойынның негізгі мақсаты-білім алушыларды өмірдің маңызды мәселелерін шешуде құқықтық білімді қолдануға үйрету, онда құқықтың әртүрлі субъектілері өзара әрекеттеседі, қалыптасқан қайшылықтардан стандартты емес шығу жолдары жасалады, жаңа идеялар мен жобалар пайда болады. Алдын ала болжанған нәтиже жоқ, қатысушылардың шығармашылық және көп қырлы мінез-құлқы қажет [2].

Айта кетсек, "криминалистика" пәні бойынша практикалық сабақта "тергеу эксперименті" тақырыбын зерделеу кезінде аттас іскерлік ойын қолданылады, ал "жеке қылмыстарды тергеу әдістемесі" пәні бойынша дәрістерде жеке қылмыстардың типтік ситуацияларын қарастыру іскерлік ойыны қолданылады.

Іскерлік ойынды өткізудің алдында алдын-ала мұқият дайындық қажет. Іскерлік ойын өткізілгенге дейін оқытушы топқа алдағы іскерлік ойын өткізілетіні туралы хабарлайды, оны өткізудің мақсаттарын, шарттарын, орнын, уақыты мен тәртібін түсіндіреді, студенттерді ситуациялық міндетпен, іскерлік ойын сценарийімен таныстырады, оны жан-жақты талдайды, ойынға қатысушылардың құқықтық мәртебесін, даулы мәселелерді түсіндіреді.

Содан кейін рөлдерді бөлу процедурасы жүреді. Студенттердің рөлдерге өзін-өзі ұсынуы қолдау табады. Алайда, оқытушы қажетсіз дауларды болдырмау үшін студенттерді сценарийде қарастырылған барлық рөлдердің маңыздылығы мен маңыздылығына сендіруі керек. Рөлді алғаннан кейін студенттер оған саналы түрде кіруі керек.

Іскерлік ойын өткізуге дайындық мақсатында оқытушы студенттерге нормативтік-құқықтық актілердің тізімін ұсынады. Нормативтік материал, әсіресе студент таңдаған рөл бөлігінде, мұқият зерттелуі керек. Іскерлік ойынның барлық қатысушыларына рөлдердің бөлінуін ескере отырып, ойын өткізілгенге дейін орындайтын тапсырма беріледі. Ойынды өткізер алдында оқытушы кеңес береді, студенттердің ойынға дайындығын тексереді, қажет болған жағдайда студенттерге көмек көрсетеді, оларды ойынды өткізуге шығармашылық, іскерлік көзқарасқа бағыттайды.

Келесі интербелсенді әдіс-білім алушылардың аналитикалық ойлау дағдыларын қалыптастыруға, ойларды сауатты жеткізе білуге және нақты мәселе бойынша өз көзқарастарын дәлелді түрде негіздеуге бағытталған дөңгелек үстел өткізу. Бұл әдістің құрамдас элементтері пікірталас пен пікірталас, сондай-ақ оларға қатысуға әртүрлі құқықтық және басқа салалардың мамандарын тарту болып табылады.

Біздің оқу орнымыздың оқытушылары, мысалы, "Заң мамандығы студенттерінің құқықтық кәсібилігін қалыптастыру және дамыту", сондай-ақ басқа да тақырыптар бойынша дөңгелек үстелдер өткізеді, мұнда негізгі элемент қандай да бір мәселені, проблеманы ұжымдық талқылау немесе ақпаратты, идеяларды, пікірлерді, ұсыныстарды салыстыру болып табылатын пікірталас болып табылады. Пікірталас білім алушылар үшін тартымды, өйткені талқылауға қатысу фактісі оларды оқытушыге жақын мәртебеге ауыстырады. Жеке бастаманы ынталандыру тақырып пен оны талқылау процесіне одан әрі қызығушылық тудырады.

Талқыланатын мәселелерге байланысты қаралатын іс-шараға қатысушылар болып табылады:

1. Қатысушылардың құрамын, регламентін жариялайтын және пікірталас барысын бағыттайтын жүргізуші (модератор).

2. Құқықтық пәндер оқытушылары.

3. Заң мамандығы бағдарламасы студенттері 3-4 курс.

4. Қонақтар: мысалы, әр облыс өз аумағы бойынша полиция қызметкерлері, прокурорлар немесе судьялар, басқа ЖОО құқықтық пәндер оқытушылары.

Нақты жағдайларды (кейс-міндеттерді) талдауға келетін болсақ, ол дұрыс емес шешім қабылданған жағдайда жағымсыз салдарларды болдырмау үшін нақты өмірде туындайтын қауіптерді ескере отырып, қауіпсіз жағдайда күрделі мәселелерді зерттеуге мүмкіндік береді. Нақты жағдайлар әдісі ойынға ұқсамайтын белсенді оқыту әдістеріне жатады. Жағдай дегеніміз-белгілі бір оқиғаны сипаттайтын және осы оқиғадан туындаған қайшылықты шешуге бағытталған жан-жақты талдауды қажет ететін өзара байланысты және шындыққа сәйкес келетін факторлар мен құбылыстардың жиынтығы. Берілген интербелсенді әдіс студенттерге кез келген күтпеген жағдайларға бейімделу дағдыларын үйренуге көмектеседі. Құқықтық пәндер бойынша біздің студенттер қылмыстық-құқықтық қатынастарды, қылмыстық және әкімшілік жауапкершілік саласындағы міндеттерді шешеді [3].

Оқу жағдайы, әдетте, оқыту тұрғысынан нақты, өзекті ақпарат негізінде оқыту мақсатында оқытушы арнайы дайындайды (жазады, редакциялайды, құрастырады). Жағдайлар көп болуы мүмкін, бірақ олардың кез-келген түрімен олармен жұмыс жасау студенттерге нақты ақпаратты талдауға, себеп-салдарлық байланыстарды қадағалауға, негізгі мәселелерді бөліп көрсетуге, қарастырылып отырған істі негізді шешуге үйретеді. Нақты жағдайларды жасау үшін құқықтық практикадан нақты эпизод негізге алынады. Әдісті қолданудың тағы бір нұсқасы – заманауи ақпараттық технологияларды қолдану. Фактілер ғаламтордан, басқа бұқаралық ақпарат құралдарынан, мамандандырылған журналдардан алынады.

Жоғарыда аталған әдістердің тиімділігін арттыру үшін студенттердің өздерін құқықтық жағдайларды, міндеттерді, қарсы сұрақтар деп аталатын мәселелерді, рөлдік ойындарды өткізу сценарийлерін әзірлеуге тарту маңызды.

Егер ғылыми-техникалық процесс тұрғысынан біздің оқу орнымыз үшін перспективалы жаңашылдық әдістер туралы айтатын болсақ, онда аталған технологиялар құқықтық пәндерді оқу процесін барынша компьютерлендіруді, тәжірибеге бейне, слайд және спутниктік дәрістерді, курстық жұмыстар мен емтихандар бойынша консультацияларды, интернет-консультацияларды енгізуді көздейді.

Оқытудың тиімді, жаңашылдық әдісі ретінде құқықтық пәндер үшін портфолио ұсынғымыз келеді. Оны технология ретінде және құжаттар пакеті ретінде пайдаланудың мәні студенттердің оқу кезеңінде оқу орнындағы ғылыми жетекшілермен, оқытушылармен және кураторлармен, сондай - ақ оқу орнына дейінгі және оқу орнын бітіргеннен кейін жұмыс берушілермен тиімді өзара әрекеттесуін қамтамасыз ету болып табылады [4].

Портфолио практикалық және нәтижелі қызмет түрлері бойынша ерекшеліктерімен пайдаланылуы мүмкін: білім беру және кәсіби. Жетістіктер портфолиосын; жеке даму портфолиосын; презентация портфолиосын; студенттің мансаптық өсу портфолиосын; қосымша мамандандыру студентінің портфолиосын және т.б. пайдалануға болады.

Сонымен, Раджабова П.А. дұрыс атап өткендей: "білім берудегі жаңашылдық – бұл білім беру эволюциясы үшін перспективалы болатын бастамалар мен жаңашылдықдың әртүрлілігінен туындайтын, оқытудың барлық формалары мен әдістерінің дамуына оң әсер ететін өзекті маңызды және жүйелі түрде ұйымдастырылған жаңашылдық" [2].

Айта кету керек, оқу процесінің техникалық қаруланууна қойылатын жоғары талаптарға және студенттердің өзіндік жұмысына баса назар аударылғанына қарамастан, жаңа жағдайларда оқытушының жоғары білікті маманды қалыптастырудағы рөлі төмендеп қана қоймай, керісінше одан да маңызды бола түсуде. Жаңа жағдайда құқықтық пәндер оқытушысының кәсіби құзыреттілігінің педагогикалық компоненті үлкен мәнге ие болады [2].

Осылайша, қарастырылып отырған пәндерді оқытуда жаңашылдық технологияларды қолдана отырып, оқытушылар құрамы зерттелетін материалдың көлемін, айқындылығын беру арқылы оқу процесін оңтайландыруға, болашақ жоғары білікті кадрлардың – көпсалалы колледж түлектерінің болашақ қызметінде қажетті практикалық дағдыларды игеруге ұмтылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Оқыту үрдісі: мақсаты, міндеттері, қызметі. 28.06.2020. Ulagat. Электронды ресурс: https://ulagat.com/

2 Раджабова П. А. Заң факультетінде оқытудың дәстүрлі және инновациялық әдістерінің үйлесімі / / Заң білімі және ғылым. – 2014. – №1. – Б. 19.

3 Асылов М. Ш. Құқықтық тәрбие үдерісіндегі инновациялық және интерактивті әдістер / / Заң әлемі. – 2019. – №4. – Б. 40.

4 Кәрімова А. Р. Заң білімі саласындағы портфолио // Заң білімі және ғылым. – 20121. – №3. – Б. 26.

ПРИМЕНЕНИЕ СХЕМ, ТАБЛИЦ ДЛЯ ФОРМАТИВНОГО ОЦЕНИВАНИЯ НА УРОКАХ ИСТОРИИ

Милушкин А.И.
магистр педагогических наук, учитель истории
КГУ «Физико-математический лицей отдела образования города Костаная» Управления образования акимата Костанайской области, Казахстан

Андатпа: Мақалада студенттерді объективті формативті бағалау мақсатында тарих сабақтарында диаграммалар мен кестелерді қолдану мүмкіндіктері қарастырылады. Тарихи материалды зерделеу және схемалық-кестелік тапсырмаларды орындау жүйесі ұсынылады. Тапсырмалардың мысалдары студенттерге тарихи фактілерді талдау және синтездеу сияқты жоғары дәрежелі дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді.

Аннотация: В статье рассматриваются возможности применения схем и таблиц на уроках истории с целью объективного формативного оценивания обучающихся. Предлагается система изучения исторического материала и выполнения схематично-табличных заданий. Примеры заданий позволяют обучающимся развивать навыки высокого порядка, такие как проводить анализ и синтез исторических фактов.

Abstract: The article discusses the possibilities of using diagrams and tables in history lessons for the purpose of objective formative assessment of students. A system of studying historical material and performing schematic-tabular tasks is proposed. Examples of tasks allow students to develop high-order skills, such as analyzing and synthesizing historical facts.

Кілт сөздер: оңтайландыру, тарихи материал, диаграммалар, кестелер, тапсырмалар, формативті бағалау.

Ключевые слова: оптимизация, исторический материал, схемы, таблицы, задания, формативное оценивание.

Keywords: optimization, historical material, diagrams, tables, tasks, formative assessment.

Современные учебники по истории Казахстана и всемирной истории очень наполнены второстепенными фактами, датами, также используются метафоры при описании исторических личностей. Проблема заключается в том, что в учебниках встречаются параграфы более 7-10 страниц. Параграфы могут составлять десятки страниц. Все это осложняет школьнику воспринимать историческую информацию, так как авторы книг не учитывают возрастные особенности обучающихся. Поэтому необходимо оптимизировать исторический материал с целью освоения учебной программы по истории.

Одним из методов оптимизации исторического материала является применение схем и таблиц на уроках истории. Благодаря данным методам школьники умеют проводить анализ и синтез, видеть причинно-следственные связи и т.д.

Целью является доказать эффективность применения активных методов в виде схем и таблиц для оптимизации исторического материала и формативного оценивания на уроках истории.

Данные методы оптимизации учебного материала предлагались многими учеными, такими как В.Ф. Шаталов, М.Т. Студеникин, А.Я. Гуревич и др. Они предлагали различные варианты заданий: технологические карты, маршрутные листы, таблицы, кластеры и т.д.[1]

Методисты предлагают множество видов заданий и методов работы с текстов на уроках истории, такие как интеллект-карт, кластеры, сводные таблицы и т.д.

Прежде чем перейти непосредственно к вопросам и проблемам использования технологии схем и таблиц, нужно сначала объяснить их определения.

Схема - это представление исторической информации в виде графика, в котором факты графическое изображение исторической действительности, где отдельные части, признаки явления обозначаются условными знаками (символы, линии, стрелки, геометрические фигуры).

Таблица - это представление исторической информации в виде графика, который может быть сравнительным, хронологическим, сводным, тематическим и т.д. [2]

Использование схем и таблиц позволяет обучающимся быстро и правильно, используя дескрипторы выполнить задания, в том числе провести самооценивание.

Системность при разработке заданий в виде схем и таблиц содействует эффективному результату среди учащихся при изучении истории.

Данные методы имеют свои положительные стороны, такие как дифференцированный и индивидуальный подход при выполнении задания, эффективный контроль и оценивание достижений обучающихся, легкость заполнения и понятный алгоритм задания и многое другое.

Стоит обратить внимание, что задания в виде схем и таблиц содержат не только фактический материал, но являются способом формирования логического и проблемного мышления и развивают ответственность и стремление к поставленной цели.

Как мы уже упоминали, что задания имеют дифференцированное содержание, поэтому в самой таблице учитель может составить вопросы для разных уровней учащихся (А, В, С), а в дальнейшем этот метод позволяет нейтрализовать проблемные вопросы среди учащихся уровня С (скованность, отсутствие интереса, замкнутость).[3]

Схемы и таблицы эффективны для обучающихся, которые по причине болезни отсутствовали на уроках, так как эти приемы позволяют самостоятельно изучить тему по заполненной схеме или таблице. В том числе благодаря данным методам повышается качество знаний, повышается интерес к истории, учащиеся проявляют интерес к выполнению научно-исследовательских проектов.

Но всегда нужно помнить, что таблицы и схемы не нужно перегружать сверх лишним историческим материалом, лучше сократить до минимума.

В дальнейшем учитель может предложить учащимся самостоятельно разработать задания на основе следующих принципов: краткая формулировка вопроса, логическая взаимосвязь, наличие причины и следствия, характерные черты личности, целостность, компактность и т.д. [4]

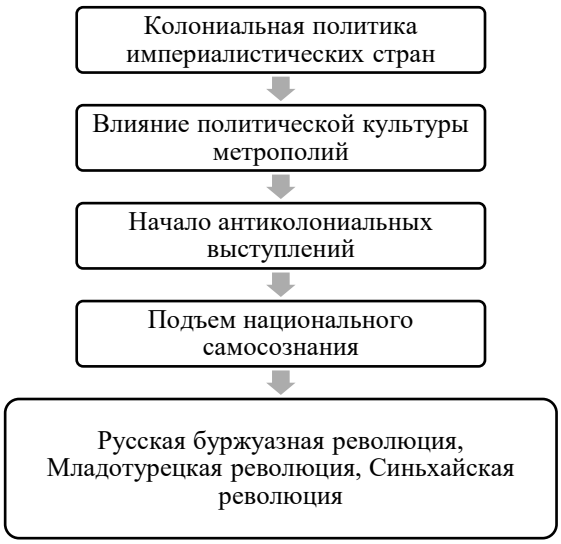
Так, например, учащиеся могут, используя материал учебника составить последовательную схему исторических событий при изучении темы: «Какова была картина мира в начале XX века?».

Задание 1. Определите изменения, которые повлияли на «Пробуждении Азии» в начале XX в.

Цель обучения: 8.3.2.5 характеризовать территориальный раздел мира политическое устройство стран к началу XX века.

Критерий оценивания: Определяет политические изменения вследствие территориального раздела стран Азии.

Дескрипторы: Последовательно определяет не менее 4-х политических изменений в странах Азии в начале XX века? - 4 б.

Задание 2. Таблица «Причинно-следственные связи» Распад колониальной системы.

Тема: Почему во второй половине XX века усилился процесс деколонизации?

Цель обучения: 9.3.2.1 анализировать причины и последствия распада колониальной системы

Критерий оценивания: Определяют причины и последствия начала деколонизации во второй половине XX века

Дескрипторы:

Определяет не менее 4-х экономических, политических причин деколонизации – 2 б.

Определяет не менее 4-х экономических, политических последствий деколонизации – 2 б.

Составляет вывод о влиянии исторических событий второй половины XX в. на колонии – 1б.

Причины	**Последствия**
✓ Окончание Второй мировой войны ✓ Политика США под флагом «борьбы за свободы народов» и стремление к свободному доступу на рынки колониальных стран. ✓ Политика СССР – «ликвидация колониальной системы империализма». ✓ Политика СССР и США ослабили позиции Запада на Востоке. ✓ Деятельность ООН.	✓ Развивающие страны (гос-ва, освободившиеся и провозгласившие независимость) стали оказывать воздействие на принятие решений ООН. ✓ Развивающие страны объединились в международное Движение неприсоединения. ✓ Изменился национальный состав населения стран Западной Европы (иммиграция населения из бывших колоний) ✓ Европейские гос-ва стали форсировать разработку своих природных ресурсов.
Вывод:	

Задание 3. «Причинно-следственные связи». Немецкое и итальянское «экономическое чудо».

Тема: Почему во второй половине XX века «государства благосостояния» переживали экономический кризис?

Цель обучения: 9.4.2.1 интерпретировать и обосновывать эффективность экономических систем

Критерий оценивания: Определяют причины и последствия экономического чуда в Германии и Италии во второй половине XX, обосновывая эффективность экономической системы

Дескрипторы:

Определяет не менее 4-х причин экономического чуда в Германии и Италии– 2 б.

Определяет не менее 4-х последствий экономического чуда в Германии и Италии – 2 б.

Составляет вывод об эффективности капиталистической экономической системы – 1б.

Страны	**Причины**	**Последствия**
Германия	создавалась высокая концентрация производства и капитала. внедрение новейших технологий. высокая работоспособность немецкого населения. отсутствие военных расходов. отсутствие затрат на содержание колониального управления.	ФРГ вышла на второе место по измышленному производству. Германская валюта стала сильнейшей среди стран Западной Европы. Была обеспечена полная занятость населений. Исчезла безработица. прекратились забастовки, повысился жизненный уровень
Италия	Аграрная реформа. отказ США, Великобритании от своих долей репараций с Италии; помощь по плану Маршалла. государственная поддержка крупных корпораций. значительные капиталовложения в развитие отсталого юга страны. дешевая рабочая сила. привлечение иностранного капитала. участие в европейских интеграционных процессах	Увеличение национального дохода в 2 раза. Рост уровня жизни населения. Из аграрно-промышленной страны среднего уровня развития она превратилась в высокоразвитую промышленную страну.
Вывод		

Задание 4. Таблица «Кто/Что? Где? Когда? Почему? Общеевропейский процесс безопасности и сотрудничества.

Тема: Каковы причины европейской интеграции в послевоенное время?

Цель обучения:

9.3.2.4 выделять интеграционные и дезинтеграционные процессы в мире после окончания холодной войны

9.2.3.2 оценивать влияние идей защиты прав человека на деятельность современных международных правозащитных организаций;

Критерий оценивания:

Определяют предпосылки и последствия европейской интеграции

Определяют и оценивает итоги переговоров

Дескрипторы:

Определяет дату проведения Общеевропейского процесса безопасности и сотрудничества- 1 б.

Определяет место заседания Общеевропейского процесса безопасности и сотрудничества- 1 б.

Определяет имена политических личностей, повлиявших на проведение Общеевропейского процесса безопасности и сотрудничества- 1 б.

Определяет причины проведения Общеевропейского процесса безопасности и сотрудничества- 1 б.

Оценивает итоги совместных переговоров– 1 б.

Кто/Что?	участвовало 35 государств, лидеры СССР (Л.Брежнев), США (Д.Форд) и т.д.

Где?	Хельсинки
Когда?	Несколько этапов: с 1973 по 1975 гг.
Почему?	Угроза безопасности и военное противостояние в Европе между капиталистическими и социалистическими странами
Чем завершился?	было образовано Совещание по безопасности и сотрудничеству в Европе

Задание 5. Сводная таблица: Локальные конфликты в годы «холодной войны».

Тема: Каковы особенности событий холодной войны в 1946-1963 гг.?

Цель обучения:

9.3.2.3 характеризовать противостояние военно-политических блоков НАТО и ОВД, опираясь на знание исторических фактов и карты;

Критерий оценивания:

характеризует противостояние между социалистическими и капиталистическими странами

Дескрипторы:

Определяет даты локальных конфликтов – 2 б.

Определяет причины локальных конфликтов – 2 б.

Определяет участников конфликта – 2 б.

Определяет причины конфликта – 2 б.

Определяет итоги конфликта – 2 б.

Берлинский кризис	**Вопросы**	**Карибский кризис**
1961 г.	**Дата**	1962 г.
ГДР,ФРГ, США, СССР	**Государства**	США, СССР, Куба
СССР требовал окончания четырёхстороннего управления Берлином и превращения Западного Берлина в свободный демилитаризованный город	**Причины конфликта**	размещение советских ядерных ракет на Кубе в ответ на размещение ракет США в Турции
13 августа 1961 г. за одну ночь вдоль границ Западного Берлина, но со стороны и по территории Восточного, была возведена кирпичная стена. В октябре 1961 г. Было признано де-факто установление границ и контроль за ними со стороны ГДР.	**Итоги конфликта**	28.10.1962 г. кризис был разрешен. вывод советских баллистических ракет с Кубы; вывод американских баллистических ракет из Турции; предоставление со стороны США гарантий невмешательства в политический режим на Кубе.

Задание 6. Сводная таблица: доктрина Трумэна и план Маршалла

Тема: Как сформировалась биполярная система мира? **Цель обучения:**

9.3.2.2 анализировать исторические события для объяснения понятия «холодная война»;

Критерий оценивания:

Характеризует и анализирует доктрину Трумэна и план Маршалла для объяснения понятия «холодная война»

Дескрипторы:

Определяет даты принятия доктрины Трумэна и плана Маршалла – 2б.

Определяет государства, заинтересованные в доктрине Трумэна и плане Маршалла – 1 б.

Определяет причины принятия доктрины Трумэна и плана Маршалла – 2б.
Определяет цель принятия доктрины Трумэна и плана Маршалла – 2б.
Определяет последствия принятия доктрины Трумэна и плана Маршалла – 2б.

Вопросы	**доктрина Трумэна**	**план Маршалла**
Дата принятия	1947 г.	1948 г.
Государство-инициатор	США	США и страны Западной Европы
Причины принятия	Невозможность Великобритании оказать помощь странам (Турции, Греции) Усиление позиции СССР в послевоенные годы	Экономический спад, начавшийся в США в 1947 году. Опасность перепроизводства из-за неспособности стран Запада покупать товары из США. Последствия Второй мировой войны Усиление роли СССР в мире.
Цели	Оказание экономической и военной помощи Турции и Греции. Оказание экономической помощи европейским странам, включая Великобританию, Францию, Италию, Бенилюкс; Поддержание антисоветских сил в странах Восточной Европы; Создание блока НАТО;	Восстановление разрушенной экономики устранение торговых барьеров модернизация промышленности сбыт товаров странам Европы вытеснение из властных структур коммунистических партий в Европе
Последствия принятия	Обострение глобального противостояния между СССР и США Доктрина была направлена на создание однополярного мира и т.д.	Европейская экономика оправилась от последствий войны всего за 20 лет. Страны Европы получили возможность уплатить внешние долги, в том числе долги по ленд-лизу или репарации; Было ослаблено влияние СССР и коммунистов; Был восстановлен европейский средний класс и т.д..

Таким образом, задания в виде схем и таблиц педагогу можно применять как для проведения формативного, так и суммативного оцениваний. Данные методы позволяют оптимизировать задания и сделать их более ясными и понятными. Применяемые методы оказывают помощь педагогу:

создавать и применять исторический материал различного содержания;
обеспечивать учащимся свободу выбора средств и способов решения учебных заданий;
подвергать анализу и оценивать индивидуальные способы учебной работы;
демонстративно показать обучающимся учебный материал;
сосредоточить внимание на отдельных, наиболее сложных местах учебного материала;
повторять исторический материал; за короткое время осуществлять рефлексию;
организовывать благоприятную обстановку на уроке.

Список использованных источников

1. Вяземский Е.Е., Стрелова О.Ю. Теория и методика преподавания истории: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. – М.: ВЛАДОС, 2003. – 384 с.
2. Мирошниченко Н.П. Преподавание истории древнего мира по системе В. Ф. Шаталова // Преподавание истории в школе. 1990. № 6.

3. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. - М.: ПОСТМЕТОДИКА, 1998. - С.37-43.
4. Трубицин А.Г. Таблицы и схемы на уроках истории и обществознания// Проблемы преподавания истории и обществознания: межрегиональная научно-практическая конференция для учителей и преподавателей высших учебных заведений, 24 ноября 2011 г. – Липецк: ЛГПУ, 2011. – С.261-266.

ЖОҒАРҒЫ МЕКТЕПТЕ БОЛАШАҚ ТАРИХ ПЕДАГОГТАРЫН ДАЯРЛАУДАҒЫ ПӘНДІК ҚҰЗІРЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖҮЙЕСІ

Мукатаева З.К.
т.ғ.к., Шәкәрім университеті Тарих және құқық кафедрасының аға оқытушысы
Калиаскарова Е.Б
«Тарих және құқық» кафедрасы, D016 - Тарих педагогтерін даярлау, 3 курс докторанты

Андатпа: Бұл жұмыста болашақ тарих педагогтарын даярлаудағы пәндік құзіреттерін қалыптастыру мақсатын жүйелеп, үш негізгі мәселе тұрғысынан қарастырылды. Заманға сай, белсенді, білімді, бойында қажетті дағдылары бар мамандарды даярлауда бар ақпараттарды оңтайландырып берудің тағы бір жолдары қарастырылды.

Аннотация: В данной работе были систематизированы цели формирования предметных компетенций в подготовке будущих педагогов истории и рассмотрены три основных вопроса. При подготовке современных, активных, образованных специалистов, обладающих необходимыми навыками, были рассмотрены другие пути оптимизации и передачи имеющейся информации.

Abstract: In this paper, the objectives of the formation of subject competencies in the training of future history teachers were systematized and three main issues were considered. When preparing modern, active, educated specialists with the necessary skills, other ways of optimizing and transmitting available information were considered.

Әлемде күнделікті орын алып жатқан интенсивті, кейде түбегейлі өзгерістер адамзатты жаңа сын-қатерлердің алдына әкелуде. Кез келген саладағы өзгерістер адамзаттан ұтымды әрекеттер, жаңа дағдыларды игеруді талап етеді. Бұндай қажеттіліктердің орын алуы заңдылық. Себебі, адамзат, әлем бірін-бірі ауыстыратын механизмдер арқылы дамиды. Сәйкесінше, білім беру институттары заман талабына сай, белсенді, кез келген бәсекеге дайын мамандарды даярлауы басты міндет.

Қазақстандағы жоғары мектеп білім жүйесінде түрлі өзгерістер кезеңдеп орын алуда. Бұл өзгерістер жалпы білім жүйесіндегі жаңалықтар әсеріне немесе зерттеулер нәтижелеріне негізделген. Дегенмен, мақсатты, нақты қажетті деген сапалы өзгерістер ғана білім жүйесін жетілдіріп, білім сапасын арттырады. Кейбір шешімдер мен өзгерістер қажет болған жағдайларда орын алып, тәжірибеде толық жұмыс жасай алмай, кері нәтижелерге әкеліп жататыны да бар. Мысалы, білім жүйесін цифрландыру қазіргі таңда өте өзекті. Осыған орай, бүкіл күш осы бағытқа беріліп отыр. Бірақ, цифрландыруды игеру үшін «білім жүйесі оған толыққанды дайын ба?» деген сұрақ туындайды. Цифрландыруды 100% орнықтырудан бұрын білім жүесіндегі объектілер мен субъектілер қазір бар дәстүрлі мүмкіндіктерді игеріп болды ма және білім беруде, білім алуда барлық дағдылар қалыптасты ма?

Осыған орай, баяндамада жоғары мектеп жүйесіндегі тарих педагогтерінің құзіреттіліктерін қалыптастыруда, дамытуда бар мүмкіндіктерді бір жүйеге келтіріп, өзіміздің тарапымыздан мәселенің бір шетін талдауға тырыстық.

Қай кезеңде болмасын кәсіби педагогикалық кадрларды қалыптастыру мәселесі өте өткір және өзектілігін жоймайды. Бұрынғыдай «қатаң дағдылар», «hard skills» яғни өз кәсібі бойынша терең теориялық біліммен қаруландыруға негізделген білім беру бағдарламаларымыз болашақ мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі толығымен қалыптаса алмайтыны белгілі болады.

Бакалавриат даярлығы шеңберінде кез келген құзыреттілікті қалыптастыру үшін маңызды шарт болып табылатын "тәжірибиеде қолданып көру" кезеңін жоспарлы түрде жүзеге асыру мүмкіндігінің болмауы бізге үздіксіз білім берудің ашық жүйесі шеңберінде Тарих және қоғамдық пәндер мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру қажеттілігі туралы мәселені күн тәртібіне қойып, зерттеу жұмыстарының өзегіне айналдыру қажеттігінен бүгінгі алқалық жиынға республикамыздың түпкір түпкірінен ғалымдар, практик пән мұғалімдері жұмылырылып отыр.

Қазақстанның жоғары оқу орындарында білім беру мемлекеттік білім беру тапсырысы негізінде де, студенттердің жеке қаражаты есебінен де жүзеге асырылады. 2021-2022 оқу жылында еліміздің барлық білім беру деңгейіндегі жоғары оқу орындарында 624 263 жас білім алуда, оның 30 пайызы мемлекеттік білім гранттары есебінен қаржыландырылады. Мемлекеттік білім гранттарының ең көп бөлігі техникалық мамандар мен педагог кадрларды даярлауға бөлінген. [1]. Мемлекеттік білім гранттарымен қатар университеттер ішкі гранттар мен оқу ақысына жеңілдіктер арқылы жоғары білімге қолжетімділікті кеңейтуде. Яғни, қазіргі таңда мемлекетімізде жоғары білім жүйесінде белсенді жұмыстар жүргізіліп, мәселелерді анықтап, оны шешуге ресурстар қарастырылуда.

Қазақстандық жоғары білімнің сыртқы нарыққа шығуы Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспарының міндеті болып табылады және ұлттық жоғары білім беру жүйесінің бәсекеге қабілеттілігі мен сұранысын арттыруға ықпал етеді [1]. Осы арқылы басқа да білім саласының институттарымен тәжірибе алмасып, әрқашан тұрақты дамуға ұмтылу қажет.

Ақпараттық және постиндустриалды қоғам кәсіптік білім берудің осындай моделіне қажеттілікті тудырды, мұнда адам базалық деңгейге сүйене отырып, кәсіптік дамудың келесі кезеңдерінде өзінің де, қоғамның да қажеттіліктері икемделе отырып жеке және өзіндік бірегей кәсіби қасиеттер жиынтығын қалыптастыра алады. Жоғары білім алғаннан кейін адам болашақта әртүрлі формалар арқылы біліктілігін арттыруға зор мүмкіндіктер жасалған. Қазақстан Республикасындағы жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру құрылымы «бакалавр-магистр-доктор PHD» жоғары деңгейлі білім беру жүйесі іске асуда [2]. Бұл жүйе бүгінгі таңда өз позитивті нәтижелерін көрсетіп, жаңа перспективалар ашуда.Көп деңгейлі кәсіби дайындық әртүрлі білім беру құрылымдары арасындағы сабақтастық принципіне негізделген. Студенттердің үздіксіз білім алуын "көп деңгейлі оқу орнында оқытудың барлық сатыларында сабақтастықты ұйымдастыру" контекстінде қарастырылған. Бұл білім беру мазмұнының элементтерін (практикалық және зияткерлік іскерліктері мен дағдылар) игеруге байланысты мазмұнды сабақтастық және оқудың әр сатысында студенттердің оқу және оқудан тыс іс-әрекетін ұйымдастырудың жақсы тәсілі деп қарастыруға болады.

Қазіргі динамикалық әлемде ЖОО да кәсіби білім беруде өз функцияларын тек даму режимінде, үнемі ізденісте, дәстүрлер мен инновацияларды біріктіру арқылы тиімді орындай алады. Қазіргі жаһандық даму үрдістері, қоғамдағы өзгерістер, техникалық-технологиялық прогресс болашақ мамандардан кәсіби функцияларды жақсы орындаушыны ғана емес, сондай-ақ мақсаттарды іске асыратын және оның нәтижелері үшін жауапты болатын, өздігінен және құзыретті шешімдер қабылдауға қабілетті, өзінің кәсіби қызметінде өзін-өзі дамытуға және өзін- өзі іске асыруға дайын кәсіби қызмет субъектісін де даярлауды талап етеді.

Құзыреттіліктер негізінде білім беру процесін жоспарлау үшін адам тәжірибесі саласына (білімдері, біліктері және дағдылары), когнитивті салаға (зейіні, қабылдауы, есте сақтауы, ойлауы), сонымен қатар келесі тиісті жеке-психологиялық қасиеттерді де дамытуға жүгіну қажет:

-кәсіби санасын дамытуға;

- кәсіби жетістіктерге қажеттілігін дамытуға;

-кәсіби қызметтің ішкі себептерін (ішкі ынтасын) дамытуға.

ЖОО орындарында кәсіби мамандарды әзірлеудегі сапасы білім беру мекемелерінің талаптарына бара бар (адекваты) деп айта алмаймыз. Өкінішке орай сәйкессіздіктер де

кездесіп жатады. Білім беру мекемелеріне бізден «қызыл дипломмен» бітірген қатты дағдыларды «hard skills» меңгерген маман ғана емес бар білімге, іскерліктері мен дағдыларға сүйене отырып, қиындықтарына қарамастан мәселелерді шеше білу қабілеті бар көптілді маманға деген сұраныс бірінші кезекке қойылып отыр. Жас маман әртүрлі күрделі кәсіби жағдайларда білімін қолдана отырып жаңа білімдер қалыптастыру арқылы өз бетінше әрекет ету қабілеті қарастырылады.

Жұмыс берушілердің (стейкхолдерлер) сұраныстарын ескере отырып, кәсіби маман даярлау мен тәрбиелеуде құзыретті тәсілдің функциялары:

-білім беру кеңістігін интеграциялау (біріктіру);

- диагностикалық және бағалау рәсімдерінің объективтілігін қамтамасыз ету;

- оқытуды сүйемелдейтін процестердің (тәрбие жұмысы) сапасын арттыру;

- сапаны басқару жүйесін қалыптастыру мәселелерін үнемі назарға алу қажет.

Осылайша, кәсіби білім беру мақсаттары мен нәтижелерін бағалаудың жаңа көзқарасына бағытталған құзыреттілік тәсіл білім беру процесінің басқа компоненттеріне: мазмұнына, педагогикалық технологияларға, бақылау мен бағалау құралдарына өз талаптарын қояды.

Демек, біздің мамандарды даярлаудағы құзыреттілік тәсілдің негізгі принциптерінің бірі – студенттерді оқыту мен кәсіби қызметтің әртүрлі түрлеріне қосу жағдайларын тудыратын оқыту технологияларын жобалау және енгізу. Бүгінгі конференцияға жиналған қауымның мақсаты мен болашақтағы қызметінің аясы білім беру процесінің нәтижесіне қойылатын пәнаралық, интеграцияланған талаптарды басымдық бере отырып тәжірибие алмасу. Осылайша, құзыреттілікке бағытталған оқыту процесс ретінде студенттердің кәсіби өзін-өзі дамытуын жандандыру және қолдау, өзін-өзі басқаратын оқу қызметін ұйымдастыру болып табылады, бұл студенттердің осы процесті ұйымдастыруға және жүзеге асыруға белсенді қатысуын, оларға бірқатар өкілеттіктер беруді, мұғалім мен студенттер арасындағы құқықтарды, бастамаларды, жауапкершілікті бөлуді, демек, олардың арасындағы қатынастардың өзгеруін білдіреді.

Жалпы құзыреттердің тізімін үш санатқа бөлуге болады: аспаптық, тұлғааралық және жүйелік.

Аспаптық: 1. Талдау және синтездеу қабілеті. 2. Ұйымдастыру және жоспарлау қабілеті. 3. Негізгі жалпы білімдері. 4. Мамандық бойынша негізгі білімдері 5. Ана тіліндегі қарым-қатынас дағдылары. 6. Қарапайым компьютерлік дағдылар. 7. Ақпаратты басқару дағдылары (әртүрлі көздерден ақпаратты алу және талдау қабілеті). 8. Проблемаларды шешу қабілеті. 9. Шешім қабылдау қабілеті.

Тұлғааралық: 1. Сыни ойлау және өзін-өзі сын көзбен қарау қабілеттері. 2. Топпен жұмыс жасай білу. 3. Тұлғааралық дағдылары. 4. Пәнаралық топта жұмыс жасай білу. 5. Басқа пәндік салалардағы мамандармен қарым-қатынас жасай білу. 6. Әртүрлілік пен мәдениетаралық айырмашылықтарды қабылдау қабілеті. 7. Халықаралық контексте жұмыс істеу қабілеті. 8. Этикалық құндылықтарды ұстануы.

Жүйелік: 1. Білімді іс жүзінде қолдану қабілеті. 2. Зерттеу қабілеті. 3. Оқу қабілеті. 4. Жаңа жағдайларға бейімделу қабілеті. 5. Жаңа идеяларды тудыру қабілеті (шығармашылық қабілеті). 6. Көшбасшылық қабілеті. 7. Басқа елдердің мәдениеттері мен әдет-ғұрыптарын түсінуі. 8. Автономды жұмыс істеу қабілеті. 9. Жобаларды әзірлеу және басқару қабілеті. 10. Бастамашылық және кәсіпкерлік қабілеті. 11. Сапа үшін жауапкершілігі. 12. Табысқа жету табандылығы.

Оқу процесі білім алушылар оқу процесіне белсенді қатыса алатындай етіп ұйымдастыруға көп көңіл бөле отырып, сабақтарда оқу процесінің тиімділігін арттыратын техникалық құралдар қолданып, олардың көмегімен оқу материалын ұсыну кезінде студенттер есте сақтаудың барлық түрлерін қолдуға жағдай жасалыну керек. Тарихтан арнайы пәндерді оқу кезінде негізгі мақсат – білім алушыларды теориялық білімді практикамен ұштастыруға үйрету, ол үшін «мектепте осы тақырыпты оқытқанда қалай оқытамыз? Нені оқытамыз? деген мәселені қозғай отырып, тарихты оқыту ғана емес, тарихпен оқытудың 6 концептісінің

негізінде қарастыру керек. Тарихтан арнай білімді игеріп қана қоймай белсенді әдістер, оқыту нысандары, стандартты емес тапсырмалар қолдана отырып, осы мәселені орта мектептегі оқушының жас ерекшелігін ескере отырып оқытуға мән берілу керек. Сонда студент болашақ кәсіби мамандығының негіздері мен қоса әдістеменің қыры мен сырын, ерекшеліктерін түйсініп, сезіне алады.

Жоғарғы мектепте болашақ тарих педагогтарын даярлауда дәстүрлі әдістер мен заман талабына сай мүмкіндіктер белсенді қолданылады. Білім беру негіздері кезеңдік зерттеулер нәтижелері, білім алушылар мен оқытушылардың сұраныстары мен талаптары ескеріле отырып қалыптасуда.

Болашақ тарих педагогтарын даярлауда нақты мақсаттар мен міндеттер, күтілетін нәтижелер белгілі болуы қажет. Ол үшін болашақ тарих педагогтерінің пәндік құзіреттерін қалыптастыру жүйесі сапалы жұмыс жасап, әр уақытта негізделген, қажетті толықтырулар басым болуы басты міндет.

Болашақ тарих педагогтері маман болып, білім бере бастағанда білім алушыларға тарих арқылы білім мен дағдыларды еркін түрде көрсетіп, бере алуы қажет. Ол үшін бүгінгі білім алушы тарих педагогтерін сапалы білімі мен қажетті дағдыларды бойында дамытқан, тарихи ойлауы объективті, тарихты бүгінгі күнмен байланыстыра алатын, пәндік құзіреттері максималды қалыптасқан маман ретінде дайындау қажет.

Бұл күтілетін нәтижелерге жету үшін түрлі әдіс-тәсілдер, білімдік база бар және сапалы жұмыс жасауда. Олар теориялық білім алу, тәжірибелік мүмкіндіктер (міндетті педагогикалық тағылымдамалар, түрлі білім алмасу бағдарламалар, археологиялық экспедициялар, мұрағаттар мен кітапхана, мұражайларда жұмыс жасау). Дегенмен, біздің тарапымыздан осы жүйеге басқа қырмен қарап, қалай оңтайландыруға болады және маңыздырақ деген үш мәселе қарастырылды. Олар: 1) тарих педагогтерінің даму дереккөзі – оқу және субъективті тәжірибе; 2) тарих педагогтерінің зерттеу бағытындағы білімі мен дағдылары (ауызша тарих деректемелері мысалында); 3) тарих педагогтерінің бойындағы «soft skills» маңыздылығы.

Жұмысты жазу барысында мәселені шешу, қойылған мақсатқа сәйкес келетін инновациялық тәсілді әзірлеу үшін қажетті теориялық және практикалық әдістер қолданылды. Зерттеудің теориялық әдістемесі бойынша жалпы ғылыми (анализ, синтез, индукция, аналогия) және жеке ғылыми (сауалнама, интервью) әдістер қолданылды. Яғни, тақырыпқа сәйкес әдебиеттер (оқулықтар, бағдарламалар, заңнамалар, ғылыми мақалалар, монографиялар мен архив материалдары) қарастырылып, индукция арқылы ақпарат сараланып, анализдеп, аналогиялық негіздеулер арқылы мәселені тарқату идеялары ұсынылды. Тарих педагогтерін даярлауда зерттеу бағытындағы білімі мен дағдылары сұрағы бойынша бүгінгі таңда білім берушілер мен білім алушылардан алынған сауалнама, интервью үзінділері келтірілді.

Жұмыстың тарихнамалық базасы түрлі материалдарды қамтыды. Мемлекеттік заңнамалар, бағдарламалар, мемлекеттік, мемлекеттік емес агенттіктердің ақпараттары (Қазақстан Республикасындағы жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру құрылымы «Білім туралы» Заңы (27.07.2007), ҚР ҒЖБМ "Жоғары білім беруді дамыту ұлттық орталығы, Білім сапасын қамтамасыздандыру бойынша тәуелсіз агенттігі (IQAA)) және оқулықтар, монографиялар, түрлі зерттеулер нәтижелері, ғылыми мақалалар мен архив құжаттары (Н.Ә. Назарбаев. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласы, 2017 жылғы 12 сәуір; Donald A. Ritchie. Doing Oral History; Oral history projects. Helping your application. - Cardiff, 2004; Қойгелдиев М., Омарбеков Т. Тарих тағлымы не дейді?. – Алматы, 1993 және т.б.) кеңінен қолданылды.

Болашақ тарих педагогтарын даярлаудағы пәндік құзіреттерін қалыптастыру үшін жүйелі тәсілдер жиынтығы қажет. Маманды дайындайда білім беруші тарапынан не сұралады, еңбек нарығында қандай қажеттіліктер орын алуда және білім алушының сұранымдары мен қажетіліктері арқашан ұштасып, бір бағытта жұмыс жасап отыруы қажет.

Тарих саласы маманнан бірінші кезекте теориялық білімнің жоғары сапасын қажет етеді. Бұл мәселені «тарих педагогтерінің даму дереккөзі – оқу және субъективті тәжірибе»

деп топтастырдық. Яғни, даму үшін міндетті түрде сапалы білім алып, маманның жеке субъективті тәжірибесін жіктеп қарап, оны жақсартуға, дамытуға тырысу қажет.

Кәсіби құзыреттілік үнемі жетілдіруге, жаңа білім мен дағдыларды игеруге, қызметті байытуға деген ұмтылыспен сипатталады. Құзыреттіліктің психологиялық негізі-өз біліктілігін үнемі арттыруға, кәсіби дамуға дайын болу.

Бірінші кезекте тарих педагогтерінің даму дереккөзі – оқу болғандықтан, оқытушы тарапынан, білім беруші ұйым тарапынан барлық материалдық-техникалық қажеттіліктер қамтамасыз етілуі керек. Білім алушыларға сабақ процессінен үздіксіз түрлі электрондық ресурстар (отандық, шетелдік), мерзімдік ғылыми шығарылымдар, кітапхана, архивтармен жұмыс күнделікті қолжетімді болып, білім алушылар бойында «оқу, ақпаратты меңгеру» мәдениеті еркін түрде қалыптасуы қажет.

Субъективті тәжірибе - бұл негізгі философиялық және психологиялық түсінік, тек бір адам бастан кешіретін тәжірибе, субъективті шындықтың элементі. Көптеген тәсілдерде адамның психикалық өмірін сипаттауда негізгі рөл атқарады [3]. Субъективті тәжірибеден объективті компоненттерді (сыртқы шындықты) бөліп алу мәселесі философияның әртүрлі мектептерінде әр түрлі шешілетін эпистемологияның орталық мәселелерінің бірі болып табылады. Психология мен педагогика шеңберінде субъективті тәжірибені оқыту процесінде алынған жеке білім мен дағдылардың құрылымы ретінде нақтырақ түсіндіру қарастырылады [4]: жүйелік психофизиологияда субъективті тәжірибе элементін қалыптастыру жүйелік Генезис — білім деп аталады, оқыту кезінде пайдалы бейімделу нәтижесіне қол жеткізуге бағытталған жаңа жүйе [5].

Болашақ тарих педагогтарын даярлаудағы пәндік құзіреттерін қалыптастырудағы екінші мәселе - тарих педагогтерінің зерттеу бағытындағы білімі мен дағдылары. Болашақ маманды бүгіннен ғылыми, педагогикалық зерттеу түсінігі мен әрекеттерін бойында сіңіріп, қажетті ресурстар мен құралдарды беру қажет. Зерттеу дегеніміз не, ол қалай іске асады, педагогтің күнделікті жұмыс процессі зерттеулер негізінде құрылымдануының қажеттілігін түсіндіру, негіздеу, үйрету маңызды. Ол үшін білім алушыға әр сабақта бір жүйеге салынған зерттеу білімі мен дағдыларын қалыптастыратын әдістер қолданылуы қажет. Мысалы, білім алушы, Отан тарихының өзекті мәселесі курсында да, құқық негіздері мен экономика негіздері пәндерінде де зерттеу сұрақтарының негізгі үш түрі (фактілі, дебатты, концептуалды) бар, олар қалай құрылады деген бірдей ақпарат алып, түрлі ақпарат негізінде қолдана білуі қажет. Және де, кез келген әдебиет түрімен жұмыс жасап, оның түріне, мағыналық, мақсаттық негізіне анализ жасай білуі қажет. Түрлі оқулықтар мен мақалалар, монографиялар мен зерттеулерді, архив құжаттары мен археологиялық ресурстарды, ауызша тарих деректемелерімен еркін жұмыс жасауды барлық пәндік курстарда жүйелі оқытып, үйрету қажет. Сонда ғана болашақ маман зерттеу білімі мен дағдылары фундамент ретінде мықтап орнығады.

Осы ретте, ауызша тарих деректемелерімен жұмыс жасау арқылы тарих педагогтерінің кәсіби құзыреттілігінің даму мүмкіндіктерін қарастырсақ.

Адамның физикалық күшін қажет ететін зауыттардың кәсібіне роботтар, электронды машиналар орнатылып, адамды толығымен ауыстырды. Тіпті, жасанды интеллектке тән емес ойлау, фантазия дағдыларының өнімдерін өндіруде де адамды алмастырды. Оған мысал ретінде, американдық режиссер Оскар Шарптың жасанды интеллект жазған сценарийі бойынша фильм түсіруі [6]. Осының бәрі кез келген салада жаңашылдыққа дайын болып, бейімделіп, ұтымды жолдар арқылы қандайда бір мақсаттарға жету қажеттігін түсіндіреді.

Келтірілген аналогия тарих саласында деректердің дәстүрлі түрлерін ғана мойындап, қолданып, ғылыми айналымға енгізгеннен бөлек ауызша тарих деректемелерін басшылыққа алып, тең деңгейде пайдалану қажеттігін ақтайды.

Н.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында XXI ғасырдағы ұлттық сана туралы бөлімінде ұлттық кодты сақтай отыра, замана сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына айналдыра білу қажет деп көрсетеді. Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол

адасуға бастайды. Сонымен бірге, рухани жаңғыру ұлттық сананың түрлі полюстерін қиыннан қиыстырып, жарастыра алатын құдіретімен маңызды. Бұл – тарлан тарихтың, жасампаз бүгінгі күн мен жарқын болашақтың көкжиектерін үйлесімді сабақтастыратын ұлт жадының тұғырнамасы [7].

Яғни, ұлтты дамытуда дәстүрлі емес мүмкіндіктер мен әрекеттерді, дағдылар мен құралдарды дұрыс қолдану эффективті екенін түсіне аламыз. Ауызша тарих деректемелері заманға сай жабдықталған құралдар мен әрекеттер арқылы тарих саласының жандануына үлес қосады. Ауызша тарих дегенде кейін пайда болған, жас сала деп қабылдамау керек. Бұл жерде ауызша тарих деректемелерін дәстүрлі деректемелер қорларының қатарына енгізіп, кеңінен қолдану қажеттігін жеткізу үшін мысал ретінде келтірілді.

Ауызша тарих қоғамдық жазбалармен, статистикалық мәліметтермен, фотосуреттермен, карталармен, хаттармен, күнделіктермен және басқа да тарихи материалдармен толықтырылған өткеннің толық және дәл бейнесін береді. Оқиға куәгерлері құжатталған тарихтағы олқылықтарды толтыратын, кейде түзететін немесе тіпті жазбаларға қайшы келетін әртүрлі көзқарастарды білдіреді. Интервьюерлер басқа жазбаларға енгізілмеген сұрақтарды қоя алады және әңгімелері айтылмаған немесе ұмытылған адамдардан сұхбат ала алады [8]. Кейде сұхбат белгілі бір орын, оқиға немесе адам туралы ақпараттың жалғыз көзі бола алады.

Яғни, тарих саласына жаңашылдық, серпіліс, белсенді жұмыс жүйесі қажет. Жоғарыда келтірілген тарихымыздың ақтандақ беттерін ашып, зертеп дәстүрлі тарихи зерттеу әдістерінен қарағанда ауызша тарих әдіс-тәсілдерін, инструменттерін қолданып, замануи технологияларды қолданып ақпараттарды жинақтап, сақтау қажет. Мысалы, тарихи кезеңдерге арналған AppStore, GooglePlay кеңістігінде жүктей алатын мобильді қосымша құрастыру. Осы қосымшаны құрастыру барысында ақпараттар дәстүрлі де, ауызша тарих әдістері де арқылы жинақталып қосылса. Тақырып бойынша әр түрлі мамандардан интервью алып, қосымша ішін аудио, видео материалдармен толықтырса. Бұл идея заманға сай, қолжетімді, кез келген уақытта қоғамның барлық топтары қарап, таныса алатын өнім болар еді.

Болашақ тарих педагогтарын даярлаудағы пәндік құзіреттерін қалыптастырудағы екінші мәселе – тарих педагогтерінің «softskills» маңыздылығы.

Өзін өз ісінің маманы деп санайтын әрбір адам hardskills-ті дамыту арқылы білімді тереңдетуге тырысады. Мысалы, бағдарламашы жаңа бағдарламалау тілдерін үйренеді, ал автомеханик автомобильдердің құрылымын біледі. Алайда, әлеуметтанулық зерттеулер көрсеткендей, жұмыс берушілер үшін техникалық дағдылар ғана емес, сонымен қатар мектепте немесе университетте алуға болмайтын қосымша "икемді" дағдылар да маңызды. Олар кез-келген маманды құнды және еңбек ақысының жоғары болуына кепілдік береді.

Softskills дегеніміз не? Бұл тікелей міндеттермен ешқандай байланысы жоқ жұмыс үшін қажет әмбебап кәсіби дағдылар. Қарапайым тілмен айтқанда, икемді дағдылар-бұл басқа адамдармен қарым-қатынас жасау және олармен жақсы қарым-қатынас орнату мүмкіндігі. Оларға мыналар жатады:

әр түрлі кәсіптердің, әлеуметтік топтардың өкілдерімен ауызша сөйлесу;

вербалды емес қарым — қатынас-мимика, жест-ишара арқылы ақпаратты беру және оқу;

белсенді тыңдау-әңгімелесушінің айтқанын есту қабілеті;

сендіру-өз көзқарасын дәлелді түрде қорғай білу, ойды жеткізе білу;

шыдамдылық-асығыс шешім қабылдауға байланысты қателіктерден аулақ болу дағдысы;

қойылған міндеттерді түсіну;

адамдарды басқару-команда құру, міндеттер қою және өкілдік ету.

Ойлаудың икемділігі адамның жаңа шешім стратегияларын тез және оңай іздеу қабілеті деп аталады. Ойлаудың икемділігі-бұл бастапқы материалды еркін басқара білу, ассоциативті байланыстар орнату және мінез-құлық пен ойлауда бір сыныптың құбылыстарынан екіншісіне ауысу, көбінесе алыс.

Көптеген ғалымдар ойлауды негізгі, тіпті ең маңызды адами қасиеттердің бірі деп санайды. Ойлаудың арқасында адам өзінің алдында туындайтын маңызды өмірлік міндеттерді шеше алады, мәселелерді шешудің жолдарын таба алады, мәселелерді шешуге шығармашылықпен қарайды. Ойлау әртүрлі болуы мүмкін. Ол аналитикалық, сыни, шығармашылық, дерексіз және т.б. болуы мүмкін. Бұл дағды үнемі жетілдіруге қабілетті: дағды неғұрлым жақсы дамыған болса, адамға қоршаған әлемге бейімделу оңайырақ болады, ол міндеттерге және өз мәселелерін шешуге икемді болады. Егер біз табысты адамдарды, әсіресе бірнеше ондаған жылдар бойы көшбасшылар тізіміне енгендерді ескеретін болсақ, онда олардың компаниялары бейімделіп, нарық көшбасшысы болып қала алды.

Ойлаудың икемділігінің стандартты анықтамасы-бұл белгілі бір міндеттерді жүзеге асыруда шығармашылық көзқарасты қолдана отырып, ойды әртүрлі көзқарастардан ойлау немесе бірнеше мәселелерді бір уақытта шешу, сондай-ақ алгоритмді түбегейлі өзгеше, талдау және синтез үлгісіне өзгерту мүмкіндігі [9]. Қысқаша айтқанда, ойлаудың икемділігі-бұл бейімделу, бейімделу, бұралу, бұл үшін шығармашылық қабілеттеріңізді пайдалану, ойлау мен мінез-құлық үлгілерінен асып түсу, қораптан тыс ойлау қабілеті. Біздің ойымызша, икемділік ойлау-бұл мәселелердің ерекше шешімдерін тез таба білу ғана емес, бәрінен бұрын бір нәрсеге деген ескі көзқарастардан бас тарту және шындықтың жаңа заңдарын қабылдау сапасы.

Осылайша, болашақ мамандарды кәсіби даярлау кезінде икемді ойлауды және тиісті икемді дағдыларды дамытуға ықпал ету өте маңызды екені анық.

Студенттер үшін гуманитарлық пәндерді оқу кезінде әртүрлі сабақтарда бірқатар интерактивті әдістер мен технологияларды қолдану ұсынылады:

1) кейс әдісі-қазіргі заманғы талаптарға жауап беретін кезеңдер;
2) қазіргі білім беруде белсенді қолданылатын пікірталас әдісі;
3) сыни ойлауды дамыту технологиялары;
4) интернет-технологиялар және т. б. [10].

Егер көрсетілген алғашқы үш әдіс пен технология ұзақ уақыт бойы әр түрлі профильдегі мамандарды, әсіресе гуманитарлық, шығармашылық мамандықты, сондай-ақ мәдениет пен бос уақытты оқытуда сәтті қолданылса, онда бұл әдіс педагогикада тек қарқын алады.

Тарих педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін дамытудағы softskills маңыздылығын келесі мысал арқылы жеткізуге болады: білім (не, не үшін) – информация + шеберлік (әрекет: қалай?) + талпыныс (әрекет жасауға деген ынта)=әрекет жасау автоматты түрге жетуі. Softskills (жұмсақ дағдылар): логикалық және сыни ойлау; креативтілік; қарым-қатынас жасай алу; адаптация.

Жоғарғы мектепте болашақ тарих педагогтарын даярлаудағы пәндік құзіреттерін қалыптастыру мәселесі бойынша бүгінгі ұсынылған жүйе үш негізгі мәселемен топтастырып, жаңаша көзқараспен қарауға мүмкіндік алды. Бүгінгі күннің мақсаты - болашақ тарих педагогтері білімді, қажетті дағдылары автоматты түрде қалыптасқан маман иелері болуы және алған білімдерін басқаға ұтымды жеткізе алуы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстандағы жоғарғы оқу жүйесі. 2023 ҚР ҒЖБМ "Жоғары білім беруді дамыту ұлттық орталығы" ШЖҚ РМК // https://enic-kazakhstan.edu.kz/reference_information/sistema-vysshego-obrazovaniya-v-kazahstane

2. Қазақстандағы жоғары білім беру. 2008–2023 Білім сапасын қамтамасыздандыру бойынша тәуелсіз агенттігі (IQAA) // https://iqaa.kz/kk/zhogary-bilim/kazakstandagy-zhogary-bilim-beru

3. Александров Ю. И., Александрова Н. Л. Субъективный опыт, культура и социальные представления. — М.: Изд-во Институт психологии РАН, 2009. — С. 16. — 320 с.

4. Ревонсуо, Антти. Введение. Сознание и его место в научном взгляде на мир // Психология сознания / Перевод: А. Стативка, З. С. Замчук. — Санкт-Петербург: Питер, 2013. — С. 13. — 336 с.

5. Жарылгасова П.Е., Кокшеева З.Т. Профессиональная компетентность педагога // Современные наукоемкие технологии. – 2013. – № 7-2. – С. 142-143.

6. Александра Степанова. Искусственный интеллект уже создает музыку, сценарии и стихи. Теперь настала очередь фильмов? [Электрондық ресурс]: 25 августа 2020. – электрондық деректер. – Сайт «Компания RB.RU». – Қатынау режимі: https://rb.ru/story/first-ai-movie/

7.Н.Ә. Назарбаев. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру [Электрондық ресурс]: 2017 жылғы 12 сәуір. – электрондық деректер. – Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты. – Қатынау режимі: https://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy

8. DonaldA. Ritchie. DoingOralHistory [Электрондық ресурс]: – электрондық деректер. – Amazon.com сайты. – Қатынау режимі: https://www.amazon.com/Doing-Oral-History-Donald-Ritchie/dp/0195154347

9. Глузман А.В., Горбунова Н.В. Искусство педагогики. Гуманитарные науки. Ялта. 2016; № 4 (36): 11 – 18.

10. Глузман Н.А., Горбунова Н.В. Профессионализм педагога: успешность и карьера: монография. Ялта, 2017.

ТАРИХ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ БОЙЫНША ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ТЕТІКТЕРІ МЕН ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Наршиева Г.А.
тарих пәні мұғалімі, №1 ЖОББ мектебі,
Ақсай қ., Бөрлі ауданы, БҚО

Аңдатпа: Қазіргі уақытта білім беру жүйесіде «құзыреттілігі», «кәсіби құзыреттілік» сияқты терминдерді жиі қолдануда және бұл мәселе өзекті болып отыр. Өйткені уақыт өте келе мемлекет пен қоғам өзгереді, демек, мемлекет пен қоғамның мұғалімге қойылатын талаптары өзгереді. Мұғалімдерде қандай қасиеттер немесе кәсіби құзыреттіліктер тұрақты болуы керек, Жаңартылған білім беру бойынша мұғалімдерге қандай кәсіби құзыреттілік қажет. Педагог әрбір оқушының, өскелең ұрпақтың, қоғам мен мемлекеттің тағдыры үшін жауапкершілікке ие лауазымды тұлға. Бүгінгі таңда мұғалімдердің жұмысының нәтижесі қандай болса, ертең біздің қоғам сондай болмақ.

Аннотация: В настоящее время в системе образования все чаще используются такие термины, как «компетентность», «профессиональная компетентность», и этот вопрос становится актуальным. Потому что со временем меняются государство и общество и, следовательно, меняются требования государства и общества к учителю. Какие качества или профессиональные компетенции должны быть постоянными у учителей, какие профессиональные компетенции необходимы учителям в области обновленного образования. Педагог-это должностное лицо, которое несет ответственность за судьбу каждого ученика, подрастающего поколения, общества и государства. Каким бы ни был результат работы учителей сегодня, завтра наше общество будет таким.

Abstract: Currently, such terms as "competence", "professional competence" are increasingly used in the education system, and this issue is becoming relevant. Because over time, the state and society change, and therefore the requirements of the state and society for the teacher change. What qualities or professional competencies should be permanent in teachers, what professional competencies are needed for teachers in updated education. The teacher is an official responsible for the fate of each student, the younger generation, society and the state. Tomorrow our society will be the same as the results of the work of teachers today.

Қазіргі білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістер педагогтің біліктілігі мен кәсібилігін яғни оның кәсіби құзыреттілігін арттыруды өзекті етеді. Еркін ойлайтын, өз қызметінің нәтижелерін болжайтын және білім беру процесін модельдейтін педагог қазіргі білім беру мақсатына қол жеткізудің кепілі болып табылады. Қарапайым тілмен айтқанда мектеп өмір бойы үйретпеуі керек - мектеп өмір бойы оқуға және алған білімдерін іс жүзінде тиімді пайдалануға үйретуі керек, яғни болашақта қажетті негізгі құзыреттіліктерді дамыту, олардың қалыптасу деңгейі, әрине бұл педагогтің құзыретіне байланысты. Оқушыларды оқытуда, тәрбиелеуде және дамытуда дәл осы құзыретті педагог оң және тиімді нәтижелерді қамтамасыз етеді. Мақалмызда тарих және құқық негіздері пәндері бойынша мұғалімінің

кәсіби құзыреттілікті дамытуды сөз етеміз. Алдымен «құзыреттілік», «кәсібилік» сөздеріне тоқтала кетсек.

Құзыреттілік – сапалы және нәтижелі әрекет ету үшін қажетті заттар мен процестердің белгілі бір шеңберіне қатысты берілген өзара байланысты жеке қасиеттердің (білім, білік, дағды) жиынтығы. Құзыретті болу дегеніміз - бұл жағдайда алған білімі мен тәжірибесін жұмылдыру қабілеті.

Кәсібилік – бұл педагогикалық еңбектің бірнеше жағын (іс-әрекет, қарым-қатынас, мұғалімнің тұлғасы) жүзеге асырудың жоғары үлгілеріне қол жеткізу.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі дегеніміз - әртүрлі жағдайларда әрекеттің жүйелі, тиімді және сенімді орындаудағы адамның ерекше қасиеті. Кәсіби шеберлікті игеру үшін тиісті қабілеттер мен өз шеберлігін жетілдіруге дайын болу. Кәсібилік ұғымы жоғары білікті еңбектің сипаттамасымен шектелмейді, бұл адамның ерекше дүниетанымы адам бойындағы адамгершіліктен бастау алады. Адам кәсіпқойлығының қажетті бөлігі кәсіби құзыреттілік болып табылады.

Кәсіби құзыреттілікті дамыту - бұл педагогтің үздіксіз өздігінен білім алуын, өзін-өзі дамытуы мен өзін-өзі жетілдіру, жеке кәсіби қасиеттердің дамуына, кәсіби тәжірибе жинақтауға алып келетін кәсіби тәжірибені игеру мен жаңғыртудың серпінді процесі.

Бұл жағдайда мұғалімнің қызметі мыналарға бағытталуы керек:

- жұмыста интерактивті технологияларды қолдану;
- стандартты емес сабақтар өткізу;
- зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру;
- оқушылардың өздігінен білім алу қызметін ынталандыру;
- оқушылардың даму динамикасын бақылау;
- ғылым мен мәдениет жетістіктерін насихаттауға;
- қосымша ақпарат көздерін пайдалануды талап ететін тапсырмаларды іріктеу;
- қажетті ақпаратты іздеу бойынша консультациялар өткізу;
- шығармашылық сипаттағы тапсырмаларды дайындау;
- өз ойларыңызды білдіруге ынталандыру;
- оқу процесінде диалогтық әдістерді қолдану;
- әр түрлі деңгейдегі тапсырмаларды әзірлеу;
- проблемалық жағдайлар жасау;

Сондай-ақ педагогтің кәсіби құзыреттіліктерінің негізі тетіктеріне мыналар жатады:

- Әлеуметтік-психологиялық құзыреттілік.
- Жалпы педагогикалық кәсіби құзыреттілік.
- Пәндік құзыреттілік.
- Басқару құзыреті.
- Рефлексивті құзыреттілік.
- Ақпараттық-коммуникативтік құзыреттілік.
- Инновациялық қызмет саласындағы құзыреттілік.
- Шығармашылық құзыреттілік.

▪ Қазіргі білім беруді жетілдіру педагогтың үш негізгі құзыреттілікті дамытуымен байланысты:

- коммуникативтік құзыреттілік («өзін-өзі басқару»; коммуникациялық қызметтің нәтижелерін кәсіби түрде жүзеге асыру және бағалау қабілеті, әлеуметтік өзара іс-қимылға дайындығы, әлеуметтік даму үрдістерін бағалау қабілеті, жоғары коммуникабельділік және қарым-қатынасқа дайындығы).

ақпараттық құзіреттілік (аналитикалық жұмысқа қабілеттілік, айқын және стратегиялық бағытталған ойлау, ақпараттық ресурстарды игеру, өмір процесіне жаңа ақпараттық технологияларды енгізу, шет тілдерін білу т. б.);

мәселелерді шешу құзыреттілігі өзін-өзі басқару, қиял, кәсіпорынның мақсаттары мен коммуникациялық бағдарламалар арасында байланыс орнату мүмкіндігі, экономикалық инстинкт.

Мұғалімдердің алдында тұрған қиындықтар өте көп. Бұл мемлекеттік білім беру стандартының талаптарын, міндеттерін, оқушылардың оқу іс-әрекетінің уәждемесін ескере отырып, қызметтің мақсаттары мен міндеттерін анықтаудағы қиындықтар, оқу қызметі саласындағы педагогикалық қызметтің ақпараттық негізін қамтамасыз етудегі мұғалімнің жеткіліксіз құзыреттілігі. Мұғалімдердің жеке басының ерекшеліктерімен байланысты мәселелер бар: психологиялық, дидактикалық, ұйымдастырушылық және нормативті түрде еңбекті ғылыми ұйымдастырудың жоқтығымен, нормативтік құжаттармен жұмыс тәжірибесімен, жобалық топта жұмыс істеу дағдыларымен және т. б. Кәсіби құзыреттілік сонымен қатар мұғалімнің қызметте сараптамалық-аналитикалық, болжамдық және ұйымдастырушылық функцияларды жүзеге асыруға дайындығымен анықталады.

Анықталған қиындықтарды жеңу жолдарын қарастырыңыз.

1. Қиындықтарын түзету бойынша жоспар құру.

2. Әдістемелік жұмысты ұйымдастыру.

3. Мұғалімдердің кәсіби қиындықтарын жеңу үшін мемлекеттік білім беру стандартын ескере отырып әдістемелік дайындықты жүзеге асыру келесі бағыттар бойынша жүргізілуі керек:

✔ қазіргі заманғы талаптарға сәйкес педагогтердің психологиялық және педагогикалық дайындығын арттыру;

✔ мұғалімдер үшін кәсіби-педагогикалық ақпараттың қолжетімділігін дамыту, жаңарту және қамтамасыз ету;

✔ мемлекеттік білім беру жүйесінде қолданылатын жаңа педагогикалық формалар мен педагогикалық технологияларды енгізу.

Тарих және құқық негіздері пәндері мұғалімдерінің жаңа білім беру жүйесін енгізу жағдайында айтарлықтай мәселелер баршылық. Атап айтқанда: мемлекеттік білім беру стандартының талаптарына сәйкес оқу процесін жоспарлау және ұйымдастыру; мемлекеттік білім беру стандартын енгізу кезінде білім беру процесіне қатысушылардың барлығының іс-әрекеттерін синхрондау; мемлекеттік білім беру стандартының талаптарына сәйкес кәсіби қызметтегі өзгерістер; ыңғайлы білім беру ортасын қалыптастыру мақсатында әлеуметтік тапсырысты анықтау.

Кәсіби құзыреттіліктің компоненттері:

✔ интеллектуалдық-педагогикалық құзыреттілік – тиімді оқыту мен тәрбиелеу үшін білімді, кәсіби қызметтегі тәжірибені қолдана білу, педагогтің инновациялық қызметке қабілеттілігі;

✔ коммуникативтік құзыреттілік – маңызды кәсіби сапа, оның ішінде коммуникативтік дағдылар, басқа адамдармен қарым-қатынас жасау дағдылары, экстраверсия, эмпатия;

✔ ақпараттық құзыреттілік – мұғалімнің өзі, тәрбиеленушілері, ата-аналары, әріптестері туралы ақпарат көлемі;

✔ рефлексиялық құзыреттілік – мұғалімнің мінез-құлқын басқару, эмоцияларын бақылау, рефлексия қабілеті, стресске төзімділігі.

Осылайша, кәсіби құзыреттілік үнемі жетілдіруге, жаңа білім мен дағдыларды игеруге, қызметті байытуға деген ұмтылыспен сипатталады. Құзыреттіліктің маңызды құрамдас бөлігі – өз біліктілігін үнемі арттыруға, кәсіби дамуға дайын болу. Сондықтан мұғалімнің құзыреттілігін арттыру бұл педагогикалық процестің де, жалпы білім берудің де сапасын арттырудың қажетті шарты.

Қорыта айтқанда, педагогтың кәсіби құзыретінің негізге тетіктері – бұл өз жұмысын жаңа шығармашылық тұрғыдан түсінуге деген ұмтылыс, шығармашылық әлеуетті дамыту мүмкіндігі. Құзыретті мұғалім кәсіби, педагогикалық, психологиялық, әлеуметтік қасиеттердің жоғары деңгейін бойына жинаған, өз шәкірттеріне қазіргі ғылымның кең мұхитында қажетті білімді табуға үйрете алатын шебер деген ойға келеміз. Ол өз оқушыларын оқуға шабыттандыруы керек. Сондықтанда педагогикалық қызметті, педагогикалық қарым-

қатынасты жоғары деңгейде жүзеге асыратын, оқушыларды оқыту мен тәрбиелеуде тұрақты жоғары нәтижелерге қол жеткізетін мұғалімді кәсіби құзыретті деп атауға болады.

Пайдалынған әдебиеттер тізімі

1. Аубакиров С.А. Қазіргі заманғы мұғалім //Қазақстан мектебі. №6. Алматы, 2005.
1. Рубцов, В. В. Психолого-педагогическая подготовка учительских кадров для новой школы / В. В. Рубцов //
2. Вопросы психологии. – 2010. — № 3. – С. 57 – 64.
3. Столяренко, Л. Д. Педагогическая психология: [учеб. пособие для вузов] / Л. Д. Столяренко. – Изд. 6-е; стер. – Ростов н/Д: Феникс, 2009. – 541 с.
4. https://bilimainasy.kz/кәсіби-құзыреттілік-және-педагогтың/
5. https://repo.kspi.kz/bitstream/handle/123456789/6436/alt-chtenia-17-02-2023-2_57-60.pdf?sequence=1&isAllowed=y
6. https://ru.essays.club/Гуманитарные-науки/Педагогика/Мұғалімдердің-өздігінен-білім-379956.html

ТАРИХ ПӘНІ МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Раймбекова Ш.Д.

тарих пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші, №5 орта мектеп,Жаңадәуір ауылы, Іле ауданы, Алматы облысы

Аңдатпа: Педагогикалық қызметтің ерекшелігі оның қызмет ету құралы мен шарттарының бірі оқушыға берілген білім мазмұнының белсенді авторы ретінде мұғалімнің өзі болып табылады. Қазақстан тарихының мұғалімі рухани жаңару жолында басты тұлға болып табылады, себебі ол азаматтық білімді қалыптастыруға және болашақ тәрбиешілердің патриотизмін қалыптастыруға көмектеседі, жаңа ойлаудың мұғалімдері, сын тұрғысынан ойлау қабілеті бар , күрделі ,өзгеріске толы қазіргі заманғы әлемде жүре алады.

Аннотация: Особенностью педагогической деятельности является то, что одним из средств и условий её функционирования выступает личность самого педагога как активного автора содержания передаваемых ученику знаний. Учитель истории Казахстана ключевая фигура на пути духовной модернизации, так как именно он способствует формированию основных гражданских компетенций и воспитанию патриотизма будущих специалистов-педагогов новой формации, обладающих критическим мышлением и способных ориентироваться в столь сложном и меняющемся современном мире.

Abstract: One of the features of pedagogical performance is that a teacher himself is an active author of the knowledge transferred to the student, it is one of the tools and conditions for pedagogical performance. The Kazakhstan History teacher is a key figure in spiritual modernization, he promotes formation of the main civil competencies and patriotism education of new future specialists-teachers, who have critical thinking and are able to navigate in the complex and rapidly changing modern world.

Ұшқан құстың қанаты талатын,шапқан аттың тұяғы тозатын байтақ жерімізді мұраға қалдырған ата-бабаларымыздың даңқты тарихын жас ұрпаққа үйрету тарих пәні мұғалімдеріне жүктелген аса жауапты міндет.Бүгінгі мектептегі оқушылар тарих пәнін тек емтиханнан, ұлттық бірыңғай тестілеуден өту үшін ғана керек дегендей ниетте жүреді.Бүгінгі таңда мектепте оқытылатын тарих оқулықтарының сапасы мен мазмұны жағынан да тартымдылығы шамалы болып отыр.Оқушыларды тарих пәніне қызықтыру тарих пәні мұғалімінің кәсіби құзіреттілігіне,оның біліктілігі мен өз пәнін терең меңгерген білімі мен беделінің болуына қажеттілікті тудырып отыр.Елімізде білім беруді дамытудың 2023-2029 арналған тұжырымдамасы қабылданды,оның ерекшелігі бағдарламаларды жаңартып, қосымша пәндер енгізеледі.Биыл алғаш рет 5 қазан – педагогтердің кәсіби мерекесі

Мұғалімдер күні деп бекітілді,Астанада педагогтердің республикалық I сьезі өтікізіліп, Қазақстан Президенті Қасым- Жомарт Тоқаев «Мұғалім болу қастерлі міндет» атты баяндамасында : «Білім мен ғылым -табысқа жетудің ең басты кілті.Өскелең ұрпаққа тағылымды тәрбие және озық білім беру өте маңызды міндет»,- деп көрсете келе ширек ғасырда әлемдік пән олимпиадаларынан 12 мыңға жуық жастарымыздың жүлделі орын алғаны педагогтердің қажырлы еңбегінің нәтижесі екендігін атап өтті [1].

Тарихи білім беруді дамытудың жаңа жолдары іздестірілуде.Бұл үшін білім беру ісінде кәсіби құзырлылық қалыптастыру көзделуде.

Кәсіби құзырлылықтың қатарына келесі қабілеттер жатады:

1. Бағдарлы құзіреттілік (азаматтық белсенділік, саяси жүйені түсіну, баға бере білу, елжандылық);

2. Мәдениеттанымдылық құзіреттілік (ұлттық ерекшеліктерді тани білу, өз халқының мәдениеті мен өзге ұлттар, әлем мәдениетін салыстыру, саралай білу қабілеті);

3.Оқу-танымдық құзіреттілік(өзінің білімділік қабілетін ұйымдастыра білу, жоспарлай білу, ізденушілік-зерттеушілік әрекет дағдыларын игеру, талдау, қорытынды жасай білу);

4. Коммуникативтік құзіреттілік (адамдармен өзара қарым-қатынас тәсілдерін білу, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде, халықаралық қатынаста шетел тілінде қатынас дағдылары болуы);

5.Ақпараттық-технологиялық құзіреттілік (ақпараттық технологиялармен, техникалық обьектілер көмегімен бағдарлай білу, өз бетінше іздей білу, таңдай, талдай білу, өзгерте білуді жүзеге асыра білу қабілеті);

Педагогтың кәсіби құзыреттілігі бұл мұғалімге өз бетімен әрекет етуге мүмкіндік беретін психологиялық жағдай, белгілі бір еңбек қызметтерін орындау үшін қабілеті мен іскерліктерінің болуы, тұлғаның жалпы мәдениеті мен білімділік деңгейі, педагогикалық қызметті жүзеге асыруда теориялық және практикалық дайындығының және тәжірибесінің, теориялық білім мен практикалық білік-дағдысының болуы, сонымен қатар педагогтың бойында тұлғалық сапаларының болуы өте маңызды [2].В.А.Метаева кәсіби құзыреттілікке мынадай анықтама береді. Кәсіби құзыреттілік бұл педагог тұлғасы қасиеттерінің бірлігі деп сипаттайды. Яғни, кәсіби құзыретті педагог деп - психологиялық, педагогикалық, пәндік білім салаларын игерген, кәсіби біліктілігігі және дағдылары бар, жеке тұлғалық тәжірибесі жеткілікті тұлғаны айтады. Оған қоса педагогтың жұмысы жетістікке жетуге бағытталғандығы жөн. Тарих пәні мұғалімі қажетті білімдер алып, өзін жетілдіруге бейім, өзіне-өзі сенімді, кәсіби маңызды жетістіктерге қол жеткізуге қабілетті болуы шарт [3]. Н.В.Кузьмина кәсібилікті субьект қызметінің сапалы орындалуы деп анықтайды. Яғни, ол кәсіби міндеттерді шешуде педагогтың жаңа құралдарды игеруімен, қолдануымен өлшенеді. Н.В.Кузьмина педагогикалық қызметтің бес функционалды элементін қарастырады:

- арнайы құзыреттілік – терең білімдер, берілетін пән саласындағы еңбек тәжірибесі және біліктілігі;

- әдістемелік құзыреттілік оқушыларға білімді, дағдыны, іскерлікті қалыптастыру саласында көрініс табады. Оқытудың түрлі әдістерін игеруі, білімді игертудің психологиялық механизмдерін білуі.

- психологиялық-педагогикалық құзыреттілік – педагогикалық диагностиканы игеруі, оқушылармен педагогикалық мақсатты қарым-қатынас құру дағдысы, жеке жұмысты жүзеге асыру, жас ерекшелік психологиясын білуі, тұлғааралық және педагогикалық қарым-қатынастың психологиясын білуі;

- дифференциалды-психологиялық құзыреттілік оқушылардың бағыттарын, қабілеттерін анықтау саласында – тұлғалық ерекшеліктерді анықтай алуы, оқушыларға бағыт бере білуі, адамдардың эмоционалды жай-күйін ескеріп, анықтай алуы, жетекшілерімен, әріптестерімен сауатты қарым-қатынас құра білуі;

- аутопсихологиялық құзыреттілік – жеке қызметінің деңгейін сезіне білуі, яғни, өзінің қабілеттерін, өзін-өзі кәсіби жетілдірудің жолдарын білуі, өзіндегі, өз жұмысындағы жетіспеушіліктердің себептерін көре білуі, өзін-өзі жетілдіруге деген талабының болуы[4].

Білім саласында оқушылар құзіреттілігін қалыптастыруда төмендегідей қағидалар басшылыққа алынуда:

1. Білім берудің мәні оқушыларды түйткілді мәселелерді жол тауып шешуге қабілетті, өмірде тәжірибесін пайдалана алатын деңгейде дамытуды көздейді.

2.Білім берудің мазмұны танымдық дүниетанымдық,адамгершілік, саяси т.б. мәселелерді шешудің әлеуметтік тәжірибесін көрсетеді.

3. Білім беру үрдісін ұйымдастыру мәнісі оқушылардың өз бетімен танымдық, коммуникативті, ұйымдастырушылық, адамгершілік т.б. проблемаларды шешу қабілеті қалыптасуына жағдай жасау.

4. Білім беру нәтижесін бағалау оқыту барысындағы оқушының қол жеткізген білім деңгейін көрсетеді.

Білім беруді жаңғырту қоғамның дамуына,мүмкіншілігі мен сұранысына байланысты болады.Мектеп оқушыларды өмірге дайындауы қажет.Тарих пәнінің мұғалімі оқушыларға тарихи мәліметтерді білуге,түсінуіне,тарихи құжаттарға сыни тұрғыдан қарауға,тарихи оқиғаларды талдауға,өзінің азаматтық ұстанымы мен көзқарасын білдіруіне дайындауы қажет.

Нәтижеге жетудің кейбір жолдарына тоқталсақ:

1. Оқиғаларды түсіндіргенде тарихи деректерді пайдаланудың маңызы зор.Мысалы,біздің мектепте тарихи-өлкетану мұражайын аштық, онда ауылымыздың 250 жылдық тарихынан мәліметтер берілген , Алматыдағы Д.А.Қонаев, Ахмет Байтұрсынов мұражайлары мен Есіктегі «Алтын адам» , «Таңбалы тас » сияқты тарихи орындарға саяхаттау оқушылардың тарихи таным деңгейін көтергендігі даусыз.

2. Белгілі бір оқиға немесе тұлға жөнінде дәлелдер келтіру үшін интербелсенді әдістерді қолдану,тарихи көркем және деректі фильмдерді көруге,тарихи әдебиеттерді оқуға кеңес беру.

3. Адамдардың басынан кешкен оқиғаларды ұмытпай ,кейбір заттарды не үшін сақтап жүргеніне түсініктеме беру.Мысалы, Кенесары ханға Марал ишан сыйлаған қасиетті Құранның таяуда табылуы ,оқушыларды бір тебірентіп өтті.

4. Өткен заман туралы әртүрлі деректерді атай отырып,нақты тақырып бойынша оны қалай пайдалану керектігін білу,киіз үй, арба сақтардың аң стилі бұйымдары т.б.заттардың үлгісін жасау

5. Өзінің өткен замандағы тарихын білу қоғамның бүгінгі және болашақтағы дамуына әсер ететіндігін көрсете білу.

6.Тарихты пайдалану ісінде кейде жағымды,жағымсыз көзқарастар болатындығын да ескере отырып,шынайы тарихты жеткізу қажет.Мысалы,Бөкей Ордасындағы Жәңгір ханның тұлғасына ,Кіші Жүз ханы Әбілқайырға т.б. қатысты әртүрлі пікірлер бар екендігіне назар аударту.

Танымдық құзіреттілікті арттыруда пәнаралық байланыстың маңызы зор.Қазақ халқының тарихы ауызша тарих арқылы көбіреке жеткендіктен, қазақ әдебиетіндегі тарихи жыр ,дастандар,аңыз,әңгімелермен байланыстыра оқыту қажет.Мысалы,Жоңғар шапқыншылығында шыққан Қожаберген жыраудың «Елім-ай» дастаны және «Елім-ай» халық әнінің шыққанына биыл екі жүз жыл болды, ел мен жер үшін күрескен батырлар мен хандарымыз туралы халық ауыз әдебиетінде жырлар мыңдап саналады.Тақырыпқа сәйкес Нысанбай жыраудың «Кенесары-Наурызбай» дастанынан т.б. үзінді тыңдатып отырудың жастарды Отанымызды сүюге,патриот болуын қалыптастыруға әсер ететіндігі сөзсіз.Тарих сабақтарында тарихи кітаптармен де жұмыс істеп,ғылыми жоба зерттеу әдісін пайдалану танымдық құзіреттілікті дамытып,оқушының зияткерлігінің дамуына жетелейді.Тарихи деректердің сабақта пайдаланылған түрлерінен үлгі ретінде келтірсек**:**

1.Шыңғыс ханның әскери заңының баптарынан үзінді

15-бап.Әр ер адам жасақта қызмет етуге міндетті

28 –бап.Әскерлерге жоғары жақтан рұқсат етілмейінше ,жауын талан -таражға салып,заатын алуға рұқсат берілмейді [5].

2.Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы: «Сарыарқаның кімдікі екендігі» кітабынан үзінді:

«Күнбатысы -Сырдария,күншығысы- ұзын аққан Ертіс,оңтүстігі- Жетісу өзені,солтүстігі- Еділ,Жайық.Сол төрт судың арасы -заман қадимда «Дешті Қыпшақ » атанған.Қыпшақ жұртының қонысы еді.Сол қыпшақтан тоқсан екі ру ел тарайды. «Қытай көп пе,Қыпшақ көп пе?» -деп,мақал болған себебі сол[6].

3. Қожа Ахмет Ясауи : «Диуани хикмет» кітабы, 8- хикметінен үзінді:

Бұл опасыз дүния барша жұрттан өтеді,
Мақтанбаңдар малыңа, бәрі қолдан кетеді,
Ата- ана, қарындас,қайда кетті ойласаң,
Төрт аяқты «ағаш ат» бір күн саған жетеді[7].

Интернет арқылы да әлемдік білім беру кеңістігіне шығу мүмкіндігін пайдалану маңызды.Оқушылар сабақ үстінде мынандай іс-әрекеттерді жүзеге асыра алуы керек:өзіндік білімін жетілдіру;өзіндік көзқарасын,пікірін айта алу;өмірлік жағдайларға баға беру;сыныптастарымен,адамдармен тіл табысып,ынтымақтаса білу;қиыншылықтарға шыдамдылық көрсету.

Оқушылардың тарихи танымын кеңейту үшін рөлдік ойындардың да маңызы зор.Мысалы атақты ақын,жазушы,қоғам қайраткері Мұхтар Шахановтың туғанына 80 жылдығы құрметіне мектебімізде кездесу өткіздік. Ақынның «Отырар» дастанын оқушылар театр әртістерінен кем ойнамады,ақын атамыз риза болып,батасын берді.

Сонымен, қорыта айтқанда, замануи білім беру жағдайында педагог маман–бұл қай кезде де, ең алдымен, кәсіби деңгейі жоғары, интеллектуалдық, шығармашылық әлеуеті мол тұлға. Ол-ақпарат көздерін өмірге енгізуге дайын, оқу-тәрбие ісіне жанашырлық танытатын, қоғамға адал қызмет ететін жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген тұлғаларды қалыптастырып,тәрбиелеуші,шығармашыл ұстаз. Ол-оқу-тәрбие үрдісінің мазмұнына және ұйымдастырылуына кешенді тұрғыда қарайтын зерттеушілік ыңғайға бейім, теория мен практика іс-әрекетін біріктіре білетін, өмірлік құндылық қағидалары-адамгершілік, ізгілік, еңбекқорлық, парасатты мінез-құлық қасиеттерді бойына сіңірген маман. Тәуелсіз Қазақстанның білім жүйесін әлемдік озық деңгейге бағыттау мақсаты туындап жатқан қазіргі таңда педагогтік мамандыққа қойылатын талаптарға жауап бере алатын, білім мен іс-әрекетін ұйымдастыру іскерлігінің жоғары деңгейіне құзіретті тарих пәнінің маманы болуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 ҚР Президенті Қасым- Жомарт Тоқаев. «Мұғалім болу қастерлі міндет» // газет EGEMEN QAZAQSTAN, 2023жыл, 6 қазан,1-беті .

2. Г.Т.Балакаева. Повышение статуса профессиональной компетентности педагога – стратегический курс образования // журнал Білім берудегі менеджмент, №4 ,2012 ,стр 7-9

3.Е.В.Ильина. Раскрытие личностных потенциалов – важная сторона професссиональной подготовки студентов. // журнал Педагогика және психология, №4, 2010, стр.22-27

4. Метаева В.А. Рефлексия как метакомпетентность. – М.: Педагогика ,№3. 2006, стр. 59

5.Аманжолов К.,Рахметов Қ.Түркі халықтарының тарихы.-Алматы,Білім,1996,217б.

6.Көпейұлы Мәшһүр Жүсіп.Шығармалар жинағы.-Алматы,Өлке,2014,278б.

7.Қожа Ахмет Ясауи.Жетпіс хикмет.-Түркістан,2017,27б.

ТАРИХ ПӘН МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ПӘНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ-БІЛІКТІЛІКТІ АРТТЫРУДАН БАСТАЛАДЫ

Рубилова А.А.
Ақтау қаласы бойынша білім бөлімінің
«№19 мектеп- гимназиясы» КММ тарих пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші

Аңдатпа: Қазіргі уақытта білім беру жүйесіде «құзыреттілігі», «кәсіби құзыреттілік» сияқты терминдерді жиі қолдануда және бұл мәселе өзекті болып отыр. Өйткені уақыт өте келе мемлекет пен қоғам өзгереді, демек, мемлекет пен қоғамның мұғалімге қойылатын талаптары өзгереді. Мұғалімдерде қандай қасиеттер немесе кәсіби құзыреттіліктер тұрақты болуы керек. Жаңартылған

білім беру бойынша мұғалімдерге қандай кәсіби құзыреттілік қажет. Педагог әрбір оқушының, өскелең ұрпақтың, қоғам мен мемлекеттің тағдыры үшін жауапкершілікке ие лауазымды тұлға. Бүгінгі таңда мұғалімдердің жұмысының нәтижесі қандай болса, ертең біздің қоғам сондай болмақ.

Аннотация: В настоящее время в системе образования все чаще используются такие термины, как «компетентность», «профессиональная компетентность», и этот вопрос становится актуальным. Потому что со временем меняются государство и общество и, следовательно, меняются требования государства и общества к учителю. Какие качества или профессиональные компетенции должны быть постоянными у учителей, какие профессиональные компетенции необходимы учителям в области обновленного образования. Педагог-это должностное лицо, которое несет ответственность за судьбу каждого ученика, подрастающего поколения, общества и государства. Каким бы ни был результат работы учителей сегодня, завтра наше общество будет таким.

Abstract: currently, such terms as «competence», «professional competence» are increasingly used in the education system, and this issue is becoming relevant. Because over time, the state and society change, and therefore the requirements of the state and society for the teacher change. What qualities or professional competencies should be permanent in teachers, what professional competencies are needed for teachers in updated education. The teacher is an official responsible for the fate of each student, the younger generation, society and the state. Tomorrow our society will be the same as the results of the work of teachers today.

"Мұғалім өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, оқуды, ізденуді, тоқтатысымен оның мұғалімдігі де жойылады"

К.Ушинский

Қазіргі білім саласындағы жаңа педагогикалық әдіс-тәсілдерді толығымен меңгермейінше сауатты, жан-жақты білімді маман болу мүмкін емес. Жаңа педагогикалық технологияны меңгерту мұғалімнің құзыреттілігін, зейін-зерделік, кәсіптік, адамгершілік, рухани т.б, көптеген ұстаздық қабілеттерінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу тәрбие үрдісін жүйелі ұйымдастыруына көмектеседі. Біліктілігін арттыру курстарынан өткен әрбір мұғалім бірінші қиын тақырыптарымен жұмыс жасауды және жаңа педагогикалық технологияларды оқып үйренеді, екіншіден меңгереді, үшіншіден тәжірибеде қолданады, төртіншіден оны дамытып нәтижесін қорытындылайды.

Осы мақсатта біздің жұмысымыз мұғалімнің кәсіби құзіреттілігі оның білімінің жан-жақталығы, ұстаздық шеберлігі, оқытудың жаңа әдістерін, инновациялық технологияны меңгеруімен өлшенеді. Мұғалім қаншалықты білімді, шығармашыл болса, оның құзіреттілік қабілеті де жоғары болады.

Кәсіби құзіреттілік - деп педагогтың жеке бас сапалары мен оның психологиялық-педагогикалық және теориялық білімінің, кәсіби біліктілігі мен дағдысының, тәжірибесінің бір арнада тоғысуы деуге болады.

Тарихи білім берудің тиімді заманауи жүйесін құру дүние жүзі тарихы мен отандық тарих арасындағы оңтайлы тепе-тендікті анықтауды карастырады. «Тарих пәні мұғалімдерінің пәндік құзыреттіліктерін дамыту. 10-11 сыныптардың қиын тақырыптары», «5-9 сыныптардың қиын тақырыптары» атты тарих пән мұғалімдеріне арналған 10 күндік курстар жүргізіліп жатыр. Бұл курстар білім беру бағдарламасы тарих пәні мұғалімдерінің күрделі тақырыптарды зерделеуді ұйымдастыру бойынша кәсіби құзыреттілігін дамытуға, тарих пәні мұғалімдерінің пәндік білімдерін дамытуға қолдау көрсетуге, оқу сабағын тиімді құруға, тарихты жүйелі негізде оқытудың өзекті әдістерін меңгеруге бағытталған, «Тарих» пәні бойынша 10-11 сыныптарға арналған үлгілік оқу бағдарламасының жаңартылған мазмұны жағдайында пәнді оқыту әдістемесін жетілдіруге бағытталған.

✔ **Бағдарламаның мақсаты:** Тарихи білім берудің тиімді заманауи жүйесін құру дүние жүзі тарихы мен отандық тарих арасындағы оңтайлы тепе-тендікті анықтауды қарастырады.

✔ **Бағдарламаның бағыты:** Тарихи оқиғалар мен процестерді талдау, салыстыру және қорыту дағдыларын, тарихи және мәдени мұраны ұсыну және сақтау дағдыларын, тарихи оқиғалар мен үдерістерге көзқарастарды дәлелдеу, тарихи терминдер мен ұғымдарды, күндерді, кезеңдерді, үдерістер мен оқиғаларды иелену дағдыларын дамыту бойынша пәндік құзыреттерді жетілдіруге бағытталған, тарихи білім берудің жаңартылған

мазмұны аясында жоғары сыныптарда күрделі тақырыптарды оқытудың инновациялық әдістерін оқу мен қолдануда тарихи білім мен дағдыларды практикалық қызметте және күнделікті өмірде қолдану.

«Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы соңғы жылдары осы курстарды жүргізуге білікті, педагог-шебер, педагог-зерттеушілерді шақыруда. Менің ойымша бұл курсты баламен етене жұмыс жасап, тарих пәнін оқытудын қиындықтары мен мүмкіншіліктерін ішінен біліп, көріп жүрген мұғалімдердің өткенінің артықшылықтары болмаса, кемшілігі жоқ деп сенемін.

12.09-23.09.2022ж.күні аралығында «Тарих пәні мұғалімдерінің пәндік құзыреттіліктерін дамыту. 10-11 сыныптардың қиын тақырыптары» курсы облыс тарихшыларының қатысуымен өтті. Бұл курсқа жиналған мұғалімдердің көп бөлігі еңбек өтілі 10 жылдан асқан, жоғарғы сыныптарға сабақ беретін, ҰБТ-ға оқушыны дайындап жүрген, олимпиададан оқушылары жоғары деңгей көрсетіп жүрген ұстаздар қауымы жиналды. Курсқа қатысушылардың құрамында Аталиков Якуб, Алиева Гүлзада, Рахимова Ғалия сынды мұғалімдер болды. Бұл курстың баска курстан ерекшелігі курсты жүргізген орталық әдіскері емес, шебер, зерттеуші санаты бар, білікті, теориялық білімі жоғары, оқушылары ҰБТ- ден жоғары көрсеткіш көрсетіп жүрген мұғалімдер өткізді. Курстың мақсаты 10-11 сынып тарих оқулығындағы қиын тақырыптарды талдауға бағытталған.

Мен бұл курс барысында оқулықтағы киын тақырыптарды оқушыларга жеткізуде, білім берудің тиімді жолдарын үйретуге баса назар аудардым:

1. Сабақ жоспарын жасағанда ең негізгі берілетін ұғымдарды іріктеп алып, сол ұғымдарды үйрету;
2. Тарихқа деген қызығушылығын тереңдету. Ол үшін әр елдің тарихына байланысты сабақты өту кезінде сол елдің ерекшелігін көрсететін, есте қалатындай тарихи, мәдени мұралары туралы айту;
3. Шығармашылық күш қуатын дамытуға дағдыландыру (білім сапасын көтеруде септігін тигізетін қосымша элементтерді енгізу, тарихи деректерді оқып уйрену);
4. Пәнаралық байланыс. Өнер, кино, көркем әдебиет,тарихи шығармалармен байланыстыра өту;
5. Сабақтарға жаңа педагогикалық технологияларды инновациялық бағыттарды әдістер мен тәсілдерді енгізу;
6. Конференция сабақ (әр елдер бойынша берілген хабарлама, баяндама, рефераттарды тыңдау, жұмыстарды қорғау);
7. Сабақтың жүйесіне қарай жергілікті жер материалдарын пайдалану;
8. Әр тараудан соң тест-интервью алу;
9. Әр тоқсанның аяғында өтілген барлық материалдар бойынша зачет алу;
10. Картаны көрсете білу сауаттылығын қалыптастыру.Бірін-бірі картадан оқыту, үйрету арқылы сол елдер туралы түсінігін, қызығушылығын қалыптастыру;
11. Көрнекі және техникалық құралдарды пайдалану;
12. Мұғалімнің мәдениеті, ақыл-ой және адамгершілік бет бейнесі.

Жоғарыда көрсетілген талаптарға сүйене отырып он күн қатарына қоян-қолтық жұмыс жасап мынандай нәтежиге қол жеткіздік:

✔ Тарих әдіснамасын тарихты зерттеу әдістері мен тәсілдерінің жүйесі ретінде түсіну мен қолдануды үйренді;

✔ Қазақстан тарихы мен дүниежүзі тарихын оқытудың концептуалдық негіздерін білді және түсінді;

✔ Тарихи концептілер негізінде зерттеуге негізделген оқытуды жоспарлау дағдыларын жетілдірді;

✔ Функционалдық сауаттылықты дамытуға арналған тапсырмалар шеңберінде окушылардың сабақта тарихи дереккөздерімен, тарихи карталармен жұмыс істеуін, басқа пәндермен интеграцияланған шығармашылық тапсырмаларды орындауын ұйымдастыру дағдыларын дамытты;

Мұғалімдер тек қана курс бағдарламасы аясында білім алып қана қоймай, курсқа

қатысып отырған басқа әріптестерімен іс-тәжірибелерімен танысты:

- «Қазақстан тарихы пәнінен олимпиадаға дайындау үшін ұсынымдар» Бауыржан Аймановтың іс-тәжірибесінен;
- «Ғылыми жұмысқа оқушыны дайындау жолдары» Рахимова Ғалия;
- «Тарих пәнін оқытуда ойын әдістерін пайдаланудың тиімділігі» Я.Аталиков;
- «ҰБТ – ге оқушыларды тиімді дайындау жолдары» Делек Базаргүл;
- «Инклюзивті балаларға арналған тапсырмалар» Аманжол Ардақ;
- «Тарих сабағында пікірталасты қалай қолданған жөн?» Ғаниқызы М.;
- «Тарих пәні бойынша соңғы бұйрық бойынша дұрыс ҚМЖ құру жөнінде » шеберлік сабағы Жумаева Рысжан;

Курстан кейінгі қолдау, мұғалімдердің кәсіби өсуіне көмек үздіксіз жүргізіліп отыр. Осы курсқа қатысқан көптеген мұғалімдер аттестациядан өз пәндері бойынша ең жоғары ұпай жинап, өткендігін атап өтуге болады. Курстан алған білімдерін, жаңаша әдіс-тәсілдерді күнделікті сабақтарында қолданып, сабақтарын түрлендіріп өтуде. Курс барысында мұғалімдердің мәдени – демалыс уақытын тиімді ұйымдастыруға аса назар аударылды. Сол мақсатта мұғалімдерді Ә. Кекілбаев атындағы облыстық тарихи-өлкетану музейіне, тарихи-мәдени мұражайға, Н. Жантөрин атындағы театрда өтіп жатқан II Халықаралық «Әбіш әлемі» фестивалінің ең үздік «Дүние- ғапыл», «Рамео мен Джульетта», «Шәкәрім. Жолсыз жаза» атты қойылымдарына бару бақыты бұйырған тамаша курсты аяқтадық. Мұндай курстарды үздіксіз өткізіп отыру тарих пән мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін дамытуға көмектесері сөзсіз.

КУРС ҚАТЫСУШЫЛАРЫНЫҢ ПІКІРІ:

Ақтау қаласы №29 мектептің тарих пәні мұғалімі Әндіжанов Әділет:

Мәнді һәм сәнді өткен бұл курс баршамыздың есімізде ұзаққа сақталары сөзсіз!!! Әлі күнге дейін ойымызда жүр сол курста айтылған идеялар, тың ақпараттар. Ең бастысы әріптестер арасында берік ынтымақтастық аясында өткізген бұл екі аптамыз бәрімізге үлкен тәжірибе болды. Және бір ерекшелік- курсымызға өңірімізге аты мәшһүр һәм тарих саласының майталман сайыпқырандарының қатысуы.Кілең сен тұр, мен атайындар) осы күндерді нәтижелі, шеберлікпен ұйымдастырған тренеріміз Ақмаржан ханымға үлкен рақметімізді айтамыз!!!

Мұнайлы ауданы №10 орта мектеп тарих пәні мұғалімі Жайылганова Айымгүл:

Тарих сабағында мұғалімдерінің пәндік құзыреттілігін дамыту тақырыбындағы біліктілік арттыру курсы өте пайдалы,олжалы курс болды. Мұғалімге қажетті көптеген дүниелер алдық, тәжірибе алмастық, мұражайға және театрға барып рухани құндылығымызды да толықтырдық. Осындай пайдалы курс ұйымдастырған "Өрлеу"БАО на және куратoрымыз Рубилова Ақмаржан ханымға үлкен алғыс білдіремін. Және алдағы уақытта жалғасын таба берсін дейміз.

Жаңаөзен қаласы №11 орта мектеп тарих пәні мұғалімі Еспулаев Нұрсұлтан:

Пәндік құзыреттіліктерді дамыту курсы өте жақсы өтті. Менің ең алғашқы, есте қаларлықтай керемет курстардың бірі. Өте мықты мамандармен ұжымдас болдым, Біліктілік дәрежелері жоғары ұстаздармен бір кемеде отыру өте керемет! Көп нәрсені үйрендім, көп нәрсе өзіме ала алдым. Тәлімгер Ақмаржан ханым курсты өте жақсы алып шықтыңыз, бар ынта жігеріңізді салып жас мамандарға көп нәрсе үйреттіңіз, сізге алғысымыз шексіз!

И.Жанболатов атындағы №15 мектептің тарих пәні мұғалімі Каримова Бибигүль:

Еңбегің жемісті болсын.Курстан құнды мәліметтер алып,білімімізге білім қостық. керемет өз ісіңнің маманысың

«Нұртас Ондасынов атындағы №5 жалпы білім беретін мектеп» КММ тарих пәні мұғалімі Аталиков Якуб :

Көш бастап білгір бапкер Ақмаржан,
Қостаушысы алғыр маман Бауыржан,
Тарихшылар қыркүйекте бас қосты.
Жайлаған Маңғыстаудың жерінде,
Әсем қала Ақтаудағы,

Өрлеудің кең төрінде!
10 мен 11 сыныптарда,
Тарих пәнін оқыту –
Әдістерін нақтылап,
Білгендерін аямай,
Бір-біріне үйрету –
Болды жиын мақсаты!
Үлкені бар,жасы бар,
Жақыппенен Ғалиядай-
Ардагерлер - басы бар
Орта буын мықтылар,
Жігерлі жас тапқырлар
Осы топты құрады
Көп білімді меңгерді
Хас тарихшы мамандар
Бірінен - бірі керемет
Өз ісінде тарландар
Білімдерің тасысын
Орындалсын армандар!

Курс жақсы деңгейде өтті. Тренер курсқа қатысушыларды қызықтыра отыра, олардың біліктілігін, білімділігін қолдана отыра, курстың құндылығын арттырып, көздеген мақсатына жете білді. Іске сәт!

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III (01.01.2022 жылға өзгерістер мен толықтырулармен).URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747 (өтініш берген күні: 04.05.2022).
2. «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасын бекіту туралы
3. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысы. https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000726. (өтініш берген күні: 04.05.2022).
4. Алаш-Орда: Сборник документов./ Сост. Н.Мартыненко. А.-А.: Малое издательство «Айкап», 1992. - 192с.
5. Борисов А. Ю., Клейменова Н. Е., Наринский М.М., Сидоров А.Ю. История международных отношений в трех томах. Том 2. Межвоенный период и Вторая мировоя война. / - Москва, МГИМО, 2012. - стр. 510
6. Гомбожапов А.Д. Кочевые цивилизации Центральной Азии в трудах Л.Н.Гумилева. - Улан-Удэ: Изд-во БНЦ СО РАН, 2010.
7. Левшин А.И. Описание орд и степей казахов. – Павлодар: НПФ «ЭКО», 2005. – 212 с. с. 18;
8. Тоқаев Қ-Ж.К. Сындарлы қоғамдық диалог - Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі. Мемлекет Басшысының 2019 жылғы 2 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы. https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1900002019
9. Dudley, P. (2011). How Lesson Study orchestrates key features of teacher knowledge and teacher learning to create profound changes in professional practice [Каким образом Lesson Study определяет основное содержание знаний и обучения учителя для создания значительных перемен в профессиональной практике]. Presented at the World Association of Lesson Studies Annual Conference, Tokyo. https://lessonstudy.co.uk/wp-content/uploads/ 2013/07/Lesson- Study- Handbook -Russian.pdf
10.Гуревич В. Рекомендации по разработке компетентностно- ориентированных заданий.https://pandia.ru/text/78/484/54706.php
11.Зегер ван дер Вал, PhD, «Работа с поколением Y и поколением Z», Назарбаев Университет, Высшая школа образования, октябрь 2018 г., www. zegervanderwal.com
12.История мировых цивилизаций. http://festival.1september.ru/articles/ 526293/

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ В ОБЛАСТИ ИСТОРИИ И ПРАВА: АНАЛИЗ И РЕКОМЕНДАЦИИ

Темірбаев М. Е.
учитель истории и географии, КГУ «Перцевская основная средняя школа отдела образования города Рудного» Управления образования акимата Костанайской области
г.Рудный, Казахстан

Аңдатпа: Бұл зерттеу тарих және құқық саласындағы мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қамтамасыз ету тетіктерін талдауға арналған. Әлемдік және қазақстандық тәжірибені талдау негізінде оқытудың заманауи әдістемелерін қолдануды, сабақтан тыс қызметті ұйымдастыруды, білім алушылардың қатысуын жандандыруды және білім беру сапасын арттырудың басқа да стратегияларын қамтитын ұсынымдар ұсынылды.

Аннотация: Данное исследование посвящено анализу механизмов обеспечения профессиональной компетентности педагогов в области истории и права. Основываясь на анализе мирового и казахстанского опыта, представлены рекомендации, включающие применение современных методик преподавания, организацию внеурочной деятельности, активизацию участия обучающихся и другие стратегии для повышения качества образования.

Abstract: This study is devoted to the analysis of the mechanisms of ensuring the professional competence of teachers in the field of history and law. Based on the analysis of the world and Kazakhstan experience, recommendations are presented, including the use of modern teaching methods, organization of extracurricular activities, activation of student participation and other strategies to improve the quality of education.

Современный этап развития казахстанского общества характеризуется быстрой сменой технологии, что обуславливает формирование новой системы образования, предполагающей постоянное обновление. Одним из ключевых факторов успеха эффективного образования является конкурентоспособность всех участников образовательной системы, которая опирается на такие качества, как активность, инициативность, творческое мышление и способность находить нестандартные решения. Поэтому одним из перспективных направлений развития образования в стране становится повышение профессионального мастерства, распространение передового опыта, создание инновационной образовательной среды.

Сегодня образование в Казахстане ориентировано на активного и мобильного педагога, проявляющего инициативу, четко осознающего свои профессиональные цели, открытого для всего нового и оптимистично настроенного по отношению к инновациям. Именно такой педагог сможет эффективно реализовать ключевые направления, отраженные в посланиях и программных документах Главы государства.

В своем послании нации, Президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев выделил ключевые направления развития страны в современном глобальном контексте. Одним из важнейших аспектов является образование и подготовка высококвалифицированных кадров. Учитывая стратегические приоритеты, выделенные в соответствующих документах, обеспечение педагогов соответствующей профессиональной компетентностью становится крайне актуальной задачей [1].

Основу данного исследования составляет комплексный анализ научных работ, посвященных повышению квалификации педагогов в области истории и права. В процессе исследования были использованы как отечественные, так и зарубежные исследования, что позволило рассмотреть проблему с различных точек зрения и выделить наиболее эффективные подходы к развитию компетентности преподавателей. Множество работ посвящены педагогическим проблемам компетентного подхода в структуре образовательного процесса. Авторы этих работ включают Т.А. Крюкова, О.Е. Левицкая, Р.П. Мильруд, А.М.Новиков, О.Ю. Перцева, Н.Ф. Радионова, В.В. Сериков, Н.М. Слаутина, П.И. Третьяков, А.П. Тряпицына, Н.В. Фомин, и других.

Дальше в работах зарубежных и российских ученых, таких как H. Spencer, T. Ribot, W.B. Cannon, D. Blum, И.А. Зимняя, Дж. Равен, В.В. Сериков, Н.В. Чекалева, Э.Ф. Зеер, и других,

сделаны глубокие исследования компетентного подхода, который интегрирует предметное и социальное содержание профессиональной деятельности педагога.

Также, проблемам компетентности в педагогической доктрине уделено внимание казахстанскими исследователями, среди которых С.К. Абильдина, С.Б. Абдыгаппарова, С.А. Абдыманапова, А.Е. Абылкасымова, Н.А. Балабанова, А.Б. Бекманова, А.А. Булатбаева, С.А. Жолдасбекова, А.Е. Жумабаева, А.К. Жунусбекова, С.М. Кенесбаева, А.К. Мынбаева, и другие.

Необходимость рассмотрения вопросов формирования компетентности в отечественном образовании и их практического решения диктуется Законом Республики Казахстан «Об образовании», «О статусе педагога», Концепцией развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы, а также другими нормативно-правовыми документами, регулирующих отечественную, образовательную деятельность [2, 3, 4].

В педагогической научной литературе существует различное определение понятия «профессиональная компетентность». Одни авторы считают ее совокупностью знаний, умений и навыков в педагогической и психологической сферах [5]. Другие подразумевают систему представлений о профессионально-педагогической деятельности и ее технологической реализации [6]. Третьи утверждают, что профессиональная компетентность педагогов включает в себя личностные свойства, влияющие на педагогическую деятельность и способствующие ее преобразованию (Занина Л.В., Меньшикова Н.П. и др.). Однако существует мнение, согласно которому профессиональная компетентность - это взаимосвязанный комплекс знаний, умений, навыков, психологических особенностей, профессиональных и аксиологических инвариантов (Деркач А.А. и др.).

Резюмируя данные толкования, Толмачёва Д.Г. подчеркивает, что профессиональная компетентность педагога – это характеристика субъекта педагогической деятельности, который действует в рамках своей профессии. Она определяется внешними нормативами, но предполагает также личностный вклад внутри данного контекста [7].

В современном обществе, где уровень знаний и информированности приобретают ключевое значение, профессиональная компетентность педагогов, специализирующихся в области истории и права представляет стратегическую значимость. Педагоги являются основой развития активных и ответственных граждан, способных принимать обоснованные решения и справедливо оценивать действия, опираясь на знания исторических событий и принципов права.

Сегодня в Казахстане существуют разнообразные, образовательные программы и государственные инициативы, которые активно способствуют развитию и повышению квалификации в различных предметных областях. Эти программы не только позволяют получить новые знания, но и предлагают различные курсы, семинары и тренинги, национальные программы, охватывающие всевозможные аспекты преподавания и методологии обучения.

Участие в международных педагогических обменах и стажировках для профессионального роста педагогов – предоставляют возможность обмена опытом с коллегами из разных стран и открытия передовых педагогических практик.

Участие в профессиональных сообществах и ассоциациях предлагают уникальную возможность обменяться знаниями, поделиться опытом и совместно разработать новые, инновационные методики преподавания. Главным преимуществом участия является научно-методическая поддержка, которая является ценным ресурсом для педагогических кадров. Данная поддержка включает в себя возможность получения актуальных научных публикаций, статей и книг, содержащих последние исследования и анализы в области образовательных тенденций.

Предлагаемые государством образовательные курсы открывают возможности для повышения уровня компетенций и получения новых и полезных навыков для внедрения в учебную практику педагогов.

Система аттестации также является эффективной процедурой, которая проводится с целью оценки компетенций и квалификации педагогических работников. Это важный инструмент регулирования качества образования и повышения профессионального уровня педагогов.

Для повышения профессиональной компетентности педагогов регулярно организуются мастер-классы и семинары, в ходе которых авторитетные лидеры в сфере образования делятся своими знаниями и передовыми методами преподавания.

Участие педагогического персонала в профессиональных сообществах и ассоциациях является важным фактором в обеспечении актуализации знаний относительно последних тенденций, а также овладению передовыми методами развития педагогического искусства под руководством ведущих экспертов данной области.

Зарубежные специалисты в области образования также предлагают разнообразные модели, направленные на улучшение образовательного процесса. Каждая страна разрабатывает уникальные подходы к обучению и воспитанию.

– Финляндия: Критическое рефлексивное мышление. Подход к профессиональному развитию учителей в Финляндии основан на их развитии критического рефлексивного мышления. Учителя регулярно анализируют свою педагогическую практику, обмениваются опытом с коллегами и ведут исследования для улучшения своей работы.

– Швеция: Развитие цифровых компетенций. Швеция активно развивает цифровые технологии в образовании, предоставляя учителям доступ к современным программным средствам и ресурсам. Учителя в Швеции используют цифровые платформы и технологии, чтобы создавать интерактивные уроки, совместные проекты и электронные портфолио. В результате, студенты развивают навыки работы с информацией, критического мышления и сотрудничества

– Сингапур: Использование робототехники в образовании. В Сингапуре робототехника активно внедряется в образовательный процесс. Есть специальные курсы и программы, где учащиеся учатся создавать и программировать роботов. Робототехника помогает студентам развивать навыки логического мышления, проблемного решения, командной работы и творческого проектирования.

– Германия: Непрерывное профессиональное образование. Германия предоставляет разнообразные программы непрерывного профессионального образования для учителей. Это включает в себя курсы повышения квалификации, стажировки и обмены опытом с коллегами из других стран.

– Япония: Педагогические исследования. Японские учителя активно занимаются педагогическими исследованиями, чтобы развивать новые методики и подходы к обучению. Они также проводят учебные семинары и обмены опытом с учителями из других стран.

– Китай: Практика учителей-мастеров. В Китае существует система учителей-мастеров, которые имеют значительный опыт и успешно проходят обучение других учителей. Это способствует передаче лучших практик и методик от опытных учителей к начинающим и помогает повысить общий уровень образования.

– Австралия: Признание компетенций. В Австралии существует система признания компетенций учителей, которая позволяет им получить официальное признание своих навыков и квалификации, что способствует их профессиональному развитию.

– Южная Корея: Индивидуальные программы развития. В Южной Корее каждый учитель имеет персональный план развития, который включает в себя курсы повышения квалификации, участие в профессиональных сообществах и другие мероприятия, способствующие профессиональному росту.

– США: Национальные стандарты образования. В США разработаны четкие национальные стандарты для учителей, которые определяют необходимые компетенции и ожидаемые результаты. Это обеспечивает единый уровень квалификации в образовательной системе.

– Франция: Педагогические исследовательские группы. Французские учителя могут принимать участие в педагогических исследовательских группах, где они совместно разрабатывают новые методики и делятся лучшими практиками. Такие педагогические исследовательские группы являются важной частью французской системы образования и способствуют развитию инновационных методов обучения. Они помогают учителям развивать свои профессиональные навыки и обеспечивают непрерывное профессиональное образование.

Норвегия: Профессиональные стандарты и оценка. Норвегия предлагает четкие профессиональные стандарты для учителей, а также систему оценки, позволяющую им развиваться и повышать свою компетентность.

Великобритания: Профессиональные стандарты QTS. В Великобритании существуют профессиональные стандарты QTS (QualifiedTeacherStatus), которые устанавливают ожидания к компетенциям учителя и требования к профессиональному развитию.

Интеграция международных норм и стандартов в образовательный процесс позволяет подготовить квалифицированных специалистов с глубоким пониманием международной правовой системы и ее влияния на глобальный курс развития.

В свете вышеуказанных факторов предлагаются следующие рекомендации для улучшения профессиональной компетентности педагогов в рассматриваемых областях:

1. Применение современных образовательных технологий и интерактивных методов, что способствует более эффективному обучению.

2. Организация внеклассных мероприятий для расширения кругозора и развития аналитических навыков.

3. Стимулирование учебной активности и исследовательской деятельности в данных областях.

4. Формирование педагогических сообществ для обмена опытом и развития образовательного процесса.

5. Постоянное профессиональное развитие через участие в семинарах и конференциях.

6. Стимулирование критического мышления и аналитических навыков в предметных областях.

Эффективное развитие компетентности педагога истории и права требует постоянного стремления к профессиональному росту, включающая в себя не только знания предметной области, но и овладения современных методов и технологий преподавания, предлагаемых не только в нашей стране, но и во всех развитых государств.

Таким образом, эффективное развитие компетентности педагога в области истории и права предполагает комплексный подход, включающий в себя как углубление профессиональной деятельности, так и формирование восприимчивости к педагогическим инновациям, способности адаптации в условиях меняющейся педагогической среды.

Список использованных источников

1. Послание Главы государства народу Казахстана от 1 сентября 2022 года «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество».

2. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III «Об образовании».

3. Закон Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 293-VI ЗРК «О статусе педагога».

4. Концепция развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы № 249 от 28.03.2023г.

5. Митина Л.М. Психология профессионально-карьерного развития личности/ Л.М. Митина. — СПб.: Нестор-История, 2019.

6. Годник С.М. Развитие субъектного потенциала личности — реальный гуманизм педагогической деятельности/ С.М. Годник // Факторы и условия становления школьника и студента в качестве субъекта образовательного процесса: сб. ст. / под ред. С.М. Годника, В.И. Хлоповских. — Воронеж: ВГУ, ВГИ МОСУ, 1999. — С. 4–12. Сущность методической компетентности педагога Серия «Педагогика». № 2(98)/2020 109.

7. Толмачёва Д.Г. Методическая компетентность педагога [Электронный ресурс] https://center-yf.ru/data/Kadroviku/metodicheskaya-kompetentnost-pedagoga.php [Дата обращения 16.10.2023г.].

ТАРИХИ ҚҰЖАТТАРМЕН ДЕРБЕС ЖҰМЫС ЖАСАУ АРҚЫЛЫ ЗЕРТТЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Тынышбаева Л.Ж.
тарих пәнінің мұғалімі, педагог-шебер,
Ақтөбе қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада білім мазмұнының жаңартылған шеңберінде тарих сабақтарындағы міндеттердің бірі-сабақ барысында зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру мәселесі қарастырылады. Мұғалім мен оқушының белгілі бір тарихи проблеманы шешудегі ізденісі бойынша ортақ шығармашылық процесіндегі зерттеу жұмысының маңыздылығы көрсетіледі. Осындай оқу процесін ұйымдастырудан күтілетін нәтижес тарихи ойлау дағдыларын дамыту (болжамдарды ұсыну,зерттеу үшін сұрақтарды құрастыру, дереккөздерді талдау, әртүрлі көзқарастарды салыстыру,қорытындылар мен нәтижелерді қалыптастыру,жеке позицияны анықтау) болып табылады. Зерттеу жұмысы барысында оқушылардың әртүрлі тарихи деректермен дербес жұмыс істеу, ақпаратты іздеу, жүйелеу арқылы шығармашылығын дамыту, тарих пәніне қызығушылығын арттыру, оқу сауаттылығын дамытуға, кітап оқуға құштарлығын арттыруға қол жеткізу мәселелері баяндалады.

Аннотация: Одной из задач на уроках истории в рамках обнавленного содержания образования является организация исследовательской работы в процессе урока. В поисках решения определённой исторической проблемы учителям и учащимся важно понимать общий творческий процесс в качестве исследовательской работы. Ожидаемым результатом данного учебного процесса являются развитие навыков исторического мышления (предоставления версий составление вопросов для исследования, анализ источников, сопоставления различных взглядов, формирование результатов и итогов, орпеделение личной позиций). Посредством самостоятельной работы учасщегося с различными историческими материалами , поискам информаций, систематизации в ходе учебного процесса, добиться развития творчество совершенствования интереса к предмету «история», развития учебной грамотностисовершенствования к чтению книг.

Abstract: In this article, as part of the updated content of education, one of the tasks in history lessons is considered-the issue of organizing research work during the lesson. The importance of research work in the process of common creativity on the search of a teacher and student in solving a particular historical problem is shown. The expected result of the organization of such an educational process is the development of historical thinking skills (presentation of forecasts,compilation of questions for research, analysis of sources, comparison of different points of view,formation of conclusions and results,determination of an individual position). In the course of the research work, the issues of independent work of students with varioushistorical data, the development of creativity through the search and systematization of information, increasing interest in the subject of history, the development of reading literacy, the desire to read books are highlighted.

Қазақстан тарихы және дүниежүзі тарихы пәндері бойынша жаңартылған білім беру мазмұнында оқу бағдарламасына қойылатын міндетті талаптардың бірі- сабақ барысында зерттеу жұмысын ұйымдастыру болып табылады. Зерттеушілік тәсілі негізінде білім берудің жаңартылған мазмұнына көшуде іске асырылады. Зерттеу тәсілі: ғылыми зерттеудің жалпы және жеке әдістерін оқу танымының барлық кезеңдерінде енгізу, яғни қабылдаудан практикада қолдануға дейін, оқу және оқудан тыс іздестіру-шығармашылық қызметті ұйымдастырумен сипатталады.Зерттеу тәсілі тарих пәніне қызығушылықты өрістетеді. Зерттеу жұмысын өткізу мақсаты:оқытылатын бөлім тақырыптарының жекелеген аспектілері бойынша теориялық материалды жинақтау, терең талдау және жүйелеу. Зерттеу жұмысы барысында білім алушылар жеке,жұпта немесе топтарда тақырыптық бөлімнің тоқсанда зерттелген аспектілердің бірі бойынша кіші- зерттеу жүргізеді. Зерттеу тақырыбын білім алушылар тоқсан бойы таңдай алады. Әр тоқсан соңында білім алушылар өз зерттеулерін

аяқтап, әр түрлі формада сынып алдында таныстырады. Бұл баяндамалар, презентациялар, рефераттар, шағын жобалар, мақалалар, эссе және т.б. болуы мүмкін. Зерттеу жұмысы қорытындысы бойынша формативті бағалау қарастырылған**.**

Әдістемелік нұсқау хатта 2021-2022 оқу жылында мерейтойлық күндерге назар аудару ұсынылған, осы мақсатта қазақ ақыны, әдебиеттанушы ғалым, түркітанушы, публицист, педагог, аудармашы, қоғам қайраткері Ахмет Байтұрсынұлының туғанына – **150** жылдығына орай сабағымды осы тақырыпқа ұйымдастырдым және тақырып бойынша оқушылар зерттеу жұмысын жасады. 8-сыныпта «Кеңестік Қазақстанның мәдениеті:білім мен ғылым» тарауында «Ахмет Байтұрсынов – ұлт ұстазы» тақырыбына 3 сағат берілген. [1]

Пәні	Қазақстан тарихы
Бөлім	Кеңестік Қазақстанның мәдениеті: білім мен ғылым
Сынып	8
Сабақтың тақырыбы	Ахмет Байтұрсынов – «ұлт ұстазы» **Зерттеу сұрағы**: Ахмет Байтұрсыновтың ғылыми мұрасы қандай?
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	8.2.2.2 Ахмет Байтұрсыновты қазақ тіл білімінің негізін салушы, қоғам қайраткері ретінде бағалау.
Сабақтың мақсаты	А.Байтұрсыновтың ұстаздық жолындағы шығармаларын талдайды А. Байтұрсыновтың қазақ альфавитін құрудағы іс – әрекетін анықтайды **А. Байтұрсыновтың ғылыми мұрасын және қоғам қайраткері ретіндегі рөліне баға береді** **Ахмет Байтұрсыновтың өмір жолын біледі,ұлт үшін жасаған еңбегін анықтай алады,қоғамдық-саяси қызметін бағалай біледі**

Сабақта «Қазақстан тарихы» пәнін оқытудың негізгі міндеттерін зерттеу жұмыстарын ұйымдастыра отырып қалай іске асырдым. Біріншіден ,әртүрлі тарихи деректермен жұмыс істеу, тарихи ақпаратты іздеу және жүйелеу дағдыларын дамыту міндетін іске асырдым. Ол үшін оқушыларға деректер жинауға тапсырма берілді.

Сабақта арнайы деректерді жинау келесі крийтерилерге сәйкес анықталды;

- Сабақтың мақсаттары мен міндеттеріне сай болуы;
- Оқытылып жатқан кезеңнің негізгі фактілері мен оқиғаларын бейнелеу;
- Тарихи білімдерді өзектендіруге жәрдемдесу;
- Мазмұны мен көлемі бойынша оқушыларға қызықты,қолжетімді болу
- Оқушыларға белгілі бір эмоционалды әсер ету;
- Әдеби және ғылыми құндылығы зор,ақыл-ой еңбегінің танымдық жетілдіруіне септігін тигізу

«Ахмет Байтұрсынов –ұлт ұстазы» тақырыбында оқушылардың зерттеу жұмысын ұйымдастыруда төмендегідей А.Байтұрсыновқа қатысты тарихи деректер таңдап алынды.Тарихи құжаттармен дербес жұмыс жасау оқушылардың басты ұғымдары мен білімдерін қалыптастыруға және тарихи ой-өрісін дамытуға жәрдемдесуі тиіс. Сонымен бірге деректермен жұмыс істеу оқушылардың белсенді танымдық іс-әрекетін ұйымдастыруға, оқу және арнайы икемділігін қалыптастыруға көмектеседі.

Тарих дерек түрлері		
Құжаттар	Артефакттар	Иллюстрациялар
Көркем шығарма, ғылыми еңбектер	Фотоаппарат, көзілдірік	Суреттер, фотолар

Оқушыларға аудандық орталықтандырылған кітапханадан төмендегі әдебиеттермен танысуға кеңес беремін. С.Тілешов, Д.Қамзабекұлы «Алаш қозғалысы» Энциклопедиялық анықтамалық.Алматы: Сардар баспасы, 2014 жыл, Ғ.Әнес, С.Смағұлова «Алаш Орда» Энциклопедия Алматы: Арыс баспасы, 2009 жыл, Қ.Сақ «Алаш мұрасы» Алматы: Қазығұрт

баспасы, 2014 жыл, «Шамшырақ» алаңы /фейсбугте/, интернет ресурстарды пайдалану.А.Байтұрсынов «Маса» өлеңдер жинағыА.Байтұрсынов «Әдебиет танытқыш».

Орта білім беру ұйымдарында тәрбие жұмысын ұйымдастырудың ерекшеліктерін де сабағымда басшылыққа алдым.Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына сәйкес оқу-тәрбие процесі білім алушылардың интеллектуалдық, патриоттық, рухани-адамгершілік пен дене дамуын қамтамасыз ету мақсатында бірыңғай идеологиялық тәсілдер мен құндылықтарға негізделіп жүзеге асырылады . [3]Тақырып бойынша жұмыс жасау барысында оқушылар «Оқуға құштар мектеп», «Музей сабақтары» жобаларын іске асыруға үлес қосады. Мұражай базасында өткізілген сабақтар білім алушылардың азаматтық және патриоттық қасиеттерін қалыптастыруға, олардың танымдық қызығушылықтары мен қабілеттерін, ой-өрісін кеңейтуге, тарихи және мәдени ескерткіштерге ұқыпты қарауға ықпал етеді. ***«Оқуға құштар мектеп – оқуға құштар ұлт»*** жобасы оқу сауаттылығы – табысты, бәсекеге қабілетті тұлғаны және оның қазіргі қоғамда коммуникативтік құзыретін қалыптастырудағы базалық дағдылардың бірі. Екіншіден , білім алушылардың тарихи оқиғалар, құбылыстарды тарихи заңдылықтарды ескере отырып зерттеу, оқиғалар мен тұлғаларға қатысты пікірлер мен берілген бағаларды салыстыру және сыни тұрғыдан талдау дағдыларын дамыту, өткен кезеңмен қазіргі уақытқа қатысты пікірталастық мәселелерге өзіндік көзқарасты қалыптастыру міндетін іске асыруды көздедім. Үшіншіден, коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру, оның ішінде, өз ойын ауызша және жазбаша түрде анық білдіру, командада жұмыс істей алу, түрлі деректерден алынған ақпараттарды қолдануға бағыттау болып табылады. Тұлғаның танымдық белсенділігін, шығармашылық, жобалық-зерттеушілік қабілеттерін дамыту. Сынып оқушыларын 3 топқа бөлдім. 1-топқа берілген тапсырма «Ахмет Байтұрсынұлының –қоғам қайраткері ретіндегі тұлғасына баға беру », 2- топқа «Ахмет Байтұрсынұлы- ағартушы», 3-топқа «Ахмет Байтұрсынұлы- қазақ тіл білімінің негізін қалаушы» тұлғасына баға беруге арналған тапсырмалар беріледі. Бір топта 5 оқушы жұмыс жасады. Әр топқа берілген бірінші тапсырма сабақ тақырыбын анықтауға арналды. Топ мүшелері өздеріне берілген тапсырманы топта талқылап, жұп болып тақтада қорғады.

І топ тапсырмасы

Шатасқан әріптердің арасынан 5 атақты адамның тегін тап
ЦУБАЙТҰРСЫНҰЛЫЕНИНФЫНДУЛАТОВДЖЭЯЧСМИТЬМКАРСЭТПАЕВАЙДАРЮ ЙЦУКЕНЗХЪФЫВАЙМАУЫТОВАПЛОГИТЬБОЛГДЙЦУКБЛНГШЩЗХЪФЫДРАСФЕНДИЯР ОВПРОЛДЖЭЯЕРРОЛНРОШЖҰМАБАЕВРГШСРН

ІІ топ тапсырмасы

Тұлғаның өмірбаянына қарап, кім туралы айтылғанын анықтау.
Өмірбаяннандеректер: 1) Ол 1872-1937 жылдар аралығында өмірге келген 2) Қазақ әдебиеті мен өнерінің көрнекті өкілі,қоғам қайраткері 3) Қазақ тіл білімі мен ғылымының негізін қалаушы 4) Ағартушы, ұлт ұстазы 5) «Қазақ» газетінің редакторы

ІІІ топ тапсырмасы

Ширату: «Табамыз .Кімнің портеті»
Конверттің ішінде 4 бөлікке бөлінген портреттер жатыр. Сіздерге тапсырма: бөліктерді құрастырғанда кімнің портреті шыққанын табу

Тапсырмалар орындалғаннан кейін сыныпқа ортақ тапсырма беріледі. Ортадағы үстел үстіне фотоаппарат, көзілдірік, әліпби, газеттер орналастырылады. Оқушылар портреттер құрастыру арқылы анықтаған қазақ зиялы қауым өкілдерінен, кімге тиесілі екенін анықтайды. Топтық тапсырма арқылы сабақтың тақырыбы анықталады.Үстел үстіндегі заттардың кімге

тиесілі екенін анықтау оқушыларға қиындық тудырмайды, себебі оқушылар зерттеу жұмыстары нәтижесінде заттардың кімге тиесілі екендігі туралы ақпаратпен таныста.

Әр топ өздеріне берілген тапсырма бойынша зерттеу жұмыстарын қорғайды. Бірінші, екінші, үшінші топ оқушылары өз жұмыстарын аудандық кітапхана және аудандық мұражайда таныстырады.

Тарихи тұлғаға сипаттама бергенде мынадай арнайы жадынаманы қолдану ұсынылады:

- тарихи қайраткердің сыртқы бейнесін суреттеу;
- тұлғалық белгілерін сипаттау;
- өмірінің ең жарқын маңызды фактілерін атау;
- тұлғаның тарихқа қосқан үлесіне баға беру.

Бұл тарихи тұлғалардың іске асырған ерекше әрекеттерінің білім алушының есінде ұзақ сақталуына мүмкіндік береді.

I топ «Ахмет Байтұрсынұлы-қоғам қайраткері»

Біріншіден ол Алаш қозғалысының қалыптасуына белсене қатысты. Оған дәлел ол Қарқаралы петициясының авторларының бірі. Петицияда көтерілген өзекті мәселелер зайырлы білім беру, ар-ождан, бостандығы және дінге еркіндік және газет шығару туралы айтты.
Екіншіден Ахмет Байтұрсынұлы «Қазақ» газетінің редакторы болды. Газет халыққа білім таратушы, олай дейтініміз газеттен жұрт естімегенін естіп, білмегенін біліп, бірте-бірте білімі молайып, өсіп, пікірі ашылып, парасаты жетілмекші деп халықты оятуға кіріскен еді. «Қазақ» газеті 1913 жылы 1913 жылы Орынборда аптасына 1 рет, 1915 жылы аптасына 2 реттен шығып тұрды.Таралымы 3 мың, кей жылдары 8 мыңға жетті.
Басылым неліктен «Қазақ» деп аталды? Білесіз ба? **Біріншіден,** жалпы ұлттың мақсаты қазақ халқын топтастырып бір ортаға біріктіру болғандықтан ұлттың атын иемденді
Екіншіден,ғылыми жазбаларда қазақ аты аталмай қырғыз аталып келгені белгілі, сондықтан туған халқының төл атын қайта оралту мақсатында қазақ зиялылары өз баспасөзін осылай атауды мақұл көрген. Ұлт мүддесі Ахмет үшін бірінші орында болды.
Ахмет Байтұрсынұлы әуесқой фотограф болғанын білесіз бе? Ахмет Байтұрсынұлының фотоөнерге қызығушылығын оятқан себептерге тоқталғым келеді.Ұстаз жарыққа шығарған ұлттық баспасөз «Қазақ» газетін фотосуретпен безендіріп, деректілігін арттыруда фотоаппарат таптырмас құрал болды. Шәкірттерге арналған мектеп оқулықтарының басылымын толықтырып дайындау үстінде ұлттық тәрбиелік мәні зор, бояуы қанық фотосуреттер тапшы болды
19 ғ аяғы мен 20ғ басында кино фото өнерінің қоғамдағы орны бүгінгі сандық технологиядан мән-мағынасынынан кем болған жоқ.Ұлт ұстазы қолына фото камера алып өз дәуірінің сан алуан қайталанбас тылсым сәтін суретке түсіру қызығушылығы болған екен.**Фото өнер бағытында кәсіби шебер болған**. Фото суретті әзірлеу білте шаммен шығарылды. Қазақ газетін шығаруда пайдаланды. Ұлт ұстазының мұрағатында сақтаулы суреттердің біразы ұлт ұстазының фото өнерін шебер меңгергенін көрсетеді. [4]

II топ «Ахмет Байтұрсынұлы- ағартушы»

1921 жылы Ахмет Байтұрсынұлы ҚАЗАКСР-і Халық Ағарту комиссариаты жанындағы республикалық академиялық орталықты басқарды. Оның жетекшілігімен орталық ғылыми-зерттеу жұмысымен айналысты, қазақ мектептеріне арналған оқу бағдарламалары мен оқулықтарды басып шығаруды ретке келтірді.
Ахмет Байтұрсынұлы 1912 жылы жазылып, 1925 жылға дейін бірнеше рет қайта басылып шығарылған қазақша әліппе «Оқу құралының » авторы. Бір жүйеге келтірілген , алғашқы қазақ тілі оқулығы «Тіл құрал» ұлт ұстазының қаламынан шықты. Сауатсыздықты жою кезінде жаппай пайдаланылған оқу құралы «Баяншыны» жазды.
Ахмет Байтұрсынұлының 1911 жылы Орынбор қаласында «Маса » өлеңдер жинағы жарқ көрді. Ондағы басты идея халықты ояту. қазақ халқын ілім-білімге, әрі мәдениетті қоғам құруға шақыру. Адамгершілікті дәріптеу.Еңбек етуге үндеу. Ақын өлеңдері ағартушылық бағытпен үндесіп, елдің ауыр халін аз да болса да жеңілдету жолдарын ойлайды.
Ақынның Оянған ерге, ұмтылған жерде. Еруші аз да, серік кем.Қас білген досты, дос білген қасты.Мұндай елді көріп пе ең. Қыс ішінде бірер қаз.Келгенменен қайта жаз. Деген өлең жолдары ел ішіндегі азын-аулақ зиялы азаматтардың сөзіне құлақ қоюдың аздығына күйінуден туған.

II топ«Ахмет Байтұрсынұлы- қазақ тіл білімінің негізін қалаушы»

Ахмет Байтұрсынов араб жазу негінде жасалған жаңа әліппидің негізін қалаушы.1929 жылы араб әліппиі ауыстырылды.. Бүгінде ол жасаған әліппиді шетелдегі млн қазақтар пайдаланып отыр.
Ғұлама ғалым тіл білімі негіздерін және қазақ тілі оқыту әдісін зерттеумен айналысты.1926 жылы ғалымның құнды еңбегі «Әдебиет танытқыш» жарыққа шықты., онда әдебиет тарихы, теориясы мен методологиясы қарасытырылып, қазақ әдебиеттану ғылымының негізі қаланды.
«Әдебиет танытқыш» еңбегінің маңыздылығы неде. Біріншіден Өнер , әдебиеттің тарихы мен теориясы туралы ұлттық әдебиеттану ғылымында ең алғаш жазылған еңбек.Ташкент қаласында 1926 жылы басылып шықты. Онда 350 термин сөздер болды, олар ұлт ұғымына жақындатылды. Осының өзі Ахмет Байтұрсынұлының кемеңгер ғалымдығы танылады. Әдебиет танытқыш түркі әлемі үшін де маңызды.Әр буын қайта оралып рухани нәр алатын ұлт өнерінің озық туындысы. [4]

Тарихи деректердің маңыздылығы ол тарихи материалды нақтылауға, өткеннің жарқын бейнелері мен суреттерін жасауға ықпал етеді.Тарихи деректер арқылы білім алушыларда тарихқа деген қызығушылық қалыптасады. Жаңа фактілерді тарту оларға дәуір рухын сезінуге мүмкіндік береді. Олармен жұмыс істеу кезінде оқушылардың ойлау және қиял процесі белсендіріледі, ұлт тарихи білімді меңгеруге және тарихи сананы дамытуға ықпал етеді. Оқушылардың зерттеу элементтерімен өзбетінше жұмыс істеу,ақпаратты талдау және алу, өткен және қазіргі тарихи дерек көздердің мәнін бағалау дағдылары қалыптасады.Тарихи ойлау бұл адамның өткенді, қазіргіні және болжамды болашақты ұғынуға бағытталған ақыл-ой қызметі деп анықтама берген И.Я.Леннердің тарихи ойлау құрылымының біріншісі, яғни қоғамдық құбылыс пен оқиғаға сай белгілер мен фактілерді таңдай алу арқылы сипаттама бере алады. [2]

Оқушылар зерттеу жұмыстарын өз ойларын ауызша әдемілеп жеткізіп, көркемдеп жүйелі қорғап шықты.Топта жұмыс жасау дағдылары жетілді, достық, жанашырлық қасиеттері қалыптасуға жол ашты. Оқушылардың танымдық белсенділігі, шығармашылық, зерттеушілік қабілеттері дамыды. Сабақ соңына қарай оқушылар өздері Ахмет Байтұрсынұлы туралы жаңа мәліметтерді ортаға салды. Ахмет Байтұрсынұлының 150 жылдық мерейтойы қарсаңында түсірілген фильм туралы «Қазақстан» телеарнасы каналы арқылы ақпаратпен танысады. Басты рольді сомдаған Азамат Сатыбалдының пікірін тыңдайды. Рухани-адамгершілік тәрбие мақсаттары іске асады, өзара қарым-қатынас пен білім алушылардың оқу құзыреттілігі, оқу мәдениеті мен оқу белсенділігі артады, балалар мен жасөспірімдердің кітап оқу үрдісін кеңейту бойынша жұмыстарға жол ашады. Кітап оқуға құмар балалар саны артады. Тарихи деректердің интерпетациясы бойынша тапсырмалар әзірлеуде оқушылардың тарихи дерекпен жұмыс істеуі олардың жас ерекшеліктері мен танымдық мүмкіндіктерін, дайындық деңгейін ескере отырып біртіндеп күрделендіруді жөн көрдім. Тарихты оқытуда түрлі тарихи деректерді, аудио және бейне материалдарды, иллюстрацияларды қолдандым.Ақпараттық –комуникациялық технологияларды қолдану арқылы оқыту процесінде оқушылардың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану дағдысын ақпаратты табу, құрастыру және басқару, мәліметтер және идеялармен бөлісу, бірлесіп әрекет ету,түрлі жабдықтар мен қосымшаларды пайдалану арқылы өз жұмыстарын бағалайды және жетілдіреді.

«Ахмет Байтұрсынұлы –Ұлт ұстазы» тақырыбы бойынша оқушылар зерттеу жұмысын жасай отырып нәтижелерге қол жеткізді. Зерттеу барысында оқушылар ынталанды, қызығушылығы жоғарлады, дербес, сенімді жұмыс жасай алды, өз жұмыстарына талапқа сай талдау жасады.

- Мұқият іріктелген тапсырмалар мен іс-әрекет түрлері арқылы білім алушыларды ынталандыру және дамыта оқыту;
- білім алушыларды зерттеу және зерттеушілік жұмыстарын жүргізуге негізделген белсенді оқытуды ұйымдастыру;
- білім алушылардың сыни ойлау дағдыларын дамыту;
- білім алушылардың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, деңгейлік тапсырмалар құрастыру;

- білім алушылардың жеке, жұптық, топтық және тұтас сыныптық жұмыс түрлерін ұйымдастыруды қолдану;

- оқу процесінде тарихи құжаттардың фрагменттерін талдау, ақпарат жинақтау және қорытынды жасау, себеп-салдарлық байланыстарды орнатуды және т.б. талап ететін тапсырмаларды кеңінен қолдану; - сабақта білім алушының біліміндегі кемшіліктерді уақытында анықтауға мүмкіндік беретін кері байланысты ұйымдастырудың әр түрлі әдістерін пайдалану жүзеге асты.Сонымен«Қазақстан тарихы»,«Дүниежүзі тарихы» оқу пәндерін тарихи концептілер негізінде оқытуда оқушылар өздерінің зерттеу, ойлау, коммуникативтік дағдыларын дамытады және тарихи үдерістер мен оқиғаларды түсінуді үйренеді. [3]

Білім алушылар:

- Болжамдарды ұсынады;
- Зерттеуге арналған сұрақтарды құрастырады;
- Тарихи зерттеуді жоспарлайды және жүзеге асырады;
- Тарихи фактілерді зерттейді және бағалайды;
- тарихи зерттеудің нәтижесін талқылайды, дәйектерді нақтылайды және қорытынды шығару үшін пайдаланады.

Тарихи ойлау әртүрлі деректерден (жазбаша құжаттарды,өнер туындыларын,археологиялық артефактілерді, ауызша және басқада бастапқы дереккөздерді қоса алғанда) өткен тарихи оқиғалар туралы айғақтарды анықтау, сипаттау және бағалау қабілетін болжайды. Ол қажетті ақпаратты алу,негізделген қорытындылар жасау және осы айғақтарды контексте түсіну қабілетін қамтиды .

Оқушының өзіндік ерекшілігі мен іс-әрекет белсенділігіне қарай төмендегіше жіктесек, бала шығармашылық жұмыста осы сатыдан өтеді де біртіндеп іріктеледі, шын шығармашылық тұлға қалыптаса бастайды. Қазіргі заманда оқушыларды ғылыми жоба жасауға баулу – адамның ойлауы мен психикалық және дене күштерінің ынталануын талап ететін бір түрі болып табылады. Ғылыми жұмыстың тиімділігі көп жағдайда адам ой- өрісінің кеңдігіне, білімділігіне, жалпы ақпараттық мәдениетіне байланысты. Дарынды оқушының ізденушілік қасиетін қалыптастыру оқытудың түрлі формалары мен әдістері арқылы жүзеге асырылады. Зерттеушілік, ізденушілік – бала табиғатына тән құбылыс. Белсенділікке оның жеке дамуына, өзіндік көзқарасының қалыптасуына игі ықпал етеді. Тарих пәні ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды, адамдардың құқығы мен бостандығын құрметтейтін және қабылдайтын, Отанының дамуына өз үлесін қосуға ниетті тұлғаны тәрбиелеуден көрінетін «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламасы бағыттарын іске асыруда маңызды рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «2021–2022 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат. – Нұр-Сұлтан: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім Аакадемиясы, 2021. –25 б,279 беттер.

2. **Лернер И.Я.** Развитие мышления учасщихся в процессе обучения истории. Пособие для учителей. М.Просвещение 1982. 191 с.

3. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндерінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламалары.

4. **С.Тілешов, Д.Қамзабекұлы** «Алаш қозғалысы» Энциклопедиялық анықтамалық.Алматы: Сардар баспасы, 2014 жыл

5. **Ғ.Әнес, С.Смағұлова** «Алаш Орда» Энциклопедия Алматы: Арыс баспасы, 2009 жыл

6. **Қ.Сақ** «Алаш мұрасы» Алматы: Қазығұрт баспасы, 2014 жыл

ЖЕКЕ ІСТЕР ҚАРҚАРАЛЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНИКУМЫ ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕККӨЗІ РЕТІНДЕ

Түсіпбек Қ.Е.
г.ғ.м.тарих пәні мұғалімі, Riviera International School by Quantum, Астана қ.

Андатпа: Мақала Орталық Қазақстанда алғаш ашылған педагогикалық техникумда білім алушылардың жеке істеріндегі деректер бойынша жазылған. Негізгі мақсаты архивте сақталған жеке істер арқылы аталған оқу орнына келіп оқуын жалғастырған балалардың қолжазбалары арқылы оқуға қабылдау жүйесі, әлеуметтік жағдайына байланысты шәкіртақы тағайындау, мүмкіндіктер мен жазалау тәртібін анықтау.

Аннотация: Статья написана по источникам личных дел обучающихся в педагогическом техникуме, впервые открывшемся в Центральном Казахстане. Основная цель, через личные дела хранящиеся в архиве, через рукописи детей, поступивших в данное учебное заведение, установить систему приема на обучение, назначение стипендий в зависимости от социального положения, возможности и порядок наказания.

Abstract: The article is written based on the sources of personal files of students at the first pedagogical college of Central Kazakhstan. The main goal is to identify the system of admission, the appointment of scholarships depending on social status, opportunities and the order of punishment through the examination of personal files stored in the archive and the manuscripts of children enrolled in this educational institution.

Қарқаралы педагогикалық техникумының 1952 жылы 30 жылдық мерейтойына арнайы жазылған кітаптың атауын «Орталық Қазақстанның көшпелі қазақ ауылдары арасындағы тұңғыш совет педтехникумы» деп атайды. Осы атаудың өзі бұл оқу орнының орталық Қазақстанның білім беру жүйесіндегі ерекше статусын бейнелеп тұр. Тура сол жылы 14 желтоқсанда оқу орны Қарқаралы қаласынан Саран қаласына жаңа ғимаратқа көшіріледі.

1926 жылы Қарқаралы педагогикалық техникумы өзінің алғашқы 15 түлегін шығарады. [1, 25 бет] 1930 жылы 30 түлек [1, 32 бет], 1938 жылы түлектер саны 46 мұғалімге [1, 36 бет], ал 1946-47 жылдары 30 халықтық білім беру мамандарын шығардық деп жазады. [1, 48 бет] Осы динамиканы қарап отырсақ оқуға түсушілер саны әр жылда әр түрлі болған. Жалпы жоспарлы экономиканың алғашқы екі бесжылдығында 1929-1942 жылдар аралығында мұғалімдердің қысқа мерзімді курстарын, сыртқы бөлім мен екі жылдық педкурстарды аяқтағандарды қоспағанда 456 түлек шыққан.[1,33 бет]

Қарқаралыда ашылған оқу орнына қазақ ауылдарынан балалар келіп оқуға тапсыра бастайды. 1924 жылдың 15-ші қыркүйегінде 12 мұғалім сабақ беретін 70 білім алушы болған, солардың 50-і шәкіртақы алған. [2] Бұл ауылдан келген балаларға үлкен ынта мен мүмкіндік бергені сөзсіз.

Ауылды жерлердегі балалар орта немесе орталау мектептерден 7-8 жылдық біліммен келген. Осындай мектептер негізінен ірі елді мекендер мен аудан орталықтарында орналасқан. Оқу орнына мектеп түлектері жаз-күз айларында құжат тапсырған. Орта білімін дәлелдейтін құжат болмаса, оқыған жерінің директорынан справка алып келіп оқуға түскен. Жазба құжаттармен қоса білім алушылардың жазған диктант жұмыстары, сөгіс қағаздары және кейбірінде мақтау қағаздары жеке істеріне тігілген. Оқуға тапсырушылардың жеке істерінен байқайтынымыз, білімін растайтын мектеп директорынан справкасы, Қарқаралы педагогикалық техникумының директоры атына өтініші, сонымен қоса қысқаша өмір тарихын жазған. Қысқаша өмір тарихын жазуда, арнайы нұсқаулық болғанға ұқсайды. Бұл жазбаларда мынандай мәселелерге жауап жазған. Ата-анасының революцияға дейінгі әлеуметтік жағдайы, отбасында сотталғандар болды ма немесе барма, оқуға тапсыру сәтінде әкесі қайда, оқу үлгерімі қандай болды, бір сыныпта екі жыл оқыдыма деген мәселелерді анықтап жазған. Айта кететіні, қазақ ауылдарынан келген балалардың барлығы әкем жалшы немесе кедей деп жазады. Бұдан әлеуметтік жағдайды немесе оқуға қабылдануға мүмкіндік пен шәкіртақының тағайындалуына себеп ретінде деп болжай аламыз.

Елдегі қиын жағдайларға қарамастан, білім ошағы жұмысын тоқтатпаған. Ұстаздар мен білім алушылары өңірдің саяси-әлеуметтік өміріне белсене қатысқан.

Соғыс жылдары Қазақ даласын паналап көшкен отбасылар көп болды. Қазақстан территориясына келген балалар әрі қарай білімін жалғастыру мақсатында жергілікті оқу орындарына тапсыра бастағаны анық. Солардың бірі Одесса қаласында 1926 жылы дүниеге келген Шнайдер Анна Львовна болған. 1943 жылдың 2-ші қыркүйек күні Педагогикалық техникумның директорына 2-ші курстан оқуға қабылдауын сұрап өтініш жазады. Толық орта білімі бар екенін, бірақ асығыс эвокуация кезінде білімін растайтын құжаттарын жоғалтып алғанын жазады. Әкесі мен ағасы Отан қорғауға кеткенін, өзі Қарағанды қаласына эвокуацияланғанын және Пархоменко зауытында комендант болып жұмыс жасап жатқанын және сабаққа үлгеретінін хабарлайды. [3, 2-4 бет]

Білім алушылар арасында оқуын белгілі жағдайлармен тоқтатып, кейін келіп қайта оқығандарда болған. Оқу орны оқуға қабылдағаннан кейін, оқушының мекен-жайына директордың қолы қойылған қағаз жіберіп отырған.

1943-44 оқу жылында оқуға түсішілердің арасында Жолдасбаева Зината атты білім алушының жеке құжаты ерекше көңіл аудартады. Қарқаралы қаласындағы қазақ орта мектебін 1941-1942 жылдары аяқтап, қаладағы райпромкомбинатта жұмыс жасап жүргенінде директор Сырымбетовке 2-ші курсқа қабылдауды өтінеді. [4, 11 бет] Оқуға қабылданғанын 1944 жылдың қаңтарында жазған екінші өтінішінде баяндайды. Арадағы бір жылда сотталғанын, кейін айыптауы бұзылып ақталғанын хабарлайды. Бұдан бұлай үлгілі, тәртіпті оқушы болатынын және жұмысы мен оқуын қатар алып жүре аламын деп жазады. [4, 10 бет]

Қазақ балаларының білімін жалғастыруға деген құштарлығы болған. Сонымен қоса қоғамдық өмірде белсенділік танытқандарды қолдаудың белгілі жүйесі болса керек. Белсенді білім алушылардың бірі Алимханова Укшы 1931 жылы Қарағанды облысы, Қоңырат ауданы, Сарыөленде дүниеге келген. Абралы ауданында 4 сыныптық оқуды, 8 сыныптық оқуды Қоңырат ауданында Горки орта мектебінде оқыған екен. Орта білімін 4-5 деген отметкакмен оқығанын және комсомол мүшесі екенін ескере отырып 1946 жылы директор Дүрмағанбетовке 2-ші курсына қабылдауын сұрап өтініш жазады. [5, 4-5 бет] Өтінішінде осы уақытқа дейін колхозда жұмысшы болып жұмыс жасайтын әкесінің қолында өскені жайлы айтады. 1948 жылы 16 маусым күнгі №89 бұйрыққа сәйкес оқуын аяқтайды. [5, 2 бет]

Қарқаралы педагогикалық техникумының басты миссияларының бірі: аз уақытта сапалы мұғалімдерді даярлап, өңірдегі ашылып жатқан мектептерде туындап отырған кадр мәселесін шешу болған. Оқуға тапсырушылардың әлеуметтік жағдайы әр-түрлі болды. Әлеуметтік жағдайын оқуға тапсырушы балалар автобиография жазу арқылы жеткізген. Қиындығы бар оқушыларға оқу орны тарапынан көмек көрсетілген болар. Олар әр – түрлі болуы мүмкін, квоталар, льготалар, шәкіртақы дегендей.

1945 жылы 18 қыркүйек күні №89 бұйрықпен Жазымбаева Фируза атты білім алушы оқуға қабылданады. 1930 жылы Қу ауданында кедей отбасында дүниге келіп, Әкесі революцияға дейін жалшы болып жұмыс жасаған. Семей қаласында 1938 жылдан бастап 7 жылдық орталау білім алған. [4, 36 бет] Әкесі 1942 жылы соғыста қаза болғанын және жағдайын ескере отырып 1-ші курсқа қабылдауды сұрайды. [4, 35 бет]

Педагогикалық техникумда ішкі жазалау тәртіптері де болған. Солардың бірі 1945 жылдың 29-шы қыркүйегінде директор Дүрмағанбетовке оқуға қабылдау жайлы өтініш жазған Жексенбаева Мәкен атты білім алушыға берілген. Қарқаралы ауданының Мартбек ауылының тумасы, Сартау орталау мектебінде 7 жылдық білім алған. Өзінің мұғалім болуға құштарлығының барын, әкесі кедей таптан шыққанын жазады. Сонымен қоса отбасында сотталған ешкім жоқ, ал әкесі қазір әскерде деп өзі жайлы ақпарат береді. [4, 40-41 бет] 1948 жылдың 2 қаңтарында №48 бұйрығында сабаққа себепсіз келмегені үшін шәкіртақыдан айырып, қайталанған жағдайда қатаң шаралар болатындығы ескертіліп бұйрық жеке ісіне тігілген. [4, 42 бет]

Қарқаралы педагогикалық техникумы мұғалім кадрлар дайындауда үлкен жұмыс атқарған. Оқу орнына еліміздің басқа да өңірлерінен келіп оқуға түскен. Оқуға қабылдау туралы арыз 1946 жылдың 17 маусым күні Жакенова Балғанымнан директорға келеді.

Арызында Қызыл-орда қаласындағы педагогикалық техникумның 1-2 курсын сырттай бөлімде оқығанын айтады. Алған білімін алға тартып, Қарқаралыда 3-ші курстан оқығысы келетіндігін жазады. [4, 63-64 бет]

1947 жылдың 17 желтоқсанындағы мұғалімдер кеңесінің кезекті отырысында 3-ші курс білім алушылары Кансибаев, Абдильдин, Амирханов, Мустаер, Омаровтарға соңғы ескерту мен қатаң сөгіс шығарады. Бірақта не себепті екенін көрсетпеген. [6, 63 бет]

Қарқаралы педагогикалық техникумына оқуға құштар қазақ жастары көп келген. Оқуға түсерде жазған өтінішінен басынан алдына қойылған мақсат пен қайраттылықты байқауға болады. Солардың қатарында Қазақ КСР ағарту министрінің орынбасары, ағартушы, еңбек сіңірген мұғалім Канафин Ауезхан болды. Қоңырат ауданының орталығындағы орта мектепті мақтау қағазымен аяқтап, 1945 жылдың 24 қыркүйегінде директордың атына оқуға қабылдауға өтініш жазады. Өтінішінде алған білімін дамытқысы келетінін, шамасы келгенше аянбай оқитынын жазады. [6, 91-92 бет]

XX ғасырдың басынан Қарқаралы қаласында жұмыс жасаған педагогикалық техникумдың Орталық Қазақстанның білім жүйесіне қосқан үлесі үлкен. Оқу орнынан түлеп ұшқан шәкірттер биік белестерді бағындырған, халық арасында танымал азаматтар мен азаматшалар болды. Үлкен өмірге, білім саласына деген қадамын нақ осы оқу орнынан бастаған. Жеке істеріндегі қолжазба құжаттарын оқып отырып осы ынта мен білімге деген құлшынысын байқауға болады.

Жеке істер оқу орнының тарихы ретінде қарастыру арқылы оқуға кімдер келді, әлеуметтік жағдайы қандай болды немесе тәртібі жайлы деректер аламыз. Сонымен қоса оқу орнының оқуға қабылдауда, ішкі тәртіпте белгілі бір ережелерге жүгінгенін және осы деректер алқылы сол ережелердің мақсатын түсінеміз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Орталық Қазақстанның көшелі қазақ ауылдары арасындағы тұңғыш совет педтехникумы 1929-1950жж., 60 б.
2. Абай атындағы Саран гуманитарлы-техникалық колледж музейі қорынан.
3. Қарқаралы ауданының мемлекеттік архиві, Фонд 139, опись 2, дело 81, св.8, 26 б.
4. Қарқаралы ауданының мемлекеттік архиві, Фонд 139, опись 2, дело 61, св.6, 55 б.
5. Қарқаралы ауданының мемлекеттік архиві, Фонд 139, опись 2, дело 49, св.4.
6. Қарқаралы ауданының мемлекеттік архиві, Фонд 139, опись 2, дело 66, св.6, 140б.

ТАРИХ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ ПӘНІНІҢ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН АРТТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Усенбеков М.К.
Түркістан облысы білім беруді дамыту орталығы тарих және құқық негіздері әдіскері

Аңдатпа: бұл мақала тарих пәні мұғалімінің кәсіби құзыреттілігі мен қазіргі мектептегі құқық негіздеріне, мұғалімнің кәсіби тәжірибесі мен біліміне сүйене отырып, қойылған міндеттерді тез және сапалы шешуге арналған.

Аннотация: данная статья посвящена характеристике профессиональной компетенции учителя истории и обществознания в современной школе, умение педагога быстро и качественно решать поставленные задачи, опираясь на свой профессиональный опыт и знания.

Abstract: this article is devoted to the characteristics of the professional competence of a history teacher and the fundamentals of law in a modern school, the teacher's ability to quickly and efficiently solve assigned problems, relying on his professional experience and knowledge.

Мен үшін жақсы мұғалім бәрінен де артық, өйткені мұғалім-мектептің жүрегі
Ы. Алтынсарин

Бүгінгі таңда кәсіби педагогикалық кадрларды қалыптастыру мәселесі өте өткір. Жеке тұйық құрылымдар аясында мұғалімнің кәсіби құзіреттілігі дайын өнім ретінде толық қалыптаса алмайтыны белгілі болды.

Қазақ қоғамы дамуының қазіргі кезеңі технологияның қарқынды өзгеруімен сипатталады, ол үнемі жаңартуды көздейтін жаңа білім беру жүйесінің қалыптасуына әкеледі. Үздіксіз білім беруді жүзеге асырудың табыстылығы білім беру жүйесінің барлық субъектілерінің бәсекеге қабілеттілігін сақтай білуіне байланысты, оның маңызды шарттары белсенділік, бастамашылық, шығармашылық ойлау және инновациялық шешімдерді табу болып табылады.

Сондықтан Қазақстандағы білім беруді дамытудың келешегі зор бағыттарының бірі – кәсіби шеберлікті арттыру, озық тәжірибені тарату, инновациялық білім беру ортасын құру. Бүгінгі таңда Қазақстандағы білім бастамашыл, өзінің кәсіби мақсаттарын анық сезінетін, барлық жаңалыққа ашық, жаңашылдыққа оптимистік көзқараспен қарайтын белсенді және ұтқыр мұғалімге бағытталған.

Қазіргі жағдайда мұғалім табысты және сұранысқа ие болу үшін кез келген өзгерістерге дайын болуы, жаңа жағдайларға тез және тиімді бейімделуі, кәсіби маман болуға ұмтылуын танытуы, білімі мен біліктілігін үнемі жаңартып отыруы, талпынуы қажет. өзін-өзі дамыту үшін, белгісіздікке төзімділік таныту, тәуекелге дайын болу, т.б. кәсіби сауатты болу.

Бүгінгі таңда тарих және құқық негіздері пәнінің мұғалімдердің кәсіби құзіреттіліктерін арттырудың жаңа талаптар қойылады, олардың тұрақты өсуіне бірқатар әлемдік даму тенденциялары себеп болады:

- қоғамның даму қарқынын жеделдету оқушыларды тез өзгеретін жағдайларда өмірге дайындауды талап етеді;

- мәдениетаралық өзара әрекеттестік ауқымының айтарлықтай кеңеюімен мектеп түлектерінің коммуникативті дағдылары мен толеранттылығы ерекше маңызға ие болады;

- жаһандық мәселелердің пайда болуы мен өсуі жастардан оларды шешу үшін заманауи ойлауды талап етеді;

- қоғамды демократияландыру, саяси және әлеуметтік таңдау мүмкіндіктерін кеңейту мектепті азаматтардың мұндай таңдауға дайындығын қалыптастыру қажеттілігімен бетпе-бет келеді;

- экономиканың серпінді дамуы және жұмыскерлердің кәсіби біліктілігін арттыру мен қайта даярлаудың тұрақты қажеттілігін анықтайтын жұмыспен қамту секторындағы терең құрылымдық өзгерістер, мектеп түлектерінің өмір бойы білім алуға құштарлығы мен қабілеті болады [1 б. 67 б].

Осы талаптарды орындау үшін тарих және құқық негіздері пәнінің мұғалімдері, болып жатқан өзгерістерге икемді жауап беретін, жауапкершілікті қабылдай алатын, өз дамуын құндылық ретінде қарастыратын, үнемі білім алуға қабілетті және дайын тәуелсіз, белсенді мұғалім жүзеге асыра алады. Сонымен, ең алдымен мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамытуға кестеде көрсетілгендей мынадай талаптар қойылады:

ТАРИХ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ ПӘНІНІҢ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ
1. Педагогикалық бірлескен шығармашылық 2. Педагогикалық шеберлік 3. Педагогикалық инновация
КӘСІБИЛІК
1. Өз білімін, дағдылары мен дағдыларын қажетті нәтижеге айналдыру мүмкіндігі 2. Өз жұмысын орындауда жоғары шеберлік дәрежесін көрсету 3. Жұмысыңыздың әртүрлі әдістері мен формаларын білу 1. 4. Жалғыз кәсіптік қызметте практикалық білімдерін, дағдыларын және дағдыларын жетілдіру
ҚҰЗЫРЕТТІЛІК
1. Аналитикалық ойлау қабілеті

2. Өз міндеттерін орындауға кешенді тәсілді енгізу 3. Жеке тұлғаның кәсіби деформациясына қарсы тұру арқылы тұлғалық өзін-өзі көрсету және өзін-өзі дамыту әдістерін меңгеру 4. Жағдайға сәйкес әрекет ете білу 5. Қарым-қатынас және интеграциялық қабілеттердің болуы, қарым-қатынасты сақтау, өз бетінше әсер ету және оған қол жеткізу, бірлескен топтық кәсіби қызметті меңгеру, ынтымақтастық 6. Кәсіби қарым-қатынас техникасын білу 7. Жұмысыңыздың нәтижесі үшін әлеуметтік жауапкершілік
БІЛІКТІЛІК
1. Қызметкердің кәсіби қызметке дайындығы 2. Қызметкерде белгілі бір жұмысты орындауға қажетті білім, білік және дағды болуы

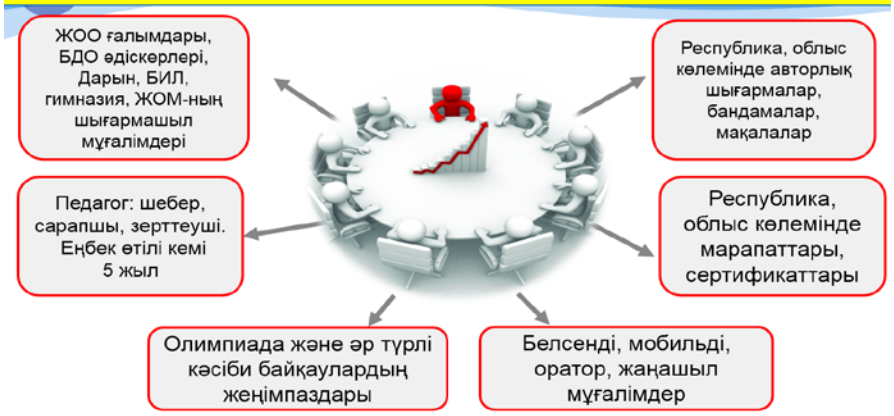
Қазіргі уақытта тарих және құқық негіздері пәнінің мұғалімдердің кәсіби құзіреттіліктерін арттыру үшін құзыреттілік парадигмасы мыналарды қамтиды:

- Мұғалімде адам туралы психологиялық білім кешені болуы және оны іс жүзінде қолдану;
- Мұғалім оқушылардың жасына байланысты психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін ескеру;
- Оқу процесінің тұлғалық бағыттылығы (мұғалім мен оқушылардың өзара қарым-қатынасы оң болса, педагогикалық процесс жоғары сапалы болады);
- Тұтастығымен, сыншылдығымен, бейнелілігімен ерекшеленетін гуманитарлық ойлау стилі (дүниеге жүйелі көзқарас оқыту іс-әрекетін құрылымдау мүмкіндігін болжау).
- Педагогикалық технологиялар (мұғалім оқушылардың білімді табысты меңгеруіне ықпал ететін инновациялық технологияларды меңгеруге ұмтылуы тиіс – білікті мұғалімнен сауатты оқушыға дейін).
- Мұғалімнің тарихи көз қарасы (тарих және құқық негіздері мұғалімі өзінің кәсіби іс-әрекеті барысында белгілі бір тарихи фактілер бойынша көптеген көзқарастармен бетпе-бет келеді);
- Шығармашылық ойлау және шығармашылық (мұғалім өз жұмысына шығармашылықпен емес, монотондылықпен қарайтын болса, ол кәсіби күйзеліс әсерін сезінуі мүмкін. Жұмыста инновациялық әдістер мен оқыту әдістерін қолдану арқылы мұны болдырмауға болады). [1б.432б.]

ТАРИХ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ ПӘНІНІҢ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН АРТТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Сауалнама	Әдістемелік десант	Онлайн-әдіскер
«Сұрақ-жауап» алаңшасы	Ғылыми жоба	Ассоциация отырыстары

ТАРИХ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ ПӘНІНІҢ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН АРТТЫРУДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ САПАЛЫҚ ҚҰРАМЫ

ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ АРТТЫРУ

ТАРИХ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ ПӘНІНІҢ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН АРТТЫРУДЫҢ ТІРЕКТІ КОММУНИКАЦИЯСЫ

Қорытындылай келе, тарих және құқық негіздері пәнінің мұғалімдердің кәсіби құзыреттіліктерін арттырудың тиімді жолдардың ең маңызды факторы – мектептегі инновациялық білім беру ортасын құру, ол мұғалімнің инновациялық іс-әрекетке араласуы арқылы жүзеге асады. Осылайша, тарих және құқық негіздері пәні мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруға қатысты қазіргі заманғы кәсіптік білім беру жүйесінің тұтастығы мен бірлігі қағидаларын жүзеге асыру бұл жүйені ашық деп санауға мүмкіндік береді. Мұнда негізгі кезеңдерде бірқатар қағидаттар дәйекті түрде жүзеге асырылады, сондай-ақ динамикалық, үздіксіз кәсіптік білім алу және өзін-өзі тәрбиелеу үшін жағдай жасау болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамыту: теория және практика Печеркина А.А. Сыманюк Е.Е. Умникова Е.Л. 2011 ж

2. 16. Асмолов А.Г. Тұлға психологиясы: жалпы психологиялық талдау принциптері: оқу құралы. жоғары оқу орындары үшін / А. G. Асмолов. – М.: ММУ баспасы, 1990. /367 б.

3. 31. Выготский Л.С. Жинақталған шығармалар. 6 томда / Ред. Эльконина Д.Б. – М.: Педагогика, 1984. 4-том. – 432 б.

4. 57. Исламғалиев Е.Ғ. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі (социологиялық талдау): Диссертациялық... Ph.D. әлеуметтік Ғылымдар – Екатеринбург, 2003. – 176 б.

5. 80. Маслоу А. Адам психикасының алыс шекаралары. – Петербург: Петр, 1997. – 521 б.

6. 130. Татур Ю.Г. Білім беру нәтижелерін өлшеу мен бағалаудың объективтілігін қалай арттыруға болады // Ресейдегі жоғары білім.–2010 No5.–Б.5-12.

7. Competence: Inguires into its Meanning & Acguisition in Educational Settings / Ed. E.C. Short. – N.Y.; Univ. Prese of America, 1997. – 84-185 p.

8. Reid K., Hopkins D., ets. Towards the effective school : the problems and some solutions / K.Reid, D.Hopkins, ets. – Oxford, 1987. – 307 p.

9. Schelten A.Einfurung in die Berufspadagogik. Stutgard, 1991. – 290 p.

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧИТЕЛЯ ИСТОРИИ, КАК КРИТЕРИЙ УСПЕШНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ШКОЛЕ

Щелкун С.С.

педагог-модератор, КГУ «Большевистская основная средняя школа отдел образования Житикаринского района» Управления образования акимата Костанайской области, село Тургеновка

Андатпа: Мақалада педагогикалық қызметтің негізгі тұстары қарастырылып, жалпы мұғалімдердің және атап айтқанда тарих және құқық пәні мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін меңгеруге бағытталған жұмыстардың нақты мысалдары келтірілген.

Аннотация: В статье рассмотрены основные моменты педагогической деятельности, приведены конкретные примеры работы, направленные на владение профессиональными компетенциями педагогов в целом и учителей истории и права в частности

Abstract:The article discusses the main points of pedagogical activity, provides specific examples of work aimed at mastering the professional competencies of teachers in general and teachers of history and law in particular

Большое внимание на современном этапе в национальной политике образования уделяется инновациям. «Основным социальным условием реформирования системы образования Казахстана, средством подготовки к ней является широкое инновационное движение. Одним из стратегических направлений внедрения новой модели образования Казахстана…является формирование учителя». [1]

Инновация, инновационное движение, инновационный проект, инновационная деятельность в школе давно стали притчей во языцех и широко используются в педагогическом лексиконе. В данной статье инновационная деятельность педагога, представляется как основа механизма обеспечения профессиональной компетентности педагога в области истории и права.

Основой процесса формирования личности педагога современной школы является его направленность на непрерывное обучение, профессионально-личностное саморазвитие и самосовершенствование – образование на протяжении всей жизни. Для этого необходимо сформировать новое педагогическое мышление – желание и умение мыслить и действовать по-новому, самостоятельно, творчески, в духе времени, преодолевая ранее сложившееся представления и стереотипы.

Учитель всё активнее становится субъектом процесса непрерывного образования. В этой связи, ориентир на потребности учителя – это один из основных ресурсов роста профессионального мастерства кадров в условиях реформирования системы образования. [2]

Сегодня заинтересованный, творчески подходящий к работе учитель, а особенно учитель истории, потому как история это непрерывный процесс и учитель истории обязан знать события прошлого, владеть информацией о настоящем, учить детей смотреть в будущее – имеет массу возможностей познакомиться с новыми методами преподавания, выбрать оптимальные для себя и использовать их на практике, тем самым осуществляя инновационную деятельность у себя в школе, таким инновационным скачком может стать проект «Развитие критического мышления через чтение и письмо» на уроках истории и права. Данная технология представляет научно-обоснованную, практически проверенную систему преподавания и большое количество интересных, эффективных методов обучения и познания. Её использование вдохновляет учеников, даёт им силы, вовлекая их в сложный процесс мышления, требующий анализа, сравнений, оценки. Применение методов проекта помогает ученикам не только приобрести большой объём знаний, но и развиваться в критически мыслящих и активных граждан.

Неотъемлемое требование программы – принимать и ценить разнообразие мнений и взглядов в классе. При традиционной организации работы, когда столы и парты выстроены в ряды, в классе трудно вести диалог. Методы РКМЧП (развитие критического мышления через чтение и письмо) предполагают изменение привычной обстановки в классе для поощрения работы в парах, в больших и малых группах. Одноклассники лучше узнают друг друга, раскрываются такие стороны их индивидуальности, которые трудно увидеть в традиционной модели «учитель – объясняет, ученик слушает». Совместная работа учащихся стимулирует активное участие каждого ученика в работе класса. Роль учителя меняется, он становится посредником и проводником.

Преподавание акцентируем на обогащение словарного запаса, через стратегии «ассоциации», «мозговой штурм», расширение общих знаний. Учащиеся учатся пониманию

посредствам прогнозирования, наблюдения. Дети выступают в роли мыслителей (откуда я это знаю?), участников создания текста (что это значит?), пользователей текста (что я могу с этим сделать?), аналитиков и ценителей (чем это важно для меня?). Методы и приёмы, используемые программой для развитие критического мышления через чтение: учить мыслить, развивать речь, абстрагироваться, учить слушать собеседника, товарища, обогащать свой словарный запас.

Читать можно трояко – читать и не понимать, читать и понимать, читать и понимать, что написано между строк.

Что даёт письмо человеку, ученику, работающему в данном проекте? Письмо – это способ общения, источник и способ передачи информации поколениям. Письмо даёт голос маленькому человеку, позволяет быть услышанным, учит выражать свои мысли, отстаивать свободу интереса, пополняет словарный запас, способствует проницательности, усиливает любознательность, улучшает читательские способности, письменный ответ становится сильным обучающим элементом. Любой ученик может писать чудесные вещи, здесь даётся шанс блеснуть каждому. Стратегии ПОПС, метод Джигсо, метод Инсерт, «Эссе» повышают активность детей, грамотность, а главное умение применять свои знания в жизни. [3]

РКМЧП не ограничивается фактами и знаниями как таковыми, а акцентирует внимание на практическом их применении. Цель обучения-вырастить самостоятельных, независимых мыслителей, стремящихся к знаниям в течении всей жизни. Учитывая индивидуальные особенности детей проект даёт возможность достичь успеха в жизни.

Учитель состоится только в том случае, если будет постоянно в поиске, работать над собой, самосовершенствоваться.

Почему президент ставит задачу подготовки педагогических кадров новой формации? Мы строим совсем другое общество, живём в условиях конкуренции. Теперь, если учитель не будет выдавать конкурентноспособную продукцию, то не сможет сохранить за собой рабочее место.

Если на вопрос «Чему учить?» можно найти ответ в государственных общеобразовательных стандартах, то на вопрос «Как учить?» ответ надо искать в профессиональной подготовке учителя, умении использовать новые технологии, чётко видеть свою конкретную цель, в мастерстве формирования ребёнка – как полноправного члена мирового информационного общества.

Педагог новой формации – это педагог, способный реализовать идеи компетентностного образования, ориентированного на результат.

Учитель новой формации должен обладать как общей, так и профессиональной культурой, включающую культуру педагогического мышления, труда, общения, речи, знания, положений дидактики, основ возрастной и педагогической психологии, теории проектирования учебных программ, применение современных информационных подходов в процессе обучения и воспитания. Уровень образованности учителя должен быть не на голову выше, как это считалось всегда, а уже на две головы – это требование времени.

Педагог новой формации – это специалист, владеющий не только системой предметных знаний, умений и навыков по той или иной отрасли научных знаний, но и системой технологии обучения, средствами и методами управления учебной деятельностью учащихся, направленной на приобретение компетенций и жизненных навыков.

Следует заметить, что в современном образовании, наряду с традиционном подходом к обучению, существует инновационный подход, который ставит учащегося в центр процесса обучения, что соответствует результатам теоретических изысканий многих учёных, как например: Г.Б. Корнетова, И.Я. Лернера, Г.К. Селевко и др. Разработанные ими теоретические положения о личностно – и гуманно ориентированном образовании нашли своё отражение в педагогической практике учителей новаторов В.А. Сухомлинского, Ш.И. Амонашвили, В.Р. Шаталова и др. Это были не смотря на множество последователей, энтузиасты-одиночки.

И представим наглядную разницу между традиционными учителями и учителями новой формации, сравним их по нескольким параметрам:

- Отношение учителя к знаниям, которые должен усвоить учащейся: Традиционный педагог является носителем предметных знаний, умений и навыков, однажды и на всю жизнь приобретённых; Педагог новой формации становится проводником создающим условия для развития учащихся, для их самосовершенствования;

- Условия, в которых знания усваиваются учащимися: Традиционный педагог обязан передать учащимся знания в обработанном, готовом виде для усвоения; Педагог новой формации обязан создать учебную среду для учебной деятельности учащихся по приобретению новых знаний, оказать поддержку учащимся в решении учебной проблемы;

- Характер взаимоотношений учителя с учащимися: Традиционный учитель строит субъектно-объектные отношения доминирует над учащимися; Педагог новой формации стремится к субъектно-субъектным отношениям, к равноправию, партнёрству;

- Результат учебного процесса: При традиционном обучении ценится количество усвоенных учащимися знаний, умений и навыков; При новом подходе – приобретённые учащимися компетенции и жизненные навыки.

Таким образом – педагог новой формации это специалист, владеющий не только системой предметных знаний, умений навыков по той или иной отрасли научных знаний, будь то история, право или может быть другой предмет, но и системой технологий обучения, средствами и методами управления учебной деятельностью учащихся, направленной на приобретение компетенции и жизненных навыков. [4]

Профессиональные компетенции современного педагога в области истории и права достаточно чётко прописаны в государственных стандартах об образовании, где имеется определённая «рамка профессиональных компетенций педагога» это и есть своего рода определённый механизм обеспечения профессиональной компетентности, в нём прописано следующее:

- профессиональные ценности; педагог выполняет свою профессиональную деятельность на основе уважения и ответственности, честности и справедливости

- профессиональные знания; педагог понимает педагогические подходы качественного обучения на основе знаний стратегических документов в области образования, культурных ценностей и теории обучения

- Практика преподавания/ обучения и воспитания; педагог планирует образовательный процесс, организует безопасную, благоприятную среду для всех обучающихся/воспитанников и обеспечивает достижение целей обучения и воспитания

- Профессиональное развитие; педагог управляет собственным профессиональным ростом и развивает компетенции для эффективной педагогической деятельности.

Таким образом подводя итог по всему вышесказанному можно констатировать следующее – современного учителя истории должны отличать творческий подход к педагогической деятельности, глубокие знания в области предметной и методической подготовки, активная жизненная позиция, гражданственность и патриотизм, умение ориентироваться в лавинообразных информационных потоках и информационно-коммуникационных технологиях, адаптироваться в социальной и профессиональной сфере, стремление к личностному и профессиональному росту, поэтому понятие «профессиональные компетенции учителя истории и права» мы рассматриваем с позиции системного подхода и определяем как актуализированную систему ценностей, умений и навыков в психолого-педагогической и историко-методической областях знаний, способную воплощаться в педагогической деятельности учителя.

Список использованных источников

1. Муканова С.Д. Образование, ориентированное на результат: единство и многообразие/ С.Д. Муканова//Открытая школа. – 2005. - №4(41)
2. Научно-методический вестник «БІЛІМ-ИНФО». – 2010. - №1(22)
3. Информационно-методический журнал «Открытая школа». – 2007. - №9 (70) ISSN 1729-5351
4. Научно-педагогический журнал «БІЛІМ-ОБРАЗОВАНИЕ». – 2008. - №5(41)

ТАРИХ САБАҚТАРЫНДА АКТ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ИНТЕРНЕТ РЕСУРСТАРЫН ПАЙДАЛАНУ

Утегенова Г.Т.
тарих пәнінің мұғалімі, М. Жүнісов атындағы ЖОББМ, Жаңақала ауданы, Батыс Қазақстан облысы

Андатпа: Тарих сабағының неғұрлым тиімді жаңа түрлерін пайдалану оқушы белсенділігін арттыруда зор маңыздылығын айта келе, өз педагогикалық қызметімде пайдаланып жүрген білім беру технологияларына тоқталғым келеді. Ақпараттық технологияның көмегімен жүргізілген сабақтарда оқушылар өзін бесенді және еркін, оқытушымен тең дәрежеде ұстай алады. Тарих сабақтарында ақпараттық технологияны енгізу арқылы сабақтың белсенділігін арттыруға, дамыта оқыту идеясын жүзеге асыруға, сабақты шапшаң жүргізуге, өзіндік жұмыстың көлемін көбейтуге болады. Тарихшы ұстаз АКТ қолдану арқылы әртүрлі сабақтарға презентациялар дайындап, интерактивті тақта мүмкіндіктерін шебер қолана білсе, интернет, электронды почта, электронды оқулық, ғаламдық ақпарат жүйесін пайдалана білуі тиіс.

Аннотация: Я знаю, что урок истории имеет большое значение для расширения возможностей изучения новых видов истории, и знаю, что он уже появляется в моей педагогической работе.
На уроках, проводимых с помощью информационных технологий, учащиеся могут вести себя активно и свободно, на равных с учителем. Внедряя информационные технологии на уроках истории, можно повысить активность урока, реализовать идею развивающего обучения, провести урок быстро, увеличить объем самостоятельной работы. Учитель-историк должен уметь готовить презентации для различных занятий с использованием ИКТ, владеть функциями интерактивной доски, пользоваться Интернетом, электронной почтой, электронным учебником, глобальной информационной системой.

Abstract: I know that the history lesson is important for expanding the learning of new types of history, and I know that it is already appearing in my teaching work. In lessons taught with the help of information technology, students can behave actively and freely, on an equal footing with the teacher. By introducing information technologies in history lessons, you can increase the activity of the lesson, implement the idea of developmental education, conduct the lesson quickly, and increase the amount of independent work. A history teacher must be able to prepare presentations for various classes using ICT, master the functions of an interactive whiteboard, use the Internet, e-mail, an electronic textbook, and a global information system.

Соңғы кездері бүкіл әлемде мектептегі білім беру пәндік білім мен дағдыларды қалыптастыруға бағытталған дәстүрлі бағдардан қазіргі заманғы негізгі құзыреттіліктерді немесе 21 ғасыр дағдыларын дамытуға жағдай жасауға көшуде. Ұстаз бойындағы мына құзыреттеріне ерекше назар аударылады: шығармашылық, сыни ойлау, коммуникация және ынтымақтастық.

Өз кезегінде, бұл негізгі құзіреттіліктер адамның негізгі білімі мен дағдылары немесе базалық сауаттылығы, оның ішінде АКТ сауаттылығы болған жағдайда ғана дами алады. АКТ сауаттылығы – дербес компьютердің не екенін, бағдарламалық өнімдерді, олардың атқаратын қызметтері мен мүмкіндіктерін білу, «оң жақ түймелерді басу» мүмкіндігі, компьютерлік желілердің бар екендігі туралы білім.

Қазіргі қоғамдағы ақпараттық технологиялардың рөлі тез өсуде. Сондықтан табысты әлеуметтену үшін компьютерлік сауаттылық негіздері жеткіліксіз, практикалық және кәсіби мәселелерді шешу үшін ақпараттық технологияларды пайдалана білу маңызды. Сондықтан АКТ құзыреттілігі мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрамдас бөлігіне айналады.

АКТ құзіреттілігі әртүрлі ақпараттық құралдарды (АКТ сауаттылығы) пайдалану ғана емес, сонымен қатар оларды оқыту іс-әрекетінде тиімді пайдалану болып табылады.Интернет қызметін пайдалану оқушылардың сабақтағы жұмысын айтарлықтай әртараптандыруға, олардың өзіндік іс-әрекетін ұйымдастыруға, сауалнама жүргізуге мүмкіндік береді және рефлексия жасайды.

Бірақ сіз, ең алдымен, PowerPoint бағдарламасын мұғалімнің іс-әрекетіне қоса аласыз, мысалы, презентациялар жасау. Шартты түрде тарих сабағында презентацияның бірнеше түрін ажыратуға болады:

– Сабақтың мазмұнды және әдістемелік сүйемелдеу ретіндегі презентация. Презентацияның бұл түрі мәтіндік, иллюстрациялық, схемалық материалды ойластырылған орналастыру арқылы оқушыларға оқытылатын тақырыптың мазмұнын жеткізуге және сабақтың барлық кезеңдеріне әдістемелік тұрғыдан сауатты төтеп беруге мүмкіндік береді.

Оқушылар жасаған презентациялар. Оларды оқушылар жеке де, топтық жұмыс нәтижесінде де орындауға болады. Презентацияның тақырыбы зерттелетін абзацтан немесе тарихи тұлғаның өмірбаянынан бөлек сұрақ болуы мүмкін. Бұл жағдайда оқушылардың тарих пәніне дайындық деңгейін ғана емес, презентация жасаудағы техникалық дағдыларын да ескеру қажет.

Жалпы сабақтарға арналған презентациялар, материалды қайталау және бекіту. Бұл жағдайда ойын әдістері жиі қолданылады. Мысалы, «Медиа АВС» әдісі – бұл сұраққа жауап беруге кеңес беретін мәтін, сызбалар, фотосуреттер арқылы компьютерлік презентация түрінде жасалған викторина

(https://docs.google.com/presentation/d/1s9_uktOXI5JmE_zqVn3i4n8wRoT0TvFc/edit?usp=sharing&ouid=115763800246299448869&rtpof=true&sd=true).

Бұл әдіс талдау қабілетін дамытады, қиялды ойлауды дамытады, көрнекі және мәтіндік ақпаратты корреляциялауға мүмкіндік береді. «Сәтті мүмкіндік» ойыны да PowerPoint көмегімен жасалған. Сұрақтар мұғалім таңдаған санаттар бойынша құрастырылады. Сұрақтың күрделілігіне қарай командаға немесе ойыншыға белгілі бір ұпай саны беріледі. Ойынның атауы кейбір сұрақтары бар слайдтар ойыншының немесе команданың «сәттілікпен» алатын қосымша ұпайларын көрсететіндіктен аталды. Сұрақ таңдалғаннан кейін, ол бірінші слайдтан "жоғалып кетеді"

(https://docs.google.com/presentation/d/1dHqPmgrkbesKfJnEZuAKueq8Rg0UwEu0/edit?usp=sharing&ouid=115763800246299448869&rtpof=true&sd=true).

PowerPoint бағдарламасында оңай жасауға болатын тағы бір ойын – «Не? Қайда? Қашан?»
(https://drive.google.com/drive/folders/1Mki0Jf3XKemlHefYHLgZpYXLD8ui7wvQ ?usp=sharing). Тақырыпты оқып-үйрену кезінде анықтамалық түйіндеме Power Point бағдарламасында жасалған презентация түрінде ғана емес, ThingLink-те жасалған интерактивті постер түрінде де ұсынылуы мүмкін. Мұғалім жасаған постер картаға (https://www.thinglink.com/scene/1445097374006378499) немесе сурет ретінде сақталған слайд бетіне (https://www.thinglink.com/scene/1499135488152305667) негізделген.

Мұғалім жасаған постер картаға (https://www.thinglink.com/scene/1445097374006378499) немесе сурет ретінде сақталған слайд бетіне (https://www.thinglink.com/scene/1499135488152305667) негізделген. Бұл сурет-бет схемалық және қысқаша түрде бүкіл зерттелетін тақырыпты немесе тақырыптың бір сұрағын қамтиды. Қызметтің арнайы функцияларын пайдалана отырып, негізге белгілер қолданылады.

Бұл сурет-бет схемалық және қысқаша түрде бүкіл зерттелетін тақырыпты немесе тақырыптың бір сұрағын қамтиды. Қызметтің арнайы функцияларын пайдалана отырып, негізге белгілер қолданылады. Сіз оларға ақпараттың үлкен көлемін қоса аласыз: мәтіндік, иллюстрациялық, бейнелерге және басқа ресурстарға сілтемелер, басқа қызметтерде құрастырылған тапсырмалар. Осылайша, көрнекі түрде қысқаша, бірақ кең көлемде толтырылған қолдаушы түйіндеме алынады.

Ол ақпаратты зерттеуге, білімді бекітуге, оқиғаларды тұтастықта және өзара байланыста көрсетуге және оларды картада локализациялауға мүмкіндік береді. Интерактивті постерлерді кеңейтуге және өңдеуге болады. Олар авторға немесе сілтемесі бар адамдарға қол жетімді болуы мүмкін немесе Интернетте жалпыға қолжетімді болуы мүмкін.

ThingLink қызметінде жасалған интерактивті постер веб-сайтыңызға немесе блогыңызға ендірілуі мүмкін (енгізу коды бар). ThingLink ақылы нұсқасы, көптеген басқа қызметтер сияқты, әлдеқайда кең функционалдылыққа ие.

Сондықтан сіз ақысыз және ақылы нұсқаларды пайдалана аласыз. Мұғалім үшін де, оқушының өзі үшін де өзіндік жұмысты орындау кезінде білімді меңгеру деңгейін тексеру кезеңі маңызды. Осы мақсатта постер мазмұнында не тест, не кроссворд, не викторина түріндегі тапсырма бар. Бірақ көбінесе постерде Learningapps бағдарламасындағы тапсырмаларға сілтемелер бар (https://learningapps.org/display?v=pp450kj9a21).

Learningapps жаттығулардың келесі түрлерін құру мүмкіндігіне ие: дұрыс жауап нұсқаларын таңдау жаттығулары, сәйкестікті орнату және дұрыс ретті анықтау бойынша тапсырмалар. Әрбір академиялық пән үшін Learningapps ішінде дайын тапсырмалар мен жаттығулар банкі бар. Қызметте өте қарапайым және қолдануға оңай интерфейс бар. Тапсырмалардың бірегей каталогын құрастыру, оларды бөлімдер мен тақырыптарға бөлу арқылы студенттердің әрбір дерлік сабаққа дайындығын әртараптандыруға болады.

Материалды қайталау және білімді тексеру үшін біз Learnis қызметін де пайдаланамыз. Ол оқушылар тікелей сабақта ойнай алатын әртүрлі ойындарды қолдануды қамтиды. Сонымен қатар, тақырып бойынша немесе тақырып бойынша жеке сұрақтар бойынша біліміңізді тексеру үшін сіз осы қызметте құрастырылған квест бөлмелерін дербес пайдалана аласыз. Ол үшін мұғалім сұрақтар құрастыруы керек, мұны кейін платформаға жүктелетін презентация слайдтары түрінде жасаған ыңғайлы.

Learnis-те ұсынылған шаблон негізінде ойын түрі алынады, оның міндеті кодты алу болып табылады, ал кодты белгілі бір тақырып бойынша сұрақтарды тауып жауап беру арқылы алуға болады. Білімді бекітудің жылдамырақ, аз уақытты қажет ететін әдісі «Маған түсіндір» (https://www.learnis.ru/511883/) қызметінде жасалған ойын болуы мүмкін.

Сабаққа дайындалу кезінде мұғалім шаблонға белгілі бір тақырып бойынша бірнеше ұғымдарды, күндерді және түйінді сөздерді жазады. Сабақ барысында ойыншылардың бірі сұрақтар көрсетілген экранға арқасын бұрады, ал басқа топ мүшелері оған онда қандай сөздер (күндер) жазылғанын түсіндіруге тырысады. Арқасын экранға қараған оқушы олардың атын айтуы керек. Ойынның әр раунд үшін уақыты бар.

Әртүрлі қызметтерде құрастырылған тесттер, мысалы, Google пішініндегі тесттер де оқушылардың білімін тексеруге ыңғайлы. Көңілді тарих тапсырмаларын жасау үшін, әсіресе 5–6 сынып оқушылары үшін «RebusGenerator» (rebus1.com), «Кроссворд фабрикасы» сияқты қызметтер пайдаланылады (www.puzzlecup.com), «Буквомикс» (uptosmart.com) және басқалар. «Сөз бұлттарын» құру қызметтері (мысалы, wordart.com) сондай-ақ оқушыларды әдеттен тыс иллюстративті пішін арқылы ұсынылған тапсырмаларды орындауға тартуға мүмкіндік береді.

Оқушыларды топқа бөлуде ең тиімдісі Flippitynet онлайн платформасы болып табылады, себебі оқушылар өз достарымен бір топқа түскісі келіп, топқа таңдау арқылы бөліну әділ өтпуі мүмкін. Ал Flippitynet палтформасына сынып оқушыларын түгел енгізіп, көздерінше бөлсе оқушы тарапынан еш қарсылық болмасы анық. Осы платформада «Кездейсоқ есімдер дөгелекшесі» арқылы үй тапсырмасын сұрауға болады.

Жарыс сабақтар кезінде топтарға берілетін тапсырманы Wordwall платформасында жасау өте тиімді болады. Онда түрлі тапсырма шаблоны берілген, өзіңізге ұнағанын, оқушы жас ерекшелігін ескере отырып пайдаланғанда сабақ ұтымдылы артады, уақыт үнмдейсіз.

Тарих оқулықтарында «сөз бұлттары» бар бірқатар тапсырмалар ұсынылған. Оларды мұғалім оңай құрастыра алады. Олар бағдарламаға сәйкес құрастырылған, сондықтан оларды пайдалану өте ыңғайлы.

Олар бағдарламаға сәйкес құрастырылған, сондықтан оларды пайдалану өте ыңғайлы. Рефлексияны ұйымдастыру кезінде аудиториямен лезде байланысты қамтамасыз ететін Mentimeter.com қызметі пайдаланылады. Мұнда сіз қысқа сауалнама жасай аласыз, оқушыларға сілтеме ұсынасыз (мүмкін QR коды түрінде) және нақты уақытта барлық оқушылардың жауаптарын көре аласыз. Сипатталған қызметтердің мүмкіндіктері мен функциялары жоғарыда айтылғандардан әлдеқайда кең.

Бұл мысалдар жұмыс тәжірибесінен келтірілген. Оларды әр мұғалім меңгере алады. Өз кезегінде, бұл мысалдар шығармашылыққа серпін бола алады, өйткені мұғалім идеяны ала отырып, оны әрқашан зерттелетін материалға, оқушылардың дайындық деңгейіне және жұмыс жағдайына сәйкес түрлендіреді. Тарих сабағында жұмысты ұйымдастыру үшін Интернет қызметін мақсатты пайдалану мұғалімге екі маңызды мәселені шешуге мүмкіндік береді:

1. Оқушылардың интернеттегі ақпаратпен жұмысын пайдалырақ ету. Интернет ресурстарында сан алуан, орасан зор, кейде қарама-қайшы, кейде ғылымға қарсы ақпарат бар. Ол оқу үрдісіне бейімделмеген. Оқушыларға білім беру мақсаттарына және оқушылардың жасына сәйкес келетін арнайы таңдалған, қаралған, тексерілген ресурстарға сілтемелер ұсынылуы мүмкін.

2. Тарих сабақтарын әр түрлі іс-әрекет түрлерімен түрлендіру, оқушыларды тақырып бойынша өз бетінше жұмыс істеуге баулу. Пән бойынша өзіндік жұмысты ұйымдастыру үшін Интернет қызметтерін пайдаланған кезде оқушылар қандай мақсатта және не істеу керектігі туралы нақты нұсқаулар алуы керек екенін есте ұстаған жөн. Оқушылардың өзіндік жұмысы репродуктивті және шығармашылық сипатта болуы мүмкін.

Ұсынылған алгоритм бойынша тапсырмаларды дәл орындаудан бірте-бірте алынған тапсырма негізінде жұмыстың реттілігі арқылы оқушылардың өз бетінше ойлануына көшуге болады. Сондай-ақ, оқушылардың Интернет қызметтерімен жұмыс істеу қабілетін өте тез игеретінін ескеру керек, яғни олар тапсырмаларды, интерактивті плакаттарды, ойындарды өздері әзірлей алады.

Олар өз бетінше жасаған өнімін мұғалімге бағалауға береді немесе оны сыныпта ұсынады. Сонымен тарих сабағында оқушылармен жұмыс істеу үшін интернет ресурстарын таңдау мұғалімнің алдына қойған мақсаты мен міндеттеріне тікелей байланысты. Мұның міндетті шарты – оларды мұғалімнің өзі қолдану тәжірибесі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Калошина, Р.О. Қазіргі сабақ аясындағы мұғалімнің ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігі [Электрондық ресурс] / Р.О. Калошина. – Кіру режимі: https://oo-lyceum-533.ru/document/Kaloshina.htm.

2. «4К» құзыреттері: сабақта қалыптастыру және бағалау: Практикалық ұсыныстар / автор. М.А.Пинская, А.М.Михайлова. – М.: Орыс оқулық корпорациясы, 2019. – 76 б.

3. С.Т Мұхамбетжанова, Ж.Ә.Жартынова «Интерактивті технологиямен жұмыс жасаудың әдіс-тәсілдері» Алматы, 2008 ж.

4. А.Иманбаева «Оқу-тәрбие үдерісін ақпараттандыру» Қазақстан мектебі №2, 2005 ж.

ТАРИХ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Шайгожанова С.К.
№19 көпсалалы мектеп -гимназиясының тарих пәні мұғалімі,
Алматы облысы,Талғар ауданы, Қазақстан

Андатпа: Мақалада тарихты оқыту үшін сыни ойлаудың түсінігі мен маңызы қарастырылады. Тарих сабақтарында оқушылардың сыни ойлауын қалыптастырудың тиімді әдістері мен әдістері талданады, мысалы, дереккөздермен жұмыс, пікірталастар, Жобалық іс-шаралар. Тарихи білім беру сапасын арттыру үшін сыни ойлауды мақсатты және жүйелі дамыту қажеттілігі негізделеді.

Аннотация: В статье рассматриваются понятие и значение критического мышления для обучения истории. Анализируются эффективные приемы и методы формирования критического мышления учащихся на уроках истории, такие как работа с источниками, дискуссии, проектная деятельность. Обосновывается необходимость целенаправленного и систематического развития критического мышления для повышения качества исторического образования.

Abstract: The article discusses the concept and importance of critical thinking for teaching history. The article analyzes effective techniques and methods of forming students' critical thinking in history lessons, such as working with sources, discussions, project activities. The necessity of purposeful and systematic development of critical thinking to improve the quality of historical education is substantiated.

Тарихи дереккөздермен жұмыс тарих сабақтарында оқушылардың сыни ойлауын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады.

Тарихи дереккөздер, шежірелер, естеліктер, хаттар, құжаттар немесе статистика болсын, оқушыларға өткеннің шынайы дәлелдерімен байланысуға мүмкіндік береді. Осы дереккөздерді талдай және түсіндіре отырып, оқушылар тарихи оқиғаларға әртүрлі көзқарастарды анықтауға, фактілерді пікірлер мен түсіндірулерден ажыратуға, дереккөз авторының ұстанымын және оның объективтілік дәрежесін анықтауға үйренеді.

Сабақта тиімді қабылдау-бірнеше тарихи дереккөздерді бір оқиғаға немесе құбылысқа сәйкестендіру. Оқушылар деректерді салыстырады, ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтайды, әр дереккөздің сенімділік дәрежесін анықтайды. Осылайша олар бірде-бір дереккөзді сенімге қабылдауға емес, оны сыни талдауға үйретеді.

Сондай-ақ, мектеп оқушыларына қарама-қайшы көзқарастары бар дереккөздерді ұсыну пайдалы. Оларды талқылай отырып, оқушылар өз пікірлерін ақылға қонымды және негізді түрде айтуға, дәлелдер келтіруге үйренеді.

Көрнекі көздермен: фотосуреттермен, плакаттармен, мультфильмдермен жұмыс жасау сыни ойлауды дамытудың үлкен әлеуетіне ие. Оқушылар жоспар, бұрыш, композиция, мимика сияқты кескін бөлшектерін талдайды және автордың позициясы туралы қорытынды жасайды [1].

Бір тарихи факт немесе құбылыс бойынша мәтіндік және визуалды дереккөздерді салыстыру да тиімді әдіс болып табылады. Бұл мектеп оқушыларына қоғамдағы оқиға туралы идеяның қалай жасалғанын және таратылғанын тереңірек түсінуге көмектеседі.

Тарихи оқиғаларға әртүрлі көзқарастарды салыстыру оқушылардың сыни ойлауын дамытуда маңызды рөл атқарады. Тарихшылар немесе замандастар ұсынған оқиғалардың балама нұсқаларын және бағалауларын талдау арқылы мектеп оқушылары тарихтың көп мағыналы екенін түсінуге үйренеді.

Тиімді әдіс – оқушыларға бір мәселе бойынша, мысалы, тарихтағы тұлғаның рөлі немесе реформалардың маңыздылығын бағалау бойынша қарама-қарсы позицияларды ұсыну. Пікірталас кезінде тараптардың дәлелдерін салыстыра отырып, оқушылар ойлау икемділігін дамытады және тарихи бағалау салыстырмалы және зерттеушінің құндылықтары мен көзқарастарына байланысты екенін түсінеді.

Қазақстан тарихындағы даулы оқиғаларға байланысты пікірталас ұйымдастыру да сыни ойлауды қалыптастыруға ықпал етеді. Мысалы, кеңестік кезеңдегі реформаларға баға беру немесе Абылай хан тұлғасының маңызын талқылауды ұсынуға болады. Пікірталасқа дайындалу барысында оқушылар өз ұстанымдарын негіздеу үшін дәлелді дәлелдер іздеуге және дәлелдемелердің логикалық тізбегін құруға үйренеді.

Пікірталас пен пікірталас кезінде балаларды өз көзқарасын жақсырақ түсіну үшін қарсыластарына нақтылайтын сұрақтар қоюға үйрету де маңызды. Әр түрлі деңгейдегі сұрақтарды құрастыру аналитикалық дағдылар мен ойлау икемділігін дамытады.

Соңында, тақырыпты зерделеуге, талқылауға немесе пікірталасқа дейін және одан кейін оқушыларға тарихи мәселе бойынша өздерінің көзқарастары мен қабылдауларын бағалауды сұрау арқылы рефлексияны ұйымдастыру маңызды. Бұл мектеп оқушыларына өздерінің сенімдері туралы сыни тұрғыдан ойлауға және жаңа білім мен дәлелдердің әсерінен олардың өзгерістерін байқауға көмектеседі.

Оқушылардың жобалық және зерттеу жұмыстары тарихты меңгеру барысында сыни тұрғыдан ойлауды дамытудың тиімді әдісі болып табылады.

Жобалық іс-әрекеттер барысында оқушылар проблеманы өз бетінше анықтауға және зерттеу сұрағын немесе гипотезаны құрастыруға үйренеді. Мысалы, олар 1930 жылдардағы

Қазақстандағы индустрияландырудың табысы белгілі бір факторлардың әсерінен болды деп болжауы мүмкін және бұл гипотезаны зерттеу арқылы тексереді [2].

Әртүрлі көздерден ақпаратты жинау арқылы оқушылар деректерді сыни талдауға және салыстыруға, дереккөздің сенімділігін бағалауға және жасалған болжамдарға қарсы және дәлелдемелерді анықтауға үйренеді. Осылай маңызды сыни ойлау дамиды - әртүрлі көзқарастарды қарастыру және дәлелдер іздеу.

Жобалардың нәтижелерін ұсыну арқылы оқушылар ақпаратты анық және логикалық түрде ұсынуға үйренеді және талқылау барысында сұрақтарға жауап беріп, қорытындыларын дәлелдейді. Бұл икемді ойлау мен қарым-қатынас дағдыларын дамытуға көмектеседі, бұл сыни ойлау үшін де маңызды.

Зерттеу құзыреттілігін дамыту үшін оқушыларға жұмыстың барлық кезеңдерінде мақсаттар мен міндеттерді анықтауға, жоспар құруға, ақпаратты іздеу және талдауға кеңес беру арқылы кеңес беру пайдалы. Дегенмен, маңызды аналитикалық және бағалау дағдыларын меңгеруі үшін оларға өз бетінше жұмыс істеуге мүмкіндік беру маңызды.

Топтық жобалар сыни ойлауды дамыту үшін де құнды, өйткені... ортақ тапсырманы орындау кезінде идеяларды талқылауды, тәсілдерді үйлестіруді, рөлдерді бөлуді талап етеді. Топтық жұмыстың бұл түрі оқушыларды қазіргі қоғамдағы күрделі мәселелерді шешуге және өзара әрекеттесуге дайындайды.

Заманауи технологиялар тарихты оқыту үдерісінде оқушылардың сыни тұрғыдан ойлауын дамытуға жаңа мүмкіндіктер ашады [3].

Интернет-ресурстарды пайдалану әртүрлі көздерден тарихи тақырып бойынша ақпаратты іздеуді және салыстырмалы талдауды ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Оқушылар желідегі дереккөздердің сенімділігін бағалауды үйренеді, фактілерді көрсетуде біржақтылық пен біржақтылықты анықтайды. Бұл маңызды сыни ойлау дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді - фактілер мен пікірлерді ажырату және дәлелдемелерді тексеру.

Мультимедиялық презентациялар, бейне және аудио материалдар да тарих сабақтарында сыни талдау үшін ақпараттың бай көзі болып табылады. Мысалы, оқушылар бір тарихи оқиғаның әртүрлі қайталануы бейнелерін немесе деректі және көркем фильмдердегі қарама-қарсы көзқарастарды салыстыра алады.

Инфографика және уақыт шкаласы сияқты ақпаратты визуализация құралдары үрдістер мен үлгілерді талдау үшін тарихи деректерді визуализациялауға мүмкіндік береді. Уақыт сызбаларын құрастыру оқиғаларды логикалық реттілікпен ұйымдастыру қабілетін дамытады.

АКТ сонымен қатар оқушылардың жобалық және зерттеу жұмыстарын орындау мүмкіндіктерін кеңейтеді, оның барысында олар сұрақ қоюды, ақпаратты іздеуді және гипотезаларды тексеруді үйренеді. Ынтымақтастық үшін онлайн тақталарды пайдалану материалды ұжымдық түрде жинауға және талдауға мүмкіндік береді.

Сандық құралдар пікірталас пен пікірталас үшін жаңа форматтарды ашады. Даулы мәселені талқылағанда пікірлерді жылдам көрсету және өлшеу үшін онлайн сауалнамалар мен тесттерді пайдалануға болады. Топтық чаттар мен форумдар талқылауға мүмкіндік береді.

Оқушылардың сыни тұрғыдан ойлауын дамыту үшін жүйелі әдіс қажет. Мұғалім пәнді оқудың әртүрлі кезеңдерінде тиісті дағдыларды мақсатты түрде дамытуы керек [4].

Жаңа материалды оқып-үйрену кезеңінде екіұшты жауапты қажет ететін проблемалық сұрақтар қою пайдалы. Мысалы: «КСРО-ның ыдырауы сөзсіз болды ма?» немесе «Қазақстандағы 1930 жылдардағы ашаршылықтың себептері неде?» Бұл пікірталасқа, көзқарастарды салыстыруға, дәлелдер іздеуге ынталандырады.

Жаңа тақырыпты түсіндіру барысында тұжырымдардың зерттеушінің ұстанымына байланысты екенін көрсете отырып, тарихи оқиғалар мен тұлғаларды әртүрлі түсіндіру мен бағалауға мысалдар келтірген жөн.

Зерттелетін материалды бекіту кезеңінде әр түрлі тарихи дереккөздерді талдау және салыстыру тапсырмалары авторлардың субъективтілігін анықтауға және сенімді ақпарат іздеуге тиімді. Белгілі бір көзқарасқа дәлелдер мен қарсы дәлелдерді табуға арналған жаттығулар пайдалы.

Түсінгенін тексеру үшін егжей-тегжейлі жауапты қажет ететін ашық сұрақтар қою маңызды. Мысалы: «Н.Хрущевтің реформаларының прогрессивтілігі туралы көзқарасты қолдайтын және қарсы қандай фактілерді келтіруге болады?»

Жалпы сабақтарда зерттелетін тарих кезеңінің даулы мәселелері бойынша пікірталас немесе пікірталас ұйымдастыруға болады. Бұл позицияны дәлелдеу және басқа көзқарастарға сын көзбен қарау қабілетін күшейтеді.

Олар туралы әртүрлі пікірлерді зерттеу барысында тарихи оқиғалар туралы өз түсінігіндегі өзгерістер туралы ойлану маңызды. Оқушылар өз көзқарастарын дамыта және нақтылай отырып, сыни тұрғыдан бағалауды үйренуі керек.

Оқушылардың сыни ойлауының даму деңгейін бағалау үшін тиісті критерийлер мен әдістерді қолдану қажет.

Маңызды критерийлер:

- Проблеманы немесе зерттеу сұрағын анықтау және тұжырымдау қабілеті.
- Дереккөздерді сыни тұрғыдан бағалау арқылы сенімді ақпаратты таба білу.
- ақпаратты талдау және синтездеу әдістерін білу.
- Әртүрлі көзқарастар мен ұстанымдарды қарастыра білу.
- өз пайымдауларын логикалық және негізді тұжырымдау қабілеті.
- Фактілер мен логиканың әсерінен өз көзқарасын сыни бағалауға және қайта қарауға дайын болу.

Бұл қасиеттерді бағалау үшін дәстүрлі (тест, эссе) және инновациялық әдістерді қолданған жөн.

Мысалы, бір мәселе бойынша бірнеше тарихи дереккөздерді талдап, салыстыруды ұсынуға болады. Бұл ақпаратты табу және сыни тұрғыдан қарастыру қабілетін бағалайды.

Даулы мәселелерді талқылау және талқылау дәлелдеу дағдыларын және ойлау икемділігін ашады. Тарихи оқиғаларды рөлдік модельдеу оқушылардың әртүрлі позицияларды елестету қабілетін көрсетеді.

Шығармашылық жұмыстар (эсселер, презентациялар) көзқарасты тұжырымдау және дәлелдеу қабілеті туралы түсінік береді.

Жағдайларды талдау және проблемалық жағдаяттарды шешу сыни тұрғыдан ойлау және шешімдерді ұсыну қабілетін ашады.

Осылайша, осындай бағалау әдістерінің жиынтығын пайдалана отырып, мұғалім белгілі бір оқушының және жалпы сыныптың сыни ойлауының даму деңгейі туралы нақты түсінік ала алады. Бұл сәйкес дағдыларды одан әрі жақсарту үшін тиімді оқыту стратегияларын таңдауға көмектеседі.

Қорытындылай келе, тарихты оқыту үдерісінде сыни тұрғыдан ойлауды мақсатты және жүйелі түрде қалыптастырудың сапалы білім мен тұлғаның дамуы үшін маңызы зор екенін атап өтеміз. Бұл жұмыс өз бетінше ойлауға, талдауға және қоғам өміріне жауапкершілікпен қатыса алатын түлектерді шығару үшін оқыту мен бағалаудың тиімді әдістерін қолдануды талап етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Бахтин Ю. К. Оқушылардың сыни ойлауын қалыптастыру // мектепте тарихты оқыту. - 2021. - No4. - 23-28 ББ.

2. Вяземский Е. Е., Стрелова О. Ю. Тарих және әлеуметтік зерттеулер сабақтарында сыни ойлауды қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсыныстар. - М.: Білім, 2020.

3. Гукаленко О. В., Ильинская И. П. Тарих сабақтарындағы инновациялық технологиялар. - Ростов н / Д: Феникс, 2021.

4. Жукова О. А. Тарих бойынша жобалау-зерттеу қызметін ұйымдастыру / / Білім хабаршысы. - 2022. - No3. - Б.46-51.

МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ

1-СЕКЦИЯ
«ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ, МЕНЕДЖМЕНТ БОЙЫНША ПЕДАГОГТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ТЕТІКТЕРІ»

«МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ ПО ПЕДАГОГИКЕ, ПСИХОЛОГИИ, МЕНЕДЖМЕНТУ»

Әбілда Ұ.И.
БІЛІМАЛУШЫЛАРДЫҢ МӘТІН АРҚЫЛЫ МӘДЕНИТАНЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 4

Әбдіқаппар А.
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 8

Абдигалиева М.Б.
КИБЕРПЕДАГОГИКА–ПЕДАГОГИКАҒЫЛЫМЫНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ САЛАСЫ РЕТІНДЕ 11

Аганина Қ.Ж.
XXI-ҒАСЫР ТАЛАПТАРЫНА САЙ БІЛІМ САЛАСЫ МЕНЕДЖЕРЛЕРІН ДАЯРЛАУ 16

Аганина К.Ж. Тилеубаева А Е., Бухараева А.
БІЛІМ САЛАСЫ МЕНЕДЖЕРЛЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ БАҒЫТТАРЫ 22

Алимбекова А.С.
КОНСАЛТИНГОВАЯ МЕТОДИЧЕСКАЯ СЛУЖБА КАК ИНСТРУМЕНТ УПРАВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМ РАЗВИТИЕМ УЧИТЕЛЕЙ 27

Айылшаева Ш.С.
ҚАЗІРГІ БІЛІМ МЕН ҒЫЛЫМНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ 33

Арин М.
ПОНЯТИЕ ЛИЧНОСТНОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ 36

Асылбекова М.П., Муканова Н.Е.
СТУДЕНТТІК ОРТАДАҒЫ КИБЕРБУЛЛИНГТІ АЛДЫН АЛУДЫҢ ШАРТТАРЫ 40

Баесенова Г.Е.
«НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ПРЕПОДАВАНИИ И ОБУЧЕНИИ» В СЕРИИ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНЫХ УРОКОВ 44

Белошниченко Е.В.
ОЦЕНКА И РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЛИЧНОСТНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ПЕДАГОГА ЧАСТНОЙ ШКОЛЫ В РАМКАХ МОДЕЛИ «САМООБУЧАЮЩАЯСЯ ОРГАНИЗАЦИЯ» 48

Булатбаева А.А., Есенова К.А.
СОДЕРЖАНИЕ И ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРОВ ОБРАЗОВАНИЯ 53

Васич Б.К.
НАУЧНОЕ САМОПРОДЮСИРОВАНИЕ В ЦИФРОВОЙ ЭПОХЕ: СОВРЕМЕННЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ И РЕСУРСЫ 56

Даникеева А.Б.
ПУТИ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ ПЛАНИРОВАНИЯ РАБОТЫ НАСТАВНИКА С МОЛОДЫМ СПЕЦИАЛИСТОМ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ 62

Емиргазина З.Х., Кошимбаева А.С.
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ 67

Жанатова А.С., Ергалиева Ш.Б.
БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗІ 71

Жайтапова А.А.
МЕНЕДЖЕРСКИЕ КОМПЕТЕНЦИИ ПЕДАГОГА КАК АСПЕКТ ОЦЕНИВАНИЯ В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ 74

Жанкебаева М.А.
МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚҰРМЕТТЕУГЕ ТӘРБИЕЛЕУ 84

Жуманова Г.С.
ПОВЫШЕНИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ НАВЫКОВ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ НЕПРЕРЫВНОГО РАЗВИТИЯ 87

Иманов А.К., Мукушева С.Б.
ПОРТРЕТ ВЫПУСКНИКА НАПРАВЛЕНИЯ «ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ» КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ 92
Канафина А.Н., Канафина А.Н.
ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ – БҮГІНГІ КҮННІҢ ТАЛАБЫ 97
Кайболдиева Н.Ж.
КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ СТУДЕНТТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ 101
Карибаева М.К.
ЦИФРОВОЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УПРАВЛЕНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМ РАЗВИТИЕМ ПЕДАГОГОВ 104
Кенганова А.Т.
КӘСІПТІК БІЛІМДЕГІ ДУАЛЬДЫҚ ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІ – ЗАМАН ТАЛАБЫ 108
Колганатова Г.Б.
ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ ДЕҢГЕЙЛІК МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ ОНЫ БАҒАЛАУ ТЕТІКТЕРІ 111
Кульгильдинова Т.А.
АКТУАЛИЗАЦИЯ ОБНОВЛЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА 114
Kurmanbayeva G.M.
FORMATIVE ASSESSMENT IN ENGLISH LESSONS 118
Икрам Ұ.Ә.
МӘТІН – ЖАЗБАША БАЙЛАНЫСТЫРЫП СӨЙЛЕУГЕ ҮЙРЕТУДІҢ НЕГІЗІ 121
Liviu Matei
ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЕЙ В КОРОЛЕВСКОМ КОЛЛЕДЖЕ ЛОНДОНА 127
Мамайқызы А.
ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ-ДИДАКТИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ҚАҒИДАЛАРЫ МЕН ҰСТАНЫМДАРЫ 129
Маликова С.Т.
ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ В МАЛОКОМПЛЕКТНЫХ ШКОЛАХ 134
Мергазина Н.М.
ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ БОЙЫНША ПЕДАГОГТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ТЕТІКТЕРІ 138
Молдабекова М.Ш.
ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУДЫҢ ЖОЛДАРЫ 141
Молдагалиева К.У.
ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА 145
Мурзалинова А.Ж., Ертаева Д.М.
ЭКОСИСТЕМА НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГА: РЕСУРСЫ И ИНСТРУМЕНТЫ 148
Нуршанова И.С.
КРЕАТИВНОЕ МЫШЛЕНИЕ КАК КОМПОНЕНТ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ 155
Орынбаева У.К.
FORMATION OF REFLEXIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS AS A FACTOR OF SELF-MANAGEMENT 160
Обыдёнкина Л.В.
РЕАЛИЗАЦИЯ И РАЗВИТИЕ КОНЦЕПЦИИ МЕТОДИЧЕСКИХ ПОРТАЛОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ СЕТЕВОЙ РАБОТЫ С ПЕДАГОГАМИ 165
Сабантаева Г.С.
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АУТЕНТИЧНЫХ ТЕКСТОВ В СОЗДАНИИ ИНОЯЗЫЧНОЙ СРЕДЫ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ 172
Сатдыкова Б.Б.
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІС-ТӘСІЛДЕР 174
Сатылы А.Е.
АУДИО-ВИЗУАЛДЫ МАТЕРИАЛДАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ КРЕАТИВТІ ЖАЗУ ДАҒДЫСЫН ДАМЫТУ 178
Смаилканова А.А.
ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ КОЛЛЕДЖЕ: МЕХАНИЗМЫ И ПРАКТИКИ 183
Смирнова С.В.

ИНСТРУМЕНТЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ И РУКОВОДИТЕЛЕЙ ШКОЛ: В ПОИСКАХ НОВЫХ РЕШЕНИЙ 186
Соснин М.Ю., Тыныбаева Ж.Т.
ОБРАЗ «МЕТОДИЧЕСКОГО ПОРТФЕЛЯ» КАК МЕХАНИЗМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ 191
Соснин М.Ю
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ В ПРАВОВОМ КОНТЕКСТЕ КАК МЕХАНИЗМ УСТРАНЕНИЯ ТРУДНОСТЕЙ В РАБОТЕ НАЧИНАЮЩИХ ПЕДАГОГОВ 198
Сүлейменова Р.
ЛОГИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАР АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ 204
Сыдықова А.
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АҚПАРАТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМЫТУ 210
Тасыбаева Г.А.
РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТНОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА В ПРОЦЕССЕ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 213
Тобугов М.Т.
ПЕДАГОГТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ – ЗАМАН ТАЛАБЫ 218
Тургунбаева Б.А., Азимбай Ә., Аширбаева У.Н.
ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖАҺАНДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМЫТУДА ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ - ӘДІСТЕМЕЛІК ДЕҢГЕЙІН ЖЕТІЛДІРУ ТЕТІКТЕРІ 223
Тыныбаева А.Н.
МЕТОДИЧЕСКИЙ КОНСАЛТИНГ КАК ФОРМА АКТИВИЗАЦИИ РАБОТЫ МЕТОДИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ ОРГАНИЗАЦИЙ ОБРАЗОВАНИЯ 228
Утегенова З.Д.
ҮЗДІКСІЗ КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІНІҢ ДЕҢГЕЙЛІК МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ ОНЫ БАҒАЛАУ ТЕТІКТЕРІ 232
Храпунова Г.А., Шакирзянова Н.И.
ПРОЕКТ «ШКОЛА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА «TEACHER'S UPGRADE» 236
Шмит В.Р.
РАЗВИТИЕ РЕФЛЕКСИВНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ В УСЛОВИЯХ ВУЗА 240

Шатных А.В.
РЕГИОНАЛЬНАЯ СИСТЕМА НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ КАК УСЛОВИЕ НЕПРЕРЫВНОГО РАЗВИТИЯ ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА 244

2-СЕКЦИЯ
«ТІЛДІК ПӘНДЕР БОЙЫНША ПЕДАГОГТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ТЕТІКТЕРІ»

«МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ ПО ЯЗЫКОВЫМ ДИСЦИПЛИНАМ»

Абуталипова А.Б.
ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУҒА ТАПСЫРМАЛАРДЫ ЖОБАЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 252
Аюпова Н.А., Салихарова Н.А.
ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ ПӘНІН ӨЗГЕ ПӘНДЕРМЕН КІРІКТІРЕ ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ МЕН ҰТЫМДЫ ЖОЛДАРЫ 256
Базарбай Д.А.
ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫНЫҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК МОДЕЛІ 261
Баймуратова А.М.
ФОРМИРОВАНИЕ СМЫСЛОВОГО ЧТЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ 264
Галиаскарова А.М.
ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ 269
Еншалла А.М.
ЖАС ҰРПАҚТЫ МІРЖАҚЫПТЫҢ МІНСІЗ БОЛМЫСЫМЕН БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕГЕ БАУЛУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ 272
Ералина Ж.К.
МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА В КАЗАХСКОЯЗЫЧНЫХ КЛАССАХ 279
Есетова М.О.
ПРИМЕНЕНИЕ АКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА В ОБЛАСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКОВ 283

Жуйрикбаева С.К., Утебаева Г.К.
ИССЛЕДОВАНИЕ LESSONSTADY НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ 286
Жұматаева Қ.Ә.
ЕЛДІКТІҢ ТУЫН КӨТЕРГЕН НҰРЛЫ ТІЛІМ 289
Жубайгалиева Ж.Н.
THE EVOLUTION OF THEORETICAL ISSUES ON MULTILINGUAL EDUCATION 292
Жусупова А.А.
КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ УЧИТЕЛЯ НА УРОКАХ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ 297
Каптагаева А.Ш.
СОВРЕМЕННОМУ ОБРАЗОВАНИЮ – НОВЫЙ УЧИТЕЛЬ 300
Кенжитаева Ж.М.
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ 303
Красавина Д.А.
ПРОЕКТНЫЕ ЗАДАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ МЕЖКУЛЬТУРНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧЕНИКОВ СТАРШИХ КЛАССОВ НА ПРИМЕРЕ ЧТЕНИЯ АНГЛИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ 312
Корнилова Т.Б. 325
ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ
Қырықбай С.М., Ошакбаева А.Д.
ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҰТЫМДЫ ПАЙДАЛАНУ 334
Магзумова Г.Б.
ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ: ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ МЕН ЖОЛДАРЫ 338
Можанова А.К., Алибаева Г.А.
ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ТИІМДІ СҰРАҚ ҚОЮ ӘДІСТЕМЕСІ 341
Омарова С.С.
ИННОВАЦИИ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ 345
Оразғалиева Ж.Т.
БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ТІЛДІК ПӘНДЕР БОЙЫНША ПЕДАГОГТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ХАЛЫҚ АУЫЗ ӘДЕБИЕТІНІҢ АЛАТЫН ОРНЫ 348
Подалюк М.Г.
УРОВНЕВОЕ СОДЕРЖАНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА 352
Сулейменова М.М.
ҚАЗАҚ ТІЛІ ЕКІНШІ ТІЛ РЕТІНДЕ ОҚЫЛАТЫН СЫНЫПТАРДА «КӨКСЕРЕК» ШЫҒАРМАСЫН ЖАҒДАЯТТЫҚ КЕЙС НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ДӘЛЕЛДІ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ 356
Султанова А.С.
ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ АРҚЫЛЫ ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМЫТУ 359
Тузелбаева А.А.
МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ЖЕТІЛДІРУ ЖӘНЕ ҮШТІЛДІЛІКТІ МЕҢГЕРУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ 365
Утенова Б.Т.
ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ЖОБАЛАУ ӘДІСІНІҢ АРТЫҚШЫЛЫҒЫ 368
Утралинова Г.С..
ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ПӘНДЕРІНДЕ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫ ДАҒДЫЛАРЫН ҮЙРЕТУДІ ҰШТАСТЫРУ 373

3-СЕКЦИЯ
«ЖАРАТЫЛЫСТАНУ БАҒЫТЫ БОЙЫНША ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ТЕТІКТЕРІ»

«МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА ПО ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНОМУ НАПРАВЛЕНИЮ»

Абишева А.Х.
ВЛИЯНИЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА РАЗВИТИЕ ПРЕДМЕТНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЕЙ БИОЛОГИИ 378
Аманбаева М.Б.

ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚҰЗІРЕТТІЛІГІ, ОНЫҢ НЕГІЗГІ ҚҰЗІРЕТТЕР ЖҮЙЕСІНДЕГІ ОРНЫ 383
Архыматаева А.Ж.
БИОЛОГИЯ САБАҒЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУДА ПЕДАГОГТЫҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ 387
Бейсембаева Л.К., Абдысалам А.
ЖОО-ДАРЫНДА ЖАЛПЫ ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АНЫҚТАУ 393
Бейсембаева Л.К., Сулейменова А.
ЖАЛПЫ ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА ВИРТУАЛДЫ ЗЕРТХАНАНЫ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ 398
Берилло Д.А., Берилло В.В.
ОБУЧЕНИЕ И ПОВЫШЕНИЕ КВАЛИФИКАЦИИ В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ 401
Дүйсехан Д.А., Қаимбек Г.Т., Рыскалиева Р.Г.
ХИМИЯ КУРСЫ БОЙЫНША ОҚУ ӘДІСТЕМЕЛІК КЕШЕНІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЕСКЕРУ ОҚЫТУШЫ ҚҰЗЫРЕТІНДЕ 406
Еркін А.Е.
БИОЛОГИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖОБАЛЫҚ ОҚЫТУДЫҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІМЕН ИНТЕГРАЦИЯСЫ 410
Жанбеков Х.Н., Утемисова А.Ж.
ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ХИМИЯДАН КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ 416
Жұмабекова А., Бейсембаева Л.К.
ОРТА МЕКТЕПТЕ ХИМИЯ ПӘНІ БОЙЫНША 9-СЫНЫПҚА АРНАЛҒАН "ЭКСПЕРИМЕНТКЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ЕСЕПТЕРДІ ШЕШУ" ЭЛЕКТИВТІ КУРСЫН ЕНГІЗУ АРҚЫЛЫ ПӘНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ 421
Зулпыхар Ж.Е., Серікбаева А.Р.
ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ В ОБЛАСТИ СЕТЕВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ 424
Козлова-Козыревская А.Л.
КОМПЕТЕНТНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЕ ЗАДАНИЯ ПО ХИМИИ ДЛЯ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ: СУЩНОСТЬ, СТРУКТУРА, ТЕХНОЛОГИЯ РАЗРАБОТКИ 428
Мажибаев А.К., Айтекова А.Р.
ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ХИМИЯДАН ОЛИМПИАДАҒА ДАЙЫНДАУДЫҢ КЕЙБІР ӘДІСТЕМЕЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 432
Мырзахметова Н.О., Кішібаев Қ.О., Сайлаубай А.
БОЛАШАҚ ХИМИЯ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ 439
Серикова А.С.
ТАБИҒИ ЖӘНЕ АНТРОПОГЕНДІК ЛАНДШАФТТАРДАҒЫ ӨСІМДІКТЕРДІҢ ТІРШІЛІК ФОРМАЛАРЫ (САЛЫСТЫРМАЛЫ СИПАТТАМАЛАР) 443
Тукенова Ж.К.
РЕАЛИЗАЦИЯ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА НА УРОКАХ БИОЛОГИИ: ПРОФЕССИОНАЛИЗМ ПЕДАГОГА 449
Унербаева З.О., Даулеткереева А.Е.
ХИМИЯ ПӘНІНЕН ПЕДАГОГ МАМАНДАРДЫҢ ПӘНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 453
Усербаева А.М., Уәли А., Рыскалиева Р.Г.
СТУДЕНТТІҢ БІЛІМІН БАҒАЛАУ - ПЕДАГОГ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІ 458
Хасайнова Б.С.
ЧТО ДОЛЖЕН ЗНАТЬ НУРТИЦИОНИСТ (НА ПРИМЕРЕ ХИМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА СОСТАВА ЙОГУРТОВ) 462

4 - СЕКЦИЯ
«МАТЕМАТИКА, ФИЗИКА ПӘНДЕРІ БОЙЫНША ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ТЕТІКТЕРІ»

«МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА ПО МАТЕМАТИКЕ, ФИЗИКЕ»

Абилова Х.Ж.
МЕКТЕПТЕ ЖӘНЕ КОЛЛЕДЖДЕРДЕ ФИЗИКА ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ИНТЕРАКТИВТІЛІК ПЕН САБАҚТАСТЫҚТЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ 470
Ардабаева А.К., Разақ Ж.Н., Беккул А.С.
БОЛАШАҚ МАТЕМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІН ҰЛТТЫҚ БІЛІКТІЛІК ТЕСТІЛЕУГЕ ДАЙЫНДАУ 475

Брус Т.М., Шакенева Ш.К.
STEAM–ОБУЧЕНИЕ КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ ЧЕРЕЗ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ШКОЛЬНИКОВ(НА ПРИМЕРЕ ПРЕДМЕТОВ ЕСТЕСТВЕННО-МАТЕМАТИЧЕСКОГО ЦИКЛА) 479
Жакупова Г.А., Каппасова С.Е.
СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ 483
Ермагамбетова А.Б.
ЭФФЕКТИВНОСТЬ И ДЕЙСТВЕННОСТЬ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА УРОВЕНЬ РАЗВИТИЯ УЧАЩИХСЯ 487
Наметкулова Ф.Н., Сугирбекова А.К.
БОЛАШАҚ ФИЗИКА ПӘНІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 490
Нурумжанова К.А.
ОНТОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ В ОБЛАСТИ ФИЗИКИ 494
Нуралиева А.Е.
МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ҰҒЫМЫ ТУРАЛЫ 498
Ошақбай Н.Ғ.
ФИЗИКАЛЫҚ ҚҰБЫЛЫСТАРДЫ ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ КОМПЬЮТЕРДІ ПАЙДАЛАНЫП ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕРІ 506
Рыспеков Р.А.
ТРЕНИЕ И ДВИЖЕНИЕ 512
Саламатов Т.
ОРТА МЕКТЕПТЕ «ЖҰҚА ЛИНЗА» ТАРАУЫН ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ 517
Салыкпаева А.Қ., Жубаева Л.А.
МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ 520
Секен Г.С.
ФИЗИКА МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ПӘНДІК ҚИЫНДЫҚТАРЫ ЖӘНЕ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ МҮМКІН ЖОЛДАРЫ 524
Сұлтанберді А.
ФИЗИКА ПӘНІН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНЕ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ НЕГІЗГІ ӘДІСТЕРІ 527
Темирболатова Р.З., Кудайкулова К.А.
ИННОВАЦИЯЛЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУ 531
Тенгебаева М.К., Ораманова А.С.
МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ 535
Устинова Н.В.
МОДЕЛЬ ДИФФЕРЕНИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ С УЧЕТОМ УРОВНЕЙ РАЗВИТИЯ МАТЕМАТИЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ 539
Халықұл Ж.Т., Болысбекова А.Е.
БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҰҒЫМДАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН МАЗМҰНЫ 548

5-СЕКЦИЯ
«ИНФОРМАТИКА ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУ БОЙЫНША ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ТЕТІКТЕРІ»

«МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА ПО ИНФОРМАТИКЕ И ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ»

Әбділдә А.С.
НЕГІЗГІ МЕКТЕПТІҢ ИНФОРМАТИКА КУРСЫНА ТОЛЫҚТЫРЫЛҒАН ШЫНАЙЫЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЕНГІЗУ КЕЗЕҢДЕРІ 552
Абдулла Ж.С., Сүйіндікова А.О., Тұйғынбай А.Ж.
ИНФОРМАТИКА ПӘНІНДЕ STEAM ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАНУ ӘДІСТЕРІ 557
Ақборхан А.А.
ИНФОРМАТИКАНЫ ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДА ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЗЕРТТЕУ 562
Байбалақова З. Қ.
ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: КӨМЕКШІ НЕМЕСЕ ҚАРСЫЛАС 566
Бейсембекова Ш.Н., Жанабаева М.А.
САЙТТЫҢ ҚАЗІРГІ ҚОҒАМ ӨМІРІНДЕГІ МӘН-МАҢЫЗЫ 571

Белденбаева М.Т. 576
АҚПАРАТТЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР (АКТ) НЕГІЗІНДЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДИЗАЙН
Джамбирова Н.С.
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОБЛАЧНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ GOOGLE В РАБОТЕ ЗАМЕСТИТЕЛЕЙ ДИРЕКТОРОВ 581
Досымова Б.К., Бейсенбекова Л.К., Нурмухамедова М.А.
ИНФОРМАТИКА САБАҚТАРЫНДА АРАЛАС ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІН ҚОЛДАНУ 584
Женисқызы М.
1 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ПРОГРАММАЛАУ НЕГІЗДЕРІН ОҚЫТУДА SCRATCH JUNIOR-ДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ 588
Жұмабекова Ж.Ж.
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН МОБИЛЬДІ ҚОСЫМШАНЫ ӘЗІРЛЕУ 596
Закиева Д.К.
ПРОГРАММАЛАУ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУ КЕЗІНДЕГІ ТОПТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ 600
Кайынбаева Н.А., Барабанова Т.А.
ЦИФРОВОЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УПРАВЛЕНИИ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНЫМ ПРОЦЕССОМ 604
Қожан А.Е., Сәлғожа И.Т.
БОЛАШАҚ ИНФОРМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІН 4К МОДЕЛІ НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ 611
Кокушева М.Ж.
РОЛЬ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ИНФОРМАТИКЕ 617
Козыбагарова Д.Д., Казиева А.Е., Шыныбаева А.А.
ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 622
Кенесбаев С.М., Мажибаева Г.П., Kultan Jaroslav
ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӨЛШЕМДЕРДІҢ РӨЛІ МЕН ОРНЫ 630
Қуандыққызы Э.
ЗАТТАР ИНТЕРНЕТІ ТАРАУЫН ОҚЫТУҒА АРНАЛҒАН ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ТАЛДАУ 634
Кунтубаева Ж.К.
ИНФОРМАТИКА ПӘНІ МҰҒАЛІМІН АТТЕСТАЦИЯЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 642
Мәлімбай Т.Қ.
МЕКТЕПТЕГІ ИНФОРМАТИКА САБАҒЫ: БАСЫМДЫҚТАР ЖӘНЕ ЖЕТІЛДІРУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ 647
Мамиреева А.А.
ИНФОРМАТИКА ПӘНІ МҰҒАЛІМІН АТТЕСТАЦИЯЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 652
Мусабекова М.Б.
БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР 656
Мулдашева А.А.
МЕКТЕПТІҢ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ МҰҒАЛІМНІҢ ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ 659
Мелдебеков Е.Т.
БІЛІКТІЛІКТІ АРТТЫРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ИНФОРМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ПӘНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ 666
Мұхамбетжанова С.Т., Галимжанова М.А., Оракова А.Ш.
ЦИФРЛЫҚ ӘЛЕМДЕГІ ПЕДАГОГ МОДЕЛІ: МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ ТЕТІКТЕРІ 671
Надирова Ф.К.
МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ ИНФОРМАТИКИ: РОЛЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ 677
Нұрымқызы А.
БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ОҚЫТУ ЖӘНЕ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР 681
Нурчаева Н.М., Жунисова Б.Ж.
РОБОТОТЕХНИКАНЫ ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢЖОБАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ 685
Осимбаева А.К.
ИНФОРМАТИКА ПӘНІНІҢ МАҢЫЗЫ, МАЗМҰНЫ МЕН ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 690
Садуакасова Г.К.
БОЛАШАҚ ИНФОРМАТИКА МҰҒАЛІМІНІҢ МОБИЛЬДІ ҚОСЫМШАЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУҒА ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МОДЕЛІ 693
G. Salgarayeva, J. Caiko, Zh. Bazayeva, B. Sabit
USING OPPORTUNITIES 0F AR TECHNOLOGIES IN DISTANCE LEARNING 698
Саттаркулов М.С.
БҰЛТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ПӘНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ АРТТЫРУ 701

Саттаркулова М.С.
CORE ПЛАТФОРМАСЫН ЖӘНЕ OBS STUDIO БАҒДАРЛАМАСЫН ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПӘНГЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ, ПӘНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ 707
Саулдаш С.Қ.
ИНФОРМАТИКА ПӘНІНЕН ЖАРЫТЫЛЫСТАНУ-МАТЕМАТИКА БАҒЫТТАҒЫ ЖОҒАРҒЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КРЕАТИВТІ ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ 716
Сәлғожа И.Т., Мамытбек Ә.П.
БОЛАШАҚ ИНФОРМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ 719
Симтикбаева А.Т., Шахан А.Е.
ИНФОРМАТИКА ПӘНІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ БІЛІКТІЛІГІН БАҒАЛАУ 728
Сағымбаева А.Е., Ниетбаева Н.А.
ОҚУШЫЛАРҒА ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ОРТАНЫ ПАЙДАЛАНЫП ҮЙРЕТУШІ ОЙЫНДАР ЖАСАУДЫ ОҚЫТУ 732
Сванова А.А.
ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ ҚҰНДЫЛЫҚҚА БАҒДАРЛАНҒАН ТӘСІЛДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ 736
Уразалинова А.К.
ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ НА ПРИМЕРЕ ТОО «ВЫСШИЙ КОЛЛЕДЖ КАЗАХСТАНСКОЙ ИННОВАЦИОННОЙ АКАДЕМИИ» 739
Ömer Zaimoğlu
ТҮРКИЯ ЕЛІНДЕ ҚОЛ ӨНЕР МАМАНЫНЫҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ 744

6- СЕКЦИЯ
«ЭСТЕТИКАЛЫҚ БАҒЫТ БОЙЫНША ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ТЕТІКТЕРІ» БАҒДАРЛАМАСЫ

«МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ В ОБЛАСТИ ЭСТЕТИЧЕСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ»

Абишева О.Т., Кораласбек А.К.
КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПОДГОТОВКЕ ДИЗАЙНЕРОВ 748
Ахметов І.Ж.
ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ДӘСТҮРЛІ МӘДЕНИЕТІНДЕГІ СПОРТ ӨНЕРІНІҢ БОЛАШАҚ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУДАҒЫ ЫҚПАЛЫ 753
Ахметкалиева А.М., Тұрлыбекова Ж.Д.
ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ПӘНІНЕ БЕЙІМДЕЛУДІҢ МАҢЫЗЫ 755
Байсенгирова Қ., Мырзан А. Е.
КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 761
Барибаева А.С.
СОВРЕМЕННЫЕ КОМПЬЮТЕРНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ: К ВОПРОСУ ОБ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ МУЗЫКИ 765
Бердіханова А.Қ.
ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ МАЗМҰНЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ ЖОЛДАРЫ 769
Исагулова Б.Т., Бозшагулов Т.И.
ЕҢБЕК ТӘРБИЕСІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚҚА БАУЛУ 773
Жданова Ғ.Ж.
КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ҚОЛӨНЕР АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА ТӘРБИЕЛЕУДІҢ МАҢЫЗЫ 779
Калдыбаева Г.А.
ВИЗУАЛДЫ ӨНЕР НЕГІЗІНДЕ ЖАСТАРҒА КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ МЕН ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ 783
Калиева А.Н., Шуленбаева Э.М.
КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 788
Калиякбарова А.Б.
К ВОПРОСУ О ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА «ЧЕРЧЕНИЕ» В ШКОЛАХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН 792

Қонақ Қ.С. 794
ВОКАЛДЫҚ ОРЫНДАУШЫЛЫҚТЫҢ НЕГІЗІ – ӘНШІЛІК ТЫНЫС АЛУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЖАТТЫҒУЛАРЫ
Қордабаева Д.Е., Тұрсын А.Б.
ОРТА БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ ЖАҒДАЙЫНДА КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУДАҒЫ МҰҒАЛІМНІҢ РӨЛІ 797
Кулдибаева Ш.З, Раханова Н.С.
КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫ ҚОЛӨНЕР АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА ТӘРБИЕЛЕУ 800
Кульманова Ш.Б.
КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ - ВАЖНЫЙ ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ 804
Мальчик А.Ю.
ДУНГАНСКИЙ ОРНАМЕНТ: ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ, ПУТИ РАЗВИТИЯ, КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ 810
Морозова О.В.
ИНТЕГРАЦИЯ И ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ СРЕДСТВАМИ УРОКОВ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА 813
Сарсенбаева Г.И.
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА «МУЗЫКА» ҰЙЫМДАСТЫРЫЛҒАН ІС-ӘРЕКЕТІНДЕ ОЙЫН АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ 817
Рысымбетов Е.К.
ЭСТЕТИКАЛЫҚ ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІ – ҰЛТ САНАСЫ 820
Смагулова Ж. Ж.
МЕКТЕПТЕ БАЛАНЫ ДОМБЫРАҒА БАУЛУ АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 824
Снигирева И.И., Остапенко Л. Г.
ВНЕДРЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ МУЗЫКИ 830
Султанова М.С., Уразалиева М.А.
МУЗЫКАНЫ ОҚЫТУДАҒЫ «СОФТ МОЦАРТ» ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖҮЙЕСІ 834
Султанова Н.К.
МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢАРТЫЛҒАН МАЗМҰНЫН ЖОСПАРЛАУ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ 838
Столяренко О.А.
МЕТОДЫ И ПРИЁМЫ АКТИВНОГО СЛУШАНИЯ НА УРОКЕ МУЗЫКИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ 842
Танкевич Е.В. Лишкевич Д.А.
РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА 848
Темирбаева А.А.
МУЗЫКА ПӘНІНЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ 853
Хмелёва А. П.
ПРИМЕНЕНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ПЕДАГОГА-МУЗЫКАНТА 856

7 - СЕКЦИЯ
«ТАРИХ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ БОЙЫНША ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ТЕТІКТЕРІ

«МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА ПО ИСТОРИИ И ОСНОВАМ ПРАВА»

Айтчанова З.Д.
УРОВЕНЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ ИСТОРИИ 860
Алигулова А.М.
ПЕДАГОГТІҢ БЕДЕЛІ, МӘРТЕБЕСІ ЖӘНЕ ҚҰРМЕТІ 862
Архыматаева А.Ж.
ТАРИХ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ БОЙЫНША ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ТЕТІКТЕРІ 864
Битлеуова Э.Д.
ТАРИХ САБАҒЫНДА БІЛІМАЛУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚҰЗРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 869
Джайнакбаева Г.Т.
ФОРМИРОВАНИЕ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ 871

Джуматаева Ж.О. 878
ПЕДАГОГТЕРДІҢ ЗЕРТТЕУ МӘДЕНИЕТІН ДАМЫТУДАҒЫ ТӘЖІРИБЕ МЕН ИННОВАЦИЯЛАР
Дюсембаева С.З.
КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТЕТІКТЕРІ 888
Жаппасова М.Е., Рахметова К.А., Дайрабаева Ж.А.
ТАРИХ ПӘНІ МҰҒАЛІМІНІҢ САБАҚТАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ ШЫҢДАЛУЫ 890
Жолбатырова Л.Т.
«ИСТОРИЯ ОДНОЙ ИГРЫ» – ИГРА НА УРОКАХ ИСТОРИИ В 5-Х КЛАССАХ КАК АКТИВНАЯ ФОРМА ОБУЧЕНИЯ 894
Жумагалиева К.Е.
ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДА ПЕДАГОГЫҢ ПӘНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ 896
Каймолдина Л.Б.
ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ САБАҒЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ОҚУ ДАҒДЫЛАРЫН ИГЕРТУДЕ ПЕДАГОГТЫҢ РӨЛІ 901
Кельгенбаева А.К., Кенжебаева Ж.О.
ОРТА МЕКТЕПТЕРДЕ ТАРИХ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ПӘНДЕРІН ЖҮРГІЗУДЕГІ ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІ 906
Коржумбаев А.Н.
ЖЕКЕ ТҰЛҒА ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУДАҒЫ АКТ-НЫҢ РӨЛІ 909
Қуанышова С.Т.
ТАРИХ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ ПӘНДЕРІНІҢ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 912
Марзатаев Е.Т.
ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ ОҚЫТПАЙТЫН СЫНЫПТАРДА ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ СӨЙЛЕУДІ ДАМЫТУ ПРАКТИКАСЫН ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП, ТАРИХ САБАҚТАРЫНДА СЫНИ ОЙЛАУДЫ ДАМЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ 918
Майсатаева А.Ш.
ҚАЗАҚСТАНДА ҚҰҚЫҚТЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУДА БАРЫСЫНДА ЖАҢАШЫЛДЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ 923
Милушкин А.И.
ПРИМЕНЕНИЕ СХЕМ, ТАБЛИЦ ДЛЯ ФОРМАТИВНОГО ОЦЕНИВАНИЯ НА УРОКАХ ИСТОРИИ 926
Мукатаева З.К., Калиаскарова Е.Б
ЖОҒАРҒЫ МЕКТЕПТЕ БОЛАШАҚ ТАРИХ ПЕДАГОГТАРЫН ДАЯРЛАУДАҒЫ ПӘНДІК ҚҰЗІРЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖҮЙЕСІ 932
Наршиева Г.А.
ТАРИХ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ БОЙЫНША ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ТЕТІКТЕРІ МЕН ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ 939
Раймбекова Ш.Д.
ТАРИХ ПӘНІ МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ 942
Рубилова А.А.
ТАРИХ ПӘН МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ПӘНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ – БІЛІКТІЛІКТІ АРТТЫРУДАН БАСТАЛАДЫ 945
Темірбаев М. Е.
РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ В ОБЛАСТИ ИСТОРИИ И ПРАВА: АНАЛИЗ И РЕКОМЕНДАЦИИ 950
Тынышбаева Л.Ж.
ТАРИХИ ҚҰЖАТТАРМЕН ДЕРБЕС ЖҰМЫС ЖАСАУ АРҚЫЛЫ ЗЕРТТЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 954
Түсіпбек Қ.Е.
ЖЕКЕ ІСТЕР ҚАРҚАРАЛЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНИКУМЫ ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕККӨЗІ РЕТІНДЕ 960
Усенбеков М.К.
ТАРИХ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ ПӘНІНІҢ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН АРТТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ 962
Щелкун С.С.
ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧИТЕЛЯ ИСТОРИИ, КАК КРИТЕРИЙ УСПЕШНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ШКОЛЕ 966
Утегенова Г.Т.
ТАРИХ САБАҚТАРЫНДА АКТ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ИНТЕРНЕТ РЕСУРСТАРЫН ПАЙДАЛАНУ 970
Шайгожанова С.К.
ТАРИХ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 973